Ex bibliotheca Bernardi de Lutz Canonici Regularis S. Victoris

L. ANNAEI

SENECAE

PHILOSOPHI SCRIPTA

QVAE EXTANT:

HAC POSTREMA EDITIONE DOCTISSIMORVM
Virorum, praecipue vero Iani Gruteri & Fr. Iureti notis, & obseruationibus aucta, & collatione aliquot veterum codicum emendatiora multo quam antea facta.

CVM INDICIBVS CERTISSIMIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS,

Apud BARTHOLOMÆVM MACÆVM, in monte D. Hilarij, sub scuto Britanniæ.

M. D. C. II.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

CONTENTA.

LIBRI VII. de beneficiis pag.1
Epistolæ CXXIIII. 73
Quare bonis viris mala accidant, cum sit prouidentia. 270
De ira libri III. 280
De clementia libri II. 315
De vita beata lib. I. 328
De tranquillitate animi lib. I. 343
Quod in sapientem non cadit iniuria lib. I 355.
De breuitate vitae lib. I. 363
De consolatione ad Polybium 372
De consolatione ad Marciam 380
De consolatione ad Heluiam 392
Quæstionum naturalium libri VII. 403
Claudij Cæsaris, Ἀποκολοκυντωσις 475
Versus 483
Excerpta quaedam è libris Senecæ 485
M. Ant. Mureti notae suis quaeque libris subditae.
NIC. FABRI. Præfatio, Elogia, Fragmenta, & annotationes quaedam III. XXI. XXIIII. 480, 485
Cuius sunt & illæ in Marcum patrem 3 153
Fernandi Pinciani castigationes integræ 491.
Beati Rhenani scholia in Ἀποκολοκυντωσιν 588
Hadriani Iunij annotationes in eandem 602
Erasmi Rhoterodami iudicium de Seneca & annotationes in eundem XIII. 608
Io. Opsopoei Collectanea & Notae 617

Excerpta quaedam è Iani Gruteri Animaduersionibus notatu digniora & aba liis nondum explicata, quibus insertæ sunt Fr. Iureti Notae & castigationes ex veteribus codicibus.

Digitized by Google

IN LIBROS L. ANNAEI SENECÆ PHILOSOPHI PRÆFATIO.

INTER tot tantosque viros, qui in omni scientiarum disciplinarumque genere excelluerunt, quorum quidem scripta ad nos peruenerunt, nescio an vllus extiterit, cuius è re nostra, totiusque generis humani magis fuerit, monumenta ingenij salua sanaque perduraſſe, quàm L. Annæi Senecæ. Nam cum inter omnes disciplinas philosophia primum sibi locum iure vindicet: ea autem vera & germana philosophia sit, quæ nos quàm optimos, & quantum humana patitur imbecillitas, beatissimæ illius naturæ, cuius ipsa munus est, simillimos efficit: in tanto vero sectarum numero, nulla sit, quæ id amplius luculentiusque præstet, quæque ad nostrum dogma propius accedat Stoicorum schola; nos ea scripta, quæ tam præclaram & egregiam doctrinam continent, tanto pluris æstimare par est, quanto maiorem & vberiorem fructum ab ijs, quàm ab vllis alijs percipere, aut sperare possumus. Atque vtinam tanta nobis id genus scriptorum copia suppeteret, vt quæ præferre ac sectari deberemus, diu deliberandum esset. Verum cùm iam præter Epictetica pauca, sola hæc Senecæ nobis reliqua sint, gratissimo illo delectu frustrati sumus. Et tamen habenda gratia vetustati quæ cum Zenonem, Carneadem, Cleanthem, Brutum, Fabianum, ceteraque illa Stoicæ scholæ decora interciperet, ac perderet, in optimum scriptorem minus aliquanto iniuria fuit. Nec enim optimum vel cum bona Græcorum gratia dicere verebor hunc, de quo Plutarchus, ἡ φιλοσοφίας ἁπάσης Ἀφροδίτη ἐλέγχει, nunquam Latinis ingenijs nimis indulgens, si Petrarchæ credimus, sic iudicauit, in ijs quæ ad mores pertinent, neminem ex Græcis exstitisse, quem cum hoc conferre posset. Ex Latinis etiam, qui illi minimum tribuunt, facile in eius scriptis copiosum ingenium, multam rerum cognitionem, egregiamque vitiorum insectationem laudant, pluresque & claras sententias, multaque morum gratia legenda agnoscunt. Quorum admiratione ducti sancti patres, Tertullianus, Lactantius, Hieronymus, Augustinus, cum propter rerum quæ in his tractantur pondus, sententiarum quibus explicantur grauitatem: tum etiam propter conuenientiam, coniunctionemque doctrinæ cum sua, pars Christianum esse, alij à religione Christiana non abhorrere censuerunt. Nec vero grande illud & excellens ingenium, quod verissimo elogio princeps omnis eruditionis à principe & ipso eiusdem laudis audiuit, vna gloriæ materia contineri potuit: sed per omnes disciplinas versatus, omne fere studiorum tractauit genus. Quæ tamen eius supersunt præter naturales quæstiones, pauculos versus, & ἀποκολοκύντωσιν, omnia ad mores pertinent, reliqua interciderunt. Et ne quidem quæcunque ab eo de moribus vulgata sunt, iniuriam temporis effugere potuerunt. Nam Quinctilianus dialogos scripsisse prodidit: quos ad moralem Philoso-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

phiam ſpectaſſe indicio eſt ille De ſuperſtitione, *cuius Diomedes Grammaticus ſuæ artis libro primo meminit. In quo quàm libere, quamque fortiter & tantum non Chriſtiane contra portenta illa religionum quæ iam diu inualuerant, diſſeruerit, præter inſignia illius dialogi fragmenta, quæ decimo & vndecimo capitibus libri ſexti de Ciuitate Dei B. Auguſtinus inſeruit, Tertullianus in apologetico probat, cuius verba, quia etiam nunc in editione Pamelij magnæ lectionis, exactæque diligentiæ Theologi corrupta exſtant, ſubijciam, vt in libro P. Pithoei ſummæ eruditionis, doctrinæ morumque ſanctitatis viri leguntur.* O impiæ, *inquit*, voces, ô ſacrilega conuicia. infrendite, inſpumate, ijdem eſtis qui Senecam aliquampluribus & amarioribus de veſtra religione perorantem non reprehendiſtis. *Sed & quæ ipſum fortuitorum nomine ad tolerantiam doloris & mortis adhortantia atque animantia ſcripſiſſe teſtatur Tertullianus, in dialogi formam compoſita fuiſſe, illa de remedijs fortuitorum ad Gallionem quæ exſtant, ex iſtis proculdubio fortuitis excerpta, ſatis indicant. quorum nollem titulum in Romana editione, & hac ipſa quæ Romanam in L. Senecа ad vnguem expreſſit, mutatum, & inſcribi tantum Excerpta. Sic enim titulus potius concipi debuit:* EXCERPTA EX FORTVITIS AD GALLIONEM. *Sed ad rem. Librorum etiam Senecæ* De officijs *idem ille Grammaticus Diomedes.* De matrimonio *B. Hieronymus primo aduerſus Iouinianum, itemque* Exhortationum *Lactantius frequentiſſime in diuinarum inſtitutionum opere meminerunt. Quin & ipſe Seneca epiſt.* CVIII. *totam Philoſophiam moralem vno ſe opere complexum ſcribit. Locum, quia non vſque quaque in hac editione ſanus eſt, vt in meis libris habetur, tranſcribam.* Id de quo quæris, *inquit*, ex ijs eſt quæ ſcire tantum eo vt ſcias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinaciter properas, nec vis expectare libros, quos cum maximo ordine, continentes totam moralem Philoſophiæ partem, te ſtatim expediam. illud prius &c. *Hi ſunt fortaſſe quos idem Lactantius lib.* VI. *libros moralis Philoſophiæ vocat.* De prouidentia *etiam compoſuiſſe quædam, ex his quæ habentur ſtatim init'o tractatus, Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis viris accidunt:* & De immatura morte, *ex eiuſdem Lactantij primo libro diuinarum inſtitutionum clarum eſt. ſed an opere ſeparato, non liquet. Quæ omnia interijſſe magno Philoſophiæ damno, ſed grauiore vetuſtatis inuidia, nemo eſt qui non ſentiat. De natura vero multa & præclara vulgaſſe conſtat. Ipſe cap.* III *lib.* VI. *Naturalium quæſtionum, iuuenem adhuc ſe de terræ motu librum edidiſſe teſtis eſt. Caſſiodorus in Aſtronomiæ compendio libri Senecæ* De forma mundi *mentionem facit, in quo viuetur formæ mundi rotundæ rationes reddidiſſe. Item & Boëtius in collectione de Geometria, ſi non potius ea collectio excerpta ex Caſſiodoro cenſenda ſit, quàm germanum Boëtij opus. Alia præterea vulgaſſe ad naturalem Philoſophiam ſpectantia, quorum ne nomen quidem exſtat, argumento illa eſſe poſſunt, quæ Plinius cap.* LIII. *lib* IX. *de ætate murenarum Vedij Pollionis, & lib.* XXXVI. *de marmoribus & lapidibus ſe à Seneca ſumpſiſſe fatetur. Ad hæc commentationem etiam* De ſitu Indiæ, *in qua eius vrbes, amnes populoſque enumerauerat:* & De ſitu, & ſacris Ægyptiorum *compoſuit. vtriuſque auctoritate Seruius vtitur in lib.* VI. & IX. *Æneid. alterius idem Plinius cap.* XVII. *lib.* VI. *Præter Philoſophicos libros multa alia tum proſa oratione, tum numeris compoſuit. Sub Caio enim præcipue cauſis agendis foroque vacauit, & maxime, vt ait Suetonius, placuit immo exitio pæne ei fuit eloquentia, parumque abfuit, quin à Caio ob hoc ſolum occideretur, quòd apud eum cauſam aliquam diſertiſſime egiſſet. ſubditque Dio lib.* LIX. Τῶ-

τον μὲν οὖν ἀποθανεῖν κελεύσας ἀφῆκε, γυναικί τινι ὧν ἐχρῆτο πιστεύσας, ὅτι φθόη τε ἔχοιτο καὶ ὧ,

ἡ σύγκλησις μακρὰν πλωτήσουσι. *Quo tempore declamationes, & præfationes, quas non uno loco laudat Quinctilianus, emisisse eum verisimile est. Quædam etiam de arte dicendi scripsisse uidetur. Nam quod idem Quinctilianus cap.* II. *lib.* IX. *profert à Seneca eleganter dictum,* Iurare patronorum non esse, sed testium, *ex quibusdam eloquētiæ præceptionibus desumptum probabile est. Nerone vero rerum potiēte, quamuis maioribus imperij negotijs occupatus nullas amplius causas egerit, nihilominus tamen exercendæ & publicandæ facundiæ occasionem principis non exercitata in dicendo adolescentia præbuit. quandoquidem laudationem Claudij, quam in eius funere pronunciauit, & orationes, quas ad Prætorianos, Senatumque habuit, à Seneca compositas Tacitus refert. Hanc vero ad Senatum optimam imperandi rationem ita ex sapientiæ præceptis exprimētem,* ὥστε, *inquit Dio,* ἡ ἐς ἀργυρᾶν πάλιν ἐγκεφαλῶσαι, ἡ ἐν ταῖς πέρυσι τὴν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἀναγνώσκεσθαι ἀφανισθῆναι. ἡ οἱ μὲν ἔκτεινον, ὡς ἡ Σύγκλησις τινα καλῶς ἀρχὴν ποιοῦσα κατεσκεύασεν. *Pleraſque alias etiam, quibus clementiam ſuam Nero obſtringebat, Seneca teſtificando quàm honeſta præciperet, inquit idem ille Tacitus, voce principis uulgauit: quarum tamen ne vestigium quidem permanſit. Nam quę apud Tacitum Senecæ ad Neronem habetur, non magis eius est, quàm ad illam reſponſio Neronis. Quinetiam ſi quæ maioris momenti ad Senatum mittebantur epiſtolæ, eas ipſe dictauit. & in uulgum emiſſas, & publicatas, ex eo apparet, quòd Quinctilianus cap.* V. *lib.* VIII. *Senecam laudat in ſcripto, quod Nero ad Senatum miſit occiſa matre, cum ſe periclitatum uideri vellet Addit & Xiphilinus,* ἡ τὴν βασιλίδων ἡ ἐξελευθέραν ἐγκώμια συνθέναι. *& fortaſſis Græcus homo in litteris Latinis parum exercitatus, conſolationes ad Marciam & Polybium eo nomine intellexit. Epiſtolarum etiam libros edidit ad familiares, ex quibus pleraſque ad Cæſonium Maximum fuiſſe non male quis colliget ex Epigrammate* XLIIII. *lib.* VII. *Martialis, quod ad Ouidium tale eſt:*

Facundi Senecæ potens amicus,
Caro proximus, aut prior Sereno,
Hic eſt maximus ille, quem frequenti
Felix littera pagina ſalutat.

Cuius Maximi idem Seneca meminit Epiſtola ad Lucilium LXXXVII. Ego, *inquit,* & Maximus meus biduum iam beatiſſimum agimus. *Hunc etiam Maximum Cæſonium in exilium Senecam fuiſſe ſecutum idem Martialis Epigrammate* XLIII. *eiuſdem libri innuere uidetur ad Ouidium Cæſonij in exilio comitem, quod ei tanquam Piſonianæ coniurationis conſcio indictum à Nerone fuerat. Illud enim Epigramma ſic concludit:*

Audiet hoc præſens, venturaque turba fuiſſe
Illi te, Senecæ quod fuit ille ſuo.

Sunt qui putent hiſtorias compoſuiſſe, illudque quod vulgo L. Annæo Floro adſcribitur hiſtoriæ Romanæ breuiarium, huic tribuunt, ſed leuiſſimo argumento. Quamuis enim diuiſio illa ætatum imperij Romani, cuius auctorem Senecam Lactantius ait, in illo Flori libello reperiatur, potuit tamen in aliquo ſuorum operum Philoſophicorum hæc dixiſſe, unde Florus deſumpſerit. Iſidorus etiam Originum primo contractis Tironis, Perſannij, Philargij, & Aquilæ Mæcenatis liberti notis alias addidiſſe, opuſque in quinque notarum milia effeciſſe prodit: cuiuſmodi in Regia, & præclari Senatoris Claudij Puteani, aliorumque bibliothecis exemplaria cuiuſdam libri exſtant L. Senecæ adſcriptis, cum hac epigrafe, L. Annæi Senecæ liber notarum numero quinque milia. *Quæ poëmata*

composuerit, non constat. tantum apud Tacitum legitur, obiectum ei apud Neronem carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorũ euenisset. Et certe paucula eius quæ supersunt Epigrammata, alia etiam cõposuisse ostendũt. Tragœdiæ quæ solæ ex Latinis superant, aliquãdo ei tributae sunt. Verũ Sidonius Apollinaris contra est, qui alium Senecam tragicum à Neronis praeceptore facit. Et certe Octauia nostri Senecae esse nõ potest. Manifestum faciunt multa: sed ea praecipue, quae Agrippinae vmbra loquitur,

Veniet dies, tempusque, quo reddat suis
Animam nocentem sceleribus, iugulum hostibus
Desertus & destructus, & cunctis egens:

& nutrix Poppaeae,

Cæsari iuncta es tuo
Taeda iugali, quem tuus cepit decor,
Et culpa Senecae:

quae de se seu vera vel falsa non scripsisset Seneca: illa vero quae de Neronis exitio vaticinatur Agrippina, viuo illo non nisi ab Apolline scribi potuerunt. Praeterea Terentianus Maurus cum de versu pastorali tractans, scribit,

In tragicis iunxere choris hunc saepe diserti
Annaeus Seneca, & Pomponius ante Secundus,

satis ostendit Senecam tragoediarum scriptorẽ, nostro Senecae, quem Pomponio Secundo poëtae Tragico aequalem fuisse à Tacito didicimus, aetate posteriorẽ vixisse. Huic tamen Quinctilianus cap. 11. lib. IX. diserte tribuit Medeam tragoediam inter eas editam, quae L. Senecae iuniori adscribuntur, hemistichiumq; quod in ea legitur huius nostri Senecae esse dicit. Interrogamus, *inquit*, aut inuidiae gratia, vt Medea apud Senecam:

Quas peti terras iubes?

nec dubiũ est quin hũc ipsum intelligat Philosophũ. Nam cũ huius vnius in reliquo suo opere meminerit, si eo loco aliũ animo designasset, exactissimus scriptor aliquã distinctionis notã, qua cognosceretur quẽ intelligeret, adposuisset. de quo tamen acutiorum Criticorum iudicium expectamus. Sane verius est, vt ἐν παρόδῳ hoc dicam, quod doctissimis viris placet, hoc tragoediarum corpus non vnius esse ingenij. Nam Medea ceteris purior & floridior; Agamemnon, Troas, Hercules furens, sententiarum frequentiam, breuitatem, declamatoriamque argutiam captant, scholamque magis redolẽt. Quid quòd in solo Oedipi choro Bucolicos versus exstare obseruauimus, quibus Senecam tragicum saepe in suis choris vsum Terẽtianus dixit? Sunt quidem in Medea Hexametri, sed omnes vno excepto Heroici: vt difficillimum sit pronuntiare cui adsignari debeant. Et hæc de libris Senecæ, qui interciderunt. Qui autem vetustatis iniuriam effugerunt, quemadmodum milites ex magna & cruenta clade fugientes, incomposiți ad nos peruenerunt, plerique etiã mutili & imperfecti. Quid cuique desit, aptius nobis aliquando suo quoque loco ostẽdetur. Interim, quod primum duces solent, palantes & vagos colligere, in numerosque & ordines digerere, conabimur. Fere libri ordine disponũtur, vel ratione materiæ, quæ in his tractatur, vel temporis, quo editi sunt, & emissi. Materiæ ratio in ijs quæ supersunt Senecæ haberi non potest, quæ nullam inter se connexitatem habet. temporis ergo, quo scripti sunt, quantum vel certis probationibus, vel coniecturis assequi poterimus, rationem sequemur. Consolatio ad Marciam prima occurrit, quæ sub Caligula scripta videtur. dico videri, quia de ea aliquid certi statui non potest. Cur tamen ita sentiam, ratio est, quòd Tiberij Imperatoris in ea consolatione pietatem erga matrẽ, captata potius quàm oblata occasione laudat, quem tamẽ in ceteris suis scriptis sub Claudio, vel Nerone editis libere perstrinxit. Nec id facit vt Marciæ gratiam demereatur, quam nõ propitijs auribus laudes eius au-

Digitized by Google

disse par est, cuius crudelitate patre orbata fuerat. Facit igitur vt tempori, imperantique inseruiat, cuius offensionem verebatur. Leuior fortasse est ea coniectura, sed fortioribus hac in re deficimur. Certius est quod de cõsolatione ad Heluiam sequitur, quam initio sui exilij, id est, anno primo imperij Claudij compositam esse ex eius lectione dignoscimus. Imperij vero Claudiani initio in exilium missum, Dio testis est, qui primum hoc Messallinæ in principatu malum facinus recenset, quòd Iuliam Germanici filiam in exilium miserit ἐγκλήματα αὐτῇ ἄλλα τε καὶ μοιχείας προσκευάσασα, ἐφ' ᾗ καὶ ὁ Σενέκας ὁ Ἀνναῖος ἔφυγε. *quasi vero tantum propudium cuiquam ex animo adulterium obijcere potuerit, & non color quaesitus fuerit, quo nobilem mulierem, domusque Germanici fautorem Senecam euerteret. Eiusdem temporis est fere consolatio ad Polybium, quae in exilio scripta est, initio expeditionis Britannicæ. Id cognoscere licet ex his verbis quæ in ea habẽtur:* Sidus hoc, *inquit de Claudio,* quod praecipitato in profundum, & demerso in tenebras orbi refulsit, semper luceat. Hic Germaniam pacet, Britanniam aperiat, & patrios triumphos ducat & nouos. *nondum igitur aperuerat, quam tamen constat aggressum imperij sui anno secundo. Hinc etiam deprehendere licet mendum vel lapsum apud antiquum scriptorem in Iuuenalis Satyram* v. Hic (*inquit de Seneca*) sub Claudio, quasi conscius adulteriorum Iuliæ Germanici filiæ, in Corsicam relegatus, post triẽnium reuocatus est. *Legẽdum enim,* post octennium: *siquidem nono demũ anno Claudij, cæsa Messallina, reuocatus est. Epigrammata etiam quæ huic editioni adiuncta sunt, in exilio scripta sese ipsa clamant. Ordine prœcedit* ludus de morte Claudij, *quem* ἀποκολοκυντωσιν, *ὥσπερ τινα ἀπαθανάτισιν, initio statim imperij Neronis vulgatus: nisi fortasse aliquis libros* De ira, In sapientem non cadere iniuriã, *&*, Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis viris accidant, & De tranquillitate animi, *velit huic interstitio temporis, quod ab eius reditu ad mortem vsque Claudij fluxit, tribuere: de quibus tamen nisi quòd post Caij caedem editi sunt, nihil liquido affirmare ausim. Ludum proxime sequuti sunt* De clementia *libri. hos enim decimo nono aetatis Neronis anno conscriptos auctor indicat cap.* IX. *lib.* I. *eius operis: cuius anni mense quarto imperium Nero suscepit.* De beata vita *post primum quadriennium Neronis scriptus est, cum scilicet auctoritate & dignitate cunctos prætergressus, immensisque auctus principis liberalitate diuitijs, ab inimicis accusari coepit, quasi contra sectæ præcepta ter millies sestertium intra quadriennium regiæ amicitiæ congessisset, laxius opulentiusque habitaret, lautius atque splendidius cenaret ac viueret, quàm deceret modestiam & frugalitatem professum. Hæ enim, vt inquit Tacitus, fuerunt Suillij, & aliorum improborum hominum de eo voces, à quibus Dio in historiam suam transtulit, in instrumento eum domestico* πενταχοσίους τρίποδας κεδρίνους ξύλου, ἐλεφαντόποδας ἴσους καὶ ὁμοίους *habuisse, quibus cenaret. Quæ sibi à maliuolis obiecta illo libro De beata vita diluit à cap.* XVII. *ad* XXVIII. *docetque semper in summos viros confictum, quòd contra præcepta viuerent, se nec sapientem esse, nec tantum de se promittere sibi sufficere si malis, ijsque à quibus criminaretur, melior euaderet. diuitias tamen bonæ menti non officere, meliusque apud sapientes & bonos, quàm apud malos & stultos habitare. Hæc qui non intellexerunt Senecam de se dicere, fœde locum insignem cap.* XXVII. *illius libri, quod adhuc animaduersum non est, corruperunt. Is ita habet,* Quare hic Philosophus laxius habitat? quare hic lautius cenat? papulas obseruatis alienas, obsiti plurimis vlceribus. Hoc tale est, quale si quis pulcherrimorum corporum næuos, aut verrucas derideat, quem fœda scabies depascitur. Obijcite Platoni quòd petierit pecuniam, Aristoteli quòd acceperit, Democrito

quòd neglexerit, Epicuro quòd cõsumpserit, mihi ipsi Alcibiadem, & Phaedrum obiectate. *quo loci quid hæc postrema verba sibi velint, non video. Qui hæc cutari nolunt, aiunt à Socrate, quem paulo superius loquentem finxit, dici. Sed quid Alcibiades & Phædrus ad diuitias? Præterea à Socrate nõ dici vel hinc notum, quòd magnificentior habitatio, aut sumptuosior cena nunquam Socrati obiecta est: nec Seneca adeo vel historiæ, vel artis dicẽdi insçius, vt eum induceret Aristotelis tanto minoris, & Epicuri sexaginta demum annis post obductam cicutam nati exempla referentem, de quo ne cogitare quidem potuit. Et sane omnes ante annum* CIↃ. IↃ XXXVII. *editiones locum ita exprimunt*, mihi ipsi alicubi ad se, & Phædrum obiectate. *ex qua lectione, quæ vulgo habetur, effecta est. Tres manuscripti codices legunt*, alicubi essem & pedrum, *vnus plane*, alicubi essem, & prædium, *quod solum purũ putum arbitror. Per assem enim & prædium suas opes significando extenuat, quas maxime in fœnore & prædijs constitisse apud antiquos certũ est. & ipse auctor suas in his rebus sitas in oratione ad Neronem apud Tacitum refert.* Vbi est, *inquit*, animus ille modicis contẽtus? Tales hortos instruit, & per hæc suburbana incedit, & tantis agrorũ spatijs, tam lato fœnore exuberat, *&c. nec ampliorem manifeste veræ lectionis probationem requiret, qui diligentius totum eum locum pensitarit. Nos reliqua persequamur. An succedat liber* De breuitate vitæ, *quæstionis est. mihi ita videtur. Pompeio enim Paullino dictus est vectigalium publicorum præpositο, Pompeiæ Paullinæ vxoris, quam ante aliquot annos duxerat, patri fortasse vel fratri. De ea enim intelligo, quod' ἐπιφανέστατον γάμον γαμῆσαι, nostrum Senecam circa illud tempus Dio retulit. Id autem ostendũt quæ ad Paullinum cap.* XVIII. *eius libri diriguntur.* Tu, *inquit*, orbis terrarum rationes administras tam abstinenter quàm alienas, tam diligẽter quàm tuas, tam religiose quàm publicas. in officio amorem cõsequeris, in quo odiũ vitare difficile est. *Hæc non nisi de vectigalibus, quæ aptissime terrarũ orbis rationes vocat, intelligi possunt, quorum cum L. Pisone & Ducennio Gemino ei cura extra ordinẽ demãdata fuerat. Nam quæ de frumẽto publico subijcit, ad frumentũ quod ex decumanis agris vectigalis nomine percipiebatur, refero. quin etiam tribus illis consularibus iniunctam vna cũ vectigalibus annonæ curam, nihil impedit: immo Tacitus id dicere videtur, qui narrationi de publico frumento vetustate corrupto frumentarijsque nauibus partim igne fortuito, partim tempestate perditis, quasi ijs damnis obuiam itum in posterũ significare vellet, tres illos cõsulares vectigalibus præpositos subiunxit. Præterea toto eo libro id agit, vt doceat hãc vnã esse vitæ extendendæ rationem, quam omnes breuissimam queruntur, si ceteris rebus omissis publicis priuatisque, quas vel vanas, vel exitiosas, etiam quæ tutissimæ videtur, exitus probat, omnem ætatem sapientiæ studijs impendamus, nobisque ipsis viuamus. huic vni curæ Paullinum, relictis publicis, quibus detinebatur, negotijs, incumbere hortatur. Hæc maxime cum ipsius Senecæ vitæ conditione, quæ tum fuit cum tres illi consulares vectigalibus præfecti sunt, congruũt, nempe aliquot post mensibus, quàm suas opes, quibus in inuidiam apud Neronem trahebatur, resignare voluit, cõmeatu non impetrato: cõmutatis tamen prioris potentiæ institutis, prohibitis salutantiũ cœtibus, philosophiæ studijs domi, vel proximis vrbi locis, quamdiu Romæ Nero aderat, se continens. Hæc diserte Tacitus; in eoque vitæ instituto perseuerasse ad vltimum vsque diem non obscure refert. Quo magis miror, vt id in transitu dicam, quibus rationibus, aut coniecturis ducti eum P. Mario & L. Asinio consulibus quidam sufficiant cum Trebellio Maximo, cũ quo licet consul fuerit, non tamen eo anno arbitror. Quod autẽ in eodem libro habetur, modo cum Caius Cæsar perijt, intra paucos, septem scilicet vel octo dies, adfuisse vltimum malorum*

etiam obſeſſis, alimentorum egeſtam, ἐκπλάτει accipiendum eſt, cum XXII. *anni inter Caij necem & hoc tempus quod in manu eſt, effluxerint. Sic enim & cap.* XXX. *&* XXXI. *lib.* IIII. *de Beneficijs, de conſulatu Cinnæ & Mamerci Scauri loquitur tamquam de re modo geſta, & tantum non præſenti, quos tamen conſtat triginta & quadraginta annis ante illorum librorum editionem conſules fuiſſe: & epiſt.* XLIX. *iam ſenex,* Modo, *inquit,* apud Socionem puer Sedi, modo cauſas agere cœpi. *&c. Superſunt* Epiſtolæ, & Quæſtiones naturales, *vltimi excellentis ingenij fetus, eiuſdem cum libro de breuitate vitæ, temporis vel etiam poſterioris. In Epiſtolis paſſim rerum humanarum varietatem perpetuamque inconſtantiam exagitat, honorum, diuitiarum, ceterorumque, quæ vulgo ſectamur, dubium euentum, ſæpe etiam aſſecuto exitioſum. Vbique egeſtatis, exilij, mortiſque contemptum inculcat, ſolidamque eam ſecuritatem eſſe, quam quiſque in ſe reponit, docet. quam tamen difficile ſit aſſequi, niſi vnius animi ratio habeatur, cetera vt ſuperflua reſcindantur, totuſque qui eam adipiſci nititur, in ſe contrahatur. Hæc ſcribere erubuiſſet in ſummo rerum negotiorumque faſtigio, & clariſſima imperij Romani luce verſans, cuius non minus quàm Imperatoris moderator erat: non, inquam, ad amicum, cui interiora quoque nota erant, ſcripſiſſet, niſi re ipſa præſtitiſſet, & exemplo ſuo vera eſſe comprobaſſet. Ad hoc autem præſcriptum vitam eum ſuam inſtituiſſe, poſtquam inuidioſas eius diuitias Nero recuſauit, ſupra diximus: quarum etſi poſſeſſionem ſpecie retinuit, animo tamen depoſuit, curamque earum & vſum abiecit. Denique Epiſtola* XXCIII. XXCVII. & CXXIII. *talem vitam ſuam deſcribit, nempe ſolitariam & parciſſimam, qualem Tacitus hoc tempore egiſſe retulit. Nam florentibus & lætis rebus contentus fuiſſe vno vehiculo, mulione excalceato, mulis macris & ſtrigoſis, pane gregario, vel aliquando nullo, caricis pro pulmento, nemo perſuadebit, cum ſibi tum luxum obiectum ipſe fateatur. Quin etiam ſi quid expreſſius & ſtrictius de tempore quo illæ Epiſtolæ ſcriptæ ſunt, definiendum eſt, vltimis menſibus conſulatus Reguli & Rufi, & anno proxime ſequente, Lecanio & Licinio conſulibus, omnes miſſas arbitror. Et ſane intra annum vnum editas eſſe ex earum lectione manifeſtum eſt, temporiſque conſecutio, qua in ijs deprehenditur, oſtendit. Decima octaua Decembri menſe ſcripta eſt,* XXIII. *initio veris, quod malignum, & inuerſo tempeſtatis ordine frigidum queritur.* LXVII. *vero ad eiuſdem veris finem. Eiuſdem autem eſſe veris peruerſi & præpoſteri, probant quæ initio eius Epiſtolæ leguntur.* Vt à communibus, *inquit,* initium faciam, ver aperire ſe cepit: ſed iam inclinatum in æſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit. nec adhuc illi fides eſt: ſæpe enim in hyemem reuoluitur. Vis ſcire quàm dubium adhuc ſit? nondum me committo frigidæ, adhuc rigorem eius infringo. *Male in ceteris editionibus, vt obiter hanc maculam eluam,* nondum me committo frigido veri: *& in hac editione,* frigido aëri: *frigidam enim aquam intelligit, qua pro balneo quotidie vtebatur. Teſtis Plinius lib.* XXIX. *natural. hiſtor. vnde ſe ipſe ψychrolùtam, & frigidæ cultorem non vno loco vocat. Sed ad rem. Epiſtolam octuageſimam ſeptimam Iunio menſe in Iulium vergente dedit, cum eſſet in Scipionis villa in agro Linternino ſita, quam tunc temporis Vetulenus Aegialus libertinus colebat. Centeſimam vigeſimam tertiam autumni initio. vt inde appareat intra anni nec integri ſpatium omnes editas. Eum autem eſſe annum quem diximus, hinc noſcere eſt, quòd in Campania, nempe Neapoli, Pompeijs, Baijs, Cumis, Puteolis, & in Linternino agro omnes à quinquageſima ad octuageſimã ſeptimam*

datæ sunt: in quæ loca Senecam iuisse in comitatu Principis, in quo semper retentus est, intelligo; cum Nero scenarum publicarum desiderio, in quibus vocem ostentaret, tantam infamiam Romæ auspicari veritus, Lecanio & Licinio Coss. Neapolim profectus est, vbi suam vocem primum publicam fecit: & hinc Beneuentum, Achaiam cogitans, vnde tamen statim mutato consilio in vrbem redijt, & cum eo Seneca. Inde, vel ex proximis vrbi villis, Albano nempe, & Nomentano, ceteras post octuagesimam septimam epistolas missas existimo. Præterea epistola nonagesima prima Lugdunensem coloniam fortuito igne exustam deplorat. quod eo anno accidisse credendum est, cum proxime sequenti, quo ipse Seneca occisus, Neronem quadragies sestertio Lugdunensem cladem solatum retulerit Tacitus: nec eiusmodi solatia diu post acceptas clades differri solita ex historijs obseruatum sit. Seneca in eadem illa epistola centesimum eius coloniæ annum fuisse ab origine sua cum exusta est, scribit. Sed nec inter auctores constat quo anno deducta fuerit. Eusebius enim anno vltimo centesimæ decimæ octauæ Olympiadis deductam indicare videtur: nec ita exacte illius coloniæ annos Seneca definire voluit, quinetiam quod excurreret, intelligeretur. Is autem centesimus eius vrbis & sextus annus ad Dionis calculum fuit, qui exstructam Hirtio & Pansa Coss. prodit. Eiusdem sunt temporis libri naturalium quæstionum. Firmissimum argumentum est, quòd in præfatione libri sexti, terræ motum, quo Pompeiorum magna pars proruit Memmio & Verginio Rufo conss. Nonis Februarijs. describit. in quo tamen à Tacito dissentit, qui præcedenti anno narrat. Ceteros, qui huc vsque ei adscripti sunt, in nullo numero ponimus, indignos qui tanto auctori tribuantur. De Controuersijs & Suasorijs non loquor, in quibus patri suus hæres iure successisse videbatur. Declamationum vero libri decem excerpta esse Controuersiarum alibi docuimus. Epistolas ad Paullum dico, quæ non magis eximium nostri auctoris ingenium sapiunt, quam responsiones ad illas Deo plenum καὶ θεοφόρον Paulli stilum: ideoque à doctis non magis pro Senecæ germanis agnoscuntur, quàm responsiones ab Ecclesia pro Paullinis antiquæ sunt, & ante Augustini, Hieronymique ætatem; sed non nostro demum sæculo eiusmodi suppositiones occæperunt. De paupertate cento est ex epistolis, quem Iurisconsulti esse responderent eius qui concinnauit. De remedijs fortuitorum excerptum esse supra diximus ex fortuitorum dialogis. De virtutibus est Martini Braccarensis Episcopi, qui canones Orientalium conciliorum in Hispaniam attulit, secundæque Braccarensi synodo approbauit sub Theodomiro Galleciæ rege, cui Myro successit, ad quem ille liber. Et hæc fortasse nimis multa de libris Senecæ. Nam quæ de stilo eius; & dicendi charactere hîc addi possent, Quinctilianus olim, & nostro sæculo Erasmus ad calumniam vsque excuserunt. Hæc, vt ad intelligentiam operum Senecæ fortassis non officient, ita magni in litteris & diserti viri, qui ea recensenda susceperat, & fere adfecerat, desiderium excitabunt: à quo eadem ornatiora, & omni ex parte meliora, nisi morte præuersus fuisset, habituri eramus. Huic nos in præclaro curriculo fati malignitate deficienti, non ignaros alioqui quàm difficile sit post Roscium in orchestra placere, & vanum ἠλίθιον χρήσιμος λύχνου ἄπλυν, succenturiari, & iniuriæ publicæ, quantum in nobis fuit, intercedere, cum grauissimi & sanctissimi scriptoris amor, tum amicorum ornatissimorum virorum, quibus omnia volumus, ac debemus, expostulationes impulerunt. A libris Senecæ, quos Muretus recognouit, manum in hac editione abstinuimus. Quamuis enim in ijs quædam deprehenderimus, quæ acutum properantis iudicium effugerunt, dum varijs afflictus morbis, non longe à vitæ creta ab-

Digitized by Google

esse se sentit, (hoc enim amicis per litteras significauit) opusque premente fato vrget: addere tamen quicquam, vel immutare visum non est, vt saltem puri puti ex eius recensione exstarent. meliusque & commodius separato Prætermissorum in L. Senecam opere, quod sub manu est, indicari, & adnotari posse censuimus. Quo, si hæc grata tibi, optime Lector, & accepta perspexerimus, nos, Deo dante & perficiente, breui te impertiemus.

ORDO LIBRORVM SENECÆ
quo scripti fuerunt.

Consolatio ad Marciam.
Consolatio ad Heluiam,
Consolatio ad Polybium.
Epigrammata.
De ira.
In sapientem non cadere iniuriam.
Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis virisaccidant.
De tranquillitate animi.
Ἀποκολοκυντωσις.
De clementia.
De beata vita.
De breuitate vitæ.
De beneficijs.
Epistolæ.
Quæstiones naturales.

L. ANNÆI SENECÆ
AD EBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS;
LIBER PRIMVS.

INTER [1] multos ac varios errores temere inconsulteque viuentium nihil propemodum, optime Liberalis, dixerim nocētius, quàm quòd beneficia nec dare scimus, nec accipere. CAP. I.
Sequitur enim vt male collata, male debeantur. De quibus non redditis, sero querimur. [2] ista enim perierunt, cum darētur. Nec mirum est, inter plurima maximáque vitia nullum esse frequentius, quam ingrati animi. Id euenire ex pluribus causis video. Prima illa est, quòd non eligimus dignos, quibus tribuamus: sed [3] nomina facturi, diligenter in patrimonium & [4] vasa debitoris [5] inquirimus: semina in solum effetum & sterile non spargimus: beneficia sine vllo delectu magis proiicimus, quàm damus. Nec facile dixerim, vtrum turpius sit inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus huius crediti est, ex quo tantum recipiendum sit, quantum vltro refertur: [6] decoquere vero fœdissimum ob hoc ipsum, quia non opus est ad liberandū fidem facultatibus, sed animo. [7] Reddit enim beneficiū, qui libenter debet. Sed cum sit in ipsis crimen, qui ne cōfessione quidem grati sunt, in nobis quoque est. [8] Multos experimur ingratos, plures facimus: quia alias graues [9] exprobratores exactoresque sumus, [10] alias leues, & quos paulo post muneris sui paeniteat, [11] alias queruli, & minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrūpimus, non tātum postquam dedimus beneficia, sed dum damus. Quis enim nostrum contentus fuit, [12] aut leuiter rogari, aut semel? Quis non, cum aliquid à se peti [13] suspicatus est, trōtem adduxit, vultū auertit, occupationes simulauit, longis sermonibus, & de industria non inuenientibus exitum, occasionem petendi abstulit, & variis artibus properantes necessitates elusit? In angusto vero comprehensus, [14] aut distulit, id est, timide negauit, aut promisit: sed difficulter, sed subductis supercilijs, sed maligne, & vix exeuntibus verbis? Nemo autem libenter debet, quod non accepit, sed expressit. Gratus esse aduersus eum quisquam potest, qui beneficium aut superbe iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, vt molestia careret, dedit? Errat, si quis sperat responsurū sibi, quem dilatione lassauit, expectatione torsit. Eodem animo beneficium debetur, quo datur. Et ideo non est negligenter dandum. [b] Sibi enim quisque debet, quod [15] à negligente accepit. Nec tarde quidem: quia quum in omni officio magni æstimetur dantis voluntas, qui tarde fecit, diu noluit. Vtique non contumelioſe. Nā cum ita natura comparatum sit, vt altius iniuriae quàm merita descendant, & illa cito defluant, has tenax memoria custodiat: quid expectat qui offendit, dum obligat? Satis aduersus illum gratus est, si quis beneficio eius ignoscit. Non est autem quòd tardiores faciat ad bene merendum, turba ingratorum. Nam primum, vt dixi, nos illam augemus: deinde ne deos quidem immortales [16] ab hac tam effusa benignitate sacrilegi, negligentesque eorum, deterrent. [c] Vtuntur natura sua, & [17] cuncta, interque illa ipsos munerum suorum malos interpretes iuuant. Hos sequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur. Demus beneficia, non feneremus. Dignus est decipi, qui de recipiendo cogitauit, cum daret. At male cessit. Et liberi, & coniuges spem fefellerunt: tamen & educamus, & ducimus. Adeoque aduersus experimenta pertinaces sumus, vt bella victi & naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs decet; quae si quis non dat quia non recipit, dedit vt reciperet, bonāque ingratorum facit causam, [18] [d] qui-

bus ita demum turpe est nō reddere, si & licet. Quàm multi indigni luce sunt; & tamen dies oritur. Quàm multi, quòd nati sunt, queruntur; tamē natura sobolem nouā gignit, [19] ipsos que qui non fuisse mallēt, esse patitur. Hoc & magni animi & boni proprium est, non fructum beneficiorum sequi, sed ipsa, & post malos quoque bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodesse, si nemo deciperet? [20] Tunc est virtus, dare beneficia: non vtique reditura, quorum à viro egregio statim fructus perceptus est. Adeo quidem ista res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet; vt si spes mihi præcidatur gratum hominem reperiendi, malim, non recipere beneficia, quàm non dare. Quia qui non dat, vitium ingrati antecedit. Dicam quod sentio. [21] c Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat. cinius. Arius

Beneficia vulgus cum largiri institueris,
Perdenda sunt multa, vt semel ponas bene.

II. [22] In priore versu vtrumque reprehendas. Nam nec in vulgus effundēda sunt, & nullius rei, minime beneficiorum, honesta largitio est. quibus si detraxeris iudiciū, desinūt esse beneficia: in aliud quodlibet incidant nomen. Sequēs versus mirificus est, qui vno bene posito beneficio, multorum amissorum damna solatur. Vide, oro te, ne hoc & verius sit, & magnitudini bene facientis aptius, vt illum hortemur ad danda, etiam si nullum bene positurus est. [23] Illud etiam falsum est, *Perdenda sunt multa*. Nullum perit. quia qui perdit, computauerat. Beneficiorū simplex ratio est. [24] f tantū eroga tu: si reddet aliquid, lucrū est: si non reddet, damnū non est. Ego illud dedi, vt darem. Nemo beneficia in kalendario scribit: nec auarus exactor ad horam & diem [25] creditorem appellat. Nūquam illa vir bonus cogitat, nisi admonitus à reddente. [26] Alioquin in formam crediti trāseunt. Turpis feneratio est beneficiū expensum ferre. Qualiscunque priorum euentus est, perseuera in alios conferre. Melius apud ingratos iacebunt: quos aut pudor, aut occasio, aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne cessaueris dare: opus tuū perage, & partes boni viri exequere. Alium re, alium fide, alium gratia, aliū consilio, alium præceptis [27] salutaribus
III. adiuua. Officia etiam feræ sentiunt. Nec vllum tam immansuetum animal est, quod nō cura mitiget, & in amorem sui vertat. Leonum ora à magistris impune tractātur. Elephantorum feritatem vsque in seruile obsequiū demeretur cibus. Adeo etiam quæ extra intellectū atque æstimationem beneficij sunt posita, assiduitas tamē meriti pertinacis euincit. Ingratus est aduersus vnum beneficium? aduersus alterum non erit. duorū oblitus est: tertium etiam eorū quæ exciderūt memoriam reducet. Is perdidit, qui cito se perdidisse credidit. At qui instat & onerat priora sequentibus, etiā ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduersus multa oculos attollere. Quocunque se vertit, [28] memoriam tui fugiēs, ibi te videat. Beneficijs tuis illū cinge. Quorū quæ vis, quæ ve proprietas sit, dicam, si prius illa, quæ ad rem nō pertinent, trāsilire mihi permiseris: Quare tres Gratiæ, & quare sorores sint, & quare manibus implexis, quare ridētes, quare iuuenes, & quare virgines, soluta ac pellucida veste. Alij quidem videri volunt vnam esse, quæ det beneficiū: alteram, quæ accipiat: tertiam, quæ reddat. Alij tria beneficiorum genera, promerentium, reddētium, simul & accipientium reddentiūque. g Sed vtrumlibet ex istis iudica verum: quid ista nos iuuat scientia? Quid ille cōsertis manibus in se redeuntiū chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manum transeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, & totius speciem perdit, si vsquam interruptus est: pulcherrimus, si cohæsit, & vices seruauit. Ideo ridentes: quia promerentium vultus hilares sunt, quales solent esse, & qui dant, & qui accipiūt beneficia. Iuuenes: quia non debet beneficiorum memoria senescere. [29] Virgines: quia incorrupta sunt, & sincera, & omnibus sancta: in quibus nihil esse alligati decet, nec astricti. Solutis itaque tunicis vtūtur: pellucidis autem, quia beneficia cōspici volunt. Sit aliquis vsque eo Graecis mācipatus, vt haec dicat necessaria: nemo tamē erit, qui etiā illud ad rem iudicet pertinere, quae nomina illis Hesiodus imposuerit, cur h Æglen maximam natu appellauerit, mediam Euphrosynen, tertiam Thalian. Horū nominum interpretationē, & i prout cuique visum est, deflectit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cū Hesiodus puellis suis, quod voluit nomē imposuerit. Itaque Homerus vni mutauit, k Pasithean appellauit, & in matrimoniū produxit, vt scias illas Vestales non esse. Inueniam alium poëtam, apud quem praecingātur, [30] & spissis auro Phrygianis prodeāt. Ergo & Mercurius vnà stat [31] nō quia beneficia oratio cōmēdat, sed quia pictori ita visum est. Chrysippus quoque, penes quem subtile illud acumen est, & in imam penetrans veritatem, qui rei agendæ causa loquitur, & verbis nō vltra, quàm ad intellectum satis est, vtitur, totum librum suum his ineptijs replet, ita

vt de ratione dandi,accipiendi,reddendique beneficij pauca admodũ dicat. Nec his fabulas,ſed haec fabulis inſerit.[m] Nam praeter iſta quae Hecaton ſcribit,treis Chryſippus Gratias ait Iouis & Eurynomes filias eſſe. AEtate autẽ minores quàm Horas, ſed meliuſcula facie,& ideo Veneri datas comites. Matris quoque nomẽ ad rem iudicat pertinere. Eurynomen enim dictam,quia late patentis patrimonij ſit, beneficia diuidere:tanquam matri poſt filias ſoleat nomen imponi,aut poëtae vera nomina reddant. Quemadmodũ nomenclatori memoriae loco audacia eſt:& cuicunque nomẽ nõ poteſt reddere,imponit ita poëtae non putãt ad rem pertinere,verũ dicere,ſed aut neceſſitate coacti,aut decore corrupti,id quẽque vocari iubẽt,quod belle facit ad verſum. Nec illis fraudi eſt,[n] ſi aliud quid in cenſum detulerunt. Proximus enim poëta ſuũ illas ferre nomẽ iubet. Hoc vt ſcias ita eſſe,ecce Thalia, de qua cũ maxime agitur, apud Heſiodum Charis eſt, apud Homerum vero Muſa. Sed ne faciam,quod reprehendo,omnia iſta, quae ita extra rem IIII.
ſunt,vt nec circa rem quidem ſint,relinquã. Tu modo nos tuere, ſi quis mihi obiecerit, quòd Chryſippum in ordinem coëgerim,magnũ mehercule virum, ſed tamen Graecũ, cuius acumẽ nimis tenue retunditur,& in ſe ſaepe replicatur. etiam cũ agere aliquid videtur,pungit,non perforat. Hoc vero quod acumen eſt? De beneficijs dicendũ eſt,& ordinanda res,quae maxime ſocietatem humanam alligat. Danda lex vitae; ne ſub ſpecie benignitatis inconſulta facilitas placeat:ne liberalitatem,quã nec deeſſe oportet,nec ſuperfluere,haec ipſa obſeruatio reſtringat,dum temperat. Docendi ſunt libẽter accipere, libenter reddere,[33] & magnũ ipſis certamen proponere,eos quibus obligati ſunt re, animo non tantum aequare,ſed vincere. Quia qui referre gratiam debet,nunquã cõſequitur,niſi præceſſit. Hi docendi ſunt nihil imputare: illi plus debere. [34] Ad hanc honeſtiſſimam contentionẽ,beneficijs beneficia vincendi,ſic nos adhortatur Chryſippus,vt dicat verẽdum eſſe,ne quia Charites Iouis filiae ſunt,[35] parũ ſe grate gerere, ſacrilegium ſit, & tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorũ doce, per quae beneficentior, gratiorque aduerſus bene merentes fiam,per quae obligantium,obligatorũque animi certent, vt qui praeſtiterint,obliuiſcãtur,pertinax ſit memoria debentiũ. Iſtaevero ineptiae poëtis relinquãtur:quibus aures oblectare propoſitum eſt,& dulcem fabulã nectere. At qui ingenia ſanare,& fidem in rebus humanis retinere,memoriam officiorũ ingerere animis volunt,ſerio loquantur,& magnis viribus agant:niſi forte exiſtimas,leui,ac fabuloſo ſermone & anilibus argumentis prohiberi poſſe rem perniciosiſſimã,[36] beneficiorum nouas tabulas. Sed quemadmodum ſuperuacua tranſcurram,ita exponam neceſſe eſt,[37] hoc v.
primum,quid accepto beneficio debeamus. [n] Debere enim dicit ſe alius pecuniam quã accepit,alius conſulatum,alius ſacerdotiũ,alius prouinciam. Iſta autem ſunt meritorum ſigna,non merita.[38] Non poteſt beneficium manu tangi:animo cernitur. Multũ intereſt inter materiam beneficij,& beneficium. Itaque nec aurũ,nec argentum,nec quicquam eorum quae à proximis accipiuntur,beneficium eſt,ſed ipſa tribuẽtis voluntas. Imperiti autem id,quod oculis incurrit,& quod traditur poſſideturque,ſolum notãt:cõtra,illud quod in re carũ atque pretioſum eſt,paruipẽdũt: Hæc quae tenemus,quae aſpicimus,in quibus cupiditas noſtra haeret,caduca sũt. Auferre ea nobis & fortuna,& iniuria poteſt. Beneficiũ vero etiã [39] o amiſſo eo quod datum eſt,durat. Eſt enim rectè factũ,quod irritum nulla vis efficit. Amicum à piratis redemi:hũc alius hoſtis excepit, & in carcerẽ cõdidit. nõ beneficium,ſed vſum beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio raptos, vel ex incẽdio liberos reddidi. Hos vel morbus, vel aliqua fortuita iniuria eripuit. Manet etiã ſine illis, quod in illos datum eſt. Omnia itaque,quae falſum beneficij nomẽ vſurpant, miniſteria ſunt per quae ſe volũtas amica explicat. Hoc quoq; in alijs rebus euenit, vt aliubi ſit ſpecies rei,aliubi ipſa res. Imperator aliquẽ,torquib⁹,murali,& ciuica donat. [p] Quid habet per ſe corona pretioſũ? Quid praetexta? Quid faſces? Quid tribunal & currus? Nihil horum honor eſt,ſed honoris inſigne. Sic non eſt beneficium id quod ſub oculos venit, ſed
beneficij veſtigium & nota. Quid eſt ergo beneficium? Beneuola actio tribuens gau- vi.
dium,capienſque tribuendo,in id quod facit,prona,& ſponte ſua parata. Itaque nõ quid fiat,aut quid detur, refert,ſed qua mente. Quia beneficiũ non in eo quod fit aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis aut facientis animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimẽ, vel ex hoc intelligas licet, quod beneficium vtique bonũ eſt. Id autem quod fit aut datur, nec bonũ nec malũ eſt. Animus eſt,qui parua extollit,ſordida illuſtrat,magna & in precio habita dehoneſtat. Ipſa,quae appetuntur,neutram naturam habẽt,nec boni,nec mali. Id refert,quò illa rector animus impellat,à quo forma datur rebus. Nõ eſt ergo beneficium ipſum,quod numeratur,aut traditur. Sicut nec in victimis quidẽ,licet opimae

VII.

VIII.

IX.

sint, auroque praefulgeant, deorum est honos, sed pia ac recta voluntate venerantium, ¶ Itaque boni etiam [40] farre ac fictilla religiosi sunt, mali rursus non effugiunt impietatẽ, quamuis aras sanguine multo cruentauerint. Si beneficia in rebus, non in ipsa benefaciendi voluntate cõsisterent, eo maiora essent, quo maiora sunt, quae accepimus. Id autẽ falsum est. Nõnunquã enim magis nos obligat, qui dedit parua magnifice: qui Regũ aequauit opes animo: qui exiguum tribuit, sed libenter: qui paupertatis suae oblitus est, dum meam respicit: qui non voluntatem tantum iuuandi habuit, sed cupiditatem: qui accipere se putauit beneficium, cum daret: qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dedisset: qui occasionem qua prodesset, & occupauit & quaesiuit. Cõtra, ingrata sunt (vt dixi) licet re ac specie magna videantur, quae danti aut extorquentur, aut excidunt. Multoque gratius venit, quod facili, quàm quod plena manu datur. Exiguũ est quod in me cõtulit, sed amplius non potuit. At id quod dedit, magnũ est: sed dubitauit, sed distulit, sed cum daret, gemuit, sed superbe dedit, sed circumtulit, & placere ei, cui praestabat, noluit. ambitioni dedit, non mihi. Socrati cum multa multi pro suis quisque facultatibus offerrent: [41] AEschines pauper auditor, Nihil, inquit, dignum te quod dare tibi possim, inuenio: & hoc modo pauperem me esse sentio. Itaque dono tibi quod vnũ habeo, Me ipsum. Hoc munus rogo qualecunque est, boni cõsulas, cogitesque alios cũ multũ tibi darent, plus sibi reliquisse. Cui Socrates: Quid ni tu, inquit, mihi magnum munus dederis, nisi forte paruo te aestimas? Habebo itaque curae, vt te meliorẽ tibi reddam quàm accepi. Vicit AEschines hoc munere [x] Alcibiadis parẽ diuitijs animum, & omnium iuuenum opulentorum munificentiã. Vides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter angustias paupertatis. Videtur mihi dixisse: Nihil egisti fortuna, quòd me pauperem esse voluisti. Expediam nihilominus dignum huic viro munus: & quia de tuo non possum, de meo dabo. Neq; est quod existimes illũ vilẽ sibi fuisse, [z] qui pretium se sui fecit. Ingeniosus: adolescens inuenit quemadmodum Socratẽ sibi daret. [42] Non quanti quaeque sint, sed à quali dentur, perspiciendum. Callidus non [a] difficilẽ auditũ praebet immodica cupientibus: [b] spesque improbas nihil re adiuturus verbis fouet. [c] At eius peior est opinio, qui lingua asper, vultu grauis, cum inuidia fortunam suã explicauit. Colũt enim, detestãturque felicẽ, & si potuerint, eadẽ facturi, odere facientem. [x] Coniugibus alienis [43] nec clam, sed aperte quidã ludibrio habitis, suas alijs permisere. Rusticus, [y] inhumanus, ac maleuolus, & inter matronas abominãdae cõditionis est, si quis cõiugẽ [44] in sella prostare vetuit, & vulgo admissis inspectoribus vehi vndique perspicuam. Si quis nulla se amica fecit insignem, nec alienae vxori aemulum praestat, hũc matronae humilem, & sordidae libidinis, & [45] ancilliariolum vocant. [z] Hinc decentissimum sponsaliorum genus est adulterium: & [46] in consensu vidui caelibatus, nemo vxorẽ duxit, [a] nisi qui abduxit. [47] Iam rapta spargere, sparsa pari auaritia recolligere certant: nihil pensi habere, paupertatẽ alienam contemnere, suam timere nullum aliud vereri malũ: nõ parcere iniurijs, perturbare imbecilliores, vi ac metu premere. Nam prouincias spoliari, & numinarium tribunal, audita vtrinque licitatione, alteri addici, nõ mirũ: quando quae emeris, vendere, gentium ius est. Sed longius nos impetus euehit, prouocãte materia. Itaque sic finiamus, ne in nostro saeculo culpa subsidat. Hoc maiores nostri questi sunt, hoc nos querimur; hoc posteri nostri querẽtur, euersos esse mores, regnare nequitiã, in deterius res humanas & in omne nefas labi. At ista stãt loco eodẽ, stabũtque, paululũ duntaxat vltro aut citro mota, vt fluctus: quos aestus accedẽs lõgius extulit, recedẽs interiore littorũ vestigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quàm in alia peccabitur, abrumpetque fraenos pudicitia: nunc conuiuiorũ vigebit furor, & foedissimum patrimoniorum exitium culina: nũc cultus corporũ nimius & formae cura: corpore [b] prae se ferens animi deformitatem: nunc in petulantiã & audaciam erumpet male dispensata libertas: nunc in crudelitatem priuatã ac publicã ibitur, bellorũque ciuilium insaniam, qua omne sanctum ac sacrum profanetur. [48] Habebitur aliquãdo ebrietati honor, & plurimum meri cepisse virtus erit. Non stãt vno loco vitia: sed mobilia & inter se dissentiẽtia tumultuãtur, pellunt inuicem, fuganturque. Ceterũ idem semper de nobis pronũciare debebimus, malos esse nos, malos fuisse, inuitus adiiciam, & futuros esse. Erunt homicidae, tyranni, fures, adulteri, raptores, sacrilegi, proditores: infra ista omnia ingratus est, nisi quod omnia ista ab ingrato animo sunt, sine quo vix vllũ magnũ facinus accreuit. Hoc tu caue, tanquam maximum crimen, nẽ admiseris: ignosce tãquã leuissimo, si admissũ est. Haec est enim iniuriae summa. Beneficium perdidisti. Saluum est tibi ex illo, quod est optimum. Dedisti. Quẽadmodum autẽ cu-

randum,vt in eos potissimum beneficia cõferamus, qui grate respõsuri erunt:ita quaedam,etiam si de illis male sperabitur,faciemus, tribuemusque,nõ solum si iudicabimus ingratos fore,sed si sciemus fuisse. Tãquã si filios alicui restituere potero,magno periculo liberatos,[c] sine vllo meo incommodo,non dubitabo.Dignũ,etiam impendio sanguinis mei tuebor,& in partem discriminis veniam.Indignum,si eripere latronibus potero, clamore sublato,salutarem vocem homini non pingebit emittere. Sequitur vt dicamus,quae beneficia dãda sint,& quemadmodũ. Primo demus necessaria, deinde vtilia deinde iucunda,vtique mãsura.Incipiendum est autẽ à necessarijs. Aliter enim ad animũ peruenit,quodvitam continet:aliter quod exornat,aut instruit.Potest in eo aliquis fastidiosus esse aestimator,quo facile carituras est,de quo dicere licet:Nõ desidero.meo cõtentus sum. interim nõ reddere tãtum libet quod acceperis,sed abijcere. Ex his quae necessaria sunt,quaedã primum obtinẽt locum,sine quibus non possumusviuere,quaedam secundum,sine quibus non debemus:quaedã tertium,sine quibus nolumus.Prima huius notae sunt,hostiũ manibus eripi,& tyrãnicae irae, & proscriptioni,& alijs periculis,quae varia & incerta humanamvitam obsident.Quicquid horum discusserimus,quo maius ac terribilius erit,hoc maiorẽ inibimus gratiã. Subit enim cogitatio, quantis sint liberati malis & laenociniũ est muneri,antecedẽs metus.Nec tamẽ. ideo debemus tardius quemquã seruare,quàm possumus:vt muneri nostro timor imponat põdus.Proxima ab his sunt, sine quibus possumus quidem viuere,sed vt mors potior sit tanquã libertas,& pudicitia,& mens bona.Post haec habebimus cõiunctione,ac sanguine,vsuque & consuetudine longa,cara:vt liberos, coniuges,penates,ceteraque quae vsque eo animus sibi applicuit,vt ab illis,quàm à vita diuelli grauius existimet.Subsequũtur vtilia, quorũ varia & lata materia est.Hic erit pecunia non superfluens, sed ad sanum modum habẽdi parata. Hic erit honor & processus ad altiora tendentium. Nec enim vtilius quicquam est,quàm sibi vtilem fieri.[d] Iam cetera ex abundanti veniunt, delicatos factura. In his videamus,vt opportunitate grata sint, vt non vulgaria, quaeque aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc aetatem habent,aut quae etiam si natura pretiosa non sunt. tempore aut loco stant. Videamus quid oblatum maxime voluptati futurum sit, quid frequẽter occursurum habenti,[e] vt toties nobiscum,quoties cũ illo sit. Vtique cauebimus ne munera superuacua mittamus: vt feminae aut seni arma venatoria,aut rustico libros. aut studijs ac litteris dedito retia.AEque ex cõtrario circũspiciemus,ne dũ grata mittere volumus,suũ cuique morbũ exprobratura mittamus,sicut ebrioso vina&valetudinario medicamenta.Maledictum enim incipit esse,non munus, in quo vitium accipientis agnoscitur. Si arbitrium dandi penes nos est,praecipue mansura quaeremus,vt quàm minime mortale munus sit.Pauci enim sunt tã grati,vt quod acceperint, etiã si non vident,cogitent.Ingratis quoque memoria cũ ipso munere incurrit:vbi ante oculos est,& obliuisci sui non sinit,sed auctorẽ suum ingerit & inculcat.[f] Eo quidem magis duratura quaeramus,quia nunquã admonere debemus. Ipsa res euanescentem memoriã excitet. Libentius donabo argentum factum,quàm signatum:libentius statuas,quàmvestem,& quod vsus breuis deterat.[g] Apud paucos ⁊ post rem manet gratia.Plures sunt apud quos non diutiusin animo sunt donata,quàm in vsu.Ergo si fieri potest,consumi munus meũ nolo.Extet,haereat amico meo,& cõuiuat.Nemo tã stultus est, vt monẽdus sit, ne cui gladiatores aut venationẽ iam munere edito mittat,&vestimenta aestiua bruma,hiberna solstitio.[h] Sit in beneficio sensus communis,[i] tempus,locum,personas obseruet:quia momentis quaedã grata & ingrata sunt.Quanto acceptius est,si id damus,quod quis nõ habet,quàm cuius copia abũdat?quod diu quaerit,nec inuenit,quàm quodvbique visurus est.Munera non tam pretiosa,quàm rara & exquisita sint,quae etiã apud diuitem sui locum faciunt:sicut gregalia quoque poma,etiam post paucos dies itura in fastidiũ, delectant, si prouenere maturius. Illa quoque non erunt sine honore,quae aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij. Alexandro Macedoni, cum victor Orientis, animos supra humana tolleret,[j] Corinthij per legatos gratulati sunt,&ciuitate illũ sua donauerunt.Cum risisset Alexander hoc officij genus,vnus ex legatis: Nulli, inquit, ciuitatem vnquã dedimus alij quàm tibi & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione,aliaque humanitate prosecutus,cogitauit,non qui sibi ciuitatem darẽt, sed cui dedissent.Et homo gloriae deditus,cuius nec naturã nec modum nouerat,Herculis Liberiq; vestigia sequens,ac ne ibi quidem resistõs[k] vbi illi defecerant,ad sociũ honoris sui respexit à dãtibus,tãquam caelum,quod mente vanissima complectebatur, teneret: quia Herculi aequabatur.Quid enim simile habebatvae sanus adolescẽs,cui pro virtute

x i.

x i i.

x i i i.

erat felix temeritas? Hercules nihil sibi vicit: orbem terrarum transiuit, non concupiscẽdo, sed vindicando. Quid vinceret malorum hostis, bonorũ vindex, terrarum marisque pacator? At hic à puericia latro, gentiũque vastator, tã hostium pernicies, quã amicorũ, qui summũ bonũ deduceret, terrori esse cũctis mortalibus, oblitus, nõ ferocissima tãtũ sed ignauissima quoque animalia timeri, ob virus malum. Ad propositum nũc reuertamur. Beneficiũ quod quibuslibet datur, nulli gratũ est. Nemo se stabularij aut cauponis hospitem iudicat, nec conuiuam dantis epulũ, vbi dici potest: Quid enim in me cõtulit? Nempe hoc quod in illum, & vix bene notũ sibi, & in illum etiã mimicum ac turpissimũ hominem. Nunquid enim me dignum iudicauit? Morbo suo morẽ gessit. Quod voles gratum esse, rarũ effice. Quis patitur sibi imputari vulgaria? Nemo haec ita interpretetur, tanquã reducam liberalitatem, & fraenis arctioribus reprimam. Illa vero, in quãtum libet, exeat: sed eat, nõ erret. Licet ita largiri, vt vnusquisque etiam si cum multis accepit, in populo se esse non putet. Nemo non habeat aliquam familiarem notã, per quã speret se propius admissum. Dicat, Accepi idẽ quod ille, sed vltro. Accepi quod ille: sed ego intra breue tempus, cum ille diu meruisset. Sunt, qui idẽ habeãt: sed non eisdẽ verbis datum, non eadem comitate tribuẽtis. Ille accepit, cum rogasset: ego, cum rogarer. Ille accepit: sed facile redditurus, sed cuius senectus & liberorũ orbitas magna promittebat. Mihi plus dedit. quãuis idẽ dederit: quia sine spe recipiendi dedit. Quẽadmodũ meretrix ita inter multos se diuidit, vt nemo nõ aliquod signũ familiaris animi ferat: ita qui beneficia sua amabilia vult esse, excogitet. quomodo & multi obligẽtur, & tamẽ singuli habeant aliquid, quo se ceteris praeferãt. Ego verò beneficijs non obijciam moras. Quo plura maioraque fuerint, plus afferent laudis. Adsit tamen iudicium. Neque enim cordi esse cuiquam possunt, forte ac temere data. Quare si quis existimat nos, cum ista praecipimus, benignitatis fines introrsus referre, & illi minus laxum limitẽ aperire, ne perperã monitiones nostras exaudiat. quam enim virtutẽ magis veneramur? cui magis stimulos addimus? quibus verò tam conuenit haec adhortatio, quàm nobis, societatem humani generis sancientibus? Quid ergo est? cum sit nulla honesta vis animi, etiam si à recta voluntate incepit, nisi quã virtutem modus fecit, veto liberalitatem nepotari. Tunc iuuat accepisse beneficium, & supinis quidem manibus, vbi illud ratio ad dignos perducit: quod non quilibet casus & consilij indigens impetus defert: quod ostentare libet, & inscribere sibi. Beneficia tu vocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quãto gratiora sunt, quantoque in partem interiorem animi nunquam exitura descẽdunt, cum delectant, cogitantem magis à quo, quàm quid acceperis? Crispus Passienus solebat dicere, quorundam se iudicium malle, quàm beneficium: quorũdam beneficium malle, quàm iudicium. & subiiciebat exempla: Malo, aiebat, diui Augusti iudicium: malo Claudij beneficium. Ego vero nullius puto expetendum esse beneficium, cuius vile iudicium est. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? Erat: sed sicut à fortuna. quam scires statim posse malam fieri. Quid ergo ista inter se mixta diuidimus? Non est beneficium, cui deest pars optima, datum esse iudicio. Alioquin pecunia ingens si non ratione, nec recta voluntate donata est, non magis beneficium est, quàm thesaurus. Multa sunt autem, quae oportet accipere, nec debere.

LIBRI PRIMI DE BENEFICIIS FINIS.

MANTONII

M. ANTONII MVRETI AD PRIMVM LIBRVM SENECAE, DE Beneficijs Notae.

CAP. I.

1 INTER varios] *Magna hominum pars casu potius, quàm ratione aut consilio viuere videtur, &c. nullo certo fine sibi proposito, huc atque illuc vagari. Cum tamen & res ipsa clamet, & sapientissimi homines, Isocrates in epistola ad Iasonis liberos, Aristoteles libro primo ad Nicomachũ, & aly iampridem monuerint, vitam plenam errorum ac perturbationum fore, nisi habeamus certum aliquid quò tendamus, & ad quòd omnia dirigamus. Et hoc est, quod poeta satyricus exclamat:*

Est aliquid, quo tendis, & in quod dirigis arcum:
An passim sequeris coruos testaque lutoque?

Non igitur mirum est, vitam temere inconsulteque viuentium multis ac varijs erroribus agitari: quorum nullum nocentiorem esse ait Seneca, quam quód beneficia neque dare scimus, neque accipere. Beneficiorum enim vicissitudine vita maxime continetur.

2 Ista enim perierunt,] *Qui Latini sermonis periti intelligentesque sunt, quos quotidie pauciores esse quàm credideram animaduerto, facile sentiunt, vocem* Ista *huic loco non conuenire. Vetus liber meus habet* Istum enim. *Lego,* Iam tum enim.

3 Nomina facturi] *Pecuniam feneraturi.*

4 Vasa] τὰ σκεύη. *ita vocantur bona omnia quae non sunt soli.*

5 Inquirimus] *Melius in quibusdam veteribus libris,* anquirimus.

6 de quo queri reuera] *Iampridem docui legendum.* decoquere vero.

7 Reddit enim beneficium qui libenter debet] *id est, qui cum alia ratione gratiam referre non possit, voluntate saltem & confessione gratus est. Pertinet huc nobilis ille Ciceronis locus ex oratione pro Plancio:* Dissimilis est pecuniae debitio & gratiae. Nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id quod reddidit: qui autem debet, aes retinet alienum. Gratiam autem, & qui refert, habet: & qui habet, eo ipso quod habet, refert. *De quo disputantur quaedam apud Agellium capite quarto libri primi.*

8 Multos experimur ingratos,] *deprehendimus. cum tamen eius rei nulla in nobis culpa sit. Sed plures facimus ipsi.*

9 Exprobratores exactoresque] *Beneficium autem qui sine causa exprobrat, quod beneficium fuerat, iniuriam facit: qui exigit, ostendit, non beneficium fuisse, sed creditum.*

10 Alias leues] *Et sic ostendimus, nos, id quod fecimus, feciisse ἀ προβολεύτως.*

11 Alias queruli] φιλαίτιοι, μεμψίμοιροι, *& statim quiritantes atque ingratum vocantes, si is qui nobis gratiam debet, vllam vel leuissimam bene de nobis merendi occasionem praetermiserit.*

12 Aut leuiter rogari, aut semel?] *Vetus autem dictum est nihil carius emi, quàm quod precibus emendum est.*

13 Suspicatus est,] *Eleganter in hoc hominum genus Martialis:*

Durum est Sexte negare cum rogeris:
Quanto durius antequam rogeris?

14 Aut distulit, aut timide negauit,] *Legendum è libro vetere.* Aut distulit, id est timide negauit. *Etenim qui differt, genere quodam negat, sed aperte negare non audet. Saepe autem ingenui homines aperte ac simpliciter negantem facilius ferunt. Martialis:*

Mutua te centum sestertia Phoebe rogaui,
Cum mihi dixisses: Exigis ergo nihil,
Inquiris, dubitas, cunctaris: meque diebus
Teque decem crucias. Iam, rogo, Phoebe nega.

idem:

Primum est, vt praestes, si quid te Cinna rogabo:
Illud deinde sequens, vt cito Cinna neges.
Diligo praestantem: non odi Cinna negantem.
Sed tu nec praestas, nec cito Cinna negas.

15 A nolente] *Legendum,* à neglegente.

16 Ab hac tam effusa liberalitate] *Liber vetus,* benignitate.

17 Cunctanterque illos ipsos] *Ineptus aliquis locum hunc de industria deprauarit necesse est. Rectissime enim erat in alijs,* Et cuncta, interque illa ipsos.

18 Quibus turpe est] *Emenda ex vetere libro,* Quibus ita demum turpe est non reddere, si & licet.

19 Ipſoſque qui non fuiſſe mallent, eſſe patitur.] *Puto, ſublata negatione, legendum*, Ipſoſque qui fuiſſe mallent. *Fuiſſe autem eſt, amplius non eſſe, periiſſe: vt in illo*, fuimus Troes, fuit Ilium. *& in illo Plautino*, Ita tibi pæne fuit Phroneſium. *Sic quos ſignificare volebant mortuos, vixiſſe dicebant.*

20 Tunc eſt virtus,] *Alij*, Nunc eſt virtus. *quod non damno. Meus liber vetus habet*, Haec eſt virtus.

21 Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat citius.] *Vox* citius *redundat, & ſententiam corrumpit. Neque enim hîc de beneficio citius aut ſerius dando, ſed ſimpliciter de dando reddendóque agitur. Aut igitur delenda eſt, aut quod magis puto, pro* citius *legendum* Attius: *Vt duos verſus, quos ſtatim ſubijcit, Attij eſſe intelligamus.*

22 In priore verſu] *Ariſtoteles libro primo Rhetoricorum de ſententiarum vſu diſputans, tradit, nobiles & vulgo celebratas ſententias interdum euertendas & confutandas eſſe: quod veteres & ſæpe & eleganter factitarũt: noſtra ætas, vt alia, ita hoc quoque vel exercitationis vel ornamenti genus neglexit: poſtquam, vt bene viuendi, ſic bene dicendi praecepta tenere quàm exercere maluimus. Sic Cicero reprehendit verſum illum Euripidis, quo vitam humanam fortuna, non ſapiẽtia regi dixerat: ſic praeceptum Biantis, vt ita amaremus, tanquam oſuri: ita odiſſemus, tãquam amaturi. Sic Sophocles principio Trachiniarum illam Solonis ſententiam, non poſſe ante mortem cuiuſque de felicitate aut infelicitate ipſius liquido iudicari. Sic Plutarchus illam Epicuri, ita viuendum eſſe ſapienti, vt lateret: aliaſque permultas. Sic Seneca plurimas: vt hoc loco verſus, vt mea quidem opinio fert, Attij, qui tamen ad beneficentiam cohortari videbantur.*

23 Illud enim] *Legendum ex vetere libro*, Illud etiam.

24 Tantum eroga] *Ex eodem*, Tantum eroga tu: *vnde alij fecerant*, erogatur.

25. Creditorem appellat.] *Iampridem monui, capite primo libri duodecimi Variarũ lectionum, legendum hîc* debitorem. *neque cuiquam dubium puto eſſe, quin ita legendum ſit.*

26 Alioqui formam.] *Liber vetus*, Alioquin in formam. *quae recta ſcriptura eſt.*

27 Salutaribus] *Idem liber*, ſalubribus. *Sed haec, quae neque de ſententia, neque de orationis elegantia quidquam mutant, multa me de induſtria omiſſurum eſſe profiteor. Perſequantur haec, qui grandes libros conſcribere amant. Ego mea omnia cuperem in vnam paginam poſſe concludere.*

28 Memoriam ſuam fugiens,] *Idem liber*, memoriam tui.

29 Virgines,] *Alia olim ratione iocans dixi, apud quendam, qui nemini vnquam gratiam reddebas, vere virgines eſſe Gratias: nihil enim parere.*

Πῳφῖνοι αἱ χάριτες πίκτουσι γὰρ οὐδέν.
Αὐταὶ ἐγὼ πείρας οὐκ ἔγαμεν χάριτας.

30 Et ſpiſſis prodeant,] *Legendum*, Et ſpiſſis auro Phrygianis prodeant: *monui pridem capite 1. libri 12. Variarum lectionum.*

31 Non quia beneficia ratio commendat vel oratio,] *Legendum*, Non quia beneficia oratio commendat. *cetera delenda. Error natus aut ex varietate ſcripturae, aut ex haeſitantia librarij. Conſimilia multa indicaui capite 16. lib. 15. Variar. lectionum.*

32 Si aliquid in cenſum detulerunt.] Lege, ſi aliud quid. *Deferre autem in cenſum, idem eſt, quod deducere in cenſum, apud iuris auctores, l. 64. D. de adquir. rer. dominio.*

33 Et magnum ipſis certamen] *Pro* ipſis, *liber vetus habet* ibſi. *Mutandus ordo litterarum, vt legamus* ſibi.

34 Ad hanc honeſtiſſimam contentionem] *Reſpexerit fortaſſe ad illud Heſiodi,* ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι.

35 Parum ſe grate] *Vide quae ſcripſi libro 12. Var. lectionum.*

36 Beneficiorum nouas tabulas.] *Vt quicunque beneficia quamlibet magna ac multa acceperunt, nihil debere ſe putent.*

37 Hoc primum nobis eſſe diſcendum,] *Totum illud*, nobis eſſe diſcendum, *delendum videtur. In alijs* dicendum, *aeque male.*

38 Non poteſt beneficium manu tangi, ſed animo geritur.] *Lege*, Non poteſt beneficium manu tangi, animo cernitur.

39 Amiſſo eo per quod datum eſt,] *Articulus* per *abeſt à vetere libro.*

40 Farre ac fitilla] *Ita legendum, non vt ante me*, farre ac fictili, *docui iampridem in Varijs lectionibus, & extitit tamen poſtea vnus ex iſtis, qui, vt ſcurrae olim fana, ita ipſi aliena ſcripta ventris cauſa circumeunt, qui hoc ſublegere ſibique vindicare voluerit. Mirabilem & miſerabilem animi & paruitatem & prauitatem.*

41 AEschines pauper auditor,] *Cuius pater botulis & isuys faciendis victitaret.* VIII.

42 Non quanta quæque sunt,] *Lege,* Non quanti quæque sint. IX.

43 Coniugibus alienis] *Non est dubium, quin hoc loco multa desint. Neque scriptor vllus est, in quo plures ac fœdiores lacunae, quam in Seneca, reperiantur. Origo mali haec fuit. Describebatur fere ab hominibus pijs & religiosis, qui ad populum sacras contiones habebant: ad quas magno eis vsui erat, propter sententias crebras, acutas, efficaces, & magnam partem cum religione nostra cõgruentes. Vt autem alijs grauioribus studijs occupati, describebant non totos semper libros, sed excerpta potius quaedam, quae ita continuabant inter se, ac si apud ipsum quoque Senecam continuata legerentur: cum tamen multa saepe omissa essent. Hoc ego ex multorum vetustorum Senecae codicum inter se collatione ita manifesto deprehendi, vt liquido confirmare posse videar.*

44 In cella prostare] *Vehebantur enim per vrbem ita tenuibus ac pellucidis vestibus indutae, vt prope totae paterent. Horatius:* Cois tibi cernere paene est Vt nudam.

45 Ancillariolum] *Ancillarum amoribus deditum. Sic apud Martialem* mulier infantaria, *quae delectatur infantibus*; Et quod mireris magis, infantaria non est. *Tale est apud Capitolinũ,* mulierarius. *apud Martialem* mulier lecticariola, *quæ seruis lecticarijs faciebat copiam sui.*

46 In consensu] *Alij libri,* concessu.

47. Iam rapta spargere.] *Ouidius:*

Quaerere vt absumant, absumpta requirere certant.
Atque ipsae vitijs sunt alimenta vices.

48 Habebitur aliquando ebrietati honor,] *Hoc quidem iam imperante Tiberio cõtigerat: de quo Suetonius:* Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque cõsumpsit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri praefecturam vrbis confestim detulit, codicillis quoque iucundissimos & omnium horarum amicos professus. *& paulo post:* Ignotissimum quaesturae candidatum nobilissimis antepositum, ob epotam in conuiuio, propinante se, vini amphoram. X.

49 Post rem manet] *Antea inepte legebatur,* Post remanet. *Sed ego talia emendanda puto, ostentanda non puto. Pusilli animi est tanta in his rebus* ἀκριβολογία. XII.

50 Corinthij] *Memoriae lapsus Non enim hoc de Corinthijs, sed de Megarensibus proditum est: & ita legitur in excerptis quibusdam è Plutarcho:* Ὡς φαμὲν Ἀλεξαίδῃ πολιτίαι Μεγαρεῖς ψηφίσασθαι τῷ δὲ μεγάλῳ θεμιστοκλεῖ αὐτοῦ, εἰπεῖν ἐκείνους, ὅπως μόνῳ τούτῳ τῷ πολιτίαι Ἑρμῆς, ᾗ μετ' ἐκεῖνον αὐτῷ ψηφίσαιντο· τὸν δὲ θαυμάσαντα δέξασθαι, τὸ τίμιον ἐν τῷ ἀσαφεῖ πθέμενον. XIII.

51 Etiam mimicum] *Ita mutare ausus sum in ambigua veteris libri scriptura: cum antea legeretur* inimicum, XIIII.

52 Morbo suo morem gessit.] *Integer locus est: quem tamen quidam, emendandi specie, per ipsum non stetit, quin deprauaret. Morbos vocabant vitiosas animi affectiones Catullus:*

Quodcunque agit, renidet. hunc habet morbum.

40 *Vide quae scripsi capite secundo libri 12. Varrir. lect.*

LIBER SECVNDVS.

INspiciamvs, Liberalis virorum optime, id quod ex priore parte adhuc superest, quemadmodum dandum sit beneficiũ: cuius rei expeditissimã videor monstraturus viam. [a] Sic demus, quomodo vellemus accipere. Ante omnia libẽter, cito, sine vlla dubitatione. Ingratũ est beneficium, quod diu inter manus dantis haesit, quod quis aegre dimittere visus est; [b] & sic dare, tanquam si sibi praeriperet. Etiã si quid morae interuenit, euitemus omni modo, ne deliberasse videamur. [c] Proximus est neganti, qui dubitauit, nullamque meretur gratiã. Nam cum in beneficio iucundissima sit tribuẽtis voluntas, qui nolentẽ se tribuisse ipsa cunctatione testatus est; non dedit, [d] sed aduersus ducentẽ, male tenuit. Multi autẽ sunt, quos liberales facit frõtis infirmitas. Gratissima sũt beneficia, [e] parata, facile occurrentia, vbi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundia. [f] Primũ est, antecedere desideriũ cuiusque proximũ sequi. Illud melius, occupare antequã rogemur: quia cũ homini probo ad rogãdũ [g] os cõcurrat, & suffundatur rubore, qui hoc tormẽtũ remittit, multiplicat mun⁹ suũ. Nõ tulit gratis, qui cũ rogasset, accepit. [g] Quoniam quidẽ, vt maioribus nostris, grauissimis viris, visum CAP. I.

est,nulla res carius cõstat,quàm quæ precibus empta est. Vota homines parcius facerẽt, si palam faciẽda essent. Adeo etiã deos,quibus honestissime supplicamus,[h] tacite malumus & intra nosmetipsos precari. Molestum verbũ est,onerosum, & demisso vultu, dicendum,Rogo. Huius facienda est gratia amico,& cuicũque,quem amicũ sis promerendo facturus. Properet licet:sero beneficium dedit,qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiusque voluntas,& cum intellecta est,necessitate grauissima liberãda est. Illud beneficium iucundum,victurumque in animo scias,quodobuiam venit. Si non contingit præuenire,plura rogantis verba intercidamus,ne rogati videamus: sed certiores facti,statim promittamus, facturosque nos etiam antequã interpellaremus,ipsa festinatione approbemus. Quemadmodũ in aegris opportunitas cibi salutaris est,& aqua tempestiue data remedij locum obtinuit: ita quãuis leue & vulgare beneficiũ sit, si praesto fuerit, si proximam quamque horam non perdidit,multum sibi adijcit, gratiamq; pretiosi,sed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam parate fecit,non est dubium,quin libẽter faciat.
II. Itaque laetus facit,& induit sibi animi sui vultum. Ingentia quorumdam beneficia, silẽtium aut loquẽdi tarditas,imitata grauitatem & tristitiam,corrupit,cũ promitterẽt vultu negantium. Quanto melius, adijcere bona verba rebus bonis, & praedicatione humana benignaque commẽdare quae praestes. [i] Vt illũ castiges, quòd tardior in rogãdo fuit, adijcias licet familiarem querelam: Irascor tibi, quòd cum aliquid desiderasses, non olim scire me voluisti,quòd tam diligenter rogasti, quòd quẽquam adhibuisti. Ego vero gratulor mihi,quòd experiri animũ nostrũ libuit:postea quicquid desiderabis,tuo iure exiges. Semel rusticitati tuae ignoscitur. Sic efficies,vt animũ tuum pluris aestimet, quàm illud quicquid est, ad quod petendum venerat. Tunc est summa virtus tribuẽtis, tunc benignitas,vbi ille qui discessit, dicet sibi: Magnum hodie lucrum feci. Malo quòd illum talem inueni,[k] quam si multiplicatum hoc ad me alia via peruenisset. Huic animo
III. nũquam parem referam gratiam. At plerique sunt,qui beneficia asperitate verborum & supercilio in odium adducunt,eo sermone vsi,ea superbia,vt impetrasse paeniteat. Aliae deinde post rẽ promissam sequũtur moræ. Nihil autẽ est acerbius, [l] quàm vbi quod impetrasti,rogandum est. Repræsentãda sunt beneficia:quae à quibusdam accipere difficilius est,quàm impetrare. Hic rogandus est,vt admoneat:ille,vt sumat. Sic vnum munus per multorũ teritur manus,ex quo gratiae minimum apud promittẽtem remanet: quia auctori detrahit,quisquis post illũ rogandus est. Haec itaque curae habebis,si grate aestimari quae præstabis voles, [m] vt beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promissa sũt,perueniãt, sine vlla,quod aiunt deductione. Nemo illa intercipiat,nemo detineat. Nemo in eo quod daturus es,gratiã suam facere potest,vt non tuã minuat. Nihil aeque amarum quàm diu pendere. AEquiore quidam animo ferũt praecidi spem suam, quàm trahi. Plaerisq; autem hoc vitium est, ambitione praua differẽdi promissa,ne minor sit rogantiũ turba. Quales regiae potentiae ministri sũt,quos delectat superbiæ suae longum spectaculum: minusque se iudicant posse,nisi diu multúmq; singulis quid possint ostendãt. Nihil confestim,nihil semel faciũt. Iniuriae illorum praecipites, lenta beneficia sũt. Quare verissimum existima,quod ille Comicus dixit: Quid? tu nõ intelligis, tantum te gratiae demere, quãtum morae adijcis? Inde illae voces, quas ingenuus dolor exprimit: Fac,si quid facis:&,Nihil est tanti. Malo mihi iam neges:vbi in taedium adductus animus incipit beneficiũ odisse,dum expectat. [n] Potest ob id ingratus esse? Quemadmodum acerbissima crudelitas est, quae trahit poenã:& misericordiae genus est, cito occidere, quia tormentum vltimũ finem sui secũ affert; quod antecedit tempus, maxima venturi supplicij pars est: ita maior est muneris gratia, quo minus diu pependit. [o] Est enim bonarum etiam rerum solicita expectatio. Et cũ plurima beneficia remedium alicuius rei afferant,qui aut diutius torqueri patitur,quem protinus potest liberare, [p] aut gaudere tardius, beneficio suo manus affert. Omnis benignitas properat: [q] & proprium est libẽter faciẽtis, cito facere. [r] Qui tarde dedit,& diem extrahẽs profuit, nõ ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit,& tempus & argumentum amicae volũtatis. Tarde
VI. velle,nolentis est. In omni negotio,Liberalis,nõ minima portio est, quomodo quicque aut dicatur, aut fiat. multũ celeritas fecit,multũ abstulit mora. Sicut in telis eadem ferri vis est: [s] sed infinitum interest,vtrum excussò lacerto torqueãtur,an remissà manu effluant. Gladius idem & stringit,& trãsforat:quàm presso articulo venerit,refert. Idem est quod datur: sed interest, quomodo detur. Quàm dulce, quàm pretiosum est, si gratias sibi agi non est passus qui dedit: si dedisse, dum dat, oblitus est. nam corripere eum,cui cum maxime aliquid praestes,dementia est,& inferere contumeliam meritis.

Itaque non sunt exasperanda beneficia, nec quicquam illis triste miscendum. [f] Etiam si quid erit, de quo velis admonere, aliud tempus eligito. VII. Fabius Verrucosus beneficiū ab homine duro aspere datum, panem lapidosum vocabat, quē esurienti accipere necessarium sit, esse acerbū. Tiberius Cæsar rogatus [6] à nepote M. Allio prætorio, [v] vt æri alieno succurreret: edere illum sibi nomina creditorū iussit. Hoc non est donare, [u] sed creditores conuocare. Cum edita essent, scripsit, nepoti iussisse se pecuniam solui. Adiecta cōtumeliosa admonitione, effecit, vt nec æs alienum haberet, nec beneficiū. Liberauit illū à creditoribus, sibi nō obligauit. Aliquid Tiberius secutus est. puto noluit, plures esse, qui idem rogaturi concurrerēt. ista fortasse efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas. VIII. Beneficium vero danti tota alia sequenda est via. Omni genere quod des, quo sit acceptius, adornandum est. Hoc vero non est beneficiū dare, [x] reprehendere est: vt in transitu de hac quoque parte dicam quid sentiam. Ne principi quidem satis decorum est, donare ignominiæ causa. Tam etsi inquietudinem Tiberius, nec hoc quidem modo, quo putabat, potuit effugere. Nam aliquot postea, qui idē rogarent, inuenti sunt. omnes iussit reddere in senatu æris alieni causas, & ita illis certas summas dedit. Non est illud liberalitas: censura est, auxilium est, principale tributum est. Beneficium nō est, cuius sine rubore meminisse nō possum. Ad iudicem missus sum. vt impetrarem, causam dixi. IX. Præcipiunt itaque omnes auctores sapientiae, quaedam beneficia palam danda, quaedam secreto. Palam, quae consequi glorioſum est: vt militaria dona, & honores, & quicquid aliud notitia pulchrius fit. Rursus quae nō producunt, nec honestiorem faciunt, sed occurrunt infirmitati, egestati, ignominiae, tacite dāda sunt: vt nota sint solis, quibus prosunt. Interdum & ipse qui iuuatur, fallēdus est: vt habeat, nec à quo acceperit, sciat. X. [7] Arcesilaus, vt aiunt, amico pauperi, & paupertatem suam dissimulanti, ægro autem, [y] & ne hoc quidem confitenti, deesse sibi in sumptū ad necessarios vsus, cum clam succurrendū iudicasset, [z] puluino eius ignorantis sacculū subiecit, vt homo inutiliter verecūdus, quod desiderabat, inueniret potius quàm acciperet. Quid ergo? ille nesciet à quo acceperit? Primū nesciat, si hoc ipsum beneficij pars est. Deinde multa alia faciā, multa tribuam, per quae intelligat & illius auctorem. Denique ille nesciet accepisse se: [a] ego sciam me dedisse. Parum est, inquis. Parum, si fenerare cogitas. Sed si dare quo genere accipiēti maxime profuturum erit, contentus eris te teste. Alioquin non benefacere delectat, sed videri bene fecisse. Volo, inquis, sciat. Debitorem quaeris. Volo vtique sciat. Quid, si illi vtilius est nescire, si honestius, si gratius, nō in aliam partem abibis: Volo vt sciat. Ita tu hominem nō seruabis in tenebris: Non nego, quoties patitur res, percipiendum gaudium ex accipiētis voluntate. Sin adiuuari illum & oportet, & pudet, si quod praestamus, offendit; nisi absconditur: beneficium in acta nō mitto. [8] Quid? ego illi sum indicaturus me dedisse: cum inter prima praecepta ac maximè necessaria sit, ne vnquam exprobrem, immo ne admoneam quidem? Haec enim beneficij inter duos lex est. Alter statim oblivisci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum & premit frequens meritorum commemoratio. XI. [y] Libet exclamare, quod ille triumuirali proscriptione seruatus à quodam Cæsaris amico exclamauit, cum superbiam eius ferre nō posset: Redde me Caesari. Quousque dices: Ego te seruaui, ego te eripui morti? istud, si meo arbitrio memini, vita est: si tuo, mors est. Nihil tibi debeo, si me seruasti, vt haberes, quē ostenderes. Quousque me circūducis. Quousque obliuisci fortunae meae non sinis? Semel in triumpho ductus essem. Non est dicendum, quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Non est instandum, [b] non est memoriae reuocandum: [c] nisi vt aliud dando, prioris admoneas. Ne alijs quidem narrare debemus. [9] Qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi vbique iactanti beneficium suum: Num negabis, inquit, te recepisse? & cum respondisset, Quando? Saepe quidem, inquit, & multis locis: id est quoties & vbicumque narrasti. Quid opus est te loqui? quid alienum occupare officium? Est qui istud facere honestius possit: quo narrante, [d] & hoc laudabitur, quòd ipse non narras. Ingratum me iudicas, si istud te tacente, nemo sciturus est. Quod adeò non est committendum, vt etiam si quis coram nobis narrabit, ei respondendum sit: Dignissimus quidem ille est maioribus beneficijs, [e] quae ego magis velle me scio praestare, quàm posse. Et haec ipsa non verniliter, nec ea figura, qua quidam reijciūt, quae magis ad se volunt attrahere. Deinde adijcienda omnis humanitas. Perdet agricola quod sparsit, si labores suos destituet in semine. [f] Multa cura sata producuntur ad segetem. Nihil in fructum peruenit, quod nō à primo vsque ad extremum æqualis cultura prosequitur. Eadem beneficiorum est condicio. Nūquid vlla maiora possunt esse, quàm quae

in liberos patres conferunt? [10] g Nec tamen tuta sunt, si in infantia deserantur, nisi longa
pietas munus suum nutriat. Eadem ceterorū beneficiorū condicio est: nisi illa adiuueris,
perdes. Parum est dedisse, fouenda sunt. Si gratos vis habere quos obligas, non tantū des
oportet beneficia, [h] sed & ames. Praecipue, vt dixi, parcamus auribus. Admonitio taediū
facit, exprobratio odium. Nihil aeque in beneficio dando vitandum est, quàm superbia.
Quid opus arrogantia vultus? quid tumore verborū? Ipsa res te extollit. [i] Detrahenda est
inanis iactatio. Res loquentur, nobis tacentibus. Non tantum ingratum, sed inuisum est
beneficium, superbe datum. [11] [k] Caesar dedit vitam Pompeio Penno, si dat, qui nō au-
fert: deinde absoluto & agenti gratias, [l] porrexit osculandū sinistrum pedem. [m] Qui ex-
cusant eum, negant id insolentiae causa factum: aiūt soccum auratum, immo aureum
margaritis distinctum ostendere eum voluisse. Ita prorsus: quid hic cōtumeliosum est, si
vir cōsularis aurū & margaritas osculatus est, & alioquin nullam partem in corpore eius
electurus, quā purius oscularetur? Homo natus in hoc, vt mores liberae ciuitatis [12] Per-
sica seruitute mutaret, parum iudicauit, [n] si senator senex [13] summis vsus honoribꝰ, in cō-
spectu principū supplex sibi, eo more iacuisset, quo victi hostes victoribus iacuere. Inue-
nit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Nō hoc est rempub. calcare? Et qui-
dem, dicet aliquis (nam potest ad rem pertinere) sinistro pede. Parū enim foede furioseque insolens fuerat, qui de capite consularis viri soccatus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset imperator [14] o pigros suos. O superbia magnae fortunae. O stultissimum ma-
lum. vt à te nihil accipere iuuat. [p] vt omne beneficiū in iniuriam conuertis. vt te omnia
nimia delectāt. vt te omnia dedecent. quoque altius te subleuasti, hoc depressior es, ostē-
disque te non agnoscere ista bona, quibus tantum inflaris. Quicquid das, corrumpis. Li-
bet itaque interrogare, quid tantopere te supinet, quid vultū habitumq; oris peruertat,
vt malis habere personam, quàm faciem. Iucunda sunt, quae humana frōte, leni, placida-
que tribuūtur: quae cū daret mihi superior, nō exultauit supra me, sed quàm potuit, be-
nignissimus fuit, descenditque in aequū, & detraxit muneri suo pōpam. obseruauit ido-
neū tēpus, vt in occasione potius, quàm in necessitate succurreret. [q] Vno modo persua-
debimus, ne beneficia insolētia perdāt, si ostēderimus non ideo videri maiora, [r] quia tu-
multuosius data sunt: ne ipsos quidē ob id cuiquam posse maiores videri. Vanam esse su-
perbiae magnitudinem, & quae in odium etiam amanda perducat. Sunt quaedam no-
citura impetrantibus: quae nō dare, sed negare, beneficium est. Aestimabimus itaque vtilitatem potius, quàm voluntatem petentiū. Saepe enim noxia concupiscimus, nec dispicere quàm pernicioſa sint licet: quia iudiciū interpellat affectus. Sed cum subsedit cupiditas, cū impetus ille flagrantis animi, qui consilia fugat, cecidit, detestamur pernicio-
sos malorum munerū auctores. [s] Vt frigidā aegris negamus, & lugentibus, ac sibi iratis ferrū, aut amantibus, quicquid contra se vsurus ardor petit: sic ea, quae nocitura sunt impense ac submisse, nonnunquam etiam miserabiliter rogantibus perseuerabimus nō da-
re. Tum initia beneficiorum suorū spectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quae non
tantum accipere, sed etiā accepisse delectet. Multi sunt qui dicant: Scio hoc illi non pro-
futurum. sed quid faciam? rogat, resistere precibus eius non possum. Viderit. de se, nō de
me queretur. Falsum est: immo de te, [t] & merito quidem: cū ad mentem bonam redie-
rit, cum accessio illa quae animū inflammabat, se remiserit. Quid ni eum oderit, à quo in
damnum ac periculum suum adiutus est? Exorari in perniciem rogātium, saeua bonitas
est. Quemadmodum pulcherrimū opus est, etiam inuitos nolentesque seruare: ita rogā-
tibus pestifera largiri, blādum & affabile odium est. Beneficium demus, quod vsu magis
ac magis placeat, [u] quod nunquam in malum vertat. Pecuniā non dabo, quam numera-
turum adulterae sciā: ne in societatem turpis facti aut consilij veniam. Si potero, reuoca-
bo: sin minus, non adiuuabo scelus. Siue illū ira, quo nō debebat, impellit, [x] siue ambitio-
nis calor abducit à tutis: nō cōmittam, vt possit quandoque dicere. Ille amando me oc-
cidit. Saepe nihil interest inter amicorum munera, & hostium vota. Quicquid illi ac-
cidere optāt: in id horum intempestiua indulgētia impellit, atque instruit. Quid autem
turpius, quàm (quod euenit frequentissime) vt nihil interfit inter odium & beneficium?
Nunquam in turpitudinē nostram reditura, tribuamus. Cum summa amicitia sit, amicū
sibi aequare, vtrique simul consulendū est. Dabo egenti: sed vt ipse non egeam. Succur-
rā perituro: sed vt ipse non pereā: nisi si futurus ero magni hominis, aut magnae rei mer-
ces. Nullum beneficium dabo quod turpiter peterē. Nec exiguum dilatabo, nec magna
pro paruis accipi patiar. Nam vt qui quod dedit, imputat, gratiā destruit: [y] ita qui quā-
tum, det, ostendit, munus suum non cōmendat, sed exprobrat. Respiciēdae sunt cuique

facultates

facultates ſuae, vireſque: ne aut plus praeſtemus, quàm poſſumus, aut minus. AEſtimãda eſt eius perſona, cui damus. Quaedã enim minora ſunt, quàm vt exire à magnis viris debeant: quaedam accipiente minora ſunt. Vtriuſque itaque perſonã confer[z] tecũ. Inter illa quae donabis, examina, nũquid aut danti graue ſit, aut paucum. Nunquid rurſus qui accepturus eſt, aut faſtidiat, aut nõ capiat. Vrbem cuidã Alexander donabat vaeſanus, & qui nihil animo niſi grande conciperet. Cum ille cui donabatur, ſeipſum menſus, tãti muneris inuidiã refugiſſet, dicens nõ conuenire fortunae ſuae. Nõ quaero, inquit, quid te accipere deceat, ſed quid me dare. Animoſa vox videtur[a] & regia: cum ſit ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quenquã decet. Refert quid, cui, quãdo, quare, vbi, & cetera, ſine quibus facti ratio nõ cõſtabit. Tumidiſſimũ animal, ſi illũ accipere hoc nõ decet, nec te dare. Habeatur[b] perſonarum ac dignitatũ ratio. Et cũ ſit vtrinque virtutis modus, aeque peccat quod excedit, quàm quod deficit. Liceat iſtud ſane tibi, & te in tãtũ fortuna ſuſtulerit, vt congiaria tua vrbes ſint: quas quanto maioris animi fuit nõ capere, quã ſpargere? eſt tamen aliquis minor, quàm vt in ſinum eius condenda ſit ciuitas. XVII. Ab Antigono Cynicus petijt talentum. Reſpõdit, plus eſſe, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denarium. Reſpõdit, minus eſſe quàm quod regẽ deceret dare. Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. In denario regẽ, in talẽto Cynicum reſpexit: cum poſſet & denarium tanquam Cynico dare, & talentum tãquam rex. Vt ſit aliquid maius, quàm quod Cynicus accipiat,[c] nihil tã exiguum eſt, quod non honeſte regis humanitas tribuat. Si me interrogas, probo. Eſt enim intolerabilis res, poſcere nummos, & cõtemnere. Indixiſti pecuniae odium: hoc profeſſus es. hanc perſonam induiſti. agenda eſt. Iniquiſſimum eſt, te pecuniã ſub gloria egeſtatis acquirere. Aſpiciẽda ergo non minus ſua cuique perſona eſt, quàm eius, de quo iuuando quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri vti ſimilitudine de pilae luſu: quã cadere nõ eſt dubium,[d] aut mittẽtis vitio, aut accipientis. Tunc curſum ſuum ſeruat, vbi inter manus vtriuſque, apte ab vtroque, & iactata & excepta verſatur. Neceſſe eſt autem luſor bonus, aliter illã colluſori lõgo, alitor reui mittat. Eadẽ beneficij ratio eſt. niſi vtrique perſonae, dantis & accipientis, aptatur: nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, vt debet. Si cum exercitato & docto negotiũ eſt, audacius pilam mittemus. vtcunque enim venerit, manus illã expedita & agilis repercutiet. Si cum tirone & indocto: non tã rigide, nec tam excuſſe, ſed languidius, & in ipſam eius dirigentes manum, remiſſe occurremus. Idẽ faciendũ eſt in beneficijs. Quoſdam doceamus, & ſatis iudicemus, ſi conantur, ſi audent, ſi volunt. Facimus autem plaerunque ingratos, & vt ſint, fauemus: tanquam ita demũ magna ſint beneficia noſtra, ſi gratia illis referri non potuit:[e] vt malignis luſoribus propoſitum eſt, colluſorem traducere, cum damno ſcilicet ipſius luſus, qui nõ poteſt, niſi cõſentitur, extendi. Multi ſunt tam prauæ naturae, vt malint perdere quae praeſtiterunt, quàm videri recepiſſe, ſuperbi & imputatores. Quãto melius, quãtoque humanius id agere, vt illi quoque partes ſuae conſtent, & fauere, vt gratia ſibi referri poſſit, benigne omnia interpretari, gratias agentem, nõ aliter quàm ſi referat audire, praebere ſe facilem, ad hoc, vt quem obligauit, etiam exolui velit? Male audire ſolet fenerator, ſi acerbe exigit: aeque ſi in recipiẽdo tardus ac difficilis moras quaerit. Beneficium tam recipiẽdum eſt, quàm nõ exigẽdum. Optimus ille, qui dedit facile, nunquam exegit: reddi gauiſus eſt, bona fide quid praeſtitiſſet, oblitus, qui accipientis animo recepit. XVIII. Quidam non tantum dant beneficium ſuperbe, ſed etiam accipiunt: quod non eſt committendum. Iam enim trãſeamus ad aliam partem, tractaturi quomodo ſe gerere homines in accipiendis beneficijs debeãt. Quodcunque ex duobus conſtat officium, tãtundem ab vtroque exigit. Qualis pater eſſe debeat, cum inſpexeris, ſcies non minus operis illic ſupereſſe, vt diſpicias, qualem eſſe oporteat filium. Sunt aliquae partes mariti, ſed non minores vxoris. Inuicem iſta quantum exigunt, praeſtant, & parem deſiderant regulam: quae, vt ait Hecaton, difficilis eſt. Omne enim honeſtum in arduo eſt, etiam quod vicinum honeſto eſt. Non enim tantum fieri debet, ſed ratione fieri. Hac duce,[f] per totam viam eũdum eſt. Minima maximaque ex huius conſilio gerenda ſunt: quomodo haec ſuaſerit, dãdum. Hæc autem hoc primum cenſebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Vt breuiter tibi reſpondeam:[16] ab his, quibus dediſſe vellemus. Nam etiam maiore dilectu quaerendum eſt, cui debeamus, quàm cui praeſtemus. Nam, vt non ſequãtur vlla incõmoda (ſequuntur autem plurima) graue tormentum eſt debere, cui nolis. Contra iucundiſſimum eſt ab eo accepiſſe beneficiũ, quem amare,[h] etiam poſt iniuriam poſſis. Illud vero homini verecundo & probo miſerrimũ eſt, ſi eum amare oportet, quẽ nõ iuuat. Totiẽs

admoneā neceſſe eſt,nō loqui me de ſapientibus,quos quicquid oportet, iuuat,qui animum in poteſtate habent,& legē ſibi,quam volunt,dicūt,& quam dixerunt,ſeruāt: ſed de imperfectis hominibus,[1] honeſta ſequi volentibus,quorū affectus ſaepe cōtumaciter parent.Itaque eligendus eſt,à quo beneficiū accipiam. Et quidem diligentius quaerendus beneficij quàm pecuniae creditor.Huic enim reddendum eſt,quantum accepi:& ſi reddidi, ſolutus ſum ac liber. At illi plus ſoluendū eſt:& nihilominus etiā relata gratia, coheremus.Debeo enim,cum reddidi,rurſus incipere:[17] monetque amicitia nō recipere indignum.Sic eſt beneficiorū quidem ſacratiſſimum ius,ex quo amicitia oritur. Non ſemper,inquit,mihi licet dicere,Nolo:aliquando beneficiū accipiendum eſt & inuito. Dat tyrannus crudelis & iracūdus: qui munus ſuum faſtidire te,iniuriā iudicaturus eſt. Non accipiam?Eodem loco pone latronem & piratam,quo regem,animum latronis ac piratae habentem.Quid faciam?Parum dignus eſt,cui debeā.Cum eligendum dico cui debeas,vim maiorem & metum excipio:quibus adhibitis,electio perit.Si liberum eſt tibi ſi arbitrij tui eſt,vtrum velis,an nō,id apud te ipſe perpendes. Si neceſſitas tollit arbitrium,ſcies te non accipere,ſed parere.Nemo id accipiēdo obligatur, quod illi repudiare non licuit.Si vis ſcire,an velim,effice,vt poſſim nolle.Vitam tamen tibi dedit. Nō refert quid ſit,quod datur,niſi à volente volenti detur.Si ſeruaſti me,non ideo ſeruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit.nō ideo numeratur inter ſalubria.Quaedā proſunt,nec obligant. [18] Tuber quidam tyranni gladio diuiſit, qui ad eum occidendum venerat.Non ideo illi tyranuus gratias egit,quòd rem quā medicorum manus reformidauerant,nocendo ſanauit.Vides non eſſe magnum in ipſa re momentum.Quoniā non videtur dediſſe beneficium,qui malo animo profuit.Caſus enim beneficiū eſt, hominis iniuria.Leonem in amphitheatro ſpectauimus, qui vnū è beſtiarijs agnitum, cū quondam eius fuiſſet magiſter.protexit ab impetu beſtiarum.Non ergo eſt beneficium,feræ auxilium?Minime:quia nec voluit facere,nec benefaciēdi animo fecit.Quo loco feram poſui,[k] tyrannum pone.Et hic vitam dedit:& illa:nec hic,nec illa beneficium.Quia non eſt beneficium,accipere cogi.Non eſt beneficiū,debere,cui nolis.Ante des oportet mihi arbitrium mei,deinde beneficium. Diſputari de M. Bruto ſolet,an debuerit accipere à D.Iulio vitam,cum occidendum eum iudicaret.Quā rationem in occidendo ſecutus ſit,alias tractabimus.Mihi enim cū vir magnus fuerit in alijs, in hac re videtur vehementer erraſſe,nec ex inſtitutione Stoica [19] ſe geſſiſſe: qui au regis nomen extimuit, cum optimus ciuitatis ſtatus ſub rege iuſto ſit:aut ibi ſperauit libertatē futuram, vbi tā magnū praemium erat & imperandi, & ſeruiēdi:aut exiſtimauit ciuitatē in priorē formam poſſe reuocari,amiſſis priſtinis moribus:futurāque ibi aequalitatē ciuilis iuris, & ſtaturas ſuo loco leges,vbi viderat tot millia hominum pugnantia,[20] non an ſeruirent, ſed cui.Quanta vero illum aut rerum naturae,aut vrbis ſuae tenuit obliuio,qui vno interempto,defuturum credidit alium,qui idē vellet: cum Tarquinius eſſet inuētus poſt tot reges ferro ac fulminibus occiſos?Sed vitam accipere debuit:ob hoc tamen non habere illū parentis loco,qui in ius dandi beneficij iniuria venerat. Non enim ſeruauit is, qui non interfecit,nec beneficium dedit, ſed miſſionem. Illud magis [l] venire in diſputationem poteſt aliquam,quid faciēdū ſit captiuo, cui redemptionis pretium homo proſtituti corporis [m] & infamis ore promittit.Patiar me ab impuro ſeruari?Seruatus denique,quam illi gratiam referā?[n] Viuam cum obſcoeno? Non viuam cum redemptore? Quid ergo placeat,dicam.Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam,quam pro capite dependam.Accipiam autem tanquam creditum,non tanquam beneficiū. Soluam illi pecuniam:& ſi occaſio fuerit ſeruandi, periclitantem ſeruabo: in amicitiam, quae ſimiles iungit,non deſcendam.Nec ſeruatoris illum loco numerabo, ſed feneratoris: cui ſciam reddendum quod accepi.Eſt aliquis dignus,à quo beneficium accipiam: ſed danti nociturum eſt. ideo nō accipiam,quia ille paratus eſt mihi cum incommodo, aut etiā periculo ſuo prodeſſe.Defenſurus eſt me reū: ſed illo patrocinio, regem ſibi oſt facturus inimicum.Inimicus ſim,ſi cum ille pro me periclitari velit,ego,quod facilius eſt,non facio, vt ſine illo pericliter.Ineptum & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum Arceſilai,quē ait à filio familias oblatam pecuniam non accepiſſe,ne ille patrem ſordidum offenderet. Quid fecit laude dignum?quòd furtū non recepit?quòd maluit nō accipere, quā reddere?Quae eſt enim alienam rem non accipere moderatio?Si exemplo magni animi opus eſt,vtamur Graecini Iulij viri egregij,[o] quem C. Caeſar occidit ob hoc vnum, quòd melior vir erat,quàm eſſe quenquam tyranno expediret.Is cum ab amicis conferētibus ad impenſam ludorum pecunias acciperet, magnam pecuniam à Fabio Perſico miſſam

non accepit. Et obiurgantibus his, qui non aestimabāt mittentem, sed missa, quòd repudiasset: Ego, inquit, ab eo beneficium accipiam, à quo [11] propinationem accepturus nō sim? Cumque illi Rebilus consularis, homo eiusdem infamiæ, maiorē summā misisset, instaretque, vt acciperet: Rogo, inquit, ignoscas: & à Persico non accepi. [P] Vtrum hoc munera accipere est, an senatum legere? Cum accipiendū iudicauerimus, hilares accipiamus, profitentes gaudium: & id danti manifestum sit, vt fructum praesentē capiat. Iusta enim causa lætitiae est, laetū amicum videre: iustior, fecisse. Grate ad nos peruenisse indicemus, effusis affectibus: quod nō ipso tantū audiente, sed vbique testemur. Qui grate beneficium accepit, primam eius pensionem soluit. Sunt quidam, qui nolunt nisi secreto accipere: testem beneficij & consciū vitāt: quos scias licet male cogitare. Quomodo danti in tantum producēda notitia est muneris sui, in quātum delectatura est eū, cui datur, [q] ita accipienti adhibenda contio est. Quod pudet debere, ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non est ista verecundia, sed infitiandi genus. Ingratus est, qui, remotis arbitris, agit gratias. [r] Quidam nolunt nomina secum fieri nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographū dare. Idem faciūt, qui dant operam, vt beneficium in ipsos collatum, quàm ignotissimum sit. Verētur palā ferre, vt sua potius virtute, quàm alieno adiutorio cōsecuti dicātur. Rariores in eorum officijs sunt, [s] quibus aut vitam, aut dignitatem debēt: & dum opinionem clientiū timēt, grauiorem subeunt ingratorum. Alij pessime loquuntur de optime meriti [25]. Tutius est quosdam offendere, quàm demeruisse. Argumentum nihil debentiū, odio quaerūt. Atqui nihil magis præstandum est, quàm vt memoria nobis meritorū haereat, quae subinde refricanda est: [s] quia nec referre potest gratiam, nisi qui meminit, & qui meminit, iā refert. Nec delicate accipiendum est, nec submisse & humiliter. Nā qui negligens est in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat, quid faciet, cū prima eius voluptas refrixerit? Alius accepit fastidiose, tanquam qui dicat: [v] Non mihi opus est: sed quia tam valde vis, faciam tibi mei potestatem. Alius supine, vt dubiū praestanti relinquat, an senserit. Alius vix labra diduxit, & ingratior, quàm si tacuisset, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impensius, & illa adiicieda: Plures quàm putas, obligasti. Nemo enim nō gaudet beneficiū suum latius patere. Nescis quid mihi præstiteris: sed scire te oportet, quāto plus sit quàm aestimas. Statim gratus est, qui se onerat. Nunquā tibi gratiā referre potero. Illud certe non desinam vbique confiteri, me referre non posse. Nullo magis Caesarem Augustum demeruit, & ad alia impetranda facilē sibi reddidit Furnius, quàm quòd, cum patri Antonianas partes secuto veniam impetrasset, dixit: Hanc vnā Caesar habeo iniuriam tuam. effecisti vt viuerem, & morerer ingratus. Quid est tā grati animi, quàm nullo modo sibi satisfacere, [u] nec ad spem quidem exaequādi vnquā beneficij accedere? [x] His atque eiusmodi vocibus id agamus, vt voluntas non lateat, sed aperiatur, vt luceat. Verba cessent licet. si quemadmodū debemus affecti sumus, conscientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus est, statim dum accepit, de reddēdo cogitat. Chrysippus quidem dicit, illum velut in certamē cursus compositū, & carceribus inclusum, opperiri debere suum tempus, ad quod velut dato signo prosiliat. Et quidē magna illi celeritate opus est, magna contentione, vt consequatur antecedentem. Videndum est nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut nimius sui suspectus, & insitū mortalitati vitiū, se suaq; mirādi: aut auiditas, aut inuidia. Incipiamus à primo. Nemo nō benignus est sui iudex. Inde est, vt omnia meruisse se existimet, & in solutū accipiat [y] nec satis suo pretio se aestimatū putet. Hoc mihi dedit: sed quàm fero, sed post quot labores? quāto cōsequi plura potuissem, si illū, aut illū aut me colere maluissem? Non hoc speraueram. In turbam coniectus sum. tam exiguo dignum me iudicauit. honestius praeteriri fuit. Cn. Lentulus augur, diuitiarum maximū exemplum, [22] antequam illum libertini pauperē facerent (Hic quater milies sestertium suū vidit. proprie dixi: nihil enim amplius quàm vidit, [z] ing enij fuit tam sterilis, quàm pusilli. Cū enim esset auariissimus, nūmos citius emittebat, quāverba: tāta illi inopia erat sermonis. Hic cū omnia incremēta suaD. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatē, sub honore nobilitatis laborātē, princeps iā ciuitatis, & pecunia & gratia, subinde de Augusto solebat queri, dicēs à studijs se abductum. Nihil tātū in se cōgestū esse, quātū perdidisset, relicta eloquētia. At illi inter alia hoc quoq; diu [9] Augustus præsciterat, quòd illū [a] derisu ac labore irrito liberauerat. Nō patitur auiditas quēquā esse gratū. Nūquā enī improbae spei, quod datur, satis est. Eo maiora cupim°, quo maiora, venerūt: multoq; cōcitatior est auaritia, in magnarū opū cōgestu collocata. vt flāmae infinito acrior vis est, quoex maiore incēdio emicuit. Aeque ambitio nō patitur quēquā in

XXII. XXIII. XXIIII. XXV. XXVI. XXVII.

ea mensura honorũ conquiescere,quae quondã eius fuit impudẽs votum.Nemo agit de tribunatu gratias:sed queritur,quòd non est ad præturã vsque perductus. Nec hæc grata est, si deest consulatus.[b]Ne hic quidẽ satis est,si vnus est.Vltra se cupiditas porrigit,& felicitatẽ suam non intelligit:quia nõ vnde venerit,respicit,sed quò tẽdat.Omnibus his vehementius & importunius malum est inuidia,quae nos inquietat,dũ comparat.Hoc mihi praestitit:sed illi plus,sed illi maturius:& deinde nullius causam agit.cõtra omnes

XXVIII. sibi fauet. [c]Quanto est simplicius, quanto purius beneficium acceptum augere:scire neminẽ tãti ab alio,quãti à seipso æstimari?Plus accipere debuissem.sed illi facile nõ fuit plus dare.In multos diuidẽda liberalitas erat. Hoc initiũ est. Boni consulamus, & animum eius grate excipiẽdo euocemus.Parũ fecit,sed sæpius faciet. Illum mihi praetulit, & me multis.Ille non est mihi par virtutibus,nec officijs:sed habuit suam venerẽ. Querendo nõ efficiam,vt maioribus dignus sim , sed vt datis indignus. Plura illis hominibus turpissimis data sunt.Quid ad rem?quàm raro fortuna iudicat?Quotidie querimur,malos esse felices.Saepe quae agellos pessimi cuiusque transierat, optimorum virorũ segetem grando percussit.Fert sortem suam quisque,vt in ceteris rebus,ita in amicitijs.Nullum est tam plenum beneficiũ,quod non vellicare malignitas possit. Nullũ tam angustum,quod non bonus interpres extendat.Nunquã deerunt causae querendi, si beneficia à deteriore parte spectaueris. Vide quàm iniqui sint diuinorum munerum æstimatores,[d] etiam quidam profecti sapientiam.Queruntur,quòd non magnitudine corporis aequemus elephãtes,velocitate ceruos,leuitate aues,impetu tauros:quòd solidior sit cutis beluis,decentior damis,densior vrsis,molior fibris:quòd sagacitate nos narium canes vincant,quòd acie luminũ aquilae,spatio aetatis corui,[e]multa animalia nandi facilitate. Et cum quaedam ne coire quidem in idem natura patiatur, vt velocitatẽ corporũ & vires [f]pares animalibus habeamus:ex diuersis ac dissidentibus bonis houinẽ non esse cõpositum,iniuriam vocant:[g] & in negligentes nostri deos querimoniam iaciunt,[h] quòd nõ [23] bona valetudo &vitiis inexpugnabilis data sit,quòd non futuri scientia.Vix sibi tẽperant,quin eousque impudentiae prouehantur,vt naturã oderint,quòd infra deos sumus,quòd non in aequo illis stetimus? Quanto satius est ad contemplationẽ tot tantorumque beneficiorum reuerti, & agere gratias,quòd nos in hoc pulcherrimo domicilio [i] voluerunt secundas sortiri,quòd terrenis præfecerunt?Aliquis ea animalia cõparat nobis,quorum potestas penes nos est?Quicquid nobis negatũ est,dari non potuit.Proinde quisquis es iniquus æstimator sortis humanae, cogita quanta nobis tribuerit parens noster,quanto valentiora animalia sub iugũ miserimus,[k] quanto velociora consequamur: quàm nihil sit mortale,nõ sub ictu nostro positũ.Tot virtutes accepimus,tot artes, animum denique,qui nihil non eodem quo intendit momẽto peruiũ est,sideribus velociorem,quorum post multa saecula futuros cursus antecedit. Tantũ denique frugum,tantum opum,tantum rerum aliarũ super alias aceruatarũ. Circumeas licet cuncta:& quia nihil totũ inuenies,quod esse te malles, ex omnibus singula excerpas , quae tibi dari velles.Ita bene aestimata naturae indulgẽtia,cõfitearis necesse est,in deliciis te illi fuisse.Ita est:carissimos nos habuerunt dij immortales,habentque. Et qui maximus tribui honos potuit,ab ipsis proximos collocauerunt. [l]Magna accepimus,[24] maiora non cepimus.

XXX. [m]Haec,mi Liberalis,necessaria credidi,vt dicerem,& quia loquendũ aliquid de magnis beneficiis erat,cum de minutis loqueremur,& quia inde manat [n] etiam inter cetera,huius detestabilis vitij audacia. Cui enim respondebit grate,quod munus existimabit magnum , aut reddendum , qui summa beneficia spernit? Cui salutẽ,cui spiritum debebit, qui vitam accepisse se à diis negat,quã quotidie ab illis petit ? Quicũque ergo gratos esse docet,& hominum causam agit, & deorum:quibus nullius rei indigentibus , positis extra desiderium,referre nihilominus gratiam possumus.Nõ est,quòd quisquã excusationem mentis ingratae [o] ab infirmitate atque inopia petat,& dicat: Quid enim faciam,& quomodo:quãdo superioribus,dominisque rerum omnium gratiam referam? [p] Referre facile est,si auarus es sine impendio.[25]si iners,sine opera.Eodem quidem momento,quo obligatus es,si vis,cum quolibet paria fecisti : quoniam qui libenter beneficium accepit,

XXXI. reddidit. Hoc ex paradoxis Stoicae sectae minime mirabile, vt mea fert opinio,aut incredibile est,eum qui libenter accepit beneficiũ,reddidisse. Nam cum omnia ad animum referamus,fecit quisque quãtum voluit. Et cum pietas,fides,iustitia,omnis denique virtus intra se perfecta sit, etiam si illi manum exerere non licuit , gratus potest esse homo etiam voluntate. Quotiens quod proposuit quis consequitur , capit operis sui fructum . Qui beneficium dat , quid proponit ? [q] Prodesse ei cui dat,& voluptati

ſibi eſſe. Si quod voluit, effecit, [r] peruenitque ad me anim⁹ eius, ac mutuo gaudio affecit, tulit quod petiit. Non enim ſibi inuicem aliquid reddi voluit: aut nō fuit beneficiū, ſed negotiatio. Bene nauigauit, qui quem deſtinauit portū, tenuit. Teli iactus certae manus peregit officium, ſi petita percuſſit. Beneficiū qui dat, vult excipi grate. Habet quod voluit, ſi bene acceptum eſt. Sed ſperauit emolumentum aliquod. Non fuit hoc beneficiū cuius propriū eſt [s] nihil de reditu cogitare. Quod accipi ebā, ſi eo animo accepi quo dabatur, reddidi. Alioquin peſſima optimae rei cōdicio eſt. Vt gratus ſim, ad fortunā mittor. Si illa inuita reſpondere non poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo? [t] Non quicquid potero, & faciam, & reddam, temporum rerumque occaſionem ſequar, & eius implere ſinum cupiam, à quo aliquid accepi? Sed malo loco beneficium eſt, niſi & excuſſis manibus eſſe grato licet. Qui accepit, inquit, beneficium, [v] licet animo benigniſſimo acceperit, non cōſummauit officiū ſuum. Reſtat enim pars reddendi. Sicut in luſu eſt aliquid, pilā ſcite ac diligenter excipere, ſed nō dicitur bonus luſor, niſi qui apte [u] & expedite remiſit, quam exceperat. Exēplū hoc diſſimile eſt. Quare? quia huius rei laus in corporis motu eſt, & in agilitate, nō in animo. Explicari itaque totū decet, de quo oculis iudicatur. Nec tamen ideo nō bonum luſorem dicam, qui pilam, vt oportebat, excepit, ſi per ipſum mora, quo minus remitteret, non fuit. Sed quāuis, inquit, arti ludētis nihil deſit, quia partem quidem fecit, ſed & partem quā nō fecit, poteſt facere: [x] ludus tamē ipſe imperfectus eſt: qui conſummatur vicibus mittēdi ac remittēdi. Nolo diutius hoc refellere. exiſtimem⁹ ita eſſe. deſit aliquid luſui, nō luſori. Sic & in hoc de quo diſputam⁹, deeſt aliquid rei datae, cui par alia debetur, nō animo. Qui animū parē ſibi nactus eſt, quātum in illo eſt, quod voluit, effecit. Beneficium mihi dedit. accepi non aliter, quàm ipſe accipi voluit. Iam habet, quod petit: & quod vnum petit. [y] ego gratus ſum. Poſt hæc vſus mei reſtat, & aliquod ex homine grato cōmodum. Haec nō imperfecti officij reliqua pars eſt, ſed perfecti acceſſio. Facit Phidias ſtatuā. Alius eſt fructus artis, alius artificij. Artis eſt, feciſſe quod voluit: artificij, feciſſe cum fructu. [z] Perfecit opus ſuum, etiā ſi non vendidit. Triplex eſt illi fructus operis ſui. Vnus cōſciētiae: hūc abſoluto opere percepit. Alter famae. Tertius vtilitatis: quē allatura eſt, aut gratia, aut venditio, aut aliqua cōmoditas. Sic beneficij [a] fructus primus ille eſt conſcientiae. Hūc percepit, qui quò voluit, munus ſuum pertulit. [b] Secūdus eſt famæ. Tertius eorū quae præſtari inuicem poſſunt. [c] Itaque cum benigne acceptum eſt beneficium, is qui dedit, gratiam quidem iā recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra beneficium eſt, ipſum quidē bene accipiendo perſolui. Quid ergo? Retulit gratiam, qui nihil fecit? [d] Plurimum fecit, bono animo bonum retulit: & quod eſt amicitiae, ex aequo. [e] Poſt deinde aliter beneficiū aliter creditum ſoluitur. Non eſt quod expectes, vt ſolutionē tibi oſtēdā. res inter animos geritur. Quod dico, non videbitur durum, quamuis primo cōtra opinionē pugnet tuam, ſi te commodaueris mihi, & cogitaueris [f] res eſſe plures, quàm verba. Ingens copia eſt rerum ſine nomine, quas non proprijs appellationibus notamus, [g] ſed aliunde cōmodatis. Pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & veli, & carminis. Canem, & venaticū, & marinum, & ſidus. Quia nō ſufficimus, vt ſingulis ſingula aſſignemus, quotiēs opus eſt, mutuamur. [h] Fortitudo eſt virtus, pericula iuſta contemnens, aut ſciētia periculorū repellēdorum, excipiendorum, prouocādorum. Dicimus tamē & gladiatorem fortem virū, & ſeruum nequam, quem in contemptū mortis temeritas impulit. Parſimonia eſt ſcientia vitandi ſumptus ſuperuacuos, aut ars re familiari moderate vtendi, parciſſimū tamē hominem vocamus puſilli animi & contracti: cum infinitum interſit, inter modū & anguſtias. Hæc alia ſunt natura: ſed effecit inopia ſermonis, vt & hunc & illum parcum vocemus, [i] vt & ille fortis dicatur cū ratione fortuita deſpiciēs, & hic ſine ratione in pericula excurrens. [k] Sic beneficium, & actio dicitur beneficij, & ipſum quod datur per illā actionem: vt pecunia, domus, praetexta. Vnum vtrique nomen eſt: vis quidē ac poteſtas longe alia. Itaque attende. Iam intelligis, nihil me, quod opinio tua refugiat, dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia eſt, ſi illud beneuole excipim⁹. Illud alterum quod re cōtinetur, nōdū reddidim⁹, & volum⁹ reddere. Volūtati volūtate ſatisfecimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retuliſſe illū gratiam dicamus, qui beneficiū libēter accepit, iubemus tamē aliquid ſimile ei quod accepit, reddere. A cōſuetudine quædam quae dicimus, abhorrent. Deinde alia via ad conſuetudinē redeunt. Negamus iniuriam accipere ſapientem: & tamen qui illum pugno percuſſerit, iniuriarum dānabitur. Negamus rem ſtulti eſſe: & tamen eum qui rē aliquam ſtulto ſurripuerit, furti condemnabimus. [l] Inſanire omnes ſtultos dicimus: nec tamē omnes curamus elleboro. His ipſis quos

XXXII. XXXIII XXXIIII XXV.

vocamus insanos, suffragium & iurisdictionē committimus. Sic dicimus eum qui beneficium bono animo accepit, gratiam retulisse: nihilominus illum in aere alieno relinquimus,[m] gratiam relaturum, etiam cū reddiderit. Exhortatio est illa, nō inficiatio beneficij. Ne timeam[9],[n] neve intolerabili sarcina depressi deficiamus animo. Bona mihi donata sunt, & fama defensa, detractae sordes,[o] spiritus, & libertas potior spiritu, & quomodo referre gratiam potero? quādo ille veniet dies, quo illi animum meū ostēdā? Hic ipse est, quo ille suum ostendit. Excipe beneficiū, amplexare, gaude: non quod accipias, sed quod reddas, debiturus. Non adibis tam magnae rei periculum, vt casus ingratū facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne despondeas animum, ne laborū ac longae seruitutis expectatione deficias. Nō differo te. de praesentibus fiat. Nunquā eris gratus, nisi statim sis. Quid ergo facies? Non arma sumenda sunt: & fortasse erunt. Nō maria emetienda. Fortasse etiam ventis minantibus solues, Vis reddere beneficium? Benigne accipe. retulisti gratiam? p non vt soluisse te putes, sed vt securier debeas.

LIBRI SECVNDI DE BENEFICIIS FINIS.

M. ANTONII MVRETI AD SECVNDVM LIBRVM SENECÆ DE BENEFICIIS, NOTÆ.

AP. I. 1 OPTIMVM est,] *Lego* Primum est. *atque ita legendum, ostendit id quod subiungitur:* Proximum sequi.

2 Os concurrat,] *Frustra quidam emendare conati, legendum putarunt* corruat. *Concurrere os, & confundi pro eodem dicitur. Concurrit igitur os ijs quibus multo sanguine concurrente suffunditur, quasi natura ipsa obtendente velum quoddam pudoris.*

3 Potes ob id ingratus esse?] *Lego,* Potest. *vt neget Seneca posse quemquam ob tale beneficium, cuius longa expectatione tortus est, ingratum videri, etiam si nullam pro eo gratiam referat. Quis enim, quod tortus sit, gratiam se debere vllam putet?*

4 Aut gaudere beneficio suo tardius,] *Lege,* Qui aut diutius torqueri patitur, quē protinus potest liberare, aut gaudere tardius, beneficio suo manus affert. *Manus autem beneficio suo afferre eleganter dicitur is qui ipsemet beneficij sui gratiam extinguit.*

I. 5 Sed infinitum interest,] *Male antea legebatur,* in infinitum.

II. 6 A nepote M. Allio] *Nepotem vocat decoctorem, vt in illo Horatiano,*

—ventres lamna candente nepotum
Diceret vrendos.—

Quod autem hîc refertur ad id videlicet tempus pertinet, quo Tiberius paucorum senatorum inopiam subleuauit. Quas de re ita Suetonius: Paucorum senatorum inopia sustentata, ne pluribus opē ferret, negauit se alijs subuenturum, nisi senatui iustas necessitatum causas probassent. *Meminit & Tacitus libro secundo: quorum tamen neuter id quod hîc de Allio dicitur, narrat.*

7 Arcesilaus,] *Apellem Chium fuisse, quem hoc modo Arcesilaus adiuuit, è Plutarcho didicimus, qui hanc ipsam historiolam exponit enucleatius in commentario, quo docet quomodo quis adulatorē internoscere possit ab amico.*

8 Quid? Ego illi] *Alij,* Quidni ego illi. *quae tantula depravatio totam Senecae sententiam peruertebat.*

I. 9 Qui dedit beneficium, taceat: narret qui accepit.] *Hac de re festiuissimum extat epigramma Martialis:* Quae mihi praestiteris, memini, semperque tenebo,

Cur igitur taceo Postume? tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat: Dixerat ipse mihi.
Non belle quaedam faciunt duo. sufficit vnus.
Huic operi. si vis vt loquar, ipse tace.
Crede mihi. quamuis ingentia Postume dones,
Auctoris pereunt garrulitate sui.

II. 10 Nec tamen tuta sunt,] *Alij libri,* Haec tamen irrita sunt.

11 Caesar] *Lege,* C. Caesar. *ita autem fere semper vocat Caligulam. & statim,* Penno *legendum non* Poeno.

12 Persica seruitute] *Hoc enim honoris genus Persae regibus suis deferebāt. Sic apud Xenophontem quidam* καταφιλοῦσι τῷ Κύρῳ τὰς χεῖρας ἢ τοὺς πόδας.

13 Submissis honoribus,] *Inepte. Lege, vt in alijs,* summis vsus honoribus.
14 Pigros suos] *Vide Turnebum cap. 30. lib. 9. aduersariorum.*
15 Ab Antigono] *Aliquanto hoc venustius extulit Plutarchus in apophthegmatis, si modo liber ille Plutarchi est.* Θεασάμενος τὸν Κωνικὸν δραχμὴν αἰτήσαντος αὐτὸν, ἀλλ' ὀβολὸν, εἶπε, τὸ δῶρον. τὸν δὲ μηδὲν πόντος ὀκτὼ χαλαστοδόκους μὴ, ἀλλ' ὁ Κωνικὸν, ἔφη, τὸ λῆμμα. XVII.
16 Ab ijs quibus dedisse videamur.] *Legendum puto,* Ab ijs quibus dedisse vellemus. XVIII.
17 Monetque amicitia] *Locus vitiatus videtur.*
18 Tuber quidam tyranni] *Cicero lib 3. de natura deorum:* Nec enim Herculi Deianira nocere voluit, cum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit: nec prodesse Phaereo Iasoni, is qui gladio vomicam eius aperuit, quam medici sanare non poterant. *Narrat & Valerius libro primo.* XIX.
19 Se gessisse:] *Inepte in alijs,* se egisse.
20 Non an seruirent, sed cui.] *Nec enim pugnabant pro libertate, cuius iam spes omnis praecisa erat: sed quòd alij Pompeio, alij Caesari seruire mallent. Ita autem censui iampridem emendandum hunc locum, cum in vetere libro reperissem:* Non an seruirent serui. *Alij postea eandem quidem sententiam effecerunt, sed nimium quantum à veteris scripturae vestigijs recesserunt.* XX.
21. Propinationem] *Affinis enim erat illi vitio, quod in Herme quodam significat Martialis his versibus:*

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme, non superbe.

XXI.
22 Antequam illum libertini pauperem facerent.] *Amare dictum in Claudium, sub quo libertinorum immensae opes fuerunt.* XXVII.
23 Bona valetudo & & vitijs inexpugnabilis] *Quam neque cibi ac potionis, neque rerum venerearum intemperantia expugnare posßit. Antea ineptissime legebatur,* Et virtus inexpugnabilis. XXIX.
24 Maiora non cepimus] *Id est, maiorum capaces non fuimus. Venustissimam sententiam deformarant, qui scripserant,* Maiora non debuimus.
25 Si iners, sine opera.] *Hanc quoque corruperant, vna voce detracta, hoc modo,* si iners, opera· XXX.

LIBER TERTIVS.

NON referre beneficijs gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur, Ebuci Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur: cum interim hoc omnibus haereat, quod omnibus displicet: adeoque in contrarium itur, vt quosdam habeamus infestissimos non post beneficia tantum, sed propter beneficia. [a] Hoc prauitate naturae accidere quibusdam non negauerim: pluribus, quia memoriam tempus interpositum subduxit. Nam quae recentia apud illos viguerunt, ea interiecto spatio obsolescunt. De quibus fuisse mihi tecum disputationem scio, cum tu illos nō ingratos vocares, sed oblitos: tanquam ea res ingratum excuset, quae facit. [b] An quia hoc accidit alicui, non sit ingratus: cum hoc non accidat, nisi ingrato? Multa sunt genera ingratorum, vt furum, homicidarum: quorum vna culpa est, ceterum in partibus varietas magna. Ingratus est, qui beneficium accepisse se negat, quod accepit ingratus est, qui dissimulat. Ingratus, qui non reddit. Ingratissimus omnium, qui oblitus est. Illi enim si non soluunt, tamen debent: & extat apud illos vestigium certe meritorum, intra malam conscientiam concluforum. Et aliquando ad referēdam gratiam conuerti ex aliqua causa possunt, si illos pudor admonuerit, si subita honestae rei cupiditas; qualis solet ad tempus etiam in malis pectoribus exurgere: si inuitauerit facilis occasio. Hic nunquam fieri gratus potest, cui totum beneficium elapsum est. Et vtrum tu peiorem vocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? [c] Luscitiosi oculi sunt, qui lucem reformidant: caeci, qui non vident. Et parētes suos non amare, impietas est: non agnoscere, insania. Quis tam ingratus est, quàm qui quod in prima parte animi positum esse debuit, & semper occurrere, ita se posuit & abiecit, vt in ignorantiam verteretur? Apparet illum nō saepe de reddendo cogitasse, cui obrepsit obliuio. Denique ad reddendam gratiam, & virtute opus est, & tempore, & facultate, & aspirante fortuna. Qui meminit, sine impendio gratus est. Hoc quod nō operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non praestat, nullum habet quo lateat patrocinium. CAP. I. II.

Nunquam enim voluit gratus esse, qui beneficiũ tam longe proiecit, vt extra conspectũ
suum poneret. Quemadmodum quae in vsu sunt, & manum quotidie tactumq; patiun-
tur, nunquam periculum situs adeunt: illa quae ad oculos non reuocãtur, sed extra con-
uersationem, vt superuacua iacuerũt, sordes ipsa colligũt vetustate: ita quicquid frequẽs
cogitatio exercet ac renouat, memoriae nũquam subducitur, quæ nihil perdit, [c] nisi ad
III. quod non saepe respexit. Praeter hanc causam aliae quoque sunt, quae nobis [d] merita
nonnunquam maxima velant [e]. Prima omniũ ac potissima, quòd nouis semper cupidi-
tatibus occupati, nõ quid habeam⁹, sed quid pẽtam⁹, inspicimus: nõ in id quod est, [f] sed
in id quod appetim⁹, intẽti. Quicquid enĩ domi est, vile est. Sequitur autẽ, vt vbi quod
acceperis, leue nouorũ cupiditas fecit, auctor quoque eorũ non sit in pretio. Amauimus
aliquem & suspeximus, & fundatum ab illo statũ nostrum professi sumus, quàm diu no-
bis placebant ea quae cõsecuti sumus. Deinde irrumpit in animum aliorũ admiratio, &
ad ea impetus factus est, vti mortalibus mos est, ex magnis maiora cupiẽdi: protin⁹ exci-
dit, quicquid ante apud nos beneficiũ vocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos alijs præpo-
suere, sed ea sola quæ fortuna praecedentiũ ostentat. Nõ potest autẽ quisquã [g] & inui-
dere, & gratias agere. Quia inuidere, querẽtis & maesti est: gratias agere, gaudẽtis. Dein-
de quia nemo nostrũ nouit, nisi id tempus quod cum maxime transit. Ad praeterita rari
animum retorquẽt. Sic fit, vt præceptores, eorumque beneficia intercidãt: quia totam
pueritiam relinquimus. Sic fit, vt in adolescentiam nostrã collata pereant: quia ipsa nun-
quam retractatur. Nemo quod fuit, tãquam in praeterito, sed tãquam in perdito ponit.
IIII. Ideoque caduca memoria est futuro imminẽtium. Hoc loco reddendum est Epicuro
testimonium, qui assidue queritur, quòd aduersus praeterita simus ingrati, quòd quae-
cunq; percepimus bona, nõ in memoriã reducamus, nec inter voluptates numeremus:
cum certior nulla sit voluptas, quàm quæ iam eripi nõ potest. Præsentia bona nondum
tota in solido sũt, potest illa casus aliquis incidere. Futura pendẽt, & incerta sunt. Quod
præterijt, inter tuta sepositũ est. [h] Quomodo gratus quisquã esse aduersus beneficia po-
test, qui omnem vitam suã transilit? Præsentium intuitus, ac praeteritorũ memoria gra-
V. tum facit. Memoriae minimũ tribuit, quisquis spei plurimum. Quemadmodum, mi
Liberalis, quædam res semel perceptæ hærẽt, quædam vt scias, non est satis didicisse (in-
tercidit enim eorum scientia, [i] nisi continuetur) Geometriã dico & sublimiũ cursum, &
si qua alia propter subtilitatem lubrica sunt: ita beneficia quaedã magnitudo nõ patitur
excidere, quædam minora, sed numero plurima, & temporibus diuersa, effluũt. Quia (vt
dixi) non subinde illa tractamus, nec libenter [k] quid cuique debeamus, recognoscimus.
Audi voces petẽtium. Nemo nõ victuram semper in animo suo memoriam dixit, nemo
non deditum se & deuotum professus est, & si quod aliud humilius verbum, quo se oppi-
gneraret, inuenit. Post exiguũ tempus ijdem illi verba priora quasi sordida & parũ libe-
ra euitãt: peruenĩũt deinde eo, quò, vt ego existimo, pessimus quisque atq; ingratissimus
peruenit, vt obliuiscãtur. [l] Adeo enim ingratus est, qui oblitus est, vt gratus sit, cui bene-
VI. ficium in mentem venit. Hoc tam inuisum vitium, an impunitũ esse debeat, quaeri-
tur: & an hæc lex, quae in scholis exercetur, etiã in ciuitate ponẽda sit, qua ingrati datur
actio, quae videtur æqua omnibus. Quid ni? cum vrbes quoque vrbibus, quæ præstitere
exprobrẽt, [m] & maioribus collata, à posteris exigãt. Nostri maiores, maximi illi viri, [n] ab
hostibus tantum res repetierũt. Beneficia magno animo dabãt, magno perdebant. [o] Ex-
cepta Medorum gẽte non est in vlla data aduersus ingratum actio. Magnumq; hoc argu-
mentum, dandam non fuisse: quia aduersus maleficiũ omne consensimus, & homicidij,
veneficij, parricidij, violatarum religionũ, aliubi atq; aliubi diuersa poena est, sed vbique
VII. aliqua. Hoc frequentissimũ crimen nusquã punitur, vbique improbatur. Neq; absoluimus illud: sed cum difficilis esset incertae rei aestimatio, tantum odio damnauimus, &
inter ea reliquimus, quæ ad vindices deos mittimus. Rationes autem multæ mihi oc-
currũt, propter quas crimen hoc in legem cadere nõ debeat. Primum omniũ pars opti-
ma beneficij perijt, si actio, sicut certae pecuniae, [p] aut ex conducto aut ex locato datur.
Hoc enim speciosissimum est, quòd dedimus vel perdituri, quod totũ permisimus acci-
piẽtium arbitrio. Si appello, si ad iudicem voco, incipit non beneficiũ esse, sed creditum.
Deinde cum res honestissima sit, referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. [p]
Nõ enim magis laudabit quisquã gratũ hominẽ, quàm eũ qui depositum reddidit, aut
quod debebat, citra iudiciũ soluit. Ita duas res, quibus in vita humana nihil pulchri⁹ est,
corrũpimus, [q] gratum animum, & beneficiũ. Quid enim aut in hoc magnificum est, si
beneficium non dat, sed cõmodat: aut in illo qui reddit, non quia vult, sed quia necesse

est:Non est glorioſa res,gratum esse: niſi tutum est,ingratū fuisse. Adijce nūc quòd huic vni legi omnia fora vix ſufficient. Quis erit,qui nō agat? quis,cum quo nō agatur? Omnes ſua extollūt,omnes etiā minima,quæ in alios contulere,dilatant. Praeterea quæcūque in cognitionem cadunt,comprehendi poſſunt, & non dare infinitam licētiam iudici. Ideo melior videtur cōditio cauſæ bonæ,[r] ſi ad iudicem,quàm ſi ad arbitrū mittitur: quia illum formula includit,& certos,quos non excedat,terminos ponit:huius libera,& nullis aſtricta vinculis religio,& detrahere aliquid poteſt,& adijcere,& ſentētiam ſuam non prout lex aut iuſtitia ſuadet,ſed prout humanitas aut miſericordia impulit, regere. Ingrati actio nō erat iudicē alligatura,ſed regno liberrimo poſitura. Quid ſit enim beneficium,nō cōſtat:deinde quantumcunq; ſit refert,quàm benigne illud interpretetur iudex. Quid ſit ingratus,nulla lex mōſtrat. Sæpe & qui reddidit quod accepit,ingratus eſt: & qui non reddidit,gratus. De quibuſdam etiā imperitus iudex dimittere tabellam poteſt. Vbi feciſſe,aut non feciſſe pronūtiandum eſt,tibi prolatis cautionibus,cōtrouerſia tollitur. Vbi vero inter diſputantes ratio ius dicit,ibi animi cōiectura capiēda eſt. Vbi id, de quo ſola ſapientia decernit,in cōtrouerſiam incidit, nō poteſt ad hæc ſumi iudex [6] ex turba ſelectorū,quem cenſus in album, [t] & equeſtris hereditas miſit. Itaque non haec VIII.
parū idonea res viſa eſt,quae deduceretur ad iudicem,ſed nemo huic rei ſatis idoneus iudex inuētus eſt:quod nō admiraberis,ſi excuſſeris,quid habitur[9] fuerit difficultatis,quiſquis in eiuſmodi reum [7] exijſſet. Donauit aliquis magnā pecuniā: ſed diues,ſed non ſenſurus impēdium. Donauit alius ſed toto patrimonio ceſſurus. Summa eadem eſt:beneficium idem non eſt. Etiam nunc adijce. Hic pecuniā pro addicto depēdit: ſed cum illam domo protuli ſſet. Ille dedit eandē:ſed mutuā ſumpſit,aut rogauit, & ſe obligari ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illū,qui beneficium ex facili largitus eſt: & hūc,qui accepit,vt daret? Tempore quædam magna fiūt,non ſumma. Beneficiū eſt donata poſſeſſio cuius ſertilitas laxare poſſit annonā. Beneficiū eſt,vnus in fame panis. Beneficium eſt,donare regiones,per quas multa flumina & nauigabilia decurrāt. Beneficiū eſt,arentibus ſiti & vix ſpiritum per ſiccas fauces ducētibus mōſtrare fontem. Quis inter ſe iſta cōparabit? Quis expendet? Difficilis eſt ſententia,quæ nō rem, ſed vim rei quaerit. Eadem licet ſint aliter data,non idem pendēt. Dedit mihi hic beneficiū:ſed non libēter, ſed dediſſe ſe queſtus eſt,ſed ſuperbi[9]me quàm ſolebat,aſpexit:ſed tā tarde dedit,vt plus præſtiturus fuerit, ſi cito negaſſet. Horū quomodo iudex inibit æſtimationē, cū ſermo, IX.
& dubitatio, & vultus meriti gratiam deſtruant? Quid quòd quædam beneficia vocātur,quia nimis concupiſcūtur:quædam nō ſunt ex hac vulgari nota,ſed maiora,etiam ſi minus apparent? Beneficiū vocas, dediſſe potentis populi ciuitatē, in quattuordecim gradus deduxiſſe,& defendiſſe capitis reū:quid vtilia ſuaſiſſe:quid retinuiſſe,ne in ſcelus rueret? quid gladiū excuſſiſſe morituro? quid efficacibus remedijs refocillaſſe lugētem? & quos deſiderabat volentem ſequi,ad vitæ conſilium reduxiſſe? quid aſſediſſe ægro,[s] & cum valetudo eius ac ſalus momētis conſtaret,excepiſſe idonea cibo tempora,& cadentes venas vinō refeciſſe,& medicū adduxiſſe morieti? Hæc quis æſtimabit? quis ſimilibus beneficijs iubebit beneficia pēſari? **Donauit tibi domum:ſed ego tuā ſupra te ruere praedixi.** Dedit tibi patrimoniū: ſed ego naufrago tabulā. Pugnauit pro te, & vulnera excepit: at ego vitā tibi ſilentio dedi. Cum aliter beneficiū detur,aliter reddatur,paria facere difficile eſt. Dies præterea beneficio reddēdo nō dicitur,ſicut pecuniæ creditæ. Itaque X.
poteſt,qui nondū reddidit,reddere. Dic enim,intra quod tēpus deprehēdatur ingratus. Maxima beneficia probationem non habent. Sæpe intra tacitam duorum conſcientiam latent. [v] An hoc inducimus,vt ne demus beneficia ſine teſte? Quā deinde poenā ingratis conſtituamus? Vnā omnibus,cum diſparia beneficia ſint? [u] Inaequalem,& pro cuiuſque beneficio maiorē,aut minorem? Age,intra pecuniā verſabitur taxatio: quid quòd quædā beneficia vitæ ſunt,& maiora vita? His quæ pronunciabitur pœna? Minor beneficio? Iniqua eſt. Par & capitalis? Quid inhumanius,quam cruentos eſſe beneficiorum exitus?
Quædam,inquit,priuilegia parentibus data ſunt. Quomodo horū extra ordinem ha- XI.
bita ratio eſt,ſic aliorū quoque beneficiorū haberi debet. Parētum conditionē ſacrauimus,quia expediebat liberos tolli. [x] Sollicitandi ad hunc laborem erāt incertam adituri fortunam. Nō poterat illis dici,quod beneficia dantibus dicitur: Cui des,elige ipſe tecū. [y] Si deceptus es,quære dignum,adiuua. In liberis tollendis nihil iudicio tollētium licet: tota res voti eſt. Itaque vt æquiore animo adirent aleam,danda illis aliqua poteſtas fuit. Deinde alia cōditio eſt parentū,qui beneficia,[z] quibus dederūt,dant nihilominus daturique ſunt. Nec eſt periculum,ne dediſſe ſe illis mentiantur. In ceteris quæri debet,non

tantum an receperint, sed an dederint. Horũ in confesso merita sunt. & quia vtile est iuuentuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus, sub quorũ custodia cõtineatur. Deinde omnium parẽtum vnum erat beneficiũ. Itaque æstimari semel potuit. Alia diuersa sunt & dissimilia, infinitis inter se interuallis distãtia. Itaq; sub nullã regulam cadere potuerũt: cum æquius esset omnia relinqui, quàm omnia æquari. XII. Quædam magno dantibus constant: [a] quædam accipientibus magna sunt: sed gratuita tribuentibus: quædam amicis data, quædã ignotis. Plus est, quãuis idem detur, si ei detur, [b] quẽ nosse à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamẽta, ille solatia. Inuenies, qui nihil putet esse iucũdius, nihil mai°, quã habere in quo calamitas acquiescat. Inuenies rursus, [c] qui dignitati suæ, quã securitati, cõsuli malit: est qui pl°ei debere se iudicet, per quẽ tutior est quã ei per quẽ honestior. Proinde ista maiora aut minora erũt, prout fuerit iudex aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. Præterea creditorẽ mihi ipse eligo. [d] Beneficiũ sæpe ab eo accipio, à quo nolo, & aliquãdo ignorãs obligor. Quid facies: ingratũ vocabis eum, cui beneficiũ inscio, &, si sciuisset, nõ accepturo, impositũ est: nõ vocabis eum, qui vtcunque XIII. acceptũ nõ reddidit? Aliquis dedit mihi beneficiũ, sed idẽ postea fecit iniuriã. Vtrum vno munere ad patientiã omniũ iniuriarũ astringor: an perinde erit ac si gratiam retulerim, quia beneficium suum ipse insequẽti iniuria rescidit? Quomodo deinde æstimabis, vtrũ plus si quod accepit, [e] an id quo læsus est: Dies me deficiet, omnes difficultates persequi tentãtem. Tardiores, inquit, ad beneficia dãda facimus, nõ vindicãdo data, nec infitiatores eorũ afficiendo pœna Sed illud quoque tibi ecõtrario occurrat. Multo tardiores futuros ad accipiẽda beneficia, si periculũ causæ dicendæ adituri erũt, & innocẽtiam sollicitiore habituri loco. Deinde [f] erimus per hoc ipsi quoq; ad danda tardiores. Nemo enim libenter dat inuitis: sed quicunq; ad benefaciendum bonitate inuitatus est, & ipsa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris [g] nisi quod volẽt. Minuitur enim XIIII. gloria eius officij, cui diligenter cautum est. Deinde pauciora erunt beneficia, sed veriora. Quid autẽ mali est, inhiberi beneficiorũ temeritatẽ? Hoc enim ipsum secuti sunt, qui nullam legẽ huic constituerũt, vt circumspectius donaremus, circũspectius eligeremus eos, [h] in quos merita conferrẽtur. Etiam atque etiam cui des considera. Nulla actio erit, nulla repetitio. Erras. si existimas succursurũ tibi iudicem. Nulla lex te in integrum restituet. Solam accipientis fidem specta. Hoc modo beneficia auctoritatẽ suam tenent, & magnifica sunt. Pollues illa, si materiam litiũ feceris. Aequissima vox est; & ius gẽtium præ se ferens, Redde quod debes. Hæc turpissima est in beneficio, Redde. Quid reddet? Vitam inquam, debet, dignitatẽ, securitatem, sanitatem. Reddi maxima quæq; non possunt. Aut pro his, inquit, aliquid quod tanti sit. Hoc est quod dicebam, interiturã tantae rei dignitatem, si beneficiũ mercẽ facimus. Non est incitandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad discordiã: sua spõte in ista fertur. Quantũ possumus, resistamus, [i] & querẽdi XV. occasiones amputemus. Vtinam quidẽ persuadere possemus, vt pecunias creditas tantum à volentibus acciperent. Vtinam nulla stipulatio emptorem venditori obligaret: nec pacta conuentaq; impressis signis custodirentur: fides potius illa seruaret, & æquum colens animus. Sed necessaria optimis prætulerunt, & cogere fidẽ quàm spectare malũt. Adhibẽtur ab vtraque parte testes. Ille per tabulas pluriũ nomina interpositis pararijs facit. Ille non est interrogatione contẽtus, nisi rẽ manu sua tenuit. O turpem humano generi fraudis ac nequitiæ publicæ cõfessionẽ. annulis nostris plus quã animis creditur. In quid isti viri ornati adhibiti sunt: in quid imprimũt signa: Nempe ne ille neget accepisse se, quòd accepit. Hos incorruptos viros & vindices veritatis existimas? At his ipsis statim non aliter pecuniæ cõmittentur. [k] Ita non honestius erat à quibusdam fidem falli, quàm ab omnibus perfidiam timeri: Hoc vnũ deest auaritiæ, vt beneficia sine sponsore nõ dem°. Generosi animi & magnifici est, iuuare & prodesse. Qui dat beneficia, deos imitatur: qui repetit, feneratores. Quid illos, dum vindicamus, in turbã sordidissimam redigimus? XVI. Plures, inquit, ingrati erũt, si nulla aduersus ingratũ datur actio. Immo pauciores: quia maiore delectu dabũtur beneficia. Deinde nõ expedit notũ omnibus fieri, quàm multi ingrati sint. [l] Pudorem enim rei tollet multitudo peccãtium, & desinet esse probri loco commune maledictũ. Nũquid iam vlla repudio erubescit, postquam illustres quaedam ac nobiles feminæ, non consulum numero, sed maritorum annos suos computant, & exeunt matrimonij causa, nubũt repudij? Tam diu istud timebatur, quã diu rarũ erat. Quia vero nulla sine diuortio acta sunt, quod sæpe audiebãt, facere didicerunt. Nunquid iam vllus adulterij pudor est, postquã eo ventum est, vt nulla virũ habeat, nisi vt adulterum irritet? Argumentũ est deformitatis pudicitia. Quam inuenies tam miserã, tam sordidã,

vt illi satis sit vnum adulterorũ par? nisi singulis diuisit horas,& nõ sufficit dies omnibus? nisi ad aliũ gestata est,apud aliũ mãsit? [9] Infrunita & antiqua est,quæ nescit [m] matrimonium vocari vnius adulterium. Quemadmodum horũ delictorum iam euanuit pudor, postquã res latius euagata est:ita ingratos plures efficies & audaciores,si numerare se cœperint. Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? Quid malignus? Quid auar°? Quid impotẽs? Quid crudelis? Impunita tu credis esse,quæ inuisa sunt? Aut vllũ suppliciũ grauius existimas publico odio? Poena est,quòd nõ audet ab vllo beneficiũ accipere,quòd non audet vlli dare,quòd omniũ designatur oculis,aut designari se iudicat:quòd intellectũ optimæ rei ac dulcissimæ amisit. An tu infelicẽ vocas, qui caret acie oculorũ,cuius aures morbus obstruxit: nõ vocas miserũ eum, qui sensum beneficiorũ amisit? Testes ingratorum omnium deos metuit,vrit illum & angit intercepti beneficij conscientia: deniq; satis haec ipsa poena magna est,quòd rei (vt dicebam) iucundissimae fructũ non percipit. At quem iuuat accepisse, aequali perpetuaque voluptate fruitur: & animũ eius à quo accepit,non rem intuẽs gaudet. Gratũ hominẽ sẽper beneficiũ delectat, ingratum semel. Comparari autem potest vtriusque vita:cum alter tristis sit & solicitus,qualis esse inficiator,ac fraudulentus solet:apud quem nõ parẽtum qui debet,honor est, [n] nõ educatoris,non praeceptorũ: alter laetus, hilaris, occasionem referendae gratiae expectans,& ex hoc ipso affectu gaudium grande percipiẽs,nec quaerens quomodo decoquat,sed quemadmodum plenius vberiusq; respondeat, non solum parentibus & amicis,sed humilioribus quoq; personis. Nam etiã si à seruo suo beneficiũ accepit,aestimat nõ à quo,sed quid acceperit. [10] Quanquam quæritur à quibusdam, sicut ab Hecatone,an beneficiũ dare seruus domino possit. Sũt enim qui ita distinguãt, Quædam beneficia esse,quædam officia,quædam ministeria. Beneficiũ esse,quod alienus det. Alienus est,qui potuit sine reprehẽsione cessare. Officiũ esse filij,vxoris,& earũ personarũ,quas necessitudo suscitat,& ferre opem iubet. Ministeriũ esse serui,quẽ condicio sua eo loco posuit,vt nihil eorũ quæ praestat,imputet superiori. [11] Propterea seruos qui negat° dare aliquãdo beneficiũ,ignarus est iuris humani. Refert enim cui[9] animi sit, qui praestat,non cuius status. Nulli praecluſa virtus est,omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat,ingenuos,libertinos,seruos,reges,& exules. Nõ eligit domũ,nec censum; nudo homine contẽta est. Quid enim erat tuti aduersus repẽtina,[p] quid animus magnus promitteret sibi,si certam virtutẽ fortuna mutaret? Si nõ dat beneficiũ seruus domino, nec regi quisquã suo,nec duci suo miles. Quid enim interest, quali quisq; teneatur imperio, si summo tenetur? Nam si seruo,quo minus ni nomen meriti perueniat,necessitas obest,& patiẽdi vltima timor:idem istud obstabit,& ei qui regẽ habet, & ei qui ducem: quoniam,quãquam sub dispari titulo,paria in illos licent. Atqui dant regibus suis, dant imperatoribus beneficia:ergo & dominis. Potest seruus iustus esse,potest fortis, potest magnanimus:ergo & beneficiũ dare potest. Nã & hoc virtutis est,adeoq; dominis serui beneficia possunt dare,vt ipsos sæpe beneficia sua fecerint. Non est dubium, quin seruus beneficium dare possit cuilibet: quare ergo non & domino suo possit? Quia non potest,inquit,creditor domini sui fieri,si pecuniã illi dederit. Alioqui quotidie dominum suum obligat. Peregrinantẽ sequitur,ægro ministrat,[q] & labore sũmo colit. Omnia tamen ista quæ alio praestante beneficia dicerẽtur,praestante seruo ministeria sunt. Beneficium enim id est,quod quis dedit,cum illi liceret & nõ dare. Seruus autem non habet negandi potestatẽ. Ita nõ praestat,sed paret. Nec id se fecisse iactat,quod non facere non potuit. Etiã sub ista lege vincam,& eo perducã seruum,vt in multa liber sit. Interim dic mihi,si tibi ostẽdero aliquem seruum pro salute domini sui [r] sine respectu sui dimicantẽ & confossum vulneribus,reliquias tamẽ sanguinis ab ipsis vitalibus fundentem, & vt ille effugiẽdi tempus habeat,morem sua morte quærẽtem:hunc tu negabis beneficium dedisse,quia seruus est? Si tibi ostẽdero aliquẽ,vt secreta domini prodat,nulla tyrãni pollicitatione corruptũ,nullis territum minis,nullis cruciatibus victum,auertisse quantum potuit,suspiciones quærẽtis,& impendisse spiritum fidei:hunc tu negabis beneficiũ domino dedisse,quia seruus est? Vide ne eo maius sit,quo rarius est exẽplũ virtutis in seruis: eoq; gratius, quòd cũ fere inuisa imperia sint, & omnis necessitas grauis, cõmune seruitutis odium,in aliquo domini caritas vicit. Ita non ideo beneficium nõ est,quia à seruo profectũ est: sed ideo maius,quia deterrere ab illo nec seruitus quidem potuit. Errat, si quis existimat seruitutẽ in totũ hominem descendere. [12] Pars melior eius excepta est. Corpora obnoxia sunt,& adscripta dominis:mẽs quidem sui iuris,quæ adeo libera & vaga est, vt ne ab hoc quidem carcere cui incluſa est,teneri queat, quo minus impetu suo

XVII. XVIII. XIX. XX.

vtatur,& ingẽtia agat,& in infinitũ comes cæleſtib⁹ exeat. Corpus itaq; eſt,quod domi
no fortuna tradidit. Hoc emitur,hoc vẽditur. Interior illa pars mãcipio dari nõ poteſt.
Ab hac quicquid venit,liberũ eſt. Non enim aut nos omnia iubere poſſumus,aut in om-
nia ſerui parere cogũtur. Contra rempublicã imperata non facient, nulli ſceleri manus
XXI. commodabunt. Quaedam ſunt quae leges nec iubent,nec vetant facere: in his ſeruus
materiam beneficij habet. Quamdiu præſtatur, quod à ſeruis exigi ſolet,miniſteriũ eſt:
vbi plus [r]quàm quod ſeruo neceſſe eſt,beneficium. Vbi in affectum amici tranſit,deſinit
vocari miniſteriũ. [r] Eſt aliquid quod dominus praeſtare ſeruo debeat,vt cibaria,veſtia-
riũ. Nemo hoc dixit beneficiũ. At indulſit,liberalius educauit,artes quibus erudiuntur
ingenui,tradidit. beneficium eſt. Idem ecõtrario fit in perſona ſerui. Quicquid eſt quod 10
ſeruilis officij formulam excedit,quod nõ ex imperio,ſed ex volũtate præſtatur, benefi-
XXII. cium eſt: ſi modo tantum eſt,vt hoc vocari potuerit,quolibet alio præſtante. Seruus
(vt placet Chryſippo) perpetuus mercenari⁹ eſt. Quemadmodum ille beneficiũ dat,vbi
plus præſtat [v]quam [13] quod operis locauit: ſic ſeruus vbi beneuolentia erga dominũ for-
tunae ſuae modum tranſijt,& altius aliquid auſus,quod etiã felicius nato decori eſſet, &
ſpem domini anteceſſit,beneficiũ eſt intra domum inuentum. An æquum tibi videtur,
quibus,ſi minus debito faciant, iraſcimur,nõ haberi gratiam, ſi plus debito ſolitoque fe-
cerint? Vis ſcire,quãdo non ſit beneficiũ? Vbi dici poteſt. Quid ſi nollet? Vbi vero id præ-
ſtat,quod nolle licuit,voluiſſe laudandum eſt. Inter ſe cõtraria ſunt,beneficiũ & iniuria.
Poteſt dare beneficium domino,ſi à domino iniuriam poteſt accipere? Atqui de iniurijs 20
dominorũ in ſeruos,qui audiat, poſitus eſt,qui & ſæuitiam & libidinem,& in præbendis
ad victum neceſſarijs auaritiam compeſcat. Quid ergo? Beneficiũ dominus à ſeruo acci-
pit? Immo homo ab homine. Deniq; quod in illius poteſtate fuit,fecit. Beneficiũ domi-
no dedit. Ne à ſeruo acceperis,in tua poteſtate eſt. Quis autem tãtus eſt,quem nõ fortu-
na indigere etiam infimis cogat? Multa iam beneficiorũ exempla referam,& diſſimilia,&
quædam inter ſe cõtraria. Dedit aliquis domino ſuo vitam,dedit mortem,ſeruauit peri-
turum,& hoc ſi parũ eſt,pereũdo ſeruauit. Alius mortem domini adiuuit,alius decepit.
XXIII. [u] Claudius Quadrigari⁹ in duodeuiceſimo annaliũ tradidit,cum obſideretur [14] Adru-
mentũ,& iam ad ſummam deſperationẽ vẽtum eſſet,duos ſeruos ad hoſtem trãsfugiſſe,
& operae pretiũ feciſſe. Deinde vrbe capta,paſſim diſcurrẽte victore,illos per nota itine- 30
ra ad domũ in qua ſeruierãt,praecurriſſe,& dominam ſuã ante ſe egiſſe,& quaerentibus
quænam eſſet dominam,& quidem crudeliſſimam ad ſupplicium ab ipſis duci,profeſſos
eſſe. Eductã deinde extra muros ſumma cura celaſſe,donec hoſtilis ira conſideret. Dein-
de vt ſatiatus miles ad Romanos mores cito redijt, illos quoque ad ſuos rediſſe,& domi-
nam ſibi ipſos dediſſe. Manumiſit vtrũque eueſtigio illa: nec indignata eſt ab his ſe vitam
accepiſſe,in quos vitæ neciſq; poteſtatem habuiſſet. Potuit ſibi hoc vel magis gratulari.
Aliter enim ſeruata mun⁹ notæ & vulgaris clemẽtiæ habuiſſet: ſic ſeruata nobilis fabula,
[x] & [15] exemplum dominarum fuit. In tanta confuſione captæ ciuitatis, cum ſibi quiſque
conſuleret,omnes ab illa praeter transfugas fugerũt. At hi,vt oſtenderẽt quo animo fa- 40
cta eſſet prior illa tranſitio,à victoribus ad captiuam transfugerũt,perſonã parricidarum
ferentes, quod in illo beneficio maximũ fuit,tanti iudicauerũt,ne domina occideretur,
videri dominam occidiſſe. [y] Non eſt,mihi crede,non eſt ſeruilis animi,egregium factum
fama ſceleris emiſſe. [16 2] C. Vettius prætor Marſorũ ducebatur ad Romanũ imperatorẽ.
Seruus eius gladium militi ipſi,à quo trahebatur, eduxit, & primum dominum occidit.
Deinde,Tempus eſt,inquit me,& mihi cõſulere: iam dominũ manumiſi: atq; ita ſe vno
XXIIII. ictu tranſegit. Da mihi quẽquam,qui magnificẽtius dominum ſeruauerit. Corfinium
Cæſar obſidebat. Tenebatur incluſus Domitius. Imperauit medico,eidemq; ſeruo ſuo,
vt ſibi venenũ daret. [a] Cum tergiuerſantem videret: Quid cunctaris,inquit,tãquam tua
in poteſtate totum iſtud ſit? mortẽ rogo armatus. Tum ille promiſit,& medicamentum
innoxiũ bibendum illi dedit: quo cum ſopitus eſſet,acceſſit ad filiũ eius. Iube me,inquit, 50
adſeruari,dum ex euẽtu intelligis,an venenũ patri duo dederim. Vixit Domitius,& ſer-
XXV. uatus à Caeſare eſt. Prior tamen illũ ſeruus ſeruauerat. Bello ciuili proſcriptum domi-
num ſeruus abſcõdit: & cum annulos eius ſibi aptaſſet,ac veſtem induiſſet,ſpeculatori-
bus occurrit: nihil ſe deprecari,quo minus imperata peragerẽt,dixit: & deinde ceruicem
porrexit. Quanti viri eſt,pro domino eo tẽpore mori velle,quo erat rara fides dominum
mori nolle? [17] in publica crudelitate mitẽ inueniri,in publica perfidia fidelẽ? cũ praemia
XXVI. proditionis ingẽtia oſtendantur,præmium fidei,mortem concupiſcere? Noſtri ſæculi
exempla non praeteribo. Sub Tiberio Caeſare fuit accuſandi frequens & paene publica

rabies,

rabies, quae omni ciuili bello grauius togatam ciuitatem cõfecit. Excipiebatur ebriorũ sermo, simplicitas iocantium. Nihil erat tutum. Omnis saeuiẽdi placebat occasio. Nec iã reorum expectabatur euentus, cum esset vnus. Cenabat Paulus praetorius in conuiuio quodam, imaginem Tiberij Caesaris, habens [18] ectypã, & eminente gẽma. Rem ineptissimã fecero, si nũc verba quaesiero, quaemadmodum dicam illum matellam sumpsisse. Quod factum simul & Maro ex notis illius temporis vestigatoribus notauit. At seruus eius cui nectebantur insidiae, ei ebrio annulum extraxit. Et cum Maro conuiuas testaretur, admotam esse imaginem obscoenis, & iam [19] subscriptionem componeret, ostendit in manu sua seruus annulum. Si quis hunc seruum vocat, & illum conuiuam vocabit. Sub diuo Augusto nondum hominibus verba sua periculosa erant, iam molesta. Rufus vir ordinis senatorij inter cenam optauerat, ne Caesar saluus rediret ex ea peregrinatione quam parabat: & adiecerat, idem omnes & tauros & vitulos optare. Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, [20] seruus qui cenanti ad pedes steterat, narrat quae inter cenam ebrius dixisset. Hortatus eum, vt Caesarem occupet, atque ipse se deferat. Vsus consilio, descendenti Caesari occurrit. Et cum malam mentem habuisse se pridie iurasset, [21] id vt in se & filios suos recideret, optauit, & Caesarem, vt ignoscere sibi rediretque in gratiam secum, rogauit. Cum dixisset se Caesar facere: Nemo, inquit, credet te mecum in gratiam rediisse, nisi aliquid mihi donaueris: [b] petitque non fastidiendam à propitio summam: & impetrauit. Caesar ait: Mea causa dabo operam, ne vnquam tibi irascar. [c] Honeste Caesar, quòd ignouit, quòd liberalitatem clementiæ adiecit. Quicunque hoc audiuerit exemplum, necesse est Caesarem laudet, sed cum seruum ante laudauerit. Non expectas, vt tibi narrem manumissum, qui hoc fecerat. Nec tamen gratis. Pecuniam pro libertate eius Caesar numerauit. Post tot exempla non est dubium, quin beneficium aliquãdo à seruo dominus accipiat. Quare potius persona rem minuat, quàm personam res ipsa cohonestet? Eadem omnibus principia, eademque origo. Nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiae suae longo ordine ac multis stemmatum illigata flexuris [d] in parte prima aediũ collocant, noti magis quàm nobiles sunt. Vnus omnium parens mundus est, siue per splendidos, siue per sordidos gradus: ad hunc prima cuiusque origo perducitur. Non est, quòd te isti decipiant; cum maiores suos recensent. [22] [e] Vbicunque defecit nomen illustre, illico deum fingunt. Neminem despexeris, etiam si circa illum obsoleta sunt nomina, & parum indulgente adiuta fortuna [f] siue libertini ante nos habentur, siue serui, siue exterarum gentiũ homines. Erigite audacter animos: & quicquid in medio sordidi iacet, transilite. Expectat vos in sũmo magna nobilitas. Quid superbia in tantam vanitatem attollimur, vt beneficia à seruis indignemur accipere, & sortem eorũ spectamus, obliti meritorum? Seruum tu quẽquam vocas, libidinis & gulae seruus, & adulterae, immo adulterarum commune mancipium? Seruũ vocas quenquam? Quo tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuum circumferentibus? Quò te penulati isti in militum & quidem non vulgarem cultum subornati? Quò, inquam, te isti efferunt? ad ostium alicuius ostiarij, ad hortos alicuius, nẽ ordinarium quidem habentis officium. Et deinde negas tibi beneficium à seruo tuo posse dari, cui osculum alieni serui beneficium est? Quae est tanta animi discordia? Eodem tempore seruos despicis & colis. Imperiosus intra limen atque imporens, humilis foris: [g] & tam contemptus, quàm contemnens. Neque enim vlli magis abijciunt animos, quàm qui improbe tollunt: nullique ad calcandos alios paratiores, quàm qui contumelias facere, accipiendo didicerunt. Dicenda haec fuerunt ad contundendam insolentiam hominum ex fortuna pendentium, vindicandumque ius beneficij dandi à seruis, vt à filijs quoque vindicaretur. Quaeritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, quàm acceperint. [h] Illud conceditur, multos filios maiores potentioresque extitisse, quàm parentes suos. aeque illud meliores fuisse. Quod si constat, potest fieri, vt meliora tribuerint: cum & fortuna illis maior esset, & melior voluntas. Quicquid, inquit, est, quod dat patri filius, vtique minus est: quia hanc ipsam dandi facultatem patri debet. Ita nunquam beneficio vincitur, [i] cuius beneficium est ipsum, qnod vincitur. Primum quaedam initium ab alijs trahunt, & tamen initijs suis maiora sunt. Nec ideo aliquid non est [k] maius eo à quo coepit: quia non potuisset in tantum procedere, nisi coepisset. Nulla non res principia sua magno gradu transit. Semina omnium rerum causa sunt: & tamen minimae partes sunt eorum quae gignunt. Aspice Rhenum, aspice Euphratem, omnes denique

XXVII.

XXVIII.

XXIX.

inclytos amnes quid ſunt, ſi illos illic vnde effluant, aeſtimes? Quicquid eſt quo timentur, quo nominãtur, in proceſſu parauerunt. Tolle radicẽ. nemora non ſurgent; nec tãti montes veſtientur. Aſpice trabes, ſiue proceritatem aeſtimes, altiſſimas, ſiue craſſitudinẽ ſpatiumque ramorum, latiſſime fuſas, quantulum eſt his comparatum illud, quod radix tenui fibra cõplectitur? Innituntur fundamentis ſuis templa, & illa vrbis moenia: tamen quae in firmamentum totius operis iacta ſunt, latent. Idẽ in ceteris euenit. Principia ſua ſemper ſequens magnitudo obruit. Nõ potuiſſem quicquam conſequi, niſi parentũ beneficiũ anteceſſiſſet. Sed non ideo quicquid conſecutus ſum, minus eſt eo, ſine quo conſecutus non eſſem. Niſi me nutrix aluiſſet infantẽ, nihil eorũ quae conſilio ac manu gero facere potuiſſem, nec in hanc emergere nominis claritatẽ, quam ciuili ac militari induſtria merui: nunquid tamen ideo maximis operibus præferes nutricis officiũ? At quid intereſt, [m] cum aeque ſine nutricis beneficio, quàm ſine patris, nõ potuerim ad vlteriora
xxx. procedere? Quòd ſi initio meo quicquid iam poſſum debeo, cogita non eſſe initium mei patrem, ne auum quidẽ. Semper enim erit vlterius aliquid, ex quo originis proximæ origo deſcendat. [n] Atqui nemo dicitur plus debere ignotis. & vltra memoriã poſitis maioribus, quàm patri. Plus autem debeo, ſi hoc ipſum quòd genuit me pater meus, [o] maioribus ſuis debet. Quicquid praeſtiti patri, etiam ſi magnum eſt, infra æſtimationẽ paterni muneris eſt: quia non eſſem, ſi nõ genuiſſet. Iſto modo etiam ſi quis patrẽ meũ aegrũ ac moriturum ſanauerit, nihil praeſtare ei potero, quod nõ beneficio eius minus ſit? [p] Nõ enim genuiſſet me pater, niſi ſanatus eſſet. Sed vide, ne illud verius ſit, aeſtimari, [q] an id quod potui, & id quod feci, meũ ſit, mearum virium, meae voluntatis. Illud quòd natus ſum, [r] per ſe intuere quale ſit. Animaduertis exiguum & incertum, & boni malique cõmunem materiam, ſine dubio primum ad omnia gradum: [s] ſed nõ ideo maiorem omnibus, quia primum. Seruaui patrem, & ad ſummam prouexi dignitatem, & principem vrbis ſuæ feci: nec tantũ rebus à me geſtis nobilitaui, ſed ipſi quoque gerendarũ ingentẽ ac facilẽ, nec tutã minus, quàm glorioſam dedi materiã. Honores, opes, [t] quicquid humanos ad ſe animos rapit, congeſſi: & cum ſupra omnes ſtarem, infra illum ſteti. Dic nunc, Hoc ipſum, quòd iſta potuiſti, patris munus eſt. [v] Reſpondebo tibi, Eſt prorſus, ſi ad iſta facienda naſci ſatis eſt. [u] Sed ſi ad bene viuendum minima portio eſt viuere, & id tribuiſti quod cũ feris mihi & animalibus quibuſdam minimis, quibuſdam etiam foediſſimis cõmune eſt, noli tibi aſſerere, [x] quod non ex tuis beneficijs, etiam ſi nõ ſine tuis, oritur. Puta me vitã pro vita reddidiſſe. Sic quoque munus tuũ vici, cũ ego dederim ſentienti, ſentiens me dare: cum vitam tibi non voluptatis meae cauſa, [y] aut certe per voluptatẽ dederim: cũ tanto maius ſit retinere ſpiritũ, quàm accipere, quanto leuius mori ante mortis metũ.
xxxi. Ego vitam dedi ſtatim illa vſuro: tu neſcituro, an viuerem. Ego vitã dedi, mortẽ timẽti: tu vitam dediſti, vt mori poſſem. Ego vitam tibi dedi conſummatam, perfectã: tu me expertẽ rationis genuiſti, onus alienum. Vis ſcire quàm nõ ſit magnum beneficiũ vitã ſic dare? [z] Si expoſuiſſes, nempe iniuria erat genuiſſe. quo quidem colligo, minimum eſſe beneficium, patris matrisque concubitum: niſi acceſſerint alia, quae proſequantur hoc initium muneris, & alijs officijs ratum facerent. Non eſt bonum viuere, ſed bene viuere. At bene viuo. Sed potui & male. [a] Ita hoc tantum eſt tuum, quod viuo. Si vitã imputas mihi per ſe, nudam, egentem conſilij, & id vt magnum bonũ iactas, cogita te mihi imputare muſcarumac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicã, quàm bonis artibus me ſtuduiſſe vt curſum ad rectũ iter vitae dirigerem, ſi bene viuo, [b] ipſo beneficio maius quàm quod dederas, recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitũ dediſti: ego
xxxii tibi filium qualem genuiſſe gauderes. Aluit me pater. ſi idem praeſto, plus reddo: quia nõ tantũ ali ſe, ſed à filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quàm ex ipſa re, percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum peruenerunt. Quid ſi quis intãtũ proceſſit, vt aut eloquentia per gẽtes enoteſceret, aut iuſtitia, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentẽ circumfunderet famam, tenebraſque nataliũ ſuorum clara luce diſcuteret: non inaeſtimabile in parentes ſuos beneficium contulit? An quiſquam Ariſtonem & Gryllum, niſi propter Xenophontem ac Platonẽ filios noſſet? Sophroniſcũ Socrates expirare non patitur. Ceteros enumerare lõgum eſt, qui viuunt ob nullam cauſam aliã, quàm quòd illos liberorum eximia virtus tradidit poſteris. Vtrũ maius beneficiũ dedit M. Agrippae pater, ne poſt Agrippam quidem notus an patri dedit Agrippa, nauali cõrona inſignis, vnicũ adeptus inter dona militaria decus, qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quae & priorem magnificentiam vincerent, & nulla poſtea vincerentur?

Vtrum Octauius maius vllum beneficium dedit filio,an patri diuus Augustus,quamuis illũ vmbra adoptiui patris abscondit:[c] Quantam cepisset voluptatem,si illũ post debellata arma ciuilia,vidisset securae paci præsidentem,non agnoscens bonum suum, nec satis credens,quotiens respexisset ad se,potuisse illum virum in domo sua nasci? Quid nũc ceteros persequar,quos iam consumptisset obliuio, nisi illos filiorum gloria è tenebris eruisset,& adhuc in luce retineret? Deinde non quaerimus,num quis filius patri maiora beneficia reddiderit,quàm à patre acceperat:sed an possit aliquis maiora reddere. Etiãsi quæ retuli exẽpla,nondũ satisfaciunt,nec beneficia parentum suorum supermicant: capit tamen hoc natura,quod nondum vlla aetas tulit.Si singula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non possunt,plura in vnum congesta superabunt. XXXIII. Seruauit in bello patrẽ Scipio,& prætextatus in hostes equum cõcitauit: parum est, quòd vt perueniret ad patrem,tot pericula,tot maximos duces[d] cum maxime prementia contẽpsit, tot oppositas difficultates,quòd ad primã pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit,quòd annos suos transiliuit.Adijce,vt idem patrem reum defendat,& cõspirationi inimicorum potentium eripiat:vt alterum illi cõsulatum,ac tertiũ, aliosque honores etiam consularibus concupiscendos congerat, vt pauperi raptas belli iure opes tradat,& quod est militaribus viris speciosissimum,diuitem illũ spolijs etiã hostilibus faciat.Si adhuc parum est,adijce vt prouincias & extraordinaria imperia continuet:adiice vt dirutis maximis vrbibus,Romani imperij sine aemulo ad ortus occasusque vẽturi defensor & conditor, maiorẽ nobilitatem nobili viro adijciat.Dic Scipionis patrem:[e] haud dubium est, quin gerendi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipsi vrbi nescio,vtrũ maius presidium afferens,an decus. Deinde,si hoc parum est, finge aliquem XXXIIII. tormenta patris discussisse,finge in se transtulisse.Licet tibi inquãtũ velis extendere beneficia filij,cũ paternum munus & simplex sit,& facile,[f] nec danti voluntarium.[g] Quid necesse est multis? Dedit etiam quibus dedisse se nescit. In quo consortem habet,in quo spectauit legem patriam, praemia patrum, domus ac familiae perpetuitatẽ, omnia poti[o] quàm eum cui dabat.Quid si quis sapientiam consecutus, hanc patri tradiderit.etiã nunc disputabimus,an mai[o] aliquid dederit quàm acceperat: cum vitã beatã patri reddiderit,acceperit tantũ vitã? Sed patris, inquit, beneficium est, quicquid facis, quicquid praestare illi potes.Et praeceptoris mei,quòd institutis liberalibus profeci. Ipsos tamen qui tradiderunt illa,transcendimus, vtique eos qui prima elementa docuerunt.Et quamuis sine illis nemo quicquam assequi posset, non tamen quantumcunque quis assecutus est,infra illos est.Multum inter prima ac maxima interest. Nec ideo prima maximorũ instar sunt,quia sine primis maxima esse non possunt. [h] Iam tempus est XXXV. quaedam ex nostra (vt ita dicã) moneta proferri. Qui id beneficiũ dedit,quo est aliquid melius,potest vinci.Pater dedit filio vitam,est autẽ aliquid vita melius: ita pater vinci potest,quia dedit beneficiũ,quo est aliquid melius. Etiamnũ, qui dedit alicui vitã,si semel&iterũ liberatus est mortis periculo,maius accepit beneficiũ,quàm dedit.Pater autẽ vitã dedit. [i] Potest ergo,si saepius periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficiũ accipere,quàm dedit. Qui beneficiũ accepit, maius accipit, quo magis eo indiget. Magis autẽ indiget vita qui viuit,quàm qui natus non est, vt qui ne indigere quidẽ omnino possit.Maius ergo beneficiũ accipit pater si vitam à filio accepit,quàm filius à patre, [k] quod natus est,[l] Patris beneficia vinci à filiis beneficiis nõ possunt.Quare? quia vitã accepit à patre:quã nisi accepisset,nulla dare beneficia potuisset. Hoc cõmune est patri cũ omnibus qui vitã dederunt alicui.Non potuissent enim referre gratiã,nisi vitã accepissent.Ergo nec medico in maius gratia referri potest. solet enim & medicus vitam dare: nec nautae,si naufragũ sustulit.Atqui & horum & aliorũ,qui aliquo modo nobis vitam dederũt,beneficia vinci possũt:ergo & patrũ possunt.Si quis mihi beneficiũ dedit,quod multorum beneficijs adiuuandum esset,ego autem beneficiũ illi dedi,quod nullius adiutorio egeret,maius dedi quàm accepi.Pater filio vitam dedit perituram,nisi multa accessissent,quae illam tuerẽtur. Filius patri si dedit vitã dedit eã,quae [m] nullius desideraret auxiliũ,in hoc, vt permaneret. Ergo maius beneficium accepit à filio pater,qui vitã accepit, quàm illi dederat. Haec non destruunt parentum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, immo etiam meliores. XXXVI. [n] Natura enim glorioſa est virtus, & anteire priores cupit. Alacrior erit pietas, si ad reddenda beneficia cum vincendi spe venerit. Id si patribus idem volentibus contigerit (quoniam placeraque sunt, in quibus nostro bono vincimur) vnde certamen tam optabile, vnde tantam felicitatem parentibus,vt fateantur seipsos filiorum beneficijs impares? [o] Nisi hoc ita iudicamus,

excusationem damus liberis:& illos segniores ad referendam gratiã facimus, quibus stimulos adijcere debemus,& dicere,Hoc agite optimi iuuenes.P proposita est inter parẽtes ac liberos honesta contentio,dederint maiora,an receperint.Non ideo vicerũt,quia occupauerũt.Sumite modo animum,qualem decet,& deficere nolite.vt vincatis optate.Nec desunt tam pulchro certamini duces,qui ad similia vos cohortẽtur, ac per vestigia sua ire ad victoriam saepe iam partam ex parentibus,iubeãt. Vicit AEneas patrem[q] ipse eius in infantia leue tutumque gestamẽ,grauem senio,per media hostiũ agmina,& per cadentis circa se vrbis ruinas ferens,cum complexus sacra ac penates deos religiosus senex non simplici vadentẽ sarcina premeret:tulit illũ per ignes &, quid non pietas potest?pertulit,colendumque inter conditores Romani imperij posuit.VicereSiculi iuuenes,cum AEtna maiore vi peragitata,in vrbes,in agros, in magnam insulæ partẽ effudisset incendium,vexerunt parentes suos.Dissedisse creditũ est ignes, & vtrinque flamma recedente limitem adapertum,per quem transcurrerent iuuenes dignissimi,qui magna tuto auderẽt.Vicit Antigonus:qui cum ingenti proelio superasset hostem, praemium belli ad patrem transtulit,& imperiũ illi Cypri tradidit.Hoc est regnum,nolle regnare, cũ possis. Vicit patrem imperiosum T. Manlius:[r] qui cũ ad tempus relegatus esset à patre,ob adolescẽtiam brutam ac hebetem ,ad tribunũ plebis,qui patri suo dixerat diem, venit:petitoque tempore quod ille dederat, sperans fore [s] proditorẽ parentis inuisi, & bene meruisse se de iuuene,cui[9] exilium pro grauissimo crimine inter alia Mãlio obiiciebat:nacti[9] adolescens secretũ,stringit occultatũ sinu ferrũ,&,Nisi iuras,inquit,te diẽ patri remissurũ,hoc te gladio transfodiã In tua potestate est,vtro modo pater me[9] accusatorẽ non habeat.Iurauit tribunus:nec fefellit,& causam accusationis remissae contioni reddidit.Nulli alij licuit impune tribunum in ordinem redigere. Alia ex alijs exempla subeũt eorum qui parentes suos periculis eripuerunt , qui ex infimo ad summũ protulerunt,& è plebe aceruoque ignobili nunquam tacendos saeculis dederunt. Nulla vi verborum , nulla ingenij facultate exprimi potest , quantum opus sit,quàm laudabile, quámque nunquam à memoria hominum exiturum,posse hoc dicere:Parentibus meis parui,cessi:imperio eorum,siue aequum,[r] siue iniquum fuit, obsequentem submissumque me praebui:ad hoc vnum contumax fui,ne beneficiisvincerer.Certate obsecro vos, & fusi quoque restituite aciem.Felices,quivicerint:felices,qui vincentur.Quid eo adolescente praeclarius, qui sibi ipsi dicere potuit,neque enĩ fas est alteri dicere:Patrẽmeũ beneficijs vici:Quid eo fortunatius sene,qui omnibus vbique praedicabit , à filio suo se beneficijs victum:Quid autem est felicius,quàm sibi cedere?

XXXVII.

XXXVIII.

LIBRI TERTII DE BENEFICIIS FINIS.

M. ANTONII MVRETI AD TERTIVM LIBRVM SENECÆ DE BENEFICIIS, NOTÆ.

CAP. I.

1 VITIOSI oculi sunt,qui lucem reformidant:caeci,qui non vident.] *Vox* oculi *abest à libro vetere: & ita scriptum est* Vitiosi,*vt aliquid erasum esse appareat. Caecos quoque oculos nusquam alibi legi. Puto igitur totum hunc locum ita legendum esse*,Luscitiosi sunt qui lucem reformidant,caeci qui non vident.

VI.

2 Ab hostibus tantum res repetierunt.]*Ineptissime legebant alij.* Ab hostibus tantum aes petierunt.*Res repeti solitas per fœtiales,antequam cuiquam populo bellum indiceretur,norunt,quicunque primoribus labris historiam Romanam attigerunt.*

3 Excepta Medorum gente] *Ita hunc locum emendandum esse docui capite tertio libri duodecimi variarum lectionum.*

VII.

4 Gratum hominem,]*Legendum puto,* gratum animum.

5 Praeterea quaecunque] *Huic loco quomodo medicina facienda sit,alij fortasis acutiores videbunt.mihi nihil,quod satis placeat,in mentem venit.*

6 Ex turba selectorum,] *Ita vocabantur decuriae quaedam iudicum : quos praetor ad res iudicandas selegerat.Horatius:*

Vnum ex iudicibus selectis obijciebat.

Erant & aliae decuriae Nongentorum,& Tribunorum aerarij.Vide Plinium capite secundo, libri 33.

7 Exisset.] *Sorte ductus esset. Conijciebantur enim in vrnam iudicum nomina: deinde, qui exierant, iudicabant.* VI.

8 Pudorem enim rei] *Pertinet huc dictum Platonis in Archibium,* ὅτι ἐπιδέδωκεν εἰ τῇ πόλει τὸ ὁμολογεῖν πονηρὸς εἶναι. XVI.

9 Infrunita & antiqua est,] *Infrunita, est insulsa. Sic in libro de vita beata:* Alterum infruniti animi est, alterum timidi & pusilli. *Sic in Sacris litteris:* Animo irreuerenti & infrunito ne tradas me domine. *Legitur haec vox & apud Macrobium. Antiquam quoque dicit simplicem, minime malam,* εὐήθη.

10 Quamquam quaeritur] *Totam hanc disputationem de seruis, num dominis beneficia tribuere possint, partim ex hoc Senecae loco, partim ex epist. 47. partim ex Valerio consarcinatam Macrobius libro primo Saturnaliorum pro sua venditauit. Sed & ex Agellio & è Plutarchi Symposiacis tam multa, nullo pudore, in septimum librum Saturnaliorum suorum transtulit, vt appareat eum facitasse eandem artem, quam plaerique hoc saeculo factitant, qui ita humani à se nihil alienum putant, vt alienis aeque vtantur ac suis.* XVIII.

11 Propterea seruos] *Ita legendum, non, vt in alijs,* Praeterea.

12 Pars melior eius excepta est.] *Libera est Vocabulum sumptum à diuisione agrorum, in qua excepta & subsiciua dicebantur, quae nemini adtributa & adsignata erant: ideoque dominum non habebant.* XX.

13 Quàm quod operis locauit:] *Atqui dominus opus, mercenarius operas locat: Puto igitur legendum,* Quàm ad quod operas locauit. XXII.

14 Drumentum,] *Macrobius,* Grumentum. *Male vterque. lege,* Adrumentum. *Nomen est vrbis in Africa.* XXIII.

15 Exemplum duarum vrbium fuit.] *Quarum, quaeso, duarum vrbium? An stultum est id quaerere, quod inuestigari non potest? Itaque qui hoc viderent nihil esse, fecerunt,* Exemplum Grumentinae vrbis fuit. *Sed neque hi locum correxerunt, &, quod quidem in ipsis fuit, viam ceteris ad eum corrigendum obstruxerunt. Neque tamen quidquam emendatu facilius fuit, si paulo attentius considerassent. Vetus enim liber illud* vrbium *non habuit: sed hoc tantum modo,* exemplum duarum fuit: *ex quo facile videri potest, scriptum fuisse vsitato compendio* exemplum dominarum fuit: *id est, exemplum dominarum fuit. Potuit enim ceteras dominas exemplo suo admonere, ne saeuitiam & crudelitam in seruos exercerent.*

16 Cluentius praetor Marsorum] *Hic à Macrobio in vulgatis libris ita vocatur. Sed in vetere Macrobio probi & eruditi viri Herculis Ciofani* C. Vettius *dicitur. quod & verum puto.*

17 In publica crudelitate mitem] *Alij omnes,* item, *vnius litterulae detractione venustatem sententiae corrumpentes.*

18 Exculptam,] *Liber vetus,* ectupam: *quo nihil rectius.* ἐκτυπον. XXVI.

19 Subscriptionem] *Ita plane legendum, non* proscriptionem. *Subscriptores qui dicerentur, è diuinatione Ciceronis & ex Asconio notum est.*

20 Seruus qui coenanti ad pedes steterat,] *De hac consuetudine dixi quaedam capite sexto libri decimi sexti Variarum lectionum.* XXVII.

21 Id vt in se & filios suos recideret,] *De hac quoque dixi capite quarto libri duodecimi.*

22 Vbicunque defecit *Alij partim* fecit *legebant, partim* fulcit. *Vtrumque inepte. Sed talia multa piget in censum deferre.* XXVII.

LIBER QVARTVS.

EX omnibus quae tractauimus, Ebuci Liberalis, potest videri nihil tam necessarium, aut magis (vt ait Salustius) cum cura dicendum, quàm quod in manibus est: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per se res expetendæ sint. Inueniuntur qui honesta in mercedem colant, quibusque non placeat virtus gratuita: quae nihil habet in se magnificũ, si quicquam habet venale. Quid enim est turpius, quàm aliquem computare, quanti vir bonus sit: [a] cum virtus nec lucro inuitetur, nec absterreatur damno, adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, [b] vt cuncta in se impendere iubeat, ac saepius [1] [c] in vltro tributis sit? Calcatis vtilitatibus ad illam eundum est quocunque vocauit, quocunque misit, sine respectu rei familiaris, interdum etiam sine vlla sanguinis sui parsimonia vadendum, nec vnquam imperium eius detrectandum. Quid consequar, inquit, CAP. I.

si hoc fortiter, si hoc grate fecero? Quod feceris. Nihil tibi extra promittitur: si qui forte obuenerit commodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum pretium in ipsis est. Si honestum per se expetendũ est, beneficiũ autem honestum est, non potest alia eius condicio esse, cum eadem natura sit. Per se autem expetendum esse honestum, saepe & II. abunde probatũ est. In hac parte nobis pugna est cum Epicureorum delicata & vmbratica turba, in conuiuio suo philosophantiũ, apud quos virtus voluptatũ ministra est. Illis paret, illis deseruit, illas supra se videt. Nõ est, inquit, voluptas sine virtute. Sed quare ante virtutẽ est? De ordine putas[d] disputationem esse? de re tota, & de potestate eius ambigitur. Non est virtus, si sequi potest. Primae partes eius sunt. ducere debet, imperare sũmo loco stare. Tu illã iubes signũ petere? Quid, inquit, tua refert? Et ego sine virtute nego beatã vitã posse cõstare. Ipsã voluptatẽ, quã sequor, cui me mãcipaui, remota illa, improbo & damno. De hoc vno disputatur, vtrum virtus summi boni causa sit, an ipsa summũ bonũ. Vt hoc vnũ quaeratur, ordinis tantũ existimas mutationẽ? Ista vero confusio est & manifesta caecitas, primis postrema praeferre. Non indignor, quòd post voluptatem ponitur virtus, sed quòd omnino cum voluptate confertur. Cõtemptrix eius & hostis est, & longissime ab illa resiliens, labori ac dolori familiarior, virilibus incom- III. modis magis, quàm isti effeminato bono inserenda. Haec, Liberalis, dicẽda fuerũt, quia beneficiũ (de quo nunc agitur) dare, virtutis est, & turpissimum id causa vllius alterius rei dare, quàm vt datũ sit. Nã si recipiendi spe tribueremus, locupletissimo cuique, non dignissimo, daremus. Nunc vero diuiti importuno pauperẽ praeferimus. Non est beneficiũ quod fortunã spectat. Praeterea si vt prodessemus, sola nos inuitaret vtilitas, minime beneficia distribuere deberent, qui facillime possent, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope nõ indigẽtes. Dij vero tot munera, quae sine intermissione diebus ac noctib[9] fundũt, nõ darent. In omnia enim illis natura sua sufficit, plenosque & tutos, & inuiolabiles praestat. Nulli ergo beneficiũ dabũt, si vna dãdi causa est, se intueri ac cõmodũ suũ. Istud nõ est beneficiũ, sed fenus: circũspicere, nõ vbi optime ponas, sed vbi quaestuosissime habeas, vnde facillime tollas. Quod cũ longe à dijs remotũ sit, sequitur vt liberales sint. Nã[e] si vna beneficij dãdi causa sit vtilitas, nulla autem ex nobis vtilitas deo IIII. speranda est, nulla deo dãdi beneficij causa est. Scio quid hoc loco respondeatur, [f]Vtique nõ dat Deus beneficia, sed securus & negligẽs nostri, auersus à mũdo, aliud agit, aut (quae maxima Epicuro felicitas videtur) nihil agit, nec magis illũ beneficia, quàm iniuriae tãgũt. Hoc qui dicit, non exaudit precantium voces, & vndique sublatis in caelum manibus[g] vota facientium priuata ac publica. Quod profecto non fieret, nec in hunc furorẽ omnes mortales consensissent alloquẽdi surda numina, & inefficaces deos, [h] nisi nossent illorum beneficia nũc vltro oblata, nũc orãtibus data, magna, tẽpestiua, ingẽtes minas interuentu suo soluentia. [i] Quis est itaque tã miser, tam neglectus, quis tam duro fato, & in poenam genitus, vt non tantã deorum munificentiam senserit? Ipsos illos cõplorantes sortem suam. & querulos circumspice. inuenies non ex toto beneficiorũ cælestiũ expertes: neminẽ esse ad quem non aliquid ex illo benignissimo fonte manauerit. [k] Parũ autem id quod nascentibus ex aequo distribuitur? Vt quae sequuntur in aequali dispen- V. sata mẽsura transeamus, parũ dedit natura, cum se dedit? Non dat Deus beneficia. Vnde ergo ista quae possides? quae das? quae negas? quae seruas? quae rapis? Vnde haec innumerabilia, oculos, aureis, & animũ mulcentia? Vnde illa luxuriã quoque instruẽs copia? Neque enim necessitatibus tantũmodo nostris prouisũ est. [l] vsque in delicias[m] amamur. Tot arbusta, non vno modo frugifera, tot herbae salutares, vot varietates ciborum, per totũ annum digestae, vt inerti quoque fortuita terræ alimenta praeberẽt. Iã animalia omnis generis, alia in sicco solidoque, alia in humido innascentia, alia per sublime dimissa, vt omnis rerũ naturae pars tributũ aliquod nobis cõferret. Flumina haec amoenissimis flexibus campos cingentia, [m] illa praebitura commercijs viam, vasto & nauigabili cursu vadentia: ex quibus quaedam [n] statis diebus mirabile incrementũ trahũt, [o] vt anhela & feruenti subiecta coelo loca subita vis aestiui torrẽtis irriget. Quid medicatorũ torrẽtium venae? Quid in ipsis littoribus aquarum calentium exundatio?

—Te Lari maxime, teque
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino.

VI. Si pauca quis tibi donasset iugera, accepisse te diceres beneficium, immensa terrarum late patentium spatia negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcã tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis. tot metalla defodit, tot flumina emisit [p] in aëra, super quae decurrunt sola aurum vehentia, argenti,

aëris, ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inuestigandi tibi facultatem dedit, ac latentium diuitiarum in summa terra signa disposuit. negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid resplendeat, & tectum nitidius, auro, aut coloribus sparsum, num mediocre munus vocabis? Ingens tibi domicilium sine vllo incēdij aut ruinae metu struxit, in quo vides nō tenues crustas, & ipsa qua secantur lamina graciliores, sed integras lapidis pretiosissimi moles, sed totas, variæ distinctæque materiae, cuius tu paruula frusta miraris, tectum vero aliter nocte, aliter interdiu fulgens. negas te vllum munus accepisse? Et cū ista quæ habes magno aestimes, quod est ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi istum quē trahis spiritū? Vnde istam, per quam actus vitae tuae disponis, atque ordinas, lucem? Vnde sanguinem, cuius cursu vitalis continetur calor? Vnde ista palatum tuum saporibus exquisitis vltra satietatem lacessentia? Vnde hæc irritamōta iam lassæ voluptatis? Vnde ista quies, in qua putrescis, ac marces? Nonne si gratus es, dices,

— Deus nobis haec otia fecit:
Namque erit ille mihi semper Deus. illius aram
Saepe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum
Ludere quae vellem, calamo permisit agresti.

¶ Ille Deus est, nō qui paucas boues, sed qui per totum orbem armēta dimisit, qui gregibus vbique passim vagantibus pabulum præstat, qui pascua hibernis æstiua substituit, qui non calamo tantum cantare, & agreste atq; inconditum carmen ad aliquam tātum oblectationē modulari docuit, sed tot artes, tot vocum varietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo cantus edituros cōmentus est. Neq; enim nostra ista quae inuenimus dixeris, nō magis, quàm quòd crescimus, quàm quòd ad constitutū temp⁹ sua corpori officia respōdent. Nunc puerilium dentiū lapsus, nunc ad surgentem iam aetatem, & in robustiorem gradū transeuntem pubertas, & vltimus ille dies fugiēti vitae terminum ponens. Insita sunt nobis omniū ætatum, omniumq; artium semina, magisterq; ex occulto Deus producit ingenia. Natura, inquit, hæc mihi præstat. Nō intelligis te, cū V II.
hoc dicis, mutare nomē Deo. Quid enim aliud est natura, quā Deus, & diuina ratio toti mundo & partibus eius inserta? Quoties voles, tibi licet aliter hūc auctorem rerum nostrarum cōpellare. & Iouem illum optimū ac maximū rite dices, & tonantem, & statorem: qui nō (vt historici tradiderūt) ex eo quòd post votum susceptum, acies Romanorum fugientiū stetit, sed quòd stāt beneficio eius omnia, stator, statilioq; est: hunc eundemque & fatū si dixeris, nō mentieris. Nam cum fatum nihil aliud sit, quàm series implexa causarū, ille est prima omniū causa, ex qua ceterae pendent. Quæcunque voles illi nomina proprie aptabis, vim aliquam [r] effectumque celestem cōtinentia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera. Hunc & Liberū patrem, & Herculem, ac Mer- VIII.
curium nostri putant. Liberum patrem: quia omniū parens sit, quòd ab eo primum inuenta seminum vis est, consultura per voluptatem. Herculem: quia vis eius inuicta sit, quumq; lassata fuerit operibus editis, in ignē recessura. Mercuriū: quia ratio penes illum est, numerusque, & ordo, & scientia. Quoçunq; te flexeris, ibi illū videbis occurrentem tibi. Nihil ab illo vacat. Opus suum ipse implet. Ergo nihil agis ingratissime mortaliū, qui te negas Deo debere, sed naturæ. Quia nec natura sine Deo est, nec De⁹ sine natura: sed idem est vtrumque, [s] nec distat. Officiū si quod à Seneca accepisses, Annæo te diceres debere, vel Lucio, non creditorē mutares, sed nomen. Quoniā siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue cognomen, idē tamen ille esset. Sic hunc naturā voca, fatū, [t] fortunamq;. omnia eiusdē Dei nomina sunt, varie vtentis sua potestate. Et iustitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, vnius animi bona sunt. Quicquid horū tibi placuit, animus placet. [v] Sed ne in aliam disputationem ex obliquo abeam, plurima beneficia ac IX.
maxima in nos Deus confert sine spe recipiendi. Quoniā nec ille collato eget, nec nos ei quicquā cōferre possumus. Ergo beneficium per se expetenda res est. vna spectatur in eo accipiētis vtilitas. Ad hanc accedamus, sepositis cōmodis nostris. Dicis, inquit, diligenter eligēdos [x] quibus beneficia demus: quia ne agricolæ quidem semina arenis committūt. Nostrā vtilitatem in beneficijs dandis sequimur, quemadmodum in arando serendoque. Neq; enim serere per se res expetenda est. [y] Præterea quæritis cui dandum sit beneficiū: quod nō esset faciendum, si per se beneficiū dare, expetenda res esset. [u] quocunque loco, & quocunq; modo daretur, beneficiū erat. Honestum propter nullam aliam causam, quam [s] propter ipsum sequimur. Tamen etsi nihil aliud sequēdū est, quaerimus

quid faciamus,& quando,& quemadmodum: per hæc enim constat. Itaque cum eligo cui dem beneficium,id ago,vt beneficiũ sit. Quia si turpi datur,nec honestũ esse potest, nec beneficium. Depositum reddere,per se res expetenda est: non tamen semper reddam,nec quolibet loco,nec quolibet tempore. Aliquãdo nihil interest, [x] vtrũ infitier, an palam reddam. Intuebor vtilitatem eius,cui redditur° sum,& nociturũ illi depositũ negabo. Idem in beneficio faciã. Videbo quãdo dem,cui dem,quemodmodũ,quare. Nihil enim sine ratione faciendum est. Non est autem beneficiũ,nisi quod ratione datur: quoniam ratio,omnis honesti comes est. Quàm sæpe hominũ,donationem suam inconsultam obiurgantiũ,hanc audimus vocem,Mallem perdidisse,quàm illi dedisse: [6] Turpissimũ genus damni est incõsulta donatio: multoq; grauius male dedisse beneficium, quàm non recepisse. Aliena enim culpa est,quòd non recepimus: quòd cui daremus,non eligimus,nostra. In electione nihil min°,[y] quàm hoc quod existimas,spectabo,à quo recepturus sim. Eligo enim eũ qui gratus,non qui redditurus sit. Sæpe autem & non redditurus, gratus est, [z] & ingratus,qui reddidit. Ad animũ tendit æstimatio mea. Ideo locupletem, sed indignã præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in summa inopia gratus: & cũ omnia illi deerũt,supererit animus. Non lucrũ ex beneficio capto,non voluptatem,non gloriam. Vni placere contentus,in hoc dabo,vt quod oportet faciam. Quod oportet autem,non est sine electione: quæ qualis futura sit,interrogas? Eligam virum integrum, simplicem,memorem,gratum,alieni abstinẽtem, [a] sui non auarum,nõ tenacem, beneuolum. [b] Hũc vero cũ elegero,licet nihil illi fortuna tribuat, quo referre gratiam possit, ex sententia res gesta erit. Si vtilitas me & sordida cõputatio liberalem facit,si nulli prosum,nisi vt inuicem ille mihi prosit,non dabo beneficiũ proficiscenti in diuersas longinquasq; regiones,non dabo abfuturo semper,non dabo sic affecto, vt spes ei nulla sit conualescendi,non dabo ipse deficiens. Non enim habeo tempus recipiendi. Atqui vt scias, rem per se expetendam esse, benefacere, aduenis modo in nostrũ delatis portum, & statim abituris succurrimus. Ignoto naufrago nauẽ qua reuehatur,& damus & instruimus. Discedit ille,vix satis noto salutis auctore,& nũquam amplius in conspectum nostrũ reuersurus,debitores nobis deos delegat,peccaturque vt illi pro se gratiam referãt. Interim nos iuuat sterilis beneficij conscientia. Quid cum in ipso vitæ fine cõstituti sumus,cum testamentũ ordinamus, nõ beneficia nobis nihil profutura diuidimus? Quantum temporis cõsumitur,quamdiu secreto agitur,quãtum,& quibus demus? Quid enim interest, quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus,nũquam magis iudicia nostra torquemus, quàm vbi remotis vtilitatibus, solum ante oculos honestũ stetit,tandiu officiorũ mali iudices, quamdiu illa deprauat spes ac metus,ac incertissimum vitium,voluptas. Vbi mors intercluſit omnia, & ad ferendam sententiam incorruptum iudicem misit,quærimus dignissimos,quibus nostra tradamus. Nec quicquam cura sanctiore componimus,quàm quod ad nos non pertinet. Et mehercule tunc magna voluptas subit cogitantem, Hunc ego locupletiorem faciam: huius dignitati adiectis opibus aliquid splendoris affundam. Si nõ damus beneficia,nisi recepturi, intestatis moriẽdum sit. Dicitis,inquit,beneficium, creditum insolubile esse. creditum autem non est res per se expetenda. Cum creditum dicimus,imagine & translatione vtimur. [7] Sic enim & legem dicimus iusti iniustique regulam esse: & regula non est res per se expetenda. Ad hæc verba demonstrandæ rei causa descendimus. Cum dico creditum, intelligitur tanquam creditum. Vis scire? adijcio insolubile,cum creditum nullum non solui aut possit, aut debeat. Adeo beneficium vtilitatis causa dãdum nõ est,vt sæpe,quemadmodum dixi,cum damno ac periculo dandum sit. [c] Sic latronibus circumuentum defendo,vt tuto transire permittatur: reum gratia laborantem tueor, & hominum potẽtium factionem in me conuerto, quas illi detraxero sordes, sub accusatoribus ijsdem fortasse sumpturus, cum abire in partem alteram possim, & securus spectare aliena certamina: spondeo pro iudicato, & [8] suspensum amici bonis libellum deijcio, creditoribus eius me obligaturus: vt possim seruare proscriptum,ipse proscriptionis periculum adeo. [d] Nemo Tusculanum aut Tiburtium emere paratus,salubritatis causa, & æstiui secessus,quoto anno empturus sit disputat: cum emerit,tucdum est. Eadem in beneficijs ratio est. Nam cum interrogaueris,quid reddat,respondebo,bonam conscientiam. Quid reddit beneficium? Dic tu mihi,quid reddat iusticia,quid innocẽtia,quid magnitudo animi,quid pudicitia, quid temperãtia,si quicquam præter ipsas petis. Mundus in quid incessum absoluit? in quid sol diem extendit & contrahit? Omnia ista beneficia sunt: fiunt enim nobis profutura. Quomodo mundi officium est, circumagere rerum ordinem, quomodo solis

loca mutare,ex quibus oriatur,in quae cadat,& hæc ſalutaria nobis facere ſine præmio: ita viri officium eſt inter alia,& beneficiũ dare. Quare ergo dat? Ne non det,ne occaſionem benefaciẽdi perdat. Vobis voluptas eſt,[c] inerti otio aſſuefacere corpuſculum,& ſecuritatem ſoporis ſimillimam appetere,& ſub denſa vmbra latitare,tenerrimiſq; cogitationibus,quas tranquillitatem vocatis,animi marcẽtis oblectare torporẽ,& cibis potionibuſque intra hortorũ latebras corpora ignauia pallentia ſaginare:[f] nobis voluptas eſt, dare beneficia vel laborioſa,dum aliorũ labores leuent: vel periculoſa,dum alios à periculis extrahant:vel rationes noſtras aggrauatura,dum aliorũ neceſſitates & anguſtias laxent. Quid mea intereſt,an recipiam beneficia? Etiam cũ recepero,danda ſunt. Beneficium,eius commodum ſpectat cui præſtatur,non noſtrum:[g] alioquin nobis,nõ illi,damus. Itaq; multa quæ ſummam vtilitatem alijs afferũt,pretio gratiam perdunt. Mercator vrbibus prodeſt, medicus, aegris,mango venalibus: ſed omnes iſti quia ad alienũ cõmodum pro ſuo veniunt,non obligant eos quibus proſunt. Non eſt beneficium quod XIIII.
in quæſtum mittitur. Hoc dabo,hoc recipiam,auctio eſt. Non dicam pudicam,quae amatorem vt incenderet repulit: quae aut legem,aut virum timuit,vt ait Ouidius:

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immerito in numerũ peccantiũ refertur,quæ pudicitiam timori præſtitit,nõ ſibi. Eodem modo qui beneficium vt reciperet dedit,nõ dedit. Ergo & nos beneficiũ damus animalibus,quae aut vſui,aut alimento futura nutrimus? beneficiũ damus arbuſtis quæ colimus,ne ſiccitate,aut immoti & neglecti ſoli duritia laborent? Nemo ad agrũ colendum exæquo & bono venit,nec ad vllam rem,cuius extra ipſam fructus eſt, Ad beneficium dandum nõ adducit cogitatio auara,nec ſordida,ſed humana,liberalis,cupiẽs dare etiam cũ dederit,& augere nouis ac recentibus vetera:& nõ habens propoſitum,quanto ei qui præſtat bono futura ſit: alioquin humile eſt, ſine laude,ſine gloria,prodeſſe,quia expedit. Quid magnifici eſt;ſe amare,ſibi parcere,ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis vera beneficij dãdi cupido auocat. Ad detrimẽtũ,[9] iniecta manu,trahit,& vtilitates relinquit, ipſo benefaciendi opere lætiſſima. Nunquid dubium eſt,quin contraria ſit beneficio XV.
iniuria? Quomodo iniuriã facere,per ſe vitanda ac fugienda res eſt: ſic beneficium dare, per ſe expetendũ. Illic turpitudo contra omnia præmia in ſcelus hortantia valet: ad hoc inuitat honeſti per ſe efficax ſpecies. Non mentiar,ſi dixero,neminẽ nõ amare beneficia ſua,neminem nõ ita cõpoſitum animo,[10] vt libentius eum videat, in quem multa congeſſit: cui non cauſa ſit iterũ dandi beneficij,ſemel dediſſe. Quod non accideret,niſi nos ipſa delectarent beneficia. Quàm ſæpe dicentem audias: Nõ ſuſtineo illum deſerere,cui dedi vitam,quem è periculo eripui? Rogat me vt cauſam ſuam cõtra homines gratioſos agã. Nolo:ſed quid faciã? Iam illi ſemel,iterumq; affui. Non vides ineſſe iſti rei propriam quandã vim,quæ nos beneficia dare cogit? Primum quia oportet,deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuiſſet præſtandi,aliquid ei præſtam[9] ob hoc,quia præſtitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit vtilitas,vt & inutilia tueri ac fouere perſeueremus, ſola beneficij caritate: cui etiam infeliciter dato,indulgere,[h] tam naturale,quàm liberis XVI.
prauis. Idem iſti gratiã referre ipſos fatẽtur,nõ quia honeſtum eſt,ſed quia vtile. quod non eſſe ita,minore opera probãdum eſt. Quia quibus argumẽtis collegim[9] beneficium dare,per ſe rem expetendam eſſe,[i] ijſdem etiam hoc colligemus. Fixũ eſt illud,à quo in cetera probationes noſtræ exeũt,honeſtũ ob nullam aliam cauſam, quàm quia honeſtũ ſit,coli. Quis ergo cõtrouerſiam facere audebit,an gratũ eſſe,honeſtũ ſit? Quis nõ ingratum deteſtetur hominem,ſibi ipſi inutilem? Quid autem cũ tibi narratur de eo,qui aduerſus ſumma beneficia amici ſui ingratus eſt,[k] quomodo id feres? vtrũ tanquam rẽ turpem fecerit,an tanquã vtilem rem ſibi [l] & profuturam omiſerit? Puto,nequã hominem exiſtimas:cui ppoena,non cui curatore opus ſit. Quod nõ accideret,niſi gratũ eſſe,per ſe expetendum,honeſtumq; eſſet. Alia fortaſſe minus dignitatem ſuã præferunt,& an ſint honeſta,interprete egẽt:hoc expoſitum eſt,pulchriuſque,quàm vt ſplẽdor eius dubie ac parum luceat. Quid tam laudabile,quid tam æqualiter in omniũ animos receptũ,quam referre bene meritis gratiam? Ad hoc,dic mihi,quæ cauſa nos perducit? Lucrũ? quod XVII.
qui nõ contemnit,ingratus eſt. Ambitio? Et quæ iactatio eſt ſoluiſſe,quod debebas? Metus? nullus ingrato. Huic enim vni rei nõ poſuimus legem, tãquam ſatis natura cauiſſet. quomodo nulla lex amare parẽtes,indulgere liberis iubet.[11 m] Superuacuũ eſt enim,quo natura imus,impelli. Quemadmodũ nemo in amorẽ ſui cohortãdus eſt,quẽ cum naſcitur trahit: ita ne ad hoc quidem,vt honeſta per ſe petat.[n] Placet ſuapte natura: adeoque gratioſa virtus eſt,vt inſitũ ſit etiam malis,probare meliora. Quis eſt,qui non beneficus

videri velit? qui non inter scelera & iniurias opinionẽ bonitatis affectet? qui nõ ipsis quæ impotentissime fecit,[o] speciem aliquam induat recti? velit quoque ijs videri beneficium dedisse, quos læsit? Gratias itaq; agi sibi ab his quos afflixere, patiuntur: bonosque se ac liberales fingunt, quia præstare nõ possunt. Quod non facerent, nisi illos honesti & per se expetendi amor cogeret moribus suis opinionem cõtrariam quærere, & nequitiam abdere, cuius fructus cõcupiscitur, ipsa vero odio pudorique est: nec quisquã tantum à naturali lege desciuit, & hominẽ exuit, [p] vt animi causa mal° sit. [q] Dic ergo cuilibet ex istis qui rapto viuũt, an ad illa quæ latrocinijs & furtis cõsequũtur, malint ratione bona peruenire? Optabit ille cui grassari, & transeũtes percutere quæstus est, potius illa inuenire, quàm eripere. Neminẽ reperies, qui non nequitiæ præmijs sine nequitia frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritũ, quòd virtus in omnium animos lumen suum præ-
XVIII. mittit. etiã qui non sequũtur illam, vident. Vt scias, per se expetendam esse gratiam animi affectionem, per se fugiẽda res est ingratum esse: quoniam nihil aeq; concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quàm hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quàm quòd mutuis iuuamur officijs? Hoc vno instructior vita, cõtraq; incursiones subitas munitior est beneficiorum commercio. Fac nos singulos: quid sumus? praeda animalium & victimæ, ac [12] vilissimus & facillim[9] sanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam sui satis viriũ est: quæ cũq; vaga nascũtur, & actura vitam segregem, armata sunt. Hominem imbecillitas cingit: non vnguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit. Nudum & infirmum societas munit. Duas res dedit, [r] quæ illum obnoxiũ ceteris, validissimum facerent, rationem & societatẽ. Itaq; qui par esse nulli posset, si diduceretur, rerũ potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit. [s] Societas terris genitum, in alienae naturæ transmisit imperiũ, & dominari etiam in mari iussit. Haec morborũ impetus arcuit, senecturi adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit. Haec fortes nos facit, quòd licet cõtra fortunã aduocare. Hanc tolle, & vnitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tolletur autem, si efficies, vt ingratus animus nõ per se vitãdus sit, [t] sed
XIX. quia aliud illi timendũ est. Quàm multi sunt enim, quib° ingratis esse tuto licet? Deniq; ingratum voco, quisquis metu gratus est. Deos nemo sanus timet. Furor est enim metuere salutaria. Nec quisquã amat quos timet. Tu denique Epicure Deum inermẽ facis. Omnia illi tela, omnem detraxisti potentiã, & ne cuiquam metuẽdus esset, [13] [v] proiecisti ipsum extra mundũ. Hũc igitur septum ingẽti quodã & inexplicabili muro, diuisumq, à contactu & à conspectu mortaliũ, non habes quare verearis, nulla illi nec tribuẽdi, nec nocendi materia est. In medio interuallo huius & alterius cæli desertus, sine animali, sine homine, sine re, ruinas mundorũ supra se circaque se cadentiũ euitat, non exaudiens vota, nec nostri curiosus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quàm parentẽ: grato, vt opinor, animo: aut si nõ vis videri gratus, quia nullũ habes illius beneficiũ, sed te atomi & istæ micæ tuæ forte ac temere conglobauerunt, cur colis? Propter maiestatẽ, inquis, eius eximiam, singularemq; naturã. Vt concedam tibi: nempe hoc facis nulla spe, nullo pretio inductus. [u] Est aliquid per se expetendũ, cuius te ipsa dignitas ducit. Id est honestum.
Quid est autẽ honestius, quàm gratũ esse? Huius virtutis materia tam late patet, quàm
XX. vita. Sed inest, inquit, huic bono etiã vtilitas aliqua. cui enim virtuti non inest? sed id propter se expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra se commoda, sepositis quoque illis ac remotis placet. Prodest gratum esse: ero tamen gratus, etiam si noceat. Qui gratus est, quid sequitur? Vt hæc res illi alios amicos, alia beneficia cõciliet? Quid ergo si quis sibi offensas concitaturus est? Si quis intelligit, adeo per hoc se nihil consecuturũ, vt multa etiã [x] ex reposito acquisitoque perdenda sint, nũm libẽs in detrimenta descendet? Ingratus est, qui in referẽda gratia secundum datũ videt, qui sperat cũ reddit. Ingratum voco, qui ægro assidet, quia testamẽtum facturus est, cui de hereditate, aut de legato vacat cogitare. Faciat licet omnia, quæ facere bonus amic° & memor officij debet, si animo eius obuersatur spes, si captator est, & hamũ iacit: vt aues quæ laceratione corporũ aluntur, [y] lassa morbo pecora, & casura è proximo speculãtur, ita hic imminet morti, & circa
XXI. cadauer volat. Gratus anim° ipsa virtute propositi sui capitur. Vis scire hoc ita esse, nec illũ vtilitate corrũpi? Duo sunt genera grati hominis. Dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortasse ostẽtare se potest: habet quod iactet, quod proferat. Dicitur gratus, qui bono animo accepit beneficiũ, [z] bono debet. [a] Hic intra conscientiã occlusus est. Quæ illi cõtingere potest vtilitas ex affectu latenti? [b] Atqui hic etiã si vltra facere nihil potest, gratus est: amat, debet, referre gratiã cupit. Quicquid vltra desideras, nõ ipsi deest. Artifex est etiã, cui ad exercendã artẽ instrumenta nõ suppetunt. Nec mi-

nus canendi peritus,cuius vocẽ exaudiri fremitus obſtrepẽtium non ſinit. Volo referre gratiã. poſt hoc aliquid ſupereſt,non vt gratus,ſed vt ſolutus ſim. Saepe enim & qui gratiam retulit,ingratus eſt:& qui non retulit gratus. Nam vt omnium aliarũ virtutum,ita huius ad animũ tota aeſtimatio redit. Hic ſi in officio eſt,[c] quicquid defuit,fortuna peccat. Quomodo eſt diſertus etiam qui tacet,fortis etiã qui cõpreſſis manibus,vel etiam alligatis: quomodo gubernator etiam qui in ſicco eſt; quia conſummatæ ſcientiæ nihil deeſt,etiam ſi quid obſtat quo minus ſe vtatur:ita gratus eſt,etiã qui vult tãtum,nec habet huius voluntatis ſuæ vllum aliũ,quàm ſe teſtem. Immo amplius adijciã. Eſt aliquando gratus,etiã qui ingratus videtur,quẽ mala interpres opinio in cõtrarium [d] traducit. Hic quid aliud ſequitur,quàm ipſam conſcientiã?quæ etiam obruta delectat,quae contioni ac famæ reclamat,& in ſe omnia reponit,& cũ ingentẽ ex altera parte turbam contra ſentientiũ aſpexit,non numerat ſuffragia,ſed vna ſententia vincit. Si vero bonam fidẽ perfidiæ ſupplicijs affici videt,non deſcendit è faſtigio,ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit. Habeo,inquit,quod volui,quod petij. Nõ pœnitet,nec pœnitebit,nec vlla iniquitate me eo fortuna perducet,vt hanc vocem audiã,Quid mihi volui?quid mihi nũc prodeſt bona voluntas? Prodeſt & in equuleo,prodeſt & in igne. qui ſi ſingulis membris admoueatur,& paulatim viuum corpus circumeat:[e] licet ipſum corpus plenum bona conſcientia ſtillet,placebit illi ignis;[f] per quẽ bona fides collucebit. [g] Nunc quoq; illud argumentũ,quamuis dictum iam,reducatur. Quid eſt quare grati velimus eſſe,cum morimur? quare ſingulorũ perpendamus officia? quare id agamus in omnem vitam noſtram memoria decurrẽte,ne cuius officij videamur obliti? Nihil iam ſupereſt,quò ſpes porrigatur. in illo tamẽ cardine poſiti,abire è rebus humanis,quã gratiſſimi volumus. Eſt videlicet magna in ipſo opere merces rei,& ad alliciẽdas mentes hominum ingẽs honeſti potentia: cui[o] pulchritudo animos circũfundit,& delinitos admiratione luminis ac fulgoris ſui rapit. At multa hinc cõmoda oriũtur. [14] Et tutior eſt vita melioribus,& ſecurior innocẽtia,quã grata mens proſequitur. Fuiſſet ẽnim iniquiſſima rerum natura,ſi hoc tãtum bonum miſerũ,& anceps,& ſterile feciſſet. Sed illud intuere,an ad iſtam virtutem, [h] quæ ſæpe tuto ac facili aditur,etiam per ſaxa,& rupes, & feris ac ſerpentibus obſeſſum iter,fueris iturus. XXII. XXIII. Non ideo per ſe non eſt expetendũ,cui aliquid extra quoque emolumẽti adhæret. Fere enim pulcherrima quæq; multis & aduẽticijs comitata ſunt dotibus:ſed illas trahũt,ipſa præcedunt. [i] Num dubiũ eſt,quin hoc humani generis domiciliũ,circuitus ſolis ac lunæ,vicibus ſuis tẽperet?quin alterius calore alãtur corpora,terrae relaxentur,immodici humores comprimantur, alligantis omnia hiemis triſtitia frangatur:alterius tepore efficaci &penetrabili rigetur maturitas frugũ?quin ad huius curſum fecunditas humana reſpondeat? quin ille annũ obſeruabilem fecerit circũactu ſuo haec mẽſem,[k] minoribus ſe ſpatijs flectens? Vt tamen detrahas iſta,non erat ipſe ſol idoneum oculis ſpectaculum,dignuſque adorari, ſi tantũ præteriret? Non erat digna ſuſpectu luna,etiã ſi otioſum ſidus tranſcurreret? Ipſe mundus quoties per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarũ innumerabilium refulſit,quem nõ intẽtum in ſe tenet? Quis ſibi illa, cum miratur,prodeſſe cogitat? [l] Aſpice iſta tacito ſuperne cælo labẽtia,quemadmodum velocitatẽ ſuam ſub ſpecie ſtantis atq; immoti operis abſcondant. Quantum iſta nocte, quam tu [m] in numerũ ac diſcrimen demum obſeruas,agitur? Quanta rerum turba ſub hoc ſilentio euoluitur? quantam fatorũ ſeriem [n] certus limes adducit? Iſta quae tu non aliter,quàm in decorẽ ſparſa conſideras,ſingula in opere ſunt. Nec enim eſt,quòd exiſtimes ſeptem ſola diſcurrere,cetera hærere. Paucorum motus cõprehendimus: innumerabiles vero,longiuſq; à cõſpectu noſtro ſeducti dij,eunt,redeuntque. Et ex his qui oculos noſtros patiuntur,plærique obſcuro gradu perdunt,& per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aſpectu,etiam ſi te non regat, non cuſtodiat, non foueat, generetque,ac ſpiritu ſuo riget? XXIIII. Quemadmodum hæc cum primum vſum habeant, [o] & neceſſaria vitaliaque ſint,maieſtas tamen eorum totam mẽtem occupat: [p] ita omnis virtus,& in primis illa grati animi,multũ quidem praeſtat,ſed nõ vult ob hoc diligi:amplius quiddã in ſe habet,nec ſatis ab eo intelligitur,à quo inter vtilia numeratur. Gratus eſt,quia expdit: ergo & quãtum expedit. Non recipit ſordidũ virtus amatorem. Soluto ad illam ſinu veniendum eſt. Ingratus hoc cogitat: Volebam gratiam referre, ſed timeo impenſas,timeo periculum,vereor offenſam: faciã potius,quod expedit. Non poteſt eadem ratio & gratum facere,& ingratum. Vt diuerſa illorũ opera, ita inter ſe diuerſa propoſita ſunt. Ille ingratus eſt,quamuis non oporteat, quia expedit. Hic gratus eſt,quãuis non expediat, quia oportet. XXV. Propoſitum eſt nobis ſecundum rerum naturam viuere,

& deorum exemplũ ſequi. Dij autem quodcunque faciunt, in eo q nihil præter ipſam faciendi rationem ſequuntur: niſi forte exiſtimas illos fructum operũ ſuorũ ex fumo extorũ, & turis odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta diſtribuãt, quãtis terras fructibus impleãt, quã opportunis & in omnes oras ferẽtibus ventis maria permoueant, quantis imbribus repẽte deiectis ſolũ molliant, venaſque fontium arentes redintegrẽt, & infuſo per occulta nutrimẽto renouent. Omnia iſta ſine mercede, ſine vllo ad ipſos perueniẽte commodo faciunt. Hæc quoq; noſtra ratio, ſi ab exemplari ſuo non aberrat, ſeruet, ne ad res honeſtas cõducta veniat. Pudeat vllum venale eſſe beneficium. Gratuitos habemus deos. Si deos, inquit, imitaris, da & ingratis beneficia. Nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria. Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus ſit beneficiũ ingrato, ſciens ingratum eſſe. Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione inſidioſa capiamur. Duos ex cõſtitutione Stoica accipe ingratos. r Alter ingratus, quia ſtult⁹ eſt. Stultus, etiã malus eſt. qui malus eſt, nullo vitio caret. Ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxurioſos, malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota vitia ſint, ſed quia eſſe poſſint: & ſunt, etiamſi latẽt. Alter eſt ingratus, qui à vulgo dicitur, s in hoc vitiũ natura propenſus. Illi ingrato, t qui ſic hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit beneficiũ vir bonus. Nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmouerit. Huic ingrato v qui beneficiorũ fraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quàm captatori. Quis decoctori pecuniam credet, aut depoſitum cõmittet ei qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt: u & hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & vniuerſa vitia circũſtant. Dicitur timidus proprie natura, etiam ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia vitia habet, ſed nõ in omnia natura pron⁹ eſt. Alius in auaritiã, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinat. Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid ergo? Ariſtides, cui iuſtitia nomẽ dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? Et Fabius, qui cunctãdo reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mucius proditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in omnibus, quomodo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultũ nullo vitio vacare. nec audacẽ quidem timoris abſoluimus: ne prodigum quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideo tamen omnes homines aciẽ habẽt Lynceo ſimilem: ſic qui ſtultus eſt, x non tam acria & concitata habet omnia, quàm quidam quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed nõ omnia in ſingulis extant. Hunc natura ad auaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus eſt: aut ſi nõdum deditus, ita formatus, vt in hoc illum mores ſui ferant. Itaq; vt ad propoſitũ reuertar, nemo non ingratus eſt, qui malus eſt. Habet enim omnia nequitiæ ſemina. Tamẽ proprie ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. Huic ergo beneficiũ non dabo. Quomodo male filiae conſulit, qui illam contumelioſo & ſæpe repudiato collocauit: quomodo malus paterfamilias habebitur, qui negotiorũ geſtorum damnato, patrimonij ſui curam mandauerit: quomodo dementiſſime teſtabitur, qui tutorẽ filio reliquerit, pupillorum ſpoliatorem: ſic peſſime beneficia dare dicetur, quicumq; ingratos eligit, in quos peritura conferat. Dij quoque, inquit, multa ingratis tribuũt. Sed illa bonis parauerãt. Contingunt autẽ etiam malis, quia ſeparari non poſſunt. y Satius eſt autem, prodeſſe etiam malis propter bonos, quàm bonis deeſſe propter malos. Ita, quæ refers, diem, ſolem, hiemis aeſtatiſq; curſus, z & media veris autumniq; tempora, imbres, & fontium hauſtus, ventorum ſtatos flatus pro vniuerſis inuenerunt: excerpere ſingulos non potuerũt. Rex honores dignis dat, cõgiariũ & indignis. Frumentũ publicum tam fur quàm periurus & adulter accipiunt, &, ſine delectu morũ, a quiſquis ciuis eſt. cum aliquid eſt, quod tanquam ciui, nõ tanquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferunt. b Deus quoq; quædam in vniuerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. Nec enim poterat fieri, vt ventus bonis viris ſecundus eſſet, cõtrarius malis. Commune autem bonum erat patere commercium maris, & regnũ humani generis relaxari. Nec poterat lex caſuris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quaedam in medio ponũtur. Tam bonis quàm malis conduntur vrbes. Monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura publicauit editio. c Medicina & ſceleratis opem miniſtrat. Compoſitiones remediorũ ſalutarium nemo ſuppreſſit: ne ſanarentur indigni. In his exige cenſuram, & perſonarum aeſtimationem, quæ ſeparatim tanquam digno dantur, d non in his quæ promiſcue turbam admittunt. Multum enim refert, vtrum aliquem non excludas, an eligas. e Ius fori omnibus dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: ſua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt.

Percussores & domi ferrũ exercentes murus ab hoste defendit. Legũ praesidio qui plurimum in illas peccauerunt, proteguntur.[f] Quaedã non poterant certis contingere, nisi vniuersis darẽtur. Nõ est itaque quod de istis disputes, ad quae publice inuitati sumus. Illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debebit, ei quẽ ingratum sciã, non dabo. Ergo, inquit, nec cõsilium deliberanti dabis ingrato, nec aquã haurire permittes, nec viã XXIX.
erranti monstrabis? An haec quidem facies, sed nihil donabis? Distinguã istud: certe tẽtabo distinguere. Beneficium est opera vtilis: sed non omnis opera vtilis, beneficium est. Quaedam enim tam exigua sunt, vt beneficij nomen nõ occupẽt. Duae res coire debẽt quae beneficium efficiant. Primũ, rei magnitudo. Quaedã enim sunt infra huius nominis mensuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stipẽ aeris abiecti, aut ignis accendẽdi factam potestatem:[g] Et interdum ista plus prosunt, quàm maxima. Sed tamen vilitas sua illis, etiam vbi tempore facta sunt necessaria, detrahit pretium. Deinde quod potissimum est, oportet accedat: vt eius causã faciam, ad quem volebã peruenire beneficiũ: dignumque eum iudicẽ: & libẽs id tribuã, percipiensque ex munere meo gaudium. Quorum nihil est in istis, de quibus loquebamur. Nõ enim tãquã dignis illa tribuimus, XXX.
sed negligenter tanquam parua: & non homini damus, sed humanitati. Aliquando daturum me etiam indignis quædam non negauerim, in honorem aliorum: sicut in petẽdis honoribus[h] quosdã turpissimos nobilitas industrijs, sed nouis, praetulit.[i] Non sine ratione sacra est magnarum virtutũ memoria:[k] & esse plures bonos iuuat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat.[l] [l] Ciceronem filium quae res consulem fecit, nisi pater? Cinnã nuper quae res ad consulatum recepit ex hostium castris? Quae Sextum Pompeiũ, aliosque Pompeios, nisi vnius viri magnitudo?[m] tanta quidem, vt satis alte omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper Fabium Persicum,[n] cuius osculũ etiã impuri vitabant, sacerdotem non in vno collegio fecit, nisi Verrucosi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hostium incursioni pro rep. vnam domum obiecerãt? Haec debemus virtutibus, vt nõ praesentes solum illas, sed etiam ablatas è cõspectu colamus.[o] Quomodo illi iidem egerunt, vt non in vnam ætatem prodessent, sed beneficia sua etiam post ipsos relinquerẽt: ita & nõ nos vna aetate grati sumus. Hic magnos viros genuit, dignus est beneficijs, qualiscũque est. dignos dedit Hic egregijs maioribus ortus est: qualiscunque est, subvmbra suorum lateat. Vt loca sordida repercussu solis illustrãtur, ita inertes maiorũ suorũ luce
resplendeant. Excusare hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim solemus di- XXXI.
cere: Quid sibi voluit prouidentia, quae [16] Aridaeum regno imposuit: illi putas hoc datũ? patri eius datum est, & fratri. Quare C. Caesarẽ orbi terrarum praefecit, hominem humani sanguinis auidissimum, quẽ nõ aliter fluere in conspectu suo iubebat, quàm si ore excepturus esset? Quid ergo tu illi hoc datum existimas? patri eius Germanico datũ, datum auo, proauoque, & ante hos alijs non minus claris viris, etiã si priuati paresque alijs vitam exegerunt. Quid tu cum [17] Mamercum Scaurum Cos. faceres? ignorabas ancillarum suarũ menstruũ ore illum hiante exceptare? Nunquid enim ipse dissimulabat? Nũquid purus videri volebat? [p] Referam dictũ eius in se, quod circunferri memini, & ipso praesente laudari. [q] Pollioni Asinio iacenti, obscoeno verbo vsus, dixerat se facturum id quod pati malebat. & cum Pollionis attractiorem vidisset frontẽ: Quicquid, inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictum suum ipse narrabat. Hominem tam palã obscoenum; ad fasces, & ad tribunal admisisti? Nempe dum veterẽ illũ Scaurum senatus prin- XXXII.
cipem [r] cogitas, indigne fers sobolem eius iacere. Deos videre est, vt alios indulgentius tractent, propter parentes auosque, alios propter futuram nepotũ pronepotũque ac longe sequentium posterorũ indolem. Nota est enim illis operis sui series, omniũ illis rerũ per manus suas iturarũ scientia in aperto semper est: nobis ex abdito subit. Et quae repentina putamus, illis prouisa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum nõ fuerunt, quia pro sũmo imperio habuerunt iustitiã, abstinentiã, quia non remp. sibi: sed se reip. dicauerũt. Regnent hi, quia vir bonus quidã proauus eorũ fuit: [s] qui animũ supra fortunam gessit, qui in dissentione ciuili, quoniã ita expediebat reip. vinci quàm vincere maluit. [t] Referri illi gratia tã longo spatio non potuit. In illius respectũ iste populo praesideat: nõ quia scit aut potest, sed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis est aspectu foedus, & ornamenta sua traducturus. Iam me homines accusabunt, caecũ & temerarium dicent, nescientẽ quo loco, quae summis ac excellẽtissimis debẽtur, ponã. At ego scio, [v] alij me istud dare, alij olim debitũ soluere. Vnde isti norũt illũ gloriae sequẽtis fugacissimum, eo vultu ad pericula euntem, quo alij ex periculo redeunt, nũquã bonum suum à publico distinguentem? Vbi, inquis, iste, aut quis est? [18] Apud me istae expensorũ

acceptorumque rationes diſpunguntur. Ego quid cui debeam, ſcio. alijs poſt longã diẽ repono, alijs in anteceſſum: prout occaſio, & reip. meae vtilitas tulit. [11] Ingrato ergo aliquando quaedã, ſed non propter ipſum dabo. Quid ſi, inquit, neſcis, vtrum gratus ſit an ingratus? Expectabis donec ſcias, an dandi beneficij tempus non amittes? Expectare longum eſt. Nam (vt Plato ait) difficilis humani animi coniectura eſt. Nõ expectare temerarium eſt. Huic reſpondebimus, nunquam expectare nos certiſſimã rerum cõprehenſionem: quoniã in arduo eſt veri exploratio, ſed ea ire, qua ducit veri ſimilitudo. Omne hac via procedit officiũ. Sic ſerim⁹, ſic nauigamus, ſic militam⁹, ſic vxores ducimus, ſic liberos tollimus: cum omniũ incertus ſit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene ſperandum eſſe credimus. Quis enim pollicetur ſerenti prouentũ, nauiganti portũ, militanti victoriam, marito pudicam vxorem, patri pios liberos? Sequimur qua ratio, non qua veritas trahit. Expecta, vt niſi bene ceſſura non facias, & niſi cõperta veritate nihil moueris. relicto omni actu vita cõſiſtit. Dum veriſimilia me in hoc aut in illud impellãt non verebor beneficium dare ei quem veriſimile erit gratum eſſe. Multa, inquit, interuenient, per quae & malus pro bono ſurrepat, & bonus pro malo diſpliceat. Fallaces enim sũt rerum ſpecies, quibus credimus. Quis negat? Sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationem regam. His veritas mihi veſtigijs ſequẽda eſt. Certiora non habeo. Haec vt quàm diligentiſſime aeſtimem, operã dabo, nec cito illis aſſentiar. Sic enim in proelio poteſt accidere, vt telum meum in commilitonẽ manus dirigat, aliquo errore decepta, & hoſti, tanquam meo, parcam. Sed hoc & raro accidet, & non vitio meo: cui propoſitum eſt hoſtem ferire, ciuem defendere. Si ſciam ingratum eſſe, non dabo beneficiũ. At obrepſit, at impoſuit. Nulla hic culpa tribuentis eſt: quia tanquam grato dedi. Si promiſeris, inquit, te daturũ beneficiũ, & poſtea ingratum eſſe ſcieris, dabis, an non? Si facis ſciens, peccas: das enim cui non debes. ſi negas, & hoc modo peccas: quia non das ei cui promiſiſti. [19] Secta veſtra hoc loco titubat, & illud ſuperbum promiſſum, nũquã ſapiẽtem facti ſui poenitere, nec vnquã emendare quod fecerit, nec mutare conſilium. Non mutat ſapiens conſilium, omnibus his manentibus quae erant, cum ſumeret. Ideo nunquam illum paenitentia ſubit: quia nihil melius illo tempore fieri potuit, quàm quod factum eſt: nihil melius conſtitui, quàm quod conſtitutũ eſt. Ceterum ad omnia cum exceptione veniet, ſi nihil inciderit quod impediat: ideo omnia illi ſuccedere dicimus, & nihil cõtra opinionẽ accidere, quia præſumit animo, poſſe aliquid interuenire, quod deſtinata prohibeat. Imprudentium iſta fiducia eſt, fortunã ſibi ſpondere. Sapiens vtramque partem eius cogitat. Scit quãtũ liceat errori, quàm incerta ſint humana, quàm multa conſilijs obſtent. Ancipitem rerum ac lubricam ſortem ſuſpenſus ſequitur, conſilijs certis incertos euẽtus. Exceptio autem, ſine qua nihil deſtinat, nihil aggreditur, & hic illũ tuetur. Promiſi beneficiũ, niſi ſi quid incidiſſet, quare non deberem dare. Quid enim ſi quod illi pollicitus ſum, patria ſibi me dare iuſſerit? Si lex lata erit, ne id quiſquã faciat, quod ego me amico meo facturum promiſeram? Promiſi tibi filiã in matrimoniũ. poſtea peregrinus apparuiſti. [2] Non eſt mihi cum extraneo connubium. [20] Eadẽ lex me defendit, quae vetat. Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiae crimen audiã, ſi cũ omnia eadem ſint, quæ erant promittẽte me, nõ praeſtitero promiſſum. Alioquin quicquid mutatur, libertatẽ facit de integro conſulendi, & meam fidem liberat. Promiſi aduocationem: poſtea apparuit per illam cauſam praeiudiciũ in patrem meũ quaeri. Promiſi me peregre vna exiturũ, ſed iter infeſtari latrociniis nuntiatur. In rem praeſentem venturus fui ſed aeger filius, ſed puerpera vxor tenet. Omnia eſſe debent eadem, quae fuerunt cũ promitterẽ, vt promittentis fidem teneas. Quae autẽ maior fieri mutatio poteſt, quàm ſi te malum virum & ingratum comperi? Quod tãquam digno dabam, indigno negabo, & iraſcendi quoque cauſam habebo deceptus. Inſpiciam tamen, & quantum ſit de quo agitur. Dabit mihi cõſilium promiſſae rei modus. Si exiguum eſt, dabo: non quia dignus es, ſed quia promiſi. Nec tãquã munus dabo, ſed verba redimam, & [21] aurem mihi peruellam. Damno caſtigabo promittendi temeritatem. Ecce vt doleat, vt poſtea cõſideratius loquaris: quod dicere ſolemus, [22a] linguarium dabo, Si maius erit, non cõmittam (quemadmodum Maecenas ait) vt centies oburgandus ſim. Inter ſeſe enim vtrũque cõparabo. Eſt aliquid, in eo quod promiſeris, perſeuerare: eſt rurſus multũ in eo, ne indigno beneficium des. Hoc tamen quantum ſit, attendendũ. Si leue, conniueamus. Si vero magno mihi aut detrimẽto, aut ruborifuturũ, malo ſemel excuſare, quare negauerim, quàm ſemper, quare dederim. Totum, inquã, in eo eſt, quanti promiſſi mei verba taxentur. Nõ tantũ quod temere promiſi, retinebo, ſed quod non recte dedi, repetã. [23] Demens eſt, qui

perstat in errore. Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus vtilem expertus operā, subinde ex praeda aliquid illi virtutis causā donauerat, & hominē venalis animae crebris auctoramentis accendebat. Hic naufragus in possessiones cuiusdā Macedonis expulsus est. Quod vt Macedoni illi nuntiatū est accurrit, spiritum eius recolligit, in villā illum suam transtulit, lectulo suo cessit, affectū, semianimēque recreauit, diebus triginta impensa sua curauit, refecit, viatico instruxit, subinde dicētem: Gratiam tibi referam. videre tātum mihi Imperatorem meum cōtingat. Narrauit Philippo naufragiū suum, auxilium tacuit, & protinus petiit, vt sibi prædia cuiusdam donaret. Ille quidā erat hospes eius, is ipse, [b] à quo receptus erat, à quo sanatus. Multa interim reges, in bello praesertim, opertis oculis donāt. [c] Nō sufficit homō iustus vnus tot armatis cupiditatibus. Non potest quisquam eodē tempore & bonū virum, & bonum ducem agere. Quomodo tot milia hominum insatiabilia satiabūt? Quid habebunt, si suū quisque habuerit? Hoc Philippus sibi dixit, cū illū induci in bona quae petebat iussit. Expulsus bonis suis ille, non vt rusticus iniuriā tacitus tulit, contēctus quòd nō & ipse donatus esset: sed Philippo epistolam strictā ac liberā scripsit: qua accepta ita exarsit, vt statim Pausaniae mādaret, [d] vt bona priori domino restitueret. Ceterū improbissimo militi, ingratissimo hospiti, auidissimo naufrago, stigmata inscriberet, ingratū hospitē testantia. Dignus quidē fuit, cui nō inscriberētur illae litterae, sed insculperētur, qui hospitē suū, nudo, & naufrago similē, in id in quo iacuerat ipse littus expulerat. Sed videbimus, quis modus poenae seruādus fuerit. Auferēdū vtique fuit, quod summo scelere inuaserat. Quis autē poena eius moueretur, qui id cōmiserat, propter quod nemo miserari miseros posset? Dabit tibi Philippus quia promisit, etiam si nō debet, etiam si iniuriam, etiam si scelus facturus est, etiā si vno facto praecluſurus est naufragis littora? Nō est leuitas, à cognito & damnato errore discedere: & ingenue fatendū est: Aliud putaui: deceptus sū. Haec vero superbae stultitiae perseuerantia est: Quod semel dixi, qualecūque est, fixum ratumque sit. Non est turpe, cū re mutare consiliū. Age, si Philippus possessorem illū eorum littorū reliquisset, quae naufragio ceperat, nonne omnibus miseris aqua & igni interdixerat? Potius est, inquit, intra fines regni mei, te litteras istas oculis inscribēdas, durissima frōte circūferre. Ostēde quàm sacra res sit mēsa hospitalis. Praebe in facie tua legēdū istud decretū, quo cauetur, ne miseros tecto iuuare capitale sit. Magis ista constitutio sic erit rata, quàm si illam in aes incidissem. Quare ergo, inquit Zenoxxxix. vester, cum quingentos denarios mutuos cuidam promisisset, & illum parum idoneum cōperisset, amicis suadētibus ne daret, perseuerauit credere, quia promiserat? Primū alia cōdicio est in credito, alia in beneficio. Pecuniae etiā malae creditae exactio est. Et appellare debitorē ad diem possum, & si foro cesserit, portionē ferā. beneficium & totū, perit & statī. Praeterea hoc maliviri est, illud mali patrisfamiliae. Deinde ne Zeno quidē, si maior fuisset summa, credere perseueraſſet, Quingenti denarij sunt. Illud quod dici solet, in morbo consumat. fuit tanti, nō reuocare promissum suum. Ad coenā quia promisi, ibo, etiam si frigus erit: nō quidem si niues cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quāuis non concoxerim: sed non si febricitauero. Spōsum descendā, quia promisi: sed nō si spōdere in incertum iubebis, si fisco obligabis. Subest, inquā, tacita exceptio, si potero, si debebo. Si haec ita erunt, [e] effice, vt idem status sit, cum exigitur, qui fuit cum promitterē. Destituere leuitas nō erit, si aliquid interuenit noui. Quid miraris, cū cōdicio promittētis mutata sit, mutatum esse cōsiliū? Eadē mihi omnia praesta: & idem sum. Vadimoniū promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio. Deserentē vis maior excusat. Idē etiam illa in quaestione respōsum existima, an omnimodo referēda sit gratia, & an xl. beneficium vtique reddēdum sit. Animum praestare gratum debeo: ceterum aliquādo me referre gratiā non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. [f] Quid enim regi quid pauper diuiti reddam? Vtique cum quidam recipere beneficiū, iniuriā iudicent, & beneficia subinde alijs beneficijs onerēt. Quid amplius in horū personā possum, quàm velle? Nec enim ideo beneficium nouum reijcere debeo, quia nōdum prius reddidi. Accipiam tam libenter, quàm dabitur: & praebebo me amico meo exercendae bonitatis suae capacem materiam. Qui noua accipere non vult, acceptis offenditur. Nō refero gratiam. Quid ad rem? nō est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut facultas. Ille praestitit mihi, nempe cum occasionem haberet, cum facultatem: Vtrum bonus vir est, an malus? Apud bonum virum, bonam causam habeo: apud malū non ago. Ne illud quidem existimo faciēdū, vt referre gratiā, etiā inuitis his quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Non est referre gratiam, quod volēs acceperis, nolenti reddere.

xxxvii.

xxxviii.

Quidam,cũ aliquod illis miſſum eſt munuſculũ, ſubinde aliud intempeſtiuè remittũt, & nihil ſe debere teſtãtur. Reijciendi genus eſt;protinus aliud inuicẽ mittere, & mun° munere expungere. Aliquando & non reddã beneficiũ cum poſſim, & quando plus mihi detracturus ero,quàm illi collaturus:ſi ille non erit ſenſurus vllã acceſſionẽ recepto eo, quo reddito,mihi multũ abſceſſurũ erit.[h] Qui feſtinatvtique reddere, nõ habet animũ grati hominis,ſed debitoris. Et,vt breuiter dicam, qui nimis cito cupit ſoluere, inuitus debet:qui inuitus debet,ingratus eſt.

LIBRI QVARTI DE BENEFICIIS FINIS.

M. ANTONII MVRETI AD QVARTVM LIBRVM SENECÆ DE BENEFICIIS, NOTÆ.

CAP. I.

1 IN vltro tributis?] *Fateor me non ſatis intelligere,quae ſint vltro tributa. Neque mihi vllo modo ſatisfaciunt quae de eis ſcripſit Turnebus capite viceſimo nono libri primi aduerſariorum.*

2 Amamur.] *Nemo non videt,quanto hoc melius ſit,quàm quod antea legebatur,* armamur.

3 Quibus beneficia demus.] *Male alij,* debeamus.

4 Praeterea quaeritis beneficium] *Locus deprauatus. Fortaſſis legendum:* Praeterea quaeritis quomodo detis beneficium.

5 Propter ipſum.] *Inepte emendarant,* propter vſum.

6 Turpiſſimum genus damni.] *Sic liber vetus. Inſulſe antea,* Turpiſſimum genus dandi.

7 Sic enim & legem dicimus.] *Alij,* ſcimus. *Vtrũ melius ſit,dubitaturum neminem arbitror.*

8 Suſpenſum amici bonis libellum deijcio,] *Hoc faciebant,qui à ſe amicum abſentem defendi profitebantur. Cicero pro Quintio:* Libellos Sex. Alfenus procurator P. Quintij,familiaris & propinquus Sex. Naeuij, deiicit.

9 Iniecta manu,] *Verbum iuris,quo ſignificatur prehenſio & vindicatio pro domino.*

10 Vt libentius eum videat] *Corrumpebant ſententiam huius loci,qui interijciebant negationem.*

11 Superuacuum eſt enim, in quod natura imus, impelli.] *Foede in alijs libris deprauatus erat hic locus:cum ita legeretur,* Superuacuum eſt,inquit,in naturae ius impelli. *Haec non libens adnumero:ſed interdum tamen id facere cogor, ne quis maleuolus pauca me praeſtitiſſe dicat.*

12 Viliſſimus & facillimus ſanguis.] *In vetere erat,* biliſſimus. *Vnde iſti belli emendatores fecerant,* belliſſimus.

13 Proieciſti ipſum extra mundum.] *Inepte in aliis,* extra metum. *In intermundiis deorum ſedem eſſe dicebat Epicurus.*

14 Et tutior eſt vita] *Comprehenſionem hanc iam ante deprauatam ab aliis magis etiam deprauauit Eraſmus, qui vtinam à Seneca abſtinuiſſet manus. Minore negotio plaeraque reſtituerẽtur.*

15 Ciceronem filium] *Ciceronem filium cum Auguſto conſulem fuiſſe auctor eſt Plutarchus:* ἐπεὶ μήν τοι τὰ χρήματα κατεπολέμησεν Ἀντώνιον, ὑπατεύων αὐτός, εἵλετο συνάρχοντα τὸν Κικέρωνος τὸν υἱόν.

16 Aridacum] *Male in aliis* Arrhidaeum. *frater fuit Alexandri magni,ſed ignobili matre ortus.*

17 Mamercum Scaurum] *Inſignis & abominanda hominis turpitudo. Merito igitur Tacitus eum opprobrium maiorum vocat.*

18 Vnde vos ſcitis.] *Vetus liber,* Vnde iſti nos: *Delenda omnia. Librarius per errorem redierat ad id quod paulo anteceſſit,* Vnde iſti norunt. *Deindi animaduerſo errore,non deleuit tamen ea quae fruſtra geminauerat.*

19 Conſcientia noſtra] *Legendum,* Scientia veſtra. *Inducit autem,ſuo more,quendam aduerſus Stoicos loquentem.*

20 Eadem lex] *Sic melius,quàm,vt antea,* Eadem res.

21 Aurem mihi peruellam.] *Ipſe me admonebo,vt poſtea cautior ſim, minuſque facilis ad promittendum, Virgilius,*

—Cynthius aurem
Vellit & admonuit. —

Hic ipſe libro ſequenti, Sine tu,loquar mecum:&, Ego mihi aurem peruellam.

22 Linguarium dabo.] *Non probari mihi quod Turnebus de hac voce ſenſit, ſimulque quomodo eam intelligendam putem,ſcripſi capite quinto libri xij. Variarum lectionum.*

23 Demens eſt qui fidem praeſtat errori.] *Vox* fidem *abeſt à veteribus libris. Legendum videtur,* Demens eſt,qui perſtat in errore.

LIBER QVINTVS.

IN prioribus libris videbar cõsũmasse propositũ, cũ tractassem quẽ- CAP. I.
admodũ dandũ esset beneficium, & quemadmodum accipiendum.
Hi enim sunt huius officij fines. Quicquid vltra moror, nõ seruio ma-
teriae, sed indulgeo: quae quò ducit, sequẽdũ est, nõ quò inuitat. Sub-
inde enim nascetur, quod lacessat aliqua dulcedine animũ, [a] magis nõ
necessarium, quàm superuacuũ. Verũ quia ita vis, perseueremus, per-
actis quae rem continebant, scrutari etiam ea quae sunt his connexa,
verum non cohaerentia: quae quisquis diligenter inspicit, nec facit operae pretiũ, nec
tamẽ perdit operam. Tibi autẽ homini natura optimo, & ad beneficia propenso, Libera-
lis Ebuci, nulla eorũ laudatio satisfacit. Neminem vnquam vidi tam benignũ, etiã leuis-
simorũ officiorum aestimatorem. Iã bonitas tua eo vsque prolapsa est, vt tibi dari putes
beneficiũ quod vlli datur. Paratus es, ne quem beneficij paeniteat, pro ingratis [a] depen-
dere. Ipse vsque eo abes ab omni iactatione, vsque eo statim exonerare cupis quos obli-
gas, vt quicquid in aliquem confers, velis videri non praestare, sed reddere. Ideoque ple-
nius ad te sic data reuertũtur. Nam fere sequuntur beneficia non reposcentem: & vt glo-
ria fugientes magis ac magis sequitur, ita fructus beneficiorũ gratius respondet illis, per
quos etiã esse ingratis licet. Per te vero nõ est mora, quo minus beneficia qui acceperũt,
vltro repetãt: nec recusabis cõferre alia, & suppressis dissimulatisque plura ac maiora ad-
iicere. [b] Propositum optimi viri, & ingentis animi est, tã diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipiet. Succumbunt vitia virtutibus, [3] si illa non cito odisse
properaueris. Illud vtique vnice tibi placet, velut magnifice dictum: Turpe est benefi- II.
cijs vinci. quod an sit verũ, non immerito quaeri solet: longeque aliud est, quàm mente
concipis. Nunquam enim in rerũ honestarũ certamine superari turpe est, dũmodo ar-
ma non proijcias, & victus quoque velis vincere. Non omnes ad bonũ propositum easdẽ
afferunt vires, easdem facultates, eandem fortunam: quae optimorũ quoque consiliorũ
duntaxat exitus temperat. Voluntas ipsa rectũ petẽs, laudanda est, etiam si illã alius gra-
du velociori anteceſſit: non vt in certaminibus ad spectaculum editis meliorẽ palma de-
clarat: quanquã in illis quoque saepe deteriorẽ prætulit casus. Vbi de officio agitur, quod
vterque à sua parte esse quàm plenissimũ cupit, si alter plus potuit, & ad manum habuit
materiã sufficientẽ animo suo, si illi, quantũ conatus est, fortuna permisit, alter, autẽ vo-
luntate par est, etiã si minora quàm accepit reddidit, [4] aut omnino non reddidit, sed vult
reddere, [c] & toto in hoc intentus est animo: hic nõ magis victus est, quàm qui in armis
moritur: quem occidere facilius hostis potuit, quàm auertere. Quod turpe existimas, id
accidere viro bono non potest, vt vincatur. Nunquã enim succũbet, nũquã renũciabit.
ad vltimũ vsque diẽ vitae stabit paratus, & in hac statione morietur, magna se accepisse
prae se ferẽs, paria voluisse. Lacedemonij vetãt suos pancratio aut cestu decernere, vbi III.
inferiorem ostendit victi confessio. Cursor metam prior contingit: [d] velocitate aliũ, non
animo, anteceſſit. Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cũ inuictos esse
Lacedemonij ciues suos magno aestimarẽt, ab his certaminibus remouerunt, in quibus
victorẽ facit non iudex, non per se ipse exitus, sed vox cedentis, & tradere iubentis. Hoc
quod illi in ciuilibus suis custodiunt, virtus ac bona volũtas omnibus praestat, ne vnquã
vincantur: [e] quoniã quidem etiã inter superantia animus inuictus est. Ideo nemo CCC.
Fabios victos dicit, sed occisos. Et Regulus captus est à Poenis, nõ victus: & quisquis alius
sacuientis fortunae vi ac pondere oppressus, nõ submittit animũ. In beneficijs idem est.
Plura aliquis accepit, maiora, frequentiora: nõ tamẽ victus est. Beneficia fortasse bene-
ficijs victa sunt. si inter se data & accepta computes. Si dantem & accipientem compara-
ueris, quorũ animi & per se aestimandi sunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri,
vt etiam cum alter multis vulneribus confossus est, alter leuiter quidem saucius, pares IIII.
exisse dicantur, quamuis alter videatur inferior. Ergo nemo vinci potest benefi-
cijs: [f] si scit debere, si vult referre, si quod rebus non potest, animo aequat. Hic, quàm
diu in hoc permanet, quàm diu tenet voluntatem, gratum animum signis approbat:
quid interest, ab vtra parte munuscula plura numerentur? Tu multa dare potes: at ego
tantum accipere possum. Tecum stat fortuna: mecum bona voluntas. Tamen tam par
tibi sum, quàm multis armatissimis nudi, aut leuiter armati. Nemo itaque beneficijs
vincitur: quia tam gratus est quisque, quàm voluit. Nam si turpe est beneficijs vinci,

Timuit fortaſſe,ne cogeretur accipere quae nollet. Timuit,ne quid indignũ Socrate acciperet,Dicet aliquis:Negaret,ſi nollet.Sed inſtigaſſet in ſe regẽ inſolentẽ,& omnia ſua magno æſtimari volentẽ.Nihil ad rem pertinet,vtrũ dare aliquid regi nolis,an accipere à rege.In æquo vtranque ponit repulſam. Et ſuperbo faſtidiri acerbius eſt,quàm non timeri.Vis ſcire,quid vere noluerit? Noluit ire ad volũtariam ſeruitutem is, cuius libertatem ciuitas libera ferre nõ potuit. VII. Satis(vt exiſtimo)hanc partem tractauimus,an turpe eſſet beneficijs vinci: quod qui quærit,ſcit nõ ſolere homines ſibi ipſis beneficiũ dare. manifeſtum enim fuiſſet,nõ eſſe turpe à ſeipſo vinci.Atqui apud Stoicos quoſdam & de hoc ambigitur,an poſſit aliquis ſibi beneficiũ dare,an debeat referre ſibi gratiã. quod vt videretur quærendum,illa fecerũt. Solemus dicere,Gratias mihi ago,&,De nullo queri poſſum alio quàm de me: Ego mihi iraſcor,&,Ego à me pœnas exigã,&, Odi me. multa præterea huiuſmodi,per quæ vnuſquiſq; de ſe tanquam de altero loquitur.Si nocere,inquit,mihi poſſum: quare non & beneficia mihi dare poſſum? Praeterea quæ ſi in alium contuliſſem,beneficia vocarẽtur: quare ſi in me contuli,nõ ſint? Quod ſi ab altero accepiſſem,deberẽ: quare ſi mihi ipſe dedi,nõ debeam? Quare ſim aduerſus me ingrat°,quod nõ minus turpe eſt,quàm in ſe ſordidum eſſe,& in ſe durũ ac ſæuum, & ſui negligẽtem? Tam alieni corporis leno male audit,quã ſui. Nempe reprehẽditur aſſentator, & aliena ſubſequens verba,paratus ad falſa laudator:nõ minus placẽs ſibi,& ſe ſuſpiciens, &,vt ita dicam,aſſentator ſuus.Vitia non tantũ cum foris peccãt,inuiſa ſunt,ſed cum in ſe retorquẽtur.Quẽ magis admiraberis,quàm qui imperat ſibi,quàm qui ſe habet in poteſtate? Gentes facilius eſt barbaras,impatienteſq; alieni arbitrij,regere,quàm animũ ſuum cõtinere,& tradere ſibi.Plato,inquit,agit Socrati gratias,quòd ab illo didicit:[k] quare Socratesnõ agat,quòd ipſe ſe docuit? [l] M. Cato ait:Quod tibi deeſt,à te ipſo mutuare. Quare donare mihi nõ poſſum,ſi cõmodare poſsũ? Innumerabilia ſunt, in quibus cõſuetudo nos diuidit. Dicere ſolemus: Sine tu,loquar mecũ: &,Ego mihi aurẽ peruellam. Quae ſi vera ſunt,quemadmodũ aliquis ſibi iraſci debet,ſic & gratias agere:quomodo obiurgare ſe,ſic & laudare:quomodo dãno ſibi eſſe,ſic & lucro poteſt. Iniuria & beneficiũ cõtraria ſunt.Si de aliquo dicimus,Iniuriã ſibi fecit:poterimus dicere,Beneficiũ ſibi dedit. [m] Nemo ſibi debet. Natura pri° eſt,vt quis debeat,deinde vt gratiã referat. Debitor nõ eſt ſine creditore,non magis quã maritus ſine vxore,aut ſine filio pater. VIII. Aliquis dare debet, vt aliquis accipiat.Nõ eſt dare,nec recipere,in dexterã manũ de ſiniſtra transferre.Quomodo nemo ſe portat, quãuis corpus ſuum moueat & transferat: quomodo nemo,quãuis pro ſe dixerit,affuiſſe ſibi dicitur,nec ſtatuam ſibi tanquã patrono ponit:quomodo ſi aeger cũ cura ſua conualuit.mercedem à ſe non exigit: ſic in omni negotio, [n] etiam cum aliquis probe fecerit,nõ tamen debebit referre gratiã ſibi, quia non habebit,cui referat. Vt concedam aliquẽ dare ſibi beneficiũ:dum dat,& recipit. Vt concedam aliquem à ſe accipere beneficiũ,dum accipit,reddit.Domi(quod aiunt)verſura fit, & velut luſorium nomen ſtatim tranſit. Neq; enim alius dat quàm qui accipit,ſed vnus atque idem. Hoc verbum DEBERE, non habet niſi inter duos locũ. Quomodo ergo in vno cõſiſtit,qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pila nihil eſt imum,nihil ſummum,nihil extremũ,nihil primum,quia motu ordo mutatur,& quæ ſequebantur præcedũt,& quæ occidebant oriuntur,omnia quomodocunque ierint,in idem reuertũtur:ita in homine exiſtima fieri. cum illum in multa mutaueris,vnus eſt.Caecidit ſe:iniuriarum cum quo agat,nõ habet. Alligauit &clauſit: de vi non tenetur.Beneficiũ ſibi dedit: protinus danti reddidit.Rerũ natura nihil dicitur perdere,quia quicquid illi auellitur,ad illã redit: nec perire quicquã poteſt,° quod quo excedat nõ habet,ſed eodem reuoluitur vnde diſcedit.[p] Quid ſimile, inquit,habet hoc exemplũ propoſitæ quæſtioni? Dicam. Puta te ingratum eſſe,nõ peribit beneficiũ. habet illud,qui dedit.Puta te recipere nolle. apud te eſt,antequam redditur. Non potes quicquam amittere. Quia quod detrahitur,nihilominus tibi acquiritur. Intra teipſum orbis agitur. accipiẽdo das,dando accipis. IX. Beneficium, inquit, ſibi dare oportet: ergo & referre gratiã oportet.Primũ illud falſum eſt,ex quo pendent ſequẽtia. Nemo enim ſibi beneficiũ dat, ſed naturæ ſuæ paret, à qua ad caritatem ſui compoſitus eſt: vnde illi ſũma cura eſt nocitura vitãdi,profutura appetẽdi.Itaq; nec liberalis eſt,qui ſibi donat: nec clemẽs,qui ſibi ignoſcit:nec miſericors,qui malis ſuis tãgitur. Quod alijs præſtare liberalitas eſt,clemẽtia,miſericordia: ſibi præſtare,natura eſt. Beneficiũ res voluntaria eſt:at prodeſſe ſibi,neceſſariũ eſt. Quo quis plura beneficia dedit,beneficentior eſt. Quis vnquã laudatus eſt,quòd ſibiipſi fuiſſet auxilio?quòd ſe eripuiſſet latronibus? [q] Nemo ſibi beneficiũ dat,non magis quàm hoſpitiũ.Nemo ſibi donat,non magis quàm

credit. Si dat ſibi quiſque beneficiũ, ſemper dat, ſine intermiſſione dat. Inire beneficiorũ ſuorum non põteſt numerum. [r] Quomodo ergo gratiã referet, cum per hoc ipſum, quo gratiam referret, beneficiũ det? Quomodo enim diſcernere poterit, vtrũ det ſibi beneficium, an reddat, cũ intra eundem hominẽ res geratur? Liberaui me periculo. beneficiũ mihi dedi. Iterum me periculo libero. do beneficiũ, an reddo? Deinde vt primum illud concedam, dare nos beneficiũ nobis: quod ſequitur, non concedam. Nam etiã ſi damus, nõ debemus. Quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficiũ nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus nõ eſt, quia ſine vlla mora recipimus. Dat nemo, niſi alteri. Debet nemo, niſi alteri. Reddit nemo, niſi alteri. Id intra vnũ nõ poteſt fieri, quod toties duos exigit. Beneficium eſt, præſtitiſſe aliquid vtiliter. Verbum autem Praeſtitiſſe, ad alios ſpectat. Nunquid non demens videbitur, qui aliquid vendidiſſe ſibi ſe dicet? Quia venditio alienatio eſt, & rei ſuæ, [s] iuriſque ſui in aliũ tranſlatio. Atqui quemadmodum vẽdere, ſic dare aliquid, à ſe dimittere eſt, & id quod tenueris, habendũ alteri tradere. Quod ſi eſt, beneficiũ nemo ſibi dedit: quia nemo dat ſibi aliquid. Duo cõtraria in vnum coeũt, vt idem ſit dare, & accipere. [t] Sed etiamnum multum intereſt, inter dare, & accipere. Quidni? cũ ex diuerſo iſta verba poſita ſunt. Atqui ſi quis ſibi beneficium dat, nihil intereſt inter dare & accipere. Paulo ante dicebam, quædã ad alios pertinere, & ſic eſſe formata, vt tota ſignificatio illorũ diſcedat à nobis. [v] Frater ſum, ſed alterius. Nemo eſt enim ſuus frater. Par sũ, ſed alicui. Quis eſt enim par ſibi? Quod cõparatur, ſine altero non intelligitur: quod iungitur. ſine altero nõ eſt. Si & quod datur, ſine altero non eſt: & beneficium ſine altero nõ eſt. [7] Id ex ipſo vocabulo apparet, in quo hoc cõtinetur, beneficiſſe. Nemo autem ſibi benefacit, non magis quàm ſibi fauet, quàm ſuarũ partium eſt. Diutius hoc & pluribus exemplis licet proſequi. [8u] Quid ni? cũ inter ea ſit habendũ beneficium, quæ ſecũdam perſonam deſiderant. Quædam cum ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ virtutis, [x] niſi cum altero nõ habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur ſibi fidem praeſtitiſſe? Venio nunc ad vltimam partem. Qui gratiã refert, aliquid debet impendere, ſicut qui ſoluit pecuniã. Nihil autem impendit, qui gratiã ſibi refert, nõ magis quàm conſequitur, qui beneficiũ à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio, vltro citroq; ire debent. Intra vnum hominem non eſt viciſſitudo. Qui ergo gratiã refert, inuicẽ prodeſt ei, à quo cõſecutus eſt aliquid. Qui ſibi gratiam refert, cui prodeſt? ſibi. Et quis nõ alio loco relationẽ gratiae, alio beneficiũ cogitat? Qui gratiam ſibi refert, ſibi prodeſt. Et quis vnquam ingrat⁹ hoc noluit facere? immo quis nõ ingratus fuit, vt hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, Ago gratias mihi, quòd illam vxorẽ nolui ducere, & cũ illo non cõtraxi ſocietatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos: & vt factum noſtrum cõprobemus, gratias agentium verbis abutimur. Beneficiũ eſt quod poteſt, & cum datum eſt, nõ reddi. Qui ſibi beneficium dat, non poteſt non recipere, quod dedit. Ergo non eſt beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile, & ſuſpiciendum, quòd alteri vt aliquis prodeſſet, vtilitatis interim ſuæ oblitus eſt: quòd alteri dedit ablaturus ſibi. Hoc non facit, qui beneficiũ ſibi dat. Beneficium dare, ſocialis res eſt, aliquem conciliat, aliquem obligat: ſibi dare, nõ eſt ſocialis res, neminem cõciliat, neminẽ obligat, neminem in ſpem inducit, vt dicat: Hic homo colẽdus eſt, [y] illi beneficium dedit: dabit & mihi. Beneficiũ eſt, quod quis non ſua cauſa dat, ſed eius cui dat. Is qui ſibi beneficium dat, ſua cauſa dat. Non eſt ergo beneficium. Video tibi iam illud quod in principio dixeram, mẽtitus? [z] Dicis me abeſſe ab eo qui operæpretium facit; immo totam operã bona fide perdere. [a] Expecta. etiã hoc verius dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cum euaſeris, nihil amplius aſſecutus eris, quã vt eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcẽdere. Quid enim boni eſt, nodos operoſe ſoluere, quos ipſe vt ſolueres, feceris? Sed quemadmodũ quædã in oblectamentum ac iocũ ſic alligantur, vt eorũ ſolutio imperito difficilis ſit: quæ ille qui implicuit, ſine vllo negotio ſeparat; quia commiſſuras eorũ & mores nouit: & nihilominus illa habent aliquam voluptatem: tentant enim acumen animorum & intentionẽ excitant: ita hæc quæ vidẽtur caliida & inſidioſa, ſecuritatem, torporem ac ſegnitiem ingenijs aufeunt, quibus modo cãpus in quo vagentur, ſternendus eſt, modo [b] ſcabri aliquid & contagioſi obijciendum, per quod erepant, & ſollicite veſtigiũ faciãt. Dicitur nemo ingratus eſſe. Id ſic colligitur. Beneficiũ eſt quod prodeſt: prodeſſe autem nemo homini malo poteſt, vt dicitis Stoici: ergo beneficiũ non accipit malus: itaq; nec ingratus eſt. Etiamnum beneficium honeſta & probabilis res eſt. Apud malum nulli honeſtae rei aut probabili

locus est: ergo nec beneficio: quod si accipere non potest, nec reddere quidem debet. Et ideo nō fit ingratus. Etiamnum vt dicitis: Bonus vir omnia recte facit. Si omnia recte facit, ingratus esse non potest. Bonus beneficium reddit; malus nō accipit. Quod si est, nec bonus quisquam ingratus est, nec malus. Ita ingratus in rerum natura est nomen, & hoc inane. Vnum est apud nos bonum, honestum. Id peruenire ad malum nō potest. Definit enim malus esse, si ad illum virtus intrauerit. Quamdiu autē malus est, nemo illi dare beneficium potest: quia bona malaq; dissentiūt, nec in vnum eunt. Ideo nemo illi prodest: quia quicquid ad illum peruenit, id prauo vsu corrumpit. Quemadmodum stomachus morbo vitiatus, & colligens bilem: quoscunq; accepit cibos mutat, & omne alimentum in causam doloris trahit: ita animus caecus, quicquid illi cōmiseris, id onus suum, & perniciem, & occasionem miseriæ facit. Felicissimis itaque opulentissimisque plurimū æstus subest, minusque se inueniunt, quo in maiorē materiā inciderūt, qua fluctuarētur. Ergo nihil potest ad malos peruenire, quod prosit: immo nihil quod nō noceat. Quaecunque enim illis contigerūt, in naturam suam vertūt. extra speciosa, profuturaq; si meliori darentur, illis pestifera sunt. Ideo nec beneficiū dare possunt: quoniam nemo potest, quod non habet, dare: [c] hic benefaciēdi voluntate caret. XIII. Sed quamuis haec ita sint, accipere tamen malus potest, quæ beneficijs similia sint: quibus nō redditis, ingratus erit. Sūt animi bona, sunt corporis, sunt fortunæ. [d] Illa à stulto ac malo submouētur. Ad hæc admittitur, [d] quæ & accipere potest, & debet reddere: & si nō reddit, ingrat⁹ est. [e] Nec hoc ex nostra cōstitutione tantum. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ longe lateque terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. Hæc qui nō reddit, ingratus est. Nobis itaq; beneficia esse non placet, quæ nō sunt animum factura meliorem: [10] commoda tamen illa esse, & expetenda, non negamus. Hæc & viro bono dare malus potest, & accipere à bono: vt pecuniam, vestem, honores, & vitam. Quæ si non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratū vocas, eo non reddito, quod negas esse beneficium? Quædam etiamsi vera non sint, propter similitudinem eodem vocabulo cōprehensa sunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus. Sic illitteratum nō ex toto rudem, sed ad litteras altiores nō perductū. Sic qui male vestitum & pannosum vidit, nudū se vidisse dicit. Beneficia ista nō sunt: habēt tamen beneficij speciem. Quomodo ista sūt tanquam beneficia, sic & ille tanquā ingratus est, non ingratus. Falsum est. quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. [f] Ita & qui veri beneficij specie fefellit, tā ingratus est, quàm veneficus, qui saporem cū venenum crederet, miscuit. XIV. [g] Cleanthes vehemētius agit. Licet, inquit, beneficiū non sit quod accipit, ipse tamen ingratus est: quia non fuit redditurus, etiam si accepisset. Sic latro est, etiā antequam manus inquinet: [h] quia ad occidendū iam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, nō incipit. Ipsum quod accepit, beneficium non erat, sed vocabatur. Sacrilegi dāt pœnas, [i] quamuis nemo vsque ad deos man⁹ porrigat. Quomodo, inquit, aduersus malum ingratus est quisquam, cū malo dari beneficium nō possit? [k] Ea scilicet ratione, quia accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona sunt: [11] cui tametsi malus est, ipse quoq; in simili materia gratus esse debebit: & illa qualiacūque sunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. AEs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod vsum numeratae pecuniae praestat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue.

Quid sint beneficia, an & in hanc sordidam humilemq; materiam deduci magnitudo nominis clari debeat; ad vos non pertinet: [12] ad alios spectat verum. Vos ad speciem veri componite animū: & dum honestū dicitis, quicquid est id, quod nomine honesti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos ingratus est, sic rursus omnes ingrati sunt. Nam (vt dicitis) omnes stulti mali sunt. Qui autē habet vitiū vnū, habet omnia. Omnes autem stulti & mali sunt. Omnes ergo ingrati sunt. Quid ergo? non vndiq; humano generi conuicium fit? non publica querela est, beneficia periisse, & pauciissimos esse, qui de benemerentibus non inuicem pessime mereantur? Nec est quòd hanc tantum nostram murmurationem putes, pro pessimo prauoque numerantium, quicquid citra recti formulam cecidit. [m] Ecce nescio quae, [13] non ex philosophorum domo clam, sed ex medio conuentu, populos gentesque damnatura vox mittitur:

— Non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero. fratrum quoque gratia rara est:
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Hoc iam amplius est. Beneficia in scelus versa sunt: & sanguini eorum nō parcitur, pro

quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac venenis beneficia ſequimur. Ipſi patriæ manus afferre, & faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac depreſſo loco putat ſtare, quiſquis nō ſupra rempublicā ſtetit. Accepti ab illa exercitus in ipſam conuertūtur, & imperatoria cōtio eſt, Pugnate contra cōiuges, pugnate cōtra liberos. Aras, focos, penates, armis inceſſite. Qui ne triūphaturi quidē intrare vrbem iuſſu ſenatus deberetis, quibuſque exercitū victorē reducētibus curia extra muros præberetur: nunc ciuibus caeſis, perfuſi cruore cognato, vrbem ſubrectis intrate vexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille victor, pacatorque gentiū populus, remotis procul bellis, omni terrore cōpreſſo, intra muros obſeſſus, aquilas ſuas horreat. Ingratus eſt Coriolanus: ſero & poſt ſceleris pœnitentiā pi°. poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina. parū eſt illi capere patriā, niſi euerterit, niſi Allobrogū in illam cohortes immiſerit,ª & trans alpes accit° hoſtis, vetera & ingenita odia ſatiauerit, ac diu debitas inferias Gallicis buſtis duces Romani perſoluerint. Ingrat° C. Marius, ad conſulatū à Caliga perduct°: qui niſi Cimbricis cædibus ¹⁴ Romana funera aequauerit, niſi ciuilis exitij & trucidationis non tantū dederit ſignū, ſed ipſe ſignū fuerit, ° parū mutatam ac repoſitam in priorem locum fortunā ſuam ſentiet. Ingratus L. Sylla: qui patriā ¹⁵ durioribus remedijs quàm pericula erant, ſanauit. Qui cum à Prænestina arce vſque ad Collinā portam per ſanguinem humanum inceſſiſſet, alia edidit in vrbe prœlia, alias cædes: legiones duas, quod crudele eſt, poſt victoriam; quod nefas, poſt fidem, in angulum cōgeſtas contrucidauit, & proſcriptionē cōmentus eſt: Dij magni, vt qui ciuem Romanū occidiſſet, impunitatem, ᵖ & pecuniā, tantū non ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pōpeius: qui pro tribus cōſulatibus, pro triūphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte immaturus inuaſerat, hanc gratiā reipublicæ reddidit, vt in poſſeſſionē eius alios quoq; induceret, quaſi potentiæ ſuæ detracturus inuidiam, ſi quod nulli licere debebat, pluribus licuiſſet: dum extraordinaria concupiſcit imperia, dum prouincias, vt eligat, diſtribuit, dū ita triū viris R.P. diuidit, vt tamen in ſua domo duæ partes eſſent, ᵠ eo redegit populum R. vt ſaluus eſſe nō poſſet, niſi beneficio ſeruitutis.ʳ Ingratus ipſe Pōpeij hoſtis ac victor, qui à Gallia Germaniaq; bellum in vrbem circumegit, & ille plebicola, ille popularis, caſtra in circo Flaminio poſuit, propius quàm Porſennæ fuerāt. Tēperauit quidē ius crudelitatemque victoriæ. Quod dicere ſolebat, præſtitit: neminem occidit niſi armatum. Quid ergo eſt? Ceteri arma cruentius exercuerūt, ſatiati tamen aliquādo abiecerūt. Hic gladium cito condidit, nunquā poſuit. Ingratus Antonius in dictatorem ſuum, quē iure cæſum pronūtiauit, interfectoreſq; eius in prouincias & imperia dimiſit, patriam vero ˢ proſcriptionibus, incurſionibus, bellis laceratam, poſt tot mala deſtinauit, ne Romanis quidem Regibus: vt quæ Achæis, Rhodijs, & pleriſq; vrbibus claris ius integrū, libertatēque cum immunitate reddiderat, ipſa tributum ſpadonibus penderet. Deficiet dies enumerantem ingratos vſque in vltima patriæ exitia. AEque immenſum erit, ſi percurrere coepero, ipſa reſpublica quàm ingrata in optimos ac deuotiſſimos ſibi fuerit, quāq, non minus ſæpe peccauerit, quàm in ipſam peccatū eſt. Camillum in exiliū miſit: Scipionem dimiſit, exulauit poſt Catilinā Cicero, diruti eius penates, bona direpta, factū quicquid victor Catilina feciſſet. Rutilius innocētiæ pretium tulit in Aſia latere. Catoni populus Romanus præturā negauit, conſulatū pernegauit. Ingrati publice ſumus. Se quiſque interroget. Nemo nō aliquem queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri, vt omnes querantur, ᵛ niſi querendum eſt de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt. Tantū? Et cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui videntur audaces. Adijce, & ambitioſi omnes ſunt, & impij omnes. Sed non eſt quòd iraſcaris. Ignoſce illis. omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta reuocare, ᵘ vt dicam, Quàm ingrata ſit iuuentus vide. Quis non patri ſuo ſupremum diem, vt innocens ſit, optat? vt moderatus, expectat? vt pius, cogitat? Quotus quiſque vxoris optimæ mortem timet, ˣ vt non computet? Cui rogo litigatori defenſo, tam magni beneficij ¹⁶ vltra res proximas memoria durauit? Illud in cōfeſſo eſt. Quis ſine querela moritur? Quis extremo die dicere audet:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi?

Quis non recuſans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt, non eſſe contentum ¹⁷ præfato tēpore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris. Cogita, non eſſe ſummum bonum in tempore. Quantūcunque eſt, boni cōſule. ʸ Vt prorogetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam mora nō fit beatior vita, ſed longior. Quāto ſatius eſt, gratum aduerſus perceptas voluptates, non aliorū annos cōputare, ſed ſuos benigne æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignū iudicauit Deus. Hoc ſatis eſt. Potuit plus;

ſed hoc quoque beneficium eſt. Grati ſimus aduerſus deos, grati aduerſus homines, grati aduerſus eos qui nobis aliquid præſtiterunt, grati etiam aduerſus eos qui noſtris præſtiterunt. In infinitum, inquis, me obligas, cum dicis, & noſtris. Itaque pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, vt dicis, & patri ei⁹ dat. Primum vnde quo, quæro. Deinde illud vtique mihi determinari volo, ſi & patri beneficium datur, nunquid & fratri? nunquid & patruo? nunquid auo? nunquid vxori, & ſocero? Dic mihi, vbi debeam deſinere: quouſque perſonarum ſeriem ſequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero: ſi domũ tuam ardẽtem reſtinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo? Si ſeruum tuum ſeruauero, tibi imputabo. Si filium tuum ſeruauero, non habebis beneficiũ meum? Diſſimilia ponis exempla: quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, ſed mihi: & qui domum meam quo minus ruat fulcit, præſtat mihi. Ipſa enim dom⁹ ſine ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullũ habet. Et qui agrum meum colit, non illum, ſed me demereri vult. Idem de ſeruo dicam. mei mancipij res eſt, mihi ſeruatur. Ideo ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt. Itaq; ille accipit: ego beneficio laetor. Contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere non putas, reſpondeas mihi: Filij bona valetudo, felicitas, patrimoniũ, pertinet ad patrẽ? Felicior futurus eſt, ſi ſaluum habuerit filium: infelicior, ſi amiſerit? Quid ergo? Qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, nõ accipit beneficium? Non, inquit. Quaedam enim in alios conferuntur, ſed ad nos vſque permanãt. Ab eo autẽ exigi quicque debet, in quem cõfertur: ſicut pecunia ab eo petitur, cui credita eſt, quamuis ad me illa aliquo modo venerit. Nullum beneficium eſt, cuius commodum nõ & proximos tangat, nonnunquam etiam longius poſitos. Non quæritur, quò beneficiũ ab eo cui datũ eſt, transferatur, ſed vbi primo collocetur. A reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt. Quid ergo? oro te: nõ dicis, filium mihi donaſti, & ſi hic periſſet, victurus non fui? Pro eius vita beneficiũ non debes, cuius vitam tuae praefers? Etiamnum cum filiũ tuum ſeruaui, ad genua procumbis, dijs vota ſoluis, tanquam ipſe ſeruatus. Illæ voces exeũt tibi: Nihil intereſt, mea an me ſeruaueris. duos ſeruaſti: immo me magis. Quare iſta dicis, ſi nõ accipis beneficiũ? Quia & ſi filius meus pecuniam mutuam ſumpſerit, creditori numerabo, nõ tamen ego debuero. Quia etſi filius meus in adulterio deprehenſus erit, erubeſcam, nõ ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatũ pro filio: nõ quia ſum, ſed quia volo me offerre tibi debitorem voluntariũ. At peruenit ad me ſumma ex incolumitate eius voluptas, ſumma vtilitas, & orbitatis grauiſſimum vulnus effugi. Nõ quæritur nũc, an profueris mihi, ſed an beneficiũ dederis. Prodeſt enim & animal, & lapis, & herba: nec tamen beneficium dant, quod nunquam datur, niſi à volente. Tu autem nõ vis patri, ſed filio dare: & interim, ne noſti quidem patrem. Itaq; cum dixeris, Patri ergo beneficium nõ dedi, filium eius ſeruando? contra oppone, Patri ergo beneficiũ dedi, quem non noui, quẽ non cogitaui? Et quid, quod aliquãdo euenit, vt patrem oderis, filiũ ſerues: beneficiũ ei videberis dediſſe, cui tunc inimiciſſimus eras, cum dares? Sed vt dialogorum altercatione ſepoſita, tãquam iuriſconſultus reſpondeam, mẽs ſpectãda eſt dantis. beneficiũ ei dedit, cui datum voluit. Sicut ſi in patris honorem fecit, pater accepit beneficiũ: [a] ſic pater beneficio in filiũ collato nõ obligatur, etiam ſi fruitur. Si tamen occaſionem habuerit, volet & ipſe præſtare aliquid: non tamquam ſoluendi neceſſitatem habeat, ſed tamquã incipiẽdi cauſam. Repeti à patre beneficiũ non debet. Si quid pro hoc benigne facit, iuſtus, non gratus eſt. Nã illud finiri non poteſt: ſi patri do beneficiũ, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & ſeruis, & patriæ. Vbi ergo beneficiũ incipit ſtare? Sorites enim ille inexplebilis ſubit: cui difficile eſt modũ imponere, quia paulatim ſurrepit, & non deſinit ſerpere. Illud ſolet quæri. Fratres duo diſſident. ſi alterum ſeruo, an dem beneficiũ ei cui fratrem inuiſum nõ perijſſe moleſte laturus eſt. Nõ eſt dubiũ, quin beneficiũ ſit etiam inuito prodeſſe: ſicut non dedit beneficium, qui inuitus profuit. Beneficium, inquit, vocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia triſtem frõtem & aſperã habent. quemadmodũ ſecare & vrere vt ſanes, & vinculis coërcere. Non eſt ſpectandum an doleat quis beneficio accepto: ſed an gaudere debeat. Non eſt malus nũmus, quẽ barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. [b] Beneficiũ & odit & accepit, ſi modo id prodeſt, ſi is qui dabat, vt prodeſſet dedit. nihil refert an bonã rẽ malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrariũ verte. Odit fratrẽ ſuum, quem illi expedit habere. [c] Hunc occidi. non eſt beneficiũ, quãuis ille dicat eſſe, & gaudeat. Inſidioſiſſime nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuria. Video. Prodeſt aliqua res, & ideo beneficiũ eſt: nocet, & ideo nõ eſt beneficiũ. Ecce, quod nec proſit, nec noceat, dabo: & tamen beneficiũ eſt. Patrem alicuius

XVIII. XIX. XX.

in ſolitudine exanimem inueni, corpus eius ſepeliui. nec illi profui (quid enim illi° intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio. quid enim per hoc cõmodi acceſſit illi? Dicã quid conſecutus ſit: officio ſollemni & neceſſario per me functus eſt. Præſtiti patri eius, quod ipſe præſtare voluiſſet, necnon & debuiſſet. Hoc tamen ita beneficium eſt, ſi non miſericordiæ & humanitati dedi, vt quodlibet cadauer abſcõderem: ſed ſi corpus agnoui, ſi filio tũc hoc præſtare me cogitaui. [18] At ſi terram ignoto mortuo inieci, [d] nullũ habeo huius officij debitorem, in publicum humanus. Dicet aliquis, Quid tantopere quæris, cui dederis beneficium, tanquam repetiturus aliquando? Sunt qui nunquam iudicant eſſe repetendum, & has cauſas afferũt. [e] Indignus etiam repetẽti non reddet. dignus etiã per ſe referet. Præterea ſi bono viro dediſti, expecta: ne iniuriam illi facias appellando, tãquam non fuiſſet ſua ſpõte redditurus. [19] Si malo viro dediſti, fer. Beneficiũ verbo ne corruperis, creditum faciẽdo. Præterea lex quod nõ iuſſit repeti, vetuit. Vera ſunt iſta. quàm diu me nihil vrget, quàm diu fortuna nihil cogit, [f] petam potius beneficiũ quàm repetã: ſed ſi de ſalute liberorũ agitur, ſi in periculũ vxor deducitur, ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiam quo ire nollẽ, imperabo pudori meo, & teſtabor omnia me feciſſe, [20] ne opus eſſet mihi auxilio hominis ingrati. Nouiſſime recipiẽdi beneficij neceſſitas, repetẽdi verecundiam vincet. Deinde cum bono viro beneficiũ do, ſic do, tãquam nunquam repetiturus, niſi neceſſe fuerit. Sed lex, inquit, nõ permittẽdo exigere, vetuit. Multa legem non habẽt, nec actionem: ad quæ conſuetudo vitæ humanæ, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex iubet amicorũ ſecreta nõ eloqui, nulla lex fidem etiã inimico præſtare. Quæ lex ad id præſtandum nos quod alicui promiſimus, alligat? Querar tamẽ cũ eo qui arcanũ ſermonẽ non cõtinuerit, & fidem datam, nec ſeruatã, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditũ facis. Minime. Non enim exigo, ſed repeto: & ne repeto quidem, ſed admoneo. [21] Ne vltima quidẽ neceſſitas in hoc aget, vt ad eũ veniam, ꝑ cũ quo diu mihi luctandum ſit. Qui tã ingratus eſt, vt illi non ſit ſatis admoneri, eũ tranſibo, nec dignum iudicabo, qui gratus eſſe cogatur. Quomodo fenerator quoſdam debitores nõ appellat, quos ſcit decoxiſſe, & in quorum pudorem nihil ſupereſt, quod pereat: ſic ego quoſdam ingratos palam ac pertinaciter præteribo, nec ab vllo beneficiũ repetam, niſi à quo non ablaturus ero, ſed recepturus. Multi ſunt, qui nec negare ſciant, quod acceperunt, nec referre: qui nec tam boni ſunt quàm grati, nec tã mali quàm ingrati, ſegnes & tardi, lẽta nomina, nõ mala. Hos ego nõ appellabo, ſed cõmonefaciam, & ad officium aliud agentes educam, qui ſtatim mihi ſic reſpondebũt: Ignoſce, nõ mehercule ſciui hoc te deſiderare, alioquin vltro obtuliſſẽ. Rogo ne me ingratũ exiſtimes. memini quid mihi praeſtiteris. Hos ego quare dubitem, & ſibi meliores & mihi facere? Quẽcunq; potuero pecca re prohibeo, multo magis amicũ, & ne peccet, & ne in me potiſſimum peccet. Alterũ illi beneficiũ do, ſi illum ingratum eſſe nõ patior: nec dure illi exprobrabo quæ praeſtiti, ſed quàm potero molliſſime, vt poteſtatem referendae gratiae faciam, renouabo memoriã eius, & petam beneficiũ: ipſe me repetere intelliget. Aliquando vtar verbis durioribus, ſi emendari illum ſperauero poſſe. Nam deploratum propter hoc quoq; nõ exagitabo, ne ex ingrato inimicũ faciam. Quòd ſi admonitionis quoq; ſuggillationem ingratis remittimus, ſegniores ad reddẽda beneficia faciemus. Quoſdã vero ſanabiles & qui fieri boni poſſũt, [h] ſi quid illos remorderet, perire patiemur admonitione ſublata, qua & pater filiũ aliquãdo correxit, & vxor maritũ aberrantem ad ſe reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit. Quidam vt expergiſcantur, non feriendi, ſed cõmouendi ſunt. Eodem modo quorundam [i] ad referendam gratiam fides non ceſſat, ſed languet. Hanc peruellamus. Noli munus tuum in iniuriã vertere. Iniuria eſt enim, ſi in hoc non repetis, vt ingratus ſim. Quid ſi ignoro, quid deſideres? Quid ſi occupationib° diſtrictus, & in alia vocat°, occaſionẽ nõ obſeruaui? Oſtẽde mihi quid poſſim, quid velis. Quare deſperas, antequam tentas? Quare properas & beneficiũ & amicum perdere? Vnde ſcis nolim, an ignorẽ, an animus, an facultas deſit mihi? Experire. Admonebo ergo, nõ amare, nõ palam: ſine conuicio: ſic, vt ſe rediſſe in memoriam, non reduci putet. Cauſam dicebat apud diuum Iulium [k] ex veteranis quidã paulo violẽtior aduerſus vicinos ſuos, & cauſa premebatur. Meminiſti, inquit, Imperator in Hiſpania talũ te torſiſſe circa Sucronẽ? cum Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet: Meminiſti quoque, inquit, ſub quadã arbore minimũ vmbræ ſpargente, cũ velles reſidere feruentiſſimo ſole, & eſſet aſperrim° [9] locus, in quo ex rupibus acutis, vnica illa arbor eruperat, [l] quendam ex cõmilitonibus penulam ſuam ſubſtrauiſſe? Cum dixiſſet Cæſar: Quid ni meminerim? [m] & quid ẽ ſiti confectus, quia impeditus ire ad fontem proximũ non poteram, repere manibus volebam, [n] niſi commilito, homo fortis ac

ſtrenuus,

strenuus aquam mihi in galea sua attulisset. Potes ergo, inquit, Imperator agnoscere illum hominem, aut illam galeam? Caesar ait, se non posse galeam agnoscere, hominē pulchre posse: & adiecit, puto ob hoc iratus, quod se à cognitione media ad veterem fabulam adduceret: Tu vtique ille non es. Merito, inquit, Caesar me non agnoscis. nam cum hoc factum est, integer eram. postea ad Mundam in acie oculus mihi effossus est, & in capite lecta ossa. [o] Nec galeam illam si videres, agnosceres. [p] Machaera enim Hispana diuisa est. Vetuit illi exhiberi negotium Caesar: [q] & agellos, in quibus vicinalis via, causa rixae ac litium fuerat, [r] militi suo donauit. Quid ergo? non repeteret beneficium ab Imperatore, cuius memoriam multitudo rerum confuderat? quem fortuna ingens, exercitus disponentem, non patiebatur singulis militibus occurrere? Nō est hoc repetere beneficium, sed resumere bono loco positum & paratum: ad quod tamen vt sumatur, manus porrigenda est. Repetam itaque, quia hoc aut necessitate facturus ero, aut illius causa, à quo repetam. Tiberius Caesar inter initia dicenti cuidā, Meministi, antequam plures notas familiaritatis veteris proferret: Non memini, inquit, quid fuerim. Ab hoc nedum esset repetendum beneficium, [s] optanda erat obliuio. Auersabatur omnium amicorum & aequalium notitiam, & illam solem praesentem fortunam suam aspici, illam solam cogitari ac narrari volebat: inquisitorem habebat veterem amicum. Magis tempestiue repetendum est beneficium, quàm petendum. Adhibenda verborum moderatio, vt nec ingratus possit dissimulare. Tacendum & expectandum, si inter sapientes viueremus: & tamen sapientibus quoque indicare [t] melius fuisset, quid rerum nostrarum status poscceret. Deos, quorum notitiam nulla res effugit, rogamus: & illos vota non exorant, sed admonent. Diis quoque, inquam, Homericus ille sacerdos allegat officia, & aras religiose cultas, quo obsequentes faciat. & parent. Moneri velle ac posse, secunda virtus est. Huc illuc fraenis leniter motis flectendus est animus, [v] paucis sui rector optimus. proximi sunt, qui admoniti in viam redeunt. His non est dux detrahendus. [u] Opertis oculis inest acies, sed sine vsu, [x] quam lumen à diis immissum ad ministeria sua euocat. Instrumenta cessant, nisi illa in opus suum artifex mouerit. Inest interim animis voluntas bona: sed torpet, modo deliciis ac situ modo officij inscitia. Hanc vtilem facere debemus: nec irati relinquére in vitio, sed vt magistri puerorum discentium patienter ferre offensationes memoriae labentis. Quae, quemadmodum subiecto vno aut altero verbo, ad contextum reddenda e orationis adducta est, sic ad referendam gratiam admonitione reuocanda est. XXV.

LIBRI QVINTI DE BENEFICIIS FINIS.

M. ANTONII MVRETI AD QVINTVM LIBRVM SENECAE, DE Beneficijs Notae.

CAP. I. IN[1] SVPERIORIBVS libris] *Opinor legendum*, Quattuor superioribus libris. *Sed illud* Quattuor, *ita scriptum fuisse, IV inde datam errori causam.*

2 Dependere.] *Soluere. Inde Actio de bene depenso.*

3 Si illa concito odisse properaueris.] *Nihil velim temere affirmare. Sed pro* concito, *legendum putem*, non cito.

II. 4 Aut omnino non reddidit,] *Alij*, aut omnia. *Sed haec veterum librorum scriptura, est & quidem perspicue melior.*

IIII. 5 Si scit debere,] *Particulam si alij omnes omiserant, & locum male distinxerant.*

VI. 6 Alexander Macedonum rex] *Eadem gloriatio Scipionis:*

Cui nemo ciuis neque hostis
Quiuit pro factis reddere opraepretium.

X. 7 Id ex ipso vocabulo apparet,] *Male alij* Idem, *pro* Id ex.

8 Quidni? cum inter ea] *In alijs*, Quid? cum inter ea. *quomodo deprauatur sententia.*

XIII. 9 Illa à stulto ac malo submouentur. *Voces duas ab aliis interiectas delcui, vt redundantes.*

10 Commoda & expectanda] ὠφελητικὰ προηγμένα. *Voces Stoicorum propriæ.*

XIIII. 11 Cui tamenetsi malus est,] *De hac voce scripsi capite xvii. libri xi. Var. lect.*

XV. 12 Ad alios spectat verum.] *In alijs omnibus editionibus ita deformatus erat hic locus, vt non intelligeretur.*

13 Non ex philosophorum domo clamat,] *Cum in vetere libro scriptum viderem* clamet, *ausus sum vnam litteram addere, & edendum curaui*, clam, set: *neque dum me illius mutationis piget.*

XVI. 14 Romana funera] *Ita melius iudicaui, quàm, vt vulgo editum erat*, omnia funera. *Paulo post etiam, vbi legebatur* exilij. *malui* exitij.

15 Durioribus remediis quàm pericula erant,] *Videtur respexisse ad illum apud Graecos nobilem versum:*

Τὸ φάρμακον γὰρ τοῦ νόσου μεῖζον ποιεῖ.

XVII. 16 Vltra res proximas] *Ita dicit res, vt cum dicimus res prolatas, aut ad res redire.*

XX. 17 Praefato tempore.] προειμαρμένῳ· *ab eadem enim origine est fatum.*

18 At si terram ignoto mortuo inieci,] *Hoc inter praecipua humanitatis officia numerabant. Virgilius*: aut tu mihi terram Iniice. *Horatius*: Licebit, iniecto ter puluere curras.

19 Si malo viro dedisti, flerem.] *Sunt qui legant*, Si malo viro dedisti, flerem, *quo nihil stultius. Quando enim cuiquam auctor esset Seneca, vt fleret? Ego, extritis tribus litteris, lego*, Si malo viro dedisti, fer.

20 Ne esset mihi opus auxilio ho minis ingrati?] *Alij omnes omiserant vocem* opus.

XXI. 21 Ne vltima quidem necessitas] *Male alij*, Nam vltima quoque.

LIBER SEXTVS.

CAP. I. VAEDAM, Liberalis virorum optime, exercendi tantum ingenij causa quaeruntur, & semper[1] extra viam iacent: quaedam & dum quæruntur, oblectamento sunt. & quaesita vsui. Omnium tibi copiam faciam. Tu illa, vtcunque tibi visum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicandum ludorum ordinem induci. [a] His quoque si abire protinus iusseris, nonnihil actum erit. Nam etiam quod discere superuacuum est, [b] prodest cognoscere. Ex vultu igitur tuo pendebo, prout

II. ille suaserit mihi: alia detinebo diutius, alia expellam. [c] An beneficium eripi possit, quaesitum est. Quidam negant posse. Non enim res est, sed actio: quomodo aliud est munus, aliud ipsa donatio: , aliud qui nauigat, aliud ipsa nauigatio. Et quamuis aeger non sit sine morbo, non tamen idem est aeger & morbus. Ita aliud est beneficium ipsum, aliud quod ad vnumquenque nostrũ beneficio peruenit. Illud incorporale est, irritum non fit[d] materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaque tu tuum eripis. ipsa rerum natura reuocare quod dedit non potest. Beneficia sua interrumpit. non rescindit. Qui moritur, tamen vixit: qui amisit oculos, tamen vidit. Quae ad nos peruenerunt, ne sint effici potest[2] ne fuerint, non potest. Pars autem beneficij & quidem certissima est, quae fuit. Nonnunquam vsu beneficij longiore prohibemur, beneficium quidem ipsum non eraditur. Licet omnes in hoc vires suas natura aduocet, retro illi agere se nõ licet. Potest eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quicquid est, in quo haesit beneficij nomen. Ipsum vero stabile & immotum est. Nulla

III. vis efficiet, ne hic dederit, ne ille acceperit. Egregie mihi videtur M. Antonius[e] apud Rabirium poëtam cum fortunam suam transeuntem alio videat, & sibi nihil relictum, præter ius mortis, id quoque, si cito occupauerit, exclamare: [3] Hoc Habeo quodcunque dedi. O quantũ habere potuit, si voluisset! Haec sunt diuitiae certae, in quacunque sortis humanae leuitate vno loco permãsurae: quae quo maiores fuerint, hoc minorem habe-

bunt inuidiam. Quid tanquam tuo parcis? Procurator es. Omnia ista quae vos tumidos, & supra humana elatos, obliuisci cogũt vestrae fragilitatis; quae ferreis claustris custodi tis armati, [f]quae ex alieno sanguine rapta vestro defenditis, propter quae classes cruen taturas maria deducitis, propter quae quassatis vrbes, ignari, quantũ telorum in aduer sos fortuna cõparet, propter quae ruptis toties affinitatis, amicitiae, collegij foederibus. inter contendentes duos terrarũ orbis elisus est, non sunt vestra: in depositi causa sunt, iã iamque ad alium dominum spectantia, aut hostis illa, aut hostilis animi successor, in uadet. Quaeris quomodo illa tua facias? dono dando. Consule ergo rebus tuis, & certã tibi earum atque inexpugnabilem possessionem para, honestiores illas non solum, sed tutiores facturus. illud quod suspicis, quo te diuitem ac potentem putas quandiu possi des, sub nomine sordido iacet. Domus est, seruus est, núm sunt. cũ donasti, beneficiũ est. Fateris, inquit, nos aliquando beneficiũ non debere ei, à quo accepimus: ergo ereptum IIII. est. Multa sunt propter quae [h]beneficium debere desinimus: non quia ablatum, sed quia corruptum est. Aliquis reum me defendit: sed vxorem meã per vim stupro violauit. Nõ abstulit beneficium, sed opponendo illi parem iniuriam, soluit me debito: & si plus la sit, quàm ante profuerat, non tantum gratia extinguitur, sed vlciscẽdi querẽdique libertas fit, vbi in comparatione beneficij praeponderauit iniuria. ita non aufertur beneficiũ, sed vincitur. [i]Quid? non tam duri quidam, & tã scelerati patres sunt, vt illos auersari & eiu rare ius fasque sit? Nunquid ergo illi abstulerũt, quae dederant? Minime. sed impietas se quentiũ temporum commendationẽ omnis prioris officij sustulit. Non beneficiũ tolli tur, sed beneficij gratia: & efficitur, non, ne habeam, sed ne debeam. [k] Pecuniam aliquis mihi credidit: sed domum meam incendit: pensatum est creditum damno. nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodẽ modo & hic: quia aliquid benigne aduersus me fecit, aliquid liberaliter, sed postea multa superbe, cõtumelioſe, crudeliter, eo loco me posuit, vt pe rinde liber aduersus eum sim, quasi non accepissem. Vim beneficijs suis attulit. Colonũ suũ non tenet, quamuis tabellis manẽtibus, qui segetem eius proculcauit, qui succidit arbusta: non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperet, effecit. Sic debitori suo creditor saepe damnatur, vbi plus ex alia causa abstulit, quàm ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorẽ iudex sedet qui dicat, Pecuniam credidisti. Quid ergo? pecus abegisti, seruum eius occidisti, agellum quem non emeras, possides: æstima tione facta, debitor discede, [l]qui creditor veneras [m]. [n]Saepe etiam beneficiũ manet, nec debetur, si secuta est dãtem paenitentia, si miserum se dixit, quòd dedisset, si cum daret, suspirauit, vultũ obduxit, perdere se credidit, non donare: si sua causa, aut certe non mea dedit, si non desiit insultare, gloriari, & vbique iactare, & acerbum munus suum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur: sicuti quaedam pecuniæ, de quibus ius creditori non dicitur, debentur, sed non exiguntur. Inter beneficia quoque & in iuria ratio confertur. Dedisti beneficiũ: iniuriam postea fecisti. Et beneficio gratia de- V. betur, & iniuriae vltio. Nec ego illi gratiã debeo, nec ille mihi poenã. Alter ab altero ab soluitur. Cũ dicimus, Beneficiũ illi reddidi: nõ hoc dicimus, illud nos quod acceperam [o] reddidisse, sed aliud pro illo, [p]Reddere enim est, rem pro re dare. Quid ni? cũ omnis solu tio nõ idẽ reddat, sed tantundẽ. Nam & pecuniam dicimur reddidisse, quãuis numera uimus pro argenteis aureos, quamuis nõ interuenerint nummi, sed [6] delegatione & ver bis perfecta solutio sit. Videris mihi dicere: Perdis operam. Quorsum enim pertinet sci re me, an maneat quod non debetur? Iurisconsultorum istae [7] acutae ineptiae sunt, qui hæreditatẽ negãt vsucapi posse: sed ea quae in haereditate sunt: tanquã quicquam aliud sit hæreditas, quàm ea quae in haereditate sunt. illud mihi potius distingue, quod potest ad rẽ pertinere, cũ idẽ homo beneficiũ mihi dedit, & postea fecit iniuriã, vtrũ & beneficiũ illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus vindicare, ac veluti duobus nominib [9] separatim respondere: an alterum alteri [8] contribuere, & nihil negotij habere, vt beneficiũ iniuria tollatur, beneficio iniuria. Illud enim video in foro fieri. quid in vestra schola iuris sit, vos sciatis. Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiscũ agitur. Cõfunditur formula. si qui apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fe cerit, & ego cũ illo furti agã, & ille mecũ depositi. Quae proposuisti, mi Liberalis, exẽ VI. pla, certis legibus continẽtur, quas necesse est sequi: lex legi nõ miscetur. [p] Vtraque sua via it: depositum habet suam actionem propriã, tam mehercule quàm furtũ. Beneficiũ nulli legi subiectũ est: me arbitrovtitur: licet me comparare inter se quãtũ profuerit mi hi quisque, aut quantum nocuerit: tũ pronũciare, vtrũ plus debeatur mihi, an debeã. In illis nihil est nostræ potestatis: eũdũ est, quà ducimur. In beneficio tota potestas mea est.

ego itaque iudico illa, non ſeparo, nec diduco, ſed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tempore amare & odiſſe, queri & gratias agere: quod natura non recipit. Potius comparatione facta inter ſe beneficij & iniuriae, videbo an etiã vltro mihi debeatur. Quomodo ſi quis ſcriptis noſtris, alios ſuperne imprimat verſus, priores litteras non tollit, ſed abſcondit: [5] ſic beneficium ſuperueniens iniuriã apparere non patitur. VII. [9] Vultus tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas, & attrahit frontem, quaſi longius exeam. Videris mihi dicere:

[f] *Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum.*
Litus ama. ---

Non poſſum magis. Itaque ſi huic ſatisfactũ exiſtimas, illo trãſeamus, an ei debeatur aliquid qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, niſi propoſitio deberet eſſe cõfuſior, vt diſtinctio ſtatim ſubſecuta oſtenderet vtrumque quaeri, an ei deberemus, qui nobis, dum non vult, profuit: & an ei, qui dum neſcit. Nam ſi quis coactus aliquid boni fecit, quin nos nõ obliget, mãifeſtius eſt, quàm vtvlla in hoc verba impendẽda ſint. Et hæc quaeſtio facile expeditur, & ſi qua ſimilis huic moueri poteſt, ſi totiens illo cogitationem noſtram conuerterimus. Beneficium nullum eſt, niſi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert, deinde amica, & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus quãuis aut magna nauigia patiãtur, & ad ſubuehẽdas copias largo ac perẽni alueo currãt aut piſcoſa & amœna pinguibus aruis interfluãt: nec quiſquam Nilo beneficium debere ſe iudicat, non magis quàm odium, ſi immodicus ſuperfluxit, tardeque receſſit: nec ventus beneficiũ dat, licet lenis & ſecundus aſpiret: nec vtilis & ſalubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus eſt, debet non tantum prodeſſe, ſed velle. Ideo nec mutis animalibus quicquam debetur. Et quàm multos è periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus. Et quàm multos aeſtu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autẽ intereſt, vtrũ mihi qui neſcit, profuerit, an qui ſcire nõ potuit? cum vtrique velle defuerit? Quid autẽ intereſt vtrũ iſta me iubeas naui, aut vehiculo, aut lancae debere beneficiũ: an ei qui aeque quàm iſta propoſitũ benefaciendi nullum habuit, ſed profuit caſu? Beneficium VIII. aliquis neſciens accipit, nemo à neſciente. Quomodo multos fortuita ſanant. nec ideo remedia ſunt, [t] & in flumen alicui cecidiſſe frigore magno, cauſa ſanitatis fuit: quomodo quorundam flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repentinus animum in aliam curã auertẽdo ſuſpectas horas fefellit: nec ideo qui equam horum etiamſi ſaluti fuit, ſalutare eſt: ſic quidam nobis proſunt, dum nolunt: immo, quia nolunt, non tamen ideo illis beneficiũ debemus. Quid ſipernicioſa illorã conſilia fortuna deflexit in melius, an exiſtimas me debere ei quicquam, cuius manus cum me peteret, percuſſit hoſtem meum. qui nocuiſſet, niſi erraſſet? Saepe teſtis dum aperte peierat, etiam veris teſtibus abrogauit fidẽ, & reũ velut factione circumuentum miſerabilem reddidit. Quoſdam ipſa quae premebat potentia eripuit: & iudices quem damnaturi erant cauſa, damnare gratia noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quamuis profuerint. Quia telum quo miſsũ ſit, nõ quo peruenerit, quaeritur. Et beneficium ab iniuria diſtinguit, nõ euentus, ſed animus. Aduerſarius meus dũ cõtraria dicit. & iudicem ſuperbia offendit, [tt] & [10] vnum teſtem temere dimittit, cauſam meam erexit. Non quaero an pro me errauerit, quia con- IX. tra me voluit. Nempe vt gratus ſim, velle debeo idem facere quod ille. Vt beneficium daret, velle debuit. Nam quid eſt iniquius homine, qui eum odit, à quo in turba calcatus aut reſperſus, aut quo nollet, impulſus eſt? [v] At quid eſt aliud, quo illũ quaerelae eximat, cum in re ſit iniuria, quàm neſciſſe quid faceret? Eadem res efficit ne hic beneficiũ dederit, ne ille iniuriam fecerit. Et amicum & inimicũ voluntas facit. Quam multos militiae morbus eripuit? quoſdam ne ad ruinam domus ſuae occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarũ manus peruenirẽt, quidã naufragio conſecuti ſunt. Nec his tamẽ beneficium debemus: quoniam extra ſenſum officij caſus eſt, nec inimico cuius nos lis exercuit dum vexat ac detinet. Non eſt beneficiũ, niſi quod à bona voluntate proficiſcitur, niſi illud agnoſcit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dũ neſcit, nihil illi debeo. Profuit cũ vellet nocere, imitabor ipſum. [u] Ad primum illum reuertamur. vt gratiã referã aliquid X. facere mevis: ipſe vt beneficium mihi daret, nihil fecit, Vt ad alterum tranſeamus, vis me huic gratiam referre, vt quod à nolente accepi, volens reddam. Nã quid de tertio loquar, qui ab iniuria in beneficiũ delapſus eſt? Vt beneficium tibi debeam, parum eſt voluiſſe te dare: [x] vt non debeam, ſatis eſt noluiſſe. Beneficium enim voluntas nuda non efficit: ſed quod beneficium non eſſet, ſi optimae ac pleniſſimae voluntati fortuna deeſſet, id aeque beneficiũ non eſt, niſi fortunã voluntas anteceſſit. Nõ enim profuiſſe te mihi oportet, vt

ob hoc tibi obliger, sed ex destinato profuisse. Cleanthes exemplo eiusmodi vtitur: XI.
Ad quaerendum, inquit, & accersendum ex academia Platonẽ, duos pueros misi. Alter totam porticũ perscrutatus est, alia quoque loca in quibus illũ inueniri posse sperabat, percurrit, & domum non minus lassus quàm irritus redijt. Alter apud proximũ circulatorem resedit, & dum vagus atque erro vernaculis congregatur & ludit, transeuntẽ Platonem, quem non quaesierat, inuenit. Illũ, inquit, laudabimus puerum, qui, quantũ in se erat, quod iussus est fecit: hunc feliciter inertẽ castigabimus. Voluntas est, quæ apud nos ponit officiũ: cuius vide quae conditio sit, vt me debito obstringat. Parũ est illi velle, nisi profuit: parũ est profuisse, nisi voluit. Puta enim aliquem donare voluisse, nec donasse. animũ quidẽ eius habeo, sed beneficium non habeo: quod consummat & res, & animus. Quẽadmodũ ei qui voluit mihi pecuniã credere, sed non credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficiũ dare, sed non potuit, amicus quidem ero, sed nõ obligatus. Et volã illi aliquid praestare: nam & ille voluit mihi. Ceterum si benigniore fortuna vsus præstitero, beneficiũ dedero, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debebit referre: huic initium à me fiet numerandi. Intelligo iam quid velis quaerere.[y] Non opus est te dicere. vultus tuus loquitur. Si quis sua causa nobis profuit, ei ne, inquis, debetur aliquid? XII.
Hoc enim saepe te cõquerentem audio, quòd [11] quædam homines sibi praestãt, alijs imputãt. Dicã, mi Liberalis: sed prius hác quaestiunculã diuidam, & rem aequam ab iniqua separabo. Multum enim interest, vtrum aliquis beneficiũ nobis det sua causa, an nostra: an sua & nostra. Ille qui tot[9] ad se spectat, & nobis prodest, quia aliter sibi prodesse nõ potest: eo loco mihi est, quo qui pecori suo hibernum & aestiuum pabulũ prospicit: eo loco quo qui captiuos suos, vt commodius veneãt, pascit, & opimos boues saginat ac defricat; quo lanista, qui familiam suã summa cura exercet atque ornat. Multum (vt ait Cleãthes) à beneficio distat negotiatio. Rursus non sum tam iniquus, vt nihil ei debeam, qui cum XIII.
mihi vtilis esset, fuit & sibi. Non enim exigo, vt sine respectu sui mihi consulat: immo etiam opto, vt beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat duos intuens dederit, & inter me seque diuiserit. Licet id ipse ex maiore parte possideat, si modo me in cõsortiũ admisit, si duos cogitauit, ingratus sum, non solũ iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse, quod proderat mihi. Summae malignitatis est, non vocare beneficiũ, nisi quod dãtem aliquo incommodo affecit. Aliter illi qui beneficium dat sua causa, respondebo. [z] Quare potius te mihi profuisse dices, quàm me tibi; Puta, inquit, aliter fieri nõ posse me magistratũ, quàm si decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero. nihil debebis mihi, cũ te seruitute ac vinculis liberauero? Atqui mea id causa faciã. [a] Aduersus hoc respõdeo. Aliquid istic tua causa facis, aliquid mea. Tua, quòd redimis: mea, quòd eligis: tibi enim ad vtilitatem tuã satis est, quoslibet redemisse. Itaq; debeo, nõ quòd redimis me, sed quòd eligis. poteras enim & alterius redemptione[b] idem consequi quod mea. Vtilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Praefers me alijs: hoc totũ mea causa facis. Itaque si praetorem te factura esset decem captiuorum redemptio, decem autem soli captiui essemus, nemo quicquã tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes quod cuiquam imputares, à tua vtilitate seductum. Non sum iniquus beneficij interpres: nec desidero illud mihi tantũ dari, sed & tibi. Quid ergo, inquit, si in sortẽ nomina vestra coniici iussissem, & tuũ nomẽ inter redi- XIIII.
mendos exisset, nihil deberes mihi? immo deberẽ, sed exiguũ. Quid sit hoc dicã. Aliquid mea causa facis, quòd me ad fortunã redẽptionis admittis. quòd nomẽ meũ exiit, sorti debeo: quod exire potuit, tibi. Aditũ mihi ad beneficiũ tuũ dedisti, cuius maiorẽ partem fortunae debeo: sed hoc ipsũ tibi, quod fortunae debere potui. Illos ex toto praeteribo, quorũ mercenariũ beneficiũ est quod qui dat, nõ cõputat cui, sed quãti datur[9] sit, quod vndique in se conuersũ est. Vẽdit mihi aliquis frumẽtũ. viuere nõ possũ, nisi emero: sed nõ debeo vitã, quia emi. Nec quàm necessariũ fuerit, aestimo, sine quo victurus nõ fui: [c] sed quàm gratuitũ, quod non habuissem, nisi emissem: in quo inuehendo mercator non cogitauit quãtũ auxilij allaturus esset mihi, sed quantũ lucri sibi. Quod emi, nõ debeo. XV.
Isto modo, inquit, ne medico quidẽ debere te, nisi mercedulam dices: nec praeceptori, quia aliquid numeraueris. Atqui omniũ horũ apud nos magna caritas, magna reuerentia est. Aduersus hoc respondetur, quaedam pluris esse, quàm emũtur. Emis à medico rẽ inaestimabilẽ, vitã ac valetudinẽ bonã: à bonarũ artium praeceptore studia liberalia, & amici cultum. Itaque his nõ rei pretium, sed operae soluitur, quòd deseruiũt, quòd à rebus suis auocati nobis vacant. Mercedem nõ meriti, sed occupationis suae ferunt. Aliud tamen dici potest verius, quòd statim ponã, si prius quomodo istud refelli possit, osten-

dero. Quaedam,inquit, pluris ſunt quàm vaenierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis,quamuis empta ſint,debes.Primũ quid intereſt quãti ſint,cũ de pretio,inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non vaeniit illud ſuo pretio, ſed tuo. Pluris eſt, inquit,quàm vaeniit.Sed pluris vaenire non potuit.Pretium autem cuiuſque rei pro tẽpore eſt. Cum bene iſta laudaueris: tanti ſunt,quanto pluris vaenire non poſſunt. Praeterea nihil venditori debet,qui bene emit.Deinde etiã ſi pluris iſta ſunt,non tamen vllũ iſtic tuum munus eſt,vt non ex vſu affectuue,ſed ex cõſuetudine,& annona aeſtimetur. Quod tu pretium ponis traiicienti maria,& per medios fluctus,[d]cum è terræ conſpectu receſſit,certam ſecanti viã, & proſpicienti futuras tempeſtates, & ſecurius omnibus iubenti ſubito vela ſtringi,armamẽta demitti,paratos ad incurſum procellae,& repentinũ impetum ſtare? Huic tamen tantae rei praemium vectura perſoluit. Quanti aeſtimas in ſolitudine hoſpitium,in imbre tectum,in frigore balneum,aut ignem? Scio tamen quãti iſta conſecuturus diuerſoriũ ſubeam Quantum nobis praeſtat,qui labentem domum fulcit?& agentem ex imo rimas,inſulam incredibili arte ſuſpendit? Certo tamen & leui pretio fultura conducitur.Murus nos ab hoſtibus tutos,& à ſubitis latronum incurſionibus praeſtat.Notum eſt tamen,illas turres pro ſecuritate publica propugnacula habituras excitaturus faber quid in diem mereat. Infinitum erit,ſi latius exempla conquiram,quibus appareat,paruo magna conſtare. Quid ergo? quare medico & praeceptori plus quiddam debeo, nec aduerſus illos mercede defungor? Quia ex medico ac praeceptore in amicum tranſeunt,& nos non arte quam vendunt, obligant, ſed benigna & familiari voluntate.Itaque medico qui nihil amplius quàm manũ tangit, & me inter eos, [a]quos perambulat,ponit,ſine vllo affectu facienda vitandaue praecipiens,nihil amplius debeo:[c] quia me non tanquam amicum vidit,ſed [b]tanquam imperatorem.Ne praeceptorem quidem habeo cur venerer, ſi me in grege diſcipulorum habuit, ſi non putauit dignũ propria & peculiari cura, ſi nunquam in me direxit animum, & cum in medium effunderet,quae ſciebat,nõ didici,ſed excepi. Quid ergo eſt,quare iſtis debeatur multũ? nõ quia pluris eſt quod vendiderũt quàm emimus,ſed quia nobis ipſis aliquid praeſtiterunt:[f] Ille plus impẽdit,quàm medico neceſſe eſt. Pro me, non pro fama artis, extimuit. Non fuit contentus remedia monſtrare,ſed admouit.Interea ſolicitus aſſedit, ad ſuſpecta tempora occurrit.Nullum miniſterium oneri illi, nullũ faſtidio fuit.Gemitus meos [e]non ſecurus excepit.In turba multorum inuocantium,ego illi potiſſima cura fui.Tãtum aliis vacauit,quantum mea valetudo permiſerat. Huic ego non tanquam medico, ſed tanquam amico obligatus ſum. Alter rurſus [g]in docendo & laborem & taediũ tulit,praeter,illa quæ praecipientibus in commune dicuntur,aliqua inſtillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit,& modo laudibus fecit animum, modo admonitionibus diſcuſſit deſidiam.Tum ingenium latens& pigrum,[h] iniecta(vt ita dicam) manu,extraxit,nec quae ſciebat,maligne diſpenſauit,quo diuti[9] eſſet neceſſari[9],ſed cupiit,[i] ſi poſſet, vniuerſa trãsfundere.Ingratus ſum,niſi illum inter gratiſſimas neceſſitudines diligo.

Sordidiſſimorum quoque artificiorum inſtitoribus ſupra conſtitutũ aliquid adijcimus,ſi nobis opera illorũ enixior viſa eſt:& gubernatori,& opifici viliſſimae mercis,& in diem ſe locanti corrollarium aſperſimus.In optimis vero artibus quae vitam aut conſeruant,aut excolunt, qui nihil ſe plus exiſtimat debere quàm pepigit,ingratus eſt.Adiice quòd talium ſtudiorum traditio miſcet animos.hoc cum factum eſt,tam medico quàm praeceptori pretium operae ſoluitur,animi debetur. Plato cum flumen naue tranſiſſet,nec ab illo quicquam portitor exegiſſet,honori hoc ſuo datum credens, dixit poſitum illi eſſe apud Platonem officium.Deinde paulo poſt, cum alium atque alium gratis eadẽ tranſueheret ſedulitate,negauit illi iam apud Platonem poſitum officiũ.Nã vt tibi debeam aliquid,pro eo quod praeſtas,debes non tantum mihi praeſtare, ſed tanquã mihi. Non potes ob id quemquam appellare,quod ſpargis in populũ. [k] Quid ergo? Nihil debetur pro hoc? Nihil tãquã ab vno.cũ omnibus ſoluã,quod tibi cum omnibus debeo.

Negas,inquit,vllum dare beneficium eum,qui me gratuita naue per flumen Padum tulit? Nego. Aliquid boni facit,beneficium non dat. Facit enim ſua cauſa,aut vtique nõ mea. Ad ſummam,ne ipſe quidem ſe mihi beneficium iudicat dare: ſed aut reip.aut viciniae,aut ambitioni ſuae praeſtat:& pro hoc aliud quoddã commodum expectat, quàm quod à ſingulis recepturus eſt. Quid ergo,inquit,ſi princeps ciuitatem dederit omnibus Gallis,ſi immunitatem Hiſpanis, [l]nihil hoc nomine ſinguli debebunt? Quid ni debeãt? Debebunt autem non tãquam proprium beneficium,ſed tanquam publici partẽ. Nullam,inquit,habuit cogitationem mei.Illo tempore,quo vniuerſis proderat,noluit mihi

proprie ciuitatem dare: nec in me direxit animũ. Ita quare ei debeã qui me sibi nõ substituit, cum facturus esset, quod fecit? Primũ cũ cogitauit Gallis omnibus prodesse, & mihi cogitauit prodesse. Erã enim Gall[o]: & me, etiam si non mea, publica tamẽ nota comprehendit. [m] Deinde ego quoq; illi non tanquã proprium debebo, sed cõmune. Vnus è populo, non tanquã pro me soluã, sed tãquam pro patria cõferam. Si quis patriæ meæ pecuniam credat. nõ dicam me illius debitorem, [n] nec hoc æs alienum profitebor, aut candidatus, aut reus: ad exoluendũ tamen hoc, portionẽ meam dabo. Sic isti[p] muneris quod vniuersis datur, debitorẽ me nego: [o] quia mihi dedit quidẽ, sed nõ propter me: & mihi quidẽ, sed nesciẽs an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendũ sciã, quia ad me quoq, circuitu lõgo peruenit. Propter me factũ debet esse quod me obliget. Isto, inquit, modo nec Lunæ, nec Soli quicquã debes. Non enim propter te mouẽtur. Sed cũ in hoc moueantur, vt vniuersa cõseruẽt, & pro me mouẽtur. Vniuersorũ enim pars sum. Adijce nũc, quòd nostra & horũ cõdicio dissimilis est. Nam qui mihi prodest, vt per me prosit & sibi, nõ dedit beneficiũ: quia me instrumentũ vtilitatis suæ fecit. Sol autem & Luna etiã si nobis prosunt, nõ in hoc tamẽ prosũt, vt per nos prosint sibi. Quid enĩ nos illis cõferre possumus? Sciam, inquit, Solem ac Lunã nobis velle prodesse, si nolle potuerint. illis autem non licet non moueri. Ad summã, consistant, & opus suũ intermittant. Hoc vide quot modis refellatur. Nõ ideo min[q] vult, qui nõ potest nolle. [p] Immo magnũ argumẽtum est firmæ volũtatis, ne mutare quidem posse. Vir bonus nõ potest non facere, quod facit: non enim erit bonus, nisi fecerit. Ergo nec bonus vir beneficiũ dat, quia facit quod debet. non potest autẽ non facere quod debet. Præterea multũ interest, vtrũ dicas, Non potest hoc nõ facere, quia cogitur: an, Non potest nolle. Nam si necesse est illi facere, nõ debeo ipsi beneficium, sed cogenti. Si necesse est illi velle ob hoc quia nihil habet melius quod velit, ipse se cogit. [q] Ita quod tanquã coacto non deberẽ, tanquam cogenti debeo. Desinãt, inquit, velle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demẽs est, vt eam neget voluntatẽ esse, cui non est periculũ desinendi, vertendiq; se in contrarium: cum ex diuerso nemo æque videri debeat velle, quàm cuius volũtas vsque eo certa est, vt æterna sit? An si is quoque vult, qui potest statim nolle, is non videbitur velle, in cuius naturam non cadit nolle? Agedum, inquit, si possunt, resistant. Hoc dicis, Omnia ista ingentibus interuallis diducta, & in custodiam vniuersi dispositа, stationes suas deserãt, subita confusione rerum sidera sideribus incurrãt, & rupta rerũ concordia in ruinã diuina labantur, contextusque velocitatis citatissimæ, [r] in tot sæcula promissas vices in medio itinere destituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntque opportunis libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur incendio, & ex tanta varietate soluantur, atque eant in vnum omnia. Ignis cuncta possideat, quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago tot deos sorbeat. [s] Est tanti, vt tu coarguaris. ista tibi [t] prosunt etiam inuito, euntq; ista tua causa: etiam si maior illis alia, ac prior causa est. Adiice nunc, quòd non externa cogunt deos, sed sua illis in legem æterna voluntas est. statuerũt quæ non mutarent, Itaque non possunt videri facturi aliquid, quamuis nolint: quia quicquid desinere non possunt, perseuerare voluerũt. Nec vnquam primi consilij deos pœnitet. Sine dubio illis desciscere in contrarium non licet. Sed non ideo, quia vis sua illos in propõsito tenet, [v] ex imbecillitate permanent: sed quia non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est. In prima autem illa constitutione, cũ vniuersa disponerent, etiam nostra viderũt, rationemq; hominis habuerunt. Itaque non possunt videri sua tantum causa decurrere, & explicare opus suum: quia pars operis sumus, & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ, & cæteris cælestibus beneficium: quia etiam si potiora illis sunt, in quæ oriuntur, [u] nos tamen in maiora ituri iuuant. Adiice, quòd destinato iuuant. Ideoque obligati sumus, qui non in beneficium ignorantium incidimus, sed hæc quæ accipimus, accepturos scierunt: & quanquam maius illis propositum sit, maiorq; actus sui fructus, quàm seruare mortalia: tamen in nostras quoque vtilitates à principio rerũ præmissa mens est, & is ordo mundo datus, vt appareat curam nostri non inter vltima habitã. Debemus parẽtibus nostris pietatem. & multi non vt gignerẽt, coierũt. Dij nõ possunt videri nescisse, quid effecturi essent, cum omnibus alimẽta protinus, [w] & alia vtilia prouiderint. nec eos per negligentiã genuere, quibus tã multa genuerãt. Cogitauit enim nos antè natura, quàm fecit. Nec tã leue opus sumus, vt illi potuerimus excidere. Vide quantũ nobis permiserit, [x] quã nõ intra homines, humani imperij condicio sit. Vide inquantũ corporibus vagari liceat, [y] quæ non coërcuit fine terrarum, sed omnem in partẽ sui misit. Vide, animi quãtum audeant, quemadmodũ soli aut nouerint deos, aut quærãt, & mẽte in altũ data diuina comitẽtur.

xx.

xxi.

xxii.

xxiii.

Scias,non esse hominē tumultuariū & incogitatum opus. Inter maxima rerum suarum natura nihil habet quo magis glorietur,aut certe cui glorietur. Quātus iste furor est,cō-trouersiam dijs muneris sui facere? Quomodo aduersus eos hic erit gratus,quibus gratia referri sine impēdio nō potest,[z] qui negat ab his accepisse se, à quib⁹ cū maxime accipit, qui & semper daturi sunt,& nunquam recepturi? Quanta autē peruersitas,ob hoc alicui non debere,quia etiā infitianti benignus est:& continuationem ipsam,seriemque beneficij,argumentū vocare necessario dantis? Nolo.sibi habeat.quis illum rogat? [a] & omnes alias impudentis animi voces his astrue. Nō ideo de te minus meretur is, cui⁹ liberalitas ad te etiam dum negas peruenit,cuiusq; beneficiorū, [b] vel hoc maximū,quod etiā que-
XXIIII. renti daturus est. Non vides, quemadmodū teneram liberorū infantiam parentes ad salubrium rerum patientiā cogant? Flentium corpora,ac repugnantium,diligenti cura fouent:& ne membra libertas immatura detorqueat,in rectum exitura constringunt,& mox liberalia studia inculcant,adhibito timore nolētib⁹. Ad vltimū audacem iuuētam frugalitati,pudori,moribus bonis,si parū sequitur, [c] coactam applicant. Adolescentibus quoque,ac iam potētibus sui,si remedia metu aut intēperantia reijciunt, [d] vis adhibetur
XXV. ac seruitus. Itaq; beneficiorum maxima sunt,quæ à parentibus accipimus,dum aut nescimus,aut nolumus. His ingratis, & repudiantibus beneficia,nō quia nolunt, sed ne debeant,similes sunt ex diuerso nimis grati,qui aliquid incōmodi precari solent his quibus obligari sunt,aliquid aduersi,in quo affectū memorem accepti beneficij approbent. An hoc recte faciāt,& pia voluntate,quæritur: [16] quorū animus similis est prauo amore flagrātibus qui amicæ suæ optant exiliū,vt desertam fugientemque comitentur:optant inopiā,vt magis desideranti donent:optant morbum,vt assideant: & quicquid inimicus optaret,amātes vouent. [c] Fere idem itaq; exitus est odij & amoris insani. Tale quiddam & his accidit,qui amicis incommoda optant,quæ detrahant, & ad beneficiū iniuria veniūt: cum sanctius sit vel cessare,quàm per scelus officio locū quærere. Quid si gubernator à dijs tēpestates infestissimas & procellas petat,vt gratior ars sua periculo fiat? Quid si imperator deos oret,vt magna vis hostium circūfusa castris,fossas subito impetu compleat,& vallū trepidante exercitu conuellat,& in ipsis portis infesta signa cōstituat,quo maiore cū gloria rebus lapsis profligatisq; succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili via ducūt,qui deos cōtra eū aduocāt,cui ipsi affuturi sunt,& antè illos sterni, quàm erigi volūt. Inhumana ista, & peruerse grati animi natura est, cōtra eū optare, cui honeste
XXVI. deesse nō possis. [f] Non nocet illi votum meū,inquit, quia simul opto & periculum & remediū. Hoc dicis,nonnihil te peccare, sed minus quàm si sine remedio periculū optares. Nequitia est: vt extrahas,mergere: euertere,vt suscites: vt emittas,includere. Nō est beneficiū,iniuriæ finis: nec vnquā id detraxisse meritum est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo,quàm sanes. Potes inire gratiam,si quia vulneratus sum, sanas:nō,si vulneras,vt sanandus sim. Nūquam cicatrix,nisi collata vulneri,placuit:quod ita coisse gaudemus, vt non fuisse mallemus. Si hoc ei optares, cuius nullū beneficiū haberes,inhumanū erat votū:quāto inhumanius ei optas,cui beneficium debes? Simul,
XXVII. inquit,[g] vt possim ferre illi opem,precor. Primū,vt te in media parte voti tui occupem, iam ingratus ēs. Nondū audio quid illi velis præstare. scio quid illum velis pati. Sollicitudinem illi & metum,& maius aliquod imprecaris malum,vt ope indigeat. Hoc cōtra illū est. [h] Optas vt tua indigeat ope. Hoc pro te est. nō succurrere vis illi,sed soluere. Qui sic properat, [17] ipse solui vult,nō soluere. Ita quod vnū in voto tuo honestum videri poterat,turpe & ingratū est,nolle debere. Optas enim,non vt tu facultatē habeas referendæ gratiæ, [i] sed vt ille necessitatē imploranda. Superiorē te facis,& quod nefas est, bene meritum ad pedes tuos mittis. Quāto satius est,honesta volūtate debere,quàm per malā rationē soluere? [k] Si infitiareris quod acceperas, minus peccares: nihil enim nisi quod dederat amitteret. Nūc vis illum subiici tibi iactura rerum suarū,& status mutatione in id deuocari,vt infra beneficia sua iaceat. Gratum te reputabo? coram eo,cui prodesse vis, opta. Votum tu istud vocas,quod inter gratū & inimicū potest diuidi? quod nō dubites aduersarium & hostem fecisse,si extrema taceantur? Hostes quoque optauerunt capere quasdam vrbes,vt seruarēt: & vincere quosdam,vt ignoscerēt. Nec ideo nō hostilia vota:in quibus quod mitissimum est,post crudelitatē venit. Deniq; qualia esse iudicas vota,quæ nemo tibi minus volet,quàm is pro quo fiūt,succedere? Pessime cum eo agis,cui vis à dijs noceri, à te succurri: iniq; cū ipsis dijs. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. Vt tu prosis,dij nocebūt. Si accusatorē submitteres, quem deinde remoueres, si aliqua illū lite implicares,quā subinde discuteres,nemo de tuo scelere dubitaret. Quid

intereſt,vtrũ iſtud fraude tentetur,an voto? Niſi quòd potentiores illi aduerſarios quaeris. Non eſt quod dicas: Quã enim illi iniuriã facio? Votum tuum aut ſuperuacuum eſt, aut iniurioſum: immo iniurioſum,etiam ſi irritum. Quicquid nõ efficis,Dei munus eſt: iniuria vero, quicquid optas. Sat eſt. Tibi non aliter debemus iraſci,quàm ſi feceris. Si XXVIII.
vota,inquit,valuiſſent,& in hoc valuiſſent,vt tutus eſſes. Primum certũ mihi optas periculum ſub incerto auxilio. Deinde vtrumq; certũ puta: quod nocet,prius eſt. Præterea tu cõditionem voti tui noſti. me tẽpeſtas occupauit,portus ac præſidij dubiũ. Quantũ exiſtimas tormentum,etiam ſi accepero,eguiſſe? etiã ſi ſeruatus fuero,trepidaſſe? etiã ſi abſolutus fuero,cauſam dixiſſe? Nullius metus tã gratus eſt finis,vt nõ gratior ſit ſolida & inconcuſſa ſecuritas. Opta vt reddere mihi beneficium poſſis,cum opus erit, nõ vt
opus ſit. Si eſſet in tua poteſtate quod optas, ipſe feciſſes. Quãto hoc honeſtius votum XXIX.
eſt? Opto in eo ſtatu ſit,quo ſemper beneficia diſtribuat,nunquã deſideret. Sequatur illum materia,qua tam benigne vtatur largiẽdo iuuandoque,vt nunquam illi ſit dandorũ beneficiorum inopia,datorum paenitẽtia. Naturam per ſe pronam ad humanitatem,ad miſericordiam & clemẽtiam irritet ac prouocet turba gratorũ: [l] quos illi & habere contingat,nec experiri neceſſe ſit. Ipſe nulli implacabilis ſit,ipſi nemo placãdus. Tam æquali in eum fortuna indulgẽtia perſeueret, vt nemo in illũ poſſit eſſe,niſi conſcientia gratus. Quanto hæc iuſtiora vota ſunt, quæ te in nullam occaſionẽ differũt, ſed gratum ſtatim faciunt? Quid enim prohibet referre gratiã proſperis rebus? Quàm multa ſunt,per quæ
quidquid debemus,reddere etiã felicibus poſſumus? Fidele cõſilium,aſſidua cõuerſatio, ſermo comis,& ſine adulatione iucũdus,aures,ſi deliberare velit,diligẽtes, [m] tutæ,ſecretæ, conuictus familiaritas. Neminem tam alte ſecunda poſuerunt, vt non illi eo magis
amicus deſit,quia nihil abſit. [n] Iſta triſtis, [o] & omni voto ſubmouẽda occaſio, ac pro- XXX.
cul repellẽda. Vt gratus eſſe poſſis,iratis dijs opus eſt? Nec ex hoc quidẽ peccare te intelligis,quòd meliuscum eo agitur,cui ingratus es. Propone in animo tuo carcerẽ,vincula, ſordes,ſeruitutẽ,bellum,egeſtatem. Hæc ſunt occaſiones tui voti. ſi quis tecũ contraxit, per iſta dimittitur. Quin potius eũ potentẽ eſſe vis,cui plurimũ debes,& beatum. Quid enim? (vt dixi) vetat te referre etiã ſumma felicitate præditis gratiam? cuius plena tibi occurret & varia materia. Quid? tu neſcis debitũ etiam locupletibus ſolui? Ne te inuitum
diſtringam: Omnia ſane excluſerit opulenta felicitas; mõſtrabo tibi,cuius rei inopia laborent magna faſtigia,quid omnia poſſidẽtibus deſit. Scilicet ille, qui verũ dicat, & hominem inter mentiẽtes ſtupẽtem, ipſaque conſuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiã veri perductum, [p] vindicet à conſenſu concentuq; falſorum. Nõ vides quemadmodũ illos in præceps agat extincta libertas,& fides in obſequiũ ſeruile ſubmiſſa,dum nemo ex animi ſui ſententia ſuadet,diſſuadetque,ſed adulãdi certamẽ eſt,& vnum amicorũ omniũ officiũ,vna contentio,quis blandiſſime fallat? Ignorauere vires ſuas, & dum ſe tam magnos quàm audiũt,credunt, [q] attraxere ſuperuacua,& in diſcrimen rerum omnium peruentura bella: vtilem & neceſſariam rupere cõcordiam: ſecuti iram,quam nemo reuocabat,multorũ ſanguinem hauſerunt,ſuſuri nouiſſime ſuum, dum vindicãt in-
explorata pro certis,flectiq; nõ minus exiſtimant turpe quàm vinci,& perpetua credũt, quæ in ſummũ perducta maxime nutant. Ingentia [r] ſuper ſe caſura regna fregerunt, nec intellexerunt,in illa ſcena & vanis & cito diffluentibus bonis refulgente, ex eo tempore ipſos nihil nõ aduerſi expectare debuiſſe,ex quo nihil veri audire potuerũt. [18] Cũ bel- XXXI.
lum Græciæ indiceret Xerxes,animũ tumẽtem, oblitumque quàm caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, [s] non laturos nuntiũ belli,& ad primã aduẽtus famam, terga verſuros. Alius,nihil eſſe dubij, quin illa mole nõ vinci ſolũ Græcia,ſed obrui poſſet: magis verendum, ne vacuas deſertaſque vrbes inueniret, & profugis hoſtibus vaſtae ſolitudines relinquerẽtur,non habituris,vbi tãtas vires exercere poſſent. Alius,illi vix rerum naturã ſufficere,anguſta eſſe claſſibus maria,militi caſtra,explicãdis equeſtribus copijs campeſtria, [t] vix patere cælum ſatis ad emittẽda omni manu tela. Cum in hũc modũ multa vndique iactarentur,quæ hominem nimia æſtimatione ſui furẽtem concitarent, Demaratus Lacedaemonius ſolus dixit, ipſam illã qua ſibi placeret multitudinẽ indigeſtam & grauem,metuendam eſſe ducenti: non enim vires, ſed põdus habere: immodica nunquã regi poſſe,nec diu durare,quicquid regi nõ poteſt. In primo,inquit,ſtatim mõte Lacones obiecti,dabũt tibi ſui experimẽtum. Tot iſta gentiũ milia trecẽti morabuntur,hærebũt in veſtigio fixi, [v] & cõmiſſas ſibi anguſtias tuebũtur,& corporib° obſtruẽt. Tota illos Aſia nõ mouebit loco. Tantas minas belli,& pæne totius generis humani ruẽtis impetũ,pauciſſimi ſuſtinebũt. Cum te mutatis legibus ſuis natura tranſmiſerit,in ſe-

venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. In pectore amicus, non in atrio quæritur. Illo recipiendus est, illic retinendus, & in sensibus recõdendus. Hoc doce, gratus es. Male de te existimas, si inutilis es, nisi afflicto, si rebus tutis superuacuus. Quemadmodum te & in dubiis, & in aduersis, & in lætis sapienter geris, vt dubia prudenter tractes, aduersa fortiter, læta moderate: ita in omnia vtilem te amico exhibere potes. [c] Aduersa eius si nec deserueris, nec optaueris, multa nihilominus, vt non optes, in tanta varietate, quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incidẽt. Quẽadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, vt illarum partem ipse ferat, quamuis pro illo videatur optare, sibi prospicit: sic qui optat amico aliquam necessitatem, quã adiutorio suo fideque discutiat: quod est ingrati, se illi praefert, [f] & tanti æstimat illum miserum esse, vt ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare enim se vult, & graui sarcina liberare. Multum interest, vtrum properes referre gratiam, vt reddas beneficium, [g] an vt ne debeas. Qui rederè vult, illius se commodo aptabit, & idoneum illi venire temp[9] volet. Qui nihil aliud quàm ipse liberari vult, quacunq; ad hoc cupiet peruenire: quod est pessimæ voluntatis.

Ista nimia festinatio ingrati est, id apertius exprimere non possum, quàm si repetiuero quod dixi. Non vis reddere acceptum beneficiũ, sed effugere. Hoc dicere videris, Quando isto carebo? Quocunque modo mihi laborandum est, ne isti obligatus sim. Si optares vt illi solueres de suo, multum abesse videreris à grato. hoc quod optas, iniquius est. Execraris enim illum, & caput sanctum tibi, dira imprecatione defigis. Nemo, vt existimo, de immanitate animi tui dubitaret, si aperte illi pauperratẽ, si captiuitatem, [h] si famem ac metum imprecareris. At quid interest, [i] vtrum vox ista tua sit an votum? San[9] aliquid horum opta. I nunc, & hoc esse grati puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modo non vsque in odium, sed tantũ ad infitiationem beneficij peruenire. Quis pium dicet Ænean, si patriam capi voluerit, vt captiuitate patrem eripiat? Quis Siculos iuuenes, [k] vt bona liberis exempla monstrarent, si optauerunt [l] vt Ætna immensa ignium vi supra solitum ardens, daret ipsis occasionem exhibendæ pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, si Punicum bellum vt finiret, perseuerare maluit. Nihil Decijs, quòd morte patriam seruauerũt, si prius optauerant, vt deuotioni fortissimae locum vltima rerum necessitas faceret. [m] Grauissima infamia est medici, opus quærere. Multi quos auxerant morbos, & irritauerant, vt maiore gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna miserorum vexatione vicerũt. Callistratum aiunt, ita certe Hecaton auctor est, cum in exilium iret, in quod multos simul cum illo seditiosa ciuitas & intemperanter libera expulerat, optante quodam, vt Athenienſibus necessitas restituendi exules esset, abominatum talem reditum. Rutilius noster animosius. Cum enim quidam illum cõsolaretur, & diceret instare arma ciuilia: breui futurum, vt omnes exules reuerterentur: Quid tibi, inquit, mali feci, vt mihi peiorem reditum, quàm exitum optares? Malo, vt patria exilio meo erubescat, quàm reditu maereat. Non est istùd exilium, cuius neminem non magis quàm damnatum pudet. Quemadmodum illi seruauerunt bonorum ciuium officium, qui reddi sibi penates suos noluerunt clade communi, [n] quia satius erat duos vnico malo affici, quàm omnes publico: ita nõ seruat grati hominis affectum, qui bene de se merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipse submoueat: qui etiam si bene cogitat, male precatur. Ne in patrociniũ quidem, nedum in gloriam est, incendium extinxisse quod feceris. In quibusdam ciuitatibus impium votum sceleris vicem tenuit. [o] Demades certe Athenis eum qui necessaria funeribus venditabat, damnauit, cum probasset magnum lucrum opta sse: quod contingere illi sine multorum morte nõ poterat. Quæri tamen solet, an merito damnatus sit. Fortasse optauit, non vt multis venderet, sed vt care: vt paruo sibi constarent quæ venditurus esset. Cum constet negotiatio ex empto & vendito, quare votum eius in vnam partem trahis, cum lucrum ex vtraq; sit? Præterea omnes licet, qui in ista negotiatione sunt, damnes: omnes enim idem volunt, idem intra se optant. Magnam hominũ partem damnabis. Cui enim non [p] ex alieno incommodo lucrum? [q] Miles bellum optat. Agricolam annonae caritas erigit. [24] [r] Eloquens captat pretium ex litiũ numero. Medicis grauis annus in quæstu est. Institores delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat. Nulla tempestate, nullo igne lædantur tecta: iacebit opera fabrilis. Vnius votum deprehẽsum est, omnium simile est. An tu Aruntium, & Aterium, & ceteros qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere quæ designatores & libitinarios vota? [s] Illi tamen quorum mortes optent, nesciunt: hi familiarissimum quemque, [25] [t] ex quo propter amicitiam spei plurimum est, mori cupiunt. Illorũ damno nemo viuit: hos quisquis differt,

XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII.

exhaurit. Optant ergo non tantum vt accipiant, quod turpi seruitute meruerunt, sed etiam vt tributo graui liberentur. Non est itaque dubium, quin hi magis quod damnatum est in vno, optent: quibus quisquis morte profuturus est, vita nocet. [v] Omnium tamen istorum tam nota sunt vota, quàm impunita. Denique se quisque consulat, & in secretum pectoris sui recedat, & inspiciat quid tacitus optauerit. Quàm multa sunt vota, XXXIX. quae etiam sibi fateri pudet: quàm pauca, quae facere coram teste possimus. Sed non quicquid reprehendendum, etiam damnandum est: sicut hoc votum amici, [u] quod in manibus est, male vtentis bona voluntate, [x] & in id incidentis, quod euitat. Nam dum gratum animum festinat ostendere, ingratus est: Hic, ait, in potestatem meam recidat, gratiam meam desideret, sine me saluus, honestus, tutus esse non possit. Tam miser sit, vt illi beneficij loco sit quicquid redditur. Circumueniant illum domesticae insidiae, quas ego possim solus opprimere. Instet potens inimicus, & grauis, infesta turba, nec inermis, XL. & creditor vrgeat & accusator. Vide quàm sis æquus, horum optares nihil, si tibi beneficium non dedisset. Vt alia taceam, quæ grauiora committis, pessima pro optimis referendo, hoc certe delinquis, quòd non expectas suum cuiusque rei tempus, quod æque peccat, qui non sequitur, quàm qui antecedit. Quomodo non semper beneficium recipiendum est, sic nõ vtique reddendum. Si mihi non desideranti redderes, ingratus esses: quanto ingratior es, qui desiderare me cogis? Expecta. Quare subsidere apud te munus meum non vis? Quare obligatus molestè fers? Quare quasi cum acerbo feneratore [y] signare rationem parem properas? Quid mihi negotium quaeris? Quid in me deos XLI. immittis? Quomodo exigeres, qui sic reddis? Ante omnia ergo, Liberalis, hoc discamus, beneficia secure debere, & occasiones reddendorum obseruare, non manu facere. Hanc ipsam cupiditatem primo quoque tempore liberandi se, meminerimus ingrati esse. Nemo enim libenter reddit, quod inuitus debet: & quod apud se nõ vult esse, onus iudicat esse, nõ munus. Quanto melius ac iustius, in promptu habere merita amicorum: & offerre, non ingerere, nec obæratum se iudicare? Quoniam beneficium commune vinculum est, & inter se duos alligat. Dic, Nihil moror, [z] quo minus tuum reuertatur: opto hilaris accipias. si necessitas alterutri nostrum imminet, fatoq; quodam datum est, vt aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui solet. Ego paratus sum. [a] Nulla mora in Turno, ostendam hunc animum, cum primum tempus ad- XLII. uenerit. Interim dij testes sunt. Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quasi manu prendere, verentis & aestuantis, ne in vllo officio sis tardior. [b] Non decet gratum animum solicitudo, sed contra, summa fiducia sui: & ex conscientia veri amoris, [c] dimissa omnis anxietas. Tam cum vitio est recipere quod non debes, quàm nõ dare quod debes. Hoc beneficij primum dati sit ius, vt recipiendi tempus eligat qui dedit. At vereor, ne homines de me sequius loquantur. Male agit, qui famae, non conscientiæ gratus est. [d] Duos istius rei iudices habes: te: quem nõ potes fallere, & illum quem potes. Quid ergo, si nulla interuenerit occasio? semper debebo? Debebis: sed palam debebis, sed libenter debebis, sed cum magna voluptate apud te depositum intueberis. Pænitet accepti beneXLIII. neficij, quem nondum redditi piget. Quare qui tibi dignus visus est, à quo acciperes, indignus videatur, cui debeas? In magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credunt, [e] proferre, donare, plurium sinum ad domum replere: cum ista interdum non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciunt, quanto maius ac difficilius interdum sit capere, quàm fundere. Nam vt nihil alteri detraham, [16] quoniam vtrumque vbi ex virtute fit, par est, non minoris est animi beneficium debere, quàm dare. Eo quidem operosius hoc quàm illud, quo maiore diligentia custodiuntur accepta, quàm dantur. Ideo non est trepidandum, quàm cito reponamus, [f] nec properandum intempestiue: quia aeque delinquit, [g] qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quàm qui suo cessat. Positum est illi apud me. nec illius nomine, nec meo timeo. Bene illi cautum est. Non potest hoc beneficium perdere, nisi mecum: immo ne mecũ quidem. Egi illi gratias, id est, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. [h] Praestat esse in vtrumq; facilem: si vult recipere beneficium, referamus, reddamusque laeti. illud apud nos custodiri mauult, [i] quid thesaurum eius eruimus? quid custodiam recusamus? Dignus est, cui vtrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus, [k] tanquam quae non ducere, sed sequi debeat.

LIBRI SEXTI DE BENEFICIIS FINIS.

M. ANTONII

M. ANTONII MVRETI AD SEXTVM LIBRVM SENECAE, DE BENEFICIIS NOTAE.

E 1 XTRA viam] *Ita vetus liber, non, vt vulgo,* Extra vitam. CAP. I.

2 Ne fuerint non potest.] Μόνου γὰρ αὐτῦ καὶ θεὸς στερίσκεται, II.
Ἀγένητα ποιῆν ἅσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα, ait *Agatho.*

3 Hoc habeo quodcunque dedi.] *Egregia vox, ad quam illustrandam valde pertinent ea quae* III.
Cyrus & fecisse & dixisse narratur libro octauo παιδείας, vt Croesum doceret. optime pecunias apud amicos deponi: neque vllos eis tutiores ac fideliores esse thesauros. sed & Alexandri Magni quiddam simile memoratur: & Alfonsus Siciliae Rex interrogatus, quid seruaret sibi, qui tã multis tam multa donaret, Ea, inquit, ipsa quae dono. caetera enim in meorum numero non habeo. Extat & scitum in primis & elegans in eandem sententiam Martialis Epigramma:

Callidus effracta nummos fur auferet arca.
Prosternet patrios impia flamma lares.
Debitor vsuram pariter sortemque negabit.
Non reddet sterilis semina iacta seges.
Dispensatorem fallax spoliabit amica.
Mercibus exstructas obruet vnda rates.
Extra fortunam est, quicquid donatur amicis.
Quas dederis, solas semper habebis opes

4 Qui creditor veneras.] *Post haec verba in alis omnibus editionibus sequebantur haec,* inter IIII.
beneficia quoque & iniurias ratio confert. *quae leuiter emendata, & mota loco non suo, paulo inferius in suam sedem restitui. Dici autem non potest, quàm multa in optimis quibusque scriptoribus huius generis peccata sint.*

5 Reddere enim est rem pro re dare.] *Subfrigida vocabuli notatio: quales frequentissimae sunt* V.
apud Stoicos, & Stoicorum hac in re imitatores veteres Romanos iurisconsultos. Talis est & illa Ciceronis, fidem ex eo dictam, quia fiat quod dictum est: illae iurisconsultorum, testamentum, quod sit testatio mentis: & mutuum, quòd fiat ex meo tuum: & similes.

6 Delegatione] *Delegare dicitur, qui pro se alium debitorem volenti creditori substituit. Verbis autem perfectam solutionem vocare videtur accepti lationem.*

7 Acutae ineptiae] *Inepte acutus hoc loco videri Seneca ipse posset, si haec ex persona sua diceret. Nec enim ignotum esse cuiquam qui ius ciuile primoribus labris attigerit, potest, aliud esse hereditatẽ aliud res hereditarias: eamque non ineptam & futilem, sed veram & vtilem esse distinctionem. Neque sane eius est qui beneficium à re quae tribuitur, tam acute distinguat, non eodem acumine videre, à rebus hereditarijs differre ac distingui hereditatem: Sed Liberalem loquentem inducit, qui, vt homo neque in iure ciuili, neque in philosophia valde exercitatus, & hanc & illam distinctionem vt nimis subtiliter excogitatam, & in verbis tantum, vt ipse quidem putabat, positam, reijciebat.*

8 Contribuere,] *Hae sunt, quae compensationes dicuntur. Modestinus: Compensatio est debiti & crediti inter se contributio. l. De compens.*

9 Vultus tuus,] *Eruditus aliquis hoc loco notam apposuerat ex Quintiliano his verbis:* Notat VII.
hoc Quintilianus, quòd ex cõsuetudine scholae declamatoriae fingimus interdum manifesto falsa. facit hoc & alias frequenter Seneca. *Quam notam cum valde probarem, praetermittendam non esse ratus sum. locus Quintiliani est capite primo libri VI.*

10 Vnum testem temere dimittit,] *id est, vnius testis sponte gratiam facit, causae suae nimium* VIII.
fidens. Pincianus locum hunc corruperat.

11 Quaedam homines sibi praestant, aliis imputant.] *Hoc est, quod vere negat Pamphilus* XII.
Terentianus ingenui hominis esse: ideoque id se facere nolle profitetur.

Ego, Charine, neutiquam esse id officium ingenui puto,
Cum is nil promereat, postulare id gratiae apponi sibi.

12 Quos perambulat,] *Proprie locutus est. nam & inde περιοδευταὶ dicuntur medici, qui per-* XVI.
ambulant vrbem, aegrotorum curandi gratia. Alij sunt quos circumforaneos Cicero vocat.

13 Sed tanquam imperatorem.] *Putaui olim legendum*, non tanquam amicus, sed tanquam imperator. *Nam iubere & imperare verba sunt medicis vsitata. Terentius:*

Quod iussi ei dare bibere & quantum imperaui,
Date. *& paulopost:*

Non imperabat coram, quid facto opus esset puerperae.

Vbi autem aegroti medicus quorum vtuntur opera, imperare dicantur, non sane facile reperias. Vnus, quod sciam, locus est Alfeni, de operis libertorum, vbi ita legitur. Medicus quod putaret, si liberti sui medicinã non facerent, multo plures imperantes sibi habiturum, postulabat. vt sequerentur se, neque opus facerent. *Quo ex vno loco quod Franciscus Duarenus colligit inualuisse hanc loquendi consuetudinẽ apud auctores Latinos, vt medici mei ego imperator dicar. crederem, si testes in eam rem aliquos produceret. Nunc illo tantum Alfeni loco nititur, & hoc Senecae: quem etsi homo eruditus Pincianus affirmat in omnibus vetustis libris eodem modo vt editus est legi; ego tamen vnum habeo, quo me donauit vir probus & eruditus, mihique insigniter carus, Antonius Constantinus, in quo sine vlla liturae suspicione ita legitur:* quia me non tanquam amicum, sed tãquam quemlibet alium vidit. *Quae scriptura nõ sane reycienda est.* quemlibet *enim* alium *dicit,* τὸν τυχόντα, ἕνα τῶν πολλῶν.

14 Non securus excipit.] *Ita idem ille liber melius, quàm vt in aliis,* audiuit.

XXIII. 15 Et alia vtilia] *Ab aliis libris vocum similitudo vltimam extriuerat.*

XXV. 16 Quorum animus similis est prauo amore flagrantibus,] *Tales esse & eos qui flagitioso puerorum amore flagrant, ostendit & Socrates apud Platonem in Phaedro: cupere enim, eos quos amant, & animo esse remisso ac diffluenti, atque auerso ab omni honestate: & corpore languido atque effeminato, & bonis externis parum commode instructos, vt eos sibi obnoxios habeant. Itaque concludit pueros non secus amari ab eiusmodi impuris hominibus, quàm agnos à lupis* Ὡς λύκοι ἄρνα φιλῶσ', ὡς παῖδα φιλῶ σινὲς ἐραστά.

XXVII. 17 Ipse solui,] *Male antea in aliis,* ipsum solui.

XXXI. 18 Cum bellum Graeciae indiceret Xerxes,] *Hanc historiam elegantißime exponit Herodotus libro septimo.*

19 Rectam capite tiaram gerens.] *Quod hic dicitur, id solis regibus licuisse, testatur & Xenophon libro secundo anabaseos.*

20 Nisi qui non dicebat sibi.] *Fateor me non perspicere, quid sit, quòd Demaratus negatur sibi verum dixisse. Nam quod quidam exponunt* sibi, *id est, commodo suo, nugas agunt. In libro Constantiniano totus hic locus ita legitur:* Quàm miserabilis gens, in qua vix vnus inuentus est, qui verum regi diceret. *Quae scriptura plane perspicua, est fortaßis etiam vera.*

XXXII. 21 Quotidianum ad Marsyam cõcursum:] *Marsyae statuam in foro fuisse notum est, & haud procul ab ea agi solitas causas. Eam interdum coronabant, qui dicendo placuerant, & diserti visi, populare plausum tulerant. At Iulia eam coronari iubebat ab ijs quos in illa nocturna palaestra valentißimos colluctatores experta esset. Eam filiae turpitudinem, aliasque eiusdem generis Augustus epistola complexus, eam epistolam per quaestorem in senatu recitari absente se voluit. Ea de re Plinij verba sunt libri xxi capite tertio:* Apud nos exẽplũ licentiae hui⁹ non est aliud, quàm filia Diui Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, litterae illius Dei gemunt. *Quem Plinij locum emendatione egere arbitratus est Laeuinus Torrentinus libro secundo commentariorum in Suetonium, legendumque hoc modo,* Litterae illius describunt. *Ego autem, quod bona venia viri optimi & eruditißimi, mihique amicißimi dictum sit, vulgatam scripturam retinendam arbitror, multorum ipsam quoque veterum codicum testimonio fultam. Deum enim vocat Augustum ipsum,* παλαι δοθεωθέντα. *Sic de eodem libri septimi capite xlv.* In summa Deus ille, caelumque nescio adeptus magis an meritus, herede hostis sui filio excessit. *Eius litteras dicit gemere, quòd ita dolenter scriptae erant, vt ingemiscere quodammodo viderentur.*

XXXIII. 22 Primi omnium C. Gracchus] *In aliis omissum praenomen historiam dubiam relinquebat.*

XXXIIII. 23 Aue,] *Liber vetus* Habe. *& constat ex Quintiliano, eam illorum temporum & scribendi & pronuntiandi consuetudinem fuisse.*

XXXVIII. 24 Eloquentiae exceptat pretium litium numerus.] *Locus manifesto corruptus. Liber vetus sic habet:* Eloquens exceptat pretium litium numeros. *Vt fortasse legendum sit,* Eloquẽs captat pretium ex litium numero.

25 Ex quo propter amicitiam rei plurimum est] *Pincianus:* Cum quo propter rem amicitiae plurimum est. *Ego pro* rei, *lego* spei, *cetera retineo.*

XLIII. 26 Quoniam vtrumque vbi ex virtute fit, par est.] *Stoici, vt omnia peccata, sic omnia recte facta paria esse dicebant: neque maiorem esse fortitudinem vulneribus pro patria excipiendis, quàm in morsu pulicis fortiter ferendo: neque maiorem temperantiam; si quis à virgine formosa, & in ipso aetatis flore constituta, quàm si ab informi & capulari vetula abstineret: dum vtrumque ex virtute fieret. Auctor Plutarchus.*

LIBER SEPTIMVS.

CAP. I.

BOnum,mi Liberalis,habeas animum:

In manibus terrae. Non hic te carmine longo,
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.

[a] Reliquias hic liber cogit. Exhauſta materia, circumſpicio, non quid dicam, ſed quid non dixerim. Boni tamen conſules quicquid ſupereſt,cum tibi ſuperfuerit. Si voluiſſem lenocinari mihi, debuit paulatim opus creſcere, & ea pars in finem reſeruari, quam quilibet etiam ſatiatus appetereret. Sed quicquid maxime neceſſariũ erat, [b] in primum ſtatim congeſſi:nunc ſi quid effugit,recolligo. Nec mehercule,ſi me interrogas, nimis ad rem exiſtimo pertinere, vbi dicta ſint quae regunt mores, perſequi cetera,non in remedium animi, ſed in exercitationem ingenij inuenta.Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus, vir meo iudicio magnus, etiam ſi maximis cõparetur,ſolet plus prodeſſe.ſi pauca praecepta ſapientiae teneas, ſed illa in promptu tibi & in vſu ſint, quàm ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas ad manum. Quemadmodum, inquit,magnus luctator eſt,non qui omnes numeros nexusque perdidicit, quorũ vſus ſub aduerſario rarus eſt, ſed qui in vno ſe aut altero bene &diligenter exercuit,& eorum occaſiones intentus ſpectat:nec enim refert,quàm multa ſciat,ſi ſcit quantum victoriae ſatis eſt: ſic in hoc ſtudio multa delectant,[c] pauca vincũt.Licet neſcias.quae ratio Oceanũ effundat ac reuocet:quare ſeptimus quiſque annus[d] aetati ſignũ imprimat:quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus,non ſeruet[1] proportionem ſuã, ſed vltima in angustias coeant,[e] & columnarũ nouiſſima interualla iungantur: quid ſit, quod geminorum conceptum ſeparet,partum iungat,vtrum vnus concubitus ſpargatur in duos,an toties cõcepti ſint:cur pariter natis fata diuerſa ſint,maximisque rerum ſpatiis diſtent, quorũ inter ortus minimum intereſt:non multũ tibi nocebit tranſiſſe, quae nec licet ſcire,nec prodeſt.Inuoluta veritas in alto latet.Nec de malignitate naturae queri poſſumus:quia nulli[9] rei difficilis inuẽtio eſt,niſi cuius hic vnus inuẽtae fructus eſt,inueniſſe. Quicquid nos meliores beatosq; facturũ eſt,aut in aperto,aut in proximo poſuit. Si anim[9] fortuita cõtempſit, [f] ſi ſe ſupra metũ ſuſtulit,nec auida ſpe infinita cõplectitur,ſed didiſcit à ſe petere diuitias:ſi deorũ hominumq;formidinem eiecit, &ſcit non multũ eſſe ab homine timendum,à Deo nihil:ſi contemptor omniũ, quibus torquetur vita, dũ ornatur eo perductus eſt,vt illi liqueat,mortẽ nullius mali eſſe materiam,multorum finem:ſi animum virtuti conſecrauit,& quacũque vocat illa, planũ putat:ſi ſociale animal eſt, & in commune genitus,mundum vtvnam domum ſpectat,& conſcientiam ſuam diis aperit,ſemperque tanquam in publico viuit:ſi ſe magis veritus quàm alios ,ſubductus illis tẽpeſtatibus,in ſolido ac ſereno ſtetit,conſummauit ſcientiam vtilem atque neceſſariam. Reliqua oblectamenta otij ſunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad hæc quoque excurrere,cultũ, nõ robur ingeniis afferentia. Haec Demetrius noſter vtraque manu tenere[2] proficientẽ iubet,nec vſquã dimittere,immo affigere & partẽ ſui facere, eoque II.
quotidiana meditatione perduci,vt ſua ſpõte occurrãt ſalutaria,&vbique ac ſtatim deſiderata præſto ſint, & ſine mora vlla veniat illa turpis honeſtique diſtinctio, ſciatque nec malũ eſſe vllũ niſi turpe,nec bonũ niſi honeſtũ. Hac regula vitae opera diſtribuat: ad hãc legẽ & agat cuncta,& exigat:miſerrimosque mortalium iudicet, in quantiſcunque opibus refulgebunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet. Dicat. ipſe ſibi:[g] Voluptas fragilis eſt & breuis:faſtidit obiecta: quo auidius hauſta eſt citius in cõtrariũ recidens,[h] cui[9] ſubinde neceſſe eſt aut pœniteat aut pudeat.In qua nihil eſt aut magnificũ,aut quod naturã hominis diis proximi deceat. Res humilis, mẽbrorũ turpiũ ac viliũ miniſteriove niẽs,exitu foeda.Iſta eſt voluptas&homine & viro digna,nõ implere corp[9],nec ſaginare,nec cupiditatesirritare,quarũ tutiſſima eſt quies:ſed perturbatione carere, &ea quae hominum inter ſe rixantiũ ambitus concutit, & ea quæ intolerabilis ex alto venit, vbi de diis famae creditũ eſt, vitiisque illos noſtris æſtimauimus. Hãc voluptatẽ aequalem,intrepidã,nunquã ſenſurã ſui tedium percipit hic[3] quẽ deformam[9] cum maxime,[i] qui,vt ita dicã,diuini iuris atque humani peritus,preſentib[9] gaudet ex futuro nõ pẽdet.Nihil enim firmi habet,qui in incerta propẽſus eſt.Magnis itaq; curis exẽpt[9],& diſtorquẽtib[9] mẽtẽ, nihil ſperat,aut cupit,nec ſe mittit in dubiũ,ſuo cõtẽtus.Nec illũ exiſtimes paruo eſſe contẽtũ. omnia illius ſunt.Nõ ſic,quemadmodũ Alexandri fuerũt:cui,quãquã in littore maris rubri ſteterat,plus deerat quàm quà venerat.

Illius ne ea quidem erāt,quae tenebat,aut vicerat,cū in Occeano Onesicritus praefectus classibus praemissus explorator erraret,& bella ignoto mari quaereret. Nō satis apparebat inopem esse,qui extra naturæ terminos arma proferret? qui se in profundū,inexploratū & immēsum,auiditate caeca prorsus immitteret? Quid interest, quot eripuerit regna,quot dederit,quantum terrarum tributo premat? Tantum illi deest, quantū cupit.
III. Nec hoc Alexandri tantū vitiū fuit,quem per Liberi Herculisque vestigia felix temeritas egit,sed omniū quos fortuna irritauit implendo. Cyrum & Cambysen, & totū regni Persici stemma percense. Quem inuenies,cui modū imperij satietas fecerit: qui nō vitā in aliqua vlterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirū est. Quicquid cupiditati contigit,penitus hauritur & cōditur. Nec interest, [k] quantū in id quod inexplebile est, congeras. Vnus est sapiens,cuius omnia sunt,nec ex difficili tuenda. Non habet mittendos trans maria legatos,nec metēda in ripis hostilibus castra,nō opportunis castellis disponēda praesidia,nō opus est legione,nec equestribus turmis. Quemadmodum dij immortales regnum inermes regunt,& illis rerū suarū ex edito tranquilloque tutela est: ita hic officia sua,quamuis latissime pateāt,sine tumultu obit: & omne humanū genus, potentissimus eius optimusque infra se videt. Derideas licet: ingentis spiritus res est,cū Orientem Occidentēque lustraueris animo, quo etiā remota, & solitudinibus intercluſa penetrantur,cum tot animalia,tantam copiā rerū, quas natura beatissime fundit, aspexeris,emittere hāc Dei vocē: Haec omnia mea sunt. Sic fit,vt nihil cupiat: quia nihil est
IIII. extra omnia. Hoc ipsum, inquis, volui. teneo te: volo videre, quomodo ex his laqueis,in quos tua sponte decidisti, expliceris. Dic mihi,quemadmodū potest aliquis donare sapienti,si omnia sapientis sunt? Nā id quoque quod illi donat,ipsius est. Itaque non potest dari beneficiū sapiēti; cui quicquid datur,de suo datur. Atqui dicitis,sapienti posse donari. Idem autē me scito & de amicis interrogare. Omnia dicitis illis esse cōmunia: ergo nemo quicquā amico donare potest: donat enim illi cōmunia. [l] Nihil prohibet aliquid & sapientis esse,& eius qui possidet,cui datum & assignatum est. Sic omnia sapientis esse dico, vt nihilominus proprium quisque in rem suā dominium habeat. Iure ciuili omnia regis sunt. Et tamen illa quorum ad regem pertinet vniuersa possessio, in singulos dominos descripta sunt,& vnaquaeque res habet possessorē suū. Itaque dare regi & domum,& mancipium,& pecuniam possumus: nec donare illi de suo dicimur. Ad reges enim potestas omniū pertinet, ad singulos proprietas. Fines Athenienſiū aut Campanorū vocamus,quos deinde inter se vicini priuata terminatione distinguūt. [m] & totus ager huius aut illius reipublicae est: pars deinde suo domino quæque cēlētur. Ideoque donare agros nostros reip. possumus,quamuis illius esse dicātur. Quia aliter illius sunt, aliter mei. Nunquid dubiū est,quin seruus, cum peculio, domini sit? Dat tamen domino suo munus. Nō enim ideo nihil habet seruus,quia non est habiturus,si dominus illum habere noluerit. Nec ideo non est munus,cum volēs dedit, quia potuit eripi,etiam si noluisset. Quemadmodū probemus omnia (nunc enim omnia sapientis esse, [4] inter nos conuenit) illud quod quæritur colligēdū est, quomodo liberalitatis materia aduersus eum superſit, [n] cuius vniuersa esse contēdimus. Omnia patris sunt, quae in liberorū manu sunt. Quis tamen nescit, donare aliquid & filium patri? Omnia deorum sunt: tamen diis posuimus donum,& stipem iecimus. Non ideo quod habeo,meum nō est,si tuum est. Potest enim idem esse meum & tuum. Is,inquis,cuius prostitutae sunt leno est. Omnia autem sapiētis sunt,inter omnia autē & prostitutae sunt ergo: & prostitutae sapiētis sunt, Leno autem est,cuius prostitutae sunt ergo sapiens est leno. Sic illum vetant emere. dicunt enim: Nemo rem suam emit: omnia autē sapientis sunt: ergo sapiens nihil emit. Sic
V. vetāt & mutuum sumere,quia nemo vsurā pro pecunia sua pendit. Innumerabilia sunt per quae cauillantur,cum pulcherrime quid à nobis dicatur intelligant. Enimuero sic omnia sapiētis esse dico,vt nihilominus propriū quisque in rebus suis dominiū habeat. Quemadmodū sub optimo rege,omnia rex imperio possidet, singuli dominio. Tempus istius probādae rei veniet. Interim hoc huic quaestioni sat est,id quod aliter sapiētis, aliter meum est,me posse donare sapienti. Nec mirū est,aliquid ei cuius est totū, posse donari. Conduxi domū à te. In hac aliquid tuum, aliquid meum. Res tua est: vsus rei tuae, meus est. Itaque nec fructus tanges,colono tuo prohibente,quamuis [o] tua in possessione nascentur: & si annona carior fuerit,aut fames.

Heu frustra magnum alterius spectabis aceruum,

in tuo natum, in tuo positum, in horrea iturum tua. Nec conductum meū, quanquam sis dominus, intrabis: nec seruum tuum,mercenariū meū abduces: & abs te rhedā si cō-

duxero,beneficiũ accipies,si tibi invehiculo tuo sedere permisero. Vides ergo posse fieri, vt aliquis accipiendo quod suum est,munus accipiat. In omnibus istis quae modo retuli,vterque eiusdẽ rei dominus est. Quomodo?quia alter rei dominus est,alter vsus. Libros dicimus esse Ciceronis. Eosdem Dorus librarius suos vocat: & vtrũque verum est. Alter illos tanquam auctor sibi,alter tanquã emptor asserit: Pac recte vtriusque dicũtur esse. Vtriusque enim sunt:sed nõ eodem modo. Sic potest T. Liuius à Doro accipere, aut emere libros suos. Possum donare sapienti,quod viritim meũ est, licet illius sint omnia. Nam cum regio more cuncta possideat, singularum autẽ rerum in vnũquẽque proprietas sit sparsa:& accipere munus,& debere,& emere,& conducere potest. Caesar omnia habet,fiscus eius priuata tãtũ,ac sua:& vniuersa in imperio eius sunt,in patrimonio propria. Quid eius sit,quid non sit,sine diminutione imperij quæritur. Nã id quoque quod tanquam alienũ abiudicatur,aliter illius est. Sic sapiens vniuersa animo possidet, iure ac dominio sua. Bion modo omnes sacrilegos argumentis esse colligit, modo neminem. Cum omnes de saxo deiecturus est,dicit. Quisquis id quod deorũ est,sustulit & cõsumpsit,atque in vsum suum vertit,sacrilegus est. Omnia autẽ deorum sunt. Quod quisque ergo tollit,deorum tollit,quorũ omnia sunt. Ergo quisquis tollit aliquid, sacrilegus est. Deinde cum effringi templa,& expilari impune Capitolium iubet:dicit,nullũ sacrilegiũ esse. Quia quicquid sublatũ est ex eo loco qui deorum erat,in eum transfertur locũ, qui deorum est. Hic respondetur: Omnia quidem deorum esse,sed non omnia diis dicata. In his obseruari sacrilegium, quae religio numini adscripsit. Sic & totum mundũ deorum esse immortalium templũ,solũ quidem amplitudine illorũ ac magnificentia dignũ:& tamen à sacris profana discerni,& non omnia licere in angulo, cui nomen fani impositũ est,quae sub caelo & conspectu siderum licent. Iniuriam sacrilegus Deo quidem nõ potest facere,quem extra ictum sua diuinitas posuit:sed tamen punitur, quia tanquã Deo fecit. Opinio illũ nostra ac sua obligat poenae. Quomodo ergo sacrilegus videtur,qui aliquid aufert sacri,& si quocunque transtulit,quod surripuerat,intra terminos est mũdi:sic& sapienti furtum potest fieri. Aufertur enim illi nõ ex his quae vniuersa habet,sed ex his quibus dominus inscriptus est,q quae vicissim ei seruiunt. Illam alterã possessionẽ agnoscet,hãc nolet habere,& si poterit: emittetque illam vocem,quam s Romanus Imperator emisit, cum illi ob virtutem & bene gestam Remp. tantum agri decerneretur, quantum arando vno die circuire potuisset: Non est,inquit, vobis eo opus ciue, cui plus opus sit,quàm vni ciui. Quãto maioris viri putas, respuisse hoc munus, quàm meruisse? Multi enim Imperatores,fines alijs abstulerunt,sibi nemo constituit. Ergo cum animum sapientis intuemur potentẽ omniũ,& per vniuersa,dimissum,omnia illius esse dicimus:quum ad hoc ius quotidianũ,si ita res tulerit,capite censebitur. Multũ interest, possessio eius animi magnitudine aestimetur,an censu. Hæc vniuersa habere,de quibus loqueris,abominabitur. Non referam tibi Socratem,Chrysippum,Zenonem,& ceteros magnos quidem viros,maiores tamen,quia in laudẽ vetustorũ inuidia non obstat. Paulo ante Demetrium retuli:quem mihi videtur rerũ natura, nostris tulisse tẽporibus, vt ostenderet nec illum à nobis corrumpi, nec nos ab illo corripi posse:virum exactae(licet neget ipse)sapientiae, firmæq; in his quae proposuit constantiae: eloquentiæ vero eius, quae res fortissimas deceat, non concinnatae, nec in verba sollicitae, sed ingenti animo, prout impetus tulit,res suas prosequẽtis. Huic nõ dubito. quin prouidẽtia & talẽ vitã,& talem dicendi facultatẽ dederit,ne aut exemplũ saeculo nostro,aut conuicium deesset. Demetrio si res nostras aliquis deorum possidendas velit tradere sub lege certa,ne liceat donare,affirmauerim,repudiaturũ,dicturũque: Ego vero me ad istud inextricabile pondus non alligo,nec in illam faecem rerum hũc expeditum hominem demitto. Quid ad me defers populorum omnium mala?quæ nec daturus quidẽ acciperem:quoniam multa video,quae me donare nõ deceat. Volo sub conspectu meo ponere, quae gentiũ oculos regumque perstringunt. Volo intueri pretia sanguinis,animarũque vestrarũ. Prima mihi luxuriae spolia propone:siue illa vis r per ordinem expandere, siue (vt est melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratã scrupulosa distinctione testudinẽ, & foedissimorum pigerrimorumque animalium testas,ingentibus pretijs emptas, in quibus r ipsa illa quae placet varietas,subditis medicamentis,in similitudinem veri coloratur. Video istic mensas,& aestimatũ lignum senatoris censu,eo pretiosius,quo illud in plures nodos, arboris infelicitas torsit. Video istic crystallina,quorum accendit fragilitas pretiũ. Omniũ enim rerũ voluptas apud imperitos,ipso quo fugare debet periculo,crescit. Video murrhina pocula. parũ scilicet luxuria magno fuerat, nisi quod vomant, capacibus gemmis

VI. VII. VIII. IX.

nter ſe propinarent. Video vniones,nō ſingulos ſingulis auribus comparatos:[t] iam enim exercitatae aures oneri ferendo ſunt. Iungūtur inter ſe,& inſuper alij binis ſuperponuntur. Non ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat,niſi bina ac terna patrimonia auribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes,ſi veſtes vocandæ ſunt,in quibus nihil eſt quo defendi aut corpus,aut denique pudor poſſit. Quibus ſumptis,mulier parū liquido nudā ſe non eſſe iurabit. Hæc ingenti ſumma ab ignotis etiam ad commercium gentibus accerſuntur,vt matronae noſtræ,ne adulteris quidē,plus ſui in cubiculo quàm in publico oſtēdant. Quid agis auaritia? quot rerum caritate aurū tuum victum eſt? Omnia iſta quae retulit,in maiore honore pretioque ſunt. Nec volo tuas opes recognoſcere, laminas vtriusque materiae,ad quas cupiditas noſtra caligat. At mehercule terra quae quicquid vtile futurum nobis erat protulit,iſta defodit,& merſit, & vt noxiis rebus ac malo gentiū in mediū proditurus,toto pondere incubuit. Video ferrū ex eiſdem tenebris eſſe prolatum,quibus aurū & argentū:ne aut inſtrumētū in cædes mutuas deeſſet, aut pretiū. Et adhuc iſta aliquam materiam habent: eſt in quo errorem oculorū animus ſubſequi poſſit.[v] Video iſtic diplomata,& ſyngraphas,& cautiones, vacua habendi ſimulacra, vmbras quaſdā auaritiae laborantis,per quas decipiāt animum. inanium opinione gaudentē. Quid enim iſta ſunt: Quid fenus,& kalendariū,& vſura niſi humanae cupiditatis extra naturā quaeſita nomina? Poſſum de rerum natura quaeri,quòd aurum argentumque nō interius abſconderit,quòd non illis maius quàm quod detrahi poſſet pōdus iniecerit. Quid ſunt iſtae tabulae,quid computationes, & venale tempus,& ſanguinolentae centeſimae? Voluntaria mala ex conſtitutione noſtra pendentia, in quibus nihil eſt,quod ſubijci oculis,quod teneri manu poſſit, inanis auaritiae ſomnia. O miſerum ſi quē delectat ſui patrimonij liber magnus, & vaſta ſpatia terrarum colēda per vinctos, & immenſi greges pecorum per prouincias ac regna paſcendi,& familia bellicoſis nationibus maior,& aedificia priuata laxitatem vrbium magnarum vincentia. Cum bene iſta, per quae diuitias ſuas diſpoſuit ac fudit, circumſpexerit, ſuperbumque ſe fecerit ſi quicquid habet,ei quod cupit comparet, pauper eſt. Dimitte me, & illis diuitiis meis redde. Ego regnū ſapiētiae noui magnū,ſecurū. Ego ſic omnia habeo, vt omniū ſint. [u] Itaque cum C. Caeſar illi ducenta donaret,ridens reiecit, ne dignam quidem ſummam iudicans,qua non accepta gloriaretur. Dij deaeque, quàm[x] pauxillo illum animū aut honorare voluit,aut corrumpere! Reddendū egregio viro teſtimoniū eſt. Ingētē rē ab illo dici audiui,[y] cum miraretur dementiā eius,quòd ſe putaſſet tanti poſſe mutari. Si tentare,inquit,me conſtituerat,toto illi fui experiendus imperio. Sapienti ergo donari aliquid poteſt,etiam ſi ſapientis omnia ſunt. AEque nihil prohibet, cum omnia amicis dicam[9] eſſe cōmunia,aliquid amico donari. Nō enim mihi ſic cum amico cōmuniaomnia ſunt,quomodo cum ſocio,vt pars mea ſit,pars illius: ſed quomodo patri matrique communes liberi ſunt: [z] quib[9] cū duo ſint, nō ſinguli ſingulos habēt,ſed ſinguli binos. Primū omniū iam efficiā,vt quiſquis eſt iſte,qui me in ſocietatem vocat,ſciat ſe nihil mecū habere cōmune. Quare? quia hoc conſortiū ſolū inter ſapientes eſt,inter quos amicitia eſt. Ceteri nō magis amici ſunt,quàm ſocij. Deinde pluribus modis communia ſunt. [6] Equeſtria omniū equitū Romanorū ſunt.[a] in illis tamē locus meus fit proprius, quem occupaui. Hoc ſi cui ceſſi,quāuis illi communi re ceſſerim,tamē aliquid dediſſe videor. Quædam quorumdā ſub certa condicione ſunt. Habeo in equeſtribus locum, non vt vendā, non vt locem, non vt habitem, in hoc tantum vt ſpectem. Propterea non mentiar,ſi dicā me habere in equeſtribus locū: ſed cum in theatrū veni,ſi plena ſunt equeſtria,& iure habeo locū illic,quia ſedere eſt mihi liberum:& non habeo,quia ab his, cū quibus ius mihi loci cōmune eſt,occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus,cōmune eſt nobis: ſed illi[9] propriū eſt,qui tenet. [b] Vti illo nolente non poſſū. Derides me,inquis. Si quod amici eſt, meū eſt,licēat mihi vēdere. Nō licet. Nā nec equeſtria, & tamē cōmunia tibi cū ceteris equitibus ſunt. Nō eſt argumētū,ideo aliquid tuū nō eſſe, quia vendere nō potes,quia cōſumere,quia mutare in deterius aut meli[9] nō potes. Tuū enim eſt etiā quod ſub lege certa tuū eſt. Accepi,ſed certe nō minus habes. [7] Ne te trahā lōgius, Beneficiū maius eſſe nō poteſt. ea per quæ beneficiū datur,poſſunt eſſe maiora, & plura,in quae ſe beneuolētia effundat,& ſic ſibi indulgeat, quemadmodū amātes ſolēt: quorū plura oſcula,& complexus arctiores nō augent amorē,ſed exercēt. Hæc quoque quaevenit quaeſtio profligata eſt in prioribus. Itaque breuiter perſtringetur. Poſsūt enim in hāc quae data ſunt alijs argumēta trāsferri. Quæritur,an qui omnia fecit, vt beneficiū redderet,reddiderit. Vt ſcias,inquit,illū non reddidiſſe,omnia fecit, vt redderet.

Apparet ergo,non esse id factum,cuius faciẽdi occasionem non habuit. Vt creditori suo pecuniam non soluit is,qui vt solueret,vbique quaesiuit,nec inuenit. Quaedam eius cõditionis sunt,vt effectum praestare debeant: quibusdam pro effectu est, omnia attentasse, vt efficerent. Si omnia fecit vt sanaret, peregit medicus partes suas. Etiam damnato reo,oratori constat eloquẽtiae officium: si omni arte vsus est. Laus imperatori etiam victo,& duci redditur,si & prudentia, & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. Omnia fecit,vt beneficiũ redderet. obstitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, [c] quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare non potuit,sano assidere, felici succurrere. Gratiam retulit,etiam si tu beneficium non recepisti. Praeterea huic intẽtus semper,& huius rei tempus operiens,qui in hoc multum curae, multum sedulitatis impendit,plus laborauit,quàm cui cito referre gratiam contigit. XIIII. Debitoris exemplum dissimile est:cui parum est pecuniam quaesisse,nisi soluit. Illic enim stat acerbus super caput creditor.qui nullum diem gratis occidere patiatur: [d] hic benignissimus,qui te cum cursantem & sollicitum atque anxium viderit,dicat: Mitte hanc de pectore curam. Desine tibi molest⁹ instare. Omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis, si me quicquam amplius desiderare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic,inquit,mihi. reddidisse beneficium dices illum,qui [e] sic gratiam retulit. Eodem ergo loco est, qui reddidit , & qui non reddidit. [f] Contra nunc illud pone , si oblitus esset accepti beneficij , si ne tentasset quidem gratus esse,negares illum gratiam retulisse? At hic diebus noctibusq; se lassauit, & omnibus alijs renunciauit officiis, huic vni imminens, & opperiens, ne qua se fugeret occasio. Eodem ergo loco erunt,ille qui curam referẽdae gratiae abiecit,& hic qui nunquam ab illa recessit? Iniquus es,si rem à me exigis,cum videas animum nõ defuisse. Ad summam,puta,cum captus esses, me pecuniam mutuatum, & rebus meis in securitatem creditoris oppositis,nauigasse hieme tam saeua, per infesta latrociniis littora, emensum quicquid periculi afferre potest etiam pacatũ mare : peragratis omnibus solitudinibus, cum quos nemo nõ fugiebat ego quaererem,tandem ad piratas perueni : & iam te alius redemerat. negabis me gratiam retulisse? [h] etiam si in illa nauigatione pecuniam, quam saluti tuae contraxeram,naufragus perdidi, etiam vbi in vincula quae detrahere tibi volui,ipse incidi:negabis me retulisse gratiam? At mehercle [g] Athenienses,Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas vocant: & Mucij manus in hostili ara relicta, instar occisi Porsenae fuit. Et semper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum propositi operis enituit. Plus praestitit,qui fugientes occasiones secutus est,& alia atq; alia captauit, per quae referre gratiam posset,quàm is quem sine vllo sudore gratũ prima fecit occasio. Duas,inquit,res ille tibi praestitit,voluntatem & rem. Tu quoque illi duas debes. Merito istud diceres ei qui tibi reddidit voluntatem otiosam. [i] Huic vero,qui & vult,& XV. conatur,& nihil intentatum relinquit,non potes dicere. vtrunque enim praestat,quantum in se est. Deinde non semper numero numerus aequandus est. Aliquãdo vna res pro duabus valet. Itaque in locum rei succedit tam propensa voluntas, & cupida reddendi. Quòd si animus sine te ad referendam gratiam nõ valet, nemo aduersus deos gratus est, in quos voluntas sola confertur. Diis inquit,nihil aliud praestare possumus. Sed si huic quoque cui referre gratiam debeo,nihil aliud praestare possum,quid est quare nõ eo aduersus hominem gratus sim,quo nihil amplius in deos confero? Si tamen quid sentiam XVI. quaeris,& vis signare responsum: Hic beneficiũ recepisse se iudicet: ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat: ille se teneat. [k] Hic dicat,Habeo: ille respondeat,Debeo. In omni quaestione propositum sit nobis bonum publicũ , Praecludendae sunt excusationes ingratis, ad quas refugere possint, & sub quibus infitiationem suam tegere. Omnia feci. Fac etiam nunc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores nostros fuisse,vt non intelligerent iniquissimum esse, eodem loco haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat,libidine aut alea absumpsit, & eũ qui incendio,aut latrocinio,aut aliquo casu tristiore,aliena cum suis perdidit? Nullam excusationem receperunt, vt homines scirẽt fidem vtique praestandam. Satius enim erat à paucis etiam iustam excusationem nõ accipi,quàm ab omnibus aliquam tentari. Omnia feci sti vt redderes. [l] Hoc illi satis sit:tibi parum. Nam quemadmodum ille,si enixam & sedulam operam transire pro irrita patitur,cui gratia referatur indignus est:ita tu ingratus es , nisi ei qui voluntatem bonam insolutum accepit, eo libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc,nec testeris: occasiones reddẽdi nihilominus quaeras. Redde illi,quia repetit: huic,quia remittit. illi,quia malus: huic,quia non malus. Ideoque non est quòd ad te hanc quaestionem iudices pertincre:an quod beneficium quis à sapiente acceperit , reddere debeat , si ille desinit esse

ſapiẽs, & in malũ verſus eſt. Redderes enim & depoſitũ, quod à ſapiẽte accepiſſes, & etiã malo redderes creditũ, quid eſt, cur nõ & beneficiũ? Quia mutat° eſt ille, te mutat? Quid? ſi quid à ſano accepiſſes, ægro nõ redderes: cũ plus ſemper imbecillo amico debeam? 9 & hic æger eſt animo. adiuuetur, feratur. Stultitia morb° eſt animi. Diſtinguẽdũ hoc, quo magis intelligatur, exiſtimo. Duo ſunt beneficia. Vnũ, quod dare niſi ſapiẽs ſapiẽti non poteſt: hoc eſt abſolutũ & verũ beneficiũ. Alterũ vulgare, plebeiũ, cuius m inter nos imperitos commerciũ eſt. De hoc nõ eſt dubiũ, quin illi qualiſcunq; eſt debeã reddere, ſiue homicida, ſiue fur, ſiue adulter euaſit. Habẽt ſcelera leges ſuas. Melius iſtos iudex, quàm ingratus, emẽdat. Nemo te malũ, quia eſt, faciat. n Malo beneficiũ proijciã, bono reddã. Huic, quia debeo: illi, ne debeã. De altero beneficij genere dubitatur, quod ſi accipere nõ potui niſi ſapiẽs, ne reddere quidẽ niſi ſapiẽti poſſum. Puta enim me reddere. ille non poteſt recipere. Nõ eſt iã huius rei capax. Scientiã vtendi perdidit. Quid ſi me remittere mãco pilã iubeas? Stultũ eſt dare alicui, quod accipere nõ poſſit. Vt reſpõdere ab vltimo incipiã: Nõ dabo illi, quod accipere nõ poterit: reddã, etiã ſi accipere nõ poterit. Obligare enim non poſſum, niſi accipientẽ: liberari tantũ, ſi reddo, poſsũ. Ille vti illo nõ poterit. Viderit. penes illum erit culpa, nõ penes me. Reddere eſt, inquit, accepturo tradidiſſe. Quid enim ſi cui vinũ debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidiſſe te dices, aut reddere voles, quod dum redditur, inter duos perit? Reddere, eſt id quod debeas, ei cuius eſt, volẽti dare. Hoc vnũ mihi præſtandũ eſt. ° Vt quidẽ habeat, quod à me accepit, iã vlterioris eſt curæ. Non tutelã illi, ſed fidẽ debeo: multoq; ſati° eſt, illũ non habere, quã me non reddere. Et creditori ſtatim in macellũ laturo, quod accepit, reddam. Etiam ſi mihi adulterã cui numerem, delegauerit, ſoluam: & ſi nũmos quos accipiet, in ſinũ ſuum diſcinctũ fundet, dabo. Reddendũ enim mihi eſt: nõ ſeruandũ, cũ reddidero, aut tuendũ. Beneficij accepti, nõ redditi cuſtodiã debeo. Dũ apud me eſt, ſaluum ſit. Ceterũ licet accipiẽtis manibus effluat, dandũ eſt repoſcenti. Reddã bono, cũ expediet: malo, cũ petet. Tale, inquit, beneficiũ, quale accepiſti, nõ illi potes reddere. Accepiſti enim à ſapiẽte: ſtulto reddis. 9 P immo reddo illi quale nũc poteſt accipere: nec per me fit derius, ſed per illũ. Id quod accepi reddam. Cui ſi ad ſapiẽtiam redierit, reddã quale accepi: dũ malus eſt, reddã quale ab illo poteſt accipi. Quid, inquit, ſi nõ tantũ malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis 10 Apollodorus, aut Phalaris: & huic beneficiũ quod acceperas reddes? Mutationẽ ſapiẽtis tantã natura nõ patitur. Nã in peſſima ab optimis laps°, neceſſe eſt etiã in malo veſtigia boni teneat. Nunquã in tantũ virtus exſtinguitur, vt nõ certiores animo notas imprimat, quàm vt illas eradat vlla mutatio. Feræ inter nos educatæ cũ in ſiluas eruperũt, aliquid mãſuetudinis priſtinæ retinẽt: tantũq; à placidiſſimis abſunt, quantũ à veris feris & nunquã humanã manũ paſſis. Nemo in ſummã nequitiam incidit, qui vnquã hæſit ſapientiæ. Altius infectus eſt, quã vt ex toto elui, & trãſire in colorẽ aliũ poſſit. Deinde interrogo, vtrũ iſte ferus ſit animo tantũ, an & in perniciẽ publicã excurrat. Propoſuiſti enim mihi Apollodorum & Phalarin tyrãnum, quorũ ſi naturã habet 9 intra ſe malus, quid ni ego iſti beneficiũ ſuum reddã, ne quid mihi cũ eo ſit iuris amplius? Si vero ſanguine humano nõ tantũ gaudet & paſcitur, ſed & ſupplicijs omnium ætatũ crudelitatẽ inſatiabilem exercet, nec ira, ſed auiditate quadã ſæuiẽdi furit, ſi in ore parentũ filios iugulat, ſi nõ cõtentus ſimplici morte, diſtorquet, nec vrit ſolũ perituros, ſed excoquit, 11 ſi ara eius cruore ſemper recenti madet: parũ eſt huic beneficiũ non reddere. Quicquid erat, quo mihi cohæreret, interciſa iuris humani ſocietas abſcidit. Si præſtitiſſet quidẽ mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret: quicquid meruerat perdidiſſet, & referre illi gratiã ſcelus haberetur. ſi nõ patriã meã impugnat, ſed ſuæ grauis eſt, & ſepoſitus à mea gente, ſuã exagitat, abſcidit nihilominus illũ tanta prauitas animi: etiam ſi non inimicũ, inuiſum mihi efficit: priorq; mihi ac potior eius officij ratio eſt, quod humano generi, quàm quod vni homini debeo. Sed quãuis hoc ita ſit, & ex eo tempore r omnia mihi in illum ſint libera, ex quo, corrumpendo fas omne, vt nihil in eum nefas eſſet, effecerit: illum mihi ſeruandũ modum credam, vt ſi beneficium illi meum neque vires maiores daturũ eſt in exitium commune, nec confirmaturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi ſine pernicie publica poſſit, reddam. Seruabo filiũ ei 9 infantẽ. Quid hoc beneficiũ obeſt cuiquam eorum quos crudelitas eius lacerat? Pecuniam quæ ſatellitẽ ſtipẽdio teneat, non ſubminiſtrabo. Si marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquã id quo luxuria eius inſtruitur: militẽ & arma non ſuggerã. Si pro magno petet munere artifices ſcænæ, & ſcorta, & quæ feritatem eius emolliant, libens offeram. 12 ſ Cui triremes & ceraſtas non mitterem, luſorias & 13 cubiculatas, & alia ludibria regum in mari

laſciuientiũ mittam. Et ſi ex toto eius ſanitas deſperata fuerit,[14] eadem manu beneficiũ omnibus dabo, illi reddam: [t] quãdo ingenijs talib⁹ vitae exitus remediũ eſt: [v] optimumque eſt obire ei, qui ad ſe nunquã rediturus eſt. Sed hæc rara nequitia eſt, & ſemper portenti locó habita fuit, vt hiatus terræ, & de cauernis maris ignium eruptio. Itaque ab illa recedamus. De his loquamur, quæ deteſtamur ſine horrore. Huic homini malo, quẽ inuenire inquolibet foro poſſum, quem ſinguli timent, reddã beneficiũ, quod accepi. Non oportet mihi nequitiã eius prodeſſe,[u] quòd in me nõ eſt, redeat domũ bonus an malus. [x] Quàm diligẽter iſtud excuterẽ, ſi non redderem, ſed darem? Hic locus fabulam poſcit.

Pythagoricus quidam emerat à ſutore[15] phaecaſia, rem magnã, nõ praeſentibus nummis. Poſt aliquot dies venit ad tabernam redditurus: & cũ clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuã? ſutor ille quẽ quæris, elatus cõbuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in æternum noſtros amittim⁹: tibi minime, qui ſcis futurum, vt renaſcatur. iocatus in Pythagoricum. [y] At philoſophus noſter treis aut quatuor denarios (non inuita manu) domum retulit, ſubinde concutiẽs. Deinde cum reprehẽdiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam voluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellũ, redit ad eãdem tabernam, & ait: Ille tibi viuit. tu redde, quod debes. Deinde[16] per cloſtrũ qua ſe cõmiſſura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit, poenas à ſe exigens improbae cupiditatis, ne alieno aſſueſceret. Quod debes, quære cui reddas. Et ſi nemo poſcet, ipſe te appella. Malus an bonus ſit,[z] ad te non pertinet. Redde & accuſa, nõ oblitus,[a] quemadmodũ inter vos officia diuiſa ſunt. Illi obliuio imperata eſt, tibi meminiſſe mandauimus. Errat tamen, ſi quis exiſtimat, cum dicim⁹ eum qui beneficiũ dedit, obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimae.[b] Quaedam præcipimus vltra modum, vt ad verum & ſuum redeant. Cum dicimus, Meminiſſe non debet: hoc volumus intelligi, prædicare non debet, nec iactare, nec grauis eſſe. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus circulis narrant. Hoc ſobrij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis cõmittunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit, iuſſimus, & plus imperando quã præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus. Quoties parum fiduciæ eſt in his quibus imperas, amplius eſt exigendum quàm ſatis eſt, vt præſtetur quantum ſatis eſt.[c] In hoc omnis hyperbole excedit, vt ad verum mendacio veniat. [d] Itaque ille cum dixit,

Quis candore niues anteirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: vt crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulus, violentior amne:

ne hoc quidem ſe perſuaſurũ putauit, aliquem tam immobilẽ eſſe, quàm ſcopulũ. Nunquam tantum ſperat hyperbola, quantũ audet: ſed incredibilia affirmat, vt ad credibilia perueniat. Cum dicimus, Qui beneficiũ dedit, obliuiſcatur: hoc dicim⁹, ſimilis ſit oblito. Memoria eius non appareat, nec incurrat. Cum dicimus, beneficiũ repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: ſæpe enim op⁹ eſt malis exactore, etiã bonis admonitore. Quid ergo? [e] occaſionẽ ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe aut mentiatur, aut doleat? Interueniat aliquãdo admonitio, ſed verecunda, quæ non poſcat, nec in ius vocet. Socrates amicis audientibus: Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Neminem popoſcit, omnes admonuit. à quo acciperet, ambit⁹ fuit. Quid ni eſſet? Quantulũ enim erat, quod Socrates accipiebat? At multũ erat, fuiſſe, à quo Socrates acciperet. Non illos caſtigare mollius potuit, Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberẽ. Poſt hæc quiſquis properauerit, ſero dat. Iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores repetere prohibemus: non vt nunquam fiat, ſed vt parce. Ariſtippus aliquãdo delectatus vnguẽto: Male, inquit, iſtis effeminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt. Idem dicendũ eſt: Male iſtis improbis & importunis beneficiorum ſuorũ quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionẽ inter amicos ſuſtulerunt. Ego tamen vtar hoc iure amicitiæ, & beneficiũ ab eo repetam, à quo petiſſem, qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Nunquã, ne querẽs quidem, dicam:

— Eiectum littore egentem
Excepi, & regno demens in parte locaui.

[17] Non eſt iſta admonitio, non: conuicium eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere. Hoc eſt efficere, vt ingratum eſſe, aut liceat, aut iuuet. Satis, abundeque eſt, ſubmiſſis & familiaribus verbis memoriam reuocare:

Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum. ---

XXI. XXII. XXIII. XXIIII. XXV.

xvi. Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectum littore egentem excepisti. Sed nihil, inquit, profecimus: dissimulat, oblitus est. Quid facere debeã? Quæris rem maxime necessariam, & in qua hãc materiã consummari decet, quemadmodũ ingrati ferendi sint. Placido animo, mansueto, magno. Nunquã te tam inhumanus, & immemor, & ingratus offendat, vt non tamẽ dedisse delectet. Nunquã in has voces iniuria impellat: Vellem non fecisse. Beneficij tui etiam infelicitas placeat. Semper illum pœnitebit, si te ne nũc quidẽ pœnitet. Nõ est, quod indigneris tanquã aliquid noui acciderit: magis mirari deberes, si non accidisset. Aliũ labor, alium impensa deterret: alium periculũ, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur accepisse: aliũ ignorantia officij, aliũ pigritia, aliũ occupatio. Aspice quemadmodũ immensæ hominũ cupiditates hient semper & poscant. Non miraberis ibi neminem reddere, vbi nemo satis accipit. Quis est istorũ [f] tam firmæ voluntatis ac solidæ, vt tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine insanit, alius abdomini seruit, alius lucri totus est, cuius summã non vinces. alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adiice torporem mentis ac seniũ, & huic contrariã inquieti pectoris agitationẽ, tumultusque perpetuos. Adiice æstimationẽ sui nimiam & tumorem, obquæ contẽnendus est, insolentem. Quid cõtumaciã in peruersa nitentium, quid leuitatem g semper alio transilientẽ loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nũquam fidele cõsilium daturus timor, & mille errores, [h] quibus voluimur: audacia timidissimorum, discordia familiarissimorũ, & publicũ malũ, incertissimis fidere, fastidire possessa, [i] xvii. quæ consequi posse spes non fuit. Inter affectus inquietissimos, rem quietissimam, fidem quaeris? Si tibi vitæ nostræ vera imago succurret, videberis tibi videre [k] captae cum maxime ciuitatis faciem, in qua, omisso pudoris rectique respectu, vires in consilio sunt, velut signo ad permiscẽda omnia dato. Nõ igni, nõ ferro abstinetur. Soluta legibus scelera sũt. Nec religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices texit, vllũ impedimẽtum est ruentiũ in prædã. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex profano, hic sacra rapit, hic effringit, hic trãsilit, hic non contẽtus angusto itinere, [l] ipsa quib⁹ arcetur, euertit, & in lucrũ ruina venit. Hic sine cæde populatur, hic spolia cruẽta manu portat. Nemo nõ fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, ne tu nimis fortunæ cõmunis oblitus es, qui quæris inter rapientes referẽtem. Si indignaris ingratos esse, indignare luxuriosos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare ægros, deformes, senes pallidos. Est istud graue vitium, est intolerabile, & quod dissociet homines, quod concordiã, qua imbecillitas nostra fulcitur, scindat ac dissipet: Sed vsque eo vulgare est, vt illud nec qui xviii. queritur quidem effugerit. Cogita tecum, an quibuscunque debuisti, gratiã retuleris, an nullum vnquã apud te perierit officium, [m] an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data sunt, ante adolescentiã elapsa: quæ in iuuenem collata sunt non perdurasse in senectutẽ. Quaedã perdidimus, quaedã proiecimus, quaedam è conspectu nostro paulatim exierũt: à quibusdã oculos auertimus. Vt excusem tibi imbecillitatem tuã, in primis fragilis est memoria, & rerũ turbæ non sufficit. Necesse est quãtum recipit, emittat, & antiquissima recentissimis obruat. Sic factũ est, vt minima apud te nutricis esset auctoritas, quia beneficiũ eius longius ætas sequẽs posuit. Sic factum est, vt præceptoris tibi non esset vlla veneratio. Sic euenit, vt circa consularia occupato comitia, aut sacerdotiorũ cãdidato, quæsturæ suffragator excideret. Fortasse vitiũ, de quo quereris, si te diligenter excusseris, in sinu inuenies. Iniq; publico irasceris crimini, stulte tuo. Vt absoluaris, ignosce. Meliorẽ illũ facies ferendo, vtiq; peiorem exprobrando. Non est, quòd frontem eius indures. sine, si quid est pudoris residui, seruet. Saepe dubiam verecundiam vox conuiciantis clarior rupit. Nemo id esse quod etiam videtur, timet. Deprehensus pudor amittitur. xix. Perdidi beneficium. Nunquid quæ consecrauimus, perdidisse nos dicimus? Inter consecrata beneficium est, etiam si male respondit, bene collocatum. Nõ est ille, qualem sperauimus. [n] Simus quales fuimus nos, ei dissimiles. [o] damnũ tunc factũ, nunc apparuit. Ingratus non sine nostro pudore protrahitur: quoniã quidem querela amissi beneficij, non bene dati signũ est. Quantum possumus, causam eius apud nos agamus: fortasse non potuit, fortasse ignorauit: fortasse facturus est. Quædã nomina bona, lentus ac sapiẽs creditor fecit, qui sustinuit, ac mora fouit. Idem nobis faciendum. xx. Nutriamus fidem languidam. Perdidi beneficium. Stulte, non nosti detrimenti tui tempora. perdidisti, sed cum dares. Nũc palam factum est. Etiam in his quæ videntur in perdito, moderatio plurimũ profuit. Vt corporum, ita animorum molliter vitia tractanda sunt. Sæpe quod explicauit mora, pertinacia trahentis abruptũ est. Quid opus est maledictis? quid querelis? quid insectatione? quare illũ liberas? quare dimittis? Si ingrat⁹ est,

iam nihil debet. Quae ratio eſt exacerbare eum,in quem magna contuleris, vt ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrocinium ſibi noſtra infamia quærat. Nec deſit qui dicat:Neſcio quid eſt,quòd eum,cui tantũ debuit,ferre non potuit.Subeſt aliquid. Nemo non ſuperioris dignitatem querendo,etiam ſi nõ inquinauit,aſperſit. Nec quiſquam fingere contentus eſt leuia,cũ magnitudine mendaciis fidem quærat. Quanto illa melior via, qua ſeruatur illa ſpecies amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatem velit, etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duri infeſtique aduerſus diligenda animi eſt,[18] vt etiam vi tractus bonos non amet: quibus hoc quoque coepit debere,quod impune non ſoluit.Ad illa itaq; cogitationes tuas flecte. Non eſt mihi relata gratia.Quid faciam?Quod dij omnium rerum optimi auctores,[P] qui beneficia ignorantibus dare incipiunt,ingratis perſeuerant.Alius illis obiicit negligẽtiam noſtri,alius iniquitatem: alius illos extra mundum ſuum proijcit, & ignauos, hebeteſq; ſine luce, ſine vllo opere deſtituit.Alius ſolem cui debemus,quòd inter laborem quietemque tempus diuiſimus, quòd non tenebris immerſi confuſionem aeternae noctis effugimus, quòd annum curſu ſuo temperat,& corpora alit,ſata euocat,percoquit fruct⁹,[19] ſaxũ aliquod, aut[20] fortuitorum ignium globum,& quiduis potius quàm deum appellat.Nihilomin⁹ tamen more optimorum parentum,qui maledictis ſuorum infantium arridẽt,nõ ceſſant dij beneficia congerere,de beneficiorum auctore dubitantibus: ſed aequali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt,vnam potentiam ſortiti,prodeſſe.Spargũt opportunis imbribus terras: maria flatu mouẽt, ſiderum curſu notant tempora, hiemes aeſtateſque interuentu lenioris ſpiritus molliunt, errorem labentium animarum placidi ac propitij ferunt.Imitemur illos.Demus,etiam ſi multa in irritum data ſint. Demus nihilominus alijs,demus ipſis,apud quos iactura facta eſt.Neminem ab excitanda domo ruina deterruit: & cum penates ignis abſumpſit fundamenta repente adhuc area ponimus,& vrbes hauſtas ſaepius eodem ſolo cõdimus. Adeo ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terra marique humana opera ceſſarent, niſi male cadẽtia iterum tentare libuiſſet. XXXI.

Ingratus eſt.nõ mihi fecit iniuriam,ſed ſibi.Ego beneficio meo,cum darem,vſus ſum. Nec ideo pigrius dabo,ſed diligentius. Quod in hoc perdidi,ab alijs recipiam. Sed huic ipſi beneficium dabo iterum,& tanquam bonus agricola,cura cultuque ſterilitatem ſoli vincam. Perijt mihi beneficiũ: iſte omnibus.[T] Non eſt magni animi,dare,& perdere: hoc eſt magni animi,perdere & dare. XXXII.

LIBRI VLTIMI DE BENEFICIIS FINIS.

M. ANTONII MVRETI AD SEPTIMVM LIBRVM SENECÆ DE BENEFICIIS, NOTÆ.

NON[1] ſeruet portionem ſuam,] *Fortaſſis legendum* proportionem. CAP. I.

2 Proficientem] τὸν προκόπτοντα, *propria vox Stoicæ diſciplinæ.* II.

3 Quem deformamus] *Deformare eſt* ἀποτυπῶσαι. *Vtitur hoc verbo & Cicero eodem ſenſu.*

4 Inter nos conuenit.] *Alij inepte,* Inter duos conuenit. IIII.

5 Romanus Imperator *Vide quæ ſcripſi capite XVII. libri XIX. Variarum lectionum.* VII.

6 Equeſtria] *Ita vocat quatuordecim illos gradus, in quibus ſpectandi cauſa ſedere niſi equitibus Romanis lege* Roſcia *non licebat.* XII.

7 Ne te traham longius,] *Perſpicuum eſt multa hoc loco deeſſe: in quibus hoc diſputabatur,poſſet ne beneficium aliud alio maius eſſe. Concludit autem Seneca conuenienter diſciplinae Stoicorum,beneficia quidem ipſa neque maiora, neque minora eſſe poſſe: paria enim ſunt omnia* κατορθώματα, *ſed materiam beneficij poſſe eſſe aut maiorem aut minorem.* XIII.

8 Athenienſes Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas vocant.] *Quanquam non tyrannum ipſum, ſed tantum fratrem illius interfecerunt. Vide Thucydidem libro ſexto.* XIIII.

9 Immo reddo illi] *Locum hunc,vt alios ſane quàm multos, deprauauerat Eraſmus.*

10 Apollodorus aut Phalaris] *Hos coniungit etiam libro ſecundo de ira. Et Phalaris quidem vulgo notus eſt: Apollodorus nõ item.Meminit illius Plutarchus in commẽtario quo docet, Philoſophum vel maxime cum principibus viris diſputare debere,his verbis:* τὸς δ' Ἀπολλοδώρου τοῦ τυράννου, καὶ Φαλάριδος, καὶ Διονυσίου φίλους καὶ συνήθης ἀπετυμπάνιζον, ἐφέλκουσι, καὶ ἐνεπίμπρασαν. XIX.

Meminit & Suidas vbi de Hieronymo tyranno differit, quo ait neque Phalarin, neque Apollodorũ, neque alium fuisse vllum tyrannum sæuiorem.

11 Si ara eius est cruor & semper recenti madet:] *Non dubito quin legendum sit*, Si ara eius cruore semper recenti madet. *Sed tamen quia coniectura tantum fretus ita iudico, aliorum iudicium facere malui.*

xx. 12 Cui triremes & cerastas] *Ita plane legendum, non vt antea*, ceratas. *Multis nauibus de nominibus animalium imponebant nomina, cerastas, pristes, tigres, centauros, cercuros, alia eiusmodi.*

13 Cubiculatas,] *Ita expressit thalamegos. Suetonius Græcam appellationem retinere maluit.*

14 Eadem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam:] *Hoc dicit: eum interficiam. Consceleratis enim hominibus duo tantum bona euenire posse docet Plato: vt aut corrigantur, aut moriantur. Illo fit, vt boni esse incipiant: hoc, vt peccare desinant.* 10

xxi. 15 Phaecasia.] *Genus calceamenti rustici. Hesychius.*

16 Per clostrum] *Per seram. Clostrum seu claustrum à claudendo, vt haustrum ab hauriendo. Plautus:*

Bene vale anime mi: nam sonitum & crepitum claustrorum audio.

Virgilius: Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt.

Hoc enim dicit, eos fremere circa ipsos obices portarum, si qua exitus detur, erumpere cupientes.

xxv. 17 Non est ista admonitio, non: conuicium est.] *Sic Cicero*: Non sunt hæc ab indulgentia nostra, non habent radices suas. *Alij inepte scripserunt*, Immo. 20

xxxi. 18 Vt etiam vitiatus] *Corrupta vox, quam quomodo emendem, non habeo.*

19 Saxum aliquod,] *Anaxagoræ ea stultitia fuit, qui dicebat solem esse μῶδρον ἀλῳπυρον.*

20 Fortuitorum ignium globum,] *Epicuri deliramentum, conuenire ignes, & ardoris semina, Quæ faciunt solis noua semper lumina gigni. Lucretius libro quinto.*

L. ANNAEI

L. ANNÆI SENECAE
AD LVCILIVM
EPISTOLAE.

Epistola I.

[1] TA, fac mi Lucili: vindica te tibi, & tempus quod adhuc [2]aut auferebatur, [3]aut surripiebatur, [4] aut excidebat, collige & serua. [5] Persuade tibi hoc sic esse vt scribo. quædã tẽpora eripiũtur nobis, quaedã subducuntur, quædã effluunt. Turpissima tamẽ est iactura, quæ per negligentiã fit: & si volueris attẽdere, magna vitæ pars elabitur [6] male agentibus, maxima [7] nihil agentibus, tota [8] aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretiũ tempori ponat? qui diem æstimet? qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, [a]quòd [9] mortẽ prospicim [9]. magna pars eius iam praeteriit. quicquid aetatis retro est. mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas cõplectere: sic fiet, vt minus ex crastino pendeas, si hodierno [10] manum iniecceris. [11] Dum differtur vita, transcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt: tempus tantum nostrum est. [b] In huius rei vnius fugacis ac lubricae possessionem natura nos misit, [c] ex qua nos expellit quicunque vult. [d] sed tanta stultitia mortalium est vt quæ minima & vilissima sunt, certe reparabilia, [e] imputari sibi, [12] cum impetrauere, patiantur: nemo se iudicet quicquam debere, qui tempus accepit: cum interim hocvnũ est, quod ne gratus quidem potest reddere. Interrogabis fortasse, quid ego faciã, qui tibi ista praecipio. Fatebor ingenue: quod apud luxuriosum, sed diligentẽ, euenit: Ratio mihi cõstat impensae. Nõ possum dicere, me nihil perdere: sed quid perdã, & quare, & quemadmodum, dicã: causas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi quod plaerisque non suo vitio ad inopiã redactis, omnes ignoscunt, nemo succurrit. [f] Quid ergo est? Non puto pauperem, [13] cui quantulumcunque supereſt, sat est. Tu tamen malo serues tua, & [14] bono tempore incipias. Nam, vt visum est maioribus nostris: [15] Sera parsimonia in fundo est. [16] Non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet.

Epistola II.

EX his quae mihi scribis, ex his, quae audio, bonam spem de te cõcipio. non discurris, nec locorum mutationibus inquietaris. AEgri animi ista iactatio est. Primũ argumẽtum [a] cõpositae mentis existimo, posse consistere, & secũ morari. Illud vide, ne ista lectio multorum auctorũ & omnis generis voluminũ, habeat aliquid vagũ & instabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquã est, qui vbiq; est. In peregrinatione vitã agẽtib [9] hoc euenit, vt multa hospitia habeãt, nullas amicitias. Idẽ accidat necesse est iis qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properãtes transmittũt. Nõ prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sũptus emittitur. Nihil aeque sanitatẽ impedit, quàm remediorũ crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricẽ, in quo medicamẽta tentantur. Nõ coalescit plãta quae saepe trãsfertur. nihil tã vtile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non possis quantũ habueris, sat est habere quantum legas, Sed modo, inquis, hunc librum euoluere volo, modo illum. Fastidiẽtis stomachi est, multa deguſtare: [b] quæ vbi varia sunt & diuersa, inquinãt, nõ alunt. Probatos itaque semper lege: [c] & si quando ad alios diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus [9] paupertatẽ, aliquid aduersus [9] mortẽ auxilij cõpara, nec minus aduersus ceteras pestes. Et cum multa percurreris, vnũ excerpe, quod illo die cõcoquas. Hoc ipse quoque facio: ex pluribus quae lego, aliquid apprehendo. Hodiernũ hoc est, quod apud Epicurum nactus sum. Soleo enim & in aliena castra transire, nõ tanquã transfuga, sed tãquã explorator. Honesta, inquit, res est, læta paupertas. Illa vero non est paupertas, si laeta est. Cui enim cum paupertate bene conuenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, aut feneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda cõputat? Quis sit diuitiarum modus, queris? Primus habere quod necesse est, proximus, quod sat est.

Epistola III.

EPISTOLAS ad me perferendas tradidisti, vt scribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicẽ, quia nõ soleas nec ipse quidem hoc facere. Ita eadẽ epistola illũ & dixisti amicũ, & negasti. Itaque sic priore illo verbo quasi publico vsus es, & sic illum amicũ vocasti, quomodo omnes cãdidatos, bonos viros dicimus, quomodo obuios, si nomen non succurrit, dominos salutamus. Hoc abierit. Sed si aliquem amicum existimas, cui non tantumdem credis quantũ tibi, vehemẽter erras, & nõ satis nosti vim veraeamicitiae. [errat & ille, qui amicũ in atrio, quaerit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malũ occupatus homo & bonis suis obsessus, quàm quòd amicos sibi putat, quibus ipse non est.] Tu vero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiã credendum est, ante amicitiam iudicãdũ. Isti vero præpostere officia permiscent, qui contra praecepta Theophrasti, cum amauerint, iudicãt, & non amãt, cũ iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiã aliquis recipiendus sit. cũ placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere quàm tecum. Tu quidem ita viue, vt nihil committas, nisi quod committere etiã inimico possis. sed quia interueniũt quaedã quae consuetudo fecit arcana, cũ amico omnes curas, omnes cogitationes tuas misce. Fidelẽ si putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dũ timẽt falli: & aliis ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est ergo, quare verba corã amico retrahã? Quid est, quare me coram illo non putem solum? Quidam quae tantũ amicis cõmittenda sunt, obuiis narrant, & in quaslibet aures, quicquid illos vrit, exonerant: quidam rursus etiam carissimorum conscientiam reformidant, &, si possent, ne sibi quidẽ credituri, interius premunt omne secretum. Neutrum faciendum est. Vtrumque enim vitiũ est, & omnibus credere, & nulli: sed alterum honestius dixerim vitium, alterum tutius. Sic vtrosque reprehẽdas, & eos qui sẽper inquieti sunt, & eos qui semper quiescũt. Nam illa tumultu gaudẽs, nõ est industria, sed exagitatae mentis concursatio: & hæc nõ est quies, quæ motũ omnẽ molestiã iudicat, sed dissolutio & languor. Itaque hoc quod apud Põponiũ legi, animo tuo mandabitur. Quidã adeo in latebras refugerũt, vt putent in turbido esse quicquid in luce est. Inter se ista miscenda sunt, & quiescenti agendũ, & agenti quiescẽdum est. Cum rerum natura delibera. illa dicet tibi, se & diem fecisse & noctem.

Epistola IIII.

PERSEVERA vt coepisti, & quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo & composito possis. Fueris quidem etiam dum componis, etiã dũ emendas: alia tamen illa voluptas est, quae percipitur ex cõtẽplatione mẽtis ab omni labe purae & splendidae. Tenes vtique memoria, quantum senseris gaudium, cũ praetexta posita, sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es. Maius expecta, cum puerilem animũ deposueris. & te in viros philosophia trãscripserit. Adhuc enĩ nõ pueritia in nobis, sed quod est grauius, puerilitas remanet: & hoc quidem peius est, quòd auctoritatẽ habemus senũ, vitia puerorum: nec puerorum tantũ, sed infantiũ. Illi leuia, hi falsa formidant: nos vtraque. Profice modo, & intelliges, quaedam ideo minus timenda, quia multũ metus auferũt. Nullum magnũ malũ quod extremũ est. Mors ad te venit. timenda erat, si tecũ esse posset. Necesse est. aut nõ peruenias, aut pertrãseat. Difficile est, inquis, animũ perducere ad contẽptũ animae. Nõ vides, quàm ex friuolis causis contẽnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pepẽdit, alius se praecipitauit à tecto, ne dominũ stomachãtẽ diuti audiret: alius ne reduceretur è fuga, ferrum adegit viscera. Nõ putas virtutẽ hoc effecturã, quod effecit nimia formido? Nulli potest secura vita cõtingere, qui de producẽda nimis cogitat: qui inter magna bona multos cõsules numerat. Hoc quotidie meditare, vt possis aequo animo vitã relinquere, quã multi sic cõplectũtur & tenẽt, quomodo qui à torrẽte rapiũtur, spinas & aspera. Plaerique inter mortis metũ, & vitae tormẽta miseri fluctuãt: & viuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaque tibi iucundam vitã, omnẽ pro illa solicitudinẽ deponendo. Nullũ bonũ iuuat habentẽ, nisi ad cuius amissionẽ praeparatus est animus. Nullius autẽ rei facilior amissio est, quàm quæ desiderari amissa non potest. Ergo aduersus omnia quae accidere possunt etiã potentissimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite pupilli & spado tulere sententiã. De crasso crudelis & insolẽs Parthus. Caius Caesar iussit Lepidũ Decimo tribuno præbere ceruicẽ: ipse Chaereae præstitit. Neminẽ eo fortuna prouexit, vt non tantũ illi minaretur, quantum permiserat. Noli huic trãquillitati confidere. momẽto marevertitur. eodẽ die vbiluserũt nauigia sorbẽtur. Cogita posse latronem & hostem admouere iugulo tuo gladium. Vt potestas maior absit, nemo nõ seruus habet in te vitæ necisque arbitriũ. Ita dico, quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est. recognosce exemplũ eorũ quidomesticis insidiis perierũt, aut apertavi, aut

dolo:& intelliges,non pauciores seruorum ira cecidisse, quàm regũ. Quid ad te itaque, quàm potens sit quem times,cum id propter quod times,nemo non possit? At si forte in manus hostiũ incideris,victor te [6]duci iubebit,eo nempe quo duceris. Quid te ipse decipis,& hoc nunc primũ quod olim patiebaris,intelligis? Ita dico,ex quo natus es, duceris. Haec & huiusmodi versanda in animo sunt, si volumus illam vltimã horã placidi expectare,cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epistolae finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit.& hoc quoque ex alienis hortulis sumptũ est. Magnae diuitiae sunt,lege naturæ composita paupertas. Lex autẽ illa naturæ,scis quos nobis terminos statuit? Non esurire,non sitire,non algere. Vt famẽ sitimque depellas,non est necesse superbis assidere liminibus,nec supercilium graue,& cõtumelioſum etiã humanitatẽ pati. Non est necesse maria tẽtare,nec sequi castra. Parabile est quod natura desiderat,& expositum. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quae togã conterunt, quae nos senescere sub tentorio cogunt,quae in aliena littora impingunt. Ad manum est,quod sat est.

Epistola V.

[1] Vod pertinaciter studes,& omnibus omissis,hoc vnũ agis,vt te quotidie meliorẽ facias,& probo&gaudeo:nec tantum hortor,vt perseueres,sed etiam rogo. Illud autem te admoneo,ne eorum more qui non proficere, sed conspici [2] cupiunt,facias aliqua, quae in habitu tuo,aut genere vitae notabilia sint. Asperũ cultum,& intõsum caput, & negligentiorem barbam,& indictum argento odiũ,& [3] cubile humi positũ, & quicquid aliud [4]ambitionem peruersa via sequitur, deuita. Satis ipsum nomẽ philosophiae, etiã si modeste tractetur,inuidiosũ est. Quid si nos hominũ cõsuetudini coeperim[5] excerpere? Intus omnia dissimilia sint:frõs nostra populo cõueniat. Non splẽdeat toga:ne sordeat quidem. Non habeamus argentũ,in quod solidi auri caelatura descenderit:sed nõ putemus frugalitatis indicium auro argẽtoque caruisse. Id agamus,vt meliorẽvitã sequamur quàm vulgus,non vt contrariã. Alioqui quos emendari volumus, [2]fugamus,& à nobis auertimus. Illud quoque efficimus,vt nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitãda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit,sensum communẽ,humanitatẽ & congregationem, à qua professionis dissimilitudo separabit. Videamus ne ista per quae admirationem parare volumus,ridicula & odiosa fiant. Nempe propositum nostrũ est,secundũ naturã viuere. Hoc cõtra naturã est,torquere corpus suum,& faciles odisse munditias,& squallorẽ appetere,& cibis nõ tãtũ vilibusvti, sed taetris & horridis. Quemadmodum delicatas res desiderare,luxuriae est:ita vsitatas & non magno parabiles fugere, dementiae est. Frugalitatem exigit philosophia,non poenam. Potest autem esse nõ incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos. Suspiciant omnes vitam nostram,sed& agnoscant, Quid ergo? Eadẽ faciemus, quae ceteri? Nihil inter nos & illos intererit? Plurimum. Dissimiles esse nos vulgo,sciat, qui inspexerit propius. qui domum intrauerit,nos potius miretur quàm suppellectilem nostrã. Magnus ille est,qui fictilibus sic vtitur, quemadmodũ argẽto. nec ille minor est, qui sic argẽto vtitur,quemadmodũ fictilibus. Infirmi animi est,pati non posse diuitias. Sed vt huius quoque diei lucellum tecum communicẽ, apud Hecatonẽ nostrũ inueni, cupiditatum finem,etiam ad timoris remedia proficere. Desines, inquit,timere, si sperare desieris. Dices,quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est,mi Lucili:cum videãtur dissidere coniuncta sunt. Quemadmodũ eadẽ catena & custodiã & militẽ copulat, sic ista quæ tam dissimilia sunt,pariter incedũt. Spem metus sequitur. Nec miror ista sic ire. Vtrumque pendentis animi est,vtrumque futuri expectatione soliciti. Maxima autẽ vtriusque causa est,quod nõ ad presentia aptatur, sed cogitationes in lõginqua præmittimus. Itaque prouidentia,maximũ bonũ conditionishumanae,in malum versa est. Ferae pericula quae vident,fugiunt:cum effugere,securae sunt. Nos & vẽturo torquemur,& praeterito. Multa bona nostra nobis nocent. Timoris enim tormentum memoria reducit,prouidentia anticipat. Nemo tantum praesentibus miser est.

Epistola VI.

[1] Ntelligo,Lucili,nõ emendari me tantum,sed transfigurari:nec hoc promitto iam aut spero,nihil in me supereſſe,quod mutandũ sit. Quid ni multa habeã quae debeant corrigi,quae extenuari,quae attolli? Et hoc ipsum argumẽtũ est in melius translati animi,quòd vitia sua, quae adhuc ignorabat,videt. [2] Quibusdam aegris gratulatio fit, cum seipsos aegros esse senserũt. Cuperem itaque tecum communicare tã subitã mei mutationem:tunc amicitiae nostræ certiorem fiduciam habere coepissem,illius verae,quam non spes, non timor,non vtilitatis suae:cura diuellit, illius,cũ qua homines moriuntur,

pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui nō amico, ſed amicitia caruerūt. Hoc nō poteſt accidere, cum animos in ſocietatē honeſta cupiēdi par voluntas trahit. Quid ni non poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere cōmunia, & quidē magis aduerſa. Concipere animo non potes, quantū momenti afferre mihi ſingulos dies videā. Mitte, inquis, & nobis iſta, quæ tā efficacia expertus es. Ego vero cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, vt doceā: nec me vlla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quam mihi vni ſciturus ſum. Si cum hac exceptione detur ſapientia, vt illā incluſam teneā, nec enuntiem, reijciam. Nullius boni ſine ſocio iucunda poſſeſſio eſt. Mittā itaque ipſos tibi libros: & ne multū operae impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam notas, vt ad ea ipſa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi viua vox & conuictus, quàm oratio, proderit. In rē praeſentē venias oportet. Primū quia homines amplius oculis quàm auribus credunt: deinde quia lōgū iter eſt per praecepta, breue & efficax per exempla. Zenonē Cleanthes nō expreſſiſſet, ſi eum tātūmodo audiſſet. Vitae eius interfuit, ſecreta perſpexit, [a] obſeruauit illū, an ex formula ſua viueret. Plato & Ariſtoteles, & omnis [3] in diuersū itura ſapientium turba, [4] plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit. Metrodorū, & Hermachum, & Polyaenū, magnos viros nō ſchola Epicuri, ſed contubernium fecit. Nec in hoc te accerſo tantū, vt proficias, ſed vt proſis. Plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnā tibi mercedulam debeo, [b] quid me hodie apud Hecatonē delectauerit, dicā. Quaeris, inquit, quid profecerim? Amicus eſſe mihi coepi. Multum profecit. nunquam erit ſolus. Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

Epiſtola VII.

QVID tibi vitandum praecipue exiſtimem, quaeris? Turbam. Nondū illi te tuto cōmiſeris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunquā mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod cōpoſui, turbatur: aliquid ex his quæ fugaui, redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vſque adeo affecit, vt nunquam ſine offenſa proferātur, hoc accidit nobis, [a] quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica eſt multorū cōuerſatio. Nemo non aliquod nobis vitiū aut cōmendat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Vtique quo maior eſt populus cui cōmiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil vero eſt tam dānoſum bonis moribus, quàm in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per voluptatē facilius vitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? Auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? immo vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſū in meridianū ſpectaculū incidi, luſus expectans, & ſales, & aliquid laxaméti, quo hominū oculi ab humano cruore acquieſcāt. Cōtra eſt, quicquid ante pugnatū eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis, mera homicidia ſunt, nihil habent quo tegantur, ad ictū totis corporibus expoſiti, nunquam fruſtra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus & poſtulaticiis praeferūt. Quid ni praeferant? nō galea, nō ſcuto repellitur ferrū. Quo munimenta? Quo artes? [b] Omnia iſta mortis morae ſunt. Mane leonibus & vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obiiciuntur. [2] [c] Interfectores inter ſe iubentur obijci, & victorem in aliam detinent caedem. exitus pugnantium mors eſt: ferro & igne res geritur. Haec fiunt, dum vacat arena. [3] Sed latrociniū fecit aliquis: quid ergo meruit? vt ſuſpendatur. Occidit hominem. quia occidit ille, meruit, vt hoc pateretur: tu quid meruiſti miſer, vt hoc ſpectes? Occide, vre, verbera. [4] Quare tam timide incurrit in ferrū? quare parū audacter occidit? quare parū libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectorib⁹ excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculū? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidē intelligitis, [6] mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod [7] cum docetis eſſe crudelē, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus, & parū tenax recti. Facile tranſitur ad plures. Socrati, Catoni, & Laelio excutere mentē ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeo nemo noſtrum, qui cum maxime concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. [d] Vnum exemplū aut luxuriae, aut auaritiae multū mali facit. Conuictor delicatus paulatim eneruat & emollit. Vicinus diues cupiditatē irritat: malignus comes quamuis candido & ſimplici, rubiginem ſuam affricuit. Quid tu accidere his credis, in quos publice factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, aut oderis. Vtrumque autem deuitandū eſt: ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt, neue inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quātū potes: cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt. Illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo iſta fiunt & homines dum docent, diſcunt. [c] Non eſt ergo quòd te gloria publicandi

ingenij producat in medium, vt recitare istis velis aut disputare: quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneã mentem. Nemo est qui intelligere te possit. Aliquis fortasse vn⁹ aut alter incidet: & hic ipse formãdus tibi erit, instituẽdusque ad intellectũ tui. Cui ergo, inquis, ista didici? non est quod timeas, ne operam perdideris: [f] tibi dicisti. Sed ne mihi soli hodie didicerim, communicabo tecũ quae occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem fere sensum tria: ex quibus vnũ haec epistola in debitũ soluet: duo in antecessum accipe. Democritus ait: [g] Vn⁹ mihi pro populo est, & popul⁹ pro vno. Bene & ille quisquis fuit (ambigitur enim de auctore) cũ quaereretur ab illo, quo tãta diligentia artis spectaret ad paucissimos peruẽturae: Satis sũt, inquit, mihi pauci, satis est vnus, satis est nullus. Egregie hoc tertium. Epicurus cum vni ex cõsortibus studiorũ suorũ scriberet. Haec, inquit, ego non multis, sed tibi: satis enim magnũ alter alteri theatrũ sumus Ista mi Lucilij, condẽda in animum sunt, vt cõtemnas voluptatem, ex pluriũ assensione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, si is es quem multi intelligunt? introrsus bona tua spectent.

Epistola VIII.

TV me, inquis, vitare turbam iubes, secedere: & conscientia esse contentum, vbi illa praecepta vestra. quae imperãt in actu mori? [a] Quid? ego tibi videor interim sedere? in hoc me recondidi, & fores clausi, vt prodesse pluribus possem. Nullus mihi per otiũ dies exit: partem noctium studiis vindico: non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadentesque in opere detineo. Secessi non tantũ ab hominibus, sed etiã à rebus, & primum à meis. Posterorũ negotiũ ago: illis aliqua quae possint prodesse, conscribo: salutares admonitiones, velut medicamentorũ vtiliũ compositiones, litteris mãdo esse illas efficaces in meis vlceribus expertus: quae etiã si persanata nõ sunt. serpere desierũt. Rectum iter quod sero cognoui, & lassus errando, aliis monstro. Clamo, Vitate quaecũque vulgo placent, quae casus attribuit: ad omne fortuitum bonũ, [4] suspicios pauidique subsistite. Et fera, & pisces spe aliqua oblectãte decipitur. Munera ista fortunæ putatis? [e] insidiae sunt. [a] Quisquis nostrũ tutã agere vitam volet, quantũ plurimũ potest, ista viscata beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miserrimi fallimur, [b] quod habere nos putamus. habemur. In praecipitia cursus iste deducit Huius eminentis vitae exitus cadere est. Deinde ne resistere quidẽ licet, cũ cœpit transuersos agere felicitas. 7 Aut rectus sta, aut semel fuge. Qui hoc faciunt, nõ euertit fortuna, sed [8] cernulat & allidit. Hãc ergo sanã & salubrem formam vitae teneto, vt corpori tantum indulgeas, quantũ bonae valetudini satis est. Durius tractãdũ est, ne animo male pareat: cibus famẽ sedet, potio sitim extinguat, vestis arceat frigus, domus munimẽtũ sit aduersus infesta corpori. [c] Hãc vtrũ cespes erexerit, an varius lapis gentis alienae, nihil interest. Scito hominẽ tam bene culmo quàm auro tegi. Contemne omnia, quae superuacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te praeter animũ nihil esse mirabile, cui magno nihil magnũ est. Si hoc mecum, si hoc cum posteris loquor, nõ videor tibi plus prodesse, quàm cũ ad vadimoniũ aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti annulum imprimerem, aut in senatu candidato vocem & manum commodarẽ? [d] Mihi crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaque simul tractant. Sed iam finis faciẽdus est, & aliquid, vt instituí, pro hac epistola dependendum. id de meo non fiet. [e] adhuc Epicurũ cõpilamus, cuius hanc vocem hodierno die legi. Philosophiae seruias oportet, vt tibi contingat vera libertas. Non differtur in diẽ, qui se illi subiecit & tradidit. statim? ircumagitur. hoc enim ipsum philosophiae seruire, libertas est. Potest fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tã multa bene dicta referã potius quàm nostrorum. quid est tamen, quare tu istas Epicuri voces putes esse non publicas? Quàm multa poëtae dicunt, quae à philosophis aut dicenda, aut dicta sunt? Non attingam tragicos aut togatas nostras. Habẽt enim hae quoque aliquid seueritatis, & sunt inter comoedias & tragoedias mediae. Quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet? quàm multa Publij, non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? Vnum eius versum qui ad philosophiam pertinet, & ad hanc partem quae modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostris habenda.

Alienum est omne quicquid optando venit.

Hunc versum à te dici non paulo melius, & astrictius, memini,

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiam non melius dictum à te non praeteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri potest.

Hoc non imputo in solutum. de tuo tibi.

Epistola IX.

AN merito reprehendat in quadam epistola Epicurus eos, qui dicũt sapientem seipso esse contentum, & propter hoc amico non indigere, desideras scire. Hoc obijcitur Stilponi ab Epicuro, & his quibus summũ bonum visum est animus impatiens. In ambiguitatem incidẽdum est, si exprimere ἀπαθῆ vno verbo scite. voluerimus, & impatiẽtiam dicere. Poterit enim contrariũ ei quod significare volumus, intelligi. Nos enim eũ volumus dicere, qui respuat omnis mali sensũ. accipietur is qui nullũ possit ferre malũ. Vide ergo, nũ satius sit, aut inuulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam positum. Hoc inter nos & illos interest. Noster sapiens vincit quidem incõmodum omne, sed sentit: illorum ne sentit quidẽ. Illud nobis cum illis commune est, sapientem seipso esse contentum: sed tamen & amicum habere vult, & vicinũ, & contubernalem, quãuis sibi ipse sufficiat. Vide quàm sit se contentus. aliquando sui parte contentus est, si illi manum aut morbus, aut hostis inciderit.[b] Si quis oculum casus excusserit, reliquiæ illi suæ satisfaciẽt:[c] & erit imminuto corpore & amputato tam laetus, quàm integro fuit.[d] Quae sibi desunt, non desiderat: sed non deesse mauult. Ita sapiens se contentus est, non vt velit esse sine amico, sed vt possit: & hoc quod dico possit, tale est. amissum aequo animo fert: sine amico quidẽ nunquã erit. in sua potestate habet, quàm cito reparet. Quomodo si perdiderit Phidias statuam, protinus alteram faciet: sic & hic faciendarum amicitiarum artifex, substituet alium in locum amissi. Quaeris quomodo amicum cito facturus sit: dicam si illud mihi tecum cõuenerit, vt statim tibi soluã quod debeo, & quantum ad hanc epistolam, paria faciamus. Hecaton ait: Ego tibi monstrabo amatoriũ, sine medicamento, sine herba, sine vllius veneficae carmine.[3] Si vis amari, ama. [c] Habet autem non tantum amicitiae vsus veteris & certae magnam voluptatem, sed etiam initium & comparatio nouae. Quod interest inter metentem agricolam, & serẽtem: hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. Attalus philosophus dicere solebat, Iucundius esse amicum facere quàm habere: quomodo artifici iucundius est pingere quàm pinxisse. Illa in opere suo occupata solicitudo, ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione. Non aeque delectatur qui ab opere perfecto remouit manum. Iam fructu artis suae fruitur: ipsa fruebatur arte cum pingeret. Fructuosior est adolescentia liberorum, sed infantia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiam si cõtẽtus est se, tamẽ habere amicũ vult: si ob nihil aliud, vt exerceat amicitiã, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, vt habeat [4] qui sibi aegro assideat, succurrat, in vincula coniecto vel inopi: sed vt habeat aliquem, cui ipse aegro assideat, quem ipsum circumuentum hostili custodia liberet. [g] Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum coepit, sic desinet. Parauit amicum aduersus vincula laturum opem: cum primum crepuerit catena, discedet. Hae sunt amicitiae, quas temporarias populus appellat.[h] Qui causa vtilitatis assumptus est, tandiu placebit, quandiu vtilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circũsedet: circa euersos ingens solitudo est: & inde amici fugiunt, vbi probantur: hac re ista tot nefaria exempla sunt aliorum metu relinquentiũ, aliorum metu prodẽtiũ. Necesse est initia inter se & exitus congruant. Qui amicus esse coepit, quia expedit, placebit ei aliquod pretium cõtra amicitiam, si vllũ in illa placet pretiũ praeter ipsam. In quid igitur amicum paro? Vt habeam pro quo mori possim, vt habeam quẽ in exilium sequar, cuius me morti opponam & impendam. Ista quã tu describis, negotiatio est, nõ amicitia, quae ad commodũ accedit, quae quid consecutura sit, spectat. Nõ dubie habet aliquid simile amicitiae, affectus amãtium. Possis dicere illã esse insanã amicitiam. Nũquid ergo quisquam amat lucri causa? nunquid ambitionis aut gloriae? Ipse per se amor omniũ aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formae, non sine spe mutuae caritatis accendit. Quid ergo? ex honestiori causa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter se, an propter aliud sit expetenda. nam si propter seipsam expetenda est, potest ad illam accedere, qui seipso contentus est. Quomodo ergo ad illã accedit? Quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunae perterritus. Detrahit amicitiae maiestatem suam, si qui illam parat ad casus. Se cõtentus est sapiens. Hoc mi Lucilli, perperam plaerique interpretantur. Sapientem vndique submouent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum est autem, quid & quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens ad beate viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est, ad illud tantum animo sano, & erecto, & despiciente fortunam. [6] Volo tibi Chrysippi quoque distinctionem indicare. Ait sapientem nulla re indigere, & ta-

men multis illi rebus opus esse. Contra, Stulto nulla re opus est, nulla enim re scit vti, sed omnibus eget. Sapiēti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianū vsū necessariis opus est, sed eget nulla re: egere enim necessitatis est. Nihil autē necesse sapiēti est. Ergo quāuis sēipso contentus sit, amicis illi opus est: hos cupit habere quàm plurimos: nō vt beate viuat: viuet enim etiam sine amicis beate. Summum bonū extrinsecus instrumenta non quaerit: domi colitur: ex se totum est. incipit fortunae esse subiectum, si quā partem sui foris quærit. Qualis tamen futura est vita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiā coniectus, vel in aliqua gēte aliena destitutus, vel in nauigatione longa retētus, aut in desertū littus eiectus? [7] qualis est Iouis, cum resoluto mūdo, & dijs in vnū cōfusis, paulisper cessante natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus. tale quiddam sapiēs facit. In se recōditur, secum est: quādiu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est: & ducit vxorem, se contētus: & liberos tollit, se contentus: & tamen non viuet, si fuerit sine homine victurus. [8] Ad amicitiā fert illum nulla vtilitas sua, sed naturalis irritatio. Nā vt aliarū nobis rerū innata dulcedo est, sic amicitiæ. Quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominē homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetētes faciat. Nihilominus cum sit amicorū amātissimus, cum illos sibi cōparet, saepe praeferat, omne intra se bonū terminabit, [1] & dicet quod [9] Stilpon ille dixit, Stilpon quē Epicuri epistola insequitur. Hic enim capta patria, amissis liberis, amissa vxore, cū ex incendio publico solus, & tamē beatus exiret, interrogāti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbiū Poliorcetes fuit, nū quid perdidisset: Omnia, inquit, bona mea mecū sunt. Ecce vir fortis ac strenuus. ipsam hostis sui victoriā vicit. Nihil inquit, perdidi. dubitare illū coegit an vicisset. Omnia mea mecū sunt. Iustitia, virtus, tēperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonū putare quod eripi possit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes sine noxa corporū transeunt: quāto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illaesus & indemnis euasit? Vides quanto facilius sit totā gentem, quàm vnum virum vincere. Haec vox illi est communis cum Stoico. æq; & hic intacta bona per cōcrematas vrbes fert. Se enim ipso contentus est, hoc felicitatem suam fine designat. Ne existimes nos solos generosa verba iactare, & ipse Stilponis obiurgator Epicurus, similem illi vocē emisit, quam tu boni consule: [k] etiā si hunc diē iam expunxi. Si cui, inquit, sua nō vidētur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamē miser est. Vel si hoc modo tibi melius enuntiari videtur: id enim agendū, vt nō verbis seruiamus, sed sensibus: Miser est, qui se nō beatissimum iudicat, licet imperet mundo. Vt scias autem hos sensus communes esse, natura scilicet dictante, apud poëtam comicum inuenies:

Non est beatus, esse se qui non putat.

Quid enim refert qualis status tuus sit, si tibi videtur malus? Quid ergo, inquis, si beatū se dixerit illē turpiter diues, & ille multorum dominus, sed plurium seruus, beatus sua sententia fiet? Nō quid dicat: sed quid sentiat, refert: nec quid vno die sentiat, sed quid assiduē. Non est autem quòd verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Nisi sapienti sua non placent. omnis stultitia laborat fastidio sui.

Epistola X.

SIC est. non muto sentētiam. fuge multitudinē, fuge paucitatem, fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te communicatum velim, & vide quo iudicium meum abeat. Audeo te tibi credere. Crates, vt aiūt, hui° ipsius Stilponis auditor, cuius mētionē priori epistola feci, cum vidisset adolescentulū secreto ambulantē, interrogauit, quid illic solus faceret. Mecū, inquit, loquor. cui Crates: Caue, inquit, rogo & diligēter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugētem timētemq; custodire solemus, ne solitudine male vtatur. Nemo est ex imprudentibus qui relinqui sibi debeat. Tunc mala cōsilia agitāt: tunc aut alijs, aut ipsis futura pericula struunt. Tūc cupiditates improbas ordināt: tunc quicquid aut metu, aut pudore animus celabat, expromit: tunc audaciam acuit, libidinē irritat, iracundiā instigat. Denique, quod vnū solitudo habet cōmodum, nihil vlli committere, nō timere indicem, perit stulto. Ipse se prodit. Videitaq; quid de te sperem, immo quid spondeam mihi. spes enim incerti boni nomē est. Nō inuenio cum quo te malim esse, quàm tecū. Repeto memoria, quàm magno animo quædā verba proieceris, quàm roboris plena. Gratulatus sū protinus mihi, & dixi: nō à summis labris ista venerunt. habent hæ voces fundamentū. iste homo nō est vnus è populo. ad salutē spectat. Sic loquere, sic viue. Vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet dijs gratiam facias. Alia de integro suscipe: roga bonam mentem, bonā valetudinē animi, deinde cor-

poris. Quid ni tu iſta vota ſæpe facias? Audacter Deum roga, nil illũ de alieno rogaturus. Sed vt more meo cũ aliquo munuſculo epiſtolã mittam, verum eſt, quod apud Athenodorum inueni: Tunc ſcito eſſe te omnibus cupiditatibus ſolutum, cum eo perueneris, vt nihil Deum roges, niſi quod rogare poſſis palam. Nũc enim quãta demẽtia eſt hominũ? Turpiſſima vota diis inſuſurrant: ſi quis admouerit aurem, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit: Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat: ſic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.

Epiſtola XI.

LOCVTVS eſt mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quãtum eſſet animi, quãtum ingenij, quãtum iam etiam profectus, ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis guſtum ad quem reſpõdebit: nõ enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubito deprehẽſus. Vbi ſe collegit, verecundiam, bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeo illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantũ ſuſpicor, etiã cum ſe cõfirmauerit, & omnibus vitijs exuerit, ſapientem quoq; ſequetur. Nulla enim ſapiẽtia, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quicquid infixum & ingenitũ eſt, lenitur arte, nõ vincitur. Quibuſdã etiã cõſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, nõ aliter quàm fatigatis & æſtuãtibus ſolet: quibuſdã tremunt genua dicturis: quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec vſus vnquã excutit: ſed natura vim ſuã exercet, & illos vitij ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis quoque viris ſubitus offunditur. Magis quidẽ in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons: nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam nũquam magis quàm cum erubuerint, timendi ſunt, quaſi omnem verecũdiam effuderint. Sylla tunc erat violẽtiſſimus, cũ faciem eius ſanguis inuaſerat. Nihil erat mollius ore Pompeij. nunquam non coram pluribus erubuit. vtiq; & in cõtionibus. Fabianum, cũ in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe memini: & hic mire illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mẽtis, ſed à nouitate rei: quæ inexercitatos etſi nõ cõcutit, mouet naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni sãguinis ſunt, ita quidã incitati & mobilis, & cito in os prodeuntis. Hæc vt dixi, nulla ſapiẽtia abigit: alioquin haberet rerum naturã ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quæcũque attribuit condicio naſcendi, & corporis tẽperatura, cum multum ſe diuque animus compoſuerit, hærebũt. Nihil horũ vitari poteſt, non magis quàm accerſi. Artifices ſcænici, qui imitantur affectus, qui metũ & trepidationem exprimũt, qui triſtitiã repræſentant, hoc indicio imitantur verecundiã: deijciunt vultum, verba ſubmittũt, figunt in terrã oculos & deprimunt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduerſus hæc ſapientia promittit, nihil proficit: ſui iuris ſunt, iniuſſa veniunt, iniuſſa diſcedunt. Iam clauſulam epiſtola poſcit. Accipe, & quidẽ vtilem & ſalutarẽ, quã te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, vt ſic tanquam illo ſpectante viuamus, & omnia tanquã illo vidẽte faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: cuſtodem nobis & pædagogum dedit: nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis aſſiſtat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non aſpectus tantũ, ſed etiam cogitatus emendat. O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriã quoq; eius ſe componat, atque ordinet. Qui ſic aliquem vereri poteſt, cito erit verendus. Elige itaque Catonem, ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Laelium, elige eũ cuius tibi placuit, & vita, & oratio, & ipſius animũ ante te ferens & vultus, illum ſemper tibi oſtẽde, vel cuſtodem vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulam, praua non corriges.

Epiſtola XII.

QVOCVNQVE me verto, argumẽta ſenectutis meæ video. Venerã in ſuburbanũ meũ, & querebar de impenſis ædificij dilabentis. Ait villicus, non eſſe negligentiæ ſuæ vitium: omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Hæc villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurum eſt, ſi iam putria ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi, proximã occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquã, has platanos negligi. nullas habent frondes. quàm nodoſi ſunt, & retorridi rami? quã triſtes & ſqualidi trunci? Hoc non accideret, ſi quis has circũfoderet, ſi irrigaret. Iurat per geniũ meum, ſe omnia facere, in nulla re ceſſare curã ſuam: ſed illas vetulas eſſe: [a] Quod inter nos dictum ſit, ego illas poſueram, ego illarũ primum videram foliũ. Conuerſus ad ianuam: Quis eſt, inquã, iſte decrepitus, & merito ad oſtium admot[us]? foras enim ſpectat. Vnde iſtum nact[us] es? quid te delectauit, alienũ mor-

tuum tollere? At ille: Nō cognoscis me? inquit. Ego sū Felicio, cui solebas sigillaria afferre: [b] ego sum Philositi villici filius, deliciolū tuum. Profecto, inquā, iste delirat. Pupulus, etiam deliciolum meū factus est. Prorsus potest fieri. dentes illi cū maxime cadunt. Debeo hoc suburbano meo, quòd mihi senectus mea, quocunq; aduerteram, apparuit. Cōplectamur illam, & amemus. Plena est voluptatis, si illa scias vti. gratissima sunt poma, cū fugiūt. [a] Pueritiæ maximus in exitu decor est. deditos vino potatio extrema delectat: illa quæ mergit, quæ ebrietati summā manum imponit. Quod in se iucūdissimum hominis voluptas habet, in finem sui differt. iucundissima est aetas deuexa iam, nō tamē præceps: & illam quoq; in extrema tegula stātem, iudico habere suas voluptates: aut hoc ipsum succedit in locum voluptatū, nullis egere: Quàm dulce est, [c] cupiditates fugasse ac reliquisse? Molestū est, inquis, mortē ante oculos habere. Primū ista tam iuueni ante oculos debet esse, quàm seni. Non enim citamur [3] ex censu. Deinde nemo tam senex est, [d] vt improbe vnum diē speret. Vnus autem dies gradus est vitae. tota ætas partibus constat, & orbes habet circūductos maiores minoribus. Est aliquis, qui omnes complectatur & cingat. [e] hic pertinet à natali ad diem extremū. Est alter, qui annos adolescētiæ excludit. Est qui totam pueritiā ambitu suo astringit. [f] Est deinde ipse annus, in se omnia continēs tēpora, quorū multiplicatione vita cōponitur. Mensis arctiore præcingitur cingulo. angustissimum habet dies gyrū: sed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occasum. Ideo Heracletus, [g] cui cognomen Scotinon fecit orationis obscuritas: Vnus, inquit, dies par omni est. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem esse horis: nec mentitur. Nam si dies tēpus est vigintiquattuor horarū, necesse est omnes inter se dies pares esse: quia nox habet quod dies perdidit. Alius ait, parem esse vnū diem omnibus similitudine: nihil enim habet longissimi temporis spatiū, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi vices. [h] Planiora facit ista nox alias contractior, alias productior. Itaque sic ordinandus est dies omnis, tāquam cogat agmen, & consummet atq; expleat vitam. Pacuuius qui [4] Syriam vsu suam fecit, cū vino [1] & illis funereis epulis se sepelisset, quasi sibi parentaret, sic in cubiculū ferebatur à cœna, vt inter plausus exoletorū hoc ad symphoniam caneretur: Βεβιωκε, Βεβιωκε. nullo non se die extulit. Hoc quod ille ex mala conscientia faciebat, nos ex bona faciamus, & in somnum ituri, laeti, hilaresque dicamus,

Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi.

Crastinū si adiecerit Deus, laeti recipiamus. Ille beatissimus est & securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrū surgit. Sed iam debeo epistolā cludere. Sic, inquis, sine vllo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid secum feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce praeclarius, quam illi trado ad te perferendam? Malum est in necessitate viuere. sed in necessitate viuere, necessitas nulla est. [k] Quid ni nulla sit? patent vndique ad libertatem viæ multæ, breues, faciles. Agamus Deo gratias, quòd nemo in vita teneri potest. Calcare ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit. Quid tibi cum alieno? Quod verum est, meum est. perseuerabo Epicurum tibi ingerere: vt isti qui in verba iurant, nec quid dicatur aestimant, sed à quo, sciant, quae optima sunt, esse communia.

Epistola XIII.

MVLTVM tibi esse animi scio. nam etiam antequam instruerē te præceptis salutaribus & dura vincentibus, satis aduersus fortunam placebas tibi, & multo magis, postquam cū illa conseruisti manum, viresque expertus es tuas: quae nunquā certā dare fiduciā sui possunt, nisi cum multae difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquādo vero & propius accesserint. Sic verus ille animus, & in alienū non venturus arbitrium probatur. Hæc eius obrussa est. Nō potest athleta magnos spiritus ad certamen adferre, qui nunquā suggillatus est. Ille qui fudit sanguinē suum, cuius dentes crepuerūt sub pugno, ille qui supplātatus aduersariū toto tulit corpore, nec proiecit animū proiect⁹, qui quoties cecidit contumacior resurrexit, cū magna spe descēdit ad pugnam. Ergo, vt similitudinem istā prosequar, saepe iā fortuna supra te fuit: nec tamē tradidisti te, sed subsiliisti, & acrior constitisti. Multum enim adiicit sibi virtus lacessita. Tamen si tibi videtur, accipe à me auxilia quibus munire te possis. Plura sunt, Lucili, quae nos terrēt, quā quæ premunt: & saepius opinione quā re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos enim dicimus omnia ista quæ gemitus mugitusq; exprimūt, leuia esse & contemnēda. Omittamus hæc magna verba, [2] sed dij boni, vera. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus: cum illa quæ velut imminētia expauisti, fortasse nunquam ventura sint, [2] certe nondum venerint. Quaedam enim nos magis torquent quàm debeant:

quaedam ante torquent quàm debeãt: quædam torquẽt cum omnino nõ debeãt. Aut augemus dolorẽ, aut fingimus, aut præcipimus. [c] Primum illud, quia res in controuersia est, & litem contestatam habemus, in præsentia differatur. Quod ego leue dixero, tu grauissimum esse contẽdes. Scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea videbimus, vtrũ ista suis viribus valeãt, an imbecillitate nostra. Illud præsta mihi, vt quoties circumsteterint, qui tibi te miserũ esse persuadeant, nõ quid audias, sed quid sentias cogites. & cũ patiẽtia tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optime nosti: Quid est quare isti me complorent? quid est quod trepident, quod contagiũ quoq; mei timeant, quasi trãsire calamitas possit? Est aliquid istic mali: an res ista magis infamis est quàm mala? Ipse te interroga: Nunquid sine causa crucior, & mæreo, & quod non est malũ facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana sint, an vera: quibus angor? Accipe hui[9] rei regulam. Aut præsentibus torquemur, aut futuris, aut vtrisque. De præsentibus facile est iudiciũ. si corpus tuũ liberũ est, sanum est, nec vllus ex iniuria dolor est: videbimus quid futurũ sit, hodie nihil negotij habet. Atenim futurũ est. Primũ dispice, an certa argumenta sint venturi mali. Plerunq; enim suspicionibus laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellum solet fama: multo autem magis singulos conficit. Ita est, mi Lucili, cito accedimus opinioni: nõ coarguimus illa quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, sed trepidamus: & sic vertimus terga, quemadmodum illi, quos puluis motus fuga pecorum, exuit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa cõterruit. Nescio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum suum habent. quicquid ex incerto venit, coniecturæ & licẽtiæ pauentis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irreuocabiles, quàm lymphatici metus sunt. Ceteri enim sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiramus itaque rem diligenter. Verisimile est, aliquid futurum mali. Non statim verum est. Quàm multa non expectata venerunt, quàm multa expectata nusquam comparuerũt? Etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere? [d] Satis cito dolebit, cum venerit: interim tibi meliora promitte. [e] Quid facies lucri? tẽpus. Multa interueniẽt, quibus vicinum periculum vel prope admotum, aut subsistat, aut desinat, aut in alienum caput transeat. Incendium ad fugam patuit: quosdam molliter ruina deposuit: aliquando gladius ab ipsa ceruice reuocatus est: aliquis carnifici suo superstes fuit. Habet etiã mala fortuna leuitatem. fortasse erit, fortasse non erit: [f] interim dum non est, meliora propone. Nonnunquam nullis apparentibus signis, quæ mali aliquid pronunciẽt, animus sibi falsas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ significationis detorquet in pei[9], aut maiorem sibi offensam proponit alicuius quàm est, & cogitat non quantũ iratus ille sit, sed quantum liceat irato. Nulla autem causa vitæ est, nullus miseriarum modus, si timetur quantum potest. Hic prudentia prosit, hic robore animi euidentem quoque metum respue. Si minus, vitio vitium repete, spe metum tempera. Nihil tam certum est ex his quæ timentur, vt non certius sit, & formidata subsidere, & sperata decipere. Ergo & spem ac metum examina: & quoties incerta erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis: [g] si plures habebit sententias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo volue, maiorẽ partẽ mortalium, [h] cum illi nec sit quicquam mali, nec pro certo futurum sit, æstuare ac discurrere. Nemo enim resistit sibi cũ coeperit impelli, nec timorem suum redigit ad verum. Nemo dicit, Vani[9] auctor est: aut finxit, aut credidit. Damus nos referẽtibus, expaueſcimus dubia pro certis, nõ seruamus modum rerum, statim in timorem venit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, [i] & tam leuibus te remedijs refocillare. Alius dicat, Fortasse hoc non veniet: tu dic, Quid porro si veniet? [k] Videbimus vtrum veniet: fortasse pro me veniet: [l] & mors vitam honestabit. [m] Cicuta magnum Socratem fecit. Catoni gladium assertorem libertatis extorque. magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis quàm exhortatione opus sit. Non in diuersum te à natura tua ducimus. natus es ad ista quæ dicimus. Eo magis bonum tuum auge & exorna. Sed iam finem epistolae faciam, si illi signum suum impressero: id est, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mãdauero. Inter cetera mala, hoc quoque habet stultitia, semper incipit viuere. Considera quid vox ista significet, Lucili virorum optime: & intelliges quàm fœda sit hominum leuitas, quotidie noua vitae fundamẽta ponentium, nouas spes etiam in exitu inchoantium. Circumspice tecum singulos. occurrent tibi senes, [n] qui se cum maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandũ parent. Quid est autem turpius, quàm senex viuere incipiens? Non adijcerem auctorem huic voci, nisi esset secretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permisi.

Epistola XIIII.

FATEOR insitam esse nobis corporis nostri caritatẽ. Fateor nos huius gerere tutelam: nec nego indulgendũ illi: seruiendũ nego. Multis enim seruiet, qui corpori seruit, qui pro illo nimiũ timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquã propter corpus viuere debeamus, sed tanquã nõ possimus sine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, solicitudinibus onerat, cõtumelijs obijcit. Honestũ ei vile est, cui corpus nimis carũ est. Agatur eius diligẽtissime cura: ita tamen, vt cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittẽdum in ignem sit. Nihilominus quãtum possumus, euitemus incõmoda quoque, non tantum pericula: & in tutum nos reducamus, excogitãtes subinde, quibus possint timẽda depelli. quorũ tria, ni fallor, genera sunt. Timetur inopia, timentur morbi, timẽtur quæ per vim potentioris eueniũt. Ex his omnibus nihil magis nos cõcutit, quàm quod ex aliena potẽtia impẽdet. Magno enim strepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atque morbi, silẽtio subeunt, nec oculis nec auribus quicquã terroris incutiũt. Ingẽs alterius mali pompa est, ferrum circa se & ignes habet, & catenas,[a] & turbam ferarũ, quã in viscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem,[b] & cruces, & eculeos, & vncum, & adactũ per mediũ hominem, qui per os emergat, stipitem, & distracta in diuersum actis curribus membra, illam tunicã, alimẽtis igniũ & illitam & intextam, quicquid aliud, praeter hæc, cõmenta saeuitia est. Non est itaque mirũ, si maximus huius rei timor est, cuius & varietas magna, & apparatus terribilis est. Nam quẽadmodum pl⁹ agit tortor, quo plura instrumẽta doloris exposuit (specie enim vincuntur, qui patientia restitissent:) ita ex his quæ animos nostros subigũt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod ostendant. Illæ pestes non minus graues sunt, famẽ dico & sitim, & præcordiorum suppurationes, & febrem viscera ipsa torrẽtem: sed latent. Nihil habent quod intẽtent, quod præferãt. Hæc, vt magna bella, aspectu paratuq; vicerunt. Demus itaq; operam, abstineamus offensis. Interdum populus est, quẽ timere debeamus: interdum, si ea ciuitatis disciplina est, vt plurima per senatum transigãtur,[c] gratiosi timeantur in eo viri, interdũ singuli, quibus potestas populi & in populum data est. Hos omnes amicos habere, operosum est: satis est inimicos nõ habere. Itaq; sapiẽs nunquã potentium iras prouocabit: immo declinabit, non aliter quàm in nauigãdo procellam. Cũ peteres Siciliam, traiecisti fretum. temerari⁹ gubernator contẽnit austri minas. Ille est enim,[d] qui Siculum pelagus exasperet, & in vertices cogat. Non sinistrũ petit littus, sed id, quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorũ rogat, qui æstus sit, quæ signa dẽt nubes, & lõge ab illa regione verticib⁹ infami cursum tenet. Idem facit sapiẽs: nocituram potẽtiam vitat, hoc primũ cauens, ne vitare videatur. Pars enim securitatis & in hoc est, nõ ex professo eam fugere: quia quæ quis fugit, dãnat. Circumspiciendũ nobis est ergo, quomodo à vulgo tuti esse possimus. Primũ nihil inde cõcupiscamus,[e] vnde rixa est inter competitores: deinde nihil habeamas, quod cũ magno emolumẽto insidiantis eripi possit. Quàm minimũ sit in corpore tuo spoliorum. Nemo ad humanũ sanguinẽ propter ipsum venit, aut admodũ pauci:[f] plures computãt quam oderũt. Nudum latro transmittit: etiã in obsessã via pauperi pax est. Tria deinde ex praecepto veteri præstanda sunt, vt vitentur: Odium, inuidia, contẽptus. Quomodo hoc fiat, sapiẽtia sola mõstrabit. Difficile enim temperamẽtum est, verendumque, ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat: ne dũ calcari nolumus, videamur posse calcari. Multis timendi attulit causas, timeri posse. Vndiq; nos reducamus, nõ minus contẽni quàm suspici nocet. Ad philosophiã ergo confugiendum est. Hæ litteræ non dico apud bonos sed apud mediocriter malos, infularum loco sunt. Nam forensis eloquẽtia, & quæcunq; alia populum mouẽt, aduersarium habent: hæc quieta, & sui negotij, contemni non potest, cui ab omnibus artibus, etiã apud pessimos honor est. Nũquam in tantum cõualescet nequitia, nunquam sic cõtra virtutes cõiurabitur, vt nõ philosophiæ nomen venerabile & sacrũ maneat. Ceterũ philosophia ipsa trãquille modesteq; tractanda est. Quid ergo, inquis? Videbitur tibi M. Cato modeste philosophari, qui bellum ciuile sentẽtia sua reprimit, qui furẽtium principũ armis medius interuenit, qui alijs Pompeium offendentibus, alijs Cæsarẽ, simul lacessit duos? Potest aliquis disputare, an illo tẽpore capessenda fuerit sapienti respublica. Quid tibi vis M. Cato? Iam nõ agitur de libertate: olim pessundata est. Quæritur vtrũ Cæsar, an Pompeius possideat rempublicam. Quid tibi cum ista contentione? Nullae partes tuæ sunt: dominus eligitur. § Quid tua, vter vincat? melior vincere non potest. potest esse peior qui victus fuerit, nõ potest melior, qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: sed ne priores quidẽ anni fuerunt, qui sapientem in illam rui-

nā reipublicæ admitterēt. Quid aliud quàm vociferatus est Cato,[h] & misit irritas voces, cum modo per populi leuatus manus,& obrutus sputis,[i] extra forum traheretur, modo è senatu in carcerem duceretur? Sed postea videbimus,[k] an sapiēti opera perdēda sit. Interim ad hos te voco,qui à republica excluſi,seceſſerunt ad colendam vitam,& humano generi iura condenda,ſine vlla potentioris offenſa. Nō conturbabit ſapiēs publicos mores: nec populū in ſe vitae nouitate cōuertet. Quid ergo? Vtique erit tutus,qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum,quàm homini temperāti bonam valetudinem:& tamen facit temperātia bonam valetudinem. Perit aliqua nauis in portu:[l] ſed tu quid accidere in medio mari credis? Quanto huic periculū paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? Nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat,qui per ornamenta percuſſus eſt. Deniq; initium omnium rerū ſapiens,non exitum ſpectat. Initia in potēſtate noſtra ſunt: de euētu fortuna iudicat,cui de me ſententiam nō do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduerſi. non dānatur latro,cum occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis. aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio,accipe quēadmodum vſus fructuſque eius tibi eſſe gratior poſſit. Is maxime diuitijs fruitur,qui minime diuitijs indiget. Ede, inquis, auctorem. Vt ſcias quàm benigni ſimus,[m] propoſitum eſt aliena laudare. Epicuri eſt,aut Metrodori,aut alicui[o] ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixerit? Omnibus dixit. Qui eget diuitijs, timet pro illis. Nemo autem ſolicito bono fruitur. Adijcere illis aliquid ſtudet,dum de incremēto cogitat:oblitus eſt vſus,rationes accipit, forum conterit, kalendarium verſat,fit ex domino procurator.

Epiſtola XV.

MOs antiquis fuit, vſq; ad meam ſeruatus ætatem,primis epiſtolæ verbis adiicere: Si vales,bene eſt. Recte & nos dicimus: Si philoſopharis,bene eſt. Valere enim hoc demum eſt. Sine hoc,æger eſt animus. Corpus quoq; etiam ſi magnas habet vires,nō aliter quàm furioſi aut phrenetici validum eſt. Ergo hāc valetudinē præcipue cura, deinde & illam ſecundam: quæ nō magno tibi cōſtabit, ſi volueris bene valere. Stulta eſt enim, mi Lucili,& minime conueniēs litterato viro,occupatio exercendi lacertos,& dilatandi ceruicem,ac latera firmandi. Cū tibi feliciter ſagina ceſſerit, & tori creuerint, nec vires vnquam opimi bouis,nec pōdus æquabis. Adijce nūc, quòd maiore corporis ſarcina animus eliditur,& minus agilis eſt. Itaq; quātum potes circunſcribe corpus tuum,& animo locum laxa. Multa ſequuntur incōmoda huic deditos curæ. Primū exercitationes, quarum labor ſpiritū exhaurit,& inhabilem intentioni ac ſtudijs acrioribus reddit. Deinde copia ciborū,ſubtilitas animi impeditur. Accedunt peſſimæ notæ mancipia in magiſterium recepta,homines inter oleum & vinū occupati,quibus ad votū dies eſt actus, ſi bene deſudauerūt, ſi in locū eius quod effluxit, multū potionis alterius, ieiuno gutture ingeſſerūt. Bibere & ſudare,vita cardiaci eſt. Sunt exercitationes & faciles & breues,quae corpus & ſine mora laxent,& tempori parcant: cuius præcipua ratio habēda eſt. Curſus, & cum aliquo pōdere manus motae,& ſaltus,vel ille qui corpus in altū leuat, vel ille qui in longum mittit,vel ille(vt ita dicam)ſaliaris,aut(vt contumelioſius dicam) fullonius.[a] Quodlibet ex his elige,vſu fit facile. Quicquid facies,cito redi à corpore ad animū,illum diebus ac noctibus exerce. Labore modico alitur ille. Hanc exercitationē non frigus,nō æſtus impediet,ne ſenectus quidem. Id bonū cura,quod vetuſtate fit melius. Neque ego te iubeo ſemper[b] imminere libro aut pugillaribus. Dādum & aliquod interuallū animo: ita tamen[c] vt non reſoluatur,ſed vt remittatur. Geſtatio & corpus concutit,& ſtudio nō officit:poſſis legere,poſſis dictare,poſſis loqui,poſſis audire:quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu[z] intentionem vocis contempſeris: quā veto te[z] per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere.[d] Quòd ſi velis deinde quēadmodū ambules diſcere,admittes iſtos,quos noua artificia docuit fames: erit qui grad[o] tuos temperet, & buccas edentis obſeruet,& intantum procedet,inquantū eius audaciam patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à ſumma contētione vox tua incipiet? Vſque adeo naturale eſt,paulatim incitari, vt litigantes quoq; à ſermone incipiāt, ad vociferationem tranſeāt. Nemo ſtatim Quiritum fidē implorat. Ergo vtcunq; tibi impetus animi ſuaſerit,modo vehemētius[e] fac vitijs conuiciū,modo lentius, prout vox quoque te hortabitur[f] & latus. Modeſta,cū receperis illam reuocariſque,deſcendat,non decidat: moderatoris ſui temperamentum habeat, nec indocto & ruſtico more deſaeuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox,ſed vt exerceat. Detraxi tibi non puſillum negotium. mercedula,& munus gratum,ad hæc beneficia accedet. Ecce inſigne præceptum.

Stulti

Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur. Quis haec, inquis, dicit? Idē qui supra. Quam tu nūc vitā dici existimas stultam? Babae & Ixionis. Nō ita est. nostra dicitur: quos caeca cupiditas in nocitura, certe nūquā satiatura praecipitat: quib⁹ si quid satis esse posset, fuisset: qui nō cogitamus quàm iucūdū sit nihil poscere, quàm magnificum sit plenū esse, nec ex fortuna pendere, Subinde itaque, Lucili, quàm multa sis cōsecutus, recordare. Cum aspexeris quot te antecedant, cogita quot sequātur. Si vis gratus esse aduersus deos, & aduersus vitā tuā, cogita quàm multos anteceſseris. Quid tibi cum ceteris? Te ipse anteceſsisti: finem constitue, quam transire ne possis quidem, si velis: discedent aliquando ista insidiosa bona, & sperātibus meliora quàm assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando & implerent. Nunc haurientium sitim cōcitāt, & inuitāt speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta sors voluit, quare potius à fortuna impetrē, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autē petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? Ecce hic vltimus dies. vt non sit, prope ab vltimo est.

Epistola XVI.

LIQVERE tibi hoc scio, Lucilli, neminem posse beate viuere, ne tolerabiliter quidē, sine sapientiæ studio: & beatam vitam perfecta sapientia effici, tolerabilem, etiam inchoata. Sed hoc quod liquet, firmandū, & altius quotidiana meditatione figēdum est. Plus operis est in eo, vt proposita custodias, quàm vt honesta proponas. Perseuerādū est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit, quod bona voluntas est. Itaque tibi apud me pluribus verbis opus nō est, aut affirmatis, aut tā longis. Intelligo enim te multum profeciſse. Quae scribis, vnde veniāt scio: nō sunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid sentiam. iam de te spem habeo, nōdum fiduciam. Tu quoque idē facias volo. Nō est quod tibi cito & facile credas. Excute te, & varie scrutare, & obserua. Illud ante omnia vide, vtrū in philosophiā, an in ipsa vita profeceris. Non est philosophia popularе artificiū, nec ostentationi paratum. Non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, vt aliqua oblectatione consumatur dies, vt dematur otio nausea. Animū format & fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculū, & per ancipitia fluctuantiū dirigit cursum. sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quae consiliū exigūt, quod ab hac petendum est. Dicet aliquis: Quid mihi prodest philosophia, si fatum est? quid prodest, si Deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil praepari potest aduersus incerta, si aut consilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerē, aut cōsilio meo nil fortuna permittit. Quicquid est ex his, Lucili, vel si omnia haec sunt philosophandū est: siue nos inexorabili lege fata cōstringūt, siue arbiter Deus vniuersa cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet Haec adhortabitur, vt Deo libēter pareamus, vt fortunae cōtumaciter resistamus: haec docebit vt Deum sequaris, feras casum. Sed nō est nunc in hanc disputationē trāscundū, quid sit iuris nostri, si prouidētia in imperio est, aut si fatorū series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominātur. Illo nūc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui impetum delabi & refrigescere. Cōstitue illū, & contine, vt habitus fiat quod est impetus. Iā ab initio, si bene te noui, circūspicis ecquid haec epistola munusculi attulerit. excute illam, & inuenies. Nō est quod mireris animum meū. adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quicquid bene dictū est ab vllo, meum est. Sic quoque quod ab Epicuro dictum est: Si ad naturam viues, nūquam eris pauper: si ad opinionē, nunquam diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Congeratur in te, quicquid multi locupletes possederunt. vltra priuatū pecuniae modū fortuna te prouehat, auro tegat, purpura vestiat, & eo deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abscōdas, & nō tātum habere tibi liceat, sed calcare diuitias. accedant statuae & picturae, & quicquid ars vlla luxuriae laborauit. Maiora cupere ab his disces. Naturalia desideria finita sunt: ex falsa opinione nascentia, vbi desinant, non habent. nullus enim terminus falso est. Via eūti aliquid extremū est: error immensus est. Retrahe te à vanis: & cum voles scire, quod petis, vtrū naturalem habeat, an caecam cupiditatem, cōsidera an possit alicubi consistere. Si longe progresso, semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse.

Epistola XVII.

PROIICE omnia ista, si sapis: immo vt sapias: & ad bonam mentē magno cursu ac totis viribus tēde. Si quid est quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. sic illā disponere volo, vt sufficere nihil agēti possit, ne aut paupertas mihi oneri sit,

aut ego alicui. Cum hæc dicis,non videris vim ac potentiã eius de quo cogitas boni noſſe:& ſummam quidem rei peruides,quãtum philoſophia proſit,partes autem eondũ ſatis ſubtiliter diſpicis:nec dum ſcis quãtum vbique nos adiuuet: quemadmodũ & in maximis(vt Ciceronis vtar verbis)opituletur & in minima deſcendat. Mihi crede, aduoca illã in conſilium: ſuadebit tibi,ne ad calculos ſedeas.Nempe hoc quaeris, & hoc iſta dilatione vis cõſequi,ne tibi paupertas timenda ſit.Quid ſi appetenda eſt?Multis ad philoſophandum obſtitere diuitiae: paupertas expedita eſt,ſecura eſt. Cum claſſicũ cecinit, ſcit non ſe peti:[b] cum aliqua cõclamatio eſt,quomodo exeat,nõ quid efferat,quaerit.Si nauigandum eſt,non perſtrepunt portus, nec vnius comitatu inquieta ſunt littora,non circumſtat illam turba ſeruorum, ad quos paſcendos trãſmarinarum regionum eſt optãda fertilitas. Facile eſt paſcere pau os ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderãtes quàm impleri. Paruo fames cõſtat,magno faſtidium,Paupertas contenta eſt deſideriis inſtãtibus ſatisfacere. Quid eſt ergo,quare tu hãc recuſes cõtubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur?Si vis vacare animo. aut pauper ſis opportet,aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudiũ ſalutare fieri ſine frugalitatis cura:frugalitas autem, paupertas volũtaria eſt.Tolle itaque iſtas excuſationes:Quãtum ſat eſt,nõdum habeo:ſi ad illam ſummam peruenero,tunc me totum philoſophiae dabo.Atqui nihil prius quàm hoc parandum eſt,quod tu differs, & poſt caetera paras.Ab hoc incipiendũ eſt.Parare,inquis vnde viuam,volo.Simul& parare diſce.Si quid te vetat bene viuere,[c]bene mori non vetat. Nõ eſt quòd paupertas nos à philoſophia reuocet, ne egeſtas quidẽ: toleranda eſt enim ad hoc properantibus vel fames,quam tolerauere quidã in obſidionibus.Eſt quod aliud erat illius patientiae praemium,quàm in arbitrium non cadere victoris?quanto hoc maius eſt,quo promittitur perpetua libertas,nullius nec hominis,nec Dei timor? Et quidẽ vel eſurienti ad iſta veniendum eſt.Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omnium rerũ,vixerunt herbarum radicibus,& dictu foedam tulerunt famẽ. Haec omnia paſſi ſunt pro regno(quo magis mireris)alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet?Non eſt ergo prius acquirendum. Licet ad philoſophiam etiã ſine viatico peruenire.Ita eſt,cum omnia habueris,tunc & ſapientiam h ibere voles. Haec erit vltimum vitae inſtrumentum,& (vt ita dicam)additamentum.Tu vero,ſiue aliquid habes, iam philoſophare:vnde enim ſcis,an iam nimis habeas?ſiue nihil,hoc prius quaere,quàm quicquam.At neceſſaria deerunt.Primum deeſſe non poterũt,quia natura minimũ petit.Naturae autem ſe ſapiens accõmodat.Sed ſi neceſſitates vltimae inciderint, iamdudum exiliet è vita,& moleſtus ſibi eſſe deſinet.Si vero exiguum fuerit & anguſtum,quo poſſit vita produci,id boni cõſulet,nec vltra neceſſaria ſolicitus aut anxius,ventri,& ſcapulis ſuum reddet,& occupationes diuitum,concurſationesque ad diuitias euntium,ſecurus laetusque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipſe te differs? expectabis ne fenoris quaeſtum[d] aut ex merce compẽdium,aut tabulas beati ſenis,cum fieri poſſis ſtatim dives?Repreſentat opes ſapientia quas cuicunque fecit ſuperuacuas, dedit. Haec ad alios pertinent:tu locupletibus propior es. Sacculum muta,nimis habes. Ineſt omni ſacculo, quod ſat eſt.Poteram hoc loco epiſtolam claudere,niſi te male inſtituiſſem. Reges Parthos nõ poteſt quiſquã ſalutare ſine munere,tibi valedicere nõ licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicuro mutuũ ſumam.Multis paraſſe diuitias,non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio.Non hoc miror.Nõ eſt enim in rebus vitium,ſed in ipſo animo.[e] Illud quod paupertatem grauem fecerat,& diuitias graues fecit.Quemadmodũ nihil differt, vtrum aegrũ in ligneo lecto an in aureo colloces: quocunque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecũ transfert:ſic nihil refert,vtrum animus aeger in diuitiis,an in paupertate ponatur.malũ ſuum,illum ſequitur.

Epiſtola XVIII.

DEcember eſt menſis,[a] quo maxime ciuitas deſudat.Ius luxuriæ publice datum eſt. ingenti apparatu ſonant omnia:tanquam quicquã inter Saturnalia nunc interſit, & dies rerum agendarum.Adeo nihil intereſt,vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe,nunc annum.Si te hic haberem,libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum,vtrum nihil ex quotidiana conſuetudine mouendum, an,ne diſſidere videremur cum publicis moribus,& hilarius coenandum & exuendã togam.Nã quod fieri niſi in tumultu & triſti tẽpore ciuitatis nõ ſolebat, voluptatis cauſa ac feſtorum dierum veſtem mutamus.Si te bene noui,arbitri partibus functus, nec per omnia nos ſimiles eſſe pullatae turbae voluiſſes, nec per omnia diſſimiles: niſi forte his maxime dieb⁹ animo imperandũ eſt,vt tunc voluptatib⁹ ſol⁹ abſtineat,cũ in illas omnis

turba procubuit. Certissimũ argumẽtum firmitatis suae capit, si ad blanda & in luxuriã trahẽtia nec it, nec abducitur. Hoc multo fortius est, ebrio ac vomitãte populo, siccũ ac sobrium esse. Illud temperantius, non excerpere se, nec insigniri, nec miscẽri omnibus: & eadẽ, sed nõ eodem modo, facere. Licet enim sine luxuria agere festum diem. Ceterum adeo mihi placet tẽtare animi tui firmitatem, vt ex praecepto magnorũ virorũ tibi quoque praecipiã: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac vilissimo cibo, duraq; horrida veste, dicas tibi: Hoc est quod timebatur? In ipsa securitate animus ad difficilia se praeparet, & contra iniurias fortunae, inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine vllo hoste, vallũ iacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rẽ exerce. Hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati, prope ad inopiam accesserũt, ne vnquam expauescerẽt, quod saepe didicissent. Nõ est nũc quòd existimes me[a] ducere te ad modicas coenas & pauperũ cellas, & quicquid aliud est, per quae luxuria diuitiarum taedio ludit. [b] Grabatus ille verus sit, & sagũ, & panis durus ac sordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdũ pluribus diebus: vt nõ lusus sit, sed experimentum. Tũc mihi crede, Lucili, exultabis, dupondio saturat, & intelliges ad saturitatẽ non opus esse fortuna: hoc enim quod necessitati sat est, debet etiam irata. Non est tamen quare tu multũ tibi facere videaris: facies enim quod multa milia seruorũ, multa milia pauperũ faciũt. Illo nomine te suspice, quòd facies non coactus. Tã facile erit tibi illud pati semper, quàm aliquãdo experiri. Exerceamur ad palũ: & ne imparatos fortuna deprehẽdat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si scierimus quàm nõ sit graue pauperes esse. Certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus maligne famẽ extingueret, visurus an aliquid deesset ex plena & consummata voluptate, vel quantum deesset, & an dignũ, quod quis magno labore pẽsaret. hoc certe in his epistolis, ait, quas scripsit, [c] Charino magistratu, ad Polyaenum. Et quidem gloriatur, non toto asse se pasci: Metrodorum, qui nondũ tantum profecerit, toto. In hoc tu victu saturitatem nõ putas esse? Et voluptas est. Voluptas autẽ. non illa leuis & fugax, & subinde reficienda, sed stabilis & certa. Nõ enim iucũda res est aqua & polenta. aut frustũ hordeacei panis, sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatẽ, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunae iniquitas possit. Liberaliora sunt alimẽta carceris: sepositos ad capitale supplicii, non tam anguste qui occisurus est, pascit. Quanta est animi magnitudo, ad id sua sponte descẽdere, quòd nec ad extrema quidem redactis timendũ sit: hoc est praeoccupare tela fortunae. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum cõsuetudinem, & aliquos dies destina, quibus secedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. [c] Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo. ---

Nemo alius est Deo dignus, quàm qui opes cõtempsit: quarũ possessione tibi nõ interdico: sed efficere volo, vt illas intrepide possideas: quod vno consequeris modo, si te etiã sine illis beate victurum persuaseris tibi, si illas tãquã exituras semper aspexeris. Sed iam incipiamus epistolam cõplicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurũ. ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit insaniã. Hoc quàm verũ sit, necesse est scias, cum habueris [d] seruũ & inimicũ. In omnes personas hic exardescit affectus: tã ex amore nascitur, quàm ex odio: non minus inter seria, quàm inter lusus & iocos. Nec interest, ex quàm magna causa nascatur, sed in qualẽ perueniat animum. Sic ignis non refert quàm magnus, sed quo incidat. Nam etiam maximum solida nõ receperũt: rursus arida, & corripi facilia, scintillam quoque fouẽt vsque in incẽdiũ. Ita est, mi Lucili, ingentis irae exitus, furor est: & ideo ira vitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis.

Epistola XIX.

[1] Xvlto quotiens epistolas tuas accipio. implẽt enim me bona spe: iam non promittunt de te, sed spõdẽt. Ita fac oro atque obsecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogẽ, quàm quod pro ipso rogaturus sum: si potes, subduc te istis occupationibus si min°, eripe. Satis multũ temporis sparsimus, incipiamus in senectute vasa colligere. Nũquid inuidiosũ est? in fretoviximus. moriamur in portu. Neque ego suaserim tibi nomẽ ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abscõdere. Nunquam enim vsque eo te abigã generis humani furore damnato: vt latebrã tibi aliquam parari ad obliuionem velim. Id age, vt otiũ tuũ non emineat, sed appareat. Deinde videbũt de isto, quibus integra sunt & propria cõsilia: an velint vitam per obscurum transmittere. tibi liberũ non est. In mediũ te protulit ingenij vigor, scriptorũ elegãtia, claraeq; nobiles amicitiae. Tãta notitia

te inuasit. licet in extrema mergaris,ac penitus condaris,tamẽ priora te mõstrabunt: tenebras habere non potes. Sequetur pristinae lucis multum,quocunque fugeris. Quietẽ potes vindicare,sine vllius odio,sine desiderio,aut morsu animi tui. Quid enim relinques quod inuitus relictum à te possis cogitare? clientes? quorum nemo teipsũ sequitur,sed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur: nunc praeda. Mutabunt testamenta destituti senes? migrabit ad aliud limẽ salutator? nõ potest paruo res magna cõstare. AEstima vtrũ te relinquere,an aliquid ex tuis malis. [a] Vtinã tibi quidem senescere contigisset intra nataliũ tuorum modum,nec te in altum fortuna misisset. Tulit te longe à conspectu vitae salubris rapida felicitas,prouincia & procuratio, & quicquid ab istis promittitur. Maiora deinde officia te excipiẽt,& ex aliis alia. Quis exit? erit? quid expectas donec desinas? habere quod cupias? [b] Nunquam erit tempus. Qualem dicimus esse seriem causarũ, ex quibus nectitur fatum,talẽ dicimus esse cupiditatũ. Altera ex fine alterius nascitur. In eam demissus es vitam,quae nũquam tibi miseriarũ terminũ ac seruitutis ipsa factura sit. Subduc ceruicem iugo. semel illã incidi,quàm semper premi,satius est. Si te ad priuata retuleris, [c] minora erunt omnia,sed affatim implebunt. At nũc plurima & vndique ingesta non satiant. Vtrum autem mauis,ex inopia saturitatem,an in copia famem? [d] Et auida felicitas est,& alienæ auiditati exposita. Quãdiu tibi satis nihil fuerit,ipse alijs non eris. Quomodo,inquis,exibo? vtcũque. Cogita quàm multa temere pro pecunia,quàm multa laboriose pro honore tentaueris. Aliquid & pro otio audendum est,aut in ista solicitudine procurationum,& deinde vrbanorum officiorum senescendũ in tumultu, ac semper nouis fluctibus,quos effugere nulla modestia,nulla vitae quiete cõtingit. Quid enim ad rem pertinet,an tu quiescere velis? fortuna tua non vult. Quid si illi etiam nunc permiseris crescere? [e] quantũ ad successum accesserit,accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictũ Maecenatis. Vera [a] in ipso eculeo docuit. Ipsa enim altitudo attonat summa. Si quaeris,in quo libro dixerit,in eo qui Prometheus inscribitur hoc voluit dicere,attonita habet summa. Est ergo tãti vlla potẽtia,vt sit tibi tam ebrius sermo? Ingenioſus vir ille fuit,magnũ exemplũ Romanæ eloquẽtiæ daturus,nisi illũ eneruasset felicitas,immo castrasset. Hic te exitus manet, nisi iã contrahas vela,nisi (quod ille sero voluit) terrã leges. Poteram tecũ & hac Maecenatis sententia parẽ facere rationẽ: sed mouebis mihi controuersiam,si te noui,nec voles quod debeo in aspero & probo accipere. Vt se res habet,ab Epicuro versura facienda est. Ante inquit, circunspiciendũ est, cũ quibus edas & bibas,quàm quid edas & bibas. Nam sine amico viscératio,leonis ac lupi vita est. Hoc non continget tibi,nisi secesseris: alioquin habebis conuiuas,quos ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autem qui amicũ in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus; quàm quòd amicos sibi putat,quibus ipse non est, quòd beneficia sua efficacia iudicat ad cõciliãdos amicos: cũ quidã,quo plus debent,magis oderint. Leue aes alienum debitorẽ facit,graue inimicũ. Quid ergo? Beneficia non parant amicitias? Parant,si accepturos licuit eligere,si collata,non sparsa sunt. Itaque dum incipis esse mentis tuae,interim hoc consilio sapientum vtere,vt magis ad rem existimes pertinere,quis,quàm quid acceperit.

Epistola XX.

[1] Si vales,& te dignum putas qui aliquando fias tuus,gaudeo. Mea enim gloria erit,si te istinc vbi sine spe exeundi fluctuaris,extraxero. Illud autẽ,mi Lucili,te rogo atque hortor,vt philosophiam in praecordia ima demittas,& experimentum tui profectus capias, non oratione,nec scripto: sed animi firmitate,& cupiditatũ deminutione. Verba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus,& assensionẽ coronae captãtibus, aliud his qui [a] iuuenum otiosorũ aures disputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philosophia,nõ dicere: & hoc exigit,vt ad legem suã quisque viuat, ne orationi vita dissentiat,vt ipsa inter se vita vnius,sine actionũ dissentione,coloris sit. Maximũ hoc est & officiũ sapientiæ, & indicium,vt verbis opera concordent, vt & ipse vbique par sibi idemque sit. Quis hoc præstabit? Pauci,aliqui tamen. Est difficile hoc: nec dico sapiẽtem semper vno iturũ gradu,sed vnavia. Obserua itaque nũquid vestis tua domusque dissentiãt: nunquid in te liberalis sis,in tuos sordidus: nũquid coenes frugaliter,aedifices luxurioſe. Vnam semel ad quam viuas regulam prende,& ad hanc omnem vitã tuã exaequa. Quidam se domi contrahunt,dilatant foris,& extendunt. Vitium est hæc diuersitas,& signũ vacillantis animi,ac nondum habentis tenorem suum. Etiãnũ dicam vnde sit ista incõstãtia,& dissimilitudo rerũ cõsiliorũq;. Nemo proponit sibi quid velit,nec si proposuit, perseuerat in eo,sed transilit: nec tãtum mutat, sed redit, & in ea quae deseruit ac dãna-

uit,reuoluitur.Itaque vt relinquã definitiones sapientiae veteres, & totum complectar humanae vitæ modum,hoc possum contentus esse.Quid est sapientia?Semper idẽ velle atque idem nolle.Licet illam exceptiunculam non adiiciam,vt rectũ sit quod velis.Nõ potest cuiquam semper idem placere,nisi rectũ.Nesciũt ergo homines quid velint, nisi illo momento,quo volunt.In totum nulli velle aut nolle decretũ est.Variatur quotidie iudiciũ,& in cõtrariũ vertitur.Itaque plerisque agitur vita per lusum.Preme ergo quod coepisti:& fortasse perduceris aut ad summum,aut eo quod summũ nondum esse solus intelligas.Quid fiet,inquis,huic turbæ familiarium?Turba ista cũ à te pasci desierit,ipsa se pascet:aut quod tu beneficio tuo nõ potes scire,paupertatis scies.Illa veros certosque amicos retinebit:discedet quisquis non te,sed aliud sequebatur. Non est autem vel ob hoc vnũ amãda paupertas, quòd à quibus ameris,ostẽdit?O quãdo ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur.Huc ergo cogitationes tuae tendãt, hoc cura, hoc opta,omnia alia votaDeo remissurus,vt cõtentus sis temetipso&ex te nascẽtibus bonis. Quae potest esse felicitas Deo propior?Redige te ad parua,ex quibus cadere non possis: idque vt libentius facias,ad hoc pertinebit tributum epistolae huius:quod statim cõferam.Inuideas licet:etiam nunc libenter pro me depẽdet Epicurus.Magnificentior (mihi crede)sermo tuus in grabato videbitur & in panno. nõ enim dicentur tãtum illa, sed probabuntur.Ego certe aliter audio quæ dicitDemetrius noster,[a]cum illũ vidi nudum, quanto minus quàm stramentis incubãtẽ?Tunc enim nõ praeceptor veri, sed testis est. Quid ergo?Non licet diuitias in sinu positas contemnere?quid ni liceat? Et ille ingentis animi est,qui illas circũfusas sibi multũ diuque miratus,quod ad se venerint,ridet, suasque audit magis esse quàm sentit.Multum est,non corrũpi diuitiarũ contubernio. Magnus est ille qui in diuitiis pauper est:sed securior, qui caret diuitiis.Nescio,inquis,quomodo iste paupertatem laturus sit,si in illam inciderit.[b]Nec egoEpicuri angelus scio,an pauper iste contempturus sit diuitias,si in illas inciderit.Itaque in vtroque mẽs aestimãda est,inspiciendumque,an ille paupertati indulgeat,an hic diuitiis non indulgeat.Alioquin leue argumentum est bonae volũtatis grabatus,aut pannus,nisi apparuit aliquẽ illa non necessitate pati,sed malle.Ceterum magnae indolis est,ad ista non properare tanquam ad meliora,sed praeparare tanquam ad facilia.Et sunt,Lucili,facilia. cũ vero multo ante meditatus accesseris,iucunda quoque.[c]Inest enim illis,sine qua nihil est iucũdũ securitas. Necessariũ ergo iudico id quod tibi scripsi magnos viros saepe fecisse, aliquos dies interponere,quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram:quod eo magis faciendũ est,quòd deliciis permaduimus,& omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus è somno, & vellicandus est animus,admonẽdusque naturam nobis minimum constituisse.Nemo nascitur diues:quisquis exit in lucem,iussus est lacte&panno esse contentus. Ab his initiis nos regna non capiunt.

Epistola XXI.

CVM istis negotium tibi esse iudicas de quibus scripseras?Maximum negotium tecũ habes:tu tibi molestus es.Quid velis,nescis: melius probas honesta, quàm sequeris. Vides vbi sit posita felicitas,sed ad illam peruenire non audes.Quid sit autẽ quod te impediat,quia parum ipse dispicis,dicam. Magna hæc esse existimas, quae relicturus es: & cum proposuisti tibi illam securitatem,ad quã trãsiturus es.retinet te huius vitae, à qua recessurus es,fulgor,tanquam in sordida &obscura casurum.Erras, Lucili:ex hac vita ad illam ascenditur. Quod interest inter splendorem & lucem,cum haec certam originem habeat,ac suam,ille niteat alieno,hoc inter hanc vitam & illam· Haec, quia fulgore extrinsecus veniente percussa est,crassam illi statim vmbram faciet quisquis obstiterit:illa vero suo lumine illustris est.Studia te tua clarum & nobilem efficient.Exẽplum Epicuri referam. cum Idomeneo scriberet,& illum àvita speciosa ad fidelem stabilemque gloriã reuocaret,rigidae tunc potentiae ministrum,& magna tractãtem:Si gloria,inquit, tangeris,notiorem te epistolae meae faciẽt,quàm omnia ista quae colis,& propter quae coleris.Nunquid ergo mentitus est?Quis Idomenea nosset, nisi Epicurus illũ[a] suis litteris incidisset?Omnes illos megistanas & satrapas,& regem ipsum, ex quo Idomenei titulus. petebatur,obliuio alta supressit. Nomen Attici perire Ciceronis epistolae non sinunt nihil illi profuisset gener Agrippa,& Tiberius progener,& Drusus Caesar pronepos.inter tam magna nomina taceretur,nisi Cicero illum aperuisset.Profunda supra nos altitudo temporis veniet,pauca ingenia caput exerent, & in idem quandoque silentium abitura obliuioni resistẽt,ac se diu vindicabũt.Quod Epicur°amico suo potuit promittere,hoc tibi promitto,Lucili.Habeo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina

educere. Virgilius noſter duobus memoriam aeternam promiſit,& praeſtat:

Fortunati ambo,ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet aeuo:
Dum domus Aeneae Capitoli immobile ſaxum
Accolet,imperiumque pater Romanus habebit.

Quoſcunque in medium fortuna protulit,quicũque membra ac partes alienae potẽtiæ fuerant,horum gratia viguit,domus frequentata eſt,dũ ipſi ſteterũt:poſt ipſos cito memoria defecit. Ingeniorũ creſcit dignatio:nec ipſis tantũ habetur,ſed quicquid illorum memoriae adhæſit,excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit,ipſe eã de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiã ſcripſit, qua hortatur vt Pythoclea locupletem non publica,nec ancipiti via faciat[a]. Si vis,inquit, Pythoclea diuitẽ facere,non pecuniae adiiciẽdum,ſed cupiditatibus detrahendũ eſt. Et apertior iſta ſententia eſt,quàm vt interpretanda ſit,& diſertior quàm vt adiuuãda. Hoc vnũ te admoneo,ne iſtud tantum exiſtimes de diuitiis dictũ.quocunque trãſtuleris, idem poterit. Si vis Phythoclea honeſtum facere,nõ honoribus adiiciendũ eſt,ſed cupiditatibus detrahẽ dũ. Si vis Pythoclea eſſe in perpetua voluptate, non voluptatibus adiiciẽdũ eſt,ſed cupidita tibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere, & implere vitã,nõ annis adiicie ndum eſt,ſed cupiditatibus dẽtrahẽdũ. Has voces nõ eſt quòd Epicuri eſſe iudices, publicae ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet,faciendũ ego in philoſophia quoque exiſtimo. Cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſentẽtiam & ſequor. Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, vt iſtis qui ad illa confugient,ſpe mala inducti,qui velamentũ ſe ipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimãt, probẽ,quocunque ierint,honeſte eſſe viuendum. Cum adierint hos hortulos,&audierint inſcriptũ hortulis,Hoſpes hic bene manebis,hic ſummum bonum voluptas eſt:paratus erit iſtius domicilij cuſtos,hoſpitalis, humanus,& te polẽta excipiet, & aquã quoque large adminiſtrabit.& dicet:Ecquid bene acceptus es?[b] Non irritant,inquam,hi hortuli ſamẽ, ſed extinguunt:nec maiorẽ ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. De his tecum deſideriis loquor quae conſolationem non recipiunt,quibus dandum eſt aliquid vt deficiant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre,licet caſtigare & opprimere,hoc vnum commonefaciam. Iſta voluptas nõ naturalis eſt,nõ neceſſaria:huic nihil debes. Si quid impendis,volũtariũ eſt. Venter præcepta non audit,poſcit.appellat. Non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur: ſi modo das illi quod debes,non quod potes.

Epiſtola XXII.

IAM intelligis educendum eſſe te ex iſtis occupationibus ſpecioſis & malis:ſed quomodo id conſequi poſſis,quaeris. Quædam non niſi à praeſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi aut balnei tempus eligere. vena tangenda eſt. Vetus prouerbiũ eſt,Gladiatorem in arena capere conſiliũ. Aliquid aduerſarij vultus, aliquid manus mota,aliquid ipſa inclinatio corporis intuentem monet. Quid fieri ſoleat,quid oporteat,in vniuerſum,& mandari poteſt,& ſcribi. Tale conſilium non tantum abſentibus, ſed etiã poſteris datur. Illud autem quando fieri debeat,aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit. cum rebus ipſis deliberãdum eſt. Non tantum praeſentis,ſed vigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende:& toto impetu,totis viribus id age,vt te iſtis officiis exuas. Et quidem quam ſentẽtiã feram,attende. Cẽſeo aut ex iſta vita tibi,aut è vita exeundũ. Sed illud idem exiſtimo leniẽdum via,vt quod male implicuiſti,ſoluas potius quàm abrumpas: dũmodo ſi alia ſoluendi ratio nõ erit,vel abrumpas. Nemo tã timidus eſt, vt malit ſemper pendere,quàm ſemel cadere. Interim,quod primum eſt,impedire te noli, cõtẽtus eſto negotiis,in quae deſcendiſti,vel quod videri mauis,incidiſti. Non eſt quòd ad vlteriora nitaris aut perdes excuſationem,& apparebit te nõ incidiſſe. Iſta enim quae dici ſolẽt,falſa ſunt: Nõ potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt,felicitatem curſu ſequi:eſt aliquid etiam ſi nõ repugnare. ſubſiſtere,nec inſtare fortunae ferẽti. Nunquid offenderis, ſi in cõſilium nõ venio tantum,ſed aduoco? [a]& quidem prudẽtiores quàm ipſe ſum,ad quos ſoleo referre,ſi quid delibero. Epicuri epiſtolam ad hãc rem pertinẽtem legi. Idomeneo ſcribitur:quem rogat,vt quantũ poteſt fugiat & properet, antequã aliqua vis maior interueniat,& auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubiicit,nihil eſſe tentandũ niſi cum apte poterit tempeſtiueque tẽtari. Sed cũ illud tempus diu captatũ venerit, exiliẽ dũ ait,Dormitare de fuga cogitantẽ vetat,& ſperat etiã ex difficilimis ſalutarem exitũ:

si nec properemus ante tempus, nec cessemus in tempore. Puto nũc & Stoicã sentẽtiam quæris. nõ est quod quisquã illos apud te temeritatis infamet. cautiores quàm fortiores, sunt. Expectas forsitan, vt tibi hæc dicantur? Turpe est cedere oneri. luctare cum officio quod semel recepisti. Nõ est vir fortis & strenuus, qui laborem fugit: verũ vbi crescit illi animus ipsa rerũ difficultate. Dicentur tibi ista, si operæpretium habebit perseuerãtia, si nihil indignũ bono viro faciendum patiendumue erit: alioquin sordido se & contumelioso labore nõ conteret, nec in negotijs erit negotij causa. Ne illud quidem quod existimas eum facturũ, faciet, vt ambitiosis rebus implicitus, earũ semper æstus ferat. Sed cum viderit breuia in quibus volutatur, incerta, ancipitia, repetet pedẽ, nec vertet terga, sed sensim recedet in tutũ. Facile est autẽ, mi Lucili, occupationes euadere, si occupationum praemia cõtempseris. Illa sunt quae nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas spes relinquã? Ab ipsa messe discedam? Nudum erit latus? Incomitata lectica? Atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedũt, & mercedẽ miseriarũ amãt, ipsas execrãtur. Sic de ambitione, quomodo de amica querũtur: [b] & si verum affectum eorum inspicias, non oderũt, sed litigant. Excute istos, qui quæ cupiere, deplorant, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere nõ possunt. Videbis voluntariã esse illis in eo moram, quod aegre ferre ipsos & misere, loquũtur. Ita est, mi Lucili, paucos seruitus, plures seruitutem tenent. Sed deponere illã in animo est, & libertas bona fide placuit: in hoc autem vnum aduocationem petis, vt sine perpetua solicitudine id tibi facere cõtingat. quid ni te tota cohors Stoicorum probatura sit? Omnes Zenones & Chrysippi moderata, & honesta, & vera suadebunt. Sed si propter hoc tergiuersaris, vt circumspicias, quantum feras tecum, & quàm magna pecunia instruas otiũ, nunquam exitum inuenies. Nemo cum sarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam propitijs diis, sed nõ sic, quo modo istis propitij sunt, quib° bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerũt, hoc vno excusati, quòd ista quæ vrunt, quae excruciant, optantibus data sunt. Iam imprimebant epistolae signum. resoluenda est, vt cum sollemni ad te munusculo veniat, & aliquã magnificam vocem secum ferat, & ecce occurrit mihi nescio vtrũ verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. Adhuc enim alienas sarcinas adorno. Nemo non ita exit è vita tanquam modo intrauerit. Quemcunque vis occupa, adolescentem, senem, mediũ. inuenies aeq; timidum mortis, aeque insciũm vitae. nemo quicquam habet facti. In futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista voce delectat, quàm quòd exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus est, exit è vita. Falsum est, peiores morimur quàm nascimur. Nostrũ istud, nõ naturæ vitiũ est. Illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc est? Sine cupiditatibus vos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia, ceteriisque pestibus. quales intrastis, tales exite. Percepit sapientiã, si quis tam securus moritur, quàm nascitur. Nũc vero trepidamus, cum periculũ accessit: non animus nobis, nõ color constat: lacrimae nihil profuturae cadunt. Quid est turpius, quàm in ipso limine securitatis esse solicitum? Causa autem hæc est, quòd inanes omnium bonorum sumus, quorum in fine [c] vitæ desiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius vlla subsedit. transiit, & effluxit. Nemo quàm bene viuat, sed quamdiu, curat: cum omnibus possit contingere, vt bene viuant: vt diu, nulli.

Epistola XXIII.

PRVTAS me tibi scripturum, quàm humane nobiscũ hiems egerit, quæ & remissa fuit, & breuis: quàm malignum ver sit, quàm præposterũ frigus, & alias ineptias verba quærentiũ. Ego vero aliquid quod & mihi & tibi prodesse possit, scribam. Quid autem id erit, nisi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamẽtum quod sit, quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc esse dixi. etiam culmen est. Ad summa peruenit, qui scit quòd gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate, nõ posuit. Sollicitus est, & incert° sui, quem spes aliqua proritat, licet ad manũ sit, licet nõ ex difficili petatur, licet illũ nũquam sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: disce gaudere. Existimas me nũc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita submoueo, qui spes, dulcissima oblectamẽta, deuitãdas existimo. Immo cõtra. nolo tibi vnquã deesse lætitiam. Volo illam tibi domi nasci. Nascitur, si modo intra teipsum sit. Ceteræ hilaritates nõ implẽt pectus, sed frontẽ remittũt, leues sunt: nisi forte tu iudicas illũ gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidẽs, & super omnia erectus. Mihi crede, res seuera est verũ gaudium. An tu existimas quenquã soluto vultu, &, vt isti delicati loquũtur, hilari oculo mortem cõtemnere? paupertati domũ aperire? voluptates tenere sub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se versat in magno gaudio est, sed parum blãdo. In huius gaudij possessione esse

te volo. Nunquam deficiet, cū ſemel vnde petatur inueneris. Leuium metallorū fructus in ſummo eſt: illa opulẽtiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſidue plenius reſpõſura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfuſoriam voluptatem: & quodcunq; inuecticium gaudium eſt, fundamẽto caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod plus pateat introrſus. Fac oro te, Lucili cariſſime, quod vnum poteſt te præſtare felicem. diſijce & conculca iſta quæ extrinſecus ſplendẽt, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt autem hoc, de tuo? Te ipſo & tui optima parte. Corpuſculum quoque, etiã ſi nihil ſieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quàm magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breues, pœnitẽdas, ac niſi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat. Modum autẽ tenere in eo difficile eſt, quod bonũ eſſe credideris. Veri boni auiditas tuta eſt. Quid ſit iſtud, interrogas, aut vnde ſubeat? dicam. Ex bona conſciẽtia, ex honeſtis cõſilijs, ex rectis actionibus, ex contẽptu fortuitorũ, ex placido vitæ & cõtinuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex alijs propoſitis in alia tranſiliũt, aut ne tranſiliũt quidem, ſed caſu quodã tranſmittuntur, quomodo habere quicquã certum manſurũve poſſunt, ſuſpẽſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaq; diſponãt: ceteri [a] eorum more quae fluminibus innatant, non eunt, ſed ferũtur. [b] Ex quibus alia leuior vnda detinuit, ac mollius vexit, alia vehemẽtior rapuit, alia proxime ripam, curſu langueſcente depoſuit, alia [c] torrens impetus deiecit in mare. Ideo conſtituendũ eſt, quid velimus, & in eo perſeuerandum. Hic eſt locus ſoluendi aeris alieni. Poſſum enim vocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epiſtolam liberare. Moleſtum eſt, ſemper vitã inchoare. aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: Male viuunt qui ſemper viuere incipiunt. Quare, inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia ſemper illis imperfecta vita eſt. Non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modo incipit viuere. Id agendum eſt, vt ſatis vixerimus. Nemo hoc putat, qui ordiatur cum maxime vitam. Non eſt quòd exiſtimes, paucos eſſe hos. propemodum omnes ſunt. Quidam viuere tunc incipiunt, cum deſinendum eſt. ſi hoc iudicas mirũ, adijciam quod magis admireris. Quidam ante viuere deſierunt, quàm inciperent.

Epiſtola XXIIII.

SI OLLICITVM te eſſe ſcribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denũciat: & exiſtimas me ſuaſurũ vt meliora tibiipſi proponas, & acquieſcas ſpei blandæ. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere, & ſatis cito patienda cũ venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultum, quia quãdoq; ſis futurus miſer, eſſe iam miſerum. Sed ego alia te ad ſecuritatem via ducam. Si vis omnem ſolicitudinem exuere, quicquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone, & quodcũq; illud eſt malum, tecum ipſe metire, ac [a] timorem tuum taxa. intelliges profecto aut nõ magnum, aut non longum eſſe quod metuis. nec diu exẽpla quibus confirmeris, colligẽda ſunt. Omnis illa ætas tulit. In quamcunq; partem rerum, vel ciuilium, vel externarum, memoriã miſeris, occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Nũquid accidere tibi, ſi damneris, poteſt durius, quàm vt mittaris in exilium? vt ducaris in carcerem [a] nunquid vltra quicquam corpori timendũ eſt, [3] quàm vt pereat? Singula iſta conſtitue, & contẽptores eorũ cita, qui non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationẽ ſuam Rutilius ſic tulit, tanquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quàm quòd male iudicaretur. Exiliũ Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. Alter, vt rediret, Reipub. præſtitit: alter reditũ ſuum Syllæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputauit, & exire (cũ eſſent qui promitterent fugam) noluit, remanſitque, vt duarum rerũ grauiſſimarũ hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum impoſuit. Acerbum eſt vri. quanto acerbius ſi id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditũ, nec vllis præceptis contra mortẽ aut dolorem ſubornatũ, militari tantũ robore inſtructum, pœnas à ſe irriti conatus exigentem. ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextrae ſtetit, nec ante remouit nudis oſſibus fluentem manũ, quàm ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quã crudelitas ad irroganda. Facilius Porſena Mucio ignouit, quòd voluerat occidere, quã ſibi Mucius quòd non occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. Iam mihi, cum ad contemnendam mortem ventũ fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrẽ? Vltima illa nocte Platonis librũ legentem, poſito ad caput gladio (duo hæc in rebus extremis inſtrumẽta proſpexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt poſſet) compoſitis ergo rebus, vtcunque componi fractæ atque vltimæ poterant, id a-

gendū existimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut seruare cōtingeret, & stricto gladio, quem vsq; in illum diem ab omni cæde purū seruauerat. Nihil, inquit, egisti fortuna omnibus conatib⁹ meis obstādo. nō pro mea adhuc, sed pro patriæ libertate pugnaui: nec agebā tanta pertinacia, vt liber, sed vt inter liberos viuerē. nūc quoniā deploratae sunt res generis humani, Cato deducatur in tutū: impressit deinde mortiferum corpori vulnus: quo obligato à medicis, cum minus sanguinis haberet, minus viriū, animi idem iam non tantū Cæsari, sed sibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generosum illū contemptoremq; omnis potentiae spiritum non emisit, sed eiecit. Nō in hoc exempla haec nūc congero, vt ingeniū exerceā, sed vt te aduersus id quod maxime terribile videtur, exhorter. Facilius autem exhortabor, si ostēdero nō tantum fortes viros hoc momentum efflandae animae contēpsisse, sed quosdam ad alia ignauos, in hac re exaequasse animum fortissimorū, sicut illum Cn. Pompeij socerum Scipionem, qui cōtrario in Africam vento relatus, cū teneri nauem suā videret ab hostibus, ferro se transuerberauit, & quærentibus vbi imperator esset: Imperator, inquit, bene se habet. Vox hæc illū parem maioribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriam nō est interrumpi passa. Multū fuit Carthaginem vincere, sed ampli⁹ mortē. Imperator, inquit, bene se habet. An aliter debebat Imperator, & quidem Catonis, mori? Nō reuoco te ad historias, nec ex omnibus sæculis contēptores mortis, qui sunt plurimi, colligo. Respice ad hæc nostra tempora; de quorū languore ac delicijs querimur. Omnis ordinis homines succurrēt, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala sua morte præciderūt. Mihi crede, Lucili, adeo mors timēda nō est, [b] vt beneficio eius nihil anteferendum sit. Securus itaque inimici minas audi: & quāuis conscientia tua tibi fiduciā faciat, tamē quia multa extra causam valēt, & quod æquissimum est spera, & ad id te quod est iniquissimum, compara. Illud ante omnia memēto, demere rebus tumultū, ac videre quid in quaq; re sit: scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsū timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoq; maiusculis pueris euenit. Illi quos amant, quibus assueuerunt, cū quibus ludunt, si personatos vident, expauescunt. Nō hominibus tantū, sed & rebus persona demenda est & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle istam pompam sub qua lates, & stultos territas, mors est, quam nuper seruus meus, quā ancilla contempsit. Quid tu rursus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? Quid tu singulis articulis singula machinamenta, quibus extorqueantur, aptas, & mille alia instrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone ista quæ nos obstupefaciunt. iube conticescere gemitus & exclamationes, & vocum inter lacerationem elisarum acerbitatem. Nempe dolor est, quem podagricus ille contemnit, quem stomachic⁹ ille in ipsis delicijs perfert, quē in puerperio puella perpetitur. [f] Leuis est, si ferre possum: breuis est, si ferre nō possū. Hæc in animo voluta, quæ sæpe audisti, sæpe dixisti: sed an vere audieris, an vere dixeris, effectu proba. Hoc enim turpissimū est, quod nobis obijci solet, verba nos philosophiæ, non opera tractare. Quid tu? Nūc primū tibi mortē imminere scisti, nūc exilium, nunc dolorem? In hæc natus es. Quicquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. [c] Quod facere te moneo, scio certe fecisse. Nūc admoneo, vt animum tuum nō mergas in istam solicitudinem. Hebetabitur enim. & minus habebit vigoris, cū exurgendum erit. Abduc illum à priuata causa ad publicā: dic mortale tibi & fragile corpusculum esse, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioribus viribus denuntiabitur dolor, sed ipsæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque: libidines, pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? Inter plures ero. Exul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? Quid enim? Nunc solutus sum? Ad hoc me natura graue corporis mei pondus astrinxit. Moriar? Hoc dicis, desinam aegrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse. Non sum tam ineptus, vt Epicuream cātilenam hoc loco persequar, & dicam vanos esse inferorum metus, nec Ixionem rota volui, nec saxum humero Sisiphi trudi in aduersum, nec vll⁹ viscera & renasci posse quotidie, & carpi. Nemo tā puer est, vt Cerberū timeat, & tenebras, & laruarū habitū nudis ossibus cohærentium. [d] Mors nos aut consumit, aut emittit. Emissis meliora restāt, onere detracto: cōsumptis nihil restat: bona pariter malaque submota sunt. Permitte mihi referre hoc loco tuū versum, si prius admonuero, vt te iudices nō alijs scripsisse ista, sed etiā tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire? Memini te illū locū aliquādo tractasse, non repēte nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. [e] Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoq; cum crescimus, vita decrescit. Infantiā amisimus,

secum. Tunc præcipue in te ipse secede, cũ esse cogeris in turba, si bonus vir, si quietus, si temperãs es: alioquin in turbam tibi à te recedẽdum est. Istic enim malo viro propius es.

Epistola XXVI.

MODO dicebam tibi, in cõspectu esse me senectutis: iam vereor, ne senectutem post me reliquerim. Aliud iam his annis, huic corpori vocabulum cõuenit: quoniã quidem Senectus lassæ aetatis, nõ fractæ nomẽ est. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago. Nõ sentio in animo ætatis iniuriam, cũ sentiam in corpore. tantùm vitia, & vitiorum ministeria senuerũt. Viget animus & gaudet, non multũ sibi esse cum corpore: magnã oneris partem sui deposuit, exultat, & mihi facit controuersiã de senectute. Hũc ait esse florem suum. Credamus illi. bono suo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & despicere, quid ex hac tranquillitate ac modestia morũ sapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quae non possim facere, quae nolim: [a] possim ne aliquid, quod nolim. Nã si quid non possum, nõ posse me gaudeo. Quæ enim querela est, quod incõmodum, si quod debet desinere, defecit: Incommodum summum est, inquis, minui & deperire, &, vt proprie dicam, liquescere. Nõ enim subito impulsi ac prostrati sumꝰ. Carpimur: singuli dies aliquid subtrahũt viribus. Et quis exitꝰ est melior, [b] quàm in finẽ suum natura soluente dilabi? Nõ quia aliquid mali est ictus, & è vita repẽtinꝰ excessꝰ: sed quia lænis hæc via est, subduci. Ego certe, velut appropinquet experimẽtum, & ille laturus sententiam de omnibꝰ annis meis dies venerit, ita me obseruo & alloquor. Nihil est, inquã, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimꝰ. Leuia sunt ista & fallacia pignora animi, multisque inuoluta lenocinijs. Quid profecerim, morti crediturus sum. Non timide itaq; componor ad illum diẽ, quo remotis strophis ac fucis, de me pronunciaturus sum, vtrũ loquar fortia, an sentiã: nunquid simulatio fuerit & minus, quicquid contra fortunam iactaui verborũ contumacium. Remoue existimationem hominum. dubia semper est, & in partem vtramq; diuiditur. Remoue studia: [c] totam vitã tracta. mors de te pronuntiatura est Ita dico, disputationes & litterata colloquia, & ex præceptis sapiẽtium verba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt verũ robur animi. Est enim oratio etiã timidissimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cũ animã ages. Accipio condicionem. non reformido iudiciũ. Hæc mecũ loquor. sed tecum quoq; me locutum puta. Iunior es. Quid refert? Non dinumerantur anni. Incertũ est, quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expecta. [d] Finire iam volebam: & manus spectabat ad clausulam: sed conficienda sunt sagmata: & huic epistolæ viaticũ dandum est. [e] Puta me non dicere, vnde sumpturus sim mutuum. Scis cuius arca vtar. [f] Expecta pusillum, & de domo fiet numeratio: interim cõmodabit Epicurus, qui ait: Meditare vtrum cõmodius sit, vel mortẽ trãsire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet sensus. Egregia res est, mortem cõdiscere. Superuacuum forsitan putas id discere, quo semel vtendum est? Hoc est ipsum, quare meditari debeamus. Semper discendũ est, quod an sciamus, experiri nõ possumus. Meditare mortẽ. Qui hoc dicit, meditari libertatẽ iubet. Qui mori didicit, seruire dedidicit. Supra omnem potẽtiam est: certe extra omnem. Quid ad illũ carcer, & custodia, [a] & claustra? Liberum ostium habet. Vna est catena quæ nos alligatos tenet, amor vitae: qui vt non est abijciendus, ita minuendus est: vt si quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati simus, quod quandoque faciendum est, statim facere.

Epistola XXVII.

TV me, inquis, mones. iam enim te ipse monuisti, iam correxisti: ideo aliorũ emẽdationi vacas. Nõ sum tã improbus, vt curationes æger obeam: sed tanquam in eodem valetudinario iaceam, de cõmuni malo tecũ colloquor, remedia communico. Sic itaq; me audi, tanquã mecum loquar. in secretũ te meũ admitto, & te adhibito, mecũ exigo. Clamo mihi ipse, Numera annos tuos: & pudebit eadẽ velle, quæ volueras puer, eadem parare. [a] Hoc denique tibi citra diem mortis præsta: moriantur ante te vitia. [b] Dimitte istas voluptates turbidas, magno luendas. Non venturae tantum, sed praeteritae nocent. Quemadmodum scelera etiã si non sint deprehensa cũ fierent, solicitudo non cum ipsis abit: ita improbarum voluptatum, etiam post ipsas pœnitentia est. Non sunt solidæ, non sunt fideles. etiam si non nocent, fugiũt. Aliquod potius bonum mansurum circũspice. Nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola virtus præstat gaudium perpetuum, securũ: etiam si quid obstat, nubium modo interuenit, quae infra feruntur, nec vnquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire cõtinget? Non quidem cessatur adhuc, sed non festinatur. Multũ restat operis, [c] in quod ipse necesse est vigiles, ipse laborem tuum impendas, si effici cupis. Delegationem res ista non recipit. Aliud littera

rum genus adiutorium admittit. Caluisius Sabinus memoria nostra fuit diues,& patrimonium habebat liberum & ingenuum. Nunquam vidi hominem beatum indecētius. Huic memoria tam mala erat,vt illi modo nomē Vlixis excideret,modo Achillis,modo Priami: quos tam bene nouerat,[a] quā pædagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nomenclator,qui nomina nō reddit,sed imponit,[d] tā perperā, quàm ille Troianos & Achiuos persalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaq; compendiariam excogitauit: magna summa emit seruos,vnū qui Homerum teneret,alterū qui Hesiodum. Nouem praeterea. Lyricis singulos assignauit. Magno emisse illum nō est quod mireris. Nō inuenerat: faciendos locauit. Postquam hæc familia illi comparata est,cœpit conuiuas suos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus subinde cū peteret versus,quos referret,sæpe [e] in medio versu excidebat. Suasit illi Satellius Quadratus, stultorū diuitum arrosor,& quod sequitur,arrisor,& quod duobus his adiunctum est,derisor,[f] vt Grammaticos haberet anatectas. Cum dixisset Sabinus, centenis milibus sibi cōstare singulos seruos: Minoris inquit,totidem scrinia emisses. Ille tamen in ea opinione erat,vt putaret se scire,quod quisquam in domo sua sciret. Idem Satellius illum hortare cœpit,vt luctaretur,hominem aegrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus respondisset, Et quomodo possum? vix viuo. Noli, obsecro, inquit, istud dicere. Non vides quàm multos seruos valentissimos habeas? Bona mens nec commendatur,nec emitur: & puto,si venalis esset,non haberet emptorem. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. Diuitiae sunt, ad legem naturae composita paupertas. Hoc saepe dicit Epicurus aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt.

Epistola XXVIII.

HOc tibi soli putas accidisse,& admiraris quasi rem nouā,quòd peregrinatione tam longa & tot locorum varietatibus, non discussisti tristitiam grauitatemq; mentis. [a] Animum debes mutare,non coelum. Licet vastum traieceris mare,licet (vt ait Virgilius noster) Terraeq; vrbesque recedant,sequentur te quocunq; perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodesse,cum te circumferas? Premit te eadem causa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas potest? Quid cognitio vrbium,aut locorū? In irritū cedit ista iactatio. Quaeris quare te fuga ista non adiuuet? Tecum fugis. Onus animi deponendum est. Non ante tibi vllus placebit locus. Talem nunc esse habitum tuum cogita,qualem Virgilius noster vatis inducit,iam concitatae & instigatae, multumque habentis in se spiritus,non sui:

Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum. ----

Vadis huc & illuc,vt excutias insidens pondus,quod ipsa iactatione incōmodius fit. sicut in naui onera immota minus vrgent: inæqualiter cōuoluta citius eā partem in quam incubuere demergūt. Quicquid facis,contra te facis,& motu ipso noces tibi. AEgrū enim cōcutis. At cū istud exemeris malum,omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit,in quolibet barbariae angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscūq; sedes erit. [a] Magis quis veneris, quàm quò,interest: & ideo nulli loco addicere debemus animū. Cū hac persuasione viuendū est: Nō sum vni angulo natus: patria mea totus hic est mūdus. Quod si liqueret tibi,non admirareris,nil adiuuari te regionū varietatibus,in quas subinde priorum tædio migras. Prima enim quaeq; placuisset,si omnem tuam crederes. Nō peregrinaris,sed erras & ageris,ac locum ex loco mutas: cū illud quod quaeris, [a] bene viuere omni loco positū sit. Num quid tam turbidum fieri potest, quam forum? Ibi quoque licet quiete viuere,si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectum quoq; & viciniam fori procul fugiā. Nam vt loca grauia, etiam firmissimam valetudinem tentant,ita bonae quoq; menti,nec dum adhuc perfectae, & conualescenti, sunt aliqua parum salubria. Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt,& tumultuosam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum,magno animo colluctātur. Sapiēs feret ista,nō eliget: & malet in pace esse,quàm in pugna. Nō enim multū prodest vitia sua proiecisse, si cum alienis rixādum est. Triginta,inquis,tyranni Socratem circumsteterunt,nec potuerunt animū eius infringere. Quid interest,quot domini sint? Seruitus vna est. Hanc qui contempsit, in quantalibet turba dominantium liber est. Tempus est desinere,sed si prius portoriū soluero. Initiū est salutis,notitia peccati. Egregie mihi hoc dixisse videtur Epicurus. Nam qui peccare se nescit,corrigi non vult. Deprehendas te oportet,antequā emendes. Quidam vitijs gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui

mala

mala sua virtutum loco numerant? Ideo quantū potes, teipsum coargue: [b] inquire in te: accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissime deprecatoris: aliquando te offende.

Epistola XXIX.

DE Marcellino nostro quaeris, & vis scire quid agat. Raro ad nos venit, nulla alia ex causa quàm quia audire verū timet: à quo periculo iam abest: nulli enim nisi audituro dicēdum est. Ideo de Diogene, nec minus de alijs Cynicis, qui libertate promiscua vsi sunt, & obuios quosque monuerūt, dubitari solet, an hoc facere debuerint. Quid enim si quis surdos obiurget, aut natura morbove mutos? Quare inquis, verbis parcā? Gratuita sunt. Nō possum scire an ei profuturus iim, quē admoneo. Illud scio, alicui me profuturum, si multos admonuero. Spargenda est manus: non potest fieri, vt nō aliquādo succedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non existimo faciendū magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos satis ponderis, quos posset minus obsolefacta corrigere. Sagitarius non aliquando ferire debet, sed aliquando deerrare. Non est ars, quae ad effectum casu venit. Sapiētia ars est. certum petat: eligat profecturos: ab his quos desperauit, recedat: nō tamē cito relinquat, [a] sed in ipsa desperatione extrema remedia tētet. Marcellinū nostrum ego nondum despero. Etiamnū seruari potest: sed si cito illi manus porrigitur. Est quidem periculum, ne porrigentem trahat. Magna in illo ingenij vis est, sed iam tēdentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala sua ostendere. Faciet quod solet, aduocabit illas facetias, quae risum euocare lugētibus possunt: & in se primū, deinde in nos iocabitur: omnia quæ dicturus sum, occupabit. Scrutabitur scholas nostras, & obiiciet philosophis cōgiaria, amicas, gulam. Ostendet mihi aliū in adulterio, alium in popina, alium in aula: ostendet mihi lepidum philosophū Aristonem, qui in gestatione differebat: hoc enim [a] ad edendas operas tempus acceperat. De cuius secta cum quaereretur, Scaurus ait: Vtique Peripateticus nō est. De eodem cū consuleretur Iulius Graecinus, vir egregius, quid sentiret: Non possum, inquit, tibi dicere. nescio enim quid de gradu faciat, tanquā de essedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philosophiam honestius neglexissent, quàm vendunt, in faciē ingeret. Constitui tamen contumelias perpeti. Moueat ille mihi risū: ego fortasse illi lacrimas mouebo: aut, si ridere perseuerabit, gaudebo, tanquā in malis, quod illi genus insaniæ hilare contigerit. Sed nō est illa hilaritas longa. obserua. videbis eosdem intra exiguum tempus acerrime ridere & acerrime rabere. Propositum est aggredi illum, & ostendere quanto pluris fuerit, quum multis minoris videretur. Vitia eius etiam si non excidero, inhibebo. nō desinent, sed intermittentur: fortasse autem & desinent, si intermittendi consuetudinē fecerint. Nō est hoc ipsum fastidiendum. quoniam quidē grauiter affectis, sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis? vnde quo euaseris, & ex eo suspicaris, quousque sis euasurus, compone mores tuos, attolle animū, aduersus formidata consiste, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur stultus, si quis multitudinem timeat eo loco, per quē transitus singulis est? AEque ad tuam mortem multis aditus non est, licet illam multi minentur. Sic istud natura disposuit. Spiritum tibi tam vnus eripiet, quàm vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi pēsionem remisisses. Sed ne ego quidem me sordide geram in fenore aeris alieni, & tibi quod debeo impingam. Nunquam volui populo placere. Nā quae ego scio, non probat populus, quae probat populus, ego nescio. Quis hoc? inquis: tanquam nescias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere potest populo, cui placet virtus? Malis artibus [f] popularis fauor quaeritur: similem te illis facias oportet. Non probabunt, nisi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quàm qualis aliis. Conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest. Quid ergo illa laudata, & omnibus praeferenda artibus rebusque philosophia praestabit? Scilicet vt malis tibi placere, quàm populo· vt aestimes iudicia, non numeres: vt sine metu deorum hominumque viuas: vt aut vincas mala, aut finias. Ceterum si te videro celebrem secundis vocibus vulgi, si intrante te clamor, plausus, & pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota ciuitate te feminae puerique laudauerint: quid ni ego tui miserear, cum sciam quae via ad istum fauorem ferat?

Epistola XXX.

BASSVM Aufidium, virum optimum, vidi quassum, aetati obluctantem. Sed iam plus illū degrauat, quàm quod possit attolli. Magno senectus & vniuerso pōdere incubuit

Scis illum ſemper infirmi corporis & exſucci fuiſſe: diu illud cõtinuit, & vt verius dicam, concinnauit. ſubito deficit. Quemadmodũ in naue quæ ſentinã trahit, vni rimæ aut alteri obſiſtitur: vbi plurimis locis laxari coepit & cedere, ſuccurri nõ poteſt nauigio dehiſcẽti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt: vbi tãquã in putri aedificio omnis iunctura dilabitur: & dum alia excipitur, alia diſcinditur, circũſpiciendũ eſt quomodo exeas. Baſſus tamẽ noſter alacer animo eſt: hoc philoſophia praeſtat: in quocunque corporis habitu fortem, in conſpectu mortis hilarem, laetumque, nec deficiẽtem, quamuis deficiat. Magnus gubernator & ſciſſo nauigat velo, & ſi exarmauit, tamẽ reliquias nauigij aptat ad curſum Hoc facit Baſſus noſter, & eo animo vultuque finem ſuum ſpectat, quo alienũ ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc, Lucili, & diu diſcenda, cũ aduentat hora illa ineuitabilis, aequo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. Deſinit morbus, incendiũ extinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura depoſuit: mare quos hauſerat, eadem vi qua ſorbebat, eiecit incolumes: gladiũ miles ab ipſa perituri ceruice reuocauit. Nihil habet quod ſperet, quẽ ſenectus ducit ad mortẽ. Huic vni intercedi nõ poteſt. Nullo genere homines mollius moriuntur, ſed nec diutius. Baſſus noſter videtur mihi proſequi ſe, & componere, & viuere tanquam ſuperſtes ſibi: & ſapienter ferre diſcidium ſui. Nã de morte multa loquitur, & id agit ſedulo, vt nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt, moriẽtis vitium eſſe, nõ mortis: nec magis in ipſa quicquam eſſe moleſtiae, quàm poſt ipſam. Tam demẽs autem eſt qui timet quod non eſt ſenſurus, quàm qui timet quod nõ eſt paſſurus. An quiſquam hoc futurũ credit, vt per quam fit, vt nihil ſentiatur, ea ſentiatur? Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum eſt, vt ſit extra omnem malorũ metum? Haec ego ſcio & ſaepe dicta, & ſaepe dicenda. ſed neque cum legerem, aeque mihi profuerunt, neque cũ audirẽ his dicentibus, qui negabant timenda àquorum metu aberant. Hic vero plurimũ auctoritatis habuit, cũ loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiã fortiorẽ eũ eſſe qui in ipſa morte eſt, quàm qui circa mortẽ eſt. Mors enim admota, etiã imperitis animum dedit, non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus iugulũ aduerſario praeſtat, & errantem gladiũ ſibi attẽperat. At illa quae in propinquo eſt vtique ventura, deſiderat lentam animi firmitatem, quae eſt rarior, nec poteſt niſi à ſapiẽte præſtari. Libentiſſime itaque illum audiebã, quaſi ferentẽ de morte ſententiã, & qualis eſſet eius natura, velut propius inſpectæ, iudicãtẽ. Plus, vt puto, fidei haberet apud te, pl⁹ põderis, ſi quis reuixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expert⁹. Acceſſus mortis quam perturbationem afferat, optime hi tibi dicent, qui ſecũdũ illam ſteterunt, qui venientẽ & viderũt & receperũt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos decipi noluit. Is ait, tam ſtultum eſſe qui mortem timeat, quàm qui ſenectutem. Nã quemadmodũ ſenectus adoleſcentiã ſequitur, ita mors ſenectutem. Viuere noluit qui mori nõ vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt: ad hanc itur: quam ideo timere dementis eſt, quia certa expectantur, dubia metuuntur, Mors neceſſitatem habet aequã & inuictam. Quis queri poteſt, in ea condicione ſe eſſe, in qua nemo nõ eſt? Prima enim pars aequitatis, eſt aequalitas. Sed nunc ſuperuacuum eſt, naturae cauſam agere: quae nõ aliã voluit legem noſtrã eſſe quàm ſuam. Quicquid compoſuit, reſoluit: & quicquid reſoluit, cõponit iterum Iam vero ſi cui contigit, vt illũ ſenectus leniter emitteret, non repente auulſum vitae, ſed minutatim ſubductũ, ne ille gratias agere diis omnib⁹ debet, quòd ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratã, perductus eſt. Vides quoſdam optãtes mortem, & quidem magis quàm rogari ſolet vita. Neſcio vtros exiſtimem maiorem nobis animũ dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur: quoniã illud ex rabie interdũ ac repentina indignatione fit; hæc ex iudicio certo tranquillitas eſt. Venit aliquis ad mortẽ iratus. mortẽ venientẽ nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu cõpoſuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carũ, ex pluribus me cauſis frequẽtius veniſſe, vt ſcirem an illum toties eundẽ inuenirem: nũquid cum corporis viribus minueretur animi vigor: qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorũ laetitia, cũ ³ ſeptimo ſpatio palmae appropinquant. Dicebat quidẽ ille Epicuri præceptis obſequẽs, primũ ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu: ſi tamẽ eſſet, habere aliquãtulũ in ipſa breuitate ſolatij. Nullũ enim dolorem longũ eſſe qui magnus eſt. Ceterum ſuccurſurum ſibi etiã in ipſa diſtractione animæ corporisque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dolere nõ poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, nec magna vi diſtraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiã occupauit, aqua, & interdum ruina extinguendus eſt. Ille qui alimentis deficitur, ſua ſpõte

subsidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio, non tanquam noua, sed tanquam in rem praesentem perductus. Quid ergo? non multos spectaui abrumpẽtes vitam? immo vero vidi. Sed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt sine odio vitae, & admittũt illam, nõ attrahunt. Illud quidẽ aiebat tormentum nostra nos sentire opera, quod tunc trepidamus, cum prope à nobis esse credimus mortẽ. A quo enim prope non est, parata omnibus locis, omnibusque momentis? Sed considerem⁹, inquit, tunc cum aliqua causa moriendi videtur accedere, quanto aliae propiores sint quae non timentur. Hostis alicui mortẽ minabatur: hanc cruditas occupauit. Si distinguere voluerimus causas metus nostri, inueniemus alias esse, alias videri. Non mortem timemus, sed cogitationem mortis: ab ipsa enim semper tantundem absumus. Ita si timenda mors est, semper timenda est. Quod enim tempus morti exemptum est? Sed vereri debeo, ne tam longas epistolas peius quàm mortem oderis: itaque finem faciam. Tu tamen mortem vt nunquam timeas, semper cogita.

Epistola XXXI.

[1] Gnosco Lucilium meum, incipit quem promiserat exhibere. Sequere illum impetum animi, quo ad optima quaeque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non desidero maiorem melioremque te fieri quàm moliebaris. Fundamẽta tua multũ loci occupauerunt. Tãtum effice, quãtum conatus es: & illa quae tecũ in animo tulisti, tracta. Ad summam, sapiens eris, si clauseris aures, quibus ceram parum est obdere. Firmiori spissamẽto opus est, quàm vsum in sociis Vlixem ferunt. Illa vox quae timebatur, erat blanda, nõ tamen publica. Ad hæc quae timẽda est, non exvno scopulo, sed ex omni parte terrarũ circumsonat. Praeteruehere itaque non vnum locum insidiosa voluptate suspectum, sed omnes vrbes: surdum te amãtissimis praesta. Bono animo male precãtur. Et si vis esse felix, deos ora, ne quid tibi ex his quae optãtur eueniat. Nõ sunt ista bona, quae in te isti volũt congeri: vnum bonum est, quod beatae vitae causa & firmamẽtũ est, sibi fidere. Hoc autem contingere non potest, nisi contemptus est labor, & in eorum numero habitus quæ neque bona sũt, neque mala. Fieri enim nõ potest, vt vna res modo mala sit, modo bona: modo leuis & perferenda, modo expauescenda. Labor bonum nõ est. Quid ergo est bonum? Laboris contemptio. Itaque in vanum operosos culpauerim: rursus ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint, [a] minusque sibi [2] vinci ac strigare permiserint, admirabor & clamabo, Tanto melior surge & respira: & cliuum istum vno, si potes, spiritu, exupera. Generosos animos labor nutrit. Non est ergo quòd ex illo veteri voto parentũ tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes. & in totum, iam per maxima acto viro turpe est, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus est? Fac te ipse felicem. facies autem, si intellexeris bona esse, quibus admixta est virtus: turpia, quibus malitia cõiuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est: nihil atrũ, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuri: quemadmodum sine adiutorio ignis, nihil calidũ est, [3] nihil sine aëre frigidum: ita honesta & turpia virtutis & malitiae societas efficit. Quid ergo est bonum? rerum scientia. Quid malum est? rerum imperitia. [b] Ille prudens atque artifex pro tempore quaeque repellet aut eliget. Sed nec quae repellit timet, nec miratur quae eligit, si modo magnus illi & inuictus animus est. Submitti te ac deprimi veto. [4] [c] laborem si non recuses, parum est. Posce. Quis ergo, inquis, labor friuolus & superuacuus est? In quem humiles causae vocauerint. non est malus, non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi est ipsa tolerantia, quae se ad dura & aspera hortatur, & dicit: Quid cessas? Non est viri, timere sudorem. Huc & illud accedat, vt perfecta virtus sit aequalitas ac tenor vitae per omnia consonans sibi: quod non potest esse, nisi rerum scientia contingat, & ars, per quam diuina & humana noscantur. Hoc est summum bonum: quod si occupas, incipis deorum esse socius, non supplex. Quomodo, inquis, isto peruenitur? Non per Appenninum Graiumue montem, nec per deserta Candauiae: nec Syrtes tibi, nec Scylla, aut Charybdis adeundae sunt: quae tamen omnia transisti procuratiunculae pretio. Tutum iter est, iucundum est, ad quod natura te instruxit. Dedit tibi illa, quae si non deserueris, par Deo surges. Parem autem Deo pecunia non faciet. Deus nihil habet. Praetexta nõ faciet. Deus nudus est. Fama non faciet, nec ostẽtatio tui, & in populos nominis dimissa notitia. Nemo nouit Deum: multi de illo male existimant & impune. Non turba seruorũ lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium. [5] Deus ille maximus potẽtissimusque ipse vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere possunt. nihil horũ nõ patitur vetustatẽ. Quaerendũ est ergo quod nõ fiat in dies deterius, cui non possit obstari,

quo nil melius possit optari. Quid hoc est? animus: sed hic rect° bon°, magn°. Quid aliud voces hunc, quàm [d] Deum in humano corpore hospitantẽ? Hic animus tam in equitem Romanum, quàm in libertinũ, quàm in seruum, potest cadere. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subsilire in cælum ex angulo licet. Exurge modo, & te quoque dignum Finge Deo. Finges autem non ro, non argento. Non potest ex hac materia imãgo Deo exprimi similis. Cogita illos, cum propitij essent, fictiles fuisse,

Epistola XXXII.

INQVIRO in te, & ab omnibus scisciror, qui ex ista regione veniũt, quid agas, vbi & cum quibus moreris. Verba dare nõ potes. tecum sum. Sic viue, tãquam quid facias auditurus sim: immo tãquã visurus. Quaeris, quid me maxime ex his quae de te audio, delectet? Quòd nihil audio, quòd plærique ex his quos interrogo, nesciũt quid agas. Hoc est salutare, [a] non conuersari cum dissimilibus, & diuersa cupiẽtibus. Habeo quidẽ fiduciam nõ posse te torqueri, mansurumque in proposito, etiá si solicitãtiũ turba circumeat. Quid ergo est? non timeo ne immutent te: timeo ne impediãt. Multũ autẽ nocet & qui moratur, vtique in tanta breuitate vitae: quã breuiorẽ inconstantia facimus, aliud eius subinde atque aliud facientes initium. [b] Diducimus illã in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili carissime, & cogita, quantũ celeritati additurus fueris, si à tergo hostis instaret, si equitem aduẽtare suspicareris, ac fugientiũ premere vestigia. Fit hoc. premeris. accelera, & euade. perduc te in tutum, & subinde considera, quàm pulchra res sit cõsũmare vitam ante mortem, deinde expectare securum reliquã temporis sui partẽ, in possessione beatae vitae positum: quae beatior non fit, si longior. O quãdo videbis illud tẽpus, quo scies tẽpus ad te nõ pertinere, quo trãquillus placidusque eris, & crastini negligẽs, & in sũma tui satietate. Vis scire, quid sit quod faciat homines auidos futuri? [c] Nemo sibi contigit. Optauerunt tibi alia parẽtes tui: sed ego tibi contra, omniũ tibi eorum contẽptum opto, quorũ illi copiam. Vota illorum multos cõpilãt, vt te locupletẽt. Quicquid ad te trãsferunt, alicui detrahendum est. Opto tibi tui facultatẽ, vt vagis cogitationibus agitata mens, tãdẽ resistat, & certa sit: vt placeat sibi, & intellectis veris bonis, quae simul intellecta sunt, possidentur, aetatis adiectione non egeat. Ille demum necessitates supergressus est, & exauctoratus ac liber, qui viuit vita peracta.

Epistola XXXIII.

DESIDERAS his quoque epistolis, sicut prioribus, adscribi aliquas voces nostrorum procerum. Non fuerunt circa flosculos occupati. totus cõtextus illorũ virilis est. Inaequalitatẽ scias esse, vbi quae eminent, notabilia sunt. Nõ est admirationi vna arbor, vbi in eandẽ altitudinẽ tota silua surrexit. Eiusmodi vocibus referta sunt carmina, refertae historiæ. Itaque nolo Epicuri illas esse existimes. publicae sũt, & maxime nostræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interueniũt, quia insperatae, quia mirum est aliquid fortiter dici ab homine mollitiam professo. Ita enim plaerique iudicãt. Apud me vero Epicurus est & fortis, licet manuleatus sit. Fortitudo, & industria, & ad bellũ prõpta mẽs, tam in Persas quàm in alte cinctos cadit. Non est ergo quòd exigas excerpta & repetita. Continuum est apud nostros, quicquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque ista [1] odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturũ cum intrauerit, praeter illa quae in fronte suspensa sunt. Ipsis permittimus vnde velint sumere exemplar. Putas nos velle singulares sententias ex turba separare? Cui illas assignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chrysippo, an Panaetio: an Posidonio? Non sumus sub rege. sibi quisque se vindicat. apud istos quicquid dicit Hermachus, quicquid Metrodorus, ad vnum refertur. Omnia quæ quisquam in illo contubernio locutus est, vnius ductu & auspicijs dicta sunt. Non possumus, inquam, ex tanta rerum aequalium copia, licet tentemus, aliquid educere.

Pauperis est numerare pecus.

Quocunque miseris oculũ, id tibi occurrit quod eminere posset, nisi inter paria legeretur. Quare depone istã spem, posse te summatim degustare ingenia maximorũ virorum Tota tibi inspiciẽda sunt, tota tractãda. Res geritur, & per lineamẽta sui ingenij opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Nec recuso quo minus singula mẽbra, dũmodo in ipso homine, consideres. Non est formosa mulier, cuius crus laudatur, aut brachiũ, sed illa cuius vniuersa facies admirationẽ singulis partibus abstulit. Si tamẽ exegeris, non tam mẽdice tecum agam: sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim iacẽtium. Sumẽda erunt, non colligẽda. Non enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se connexa sunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & extrinsecus

auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta,& carminis modo incluſa. Ideo pueris & ſententias ediſcendas damus,& has quas Graeci chrias vocant: quia cõplecti eas puerilis animus poteſt: quia plus adhuc nõ capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt,& fulcire ſe notiſſimis & pauciſſ. vocibus,& memoria ſtare. Sibi iã innitatur. dicat iſta,nõ teneat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutẽ, ex cõmẽtario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleãthes. tu quid? quouſque ſub alio moueris? Et impera,& dic,quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos nũquã auctores,sẽper interpretes,ſub aliena vmbra latẽtes, nihil puto habere generoſi nũquã auſos aliquãdo facere,quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerũt. Aliud eſt,meminiſſe: aliud,ſcire. Meminiſſe,eſt rẽ cõmiſsã memoriae cuſtodire. At cõtra ſcire, eſt,& ſua facere quẽque,nec ab exemplari pendere,& toties ad magiſtrũ reſpicere. Hoc dicit Zeno,hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te & librum. Quouſque diſces? iã & præcipe Quid eſt,quare audiam,quod legere poſſum? Multũ, inquit,viua vox facit. Nõ quidem hæc,quae alienis verbis commendatur,& actuarij vice fungitur. Adiice nunc,quòd iſti qui nunquam tutelae ſuae fiunt,primum in ea re ſequũtur priores,in qua nemo nõ à priore deſciuit: deinde in ea re ſequuntur,quae adhuc quaeritur. Nunquã autẽ inuenietur,ſi contẽti fuerimus inuẽtis. Praeterea qui aliũ ſequitur,nihil ſequitur,nihil inuenit, immo nec quaerit. Quid ergo? non ibo per priorũ veſtigia? Ego vero vtra via veteri ſed ſi propiorem inuenero,hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas, nondum eſt occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

Epiſtola XXXIIII.

CRESCO & exulto,& diſcuſſa ſenectute recaleſco,quoties ex his quae agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat,ſi paſtor ex fetu gregis ſui capit voluptatem,ſi alũnũ ſuum nemo aliter intuetur quàm vt adoleſcentiã illius ſuã iudicet: quid euenire credis his qui ingenia educauerunt,& quae tenera formauerunt,adulta ſubito vidẽt? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cum vidiſſem indolem tuam,inieci manũ,exhortatus ſum,addidi ſtimulos,nec lente ire paſſus ſum,ſed ſubinde incitauit: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor & inuicem hortantẽ. Quid,aliud,inquis,adhuc volo? In hoc plurimũ eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidiũ occupare dicuntur, ita res animo cõſtat.[a] pars magna bonitatis eſt,velle fieri bonũ. Scis quem dicam bonum? Perfectum abſolutum,quem malũ facere nulla vis,nulla neceſſitas poſſit. Hũc in te proſpicio,ſi perſeueraueris & incubueris,& id egeris,vt omnia facta dictaque tua inter ſe cõgruãt ac reſpondeant ſibi,& vna forma percuſſa ſint. Non eſt huius animus in recto,[b] cuius acta diſcordant.

Epiſtola XXXV.

CVM te tam obnixe rogo vt ſtudeas,meum negotiũ ago. habere amicum volo: quod cõtingere mihi (niſi pergas excolere te, vt coepiſti) nõ poteſt. Nunc enim amas me. amic⁹ nõ es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? immo diſſimilia. Qui amicus eſt,amat: qui amat,non vtique amicus eſt. Itaque amicitia ſemper prodeſt. Amor etiã aliquando nocet. Si nihil aliud,ob hoc profice,vt amare diſcas. Feſtina ergo, dũ mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructũ, cũ mihi fingovno nos animo futuros,& quicquid aetati meae vigoris abſceſſit,id ad me ex tua, quanquã nõ multũ abeſt, rediturum, [a] Sed tamen re quoque ipſa laetus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus etiam abſentibus gaudium: ſed id leue & euanidũ. Conſpectus,& praeſentia,& conuerſatio aliquid habet viuae voluptatis: vtique ſi non tantum quẽ velis,ſed qualem velis videas. Affer itaque te mihi ingẽs mun⁹: & quo magis inſtes,cogita me ſenẽ eſſe,te mortalẽ. [a] Propera ad me,ſed ad te prius. profice,& ante omnia hoc cura,vt cõſtes tibi. Quoties experiri voles,an aliquid actum ſit,obſerua an eadem velis hodie quae heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare aliubi,atque aliubi apparere,prout tulit ventus. Non vagatur quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapiẽti perfecte cõtingit,aliquatenus & proficienti prouectoque. Quid ergo intereſt? Hic commouetur quidem, non tamen tranſit,ſed ſuo loco nutat: ille nec commouetur quidem.

Epiſtola XXXVI.

A[a] MICVM tuum hortare,vt iſtos magno animo contemnat,qui illũ obiurgant, quòd vmbram & otium petierit, quòd dignitatem ſuam deſtituerit, & cũ plus conſequi poſſet,praetulerit quietẽ omnibus. Quam vtiliter negotiũ ſuum geſſerit, quotidie illis

oſtendet. Hi quibus inuidetur, non deſinēt tranſire. Alij elidentur, alij cadēt. Res eſt inquieta, felicitas. Ipſa ſe exagitat, mouet cerebrū, nō vno genere. Alios in aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriā: hos inflat, illos mollit, & totos reſoluit. At bene aliquis illam fert. ſic, quomodo vinum. Itaque non eſt quòd tibi iſti perſuadeāt, eum eſſe felicē, qui à multis obſidetur. Sic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur, quē exhauriunt & turbant. Nugatorium & inertem vocant. Scis quoſdā peruerſe loqui, & ſignare cōtraria. Felicem vocabant. Quid ergo? Erat? Ne illud quidem curo, quod quibuſdā nimis horridi animi videtur & taetrici. [a] Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcētem triſtē, quàm hilarem & amabilem turbae. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperū viſum eſt: non pati aetatem, quod in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicū proceſſibus ſuis. bene ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia, perſeueret modo colere virtutē, [b] perhibere liberalia ſtudia, nō illa quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc quibus tingēdus eſt animus. hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo non ſit diſcendū? Minime. Sed quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtū eſt: ita non omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt elementarius ſenex. Iuueni parādum, ſeni vtendū eſt. Facies ergo rē vtiliſſimā tibi, ſi illum quā optimum feceris. Hæc aiunt beneficia eſſe expetēda tribuendaque, nō dubiae primae ſortis, quæ tā prodeſt dare quàm accipere. [a] Denique nihil illi iam liberum eſt. Spopōdit. Minus autē turpe eſt creditori, quàm ſpei bonæ decoquere. Ad illud aes alienum ſoluendum, opus eſt negotianti nauigatione proſpera, agrū colēti vbertate eius quā colit terrae. & cæli fauore. Ille quod debet, ſola poteſt voluntate perſoluere. In mores fortuna ius nō habet. Hos diſponat: vt quàm trāquilliſſimus ille animo ad perfectum veniat. qui nec ablatum ſibi quicquam ſentit, nec adiectū, ſed in eodē habitu eſt, quocūque res cadūt. Cui ſiue aggerūtur vulgaria bona, ſupra res ſuas eminet: ſiue aliquid ex iſtis vel omnia caſus excuſſit, minor non ſit. Si in Parthia natus eſſet, arcum, infans ſtatim tenderet. Si in Germania protinus puer tenerū haſtile vibraret. Si auorū noſtrorum tēporibus fuiſſet, equitare, & hoſtē cominus percutere didiciſſet. Hæc ſingulis diſciplina gētis ſuæ ſuadet & imperat. Quid ergo huic meditandū eſt? quod aduerſus omnia tela, quod aduerſus omne hoſtiū genus bene facit, mortē contemnere: quae quin habeat in ſe aliquid terribile, vt & animos noſtros (quos in amorem ſui naturaformauit) offendat, nemo dubitat: [b] nec eum neceſſe eſſet in id cōparari & acui, in quod inſtinctu quodam voluntario iremus, ſicut feruntur omnes ad cōſeruationē ſui. Nemo diſcit, vt, ſi neceſſe fuerit, aequo animo in roſa iaceat: ſed in hoc duratur, vt tormētis non ſubmittat fidē, vt, ſi neceſſe fuerit, ſtās etiā aliquādo ſaucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidē iucūbat: quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Eſſe enim debet aliquid. cuius ſit incōmodū. Quòd ſi tāta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerū naturam, ex qua prodierunt ac mox proceſſura ſunt, recondūtur, conſumi. Deſinūt iſta, nō pereunt. Et mors, quàm pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitā, nō eripit. [a] veniet iterū qui nos in lucem reponat dies, quem multi recuſarent, niſi oblitos reduceret. Sed poſtea diligentius docebo, omnia quae vidētur perire, mutari. AEquo animo debet rediturus exire. Obſerua orbem rerū in ſe remeantiū. videbis in hoc mūdo nihil extingui, ſed vicibus deſcendere ac reſurgere: AEſtas abit, ſed alter annus illam adducit: hiems cecidit: referent illam ſui menſes. Solem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarū iſte diſcurſus, quicquid praeterierit, repetit. pars caeli leuatur aſſidue, pars mergitur. Denique finem faciam, ſi hoc vnū adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortē: & eſſe turpiſſimum, ſi eam ſecuritatem nobis ratio nō praeſtat, ad quam ſtultitia perducit.

Epiſtola XXXVII.

QVOD maximum vinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti virum bonum, [a] Sacramento rogatus es. Decipit ſi quis tibi dixerit, mollē eſſe militiā & facilem. Nolo te decipi. Eadem honeſtiſſimi huius & illius turpiſſimi auctoramenti verba ſunt, [b] vri virgis ferroque necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edūt ac bibunt, quæ per ſanguinem reddant, cauetur vt iſta vel inuiti patiantur: à te, vt volens libensque patiaris. Illis licet arma ſubmittere, miſericordiā populi tentare. Tu neque ſubmittes, nec vitā rogabis. Recto tibi inuictoque moriendum eſt. Quid porro prodeſt, paucos dies aut annos lucrifacere? Sine miſſione naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? Effugere non potes neceſſitates: potes vincere. Fiat via, & hanc tibi viam dabit philoſophia. ad hanc te confer, ſi vis ſaluus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus. Denique ſi vis eſſe, quod eſt maximum, liber,

Hoc contingere aliter nō potest. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus & sæuissimis subiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis vicibus imperantes, interdum pariter, dimittit à te sapientia, quae sola libertas est. Vna ad hanc fert via, & quidē recta. Nō aberrabis. vade certo gradu. Si vis tibi omnia subijcere, te subijce rationi. multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa disces, quid & quemadmodum aggredi debeas. non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui sciat quomodo quod vult cœperit velle. Non consilio adductus vllo, sed impetu impactus est. Non minus saepe fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri: & subito in medio turbine rerum stupentem quaerere: Huc ego quemadmodum veni?

Epistola XXXVIII.

MERITO exigis, vt hoc inter nos epistolarū cōmercium frequentemus. Plurimū proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo. Disputationes praeparatae [a] & effusae audiente populo, plus habēt strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonū consilium est. Consiliū nemo clamore dat. Aliquando vtendū est & illis, vt ita dicam, cōcionibus; vbi qui dubitat, impellendus est. Vbi vero non hoc agendū est, vt velit discere, sed vt discat, ad hæc submissiora verba veniendū est. Facilius intrant, sed hærēt. Nec enim multis opus est, sed efficacibus. Seminis modo spargenda sunt: quod quamuis sit exiguum, cum occupauit idoneū locum, vires suas explicat, & ex minimo in maximos act⁹ diffunditur. [b] Idem facit ratio: nō late patet, si aspicias: in opere crescit. Pauca sunt quæ dicūtur: sed si illa animus bene exceperit, conualescunt & exurgūt. Eadem est, inquam, praeceptorum condicio, quae seminum. Multum efficiunt, & si angusta sunt: tantū, vt dixi, idonea mēs rapiat illa, & in se trahat. Multa inuicē & ipsa generabit, & plus reddet, quàm acceperit.

Epistola XXXIX.

COMMENTARIOS quos desideras, deligenter ornatos, & in angustum coactos, ego vero cōponam: sed vide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quàm hæc quæ nunc vulgo breuiarum dicitur. Olim cum Latine loqueremur, summariū vocabatur. Illa res discenti magis necessaria est: hæc scienti. Illa enim docet, hæc admonet. Sed vtriusq; rei tibi copiam faciam. Tu à me, non est quòd illum aut illum exigas. [1] Qui notorē dat, ignotus est. Scribam ego quod vis, sed meo more. Interim multos habes, quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum. Hæc ipsa res expergisci te coget. Si videris quàm multi tibi laborauerint, cōcupisces & ipse ex illis vnus esse. Habet enim hoc in se generosus animus, quòd concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant & sordida: magnarum rerū species ad se vocat & extollit. Quemadmodum flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis quā quiescere: ita noster animus in motu est, eo mobilior & actuosior, quo vehemētior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetū dedit. Ponet se extra ius ditionemq; fortunae. Secunda temperabit, aduersa cōminuet, alijs admiranda despiciet. Magni animi est, magna contemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim vtilia sunt: ad hæc eo quòd superfluunt, nocent. Sic segetem nimia sternit vbertas: sic rami onere franguntur: sic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: qua non tātum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam vtuntur. Quis hostis in quenquā tam contumelioſus fuit, quàm in quosdam voluptates suae sunt? quorum impotentiæ atq; insanæ libidini ob hoc vnū possis ignoscere, quod quæ fecere, patiuntur. Nec immerito hic illos furor vexat. Necesse est in immēsum exeat cupiditas, quæ naturalem modum transilijt. Illa enim habet suum finem: inania, & ex libidine orta sine termino sunt. Necessaria metitur vtilitas. superuacua quo redigis? Voluptatib⁹ vtique se immergunt, quibus in cōsuetudinem adductis carere non possunt: & ob hoc miserrimi sunt, quòd eo peruenit, vt illis quæ superuacua fuerant, facta sint necessaria, seruiunt itaque voluptatibus suis, non fruuntur: & mala sua, quod malorū vltimum est, amant. Tunc autem consummata est infelicitas, vbi turpia non solū delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores sunt.

Epistola XL.

QVOD frequenter mihi scribis, gratias ago. Nam quo vno modo potes, te mihi ostendis. Nunquam epistolam tuā accipio, vt non protinus vna simus. Si imagines nobis amicorum absentiū iucundæ sunt, quae memoriam renouant, & desiderium absentiae, falso atq; inani solatio leuant: quanto iucundiores sunt litterae quae vera amici absentis vestigia, veras notas afferūt? Nam quod in conspectu dulcissimū est, id amici manus epistolae impressa praestat agnoscere. Audisse te scribis. Serapionem philosophū, cum istuc

applicuisset,solere magno cursu verba cõuoluere,[a] quæ nõ effundit,sed premit & vrget. Plura enim veniunt,quàm quibus vox vna sufficiat. hoc non probo in philosopho, cuius pronũtiatio quoque,sicut vita,debet esse composita. Nihil autem ordinatum est,quod præcipitatur & properat. Itaq; oratio illa apud Homerum cõcitata,& sine intermissione in morẽ nuis superueniẽs,oratori data est:at lenis & melle dulcior seni profluit. Sic itaque habe,vt istam vim dicendi rapidam atq; abundantem,aptiorem esse circulanti iudices,quàm agenti rem magnam ac seriam,docentique. Æque stillare illã nolo,quàm currere. Nec extendat aures,nec obruat. Nam illa quoq; inopia & exilitas minus intentum auditorẽ habet, tædio interruptæ tarditatis. Facilius tamẽ insidit quod expectatur. quã quod præteruolat. Deniq; tradere homines discipulis præcepta dicuntur. Non traditur quod fugit. Adijce nũc,quòd quæ veritati operam dat oratio, incomposita debet esse & simplex. Hæc popularis nihil habet veri:mouere vult turbam,& incõsultas aures impetu rapere,tractandã se non præbet:aufertur. Quomodo autem regere potest,quæ regi non potest? Quid quòd hæc oratio,quæ sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet? Remedia non prosunt, nisi immorẽtur. Multum præterea habet inanitatis & vani: plus sonat quàm valet. Lenienda sunt quæ me exterrent,cõpescenda quæ irritant,discutienda quæ fallunt:inhibẽda luxuria,corripienda auaritia. Quid horũ raptim potest fieri? Quis medicus ægros in transitu curat: Quid quod ne voluptatẽ quidem vllam habet, talis verborũ sine delectu ruentiũ strepitus? Sed vt pleraq; quæ fieri posse non crederes, cognouisse satis est,sic istos qui verba exercuerunt,abunde est semel audisse. Quid enim quis discere, quid imitari velit, quid de eorum animo iudicet, quorũ oratio perturbata & admissa est,nec potest reprimi? Quemadmodũ per procliue currentiũ,non vbi visum est,gradus sistitur,sed incitato corporis pondere se rapit,ac lõgius quàm voluit effertur: sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est,nec satis decora philosophiæ:quæ ponere debet verba,non proijcere,& pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & insurget? Quid ni? sed salua dignitate morum: quam violenta ista & nimia vis exuit. Habeat vires magnas,moderatas tamen:perennis sit vnda,non torrẽs. Vix oratori permiserim talem dicendi velocitatẽ,irreuocabilem,ac sine lege vadentẽ. Quemadmodũ enim iudex subsequi poterit,aliquando etiã imperitus ac rudis:tum quoq; cũ illum aut ostentatio abstulerit,aut effectus impotens sui? tantũ festinet atq; ingerat,quãtum aures pati possunt. Recte ergo facies,si non videris istos,qui quantum dicant,nõ quemadmodum, quærunt: & ipse malueris aliquando si necesse est,vel iuxta P. Vinicium dicere:qui cum quæreretur,quomodo diceret,Aselli[a] ait,tractim. Nam Geminus Varius ait:quomodo istum disertum dicatis,nescio:tria verba non potest iungere. Quid ni malis tu sic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis tam insulsus interuenerit,qui illi singula verba vellenti,tanquam,dictaret,non diceret, ait: Dic,vel nunquam dicas.[2] Namque Haterij cursum suis temporibus oratoris celeberrimi,longe abesse ab homine sano volo. Nunquam dubitauit,nunquam intermisit:semel incipiebat,semel desinebat. quædã tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris.[3] Nos etiã cum scribimus,interpungere consueuimus. Cicero quoque noster,[b] à quo Romana eloquentia extitit,gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit,& aestimat,& præbet æstimandum. Fabianus vir egregius & vita & scientia,& quod post ista est, eloquentia quoque,disputabat expedite magis, quàm concitate: vt posses dicere,facilitatem esse illam, non celeritatem. Hanc ego in viro sapiente recipio, non exigo,vt oratio eius sine impedimento èxeat: proferatur tamen malo,quàm profluat. Eo autem magis te deterreo ab isto morbo,quòd non potest tibi ista res cõtingere aliter,quàm si te pudere desierit. Perfrices frontem oportet,& ipse te non audias. Multa enim inobseruatus ille cursus feret, quae reprehendere velis. Non potest,inquam tibi contingere res ista,salua verecundia. Praeterea exercitatione opus est quotidiana, & à rebus studium transferendum est ad verba. Haec autem etiam si aderunt, & poterunt sine vllo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. Nam quemadmodum sapienti viro incessus modestior conuenit, ita oratio pressa non audax. Summa ergo summarum haec erit: tardiloquum te esse iubeo.

Epistola XLI.

F[1] Acis rem optimam,& tibi salutarem,si,vt scribis,perseueras ire ad bonam mentem: [2] quàm stultum est optare,cũ possis à te impetrare. Nõ sunt ad cælum eleuandæ manus,nec exorandus ædituus,vt nos ad aures simulacri,quasi magis exaudiri possimus,admittat. Prope est à te Deus. tecũ est. intus est. Ita dico,Lucili,sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumq; nostrorũ obseruator & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita

nos ipse tractat. Bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunã nisi ab illo adiutus exurgere? Ille dat consilia magnifica, & erecta. In vnoquoque virorum bonorum (Quis Deus incertum est) habitat Deus. Si tibi occurrit vetustis arboribus & solitã altitudinẽ egressis frequẽs lucus, & conspectũ cæli densitate ramorum aliorum alios protegentium submouẽs, illa proceritas siluae, & secretum loci, & admiratio vmbræ, in aperto tam densae atque cõtinuæ, fidem tibi numinis facit. Et si quis specus saxis penitus exesis montem suspenderit, non manufactus, sed naturalibus causis in tantam laxitatẽ excauatus, animũ tuum quadã religionis suspicione percutiet. Magnorũ fluminum capita veneramur: subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet. Colũtur aquarũ calentiũ fontes: & stagna quaedam, vel opacitas, vel immensa altitudo sacrauit. Si hominẽ videris interritum periculis, intactũ cupiditatibus, inter aduersa felicem, in medijs tempestatibus placidum, ex superiore loco homines videntem, ex aequo deos: non subibit te veneratio eius? Nõ dices: Ista res maior est altiorque, quã vt credi similis huic, in quo est, corpusculo possit? Vis istuc diuina descendit: animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora transeuntem, quicquid timemus optamusq; ridentem, cœlestis potentia agitat. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare. Itaq; maiore sui parte illic est, vnde descendit. Quẽadmodũ radij solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt vnde mittũtur: sic animus magnus & sacer, & in hoc demissus, vt propius diuina nostemus, conuersatur quidem nobiscũ, sed hæret origini suæ. Illinc pendet: illuc spectat ac nititur: nostris tanquam melior interest. Quis est ergo hic? animus qui nullo bono nisi suo nitet. Quid enim est stultius, quã in homine aliena laudare? Quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri possint? Nõ faciũt meliorem equum aurei fraeni. Aliter leo aurata iuba nitet, dum contractatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri spiritus. Hic scilicet impetu acer, qualem illũ esse natura voluit, spectosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore aspici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari nisi suo debet. Vitem laudamus, si fructu palmites onerat, si ipsa ad terram, pondere eorum quae tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureæ vuæ, aurea folia dependent? Propria virtus est in vite fertilitas. In homine quoque id laudandum est, quod ipsius est. Familiam pulchram habet, & domum pulchram: multum serit, multum fenerat. nihil horum in ipso est. sed circa ipsum. Lauda in ipso, quod nec eripi potest, nec dari: quod proprium est hominis. Quæris quid sit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo. Consummatur itaque eius bonum, si id adimpleuit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio hæc exigit? Rem facillimam, secundum naturam suam viuere: sed hanc difficilem facit communis insania. In vitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad salutem reuocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit?

Epistola XLII.

IAM tibi iste persuasit, se virũ bonũ esse, Atqui vir bonus tam cito nec fieri potest, nec intelligi. Scis quẽ nunc virum bonum dicam? huius secundæ notæ. Nam ille alter fortasse tãquam phœnix semel anno quingentesimo nascitur: nec est mirum, ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam nascentia, sæpe fortuna produit: eximia vero, ipsa raritate cõmendat. Sed iste multũ adhuc abest ab eo quod profitetur: & si sciret quid esset vir bonus, nondũ se esse crederet: fortasse etiã fieri posse desperaret. At male existimat de malis. Hoc etiam mali faciũt. nec vlla maior pœna nequitiæ est, quàm quòd sibi ac suis displicet. At odit eos qui subita & magna potẽtia insolenter vtuntur. Idem faciet, cũ idem poterit. Multorũ quia imbecilli sunt, latent vitia: nõ minus ausura, cum illis vires suæ placuerint, quàm illa quæ iam felicitas aperuit. Instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt. Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, dũ riget frigore. No desunt tũc illi venena, sed torpẽt. Multorũ crudelitas, & ambitio, & luxuria, ne paria pessimis audeat, fortunæ fauore dificitur. Eadem velle eos cognosces. da posse quantũ volunt. Meminisli cum quẽdam affirmares esse in tua potestate, dixisse me, volaticũ esse ac leuem, & te non pedẽ eius tenere, sed pennam. Mẽtitus sum: pluma tenebatur, quam remisit & fugit. Scis quos postea exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput suum casura tẽtauerit. Nõ videbat se per aliorũ pericula in suum ruere, nõ cogitabat quàm onerosa essent quæ petebat, etiam si superuacua nõ essent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis cõmodi esse, aut plus incõmodi. Quædam superuacua sunt, quædam tanti nõ sunt. Sed hæc nõ peruidemus. & gratuita nobis vidẽtur, quæ carissime cõstant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus

emi,pro quibus pecuniam ſoluimus: ea gratuita vocamus,pro quibus noſipſos impendimus. Quæ emere nollemus,ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet dãda,ſi amœnũ aliquod fructuoſumve prædium: ad ea parati ſumus peruenire cum ſolicitudine, cũ periculo, cũ iactura pudoris,& libertatis,& temporis. Adeo nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſilijs rebuſque faciamus,quod ſolemus facere,quoties ad inſtitorẽ alicuius mercis acceſſimus. videamus,hoc quod concupiſcimus quanti deferatur. Sæpe maximũ pretium eſt,pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere,quæ acquiſita acceptaque,libertatem nobis extorſerunt. Noſtri eſſemus,ſi iſta noſtra non eſſent. Hæc ergo tecum ipſe verſa,non ſolum vbi de incremento agetur,[a] ſed etiam vbi de iactura. Hoc periturum eſt. Nempe aduenticium fuit. tam facile ſine iſto viues,quàm vixiſti. Si diu illud habuiſti,[b] perdis poſtquam ſatiatus es. ſi non diu,perdis antequam aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis: nempe & moleſtiam: gratiam minorem: nempe & inuidiam. Circumſpice iſta quae nos agunt in inſaniam,quae cum plurimis lacrymis amittimus. Scies non damnum in his moleſtum eſſe,ſed opinionem damni. Nemo illa periſſe ſentit, ſed cogitat. Qui ſe habet,nihil perdidit. Sed quoto cuique habere ſe contigit?

Epiſtola XLIII.

QVOMODO hoc ad me peruenerit, quaeris,quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui ſcit plurimũ,rumor. Quid ergo,inquis,tantus ſum,vt poſſim excitare rumorem? Non eſt quòd te ad hunc locũ reſpiciẽs metiaris: ad iſtum reſpice,in quo moraris. Quicquid inter vicina eminet,magnum eſt illic vbi eminet. Nã magnitudo non habet certum modum: cõparatio illam aut tollit,aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna eſt,in mari paruula eſt. [a] Gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum eſt. Tu nunc in prouincia,licet contemnas ipſe te,magnus es. Quid agas, quemadmodum coenes,quemadmodum dormias,quæritur,ſcitur. [b] Eo tibi diligẽtius viuendum eſt. Tunc felicem te eſſe iudica,cũ poteris in publico viuere, cum te parietes tui tegent,non abſcondent: quos plerunq; circundatos nobis iudicamus, non vt tutius viuamus, ſed vt peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores aeſtimes noſtros. vix quemquam inuenies,qui poſſit aperto oſtio viuere. Ianitores conſcientia noſtra,non ſuperbia oppoſuit. Sic viuimus,vt deprehendi ſit,ſubito aſpici. Quid autem prodeſt recõdere ſe, & oculos hominum aureſque vitare? Bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis,omnes ſciãt: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cum tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem.

Epiſtola XLIIII.

ITERVM tu mihi te puſillũ facis,& dicis,malignius tecũ egiſſe naturã prius,deinde fortunam, cum poſſis te eximere vulgo, & ad felicitatem omniũ maximam emergere. Si quid aliud eſt in philoſophia boni,hoc eſt,quòd ſtemma nõ inſpicit. Omnes ſi ad primã originem reuocẽtur,à dijs ſunt. Eques Romanus es,& ad hunc ordinem tua te perduxit induſtria. At mehercules multis quattuordecim gradus ſunt clauſi. Nõ omnes curia admittit. Caſtra quoq; quos ad laborem & periculũ recipiũt,faſtidioſe legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſum⁹ nobiles. Nec reijcit quemquã philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit. Cleanthes aquam traxit,& rigando hortulo locauit manus. Platonem nõ accepit nobilẽ philoſophia,ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parẽ? Omnes hi maiores tui sũt,ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protin⁹ tibi perſuaſeris,à nullo te nobilitate ſuperari. Omnib⁹ nobis totidem ante nos ſunt. nullius non origo vltra memoriã iacet. Plato ait. Neminem regem nõ ex ſeruis eſſe oriundum,neminẽ non ſeruum ex regibus. Omnia iſta lõga varietas miſcuit,& ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? Ad virtutem bene à natura cõpoſitus. Hoc vnũ eſt intuendũ. Alióqui ſi [a] ad vetera reuocas,nemo non inde eſt,ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu vſq; in hoc tempus perduxit nos ex ſplẽdidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem atriũ plenum fumoſis imaginib⁹. Nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit,noſtrũ eſt. Animus facit nobilem: cui ex quacunq; condicione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaq; te non eſſe equitem Romanum,ſed libertinum: potes hoc cõſequi,vt ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. Si mala bonaq; nõ populo auctore diſtinxeris. Intuendum eſt,nõ vnde veniant,ſed quo eant. Si quid eſt quod beatam vitam poteſt facere,id bonũ eſt ſuo iure: deprauari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo in quo erratur? Cũ omnes beatã vitã optẽt,quod inſtrumenta eius pro ipſa habẽt,& illam dũ petunt,fugiunt. Nam cũ ſumma beatæ vitæ ſit ſolida trãquillitas,& eius incõcuſſa fiducia, ſolicitudinis colligũt cauſas, & per inſidioſum

iter vitae non tantum ferunt sarcinas, sed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt, semper abscedunt, & quo plus operae impendunt, hoc se magis impediunt: feruntur retro. Quod euenit in labyrintho properantibus: ipsa illos velocitas implicat.

Epistola XLV.

LIBRORVM istic inopiam esse quereris. Non refert quàm multos, sed quàm bonos habeas. Lectio certa prodest, varia delectat. Qui quo destinauit peruenire vult, vnam sequatur viam, nō per multas vagetur. Non ire istud, sed errare est. [a] Vellē, inquis, magis libros mihi quàm consiliū dares. Ego vero quoscūque habeo mittere paratus sum, & totū horreū excutere: me quoq; isto si possem, transferrem, & nisi mature te finē officij sperarem impleturū, hanc senilem expeditionem indixissem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solum traiecissem, dūmodo te complecti possem, & præsens æstimare quantū animo creuisses. Ceterum quòd libros meos tibi mitti desideras, nō magis ideo me disertū puto, quàm formosum putarem, si imaginem meam peteres. Indulgētiæ scio istud esse, non iudicij: & si modo iudicij est, indulgētia tibi imposuit. Sed qualescunq; sunt, tu illos sic lege, tamquā verū quæram adhuc, non sciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquā mancipaui, nullius nomē fero: multum magnorum virorū iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoq; non inuenta, sed quærenda nobis reliquerunt: & inuenissent forsitan necessaria, nisi & superflua quæsissent. Multum illis temporis verborū cauillatio eripuit, & captiosæ disputationes, quæ acumen irritum exercēt. Nectimus nodos, & ambiguam significationem verbis alligamus, deinde dissoluimus: ac tantū nobis vacat iam viuere, iam mori scimus. Tota illo mente pergēdum est, vbi prouideri debet, ne res nos, nō verba, decipiant. Quid mihi vocū similitudines distinguis, quibus nemo vnquā nisi dum disputat, captus est? Res fallūt, illas discerne. Pro bonis mala amplectimur. Optamus cōtra id quod optauimus: pugnāt vota nostra cū votis, cōsilia cum cōsilijs. Adulatio quàm similis est amicitiæ? Non imitatur tantū illam, sed vincit, & præterit: apertis & propitijs auribus recipitur, & in præcordia ima descendit, eo ipso gratiosa quo lædit. Doce quemadmodū hanc similitudinē dignoscere possim. venit ad me pro amico blandus inimicus. vitia nobis sub virtutū nomine obrepūt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet. Moderatio vocatur ignauia. pro cauto timid⁹ accipitur. In his magno periculo erratur. his certas notas imprime. Ceterū qui interrogatur, an cornua habeat, nō est tam stultus, vt frōtem suam tentet: nec rursus tam ineptus aut hebes, vt non habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic ista sine noxa decipiūt, quomodo [a] præstigiatorū acetabula & calculi, in quib⁹ fallacia ipsa delectat. Effice, vt quomodo fiat intelligā, [a] perdidi vsum. Idē de istis captionibus dico: quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignorāti nocent, nec scientem iuuant. Si vis vtiq; verborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum nō eum esse, quem vulgus appellat, ad quē pecunia magna cōfluxit: sed illum, cui bonū omne in animo est, erectum, & excelsum, & mirabilia calcātem: qui neminem videt, cum quo se cōmutatum velit: qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est: qui natura magistra vtitur, ad illi⁹ leges cōponitur, sic viuit, quomodo illa præscripsit: cui bona sua nulla vis excutit: qui mala in bonū vertit, certus iudicij, inconcussus, intrepidus: quem aliqua vis mouet, nulla perturbat: quē fortuna, cum in eum quod habuit telum nocētissimum, vi maxima intorsit, pungit non vulnerat, & hoc raro. Nam cetera eius tela, quibus genus humanū debellatur, grādinis more dissultant: quae incussa tectis, sine vllo habitatoris incōmodo crepitat, ac soluitur. Quid me detines in eo, quē tu ipse pseudomenon appellas, de quo tantū librorū compositum est? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum, si acut⁹ es, redige. Necessaria iudicat, quorū magna pars superuacua est: etiam quæ nō est superuacua, nihil in se momenti habet in hoc, vt possit fortunatū beatumque præstare. Nō enim statim bonum est, si quid necessariū est. At proijcimus bonum, si hoc nomen pani aut polētae damus, & ceteris sine quibus vita non ducitur. Quod bonū est, vtiq; necessarium est: quod autem necessarium est, nō statim bonū est: quoniam quædam necessaria sunt, eadem vilissima. Nemo vsque eo dignitatem boni ignorat, vt illud ad hæc in diē vtilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, vt ostendas omnibus, magno tēporis impendio quæri superuacua, & multos trāsisse vitam, dum vitæ instrumenta conquirūt? Recognosce singulos: considera vniuersos. nullius nō vita spectat in crastinū. Quid in hoc sit mali, quæris? Infinitum. non enim viuunt, sed victuri sunt: omnia differunt. Etiā si attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc vero cunctātes quasi aliena transcurrit, & vltimo die finitur,

omni perit. Sed ne epistolae modum excedam, quae non debet sinistram manum legentis implere, in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium subtilibus, & hoc solum curantibus. Non & hoc.

Epistola XLVI.

LIBRVM tuum quem mihi promiseras, accepi, & tanquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantū degustare volui. Deinde blanditus est ipse, vt procederem lōgius: qui quàm disertus fuerit, ex hoc intelligas licet. breuis mihi visus est, cū esset nec mei, nec tui tēporis, sed qui primo aspectu aut T. Liuij, aut Epicuri posset videri: tāta autem dulcedine me tenuit & traxit, vt illum sine vlla dilatione perlegerē. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabantur. tamen exhausi totum. Non tātum delectatus, sed gauisus sum. Quid ingenij iste habuit? quid animi? dicerē, quid impetus, si interquieuisset, si interuallo surrexisset. Nūc non fuit impetus, sed tenor, compositio virilis & sancta. Nihilominus interueniebat dulce illud & loco lene. Grandis & rectus es. hoc te volo tenere, sic ire. Fecit aliquid & materia. Ideo eligenda est fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura scribam, cum illum retractauero: nūc vero parū mihi sedet iudicium tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non est quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quòd nihil habes, propter quod quisquam tibi tam longe mentiatur: nisi quòd etiam vbi causa sublata est, mentimur & consuetudinis causa.

Epistola XLVII.

LIBENTER [a] ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum seruis tuis viuere. hoc prudētiam tuam, hoc eruditionem decet. Serui sunt? immo homines. Serui sunt? immo contubernales. Serui sunt? immo humiles amici. Serui sūt? immo conserui, si cogitaueris tantumdem in vtrosq; licere fortunæ. Itaq; rideo istos qui turpe existimant cū seruo suo cœnare. Quare? nisi quia superbissima consuetudo cœnantem dominū stantium seruorum turba circūdedit. Est ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat distentū ventrem, ac desuetū iam ventris officio, vt maiore opera omnia egerat, quàm ingessit. At infelicib⁹ seruis mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquātur, licet. virga murmur omne compescitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentū, singultus: magno malo vlla voce interpellatū silentiū luitur: nocte tota ieiuni, mutiq; perstant. [a] Sic fit, vt isti de domino loquātur, quibus corā domino loqui nō licet. At illi quibus non tantū coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os nō consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculū imminens in caput suū auertere. In conuiuijs loquebātur, sed in tormētis tacebant. Deinde eiusdem arrogantiae prouerbiū iactatur: [b] Totidem esse hostes, quot seruos. Non habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quòd nec tamquam hominibus quidem, sed tāquam iumētis abutimur: qui cum ad cœnandum discūbimus, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorū subditus colligit, alius pretiosas aues scindit: pectus & clunes certis ductibus circūferens [b] eruditam manū in frusta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia dec ēter secet: nisi quòd miserior est, qui hoc voluptatis causā docet, quàm qui necessitatis, discit. Alius vini minister in muliebrem modū ornatus, cum ætate luctatur. Effugit pueritia: sed retrahitur. Iamq; militaris habit⁹ glaber districtis pilis, aut penitus euulsis, tota nocte peruigilat: quam inter ebrietatē domini ac libidinē diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuio puer est. Alius cui conuiuarū censura permissa est, perstat infelix, & expectat, quos adulatio, & intemperātia aut gulae, aut linguæ, reuocet in crastinū. Adijce obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est: qui sciūt, cuius rei illū sapor excitet, cui⁹ delectet aspectus, cuius nouitate nauseabūdus erigi possit, quid iam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriat Cum his cœnare nō sustinet, & maiestatis suae diminutionem putat, ad eandem mēsam cum seruo suo accedere. Dij melius, quòd ex istis dominos habēt. Stare ante limen [c] Callisti dominū suum vidi, & eum qui illi impegerat titulū, qui inter reijcula mācipia produxerat, alijs intrātibus excludi. Retulit illi gratiam seruus ille in primam decuriā coniectus, in qua vocem praeco experitur, & ipse illū inuicem apologauit, & ipse nō iudicauit domo sua dignū Dominus Callistum vendidit: sed domino quàm multa Callistus? Vis tu cogitare istum quem seruum tuū vocas, ex ijsdem seminibus ortum, eodem frui caelo, æq; spirare, æque viuere, æque mori? [c] Tam tu illum ingenuum videre potes, quā ille te seruū. Mariana clade quàm multos splendidissime natos, senatoriū per militiam auspicātes gradum, fortuna depressit? alium ex illis pastorem, alium custodem casae fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam transire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vsu seruorum

disputare,

disputare,in quos superbissimi,crudelissimi,& contumelioſissimi sumus.Hæc tamẽ præcepti mei summa est.Sic cum inferiore viuas, quemadmodũ tecum superiorẽ velles viuere.Quoties in mentem venerit,quantum tibi in seruũ liceat:veniat in mẽtẽ,tantumdem in te domino tuo licere.At ego,inquis,nullum habeo dominũ.Bona aetas est.forsitã habebis.Nescis qua aetate Hecuba seruire coeperit,qua Croesus,qua Darij mater,qua Plato,qua Diogenes?Viue cum seruo clementer. Comiter quoque & insermonem admitte, &in consiliũ,& in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum:Nihil hac rehumilius,nihil turpius.Hos ego eosdem deprehendam,alienorum nouorum osculantes manum . Ne illud quidem videtis,quam omnem inuidiã maiores nostri dominis,omnem contumeliã seruis detraxerint?Dominum.patrem familiae appellauerunt:seruos(quod etiã in mimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum, quo nõ solũ cum seruis domini vescerentur. sed vtique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt,& domum pusillam rempublicam esse iudicauerunt. Quid ergo?Omnes seruos admouebo mensæ meæ?Non magis quàm omnes liberos.Erras,si existimas me quosdam quasi sordidioris operæ reiecturum , vt puta illum mulionẽ,& illũ bubulcum.Non ministeriis illos aestimabo,sed moribus. Sibi quisque dat mores : ministeria casus assignat. Quidam coenant tecum,quia digni sunt,quidam,vt sint.Si quid enim in illis ex sordida cõuersatione seruile est;honestiorum conuictus excutiet.Non est,mi Lucili,quod amicum tantũ in foro & in curia quaeras,si diligenter attenderis , & domi inuenies.Saepe bona materia cessat sine artifice.Tenta,& experire.Quemadmodũ stultus est,qui equum empturus,non ipsum inspicit,sed stratum eius ac fraenos:sic stultissimus est,qui hominem aut ex veste,aut ex condicione,quæ vestis modo nobis circundata est, æstimat.Seruus est?sed fortasse liber animo.Seruus est(hoc illi nocebit:aliis nõ nocebit. Ostẽde quis nõ sit.Alius libidini seruit,alius auaritiae,ali⁹ambitioni.omnes timori.Dabo consularẽ aniculae seruientem.Dabo ancillulae diuitem. Ostẽdã nobilissimos iuuenes mãcipia Pantomimorum.Nulla seruitus turpior est,quàm voluntaria.Quare nõ est quòd fastidiosi te deterreant,quo min⁹ seruis tuis hilarem te praestes, & nõ superbe, superiorem.Colant potius te,quàm timeãt.Dicet nunc aliquis,me vocare ad pileũ seruos, & dominos de fastigio suo deiicere:quod dixi,colãt potius dominum,quàm timeãt.[d]Itane,inquit,prorsus colant tanquam clientes,tanquã salutatores? Hoc qui dixerit, obliuiscetur,id dominis parũ esse quod Deo satis est,qui colitur & amatur.Nõ potest amor cũ timore misceri.Rectissime ergo te facere iudico , quòd timeri à seruis tuis nonvis,quod verborũ castigatione veteris.[e]Verberibus multa admonẽtur.non quicquid nos offendit, & laedit.Sed ad rabiem cogunt venire deliciae,vt quicquid nõ ex voluntate respõdit irã prouocet. Regum nobis induimus animos.Nam illi quoque obliti & viriũ suarũ, & imbecillitatis alienae,[f] sic exardescunt,sic saeuiunt, quasi iniuriã acceperint:à cuius rei periculo illos fortunae suae magnitudo tutissimos praestat.Nec hoc ignorãt,sed occasionẽ nocendi captant querendo. acceperunt iniuriam , vt facerent. g Diutius te morari nolo Non † est enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent sibi[h] & permanent. leuis est malitia,saepe mutatur:non in melius,sed in aliud.

Epistola XLVIII.

[1]D epistolam quam mihi ex itinere misisti,tam longã,quàm ipsum iter,fuit, postea rescribam.Seducere me debeo,& quid suadeam , circũspicere.Nam tu quoque qui consulis,diu an consuleres cogitasti:quanto magis hoc mihi faciendum est, cũ longiore mora opus sit,vt soluas quæstionem quàm vt proponas?Vtique cum aliud tibi expediat, aliud mihi:iterum ego tamquam Epicureus loquor.Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non sum amicus,nisi quicquid agitur ad te pertinens,meum est. Consortiũ rerum omniũ inter nos facit amicitia: nec secũdi quicquã singulis est,nec aduersi.Incõmune viuitur:Nec potest quisquã beate degere,qui se tãtũ intuetur,qui omnia ad vtilitates suas cõuertit.Alteri viuas oportet,si vis tibi viuere.Hæc societas diligenter &sancte obseruãda est,quæ nos omnes omnib⁹ miscet,& iudicat aliquod esse cõmune ius generis humani:plurimum ad illam quoque(de qua loquebar)interiorem societatẽ amicitiae colendam proficit.Omnia enim cũ amico cõmunia habebit,qui multa cũ homine. Hoc,Lucili virorũ optime,mihi ab istis subtilib⁹ præcipi malo,quid amico præstare debeã,quid homini,quàm quot modis amicus dicatur,& homo quã multa significet.[a]In diuersũ ecce sapientia & stultitia discedunt. cui accedo?in vtram ire partem iubes? Illi homo pro amico est , huic amicus non est pro homine : ille amicum sibi parat , hic se amico . Tu mihi verba distorques,& syllabas digeris.Scilicet nisi interrogationes vaferrimas struxe-

ro,& concluſione falſa à vero naſcens mendacium adſtruxero,nõ potero à fugiendis petenda ſecernere.Pudet me.[b] in re tam ſeria ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt:mus autẽ caſeum rodit:ſyllaba ergo caſeũ rodit.Puta nunc me iſtud nõ poſſe ſoluere: quod mihi ex iſta ſententia periculum imminet?quod incommodum?Sine dubio verẽdũ eſt, ne quãdo in muſcipula ſyllabas capiam,aut ne quando ſi negligẽtior fuero,caſeum liber comedat.Niſiforte acutior eſt illa collectio:Mus ſyllaba eſt:ſyllaba autem caſeum non rodit: mus ergo caſeum nõ rodit.Opueriles ineptias,in hoc ſupercilia ſubduximus?in hoc barbam demiſimus?hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire,quid philoſophia promittat generi humano?Conſilium.[a]. Alium paupertas vrit,alium diuitiæ vel alienæ torquent,vel ſuae.Ille malam fortunã horret,hic ſe felicitati ſuae ſubducere cupit: hũc homines male habent,illũ dij. Quid mihi luſoria iſta proponis? nõ eſt iocandi locus.ad miſeros aduocatus es.Opem te laturũ naufragis,captis,aegris,egẽtibus,intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus caput,pollicitus es.Quo diuerteris?quid agis?hic cum quo ludis,timet.Succurre,quiſquis eloquentior es,pereuntiũ poenis. Omnes vndique ad te manus tendunt,perditae vitæ,perituræque auxilium aliquod implorãt,in te ſpes opesque ſunt. Rogant vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt diſiectis & errãtibus clarũ veritatis lumen oſtendas.Dic quid natura neceſſarium fecerit,quid ſuperuacuum,quàm faciles leges poſuerit,quàm iucunda ſit vita, quàm expedita illas ſequẽtibus, quàm acerba & implicita eorum qui opinioni plus quàm naturae crediderunt.Quid iſtorũ cupiditates demit?quid temperat? Diſputationes iſtæ vtinam tantum nõ prodeſſent.Nocent.Hoc tibi,cum voles, manifeſtiſſimum faciam , & comminui & debilitari generoſam indolem in iſtas argutias cõiectam.Pudet dicere contra fortunam militaturis,quae porrigant tela,quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonũ itur:per iſtud philoſophiae ſunt nigrae,& turpes,infamesque etiam ad album ſedentibus,exceptiones. Quid enim aliud agitis,cum eum quem interrogatis,ſcientes in fraudẽ inducitis, quàm vt formula cecidiſſe videatur?Sed quemadmodum illum prætor, ſic hos philoſophia in integrũ reſtituit.Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis,& grandia locuti,effecturos vos, vt non magis auri fulgor, quàm gladij perſtringat oculos meos , vt ingenti conſtantia, & quod omnes optant,& quod omnes timent,calcem,ad Grammaticorum elementa deſcendi tis ? Quid dicitis?ſic itur ad aſtra ? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, vt me parẽ Deo faciat.ad hoc inuitatus ſum,ad hoc veni.[c] fidem praeſtat. Quantum poteſ ergo,mi Lucili,reduc te ab iſtis exceptionibus & praeſcriptionibus philoſophorum.Aperta decent & ſimplicia bonitatem.Etiã ſi multum ſupereſſet aetatis,parce iam diſpenſandum erat,vt ſufficeret neceſſariis. Nunc quae dementia eſt, ſuperuacua diſcere in tanta temporis egeſtate?

Epiſtola XLIX.

EIST quidem,mi Lucili,ſupinus & negligens,qui in amici memoriã ab aliqua regione admonitus reducitur:tamen repoſitum in animo noſtro deſideriũ loca interdum familiaria euocant,nec extinctam memoriam reddunt,ſed quieſcentẽ irritant:ſicut dolorem lugentiũ,etiam ſi mitigatus eſt tempore,[a] aut ſeruuli familiaris admonitio, aut veſtis,aut domus renouat.Ecce Campania,& maxime Neapolis,ad Pompeiorum tuorum conſpectum incredibile eſt,quàm recẽs deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es: cum maxime à te diſcedo:video lacrimas combibentem, & affectibus tuis inter ipſam coercitionem exeuntibus [b] non ſatis reſiſtentẽ. Modo amiſiſſe te videor.Quid enim nõ modo eſt,ſi recorderis?Modo apud Sotionem philoſophũ puer ſedi , modo cauſas agere coepi,modo deſij velle agere,modo deſij poſſe.Infinita eſt velocitas tẽporis , quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad praeſentia intentos fallit:adeo praecipitis fugae trãſitus leuis eſt.Cauſam huius rei quaeris?quicquid temporis trãſiit,eodẽ loco eſt : pariter aſpicitur,vna iacet: omnia inde in profundum cadunt , & alioquin non poſſunt longa interualla eſſe in ea re,quae tota breuis eſt.Punctũ eſt quod viuimus,& adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam lõgioris ſpatij natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiã fecit,aliud pueritiam,aliud adoleſcentiam,aliud inclinationem quandam ab adoleſcentia ad ſenectutẽ,aliud ipſam ſenectutẽ.In quàm anguſto quot gradus poſuit? Modo te proſecutus ſum:& tamen hoc modo,[c] ætatis noſtræ bona portio eſt:cuius breuitatẽ aliquãdo futurã cogitemus.Nõ ſolebat mihi tã velox tẽpus videri?Nũc incredibilis curſus apparet:ſiue quia[a] admoueri lineas ſentio,ſiue quia attẽdere coepi & cõputare dãnũ meũ: eo magis vtique indignor,aliquos ex hoc tẽpore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidẽ poteſt,etiam ſi cuſtoditũ diligentiſſime fuerit)in ſuperuacua maiorem partem erogare.

Negat Cicero, si duplicetur sibi aetas, habiturum se tempus quo legat Lyricos, eodē modo Dialecticos. Tristius inepti sunt. Illi ex professo lasciuiūt: hi agere seipsos aliquid existimant. Nec ego nego prospicienda ista, sed prospicienda tantum, & àlimine salutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quaestione, quam subtilius est contēpsisse, quàm soluere? Securi est, & ex commodo migrantis minuta cōquirere. Cum hostis instat à tergo, & mouere iussus est miles, excutit necessitas quicquid pax otiosa collegerat. Non vacat mihi verba dubie cadentia consectari, & vafritiam in illis meam experiri.

Aspice qui coeant populi, quae moenia clausis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo strepitus iste belli circunsonantis exaudiendus est. Demēs omnibus meritoviderer, si cum saxa in munimētum murorum senes faeminaeque congererēt, cū iuuētus intra portas armata signū eruptionis expectaret, aut posceret, cū hostilia in portis tela vibrarēt, & ipsum solum suffossionibus & cuniculis tremeret, sederem otiosus, & eiusmodi quæstiunculas ponens: Quod non perdidisti, habes: cornua autem nō perdidisti: cornua ergo habes: aliaque ad exēplum huius acutae delirationis concinnata. Atqui aeque licet demens tibi videar, si istis impendero operam. Et nunc obsideor. Tunc tamē periculū mihi obsesso externū immineret, murus me ab hoste secerneret: nūc mortifera mecum sunt. Non vaco ad istas ineptias. Ingens negotiū in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, fugit vita: aduersus hæc me doce: aliquid affer, ne mortem fugiā, vita me nō effugiat. Exhortare aduersus difficilia, de aequanimitate: aduersus ineuitabilia, angustias temporis mei laxa: doce non esse positum bonū vitae in spatio eius, sed in vsu: posse fieri, immo saepe fieri, vt qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potes nō expergisci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti Potes nō reuerti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, si in nauigatione tantum existimas minimū esse, quo à morte vita diducitur. In omni loco aeque tenue interuallum est. Non vbique se mors tā prope ostēdit? vbique tāprope est. Has tenebras discute: & facilius ea trades, ad quæ præparatus sum. Dociles natura nos edidit, & rationē dedit imperfectā, sed quæ perfici posset. De iustitia mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia vtraque, & illa cui alienicorporis abstinētia est, & hac cui sui cura. Si me nolueris per deuia ducere, facilius ad id quo tendo, perueniam. Nam (vt ille ait Tragicus) Veritatis simplex oratio est. Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quicquam minus conuenit, quàm subdola ista calliditas animis conantibus magna.

Epistola L.

EPISTOLAM tuam accepi post multos menses, quàm miseras. superuacuū itaque putaui, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ est, si meminit: & tamē spero te sic iam viuere, vt vbicūque eris, sciam quid agas. Quid enim aliud agas, quàm vt meliorē te ipse quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia esse, quae putas rerum? Quaedā enim locis & temporibus adscribimus. At illa, quocūque transierimus, secutura sunt. Harpastem vxoris meae fatuam scis hereditariū onus in domo mea remansisse. Ipse enim auersissimus ab istis prodigiis sum. siquando fatuo delectari volo, non est mihi longe quaerendus. me rideo. Hæc fatua subito desiit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram. nescit esse se caecam: subinde paedagogum suum rogat, vt migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamē ducem quærunt: nos sine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romae potest viuere. Non ego sumptuosus, sed vrbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium quòd iracundus sum, quòd nondum constitui certū genus vitæ, adolescentia hæc facit. Quid nos decipimus? Non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatē peruenimus, quia nos ægrotare nescimus. Si curari coeperimus, quādo tot morbos, tantasve aegritudines discutiemus? Nunc vero ne quaerimus quidē medicū: qui minus negotij haberet, si adhiberetur ad recens vitium. Sequerētur teneri, & rudes animi. recta mōstrātem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonā mētem. At mehercules, turpe est magistrum huius rei quærere. Illud desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere, laborandum est, &, vt verum dicam, ne labor quidem magnus est: si modo, vt dixi, ante animum nostrum formare incipimus, & recorrigere, quàm indurescat prauitas eius. Sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax

opera,& intenta ac diligens cura. Robora in rectum,quamuis flexa,reuocabis. Curuatas trabes calor explicat,& aliter natae,in id finguntur, quod vsus noster exigit. quãto facilius animus accipit formã,flexibilis,& omni humore obsequẽtior? Quid enim aliud est animus,quàm quodam modo se habens spiritus? Vides autem tãto spiritũ esse faciliorẽ omni alia materia,quanto tenuior est. Illud,mi Lucili,nõ est quod te impediat,quo minus de nobis bene speres, quod malitia iam nos tenet,quòd diu in possessione nostri est. Ad neminẽ ante bona mẽs venit,quàm mala. Omnes praeoccupati sumus. Virtutes discere,vitia dediscere: sed eo maiore animo ad emẽdationẽ nostri debemꝰ accedere,quòd semel traditi boni perpetua possessio est.ꝰ Nõ dediscitur virtus. Contraria enim mala in alieno haerent. Ideo expelli & extirpari possunt. Fideliter sedent,quae in locũ suum veniunt. Virtus secundum naturã est: vitia inimica & infesta sunt. Sed quemadmodũ virtutes receptae exire nõ possunt,facilisque earum tutela est: ita initium ad illas eundi arduum: quia hoc primum imbecillæ mẽtis atque aegrae est; formidare inexperta. Itaque cogenda est mens,vt incipiat. Deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem voluptas est: philosophia pariter & salutaris & dulcis est.

Epistola LI.

QVOMODO quisque potest,mi Lucili: tu istic habes AEtnam,illum nobilissimum Siciliae montem: quem quare dixerit Messalla vnicum,siue Valgius (apud vtrumque enim legi) non reperio,cum plurima loca euomant ignem,non tantum edita,quod crebrius euenit,videlicet quia ignis in altissimum effertur,sed etiã iacentia. Nos vtcunque possumus,contenti sumus Baijs: quas postero die,quàm attigerã,reliqui: locum ob hoc deuitandum,cum habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandũ luxuria desumpsit. Quid ergo? vlli loco indicendum est odium? minime. Sed quemadmodũ aliqua vestis sapienti ac probo viro magis conuenit quàm alia,nec vllum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est,quã sapiens vir,aut ad sapientiam tendens declinet,tanquam alienã bonis moribus. Itaque de secessu cogitans,nunquam Canopum eliget,quamuis neminem Canopus esse frugi vetet. Ne Baias quidem. Diuersoriũ vitiorum esse coeperũt. Illic sibi plurimũ luxuria permittit: illic tanquam aliqua licentia debeatur loco,magis soluitur. Nõ tãtũ corpori, sed etiam moribus salubrẽ locum eligere debemus. Quemadmodũ inter tortores habitare nolim,sic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes,& comessationes nauigantium,& symphoniarum cantibus perstrepẽtes lacus,& alia quae velut soluta legibus luxuria,non tantũ peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum quàm longissime profugiamus. Indurandus est animus, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Vim Hannibalis hiberna soluerunt: & indomitum illũ niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniae. Armis vicit,vitiis victus est. Nobis quoque militandum est: & quidem genere militiae,quo nunquam quies,nunquam otium datur. Debellandae sunt in primis voluptates: quae (vt vides) saeua quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit, quantum operis aggressus sit,sciet nihil delicate,nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatoriis,in quae ficus vapor corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborẽ exeat. Si faceremus quod fecit Hãnibal,vt interrupto cursu rerũ, omissoque bello,fouendis corporibus operam daremus,nemo non intempestiuam desidiam,victori quoque,nedum vincẽti periculosam,merito reprehenderet. Minus nobis quàm illis Punica signa sequentibus licet. Plus periculi restat cedentibus,plus operis etiã perseuerantibus. fortuna mecum bella gerit. Nõ sum imperata facturus. Iugum nõ recipio,immo quod maiore virtute faciendum est,excutio. Non est emolliendus animus. Si voluptati cessero, cedendum est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati. Idem sibi in me iuris seuolet & ambitio,& ira. Inter tot affectus distrahar; immo discerpar. libertas proposita est: ad hoc praemium laboratur. Quae sit libertas, quaeris? Nulli rei seruire,nulli necessitati,nullis casibus: fortunã in aequum deducere. quo die intellexero illam plus posse,nil poterit. Ego illam feram,cum in manu mors sit? His cogitationibus intentũ,loca seria sanctaque eligere oportet. Effeminat animos amoenitas nimia: nec dubie aliquid ad corrumpẽdum vigorem potest regio. Quamlibet viam iumẽta patiuntur,quorũ durata in aspero vngula est. In molli palustrique pascuo saginata cito subteruntur. Et fortior miles ex cõfragoso venit. Segnis est vrbanus & verna. Nullum laborem recusant manus,quae ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille

vnctus & nitidus. Seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honestius Scipio quàm Baiis exulabat. Ruina eius non est tam moliter collocanda. Illi quoque ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, C. Marius, & Cn. Pompeius, & Caesar, extruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed illas imposuerunt sūmis iugis montiū. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari late longeque subiecta. Aspice quam positionem elegerunt, quibus aedificia excitauerunt locis, & qualia. scias non villas esse, sed castra. Habitaturum tu putas vnquam fuisse in Vtica Catonem, vt praeternauigantes adulteras dinumeraret, [b] & aspiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam, vt audiret canentium nocturna conuitia? none manere ille intra vallum maluisset, [c] quàm vnam noctem inter talia duxisse? Quid ni malit, quisquis vir est, somnum suū classico quàm symphonia rumpi? Sed satis diu cum Baiis litigauimus, nunquam satis cum vitiis: quae oro te, mi Lucili, persequere sine modo, sine fine: nam illis quoque nec finis est, nec modus. Proijce quaecunque cor tuum laniant: quae si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis reuellendum erat. Voluptates praecipue exturba, & inuisissimas habe, latronum more, quos [4] Philatas AEgyptij vocant. In hoc nos amplectuntur, vt strangulent.

Epistola LII.

QVID est hoc, Lucili, quod nos alio tendentes, alio trahit, & eo vnde recedere cupimus, impellit? quid coluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quicquam semel velle? fluctuamus inter varia cōsilia: nihil libere volumus, nihil absolute, nihil semper. Stultitia, inquis, est: cui nihil constat, nihil diu placet. [a] Sed quomodo, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per se satis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. [b] Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos viam. Hos maxime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui seipsos protulerunt: quosdam indigere ope aliena, non ituros si nemo praecesserit, sed bene secuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundae sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus: bene nobiscum agitur, si in hanc secundam recipimur. Nec hunc quidem contempseris hominem, qui alieno beneficio esse saluus potest: & hoc multum est: velle seruari. Praeter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipsum quidem fastidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique possunt: quibus non duce tantum opus sit, sed adiutore, &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quaeris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eundem finem vterque peruenerit: tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo aedificia excitata esse, ambo paria, aeque excelsa, aeque magnifica: [c] alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta lapsabunda, in mollem ac fluidam demissa humum: multumque laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum. Apparet in altero, quicquid factum est: alterius magna pars & difficilior latet. Quaedam ingenia facilia & expedita: quædam manu (quod aiunt) facienda sunt, & in fundamentis suis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij secum habuit. Hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturae suae vicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit. Hoc durum & laboriosum nobis datum scias, licet. Imus per obstantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo? hunc aut illum. Tu vero etiam ad priores reuertere qui vacant, Adiuuare nos possunt non tantum qui sunt: sed & qui fuerunt. Ex iis autem qui sunt, eligamus non eos, qui verba magna celeritate praecipitant, & communes locos voluunt, & in priuato circulantur: sed eos qui vita docent, qui cū dixerint quid faciendum sit, probant faciendo: qui docent quid vitandum sit, nec vnquam in eo quod fugiendum dixerint deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum videris, quàm cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quib° cōsuetudo est admittere populū, ac differere: si modo hoc proposito in turbā prodeunt, vt meliores fiant faciantque meliores: si nō ambitionis hoc causa exercent. Quid enim turpius philosophia captāte clamores? Nunquid aeger laudat medicum secantem? Tacete, fauete, & praebete vos curationi. Etiam si exclamaueritis, nō aliter audiam, quàm si ad tactum vitiorum vestrorū ingemiscatis. Testari vultis attēdere vos mouerique rerū magnitudine? sane liceat. Vt quidem iudicetis & feratis de meliore suffragium, quid ni nō permittam? Apud Pythagorā discipulis quinque annis tacēdū erat. Nūquid ergo existimas, statim illis & loqui & laudare licuisse? Quanta autem demētia eius est, quem clamores imperitorum hilarem ex

auditorio dimittũt? Quid laetaris, quòd hominibus iis laudatis, quos non potes ipse laudare? Differebat populo Fabianus: sed audiebatur modeste. Erumpebat interdũ magnus clamor laudantium: sed quem magnitudo rerũ euocauerat, nõ sonus inoffensae ac molliter lapsæ orationis. Interfit aliquid inter clamorẽ theatri & scholae. Est aliqua & laudãdi licentia. Omnia rerũ omnium, si obseruentur, indicia sunt: & argumẽtum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & vnũ interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorũ. Improbum risus, insanum vultus habitusque demõstrat. Illa enim in apertũ per notas exeũt. Qualis quisque sit, scies, si quemadmodũ laudetur, aspexeris. Hinc atque illinc philosopho man⁹ auditor intentat, & super ipsum caput mirantiũ turba cõsistit. Non laudatur ille, nunc, si intelligas, sed conclamatur. Relinquantur istae voces illis artibus, quae propositũ habẽt placere populo: philosophia adoretur. Permittẽdum erit aliquando iuuenibus, sequi impetũ animi. Tunc autem hoc ex impetu facient, cum silentiũ sibi imperare nõ poterũt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audiẽtibus, & animos adolescẽtiũ extimulat. ad rem commoueantur, non ad verba composita. Alioqui nocet illis eloquẽtia, si nõ rerum cupiditatem facit, sed sui. Differã hoc in præsenti. Desiderat enim propriam & longam executionem, quemadmodum populo disserendum quid sibi apud populũ permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem fecisse philosophiam, non erit dubium, postquam prostituta est, sed potest in penetralibus quis ostendi, si modo non institorem, sed antistitem nacta est.

Epistola LIII.

QVID non potest mihi persuaderi, cui persuasum est vt nauigarẽ? Solui mari lãguido. erat sine dubio caelum graue sordidis nubibus, quae fere aut in aquam, aut inventũ resoluũtur: sed putaui tam pauca millia à Parthenope tua vsque Puteolos surripi posse, quãuis dubio & impẽdẽte cælo. Itaque quo celerius euaderẽ, protinus per altũ ad Nesidia direxi, praecisurus omnes sinus. Cum iã eo processissem, vt mea nihil interesset, vtrũ irem, an redirem, primum æqualitas illa quae me corruperat, periit. Nondum erat tẽpestas, sed iam inclinatio maris, ac subinde crebrior fluctus Coepi gubernatorẽ rogare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aspera esse & importuosa, nec quicquã se aeque in tẽpestate timere quàm terrã. Peius autẽ vexabar, quàm vt periculũ mihi succurreret. Nausea enim me segnis hæc & sine exitu torquebat, quae bilem mouet, nec effundit. Instiri itaque gubernatori, & illum vellet nollet coegi vt peteret littus. Cuius vt viciniam attigimus, non expecto vt quicquam ex praeceptis Virgilij fiat, Obuertant pelago proras, aut anchora de prora iaciatur: sed memor artificij meiveteris, mitto me in mare, quomodo psychrolutã decet, gausapatus. Quae putas me passum dũ per aspera erepo, dum viam quaero, dũ facio. Intellexi nõ immerito nautis terrã timeri. Incredibilia sunt quae tulerim: cum me ferre non possem. Illud scito, Vlixẽ non fuisse tã irato mari natũ, vt vbique naufragia faceret. Nauseator erat. At ego quocũque nauigare debuero, vicesimo anno perueniam. Vt primũ stomachum (scis non cum mari nauseam effugere) collegi, vt corpus vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorũ nostrorum sequeretur obliuio, etiam corporalium, quae subinde admonent sui, nedum illorũ quæ eo magis latent, quo maiora sunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: sed, cũ creuerit, & vera febris exarserit, etiam duro & perpessitio confessionẽ extorquet. Pedes dolent, articuli punctiunculas sentiũt: adhuc dissimulamus, & aut talũ extorsisse nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laborasse. Dubio & incipiẽte morbo, quæritur nomẽ: qui vbi ad talaria coepit tendere, necesse est podagrã fateri. Cõtra euenit in iis morbis, quibus afficiũtur animi: quo quis peius se habet, min⁹ sentit. Nõ est quod mireris, Lucili carissime. Nã qui leuiter dormit, & species secũdũ quietẽ capit, aliquãdo dormire se dormiẽs cogitat. Grauis somnus etiã somnia extinguit, animũque altius mergit, quàm vt vti vllo intellectu sinat. Quare vitia sua nemo confitetur? Quia etiã nũc in illis est. Somniũ narrare, vigilantis est: & vitia sua cõfiteri, sanitatis indiciũ est. Expergiscamur ergo, vt errores nostros coarguere possimus. Sola autem nos philosophia excitabit, sola somnũ excutiet grauem Illi te totum dedica: dignus illa es; illa te digna est. Ite in cõplexũ alter alterius: omnibus aliis te nega, fortiter, aperte. Non est quòd precario philosopheris. Si aeger esses, curã intermisisses rei familiaris, & forensia tibi negotia excidissent: nec quẽquã tãti putares, cui aduocatus in causam descẽderes. Toto animo id ageres, vt quàm primũ morbo liberareris. Quid ergo? Non & nunc idem facies? Omnia impedimẽta dimitte, & vaca bonæ mẽti. Nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philosophia regnum suum: dat tẽpus, nõ

accipit. Nō est res subsiciua? Ordinaria est, domina est: adest, & iubet. Alexander cuidam ciuitati, partem agrorum & dimidium rerum omnium promittenti. Eo, inquit, proposito veni in Asiam, non vt id acciperem quod dedisſetis; sed vt id haberetis quod reliquissem. Itidem philosphia rebus omnibus: Non sum id tēpus acceptura, quod vobis superfuerit: sed id habebitis, quod ipsa erogauero. Totam huc cōuerte mentem, huic asside, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedēt. Quid inter te & illos interfuturū sit, quæris? Diutius erunt. At mehercule magni artificis est, clausisse totum in exiguo. Tantum sapienti sua, quantum Deo omnis ætas patet. [a] Est aliquid, quo sapiēs antecedat Deum. Ille naturæ beneficio, non suo sapiens est. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem Dei. Incredibilis vis philosophiæ est, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius sedet: munita est solidaque: quædam defatigat, & velut leuia tela laxo sinu excludit, quaedam discutit, & in eum vsque qui miserat respuit.

Epistola LIIII.

LONGVM mihi commeatum dederat mala valetudo: repente me inuasit. Quo genere? inquis. prorsus merito interrogas: adeo nullum mihi ignotum est. Vni tamen morbo quasi assignatus sum: quem quare Græco nomine appellem, nescio. Satis enim apte dici suspirium potest. Breuis autē valde & procellæ similis impetus est: intra horā fere desinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incōmoda aut pericula per me transierunt. Nullū mihi videtur molestius. Quid ni? Aliud enim quicquid est, ægrotare est: hoc, est animam agere. Itaq; medici hanc meditationem mortis vocant. Facit aliquando spiritus ille, quod sæpe conatus est. Hilarē me putas hæc tibi scribere, quia effugi? Si hoc fine quasi bona valetudine delector, tam ridicule facio, quàm ille, quisquis se vicisse putat, cū vadimoniū distulit. Ego vero & in ipsa suffocatione nō desij cogitationibus lætis ac fortibus acquiescere. Quid hoc est? inquam. tam sæpe mors experitur me: faciat. At ego illam diu expertus sum. Quādo, inquis? [a] Antequā nascerer. Mors est, non esse. Id quale sit, iam scio: hoc erit post me quod ante me fuit. Si quid in hac re torquēti est, necesse est, & fuisse antequā prodiremus in lucem. Atqui nullam sensimus tunc vexationem. Rogo nō stultissimum dicas, si quis existimet lucernæ peius esse cū extincta est, quàm antequā accenderetur? Nos quoq; & accēdimur & extinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrinq; vero alta securitas est. In hoc enim, mi Lucili, nisi fallor, erramus, quòd mortem iudicamus sequi, quum illa & præcesserit & secutura sit. Quicquid ante nos fuit, mors est. Quid enim refert, vtrum non incipias, an desinas? vtriusq; rei hic est effectus, nō esse. His [a] & huiusmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me nō desij: deinde paulatim suspiriū illud, quod esse iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum est, ac remāsit. Nec adhuc, quāuis desierit, ex natura fluit spiritus. Sentio hæsitationem quandam eius & moram. Quomodo volet, dum modo non ex animo suspirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam præparatus sum: [b] nihil cogito de die.) Illum lauda & imitare: quem non piget mori, cum iuuat viuere. Quae enim virtus est, cum eijciaris, exire? tamen est & hic virtus. Eijcior quidem, sed tāquam exeam. Et ideo nunquam eijcitur sapiēs: quia eijci, est inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens. necessitatem effugit: quia vult quod ipsa coactura est.

Epistola LV.

A GESTATIONE cum maxime venio, non minus fatigatus, quàm si tātum ambulassem, quantum sedi. labor est enim, diu ferri: ac nescio an eo maior, quia contra naturam est: quae pedes dedit, vt per nos ambularemus: oculos, vt per nos videremus. [a] Debilitatē nobis indixere deliciæ: & quod diu noluimus, posse desiuimus. Mihi tamē necessariū erat cōcutere corpus, vt siue bilis insiderat faucibus, discuteretur, siue ipse ex aliqua causa spiritus dēsior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius vehi perseueraui, inuitāte ipso littore, quod inter Cumas & Seruilij Vatiæ villam curuatur, & hinc mari, illinc, lacu, velut angustum iter clauditur. Erat enim à recenti tēpestate maris spissius. Fluctus autem illud (vt scis) frequēs & concitatus exæquat, longior tranquillitas soluit, cum arenis, quæ humore alligantur, succus abscessit. Ex cōsuetudine tamen mea circūspicere cœpi, an aliquid illic inuenirē, quod mihi bono posset esse, & direxi oculos in villā, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla alia re quàm otio notus, cōsenuit, & ob hoc vnū felix habebatur. Nam quoties aliquos [b] amicitia Asinij Galli, quoties Seiani odium, deinde amor merserat (æque enim offendi esse illum, quàm amasse, periculosum fuit) exclamabant homines: O Vatia solus scis viuere. At ille latere scie-

bat,non viuere.Multũ autem interest,vtrũ vita tua otiosa sit,an ignaua. Nũquam aliter hãc villam Vatia viuo praeteribam.quàm vt dicerẽ:Vatia hic situs est.Sed adeo,mi Lucili,philosophia sacrum quiddam est,& venerabile,vt etiam si quid illi simile est,mẽdacio placeat.Otiosum enim hominẽ seductum existimat vulgus,& securũ, & se contentum, sibiq; viuentem:quorũ nihil vlli contingere,nisi sapiẽti,potest.Ille quidem nulla re sollicitus sit sibi viuere.Ille enim(quod est primũ)scit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatũ suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit,qui velut timidũ atq; iners animal,metu oblituit,ille sibi non viuit,sed (quod est turpissimũ) ventri,somno,libidini.Non cõtinuo sibi viuit,qui nemini.Adeo tamẽ magna res est cõstantia,& in proposito suo perseuerantia,vt habeat auctoritatem inertia quoq; pertinax. De ipsa villa nihil possum tibi certi scribere: frontem enim eius tantũ noui,& exposita: quæ ostendit etiam transeuntibus.Spelũcæ sunt duæ magni operis,laxo atrio pares,manufactæ:quarũ altera solem nõ recipit, [c] altera vsq; in occidentem torretur. [d] Platanona medius riuus & à mari & ab Acherusio lacu receptus Euripi modo diuidit,alẽdis piscib[9] (etiam si assiduo exhauritur,sufficiens Sed illi,cum mare patet, parcitur: cum tempestas piscatoribus dedit ferias, [c] manus ad parata porrigitur. Hoc tamẽ est commodissimum in villa,quod Bajas trans parietem habet:incõmodis illarum caret,voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipse noui:nũc esse villã totius anni credo.Occurrit enim Fauonio,& illũ adeo excipit, [f] vt Baijs neget. Non stulte videtur elegisse hũc locũ Vatia,in quem otium suum pigrum iam & senile cõferret.Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: [g] animus est, qui cõmendat omnia.Vidi ego in villa hilari & amœna mœstos,vidi in media soiltudine occupatis similes. Quare non est quòd existimes,ideo parum bene compositum esse te, quòd in Campania non es,quare autem non es? hucusque cogitationes tuas mitte. Conuersari cum amicis absentibus licet: & quidem quoties velis, quandiu velis. magis hac voluptate, quae maxima est, fruimur, dum absum us. Praesentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vna loquimur,ambulam us,cum cõsidemus, cum diducti sumus, nihil de his quos modo vidimus, cogitamus: & ideo aequo animo ferre debemus absentiam,quia nemo non multum etiam praesentibus abest.Pone hic primũ noctes separatas: deinde occupationes vtrinque diuersas,deinde studia secreta. suburbanas profectiones:videbis non multum esse,quod nobis peregrinatio eripiat.Amicus animo possidendus est. hic autem nunquam abest:quemcumque vult,quotidie videt. Itaque mecum stude,mecum coena,mecum ambula. In angusto viueremus, si quicquam esset cogitationibus clausum.Video te,mi Lucili,cum maxime audio: adeo tecum sum, vt dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere.

Epistola LVI.

PEREAM, si est tam necessarium quàm videtur silentiũ in studia sepositio.Ecce varius clamor vndiq; me circũsonat.supra ipsum balneum habito. Propone nũc tibi omnia genera vocum,quae in odium possunt aures adducere:cum fortiores exercentur,& manus plumbo graues iactant,cum aut laborant, aut laborantem imitãtur,gemitus audio: quoties retẽtum spiritum remiserũt,sibilos,& acerbissimas respirationes:[a] cũ in aliquem alipten inertem, & hac plebeia vnctione contentum incidi, audio crepitũ illisae manus humeris: quæ prout plana peruenit,aut concaua,ita sonũ mutat.[d] Si vero [2] pilicrepus superuenerit,& numerare cœperit pilas,actũ est. Adijce nũc [3] scordalũ,& [4] furẽ deprehensum,& illum cui vox sua in balneo placet. Adijce nunc eos qui in piscinam cum ingenti impulsa aquæ sono saliunt. Præter istos,quorũ si nihil aliud,rectæ voces sunt,[5] alipilum cogita,tenuem & stridulam vocẽ,quo sit notabilior,subinde exprimẽtem,nec vnquam tacentem,nisi dum vellit,alas,& [6] alium pro se clamare cogit.Iam libarij varias exclamationes,& botularium,& crustulariũ,& omnes popinarũ institores, mercem sua quadam & insignita modulatione vendentes.O te,inquis,ferreum,aut surdum,cui mẽs inter clamores tam varios,tam dissonos,constat: [7] cũ Chrysippum nostrum assidua salutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego istum fremitũ nõ magis curo,quàm fluctum aut deiectum aquæ. Quamuis audiam [8] cuidam genti hãc vnam fuisse causam,vrbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox auocare videtur,quàm crepitus.Illa enim animum abducit,hic tantũ aures implet,ac verberat. In ijs quae me sine auocatione circumstrepunt, essedas transcurrentes pono,& fabrum inquilinum, [c] & ferrarium vicinum,aut hunc qui ad [9] metam sudantem [d] tubas experitur & tibias, nec cantat, sed exclamat. Etiam molestior est mihi sonus, qui intermittitur subinde, quàm qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia ista duraui, vt audire vel

pausarium possim, voce acerbissima remigib⁹ modos dantem. [e]Animum enim cogo sibi intentū esse, nec auocari ad externa. omnia licet foris resonent, dū intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaq; non dissideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodest totius regionis silentiū, si affectus fremunt?

Omnia noctis erant, placida composta quiete.

Falsum est. nulla placida quies est, nisi quam ratio cōposuit. Nox exhibet molestiam, nō tollit, & solicitudines mutat. Nā dormientiū quoq; insomnia tam turbulēta sunt, quàm dies. Illa trāquillitas vera est, in quam bona mēs explicatur. Aspice illum, cui somnus laxæ domus silentio quaeritur, cuius aures ne quis agitet sonus, omnis seruorū turba conticuit, & suspensum, accedentiū propius, vestigium ponitur. Huc nempe versatur atque illuc, somnum inter ægritudines leuem captās: quæ non audit, audisse se quæritur. Quid in causa putas esse? animus illi obstrepit: hic placandus est, huius cōpescenda est seditio: quē non est quod existimes placidū, si iacet corpus. Interdū quies inquieta est. [f] Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupādi sumus, quoties nos male habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cum male parere militem vident, aliquo labore compescūt, & expeditionibus detinent. Nunquā vacat lasciuire districtis: nihilq; tam certū est quàm otij vitia negotio discuti. Saepe videmur taedio rerū ciuiliū, & infelicis atque ingratae stationis paenitētia secessisse: tamen in illa latebra, in quā nos timor & lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambitio. Nō enim excisa desijt, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum sibi cedētibus. Idem de luxuria dico, quae videtur aliquādo cessisse: deinde frugalitatē professos sollicitat, atque in media parsimonia voluptates non damnatas, sed relictas petit: & quidem eo vehemētius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leuiora sunt: morbi quoq; tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt. Et auaritiam itaq; & ambitionem, & cetera mala mentis humanæ, tūc pernicioſissima scias esse, cū simulata sanitate subsidūt. Otiosi videmur, & nō sumus. Nam si bona fide sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contempsimus, vt paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auiūque concētus interrumpet cogitationes bonas, solidasq; & iam certas. Leue illud ingenium, nec se adhuc reduxit, introrsus, quod g ad vocem ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid solicitudinis, & concepti pauoris, quod illum curiosum facit, vt ait Virgilius noster:

Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, nec aduerso glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille sapiens est, quem nō tela vibrātia, nō [h] arietata inter se arma agminis densi, nō vrbis impulsæ fragor territat. Hic alter imperitus est, rebus suis timet, ad omnem crepitum expauescens, quem vna quælibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuissimi exanimant. Timidum illum sarcinæ faciunt. Quemcunque ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitique onerique timentem. Tunc ergo te scito esse compositum, cum ad te nullus clamor pertinebit: cum te nulla vox tibi excutiet: non si blandietur, non si minabitur, non si inani sono varia circūstrepet. Quid ergo? non aliquando commodius est, [i] carere conuicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo. [k] sed experiri & exercere me volui. Quid necesse est diutius torqueri: cum tam facile remedium Vlixes socijs etiam aduersus Sirenas inuenerit?

Epistola LVII.

CVM Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne iterū nauem experirer. [a] sed tantū luti tota via fuit, vt possem videri nihilominus nauigasse. Totam athletarū fatum mihi illo die perpetiendū fuit. [l] A ceromate nos haphe excepit in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere lōgius, nihil illis faucibus obscuri⁹, quæ nobis præstāt, [b] nō vt per tenebras videamus, sed vt ipsas. Ceterū etiam si locus haberet lucem, puluis auferet, in aperto quoq; res grauis & molesta: quid illic, vbi in se volutatur, & cum sine vllo spiramēto sit inclusus, in ipsos à quibus incitatus est recidit? Duo incommoda inter se cōtraria simul pertulimus. eadem via, eodem die, & luto, & puluere laborauim⁹. Aliquid tamē mihi illa obscuritas, quod cogitarem dedit. Sensi quædam ictum animi, & sine metu mutationem, quam insolitæ rei nouitas simul ac fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, ne dum à perfecto absum, sed de illo in quē ius fortuna perdidit: hui⁹ quoq; ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim sunt, mi Lucili, quæ nulla virtus effugere potest: admonet illā natura mortalitatis

ſuae.[c] Itaque & vultū adducet ad triſtitiā,& inhorreſcet ad ſubita,& caligabit,ſi vaſtam altitudinē in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor,ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinē, alienū videre non poſſunt: quidam ad vulneris noui,quidam ad veteris & purulenti tractationem inſpectationemq; concidunt & linquuntur animo: alij gladium facilius recipiunt,quàm vident. Senſi ergo(vt dicebam)quandam non quidem perturbationem,ſed mutationem. Rurſus ad primū conſpectum redditæ lucis alacritas incogitata redijt & iniuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi,quàm inepte quædam magis ac minus timeremus,cū omnium idem finis eſſet. Quid enim intereſt,vtrū ſupra aliquem [d] vigiliarium ruat,an mōs,an turris? Nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeāt,quam uis vtraque mortifera æque ſit. [e] Adeo non effectus,ſed efficiētia timor ſpectat. Nūc me putas de Stoicis dicere,qui exiſtimant animā hominis magno pondere extriti [f] permeare non poſſe,& ſtatim ſpargi,quia non fuerit illi exitus liber. Ego vero nō facio. Qui hoc dicunt,videntur mihi errare. Quemadmodū flamma non poteſt opprimi: nam circa id diffugit,quo vrgetur: quemadmodū aer verbere aut ictu non læditur,nec ſcinditur quidem,ſed circa id cui ceſſit refunditur: ſic animus qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt,nec intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ per ipſa quibus premitur,erumpit. Quomodo fulmini etiam cum latiſſime percuſſit ac fulſit,per exiguum foramē eſt reditus: ſic animo qui adhuc tenuior eſt igne,per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo quærendum eſt. an poſſit immortalis eſſe. Hoc quidem certum habe,ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt,nec quicquam noxium aeterno eſt.

Epiſtola LVIII.

QVANTA verborum nobis[a] paupertas, immo egeſtas ſit, nunquam magis quàm hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quae nomina deſiderarēt, nec haberent: quædam vero cū habuiſſent,faſtidio noſtro perdidiſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſtidium? Hunc quem Græci oeſtrum vocant,pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Et lucum Silari iuxta ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, oeſtrum Graeci vertere vocantes,
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta. ---

Puto intelligi iſtud verbum interiſſe. Ne te longe differam, quaedam ſimplicia in vſu erant, ſicut cernere ferro ſe dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

---- Stupet ipſe Latinus,
Ingentis genitos diuerſis partibus orbis
Inter ſe coïſſe viros[3] & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius verbi vſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, ſi iuſſo, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas. ſit fides Virgilio:

Cetera qua iuſſo, mecum manus inferat arma

Nō id ego nunc hac diligentia, vt oſtendam quantū tempus apud grammaticum perdiderim: ſed vt ex hoc intelligas, quantū apud Ennium & Attium verborū, ſitus occupauerit: cum apud hūc quoq; qui quotidie excutitur,aliqua nobis ſubducta ſint. Quid,inquis,tibi iſta vult præparatio? quo ſpectat? Nō celabo te. cupio,ſi fieri poteſt propitijs auribus tuis,[4] eſſentiam dicere: ſin minus,dicam & iratis.[a] Ciceronem auctorē huius verbi habeo,puto locupletem. Si recentiorem quæris,Fabianum, diſertū & elegātem,orationis,[5] etiā ad noſtrū faſtidium,nitidæ. Quid enim fiet,mi Lucili? quomodo dicetur [6] οὐσία res neceſſaria, [b] naturam continēs, fundamentum omniū? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti. nihilominus dabo operam, vt ius à te datū parciſſime exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua,cū ecce id nullo modo Latine exprimere poſſim,propter quod linguæ noſtræ conuicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas,ſi ſcieris vnam ſyllabam eſſe,quam mutare non poſſim. Quæ hæc ſit,quæris? [7] τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenij: in medio poſitum eſſe: poſſe ſic trāsferri,vt dicam,Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere. [c] Sed id ſi neceſſe eſt,ponam, Quod eſt,Sex modis hoc à Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponā,ſi ante indicauero,[d] eſſe aliquod genus. Nūc

enim primũ illud genus quærimus, ex quo ceteræ ſpecies ſuſpenſae ſunt, à quo naſcitur omnis diuiſio, quo vniuerſa comprehenſa ſunt. Inuenietur autẽ, ſi cœperimus ſingula retro legere. ſic enim perducemur ad primũ. Homo ſpecies eſt, vt Ariſtoteles ait. Equ⁹ ſpecies eſt, [c] canis ſpecies. ergo cõmune aliquod quærendũ eſt his omnibus vinculum, quod illa cõplectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quædã quæ animam habent, nec ſunt animalia. Placet enim ſatis & arbuſtis animã ineſſe. Itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorẽ tenebũt locũ, quia animalia in hac forma ſunt, & ſata. [f] Quaedam anima carẽt, vt ſaxa. Itaq, aliquid erit animantibus antiquius, ſcilicet corp⁹. hoc ſic diuidam, vt dicam corpora omnia aut animata eſſe, aut inanima. Etiãnum eſt aliquid ſuperius, quàm corpus. Dicimus enim quaedam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducãtur? [8] Illud cui nomen modo parũ propriũ impoſuimus, Quod eſt, Sic enim in ſpecies, ſecabitur, vt dicam⁹: Quod eſt aut corporale eſt, aut incorporale. [9] Hoc ergo genus eſt primũ & antiquiſſimũ, &, vt ita dicã, generale. Cetera genera quidẽ ſunt, ſed ſpecialia, tãquam [10] homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Græcos, Romanos, Parthos: colorũ, albos, nigros, flauos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretiũ. Itaque qua multa cõtinet, in genus cadit: qua ſub alio eſt, in ſpeciem. Illud genus quod eſt generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt. omnia ſub illo ſunt. [11] Stoici volũt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ſtatim dicam, ſi prius illud genus, de quo locutus ſum, merito primũ poni docuero, cum ſit rerũ omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, vt ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertiũ eſt. Corpus quomodo diuido? vt dicam, aut animantia ſunt, aut inanima. Rurſus animantia quemadmodũ diuido? vt dicam, quædã animum habent, quædam tantum animum: aut ſic: quædam impetũ habẽt, incedũt, tranſeunt: quædam ſolo affixa, radicibus aluntur & creſcunt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt, aut immortalia. [12] 8 Primum genus Stoicis quibuſdam videtur: ſed quare videatur, ſubijciam. In rerum (inquiunt) natura quædam ſunt, quædã nõ ſunt. Et hæc autem quæ non ſunt, rerum natura cõplectitur, quæ animo ſuccurrũt, tãquam Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falſa cogitatione formatũ, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiã. [13] Nunc ad id quod tibi promiſi, reuertor, quomodo quaecũque ſunt in ſex modos Plato partiatur. Primũ illud quod eſt, nec viſu, nec tactu, nec vllo sẽſu comprehenditur: cogitabile eſt: quod generaliter eſt: tanquã homo generalis ſub oculos non venit, ſed ſpecialis venit, vt Cicero & Cato. Animal nõ videtur, ſed cogitatur: [14] videtur autẽ ſpecies eius, equus & canis. Secundũ ex his quæ ſunt, ponit Plato, quod eminet & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe. vt [15] poeta communiter dicitur. omnibus enim verſus facientib. hoc nomen eſt. ſed iam apud Græcos in vnius notam ceſſit. Homerum intelligas, cũ audieris poetam. Quid ergo hoc eſt? Deus ſcilicet maior ac potentior cũctis. Tertiũ genus eſt eorum [16] quæ proprie ſunt: innumerabilia hæc ſunt, ſed, extra noſtrum poſita conſpectum. [h] Quæ ſunt, interrogas? Propria Platonis ſupellex eſt. Ideas vocat, [i] ex quibus [17] omnia quæ fiunt. & ad quas cũcta formãtur. Hae immortales, immutabiles, inuiolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt [k] eorum quae natura fiũt exemplar aeternũ. Adijciã definitioni interpretationẽ, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginẽ tuã facere. [l] exemplar picturae te habeo, ex quo capit aliquem habitum mẽs quem operi ſuo imponat. Ita illa quae me docet & inſtruit facies, à qua petitur imitatio. Idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum hominũ, piſcium, arborum: ad quæ [18] quodcunq; fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet ἰδέα. Quid ſit hoc ἰδέα attendas oportet: & Platoni imputes, nõ mihi, hãc rerum difficultatem. Nulla eſt autẽ ſine difficultate ſubtilitas. Paulo ante pictoris imagine vtebar. Ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipſum intuebatur: Idea erat Virgilij facies, futuri operis exẽplar: ex hac quod artifex trahit, & operi ſuo impoſuit, ἰδέα eſt. Quid interſit, quæris? alterũ exemplar eſt, alterũ forma ab exemplari ſumpta, & operi impoſita. Alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua: haec eſt Idos. Habet aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuẽs opifex, ſtatuam figurauit: hæc Idea eſt. Etiamnum aliam deſideras diſtinctionẽ? Idos in opere eſt: Idea extra opus: nec tantum extra opus eſt, ſed [19] ante opus. Quintum genus eſt eorum quae cõmuniter ſunt hæc incipiunt ad nos pertinere: hic ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorũ eſt quæ quaſi ſunt, tanquã inane tanquam tempus. Quæcunque videmus ac tangimus. Plato in illis nõ numerat, quae eſſe proprie putat. Fluunt enim, & aſſidua diminu-

tione atque adiectione sunt. Nemo nostrū idem est in senectute, qui fuit iuuenis. Nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminū more. quicquid vides, currit cum tempore. Nihil ex his quæ videm°, manet. Ego ipse dū loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est quod ait Heracletus: [20 m] In idem flumē bis non descēdimus. Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quàm in homine. Sed nos quoque non minus velox cursus præteruehit: & ideo admiror dementiam nostram, quòd tantopere amamus rem fugacissimam, corpus, timemusque ne quādo moriamur: cum omne momentū, mors prioris habitus sit. [21] Vis tu timere, ne semel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnib. obnoxia casibus. Mūd° quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quæ habuit, aliter habet quā habuit, ordinē mutat. Quid, inquis, ista subtilitas mihi proderit? si me interrogas, nihil. Sed quēadmodum ille cælator oculos diu intētos ac fatigatos remittit atq; auocat, &, vt dici solet, pascit: sic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibusdā oblectamētis reficere. sed ipsa oblectamenta opera sint: ex his quoque si obseruaueris, [22] inuenies, quod possit fieri salutare. Hoc ego, mi Lucili, soleo facere: [23] ex omni vacatione, etiā si [24] à philosophia lōgissime auersa est, eruere aliquid conor, & vtile efficere. Quid de istis capiā, quæ modo tractauimus, remotis à reformatione morum? Quomodo meliorē me facere Ideæ Platonicæ possunt? Quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimat? vel hoc ipsum, quòd omnia ista quæ sensibus seruiūt, quæ nos accendunt & irritāt, negat Plato ex ijs esse quæ vere sint. Igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquā faciem ferunt. [25] nihil horum stabile nec solidum est. & nos tamen cupimus [n] tāquā aut semper futura. aut semper habituri. imbecilli fluidiq; per interualla cōsistimus. Mittamus animū ad illa quæ æterna sunt. miremur [26] in sublime volitantes rerum omnium formas Deumq; inter illa versantem & prouidētem, quemadmodū quae immortalia facere nō potuit, [27] quia materia prohibebat defendat à morte, ° ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cūcta, nō quia æterna sunt, sed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore nō egēt. Hæc conseruat artifex, fragilitatem materiæ vi sua vincēs. [28] Contēnamus omnia, quæ adeo pretiosa non sunt, vt an sint omnino, dubium sit. [29] Illud simul cogitemus, si mundū ipsum nō minus mortalem, quā nos sumus, prouidentia periculis eximit, [p] posse tandem aliquatenus nostra quoq; prouidentia longiorem prorogari huic corpusculo morā, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coercere. Plato ipse ad senectutē se diligētia pertulit. Erat quidem corpus validū ac forte sortit°, [30] & illi nomē latitudo pectoris fecerat: sed nauigationes ac pericula multū detraxerūt viribus: parsimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant modus, & diligens sui tutela, perduxit illum ad senectutē, multis prohibētibus causis. Nam hoc scis, puto, Platoni diligentiæ suæ beneficio cōtigisse, quòd natali suo decessit, & annum vnum atq; octogesimū impleuit, sine vlla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolauerūt defuncto, amplioris fuisse sortis quā humanæ rati, quia consummasset perfectissimum numerū, quem nouem nouies multiplicata componūt. Nō dubito, quin paratus esset paucos dies ex ista summa & sacrificiū remittere. Potest frugalitas producere senectutem: quā vt non puto concupiscendam, ita ne recusandā quidem. Iucūdum est esse secum quàm diutissime, cū quis se dignum quo frueretur, effecit. Itaq; de isto feremus sententiā, an oporteat fastidire senectutis extrema, & finem nō opperiri, sed manu facere. Prope est à timente, qui fatū segnis expectat: sicut ille vltra modum deditus vino est, qui amphoram exsiccat, & fæcem quoq; exsorbet. De hoc tamen quaeremus, pars summa vitæ, [q] vtrum faex vitæ hæc sit, an liquidissimū ac purissimū quiddam: si modo mens sine iniuria est, & integri sensus animum iuuāt, nec defectum & præmortuum corpus est. Plurimū enim refert, vitam aliquis extendat, an mortem. At si inutile ministerijs est corpus, quid ni oporteat educere animū laborātem? & fortasse paulo ante quàm debet, faciendū est, ne cum fieri debeat, facere nō possis: & cum maius periculum sit male viuendi, quàm cito moriendi, stultus est qui nō exigui tēporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos lōgissima senectus ad mortē sine iniuria pertulit. Multis iners vita sine vsu iacuit sui. Quāto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidisse, quamuis finienda: Noli me inuitus audire, tāquam ad te iam pertineat ista sententia: sed quid dicam æstima. Non relinquā senectutem, si me totum mihi reseruabit: totum autem ab illa parte meliore. At si cœperit cōcutere mētem, si partes eius cōuellere, si mihi non vitam reliquerit, sed animā: profiliam [31] ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat sanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter

dolorem

dolorem. sic mori, vinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse patiendum: exibo non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est ad omne propter quod viuitur. Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorem moritur: stultus, qui doloris causa viuit. Sed in longum exeo. Est praeterea materia quae ducere diem possit. Et quomodo finem vitae imponere poterit, qui epistolae non potest? Vale ergo: quod libentius quàm [u] mortis metas lecturus es.

Epistola LIX.

M[1] AGNAM ex epistola tua percepi voluptatem: permitte enim mihi, vti verbis publicis; nec illa ad significationem Stoicam reuoca. Vitium esse voluptatem credimus. Sit sane: ponere tamen illam solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (si ad nostrum album verba dirigimus) rem infamem esse, & [2] gaudium nisi sapienti non contingere. Est enim animi elatio, suis bonis viribusque fidentis. vulgus tamen sic loquimur, vt dicamus, magnum gaudiũ nos ex illius consulatu, aut ex nuptiis aut ex partu vxoris percepisse: quae adeo non sunt gaudia, vt saepe initia futurae tristitiae sint. Gaudio autem iunctum est, nõ desinere, nec in cõtraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noster: Et mala mentis gaudia; diserte quidem dicit, sed parũ proprie: nullum enim malum gaudium est. Voluptatibus hoc nomẽ imposuit, & quod voluit, expressit: significauit enim homines, malo suo laetos. tamen ego non immerito dixeram, cepisse me magnam ex epistola tua voluptatẽ. Quãuis enim ex iusta causa imperitus homo gaudeat, tamẽ affectum eius impotentẽ, & in diuersa statim inclinaturũ, voluptatem voco, [a] opinione falsi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed vt ad propositum reuertar, audi quid me in epistola tua delectauerit. habes verba in potestate. non effert te oratio, nec longius quam destinasti, trahit. Multi sunt, qui ad id quod non proposuerant scribere, alicuius verbi decore placentis vocentur? quod tibi nõeuenit: pressa sunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantũ vis, & plus significas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium est. apparet animũ quoque nihil habere superuacui, nihil tumidi. [b] Inuenio tamen [3] translationes verborum, vt non temerarias, ita non indecoras, vt quae periculũ sui fecerint. Inuenio imagines: quibus si quis nos vti vetat, & poëtis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse, [4] apud quos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter & demonstrãdae rei causa eloquebantur, [5] parabolis referti sunt: quas existimo necessarias, non ex eadem causa qua poëtis, sed vt imbecillitatis nostrae adminicula sint, & vt discentem & audiẽtem in rem praesentem adducant. Sextium ecce cum maxime lego, virũ acrem, Graecis verbis, Romanis moribus philosophantem. mouit me imago ab illo posita: in quadrato agmine exercituũ, vbi hostis ab omni parte suspectus est, pugnae paratũ. Idem, inquit, sapiens facere debet omnes virtutes suas vndique expandat, vt vbicũque infesti aliquid oritur, illic parata praesidia sint, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant: quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus vt imperium ducis simul omnes copiae sentiant, sic dispositae, vt signum ab vno datum, peditem simul equitẽque percurrat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis, Sextius ait. Illi enim saepe hostẽ timuere sine causa, tutissimumque illis iter, quod suspectissimũ fuit. Nil stultitia pacatũ habet. Tam superne illi metus est, quam infra. Vtrumque trepidat latus. Sequũtur pericula & occurrunt, ad omnia pauet. imparata est, & ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem ad omnem incursum munitus & intentus, non si paupertas, non si luctus, nõ si ignominia non si dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Non multa alligant, multa debilitãt: diu in istis vitiis iacuimus. elui difficile est. No enim inquinati sumus, sed infecti, ne ab alia imagine ad aliam transeamus. hoc quaeram, quod mecum saepe dispicio, quid ita nos stultitia tam pertinaciter teneat. Primo quia nõ fortiter illam repellimus: nec toto ad salutẽ impetu nitimur: deinde quia illa quae à sapiẽtibus viris reperta sunt, non satis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterque tã magnae rei insistimus. Quemadmodum autẽ potest aliquis, quantum satis sit, aduersus vitia discere, qui quãtum à vitiis vacat, discit? Nemo nostrũ in altum descendit. summa tantum decerpsimus: & exiguum tẽporis impendisse philosophiae, satis abundeque occupatis fuit. Illud praecipue impedit, quod cito nobis placemus: si inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui sanctos; agnoscimus. Nec sumus modica laudatione contenti: quicquid in nos adulatio sine pudore congessit, tãquam debitum prendimus: optimos nos esse, sapientissimos affirmantibus assentimur, cũ sciamus illos saepe mentiri.

Adeoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitissimum ille se in ipsis suppliciis audit, in rapinis liberalissimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperātissimum. Sequitur itaque, vt ideo mutari nolimus, quia nos optimos esse credimus. Alexander cum iam in India vagaretur, & gentes, ne finitimis quidem satis notas, bello vastaret, in obsidione cuiusdam vrbis dum circuit muros, & dum imbecillissima moeniū quaerit, sagitta ictus, diu persedere, & incoepta agere perseuerauit. Deinde cum, represso sanguine, sicci vulneris dolor crescceret, & crus equo suspensum paulatim obtorpuisset, coactus absistere, Omnes inquit, iurāt me Iouis esse filiū, sed vulnus hoc hominem esse me clamat. Idem nos faciamus: cum prosua quenque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem esse; ego autem video quàm multa inutilia concupiscam, nocitura optem, ne hoc quidem intelligo, quod animalibus satietas monstrat, quis cibo debeat esse, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc nescio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non esse sapientem. Sapiens ille est, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcussus, cum diis ex pari viuit. Nunc ipse te consule: si nunquā maestus es, nulla spes animum tuum futuri expectatione sollicitat, si per dies noctesque par & aequalis animi tenor erecti & placentis sibi est, peruenisti ad humani boni summam. Sed si appetis voluptates, & vndique, & omnes, scito tātum tibi ex sapientia, quantum ex gaudio, deesse. ad hoc cupis peruenire, sed erras, qui inter diuitias illuc venturum esse te speras. Inter honores gaudium, id est, inter solicitudines quæris? Ista quæ sic petis, tanquā datura lætitiam ac voluptatem, causæ dolorum sunt. Omnes, inquam, illi tēdunt ad gaudium: sed vnde stabile magnūque cōsequantur, ignorant. Ille ex conuiuiis & luxuria. Ille ex ambitione, & circumfusa clientium turba. Ille ex amica, alius ex studiorum liberalium vana ostentatione, & nihil sanantibus litteris. Omnes istos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, sicut ebrietas, quae vnius horae hilarem insaniam, longi temporis taedio pensat: sicut plausus & acclamationis secundae fauor, qui magna solicitudine & partus est, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc esse sapientiae effectum, gaudij aequalitatem. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super lunam. Semper illic serenum est. Habes ergo, quare velis sapiens esse. quia nunquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia. Non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo, inquis? stulti ac mali non gaudent? Non magis quàm praedam nacti leones. Cum fatigauerunt se vino & libidinibus, cum illos nox inter vina defecit, cum voluptates angusto corpori vltra quàm capiebat ingestae suppurare coeperunt, tunc exclamant miseri Virgilianum illum versum:

Namque vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti.

Omnem luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tanquam supremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque aemulos sequitur, non interrumpitur, non desinit. desineret, si sumptum esset aliunde. Sed quia non est alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

Epistola LX.

QVEROR, litigo, irascor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater. Nondum intelligis, quantum mali optauerint. O quàm inimica nobis sunt vota nostrorum, eo quidem inimiciora, quo cessere felicius. Iam non admiror si omnia nos à prima pueritia mala sequuntur, inter execrationes parentum creuimus. Exaudiant dij quandoque nostram vocem gratuitam. Quousque poscemus aliquid deos, quasi nondum ipsi alere nos possimus? Quàm diu sationibus implebimus magnarum vrbium campos? quàm diu nobis populus metet? quàm diu vnius mensæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, subuehent? Taurus pauciſſimorum iugerum pascuis impletur: vna silua elephantis pluribus sufficit: homo & terra pascitur, & mari. Quid ergo? tam insatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dedisset, vt vastissimorum edacissimorumque animaliū auiditatem vinceremus? Minime. Quantulum est enim quod naturae datur? Paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambitio. Hos itaque (vt ait Sallustius) ventri obedientes animalium loco numeremus. non hominum: quosdam vero ne animalium quidem, sed mortuorum. Viuit is, qui se vtitur. Qui vero latitant & torpent, sic in domo sunt, quasi in conditiuo. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt.

Epistola LXI.

DESINAMVS quod volumus velle. Ego certe id ago senex, ne videar eadem velle, quae puer volui. In hoc vnum eunt dies, in hoc nocte: hoc opus meum est, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, vt mihi instar totius vitae, sit dies. Nec mehercules tanquam vltimum rapio, sed sic illum aspicio, tanquam esse vel vltimus possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tanquam cum maxime scribentem mors euocatura sit. Paratus exire sum, & ideo fruor vita: [a] quia quàm diu futurum hoc sit, minimi pendo. Ante senectutem curaui vt bene viuerem: in senectute, vt bene moriar. Bene autem mori, est libenter mori. Da operam, ne quid vnquam inuitus facias. quicquid necesse est, futurũ est. Repugnãti, nõ volenti necessitas est: in volẽte necessitas nõ est. Ita dico, qui imperia libens excipit, partẽ acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Nõ qui iussus aliquid facit, miser est: sed qui inuitus facit. Itaque sic animũ cõponamus, vtquicquid res exiget, id velimus, & in primis finẽ nostri sine tristitia cogitemus: ante ad mortem quàm ad vitam praeparandi sumus. Satis instructa vita est: sed nos instrumentorum eius auidi sumus. Deesse nobis aliquid videtur, & semper videbitur. Vt satis vixerimus, nec anni nec dies faciunt, sed animus. Vixi, Lucili carissime, quantum satis erat: mortem plenus expecto.

Epistola LXII.

MENTIVNTVR, qui sibi obstare ad studia liberalia turbã negotiorum videri volunt. Simulant occupationes, & augent, & ipsi se occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbi cunque sum meus sum. Rebus enim non me trado, sed cõmodo: nec consector perdẽdi temporis causas: & quocunque constiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo salutare verso. Cum me amicis dedi nõ tamen mihi abduco: nec cum illis moror quibus me tempus aliquod cõgregauit, aut causa ex officio nata, sed cũ optimo quoque sum: ad illos in quocunque loco, in quocũque saeculo fuerint, animum meũ mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum circumfero, & relictis conchyliatis, cum illo seminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest: omnia habere nemo potest. Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum via est. Demetrius autem noster sic viuit, non tanquam contempserit omnia, sed tanquam aliis habenda permiserit.

Epistola LXIII.

MI OLESTE fers decessisse Flaccum, amicum tuum: plus tamen aequo dolere te nolo. Illud, vt nõ doleas, vix audeo exigere: etsi esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget, nisi iam multum supra fortunam elato? Illũ quoque ista res vellicabit, sed tantum vellicabit. Nobis autem ignosci potest prolapsis ad lacrimas, si non nimiae decurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant. Lacrimãdum est, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere: cum poëtarum Graecorum maximus ius flendi dederit in vnum dumtaxat diem: cum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitasse. Quaeris vnde sint lamentationes, vnde immodici fletus? Per lacrimas argumenta desiderij quaerimus: & dolorem non sequimur, sed ostẽdimus. Nemo tristis sibi est. O infelicem stultitiam! Est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis. obliuiscar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis si cum dolore mansura est. Iam istam frontem ad risum quaelibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus residunt. Cum primum te obseruare desieris, imago ista tristitiae discedet. Nunc ipse custodis dolorem tuum, sed custodienti quoque elabitur: eoque citius, quo est acrior, desinit. Id agamus: vt iucunda fiat nobis amissorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod non sine tormento cogitaturus est. Si tamen illud fieri necesse est, vt cum aliquo nobis morsu, amissorum quos amauimus nomen occurrat, hic quoque morsus habet suam voluptatem. Nam, vt dicere solebat Attalus noster, Sic amicorum defunctorum memoria iucunda est, quomodo in vino nimis veteri [a] ipsa nos amaritudo delectat: quomodo poma quaedã sunt suauiter aspera: cum vero interuenit spatiũ, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est: eorum qui fuerũt, retractatio, nõ sine acerbitate quadã iuuat. Quis autem negauerit, haec acria quoque, & habentia austeritatis aliquid, stomachum excitare? Ego non idẽ sentio. Mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blãda est. habui enim illos, tanquã amissurus: amisi, tãquam habeã. Fac ergo mi Lucili, quod tuam aequitatem decet. [a] Desine beneficium naturae male interpretari. abstulit, sed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia

quãdiu contingere hoc possit, incertũ est. Cogitemus quàm saepe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quàm saepe eodẽ morantes loco, non viderimus, intelligemus plus nos temporis perdidisse in viuis. Feras autem hos, qui cum negligentissime amicos habeant, miserrime lugent, nec amant quemquã, nisi quum perdiderunt? Ideoque tunc effusius maerẽt, quia verẽtur ne dubiũ sit an amauerint. sera indicia affectꝰ sui quaerunt. Si alios habemꝰ amicos, male de his & maeremur & existimamus: quia parum valent in vnius elati solatium: si non habemus, maiorẽ ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa vnum abstulit: nos quenquã non fecimus. Deinde ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnũ amare non potuit. Si quis despoliatus, amissa vnica tunica, cõplorare se malit, quàm circũspicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, nõne tibi videatur stultissimus? Quem amabas, extulisti. quaere quem ames. Satius est amicũ reparare, quàm flere. Scio pertritum iam hoc esse quod adiecturus sum. non tamen ideo praetermittã,[b] quia ab omnibus dictum est. FINEM dolendi etiam qui consilio non fecerat, tempore inuenit. Turpissimum autem est in homine prudente remedium maeroris, lassitudo maerendi. Malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquaris. quamprimum id facere desiste, quod, etiam si voles, diu facere non poteris. Annum feminis ad lugendum constituere maiores, non vt tamdiu lugerẽt, sed ne diutius: viris nullum legitimum tempus est, quia nullũ honestũ. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadauere reuulsis, cui lacrimae in totum mẽsem durauerint? Nulla res citius in odiũ venit, quàm dolor: qui recens, consolatorem inuenit, & aliquos ad se adducit: inueteratus vero deridetur. nec immerito, aut enim simulatus, aut stultus est. Haec tibi scribo, is qui Annaeum Serenum carissimum mihi tam immodice fleui, vt (quod minime velim) inter exempla sim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximã mihi causam sic lugendi fuisse, quod nunquam cogitaueram, mori eum ante me posse. Hoc vnum mihi occurrebat, minorem esse, & multo minorem: tamquam ordinem fata seruarent. Itaque assidue cogitemus, tam de nostra quàm omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor est Serenus meus. quid ad rem pertinet? post me mori debet, sed ante me potest. quia non feci, imparatum subito fortuna percussit: nunc cogito omnia & mortalia esse, & incerta lege mortalia. Hodie fieri potest, quicquid vnquam potest. Cogitemus ergo, Lucili carissime, cito nos eo peruenturos, quo illum peruenisse maeremus. Et fortasse (si modo sapientium vera fama est, recipitque nos locus aliquis) quem putamus periisse, praemissus est.

Epistola LXIIII.

FVISTI heri nobiscum. Potes quaeri, si heri tantum: ideo adieci, nobiscum: mecum enim semper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui crũpere ex lautorum culinis, & terrere vigiles solet: sed hic modicus, qui hospites veniisse significaret. Varius nobis sermo fuit, vt in conuiuio, nullam rem vsque ad exitum adducens, sed aliunde alio transiliẽs. lectus est deinde liber Q. Sextij patris, magni, si quid mihi credis, viri, &, licet negent, Stoici. Quantum in illo, dij boni, vigoris est, quantum animi? hoc non in omnibus philosophis inuenies. Quorundam scripta clarum habent tantum nomen: cetera exsanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur. Non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: Viuit, viget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciae. In quacunque pectione mentis sim, cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes casus prouocare, libet exclamare: Quid cessas fortuna? congredere. paratum vides. Illius animum induo, qui quaerit vbi se experiatur, vbi virtutem suam ostendat:

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincã, cuius patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatae vitae magnitudinem, & desperationẽ eius nõ faciet. Scies illam esse in excelso, sed volenti penetrabilẽ. hoc quidẽ virtus tibi ipsa praestabit, vt illam admireris, & tamẽ speres. Mihi certe tẽporis multum auferre solet contemplatio ipsa sapientiae. Non aliter illam intueor obstupefactus, quam ipsũ interim mundum, quem saepe tãquam spectator nouus video. Veneror itaque inuenta sapientiae, inuentoresque. Adire tanquã multorũ hereditatẽ iuuat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patrem familiae: faciamus ampliora quae accepimus.

maior ista hereditas à me ad posteros trãseat. Multum adhuc restat operis, multũque restabit: nec vlli nato post mille saecula praecludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiam si omnia àveteribus inuenta sunt: hoc semper nouum erit, vsus, & inuẽtorum ab aliis scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. Non opus est mihi alia quaerere. [a] haec tãtum morbis & temporibus aptãda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarũ crassitudo tenuatur. hoc vis subita & humor auertitur. hoc acuitur visus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modũ. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, nostri operis est quaerere. Multũ egerunt qui ante nos fuerunt, sed nõ peregerũt. Suspiciendi tamen sunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorũ & imagines habeã, incitamẽta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris causa semper appellem? Quam venerationem praeceptoribus meis debeo, eãdẽ illis praeceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem videro aut praetorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam, equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Laelium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleantemque in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus semper assurgo.

Epistola LXV.

HESTERNVM diem diuisi cum mala valetudine: antemeridianum illa sibi vindicauit: postmeridianum mihi cessit. Itaque lectione primum tentaui animum. Deinde cum hãc recepissem, plus illi imperare ausus sum, immo permittere. aliquid scripsi, & quidem intentius, quàm soleo, dum cum materia difficili cõtendo, & vinci nolo: donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tanquam aegrum intemperantem coercerent. In locum stili sermo successit: ex quo eam partem ad te perferam, quae in lite est: te arbitrum adegimus: plus negotij habes quàm existimas. Triplex causa est. Dicunt, vt scis, Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant: causam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Causa autem, id est ratio, materiam format, & quocunque vult versat: ex illa varia opera producit. [a] Esse debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat. hoc causa est, illud materia. Omnis ars imitatio est naturæ: itaque quod de vniuerso dicebam, ad haec transfer quae ab homine facienda sunt. Statua & materiam habuit, quae pateretur artificium: & artificem, qui materiae daret faciem. Ergo in statua materia aes fuit, causa artifex. Eadem condicio rerum omnium est. ex eo constant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet vnam causam esse, id quod facit. Causam Aristoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, causa est ipsa materia, sine qua nihil potest effici. Secunda opifex. Tertia forma, quae vnicuique operi imponitur, tanquam statuae. Nam hanc Aristoteles εἶδος vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propositum totius operis. Quid sit hoc aperiam. AEs prima statuae causa est: nunquam enim facta esset, nisi fuisset id ex quo ea funderetur, ducereturve. Secunda causa artifex est: non potuisset enim aes illud in habitum statuae figurari, nisi accessissent peritae manus. Tertia causa est forma: neque enim statua ista Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, nisi haec illi esset impressa facies. Quarta causa est; faciendi propositum: nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est propositum? quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit. Vel pecunia est hoc, si venditurus fabricauit: vel gloria, si laborauit in nomen: vel religio, si domum templa parauit. Ergo & haec causa est propter quam fit. An non putas inter causas facti operis numerandum, quo remoto factum non esset? His quintam Plato adiicit exemplar, quam ipse Ideam vocat: hoc est enim ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrum foris habeat exemplar, ad quod referat, oculos? an intus, quod sibi ipse concepit & posuit. Haec exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque vniuersorum quæ agenda sunt, & modos mente complexus est. plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidẽ pereunt: ipsa autẽ humanitas ad quam homo effingitur, permanet, & hominibus laborãtibus, intereũtib⁹ illa nil patitur. Quinque ergo causæ sunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quo, id ad quod, id propter quod. nouissime id quod ex his est. Tanquã in statua (quia de hac loci coepimus) Id ex quo, aes est: Id à quo, artifex est: Id quo forma est, quae aptatur illi: Id ad quod, exẽplar est, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propositũ est. Id quod ex istis est, ipsa statua. Haec omnia mũdus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus est: Ex quo fit, hæc materia est: Forma,

hæc est habitus,& ordo mũdi quem videmus: Exemplar, scilicet ad quod Deus hanc magnitudinẽ operis pulcherrimi fecit: Propositũ, propter quod fecit. Quæris, quid sit propositum Deo Bonitas, ita certe Plato ait. Quæ Deo faciẽdi mundũ causa fuit? bonus est, bona fecit, bono nulla cuiusquã boni inuidia est. Fecit itaque quàm optimũ potuit. Fer ergo iudex sententiã,& pronuntia, quis tibi verissimillimũ videatur dicere, nõ quis verũ dicat. Id enim tã supra nos est, quàm ipsa veritas. Haec quae ab Aristotele & Platone ponitur, turba causarum, aut nimium multa, aut nimium pauca cõprehendit. Nã si quocunque remoto quid effici non potest, id causam iudicãt esse faciẽdi, pauca dixerũt. Ponãt inter causas tempus. nihil sine tempore potest fieri. Ponãt locum. si nõ fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motũ. nil sine hoc nec fit nec perit: [b] nulla sine motu ars, nulla mutatio est. Sed nos nũc primã & generalem causam quaerimus. hæc simplex esse debet. Nã & materia simplex est. Quaerimus, quid sit causa: Ratio faciẽs, id est, Deus. Ita enim quae nunc retuli, non sunt multae & singulæ causae, sed ex vna pendent, ex ea quæ facit. Formam dicis causam esse: hanc imponit artifex operi. pars est, non causa. Exemplar quoque non est causa, sed instrumẽtũ causae necessarium. Sic necessarium est exemplar artifici, quomodo scalprum, quomodo lima. sine his procedere ars nõ potest. non partes tamen hæc artis, aut causae sunt. Propositum, inquit, artificis, propter quod ad faciendũ aliquid accedit, causa est. vt sit causa nõ est efficiens causa, sed superueniens. Hae autẽ innumerabiles sunt. nos de causa quaerimus generali. Illud vero non pro solita ipsis subtilitate dixerunt, totum mundum & cõsummatum opus causam esse. multũ enim interest inter opus & causã operis. Aut fer sentẽtiã: aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) nega tibi liquere,& nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tẽpus inter ista cõterere, quæ tibi nullũ affectum eripiũt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidẽ priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus,& me prius scrutor. Deinde hũc mundum. [c] Ne hoc quidem tempus, vt existimas, perdo. Ista enim omnia si nõ concidãtur, nec in hanc subtilitatẽ inutilem distrahãtur: attollũt & leuant animũ, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac poena est, premẽte illo vrgetur: in vinculis est, nisi accessit philosophia: & illum respirare rerũ naturae spectaculo iussit,& à terrenis dimisit ad diuina. Hæc libertas eius est hæc euagatio: subducit interim se custodiae in qua tenetur,& caelo reficitur. [d] Quẽadmodũ artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quae oculos defatigat, si malignum & nõ praeclarum lumen habent, in publicum prodeunt,& in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus, quoties potest, apertũ petit,& in rerum naturae contẽplatione requiescit. Sapiẽs assectatorque sapientiae adhæret quidẽ in corpore suo, sed optima sui parte abest, & cogitationes suas ad sublimia intendit, [e] & velut sacramento rogatus, hoc quod viuit stipendiũ putat,& ita formatus est, vt illi nec amor vitæ, nec odium sit, patiturque mortalia, quãuis sciat ampliora superesse. Interdices mihi inspectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Egonõ quaeram, quæ sint initia vniuersorũ, quis rerũ formator, quis omnia in vna massa & materia inerti conuoluta discreuerit? Non quaeram, quis sit artifex huius mũdi qua ratione tanta magnitudo in legẽ & ordinem venerit, quis sparsa collegerit, confusa distinxerit, nimia deformitate latẽtibus faciem diuiserit: vnde ex tãta fundatur: ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quaeram? ego nesciam vnde descenderim? semel haec mihi videnda sint, [f] an saepe? Nesciam quo hinc iturus sim? quae sedes expectet animã solutã legibus seruitutis humanæ? Vetas me cælo interesse, id est, iubes me viuere capite demisso. Maior sum,& ad maiora genitus, quàm vt mancipium sim mei corporis: quod equidem non aliter aspicio, quàm vinculum libertati meae circũdatum Hoc itaque oppono fortunae, in quo resistat; nec per illud ad me vllũ trãsire vulnus sino. Quicquid in me potest iniuriam pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat: nũquam me caro istacompellet ad metum, nunquam ad indignam bono simulationem, nunquã in honorem huius corpusculi mentiar. Cũ visum fuerit, distrahã cum illo societatem: [g] & nunc tamen dum hæremus, non erimus aequis partibus socij: animus ad se omne ius ducet. Contẽptus corporis sui, certa libertas est. Vt ad propositũ reuertar, huic libertati multũ conferet & illa, de qua modo loquebamur, inspectio. Nẽpe vniuersa ex materia & ex Deo cõstant, Deus ista temperat, quæ circumfusa rectorem sequuntur,& ducem. Potentius autẽ est quod facit, quod est Deus, quàm materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locũ Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id nobis corp[9] est. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes simus aduersus fortuita: nõ contremiscamus in-

iurias, non vulnera, non vincula, non egestatem. Mors quid est? aut finis est, aut trãsitus. nec desinere timeo; idem est enim quod non cœpisse: nec transire; quia nusquam tam angustè ero.

Epistola LXVI.

CLARANVM condiscipulum meum vidi post multos annos: non puto expectas, [a] vt adijciam senem: sed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpusculo suo colluctãtem. Iniq; enim se natura gessit, & talem animum [3] male collocauit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contẽnenda à contemptu sui venit. Errare mihi visus est qui dixit:

[a] *Gratior est pulchro veniens è corpore, virtus.*

Nullo enim honestamento eget: ipsa & magnum sui decus est, & corpus suum cõsecrat. Certe Claranum nostrũ cœpi intueri: formosus mihi videtur, & tã rectus corpore quàm est animo. Potest ex casa vir magnus exire: potest & ex deformi humiliq; corpusculo, formosus animo ac magnus. Quosdã itaq; videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset. nũc quod amplius est, facit: quosdam enim edit corporibus impeditos, sed nihilominus perrumpẽtes obstãtia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt scire possem, nõ deformitate corporis fœdari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quãuis autem paucissimos vna egerimus dies, tamẽ multi nobis sermones fuerũt, quos subinde egeram, & ad te mittã. Hoc primo die quæsitum est, [4] quomodo possint paria bona esse, si triplex eorũ cõdicio est. Quædam (vt nostris videtur) prima bona sunt: tanquam gaudium, pax, salus patriæ. Quædam secunda, in materia infelici expressa: tanquam tormentorũ patiẽtia, & in morbo graui temperãtia. Illa bona directo optamus nobis: hæc, si necesse erit. Sũt adhuc tertia: tãquam modestus incessus, & compositus, ac probus vultus, & cõueniẽs prudenti viro gestus. Quomodo ista inter se paria esse possunt, cũ alia optanda sint, alia auersanda? Si volumus ista distinguere, ad primũ reuertamur, & consideremus id quale sit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, nõ ex opinione, sed ex natura pretia rebus imponens, toti se inferens mundo, & in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus actionibusq; intentus, ex æquo magnus ac vehemẽs, asperis blandisq; pariter inuictus, neutri se fortunæ submittẽs, supra omnia quae contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cũ decore, cum viribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quẽ nulla vis frangat, quẽ nec attollãt fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus est, hæc eius facies, si sub vnum veniat aspectum, & semel tota se ostẽdat. Cetera multæ eius species sunt, quæ pro vitæ varietate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipsa. Decrescere enim summũ bonũ non potest, nec virtuti ire retro licet: sed in alias atq; alias qualitates cõuertitur, ad rerum quas actura est habitum figurata: quicquid attigit, [b] in similitudinem sui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdũ domos totas, quas intrauit dispositq;, cõdecorat: quicquid tractauit, id amabile, cõspicuum, mirabile facit. Itaq; vis eius & magnitudo vltra non potest surgere, quãdo incremẽtum maximo nõ est. Nihil inuenies rectius recto, nõ magis quàm verius vero, quàm temperato tẽperatius, omnis in modo est virtus. modus certa mẽsura est. Constãtia non habet quo procedat, nõ magis quã fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? Nihil. Aut perfectũ nõ erat, cui accessit. Ergo ne virtuti quidem: cui si quid adijci potest, defuit. Honestũ quoq; nullam accessionem recipit: honestum est enim propter quod illa quæ retuli. Quid porro decorum & iustum, & legitimum? nõ eiusdem esse formæ putas, certis terminis comprehensum? Crescere posse, imperfectæ rei signũ est: bonũ omne in easdem cadit leges: iũcta est priuata & publica vtilitas, tam mehercules, quã inseparabile est, laudandũ petendumque. [5] Ergo virtutes inter se pares sunt, & opera virtutũ, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum vero animaliumq; virtutes, cum mortales sint, fragiles, caducæque, & incertæ, exiliũt residũtque: & ideo non eodem pretio æstimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim est ratio recta, simplexque. Nihil est diuino diuinius, cælesti cælestius. Mortalia [c] eminent, cadũt, deteruntur, crescũt, exhauriũtur, implentur. Itaq; illis in tam incerta sorte inæqualitas est. Diuinorum vna natura est. Ratio autem nihil aliud est, quàm in corpus humanũ pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina est, nullum autem bonũ sine ratione est, bonũ omne diuinũ est. Nullũ porro inter diuina discrimen est: ergo nec inter bona. Paria itaq; sunt gaudium & fortis atque obstinata tormentorũ perpessio. In vtroque enim eadem est animi

magnitudo: ſed in altero remiſſa,& laxa,in altero pugnax & intenta..Quid? tu nõ putas, parem eſſe virtutem eius qui fortiter hoſtiũ mœnia expugnat, & eius qui obſidionẽ patiẽtiſſime ſuſtinet?Et magnus Scipio,qui Numantiã claudit & comprimit,cogitq; inuictas manus[d] in exitiũ ipſas ſui verti:& magnus ille obſeſſorum animus,qui ſcit nihil eſſe clauſum, cui mors aperta eſt,& in complexu libertatis expirat. Æque reliqua quoq; inter ſe paria ſunt, tranquillitas,ſimplicitas,[e] libertas,conſtantia,æquanimitas,tolerantia: omnibus enim iſtis vna virtus ſubeſt,quæ animũ rectum & indeclinabilẽ præſtat. Quid ergo? nihil intereſt[f] inter gaudium,& dolorum inflexibilem patientiam? Nihil,quãtum ad ipſas virtutes[g] plurimum,quãtum ad illa,in quibus virtus vtraq; oſtenditur. In altero nanque[h] naturalis animi remiſſio ac laxitas,in altero contra naturã dolor. Itaque media ſunt hæc,quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in vtraq; par eſt. Virtutem materia non mutat:nec peiorem facit dura & difficilis,nec meliorem hilaris & læta. Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona vtraque: quia nec hic poteſt ſe melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus. duo vero,quibus nihil fieri melius poteſt,paria ſunt. Nã ſi quæ extra virtutem poſita ſunt,aut minuere illam,aut augere poſſunt,deſinit vnũ bonũ eſſe quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris,omne honeſtum perit. Quare? dicam: quia nihil honeſtum eſt,quod ab inuito,quod à coacto fit. Omne honeſtum voluntariũ eſt. Admiſce illi pigritiam,querelã tergiuerſationem,metũ,quod habet in ſe optimũ,perdidit, ſibi placere. Non poteſt honeſtũ eſſe,quod non eſt liberũ. Nam quod timet,ſeruit. Honeſtum omne ſecurũ eſt, trãquillum eſt. Si recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum iudicat,perturbationẽ recipit,& in magna diſcordia volutatur. Hinc enim ſpecies recti vocat,illĩc ſuſpicio mali retrahit. Itaq; qui honeſte aliquid factur[9] eſt,quicquid opponitur, id etiã ſi incõmodum putat,malum non putat. Omne honeſtum iniuſſum,incoactũque eſt,ſincerum,& nullo malo mixtũ. Scio quid mihi hoc loco reſpõderi poſſit. Hoc nobis perſuadere conaris,nihil intereſſe,vtrũ aliquis in gaudio ſit,an [6] in equuleo taceat,& tortorem ſuum laſſet. Poterã reſpondere quod Epicurus ait,Sapientem,ſi in Phalaridis tauro peruratur,exclamaturũ: Dulce eſt,& ad me nil pertinet. Quid miraris,ſi ego paria bona dico,[i] vnius in conuiuio iacentis,alterius inter tormenta fortiſſime ſtãtis: cum(quod incredibilius eſt)dicat Epicurus,dulce eſſe torqueri? Et hic reſpondeo,plurimũ intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio,alterum petam,alterũ vitabo. Illud ſecũdum naturã eſt,hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur,magno inter ſe diſſidẽt ſpatio. Cũ vero ad virtutẽ ventũ eſt,vtraq; par eſt,& quæ per læta procedit,& quæ per triſtia. Nullum habent momentum vexatio & dolor,& quicquid aliud incõmodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodũ minora lumina claritas ſolis obſcurat: ſic dolores,moleſtias,iniurias, virtus magnitudine ſua elidit atq; opprimit,& quocunq; affulſit, ibi quicquid ſine illa apparet,extinguitur: nec magis vllam portionem habẽt incommoda,cũ in virtutem inciderint,quã in mari nimbus, Hoc vt ſcias ita eſſe, ad omne pulchrũ vir bonus ſine vlla cunctatione percurret: ſtet illic licet carnifex,ſtet tortor atq; ignis,perſeuerabit. nec quid paſſurus,ſed quid facturus ſit,aſpiciet:& ſe honeſtæ rei tanquam bono viro credet: vtilem illam ſibi iudicabit,tutam,proſperã. Eundem ergo locũ habebit apud illum honeſta res;ſed triſtis atq; aſpera,quem vir bonus,pauper, aut exul,ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum,diuitijs abundantem, ex altera nihil habẽtem, ſed in ſe omnia: vterque æque bonus vir erit,etiã ſi fortuna diſpari vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudiciũ eſt,quod in hominibus. Æq; laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero poſita,quàm in morbido ac vincto.[k] Ergo tua quoq; virtus non magis laudabilis, ſi corpus illæſum tibi & integrũm fortuna præſtiterit,quàm ſi ex aliqua parte mutilatũ. Alioqui hoc erit,ex ſeruorũ habitu dominum æſtimare. Omnia enim iſta in quæ dominiũ caſus exercet,ſeruilia ſunt,pecunia,& corpus,& honores:imbecillia,fluida,mortalia,poſſeſſionis incertæ. Illa rurſus libera & inuicta opera virtutis,quæ non ideo magis appetẽda ſũt, ſi benignius à fortuna tractãtur,nec minus,ſi aliqua rerũ iniquitate premũtur. Quod amicitia in hominibus eſt,hoc in rebus appetitio eſt. Non,puto,magis amares virũ bonũ locupletem,quàm pauperem:nec robuſtũ & lacertoſum,quàm gracilem,& lãguidi corporis. Ergo ne rem quidem magis appetes hilarem aut pacatã,quàm diſtactam & operoſam. & ſi hoc eſt,magis diliges ex duobus æq; bonis viris nitidũ & vnctum, quàm puluerulentum & horrentem. Deinde hucuſq; peruenies,vt magis diligas integrum omnibus membris & illæſum,quàm debilem aut luſcũ. Paulatim faſtidiũ tuum illo vſque procedet, vt ex duobus æq; iuſtis ac prudẽtibus comatum & criſpulum malis, quàm recaluatrum. Vbi par eſt in vtroque virtus,non cõparet aliarum rerũ inæqualitas. Omnia enim

alia non partes, sed accessiones sunt. Nam quis tam iniquã censuram inter suos agit, vt filium sanũ quàm ægrũ magis diligat? procerumve & excelsum, [l] quàm breuem & modicum? Fetus suos non distingunt feræ, & se in alimentum pariter omnium sternunt. Aues ex æquo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacæ suæ saxa sic properat, quemadmodum Agamemnõ ad Mycenarũ nobiles muros. Nemo enim patriã, quia magna est, amat, sed quia sua. Quorsum hæc pertinẽt? vt scias, virtutem omnia opera sua, velut fetus suos, ijsdem oculis intueri, æque indulgere omnibus, & quidem impensius laborãtibus. Quoniã quidem etiã parẽtum amor, magis in ea quorũ miseretur, inclinat. Virtus quoque opera sua quæ videt affici & premi, non magis amat, sed parentum bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare non est vllum bonum altero maius? quia non est quicquam apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potes dicere, Hoc magis par est alicui quã illud: ergo nec honesto honestius quicquam est. Quòd si par omnium virtutũ natura est, tria genera bonorũ in æquo sũt. Ita dico, in æquo est, moderate gaudere, & moderate dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem sub tortore gemitus deuorantẽ. Illa bona optabilia sũt, hæc mirabilia. vtraque nihilominus paria: quia quicquid incõmodi est, velamẽto maioris boni tegitur. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis virtutibus auertit oculos, & exteriora circũspicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: [m] falsa multum habent vani. Itaque speciosa & magna contra visentibus, cũ ad põdus reuocata sunt, fallũt. Ita est, mi Lucili, quicquid vera ratio cõmendat, solidum & æternum est, firmat animũ, attollitque, semper futurũ in excelso. Illa quæ temere laudantur & vulgi sententia bona sunt, inflant inanibus lætos. Rursus ea quæ timentur tanquã mala, injiciũt formidinem mentibus, & illas nõ aliter quàm animalia species periculi agitant. Vtraque res ergo sine causa animũ & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna est: sola ratio immutabilis & iudicij tenax est. Nõ enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectũ recto: ergo & virtus, quæ nõ aliud est quã recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ sunt. Si rectæ sunt, & pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiones sunt: ergo omnes pares sunt. Nam cũ similes rationi sint, similes & inter se sunt: pares autem actiones inter se esse dico, qua rectæ sunt, & honestæ. Ceterũ magna habebũt discrimina, variante materia: quæ modo latior est, modo angustior; modo illustris, modo ignobilis; modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis, id quod optimũ est, par est: tanquã viri boni, omnes pares sunt, qua boni sunt: sed habent differentias ætatis: alius senior, alius iunior. habẽt corporis: alius formosus, alius deformis est. habent fortunæ: ille diues, hic pauper est: ille gratiosus, potẽs vrbibus notus & populis; ignotus hic plærisque, & obscur[o]. Sed per illud quod boni sunt. pares sunt. De bonis ac malis sensus nõ iudicat: quid vtile sit, quid inutile, ignorat. Nõ potest ferre sententiã, nisi in rem præsentem perductus est: nec futuri prouid[o] est, nec præteriti memor: quid sit consequẽs nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesq; contexitur, & vnitas vitæ [7] in perfectũ itura Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum: aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona sunt, neq; mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat. omne illi bonũ in animo est. Ceterum quædam prima existimat, ad quæ ex proposito venit, tanquã victoriam, bonos liberos, patriæ salutem: quædã secunda, quæ non apparẽt nisi in rebus aduersis: tanquam æquo animo pati morbum magnum, exilium: quædã media, quæ nihilo magis secũdum naturam sunt, quàm contra naturam: tanquam prudenter ambulare, composite sedere. Non enim minus secundum naturam est, sedere, quàm aut stare, aut ambulare. Duo illa superiora diuersa sunt. Prima enim secũdum naturam sunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate. Secũda contra naturã sunt, fortiter obstare tormẽtis, & sitim perpeti, morbo vrente præcordia. Quid ergo? aliquid cõtra naturã bonum est? Minime. Sed illud aliquãdo contra naturã est, [n] in quo bonum illud existit. vulnerari enim, & subiecto igne tabescere, & aduersa valetudine affligi, cõtra naturam est: sed inter ista seruare animum infatigabilem, secundum naturam est. Et vt, quod volo, exprimã breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum nunquam: quoniam bonum sine ratione nullum est: sequitur autem ratio naturã. Quid est ergo ratio? naturæ imitatio. Quid est summum hominis bonum? ex naturæ volũtate se gerere. Non est, inquit, dubiũ, quin felicior pax sit nunquã lacessita, [n] quàm multo reparata sanguine. Nõ est dubium, inquit, quin felicior sit incõcussa valetudo, quàm ex grauib[9] morbis & extrema minitãtibus in tutum [o] vi quadã & patientia educta. Eodem modo nõ erit dubium, quin maius bonum sit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut igniũ. Minime: illa enim quæ fortuita sunt, plurimũ discriminis recipiunt: aestimãtur enim vtili-

tate ſumentium. Bonorum vnum propoſitũ eſt, conſentire naturæ. Hoc in omnibus par eſt. ? Cum alicuius in ſenatu ſententiã ſequitur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur quã ille, ab omnibus in eãdem ſententiã itur. idem de virtutibus dico: omnes naturæ aſſentiuntur. Idem de bonis dico: omnia naturæ aſſentiũtur. Alter adoleſcẽs deceſſit, alter ſenex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius cõtigit, quàm proſpicere vitam. Omnes hi æque fuere mortales, etiã ſi mors aliorum longius vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorũ interrupit principia. Alius inter cœnãdum ſolutus eſt, alterius cõtinuata mors ſomno eſt, aliquẽ concubitus extinxit. His oppone ferro trãsfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruina, aut per longã neruorum cõtractionem extortos minutatim. Aliquorũ melior dici, aliquorũ peior poteſt exitus: mors quidem omniũ par eſt: per quæ venit, diuerſa ſunt, id in quod deſinunt, vnum eſt. mors nulla maior aut minor eſt: habet enim eundem in omnibus modum, finiſſe vitã. Idẽ tibi de bonis dico: hoc bonũ inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia & acerba: illud fortunæ indulgentiã rexit, hoc violentiã domuit: vtrũque æque bonum eſt, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt. bona ſunt, laudãda ſunt, virtutem rationemq; comitãtur. virtus æquat inter ſe, quicquid agnoſcit. Nec eſt quòd hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummũ illud beatũque cõponitur: vt corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Hæc bona non creſcũt, ſi plena ſunt. Quo enim creſcet, quod plenum eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiã poteſt? Animus conſtat ſibi, & placidus eſt: quid accedere ad hãc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cæli nõ recipit maiorẽ adhuc claritatem, in ſinceriſſimũ nitorem repurgata, ſic hominis corpus animumq; curãtis, & bonũ ſuum ex vtroq; nectentis, perfectus eſt ſtatus, & ſummã voti ſui inuenit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augẽt ſummum bonum, ſed, vt ita dicam, condiunt & oblectant: abſolutum enim illud humanæ naturæ bonum corporis & animi pace contentũ eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiamnũ ſimillimã huic noſtræ diuiſionem bonorũ. Alia enim ſunt apud illum, quæ malit cõtingere ſibi: vt corporis quietem, ab omni incommodo liberã, & animi remiſſionem, bonorũ ſuorum contemplatione gaudẽtis. Alia ſunt, quæ quãuis nolit accidere, nihilominus & laudat & cõprobat: tanquam illam, quã paulo ante dicebam, malæ valetudinis, & dolorum grauiſſimorũ perpeſſionem, in qua Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo: ait enim ſe veſicæ & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris acceſſionẽ nõ recipientia: eſſe nihilominus ſibi illum beatũ diem: beatũ autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurũ ſunt hæc bona, quæ malles nõ experiri, ſed quia ita res tulit, & amplexãda & laudãda & exæquãda ſummis ſunt. Non poteſt dici hoc non eſſe par maximis bonũ, quod beatæ vitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili, virorũ optime, aliquid audacius dicere. ſi vlla bona? maiora eſſe alijs poſſent, hæc ego quæ triſtia videntur, mollibus illis & delicatis prætuliſſem. Maius eſt enim perfringere difficilia, quàm læta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, vt aliquis felicitatem bene ? & calamitatẽ fortiter ferat. Æque fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentãtibus: & qui ſucciſis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte virtute eſto, ſanguinolẽtis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaq; hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortuna rixata. Ego dubitem quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucij, quàm cuiuſlibet fortiſſimi ſaluam? Stetit hoſtium flammarumque contemptor, & manũ ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit, donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, gloriae inuidit, & ignem inuito eripi iuſſit. Hoc bonum quid ni inter prima numerem, tãtoque maius putem, quàm illa ſecura & intentata fortunæ, quanto rarius eſt hoſtem amiſſa manu viciſſe, quã armata? Quid ergo? inquis, hoc bonũ tibi optabis? Quid ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potius optem, vt malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam, vt muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractauit ignem, quaſi illam manum tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quicquid errauerat. Confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos vicit.

Epiſtola LXVII.

VT à communibus initium faciã, ver aperire ſe cœpit: ſed iam inclinatũ in æſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides eſt: ſæpe enim in hiemem reuoluitur. Vis ſcire quàm dubium adhuc ſit? [a] nõdum me cõmitto frigido aeri: [b] adhuc

rigorem ei⁹ infringo. Hoc est, inquis, nec calidum, nec frigidū pati. Ita est, mi Lucili. iam ætas mea contenta est suo frigore: vix media regelatur æstate,[c] Itaque maior pars in strāmētis degitur. Ago gratias senectuti,[2] quòd me lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebā nolle, non possum. Cum libellis mihi plurimus sermo est. Si quando interueniūt epistolæ tuæ, tecū esse mihi videor: & sic afficior animo, tāquam tibi non rescribam, sed respondeā. Itaque & de hoc quod quæris,[d] quasi colloquar tecū: quale sit, vna scrutabimur. Quæris an omne bonū optabile sit. Si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, sequitur vt ista optabilia sint. Nihil autem video ex istis voto dignum. Neminem certe adhuc scio eo nomine votum
101 soluisse, quòd flagellis cæsus esset, aut podagra distortus, aut equuleo longior factus.[3] Distingue, mi Lucili, ista: & intelliges esse in his aliquid optandum. Tormenta abesse à me velim: sed si sustinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honeste, animose geram, optabo. Quid ni ego malim non incidere bellum? sed si inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quæ bellorū necessitas fert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, vt ægrotare cupiam: sed si ægrotandum fuerit, vt nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia sunt, sed virtus qua perferuntur incōmoda. Quidam ex nostris existimant,[e] omnino asperorū fortem tolerantiā non esse optabilem, sed nec abominandam quidem: quia voto purum bonū peti debet, & tranquillum, & extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primum quia fieri non potest, vt aliqua res bona
20 quidem sit, sed optabilis non sit. deinde si virtus optabilis est, nullum autem sine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, si tormentorū fortis patientia optabilis non est: etiamnum interrogo, Nonne fortitudo optabilis est? Atqui pericula cōtemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximeque mirabilis illa est, non cedere ignibus, obuiam ire vulneribus. Interdum tela ne vitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est, & tormēta patienter ferre optabile est: nec tamen ideo solummodo ferre tormēta optabile est. Hoc enim, fortitudinis pars est. Sed separa ista, vt dixi. nihil erit quod tibi faciat errorē. Non enim pati tormēta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est virtus. Quis tamen vnquam hoc sibi optauit? Quædam vota aperta & professa sunt, cum particulatim fiunt: quædam latēt, cum vno voto multa comprehensa sunt. Tanquam opto mihi vitam honestam: vita autem honesta actionibus varijs constat. In hac est Reguli arca. Catonis scissum manu sua vulnus, Rutilij exilium, calix venenatus qui Socratem transtulit è carcere in cælum. Ita cum optaui mihi vitam honestam, & hæc optaui, sine quibus interdum honesta non potest esse.

O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Troiae sub moenibus altis
Contigit apetere.

Quid interest, optes hoc alicui, an optabile fuisse fatearis? Decius se pro Rep. deuouit, & in medios hostes concitato equo mortem petēs irruit. Alter post hunc paternæ virtutis æmulus, conceptis solemnibus ac iam familiaribus verbis, in aciem confertissimā incur-
40 rit, de hoc solicitus tantum vt litaret, optabilem rem putās bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum sit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cū aliquis tormēta fortiter patitur, omnibus virtutibus vtitur fortasse, cum vna in promptu sit, & maxime appareat patientia. Ceterum illic est fortitudo: cuius patientia & perpessio, & tolerātia, rami sunt. Illic est prudentia, sine qua nullum initur consilium: quæ suadet, quod effugere non possis: quàm fortissime ferre. Illic est constātia: quæ deijci loco non potest, & propositū nulla vi extorquēte dimittit. Illic est indiuiduus ille comitatus virtutum. Quicquid honeste fit, vna virtus facit, sed de consilij sentētia. Quod autem ab omnibus virtutibus cōprobatur, etiam si ab vna fieri videtur, optabile est. Quid? tu existimas ea tātum optabilia esse, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis?
50 Sunt quædam tristes voluptates, sunt quædam vota, quæ nō gratulātium cœtu, sed adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optasse, vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animū, & ab opinionibus vulgi secede paulisper: cape quātā debes virtutis pulcherrimæ ac magnificētissimæ speciem, quæ nobis nō sertis, sed sudore & sanguine colēda est, aspice. M. Catonē, sacro illi pectori purissimas manus admouentem, & vulnera parum demissa laxātem. Vtrum illi tādem dicturus es, 4 Vellem quæ velles, &, Modeste fero, f an, Feliciter, quod agis? Hoc loco mihi Demetri⁹ noster occurrit qui vitā securā, & sine vllis fortunæ incursionibus mare mortuum vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te cōcites, cuius denunciatione & incursu firmitatem animi

tui tentes: sed in otio inconcusso iacere, non est tranquillitas, malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat: Malo me fortuna in castris suis, quàm in delicijs habeat, torqueor, sed fortiter. bene est. occidor, sed fortiter. bene est. Audi Epicurum, dicet, Et dulce est. Ego tam honestæ rei ac seueræ nunquam molle nomen imponam. Vror, sed inuictus. Quid ni optabile sit, non quòd vrit me ignis, sed quòd nõ vincit? Nihil est virtute præstantius, nihil pulchrius: & bonum est, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio.

Epistola LXVIII.

CONSILIO tuo accedo: absconde te in otio, sed & ipsum otium absconde. Hoc te facturum, Stoicorum, [2] etiam [a] si nõ præcepto, at exemplo licet scias: sed ex præcepto quoque facies. Id tibi, cũ voles, approbabo. [3] Nec ad omnem Remp. mittimus, [4] nec semper, [5] nec sine vllo fine. [6] Præterea cum sapienti Remp. ipso dignam dedimus, id est, mundum, non est extra Remp. etiã si [7] secesserit. immo fortasse relicto vno angulo, in maiora atq; ampliora transit, & cælo impositus, intelligit. cum sellam aut tribunal ascenderat, [8] quàm humili loco sederit. [b] Depono hoc apud te: nunquam plus agere sapientem, quàm cum in conspectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod suadere tibi cœperam, vt otium tuum ignotum sit. Non est quòd inscribas tibi philosophiam. [c] Atque etiã aliud proposito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatẽ vocato, & desidiã. Gloriari otio, iners ambitio est. Animalia quædam, ne inueniri possint, vestigia sua circa cubile ipsũ confundunt. Idem tibi faciendũ est. alioqui non deerũt qui persequantur. Multi aperta transeunt, condita & obstructa rimãtur. furem signata sollicitant. Vile videtur quicquid patet: aperta effractari [9] præterit. Hos mores habet populus, hos imperitissimus quisque, in secreta irrumpere cupit. Optimum itaq; est, non iactare suum. Iactandi autem genus est, nimis latere, & à conspectu hominum secedere. Ille Tarentum se abdidit, ille Neapoli inclusus est: ille multis annis non trãsit domus suæ limẽ. Conuocat turbam, quisquis otio suo aliquam fabulam imposuit. Cum secesseris, non est agendum hoc, vt de te homines loquantur, sed vt ipse tecum loquaris. Quid autem tecũ loquaris? Quod homines de alijs libentissime faciunt. De te apud te male existima. Assuesce & dicere verũ, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te esse infirmissimum senties. Nota habet quisq; sui corporis vitia. Itaq; alius vomitu leuat stomachum, alius frequẽti cibo fulcit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorũ pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abstinent: in cetera negligentes, huic, à quo sæpe infestantur, occurrunt. Sic in animo nostro sunt [9] quasi causariæ partes quibus adhibẽda curatio est. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si ostenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum. Maius malũ est hoc quod non possum tibi ostendere. In pectore collectio & vomica est. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempsit omnia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnaui nisi me: non est quòd proficiendi causa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilij speras. Non medicus, nec æger hic habitat. Malo illa, cũ discesseris, dicas: Ego istum beatum hominem putabam & eruditum: erexeram aures. destitutus sum nihil vidi, nihil audiui quod concupiscerem, ad quod reuerterer. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas otio meo, quàm inuideas. Otium, inquis, Seneca mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quàm quæ reliquisti. Pulsare superbas potentiorũ fores, digerere in litterã senes orbos, plurimũ in foro posse, inuidiosa potentia ac breuis est, &, si verum æstimes, sordida. Ille me gratia forensi longe antecedit. Ille stipendijs militaribus & quæsita per hoc dignitate. Ille clientũ turba. Huius turbæ par esse non possum, [d] huius gratiæ. [e] Tanti est ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propositũ sequi olim fuisset animus tibi: vtinam de vita beata non in conspectu mortis ageremus: sed nunc quoq; non moremur. Multa enim quæ superuacua esse & mimica crediturí fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere solent qui serius exeunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus, hæc ætas optime facit ad hæc studia. [f] Iam despumauit, iã vitia primo feruore adolescentiæ indomita lassauit. non multum supereſt vt extinguat. Et quando inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam rem? in hãc, vt exeam melior. Non est tamen quod existimes, vllam ætatem aptiorem esse ad bonã mẽtem, quàm quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit, quæ ad salutaria, mitigatis affectibus, venit. [g] Hoc † est breuis huius boni tempus, quisquis senex ad sapientiam peruenit, annis peruenit.

Epistola

Epistola LXIX.

MVTARE te loca,& in alium de alio transilire nolo. Primũ, quia tam frequens migratio instabilis animi est. coalescere otio non potes, nisi desinas circũspicere & errare. Vt animũ possis continere, prius corporis tui fugam siste. Deinde plurimũ remedia cõtinuata proficiunt. Interrũpenda non est quies,& vitae prioris obliuio. Sine dediscere oculos tuos: sine aures assuescere sanioribus verbis. quoties processeris, in ipso transitu aliqua quae renouent cupiditates tuas, tibi occurrẽt. quemadmodũ ei qui amorem exuere conatur, euitãda est omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quàm amor recrudescit: ita qui deponere vult desideria rerũ omniũ, quarũ cupiditate flagrauit,& oculos & aures ab his quae reliquit, auertat. Cito rebellat affect⁹: quocũq; se verterit, pretiũ aliquod praesens occupationis suae aspiciet. Nullũ sine auctoramẽto malum est. Auaritia pecuniã promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpurã & plausum, & ex hoc potentiã,& quicquid potentia potest. Mercede te vitia sollicitant. hic tibi gratis viuendũ est. Vix effici toto saeculo potest, vt vitia tam longa licentia tumida subigantur & iugum accipiant: nedum, [a] si tam breue tempus per interualla discindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit assidua vigilia & intẽtio. Si me quidẽ velis audire, hoc meditare. exerce te, vt mortẽ & excipias,& si ita res suadebit, accersas. Interest. nihil, an illa ad nos veniat, an ad illã nos. Illud imperitissimi cuiusque verbũ falsum esse ipse tibi persuade: Bella res est, mori sua morte. Illud praeterea tecum licet cogites: Nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. Nam quod relinquis, alienum est.

Epistola LXX.

POST longum interuallum Pompeios tuos vidi. in cõspectũ adolescentiæ meae reductus sum. quicquid illic iuuenis fecerã, videbar mihi facere adhuc posse,& paulo ante feciſſe. [a] Praenauigamus, mi Lucili, vitã; [a] & quemadmodũ in mari, vt ait Virgilius noster,

— Terraeque vrbesque recedunt.

sic in hoc cursu rapidissimi temporis primum pueritiã [a] abscondimus, deinde adolescentiam, deinde quicquid est illud inter iuuenem & senem mediũ, in vtriusque cõfinio positũ: deinde ipsius senectutis optimos annos. Nouissime incipit ostẽdi publicus finis generis humani. Scopulũ esse illum putamus, demẽtissimi? Portus est, aliquãdo petendus, nunquã recusandus. In quem si quis intra primos annos delatus est, non magis queri debet, quàm qui cito nauigauit. Aliũ enim vt scis; venti segnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentissimo taedio laſſant: aliũ pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velocissime adduxit, quo veniendum erat etiam cunctãtibus: alios macerauit & coxit: quae, vt scis, non semper retinenda est. Non enim viuere bonũ est, sed bene viuere. Itaque sapiens viuit, quantum debet, nõ quantũ potest. Videbit vbi victurus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus. Cogitat semper, qualis vita, nõ quanta sit. Si multa occurrunt molesta,& tranquillitatem turbantia, [a] emittit se: nec hoc tantũ in necessitate vltima facit, sed cum primũ illi coeperit suspecta esse fortuna, diligenter circunspicit, nunquid illo die desinẽdũ sit. Nihil existimat sua referre, faciat finem, an accipiat: tardius fiat, an citius. Non tãquã de magno detrimẽto. timet. Nemo multũ ex stillicidio potest perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem nõ pertinet: bene mori, aut male, ad rem pertinet. bene autem mori, est effugere male viuendi periculum. Itaque effeminatissimã vocem illius Rhodij existimo, qui cum in caueam cõiectus esset à tyranno,& tanquã ferũ aliquod animal aleretur, suadenti cuidãvt abstineret cibo: Omnia, inquit, homini, dũ viuit, speranda sunt. Vt sit hoc verũ, non omni pretio vita emenda est. Quaedã, licet magna, licet certa sint, tamen ad illa turpi infirmitatis confessione non veniã. Ego cogitem in eo qui viuit omnia posse fortunam, potius quàm cogitẽ in eo qui scit mori, nihil posse fortunam? Aliquando tamen, etiam si certa mors instabit, & destinatum sibi suppliciũ sciet, non commodabit poenae suae manũ. [b] Stultitia est, timore mortis mori. Venit qui occidat. Expecta. quid occupas? quare suscipis alienae crudelitatis procurationẽ? Vtrum inuides carnifici tuo, an parcis? Socrates potuit abstinẽtia finire vitã,& inedia potius quã veneno mori. triginta tamẽ dies in carcere & in expectatione mortis exegit: nõ hoc animo tãquam omnia fieri possent, tanquam multas spes tam longũ tempus reciperet, sed vt praeberet se legibus, vt fruendum amicis extremũ Socratẽ daret. Quid erat stultius, quàm mortem cõtemnere, venenũ timere? [c] Scribonia grauis femina, amita Drusi Libonis fuit, adolescentis tã stolidi, quàm nobilis, maiora sperãtis, [c] quã aut illo saeculo quisquã sperare poterat, aut ipse vllo. cũ aeger à senatu in lectica relat⁹ esset, [d] nõ sane frequẽtibus obsequiis, (omnes enim necessarij deseruerant impie, iam nõ reũ, sed funus) habere

plura sunt,per quae sese asserat.is delectū agat,& qua potissimū liberetur cōsideret. Cui difficilis occasio est,is proximam quāque pro optima arripiat, sit licet inaudita,sit noua. Non deerit ad mortem ingeniū, cui nō defuerit animus. Vides quemadmodū extrema quoque mācipia,vbi illis stimulos adegit dolor,excitētur,& intentissimas custodias fallant. Ille vir magnus est,qui mortem sibi nō tantum imperauit,sed inuenit. Ex eodē tibi munere plura exempla promisi. Secundo Naumachiae spectaculo vnus è barbaris lāceā, quā in aduersarios acceperat,totā iugulo suo immersit. Quare,inquit,non omne tormētum,omne ludibrium iam dudum effugio? Quare ego autem armatus expecto? Tanto hoc speciosius spectaculū fuit,quanto honestius mori discunt homines,quàm occidere. Quid ergo?quod animi perditi, noxiosique habent, nō habebunt illi,quos aduersus hos casus instruxit longa meditatio,& magistra rerum omniū ratio? Illa nos docet: fati varios esse accessus,finem eundem. Nihil autem interesse,vnde incipiat quod venit. Eadē illa ratio monet,vt,si licet,moriaris sine dolore. Sin autem non potest, fac quemadmodum potes,& quicquid obuenerit ad vim afferendam tibi, inuadas. Iniuriosum est rapto viuere:at contra pulcherrimum,mori rapto.

Epistola LXXI.

SIVBINDE me de rebus singulis consulis, oblitus vasto nos mari diuidi cum magna pars consilij sit in tempore,necesse est euenire, vt de quibusdā rebus tunc ad te perferatur sententia mea,cū iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur:res nostræ feruntur,immo voluuntur. [a] Ergo consilium sub die nasci debet:& hoc quoque tardū est nimis:sub manu,quod aiunt,nascatur. Quemadmodum autē inueniatur, ostēdā. Quoties quid fugiendum sit,aut quid petendum,voles scire,ad summum bonū & propositū totius vitæ respice. Illi enim consentire debet quicquid agimus. nō disponet singula,nisi cui iā vitae suæ summa proposita est. Nemo,quamuis paratos habeat colores:similitudinem reddet,nisi iam constet quid velit pingere. Ideo peccamus,quia de partibus vitæ omnes deliberamus,de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille,qui sagittam vult mittere:& tunc dirigere,& moderari manu telū. Errāt cōsilia nostra,quia nō habēt quo dirigantur. Ignoranti quē portū petat,nullus suus ventus est. Necesse est multum in vita nostra casus possit,quia viuimus casu. Quibusdam autē euenit,vt quaedā scire se nesciāt: quemadmodum quaerimus saepe eos,cum quibus stamus. ita plerūque finē summi boni ignoramus appositum. nec multis verbis,nec circuitu lōgo,quid sit summum bonum colliges. digito,vt ita dicam,demonstrandum est,nec in multa spargendum. Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cum possis dicere: [b] Summum bonum est, quod honestum est:& quod magis admireris. Vnum bonum est,quod honestū est. Cetera falsa & adulterina bona sunt. Hæc si persuaseris tibi,& virtutem adamaueris(amare enim parum est)quicquid illa contigerit,id tibi,qualecunque aliis videbitur,faustum felixque erit:& torqueri,si modo iacueris ipso torquente securior:& aegrotare,si non maledixeris fortunae,si nō cesseris morbo. Omnia deniq; quae ceteris vidētur mala,& māsuescēt, & in bonū abibūt, si super illa eminueris,hoc liqueat,nihil esse bonum,nisi honestū:& omnia incommoda suo iure bona vocabuntur,quæ modo virtus honestauerit. Multis videmur maiora promittere,quàm recipit humana condicio. non immerito. ad corpus enim respiciunt. reuertātur ad animū. iam hominē Deo metientur. Erige te,Lucili virorū optime,& relinque istum ludum litterarium philosophorū,qui rem magnificentissimam ad syllabas vocant, [c] qui animum minuta docendo diminuunt & cōterūt. fies similis illis,qui inuenerūt ista,non qui docent,& id agūt vt philosophia potius difficilis quàm magna videatur. Sequere illos,si quid apud te habeo auctoritatis. Socrates,qui totam philosophiam reuocauit ad mores, [d] hanc summā dixit esse sapientiā, bona malaque distinguere. Vt sis beatus,inquit,& te alicui stultū videri sine. quisquis volet tibi cōtumeliam facere,faciat. tu tamen nihil patieris,si modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus esse. si fide bona vir bonus,sine contēnat te aliquis. Hoc nemo praestabit, nisi qui omnia bona exaequauerit:quia nec bonum sine honesto est, & honestū in omnibus par est. Quid ergo?nihil interest inter praeturā Catonis, & repulsam? Nihil interest vtrum Pharsalica acie Cato vincatur,an vincat? Hoc eius bonū,quo victis partib⁹ nō potest vinci,par erat illi bono,quo victor rediret in patriam,& cōponeret pacē? Quid ni par sit? eadē enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona. virtus autē nō potest maior aut minor fieri. Vnius statuae est. Sed Cn. Pōpeius amittet exercitū:sed ille pulcherrimus reip. praetextus optimates,& prima acies Pompeianarū partiū,senatus ferēs arma, vno praelio profligabuntur:& tam magni ruina imperij,in totū dissiliet orbē. aliqua pars

eius in AEgypto, aliqua in Africa, aliqua in Hiſpania cadet. nẽ hoc quidẽ miſerae Reip. continget, ſemel ruere. Omnia licet fiant, Iubã in regno ſuo, non locorũ notitia adiuuet, non popularium pro rege ſuo virtus obſtinatiſſima. Vticenſiũ quoque fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis ſui fortuna deſtituat. olim prouiſum eſt, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Catonis. Tã magno animo feret aliquid ſibi ad victoriã, quàm ad praeturam obſtitiſſe. Quo die repulſus eſt, luſit: qua nocte periturus fuit, legit. Eodem loco habuit, praetura & vita excedere. omnia quae acciderẽt, ferẽda eſſe perſuaſerat ſibi. Quid ni ille mutationẽ Reip, forti & aequo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non caelũ, non totus hic rerum omnium cõtextus, quamuis Deo agente ducatur? Non ſemper tenebit hunc ordinem: ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deiiciet. Certis eunt cũcta tẽporibus: naſci debent, creſcere, extingui. Quaecunque vides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpẽtur ac deſinent. Nulli non ſenectus ſua eſt. Inaequalibus iſta ſpatiis eodẽ natura demittit. quicquid eſt, nõ erit, nec peribit, ſed reſoluetur. Nobis ſolui perire eſt. Proxima enim intuemur: ad vlteriora nõ proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpori addixerit alioqui fortius finem ſui ſuorumque pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in vitam mortemque pervices ire, & cõpoſita diſſolui, diſſoluta componi: in hoc opere aeternam artẽ cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cũ acuum animo percurrerit, dicet: Omne humanũ genus, quodque eſt, quodque erit, morte damnatum eſt. omnes quae vſquam rerũ potiuntur vrbes, quaequae alienorũ imperiorũ magna ſunt & decora, vbi fuerint, aliquãdo quaeretur, & vario exitij genere tollentur: alias deſtruent bella: alias deſidia, paxque ad inertiã verſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos repẽtina maris inundatio abſcõdet, aut in ſubitam cauernam conſidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata praecedo? Magnus animus Deo pareat: & quicquid lex vniuerſi iubet, ſine cũctatione patiatur. aut in meliorem emittitur vitã, lucidius trãquilluſque inter diuina manſurus: aut certe ſine vllo futurus incommodo, naturae ſuae remiſcebitur, & reuertetur in totum. Nõ eſt ergo M. Catonis maius bonũ honeſta vita, quàm mors honeſta: quoniam non intenditur virtus. Idẽ eſſe dicebat Socrates veritatem & virtutẽ: quomodo illa nõ creſcit, ſic nec virtus quidẽ. Habet numeros ſuos, plena eſt. Nõ eſt itaque quòd mireris paria eſſe bona, & quae ex propoſito ſumẽda ſunt, & quae ſubita res tulit. Nã ſi hanc inaequalitatẽ receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam in malis: & infelicem Socratẽ dices in carcere, infelicem Catonem vulnera ſua animoſius quàm fecerat, retractantẽ. calamitoſiſſimũ omniũ Regulum, fidei poenas etiam hoſtibus ſeruatae pendentẽ. Atqui nemo hoc dicere ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. Negant enim illum eſſe beatũ, ſed tamẽ negant miſerum. Academici veteres beatum quidem eſſe etiã inter hos cruciatus fatentur, ſed nõ ad perfectũ, nec ad plenũ: quod nullo modo poteſt recipi. Si beatus eſt, in ſummo bono eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modo illi virtus ineſt, ſi illam aduerſa non minuunt, ſi manet etiam cominuto corpore incolumis. Manet autem. Virtutẽ enim intelligo animoſam & excelſam: quã incitat, quicquid infeſtat, Hũc animum quẽ ſaepe induũt generoſae indolis iuuenes, quos alicuius honeſtae rei pulchritudo percuſſit, vt omnia fortuita contẽnant, profecto ſapientia infundet, & tradet: perſuadebit vnum bonũ eſſe quod honeſtũ. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, nõ magis quã regulã, qua rectũ probari ſolet. Quam ſi flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria eſt recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta eſt. Flexuram non recipit: frigida eſt amplius intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, g nec quae ab illa quidẽ fiũt, alia aliis rectiora ſunt. Huic enim neceſſe eſt reſpondeant. ita paria ſunt. Quid ergo? inquis. iacere in conuiuio, & torqueri: paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? Illud licet magis admireris. Iacere in conuiuio, malum eſt: torqueri in equuleo, bonũ eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſte fit. bona iſta aut mala, nõ efficit materia, ſed virtus. Hæc vbicunque apparuit, omnia eiuſdẽ mẽſuræ ac pretij ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omniũ animũ aeſtimat ex ſuo, quòd dicã paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſte iudicãtis: quòd dicã paria bona eſſe eius qui triũphat, & eius qui ante currum vehitur inuictus animo. Nõ putant enim fieri, quicquid facere nõ poſſunt: ex infirmitate ſua de virtute ferunt ſentẽtiã. Quid miraris, ſi vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet. Luxurioſo frugalitas poena eſt, pigro ſupplicij loco labor eſt, delicatus miſeretur induſtrij, deſidioſo ſtudere

torqueri est. Eodem modo hæc, ad quae omnes imbecilli sumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quàm multis tormẽtũ sit vino carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicãdũ est: alioqui videbitur illarum vitium esse, quod nostrum est. Sic quædam rectissima, cũ in aquam demissa sunt, speciem curui præfractique visentibus reddunt. Nõ tantũ quid videas, sed quemadmodũ, refert. Animus noster advera perspicienda caligat. Da mihi adolescentem incorruptum, & ingenio vegetũ, dicet fortunatiorẽ sibi videri, qui omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustolit,[h] quàm qui supra fortunã extat. Non mirum est, in tranquillitate nõ concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur: ibi stare, vbi omnes iacẽt. Quid est in tormẽtis, quid est in aliis quae aduersa appellamus, mali? vt opinor, succidere mentem, & incuruari, & succumbere: quorũ nihil sapienti viro potest euenire. Stat rectus sub quolibet pondere. Nulla illum res minorẽ facit, nihil, illi eorũ quae ferẽda sunt, displicet. Nam quicquid cadere in hominẽ potest, in se cecidisse non queritur: vires suas nouit: scit se esse oneri ferendo. Non educo sapientem ex hominũ numero, nec dolores ab illo, sicut ab aliqua rupe nullũ sensum admittẽte, submoueo. Memini ex duabus partibus illum esse compositũ. Altera est irrationalis: haec mordetur, vritur, dolet. Altera rationalis: hæc inconcussas opiniones habet, intrepida est, & indomita. In hac positum est summum illud hominis bonũ, quod antequã impleatur, incerta mentis volutatio est: cũ vero perfectũ est, immota illa stabilitas est. Itaq; inchoatus ad summa procedens, cultorque virtutis, etiãsi appropinquat perfecto bono, sed ei nondum summã manũ imposuit, ibi interim cessãbit, & remittet aliquid ex intẽtione mentis. nondũ enim incerta transgressus est. etiam nũc versatur in lubrico. beatus vero, & virtutis exactae, tunc se maxime amat, cũ fortissime expertus est: & metuẽda ceteris, si alicuius honesti officij pretia sunt, nõ tãtũ fert, sed amplexatur, multoque audire mauult, Tãto melior, quàm, Tãto felicior. Venio nũc illo, quo me vocat expectatio tua: ne extra rerum naturã vagari virtus nostra videatur. & tremet sapiens, & dolebit, & expallescet: hi enim omnes corporis sensus sunt.[i] Vbi ergo est origo calamitatis? vbi illud malũ verum est? illic scilicet,[k] si ista animũ distrahunt, si ad confessionẽ seruitutis adducunt, si illi poenitentiam sui faciunt. Sapiens quidẽ vincit virtute fortunã. At multi professi sapientiam, leuissimis nõnunquã minis exterriti sunt. Hoc loco nostrum vitium est, qui quod dicitur de sapiẽte, exigim[9] & à proficiẽte. Suadeo adhuc mihi ista quae laudo, nondum persuadeo: etiamsi persuasissem, nondum tam parata haberẽ, aut tã exercitata, vt ad omnes casus procurrerem. Quemadmodũ lana quosdã colores semel ducit, quosdam nisi sæpius macerata & recocta nõ perbibit: sic alias disciplinas ingenia cum accepere, protinus praestant hæc nisi alte descendit, & diu sedit, animum nõ colorauit, sed infecit. nihil ex his quae promiserat, præstat. Cito hoc potest tradi, & paucissimis verbis, vnũ bonũ esse virtutem: nullũ certe sine virtute: & ipsam virtutẽ: in parte nostri meliore, id est, rationali positam. Quid erit hæc virtus? iudicium verũ & immotũ: ab hoc enim impetus veniet mẽtis, ob hoc omnis species quæ impetũ mouet, redigetur ad liquidũ. Huic iudicio consentaneum erit,[l] omnia quae virtute contracta sunt, & bona iudicare, & inter se paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona sunt, sed in totum nõ sunt bona. His pretium quidẽ erit aliquod, ceterũ dignitas nõ erit: magnis inter se interuallis distabũt, alia maiora, alia minora erũt. Et in ipsis sapiẽtiam sectãtibus magna discrimina esse fateamur necesse est. alius iã in tantũ profecit, vt cõtra fortunã audeat attollere oculos, sed non pertinaciter: cedunt enim nimio splendore praestricti: alius in tantum, vt possit cum illa conferre vultum, si iam peruenit ad summũ, & fiduciae plenus est. Imperfecta necesse est labent, & modo prodant, modo sublabantur, aut succidant. Sublabentur autem, nisi ire & niti perseuerauerint: si quicquã ex studio & fideli intentione laxauerint, retro eundum est. Nemo profectum ibi inuenit, vbi reliquerat. Instemus itaque, & perseueremus. plus quam profligauimus, restat: sed magna pars est profectus, velle proficere. Huius rei conscius mihi sum. volo, & tota mente volo. Te quoque instinctum esse, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora est, & quidem turpis inter foeda versantibus. Id agamus, vt nostrum omne tempus sit. Nõ erit autem, nisi prius nos nostri esse coeperimus. Quando continget contemnere vtramque fortunam? quando continget omnibus oppressis affectibus, & sub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Persas, nec extrema Medorum, nec si quid vltra Dacas bellicosum iacet, sed auaritiam, sed ambitionem, sed metum mortis, qui victores gentium vicit.

multo quidē magis quàm illi inquieti,& in medio positi;qui multa principibus debent. sed multa & imputant:quibus nunquā tam plene occurrere vlla liberalitas potest,vt cupiditates illorū quæ crescunt,dum implentur,exsatiet.Quisquis autē de accipiendo cogitat,oblitus accepti est. Nec vllum habet malum cupiditas maius,quàm quòd ingrata est.Adijce nūc,quòd nemo eorum qui in republica versantur,quos vincat,sed à quibus vincatur,aspicit: & illis non tam iucūdum est,multos post se videre,quàm graue,aliquē ante se.Habet hoc vitiū omnis ambitio:nō respicit. Nec ambitio tantū instabilis est,verū cupiditas omnis:quia incipit semper à fine. At ille vir sincer⁹ ac purus,qui reliquit & curiam,& forū,& omnem administrationem Reip. vt ad ampliora secederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet,soluisque illis gratuitum testimonium reddit,& magnā rem nesciētibus debet. Quemadmodū præceptores suos veneratur ac suspicit,quorum beneficio illis se vitijs exuit:sic & his,sub quorū tutela positus exercet artes bonas. Verū alios quoq; rex viribus suis protegit.quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere se iudicat,ex his qui eadem tranquillitate vsi sunt, qui plura & pretiosiora illo mari vexit: [a] & animosius à mercatore quàm à vectore soluitur votū, & ex ipsis mercatoribus effusius gratus est,qui odores ac purpuras & auro pensanda portabat,quàm qui vilissima quæque & suburræ loco futura congesserat : sic huius pacis beneficium ad omnes pertinens,altius ad eos peruenit,qui illa bene vtuntur. Multi enim sunt ex his togatis quibus pax operosior bello est. An idem existimas pro pace debere eos,qui illam ebrietati aut libidini impendunt,aut alijs vitijs,quæ vel bello rūpenda sunt? nisi forte tam iniquū putas esse sapientem, vt nihil viritim se debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimum debeo:& non vni mihi oriuntur:anno,temperantique annum Deo priuatim obligatus sum,quamuis non in meum honorem descripta sint. Stulta auaritia mortaliū possessionem proprietatemque discernit,nec quicquam suum credit esse,quod publicū est. At ille sapiens nihil iudicat suum magis, quàm cuius illi cum humano genere cōsortium est. Nec enim essent ista communia,nisi pars illorū pertineret ad singulos.Socium efficit etiam quod ex minima portione commune est. Adijce nunc,quòd magna & vera bona non sic diuiduntur, vt exiguum in singulos cadat : ad vnumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines,quātum in capita promissum est. Epulum & visceratio , & si quid aliud capitur manu , discedit in partes. At hæc indiuidua bona, pax,& libertas,tam omnium tota,quàm singulorū sunt.Cogitat itaque sapiēs,per quem sibi horum vsus fructus contingat,per quem non ad arma illum,nec ad seruādas vigilias, nec ad tuenda mœnia,& multiplex belli tributum publica necessitas vocet: agitque gubernatori suo gratias.Hoc docet philosophia præcipue,bene debere beneficia,bene soluere. Interdum autem solutio est ipsa confessio. Cōfitebitur ergo multum se debere ei, cuius administratione ac prouidentia contingit illi pingue otium, & arbitrium sui temporis,& imperturbata publicis occupationibus quies.

O Meliboee, Deus nobis haec otia fecit.
Nanque erit ille mihi semper Deus. ---

Si illa quoque otia multum auctori suo debent, quorum munus hoc maximum est:

Ille meas errare boues (vt cernis) & ipsum
Ludere quæ vellem, calamo permisit agresti:

quanti æstimam⁹ hoc otiū,quod inter deos agitur,quod deos facit? Ita dico,Lucili,& te in cælum compendiario voco.Solebat Sextius dicere,Iouem plus non posse quàm bonū virū.Plura Iupiter habet quæ præstet hominibus:sed inter duos bonos nō est melior,qui locupletior:non magis quàm inter duos,quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem dixeris,cui maius speciosiusque nauigium est. Iupiter quo antecedit virū bonū ? diutius bonus est.Sapiēs nihilo se minoris æstimat,quòd virtutes eius spatio breuiore clauduntur.Quemadmodum ex duobus sapiētibus qui senior decessit, nō est beatior eo,cuius intra pauciores annos terminata virtus est: sic Deus non vincit sapiētem felicitate, etiāsi vincit ætate.Nō est virtus maior,quæ longior.Iupiter omnia habet:sed nempe alijs tradidit habenda. Ad ipsum hic vnus vsus pertinet, quòd vtendi etiam omnibus causa est. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios videt,cōtemnitque,quàm Iupiter: & hoc se magis suspicit,quòd Iupiter vti illis non potest,sapiens non vult.Credamus itaque Sextio,monstranti pulcherrimum iter,&clamanti,Hac itur ad astra,hac secundum frugalitatem,hac secundum temperantiam,hac secundū fortitudinem.Non sunt dij fastidiosi,non inuidi: admittūt,& ascendentibus manum porrigunt.Miraris hominem ad deos ire ? Deus ad homines venit,immo(quod propius est) in homines venit. Nulla sine

Deo mens bona est. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt: quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt,& paria his ex quibus orta sunt surgūt: si malus, non aliter quàm humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

Epistola LXXIIII.

EPISTOLA tua delectauit me,& marcentem excitauit memoriam quoq, meã,quæ iam mihi segnis ac lenta est,euocauit. Quid ni tu,mi Lucili,maximũ putes instrumẽtum beatæ vitæ hãc persuasionem, vnum bonum esse,quod honestũ est? Qui omne bonum honesto circũscripsit,intra se felix est. Nam qui alia bona iudicat,in fortunæ venit potestatem,alieni arbitrij fit. Hic amissis liberis mœstus,hic sollicit° ægris,hic turpibus & aliquam passis infamiam tristis. Illum videbis alienæ vxoris amore cruciari,illum suæ. Non deerit,quem repulsa distorqueat: erunt quos honor ipse vexet.[a] Illa vero maxima est ex omni mortaliũ populo turba miserorũ, quam expectatio mortis exagitat vndiq; impendens. Nihil enim est,vnde non subeat. Itaq; vt in hostili regione versantibus,huc & illuc circumspiciendum est,& ad omnem strepitum circumagẽda ceruix,nisi hic timor è pectore eiectus est,palpitantibus præcordijs viuitur. Occurrẽt acti in exiliũ,& euoluti bonis: occurrent (quod genus egestatis grauissimũ est) in diuitijs inopes· occurẽt naufragi, similiaue naufragis passi,quos aut popularis ira,aut inuidia,pernicioſum optimis telum, inopinantes securosq; disiecit, procellæ more, quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere aut fulminis subiti,ad cuius ictum etiã vicina tremuerunt. Nam vt illic quisquis ab igne propior stetit,percusso similis obstupuit: sic in his per aliquã vim accidentibus vnũ calamitas opprimit,ceteros metus: paremq; passis tristitiam facit pati posse. Omniũ animos mala aliena ac repentia sollicitant. Quemadmodũ aues etiã inanis fundæ sonus territat, ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisquam beatus esse,qui huic se opinioni credidit. Non enim beatũ est,nisi quod intrepidũ. Inter suspecta male viuitur. Quisquis se multũ fortuitis dedit, ingẽtem sibi materiam perturbationis & inexplicabilem fecit. Vna hæc via est ad tuta vadenti,& externa despicere,& honesto contentum esse. Nã qui aliquid virtute,melius putat, aut vllum præter illã bonum ad hæc quæ à fortuna sparguntur. sinum expandit, sollicitus missilia eius expectat. Hanc imaginẽ animo tuo propone,ludos facere fortunam,& in hũc mortalium cœtum honores,diuitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientiũ manus scissa sunt,alia infida societate diuisa,alia magno detrimento eorum in quos deuenerãt prensa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderũt,quædam quia nimis captabantur,amissa,& dum auide rapiuntur,excussa sunt. Nulli vero etiã cui rapina feliciter cessit,gaudium rapti durauit in posterum. Itaq; prudentissimus quisq; cum primum induci videt munuscula, à theatro fugit,& scit magno parua cõstare. Nemo manũ conserit cum excedente: nemo exeuntem ferit.[b] Circa præmiũ rixa est. Idem in his euenit, quæ fortuna desuper iactat. Æstuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus manus: modo in hunc, modo in illum respicimus. nimis tarde nobis mitti videntur,quæ cupiditates nostras irritãt,ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus: gaudemus si quid inuasimus:[c] inuadendique aliquos spes vana delusit: vilem prædam magno aliquo incommodo luimus,[d] aut inde fallimur. Secedamus itaq; ab istis ludis, & demus raptoribus locum. Illi spectent bona ista pendentia,& ipsi magis pendeant.[e] Quicunq; beatus esse constituit,vnum esse bonum putet, quod honestum est. Nam si vllum aliud existimat,primum male de prouidentia iudicat: quia multa incommoda iustis viris accidunt: & quia quicquid nobis dedit, breue est & exiguum, si compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione nascitur, vt ingrati diuinorum interpretes simus. Quærimur,quòd nõ semper,& quòd pauca nobis,& incerta,& abitura contingant. Inde est quòd nec viuere, nec mori volumus. Vitæ nos odium tenet,timor mortis. Nutat omne cõsilium,nec implere nos vlla felicitas potest. Causa autem est, quod non peruenimus ad illud bonum immensum & insuperabile,vbi necesse est resistat voluntas nostra, quia vltra summum non est locus. Quæris,quare virtus nullo egeat? præsentibus gaudet,non concupiscit absentia. Nihil non illi magnum est,quia satis. Ab hoc discede iudicio: non pietas cõstabit, non fides: multa vtranque præstare cupienti patienda sunt, ex his quæ mala appellãtur: multa impendenda sunt ex his quibus indulgemus tamquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet sui: perit magnanimitas, quæ non potest eminere,nisi omnia velut minuta contempserit, quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia & relatio gratiæ. Æstimatur labor,si quicquam pretiosius fide nouimus, si nõ optima spectamus.

Sed vt illa prætereã,aut ista bona nõ sunt quæ vocãtur,aut homo felicior Deo est.Quoniam quidem quæ parata nobis sunt,non habet in vsu Deus: nec enim libido ad illũ,nec epularum lautitia,nec opes,nec quicquam ex his hominẽ inescantibus, & vili voluptate ducẽtibus pertinet. Ergo aut,quod incredibile est,bona Deo desũt,aut hoc ipsum argumentum est,bona nõ esse,quæ Deo desunt. Adijce quòd multa quæ bona videri volũt, animalibus quàm homini pleniora contingunt. Illa cibo auidius vruntur: Venere non æque fatigantur. Viriũ illis maior est & æquabilior firmitas. Sequitur vt multo feliciora sint homine.Nã sine nequitia,sine fraudibus degũt; fruũtur voluptatibus,quas & magis capiunt & ex facili sine vllo pudoris aut pœnitẽtiæ metu. Considera tu itaque, an id bonum vocandum sit,quo Deus ab homine vincitur.Summum bonũ in animo constituamus. obsolescit,si ab optima nostri parte ad pessima trãsit,& trãsfertur ad sensus,qui agiliores sunt animalibus mutis.Nõ est summa felicitatis nostræ in carne ponẽda.Bona illa sunt vera,quæ ratio dat:solida ac sempiterna,quæ cadere nõ possunt,nec decrescere quidem aut minui.Cetera opinione bona sunt:& nomen quidem habent cõmune cum veris: proprietas in illis boni non est.Itaque cõmoda vocẽtur,[f] & (vt nostra lingua loquar) producta· ceterũ sciamus mãcipia nostra esse,non partes,& sint apud nos, sed ita vt meminerimus extra nos esse.Etiã si apud nos sint,inter subiecta & humilia numerẽtur,propter quæ nemo se attollere debeat. Quid enim stultius,quã aliquẽ,eo sibi placere,quod ipse non fecit?Omnia ista nobis accedant,nõ hæreãt: si abducantur,sine vlla nostri laceratione discedant.Vtamur illis,non gloriemur: & vtamur parce,tãquam depositis apud nos,&abituris.Quisquis illa sine ratione possedit,nõ diu tenuit.Ipsa enim felicitas (nisi tẽperat) premit: si fugacissimis bonis credidit,cito deseritur,& vt nõ deseratur, afligitur.Paucis deponere felicitatem moliter licuit: ceteri cũ his inter quæ eminuere labuntur,& illos degrauant ipsa quæ extulerant.Ideo adhibebitur prudẽtia, quæ modum illis ac parsimoniam imponat:quoniam quidem licẽtia opes suas præcipitat atque vrget:nec vnquã immodica durarũt,nisi illa moderatrix ratio compescuit.Hoc multarum tibi vrbium ostendet euentus,quarũ in ipso flore luxuriosa imperia ceciderũt,& quicquid virtute erat partum,intemperantia corruit.Aduersus hos casus muniẽdi sumus.Nullus autem cõtra fortunã inexpugnabilis murus est.Intus instruamur.Si illa pars tuta est,pulsari homo potest,capi nõ potest.Quod sit hoc instrumentũ,scire desideras?Nihil indignetur sibi accidere,sciatque illa ipsa quibus lædi videtur,[h] ad conseruationẽ vniuersi pertinere,& ex his esse,quæ cursum mundi officiumque consummãt. Placeat homini,quicquid Deo placuit: ob hoc seipsum suaq; miretur quòd non potest vinci, quòd mala ipsa sub se tenet,quòd ratione,qua valẽtius nihil est,casum doloremque & iniuriam subigit. Ama rationem: huius te amor cõtra durissima armabit.Catulorũ amor in venabula impingit feras,quas feritas & incõsultus impetus præstat indomitas.Iuuenilia nonnunquã ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri quàm ignium misit. Species quosdam atq; vmbra virtutis in mortem voluntariã trudit.Quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior: tãto vehemẽtior per metus ipsos & pericula exibit. Nihil agitis,inquit,[i] quòd negatis vllum esse aliud ab honesto bonũ.Nõ faciet vos hæc munitio tutos à fortuna,& immunes.Dicitis enim inter bona esse liberos pios,&bene moratã patriam, & parentes bonos;horũ pericula nõ potestis spectare securi; perturbabit vos obsidio patriæ,liberorum mors. parẽtum seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi soleat, ponam.Deinde tunc adijciam,quid præterea respondendum putem. Alia cõdicio est in his quæ ablata in locum suum aliquid incõmodi substituunt: tamquam bona valetudo vitiata in malam transfertur: acies oculorum extincta,cæcitate nos afficit:non tantũ velocitas perit poplitibus incisis,sed debilitas pro illa subit.Hoc periculũ nõ est in his,quæ paulo ante retulimus. [k] Si amicum bonũ amisi,nõ est mihi pro illo perfidia patiẽda: nec si bonos liberos extuli,in illorum locũ impietas succedit.Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus,sed corporũ est.Bonum autem vno modo perit,si in malum transit, quod natura nõ patitur:quia omnis virt° &opus omne virtutis incorruptũ manet.Deinde etiã si amici perierunt, etiam si probati respondentesq; voto patris liberi, est quod illorum expleat locũ.[l] Quid sit, quæris?[m] quod illos bonos fecerat,virtus.Hæc nihil vacare patitur loci: totũ animum tenet,desideriũ omnium tollit:sola satis est. Omniũ enim bonorũ vis & origo in ipsa est. Quid refert,an aqua decurrens intercipiatur atq; abeat,si fons ex quo fluxerat,saluus est? Non dices virũ iustiorem saluis liberis,quàm amissis,nec ordinatiorem, nec prudentiorẽ,nec honestiorẽ:ergo nec meliorem quidem. [n] Nõ facit collectio amicorum sapientiorem, non facit stultiorem detractio: ergo nec beatiorem.

aut miſeriorẽ.quãdiu ſalua fuerit virtus,nõ ſenties quid abſceſſerit.Quid ergo?Non eſt beatior & amicorum & liberorũ turba ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summũ enim bonũ nec infringitur,nec augetur: in ſuo modo permanet: vtcunque fortuna ſe geſſit, ſiue illi ſenectus lõga cõtigit,ꝰ ſiue citra ſenectutem finitus eſt,eadem menſura ſummi boni eſt, quamuis ætatis diuerſa ſit.Vtrũ maiorem an minorem circulum ſcribas,ad ſpatium eius pertinet,non ad formam:licet alter diu mãſerit,alterũ ſtatim obduxeris, & in eũ in quo ſcriptus eſt puluerem ſolueris,in eadem vterque forma fuit.Quod rectũ eſt,nec magnitudine æſtimatur,nec numero,nec tẽpore:nõ magis produci,quàm cõtrahi poteſt.Honeſtam vitam ex centum annorum numero inquãtum voles corripe,& in vnũ diem coge,æque honeſta eſt.modo latius virtus funditur,regna,vrbes,prouincias tẽperat:fert leges,colit amicitias,inter propinquos liberoſque diſpenſat officia:modo arcto fine circũdatur paupertatis,exilij,orbitatis:nõ tamen minor eſt,ſi ex altiore faſtigio in priuatũ,ex regio in humilem ſubducitur, ex publico & ſpatioſo iure in anguſtias domus vel anguli coit.Æque magna eſt,etiã ſi in ſe receſſit,vndiq; excluſa. Nihilominꝰ enim magni ſpiritus eſt &erecti,exactæ prudentiæ, indeclinabilis iuſtitiæ. Ergo æque beata eſt. Beatum enim illud in vno loco poſitum eſt,in ipſa mente,ſtabile,grande,tranquillum,quod ſine ſcientia diuinorum humanorumq; non poteſt effici.Sequitur illud,quod me reſponſurum eſſe dicebam. Non affligitur ſapiẽs liberorũ amiſſione,nõ amicorum.eodem enim animo fert illorũ mortem,quo ſuam expectat. Non magis hãc timet, quàm illam dolet. Virtus enim conuenientia conſtat: omnia opera eius cũ ipſa concordant,& congruunt. Hæc cõcordia perit,ſi animus,quẽ excelsũ oportet eſſe,luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſolicitudo,ꝑ & in vllo actu pigritia. Honeſtũ enim ſecurũ & expeditũ eſt,interritũ eſt,in procinctu ſtat.Quid ergo: nõ aliquid perturbationi ſimile patietur? nõ & color eius mutabitur,& vultus eius agitabitur, & artꝰ refrigeſcẽt? & quicquid aliud,nõ ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor: ſed permanebit illi perſuaſio eodem: nihil illorũ malum eſſe,nec dignũ, ad quod mens ſana deficiat.Omnia quæ faciẽda erũt,audacter facit & prompte.Hoc enim ſtultitiæ proprium quis nõ dixerit,ignaue & cõtumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere,alio animum,diſtrahique inter diuerſiſſimos motus? Iam propter illa ipſa quibus extollit ſe miraturque,contẽpta eſt,& ne illa quidem quibus gloriatur,libenter facit. Si vero aliquod timetur malum, eo perinde, dũ expectatur,quaſi veniſſet vrgetur:& quicquid ne patratur timet,iam metu patitur. Quẽadmodum in corporibus futuri lãguoris ſigna præcurrunt,quædam enim ſegnitia neruis ineſt,& ſine labore vllo laſſitudo &oſcitatio & horror membra percurrens: ſic infirmus animus multo antequam opprimatur, malis quatitur. Præſumit illa,& ante tempus cadit. Quid dementius autem quàm angi futuris,nec ſe tormẽto reſeruare,ſed accerſere ſibi miſerias,& admouere,quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicunque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur,niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe in illam ſæculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, vt animos libenter ægros, & captantes cauſas doloris, vetera atque oblitterata contriſtent. & quæ præterierunt, & quæ futura ſunt, abſunt. neutra ſentimus. Non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias,dolor.

Epiſtola LXXV.

MInvs tibi accuratas à me epiſtolas mitti quereris. Quis enim accurate loquitur,niſi qui vult putide loqui? Qualis ſermo meus eſſet,ſi vna ſederemꝰ,aut ambularemus, illaboratus&facilis,tales eſſe epiſtolas meas volo,quæ nihil habeãt accerſitũ,nec fictum. Si fieri poſſet,quid ſentiam, oſtẽdere quàm loqui mallem. Etiam ſi diſputarem,nec ſuppoloderem pedem, nec manũ iactarem, nec attollerem vocẽ, ſed iſta oratoribus reliquiſſem,contẽtus ſenſus meos adre pertuliſſe,quos nec exornaſſem,nec abieciſſem,hoc vnũ plane tibi approbare vellẽ,omnia me illa ſentire quæ dicerẽ: nec tantũ ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam.aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoq; amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus.Nõ mehercules ieiuna eſſe & arida volo,quae de rebus tam magnis dicentur.Neq; enim philoſophia ingenio renuntiat. ª multũ tamẽ operæ impẽdi verbis nõ oportet.Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma:quod ſentimus,loquamur: quod loquimur,ſentiamus. Cõcordet ſermo cũ vita. Ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cum videas illum,&cum audias,idem eſt.Videbimus qualis ſit,quantus.Vnus ſit.Non delectẽt verba noſtra,ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt,aut ſi parata eſt,aut paruo cõſtat,aſſit,&res pulcherrimas proſequatur,talis,vt res

potius quàm se ostendat. Aliæ artes ad ingenium totæ pertinẽt: hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicũ eloquẽtem, sed sanantem: sed si ita competit, vt idem ille qui sanare potest, compte de his quæ facienda sunt disserat, boni cõsulet, nõ tamen erit, quare gratuletur sibi, quòd inciderit in medicũ etiam disertũ. Hoc enim tale est, quale si periti gubernator etiã formosus est, [b] Quid aures meas scalpis. Quid oblectas? Aliud agitur. Verendus, secandus, abstinendus sum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes, quantũ in pestilẽtia medicus. Circa verba occupatus es? Iamdudũ gaude, si sufficis rebus. quando multa disces? quando quae didiceris affiges tibi, ita vt excidere non possint? quãdo illa experieris? Nõ enim vt cetera memoriæ tradidisse satis est. In opere tentãda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit. Quid ergo? infra illũ nulli gradus sunt? statim ad sapientiã præceps est? Nõ existimo. Nam qui proficit, in numero quidem stultorũ est, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipsos quoq; proficientes, sunt magna discrimina. In tres classes (vt quibusdã placet) diuiduntur: primi sunt, qui sapientiã nondum habent, sed iam in vicinia eius cõstiterunt. tamen etiã quod prope est, extra est. Qui sint hi, quæris? qui omnes iã affectus ac vitia posuerunt: quæ erant complectẽda, didicerunt: sed illis adhuc inexperta fiducia est: bonum suum nondũ in vsu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere nõ possunt. Iam ibi sunt, vbi nõ est retro lapsus: sed hoc illis de se nondũ liquet, & quod in quadã epistola scripsisse me memini, scire se nesciũt. Iam contigit illis bono suo frui, nõdum confidere. Quidam hoc proficiẽtium genus, de quo locutus sum, ita complectũtur, vt illos dicãt iam effugisse morbos animi, affectus nõdum, & adhuc in lubrico stare quia nemo sit extra periculũ malitiæ, nisi qui totam eam excussit. Nemo autem illã excussit, nisi qui pro illa sapientiã assumpsit. Quid inter morbos animi intersit & affectus, sæpe iam dixi. Nũc quoq; te admonebo. Morbi sũt inueterata vitia, & dura vt auaritia, vt ambitio nimia, [c] postquã hæc animũ implicuerũt, & perpetua esse mala eius cœperũt. Vt breuiter finiam, morbus est iudiciũ in prauo pertinax, tanquã valde expetenda sint, quæ leuiter expetenda sunt. vel, si maius, ita finiamus: Nimis imminere leuiter petẽdis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habẽda, vel in nullo. Affectus sũt motus animi improbabiles, subiti & cõcitati, qui frequentes neglectiq; fecere morbum: sicut distillatio vna, nec adhuc in morẽ adducta, tussim facit, [d] assidua & vetus phthisin. Itaq; qui plurimũ profecere, extra morbos sunt, affectus adhuc sentiunt, perfecto proximi. Secundum genus est eorum, qui & maxima animi mala & affectus deposuerunt, sed ita vt non sit illis securitatis suæ certa possessio: possunt enim in eadẽ relabi. Tertiũ illud genus extra multa & magna vitia est, sed nõ extra omnia. Effugit auaritiam, sed iram adhuc sentit. [e] Iam non solicitatur libidine, sed habet etiã num ambitionem: iam non concupiscit, sed adhuc timet: & in ipso metu ad quædam satis firmus est, quibusdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: bene nobiscum agetur, si in hunc admittimur numerũ. Magna felicitate naturæ, magnaque & assidua intentione studij; secundus occupatur gradus: sed nec hic quidem contẽnendus est color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorũ: aspice, quàm nullum sit nefas sine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publice priuatimq; peccetur, intelliges satis nos consequi, si inter pessimos non sumus. Ego vero, inquis, spero me posse & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis, magis quàm promiserim. præoccupati sumus: ad virtutem contendimus, inter vitia districti: pudet dicere; honesta colimus quantum vacat. At quàm grãde præmium nos expectat, si occupationes nostras & mala tenacissima abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: sciem[o] mortem malum non esse, deos malos nõ esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quàm cui nocetur. [f] Optima, & noxa carentia expectant nos, si ex hac aliquando fæce in illud euadimus sublime & excelsum: trãquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas. Quæris, quæ sit ista? non homines timere, non deos nec turpia velle, nec nimia: in seipsum habere maximam potestatem. Inæstimabile bonum est, suum fieri.

Epistola LXXVI.

INIMICITIAS mihi denuntias, si quicquam ex his quæ quotidie facio, ignoraueris. Vide quàm simpliciter tecum viuam: hoc quoq; tibi committam. Philosophum audio, [a] & quidem quintũ iam diem habeo, ex quo in scholam eo, & ab octaua disputantem audio. Bona, inquis, ætate. Quid ni bona? Quid autem stultius, quã quia diu non didiceris, non discere? quid ergo? Idem faciam quod trossuli & iuuenes? Bene mecum agitur, [b] si hoc

vnũ ſenectutẽ meã dedecet. Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit: in hac ſeneſcamus: hanc vt iuuenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo,& in circum deferar, & nullum par ſine me depugnabit:ad philoſophum ire erubeſcã? Tam diu diſcẽdum eſt,quàm diu neſcias,&,ſi prouerbio credimus, quàm diu viuas. Nec vlli hoc rei magis cõuenit,quàm huic:tam diu diſcendũ eſt quemadmodum viuas,quàm diu viuis. Ego tamẽ hic aliquid & doceo. Quæris quid doceã? Etiam ſeni eſſe diſcẽdum. Pudet autẽ me generis humani. Quoties ſcholam intraui,præter ipſum theatrum Neapolitanorum(vt ſcis)tranſeũdum eſt,[c] Metronactis petentibus domũ.[d] Illud quidẽ farctum eſt:& hoc ingenti ſtudio,quis ſit pithaules bonus,iudicatur. Habet tibicen quoq; Græcus & præco concurſum. At in illo loco,in quo vir bonus diſcitur,pauciſſimi ſedent:& hi plæriſque videntur nihil boni negotij habere quod agãt: inepti & inertes vocantur. Mihi cõtingat iſte deriſus. Æquo animo audienda ſunt imperitorũ conuicia: & ad honeſta vadenti cõtemnendus eſt iſte cõtẽptus. Perge,Lucili,& propera,ne tibi accidat quod mihi,vt ſenex diſcas:immo ideo magis propera,quoniã id nunc aggreſſus es,quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis,proficiã? quãtum tẽtaueris. Quid expectas? Nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia veniet vltro,[e] honor offeretur,gratia ac dignitas fortaſſe ingerẽtur tibi:virtus in te nõ incidet,ne leui quidẽ opera aut paruo labore: ſed eſt tanti laborare,omnia bona ſemel occupaturo. [f] Vnum enim eſt bonũ quod honeſtũ. In illis nihil inuenies veri,nihil certi,quæcunq; famæ placent. Quare hoc vnum ſit bonum,quod honeſtum,dicam,quoniam me parum exſecutum priore epiſtola iudicas, magiſq; hãc rem tibi laudatam quàm probatam putas:[g] & vt in arctum,quæ dicta ſunt,cõtraham: Omnia ſuo bono conſtãt. vitem fertilitas cõmendat,[h] ſapor vinum,velocitas ceruum.[i] Quare fortia dorſo iumenta ſint, quæris? quia eorum hic vnus eſt vſus,ſarcinã ferre. In cane ſagacitas prima eſt, ſi inueſtigare debet feras:curſus, ſi conſequi: audacia,ſi mordere & inuadere. Id in quoq; optimũ eſt cui naſcitur,quo cenſetur. In homine optimũ quid eſt? Ratio:hac antecedit animalia deos ſequitur. Ratio ergo perfecta,propriũ hominis bonum eſt: cetera illi cum animalibus ſatiſq; communia ſunt. Valet? & leones. formoſus eſt? pauones. velox eſt? & equi. non dico,in his omnibus vincitur. Non quæro quid in ſe maximũ habeat,ſed quid ſuũ. Corpus habet? & arbores. habet impetum & motũ voluntarium? & beſtiæ & vermes. habet vocem? ſed quãto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremq; luſciniæ? Quid in homine proprium? Ratio. hæc recta & cõſummata, felicitatem hominis impleuit. Ergo ſi omnis res cum bonum ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ peruenit,homini autem ſuum bonum ratio eſt, hanc perfecit, laudabilis eſt,& finem naturæ ſuæ attigit. hæc ratio perfecta,virtus vocatur,eademque honeſtum eſt. Id itaq; vnũ bonum eſt in homine,quod vnum hominis eſt. Nunc enim non quærimus quid ſit bonũ,ſed quod ſit hominis bonũ. Si nullum aliud eſt hominis,quàm ratio,hæc erit vnum eius bonum,ſed penſandum cũ omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur: ſi bonus,puto probabitur. Id ergo in homine propriũ ſolumq; eſt,quo & probatur,& improbatur. Nõ dubitas,an hoc ſit bonum:dubitas,an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat,valetudinem,diuitias,imagines multas,frequens atriũ,ſed malus ex confeſſo ſit:improbabis illum. Item ſi quis nihil quidem illorũ quæ retuli,habeat,deficiatur pecunia,cliẽtum turba,nobilitate, & auorum proauorumq; ſerie, ſed ex cõfeſſo bonus ſit:probabis illum. Ergo eſt vnum bonum hominis:quod qui habet;etiã ſi alijs deſtituitur,laudandus eſt: qui non habet, in omniũ aliorum copia damnatur ac reijcitur. Quæ condicio rerum,eadem & hominũ eſt. Nauis bona dicitur,nõ quæ pretioſis coloribus picta eſt,[k] nec cui argenteum aut aureum roſtrum eſt,nec cui[l] tutela ebore cælata eſt,ne quæ fiſcis ac opibus regijs preſſa eſt,ſed ſtabilis,& firma,& iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa,ad ferendum incurſum maris ſolida,gubernaculo parens,[l] velox,& conſentiens vento. Gladium bonum dices,nõ cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gẽmis diſtinguitur:ſed cui & ad ſecãdum ſubtilis acies,&mucro munimentũ omne rupturus. Regula non quàm formoſa,ſed quàm recta ſit,quæritur. Eo quodq; laudatur,cui cõparatur,quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quãtum aret,quãtum feneret,à quàm multis ſalutetur, quàm pretioſo incũbat lecto, quã pellucido poculo bibat,ſed quàm bonus ſit. Bonus autem eſt,ſi ratio explicita & recta eſt,& ad naturæ voluntatem accõmodata. Hæc vocatur virtus:hoc eſt honeſtum & vnicũ hominis bonũ. Nam cum ſola ratio perficiat hominem,ſola ratio perfecta beatum facit. Hoc autem vnum hominis bonum eſt, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe, quæ à virtute profecta contractaque ſunt, id eſt opera eius omnia. Sed ideo vnum ipſa

bonum est,quia nullum sine illa est Si omne in animo bonũ est, quicquid illũ cõfirmat, extollit,amplificat,bonum est:validiorem autem animum, & excelsiorem,& ampliorẽ, facit virtus:nam cetera quæ cupiditates nostras irritant,deprimũt quoque animũ & labefaciunt:& cum videntur attollere,inflant,ac multa vanitate deludũt.Ergo vnũ id bonũ est,quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ honesti ac turpis respectu tẽperãtur ad hæc faciendi & nõ faciendi ratio dirigitur.Quid sit hoc,dicam.Vir bonus quod honeste se facturum putauerit,faciet,etiã si laboriosum erit:faciet,etiam si damnosum erit:faciet,etiã si periculosũ erit.Rursus quod turpe erit,nõ faciet,etiã si pecuniam affert,etiam si voluptatẽ,etiã si potentiã.Ab honesto nulla re deterrebitur,ad turpia nulla spe inuitabitur.Ergo si honestũ vtique secuturus est,turpe vtique vitaturus:& in omni actu vitae spectaturus hæc duo:nullũ aliud bonũ quàm honestũ,nec aliud malum quàm turpe.Si vna indeprauata virtus est,& sola permanet tenoris sui,vnũ est bonũ virtus:cui iam accidere vt non sit bonum,non potest.Mutationis periculũ effugit sapiẽtia.Sapientia nõ eripitur,sapiẽtia in stultitiã nõ reuoluitur.Dixi,si forte meministi,cõcupita vulgo,& formidata incõsulto impetu plerosque calcasse. inuentus est qui flãmis imponeret manũ:cuius risum nõ interrumperet tortor: qui in funere liberorũ lacrymã non mitteret:qui morti intrepidus occurreret.amor,ira,cupiditas,pericula depoposcerũt.Quòd si hoc potest breuis obstinatio animi,aliquo stimulo excitata:quanto magis virtus quæ nõ ex impetu , nec subito,sed aequaliter valet:cui perpetuũ robur est? Sequitur,vt quae ab incõsultis saepe cõtẽnũtur,à sapiẽtibus semper,ea nec bona sint,nec mala.Vnum ergo bonum ipsa virtus est,quæ inter hanc fortunam & illam superba incedit, cũ magno vtriusque contẽptu.Si hanc opinionẽ receperis,aliquid bonũ esse præter honestũ,nulla non virtus laborabit.Nulla enim obtineri poterit. si quidquã extra se respexerit.Quod si est,rationi repugnat,ex quavirtutes sũt:& veritati,quæ sine ratione nõ est. Quaecũque autẽ opinio veritati repugnat,falsa est.Virũ bonũ cõcedas necesse est summae pietatis ergà deos esse.Itaq; quicquid illi acciderit,aequo animo sustinebit.Sciet enim id accidisse lege diuina,qua vniuersa procedũt.Quod si est,vnũ illi bonũ erit,quod honestũ:in hoc enim positum est & parere diis,nec excãdescere ad subita,nec deplorare sortẽ suã,sed patienter excipere fatũ, & facere imperata. Si vllum aliud est bonũ quàm honestũ,sequetur nos auiditas vitae,auiditas rerum vitã instruentium, quod est intolerabile,infinitũ,vagũ.Solũ ergo bonũ est honestũ,cui modus est:Dixim⁹,hominũ futurã feliciorẽ vitã quã deorũ,si ea bona sunt,quorum nullus diis vsus est , tãquam pecunia & honores.Adiice nunc,quòd si modo solutæ corporibus animæ manẽt,felicior illis status restat quàm est dũ versantur in corpore. Atqui si ista bona sunt,quibus per corpora vtimur,emissis erit peius quod contra fidem est , feliciores esse liberis , & in vniuersum datis,clausas & obsessas.Illud quoque dixeram,si bona sunt ea quae tam homini contingũt quàm mutis animalibus,& muta animalia beatam vitam actura:quod fieri nullo modo potest.Omnia pro honesto patienda sunt:quod nõ erat faciendũ,si esset vllũ aliud bonũ quàm honestũ.Hæc quamuis latius executus essem priore epistola,constrinxi,& breuiter percurri.Nũquã autẽ vera tibi opinio talis videbitur, nisi animũ alleues & teipsũ interroges:si res exegerit,vt pro patria moriaris,& salutẽ omniũ ciuiũ tua redimas.an porrecturus sis ceruicẽ.nõ tãtũ patienter,sed etiã libenter.Si hoc facturus es,nullũ aliud bonũ est.Omnia relinquis,vt hoc habeas. Vide,quanta vis honesti sit. Pro Rep. morieris[m] etiã si nõ statim facturus hoc eris,cũ scieris tibi esse faciendum.[n]interdũ ex re pulcherrima magnũ gaudiũ etiam tẽpore breui ac exiguo capitur:& quãuis fructus operis peracti nullus ad defunctũ exemptũque rebus humanis pertineat,ipsa tamẽ contẽplatio futuri operis iuuat:& vir fortis & iustus cum mortis suae pretia ante se posuit,libertatẽ patriæ, salutẽ omniũ pro quibus depẽdit animã,in summa voluptate est,& periculo suo fruitur. [o] Sed ille quoque,cui etiã hoc gaudiũ eripitur,quod tractatio operis maximũ & vltimũ præstat,nihil cunctatus desiliet in mortem,facere recte pieque cõtentus Oppone etiam nunc illi multa quae dehortẽtur.Dic,Factum tuum matura sequetur obliuio:[p] & parũ grata existimatio ciuium respõdebit tibi.Ista omnia extra opus meum sunt.ego ipsum contẽplor:hoc esse honestũ scio.Itaque quocũque ducit ac vocat,venio. Hoc ergo vnũ bonũ est,quod nõ tantũ perfectus animus,sed generosus quoque & indolis bonæ sentit: cetera leuia sunt,mutabilia.Itaque sollicite possidentur,etiam si fauente fortuna in vnũ cõgesta sunt:dominis suis incumbũt grauia,& illos semper premũt,aliquãdo & elidunt. Nemo ex istis quos purpuratos vides,felix est, nõ magis quàm ex illis quib⁹ sceptrum & chlamydẽ in scaena fabulæ assignant .cum presente populo elati incesserunt,& cothur-

nati,ſimul exierũt,excalceantur.& ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorũ quos diuitiae honoresque in altiore faſtigio ponũt,magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? Cũ baſi illũ ſua metiris. Paruus pumilio,licet in monte conſtiterit. Coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit,etiãſi ſteterit in puteo. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quod neminẽ aeſtimamus eo quo eſt,ſed adiicimus illi & ea quibus adornatus eſt. Atqui cum voles veram hominis aeſtimationẽ inire,& ſcire qualis ſit,nudum inſpice. ponat patrimonium,ponat honores,& alia fortunae mẽdacia: corpus ipſum exuat: animũ intuere,qualis quãtusque ſit,alieno an ſuo magnus. ſi erectis oculis gladios micantes videt,& ſi ſcit ſua nihil intereſſe vtrum anima per os,an per iugulum exeat,beatũ voca. Si cum illi denuntiata ſunt corporis tormenta,& quæ caſu veniunt,& quæ potentioris iniuria,ſi vincula & exilia,& vanas humanarum formidines mentium,ſecurus audit,& dicit,

—— Non vlla laborum
O virgo,noua mi facies inopina ve ſurgit.
Omnia praecepi,atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuntias: ego ſemper denuntiaui mihi. hominem paraui ad humana. prægogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credẽtibus,omnis videtur noua rerum & inopinata facies. Magna autẽ pars eſt apud imperitos mali,nouitas. Hoc vt ſcias, ea quae putauerunt aſpera,cum aſſueuere,patiuntur. Ideo ſapiens aſſueſcit futuris malis & quae alij diu patiendo leuia faciunt,hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum,dicentium: Neſciebam hoc mihi reſtare. Sapiens ſcit ſibi omnia reſtare. quicquid factum eſt,dicit,Sciebam.

Epiſtola LXXVII.

S. V. B. Hodie nobis Alexandrinæ naues apparuerunt,quae praemitti ſolent & nuntiare ſecuturæ claſſis aduentum: tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniae aſpectus eſt. Omnis in pilis Puteolorum turba conſiſtit,& ex ipſo genere velorum Alexandrinas, quamuis in magna turba nauim, intelligit. Solis enim licet ſupparum intendere, quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res aeque adiuuat curſum, quàm ſumma pars veli. illinc maxime nauis vrgetur. Itaque quoties vẽtus increbruit,maiorque eſt quã expedit,antemna ſubmittitur. Minus habet viriũ flat⁹ ex humili. Cum intrauere Capreas & promontorium,ex quo

Alta procelloſo ſpeculatur vertice Pallas,

ceterae velo iubentur eſſe contentae; ſupparum Alexãdrinarũ inſigne eſt. In hoc omniũ diſcurſu properantium ad litus,magnam ex pigritia mea ſenſi voluptatẽ,quòd epiſtolas meorum accepturus,non properauiſcire,quis illic eſſet rerũ mearũ ſtatus,quid afferrẽt. Olim iam ne perit quicquam mihi,nec acquiritur. Hoc etiam ſi ſenex non eſſem,fuerat ſentiendum. Nunc vero multo magis,quia quantulumcumque haberẽ,tamen plus iam mihi ſupereſſet viatici,quàm viae: praeſertim cũ eam viam ſimus ingreſſi,quàm peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in media parte, aut citra petitum locũ ſteteris. Vita nõ eſt imperfecta,ſi honeſta eſt. Vbicũque deſines,ſi bene deſinis,tota eſt. Saepe autem & fortiter deſinendũ eſt,& non ex maximis cauſis. Nam nec hae maximae ſunt, quae nos tenent. Tullius Marcellinus,quẽ optime noueras,adoleſcens quietus & cito ſenex,morbo,& non inſanabili correptus,ſed longo & moleſto & multa imperante,coepit deliberare de morte. cõuocauit cõplures amicos. vnuſquisque aut quia timidus erat, id illi ſuadebat,quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator & blandus,id conſiliũ dabat, quod deliberãti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus. homo egregius,&, vt verbis illum quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus,videtur mihi optime illum cohortatus,Sic enim coepit: Noli,mi Marcelline,torqueri,tãquã de re magna deliberes. Non eſt res magna,viuere. omnes ſerui tui viuunt,omnia animalia. Magnum eſt,honeſte mori,prudenter. fortiter. Cogita quamdiu iam idẽ facias. Cibus,ſomnus,libido. Per hũc circulum curritur. Mori velle non tantum prudẽs,& fortis aut miſer,ſed etiam faſtidioſus poteſt. Non opus erat ſuaſore illi,ſed adiutore. Serui parere nolebant. Primũ detraxit illis metum,& indicauit tunc familiam periculum adire,cum incertũ eſſet,an mors domini volũtaria fuiſſet: alioquin tam mali exempli eſſe prohibere dominũ,quàm occidere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit, non eſſe inhumanum, quemadmodũ coena peracta reliquiae circũſtantibus diuiduntur: ſic peracta vita aliquid porrigi his qui totius vitæ miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi,& liberalis,etiã cũ de ſuo fieret. Minutas itaque ſummulas diſtribuit flentibus ſeruis,& illos vltro cõſolatus eſt. Nõ fuit illi opus ferro,nõ ſanguine, Triduo abſtinuit,& in ipſo cubiculo poni tabernaculum iuſſit.

Solium deinde illatū est, in quo diu iacuit,& calida subinde suffusa paulatim defecit, vt aiebat,nō sine quadā voluptate,quā afferre solet lenis dissolutio animi.nō inexperta nobis quos aliquando liquit animus In fabellam excessi nō ingratā tibi: exitū enim amici tui cognosces,nō difficilem,nec miserum.Quamuis enim mortē sibi conciuerit, tamē mollissime excessit,& vitae elapsus est.Sed ne inutilis quidē haec fabella fuerit.Saepe enim talia exēpla necessitas exigit.Saepe debem⁹ mori nec volumus:morimur,nec volumus.Nemo tam imperitus est,vt nesciat sibi quandoque moriendū: tamē cū prope accesserit,rergiuersatur.tremit,plorat.Nōne tibi videbitur stultissim⁹ omniū, qui fleuerit quòd ante annos mille non vixerat? Æque stultus est,qui flet,quòd post annos mille nō viuet.Haec paria sunt:Non eris,nec fuisti,Vtrunque tempus alienū est.In hoc punctum coniectus es:quod vt extendas,quousque extendes? Quid fles:quid optas?Perdis operā.

Desine fata Deūm flecti sperare precando.

rata &fixa sūt,atque magna & aeterna necessitate ducūtur.Eo ibis,quo omnia eūt.Quid tibi nouum est:ad hanc legem natus es:hoc patri tuo accidit.hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te,hoc omnibus post te.Series inuicta,&nulla mutabilis ope illigat ac trahit cuncta.Quātus te populus mortuo sequetur,quātus comitabitur?Fortior,vt opinor,esses,si multa millia tibi commorerentur. Atqui multa millia hominū & animaliū hoc ipso momento,quo tu mori dubitas,animam variis generibus emittūt.Tu autē nō putabas te aliquando peruenturū ad id,ad quod semper ibas?Nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum virorum me tibi iudicas relaturum?Puerorum referā.Lacon ille memoriae traditur impubes adhuc,qui captus clamabat.Nō seruiam,sua illa Dorica lingua,& verbis fidem imposuit.Vt primū iussus est fungi seruili & contumelioso ministerio,afferre enim vas obscoenū iubebatur,illisum parieti caput rupit. Tā prope libertas est:& seruit aliquis?Ita nō sic perire filium tuum males.quàm per inertiam senē fieri? Quid ergo est,cur perturberis,si mori fortiter etiā puerile est? Puta te nolle sequi,duceris.Fac tui iuris,quod alieni est.Nō sumes pueri spiritū,vt dicas,Nō seruio?Infelix,seruis hominibus,seruis rebus,seruis vitae.Nā vita,si moriendi virt⁹ abest,seruitus est. Ecquid habes propter quod expectes?Voluptates quae te morātur ac retinent,cōsumpsisti:nulla tibi noua est:nulla nō iam odiosa ipsa satietate.quis sit vini,quis mulsi sapor,scis: nihil interest,centum per vesicam tuam an mille amphorae transeant.saccus es. quid sapiat ostreū,quid mullus,optime nosti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactū reseruauit.Atqui haec sūt,à quibus inuitus diuelleris.Quid est aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam?Tāti enim illam putas,vt tardius coenes?solē,si posses,extingueres.Quid enim vnquam fecisti luce dignum?confitere non curiae te,nō fori, nō ipsius naturae rerum desiderio,tardiorem ad moriendum fieri.Inuitus relinquis macellū,in quo nihil reliquisti. Mortem times.at quomodo illam mēdia oblectatione contēnis:Viuere vis.scis enim mori times.Quid porro ista vita non mors est?Cæsar,cū illum transeuntē per Latinam viam,vnus ex custodiarum agmine demissa vsque in pectus vetere barba,rogaret mortem.Nunc enim,inquit,viuis?Hoc istis respondendum est,quibus succursura mors est?Mori times?nūc enim,viuis?Sed ergo,inquit,viuere volo,qui multa honeste facio.inuitus relinquo officia vitae,quib⁹ fideliter & cū industria fūgor. Quid?tu nescis vnū esse ex vitae officiis & mori?Nullū officiū relinquis,[a] Nō enim certus numerus quē debeas explere,finitur.Nulla vita est non breuis.Nam si ad naturam rerum respexeris,etiā Nestoris & [a]Statiliae breuis est,quae inscribi monumēto suo iussit,annis se nonaginta nouē vixisse.Vides aniculam gloriari senectute longa. quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum implere? Quomodo fabula,sic vita: non quàm diu. sed quàm bene acta sit refert. Nihil ad rem pertinet,quo loco desinas.quocunque voles,desine:tantum bonam clausulam impone.

Epistola LXXVIII.

VExari te destillationibus crebris ac febriculis, quae longas destillationes & in consuetudinē adductas sequuntur,eo molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus valetudinis:quod inter initia cōtēpsi.Poterat adhuc adolescentia iniurias ferre, & se aduersus morbos contumaciter gerere:deinde succubui,&eo perductus sū,vt ipse destillarem.Ad summam maciē deductus,saepe impetum cepi abrumpēdae vitae. patris me indulgētissimi senectus retinuit.Cogitaui enim,nō quàm fortiter ego mori possē,sed quā ille fortiter desiderare me posset.Itaque imperaui mihi vt viuerē. aliquando enim & viuere,fortiter facere est. Quae mihi tunc fuerint solatio,dicam si prius hoc dixero, haec ipsa quibus acquiescebā,medicinae vim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia;

& quicquid animũ erexit, etiam corpori prodeſt Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiae acceptũ fero quòd ſurrexi, quòd cõualui: illi vitã debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinẽ amici, quorũ adhortationib⁹, vigiliis, ſermonibus alleuabar. Nihil aeque, Lucili virorũ optime, aegrũ reficit atque adiuuat, quàm amicorum affectus: nihil æque expectationem mortis ac metum ſurripit. Nõ iudicabam me, cum illos ſuperſtites relinquerem, mori: putabam, inquã, me victurũ, nõ cum illis, ſed per illos: nõ effundere ſpiritũ mihi videbar, ſed tradere. Hæc mihi dederũt voluntatem adiuuandi me, & patiendi omne tormentũ. alioqui miſerrimũ eſt, cum animum moriendi proieceris, nõ habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantũ exerceari, monſtrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valitudo: vt legas clarius, & ſpiritum, cuius iter & receptaculũ laborat, exerceas: vt nauiges, & viſcera molli iactione concutias: quibus cibis vtaris: vinũ quando virium cauſa aduoces, quando intermittas, ne irritet & exaſperet tuſſim. Ego tibi illud praecipio quòd nõ tãtũ huius morbi, ſed totius vitæ remediũ eſt. Contẽne mortẽ. Nihil triſte eſt, cum huius metũ effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia ſunt, metus mortis, dolor corporis, intermiſſio voluptatum. De morte ſatis dictum eſt. hoc vnũ dicam, non morbi hunc eſſe, ſed naturæ metum. multorum mortẽ diſtulit morbus: & ſaluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia aegrotas, ſed quia viuis. Iſta te res & ſanatum manet. cũ conua lueris, non mortem, ſed valitudinem effugies. Ad illud nunc proprium incommodũ reuertamur. magnos cruciatus habet morbus. ſed hos tolerabiles interualla faciũt. Nam ſummi doloris intentio inuenit finẽ. Nemo poteſt valde dolere, & diu. ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit, vt dolorẽ aut tolerabilẽ, aut breuẽ faceret. Maximi dolores cõſiſtũt in macerrimis corporis partib⁹. Nerui, articulique, & quicquid aliud exile eſt, acerrime ſaeuit, cũ in arcto vitia cõcepit. Sed cito hae partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittunt, ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in pei⁹, vim ſuã qua viget, admonetq; nos, perdit: ſiue quia corruptus humor cum deſiit habere quò cõfluat, ipſe ſe elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit ſenſũ. Sic podragra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorũque interquieſcit, cũ illa quae torquebat hebetauit: omniũ iſtorum prima [1]verminatio vexat, impetus mora extinguitur, & finis dolendi eſt obtorpuiſſe. Dẽtiũ, oculorũ, auriũ dolor ob hoc ipſum acutiſſimus eſt, quòd in [2]cer anguſta corporis naſcitur: [2] non minus mehercule quàm capitis ipſius. Sed quo incitatior eſt, eo citius in alienationẽ ſtuporẽque cõuertitur. Hoc itaque ſolatium vaſti doloris eſt, quòd neceſſe eſt deſinas illum ſentire, ſi nimis ſenſeris. Illud autẽ eſt quod impetitos in vexatione corporis male habet: nõ aſſueuerunt animo eſſe cõtenti: multũ illis cũ corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudens [b] animũ deducit à corpore. & multũ cũ meliore & diuina parte verſatur: cum hac querula ac fragili, quantũ neceſſe eſt. Sed moleſtum eſt, inquis, carere aſſuetis voluptatib⁹, abſtinere cibo, ſitire, eſurire. Hæc prima abſtinẽtia grauia ſunt: deinde cupiditas relãgueſcit, ipſis per quae cupim⁹ fatigatis, ac deficiẽtibus. Inde moroſus eſt ſtomachus: inde quorũ fuit auiditas, odium eſt. deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autẽ acerbum carere eo quod cupere deſieris. Adiice, quòd nullus nõ intermittitur dolor, aut certe remittitur. Adiice, quòd licet & cauere vẽturũ & obſiſtere imminẽti remediis. Null⁹ enim nõ ſigna praemittit, vtique qui ex ſolito reuertitur. Tolerabilis eſt morbi praeſentia, ſi cõtempſeris id quod extremũ minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi grauiora, & te querelis onerare. leuis dolor eſt, ſi nihil illi opinio adiecerit. Cõra ſi exhortari te coeperis, ac dicere, Nihil eſt, aut certe exiguũ eſt, duremus, iã deſinet: euẽ illũ, dum putas, facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt. non ambitio tantum ad illam reſpicit, & luxuria, & auaritia. Ad opinionẽ dolemus. tam miſer eſt quiſque, quàm redit. Detrahendas preteritorũ dolorum conqueſtiones puto, & illa verba: Nulli vnquã fuit peius. Quos cruciatus, quãta mala pertuli? Nemo me ſurrecturũ putauit. Quoties deploratus ſum à meis, quoties à medicis relictus? In equuleũ impoſiti non ſic diſtrahũtur. Etiã ſi ſunt vera iſta, trãſierũt. Quid iuuat praeteritos dolores retractare, & miſeum eſſe, quia fueris? Quid, quòd nemo nõ multũ malis ſuis adiicit, & ſibi ipſe mẽtitur? Deinde quod acerbum fuit, retuliſſe iucundum eſt. Naturale eſt, mali ſui ſine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria. hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipſis poſitus difficultatibus dicat:

---- Forſan & haec olim meminiſſe iuuabit.

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, ſi ceſſerit. vincet. ſi ſe contra dolorẽ ſuũ inderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in ſe ruinã, cui obſtãdum eſt, iſtud quod

premit,quod impẽdet,quod vrget, si subducere te cæperis,sequetur & grauius incũbet· si contra steteris,& obniti volueris,repelletur.Athletæ quantum plagarum ore, quantũ toto corpore excipiunt?ferunt tamen omne tormentum gloriae cupiditate: nec tantũ quia pugnant,ista patiuntur,sed vt pugnent.exercitatio ipsa tormentũ est.Nos quoque euincamus omnia,quorũ praemium nõ corona,nec palma est,nec tubicen praedicationi nominis nostri silentium faciens, sed virtus & firmitas animi & pax in ceterũ parta, si semel in aliquo certamine debellata fortuna est.Dolorẽ grauẽ sentio.Quid ni sentias, si illum muliebriter tuleris?Quemadmodum pernicioſior est hostis fugientibus,sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti & auerso. Sed graue est.quid? nos ad hoc fortes sumus,vt leuia portemus?Vtrum vis, longum esse morbũ, an concitatũ & breuẽ? Si longus est,habet intercapedinem,dat refectioni locũ: multũ temporis donat.necesse est vt exurgat& desinat.Breuis morbus ac praeceps alterutrũ faciet:aut extinguetur,aut extinguet.Quid autẽ interest,non sit,an nõ sim?In vtroque finis dolendi est. Illud quoque proderit,ad alias cogitationes auertere animum,& à dolore discedere. Cogita quid honeste,quid fortiter feceris: bonas partes tecũ ipse tracta:memoriã in ea quæ maxime miratus es,sparge.tunc tibi fortissimus quisque & victor doloris occurrat.Ille qui dũ varices excisecandas praeberet,legere librũ perseuerauit.Ille qui non desiit ridere,cũ ob hoc ipsũ irati tortores omnia instrumẽta crudelitatis experirẽtur.Non vincetur dolor ratione,qui victus est risu?Quicquid vis,nũc licet dicas,distillationes,& vim continuae tussis egerentem viscerum partes,& febrem praecordia ipsa torrẽtẽ, & sitim,& artus in diuersum articulis exeuntibus tortos:plus flamma,& equuleus,& lamina, & vulneribus ipsis intumescẽtibus,quod illa renouaret & altius vrgeret impressum. inter hæc tamẽ aliquis non gemuit:parum est.non rogauit:parũ est.non respondit:parũ est.risit, & quidem ex animo. vis tu post hoc dolorẽ deridere?Sed nihil,inquit,agere sinit morbus,qui me omnibus abduxit officiis.[c] Corpus tuũ valitudo tenet,non animũ. Itaque cursoris moratur pedes,sutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi esse in vsu solet,suadebis,docebis. audies,disces,quaeres,recordaberis.Quid porro?nihil agere te credis,si temperans aegeris.Ostẽdes morbũ posse superari,vel certe sustineri.Est,mihi crede,virtuti etiã in lecto locus. Non tãtũ arma & acies dant argumẽta alacris animi, indomitique terroribus: & in vestimẽtis vir fortis apparet.Habes quod agas.bene luctare cum morbo.si nihil te coëgerit,si nihil exorauerit,insigne prodis exemplum.Oquàm magna erat gloriae materia,si spectaremur aegri.Ipse te specta,ipse te lauda.Præterea duo sunt genera voluptatũ: corporales morbus inhibet,nõ tamen tollit immo,si verũ aestimes, incitat.magis iuuat bibere sitientẽ.gratior est esurienti cibus. Quicquid ex abstinẽtia cõtigit, auidius excipitur.Illas vero animi voluptates, quæ maiores certioresque sunt,nemo medicus aegro negat:has quisquis sequitur,& bene intelligit,omnia sensuũ blandimenta cõtẽnit.O infelicem ægrum.quare?quia non vino niuem diluit:quia non rigorem potionis suae,quã capaci scypho miscuit, renouat fracta insuper glacie:quia non ostrea illi Lucrina in ipsa mensa aperiuntur:quia nõ circa coenationem eius tumultus coquorum est,ipsos cũ obsoniis locos transferentium:hoc enim iam luxuria cõmẽta est.Ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parum ferueat,coenã culina prosequitur.O infelicem aegrũ! edet quantum concoquat:non iacebit in conspectu aper,vt vilis caro,à mensa relegatus, nec in repositorio eius pectora auium totas enim videre fastidium est,cõgesta ponentur. Quid tibi mali factum est?Coenabis tanquam aeger:immo aliquando tanquã sanus.Sed omnia ista facile perferemus,sorbitionem,aquam calidã, & quicquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magisque animo quàm corpore morbidis: tantum mortem desinamus horrere.Desinemus autem,si fines bonorũ ac malorum cognouerimus.Ita demum nec vita taedio erit,nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest,tot res, varias, magnas, diuinas percensentẽ. in odium illã sui adducere solet iners otium.Rerum naturam peragranti nunquam in fastidiũ veritas veniet: falsa satiabunt.Rursus,si mors accedit & vocat,licet immatura sit,licet mediam praecidat ætatẽ, perceptus longissime fructus est.Cognita est illi ex magna parte natura,scit tempore honesta non crescere. his necesse est videri omnem vitam breuem,qui illã voluptatibus vanis & ideo infinitis metiũtur.His te cogitationib⁹ recrea, & interim epistolis nostris vacando veniet aliquod tempus,quod nos iterum iungat ac misceat:[d] quãtũ libet sit illud longum faciet scientia vtendi.[a] Nam, vt Posidonius ait, vnus dies hominũ eruditorum plus patet, quàm imperiti longissima aetas. Interim tene hoc mordicus: aduersis non succũbere,laetis nõ credere,omnem fortunae licentiam in oculis habere: tanquã quic-

quid poteſt facere, factura ſit. Quicquid expectatum eſt diu, leuius accedit.

Epiſtola LXXIX.

EXPECTO epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliae totius quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam ſaxum eſſe, & quidem non terribile nauigantibus, optime ſcio. Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi forte obſeruaueris (dignum eſt autem vt obſerues) fac nos certiores, vtrum vno tantũ vento agatur in vortices, [a] an omnis tempeſtas aequae mare illud cõtorqueat: & an verum ſit, [b] quicquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, & circa Tauromenitanũ littus emergere. Si hæc mihi preſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, vt in honorẽ meum AEtnam quoque aſcendas: quam conſumi, & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt, [c] quòd aliquanto longius nauigantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis euanuit, & minus vehemens ac largus effertur, ob candẽ cauſam [d] fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem nõ manere eundem: qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exaeſtuat, & alibi paſcitur, in ipſo monte non alimentũ habet, ſed viam. In Lycia regio notiſſima eſt, Epheſtion incolae vocant, [e] perforatum pluribus locis ſolũ, quod ſine vllo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio eſt, & herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantũ vi remiſſa aç languida refulgentibus. Sed reſeruemus iſta, tunc quæſituri, cum tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore mõtis niues abſint, quas ne aeſtas quidem ſoluit, adeo tutae ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quòd iſtã curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Ætnã deſcribas in tuo carmine, & tunc ſolemnem omnibus Poëtis locum attingas: quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obſtitit, quòd iam Virgilius impleuerat. ne Seuerum quidem Corneliũ vterque deterruit. Omnibus praeterea feliciter hic locus ſe dedit: & qui praeceſſerũt, nõ praeripuiſſe mihi videntur quae dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, vtrũ ad conſumptam materiam an ad ſubactam accedas. Creſcit in dies. & inuenturis inuẽta nõ obſtant. Praeterea cõdicio optima eſt vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter inſtructa nouam faciem habent: nec illis manus iniicit tãquam alienis. Sunt enim publica. Iuriſconſulti negant quicquam publicum vſu capi. Aut ego te non noui, aut AEtna tibi ſaliuam mouet. Iã cupis grande aliquid. & par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit: quae tãta in te eſt, vt videaris mihi [f] retracturus ingenij tui vires, ſi vincendi periculum ſit, tãta tibi priorum reuerẽtia eſt. Inter cetera hoc habet boni ſapientia. Nemo ab altero poteſt vinci, niſi dum aſcẽditur. dum ad ſummum peruueneris, paria ſunt. Non eſt incremẽto locus. ſtatur. Numquid ſol magnitudini ſuæ adiicit? Nunquid luna vltra quàm ſolet procedit? Maria non creſcunt: mundus eundem habitũ ac modum ſeruat. Extollere ſe, quae iuſtam magnitudinẽ impleuere, non poſſunt. Quicunque fuerint ſapiẽtes, pares erũt & aequales: habebit vnuſquiſque ex his proprias dotes. Alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquẽdo, alius facũdior. Illud de quo agitur, quod beatũ facit, æquale erit in omnibus. An AEtna tua poſſit ſublabi, & in ſe ruere, an hoc excelſum cacumẽ & conſpicuum per vaſti maris ſpatia deterat aſſidua vis igniũ, neſcio: virtutem nõ flãma, [h] nõ ruina inferius adducet. Hæc vna maieſtas deprimi neſcit, nec proferri vltra, nec referri poteſt. Sic huius, vt cæleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hãc nos conemur educere. iam multum operis effectũ eſt: immo ſi verũ fateri volo, nõ multũ. Nec enim bonitas eſt. peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicentur diem, quibus ſol per caliginem ſplendet? licet contẽtus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc nõ fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cũ emiſſus his tenebris, in quibus volutatur, non tenuiviſu clara proſpexerit, ſed totũ diem admiſerit, & redditus caelo ſuo fuerit, cum receperit locum quẽ occupauit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic etiã antequã hac cuſtodia exſoluatur, cum vitia diſiecerit, pur[g]q; ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili cariſſime, in hoc ire impetu toto: licet pauci ſciãt, licet nemo videat. Gloria, vmbra virtutis eſt: etiã inuitos comitabitur. Sed quemadmodũ aliquãdo vmbra antecedit, aliquando ſequitur. ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe præbet, aliquando in auerſo eſt, maiorque quo ſerior, vbi inuidia ſeceſſit. Quãdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit? reſpuit: nec intellexit, niſi cum perdidit, Rutilij innocẽtia ac virtus lateret, niſi accepiſſet iniuriam: dũ violatur, effulſit. Nunquid nõ ſorti ſuae gratias egit, & exilium ſuum complexus eſt? De

his loquor, quos illustrauit fortuna, dū vexat. Quàm multorū profectus in notitiā euasere post ipsos? quàm multos fama nō excepit, sed eruit? Vides Epicurum, quātopere non tantum eruditiores, sed hæc quoq; imperitorū turba miretur. Hic ignotus ipsis Athenis fuit, [i] circa quas delituerat. Multis itaq; iam annis Metrodoro suo superstes, in quadam epistola, cum amicitiā suam & Metrodori, grata cōmemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit, nihil sibi & Metrodoro inter bona tāta nocuisse, quòd ipsos illa nobilis Græcia nō ignotos solum habuisset, sed pæne inauditos. Numquid ergo nō postea quàm esse desierat, inuentus est? [k] Nūquid nō opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoq; in quadā epistola cōfitetur, se & Epicurū nō satis emicuisse: sed post se & Epicurū, magnū paratumq; nomen habituros, apud eos [l] qui voluissent per eadem ire vestigia. Nulla virtus latet: & latuisse, nō ipsius est damnum. Veniet qui conditam, & sæculi sui malignitate cōpressam dies publicet. Paucis natus est, qui populum ætatis suæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorū superueniēt. Ad illa respice. etiam si omnibus tecum viuentibus silentiū liuor indixerit, venient qui sine offensa, sine gratia iudicēt. Si quod est pretium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit posterorū sermo: tamē etiam nō sentiētes colet ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo & mortuo retulit gratiam, si modo illā bona secutus est fide, si se nō exornauit & pinxit, sed idem fuit, siue ex denuntiato videbatur, siue imparatus ac subito. Nihil simulatio proficit. paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies. veritas in omnem partem sui semper eadem est. Quae decipiunt, nihil habent solidi. Tenue est mendacium: perlucet, si diligenter inspexeris.

Epistola LXXX.

HODIERNO die non tātum meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molestos [1a] ad sphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit, quæ hac ipsa fiducia procedit audacius. Nō crepuit subinde ostium, [2b] non alleuatur velum. licebit [3] vni vadere, quod magis necessariū est per se eunti, & suam sequēti viam. Nō ergo sequor priores? facio. sed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non seruio illis, sed assentior. Magnū tamen verbum dixi, qui mihi silētium promittebam, & sine interpellatore secretum. Ecce ingēs clamor ex stadio profertur, & me nō excutit mihi, sed in huius ipsius rei contētionem trāsfert. Cogito mecum, quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci: quātus ad spectaculum nō fidele & lusorium fiat cōcursus, quāta sit circa artes bonas solitudo: quàm imbecilli animo sint, quorum lacertos humerosq; miramur. Illud maxime reuoluo mecū. si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiā potest, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat, qua solem ardentissimū in feruētissimo puluere sustinēs aliquis, & sanguine suo madens diē ducat: quāto facilius animus corroborari possit, vt fortunæ ictus inuictus excipiat, vt proiectus, vt cōculcatus exsurgat. Corp⁹ enim multis egēt reb⁹, vt valeat. Anim⁹ ex se crescit, se ipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione op⁹ est, multo oleo, lōga deniq; opera: tibi continget virtus sine apparatu, sine impēsa. Quicquid facere te potest bonū, tecū est. Quid tibi opus est vt sis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quàm eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quam mācipia quoque conditionis extremæ, & in his sordibus nata, omni modo exuere conātur? peculium suum, quod cōparauerunt ventre fraudato, pro capite numerant. Tu non concupisces quanticunq; ad libertatem peruenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuā respicis? emi nō potest. Itaque in tabellas vanum conijcitur nomen libertatis: quā nec qui emerunt habēt, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet istud bonum: à te petas. Libera te primum metu mortis. illa nobis primum iugum imponit. Deinde metu paupertatis. Si vis scire quàm nihil in illa mali sit, compara inter se pauperum & diuitum vultus. Sæpius pauper & fidelius ridet. nulla solicitudo in alto est. etiam si qua incidit cura, velut nubes leuis transit. Horum qui felices vocātur, hilaritas ficta est, aut grauis & [4] suppurata tristitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palam esse miseros: sed inter ærumnas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi vtendum est: nec enim vllo efficacius exprimitur hic humanæ vitæ mimus, [c] qui nobis partes has, quas male agamus, assignat. Ille qui in scæna [d] elatus incedit, & hæc resupinus dicit,

[1] En impero Argis. regna mihi liquit Pelops,
Qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Vrgetur Isthmos:

seruus est, [e] quinque modios accepit, & quinque denarios. Ille qui superbus, atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,

Quod nisi quieris Menelae, hac dextra occides:

diurnum accipit,[7] in cœnaculo dormit. Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominum, supraque turbam delicatos lectica suspendit. Omnium istorum personata felicitas est. Contemnes illos, si despoliaueris.[8] Equum empturus, solui iubes stratum, detrahis vestimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateãt: hominem inuolutum æstimas? Mangones, quicquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaque mentibus ornamenta ipsa suspecta sunt: siue crus alligatum, siue brachium aspiceres, nudari iuberes, & ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem insigni capitis decorum? si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, fasciam solue. multum mali sub illa latet. [c] Quid de alijs loquor? si perpendere te voles, sepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipse considera. Nunc qualis sis, alijs credis.

Epistola LXXXI.

QVERERIS incidisse te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligẽtia potest, nisi te malignũ. Nam si hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia. Ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non respondeãt potius, quàm non dentur. Et post malã segetem serẽdum est. Sæpe quicquid perierat assidua infelicis soli sterilitate, vnius anni restituit vbertas. Est tanti, vt gratũ inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certã in beneficijs manũ, vt non sæpe fallatur. Aberrent, vt aliquando hæreãt. Post naufragiũ maria tentãtur: [a] feneratorẽ non fugat à foro [1] decoctor. Cito inerti otio vita torpebit, si relinquendum est quicquid offendit. Te vero benigniorẽ hæc ipsa res faciat. Nam cuius rei euẽtus incertus est, id, vt aliquãdo procedat, sæpe tẽtandũ est. Sed de isto satis multa in ijs libris locuti sumus, qui de Beneficijs inscribũtur. Illud magis quærendũ videtur, quod nõ satis (vt existimo) explicatum est: An is qui profuit nobis, si postea nocuit, paria fecerit, & nos debito soluerit. Adijce si vis & illud: Multo plus postea nocuit, quàm antè profuerat. Si rectam illã rigidi iudicis sententiã quæris, alterũ ab altero absoluet, & dicet: [b] Quamuis iniuria præponderet, tamen beneficijs donetur, quod ex iniuria supereſt. plus nocuit, sed prius profuit. Itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifestiora sunt quàm vt admoneri debeas, quærendũ esse, quàm libenter profuerit, quàm inuitus nocuerit: quoniã animo & beneficia & iniuriæ constant. Nolui beneficiũ dare. Victus sum aut verecũdia, aut instantis pertinacia, aut spe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantum, sed à quali profectum sit voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris excessit, iniuria est. Vir bonus vtrosque calculos sic ponit, vt se ipse circumscribat: beneficio adijcit, iniuriæ demit. Ille alter remissior iudex, quẽ esse me malo, iniuriæ obliuiscì debebit, officij meminisse. Hoc certe, inquã, iustitiæ conuenit, suum cuiq; reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certe malam gratiã. Verum erit istud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. Nam si idem est, beneficio vis iniuriæ extinguitur. Nam cui, etiam si merita non antecessissent, oportebat ignoscì, post beneficia lædenti, plus quàm venia debetur. Nõ pono vtriq; par pretium: pluris æstimo beneficium quàm iniuriam. Non omnes sciunt referre beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba, [2] [c] vtique dum prope est ab accepto, reddere beneficiũ, & pensare: [3] ignorat autem quãtum debeat. Vni sapiẽti notum est, quanti res quæq; taxãda sit. Nam ille de quo loquebar modo, stultus, etiã si bonæ voluntatis est, aut minus quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum est, effundit atq; abijcit. Mira in quibusdam rebus verborum proprietas est: & consuetudo sermonis antiqui quædã efficacissimis & officia docẽtibus notis signat. Sic certe solemus loqui: Ille illi gratiam retulit. Referre est vltro quod debeas afferre. Non dicimus, Gratiam reddidit. Reddunt enim, & qui reposcuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, & qui per alium. Non dicimus, Reposuit beneficiũ, aut soluit: nullum enim nobis placuit, quod aeri alieno conuenit, verbum. Referre, est ad eum à quo acceperis, ferre. Hæc vox significat voluntariam relationem. Qui retulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus quenquam scire gratiam referre, nisi sapientem. Non magis quàm beneficiũ dare quisquam scit, nisi sapiẽs: hic scilicet qui magis dato gaudet, quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere, παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo scit præter sapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori suo, reponere quisquam scit alius? nec cum emit aliquã rem, pretium venditori persoluere? Sed ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere Epicurum.

Metrodorus certe ait, solum sapiẽtem referre gratiam scire. Deinde idem admiratur, cũ dicimus, Solus sapiẽs scit amare, solus sapiẽs amicus est. Atqui & amoris & amicitiæ pars est, referre gratiam. immo hoc magis vulgare est, & in plures cadit, quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur, quòd dicimus fidem nisi in sapiẽte non esse: tanquã nõ ipse idẽ dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam nescit? Desinant itaq; infamare nos, tanquã incredibilia iactantes: & sciant apud sapientem esse ipsa honesta, apud vulgũ simulacra rerũ honestarũ & effigies. Nemo referre gratiã scit, nisi sapiẽs. Stultus quoque vtcunque scit, & quemadmodũ potest referat. scientia illi potius quàm voluntas desit. Velle non discitur. Sapiẽs intra se omnia cõparabit. Maius enim aut minus fit (quamuis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domũ infusæ, quod opportune dati mille denarij. Multũ enim interest, donaueris, an succurreris: seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpe quod datur, exiguum est: quod sequitur ex eo, magnum. [d] Quãtum autem existimas interesse, vtrũ aliquis quod dederat, sumpserit, an beneficium acceperit, vt daret? Sed ne in eadem quæ satis scrutati sumus, reuoluamur, in hac cõparatione beneficij & iniuriæ vir bonus iudicabit quidem quod erit æquissimũ, sed beneficio fauebit, in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti persona solet afferre in rebus eiusmodi. Dedisti mihi beneficiũ in seruo, iniuriã fecisti in patre: seruasti mihi filiũ, sed patrem abstulisti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, prosequetur. Etsi pusillũ erit, quod interfit, dissimulabit. [e] Etiam si multũ fuerit, si id donari salua pietate ac fide poterit, remittet, id est, si ad ipsũ tota pertinebit iniuria. Sũma rei hæc est: Facilis erit in cõmutando: patietur plus imputari sibi: inuitus beneficiũ per cõpensationem iniuriæ soluet: in hãc partẽ inclinabit, huc verget, vt cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, si quis beneficiũ libẽtius accipit quàm reddit. Quãto hilarior est qui soluit, quàm qui mutuatur; tãto debet lætior esse, qui se maximo aere alieno accepti beneficij exonerat, [f] quàm qui cũ maxime obligatur. Nã in hoc quoque falluntur ingrati, quòd creditori quidem præter sortem extra ordinem numerãt, beneficiorum autem vsum esse gratuitũ putãt. [g] Et illa crescunt mora: tantoq; plus soluẽdum est, quãto tardius. Ingratus est, qui beneficium reddit sine vsura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio cum conferẽtur accepta & expensa. Omnia facienda sunt, vt quàm gratissimi simus. [h] Nostrum enim hoc bonũ est, non quẽadmodum iustitia, vt vulgo creditur, ad alios pertinẽs: maxima pars eius in se redit. Nemo nõ cum alteri prodest, sibi profuit. Nõ eo nomine dico, quòd volet adiuuare adiut°, protegere defensus, quòd bonum exẽplum circuitu ad facientẽ reuertitur: sicut mala exempla recidunt in auctores, [i] nec vlla miseratio cõtingit his, qui patiũtur iniurias, quas posse fieri, faciendo docuerunt: sed quòd virtutũ omnium pretium in ipsis est. Non enim exercẽtur ad præmiũ. Recte facti, fecisse merces est. Gratus sum: nõ vt alius mihi libentius præstet, priori irritatus exẽplo, sed vt rem iucundissimam ac pulcherrimam faciam. Gratus sum: non quia expedit, sed quia iuuat. Hoc vt scias ita esse, si gratũ esse non licebit, nisi vt videar ingratus, si reddere beneficium nõ aliter quàm per speciem iniuriæ potero, æquissimo animo ad honestum consilium per mediam infamiam tẽdam. Nemo mihi videtur pluris æstimare virtutem, nemo illi magis esse deuotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conscientiã perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo quã alteri° bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatissimo animi statu profecta, gratum fuisse. Nam si malitia miseros facit, virt° beatos, gratũ autem esse virtus est, rem vsitatam reddidisti, inæstimabilem consecutus es, conscientiã grati: quæ nisi in animum diuinum, fortunatumq; non peruenit. In contrariũ autem huic affectum summa infelicitas vrget [k] Nemo si ingratus est, non miser erit: non differo illũ, statim miser est. Itaque ingrati esse vitemus, non aliena causa, sed nostra. Minimũ ex nequitia leuissimumque ad alios redundat: [l] quod pessimum ex illa est. & (vt ita dicam) spississimum, domi remanet, & premit habentem: quẽadmodum Attalus noster dicere solebat, Malitia ipsa maximã partem veneni sui bibit. [m] Illud venenũ quod serpentes in alienam perniciem proferũt, sine sua continẽt, non est huic simile: hoc habẽtibus pessimũ est. Torquet ingratus se, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus est, & extenuat: iniurias vero dilatat atq; auget. Quid autem eo miserius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contra sapiẽtia exornat omne beneficiũ, ac sibi ipsi commendat, & se assidua eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas est, & hæc brevis, dum accipiunt beneficia: ex quibus sapienti longum gaudiũ manet, ac perẽne. Non enim illum accipere, sed accepisse delectat: quod immortale est, & assiduũ. Illa contemnit, quibus læsus est: nec obliuiscitur per negligen-

tiam,ſed volēs.Non vertit omnia in peius:[n] ſed nec quærit cui imputet casū,& peccata hominū ad fortunā potius refert.Non calumniatur verba,nec vultus: quicquid accidit, benigne interpretando leuat nec offensæ potius quàm beneficij meminit:quantum potest in priore ac meliore ſe memoriæ detinet; nec mutat animū aduersus bene meritos, niſi multum malefacta præcedāt,& manifestū etiā conniuenti discrimen est: tūc quoq; in hoc duntaxat,vt talis ſit poſt maiorem iniuriam,qualis ante beneficium. Nam cū beneficio par est iniuria,aliquid in animo beneuolētiæ remanet. Quemadmodū reus ſententijs paribus abſoluitur,& ſemper quicquid dubiū est,humanitas inclinat in melius:ſic animus ſapiētis,vbi paria maleficijs merita ſunt,desinet quidem debere, ſed non desinet velle debere:[o] & hoc facit,quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt. Nemo autē gratus esse potest,niſi cōtemſerit iſta,propter quæ vulgus inſanit.Si referre vis gratiam,& in exiliū eundum est,& effundendus ſanguis,& ſuſcipienda egeſtas.& ipſa innocētia ſæpe maculanda,indigniſq; obijciēda rumoribus. Non paruo ſibi cōſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus,quàm beneficium,quamdiu petimus:nihil vilius,cum accepimus. Quæris, quid ſit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiēdorum.[p] Cogitamus non quid impetratū, ſed quid impetrādum ſit. Abſtrahūt à recto diuitiæ, honores, potētia,& cetera,quæ opinione noſtra cara ſunt,pretio ſuo vilia. Neſcim' æſtimare res: de quibus non cū fama,ſed cū rerū natura deliberandum est. Nihil habent iſta magnificū,quo mentes in ſe noſtras trahāt,præter hoc,quòd mirari illa conſueuimus. Nō enim quia concupiſcenda ſunt,laudantur; ſed concupiſcūtur,quia laudata ſunt & cū singulorū error publicum fecerit,ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus,[q] ſic & in hoc fidem populo demus,nihil esse grato animo honesti'. Omnes hoc vrbes,omnes etiā ex barbaris regionibus gentes conclamabūt. In hoc bonis maliſq; conueniet. Erunt qui voluptates laudent,erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad ſummum bonum admittet,alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas: nihil esse eo locupletius,cui quod donet fortuna non inuenit.In tanta iudiciorum diuerſitate,referendam bene merentibus gratiam,omnes vno tibi,quod aiunt,ore affirmabunt: in hoc tam diſcors turba conſentiet, cum interim iniurias pro beneficijs reddimus. Et prima cauſa est, cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus esse non potuit. Eo perductus est furor,vt periculoſiſſima res ſit,beneficia in aliquem magna conferre. Nam quia putat turpe non reddere,non vult esse cui reddat. Tibi habe quod accepiſti.Non repeto: non exigo. Profuiſſe tutum ſit.Nullum est odium perniciosius,[r] quàm beneficij violati pudere.

Epiſtola LXXXII.

DEsti iam de te esse ſolicitus. Quem,inquis,deorum ſpōſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit,animū,recti ac boni amatorē. In tuto pars tui melior est. potest fortuna tibi iniuriā facere,quod ad rem magis pertinet,nō timeo ne tu facias tibi.[s] I,qua cœpiſti: & in iſto te vitæ habitu cōpone,placide,nō molliter.[t] Male mihi esse malo,quā molliter. Male[a] nūc ſic excipe,quemadmodū à populo ſolet dici,dure,aſpere,laborioſe. Audire ſolemus ſic quorūdam vitā laudari,quibus inuidetur: Molliter viuit.[b] hoc dicūt, malus est.Paulatim enim effeminatur animus, atq, in ſimilitudinē otij ſui & pigritiæ,in qua iacet,ſoluitur. Quid ergo?viro nō vel obrigeſcere ſatius est? Deinde delicati timent mortem,cui vitam ſuam fecereſimilem.Multū interest inter otiū.& conditiuum.Quid ergo,inquis, nō ſatius est vel ſic iacere, quàm iſtis officiorū vorticibus volutari?[u] Vtraq; res letalis est,& contractio,& torpor.Puto,æq; qui in odoribus iacet mortuus est,quàm qui rapitur vnco.Otiū ſine litteris mors est,& hominis viui ſepultura.Quid deniq; prodest ſeceſſiſſe,tanquā non trans maria nos ſolicitudinum cauſæ perſequātur? Quæ latebra est,in quā non intret metus mortis? Quæ tam munita,& in altū ſubducta vitæ quies, quam non dolor territet? Quocunq; te abdideris,mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt,quæ circūeunt nos,quæ aut fallant,aut vrgeant.Multa intus.quæ etiā in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda est,inexpugnabilis murus, quē fortuna multis machinis laceſſitū nō tranſit.[b] In inſuperabili loco ſtat animus,qui externa deſeruit,& arce ſe ſua vindicat: infra illum omne telū cadit.Non habet,vt putamus,fortūna longas manus:neminem occupat,niſi hærentem ſibi. Itaq; quantum poſſumus,ab illa reſiliamus: quod ſola præſtabit ſui naturæque cognitio. Sciat quo iturus ſit,vnde ortus:quod illi bonū,quod malum ſit:quid petat,quid deuitet: quæ ſit illa ratio,quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatum manſueſcit inſania, timorū ſæuitia compeſcitur. Hæc quidā putāt ipſos etiā ſine philoſophia repreſſiſſe: ſed cum ſecuros aliquis

casus expertus est, exprimitur sera confessio. Magna verba excidunt: cum tortor poposcit manum, cum mors propius accessit. Possis illi dicere: Facile prouocabas mala absentia. Ecce dolor, quem tolerabilem esse dicebas: Ecce mors, contra quam multa animose locutus es: sonant flagella, gladius micat.

Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmũ assidua meditatio: si non verba exercueris, sed animũ: si contra mortem te præparaueris: aduersus quã non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi persuadere tentauerit, mortem malũ nõ esse. Libet enim, Lucili virorũ optime, ridere ineptias Græcas, quas nõdum, quãuis mirer, excussi. Zeno noster hac collectione vtitur: Nullum malum glorioſum est: mors autẽ glorioſa est: mors ergo nõ est malum. Profeciſti. liberatus ſum metu. Post hæc nõ dubitabo porrigere ceruicem. Nõ vis seuerius loqui, nec morituro risum mouere? Nõ mehercule facile tibi dixerim, vtrũ ineptior fuerit, qui se hac interrogatione iudicauit mortis metũ extinguere, an qui hoc tãquam ad rem pertineret, conatus est soluere. Nam & ipse interrogationẽ cõtrariam opposuit, ex eo natam, quòd mortem inter indifferẽtia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocãt. Nihil, inquit, indifferẽs glorioſum est: mors autem glorioſum est: ergo mors nõ indifferẽs. Hæc interrogatio vides vbi obrepat. mors nõ est glorioſa, sed fortiter mori glorioſũ est: & cum dicit, indifferens nihil glorioſum est, cõcedo tibi, ita vt dicã, nihil glorioſum esse, nisi circa indifferentia: indifferentia autẽ esse dico, nec bona, nec mala, tanquã morbum, dolorem, paupertatem, exiliũ, mortẽ: nihil horum per se glorioſum est, nihil tamen sine his. Laudatur enim nõ paupertas, sed is quẽ nõ submittit, nec incuruat. [c] Laudatur non exiliũ, sed qui hoc nõ doluit. Laudatur nõ dolor, sed ille quem nihil coëgit dolor. Nemo mortẽ laudat, sed eum cui mors ante abstulit animũ, quàm cõturbauit. Omnia ista per se non sunt honesta, nec glorioſa: sed quicquid virtus ex illis adijt, tractauitque, honestũ & glorioſum facit. Illa in medio posita sunt. Interest, vtrum malacia illis an virtus manũ admouerit. Mors enim illa quæ in Catone glorioſa est, in Bruto statim turpis est & erubescẽda. [4] Hic est enim Brutus, qui cum periturus mortis moras peteret, ad exonerandũ vẽtrem secessit, & euocatus ad mortem, iussusq; præbere ceruicem. Præbebo, inquit, ita viuam. Quæ demẽtia est fugere, cum retro ire non possis? Præbebo, inquit, ita viuã. pæne adiecit, vel sub Antonio. O hominem dignũ, qui vitæ dederetur. Sed, vt cœperã dicere, vt des ipsam mortẽ nec malum esse, nec bonũ, Cato illa honestissime vsus est, turpissime Brutus. Omnis res, quod nõ habuit decus, virtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus. hoc idem obscurissimũ est nocte. Dies illi lucẽ infundit, nox eripit. Sic istis quæ à nobis indifferẽtia ac media dicuntur, diuitijs, viribus, formæ, honoribus, regno: & cõtra, morti, exilio, malæ valetudini, doloribus, quæq; alia aut minus aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Massa per se nec calida, nec frigida est. In fornacẽ coniecta concaluit: in aquã remissa refrixit. Mors honesta est, per illud quod honestum est. Id est virtus, & animus externa contẽnens. Est & horum, Lucili, quæ appellamus media, grãde discrimen. Non enim sic mors indifferens est, quomodo vtrũ capillos pares habeas. Mors inter illa est, quæ mala quidem non sunt, tamen habẽt mali speciem. Sui amor est, & permanendi conseruandiq; se insita voluntas, atq; aspernatio dissolutionis, quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui assuesc[9] rerum copia educere. Illa quoque res morti nos alienat, quòd hæc iam nouimus: illa ad quæ transituri sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarũ metus est, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamsi indifferens mors, non tamen inter ea est quæ facile negligi possint. Magna exercitatione durandus est animus, vt conspectum eius accessumque patiatur. Mors contemni debet, magis quàm solet. multa enim de illa credimus. Multorum ingenijs certatum est ad augendam eius infamiam. Descriptus est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingens ianitor Orci

Ossa super recubans antro semesa cruento,
Aeternum latrans exangues territat vmbras.

[d] Sed etiam cũ persuaseris ista fabulas esse, nec quicquã defunctis supereſſe quod timeãt, subit alius metus. Æq; enim timent, ne apud inferos sint, quàm ne nusquam. His aduersantibus quæ nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortẽ, quid ni glorioſum sit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ nunquã ad virtutem exsurget, si mortem malum esse crediderit: exsurget, si putabit indifferẽs esse. Non recipit rerũ natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malũ iudicat. pigre veniet, & cunctãter. Nõ est autem glorioſum, quod ab inuito & tergiuersante fit. Nihil facit virtus, quia necesse est. Adijce

nunc,quod nihil honeſte fit,niſi cui totus animus incubuit atque affuit, cui nulla parte ſui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur,aut peiorum metu fit,aut ſpe bonorum, ad quæ peruenire tanti ſit, deuorata vnius mali patientia. Diſſident inter ſe iudicia facientis. Hinc eſt, quod iubeat propoſita perficere: illinc, quod retrahat, [c] & ab re ſuſpecta ac periculoſa fuget. Igitur in diuerſa diſtrahitur. Si hoc eſt,perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

[6] *Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito.*

[f] Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximẽdũ hoc è pectore eſt: alioquin hæſitabit impetũ moratura ſuſpicio. Trudetur in id,quod inuadẽdum eſt. Noſtri quidem videri volũt Zenonis interrogationem veram eſſe, fallacem autem alterã & falſam,quæ illi opponitur. Ego nõ redigo iſta ad legẽ Dialecticam, & ad illos artificij veternoſiſſimi nodos: totũ genus iſtud exturbandum iudico,quo circũſcribi ſe qui interrogatur,exiſtimat,& ad confeſſionem perductus aliud reſpondet,aliud putat. Pro veritate ſimplicius agendũ eſt: contra metum fortius. Hæc ipſa quæ voluũtur ab illis, ſoluere malim & expendere,vt perſuadeam,non vt imponam. In aciem educturus exercitũ, pro coniugibus ac liberis mortem obiturũ,quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totũ Reip. bellum in vnam transferẽtes domum. Laconas tibi oſtẽdo,in ipſis Thermopylarũ anguſtijs poſitos,g nec victoriã ſperantes,nec reditum. Ille locus illis ſepulchrũ futurus eſt. Quemadmodum exhortaris,vt totius gentis ruinam,obiectis corporibus excipiant,& vita potius quàm loco cedant? Dices,quod malum eſt,glorioſum non eſt. Mors glorioſa eſt: mors ergo non malum. O efficacem contionem. Quis poſt hãc dubitet ſe infeſtis gerere mucronibus,& ſtans mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus eſt? Sic,inquit,cõmilitones prandete,tanquam apud inferos cœnaturi. Non in ore creuit cibus,non hæſit in faucibus,non elapſus eſt manibus. Alacres illi & ad prandiũ proceſſerunt, & ad cœnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cum per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent,ſic allocutus eſt? Ire commilitones illo neceſſe eſt: redire non eſt neceſſe. Vides quàm ſimplex & imperioſa virtus ſit. Quem mortalium circumſcriptiones noſtræ fortiorem facere,quem erectiorem poſſunt? Frangunt animum, qui nunquam minus cõtrahendus eſt,& in minuta ac ſpinoſa cogendus,quàm cum aliquid grande cõponitur. Non trecentis,ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. Quomodo illos docebis malum non eſſe? Quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur,euinces? Quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? Quid dices quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hũc timendi conſenſum, quibus ingenij viribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis auertes? Verba mihi captioſa componis,& interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpẽtem illum in Africa ſæuum,& Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem,fruſtra ſagittis fundiſq; petierunt. [h] Ne Python quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrum, & quicquid humanæ torſerant manus, reijceret. molaribus demum fracta ſaxis eſt. & aduerſus mortem tu tam minuta iacularis? Subula leonem excipis. Acuta ſunt iſta quæ dicis. Nihil eſt acutius ariſta. Quædam inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit.

Epiſtola LXXXIII.

SINGVLOS dies tibi meos,& quidem totos,indicari iubes. Bene de me iudicas,ſi nihil eſſe in illis putas quod abſcondam. Sic certe viuendũ eſt, tanquam in conſpectu viuamus: ſic cogitandum,tãquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit. & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretũ? Nihil Deo cluſum eſt. Intereſt animis noſtris,& cogitationibus medijs interuenit. [a] Sic interuenit dico,tanquã aliquãdo diſcedat. Faciã ergo quod iubes,& quid agam,& quo ordine,libẽter tibi ſcribã. obſeruabo me protinus: & quod eſt vtiliſſimum,diem mecũ recognoſcã. Hoc nos peſſimos facit,quòd nemo vitam ſuã reſpicit. Quid facturi ſimus,cogitamus,& id raro: quid fecerimus,nõ cogitamus. Atqui cõſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. Nemo ex illo quicquam mihi eripuit: totus inter ſtratũ lectionemq; diuiſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti. nõ magno mihi conſtat. cũ me moui,laſſus sũ. Hic autẽ exercitationis,etiã fortiſſimis,finis eſt. [i] Progymnaſios meos quæris? vnus mihi ſufficit,Earinus,puer(vt ſcis)amabilis: ſed mutabitur. Iã aliquẽ teneriorem quæro. Hic quidem ait,nos eandem criſin habere,quia vtriq; dentes cadunt. ſed iam vix illum aſſequor currentem, & intra pauciſſimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnũ interuallum fit,inter duos itinere diuerſo eũtes. eodẽ

tempore

tempore ille ascendit, ego descendo: nec ignoras, quãto ex his velocius alterum fiat. Mẽtitus sum: iã enim ætas nostra non descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernũ certamẽ nobis cesserit, quaeris? Quod raro cursoribus euenit. [a] Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis quàm exercitatione in frigidam descẽdi. Hoc apud me vocatur parũ calda. Ille tantus Psychrolustes, qui Kalendis Ianuariis in Euripũ saltabam, qui anno nouo quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginẽ desilire, primũ ad Tiberim trãstuli castra: deinde ad hoc solium, quod cũ fortissimus sum, & omnia bona fide fiũt, sol temperat, non multum mihi ad balneũ supereſt. Panis deinde siccus, & sine mensa prandiũ: post quod non sunt lauãdæ manus. Dormio minimum. Consuetudinem meã nosti. [b] Breuissimo somno vtor, & quasi [c] interiũgo. Satis est mihi vigilare desiisse. Aliquãdo dormisse me scio, aliquando suspicor. Ecce Circensiũ obstrepit clamor: subita aliqua & vniuersa voce feriuntur aures meae. Nec cogitationem meã excutiunt, nec interrumpunt quidem, fremitum patientissime fero, multae voces, & in vnũ confusæ, pro fluctu mihi sunt, aut vento siluã verberante, & ceteris sine intellectu sonãtibus. Quid ergo est? nũc cui animum adiecerim, dicam. Supereſt ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi voluerint prudẽtissimi viri, qui rerũ maximarum probationes leuissimas & perplexas fecerũt, quae vt sint verae mẽdacio tamẽ similes sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, huius sectae fortissimæ ac sanctissimae cõditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonũ non futurum ebrium. Ebrio secretum sermonẽ nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodũ opposita interrogationes imili derideatur, attẽde. Satis enim est, vnã ponere exmultis. Dormienti nemo secretum sermonem committit: viro bono autẽ committit: ergo vir bon[9] nõ dormit. Quo vno modo potest, Posidonius Zenonis nostri causã agit: sed ne sic quidem, vt existimo, agi potest. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cũ aliquis vino grauis est, & impos sui: altero, si solet ebri[9] fieri, & huic obnoxius vitio est. Hũc à Zenone dici qui soleat fieri ebrius, non qui sit. Huic autem neminem cõmissurũ arcana, quæ per vinum eloqui possit quod est falsum. Prima enim illa interrogatio cõplectitur eũ qui est ebrius, non eum qui futurus est. Plurimum enim interesse cõcedes inter ebriũ & ebriosum. Potest & qui ebrius est, tunc primum esse, nec habere hoc vitiũ: & qui ebriosus est, sæpe extra ebrietatẽ esse. Itaque id intelligo, quod significari verbo isto solet: praesertim cum ab homine diligentiam professo ponatur, & verba examinante. Adiice nũc, quòd si hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæsiuit locum fraudi: quod faciendum non est, vbi veritas quaeritur. [c] Sed sanè hoc senserit: quod sequitur, falsum est, ei qui soleat ebrius fieri, non cõmitti sermonem secretũ. Cogita enim quàm multis militibus, non semper sobriis, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mãdauerit. De illa C. Caesaris caede, illius dico qui superato Pompeio Rempublicã tenuit [d] tam creditum est Tillio Cimbro, quàm C. Cassio. Cassius tota vita aquam bibit. Tillius Cimber & nimius erat in vino, & [8] scordalus. in hanc rem iocatus est ipse: Ego, inquit, quemquam feram, qui vinum ferre non possum? Sibi quisque nunc nominet eos, quibus scit & vinum male credi, & sermonem bene. Vnum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Instruenda est enim vita exemplis illustribus. Non semper confugiamus ad vetera. [9] L. Piso, vrbis custos, [c] ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in conuiuio exigebat: vsque in horã sextam fere dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officiũ tamẽ suum, quo tutela vrbis continebatur, diligentissime administrauit. Huic & diuus August[9] dedit secreta mãdata, cũ illũ praeponeret Thraciae, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in vrbe & suspecta relinqueret & inuisa, puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cosso fecit vrbis praefectum, virum grauem, moderatum, sed mersum vino, & madentem: adeo, vt ex senatu aliquãdo, in quem è cõuiuio venerat, oppressus inexcitabili somno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa sua manu scripsit. quae committenda ne ministris quidem suis iudicabat. nullum Cosso aut priuatum secretum, aut publicũ elapsum est: Itaque declamationes istas de medio remoueamus. Non est animus in sua potestate, ebrietate deuinctus. Quemadmodũ musto dolia ipsa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in summam partem vis caloris eiectat: sic vino exaestuante, quicquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne secretũ quidem. quod suum alienumque est, pariter effundũt. Sed quamuis hoc soleat accidere, ita & illud solet, vt cũ his quos scimus libentius bibere, de rebus necessariis deliberemus. Falsũ est ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur,

ei qui ſoleat ebrius fieri, non dari tacitũ. Quãto ſatius eſt, aperte accuſare ebrietatem, & vitia eius exponere? quae etiam tolerabilis homo vitauerit, nedũ perfectus ac ſapiẽs: cui ſatis eſt ſitim extinguere: qui etiam ſi quãdo orta eſt hilaritas, aliena cauſſa producta lõgius, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nã de illo videbimus, an ſapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebriis ſolita. Interim ſi hoc colligere vis, virum bonũ nõ debere ebrium fieri, cur ſyllogiſimis agis? dic quàm turpe ſit, plus ſibi ingerere quàm capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſurã: quàm multa ebrij faciant, quibus ſobrij erubeſcãt: nihil aliud eſſe ebrietatem, quàm voluntariam inſaniã. [f]Extende in plures dies illum ebriũ habitum: nunquid de furore dubitabis? Nũc quoque nõ eſt minor, ſed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplũ, qui Clitum cariſſimũ ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit, [g] & intellecto facinore, mori voluit, [10] certe debuit. Omne vitiũ ebrietas & intẽdit & detegit: obſtãtem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccãdi, quàm bona voluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animũ nimia vis vini, quicquid mali latebat, emergit. Nõ facit ebrietas vitia, ſed prodit. tũc libidinoſus ne cubiculũ quidẽ expectat, ſed cupiditatibus ſuis quantũ petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbũ profitetur ac publicat: tunc petũlans nõ linguam, non manum cõtinet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido. omne vitiũ detegitur & prodit. Adiice illam ignorationẽ ſui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errãtem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbine circũ agẽte totam domum: ſtomachi tormenta, cũ efferueſcit merum. ac viſcera ipſa diſtendit. Tũc tamẽ vtcunque tolerabile eſt, dũ illi vis ſua eſt. Quid cum ſomno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gẽtes, bellicoſasque, hoſtibus tradidit: haec multorũ annorũ pertinaci bello defenſa moenia patefecit: hæc contumaciſſimos, & iugum recuſantes, in alienum egit arbitriũ: haec inuictos acie mero domuit. Alexãdrũ, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prœlia, tot hiemes, per quas, victa temporũ locorũque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutũ dimiſerunt: intemperantia bibendi, & ille Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quae gloria eſt, capere multũ? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſauerint, cũ ſuperſtes toti conuiuio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, & nemo tã vini capax fuerit, vinceris à dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quàm ebrietas, nec minor vino Cleopatrae amor? Hæc illum res hoſtem reipublicae, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelẽ fecit, cũ capita principum ciuitatis coenanti referrẽtur, cũ inter apparatiſſimas epulas luxusque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cũ vino grauis, ſitiret tamen ſanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, etiã ſi ſobrius faceret: quanto intolerabilius, quòd hæc in ipſa ebrietate faciebat? Fere vinolentiam crudelitas ſequitur. [h] violatur enim exaſperaturque ſanitas mẽtis. Quemadmodũ difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij ſolis offenſionem: ita ebrietates cõtinuae efferant animos. [i] Nam cum ſaepe apud ſe non ſint, conſuetudine inſaniae durata vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem oſtende rebus, non verbis: quod facillimum eſt. Proba iſtas, quae voluptates vocantur, vbi tranſcenderint modum, poenas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, ſapiẽtem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulẽtus ſit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, nec opio ſumpto dormiturum, nec elleboro accepto quicquid in viſceribus haerebit, eiecturum, deiecturumque. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat: quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?

Epiſtola LXXXIIII.

ITINERA iſta quæ ſegnitiam mihi excutiunt, & valitudini meæ prodeſſe iudico, & ſtudiis. Quare valitudinem adiuuẽt, vides. cum pigrum me, & negligentẽ corporis, litterarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studiis quare proſint. indicabo. [a] A lectionibus receſſi. Sunt autem, vt exiſtimo, neceſſariae. Primum, ne ſim me vno contẽtus: deinde, vt cum ab aliis quaeſita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitẽ de inueniendis. Alit lectio ingenium: & ſtudio fatigatum, nõ ſine ſtudio tamen, reficit. Nec ſcribere tãtum, nec tantũ legere debemus. Altera res contriſtabit, & vires exhauriet: de ſtylo dico: altera ſoluet ac diluet. [b] Inuicem hoc illo commutandum eſt, [c] & alterũ altero temperãdum: vt quicquid lectione collectũ eſt, ſtilus redigat in corpus. Apes (vt aiunt) debemus

imitari,quae vagãtur,& flores ad mel faciendũ idoneos carpunt: deinde quicquid attulere, disponunt,ac per fauos digerunt:&,vt Virgilius noster ait.

--liquentia mella
Stipant,& dulci distendunt nectare cellas.

De illis non satis constat,vtrum succum ex floribus ducant,qui protinus mel sit:an quæ collegerunt,in hunc saporẽ mixtura quadã & proprietate spiritus sui mutent. Quibusdam enim placet,non faciendi mellis scientiam esse illis,sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arũdinũ foliis,quod aut ros illius cæli, aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In nostris quoque herbis vim eandem,sed minus manifestã & notabilem poni,quam persequatur &cõtrahat animal huic rei genitum. Quidã existimãt, conditura & dispositione in hãc qualitatẽ verti,quæ ex tenerrimis virentiũ florentiumque decerpserint,non sine quodã,vt ita dicã, fermento, quo in vnũ diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud,quàm de quo agitur,abducar,nos quoque apes debemus imitari,&quæcũque ex diuersa lectione congessimus,separare. melius enim distincta seruãtur. Deinde abhibita ingenij nostri cura & facultate,in vnum saporem varia illa libamenta cõfundere:vt etiã si apparuerit vnde sumptũ sit,aliud tamẽ esse quàm vnde sumptum est, appareat:quod in corpore nostro videmus sine vlla opera nostra facere naturã. Alimẽta quae accepimus,quandiu in sua qualitate perdurant,& solida innatãt stomacho, onera sunt. At cum ex eo quod erant,mutata sunt,tunc demum invires & in sanguinem transeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia,praestemus:vt quæcunque hausimus,non patiamur integra esse,ne aliena sint:sed concoquamus illa: alioquin in memoriã ibunt, non in ingenium. Assentiamur illis fideliter & nostra faciamus:vt vnũ quiddã fiat ex multis: sicut vnus numerus fit ex singulis, cum minores summas dissidentes computatio vna cõprehendit. Hoc faciat animus noster. Omnia quibus est adiutus,abscondat: ipsum tantum ostendat,quod effecit.[d] Etiam si alicui[e] in te cõparebit similitudo,quãm admiratio tibi altius fixerit,similem esse tevolo quomodo filium,non quomodo imaginem. Imago res mortua est. Quid ergo? nõ intelligetur cuius imiteris orationẽ? cuius argumentationẽ? cuius sententias? Puto aliquando[e] ne intelligi quidẽ posse,si magni viri:[f] nec enim omnibus quae ex quoque velut exemplaria traxit,formã suam impressit,[g] vt in vnitatem illã competant. Nõ vides quàm multorum vocibus chorus constet? vnus tamẽ ex omnibus son[e] redditur. aliqua illic acuta est,aliqua grauis,aliqua media. accedũt viris foeminæ:interponuntur tibiæ:singulorum illic latent voces:omniũ apparent. De choro dico, quẽ veteres philosophi nouerant. In comessationibus nostris plus cantorũ est,quàm in theatris olim spectatorum fuit. cum omneis vias ordo canentiũ impleuit,[h] & cauea aeneatoribus cincta est,& ex pulpito omne tibiarum genus organorumque cõsonuit,fit cõcentus ex dissonis. Talẽ animum esse nostrum volo,vt multæ in illo artes, multa præcepta sint,multarum aetatum exempla,sed in vnum conspirata. Quomodo, inquis,hoc effici poterit? assidua intentione. si nihil egerimus,nisi ratione suadẽte. hanc si audire volueris, dicet tibi:Relinque ista iamdudum,ad quae discurritur. Relinque diuitias, aut periculum possidentium,aut onus. Relinque corporis atque animi voluptates. molliunt & eneruant. Relinque ambitum. tumida res est,vana,ventosa. nullum habet terminum. tam solicita est,ne quem ante se videat,[i] quàm ne se post alium. laborat inuidia, & quidẽ duplici. Vides autem quàm miser[k] sit is,cui inuidetur,si & inuidet. Intueris illas potentium domos,illa tumultuosa,rixa salutãtiũ,limina? multũ habẽt cõtumeliarũ,vt intres:pl[9],cũ intraueris. Praeteri istos gradus diuitum, & magno aggestu suspensa vestibula. Non in prærupto tantum istic stabis,sed in lubrico. Huc potius te ad sapiẽtiam dirige,[l] tranquillissimasque res & simul amplissimas pete. Quaecunque videtur eminere in rebus humanis,quamuis pusilla sint,& comparatione humillimorum extent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragosa in fastigium dignitatis via est. At si conscendere hunc verticem libet, cui se fortuna submisit, omnia quidem sub te quae pro excelsissimis habentur,aspicies,sed tamen venies ad summa per planum.

Epistola LXXXV.

PEPERCERAM tibi,& quicquid nodosi adhuc supererat,praeterieram, contentus quasi [2] gustum tibi dare eorum quæ à nostris dicuntur,vt probetur virtus ad explendã beatam vitã sola satis efficax. Iubes me,[3] quicquid est interrogationũ aut nostrarum, aut ad traditionem nostrã excogitatarum comprehendere:quod si facere voluero, nõ erit epistola,sed liber. Illud toties testor,hoc me argumentorum genere non delectari. Pudet in aciem descendere pro diis hominibusque susceptam,fabula armatum.[4] Qui prudens

est,& temperans est. Qui temperãs est,& constãs. Qui constãs est,& imperturbatus est. Qui imperturbat⁹ est,sine tristitia est. Qui sine tristitia est,beatus est. Ergo prudẽs beat⁹ est,& prudentia ad beatam vitam satis est.⁵ Huic collectioni hoc modo Peripateticorũ quidam respondent,vt imperturbatum,& cõstantẽ,& sine tristitia,sic interpretẽtur,tãquam imperturbatus dicatur,qui raro perturbatur & modice,nõ qui nũquã. Item sine tristitia eum dici aiunt,qui nõ est obnoxius tristitiæ,nec frequẽs,nimiusve in hoc vitio. Illud enim,humanam naturam negare,alicuius animum immunem esse tristitia:sapiẽtẽ non vinci maerore,ceterum tangi:& cetera in hunc modum sectæ suæ respondentia.nõ his tollunt affectus,sed temperant. Quantulum autem sapienti damus, si imbecillimis fortior est, & maestissimis laetior, & effrænatissimis moderatior, & humillimis maior? Quid si miretur velocitatem suam ⁶ Ladas,ad claudos debilesque respiciens?

Illa vel intactae segetis per summa volaret
Gramina,nec cursu teneras laesisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter,celeres nec tingueret aequore plantas.

Hæc est pernicitas per se aestimata,non quae tardissimorũ collatione laudatur.⁷ Quid si sanum voces,leuiter febricitãtem?non est bona valetudo,mediocritas morbi. Sic inquit, sapiens imperturbatus dicitur,quomodo⁷ apyrina dicũtur, nõ quibus nulla inest duritia granorũ,sed quibus minor. Falsum est. Nõ enim diminutionem malorum in bono viro intelligo,sed vacationem nulla debẽt esse,nõ parua. Nam si vlla sint,crescent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & perfecta suffusio excaecat,sic modica turbat. Si das aliquos affectus sapiẽti,impar illis erit ratio,& velut torrẽte quodã auferetur:præsertim cum illi nõ vnũ, sed vniuersum affectuum coetum relinquis, cum quo colluctetur. ⁸⁹ plus potest quamuis mediocrium turba,quàm vnius magni violentia. Habet pecuniae cupiditatẽ, sed modicã· habet ambitionem,sed non concitatam habet, iracundiam,sed placabilẽ: habet inconstantiam,sed minus vagam ac mobilem: habet libidinem,non insaniam. Melius cum illo ageretur, qui vnum vitium integrũ haberet, quàm cum eo qui leuiora quidem,sed omnia. Deinde nihil interest,quàm magnus sit affectus. quãtuscunque est,parere nescit,consilium non accipit. quemadmodum rationi nullum animal obtemperat,non ferum,non domesticum & mite;natura enim illorũ est surda suadẽti: sic non sequuntur,non audiunt affectus,quantulicunque sint. Tigres,leonesque nũquã feritatem exuunt,aliquando submittunt:& cũ minime expectaueris,exasperatur toruitas mitigata. Nunquã bona fide vitia mansuescũt. Deinde si ratio proficit, ne incipient quidẽ affectus. si inuita ratione coeperint,inuita perseuerabunt. Facilius est enim, initia illorum prohibere,quàm impetũ regere. Falsa estvtique ista mediocritas & inutilis,eodẽque loco habenda,quo si quis diceret modice insaniendum,modice aegrotandum. Sola virtus habet,non recipiunt animi mala,temperamentũ. facilius sustuleris illa, quàm rexeris. Nũquid dubiũ est,quin vitia mentis humanae inueterata & dura,quæ morbos vocam⁹,immoderata sint:vt auaritia,vt crudelitas,vt impotẽtia,vt impietas? ergo immoderati sunt & affectus:ab his enim ad illa trãsitur. Deinde si das aliquid iuris tristitiae, timori,cupiditati,ceterisque morib⁹ prauis,non erũt in nostra potestate. Quare? quia extra nos sunt,quib⁹ irritãtur. Itaque crescũt, prout magnas habuerint minoresve causas, quibus cõcitẽtur. maior erit timor,si plus quo exterreatur,aut proprius aspexerit:acrior cupiditas,quo illam amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate non est,an sint affectus;ne illud quidẽ est,quãti sint:si ipsis permisisti incipere,cũ causis suis crescent,tãtique,erunt quãti fient. Adiice nũc,quod ista quantũuis exigua sint,in maius excedunt. Nunquã pernicioſa seruant modũ. Quãuis leuia initia morborũ,serpunt:& ¹⁰ aegra corpora,minima interdũ mergit accessio. Illud vero cuius dementiae est,credere, quarũ rerum extra nostrũ arbitriũ posita principia sunt,earũ nostri esse arbitrij terminos? Quomodo ad id finiendum satis valeo,ad quod prohibendum parũ valui?cum facilius sit excludere,quàm admissa comprimere. Quidam ita distinxerunt,vt dicerent, Temperãs ac prudens positione quidẽ mentis,& habitu tranquillus est, euentu non est. nã quantum ad habitũ mentis suæ,non perturbatur,nec contristatur,nec timet:sed multae extrinsecus causæ incidunt,quae illi perturbationẽ afferãt. Tale est quod volunt dicere:Iracundum quidẽ illum nõ esse,irasci tamen aliquando:& timidum quidẽ non esse, timere tamẽ aliquãdo:id est,vitio timoris carere,affectu nõ carere. Quod si recipitur, vsu frequẽti timor transit in vitiũ:& ira in animũ admissa,habitum illum ira carentis animi ¹¹ retexit. Præterea si non contẽnit venientes extrinsecus causas,& aliquid timet,cum fortiter

cundū erit aduersus tela,ignes,pro patria, legibus,libertate, cunctanter exibit, &animo recedente.Nō cadit autē in sapientē haec diuersitas mentis. Illud praeterea iudico obseruādum,ne duo quæ separatim probanda sunt,misceamus.Per se enim colligitur,vnū bonū esse quod honestum: per se rursus, ad vitā beatā satis esse virtutē. Si vnum bonum est, quod honestum,omnes concedunt ad beate viuēdum sufficere virtutem: ecōtrario non remittetur,si beatum sola virtus facit, vnum bonū esse quod honestum est. Xenocrates &Speusippus putāt beatum vel sola virtute fieri posse: non tamē vnū bonum esse quod honestū est.Epicurus quoque iudicat,cum virtutem habeat,beatum esse,sed ipsam virtutem nō satis esse ad beatam vitam:qui abeatū effici at voluptas,quae ex virtute est, non ipsa virtus.Inepta distinctio.[b]Idem enim negat vnquam virtutē esse sine voluptate. ita si ei iūcta semper est,atque inseparabilis,& sola satis est.habet enim secū voluptatem, sine qua non est,etiam cum sola est.Illud autem absurdum est, quòd dicitur beatū quidem futurum vel sola virtute:non futurum autē perfecte beatum:quod quemadmodū fieri possit,nō reperio.Beata enim vita bonū in se perfectum habet,inexuperabile:quod si est,perfecte beata est. Si deorū vita nihil habet maius aut melius:beata autē vita diuina est:nihil habet,in quod ampli⁹ possit attolli.Præterea si beata vita nullius est indigēs, omnis beata vita perfecta est,eadēque est & beata,& beatissima.Nunquid dubitas,quin beata vita summū bonum sit? ergo si summum bonū habet,summe beata est. Quemadmodum summum,adiectionē non recipit(quid enim supra summum erit?) ita ne beata quidem vita,quae sine summo bono non est.Quòd si aliquem magis beatū induxeris,& multo magis inumerabilia discrimina summi boni facies:cum summum bonum intelligam,quod supra se gradum non habet.Si est aliquis minus beat⁹ quàm alius,sequitur, vt hic alterius vitā beatioris magis concupiscat, quàm suam. beatus autem nihil suae praefert.Vtrumlibet ex his incredibile est:aut aliquid beato restare,quod esse quā quod est malit: aut id illum non male,quod illo melius est. Vtique enim quo prudentior est: hoc magis se ad id quod est optimum,extendet,& id omni modo cōsequi cupiet.Quomodo autem beatus est,qui cupere etiamnum potest,immo qui debet? Dicam quid sit,ex quo veniat hic error. Nesciunt beatam vitamvnam esse.In optimo illam statu ponit qualitas sua,nō magnitudo.[12] Itaque in equo est longa & breuis,diffusa & angustior:in multa loca,multasque partes distributa,& in vnū coacta.Qui illam numero aestimat,& mēsura, & partibus,iā illi quod habet eximium,eripit.Quid autē est in beata vita eximiū? quòd plena est,finis,vt puta, edendi bibēdique satietas est:hic plus edit,ille minus.quid refert vterque iā satur est.Hic plus bibit,ille minus.quid refert?vterque nō sitit.Hic pluribus annis vixit,hic paucioribus.Nihil interest:sitam illum multi anni beatum fecerūt,quàm hunc pauci.Ille quem tu minus beatū vocas,non est beatus,nō potest nomen imminui. Qui fortis est, sine timore est: qui sine timore est, sine tristitia est: qui sine tristitia est, beatus est.Nostrorū hæc interrogatio est.Aduersus hanc sic respondere conātur,falsam nos rem & controuersam pro cōfessa inducere,eum qui fortis est,sine timore esse.Quid ergo:inquit. fortis imminentia mala non timebit?Istud dementis alienatique,nō fortis est.Ille vero,inquit,moderatissime timet,sed in totum extra metum non est. Qui haec dicūt,rursus in idem reuoluuntur,vt illis virtutū loco sint minora vitia. Nam qui timet quidē sed rarius & min⁹,nō caret malitia,sed leuiore vexatur.Atenim demētē puto qui mala imminentia nō extimescit.Verū est quod dicit.si mala sunt:sed si scit mala illa non esse,& vnā tātū turpitudinē malū iudicat,debebit secure pericula aspicere,& aliis timēda contemnere:[c] aut si stulti & amentis est, mala non timere· quo quis prudentior, est hoc timebit magis.Vt vobis,inquit,videtur,praebebit se periculis fortis. Minime. Non timebit illa,sed vitabit.cautio illū decet,timor non decet.Quid ergo?inquis.mortē vincula ignes,alia tela fortunae non timebit?Non:scit enim illa nō esse mala,sed videri:omnia ista humanæ vitæ formidines putat.Describe captiuitatem,verbera,catenas,egestatē,& membrorū lacerationes,vel per morbum,vel per iniuriam: & quicquid aliud attuleris,[d]inter lymphaticos metus numera.Ista timidis timēdasunt.An idexistimas malum ad quod aliquando nostra sponte veniēdum est?Quaeris,quid sit malū? Cedere his quæ mala vocātur,& illis libertatē suam dedere,pro qua cuncta patienda sunt.Perit libertas, nisi illa contēnimus,quae nobis iugū imponunt.Nō dubitarēt quid conueniret forti viro,si scirēt quid esset fortitudo.Non est enim incōsulta temeritas,nec periculorū amor, nec formidabiliū appetitio.Scientia est distinguēdi quid sit malū,& quid nō sit, diligētissima in tutela sui fortitudo est,& eadē patientissima eorū,quibus falsa species malorū est. Quid ergo,siferrū intētatur ceruicib⁹ virifortis,si parssubinde aliaatque aliasuffoditur,si

viscera sua in sinu suo vidit,[e]si ex interuallo,quo magis torměta sentiat,repetitur,[f]&per siccata viscera recens demittitur sanguis,nõ timere istũ tu dices,nõ dolere?Iste vero dolet:sensum enim hominis nulla exuit virtus:sed non timet: inuictus ex alto dolores suos spectat.Quaeris,quis tunc animus illi sit?qui aegrũ amicum adhortantibus. Quod malũ est,nocet:quod nocet,deteriorem facit.Dolor & paupertas deteriorẽ non faciunt: ergo mala non sunt.Falsum est,inquit,quod proponitur:nõ enim si quid nocet, etiã deteriorem facit.Tempestas & procella nocet gubernatori,nõ tamẽ illum deteriorẽ facit.Quidam Stoici ita aduersus hoc respondent:Deteriorem fieri gubernatorẽ tẽpestate ac procella,quia non possit id quod proposuit efficere,nec tenere cursum suum: deteriorẽ illũ in arte sua non fieri,in opere fieri.quibus Peripateticus: Ergo,inquit, & sapiẽtẽ deteriorem faciet paupertas & dolor,& quicquid aliud tale fuerit:virtutẽ enim illi non eripiet, sed opera eius impediet?Hoc recte diceretur,nisi dissimilis esset gubernatoris cõdicio,& sapientis.Huic enim propositum est in vita agenda,non vtique quod tentat efficere,sed omnia recte facere.Gubernatori propositũ est vtique nauem in portũ perducere. Artes ministrae sunt:praestare debẽt,quod promittũt.Sapientia domina rectrixque est. Artes seruiunt vitae,sapientia imperat.Ego aliter respondẽdum iudico, nec artẽ gubernatoris deteriorem vlla tempestate fieri,nec ipsam administrationem artis.Gubernator tibi nõ felicitatem promisit,sed vtilem operã, & nauis regendae scientiam hæc eo magis appareret,quo illi magis aliqua fortuita vis obstitit.Qui hoc potuit dicere,[g] Neptune nunquã hanc nauem,nisi rectam:arti satisfecit.tempestas nõ opus gubernatoris impedit,sed successum.Quid ergo?inquis.non nocet gubernatori ea res quae illũ tenere portum vetat? quae conatus eius irritos efficit?quae aut refert illũ,aut detinet,& exarmat? Nõ tanquã gubernatori, sed tãquam nauiganti nocet·Alioquin gubernatoris artem adeo nõ impedit,vt ostẽdat.Trãquillo enim,vt aiũt,quilibet gubernator est. Nauigio ista obsunt,nõ rectori eius,qua rector est.Duas personas habet gubernator: alteram communẽ cum omnibus qui eandem cõscenderunt nauem,qua ipse quoque vector est:alteram propriã, qua gubernator est.Tempestas tanquam vectori nocet,nõ tanquã gubernatori.Deinde gubernatoris ars alienum bonũ est,ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos quos curat. Sapientia commune bonum est,& eorum cum quibus viuit, & propriũ ipsius.Itaque gubernatori fortasse nocetur, cui[g] ministeriũ aliis promissum tempestate impeditur.Sapienti non nocetur à paupertate,nõ à dolore,nõ ab aliis tempestatibus vitae.Non enim prohibentur opera eius omnia,sed tantũ ad alios pertinentia ipse semper in actu est:tunc maximus,cum illi fortuna se opposuit, tũc ipsius sapientiae negotiũ agit:quàm diximus & alienum bonum esse,& suum.Præterea ne aliis quidẽ tunc prodesse prohibetur,cum illum aliquae necessitates premunt.Propter paupertatẽ prohibetur docere,quemadmodum tractanda respublica sit:at illud docet: quemadmodũ tractanda sit paupertas.per totã vitam opus eius extenditur.Ita nulla fortuna,nulla res,actus sapientes excludit.Id enim ipsum agit,quo alia agere prohibetur.Ad vtrosque casus aptus est:bonorum rector est,malorũ victor.Sic,inquam,se exercuit,vt virtutẽ tam in secũdis quàm in auersis exhibeat,nec materiã eius,sed ipsam intuetur. Itaque nec paupertas illum,nec dolor,nec quicquã aliud quod imperitos aduertit & præcipites agit, prohibet: Tu illũ premi putas malis?Vtitur.Nõ ex ebore tantũ Phidias sciebat facere simulachra. faciebat ex aere:si marmor illi,si adhuc viliorẽ materiam obtulisses, fecisset quale ex illa fieri optimũ posset.Sic sapiẽs virtutẽ,si licebit,in diuitiis explicabit;si minus, in paupertate:si poterit,in patria;si min°,in exilio:si poterit,imperator;si min°,miles:si poterit,integer; si minus,debilis.quãcũque fortunã acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarũ, qui saeuissima animalia & ad ocursum exterrẽtia hominẽ, docent pati iugum:nec asperitatẽ excussisse contenti, vsque in contubernium mitigãt. Leonibus magister manũ insertat,[h]osculatur Tigrim suus custos.[i]Elephãtẽ mimus AEthiops iubet subsidere in genua,& ambulare per funem. Sic sapiens est artifex domandi mala.Dolor,egestas,ignominia,carcer,exilium,& cetera[k]horrenda,cum ad hunc peruenere mansueta sunt.

Epistola LXXXVI.

IN ipsa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi scribo,adoratis manibus eius,& ara,quã sepulcrum esse tanti viri suspicor:animum quidem eius in caelũ,vnde erat,rediisse persuadeo mihi:nõ quia magnos exercitus duxit(hoc enim & Cambyses furiosus,ac furore felicitervsus habuit)sed ob egregiam moderationem pietatemque magis in illo admirabilem,cum reliquit patriã,quàm cum defendit.[a]Aut Scipio Romæ deesse debebat,[l]aut

Romæ libertas. Nihil, inquit, volo derogare legib⁹, nihil institutis. æquum inter omnes ciues ius sit. vtere sine me beneficio meo patria. causa tibi libertatis fui, ero & argumētū. Exeo, si plus quàm tibi expedit, creui. Quid ni ego admirer hanc magnitudinē animi? in exilium volūtarium secessit, & ciuitatem exonerauit. Eo perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrū fas erat. Itaq; dedit locū legibus, & se Liternum recepit, tam suum exilium Reip. imputaturus, quàm Hannibalis. Vidi villam structam lapide quadrato murum circundatum siluæ, turres quoq; in propugnaculum villæ vtrinq; subrectas. Cisternam ædificijs ac² viridibus subditā, quæ sufficere in vsum vel exercitus posset. Balneolum angustū, tenebricosum ex consuetudine antiqua. Nō videbatur maioribus nostris caldū, nisi obscurū. Magna ergo me voluptas subit, cōtemplātem mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quòd tātum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramq; (vt mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tā sordido stetit, hoc illum pauimentū tā vile sustinuit. At nūc quis est, qui sic lauari sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis orbibus refulserūt, nisi Alexādrina marmora Numidicis crustis distincta sūt, nisi illis vndiq; operosa & in picturæ modum variata circūlitio prætexitur, nisi vitro abscōditur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit, in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus, nisi aquam argētea epistomia fuderūt. Et adhuc plebeias fistulas loquor: quid cum³ ad balnea libertinorum peruenero? quātum statuarum, quātum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamētum positarum impensæ causa? quātum aquarum per gradus cum fragore labētium? Eo deliciarum peruenimus. vt nisi gēmas calcare nolimus, In hoc balneo Scipionis minimæ sunt rimæ, magis quàm fenestræ, muro lapideo exsectæ, vt sine iniuria munimēti, lumen admitterent. At nunc blattaria vocant balnea, si qua nō ita aptata sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & lauantur simul & colorātur, nisi ex solio agros & maria prospiciūt. Itaq; quæ concursum & admirationem habuerant cum dedicarentur, hæc in antiquorum numerū reijciuntur, cum aliquid noui luxuria commēta est. quo ipsa se obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadrantaria, & in vsum, non in oblectamenta reperta? Non suffundebatur aqua, nec recens semper velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quàm perlucida sordes deponerēt. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea intrare obscura, & gregali tectorio inducta, quæ scires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximū, aut ex Cornelijs aliquem manu sua temperasse? Nam hoc quoq; nobilissimi ædiles fungebantur officio, intrādi ea loca quæ populum receptabant, exigendiq; munditias, & vtilem ac salubrem temperaturam, non hanc quæ nuper inuenta est, similis incendio, adeo quidem vt conuictum in aliquo scelere seruum, viuum lauari oporteat. Nihil mihi videtur iā interesse, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui rusticitatis damnāt Scipionem, quòd nō in caldariū suum latis specularibus diem admiserat, quòd nō in multa luce decoquebatur, & spectabat, vt in balneo cōcoquere? O hominē calamitosum, nescit viuere. Non pacata aqua lauabatur, sed sæpe turbida, & cū plueret vehemētius, pæne lutulēta. Nec multum eius intererat, an sic lauaretur: veniebat enim, vt sudorē illic ablueret, nō vt vnguentū. Quas nunc quorūdam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: vere in exilio vixit, qui sic lauabatur. Immo si scies, non quotidie lauabatur. Nā, vt aiūt qui priscos mores vrbis tradiderūt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant: ceterum toti nundinis lauabātur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immū dissimos fuisse.[b] Quid putas illos oluisse? Militiam, laborem, virum. Postquam munda balnea inuēta sunt, spurciores sunt. Descripturus infamē & nimijs notabilē delicijs Horatius Flaccus, quid ait?

Pastillos Rufillus olet. —

Dares nunc Rufillum, perinde esset, ac si hircum oleret, & Gorgonij loco esset, quē idem Horatius Rufillo opposuit. Parum est sumere vnguētum, ni bis die terque renouetur, ne euanescat in corpore. Quid, quòd odore tanquam suo gloriantur? Hæc si tibi nimium tristia videbuntur, villæ imputabis: in qua didici ab Ægialo diligentissimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri possessor est) quamuis vetus arbustum posse transferri. Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum fastienti fructus autumno deponere, te quoque proteget illa quæ

Tarda venit, seris factura nepotibus vmbram,

vt ait Virgilius noſter: qui non quid veriſſime, ſed quid decentiſſime diceretur, aſpexerit, nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare. Nam (omnia alia tranſeam) hoc quod hodie mihi neceſſe fuit reprehendere, aſcribam:

Vere fabis ſatio eſt, tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura.

[c] An vno tempore iſta ponenda ſint: & an vtriuſque verna ſit ſatio, hinc æſtimes licet. Iunius menſis eſt quo tibi ſcribo, iam procliuus in Iulium. Eodem die vidi fabam metẽtes, milium ſerẽtes. Ad oliuetum reuertor, quod vidi duobus modis diſpoſitum. Magnarum arborum trũcos circumciſis ramis, & ad vnum redactis pedem, cum ſcapo ſuo tráſtulit, amputatis radicibus, [d] relicto tantũ capite ipſo, ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit: deinde terram nõ aggeſſit tantũ, ſed calcauit & preſſit. Negat quicquam eſſe hac (vt ait) [4] piſatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventũ. minus præterea mouetur: & ab hoc naſcentes radices prodire patitur, ac ſolum apprehendere, [e] quas neceſſe eſt teneras adhuc, & precario hærentes, leuis quoq; reuellat agitatio. [f] parũ autem arboris antequam obruat radix. ex omni enim materia quæ nudata eſt, vt ait, exeunt radices nouæ. Non plures autem ſuper terram eminere debet trũcus, quàm tres aut quattuor pedes: ſtatim enim ab imo veſtíetur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponẽdi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales eſſe nouellarum arborum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paulo tardius ſurgunt: ſed cum tanquam à planta proceſſerint, nihil habẽt in ſe horridum, nec triſte. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri: huius capillamẽta quoque (ſi fieri poteſt) collegenda ſunt, deinde liberalius ſternenda vitis, vt etiam ex corpore radiceſcat. Et vidi non tantum menſe Februario poſitas, ſed etiam Martio exacto tenent, & complexæ ſunt non ſuas vlmos. Omnes autem iſtas arbores, quæ (vt ita dicam) [g] grandiſcapiæ ſunt, ait aqua adiuuandas ciſternina: quæ ſi prodeſt, habemus pluuiam in noſtra poteſtate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noſter me ſibi aduerſarium parauit, ſic ego parem te mihi.

Epiſtola LXXXVII.

NAVFRAGIVM, antequam nauim aſcenderem, feci: quomodo acciderit, nõ adijcio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponẽdum: quorum nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quàm prima facie videtur, cum volueris approbabo, immo etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quàm multa haberemus ſuperuacua, & quàm facile iudicio poſſemus contẽnere, quæ ſi quãdo neceſſitas abſtulit, nõ ſentimus ablata. Cũ pauciſſimis ſeruis, quos vnũ capere vehiculum potuit, ſine vllis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebãtur, ego & Maximus meus biduum iã beatiſſimum agimus. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertoriũ facta eſt. De prãdio nihil detrahi potuit. paratum fuit [1] nõ magis hora, nuſquã ſine caricis, nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, ſi panem habeo, pro pulmentario ſunt: ſi nõ, pro pane: quotidie mihi [2] annum nouum faciunt, quẽ ego fauſtum & felicem redde bonis cogitationibus, & animi magnitudine, qui nũquam maior eſt, quàm vbi aliena ſepoſuit: & fecit ſibi pacẽ, nihil timẽdo: fecit ſibi diuitias, nihil concupiſcẽdo. Vehiculũ in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. Mulæ viuere ſe ambulando teſtantur, mulio excalceatus non propter æſtatem. Vix à me obtineo, vt hoc vehiculũ velim videri meum. Durat adhuc peruerſa recti verecũdia: quoties in aliquẽ comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco: quod argumẽtum eſt, iſta quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam ſedem & immobilẽ. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, precioſo gloriatur. Parũ adhuc profeci, [a] nondũ audeo frugalitatem palam ferre, etiã nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſuperuacua, neminem æſtimatis ſuo. Cum ad patrimonium ventum eſt diligẽtiſſimi cõputatores, ſic rationem ponitis ſingulorum: quibus aut pecuniam crediturí eſtis, aut beneficia. Nam hæc quoq; iam expenſa fertis: Late poſſidet, ſed multum debet: habet domũ formoſam, ſed alienis nũmis paratam familiã nemo, cito ſpecioſiorem producet, ſed nominibus non reſpõdet. Si creditoribus ſoluerit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoq; facere debebatis, excutere quãtum proprij quiſq; habeat. Diuitem illum putas, quia aurea ſupellex etiam in via eum ſequitur, quia in omnibus prouincijs arat, [b] quia magn⁹ kalendarij liber euoluitur, quia tãtum ſuburbani agri poſſidet, quoniam inuidioſe in deſertis Apuliæ poſſideret: [c] & cum omnia dixeris, pauper eſt. quare? quia debet. quãtum, inquis? omnia: niſi forte iudices intereſſe, vtrũ aliquis ab homine, nn à fortuna mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinẽt

mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris? Quid iſta vehicula cælata?

—— Inſtrati oſtro alipedes, pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec mulam. M. Cato Cenſorius([d] quẽ tam Romano populo hercule profuit naſci quàm Scipionem: alter enim cũ hoſtibus noſtris bellum, alter cũ moribus geſſit) cantelio vehebatur, & [e] hippoperis quidem impoſitis, vt ſecum vtilia portaret. O quàm cuperem illi nunc occurrere aliquẽ ex his troſſulis in via diuitib⁹, [f] curſores & Numidas, & multũ ante ſe pulueris agentẽ. Hic ſine dubio [g] cultior comitatiorq; quàm M. Cato videretur: hic inter illos apparatus delicatos, qui cũ maxime dubitat, [h] vtrum ſe ad gladiũ locet, an ad cultrum. O quantũ erat ſæculi decus, imperatorem triumphalem Cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, vno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem. Partem enim ſarcinæ ab vtroq; latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obeſis mannis & aſturconibus & tollutarijs præferres vnicum illum equum [h] ab ipſo Catone [i] defrictũ? Video non futurum finem in iſta materia vllum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hic itaq; conticeſcam, quãtum ad iſta: quæ ſine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc ſunt, qui primus appellauit impedimẽta. Nunc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorũ tibi reddere ad virtutẽ pertinẽtes, quam ſatisfacere vitæ beatæ contendimus. Quod bonũ eſt, bonos facit. Nam & in arte muſica [i] quod bonu eſt, facit muſicum. Fortuita bonum non faciũt: ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. [k] Ab eo, inquiunt, quod eſt bonum, non vtiq; fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum, tanquam tibia, aut chorda, aut organũ aliquod aptatum ad vſus canẽdi: nihil tamen horũ facit muſicũ. Hic reſpondebimus. Non intelligitis [l] quomodo poſuerimus quod bonum eſt muſico. Nõ enim id dicimus quod inſtruit muſicũ, ſed quod facit. tu ad ſupellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonũ eſt, id vtiq; muſicum faciet. [m] Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte muſica duob⁹ modis dicitur: altero, quo effect⁹ muſici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectũ pertinẽt inſtrumẽta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis. vti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æq; duplex in homine. idem enim bonũ & hominis & vitæ. Quod contẽptiſſimo cuiq; cõtingere ac turpiſſimo poteſt, bonũ nõ eſt. Opes autẽ & lenoni, & laniſtæ contingũt: ergo nõ ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam in grãmatica & in arte medẽdi, aut gubernãdi, videmus bona humillimis quibuſq; contingere. Sed iſtæ artes non ſunt, magnitudinẽ animi profeſſæ, nõ conſurgunt in altũ, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominẽ, & ſupra cæa mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocãtur, [n] aut cupit nimis, aut expaueſcit. [o] Chelidon, vnus ex Cleopatræ mollibus patrimoniũ grande poſſedit. Super Natalis, tam improbæ linguæ quàm impuræ, in cuius ore feminæ purgabantur, & multorũ heres fuit, & multos habuit heredes. Quid ergo? vtrũ illum pecunia purum effecit, an ipſe pecuniã conſpurcauit? quæ ſic in quoſdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſuper iſta conſiſtit, ſuo aere cenſetur: nihil ex iſtis quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio nõ interdicit ſibi ac ſuis admirationem talium rerum. Qui nõ eſt vir bon⁹, poteſt nihilominus medicus eſſe: poteſt gubernator, poteſt grãmaticus, tam mehercules quàm coquus. [p] Cui cõtigit habere rem nõ quãlibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quiſq; habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt, quãtum habet: immo in acceſſione ei⁹ venit quod habet. Quis pleno ſacculo vllum pretiũ ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorũ dominis patrimoniorum: acceſſiones illorũ & appendices ſunt. Quare ergo ſapiẽs magnus eſt? quia magnũ animum habet. [q] Verum eſt ergo, quod contemptiſſimo cuiq; contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam nunquam bonum dicam. habet illam cicada, habet pulex. Ne quietẽ quidem, & moleſtia vacare, bonum dicam. Quid eſt otioſius verme? Quæris, quæ res ſapientem faciat? quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cæleſte, magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide

Quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fetus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina. nonne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?

At Chalybes nudi ferrum. ----

Iſta in regiones deſcripta ſunt, vt neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos cõmercium, ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summũ illud bonũ & ipſum ſuã habet ſedem: non naſcitur vbi ebur, nec vbi ferrũ. Quis ſit ſummi boni locus, quæris? Animus. hic niſi purus ac ſanctus eſt, Deum non capit. Bonum ex malo non fit. diuitiæ fiũt ex auaritia: diuitiæ ergo nõ ſunt bonum. Non eſt, inquit, verum, bonum ex malo nõ naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. Itaq; malum quidem eſt ſacrilegium & furtũ: ſed ideo, quia plura mala facit quàm bona. Dat enim lucrũ, ſed cũ metu, ſolicitudine, tormentis & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, [r] neceſſe eſt recipiat, ſacrilegium ſicut malũ ſit, quia multa mala facit, ita bonum quoq; ex aliqua parte eſſe, quia aliquid boni facit: [s] quo quid fieri portentoſius poteſt, quàm ſacrilegium, furtum & adulteriũ inter bona haberi? [t] Prorſus perſuaſimus. Quã multi furto nõ erubeſcunt, quàm multi adulterio gloriãtur? Nam ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triũphis ferũtur. Adijce nunc, quòd ſacrilegium, ſi omnino ex aliqua parte bonum eſt, etiã honeſtũ erit, & recte factum vocabitur: noſtra enim actio eſt: quod nullius mortalium cogitatio recipit. ergo bona naſci ex malo non poſſunt. Nam ſi, vt dicitis, ob hoc vnũ ſacrilegiũ malum eſt, quia multũ mali affert: ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximũ ſcelerum ſuppliciũ in ipſis eſt. Erras, inquã, ſi illa ad carnificem aut ad carcerem differs. ſtatim puniuntur cum facta ſunt, immo dum fiũt. Non naſcitur itaq; ex malo bonũ, non magis quàm ficus ex olea. ad ſemẽ nata reſpõdent. bona degenerare nõ poſſunt. Quemadmodũ ex turpi honeſtũ nõ naſcitur, ita ne ex malo quidem bonũ: nam idem eſt honeſtum & bonũ. Quidã ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpõdent: putemus pecuniã bonũ eſſe vndecunq; ſumptam, nõ tamẽ ideo ex ſacrilegio pecunia eſt, etiãſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadẽ vrna & aurũ eſt, & vipera. Si aurũ ex vrna ſuſtuleris, quia illic & vipera eſt, nõ ideo mihi vrna aurum dat, quia viperã habet, ſed aurum dat, cum & viperã habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrũ fit: non qua turpe & ſceleratũ eſt ſacrilegium, ſed qua lucrum habet. quẽadmodum in illa vrna vipera malum eſt, non aurũ quod cum vipera iacet, ſic in ſacrilegio malũ eſt ſcelus, nõ lucrũ. Quibus opponitur. [u] Diſſimillima vtriuſq; rei cõdicio eſt. Illic aurũ poſſũ, ſine vipera tollere: [x] hic lucrũ ſine ſacrilegio facere nõ poſſum. lucrũ iſtud nõ eſt appoſitũ ſceleri, ſed immixtũ. Quod dum cõſequi volumus, in multa mala incidimus: id bonũ nõ eſt. Dum diuitias cõſequi volumus, in multa mala incidimus. ergo diuitiæ bonũ nõ ſunt. [y] Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra. vnã, dum diuitias cõſequi volumus, in multa nos mala incidere. In multa autẽ mala incidim⁹, & dum virtutẽ cõſequi volumus. Aliquis, dũ nauigat ſtudij cauſa, naufragiũ fecit: aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: Per quod in mala incidim⁹, id bonum nõ eſt. Huic propoſitioni non erit cõſequẽs, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere: at[z] per diuitias in multa mala incidimus, nõ tãtũ bonũ diuitiæ nõ ſunt, ſed malum ſunt. Vos autẽ illas dicitis tãtum bonum nõ eſſe. Præterea, inquit, cõceditis diuitias habere aliquid vſus. Inter cõmoda illas numeratis. Atqui eadẽ ratione ne cõmodum quidẽ erunt: per illas enim multa nobis incõmoda eueniunt. His quidã hoc reſpondẽt. Erratis, qui incõmoda diuitijs imputatis. Illæ neminẽ lædunt. [a] aut ſua cuique nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. Sic, quẽadmodum gladius, qui neminẽ occidit, occidẽtis telum eſt. Nõ ideo diuitiæ tibi nocẽt, ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidoni⁹ (vt ego exiſtimo) melius: qui ait diuitias eſſe cauſã malorum, nõ quia ipſæ faciãt aliquid, ſed quia facturos irritãt. Alia eſt enim cauſa efficiẽs quæ protinus neceſſe eſt noceat: alia præcedẽs. hanc præcedentẽ cauſam diuitiæ habẽt. Inflant animos, ſuperbiã pariunt, inuidiã cõtrahunt, & vſq; eo mentẽ alienãt, vt fama pecuniæ nos etiã nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet. pura ſunt, nõ corrumpunt animos, nõ ſolicitãt: extollunt quidem & dilatãt, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciã faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant: diuitiæ inſolentiã. Nihil autẽ aliud eſt inſolentia, quàm ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis, etiã malum ſunt diuitiæ, nõ tantum bonum nõ ſunt. [b] Eſſent malum, ſi per ſe nocerẽt, ſi (vt dixi) haberẽt efficiẽtem cauſam: nunc præcedentem habẽt, & quidẽ non irritãtem tãtum animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtẽdunt veriſimilẽ, ac plæriſq; credibilem. Habet virtus quoq; præcedẽtem cauſam ad inuidiam: multis enim propter ſapientiã, multis propter iuſtitiã inuidetur: ſed nec ex ſe hãc causã habet, nec veriſimilẽ. Contra enim veriſimilior illa ſpecies hominum animis obijcitur à virtute, quæ illos in amorẽ & admirationẽ vocet. Poſidoni⁹ ſic interrogãdum ait: Quæ neq; magnitudinẽ animo dãt, nec fiduciã, nec ſecuritatẽ,

non sunt bona: diuitiæ autem,& bona valetudo,& similia his,nihil horum faciunt: ergo non sunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neq; magnitudinem animo dant,nec fiduciã,nec securitatem,contra autem insolentiam,tumorem,arrogantiã creant,mala sunt:à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo nõ sunt bona. Hac,inquit,ratione ne cõmoda quidem ista erũt. Alia est commodorum cõdicio, alia bonorum. Commodum est,quod plus vsus habet quàm molestiæ. Bonum sincerum esse debet,& ab omni parte innoxium. Non est id bonum,quod plus prodest: sed quod tãtum prodest. Propterea cõmodũ & ad animalia pertinet,& ad imperfectos homines, & ad stultos. Itaq; potest ei esse incommodum mixtum. Sed cõmodum dicitur à maiore sui parte æstimatum· bonũ ad vnum sapientẽ pertinet. Inuiolatum esse oportet. [b] Bonũ animum habe. Vnus tibi nodus,sed Herculaneus,restat. Ex malis bonũ non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non sunt. Hãc interrogationem nostri non agnoscũt. Peripatetici & fingũt illam,& soluunt. Ait autem Posidonius,hoc sophisma per omnes dialecticorum scholas iactatum,sic ab Antipatro refelli. Paupertas nõ per positionem,sed per detractionem dicitur,vel(vt antiqui dixerunt)per orbationem: Græci dicunt χτ' στέρησιν non quòd habeat,dicitur,sed quod non habeat. Itaq; ex multis inanibus nihil impleri potest: diuitias multæ res faciũt,nó multæ inopiæ.[d] Aliter quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas est, non quæ pauca possidet, sed quæ multa non possidet. Ita nõ ab eo dicitur quod habet,sed ab eo quod ei deest. Facilius quod volo exprimerem, si Latinum verbum esset, quo ἀπορία significatur. Hanc paupertati Antipater assignat. Ego non video quid aliud sit paupertas,quàm parui possessio. De isto videbimus,si quando valde vacabit, quæ sit diuitiarum, quæ paupertatis substantia. Sed tunc quoque considerabimus, nũquid satius sit paupertatem permulcere,diuitijs demere supercilium,quàm litigare de verbis,quasi iam de rebus iudicatum sit. Putemus nos ad cõcionem vocatos. Lex de abolendis diuitijs fertur. his interrogationib⁹ suasuri aut dissuasuri sumus? his effecturi,vt populus Romanus paupertatem, fundamentum, & causam imperij sui, requirat ac laudet? diuitias autem suas timeat? vt cogitet has se apud victos reperisse? Hinc ambitum,& largitiones,& tumultus,in vrbem sanctissimam temperatissimamque irrupisse? nimis luxuriose ostentari gentium spolia. quod vnus populus eripuerit omnibus,facilius vni ab omnibus eripi posse. Hæc satius est suadere,& expugnare affectus, non circumscribere. Si possumus, fortius loquamur: si minus, apertius.

Epistola LXXVIII.

D[1] E liberalibus studijs quid sentiam, scire desideras. Nullũ suspicio,nullum in bonis numero,[2] quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt,hactenus vtilia,si præparant ingenium,non detinent. Tãdiu enim istis immorandũ est,quãdiu nihil animus agere maius potest. rudimẽta sunt nostra,nõ opera. Quare liberalia studia dicta sint vides,quia homine libero digna sunt. Ceterum vnum studiũ vere liberale est,quod liberũ facit. Hoc sapientiæ studiũ est,sublime,forte,magnanimũ,cetera pusilla & puerilia sunt. An tu quicquam in istis esse credis boni, quorum professores turpissimos omniũ ac flagitiosissimos cernis? Non discere debemus ista,sed didicisse. Quidam illud de liberalibus studijs quærendum iudicauerunt,an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem,nec huius rei scientiam affectant. Grammaticus circa curã sermonis versatur,&,si latius euagari vult, circa historias. Iam vt lõgissime fines suos proferat,circa carmina. Quid horũ ad virtutẽ viam sternit? [a] Syllabarũ enarratio,& verborum diligẽtia,& fabularum memoria,& versuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit,cupiditatem eximit,libidinem frænat? Ad geometriã transeamus,& ad musicam: nihil apud illas inuenies,quod vetet timere,vetet cupere: quæ quisquis ignorat,alia frustra scit. Videndum vtrũ doceant isti virtutem,an non: si non docẽt,nec tradunt quidem: si docẽt, philosophi sunt. Vis scire quàm non ad docendam virtutẽ cõsederint? aspice quàm dissimilia inter se omniũ studia sint. Atqui similitudo esset idem docentiũ. [3] Nisi forte tibi Homerũ philosophum fuisse persuadent,cum his ipsis quibus colligunt,negent. Nam modo Stoicũ illum faciũt, [4] virtutem solam probantẽ,& voluptates refugiẽtem,& ab honesto ne immortalitatis quidem pretio recedentem: [5] modo Epicureũ,laudantem statũ quietæ ciuitatis, & inter cõuiuia cantusq; vitã exigentis: [6] modo Peripateticum,bonorum tria genera inducentem: modo Academicum,incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum esse in illo,quia omnia sunt. Ista enim inter se dissidẽt. Demus illis,Homerũ philosophum fuisse. nempe sapiens factus est, antequã carmina vlla cognosceret. ergo illa discamus, quæ Homerum fecere sapiẽtem. Hoc quidem me quærere,[7] vtrum maior ætate fuerit Homerus an Hesiodus,

non magis ad rem pertinet, quàm scire [8] an minor Hecuba fuerit, quã Helena: & quare tam male tulerit ætatem. Quid, inquam, annos [9] Patrocli & Achillis inquirere ad rem existimas pertinere? Quæris, Vlixes vbi errauerit, potius quã efficias, ne nos semper erremus? Non vacat audire, [10] vtrũ inter Italiã & Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem? neq; enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie iactãt, & nequitia in omnia. [11] Vlixis mala impellit. nõ deest forma quæ sollicitet oculos, nõ hostis: hinc monstra effera, & humano cruore gaudẽtia: hinc insidiosa blãdimenta auriũ: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriã amem, quomodo vxorẽ, quomodo patrẽ, quomodo ad hæc tam honesta vel naufragus nauigẽ. Quid inquiris, [12] an Penelopa impudica fuerit, an verba sæculo suo dederit an Vlixem illum esse quẽ videbat, antequã sciret, suspicata sit? Doce me, quid sit pudicitia, & quãtum in ea bonũ: in corpore, an in animo posita sit. [13] Ad musicum transeo. Doces me, quomodo inter se acutæ ac graues voces consonẽt, quomodo neruorũ disparem reddentiũ sonum fiat concordia. Fac potius, quomodo animus secũ meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi, qui sint modi flebiles. mõstra potius, quomodo inter aduersa non emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia. potius doceat, quomodo metiar quantũ homini sit satis. Numerare docet me arithmetica, & auaritiæ cõmodare digitos. poti° doceat, nihil ad rem pertinere istas cõputationes. nõ esse feliciorẽ, cuius patrimoniũ tabularios lassat, immo quàm superuacua possideat, qui infelicissimus futurus est, si quantũ habeat, per se cõputare cogatur. Quid mihi prodest, scire agellũ in partes diuidere, si nescio cũ fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiã si quid decempedã effugit, [b] si tristem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdã ex finibus meis? at ego discere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? Ante auum tuum quis istum agrum tenuit? Cuius, nõ dico hominis, sed populi fuerit, expedire potes? Non dominus isto, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur, heredis. Negant iurisconsulti quicquã vsucapi, quod publicũ est. Publicum est hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem: scis rotũda metiri, in quadratum redigis, quamcumq; acceperis formam. interualla siderum dicis: nihil est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quàm magnus sit, dic quàm pusillus sit. Scis quæ recta sit linea: quid tibi prodest, si quid in vita rectum sit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cælestium notitia gloriatur.

Frigida Saturni, quo sese stella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes:

Hoc scire quid proderit? vt sollicitus sim, cum Saturnus & Mars ex contrario stabũt, aut cum Mercurius vespertinum faciet occasum vidente Saturno. Potius hoc discam, vbicunque sunt ista, propitia esse, non posse mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & ineuitabilis cursus. Per statas vices remeant. Effectus rerum omnium aut mouent, aut notant. Sed siue quicquid euenit faciunt, [c] quid immutabilis rei notitia proficiet? siue significant, quid refert prouidere, quod effugere non possis? Scias ista, nescias, fient.

Si vero solem ad rapidum stellasque sequentes
Ordine respicias, nunquam te crastina fallet
Hora, nec insidijs noctis capiere serenæ.

Satis abundeq; prouisum est, [d] vt ab insidijs tutus essem. Nunquid me crastina non fallit hora? fallit enim, quod nescienti euenit. Ego quid futurũ sit, nescio: quid fieri possit, scio. Ex hoc nihil desperabo. totũ expecto. Si quid remittitur, boni consulo. Fallit me hora, si parcit: sed nec sic quidẽ fallit. Nam quemadmodũ scio omnia accidere posse, sic scio & non vtique casura. Vtiq; secunda expecto, malis paratus sum. in illo feras me necesse est non ad præscriptum euntem. Nõ enim adducor, vt in numerum liberaliũ artiũ pictores recipiam, non magis, quàm statuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ ministros. Æque luctatores, & totam [14] oleo ac luto constantem scientiã expello ex his studijs liberalibus: aut & vnguẽtarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus nostris ingenia accommodantes sua. Quid enim, oro te, liberale habent isti [15] ieiuni vomitores, quorũ corpora in sagina, animi in macie & veterno sunt? An liberale studium istud esse iuuentuti nostræ credimus, quã maiores nostri rectam exercuerunt, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos suos docebant, quod discendũ esset iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docẽt, aluntve virtutem. Quid enim prodest equum regere, & cursum eius fræno temperare, affectibus effrænatissimis abstrahi? Quid prodest multos

vincere

vincere luctatione vel cestu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis cõferũt studia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nã & hæ viles ex professo artes quæ manu cõstant, ad instrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutẽ non pertinẽt. Quare ergo liberalibus studiis filios erudimus? Non quia virtutem dare possunt, sed quia animũ ad accipiẽdam virtutem praeparant. Quemadmodũ prima illa, vt antiqui vocabant, litteratura, per quam pueris elemẽta tradũtur, non docet liberales artes, sed mox percipiẽdis locum parat: sic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, sed expediunt Quattuor ait esse Posidonius artium genera. Sunt vulgares & sordidae, sunt ludricræ, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu cõstant, & ad instruendã vitam occupatæ sunt: in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicræ sunt, quae ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui [16] pegmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacite in sublime crescẽtia, & alias ex inopinato voluptates, aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte coëuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in se residentibus. [c] His imperitorum feriuntur oculi, omnia subita (quia causas non nouere) mirantium. [f] Pueriles sunt, & aliquid habentes liberalibus simile, hæ [17] artes quas ἐγκυκλίους Græci, nostri liberales vocant. Solæ autem liberales sunt, immo (vt dicam verius) liberæ, quibus curæ virtus est. Quemadmodum, inquit, est aliqua pars philosophiæ naturalis, & est aliqua moralis, est aliqua rationalis; sic & hæc quoque liberalium artium turba locum sibi in philosophia vindicat. Cum ventum est ad naturales quæstiones, geometriæ testimonio statur. Ergo eius quam adiuuat, pars est? Multa adiuuãt nos. nec ideo partes nostræ sunt: immo si partes essent, non adiuuarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars. [h] Aliquid nobis præstat geometriæ ministerium. Sic philosophiæ necessaria est, quomodo ipsi faber: sed nec hic geometriæ pars est, nec illa philosophiæ. Præterea vtraque fines suos habet. Sapiens enim causas naturalium & quærit & nouit, quorum numeros mensurasque geometres persequitur & supputat. Qua ratione constent caelestia, quæ illis sit vis, quæ natura, sapiens scit: cursus & recursus & obseruationes, per quas descendunt & alleuantur, ac speciem interdum stantium præbent, cum cælestibus stare nõ liceat, colligit mathematicus. Quæ causa in speculo imagines exprimat, scit sapiens. Illud tibi geometer potest dicere, quãtũ abesse debeat corp⁹ ab imagine, & qualis forma speculi, quales imagines reddat. Magnum esse solem philosoph⁹ probabit: quãtus sit, mathematicus, quiv su quodam & exercitatione procedit: sed vt procedat, impetrãda illi quædã principia sunt. Non est autem ars sui iuris, cui precarium fundamentũ est. Philosophia nil ab alio petit, totũ opus à solo excitat. Mathematica (vt ita dicã) superficiaria est, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorũ beneficio ad vltiora perueniat: si per se iret ad verum, si totius mundi naturam posset comprehẽdere, dicerem multum collaturã mentib⁹ nostris quæ tractatu cælestium crescunt trahuntque aliud ex alio. Vna re consummatur anim⁹, scientia bonorum ac malorũ immutabili, quæ soli philosophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. Singulas lubet circumire virtutes. Fortitudo cõtẽptrix timendorum est: terribilia, & sub iugũ libertatem nostram mittẽtia, despicit, prouocat, frangit, Nunquid ergo hanc liberalia studia corroborant? Fides sanctissimũ humani pectoris bonum est: nulla necessitate ad fallendũ cogitur, nullo corrumpitur praemio. Vre, inquit, cæde, occide, nõ prodã: sed quo magis secreta quæret dolor, [i] hoc illa altius condam. Nũquid liberalia studia hos animos facere possunt? Tẽperãtia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias dispẽsat, & ad sanũ modũ redigit, nec vnquã ad illas propter ipsas venit. Scit optimũ esse modũ cupitorum, non quantũ velis, sed quãtũ debeas, sumere. Humanitas vetat superbũ esse aduersus socios, vetat auarũ: verbis, rebus, affectibus comem se, facilemque omnibus præstat: nullũ alienum malum putat, bonum autẽ suũ id maxime, quod alicui bono futurũ est, amat. Nunquid liberalia studia hos mores præcipiunt? non magis quàm simplicitatem, ac modestiam, ac frugalitatem, ac parsimoniam: non magis quàm clementiam, quæ alieno sanguini tãquã suo parcit, & scit homini non esse homine prodige vtẽdum. Cũ dicatis, inquit, sine liberalibus studiis ad virtutem nõ peruenire, quemadmodũ negatis illa conferre virtuti? quia nec sine cibo ad virtutem peruenitur, cibus tamen ad virtutẽ nõ pertinet. Ligna nihil naui cõferũt, quãuis non fiat nauis sine lignis. Nõ est, inquã, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, sine quo nõ potest fieri. Potest quidem etiam illud dici, sine liberalibus studiis veniri ad sapiẽtiã posse: quãuis enim virtus discenda sit, tamẽ nõ per hæc discitur. Quid est autẽ, quare existimem, non futurum sapientẽ eum qui litteras nescit: cũ sapientia non sit in litteris? Res

tradit,non verba:&[18] neſcio an certior memoria ſit,quæ nullum extra ſe ſubſidiũ habet. Magna & ſpatioſa res eſt ſapientia:vacuo illi loco opus eſt:[k] de diuinis humanisq; diſcendum eſt,de præteritis,de futuris,de caducis,de æternis,de tempore:de quo vno vide quã multa quærãtur.[l] Primũ,an per ſe ſit aliquid:[m] deinde,an aliquid ante tempus ſit,ſi tempus cum mundo coepit,an & ante mũdũ quia fuerit aliquid,fuerit & tempus. Innumerabiles quaeſtiones ſunt de animo.vnde ſit,qualis ſit,quãdo eſſe incipiat, quandiu ſit: an aliunde alio tranſeat,& domiciliũ mutet,ad alias animaliũ formas,aliasque cõiectus: an non amplius quàm ſemel ſeruiat,& emiſſus vagetur in toto:vtrum corpus ſit, an non ſit: quid ſit facturus,cum per nos aliquid facere deſierit:quomodo libertate ſuaſurus,cũ ex hac effugerit cauea:an obliuiſcatur priorũ, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquã de corpore abductus in ſublime receſſit. Quamcumq; partem rerum humanarum diuinarũque cõprehenderis,ingenti copia quaerendorum ac diſcendorũ fatigaberis. Hæc tã multa, tã magna,vt habere poſſint liberum hoſpitium,ſuperuacua ex animo tollenda sũt. Nõ dabit ſe in has anguſtias virtus. Laxum ſpatium res magna deſiderat. Expellãtur omnia:totum pectus illi vacet. Atenim delectat artiũ notitia multarum. Tãtum itaque ex illis retineamus,quãtum eſt neceſſarium. An tu exiſtimas reprehẽdẽdum qui ſuperuacua vſu ſibi cõparat,& pretioſarum rerum põpã in domo explicat: non putas eum qui occupat[9] eſt in ſuperuacua litterarũ ſupellectile? Plus ſcire velle quàm ſit ſatis, intẽperãtiæ genus eſt. Quid,quòd iſta liberaliũ artiũ cõſectatio moleſtos,verboſos,intẽpeſtiuos,ſibi placẽtes facit,& ideo,nõ diſcẽtes neceſſaria,quia ſuperuacua didicerũt? Quatuor millia librorũ Didym[9] grãmatic[9] ſcripſit:[n] miſer,ſi tã multa ſuperuacua legiſſet. In his libris de patria Homeri quæritur,in his de Ænea matre vera:in his libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit:in his,an Sappho publica fuerit:& alia,quæ erãt dediſcẽda,ſi ſcires. I nunc,& longã eſſe vitã nega. Sed ad noſtros quoq; cũ peruueneris,oſtendã multa ſecuribus recidẽda. Magno impẽdio tẽporũ,magna alienarũ auriũ moleſtia,laudatio hæc conſtat:O hominẽ litteratũ. Simus hoc titulo ruſticiore cõtẽti:O virũ bonũ. Itane eſt? annales euoluã omniũ gẽtiũ,& quis prima carmina ſcripſerit,quærã:quãtũ tẽporis inter Orphea interſit & Homerũ,cũ faſtos nõ habeã,cõputabo:& Ariſtarchi notas quibus aliena carmina cõpũxit, recognoſcã:& ætatẽ in ſyllabis cõterã? Itane in geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptũ illud ſalutare excidit? Tẽpori parce? Hæc ſciã,vt quid ignorẽ? Appiõ grãmaticus qui ſub C. Cæſare tota circumlatus eſt Græcia,& in nomẽ Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptat[9],aiebat? Homerũ vtraq; materia cõsũmata,& Odyſſea, & Iliade,principium adieciſſe operi ſuo,quo bellũ Troianũ cõplexus eſt. Huius rei argumentũ afferebat,quòd[19] duas litteras in primo verſu poſuiſſet ex induſtria librorũ ſuorũ numerũ cõtinẽtes. Talia ſciat oportet,qui multa vult ſcire.[o] Nũc cogita,quãtum tẽporis tibi auferat mala valetudo,quãtum occupatio publica,quãtum occupatio priuata,quãtũ occupatio quotidiana,quãtum ſomn[9]. metire ætatẽ tuam. tam multa nõ capit. de liberalib[9] ſtudiis loquor. Philoſophi quãtum habẽt ſuperuacui,quãtum abvſu recedẽtis? Ipſi quoq; ad ſyllabarum diſtinctiones, & cõiunctionum ac præpoſitionum proprietates deſcẽderũt,& inuidere grãmaticis,inuidere geometris. Quicquid in illorũ artib[9] ſuperuacuũ erat,trãſtulere in ſuam. Sic effectũ eſt,vt diligẽti[9] ſciãt loqui, quàm viuere. Audi,quãtum mali faciat nimia ſubtilitas,& quàm infeſta veritati ſit. Protagoras ait,de omni re in vtrãq; partẽ diſputari poſſe, ex æquo. & de hac ipſa, an omnis res in vtrãq; partẽ diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait,ex his quæ videtur eſſe,nihil magis eſſe,quàm nõ eſſe. [p] Parmenides ait,Ex his quae videntur,nihil eſſe in vniuersũ. Zenõ Eleates[9] omnia negotia de negotio deiecit:ait nihil eſſe. Circa eadem fere Pyrrhonij versãtur,[r] & Megarici,& [20] Eretrici,& Academici,qui nouã induxerunt ſcientiã,nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuũ ſtudiorum liberalium gregem conijce. Illi mihi nõ profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiae eripiunt. Satius eſt ſuperuacua ſcire, quàm nihil, Illi non præferunt lumen,per quod acies dirigatur ad verum:hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura eſt, niſi dubium. Si Nauſiphani, hoc vnum certum eſt, nihil eſſe certi. Si Parmenidi,nihil eſt præter vnum. Si Zenoni,ne vnum quidem. Quid ergo nos ſum[9]? quid iſta quæ nos circunſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura vmbra eſt, aut inanis,aut fallax. Nõ facile dixerim, vtrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt,nihil ſcire.

Epiſtola LXXXIX.

REM vtilem deſideras,& ad ſapientiam properãti vtique neceſſariam, diuidi philoſophiam,& ingẽs corpus eius in mẽbra diſponi. Facilius enim per partes in cognitionẽ

totius adducimur. Vtinam quemadmodũ vniuersi mundi facies in conspectũ venit, ita philosophia tota nobis posset occurrere, [a]simillimum mundo spectaculũ. Profecto enim omnes mortales in admirationẽ sui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorũ ignorantia credimus. Sed quia contingere hoc non potest, [b]sic erit à nobis aspicienda, quemadmodũ mundi secreta cernuntur. Sapientis quidã animus totã molẽ eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quàm cælum acies nostra. Nobis autem, quibus perrumpẽda caligo est, & quorũ visus in proximo deficit, singula quæque ostẽdi facilius possũt, vniuersi nondum capacibus. Faciã ergo quod exigis, & philosophiã in partes, non in frusta, diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile est. Nam cõprehendere quemadmodũ maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populus, in cẽturias exercitus. Quicquid in mai° creuit, facilẽ agnoscitur, si discessit in partes, quas (vt dixi) innumerabiles esse & paruas nõ oportet. Idẽ enim vitij habet nimiã, quod nulla diuisio. Simile cõfuso, est quicquid vsque in puluerem sectum est. Primũ itaque, sicut videtur tibi dicam, inter sapientiam & philosophiam quid intersit. Sapiẽtia perfectum bonũ est mentis humanæ. Philosophia sapiẽtiæ amor est & affectatio. Hæc ostẽdit, quo illa peruenit. Philosophia vnde dicta sit, apparet: ipso enim nomine fatetur. Quidã sapientiã ita finierũt, vt dicerent eam diuinorum & humanorum scientiã. Quidã ita: Sapientia est, nosse diuina & hũmana, & horũ causas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, [c]quia causæ diuinorũ humanorũque partes sunt. Philosophiã quóque fuerũt, qui aliter atque aliter definirẽt. Alij studiũ illam virtutis esse dixerunt, alij studiũ corrigendae mẽtis. A quibusdam dicta est appetitio rectae rationis. [d]Illud quasi constet, aliquid inter philosophiam & sapientiã interesse. Neque enim fieri potest, vt idẽ sit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multũ inter auaritiã & pecuniã interest, cũ illa cupiat, hæc cõcupiscatur: sic inter philosophiã & sapiẽtiã. Hæc enim illius effectus & praemiũ est. Illa venit, ad hãc itur. Sapiẽtia est, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoq; Romani vtebantur, sicut philosophia nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inscriptus Dossenni monumento titulus: *Hospes resiste, & sophiam Dossenni lege.*

Quidã ex nostris, quãuis philosophia studiũ virtutis esset, & hæc peteretur, illa peteret, tamẽnõ putauerũt illas distrahi posse. Nã nec philosophia sine virtute est, nec sine philosophia virtus est. Philosophia studiũ virtutis est, sed per ipsam virtutẽ. [e]Nec virtus autẽ esse sine studio sui potest, nec virtutis studiũ sine ipsa. Nõ enim quemadmodũ in his qui aliquid ex distãti loco ferire conãtur, alibi est qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quae ad vrbes perducunt, extra ipsas sunt. [f]ad virtutẽ venitur per ipsam. Cohærẽt ergo inter se philosophia virtusque. Philosophiæ tres partes esse dixerũt & maximi, & plurimi auctores: Moralẽ, Naturalẽ, & Rationalem. Prima componit animũ, secunda rerum naturã scrutatur, tertia proprietates verborũ exigit, & structuram, & argumẽtationes, ne pro vero falsa surrepãt. Ceterũ inuẽnti sunt & qui in pauciora philosophiã & qui in plura diducerent. Quidã ex Peripateticis quartã partem adiecerũt, Ciuilẽ: quia quandã propriam exercitationẽ desideret, & circa aliã materiã occupata sit. Quidã adiecerunt his partem, quam Graeci οἰκονομικὴν vocãt, administrãdæ rei familiaris scientiã. Quidam & de generibus vitae locum separauerũt. Nihil autẽ horũ in illa parte morali nõ reperitur. Epicurei duas partes philosophiæ putauerũt esse, Naturalẽ atque Moralẽ, Rationalem remouerunt. Deinde cũ ipsis rebus cogerẽtur ambigua secernere, falsa sub specie veri latẽtia coarguere, ipsi quoque locum, quẽ[g] de iudicio, & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt: [g]sed eam accessionẽ esse naturalis partis existimãt. Cyrenaici naturalia cũ rationalibus sustulerunt, & contenti fuerũt moralibus. Sed hi quoque quæ remouent, aliter inducũt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna sit de fugiẽdis & expetendis, altera de affectib°, tertia de actionib°, quarta de causis, quinta de argumentis. Causæ rerũ ex naturali parte sunt, argumẽta ex rationali, actiones ex morali. Aristo Chius non tantũ superuacuas esse dixit naturalẽ & rationalẽ, sed etiã cõtrarias. Moralẽ quoque, quam solam reliquerat, circumcidit. Nã eum locũ qui monitiones cõtinet, sustulit, & pædagogi esse dixit, non philosophi: tanquã quicquã aliud sit sapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cũ tripertita sit philosophia, moralem ei° partẽ primũ incipiamus disponere. Quam in tria rursus diuidi placuit: vt prima esset inspectio suũ cuique distribuens, & aestimãs quanto quidque dignũ sit, maxime vtilis. Quid enim est tam necessariũ, quàm pretia rebus imponere? Secũda de impetu: tertia de actionibus. Primum enim est, vt quanti quidq; sit, iudices. Secundũ, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatumq;. Tertium, vt inter impetum tuum, actionemque conueniat, vt in

omnibus istis tibi ipsi consentias. Quicquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodest, intus æstimata habere omnia, si sis impetu nimius? Quid prodest impetus repressisse, & habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa rerũ actione tempora ignores, nec scias quando quidque, & vbi, & quemadmodũ agi debeat? Aliud est enim, dignitates & pretia rerũ nosse: aliud articulos: aliud impetus refraenare, & ad agenda ire, nõ ruere. Tũc ergo vita sibi concors est, vbi actio non destituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiusque concipitur, perinde remissus acriorve, prout illa digna est peti. Naturalis pars philosophiae in duo scinditur. Corporalia, & incorporalia. Vtraque diuidũtur in suos, vt ita dicã, gradus. Corporum locus in hos primũ, in ex quae faciũt, & quæ ea his gignũtur. Gignũtur autẽ elementa. [h] Ipse elementi locus, vt quidam putant, simplex est: vt quidã, in materiam & causam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Superest vt rationalẽ partem philosophiae diuidamus. Omnis oratio aut cõtinua est, aut inter respondentem & interrogantem diuisa. [i] Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. Hæc verba curat, & sensus, & ordinem, [k] διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur: in verba, & significationes; id est, in res quae dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. Ingens deinde sequitur vtriusque diuisio. [l] Itaque hoc loco finem faciam:

——Et summa sequar fastigia rerum.

Alioqui si voluero facere partium partes, quaestionũ liber fiet. Hæc, Lucili virorũ optime, quo minus legas nõ deterreo: dũmodo quicquid legeris, ad mores statim referas. Illos cõpesce, marcẽtia in te excita, soluta constringe, contumacia doma, cupiditates tuas, publicasque quantum potes vexa: & istis dicentibus, Quousque eadẽ? respondẽ, Ego debeo dicere, Quousque eadẽ peccabitis? Remedia ante vultis, quàm vitia desinere. ego vero eo magis dicam, & quia recusatis, perseuerabo. Tũc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolorem tactus expressit. Dicam, etiã inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verũ singuli audire nõ vultis, publice audite. Quousque fines possessionũ propagabitis? Ager vni domino, qui populũ cepit, angustus est. [m] Quousque arationes vestras porrigetis, ne prouinciarum quidẽ satione cõtenti circumscribere praediorum modum? Illustrium fluminũ [n] per priuatũ decursus, & amnes magni, magnarumque gentiũ termini, vsque ad ostiũ à fonte, vestri sunt. Hoc quoque parum est, nisi latifundiis vestris maria cinxistis, [o] nisi trans Adrianũ, & Ioniũ, Ægaeunque vester villicus regnet. Nisi insulae, ducum domicilia magnorũ, inter vilissima rerum numerentur. [p] Quàm vultis, late possidete. Sit fundus, quod aliquando imperiũ vocabatur. Facite vestrũ quicquid potestis, dum plus sit alieni. Nunc vobiscũ loquor, quorum aeque spatiose luxuria, quàm illorũ auaritia diffunditur. Vobis dico; quousque nullꝰ erit lacus, cui non villarum vestrarum fastigia immineant? nullũ flumẽ, cuius non ripas aedificia vestra praetexant? Vbicunque scatebunt aquarum calentiũ venæ, ibi noua diuersoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunque in aliquẽ sinũ littus curuabitur, vos protinus fundamẽta iacietis, [q] nec cõtenti solo, nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta vestra splendeãt, alicubi imposita mõtibus, in vastũ terrarum marisque prospectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta, cũ multa aedificaueritis, cum ingẽtia, tamẽ & singula corpora estis, & pãruula. Quid prosunt multa cubicula? In vno iacetis. Non est vestrum, vbicunque non estis. Ad vos deinde transeo, quorũ profũda & insatiabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cũ magno labore persequitur. Nullis animalibꝰ, nisi ex fastidio, pax est. [r] Quantulum enim ex istis epulis, quae per tot cõparatis manꝰ, fessovoluptatibus ore libatis? Quantulum ex ista fera periculose capta, dominus crudus ac nauseans gustat? Quantulum ex tot conchyliis, tam lõge aduectis, per istum stomachum inexplebilẽ labitur? Infelices etiam, quòd nõ intelligitis, vos maiorem famem habere, quàm ventrem. Hæc aliis dic: vt dum dicis, audias ipse. Scribe: vt dum scripseris, legas: omnia ad mores, & ad sedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliis scias, sed vt melius.

Epistola XC.

QVis dubitare, mi Lucili, potest, quin Deorum immortaliũ munus sit, quòd viuimꝰ: [a] philosophiae, quòd bene viuimus? Itaque tãto plus nos debere huic, quã Diis, quãto maius beneficiũ est bona vita, quàm vita? [b] pro certo deberetur, nisi ipsam Dij philosophiam tribuissent: [c] cuius scientiã nulli dederũt, facultatẽ omnibus. Nã si hanc quoq; bonũ vulgare fecissẽt, & prudẽtes nasceremur, [d] sapiẽtia quod in se optimũ habet perdidisset, quòd inter fortuita nõ est. Nũc enim hoc in illa pretiosũ atq; magnificũ est, quod nõ obuenit, quòd illã sibi quisque debet, quòd non ab alio petitur. Quid haberes, quod in

philosophia;suspiceres,si beneficiaria res esset?Hui[9] opus vnũ est, de diuinis humanisq; verum inuenire:ab hac nunquã recedit iustitia,pietas,religio, & omnis alius comitatus virtutum consertarum,& inter se cohaerentiũ.Haec docuit colere diuina,humana diligere,& penes Deos imperiũ esse,& inter homines consortium:quod aliquandiu inuiolatum mansit, antequã societatẽ auaritia distraxit,& paupertatis causa etiam his quos fecit locupletissimos:fuit.Desierunt enim omnia possidere,dũ volunt propria.Sed primi mortalium,quique ex his geniti,naturã incorrupti sequebantur, eandẽ habebant & ducem,& legẽ,cõmissi melioris arbitrio.Naturae est enim,potioribus deteriora submittere.Mutis quidẽ gregib[9] aut maxima corpora praesunt,aut vehemẽtissima. Non praecedit armẽta degener taurus,sed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit.Elephantorum gregem excelcissimus ducit.Inter homines pro summo est optimus.Animo itaque rector eligebatur.Ideoque summa felicitas erat gentiũ: in quibus non poterat potẽtior esse,nisi melior.Tantũ enim quantum vult potest,qui se nisi quòd debet,non putat posse.Illo ergo saeculo quod aureum perhibetur,penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat.Hi continebant manus,& infirmiores à validioribus tuebãtur.Suadebãt,dissuadebantque,& vtilia atque inutilia mõstrabãt.Horũ prudẽtia,ne quid deesset suis, prouidebat.Fortitudo arcebat pericula,beneficentia augebat,ornabatque subiectos.officiũ erat imperare.non regnum.Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur,per quos coeperat posse.Nec erat cuiquam aut animus in iniuriã,aut causa:cum bene imperanti bene pareretur,nihilque rex maius minari male parẽtib[9] posset,quàm vt abiret è regno. Sed postquam surrepẽtibus vitijs,in tyrannidem regna versa sunt,opus esse coepit legibus,quas & ipsas inter initia tulere sapiẽtes.Solon,qui Athenas aequo iure fundauit,[e] inter septem aeui sapiẽtia notos.Lycurgum si eadẽ aetas tulisset,sacro illi numero accessisset octauus.Zaleuci leges Charondaeque laudãtur. Hi non in foro,nec in consultorum atrio,sed in Pythagorae tacito illo sanctoque secessu didicerũt iura,quae florẽti tunc Siciliae,& per Italiã Graeciae ponerẽt.Hactenus Posidonio assentior:artes quidem à philosophia inuentas,quibus in quotidiano vsu vita vtitur,non conceserim,[f] nec illã fabricae asseram gloriã.[g] Illa,inquit,sparsos & casulis tectos,aut aliqua rupe suffosa,aut exesae arboris trunco,docuit tecta moliri.Ego vero philosophiã iudico,non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium,& vrbes prementiũ, quàm viuaria piscium in hoc clausa,vt tempestatũ pericula non adiret gula,& quamuis acerrime pelago saeuiente,haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginaret. Quid ais?Philosophia docuit homines habere clauẽ & seram?&quid aliud erat,auaritiae signum dare? Philosophia haec cum tanto habitantium periculo imminentia tecta suspendit?Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte & difficultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum.Mihi crede,felix illud saeculum[g] ante architectonas fuit.Ista nata sunt,iam nascente luxuria,in quadratum tigna decidere, [h] & ferro per designata currente,certa manu trabem scindere.

Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.

[i] Non enim tecta coenationum epulas receptura parabantur:nec in hũc vsum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorũ ordine,vicis intremẽtibus; vt ex illa lacunaria auro grauia penderent.Furcae vtrinque suspensae fulciebãt casam:spissatis ramalibus, ac frõde congesta, [k] & in procliue dispositа.decursus imbribus quãuis magnis erat. Sub his tectis habitauere securi.Culmus liberos texit. Sub marmore atque auro seruitus habitat. In illo quoque dissentio à Posidonio,quòd ferramenta fabrilia excogitata à sapientibus viris iudicat. Isto enim modo dicat licet, sapientes per quos

Tunc laqueis captare feras,& fallere visco
Inuentum,& magnos canibus circundare saltus.

Omnia enim ista sagacitas hominũ,non sapiẽtia inuenit. In hoc quoque dissentio sapiẽtes fuisse,qui ferri metalla & aeris inuenerunt,cũ incẽdio siluarum aduста tellus[l] in summo venas iacentes liquæfacta fudisset.[m] Ista tales inueniunt,quales colunt.Ne illa quidẽ tam subtilis quaestio mihi videtur,quàm Posidonio:Vtrum malleus in vsu esse prius,an forcipes coeperint.Vtraque inuenit aliquis exercitati ingenij,acuti,nõ magni,nec elati, & quicquid aliud corpore incuruato [n] & humũ spectante quærendum est. Sapiens facilis victu fuit.Quid ni,cũ hoc quoque saeculo esse quàm expeditissimus cupiat?Quomodo ore te conuenit,[o] vt Diogenem mireris,& Talum?Vter ex his sapiẽs tibi videtur, qui serram commentus est: an ille, qui cum vidisset puerum caua manu bibentẽ aquã, fregit protinus exemptum è perula calicem,hac obiurgatione sui:Quàm diu homo stultus

ſuperuacuas ſarcinas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie vtrũ tãdem ſapientiorem putas, qui inuenit quemadmodũ in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat, qui Euripos ſubito aquarũ impetu implet, aut ſiccat, verſatilia coenationũ laquearia ita coagmentat, vt ſubinde alia facies atque alia ſuccedat, & toties tecta, quoties fercula mutẽtur: an eũ, qui & aliis & ſibi hoc monſtrat, quàm nihil nobis natura durũ ac difficile imperauerit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſtitos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere vſibus noſtris neceſſaria, ſi cõtenti fuerimus his quae terra poſuit in ſummo? [o] Quae ſi audire humanũ genus voluerit, tam ſuperuacuum ſciet ſibi coquum eſſe, quàm militẽ. Illi ſapientes fuerũt, aut certe ſapiẽtibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura conſtans neceſſaria [p] in delicias laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequere naturam: illa noluit eſſe diſtrictos: ad quaecũq; nos cogebat, inſtruxit. Frigus intolerabile eſt corpori nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles ferarum & aliorum animaliũ à frigore ſatis abundeque defendere queunt? Non corticibus arborũ plaeraeque gentes tegunt corpora? non auium plumae in vſum veſtis conferuntur: Non hodieque magna Scytharum pars, tergis vulpiũ induitur ac muriũ, quae tactu mollia. & inpenetrabilia ventis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis aeſtiui vmbra craſſiore propellere. Quid ergo? Nõ vetuſtas multa abdidit loca, quæ vel iniuria temporis, vel alio quolibet caſu excauata in ſpecũ receſſerunt? Quid ergo? Nõ quamlibet virgeam cratẽ texuerũt manu, & vili obleuerũt luto, deinde ſtipula alijsque ſilueſtribus operuere faſtigium, & pluuijs per deuexa labentibus, hiemẽ tranſiere ſecuri? Quid ergo? Non in defoſſo latẽt Syrticae gẽtes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Non fuit tam inimica natura, vt cum omnibus alijs animalibus [q] facilem actũ vitæ daret, homo ſolus non poſſet ſine tot artibus viuere. Nihil horum ab illa nobis imperatũ eſt, nihil aegre querendum vt poſſit vita produci. Ad parata nati ſumus: nos omnia nobis difficilia facilium faſtidio fecimus. Tecta tegumentaque, & fomenta corporum, & cibi, & quae nunc ingens negotium facta ſunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia. Modus enim omniũ, prout poſtulabat neceſſitas, erat: [r] nos iſta pretioſa, nos mira, nos magnis multisq; conquirẽda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poſcit. A natura luxuria deſciuit, quae quotidie ſeipsã incitat, & tot ſaeculis creſcit, & ingenio adiuuat vitia. Primo ſuperuacua coepit cõcupiſcere, inde cõtraria, nouiſſime corpori animum addixit, & illius deſeruire libidini iuſſit. Omnes iſtæ artes, quibus aut excitatur ciuitas, aut ſtrepit, corporis negotiũ gerunt: cui omnia olim tanquam ſeruo praeſtabantur, nunc tãquã domino parãtur. [s] Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinae ſunt, hinc odores coquẽtiũ, hinc molles corporis motus docẽtium mollesque cãtus & infractos. Receſſit enim ille naturalis modus, deſideria ope neceſſaria finiens. Iam ruſticitatis & miſeriae eſt, velle quantũ ſat eſt. Incredibile eſt, mi Lucili, quàm facile etiã magnos viros dulcedo orationis abducat à vero. Ecce Poſidonius, vt mea fert opinio, vnus ex ijs qui plurimũ philoſophiæ cõtulerũt, dum vult deſcribere primũ, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli ſolutoque ducantur: deinde quemadmodum tela ſuſpenſis ponderibus rectũ ſtamẽ extendat, quemadmodum ſubtemen inſertum quod duritiam vtrinque comprimentis tramae remolliat. [t] ſpata coire cogantur, & iungi, [u] textricum quoque artem à ſapientibus dixit inuentam, oblitus poſtea repertum hoc ſubtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo.
Inſeritur medium radiis ſubtemen acutis,
[x] *Quod lato feriunt inſecti pectine dentes.*

Quidſi contigiſſet illi videre has noſtri tẽporis telas, quibus veſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Trãſit deinde ad agricolas, nec minus facunde deſcribit [y] proſciſſum aratro ſolum, & iteratũ, quo ſolutior terra facilius pateat radicibus: tũ ſparſa ſemina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetẽ. Hoc quoque opus ait eſſe ſapientium: tanquam non nunc quoque plurima cultores agrorũ noua inueniant, per quae fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinũ ſapientẽ ſubmittit. Narrat enim quemadmodum rerũ naturã imitatus panem coepit facere. Receptas, inquit, in os fruges, cõcurrẽs inter ſe duritia dentiũ frãgit, & quicquid excidit, ad eoſdẽ dẽtes lingua refertur: tũc vero ſaliuae miſcetur, vt facilius per fauces lubricas tranſeat. Cũ peruenit in vẽtrẽ, aqualiculi feruore cõcoquitur, tũc demũ corpori accedit. Hoc aliquis ſecut [q] exẽplar, lapidẽ aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinẽ dentium, quorum pars immobilis

motum alterius expectat. Deinde vtriusq; attritu grana frangũtur,[z] & sæpius reterũtur, donec ad minutiam frequenter trita redigãtur. Tũc farinam aqua sparsit, & assidua tractatione perdomuit, finxitq; panem: quem primo cinis calidus, & feruens testa percoxit. Deinde furni paulatim reperti, & alia genera, quorũ feruor seruiret arbitrio. Non multũ abfuit, quin sutrinum quoq; inuentũ à sapientibus diceret. Omnia ista ratio quidem, sed non recta ratio commẽta est. Hominis enim, non sapiẽtis inuenta sunt, tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes, quibusq; maria transimus, aptatis ad excipiẽdum ventorũ impetũ velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atq; illuc cursũ nauigij torqueant: & exemplum à piscibus tractum est, qui cauda regũtur, & leui eius in vtrumq; momẽto velocitatem suã flectunt.[a] Omnia hæc quidem, inquit, sapiẽs inuenit: sed minora, quàm vt ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit. Immo nõ ab alijs excogitata ista sunt, quã à quibus hodieq; curantur. Quædam nostra demũ prodisse memoria scimus: vt specularium vsum, perlucente testa, clarum trãsmittentium lumen: vt suspensuras balneorũ, & impressos parietibus tubos, per quos circũfunderetur calor, qui ima simul & summa foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundũ ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta suscipimus? Quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatẽ linguæ manus sequitur? Vilissimorum mancipiorum ista cõmenta sunt. Sapientia altius sedet, nec manũ edocet, animorũ magistra est. Vis scire, quid illa eruerit, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubã ac tibiã cantus, quibus exceptus spiritus, aut in exitu, aut in trãsitu formatur in vocẽ: non arma, nec muros, nec bella. Vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad cõcordiam vocat. Non est inquã instrumentorũ ad vsus necessarios opifex. Quid illi tam paruula assignas? Artificem vides vitæ. alias quidem artes sub dominio habet. Nã cui vita, illi vitæ quoq; ornamenta seruiũt. Ceterũ ad beatum statum tendit, illo ducit, illo vias aperit. Quæ sint mala, quæ videãtur, ostendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem solidam: inflatã vero, & ex inani speciosam reprimit: nec ignorari sinit, inter magna quid interfit & tumida: totiũ naturæ notitiã, ac suæ tradit. Quid sint dij, qualesque, declarat: quid inferi, quid lares & genij. Quid in secundã numinũ sortem animæ perpetuæ, vbi consistãt, quid agãt, quid possint, quid velint. Hæc eius initiamenta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium deorum templũ mundus iste reseratur: cuius vera simulacra, verasq; facies cernẽdas mẽtibus protulit: nam ad spectacula tam magna hebes visũ est. ad initia deinde rerũ redit, & æternam rationem toti inditã, & vim omnium seminũ singula proprie figurantẽ. Tum de animo cœpit inquirere, vnde esset, vbi, quãdiu, in quot mẽbra diuisus.[b] Deinde à corporalibus se ad incorporalia transtulit, veritatemq; & argumenta eius excussit. Post hæc, quemadmodũ discernerẽtur vitæ ac necis ambigua. In vtraq; enim falsa veris immixta sunt. Non abduxit, inquam, se, vt Posidonio videtur, ab istis artibus sapiens, sed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignũ inuentu iudicasset, quod non erat dignũ perpetuo vsu iudicaturus. ponẽda nõ sumeret. Anacharsis, inquit, inuenit rotã figuli, cuius circuitu vasa formãtur. Dein quia apud Homerũ inuenitur figuli rota, mauult videri versũ falsos esse, quàm fabulam. Ego nec Anacharsin huius rei fuisse auctorẽ contendo: & si fuit, sapiens quidem hoc inuenit, sed non tanquam sapiẽs: sicut multa sapientes faciunt,[c] qua homines sunt, nõ qua sapiẽtes. Puta velocissimum esse sapientẽ:[d] cursu omnes anteibit, qua velox est, nõ qua sapiẽs. Cuperem Posidonio [e] aliquem vitrariũ ostendere, qui spiritu vitrũ in habitus plurimos format, [f] qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inuẽta sunt, postquã sapientem inuenire desiuimus. Democritus, inquit, inuenisse dicitur fornicem, vt lapidũ curuatura paulatim inclinatorũ medio saxo alligaretur. Hoc dicã falsum esse. Necesse est enim ante Democritum & pontes & portas fuisse, quarum fere summa curuãtur. Excidit porro vobis eũdem Democritũ inuenisse, [g] quemadmodũ ebur poliretur, quemadmodũ decoctus calculus in smaragdum cõuerteretur, qua hodieq; coctura inuenti lapides coctiles colorantur. Ista sapiẽs licet inuenerit, [h] non qua sapiẽs erat, inuenit. Multa enim facit, quæ ab imprudentissimis aut æq; fieri videmus, aut peritius, aut exercitatius. Quid sapiẽs inuestigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primũ veram naturam, quã non vt cetera animalia oculis secutus est, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quã ad vniuersa direxit: nec nosse tantũ, sed sequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falsis, & quãti quidq; esset, vera æstimatione perpẽdit: dãnauit mixtas pænitẽtiæ voluptates. Et bona semper placitura laudauit, & palam fecit, felicissimũ esse, cui felicitate opus non est: potẽtissimum esse,

qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loquor, quæ ciuem extra patriam poſuit, extra mundum deos, quæ virtutem donauit voluptati: [i] ſed de illa, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt, quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri poteſt: cuius hoc pretium eſt, non poſſe pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo vſu diſcebant vtilia, non credo: ſicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturæ promiſcue vtenda, antequam auaritia atque luxuria diſſociauere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcurrere, non erant illi ſapientes viri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quiſquam ſuſpexerit magis: nec ſi cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos nulli ſubigebant arua coloni,

Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: ſufficiebat illa vt parens in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quid ni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optime poſitas auaritia: & dum ſeducere aliquid cupit, atq; in ſuum vertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaq; velit nunc concurrere & reparare quod perdidit, licet agros agris adijciat, vicinum vel pretio pellat agris, vel iniuria, licet in prouinciarum ſpatium rura dilatet, & poſſeſſionem vocet, per ſua lõgam peregrinationem, nulla nos finium propagatio eo reducet, vnde diſceſſimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus. Vniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in vſus populorum non diripentium larga. Quicquid natura protulerat, id nõ minus inueniſſe, quàm inuentum mõſtrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli ſuperare poterat, aut deeſſe. inter cõcordes diuidebatur. Nondum valentior impoſuerat infirmiori manũ, nondum auarus abſcondendo quod ſibi iaceret, alium neceſſarijs quoque excluſerat. Par erat alterius ac ſui cura. Arma ceſſabant, incruentæq; humano ſanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi quos aliquod nemus denſum à ſole protexerat, qui aduerſus ſæuitiam hiemis aut imbris, vili receptaculo tuti ſub fronde viuebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes, Sollicitudo nos in noſtra purpura verſat, & acerrimis excitat ſtimulis: mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: ſed in aperto iacentes ſidera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctiũ, mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus ducẽs: [k] tam interdiu illis quàm noctu patebat proſpectus huius pulcherrimæ domus. Libebat intueri ſigna, ex media cæli parte vergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quid ni iuuaret vagari inter tam late ſparſa miracula? At vos ad omnem tectorum pauetis ſonum, & inter picturas veſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant domos inſtar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis umbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fiſtula, nec vllo coacto itinere obſolefacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ruſtica poſitum manu. Hæc erat ſecundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipſam, nec pro ipſa timentem. Nũc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quãuis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, non fuere ſapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen eſt. Non tamẽ negauerim fuiſſe alti ſpiritus viros, [l] & vt ita dicam, à dijs recentes. Neque enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita nõ erant ingenia omnibus conſummata. Nõ enim dat natura virtutem. Ars eſt, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argẽtum, nec perlucidos lapides ima terrarũ fæce quærebant, parcebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantũ aberat, vt homo hominem non iratus, non timens, tantum ſpectaturus occideret. Nondũ veſtis illis erat picta, nondum texebatur aurum, adhuc non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerum innocentes erãt. Multum autem intereſt, vtrum peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis iuſtitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam rudis vita. Virtus non cõtingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus eſt.

Epistola XCI.

LIBERALIS noster nunc tristis est, nuntiato incēdio, quo Lugdunēsis colonia exusta est. Mouere hic casus quemlibet posset, nedum hominem patriæ suæ amantissimū. Quæ res efficit, vt firmitatem animi sui quærat quā videlicet ad ea quæ timeri posse putabat, exercuit. Hoc vero tam inopinatū malum, pæne inauditum, nō miror si sine metu fuit, cum esset sine exemplo. Multas enim ciuitates incēdium vexauit, nullam abstulit. Nam etiā vbi hostili manu in tecta ignis immissus est, multis locis deficit: & quamuis subinde excitetur, raro tamen sic cuncta depascitur, vt nihil ferro relinquat. Terrarum quoq; vix vnquā tam grauis & pernicios⁹ fuit motus, vt tota oppida euerteret. Nunquam deniq; tam infestum vlli exarsit incēdium, vt nihil alteri superesset incendio. Tot pulcherrima opera quæ singula illustrare vrbes singulas possent, vna nox strauit, & in tanta pace, quātum ne bello quidem timeri potest, accidit. Quis hoc credat: vbiq; armis quiescētibus, cum toto orbe terrarū diffusa securitas sit, [a] Lugdunū quod ostēdebatur in Gallia, quæritur. Omnib⁹ fortuna quos publice afflixit, quod passuri erāt, timere permisit. Nulla res magna nō aliquod habuit ruinæ suæ spatium. In hac vna nox interfuit inter vrbē maximam & nullam. Deniq; diutius illam tibi periisse, quàm perijt, narro. Hæc omnia Liberalis nostri affectum inclinant, aduersus sua firmum & erectū. nec sine causa cōcussus est. Inexpectata plus aggrauāt. Nouitas adijcit calamitatibus pōdus. Nec quisquam mortalium nō magis quod etiā miratus est, doluit. Ideo nihil nobis improuisum esse debet. In omnia praemittēdus est animus: cogitandūque, non quicquid solet, sed quicquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cum voluit, & florentissimo detrahat? quod nō eo magis aggrediatur & quatiat, quo specios⁹ fulget? Quid illi arduum, quidve difficile est? Non vna via semper, ne tota quidē incurrit. Modo nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta viribus, inuenit pericula sine auctore, nullū tēpus exceptū est. in ipsis voluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt. Ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates, hiberniſq; maiores agitur æstiua tranquillitas. Sine hoste patimur hostilia: & cladis causas, si alia deficiūt, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit tēperatissimos morbus, [b] validissimos phthisis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus. Eligit aliquid noui casus, per quod velut oblitis vires suas ingerat. Quicquid lōga series multis laboribus, multa Dei indulgentia struxit, id vnus dies spargit ac dissipat. Lōgam morā dedit malis properātibus, [c] qui diem dixit, horā, momentumq; temporis, euertendis imperijs sufficere. Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium, rerumq; nostrarū; [d] si tanta celeritate reparentur cuncta, quanta finiuntur. Nunc incremēta lente exeūt, festinatur in damnum: nihil priuatim, nihil publice stabile est: tā hominū quàm vrbiū fata voluuntur. Inter placidissima terror existit, nihilq; extra tumultuantibus causis, mala vnde minime expectabātur, erumpunt. Quæ domesticis bellis steterāt regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæq; felicitatē ciuitas pertulit? Cogitanda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea quæ possunt euenire, firmandus. Exilia, tormēta, bella, morbos, naufragia meditare. Potest te patriæ, potest patriā tibi casus eripere: potest te in solitudinē abijcere, potest hoc ipsum in quo turba suffocatur, fieri solitudo. Tota ante oculos sortis humanæ condicio ponatur: nec quātū frequēter euenit, sed quātū plurimū potest euenire, præsumamus animo, si nolumus opprimi, nec vllis inusitatis velut nouis obstupefieri. In plenū cogitāda fortuna est. Quoties Asiæ, quoties Achaiæ vrbes vno tremore ceciderūt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata sunt? Cyprum quoties vastauit hæc clades? Quoties in se Paphus corruit? Frequēter nobis nūtiati sunt totarū vrbium interitus: & nos, inter quos frequēter ista nuntiantur, quota pars omnium sumus? Consurgamus itaq; aduersus fortuita: & quicquid inciderit, sciamus nō esse tā magnum, quā rumore iactetur. Ciuitas arsit opulenta, [e] ornamentumq; prouincialiū, quibus & inserta erat, & excepta, vni tamē imposita, & huic nō altissimo mōti. Omnium istarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, vestigia quoq; tēpus eradet. Non vides quemadmodum in Achaia clarissimarum vrbium iam fundamenta cōsumpta sint, nec quicquā extet, ex quo appareat illas saltem fuisse? Non tantū manufacta labuntur, non tantū humana arte atq; industria posita vertit dies. Iuga mōtium diffluunt, totæ desedere regiones. Operta sunt fluctibus, quæ procul à cōspectu maris stabāt. Vastauit ignis colles, per quos eluebat: erosit & quōdam altissimos vertices, solatia nauigantiū, [f] ac speculas, ad humilem arenam deduxit. Ipsius naturæ opera vexantur. & ideo æquo animo ferre debemus vrbium excidia. Casura omnia extant: & omnibus exitus manet: [h] siue interna vi flatuq; præclusi venti, pondus, sub quo

tenentur, excusserint: [i] siue torrentium in abdito vis obstantia effregerit: siue flāmarum violētia compaginem soli ruperit: siue vetustas, à qua nihil tutū est, expugnauerit minutatim: siue grauitas cæli eiecerit populos, & situs deserta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longū est. Hoc vnum scio. omnia mortalium opera, mortalitate damnata sūt: inter peritura viuimus. Hæc ego atq; eiusmodi solatia admoueo Liberali nostro, incredibili quodā patriæ suæ amore flagranti: quæ fortasse cōsumpta est, vt in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locū fecit iniuria. Multa ceciderūt, vt altius surgerēt, & in maius. [j] Timagines [k] felicitati vrbis inimicus aiebat, Romæ sibi incēdia ob hoc vnū dolori esse, quòd sciret meliora resurrectura quàm arsissēt. In hac quoq, vrbe verisimile est certaturos omnes esse, vt maiora certioraq, quàm amisere restituātur. Sint vtinam diuturna, & melioribus auspiciis in æuum lōgius condita. Nam huic coloniæ ab origine sua centesimus annus est, [l] ætas ne homini quidem extrema. Deducta in hāc frequētiam, loci opportunitate conualuit. Quæ tamē grauissimos casus intra spatiū humanæ pertulit senectutis. Itaq; formetur animus ad intellectum, patiētiamque sortis suæ, & sciat nihil inausum esse fortunæ. Aduersus imperia illā idem habere iuris, quod aduersus imperantes: aduersus vrbes idem posse, quod aduersus homines. [m] Nihil horum indignādum est. In eum intrauimus mundū, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non placet? quacunque vis exi. Indignare, si quid in te iniq; proprie cōstitutū est. Sed si hæc imos summosq; necessitas alligat, in gratiā cū fato reuertere, à quo omnia resoluuntur. Non est quòd nos tumulis metiaris, & his monumētis, quæ viā disparia prætexunt. Æquat omnes cinis. impares nascimur, pares morimur. Idem de vrbib⁹, quod de vrbium incolis dico. [n] Tam Ardea capta, quàm Roma est. Conditor ille iuris humani, nō natalibus nos, nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi vero ad finem mortalium ventum est: [o] Discede, inquit, ambitio: omnium quæ terrā premunt, [z] siremps lex esto. Ad omnia patiēda pares sumus. Nemo altero fragilior est, nemo in crastinū sui certior. Alexander Macedonum rex discere Geometriam infelix cœperat, sciturus quàm pusilla terra esset, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc, quòd intelligere debebat falsum se gerere cognomen. Quis enim esse magnus in pusillo potest? Erant illa quæ tradebātur, subtilia, & diligenti intentione discēda: non quæ percipere posset væsanus homo, & trās Oceanum cogitationes suas mittens. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor: Ista, inquit, omnibus eadem sunt, æque difficilia. Hoc puta rerū naturā dicere: [p] Ista de quibus quereris, omnibus eadem sunt: nulli dari faciliora possunt: sed quisquis volet, sibiipsi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & sitias, & esurias, & senescas, & si tibi longior cōtigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non est tamen quod istis qui te circūstrepunt credas. Nihil horū malum est, nihil intolerabile, aut durum. Ex cōsensu istis metus est. Sic mortem times, quomodo famam. Quid autē stultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noster solet dicere, eodem loco sibi esse voces imperitorum, quo vētre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, sursum isti an deorsum sonent? Quāta demētia est vereri, ne infameris ab infamibus? Quēadmodū famam extimuistis sine causā, sic & illa, quæ nunquā timeretis, [q] nisi fama iussisset. Nunquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aspersus? [r] nec morti quidem hæc apud nos noceat: [s] & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accusant, expertus est. Interim temeritas est, damnare quod nescias. At illud scis, quàm multis vtilis sit, quàm multos liberet tormentis, egestate, querelis, supplicijs, tædio. Non sumus in vllius potestate, cum mors in nostra potestate sit.

Epistola XCII.

PVTO, inter me teq; conuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse [t] partes ministras, per quas mouemur alimurq; , [z] propter ipsū principale nobis datas. In hoc principali est aliquid irrationale, est & rationale. Illud huic seruit. Hoc vnum est, quod alio non refertur: sed omnia ad se perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præposita est, ipsa sub nullo est. Et hæc autē nostra eadem est, quia ex illa est. Si de hoc inter nos conuenit, sequitur vt de illo quoq; cōueniat, in hoc vno positā esse beatam vitā, vt in nobis ratio perfecta sit. Hæc enim sola non submittit animum, stat cōtra fortunam. In quolibet rerum habitu, seruata seruat. Id autē vnū bonū est, quod nūquam defringitur. [a] Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit. tenet summa, & ne vlli quidem, nisi sibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio sustinetur, potest cadere. Si aliter est, incipient in nobis multum valere non nostra. Quis autē vult constare fortuna, aut quis se prudens ob aliena miratur? Quid est beata vita? securitas & perpetua tranquillitas.

Hãc dabit animi magnitudo, dabit cõstãtia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? [b] si veritas tota perspecta est, si seruatus est in rebus agẽdis ordo, mod⁹, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intẽta rationi, nec vnquã ab illa recedens, amabilis simul, mirabilisque. Denique, vt breuiter tibi formulam scribam, talis animus sapiẽtis esse viri debet, qualis Deum deceat. Quid potest desiderare is cui omnia honesta contingũt? Nã si possunt aliqui non honesta cõferre ad optimũ statum, in ijs erit beata vita, sine quibus nõ est. Et quid stultius, turpiusve, quàm bonũ rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri summum bonũ iudicãt, quia parũ plenũ sit, fortuitis repugnãtibus. Antipater quoq; inter magnos sectæ huius auctores, aliquid se tribuere dicit externis, sed exiguũ admodũ. [c] Vides autẽ quale sit, sole nõ esse cõtentũ, nisi aliquis igniculus alluxerit. Quod potest in hac claritate solis habere scintilla momentũ? Si non es sola honestate contentus, necesse est aut quietem adijci velis, [1] quam hesychian voaant Græci, aut voluptatem. Horũ alterũ vtcunq; recipi potest. Vacat enim animus molestia, [d] liber ad conspectum vniuersi, nihilq; illum auocat à contemplatione naturæ. Alterum illud, voluptas, bonum pecoris est. Adijcimus rationali irrationale, honesto inhonestum. Magnam vitam facit titillatio corporis? Quid ergo dubitatis dicere bene esse homini, si palato bene est? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, sed inter homines, cuius summũ bonum saporibus, ac coloribus, ac sonis constat? Excedat ex hoc animaliũ numero pulcherrimo, ac dijs secundo, mutis aggregetur animal pabulo natum. [4] Irrationalis pars animi duas habet partes: alteram animosam, ambitiosam, impotentem, positã in affectionibus: alteram humilem, lãguidam, voluptatibus deditam. Illam effrænatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem viro, reliquerũt. Hanc necessariam beatæ vitæ putauerunt, [f] eneruem & abiectam. Huic rationem seruire iusserunt, & fecerunt animalis generosissimi bonum, demissum & ignobile. Præterea mixtum, portentosumque, & ex diuersis animalium congruentibus membris. Nam, vt ait Virgilius noster in Scylla,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus, postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta sunt, horrenda, velocia: at isti sapientiam ex quibus nam cõposuere portentis? Prima hominis pars, est ipsa virtus. Huic cõmittitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantũ cibis habilis, vt ait Posidonius. Virtus illa diuina in lubricum desinit, & superioribus eius partibus venerandis atque cælestibus, animal iners ac marcidũ attexitur. Illa vtcunq; alta quies nihil quidẽ ipsa animo præstabat, sed impedimẽta remouebat. Voluptas vltro dissoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur [e] tã discors inter se iunctura corporum? Fortissimæ rei inertissima astruitur, seueriss imæ parũ seria, [f] sanctissimæ intemperans vsq; & indigesta. Quid ergo, inquit, si virtutẽ nihil impeditura sit bona valetudo, & quies, & dolorũ vacatio, [g] nõ petes illa? Quid ni petã? Nõ quia bona sunt, sed quia secundũ naturã sunt, & quia bono à me iudicio sumũtur. Quod erit in illis tunc bonum? [h] hoc vnum, bene eligi. Nam cum vestem qualem decet sumo, cum ambulo, vt oportet, cũ cœno quemadmodũ debeo: non cœna, aut ambulatio, aut vestis bona sunt, sed meum in his propositũ, seruãdi in quaq; re rationi conuenientẽ modum. Etiã nunc adijciã: Mundæ vestis electio appetenda est homini. Natura enim homo mũdum & elegãs animal est. Itaq; nõ est bonũ per se munda vestis, sed mũdæ vestis electio: quia nõ in re bonum est, sed in electione: quia actiones nostræ honestæ sunt, nõ ipsa quæ agũtur. Quod de veste dixi, idem de corpore me existima dicere. Nam hoc quoq; natura, vt quandã vestem, animo circundedit, velamẽtum eius est. Quis autem vnquã vestimenta æstimauit arcula? Nec bonũ, nec malum vagina gladium facit. [i] Ego de corpore quoq; idem tibi respõdeo. Sumpturũ quidẽ me, si detur electio, & sanitatem & vires. Bonum autẽ futurum, iudicium de illis meum, nõ ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus. [k] Summum tamẽ illud bonum nõ assequitur, nisi illi & naturalia instrumẽta respondeãt. Ita miser quidem esse, qui virtutem habet, non potest, beatissimus autẽ nõ est, qui naturalib⁹ bonis destituitur, vt valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquẽ in maximis & cõtinuis doloribus [l] nõ esse miserum, esse etiã beatum: quod leuius est, negas, beatissimum esse. Atqui si potest virtus efficere, ne miser aliquis sit, facilius efficiet, vt beatissimus sit. Minus enim interualli à beato ad beatissimum restat, quàm à misero ad beatum. An quæ res tantum valet, vt ereptum calamitatibus inter beatos locet: non potest adijcere quod supereſt, vt beatissimũ faciat? In summo deficit cliuo? Cõmoda sunt in vita, & incommoda: vtraq; extra nos. Si non est miser

vir bonus,quãuis omnibus prematur incõmodis:quomodo non beatissimus,& si aliquibus commodis deficitur? Nam quẽadmodum incommodorum onere vsq; ad miserum non deprimitur,sic commodorum inopia nõ deducitur à beatissimo.Sed tam sine commodis beatissimus est,quàm non est sub incõmodis miser. An non potest illi eripi bonũ suum,si potest minui? Paulo ante dicebã,igniculũ nihil conferre lumini solis. Claritate enim eius quicquid sine eo lucet,abscõditur.Sed quædã,inquit,soli quoq; obstat.At solis vis & lux integra est,etiã inter opposita:& quãuis aliquid interiaceat,quod nos prohibeat eius aspectu,in opere est, cursu suo fertur. Quoties inter nubila luxit,nõ est sereno minor,nec tardior quidem:quoniã multum interest,vtrum aliquid obstet tantũ,an impediat.Eodẽ modo virtuti opposita nihil detrahunt.Nõ est minor,sed minus fulget:nobis forsitan nõ æq; apparet ac nitet: sibi eadem est,& more solis obscuri, in occulto vim suam exercet.Hoc itaq; aduersus virtutẽ possunt calamitates,&damna,& iniuriæ quod aduersus solẽ potest nebula.Inuenitur qui dicat, sapiẽtem corpore parũ prospero vsum, nec miserum esse,nec beatũ.Hic quoq; fallitur.Exæquat enim fortuita virtutibus,& tãtundem tribuit honestis,quãtum honestate carentibus. Quid autem fœdius,quid indignius,quàm cõparare veneranda cõtemptis? Veneranda enim sunt,fides,iustitia,pietas, fortitudo,prudentia. E contrario vilia sunt,quæ sæpe cõtingunt pleniora vilissimis,crus solidum,& lacertus,& dentes,& horum sanitas,firmitasque. Deinde si sapiẽs cui corpus molestum est,nec miser habebitur,nec beatus,sed in medio relinquetur,vita quoq; eius nec appetenda erit,nec fugienda.Quid autẽ tam absurdum,quàm sapientis vitam appetendam nõ esse? Aut quid tam extra fidem,quàm esse aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendã?Deinde si damna corporis miserũ no faciunt,beatum esse patiuntur.Nam quibus potentia nõ est in peiorem transferendi statum, nec interpellandi quidem optimum.Frigidum,inquit,aliquid & calidum nouimus:inter vtrumq; tepidum est. Sic aliquis beatus est,aliquis miser: aliquis nec miser,nec beatus.Volo hanc cõtra nos positam imaginẽ excutere. Si tepido illi plus frigidi ingessero,fiet frigidum: si plº calidi affudero, fiet nouissime calidum. At huic, nec misero,nec beato,quantumcunq; ad miserias adiecero,miser nõ erit,quemadmodum dicitis. Ergo imago ista dissimilis est.Deinde trado tibi hominem,nec miserum,nec beatum.Huic adijcio cæcitatem,non fit miser.Adijcio debilitatem,non fit miser.Adijcio dolores continuos& graues,non fit miser.Quem tam multa mala in miseram vitam nõ transferunt,nec ex beata quidem educunt. Si non potest,vt dicitis,sapiens ex beato in miserum decidere, non potest in non beatum. Quare enim qui labi cœpit,alicubi subsistat?Quare res nõ patitur illũ ad imum deuolui,retinet in summo.Quid ni nõ possit beata vita rescindi? Nec remitti quidem potest:& ideo virtus ad illam per se ipsa satis est. Quid ergo? inquit.sapiẽs nõ est beatior qui diutiº vixerit, quem nullus auocauit dolor,quàm ille qui cum mala fortuna sæpe luctatus est?Respõde mihi:Nunquid & melior est,& honestior?Si hæc nõ sunt,nec beatior quidẽ est. Rectius viuat,oportet,vt beatius viuat: si rectius non potest,ne beatius quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita,quæ ex virtute est.Virtus enim tantum bonum est,vt istas accessiones minutas non sentiat,breuitatẽ æui,& dolorem,& corporũ varias offensiones.Nam voluptas nõ est digna,ad quã respiciat.Quid est in virtute præcipuum? Futuro non indigere,nec dies suos computare. [m] In quantolibet tempore bona æterna cõsummat.Incredibilia nobis hæc videtur,& supra humanam naturã excurrentia. Maiestatẽ enim eius ex nostra imbecillitate metimur, & vitijs nostris nomẽ virtutis imponimus. Quid porro nõ æq; incredibile videtur,aliquẽ in summis cruciatibus positũ,dicere,Beatus sum? Atqui hæc vox in ipsa officina voluptatis est audita.Beatissimum,inquit, hunc & vltimũ diem ago,Epicurus:cũ illũ hinc vrinæ difficultas torqueret,hinc insanabilis exulcerati dolor vẽtris.Quare ergo incredibilia sunt ista apud eosqui virtutẽ colũt: cum apud eos quoq; reperiãtur,apud quos voluptas imperat?Hi quoq; degeneres & humillimæ mentis aiunt,in summis doloribus,in summis calamitatibus,sapiẽtem nec miserum futurũ,nec beatum. Atqui hoc quoq; incredibile est,immo incredibilius. Nõ video enim quomodo nõ in infimũ agatur,è fastigio suo deiecta virtus. Aut beatũ præstare debet: aut si ab hoc depulsa est,non prohibebit fieri miserum.Stans non potest vinci: aut vincatur oportet,aut vincat.Dijs,inquit,immortalibº solis & virtus & beata vita cõtingit.Nobis vmbra quædam illorũ bonorũ,& similitudo. Accedimus ad illa,nõ peruenimus.Ratio vero dijs hominibusq; cõmunis.Hæc in illis consummata est, in nobis cõsummabilis.Sed ad desperationem nos vitia nostra perducũt.Nam ille alter secundus,vt aliquis parum cõstans ad custodienda optima, cuius iudiciũ labat etiãnum & incertum

est,

est, desiderat oculorum atque aurium sensum, bonam valetudinem, & non foedum aspectum corporis, [n] sed habitu manentem suo, ætatis præterea longius spatium. Per hanc potest non paenitenda agitare, [o] vt imperfecto viro. [6] Huic malitiae vis quædam inest, qua animum habet mobilem [p] ad praua? ille agit carens malitia, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc bonus, sed in bonum fingitur. Cuicumque autem deest aliquid ad bonum malus est.

Sed si cui virtus animusque in corpore praesens,

hic deos æquat, illo tẽdit originis suae memor. Nemo improbe eo conatur ascẽdere, vnde descenderat. Quid est autẽ, cur nõ existimes in eo diuini aliquid existere, qui Dei pars est? Totum hoc quo continemur, & vnum est, & Deus, & socij eius sumus, & mẽbra. Capax est noster animus: perfertur illo, si vitia non deprimãt. Quemadmodum corporũ nostrorum habitus erigitur, & spectat in cælũ; ita animus, cui inquantũ vult, licet porrigi, in hoc à natura rerũ formatus est. vt paria diis velit, & sic vtatur suis viribꝰ, ac se in spatiũ suum extendat. Nam si aliena vi ad summa niteretur, magnus erat labor, ire in cælũ. Redit. cum hoc iter ad quod natus est, vadit audacter, & contẽptor omniũ, nec ad pecuniã respicit: aurum argentũque, illis in quibus iacuere tenebris dignissima, non hoc æstimat splendore, quo imperitorũ verberant oculos, & auerterũt à cælo, ex quo illa secreuit cupiditas nostra & effodit. Scit, inquam, alibi positas esse diuitias, quàm quo congerũtur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere domino omniũ rerũ licet, hunc in possessionem rerũ naturæ inducere, [q] vt suorum Oriens Occidẽsque terminus fiat. deorumque ritu cuncta possideat; cum opibꝰ suis diuites superne despiciat: quorum nemo tam laetus est suo, quàm tristis alieno. Cum se in hanc sublimitatem tulit, corporis quoque, velut oneris necessarij, non amator, sed procurator est: nec se illi cui impositus est, subiicit. Nemo liber est, qui corpori seruit. Nam vt alios dominos, quos nimia pro illo sollicitudo inuenit, transeas, ipsius morosum imperium delicatumque est. Ab hoc, modo æquo animo exit, modo magno prosilit: nec quis deinde reliquiis eius futurus sit exitus, quærit. Sed vt ex barba capillos detonsos negligimus, ita ille diuinꝰ animus egressurus hominem, quo receptaculum suum conferatur, ignis illud exurat, an ferræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, quàm [8] secundas ad editum infantem. [r] Vtrum proiectum aues differant, an consumatur

canibus data praeda marinis,

[s] quid ad illũ? Qui tunc quoq; cũ inter homines est, nullas minas timet: vllas ne timebit post mortem minas eorum quibus vsque ad mortem timeri parũ est? Non conteret, inquit, me vncus, nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio, foeda visuris. Neminẽ de supremo officio rogo. Nulli reliquias meas commendo. ne quis insepultus esset, rerum natura prospexit. Quem saeuitia proiecerit, dies condet. Diserte Mæcenas ait:

Nec tumulum curo. sepelit natura relictos

9 Alte cinctum putes dixisse. Habuit enim ingenium & grande & virile, [t] nisi illud ipse discinxisset.

Epistola XCIII.

IN epistola qua de morte Metronactis philosophi querebaris, tanquã & potuisset diutius viuere, & debuisset, aequitatẽ tuam desideraui: quae tibi in omni persona, in omni negotio supereſt, in vna re deest, in qua omnibꝰ. Multos inueni æquos aduersꝰ homines: aduersus deos neminẽ. Obiurgamus quotidie fatũ. Quare ille in medio cursu raptus est? Quare ille non rapitur? Quare senectutem & sibi & aliis grauem extendit? Vtrũ obsecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi parere natura? Quid autẽ interest quàm cito exeas, [a] vnde vtique exeundũ est? Non vt diu viuamus, curandum est: sed vt satis. Nam vt diu viuas, fato opus est: vt satis, animo. Longa est vita, si plena est. Impletur autem, cũ animus sibi bonum suũ reddidit, & ad se potestatem sui trãstulit. Quid illũ octoginta anni iuuãt per inertiã exacti? Nõ vixit iste, sed in vita moratus est, [b] nec sero mortuus est, sed diu. Octoginta annis vixit. Interest, mortẽ eius ex quo die numeres. At ille obiit viridis: sed officia boni ciuis, boni amici, boni filij executꝰ est. In nulla parte cessauit. licet eiꝰ ætas imperfecta sit, vita perfecta est. Octoginta annis vixit. Immo octoginta annis fuit: nisi forte sic vixisse eum dicis, quomodo dicũtur arbores viuere. Obsecro te, mi Lucili, hoc agamꝰ, vt quemadmodũ pretiosa rerũ, sic vita nostra nõ pateat multum, sed multũ pẽdat. Actu illam metiamur, nõ tẽpore. Vis scire, quid inter hunc interſit vegetũ cõtemptoremq; fortunæ, functũ omnibus vitæ humanæ stipendiis, atque in summum bonũ euectum, & illum cui multi anni trãsmissi sunt? Alter post mortẽ quoque est, alter ante mortẽ periit,

Laudemus itaque, & in numero feliciũ reponamus eum, cui quãtulũcunque temporis contigit, bene collocatum est. Vidit enim veram lucẽ, non fuit vnus è multis.[c] & vixit, & viguit. Aliquando sereno vsus est: aliquãdo, vt solet, validi sideris fulgor per nubila emicuit. Quid quaeris, quamdiu vixerit? Vixit ad posteros vsque, transiliit, & se in memoriã dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recusauerim: nihil tamen ad beatam vitã defuisse dicam, si spatium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui quem vltimũ mihi spes auida promiserat: sed nullum nõ tanquam vltimum aspexi. Quid me interrogas, quando natus sim? An inter iuniores adhuc censeat? Habeo meum. Quemadmodũ in minore corporis habitu potest homo esse perfectus, sic & in minore tẽporis modo potest esse vita perfecta. AEtas inter externa est. Quamdiu sim, alienũ est: quamdiu vir bonus sim, meum est. Hoc à me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar,[d] vt agam vitam, non vt præteruehar. Quæris quod sit amplissimum vitæ spatium? Vsque ad sapientiam viuere. Qui ad illam peruenit, attigit non longissimum finem, sed maximũ. Ille vero glorietur audacter, & diis agat gratias: interque eos sibi & rerum naturæ imputet, quod fuit. Merito enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quàm acceperat. Exemplar boni viri posuit. qualis quantusque esse ostendit. Si quid adiecisset, fuisse simile præterito. Et tamen quousque viuimus? omnium rerũ cogitatione fruiti sum⁹. [e] Scimus à quibus principalis natura se attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet, quemadmodum omnia quæ vsquam erant, cluserit, & seipsam sui finẽ fecerit. Scimus, sidera impetu suo vadere: præter terram nihil stare, cetera continua velocitate decurrere. Scimus quemadmodũ solẽ luna prætereat: quare tardior velociorem post se relinquat: quomodo lumẽ accipiat; aut perdat: quæ causa inducat noctem, quae reducat diem. Illuc eundũ est, vbi ista propius aspicias. nec hac spe, inquit, sapiẽs ille, fortius exeo, quòd patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidẽ admitti,[f] & iam inter illos fui: animũque illo meũ misi, & ad me illi suum miserunt. Sed tolli me de medio puta, & post mortẽ nihil ex homine restare. AEque magnum animũ habeo, [g] etiam si nusquam transiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quàm potuit. Et paucorũ versuũ liber est, & quidem laudandus, atque vtilis. [h] Annales Tamusij scis[i] quàm nõ decori sint, [k] & qui vocentur.[l] AEque est vita quorundam longa, & quod Tamusij sequitur annales. Nũquid feliciorem iudicas eũ qui summo die muneris, quàm eũ qui medio occiditur? [m] Nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas, vt iugulari in spoliario quàm in arena malit? Non maiore spatio alter alterum præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit, consequitur occisum. Minimum est, de quo sollicitissime agitur. [n] Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod euitare non possis?

Epistola XCIIII.

EIAM partem philosophiæ, quæ dat propria cuique personae praecepta, nec in vniuersum componit hominem, sed marito suadet, quomodo se gerat aduersus vxorẽ: patri quomodo educet liberos: domino, quomodo seruos regat: quidam solam receperũt, ceteras quasi extra nostram vtilitatẽ vagantes reliquerunt: tanquã quis possit de parte suadere, nisi qui summam prius totius vitæ cõplexus est. Sed Aristo Stoicus econtrario hãc partem leuem existimat, & quæ nõ descendat in pectus vsque. [a] At illam non habentem præcepta, plurimum ait proficere, ipsaque decreta philosophiæ, constitutionẽ esse summi boni, quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaque re faciendũ sit, sibiipse præcepit. Quemadmodum qui iaculari discit, destinatum locũ captat, & manum format ad dirigenda quæ mittit: cum hanc vim ex disciplina & exercitatione percepit, [b] quocũque vult, illa vtitur. Didicit enim nõ hoc aut illud ferire, sed quodcunque voluerit. Sic qui se ad totam vitam instruxit, non desiderat particulatim admoneri, doctus in totũ, nõ quomodo cum vxore aut cũ filio viueret, sed quomodo bene viueret. In hoc est, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, sed imbecillẽ nisi abvniuerso fluit, nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæstiones locus iste diuiditur. Vtrum vtilis, an inutilis sit: & an solus virum bonum possit efficere, id est, vtrum superuacuus sit, an omnes faciat superuacuos. Qui hãc partẽ videri volunt superuacuam, hoc aiunt. Si quid oculis oppositũ moratur aciem, remouẽdũ est. illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit. Sic ambulabis, illo manũ porrigens. Eodẽ modo vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum dispiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit. Sic viues cum patre, sic cum vxore. Nihil enim proficiẽt præcepta, quandiu mẽti error obfusus est. si ille discutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. [c] Alioquin doces illum, quid sano faciendum sit, non sanum efficis.

Pauperi, vt agat diuitẽ, mõstras. Hoc quomodo manente paupertate fieri potest? Ostẽdis esurienti, quid tamquam satur faciat. Fixam potius medullis famẽ detrahe. Idem tibi de omnibus vitiis dicam. ipsa remouenda sunt, nõ præcipiendũ, quod fieri illis manẽtib⁹ nõ potest. Nisi opiniones falsas, quibus laboramus, expuleris, nec auarus, quomodo vtendum pecunia sit, exaudiet: nec timidus, quomodo pericula contẽnat. Efficias oportet, vt sciat pecuniam nec bonũ, nec malũ esse. Ostẽdas illi miferrimos diuites. Efficias, vt quicquid publice expauimus, sciat nõ esse tam timendũ, quàm fama circumfert, nec dolorẽ quoq; nec mortem. Sæpe in morte, quam pati lex est, magnũ esse solatiũ, quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futurã obstinationẽ animi, qui leuius facit sibi, quicquid cõtumaciter passus est. Optimã doloris esse naturam, quòd non potest nec qui extẽditur, magnus esse, nec qui est magnus, extendi. Omnia fortiter excipiẽda, quæ nobis mundi necessitas imperat. His decretis cum illum in conspectum suæ condicionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam esse, non quæ secundum voluptatẽ est, sed secũdum naturam: cum virtutem vnicũ bonum hominis adamauerit, turpitudinẽ solũ malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, scierit esse mediam partem, nec bonis annumerandam, nec malis: monitorẽ nõ desiderabit ad singula, qui dicat: [d] Sic incede, sic coena: hoc viro, hoc feminæ, hoc marito, hoc cælibi conuenit. Ista enim qui diligentissime monent, ipsi facere non possunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præcipit: & irascendũ nõ esse, magister iracundissimus disputat. Si ludum litterariũ intraueris, scies ista quæ ingenti supercilio philosophi iactãt, in puerili esse præscripto. [e] Vtrum manifesta demum, an dubia præcipies? Non desiderant manifesta monitores? præcipienti dubia non creditur. Superuacuum est ergo præcipere. Id adeo sic discẽ. [f] Si id mones quod obscurum est & ambiguum, probationibus adiuuandũ erit. Si probaturus es, illa per quæ probas, plus valẽt, satisque per se sunt. Sic amico vtere, sic ciue, sic socio. Quare? quia iustũ est. Omnia ista mihi locus de iustitia tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetẽdam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede cõduci. Nõ esse iustum, cui quicquam in hac virtute placet, præter ipsam. Hæc cũ persuasi mihi, & perbibi, quid ista præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare scienti, superuacuum est: nescienti, parũ. Audire enim debet, non tantum quid sibi præcipiatur, sed etiam quare. Vtrum inquã, veras opiniones habenti de bonis malisque, sunt necessaria, an non habenti? Qui non habet, nihil à te adiuuabitur. aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. Qui habet exactum iudiciũ de fugiendis petendisque, & scit quid sibi faciendum sit, etiã te tacẽte. Tota ergo pars ista philosophiæ submoueri potest. Duo sunt, propter quæ delinquim⁹. Aut inest animo prauis opinionib⁹ malitia contracta: aut etiam si nõ est falsis occupatus, ad falsa procliuis est, & cito specie quo nõ oportet trahẽte, corrumpitur. Itaque debemus [h] aut curare mentem ægrã, & vitiis liberare: [2 1] aut vacãtem quidem, sed ad peiora pronam, præoccupare. Vtrũque decreta philosophiæ faciũt. Ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea si praecepta singulis damus, incõprehẽsibile opus est. Alia enim dare debemus feneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio praecipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum ea quae alicui⁹ matrimoniũ experta est, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid esse discriminis inter sterilem, & foecundã; inter prouectiorẽ, & puellam; inter matrem, & nouercam? Omnes species complecti non possumus. Atqui singulae propria exigũt. Leges autẽ philosophiae breues sunt, & omnia alligant. Adiice nunc, quòd sapientis præcepta finita esse debent, & certa: si qua finiri non possunt, extra sapientiam sunt. Sapientia rerũ terminos nouit. Ergo ista pars præceptiua submouenda est: quia quod paucis promittit, præstare omnibus nõ potest. Sapientia autem omnes tenet. [3] Inter insaniam publicã, & hanc quæ medicis traditur, nihil interest: nisi quòd haec morbo laborat, illa opinionibus falsis. Altera causas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo est. Si quis furioso præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico se gerere, quomodo in priuato, erit ipso quẽ monebit insanior. Bilis nigra curanda est, & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum est, Ipse discuti debet: alioquin abibunt in vanũ monẽtiũ verba. Haec ab Aristone dicuntur. Cui respondebimus ad singula. Primum aduersus illud quod ait, si quid obstat oculo, & impedit visum debere remoueri. Fateor, huic non esse opus praeceptis [4] ad videndum, sed remedio quo purgetur acies; & officientem sibi moram effugiat. Natura enim videmus: cui vsum sui reddit, qui remouet obstantia. Quid autem

cuique debeatur officio, natura nõ docet. Deinde cuius curata ſuffuſio eſt, is non protinꝰ cũ viſum recepit, aliis quoque poteſt reddere. [k]Malitia liberatus, & liberat. Non eſt opus exhortatione, nec cõſilio quidem: vt colorum proprietates oculus intelligat. à nigro album, etiã nullo monẽte, diſtinguet. Multis contra pręceptis eget animus, vt videat quid agendum ſit in vita. Quanquam oculos quoque ægros medicus non tantũ curat, ſed etiã monet. Non eſt, inquit, quòd protinus imbecillam aciem commitas improbo lumini: à tenebris primo ad vmbroſa procede, deinde plus aude, & paulatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quòd poſt cibũ ſtudeas, non eſt quòd plenis oculis ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os occurentis euita: alia eiuſmodi, quae non minus quàm medicamenta proficiunt. Adiicit remediis medicina conſilium. Error, inquit, eſt cauſa peccandi. Hunc nobis præcepta non detrahũt, nõ expugnãt opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia præcepta non eſſe ad auertẽdã prauam animi perſuaſionem: ſed non ideo, ne aliis quidem adiecta proficiunt. Primum memoriam renouant. Deinde quae in vniuerſo confuſius videbãtur, in partes diuiſa diligentius conſiderãtur. Aut tu iſto modo licet & conſolationes dicas ſuperuacuas, & exhortationes. Atqui non ſunt ſuperuacuæ. Ergo ne monitiones quidem. Stultũ eſt, inquit, praecipere aegro, quid facere tanquam ſanus debeat: cum reſtituenda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt praecepta. Quid quod habent ægri ſanique quædam communia, de quibus admonendi ſunt? tanquam ne auide cibos appetant, vt laſſitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper & diues. Sana, inquit, auaritiam, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut diuitẽ, ſi cupiditas vtriuſque conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pecuniam? aliud, vti pecunia ſcire? cuius auari modum ignorant, etiã non auari vſum. Tolle, inquit, errores. ſuperuacua præcepta ſunt. Falſum eſt. Puta enim auaritiã relaxatam: puta aſtrictam eſſe luxuriã, temeritati fraenos iniectos. ignauiæ ſubditũ calcar. etiã remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere, diſcẽdum eſt. Nihil, inquit, efficiẽt monitiones admotæ grauibus vitiis. Ne medicina quidẽ morbos inſanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamẽtũ. Ne ipſa quidem vniuerſæ philoſophiæ vis, licet tota in hoc vires ſuas aduocet, duram iam & veterem animis extrahet peſtem: ſed non ideo nihil ſanat, quia nõ omnia. Quid prodeſt, inquit, aperta monſtrare? Plurimum. Interdum enim ſcimus, nec attendimus. Non docet admonitio, ſed aduertit, ſed excitat, ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Plaeraque ante oculos poſita trãſimus. Admonere, genus adhortandi eſt. Saepe animus etiã aperta diſſimulat. Ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum. Illa hoc loco in Vatiniũ Calui repetenda ſententia eſt: Factum eſſe ambitum, ſcitis: & hoc vos ſcire, omnes ſciunt. Scis amicitias ſancte colendas eſſe: ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor vxorum. Scis vt illi nil cũ adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cũ pellice: & non facis. Itaque ſubinde reducendus es ad memoriã. Non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in promptu. Quæcunque ſalutaria ſunt, ſaepe agitari debent, ſæpe verſari: [l]vt non tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adiice nũc, quòd aperta quoque apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quæ præcipis, probationes adiicere debebis. Ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quod etiam ſine probationibus, ipſa momẽtis auctoritas prodeſt: ſic quomodo iuriſconſultorum valent reſponſa, etiam ſi ratio non redditur? Præterea ipſa quæ precipiuntur, per ſe multum habent ponderis: vtique ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſa oratione in ſententiam coartata. Sicut illa Catoniana: [m] Emas, nõ quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt. Quod non opus eſt, aſſe carum eſt. Qualia ſunt illa, aut reddita oracula, aut ſimilia. Tempori parce, Te noſce. Nunquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit verſus?

Iniuriarum remedium eſt obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger ſibi ipſe obſtat.

Aduocatum iſta non quærunt, affectus ipſos tangunt, & natura vim ſuã exercente proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſemina animi gerũt, quæ admonitione excitãtur: non aliter quàm ſcintilla flatu leui adiuta, ignem ſuum explicat. Erigitur virtus, cũ tacta eſt & impulſa. Præterea quædam ſunt quidem in animo, ſed parum prompta, quæ incipiũt in expedito eſſe, cum dicta ſunt. Quædam diuerſis locis iacent ſparſa, quæ cõtrahere inexercitata mens non poteſt. Itaque in vnũ conferenda ſunt, & iungenda, vt plus valeant, [n] animũque magis alleuent. Aut, ſi præcepta nihil adiuuãt, omnis inſtitutio tollẽda eſt. Ipſa natura contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, [o] non vidẽt alium ingenij eſſe

mobilis & erecti,alium tardi &hebetis.[p] Vtique alius alio ingeniosior est.Ingenijvis præceptis alitur& crescit,nouasq; persuasiones adiicit innatis, & deprauata corrigit.Si quis, inquit,nō habet recta decreta,quid illum admonitiones iuuabūt vitiis obligatū? [q] Hoc scilicet,vt illis liberetur.Nō enim extincta in illo indoles naturalis est,sed obscurata & oppressa.Sic quoque tētat resurgere,& cōtra praua nititur.Nacta vero praesidiū, & adiuta praeceptis,cōualescit:[r] si tamē illam diutina pestis infecit,nō enecuit.Hanc enim ne disciplina quidē philosophiae toto ìmpetu suo cōnixa,restituet.Quid enim interest inter decreta philosophiæ & præcepta.nisi quòd illa generalia præcepta sūt haec specialia? Vtraque res praecipit:sed altera in totū,praticulatim altera. Si quis inquit,recta habet & honesta decreta,hic ex superuacuo monetur.Minime. Nā hic quoque doctus quidē est facere,quae debet,[s] sed hæc non satis perspicit.Non enim tantum affectibus impedimur,quo minus probanda faciamus,sed imperitia inueniendi, quid quaeque res exigat. Habemus interdum compositum animū,sed residem & inexercitatum ad inueniēdam officiorū viam,quàm admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opiniones de bonis & malis:in locum autem earū veras repone:& nihil habebit admonitio,quod agat.Ordinatur ista sine dubio ratione animus,sed nō ista tātum.Nam quamuis argumētis collectum sit,quæ bona,quæ mala sint:nihilominus habent præcepta partes suas:& prudētia,& iustitia officiis cōstant:officia præceptis disponūtur.Præterea ipsum de bonis malisque iudicium confirmatur officiorū executione,ad quam præcepta perducunt.Vtraque enim inter se consentiunt : nec illa possunt præcedere. vt nō hæc sequantur, & hæc ordinem sequuntur suum.Vnde apparet illa præcedere. Infinita,inquit, præcepta sunt. Falsum est. Nam de maximis ac necessariis rebus nō sunt infinita. Tenues autē differētias habent,quas exigunt tempora,loca, personæ. Sed his quoque dātur præcepta generalia.Nemo,inquit,præceptis curat insaniam,ergo nec malitiā quidē. Dissimile est. Nā si insaniā sustuleris,sanitas reddita est.Si falsas opiniones exclusim[9], non statim sequitur dispectus rerū agendarum:& vt sequatur:tamen admonitio corroborabit rectam de bonis malisque sentētiam.Illud quoque falsum est, nihil apud insanos proficere præcepta. Nam quemadmodū sola non prosunt,sic curationē adiuuant.Et denuntiatio,& castigatio insanos coërcuit.De illis insanis nūc loquor,quibus mens mota est,nō erepta.Leges, inquit,vt faciamus quod oportet,nō efficiūt.Et quid aliud sunt,quàm minis mixta præcepta?Primum omnium ob hoc illæ non persuadent, quia minantur.Ad hæc nō cogūt, sed exorant.Deinde leges à scelere deterrent:præcepta in officiū adhortātur.His adiice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores:vtique si non tantū imperant,sed docēt. In hac re dissentio à Posidonio.Nō probo,quòd Platonis legibus adiecta principia sunt. Legē enim breuē esse oportet,quo facilius ab imperitis teneatur velut emissa diuinitus vox sit. Iubeat, nō disputet.Nihilvidetur mihi frigidius,nihil ineptius,quàm lex cū prologo.Mone,dic quid me velis feciſſe.Non disco,sed pareo.Proficiūt. itaque malis moribus vti videbis ciuitates vsas malis legibus.At nō apud omnes proficiūt. Ne philosophia quidem:nec ideo inutilis,&formandis animis inefficax est.Quid autem philosophia,nisi vitælex est?Sed putemus non proficere leges:non ideo sequitur,vt ne monitiones quidē proficiant.Aut sic & cōsolationes nega proficere,dissuasionesque,& adhortationes,obiurgationes,& laudationes. Omnia ista monitionū genera sunt.per ista ad perfectū animi statū peruenitur.Nulla res magis animos honesta induit,[t] dubiosque & in prauū inclinantes reuocat ad rectum,quàm bonorūvirorum conuersatio.Paulatim enim descēdit in pectora:& vim præceptorum obtinet,frequenter audiri,aspici frequenter.Occursus mehercule ipse sapientiū iuuat:& est aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias.Nec tibi facile dixerim quemadmodum prosit sicut illud intelligam,profuisse. Minuta quædam,vt ait Phoedum,animalia,cum mordant,nō sentiuntur,adeo tenuis illis & fallens in periculum vis est.tumor indicat morsum,& in ipso tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuersatione virorum sapientium eueniet. non deprehendes quemadmodum aut quando tibi prosit:profuisse deprehendes. Quorsum, inquit, hoc pertinet? AEque præceptabona,[u] si sæpe tecum sint, profutura, quàm bona exempla. [x] Pythagoras ait,alium animum fieri intrantibus templum,deorumque simulachra exvicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem.Quis autem negauerit,feriri quibusdam præceptis efficaciter etiam imperitissimos? velut his breuissimis vocibus, sed multum habentibus ponderis:Nihil nimis.

Auarus animus nullo satiatur lucro.
Ab alio expectes,alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodã audimus,nec vlli licet dubitare,aut interrogare, Quare?adeo etiã sine ratione ipsa veritas ducit.Si reuerentia frænat animos,aut vitia cõpescit: cur nõ admonitio idem possit?Si imponit pudorem castigatio:cur admonitio non faciat,y etiamsi nudis praeceptis vtitur?Illa vero efficacior est,& altius penetrat,[z] quæ adiuuat ratione, quod præcipit,quæ adiicit,quare quidq; faciendum sit, & quis facientẽ obedientemq; præceptis fructꝰ expectet.[a] Si imperio proficitur,& admonitione proficitur.Atqui proficitur imperio.ergo & admonitione.In duas partes virtus diuiditur,in contemplationem veri,& actionem.Cõtemplationem institutio tradit,actionem admonitio.Virtutem & exercet,& ostendit recta actio.Acturo autem si prodest qui suadet,& qui monet,proderit.Ergo si recta actio virtuti necessaria est,rectas autẽ actiones admonitio demõstrat,& admonitio necessaria est.Duae res plurimũ roboris animo dãt,fides veri, & fiducia.[b] Vtramque admonitio facit.Nam & creditur illi,& cũ creditum est,magnos animus spiritus concipit,ac fiducia impletur.Ergo admonitio non est superuacua.M.Agrippa,vir ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potẽtesque fecerũt,felix in publicum fuit,dicere solebat,multum se huic debere sententiæ. Nam cõcordia paruæ res crescũt,discordia maximæ dilabuntur. Hac se aiebat,& fratrem, & amicum optimũ factũ. Si eiusmodi sententiæ familiariter in animũ receptæ formant eũ: cur non hæc pars philosophiæ quæ talibus sententiis constat, idem possit?Pars virtutis disciplina constat,pars exercitatione. Et discas oportet:& quod didicisti,agendo confirmes.Quod si ita est,non tantum scita sapientiæ, prosunt, sed etiam præcepta, [c] quæ affectus nostros velut edicto coërcent & obligant.Philosophia,inquit,diuiditur in hæc,scientiam & habitum animi. [d] Nam illam qui didicit,& facienda acvitãda percipit,nondum sapiens est,nisi in ea quæ didicit,animus eius trãsfiguratus est. Tertia pars ista præcipiendi ex vtroque est,& ex decretis & ex habitu.Itaque superuacua est ad implendam virtutem,[e] cũ duo illa sufficiãt, Isto ergo modo & cõsolatio superuacua est,nã hæc quoque ex vtroque est:& exhortatio & suasio,& ipsa argumẽtatio. Nã & hæc ab habitu animi cõpositi validiq; proficiscitur. Sed quãuis ista ex habitu animi veniãt,optimus animi habitus & ex his est,& ex illis.Deinde istud quod dicis,iã perfectiviri est,ac summã consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tarde peruenitur.Interim etiã imperfecto,sed proficienti,demõstranda est in rebus agendis via.Hanc forsitan etiam sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia:quæ iã eo perduxit animũ,vt moueri nequeat,nisi in rectũ. Imbecillioribus quidẽ ingeniis necessarium est aliquem pracire:Hoc vitabis,hoc facies.Præterea si expectat tempus quo per se sciat,quid optimũ factu sit:interim errabit,& errando impedietur,quo minus ad illud perueniat,quo possit se esse cõtẽtus.Regi ergo debet,dũ incipit posse se regere. Pueri ad præscriptum discunt,ditigi illorum tenẽtur, & aliena manu per litterarũ simulacra ducũtur.Deinde imitari iubẽtur proposita,& ad illa reformare chirographum.Sic animus noster dum eruditur ad præscriptum,iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur,hãc philosophiae partem superuacuam non esse.Quæritur deinde, an ad faciendum sapientem sola sufficiat.Huic quæstioni suũ diem dabimus.Interim omissis argumentis,nonne apparet nobis esse opus aliquo aduocato,qui contra populi præcepta praecipiat?[f] Nulla ad aures nostrasvox impune perfertur.Nocent qui optant,nocent qui execrantur.Nam & horũ imprecatio falsos nobis metus &inserit,& illorũ amor male docet bene optando.Mittit enim nos ad lõginqua bona,& incerta & errãtia, cũ possimus felicitatem domo promere.Non licet,inquam,ire recta via.Trahunt in prauũ parentes,trahunt serui.[g] Nemo erratvni sibi,sed dementiam spargit in proximos,accipitque inuicẽ. Et ideo in singulis vitia populorũ sunt,quia illa populus dedit. dũ facit quisque peiorem, factus est.Didicit deteriora,deinde docuit:effectaque est ingens illa nequitia,cõgesto in vnum, quod cuique pessimũ scitur.Sit ergo aliquis custos,& aures subinde peruellat,abigatque rumores & reclamet populis laudantibus.Erras enim,si existimas nobiscum vitia nasci. superuenerũt,ingesta sunt.Itaque monitionibus crebris,[h] opiniones quæ nos circũsonãt, compescamus.Nulli nosvitio natura cõciliat.Nos illa integros ac liberos genuit.Nihil quidẽ quod auaritiam nostram irritaret,posuit in aperto. Pedibus aurum & argentũ subiecit, [i] calcãdũque ac premendũ dedit,& quicquid est ,propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus nostros erexit in cælũ,& quicquid magnificũ mirumque fecerat, videri à suspicientibus voluit:ortus occasusq;, & properantis mundi volubilem cursum, interdiu terrena aperientem,noctu cælestia:tardos siderũ incessus,si cõpares toti:citatissimos, si cogites,quanta spatia nunquam intermissa velocitate circumeãt: defectus solis & lunæ inuicem obstãtium. Alia deinceps digna miratu,siue per ordinem subeunt,siue subditis

causis mota prosiliũt, vt nocturni ignium tractus,[k] & sine vllo ictu sonituq; fulgores cæli fatiscentis, columnæq; ac trabes, & varia simulacra flammarum. [l] Hæc supra nos natura disponit. Aurum quidem & argentũ: & propter ista nunquam pacem agẽs ferrum, quasi male nobis cõmitterẽtur, abscondit. Nos in lucem propter quæ pugnarem°, extulimus. Nos & causas periculorũ nostrorũ, & instrumẽta, disiecto terrarũ põdere eruimus. Nos fortunæ mala nostra tradidimus: nec erubescimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis scire quàm falsus oculos tuos decipit fulgor? Nihil est istis, quamdiu mersa & inuoluta cœno suo iacent, fœdius, nihil obscurius. quid ni? quãdo per lõgissimorum cuniculorũ tenebras extrahũtur. Nihil est illis dum fiũt, & à fæce sua separantur, informius. Deniq, ipsos opifices intuere, per quorũ manus[m] sterile terræ genus & informe perpurgatur, videbis quanta fuligine oblinãtur. Atqui ista magis inquinãt animos quàm corpora: & in possessore eorum, quàm in artifice plus est sordium. Necessarium itaq; est admoneri, & habere aliquẽ aduocatum bonæ mẽtis, éque tanto fremitu tumultuq; falsorum[n] veram deniq; audire vocem. Quæ erit illa vox? Ea scilicet quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exsurdato, salubria insusurret verba: quæ dicat, Non est quòd inuideas istis, quos magnos felicesque populus vocat. Non est quòd tibi cõpositæ mẽtis habitum & sanitatem plausus excutiat. Non est quòd tibi trãquillitatis tuæ fastidiũ faciat ille, sub illis fascibus, purpura cultus. Non est quòd feliciorẽ eũ iudices, cui submouetur,° quàm quem lictor semita deijcit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autẽ graue imperium, submoue vitia. Multi inueniũtur, qui ignẽ inferant vrbibus, qui inexpugnabilia sæculis, & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollãt, & muros in mirant altitudinẽ adductos arietibus ac machinis quassent: multi sunt, qui ante se agãt agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentium veniant: sed hi quoque, vt vincerẽt hostem, cupiditate victi sunt. [p] Nemo illis veniẽtibus restitit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatiq; restiterant. Tunc cum agere visi sunt alios, agebãtur. Agebat infelicem Alexandrũ furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui à Græciæ primũ cladibus,[q] in qua eruditus est, incipit, qui quod cuique optimũ est, eripuit? [r] Lacedæmona seruire iubet, Athenas tacere. Non contẽtus tot ciuitatũ strage quas aut vicerat Philippo, aut emerat[s] & alias alio loco proijcit, & toto orbe arma circũfert: [t] nec subsistit vnquá lassa crudelitas immanium ferarũ modo, quæ plus quàm exigit fames, mordent. Iam in vnum regnum multa regna cõiecit. Iam Græci Persæque eundem timent, iam etiam à Dario liberæ nationes iugũ accipiunt. ire tamen vult vltra Oceanũ solemque: indignatur ab Herculis Liberiq; vestigijs victoriã flectere. Ipsi naturæ vim parat. Non ille ire vult, sed non potest stare: non aliter, quàm in præceps deiecta põdera, quibus eũdi finis est, iacuisse. Ne Cn. quidẽ Pompeio externa inire bella aut domestica, virto aut ratio suadebat: sed insano amore magnitudinis falsæ, modo in Hispaniã & Sertoriana arma, modo ad cogẽdos piratas ac maria pacãda vadebat. Hæ prætexebantur causæ ad continuandam potentiam. Quid illum in Africã, quid in Septentrionem, quid in Mithridatem, & Armeniã, & omnes Asiæ angulos traxit? Infinita scilicet cupido crescẽdi: cum sibi vni parum magnus videretur. Quid C. Cæsarem in sua fata pariter ac publica immisit? gloria & ambitio, & nullus supra cẽteros, eminendi modus. Vnũ ante se ferre nõ potuit, cum resp. supra se duos ferret. Quid tu C. Marium semel cõsulem (vnum enim cõsulatum accepit, ceteros rapuit)[u] cum Theutonicos Cimbrosq; cõcideret, cum Iugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, virtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Isti cum omnia cõcuterent, cõcutiebãtur turbinũ more,[x] qui rapta conuoluunt, sed ipsi ante voluuntur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullũ illis sui frænũ est. [y] Ideoq; cum multis fuerunt mali, pestiferã illam vim, qua pleriſq; nocuerunt, ipsi quoq; sentiunt. Non est quod credas quenquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exẽpla, quæ oculis atq; auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendum. Inducẽda est in occupatum locum virtus, quæ mendacia cõtra verum placẽtia exstirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, separet, ac sinceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapientia in naturam conuerti, & eo restitui, vnde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insaniæ reliquisse, [z] & ex isto cœtu inuicem noxio procul abijsse. Hoc vt esse verũ scias, aspice, quãto aliter vnusquisq; populo viuat, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: sed vbi testis ac spectator abscessit, vitia subsidunt, quorum monstrari & conspici fructus est. Quis eam quam nulli ostenderet, induit purpuram? Quis posuit secretam in auro dapem? [a] Quis sub alicuius rusticæ

arboris proiectus vmbra, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpectantis expandit. Itaque irritamētum eſt omniū in quæ inſanimus, admirator & conſcius. Ne concupiſcamus efficies,[b] ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia ſcænam deſiderant. Sanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio vrbium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingētium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & vſu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipſe ſuſpiciat traditum litteris, & animum ab externis ad ſua reuerſum. Oſtendat ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto inuidioſo faſtigio ſuo trementes & attonitos, longeque aliam de ſe opinionem habentes, quàm ab alijs habetur. Nam quæ alijs videntur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque exanimātur, & trepidant, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim varios caſus, & in ſublimi maxime lubricos: tunc appetita formidāt, & quæ & illos graues alijs reddit, grauior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & ſui iuris. odio eſt fulgor, & fuga iam à rebus adhuc ſtantibus quæritur: tunc demum videas philoſophantes metu, & ægræ fortunæ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint bona fortuna, & mens bona, ita melius in malis ſapimus: ſecunda rectum auferunt.

Epiſtola XCV.

PETIS à me vt id quod in diem ſuum dixeram debere referri, repræſentem & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocāt, nos præceptiuam dicimus, ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum,[a] ſi negauero.[1] Eo magis promitto, & verbum publicū perire nō patior. Poſtea noli rogare quod impetrare nolueris. Interdū enim obnixe petimus id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hęc ſiue leuitas eſt, ſiue vernilitas, puniēda eſt promittēdi facilitate. Multa videri volumus velle, ſed nolumus. Recitator hiſtoriā ingentem attulit, minutiſſime ſcriptam, arctiſſime plicatam, & magna parte perlecta: Deſinā, inquit, ſi vultis. Acclamatur, Recita, recita, ab his qui illū obmuteſcere illico cupiūt. Sæpe aliud volumus,[4] aliud optamus: & verum ne dijs quidem dicimus, ſed dij[5] aut nō exaudiūt, aut miſerentur. Ego me, omiſſa miſericordia, vindicabo, & tibi ingētem epiſtolam impingam: quam tu ſi inuitus leges, dicito: Ego mihi hoc contraxi. teque inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per ſummū acquiſitæ ſudorem, male habēt: inter illos, quos honores, nulla non arte atq; opera petiti, diſcruciant, & ceteros malorū ſuorū compotes. Sed vt, omiſſo principio, rem ipſam aggrediar. Beata, inquiunt, vita cōſtat ex actionibus rectis: ad actiones rectas, præcepta perducunt. Ergo ad beatā vitam præcepta ſufficiunt.[a] Non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cū obſequens ingenium eſt. Aliquādo fruſtra admouentur, ſi animū opiniones obſident prauæ. Deinde[6] etiam ſi recte faciunt, neſciunt facere ſe recte. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione cōpoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quādo oporteat, & inquantū, & cū quo, & quēadmodum. Quare nō poteſt toto animo ad honeſta conari, ne cōſtanter quidē, aut libēter, ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatā vitam præcepta abunde ſunt.[b] Atqui eſt illud. ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes cōtentæ ſunt præceptis, cōtenta erit & ſapientia. Nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorē facit ille qui præcipit, Sic moue gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento vtere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communemq; tibi vindica. Alios quoq; artifices præcepta confirmant. Ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, nō circa totam vitam. Itaq; multa illas inhibent extrinſecus, & impediūt, ſpes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitæ profeſſa eſt, nulla re, quo minus ſe exerceat, vetari poteſt. Diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia.[7] Vis ſcire quàm diſſimilis ſit harum artiū cōdicio, & huius? In illis excuſatius eſt voluntate peccare, quā caſu: in hac maxima culpa eſt, ſpōte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grāmaticus non erubeſcit ſolœciſmum, ſi ſciēs facit: erubeſcit, ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrū nō intelligit, quātum ad artem magis peccat, quàm ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte viuendi, turpior volentium culpa eſt. Adijce nūc, quod artes quoque plæræque, immo ex omnibus liberaliſſimæ, habēt decreta ſua, nō tātum præcepta, ſicut medicina. Itaq; alia eſt Hippocratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Præterea nulla ars contemplatiua ſine decretis ſuis eſt, quæ Græci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare: vel ſcita, vel placita, quæ in geometria & in aſtronomia inuenies.

Philosophia autem & contemplatiua est, & actiua: spectat, simulque agit. Erras enim, si illam putas tantum terrestres operas promittere: altius spirat. Totum, inquit, mundum scrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, suadere vobis, ac dissuadere contenta. Magna me vocant, supraque vos posita.

Nam tibi de summa cæli ratione deumque
Disserere incipiam, & rerum primordia pandam,
[c] Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quoque eadem rursus natura perempta resoluat:

vt ait Lucretius. Sequitur ergo, vt cum contẽplatiua sit, habeat decreta sua. Quid, quòd facienda quoq; nemo rite obibit, nisi is cui ratio erit tradita, qua in quaq; re omnes officiorũ numeros exsequi possit? Quos nõ seruabit, [d] qui mera præcepta acceperit. Imbecilla sunt per se, &, vt ita dicã, sine radice, quæ partibus dãtur. Decreta sunt quæ muniãt, quæ securitatẽ nostrã, tranquillitatemq; tueantur, quæ totam vitam, totamque rerum naturam simul contineãt. Hoc interest inter decreta philosophiæ & præcepta, quod inter elementa & membra. Hæc ex illis dependent: illa & horum causæ sunt & omniũ. Antiqua, inquit, sapientia nihil aliud quàm facienda & vitanda præcepit. Et tunc longe meliores erant viri. Postquã docti prodierũt, boni desunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obscuram & solertem scientiam versa est, docemurq; disputare, non viuere. Fuit sine dubio, vt dicitis, vetus illa sapiẽtia, cum maxime nascens rudis, non minus quàm ceteræ artes, quarũ in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidẽ adhuc erat remedijs diligẽtibus. Nondũ in tantum nequitia surrexerat, nec tã late se sparserat. Poterãt vitijs simplicibus obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tãto operosiora esse munimẽta, quãto valentiora sunt quibus petimur. Medicina quondam paucarũ fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluẽs sanguis, vulnera coïrent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec est mirũ, tũc illã minus negotij habuisse, firmis adhuc, solidisque corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemq; corrupto. Qui postquam cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, & inuentæ sunt mille cõdituræ, quibus auiditas excitaretur: quæ desiderantibus alimẽta erãt, onera sunt plenis. Inde pallor, & neruorũ vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus quàm ex fame macies. Inde incerti labantiũ pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Inde in totam cutẽ humor admissus, distentusq; venter, dũ male assuescit plus capere, quàm poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesq; in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorũ sine sensu iacentiũ torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrãtium. Quid capitis vertigines dicam? Quid oculorum auriumq; tormenta, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, [e] aliarũ impetu subeũtium, aliarũ tenui peste repentiũ, aliarũ cum horrore & multa mẽbrorũ quassatione venientiũ? Quid alios referã innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui nondum se delicijs soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, [f] aut cursu defatigati, aut venatu, aut tellure versata. excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere nõ poterat. Itaq; nihil opus erat tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramentis atq; pyxidibus. Simplex erat ex simplici causa valetudo. Multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quãtum rerũ per vnã gulam trãsiturarum permisceat luxuria, terrarum marisq; vastatrix. Necesse est itaque inter se tam diuersa dissideant, & hausta male digerantur, alijs alio nitẽtibus. Nec mirum, quòd incõstans variusq; ex discordi cibo morbus est. & ex illa ex cõtrarijs naturæ partib[g] in eũdem cõpulsa redundãt. Inde tã nullo ægrotamus genere, quàm viuimus. Maximus ille medicorum, [g] & huius scientiæ cõditor, [g] feminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. [h] Atqui hæ iam & capillis destituuntur, & pedibus ægræ sunt. Nõ mutata feminarum natura, sed vita est. Nã cum virorum licentiã æquauerint, corporũ quoq; virilium vitia æquauerunt. [i] Non minus peruigilant, nõ minus potãt, & oleo & mero viros prouocant. Æque inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & [10] [k] vinũ omne vomitu remetiuntur: æque niuẽ rodunt, solatium stomachi æstuantis. Libidine vero, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dij illas deæque male perdant: adeo peruersum cõmentæ genus impudicitiæ, viros ineunt. Quid ergo mirãdum est, maximũ medicorum ac naturæ peritissimum, in mẽdacio prehendi, cum tot feminæ podagricæ caluæq; sint? Beneficium sexus sui vitijs perdiderũt: & quia feminã exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus. [l] Antiqui medici nesciebãt dare cibum sæpius, & [l] vino fulcire venas cadentes: nesciebant saniem

emittere,& diutinam ægrotationem balneo ſudoribuſque laxare: [m] neſciebant crurum vinculo,brachiorumque,latentem vim,& in medio ſedentẽ,ad extrema reuocare. Non erat neceſſe circũſpicere multa auxiliorum genera, cum eſſent periculorum pauciſſima. Nunc vero quàm longe proceſſerunt mala valetudinis? Has vſuras voluptatum pendimus,vltra modum faſque concupitarũ. Innumerabiles eſſe morbos miraris? coquos numera. Ceſſat omne ſtudium:& liberalia profeſſi,ſine vlla frequẽtia,deſertis angulis præſident. In rhetorum ac philoſophorũ ſcholis ſolitudo eſt. At quàm celebres culinæ ſunt, [n] quanta nepotum focos iuuentus premit? Tranſeo puerorum in felicium greges: quos poſt trãſacta conuiuia,[o] aliæ cubiculi cõtumeliæ expectant. Tranſeo agmina exoletorũ, per nationes coloreſq; deſcripta, vt eadem omnibus leuitas ſit, [p] eadem primæ menſura lanuginis, eadem ſpecies capillorum, [q] ne quis cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorum turbam, trãſeo miniſtratorum, per quos ſigno dato ad inferendã cœnam diſcurritur. Dij boni quantum hominũ vnus venter exercet. Quid tu illos boletos, voluptariũ venenum, nihil occulti operis iudicas facere,etiam ſi præſentanei [u] non furant? Quid tu illam æſtiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid illa oſtrea,inertiſſimam carnem,cœno ſaginatam,nihil exiſtimas limoſæ grauitatis inferre? [r] Quid illud [13] Sociorum garum,pretioſam malorũ piſcium ſaniem, non credis vrere ſalſa tabe præcordia? Quid illa purulenta,& quæ tantum non ab ipſo igne in os transferũtur, iudicas ſine noxa,in ipſis viſceribus extingui? Quàm fœdi atque peſtilentes ructus ſunt, quantum faſtidium ſui [s] exhalantibus crapulam veterẽ. Scias putreſcere ſumpta,nõ cõcoqui. [t] Memini fuiſſe quõdam Æſopi [14] nobilem patinam, in quã quicquid [u] apud lautos ſolet diem ducere,properans in damnum ſuum popina congeſſerat: [15] veneriæ ſpõdilyque, [x] & oſtrea eatenus circũciſa,qua eduntur,interuenientibus diſtinguebãtur echinis,torti,[y] diſtracti ſine vllis oſſibus mulli [z] conſtrauerant. Piget eſſe ſingula. coguntur in vnum ſapores. In cœna fit,quod fieri debet ſaturo in ventre. Expecto iam vt manducata ponantur. Quantulo autem hoc minus eſt, teſtas excerpere atq; oſſa,& dentium opera coquum fungi? Graue eſt luxuriari per ſingula. omnia ſemel & in eũdem ſaporem verſa ponantur. Quare ego ad vnam rem manũ porrigam? Plura veniant ſimul. Multorum ferculorum ornamenta coëant & cohæreãt. Sciant protinus hi qui iactationem ex iſtis peti & gloriam aiebant,non oſtendi iſta,ſed conſcientiæ dari. Pariter ſint,quæ diſponi ſolẽt, iure vno perfuſa. Nihil interſit,oſtrea echinis,ſpondyli perturbati mullis concoctiq; ponantur. Non eſſet confuſior vomentiũ cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt,ſic ex iſtis nõ ſingulares morbi naſcũtur,ſed inexplicabiles,diuerſi,multiformes: aduerſus quos & medicina armare ſe cœpit multis generibus,multis obſeruationibus. Idem de philoſophia dico. Fuit aliquando ſimplicior inter minora peccantes,& leui quoq; cura medicabiles. Aduerſum tantã morum euerſionem omnia conãda. Et vtinam ſic denique lues iſta vinceretur. Non priuatim ſolum,ſed publice furimus. Homicidia compeſcimus,& ſingulas cædes. Quid bella,& occiſarum gentium glorioſum ſcelus. Non auaritia,non crudelitas modum nouit: & iſta quamdiu furtim & à ſingulis fiunt,minus noxia,minuſq; monſtroſa ſunt. Ex ſenatuſconſultis plebiſqueſcitis ſcelera exercentur,& publice iubẽtur,vetita [a] priuatim. Quæ olam commiſſa capite luerent, eadem quia palam fecere,laudamus. [b] Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Aduerſus tam potentem explicitumq; late furorem operoſior philoſophia facta eſt, & tantũ ſibi virium ſumpſit, quantum his,aduerſus quæ parabatur,acceſſerat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, à quo paululum diſceſſerat.

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra.

[c] Voluptas ab omni parte quæritur. Nullum intra ſe manet vitiũ. In auaritiã præceps luxuria eſt. [d] honeſtatis obliuio inuaſit. Nihil turpe eſt,cuius placet pretiũ. [e] Homo,ſacra res,homo iam per luſum & iocũ occiditur: & quẽ erudiri ad inferenda accipiendaq; vulnera nefas erat, is iã nudus inermiſq; producitur: [f] ſatiſq; ſpectaculi in homine mors eſt. In hac ergo morũ peruerſitate deſideratur ſolito vehemẽtius aliquid,quod mala inueterata diſcutiat. Decretis agẽdum eſt,vt reuellatur penit [g] falſorum recepta perſuaſio. His ſi adiunxerimus præcepta,conſolationes,adhortationes,poterunt valere: per ſe ineffaces ſunt. Si volumus ſoluere obligatos, & malis quibus iam tenentur, auellere, diſcant quid malũ,quid bonũ ſit. Sciant omnia præter virtutẽ mutare nomen,modo mala fieri, modo bona. Queinadmodum primũ militiæ vinculum eſt religio,& ſignorum amor,&

deserendi nefas: tũc deinde facile cetera exiguntur mandanturq; ad iusiurandũ adactis: ita in his quos velis ad beatã vitã perducere, prima fundamenta iacienda sunt, & insinuãda virtus. Huius quædam superstitione teneantur: hãc ament: cũ hac viuere velint, sine hac nolint. Quid ergo? Non quidam g sine institutione subtili euaserũt probi, magnosq; profectus assecuti sunt, dum nudis tantũ præceptis obsequuntur? Fateor: sed felix ingeniũ illis fuit, & salutaria in trãsitu rapuit. Nã vt dij immortales nullã didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorũ est, esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quæ tradi solent, perueniũt sine longo magisterio: & honesta complexi sunt, cũ primũ audierunt. Vnde ista tã rapacia virtutis ingenia, vel ex se fertilia. At illis aut hebetibus & obtusis, aut mala cõsuetudine obsessis diu, rubigo animorum effricanda est. Ceterum vt illos in bonũ pronos citius educit ad summa, & hos imbecilliores adiuuabit, malisq; opinionib° extrahet, qui illis philosophiæ placita tradiderit: h quæ quã sint necessaria, licet videas. Quædam insident nobis quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciũt. Nec hæc audacia reprimi potest, nec illa inertia suscitari, nisi causæ eorum eximantur, falsa admiratio, falsa formido. Hæc nos quãdiu possident, dicas licet: Hoc patri præstare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hospitibus: tentantem auaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum esse: dissuadebit timor. Sciet pro amicis desudãdum esse, ad extremũ vsq; sudorem: sed deliciæ vetabunt. i Sciet in vxorem grauissimũ esse genus iniuriæ, habere pellicem: sed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, nisi prius amoueris obstantia præceptis: nõ magis quàm proderit arma in conspectu posuisse, propiusq; admouisse, nisi vsuræ manus expediũtur. k Vt ad præcepta quæ damus, possit animꝰ ire, soluendus est. Putemus aliquem facere quod oportet. nõ faciet assidue, non faciet æqualiter: nescit enim quare faciat. Aliqua vel casu vel exercitatione l exibũt recta: sed non erit in manu regula, ad quã exigãtur, cui credat recta esse quæ fecit. Nõ promittet se talẽ in perpetuũ, qui casu bonꝰ est. Deinde præstabũt tibi fortasse præcepta, vt quod oportet facias: m nõ præstabũt, vt quemadmodũ oportet: & si hoc nõ præstãt, ad virtutem nõ perducunt. n Faciet quod oportet monitus, concedo. Sed id parum est: quoniam quidem nõ in facto laus est, sed in eo quẽadmodũ fiat. Quid est cœna sumptuosa flagitiosius, & equestrem censum cõsumente? Quid tam dignũ censoria nota, si quis, vt isti ganeones loquũtur, sibi hæc & genio suo præstet? & tricies tamẽ H Sadijciales cœnæ frugalissimis viris constiterunt. Eadem res si gulæ datur, turpis est: si honori, reprehensionem effugit. Nõ enim luxuria, sed impẽsa solẽnis est. Mullum ingentis formæ (quare autem nõ pondus adijcio, & aliorũ gulam irrito? quattuor pondo & ad selibram fuisse aiebãt) Tiberius Cæsar missum sibi, cũ in macellũ deferri & venire iussisset? ° Amici, inquit, omnia me fallunt, nisi istũ mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius. Vltra spem illi cõiectura processit. Licitati sunt. Vicit Octauius: & ingentẽ cõsecutus est inter suos gloriã, cum quinq; millibus HS emisset piscem, quem Cæsar vẽdiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe, p nõ illi qui emerat, vt Tiberio mitteret. quanquã illum quoq; reprehenderim. Admiratus est rem, qua putauit Cæsarẽ dignum. Amico ægro aliquis assidet. probamus. At hoc si hæreditatis causa facit, vultur est, cadauer expectat. Eadẽ & turpia sunt, & honesta. Refert, quare, aut quemadmodum fiãt. Omnia autẽ honeste fient, si honesto nos addixerimus, idq; vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, q quæque ex eo sunt: cetera in diem bona sunt. Ergo infigi debet persuasio ad totam pertinẽs vitam. Hoc est quod decretum voco. Qualis hæc persuasio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur. Qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas suasisse, totũ ordinanti parũ est. M. Brutus in eo libro, quem 16 περὶ καθήκοντος inscripsit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus. hæc nemo faciet quẽadmodũ debet, nisi habuerit quo referat. Proponamus oportet finẽ summi boni, ad quem nitamur, ad quẽ omne factũ nostrũ dictumq; respiciat, veluti nauigantibus ad aliquod sidus dirigendus est cursus. Vita sine proposito vaga est. Quod si vtiq; proponendũ est, incipiunt necessaria esse decreta. Illud, puto, cõcedes, nihil esse turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referẽte, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: r nisi eximantur quæ reprehendunt animos ac detinẽt, & conari totos vetant. Quomodo sint dij colendi, solet præcipi. Accendere aliquem lucernam sabbathis prohibeamus: quoniã nec lumine dij egẽt, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorũ. humana ambitio istis officijs capitur. Deũ colit, qui nouit. Vetemus lintea & strigiles Ioui ferre, & speculum tenere Iunoni. Nõ quærit ministros Deus. Quid ni? ipse humano generi ministrat.

eius pars pulchriorque in occultis est. Occulta probationem exigunt, probatio non sine decretis est, necessaria ergo decreta sunt. Quae res cõmunẽ sensum facit, eadem perfectum, certarũ rerũ persuasio,[i] sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta quae dãt animis inflexibile iudiciũ. Denique cum monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo se, vt ex inimico cogitet posse fieri amicũ, in illo amorẽ incitet, in hoc moderetur odium,[k] adiicimus iustum & honestũ. Iustum autem honestũque decretorum nostrorum cõtinet ratio. Ergo haec necessaria est, sine qua nec illa sunt. Sed vtraque iũgamus. Nãque & sine radice inutiles rami sunt, & ipsae radices his quae genuere adiuuantur. Quantũ vtilitatis manus habeant, nescire nulli licet.[l] aperte iuuant. Cor, illud quo manus viuunt: ex quo impetũ sumũt, quo mouentur, latet. Idẽ dicere de praeceptis possum: aperta sunt? decreta vero sapiẽtiae in abdito. Sicut sanctiora sacrorũ tantum initiati sciunt, ita in philosophia, arcana illa[m] admissis receptisque in sacra ostendũtur. At præcepta, & alia huiusmodi, profanis quoque nota sunt. Posidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) sed etiã suasionem, & consolationem, & exhortationem necessãriam iudicat.[n] His adiicit causarũ inquisitionem, quã cur [18] ætiologian dicere non audeamus, cum Grammatici, custodes Latini sermonis, suo iure ita appellent, non video.[o] Ait vtilem futuram esse descriptionẽ cuiusque virtutis.[p] Hãc Posidonius ætiologian vocat: quidam χαρακτηρισμοὺς appellant, signa cuiusq; virtutis & vitij ac notas reddentem, quibus inter se similia discriminentur. Hæc res eãdem vim habet, quàm praecipere. Nam qui præcipit, dicit: Illa facies, si voles temperans esse. Qui describit, ait, Temperans est, qui facit illa, qui illis abstinet. Quæris, quid intersit? Alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has, & (vt publicanorum vtar verbo) εἰκονισμοὺς, ex vsu esse confiteor. Proponamus laudanda: inuenietur imitator. Putas vtile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo. Quanto hoc vtilius est, excellentis animi notas esse, quas ex alio in se transferre permittitur?

Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto.
Nec vanos horret strepitus. illi ardua cervix,
Argutumque caput, breuis aluus, obesaque terga:
[q] *Luxuriatque toris animosum pectus.*
——tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & fremit artus,
Collectumque premens volvit sub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noster, describit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim. si mihi Cato exprimẽdus inter fragores bellorum ciuiliũ impauidus,[r] & primus incessans admotos iam exercitus alpibus, ciuilique se bello ferens obuiũ, non alium illi assignauerim vultum, non alium habitũ: altius certe nemo ingredi potuit, quàm qui simul contra Cæsarem Pompeiumq; se sustulit, & aliis Cæsarianas opes, alijs Pompeianas fouentibus, vtrumque prouocauit, ostenditque aliquas esse reip. partes. Nã parum est in Catone dicere: *Nec vanos horret strepitus.* Quid ni, cum veros vicinosque nõ horreat? Cum contra decẽ legiones & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocem liberã mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur, honestius in seruitutem cæsura, quàm itura? Quantum in illo vigoris ac spiritus, quãtũ in publica trepidatione fiduciæ est? Scit se vnum esse, de cuius statu nõ agatur:[s] nõ quæri, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiorumque cõtemptus. Libet admirantem inuictam constantiã viri,[t] inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Luxuriatque toris animosum pectus.* Proderit non tantũ quales esse soleant boni viri, dicere, formamque eorũ & lineamenta deducere, sed quales fuerint, narrare, & exponere Catonis illud vltimũ ac fortissimũ vulnus, per quod liber amisit animã: Lælij sapientiã, & cũ suo Scipione concordiã: alterius Catonis domi forisque egregia facta:[19] [u] Tuberonis ligneos lectulos, cũ in publico sternerẽtur, hædinasq; pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam proposita conuiuis vasa fictilia. quid aliud est, paupertatẽ in Capitolio cõsecrare. Vt nullum aliud factũ eius habeam, quo illum Catonibus inserã, hoc parũ credimus? Cẽsura fuit illa, nõ coena. O quàm ignorãt homines cupidi gloriæ, quid illa sit, aut quemadmodum petenda. Illo die populus Roman[9] multorũ supellectilẽ spectauit, vnius mirat[9] est.

Omnium illorum aurum argentumque[x] fractum est,& millies conflatum. At omnibus saeculis Tuberonis fictilia durabunt.

Epistola XCVI.

TAMEN tu indignaris aliquid aut quereris: & non intelligis, nihil esse in istis mali, nisi hocvnũ,quòd indignaris & quereris? Si me interrogas,nihil puto viro miserũ,nisi aliquid esse in rerum natura putet miserum. Nõ ferã me,quo die aliquid ferre nõ potero. Male valeo? pars fati est. Familia decubuit? fenus offendit? domus crepuit? Dãna,vulnera, labores,metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parũ est. debuit fieri. decernuntur ista,nõ accidunt. Si quid credis mihi,intimos affectus meos tibi cummaxime detego: in omnibus quæ aduersa videntur & dura,sic formatus sum. Non pareo Deo,sed assentior: ex animo illum,nõ quia necesse est,sequor. Nihil vnquã mihi incidet,quod tristis excipiam, quòd malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autẽ ad quæ gemimus,quæ expauescimus,tributa vitæ sunt. Horũ,mi Lucili,nec speraueris immunitatẽ, nec petieris. Vesicæ te dolor inquietauit. Epulæ fuerũt parum dulces,detrimenta continua· propius accedam,de capite timuisti. Quid tu nesciebas hæc te optare,cum optares senectutẽ? Omnia ista in longa vita sunt,[a] quomodo in longa via & puluis & lutũ & pluuia. Sed volebam viuere,carere tamen incõmodis omnibus. Tam effeminata voxvirum dedecet. Videris quemadmodum hoc votum meum excipias. Ego illud magno animo,nõ tãtũ bono facio. Neque dij,neque deæ faciãt,vt te fortuna in deliciis habeat. Ipse te interroga, si quis potestatẽ tibi Deus faciat,vtrum velisviuere in macello,an in castris. Atqui viuere, mi Lucili,militare est. Itaque hi qui iactantur, & per operosa atque ardua sursum atque deorsum eunt,& expeditiones periculosissimas obeunt,fortesviri sunt,primoresque castrorum. Isti quos publica quies, aliis laborantibus molliter habet, [b] Turdilli sunt,tuti contumeliæ causa.

Epistola XVCII.

ERRAS,mi Lucili,si existimas nostri sæculi essevitium luxuriam & negligentiam boni moris,& alia[z] quæ obiicit suis quisque temporib⁹. Hominum sunt ista,nõ temporũ. Nulla aetas vacauit à culpa. Et si æstimare licentiã cuiusque sæculi incipias, pudet dicere. Nunquam apertius quàm coram Catone peccatum est. Credat aliquis pecuniã esse versatam in eo iudicio,in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, [a] quod cum Cæsaris vxore in operto cõmiserat, [o] violatis religionibus sacrificij,quod pro populo fieri dicitur, [c] sic submotis extra conspectum omnibus viris, vt picturæ quoque masculorũ animaliũ cõtegantur. Atqui dati iudicibus nummi sunt,& quod hac etiãnũ pactione turpius est, stupra insuper matronarum & adulescentulorũ nobilium salarij loco exacta sunt. Minus crimine,quàm absolutione peccatũ est. Adulterij reus adulteria diuisit: nec ante fuit de salute secur⁹, quàmsimiles sui iudices suos reddidit. Hæc in eo iudicio facta sũt,in quo,si nihil aliud,Cato testimonium dixerat. ipsa ponam verba Ciceronis,quia res fidem excedit. Accersiuit,ad se,promisit,intercessit,dedit. Iam vero,ô dij boni,rẽ perditã, [d] etiã noctes certarum mulierum atque adolescentulorum nobiliũ perductiones, nõnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerũt. Nõ vacat de pretio queri,plus in accessionibus fuit. Vis seueri illius vxorem? dabo illam. Vis diuitis? huius quoque tibi præstabo concubitũ. Adulterium vbi feceris,damna. Illa formosa quam desideras,veniet: illius tibi noctẽ promitto,nec differo. Intra comperẽdinationẽ fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria,quã facere. [c] Illud est matribus familiæ denũtiare,hoc illudere. Hi iudices Clodiani à senatu petierant præsidium,quòd nõ erat nisi damnaturis necessariũ: & impetrauerant. Itaque elegãter illis Catul⁹, absoluto reo: Quid vos,inquit,præsidiũ à nobis petebatis? An,ne nummi vobis eriperentur? Inter hos tamen iocos impune tulit ante iudiciũ adulter,in iudicio leno,qui damnationẽ pei⁹ effugit,quàm meruit? [f] Quicquã fuisse corruptius illis moribus credis,quibus libido nõ sacris inhiberi,non iudiciis poterat? quibus in ea ipsa quæstione quæ extra ordinem senatusc õsulto exercebatur,plus quàm quærebatur admissum est? Quærebatur,an post adulteriũ aliquis posset tut⁹ esse. apparuit,sine adulterio tutum esse non posse. Hoc inter Pompeium & Cæsarem,inter Ciceronẽ Catonemque commissum est: Catonem inquã illũ, quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare [g] Florales iocos nudarũ meretricum. Credis spectasse tunc seuerius homines quam iudicasse? [h] & fient,& facta suntista: & licẽtia vrbiũ,aliquãdo disciplina metuque,nunquã sponte cõsident. Nõ est itaq; quòd credas. nũc plurimũ libidini permissum esse,legibus minimũ. Longe enim frugalior hæc iuuentus,quàm illa, est,cũ reus adulterium apud iudices negaret, [i] iudices apud reũ confiterentur: cum stuprũ committeretur

[k] rei iudicandæ causa: cum Clodius iisdem vitiis gratiosus quibus nocens, [l] cõciliaturas exerceret in ipsa causæ dictione. Credat hoc quisquam? qui damnabatur vno adulterio, absolutus est multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles sumus: quia nec dux potest, nec comes deesse: & res etiam ipsa sine duce, sine comite procedit: [m] non pronum iter est tantum ad vitia, sed præceps. Et, quod plerosque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori sunt, [n] offenduntque: errantem in vita peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerso, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, si patroni culpa reus cecidit. At contra omnibus crimen suum voluptati est. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus est ipsa difficultate: [o] lætatur ille circunscriptione furtoque nec ante illi culpa, quàm culpæ fortuna displicuit. Id praua cõsuetudine euenit. Alioqui vt scias, [p] subesse animis, etiam in pessima abductis, boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi, omnes peccata dissimulant, & quamuis feliciter cesserint, fructu illorum vtuntur, ipsa subducunt. At bona conscientia prodire vult, & conspici. Ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto, Potest nocenti contingere vt lateat, [q] latendi fides nõ potest. Aut si hoc modo melius hũc explicari posse iudicas sensum: Ideo non prodest latere peccãtibus, [r] quia latendi etiamsi facultatem habent, fiduciam nõ habent. Ita est. tuta scelera esse possunt: secura non possunt. [s] Hoc ergo repugnare sectæ nostræ, si sic expediatur, nõ iudico. Quare: quia prima & maxima peccantium est, pœna, peccasse. Nec vllum scelus, licet illud fortuna exornet muneribus suis licet tueatur ac vindicet, impunitum est: quoniam sceleris in scelere supplicium est. Sed nihilominus & hæc & illa secundæ poenæ premunt ac sequuntur, timere semper & expauescere, & securitati diffidere. Quare ego hoc supplicio nequitiam liberem? Quare nõ semper illam in suspẽso relinquam? Illic dissentiamus cum Epicuro, vbi dicit nihil iustum esse natura, & crimina vitanda esse, quia vitari metus non possit. Hic consentiamus, mala facinora conscientia flagellari, & plurimum illi tormentorũ esse, eo quod perpetua illam solicitudo vrget ac verberat, quod sponsorib[9] securitatis suæ nõ potest credere. Hoc enim ipsũ argumẽtũ Epicuri est, natura nos à scelere abhorrere, quòd nulli non etiam inter tuta timor est. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. Quare? quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit. Ideo nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium autem est nocentium, trepidare. Male de nobis actum erat, quòd multa scelera [t] legem & iudicem effugiunt, & scripta supplicia, nisi illa naturalia & grauia de præsentibus soluerent, & in locum pœnitentiæ timor cederet.

Epistola XCVIII.

[a] NVNQVAM credideris felicem quenquam, ex felicitate suspensum. fragilibus innititur, qui aduenticio lætus est. exibit gaudium quod intrauit. Ad illud ex se ortum [b] fidele, firmumque est, & crescit, & ad extremũ vsque prosequitur. Cetera quorũ admiratio est vulgo, in diẽ bona sunt. Quid ergo? nõ vsui ac voluptati esse possunt? Quis negat? Sed ita, si illa ex nobis pendent, nõ ex illis nos. [c] Omnia quæ fortuna intuetur, ita fructifera ac iucunda fiunt, [d] si quis habẽs illa, se quoque habet, nec in rerum suarum potestate est. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicãt tribuere fortunã. Materiam dat bonorum ac malorũ, & initia rerum apud nos in malũ bonumve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est: in vtranque partẽ ipse res suas ducit, beatæque ac miseræ vitae sibi causa est. Malus animus omnia in malum vertit, etiam quæ specie optimi venerãt. Rect[9] atque integer corrigit praua fortunæ, & dura atque aspera ferendi scientia mollit: idemque & secunda grate excipit modesteque, & aduersa cõstãter atque fortiter. Qui licet prudẽs sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra vires suas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ positum, nisi certus aduersus incerta est. Siue alios obseruare volueris (liberi[9] enim inter aliena iudicium est) siue teipsum fauore sepposito; & senties hoc, & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris vtile esse, nisi te contra leuitatem casus, rerumque casum sequentiũ instruxeris: nisi illud frequenter & sine querela inter singula damna dixeris *Dys aliter visum est.* Immo mehercule, [e] vt carmen fortius ac iustius repetam, quo animũ tuũ magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quàm cogitabas euenerit: *Dÿ melius.* Sic composito nihil accidet. sic autẽ componetur, si, quid humanarum rerum varietas possit, cogitauerit, antequã senserit. Si & liberos, & cõiugem, atque patrimonium sic habuerit, tanquam non vtique semper habiturus, & tanquam non futurus ob hoc miserior, si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miserias miser, qui sollicitus

est,vt ea quibus delectatur,ad extremum vsque permaneát.Nullo enim tẽpore cõquiescet,& expectatione futuri,præsentia,quibus frui poterat,amittet. In æquo est autẽ dolor amissæ rei,& timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam.[f] Tu vero metuenda declina,& quicquid consilio prospici potest, prospice. Quodcunque læsurũ est, multo ante quàm accidat,speculare & auerte.In hoc ipsum tibi plurimum cõferet fiducia,g & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Potest fortunã cauere,qui potest ferre. Certe in trãquillo nõ tumultuatur.Nil est nec miseri⁹ nec stultius, quàm sẽper timere. Quæ ista dementia est,malum suum antecedere? Denique, vt breuiter includam quod sentio,& istos satageos,ac sibi molestos describam tibi,[h] tã intemperãtes in ipsis miseriis sunt,quàm ante illas.[i] Plus dolet quàm necesse est,qui ante dolet quàm necesse sit. Eadem enim infirmitate dolorem non æstimat,qua nõ expectat.[k] Eadẽ intemperãtia fingit sibi perpetuam felicitatem,fingit sibi crescere debere quæcunque cõtigerũt,nõ tantum durare :[l] & oblitus fati quo humana iactantur,sibi vni fortuitorum constantiã spõdet.Egregie itaque videtur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola,qua sororem , amisso optimæ indolis filio,alloquitur:[m] Mortale est omne mortaliũ bonũ. de his loquitur bonis,ad quæ concurritur.Nam illudverum bonum non moritur:certũ est sempiternumque,sapientia & virtus:hoc vnũ contingit immortale mortalibus. Ceterum tã improbi sunt,tãque obliti quo eant,[n] quo illos singuli dies trudãt,vt mirẽtur aliquid se amittere, amissurivno die omnia.Quidquid est,cui dominus inscriberis,apud te est, tuum nõ est. Nihil firmum infirmo,nihil fragili aeternũ & inuictũ est . Tam necesse est perire quàm perdere:& hoc ipsum,si intelligimus,solatium est,[o] æquo animo perdere,quod periturũ est. Quid ergo aduersus has amissiones auxilij inueniemus? Hocvt memoria teneamus amissa,nec cum ipsis fructũ excidere patiamur,quẽ ex illis percepimus. Habere,eripitur: habuisse,nunquã. Peringratus est,qui cum amiserit,pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus,vsum fructũque apud nos relinquit, quẽ nos iniquitate desiderij perdimus, Dic tibi,Ex istis quæ terribilia vidẽtur,nihil est inuictũ. Singula vicere iam multi: ignẽ Mucius,crucem Regulus,venenum Socrates,exilium Rutilius , mortẽ ferro adactã Cato.Et nos vincamus aliquid.Rursus ista,quæ vt speciosa & felicia trahũt vulgũ, à multis & sæpe contẽpta sunt.Fabricius diuitias imperator reiecit,censor notauit:Tubero paupertatem & se dignam & Capitolio iudicauit,cũ fictilibus in publica coena vsus, ostẽdit debere his hominem esse contentũ,quibus dij etiamnũ vterẽtur.[p] Honores repulit pater Sextius,qui ita natus vt rem deberet capessere,latum clauũ diuo Iulio dante , nõ recepit.[q] Intelligebat enim,quod dari posset,&eripi posse.Nos quoque aliquid ex his faciamus animose.Simus inter exẽpla.Quare deficimus? Quare desperamus? Quicquid fieri potuit,potest.Nos modo purgemus animum,sequamurque naturã,à qua aberranti cupiendum timendumque est,& fortuitis seruiendũ.Licet reuerti inviam.licet in integrũ restitui.Restituamur,vt possim⁹ dolores,quocũque modo corp⁹ inuaserint, perferre,& fortunæ dicere:Cum viro tibi negotium est,quære quem vincas. His sermonibus,& his similib⁹,lenitur[r] illa vis vlceris:quã opto mehercules mitigari , & aut sanari, aut stare,& cũ ipso senescere.[s] Sed securus de ipso sum.de nostro damno agitur,[t] quibus senex egregius eripitur.Nam ipse vitæ plenus est,cui adiici nihil desiderat suacausa,sed eorum quibus vtilis est.Liberaliter facit quòd viuit. Alius iam hos cruciatus finisset. hic tam turpe putat mortem fugere,quàm ad mortem confugere.[t] Quid ergo:non si suadebit, exibit? Quid ni exeat? si nemo iã eo vti poterit? si nihil aliud quàm dolori operã dabit : Hoc est, mi Lucili,[u] philosophiã in opere discere,& ad verum exerceri:videre quid homo prudẽs animi habeat contra mortem,contra dolorẽ:cum illa accedat,hic premat.Quid faciendum sit,à faciente discendum est.Adhuc argumentis actũ est,an possit aliquid dolori resistere,an mors magnos quoque animos admota submittere.Quid opus est verbis? In rẽ præsentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem . Contra vtrunque sibi fidit:nec spe mortis patienter dolet , nec taedio doloris libenter moritur.hunc fert,illam expectat.

Epistola XCIX.

EPISTOLAM quam scripsi Marullo,cum filium paruulũ amisisset,& diceretur molliter ferre,misi tibi.In qua non sum morem solitũ secutus , nec putaui leniter illũ debere tractari,cum obiurgatione esset,quàm cõsolatione dignior.Afflicto enim,& magnũ vulnus male ferenti,paulisper cedendum est. Exsatiet se, aut certe primũ impetũ effundat. Hi qui sibi lugere sumpserunt,protinus castigentur, & discant quasdam etiã lacrymarũ ineptias esse.Solatia expectas? cõuicia accipe.Tã molliter tu fers mortẽ filij,quidfaceres,

si amicũ perdidisses? Decessit filius incertae spei, paruulus: pusillũ tẽporis perijt. Causas doloris cõquirimus,& de fortuna etiã inique queri volum⁹, quasi non sit iustas querẽdi causas praebitura. At mehercule satis mihi iã videbaris animi habere etiã aduersus solida mala,nedũ ad istas vmbras malorũ,[a] quibus ingemiscũt homines moris causa. Quod damnorum omnium maximum est,si amicũ perdidisses,danda opera erat,vt magis gauderes quòd habueras,quàm maereres quòd amiseras. Sed plaerique nõ cõputant, quãta perceperint, [b] quantumve gauisi sint. [c] Hoc habet inter reliqua mala dolor, quòd non superuacuus tãtũ,sed ingratus est. Ergo quod habuisti talem amicum,periit opera? Tot annis,tanta cõiunctione vitæ,tã familiari studiorũ societate nihil actũ est? Cũ amico effers amicitiã.& quid doles amisisse,si habuisse nõ prodest? Mihi crede,magna pars ex illis quos amauimus,licet ipsos casus abstulerit,apud nos manet. Nostrũ est quod præteriit tẽpus: nec quicquã est loco tutiore,quàm quod fuit. Ingrati aduersus percepta spe futuri sumus: quasi non quod futurum est,si modo successerit nobis,cito in præterita transiturũ sit. Anguste fructus rerum determinat,qui tãtũ præsentibus lætus est. Et futura & præterita delectant: hæc expectatione,illa memoria,sed alterũ pendet,& nõ fieri potest: alterum non potest non fuisse. Quis ergo furor est, certissimo excidere? Acquiescamus his quæ iã hausimus,si modo nõ perforato animo hauriebam⁹, & trãsmittẽte quicquid acceperat. Innumerabilia sunt exẽpla eorũ qui liberos iuuenes sine lacrymis extulerint: qui in senatum,aut in aliquod publicum officiũ à rogo redierint,& statim aliud egerint: nec immerito. Nam primũ superuacuũ est dolere,si nihil dolẽdo proficias. Deinde iniquum est queri de eo quod vni accidit,& omnibus restat. Deinde desiderij stulta cõquestio est,vbi minimũ interest inter amissum & desiderãtẽ. Eo itaque aequiore animo esse debemus,quòd quos amauimus sequimur. Respice celeritatẽ rapidissimi tẽporis: cogita breuitatem huius spatij,per quod citatissimi currimus. Obserua hunc comitatũ generis humani,eodem tendentis,minimis interuallis distinctum, etiam vbi maxima videntur. Quem putas periisse,præmissus est. Quid autem dementius, quãm cũ idẽ tibi iter emetiẽdum sit,flere eum qui anteceſſit? Flet aliquis factum,quod nõ ignorauit futurũ: [d] aut si mortem in homine non cogitauit,sibi imposuit. [e] Flet aliquis factum, quod aiebat nõ posse non fieri. Quisquis aliquem queritur mortuũ esse,queritur hominẽ fuisse. Omnes eadẽ cõdicio deuinxit. Cui nasci cõtingit,mori restat. Interuallis distinguimur,exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet,variũ,& incertũ est. Si molestias aestimas,etiam puero longũ: si velocitatem, etiam seni angustũ. Nil non lubricum & fallax,& omni tempestate mobilius. Iactãtur cuncta,& in contrariũ transeunt,iubẽte fortuna: & in tãta volutatione rerum humanarum,nil cuiquã,nisi mors,certum. Tamen de eo queruntur omnes,in quo vno nemo decipitur. Sed puer decessit. Nõdũ dico melius agi cum eo qui vita defungitur. Ad eũ trãseamus qui consenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vastitatẽ,& vniuersum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam,compara immenso: videbis quàm exiguũ sit quod optamus,quod extendimus. Ex hoc quantum lacrymæ,quantũ sollicitudines occupant, quantũ mors antequam veniat,optata,quantũ valetudo,quantum timor,quantum teneri aut rudes aut inutiles anni. Dimidiũ ex hoc edormitur. Adiice labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longissima vita,minimum esse quod viuitur. [f] Sed quis tibi cõcedat,nõ melius se habere eum cui cito reuerti licet, cui ante lassitudinem peractum est iter? Vita,nec bonum nec malũ est: boni ac mali locus est. [g] Ita nihil perdidit ille,nisi aleã in damnũ certiorem. Potuit euadere modest⁹ ac prudẽs, potuit sub cura tua in meliora formari: sed(quod iusti⁹ timetur)potuit fieri pluribus similis. Aspice illos iuuenes,quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria proiecit. aspice illos, qui suam alienãque libidinem exercent mutuo impudici: quorũ null⁹ sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit. plus timeri quàm sperari potuisse manifestũ erit. Nõ debes itaque causas doloris accersere,nec leuia incõmoda indignãdo cumulare. Non hortor,vt nitaris & vrgeas. Non tam male de te iudico, vt tibi aduersus hæc totam putem virtutẽ aduocãdã. Nõ est dolor iste,sed morsus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multũ philosophia profecit,si puerum nutrici adhuc quàm patri notiorẽ animo forti desideras. Quid? nũc ego duritiã suadeo,& in funere ipso erigere vultũ volo, & animũ ne contrahi quidẽ patior? Minime. inhumanitas est ista,nõ virtus,funera suorũ iisdẽ oculis,quibus ipsos videre,nec commoueri ad primã familiarium diuisionem. [h] Puta autem me vetare. Quædam sunt sui iuris. Excidunt etiam retinentibus lacrymæ,& animũ profusæ leuãt. Quid ergo est? Permittamus illis cadere. non imperemus. Fluant quantũ affectus eiecerit, nõ quãtum

posset imitatio. Nihil vero maerori adiiciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotus quisque sibi tristis est? Clarius cum audiuntur, gemũt: & taciti quietique, dum secretũ est, cum aliquos viderint, in fletus nouos excitãtur. Tũ capiti suo manus ingerunt: quod potuerant facere, nullo prohibente, liberius: tunc mortẽ cõprecãtur sibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nosvt in aliis rebus, ita in hac quoque hoc vitium, ad pluriũ exẽpla cõponi, nec quid oporteat, sed quid soleat, aspicere. A natura discedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, sicut in omnib⁹, incõstantissimo. Videt aliquem fortem in luctu suo: impiũ vocat, & efferatum. Videt aliquem collabentẽ, & corpori affusum: effeminatũ ait, & eneruem. Omnia itaq; ad rationem reuocãda sunt. Stultius vero nihil est, quam famã captare tristitiæ, & lacrimas approbare· quas iudico sapiẽti viro alias permissas cadere, alias vi sua latas. Dicam quid interfit. Cum primũ nos nũtius acerbi funeris perculit cũ tenemus corpus è complexu nostro in ignem trãsiturum, lacrimas naturalis necessitas exprimi: & spiritus ictu doloris impulsus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, [j] quibus adiacentem humorẽ premit & expellit. Hæ lacrimæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt quibus exitum damus memoria eorum quos amisimus, tractatur: & inest quiddã dulce tristitiæ: cũ occurrũt sermones eorũ iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non est itaque, quòd lacrimas propter circũstãtes assidentesque aut cõtineas, aut exprimas, nec cessant, [k] nec fluunt vnquam tã turpiter, quàm fingũtur. Eant sua sponte. Ire autem possunt placidis atque compositis. Saepe salua sapientis auctoritate fluxerunt, tãto tẽperamẽto. vt illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquã, naturæ obsequi, grauitate seruata. Vidi ego in funere suorũ verẽdos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugẽtiũ scaena. Nihil erat, nisi quod veris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor. hic sapiẽti seruãdus est: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrimis aliquid sat est. Imprudẽtiũ vt gaudia, sic dolores exundauere. AEquo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? Quàm multis cũ maxime funus locatur. [l] quàm multis vitalia eruũtur. quàm multi post luctum tuum lugẽt? Quoties cogitaueris puerũ fuisse, cogita & hominẽ, cui nihil certi promittatur, quem fortuna nõ vtique perducit ad senectutem: vnde visum est, dimittit. Ceterum de illo frequẽter loquere, & memoriam eius quãtum potes, celebra. quæ ad te sæpi⁹ reuertetur, si erit sine acerbitate vẽtura. Nemo enim libẽter tristicõuersatur, nedũ tristitiæ. Si quos sermones eius, si quos quãuis paruuli iocos cũ voluptate audieras. sæpius repete: potuisse illũ implere spes tuas, quas paterna mẽte cõceperas, audacter affirma. Obliuisci qnidem suorũ, ac memoriã cũ corporibus efferre, & effusissime flere, meminisse parcissime, inhumani animi est. [m] Sic aues, sic fetus suos diligunt, quarum concitatus est amor, & pæne rabidus. sed cum amissis totus extinguitur. Hoc prudentem virum nõ decet. Meminisse perseueret. lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus [n] esse aliquam cognatã tristitiæ voluptatem, [n] hanc ipsam captandã in eiusmodi tẽpore. Ipsa Metrodori verba subcripsi. De quibus nõ dubito, quid sis cẽsurus. Quid enim turpius, quàm captare in ipso luctu voluptatẽ, immo per luctũ & inter lacrimas quoq; quod iuuet quærere? Hi sunt qui nobis obiiciũt nimiũ rigorẽ, & infamãt præcepta nostra duritia, quòd dicamus ° dolorẽ in animũ aut admittendũ non esse, aut cito expellendum. Vtrũ tãdem est aut incredibilius, aut inhumanius, nõ sentire amisso amico dolorem, an voluptatem in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus, honestũ est. Cũ aliquid lacrimarum affectus effuderit, &, vt ita dicam, despumauerit, nõ esse tradendũ animũ dolori. Quid tu dicis? miscendam ipsi dolori voluptatem. Sic cõsolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte compescimus. Ne illo quidẽ tempore quo filius ardet, aut amicus exspirat, cessare pateris voluptatem, sed ipsum vis titillare mærorem. Vtrũ honestius dolor animo submouetur, an voluptas ad dolorẽ quoque admittitur? [p] admittitur, dico? captatur, & quidẽ ex ipso. Est aliqua, inquit, voluptas cognata tristitiae. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non licet. Vnum bonum nostis voluptatẽ, vnũ malum dolorem. Quæ potest inter bonum & malum esse cognatio? Sed puta esse. Nunc potissimum eruitur: & ipsum dolorem scrutamur an aliquid habeat iucũdum circa se & voluptariũ. Quædam remedia aliis partibus corporis salutaria, velut foeda & indecora, adhiberi aliis nequeunt: & quod alibi prodesset sine damno verecundiæ, id fit in honestũ loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate sanare? Seuerius ista plaga sananda est. illud potius admone, nullum mali sensum ad eum qui perit, peruenire. Nam si peruenit, non periit.

Nulla,inquam,cum res lædit,qui nullus est. Viuit,si læditur. Vtrum putas illi male esse, quòd null° est,an quòd est adhuc aliquis? Atqui nec ex eo potest ei tormentũ esse,quod non est: quis enim nullius sensus est? nec ex eo,quòd est. Effugit enim maximum mortis incommodum,non esse. Illud quoq; dicam° ei qui deflet ac desiderat in ætate prima raptum: Omnes quantum ad breuitatem æui,si vniuersò compares, & iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quàm quòd minimũ esse quis dixerit,quoniam quidem minimum aliqua pars est. Hoc quod viuim°,proximum nihilo est:& tamen ob dementiam nostram late disponitur. Hæc tibi scripsi, non tanquam expectaturus esses remedium à me tam serum: liquet enim mihi te locutum tecum, quicquid lecturus es: sed vt castigarem illam exiguam moram, qua à te recessisti, & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos,& omnia eius tela,nõ tanquam possent venire,sed tanquam vtique essent ventura, prospiceres.

Epistola C.

FABIANI Papirij libros,[a] qui inscribũtur ciuilium,legisse te cupidissime scribis,[b] sed nõ respõdisse expectationi tuæ. Deinde,oblitus de philosopho agi,compositionem eius accusas.[c] Puta esse quod dicis:& effundi verba,nõ fingi. Primum habet ista res suam gratiam:&est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multũ enim interesse existimo,vtrum exciderit,an fluxerit. Nunc in hoc quoq; quod dicturus sum,ingens differentia est. Fabianus mihi[d] non effundere videtur orationem,sed fundere. Adeo larga est,& sine perturbatione,nõ sine cursu tamen,veniens. illud plane fatetur & præfert,nõ esse se tractatam,nec diu tortã,sed ita vt eius esse credamus. Mores ille,non verba cõposuit:& animis scripsit ista,non auribus. Præterea ipsõ dicente nõ vacasset tibi partes intueri:adeo te sũma rapuisset.& fere quæ impetu placẽt,minus præstant ad manum relata. Sed illud quoque multum est,[e] primo aspectu oculos occupasse, etiam si cõtemplatio diligens inuentura est,quod arguat. Si me interrogas,maior ille est qui iudiciũ abstulit,quàm qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse: scio audacius sibi de futuro promittere. Oratio solicita philosophum non decet. Vbi tandem erit fortis & constans,vbi periculum sui faciet, qui timet verba? Fabianus nõ erat negligens in oratione,sed securus. Itaq; nihil inuenies sordidum. Electa verba sunt,nõ captata,nec huius sæculi more cõtra naturam suam posita & inuersa, splendida tamen: quamuis sumantur è medio: sensus honestos & magnificos habent,non coactos in sententiam,sed altius ductos. Videbimus,[f] quid parũ recisum sit, quid parum structum,quid non huius recentis polituræ. Cum circũspexeris omnia,nullas videbis angustias inaneis. Desit sane varietas marmorum: & cõcisura aquarum cubiculis interfluẽtium,& [g] pauperis cella,& quicquid aliud luxuria,nõ cõtenta decore simplici,miscet. Quod dici solet,domus recta est. Adijce nunc,quod de compositione non constat. Quidam illam volunt esse ex horrido cõptam: quidam vsq; eo aspera gaudẽt,vt etiam quæ mollius casus explicuit,ex industria dissipent,& clausulas abrũpant, ne ad expectatũ respondeãt. Lege Ciceronem. Cõpositio eius vna est: pedem seruat,curata,lenta,& sine infamia mollis. At contra Pollionis Asinij salebrosa & exsiliens, & vbi minime expectes,relictura. Deniq; apud Ciceronem omnia desinunt: apud Pollionem cadũt:exceptis pauciss̃imis,quæ ad certum modum & ad vnum exemplar astricta sunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia,& parũ erecta:quo vitio carere eũ iudico. Non sunt humilia illa,sed placida. [g] Sunt enim tenore quieto cõpositoque formata, nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius vigor,stimulique quos quæris,& subiti ictus sententiarum. [h] Sed totum corpus vide. quamuis nõ sit comptum,honestum est. Non habet oratio eius dignitatem. Affer quem Fabiano possis præponere. Dic Ciceronem,cuius libri ad philosophiam pertinentes,pæne totidem sunt,quot Fabiani. Cedam. sed non statim pusillum est,si quid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem. Cedam. sed vt respondeam. In re tanta eminere est,& post duos esse. Nomina adhuc Liuium. Scripsit enim & dialogos, [i] quos nõ magis philosophiæ annumerare possis,quã historiæ:&ex professo philosophiam continentes libros. Huic quoq; dabo locum. Vide tamẽ,quàm multos antecedat,qui à tribus vincitur,& tribus eloquẽtissimis. Sed non præstat omnia. [k] Non est fortis oratio eius,quãuis elata sit: nõ est violenta,nec torrens,quãuis effusa sit: non est perspicua,sed pura. [l] Desideras,inquis, contra vitia aliquid aspere dici, contra pericula animose, cõtra fortunam superbe,cõtra ambitionem cõtumeliose. Volo luxuriam obiurgari,libidinem traduci,impotentiam frangi. Sit aliquid oratorie acre,tragice grande,comice exile. Vis illum assidere pusillæ rei,verbis? Ille rerum se magnitudini addixit:eloquentiã,velut vmbram,non hoc agens,trahit. [m] Non erũt sine dubio singula circũsecta,nec in se collecta,

nec omne verbum excitabit ac punget. Fateor. exibunt multa, nec ferient, & interdum otiosa præterlabetur oratio: [n] sed multum erit in omnibus locis, & ingẽs sine tædio spatium. Deniq; illud præstabit, vt liqueat tibi, illum sensisse, quæ scripsit. Intelliges actum hoc, vt tu scires quid illi placeret, non vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendũt, & ad bonam mentem. Non quæritur plausus. Talia esse scripta eius non dubito, etiam si magis reminiscor quàm teneo: hæretq; mihi color eorum, nõ ex recenti conuersatione familiariter, sed summatim, vt solet, ex vetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi videbantur, non solida, sed plena quæ adolescentem indolis bonæ attollerẽt, & ad imitationem sui vocarent, sine desperatione vincendi. Quæ mihi adhortatio videtur efficacissima. ° Deterret enim, qui imitandi cupiditatẽ modo fecit, spem abstulit. Ceterũ verbis abundabat, sine commendatione partium singularum, in vniuersum magnificus.

Epistola CI.

OMNIS dies, omnis hora, quàm nihil simus ostendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, [a] cũ æterna meditantes respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principium velit, quæris. Senecionem Cornelium, equitem Romanum splẽdidum & officiosũ, noueras. ex tenui principio se ipse promouerat, & iam illi decliuis erat cursus ad cetera. Facilius enim crescit dignitas, quàm incipit. [b] Pecunia quoq; circa paupertatem [1] plurimam moram habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficacissimæ, & quærendi, & custodiendi sciẽtia, quarũ vel altera locupletem facere potuisset. Hic homo summæ frugalitatis, nõ minus patrimonij quàm corporis diligens, cum me ex consuetudine mane vidisset, cũ per totum diem amico grauiter affecto, & sine spe iacenti, vsque in noctem assedisset, cum hilaris cœnasset, genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compressum arctatis faucibus spiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas, postquam omnibus erat sani ac valentis officijs functus, decessit. [c] Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accesserat, [d] in ipso actu bene cedentium rerum, in ipso procurrentis pecuniæ impetu, raptus est,

Insere nunc Meliboee pyros, pone ordine vites.

Quàm stultum est ætatem disponere. ne crastino quidem dominamur. O quãta dementia est spes longas inchoãtium. Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum lassam & plenam senectutem in otium referã. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisquã de futuro debet promittere. Id quoq; quod tenetur, per manus exit: & ipsam quam premimus [2] oram, casus incidit. Voluitur tempus rata quidem lege, sed per obscurum. Quid autem ad me, an naturæ certum sit, quod mihi incertum est? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, seros in patriam reditus proponimus, militiam, [e] & castrensium laborum tarda manupretia, procurationes, officiorumque per officia processus: cum interim ad latus mors est: [f] quæ quoniam nunquam cogitatur, nisi aliena, nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quàm dum miramur, hæsura. Quid autem est stultius, quàm mirari id vllo die factum, quod omni potest fieri? Stat quidem termin° nobis, vbi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit: sed nemo scit nostrum, quàm prope versetur. Sic itaque formemus animum, g tanquam ad extremum ventum sit. Nihil differamus. Quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium est, quòd imperfecta semper est, [h] quòd etiam aliquid ex illa differtur. Qui quotidie vitæ suæ summam manũ imposuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor nascitur, & cupiditas futuri exedẽs animum. [i] Nihil est miserius dubitatione venientium, quorsum euadant. Quantum sit illud quod restat, aut quale, [k] collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? Vno, si vita nostra non prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspẽditur, cui irritum est præsens. Vbi vero quicquid mihi debui, redditum est, vbi stabilita mens scit, nihil interesse inter diem & sæculum, quicquid deinceps dierum rerumque venturum est, ex alto prospicit, & cum multo risu seriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitasque casuum perturbabit, [l] si certus sis aduersus incerta? Ideo, mi Lucili, propera viuere: & singulos dies, singulas vitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui vita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe viuentibus, proximum quodque tempus elabitur, [m] subitque auiditas, & miserrimum atque miserrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud Mæcenatis turpissimum votum: quo & debilitatem non recusat, & deformitatem, & nouissime acutam crucem, dummodo inter hæc mala spiritus prorogetur.

[n] *Debilem facito manu,*
Debilem pede, coxa:
Tuber adstrue gibberum,
Lubricos quate dentes.
Vita dum supersit, bene est.
[o] *Hanc mihi, vel acutam,*
Si das, sustineo crucem.

Quod miserrimum erat, si incidisset, optatur, & tanquam vita petitur, supplicij mora. Contemptissimum putarem, si viuere vellet vsque ad crucem. Tu vero, inquit, me debilites licet, dum spiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraues licet, dū monstroso & distorto tēporis aliquid accedat: suffigas licet, & acutam sensuro crucem subdas. Est tanti, vulnus suum premere, & patibulo pendere destrictum, dum differat id quod est in malis optimum, supplicij finem. Est tanti, habere animam, vt agam. Quid huic optes, nisi deos faciles? quid sibi vult ista carminis effeminati turpitudo? quid timoris dementissimi pactio? [p] quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas vnquam recitasse Virgilium,

Vsque adeone mori miserum est?

Optat vltima malorum: & quæ pati grauissimū est, extendi ac sustineri cupit. qua mercede? scilicet vitæ longioris. Quid autem huius viuere est? Diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter supplicia tabescere, & perire membratim, & toties per stillicidia amittere animam, quàm semel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in fœdum scapularum ac pectoris tuber elisus, cui multæ moriēdi causæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium esse naturæ, quod necesse est mori. Multi peiora pacisci adhuc parati sunt: etiam amicum prodere, vt diutius viuant: & liberos ad stuprum manu sua tradere, vt cōtingat lucem videre, tot consciam scelerum. Excutienda vitæ cupido est: discendumque nihil interesse quando patiaris, quod quandoque patiendum est: quàm bene viuas referre, non quandiu: sæpe autem in hoc esse bene, ne diu.

Epistola CII.

QVOMODO molestus est iucundum somniū videnti qui excitat: aufert enim voluptatem, etiā si falsam, [a] effectum tamen veri habentē: sic epistola tua mihi fecit iniuriā. reuocauit enim me [b] cogitationi aptæ traditum, & iturū, si licuisset, vlterius Iuuabat de æternitate animarū quærere, immo mehercule credere. [c] Credebā enim facile opinionibus magnorū virorum, rem gratissimam promittentium magis quàm probantium. Dabam me spei tantæ. Iam eram fastidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ cōtemnebam, in immensum illud tempus, & in possessionem omnis æui trāsiturus, cum subito experrectus sū, epistola tua accepta, & tā bellū somnium perdidi, quod repetam, si te dimisero, & redimam. [d] Negas me epistola prima totā quæstionem explicuisse, in qua probare conabar id quod nostris placet, claritatē quæ post mortem contingit, bonum esse. Id enim me non soluisse, quod opponitur nobis. Nullum, inquiunt, bonum ex distantibus. Hoc autem ex distantibus constat Quod interrogas, mi Lucili, eiusdem quæstionis est, loci alterius: & ideo nō hoc tantū, sed alia quoq; eodem pertinētia distuleram. Quædā enim, vt scis, mortalib⁹ rationalia immixta sunt. Itaq; illam partem recta ad mores pertinētem tractaui. Nunquid stultū sit ad superuacuum, vltra extremū diem curas trāsmittere. An cadant bona nostra nobiscum, nihilque sit eius qui nullus est. [e] An ex eo quodcunq; erit, sensuri simus aliquid fructus, antequā percipi possit. Hæc autē omnia ad mores spectāt. Itaq; suo loco posita sunt. At quæ à dialecticis cōtra hāc opinionem dicūtur, segregāda fuerūt: & ideo sepositā sunt. Nūc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt persequar, deinde singulis occurram. [f] Nisi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. [g] Quid est, quod prædicere velim? Quædam cōtinua esse corpora, vt hominem: quædam cōpositā, vt nauem, domum, omnia deniq; quorū diuersæ partes iunctura in vnum sunt coactæ quædam ex distantibus, quorū adhuc membra separata sunt, tāquam exercitus, populus, senatus. Illi enim per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio cohærēt, natura diducti & singuli sunt. Quid est, quod etiā nunc prædicere velim? Nullum bonum putamus esse, quod ex distātibus cōstat. [h] Vno enim spiritu vnum bonū cōtineri ac regi debet, vnum esse vnius boni principale. Hoc si quando desideraueris, per se probatur. Interim ponēdum fuit, [i] quo nostra tela nitatur. [k] Dicitis, inquit, nullum bonū ex distātibus esse. [l] Claritas autem ista, bonorum virorū opinio est. Nam quomodo fama non est vnius sermo, nec infamia vnius mala existimatio: sic ne claritas, vni bono placuisse. Con-

sentire in hoc plures insignes & præstantes viri debēt, vt claritas sit. Hæc autē ex iudicijs plurimū efficitur, id est, distātium: ergo nō est bonū. Claritas, inquit, laus est à bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox est aliquid significans. [m] Vox autem, licet virorū sit bonorum, bonū non est. Neq; enim quicquid vir bonus facit, bonum est. Nam & plaudit, & sibilat: sed nec plausum quisquā, nec sibilū, licet omnia eius admiretur & laudet, bonū dicit, non magis quàm sternutamētum aut tussim. Ergo claritas bonū non est. Ad summam, dicite nobis, vtrum laudantis, an laudati bonū sit? Si laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculā rem facitis, quàm si affirmetis meū esse, quod alius bene valeat. Sed laudare dignos, honesta actio est: ita laudātis bonū est, cuius actio est, non nostrū qui laudamur. Atqui hoc quærebatur. Respondebo nunc singulis cursim. Primū, an sit aliquid ex distātibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars vtraque sententias habet. Deinde claritas nō desiderat multa suffragia: potest & vnius boni viri iudicio esse contēta. Nam omnes bonos bonus vn[o] iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit vnius hominis existimatio, & infamia vnius malign[o] sermo? Gloriā quoque, inquit, latius fusam intelligo. Cōsensum enim multorū exigit. [n] Diuersa horū condicio est, & illius. Quare? Quia si de me bene vir bonus sentit, eodē loco sum, quo, si omnes boni idē sentirent. Omnes enim si me cognouerint, idem sentient. Par illis idemque iudiciū est: [o] æque vero sentitur ab his qui dissidere non possunt. Ita pro eo est, ac si omnes idem sentiant: quia aliud sentire non possunt. Ad gloriam & famam nō est satis vnius opinio. [p] Illic idem potest vnius sententia, quod omnium: [q] quia omnium si rogētur, vna erit. Hic diuersa dissimilium iudicia sunt. dissimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, suspecta. Putas tu posse sententiā vnā omniū esse? [r] Nō est vnius vna. Illis placet verum. Veritatis vna vis, vna facies est. Apud hos falsa sunt, quibus assentiūtur. Nunquā autem falsis constantia est. Variantur & dissident. Sed laus, inquit, nihil aliud quàm vox est. Vox autem bonū nō est. [s] Cū dicant claritatem laudem esse bonorū, à bonis redditam, iam non ad vocem referunt, sed ad sentētiam. Licet enim vir bonus taceat, sed aliquem iudicet dignū laude, laudatus est. Præterea aliud est laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaq; nemo dicit laudem funebrē, sed laudationem, cuius officiū oratione constat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, sed iudicia promittimus. Ergo laus etiā taciti est bene sentientis, ac bonū virū apud se laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum refertur laus, non ad verba, quæ conceptam laudem egerūt, & in notitiā plurium emittunt. Laudat, qui laudādum esse iudicat. Cū Tragicus ille apud nos ait, Magnificum esse laudari à laudato viro: laude digno, ait. Et cum æq; antiquus poëta ait, Laus alit artes: nō laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim æq; & eloquētiam, [t] & omne aliud studium auribus deditum vitiauit, quàm popularis assensio. Fama vtiq; vocē desiderat, claritas nō. potest enim citra vocem contingere, contēta iudicio: plena est, non tantū inter tacenteis, sed etiā inter reclamāteis. Quid interfit inter claritatē & gloriā, dicam. Gloria multorū iudicijs constat, claritas bonorum. Cuius, inquit, bonū est claritas, id est, laus bono à bonis reddita, vtrū laudati an laudantis? Vtriusque: meū qui laudor, quia natura me amantem omniū genuit, & benefecisse gaudeo, & gratos me inuenisse virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bonum est, quòd grati sunt, sed & meum. Ita enim animo cōpositus sum, vt aliorū bonum, meum iudicem: [u] vtiq; eorū quibus ipse sum boni causa. [x] Est illud laudātium bonum. Virtute enim geritur. Omnis autem virtutis actio bonū est. Hoc contingere illis non potuisset, nisi ego talis essem. Itaq; vtriusq; bonū est, merito laudari: tam mehercule, quam bene iudicasse, iudicātis bonū est, & eius, secundum quē iudicatū est. Nunquid dubitas, [y] quin iustitia & habentis bonū sit, [z] & eius cui debitum soluit? Merētem laudare, iustitia est: igitur vtriusq; bonum est. Cauillatoribus istis [a] abunde respōdimus. Sed non debuit hoc nobis esse propositum, [b] argutias serere, & philosophiā in has angustias ex sua maiestate detrahere. Quanto satius est, ire aperta via & recta, quàm sibi ipsi flexus disponere, quos cū magna molestia debeas relegere. Neq; enim quicquam aliud istæ disputationes sunt, [c] quàm inter se perite captantiū lusus. Dic potius, quàm naturale sit, in immensum mentem suam extēdere. Magna & generosa res est humanus anim[o]: nullos sibi poni nisi communes & cū Deo terminos patitur. Primum humilem nō accipit patriā. Ephesum aut Alexandriam, [d] aut si quod est etiamnum frequētius incolis, latius tectis solū. Illi patria est, quodcunq; superne vniuersa circuitu suo cingit. Hoc omne cōuexū, intra quod iacēt maria cum terris, intra quod aēr humanis diuina secernēs [e] etiam coniungit, intra quod disposita tot numina in actus suos excubāt. [f] Deinde arctam ætatē sibi dari nō sinit. [g] Omnes, inquit, anni mei sūt. Nullum sæculū magnis ingenijs clusum est, [h] nullum

non cogitationi peruium tempus. Cũ venerit dies ille [l] qui mixtũ hoc diuini humaniq; secernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: [k] ipse me Dijs reddam: nec nũc sine illis sum, sed graui terrenoque detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ, longiorique præluditur. Quemadmodũ nouem mẽsibus nos tenet maternus vterus, & præparat non sibi, sed illi loco [l] in quem videmur emitti, iam idonei spiritũ trahere, & in aperto durare: sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, [m] in aliũ naturæ sumimur partum. Alia origo nos expectat, alius rerũ status. Nõdum cælum nisi ex interuallo pati possumus. Proinde intrepidus horã illam decretoriam prospice. Nõ est animo suprema, sed corpori. Quicquid circa te iacet rerũ, tanquã hospitalis loci sarcinas specta. Transeundũ est. Excutit redeuntẽ natura, sicut intrantẽ. Nõ licet plus efferre, quàm intuleris. Immo etiam ex eo quod in vitam attulisti, pars magna ponenda est. Detrahetur tibi hæc circũiecta nouissimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & suffusus sanguis, discurrẽsq; per totum: detrahentur ossa neruique, firmamenta fluidorũ ac labentium. Dies iste, quẽ tanquam extremũ reformidas, æterni natalis est. Depone onus. Quid cunctaris, tãquam non prius quoque, [n] relicto, in quo latebas, corpore, exieris? Hæres & reluctaris. tũ quoq; magno nisu matris expulsus es, Gemis, ploras: & hoc ipsum flere, nascentis est. Sed tunc debebat ignosci. rudis & imperitus omniũ veneras: ex maternorum viscerũ calido molliq; fomẽto emissum, afflauit aura liberior. [o] Deinde offendit duræ manus tactus, teneraque adhuc, & nullius rei gnarus obstupuisti inter ignota. Nũc tibi nõ est nouum separari ab eo cuius ante pars fueris: æquo animo mẽbra iam superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contristaris? Ita solet fieri. [p] Pereunt semper velamenta nascentiũ. Quid ista sic diligis, quasi tua? Istis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex cõtubernio fœdi atq; olidi vẽtris educat. [q] Hinc nũc quoq; tu quãtum potes, subuola: ab alijs, nisi quæ etiam necessarijs cohærebunt, alienus. Iam hinc, altius aliquid, sublimiusq; meditare. [r] Aliquãdo naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux vndiq; clara percutiet. Imaginare tecũ, quantus ille sit fulgor, tot sideribus inter se lumen miscẽtibus. Nulla serenum vmbra turbabit: æqualiter splendebit omne cæli latus. Dies & nox, aëris infimi vices sũt. Tũc in tenebris vixisse dices, [s] cũ totam lucem tot [9] aspexeris, quam nũc per angustissimas oculorũ vias obscure intueris, [t] & tamẽ admiraris tam procul. [u] Quid tibi videbitur diuina lux, cũ illam suo loco videris? Hæc cogitatio nihil sordidũ animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerũ esse testes ait. Illis nos approbari, illis in futurũ parari iubet, & æternitatẽ proponere: quã qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. [x] Quid ni nõ timeat, qui mori sperat: [y] si is quoq; qui tandiu animum iudicat manere, quandiu retinetur corporis vinculo, solutum, totum spargi, id agit, vt etiam post mortem vtilis esse possit? Quamuis enim ipse ereptus sit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona prosint. scies magnorum virorum, [z] non minus præsentia, esse vtilem memoriam.

Epistola CIII.

QVID ista circũspicis, quæ tibi possunt fortasse euenire, sed possunt & nõ euenire? [a] incendium dico, ruinam, aliaque, quæ nobis incidunt, non insidiãtur. Illa potius vide, illa deuita, quæ nos obseruant, quæ captant. [b] Rari sunt casus, etiã si graues, naufragium facere, vehiculo euerti. Ab homine homini quotidianũ periculũ. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullũ pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur, antequã surgat. Crepant ædificia, antequã corruant: prænuntiat fumus incendium. Subita est ex homine pernicies: & eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras, si istorum tibi qui occurrunt vultibus credis, hominũ effigies habent, animos ferarum: nisi quod illarũ pernicioſior est primus incursus, [c] quos tansire non queũt. Nunquã enim illas [d] ad nocẽdum nisi necessitas misit. Aut fame, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem libet. Tu tamẽ ita cogita, quod ex homine periculum sit: vt cogites, quod sit hominis officiũ. Alterũ intuere, ne lædaris: alterum, ne lædas. Cõmodis omniũ læteris, mouearis incõmodis: & memineris quæ præstare debeas, quæ cauere. Sic viuẽdo quid consequeris? Non, ne noceant: sed, ne fallant. Quantum autem potes, in philosophiam secede. Illa te sinu suo proteget. In huius sacrario eris aut tutus, aut tutior. [e] Non arietant inter se, nisi in eodem ambulantes. Ipsam autẽ philosophiam non debebis iactare. Multis fuit periculi causa, [f] insolenter iactata, & contu-

maciter. Vitia tibi detrahat,non alij exprobret,non abhorreat à publicis moribus: [g] nec ita agat,vt quicquid non facit,damnare videatur. Licet ſapere ſine pompa, ſine inuidia.

Epiſtola CIIII.

IN Nomentanum meũ fugi,quid putas? vrbem,immo febrẽ,&quidem ſurrepentem. Iam manũ mihi iniecerat:protinus itaq; parari vehiculum iuſſi,Paulina mea retinẽte. Medicus initia eſſe dicebat,motis venis,ſed incertis,& naturalem turbantibus modum. Exire perſeueraui.Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis qui cũ in Achaia febrem habere cœpiſſet,protinus nauem aſcendit,clamitãs non corporis eſſe,ſed loci morbum. Hoc ego Paulinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam cõmendat. [a] Nam cũ ſciam ſpiritum illius in meo verti:incipio,vt illi cõſulam,mihi cõſulere· [b] & quum me fortiorẽ ſenectus ad multa reddiderit,hoc beneficiũ ætatis amitto.Venit mihi in mẽtem in hoc ſene & adoleſcẽtem eſſe,cui parcitur. Itaq; quoniam ego ab illa nõ impetro, [c] vt me fortius amet:impetrat illa à me,vt me indulgẽtius amem.Indulgendũ eſt enim honeſtis affectibus,& interdum etiã ſi premunt cauſæ,ſpiritus in honorẽ ſuorũ vel cum tormento reuocãdus,& in ipſo ore retinẽdus eſt,cum bono viro viuendum ſit,nõ quamdiu iuuat, ſed quamdiu oportet.Ille qui nõ vxorem,nõ amicum tãti putat,vt diutius in vita commoretur,qui perſeuerat mori,delicatus eſt.Hoc quoq; imperet ſibi animus, vbi vtilitas ſuorum exigit,nec tãtum ſibi velit mori, [d] ſed & ſi cœpit,intermittat,&ſuis ſe cõmodet. Ingẽtis animi eſt,aliena cauſa ad vitam reuerti : quod magni viri ſæpe fecerunt. Sed hoc quoq; ſummæ humanitatis exiſtimo,ſenectutem ſuam,cuius maximus fructus eſt,ſecurior ſui tutela,& vitæ vſus animoſior,attentius conſeruare,ſi ſcias alicui tuorum eſſe dulce,vtile,optabile.Habet præterea in ſe nõ mediocre iſta res gaudiũ & mercedem. Quid enim iucundius,quã vxori tam carũ eſſe,vt propter hoc tibi carior fias? Poteſt itaq; Paulina mea nõ tantum ſuum mihi timorem imputare,ſed etiam meum. Quæris ergo,quomodo mihi cõſilium profectionis ceſſerit ? Vt primũ grauitatem vrbis exceſſi, [e] & illum nidorem culinarũ fumãtium,quæ motæ quicquid peſtiferi vaporis obruerãt, cum puluere effundunt,protinus mutatam valetudinem ſenſi. Quãtum deinde adiectum putas viribꝰ,poſtquã vineas attigi? In paſcuũ emiſſus,cibum meum inuaſi. Repetiui ergo iam me. nõ permãſit marcor ille corporis dubij,& male cogitãtis. incipio toto animo ſtudere.Nõ multum ad hoc locus confert,niſi ſe ſibi præſtet animus,qui ſecretũ & in occupationibus medijs,ſi volet,habebit.At ille qui regiones eligit,& otiũ captat, [f] vbiq; quo diſtringatur inueniet. Nam Socratẽ querẽti cuidam, quòd nihil ſibi peregrinationes profuiſſent,reſpõdiſſe ferũt: Nõ immerito hoc tibi euenit : tecum enim peregrinabaris. O quàm bene cũ quibuſdã ageretur, ſi à ſe aberrarent. Nunc primi ſeipſos ſollicitant,corrũpunt,territãt.Quid prodeſt mare traijcere,& vrbes mutare ? Si vis iſta,quibus vrgeris, effugere,nõ alibi ſis oportet,ſed alius. [g] Puta veniſſe te Athenas,puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatẽ.Quid ad rẽ pertinet,quos illa mores habeat? Tuos afferes.Diuitias iudicabis bonum.Torquebit te paupertas,&(quod eſt miſerrimum)falſa. Quamuis enim multum poſſideas,tamen quia aliquis plus habet, [h] tanto tibi videberis defici,quãto vinceris.Honores iudicas bonum?Male te habebit ille cõſul factus,ille etiã refectus: [i] ringeris,quoties aliquẽ in faſtis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor,vt nemo tibi poſt te videatur,ſi aliquis ante te fuerit. Maximũ malum iudicabis mortẽ:cũ illa nihil ſit mali,niſi,quod ante ipſã eſt,timeri. [k] Exterrebũt te nõ tãtum pericula,ſed ſuſpiciones. Vanis ſemper agitaberis.Quid enim proderit,euaſiſſe tot vrbes Argolicas,medioſq; fugam tenuiſſe per hoſtes?Ipſa pax timores ſubminiſtrabit.Ne tutis quidẽ habebitur fides,conſternata ſemel mente : quæ vbi cõſuetudinem pauoris improuidi fecit, etiã ad tutelam ſalutis tuæ inhabilis es.Non enim vitat,ſed fugit: magis autem periculis patemus auerſi. Grauiſſimum iudicabis malũaliquẽ ex his quos amabis amittere: cum interim hoc tam ineptum erit,quàm flere,quòd arboribus amœnis&domum tuã ornãtibus decidant folia. [l] Quicquid te delectat, æq; viret. Aliud alio die caſus excutiet. Sed quemadmodum frondium iactura facilis eſt,quia renaſcuntur:ſic iſtorũ quos amas,quoſq; oblectamenta vitæ putas eſſe,dãnum,quia reparãtur,etiã ſi non renaſcuntur.Sed non erunt ijdem. Ne tu quidẽ idẽ eris.Omnis dies,omnis hora te mutat: ſed in alijs rapina facilius apparet:hic latet,quia nõ ex aperto fit.Alij auferuntur:at ipſi nobis furto ſubducimur. [m] Horum nihil cogitabis,nec remedia vulneribus appones,ſed ipſe tibi feres ſollicitudinum cauſas,alia ſperando,alia deſperando? [n] Si ſapis,alterũ alteri miſceas : nec ſperaueris ſine deſperatione,nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquã potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repreſſit , non indomi-

tos

tos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit. non iudicium dedit, non excussit errorem, sed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterum inconstantiam mentis, ° quæ cum maxime aegra est, lacessit, mobiliorem leuioremque reddit ipsa iactatio. Itaque quæ petierãt cupidissime loca, cupidius deserunt, & auiũ modo trãsuolant, P citiusque quàm venerãt, abeunt. Peregrinatio notitiã dabit gentium, nouas tibi mõtium formas ostẽdet, inusitata spatia camporum, & irriguas perẽnibus aquis valles, & alicuius fluminis sub obseruatione naturã, siue, vt Nilus, æstiuo incremento tumet, siue, vt Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta cursu, integræ magnitudini redditur, siue, vt Maeãder, poëtarũ omniũ exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractib^q, & sæpe in vicinũ alueo suo admotus, antequã sibi influat, flectitur: ceterũ neq; meliorẽ faciet, neque saniorẽ. Inter studia versandũ est, & inter auctores sapientiæ, vt quæsita discamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miserrima seruitute ^q in libertatem. Quãdiu quidem nescieris, quid fugiendũ, quid petendum, quid necessariũ, quid superuacuum, quid iustũ, quid honestum sit, non erit hoc peregrinari, sed errare. Nullã tibi opẽ feret iste discursus. Peregrinaris enim cũ affectibus tuis, & mala te tua sequuntur. Vtinam quidẽ sequerẽtur, lõgius abessent: nũc fers illa, non ducis. Itaque vbique te premunt, & paribus incomodis vrũt. ^r Medicina ægro, non regio, quærenda est. Fregit aliquis crus, aut extorsit articulũ? nõ vehiculum nauemque conscendit, sed aduocat medicum, vt fracta pars iungatur, vt luxata in locũ reponatur. Quid ergo animum tot locis fractum & extortũ credis locorũ mutatione posse sanari? Maius est istud malũ, quàm vt gestatione curetur. Peregrinatio nõ facit medicum, non oratorem. Nulla ars loco discitur. Quid ergo? Sapientia res omniũ maxima ^s in itinere colligitur? Nullũ, mihi crede, iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat. Aut si quod esset, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tãdiu istavrgebũt mala, macerabũtque per terras ac maria vagũ, quamdiu malorũ gestaris causas. Fugã tibi nõ prodesse miraris? tecum fũt quae fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe: ^t & desideria saltẽ intra modum contine Omnem ex animo erade nequitiam. Si vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem sana. Haerebit tibi auaritia, quãdiu auaro sordidoque cõuixeris. Haerebit tumor, quãdiu cum superbo conuersaberis. Nũquam saeuitiam in tortoris contubernio pones. Incendent libidines tuas adulterorũ sodalitia. Si velis vitiis exui, longe à vitiorum exemplis recedendũ est. Auarus, corruptor, sæuus, fraudulentus, ^u multum nocituri si prope te fuissent, intra te sunt. Ad meliores trãsi. ^x Cũ Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quòd si conuiuere etiã Græcis iuuat, cum Socrate, cũ Zenone versare. Alter te docebit mori, si necesse erit: alter, antequã necesse erit. Viue cum Chrysippo. cum Posidonio. Hi tibi tradent diuinorũ humanorumque notitiam. ^z Hi iubebunt in opere esse: ^y nec tantum scite loqui, & in oblectationem audientiũ verba iactare, sed animum indurare, & aduersus minas erigere. Vnus est enim huius vitae fluctuantis & turbidæ portus, euentura cõtẽnere, ^z stare fidẽter, aperte tela fortunæ aduerso pectore excipere, non latitantẽ, nec tergiuersantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pauidum, ita nobis glorioſum & excelsum spiritum, quærentẽ vbi honestissime, nõ vbi tutissime viuat, simillimum mundo: quem quantum mortalibus passibus licet, sequitur æmulaturque. ^a Profert se laudari & aspici gestit. ^b Dominus omniũ est, supra omnia est. Itaque nulli se rei submittit. nihil illi videtur graue, ^c nihil quod virum incuruet.

Terribiles visu formæ, letumque labosque.

^d Minime quidem, si quis rectis oculis intueri illa possit, & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori, dies vertit ad risum.

Terribiles visu formæ, letumque labosque.

^e egregie Virgilius noster. Non redixit terribiles esse, sed visu: id est, videri non esse. Quid inquam, in istis est tam formidabile, quàm fama vulgauit? Quid est, obsecro te, Lucili. cur timeat laborem vir, mortẽ homo? Totiens mihi occurrũt isti qui non putant fieri posse quicquid facere non possunt, & aiũt nos loqui maiora, quàm quæ natura humana sustineat. At quãto ego de illis melius existimo? ipsi quoq; hæc possunt facere, sed nolũt. Deniq; quẽ vnquã ista destituere tentãtẽ? cui non faciliora apparuere in actu? Nõ quia difficilia sunt, non audemus: sed quia non audemus, difficilia sunt. Si tamẽ exemplũ desideratis, accipite Socratem perpessicium senem, per omnia aspera iactatum, [illegible] fame & paupertate, quam grauiorẽ illi domestica onera faciebant, ^g & laboribus [illegible] res quoque pertulit, & ^h quibus ille domi exercitus, siue vxorẽ eius spectes [illegible] ferã,

lingua petulãtẽ,siue liberos indociles,& matri quàm patri similiores. Sic fere aut in bello fuit,aut in tyrãnide,aut in libertate,bellis ac tyrrãnis sæuiore. Viginti & septẽ annis pugnatũ est: post finita arma,triginta tyrannis noxæ dedita est ciuitas, ex quibus plærique inimici erãt. Nouissima dãnatio est sub grauissimis criminibus impleta. obiecta est & religionũ violatio,& iuuẽtutis corruptela,quã immittere in deos,in patres,in remp. dictus est. Post hæc carcer,& venenum.[i] Hæc vsque eo animum Socratis non mouerunt,vt ne vultum quidem mouerint.[k] Illam mirabilem laudem,& singularem,vsque ad extremũ seruauit? non hilariorem quisquam,non tristiorem Socratẽ vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? Accipe hunc M. Catonẽ recentiorem,cum quo & infestius fortuna egit,& pertinacius. Cui cũ omnib⁹ locis obstitisset,nouissime & in morte,ostẽdit tamẽ virũ fortem posse inuita fortuna viuere,inuita mori. Tota illi aetas aut in armis est exacta ciuilibus,aut in ætate concipiẽte iam ciuile bellũ. Et hũc licet dicas non minus quàm Socratem in seruitute vixisse: nisi forte Cn. Pompeiũ & Cæsarẽ & Crassum putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatum Catonẽ,toties mutata Rep. vidit? eũdẽ se in omni statu præstitit. In prætura,in repulsa,in accusatione,in prouincia,in cõcione,in exercitu,in morte,denique in illa Reip. trepidatione,cũ illinc Cæsar esset decem legionibus pugnacissimis subnixus, hinc[l] tot externarum gẽtiũ præsidiis: hinc Cn. Pompeius,[m] satis vnus aduersus omnia. Cum alij ad Cæsarẽ inclinarent,alij ad Pompeiũ,[n] solus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis,videbis illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: hinc optimates & equestrem ordinem, quicquid erat in ciuitate sancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Catonem. Miraberis,inquam,cum animaduerteris

Atridem,Priamumque,& sæuum ambobus Achillem.

Vtrunque enim improbat,vtrũque exarmat. Hãc fert de vtroque sentẽtiã. Ait se,si Cæsar vicerit,moriturum: si Pompeius,exulaturũ. Quid habebat quod timeret,qui ea sibi & victo & victori constituerat,[o] quæ cõstituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Periit itaq; ex decreto suo. Vides posse homines labores pati? per medias Africæ solitudines pedes duxit exercitũ. Vides posse tolerare sitim? & in collibus arentibus, sine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahẽs,inopiam humoris loricatus tulit,& quoties aquæ fuerat occasio,nouissimus bibit. Vides honorem & notam posse cõtemni? Eodẽ quo repulsus est die,in comitio pila lusit. Vides posse non timeri potentiam superiorum? & Põpeium & Cæsarem,quorum nemo alterũ offendere audebat,nisi vt alterũ demereretur, simul prouocauit. Vides tam mortem posse cõtemni quàm exiliũ? & exiliũ sibi indixit & mortem,& interim bellum. Possumus itaque aduersus ista tãtũ habere animi. libeat modo subducere iugo collum. In primis autẽ respuendæ sunt voluptates: eneruãt,& effeminant,& multum petunt. multum autem à fortuna petẽdum est. Deinde spernẽdæ opes: auctoramenta sunt seruitutum. Aurũ & argentũ, & quicquid aliud felices domos onerat,relinquatur. Non potest gratis constare libertas. Hanc si magno æstimas,omnia paruo æstimanda sunt.

Epistola CV.

QVAE obseruanda tibi sint,vt tutior viuas,dicam. Tu tamẽ sic audias censeo ista præcepta,quomodo si tibi præciperem, qua ratione bonam valetudinem in Ardeatino tuereris. Considera quæ sint quæ hominem in perniciem hominis instigẽt. inuenies spẽ, inuidiam,odium,metum,contemptum. Ex omnibus istis,adeo leuissimum est contemptus,vt multi in illo remedij causa delituerint. Quem quis contemnit,calcat sine dubio, sed transit. Nemo homini contempto,pertinaciter,nemo diligẽter nocet. Etiam in acie iacens præteritur: cum stante pugnatur. Spem improborum vitabis,[a] si nihil habueris quod cupiditatem alienam & improbam irritet,si nihil insigne possederis. Concupiscũtur enim insignia,etiam si parũ nota sunt. Sic vero inuidiã effugies, si te non ingesseris oculis,si bona tua nõ iactaueris,fiscieris in sinu gaudere. Odium autẽ ex offensa sic vitabis, [b] neminẽ lacessẽdo gratuito,à quo te sensus cõmunis tuebitur. fuit enim hoc multis periculosum. Quidã odium habuerũt,nec inimicũ. Illud ne timearis, præstabit tibi & fortunæ mediocritas,& ingenij lenitas: cũ te esse homines scient,quem offendere sine periculo possint. Reconciliatio tua & facilis sit,& certa. Timeri autẽ tam domi molestũ est, quàm foris: tam à seruis,quàm à liberis. Nulli non ad nocendum satis virium est. Adiice nunc,quòd qui timetur,timet. Nemo potuit terribilis esse secure. Contẽptus supersit: cuius modum in sua potestate habet,qui illũ sibi adiunxit: qui cõtemnitur,quia voluit, non quia debuit. Huius incommodum & artes bonæ discutiunt,& amicitiæ eorum[c] qui

apud aliquem potentẽ potentes sunt: quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quàm periculũ constet. Nihil tamẽ æque proderit, quàm quiescere, & minimum cum aliis loqui, plurimũ secum. Est quædã [d]dulcedo sermonis quæ irrepit & blanditur, & nõ aliter quàm ebrietas aut amor [c]secreta producit. Nemo quod audierit, tacebit nemo quantum audierit, loquetur. Qui rem nõ tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnusquisque aliquem cui tantum credit, quantum ipsi creditum est. [f] Vt garrulitatẽ suam custodiat, & contentus sit vnius auribus, populum faciet. Sic quod modo secretũ erat, rumor est. Securitatis magna portio est, nihil iniqui facere. Confusam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent: nec vllo tempore vacant. [g] Trepidant enim cum fecerunt. Mærent. Conscientia aliud agere non patitur, ac subinde respicere ad se cogit. Dat poenas, quisquis expectat: quisquis autem metuit, expectat. Tutum aliqua res in mala conscientia præstat, nulla securum. Putat enim se, etiã si non deprehenditur, posse deprehendi: & inter somnos mouetur, & quoties alicuius scelus loquitur, de suo cogitat. Non satis illi obliteratum videtur, non satis tectum. Nocens habuit aliquando latẽdi fortunam, nunquam fiduciam.

Epistola CVI.

T'ARDIVS rescribo ad epistolas tuas, non quia districtus occupationibus sum: hanc excusationem caue audias. Vaco: & omnes qui volunt, vacant. Neminẽ res sequuntur: ipsi illas amplexantur, & argumentũ esse felicitatis occupationẽ putant. Quid ergo fuit [a] quare non protinus rescriberẽ tibi, de quo quærebas? Veniebat in cõtextũ operis mei: scis enim me moralem philosophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinẽtes quæstiones explicare. Itaque dubitaui vtrum differrẽ te, an, donec suus isti rei veniret, locus, ius tibi extra ordinem dicerem. Humanius visum est, tam longe venientẽ non detinere. Itaque & hoc ex illa serie rerum cohærentium excerpam, & si qua erunt huiusmodi, nõ quærenti tibi vltro mittam. Quæ sint hæc, interrogas? Quæ scire magis iuuat, quàm prodest: sicut hoc de quo quæris, an corpus bonũ sit. Corpus est: facit enim. Quod facit, corpus est. Bonũ, agitat animũ, & quodammodo format & continet: quæ ergo propria sunt corporis. Et corporis bona sunt corpora: corpora ergo sunt & quæ animi sunt. Nã & hic corpus est. Bonũ hominis necesse est corpus sit, cum ipse corporalis. Mentior, nisi & quæ alunt illud, & quæ valetudinem eius vel custodiũt vel restituunt, corpora sunt. [b] Ergo & bonũ eius corpus est. Non puto te dubitaturũ, an affectus corpora sint, vt aliud quoque de quo nõ quæris, infulciam: tãquã ira, amor, tristitia. si dubitas, vide an vultũ nobis mutent, an frontem astringant, an faciem diffundãt, [c] an ruborẽ euocẽt, an fugẽt sanguinẽ. Quid ergo? tã manifestas corpori notas credis imprimi, nisi à corpore? Si affect[o] corpora sunt, & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, induratavitia, & in statum inemẽdabilẽ adducta: [d] ergo & malitia, & species eius omnes, malignitas, inuidia, superbia. Ergo & bona. primũ quia contraria istis sunt: deinde, quia eadẽ tibi indicia præstabũt. An nõ vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? Quantam intentionẽ prudentia? Quantã modestiam & quietem reuerẽtia. Quantã serenitatem lætitia? Quantũ rigorem seueritas? Quãtam remissionem hilaritas? Corpora ergo sunt, quæ colorem habitumque corporũ mutãt, quæ in illis regnum suum exercent. [e] Omnes autem quas retuli virtutes, bona sunt, & quicquid ex illis est. Nunquid est dubium, an id quo quid tãgi potest, corpus sit?

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res, vt ait Lucretius.

Omnia autẽ ista dixi quæ nõ mutarent corpus, nisi tangerẽt: ergo corpora sunt. Etiamnũ cui tanta vis est, vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus est. Quid ergo? Nõ timor retinet? Non audacia impellit? Non fortitudo immittit, & impetũ dat? Non moderatio refrænat ac reuocat. Nõ gaudiũ extollit? [f] Nõ tristitia abducit? Denique quicquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus est. Quod vim corpori affert, corp[us]. bonũ corporis corporale est. bonũ hominis: & corporis bonũ est: itaque corporale est. Quoniam, vt voluisti, morẽ gessi tibi, nunc ipse dicã mihi, quod dicturũ esse te video. [g] Laterunculis ludimus. in superuacuis subtilitas teritur. Nõ faciunt bonos ista, sed doctos. [h] Apertior res est, sapere: immo simplicior. Paucis opus est ad mentem bonam litteris. Sed nos vt cetera in superuacuum diffundimus, ita philosophiam ipsam. Quemadmodum omnium rerum, sic litterarum quoque intemperantia laboramus. Non vitæ, sed scholæ discimus.

Epistola CVII.

VBI illa prudentia tua? Vbi in dispiciendis rebus subtilitas? Vbi magnitudo? [a] Tam pusilla te agunt? serui occupationes tuas, occasionem fugæ putauerunt. [b] Si amici deci-

perent,(c habeant enim ſane nomen,quod illis Epicurus noſter impoſuit; & ita vocẽtur) quota pars abeſſet rebus tuis? Deſunt illi qui & operam tuã conterebant,d & te aliis moleſtum reddebant. Nihil horum inſolitum,nihil inexpectatũ eſt. Offendi rebus iſtis tã ridiculum eſt,quàm queri,quòd ſpargaris in publico.e aut inquineris luto. f Eadem vitæ condicio eſt,quæ balnei,turbæ,itineris:quædam intermittentur,quædam incident. Nõ eſt delicata res,viuere. Longam viam ingreſſus es:g & labaris oportet,& arietes, & cadas, & laſſeris,& exclames:O mors,h id eſt,mentiaris. Alio loco comitem relinques,alio efferes,alio timebis. Per eiuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Præparetur animus contra omnia.i Sciat ſe veniſſe vbi

Luctus & vltrices poſuere cubilia curæ
Pallentesque habitant morbi,triſtisque ſenectus.

In hoc contubernio vita degenda eſt. Effugere iſta nõ potes,contemnere potes. Contemnes autẽ,ſi ſæpe cogitaueris,& futura præſumpſeris. Nemo non fortius ad id cui ſe diu cõpoſuerat,acceſſit,& duris quoque,ſi præmeditata erant,obſtitit. At cõtra imparatus, etiam leuiſſima expauit. Id agendum eſt,ne quid nobis inopinatũ ſit. Et quia omnia nouitate grauiora ſunt,hæc cogitatio aſſidua præſtabit,vt nulli ſis malo tyro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt,alium accuſauerunt,aliũ occiderunt,aliũ prodiderũt,alium calcauerũt,alium veneno,aliũ criminatione petierũt. Quicquid dixeris,multis accidit,k deincepsque accidet. Multa & varia ſunt quæ in nos diriguntur. Quædam in nos fixa ſunt,quædam vibrant,& cum maxime veniunt,quædã ad alios peruentura,nos cõſtringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus:quæ ideo nulli quærẽda,quia paria ſunt omnibus. Ita dico paria ſunt.nã etiam quod effugit aliquis,pati potuit. AEquũ autem ius eſt,nõ quo omnes vſi ſunt,ſed quo omnibus latũ eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querela mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit:algendũ eſt.æſtas calores refert:æſtuandum eſt.intemperies cæli valetudinẽ tẽtat:ægrotandum eſt. Et fera nobis loco occurret,& homo pernicioſior feris omnibus.l Aliũ aqua,aliũ ignis eripiet. Hanc rerum condicionem mutare non poſſumus. Id poſſumus,magnũ ſumere animũ, & viro bono dignũ,quo fortiter fortuita patiamur,& naturæ conſentiamus. Natura autem hoc quod vides regnum mutationibus tẽperat. Nubilo ſerena ſuccedũt. Turbãtur maria,cum quieuerunt. Flant inuicẽ venti. Noctẽ dies ſequitur. Pars cæli conſurgit,pars mergitur. Contrariis rerum æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptãd9 eſt: hãc ſequatur,huic pareat:& quæcũque fiũt,debuiſſe fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimũ eſt pati,quòd emendare non poſſis:& Deum,quo auctore cũcta proueniũt,ſine murmuratione comitari. Mal9miles eſt,qui imperatorẽ gemẽs ſequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia,nec deſeramus hũc operis pulcherrimi curſũ,cui quicquid patimur,intextũ eſt:& ſic alloquamur Iouẽ,cui9 gubernaculo moles iſta dirigitur,m quomodo Cleantes noſter verſibus diſertiſſimis alloquitur:quos mihi in noſtrum ſermonem mutare permittitur,Ciceronis viri diſertiſſimi exemplo. Si placuerint, boni conſules:ſi diſplicuerint,ſcies me in hoc ſecutum Ciceronis exemplum.

Duc me parens,celſique dominator poli,
Quocunque placuit.nulla parendi mora eſt.
Aſſum impiger.fac nolle.comitabor gemens:
Ducunt volentem fata,nolentem trahunt.
Malusque patior,quod pati licuit bono.

Sic viuamus,ſic loquamur. paratos nos inueniat atque impigros fatũ. Hic eſt magn9 animus,qui ſe Deo tradidit. At contra ille puſillus ac degener,qui obluctatur, & de ordine mundi male exiſtimat,& emendare mauult deos,quàm ſe.

Epiſtola CVIII.

ID de quo quæris, ex his eſt, quæ ſcire, tantum eo, vt ſcias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet,pertinaciter properas, nec vis expectare libros, quos cũmaxime ordine continẽtes totam moralem philoſophiæ partem,ſtatim expediã. Illud tamen priusſcribam,quemadmodũ tibi iſta cupiditas diſcendi,qua flagrare te video, regẽda ſit,b ne ipſa ſe impediat. Nec paſſim carpẽda sũt,nec auide inuadẽda vniuerſa. per partes peruenitur ad totũ. Aptari onus viribus debet:nec plus occupari, quàm cui ſufficere poſſumus. Nõ quantũ vis,ſed quãtũ capis,hauriendum eſt. bonum tantum habe animum:capies,quãtũ voles. Quo plus recipit animus,hoc ſe magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalũ memini,cum ſcholam eius obſiderem9,& primi veniremus,& nouiſſimi exiremus:ambulãtem quoque illum ad aliquas diſputationes euocaremus, nõ tãtũ paratũ diſcẽtibus, ſed

obuium. Idem, inquit, & docẽti & discenti debet esse propositũ: vt ille prodesse velit, hic proficere. Qui ad philosophorum scholas venit, quotidie secũ aliquid boni ferat: aut sanior domum redeat, aut sanabilior. Redibit autem. Ea enim philosophiæ vis est, vt nõ solum studentes, sed etiam cõuersantes iuuet. Qui in solẽ venit, licet nõ in hoc venerit, colorabitur. Qui invnguentaria taberna resederũt, & paulo diutius commorati sunt, odorem secũ loci ferunt. Et qui apud philosophũ fuerũt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus. Attende quid dicam, negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? Non nouimus quosdam, [c] qui multis apud philosophiã annis perfederint, & ne colorem quidẽ duxerint? Quid ni nouerim? Pertinacissimos quidẽ, & assiduos: quos ego non discipulos philosophorũ, sed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt discant: sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola diuersorium otij sit. Non id agunt [d] vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed vt oblectamento auriũ perfruantur. Aliqui tamẽ & cum pugillaribus veniunt, non vt res excipiant, sed verba: quæ tã sine profectu alieno dicant, quam sine suo audiant. Quidã ad magnificas voces excitantur, & transeunt in affectum dicentiũ, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, [e] quàm solent Phrygij tibicinis sono semiuiri & ex imperio furẽtes. Rapit illos instigatque rerũ pulchritudo, nõ verborum inanium sonitus. Si quid acriter contra mortem dictũ est, si quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere: [f] Afficiũtur illi, & sunt quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si nõ impetũ insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat. Pauci illam quam conceperãt mentẽ domum perferre potuerũt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, semenque virtutum: omnes ad omnia ista nati sumus. Cum irritator accessit, tũc illa animi bona velut sopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publice agnoscimus, & consensu vera esse testamur?

Desunt inopiæ multa; auaritiae omnia,
In nullum auarus bonus est, in se pessimus.

Ad hos versus ille sordidissimus plaudit, & vitiis suis fieri cõuiciũ gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum à philosopho ista dicuntur, cũ salutaribus præceptis versus inseruntur, efficacius eadem illa dimissuri in animũ imperitorum? Nam (vt dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, [h] cum illum tuba per lõgi canalis angustias tractũ, patẽtiore nouissime exitu effudit: sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligẽtius audiuntur, minusque percutiũt, quãdiu soluta oratione dicũtur. vbi accessere numeri, & egregiũ sensum astrinxere certi pedes, eadem illa sententia velut lacerto excussa torquetur. De contẽptu pecuniæ multa dicũtur, & lõgissimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, nõ in patrimonio putent esse diuitias. Eum esse locupletem, [i] qui paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit. Magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiusmodi dicta sunt:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.
Quod vult habet, qui velle quod satis est potest.

Cum hæc atque eiusmodi audimus, ad confessionẽ veritatis adducimur. Illi enim quib[9] nihil satis est, admirãtur, acclamant. odiũ pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatib[9], & syllogismis, & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiã, dic in luxuriam. Cum profecisse te videris, & animos audientium affeceris, insta vehementius. Verisimile nõ est, quãtũ proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonũ audientiũ versa. [k] Facillime enim tenera cõcitantur ingenia ad honesti rectique amorẽ. [l] Adhuc docilibus leuiterque corruptis iniicit manum veritas, si aduocatum idoneum nacta est. Ego certe cum Attalũ audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantẽ, sæpe misertus sum generis humani, & illum sublimem altioremque humano fastigio credidi. Ipse regem se esse dicebat: sed plus quàm regnare mihi videbatur, [m] cui liceret cẽsuram agere regnantiũ. Cum vero cõmẽdare paupertatẽ coeperat, & ostẽdere, quicquid vsum excederet, põdus esse superuacuũ & graue ferẽti: sæpe exire è schola pauperi libuit. Cũ coeperat voluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem, non tantũ ab illicitis voluptatibus, sed etiam superuacuis: libebat circumscribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permansere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex bene coeptis pauca seruaui. Inde ostreis boletisque in omnem

vitam renuntiatum est.[n] Hæc enim non cibi, sed oblectamenta sunt, ad edendũ saturos cogentia: quod gratissimũ est edacibus, & se vltra quàm capiunt farcientibus, facile descensura, facile reditura. Inde in omnem vitam vnguento abstinemus:[o] quoniã optimus odor in corpore est nullus. Inde vino caret stomachus. Inde in omnem vitam balneũ fugimus. Decoquere corpus, atque exinanire sudoribus, inutile simul delicatũq; credim[o]. Cetera proiecta redierũt. Ita tamen, vt quorum abstinentiã interrupi, modum seruẽ, & quidem abstinentiæ proximiorem, nescio an difficiliorẽ: quoniam quædã abscindũtur facilius animo, quàm temperantur. Quoniam coepi tibi exponere, quãtũ maiori impetu ad philosophiã iuuenis accesserim, quàm senex pergam, nõ pudebit fateri, [p]quem mihi amorem Pythagoræ iniecerit Sotion. Docebat, quare ille animalibus abstinuisset, quare postea Sextius. Dissimilis vtrique causa erat, sed vtriq; magnifica. Hic homini satis alimẽtorũ citra sanguinẽ esse credebat, & crudelitatis cõsuetudinẽ fieri, vbi in voluptatẽ esset adducta laceratio. Adiiciebat, contrahendam materiã esse luxuriæ. Colligebat, bonæ valetudini contraria esse alimenta varia, & nostris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationẽ esse dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas transeuntium. Nulla (si illi credas) anima interit, nec cessat quidẽ, nisi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Videbim[o] per quas temporũ vices, & quãdo pererratis plurib[o] domiciliis, in hominẽ reuertatur. Interim sceleris hominib[o] ac parricidij metum fecit, cum possint in parentis animã inscij incurrere, & ferro morsu violare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitaretur. Hæc cũ exposuisset Sotion, & implesset argumẽtis suis. Nõ credis, inquit, animas in alia corpora atque alia describi? & migrationem esse, quam dicimus esse mortẽ? Nõ credis in his pecudibus ferisve aut aqua mersis illum quondã hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem? Nec tantum cælestia per certos circuitus verti, sed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni ista crediderunt viri. Itaque iudicium quidem tuum sustine. Ceterũ [q] omnia tibi in integro serua. Si vera sunt ista, abstinuisse animalibus innocentia est: si falsa, frugalitas est. [r] Quod istic crudelitati tuæ damnũ est? Alimenta tibi leonum & vulturũ eripio. His instinctus, abstinere animalibus cœpi: & anno peracto non tantum facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. Agiliorem mihi animũ esse credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Quæris, quomodo desierim? [r] In Tiberij Cæsaris principatum iuuentæ tempus inciderat. [s] alienigenarum gentiũ sacra mouebantur. [t] Sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorũdã animalium abstinẽtia. Patre itaque meo rogante, qui nõ calumniam timebat, sed philosophiã oderat, ad pristinam cõsuetudinẽ redij: nec difficulter mihi, vt inciperem meli[o] coenare, persuasit. Laudare solebat Attalus culcitrã, quæ resisteret corpori. Tali vtor etiã senex, in qua vestigiũ apparere non possit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quàm vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, [u] si quis exhortaretur illos, si quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docẽt disputare, nõ viuere: aliquid discẽtiũ, qui propositum adferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium. Itaque quæ philosophia fuit, facta philologia est. Multum autem ad rem pertinet, quo proposito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium scrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

---Fugit irreparabile tempus.

Vigilãdũ est. nisi properam[o], relinquimur. Agit nos, agiturque velox dies. inscij rapimur Omnia in futurum disponimus, & inter præcipitia lenti sumus. Sed vt obseruet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vti verbo illum, FVGIT.

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit. subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & dure rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philosophiam spectat, hæc eadem quo debet abducit. Nunquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, sed fugere, quod currendi genus concitatissimũ est: & optimos quosque primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi cõcitare, vt velocitatẽ rapidissimæ rei possimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora succedunt. Quemadmodũ ex amphora primum quod est sinceríssimũ effluit, grauissimũ quodque turbidumque subsidit: sic in ætate nostra, quod optimum, primum est. Id exhauriri in aliis potius patimur, vt nobis fæcem reseruemus. Inhæreat istud animo, & tamquam missum oraculo placeat:

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.---

Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? Quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingenijs, & exercendis per opera corporibus. Quod supereſt, segnius & languidius est, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo,[x] & omissis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hāc temporis perniciſſimi celeritatem, quam retinere non possumus, relicti demum intelligamus. Primus quisq; tanquam optimus dies placeat, & redigatur in nostrum. Quod fugit, occupandum est. Hoc non cogitat ille,[y] qui grammatici oculis carmen istud legit. Ideo optimum quemque primum esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit, & adhuc adolescentiam cogitantibus supra caput est: sed ait, Virgilium semper vna ponere morbos & senectutem, non mehercule immerito. Senectus enim insanabilis morbus est. Præterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tristem illam vocat.

— Subeunt morbi, tristisque senectus.

Non est quòd mireris, ex eadem materia suis quemque studijs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philosophiæ deditus: alius alio curam suam mittit. Philosophus admiratur, cōtra iustitiam dici tam multa potuisse. Cum ad hāc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur:[z] Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quē nos dictatorem dicimus, & in historijs ita nominari legim⁹, apud antiquos magistrum populi vocatum. Hodieq; id extat in Auguralibus libris, & testimonium est, quòd qui ab illo nominatur, magister equitū est. Æq; notat, Romulum periſſe solis defectione.[a] Prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse.[a] Id esse in Pontificalibus libris putat & Festella. Eosdem libros cum grāmaticus explicuit,[b] primum [s] REAPSE dici ab Cicerone, id est, reipsa, in commentarium refert;[c] nec minus SEPSE, id est, se ipse. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo sæculi mutauit: tanquā quod ait Cicero, Quoniam sumus ab ipsa calce, eius interpellatione reuocati:[d] hanc quam nūc in circo metam vocamus, calcem antiqui dicebant.[e] Deinde Ennianos colligit versus, & in primis illos de Africano scriptos:

— [f] Cui nemo ciuis neque hostis
Quiuit pro factis reddere operæpretium.

Ex eo se ait intelligere,[g] apud antiquos auxilium significasse operam. ait enim neminē potuisse Scipioni neque ciuem, neque hostem reddere operæ pretium. Felicem deinde se putat, quòd inuenerit, vnde visum sit Virgilio dicere:

— Quem super ingens
Porta tonat cæli. —

[h] Ennium hoc ait Homero surripuisse: Ennio Virgilium.[i] Est Ennij apud Ciceronem in his ipsis de Rep. hoc epigramma:

[k] Si fas endo plagas cælestam ascendere cuiquam:
Mi soli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipse, dum aliud ago,[l] in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philosophorum, lectionemque ad propositum beatæ vitæ trahendam: non vt verba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurasque dicendi, sed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animosas, quæ mox in rem transferantur. Sic ista discamus, vt quæ fuerunt verba, sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quàm qui philosophiam [m] velut aliquod artificium venale didicerunt: qui aliter viuunt, quàm viuendum esse præcipiunt. Exempla enim seipsos inutilis disciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod insequuntur, obnoxij. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quàm gubernator in tempestate nauseabundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipso mari, eripienda sunt vento vela. Quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & vomitās? Quanto maiore putas vitam tempestate iactari, quàm vllam ratem? Non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena sunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chrysippus, & Posidonius,[n] & ingēs agmen tot ac talium. Quomodo probare possint sua esse, mōstrabo. Faciant quæ dixerint. Quoniā quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc desiderio tuo satisfaciam, & in alteram epistolam integrum quod exegeras transferam: ne ad spinosam, & auribus erectis curiosisque audiendam, lassus accedas.

Epistola CIX.

A[1] N sapiens sapienti profit, scire desideras. Dicimus plenum omni bono esse sapientẽ, & summa adeptum. Quomodo prodesse aliquis possit summũ bonum habẽti, quæritur. Prosunt inter se boni, exercent enim virtutes, & sapientiã in suo statu continẽt. desiderat vterq; aliquẽ, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, vsus exercet. Musicum, qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodũ ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiẽte. Quid sapiens sapiẽti proderit? Impetum illi dabit, occasiones actionum honestarũ commõstrabit. [a] Præter hæc aliquas suas cogitationes exprimet, docebit quæ inuenerit. Semper enim sapiẽti restabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet: facit peiorem, irã, metum incitando, tristitiæ assentiẽdo, voluptates laudando. Et tunc maxime, laborant mali, vbi plurimum vitia miscuere, & in vnũ collata nequitia est. Ergo ex cõtrario bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudiũ illi afferet, fiduciam cõfirmabit, ex cõspectu mutuæ tranquillitatis crescet vtriusque lætitia. Præterea quarundam illi rerũ notitiam tradet. Non enim omnia sapiẽs scit: etiã si sciret, breuiores vias rerum aliquis excogitare possit, & has indicare, per quas facilius totũ opus circumfertur. Proderit sapienti sapiens: non scilicet tantum suis viribus, sed ipsius quẽ adiuuat. Potest quidem ille etiã relictus sibi, explicare partes suas. Vtetur propria velocitate: sed nihilominus adiuuat etiam, qui currẽtem hortatur. Nõ prodest tantũ sapiẽs sapiẽti, sed sibiipsi. [2] Obijcies. Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. [b] Isto modo dicas licet, non esse in melle dulcedinẽ. [3] Nã ipse ille qui est, esse debet ita aptatus lingua palatoq; ad huiusmodi gustum, vt ille tali sapore capiatur, nõ offendatur. Sũt enim quidã, [c] quibus morbi vitio mel amarũ videatur. Oportet vtrũque talem esse, vt & ille prodesse possit, [d] & huic profecturo idonea materia sit. [e] In summum, inquit, producto calorẽ calefieri superuacuum est: & in suminũ producto bonum superuacuũ est, quod profit. Nunquid instructus omnibus rebus agricola, ab alio instrui quærit? Nũquid armatus miles quãtum in aciem exituro satis est, [f] amplius arma desiderat? Ergo nec sapiẽs. Satis enim vitæ instructus, satis armat⁹ est. Qui in summo est calore, ei nõ opus est adiecto, vt summũ teneat. Ipse se, inquit, calor cõtinet. [4] Ad hæc respõdeo. Primum multũ interest inter ista quæ cõparas. Calor enim vn⁹ est: prodesse varium est. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris vt caleat. Sapiẽs nõ potest in habitu suæ mentis stare, nisi amicos aliquos similes sui admisit, cũ quibus virtutes suas cõmunicet. Adijce nunc, quòd omnibus inter se virtutibus amicitia est. [g] Itaq; prodest, qui virtutes alicuius pares sui amat, amandasq; inuicem præstat. Similia delectant: vtiq; vbi honesta sunt, & probare ac probari sciunt. [h] Etiamnum. Sapientis animum perite mouere nemo alius potest, nisi sapiens: sicut hominem mouere rationaliter nõ potest, nisi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus est: sic vt moueatur ratio perfecta, op⁹ est ratione perfecta. Prodesse dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniã, gratiam, incolumitatem, alia in vsus vitæ cara aut necessaria. In his dicetur etiam stultus sapienti prodesse. Prodesse autem est, animũ secũdum naturam mouere virtute sua, aut eius qui mouebitur. Hoc nõ sine ipsius quoq; qui proderit, bono fiet. Necesse est enim, alienam virtutẽ exercẽdo, exerceat & suam. Sed vt remoueas ista, quæ aut summa bona sunt, aut summorum efficientia, nihilominus prodesse inter se sapiẽtes possunt. Inuenire enim sapientem, sapiẽti per se res petenda est: quia natura bonũ omne carũ est bono: & sic quisque cõciliatur bono, quẽadmodum sibi. Necesse est, ex hac quæstione, argumẽti causa, in alterã transeam. Quæritur enim, [i] an deliberaturus sapiens, in cõsilium aliquem sit aduocaturus: quod facere illi necessariũ est, cum ad hæc ciuilia & domestica venitur, & (vt ita dicam) mortalia. In his sic illi opus est alieno cõsilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo sapiens aliquãdo sapienti. Suadebit enim. Sed in illis quoq; magnis ac diuinis, vt diximus, communiter honesta tractando, [k] & animos cogitationesq; miscendo, vtilis erit. Præterea secundum naturam est & amicos complecti, & amicorum actu, vt suo proprioq; lætari. Nam si hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, [l] quæ in exercẽdo se, vsu valet. Virtus autem suadet præsentia bene collocare, in futurũ cõsulere, deliberare, & intẽdere animum. Facilius intendet explicabitq; qui aliquem sibi assumpserit. Quærit itaq; aut perfectum virum, aut proficientem, vicinumq; perfecto. Proderit autem ille perfectus, si consilium cõmuni prudentia iuuerit. [m] Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quàm in suo. Hoc illis euenit, quos amor sui excæcat, quibusq; dispectum vtilitatis timor in periculis excutit. Incipiet sapere securior, & extra metum positus. Sed nihilominus quædam sunt,

quæ etiam sapientes in alio, quàm in se, diligentius vident. Præterea illud quod dulcissimum honestissimumque est, idem velle atque idem nolle, sapiens sapienti præstabit. Egregium opus pari iugo ducet. Persolui quod exegeras, quanquam in ordine rerum erat, quas moralis philosophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod soleo frequẽter tibi dicere: In istis nos nihil aliud quàm acumen exercere. Toties enim illo reuertor: Quid ista me res iuuat? Fortiorem faciet, iustiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat. Adhuc medico mihi opus est. Quid me doces scientiam inutilem? Magna promisisti: exigua video. Dicebas intrepidum fore, [n] etiam si circa me gladij micarẽt, etiam si mucro tangeret iugulum. Dicebas securum fore, etiam si circa me flagrarent incendia, [o] etiam si subitus turbo toto nauem meam mari raperet. [p] Hæc mihi præsta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam: postea docebis implicita soluere, ambigua distinguere, obscura perspicere. Nunc doce. quod necesse est.

Epistola CX.

EX Nomentano meo te saluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc est, propitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quisquis sibi se propitiauit. Sepone in præsentia, quæ quibusdã placẽt. [r] Vnicuique nostrum pædagogum dari Deum, nõ quidem ordinariũ, sed hũc inferioris notæ, ex eorũ numero quos Ouidius ait, de plebe deos. Ita tamen hoc seponas volo, [a] vt memineris maiores nostros, qui crediderũt hoc, Stoicos fuisse. Singulis enim [z] & genium & Iunonem dederũt. Postea videbimus, an tantum dijs vacet, vt priuatorum negotia procurent. Interim illud scito, siue [y] assignati sumus, siue neglecti, & fortunæ dati, nulli te posse imprecari quicquam grauius, quàm si imprecatus fueris, vt se habeat iratum. Sed nõ est, quare cuiquã, quem dignũ pœna putaueris, optes, vt infestos deos habeat. Habet, inquam, etiam si videtur eorum fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid sint res nostræ, non quid vocentur, & scies plura mala contingere nobis, quàm accidere. [b] Quoties enim felicitatis causa, & initiũ fuit quod calamitas vocabatur? Quoties magna gratulatione excepta res gradum sibi struxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit etiamnũ, tãquam ibi adhuc staret, vnde tuto caderet: sed ipsum illud cadere non habet in se mali quicquã, si exitũ spectes, vltra quem natura neminem deijcit. Prope est rerum omnium terminus, prope est, inquam, & illud vnde felix eijcitur, & illud vnde infelix emittitur. Nos vtraq; extẽdimus, & longa spe ac metu facimus. Sed si sapis, omnia humana condicione metire: simul & quod gaudes, & quod times cõtrahe. Est tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare istuc malum astringo? Non est quòd quicquam timẽdum putes. Vana sunt ista quæ nos mouẽt, quæ attonitos habent. Nemo nostrum quid veri esset, excussit, sed metum alter alteri tradidit. Nemo ausus est ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris sui nosse. Itaque res falsa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere. iam apparebit quàm breuia, quàm incerta, quàm tuta timeãtur. Talis est animorum nostrorum confusio, qualis Lucretio visa est:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Quid ergo? Nõ omni puero stultiores sumus, qui in luce timem°? Sed falsũ est, Lucreti: nõ timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras. nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat. tota vita incursitamus, nec ob hoc resistim°, aut circũspectius pedem ponimus. Vides autem quàm sit furiosa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, vt longius reuocandi simus: & cũ ignoremus quo feramur, velociter tamẽ illo quo intẽdimus, ire perseueramus. Sed lucescere, si velim° potest. Vno autẽ modo potest, si quis hãc humanorũ diuinorumq; notitiã acceperit: si illa se nõ perfuderit, sed infecerit: si eadem quamuis sciat, retractauerit, & ad se sæpe retulerit: si quæsierit quæ sint bona, quæ sint mala; quibus hoc sit falso nomen ascriptũ: si quæsierit de honestis, de turpibus, de prouidẽtia. [d] Nec intra hæc humani ingenij sagacitas sistitur. Prospicere & vltra mundũ libet, [c] quo feratur, vnde surrexerit, in quẽ exitum tãta rerum velocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductũ animum in sordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ seruiret, vt relicto mundo terminisq; eius & dominis cũcta versantibus, terrã rimaretur, & quæreret quid ex illa mali effoderet, nõ contẽtus oblatis. Quicquid nobis bono futurũ erat, Deus & parẽs noster in proximo posuit. Non expectauit inquisitionẽ nostram: vltro dedit: nocitura altissime pressit. Nihil nisi de nobis queri possumus. Ea quibus perirem°, nolente rerum natura & abscõdente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initiũ omnium malorũ est. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æque vanis

& inanibus. Quid ergo nũc te hortor vt facias? Nihil noui: nec enim nouis malis remedia quæruntur. Sed hoc primũ, vt tecũ ipſe diſpicias, quid ſit neceſſariũ, quid ſuperuacuum. Neceſſaria tibi vbique occurrent: ſuperuacua & ſemper, & toto animo quærenda ſunt. Non eſt autem quòd te nimis laudes, ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſupellectilem. Quæ eſt enim virtus, ſuperuacua contemnere? Tunc te admirare, cum cõtempſeris neceſſaria. Nõ magnã rem facis, quòd viuere ſine regio apparatu potes: quòd non deſideras [d] miliarios apros, nec [e] linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ iam tota animalia faſtidientis, & certa mẽbra ex ſingulis eligentis. Tũc te admirabor, [f] ſi non contempſeris etiam ſordidum panem: ſi tibi perſuaſeris, herbas, vbi neceſſe eſt, nõ pecori tantum, ſed homini naſci: ſi ſcieris cacumina arborum explementũ eſſe ventris, [g] in quẽ ſic pretioſa congerimus, tanquã recepta ſeruantẽ. ſine faſtidio implẽdus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quicquid acceperit? Delectãt te diſpoſita, quæ terra mariq; capiuntur. [h] Alia eo gratiora, ſi recẽtia perferuntur ad menſam: [i] alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere, fluunt, ac vix ſaginam continent ſuã. [k] Delectat te nidor horum, arte quæſitus. At mehercule iſta ſollicite ſcrutata, varieque condita, cum ſubierint ventrẽ, vna atq; eadem fœditas occupabit. Vis ciborũ voluptatem contemnere? Exitum ſpecta. Attalum memini cum magna admiratione omniũ hæc dicere: Diu mihi, inquit, impoſuere diuitiæ. Stupebam, vbi aliquid ex illis alio atq; alio loco fulſerat. Exiſtimabã ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ oſtenderentur: ſed in quodam apparatu vidi totas opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentiq; vicerunt, exquiſitos colores, & veſtes vltra non tantum noſtrum, ſed vltra finem hoſtiũ aduectas. [l] Hinc puerorum perſpicuos cultu atq; forma greges, hinc feminarũ, & alia quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperij fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quàm irritare cupiditates hominũ per ſe incitatas? Quid ſibi vult iſta pecuniæ pompa? Ad diſcendam auaritiam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero, quàm attulerã. Contempſi diuitias, nõ quia ſuperuacuæ, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſti ne, quàm intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus diſpoſituſque, tranſierit? Hoc totam vitam noſtram occupabit, quod totũ diem occupare non potuit? Acceſſit illud quoque. Tam ſuperuacuæ mihi viſæ ſunt habentibus quàm fuerant ſpectantibus. Hoc itaq; ipſi mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit dom° ſplẽdida, cohors culta ſeruorũ, lectica formoſis impoſita calonibus: Quid miraris? quid ſtupes? Pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur: & dum placent, tranſeunt. Ad veras potius te conuerte diuitias: diſce paruo eſſe contentus: & illam vocem magnus atq; animoſus exclama: Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipſi de felicitate controuerſiam faciamus. Faciamus oro te, etiã ſi iſta defuerint. Turpe eſt, beatam vitam in auro & argẽto reponere: æque turpe eſt in aqua & polenta. Quid ergo faciam, ſi iſta nõ fuerint? Quæris, quod ſit remedium inopiæ? Famem fames finit. Alioqui quid intereſt, magna ſint, an exigua, quæ ſeruire te cogunt? Quid refert quantum ſit, quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit. Liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt: nihil deſideres, oportet, ſi vis Iouem prouocare, nihil deſiderantem. [m] Hæc nobis Attalus dixit: natura omnibus. Quæ ſi voles frequenter cogitare, id ages, vt ſis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non alijs.

Epiſtola CXI.

QVID vocentur Latine ſophiſmata, quæſiſti à me. Multi tentauerũt illis nomẽ imponere, nullũ hæſit: videlicet quia res ipſa non recipiebatur à nobis, nec in vſu erat, nomini quoque repugnatũ eſt. Aptiſſimũ tamẽ videtur mihi, quo Cicero vſus eſt. [a] Cauillationes vocat: [a] quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiunculas quidem vafras nectit: ceterũ ad vitã nihil proficit, neq; fortior fit, neq; temperantior, neq; elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorũ proceritas minus apparet lõge intuentibus. Cum acceſſeris, tunc manifeſtũ fit quàm in arduo ſumma ſint. Talis eſt, mi Lucili, verus & rebus, nõ artificijs philoſoph°. In edito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis veræ. Nõ exurgit in plãtas, [b] nec ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſaturã adiuuãt, lõgioreſq; quàm ſunt, videri volũt. Cõtentus eſt magnitudine ſua. Quid ni cõtent° ſit eo vſq; creuiſſe, quo manũ fortuna nõ porrigit? Ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerũ, ſiue ſecũdo curſu vita procedit, [c] ſiue fluctuatur per aduerſa ac difficilia. Hanc conſtantiã cauillationes iſtæ, de quib° paulo ante loquebar, præſtare nõ poſſunt. Ludit iſtis anim°, nõ proficit: & philoſophiã à faſtigio deducit in planũ

Nec te prohibuerim aliquando ista agere, sed tunc cum voles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimũ, dulcedinem quandam sui faciunt, [d] & animum specie subtilitatis inductum tenent, ac remorantur: cum tanta rerum moles vacet, cum vix tota vita sufficiat, vt hoc vnum discas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. Secundum opus est. Nam nemo illam bene rexit, nisi qui contempserat.

Epistola CXII.

CVPIO mehercule amicum tuum formari, vt desideras, & institui: sed valde durus capitur, immo potius, quod est molestius, valde mollis capitur, & cõsuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi ex nostro artificio exemplum referre. Nõ quælibet insitionem vitis patitur. si vetus & exesa est, si infirma graciliſque, aut nõ recipiet surculum, aut non alet, nec applicabit sibi, nec in qualitatem eius naturamq; transibit. Itaq; solemus supra terram præcidere: vt, si non responderit, tentari possit secunda fortuna, & iterũ repetita infra terrã inseratur. Hic de quo scribis & mandas, nõ habet vires. Indulsit vitijs, simul & emarcuit, & induruit. Non potest recipere rationẽ, nõ potest nutrire. At cupit ipse. Noli credere. Nõ dico illũ mentiri tibi. putat se cupere. Stomachũ illi fecit luxuria. [a] cito tamen redibit in gratiã. Sed dicit se offendi vita sua. Non negauerim. Quis enim nõ offenditur? Homines vitam suam & amant simul, & oderũt. Tunc itaq; de illo feramus sententiam, cũ fidem nobis fecerit, inuisam iam sibi esse luxuriam. Nunc illis male conuenit.

Epistola CXIII.

DESIDERAS tibi scribi à me, quid sentiam de hac quæstione iactata apud nostros: An iustitia, an fortitudo, prudentia, ceteræq; virtutes, animalia sint. Hac subtilitate efficimus, Lucili carissime, [a] vt exercere ingeniũ inter irrita videamur, & disputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod desideras, & quid nostris videatur, exponam. [b] Sed me in alia sentẽtia profiteor esse. Quæ sint ergo quæ antiquos mouerint, dicã. Animũ cõstat animal esse: cũ ipse efficiat, vt simus animalia, & cũ ab illo animalia nomẽ hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud est, quàm animus, quodãmodo se habẽs: ergo animal est. Deinde: Virtus agit aliquid. Agi autẽ nihil sine impetu potest. Si impetum habet, qui nulli est, nisi animali: animal est. Si animal est, inquit, virtus, habet ipsam virtutem. Quid ni? habet seipsam. Quomodo sapiẽs omnia per virtutem gerit, sic virtus per se. Ergo, inquit, & omnes artes animalia sunt, & omnia quæ cogitamus, quæq; mente cõplectimur. Sequitur, vt multa animaliũ millia habitent in his angustijs pectoris, & singuli multa sim° animalia, aut multa habeam° animalia. Quæris, quid aduersus ista respõdeatur? Vnaquæq; res ex istis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? Dicam, si mihi accõmodaueris subtilitatem & intentionem tuã. Singula animalia singulas debẽt habere substãtias. Ista omnia vnum animum habent. Itaq; singula esse possunt, multa esse nõ possunt. Ego & animal sum & homo, [c] nõ tamẽ duos esse dices. [d] Quare? quia separari esse debẽt. Ita dico, alter ab altero debet esse deductus, vt duo sint. Quicquid vnũ multiplex est, sub vnam cadit naturam: itaq; vnum est. Et animus meus animal est, & ego animal sum, duo tamen non sumus. Quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur, cum per se stabit. Vbi vero alterius membrũ erit, nõ poterit videri aliud. Quare? Dicam: quia quod aliud est, suum oportet esse, & proprium, & totũ, & intra se absolutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantũ virtutes animalia erũt, si hoc recipitur: sed oppositа quoq; illis vitia & affectus, tanquã ira, timor, luctus, suspicio. Vltra res ista procedet. omnes sentẽtiæ, omnes cogitationes animalia erũt: quod nullo modo recipiendũ est. Non enim quicquid ab homine fit, homo est. Iustitia quid est? inquit. Animus quodãmodo se habẽs. Itaq; si animus animal est, & iustitia. Minime. Hæc enim habitus animi est, & quædã vis. Idem animus in varias figuras conuertitur, & non toties animal aliud est, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal est. [e] Si iustitia animal est, si fortitudo, si ceteræ virtutes: vtrũ desinũt animalia esse subinde, [f] ac rursus incipiũt, an semper sunt? Desinere virtutes nõ possunt: ergo multa animalia, immo innumerabilia in hoc animo versantur. Nõ sunt, inquit, multa: quia ex vno religata sũt, & partes vnius ac membra sunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hydræ, multa habẽtis capita, quorum vnumquodq; per se pugnet, per se noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal est, sed animalis caput. Ceterum ipsa vnum animal est. Nemo in Chimæra leonẽ esse animal dixit, aut draconem. Hæ partes erant eius. partes non sunt animalia. Quid est quo colligas iustitiã animal esse? Agit, inquit, aliquid, & prodest: quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet: quod autem impetum habet, animal est. Verum est, si suum impetũ habet. suum autẽ nõ habet, sed ãnimi. [b] Omne animal donec

moriatur,id est quod cœpit:homo donec moriatur,homo est:[i] equus itē,&canis:trāsire enim in aliud non possūt.Iustitia,id est,animꝰ quodā modo se habēs,animal est. Credamus. Deinde animal est fortitudo,id est,animus quodā modo se habēs. Quis animꝰ? Ille qui modo iustitia erat;tenetur in priore animali: in aliud animal ei trāsire nō licet. In eo illi,in quo primū esse cœpit,perseuerādū est. Præterea vnus animus duorū animaliū esse nō potest,multo minus pluriū.Si iustitia,fortitudo,tēperātia, cæteræq; virtutes animalia sunt:quomodo vnū animū habebūt? Singulos habeāt oportet, aut nō sunt animalia. Nō potest vnū corpus pluriū animaliū esse:hoc &ipsi fatentur.Iustitiæ quod est corpus? Animus.Fortitudinisquod est corpus?Idē animꝰ.Atqui vnū corpus esse duorū animaliū nō potest.Sed idē animus,inquit,iustitiæ habitū induit,& fortitudinis,& temperantiæ. Hoc fieri posset, si quo tēpore iustitia esset, fortitudo nō esset: quo tēpore fortitudo esset,tēperātia nō esset. Nūc vero omnes virtutes simul sunt.[k] Ista quomodo erūt singula animalia, cū vnus animus sit, qui plus quā vnū animal nō potest facere? Deniq; nullum animal pars est alterius animalis.Iustitia autē pars est animi:non est ergo animal.Videor mihi in re cōfessa perdere operā.Magis enim indignandum de isto, quàm disputandum est. Nullū animal alterius pars est. Circūspice omniū corpora.nulli nō & color proprius est,& figura sua, & magnitudo.Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium est,[l] hoc quoq; existimo, quod in tanta copia rerum nunquā in idem incidit. etiā quæ similia vidētur,cum cōtuleris diuersa sunt. Tot fecit genera foliorū,nullum nō sua proprietate signatum:tot animalia:[m] nulli similitudo cū altero cōuenit. Vtique aliquid interest. Exegit à se,vt quæ alia erant,& dissimilia essent,& imparia . Virtutes,vt dicitis, omnes pares sunt:ergo non sunt animalia.Nullū nō animal per se aliquid agit.Virtus autē per se nihil agit,sed cū homine. Omnia animalia aut rationalia sūt,vt homines,vt dij:[n] aut irrationalia,vt pecora.Virtutes vtique rationales sunt.atqui nec homines sunt,nec dij.ergo nō sunt animalia. Omne rationale animal nihil agit,nisi primū [o] specie alicuius rei irritatū est,deinde impetum cepit,deinde assensio cōfirmauit hunc impetū. Quid sit assensio dicā.Oportet me ambulare.tunc demū ambulo,cū hoc mihi dixi,& approbaui hanc opinionem meā oportet me sedere:tūc demū sedeo.hæc assensio in virtute nō est.[p] Puta enim prudentiam animal esse:quomodo assentietur? Oportet me ambulare.[q] hoc natura nō recipit:prudētia enim ei cuius est prospicit,nō sibi. Nā nec ambulare potest, nec sedere: ergo assensionem nō habet, Quod assensionē nō habet,rationale animal nō est.Virtus si animal est,rationale est:rationale autē nō est,ergo nec animal. Si virtus animal est:virtus autē bonū est: omne bonum animal est.Hoc nostri fatentur.Patrē seruare,bonū est:& sententiā prudenter in senatu dicere,bonū est·& iuste decernere,bonum est.Ergo & patrē seruare,animal est:& prudenter dicere,animal est. Eousq; res excedet, vt risum tenere nō possis.[r] Prudenter tacere,& cœnare bene,bonum est:ita & tacere & cœnare animal est.Ego mehercule titillare non desinam,& ludos mihi ex istis subtilibus ineptijs facere. Iustitia & fortitudo si animalia sunt,certe terrestria sunt. Omne animal terrestre alget,esurit,sitit.Ergo iustitia alget,fortitudo esurit,clemētia sitit. Quid porro nō interrogabo illos,quā figurā habeant ista animalia,hominis,an equi,an feræ?Si rotūdam illis,qualē Deo,dederint formā:[s] quærā,an & auaritia,& luxuria, & demētia æque rotundæ sint:[t] sunt enim & ipsæ animalia.[u] Si has quoq; rotundauerint, etiānum interrogabo,an prudens ambulatio animal sit,nec ne:confiteantur necesse est. Deinde dicāt, ambulationem esse animal,& quidem rotūdum.[x] Ne putes autē me primum ex nostris non ex scripto loqui,sed meæ sententiæ esse: inter Cleanthem & discipulum eius Chrysippum non conuenit quid sit ambulatio. Cleanthes ait spiritum esse à principali vsq; in pedes permissum:Chrysippus,ipsum principale quod est.[y] Ergo cur nō ipsius Chrysippi, exemplo sibi quisq; se vindicet,&ista tot animalia,quot mundus ipse non potest capere, derideat?Non sunt,inquit,virtutes multa animalia,& tamē animalia sunt. Nam quemadmodū aliquis & poëta est & orator,& tamen vnus : sic virtutes istæ animalia sunt,sed multa non sunt.[z] Idem est animus & iustus,& prudēs,& fortis,ad singulas virtutes quodam modo se habens. Sublata est quæstio. conuenit nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal esse: postea visurus,quam de ista re sentētiam feram. Actiones eius animalia esse nego.Alioquin & omnia verba erunt animalia,&omnes versus.Nam si sermo prudens bonum est:bonum autem omne animal est: sermo ergo animal est.Prudēs versus bonum est: bonum autem omne animal est: versus ergo animal est. Itaque,

Arma virumque cano,

animal est: quod non possunt rotundum dicere,cū sex pedes habeat.Textorium,inquis,

totum

totum mehercule istud est, quod cũmaxime agitur, dissilio risu: cũ mihi propono soloecismum animal esse, & barbarismum, & syllogismũ, [a] & aptas illis facies, tanquam pictor assigno. Hæc disputamus, attractis supercilijs, frõte rugosa. [b] Non possum hoc loco dicere illud Cæcilianum: [1] O tristes ineptias! ridiculæ sunt. Quin itaque potius aliquid vtile nobis ac salutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes venire possimus, quae nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal sit: sed nullum animal felix esse sine fortitudine, nisi contra fortuita conualuit, & omnes casus antequam exciperet, meditando prædomuit. Quid est fortitudo? Munimẽtum humanæ imbecillitatis inexpugnabile. Quod qui circumdedit sibi, securus in hac vitæ obsidione perdurat. Vtitur enim suis viribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonij nostri sententiam referre volo: Non est quòd vnquã fortunæ armis putes esse te tutũ. [c] Tuis pugna cõtra ipsã. fortuita nõ armãt. Itaque cõtra hostes instructi cõtra ipsam inermes sunt. Alexãder quidem Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gẽtiũ vsq; in Oceanũ extẽdit Oriẽs, vastabat, fugabatq;. Sed ipse modo occiso amico, modo amisso, iacebat in tenebris, alias scel[a], alias desiderium suum mærens, victor tot regum atque populorum, iræ tristitiaeque succubuit. Id enim egerat, vt omnia potius haberet in potestate, quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt mittere: felicissimosque se iudicant, si multas per milites prouincias obtinent, & nouas veteribus adiungunt, ignari quod sit illud ingens paratumque regnum. Imperare sibi, maximum imperium est. Doceat me, quàm sacra res sit iustitia, alienum bonum spectans, nihil ex se petens, nisi vsum sui. Nihil sit illi cum ambitione famaque sibi placeat. Hoc ante omnia sibi quisque persuadeat. Me iustum esse gratis oportet. Parũ est. adhuc illud persuadeat sibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iubeor, vt tota cogitatio [d] à priuatis commodis quàm longissime auersa sit. [e] Non est quòd spectes, quod sit iustæ rei præmiũ maius quàm iustum esse. Illud adhuc tibi affige, quod paulo ante dicebam: nihil ad rem pertinet, quàm multi æquitatem tuam nouerint. Qui virtutem suam publicari vult, non virtuti laborat, sed gloriæ. Non vis esse iustus sine gloria. At mehercules saepe iustus esse debebis cum infamia. Et tunc si sapis, mala opinio bene parta delectat.

Epistola CXIIII.

Q[1] VARE quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta sit, vt aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare alias sensus audaces, & fidem egressi placuerint, alias abruptæ sententiæ, & suspiciosæ, in quibus plus intelligendũ est quàm audiendum. Quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis iure vteretur inuerecunde. Hoc quod audire vulgo soles, quod apud Græcos in prouerbium cessit, talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem vniuscuiusque actio dicenti similis est, sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, & se in delicias dedit, argumentum est luxuriæ publicæ, orationis lasciuia: si modo non invno aut in altero fuit, [a] sed approbata est, & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sanus est, si compositus, grauis, temperans, ingenium quoque siccum ac sobrium est. Illo vitiato hoc quoque afflatur. Non vides si animus languet, trahi membra, & pigre moueri pedes? si ille effeminatus est, in ipso incessu apparere mollitiem? si ille acer est & velox, concitari gradum? si furit, aut (quod furori simile est) irascitur, turbatum esse corporis motum nec ire sed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum est? Ab illo fingitur, illi paret inde legem petit. Quomodo Mæcenas vixerit, notius est, quàm vt narrari nunc debeat. Quomodo ambulauerit, quam delicatus fuerit, quam cupierit videri quam vitia sua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius æque soluta est, quàm ipse discinctus? Non tam insignita illius verba sunt, quàm cultus, quàm comitatus, quam domus, quã vxor? Magni ingenij vir fuerat, si illud egisset via rectiore, si non vitasset intelligi, si nõ etiam in oratione diffluxeret. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutã & errãtem, & licentiæ plenã. [b] Mæcenas in cultu suo. Quid purius amne, siluisque ripa comantibus? [c] Vide vt alueum lintribus arent, versoq; vado remittant hortos. [d] Quid si quis femina cirro crispat, & labris columbatur? Incipitque suspirans, vt ceruice laxa feratur. [e] nemo tyranni, irremediabilis factio rimãtur, epulis, lagænaque tentãt domos, & sæpe mortem exigunt. Genium festo vix suo testem, tenuis cerei fila & crepacẽ mola focũ mater aut vxor inuestiunt. Non statim hæc cum legeris, hoc tibi occurret, hunc esse qui solutis tunicis in vrbe semper incesserit? Nam etiam cum absentis partibus Cæsaris fungeretur,

ſignum à diſcincto petebatur. Hũc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico coetu ſic apparuerit, vt pallio velaretur caput, excluſis vtrinq; auribus, nõ aliter quàm in Mimo diuites fugitiui ſolent? Hũc eſſe cui cummaxime ciuilibus bellis ſtrepẽtibus, & ſollicita vrbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: ſpadones duo, magis tamẽ viri quàm ipſe Hũc eſſe, qui vxorem millies duxit, cum vnam habuerit? Hæc verba tã improbe ſtructa, g tam negligenter abiecta, tam contra conſuetudinem omnium poſita, oſtendũt mores quoque nõ minus nouos & prauos & ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuitur mãſuetudinis: pepercit gladio, sãguine abſtinuit: nec vlla alia re, quid poſſet, quàm licẽtia oſtẽdit. Hanc ipſam laudẽ ſuam corrupit, iſtis orationis portentoſiſſimæ deliciis. Apparet enim mollem fuiſſe, nõ mitẽ. Hoc iſtæ ambages compoſitionis, hoc verba tranſuerſa, hoc ſenſus magni quidem ſæpe, ſed eneruati dum exeunt, cuiuis manifeſtum facient, motum illi felicitate nimia caput: [h] quod vitium hominis eſſe interdum, interdũ temporis ſolet. Vbi luxuriam late felicitas fudit, cultus primum corporũ eſſe diligẽtior incipit. Deinde ſupellectili laboratur, deinde in ipſas domos impẽditur cura, vt in laxitatem ruris excurrant, vt parietes aduectis trans maria marmoribꝰ fulgeãt, vt tecta variẽtur auro, vt lacunaribus pauimentorum reſpondeat nitor: deinde ad coenas lautitia trãsfertur, & illic cõmendatio ex nouitate, & ſoliti ordinis commutatione captatur: [21] vt ea quæ cludere coenam ſolent, prima ponantur, vt quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cũ aſſueuit animus faſtidire quæ ex more ſunt, [k] & illi pro ſordidis ſolita ſunt, etiã in oratione quod nouũ eſt, quærit: & modo antiquaverba atque exoleta reuocat & profert: [l] modo fingit, & ignota deflectit: modo id quod nuper increbruit, pro cultu habetur: audax trãſlatio, ac frequẽs. Sunt qui ſenſus præcidant, [m] & hinc gratiã ſperent, ſi ſententia pepẽderit, & audienti ſuſpicionem fui fecerit. Sunt qui illos detineant, & porrigãt. Sunt qui nõ vſque ad vitiũ accedãt. neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid grãde tentãti, ſed qui ipſum vitium amẽt. Itaque vbicunque videris orationẽ corruptam placere, ibi mores quoque à recto deſciuiſſe, non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo veſtiũ, aegræ ciuitatis indicia ſunt: ſic orationis licẽtia (ſi modo frequẽs eſt) oſtẽdit animos quoque, à quibus verba exeunt: procidiſſe. Mirari quidem nõ debes corrupta excipi, nõ tantum à corona ſordidiore, ſed ab hac turba quoq; cultiore. Togis enim inter ſe iſti, nõ iudiciis diſtant. Hoc magis mirari potes, quòd non tãtum vitioſa, ſed & vitia laudãtur. Nã illud ſemper factum eſt. Nullum ſine venia placuit ingenium. Da mihi quemcumq; vis magni nominis virum. dicam, quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quoſdam quibus profuerint. Dabo, inquã, maximæ famæ, & inter mirãda propoſitos: quos ſi quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, vt illas ſecum tractura ſint. Adiice nunc, quòd oratio certã regulam non habet. Conſuetudo illam ciuitatis, quæ nũquam in eodẽ diu ſtetit, verſat. Multi ex alieno ſæculo petũt verba. Duodecim tabulas loquũtur. Gracchus illis & Craſſus & Curio nimis culti & recentes ſunt. [n] Ad Appium vſque & ad Coruncanũ redeunt. Quidam contra, dum nihil niſi tritum & vſitatũ volunt, in ſordes incidunt. Vtrunque diuerſo genere corruptum eſt, tam mehercules, [o] quàm ſi vellent ſplendidis vti, ac ſonantibus, & poëticis, neceſſaria, & in vſu poſita vitare: tam hunc dicã peccare, quàm illum. Alter ſe iuſto plus colit, alter ſe iuſto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidã vellit. Ad compoſitionem tranſeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & aſperã probant, diſturbant de induſtria, ſi quid placidius effluxit, nolũt ſine ſalebra eſſe iuncturam, virilem putant, & fortem, quæ aurẽ inæqualitate percutiat. Quorũdam non eſt cõpoſitio· modulatio eſt· [p] adeo blanditur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu expectata [q] vix ad clauſulas reddũtur? [r] Quid de illa in exitu lẽta, qualis Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinẽs, nec aliter quàm ſolet, ad morem ſuum pedemque reſpondens? Non tantum in genere ſententiarum vitiũ eſt, ſi aut puſillæ ſunt, & pueriles aut improbæ, & plus auſæ quàm pudore ſaluo licet: ſed ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nihil amplius quàm ſonãt. Hæc vitia vnus aliquis inducit, ſub quo tũc eloquẽtia eſt. Ceteri imitãtur, & alter alteri tradunt. Sic Salluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante expectatũ cadentia, & obſcura breuitas fuere pro cultu. Arruntiꝰ vir rare frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtiũ: Exercitũ argento fecit: id eſt, pecunia parauit. Hoc Arrũtius amare coepit. Poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodã loco: Fugam noſtri fecere. Alio loco, Hiero rex Syracuſanorum, bellum facit. Et alio loco: [s] Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere. Guſtum tibi dare volui.

Totus his contexitur liber. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pæne continua, nec sine causa: ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autē quid sequatur, vbi alicui vitiū pro exemplo est. Dixit Sallustius, Aquis hiemantibus. Arruntius in primo libro belli Punici ait, Repente hiemauit tēpestas. Et alio loco, cū dicere vellet frigidum annū fuisse, ait: Totus hiemauit annus. Et alio loco: Inde sexaginta onerarias leues, præter militem & necessarios nautarum, hiemāte Aquilone misit. Nō desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodā loco Sallustius dicit: Inter arma ciuilia æqui boni famas petit. Arruntius non tēperauit, quominus primo statim libro poneret, ingētes esse famas de Regulo. Hæc ergo & huiusmodi vitia, quæ alicui impressit imitatio, nō sunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim esse debēt, & ex ipso nata, ex quib⁹ tu æstimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio est: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides istos sequi, qui aut vellunt barbam, aut interuellūt: qui labra pressi⁹ tōdēt & abradūt, seruata & submissa cetera parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentē togā, qui nollunt facere quicquā, quod hominū oculis transire liceat. [c]Irritant illos, & in se aduertunt. Volunt vel reprehēdi dū cōspiciantur. Talis est oratio Mæcenatis, omniumque aliorū, qui non casu errant, sed scientes, volentesq;. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino nō ante lingua titubat, quàm mēs cessit oneri, & inclinata vel prodita est: ita ista oratio (quid aliud quàm ebrietas?) [u]nulli molesta est, nisi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo sensus, ab illo verba exeūt, ab illo nobis est habitus, vultus, incessus. Illo sano ac valente, oratio quoque robusta, fortis, virilis est. Si ille procubuit, & cetera sequuntur ruinam.

---Rege incolumi, mens omnibus vna est.
Amisso, rupere fidem.

Rex noster est animus. Hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant, Cum ille paulū vacillauit, [x]simul nutant. Cum vero cessit voluptati, artes quoque eius, actusque marcent, & omnis ex lāguido fluxoque conatus est. Quoniá hac similitudine vsus sum, perseuerabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. Rex, cū honesta intuetur, salutem sibi cōmilli corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidū. Vbi vero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirū. & fit tyrānus Tunc illum excipiūt affectus impotentes, instātque qui initio quidē gaudēt, vt solet populus largitione nocitura frustra plenus, & quæ nō potest haurire, contrectat. Cum vero magis ac magis vires morb⁹ exedit, & in medullas neruosque descēdere deliciæ, conspectu eorum, quibus se nimia auiditate inutilē reddidit, lætus, pro suis voluptatib⁹ habet spectaculum, alienarum subministrator libidinum, testisq;, qūarū sibi vsum ingerendo abstulit; nec illa tam gratum est abundare iucundis, quàm acerbum, quòd non omnē illū apparatum per gulam ventremque transmittit: [y] nō cū omni exoletorum feminarumque turba conuolutatur: mæretque, quòd magna pars suæ felicitatis excluſa corporis angustiis, cessat. [z] Nūquid enim, mi Lucili hic furor est, quod nemo nostrum mortalē se cogitat? quòd nemo imbecillum? [a]immo quòd nemo nostrūm vnū esse se cogitat? Aspice culinas nostras, & concursantes inter tot ignes coquos nostros. Vnum videri putas ventrē, [b] cui tanto tumultu comparatur cibus? [c] Aspice veteraria nostra, & plena multorū sæculorum vindemiis horrea. Vnum putas videri ventrē, cui [d]tot consulū regionumq; vina conduntur? Aspice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant. Vnū putas videri ventrē, cui & in Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modica concupiscemus, si vnusquisque se numeret: metiatur simul corpus, sciatque, nec multū capere, nec diu posse. [e] Nihil tamen æque tibi profuerit ad temperantiam omniū rerum, quàm frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quicquid facies, respice, ad mortem.

Epistola CXV.

NIMIS anxium esse te circa verba & compositionem, mi Lucili, nolo. [a]Habeo maiora quæ cures. Quære quid scribas, non quemadmodum: & hoc ipsum, nō vt scribas, sed vt sentias: vt illa quæ senseris, magis applices tibi, [i] & veluti signes. Cuiuscūque orationē videris solicitam & politam, scito animum quoque nō minus esse pusillis occupatū. Magnus ille remissius loquitur, & securius. Quæcunque dicit, plus habēt fiduciæ, quàm curæ. Nosti complures iuuenes, [b]barba & coma nitidos, de capsula totos: nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio vultus animi est: [c] si circūtonsa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse sincerū, & habere aliquid fracti. Non est ornamētū virile concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inspicere, ò quàm pulchrā faciem, quàm sanctam, quàm ex magnifico placidoque fulgentem videremus: hinc iustitia,

illinc fortitudine,hinc tẽperantia,prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas,&cõtinentia,& tolerantia,& libertas,comitasque,[d]&(quis credat?) in homine rarũ humanitas bonum.[e] ſplendorẽ illi ſuum affunderent.[f] Tum prouidentia,tũ elegantia,& ex iſtis magnanimitas eminentiſſima.quãtũ,dijboni,decoris illi,quantum ponderis,grauitatisque adderẽt?quanta eſſet cum gratia auctoritas?[g] Nemo illum amabilem, qui nõ ſimul venerabilẽ diceret.Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioreque,quàm cerni inter humana conſueuit,nonne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat,&[z] vt fas ſit vidiſſe, tacitus precetur? Tum auocante ipſum vultus benignitate productus,adoret ac ſupplicet:& diu contemplatus multum extantem,ſupraque menſuram ſolitorum inter nos aſpici,elatam,oculis miti quidem,ſed nihilominusviuido igni flagrantibus,tunc demum illam Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quam te memorem virgo?namque haud tibi vultus
Mortalis,nec vox hominem ſonat.——
Sis felix,noſtrumque leues quæcunque laborem.

Aderit,leuabitque, ſi colere eam volueris.Colitur autem non taurorum opimis corporibus cõtrucidatis,nec auro argentoque ſuſpenſo,nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate.[h] Nemo nõ,inquam,amore eius arderet, ſi nobis illã videre cõtingeret. [i] Nunc enim multa[a] obſtrigillant,[k] & aciem noſtrãaut ſplendore nimio repercutiũt,aut obſcuro retinẽt. Sed quemadmodum viſus oculorum quibuſdã medicamentis acui ſolet,& repurgari:ſic&nos,ſi acie animi liberare impedimentisvoluerimus,poterimus perſpicere virtutem, etiã obrutã corpore, etiam paupertate oppoſita,&humilitate,& infamia obiacentibus.Cernemus,inquam,pulchritudinem illam,quamuis ſordido obtectã. Rurſus æque malitiam,& aerumnoſi animi veternum perſpiciemus:[l] quãuis mult[o] circa diuitiarum radientiũ ſplẽdor impediat,& intuẽtem,hinc honorũ, illinc magnarũ poteſtatũ falſa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit,quàm cõtẽnẽda miremur, ſimillimi pueris,quibus omne ludicrũ in pretio eſt. Parentibus quippe, nec minus fratribus præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, vt Ariſto ait, niſi quòd nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus,carius inepti? Illos reperti in littore calculi leues,& aliquid habentes varietatis,delectant:[m] nos ingẽtiũ maculæ columnarũ: ſiue ex AEgyptiis arenis, ſiue ex Africæ ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam vel capacẽ populi coenationẽ ferũt.[n] Miramur parietes tenui marmore inductos: cũ ſciamus quale ſit, quod abſconditur.oculis noſtris imponimus.Et cum auro tecta perfundimus, quid aliud quã mẽdacio gaudem[o]? Scim[o] enim ſub illo auro fœda ligna latitare.Nec tãtũ parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur:omniũ iſtorum quos incedere altos vides,bracteata felicitas eſt. Inſpice,& diſces ſub ita tenui membrana dignitatis,[p] quantum mali lateat.[p] Hæc ipſa res tot magiſtratus, tot iudices detinet, quæ magiſtratus & iudices facit,pecunia;quæ ex quo in honore eſſe coepit,verus rerum honor cecidit.Mercatoresque & venales inuicem facti,[q] quærimus,non quale ſit quid, ſed quãti. Ad mercedem pij ſumus.[r] ad mercedem impij.[r] Honeſta,quamdiu aliqua illis ſpes ineſt, ſequimur: in contrarium tranſituri, ſi plus ſcelerata promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt:& teneris infuſa cupiditas altius ſedit, creuitque nobiſcum.Deinde totus populus in alia diſcors,in hoc conuenit:hoc ſuſpiciunt,hoc ſuis optant,hocDiisvelut rerum humanarum maximum,cum grati videri volunt,conſecrãt. Denique eo mores redacti ſunt,vt paupertas maledicto probroque ſit, contempta diuitibus,inuiſa pauperibus.Accedunt deinde carmina poëtarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant,quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales poſſe, nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiuſdem currum aſpice.

Aureus axis erat,temo aureus,aurea ſummæ
Curuatura rotæ,radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculum,aureum appellant. Nec apud tragicos deſunt,[s] qui lucro innocentiam,ſalutem,opinionem bonam mutant.

[t] Sine me vocari peſſimum, vt dives vocer.
[u] An dives,omnes quærimus: nemo, an bonus.
Non quare,& vnde:quid habeas,tantum rogant.
Vbique tanti quiſque,quantum habuit,fuit.

Quid habere nobis turpe sit, quæris; nihil.
Aut dives opto viuere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris, aut blandæ potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens.
Tam dulce si quid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores coelitum atque hominum mouet.

Cũ hi nouissimi versus in tragoedia Euripidis pronuntiati essent, totus populus ad eiiciẽdum & actorem & carmen cõsurrexit vno impetu, donec Euripides in mediũ ipse prosiluit; petens, vt expectarẽt, viderentque quem admirator auri exitũ faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellerophõtes, quas in sua quisque dat. Nulla enim auaritia sine pœna est, quamuis satis sit ipsa poenarum. O quantum lacrimarum. ô quãtũ laborũ exigit: quàm misera desideratis, quàm misera partis est. Adüce quotidianas solicitudines, quæ pro modo habẽdi quẽque discruciant. Maiore tormẽto pecunia possidetur, quàm quæritur. Quantũ damnis ingemiscũt. quæ & magna incidunt, & maiora videntur. Deniq; vt nihil illis fortuna detrahat, quicquid nõ acquiritur, damnũ est. At felicem illum homines & diuitem vocant, & consequi optant, quãtum ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu vllos esse condicionis peioris existimas, quàm qui habẽt & miseriam & inuidiam? [x] Vtinã qui diuitias appetituri essent, cũ diuitibus deliberarent. Vtinam honores petituri, cũ ambitiosis, [6] & summũ adeptis dignitatis statũ. profecto vota mutassent: cũ interim illi noua suscipiunt, [y] qui priora damnauerant. Nemo enim est cui felicitas sua, etiã si cursu venit, satisfaciat. Querũtur & de cõsiliis, & de processib[9] suis: malútque sẽper, quæ relinquerũt. Itaq; hoc tibi philosophia præstabit, quo equidẽ nihil mai[9] existimo. Nũquam te pœnitebit tui. Ad hanc tã solidam felicitatem, quam tẽpestas nulla cõcutiat, nõ perducent te apte verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volẽt, dũ animo compositio sua cõstet, dũ sit magnus, [z] & opinionũ securus, & ob ipsa quæ aliis displicent, sibi placens: qui profectũ suum vita aestimet, & tantum scire se iudicet, quãtũ nõ cupit, quãtũ nõ timet.

Epistola CXVI.

VTRVM satius sit, modicos, habere affectus, an nullos, sæpe quæsitum est. Nostri illos expellunt: Peripatetici tẽperãt. Ego nõ video, quomodo salubris esse aut vtilis possit vlla mediocritas morbi. Noli timere: nihil eorũ quæ tibi non vis negari, eripio: facilẽ me indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ necessarias, aut vtiles, aut iucundas putes. Detrahain vitium: Nam cũ tibi cupere interdixero, velle permittam, vt eadem illa intrepidus facias, vt certiore consilio, vt voluptates illas magis sentias. Quid ni? Ad te magis peruẽturæ sunt, si illis imperabis, quã si seruies. Sed naturale est, inquis, vt desiderio amici torquear. da tempus lacrimis tã iuste cadẽtibus. naturale est opinionibus hominũ tangi, & aduersis contristari. Quare non permittas mihi hũc tã honestum malæ opinionis metum? [a] Nullum vitiũ est sine patrocinio: nulli nõ initium est verecũdum & exorabile, sed ob hoc latius funditur. Nõ obtinebis vt desinat: si incipere permiseris. [b] Imbecillis est primo omnis affectus, deinde ipse se cõcitat, & vires dum procedit, parat: excluditur facilius, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodã quasi naturali fluere principio? Curã nobis nostri natura mandauit. Sed huic vbi nimiũ indulseris, vitium est. Voluptatem natura necessariis rebus admiscuit, nõvt illã peteremus, sed vt ea sine quibus nõ possumus viuere, gratiora nobis illius faceret accessio. Si suo veniat iure, luxuria est. Ergo intrantibus resistamus: quia facilius, vt dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquaten[9] timere permitte, sed illud aliquaten[9] longe producitur, nec vbi vis, accipit finem. Sapienti non solicite custodire se tutũ est: & lacrimas suas & voluptates vbi volet, sistet. Nobis quia non est regredi facile, optimum est omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius respõdisse adulẽscentulo cuidã quærenti, An sapiẽs amaturus esset? De sapiẽte, inquit, videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à sapiente longe absumus, nõ est cõmittendum, vt incidamus in rẽ cõmotam, impotentẽ, alteri emãcipatã, vilẽ sibi. Siue enim nos respexit, humanitate eius irritamur; siue cõtẽpsit, superbia accendimur. Aeque facilitas amoris, quã difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conscij nobis imbecillitatis nostræ, quiescam[9] [c] Nec vino infirmũ animũ cõmittamus, nec formæ, nec adulationi, nec vllis rebus blande trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti respõdit, hoc ego de omnibus dico, Quantũ possumus nos, à lubrico recedamus. In sicco quoq; parũ fortiter stamus. Occur-

res hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. Nos homunciones sumus, omnia nobis negare nõ possumus. Dolebimus, sed parũ. Concupiscemus, sed temperate. Irascemur, sed placabimur. Scis quare non possumus ista? Quia nos posse nõ credim⁹. Immo mehercules, aliud est in re. Vitia nostra, quia amamus, defendimus, & malumus excusare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo vtamur, si vires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitamus. Nolle in causa est: non posse prætenditur.

Epistola CXVII.

[a]Vltvm mihi tibique negotium concinnabis, &, dum nescis, in magnam me litem ac molestiã impinges, qui mihi tales quæstiunculas ponis, in quibus ego nec dissentire à nostris, salua gratia, nec consentire salua cõscientia possum. Quæris, an verum sit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum esse, sapere bonum nõ esse. Primum exponam, quid Stoicis videatur: [b] tum dicere sentẽtiam audebo. Placet nostris, quod bonũ est, esse corpus: quia quod bonũ est, facit. Quicquid facit, corpus est. Quod bonũ est, prodest: faciat autem aliquid oportet, vt prosit. si facit, corpus est. Sapientiã bonum esse dicunt. Sequitur, vt necesse sit illã corporalem quoque dicere. At sapere non putant eiusdẽ condicionis esse incorporale est & accidens alteri, id est, sapientiæ: itaque nec facit quicquam, nec prodest. [c] Quid ergo, inquiunt, non dicimus, Bonũ est sapere? dicimus referẽtes ad id ex quo pendet, id est, ad ipsam sapientiam. Aduersus hos quid ab aliis respondeant, audi, antequã ego incipio secedere, [d] & in alia parte considere. Isto modo, inquiunt, nec beate viuere bonũ est. Velint nolint, respondendum est beatã vitam bonum esse, & beate viuere, bonum nõ esse. Etiamnũ quoque nostris illud opponitur. Vultis sapere? Ergo expetenda res est sapere. [e] si expetenda res est, bonum est. Coguntur nostri verba torquere, & vnã syllabã expetendo interponere, quam sermo noster inseri non sinit. Ego illam, si pateris, adiungã. Expetendum est, inquiunt, quod bonum est [2] ad expetendum, quod bono contingit: quod cũ bonũ consecuti sumus, non petitur tanquam bonum, [f] sed petito bono accedit. Ego non idẽ sentio, & nostros iudico in hoc descendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulã non licet. Multum dare solemus præsumptioni omniũ hominum. Apud nos veritatis argumẽtũ est, aliquid omnibus videri: tanquã deos esse, [g] inter alia sic colligimus, quòd omnibus de diis opinio insita est: nec vlla gens vsquã est adeo extra leges moresque proiecta, vt non aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate disserimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominũ. [h] aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac publica persuasione. Neminem inuenies, qui non putet & sapientiam bonum, & sapere. Non faciam quod victi solent, vt prouocẽ ad populum. Nostris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, vtrũ extra id cui accidit est, an in eo cui accidit? Si in eo est cui accidit, [i] tã corpus est, quàm illud cui accidit. Nihil enim accidere sine tactu potest. Quod tãgit, corpus est. [k] Si extra est, postquã acciderat, recessit. Quod recessit, motũ habet: quod motũ habet, corp⁹ est. Speres me dicturum, non esse aliud cursum, aliud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucẽ, aliud lucere. Concedo ista alia esse, sed nõ sortis alterius. Si valetudo indifferẽs est, & valere indifferens est. Si forma indifferens est: & formosum esse indifferẽs est: Si iustitia bonum est, & iustum esse bonum est. Si turpitudo malum est: & turpem esse malum est. Tam mehercules quàm si lippitudo malum est, & lippire malũ est. Hoc vt scias, neutrũ esse sine altero potest. Quod sapit, sapiens est: quod sapiẽs est, sapit. Adeo non potest dubitari, [l] an quale illud sit, tale hoc sit, vt quibusdam vtrumque vnum videatur atque idẽ. Sed illud libenter quæsierim: Cũ omnia aut bona sint, aut mala, aut indifferentia, sapere in quo numero sit. Bonum negãt esse. malum vtique nõ est. sequitur, vt mediũ sit. Id autem mediũ atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quàm bono potest: tanquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, vt sapiat, cõtingere nisi bono non potest: ergo indifferens nõ est. Atqui ne malũ quidẽ est, quod cõtingere malo nõ potest: ergo bonũ est. Quod nisi bonus non habet, bonũ est: sapere non nisi bonus habet: ergo bonũ est. Accidens est, inquit, sapiẽtiæ. Hoc ergo quod vocas sapere, vtrum facit sapiẽtiã, an patitur? siue facit illud, siue patitur, vtroque modo corp⁹ est. Nã & quod fit, & quod facit, corpus est. si corpus est, bonum est. [m] Vnum enim deerat illi, quo min⁹ bonum esse, quòd incorporale erat. Peripateticis placet, nihil interesse inter sapientiam & sapere, cũ invtrolibet eorum & alterum sit. Nunquid enim quenquam existimas sapere, [n] nisi qui sapientiam habet? Nunquid quenquam qui sapiat, non putas habere sapientiam? Dialectici veteres ista distinguunt: ab illis diuisio vsque ad Stoicos venit. Qualis sit hæc, dicam.

Aliud est ager, aliud agrū habere. Quid ni? Cum habere agrum ad habentē, nō ad agrum pertineat. Sic aliud est sapientia, aliud sapere. [o] Puto cōcedes duo esse hæc, id quod habetur, & eū qui habet. [p] Habetur sapientia: habet, qui sapit. Sapientia est mens perfecta, vel ad summum optimumq; perducta: ars enim vitæ est. Sapere quid est? Nō possum dicere mens perfecta, sed id quod cōtingit perfectā mentem habenti. Ita alterū est, mens bona: alterū, quasi habere mentem bonā. Sunt, inquit, naturæ corporum: tanquam, hic homo est, hic equus: has deinde sequuntur motus animorum enuntiatiui corporū. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus seductum: tanquā, video Catonem ambulātem: hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est, quod video, cui & oculos, & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: [q] nō corpus quidem est quod nūc loquor, sed enūtiatiuum quiddā de corpore: quod alij effatum vocāt, alij enūtiatum, alij edictum. Sic cū dicimus sapientiam, incorporale quiddā intelligimus. Cum dicimus, Sapit: de corpore loquimur. Plurimum autem interest, vtrū illud dicas, an de illo. Putemus in præsentia ista duo esse: [r] nōdum enim quid mihi videatur, pronūtio: [s] quid prohibet, quo minus aliud quidē sit, sed nihilominus bonū? Dicebas paulo ante, aliud esse agrū, aliud habere agrū. Quid ni: in alia enim natura est qui habet, in alia quod habetur. Illa terra est, hic homo est. At in hoc de quo agitur, eiusdem naturæ sunt vtraque, & qui habet sapientiā, & ipsa quæ habetur. Præterea illic aliud est quod habetur, alius qui habet: hic in eodē est & quod habetur, & qui habet. Ager iure possidetur: sapiētia natura ille abalienari potest, & alteri tradi, hæc nō discedit à domino. Nō est itaq; quòd compares inter se dissimilia. Cœperam dicere, posse ista duo esse, & tamen vtraq; bona. [t] Et sapientiā, & sapientem duo esse: & vtrumq; bonum esse cōcedis. Quomodo nihil obstat, quo minus & sapientia bonum sit, & habēs sapientiā: [u] sic nihil obstat, quo minus & sapientia bonum sit, & habere sapiētiam, id est, sapere. Ego in hoc volo sapiens esse, vt sapiam. Quid ergo? Non est id bonū, sine quo nec illud bonum est. Vos certe dicitis, sapientiā, si sine vsu detur, accipiendā nō esse. Quis est vsus sapientiæ? Sapere: hoc est in illa pretiosissimum: quo detracto, superuacua fit. Si tormenta mala sunt, torqueri malum est: adeo quidem, vt illa non sint mala, si quod sequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis est: sapere, vsus perfectæ mentis. Quomodo potest vsus eius bonum nō esse, quæ sine vsu bonū nō est? Interrogo te, an sapientia sit expetenda. Fateris. Interrogo, an vsus sapientiæ sit expetēdus. Fateris. Negas enim te illā recepturū, si vti ea prohibearis. Quod expetendū est, bonum est. Sapere, sapientiæ vsus est: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodo oculorum, videre. Ergo sapere, sapiētiæ vsus est. Vsus autem sapientiæ expetendus est. Sapere ergo expetēdum est. Si expetendū est, bonū est. [x] Olim ipse me damno, qui illos imitor dum accuso, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium potest esse, quin si æstus malum est, & æstuare malum sit? Si algor malum est, malum sit algere? Si vita bonum est, & viuere bonū est. [y] Omnia ista circa sapientiā, nō in ipsa sunt. At nobis in ipsa commorandum est, etiam si quid euagari libet, amplos habet illa spatiosos; secessus. De deorum natura quæramus, [z] de siderum alimēto, de his tā varijs stellarū discursibus: an ad illarum motus nostra moueātur corpora, an corporibus omnium, animisq; illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicūtur, certa lege cōstricta sint, nihilq; in hoc mundo repētinum, aut expers ordinis volutetur. Ista iam à formatione morū recesserūt: sed leuāt animū, & ad ipsarū quas tractāt rerum magnitudinē attollunt. Hæc vero de quibus paulo ante dicebā, minuunt & deprimunt, nec vt putas exacuunt, sed extenuāt. Obsecro vos, cur tā necessariā curā maioribus melioribusq; debitā, in re nescio an falsa, certe inutili, terimus? [a] Quid mihi profuturum est scire, an aliud sit sapientia, aliud sapere? Quid mihi profuturum est scire, illud bonū esse, hoc nō esse? Temere me gerā, subibo huius voti aleam. Tibi sapientia, mihi sapere cōtingat: pares erimus. Potius id age, vt mihi viā mōstres, qua ad ista perueniā. Dic mihi quid vitare debeā, quid appetere: [b] quibus animū labantem studijs firmem: quemadmodum quæ me ex transuerso ferunt aguntque, procul à me repellā. Quomodo par esse tot malis possim: quomodo istas calamitates remoueā, [c] quæ ad me irruperunt: quomodo illas, ad quas ego irrupi. Doce, quomodo ferā ærumnam sine gemitu meo, felicitatem sine alieno: quomodo vltimum necessarium vitæ terminum nō expectem, [d] sed ipsemet, cum visum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quàm optare mortem. Nam si vis viuere, quid optas mori? [e] si non vis, quid deos rogas, quod tibi nascenti dederunt? Nam vt quandoque moriaris, etiam inuito positum est: vt cum voles, in tua manu est. Alterum tibi necesse est, alterum licet. Turpissimum his diebus principium diserti mehercules viri legi: [f] Ita, inquit, quamprimum moriar. Homo demens, optas rem tuam. Ita

quamprimum moriar. Fortasse inter has voces senex factus es. Alioqui quid in mora est? Nemo te tenet, euade qua visum est. Elige quālibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. Hæc nēpe sunt elementa, quibus hic mundus administratur: Aqua, terra, spiritus. Omnia ista tā causa viuendi sunt, quā viæ mortis. Ita quāprimum moriar. Quāprimum istud, quod esse vis? quē illi diē ponis? Citius fieri quàm optas, potest. Imbecillæ mentis ista sunt verba, & [f] hac detestatione misericordiā captantis. Non vult mori qui optat. Deos vitā roga, & salutem. Si mori placuit, hic mortis est fructus, optare desinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum: Hæc est sapiētia, hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem vanissimā agitare. [g] Tot quæstiones tibi fortuna posuit. nondum illas soluisti. Iam cauillaris. Quàm stultum est, cū signū pugnæ acceperis, vētilare. [h] Remoue ista lusoria arma: decretorijs opus est. Dic qua ratione nulla animum tristitia, nulla formido perturbet: [i] qua ratione hoc secretarū cupiditatū pōdus effundam. [k] Agatur aliquid. Sapientia bonū est, sapere non est bonū. [l] Sic sit: Negemus, sapere bonū esse: vt hoc totū studium derideatur, tāquam operatū superuacuis. Quid si scires etiā illud quæri, [m] an bonū sit futura sapiētia? [n] Quid enim dubij est, oro te, an nec messem futurā iam sentiant horrea, nec futuram adolescētiam pueritia viribus aut vllo robore intelligat? Ægro interim nihil vētura sanitas prodest, nō magis quàm currētem luctantemque, post multos secuturum sensus otium reficit. Quis nescit hoc ipso nō esse bonū id quod futurū est, quia futurū est? Nam quod bonum est, vtiq; prodest. Nisi præsentia [o] prodesse nō possunt. Si nō prodest, bonum nō est vtique: si prodest, iam est. Futurus sum sapiēs: hoc bonū erit, cum fuero: interim nō est. Prius aliquid esse debet, [o] deinde quale esse. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil est, iam bonū est? Quomodo autem tibi magis vis probari, nō esse aliquid, quàm si dixero, futurum est? Nōdum enim venisse apparet, quod venit. Ver secuturū est: scio nūc hiemē esse. Æstas secutura est: scio æstatem nō esse. Maximum argumentum habeo nōdum præsentis, futurum esse. [p] Sapiam, spero: sed interim non sapio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurū est, vt sapiā. ex hoc licet nōdum me sapere intelligas. Nō possum simul & in illo bono, & in hoc malo esse. Duo ista nō coëunt, nec apud eundē sunt vna bonum & malum. Transcurramus solertissimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquā opem sunt latura, properem [q]. Nemo qui obstetricem parturienti filiæ solicitus accersit, edictum & ludorum ordinē perlegit. Nemo qui ad incēdium domus suæ currit, [q] tabulam lateruncularium perspicit, vt sciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vndiq, nuntiantur, & incēdium domus, & periculum liberorū, & obsidium patriæ, & bonorum direptio. Adijce istis naufragium, motusq; terrarum, & quicquid aliud timeri potest. Inter ista districtus, rebus nihil aliud quā animum oblectātibus vacas? Quid inter sapientiā & sapere intersit, inquiris? Nodos nectis ac soluis, tanta mole impendente çapiti tuo? Nō tam benignum ac liberale tēpus natura nobis detur, vt aliquid ex illo vacet perdere: [r] & vide quā multa etiam diligentissimis pereant. Aliud valetudo sua cuiq; abstulit, aliud suorū: aliud necessaria negotia, aliud publica occupauerunt. Vitam nobiscum diuidit somnus. [s] Ex hoc tēpore tam augusto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum? Adijce nunc, quòd assuescit animus [t] delectare se potius quàm sanare: & philosophiam oblectamentum facere, cum remedium sit. Inter sapientiam & sapere quid intersit, nescio. Scio mea non interesse, sciam ista, an nesciam. [u] Dic mihi, cū quid inter sapiētiam & sapere intersit, didicero, sapiam? Cur ergo potius inter vocabula me sapientiæ detines, quàm inter opera? Fac me fortiorem, fac me securiorem, fac fortunæ parem, fac superiorem. Possum autem superior esse, [x] si fecero omne quod disco.

Epistola CXVIII.

EXIGIS à me frequentiores epistolas. Rationes cōferamus. soluēdo nō eris. Cōuenerat quidem, vt tua priora essent, [a] tu scriberes, ego rescriberem. Sed non ero difficilis. bene credi tibi scio itaq; in antecessum dabo. Nec faciā, quod Cicero vir disertissimus facere Atticū iubet, vt etiā si rem nullam habebit, quod in buccam venerit, scribat. Nunquā potest deesse quod scribam, vt omnia illa quæ Ciceronis implent epistolas, trāseam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis suis viribus pugnet, quis consulatū fiducia Cæsaris, quis Pompeij, [b] quis aperte petat quàm durus sit fenerator Cæcilius, à quo minoris centesimis [c] propinqui nummū mouere non possunt. Sua satius est mala quā aliena tractare: se excutere, & videre, quàm multarū rerum cādidatus sit, & nō suffragari. Hoc est, mi, Lucili, egregium, hoc securū ac liberū, nihil petere, & tota fortunæ comitia transire. Quàm putas esse iucundum, tribubus vocatis, cū cādidati [d] intenti suis pendeāt, & alius

nummos pronuntiet, alius per sequestrũ agat, alius eorũ manus osculis conterat, quibus designatus contingendã manum negaturus est, omnes attoniti, vocẽ præconis expectãt, stare otiosum, & spectare illas nundinas, nec ementem quicquã, nec vendentem. Quãto hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut cõsularia comitia securus intuetur, sed magna illa, inquib⁹ alij honores anniuersarios petũt, alij perpetuas potestates, alij bellorũ euentus prosperos triumphosq; : alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij salutẽ suam suorũque. Quãti animi res est, solũ nihil petere, nulli supplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna. nõ facio mei tibi copiam. Scio apud te Catones repelli, Vatinios fieri. Nihil rogo. Hoc est priuatã facere fortunã. Libet ergo hæc inuicem scribere, & hãc integram
10. semper egerere materiam, circũspicientibus tot millia hominũ inquieta: [c] qui vt aliquid pestiferi cõsequãtur, per mala nituntur in malum, petuntq; mox fugienda, aut etiã fastidienda. Cui enim assecuto satis fuit, quod optãti nimiũ videbatur? Nõ est, vt existimant homines, auida felicitas, sed pusilla. Itaq; neminem satiat. Tu ista credis excelsa, quia longe ab illis iaces. Ei vero qui ad illa peruenit, humilia sunt. Mẽtior, nisi adhuc quærit ascẽdere. Istud quod tu summũ putas, gradus est. Omnes autem male habet ignorantia veri. tanquam ad bona ferũtur, decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut minora quàm sperauerint, adepti ac multa passi vident: maiorq; pars miratur ex interuallo fallẽtia, & vulgo magna pro bonis sunt. Hoc ne nobis quoq; eueniat, quæramus quid sit bonũ. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo. Alius illud aliter expressit.
20 Quidam ita finiunt: Bonũ est, quod inuitat animos, quod ad se vocat. Huic statim opponitur: Quid si inuitat quidem, sed in perniciem? Scis quã multa mala blanda sint. [f] Verũ, & verisimile, inter se differunt ita. Quod bonũ est, vero iungitur: non est enim bonũ, nisi verũ est. At quod inuitat ad se, & allicit facie, verisimile est, [g] subrepit, sollicitat, attrahit. Quidã ita finierunt: Bonũ est, quod appetitionẽ sui mouet, vel quod impetũ animi tendentis ad se mouet. Et huic idem opponitur. Multa enim impetũ animi mouẽt, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui sic finierunt: Bonũ est, quod ad se impetũ animi secundum naturã mouet: & ita demũ petendũ est, cum cœpit esse expetendum. [h] Iam & honestũ est: hoc enim perfecte est petẽdum. Locus ipse me admonet, vt quid interfit inter bonũ honestumq;, dicã. Aliquid inter se habẽt mixtũ, & inseparabile: nec potest bo-
30 num esse, nisi cui aliquid honesti inest: & honestum vtique bonum est. Quid ergo interduo interest? Honestum est perfectũ bonum, quo beata vita completur, cuius contactu alia quoq; bona fiunt. Quod dico tale est. Sunt quædã neq; bona, neq; mala: tanquã militia, legatio, iurisdictio. [i] Hæc cũ honeste administrata sunt, bona esse incipiũt, & ex dubio in bonũ trãseunt. Bonum societate honesti fit, honestum per se bonũ est. Bonum ex honesto fluit, honestum ex se est. Quod bonũ est, malum esse potuit. Quod honestũ est, nisi bonum esse non potuit. Hanc quidã finitionẽ reddiderunt: Bonum est, quod secundum naturã est. Attende quid dicã. Quod bonum est, & secundum naturã est: nõ protinus quod secundum naturã est, & bonum est. Multa quidẽ naturæ consentiunt: sed tam
40 pusilla sunt, vt non cõueniat illis boni nomen. [k] Leuia enim sunt, & cõtemnenda. [l] Nullum nec minimũ contẽnendum bonum. Nã quãdiu exiguum est, bonum non est. Cum bonum esse cœpit, nõ exiguum est. [m] Vnde aliquid cognoscitur bonũ? Si perfecte secundum naturã est. Fateris, inquis, quod bonum est, secundum naturã esse. [n] Hæc eius proprietas est. Fateris & alia secundum naturã quidẽ esse, sed bona nõ esse. Quomodo ergo illud bonum est, cum hæc nõ sint? [o] quomodo ad aliã proprietatẽ peruenit, cum vtriq; præcipuum illud cõmune sit, secundum naturã esse? ipsa scilicet magnitudine. Nec hoc nouum est, quædã crescẽdo mutari. Infans fuit, factus est pubes: alia eius proprietas fit: [p] ille irrationalis est, hic rationalis: Quædam incremẽto nõ tãtum in maius exeunt, sed in
50 aliud. Nõ fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrum lagenam an dolium impleas vino, nihil refert: in vtroq; proprietas vini est. [q] Exiguum mellis pondus, & magnum, sapore nõ differt. Diuersa ponis exempla. In istis enim eadẽ qualitas est: quamuis augeantur, manent. Quædã amplificata in suo genere, in sua proprietate perdurãt: quædam post multa incrementa, vltima demum vertit adiectio, & nouã illis, aliamq; quã in qua fuerant, condicionem imprimit. Vnus lapis fecit fornicẽ. Ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu suo vinxit. Summa adiectio quare plurimũ facit, vel exigua? Quia non auget, sed implet. Quædam processu priorem exuunt formam, & in nouam transeunt. [r] Vbi animus aliquid diu protulit, & magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum cœpit vocari, quod longe aliud factum est quàm fuit, cum magnum videretur, sed finitum. Eodem modo aliquid difficulter secari cogitauimus: [s] nouissime crescẽte difficultate, insecabile

nuentum est. Sic ab eo quod vix & ægre mouebatur, processimus ad immobile. Eadem
ratione aliquid secundum naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo sua trā-
tulit, & bonum fecit.

Epistola CXIX.

QVOTIES aliquid inueni, non expecto donec dicas, [1] In cōmune, ipse mihi dico. Quid
sit quod inuenerim, quæris? Sinū laxa, merū lucrum est. Docebo quomodo fieri di-
tes celerrime possis, quod valde cupis audire. Nec immerito: ad maximas te diuitias cō-
pendiaria ducā. Opus erit tamē tibi creditore. Vt negotiari possis, æs alienū facias opor-
tet: sed nolo per intercessorē mutueris, nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Paratum
tibi creditorem dabo, [b] Catonianum illud: A TE MVTVVM SVMES. Quantulumcūq, est,
satis erit, si quicquid deerit, id à nobis petierimus. Nihil enim mi Lucili, interest, vtrum
nō desideres, an habeas. [c] Summa rei in vtroq; est eadē: Nō torqueberis. Nec illud præ-
cipio, vt aliquid naturæ neges. Cōtumax est, nō potest vinci, suū poscit: sed vt quicquid
naturā excedit, scias precariū esse, non necessarium. Esurio: edendum est. Vtrū hic panis
sit plebeius, an siligineus, ad naturā nihil pertinet. Illa ventrē nō delectari vult, sed imple-
ri. Sitio. [d] Vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quā multa niue clusero, vt
frigore refrigeretur alieno, ad naturā nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, sitim extingui.
Vtrum sit aureum poculū, an crystallinum, an murrhinum, an Tiburtinus calix, an ma-
nus concaua, nihil refert. Finem omniū rerū specta, [e] & superuacua dimittes. Fames me
appellat: [f] ad proxima quæq; tendatur manus: ipsa mihi cōmendabit, quodcunq; cōpre-
hendero. Nihil contēnit esuriens. Quid sit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur
mihi egregie dictū: Sapiēs diuitiarū naturaliū est quæsitor acerrimus. [g] Inani me, inquis,
lance muneras. Quid est illud inane? [h] Iam ego parauerā fiscos. Circūspiciebam in quod
me mare negotiatur° immitterem, quod publicum agitarem: quas accerserem merces.
Decipere est istud, docere paupertatem, cū diuitias promiseris. Ita tu pauperem iudicas,
cui nihil deest? Suo, inquis, & patientiæ suæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non
iudicas diuitem, quia diuitiæ eius desinere nō possunt? Vtrum malis habere multum, an
satis? Qui multum habet, plus cupit; quod est argumentum, nōdum illum satis habere:
qui satis habet, [i] consecutus est, quod nunquā diuiti cōtingit, finē. An has ideo nō putas
esse diuitias, quia propter illas nemo proscript° est? Quia propter illas nulli venenū filius,
nulli vxor impegit? Quia in bello tutæ sunt? Quia in pace otiosæ? Quia nec habere illas
periculosum est, nec operosum disponere? An parū habet, [k] qui tantum nō alget, nō esu-
rit, nō sitit? Plus Iupiter nō habet. Nunquā parum est, quod satis est. [l] Nunquā multum
est, quod satis nō est. [m] Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo: quærit quod
suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit nouas, &, vt ita dicā, mū-
di claustra perrumpit. Quod naturæ satis est, homini nō est? Inuentus est qui cōcupisce-
ret aliquid post omnia. Tanta est cæcitas mentium, & tanta initiorū suorum vnicuique,
cum processit, obliuio. Ille modo ignobilis angulinō sine cōtrouersia dominus, [n] de tan-
to fine terrarum per suum rediturus orbem tristis est. Neminem pecunia diuitem fecit:
immo cōtra nulli nō maiorē sui cupiditatē incussit. Quæris, quæ sit huius rei causa? Plus
incipit habere posse, qui plus habet. Ad summā, quē voles mihi ex his ° quorum nomina
cum Crasso Licinoq; numerantur, in mediū licet protrahas: afferat censum, & quicquid
habet, & quicquid sperat, simul cōputet. [p] Iste, si mihi credis, pauper est; si tibi, potest es-
se. At hic qui se ad id quod natura exigit, cōposuit, nō tantum extra sensum est paupertā-
tis, sed extra metum. Sed vt sciasquàm difficile sit res suas ad naturalem modū coarctare,
[q] hic ipse quem circa naturā diximus, quē tu vocas pauperem, habet aliquid & superua-
cui. At excæcant populum, & in se cōuertunt opes, si numerati multum ex aliqua domo
effertur, si multū auri tecto quoq; eius illinitur, si familia aut corporib° lecta, aut specta-
bilis cultu est. Omnium istorum felicitas in publicū spectat: ille quē nos & populo & for-
tunæ subduximus, beatus introrsum est. Nā quod ad illos pertinet, apud quos falso diui-
tiarum nomē inuasit occupata paupertas, sic diuitias habent, quomodo habere dicimur
febrem, cū illa nos habeat. [r] Econtrario dicere debemus. Febris illum tenet. Eodē modo
dicendū est, Diuitiæ illum tenēt. Nihil ergo monuisse te malim, quàm hoc quod nemo
monetur satis: vt omnia naturalibus desiderijs metiaris, quibus aut gratis satis fiat, aut
paruo. Tantum miscere vitia desiderijs noli. Quæris quali mensa, quali argento, [s] quàm
paribus ministerijs & leuibus afferat cibus. Nihil præter cibum natura desiderat.

Num tibi, cum fauces vrit sitis, aurea quæris
Pocula? num esuriens fastidis omnia, præter
Pauonem rhombumque?

Ambitiosa nō est fames: contenta desinere est. Quo desinat, nō nimis curat. Infelicis luxuriæ ista tormenta sunt. Quærit quēadmodū post saturitatem quoq; esuriat, quemadmodum non impleat ventrem, sed farciat, quemadmodum sitim [t] prima potione sedatā reuocet. Egregie itaq; Horati[o] negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm elegāti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitati fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum. Hoc parum decēs, illud parū lautum, [u] oculos hoc meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura descripsit, vt salui essemus, nō delicati. Ad salutē omnia parata sūt & in promptu: delicijs omnia misere ac solicite cōparantur. [x] Vtamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine melius illam meruisse de nobis, quàm quia quicquid ex necessitate desideratur, sine fastidio sumitur.

Epistola CXX.

[1] Epistola tua per plures quæstiunculas vagata est, sed in vna constitit, & hāc expediri desiderat: [a] Quomodo ad nos boni honestique prima notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuersa sunt, apud nos tantum diuisa. Quid sit hoc, dicam. Bonū putāt esse aliqui, quod vtile est. Itaq; hoc & diuitijs, & equo, & vino, & calceo nomen imponunt. Tāta est apud illos boni vilitas, & adeo vsq; ad sordida descēdit. Honestum putāt, cui ratio recti officij constat: tāquam pie curatā patris senectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionē, prudentem moderatamque sententiam. Ista duo quidem facimus, sed ex vno. Nihil est bonum, nisi quod honestum est: quod honestū est, vtiq; bonū. Superuacuum iudico adijcere, quid inter ista discriminis sit, cū sæpe dixerim. Hoc vnū dicam: Nihil nobis bonū videri, quo quis & male vti potest. Vides autem, diuitijs, nobilitate, viribus quā multi male vtātur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo desideras dici: Quomodo ad nos prima boni honestiq; notitia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit: Semina nobis scientiæ dedit, scientiam nō dedit. Quidam aiūt nos in notitiam incidisse: quod est incredibile, virtutis alicui speciē casu occurrisse. Nobis videtur obseruatio collegisse, & rerū sæpe factarum inter se collatio [b] per analogiam nostro intellectu & honestum & bonū iudicante. Hoc verbum cum Latini grāmatici ciuitate donauerint, ego damnandū nō puto, nec in ciuitatem suam redigendum. Vtar ergo illo nō tamtum tanquā recepto, sed tanquam vsitato. Quæ sit hæc analogia, dicam. Noueram[o] corporis sanitatē: ex hac collegimus esse aliquā & animi. Noueramus corporis vires: ex his collegim[o] esse & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obstupefecerāt: hæc cœpimus tāquam perfecta mirari. Suberant illis multa vitia, quæ speciem alicuius cōspicui facti fulgorq; celabat. Hæc dissimulauimus. Natura iubet augere laudāda. [c] Nemo nō gloriam vltra verū tulit. Ex his ergo speciem ingētis boni traxim[o]. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, maiusq; regno iudicauit, regias opes posse contemnere. Idem medico Pyrrhi promittente venenum se regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret insidias. Eiusdem animi fuit, auro nō vinci, veneno nō vincere. Admirati sumus ingētem virū, quem non regis, nō cōtra regem promissa flexissent, boni exempli tenacem: quod difficillimū est, in bello innocētem: qui aliquod esse crederet etiā in hostes nefas: qui in summa paupertate qua sibi decus fecerat, nō aliter refugit diuitias quā venenum. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium nō posse corrūpi. Horatius Cocles solus impleuit pontis angustias, adimiq; à tergo sibi reditū, dūmodo iter hosti auferretur, iussit: & tam diu restitit premētibus, donec reuulsa ingēti ruina tigna sonuerunt. Postquā respexit, & extra periculū esse patriā periculo suo sensit: Veniat si quis vult, inquit, sic euntē sequi: deditq; se in præceps: & nō minus sollicitus in illo rapido alueo fluminis, vt armatus, quàm vt saluus exiret, retento armorū victriciū decore, tam tutus redijt, [d] quàm si pōte venisset. Hæc & huiusmodi facta imaginem nobis ostēdere virtutis. Adijciam quod mirum fortasse videatur. Mala interdum speciem honesti obtulerunt, & optimū ex cōtrario nituit. Sunt enim, vt scis, virtutibus vitia confinia, & perditis quoq; ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalē: cū plurimū interfit, vtrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi inquā, sunt, Lucili, qui nō donāt, sed proijciūt. Nō voco ego liberalē, pecuniæ suæ iratum. Imitatur negligentia facilitatē, temeritas fortitudinē. Hæc nos similitudo coēgit attendere, & distinguere specie quidem vicina, re autem plurimū inter se dissidentia. Dū obseruamus eos quos insignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rē aliquam generoso animo feciſſet & magno impetu, [e] sed semel. Hunc vidimus in bello fortem, in foro timidū, animose pau-

pertatem ferentem,humiliter infamiam.factũ laudauimus,cõtempſimusvirum.Alium vidimus aduerſus amicos benignũ,aduerſus inimicos temperatum,& publica & priuata ſancte ac religioſe adminiſtrãtem:nõ deeſſe ei & in his quæ toleranda erant,patientiam, & in his quæ agenda,prudentiam.Vidimus vbi tribuẽdum eſſet,plena manu dãtem: vbi laborandum,pertinacem & obnoxiũ,& laſſitudinem corporis animo ſubleuãtem. Præterea idẽ erat ſemper & in omni actu par ſibi,iam nõ conſilio bonus, ſed more eo perductus,vt non tantũ recte facere poſſet,ſed niſi recte, facere nõ poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe virtutẽ: hãc in partes diuiſimus. Oportebat cupiditates refrænari,metus comprimi,facienda prouideri,reddẽda diſtribui. Cõprehendimus temperantiam,fortitudinem,prudentiã,iuſtitiã,& ſuum cuiq; dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Oſtendit illã nobis ordo eius,& decor, & cõſtantia, & omniũ inter ſe actionum cõcordia,& magnitudo ſuper omnia efferẽs ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata vita ſecũdo defluẽs curſu,arbitrij ſui tota.Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Nunquã vir ille perfectus adeptuſq; virtutẽ,fortunæ maledixit. Nunqua accidentia triſtis excepit, ciuem eſſe ſe vniuerſi & militem credens, labores velut imperatos ſubijt. Quicquid inciderat,nõ tãquam malũ aſpernatus eſt,& in ſe caſu delatum, ſed quaſi delegatum ſibi.Hoc qualecunq; eſt,inquit,meũ eſt:aſperum eſt:durũ eſt:in ipſo nauemus operam. Neceſſario itaq; magnus apparuit,qui nunquã malis ingemuit,nunquã de fato ſuo queſtus eſt,fecit multis intellectum ſui,& nõ aliter quàm in tenebris lumen effulſit, aduertitque in ſe omnium animos,cũ eſſet placidus & lenis, & humanis diuiniſq; rebus pariter æquus.Habebat perfectum animũ,ad ſummã ſui adductus, ſupra quam nihil eſt niſi mens Dei,ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit:quod nunquã magis diuinũ eſt,quàm vbi mortalitatẽ ſuã cogitat,& ſcit in hoc natum hominem,vt vita defungeretur:nec domũ eſſe hoc corpus,[f] ſed hoſpitiũ, & quidem breue hoſpitiũ: quod relinqẽndum eſt,[g] vbi te grauẽ eſſe hoſpiti videas.Maximũ,inquã,mi Lucili, argumentũ eſt animi ab altiori venientis ſede,ſi hæc in quibus verſatur,humilia iudicat,& anguſta, ſi exire nõ metuit.Scit enim quo exitur° ſit,qui vnde venerit,meminit. Nõ videmus quã multa nos incõmoda exagitãt,quàm male nobis cõueniat hoc corpus. Nunc de ventre,nũc de capite,nũc de pectore ac faucibus querimur.Alias nerui nos,alias pedes vexãt. Nunc deiectio,nũc deſtillatio.Aliquãdo ſupereſt ſanguis,aliquando deeſt.Hinc atq; illinc tentamur,& expellimur.Hoc euenire ſolet in alieno habitantibus.[h] At nos corpus tã putre ſortiti,nihilominus æterna proponimus,& in quantũ poteſt ætas humana protendi, tãtum ſpe occupamus,nulla cõtenti pecunia,nulla potẽtia. Quid hac re fieri impudẽtius, quid ſtultius poteſt? Nihil ſatis eſt morituris,immo moriẽtibus.Quotidie enim propius ab vltimo ſtam°, & illo vnde nobis cadendũ eſt,hora nos omnis impellit. Vide in quãta cæcitate mens noſtra ſit.[i] Hoc quod futurum dico. cum maxime fit,& pars eius magna iam facta eſt.Nam quod viximus tempus,eo loco eſt,quo erat antequã vixim°.Erramus autẽ,qui vltimũ timemus diem: cũ tantundẽ in mortem ſinguli cõferant. Non ille gradus laſſitudinem facit,in quo deficimus,ſed ille profitetur.Ad mortẽ dies extremus peruenit,accedit omnis. Carpit nos illa,non corripit. Ideo magnus animus,cõſcius ſibi melioris naturæ,dat quidem operam,vt in hac ſtatione,qua poſitus eſt,honeſte ſe atque induſtrie gerat,ceterum nihil horum quæ circa ipſum ſunt, ſuum iudicat, ſed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius videremus conſtantiæ, quid ni ſubiret nos ſpecies non viſitatæ indolis? Vtique ſi hanc,vt dixi, magnitudinem veram eſſe oſtendebat.Qualitatis veræ tenor permanet,falſa non durant.Quidam alternis Vatinij,alternis Catones ſunt.Et modo parum illis ſeuerus eſt Curius,parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero.[k] Modo Licinum diuitijs, Apicium cœnis, Mæcenatem deliciis prouocant. Maximum indicium eſt malæ mentis,fluctuatio,[l] & inter ſimulationem virtutum, amoremque vitiorum, aſſidua iactatio.

--- habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſeruos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modo, ſit mihi menſa tripes, &
Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis craſſa, queat. decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento. quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt,qualem hũc deſcribit Horatius:nunquã eũdem,nec ſimilem quidẽ ſibi.Adeo in diuerſum aberrat.Multos dixi: prope eſt vt omnes ſint.Nemo non quo-

tidie

tidie & cõsilium mutat,& votum modo vxorẽ vult habere, modo amicã: modo regna revult;modo id agit,ne quis sit officiosior seruus:modo dilatat sevsque ad inuidiã,modo subsidit,& contrahitur infra humilitatem vere iacentiũ:[m] nunc pecuniã spargit, nũc rapit.[n] Sic maxime coarguitur animus imprudens:alius prodit atque alius, &(quo turpius nihil iudico)impar sibi est.[a] Magnam rem puta,vnum hominem agere. Præter sapiẽtem autem nemo vnum agit. Ceteri multiformes sumus:modo frugi tibi videbimur &graues,modo prodigi & vani. Mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus, quã exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualem institueris præstare te, talem vsque ad exitum serues. Effice vt possis laudari:si minus,vt agnosci. De aliquo, quem vidisti heri, merito dici potest:Hic quis est? Tanta mutatio est.

Epistola CXXI.

LITIGABIS,video: cum tibi hodiernam quæstiunculam, in qua satis diu hæsimus, exposuero.[a] Iterum clamabis,Hoc quid ad mores?[b] Sed exclamãti tibi primũ alios opponam,cum quibus litiges,Posidonium & Archidemum. Hi iudicium accipiẽt, deinde dicam. Non quicquid morale est,bonos mores facit. Aliud ad hominẽ alẽdum pertinet, aliud ad exercendũ, aliud ad vestiendum,aliud ad docẽdum,aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent,etiam si nó omnia meliorẽ eũ faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant,quædã naturam eorum & originẽ scrutãtur. cum quæritur,quare hominẽ natura produxerit,quare prætulerit animalibus ceteris,lõge me iudicas mores reliquisse? falsũ est. Quomodo enim scies,qui habẽdi sint, nisi quid homini sit optimum,inueneris? nisi naturam eius inspexeris? Tũc demũ intelliges,quid faciendum tibi,quid vitandum sit,cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego inquis,volo discere,quomodo minus cupiã,minus timeam. Superstitionẽ mihi excute, doce leue esse vanumque,hoc quod felicitas dicitur:vnam illi syllabã facillime accedere. Desiderio tuo satisfaciã,[c] & ad virtutes exhortabor, & vitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumque in hac parte me iudicet,non desistam persequi nequitiã,[d] & affectus efferatissimos inhibere,& voluptates ituras in dolorẽ cõpescere,& votis obstrepere. Quidni? Cum maxima malorum optauerimus,& ex gratulatione natum sit quicquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paulo remotiora videntur,excutere. Quærebam[e],an esset omnibus animalibus cõstitutionis suæ sensus.[f] Sẽsũ autẽ esse ex eo maxime apparet,quòd mẽbra apte & expedite mouent,non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partiũ suorũ agilitas est Artifex instrumẽta sua tractat ex facili. Rector nauis scit gubernaculum flectere. Pictor colores quos ad reddendam similitudinẽ multos variosque ante se posuit,celerrime denotat,& inter cerã opusque facili vultu ac manu cõmeat. Sic animal in omnem vsum sui mobile. Mirari solemus scaenæ peritos, quòd in omnem significationem rerum & effectuum parata illorũ est manus,& verborũ velocitatẽ gestus assequitur. Quod illis ars præstat,his natura.[e] Nemo aegre molitur, artus suos, nemo in vsu sui hæsit. Ad hoc edita protinus faciũt. Cum hac scientia prodeunt, instituta nascũtur. Ideo,inquit,partes suas animalia apte mouebunt:quia si aliter mouerint,dolorem sensura sunt. Ita,vt vos dicitis,coguntur,metusque illa in rectũ,non voluntas mouet:quod est falsum. Tarda enim sunt quæ necessitate impelluntur. Agilitas spontaneus motus est. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor,vt in naturalem motũ etiam dolore prohibẽte nitãtur. Sic infans qui stare meditatur,& ferre se assuescit, simul tẽtare vires suas coepit; cadit, & cum fletu toties resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit,exercuit. Animalia quædã tergi durioris inuersa tãdiu se torquent, ac pedes exerunt,& obliquant,donec ad locum reponantur.[f] Nullum tormentũ sentit supinata testudo. Inquieta est tamẽ desiderio naturalis status: nec ante desinit niti, quatere se,quàm in pedes constitit. Ergo omnibus constitutionis suæ sensus est, & inde membrorum tam expedita tractatio:nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendum venire notitia,quàm quòd nullum animal adversum sui rude est. Constitutio est. inquit, vt vos dicitis, principale animi quodam modo se habens erga corpus. Hoc tam perplexum & subtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica nasci oporteret,vt istam finitionem magnæ parti togatorũ obscuram intelligant. Verum erat quod opponis,si ego ab animalibus cõstitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa cõstitutio facilius natura intelligitur, quàm enarratur. Itaque infans ille,quid sit constitutio, non nouit: constitutionem suam nouit: & quid sit animal nescit,animal esse se sentit. Præterea ipsam constitutionẽ suã crasse intelligit, & summatim,& obscure. Nos quoque animũ habere nos scimus:quid sit animus,vbi sit,

qualis sit,& vnde,nescimus.Qualis ad nos peruenit animi nostri sensus, quamuis naturā eius ignoremus,ac sedem,talis ad omnia animalia constitutionis suæ sensus.[h]Necesse est enim id sentiant,per quod alia quoq; sentiunt. Necesse est sensum eius habeāt,cui parēt, à quo regūtur. Nemo nō ex nobis intelligit esse aliquid,quod impet° suos moueat:quid sit illud,ignorat.[i]Et conatum sibi esse scit:quid sit,aut vnde sit,nescit.Sicut infantibus,sic quoque animalibus principalis partis suæ sensus est,nonsatis dilucidus,nō expressus.Dicitis,inquit,omne animal primum constitutioni suæ cōciliari: hominis autem constitutionem rationalem esse: & ideo conciliari hominem sibi,non tanquā animali, sed tāquā rationali.Ea enim parte sibi car° est homo,qua homo est.Quomodo ergo infans cōciliari constitutioni rationali potest,cum rationalis nōdū sit?Vnicuiq; ætati sua constitutio est.Alia infanti,alia puero,alia seni.Omnes enim cōstitutioni cōciliātur,in qua sunt.Infans sine dentibus est:huic constitutioni suæ conciliatur.[k] Enati sunt dentes:huic cōstitutioni conciliatur.Nam& illa herba,quæ in segetem frugemque ventura est,alienā cōstitutionem habet tenera,& vix eminens sulco:aliam cum conualuit,& molli quidē culmo,sed qui ferat onus suum constitit:aliam cum flaueſcit,& ad areā spectat,& spica eius induruit:[l]in quamcunque constitutionē venit,eam tuetur,in eam componitur.Alia est ætas,infantis,pueri,adolescētis,senis.Ego tamen idē sum,qui & infans fui,& puer,& adolescēs.Sic quamuis alia atque alia cuique constitutio sit,conciliatio constitutionis suæ eadem est.Nō enim puerum mihi aut iuuenem, aut senem,sed me natura cōmēdat.Ergo infans ei cōstitutioni suæ cōciliatur,quæ tunc infanti est, non quæ futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi mai° in quod trāseat restat,nō hoc quoq; in quo nascitur, secundum naturam est. Primū sibiipsi cōciliatur animal:debet enim aliquid esse,ad quod alia referātur.Voluptatem peto.cui?Mihi ergo mei curā ago.Dolorem refugio.Pro quo? Pro me.ergo mei curam ago.Si omnia propter curā mei facio, ante omnia est mei cura: Hæc animalibus ineſt cūctis:nec inseritur,sed innascitur.Producit fœtus suos natura nō abiicit.Et quia tutela certissima ex proximo est,sibi quisque cōmissus est.Itaq; vtin prioribus dixi,tenera quoq; animalia è materno vtero vel quoquo modo effusa,quid sit infestū ipsis,protinus norunt,& mortifera deuitant:vmbram quoque transuolātium reformidant,obnoxia auibus rapto viuētibus.Nullum animal ad vitā prodit sine metu mortis.Quemadmodum,inquit,editū animal intellectū habere,aut salutaris, aut mortiferæ rei potest?Primumquæritur,an intelligat,non quemadmodū intelligat.Esse autem illis intellectū,ex eo apparet,[m] quòd nihil amplius,si intellexerint,faciāt. Quid est quare pauonem,quare anserem gallina non refugiat,quum tanto minorem,& ne notū quidē sibi accipitrem fugiat?Quare pulli felem timent,canē nō timēt? Apparet illis inesse scientiā nocituri,non experimento collectam.Nam antequā possint experiri,cauent.Deinde,ne hoc casu existimes fieri,nec metuunt alia quàm debent,nec vnquā obliuiscūtur. Huius tutelæ & diligentiæ æqualis est illis à pernicioso fuga. Præterea non fiunt timidiora viuēdo?Ex quo quidē apparet,nō vsu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est & varium,quod vsus docet.Quicquid natura tradit,& æquale est omnib° & statim.Si tamen exigis,dicam quomodo omne animal pernicioſa intelligere conetur. Sentit se carne cōstare.Itaque sentit,quid sit,quo secari caro, quo vri,quo obteri possit. Quæ sunt animalia armata ad nocēdū,horum speciem trahit inimicā & hostilem.Inter se ista coniuncta sunt. [n] Simul enim conciliatur saluti suæ quicque: & quæ iuuant, illa petit, læsura formidat. Naturales à contrarijs aspernationes sunt. Sine vlla cogitatione,sine consilio fit,quicquid natura præcipit. Non vides, quanta subtilitas sit apibus ad fingēda domicilia?[o] Quanta diuidui laboris obeundi concordia?Nō vides quàm nulli mortalium imitabilis sit illa aranеæ textura?Quanti operis sit,fila disponere?alia in rectū immissa firmamenti loco?alia in orbem currentia ex denso rara, quæ minora animalia,[p] in quorum perniciem illa tenduntur,velut retibus implicata teneant. Nascitur ars ista, non discitur.Itaque nullum est animal altero doctius.Videbis aranearum pares telas,par in fauis angulorum omnium foramē.Incertum est & inæquale,quicquid ars tradit,[q] ex æquo venit quod natura distribuit.Hæc nihil magis quàm tutelam sui,& eius peritiam tradidit Ideoque etiam simul incipiunt,& discere & viuere. Nec est mirum cum eo nasci illa,sine quo frustra nascerentur. Primum hoc instrumentum illis natura contulit,ad permanendū in conciliatione & caritate sui. Nō poterant salua esse,ni vellent. Nec hoc per se profuturum erat:sed sine hoc nulla res profuisset.Sed in nullo deprehendes vilitatem sui,ne negligentiam quidem.[r] Tacitis quoque & brutis quamuis in cetera torpeāt, ad viuendum solertia est.Videbis quæ alij inutilia sunt,sibi ipsa non deesse.

Epistola CXXII.

DETRIMENTVM iam dies sensit: resiliuit aliquantulum:[a] ita tamen, vt liberale adhuc spatium sit, si quis cū ipso, vt ita dicā, die surgat, officiosior, meliorque, quàm si quis illum expectat,[b] vt luce prima exeat. Turpis qui alto sole semisomnis iacet,[c] cuius vigilia medio die incipit. & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruertunt: nec ante diducunt oculos hesterna graues crapula, quàm appetere nox coepit. Qualis illorum condicio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) pedibus nostris subditos e contrario posuit,

Nosque vbi primus equis oriens afflauit anhelis:
Illic sera rubens accendit lumina vesper:

talis horum contraria omnibus non regio, sed vita est. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui, vt M. Cato ait, nec orientē vnquam solem viderunt, nec occidentem. Hos tu existimas scire, quemadmodum videndum sit, qui nesciunt quando? Et hi mortē timēt, in quam se viui cōdiderunt,[e] tā infausti ominis, quàm nocturnæ aues sunt. Licet in vino vnguentoque tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidē fercula distinctis,[f] totū peruersae vigiliæ tempus diducant,[g] non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt. Mortuis certe interdiu parētatur. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus vitā. Huius & officium & argumentū actus est. Circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diē transferatur. Aues quæ conuiuiis cōparantur, vt immotæ facile pinguescant, in obscuro continētur: ita sine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrū corpus inuadit,[h] & super membra iners sagina succrescit.[i] Ita istorū corpora qui se tenebris dicauerunt, foeda visuntur.[k] Quippe nō speciosior illis, quàm morbo pallentibus color est: languidi, & euani di albent, & in viuis caro morticinia est. Hoc tamē minimum in illis malorū dixerim: tāto plus tenebrarum in animo est. Ille in sestupet, ille caligat. inuidet cæcis. Quis vnquam oculos tenebrarū causā habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas, fiat, auersandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deserūt. hoc est luxuriæ propositū, gaudere peruersis: nec tantum discedere à recto, sed quàm longissime abire.[l] Deinde etiam ecōtrario isti nō vidētur tibi contra naturam viuere, qui ieiuni bibūt, qui vinū recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrij transeunt?[m] Atqui frequens hoc adolescentiū vitiū est, qui vires excolunt. in ipso pæne balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, vt sudorem quē mouerūt potionibus crebris ac feruentibus subinde distringant. Post prādium aut coenā bibere, vulgare est. Hoc patres familiæ rustici faciūt, & veræ voluptatis ignari.[n] Merū illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam viuere, qui commutāt cū feminis vestem? Non viuunt contra naturam,[o] qui expectant, vt pueritia splendeat tēpore alieno? Quid fieri vel crudelius, vel miserius potest? Nunquam vir erit, vt diu virū pati possit: & cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat, ne aetas quidem eripiet? Nō viuunt cōtra naturam, qui hieme cōcupiscunt rosam? fomentoque aquarum calentium,[p] & calorum apta mutatione, bruma lilium, florem vernū exprimunt? Non viuunt cōtra naturā, qui pomaria in summis turribus serunt,[q] quorum siluæ in tectis domorū ac fastigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent? Non viuunt contra naturā, qui fundamenta thermarū in mare iaciunt, nec delicate natare ipsi sibi vidētur, nisi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerunt omnia cōtra naturæ cōsuetudinem velle, nouissime in totū ab illa desciscunt.[s] Lucer. somni tēpus est. Quies est. [t] nunc exerceamur, nunc gestemur, nūc prandeamus. Iā lux propius accedit. tempus est coenae, Non oportet id facere, quod populus. Res sordida est, trita ac vulgari via viuere. Dies public[9] relinquatur. propriū nobis ac peculiare mane fiat. Isti vero mihi defunctorum loco sunt. Quantulum enim à funere absunt, & quidē acerbo, qui ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus. Inter quos & Atiliū Butam prætorium, cui post patrimonium ingens consumptū, Tiberius paupertatem confitenti: Sero, inquit, experrectus es. Recitabat Mōtanus Iulius carmē, tolerabilis poēta,[r] & amicitia Tiberij notus[v] & frigore. Ortus & occasus libentissime inserebat. Itaq; cū indignaretur quidam illum tota die recitasse, & negaret accendū ad recitationes eius, Natta Pinarius ait:[u] Nunquid liberalius possum agere? Paratus sum illū audire ab ortu ad occasum. Cum hos versus recitasset:

Incipit ardentes Phoebus producere flammas,
Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo

[x] *Argutis reditura cibos immittere nidis*
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat:

[y]Varus eques Romanus L. Vinicij comes, coenarum bonarũ aſſectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit: Incipit Buta dormire. Deinde cum ſubinde recitaſſet:

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,
Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris
Incipit:

Idem Varus inquit: Quid dicit? Iam nox eſt: ibo, & Butam ſalutabo. Nihil erat notius hac eius vita in cõtrariũ circumacta, quàm, vt dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſa autem eſt ita viuendi quibuſdam, nõ quia aliquid exiſtimẽt noctẽ ipſam habere iucũdius, ſed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ cõſcientiæ lux eſt: & omnia cõcupiſcẽti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitũ. Præterea luxurioſi vitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum viuunt, volũt. Nam ſi tacetur, perdere ſe putant operam. [z] Itaque male habent, quoties non faciunt quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent. Vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt nõ tantũ luxurioſam rem, ſed notabilem facere. In tam occupata ciuitate fabulas vulgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantiſſimus) [a] habitaſſe ſe ſupra domum Sp. Anij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis flagellorum ſonos: quæro quid faciat. Dicitur rationes accipere. Audio circa horam ſextam noctis [b] clamorem concitatum: quæro quid ſit. Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, [c] quis ſit ille ſonus rotarum. velle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur. Pueri vocãtur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit. Dicitur mulſum & alicam popoſciſſe, [d] à balneo exiſſe. [e] Excedebat, inquit, coena eius diem? minime. Valde enim frugaliter viuebat, nihil conſumebat niſi noctem. [f] Itaque crebro dicentibus illum quibuſdam auarum & ſordidum: Vos inquit, illum & lychnobium dicetis. Non debes admirari, ſi tantas inuenis vitiorum proprietates: varia ſunt, & innumerabiles habent facies. Comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt, multiplex praui & quantumuis nouas declinationes capit. Idẽ moribus euenit naturã ſequẽtiũ. Faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent: [g] ab his diſtorti plurimum, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe à ceteris diſtingunt, quomodo elegantia coenarum, mundiciis vehiculorum, ſic volunt ſeparare etiam temporum diſpoſitione: nolunt ſolita peccare, [h] quibus peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, [i] qui, vt ita dicam, retro viuunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis vita eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. Illam ſequentibus, omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quàm contra aquam remigantibus.

Epiſtola CXXIII.

ITINERE confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanũ meũ nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, niſi me. [a] Itaque in lecto laſſitudinẽ pono: hanc coqui, hãc piſtoris morã boni conſulo. Mecũ enim de hoc ipſo loquor, quàm nihil ſit graue, quod leuiter excipias: [b] quàm indignandum nihil, niſi ipſe indignãdo aſtruas. Non habet panẽ meus piſtor: ſed habet villicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus. Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & ſiligineum fames reddet. Ideo non eſt ante edendum, quàm illa imperet. Expectabo ergo. nec ante edam, quàm aut bonũ panem habere coepero, aut malũ faſtidire deſiero. Neceſſariũ eſt, paruo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporũ [c] etiã locupletibus & inſtructis ac regibus [d] octauã prohibẽt & occurrũt. Quicquid vult, habere nemo poteſt, illud poteſt, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris vti. Magna pars libertatis eſt, bene moratus venter, & cõtumeliæ patiens. A Fortuna nõ poteſt, quãtam voluptatem capiam ex eo, quòd laſſitudo mea ſibi ipſa acquieſcit. Non vnctiones, non balneum, non vllum aliud remedium quàm temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit: [d] hæc qualiſcunque cœna adiiciali iucundior erit. Aliquando enim experimẽtum animi ſumpſi ſubitũ: hoc eſt, ſimplicius & verius. Nam vbi ſe præparauit, & indixit ſibi patientiam, nõ æque apparet, quãtũ habeat veræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argumenta, quæ ex tempore dedit, [e] ſi nõ tãtũ æquus moleſta, ſed placidus aſpexit: ſi nõ exanduit, non litigauit, [f] ſi quod dari deberet ipſe ſibi nõ deſiderando ſuppleuit, & cogitauit, aliquid cõſuetudini ſuæ, ſibi nihil deeſſe. Multa quàm ſuperuacua eſſent, non intelleximus, niſi cum deeſſe coeperũt [g] Vtebamur

enim illis,nō quia debebamus, sed quia habebamus.[h] Quàm multa autē paramus, quia alij parauerunt? quia apud plaerosque sunt? Inter causas malorū nostrorū est, quòd viuimus ad exēpla: nec ratione componimur,sed cōsuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nollemus imitari:cum plures facere coeperunt, quasi honestius sit, quia frequentius,sequimur:& recti apud locum tenet error,vbi publicus factus est. Omnes iam sic peregrinantur,vt illos Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen cursorum antecedat. Turpe est, nullos esse, qui occurrentes via deiiciant,[i] qui honestum hominem venire magno puluere ostendant.[k] Omnes iam mulos habent, qui crystallina & murrhina & cælata magnorum artificum manu, portent. Turpe est, videri, eas te habere sarcinas, quæ tuto concuti possint. Omnium pædagia oblita facie vehuntur. ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est,neminem esse in comitatu puerorum, cuius sana facies medicamentum desideret,[l] Horum omnium sermo vitandus est.[m] Hi sunt, qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt. Pessimum genus hominum videbatur, qui verba gestarent. Sunt quidam qui vitia gestant. Horum sermo multum nocet.[n] Nam etiam si non statim officit, semina in animo relinquit:sequiturque nos etiam cum ab illis discesserimus,resurrecturum postea malum. Quemadmodū qui audierunt symphoniam,[o] ferunt secum in auribus modulationem ac dulcedinem cantus, quae cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi: sic adulatorum & praua laudantium sermo diutius haeret quàm auditur: nec facile est, animo dulcem sonum excutere. prosequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendae sunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt admissaeque sunt, plus audent. Inde ad haec peruenitur verba: Virtus & philosophia, & iustitia, verborum inanium crepitus est. Vna felicitas est bona vita:[p] facere omnia libere,frui patrimonio:hoc est viuere,hoc est se mortalem esse meminisse. Fluunt dies,& irreparabilis vita decurrit.[q] Dubitamus quod iuuat facere,[r] & ætati non semper voluptates decerpturæ, interim dum potest, dum poscit,ingerere? Quid iuuat frugalitate vltro mortem præcurrere, & quicquid illa ablatura est, iam sibi interdicere? Non amicam habes,non puerum,qui amicæ moueat inuidiam. Quotidie sobrius prodis:sic coenas, tanquam ephemeridem patri approbaturus. Nō est istud viuere,sed alienæ vitæ intereſſe.[s] Quanta dementia est,heredi suo procurare, & sibi negare omnia, vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte,quo plus acceperit. Istos tristes & supercilioſos[t] alienæ vitae censores, suæ hostes,publicos pædagogos, assis ne feceris. Nec dubitaueris, bonam vitam, quàm opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ sunt quam illæ, quas Vlixes nisi alligatus,præteruehi noluit,Idem possunt,abducunt à parentibus, ab amicis, à virtutibus,[v] & in turpem vitam miseros turpius illidunt. Quanto satius est, rectum sequi limitem,& eo se perducere,vt ea demū sint tibi iucūda,quæ honesta? Quod assequi poterimus:si fecerimus duo esse genera rerū,quæ nos aut inuitēt,aut fugent. Inuitent,vt diuitiæ,voluptates,forma,ambitio.cetera blanda & arridentia. Fugent,labor, mors,dolor ignominia,victus astrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus,ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus,[u] aduersus petentia cōcitemur. Non vides quàm diuersus sit ascendentium habitus,& descendentiū? Qui per pronum eunt,resupinant corpora:qui in arduum,incuruant. Nam si descēdas, pondus suum in priorē partem dare:si ascēdas,retro abducere,cumvitio,Lucili,consentire est. In voluptates descenditur:[x] in res asperas & duras subeundū est. Hic impellamus corpora,illic refrænemus. Hoc nunc me existimas dicere, eos tantum pernicioſos esse auribus nostris,qui voluptatem laudant,[y] qui doloris metum,per se formidabilis rei,incutiunt. Illos quoque nocere nobis existimo, qui nos sub specie Stoicæ sectæ hortantur ad vitia. Hoc enim iactāt, solum sapientē & doctum esse amatorem. solus apte ad hanc artem aeque[z] combibendi & conuiuandi sapiens est peritissimus. Quæramus, ad quam vsque ætatem iuuenes amandi sint. Hæc Græcæ consuetudini data sint. Nos ad illa potius aures dirigamus. Nemo est casu bonus:discenda virtus est. Voluptas humilis res & pusilla est,& in nullo habenda pretio,communis cum mutis animalibus,ad quàm minima & contemptissima aduolat.[a] Gloria vanum & volatile quiddam est,auraque mobilius. Paupertas nulli malum est, nisi repugnanti. Mors malum non est.[b] Quid quereris? Sola ius equum est generis humani.[c] Superstitio error insanus est:amandos timet,quos colit,violat. Quid enim,interest,vtrum deos neges,an infames? Hæc discenda, immo ediscenda sunt, non debet excusationes vitio philosophia suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

Epistola CXXIIII.

Possum multa tibi veterum praecepta referre,
Ni refugis, tenuisque piget cognoscere curas.

Non refugisautem,nec vlla te ſubtilitas abigit.[a]Non eſt elegantiæ tuae,tãtũ magna ſectari.Sicuti illud probo,quòd omnia ad aliquem profectum redigis, & tũc tantũ offenderis,vbi ſumma ſubtilitate nihil agitur:quod ne nũc quidẽ fieri laborabo.Quæritur,vtrum ſenſu an intellectu comprehẽdatur bonum.Huic adiũctũ eſt,in mutis animalibus & infantibus non eſſe.Quicunquevoluptatem in ſummo ponũt,ſenſibile iudicãt bonũ: nos contra intelligibile,qui illudanimo damus.Si de bono ſenſus iudicarent,nullã voluptatem reiiceremus.Nulla enim non inuitat,nulla non delectat.Et ecõtrario nullũ dolorem volentes ſubiremus:nullus enim nõ offendit ſenſum.Præterea nõ eſſent digni reprehenſione,quibus nimiũ voluptas placet,quibusque ſummus eſt doloris timor.Atqui improbamus gulæ ac libidini deditos, & contẽnimus illos qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu.Quid autẽ peccãt,ſi ſenſibus,id eſt,iudicibus boni acmali,parẽt?His enim tradidiſtis appetitionis & fugæ arbitrium.Sed videlicet ratio iſti rei præpoſita eſt,quemadmodum debeat de vita,quemadmodũ de virtute,de honeſto,ſic & de bono maloque conſtitui.Nã apud iſtos viliſſimæ parti datur de meliore ſententia,vtde bono pronũtiet ſenſus,obtuſa res & hebes,& in homine quàm in aliis animalib[g] tardior.Quidſi quisvelit non oculis,ſed tactu minuta diſcernere?ſubtilior ad hoc nulla acies quàm oculorũ & intentior[b] daretur,bonũ malumque dignoſcere.vides in quanta ignorantia veritatis verſetur,& quàm humi ſublimia ac diuina proiecerit,apud quẽ de ſummo bono maloq; iudicat tact[g]. Quemadmodũ,inquit,omnis ſcientia atque ars aliquid debet habere manifeſtum,ſenſu cõprehenſum,ex quo oriatur & creſcat: ſic beata vita fundamẽtum & initiũ à manifeſtis ducit,& eo quod ſub ſenſum cadit. Nempe vos à manifeſtis beatam vitã ſui initium capere dicitis.Dicimus beata eſſe,quæ ſecundũ naturam ſunt.Quid autẽ ſecundũ naturam ſit,palam & protinus apparet,[c]ſicut quid ſit intergrum.Quid eſt ſecũdũ naturã?quod contingit & protinus nato,non dico bonum,ſed initium boni.Tu ſummũ bonũ voluptatem infantiæ donas,vt inde incipiat naſcẽs, quo cõſummatus homo peruenit.Cacumen radicis loco ponis.Si quis diceret illum in materno vtero iacẽtem vixque incoeptum,tenerum,& imperfectum,& informẽ,iam in aliquo bono eſſe,aperte videretur errare. Atqui quãtulũ intereſt inter eum qui cummaxime vitã accipit, [d] & illũ qui maternorum viſcerũ latens onus eſt? Vterque,quantũ ad intellectũ boni ac mali, æque maturus eſt:[e] quia non magis infans adhuc boni capax eſt,quàm arbor, aut mutum aliquod animal.Quare autem bonũ in arbore animalique muto non eſt?quia nec ratio. [f] Ob hoc in infante quoque non eſt:nam & huic deeſt.Tũc ad bonũ perueniet, cum ad rationem peruenerit.Eſt aliquod irrationale animal.Eſt aliquod nõdũ rationale.Eſt rationale,ſed imperfectũ.In nullo horum bonũ. [g] Ratio illud ſecum affert. Quid ergo inter iſta quæ retuſi diſtat?[h] Nũquam erit bonũ in eo quod irrationale eſt. In eo quod nõdum rationale eſt,tunc eſſe bonũ non poteſt:in imperfecto iam poteſt eſſe bonum, ſed non eſt.Ita dico, Lucili,bonum non in quolibet corpore,non in qualibet ætate inuenitur: & tantum abeſt ab infantia, quantum à primo vltimum, quantum ab initio perfectum:[i] ergo nec in vtero modo coaleſcente corpuſculo eſt.Quid ni non ſit?[k]non magis quàm in ſemine.Vt ſi dicas,aliquod arboris,aut ſati bonũ: hoc non eſt in prima fronde, quæ emiſſa cummaxime prorumpit.Eſt aliquod bonũ tritici:[l]hoc nondum eſt in herba lactente:nec cum folliculo ſe exerit ſpica mollis, ſed cum frumentũ æſtas & debita maturitas coxit.Quemadmodum omnis natura bonũ ſuum niſi conſummata non profert ita hominis bonũ nõ eſt in homine,niſicum in illo ratio perfecta eſt.[m]Quod autem hoc ſit bonum,dicam.Liber animus eſt ac rectus,alia ſubiiciens ſibi,ſe nulli.Hoc bonũ adeo non recipit infantia,vt pueritia non ſperet,adoleſcentia improbe ſperet.Bene agitur cũ ſenectute,ſi illuc longo ſtudio intentoq; peruenit,[n] vbi & hoc & bonum, & intelligibile eſt.Dixiſti,inquit,aliquod bonũ eſſe arboris,aliquod herbæ. Poteſt ergo eſſe aliquod & infantis.Verum bonum nec in arboribus,nec in mutis animalib[g] eſt:[o]hoc quod in illis bonum eſt,precario bonum dicitur.Quod eſt?inquis.hoc quod ſecundum naturãcuiuſque eſt. [p] Bonum quidẽ cadere in mutũ animal nullo modo poteſt. Felicioris meliorisque naturæ eſt Niſi vbi rationi locus eſt,bonũ non eſt.Quattuor hæ naturæ ſunt, arboris,animalis,hominis,& Dei.Hæc duo quæ irrationalia ſunt,eandem naturã habent. Illa diuerſa ſunt,quòd alterũ immortale,alterũ mortale eſt.Ex his ergo vni[g] bonũ natura perficit,Dei ſcilicet:[q] alteri[o] cura,hominis.[r] Cetera in ſua natura perfecta ſũt, nõ vere

perfecta, à quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundum vniuersam naturam perfectum est. Vniuersa autem natura rationalis est: cetera possunt in suo genere perfecta esse. In quo non potest beata vita esse, nec id potest quo beata vita efficitur. Beata autem vita bonis efficitur. [f] In muto animali non est quo beata vita efficitur. [t] Ergo in muto animali bonum non est. [v] Mutum animal sensu comprehendit præsentia: præteritorum reminiscitur, cum id incidit, quo sensus admonetur: tanquam equus reminiscitur viæ, cum ad initium eius admotus est. [u] In stabulo quidem nulla viæ, quamuis sæpe calcatæ, memoria est. Tertium vero tempus, id est, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorum videri perfecta natura, quibus vsus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus constat: præterito, præsente, & futuro. Animalibus tantum quod breuissimum est in transcursu datum, præsens: præteriti rara memoria est, nec vnquam reuocatur, nisi præsentium occursu. Non potest ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta esse natura. [x] Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & fata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur secundum naturam, magnos esse mutis animalibus impetus & concitatos, sed inordinatos ac turbidos. Nunquam autem aut inordinatum est bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbate & indispositè mouentur? Dicerem illa perturbate & indispositè moueri, si natura illorum ordinem caperet. Nunc mouentur secundum naturam suam. Perturbatum enim id est, quod esse aliquando & non perturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli vitium est, nisi cui virtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: sed quale? [y] Nec bonum absolute, nec virtus, nec perfectum. Hæc enim rationabilibus solis contingunt, quibus datum est scire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quo nunc pertineat ista disputatio, quæris, & quid animo tuo profutura sit. dico. Et exercet illum, & acuit, & vtique aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, [z] nullo modo prodesse tibi possum magis, quàm si tibi bonum tuum ostendo, si te à mutis animalibus separo, si cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? Pecudibus istas maiores ferisque natura concessit. Quid excolis formam? Cum omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? Cum illum vel effuderis more Parthorum, [a] vel Germanorum nodo vinxeris, vel vt Scythæ solent, sparseris: in quolibet equo densior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formosior. Cum te ad velocitatem paraueris, par lepusculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc est? animus scilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens. Quod ergo in te bonum est? Perfecta ratio. Hanc tu ad summum finem euoca, in quantum potest plurimum crescere. Tunc beatum esse te iudica, [b] cum tibi ex te gaudium omne nascetur. Cum in his quæ homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inueneris, non dico quod malis, sed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias. [c] Bonum tunc habebis tuum, cum intelliges infelicissimos esse felices.

EPISTOLARVM FINIS.

M. ANTONII MVRETI AD SENECÆ EPISTOLAS NOTÆ.

EPISTOLAS *Senecæ ſtulta librariorum* διαιρέσει *diuiſerat in libros duos & viginti: quam diuiſionem, cum antiqui nullius codicis auctoritate ac teſtimonio niti, illi ipſi qui eam retinuere, fateantur, cur retinerem, cauſam nullam eſſe duxi. Ne epiſtolarum quidem aut ordo aut numerus in omnibus libris idem. quin etiam cum quodam loco vnam epiſtolam laceraſſent in duas, auxerant earum numerum: fecerantque centum viginti quinque, quas non plus centum viginti quatuor eſſe, in pleriſque veteribus libris diſerte adnotatum eſt. Sed vtinam non & grauiora peccaſſent. Nam eius quidem generis errata nihil de ſumma vtilitate quæ è Senecæ libris percipi poteſt, imminuunt. Quòd additis, omiſſis, mutatis multis vocibus, multas præclaras ſententias corrupiſſent, id vero ferendum non erat. Itaque ei malo, quantum vires tulere, mederi ſedulo conatus ſum. Plura fortaſſe ſanabit alius, & hoc nouo more, pauca à ſe reperta omnibus quæ aly notauerint, anteponet. Blennos, fatuos, fungos dicet fuiſſe præ ſe alios omnes, & ſi quid aliud mimica iſta, quæ nuper nata eſt, eloquentia ſuggeſſerit; in qua diſerte dicere, eſt contumelias dicere, & orator, non ille ex Catonis regula, vir bonus, dicendi peritus, ſed homo audax & impudens in maledicendo exercitatus. Seruiant ſane & obſequantur ingenio ſuo: & dum alienam ſtultitiam exagitare ſibi videntur, oſtendant ſuam. Nos, quicquid poſſumus, in commune conferamus: ne, ſi iſtorum vocibus à ſtudio vtilitatis publicæ abſterreamur, ipſum Senecam fruſtra legiſſe videamur.*

Ad Epiſtolam primam.

1 ITA fac mi Lucili] *Antiqui breues quaſdam ſententias, quibus multum ſapientiæ paucis verbis adſtrictum contineretur, ad Deum referebant auctorem. Eiuſmodi fuerunt,* Noſce te ipſum: Deum ſequere: Ne quid nimis: *eiuſdemque generis aliæ. Fuit & hæc in nobiliſſimis atque omnium ſermone celebratiſſimis,* Tempori parce. *Mentio eius apud Ciceronem libro tertio de finibus, apud hunc noſtrum epiſtola, vt à me quidem numerãtur, nonageſima quarta. vt ab aliis, nonageſima quinta: apud Clementem Alexandrinum ſtromate primo: apud Stobæum* λόγῳ γ', *& alios. Et quod ait princeps medicorũ, vitam eſſe breuem, artem vero longam, non de medendi modo arte, ſed & de ſapientia, quæ viuendi ars eſt, multo etiam verius dici poteſt. Zenonis eſt: nullare ita nos egere, vt tempore. Nos autem ridicule de vitæ breuitate querimur: partem eius multo maximam ſine fructu effluere patimur. & cum mortem nobis imminere ſentimus, ſi quis ſe triduum aut quatriduum ad vitam nobis adiecturum profiteatur, omnia dare ac profundere parati ſumus: cum ſæpe integros menſes atque annos ita nobis eripi paſſi ſimus, vt ſi ex pleno ac redundanti & ſuperfluenti aliquid nulli pretij largiremur. At Theophraſtus* συνεχῶς ἔλεγε, πολυτελὲς ἀνάλωμα εἶναι τὸν χρόνον. *Hoc igitur ſapientiſſimum præceptum hac prima epiſtola pertractat & Lucilio commendat Seneca.*

2 Aut auferebatur,] *ab amicis potentioribus, qui, omnibus omiſſis, quaſi pro imperio operam ſibi dari volunt.*

3 Aut ſurripiebatur,] *clanculum, quaſique ex inſidijs.*

4 Aut excidebat,] *per incuriam ac negligentiam tuam.*

5 Perſuade tibi] *Eandem ſententiam mutato tantum orationis genere repetit, vt altius in animo infigat.*

6 Male agentibus,] *vt ea quæ aleæ, quæ libidini, quæ ventri atque abdomini, quæ ſectandis potentioribus datur.*

7 Nihil agentibus,] *vt euenit ijs qui otio atque ignauia marcent.*

8 Aliud agentibus.] *negligenter ac languide omnia tractantibus, & quiduis potius cogitantibus, quàm id quod agunt.*

9 Mortem proſpicimus,] *tanquam procul diſtantem: cum tamen illa aſſidue ſupra caput immineat.*

10 Manum inieceris.] *Verbum iuris: vt, & id, quo ſtatim vtitur,* In poſſeſſionem mittere.

11 Dum differtur vita, tranſcurrit,] Ἡμεῖς ὁπόταν ἀρχόμεθα ζῆν, τότε ἀποθνήσκομεν, *dixiſſe fertur Theophraſtus. Et hoc eſt, quod, & ſi longe alio ſenſu, dixit Martialis:*

Sera nimis vita eſt craſtina. viue hodie.

Horatius autem vere & ſerio: ſapere aude:

Incipe. viuendi qui recte prorogat horam,
Ruſticus expectat, dum defluat amnis. at ille
Labitur & labetur in omne volubilis ævum.

12 Cum impetrauere,] *Multo hoc melius, quàm quod antea legebatur,* cum periere.

13 Cui quantulumcumque supererit, sat est.] *Quamuis igitur mihi, ætate iam ad senium inclita, superesse non multum potest: pauper tamen mihi non videor, cum id ipsum quod supererit, quantulum est, mihi satis esse ducam.*

14 Bono tempore] *mature.*

15 Sera parsimonia] *Hesiodeum est:* δειλὴ δ' ὀπὴ πυθμὴν ἀφειδίη.

16 Non enim tantum minimum] *Citantur ex Antiphane versus quidam, quibus ait vitam nostram similem esse vini. vbi enim paulum supererit, acescere.*

Σφόδρ' ὀξὺ νῦν ὁ βίος οἴνῳ παραπέφυκέ μοι.
Ὅταν γὰρ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὄξος γίνεται.

Hic noster epistolae centesima octaua: Meliora præteruolant: deteriora succedunt. quemadmodum ex amphora primum quod est sinceriſsimum effluit, grauiſsimum quodq; turbidumque subsidit: sic in ætate nostra quod est optimum, primum est.

Ad Epistolam II.

E[1] X iis quæ mihi scribis,] *Quidam sunt qui vno loco diutius consistere non possunt: & crebram locorum mutationem ad curas ac molestias animi deponendas vtilem esse opinantur. Eos notat principio huius epistolæ: & Lucilio, quod ex eo numero non sit, gratulatur. Prope autem idem argumentum est epistolæ* XXVIII. *Tum etiam in ratione studiorum, illam per varios scriptores circumcursationem reprehendit: satiusque esse docet, paucos, sed eosdem optimos ac probatiſsimos deligere, quos sæpe relegendo in succum ac sanguinem conuertas tuum. Addit ad extremum elegans dictum Epicuri, quod eo die apud illum notauerat.*

Ad Epistolam III.

E[1] Pistolas] *Familiariter reprehendit Lucilium, quòd amici nomine ita vsus esset, vt vulgus solet: docetque eum demum esse vere ac proprie amicum, quicum omnia nostra æque ac nobiscum communicare possumus: cum tamen vulgo omnes quibuscum aliqua nobis vel leuis intercedit necessitudo, amicos vocare soleamus. Hanc quoque duplicem huius nominis acceptionem Socrates notans dicere interdum solebat,* ὦ φίλοι, οὐδεὶς φίλος.

2 Dominos] *Vsitata iam tum erat illa consuetudo Dominos vocandi, quos colerent, aut quorum nomina non succurrerent. Idque potentiores ambiebant, vt domini à tenuioribus vocarentur: & nisi id fieret, molestè ferebant. Martialis:*

Mane saluraui vero te nomine, casu:
Nec dixi dominum Cæciliane meum.
Quanti libertas constet mihi tanta, requiris?
Centum quadrantes abstulit illa mihi.

Idem.

Cum te nossem, dominum regemque vocabam.

Idem.

Cum voco te dominum, noli tibi Cinna placere,
Sæpe etiam seruum sic resaluto meum.

Seneca epistola CIIII. *Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis. Notum est & epigramma Græcum non sane valde boni poëtæ Palladæ:*

Ἦν ὁ φίλος πλάδιος, δόμνε φράτερ αὖθις ἔφην.
Ἦν δὲ λάδις μηδὲν, τὸ φράτερ εἶπε μόνον.
Ὦνια γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα· αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐφίλων δόμνε· τί γὰρ ἔχω δόμεναι;

3 Errat & ille] *Vsque ad illa verba,* Tu vero omnia, *delenda sunt quæ interiecta sunt omnia, vt inuecta huc ex epistola* XIX.

4 Theophrasti,] *Cuius est,* ὅτι δεῖ κείρασθαι φιλεῖν, ἀλλ' ὡς φιλοῦντα κείρειν.

5 Multi fallere docuerunt, dum timent falli:] *Pertinet huc illud Liuianum:* Vult sibi quisque credi: & habita fides, ipsam plerumque obligat fidem.

Ad Epistolam IIII.

P[1] Erseuera] *Monet, vt vrgeat studium philosophiæ: assuefaciatque se ad contemptum & mortis, & rerum in vita superuacanearum.*

2 In viros] *Ita legendum ex vetere libro, non, vt ante,* in virum. *In viros autem transcribebantur, qui incipiebant per se censeri, iamque res suas libere tractare atque administrare poterant. Id Athenis vocabant* Ληξιαρχικὸν γραμματεῖον. *de quo ita Harpocration:* Ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, εἰς ὃ ἀνεγράφοντο οἱ τελεσθέντες τῶν παίδων, οἷς ἐξῆν ἤδη τὰ πατρῷα οἰκονομεῖν.

3 Illi leuia, hi falsa formidant: nos vtraque.] *Lucretius:*

Nam veluti pueri ttepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: Sic nos in luce timemus
Interdum nihilo quæ sunt metuenda magis, quàm
Quæ pueri in tenebris pauitant finguntque futura.

4 Profice modo,] προκοπὴν ἐπ' ἀρετῆ. *Ita melius, quam vt antea*, Prospice.

5 Lepidum] *Qui aduersus ipsum aut coniurarat, aut coniurasse insimulabatur: vt colligo ex hu Suetonij verbis*: Reliquas sorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit: vt quas sæpe exoletis suis prostrauit. quo facilius eas in causa Æmilij Lepidi condemnauit, quasi adulteras, & insidiarum aduersus se conscias.

6 Duci] *Verbum* duci *interdum simpliciter poni pro eo quod est* ad mortem duci, *iam pridem docui libro primo commentariorum in Catilinarias. Ita autem eo frequentissime vtitur Seneca. Huius igitur loci sententia est, etiam si hostis nos in suam potestatem perductos duci iubeat, non alio tamen duci iussurum quàm quo natura ipsa nos ducit. Quod in extremo huius epistolæ legebatur*, Cui cum paupertate bene conuenit, diues est, *tralatum huc erat ex epistola secunda. Itaque hinc deleri iussi.*

Ad Epistolam V.

QVOD pertinaciter studes,] *Reprehendit consuetudinem quorundam, qui vt se philosophiæ deditos esse, vel ostenderent, vel persuaderent, intonso capillo, impexa barba, adducto supercilio, inculta & sordibus, & asperitate vitæ insignes esse cupiebant. Cuius generis ne nostris quidem temporibus exempla desunt. Irridet & Horatius quosdam, qui eodem prope modo poëtarum nomen aucupabantur:*

Nanciscetur enim nomen pretiumque poëtæ,
Si tribus Anticyris caput insanabile, nunquam
Tonsori Licino commiserit.

Addit in extremo, quasi pro corollario, elegantem sententiam Hecatonis de naturali quadam metus & spei coniunctione..

2 Conspici] *Conspicui esse & differre à ceteris notabili aliquo discrimine. Hi sunt qui in sacris litteris dicuntur facere omnia* πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις.

3 Cubile humi positum.] χαμευνίαν.

4 Ambitionem peruersa via sequitur,] *Non enim sapientia solum, sed sæpius etiam ambitio sub sordido pallio latet: neque vlli homines sitientiores gloriæ sunt, quàm qui eam, fugientium specie, persequuntur. Inde Plato Diogeni Cynico, qui se Platonis fastum calcare diceret, Calcas, inquit, sed alio fastu. Et Aristoteles sordidum ac neglectum Lacedæmoniorum vestitum ad arrogantiam refert. De dicto Hecatonis quod sequitur, pluribus verbis disputaui cap.* VI. *lib.* XII. *Variarum lectionum.*

Ad Epistolam VI.

INTELLIGO Lucili,] *Gratulatur sibi apud Lucilium, quód se quotidie progressus ad virtutem aliquos facere sentiat: qua de re extat perelegans commentarius Plutarchi. Tum docet intimam & adsiduam bonorum consuetudinem multo esse omnibus præceptis efficaciorem.*

2 Quibusdam ægris] *Nonnunquam enim ita deiectæ ac prostratæ sunt vires, vt ægrotus ipse ægrotare se non sentiat: quo nihil letalius. Tunc igitur spes aliqua salutis affulget, cum qui ita affectus erat, morbum suum sentire incipit.*

3 In diuersum itura] *Ab eo enim proseminatæ sunt philosophorum quasi familiæ: & vt ex Apennini iugo fluminum, sic ex variis eius multiplicibusque sermonibus sapientum diuortia exiterunt. vt est apud Ciceronem libro tertio de Oratore.*

4 Plus ex moribus, quàm ex verbis Socratis] *Aristides quidē vel ex ipso aspectu ac contactu Socratis mirificam se quandam vtilitatem percipere solitum esse profitetur his verbis*: Ego enim, ô Socrates, nihil vnquam à te didici, vt & ipse nosti. proficiebam autem, quoties tecum vna eram: etiam si tantum vna in domo essemus, quanquam non in eodem cubiculo: magis tamen, si quando in eodem etiam cubiculo. Et tum quoque magis, si in te dicentem intuerer, quàm si oculos aliam vllam in partem dirigerem: multo autem maxime ac plurimum proficiebam, si quando proxime te sederem, tangeremque te, & hærentem tibi. *Hæc vt potui, expressi è Platonis Theage in extremo.*

Ad Epistolam VII.

QVID tibi vitandum] *Monet vitandam esse turbam, vitanda spectacula; vitandam denique consuetudinem etiam singulorum, præterquam eorum qui nos meliores efficere, aut meliores à nobis effici possunt.*

2 Interfectores interfectis iubentur obijci,] *Magnum videlicet periculum erat, ne qui mane*

interfecti erant, meridie resurgerent pugnaturi aduersus interfectores suos. Vetus liber habebat, interfectis. *Deleui quattuor postremas litteras, vt esset* inter se.

3 Sed latrocinium fecit aliquis.] *Non enim fere solebant exhiberi, ac produci, nisi qui scelere aliquo mortem meriti essent.*

4 Quare tam timide] *Solebat populus eos gladiatores odisse, eisque irasci, qui parum animose ferrum reciperent, mortique parum libenter occurrerent. Cicero pro Milone:* Etenim si in gladiatorijs pugnis & in infimi generis hominum condicione atq; fortuna timidos & supplices, & vt viuere liceat obsecrantes etiam odisse solemus; fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes, seruare cupimus; eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quàm qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus?

5 Plagis] *id est, ait quidam, retibus. Ineptissime. Plagis enim, id est, ictibus agebãtur in vulnera cum essent, qui timidos ac refugientes sequerentur à tergo, ac verberarent, cogerentque etiam inuitos ruere in ferrum.*

6 Mala exempla] *Principes enim talibus spectaculis docentur crudelitatem, quam in nos postea exerceant.*

7 Eum docetis esse crudelem,] *Neronem dicere videtur, qui primis temporibus longissime aberat ab omni crudelitate.*

8 Vnus mihi pro populo] ἂς ἐμοὶ μύριοι.

Ad Epistolam VIII.

TV me, inquis.] *Videri poterat Seneca disciplinae suae conditoribus cõtraria docere, cum Lucilio auctor esset, vt se à rebus agendis abduceret, vitaretque omnium prope consuetudinem: otiumque ac solitudinem amaret. Zeno enim & Chrysippus & ceteri Stoicorum duces suadebant, capessendam esse remp. neque sapienti esse in otio consenescendum. At Seneca neque se id sibi cõsilij capere ait, neq; cuiquam dare, vt se desidiae atque ignauiae tradat: tantum ne nos improborum, quae maxima multitudo est, exempla transuersos agant, secedendum esse, & excolendum in otio animum, omissa aliarum rerum omnium cura: intereaque commendanda ac consignanda litteris sapientiae praecepta: quod qui faciunt, multo eorum vita humano generi fructuosior est, quàm si forensibus negotijs intenti, leuium & nihil ad beatam vitam pertinentium rerum tractatione tempus omne consumerent.*

2 Quid? ego tibi videor interim sedere?] *Inepte in alijs legebatur,* Quod ego tibi videor interim suadere. *Sed ego talia plerumque tacitus praetermitto. Quid enim lectoris interest scire, quis primus ita emendauerit? Relinquamus haec adolescentulis, qui vnam aut alteram litteram corrigere, putant esse idem, quod olim vincere Olympia. Ego quae scribo, non gloriolae meae causa scribo, sed vtilitatis alienae.*

3 Posterorum negotium ago:] *quibus fortasse scripta mea profutura sunt. Non minus autem, immo vero plus etiam, humano generi prosunt homines eruditi, qui in bibliothecas suas abditi, serunt, vt ait vetus poëta, arbores quae alteri saeculo prosint, quàm si, vulgi more, in tractandis haud magni momenti negotijs industriam suam exercerent. Qua de re ita scriptum est apud Vegetium libro secundo de re militari:* Cato ille maior, cùm & armis inuictus esset, & exercitum saepe duxisset, plus se reip. credidit profuturum, si disciplinam militarem conferret in litteras. Nam vnius aetatis sunt quae fortiter fiunt: quae vero pro vtilitate publica scribuntur, aeterna sunt.

4 Suspiciosi] *Sunt qui è vetere libro legant,* subsidiosi. *Cum meus aperte haberet* suspitiosi, *nihil mutandum censui.*

5 Insidiae sunt.] *Hinc fortasse sumpserit Martialis:*

Qui potes insidias dona vocare tuas.

6 Habemur.] *Talibus enim muneribus nos fortuna quasi quibusdam compedibus vinctos tenet.*

7 Aut rectis saltem aut temet fruere.] *Ita vulgati libri, nullo, vt opinor, idoneo sensu. Vnus è meis,* aut rectus statim aut semel fugere. *Conieci legendum,* Aut rectus ista, aut semel fuge.

8 Cernuat] *Quasi ludentis in morem deiecit. In glossario est* Cernulat· κυβιστᾷ. *Cernuare igitur, & cernulare idem. Tres voces, quae paulo supra hae legebantur,* Qui hoc faciunt, *non sunt in veteribus libris.*

9 Circumagitur.] *Ritus quidam erat manumittendi. Persius:*

Verterit hunc dominus: momento temporis exit
Marcus Dama.

Ad Epistolam IX.

AN merito] *Explicat quomodo sapiens, etiam si se ipso contentus sit, amico tamen indigeat. Pro corollario addit, vt solet, sententiam Epicuri.*

2 ΑΠΑΘΕΙΑΝ] *Vide quanto opere laboret homo disertissimus, vt vnam vocem Græcam exprimat.* Ἀπάθεια *est status animi ad eam firmitatem ac duritiam perducti, vt ne sentiat quidem ea quibus ceteri turbari solent. Sed si quis pro eo impatientiam aut impatientem animum dixerit, periculum est, ne is intelligatur, qui nihil ferre ac tolerare possit: quod vel maximum vitium fuerit. Sic cum inæstimabile vsitate dicatur, quod ita magnum est, vt æstimari non queat: apud Ciceronem tamen Stoicorum placita Latine interpretantem, inæstimabile est, quod nulli pretij est, quod nulla æstimatione dignum est.*

3 Si vis amari, ama.] *Videor alicubi legisse epigramma quoddam hoc argumento: cuius hæc clausula est,* Marce vt ameris, ama. *Neque tamen vbi legerim, memini. Non alienus hinc est Theocriti versiculus,*

Σπέργετε τὼς φιλέοντας, ἵν' αὖ φιλέωντι, φιλᾶσθε.
Quisquis amatur, amet: vt & ipse, vbi amarit, ametur.

4 Qui sibi ægro adsideat] *His enim & similibus de causis amicos sapienti parandos monebat Epicurus. Horatius.*

At si aliquis casus lecto te affixit, habes qui
Adsideat, fomenta paret, medicum roget, vt te
Suscitet, ac reddat natis, carisque propinquis.

5 Qui illam parat ad casus.] *Id est, qui pro varietate casuum, modo amicus esse, modo ab amicitia recedere cogitat. Ita melius, quàm, vt in alys libris,* ad bonos casus.

6 Volo tibi Chrysippi] *vt quod hic ex Chrysippo adfertur, plane intelligatur: sciendum est, non idem esse apud Stoicos egere & indigere, id est,* δεῖσθαι *&* ἐνδεῖσθαι. *Nam egere eũ dicũt, qui ita caret aliqua re, vt angatur animo, & eius desiderium ferre non possit. Indigere autem eum modo, qui caret re aliqua, qua vti scit, quæque vtilis esse ei potest. Hoc posito, colligebant, sapientem nulla regere, quibusdam indigere: stultum contra multis rebus egere, nulla indigere. Nam sapienti quidem nihil abest, quod impotenter desideret, aut cuius absentiam non æquo animo ferat. quippe qui possit æquissimo animo etiam è vita, si ita res ferat, discedere. Indiget tamen interdum quibusdam rebus, vt victu, vt vestitu, ceterisque eiusdem generis, quibus, si eorum copia fuerit, recte vtetur.* μόνος γοῦν ἐκείνων χρεῖαν ἔχει. *neque enim hoc Latine tam rotunde aut tam apte ad intelligendum exprimi potest. At stultus multis rebus perpetuo eget: insatiabiles enim sunt cupiditates: neque tamẽ vlla earum indiget: neque enim vlla re vti scit: neque quidquam ei est vtile. Hæc attigit vtcunque Cicero libro primo Tusculanarum: sed,* οἱ θέμις εἰπεῖν, *non pro cetera sua elegantia & perspicuitate dicendi. Plutarchus multo melius in libro de communibus notionibus aduersus Stoicos: qui hæc irridet quidem, neque fortasse immerito, sed efficit tamen, vt intelligantur.*

7 Qualis est Iouis,] *Stoici Iouem, seu naturam ac principium aliarum omnium rerum, ignem esse dicebant. eius enim partem aliquam crassiorem effectam, verti in animalem ac spirabilem naturam: ex eius porro densioribus partibus, aquam, & ex aqua effici terram. statis autem tẽporibus omnia illa denuo inflãmari & ignescere: ita vt & animi & dij alij omnes interirent. Iupiter solus maneret, cõuersis in se omnibus. Hanc* ἐκπύρωσιν, *id est conflagrationem vocabant. Laërtius in Zenone* ὃς δὴ (*de summo illo deo loquitur*) ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγένητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, *ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γενῶν. Exponitur idẽ & irridetur à Plutarcho in libro de communibus notionibus: & ab hoc nostro ad ipsum finem consolationis ad Marciam. Ait igitur, sapientem ita victurum in solitudine, si res ferat, vt Iouem, exiguo illo tẽpore, quo conuersis in se omnibus, paulisper à generatione cessat. Hanc opinionem ab Heracleto Stoici duxerant.*

8 Ad amicitiam] *Epicurei aperte profitebantur, amicitias suo quemque commodo aut sua voluptate metiri: ita vt ne filios quidem patribus caros esse dicerent, nisi propter voluptatem fructumue, quem ex eis aut caperent, aut se capturos esse sperarent. Melius Stoici, non solum naturalem esse caritatem in filios, verum etiam hominem animal esse natura congregabile, & appetens societatis: esseque hominem quemlibet natura alteri carum: atque ab ipsa natura cognationem quandam esse inter omnes nos constitutam. Gratuitam itaque esse bonorum & sapientium amicitiam, non vlla mercede euocatam. Merito igitur ait Plutarchus, ad hunc versum olim tota theatra exclamasse:*

Μισθῷ γὰρ ἀνθρώπους τις ἀνθρώπων φιλεῖ;
Hominem vt amet, mercede quisquam adducitur?

Sed, si vera fatenda sunt, laudantur in theatris, quæ domi negliguntur: hominumque magna pars hac in re Stoicos laudat, Epicurum sequitur. Fuisse quosdam & è Stoicis, qui hac quidem in re ab Epicuro non abhorrerent, ostendit Cicero libro secundo de finibus. Sed locus ille Ciceronis mirifice depravatus est: qui quomodo emendandus videatur, docui in ijs, quos iampridem conscriptos, propediem, si Deus volet, editurus sum, Variarum lectionum libris.

9 Stilpon] *Quod hic de Stilpone Zenonis magistro dicitur, apud Laërtium quoque his verbis re-*

latum

latum est: ἀλλὰ καὶ Δημήτριος ὁ Ἀντιόχου καταλαβὼν τὰ Μέγαρα, τί τοῦτο; οἰκίαν αὐτῷ φυλακὴν ἀπέλιπεν, καὶ πάντα τὰ ἁπαραίτητα ὑπῆρχεν αὐτῷ ἀποδόσθαι· ὁ δὲ καὶ βουλόμενος παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπολωλότων ἀσφάλειαν λαβεῖν, οὐδὲν μᾶλλον τὴν ἰδίαν ἀπολωλεκέναι. παιδείαν γὰρ μηδένα ἐξεῖναι κέρδους τι λόγου ἔχειν καὶ τιμῆς ἐπιθήμιον.

Ad Epistolam X.

S[1] Ic est.] *Solitudinem proficientibus, neque satis adhuc confirmatis, vtilem esse: stultis, vt alia omnia noxiam. Ad postremum addit pulcherrimum praeceptum de iis quae a Deo petenda sunt.*

2 Turpissima vota] *Hanc ipsam hominum stultitiam his versibus exagitat Horatius:*

Vir bonus, omne forum quem spectat, & omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel boue placat:
Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo,
Labra mouet metuens audiri pulchra Lauerna:
Da mihi fallere: da sanctum iustumque videri:
Noctem peccatis, & fraudibus obiice nubem.

Ad Epistolam XI.

L[1] Ocvtvs est] *De amico quodam Lucilij bene sperare se ostendit: quem tamen, ne tum quidem cum ad sapientiam peruenerit, pudorem, qui in eo plurimus erat, depositurum esse censet: idque ei cum multis magnis viris esse commune. Addit in extremo praeceptum Epicuri longe vtilissimum iis qui se ab omni turpitudine abducere cupiunt. Proponere eos sibi debere magnum aliquem & spectatum virum, de quo semper cogitent, quem sibi semper ante oculos suos subijciant, quem interesse omnibus actionibus suis putent. Ita fore, vt nihil vel in solitudine faciant, quod non eo praesente facere auderent. Simile argumentum epistolae* XXV.

Ad Epistolam XII.

Q[1] Vocvnqve me verto] *Vrbanissime narrat, quemadmodum cum ad villam suam venisset, multa senectutis suae argumenta deprehenderit. Addit vnumquemque nostrum quotidie ad mortem paratum esse debere.*

2 Pueritiae maximus in exitu decor est.] *Ideo Sappho Ouidiana ad Phaonem:*

O nec adhuc iuuenis, nec iam puer.

Sed & Homerus illam primae lanuginis aetatem gratissimam esse ait:

Πρῶτον ὑπηνήτην, οὗ περ χαριέστατον ἥβη.

3 Ex censu.] *Ex aetate. In libris enim censualibus etiam aetas cuiusque notabatur. Haec sunt, quas παιδογραφίας Modestinus vocat.*

4 Syriam vsu suam fecit,] *Cum diutissime ei praefuerit, ita volente Tiberio, qui vt quemque cuique prouinciae praefecerat, ita fere ibi consenescere cogebat.*

Ad Epistolam XIII.

M[1] Vltvm tibi] *Multa vtilia & salubria remedia proponit aduersus metum earum rerum quae opinione potius, quam re, formidabiles sunt: quaeque & accidere & non accidere possunt.*

2 Sed, dij boni, vera.] *Ita dictum, vt ab Ouidio,*

Oscula, di magni, trans mare digna peti.

Ad Epistolam XV.

I[1] Nventionem vocis] *Haec quoque inter vtilia exercitationis genera numeratur à medicis: de qua, ne per plures libros vagari necesse habeas, vide quae scripsit summus medicus, mihique vetere amicitia coniunctissimus, Hieronymus Mercurialis libro sexto artis gymnasticae.*

2 Per gradus] *Intelligit eam, quam veteres vocabant minutionem. Vide Plutarchi ὑγιεινά.*

3 Babae & Ixionis?] *Homines fuisse dicuntur illis temporibus notae fatuitatis.*

4 Si quid satis esse posset,] *Respexerit fortasis ad hos versus Lucilij.*

Nam si quod satis est homini, id satis esse potesset:
Hoc sat erat nunc, cum hoc non est, qui credimus porro
Diuitias vllas animum mi explere potesse?

5 Cum aspexeris quo te antecedant,] *Hoc quoque reprehendit Horatius, quòd nemo auarus fortunas suas per se aestimet,*

Neque se maiori pauperiorum
Turbae comparet: hunc atque hunc superare laboret.

Sapientissime autem praecipiebat Phauorinus homini de bonis suis cogitanti, inspiciendos eos qui minus bonorum haberent: de malis, eos quos plura & grauiora premerent. ita facile fore quemque sua sorte contentum. Verba ipsius haec sunt: τὸν εὐθυμεῖσθαι θέλοντα χρὴ εἰς μὲν τοὺς ἀγαθοὺς ἀφορᾶν εἰς τοὺς ἐλάττω ἀγαθὰ κεκτημένους, εἰς δὲ τοὺς κακοὺς εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας.

Ad Epistolam XVI.

L1 IQVERE tibi] *Animum non leuiter tingendum philosophiae praeceptis, sed penitus imbuendum. Dissoluit deinde argumentum, quo quidam contendebant, siue fato administrarentur omnia, vt Stoici, seu casu ac temere euenirent, vt Epicuri tradebant, inutilem esse philosophiam: Postremo exponitur egregium dictum Epicuri de cupiditatibus terminandis.*

Ad Epistolam XVII.

P1 ROIICE omnia ista,] *Nihil esse cur philosophandi tempus differat paupertatis metu; quae non modo incommodi nihil affert, sed etiam commodo plaerumque est vere atque ex animo philosophari cupientibus.*

Ad Epistolam XVIII.

D1 ECEMBER] *Quomodo sapientiae studio deditus gerere se debeat certis quibusdam diebus, quibus totae ciuitates, quasi laxandorum animorum causa, publice insaniunt: vt fiebat olim Romae mense Decembri, nunc parte quadam mensis Februarij. Addit, certos quosdam dies sumendos esse, quibus experiamur quomodo paupertatem ferre possimus. Concludit postremo epistolam dicto quodam Epicuri de vicinitate irae & insaniae.*

2 Ducere te ad modicas coenas] *Ita quidam veteres libri: Meus.* ducere te ad moneas coenas. *Dubitaui num legendum sit*, ad Timoneas coenas. *Vt hoc nomine significaret durum, asperum, & solitarium victum, qualis fuisse dicitur Timonis, cum è maximis opibus ad summam inopiam redactus, & ab omnibus destitutus esset.*

3 Charino magistratu.] Χαρίνου ἄρχοντος. *Ita enim significabant annum Athenienses, ex nomine τοῦ ἐπωνύμου, vt Romani ex nomine consulum ordinariorum.*

4 Seruum & inimicu m.] *Hae voces mihi suspectae sunt.*

Ad Epistolam XIX.

E1 XVLTO] *Lucilio suadet, non vt in latebras & solitudinem, sed vt, relictis curis & inanibus honorum titulis, in otium se conferat.*

2 In ipso equuleo] *id est, vt opinor, cum ipsa sua felicitate torqueretur. Fortassis etiam in equuleo cum fuisse dicit toto illo triennio ante mortem, quo dormire nunquam potuit.*

3 In aspero & probo] *Asperi nummi sunt recentes. veteres enim longo vsu deteri ac leuari solent. Vrbane igitur dictum Maecenatis, quod modo attulerat, quasi nummum asperum ac probum esse ait quem tamen non sperat fore, vt Lucilius insolutum accipiat: sed aliquam vetustiorem sententiam postulet pro solito epistolae epimetro. Subiicit igitur aliam ab Epicuro. Quod hic somniauit Erasmus de Aspero & Probo grammatica, ita ineptum est, vt laboraturus sit, si quis velit quidquam ineptius excogitare.*

Ad Epistolam XX.

S1 I vales,] *Re & vita, non verbis, philosophandum: & contemnendam paupertatem ei qui serio philosophari velit.*

2 Iuuenum otiosorum aures] *Quis putasset quemquam vsque eo stultum fore, vt hoc loco, pro* otiosorum, *legeret* occisorum? *& tamen ea scriptura omnes libros occuparat.*

Ad Epistolam XXI.

C1 VM istis] *Non esse timendam obscuritatem iis qui relictis speciosis honorum titulis, ad philosophandum se conferunt. Famam enim & duraturam ad posteros gloriam nulla re magis, quàm scriptis & familiaritate eruditorum hominum comparari. Adijcit ex Epicuro, quanti momenti sit in omnem vitam terminatas habere cupiditates.*

2 Si vis Pythoclea] *Ipsa Epicuri verba haec sunt:* Εἰ βούλει πλούσιον ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προσθείει, ἀλλὰ τὰς ἐπιθυμίας ἀφαίρει.

Ad Epistolam XXII.

I1 AM intelligis] *Quomodo expedire & explicare se debeat is, qui multorum negotiorum procuratione districtus est, cum se ad philosophiam conferre meditatur.*

Ad Epistolam XXIII.

P1 VTAS me tibi scripturum] *Solum sapientem vero ac solido gaudio frui. Plaerosque homines ante viuere desinere, quàm inceperint.*

Ad Epistolam XXIIII.

S1 OLLICITVMte esse scribis] *Praeclara epistola, qua Lucilio euentum iudicij cuiusdam metuenti, primum ostendit, quàm stultum sit, torquere se expectatione eius rei quae an euentura sit nescias. Deinde ostendit efficacissima remedia aduersus ea omnia, quorum expectatione homines perterrefieri solent.*

2 Timorem tuum taxa.] *Aestima, adhibito iudicio, quanti sit id quod metuis.*

3 Quàm vt pereat?] *Hic oscitantia librariorum, omissæ sunt aliquot voces. Legendum enim hoc modo:* Quàm vt vratur? Quàm vt pendeat?

4 Excarnificandi particulatim hominis?] *In alijs quibusdam libris,* articulatim. *Vtra verior scriptura sit, haud facile dixerim.*

5 Leuis est, si ferre possum:] *Enarthecijs Epicurum sumptum. Si grauis, brevis: longus, si leuis. Epicurus autem ex illo Æschyli sumpserat:*

Θάρσει· πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνος.

Confide. summus non habet tempus dolor.

6 Quotidie morimur] *Sæpe tractatur hic locus à Seneca. Tractatur & à Plutarcho perelegánter in libro* περὶ τοῦ ΕΙ τοῦ ἐν Δελφοῖς. *Cuius verba adscribam.* Ἀλλ' ἡμεῖς ἕνα φοβούμεθα γελοίως θάνατον, ἤδη τοσούτους τεθνηκότες, καὶ θνήσκοντες· οὐ γὰρ μόνον (ὡς Ἡράκλειτος ἔλεγε) πυρὸς θάνατος, ἀέρος γένεσις, καὶ ἀέρος θάνατος, ὕδατος γένεσις, ἀλλ' ἐπισαφέστερον ἐπ' αὐθρώπων ἴδοις αὖ· φθείρεται μὲν ἀκμάζων, γινομένου γέροντος, ἐφθάρη δὲ ὁ νέος εἰς τὸν ἀκμάζοντα, καὶ ὁ παῖς εἰς τὸν νέον, εἰς δὲ τὸν παῖδα τὸ νήπιον· ὁ τε χθὲς εἰς τὸν σήμερον τέθνηκεν, ὁ δὲ σήμερον εἰς τὸν αὔριον ἀποθνήσκει.

7 Mors non vna venit,] *Alij,* Mors non vltima venit: *quomodo & sententia corrumpebatur & versus.*

8 Obiurgat Epicurus] *Ab hac disciplina fortassis duxit Martialis hoc præceptum:*

Summum ne metuas diem, nec optes.

9 Timore mortis cogantur ad mortem.] *Idem Martialis.*

Hostem dum fugeret, se Fannius ipse peremit,
Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

10 Quousque eadem?] *Hanc ipse alibi vocem rabidarum deliciarum vocat. Sunt quos vitæ tædium ac fastidium capiat: cum omnia perpetuo tanquam in orbem volui, & alia alijs succedere videant. Varietatem requirere se aiunt: sine qua molesta & insuauia sunt omnia. Extat inter τὰς γελοίας Samosatensis sophistæ, dialogus quidam Chironis & Memippi, qui mihi valde videtur huc pertinere.*

11 Diem nox premit,] *Horatius:*

Truditur dies die:
Nouaeque pergunt interire lunae.

Ad Epistolam XXV.

QVOD ad duos amicos] *Duorum Lucilij amicorum vnius adolescentis, alterius senioris, non idem ingenium esse ait, neque eandem rationem vtriusque corrigendi. Tum ex Epicuri schola sumit, quo cohortetur Lucilium, vt naturæ præscripto parens, assuescas paulo esse contentus. Addit ex eadem, omnia proficienti, tanquam sub oculis grauis alicuius & seueri viri, agenda esse.*

2 Tenera finguntur.] *Horatius:*

Fingit equum tenera docilem ceruice magister.

& Plato ait iuuenes χηνευτὰς εἶναι.

3 Panem & aquam] *Euripides:*

Ἐγὼ δὲ βροτοῖσι πλὴν διοῖν μόνοιν
Δήμητρος ἀκτῆς, πώματός θ' ὑδρηχόου.

4 Cum ipso Ioue] *Sic epistola* CX. *Habeamus aquam, habeamus polentam. Ioui ipsi de felicitate controuersiam faciamus, Epicurus ipse apud Laertium:* καὶ μάζα καὶ ὕδωρ ἔλεγεν ἀκροτάτην ἀπολαύειν ἡδονήν. *Stobæus:* Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος χαίρειν ἔλεγεν ᾧ ὀλίγον οὐκ ἱκανὸν, τοῦτο γὰρ δεῖν ἱκανόν· ἔλεγε δὲ ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ περὶ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχοντα καὶ ὕδωρ.

Ad Epistolam XXVI.

MODO dicebam tibi] *Decrepitum iam esse se, non senem: & vigere tamen animo, neque vllo mortis metu teneri.*

Ad Epistolam XXVII.

TV me inquis mones.] *Ferendus non videtur, qui ea vitia in alijs reprehendit, quibus & ipse obnoxius est & (vt Græci prouerbio dicunt) Alijs medetur, vlceribus ipsius scatens. Ne igitur in hanc reprehensionem incurrat Seneca, ne ve nimium sibi sumat, si se iam a vitijs liberum profiteatur: ait se non vt medicum agere cum Lucilio, sed cum eo de communibus morbis loqui, & remedia, si qua habet, cum illo communicare. Inserit historiam longe iucundissimam de Calusio quodam Sabino: & ad finem addit ex more dictum Epicuri.*

2 Quàm pædagogos noſtros nouimus.] *nos qui iam ſenes ſumus, quibus omnis pae dagogorum memoria excidit.*

Ad epiſtolam XXVIII.

H[1] Oc tibi ſoli] *Nihil adiuuari mutatione regionum eos qui ſecum vitia ſua circumferunt. Hoc præceptum ſæpe inculcat Horatius. Addit in fine egregiam Epicuri ſententiam.*

Animum debes mutare, non cælum.] *Horatius:*

Cælum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.

Græci hoc ſuauius: τὸν τόπον, ἀ τὸν τρόπον.

3 Bene viuere, omni loco poſitum] *Horatius:*

?--nauibus atque

Quadrigis petimus bene viuere. quod petis, hic eſt.

Eſt Vlubris: animus ſi te non deficit æquus.

Ad Epiſtolam XXIX.

D[1] E Marcellino noſtro] *Marcellinum, hominem ingenioſum & vrbanum, non eſſe quidem facilem ad corrigendum: neque dum tamen ſe de illo omnem ſpem abieciſſe, & tentaturum omnia. Addit ad finem dictum Epicuri, non eſſe optandum philoſophanti, vt populo placeat.*

2 Ad edendas operas] *Quaſi de liberto, auctorato ve aliquo locutus eſt.*

3 Et acerrime rabere,] *Ita plane legendũ, non, vt Eraſmus inepte voluerat,* rudere. *De hoc autem verbo dixi capite* XIX. *lib.* IX. *Variarum lectionum.*

4 Vnde quo] ἐξ οἵων εἰς οἷα, *vt dicebat Iphicrates.*

5 Popularis fauor] *Etiam in leuioribus artificijs placere populo, ſignum olim habitum eſſe* χρηστοτεχνίας, *ſcribit Athenaeus.*

Ad Epiſtolam XXX.

B[1] Assvm Aufidium] *Baſſum ſcribit, quaſſo quidem corpore, ſed firmo tamen animo, mortis appropinquantis metu nullo affici. Inde ſumpta occaſione, de contemptu mortis, & quomodo ſe quiſque ad eam parare debeat, diſſerit.*

2 Et componere,] *Verbum vſitatum in mortuis. Horatius:*

Omnes compoſui felices. nunc ego reſto.

Confice.

3 Septimo ſpatio] *Septies enim currebant. Propertius:*

Septima quàm metam triuerit ante rota.

Ad Epiſtolam XXXI.

A[1] Gnosco Lucilium meum.] *Solam virtutem bonum eſſe.*

2 Vinci ac ſtrigare] *Strigare eſt dare aliquid ſpatij equis in ſuperando cliuo ad interquieſcendum ac recipiendum ſpiritum.*

3 Nihil ſine aere frigidum:] *Hæc ſententia Stoicorum erat, omnium corporum aera frigidiſſimũ eſſe. Vide Plutarchum* περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ. *Balbus apud Ciceronem ſecundo de natura deorũ:* Ipſe vero aer, qui natura eſt maxime frigidus minime eſt expers caloris. *Quo in loco operae pretium eſt cognoſcere Lambini temeritatem, vel exempli cauſa. vt intelligatur, quantum ei fidei haberi debeat. Qui cum in omnibus libris conſtantiſſime ita ſcriptum videret, ignoraretque illam quam dico, Stoicorum ſententiam, deletavoce* frigidus, *ſubſtituit,* humidus, *& in notis ſuis ita ſcripſit:* Sic legẽdum eſt, vel libris omnibus inuitis. *Mirum quin dixerit, Ipſo Cicerone inuito: aut ipſa veritate reclamante.* Nonvt habent. frigidus. *Eant nũc qui negant, multum huic homini debere Ciceronem. Non enim hoc tãtũ loco, ſed innumerabilibus alijs eandem illi operam inuitis omnibus libris præſtitit.*

4 Laborem ſi non recuſes, parum eſt. poſce.] *Mirifici homines ſumus, quicunque corrigendis veterum libris operam damus. Quod damnamus in alijs, ipſi ſæpe numero admittimus. Ne longius abeamus ego ipſe qui modo correctorem Ciceronis reprehendebam, eidem culpæ affinis deprehendor. Certe enim in omnibus, quos vidi, libris ſcriptum erat,* Laborem ſi non recuſes, parum eſſe poſce. *Vapulemus igitur ambo, ſi ambo, deliquimus.*

5 Deus ille maximus potentiſſimuſque ipſe vehit omnia.] *Dicas hunc hominem legiſſe id quod de Deo in ſacris litteris ſcriptum eſt.* Portans omnia verbo virtutis ſuæ.

Ad Epiſtolam XXXIII.

O[1] Dorifera,] *Eſt qui legat* oculifera, *idque ſe ex libro vetere facere dicat. Non damno.*

Ad Epiſtolam XXXV.

P[1] Ropera ad me,] *In alijs,* Propterea ad me. *Coniecturam meam veterem libri veteris auctoritas comprobauit.*

Ad Epistolam XXXVI.

A MICVM tuum] *Adolescens quidam Lucilij, vt videtur, hortatu, se se ad philosophiæ studium contulerat: quo nomine reprehendebatur à multis: vt semper optima quæ plurimis displicent. Monet Lucilium, quemadmodum illum adducere debeat ad contemnendas eiusmodi stultas reprehensiones, & ad id quod suscepit, vrgendum.*

2 Ariston aiebat] *Simillimum huic Attij poetæ dictum extat libro* XIII. *noctium Atticarum, capite* II.

3 Perbibere] *Verbum Horatianum.* Nunc perbibe puro
Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.

4 Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies.] *Stulta opinio, quæ tamen illis temporibus multorum animos occuparat. Sæpe fuisse nos in hac vita: sed oblitos esse. redituros eosdem post aliquot annorum millia: sed rursus omnium oblitos: idque sæpius factum esse, sæpius factum iri. Hæc admonere nos debent, quantopere aui ferantur à vero homines summis ingenijs præditi, nisi aura eis diuinæ lucis affulserit. Magna gratia præpotenti Deo, qui nos à taliũ errorũ caligine per filiũ liberauit.*

Ad Epistolam XXXVII.

V RI virgis ferroque necari.] *Verba erant eorum qui in magistrorum, id est, lanistarum verba iurabant, seque eis auctorabant. Horatius:*

Quid refert, vri virgis ferroque necari?
Auctoratus eas.

Ad Epistolam XXXIX.

Q VI notorem dat,] *Notorem dicit, quem vsitatius dicimus cognitorem. Petronius:* At ego ne mea quidem vestimenta ab officio recepissem, nisi notorem dedissem.

Ad Epistolam XL.

Q VOD frequenter] *De Serapione quodam pseudophilosopho scribit: qui quasi contiones habebat ad populum, in quibus nihil æque cauebat, quàm ne vsquam hæsitare atque insistere videretur. Prouoluebat verba nusquam interrupto impetu, non illud laborans, vt qui audiebant meliores fierent, sed vt ipse promptus in dicendo ac copiosus haberetur. Tale disputandi genus ait circulatoribus magis quam philosophis conuenire. Huius ipsius vitij exempla, vel maxime illustria notauit in quibusdã maximarum rerum ad populũ interpretibus: quorũ oratio, quæ non compta ac calamistrata, sed grauitatis auctoritatis, maiestatis ac sanctimoniæ plena esse deberet, tota papauere ac sesamo sparsa est, & ex mellitis verborũ contexta globulis: ita vt ad eos, non tanquã ad vitæ magistros, aut vitiorũ correctores, sed tanquam ad comoedos aut histriones eatur. Stant illi & cum frontem bis terve perfricuerũt, barbamque permulserunt, hiante & mirificum aliquid ἀπροσδόκητον expectante plebe, plebis autẽ nomine etiã quosdã ex optimestitus cõprehẽdo, laxant habenas linguæ, & similiter cadentia, similiterque desinentia coaceruantes, paria paribus, contraria contrarijs opponentes, multa etiam semel suo ordine dicta, sursum versum, aut alias variato ordine repetentes: eaque in re memoriam pueriliter ostentãtes, atque hæc saltra tricularũ in morẽ gesticulatorys neque vnquã quietis manibus, adiuuante argute multa, multa quibus risum excutiant, dicunt: nunquam interim aut sibi aut auditoribus respirandi facultate permissa: quibus omnibus rebus admirationem imperitis; cordatis & intelligentibus nauseã ac stomachum commouent. Hos igitur nouos Serapiones cuperem hanc epistolam cum cura legere, & inspicere num cui vitio affines sint eorum quæ hic à Seneca reprehenduntur. Profuerit eisdem legere & ea quæ super eadem re apud scriptorem noctium Atticarum à Musonio disputantur: quæ & ipsa subijciam.* Musonium, *inquit*, philosophũ solitũ dicere accepimus: Cum philosophus hortatur, monet, suadet, obiurgat, aliudve quid disciplinarum disserit: tum qui audiunt, si de summo & soluto pectore obuias vulgatasque laudes effutiunt, si clamitant etiam, si gestiunt, si vocum eius festiuitatibus, si modulis verborum, si quibusdam quasi frequentamentis orationis mouentur, exagitantur, & gestiunt: tum scias, & qui dicit, & qui audit frustra esse: neque illic philosophum loqui, sed tibicinem canere. Animus, inquit, audiẽtis philosophum, si quæ dicuntur, vtilia ac salubria sunt, quæque & errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atque otium prolixe laudandi non habet. Quisquis ille est qui audit, nisi ille est plane deperditus, inter ipsam philosophi orationem & perhorrescat necesse est, & pudeat tacitus, & pæniteat; & gaudeat, & admiretur: varios adeo vultus disparilesque sensus gerat, perinde vt eum conscientiamque eius affecerit vtrarumque animi partium aut sincerarum, aut ægrarum philosophi pertractatio.

2 Namque Echerij] *Emendaui,* Namque Haterij. *De hoc autem vide præfationem patris Senecae in quartum librum declamationum.*

3 Nos etiam cum scribimus,] *Omnia scribebant veteres ijs litterarũ formis, quas hodie maiusculas vocamus. Nequevlla fere erãt inter singulas voces internalla. Punctis interiectis vocem à voce di-*

stinguebant, hoc modo: QVANQVAM. TE. MARCE. FILI.

Ad Epistolam XLI.

F1 Acis rem optimam,] *In omnibus bonis viris quiddam ineſſe diuini. Hominem ſuis ac proprijs bonis, non externis, æſtimandum eſſe.*

2 Quàm ſtultum eſt optare] *Impietatis & ſtultitiae plena hæc ſententia Stoicorum fuit. Audiebant ſummo omnium gentium conſenſu deos bonorum datores vocari. Ipſi autem præter virtutẽ, bonam mentem, rationem perfectam, & talia, nihil in bonis habendum eſſe ducebant, & ea diuinitus dari negabant. ſibi ea quemque ſuis viribus parare dicebant. Itaque ſi ſibi cõſtare vellent, deos nullius boni datores eſſe dicerent, neceſſe erat. Dari quidem ab eis ea quæ ipſi præpoſita aut producta vocarent: opes, imperia, vires corporis, & ſimilia: vera bona nõ dari. Hac ſtultitia imbutus Horatius, ita cecinit:*

Hæc ſatis eſt orare Iouem. qui donat & aufert:
Det vitam, det opes: æquum mi animum ipſe parabo.

Immo vero, nugator, iſte æquus animus vel maximum Dei donum eſt, neque obtingere tibi niſi diuino beneficio poteſt. Nobis certum atque exploratum eſt, fontem eſſe omnium bonorum Deum. Hic ipſe philoſophus, tanta vis veritatis eſt, fatetur, paulo poſt, à Deo dari magnifica & erecta conſilia: neque poſſe quenquam, niſi ab eo adiutum, ſupra fortunam exſurgere.

3 Quis Deus incertum eſt.] *Verſus è metamorphoſi Ouidiana.*

Ad Epistolam XLII.

I1 Am tibi] *Non facile credendum, quenquam virum bonum eſſe. Multis ad maleſaciendum non animum deeſſe, ſed vires.*

Ad Epistolam XLV.

L1 Ibrorvm] *Libris non multis opus eſſe, ſed bonis. & in ſtudijs non ſubtilia quaerenda eſſe, ſed vtilia.*

2 Præſtigiatorum acetabula & calculi,] *Hi ſunt quos Græci pſephopaectas vocant, frequentiſſimum etiam hodie circulatorum genus, qui celeritate quadam ac dexteritate manuum, è pluribus acetabulis, quæ in menſa exponunt, efficiunt, vt quos calculos ſub vno ab eis conditos putares, eos ſtatim ſub alio oſtendant: ita vt calculi illi ex vno acetabulo in aliud tranſiſſe videantur. Quod autem Seneca cum eorum ludo dialecticorum argutas ineptias comparat, Arceſilai eſt. Is enim dicebat, τοὺς διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς ψηφοπαίκαις, οἵ τινες χαιρέντως παραλογίζονται. Stobaeus λόγῳ π'.*

3 Perdidi vſum.] *Neque enim amplius delectat, cum, quomodo ſiat, intelligimus.*

4 Et hoc ſolum curantibus, non & hoc.] *id eſt, nihil fere aliud curantibus, quàm moleſtiſſimos & ſpinoſiſſimos ſyllogiſmos ex repugnantibus: qui fere ita conformari ſolent: Non & hoc & illud. Hoc autem eſt, non igitur illud.*

Ad Epistolam XLVII.

L1 Ibenter] *Reprehendit quorundam ſuperbiam in ſeruos: & Lucilium laudat, quòd cum ſuis familiariter viuat. Multa ex hac epiſtola impudenter compilauit Macrobius libro primo Saturnaliorum. Quanto autem maiore odio digni ſunt, qui hodie ingenuis hominibus non aliter vtuntur ac ſeruis?*

2 Sic fit vt iſti de domino loquantur,] *Neque vllam maiorem voluptatem capiant, quàm cum eis abſentibus aut male dicunt, aut male precantur. Vt ille in vetere comoedia:*

μάλα γ' ἐποπτεύειν δοκῶ,
Ὅταν καταράσωμαι λάθρᾳ τῷ δεσπότῃ.

3 Totidem eſſes hoſtes, quot ſeruos.] *Catonis eſt.*

4 Calliſti] *Hic Claudij libertus erat. Dominum autem dicit, non Claudium, ſed priorem.*

Ad Epistolam XLVIII.

A1 D Epiſtolam] *Hanc epiſtolam lacerarant in duas: & poſterioris principium fecerant ab illis verbis* Mus ſyllaba eſt. *ego rurſus membra diuulſa coniunxi.*

2 Alium paupertas vrit,] *In aliis,* Alium mors vocat, alii paupertas vrit. *Inepte neque enim quidquam eſt, quod reſpondeat illi membro.* Alium mors vocat: *neque vero eſſe quidquam poteſt. Non enim vocat mors τὸν μὴ, τὸν δ' ὄ: ſed omnes ex æquo. Eſt autem operae ſcire, quomodo locus hic corruptus fuerit: vt ſi qua ſimilia inciderint, facilius animaduertantur. Librarius, aliud agens, ita ſcripſerat:* Alium mors, alium paupertas vrit. *deinde cum videret, duas illas voces,* Alium mors, *vacare: neque tamen eas delere vellet: ſedulo enim cauebãt, ne quid, quod ſcripſiſſent, delerẽt: addidit notulam, & ad marginem ſcripſit,* vacat. *quo ſignificaret, illud* Alium mors *vacare ac redundare. Seculi alij ſtultiores librarij non tantum duas illas ſuperuacaneas voces retinuerunt, ſed ex illo* vacat, *quod erat ad marginem, fecerunt* vocat. *Ita duplicatus & propagatus error. Peccata in hoc genere in ſcriptis veterum multa reperiet, ſi quis paulo attentius conſiderabit.*

Ad Epistolam XLIX.

E[1]ST quidem,] *In tanta brevitate vitæ, totum tempus, omissis inutilibus, ad utilia conferendum.*

[2] Admoueri lineas] *Id est, me ad finem ipsum propius accedere, sumptum à ludo duodecim sive scriptorum sive scruporum. Ubi enim alter colludorum ad ultimam lineam, quæ & hiera, id est, sacra, dicebatur, calculos suos promouerat, necesse erat ludum finiri: & eum vinci, cui iam quo proferret vlterius non erat. Quod si idem vtrique contigerat, dicebantur hieran facere: & tunc neutrius victoria erat. Ab eodem ludo sumptum est illud Horatij,*

Mors vltima linea rerum est.

Plutarchus: πλεῖσται, ὥσπερ τὴν ἀφ' ἱερᾶς, ἐπαίρουσιν ἡμῖν τὸ γῆρας. *intelligit enim* τὴν ἄφορον τὴν ἀφ' ἱερᾶς, γραμμῆς. *In ludo astragalorum* ἱερὰ γραμμὴ *vocabatur media ex quinque: qua de re vide Pollucem libro* IX.

3 Veritatis simplex oratio est.] *Euripideum:*

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

Ad Epistolam L.

E[1]PISTOLAM tuam] *Peccare in eo plærosque homines, quòd vitia sua rebus adscribunt. Tenera facilius quidem corrigi: sed tamen inueterata quoque pertinaci studio emendari: iuxta illud Horatij,*

Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, vt non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.

2 Harpasten] *Simile quiddam notaui in amico quodam meo, homine eruditissimo: qui cum ætate (est enim octogenario maior) surdaster effectus sit, hoc tamen in se vitium non agnoscit: sed vere ac serio conqueritur, pessimam consuetudinem inualuisse: homines multo summissius loqui, quàm solebant, ita vt videantur vereri ne intelligantur.*

3 Non dediscitur virtus.] *Dogma Stoicum, virtutem non amitti: de quo alio loco fortassis pluribus disseremus.*

Ad Epistolam LI.

Q[1]VOMODO] *Vitanda esse ea loca in quibus periculum est, ne animi eneruentur, & effeminentur.*

[2] Canopum] *Et tota Aegyptus, & in ea præcipue Canobus omnium libidinum atque impuritatum domicilium fuit. Audiebantur illic noctes & dies turpissimi & obscœnissimi cantus virorum & mulierum, qui quasi initiãdi causa, eo ex Alexandrea per fossam lintribus vehebãtur. Strabo:* Ἀντὶ πάντων δ' ὅλην τὴν παντοιοτρόπων ὄχλος, τὴν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας κατιόντων τῇ διώρυχι. πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νὺξ πλήρης τῆς ἐν τοῖς πλοιαρίοις καὶ παρακολουθοῦσιν ἑκατέρωθεν αὐτῇ μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. *Canopum an Canobum dicas, nihil interest.*

3 Vim Hannibalis hiberna soluerunt:] *Ita concieci legendum: cum in alijs esset,* vina Hannibalem hiberna soluerunt.

4 Phileras] *Quasi tu dicas basiatores. Male alij,* Philistas.

Ad Epistolam LIII.

M[1]EMOR artificij mei veteris,] *Solebat enim frigida lauari: & alicubi ait, se quotannis Kalendis Ianuarij ipsis solere in aquam virginem desilire.*

2 Est aliquid quo sapiens antecedat Deum.] *Impia & intolerabilis arrogantia Stoicorum: qui non satis esse ducebant sapientem suum cum Deo ex æquo componere, nisi etiam anteponerent.*

Ad Epistolam LIV.

L[1]ONGVM mihi] *Ait se asthmate, quo crebro laborabat, mortis admoneri: eam autem à se negligi.*

2 Antequam nascerer.] *Sic & Seneca tragicus:*

Quæris, quo iaceas post obitum loco?
Quo non nata iacent.

Sed multo satius est timere mortem, quàm tam impia opinione metum ipsius discutere. Quid autem est, quod se hic Seneca innuit putare, nihil ex homine superesse post mortem: cum alibi tam aperte profiteatur, bonorum virorum animos, morte obita, in cælum ferri, atque illic beatissime viuere? Nimirum certum ac stabile esse nihil potest, nisi quod vero ac solido fundamento nititur: ideoque semper veterum philosophorum, de Deo, de animorum immortalitate, & similibus iudicia fluctuarunt. Socrates ipse paulo post moriturus de animorum immortalitate, dubitabat. Magnum igitur in nos ac singulare beneficium Dei, qui harum rerum veritatem ipsius æternæ veritatis voce nobis patefacere dignatus est.

3 Illum tu lauda] *Hæc non cohærent cum superioribus: ita vt multa deesse constet.*

10 Homo genus est.] *Immo vero εἶδος εἰδικώτατον. Neque sunt hæ diuersæ hominum species, Græcus, Romanus, Parthus: aut albus, niger, flauus: neque singuli homines specie, sed numero tantum differunt. Ac fatendum est, esse in his Senecam paulo crassiorem. Nondum valde manibus hominum terebantur Aristotelis scripta, è quibus solis accurata & exquisita harum rerũ tractatio peti poterat.*

11 Stoici volunt superponere] *Notandum est voluisse Stoicos, esse aliud quoddam genus ipso ente superius.*

12 Primum genus Stoicis quibusdam videtur, † sed quare videatur, subijciam.] *Post verbum* videtur, *deest nomen eius generis, quod quidam è Stoicis ipso ente superius esse volebant. Quodnam autem id fuisse dicemus? Diuinare difficile est. Neque sane eiusmodi res est, in qua perquirenda torquere se quisquam diutius debeat. Proponam tamen coniecturã meam: vt de ea ab aliis iudicetur. Suspicor igitur genus illud ente superius fuisse τὸ τι: id est, aliquid: atque ita Stoicos illos dixisse: esse aliquid ὄντως ὄν, id est, quod reuera esset: aliquid autem, quod reuera quidem nõ esset, sed animo tamen ac cogitatione informaretur: quales sunt centauri, tragelaphi, chimeræ, & similia. Diuidi igitur τὸ τι εἰς τὸ ὄν, καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν: atque ita esse superius: quoniam & entia complectitur & non entia. In hanc suspicionem adducor ex loco quodam Platonis in Sophista, vbi quiddam ab hoc non valde abhorrens dicere videtur. Sed hæc coniectura modo est: de qua quisque, vt volet iudicabit. Cõmodum hæc scripseram, cum ad me, tanquam cælo delapsus, homo & nobilitate generis & multarum rerum cognitione, & virtute præstans, Antonius Franciscus Neapolites, Panormitanus, summus amicus meus, venit: quem ego hos totos octo annos non videram. Is post illa communia, quæ in amicis, quos longo interuallo videmus, usitata sunt: Affero, inquit, tibi libros veteres duos, in quibus plærasq; Senecæ scripta sunt: quibus tu, cui eius scriptoris editionẽ iã in manibus esse audio, arbitratu tuo vtaris licet. Tu vero, inquam, & si aduentus tuus mihi per se iucundissimus est, nihil, quo is gratior ac iucundior fieret, adferre potuisti. Sed sunt ne in eis epistolæ ad Lucilium? Sunt, inquit. Quæso igitur, inspiciamus, ecquid tuus iste liber adimere mihi molestissimum scrupulum, quo nunc cum maxime torqueor, possit. Nec mora: hunc ipsum locum inspeximus: eumque in veteribus illis membranis ita scriptum deprehendimus.* Primum genus Stoicis quibusdam videtur quiddã. quare videatur, subijciã. *quæ scriptura & perspicue vera est, & coniecturam illam meam non absurdam neque alienam fuisse demonstrat.*

13 Nũc ad id] *Ait apud Platonem ens sex modis dici. Vno modo ens est τὸ νοητὸν, id est, quod sub sensum non cadit, sed mente tantum ac cogitatione comprehenditur. Secundo ens vocatur id quod supra alia omnia entia est. ἐπέκεινα ὄντος, ὅσοις αὐτὸ τ' ἄλλα πάντα. Id est, Deus. Solus enim Deus vere est πηγὴ πάσης τῆς οὐσίας. Itaque ipse de se in libris diuinis: Ego sum qui sum. Tertio entia vocantur Ideæ. Quarto τὰ εἴδη. Quinto ea quæ etiã vulgo esse dicuntur: id est, ea quæ cernimus ac tangimus. Sexto ea quæ non sunt, sed quasi sunt, vt inane, vt tempus, vt motus. Hæc duo postrema genera non sasu propria esse dicuntur.*

14 Videtur autem species eius,] *Immo ne equus quidem aut canis videtur, sed hic equus & hic canis.*

15 Poeta] *εἰωθότων τῆς ἀνθρώπων, ait Galenus, τὰ πρωτύοντα τῆς ἐν τῷ γένει, τῷ δ' γένους τοὺς ἀγορεύειν ὀνόματι. Cicero in topicis:* Homerus, propter excellẽtiam, commune poetarum nomen, effecit apud Græcos suum. *Plutarchus in symposiacis: πολλοὶ ὄντων ποιητῆς, εἷς τὸν κράτιστον ἐξαιρέτως ποιητὴν καλοῦμεν.*

16 Quæ proprie sunt:] *Plato in Timæo vult ideas nunquam fieri, semper esse: corpora autem omnia nunquam esse, semper fieri.*

17 Omnia quæ fiunt,] *Liber vetus Siculus:* Omnia quæ videmus, fiunt.

18 Quodcunque fieri] *Idem liber,* Quicquid fieri.

19 Ante opus]. *Idea est, τὸ καθόλου τοῦ κατὰ μέρος τῆς πολλῶν. εἶδος, τὸ καθόλου τὸ ὀπὶ πολλῶν.*

20 In idem flumen] *Plato Cratylo, Λέγει που Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει. καὶ ποταμοῦ ῥοὴν ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης.*

1 Vis tu timere,] *Liber Siculus,* Vis tu non timere: *quod mihi melius & bene Latine loquentium consuetudini congruentius videtur.*

2 Inuenies] *Liber Siculus* sumes.

3 Ex omni vacatione] *Puto legendum,* Ex omni tractatione.

4 A philosophia] *morali. hanc enim ἐξαιρέτως philosophiam vocant.*

5 Nihil horum stabile, nec solidum] *Idem liber:* Nihil horum stabile, nihil solidum.

6 In sublime] *Idem,* In sublimi.

7 Quia materia prohibebat,] *Impie stulta veterum opinio, Deum voluisse quidem à primo omnia immortalia facere, sed non potuisse, propter materiæ vitium. Quasi non, vt cetera omnia, ita materiam condiderit ac procreârit Deus. Recte Lactantius:* Idem materiæ fictor est, qui & rerũ materia constantium.

28 Contemnamus omnia, *Primum præceptum, quod è superiori disputatione ducitur. Ea quibus homines vulgo superbiunt, aurum, gemmæ, possessiones, non modo magni prety non sunt, sed ne sunt quidem: vt Platoni videtur. Contemnenda igitur sunt: solaque immortalia & æterna curanda.*

29 Illud simul cogitemus,] *Alterum præceptum. Mundus per se caducus est: sed Dei prouidentia conseruatur. Ergo corpus quoque nostrum, quod suapte natura fluxum fluidumque est, adhibita cura & prouidentia aliquatenus conseruari potest.*

30 Et illi nomen] *Cum prius Aristocles auito nomine diceretur. Platys græce, latus. Quod autem hic de Platone dicitur, eum sibi vitam moderata viuendi ratione produxisse, idem fere de Herodico Selymbriano memoriæ proditum est & à Platone ipso, & ab Aristotele, & à Plutarcho. Et Galenus quiddam de se non absimile narrat. Eiusdem rei luculentissimum maximeque commemorabile exemplum vidi olim Patauij, Aloisium Cornelium Venetum, hominem splẽdidissimo genere natum, eundemque amœnissimo ingenio, & suauissimis moribus præditum: cuius etiam libellus extat de cõmodis quæ ex parca & moderata viuendi ratione capiuntur. Is cum anno fere quadragesimo ita profligata valetudine esset, vt a medicis prope depositus ac desperatus, mortẽ potius quàm vitam ad breue aliquod tempus ægre extracturus videretur, ita vitam instituere cœpit, vt cibum ad pondus, potum ad mensuram sumeret, neque vnquam ne tantulo quidem modum quem ipse sibi præscripserat, excederet, modicis corporis exercitationibus vteretur, curas omnes procul ab se ablegaret, animum sermonibus amicorum, aliisque honestis oblectationibus hilararet: quibus rebus id consecutus est, vt & morborum expers vixerit, & diu medicis suis superstes ad extremam senectutem peruenerit.*

31 Ex ædificio putrido ac ruenti] *Sumptum, vt opinor, é dicto quodam Gorgiæ Leontini, de quo hæc leguntur:* Γοργίας ὁ ῥήτωρ ἤδη γηραιὸς ὑπάρχων, ἐρωτηθεὶς, εἰ ἡδέως ἀποθνήσκει, ἔφησε, εἰπεῖν· ὥσπερ δὲ ἐκ σαπροῦ ῥέοντος οἰκίου ἡδέως ἀπαλλάττομαι.

32 Mortis meras] *Id est meras de morte disputationes, quales sunt hæ meæ. Mortis est quarti casus, numeri pluralis.*

Ad Epistolam LIX.

M'AGNAM] *Cum se ex epistola Lucilij magnam voluptatem cepisse dixisset per occasionem exponit quid inter se gaudiũ & voluptas è Stoicorũ præscripto differant. Tum persequitur id quod instituerat, ostẽditq; quid se potissime in epistola Lucilij delectauerit. Ad extremũ docet, qualis sit vita sapientis: quamq; vnusquisq; nostrũ seuere de se iudicare, & assentatoribus minime credere debeat.*

2 Gaudium nisi sapienti non contingere.] *Hoc est quod dicebat Afranius:*

Gaudebit sapiens, lætabuntur ceteri.

3 Tralationes verborum] *Quid tralatio & imago interfit, petendum ex Aristotele libro tertio rhetoricorum, è Demetrio περὶ ἑρμηνείας, Fabio, libro octauo, & alijs rhetoribus*

4 Apud quos nondum captabatur] *Ita vt constet eos illis vsos non esse ad petendum populi plausum.*

5 Parabolis referti] *Tales esse solebant Syrorum & Palæstinorum sermones: vt & S. Hieronymus monet, & res ipsa loquitur.*

Ad Epistolam LX.

Q'VEROR] *Et hanc & duas quæ proxime sequuntur, puto non epistolas esse, sed fragmenta epistolarum.*

Ad Epistolam LXIII.

M'OLESTE fers] *Liber Sicilienſis pro his duabus vocibus habet,* Grauiter fero. *quod mihi sine controuersia melius videtur: &, si librum illum citius habuissem, vtique scripturam illam secutus essem.*

2 Ipsa nos amaritudo delectat:] *Inde est illud Catulli:*

Minister vetuli puer Falerni,
Ingere mi calices amariores.

Ad Epistolam LXV.

H'ESTERNVM] *Disputationem quandam sibi cum amicis fuisse de causis rerum, de quibus expositis sententijs inter se dissidentibus Platonis, Aristotelis, Stoicorum, Lucilium arbitrum facit.*

Ad Epistolam LXVI.

C'LARANVM] *Primum Clarani exemplo, qui & senex erat, & deformi ac distorto corpore, docet satis magnum esse ipsius per se virtutis decorem: neque eam aut pulchritudine corporis cohonestari, aut deformitate fœdari. Deinde exponit sermonem quendam à se cum Clarano habitum: quomodo, cum triplex quædam bonorum distinctio sit, bona tamen omnia sint paria. Ad postremum, bona quædam, quæ vulgo minus optabilia videntur, sibi aut visum iri omnium maxime optabilia, si tale vllum in bonis discrimen esse posset.*

2 Vt adijciam senem:] *Hoc enim satis vel ex eo intelligi potest, quòd condiscipuli fuimus.*
3 Male collocauit.] *Ita dictum, vt Galbæ ingenium male habitare.*
4 Quomodo possint paria bona esse,] *In alijs* tria bona esse. *Sed res ipsa clamat legendum esse* paria.
5 Ego virtutes inter se pares sunt,] *Virtus rectum est. Rectum non recipit incrementum. Ergo ne virtus quidem. Si virtus incrementum non recipit, ne ea quidem quæ à virtute manant. est autem illud. & hoc igitur. Quo fit vt recte facta omnia paria sint. Stoica sunt hæc: vt & peccata omnia paria esse.*
6 In equuleo taceat,] *Non indicet conscios: nihil eorum prodat, propter quæ torquetur. Melius haud dubie, quàm, vt in alijs,* iaceat.
7 In perfectum itura.] *Liber Sicilienſis,* per rectum itura. *quod melius puto.*
8 In quo bonum illud existit.] *Idem liber* consistit.
9 Cum alicuius in Senatu sententiam sequimur,] *Idem liber,* Cum alicuius Senatus sententiam sequitur. *melius videtur.*

Ad Epistolam LXVII.

VT à communibus] *Paucis quibusdam de senectutis suæ imbecillitate præmissis explicat quæstionem, sint ne bona omnia optabilia: & ea etiam quæ talia non videntur, talia tamen esse concludit.*
2 Quod me lectulo affixit.] *Sic apud Horatium:*
Aut alius casus lecto te affixit.
Vbi cum quidam contra omnium librorum fidem legere vellet, afflixit: *obiecto sibi à me hoc Senecæ loco, respõdere ausus est, Senecam apud se tanti non esse. Ego hominis stultitiam risu & silẽtio excepi.*
3 Distingue, mi Lucili, ista:] *Brevis & expedita mihi distinctio videtur ea quæ traditur ab Aristotele, libro septimo politicorum: bona quædam simpliciter optabilia esse, quædam ἐξ ὑποθέσεως. Bonum & optabile simpliciter est, nullum facinorosum esse in ciuitate: sed si qui sint: hoc posito, bonum & optabile est, pœnas ab eis exigi. Sic non ægrotare, simpliciter bonum & optabile est: sin aliter euenerit, morbum magno & forti animo ferre. Eadem ceterorum omnium ratio est.*
4 Vellem quæ velles,] *De hoc loco tradidi quædam iampridem capite octauo libri noni Variarum lectionum: quæ aly postea, credo, vt sibi probari ostenderent, venditarunt pro suis.*

Ad Epistolam LXVIII.

CONSILIO tuo.] *Sectandum quidem otium, sed non ostentandum.*
2 Etiam si non præcepto, at exemplo] *Stoicorum enim principes, & si remp. sapienti capessendam esse dicebant, ipsi tamen ad eam nunquam accesserunt. Atque hoc nomine in primis eos reprehendit Plutarchus, quod eorum cum vita pugnet oratio.*
3 Nec ad omnem] *Non enim ad eam quæ ita depravata est, vt neque sanari, neque corrigi queat.*
4 Nec semper,] *Dandum enim temporis aliquid etiam quieti & studijs.*
5 Nec sine vllo fine.] ὡς γὰρ ἀθλητῆς, ὅτῳ μὴ πολιτικὸς ἐξαίφνης καταλύσῃ τις ἕξιν. *Romæ Senator à sexagesimo anno non cogebatur, à septuagesimo ne citabatur quidem. Et tum Plato, tum Aristoteles valde senibus mandanda sacerdotia dicunt, vt non satis iam idoneis ad aliorum munerum procurationem. qua de re celebratus est apud Græcos versiculus:*
Ἔργα νέων, βουλαὶ δ' ἀνδρῶν, εὐχαὶ δὲ γερόντων.
6 Præterea] *Sapiens mundum ipsum sibi patriam esse ducit. Ergo ne tunc quidem cum in rerum cœlestium contemplatione defixus est, a rep. sua recedit: sed tunc denique partem illius optimam & nobilissimam tractat.*
7 Recesserit.] *Liber vetus,* Secesserit.
8 Quàm humili loco sederit.] *Descendere videtur sapiens, cum sellam curulem conscẽdit. omissa enim rerum sublimium tractatione, se ad inferiora demittere cogitur. Hac de re extat pulcherrimum nobilissimi philosophi Themistij epigramma, quo, cum consul ab impio Iuliano creatus esset, cohortatur seipsum, vt relictis vanis illis honorum insignibus, conscendat denuo ad studium sapientiæ. Descendisse enim se, cum in sellam & tribunal conscendisse visus est.*

Αντυγος αἰθερίης ὑποφήμιος εἰς πόδα ἦλθες
Αντυγος ἀργυρέης· αἶσχος ἀπειρέσιον.
Ἤδη κάπο χρείασιν· ἀναβὰς δ' ἐγέιρε μέγα χεῖρας·
Δεῦρ' ἀνάβηθι κάπω· νῦν γὰρ ἄνω καταβῆς.

Hoc tam pulcrum epigramma, qui tribuerunt Palladæ, nimis honorifice de insulsi hominis ingenio iudicarunt.

9 Quasi causariæ partes,] *Ita dictum, vt causarios milites dixit Liuius.*

Ad Epistolam LXX.

POst longum interuallum] *Effluere vitam nobis non sentientibus. Stultum esse, de vitæ breuitate conqueri. Mortem expectandam quidem æquo animo: sed si res ita postulet, adsciscendam, & interdum eligendum mollissimum illius genus. interdum quodcunq; se obtulerit, occupãdum. Hoc postremum ex illa stulta Stoicorum sapientia est, qua putabant multa euenire posse, propter quæ sapiens mortem sibi consciscere deberet. Vellem, Seneca aut ab illa insania abfuisset, aut saltem in ea commendanda parcior ac moderatior fuisset.*

2 Prænauigamus] *In quibusdam veteribus* Præternauigamus. *quod mihi quidẽ magis arridet.*

3 Abscondimus] *Nauticum verbum hoc quoque Virgilius:*

Protinus aërias Pheacum abscondimus arces.

4 Emittit se.] *Stoicum loquendi genus* ἐξάγειν ἑαυτόν· εὔλογος ἐξαγωγή.

5 Stultitia est] *Martialis:* Hic, rogo, non furor est, ne moriare, mori?

6 Scribonia] *Hanc historiam accurate explicat Tacitus libro secundo annaliũ ab excessu D. Augusti.*

Ad Epistolam LXXI.

SIC VIVENDE me] *A certo iudicio de fine bonorum nasci certam regulam iudicandi in rebus singulis quid petendum fugiendum ve sit. Virtutes omnes, itemque omnes actiones quae cum virtute coniunctae sunt, inter se pares esse, æque laudabiles, æque expetendas. Summi enim nullam esse accessionem: nec summum esse quod accessionem vllam recipiat.*

2 Non semper tenebit hunc ordinem.] *Plato in politico ait, caelum, solem, sidera, non semper eodem modo, sed interdũ in has, interdũ in cõtrarias partes moueri: atque adeo, vbi nũc occidit sol, inde olim ortũ esse, & vnde nũc oritur, ibi occidisse. Hæc opinio & Hipparchi nobilis mathematici fuit.*

3 Omnes hos fertiles campos] *Hoc Aristoteles est: vbi nunc est mare, aliquando continentem & fuisse & fore: ipsiusque terrae faciem ac situm in temporis diuturnitate mutari. Et certe multa talium mutationum vestigia extant.*

Ad Epistolam LXXVII.

S. V. B. Hodie nobis] *Ante male legebatur* Subito: *cuiusmodi vitio etiam duo loci in epistolis ad Atticum laborabant, iampridem correcti ab Iacobo Bona fide Tolosate: quamuis eam gloriolam alij sibi postea iniuste & inepte vindicarunt. His autem notis significabant id quod plerumque in principio epistolarum ponebatur,* Si vales, bene est.

2 Tunc familiam periculum adire,] *Id est, seruos qui sub eodem tecto fuissent. Ex senat consulto Silaniano.*

3 Nestoris] *Qui vixit ad nonaginta annos: non, vt Latini putarunt, ad trecentos.* γενεὰ *interdum est annorum triginta.*

4 Statiliae] *Vide Plinium libri septimi capite* LXXXIIII.

Ad Epistolam LXXVIII.

VTERMINATIO] *Ita vocant primum quasi morsum exorientis doloris.*

2 Nam, vt Posidonius ait,] *Ex hoc dicto Posidony est, vt puto, quod ait Cicero quinto Tusculanarum, vnum diem bene & ex philosophiae praeceptis actum esse paene totis immortalitati anteponendum. Verius multo ante illos & magnificentius dixerat vates diuino spiritu afflatus.* Melior est dies vna in atriis tuis super millia.

Ad Epistolam LXXX.

AD Sphæromachian] *De hoc ludo Statius in praefatione quarti siluarum.* Sed & Sphaeromachias spectamus, & pilaris lusio admittitur. *Videat qui volet, Pollucem libro nono, aut potius Mercurialem.*

2 Non aleuatur velum.] *Velum dicit, quod cubiculorum foribus praetendi solet. Leuatur autem, cum omnibus patet aditus ad dominum. Inde est in libris iuris,* leuato velo, *quod ineptissimus quidam paroemiographus vt prouerbium accepit.*

3 Vni vadere,] *Certe libri veteres habent* vno. *sed ego neutrum satis intelligo.*

4 Suppurata] ὑπύλα.

5 Ex vero Argis.] *Atreus, vt opinor, in vetere tragoedia ita loquens inducebatur. Versum autem emendaui ex vetere libro Siculo. nam in ceteris erat acephalus.*

6 Quinque modios accepit & quinque denarios.] *Puto hoc seruorũ menstruũ demẽsum fuisse.*

7 Coenaculo] *Hi enim habitabant pauperes. Sic iocans Plautinus Iupiter ita de se ait:*

In superiore qui habito coenaculo.

8 Si quum empturus solui iubes stratum,] *Si quis equum empturus, eum instratum tantum inspexerit, nummos suos profundere, seque ipse in laqueos induere velle videtur. Diligenter enim inspiciendum sunt singulae partes, ne quid vitij lateat. Ideoque ita cecinit Horatius:*

Regibus hic mos est, vbi equos mercantur, apertos
Inspiciunt.

At quidam, qui quasi artem facilitabat recta deprauandi, opertos, *non* apertos, *legere voluit. vt ostenderet nihil esse tam stultũ, quod ipse, si semel adamasset, non pro recto acvero defendere auderet.*

Ad Epistolam LXXXI.

D'ECOCTOR.] *Ita vnus vetus liber, melius opinor, quàm, vt alij*, coactor.

2 Vtique dum prope est ab accepto,] *Ita emendaui, auctoribus duobus vetustis libris.*

3 Ignorat autem quantum debeat.] *Ita liber Antonij Constantini. at Siculus*, Ignorat autem quantum pro eo debeatur.

Ad Epistolam LXXXII.

M'ALE mihi esse malo quàm molliter.] *Liber Siculus* male tibi, *quod verius puto.*

2 Hoc dicunt, malus est.] *Ita veteres libri, quibus vsus sum, non, vt alij*, mollis.

3 Vtraque res letalis est,] *alij* detestabilis. *Secutus sum librum Constantini.*

4 Hic est enim Brutus,] *Ad D. Brutum hæc pertinere arbitror, qui, vt ait Velleius, fugiens in hospitis cuiusdam nobilis viri, nomine Capuæ, domo, ab iis quos miserat Antonius, iugulatus est. ad M. quidem Brutum pertinere nullo modo possunt.*

5 Multorum ingeniis] *Plato quoque libro tertio de rep. grauiter reprehendit poetas, quod talibus commentis mortem, satis suapte sponte terribilem: terribiliorem etiam effecerint.*

9 Tu ne cede malis, sed contra audentior ito] *Addiderant quidam hemistichium*, Quam tua te fortuna sinet. *Sed hoc neque apud Virgilium, neque in veteribus Senecae libris legitur, & plane ineptum est.*

Ad Epistolam LXXXIII.

P'PROGYMNASIOS] *Liber vetus meus* Progymnastos. *Vtraque vox mihi aeque incognita. sed legendum* Progymnastas. *Ita enim à Platone & Xenophonte vocari syngymnastas, id est, eos qui vna cum aliquo exercentur, auctor est Pollux.*

2 Hieran fecimus.] *Ad mediam in stadio lineam, quae hiera dicebatur, ambo aeque fessi peruenimus: & ita neuter vicit.*

3 Psychrolutes,] *Ita vocantur, qui frigida corpus abluunt.*

4 Kalendis Ianuariis] *Quo tempore frigus maxime viget. sed Kalendis Ianuarij, quod reliquo anno facere meditabantur, id quasi ominis causa delibabant. Ouidius:*

Quisque suas artes ob idem delibat agendo,
Nec plus quàm solitum testificatur opus.

5 Ad Tiberim] *Tanquam paulo minus frigidum, quàm est aqua Virgo.*

6 Interiungo.] *Ita veteres libri, non, vt vulgati.* Interuigilo: *Interiungere autem dicuntur, qui sub meridiem equos soluunt, vt interquiescant. Horatius pro eodem dicit iter diuidere:*

Hoc iter ignaui diuisimus, altius ac nos
Precinctis vnum.

& ab eadẽ metaphora Varro diem diuidere, Sencia libro primo de trãquillitate vitæ. Quidã medio die interiunxerũt, & in pomeridianas horas aliquid leuioris operae distulerũt. *Martialis:*

Interiungere quaeris ad Camoenas.

7 Tillio Cimbro] *Ita plane legendum, non, vt in aliis*, Illi Cimbro.

8 Scordalus.] *Hic locus manifesto confutat allatam à Turnebo huius vocis expositionem.*

9 L. Piso,] *Suetonius in Tiberio*: Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Pisone noctem continuumque biduum epulando potãdoque consumpsit: quorum alteri Syriam prouinciã, alteri præfecturam vrbis cõfestim detulit. *De Thracia ab eo domita & diligẽtia in custodiẽda vrbe Vellius libro secũdo:* Atrox in Thracia bellũ ortũ, omnib⁹ eius gẽtis nationibus in arma accẽsis. L Pisonis, quẽ hodieque diligentissimũ atque eundẽ lenissimũ securitatis vrbanæ custodẽ habemus, virt⁹ cõpressit.

10 Certe debuit.] *Male in aliis* eruit.

Ad Epistolam LXXXV.

P'EPERCERAM] *Multa collegit, quibus Stoici probabant; virtutem solam satis esse ad bene beateque viuendum: & aliter sentientium opiniones breuiter refutat. Multa de hac Stoicorũ sententia apud Ciceronem in libris de finibus & quinto Tusculanarũ leguntur. Sed extat & summi Peripatetici Alexandri Aphrodisiensis eruditissimus commentariolus, in quo accurate aduersus hanc glorioſam & magnificam Stoicorum sententiam disputatur.*

2 Gustum dare] *Loquendi genus eorum proprium, qui quæ esui ac bibitui sunt, venalia habent. ea enim licitatoribus gustanda dare consueuerunt. Euripides:* γεῦμα τλῶ ἀνδρὸ κλεῖ.

3 Quicquid est interrogationum] *Id est, syllogismorũ. Qui enim ὅπως μονικῶς disputabãt, vt mathematici, quasi pro suo iure sumebant ea ex quibus efficerent quod volebant: nihil laborantes,*

concederẽtur sibi ad aduersario, an minus. At qui dialectice, interrogabant, & iis vtebantur quæ sibi concessa essent: vt perpetuo facit apud Platonẽ Socrates. Hodie cũ verus dialectices vsus ab iis maxime ignoratur, qui eã docent, consuetudo illa sublata est. Sed ex eo interrogationes vocabãt syllogismos dialecticos. Itaque Lucianus falsè, vt solet, irridens philosophastrum quendam, qui aggressus historiam, scribere, omnia syllogismis intexuerat, ita scribit: ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ τοιοῦδε συνηρώτησε τὸν ἀναγινώσκοντας. & paulo post: εἶτα μετὰ μικρὸν ἄλλος συλλογισμός, εἶτα ἄλλος. καὶ ὅλως εἰ ἅπαντι σχήματι συνηρώτητο αὐτῷ τὸ βιβλίον.

4 Qui prudens est, & temperans est.] *Huiusmodi sunt, quæ breuia & consectaria Stoicorum Cicero vocat.*

5 Huic collectioni] *Ad verbum expressit nomen* συλλογισμῶ.

6 Ladas,] *Ineptissime aly* laudans. *Ladae pernicitas celebratior est, quàm vt de ea plura huc congeri debeant.*

7 Apyrina] *Vide Plinium capite* VI. *libri* XXIII. *Sic & apoda dicuntur, non quòd nullos omnino habeant pedes, sed quod insigniter paruos.*

8 Sed omnis plus potest quamuis mediocrium turba,] *Otiosae voces,* sed omnis. *Itaque eas deleui. In vetere libro erat,* sed omnia. *Error librarij fuit, praepropere respicientis ad id quod paulo post sequitur,* leuiora quidem. sed omnia. *Sic erratum est apud Ciceronem libro quinto de finibus, in extremo: vbi vulgo ita legitur:* Quid ergo? aliter homines, aliter philosophos loqui putas oportere? quanti quidque sit, aliter doctos & indoctos? Sed cum constiterit inter doctos, quanti res quaeque sit, *&cetera. Omnino enim verba illa,* quanti quidque sit, *per errorẽ translata sunt in locum superiorẽ ex iis quæ paulo post sequuntur,* quãti res quaeq; sit. *Itaque delẽda sunt.*

9 Plus potest quamuis mediocrium turba,] *Conuenit cum illo Homerico:*

Συμφερτὴ δ' ἀρετὴ πέλει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν.

10 AEgra corpora minima interdum mergit accessio.] *Non absimile est, quod dixit Sophocles de corporibus senum:*

Σμικρὰ παλαιὰ σώματ' εὐάζει ῥοπή·

11 Retexit] *texturam illius dissoluit.*

12 Itaque in aequo est longa & breuis.] *Tam enim felix est, qui punctum temporis felix est, quam qui seculum.* τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὁ χρόνος αὔξει προσγινόμενος, ἀλλὰ καὶ ἀκαρές τις ὥρας γίνεται φρόνιμος, ὑδενὶ πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπολειφθήσεται τῶν τὸν αἰῶνα χρωμένων τῇ ἀρετῇ, ὃ μακαρίως ἐν αὐτῇ καταβιοῦσος.

13 Neptune] *Verba sunt gubernatoris Rhodij, fatentis, nauim quidem, cui ipse praerat, à Neptuno posse mergi: sed se tamen vtique præstiturum, ne id culpa sua contigisse videatur.*

Ad Epistolam LXXXVI.

A VT Romae libertas.] *Videbatur enim Romæ non esse,* ἰσονομία, *si Scipio, propter rerum gestarum magnitudinem, ne abduci quidem posset ad causam dicendam, neque accusantibus tribunis respondere dignaretur, sed ab eis impune populum ad grates diis agendas auocaret, vt fecerat.*

2 Viridibus] *Ita vocabant prata & arboreta.*

3 Ad balnea libertinorum] *Salsè & aculeate dictum. Ad tantas enim opes libertini sub Claudio peruenerant, vt præ eis ipsi principes ciuitatis egeni viderentur.*

4 Pisatione] *Et* pinso & piso *pro eodem dicebant: vt* mensam & mesam, mensem & mesem, Hortensium & Hortesium.

Ad Epistolam LXXXVII.

NON magis hora,] *Quid hæc verba sibi velint, plane non assequor. In vno librorum meorum est.* Sine magis hira. *Cogitabam si forte legendum esset,* Sine magiro. *vt prandium dicat coqui opera nihil eguisse: coquum autem ipsum Graeco nomine appellauerit: Nam & fere Graeci erant.*

2 Annum nouum] *Kalendis enim Ianuarij, vt alia. sic caricas inter se missitabant, easque ominis causa esitabant: Ouidius primo fastorum:*

Qui vult palma sibi, rugosaque carica, dixi,
Et data sub niueo condita mella cado?
Omen, ait, causa est: vt res sapor ille sequatur,
Et peragat coeptum dulcis vt annus iter.

3 Vtrum se ad gladium] *ad pugnandum inter gladiatores, an inter bestiarios. Nam eo corruptelae ventum erat, vt multi tunc etiam honesto loco nati, adesis patrimoniis, operas ad talia suas locarent.*

4 Defrictum.] *Libri veteres partim* defrictum *habent, partim* destrictum. *Neutram scripturam damnare ausim.*

5 Cui contigit habere rem non quamlibet,] *Id est, rem minime vulgarem,* πρᾶγμά τι τῶν τυχόντων. Hunc nõ quẽlibet.: *Id est, scito eum quoq; ipsum minime vulgarẽ esse,* τινα τῶν τυχόντων.

Ad Epistolam LXXXVIII.

D' E liberalibus studiis] *Liberalia studia vocabãtur Romae, quae apud Graecos ἐγκύκλια μαθήματα, id est, certa quaedam, quae omnes fere ingenui & honesto loco nati, non illa quidem accurate & exquisite perdiscere, sed delibare tamen modice ac degustare consuevuerant. Nã & grãmaticus, operam dabant, à quibus rectam orationis structuram & syllabarum modum cognoscerent, historicorumque ac poetarum intelligentia imbuerentur: & geometrian, musicen, arithmeticenque quidam & picturam discebant, & praeterea luctandi, equitandi aliarumque corporis exercitationũ magistros habebant. De illis igitur studiis vniuerse pronuntiat Seneca, nihil esse in eis suapte vi expetendum: eatenus tantum vtilia esse quatenus iuuenes nondum grauiorum ac solidiorum capaces praeparant, & instruunt ad studium sapientiae: quod vere ac merito vnum ex omnibus liberale vocari potest, cum eo in vno ea vis sit, vt homines à taeterrima vitiorum ac cupiditatum seruitute eximat.*

2 Quod ad aes exit.] *Fateor, me ex his verbis nullam idoneam & huic loco congruentem sententiam elicere posse. Sed & pro eo quod statim sequitur* meritoria, *libentius legerim* militaria.

3 Nisi forte tibi Homerum] *Plaerique veterum videri volebant omnem philosophiam, omnesque philosophorum disciplinas ab Homero, tanquam à fonte fluxisse. At Seneca hoc ipsum argumẽto esse ait, eum philosophum non fuisse, quòd apud eum diuersarum maximeque inter se dißidentium opinionum semina reperiuntur.*

4 Virtutem solam] *Nam quòd Vlixes patriam illam suam tanquam nidulum, in asperrimis saxis positam tanti facit, vt ab eius studio ac cupiditate ne immortalitate quidem à Circe & à Calypsone proposita auocari queat, id ita interpretantur: vt Ithacae nomine virtutem accipiant, prae qua vna sapienti viro alia omnia contemnenda sint.*

5 Modo Epicureum,] *Vt cum Vlixem ita loquentem facit:*

Οὐ γὰρ ἔγωγέ τι φημὶ τέλος χερειότερον εἶναι,
Ἢ ὅταν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα.
Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ
Ἡμενοι ἐξείης, παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
Σίτου καὶ κρειῶν, μέθυ δ' ἐκ κρατῆρος ἀφύσσων
Οἰνοχόος φορέησι καὶ ἐγχείῃ δεπάεσσι·
Τοῦτό τοι μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι.

6 Modo Peripateticum,] *Vt cum saepe opes & prosperos successus in bonis numerat, deosque ipsos vocat* δοτῆρας ἐάων.

7 Vtrum maior aetate fuerit Homerus an Hesiodus,] *Alij enim aequales fuisse, alij hunc, illum alij antiquiorem esse dicunt. Vide Agellium libri* III. *capite* XI. *& libri* XVII. *capite* XXI.

7 An minor Hecuba fuerit quàm Helena:] *Natu grandiorem fuisse Helenam puto. Sed vt quae Iouis filia esset, melius ferebat aetatem.*

9 Patrocli & Achillis] *Vulgo putant iuniorem fuisse Patroclum. Sed vide quae super hac re collegit Politianus capite* XLV. *Miscellaneorum.*

10 Vtrum inter Italiam] *Certum est tamdiu errare non potuisse in hoc nobis cognito mari. Dicebant igitur quidam eum errasse in mari Atlantico. Sed quid opus est, ea quae ficta & fabulosa esse cõstat, tam anxie ac tam scrupulose quaerere? Ad hanc quaestionem respexit Agellius capite* VI. *libri* XIIII. *cum ait disputatum à familiari quodam suo, errauerit ne Vlixes ἐν τῇ ἔσω θαλάσσῃ καὶ Λείψαρχα, ἐν τῇ ἔξω καὶ Κρήτην.*

11 Vlixis mala] *Simile Diogenis dictum refertur grammaticos reprehendentis, quòd Vlixis mala solicite anquirerent, negligerent sua.*

12 An Penelopa impudica fuerit,] *Sunt enim qui dicant, eam omnibus porcis feciisse copiam sui, atque ex illo promiscuo coitu natum Pana. At alij hunc ipsum capripedem Deum natum ex Penelopa & Mercurio in hircum conuerso: Egregiam mulieris pudicitiam, quae cum se à virorum consortio puram integramque seruaret, ab hirci, belli videlicet & suaue olentis animalis concubitu non abhorruerit.*

13 Ad musicum transeo.] *Diogenis hoc est.* τοὺς μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρᾳ χορδὰς ἁρμόττεσθαι, αἰ ἁρμοσαι δ' ἔχειν τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη.

14 Oleo ac luto] *Ceromate & haphe, vt in superioribus dixit:*

15 Ieiuni vomitores] *Vide epistolam* CXXII.

16 Pegmata per se surgentia] *De Pegmatis vide Philandrum in nonum Vitruuij, & qui ab eo citantur: De coenationibus autem aliisque aedificiis versatilibus Suetonium in Nerone, & hunc nostrum epistola* XC.

17 Artes quas ἐλευθέρας] *Pro ἐλευθέρας legendum est ἐγκυκλίους, atque ita libri veteres habent.*

18 Nescio an certior memoria sit,] *Litteras memoriae officere potius, quàm prodesse, multi ex veteribus iudicabant. earum enim fiducia minus plerunque diligentes in iis quae discimus in memoria infigendis sumus. Itaque Thamus AEgyptiorum rex apud Platonem in Phaedro, cum Theuth inuentor litterarum vocasset eas memoriae medicamentum, ita eum refellit:* ἡ γνῶ σὺ πατὴρ ὢν γραμμάτων δι' εὔνοιαν τοὐναντίον εἶπες, ἥδυνατα ι. τε τοῦτο τῆς μαθόντων λήθας μὴ εἰς ψυχαῖς παρέξει μνήμης ἀμελετησία, ἅτε διὰ πίστιν γραφῆς ἔξωθεν ὑπ' ἀλλοτρίων τύπων, οὐκ ἔνδοθεν αὐτοὺς ἐφ' αὑτῶν ἀναμιμνησκομένους. οὐκουν μνήμης, ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον εὗρες. *Simile quiddam & Caesar libro* VI. *de bello Gallico.*

19 Duas litteras in primo versu] *Nam* M *&* H *quae sunt primae litterae Iliados, significant* XLVIII.

20 Eretrici.] *Hi ita vocati sunt à patria Menedemi conditoris sui. Inepte antea legebatur* Cretici *& ineptius ex eo fecerat Pincianus* Critici.

Ad Epistolam LXXXIX.

1 E iudicio & regula] *Iusseram scribi,* De iudicio, & regulam *Sed mihi obtemperatum non est.* ἐκ κριτηρίου καὶ κανόνος. Κριτήριον *non satis apte vertitur iudicium: hoc enim perinde est, ac si quis* αἰσθητήριον *vocaret sensum. sed in Latine linguae inopia talia multa deuoranda sunt.*

2 Hanc ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΝ, illam ΡΗΤΟΡΙΚΗΝ,] *Huius scripturae veritatem & libri veteres, & sententia ipsa confirmat. Alij inepte,* Hanc ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΝ, illam ΤΟΠΙΚΗΝ.

Ad Epistolam XC.

ILLA, inquit, sparsos & casulis tectos,] *E Posidonio nimirum hauserat Cicero, cum illa de philosophia scriberet:* Tu eos inter se primo domiciliis, deinde coniugiis, tum litterarum & vocum communione iunxisti.

2 Vt & Diogenem mireris & Talum?] *Alij &* Daedalum. *Et certe Plinius serrae inuentorem Daedalum facit. Eius verba sunt è capite* LVI *libri* VII. Fabricam materiariam Daedalus, & in ea serram, asciam, perpendiculum: terebram, glutinum, ichthyocollam, *At Ouidius Perdicem Daedali sororis filium. Ita enim de eo scribit octauo metamorphoseon:*

Ille etiam medio spinas in pisce notatas
Traxit in exemplum: ferroque incidit acuto
Perpetuos dentes: & serrae reppetit vsum
Primus.

At Diodorus Siculus Talũ, his verbis ex quarto bibliothecae: τῆς ἀδελφῆς τοῦ Δαιδάλου γενόμενος υἱὸς. Τάλως ἐπαιδεύετο παρὰ Δαιδάλῳ, παῖς ὢν τὴν ἡλικίαν, εὑρετὴς δ' ὢν τοῦ διδασκάλου, τό τε κεραμευτικὸν τροχὸν εὗρε, καὶ σαγόνι χρησάμενος τυχὼν ὄφεως, καὶ τοῦτο ξυλίφιον μικρὸν διαπρίσας ἐμιμήσατο τὴν τραχύτητα τῶν ὀδόντων. διόπερ κατασκευάσας ἴδιος ἐκ σιδήρου πρίονα, καὶ διὰ τὸ τοὺς πρίζων τὴν ἐν τοῖς ἔργοις ξυλίνην εὐδοξεῖν εὔχρηστον εὑρηκέναι μέγα παρὰ τοῖς τεκτονικοῖς. *Hanc igitur scripturam in vetere etiam libro meo repetam sequi visum est.*

3 Anacharsis,] *At Diodorus, vt vidimus hoc quoque inuentum tribuit Talo. Alij, vt ait Plinius Hiperbio Corinthio.*

Ad Epistolam XCI.

1 IMAGINES] *Hunc locum, ita vt edidi, emendandum esse, primus me per litteras monuit, vir clarissimus, optimus, eruditissimus, Nicolaus Faber Parisiensis, consiliarius regius.*

2 Siremps lex esto.] *Vetus verbum in legibus senatique consultis vsitatum. est autem idem ac si diceret: similis lex omnibus posita esto. Hanc emendationem debemus summo I. C. Iacobo Cuiacio.*

Ad Epistolam XCII.

1 PARTES ministras,] *Id est, quae famulentur ancillenturque rationi. Inepte autem alij* partes mistas. *Quod nos reposuimus, veteres libros adstipulatores habet.*

2 Propter ipsum principale.] *Ita vocat τὸ ἡγεμονικόν.*

3 Quam hesychian vocant Graeci,] *Imperite alij, contra veterum librorum fidem, scripserant* ΠΑΥΣΩΛΗΝ.

4 Irrationalis pars animi duas habet partes:] τὸ θυμοειδὲς, καὶ ἐπιθυμητικόν.

5 Eneruam & abiectam] *Ita scribi iussi, librum Siculum secutus, cum in alius male, vt opinor, iniermem scriptum esset.*

6 Huic militiae vis] *Videntur haec non satis cohaerere cum superioribus.*

7 Ille agit carens malitia.] *Liber Siculus,* Illum agit haerens malitia. *quod fortasse verius sit.*

8 Quam secundas ad editum infantem] *Secundas dicit τὰς ὑστεραίας, quae editum infantem sequuntur.*

9 Alte cinctum] *militarem, patientem laboris. Horatius.*

Hoc iter ignaui diuisimus, altius ac nos
Præcinctis vnum. Discinxisset *autem, est* enerua sset, effemina sset.

Ad Epistolam XCIIII.

EAm partem philosophiae] *Duorum generum sunt ea quae in philosophia traduntur: dogmata seu decreta, & praecepta. Dogmata sunt ratae quaedam sententiae, quibus de fine bonorum, de sapientia, de statu sapientis, aliisque eiusmodi non vere tantum, sed & firme ac constanter iudicamus. Eiusmodi sunt, beatam vitam in sola virtute consistere: diuitias, firmitatẽ valetudinis, bonam existimationem & talia praeponenda quidẽ esse contrariis, si nobis detur electio, neque tamen bona esse: cũ hoc nomen in virtute tantum & ea quae à virtute manant, conueniat: neque qui eis omnibus careat, omnibus prematur aduersis, dũ virtute praeditus sit, idcirco minus beatũ fore. Sapientem semper quietum esse, semper placidum, semper similem sui, nequevnquã eorũ quae extra se posita sunt, aut adeptione laetari, aut amissione torqueri. Haec igitur & huiusmodi sunt dogmata: quae non ad hanc aut illam vitae partem diriguntur, sed ad omnem vitam pertinent, & vniuerse hominis animũ informant. At praecepta sunt, quae ad singulas vitae partes pertinent: vt cum praecipimus, quomodo vir cum vxore, pater cũ liberis, ciuis cum ciuibus gerere se debeat. Haec quidã sola recipiebant: generales illas disputationes, vt inutiles & superuacaneas, contemnebant: Aristo contra, decreta amplexabatur, magnique faciebat: praecepta minime necessaria esse dicebat. Nam neque profutura iis, qui non ante decretis cõfirmati essent, eaque penitus perbibissent: & illa qui cognossent ipsos sibi praecipere quid faciendum sit, neque monitore ad singula indigere. Seneca rationes quibus Aristo nitebatur expopit, easque confutat. Addit praeterea, in ea quae proxime sequitur epistola, quae huius quasi quaedam appendix est, non praecepta modo vtilissima esse, sed etiam descriptiones quasdam tum vitiosorum, tum virtute praeditorum hominum, quibus veteres philosophi ad res tanquã oculis subijciendas vtebantur: quales sunt characteres, qui tribuuntur Theophrasto, neque sane illius philosophi elegantia indigni videntur. Sciendum autem est, ex accurata huius epistolae lectione petendam esse intelligentiam loci cuiusdam obscurissimi è primo libro Ciceronis de officiis: cuius hoc principium est, Omnis de officio duplex est quaestio. de cuius vera sententia quotquot vsque in hunc diem conatum suum ad libros illos illustrandos contulerunt, ne per somnium quidem cogitarunt.*

2 Aut vacantem quidem,] *Id est, nullis praui opinionibus occupatam: Male in aliis libris legebatur* vagantem.

3 Inter insaniam publicam,] *Qua omnes, praeter sapientem, insani sunt, neque tamen eleborum potant, neque curatorem accipiunt. De hac insania intelligendus Horatius, cum ita scribit:*

Insanire putas sollemnia me: neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere.

4 Ad videndum,] *Male in alis,* ad viuendum. *de oculis enim sermo est.*

5 Non probo, quòd Platonis legibus adiecta principia sint.] *Vt Senecae à Posidonio licuit, sic mihi hoc loco à Seneca dissentire liceat. Mihi quidem prooemia illa legum Platonicarum plane admirabilia videntur. Prius enim amore honestatis: quod in illis prooemiis fit: tum, si id parum proficiat, propositis poenis, quòd praestant subiectae prooemiis sanctiones, animi ciuium ab improbitate & à turpitudine sunt auocandi. Sed suum cuique iudicium.*

Ad Epistolam XCV.

PEtis à me,] *Haec, vt dixit appendix quaedam est superioris epistolae. Docet autem, vt neque dogmata, itaneque praecepta per se ad sapientiam sufficere: vtilia tamen esse non praecepta modo, sed & eas quas dixi, descriptiones, siue characteres, quos ipse alio nomine εἰκονισμούς vocat.*

2 Si negauero.] *Si noluero repraesentare quod petis, sed in diem suam illud distulero.*

3 Eo magis promitto,] *Quia negare etiam liberum est.*

4 Aliud optamus:] *à diis petimus* εὐχόμεθα.

5 Aut non exaudiunt, aut miserentur,] *Si enim annuerent, mala nobis saepe maxima, & ea quae minime vellemus, impingerent.*

6 Etiam si recte faciunt, nesciunt facere se recte.] *Neque enim causam tenent, cur quidque fieri debeat. Atque hoc quidem recte & vere à Stoicis dicebatur: illud absurde, quòd dicebant, ex miserrimo beatum posse fieri aliquem, qui tamen nullum prorsus sensum haberet tantae illius mutationis suae. Plutarchus* ἐκ τοιούτων εἶναι τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας τὸ μεταβλητὸν καὶ ἀναπόδραστον οἴονται, ἀφαιρεθῆναι δ' ἑαυτὸν, ὅτι μικρῷ πρόσθεν ἀλιώτατος ἦν καὶ ἀφρονέστατος, πῶς ὁμοῦ φρόνιμος καὶ μακάριος γέγονεν.

7 Vis scire quàm dissimilis] *Locus hic erudite ab Aristotele tractatur libro secundo Ethicorum.*

8 Qui mera praecepta] *Id est, nihil praeter praecepta. Inepte alij,* Qui in re praecepta,

Ad Epistolam XCIX.

CLARIVS, cum audiuntur, gemunt. *Vt Gellium facere ait Martialis:*
Amissum non fler, cum sola est, Gellia patrem:
Si quis adest, iussæ prosiliunt lacrimæ. *Verum autem est, quod subiicitur:*
Ille dolet vere, qui sine teste dolet.

2 Esse aliquam cognatam tristitiæ voluptatem,] *Ouidius:*
est quædam flere voluptas.
Expletur lacrimis egeriturque dolor.

3 Ipsa Metrodori verba subscripsi,] *Desiderari hoc loco Græca verba Metrodori, etiam lacuna, quæ in vetere libro est, indicat.*

Ad Epistolam C.

PAVPERIS cella,] *Multos alios locos in hac epistola restitui: in hoc labor omnis meus irritus fuit.*

Ad Epistolam CI.

PLVRIMAM moram] *Inepte in alys* plurimum amorem. *Quod autem hic ait Seneca, difficillimam esse luctationem ijs qui ex paupertate conantur emergere: vbi autem ex ea erepserunt, faciliores eis & expeditiores esse progressus; idem olim nobilem quendam nauclerũ Lampin nomine, dixisse tradunt. Interrogatum enim, quomodo tantas opes sibi cõparasset, respondisse, paruas quidem magno, magnas autem paruo labore. Plutarchus* ἐν τῷ εἰ γέροντι πολιτευτέον. *Proculus in Hesiodum.*

2 Oram casus incidit.] *Oram vocat funem nauticum. Male autem* alij, horam.

Ad Epistolam CIIII.

CVM Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone. [*Sumptum est hoc præceptum ex eo quod Zenoni quærenti quomodo optime victurus esset, responsum oraculo dicitur:* εἰ συγγεγυμνάσοιτο τοῖς νεκροῖς: *quo ille accepto, totum se ad legendos veterum libros contulit.*

Ad Epistolam CVI.

TARDIVS rescribo] *Stoicorum multæ graues sententiæ erant: multæ etiam insigniter fatuæ. Huius secundi generis est ea quæ hic a Seneca molli, vt aiunt, brachio tractatur: Bonum omne esse corpus. Id ita se probare putabant. Quicquid agit, tangendo agit. Tangere autem, aut tangi, nisi corpus, non potest. Quicquid igitur agit, corpus est. Bonum autem & in corpus & in animum agit. Bonum igitur quicquid est, corpus est. Nam & animus ipse quodam corporis genere continetur. Ab hoc principio profecti, vt, vbi falsi aliquid pro vero positum est, necessario multa consimilia consequantur, eo progrediebantur, vt & virtutes & vitia, & omnes animi motus non corpora modo, sed & animalia esse dicerent. De qua stultitiæ plena opinione plura dicentur epistola* CXIII.

Ad Epistolam CVIII.

IN Tiberij Cæsaris principatum] *Vel vnus hic locus manifesto conuincit, non esse eundem Senecam qui epistolas scripsit, & qui declamationes. Nam hic adolescens erat Tiberio imperante ille, alter narrat audiri à se potuisse Ciceronem. Sed declamatorem illum huius, qui nunc in manibus est, patrem fuisse, & lippus iam, vt aiunt, & tonsoribus notum est.*

2 Prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse.] *Hac de re ita M. Fabius apud Liuium libro octauo:* Videro, cessurus ne prouocationi sis, cui rex Romanus Tullus Hostilius cessit.

3 Reapse] *Totus hic locus mirandum in modum in alys libris depranatus legebatur. Sed quid ego me in talibus quæ innumerabilia sunt, venditem? Emendatio ad legentium vtilitatem pertinet putida eorum quæ emendata sunt enumeratio ad scribentium ostentationem. Mihi autem alienæ vtilitati seruire consilium est: ostentationem illis relinquo, qui cum vnam aut alteram litterulam corrigunt prædicant* εὐφυΐαν *suam, Musarum fidem implorant, seque tam perspicaces fuisse mirantur.*

4 Hanc quam nunc in circo metam] *Cum in vno libro vetere ita scriptum reperissem, notaram illam varietatem ad marginem libri mei, non tamen vt eam probarem. At postea incuria quadam (fatendum enim est) mea factum est, vt expuncta vetere, noua hæc in illius se locum insinuauerit. Omnino tamen iudico rectius esse* Cretam, *quàm* Metam. *Creta enim notabatur circus ad victoriæ notam. Plinius libro* XXXV. *capite* XVII. Est & vilissima *(de creta loquitur)* qua circum præducere ad victoriæ notam, pedesque venalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. *Isidorus libro* XVIII. *originum capite* XXXIIII. Septem spatia quadrigæ currunt, quorum finis est creta.

Ad Epistolam CIX.

AN sapiens] *Prodesse dicitur, qui bene alicui facit. Videtur igitur nemo prodesse posse ei qui bona in se habet omnia. Talis autem est sapiẽs. Sapienti ergo nõ magis prodesse quisquam potest, quàm*

ignem calefacere. Et Stoici tamen ſapientem alium aly prodeſſe dicebant. Hunc igitur nodum, à Lucilio rogatus, hac epiſtola ſoluit & expedit Seneca.

2 Obijcies.] *Aly,* Hoc ſcias. *Liquere omnibus puto, vtra verior ſcriptura ſit: vt & paulo infra hunc locum, melius legatur* Vno modo, *an, vt nos,* Iſto modo.

3 Nam ille ipſe qui eſt,] *qui melle veſcitur, qui mel comeſt. Alij, detracto verbo* eſt, *mãcam & mutilam ſententiam reddiderant. Id autem quod ſequitur, plane peruerterant, cum legerent,* vt ille tali ſapore non capiatur, ſed offendatur. *Cum legendum ſit, vt nos emendauimus,* capiatur, nõ offendatur. *Sed diſcedo à conſuetudine mea. Non enim is ſum qui velim agitãdis aut reprehendendis alijs creſcere. Itaque talia, quamlibet multa, ſciens omitto.*

4 Ad hæc reſpondeo.] *Hæc verba locum mutauerant, ſeque altius, quàm par erat, ſuſtulerant. Nos ea in ſuum locum repoſuimus.*

Ad Epiſtolam CX.

VNICVIQVE noſtrum pædagogum] *Extant & Mænandri verſus qui eandem ſententiam continent: vnicuique noſtrum naſcenti genium dari totius vitæ ducem. Inde illud in comœdia:*

Memini relinqui me deo irato meo.

Illos autem & natiuos & mortales eſſe putabant. Horatius:

Scit genius, natale deus qui temperat aſtrum,
Naturæ deus humanæ, mortalis in vnum
Quodque caput.

2 Et genium & Iunonem] *Magis tamen genium viris, Iunonem mulieribus. Itaque apud Tibullum mulier amatorem alloquens:*

Perque tuos: *inquit,* oculos, per geniumque rogo.

Ille contra, Hæc per ſancta tuæ Iunonis numina iuro.

& turpis muliercula apud Petronium: Iunonem meam iratam habeam, ſi me vnquam virginem fuiſſe memini.

3 Adſignati] *Verbum iuris, De adſignandis libertis.*

4 Miliarios apros,] *mille librarum.*

5 Linguas phœnicopterorum,] *Quarum præcipuum ſaporem eſſe gulæ & nequitiæ magiſter docuerat Apicius.*

Ad Epiſtolam CXI.

CAVILLATIONES vocat:] *In aliquo videlicet libro eorum qui deſiderantur. nam in ijs qui extãt, nunquam ita cauillationis nomen accipi puto. Ita eo vſus eſt Calliſtratus in l. ea eſt natura, D. de diuerſis regulis iuris antiqui.*

Ad Epiſtolam CXIII.

DESIDERAS] *Niſi certa & manifeſta veterum teſtimonia extarent, vix crederemus ſententiam, quæ hîc à Seneca confutatur & irridetur, cuiquam excordi ac deliræ aniculæ in mentem venire potuiſſe. Quid enim abſurdius aut magis ridiculum cogitari poteſt, quàm, non modo animum ipſum animal eſſe, quod ſi eſt, certe animum alium habet, quo ſit vt ſit animal: atq; ille rurſus animus alium: neque res vnquam exitum repertura eſt: non eum tantum igitur, ſed & omnes virtutes, omnia vitia, omnes motus animorum, ipſas denique cogitationes noſtras eſſe animalia? Et hoc tamen ſeueri illi Stoicæ diſciplinæ principes, illi barbati magiſtri, illa ſapientiæ columina pro vero ac ſerio tradiderunt. Neque vero hîc ſubſtiterunt: ſed eo progreſſi ſunt amentiæ, vt & qualitatem, & magnitudinem, & figuram, & omnia denique accidentia (quid ni enim vtamur verbo in ſcholis vſitato, cum melius non ſupperat?) corpora eſſe contenderent. Et hi ſunt, qui ſe communes notiones in animis noſtris à natura impreſſas defendere, neque ab eis latum vnguem diſcedere profitebantur. Huius igitur opinionis ſtultitiam hac epiſtola exagitat Seneca: & poſtremo addit, tempus in talibus ineptijs conterendum non eſſe. Extat & commentariolus inter τὰ ψευδόμενα Galeni, quo hæc ipſa opinio irridetur & refutatur. Eius inſcriptio eſt: ὅτι αἱ ποιότητες ἀσώματοι.*

2 O triſtes ineptias,] *Martialis:*

Turpe eſt difficiles habere nugas:
Et ſtultus labor eſt ineptiarum.

Ad Epiſtolam CXIIII.

QVARE quibuſdam temporibus] *E corrupta ratione viuendi corruptum dicendi genus plærunque & publice & priuatim prouenire. eſſe etiam nonnullos quos ſtultum imitandi ſtudium eodem perducat.*

2 Vt ea quæ cludere cœnam ſolent, prima ponantur,] *Hoc lactucæ euenisſe ſcribit Martialis:*

Claudere quæ menſas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi, cur noſtras inchoat illa dapes?

Plutarchus quoque inter causas, è quibus noua morborum genera exorta sunt, & hanc non in postremis esse ait, quòd quæ claudere cœnâ solebãt, ad principiũ illius tralata sint. Sed Plutarchi verba vulgo male legũtur, hoc modo: τλω̃ δὲ τάξιν αὐτῷ ἐδεστῶν ἡ μεζοκόσμησιν ἢ μικρὰν ἔχειν διαφοράν. vbi pro αὐτῷ legendũ est ἄυτῷ. Sequitur: αἱ γὰρ καλούμεναι ψυχραὶ βάπεζαι πρότερον ὀπτέων ἔχειν ὠμῶν λαχάνων. Legendũ, πρότερον ὀπτέων, ἐχίνων, ὠῶν, λαχάνων. Sequitur: ἄσφ ἐλαφρῶν ὁ πλάτων ἀπ' ἀρχὰς δεῖ φόμα μεταχθῆσαι, τλω̃ πρώτων αἰτὶ τῆς ἐοχάτης τάξιν ἔχοσιν. Sed magnũ fecerit qui repererit, quid illic inter ouа & olera faciat Plato. Legendũ autẽ ὥσπερ ἐλαφρῶν ὁ πλάτων. Hæc & eiusdẽ generis alia plurima iam pridẽ in Plutarcho emendaui: quæ, si Deus volet, suo tempore edẽtur.

Ad Epistolam CXV.

10 ET veluti signes.] *Veluti signa quædam eorum in animo tuo imprimas, ne deleantur. Sic & Græci dicunt ἐνσημαίνειν. Basilius: ἀμεταὶ γάρ πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν πιστῶν μαθήματα δι' ἀπαλότητα τῶν ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα. Latini, ponere signa. Horatius:*

---non est mihi tempus auenti
Ponere signa nouis præceptis.

2 Vt fas sit vidisse,] *Fuit hæc vetus omnium gentium opinio, fas homini non esse, deum videre: & qui vidisset, præsens ei mortis periculum imminere.*

Obstrigillent,] *obstant, remorantur. vide Nonium.*

3 4 Ad mercedem impij.] *Inepte in alijs*, Ad misericordiam impij. *Hoc enim dicit, nos & mercede adduci ad ea quæ honesta sunt, & ad turpia. Nam neque fere quisquam gratis honestatem colit: & nihil tam impium est quod non interdum homines mercede adducti suscipiant.*

5 Sine me vocari] *Horum Euripideorum versuum extremi leguntur apud Stobæum:*

ὦ χρυσὲ δεξίωμα κἀλλίστου βροτοῖς.
ὡς οὔθ' μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
οὔ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὔ φίλος πατήρ·
εἰ δ' ἡ Κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾶ,
οὐ θαυμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Sunt autem à Seneca liberius illi quidem conuersi: sed ita, vt ne Græcis quidem elegantia cedere videantur.

6 Et summum adeptis dignitatis statum.] *Hæc verba in locum suum restitui, quo temere ab alijs mota erant.*

Ad Epistolam CXVII.

MVLTVM mihi tibique.] *Hæc quoque epistola meras prope Stoicorum ineptias continet, nisi quod fere sub medium, cum quærenti hæc Lucilio satisfecisset, ipse quoq; talium rerum studium damnat, ostenditque alia potiora, quæ ex philosophia peti debeant.*

2 Ad expetendum,] *Expetendum vocat αἱρετὸν: ad expetendum, noua voce προσαιρετὸν, id est quandam quasi προσηκόντως αἱρετὸν. Talia multa Stoici sine vlla necessitate fingebant.*

3 Præsumptioni,] *Anticipatæ opinioni, πρόληψει.*

4 Hac detestatione] *Est qui legat* destinatione.] *Ego veterem librum meum sequi malui.*

Ad Epistolam CXIX.

40 IN commune,] *Ita dicebant, cum é pluribus qui vna ita iter facerent, vnus boni aliquid in via iacens repererat: cum significarent id cum ceteris quoque commune esse debere. Græci pro eodem dicebant κοινὸς ἑρμῆς. Nam Mercurius & vijs præesse putabatur & lucro, & insperantibus obiecta lucra vocabant ἕρματα.*

Ad Epistolam CXX.

EPISTOLA tua] *Veri boni cognitionem ad homines per analogian, id est collationem rationis, peruenisse ait: idque ipsum dilucide explicat. Eadem de re Cato apud Ciceronem libro tertio de finibus. Cumque rerum notiones in animis fiant, si aut vsu cognitum sit, aut coniunctione, aut similitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum posui, bonorum notitia facta est. Quinque autem modis fieri rerum notitias dicebat Zeno, vt est apud Laërtium, κατὰ περίπτωσιν, καθ' ὁμοιότητα, κατ' ἀναλογίαν, καὶ σύνθεσιν, ἢ κατ' ἐναντίωσιν.*

50 2 Magnam rem puta, vnum hominem agere.] *Id est, constare sibi, neque mutari ac fluctuare. Itaque de Helcana patre Samuelis, principio Regum dicitur,* Fuit vnus vir. *Et hoc ita interpretatur S. Hieronymus principio commentariorum in Iob:* Fuit vnus vir. Non enim per diuersa mobilis & instabilis ferebatur, sed firmus atque inconcussus persistens, vir vnus erat.

Ad Epistolam CXXI.

LITIGABIS,] *Esse vnicuique animali constitutionis suæ sensum: eamque esse primam naturæ conciliationem Laërtius:* τλω̃ δὲ πρώτην ὁρμὴν φασὶ τὸ ζῷον ἴσχειν, ὅτι τὸ τηρεῖν ἑαυτὸ οἰκείωσις, αὐτὸ

ἑαυτῷ τῆς φύσεως ἀπ' ἀρχῆς, καθά φησιν ὁ Χρύσιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τελῶν, πρῶτον λέγων ἄνθρωπον παντὶ ζώῳ τὴν αὐτὴν σύστασιν, ἢ τὴν ταύτης σωτηρίαν. *Hinc sunt illa Ciceronis è primo de officijs*: Principio generi animantium omni est à natura tributum, vt se, vitam corpusque tueatur: *& quæ sequuntur. & illa Catonis è tertio de finibus*: Placet ijs, *inquit*, quorum ratio mihi probatur, simul atque natum sit animal, ipsum sibi conciliari & commendari ad se conseruandum, & ad suum statum, & ea quæ conseruantia sunt eius status diligenda. *Sed in quinto de finibus idem locus à Pisone tractatur, & sæpe alias.*

2 Iudicium accipient,] *Litem tecum contestabuntur.*

3 Sensum autem esse] *Vnumquodque animal sentire vim suam, probat ex eo, quod suapte sponte, etiam cum adhuc tenerum & infirmum est, secundum naturam mouetur. Qua de re ita Cicero:* Serpere anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus vti videm⁹ boues, vespas aculeis: suam denique cuique naturam esse ad viuendum ducem.

4 Omnia animalia dialectica] *Qui constitutioni suæ sensum inesse à natura in animalibus à primo satu negabant, hoc argumento nitebantur. Ne homines quidem, nisi perquam pauci, quidnam illa constitutio sit, intelligunt. Multo minus igitur bestiæ. Respondet Seneca, id tum demum processurum, si de exquisita illius cognitione loqueremur. Nunc de crassa quadam & confusa cognitione sermo est, qualis etiam in bestias cadit. Nam si nullius rei notitiã habere diceremur, nisi cuius vim ac naturam definiendo explicare possemus, non multarum sane rerum cognitione gloriari nobis liceret. Equidem quid lapis sit, quid aurum, quid argentum, quid equus, quid bos, scire vtcunque videor: quorum tamen vt aliarum innumerabilium rerum in quotidiano vsu positarum, si quis à me definitionem requirat, tempus mihi ad cogitandum postulabo: fortassis etiam, cum bene ac diu cogitaro, non habebo quid respondeam. Ne bene quidem valere aut ægrotare me sentiam: cum inter ipsos quoque medicos de sanitatis ac morbi definitione ambigatur. Obmutescendum nobis fuerit, ait Galenus, si ea tantum nosse dicamur, quorum definitiones tenemus. Hac de re operæ fuerit videre, quæ is quem modo laudaui, medicus scripsit, in commentario, quo respondet ad ea, quæ in Aphorismis Hippocratis reprehenderat Iulianus.*

Ad Epistolam CXXII.

•Et amicitia Tiberij notus & frigore.] *Quòd cum apud Tiberium aliquando plurimum potuisset, ab eo postea neglectus est. Ita dixit* Frigore, *vt Horatius,*

—& maiorum nequis amicus
Frigore te feriat.—

Sic Terentius: Nimirum hicce homines frigent.

Ad Epistolam CXXIII.

Octavam prohibent,] *Non sinunt eos hora octaua cœnare. Ab illa enim incipiebant, qui genio liberius indulgebant. Hæc erant, quæ vocabant tempestiua conuiuia: quòd de die fierent, & tempestiuius quàm frugi homines epulandi causa discumbere solerent. Catullus:*

Vos conuiuia sumptuosiora
De die facitis. *Iuuenalis:*
Exul ab octaua Marius bibit, & fruitur dijs
Iratis: at tu victrix prouincia ploras.

Plærunque tamen expectabant nonam. Cicero: Accubueram hora nona. *Martialis:*

Imperat extructos frangere nona thoros.

In sequentibus multa, vt & in superioribus, emendaui, quæ ex collatione cognosci ac dijudicari, quàm à me appendi annumerarique malo.

M. ANTONII MVRETI
DISPVTATIO HABITA CVM SVBSEQVENTEM SENECÆ LIBRVM INTERPRETATVRVS esset Romæ, III. Non Junij CIↃ IↃ LXXV.

DE SENECA nihil hoc loco constitui dicere. nam si vituperatores illius confutare vellem, necessario mihi ducēda essent præcipua argumenta è scriptis ipsius, vt ostenderem eum & doctrinæ copia, & scribendi elegantia longe multumq; omnibus obtrectatoribus suis præstitisse. Nunc cum apud eos disseram, quibus Senecæ scripta nota nō sunt: (quotus enim quisq; vestrum ante hunc diem ea, non dicam, euoluit, aut legit, sed inspexit aut attigit?) puto me commodius esse facturum, si prius hunc libellum mole quidem, vt videtis, exiguum, sed & orationis ornamentis, & argumenti grauitate, vt sentietis, eximium vobis proposuero, ac deinde permisero, vt ex eo Senecam, tanquam ex vngui, vt dicitur, leonem æstimantes, de ipsius sapientia & eloquentia arbitratu vestro iudicetis. Vrbane Vlixes apud Euripidem in Cyclope, cum Sileno vinum venditurus esset, ita eum alloquitur:

Vin tu prius gustare quid vini feram?

Cui Silenus: *Ita conuenit. nam gustus emptorem vocat.*

Ego quoque cum vobis hunc scriptorem, non quidem vendere, sed certe commendare, atque vt apud vos in pretio sit efficere cupiam, debere videor eum vobis prius quasi gustandum dare. Hoc tantum à vobis peto, ne quid huc præiudicatæ opinionis adferatis, neve promoueamini stultis ac temere iactis vocibus quorundam, qui quæ non intelligunt vituperant. Tribuite hoc mihi vt me non quidem valde intelligentem & idoneum, sed tamē non multo deteriorem, quàm isti sunt, harum rerum iudicem existimetis. Qui cū, & ex quo huic muneri præpositus sum, nihil antiquius habuerim, quàm vt vos, quantum in me est, omni liberali doctrina excolam atque augeam: & multorum annorum laboribus ac vigilijs hoc consequutus sim, vt non in vulgus modo, sed apud ipsos principes ciuitatis non omnino malus eloquentiæ existimator habear: non debeo videri aut tam iniquus, vt obstare profectui vestro, aut tam stultus, vt existimationi meæ, nocere de industria velim. Sed hæc quidem hactenus. Iam enim quod huius libri argumentum sit, explicare decreui. Vos, quæso, excitate atque expergefacite animos vestros: quæque de rebus omnium maximis ac grauissimis dicere ingredior, ea vt penitus percipiatis operam date.

Veteres illi quorum animi densissimis errorum tenebris inuoluti, ea quæ nobis diuinitus affulsit æternæ veritatis luce caruerunt, cum verum Deum ignorarent, in varias sententias distrahebantur, &, vt nullo firmo ac stabili fundamēto subnixi, & commenta opinionum sequentes, huc illuc, tāquam incertis acti tempestatibus, fluctuabāt. Interdum itaq; cū in cælum oculos sustulerant, & illam admirabilem innumerabilium stellarum sine vlla erratione decurrentium varietatem notauerāt, facile intelligebant, præpotens aliquod numen esse oportere, immensum, infinitum, æternum, quod illi tantæ moli præsideret: à quo hæc rerum vniuersitas, & à principio consti-

tuta esset,& eius consilio ac voluntate regeretur. Rursus autem cum eorum quæ infra Lunæ orbem sunt,inconstantiam ac mutabilitatem viderent: nihil in eis inesse certum,nihil perpetuum,nihil constans: eo prolabebantur impietatis, vt partim ex omnibus rebus diuinam prouidentiam tollerent, partim supera quidem & cælestia mente ac consilio regi,hæc autē inferiora sine vllo rectore incertis fortunæ casibus agitari existimarēt. Sed cum&dierum ac noctium vicissitudinem,&quadripertitam anni temporum varietatem,& certa tum dierum tum noctium,& incrementa & decessiones,& omnia humanis vsibus seruiētia viderēt; hærebant attoniti, vt qui perspicerēt, tantum & tam sapienter institutum ordinem nisi à deo esse non posse. Conturbabantur tamen cum alijs argumentis,tum hoc præcipue,quod in rebus humanis multa viderent secus euenire, quàm ipsi diuinae sapiētiæ ac bonitati conuenire existimarēt. Etenim ista statuebant,si humanarum rerū procurationem haberet deus,fore vt bonis ac pijs & iustitiæ cultoribus bene esset,malis,impijs&iniustis male. Nunc autem cōtra videbāt,optimos quosq; plerunque premi paupertate,cum multi improbi diuitijs abundarēt: ignominiam,exilium,orbitatem, morbos,tormēta,cruciatus,propriū quodammodo bonorum virorū patrimonium esse: cum interea multi omnibus flagitijs cooperti in summis delicijs viuerēt,&in omnibus negotijs suis secundissima fortuna vterentur. Ergo alij fortunam accusabant vt iniquam & iniustam,quæ,quasi dedita opera,improbis mater,bonis nouerca esset: alij vt cæcam & temerariam,quæ nunc bonos, nūc malos nullo discrimine aut extolleret,aut deprimeret: idemque dicebant de Pluto,quem diuitiarū deum esse fingebant:& vt fit in erroribus, desultoria quadam leuitate in cōtrarias sententias ferebātur. Nam vbi quid bonis bene euenerat,aut vbi improbus aliquis, & diu diuina patientia abusus pœnas dederat, tum deum & esse & humana curare clamabant. Estis io superi,ait Statius,cum cōualuisset à periculoso morbo vir eximiæ probitatis Rutilius Gallicus. At contra vbi quid contigerat,contra quàm æquum esse censerent,deos aut nullos esse,aut crudeles & iniustos esse dicebant.

Marmoreo Licinus tumulo iacet: ac Cato paruo
Pompeius nullo. credimus esse deos?

Mortuus erat alicuius amicus, quem ipse diutius viuere cupijsset? Negabat deos esse: id enim ab eorum iustitia alienum videri. Itaque in morte Tibulli Ouidius:

Cum rapiant mala fata bonos, ignoscite fasso,
Sollicitor nullos esse putare deos.

Apud Senecam Iason cum Medeam occisis filijs euolantem videret,

Testare, inquit, *nullos esse, qua veheris, deos.*

Neque vlla tam leuis: aut ridicula causa erat, quæ non ad suscipiendam impietatem satis idonea videretur. Reliquerat amicam amator? Nulli dij erant. Propertius:

Et queritur nullos esse relicta deos.

Cupidum & libidinosum adolescentem impudica muliercula fefellerat? Nutabat male de dijs fundata opinio. Ouidius:

Esse deos credam ne? fidem iurata fefellit.
Et manet in solito qui fuit ore decor.

Valde

Valde scilicet id diis curandum fuit. Apud Virgilium amisso immatura morte filio,

Atque deos atque astra vocat crudelia mater.

Ecce tibi alter, quia serpentes vna cum pelle senium exuere dicuntur, deos crudeles vocat, quòd non idem beneficium formosis tribuerint.

Crudeles diui, serpens nouus exuit annos:
Formae non vllam fata dedere moram.

At illa quidem leuia, & à poëtis fortasse per iocũ dicta: etsi tales ioci nullo modo ferendi videntur. Serio quidem loqui videtur apud Aristophanem Chremylus, qui se cum pius ac iustus esset, & male tamen rem gereret, grauique paupertate premeretur, ac videret interea alios sacrilegos, calumniatores, improbos diuitiis abundare, profectum esse dicit ad Apollinem, vt ex eo sciscitaretur, quæ eius rei causa esset. multoque magis ille in vetere tragoedia, Τολμῶ κατειπεῖν. μήποτ' οὖκ εἰσὶ θεοί. κακοὶ γὰρ εὐτυχοῦντες ἐκπλήττουσί με. & eodem argumento delusi, vt ait Iuuenalis,

Sunt qui in fortunae iam casibus omnia ponant,
Et mundum nullo credant rectore moueri.
Natura voluente vices, & lucis, & anni.

Grauissime autem dubitationem ea de re suam expressit optimus aeui sui poëta Claudianus:

Saepe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus ineesset
Rector, & incerto flueren t mortalia casu.
Nam cum dispositi quaesissem foedera mundi,
Praescriptosque mari fines, annique meatus,
Et lucis noctisque vices, tunc omnia rebar
Consilio firmata dei, qui lege moueri
Sidera, qui fruges diuerso tempore nasci.
Qui variam Phoeben alieno iusserit igne
Compleri, solemque suo porrexerit vndis
Littora, tellurem medio librauerit axe.
Sed cum res hominum tanta caligine volui
Aspicerem, laetosque diu florere nocentes,
Vexarique pios, rursus labefacta cadebat
Relligio: causæque viam non sponte sequebar
Alterius vacuo quæ currere semina motu
Affirmat: magnumque nouas per inane figuras
Fortuna, non arte regi, quæ numina sensu
Ambiguo vel nulla putat, vel nescia veri.
Abstulit hunc tandem Rufini poena tumultum,
Absoluitque deos.

Multo autem neruosius ac vehementius apud Ciceronem Cotta in tertio de natura deorum, *Telamon*, inquit, *vno versu totum locum conficit, vtrum dij homines negligant.*

Nam si curent, bene bonis sit, male malis: quod nunc abest.

Debebant illi quidem omnes bonos efficere, si quidem hominum generi consulebant: sin id minus, bonis certe consulere debebant. Cur igitur duo Scipiones fortissimos,

gulas nó modo exponere, ſed etiá breuiter illuſtrare ac confirmare decreui. prima igitur eſt, ne qui res magnas ac præclaras gerũt, propterea inflétur ac ſuperbiant, ſed súmittát animos memores imbecillitatis ſuæ. Confirmatur hoc teſtimonio Dauidis & Pauli, quorũ ille bono ſibi fuiſſe ait, quòd à Deo depreſſus caſtigatusque ſit, ſeque ex eo magis illius iuſtitiá perſpicere: hic autem, cum vſque ad tertiũ cælũ raptus eſſet, eaque vidiſſet, quæ vix homini in hac vita videre fas eſt, ne propterea ſibi placeret, neve inſoleſceret, additũ ſibi eſſe ait angelũ Satanæ, à quo quaſi colaphis caederetur. Hæc igitur prima cauſa eſt. Altera, ne ceteri mortales in errorem trahantur, & de præſtãtib⁹ viris, non vt de hominibus, ſed vt de diis quibuſdá exiſtiment: à cui⁹ erroris periculo liberantur, cũ illos magnos & egregios viros multa perpeti vidét, quæ illos nó deos, ſed homines eſſe declarãt. Nã ſi qui multa bella geſſerãt, multas vrbes expugnauerãt, multa hominũ millia occiderãt, antiquit⁹ in deorũ numerũ ſtulta vulgi opinione referebãtur: quid putatis euẽturum fuiſſe iis qui verbo, qui nutu, qui contactu, qui vmbra ſua fugabant morbos, claudis inceſſũ, ſurdis auditũ, cæcis vſũ oculorũ reſtituebãt, mortuos in vitã reuocabãt, niſi vulgus hominũ eos ipſos per quos tã multa admirabilia opera edebãtur, eſurire, algere, ægrotare, cædi, mutilari, eiuſdéque generis alia innumerabilia quotidie ſubire ac perferre vidiſſet? Sic quoque, quamuis vociferarentur, nihil eorũ ſua virtute fieri, Chriſtũ eſſe qui per doctrinæ ſuæ præcones ea perficeret, vix tamen impedire poterant, ne ſibi diuini honores haberentur. Ad Paulum quidem & ad Barnabã Lyſtrenſes aliquando etiam tauros coronatos adduxerãt, quos eis tanquã diis immolare cupiebant, niſi id ipſi ſumma vi prohibuiſſent. Tertia cauſa eſt, vt poteſtas Dei tãto magis eluceſcat, qui per homines imbecilles, morbis obnoxios, egẽtes, carcerib⁹ & ergaſtulis clauſos, vinculis & cõpedib⁹ impeditos, catenis onuſtos ea faciat, quorum magnitudinẽ ceteri omnes obſtupeſcant. Itaque Paulus ipſe cũ feſſus malis quodam tempore petiiſſet à Deo, vt à ſe tãtas illas & tã multas acerbitates amoueret, reſponſũ hoc tulit: Satis tibi ſit quód mihi carus accept⁹que es. Quo enim tu infirmior es, & plurib⁹ difficultatibus cõflictaris, eo magis perſpicitur poteſtas mea. Quarta eſt, quòd ſi bonis viris omnia proſpere ſuccederent, ſi diuitiis abũdarẽt, ſi colerentur ac ſuſpicerentur à ceteris, ſi nunquam ægrotarẽt, nunquã dolerent, nullum incommodũ ſentirent, fortaſſis exiſtimaret vulgus eos pietatẽ colere, non ſuapte ſponte, ſed illa quaſi mercede allectos & inuitatos. Nunc cũ eos nó egeſtas, non ignominia, non cruciatus corporis, nó tyrannorum ſæuitia, non mortis metus à Dei cultu & à vera pietate poſſit abducere, manifeſto cõſtat, honeſtatem ac virtutẽ, & Deum in primis ipſum ab eis propter ſe, nõ propter vllam mercedem amari. Non gratis te colit Iob, dicebat Deo perpetuus ille humani generis hoſtis. tu enim eũ cumulaſti opib⁹, auxiſti liberis, perpetua denique vitæ proſperitate proſecutus es. At Deus: Tu vero, inquit, domos ei⁹ inflamma, meſſes combure, pecora interfice, liberos eneca, totũ ipſius corp⁹ arbitratu tuo lacera ac lania: null⁹ reſtet nouis vlcerib⁹ locus: iaceat in ſterquilinio, cui prius ſomnum capere licebat in purpura: ne ſit quidẽ quo ſe abſtergeat, ſed teſta manantem ex vlceribus ſaniem abradat: vt liquido cõſter, eum mei gratuitum, non mercenarium eſſe cultorem. Eadem æquitate animi homo ſanctiſſimus tulit aduerſa, qua & proſpera exceperat.

Quinta,vt homines tanto certius atque exploratius habeant, non omnia morte terminari, ſed ſupereſſe aliam vitam, in qua & præmium tribuatur iuſtis,& ab improbis ac cóſceleratis poena exigatur.Nã ſi ne homines quidem vſq; eo iniuſti reperiũtur,vt eos quos cauſa ſua multa perpeſſos vidẽt, ſine præmio abire patiãtur, quãto minus id de Deo aut cogitare aut ſuſpicari poſſumus?Cũ igitur multos plerũq; videamus homines optimos & innocentiſſimos quantũ quidem hominis natura fert, in hac vita nunquam interquieſcere ac reſpirare à moleſtiis, ſed perpetua quadã calamitatũ ſerie vſque ad extremum ſpiritũ premi:cogitemus neceſſe eſt, aut,quod natura ipſa abhorret ac refugit,Deum iniuſtũ eſſe,aut poſt hanc vitam ſua eſſe hominũ generi praemia,pro ſuis cuiq; actionibus, diuinitus cõſtituta.Si ſpes noſtra,ait Paulus,iiſdẽ quibus hæc vita terminis ac finibus circũſcripta teneretur,nihil nobis infelicius foret. Sexta,vt nos quoque, ſi quãdo tale aliquid nobis eueniat,patienter feramus,neq; deſpondeamus animũ,aut ſtatim propterea Deo inuiſos eſſe nos arbitremur:cũ iis quoq;, qui Deo cariſſimi & acceptiſſimi erant,aut eadem,aut grauiora contigiſſe videamus.Septima,ne vllus tergiuerſationi locus ſit,ſi quis nos ad illorũ praeſtantiũ virorũ imitationem cohortetur,quaſi eos non eiuſdẽ,cuius & nos ſumus,ſed diuinioris cuiuſdã naturæfuiſſe cauſemur.Octaua,vt ſciamus quibus rebus felicitatẽ metiri ac dirigere,quosque ex omni hominum numero felices ac beatos,quos cõtra infelices acmiſeros ducere debeamus.Nõ enim qui multa poſſidet,beatus eſt:ſed multo ille beatior,qui nõ tãtũ diuitias nõ concupiſcit,ſed iis quas habet, vltro ſe ſpoliat, vt copiis ſuis aliorũ inopiã ſubleuet.Nõ qui innocens exulat,miſer eſt:ſed tãto felicior,ſi id æquo animo ferẽs,operã det,ne ab illa aeterna ac cæleſti patria exulare cogatur.Nõ qui firmo ac valenti corpore eſt,felix:ſed ille qui in corpore quãlibet infirmo perpetuã retinet animi firmitatẽ.Nõ cui multa dura&perpeſſu aſpera eueniũt, miſer:ſed is potius qui proſperis ſucceſſibus ebrius, neq; altius oculos mẽtis attollens,in caducis ac fallacibus huius vitae bonis acquieſcit. Nona,vt magis illuſtretur eorũ patiẽtia ac fortitudo qui ſe à calamitatibus vinci nõ ſinũt:neq; enim à nobis cognoſcerẽtur,niſi àDeo in huiuſmodi certaminibus exercerẽtur.Aurũ,vt dicturus eſt Seneca,probat ignis,miſeria fortes viros.Decima,quoniã humanæ naturæ imbecillitas, ne optimos quidẽ viros omnis peccati expertes eſſe patitur : neq; quiſquam aut eſt, aut fuit præter pauciſſimos,quibus id ſingulari Dei beneficio tributũ eſt, quin aliquando offẽderet ac prolaberetur:vt hic potius quàm alibi peccata expientur, vt ſi qua macula ex illis prolapſionib° ſuſcepta eſt, tẽporariis illis acerbitatibus quaſi nitro quodã aut lomẽto eluatur ac deleatur.Nã cũ iuſtitiæ diuinæ cõſentaneũ ſit,neminẽ in cælum peruenire,qui vlla ex parte pollutus cõtaminatusque ſit:expedit iis ipſis qui Deo cari sũt,ita in hac vita purgari, vt cũ è corporis vinculis exceſſerint, nulla alia purgatione egẽtes,ſine vlla mora in cælũ euolare expediti ac liberi poſſint. Vndecima, vt quo plura acerba patiũtur,quo plures difficultates ſuperãt,quo dimicãt acri°,eo maiorib° præmiis ornẽtur,eo plures coronas accipiãt,eo maioré in omni æternitate gloriam conſequantur.Haec igitur vir ille ſanctiſſimus,nõ, vt ego nunc,arido &inculto dicendi genere, ſed ornato,ſplendido,efficaci:aureo denique illo eloquentiae flumine,quod ei Chryſoſtomi nomen meritiſſimo cõparauit.

Ac vereor, ne quis interdum me, quòd è talium ſcriptorum fontibus hauriam, quo diſputationes meas irrigem, reprehendendum putet. Vnde igitur, per Deum immortalem, potius repetam, quòd honeſtius aut maiori cum fructu vel à me dicatur, vel à vobis audiatur? An totos dies nunc in poëticis fabulis, nunc in Stoicorum aut Epicureorum ſtultiſſimis opinionibus perſcrutandis ac perueſtigandis conteremus, idque cum faciemus, tempus bene collocare putabimur: ad ea cognoſcenda quæ ignorare ſine pernicie non poſſumus, nullam partem temporis conferemus? At hæc, inquiet aliquis, in theologorũ ſcholis, aut contionibus tradi ſolent: à te alia quædam requiruntur. Fateor equidem ab eis hæc omnia non tempeſtiuius modo ac conuenientius, ſed etiam melius copioſiuſque tractari. Sed tamen vtinam talibus præceptis, & templa, & ſcholæ, & porticus, & ambulationes, & fora, & compita omnia perſonarent. Mandatum eſt mihi, vt vobis iter ad eloquentiam commonſtrare conarer. Nunquid igitur vos eloquentiores effecturus ſum, ſi hoc quantulumcunque eſt, quod in dicendi facultate conſecutum eſſe me nonnulli putant, in nugis & fabulis exercuero, quàm ſi vos ad graues & ſerias res bonis & electis verbis explicandas, quantum vires meae ferent, exemplo meo & incitare, & aſſuefacere ſtuduero? Mihi vero certum ac conſtitutum eſt, ea vobis perpetuo tradere, quibus vos non diſertiores modo & in loquendo argutiores, ſed etiam meliores ac ſapientiores redditum iri arbitrabor. Eloquentiam eſſe ait Cicero, non inanem loquendi profluentiam, ſed ſapientiam copioſe loquentem. Quod ſi eſt, qui nihil præter verborum floſculos & pigmenta tradunt minimam partem eloquentiæ tradunt. Si quis eſt, qui & res cognitu dignas adferat, & eas non vulgari neque ſordido orationis genere efferat, is demum bonus & vtilis dicendi magiſter habendus eſt. Vera autem ſapientia aut illo ex quo hodierna mea diſputatio deprompta eſt, aut nullo prorſus genere ſcriptorum continetur. Sed longior fui quàm putabam. Qua igitur de re Chryſoſtomi diſputationem audiiſtis, de eadem perendie, ſi Deus volet, diſputantem Senecam audietis.

L. ANNAEI SENECAE QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT, CVM SIT PROVIDENTIA, LIBER VNVS.

CAP. I.

VARSISTI à me, Lucili,[a] quid ita,[3] si prouidentia mundus ageretur, multa bonis viris acciderent mala. Hoc cõmodius[4] in cõtextu operis redderetur,[b] cum praeesse vniuersis prouidentiam probaremus, & interesse nobis Deum. Sed quoniam à toto particulam reuelli placet, & vnam contradictionem[5] manente lite integra soluere, faciam rem non difficilem, causam deorum agam.[6] Superuacuum est in praesentia ostendere, non sine aliquo custode tantum opus stare, nec hunc siderum certum discursum fortuiti impetus esse,[7] & quae casus incitat;[c] saepe turbari & cito arietare: hanc inoffensam velocitatem procedere[8] aeternae legis imperio, tantum rerum terra marique gestantem, tantum clarissimorum luminum & ex dispositione lucentium:[9] non esse materiae errantis hunc ordinem: neque quae temere coierunt, tanta arte pendere, vt terrarum grauissimum pondus sedeat immotum, & circa se properantis caeli fugam spectet,[d] vt infusa vallibus maria[10] molliant terras,[11] nec vllum incrementum fluminum sentiant, vt[12] ex minimis seminibus nascantur ingentia.[13] Ne illa quidem quae videntur confusa & incerta, pluuias dico nubesque, & elisorum fulminum iactus, & incendia ruptis montium verticibus effusa, tremores labantis soli, & alia quae tumultuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, quamuis subita sint, accidunt:[e] sed suas & illa causas habent nõ minus,[f] quàm quae alienis locis conspecta miraculo sunt, vt in mediis fluctibus calentes aquae,[14] & noua insularum in vasto exilientium mari spatia. Iam vero si quis obseruauerit nudari litora pelago in se recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet caeca quadam volutatione modo contrahi vndas, & introrsumagi, modo erumpere, & magno cursu repetere sedem suam: cum illae interim portionibus crescunt, & ad horã ac diẽ subeunt, ampliores minoresq; prout illas lunare sidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat, suo ista tempori reseruentur. Eo quidem magis, quod tu non dubitas de prouidentia, sed quereris. In gratiã te reducá cũ diis, & aduersus optimos optimis.[h] Neque enim natura patitur,[15] vt bona bonis noceant.[16] Inter bonos viros ac Deum amicitia est,[17] conciliante virtute. Amicitiam dico? immò etiam necessitudo & similitudo:[i] quoniam quidem[18] bonus ipse tempore tantum à Deo differt,[19] discipulus eius,[20] aemulatorque, &[21] vera progenies, quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, sicut seueri patres, durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptosque diis, laborare, sudare, per arduũ escendere, malos autem lasciuire, & voluptatibus fluere:[k] cogita filiorum nos modestia delectari, vernularum licentia: illos disciplina tristiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. Bonum virum in deliciis non habet: experitur, indurat, sibi illum praeparat.

II. Quare multa bonis viris aduersa eueniunt? Nihil accidere bono viro mali potest. Non miscentur contraria. Quemadmodum tot amnes,[l] tantum superne deiectorum imbrium, tanta mediterraneorum vis fontium non mutant saporem maris, nec remittunt quidem: ita aduersarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet in statu, & quicquid euenit, in suum colorem trahit.[m] Est enim omnibus externis potentior:[22] nec hoc dico, non sentit illa: sed vincit, & alioquin quietus placidus contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa[23] exercitationes putat. Quis autem, vir modo, & erectus ad honesta, non est laboris appetens iusti, & ad officia cum periculo promptus? Cui non industrio otium poena est? Athletas videmus, quibus virium cura est, cum fortissimis quibusq; cõfligere, & exigere ab his,[n] per quos certamini praeparantur, vt totis cõtra ipsos viribꝰ vtãtur.[o] cædi se vexariq; patiũtur: & si nõ inueniũt singulos pares, pluribꝰ simul obiiciũtur. Marcet sine aduersario virtus. Tũc apparet quãta sit,[p] quãtũ valeat, polleatque, cũ quid possit, patientia ostẽdit. Scias licet idẽ viris bonis esse faciẽdũ, vt dura ac difficilia nõ reformidẽt, nec de fato querantur. Quicquid accidit, boni cõsulãt, in bonũ vertant. Nõ quid, sed quemadmodũ dum feras, interest. Non vides quanto aliter patres, aliter matres indulgeãt? Illi excitari iubẽt liberos ad studia obeũda mature, feriatis quoque diebus nõ patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lacrimas excutiunt.

At matres fouere in ſinu, continere in vmbra volunt; nunquam flere, nunquã triſtari, nũquam laborare. Patriũ habet Deus aduerſus bonos viros animũ, & illos fortius amat: &, Operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant robur. Languent per inertiã ſaginata: nec labore tantum, ſed mole, & ipſo ſui onere deficiũt. Nõ fert vllũ ictum illæſa felicitas. At vbi aſſidua fuit cum incõmodis ſuis rixa, callum per iniurias ducit, nec vlli malo cedit: ſed etiã ſi ceciderit, de genu pugnat. Miraris tu, ſi Deus ille bonorũ amãtiſſimus, qui illos quàm optimos eſſe atq; excellentiſſimos vult, fortunam illis cum qua exerceãtur, aſſignat? Ego vero non miror, q ſi quando voluptatem capiunt dij, dum ſpectant magnos viros colluctãtes cum aliqua calamitate. Nobis interdũ voluptati eſt, ſi adoleſcens conſtãtis animi irruẽtem ferã venabulo excepit, ſi leonis incurſum intrepidus pertulit: tantoq; ſpectaculum eſt gratius, quãto id honeſtior fecit. Nõ ſunt iſta quæ poſſunt deorum in ſe vultũ cõuertere, r ſed puerilia, & humanæ oblectamẽta leuitatis. Ecce ſpectaculum dignum, ad quod reſpiciat intentus operi ſuo Deus. 24 Ecce par Deo dignũ, vir fortis cũ mala fortuna cõpoſitus, vtique ſi & prouocauit. Non video, inquã, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, ſi cõuertere animũ velit, quàm vt ſpectet Catonem, iam partibus nõ ſemel fractis ſtantem nihilominus inter ruinas publicas rectũ. Licet, inquit, omnia in vnius ditionẽ cõceſſerint, cuſtodiãtur legionibus terræ, claſſibus maria. Cæſarian⁹ portas miles obſideat, Cato qua exeat, habet. Vna manu latam libertati viã faciet. s Ferrum iſtud etiã ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. Libertatẽ quã patriæ nõ potuit, Catoni dabit. Aggredere animę diu meditatũ opus, eripe te rebus humanis. 25 Iam Petreius & Iuba concurrerunt, iacentq; alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia fati conuentio: ſed quæ nõ decear magnitudinem noſtram. Tam turpe eſt Catoni mortem ab vllo petere, quàm vitam. Liquet mihi, cũ magno ſpectaſſe gaudio deos, quum iam ille vir, acerrimus ſui vindex, alienæ ſaluti cõſulit, & inſtruit diſcedẽtium fugam: dum etiã ſtudia nocte vltima tractat, dum gladiũ ſacro pectori infigit, dum viſcera ſpargit, & illam ſanctiſſimam animam, indignamq; quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuiſſe parum certũ & efficax vulnus. Nõ fuit Dijs immortalibus ſatis, ſpectare Catonem ſemel. t retẽta ac reuocata virtus eſt, vt in difficiliori parte ſe oſtẽderet. Nõ enim tã magno animo mors initur, quàm repetitur. Quid ni libẽter ſpectarẽt alumnum ſuum, tam claro ac memorabili exitu euadẽtem? Mors illos conſecrat, quorum exitum & qui timent, laudant. Sed iam procedente oratione oſtẽdam, III. quã nõ ſint quæ videntur, mala. nunc illud dico, iſta quæ tu vocas aſpera, quæ aduerſa & abominanda, primum pro ipſis eſſe, quibus accidunt; deinde pro vniuerſis: quorum maior dijs cura eſt, quàm ſingulorum. Poſt hæc volentibus accidere, ac u dignos malo eſſe, ſi nolint. His adijciã, fato iſta fieri, recte eadem lege bonis euenire qua ſunt boni: perſuadebo inde tibi, ne vnquã boni viri miſerearis. poteſt enim miſer dici, nõ poteſt eſſe. Difficillimum ex omnibus quæ propoſui, videtur quod primum dixi: pro ipſis eſſe quibus euenĩut, iſta quę horremus ac timemus. Pro ipſis eſt, inquis, in exilium proijci, in egeſtatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominia affici, debilitari: 26 Si miraris, hoc pro aliquo eſſe, miraberis quoſdã ferro & igne curari, nec minus fame ac ſiti. Sed ſi cogitaueris tecũ, remedij cauſa quibuſdam 27 x & radi oſſa & legi, & extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ ſine totius pernicie corporis hærere non poterant, hoc quoq; patieris probari tibi, quædam incommoda pro his eſſe, quibus accidũt: tam mehercules, quàm quædam quæ laudãtur atq; appetuntur, contra eos eſſe, quos delectauerũt, ſimillima cruditatibus, ebrietatibuſque, & ceteris quæ necãt per voluptatẽ. Inter multa magnifica Demetrij noſtri & hæc vox eſt, à qua recens ſum, ſonat adhuc & vibrat in auribus meis. Nihil, inquit, mihi videtur infelicius eo, cui nihil vnquã euenit aduerſi. Nõ licuit enim illi ſe experiri. 7 Vt ex voto illi fluxerint omnia, vt ante votum: male tamen de illo dij iudicauerũt. Indignus viſus eſt, à quo vinceretur aliquãdo fortuna quæ ignauiſſimum quemq; refugit. quaſi dicat. Quid ego iſtum mihi aduerſariũ aſſumam? ſtatim arma ſubmittet. Non opus eſt in illum tota potentia mea. leui comminatione pelletur. Non poteſt ſuſtinere vultum meum. Alius circũſpiciatur, cum quo cõferre poſſimus manum: pudet cõgredi cum homine vinci parato. Ignominiã iudicat gladiator, cũ inferiore cõponi: & ſcit eum ſine gloria vinci, qui ſine periculo vincitur. Idẽ facit fortuna, fortiſſimos ſibi pares quærit, quoſdam faſtidio tranſit. Contumaciſſimũ quemq; & rectiſſimum aggreditur, aduerſus quem vim ſuã intẽdat. z Ignẽ experitur in Mucio, paupertatẽ in Fabricio, exiliũ in Rutilio, tormẽta in Regulo, venenum in Socrate, mortẽ in Catone. a Magnum exemplum, niſi mala fortuna, non inuenit. Infelix eſt Mucius, quòd dextera ignes hoſtium

premit,& ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? Quòd Regem,quem armata manu nō potuit exuſta fugat? Quid ergo? felicior eſſet,ſi in ſinu amicæ foueret manum? Infelix eſt Fabricius,quòd rus ſuum,quātum à repub vacauit,fodit? quòd bellum tam cū Pyrrho,quàm cum diuitijs gerit? quòd ad focū cœnat illas ipſas radices, & herbas, [b] quas in agro repurgando triumphalis ſenex vulſit? Quid ergo? felicior eſſet,ſi in ventrem ſuum [28] longinqui littoris piſces,& [29] peregrina aucupia congereret? Si conchylijs ſuperi atque inferi maris, [30] pigritiam ſtomachi nauſeantis erigeret? [c] Si [31] ingēti pomorum ſtrue cingeret [d] primæ formæ [32] feras,captas multa cæde venātium? Infelix eſt Rutilius,quòd qui illum damnauerunt, cauſam dicent omnibus ſæculis? quòd æquiore animo paſſus eſt ſe patriæ eripi, quàm ſibi exilium? quòd [33] Sullæ dictatori ſolus aliquid negauit,& reuocatus nō tantum retro ceſſit,ſed lōgius fugit? [e] Viderint,inquit,hoc iſti,quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videāt largum in foro ſanguinē,& ſupra [34] Seruilium lacū (fid enim proſcriptionis Sullanæ [35] ſpoliarium eſt) ſenatorū capita,& paſſim vagātes per vrbem percuſſorum greges: & multa millia ciuiū Romanorum,vno loco poſt fidem,immo per ipſam fidem trucidata. Videant iſta,qui exulare non poſſunt. Quid ergo felix eſt L. Sylla,quòd illi deſcēdenti ad forum gladio ſubmouetur,quòd capita conſularium virorū patitur appendi,& pretium cædis per quæſtorē ac tabulas publicas numerat? Et hæc omnia facit ille qui legem Corneliam tulit. Veniamus ad Regulū. quid illi fortuna nocuit,quod illum documentum fidei,documētum patientiæ fecit? Figunt cutem claui,& quocunq; fatigatum corpus reclinauit,vulneri incumbit,& in perpetuā vigiliam ſuſpēſa ſunt lumina. Quāto plus tormenti,tanto plus erit gloriæ. Vis ſcire,quàm non pæniteat hoc pretio æſtimaſſe virtutem? Refice tu illum,& mitte in ſenatū: eandem ſentētiam dicet. Feliciorem ergo tu Mæcenatem putas, cui amoribus anxio, & moroſæ vxoris quotidiana repudia deflēti ſomnus per ſymphoniarum cātum ex lōginquo lene reſonantium quæritur? Mero ſe licet ſopiat,& aquarū fragoribus auocet,& mille voluptatibus mentem anxiā fallat: tam vigilabit in pluma,quā ille in cruce. Sed illi ſolatium eſt,pro honeſto dura tolerare,& ad cauſam à patientia reſpicit. hūc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborātem, magis his quæ patitur vexat cauſa patiēdi. Non vſq; eo in poſſeſſionem generis humani vitia venerūt, vt dubium ſit,an electione fati data, plures Reguli naſci quàm Mæcenates velint. Aut ſi quis fuerit,qui audeat dicere,Mæcenatem ſe quàm Regulū naſci maluiſſe, idem iſte,taceat licet,naſci ſe Terētiam maluit. [g] Male tractatū Socratem iudicas,quòd illam potionē publice mixtam nō aliter quàm medicamētum immortalitatis obduxit, & de morte diſputauit vſque ad ipſam? [h] Malecum illo actum eſt,quòd gelatus eſt ſanguis ac paulatim frigore inducto venarum vigor conſtitit? Quanto magis huic inuidendū eſt, quàm illis quibus gēma miniſtratur, quibus exoletus omnia pati doctus, ſuſpēſam auro niuem diluit? Hi quicquid biberint, [36] vomitu remetiētur triſtes,& bilem ſuam reguſtātes. At ille venenū lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet,ſatis dictum eſt: [i] ſummamq; illi felicitatem contigiſſe conſenſus hominū fatebitur. Quem ſibi rerum natura delegit,cum quo metuēda collideret. Inimicitiæ potentū graues ſunt. [k] Opponatur ſimul Pōpeio, Cæſari & Craſſo. Graue eſt,à deterioribus honore anteiri. Vatinio poſt feratur Graue eſt,ciuilib⁹ bellis intereſſe. toto terrarū orbe pro cauſa bona tam infeliciter quàm pertinaciter militet. Graue eſt,ſibi man⁹ afferre. faciat. Quid per hoc cōſequar? vt omnes ſciant,nō eſſe hæc mala,quibus ego dignum Catonem putaui. Proſpera in plebem ac vilia ingenia deueniūt. At calamitates terroreſq; mortalium ſub iugum mittere proprium magni viri eſt. Semper vero eſſe felicē,& ſine morſu animi velle tranſire vitā, ignorare eſt rerum naturæ alterā partem. Magnus es vir,ſed vnde ſcio, ſi tibi fortuna nō dat facultatem exhibendæ virtutis? [l] Deſcendiſti ad Olympia. Sed nemo præter te. coronam habes,victoriam nō habes. Non gratulor tanquā viro forti,ſed tanquā conſulatum præturamve adepto. honore auctus es. Idem dicere & bono viro poſſum,ſi illi nullam occaſionē difficilior caſus dedit,in qua vna vim ſui animi oſtēderet,Miſerū te iudico,quòd nunquam fuiſti miſer. trāſiſti ſine aduerſario vitam. Nemo ſciet quid potueris: ne tu quidem ipſe, Opus eſt enim ad notitiam ſui,experimēto. [m] quid quiſq; poſſet, niſi tentando nō didicit. Itaq; quidam vltro ſe ceſſantibus malis obtulerūt, [n] & virtuti iturā in obſcurum occaſionē per quam enitesceret,quæſierūt. Gaudēt, inquam,magni viri aliquando rebus aduerſis,non aliter quàm fortes milites bellis. Ego mirmillonem ſub C. Cæſare de raritate munerū audiui querētem: Quàm bella,inquit,ætas perit. Auida eſt periculi virtus,& quo tendat,non quid paſſura ſit,cogitat. [o] quoniā & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Militares viri gloriantur vulneribus,læti fluēntem meliori caſu ſanguinem oſtentant.

Idem licet fecerint, qui integri reuertũtur ex acie, magis ſpectatur, qui ſaucius redit. Ipſis inquam, Deus conſulit, quos eſſe quã honeſtiſſimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animoſe fortiterq; faciẽdi. Ad quã rem opus eſt aliqua rerũ difficultate. Gubernatorẽ in tempeſtate, in acie militem intelligas. Vnde poſſum ſcire, quantum aduerſus paupertatẽ tibi animi ſit, ſi diuitijs diffluis? Vnde poſſum ſcire, quantũ aduerſus ignominiam & infamiam, odiumq; populare conſtantiæ habeas, ſi inter plauſus ſeneſcis, ſi te inexpugnabilis, & inclinatione quadam mẽtium pronus fauor ſequitur? Vnde ſcio? quàm æquo animo laturus ſis orbitatem, ſi quoſcunq; ſuſtuliſti, vides? Audiui te cũ alios conſolareris: tunc cõſpexiſſem, ſi te ipſe conſolatus eſſes, ſi te ipſe dolere vetuiſſes. Nolite, obſecro vos, expaueſcere iſta, quæ dij immortales velut ſtimulos admouent animis. Calamitas, virtutis occaſio eſt. Illos merito quis dixerit miſeros, qui nimia felicitate torpeſcunt, quos velut in mari lento [9] trãquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. Magis vrgẽt ſæua inexpertos. [f] Graue eſt teneræ ceruici iugum. Ad ſuſpicionẽ vulneris tiro palleſcit: audaciter veteranus cruorẽ ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe viciſſe poſt ſanguinẽ. Hos itaq; Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet. Eos autẽ quibus indulgere videtur, quibus parcere: molles vẽturis malis ſeruat. Erratis enim, ſi quem iudicatis exceptũ. [f] Veniet ad illũ diu felicẽ ſua portio. Quiſquis videtur dimiſſus eſſe, dilatus eſt. Quare Deus optimũ quenq; aut mala valetudine, aut luctu, afficit? [t] Quare in caſtris quoq; periculoſa fortiſſimis imperãtur? Dux lectiſſimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidijs, aut explorent iter, aut præſidium loco deijciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit, Male de me Imperator meruit: ſed, Bene iudicauit. Idem dicãt quicunq; iubẽtur pati, timidis ignauiſq; flebilia: Digni viſi ſumus Deo, in quibus experiretur, quantũ humana natura poſſet pati. Fugite delicias. fugite eneruatam felicitatẽ, [37] qua animi pernadeſcunt, niſi aliquid interuenit, quod humanæ ſortis admoneat, velut perpetua ebrietate ſopiti. Quẽ ſpecularia ſemper à flatu vindicarũt, cuius pedes inter fomenta ſubinde mutata tepuerũt, cuius cœnationes ſubditus & parietibus circũfuſus calor temperauit, hunc leuis aura non ſine periculo ſtringet. Cum omnia quæ exceſſerunt modum, noceãt, periculoſiſſima felicitatis intẽperantia eſt. Mouet cerebrum, [u] in vanas mentem imagines euocat, multum inter falſum ac verum mediæ caliginis fundit. Quid ni ſatius ſit, perpetuam infelicitatem quæ aduocat ad virtutẽ ſuſtinere, quã infinitis atq; immodicis bonis rumpi? Leuior ieiuno mors eſt: cruditate diſſiliũt. Hãc itaq; rationem dij ſequuntur in bonis viris, quã in diſcipulis ſuis præceptores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Nunquid tu inuiſos eſſe Lacedæmonijs liberos ſuos credis, quorum experiuntur indolem [x] publice verberibus admotis? Ipſi illos patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac ſemianimes rogãt, perſeuerẽt vulnera præbere vulneribus. Quid mirũ, ſi dure generoſos ſpiritus Deus tẽtat? Nũquam virtutis molle documentũ eſt. Verberat nos & lacerat fortuna. Patiamur. Nõ eſt ſæuitia: certamen eſt. quo ſæpius adierimus, fortiores erimus. Solidiſſima pars eſt corporis, [y] quã frequens vſus agitauit. Præbendi fortunæ ſumus, [z] vt cõtra ipſam ab ipſa duremur. Paulatim nos ſibi pares faciat. Contemptũ periculorũ aſſiduitas periclitandi dabit. [a] Sic ſunt nauticis corpora ferendo mari dura: agricolis manus tritæ. Ad excutienda tela militares lacerti valẽt. Agilia ſunt membra curſoribus. Id in quoq; ſolidiſſimũ eſt, quod exercuit. [b] Ad cõtemnendam malorũ potentiã, animus patientia peruenit: quæ quid in nobis efficere poſſit, ſcies, ſi aſpexeris quantũ nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præſtet. Omnes cõſidera gẽtes, in quibus Romana pax deſinit. Germanos dico, & quicquid circa Iſtrum vagarũ gẽtium occurſat. Perpetua illos hiems, triſte cælum premit, maligne ſolũ ſterile ſuſtentat, imbrem culmo aut frõde defendũt, [c] ſuper durata glacie ſtagna perſultant, in alimẽtum feras captãt. Miſeri tibi videntur? Nihil miſerum eſt, quod in naturam conſuetudo perduxit. Paulatim enim voluptati ſunt, quæ neceſſitate cœperunt. Nulla illis domicilia, nullæ ſedes ſunt, niſi quas laſſitudo in diem poſuit. Vilis, & hic quærendus manu victus, horrenda iniquitas cæli, intecta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita eſt. Quid miraris bonos viros, vt confirmentur, concuti? [38] Non eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi in quam frequens vẽtus incurſat: ipſa enim vexatione conſtringitur, & radices certius figit. Fragiles ſunt, quæ in aprica valle creuerunt. Pro ipſis ergo bonis viris eſt, vt eſſe interriti poſſint, multum inter formidoloſa verſari, & æquo animo ferre quæ non ſunt mala, niſi male ſuſtinenti. Adijce nunc, quod pro omnibus eſt, optimum quemque, vt ita dicam, militare, & edere operas. [d] Hoc eſt propoſitum Deo, quod ſapienti viro, oſtendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec V.

mala. Apparebunt autem bona esse, si illa nō nisi bonis viris tribuerit: & mala esse, si malis tantū irrogauerit. Detestabilis erit cæcitas, si nemo oculos perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaq; careāt luce Appius & Metellus. Non sunt diuitiæ bonum. Itaque habeat illas & Ellius leno, vt homines pecuniam cum in templis consecrauerint, videant & in fornice. Nullo modo magis potest Deus concupita traducere, quàm si illa ad turpissimos defert, ab optimis abigit. At iniquum est, bonum virum debilitari, aut cōstringi, aut alligari, malos integris corporibus solutos acdeligatos incedere. Quid porro? non est iniquum, fortes viros arma sumere, & in castris pernoctare, & pro vallo obligatis stare vulneribus: interim in vrbe securos esse, præcisos & professos impudicitiam? Quid porro? non est iniquum, nobilissimas virgines ad sacra facienda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem sæpe consulitur: cum illo tempore vilissimus quisque, aut in campo otium suum oblectet, aut in popina lateat, aut tēpus in aliquo circulo terat. [f] Idem in hac magna republica fit: boni viri laborant, impendunt, impendūtur, & volentes quidem: non trahūtur à fortuna, [g] sequuntur illam, & æquant gradus. si scissent, antecessissent. Hanc quoq; animosam Demetrij fortissimi viri vocē audisse me memini: Hoc vnū, inquit, dij immortales, de vobis queri possum, quòd non ante mihi voluntatem vestram notam fecistis. Prior enim ad ista venissem, ad quæ nunc vocatus assum. Vultis liberos sumere? illos vobis sustuli. Vultis aliquā partem corporis? sumite. Non magnam rem promitto. cito totū relinquā. Vultis spiritum? Quid ni? nullam moram faciam, quominus recipiatis quod dedistis. A volēte feretis, quicquid petieritis. Quod ergo est? maluissem offerre quam tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis. sed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus: nec seruio Deo, sed assentio: eo quidā magis, quòd scio omnia certa & in æternū dicta lege decurrere. [h] Fata nos ducūt, & quantū cuiq; restet, prima nascentium hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferēdum est: quia non, vt putamus, incidunt cuncta, sed veniūt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas: & quāuis magna videatur varietate singulorū vita distingui, summa in vnum venit. accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? Ad hoc parati sumus. Vtatur, vt vult, suis natura corporibus. Nō læti ad omnia & fortes cogitem[9], nihil perire de nostro. Quid est boni viri? præbere se fato. Grāde solatium est, cum vniuerso rapi. [h] Quicquid est quod nos sic viuere iussit, sic mori: eadem necessitate & deos alligat. irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit. Quare tamen Deus tam iniquus in distributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adscriberet? [40] Nō potest artifex mutare materiam. Hæc passa est. Quædam separari à quibusdam non possunt, cohærent, indiuidua sunt. Languida ingenia, & in somnum itura, aut in vigiliam somno simillimam, inertibus nectuntur elementis: [i] vt efficiatur vir cum cura dicendus, fortiore fato opus est. Non erit illi planum iter: sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur, ac nauigiū in turbido regat. Contra fortunam illi tenendus est cursus. Multa accident dura, aspera, sed quæ molliat & cōplanet ipse. Ignis aurum probat, miseria fortes viros. Vide quàm alte escendere debeat virtus. [k] Scies illi non per secura vadendum esse:

Ardua prima via est, & qua vix mane recentes
Enituntur equi: medio est altissima cælo:
Vnde mare & terras ipsi mihi sæpe videre
Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus.
Vltima prona via est, & eget moderamine certo.
Tunc etiam quæ me subiectis excipit vndis,
Ne ferar in præceps, Thetis solet ipsa vereri.

Hæc cum audisset ille generosus adolescens: Placet, inquit, via. escendo. Est tanti per ista ire casuro. Non desinit acrem animum metu territare.

Vtque viam teneas, nulloque errore traharis,
Per tamen aduersi gradieris cornua tauri,
Æmoniosque arcus, violentique ora leonis. [l]

His quibus deterreri me putas, incitor. Libet illic stare, vbi ipse sol trepidat, humilis & inertis est, ruta sectari per alta virt[9] VI. it. Quare tamē bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? Ille vero nō patitur. Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auida cōsilia, & libidinē cæcam, & alieno imminētem auaritiam. Ipsos tuetur ac vindicat. Nunquid hoc

quoque à Deo aliquis exigit, vt bonorum virorum etiam sarcinas seruet? Remittũt ipsi hanc Deo curã: externa cõtemnunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis existimans. Quid ergo miraris, si id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult sibi accidere? Filios amittũt viri boni. [m] Quid ni, cum aliquando & ipsi occidant? In exilium mittuntur. Quid ni, cum aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. Quid ni, cum aliquãdo ipsi sibi manus afferant? [n] Quare quædam dura patiuntur? vt etiam alios pati doceant. Nati sunt in exemplar. Puta itaq; Deum dicere: Quid habetis, quòd de me queri possitis vos, quibus recta placuerunt? Alijs bona falsa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallacique somnio lusi. Auro illos, argento & ebore ornaui: intus boni nihil est Isti quos pro felicibus aspicitis, si non qua occurrunt, sed qua latent, videritis miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Nõ est ista solida & sincera felicitas: crusta est, & quidem tenuis. Itaque dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent & imponunt: cum aliquid incidit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ ac veræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa, mansura: [o] quanto magis versaueritis, & vndique inspexeritis meliora maioraque. permisi vobis, metuẽda contemnere, cupienda fastidire. Non fulgetis extrinsecus: bona vestra introrsus obuersa sunt. Sic mũdus exteriora contempsit, spectaculo sui lætus. Intus omne posuit bonum. Non egere felicitate felicitas vestra est. At multa incidunt tristia, horrenda, dura toleratu. quia non poteram vos istis subducere, animos vestros aduersus omnia armaui. [p] Ferte fortiter. hoc est, quo Deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum est, vos supra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper viuit, quàm natus est. [p] Contemnite dolorem: aut soluetur, aut soluet. Contemnite fortunam: nullum illi telum quo feriret animum, dedi. Contemnite mortem: quæ vos aut finit, aut transfert. Ante omnia caui, ne quis vos teneret inuitos. Patet exitus. Si pugnare non vultis, licet fugere. Ideoque ex omnibus rebus, quas esse vobis necessarias volui, nihil feci facilius, quàm mori. Prono animam loco posui. trahitur. Attendite modo, & videbitis, quàm breuis ad libertatem & quàm expedita ducat via. Non tam longas in exitu vobis quàm intrãtibus moras posui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuisset, si homo tam tarde moreretur, quàm nascitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat, quàm facile sit renuntiare naturæ, & munus suum illi impingere. Inter ipsa altaria & sollemnes sacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem condiscite. Corpora opima taurorum exiguo concidunt vulnere, & magnarum virium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commissura ceruicis abrumpitur, & cum articulus ille, qui caput collumque committit, incisus est, tanta illa molles corruit. Non in alto latet spiritus, nec vtique ferro eruendus est. Non sunt vulnere impresso scrutanda præcordia. In proximo mors est. Non certum ad hos ictus destinaui locum. [q] quacũque peruium est. Ipsum illud quod vocatur mori, quo anima discedit à corpore, breuius est, quàm vt sentiri tanta velocitas possit. Siue fauces nodus elisit: siue spiramentum aqua præclusit: [r] siue in caput lapsos subiacentis soli duritia comminuit: siue haustus ignis cursum animæ remeantis interscidit: quicquid est, properat. Ecquid erubescitis? Quod tam cito fit, timetis diu?

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM PRÆCEDENTEM NOTÆ.

VERA *huius libri inscriptio hæc est*: QVARE BONIS VIRIS MVLTA MALA ACCIDANT, CVM SIT PROVIDENTIA. *Ea non tantum in libro Siculo totidem litteris legitur, sed, quod pluris est, apud Lactantium in libro de iustitia.* CAP. I.

2 Quid ira, si prouidentia] *Ita impius quidam philosophus apud Plutarchum (si is liber Plutarchi est, quod non credo: neque me à sententia aut Stobæi aut Eusebij demouet auctoritas) libro primo* περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. Πῶς δὲ, εἴπερ ὁ θεὸς ὅτι. ἢ τῇ τούτου φρονήσει τὰ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομεῖται, τὸ μὲν κακὸν εὐτυχεῖ, τὸ δὲ ἀγαθὸν ἀτυχία πάσχει. Λαμέμνων τε γὰρ,

Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητὴς,

ὑπὸ μοιχοῦ ἢ μοιχαλίδος ἠπηδεὺς ἐδολοφονήθη. ἢ ὁ τούτου δὲ συγγενὴς Ἡρακλῆς πολλὰ τῶν ὑπολυμαινομένων τὸν ἀνθρώπινον βίον καθάρας, ὑπὸ Διϊανείρας φαρμακευθεὶς ἐδολοφονήθη. *Et Cynicus Iouem alloquens*, Διὶ ἐλεγχομένῳ. Οὐκοῦν μηδ' ἐκεῖνο ὑμᾶς ἔρωμαι, σέ τι ἢ τὸν τοῦ γυναικὸς, ἢ

τὴν εἰ μαρμήλιον, τί δὴ ποτε Φωκίων μὲν ὁ χρηστὸς ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ ἢ ἀπὶ τῆς ἀναγκαίων ἀπέθανε· καὶ Λεωτυχίδης τρὶς αὖθ· Καλλίας δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης, ἀκόλαστα μεμεάκια, ὑπερπλούτου, ἢ Μῆδιας ὁ ὑβριστὴς, καὶ Χάρης ὁ Αἰγινήτης, κίναιδος ἄνθρωπος, τὴν μητέρα λιμῷ ἀπεκτονώς· ἢ πάλιν Σωκράτης μὲν παρεδόθη τοῖς ἕνδεκα, Μέλητος δὲ ὁ παρεδόθη· ἢ Σαρδανάπαλος μὲν ἐβασίλευσε, ἦν λις ὢν, Περσῶν δὲ τοσοῦτοι καλοὶ καὶ γαθοὶ ἄνδρες ἀνεσκολοπίζοντο τρὶς αὐτὸ διότι μὴ ἠρέσκοντο τοῖς γνωμίοις· ἵνα ὑμῖν μηδὲ ἐγὼ νῦν λέγω, καθ' ἕκαστον ἐπεξιὼν τοὺς μὲν πονηρὸς εὐδαιμονοῦντας, καὶ τοὺς πλεονέκτας ἀγαθοὺς δὲ καὶ φερομένους τὸς χρηστοὺς, ἐν πενίᾳ καὶ νόσοις καὶ μυρίοις κακοῖς πιεζομένους.

3 Si prouidentia] *Pronoean aut prouidentiam cum dicebant Stoici, nullo addito, diuinam prouidentiam intelligebant. Cicero* II. *de natura deorum*: Vt si quis dicat, Athenienſium remp. concilio regi: deſit illud, Ariopagi: Sic cum dicimus, prouidentia mundum adminiſtrari, deeſſe arbitrator, deorum. plane autem & perfecte ſic dici exiſtimato, prouidentia deorum mundum adminiſtrari.

4 In contextu operis] *Quod non extat. Significat autem magnum illud opus, quo vniuerſam moralem philoſophiam complexus erat: cuius crebra in epiſtolis mentio.*

5 Manente lite integra] *De prouidentia: non quidem tecum, ſed cum ijs qui eam negant.*

6 Superuacuum eſt] *Tum quia per ſe notum eſt; tum quia tu id non negas. Breuiter tamen tangit, quaſi præteriens, multa argumenta quibus, diuinum eſſe aliquod numen, quod huic rerum vniuerſitati præſideat, intelligatur. quorum primum eſt, mundi ipſius magnitudo, quæ carere cuſtode non poteſt. Sic apud Ciceronem Balbus*, An vero, *inquit*, ſi domum magnam pulchramque videris, non poſſis adduci, vt, etſi dominum non videas, muribus illam & muſtelis ædificatam putes: tantum vero ornatum mundi, tantam varietatem pulchritudinemque rerum cæleſtium, tantam vim & magnitudinem maris atque terrarum, ſi tuum, ac non deorum immortalium domicilium putes, non plane deſipere videare? *Sed hæc argumenta & in ſecundo de natura deorum, & à Lactantio in libro de ira Dei, & à Theodoreto, decem aureolis orationibus diuinitus explicata ſunt.*

7 Et quæ caſus] *In ijs quæ caſu aguntur, nullus ordo, nulla conſtantia eſt. In mundo omnia ordinatim conſtanterque fiunt. Non igitur caſu aguntur. Quod ſi eſt, ſequitur. vt mente ac conſilio regantur.*

8 Æternæ legis] *Ita vocabant mentem ac conſilium diuinum: ſiue, vt Cicero libro* II. *de legibus loquitur, rationem rectam ſummi Iouis. Et eo ſenſu dixerat Pindarus*, νόμον εἶναι πάντων βασιλέα θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων, *vt eſt apud Platonem in Gorgia. quod etiam à Pindaro ſumptum poſuerat Chryſippus libro primo* περὶ νόμου *vt eſt in l. ſecunda D. de legibus. Et apud Euripidem Hecuba ait, legi illi etiam deos parere ac ſubeſſe.*

Ἡμᾶς μὲν οὖν δοῦλόι τε κ' ἀθενεῖς ἴσως
Ἀλλ' οἱ θεοὶ σθένουσι, κ' ὧν κείνων κρατοῦ Νόμος.

Fortaſſis etiam fatalem quandam neceſſitatem, qua ſomniabant & homines & deos teneri: de qua alio loco dicturi ſumus.

9 Non eſſe materiæ errantis hunc ordinem:] *Aduerſus Epicureos, qui hæc omnia temerario atomorum concurſu fieri ac conſtare dicebant.*

10 Molliant terras,] *Suapte ſponte aridiſſimas, ideoque duriſſimas.*

11 Nec vllum incrementum] Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. *Eccleſiaſtæ capite primo.*

12 Ex minimis ſeminibus] *Cicero*: Seminis enim vim eſſe tantam, vt id quãquam ſit perexiguum, tamen, ſi inciderit in concipientem comprehendentemq; naturam, nactumque ſit materiam, qua ali augerique poſſit, ita fingat & efficiat in ſuo quidque genere. *Vtitur eodem argumento ad oſtendendam prouidentiam & Simplicius in Epictetum.*

13 Ne illa quidem] *Non tantum ea quæ ita certa ſunt & compoſita, vt in eis manifeſto vis conſilij & rationis appareat, ſed ea etiam quæ videntur incerta & temeraria, certo tamen conſilio adminiſtrantur.*

14 Noua inſularum in vaſto exilientium mari ſpatia.] *Exemplum huius rei eſt apud Liuium ad finem libri* XXXIX. *Vide Plinium capite* XCVII. *libri ſecundi.*

15 Vt bona bonis noceant.] *Hac de re copioſe dixi libro ſecundo commentariorum in libros Platonis de rep.*

16 Inter bonos viros ac Deum amicitia eſt,] *Vnde colligebat Diogenes Cynicus, omnia bonorum virorum eſſe: quòd & deorum omnia eſſent, & amicis omnia inter ipſos communia*

17 Conci-

17 Conciliante virtute.] *Quam eãdẽ esse dicebant in homine & in Deo. Cicero primo de legibus.*
18 Bonus ipse tempore tantum à Deo differt.] *Itaque dicebant, hominem esse mortalem Deum, Deum vero hominem immortalem. Sed hoc multo quampar est, audacius ac superbius dictũ est*
19 Discipulus eius,] ἔσονται παῖτες θεοῦ δαπτοι.
20 AEmulatorque] *Estote imitatores Dei.*
21 Et vera progenies,] *Erunt filij Dei. Dicas interdum hunc hominem litteras sacras attigisse ac degustasse.*
22 Nec hoc dico, non sentit illa:] *Nam ἀναισθησία vitium potius esset. Notum est quid Plato dixerit in Diogenem: cum is, ostentandæ patientiæ causa, columnam marmoream nudus media hieme amplecteretur. Si sentis, stulte facis: si non sentis, nihil magni facis.* II.
23 Exercitationes] *Recte, Sunt enim aut χαμιόντων ἀσκήσεις, aut ὑγιαινόντων γυμνασίαι. Simplicius in Epictetum.*
24 Ecce par Deo dignum,] *Vsitato in gladiatoribus verbo vsus est, vt & statim,* Compositus. *Lucilius:* Cum Placideiano hic componitur. *& in hoc ipso libro,* Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi.
25 Iam Petreius & Iuba concurrerunt, iacentque alter alterius manu caesi.] *Mirabilis in horum morte narranda historicorum dissensio est. Hic noster ait eos mutuis vulneribus caesos; idque factũ Catone nòdũ mortuo. At Hirtius in libro de bello Africano,* Rex interim Iuba, *inquit,* ab omnibus ciuitatibus excluſus, desperata salute, cum omnia conatus esset, cũ Petreio, vt per virtutem interfecti esse viderentur, ferro inter se depugnant. Firmior, imbecilliorẽ Iuba Petreium facile ferro consumpsit. Deinde ipse sibi cũ conaretur gladio traijcere pectus, nec posset, precibus à seruo suo impetrauit, vt se interficeret, idq; obtinuit. *Sed hoc Catone iam mortuo factũ esse dicit. Huius igitur testimonio, valentior fuit Iuba. At Florus libro quarto, hoc modo:* Iuba cũ se recepisset in regiam, magnifice epulatus cum Petreio fugæ comite; super mensas & pocula, interficiendũ se ei præbuit. ille & regi suffecit & sibi. *En ibi valentiorem Petreium. In hoc autem consentit Florus cum Seneca, quòd id factum narrat, antequã manus sibi afferret Cato. Liuius, quantũ ex epitoma libri* CXIIII. *colligitur, de Petreio cũ Floro facit: de tẽpore dissentit. Prius enim narrat mortem Catonis. Dio libro* XLIII. *idem sentire videtur, quod Seneca. Appianus Hirtij sententiam sequitur. Quid in hac varietate facias? Quid, nisi vt dormitas potius, quàm in his, quibus neque melior quisquam, neque sapientior sis, subtiliter conquirendis otium conteras?* III.
26 Si miraris hoc pro aliquo esse,] *Hoc ipsum argumentum exposuit Simplicius:* Εἰ οὖν τὼ τῆς ζωμάτων ἀπεχέσθω γυνὰ ζῆσαι καὶ χαίρουσαι, καὶ καθαπτέσθωσαι, καὶ μέρια ἀποκόπτουσαι, καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀφειδῶς κολαζομένοις αἰθρώποις ποιοῦσαι, οὐ κακὸν λέγομεν, ἀλλ' ἀγαθὸν καὶ χάριν καὶ μισθὸν τελοῦμεν τοῖς ἀσκοῦσιν, ἀλλά τι τῶν τῆς ἀσκήσεως ἔργων ἀγαπῶμεν:
27 Et radi ossa & legi, & extrahi venas.] *Legebantur ossa mortuis. Homerus:*

Ἡμῖν δ' ἅτοι λέγομεν ὀστέα Ἀχιλλῆος.

Virgilius: Ossaque lecta cado texit Corinaeus aheno. *Propertius:*
Ossaque legisti, non illa ætate legenda
Patris. *Hic noster libro secundo de ira:* Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad ossa filij legenda discedere, *Atque hoc quamlibet multis veterum testimoniis confirmari potest. Sed & in curandis vlceribus non raduntur modo, sed & exciduntur: vt videre est apud Celsum libro octauo. quibus autem exciduntur, iis etiam viuis leguntur. Venae etiam noxiae, vt in varicibus, aut aduruntur, aut exciduntur, & eximuntur. Vide Celsum libri septimi capite* XXXI.
28 Longinqui littoris pisces] *Vt Murænas & anguillas Siculas, ostrea Lucrina, coracinos Niliacos, lupos ex Timano, acipenseres Rhodios.* *Horatius:*

Sed non omne mare est generosæ fertile testæ:
Murice Baiano melior Lucrina peloris.
Ostrea Circaeis, Miseno oriuntur echini.
Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.

Talia multa collegerat Varro περὶ εὐδαιμόνων. Vide Agellium libri VII. *capite* XVI. *Scripserat & Ennius eodem argumento φαγητικὰ, ex quibus versus aliquot leguntur apud Apuleium apologia prima sed valde corrupti. Scripserant & Antiphanes & Hermippus: quorum multa extant apud Athenæum. Vide & Macrobium libro tertio Saturnaliorum, & Clementem libro secundo paedagogi.*
29 Peregrina aucupia] *Vt attagenas Ionicas Martialis:*

Inter sapores fertur alitum primus,
Ionicarum gustus attagenarum.

Phoenicopteros: quorum etiam linguis patinas implebant: vt & in superioribus diximus. Idem:

Dat mihi penna rubens nomen. sed lingua gulosis
Nostra sapit.

Phasianos, gallinas Numidicas, porphyriones, pauones Samios. & similia.

30. Pigritiam stomachi nauseantis] *In eum enim vsum illa sumebant.* *Horatius:*

Tostis marcentem squillis recreabis & Afra
Potorem cochlea. *Idem:*
Languidus in cubitum cum se conuiua reponit.

Itaque quòd alijcibum capiunt, vt esurire desinant: illi eo capiebant, vt pleni ac distenti denuo esurirẽt.

31 Ingenti pomorum strue] *Ita enim apponebant aprum, vt indicarent, eum talem pomorum quasi stragem edere solitum esse. Sic squillas cingebant asparagis.* *Iuuenalis:*

Aspice, quàm longo distendat pectore lancem,
Quæ fertur domino squilla, & quibus vndique cincta
Asparagis, qua despiciat conuiuia cauda,
Cum venit, excelsi manibus sublata ministri.

32 Feras,] *vt apros. Iuuenalis.*

quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum. *Martialis*
Spumeus in longa cuspide fumat aper. *Idem:*
Qui Diomedeis metuendus setiger agris,
Aetola cecidit cuspide, talis erat.

Mirum est autem tantopere illis placuisse vastos illos & immanes apros, cum tenellos constet esse suauiores: nisi forte qui minore periculo capiebantur, minus placebant.

Oryces Martialis:

Matutinarum non vltima præda ferarum,
Saeuus oryx, constat quot mihi morte canum.

Onagros, laliſiones, dorcadas, ceruos, eiusdemque generis alia,

33 Sullæ dictatori] *Petenti vt Romam rediret.*

34 Supra Seruilium lacum] *Cicero pro Sex Roscio Amerino:* Multos cæsos, non ad Trasimenum lacum. sed ad Seruilium vidimus.

35 Spoliarium.] *Pannicularia sunt ea, quæ in custodiam receptus secum attulit: spolia, quibus indutus est, cum ad supplicium ducitur. L. Diuus Hadrianus, D. de bonis damnatorum. Ea milites plaerunque inter se diuidebant. Inde spoliarium locus vbi exui solebant.* *Seneca:* Nunquid aliquem tam cupidum esse vitæ putas, vt iugulari in spoliario quàm in arena malit? *Plinius in Panegyrico,* Nunc templum, non spoliarium ciuium, cruentarumque prædarum sæuum receptaculum. *Lampridius in Commodo:* Gladiatoris cadauer trahatur: gladiatoris cadauer in spoliario ponatur.

36 Vomitu remetientur] *Frequens erat apud veteres vomendi consuetudo.* *Iuuenalis:* Bibit & vomit. *Idem:* Crudum pauonem in balnea portas. *Suetonius de Vitellio:* Nec temere vnquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens: & vt statim supino ac per somnũ hianti pinna in os inderetur ad exonerandum stomachum. *Sed & Cæsarem vomere solitũ ostendunt illa ex oratione pro Deiotaro:* Cum te post coenãvomere velle dixisses. *Et puto eum, diem sibi vnum solitum deligere ex mẽse, quo coenaret copiosius, vt postea vomeret.* *Cicero de eo ita scribit libro* XIII. *ad Atticum:* Vnctus est, accubuit, ΕΜΕΤΙΚΗΝ agebat. Itaque & edit & bibit ΑΔΕΩΣ, & iucunde, opipare sane & apparate. *In illo autem ἐμετικῷ, puto intelligendum, ἡμέρᾳ. S. Hieronimus libro secundo aduersus Iouinianum:* Multi impatientiam gulæ vomitu remetiũtur, (*male vulgo legitur*, remediantur) & quod turpiter ingesserunt, turpius egerũt. *Adhibebant eius rei causa drimyphagian. id est, esum acrium, & salsorum, sumebantque omotarichũ raphanum, erucam, salsamentum vetus, origanum viridem, cæpas, porrum, & talia. Auctores Dioscorides libro primo, Paulus Aeginetalibro primo, & libro quarto. Atque hoc commendat Galenus libro quinto de vsu partium: & laudat veteres medicos, qui tales vomitiones imperarent aut semel aut etiam bis quot mensibus. At Plinius lib.* XI. *cap.* LIII. *ait eis frigidiora effici corpora, oculosque ac dentes insigniter laedi. Plutarchus quoque in libro de valetudine tuenda, vomitum & purgationem alui per medicamenta vocat turpia redundantiæ remedia: & damnat.*

IIII. 37 Qua animi permadescunt,] *Ita hoc verbo vsus est & Plautus:*

Continuo pro imbre amor aduenit in cor meum.
Is vsque in pectus permanauit: permadefecit cor meum.

38 Non est arbor solida,] Κίνησις γὰρ κρατυνέει, καὶ γνώμην δὲ τείνει, ait Hippocrates.

39 Fata nos ducunt:] *Sic alibi:* Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

& Manilius,

Fata regunt orbem, certa stant omnia lege.
Nascentes morimur: finisque ab origine pendet. *& Seneca tragicus:*
Fatis agimur. cedite fatis:

Fatum vocabant antiquissimi consilium Iouis: quo regerentur omnia. Itaque apud Homerum cum legerent: Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή, *fatum intelligebant. Eandem αἶσαν vocabant, quam ait Homerus vnicuique hominum nascenti nere id quod ipsi euenturum. Iuno Iliados υ de AEnea loquens,*

Τῶ ῥα καὶ ἐκ πείσεται, ἃ οἱ οὐκ ἐπιείκελα μήσω
Γενομένῳ ἐπέννησι λίνῳ, ὅτε μιν τέκε μήτηρ.

Eandem, τὸν τοῦ παντὸς λόγον, *id est, mentem & animum mundi.* & Ζηνὸς *tanquam* τοῦ ζῶντος αἴτιον. & εἱμαρμένην: *tanquam* εἱρμόν τινα *omnium quae fierent.* & Δία, ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ πεπραμένα, *quod certa ac definita esset. eandem Plato libro x. de rep. vocat* ἀνάγκης νόμον. *His autem omnibus nihil aliud significabant, quam Deum, vt praeclare disputatur ad finem* ψευδαριστοτελείου *libelli de mundo ad Alexandrum, & apud Ciceronem in Academicis. Hic si substitissent, ferri poterant. Sed progressi sunt vlterius, vt dicerent, esse ordinem quendam necessarium in rebus omnibus ex omni aeternitate constitutum: cui non inferiora modo haec, sed & Deus ipse seruiret: ita vt eum mutare non posset. Hunc ita definiebat Chrysippus, vt diceret, fatum esse sempiternam quandam & indeclinabilem seriem rerum & catenam, quae semet ipsa volueret, & implicaret per aeternos consequentiae ordines, ex quibus apta connexaque esset. Ergo Iupiter ipse Iliados π dolet se Sarpedona morti eripere non posse, quod ei fatale esset, tunc à Patroclo interfici:*

Ὤμοι ἐγὼν, ὅτε μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν
Μοῖρ' ὑπὸ Πατρόκλοιο Μενοιτιάδαο δαμῆναι.

& inde est illud Simonidis: ἀνάγκη δὲ θεοὶ μάχονται. *& veteris cuiusdam poetae apud Ciceronem,*

Quod fore paratum est, id summum exuperat Iouem.

In quo insaniebant. In Deo enim libera & absoluta rerum omnium potestas est: necessitas nulla. Hoc tamen diligentissime obseruabant, ne Deum mali auctorem facerent. Itaque in illa oratione Lacheseos, quae Necessitatis filia dicitur, libro decimo de rep. ita scriptum est. ἀρετὴ δὲ ἀδέσποτον· τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἕξει· αἰτία ἑλομένου· θεὸς ἀναίτιος. *Et apud Homerum libro primo Odysseae, Iupiter ait desipere homines, cum malorum causam referunt in deos, in quae ipsi sua se stultitia coniiciant:*

Ὤ πόποι, οἷον δὴ νῦν θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται.
Ἐξ ἡμέων γάρ φασιν ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσι.

Nobis Christianis satius est, vt fortunae, ita fati nomine abstinere. Quòd si quis cum fato omnia regi ait, diuinum consilium à se fati nomine intelligi dicit, sententiam, vt ait S. Augustinus, teneat, linguam corrigat. Vulgo enim fati nomine accipiunt commenticiam quandam necessitatem, quae ex sideribus pendeat: quae merum somnium est. Absit, ait S. Gregorius, à fidelium cordibus, vt fatum esse aliquid dicant. Vt à tam impiarum opinionum foeditate longissime abesse, ita omnes voces quae illarum suspicionem monere aliquam possint, studiosissime vitare debemus. Si Christiani sumus, vtamur & moribus & vocibus Christianis.

40 Non potest artifex mutare materiam.] *Stulta & haec opinio de origine malorum: Materiam continuisse in se malorum omnium semina: eam autem à Deo non potuisse mutari. Tangit hanc Arnobius libro primo aduersus gentes, his verbis:* Quid enim si prima materies, quae in rerum quattuor elementa digesta est, miseriarum omnium causas suis continet rotationibus inuolutas? *Non cogitabant videlicet, vt cetera omnia, sic materiam ipsam à Deo conditam esse. Vidit autem Deus omnia quae fecerat: & erant valde bona, Itaque malorum origo aliunde repetenda & aliter explicanda est.*

41 Ferte fortiter, hoc est quo Deum antecedatis.] *Haec vero intoleranda Stoicorum arrogantia est, Parum putarunt, sapientem suum cum Deo conferre: etiam antetulerunt. Haec monstra opinionum perterrefecere nos debent, ne vnquam ingenio nostro confisi, quidquam de rebus diuinis temere aut statuere aut pronuntiare audeamus.*

L. ANNAEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER PRIMVS.

CAP. I.

EGISTI à me, Nouate, vt scriberem quemadmodum posset ira leniri: nec immerito mihi videris hunc præcipue affectum pertimuisse, maxime ex omnibus tætrum ac rabidum. Ceteris enim aliquid quieti placidique mest; hic totus concitatus & in impetu doloris est: armorum, sanguinis, suppliciorum, minime humana [1] feruens cupiditate: dum alteri noceat, sui negligens: in ipsa irruens tela, & [2] vltionis secum multa tracturæ auidus. Quidam itaque è sapientibus viris [3] iram dixerunt breuem insaniam: aeque enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, [4] in quod coepit pertinax & intenta, rationi cõsiliisque præclusa, vanis agitata causis, [a] ad dispectum æqui verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere, franguntur. Vt autẽ scias non esse sanos, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. Nam vt furentiũ certa indicia sunt, audax & minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus grad[o], inquietæ manus, color versus, crebra & vehemẽtius acta suspiria: ita irascentiũ eadẽ signa sunt. [b] Flagrãt, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine, labia quatiũtur, dentes cõprimuntur, horrent ac subrigũtur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorũ seipsos torquentiũ sonus, gemitus mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & complosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totum
II. concitum corpus, magnasque minas agens, foeda visu & horrenda facies deprauantiũ se, atque intumescẽtium. Nescias, vtrum magis detestabile vitiũ sit, an deforme. Cetera licet abscõdere, & in abdito alere. Ira se profert, & in faciẽ exit: quantoque maior est, hoc efferuescit manifestius. Non vides, vt omnium animaliũ, simul ad nocendũ insurrexerũt procurrant notae, ac tota corpora solitum quietumque egrediãtur habitum, & feritatẽ suam exasperent? Spumant apris ora, dẽtes acuuntur attritu: taurorũ cornua iactãtur in vacuum, & harena pulsu pedum spargitur: leones fremũt, inflantur iratis colla serpẽtib[o], rabidarum canũ tristis aspectus est. Nullũ est animal tã horrẽdũ, tãque perniciosum natura, vt non appareat in illo: vbi ira inuasit, noua feritatis accessio. Nec ignoro, ceteros quoq; affectus vix occultari, libidinem, metũque, & audaciã, dare sui signa, & posse prænosci. Neq; enim vlla vehementior intra cogitatio est, quæ nihil moueat in vultu. Quid ergo interest? Quòd alij affectus apparent, hic eminet. Iã vero si effectus eius damnaque intueri velis, nulla pestis humano generi pluris stetit. Videbis caedes ac venena, & reorũ mutuas sordes, & vrbium clades, & totarũ exitia gentiũ, & principũ sub ciuili hasta capita venalia, & subiectas tectis faces, nec intra moenia coërcitos ignes, sed ingẽtia spatia regionũ hostili flamma relucẽtia. Aspice nobilissimarum ciuitatũ fundamẽta vix notabilia: has ira deiecit. Aspice solitudines per multa millia sine habitatione desertas: has ira exhausit. Aspice tot memoriæ proditos duces, mali exẽpla fati. Alium ira in cubili suo cõfodit: [c] aliũ inter sacra mẽsæ ira percussit: aliũ inter leges & celebrisque spectaculũ fori lancinauit: aliũ filij patricidio dare sanguinem iussit, alium seruili manu regalem aperire iugulum, alium in cruces membra diuidere. Et adhuc singulorũ supplicia narro. Quin si tib. libuerit, relictis in quos ira viritim exarsit, aspicere caesos gladio cõtrucidatã, & in perniciem promiscuã totos populos capitis dãna passos, [d] tanquã aut curam nostram deserentibus, aut auctoritatem cõtemnentibus. [e] Quid gladiatoribus, quare populus irascitur, & tã inique, vt injuriã putet, quòd non libenter pereunt? contemni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersariũ vertitur. Quicquid est, certe nõ est ira, sed quasi ira: sicut puerorũ, qui & cecidêrunt, terrã verberari volunt, [f] & sæpe ne sciunt quidem, cui irascãtur, sed tantũ irascuntur sine causa & sine iniuria, nõ tamẽ sine aliqua iniuriæ specie, nec sine aliqua pœnæ cupiditate. Delidũtur itaque imitatione plagarum, & simulatis deprecãtium lacrimis placantur, & falsa vl-
III. tione falsus dolor tollitur. [7] Irascimur, inquit, sæpe non illis qui laeserunt, sed his qui læsuri sunt? vt scias irã nõ tantum ex iniuria nasci. [h] Verum est irasci nos læsuris. Sed ipsa cogitatione nos lædunt, & iniuriam qui facturus est, iam facit. [8] Vt scias, inquit, non esse iram poenæ cupiditatem, infirmissimi sæpe potentissimis irascuntur: nec poenam

concupiſcunt,quam nō ſperant.[9] Primum diximus, iram cupiditatē eſſe poenæ exigendae,nō facultatem.[10] Cōcupiſcunt autē homines,& quæ nō poſſunt. Deinde nemo tā humilis eſt,qui poenā vel ſummi hominis ſperare nō poſſit. Ad nocendū potentes ſum[9]. Ariſtotelis finitio non multum à noſtra abeſt: ait enim, Iram eſſe[11] cupiditatē doloris reponendi. Quid inter noſtrā & hanc finitionem interſit, exequilongū eſt. contra vtramque dicitur, feras iraſci, nec iniuria irritatas, nec poenæ dolorisve alieni cauſa. Nam etiā ſi hoc efficiunt, non hoc petunt.[12] Sed dicendū eſt, ferasira carere, & omnia præter hominem. Nam cum ſit inimica rationi, nuſquam tamēnaſcitur, niſi vbi rationi locus eſt. Impetus habent ferae, rabiem, feritatem, incurſum. Iram quidem[i] non magis quàm luxuriam[k] Et in quaſdam voluptates intemperantiores homine ſunt. Non eſt quod credas illi qui dicit,

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Iraſci dixit, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt, quàm ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illi quoſdam impulſus. Alioqui ſi amor in illis eſſet, & odium eſſet: ſi amicitia, & ſimultas: ſi diſſenſio, & concordia: quorum aliqua in illis quoque extant veſtigia: ceterum humanorum pectorum propria bona malaque ſunt. Nulli niſi homini conceſſa[l] prudentia eſt, prouidentia, diligentia, cogitatio: nec tantum virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitiis prohibita ſunt. Tota illorum vt extra, ita intra, forma humanæ diſſimilis eſt.[13][m] Regium illud & principale parum ſubtile, parum exactum: vt vox eſt quidem, ſed non explanabilis, perturbata, & inefficax: vt lingua, ſed deuincta, nec in motus varios ſoluta: [n] Capit ergo viſus ſpeciesque rerum, quibus ad impetus euocetur, IIII. ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumultusque vehemētes ſunt: metus autem, ſolicitudinesque, & triſtitia, & ira nō ſunt, ſed his quædā ſimilia. Ideo cito cadūt, mutantur in contrarium, & cū acerrime ſæuierūt, expaueruntque, paſcuntur: & ex fremitu[o] decurſuque væſano ſtatim quies ſoporque ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatū eſt: quo diſtet ab iracūdia, apparet: quo ebrius ab ebrioſo, & timēs à timido. Iratus poteſt nō eſſe iracundus: iracundus poteſt aliquādo iratus nō eſſe. Cetera quæ pluribus[14] apud Græcos nominibus in ſpecies iram diſtingunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, præteribo: etiam ſi amarum nos, acerbumque dicimus, nec minus ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum, difficilem, aſperum: quæ omnia irarum differētiæ ſunt. Inter hos moroſum ponas licet, delicatū iracūdiæ genus. Quædam enim ſunt, iræ, quæ intra clamorem conſidāt: quædam nō minus pertinaces, quàm frequentes:[15] [p] quædam ſæuæ manu, verbis parciores: [q] quædam in verborum maledictorumque amaritudinem effuſæ: quædam vltra querelas & auerſationes nō exeunt: quædā altæ grauesque ſunt, & introrſus verſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis. Quid eſſet ira, quæſitū eſt: an in vllum aliud animal, quàm in hominē caderet, quo ab iracundia diſtaret, & quæ eius ſpecies ſint. Nunc V. quæramus, an ira ſecundū naturā ſit, & an vtilis, atque ex aliqua parte retinenda. An ſecundum naturam ſit, manifeſtū erit, ſi hominē inſpexerimus, quo quid eſt mitius, dum in recto animi habitus eſt? quid autem ira crudelius eſt? [r] Homine quid aliorū amantius, quid ira infeſtius? Homo in adiutorium mutuum generatus eſt: ira in exitium. [s] Hic cōgregari vult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa nocere: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiā cariſſimos petere. Hic aliorū commodis vel impendere ſe paratus eſt: ira in periculū, dūmodo ſecum deducat aliū, parata deſcēdere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quàm qui optimo eius operi & [t] commendatiſſimo, hoc ferum ac pernicioſum vitiū aſſignat? Ira, vt diximus, auida poenæ eſt: cuius cupidinem ineſſe pacatiſſimo hominis pectori, minime ſecundum eius naturā eſt.[u] Beneficiis enim humana vita conſtat & cōcordia: nec terrore, ſed mutuo amore in foedus auxiliūque commune cōſtringitur. Quid ergo? non aliquando caſtigatio neceſſaria eſt. Quid ni? ſed hæc ſincera cū ratione. Non enim nocet, ſed medetur ſpecie nocendi. Quemadmodū quædam haſtilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, nō vt frāgamus, ſed vt explicemus, elidimus: ſic ingenia vitio praua, dolore corporis animique corrigimus. Nēpe medicus primo in leuibus vitiis tentat non multum ex quotidiana cōſuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tantū mutata vitæ diſpoſitione firmare. proximum eſt, vt modus proficiat. Si modus & ordo non proficit, ſubducit aliqua, & circumcidit. Si ne adhuc quidē reſpondet, interdicit cibis, & abſtinentia corpus exonerat. Si fruſtra molliora ceſſerunt, ferit venā, membrisque, ſi adhærentia nocēt, & morbū diffundūt, manus affert: nec vlla duravidetur curatio, cuius ſalutaris effectus eſt. Ita legum

præsidem, ciuitatisque rectorẽ decet, quamdiu potest, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, vt facienda suadeat, cupiditatẽque honesti & æqui cõciliet animis, faciatque vitiorum odiũ, pretium virtutũ: [x] transeat deinde ad tristiorẽ orationem, qua moneat adhuc & exprobret: nouissime adpoenas, & has adhuc leues & reuocabiles decurrat. Vltima supplicia sceleribus vltimis ponat, vt nemo pereat, nisi quem perire etiã pereuntis interest. VI. Hoc vno medentibus erit dissimilis, quòd illi quibus vitam nõ potuerunt largiri, facilem exitum præstant: hic damnatum cum dedecore & traductione vita exigit: [y] non, quia delectetur vllius poena (procul est enim à sapiẽte tã inhumana feritas) sed vt documẽtum omnium sint: & qui viui noluerũt prodesse, morte certe eorũ respublica vtatur. Non est ergo natura hominis poenæ appetens: ideo nec ira quidem secundum naturam hominis, quia poenae appetens est. Et Platonis argumẽtũ adferam: quid enim prohibet alienis vti, ex parte qua nostra sunt? Vir bonus, inquit, non lædit: poena lædit. bono ergo poena non conuenit: ob hoc nec ira: quia poena iræ conuenit. Si vir bonus non gaudet, [z] non gaudebit nec eo quidem affectu, cui poena voluptati est: ergo non est naturalis ira. [a] Nunquid, quamuis nõ sit naturalis ira, assumenda est, quia vtilis sæpe fuit? Extollit animos, & incitat: nec quicquam sine illa magnificũ in bello fortitudo gerit, nisi hinc flamma subdita est, & hic stimulus peragitauit, misitque in pericula audaces. VII. Optimum itaque quidam putant, temperare iram, non tollere: eoque detracto quod exundat, ad salutarem modum cogere: id vero retinere, sine quo languebit actio, & vis, ac vigor animi resoluetur. Primum facilius est, excludere pernicioſa, quàm regere: & nõ admittere, quàm admissa moderari. Nam cum se in possessione posuerunt, potentiora rectore sunt, nec recidi se minuive patiuntur. Deinde ratio ipsa, cui fræni tradũtur, tamdiu potẽs est, quamdiu diducta est ab affectibus. Si miscuit se illis, & inquinauit, non potest continere, quos submouere potuisset. Commota enim semel [b] & concussa mens, ei seruit, à quo expellitur. [16] Quarundã rerum initia in nostra potestate sunt: vlteriora nos sua vi rapiunt, nec regressum relinquunt. Vt in præceps datis corporibus nullum sui arbitrium est, nec resistere morarive deiecta potuerunt, sed consilium omne & pœnitentiã irreuocabilis præcipitatio abscidit, & non licet eo non peruenire, quo non ire licuisset: ita animus si in iram, amorem, aliosque se proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum: rapiat illum VIII. oportet, & ad imum agat suum pondus, & iam vitiorum natura procliuis. Optimum est [c] primum irritamentum iræ protinus spernere, ipsisque repugnare seminibus, & dare operam ne incidamus in iram. nam si coeperit ferre transuersos, difficilis ad salutẽ recursus est. Quoniam nihil rationis est, vbi semel affectus inductus est, iusque illi aliquod voluntate nostra datum est. Faciet de cetero quantum volet, nõ quantũ permiseris. In primis, inquam, finibus hostis arcendus est. Nam cum intrauit, & portis se intulit, modum à captiuis nõ accipit. Neque enim sepositus est animus, & extrinsecus speculatur affectus. vt illos non patiatur vltra quàm oportet procedere. [d] sed in affectum ipse mutatur. Ideoque non potest vtilem illam vim & salutarem, proditam iam infirmatamque, reuocare. Non enim, vt dixi, separatas ista sedes suas diductasq; habent, affectus qui in peius, & ratio quæ in melio animi mutatio est, Quomodo ergo ratio occupata & oppressa vitiis resurget, quæ iræ cessit? Aut quemadmodum à confusione se liberabit, in qua peiorum mixtura præualuit? Sed quidem, inquit, in ira se continent. Vtrum ergo ita, nihil vt faciant eorum quæ ira dictat, an vt aliquid? Si nihil faciunt, apparet non esse ad actiones rerum necessariam iram: quam vos, quasi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique interrogo, valentior est quàm ratio, an infirmior: Si valentior: quomodo illi modum ratio poterit imponere, cum parere nisi imbecilliora non soleant? Si infirmior est: sine hac per se ad rerum effectus sufficit ratio, nec desiderat imbecillioris auxilium. IX. At irati quidam constant sibi, & se continent. Quomodo? cum iam ira euanescit, & sua sponte decedit, non cum in ipso feruore est: tunc enim potentior est. Quid ergo? non aliquando in ira quoque & dimittunt incolumes intactosque quos oderunt, & à nocendo abstinent? faciunt, Quomodo? cum affectus repercussit affectum, aut metus, aut cupiditas aliquid imperauit. [f] non rationis tunc beneficio quieuit, sed affectuum infida & mala pace. Deinde nihil habet in se vtile, nec acuit animum ad res bellicas. [g] Nunquam enim virtus vitio adiuuanda est, se contenta. Quotiens impetu opus est, non irascitur, sed exurgit, & in quantum putauit opus esse, concitatur remittiturque: non aliter quàm quæ tormentis exprimuntur tela, in potestate mittentis sunt, in quantum torqueantur. Ira, inquit, Aristoteles, necessaria est: nec quicquam sine illa expugnari potest, nisi illa impleat animum, & spiritum accendat. Vtendum autem illa est, non vt duce, sed vt mi-

lite, quod est falsum. Nam si exaudit rationem, & sequitur, quà ducitur, iam nō est ira:[h] cuius proprium est contumacia. Si vero repugnat, & non vbi iussa est quierit, sed libidine, ferociaq; prouehitur: tam inutilis animi minister est, quā miles, qui signum receptui datum negligit. Itaq; si modum adhiberi sibi patitur, alio nomine appellāda est. Desinit ira esse, quam effrænatam indomitamq; intelligo. Si nō patitur, pernicioſa est, nec inter auxilia numerāda. Ita aut ira nō est aut inutilis est. Nam si quis pœnam exigit, nō ipsius pœnæ auidus, sed quia oportet, nō est annumerādus iratis. Hic erit vtilis miles, qui scit parere consilio. Affectus quidem tam mali ministri, quàm duces sunt. Ideo nunquā assumet ratio in adiutorium improuidos & violentos impetus, apud quos nihil ipsa auctoritatis habeat: quos nūquam comprimere possit nisi pares illis similesq; opposuerit: vt iræ metum, inertiæ iram, timori cupiditatem. Absit hoc à virtute malū, vt vnquam ratio ad vitia cōfugiat. Nō potest hic animus fidele otiū capere: quatiatur necesse est, fluctuetque, qui malis suis tutus est: qui fortis esse, nisi irascitur, non potest: industrius, nisi cupit: quietus, nisi timet: in tyrannide illi viuendum est, in alicuius affectus venīcti seruitutē. Non pudet virtutes in cliētelam vitiorū demittere? Deinde desinit quicquā ratio posse, si nihil potest sine affectu, & incipit par illi similisq; esse. Quid enim interest, si æq; affectus inconsulta res est sine ratione, quā ratio sine affectu inefficax? Par vtrunque est, vbi esse alterum sine altero nō potest. Quis autem sustineat affectum exequari rationi? Ira, inquit, vtilis affectus est, si modicus est. Immo si natura vtilis est. Sed si patiēs imperij rationisq; est, hoc dūtaxat moderatione consequetur, vt quo minor fuerit, minus noceat. Ergo modicus affectus nihil aliud quàm malū modicum est. Sed aduersus hostes, inquit, necessaria est ira. Nusquam minus: vbi non effusos esse oportet impetus, sed temperatos & obedientes. Quid enim est aliud quod Barbaros tanto robustiores corporibus, tanto patientiores laborum cōminuat, nisi ira infestissima sibi? Gladiatores quoque ars tuetur, ira denudat. Deinde quid opus est ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas venatorem irasci feris: an qui venientes excipit, & fugientes persequitur? Omnia illa sine ira facit ratio.[k] Quid Cimbrorum, Theutonorumque tot millia superfusa alpibus ita sustulit, vt tantæ cladis notitiam ad suos non nūtius, sed fama pertulerit, nisi quòd erat illis ira pro virtute?[l] quæ vt aliquando perculit, strauitque obuia, ita sæpius sibi exitio est. Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascūtur innutriunturque: quorum vnica illis cura est, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiā? vt quibus magna ex parte non tegumēta corporum prouisa sunt, [m]non suffugia aduersus perpetuū cæli rigorem. Hos tamē Hispani Gallique, & Asiæ Syriæque molles bello viri, antequam legio viſatur, cædūt, ob nullam rem aliam opportunos, quàm ob iracūdiam. Agedum illis corporibus, illis animis delicias, luxū, opes, ignorantibus, da rationem, da disciplinā. Vt nihil amplius dicam, necesse erit nobis certe mores Romanos repetere. Quo alio Fabius [n]affectas imperij vires recreauit, quā quòd cunctari & trahere & morari sciuit, quæ omnia irati nesciūt? Perierat imperium, quod tunc in extremo stabat, si Fabius tantū ausus esset, quantum ira suadebat. Habuit in consilio fortunam publicam, & æstimatis viribus, ex quibus iam perire nihil sine vniuerso poterat, dolorē vltionemq; sepositit in vnam vtilitatem: & occasioni intētus, iram ante vicit, quàm Hannibalem. Quid Scipio? nōne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusq; quibus irascendum erat, bellum in Africam transtulit, tam lentus, vt opinionem luxuriæ segnitiæq; malignis daret? Quid alter Scipio? nō circa Numantiā multum diuq; sedit, & hunc suum publicumq; dolorem æquo animo tulit, diutius Numātiam quàm Carthaginem vinci?[o] Quam dum circumuallat, & includit hostem, eo cōpulit, vt ferro ipsi suo caderent. Non est itaq; vtilis, nec in prœlijs quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim prona est: & pericula dum inferre vult,[p] non cauet. Illa certissima est virtus, quæ se diu multumque circumspexit & rexit, & ex lento ac destinato prouexit. [q]Quid ergo? vir bonus non irascetur, inquit, si cædi patrem suum viderit, si rapi matrem? Non irascetur: sed vindicabit, sed tuebitur. Quid autē times, ne parum illi magnus stimulus etiam sine ira pietas sit? Aut dic eodem modo: Quid ergo cum viderit secari patrē suum, filiūue, vir bonus nō flebit,[r] nec linquetur animo: quæ accidere feminis videmus, quoties illas leuis periculi suspicio perculit? Officia sua vir bonus exequitur inconfusus, intrepidus: & sic bono viro digna faciet, vt nihil faciat viro indignū. Pater cædetur? defendam. cæsus est? exequar: quia oportet, nō quia dolet. Cum hoc dicis Theophraste, quæris inuidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice, ad coronā venis: quia vnusquisq; in eiusmodi suorum casu irascitur. Putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Fere enim iu-

ſtum quiſque affectum iudicat; quem agnoſcit. Iraſcũtur boni viri pro ſuorũ iniurijs: ſed idem faciunt, ſi calida non bene præbeatur, ſi vitrũ fractũ eſt, [f] ſi calceus luto ſparſus eſt. Non pietas illam irã, ſed infirmitas mouet: ſicut pueri, qui tam parẽtibus amiſſis flebũt, quàm nucibus Iraſci pro ſuis, nõ eſt pij animi, ſed infirmi. Illud pulchrũ dignumque, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defenſorẽ, ipſo officio ducente, volentẽ, iudicantem, prouidentẽ, nõ impulſum & rabidũ. Nullus enim affectus vindicandi cupidior eſt quàm ira: & ob id ipſum ad vindicandum inhabilis, [t] prærapida & amens: vt omnis fere cupiditas ipſa ſibi in id, in quod properat opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello vnquam bona fuit. Pacẽ enim ſimilem belli efficit: in armis vero [u] obliuiſcitur Martem eſſe communem, venitq; in alienam poteſtatem, dum in ſua nõ eſt. Deinde nõ ideo vitia in vſum recipienda ſunt, quia aliquãdo aliquid boni effecerũt. Nam & febres quædã genera valetudinis leuãt: nec ideo non ex toto illis caruiſſe melius eſt. Abominandũ remedij genus eſt, ſanitatem debere morbo. Simili modo ira etiã ſi aliquãdo vt venenum, & præcipitatio, & naufragiũ, ex inopinato profuit, non ideo ſalutaris omnino iudicãda eſt. ſæpe enim ſaluti fuere peſtifera. Deinde quæ habenda ſunt in bonis, quo maiora, eo meliora & optabiliora ſunt. Si iuſtitia bonum eſt, nemo dicet meliorẽ futuram, ſi quid detractum ex ea fuerit. Si fortitudo bonum eſt, nemo illam deſiderabit ex aliqua parte deminui.

XIII. Ergo & ira quo maior, hoc melior. Quis enim vllius boni acceſſionem recuſauerit? Atqui augeri illam inutile eſt: ergo & eſſe. Non eſt bonum, quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira eſt, quia pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces: multiq; meliores ad ferrum fuere male ſobrij. Iſto modo dic & [17] phreneſim & inſaniam viribus neceſſariã: quia ſæpe validiorẽ furor reddit. Quid? nõ aliquoties [18] metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor etiã inertiſſimos excitauit in prœlium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaq; eiuſmodi, fœda & caduca irritamenta ſunt: nec virtutem inſtruũt, quæ nihil vitijs eget, ſed ſegnem aliquando animũ & ignauum paululum alleuãt. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine ira nõ fuiſſet. Ira nõ in adiutorium virtutis venit, ſed in vicem. Quid quod, ſi benũ eſſet ira, perfectiſſimũ quemq; ſequeretur? At qui iracundiſſimi infantes, ſeneſque, & ægri ſunt, & [19] inualidum omne natura querulum eſt.

XIIII. Non poteſt, inquit Theophraſtus, fieri, vt ne bonus vir iraſcatur malis. Iſto modo quo melior quiſque, hoc iracũdior erit. Vide ne cõtra placidior, ſolutuſq; affectibus, & cui nemo odio ſit. Peccãtes vero quid habet cur oderit, cum error illos in huiuſmodi delicta compellat? Non eſt autem prudentis, errãtes odiſſe: alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quàm multa cõtra bonũ morem faciat, quã multa ex his quæ egit, veniã deſiderent. Iam iraſcetur etiam ſibi. Neq; enim æquus iudex aliam de ſua, aliã de aliena cauſa ſententiam ferẽt. Nemo, inquã, inuenitur, qui ſe poſſit abſoluere: & innocentẽ quiſq; ſe dicit, reſpiciẽs teſtem, nõ conſcientiã. Quanto humanius, mitem & pacatũ animũ præſtare peccãtibus: & illos non perſequi, ſed reuocare? [z] Errantẽ per agros ignorantia viæ, melius eſt ad rectũ iter admouere, quàm expellere. Corrigendus eſt itaq; qui peccat, & admonitione, & vi, & molliter, & aſpere: meliorq; tam ſibi quàm alijs faciendus, non ſine caſtigatione, ſed

XV. ſine ira. [20] Quis enim cui medetur, iraſcitur? At corrigi nequeunt, nihilque in illis ſpei bonæ capax eſt. Tollantur è cœtu mortalium, facturi peiora quæ contingũt: & quo vno modo poſſunt, deſinant mali eſſe: ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eum, cui tum maxime proſum, cum illum ſibi eripio? Nunquis membra ſua odit, tunc cũ abſcindit? Non eſt illa ira, ſed mitera curatio. Rabidos effligimus canes, trucem atq; [y] immãſuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, [z] ferrũ demittimus, [a] portẽtoſos fœtus extinguimus, liberos quoque, ſi debiles monſtroſique editi ſunt, mergimus. Non ira, ſed ratio eſt, à ſanis inutilia ſecernere. Nil minus quàm iraſci punientem decet: cum eo magis ad emendationem pœna proficiat, ſi iudicio lata eſt. Inde eſt, quod Socrates ſeruo ait: Cæderem te, niſi iraſcerer. Admonitionẽ ſerui in tempus ſani [b] diſtulit, [b] illo tempore ſe admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cũ Socrates nõ ſit auſus ſe iræ cõmittere? Ergo [c] ad coërcitionem errantium, ſceleratorumque, irato caſtigatore non opus eſt. Nam cũ ira delictum animi ſit, non oportet peccata corrigere peccãtem. [d]

XVI. Quid ergo? non iraſcar latroni? non iraſcar venefico? Non. Neq; enim mihi iraſcor, cum ſanguinem mitto. Omne pœnæ genus, remedij loco admoueo. Tu adhuc in prima parte verſaris errorum: nec grauiter laberis, ſed frequenter. Obiurgatio te [e] primum ſecreta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius iam proceſſiſti, quàm vt poſſis verbis ſanari. [f] Ignominia non contineberis. tibi fortius aliquid & quod ſentias, inurendum eſt. in exilium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, [g] iam ſolida nequitia deſiderat.

& vincula publica,& carcer adhibebitur.[h] Tibi insanabilis animꝰ est,& iceleribus scelera contexēs:& iam non causis,quæ nunquā malo defuturæ sunt,impelleris,sed satis tibi est magna ad peccandum causa,peccare. Perbibistinequitiam,& ita visceribus immiscuisti, vt nisi cum ipsis exire non possit. Olim miser mori quæris. bene de te merebimur. Auferemus tibi istam qua vexaris,insaniam,[21] & per tua alienaq; volutato supplicia, id,quod vnum bonum tibi supereſt,repræsentabimus,mortem. Quare iraſcar, cui cum maxime prosum? Interim optimum misericordiæ genus est,occidere. Si intra llem valetudinariū exercitatus & sciens,non idem imperaſſem omnibus.per diuersa ægrotantibus.Varia in tot animis vitia video, & ciuitati curandæ adhibitus sum pro cuiusq; morbo medicina quæratur.Hunc sanet verecundia,hūc peregrinatio,hunc dolor,hunc egestas,hunc ferrum. Itaq; etsi [22] peruersa induenda magistratui vestis, [23] & conuocanda classico contio est: procedā in tribunal,nō furēs,nec infestus,[k] sed vultu legis:& illa solennia verba, seuera magis grauique,quàm rabida voce concipiam, [24] & agi iubebo non iratus,sed seuerus. Et cum ceruicem noxio præcidi imperabo, & cū parricidam insuam culleo, & cum mittam in supplicīū militare,[l] & cum Tarpeio pro litorē hostem vepublicū imponam, [25] sine ira,eo vultu animoq; ero,quo serpentes & animalia venenata percutio.Iracundia opus est ad puniēdum.[m] Quid enim? videtur lex iraſci his quos non nouit,quos nō vidit, quos futuros non sperat? Illius itaque sumendus est animus,quæ non iraſcitur,sed cōsti, tuit. Nam si bono viro ob mala facinora iraſci conuenit,& ob secundas res malorum hominum inuidere conueniet.Quid enim [n] est indignius quàm florere quosdā,& eos indulgentia fortunæ abuti,quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tam cōmoda illorum sine inuidia videbit, quàm scelera sine ira. Bonus iudex improbanda non odit. Quid ergo,non cum eiusmodi aliquid sapiēs habebit in manibus,tangetur animus eius, eritq; solito commotior? Fateor. Sentiet leuem quendam,tenuemque motum.Nam,vt dixit Zeno,in sapientis quoq; animo,etiam cum vulnus sanatū est,cicatrix manet.[n] Sentiet itaq; suspiciones quasdam, & vmbras affectuū:ipsis quidem carebit. Aristoteles ait, affectꝰ quosdam,si quis illis bene vtatur,pro armis esse. Quod verū foret,si velut bellica instrumenta sumi,deponiq; possent inducētis arbitrio.Hæc arma quæ Aristoteles virtuti dat,ipsa per se pugnant,non expectant manum.Habent,& nō habētur.Nil alijs instrumētis opus est.Satis nos instruxit ratione natura. Hęc dedit telum,firmum,perpetuum, obsequēs,nec anceps,nec quod in dominū remitti posset.Non ad prouidendū tantum, sed ad res gerēdas satis est per se ipsa ratio.Etenim quid est stultius,ꝰ quàm hanc ab iracūdia petere præsidiū,rem stabilē ab incerta,fidelem ab infida,sanam ab ægra? Quid,quòd ad actiones quoque,in quibus solis opera iracūdiæ videtur necessaria,multo per se ratio fortior est? Nam cū iudicauit aliquid faciendum,in eo perseuerat.Nihil enim melius inuentura est seipsa,quo mutetur. Ideo stat semel cōstitutis. Iram sæpe misericordia retro egit. Habet enim [p] nō solidum robur,sed tantum tumorē: violētisque principijs vtitur: non aliter quàm qui à terra venti surgūt, [q] & fluminibus paludibusq; excepti,sine pertinacia vehemētes sunt. Incipit magno impetu,deinde desinit ante tēpus fatigata:& quæ nihil aliud quàm crudelitatē ac noua genera pœnarum versauerat, cum animaduertendum est,iam fracta,lenisq; est. Affectus cito cadit: æqualis est ratio. Ceterum etiam vbi perseuerauerit ira,nonnunquā si plures sunt,qui perire meruerūt,post duorum triumve sanguinē,occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt.sicut serpētium venena à cubili repentium nocent: innoxij dentes sunt,cum illos frequens morsus exhausit.Ergo nō paria patiuntur,qui paria commiserant: & sæpe qui minus cōmisit,plus patitur: quia recētiori iræ obiectus est; &,in tantum inæqualis est,modo vltra quàm oportet,excurrit,[r] modo citerius debito resistit.Sibi enim indulget,ex libidine iudicat,& audire nō vult,& patrocinio non relinquit locum,[s] & ea tenet quæ inuasit,& eripi sibi iudicium suum, etiam si prauum est,non sinit. Ratio vtriq; parti locum dat,& tempus Deinde aduocationē etiā sibi petit,vt excutiendæ spatiū veritati habeat:ira festinat.Ratio id iudicari vult,quod æquum est: ira id æquū videri vult,quod iudicauit.Ratio nihil præter ipsum,de quo agitur,spectat:ira vanis &extra causam obuersantibus commouetur.Vultus illam securior, vox clarior;seruo liberior,cultꝰ delicatior,[26] aduocatio ambitiosior,fauor popularis exasperat.Sæpe infesta patrono reū damnat: etiā si ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorē:coargui nō vult:& in male cœptis,honestior illi pertinacia videtur,quā pœnitentia. Cn. Piso fuit memoria nostra, vir à multis vitijs integer,sed prauus, & cui placebat pro constantia rigor. Is cum iratus duci iussisset eum,qui ex commeatu sine cōmilitone redierat,quasi interfeciſſet,quem nō exhibebat,roganti tempus aliquod ad conquiren-

dum,nō dedit. damnatus extra vallum ductus est,& iam ceruicē porrigebat,cum subito apparuit ille qui occisus videbatur. Tunc centurio supplicio præpositus, cōdere gladium speculatorem iubet:damnatū ad Pisonem reducit,redditurus Pisoni innocentiā.[t] Nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterū cum magno gaudio castrorum commilitones. Conscendit tribunal furens Piso,ac iubet duci vtrumque,& eū militem,qui nō occiderat,& eū qui non perierat.[u] Quid hoc indignius? Quia vnus innocēs apparuerat,duo peribant. Piso adiecit & tertiū. Nā ipsum centurionem,qui damnatū reduxerat,duci iussit. Cōstituti sunt in eodem illo loco perituri tres, ob vnius innocētiam. O quàm solers est iracundia ad fingēdas causas furoris. Te,inquit, duci iubeo,quia damnatus es:te,quia causa damnationis cōmilitoni fuisti:te,quia iussus occidere,imperatori non paruisti. Excogitauit quēadmodum tria crimina faceret,quia nullum inuenerat. Habet,inquam,iracūdia hoc mali,nō vult regi. Irascitur veritati ipsi, si contra volūtatem suam apparuerit:clamore,& tumultu,& totius corporis iactatione, quos destinauit,insequitur,adiectis conuicijs,maledictisque. Hoc nō facit ratio:sed si ita opus est,silens quietaque,totas domos funditus tollit,& familias Reipublicæ pestilentes cum cōiugibus ac liberis perdit,tecta ipsa diruit,& solo exæquat,& inimica libertati nomina exstirpat. Hæc non frendens,nec caput quassans,nec quicquam indecorum iudici faciens,cuius tum maxime placidus esse debet & in statu vultus,cum magna pronūtiat? Quid opus est,inquit Hieronymus,cum velis cædere aliquem, prius tua labia mordere. Quid si ille vidisset,desilientem de tribunali procōsulem,& fasces lictori auferentē,& sua vestimenta scindentem,quia tardius scindebātur aliena? Quid opus est mensām euertere? Quid pocula affligere? Quid se in colūnas impingere? Quid capillos euellere? femur,pectusq; percutere? Quantā irā putas, quæ quia nō tam cito in alium quàm vult,erumpit, in se reuertitur? Tenetur itaq; à proximis,& rogatur,vt ipse sibi placetur? quorū nihil facit quisquis vacuus ira,meritam cuiq; pœnā iniungit. Dimittit sæpe eum,cuius peccatū deprehendit,si pœnitentia facti spem bonā pollicetur, si intelligit non ex alto venire nequitiam,sed summo,quod aiunt,animo inhærere. Dabit impunitatē,nec accipientibus nocituram,nec dantibus. Nonnūquam magna scelera leuius,quàm minora cōpescet: si illa lapsu,non crudelitate cōmissa sunt:his inest,latens, & operta & inueterata calliditas. Idem delictū in duobus[x] nō eodem modo afficiet, si alter per negligentiā admisit, alter curauit vt nocens esset. Hoc semper in omni animaduersione seruabit, vt sciat alteram adhiberi,vt emendet malos alteram,vt tollat. In vtroq; nō præterita,sed futura intuebitur. Nam,vt Plato ait, NEMO prudēs punit,quia peccatū est,sed ne peccetur. Reuocari enim præterita non possunt: futura prohibentur: & quos volet nequitiæ male cedentis exempla fieri,palam recidet, nō tantū vt pereant ipsi,sed vt alios pereundo deterreant.[y] Hæc cuiq; expēdenda, æstimandaq; sunt, Vides quàm debeat omni perturbatione liber accedere ad rem summa diligētia tractandam,potestatē vitæ necisque. Male irato ferrū committitur. Ne illud quidem iudicādum est,aliquid irā ad magnitudinem animi conferre. Non est enim illa magnitudo,tumor est:nec corporibus copia vitiosi humoris intensis,morbus incrementū est,sed pestilens abundantia. Omnes quos væcors ira animus supra cogitationes extollit humanas,[z] altū quidem & sublime spirare se credūt:ceterum nihil solidi subest,sed in ruinam prona sunt,quæ sine fundamētis creuere. Non habet ira cui insistat. nō ex firmo mansuroq; oritur,sed ventosa & manis est:tantūque abest à magnitudine animi, quantū à fortitudine audacia, à fiducia insolentia,ab austeritate tristitia,à seueritate crudelitas. Multum,inquā, interest inter sublimē animū & superbū. Iracundia nihil amplū,decorumq; mollitur. Cōtra mihi videtur[a] veternosi & infelicis animi,imbecillitas sibi conscij,sæpe indolescere. Vt exulcerata & ægra corpora[b] ad ictus leuissimos gemūt,ita muliebre maxime & puerile vitiū est. At incidit & in viros. Nam viris quoq; puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo? Nō aliquæ voces ab iratis emittuntur,[c] quæ magno emissæ videātur animo,verā ignorātibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: Oderint,dū metuāt. Syllano scias sæculo scriptam. Nescio vtrum sibi perus optauerit,vt odio esset,an vt timori. Oderint. Occurrit illi futurū,vt execrentur,insidiētur,opprimāt. Quid adijcit? Dij illi malefaciāt, adeo reperit dignū odio remedium. Oderint. Quid? dum pareāt? nō. dum probēt? non. Quid ergo? dū timeant. Sic nec amari quidem vellē. Magno hoc dictū spiritu putas? Falleris. Nec enim magnitudo ista est,sed immanitas. Non est quòd credas irascentiū verbis: quorū strepitus magni,minaces sunt,intus mēs pauidissima. Non est quòd existimes verum esse,quod apud disertissimum virū Liuium dicitur, Vir ingenij magni magis quā boni. Non potest illud separari,

[d] aut & bonum erit, aut nec magnum: quia magnitudinem animi incõcussam intelligo, & introrsus solidam, ab imo parem firmamque, [e] qualis inesse malis ingenijs non solet. Terribilia enim esse, & tumultuosa, & exitiosa possunt: magnitudinem quidem, cuius firmamẽtum roburque bonitas est, non habebũt. ceterum sermone, conatu, & omni extra paratu faciẽt magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid quod tu magni putes: sicut C. Cæsar, qui iratus cælo quòd obstreperet pantomimis, quos imitabatur studiosius quàm spectabat, quódq; comessatio sua fulminibus terreretur, prorsus parũ certis: ad pugnam vocauit Iouem, [f] & quidem [28] sine missione, Homericum illum exclamans versum:

[29] ἢ μ' ἀνάεδε, ἢ ἐγώ σε.

Quanta demẽtia fuit? Putauit, aut sibi noceri ne à Ioue quidem posse, aut se nocere etiã Ioui posse. Non puto parum momenti hanc eius vocem ad incitandum coniuratorum animos addidisse. Vltimæ enim patientiæ visum est eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum videtur quidem vehemens, deos hominesque despiciẽs, magnum, nihil nobile est: aut si videtur alicui magnum animũ ira producere, videatur & luxuria. Ebore sustineri vult, purpura vestiri, auro tegi, terras transferre, maria concludere, flumina præcipitare, nemora suspẽdere. Videatur & auaritia magni animi. Aceruis auri argentique incubat, & prouinciarũ nominibus, agros colit, & sub singulis villicis latiores habet fines quàm quos consules sortiebantur. Videatur & libido magni animi. Transnatat freta, puerorum greges castrat, sub gladium mariti venit vxor, morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. Non est contenta honoribus annuis: si fieri potest, vno nomine occupare fastos vult, per omnem orbem titulos disponere. Omnia ista non refert, in quantum procedant, extendantque se: angusta sunt, misera depressa. Sola sublimis & excelsa virtus est. Necquicquam magnum est, nisi quod simul & placidum.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM PRIMVM SENECÆ DE IRA, NOTÆ.

HI LIBRI *vt pleraque huius scriptoris, ita mutili decurtatique sunt, vt iusta prope causa fuerit grauiter ijs irascendi, quorum id negligentia contigit, nisi ipsimet irasci nos vetarèt. Feramus hãc quoque iacturam æquo animo: & ex ijs quæ supersunt, quæ nobis vsui sint, studiose colligamus. Nouatum hunc Senecæ fratrem fuisse, sunt qui suspicentur: & ego ab eorum sententia non abhorreo.* CAP. I.

1 Feruens cupiditate:] *Ita melius puto, quàm, vt in alijs,* fruens.

2 Vltionis secum multa tracturæ:] *Magnas strages, magnas ruinas daturæ. Hic quoque coniecturæ aliquid datum est. Alij enim libri habebant* tractare.

3 Iram dixerunt breuem insaniam:] *μανίαν ὀλιγοχρόνιον. Horatius:* Ira furor breuis est.

4 In quod cœpit pertinax] *ἐμμένειν ὀργαῖς. vt Timon in Sillis de Anaxarcho dixerat.*

5 Iam vero] *Hucusq; docuit, quàm fœda ac turpis sit ira: nũc, quæ damna hominũ generi importet.* II.

6 Tamquam aut curam] *Non est dubium, quin hoc loco multa desint. In quibus, quantum è sequentibus manifesto perspicitur, definierat iram exigendæ pœnæ cupiditatem. Deinde argumentatus erat aduersus eam definitionem: & inter cetera argumenta illud quoque posuerat, quòd populus interdum gladiatoribus ignaue se gerentibus irascitur: à quibus tamen nullam iniuriam accepit, vt propterea pœnam ab eis exigi velit. Respondet autem Seneca, illam non esse veram iram, sed tantum quandam inanem iræ similitudinem. Hac ipsa de re ita Cicero pro Milone.* Etenim si in gladiatorijs pugnis & in infimi generis hominum condicione atque fortuna timidos & supplices, &, vt viuere liceat, obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes seruare cupimus: eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quàm qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus?

7 Irascimur, inquit,] *Alterum argumentum aduersus eandem finitionem. Pœnam exigere non cupimus ab ijs qui nos læsuri sunt, sed ab ijs tantum qui læserunt. Irascimur autem etiam ijs qui de nobis lædendis cogitant, quamuis nondum læserint. Non est igitur ira cupiditas pœnæ exigendæ. Respondet, eos qui lædere nos cupiunt, animo iam & cogitatione lædere.* III.

8 Vt scias, inquit,] *Tertium argumentum. Nemo vsque eo infirmus est, vt vel potentissimo non irascatur. Neque tamen sperat, nisi plane desipiat, se ab eo pœnas exacturum. Aliud igitur est irasci, aliud pœnam concupiscere. Duplex hic responsio est. Nam & multa capimus quæ non speramus: & in tanta rerum humanarum inconstantia sperare pœnam etiam infirmissimus à potentissimo potest.*

9 Primum diximus,] *Vbi dixit, si nihil deest? Sed iam supra monui, multa desiderari.*

10 Concupiscunt autem homines & quæ non possunt.] *Quæri potest, verum ne sit quod hic dicitur, concupiscere homines etiam ea quæ non possunt, an id sanæ mentis hominibus usu venire non possit. Aristoteles quidem libro secundo rhetoricorum videtur aliter sentire, quam Seneca. negat enim quenquam cupere ea quæ se consequi non posse opinetur. Verba ipsius hæc sunt.* Οὐδεὶς δὲ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων, ἐφίεται αὐτῶν· *At Aristoteles loquitur non simpliciter περὶ τῶν ἀδυνάτων, sed περὶ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων αὐτῷ. Fieri autem potest, vt iratus quis cõcupiscat ea quorum compos effici non potest: cum tamen ipse ira occæcatus aliter opinetur: aut certo interea non cogitet, fieri illa possint an minus. Non pugnant autem hæc: neminem cupere ea quæ se nullo modo putet consequi posse: & multos cupere ea quæ consequi non possint, cum aut ipsi errore ducti aliter de ijs iudicẽt, aut interea non cogitent talia esse. Sed nonne plena vita exemplorum est, multa cupere homines, quæ sciunt nullo modo fieri posse?*

Nunc ego Triptolemi cuperem conscendere currus,

ait Ouidius: & alio loco,

O vtinam subito fieri mea munera possem.

Ita igitur excors erat, vt id putaret posse fieri? Quin etiam grauissimus philosophorum Plato, in quibusdam versibus, ait se cupere fieri cælum: vt pluribus oculis intueretur in eum quẽ libenter videbat. Et Anacreontis aliorumque poëtarum multa consimilia vota sunt. Sed animaduertendum est in primus ipsum loquẽdi genus, quo in talibus vtimur. Nemo enim sanus ita dicit, Cupio volare; aut Cupio fieri annulus: sed Cuperem volare, Cuperem hoc aut illud fieri. qua oratione non id significatur, eum qui id dicit, simpliciter cupere, sed quid cuperet, si id quod dicit, fieri posset. Vellem, dy immortales fecissent, ait Cicero in deplorãda Sulpicij morte, vt viuo potius Ser. Sulpicio gratias ageremus, quàm honores mortuo quæreremus. Muta: vbi est vellem, *vt sit* volo, *ceteraque huic verbo consequẽter. Insani hominis oratio videbitur: quæ nunc pietatis humanitatisque plenissima est. Intelligendum est illud quoque, verbo cupiendi aut concupiscendi nonnunquam significari simplicem quandam animi, sine vllo conatu, motionem: vt, cum dicimus, Cuperem ita esse: aut, Vtinam ita esset: atque hoc modo cupere dicimur etiam ea quæ fieri non queunt: & inde ait Aristoteles tertio ethicorum, voluntatem esse etiam τῶν ἀδυνάτων: Interdum adsignificari eo verbo etiam conatum quendam & studium ac contentionem animi ad efficiendum id quod concupiscitur, & hoc sensu nemo vnquam sanus ea quæ se nullo modo præstare ac consequi posse intelligeret, concupiuit.*

11 Cupiditatem doloris reponendi.] τὴν ἀντιλυπήσαι.

12 Sed dicendum est feras ira carere, & omnia præter hominem.] *Est & hæc vna de admirabilibus illis Stoicorum sententijs, feras non irasci, sed tanquam irasci, non metuere, sed tanquam metuere: nullum denique esse in eis animi πάθος, sed tantum impetus quosdam eorum similes.* πάθος *enim esse auersionem quandam à ratione. quare in quibus ratio non esset, in eis ne pathos quidem esse posse. Disputantur quædam aduersus hanc sententiam à Galeno in libris de decretis Hippocratis & Platonis.*

13 Regium enim illud] τὸ ἡγεμονικόν. *quod statim vocat principale.*

14 Apud Græcos] *Alij enim dicuntur proprie* ὀργίλοι *qui cito irascuntur, cito placantur: alij* ἀκρόχολοι, *alij* πικροί, *alij* χαλεποί. *Vide Aristotelem quarto Ethicorum.*

15 Quædam sæuæ manu, verbis parciores.] *Inepte in alijs libris,* quædam sede manent. *Hæc emendatio, vt aliæ pleræque, ex optimo & vetustissimo libro Siculo est.*

16 Quarundam rerum initia] *Hac de re vide Aristotelem capite quinto libri tertij ethicorum.*

17 Phrenesim] *Scio Græce dici* φρεῖτις, *sed in omnibus cuiusque generis Latinus veteribus libris scriptum video* phrenesim, *& phreneticus, non* phreniticus. *Et tamẽ olim quidam plane phreneticus, siue, vt ipse dici malebat, phreniticus, cum quendam Varronis versum ita edidissem, vt reppereram,*

Phrenetici, septẽm trionum filij:

clamabat, omnes qui ita scriberent, & Græci & Latini sermonis imperitos esse: in me, quasi primus ita scripsissem, inuehebatur: ridente me, & cum homine ad conuiciandum exercitatissimo certamen refugiente. Non debet autem cuiquam aut mirum aut nouum videri, in voce peregrina, quam veteres Latini sibi vtendam sumerent, vnam litteram mutatam esse. Illi, quæ erat apud Græcos ὕλη, non syluam aut suluam, sed siluam fecerunt: idem littera υ in diphthongum mutata, scænam dixerunt, quæ illis fuerat σκηνή, neque tropæum, *sed* trophæum, *neque* hyemem, *quamuis erat ab ὗω, sed* hiemem *vocarunt.* Nilum, Melonem, Ganymedem, Catamitũ, Odyssea, Vlyxem, Æanta, Aiacem, *nominarunt: &* talantum *noluerunt, quod erat τάλαντον:* talentum *maluerũt. Sed apud insanos, & in eo quod semel dixerunt obstinatos nihil momenta rationum valent.*

18 Metus ex pauido fecit audacem? *Ouidius de Anna sorore Didonis loquens:*

audacem

---audacem fecerat ipse timor.

19 Inualidum omne natura querulum est.] *Idem docet Aristoteles secundo rethoricorum.*

20 Quis enim cui medetur, irascitur?] *Valde huc pertinere mihi videtur id quod de Demonacte memoriæ proditum est, eum nunquam visum esse clamantem, aut immodica contentione vtentem, aut indignantem, ne tum quidem cum obiurgandus aliquis erat. Sed peccata quidem acerbe reprehendere, ius autem qui peccassent, ignoscere solitum: cum diceret, se id medicorum exemplo facere, qui morbis quidem medentur, ira autem aduersus eos qui aegrotant, non vtuntur.*

21 Et per tua alienaque volutato supplicia,] *Ita in Siculo: nisi quod pro* volutato *erat* volutate. *Alij libri misere hic depravati erant.*

22 Peruersa induenda magistratui vestis,] *Prætextati, vt notum est, incedebant magistratus, sed cum ciuem quempiam capitis damnaturi erant, ponebant praetextam, eamque peruersam induebant, id est, partem illius floridiorem ac nitidiorem introrsus ad se vertebant; maeroris significandi gratia. Valerius Maximus de C. Macro:* Dum sententiæ dicerentur, in moenianum conscendit; indidem cum M. Ciceronem qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem vidisset, misit ad eum qui diceret, se nō damnatum, sed reum periisse: nec sua bona hastae posse subiici. Ac protinus sudario quod forte in manu habebat, ore & faucibus coarctatis incluso spiritu, poenam morte præcurrit. *Ponentem videlicet praetextam, vt eam peruersam indueret quod signum erat imminentis damnationis.*

23 Et conuocanda classico contio est:] *Ad incutiendum terrorem. Seneca pater:* Ascendit prætor tribunal, inspectante prouincia. Noxiæ post terga ligantur manus. Statim intēto ac tristi omnium vultu, fit à præcone silētiū. Adhibētur deinde legitima verba. Canitur ex altera parte classicum. *Tacitus libro secundo annalium ab excessu D. Augusti:* In P. Marcium consules extra portam Exquilinam, cū classicum canere iussissent, more prisco animaduertere.

24 Et agi iubebo.] *Sumptum à victimario, qui sæpe iterabat,* Agon'? *neque percutiebat victimam donec agere iussus esset. Ouidius:*

Semper, agat ne, rogat: nec nisi iussus agit.

Ita igitur agendi, aut lege agendi, verbum sumebant & in suppliciis. Seneca pater: Etiam quibus animaduertere in damnatos necesse est, non dicunt, occide: non, morere: sed, lege age. Crudelitatem imperij verbo mitiore subducunt.

25 Sine ira.[*Congruit cum dicto Demonacti, quem cum quidam, qui ab Imperatore exercitui & prouinciæ præpositus erat, interrogasset, quomodo optime imperare posset: Si ira carebis, inquit: & si pauca loqueris, multa audies.*

26 Aduocatio ambitiosior,] *Aduocationem vocabant, tempus, quod interdum dabatur à iudice, iis qui ad causam suam tuendam non satis instructi erant, aduocandorum amicorum causa, quorum consilio & auxilio vterentur. Cicero:* Omnibus vnde petitur, hoc consilij dederim, vt binas aduocationes postulent. *Hic noster libro sequenti:* Vtrique parti dares aduocationem, dares tempus, nec semel audires, *Ita enim legendum, non, vt vulgo,* actionem. *Idem tertio horum librorum:* Si in hoc petita erit aduocatio, apparebit, iudicium esse, non iram. *& paulo post:* Dum conspicimus, dum nostri sumus aduocemus.

27 Nemo prudens] *Platonicum. Si certo constare posset, neque eos qui peccarūt, neque alios eorum impunitate permotos, postea peccaturos esse, poena cessaret.*

28 Sine missione] *Ea lege, vt alter cadat. Appuleius.* Hodierna pugna non habet missionem.

29 ΗΜ' ΑΝ ΑΕΙ Ρ', Η ΕΓ Ω ΣΕ.] *Anni sunt amplius triginta, cum hic locus ita à me restitutus est. In libro autem Siculo ita plane omnibus litteris scriptum est. Legitur & eodem modo apud Dionem.*

L. ANNAEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER SECVNDVS.

CAP. I. PRIMVS liber, Nouate, benigniorem habuit materiam. Facilis enim in procliuia vitiorum decursus est. Nunc ad exiliora veniendum est. Quærimus enim, vtrum ira iudicio an impetu incipiat: id est, vtrum sua sponte moueatur, an quemadmodum plæraque, quæ intra nos inscijs nobis oriuntur. Debet autem in hæc se demittere disputatio, vt ad illa quoque altiora possit exsurgere. Nam & in corpore nostro ossa, neruique & articuli, firmamenta totius, [a] & vitalia minime speciosa visu, prius ordinantur: deinde hæc ex quibus omnis in faciem aspectumque decor est: post hæc omnia, qui maxime oculos rapit color, vltimus [b] perfecto iam corpore affunditur. Iram quin [a] species oblatæ iniuriæ moueat, nõ est dubium: sed vtrum speciem ipsam statim sequatur, & non accedente animo excurrat, an illo assentiente moueatur quærimus. Nobis placet, nil ipsam per se audere, sed animo approbante. Nam speciem capere acceptæ iniuriæ, & vltionem eius concupiscere, & vtrunque coniungere, nec lædi se debuisse & vindicari debere, non est eius impetus, qui sine voluntate nostra concitetur. Ille simplex est: hic compositus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus est, damnauit, vlciscitur. hæc non possunt fieri, [c] nisi animus qui tangebatur, assensus est.

II. [d] Quorsus, inquis, hæc quæstio pertinet? vt sciamus [3] quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunquam rationi succumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate nostra fiunt, inuicti & ineuitabiles sunt: vt horror frigida aspersis [c], ad quosdam ictus aspernatio, ad peiores nuntios subriguntur pili, & rubor ad improba verba suffunditur, sequiturque vertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in nostra potestate est, nulla, quo minus fiant, ratio persuadet. Ira præceptis fugatur: Est enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ sortis eueniunt; ideoque etiam sapientissimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponẽdus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet. Hic subit etiam inter ludiera scænæ spectacula, & lectiones rerum vetustarum. Sæpe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidẽti, videmur irasci. Quis non contra Marij arma, & contra Syllæ proscriptionem conciratur? Quis non Theodoto & Achillæ, & [4] ipsi puero, non puerile ausо facinus, infestus est? [f] Cantus nos nonunquam & concitata modulatio instigat, Martius quoque ille turbarũ sonus mouet mentes, & atrox pictura, & iustissimorum suppliciorum tristis aspectus. Inde est, quod arridemus arridentibus, & contristat nos turba maerentium, & efferuescimus ad aliena certamina: quæ nõ sunt iræ, non magis quàm tristitia est, quæ ad conspectum inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Hannibale post Cannas moenia circumsidente, lectoris percutit animum: sed omnia ista motus sunt [5] animorum moueri volentium, nec affectus, sed principia praeludentia affectibus. Sic enim militaris viri in media pace togati iam aures tuba suscitat, equosque castrenses erigit crepitus armorum.

III. [h] Alexandrum aiunt Xenophanto canente manum ad arma misisse. Nil ex his quæ animum fortuito impellunt, affectus vocari debet. Ista, vt ita dicam, patitur magis animus quàm facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species moueri, sed permittere se illis: & hunc fortuitum motum persequi. Nam si quis pallorem, & lacrimas procidentes, & irritationem humoris obscoeni, altumve suspirium, & oculos subito acriores, aut quid his simile, indicium affectus, animique signum putat, fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaque & fortissimus plaerumque vir, dum armatur, expalluit: & signo pugnae dato, ferocissimo militi paululum genua tremuerunt: & magno imperatori, antequam inter se acies arietarent, cor exiluit: & oratori eloquentissimo, dum ad dicendum componitur, summa riguerunt. Ira non moueri tantum, sed excurrere debet. est enim impetus. Nunquam autem impetus sine assensu mentis est: neque enim fieri potest, vt de vltione & poena agatur animo nesciente. Putauit se aliquis laesum, voluit vlcisci: dissuadente aliqua causa, statim resedit Hanc iram non voco, sed motum animi, rationi parentem, Illa est ira, quæ rationem transilit, quæ secum rapit. Ergo illa prima agitatio animi, quam speciesiniuriæ incussit, non magis ira est, quàm ipsa iniuriæ species, sed ille sequens

impetus, qui speciem iniuriæ non tantum accepit, sed approbauit. Ira est concitatio animi ad vltionem voluntate & iudicio pergẽtis. Numquid dubiũ est, quin timor fugã habeat, ira impetũ? Vide ergo, an putes aliquid sine assensu mẽtis aut peti posse, aut cauerI. IIII.
ri. Et vt scias, quemadmodum incipiant affectus aut crescant, aut ferantur, est primus motus non voluntarius quasi præparatio affectus, & quædam comminatio. Alter cũ voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cũ læsus sim: aut oporteat hũc poenas dare, cum scelus fecerit. Tertius motus est iam impotẽs, qui nõ, si oportet, vlcisci vult: sed vtique, qui rationem euincit. Primum illũ animi ictũ effugere ratione nõ possumus: sicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos offenditio aliena sollicitet, ne oculi ad intentionem subitam digitorum comprimantur. Ista nõ potest ratio vincere: cõsuetudo fortasse, & assidua obseruatio extenuat. Alter ille motus, qui iudicio nascitur, iudicio tollitur. Illud etiamnũ quærẽdũ est. Hi qui vulgo sæuiunt, & sanguine humano gaudent, an irascantur, cum eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriã, nec accepisse se existimant: qualis fuit Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non est ira: feritas V.
est. Non enim quia accepit iniuriã, nocet: sed parata est dũ noceat velle accipere. Nec illi verbera lacerationesque in vltionẽ petũtur, sed in voluptatem. Quid ergo? Origo huius mali ab ira est: quæ vbi frequẽti exercitatione & satietate in obliuionẽ clemẽtiæ venit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouissime in crudelitatem transit. Ridẽt iraq;, gaudentque, & voluptate multa perfruuntur, plurimũque ab iratorũ vultu absunt, per otium sæui. Hannibalem aiũt dixisse, cum fossam sanguine humano plenam vidisset: O formosum spectaculum. Quanto pulchrius illi visum esset, si flumen aliquod lacumque complesset. Quid mirũ, si hoc maxime spectaculo caperis innat[o] sanguini, & ab infante caedibus admot[o]? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ per viginti annos secunda, dabitque oculis tuis gratum vbique spectaculum. Videbis istud & circa Trasimenum, & circa Cannas, & nouissime circa Carthaginem tuam. Volesus nuper sub diuo Augusto procõsul Asiae, cum CCC. vna die secari percussisset, [k]incedens inter cadauera vultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumque fecisset, Græce proclamauit: O rem regiam. [l] Quid hic rex fecisset? Non fuit hæc ira, sed maius malum, & insanabile. Virtus, VI.
inquit, vt honestis rebus propitia est, ita turpib[o] irata esse debet. Quid si dicatur, virtutẽ & humilem & maguam esse debere? At qui hæc dicit, illam extolli vult, & deprimi. Quoniam lætitia ob recte factum, clara magnificaque est; ira ob alienum peccatũ, sordida & angusti pectoris est: nec vnquam committet virtus, vt vitia, dũ compescit, imitetur ipsa: iram castigandam habet, quæ nihilo melior est, sæpe etiam peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætarique, proprium & naturale virtutis est: [m] irasci non est ex dignitate eius, non magis quàm mœrere. Atqui iracũdiae tristitia comes est: [n] & in hanc omnis ira vel post pœnitentiã, vel post repulsam reuoluitur. Et si sapiẽtis est, peccatis irasci, magis irascetur maioribus, & sæpe irascetur. sequitur. vt non tantũ iratus sit sapiens, sed iracũdus. Atqui si nec magnam iram, nec frequenter in animo sapiẽtis locũ habere credim[o]: quid est quare nõ ex toto hoc affectu illum liberemus? mod[o] enim esse nõ potest, [o] si pro facto cuiusque irascẽdũ est. Nam aut iniquus erit, si æqualiter irascetur delictis inæqualibus: aut iracundissimus, si toties excãduerit, quoties irãscelera meruerint. Et quid indignius, quàm sapientis affectum ex aliena pẽdere nequitia? [p] Desinet Socrates posse eundẽ vultum domum referre, quem domo extulerat. Atqui si irasci sapiẽs debet turpiter fa- VII.
ctis, & concitari contristarique ob scelera, nihil est aerũnosius sapiẽte. Omnis illi per iracundiam mœroremque vita transibit. Quod enim momẽtum erit, quo nõ improbãda videat? Quoties processerit domo, per sceleratos illi, auaros q;, & prodigos, & impudẽtes & ob ista felices incedendum erit. Nusquã oculi eius flectentur, vt nõ quod indignẽtur, inueniant. Deficiet, si toties à se iram, quoties causa poscet, exegerit. Hæc tot millia ad forum prima luce properantia, quàm turpes lites, [q] quanto turpiores aduocatos habent? [r] Alius [s] iudicia patris accusat, quæ mereri satius fuit. Alius cum matre consistit. Alius delator venit eius criminis, cuius manifestior reus est. & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur: & corona pro mala causa, bona patroni voce corrupta. Quid singula persequor? cum videris forum multitudine refertum, & [t] septa concursu omnis frequentiæ plena, & illum circum: in quo maximam sui partem populus ostendit: hoc scito, istic tantundem esse vitiorum, quantum hominum. Inter istos quos togatos vides, nulla pax est: alter in alterius exitium leui compendio ducitur. Nulli nisi ex alterius da- VIII.
mno quæstus est: felicem oderunt, infelicem contemnunt: maiore grauantur, minori graues sunt: diuersis stimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatem

prædamque cupiunt, Non alia quàm in ludo gladiatorio vita est, cum iisdem viuentium pugnantiumque. Ferarũ iste conuẽtus est: nisi quòd illæ inter se placidæ sunt, morsuque similiũ abstinent, hi mutua laceratione satiantur. Hoc vno ab animalib⁹ mutis differũt: quòd illa mansuescunt alentibus, horũ rabies ipsos à quibus est nutrita, depascitur. [s] Nũquã irasci desinet sapiens, si semel coeperit. omnia scelerib⁹ ac vitiis plena sunt. [t] Plus cõmittitur, quàm quod possit coercitione sanari. [u] Certatur ingẽti quodã nequitiæ certamine: maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecũdia est. Expulso melioris æquiorisque respectu, quocunque visum est, libido se impingit: nec furtiua iã scelera sunt. præter oculos eũt, Adeoque in publicum missa nequitia est, & in omnium pectoribus eualuit, vt innocentia non rara, sed nulla sit. Nunquid enim singuli aut pauci rupere legem? vndique, velut signo dato, [x] ad fas nefasque miscendum coorti sunt.

——Non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero. fratrum quoque gratia rara est.
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.
Lurida terribiles miscent aconita nouercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Et quota pars ista scelerum est? non descripsit castra ex vna parte contraria, [y] parentum liberorumque sacramẽta diuersa, subiectam patriæ ciuis manu flammam, & agmina infestorum equitum ad conquirendas proscriptorum latebras circumuolitantia, & violatos fontes venenis, & pestilẽtiam manu factam, & præductam obsessis parẽtibus fossam, plenos carceres, & incendia totas vrbes concrementia. dominationesque funestas, & regnorum publicorumque exitiorum clandestina cõsilia, & pro gloria habita: quæ quamdiu opprimi possunt, scelera sunt, Raptus ac stupra, [z] & ne os quidem libidini exceptum.

Adde nunc publica periuria gentium, & rupta foedera, & in prædam validioris [a] quicquid non resistebat, abductum, circumscriptiones, furta, fraudes, [8] infitiationes, quibus trina non sufficiunt fora. Si tantum irasci vis sapientem, quantum scelerum indignitas exigit: non irascendum illi sed insaniendum est. illud potius cogitabis, non esse irascendum erroribus. Quid enim si quis irascatur, in tenebris parũ vestigia certa ponentibus? Quid si quis surdis, imperia non exaudientibus? Quid si pueris, quòd neglecto dispectu officiorum, ad lusus & ineptos æqualiũ iocos spectent? [b] Quid si illis irasci velis, qui aegrotant, senescunt, fatigantur? [c] Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc est caligo mentium: nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, [d] vniuersis ignoscendum: generi humano venia tribuenda est. Si irasceris iuuenibus senibus quod peccant: irascere infantibus, quòd peccaturi sunt. Nũ quis irascitur pueris: quorũ ætas nõdum nouit rerum discrimina? Maior est excusatio & iustior, hominem esse quàm puerum. Hac condicione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quàm corporis morbis: non quidem, obtusa, nec tarda sed acumine nostro male vtentia, alter alteri vitiorum exempla. Quisque sequitur priores male iter ingressos. Quid ni habeãt excusationem, cum publica via errauerint? In singulos seueritas imperatoris distringitur: at necessaria venia est, vbi totus deseruit exercitus. Qui tollit iram sapientis? turba peccantium. [e] Intelligit quàm iniquũ sit, & periculosum, irasci publico vitio. Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa se male viuentium, immo male pereuntium viderat, flebat, miserebatur omnium qui sibi læti felicesque occurrebant, miti animo, sed nimis imbecillo. & ipse inter deplorandos erat. Democritum contra aiunt, nunquam sine risu in publico fuisse. Adeo nihil illi videbatur serium eorum quæ serio gerebantur. [f] Vbi istic iræ locus est? Aut ridenda omnia, aut flenda sunt. Non irascetur sapiens peccantibus. Quare? quia scit neminem nasci sapientem, sed fieri. scit paucissimos omni æuo sapientes euadere, quia conditionem humanæ vitæ perspectam habet. Nemo autem naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirarivelit, non in siluestribus dumis poma pendere? quid si miretur spineta sentesque nõvtili aliqua fruge cõpleri? Nemo irascitur, vbi vitiũ natura defendit. Placidus itaque sapiẽs & æquus erroribus, nõ hostis, sed correptor peccãtiũ, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrẽt vino dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multi auari, multi furiis ambitionis agitati. Omnia ista tã propitiꝰ aspiciet, quàm ægros suos medicus. Nunquid ille cuius nauigiũ multã, vndique laxatis cõpagibus, aquã trahit, nautis ipsique nauigio irascitur? Occurrit potius & aliam excludit vndam, aliã egerit, manifesta foramina præcludit, latẽtibus & ex occulto sentinã ducentibus labore continuo resistit: nec ideo intermittit, quia quantum exhaustũ est, subnascitur. [g] Lento adiutorio opus est contra mala continua & fœcunda, non vt desinant, sed ne vincant.

Vtilis est,inquit,ira:quia contemptum effugit,quia malos terret Primum ira si quantũ minatur,valet,ob hoc ipsum quia terribilis est, & inuisa est. Periculosius est autẽ timeri, quàm despici. Si vero sine viribus est,magis exposita cõtẽptui est, & derisum nõ effugit. Quid enim est iracundia in superuacuum tumultuãte frigidius? Deinde nõ ideoquædã, quia terribiliora,potentiora sunt: [h] nec hoc sapientis dici velim, quod feræ quoque telũ est,timeri. Quid? non timetur febris,podagra,hulcus malum? Nunquid ideo quicquã in istis boni est? [a] an contra,omnia despecta,& foeda,& turpia timentur? [k] Ira per se deformis est,& minime metuẽda. At timetur à plurib⁹,sicut deformis persona ab infantib⁹. Quid quod semper in auctores redũdat timor,nec quisquam metuitur,ipse securus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille versus, qui medio ciuili bello in theatro dictus,totum in se populum non aliter conuertit,quàm si missa esset vox publici affectus:

Necesse est multos timeat,quem multi timent.

Ita natura constituit,vt quod alieno metu magnum est, à suo non vacet. Leoni,inquam [l] pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora. Acerrimas feras vmbra,vox,& odor insolit⁹ exagitat. Quicquid terret,& trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisquam sapiẽs timeri. Nec ideo iram magnũ quisquã putet, [l] quia formidini est: quoniam quædam etiam contemptissima timẽtur: venena, [m] & offa mortifera,& morsus. Nec est mirũ,cum maximos ferarũ greges, [n] linea pennis distincta contineat,& in insidias agat: ab ipso effectu dict⁹ formido. Vanis enim vana terrori sunt. [o] Curriculi motus,rotarũq; versata facies leones redigit in caueã. Elephãtes porcina vox terret. Sic itaq; ira metuitur,quomodo vmbra ab infantibus,à feris rubens pinna. Non ipsa in se quicquam habet firmum aut forte,sed leues animos mouet. Nequitia,inquit,de rerum natura tollenda est,si vellis irã tollere. Neutrum autem potest fieri. Primum potest aliquis nõ algere,quamuis ex rerũ natura hiems sit: & non æstuare,quamuis menses æstiui sint. Aut loci beneficio aduersus intemperiẽ anni tutus est, aut patiẽtia corporis sensũ vtriusque peruincit. Deinde verte istud. Necesse est prius virtutem ex animo tollas,quàm iracũdiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coeunt. Nec magis quisquã eodẽ tempore & iratus potest esse,& vir bonus,quàm æger & sanus. Nõ potest,inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tam difficile & arduum,quod nõ humana mens vincat,& in familiaritatem perducat assidua meditatio: nulliq; sunt tã feri & sui iuris affectus,vt non disciplina perdomentur. Quodcũq; sibi imperauit animus,obtinuit. Quidam nevnquam riderent,consecuti sunt. Vino quidam,alij Venere,quidã omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui somno, [p] vigiliam indefatigabilẽ extẽdit. [q] Didicerunt alij tenuissimis & aduersis funibus currere,& ingentia,vixq; humanis toleranda viribus onera portare,& in immẽsam altitudine mmergi,ac sinevlla respirãdivice perpeti maria. Mille sunt alia in quibus pertinacia impedimẽtum omne transcẽdit, ostenditq; nihil esse difficile,cuius sibi ipsa mẽs patientiã indiceret. Istis quos paulo ante retuli, [r] aut nulla pertinacis studij,aut nõ digna merces fuit. Quid enim magnificũ cõsequitur ille,qui meditat⁹ est per intẽsos funes ire? qui sarcinæ ingẽti cervices supponere? qui somno non submittere oculos? qui penetrare in imũ mare? & tamẽ ad finẽ operis nõ magno auctoramento labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiã, quos tãtũ præmium expectat,felicis animi immota tranquillitas? Quãtum est effugere maximũ malum iram,& cum illa rabiem,sæuitiam, crudelitatem,furorem, & alios comites affectus eius? [s] Non est quod patrocinium nobis quæramus,& excusatam licentiam, dicẽtes aut vtile esse,aut ineuitabile. Cui enim tandẽ vitio aduocatus defuit? Nõ est quòd dicas excidi non posse. Sanabilibus ægrotamus malis: ipsaque nos in rectũ genitos natura,si emẽdari velimus,iuuat. [t] Nec,vt quibusdam inviſum est,arduum in virtutes & asperũ iter est: plano adeuntur. [r] Non vanæ vobis auctor rei venio. Facilis est ad beatam vitam via [u] inite modo bonis auspiciis,ipsisque diis bene iuuãtib⁹. Multo difficilius est,facere ista quæ facitis. Quid enim quiete otiosius animi? Quid ira laboriosius? Quid clementia remissius? Quid crudelitate negotiosius? Vacat pudicitia, libido occupatissima est. Omniũ deniq; virtutũ tutela facilior est: & vitia magno colũtur. Debet ira remoueri. Hoc ex parte fatẽtur etiam,qui dicũt esse minuẽdã. Tota dimittatur: nihil profutura est. sine illa facilius [u] rectiusque scelera tollentur: mali punientur,& traducentur in melius. Omnia quæ debet sapiẽs,sine vllius malæ rei ministerio efficiet: nihilque admiscebit, [x] cuius modum solicitus obseruet. Nunquam itaque iracundia admittenda est: aliquando simulãda,si segnes audientium animi concitandi sunt: sicut tarde cõsurgẽtes ad cursum equos stimulis facibusque subditis excitamus. Aliquãdo incutiendus est his metus,apud quos ratio

XI. XII. XIII. XIIII.

non proficit. Irasci quidem non magis vtile est, quàm maerere, quàm metuere. Quid ergo? non incidunt causæ, quæ iram lacessant? Sed tunc maxime illi opponendæ manus sunt: nec est difficile, vincere animum: cũ athletæ, quoq; in vilissima sui parte occupati, tamen ictus doloresque patiantur, vt vires cædentis exhauriant, nec cũ ira suadet, feriũt, sed cum occasio. Pyrrhum maximũ præceptorem certaminis gymnici, solitum aiũt his quos exercebat, præcipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat artẽ: & qua noceat, tantum, nõ qua caueat, aspicit. Sæpe itaque ratio patientiã suadet, ira vindictam: & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quos dãvnius verbi contumelia, nõ æquo animo lata, in exilium proiecit· & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerãt, grauissimis malis obruti sunt, indignatiq; aliquid ex plenissima libertate diminui, seruile in sese attraxerunt iugum. Vt scias, inquit, an ira habeat in se generosi aliquid, liberas vi- 10
XV. debis gentes quæ iracũdissimæ sunt: vt Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidaque natura ingenia, antequam disciplina molliantur, prona in irã sunt. Quædã non nisi melioribus innascuntur ingeniis: sicut valida arbusta & læta, quamuis neglecta tellus creat: alia foecundi soli silua est. Itaque & ingenia natura fortia iracundiam ferũt, nihilque tenue & exile capiũt, ignea & feruida: sed imperfectus ille vigor est, vt omnibus quæ sine arte, ipsius tantum naturæ bono, exurgunt, sed nisi cito domita sunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ temeritatique cõsuescũt. Quid? non mitioribus animis vitia leuiora coniuncta sunt? vt misericordia, amor, & verecũdia. Itaq; tibi sæpe bonam indolem in malis quoque ostendam. sed nõ ideo vitia nõ sunt, si naturæ melioris indicia sũt. 20
Deinde omnes istæ feritate liberæ gẽtes, leonum, luporũque ritu, vt seruire nõ possunt, ita nec imperare. Non enim humani vim ingenij, sed feri & intractabilis habẽt. Nemo autẽ regere potest, nisi qui & regi. Fere itaque imperia penes eos fuere populos, qui
XVI. mitiore cælo vtuntur. In frigora Septentrionemque vergentibus immansueta ingenia sunt vt ait poëta,

——Suoque simillima cælo.

Animalia inquit, generosissima habentur, quibus multũ inest iræ. Errat, qui ea [z] in exemplũ hominis adducit, quibus pro ratione est impetus. homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidem omnibus idẽ prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos, accipitrẽ impetus, columbam fuga. Quid, quòd ne illud quidẽ verũ est, optima animalia esse iracundissima? Feras ne putẽ, quibus ex raptu alimenta sunt, meliores, quo iratiores? Patientiam laudauerim bonum, & equorum frenos sequentiũ? [a] Quid autẽ est, cur hominẽ ad tam infelicia exempla reuoces: [b] cũ habeas mundum, Deumque, quem ex omnibus animalibus, vt solus imitetur, solus intelligit? [c] Simplicissimi, inquit, omniũ habentur iracũdi. Fraudulentis enim & versutis comparantur: & simplices videntur, quia expositi sunt: quos quidem non simplices dixerim, sed incautos. [d] Stultis, luxuriosis, nepotibusque hoc
XVII. nomen imponimus, & omnibus vitiis parum callidis. Orator, inquit, iratus aliquando melior est. [e] Immo imitatus iratum. Nam & histriones in pronũtiando non irati populũ mouent, sed iratũ bene agentes, & apud iudices itaque, & in contione, & vbicũque alieni animi ad nostrum arbitrium agendi sunt: modo iram, modo metũ, modo misericordiã, vt aliis incutiamus, ipsi simulabimus: & saepe id quod veri affectus nõ effecissent, effecit imitatio affectum. Languidus, inquit, animus est, qui ira caret: Verũ est, si nihil habet ira valentius. [f] Nec latronem oportet esse, [g] nec prædam, nec misericordem, nec crudelem. Illius nimis mollis animus, huius nimis durus est. Temperatus sit sapiens: & ad res
XVIII. fortius agendas non iram, sed vim adhibeat· Quoniam quæ de ira quæruntur, tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo autẽ, vt opinor, sunt: ne incidamus in irã, & ne in ira peccemus. Vt in corporũ cura, alia de tuenda valetudine, alia de restituẽda, præcepta sunt· ita aliter iram debemus repellere, aliter compescere, vt vincamus. Quædã ad vniuersam vitam pertinentia præcipientur: ea in educationẽ, & in sequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiã, plurimumque profuturã desiderat. Facile est em.n teneros adhuc animos componere. Difficulter reciduntur vitia, quæ nobiscũ creuerunt. Opportunissima ad iracũdiã feruidi animi natura est. Nã cũ elementa sint quattuor, ignis, aqua, aer, & terra: potestates pares his sunt, frigida, feruida, arida, atque humida. Et locorũ itaque, & animalium, & corporum, & morũ varietates, mixtura elemẽtorũ facit, & proinde in aliquos magis incũbũt, prout alicuius elementi maior vis abũdauit. Inde quasdã humidas vocamus, aridasq; regiones, & calidas, & frigidas. Eadẽ animaliũ & hominũ discrimina sunt. [h] Refert quãtũ quisq; humidi in se calidiq; cõtineat. Cuius in illo elementi portio præualebit, inde mores erunt. [i] Iracundos feruidi mistura faciet.

Est enim actuosus & pertinax ignis. [l] Frigidi mistura frigidos facit. Pigrũ est enim cõtractumq; frigus. Volunt itaq; quidam ex nostris irã in pectore moueri, efferuescente circa cor sanguine. Causa cur hic potissimum assignetur iræ locus, non alia est, quàm quòd in toto corpore calidissimũ pectus est. Quibus humidi plus inest, eorũ paulatim crescit ira: quia non est paratus illis calor, sed motu acquiritur. Itaq; puerorum feminarumq; iræ acres magis quàm graues sunt, leuioresque dum incipiunt. Siccis ætatibus vehemens robustaq; ira est, sed sine incremento, non multum sibi adijciens: quia inclinatum calorem [k] frigus insequitur. Senes difficiles & queruli sunt, vt ægri & conualescentes, & quorũ aut lassitudine, aut detractione sanguinis exhaustus est calor. In eadem causa sunt siti fameq; rabidi, & quibus exangue corpus est, maligneque alitur & deficit. Vinũ incendit irã: quia calorem auget pro cuiusq; natura. Quidã ebrij efferuescunt, [l] quidam sicci. Neque vlla alia causa est, cur iracundissimi sint flaui rubẽtesque: quibus talis natura color est, qualis fieri ceteris inter irã solet. Mobilis enim illis agitatusq; sanguis est. Sed quemadmodũ natura quosdam procliuos in irã facit: ita multæ incidũt causæ, quæ idem possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporũ in hoc perduxit. alios labor, & cõtinua peruigilia, noctesq; solicitæ, & desideria, amoresq; : & quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægrá mentem in querelas parat. Sed ista omnia initia causæq; sunt, [m] plurimumque potest consuetudo· quæ si grauis est, alit vitium. Naturã quidem mutare difficile est: nec licet semel mixta nascentium elementa conuertere. Sed in hoc nosse profuit, vt calẽtibus ingenijs subtrahatur vinũ: [n] quod pueris Plato negandũ putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidẽ implendi sunt. Distendẽtur enim corpora, & animi cũ corpore tumescent. Labor illos citra lassitudinem exerceat: [n] vt minuatur, nõ vt consumatur calor, nimiusq; ille feruor despumet. [o] Lusus quoq; proderunt. Modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, siccioribus & frigidis non est ab ira periculum: sed maiora vitia metuenda sunt, pauor, difficultas, & desperatio, & suspiciones. Molliẽda itaque, fouendaq; talia ingenia, & in lætitiam euocanda sunt. Et quia alijs cõtra iram, alijs contra tristitiã remedijs vtendum est, nec dissimilibus tantum ista, sed cõtrarijs curãda sunt, semper ei occurremus, quod increuerit. Plurimũ, inquã, proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autem regimen est: quia dare debemus operam, ne aut irã in illis nutriamus, aut indolem retũdamus. Diligẽti obseruatione res indiget. Vtrũq; enim & quod extollendũ, & quod deprimendũ est, similibus alitur. [p] Facile autẽ etiã attẽdentem similia decipiunt. Crescit licentia spiritus, seruitute comminuitur. Assurgit, si laudatur, & in spem sui bonam adducitur. Sed eadem ista insolentiam & iracundiã generãt. Sic itaq; inter vtrunq; regẽdus est, [q] vt modo frænis vtamur, modo stimulis: nihil humile, nihil seruile patiatur. [r] Nunquã illi necesse sit rogare suppliciter: nec prosit rogasse. potius causæ suæ, & prioribus factis, & bonis in futurũ promissis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illũ patiamur, nec irasci. Demus operam, vt familiaris sit his, cũ quibus cõtendere solet: vt in certamine assuescat nõ nocere velle, sed vincere. Quoties superauerit, & dignũ aliquid laude fecerit, attolli, nõ gestire patiamur. Gaudiũ enim exultatio, exultationẽ tumor, & nimia æstimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentũ: in desidiam vero otiumq; nõ resoluemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis facit iracundos, quàm educatio mollis & blanda. Ideo vnicisquo plus indulgetur, pupillisq; quo plus licet, corruptior animus est. Nõ resistet offensis, cui nihil vnquã negatũ est, cui lacrimas solicita sẽper mater absterfit, cui de pædagogo sãtisfactũ est. Nõ vides, vt maiorem quemq; fortunã maior ira comitetur? In diuitibus nobilibusque & magistratibus præcipue apparet, cũ quicquid leue & inane in animo erat, secunda se aura sustulit. Felicitas iracũdiã nutrit, vbi aures superbas assentatorũ turba circũsteterit. Tibi enim ille respõdeat? Nõ pro fastigio te tuo metiris: ipse te proijcis: & alia, quibus vix sanæ, & ab initio bene fundatæ mẽtes restiterint. Longe itaq; ab assentatione puericia remouenda est. Audiat verũ, & timeat: interim vereatur, semper maioribus assurgat. Nihil per iracundiã exoret. [s] Quod flenti negatũ fuerat, quieto offeratur. & diuitias parentũ in cõspectu habeat, nõ in vsu. Exprobrentur illi perperam facta. Pertinebit ad rem, præceptores pædagogosq; pueris placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerum est, & in eorũ similitudinem crescit. nutricũ & pædagogorũ retulere mox in adolescentia mores. Apud Platonem educatus puer cum ad parentes relatus, vociferantem videret patrem; Nunquam, inquit, hoc apud Platonem vidi. Non dubito [t] quin citius patrem imitatus sit, quàm Platonem. Tenuis ante omnia sit victus, & nõ pretiosa vestis: & similis cultus cum æqualibus. Non irascetur aliquem sibi comparari, quem ab initio

XX.

XXI.

XXII.

multis parem fecerit. Sed hæc ad liberos nostros pertinent. [t] In nobis siquidē fors nascēdi & educatio nec vitij locū, nec iam præcepti habet. Sequentia ordinanda sunt. Contra primas itaq; causas pugnare debemus. Causa autem iracundiæ, opinio iniuriæ est; cui nō facile credendū est, nec apertis quidem manifestisq; statim accedendum est. Quædam enim falsa, veri speciem ferūt. Dandum semper est tempus. Veritatem enim dies aperit. Ne sint aures criminantibus faciles. Hoc humanæ naturæ vitiū suspectū, notumq; nobis sit: quòd quæ inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudicemus, irascimur.

XXIII. Quid quòd nō criminationibus tantū, sed suspicionibus impellimur, & ex vultu risuque alieno peiora interpretati, innocētibus irascimur? Itaq; agenda est contra se causa absentis, & in suspenso ira retinēda. Potest enim pœna dilata exigi, nō potest exacta reuocari. Notus est [16] ille tyrannicida, qui imperfecto opere cōprehensus, [u] & [17] ab Hippia tortus, vt conscios indicaret, circunstantes amicos tyrāni nominauit, quibus quā maxime curā salutem eius sciebat. Et cū ille singulos, vt nominati erāt, occidi iussisset, interrogauit ecquis superesset? Tu, inquit, solus: neminē enim aliū, cui carus esses, reliqui. Effecit ira, vt tyrannus tyrannicidæ manus cōmodaret &, præsidia sua gladio suo cæderet. Quāto animosius Alexāder: [x] qui cum legisset epistolā matris, qua admonebatur, vt à veneno Philippi medici caueret, acceptam potionē [y] nō deterritus bibit. Plus sibi de amico suo credidit. Dignus fuit qui innocentē haberet, dignus qui faceret. [z] Hoc eo magis in Alexandro laudo, quia nemo tā obnoxius iræ fuit. [a] Quo rarior autē moderatio in regibus, hoc laudanda magis est. Fecit hoc & C. Cæsar, ille qui victoria ciuili clemētissime vsus est. Cū sarcinam deprehēdisset epistolarum ad Pompeium missārū ab ijs qui videbātur [b] aut in aduersis, aut in neutris fuisse partibus, cōbussit: quāuis enim moderate soleret irasci, maluit tamen non posse. [c] Gratissimum putauit genus veniæ, nescire quid quisq; peccasset. Plurimū mali crudelitas facit. Sæpe ne audiēdum quidem est, quoniā in quibusdam rebus satius est decipi, quàm diffidere.

XXIIII. Tollenda ex animo suspicio & cōiectura fallacissima irritamenta. Ille me parū humane salutauit, ille oculo meo nō adhæsit, ille inchoatum sermonē cito abrupit, ille ad cœnā nō vocauit, illius vultus auersior visus est. Non deerit suspicioni argumētatio. Simplicitate opus est, & benigna rerū æstimatione. Nihil nisi quod in oculos incurret, manifestumq; erit, credamus. Et quoties suspicio nostra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc enim castigatio consuetudinem efficiet

XXV. nō facile credēdi. Inde & illud sequitur, vt minimis sordidisq; rebus nō exacerbemur. Parum agilis est puer, [d] aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut mensa negligentius posita. Ad ista concitari, insania est. [e] æger & infelicis valetudinis est, quem leuis aura contraxit: affecti oculi, quos cādida vestis obturbat: dissolutus delicijs, cuius latus alieno labore condoluit. [f] Mindyridē aiūt fuisse ex Sybaritarum ciuitate: qui cum vidisset fodientem, & altius rastrum alleuātem, lassum se fieri questus, [g] vetuit illū opus in conspectu suo facere. Idē sæpius quæstus est, quòd folijs rosæ duplicatis incubuisset. [18] Vbi animū simul & corpus voluptates corrupere, nihil tolerabile videtur: nō quia dura, sed quia molles patimur. Quid enim est cur tussis alicuius, aut sternutamentū, aut musca parum curiose fugata nos in rabiem agat, [h] aut versus calix. aut clauis negligētis serui manibus elapsa? Feret iste æquo animo ciuile cōuicium & ingesta in cōtione curiave maledicta, cuius aures tracti subsellij stridor offendit? Perpetietur hic famē, & æstiuæ expeditionis sitim, qui puero male diluenti niuem, irascitur?

XXVI. Nulla itaq; res magis iracundiā alit, quā luxuria intemperās & impatiēs. Dure tractandus animus est, vt ictum non sentiat, nisi grauem. Irascimur aut his à quibus nec accipere iniuriā potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quædam [i] sine sensu sunt: vt librum, quē minutioribus litteris scriptū sæpe proiecimus, & mēdosum lacerauimus: vt vestimenta, quæ quia displicebāt, scidimus. His irasci quàm stultum est: quæ irā nostram nec meruerunt, nec sentiunt? Sed nos offendunt videlicet qui illa fecerunt. Primum sæpe antequā hoc apud nos distinguamus, irascimur: deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes istas afferent. Alius non potuit melius facere quàm fecit: nec ad tuam cōtumeliam parū didicit. Alius non in hoc vt te offenderet, fecit. Ad vltimum quid est dementius, quàm bilem in homines collectā, in res effundere? Atqui vt his irasci dementis est, quæ anima carēt, [k] sic & mutis animalibus: quia nulla est iniuria, nisi à cōsilio profecta. Nocere itaq; nobis possunt, vt ferrum, aut lapis: iniuriam quidem facere nō possunt. Atqui cōtemni se quidam putant, vbi equi ijdem obsequentes alteri equiti, alteri cōtumaces sunt: tanquā iudicio,

XXVII. non consuetudine, & arte tractandi, quædam quibusdā subiectioria sint. Atqui vt his irasci stultum est, ita pueris, & nō multū à puerorū prudentia distantibus. Omnia enim

ista peccata apud æquum iudicem pro innocentia habēt imprudentiam. Quædam sunt, quæ nocere nō possunt, nullamq; vim nisi beneficā & salutarem habent: vt dij immortales, qui nec volunt obesse, nec possunt. Natura enim illis mitis & placida est, tam lōge remota ab aliena iniuria, quàm à sua. Demētes itaq; & ignari veritatis, illis imputant sæuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciā hiemis: cum interim nihil horum quæ nobis nocēt prosuntque, ad nos proprie dirigatur. Non enim nos causa mūdo sumus, hiemem æstatemq; referendi. suas ista leges habent, quibus diuina exercētur. Nimis nos suspicimus, si digni nobis videmur, propter quos tanta moueātur. Nihil ergo horū in nostram iniuriam fit: immo contra, nihil nō ad salutem. Quædam esse diximus, quæ nocere non possunt: quædam, quæ nolūt. In his erunt boni magistratus, parēteſque, & præceptores, & iudices: quorū castigatio sic accipiēda est, quomodo scalpellum, & abstinentia, & alia quæ profutura torquent. Affecti sumus pœna. Succurrat nō tantum quid patiamur, sed quid fecerimus: in cōsilium de vita nostra mittamur. Si verum ipsi dicere nobis voluerimus, pluris litem nostram æstimabimus. Si volumus æqui omnium rerū iudices esse, hoc primū nobis suadeam°, Neminem nostrū esse sine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur. Nihil peccaui, nihil feci: immo nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione aut coërcitione nos castigatos: cū illo ipso tempore peccemus, quo adijcimus malefactis arrogantiam & cōtumaciam. Quis est iste, qui se profitetur omnibus legibus innocētem? Vt hoc ita sit, quàm angusta innocētia est, ad legem bonum esse? Quāto latius officiorū patet, quā iuris regula? Quàm multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt, quæ omnia extra publicas tabulas sunt? Sed ne ad illam quidem arctissimam innocentiæ formulā præstare nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus; alia optauimus, alijs fauimus. In quibusdam innocētes sumus, quia nō successit. Hoc cogitantes, æquiores simus delinquentibus, cedamus obiurgantibus: vtiq; nobis ne irascamur. Cui enim non, si nobis quoque? Minime dijs. Nō enim illorū, sed lege mortalitatis patimur, quicquid incōmodi accidit. At morbi doloresq; incurrunt. Vtique aliqua fugiendū est, domicilium putre sortitis. Dicetur aliquis male de te locutus. cogita an prior feceris, cogita de quam multis loquaris. Cogitemus, inquā, alios nō facere iniuriā, sed reponere: [l] alios pronos facere, alios coactos facere, alios ignorātes: [m] etiam eos qui volentes scienteſq; faciunt, ex iniuria nostra non ipsam iniuriā petere. Aut dulcedine vrbanitatis prolapsus est, aut fecit aliquid: non vt nobis obesset, sed quia cōsequi ipse non poterat, nisi nos repulisset. Sæpe adulatio, dum blanditur, offendit. Quisquis ad se retulerit, quotiēs ipse in suspicionē falsā inciderit, quā multis officijs suis fortuna speciem iniuriæ induerit, quàm multos post odium amare cœperit, poterit nō statim irasci: vtiq; si sibi tacitus ad singula [n] quibus offenditur, dixerit: Hæc & ipse cōmisi. Sed vbi tam equum iudicē inuenies? Is qui nullius non vxorē concupiscit, & satis iustam causam putat amandi, quòd aliena est, idē vxorem suam aspici nō vult: & fidei acerrimus exactor, est perfidus: & mendacia persequitur, ipse periurus: & litem sibi inferri ægerrime calumniator patitur. [o] Pudicitiā seruulorū suorū attentari nō vult, qui nō pepercit suæ. Aliena vitia in oculis habemus: à tergo nostra sūt. Inde est, quòd [p] tēpestiua filij conuiuia pater deterior filio castigat. Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negauit: & homicidæ tyrannus irascitur: & punit furta sacrilegus. Magna pars hominū est, quæ nō peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos moderatiores respectus nostri, si cōsuluerimus nos: Nunquid & ipsi aliquid tale cōmisimus? Nūquid sic errauimus? Expeditne nobis ista dānari? Maximū remediū est iræ, mora. [q] Nec ab illa pete initio, vt ignoscat, sed vt iudicet. desinet, si expectat: nec vniuersam illā tētaueris tollere. graues habet impetus primos. tota vincetur, dū partibus carpitur. Ex his quæ nos offendunt, alia renūtiantur nobis, alia ipsi audimus aut videmus. [r] His quæ narrata sunt, nō debemus cito credere. Multi ementiuntur, vt decipiāt: multi, quia decepti sunt. Alius criminatione gratiam captat, & fingit iniuriā, [s] vt videatur doluisse factā. Est aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere velit. Est suspicax, & qui spectare ludos cupiat, & ex lōginquo tutoq; speculetur, quos cōmisit. De paruula summa iudicaturo, tibi res sine teste nō probaretur. testis sine iureiurādo nō valeret: vtriq; parti dares aduocationem, dares tēpus, nec semel audires. Magis enim veritas elucet, [t] quo sæpius ad manum venit. Amicum cōdemnas de præsentibus, antequā audias, antequā interroges. Illi, antequam aut accusatorem suum nosse liceat, aut crimen, irasceris. [u] Iam enim iam quidvtrinq; diceretur, audisti. Hic ipse qui ad te detulit, desinet dicere, si probare debuerit. Nō est, inquit, quod me protrahas. Ego productus negabo. [x] Alioqui nihil vnquā tibi dicā. Eodem tempore & instigat, & ipse se certamini & pugnæ subtrahit. Qui dicere tibi

XXVIII.

XXIX.

nisi clam nō vult,pæne non dicit. Quid est iniquius,quàm secreto credere,palam irasci? XXX. Quorundam ipsi testes sumus. In his naturā exercemus,voluntatemq; facientiū. Puer est? ætati donetur: nescit,an peccet. Pater est? aut tantū profuit,ꝙ vt illius iam iniuria ius sit: aut fortassis ipsum hoc meritū eius est,quo offendimur. [z] Mulier est? errat. Iussus est? necessitati quis nisi iniquus succenset? Læsus est? nō est iniuria,pati quod prior feceris. Iudex est? plus illius credas sententiæ,quàm tuæ. Rex est? si nocentem punit,cede iustitiæ: si innocentem, cede fortunæ. Mutū animal est,aut simile muto? imitaris illud, si irasceris. Morbus est,aut calamitas? leuius transiliet sustinentem. Deus est? tam perdis operā cum illi irasceris,quàm cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir est,qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri quas debet tibi: & iam sibi dedit,qui peccauit. Duo sunt,vt dixi,quæ iracundiā concitant. Primum,si iniuriā videmur accepisse: de hoc satis dictum est. Deinde,si inique accepisse: de hoc dicēdum est. Iniqua quædam iudicant homines,quia pati non debuerint: [a] quædam,quia nō sperauerint. indigna putamus,quæ inopinata sunt. Itaq; maxime cōmouent,quæ contra spem expectationemque euenerūt. Nec aliud est quare in domesticis minima offendant: in amicis iniuriam XXXI. vocemus negligentiam. Quomodo ergo, inquit, inimicorū nos iniuriæ mouēt? quia nō expectauimus illas,aut certe nō tātas. Hoc efficit amor nostri nimius: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus esse debere. Regis quisq; intra se animum habet,vt licentiam sibi dari velit in alterū, [b] in se nolit alteri. [c] Aut ignorantia nos itaq; rerum, aut insolētia iracundos facit. Ignorātia. Quid enim mirum est,malos mala facinora edere? Quid noui est,si inimic⁹ nocet,amic⁹ offendit,filius labitur,seruus peccat? Turpissimā aiebat Fabius Imperatori excusationē esse, NON PVTAVI. Ego turpissimā homini puto. Omnia puta. expecta. & in bonis moribus aliquid existet asperi⁹. Fert humana natura [d] infidos animos, fert ingratos,fert cupidos,fert impios. Cum de moribus vnius iudicabis, de publicis cogita. Vbi maxime gaudebis,maxime metues. Vbi tranquilla tibi omnia videntur,ibi nocitura non desunt,sed quiescunt. Semper futurū aliquid quod te offendat,existima. Gubernator nunquā ita totos sinus explicuit securus, vt non expedita ad cōtrahendum armamenta disponeret. Illud ante omnia cogita,fœdā esse & execrabilem vim nocendi,& alienissimā homini,cuius beneficio etiam sæua mansuescūt. Aspice elephantorum iugo colla submissa, taurorū pueris pariter ac feminis persultantibus terga impune calcata,& repentes inter pocula sinusque innoxio lapsu dracones, & intra domū vrsorū leonumq; ora placida tractantibus, [e] adulantesque domino feras. Pudebit cum animalibus permutasse mores. Nefas est nocere patriæ: ergo ciui quoque. Nam hic pars patriæ est. Sanctæ partes sūt,si vniuersum venerabile est. [f] Ergo & homini. Nā hic in maiore tibi vrbe ciuis est. Quid si nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Vt omnia inter se membra consentiunt,quia singula seruari,totius interest: ita homines singulis parcēt,quia ad cœtum geniti sumus. Salua autē esse societas nisi amore & custodia partiū nō potest. Ne viperas quidē & natrices, [g] & si qua morsu aut ictu nocent, effugeremus,si vt reliqua mansuefacere possem⁹,aut efficere,ne nobis alijsve periculo essent. Ergo ne homini quidē nocebimus,quia peccauit,sed ne peccet. Nec vnquam ad præteritū,sed ad futurū pœna referetur. Nō enim irascitur,sed cauet. Nam si puniendus est,cuicunq; prauum maleficumq; XXXII. ingeniū est,pœna neminē excipiet. At enim ira habet aliquā voluptatem: & dulce est, dolorem reddere. Minime. Nō enim vt in beneficijs honestum est,merita meritis repēsare: ita iniurias iniurijs. Illic,vinci turpe est: hic,vincere. [h] Inhumanū verbum est,& quidem pro iusto receptum, Vltio. & à contumelia nō differt nisi ordine. Qui dolorem regerit,tantū excusatius peccat. M. Catonem in balneo quidam percussit imprudēs. Quis enim illi sciēs faceret iniuriam? Postea satisfaciēti Cato, Nō memini,inquit,percussum me. Melius putauit,non agnoscere,quā ignoscere. Nihil,inquis,post tantā petulantiam mali factum est? Immo multum boni. cœpit Catonem nosse. Magni animi est, iniurias despicere. Vltionis contumelioſissimum gen⁹ est,nō esse visum dignū,ex quo peteretur vltio. Multi leues iniurias altius demisere dū vindicāt. Ille magnus & nobilis est,qui more magnæ feræ latratus minutorū canū securus exaudit. Minus,inquit,contemnemur,si vindicauerimus iniuriam. [i] si tanquam ad remediū sine ira veniamus: non quasi dulce sit XXXIII. vindicari,sed quasi vtile. Sæpe autem satius fuit dissimulare,quàm vlcisci. Potētiorum iniuriæ hilari vultu,non patienter tantū ferendæ sunt. Facient iterū,si se fecisse crediderint. Hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes, [k] quos læserunt,& oderūt. Notissima vox est eius,qui in cultu regum consenuerat. Cum illum quidam interrogaret,quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset,senectutem? Iniurias,inquit,acci-

piendo,[l] & gratias agendo. Sæpe adeo iniuriã vindicare non expedit, vt ne fateri quidem expediat. C. Cæsar Pastoris splendidi equitis Romani filium cum in custodia habuisset, [m] mundicijs eius & cultioribus capillis offensus, rogãte patre, vt salutem sibi filij cõcederet, quasi de supplicio eius admonitus, duci protinus iussit. Ne tamen omnia inhumane faceret aduersum patrẽ, ad cœnã illum inuitauit eo die. Venit Pastor nihil vultu exprobrante. Propinauit illi Cæsar heminã: & posuit illi custodem. perdurauit miser, nõ aliter quàm si filij sanguinẽ biberet. Vnguentũ & coronas misit, & obseruare iussit an sumeret. Sumpsit eo die, quo filiũ extulerat, immo quo nõ extulerat. Iacebat cõuiua centesimus, & potiones vix honestas natalibus liberorum, podagricus senex hauriebat: cum interim non lacrimas emisit, nec dolorẽ aliquo signo erumpere passus est. Cœnauit tãquam pro filio exorasset. Quæris, quare? Habebat alterũ. Quid ille Priamus? nõ dissimulauit iram, & regis genua complexus est? Funestam perfusamq; cruore filij manum, ad os suum retulit, & cœnauit, sed tamen sine vnguento, sine coronis: & illũ hostis sæuissimus multis solatijs, vt cibum caperet, hortatus est, nõ vt pocula ingentia super caput posito custode siccaret. [n] Contempsisset Pastorem, si sibi timuisset: nunc iram cõpescuit pietas. Dignus fuit, cui permitteret à cõuiuio ad ossa filij legenda discedere. Ne hoc quidẽ permisit: benignus interim & comis adolescens propinationib[o] senẽ crebris, vt cura leniretur, lacessebat. Cõtra ille se lætum, & oblitum quid eo esset actũ die, præstitit. Perierat alter filius si carnifici conuiua non placuisset. Ergo ira abstinendum est, siue par est qui lacessendus est, siue superior, siue inferior. Nam cum pare cõtendere, anceps est: cũ superiore, furiosum: cũ inferiore, sordidum. Pusilli hominis & miseri est, repetere mordẽtem, vt mures & formicæ: [o] ad quas si manum admoueris, ora cõuertunt. Imbecillia se lædi putãt, si tanguntur. Faciet nos mitiores, si cogitauerimus, quid aliquãdo nobis profuerit ille, cui irascimur, & meritis offensam redemerit. Illud quoq; occurrat, quantũ commẽdationis nobis allatura sit clementiæ fama, & quàm multos venia amicos vtiles fecerit. Ne irascamur inimicorum & hostiũ liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exempla est, quòd à rep. liberos proscriptorũ submouit. Nihil est iniqui[p], quàm aliquẽ heredem paterni odij fieri. Cogitemus, quotiẽs ad ignoscendũ difficiles erimus, [p] an expediat omnes nobis inexorabiles esse. Quã sæpe veniã qui negauit, petit: [q] quã sæpe pedibus eius aduolutus est, quem à suis repulit. Quid est gloriosius, quàm iram amicitia mutare? [r] Quos Pop. R. fideliores habet socios, quàm quos habuit pertinacissimos hostes? Quod hodie esset imperium, nisi salubris prouidẽtia victos permiscuisset victoribus? Irascetur aliquis? tu contra beneficijs prouoca. Cadit statim simultas ab altera parte deserta. [s] nisi par nõ pugnat. Si vtrinque concurritur, ille est melior, qui prior pedem retulit: victus est, qui vicit. Percussit te? recede. Referiẽdo enim, & occasionem sæpius feriẽdi dabis, & excusationẽ. non poteris reuelli cum voles. [t] Nunquam velit quisquã tam grauiter hostẽ ferire, vt relinquat manum in vulnere, & se ab ictu reuocare nõ possit. Atqui tale ira telum est, [u] vix retrahitur. XXXIIII.

Arma nobis expedita prospicimus, gladium cõmodum & habilem: nõ vitabimus impetus animi, his graues magis furiosos & irreuocabiles? Ea demũ velocitas placet, quæ vbi iussa est, vestigiũ sistit, nec vltra destinata procurrit, & quæ flecti & à cursu ad gradum reduci potest. Ægros scimus neruos esse, vbi inuitis nobis mouẽtur. Senex, aut infirmi corporis est: qui cũ ambulare vult, currit. Animi mot[o] eos putemus saniissimos validissimosque, qui nostro arbitrio ibunt, nõ suo ferẽtur. [x] Nihil tamẽ æque profuit, quàm primum in tueri deformitatem rei, deinde periculum. Nõ est vllius affectus facies turbatior. pulcherrima ora fœdauit, toruos vultus ex tranquillissimis reddit. Liquit decor omnis iratos: [y] & siue amictus illius cõpositus sit ad legem, attrahet vestem, omnemque curam sui effundet. Si capillorũ natura vel arte iacentiũ non informis est habitus, cũ animo inhorrescunt. [z] tumescunt venæ, cõcutitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit. Tũc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas esse animũ, cuius extra imago tam fœda est? Quanto illi intra pectus terribilior vultus, acrior spiritus est, intensior impetus, rupturus se nisi eruperit? Quales sunt hostiũ vel ferarum cæde madentiũ, aut ad cædem euntium aspectus, qualia poëtæ inferna mõstra finxere, succincta serpentibus, & igneo flatu, quales ad bella excitanda, discordiamque in populos diuidendam, pacemq; lacerãdam, [a] tæterrimæ inferum exeunt furiæ: talẽ nobis iram figuremus, flamma lumina ardẽtia, sibilo mugituque & gemitu & stridore, & si qua his inuisior vox est, perstrepentẽ, tela manu vtraq; quatiẽtem. neque enim illi tegere se, cura est. toruam, cruentãque, & cicatricosam, & verberibus suis liuidã: [b] incessus vesani, offusam multa caligine, incursitantem, vastantẽ, fugantemque: & omniũ odio laboran- XXXV.

tem,ſui maxime: ſi aliter nocere non poſſit, terras,maria, cælum ruere cupientem, infeſtam pariter, inuiſamque. [c] Vel,ſi videtur,qualis apud vates noſtros eſt:

[d] *Sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum,*
Aut ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla.

XXXVI. aut ſi qua magis dira facies excogitari diri affectus poteſt. Quibuſdam,vt ait Sextius, iratis profuit aſpexiſſe ſpeculum.perturbauit illos tanta mutatio ſui. velut in rẽ præſentem adducti non agnouerunt ſe.& quãtulum ex vera deformitate imago illa ſpeculo repercuſſa reddebat? animus ſi oſtendi,&ſi in vlla materia perlucere poſſet,intuentes nos confunderet. ater,maculoſuſque,æſtuans,& diſtortus,& tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius eſt per oſſa carneſque,& tot impedimẽta effluentis. Quid ſi nudus oſtẽderetur? [e] Speculo quidem neminem deterritũ ab ira credo. Quid ergo? qui ad ſpeculum venerat,vt ſe mutaret,iam mutauerat. Iratis quidem nulla eſt formoſior effigies, quàm atrox & horrida, qualeſque eſſe,etiam videri volunt. Magis illud videndum eſt, quàm multis ira per ſe nocuerit. Alij nimio feruore rupere venas, & ſanguinem ſupra vires elatus clamor egeſſit,& luminum ſuffudit aciem in oculos vehementius humor egeſtus, & in morbos ægri recidere. nulla celerior ad inſaniam via eſt. Multi itaque continuauerũt iræ furorem; nec quã expulerant mentem,vnquam receperũt. Aiacem in mortem egit furor,in furorem ira. Mortem liberis, egeſtatem ſibi,ruinam domui imprecãtur: & iraſci ſe negant;non minus quàm inſanire,furioſi. Amiciſſimis hoſtes,vitandique cariſſimis. Legum,niſi qua nocent,immemores,ad minima mobiles. Non ſermone,nõ officio adiri faciles Omnia per vim gerunt,gladijs & pugnare parati,& incumbere. Maximum enim malum illos cœpit,& omnia exuperans vitia. Alia paulatim intrant. [f] Repentina & vniXXXVII. uerſa vis huius eſt: omnes deniq; alios affectus ſibi ſubijcit. Amorem ardentiſſimum vincit. Transfoderunt itaque amata corpora,& in eorum quos occiderãt iacuere complexibus. Auaritiam duriſſimum malum,minimumq; flexibile ira calcauit; adacta opes ſuas ſpargere,& domui,rebuſque in vnum collatis inijcere ignem. Quid? non ambitioſus magno æſtimata, ira proiecit inſignia, honoremque delatum repulit? Nullus affectus eſt,in quem non ira dominetur.

M. ANTONII MVRETI AD SECVNDVM LIBRVM DE IRA NOTÆ.

CAP. I. [1] ENIGNIOREM] *Faciliorem ad trr€tandum,& in qua liberius excurrere poſſet oratio. Mela libro primo,* Quem perſequi longa eſt magis quàm benigna materia.

2 Species oblatæ iniuriæ] *Hoc eſt, quod Ariſtoteles dicit,iram exiſtere ὅτι φαινομένη ἀδικία.*

II. 3 Quid ſit ira.] *Sed nonne priore libro, profligata iam hæc quæſtio eſt? Neque hoc tam quæritur, quid ſit ira, quàm quas animo ſemel occupato vires habeat. Fortaſſis igitur legendum,* Quid poſſit ira.

4 Ipſi puero,] *Ptolemæo, cuius iuſſu Pompeius interfectus eſt.*

5 Manum ad arma miſiſſe.] *Cum Diogenes diceret, meliorem ſibi eum muſicum viſum iri, ſi eos cantus reperiſſet, quibus Alexander incitatus & furẽs cohiberi ac reprimi poſſet. Facile eſt enim eo quemque impellere, quo ſuapte ſponte propenſus eſt.*

VII. 6 Iudicia patris] *Agit de inofficioſo.*

7 Septa] *In campo Martio: quæ alio nomine ouilia vocabantur.*

IX. 8 Infitiationes,] *Vt eorum qui mutuum aut depoſitum abnegant. Martialis:*

In ius ô fallax atque infitiator eamus.

XII. 9 Formido] *Huius meminit & libro primo de clementia. Virgilius:*

Puniceaque agitant pauidos formidine pennæ. *Hanc Gratius ita deſcribit:*
Sunt, quibus immundo decerptæ vulture plumæ
Inſtrumentum operis fuit, & non parua facultas.
Tantum inter niuei iungantur vellera Cygni.
Et ſatis armorum eſt. hæ clara luce coruſcant.
Terribiles ſpecies. ab vulture dirus auaro
Turbat odor ſiluas, meliuſque alterna valet res. *Nemeſianus:*
Linea quinetiam, magnos circundare ſaltus
Quæ poſſit, volucreſque metu concludere prædas,

Digerat innexas non vna ex alite pinnas·
Namque vrsos, magnosque sues, ceruosque fugaces
Terrificant, linique vetant transcendere septum. *Seneca tragicus:*
Picta rubenti linea pinna
Vano claudat terrore feras.

10 Nec, vt quibusdam visum,] *Aduersus nobilem & omnium sermone celebratam Hesiodi sententiam, qua virtutem in arduo, nequitiam in procliui esse dicit.* XIII.

11 Inite modo] *Verbum vsitatum etiam in formulis.* Vtrisque superstitibus præsentibus hanc viam dico. Inite viam. *Quidem tamen qui recta corrigebat, depraua magis etiam distorquebat, mutare hoc apud Ciceronem voluit.*

12 Nec prædam,] *Male antea*, nec prædonem.

13 Refert quantum quisque] *Vide Galeni libellum,* ὅπ τα τῆς ψυχῆς ἤθη ταῖς τοῦ σώματος κράσεσιν ἕπεται. XVII. XIX.

14 Quod pueris Plato negandum putat,] *Plato libro secũdo de legibus:* πρῶτον μὲν τοὺς παῖδας μέχρις ἐτῶν ὀκτὼ δεῖ παιδεύειν· διδάσκοντες ὡς ἄρ χρὴ τὴν ὀχλείαν ὅς τι τὸ σῶμα ἢ τὴν ψυχὴν ἕνεκα τοῦ δεῖν τοὺς πόνους ἐγχωρεῖν, τὰ μανθάνειν λαβόντας ἔξιν τινέων. XX.

15 Quod flenti negatum fuerat, qui eo offeratur:] *Expressit vocem vsitatã olim nutricibus ad pueros flentes: Desine flere, & accipies.* Μὴ κλαῖε, καὶ λήψῃ. *Plutarchus.* περὶ ἀοργησίας. XXI.

16 Ille tyrannicida,] *Zenonẽ Eleaten dicit. de quo vide Valeriũ libri tertij capite tertio: & Laertium in vita ipsius.* XXIII.

17 Ab Hippia] *Ita plane liber Siculus, sed hunc tyrannum alij Phalarim, Nearchum, alij Diomedontem vocant.*

18 Vbi animum simul & corpus] *Hac de re Plutarchus:* οὐδὲ γὰρ ἀρχαὶ ἔχει μεγάλας ἀεὶ καὶ ἰσχυρὰς ἀλλὰ καὶ σώματα, καὶ παλαίειν, καὶ τὸ γελάσαι πικρὸν καὶ διαιτῆσαι, καὶ πολλὰ τοιαῦτα πολλοὺς εἰς ὀργὴν καθίστησιν. XXV.

L. ANNAEI SENECAE DE IRA
AD NOVATVM LIBER TERTIVS.

QVOD maxime desideraſti, Nouate, nunc facere tentabimus, iram excidere animis, aut certe refraenare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palam aperteque faciendum est, vbi minor vis mali patitur: aliquando ex occulto, vbi nimium ardet, omnique impedimento exasperatur & crescit. Refert, quantas vires, quamque integras habeat. Vtrumne verberanda & agenda retro sit, an cedere ei debeamus, dum tempestas prima desaeuit, ne remedia ipsa secum ferat. Consilium pro moribus cuiusque capiendum erit. Quosdam enim preces vincunt: quidam insultant, instantque submissis. Quosdam terrendo placabimus. Alios obiurgatio, alios confessio, alios pudor coepto deiecit: alios mora, lentum præcipitis mali remedium, ad quod nouissime descendendum est. Ceteri enim affectus dilationem recipiunt, & curari tardius possunt. [a] Huius incitata, & se ipsa rapiens violentia, non paulatim procedit, sed dum incipit, tota est. Nec aliorum more vitiorum solicitat animos, sed abducit: & impotentes sui, cupidosque vel communis mali, exagitat. Nec in ea tantum, in quae destinauit, sed in occurrentia obiter furit. Cetera vitia impellunt animos: ira præcipitat. Ceteris etiam si resistere contra affectus suos non licet, at certe affectibus ipsis licet stare: hæc non secus quàm fulmina procellaeque, & si qua alia irreuocabilia sunt, [b] quia non eunt, sed cadunt, vim suam magis ac magis tẽdit. Alia vitia à ratione, hæc à sanitate desciscit. Alia accessᵘ lenes habẽt, & incrementa fallentia: [c] in ira deiectus etiam animorũ est. Nulla itaque res vrget magis attonita, & in vires suas prona: & siue successit, superba; siue frustratur, insana; ne repulsa quidem in taediũ acta, vbi aduersarium fortuna subduxit, in seipsam morsus suos vertit: nec refert, quantum sit, ex quo surrexit. Ex leuissimis enim in maxima euadit. Nullam transit ætatem: nullum hominũ genus excipit. Quædam gentes beneficio egestatis non nouere luxuriam. Quædã, quia exercitæ & vagæ sunt, effugere pigritiam.

CAP. I. II.

Quibus incultus mos, agrestis vita est, circunscriptio ignota est, & fraus, & quodcunq; in foro malum nascitur. Nulla gens est, quã nõ ira instiget, [d] tam inter Graios quàm barbaros potens. Nõ minus pernicioſa leges metuẽtibus, quàm quibus iura distinguit modus virium. Denique cetera singulos corripiũt: hic vnus affectus est, qui interdũ publice cõcipitur. [e] Nunquã vniuersus populus vnius feminæ amore flagrauit. Nec in pecuniã aut lucrum tota ciuitas spem suã misit. Ambitio viritim singulos occupat. Impotẽtia nõ est malum publicum. Sæpe in iram vno agmine itum est. viri, feminæ, senes, pueri, principes, vulgusque consensere: & tota multitudo paucissimis verbis cõcitata, ipsum concitatorẽ antecessit. Ad arma protin[o], ignesq; discursum est, & indicta finitimis bella, aut gesta cũ ciuibus. Totæ cum stirpe omni crematae domus: [f] & modo eloquio fauorabilior habitus in medio honore, iram suæ cõtionis excepit: in Imperatorem suũ legiones pila torserũt. Dissedit plebs tota cum patribus: publicum cõsiliũ, senatus nõ expectatis dilectibus, nec nominato Imperatore, subitos iræ suæ duces legit: ac per tecta vrbis, nobiles consectatus viros, supplicium manu sumpsit. Violauit legationes rupto iure gentiũ, rabiesque infanda ciuitatem tulit: nec datũ tempus quo resideret tumor publicus: sed deductæ protin[o] classes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, sine auspiciis populus ductu iræ suæ egressus, fortuita raptaque pro armis gessit. Deinde magna clade temeritatem audacis iræ luit. III. Hic barbaris forte ruentibus in bella exitus est. cũ mobiles animos species iniuriæ perculit; aguntur statim: & qua dolor traxit, ruinæ modo regionibus incidunt incõpositi, interriti, incauti, pericula appetẽtes sua gaudẽt feriri, & instare ferro, & tela corpore vrgere, & per suum vulnus exire. Non est, inquis, dubiũ, quin magna ista & pestifera sit vis. Ideo quemadmodum sanari debeat, monstra. Atqui, vt in priorib[o] libris dixi, stat Aristoteles defensor iræ, & vetat illã nobis exsecari. Calcar ait esse virtutis: hac erepta, inermem animum & ad conatus magnos [g] pigrũ, inertemque fieri. Necessariũ est itaque fœditatem eius ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere, quãtũ monstri sit, homo in hominẽ furens; quantoque impetu ruat, nõ sine pernicie sua pernicioſus, & ea deprimẽs, quæ mergi nisi cum mergente nõ possunt. Quid ergo? sanum hunc aliquis vocat, qui, velut tempestate correptus, non it, sed agitur, & furẽti malo seruit? nec mãdat vltionẽ suã, sed ipse eius exactor, animo simul ac manu saeuit, carissimorum, eorumque quos mox amissos fleturus est, carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti adiutorem comitẽq; dat: cõsilia, sine quibus virtus gerit nihil, obturbantem? Caducæ siniſtræque sunt vires, & in malum suum validæ, in quas ægrum morbus & accessio erexit. Non est ergo, quòd me putes tempus in superuacuis consumere, quòd irã, [h] quasi dubiæ apud homines opinionis sit, infamem: cũ aliquis sit, & quidem de illustribus philosophis, qui illi indicat operas, & tanquam vtilem ac spiritus subministrantem in proelia, in actus rerũ, ad omne quodcunque calore aliquo gerendum est, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tẽpore, aliquo loco profutura, ost ẽdẽda est rabies eius effraenata & attonita: apparatusque illi reddendus est suus, [i] eculei, & fidiculae, & ergastula, & cruces, & circundati [k] defixis corporibus ignes, & cadauera quoque trahẽs vncus, varia vinculorũ genera, varia poenarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, [l] & bestiarũ immaniũ cauae. Inter haec instrumenta collocetur ira, dirum quiddam atq; horridũ stridẽs, [m] omnibus per quæ furit taetrior. Vt de ceteris dubiũ sit, nulli certe affectui peior, est vultus, quẽ in prioribus libris descripsimus, asperum & acrem, & nunc subito retrorsum sanguine fugato, pallentem, nunc in os omni calore ac spiritu verso. subrubicundũ, & similem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in vno obtutu defixis & hærentibus. IIII. [n] Adiice dentium inter se arietatorum, & aliquem esse cupientium, non alium sonum, quàm est apris, tela sua attritu accuentibus. Adiice articulorũ crepitũ, cum se ipsæ manus frangunt, & pulsatum sæpius pectus, anhelit[o] crebros, tractos que altius gemitus, instabile corpus, incerta vẽrba subitis exclamationibus, trementia labra, interdũque cõpressa, & dirum quiddam exibilantia. Ferrarũ, mehercules, siue illas fames exagitat, [o] siue infixũ viscera ferrum, minus taetra facies est, etiam cum venatorẽ suum semianimes morsu vltimo petunt, quã hominis ira flagrãtis. Age, si exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba sunt? nonne reuocare se quisque ab ira voleт, cũ intellexerit illam à suo primum malo incipere? Nõ vis ergo admoneam eos qui iram sũma potentia exercent, & argumentum viriũ existimãt, & in magnis magnae fortunae bonis ponũt paratam vltionem, quam nõ sit potens, immo nec liber quidem dici possit, ira captus? Non vis admoneam, quo diligentior quisque sit, vt ipse se circunspiciat: alia animi mala ad pessimos quosque pertinere, iracundiam etiã eruditis hominibus, & in alia sanis,

irrepere:adeo vt quidam ſimplicitatis indicium iracundiam dicant,& vulgo credatur facillimus quiſque huic obnoxius. Quorſus,inquis,hoc pertinet?Vt nemo ſe iudicet tutum ab illa:cũ lentos quoque natura & placidos in ſæuitiam ac violentiã euocet. Quẽadmodum aduerſus peſtilentiam [p] nihil prodeſt firmitas corporis,& diligens valetudinis cura:promiſcue enim imbecilla robuſtaque inuadit:ita ab ira tã inquietis moribus periculum eſt quàm cõpoſitis & remiſſis,quibus eo turpior ac periculoſior eſt,quo plus in illis mutat.Sed cum primum ſit,non iraſci:ſecundũ, retinere:tertium, alienæ iræ mederi: dicam primum , quemadmodum in iram non incidamus:deinde,[q]quemadmodũ ab illa liberemur nouiſſime,quemadmodum iraſcẽtem retineamus placeamusq;,&ad ſanitatẽ reducamus.Ne iraſcamur,præſtabimus,ſi omnia vitia iræ nobis ſubinde propoſuerimus, & illam bene æſtimauerimus.Accuſanda eſt apud nos,damnanda:perſcrutanda eius mala,& in medium protrahenda ſunt:vt qualis ſit,appareat,comparanda cũ peſſimis eſt Auaritia acquirit,& cõtrahit,quo aliquis melior vtatur:[r] ira impendit:paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fugam ſeruos egit, quoſdã in mortẽ. quãto plus iraſcẽdo,quàm id erat propter quod iraſcebatur,amiſit?Ira patri luctũ , marito diuortiũ attulit,magiſtratui odium,candidato repulſam.[s] Peior eſt etiam,quàm luxuria:quoniam illa ſua voluptate fruitur,[s] hæc alieno dolore.Vincit malignitatẽ & inuidiam. Illæ enim infelicem fieri volunt,hæc facere.Illæ fortuitis malis delectãtur , hæc nõ poteſt expectare fortunam Nocere ei quẽ odit,nõ noceri vult.Nihil eſt ſimultatibus grauius. has ira cõciliat.Nihil eſt bello funeſtius.in hoc potẽtium ira prorumpit.Ceterum etiã illa plebeia ira & priuata,inerme,& ſine viribus bellum eſt.Præterea ira,[t]vt ſeponamus quæ mox ſecutura ſunt damna,inſidias,perpetuam ex certaminibus mutuis ſolicitudinẽ,dat poenas dum exigit:naturam hominis vitiat.Illa in amorẽ hortatur,hæc in odium. Illa prodeſſe iubet,hæc nocere.Adiice,quòd cũ indignatio à nimio ſui ſuſpectu veniat, & animoſa videatur,puſilla eſt & anguſta.Nemo enim non eo à quo ſe contemptũ iudicat,minor eſt. At ille ingens animus,& verus æſtimator ſui,non vindicat iniuriã,quia nõ ſentit. Vt tela à duro reſiliunt,cum dolore caedentis ſolida feriuntur:ita nulla magnum animũ iniuria[u]ad ſenſum ſui adducit,fragilior eo quod petit. Quãto pulchrius, velut nulli penetrabilem telo,omnes iniurias contumeliasque reſpuere? Vltio,doloris confeſſio eſt.Non eſt magnus animus,[u]quem incuruat iniuria.Aut potentior te,aut imbecillior læſit.Si imbecillior,parce illi:ſi potentior,tibi . Nullum eſt argumentum magnitudinis certius quã nihil poſſe,quo inſtigeris,accidere.Pars ſuperior mũdi& ordinatior,ac propinqua ſideri-b[v],nec in nubem cogitur,nec in tempeſtatem impellitur, nec verſatur in turbinẽ: omni tumultu caret.[x] inferiora fulminant.Eodẽ modo ſublimis animus,quietus ſemper, & in ſtatione tranquilla collocatus,intra ſe premens,quibus ira contrahitur,modeſtus[y]& venerabilis eſt & cõpoſit[o],quorum nihil inuenies in irato.Quis enim traditus dolori & furens non primam reiecit verecundiã?Quis impetu turbidus,& in aliquẽ ruens,nõ quicquid in ſe verecundi habuit,abiecit?Cui officiorum numerus aut ordo cõſtitit incitato? Quis linguæ temperauit?Quis vllam partẽ corporis tenuit? Quis ſe regere potuit?In imẽſum proderit nobis illud Democriti ſalutare præceptum, quo mõſtratur tranquillitas,[z]ſi neq; priuatim,neque publice multa,aut maiora viribus noſtris egerimus. Nũquã tam feliciter in multa diſcurrẽti negotia dies tranſit,vt nõ aut ex homine, aut ex re offẽſa naſcatur,quæ animum in iras paret. Quemadmodum per frequẽtia vrbis loca properanti in multos incurſitandũ eſt,& alicubi labi neceſſe eſt,alicubi retineri,alicubi reſpergi:ita in hoc vitæ actu diſſipato,& vago multa impedimenta,multæ querelæ incidũt. Alius ſpem noſtrã fefellit,alius diſtulit,alius intercepit.Non ex deſtinato propoſita fluxerunt.Nulli fortuna tã dedita eſt,vt multa tentãtivbique reſpondeat.Sequitur ergo,vt is cui contra quàm propoſuerat,aliqua ceſſerunt, impatiẽs hominũ rerumq; ſit:[z] ex leuiſſimis cauſis iraſcatur,nũc perſonæ,nunc negotio,nũc loco,nunc fortunæ,nunc ſibi. Itaque vt quietus poſſit eſſe animus,non eſt iactandus, nec multarũ, vt dixi , rerũ actu fatigãdus,nec magnarum,ſupraque vires appetitarũ.Facile eſt,leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem transferre ſine lapſu.[a] At quæ alienis in nos manibus impoſita, aegre ſuſtinemus,victi in proximos effundimus,& dũ ſtamus ſub ſarcina,impares oneri vacillamus. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domeſticis,ſcias. Negotia expedita & habilia ſequuntur auctorem:ingentia,& ſupra menſuram agentis,nec dant ſe facile, & ſi occupata ſunt,[b]premunt atque adducunt adminiſtrantem,tenerique iam viſa,cum ipſo cadunt.Itaque fit,vt frequenter irrita ſit eius voluntas,qui non quæ facilia ſunt , aggreditur,ſed vult facilia eſſe,quæ aggreſſus eſt. Quotiens aliquid conaberis, te ſimul & ea

V.

VI.

VII.

quae paras,quibusque pararis,ipſe metire. Faciet enim te aſperũ paenitentia operis infecti. [c]Hic intereſt,vtrũ quis feruidi ſit ingenij,an frigidi ,atque humilis Generoſo repulſa iramexprimet,languido inertique triſtitiam.Ergo actiones noſtrae[d]nec prauae ſint,nec audaces,nec improbae. In vicinum ſpes exeat. Nihil conemur,quod mox adepti quoq; ſucceſſiſſe miremur. Demus operam,ne accipiamus iniuriam[e]quã ferre neſcimus.Cum placidiſſimo & facillimo,[f]& minime anxio moroſoque viuendũ eſt.Sumuntur à cõuerſantibus mores.Et vt quaedãgin cõtactos corporis vitia tranſiliunt , ita anim[g] malaſua proximis tradit.Ebrioſus cõuictores in amorem vini traxit.Impudicorum coetus[h]fortẽ quoque & ſiliceũ virum emolliit.Auaritia in proximos virus ſuum tranſtulit. Eadem ex diuerſo ratio virtutũ eſt,vt omne quod ſecum habent,mitigent. Nec tã valetudini profuit vtilis regio & ſalubrius cælum, quàm animis parum firmis in turba meliorũ verſari. Quæ res quantum poſſit, intelliges , ſi videris feras quoq; conuictu noſtro manſueſcere: nullique immani beſtiæ vim ſuam permanere,ſi hominis contuberniũ diu paſſa eſt. Retunditur omnis aſperitas,paulatimque inter placida dediſcitur. Accedit huc,quòd nõ tãtum exemplo melior fit,qui cum quietis hominibus viuit:ſed quòd cauſas iraſcẽdi nõ inuenit,nec vitiũ ſuũ exercet, Fugere itaque debebit omneis quos irritaturos iracundiã ſciet.Qui ſunt,inquit,iſti?Multi ex variis cauſis idẽ facturi. Offendet te ſuperb[9] cõtemptu,diues contumelia,petulans iniuria,liuidus malignitate,pugnax cõtentione,vẽtoſus & mendaxvanitate.Nõ feres à ſuſpicioſo timeri,à pertinacevinci,à delicato faſtidiri.Elige ſimplices, faciles , moderatos, qui iram tuã[i]nõ euocent,ſed ferant. Magis adhuc proderunt ſubmiſſi & humani,& dulces,non tamen vſq; in adulationem. Nã iracundos nimia aſſentatio offendit. Erat certe amic[9] noſter, vir bonus,ſed iræ paratioris,cui nõ magis erat tutum blanditi quàm maledicere. Cælium oratorem fuiſſe iracundiſſimũ conſtat.Cũ quo,vt aiunt,coenabat in cubiculo lectæ patientiæ cliẽs: ſed difficile erat illi in crapulam cõiecto,rixam eius cum quo edebat,effugere.Optimũ iudicauit quicquid dixiſſet ſequi,[j] & ſecundas agere.Non tulit Cælius aſſentiẽtẽ,ſed exclamauit: Dicaliquid cõtra,vt duo ſimus .Sed ille quoq; quòd nõ iraſceretur iratus,cito ſine aduerſario deſiit. Eligamus ergo vel hos potius, ſi conſcij nobis iracũdiæ ſumus, qui vultum noſtrũ ac ſermonem ſequantur.Facient quidem nos delicatos, & in malam conſuetudinẽ inducent, nihil contra voluntatem audiendi:ſed proderit[k] vitio interuallũ & quietem dare.Difficilis quoque & indomita natura,blandientem feret. Nihil aſperum tætrumque palpãti eſt.Quotiens diſputatio lõgior & pugnacior erit,in prima reſiſtamus,antequã robur accipiat.Alit ſeipſam cõtẽtio: [l]demiſſos altius tenet. Facilius eſt ſe à certamine abſtinere, quàm abducere. Studia quoque grauiora iracundis omittenda ſunt,aut certe citra laſſitudinem exercenda:& animus nõ inter plura verſandus, ſed artibus amœnis tradẽdus. Lectio illum carminũ obleniat,&hiſtoria fabulis detineat:mollius delicatiusque tractetur.Pythagoras perturbationes animi lyra componebat. Quis autẽ ignorat,lituos & tubas concitamenta eſſe,ſicut quoſdam cantus blandimenta,quibus mẽs reſoluatur? Cõfuſis oculis proſunt virentia,& quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit,quorundã ſplendore præſtringitur.ſic mentes ægras ſtudia læta permulcent.Forum,aduocationes, iudicia,fugere debemus,& omnia quæ exulcerant vitium: æque cauere laſſitudinẽ corporis.Conſumit enim,quicquid in nobis mite placidumque eſt, [m] & acria cõcitat. Ideo quibus ſtomachus ſuſpectus eſt,proceſſuri ad res agẽdas maioris negotij, bilẽ cibo temperant,quam maxime mouet fatigatio:[n] ſiue quia calorẽ inedia compellit, & nocet ſanguini,curſumque eius:venis laborantibus,ſiſtit: ſiue quia corpus attenuatum & infirmũ incumbit animo.Certe ob eandem cauſam iracundiores ſunt valetudine aut ætate feſſi. Fames quoque & ſitis ex eiſdem cauſis vitanda eſt:exaſperat enim & incendit animos. Vetus dictum eſt, A laſſo rixam quæri.Aeque autem & ab eſuriente, & à ſitiente, & ab omni homine quem aliqua res vrit.Nam vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad ſuſpicionem tactus condoleſcunt:ita animus affectus , minimis offenditur , adeo vt quoſdam ſalutatio,epiſtola,oratio,& interrogatio ad litem euocent. Nunquam ſine querela ægra tanguntur..Optimum eſt itaque,ad primum mali ſenſum mederi ſibi : tum verbis quoq; ſuis minimum libertatis dare,& inhibere impetum. Facile eſt autem, affectus ſuos cum primum oriuntur,deprehendere.Morbum ſigna præcurrunt.Quemadmodũ tempeſtatis ac pluuiæ ante ipſas notæ veniunt:ita iræ, amoris , omniũque iſtarũ procellarũ animos vexãtium[o] ſunt quædam prænuntia. [p]Qui comitiali vitio ſolent corripi , iã aduentarevaletudinem intelligũt,ſi calor ſumma deſeruit,& incertũ lumẽ,neruorũque trepidatio eſt,ſi memoria ſublabitur,caputq; verſatur.Solitis itaque remediis[9] incipiẽtẽ

casum occupāt,&odore gustuq;quicquid est quod alienat animos,repellitur:aut fomē-
tis contra frigus rigoremque pugnatur:aut si parum medicina profecit,vitauerūt turbā,
& sine teste ceciderūt.Proderit morbum suū nosse,& vires eius antequā spatientur, op-
primere.Videamus quid sit,quod nos maxime concitet.Aliumverborum,aliū rerū con-
tumeliæ mouēt.Hic vult nobilitati suæ,hic formæ suæ parci. Ille elegantissimus haberi
cupit,ille doctissimus.Hic superbiæ impatiens est,hic contumaciæ.Ille seruos non putat
dignos quibus irascatur:hic intra domum sæuus est,foris mitis.Ille rogari,inuidiam iudi-
cat:hic,non rogari,contumeliam.Non omnes ab eadem parte feriuntur. Scire itaque XI.
oportet,quid in te imbecillum sit,vt id maxime protegas.Non expedit omnia videre,o-
mnia audire.multæ nos iniuriæ transeant:ex quibus plaerasq; nō accipit,qui nescit. Nō
vis esse iracundus?ne sis curiosus.Qui inquirit quid in se dictum sit, qui malignos sermo-
nes q etiā si secreto habiti sint,eruit,se ipse inquietat.r Quædā interpretatio eo perducit,
vt videantur iniuriæ.Itaque alia differenda sunt,alia deridenda,alia donanda.Circūscri-
benda multis modis ira est Plæraque in lusum iocumque vertātur.Socratē aiunt,cola-
pho percussum nihil amplius dixisse,quàm molestū esse,quòd nescirent homines quan-
do cum galea prodire deberent.Non quemadmodū facta sit iniuria refert,sed quemad-
modum lata.Nec video quare difficilis sit moderatio,cum sciam tyrānorum quoq; tu-
mida & fortuna & licentia ingenia familiarem sibi sæuitiam repressisse. Pisistratū certe
Athenienſium tyrannum memoriæ proditur,cum multa in crudelitatē eius ebrius con-
uiua dixisset,nec deessent qui vellēt manus ei commodare,& alius hinc, alius illinc faces
subderent,placido animo tulisse,& hoc irritantibus respōdisse,t nō magis illi se succense
re,quàm si quis obligatis oculis in se occurrisset.Magna pars querelas manu fecit,aut fal-
sa suspicando,aut leuia aggrauando. Saepe ad nos ira venit,sæpius nos ad illam: quæ XII.
nūquā accersenda est:etiam cum incidit,reiiciatur.Nemo dicit sibi: Hoc propter quod
irascor,aut feci,aut feciſse potui.Nemo animum facientis,sed ipsum æstimat factū. At-
qui ille intuendus est,anvoluerit,an inciderit:coactus sit,an deceptus:odium secutus sit,
an præmium:sibi morem gesserit,an manum alteri commodauerit.Aliquid peccātis æ-
tas facit,aliquid fortuna:u vt ferre,x aut humanum,aut humile sit.Eo loco nos constitua-
mus,quo ille est cui irascimur. Nūc facit iracūdos iniqua nostri æstimatio: & quæ face-
re vellemus,pati nolumus.Nemo se differt.Atqui maximum remediū iræ,dilatio est. vt
primus eius feruor relanguescat,& caligo quæ premit mentē,aut residat,aut minus dēsa
sit.Quædam exhis quæ te præcipitem ferebāt,hora,non tantum dies, molliet: quædam
ex toto euanescēt.Si in hoc erit petita aduocatio,y apparebit iā iudicium esse,non iram.
Quicquid voles quale sit scire,tempori trade.Nihil diligenter in fluctu cernitur.Nō po-
tuit impetrare Plato à se temp°,cum seruo suo irascereture, sed ponere illū statim tunicā,
& præbere scapulas verberib9 iussit,sua manu ipse percussurus.Postquam intellexit irasci
se,sicut sustulerat manum suspensam detinebat,z & stabat percussuro similis.Interroga-
tus deinde ab amico,qui forte interuenerat,quid ageret,Exigo,inquit,poenas ab homi-
ne iracundo. velut stupens, gestum illū deformē sapienti viro seruabat, oblitus iam ser-
ui:quia alium quem potius castigaret inuenerat.Itaque abstulit sibi in suos potestatē, &
ob pecatum quoddam commotior; Tu inquit,Speusippe seruulum istū verberibus obiurga:nam ego irascor.a Ob hoc non cæcidit,propter quod alius cæcidisset. Irascor, in-
quit plus faciam quàm oportet: libentius faciam. Non sit iste seruus in eius potestate,
qui in sua non est.Aliquis vult irato committi vltionem,cum Plato sibi ipse imperiū ab-
rogauerit?Nihil tibi liceat,dum irasceris.Quare?quia vis omnia licere.Pugna tecū ipse.
Si iram vincere non potes,illa te incipit vincere.Si absconditur, si illi exitus non datur,
signa eius obruamus:& illam,quantum fieri potest,occultam secretamque teneamus.
Cum magna id nostra molestia fiet.Cupit exilire,& incendere oculos,b & mutare faciē XIII.
sed si eminere illi extra nos licuit,supra nos est. In imo pectoris secessu recōdatur, fera-
turq;,non ferat.Imo in cōtrariū omnia eius indicia flectamus.Vultus remittatur,vox le-
nior sit, gradus lentior:paulatim c cū exterioribus interiora formentur. d In Socrate iræ
signum erat,vocem submittere,loqui parcius.Apparebat tūc illum sibi obstare.Depre-
hendebatur itaq;à familiaribus & coarguebatur.d Nec erat illi exprobratio latitantis iræ
ingrata.Quid ni gauderet:quòd irāsuā multi intelligerent,nemo sentiret?Sensisset autē,
nisi ius amicisobiurgādi se dedisset,sicut ipse sibi in amicos sumpserat. Quāto magis hoc
nobis faciendum est?Rogemus amicissimū quemque,vt tūc maxime aduersus nos liber-
tate vtatur,cum minime illā pati poterimus:nec assentiatur iræ nostræ.cōtra potēs ma-
lum,& apud nos gratiosum,dum conspicimus,dū nostri sumus,aduocemus. Qui vinum

male ferunt,& ebrietatis ſuæ temeritatem ac petulantiã metuunt,mandant ſuis,vt è cõ-
XIIII. uiuio auferantur. Intemperantiam in morbo ſuam experti, parere ſibi in aduerſa vale-
tudine vetant. Optimũ eſt,notis vitiis impedimenta proſpicere,& ante omnia ita cõpo-
nere animũ, vt & grauiſſimis rebus ſubitisque concuſſus iram aut nõ ſentiat,aut magni-
tudinem inopinatæ iniuriæ exortã inaltum retrahat,nec dolorem ſuum profiteatur. Id
fieri apparebit,ſi pauca ex ingenti turba exempla protulero:ex quibus vtrũque diſcere li-
cet,quantum mali habeat ira,vbi hominum præpotentum poteſtate tota vtitur: quãtũ
ſibi imperare poſſit, vbi metu maiore compreſſa eſt. Cambyſen regem nimis deditũ vi-
no,[c] Præxaſpes vnus ex cariſſimis monebat,vt parcius biberet:turpem eſſe dicens ebrie-
tatem in rege,quem oculi omniũ auresque ſequerentur. Ad hoc ille: Vticias,inquit,quẽ-
admodum nunquam excidam mihi,approbabo iam,& oculos poſtvinum in officio eſſe,
& manus. Bibit deinde liberalius quàm alias,capacioribus ſcyphis:[f] & iam grauis,& vino-
lentus,obiurgatoris ſui filium procederevltra limen iubet,alleuataq; ſuper caput ſiniſtra
manu ſtare. Tunc intendit arcũ,& ipſum cor adoleſcentis(id enim ſe petere dixerat) fi-
git,reciſoque pectore[g] haerens in ipſo corde ſpiculũ oſtendit: ac reſpiciens patrẽ,an ſa-
tis certam haberet manũ,interrogauit. At ille negauit Apollinẽ potuiſſe certius mitte-
re. Dij illum male perdant,animo magis quàm condicione mãcipium. Eius rei laudator
fuit,cuius nimis erat ſpectatorem fuiſſe. Occaſionem blanditiarũ putauit,pectus filij in
duas partes diductum,& cor ſub vulnere palpitans. Controuerſiã illi facere de gloria de-
buit,& reuocare iactum,vt regi liberet in ipſo patre certiorem manum oſtendere. O Re-
gem cruentum. O dignum in quem [h] omniũ ſuorũ arcus verterẽtur! Cum execrati fue-
rimus illum conuiuia ſuppliciis funeribusq; ſoluentẽ, tamen ſceleratius telũ illud lauda-
tũ eſt,quàm miſſum.[i] Videbimus quomodo ſe pater gerere debuerit, ſtãs ſuper cadauer
filij ſui,caedemque illam,cuius & teſtis fuerat & cauſa. Id de quo nunc agitur,patet,iram
ſupprimi poſſe. Non maledixit regi,nullum emiſit ne calamitoſi quidem verbum, cum
æque cor ſuum quàm filij trãsfixum videret. Poteſt dici merito deuoraſſe verba. Nam ſi
quid tãquam iratus dixiſſet,nihil tãquam pater facere potuiſſet. Poteſt, inquã, videri ſa-
pientius ſe in illo caſu geſſiſſe, quàm cum de potãdi modo præciperet:[k] quem ſatius erat
vinum quàm ſanguinem bibere,cuius manus poculis occupari pax erat. Acceſſit itaque
ad numerum eorũ qui magnis cladibus oſtenderunt,quanti cõſtarent regũ amicis bona
XV. cõſilia. [l] Non dubito,quin Harpagus quoque tale aliquid [m] regi ſuo Perſarumque ſua-
ſerit,quo offẽſus,liberos illi epulãdos oppoſuit,& ſubinde quæſiit, an placeret cõditura.
Deindevt ſatis illum plenum malis ſuis vidit,afferri capita illorũ iuſſit,& quomodo eſſet
acceptus,interrogauit. Non defuerũt miſero verba,non os cõcurrit. Apud regẽ, inquit,
omnis coena iucũda eſt. Quid hac adulatione profecit? ne ad reliquias inuitaretur. Non
veto patrem damnare regis ſui factũ, nõ veto quaerere dignam tam truci portento poe-
nam: ſed hoc interim intelligo,poſſe[n] etiã ex ingentibus malis naſcentem iram abſcondi,
& ad verba contraria ſibi cogi. Neceſſaria eſt iſta doloris refraenatio,vtiq; hoc ſortitis vi-
tae genus,& ad regiam adhibitis mẽſam. Sic eſtur apud illos, ſic bibitur,ſic reſpondetur.
Funeribus ſuis arridendum eſt. An tanti ſit vita,videbimus. Alia iſta quaeſtio eſt. Nõ cõ-
ſolabimur tam triſte ergaſtulum,non adhortabimur ferre imperia carnificum,oſtende-
mus in omni ſeruitute apertam libertatiam. Si æger animus,& ſuo vitio miſer eſt,huic
miſerias finire ſecum licet. Dicam & illi qui in regem incidit. ſagittis pectora amicorum
petentem,& illi cuius dominus liberorum viſceribus patres ſaturat: Quid gemis demens
quid expectas, vt te aut hoſtis aliquis per exitium gentis tuæ vindicet, aut res à longin-
quo potens aduolet? Quocunque reſpexeris,ibi malorum finis eſt. Vides illum præcipi-
tem locum illac ad libertatem deſcenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum
puteum? Libertas ilſic in imo ſedet. [o] Vides illam arborem, breuem, retorridam, infeli
cem? pendet inde libertas. Vides iugulum tuum,guttur tuum,cor tuũ? effugia ſeruitutis
ſunt. Nimis mihi operoſos exitus monſtras,& multum animi ac roboris exigentes. Quæ-
XVI. ris,quod ſit ad libertatem iter? Quælibet in corpore tuo vena. Quamdiu quidem nihil
tam intolerabile nobis videtur,vt nos expellatẽ vita,iram in quocũque erimus ſtatu,re-
moueamus. Pernicioſa eſt ſeruientibus. Omnis enim indignatio in tormentũ ſuũ pro-
ficit,& imperia grauiora ſentit,quo contumacius patitur. Sic laqueos fera dum iactat, a-
ſtringit; ſic aues viſcum,dum trepidantes excutiunt,plumis omnibus illinunt. Nullum
tam arctum eſt iugum quod nõ minus laedat ducentem,quàm pugnantem. [p] Vnum eſt
leuamentum malorũ ingentium,pati, & neceſſitatibus ſuis obſequi: ſed cũ vtilis ſit ſer-
uiẽtibus affectuum ſuorũ,& huius praecipue rabidi atque effraenis continentia,vtilior

est regibus. Perierũt omnia, vbi quantũ suadet ira, fortuna permittit: nec diu potest, quæ multorũ malo exercetur, potẽtia stare. Periclitantur enim, vbi eos qui seperatim gemũt, communis metus iunxit. Plærosq; itaq; modo singuli mactauerũt, modo vniuersi, cum illos conferre in vnũ iras publicus dolor coegisset. Atqui pleriq; sic iram quasi insigne regium exercuerunt. Sicut Dareus, qui primus [q] post ablatũ Mago imperiũ, Persas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cum bellũ Scythis indixisset Orientem cingentibus, [r] rogatus ab Oebazo nobili sene, vt ex tribus liberis vnum in solatiũ patri relinqueret, duorum opera vteretur: plus quã rogabatur pollicitus, omnes se illi dixit remissurũ: [7] & occisos in cõspectu parentis abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset. At quanto Xerxes facilior, [s] qui Pythio, quinq; filiorum patri, vnius vocationem petenti, quem vellet, eligere permisit: deinde quem elegerat, in partes duas distractũ ab vtroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitũ. Habuit itaq; quẽ debuit exitum victus, & late longeq; fusus, ac stratam vbiq; ruinam suam cernẽs, medius inter suorum cadauera incessit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit · quos nulla eruditio, nullus litterarum cult[9] imbuerat. Dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexandrum, qui Clitum carissimũ sibi & vna educatũ, inter epulas transfodit, & manu quidẽ sua, parũ adulantẽ, & pigre ex Macedone ac libero in Persicam seruitutem transeuntem. Nam Lysimachũ, æq; familiarem sibi, leoni obiecit. Nũquid ergo hic Lysimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapsus, ob hoc cũ ipse regnaret, mitior fuit? Nam Telesphorum Rhodium amicum suum decurtatũ, cũ aures illi nasumq; abscidisset, in cauea velut nouum animal aliquod & inusitatũ diu pauit: cum oris detrũcati mutilatiq; deformitas humanam faciẽ perdidisset. Accedebat fames & squalor & illuuies corporis, in stercore suo destituti, callosis super hæc genibus manibusque, quas in vsũ pedũ angustiæ loci cogebant. Lateribus vero attritu exulceratis, non minus fœda quàm terribilis erat forma eius visentibus. Factusq; pœna sua monstrum, misericordiam quoq; amiserat. tamen cum dissimillimus esset homini, qui illa patiebatur, dissimilior erat qui faciebat. Vtinam ista sæuitia intra peregrina mansisset exempla, [t] nec in Romanos mores cum alijs aduenticijs vitijs, suppliciorum irarumq; barbaria trãsisset. M. Mario, cui vicatim populus statuas posuerat, cui ture & vino Romanus populus supplicabat, L. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit, & quasi totiẽs occideret, quotiẽs vulnerabat, paulatim & per singulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij minister? Quis, nisi Catilina, [u] iã in omne facinus man[9] exercens? sic illum ante bustũ Q. Catuli carpebat, grauissimus mitissimi viri cineribus: supra quos vir mali exẽpli, popularis tamẽ, [x] & nõ tam immerito quàm nimis amatus, per stillicidia sanguinem dabat. Dignus erat Marius, qui illa pateretur: Sylla qui iuberet: Catilina qui faceret. Sed indigna Resp. quæ in corpus suum pariter [8] & [7] hostiũ & ciuium gladios reciperet. Quid antiqua perscrutor? Modo C. Cæsar Sextum Papiniũ, cui pater erat cõsularis, [z] Belienũ Bassum quæstorẽ suũ procuratoris sui filiũ, alioq; & equites Romanos & senatores vno die flagellis cæcidit, torsit, nõ quæstionis, sed animi causa. Deinde adeo impatiẽs fuit differẽdæ voluptatis, [a] quam ingens crudelitas sine dilatione poscebat, [b] vt in xysto maternorum hortorũ, qui porticũ à ripa separat, inambulãs, quosdã ex illis cũ matronis atque aliis senatoribus adlucernã decollaret. Quid instabat? quod periculũ, aut priuatum, aut publicũ vna nox minabatur; quãtulum fuit, lucẽ expectare? Denique ne senatores populi Romani soleatus occideret. Quàm superbae fuerit crudelitatis, ad rẽ pertinet scire: [c] quanquam aberrare aliquãdo possumus videri, & in deuiũ exire: sed hoc ipsũ pars erit irae super solita saeuiẽtis. Caeciderat flagellis senatores: ipse effecit, vt dici posset, solet fieri. Torserat per omnia, quae in rerũ natura tristissima sũt, [d] fidiculis, talaribus, eculeo, igne, vultu suo. Et hoc loco respõdebitur, magnã rem, si tres senatores, quasi nequam mãcipia, [e] inter verbera & flammas diuisit, homo qui de toto senatu trucidãdo cogitabat, qui optabat vt populus Romanus vnã ceruicẽ haberet, vt scelera sua tot locis ac tẽporibus diducta, in vnum ictum & vnum dicẽ cogeret. Quid tam inauditum, quàm nocturnum supplicium? Cum latrociniũ tenebris abscõdi soleat, animaduersiones, quo notiores sunt, plus ad exemplum emendationemq; proficiũt. Et hoc loco respõdebitur mihi: Quid tãtopere admiraris, isti beluæ quotidianum est; ad hoc viuit, ad hoc vigilat. Nemo certe inuenietur ali[9], [f] qui imperauerit his in quos animaduerti iubebat, os inserta spõgia includi, ne vocis emittendæ haberẽt facultatem. Cui vnquã morituro non est relictũ, [g] qua gemeret? timuit, ne quam liberiorẽ vocẽ extrem[9] dolor mitteret: ne quid, quod nollet, audiret. Sciebat autẽ innumerabilia esse, quæ obijcere illi, nemo nisi perituras auderet. Cum spongiæ non inuenirentur, scindi vestimenta miserorum, & in os far-

XVII. XVIII. XIX.

ciri pannos imperauit. Quæ ista sæuitia est? [h] Liceat vltimũ spiritum trahere. Da exituræ animæ locum: [i] liceat illam nõ per vulnus emittere. Adijcere his lõgum est, [k] quot patres quoq; occisorum eadem nocte, dimissis per domos centurionibus, cõfecit: id est homo misericors luctu liberauit. Nõ enim Caij sæuitiã, sed iræ malũ propositum est scribere: [l] quæ nõ tãtum viritim furit, sed gentes totas lancinat, sed vrbes, sed flumina exuta ab omni sensu doloris cõuerberat. Sicut rex Persarũ, totius populi nares recidit in Syria: inde Rhinocolura loci nomen est. Pepercisse illum iudicas, quòd nõ tota capita præcidit? Nouo genere pœnæ delectatus est. Tale aliquid passi forẽt Æthiopes, qui ob longissimũ vitæ spatium Macrobij appellãtur. In hos enim, quia nõ supinis manibus exceperãt seruitutem, missisq; legatis libera respõsa dederãt, quæ cõtumelioſa reges vocãt, Cambyses fremebat, & nõ prouisis cõmeatibus, nõ exploratis itineribus, per inuia, per arentia trahebat omnem bello vtilẽ turbã: cui [m] intra primum iter deerant necessaria, nec quicquã subministrabat sterilis & inculta humanoq; ignota vestigio regio. Sustinebant famem primo tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibum fecerat. Postquã inter harenas radices quoq; & herbæ defecerãt, apparuitq; inops etiam animalium solitudo, decimum quemq; sortiti, alimẽtum habuerunt fame sæuius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum partẽ exercitus amisisset, partem comedisset: donec timuit, ne & ipse vocaretur ad sortẽ. tum demum signum receptui dedit. Seruabantur interim illi generosæ aues, & instrumenta epularũ camelis vehebantur. cum sortirentur milites eius, quis male periret, quis peius viueret. Hic iratus fuit genti, & ignotæ, & immeritæ, sensuræ tamen: Cyrus flumini. [n] Nã cũ Babylonem oppugnaturus festinaret ad bellum, cuius maxima momẽta in occasionibus sunt, [o] Gyndem late fusum amnem vado trãsire tentauit: quod vix tutum est etiã cum sensit æstatem, & ad minimũ deductus est. Ibi vnus ex his equis, [p] qui trahere regiũ currum albi solebãt, abreptus, vehemẽter cõmouit regem. Iurauit itaq; amnem illum [q] regijs equis meatum auferentẽ, eo se redacturũ, vt trãsiri calcariq; etiã à feminis posset. Huc deinde omnem transtulit belli apparatum, & tãdiu assedit operi, donec C. & LXXX. cuniculis diuisum alueum in CCC. & LX. riuos dispergeret, & siccum relinqueret in diuersum fluctibus aquis. [r] Perijt itaq; & tempus, magna in vanis rebus iactura, & militũ ardor, quem inutilis labor fregit, & occasio aggrediẽdi imparatos, dum ille bellũ indictũ hosti cum flumine gerit. Hic furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæsar villam in Herculanensi pulcherrimã, quia mater sua aliquãdo in illa custodita erat, diruit, fecitq; eius per hoc notabilem fortunam. Stantem enim prænauigabamus: nunc causa dirutæ quæritur. Et tã hæc cogitanda sunt exẽpla quæ vites, quàm illa è cõtrario, quæ sequaris, moderata, lenia: quibus nec ad irascendũ causa defuit, nec ad vlciscendũ potestas. Quid enim facilius fuit Antigono, quàm duos manipulares duci iubere, qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculosissime & libentissime faciunt, [s] de rege suo male existimant? Audierat omnia [10] Antigonus, vtpote [t] cum inter dicentes & audientem [u] palla interesset: quã ille leuiter cõmouit, &, Lõgius, inquit, discedite, ne vos rex audiat. Idem quadã nocte cũ quosdã ex militibus suis exaudisset, omnia mala imprecantes regi, qui ipsos in illud iter & inextricabile lutũ deduxisset, accessit ad eos qui maxime laborabãt: & cũ ignorantes à quo adiuuarẽtur, explicuisset: Nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius vitio in has miserias incidistis: ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit. Idem tã miti animo hostium suorum maledicta quã ciuium tulit. Itaque cum in paruulo quodã castello Græci obsiderẽtur, & fiducia loci contemnentes hostem multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc staturam humilem, nũc collisum nasum deriderent: Gaudeo, inquit, [x] & aliquid boni spero: in castris meis Silenum habeo. Cum hos dicaces fame domuisset, [y] captis sic vsus est, vt eos qui militiæ vtiles erãt, in cohortes describeret, ceteros [z] præconi subijceret: id quoq; se negauit facturum fuisse, nisi expediret his dominum habere, qui tam malam haberent linguã. Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in cõuiuas suos torquebat, qui ex duobus amicis quos paulo ante retuli, alterum feræ obiecit, alterũ sibi. Ex his duobus tamen, qui leoni obiectus est, vixit. Non habuit hoc auitũ ille vitiũ, ne paternũ quidem. Nã si qua alia in Philippo virtus fuit, & cõtumeliarũ patientia, ingens instrumentum ad tutelam regni. Democharis ad illum, [a] Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguã appellatus, inter alios Atheniensium legatos venerat: Audita benigne legatione, Philippus, Dicite, inquit, mihi, facere quid possum quod sit Athenienſibus gratum? Excepit Democharis: [b] Te, inquit, suspendere. Indignatio circunstantium ad tam inhumanum respõsum exorta est: quos Philip-

xx. xxi. xxiii.

pus cõticescere iussit,& Thersiten illum saluum incolumemq; dimittere. At vos ceteri legati,inquit,nũciate Athenien sibus,multo superbiores esse,qui ista dicunt,quã qui impune dicta audiũt.Multa & diuus Augustus digna memoria fecit,dixitque: quib⁹ appareat illi irã nõ imperasse. Timagenes historiarum scriptor,quædam in ipsum, quædã in vxorẽ eius,& in totam domũ eius dixerat,nec perdiderat dicta. magis enim circũfertur, & in ore hominum est temeraria vrbanitas.Sæpe illum Cæsar monuit,vt moderati⁹ lingua vteretur:perseuerãti domo sua interdixit.Postea Timagenes in cõtubernio Pollionis Asinij cõsenuit,ac tota ciuitate dilectus est. Nullũ illi limen præclusã Cæsaris domus abstulit: [c] historias postea quas scripserat,recitauit,& cõbussit, & libros acta Cæsaris Augusti cõtinentes in ignem posuit.Inimicitias gessit cum Cæsare.Nemo amicitiã eius extimuit nemo [d] quasi fulguritũ refugit.Fuit qui præberet tã alte cadẽti sinum.Tulit hoc vt dixi, Cæsar patienter,ne eo quidem motus, quòd laudibus suis, rebusq; gestis manus attulerat.Nunquã cum hospite inimici sui questus est:hoc duntaxat Pollioni Asinio dixit,θρεμματοφαγε. [e] Paranti demum excusationẽ,obstitit. Fruere,inquit,mi Pollio,fruere. Et cũ Pollio diceret:[f] Si iubes Cæsar,statim illi domo mea interdicam. Hoc me,inquit, putas facturum, cum ego vos in gratiã reduxerim ? Fuerat enim aliquod Timageni Pollio iratus: nec vllam aliam habuerat causam desinendi,quàm quod Cæsar cœperat. Dicat itaq; quisq; sibi,quoties lacessitur:Nũquid potẽtior sum Philippo ? Illi tamẽ impune maledictum est. Nũquid in domo mea plus possum, quã toto orbe terrarum diuus Augustus potuit? Ille tamen contentus fuit,à cõuiciatore suo secedere.Quid est quare ego serui mei g hilarius responsum,& cõtumaciorem vultum,& nõ perueniẽtem vsq; ad me murmurationẽ,flagellis & cõpedibus expiem? Quis sum cuius aures lædi nefas sit:Ignouerũt multi hostibus:ego nõ ignoscã pigris,negligẽtibus,garrulis?Puerũ ætas excuset,feminam sexus,extraneũ libertas,domesticũ familiaritas. Nũc primũ offendit?cogitemus quamdiu placuerit.Sæpe & alias offendit?feramus quod diu tulimus. Amicus est ? fecit quod noluit.Inimic⁹ est?fecit quod debuit.[h] Prudẽtiori cedamus: stultiori remittamus. Pro quocunq; illud respõdeamus nobis,sapiẽtissimos quoq; viros multa delinquere·neminem esse tam circumspectum,cuius nõ diligẽtia aliquando sibiipsi excidat:neminem tam maturũ, cuius nõ grauitatẽ in aliquod feruidius factũ casus impingat : neminẽ tam timidum offensarum,qui non in illas dũ vitat,incidat. Quomodo homini pusillo solatium in malis fuit,etiam magnorum virorum titubare fortunam,&æquiore animo filiũ in angulo fleuit,qui vidit acerba funera [i] etiã ex regia duci: sic animo æquiore feret ab aliquo lædi,ab aliquo cõtemni,cuicumq; venit in mentẽ,nullã esse tantam potentiam,in quam nõ incurrat iniuria.Quòd si etiam prudentissimi peccant,cuius non error bonam causam habet?Respiciamus,quoties adolescẽtia nostra in officio parum diligẽs fuerit,in sermone parũ modesta,in vino parum temperãs.Si iratus est: demus illi spatiũ,quo dispicere quid fecerit,possit.Se ipse castigabit.Deniq; dabit pœnas.Nõ est quòd cum illo paria faciamus.Illud nõ venit in dubiũ,quin se exemerit turbæ, & altius steterit quisquis despexit lacessentes.Propriũ est magnitudinis veræ,nõ se sentire percussum. Sic immanis fera [k] ad latratum canũ lenta respexit.Sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat. Qui nõ irascitur,[l] incõcussus iniuria perstitit: qui irascitur,motus est.At ille quẽ modo altiorem omni incõmodo posui,tenet quodã amplexu summũ bonum. Nec homini tãtum, sed ipsi fortunæ respondet: Omnia licet facias,minor es,quã vt serenitatẽ meã obducas. Vetat hoc ratio,cui vitã regẽdam dedi.Plus mihi nocitura est ira,quam iniuria.Quid ni plus? Illius modus certus est:ista quousq, me latura sit,incertum est. Non possum,inquis,pati.Graue est,iniuriã sustinere.Mẽtiris. Quis enim iniuriã nõ potest ferre,qui potest iram? Adijce nunc,quòd id agis vt irã feras&iniuriã.Quare fers ægri rabiem,& phrenetici verba?puerorũ proteruas manus?Nempe quia vidẽtur nescire quid faciunt.Quid interest,quo quisq; vitio fiat imprudẽs?[m] imprudentia par in omnibus patrocinium est. Quid ergo? inquis. impune illi erit?Puta te velle:tamen nõ erit. Maxima est enim factæ iniuriæ pœna,fecisse:nec quisquã grauius afficitur,quàm qui ad suppliciũ pœnitẽtiæ traditur. Deniq; ad cõdicionem rerum humanarũ respiciẽdum est,vt omniũ accidẽtium æqui iudices simus.Iniquus autẽ est,qui cómune vitium singulis obiecit.Nõ est Æthiopis inter suos insignitus color : [n] nec rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos. Vtrumq; decet.[o] Nihil in vno iudicabis notabile aut fœdum, [p] quod gẽti suæ publicum est.Et ista quæ retuli,vnius regionis atq; anguli cõsuetudo defendit. Vide nunc quanto in his iustior venia sit, quæ per totum genus humanum vulgata sunt. Omnes inconsulti & improuidi sumus, omnes incerti,queruli,ambitiosi. Quid lenioribus verbis hulcus

XXIIII.

XXV.

XXVI.

publicũ abſcõdo? Omnes mali ſumus. Quicquid itaq; in alio reprehẽditur, id vnuſquiſque in ſuo ſinu inueniet. Quid illius pallorẽ, illius maciem notas? Peſtilẽtia eſt. Placidiores itaq; inuicẽ ſimus. Mali inter malos viuim°. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis cõuentio. Ille mihi iã nocuit: ego illi nõdum. q Sed iam aliquẽ fortaſſe læſiſti: XXVII. ſed lædes. Noli æſtimare hãc horam, aut hunc diem. Totũ inſpice mẽtis tuæ habitum. etiam ſi nihil mali feciſti, potes facere. Quãto ſatius eſt, ſanari iniuriã, quàm vlciſci? Multum temporis vltio abſumit. Multis ſe iniurijs obijcit, dum vna dolet. Diutius iraſcimur omnes, quã lædimur. r Quanto melius eſt, abire in diuerſum, nec vitia vitijs componere. Num quis ſatis cõſtare ſibi videatur, ſi mulam calcibus repetat, & canem morſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt. Primũ, ſ quàm iniquus eſt, apud quẽ hominẽ eſſe, ad impetrandam veniam nocet. Deinde, ſi cetera animalia iræ tuæ ſubducit, quòd cõſilio carẽt: eo loco tibi ſit, quiſquis cõſilio caret. Quid enĩ refert, an alia mutis diſſimilia habeat, ſi quod in omni peccato muta defendit, ſimilẽ habet calliginẽ mẽtis? t Peccauit. u Hoc enĩ primũ, hoc enim extremũ. Nõ eſt quod illi credas, etiã ſi dixit: Iterũ nõ faciã. Et iſte peccabit, & in iſtũ alius, & tota vita u inter errores volutabitur. Manſuete immanſueta tractanda ſunt. Quod in luctu dici ſolet, efficaciſſime & in ira dicetur: Vtrũ aliquãdo deſines, an nunquã: Si aliquando, ſatius eſt irã relinquere, quã ab ira relinqui. x Sin ſemper hæc cogitatio durabit, vides quã impacatã tibi denunties vitã. Qualis enim erit ſemper tumẽtis? XXVIII. Adijce nunc, quòd y niſi bene te ipſe ſuccenderis, & ſubinde cauſas quibus ſtimuleris, renouaueris, ſua ſpõte ira diſcedet, & vires illi dies ſubtrahet. Quãto ſatius eſt à te illã vinci, quã à ſe? Huic iraſceris, deinde illi: ſeruis, deinde libertis: parẽtibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbiq; enim cauſæ ſuperſunt, niſi deprecator animo acceſſit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc alio: & nouis ſubinde irritamẽtis oriẽtibus, cõtinuabitur rabies. Age infelix, & quãdo amabis? O quàm bonum tempus in re mala perdis. Quanto nunc ſatius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Remp. adminiſtrare, transferre in res domeſticas operã: quàm circunſpicere quid alicui poſſis facere mali, quo aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas: cum id tibi cõtingere ſine certamine ac periculo nõ poſſit, etiã ſi cum inferiore cõcurſes? z Vinctum licet accipias, & ad arbitriũ tuum omni patientiæ expoſitũ: ſæpe nimia vis cædentis aut articulũ loco mouit, aut neruum in his quos fregerat, dẽtibus fixit. Multos iracũdia mãcos, multos debiles fecit, etiã vbi patientiæ eſt nacta materiã. Adijce nũc, quod nihil tã imbecille natũ eſt, vt ſine elidentis periculo pereat. Imbecillos valentiſſimis alias dolor, alias caſus exæquat. Quid, quòd plæraq; corũ propter quæ iraſcimur, offendũt nos magis quã lædunt? Multũ autẽ intereſt, vtrũ aliquis voluptati meæ obſtet, an deſit: eripiat, an nõ det. Atqui in æquo ponim°, vtrũ aliquis auferat, an neget: vtrũ ſpẽ noſtrã præcidat, an differat: vtrũ contra nos faciat, an pro ſe: amore alteri°, an odio noſtri. Quidã vero nõ tãtũ iuſtas cauſas ſtãdi cõtra nos, ſed etiã honeſtas habẽt. Alius patrẽ tuetur, alius fratrẽ, alius patruum, alius amicũ. His tamẽ non ignoſcimus id faciẽtibus: quod niſi facerẽt, improbaremus. Immo, quod eſt incredibile, XXIX. ſæpe de facto bene exiſtimamus, de faciente male. Atmehercules vir magnus ac iuſtus, fortiſſimũ quẽq; ex hoſtibus ſuis, & pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimũ ſuſpicit, & talem ſibi ciuẽ, talẽ militem cõtingere optat. Turpe eſt, odiſſe quẽ laudes: quãto vero turpius, ob id aliquẽ odiſſe, propter quod miſericordia dignus eſt? Si captiuus in ſeruitutẽ ſubito depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria agilis occurrit, ſi ex otio piger equũ vehiculumq; domini curſu nõ exæquat, ſi inter quotidianas vigilias feſſum ſomnus oppreſſit, ſi ruſticum laborẽ recuſat, aut nõ fortiter obit, à ſeruitute vrbana & feriata tranſlatus ad durum opus. Diſtinguamus, vtrũ aliquis nõ poſſit, an nolit. Multos abſoluemus, ſi cœperimus ante iudicare quã iraſci. Nunc autẽ primum impetũ ſequimur. Deinde quãuis vana nos cõcitauerint, perſeueram°, ne videamur cœpiſſe ſine cauſa: & quod iniquiſſimũ eſt, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illã, & augem°: quaſi argumentũ ſit iuſte iraſcẽdi, grauiter iraſci. Quãto melius eſt, initia ipſa perſpicere, quã leuia ſint, quã innoxia. Quod accidere vides in animalibus mutis, idẽ in homine deprehẽdes. Friuolis turbamur, & inanibus. Taurum color rubicundus excitat, ad vmbrã aſpis exurgit. Vrſos leoneſque mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida ſunt, a cõſternantur ad vana. Idem inquietis & ſtolidis ingenijs euenit: rerum ſuſpicione feriuntur: adeo quidem, vt interdum iniurias vocent modica beneficia, in quibus frequentiſſima, certe acerbiſſima iracundiæ materia eſt. Cariſſimis enim iraſcimur, quod minora nobis præſtiterint, quàm mẽte cõcipimus, quàm quæ alij tulerint: cum vtriuſque rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit noſtra nos ſine compara-

XXX.

tione delectẽt. Nunquam erit felix, quẽ torquebit felicior. Minus habeo quàm ſperaui? ſed fortaſſe plus ſperaui quàm debui. Hæc pars maxime metuẽda eſt. Hinc pernicioſiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima quæq; inuaſuræ. Diuum Iulliũ plures amici confecerũt quàm inimici, quorum nõ expleuerat ſpes inexplebilis. Voluit quidem ille: neque enim quiſquam liberalius victoria vſus eſt, ex qua nihil ſibi vindicauit, niſi diſpẽſandi poteſtatem: ſed quemadmodũ ſufficere tam improbis deſiderijs poſſet, cum tantum omnes cõcupiſcerent, quantũ poterat vnus? Vidit itaq; ſtrictis circa ſellam ſuam gladijs commilitones ſuos, Cimbrũ Tilliũ acerrimum paulo ante ſuarũ partium defenſorem, alioſq; poſt Pompeium demum Pompeianos. Hæc res ſua in reges arma cõuertit, fidiſſimoſque eo compulit, vt de morte eorum cogitarẽt, pro quibus & ante quos mori votum habuerãt. Nulli ad aliena reſpiciẽti ſua placẽt. Inde dijs quoq; iraſcimur, quòd aliquis nos antecedat, [b] obliti quantũ ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamẽ importunitas hominum eſt, vt quãuis multũ acceperint, iniuriæ loco ſit, plus accipere potuiſſe. Dedit mihi præturam: ſed cõſulatum ſperaueram. Dedit duodecim faſces: ſed nõ fecit ordinarium conſulem. A me numerari voluit annum: [c] ſed deeſt mihi ad ſacerdotium. Cooptatus in collegiũ ſum: ſed cur in vnũ? Cõſummauit dignitatem meã: ſed patrimonio nihil cõtulit. [d] Ea dedit mihi, quæ debebat alicui dare: de ſuo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepiſti. Reliqua expectat, & nõdũ plenũ te eſſe gaude. Inter voluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes viciſti? primũ te eſſe in animo amici tui lætare. Multi te vincunt? Cõſidera, quãto antecedas plures, quàm ſequaris. Quod ſit in te maximum vitiũ quæris? Falſas rationes cõficicis: data magno æſtimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat. Quibuſdã timeamus iraſci, quibuſdã vereamur, quibuſdam faſtidiamus. Magnã rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicẽ in ergaſtulum miſerimus. [e] Quid properamus verberare ſtatim, crura protinus frãgere? Nõ peribit poteſtas iſta, ſi differetur. ſine id tempus veniat, quo ipſi iubeamus. Nunc ex imperio iræ loquimur. cũ illa abierit, tunc videbimus, quanti ſit iſta lis æſtimãda. In hoc enim præcipue fallimur. Ad ferrum venimus, ad capitalia ſupplicia & vinculis, carcere, fame, vindicamus rem, [f] caſtigãdam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quàm omnia per quæ lædi videmur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego vero nihil magis ſuaſerim, quàm ſumere ingentẽ animũ, & hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, videre quàm humilia & abiecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat, reſpicienda. Circa pecuniã plurimum vociferationis eſt: hæc fora defatigat, patres liberoſq; committit, venena miſcet, gladios tam percuſſoribus quã legionibus tradit. Hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. Propter hãc vxorũ maritorũque noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuũ premit turba: Reges ſæuiunt, rapiũtque, & ciuitates longo ſæculorũ labore cõſtructas euertunt, vt aurum argentumq; in cinere vrbium ſcrutentur. Libet intueri fiſcos in angulo iacentes. [g] Hi ſunt propter quos oculi clamore exprimũtur: fremitu iudiciorum baſilicæ reſonant: [a h] euocati ex longinquis regionibus iudices ſedent, iudicaturi, vtrius iuſtior auaritia ſit. Quid ſi ne propter fiſcũ quidẽ, ſed pugnũ aeris, [i] aut imputatum à ſeruo denarium, ſenex ſine herede moriturus ſtomacho dirũpitur? Quid ſi propter vſuram haut milleſimã, valetudinarius fenerator diſtortis pedibus, & manibus [k] ad cõputandum modo relictis, clamat, ac per vadimonia aſſes ſuos in ipſis morbi acceſſionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cummaxime depromimus, pecuniã proferas, ſi in medium proijcias, quicquid theſauri tegunt, auaritia iterũ ſub terras referẽte quæ male egeſſerat, omnem iſtam congeriem dignã non putem, quæ frontem viri boni contrahat. Quãto riſu proſequenda ſunt, quæ nobis lacrimas educunt? Cedo nunc perſequere cetera, cibos, potiones, [l] horũque cauſa paratam ambitionem, mũditias, verba contumelias, & motus corporum parũ honorificos, & ſuſpiciones, & cõtumacia iumẽta, & pigra mancipia, interpretationes malignas vocis alienæ: quibus efficitur, vt inter iniurias naturæ numeretur ſermo homini datus. Crede mihi, leuia ſunt: propter quæ nõ leuiter excandeſcimus, [m] qualia quæ pueros in rixam & iurgiũ concitant. [n] Nihil ex his quæ tam triſtes agimus, ſerium eſt, nihil magnũ. Inde, inquam, vobis ira & inſania eſt, quòd exigua magno æſtimatis. Auferre hic mihi hereditatẽ voluit: hic me [o] diu ſpe ſuprema captatũ criminatus eſt: hic ſcortum meum cõcupiuit. Quod vinculum amoris eſſe debebat, ſeditionis atq; odij cauſa eſt, idem velle. Iter anguſtum rixas tranſeuntium concitat: diffuſa & late patẽs via ne populos quidẽ collidit. Iſta quæ appetitis, quia exigua ſũt, nec poſſunt ad alterum, niſi alteri erepta, transferri: eadẽ affectãtibus pugnam & iurgia excitant. Reſpõdiſſe tibi indignaris libertum, & vxorem, & clientem. Deinde idem de Rep. libertatem ſub-

XXXI. XXXII. XXXIII. XXXIIII. XXXV.

latam quereris,quã domi ſuſtuliſti.Rurſus ſi tacuit interrogatus,cõtumaciam vocas. Et loquatur,& taceat,& rideat.coram domino?inquis.Immo corã patrefamilias. Quid clamas?Quid vociferaris? Quid flagella media cœna petis,quòd ſerui loquũtur, quòd non eodẽ loco turba contionis eſt,& ſilentiũ ſolitudinis? In hoc habes aures,vt nõ modulata tantũ & mollia,& ex dulci tracta compoſitaq; accipiant.Et riſum audias oportet,& fletum,& blanditias,& lites,& proſpera,& triſtia,& hominũ voces, & fremitus animalium latratuſque. Quid miſer expaueſcis P ad clamorẽ ſerui, ad tinnitũ aeris,ad ianuæ impulſum?cum tã delicatus fueris,tonitrua audienda ſunt. Hoc Q quod de auribus dictum eſt, transfer ad oculos. qui nõ minus faſtidio laborãt,ſi male inſtituti ſunt. macula offendũtur & ſordibus,& argẽto parum ſplendido,& ſtagno nõ ad ſolem perlucente. Hi nempe oculi,qui nõ ferũt niſi variũ ac recẽti cura nitens marmor,qui mẽſam niſi crebris diſtinctã næuis,qui nolũt domi niſi auro pretioſa calcare : æquiſſimo animo foris & ſcabras lutoſaſq; ſemitas ſpectant,& maiorem partem occurrentiũ ſqualidam, parietes inſularum
XXXVI. exeſos,ruinoſos,inæquales. Quid ergo aliud eſt quod illos in publico nõ offendat,domi moueat, quã opinio illic æqua& patiens,domi moroſa & querula?Omnes ſenſus perducendi ſunt ad firmitatem. Natura patiẽtes ſunt,ſi animus illos deſinat corrũpere,qui quotidie ad rationem reddẽdam vocandus eſt. Faciebat hoc Sextius,vt cõſummato die cum ſe ad nocturnam quietem recepiſſet, interrogaret animũ ſuum : Quod hodie malũ tuum ſanaſti? cui vitio obſtitiſti?qua parte melior es?Deſinet ira,& erit moderatior,quæ ſciet ſibi quotidie ad iudicẽ eſſe veniendũ.Quid ergo pulchrius hac conſuetudine excutiẽdi totũ diẽ?Qualis ille ſomnus poſt recognitionẽ ſui ſequitur,quã trãquillus,altus ac liber,cũ aut laudatus eſt animus,aut admonitus,& ſpeculator ſui cenſorque ſecretus cognoſcit de moribus ſuis?Vtor hac poteſtate,&quotidie apud me cauſam dico.Cũ ſublatum è conſpectu lumen eſt,& cõticuit vxor,moris iam mei cõſcia, totum diem mecum ſcrutor,facta ac dicta mea remetior.Nihil mihi ipſe abſcondo,nihil tranſeo · quare enim quicquã ex erroribus meis timeam, cũ poſſim dicere : Vide ne iſtud amplius facias,nunc tibi ignoſco.In illa diſputatione pugnacius locut⁹ es. Noli poſtea cõgredi cũ imperitis. Nolunt diſcere,qui nunquã didicerunt.Illũ liberius admonuiſti quã debebas:itaq; non
XXXVII. emendaſti,ſed offendiſti.De cetero vide,nõ tantum an verũ ſit quod dicis,ſed an ille cui dicitur,veri patiens ſit. Admoneri bonus gaudet: peſſimus quiſq; correptorem aſperrime patitur.In cõuiuio quorũdam te ſales,& in dolorẽ tuũ iacta verba tetigerũt? vitare vulgarem cõuictum memẽto.ſolutior eſt poſt vinum licentia, R quia ne ſobrijs quidem pudor eſt. Iratum vidiſti amicũ tuũ oſtiario cauſidici alicuius,aut diuitis, quòd intrantem ſubmouerat,& ipſe pro illo iratus extremo mãcipio fuiſti.Iraſceris ergo cathenario cani?& hic cum multũ latrauit,obiecto cibo manſueſcit.Recede lõgius & ride.Nũc iſte aliquẽ ſe putat,quòd cuſtodit litigatorũ turba limen obſeſſum. Nũc ille qui intra iacet, felix fortunatuſque eſt:& beati hominis ac potẽtis iudicat indicium,difficilem ianuam. neſcit duriſſimum eſſe oſtium carceris. Præſume animo,multa eſſe tibi patiẽda.Nũquis ſi hieme algere miratur?Nũquis in mari nauſeare,in via cõcuti? Fortis eſt anim⁹,ad quæ præparatus venit. Minus honorato loco poſitus,iraſci cœpiſti conuiuatori,vocatori,ipſi qui tibi præferebatur. Demens,quid intereſt, quã lecti premas partem? S Honeſtiorẽ te aut turpiorem poteſt facere puluinus? Nõ æquis quẽdam oculis vidiſti,quia de ingenio tuo male locutus eſt.Rẽcipis hãc legẽ? Ergo te Ennius,quo nõ delectaris,odiſſet?&
XXXVIII. Hortenſius ſimultates tibi indiceret: & Cicero,ſi derideres carmina eius,inimicus eſſet. Vis tu æquo animo pati candidatus ſuffragia? Contumeliã tibi fecit aliquis.Nũquid maiorẽ quã Diogeni philoſopho Stoico? Cui de ira cũmaxime diſſerẽti, adoleſcẽs proteruus inſpuit.tulit hoc ille leniter ac ſapienter. Nõ quidem,inquit,iraſcor: ſed dubito tamen,an iraſci oporteat. T Cato noſter melius:cui cũ cauſam agenti,in frontem mediam, quãtum poterat attracta pingui ſaliua,inſpuiſſet Lentulus,ille patrũ noſtrorũ memoria factioſus & impotẽs,abſterſit faciẽ,&, Affirmabo,inquit,omnibus,Lentule,falli eos,qui te negant
XXXIX. os habere. Contigit iam nobis, Nouate bene cõponere animum,ſi aut nõ ſentit iracundiam,aut ſuperior eſt. Videamus quomodo alienam iram leniamus: nec enim ſani eſſe tantum volumus,ſed ſanare.Primam iram nõ audebimus oratione mulcere,ſurda eſt & amens: dabimus illi ſpatiũ. remedia in remiſſionibus proſunt:nec oculos tumẽtes tentabimus,vim rigẽtem mouẽdo incitaturi,nec cetera vitia dum feruent. Initia morborum quies curat. Quãtulum,inquis,prodeſt remediũ tuum,ſi ſua ſpõte deſinentem iram placat? Primũ,vt citius deſinat,efficit:deinde cuſtodiet,ne recidat: ipſum quoq; impetum, quem nõ audet lenire,fallet.Remouebit omnia vltionis inſtrumẽta. Simulabit iram,vt

tanquam

tanquã adiutor & doloris comes plus auctoritatis in cõsiliis habeat: moras nectet: & dũ maiorẽ quærit poenam, praesentem differet. Omni arte requiẽ furori dabit. Si vehemẽtior erit: aut pudorẽ illi cui nõ resistat, incutiet, aut metũ. Si infirmior: sermones inferet vel gratos, vel nouos, & cupiditate cognoscendi auocabit. Medicũ aiunt, cũ regis filiam curaret deberet, nec sine ferro posset, dum tumentẽ mãnam leniter fouet, scalpellũ spõgia tectum induxisse. Repugnasset puella remedio palã admoto: eadẽ quia nõ expectauit, dolorem tulit. XL. Quædam non nisi decepta sanantur. Alteri dices: Vide ne inimicis iracũdia tua voluptati sit. Alteri: Vide ne magnitudo animi tui, creditũq; apud plerosq; robur cadat. Indignor mehercule, & non inuenio dolẽdi modũ: sed tempus expectandũ est. dabit poenas. Serua istud in animo tuo. cũ potueris, & pro mora reddes. Castigarevero irascentem, & vltro obuiã ire ei, incitare est. Varie aggredieris, blandeq;: nisi forte tãta persona erit, vt possis iram comminuere: quemadmodum fecit [u] diuus Augustꝰ, cũ coenaret apud Vedium Pollionem. [x] fregerat vnus ex seruis eius crystallinũ: ad mortẽ rapi eũ Vediꝰ iussit, nec vulgari quidem periturũ morte: murænis obiici iubebatur, [y] quas ingẽs piscina cõtinebat. Quis nõ hoc illum putaret luxuriæ causa facere? sæuitia erat. Euasit è manibꝰ puer & cõfugit ad Cæsaris pedes: nihil aliud petiturus, quã vt aliter periret, nec esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Cæsar, & illũ quidẽ mitti, [z] crystallina autem omnia corã se frãgi iussit, complerique piscinam. Fuit Cæsari sic castigãdus amicus: bene vsus est viribus suis. E cõuiuio rapi homines imperas, [a] & noui generis poenis lacerari? Si calix tuus fractus est, viscera hominis distrahẽtur? Tãtũ tibi placebis, vt ibi aliquẽ duci iubeas vbi Cæsar est? XLI. Sic instãdum potentiæ est, [b] vt iram ex superiori loco aggredi possit, male tractabilem, ac talem dũtaxat, qualẽ modo retuli, feram, immanẽ, sanguinariam, quæ iam insanabilis est, nisi maius aliquid extimuit. [13] Pacẽ dem animo, quã dabit præceptorum salutarium assidua meditatio, actꝰque rerũ boni, & intenta mẽs ad vnius honesti cupiditatẽ. Cõscientiæ satis fiat. nil in famã laboremus: [c] sequatur vel mala, dũ bene merearis. A vulgꝰ animo sa miratur, & audaces in honore sũt: placidi pro inertibus habentur. Primo forsitan aspectu, sed simulac æqualitas vitæ fidẽ facit, nõ segnitiẽ illã animi esse, sed pacẽ, veneratur idẽ illos populus, colitque. Nihil ergo habet in se vtile taeter ille & hostilis affectus. At omnia è cõtrario mala, ferrũ, ignes: pudore calcato, caedibus inquinauit manus, membra liberorum dispersit. Nihil vacuum reliquit à scelere, nõ gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemendabilis cum ex ira in odium occalluit. Careamus hoc malo, purgemusque mentem, & extirpemus radicitꝰ ea vitia, quæ quãuis tenuia [d] vndecunque haeserint, renascentur: & irã nõ tẽperemus, sed ex toto remoueamus. XLII. Quod enim malærei temperamentũ est? Poterimus autem, adnitamur modo. Nec vlla res magis proderit, quàm cogitatio mortalitatis. Sibi quisq; vt alteri dicat: Quid iuuat tãquã in æternũ genitos iras indicere, & breuissimã ætatẽ dissipare? Quid iuuat dies quos in voluptatem honestam impendere licet, in dolorẽ alicuius tormentumq; trãferre? Non capiunt res istæ iacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? Quid certamina noctis accersimus? Quid imbecillitatis obliti, ingentia odia sulpicimꝰ, & ad frangẽdũ fragiles cõsurgimus? Iã istas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malũ corporis vetabit geri. Iam par acerrimũ media morsdirimet. Quid tumultumtur, & vitã seditiosi cõturbamus? Stat super caput fatũ, & pereuntis dies imputat, propiusq; ac propius accedit. Istud tẽpus quod alienæ destinas morti, [f] fortasse citra tuam est. XLIII. Quin potius vitam breuem colligis, placidãque & tibi & ceteris præstas? Quin potius amabilẽ te, dũ viuis, omnibus: desiderabilem, cũ excesseris, reddis? Et quid illum nimis ex alto tecum agẽtem detrahere cupis? Quid illum oblatrantẽ tibi, humilẽ quidem & contemptum, sed superioribus acidũ ac molestũ exterere viribus tuis tẽtas? Quid seruo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo irasceris? Sustine paulũ. Venit ecce mors, quæ nos pares faciat. [14] Ridere solemus inter matutina harenæ spectacula, tauri & vrsi pugnam inter se colligatorum, quos, cũ alter alterũ vexarit, [g] sus cõfector expectat. Idem facimus. Aliquẽ nobiscũ alligatũ lacessimus: [h] cumvicto victorique finis æque maturus immineat. Quieti potius pacatiq;, quãtulũcũq; supereſt, exigamus. nulli cadauer nostrũ iaceat inuisum. Sæpe rixam [i] cõclamatũ in vicino incẽdiũ soluit: & interuẽtus ferae latronẽ viatorẽq; diducit. Colluctari cũ minoribus malis nõ vacat, [k] vbi metꝰ maior apparuit. Quid nobis cũ dimicatione & insidiis? Nũquid amplius isti cui irasceris, quàm mortẽ optas? Etiã te quiescẽte morietur. perdis operã. Facerevis, quòd futurũ est. [l] Nolo inquis, vtiq; occidere, sed exilio, sed ignominia, sed dãno afficere. Magis ignosco ei qui vulnus inimici, quã quipusulã cõcupiscit. hic enim nõ tãtũ mali animi est, sed pusilli siue

de vltimis ſuppliciis cogitas, ſiue de leuioribus, quantulum eſt temporis, quo aut ille poena ſua torqueatur, aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam ipſum ſpiritum expuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines ſumus, colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo ſimus: detrimenta, iniurias, conuicia, [m] vellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda. Dum reſpicimus, quod aiunt, verſamusque nos, [n] iam mortalitas aderit.

M. ANTONII MVRETI AD TERTIVM LIBRVM DE IRA NOTAE.

CAP. V. IRA impendit:] *Eſt quidem in libris veteribus*: incendit: *ſed* impendit *legendum, & praecedentia & ſequentia manifeſto declarant.*

VI. 2 Si neque priuatim, neque publice,] *Hoc eſt, quod Epicurus ſapientis eſſe dicebat,* τὰ ἑαυτοῦ πράττειν. *Cicero*, negotium ſuum agere: *Verba Democriti ita leguntur apud Plutarchum*: μὴ πολλὰ πρήσσειν, μήτε ἰδίῃ, μήτε κοινῇ. *Conuertit autem ea Seneca etiam in libro de tranquillitate vitae.*

VIII. 3 Et ſecundas agere.] *Horatius*:

Vt puerum ſæuo credas dictata magiſtro
Reddere, vel partes mimum tractare ſecundas.

X. 4 Qui comitiali vitio] *Plutarchus*: Ἀξιοῖ τὸν κρατίστον, ὑφεύγειν· ἢ ἀποκρύπτειν, ἢ καθορμίζειν ἑαυτὸν εἰς ἡσυχίαν, ὥσπερ ὑπὸ πληγὰς αἰχμῶντας σωφρονοῦντας.

XI. 5 Ne ſis curioſus.] *Sophocles*: Τὰ πλείω φωτῶν, αἰσχρὰ φωράσεις βροτῶν.

XIII. 6 In Socrate] *Plutarchus*: ὁ Σωκράτης ὁσάκις αὐθοιτο κινούμενον ζαχύτερον αὑτοῦ πρός τινα τῶν φίλων, πρὸς κύματος ὥς τινα πολλὰν ἄκραν τελούμενος, ἐνεδίδου τῇ φωνῇ, καὶ διεμειδία τῷ προσώπῳ, καὶ τὸ βλέμμα τραχύτερον παρεῖχε.

XVI. 7 Et occiſos in conſpectu parentis abiecit,] *Alij ſcripſerant* otioſos. *Altum ſane & pingue illud otium fuit. At alio loco, vbi erat* iuuenum otioſorum, *fecerant* occiſorum.

XVIII. 8 Et hoſtium & ciuium] *Non dubitaui coniectura fretus ita ſcribere: cum librorum partim haberent* iudicium, *partim* vindicum.

XXI. 9 Gynden late fuſum amnem] *Hoc ipſum ita narrat Freculphus epiſcopus Lexouienſis*: Cyrus cunctis aduerſum quos ierat perdomitis, Aſſyrios & Babyloniam petit gentem, vrbēque tunc cunctis opulentiorem. ſed impetum eius Gyndes fluuius ſecundæ poſt Euphraten magnitudinis intercepit. nam vnum regiorum equorum, candore formaque excellentem, tranſineandi fiducia perſuaſum, qua per rapacem alueum offenſi vado vertices attollebantur, arreptum præcipitatumque merſerunt. Rex iratus, vlciſci in amnem ſtatuit, con teſtans, eum, qui nunc præclarum equitem vorauiſſet, feminis, vix genua vndis attingentibus, permeabilem relinquendum. hæc peragendo ſegnior, totis copiis, perpeti anno, Gyndem fluuium per magnas conciſum diductumque foſſas, in CCCLX. alueos comminuit.

XXII. 10 Antigonus] *Narrantur & haec prope eodem modo a Plutarcho.*

XXVII. 11 Hoc enim eſt primum, hoc extremum.] *Ironia eſt. Significat enim neque primum, neque extremum peccatum eſſe.*

XXXIII. 12 Euocati ex longinquis regionibus] *Ad diiudicandas potentiorum controuerſias interdum è prouincis homines ſpectatae fidei & prudentiae euocabantur, qui neque gratia neque odio permoti, verius ac ſincerius iudicarent. Hoc primum à Grœcis inſtitutum fuiſſe narrat Plutarchus.* ἐκλεκτοὶ κρίσεις καὶ ξενικῶν δικαστηρίων ἀγωγαὶ τοῖς Ἕλλησι τὸ πρῶτον ἀπιστίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους ἐπινοηθῆναι. ἀλλοδίας δικαζομένης, ὥσπερ ἑτέρου πόλεως τῶν ἀναγκαίων, μὴ φυομένου παρ' αὐτοῖς δεήσεσιν.

XLI. 13 Pacem demus animo,] *Male huc aſſuta ſunt omnia vſque ad finem libri? neque cohaerent cum ſuperioribus, ſed pertinent ad illum locum vbi quaeritur, num ira habeat aliquid vtile: & moderanda ne, an penitus tollenda ſit.*

XLIII. 14 Ridere ſolemus] *Inepte antea*, videre: *& paulo poſt*, ſuus confector, *cum legendum eſt*, ſus confector.

L. ANNAEI SENECAE AD NERONEM CAESAREM DE CLEMENTIA.

LIBER PRIMVS.

SCRIBERE de clementia, Nero Cæsar, instituí: vt quodammodo speculi vice fungerer, [l] & te tibi ostenderem, peruenturum ad voluptatem maximam omnium. Quamuis enim recte factorum verus fructus sit fecisse, nec vllum virtutum pretium dignum illis extra ipsas sit: iuuat tamen inspicere & circuire bonam conscientiam, tum immittere oculos in hanc immensam multitudinem, discordem, seditiosam, impotentem, in perniciem alienam suamque pariter exulturam, si hoc iugum fregerit, [a] & ita loqui secum: Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter: qualem quisque sortem, statumque habeat, in manu mea positum est. Quid cuique mortalium fortuna datum velit, meo ore pronuntiat. Ex nostro responso laetitiae causas, populi vrbesque concipiunt. Nulla pars vsquam, nisi volente propitioque me floret. Hæc tot millia gladiorum, [a] quæ pax mea comprimit, ad nutum meum stringentur: quas nationes funditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium circumdari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ oriantur, mea iurisdictio est. In hac tanta facultate rerum, nõ ita me ad iniqua supplicia compulit, nõ iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia, quæ saepe tranquillissimis pectoribus quoque patientiam extorsit, non ipsa ostentãdæ per terrores potentiæ dira, sed frequens magnis imperiis gloria. Conditum, immo constrictum apud me ferrum est. Summa parsimonia etiam vilissimi sanguinis. Nemo non, cui alia desint, hominis nomine [b] apud me gratiosus est. Seueritatem abditam, clementiã in prõptu habeo. Sic me custodio, tanquã legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucẽ euocaui, rationem redditurus sim. Alterius ætate prima motus sum, alteri[o] vltima. Aliũ dignitati donaui, aliũ humilitati. Quoties nullã inuenerã misericordiæ causã, mihi peperci. Hodie diis immortalib[o], si à me rationem repetãt, annumerare gen[o] humanũ parat[o] sum. Potes hoc Cæsar praedicare audacter, [c] omniũ quæ in fidẽ tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neq, clam Reip. ereptũ. Rarissimam laudẽ, & nulli adhuc principum concessam concupisti, innocentiam. Non perdis operã: nec bonitas ista tua singularis, ingratos aut malignos æstimatores nacta est. Refertur tibi gratia. [d] Nemo vnus homo vni homini tam carus vnquã fuit, quàm tu populo Romano, magnũ lõgumque eius bonũ. Sed ingẽs tibi onus imposuisti. Nemo iam diuũ Augustum, nec Tiberij Cæsaris prima tempora loquitur: nec [e] quod te imitari velit exẽplar extra te quærit. Principatus tuus ad eum gustum quẽ dedisti exigitur. Difficile hoc fuisset, si nõ naturalis tibi ista bonitas esset, sed ad tẽpus sumpta. Nemo enim potest personã diu ferre. Ficta cito in naturam suam recidũt. quibus veritas subest, quæque (vt ita dicã) ex solido enascuntur, tẽpore ipso in maius meliusque procedunt. Magnã adibat aleam populus Romanus, cum incertũ esset, quo se statim nobilis indoles daret. Iã vota publica in tuto sunt. Nec enim periculũ est, ne te subita tui capiat obliuio. Facit quidẽ auidos nimia felicitas: nec tam temperatae cupiditates sunt vnquã, vt in eo quod contigit, desinant. Gradus à magnis ad maiora fit: & spes improbissimas cõplectũtur insperata assecuti. Omnibus tamẽ nunc ciuibus tuis & hæc confessio exprimitur, esse se felices: & illa, nihil iam his accedere bonis posse, nisi vt perpetua sint. Multa illos cogunt ad hanc confessionem, qua nulla in homine tardior est: securitas alta, affluens: ius supra omnem iniuriã positum. Obuersatur oculis [f] lætissima forma Reip. cui ad summam libertatem nihil deest, [g] nisi pereundi licẽtia. Præcipue tamen æqualis ad maximos imosque peruenit clementiæ tuæ admiratio. Caetera enim bona pro [h] portione fortunæ suæ quisque sentit, aut expectat maiora minoraque: ex clementia omnes idem sperant. Nec est quisquam, cui tam valde innocentia sua placeat, vt non stare in conspectu clementiam paratam humanis erroribus gaudeat. Esse autem aliquos scio, qui clementia pessimum quemque putent sustineri. quoniã nisi post crimen superuacua est, & sola hæc virtus inter innocentes cessat. Sed primũ omniũ sicut medicinæ apud aegros vsus, etiam apud sanos honor est: ita clementiam quamuis

CAP. I.

II.

poena digni innocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet clemẽtia in persona quoque innocentiũ locum: quia interdũ fortuna pro culpa est: nec innocentiæ tantum clementia succurrit, sed sæpe virtuti: quoniam quidem condicione temporũ incidũt quædam, quæ possint laudata puniri. Adiice, quod magna pars hominũ est, quæ reuerti ad innocentiã possit. Sed non tamen vulgo ignoscere decet. Nã vbi discrimen inter malos bonosque sublatũ est, cõfusio sequitur, & vitiorũ eruptio. Itaque adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Nec promiscuam habere ac vulgarẽ clementiam oportet, nec abscissam. Nã tã omnibus ignoscere crudelitas est, quàm nulli. Modum tenere debemus: sed quia difficile est tẽperamẽtũ, quicquid æquo plus futu-
III. rum est, in partem humaniorẽ præponderet. Sed hæc suo loco melius dicentur. Nunc in tres partes omnem hanc materiã diuidam. Prima erit manumissionis. Secũda quæ naturam clementiæ habitumq; demõstret. Nam cum sint vitia quædam virtutes imitãtia, nõ possunt secerni, nisi signa quib⁹ dignoscãtur impresseris. Tertio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & vsu suã faciat. Nullam vero ex omnibus virtutibus magis homini cõuenire, cũ sit nulla humanior, cõstet necesse est, non solum inter nos, qui hominem sociale animal, cõmuni bono genitũ videri volumus: sed etiam inter illos, qui hominem voluptati donant, quorũ omnia dicta factaque ad vtilitatẽ suam spectant. Nam si quietem petit & otium, hanc virtutẽ naturae suæ nactus est, quæ pacẽ amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis, quàm regem aut principẽ decet. Ita enim virtutes magnis viris decori gloriæque sunt, si illis salutaris potentia est. Nam pestifera vis est, valere ad nocendum. Illius demum magnitudo stabilis fũdataque est, quem omnes tam supra se esse, quã pro se sciũt, cuius curam excubare pro salute singulorum atquevniuersorũ quotidie experiũtur: quo procedente, nõ tãquam malũ aliquod aut noxium animal è cubili prosiliret, diffugiunt, sed tanquam ad clarum ac beneficũ sidus certatim aduolant, obiicere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi, & substernere corpora sua: si per stragem illi humanã, iter ad salutem struendum sit. Somnũ eius nocturnis excubiis muniunt: latera obiecti circũfusique defendunt: incurrentibus periculis se opponũt. Non hic est sine ratione populis vrbibusque consensus, sic protegendi amandique reges, & se suaque iactandi, quocunq; desiderauerit imperãtis salus. Nec hæc vilitas sui est, aut demẽtia, provno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus vnam animam redimere, nonnunquã senis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deseruit, & cum hoc tanto maius tantoq; speciosius sit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet incertus, tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt. illũ hæc cutis munit, illius iussũ iacemus, aut inquieti discurrimus; cũ ille imperauit, siue auarus dominus est, mare lucri causa scrutamur; siue ambitiosus, iamdudum dexteram flammis obiecimus, aut voluntarie subsiluim⁹: sic hæc
IIII. immensa multitudo vnius animæ circũdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, cum pro vno homine denas legiones in aciem deducunt, cũ in prima frõte procurrũt, & aduersa vulneribus pectora ferunt: ne imperatoris sui signa vertãtur. Ille est enim vinculum, per quod Resp. cohaeret: ille spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahũt. nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur.

——Rege incolumi, mens omnibus vna.
Amisso rupere fidem.——

Hic casus Romanae pacis exitium erit, hic tãti fortunã populi in ruinas aget. Tãdiu ab isto periculo aberit hic populus, quãdiu sciet ferre fraenos: quos si quando abruperit, vel aliquo casu discussos reponi sibi passus nõ erit, haec vnitas & hic maximi imperii cõtextus in partes multas dissiliet: idemq; huic vrbi dóminãdi finis erit, qui parẽdi fuerit. Ideo principes regesque, & quocunque alio nomine sũt tutores status publici, nõ est mirũ amari vltra priuatas etiã necessitudines. Nam si sanis hominib⁹ publica priuatis potiora sunt, sequitur, vt is quoq; carior sit, in quẽ se Resp. cõuertit. Olim enim ita se induit Reip. Cæsar, [k] vt diduci alterũ non possit sine vtriusque pernicie. Nã vt illi viribus opus est, ita &
V. huic capite. Longius videtur recessisse à proposito oratio mea. At mehercules rem ipsã premit. [l] Nã si, quod adhuc colligitur, animus Reip. tu es, illa corpus tuũ vides vt puto, quàm necessaria clementia sit. Tibi enim parcis, cum videris alteri parcere. Parcendũ itaque est etiã improbandis ciuibus, nõ aliter quàm membris languentibus. Et si quãdo misso sanguine opus est, sustinendũ est, [m] ne vltra quam necesse sit incidas. Est ergo, vt dicebam clementia omnibus quidem hominibus secundum naturã, maxime tamen de-

cora imperatoribus:quãto plus habet apud illos quod ſeruet,quãtoque in maiore materia apparet. Quantulum enim nocet priuata crudelitas? Principũ ſæuitia bellũ eſt. Cum autem virtutibus inter ſe ſit concordia,nec vlla altera melior aut honeſtior ſit:quædã tamen quibuſdam perſonis aptior eſt. Decet magnanimitas quẽlibet mortalẽ, etiã illum infra quem nihil eſt. [n]Quid enim maius,aut fortius,quàm malam fortunam retundere? [o] Hæc tamen in bona fortuna latiorem locũ habet,meliusq; in tribunali quàm in plano conſpicitur. Clementia in quamcunque domum peruenerit, eam felicẽ tranquillãque præſtabit. Sed in regia quo rarior, eo mirabilior. [p]Quid enim eſt mirabilius, quàm eum cuius irae nihil obſtat,cuius grauiori ſententiæ ipſi qui pereũt aſſentiuntur,quem nemo interrogaturus eſt,immo ſi vehementius excanduit,[q] nec deprecatur[9] quidẽ, ipſum ſibi manũ iniicere,& poteſtate ſua in melius placidiusque vti,hoc ipſum cogitãtẽ: Occidere contra legem nemo nõ poteſt:ſeruare nemo præter me. Magnã fortunã mágn[9] animus decet:qui niſi ſe ad illam extulit,& altior ſtetit,illã quoq; infra terrã deducit. Magni autem animi eſt proprium,placidũ eſſe, tranquillumq;,& iniurias atq; offenſiones ſemper deſpicere. Muliebre eſt,furere in ira. Ferrarũ vero,nec generoſarũ quidẽ,præmordere & vrgere proiectos. Elephãtes leonesq;[r] trãſeũt,quæ impulerũt. Ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Non decet regem ſæua,nec inexorabilis ira. Nõ multũ enim ſupra eũ eminet, cui ſe iraſcendo exæquat At ſi dat vitam,ſi dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli niſi rerum potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur,nunquã niſi inferiori datur. Seruare,proprium eſt excellentis fortunæ, quæ nunquam magis ſuſpici debet,quàm cum illi contingit idem poſſe quod diis, quorum beneficio in lucem edimur,tam boni quàm mali. Deorum itaque ſibi animũ aſſerens princeps, alios ex ciuibus ſuis,quia vtiles bonique ſunt, libens videat, alios in numerum relinquat: quoſdam eſſe gaudeat,quoſdam patiatur. Cogitate in hac ciuitate,in qua turba per latiſſima itinera ſine intermiſſione defluens eliditur,quotiens aliquid obſtitit,quod curſum eius velut torrentis rapidi moraretur:in qua tribus eodẽ tempore theatris viæ poſtulantur, in qua conſumitur,quicquid terris omnibus aratur:quanta ſolitudo & vaſtitas futura ſit, ſi nihil relinquitur, niſi quod iudex ſeuerus abſoluerit. Quotus quiſque ex[s] quæſtoribus eſt,[s] qui non ea ipſa lege teneatur,qua quaerit? Quotus quiſque accuſator vacat culpa, Et neſcio,an nemo ad dandam veniam difficilior ſit, quàm qui illam petere ſaepius meruit. Peccauimus omnes: alij grauia, alij leuiora, alij ex deſtinato, alij forte impulſi, aut aliena nequitia ablati:alij in bonis conſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum,ſed vſq; ad extremum æui delinquimus. Etiam ſi quis tam bene purgauit animum,vt nihil obturbare eũ amplius poſſit ac fallere,ad innocentiam tamen peccando peruenit. Quoniam deorum feci mentionem,optime hoc exemplum principi conſtituam, ad quod formetur, vt ſe talem eſſe ciuibus,quales ſibi deos velit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina:expedit vſque ad vltimam infeſta perniciem? [t]Ecquis regum erit tutus,[t] cuius non membra haruſpices colligant? [u] Quòd ſi placabiles & æqui delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur:quanto æquius eſt hominem hominibus præpoſitum,miti animo exercere imperium,& cogitare,vtrum mundi ſtatus gratior oculis pulchriorque ſit ſereno & puro die,an cũfragoribus crebris omnia quatiuntur,& ignes hinc atque illinc micant? Atqui nõ alia facies eſt quieti moderatiq; imperij,quàm ſereni caeli & nitentis. Crudele regnum,turbidum,tenebrisque obſcurũ eſt inter trementes & ad repentinum ſonitum expaueſcentes,nec eo quidẽ qui omnia conturbat incõcuſſo. [x] Facilius priuatis ignoſcitur,pertinaciter ſe vindicantib[9]. Poſſunt enim lædi,dolorque eorũ ab iniuria venit. Timent præterea contemptum:& non retuliſſe lædentibus gratiam,infirmitas videtur,non clementia. At cui vltio in facili eſt,is omiſſa ea,certam laudem mãſuetudinis conſequitur. Humili loco poſitis exerere manum, litigare,in rixã procurrere, ac morem iracſuæ gerere,liberius eſt. Leues inter paria ictus ſunt. Regi vociferatio quoque verborumque intemperantia non ex maieſtate eſt. Graue putas,eripi loquendi arbitrium regibus,quod humillimi habent? Iſta,inquis,ſeruitus eſt,nõ imperiũ. Quid tu non experiris iſtud nobis eſſe,[z] non tibi ſeruitutem? Alia condicio eſt eorũ qui in turba quam non excedũt,latent:quorum & virtutes vt appareãt,diu luctãtur, & vitia tenebras habent. Veſtra facta dictaque rumor excipit:& ideo nullis magis cauẽdũ eſt, qualẽ famã habeãt,quàm qui qualẽcũque meruerint,magnã habituri ſunt. Quàm multa tibi nõ licẽt,quæ nobis beneficio tuo licẽt. Poſsũ in qualibet parte vrbis ſolus incedere ſine timore,quãuis nullus ſequatur comes,nullus ſit domi,nullus ad latus gladius· tibi in tua

VI. VII. VIII.

nibus ſuis decori ſunt? Ne totã eius orationẽ repetendo magnam partem voluminis occupem: diutius enim quã duabus horis locutũ eſſe conſtat, cum hanc pœnam, qua ſola erat cõtentus futurus, extenderet: Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, prius hoſti, nunc inſidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Cõtendamus, vtrũ ego meliore fide vitã tibi dederim, an tu debeas. Poſt hæc detulit vltro cõſulatum, queſtus, quòd non auderet petere. Amiciſſimum fideliſſimumq; habuit, heres ſolus fuit illi. Nullis amplius inſidijs ab illo petitus eſt. Ignouit abauus tuus victis. Nam ſi nõ ignouiſſet, quibus imperaſſet? Salluſtiũ, & Cocceios, g & Duillios, & totam cohortem primã interioris admiſſionis, ex aduerſariorũ caſtris cõſcripſit. Nam Domitios, Meſſallas, Aſinios, Cicerones, & quicquid floris in ciuitate erat, clemẽtiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidũ quamdiu mori paſſus nõ eſt? Per multos annos tulit ornamẽta principis retinentem: h & põtificatum maximũ, non niſi mortuo illo, transferri in ſe paſſus eſt. Maluit enim illum honorem vocari, quã ſpolium. Hæc eum clementia ad ſalutem ſecuritatemq; perduxit, hæc gratũ ac fauorabilem reddidit, quãuis nõdum ſubactis Reipub. ceruicibus manum impoſuiſſet. Hæc hodieque præſtat illi famam, quæ vix viuis principibus ſeruit. Deum eſſe, non tanquam iuſſi credimus. Bonum principem Auguſtum, & bene illi conueniſſe parentis nomen, fatemur: ob nullam aliã cauſam, quàm quòd contumelias quoque ſuas, quæ acerbiores principibus ſolẽt eſſe, quã iniuriæ, nulla crudelitate exequebatur: quòd probroſis in ſe dictis arriſit: quòd dare illũ pœnas apparebat, cũ exigeret: quòd quoſcunque ob adulteriũ filiæ ſuæ damnauerat, i adeo nõ occidit, vt dimiſſis, quo tutiores eſſent, diplomata daret. Hoc eſt ignoſcere, cũ ſcias multos futuros qui pro te iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificentur, non dare tantũ ſalutem, ſed præſtare. Hæc Auguſtus ſenex, aut iam in ſenectutem annis vergentibus. In adoleſcẽtia caluit: arſit ira: multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare nemo mãſuetudini tuæ audebit diuum Auguſtum, etiam ſi in certamen iuuenilium annorum deduxerit k ſenectutẽ plus quàm maturam. Fuerit moderatus & clemẽs: nempe poſt mare Attiacũ Romano cruore infectum, nempe poſt fractas in Sicilia claſſes, & ſuas & alienas: nempe poſt Peruſinas aras & proſcriptiones. Ego vero clementiam nõ voco laſſam crudelitatem. Hæc eſt, Cæſar, clementia vera, quã tu præſtas, quæ non fœuitiæ pœnitentia cœpit: nullã habere maculam, nunquam ciuilem ſanguinem fudiſſe. Hæc eſt in maxima poteſtate, veriſſima animi tẽperantia, & humani generis incomprehenſibilis amor, nõ cupiditate aliqua, non temeritate incendi, nõ priorũ principum exemplis corruptum, quantũ in ciues ſuos liceat, experiendo tentare, ſed hæbetare aciem imperij ſui. Præſtitiſti, Cæſar, ciuitatem incruentam, & hoc quod magno animo gloriat l es, nullam te toto orbe ſtillam cruoris humani miſiſſe: eo maius eſt mirabiliuſque, quod nulli vnquã citius gladius cõmiſſus eſt. Clemẽtia ergo non tantũ honeſtiores, ſed tutiores præſtat: ornamentũque imperiorũ eſt, ſimul certiſſima ſalus. cũ reges cõſenuerint, liberiſq; ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum execrabilis ac breuis poteſtas eſt. Quid intereſt inter tyrannũ & regẽ? ſpecies enim ipſa fortunæ ac licentia par eſt, niſi quòd tyranni j ex voluptate ſæuiunt, reges nõ niſi ex cauſa ac neceſſitate. Quid ergo? non reges quoq; occidere ſolent? Sed quoties id fieri publica vtilitas perſuadet. Tyrannis ſæuitia cordi eſt. Tyrãnus autem à rege diſtat factis, non nomine. Nam & Dionyſius maior iure meritoq; præferri multis regibus poteſt. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hoſtium? Deſcenderit licet dictatura ſua, & ſe togæ reddiderit: quis tamen vnquam tyrannus tam auide humanum ſanguinem bibit, quàm ille, qui ſeptem millia ciuium Romanorũ, contrucidari iuſſit? Et cum in vicino ad ædem Bellonæ ſedens exaudiſſet conclamationem tot millium ſub gladio gementium, exterrito ſenatu: Hoc agamus, inquit, P. C. Seditioſi pauculi meo iuſſu occiduntur. m Hoc nõ eſt mentitus: pauci, Syllæ videbãtur. Sed mox de Sylla conſequemur, quomodo hoſtibus iraſcendum ſit: vtique ſi in hoſtile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti tranſierint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, vt magnum inter regem tyrannumque diſcrimen ſit: vterque licet non minus armis valletur. ſed alter arma habet, quibus in munimẽtum pacis vtitur, alter vt magno timore magna odia compeſcat. Nec illas ipſas manus, quibus ſe commiſit, ſecurus aſpicit. Cõtrarijs in contraria agitur. n Nam & inuiſus eſt, quia timetur, & timeri vult, quia inuiſus eſt: & illo execrabili verſu, qui multos dedit præcipites, vtitur:

Oderint dum metuant. --

ignarus quãta rabies oriatur, vbi ſupra modum odia creuerũt. Temperatus enim timor cohibet animos. aſſiduus vero & acer, & extrema admonẽs, in audaciam iacẽtes excitat,

X.

XI.

XII.

& omnia experiri ſuadet. [o] Si feras lineis & pinna cluſas cõtineas: eaſdẽ à tergo eques telis inceſſit: tentabunt fugam per ipſa quæ fugerant, proculcabuntq; formidinem. Acerrima virtus eſt, quàm vltima neceſſitas extũdit. Relinquat oportet ſecuri aliquid metus, multoq; plus ſpei quàm periculorũ oſtentet. Alioquin vbi quieſcẽti paria metuũtur, incurrere in pericula iuuat, & aliena anima abuti. Placido tranquilloq; regi fida ſunt auxilia ſua, quibus ad cõmunem ſalutem vtatur. Glorioſuſq; miles (publicæ enim ſecuritati dare operã videtur) omnem laborem libens patitur, vt parentis cuſtos. At illum acerbum & ſanguinariũ neceſſe eſt grauẽtur ſtipatores ſui. XXIII. Non poteſt habere quiſquam [p] bonæ ac fidæ voluntatis miniſtros, quibus in tormentis, & eculeo, & ferramẽtis ad mortem paratis vtitur, quibus nõ aliter quã beſtijs homines obiectat, omnibus reis noxior ac ſolicitior, vt qui homines deoſque teſtes ac vindices facinorũ timeat, eo perductus, vt non liceat illi mutare mores. [q] Hoc enim inter cetera vel peſſimũ habet crudelitas: perſeuerãdũ eſt, nec ad meliora patet regreſſus. Scelera enim ſceleribus tuẽda ſunt. Quid autẽ eo infelicius, cui iam eſſe malũ neceſſe eſt? O miſerabilem illum, ſibi certe: nã ceteris miſereri eius nefas ſit, qui cædibus ac rapinis potentiã exercuit, qui ſuſpecta ſibi cũcta reddidit, tam externa quã domeſtica: cũ arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, nõ liberorũ pietati. Qui vbi circũſpexit quæq; fecit, quæque facturus eſt, & conſcientiam ſuam plenam ſceleribus ac tormentis adaperuit, ſæpe mortem timet, ſæpius optat, inuiſior ſibi quàm ſeruiẽtibus. E cõtrario is cui curæ ſunt vniuerſa, quãquam alia magis, alia minus tuetur, nullã nõ Reip. partem tãquam ſui nutrit, inclinatus ad mitiora; etiam ſi ex vſu eſt animaduertere, oſtendens quàm inuitus aſpero remedio manus admoueat; in cuius animo nihil hoſtile, nihil efferũ eſt. Qui potentiã ſuam placide ac ſalutariter exercet, approbare imperia ſua ciuibus cupiens. Felix abunde ſibi viſus, ſi fortunã ſuam publicauerit, ſermone affabilis, acceſſuq; facilis, vultu qui maxime populos demeretur, amabilis, æquis deſiderijs propenſus, & iniquis acerbus, [r] à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines ſecreto loquuntur, quæ palam. Tollere filios cupiunt, & publicis malis ſterilitas indicta recluditur. Bene ſe meriturum de liberis ſuis quiſq; nõ dubitat, quibus tale ſæculũ oſtenderit. Hic princeps ſuo beneficio tutus, nihil
XXIIII. præſidijs eget: arma ornamenti cauſa habet. Quod ergo officium eius eſt? Quod bonorum parentũ: qui obiurgare liberos nonnũquam blãde, nonnũquam minaciter ſolẽt, aliquãdo admonere etiam verberibus. Nunquid aliquis ſanus filium [ſ] ad primam offenſam exheredat? Niſi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerit, niſi plus eſt quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad decretorium ſtilum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolẽ & peiore loco iam poſitã reuocet: ſimul deplorata eſt, vltima experitur. Nemo ad ſupplicia exigenda peruenit, niſi qui remedia cõſumpſit. Hoc quod parẽti etiã principi faciendũ eſt: quem appellauimus patrem patriæ, non adulatione vana adducti. Cetera enim cognomina honori data sũt. Magnos & Felices & Auguſtos diximus, & ambitioſæ maieſtati quicquid potuimus titulorũ congeſſimus, illis hoc tribuentes. Patrem quidem patriæ appellauimus, [t] vt ſciret datã ſibi poteſtatem patriã: quæ eſt temperatiſſima, liberis cõſulens, ſuaq; poſt illos ponens. Tarde ſibi pater mẽbra ſua abſcindat: etiam cum abſciderit, reponere cupiat: & in abſcindendo gemat, cunctatus multum diuque. Prope enim eſt vt libẽter damnet, qui cito. Prope vt inique puniat, qui nimis. Erixonem equitem Romanum memoria noſtra, quia filiũ ſuum flagellis occiderat, populus in foro graphijs confodit. Vix illum Auguſti Cæſaris auctoritas, infeſtis tam patrum quàm filio-
XXV. rum manibus eripuit. T. Arium, qui filiũ deprehẽſum in parricidio, [u] exilio damnauit, cauſa cognita, nemo nõ ſuſpexit, quòd contentus exilio, & exilio delegato Maſſiliæ, parricidam continuit, & annua illi præſtitit, quãta præſtare integro ſolebat. Hæc liberalitas effecit, vt in qua ciuitate nunquam deeſt patronus peioribus, nemo dubitaret, quin reus merito damnatus eſſet, quem is pater damnare potuiſſet, qui odiſſe non poterat. Hoc ipſo exemplo dabo, quem compares bono patri bonum principem. Cogniturus de filio T. Arius, aduocauit in cõſilium Cæſarem Auguſtum. Venit in priuatos penates, aſſedit, pars alieni conſilij fuit. Nõ dixit: Immo in meam domũ veniat. Quod ſi factũ eſſet, Cæſaris futura erat cognitio, non patris. Audita cauſa, excuſſiſq; omnibus, & his quæ adoleſcens pro ſe dixerat, & his quibus arguebatur, petit, vt ſentẽtiam ſuam quiſq; ſcriberet, ne ea omniũ fieret, quæ Cæſaris fuiſſet. Deinde priuſquam aperirentur codicilli, iurauit ſe T. Arij hominis locupletis hereditatem non aditurum. Dicet aliquis, puſillo animo. Timuit, ne videretur locum ſpei ſuæ aperire velle, filij damnatione. Ego cõtra ſentio. Quilibet noſtrum debuiſſet aduerſus opiniones malignas ſatis fiduciæ habere in bona

conſcientia. Principes multa debent etiã famæ dare. Iurauit ſe nõ aditurum hereditatem. Arius quidem eodem die & alterum heredem perdidit, ſed Cæſar libertatẽ ſententiæ ſuæ redemit: & poſtquã approbauit [x] gratuitam eſſe ſeueritatem ſuã, quod principi ſemper curandũ eſt, dixit, relegandũ quo patri videretur. Non culeum, non ſerpẽtes, nõ carcerem decreuit, memor nõ de quo cenſeret, ſed cui in cõſilio eſſet. [y] Mollißimo genere pœnæ cõtentum eſſe debere patrem dixit in filio adoleſcẽtulo, impulſo in id ſcelus, in quo ſe, quod proximum erat ab innocentia, timide geſſiſſet: debere illum ab vrbe & à parẽtis oculis ſubmoueri. O dignum quem in conſilium patres aduocarent: ó dignum quem XVI.
coheredẽ innocẽtibus liberis ſcriberent. Hæc clementia principem decet, vt quocũque venerit, mãſuetiora omnia faciat. Nemo regi tam vilis ſit, vt illum perire nõ ſentiat. qualiſcũque, pars imperij eſt. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non eſt vnũ imperandi genus. Imperat princeps ciuibus ſuis, pater liberis, præceptor diſcẽtibus, tribunus vel cẽturio militibus. Nõne peſſim° pater videbitur, qui aſſiduis plagis liberos etiã ex leuiſſimis cauſis cõpeſcet? Vter autẽ præceptor liberalibus ſtudijs dignior, qui excarnificat diſcipulos, ſi memoria illis non conſtiterit, aut ſi parũ agilis in legendo oculus hæſerit: an qui monitionibus & verecundia emendare ac docere malit? Tribunũ centurionemque da ſæuum: deſertores faciet; quibus tamen ignoſcitur. Nũquid nam æquum eſt, grauius homini & durius imperari, quã imperatur animalibus mutis? Atqui equũ nõ crebris verberib° exterret, domãdi peritus magiſter. Fiet enim formidoloſus & cõrumax, niſi eum tactu blandiente permulſeris. Idẽ facit venator, qui inſtituit catulos veſtigia ſequi, quiq; iam exercitatis vtitur ad excitandas vel perſequẽdas feras. Nec crebro illis minatur: [y] contũditur enim animus, & quicquid eſt indolis, cõminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam vagãdi errandiq; paſſim concedit. Adijcias his licet, tardiora agentes iumenta: quæ cũ ad cõtumelias & miſerias nata ſint, nimia ſæuitia coguntur iugum detrectare. Nullum animal moroſius eſt, nullum maiore arte tractandum, quàm homo. XVII.
Nulli magis parcendũ. Quid enim ſtultius, quã in iumentis quidẽ & canibus erubeſcere, iram exercere, peſſima autẽ cõdicione hominẽ eſſe? Morbis medemur, nec iraſcimur. Atqui & morbus animi mollem medicinã deſiderat, ipſumq; medentem minime infeſtũ ægro. Mali medici eſt, deſperare, ne curet. Idem in his, quorũ animus affectus eſt facere debebit, [z] cui credita ſalus omnium eſt, non cito ſpem proijcere, nec mortifera ſigna pronuntiare. Luctetur cum vitijs, reſiſtat; alijs morbum ſuum exprobret, [a] quoſdã molli curatione decipiat, citius meliuſq; ſanaturus remedijs fallẽtibus. Agat princeps curam, non tantũ ſaluris, ſed etiã honeſtæ cicatricis. Nulli regi gloria eſt ex ſæua animaduerſione. Quis enim dubitat poſſe? At contra maxima, ſi vim ſuã cõtinet, ſi multos iræ alienæ eripuit, neminem ſuæ impendit. Seruis imperare moderate, laus eſt: & in mancipio co- XVIII.
gitandũ eſt, non quãtum illud impune pati poſſit, ſed quantũ tibi permittat æqui bonique natura: quæ parcere etiã captiuis & pretio paratis iubet. Quanto iuſtius hominibus liberis ingenuis, honeſtis, nõ vt mancipijs abuti, ſed his quos gradu antecedas, quorũque tibi nõ tradita ſeruitus, ſed tutela? Seruis ad ſtatuã licet confugere. Cum in ſeruum omnia liceant, eſt aliquid, quod in hominem licere commune ius vetet. Quis non Vedium Pollionem peius oderat, quã ſerui ſui, quod murænas ſanguine humano ſaginabat: & eos qui ſe aliquid offenderant, in viuariũ, [b] quid aliud quã ſerpentibus, obijci iubebat: O hominem mille mortibus dignum: ſiue deuorãdos ſeruos obijciebat murænis, quæ eſurus erat, ſiue in hoc tantũ illas alebat, vt ſic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate cõmonſtrantur, inuiſiq; & deteſtabiles ſunt: ita regũ & iniuria latius patet & infamia, atq; odium ſæculis traditur. Quãto autem non naſci melius fuit, quàm numerari inter publico malo natos? Excogitare nemo quicquã poterit, quod magis decorum re- XIX.
genti ſit quàm clemẽtia: quocunq; modo is, & quocunque iure præpoſitus ceteris erit. Eo ſcilicet formoſius id eſſe, magnificẽtiuſq; fatebimur, quo in maiori præſtabitur poteſtate: quã nõ oportet noxiã eſſe, [c] ſed ad naturæ legem compoſitam. Natura enim commẽta eſt regem: quod & ex alijs animalibus licet cognoſcere, & ex apibus: quarũ regi ampliſſimum cubile eſt, medioq; ac tutiſſimo loco. Præterea onere vacat, exactor alienorũ operum: & amiſſo rege, totum dilabitur examen. Nec vnquam plus vnũ patiuntur, melioremq; pugna quærũt. Præterea inſignis regis forma eſt, diſſimiliſque ceteris, tum magnitudine, tum nitore. [d] Hoc tamẽ maxime diſtinguitur. iracũdiſſimæ, ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſũt apes, & aculeos in vulnere relinquũt: rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura nec ſæuum eſſe, nec vltionẽ magno conſtaturam petere: telumque detraxit, & irã eius inermem reliquit. Exẽplar hoc magnis regibus ingens. Eſt enim illi mos,

exerere ſe in paruis,& ingentium rerũ documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus nõ trahere mores: cum tanto hominum moderatior eſſe animus debeat,quãto vehementius nocet. Vtinã quidem eadem homini lex eſſet:& ira cũ telo ſuo frãgeretur: nec ſæpiᵛ liceret nocere quã ſemel,nec alienis viribus exercere odia. Facile enim laſſaretur furor,ſi per ſe ſibi ſatisfaceret,&ſi mortis periculo vim ſuam effunderet. Sed ne nunc quidẽ illi curſus tutus eſt. Tantũ enim neceſſe eſt timeat,quantũ timeri voluit: & manus omniũ obſeruet,& eo quoq; tempore quo nõ captatur,peti ſe iudicet, ᶜ nullumque momentum immune à metu habeat. Hanc aliquis ægram vitam ſuſtinet:cum liceat innoxiũ,atque ob hoc ſecurũ,ſalutarẽ potentiã,lætis omnibus,tractare? Errat enim,ſi quis exiſtimat tutum eſſe ibi regem,vbi nihil à rege tutũ eſt. Securitas ſecuritate mutua paciſcenda eſt. Non opus eſt inſtruere in altum editas arces,nec in aſcenſum arduos colles emunire,nec latera mõtiũ abſcindere,multiplicibus ſe muris turribuſq; ſepire. Saluum regem in aperto clemẽtia præſtabit. Vnũ eſt inexpugnabile munimẽtum,amor ciuium. Quid pulchrius eſt, quàm viuere optantibus cunctis,& vota nõ ſub cuſtode nũcupantibus? Si paulum valetudo titubauit,nõ ſpẽ hominum excitari,ſed metum? Nihil eſſe cuiquam tam pretioſum,quod nõ ſalute præſidis ſui cõmutatum velit? Omne quod illi cõtingit,ſibi quoq; euenire deputet? In hoc aſſiduis bonitatis argumẽtis probauit,nõ Rẽp ſuam eſſe,ſed ſe Reipublicæ. Quis huic audeat ſtruere aliquod periculũ? Quis ab hoc nõ, ſi poſſit,fortunã quoque auertere velit,ſub quo iuſtitia,pax,pudicitia,ſecuritas,dignitas florent,ſub quo opulenta ciuitas copia bonorũ omniũ abundat? Nec alio animo rectorem ſuũ intuetur,quã ſi dij immortales poteſtatẽ viſendi ſui faciant: ᶠ intueremur venerantes colenteſque. Quid autẽ? non proximũ illis locũ tenet is, qui ſe ex deorum natura gerit,beneficus ac largus,& in melius potẽs? Hoc affectare,hoc imitari decet: Maximum ita haberi,vt optimus ſimul habeatur.

XX. Duabus de cauſis punire princeps ſolet,ſi aut ſe vindicat,aut alium. Prius de parte diſſerã,quæ ipſum contingit. Difficilius eſt enim moderari,vbi dolori debetur vltio,quàm vbi exẽplo. Superuacuum eſt hoc loco admonere, ne facile credat,vt verum excutiat,vt innocentiæ faueat,vt appareat,non minus rem agi periclitantis,quã iudicis. Hoc ad iuſtitiã,non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur,vt manifeſte læſus,animum in poteſtate habeat:& pœnam,ſi tuto poterit,donet: ſin minus,temperet: longeq; ſit in ſuis,quã in alienis exorabilior iniurijs. Nam quemadmodũ non eſt magni animi,qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat,ſibi detrahit: ita clementem vocabo,non in alieno dolore facilem,ſed eũ qui cũ ſuis ſtimulis exagitetur,non proſilit,qui intelligit magni animi eſſe, iniurias in ſumma potentia pati,

XXI. nec quicquam eſſe glorioſius principe impune læſo. Vltio duas res præſtare ſolet: aut ſolatiũ affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum ſecuritatẽ. Principis maior eſt fortuna,quã vt tali ſolatio egeat,manifeſtiorque vis,quã vt alieno malo opinionem ſibi viriũ quærat. Hoc dico,cũ ab inferioribus petitus violatuſq; eſt. Nam ſi quos pares aliquãdo habuit,infra ſe videt,ſatis vindicatus eſt. Regẽ & ſeruus occidit,& ſerpens,& ſagitta. Seruauit quidem nemo,niſi maior eo quem ſeruauit. Vti itaq, animo ſe debet tanto munere deorũ,dandi auferendiq; vitã potens: in his præſertim, ᵍ quos ſcit aliquando ſuo faſtigio obſtitiſſe: hoc arbitriũ adeptus,vltionẽ impleuit,perfecitque quantum veræ pœnæ ſatis erat. Perdidit enim vitã qui debet:& quiſquis ex alto ad inimici pedes abiectus, ʰ alienam de capite ſuo ſententiam expectauit,in ſeruatoris ſui gloriam viuet,pluſq; nomini eius conferet incolumis,quã ſi ex oculis ablatus eſſet. Aſſiduum enim ſpectaculum alienę virtutis eſt: in triũpho cito trãſiſſet. Si vero regnũ quoq; ſuum tuto relinqui apud eum potuit,reponiq; eo vnde deciderat,ingenti incremento ſurgit laus eius,qui contentus fuit,ex rege victo nihil præter gloriã ſumere. Hoc eſt etiã ex victoria ſua triumphare, teſtarique,nihil ſe ⁱ quod dignũ eſſet victore,apud victos inueniſſe. Cum ciuibus & ignotis atq; humilibus eo moderatius agendũ eſt, quo minoris eſt afflixiſſe eos. Quibuſdam libenter parcas: à quibuſdam te vindicare faſtidias, & nõ aliter quã ab animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus eſt. At in ijs qui in ore ciuitatis ſeruati

XXII. punitique erunt,occaſione notæ clementiæ vtendum eſt. Tranſeamus ad alienas iniurias: in quibus vindicandis ʲ hæc tria lex ſecuta eſt,quæ princeps quoq; ſequi debet: aut vt eum quem punit,emendet: aut vt pœna eius ceteros meliores reddat: ᵏ aut vt ſublatis malis ſecuriores ceteri viuant. Ipſos facilius emendabis minore pœna. Diligentius enim viuit,cui aliquid integri ſupereſt. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus eſt iã nõ habere pœnæ locũ. Ciuitatis autẽ mores magis corrigit parcitas animaduerſionũ. Facit enim conſuetudinẽ peccãdi,multitudo peccantiũ. Et minus grauis nota eſt,quam

turba damnatorum leuat:&ſeueritas,quod maximũ remediũ habet,aſſiduitate amittit, auctoritatem.Conſtituit bonos mores ciuitati princeps,[l] & vitia eius felicius cõpeſcit,ſi patiens eorũ eſt,non tanquam probet, ſed tanquã inuitus:[m] & cum magno tormẽto ad caſtigandũ veniat.Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis.Grauior multo pœna videtur,quæ à miti viro conſtituitur.Præterea videbis ea ſæpe cõmitti, quæ ſæpe vindicantur. [7] Pater tuus plures intra quinquennium culeo inſuit,quàm omnibus ſæculis inſutos accepimus.Multo minus audebant liberi nefas vltimum admittere, quandiu ſine lege crimen fuit.Summa enim prudẽtia[8] altiſſimi viri,& rerũ naturæ peritiſſimi maluerũt,velut incredibile ſcelus,& vltra audaciã poſitum præterire,quã dum vindicãt, oſtendere poſſe fieri.Itaque parricidæ cũ lege cœperũt,& illis facinus pœna monſtrauit. Peſſimo loco pietas fuit,poſtquã ſæpius culeos vidimus, quã cruces.In qua ciuitate raro homines puniuntur,in ea cõſenſus fit innocentiæ,& indulgetur velut publico bono.Putet ſe innocentem eſſe ciuitas· erit.Magis iraſcitur à communi frugalitate deſciſcẽtibus, ſi paucos eos eſſe viderit. Periculoſum eſt,mihi crede,oſtendere ciuitati, quanto plures mali ſint. In ſenatu dicta eſt aliquando ſentẽtia,[10] vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret. Deinde apparuit,quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent.Idem ſcito metuendum eſſe,ſi nulli ignoſcitur.Cito apparebit, pars ciuitatis deterior quanto prægrauet. Nõ minus principi turpia ſunt multa ſupplicia,quàm medico multa funera. Remiſſius imperanti,melius paretur. Natura cõtumax eſt humanus animus,& in contrariũ atque arduũ nitẽs,ſequiturq; facilius quàm ducitur. Et vt generoſi atq; nobiles equi,melius facili fræno reguntur:ita clementiam voluntaria innocẽtia impetu ſuo ſequitur,& dignã putat ciuitas,quam ſeruet ſibi.Plus itaque hac via proficitur. Crudelitas minime humanũ malũ eſt,indignum tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gaudere ac vulneribus:& abiecto homine, in ſilueſtre animal tranſire. Quid enim intereſt, oro te Alexander,leoni Lyſimachum obijcias,an ipſe laceres dẽtibus tuis? Tuum illud os eſt, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potius vngues eſſe, tibi rictũ illũ edendorũ hominũ capacem.Non exigimus à te,vt manus iſta,exitiũ familiariũ certiſſimum,vlli ſalutaris ſit: vt iſte animus ferox,inſatiabile gentium malum,citra ſanguinem cædemque ſatietur.[n] Clemẽtia vocatur, ſi ad occidendum amicũ, carnifex inter homines eligitur.Hoc eſt,quare vel maxime abominãda ſit ſæuitia,quòd excedit fines,primũ ſolitos,deinde humanos.Noua ſupplicia conquirit,ingeniũ aduocat,inſtrumenta excogitat,per quæ varietur atq; extẽdatur dolor,&delectatur malis hominum.[o] Tunc ille dirus animi morbus ad inſaniam peruenit vltimã,cũ crudelitas verſa eſt in voluptatem : & iam occidere hominem iuuat. Nam talem virũ à tergo ſequitur euerſio:[p] odia,venena, gladij.[q] tam multis periculis petitur,quàm multorũ ipſe periculum eſt : priuatiſq; nonnunquam conſilijs,alias vero cõſternatione publica circũvenitur. Leuis enim & priuata pernicies non totas vrbes mouet. Quod late furere cœpit,& omnes appetit,vndiq; configitur.Serpentes paruulæ fallunt,nec publice conſequuntur: vbi aliqua ſolitã mẽſuram tranſit,& in monſtrũ excreuit, vbi fontes potu infecit, & ſufflatu deurit,obteritq; quacũq; inceſſit,balliſtis petitur.Poſſunt verba dare,& euadere puſilla mala:ingentibus obuiam itur. Sic vnus æger nec domum quidẽ perturbat:at vbi crebris mortibus peſtilentiam eſſe apparuit, conclamatio ciuitatis,ac fuga eſt,& dijs ipſis manus intendũtur. Sub vno aliquo tecto flamma apparuit:familia viciniq; aquam ingerunt. At incendiũ vaſtũ, & multas iam domos depaſtum, parte vrbis obruitur. Crudelitatem priuatorum[r] ſeruiles quoq; manus ſub certo crucis periculo vltræ ſunt. Tyrannorum gẽtes populique,& quorũ erat malũ,& hi quibus imminebat,excindere aggreſſi ſunt.Aliquãdo ſua præſidia in ipſos conſurrexerunt,perfidiamque,[ſ] & impietatem,& feritatẽ,& quicquid ab illis didicerant,in ipſos exercuerunt.Quid enim poteſt ab eo quiſquã ſperare, quẽ malum eſſe docuit? Non diu paret nequitia,[t] nec quantũ iubetur,peccat.Sed puta tutam eſſe crudelitatem: quale eius regnum eſt?Non aliud quàm captarũ vrbiũ forma,& terribiles facies publici metus.Omnia mæſta,trepida,& confuſa.Voluptates ipſæ timentur. Non cõuiuia ſecura ineunt,in quibus lingua ſolicite etiã ebrijs cuſtodienda eſt:non ſpectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur.Apparentur licet magna impẽſa,& regijs opibus,& artificũ exquiſitis nominibus:quem tamẽ è ludo in carcerem ire iuuet; Quod iſtud,dij boni,malum eſt,occidere,ſæuire,delectari ſono cathenarũ,& ciuium capita decidere,quocunq; ventũ eſt multũ ſanguinis fundere,aſpectu ſuo terrere ac fugare? Quæ alia via eſſet,ſi leones vrſique regnarent? ſi ſerpentibus in nos,ac[u] noxijſſimo cuique animali daretur poteſtas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata

XXIII. XXIIII. XXV. XXVI.

abstinent suis, & [x] tuta est etiam inter feras similitudo. [y] Apud homines tantum nec à necessarijs quidem rabies temperat sibi, sed externa suaque in æquo habet, quo possit exercitatior [z] à singulorum cædibus, deinde in exitia gentium serpere, & injicere tectis ignem; aratrum vetustis vrbibus inducere, potentiam putat: & vnum occidi, aut alterũ, parum imperatorium credit; nisi eodem tempore grex miserorum subiectus stetit, crudelitatem suam in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad vitam ab ipsa morte reuocare, & mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentum principis fastigio dignius pulchriusque est, quàm illa corona [11] OB CIVES SERVATOS. Non hostilia arma detracta victis, non currus [zz] barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Hæc diuina potentia est, gregatim ac publice seruare: multos autem occidere, & indiscretos, incendij ac ruinæ potentia est.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM PRIMVM SENECÆ DE CLEMENTIA NOTÆ.

NEMO *sub initia imperij Nerone clementior visus: sive illa naturalis ingenij bonitas, sive simulatio fuit. At postea vel deprauata, vel retecta natura, & foras erumpente sæuitia, ita se gesſit, vt nomen Neronis, non iam hominis, sed crudelitatis ac feritatis nomen ésse videatur. Ad eum adhuc adolescentulum Seneca hos libros scripsit, vel vt eum in proposito confirmaret; vel, quod magis puto, verens ac prospiciens id quod postea contigit, vt ei clementiæ pulchritudinem, crudelitatis turpitudinem ostenderet. Sed vt agri, sic ingenia quædam sunt, quæ nullo vnquam cultu miteſcunt.*

CAP. I. 1 Et te tibi ostenderem,] *Hoc enim speculi munus est. Genus loquendi Horatianum est.*

Hæc ego procurare, & idoneus imperor, & non
Inuitus. ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares: ne non & cantharus & lanx
Ostendat tibi te.

2 Quæ pax mea comprimit,] *Male in alijs* pars mea. *Sic infra:* Tibi in tua pace armato viuendum est.

VI. 3 Quæstoribus] *Ita nunc vocat quæsitores, id est, eos qui publica iudicia exercent.*

VII. 4 Cuius non membra haruspices colligant] *Fulguritorum membra haruspices colligebant, & eo ipso in loco sepeliebant, vbi quis de cælo tactus erat. Ab alijs sepeliri eos, aut alium in locum transferri, nefas putabatur.*

XV. 5 Molliſſimo genere pœnæ contentum ésse debere patrem dixit] *Terentianum.*

Pro peccato magno paulum supplicij satis est patri.

XXII. 6 Hæc tria lex secuta est,] *De his tribus puniendi causis quædam non indigna scitu disputantur libro sexto noctium Atticarum, capite* XIIII.

XXIII. 7 Pater tuus] *Claudium dicit, qui Neronem adoptauerat.*

8 Altissimi viri] *Solonem intelligit.*

XXIII. 9 Dicta est aliquando] *Male alij* indicta. *neque enim* sententiam indicere *Latine dicitur.*

10 Vt seruos à liberis cultus distingueret.] *Nunquid igitur Romæ antiquis temporibus idem liberorum ac seruorum cultus fuit? Hæc quidem Senecæ verba ita id aperte videntur ostendere, vt nullus dubitationi superſit locus. At cives Romani togam ferebant. Seruis autem certæ togæ ius non fuit. Præterea principio belli ciuilis inter Cæsarem & Pompeium, tribuni ex vrbe ad Cæsarem profugisse dicuntur, θεραπόντων ἐσθῆτας εἰδότας, id est, seruili veste: ne agnoscerentur. quænam autem est hæc seruilis vestis, si inter liberorum & seruorum cultum nihil intererat? Sed certe ne tenuiores quidem è populo togam ferre soliti erant; tunicati fere incedebant. Horatius:*

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Togam fere non sumebant, nisi cum obituri erant officia. ideoque Martialis raram togam numerat inter partes felicitatis. & idem significatur illo epigrammate:

Denarijs tribus inuitas, & mane togatum
Obseruare iubes limina Basse tua.

Tunicati autem incedebant & serui.

11 OB CIVES SERVATOS.] *Multa vidi vetera nomiſmata, quorum in altera parte facies erat alicuius imperatoris, in altera corona querna cum his litteris,* OB CIVES SERVATOS.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ
AD NERONEM CAESAREM
DE CLEMENTIA.
LIBER SECVNDVS.

VT de clementia scriberem, Nero Cæsar, vna me vox tua maxime compulit: CAP. I.
quã ego non sine admiratione,[a] & cum diceretur, audisse memini, & deinde aliis narrasse. Vocem generosam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non composita, nec alienis auribus data, subito erupit,[b] sed bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in mediũ adduxit. Animaduersurus in latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & [c] tibi principi natus, exigebat à te, scribens, in quos & ex qua causa animaduerti velles: hoc saepe dilatũ, vt aliquando fieret, instabat. Inuitus inuito cum chartam protulisset, traderetque, exclamasti: [c] Vellem nescire litteras. O dignã vocem, quam audirent omnes gentes, [d] quae Romanũ imperiũ incolunt, quaeque iuxta iacent dubiae libertatis, quaeque se contra viribus aut animis attollunt. O vocem, in contionem omniũ mortalium mittendã, in cuius verba [a] principes reges que iurẽt. [c] O vocem priscae generis humani innocentiae: dignam cui redderetur antiquũ illud saeculum. Nunc perfecto consentire decebat ad æquum bonumque, expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur: [f] pietatem, integritatemque cum fide ac modestia
surgere: & vitia diuturno abusa regno, tandem felici ac puro saeculo dare locum. II.
Futurum hoc Caesar ex magna parte sperare & confiteri libet. Tradetur ista animi tui mansuetudo, diffundeturque paulatim per omne imperij corpus, [g] & cuncta in similitudinem tui formabuntur. [h] A capite bona valetudo. Inde omnia vegeta sunt atque erecta, aut lãguore demissa, prout animus eorum viget aut marcet. Et erunt ciues, erunt socij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. Parcẽtur vbique manibus. Diutius me morari hic patere, non vt blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quàm placere adulando. [i] Quid ergo est, propter quod bene factis dictisque tuis quàm familiarissimum esse te cupio? vt quod nunc natura & impetus est, fiat iudicium. Illud mecum considero. multas voces magnas, sed detestabiles in vitam humanam peruenisse, celebresque vulgo ferri: vt illam, *Oderint, dum metuant.* Cui Græcus versus similis est, qui se mortuo terram misceri ignibus iubet, & alia huius notæ. Ac nescio quomodo ingenia immania & inuisa [k] materia foecundiori exprẽsserunt sensus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocẽ audiui ex bono lenique animosam. [l] Quid ergo est? Vt raro, inuitus, & cũ magna cunctatione, ita aliquando scribas necesse est istud, quod tibi in odiũ litteras adduxit: sed, sicut facis, cũ magna cũctatione, cum multis dilationibus. III.
Et ne forte decipiat nos [m] speciosum clemẽtiæ nomen, & in contrariũ aliquãdo abducat, videamus quid sit clemẽtia, qualisque sit, & quos fines habeat. Clementia est tẽperãtia animi, in potestate vlciscendi: vel lenitas superioris aduersus inferiorẽ in cõstituendis poenis. [n] Plures proponere est tutius; ne vna definitio parum rem comprehendat; &, vt ita dicã, formula excitat. Itaque dici potest & inclinatio, animi ad lenitatẽ in poena exigẽda. Illa finitio cõtradictiones inueniet, quamuis maxime aduerum accedat, si dixerimus, clementiam esse moderationẽ aliquid ex merita ac debita poena remittentẽ. reclamabitur, [o] nullam virtutem quicquã minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligũt, clementiam esse, quæ se flectit citra id quod merito cõstitui posset. Huic contrariam imperiti putant seueritatẽ; sed nulla virtus virtuti cõtraria est. Quid ergo opponitur clemẽtiæ? Crudelitas; quæ nihil aliud est, quàm atro- IIII.
citas animi in exigendis poenis. Sed quidẽ non exigunt poenas, crudeles tamen sunt, tãquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt. Nec interficere contenti, sæuiunt; [p] vt Sinnis ille & Procrustes, & piratae, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt. Hæc crudelitas quidẽ: sed quia nec vltionem sequitur (non enim laesa est) nec peccato alicui irascitur (nullũ enim antecessit crimen) extra definitionem nostram cadit: quæ finitio cõtinebat in exigẽdis poenis intemperãtiã animi. Possumus dicere, non esse hãc crudelitatem, sed feritatem, cui voluptati sæuitia est: possumus insaniam vocare, nam varia sunt genera eius, & nullum certius, quàm quod in caedes hominum & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quẽ aiunt non quidem

in homines innocentes,ſed ſuper humanum ac probabilem modũ ſaeuiſſe. Poſſum[p] effugere cauillationẽ,& ita finire,vt ſit crudelitas,inclinatio animi ad aſperiora.[q] Hãc clementia repellit longius à ſe:nam cum ſeueritate illi cõuenire, certũ eſt. Ad rẽ pertinet, quaerere hoc loco,quid ſit miſericordia.Plaerique enim vt virtutem eã laudãt,& bonũ hominem vocant miſericordem.Hæc autem vitiũ animi eſt. Vtraque circa ſeueritatẽ, circaque clementiã poſita ſunt:quæ vitare debemus,[r] ne per ſpeciẽ ſeueritatis in crudelitatem,neve per ſpeciem clemẽtiæ in miſericordiã incidamus.In hoc, leuiore periculo
v. erratur,ſed par error eſt à vero recedentium. Ergo quemadmodum religio deos colit, ſuperſtitio violat:ita clementiam manſuetudinemque omnes boni praeſtabunt,miſericordiã autem vitabunt. Eſt enim vitiũ puſilli animi, ad ſpeciem alienorũ malorũ ſuccidẽtis.Itaq; peſſimo cuique familiariſſima eſt.Anus & mulierculæ ſunt,quæ lacrimis nocentiſſimorum mouentur,quæſi liceret,carcerem effringerẽt.Miſericordia nõ cauſam, ſed fortunam ſpectat;clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos ſectã Stoicorum,tanquam nimis duram,& minime principibus regibusque bonũ daturã cõſiliũ.Obiicitur enim illi,quòd ſapiẽtẽ negat miſereri,negat ignoſcere. Hæc ſi per ſe ponantur,inuiſa ſunt.Videntur enim nullã ſpem relinquere humanis erroribus,ſed omnia delicta ad poenã deducere.[s] Quod ſi eſt, quid hac ſecta durius, quæ dediſcere humanitatem iubet,portumque aduerſusfortunã certiſſimũ mutuo auxilio cludit?Sed nulla ſecta benignior leniorque eſt,nulla amantior hominũ,& communibus bonis attẽtior: vt propoſitũ ſit vſui eſſe aut auxilio,nec ſibi tantũ,ſed vniuerſis ſingulisq;cõſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi ob alienarum miſeriarũ ſpeciem :aut triſtitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. Aegritudo autem in ſapientem virũ non cadit.Serena enim eius mẽs eſt,nec quicquã incidere poteſt quod illam obducat.Nihil æque hominem,quàm magnus animusdecet. Non poteſt autẽ magnus eſſe idem,ſi metus & mæror contundit,ſi mentem obducit&contrahit.Hoc ſapienti ne in ſuis quidam accidet calamitatibus,ſed omnem fortunæ iram reuerberabit,& ante ſe frãget. Eãdem ſemper faciem ſeruabit,placidã & inconcuſſam: quod facere non poſſet,ſi triſtitiam reciperet.Adiice,quòd ſapiens prouidus eſt,& in expedito conſilium habet. Nunquã autem liquidũ ſincerumque ex turbido venit. Triſtitia enim inhabilis eſt ad diſpiciendas res,vtilia excogitanda,periculoſa vitanda,[t] æqua aeſtimanda.Ergo non miſeretur, quia eſt ſine miſeria.[u] Ceterum omnia,quæ qui miſerentur,dolentes facerent ? hi libens &
vi. alacri animo faciet . Succurret alienis lacrimis, non accedet:dabit manum naufrago exuli hoſpitium,egenti ſtipem,non hanc contumelioſam,qua pars maior horum qui ſe miſericordes videri volunt, abiicit & faſtidit quos adiuuat:contingiq; ab his timet : ſed vt homo homini ex communi dabit.Donabit lachrimis maternis filium, & catenas ſolui iubebit,& ludo eximet,& cauere etiam noxiũ ſepeliet.At faciet iſta tranquilla mente,vultu ſuo.Ergo non miſerebitur ſapiens,ſed ſuccurret,ſed proderit,in commune auxiliũ nat[9],ac publicum bonum,ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitoſos proportione, improbandos, & emendandos bonitatem ſuam permittet. Afflictis vero,[x] & fortius laborantibus multo libẽtius ſubueniet. Quotiẽs poterit, fortunae intercedet Vbi enim opibus potius vtetur,aut viribus,quàm ad reſtituenda quæ caſus impulit?[y] Vultum quidem non deiiciet,nec animum,ad aeruſcantis ciuis aut pannoſi aridam faciẽ & obnixam baculo ſenectutem:ceterum omnibus dignis proderit,& deorũ more calamitoſos propitius reſpiciet.Miſericordia vicina eſt miſeriæ:habet enim aliquid , trahitque ex ea.Imbecilles oculos eſſe ſcias,qui ad alienam lippitudinem & ipſi ſuffundũtur: tam mehercule,quàm morbum eſſe,non hilaritatem , ſemper arridere ridentibus, & ad omnium oſcitationẽ ipſum quoque os diducere.Miſericordia vitiũ eſt animorum, nimis miſeriæ fauentiũ:quàm ſi quis à ſapiente exigit,prope eſt, vt lamẽtationem exigat,& in alienis funeribus gemitus.[z] At quare non ignoſcat,dicam. Conſtituamus nunc quoque quid ſit venia,vt ſciamus dari illã à ſapiente nõ debere. Venia eſt poenae meritæ remiſſio.Hanc ſapiens quare non debeat dare reddunt rationẽ diutius,quibus hoc propoſitũ
vii. eſt. Ego vt breuiter tãquam in alieno iudicio dicam , ei ignoſcitur qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet,nihil prætermittit quod debet. Itaque poenam quam exigere debet nõ donat:ſed illud quod ex venia conſequi vis, honeſtiore tibi via tribuit. Parcit enim ſapiens , conſulit & corrigit . Idem facit, quod ſi ignoſceret, nec ignoſcit:quoniam qui ignoſcit,fatetur aliquid ſe quod fieri debuit,omiſiſſe.Aliquẽ verbis tantum admonebit , poena non afficiet,ætatem eius emendabilem intuens .Aliquẽ[a] inuidia criminis manifeſte laborantẽ,iubebit incolumẽ eſſe:quia deceptus eſt,quia

per vinum lapsus. Hostes dimittet saluos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis pro fide, pro foedere, pro libertate in bellum accincti sunt. Hæc omnia non veniæ, sed clementiæ opera sunt. Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex æquo & bono iudicat. Et absoluere illi licet, [b] & quanti vult, æstimare litem. Nil ex his facit, tanquam iusto minus fecerit, sed tanquam id quod constituit, iustissimum sit. Ignoscere autem est, quæ iudicas punienda, non punire. Venia debitæ poenæ remissio est. Clementia hoc primum præstat, vt quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse pronuntiet. Plenior est ergo quàm venia & honestior. De verbo (vt mea fert opinio) controuersia est, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet, multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur. qui non tantum rectas proceras que arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua deprauauit causa, adminicula quibus regantur, applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant. Quasdam infirmas vitio loci, nutriunt. Quibusdam aliena vmbra laborantibus cælum aperiunt. [c] Secundum hæc videbit perfectus sapiens, quod ingenium qua ratione tractandum sit, quo modo in rectum praua flectantur.

Multa desunt.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM SECVNDVM DE CLEMENTIA NOTAE.

HIC *non tam liber est, quàm* ~~συνταγμάτιον~~ *quoddam libri. Itaque quòd quædam cohaerere cum superioribus non videntur, non Senecae culpa est, sed librariorum.* CAP. I.

1 Tibi principi natus,] *Multo hoc melius, quàm, vt in aliis,* notus.

2 Principes regesque iurent.] Iurare in verba, *latine & eleganter dicitur* Iuramentum facere in verba, *barbarum est. In libro vetere non erat* faciant, *& pro* iuramentum *erat* iura ment. *Deleui duas litteras, & feci* iurent, *fortassis legi potero,* iurarent.

L. ANNÆI SENECÆ

DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM.

LIBER VNVS.

CAP. I.

VIVERE, Gallio frater, omnes beate volunt: sed ad peruidendum quid sit quod beatam vitam efficiat, caligant. Adeoque non est facile consequi beatam vitã, vt ab ea quisque eo longius recedat, quoad illam citatius fertur, si via lapsus est: [a] quæ vbi in contrarium ducit, ipsa velocitas maioris interualli causa sit. Proponendum est itaque primum: quid sit quod petamus: tunc circumspiciendum est, qua contendere illo celerrime possimus: intellecturi in ipso itinere, si modo rectum erit [2] [b] quantum quotidie profligetur: quantoque propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem passim vagamur, non ducem secuti, sed fremitum & clamorem dissonum in diuersa vocantium conteritur vita inter errores, breuis, etiam si dies noctesque bonae menti laboremus. Decernatur itaque & quo tendamus, & qua, non sine perito aliquo, cui explorata sint ea in quæ procedimus. Quoniam quidẽ nõ eadem hic, quæ in ceteris peregrinationibus cõdicio est. In illis comprehensus aliquis limes, & interogati incolæ non patiũtur errare. At hic tritissima quæq; via & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo magis præstandum est, quàm ne pecorum ritu sequamur antecedẽtiũ gregem, pergẽtes nõ qua eũdũ est, sed qua itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat; quàm quòd ad rumorem cõponimur, optima rati ea quæ magno assensu recepta sunt, [c] quorũque exẽpla multa sunt: nec ad rationẽ, sed ad similitudinem viuimus. Inde ista tãta coaceruatio aliorum supra alios ruẽtiũ. Quod in strage hominum magna euenit, cum ipse se populus premit, nemo ita cadit. vt non aliũ in se attrahat: primi exitio sequentibus sunt: hoc in omni vita accidere videas licet: nemo sibi tãtũ errat, sed alij erroris causa & auctor est. Nocet enim applicari antecedẽtibus: & dũ vnusquisq; mauult credere quàm iudicare, nũquã de vita iudicatur, semper creditur. Versatque nos & præcipitat traditus per man[9] error, alienisque perim[9] exẽplis. Sanabimur, si modo separemur à coetu. Nũc vero stat cõtra rationẽ defensor mali sui populus. Itaque idẽ euenit quod in comitiis, in quibus eos factos prætores iidẽ qui fecere mirantur, [3] cũ se mobilis fauor circumegit. Eadẽ probamus, eadẽ reprehendimus. Hic exitus est omnis iudicij, in quo lis secundũ plures datur.

II. Cum de beata vita agitur, non est quòd mihi illud [4] discessionum more respõdeas. Hæc pars maior esse videtur. Ideo enim peior est. Non tam bene [r] cũ rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant. Argumẽtũ pessimi turba est. Quæramus [d] quid optime factũ sit, nõ quid vsitatissimũ: & quid nos in possessione felicitatis æternæ cõstituat, non quid vulgo veritatis pessimo interpreti, probatum sit. Vulgum autẽ tam chlamydatos quàm coronam voco. Nõ enim colorem vestiũ, quibus praetexta corpora sunt, aspicio: oculis de homine nõ credo. Habeo melius certiusq; lumen, quo à falsis vera diiudicem. Animi bonũ animus inueniat. Hic si vnquã illi respirare & recedere in se vacauerit, ôquàm sibi ipse verũ, tort[9] à se, fatebitur, ac dicet: Quicquid dixi, cũ recogito, in multis video [6] Quicquid optaui, inimicorum execrationẽ puto. Quicquid timui, dij boni, [e] quanto melius fuit, quàm quod concupiui! [f] Cum multis inimicitias gessi, & in gratiam ex odio (si modo vlla inter malos gratia est) redij: mihi ipsi nondum amicus sum. Omnem operã dedi, vt me multitudini educerem, g & aliqua dote notabilẽ facerẽ. Quid aliud quàm telis me opposui, & maleuolentiæ quod morderet ostendi? Vides tu istos, qui eloquẽtiã laudãt, qui opes sequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollũt? Omnes aut sunt hostes, aut (quod in æquo est) esse possunt. Quàm magnus mirantium, tam magnus inuidentium populus est.

III. Quin potius quæro aliquid vsu bonum, quod sentiam, nõ quod ostendam. Ista quæ spectantur, ad quæ consistitur, quæ alter alteri stupens monstrat, foris nitent, introrsus misera sunt. Quæramus aliquid [h] non in speciem bonũ, sed solidũ & æquabile, & à secretiore parte formosius. Hoc eruamus. [7] Nec longe positũ est. inuenietur. Scire tantum opus est, quo manũ porrigas. Nunc velut in tenebris vicina trãsimus, offensantes in ipsa quæ desideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum est, & coarguere: nostram accipe.

Nostram vero cũ dico, non alligo me ad vnum aliquẽ ex Stoicis proceribus. Est & mihi censendi ius. Itaque aliquẽ sequar, aliquẽ iubebo sententiam diuidere. Fortasse & post omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ potiores decreuerint, & dicã: Hoc amplius cẽseo. Interim quod inter omnes Stoicos cõuenit, rerum naturæ assentior. Ab illa nõ deerrare, & ad illius legẽ exemplumque formar, sapientia est. Beata est ergo vita, conueniẽs naturæ suæ: quæ non aliter contingere potest, quàm si primũ sana mens est, & in perpetua possessione sanitatis suæ, i Deinde si fortis ac vehemens, tum pulcherrima & patiẽs, apta temporis, corporis sui pertinentiumque ad id curiosa; non anxie tamen rerũ quae vitam instruunt, diligẽs k sine admiratione cuiusquã: vsura fortunæ muneribus, non seruitura. Intelligis, etiam si non adiiciam, sequi perpetuam tranquillitatem, libertatẽ, depulsis his quæ aut irritant nos, aut territãt. Nam pro voluptatibus, & pro illis quæ parua ac fragilia sunt, & in ipsis flagitiis noxia, ingens gaudiũ subit, inconcussum, & æquabile: tũ pax & concordia animi, & magnitudo cũ mansuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas est. Potest aliter quoque definiri bonum nostrum, id est, eadem sententia, non IIII.
iisdem comprehendi verbis. Quemadmodum idẽ exercitus modo latius pãditur, modo in angustũ coarctatur, & aut in cornua, sinuata media parte, curuatur, aut recta frõte explicatur: vis illi, vtcunque ordinatus est, eadem est, & volontas pro eisdẽ partibus stãdi: ita definitio sũmi boni alias diffundi potest & exporrigi, alias colligi, & in se cogi. Idẽ itaque erit, si dixero: Summum bonum est animus fortuita despiciẽs, virtute lætus: aut inuicta vis animi, perita rerũ, placida in actu, cũ humanitate multa, & cõuersantium cura. Libet & ita definire, vt beatum dicamus hominem eum, cui nullum bonũ malũque sit nisi bonus malusq; animus: honesti cultor, virtute contentus, quẽ nec extollant fortuita, nec frangãt, qui nullũ maius bonum l eo quod sibi ipse dare potest, nouerit, cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio. Licet, si euagari velis, idem in aliã atque aliam faciẽ, salua & integra potestate, transferre. m Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere, liberum animum, & erectum, & interritum ac stabilem, extra metũ, extra cupiditatem positum? cuivnum bonum honestas, vnum malũ turpitudo? Ceteravilis turba rerum, n nec detrahens quiquam beatæ vitæ, nec adiiciens, sine auctu ac detrimento summi boni veniens ac recedens. Hunc ita fundatũ necesse est, velit nolit, sequatur hilaritas continua, & lætitia alta, atq; ex alto veniẽs, vt quæ suis gaudeat, nec maiora domesticis cupiat. Quid ni ista penset bene cũ minutis, & friuolis, & nõ perseuerãtibus corpusculi motibus? Quo die infra voluptatem fuerit, & infra dolorem erit. Vides autem, quàm V.
malam & noxiam seruitutem seruitur o sit, quẽ voluptates doloresque, incertissimæ dominæ, impotentissimaeque, alternis possidebunt Ergo exeundum ad libertatẽ est. Hãc non alia res tribuit, quàm fortunæ negligentia. Tum illud orietur inæstimabile bonũ, quies mentis in tuto collocatæ, & sublimitas, p expulsisque terroribꝰ ex cognitione veri gaudium grande & immotum: comitasque q & diffusio animi: quibus delectabitur nõ vt bonis, sed vt ex bono suo ortis. Quoniã liberaliter rgere coepi, potest beatus dici, qui nec cupit, nec timet, beneficio rationis. Quoniã & saxa timore & tristitia carẽt, nec minꝰ pecudes: nõ ideo tamẽ quisquã felicia dixerit, quibus nõ est felicitatis intellectus Eodem loco pone homines, quos in numerũ pecorũ & animaliũ redegit hebes natura, & ignoratio sui. Nihil interest inter hos & illa. Quoniã illis nulla ratio est, his parua, & malo suo atq; in peruersum solers. Beatus enim nemo dici potest, extra veritatẽ proiectus. Beata ergo vita est in recto certoque iudicio stabilita & immutabilis. Tũc enim pura mẽs est, soluta omnibus malis, cũ non tãtum lacerationes, sed etiã vellicationes effugerit, statura semper vbi constitit, ac sedem suã etiã irata & infestãte fortuna vindicatura. Nã quod ad voluptatem pertinet, licet circumfundatur vndique, per omnes vias influat, animumque blãdimẽtis suis leniat, r aliaque ex aliis admoueat, quibus totas quoq; partes nostri sollicitet: quis mortalium, cui vllum supereſt hominis vestigiũ, per diẽ noctẽque titillari velit, & deserto animo, corpori operam dare? Sed & animus quoque, inquit, voluptates habebit suas. Habeat sane, sedeatque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat se o- VI.
mnibus eis quæ oblectare sensus solent: s deinde præterita respiciat, & exoletarum voluptatũ memor exultet prioribus; futurisque iã immineat, ac spes ordinet suas, & dũ corpus in præsenti sagina iacet, cogitationes ad futura præmittat. hoc mihi videtur miserior, quoniam mala pro bonis legere dementia est. Nec sine sanitate quisquã beatus est: nec sanus, cui offutura pro optimis appetũtur. Beatus est ergo iudicij rectus. Beatus est præsentibus, qualiacũq; sunt, cõtentus, amicusque rebus suis. Beatus is, cui omnẽ habitũ rerum suarum ratio commendat. t q Vident & illi qui summũ bonũ voluptatẽ dixerũt,

quàm turpi illud loco posuerint. Itaq; negant posse voluptatem [r]à virtute diduci, & aiũt, nec honeste quenquam viuere: vt non iucunde, nec iucunde, vt nõ honeste viuat. Nõ video, quomodo ista tã diuersa in eandem copulam cõiiciantur. Quid est, oro vos, cur separari voluptas à virtute non possit? [s] videlicet quòd omne boni ex virtute principiũ est. Ex huius radicibus etiam ea quæ vos & amatis & expetitis, oriuntur. Sed si ista indiscreta essent, non videremus quædam iucunda, sed non honesta: quædã vero honestissima, sed
VII. aspera, & per dolores exigenda. Addite nunc, quòd voluptas etiam ad vitam turpissimã venit. At virtus malam vitam non admittit. Et infelices quidã non sine voluptate, [u] imo ob ipsam voluptatẽ sunt. quòd nõ eueniret si virtuti se voluptas immiscuisset, qua virt[o] saepe caret, nunquam indiget. Quid dissimilia, imo diuersa componitis? Altum quiddã est virtus, excelsum, regale, inuictũ, infatigabile: voluptas, humile, seruile, imbecillũ, caducum, cuius statio ac domicilĩ fornices & popinæ sunt. Virtutẽ in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stãtem, puluerulentam, coloratam, callosas habentẽ manus: voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantẽ; circa balnea ac fudatoria, ac loca ædisem metuentia, mollem, eneruem, mero atque vnguento madentem, [x] pallidã, fucatã, & medicamentis [11] pollinctam. Summum bonũ immortale est, nescit exire: nec satietatẽ habet, nec paenitentiam. Nunquã enim recta mẽs vertitur: nec sibi odio est, [12] nec quicquam mutauit optima. At voluptas tũc cum maxime delectat, extinguitur. Nec multũ loci habet. itaque cito implet: & taedio est, & post primũ impetũ marcet. Nec idvnquã certũ est, cuius in motu natura est. Ita ne potest quidẽ vlla eius esse substantia, quodvenit trãsitve celerrime, in ipso vsu sui periturũ. Eo enim peruenit, vbi desinat: & dũ incipit,
VIII. spectat ad finẽ. Quid, quod tam bonis quàm malis voluptas inest: [z] Nec minus turpes dedecus suum, quàm honestos egregia delectãt. [13] Ideoque præceperũt veteres, optimam sequi vitam, non iucundissimã: vt rectæ ac bonæ volũtatis non dux, sed comes voluptas sit. Natura enim duce vtendũ est. Hanc ratio obseruat, hãc cõsulit. Idem est ergo beate viuere, & secundũ naturã. Hoc quid sit, iam aperiam. Si corporis dotes & apta naturæ conseruabimus diligenter & impauide, tanquam in diem data & fugacia; si nõ subierimus eorum seruitutẽ, nec nos aliena possederint; si corpori grata & aduẽticia eo nobis loco fuerint, [a] quo sunt in castris auxilia, & armaturæ leues. Seruiãt ista, nõ imperẽt: ita demũ vtilia sunt menti. Incorruptus vir sit externis & insuperabilis, miratorque tantum sui: fidens animi, atque in vtrumque paratus, artifex vitæ. Fiducia eius nõ sine scientia sit, nõ sine constantia. Maneant illi semel placita, nec vlla in decretis eius litura sit. Intelligitur, etiam si non adiecero, compositum ordinatumque fore talem virum, & in his quæ aget cum comitate magnificũ erit vera ratio sensibus insita, & capiens inde principia. Nec enim habet aliud vnde conetur, aut vnde ad verum, impetum capiat, & in se reuertatur. Nam mundus quoque cũcta complectẽs, rectorque [b] si uersi Deus, in exteriora quidem tendit, sed tamen in totum vndique in se redit. Idem nostra mẽs faciat: cũ se cuta sensus suos per illos se [c] ad externa porrexerit, & illorũ & sui potens sit, & (vt ita dicam) deuinciat summũ bonum. Hoc modo vna efficietur vis ac potestas concors sibi: & ratio illa certa nascetur, [d] non dissidens nec hæsitans in opinionibus cõprehensionibusque, nec in sua persuasione. Quæ cũ sit disposuit, & partibus suis cõsensit, & (vt ita dicã) cõcinuit, summum bonũ tetigit. [e] Nihil enim praui, nihil lubricisupereſt: nihil in quo a-
IX. rietet, aut labet. Omnia faciet ex imperio suo. Nihilque inopinatũ accidet: sed quicquid aget, in bonum exibit, facile & parate, & sine tergiuersatione agentis. Nã pigritia & hæsitatio pugnam & inconstantiam ostendit. Quare audacter licet profitearis, summũ bonum esse animi concordiam. Virtutes enim ibi esse debebũt, vbi cõsensus atq; vnitas erit: dissident vitia. Sed tu quoque, inquit, virtutem nõ ob aliud colis, quam quia aliquã ex illa speras voluptatem. Primum, non si voluptatem præstatura virtus est, ideo propter hanc petitur. [f] Non enim hanc præstat, sed & hanc: nec huic laborat, sed labor eius quãuis aliud petet, hoc quoque assequetur. Sicut in aruo quod segeti procissum est, aliqui flores internascuntur, non tamen huic herbulæ, quamuis delectet oculos, tantum operis insumptum est: aliud fuit serenti propositum, hoc superuenit. sic voluptas non est merces, nec causa virtutis, sed accessio. Nec quia delectat, placet: sed quia placet, delectat. Summum bonum in ipso iudicio est, & habitu optimæ mentis: [g] quæ cũ suum habitum implenit, & finibus se suis cinxit, consummatum est summum bonum, nec quicquã amplius desiderat. Nihil enim extra totũ est, non magis quàm vltra finem. Itaque erras, cũ interrogas quid sit illud propter quod virtutem petam. [h] Quæris enim aliquid supra summum. Interrogas, quid petam ex virtute? ipsam. Nihil enim est melius: ipsa pretium sui est.

An hoc parum magnũ est? Cũ tibi dicam, summum bonum est, infragilis animi rigor & prouidentia, sanitas & libertas, cõcordia & decor: aliquid etiamnũ exigis maius, ad quod ista referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonũ quæro, nõ ventris, qui pecudibus ac beluis laxior est. Dissimulas, inquit, quid à me dicatur. Ego enim nego X. quenquã posse iucunde viuere, nisi simul & honeste viuat: quod nõ potest mutis cõtingere animalibus, nec bonum suum cibo metientibus. [i] Clare, inquã, ac palam testor hãc vitã, quã ego iucundam voco, nõ sine adiecta virtute cõtingere. At quis ignorat, plenissimos esse voluptatibus vestris stultissimos quosque, & nequitiam abundare iucũdis, animumq; ipsum nõ rantũ genera voluptatis praua, sed multa suggerere? In primis insolentiam & nimiam æstimationem sui, tumorẽque elatum supra ceteros, & amorẽ rerũ suarum cæcũ & improuidũ: delicias fluentes, ex minimis ac puerilibus causis exultationẽ: [k] iam dicacitatem & loquacitatem, ac superbiã contumelijs gaudentem, desidiam, dissolutionemque segnis animi indormiẽtis sibi. Hæc omnia virtus discutit, & aurẽ peruellit, & voluptates æstimat, antequã admittat: [l] nec quas probauit, magni pẽdit (vtique enim admittit) nec vsu earum, sed temperantia læta est. Temperãtia autẽ cum voluptates minuat, summi boni iniuria est. Tu voluptatẽ cõplecteris: ego cõpesco. Tu voluptate frueris: ego vtor. Tu illam summũ bonũ putas: ego nec bonum. Tu omnia voluptatis causa facis: ego nihil. Cum dico me nihil voluptatis causa facere, de illo loquor sapiẽte, cui soli concedis voluptatẽ. Non voco autẽ sapientẽ, supra quem quicquã est, nedũ voluptas. XI. Atqui ab hac occupatus quomodo resistet labori, ac periculo, egestati, & tot humanã vitã circũstrepentibus minis? Quomodo conspectũ mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & tantũ acerrimorũ hostium, tam molli aduersario victus? Quicquid voluptas suaserit, faciet. Age, non vides quã multa suasura sit? Nihil, inquis, poterit suadere turpiter, quia adiuncta virtuti est. Non tu vides iterũ? quale sit summũ bonũ, cui custode opus est, vt bonũ sit? Virtus autem quomodo voluptatem reget, quã sequitur: cum sequi parentis sit, regere imperantis? A tergo ponitis, quod imperat. [m] Egregiũ autẽ virtutis apud vos officiũ, [n] voluptates prægustare. Sed videbimus, an apud quos tã cõtumelioſe tractata virtus est, adhuc virtus sit: quæ habere nomẽ suum nõ potest, si loco cessit. Interim de quo agitur, multos ostẽdam voluptatibus obsessos, in quos fortuna omnia munera sua effudit, quos fatearis necesse est malos. Aspice Nomentanũ & Apiciũ, terrarũ ac maris (vt isti vocant) bona cõquirentes, & super mensam cognoscentes [n] omnium gentiũ animalia. Vide hos eosdem è lectis suis spectãtes popinã suam, aures vocum sono, spectaculis oculos, saporibus palatũ suum delectantes: mollibus lenibusq; fomentis totũ laceſsitur eorũ corpus. Et ne nares interim cessent, odoribus varijs inficitur locus ipse, in quo luxuriæ parẽtarur. Hos esse in voluptatibus dices: nec tamẽ illis bene erit, quia non bono gaudent. Male, inquit, illis erit: quia multa interueniũt, quæ perturbãt animum, XII. & opiniones inter se contrariæ mentem inquietabũt. Quod ita esse cõcedo. Sed nihilominus illi ipsi stulti, & inæquales, & sub ictu pœnitentiæ positi, magnas percipiunt voluptates: vt fatendum sit, [o] tam longe tũ illos ab omni molestia abesse, quàm à bona mẽte, & (quod pleriſq; cõtingit) hilarem insaniã insanire, ac per risum furere. At contra sapientiũ remissæ voluptates & modestæ, ac pæne languidæ sunt, compressæque, & vix notabiles: vt quæ neque arcessitæ veniant, nec, quamuis per se accesserint, in honore sint, neque vllo gaudio percipientiũ exceptæ. Miscent enim illas & interponunt vitæ. vt ludum iocumq; inter seria. Desinãt ergo incõuenientia iungere, & virtuti voluptatẽ implicare, per quod vitium pessimis quibusq; adulãtur. Ille effusus in voluptates, [p] reptabũdus semper atque ebrius, quia scit se cum voluptate viuere, credit & cum virtute: audit enim voluptatem à virtute separari non posse. Deinde vitijs suis sapientiam inscribit, & abscondenda profitetur. [q] Ita nõ ab Epicuro impulsi luxuriantur, sed vitijs dediti luxuriã suã in philosophiæ sinu absecõdunt, & eo cõcurrũt, vbi audiũt laudari voluptatẽ. [r] Nec æstimatur voluptas illa Epicuri: ita enim mehercules sentio, quum sobria ac sicca sit: sed ad nomen ipsum aduolãt, quærentes libidinibus suis patrociniũ aliquod ac velamẽtum. Itaq; quod vnum habebant in malis bonum, perdunt, peccandi verecundiam. Laudant enim ea quibus erubescebant, & vitio gloriãtur: ideoque ne resurgere quidem adolescẽtiæ licet, eũ honestus rurpi desidiæ titulus accessit. Hoc est cur ista voluptatis laudatio per- XIII. niciosa sit, quia honesta præcepta intra latẽt: quod corrũpit, apparet. Mea quidẽ ista sententia est) inuitis hoc nostris popularibus dicã) sancta Epicurum & recta præcipere, & si propiùs accesseris, tristia: voluptas enim illa ad paruum & exile reuocatur: & quã nos virtuti legem dicimus, eã ille dicit voluptati. Iubet illam parere naturæ. Parũ est autem lu-

xuriæ, quod naturæ satis est. Quid ergo est? Ille qui desidiosum otiũ, & gulæ ac libidinis vices felicitatẽ vocat, bonũ malæ rei quærit auctorem: [t] & dum illo venit, blãdo nomine inductus, sequitur voluptatem, non quam audit, sed quam attulit: & vita sua cum cœpit putare similia præceptis, indulget illis, non timide, nec obscure: luxuriatur etiam inoperto capite. Itaque non dico quod plærique nostrorum, sectam Epicuri flagitiorum magistram esse: sed illud dico, male audit, infamis est: & immerito. Nec hoc scire quisquã potest, nisi interius fuerit admissus. Frõs ipsa dat locum fabulæ, & ad malam spem inuitat. Hoc tale est, quale vir fortis stola indutus. Constante tibi pudicitia, virtus salua est. Nulli corpus tuum impudicitiæ vacat, sed in manu tympanum est. Titulus itaque honestus eligatur, & inscriptio ipsa excitans animũ ad ea repellenda [u] quæ statim eneruant, quum venerint, vitia. Quisquis ad virtutẽ accessit, dedit generosæ indolis spem. Qui voluptatẽ sequitur, videtur eneruis, fractus, degenerans [x] à viro, peruenturus in turpia: nisi aliquis distinxerit illi voluptates, vt sciat quæ ex eis intra naturale desideriũ sistant, [y] quæ in præceps ferant, infinitæq; sint, & quo magis implentur, eo magis inexplebiles. Agedum virtus antecedat: tutum erit omne vestigiũ. [z] Voluptas nocet nimia: in virtute nõ est verẽ-
XIIII. dum, ne quid nimium sit: quia in ipsa est modus. Non est bonum, quod magnitudine laborat sua. Rationabilem porro fortitis naturam, quæ melius res, quã ratio proponitur? & si placet illa iunctura, [a] si hoc placet ad beatã vitã ire comitatu, virtus antecedat, comitetur voluptas, & circa corp°, vt vmbra versetur. [b] Virtutem quidem excelsissimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnũ animo capientis est. Prima virtus sit, hæc ferat signa. Habebimus nihilomin° voluptatem, si domini eius & temperatores erimus. Aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi qui voluptati tradidere principia, vtroque caruere. Virtutem enim amittunt. ceterum non ipsi voluptatem, sed ipsos voluptas habet: cuius aut inopia torquentur, aut copia strangulantur. Miseri, si deserũtur ab illa: miseriores, si obruuntur. Sicut deprehensi in mari Syrtico, modo in sicco relinquuntur, modo torrente vnda fluctuantur. Euenit autem hoc nimia intemperantia, & amore cæco rei. Nam mala pro bonis petenti periculosum est assequi. Vt feras cũ labore periculoque venamur, & captarum quoq; illarũ sollicita possessio est: sæpe enim laniant dominos: [c] ita habentis magnas voluptates, in magnum malũ euasere, captæque cepere. Quæ quo plures maioresq; sunt, eo ille minor, ac plurium seruus est, quem felicem vulgus appellat. [d] Permanere libet in hac exemplum huius rei imagine. Quemadmodũ qui bestiarum cubilia indagat, & laqueo captare feras magno æstimat, & magnos canibus circũdare saltus, vt illarũ vestigia premat, potiora deserit, multisque officijs renunciat: ita qui sectatur voluptatem, omnia postponit: & primam libertatem negligit, ac pro ventre dependit: nec
XV. voluptates sibi emit, sed se voluptatibus vendit. Quid tamen, inquit, prohibet in vnum virtutem voluptatemq; confundi, & ita effici summum bonum, vt idem & honestum & iucundum sit? [e] Quia pars honesti nõ potest esse, nisi honestum. Nec summum bonum habebit sinceritatem suam, si aliquid in se viderit dissimile meliori. Nec gaudiũ quidem quod ex virtute oritur, quãuis bonum sit, absoluti tamen boni pars est, non magis quàm lætitia & tranquillitas, quamuis ex pulcherrimis causis nascantur. Sunt enim ista bona, sed consequentia summum bonum, non consumantia. Qui vero voluptatis virtutisque societatem facit, [f] & ne exæquat quidem, fragilitate alterius boni, quicquid in altero vigoris est, hebetat: [g] libertatemq; illam ita demum, si nihil se pretiosius nouit, inuictam, sub iugum mittit. [h] Nam (quæ maxima seruitus est) incipit illi opus esse fortuna. Sequitur vita anxia, suspiciosa, [i] trepida casum pauens, [k] temporumque suspensa momẽtis. Nõ das virtuti fundamentũ graue, immobile, sed iubes illam in loco volubili stare. Quid autem tã volubile est, quã fortuitorũ expectatio: & corporis, rerumque corpus afficiẽtium varietas? Quomodo hic potest Deo parere, & quicquid euenit, bono animo excipere, nec de fato queri, casuum suorum benignus interpres, si ad voluptatum dolorumq; punctiunculas cõcutitur? Sed nec patriæ quidem bonus tutor aut vindex est, nec amicorum propugnator, si ad voluptates vergit. [l] Illo ergo summũ bonũ escendit, vnde nulla vi detrahitur: quo neq; dolori, neque spei, neq; timori sit aditus, nec vlli rei quæ deterius summi boni ius faciat. Escendere autẽ illo sola virtus potest. Illius gradu cliuus iste frãgẽdus est. [m] Illa fortiter stabit, & quicquid euenerit, feret: non patiẽs tantum, sed etiam volens: omnemq; temporũ difficultatem sciet legẽ esse naturæ. Et vt bon° miles feret vulnera, enumerabit cicatrices, & trãsuerberat° telis, moriẽs amabit eum, pro quo cadet, imperatorẽ: habebit in animo illud vetus præceptũ: DEVM SEQVERE. [n] Quisquis autem queritur, & plorat, & gemit: imperata facere vi cogitur. & inuit° rapitur ad iussa nihilominus.

Quæ autẽ dementia eſt, potius trahi quã ſequi? Tã mehercule, quàm ſtultitia & ignorãtia cõdicionis ſuæ, dolere, quòd aliquid tibi incidit durius: [o] aut mirari, aut indigne ferre ea quæ tam bonis accidũt quã malis: morbos dico, funera, debilitates, & cetera ex tranſuerſo in vitam humanã incurrentia. Quicquid [p] ex vniuerſi cõſtitutione patiẽdum eſt, magno excipiatur animo. Ad hoc ſacramentum adacti ſumus, ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitæ noſtræ poteſtatis nõ eſt. In regno nati ſumus: Deo parere, libertas eſt. Ergo in virtute poſita eſt vera felicitas. [q] Quid hæc tibi ſuadebit? Nequid aut bonũ, aut malum exiſtimes, [r] quod nec virtute, nec malitia continget. Deinde vt ſis immobilis cõtra malũ ex bono, vt, qua fas eſt, Deũ effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogeris: nullo indigebis: liber eris, tutus, indemnis: nihil fruſtra tentabis: nihil prohibeberis. Omnia tibi ex ſententia cedẽt. Nihil aduerſum accidet. Nihil cõtra opinionem ac voluntatẽ. Quid ergo? virtus ad viuendũ beate ſufficit, perfecta illa & diuina? Quid ni ſufficiat? immo ſuperfluit. Quid enim deeſſe poteſt extra deſideriũ omniũ poſito? quid extrinſecus opus eſt ei, qui omnia ſua in ſe collegit? Sed ei qui ad virtutẽ tendit, etiã ſi multũ proceſſit, opus eſt tamen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodũ illũ exoluit, & omne vinculum mortale. Quid ergo intereſt? Quòd alij alligati sũt, alij aſtricti, alij diſtricti quoque. Hic qui ad ſuperiora progreſſus eſt, & ſe altius extulit, laxã cathenã trahit, nondũ liber, iam tamen pro libero. Si quis itaque ex iſtis qui philoſophiã conlatrant, quod ſolent dixerit: Quare ergo tu fortius loqueris quàm viuis? Quare ſuperiori verba ſummittis, & pecuniam neceſſariũm tibi inſtrumentũ exiſtimas, & damno moueris, & lacrimas, audita coniugis aut amici morte, dimittis, & reſpicis famam, & malignis ſermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi eſt, quàm naturalis vſus deſiderat? Cur non ad præſcriptũ tuum cœnas? Cur tibi mũdior ſupellex eſt? Cur apud te vinum ætate tua vetuſtius bibitur? [s] Cur autẽ domus diſponitur? Cur arbores præter vmbrã nihil duraturæ cõſerũtur? Quare vxor tua locupletis domus cenſum auribus gerit? Quare pædagogium pretioſa veſte ſuccingitur? Quare ars eſt apud te, miniſtrare: nec temere, & vt libet, collocatur argẽtũ, ſed perite ſeruitur, [t] & eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter? Adijce, ſi vis, cur trãs mare poſſides? [u] Cur plura quàm noſti poſſides? Turpiter aut tã negligẽs es, vt nõ noueris pauculos ſeruos: aut tã luxurioſus, vt plures habeas, quàm quorũ notitiæ memoria ſufficiat. Adiuuabo poſtmodũ conuicia, & plura mihi quã putas obijciam. Nũc hoc reſpondebõ tibi. [x] Non ſum ſapiens, &, vt maleuolentiã tuã paſcã, nec ero. Exigo itaq; à me, [y] nõ vt optimis par ſim, ſed vt malis melior. Hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex vitijs meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad ſanitatem, ne peruenia quidem: delinimẽta magis quàm remedia podagræ meæ cõpono, contẽtus ſi rarius accedit, [z] & ſi minus verminatur. Veſtris quidem pedibus cõparatus, debilis curſor ſum. Hæc non pro me loquor: ego enim in alto vitiorum omniũ ſum: ſed pro illo, [a] cui aliquid acti eſt. Aliter, inquit, loqueris: aliter viuis. [b] Hoc per maligniſſima capita, & optimo cuique inimiciſſima, Platoni obiectum eſt, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim iſti dicebant, nõ quemadmodũ ipſi viuerent, ſed quemadmodum viuendũ eſſet. De virtute. non de me loquor. Et cum vitijs conuicium facio, in primis meis facio. cum potuero, viuam quomodo oportet. Nec malignitas me iſta multo veneno tincta deterrebit ab optimis. Ne virus quidẽ iſtud, quo alios ſpargitis, vos necatis, me impediet, quo minus perſeuerẽ laudare vitam, nõ quã ago, ſed quã agendam ſcio: quo minus virtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar. Expectabo ſcilicet, vt quicquã maliuolentiæ inuiolatũ ſit, cui ſacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non iſtis diues nimis videatur, quibus Demetrius Cynicus parum pauper eſt? [c] O virum acerrimũ, & contra omnia naturæ deſideria pugnantem. [d] ita quod ſibi interdixit habere, interdixit & poſcere. Negat enim ſapientẽ egere. [e] Vides eum? non virtutis ſcientiam, ſed egeſtatem profeſſus eſt. Diodorum Epicureum philoſophũ, qui intra paucos dies finem vitæ ſuæ manu ſua impoſuit, negant ex decreto Epicuri feciſſe, quòd ſibi gulam præſecuit. Alij dementiam videri volunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conſcientia, [f] reddidit ſibi teſtimonium vita excedens, laudauitque ætatis in portu, & ad ancoram actæ quietem: [g] & dixit quod vos inuiti audiſtis, quaſi vobis quoque faciendum ſit:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.

De alterius vita, de alterius morte diſputatis: & ad nomen magnorũ ob aliquã eximiam laudem virorum, ſicut ad occurſum ignotorum hominũ minuti canes, latratis. Expedit enim vobis, neminem videri bonum: quaſi aliena virtus, exprobratio delictorum veſtro-

XVI. XVII. XVIII. XIX.

rum sit. Inuiti splẽdida cũ sordibus vestris cõfertis, nec intelligitis quãto id vestro detrimento audeatis. Nam si illi qui virtutẽ sequũtur, auari, libidinosi, ambitiosiq; sunt: quid vos estis, [h] quibus ipsum nomẽ virtutis odio est? Negatis quẽquam præstare quæ loquitur, nec ad exẽplar orationis suæ viuere. Quid mirũ? cũ loquãtur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates euadentia: cũ refigere se [16] crucibus conentur, in quas vnusquisq; vestrũ clauos suos ipse adigit. Ad suppliciũ tamen acti stipitibus singulis pendent. Hi qui in seipsos animaduertũt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur: & maledici, in alienã contumeliam venusti sunt. [17] Credere illis, [i] nisi quidã ex patibulo suos spectatores
xx. conspuerent. Non præstant philosophi quæ loquuntur: multũ tamẽ præstãt, quòd loquuntur, quòd honesta mente concipiunt. Nam si & paria dictis agerent, quid esset illis beatius? Interim nõ est, quòd contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorũ salutariũ, etiã citra effectũ, [k] laudanda tractatio est. Quid mirum, si non escendunt in altum? Arduos aggressus virtutis suspice. etiam si decidũt, magna conãtur. Generosa res est, respicientem nõ ad suas, sed ad naturæ suæ vires, conari alta, tentare & mente maiora concipere, quàm quæ etiam ingenti animo adornatis effici possint. [l] Qui sibi hoc proposuit: [m] Ego mortem eodẽ vultu audiã, quo videbo. Ego laboribus, quanticũque illi erũt, parebo, animo fulciẽs corpus. Ego diuitias [n] & præsentes & absentes æque cõtemnã: [o] nec si aliubi iacebũt, tristior: nec si circa me fulgebũt, animosior. Ego fortunã nec venientem sentiam, nec recedentem. Ego terras omnes tãquam meas videbo, meas tanquam omniũ. Ego sic viuam, quasi sciam alijs me natum: & naturæ rerũ hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotiũ meum agere potuit: vnum me donauit omnibus: vni mihi omnes. Quicquid habebo, nec sordide custodiã, nec prodige spargã. Nihil magis possidere me credam, quàm bene donata: nõ numero, nec põdere beneficia, nec vlla, nisi accipiẽtis æstimatione, pendam. Nũquam id mihi multũ erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis causa, omnia conscientiæ faciam: populo spectãte fieri credam, quicquid me nescio faciam. Edẽdi erit bibendiq; finis, desideria naturæ restinguere, non implere aluũ, & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor ante, quam roger, honestis precibus occurram. Patriam meã esse mundum sciam: & præsides deos supra me, circaq; me stare, factorũ dictorumque censores. Quandocunque autem natura spiritũ repetet, aut ratio dimittet, testatus exibo, bonã me conscientiam amasse,
xxi. bona studia: nullius per me libertatẽ imminutã, [p] minime meam. Qui hoc facere proponet, volet, tentabit, ad deos iter facit: [q] ne ille etiam si non tenuerit, magnis tamẽ excidet ausis. Vos quidem qui virtutem cultoremq; eius odistis, nihil noui facitis. Nam & solem lumina ægra formidant, & auersantur diem splendidũ nocturna animalia, quæ ad primum eius ortũ stupẽt, & latibula sua passim petũt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguã bonorũ exercete conuicio. Instate, cõmordete: citius multo frãgetis dẽtes quã imprimetis. Quare ille philosophiæ studiosus est, & tam diues vitã agit? Quare opes contẽnendas dicit, & habet? vitam contemnẽdam putat, & tamen viuit? Valetudinem cõtemnendam, & tamen illam diligentissime tuetur, atq; optimam mauult? Et exiliũ nomẽ vanũ putat, & ait, Quid est enim mali, mutare regiones? & tamẽ si licet, senescit in patria? Et inter lõgius tẽpus & breuius nihil interesse iudicat: tamen si nihil prohibet, extẽdit ætatẽ, & in multa senectute placidus viret? Ait ista debere contẽni: [18] nõ, ne habeat, sed ne solicitus habeat. Nõ abiget illa à se: sed abeũtia securus prosequetur. Diuitias quidem vbi tutius fortuna deponet quã ibi, vnde sine querela reddẽtis receptura est? M. Cato cũ laudaret Curiũ & Corũcanium, & sæculum illud in quo censoriũ crimẽ erat, [19] [r] paucæ argẽti lamellæ, possidebat ipse quadragies sestertium: minus sine dubio quàm Crassus, plus tamẽ quàm censorius Cato. Maiore spatio, si cõparentur, proauum vicerat, quã à Crassõ vinceretur. Et si maiores illi obuenissent opes, nõ spreuisset. Nec enim se sapiẽs indignum vllis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, sed mauult. [s] Non in animum illas, sed in domũ recipit. [t] Nec respuit possessas, sed continet,
xxii. [u] & maiorem virtuti suæ materiã subministrari vult. Quid autem dubij est, quin maior materia sapienti viro sit animũ explicandi suum in diuitijs quã in paupertate: cum in hac vnũ genus virtutis sit, nõ inclinari, nec deprimi: in diuitijs & temperantia, & liberalitas, & diligẽtia, & dispositio, & magnificẽtia, campum habeat patẽtem? Non contemnet se sapiens, etiam si fuerit minimæ staturæ: esse tamẽ se procerum volet. & exilis corpore, ac amisso oculo valebit: malet tamẽ sibi esse corporis robur Et hæc ita, vt sciat esse aliud in se valentius. malam valetudinẽ tolerabit, bonã optabit. Quædam enim, etiã si in summam rei parua sunt, vt & subduci sine ruina principalis boni possint, adijciũt tamen ali-

quid ad perpetuam lætitiã,& ex virtute naſcentem.Sic illum afficiunt diuitiæ,& exhilarant,vt nauigãtem,ſecundus & ferens ventus,[x] vt dies bonus,vt in bruma ac frigore apricus locus.Quis porro ſapientũ,noſtrorum dico,quibus vnũ eſt bonum virtus,negat etiã hæc quæ indifferentia vocamus,habere in ſe aliquid pretij,& alia alijs eſſe potiora? Quibuſdã ex his tribuitur aliquid honoris,quibuſdã multum.Ne erres itaque,inter potiora diuitiæ ſunt. Quid ergo,inquis,me derides,cum eundem apud te locũ habeãt,quẽ apud me? Vis ſcire,quã non habeãt eundem locum?Mihi diuitiæ ſi effluxerint,nihil auferent, niſi ſemetipſas:tu ſtupebis,& videberis tibi ſine te relict⁹,ſi illæ à te receſſerint.Apud me diuitiæ aliquẽ locum habent:apud te,ſummum.Ad poſtremũ, diuitiæ meæ ſunt, tu diuitiarum es. Deſine ergo philoſophis pecunia interdicere.[y] Nemo ſapiẽtiam paupertate damnauit.Habebit philoſophus amplas opes: ſed nulli detractas,nec alieno sãguine cruẽtas,ſine cuiuſquã iniuria partas,ſine ſordidis quæſtibus, quarũ tã honeſtus ſit exitus quã introitus,quibus nemo [10] ingemiſcat,niſi malignus. In quantum vis,exaggera illas, honeſtæ ſunt: in quibus cũ multa ſint quæ quiſq; ſua dici velit, nihil eſt quod quiſquam ſuum poſſit dicere.Ille vero fortunæ benignitatẽ à ſe nõ ſubmouebit,& patrimonio per honeſta quæſito nec gloriabitur,nec erubeſcet.Habebit tamẽ etiã quo glorietur,ſi aperta domo,& admiſſa in res ſuas ciuitate,poterit dicere:Quod quiſq; ſuum agnouerit,tollat.[z] O magnũ virũ, optime diuitem, ſi opus ad hanc vocẽ conſonet, ſi poſt hanc vocem tantundem habuerit:ita dico ſi tutus & ſecurus ſcrutationem populo præbuerit:ſi nihil quiſquam apud illum inuenerit,quo manus inijciat,audacter & propalã erit dives. Sicut ſapiẽs nullum denarium intra limen ſuum admittere male intrantẽ:ita & magnas opes, munus fortunæ,fructumq; virtutis,non repudiabit,nec excludet. Quid enim eſt,quare illis bonum locũ inuideat?veniãt,hoſpitentur. Nec iactabit illas,nec abſcõdet.Alterum [21] infruniti animi eſt,alterũ timidi & puſilli,velut magnũ bonum intra ſinũ continentis. Nec,vt dixi,ejciet illas è domo.Quid enim dicet?vtrũ ne,Inutiles eſtis:an,Ego vti diuitijs neſcio? Quẽadmodum etiam ſi pedibus ſuis poterit iter conficere, eſcendere tamen vehiculum malet: ſic ſi poterit eſſe dives, volet: & habebit vtique opes, ſed tanquam leues & auolaturas:nec vlli alij,nec ſibi graues eſſe patietur.[a] Donabit. Quid erexiſtis aures? Quid expeditis ſinũ?Donabit,aut bonis,aut eis quos facere poterit bonos.Donabit cum ſummo cõſilio,digniſſimos eligẽs: vt qui meminerit,tam expenſorum,quàm acceptorum rationem eſſe reddendã.Donabit ex recta & probabili cauſa. Nam inter turpes iacturas malũ munus eſt. Habebit ſinum facilem, non perforatũ,ex quo multa exeant, nihil excidat. Errat, ſi quis exiſtimat facilem rem eſſe donare. Plurimũ iſta res habet difficultatis,ſi modo conſilio tribuitur,non caſu & impetu ſpargitur. Hunc promereor, [b] illi reddo: huic ſuccurro,huius miſereor. Illum inſtruo,dignum quem nõ diducat paupertas,nec occupatum teneat.Quibuſdam non dabo:quamuis deſit: quia etiam ſi dedero, [c] erit defuturum. Quibuſdam offeram. Quibuſdam etiam inculcabo. Non poſſum in hac re eſſe negligens:numquã magis nomina facio,quàm cum dono. Quid? tu,inquis, recepturus donas? immo non perditurus. Eo loco ſit donatio, vnde repeti non debeat, reddi poſſit.Beneficium collocetur,quemadmodum theſaurus alte obrutus: quem non eruas,niſi fuerit neceſſe. Quid domus ipſa diuitis viri,quantã habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatẽ tantũ [22] ad togatos vocat? Hominibus prodeſſe natura iubet:ſerui liberi ne ſint,ingenui an libertini, [23] iuſtæ libertatis,an inter amicos datæ,quid refert?vbicunq; homo eſt,ibi beneficio locus eſt.Poteſt etiam pecuniã ſuam intra limen ſuum diffundere,& liberalitatẽ exercere:quæ non quia liberis debetur, ſed quia à libero animo proficiſcitur,ita nominata eſt.Hæc apud ſapientem nec vnquam in turpes indignoſque impingitur,nec vnquam ita defatigata erit,vt non quotiens dignum inuenerit, quaſi ex pleno fluat. Nõ eſt ergo quòd perperã exaudiatis,quæ honeſte,fortiter,animoſe,à ſtudioſis ſapientiæ dicũtur.Et hoc primũ attẽdite.Aliud eſt,ſtudioſus ſapiẽtiæ:aliud, iam adeptus ſapientiã. Ille tibi dicet:Optime loquor,ſed adhuc inter mala volutor plurima. Non eſt,quòd me ad formulam meam exigas:cum maxime facio me & formo,& ad exemplar ingens attollo: [d] ſi proceſſero,quantum propoſui, exige,vt dictis facta reſpondeant. Aſſecutus vero humani boni ſummam,aliter tecũ aget,& dicet: Primum nõ eſt, quòd tibi permittas de melioribus ferre ſentẽtiam. Mihi iam quod argumentũ eſt recti contigit,malis diſplicere. Sed vt tibi rationem reddam, quam nulli mortalium inuideo, audi quid promittam,[e] & quanti quæque æſtimem.Diuitias nego bonum eſſe:nam ſi eſſent,bonos facerent. Nunc quoniam quod apud malos deprehenditur,dici bonum non poteſt: hoc illis nomen nego. Ceterum & habendas eſſe,& vtiles,& magna cõmoda ad-

xxiii.

xxiiii.

ferentes, fateor. Quid ergo sit, quare illas non in bonis numerem, & quid in illis præ-
xxv. stem aliud, quàm vos, quoniam inter vtrosque conuenit habendas, audite. Pone in opu-
lentissima me domo, pone vbi aurum argentumque in promiscuo vsu sit. Nõ suspiciam
me ob ista, quæ etiam si apud me, extra me tamen sunt. In sublicij põtem me transfer, &
inter egentes abige: nõ ideo tamen me despiciam, quòd in illorum numero cõsideo, qui
manum ad stipem porrigunt. Quid enim ad rem, an frustũ panis desit, cui non deest mo-
ri posse? Quid ergo est? [f] domũ illam splendidã malo, quàm pontem. [g] Pone me in instru-
mentis splendentibus, & delicato apparatu: nihilo me feliciorẽ credam, quòd mihi mol-
le erit amiculum, quòd purpura cõuiuis meis substernetur. Nihilo miserior ero, [h] si lassa
ceruix mea in manipulo fœni acquiescet, si super circense tomentum, per luturas vete-
ris lintei effluens, incubabo. Quid ergo est? Malo quid mihi animi sit ostendere, [24] [i] præ-
textatus & Canusiatus, [25] quàm nudis scapulis ac fœtentibus. [k] Vt omnes mihi dies ex vo-
to cedant, nouæ gratulationes prioribus subtexantur: nõ ob hoc mihi placebo. Muta in
contrariũ hanc indulgentiam temporis: hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu, in-
cursionibus varijs, [l] nulla hora sine aliqua querela sit: non ideo me dicam inter miserri-
ma miserum, non ideo aliquem execrabor diem: prouisum est enim à me, ne quis mihi
ater dies esset. Quid ergo est? Malo gaudia temperare, quàm dolores compescere. Hoc
tibi ille Socrates dicet. Fac me victorem vniuersarum gẽtium. Delicatus ille Liberi cur-
rus triumphantem vsque ad Thebas à solis ortu vehat. [m] Iura reges Persarum petant. [26]
Me hominem esse tum maxime cogitabo, [n] cum deus vndique consalutabor. Huic tam
sublimi fastigio coniunge protinus præcipitem mutationem: in alienum imponar ferculum, exornaturus victoris superbi ac feri pompam: non humilior sub alieno curru agar,
quàm in meo steteram. Quid ergo est? vincere tamẽ, quã capi malo. Totum fortunæ re-
gnum despiciam: sed ex illo, si dabitur electio, molliora sumam. Quicquid ad me venerit,
bonum fiet: sed malo faciliora ac iucundiora veniant, & minus vexatura tractantem. Nõ
est enim quòd vllam existimes esse sine labore virtutem: sed quædam virtutes stimulis,
quædã frænis egent. Quemadmodum corpus in procliui retineri debet, in ardua impel-
li: ita quædam virtutes in procliui sunt, quædam cliuum subeunt. An dubiũ sit, quin es-
cendat, nitatur, obluctetur patientia, fortitudo, perseuerantia, & quæcunque alia duris
opposita virtus est, & fortunam subigit? Quid ergo? non æque manifestum est per deue-
xum iræ liberalitatem, temperantiam, mansuetudinem? In his continemus animum, ne
prolabatur. In illis exhortamur, incitamusque. Acerrimas ergo paupertati adhibebim°,
illas quæ pugnare sciunt, fortiores: diuitijs illas diligentiores, quæ suspensum gradum
xxvi. ponunt, & pondus suum sustinent. Cum hoc ita diuisum sit, malo has in vsu mihi esse,
° quæ exercendæ tranquillius sint, quàm eas quarum experimẽtum sanguis & sudor est.
Ergo non ego, inquit sapiens, aliter viuo quàm loquor, sed vos aliter auditis. Sonus tan-
tummodo verborũ ad aures vestras peruenit: quid significet, non quæritis. [p] Quid ergo
inter me stultum, &, te sapientem interest, si vterq; habere volumus? Plurimum. [q] Diui-
tiæ enim apud sapientem virum in seruitute sunt: apud stultum in imperio. Sapiens di-
uitijs nihil permittit: vobis diuitiæ omnia. Vos, tãquam aliquis vobis æternam posses-
nem earũ promiserit, assuescitis illis, & cohæretis: sapiẽs tunc maxime paupertatẽ medi-
tatur, cum in medijs diuitijs cõstitit. Nunquá imperator ita paci credit, vt non se præpa-
ret bello: quod etiam si non geritur, indictum est. Vos domus formosa, tanquam nec ar-
dere nec ruere possit, insolentes: vos opes tanquam periculum omne transcẽderint, ma-
iores que sint quàm quibus consumẽdis satis viriũ habeat fortuna, obstupefaciũt. Otiosi
diuitijs luditis, nec prouidetis illarum periculum: sicut barbari plerunq; incluſi, & ignari
machinarũ, segnes laborem obsidentium spectant, [r] nec quo illa pertineant, quæ ex lon-
ginquo instruuntur, intelligũt. Idẽ vobis euenit. Marcetis in vestris rebus: nec cogitatis,
quot casus vndiq; immineant, [s] iamiamq; pretiose spolia laturi. Sapienti quisquis abstu-
lerit diuitias, omnia illi sua relinquet. Viuit enim præsentibus lætus, futuri securus. Nihil
magis, Socrates inquit, aut aliquis alius, cui idem ius aduersus humana atq; eadem pote-
stas est, persuasi mihi, quàm ne ad opiniones vestras actum vitæ meæ flecterẽ. Solita cõ-
ferte vndique verba: non conuiciari vos putabo, sed vagire velut infantes. Hæc dicet ille,
cui sapientia contigit: quem animus vitiorum immunis increpare alios, non quia odit,
sed in remediũ, iubet. Adijciet his illa: Existimatio me vestra non meo nomine, sed ve-
stro mouet: [t] odisse, & lacessere virtutem, bonæ spei eiuratio est. Nullam mihi iniuriã fa-
citis, [u] sicut ne dijs quidem hi, qui aras euertunt: sed malum propositũ apparet, malũque
consiliũ, etiam vbi nocere non potuit. Sic vestras hallucinationes fero, quemadmodum

Iupiter optimus maximus ineptias poëtarum: quorũ alius illi alas imposuit, alius cornua: alius [x] adulterũ illũ induxit, & abnoctantem: alius saeuum in deos, alius iniquum in homines: [y] alius raptorem ingenuorum, corruptoremque, & cognatorum quidẽ: alius parricidam, & regni alieni paternique expugnatorem. Quibus nihil aliud actũ est, quàm vt pudor hominibus peccãdi demeretur, si tales deos credidissent. Sed quãquã ista nihil laedãt, [z] vestra tamẽ vos moneo causa. suspicite virtutem. Credite his, qui illã diu secuti, magnum quiddã ipsos, & quod in dies maius appareat, sequi clamãt. Et ipsam vt deos, & professores eius vt antistites colite: & quotiens [a] mẽtio sacra litterarũ interuenerit, [27] fauete linguis. Hoc verbũ non, vt plaerique existimant, à fauore trahitur: sed imperatur silentium, vt rite peragi possit sacrum, nulla voce mala obstrepente. Quod multo magis necessarium est imperari vobis, vt quotiens aliquid ex illo proferetur oraculo, intenti & compressa voce audiatis. Cum sistrũ aliquis cõcutiens ex imperio mentitur, cũ aliquis secandi lacertos suos artifex, brachia atque humeros suspensa manu cruentat, cũ aliqua gentibus per viam repens vlulat, laurumque linteatus senex, [b] & medio lucernã die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum, concurritis & auditis, & diuinum esse eum, inuicem mutuum alentes stuporem, affirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quẽ intrando purgauit, omnique honestiorem curia reddidit, proclamat. Quis iste furor? quae ista inimica diis hominibusque natura est? infirmare virtutes, & malignis sermonibus sancta violare? Si potestis, bonos laudate: si minus, transite. Quod si vobis exercere taetram istã licentiam placet, alter in alterum incursitate. Nam cum in caelum insanitis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. Præbui ego aliquando Aristophani materiam iocorum. tota illa comicorũ poëtarũ manus in me venenatos sales suos effudit. [c] Illustrata est virtus mea, per ea ipsa, per quæ petebatur. Produci enim illi & tẽtari expedit: nec vlli magis intelligunt quãta sit, quàm qui vires eius lacessendo senserunt. Duritia silicis nulli magis quàm ferientib⁹ nota est. Præbeo me nõ aliter quàm rupes aliqua in vadoso mari desti tuta, quam fluctus non desinũt vndecũque moti sunt verberare: nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incursu suo cõsumunt. Assilite, facite impetum. terẽdo vos vincã. In ea quæ firma & insuperabilia sunt, quicquid incurrit, malo suo vim suam exercet. Proinde quærite aliquam mollem cedentemque materiam, in quam tela vestra figantur. Vobis autẽ vacat aliena scrutari mala, & sententias ferre de quoquam? [d] Quare hic philosoph⁹ laxius habitat? Quare hic lautius coenat? [28] Papulas obseruatis alienas, [29] ipsi obsiti plurimis vlceribus. Hoc tale est, quale si quis pulcherrimorum corporum næuos aut verrucas derideat; [e] quem fera scabies depascitur. Obiicite Platoni, quòd petierit pecuniam, Aristoteli, quòd acceperit: Democrito, quòd neglexerit: Epicuro, quòd consumpserit: mihi ipsi Alcibiadem & Phædrum obiectate. O vos maxime felices cum primũ vobis imitari vitia nostra contigerit. Quin potius mala vestra circumspicitis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia grassantia extrinsecus, alia in viscera ipsis ardentia? Non eo loco res humanæ sunt, etiam si statum vestrum parum nostis, [f] vt vobis tantum otij superfit, vt in probra meliorum agitare linguam vacet. Hoc vos non intelligitis, & alienum fortunæ vestræ vultum geritis: sicut plurimi, quibus in circo aut in theatro desidentibus, iam funesta domus est, nec, anuntiatũ malum. At ego ex alto prospiciens, video quæ tempestates aut immineant vobis paulo tardius rupturæ nimbum suum, [g] aut tam vicinæ, vt vos ac vestra rapturæ sint, si proprius accesserint. Quid porro, nonne nunc quoque (etiam si parum sentitis) turbo quidam animos vestros rotat, & inuoluit fugientes, petentesque eadem, & nunc in sublime alleuatos, [h] nunc in infima allisos rapit? [30] Circi nobis magno consensu vitia commendant. Licet nihil aliud quod sit salutare tentemus, [i] proderit tamen primo in seipsum secedere. Meliores erimus singuli. Quid, quòd secedere optimos viros, & aliquod exemplum eligere, [k] ad quod vitam dirigamus, licet? Tunc potest obtinere quod semel placuit, vbi nemo interuenit, qui iudicium adhuc imbecillum populo adiutore detorqueat. Tunc potest vita æquali & vno tenore procedere, quam propositis diuersissimis scindimus. Nam inter cetera mala illud pessimum est, quòd vitia ipsa mutamus. Sic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos. Hoc quoque, quòd iudicia nostra non tantum praua, sed etiam leuia sunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus: petita relinquimus, relicta repetimus: alternæ inter cupiditatem nostram, & pœnitentiam vices sunt. Pendemus enim toti ex alienis iudiciis: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoresque multos habet, non id quod laudandum petendumque est. Nec viam bonam ac malum per se æstimamus, sed turba vestigiorũ, in

XXVII.

XXVIII.

non tantum aſpici,vide quem nobis locum dederit. In media nos ſui parte conſtituit,& circumſpectum omnium nobis dedit:nec erexit tantummodo hominem,[y] ſed etiam,vt ab ortu ſidera in occaſum labentia proſequi poſſet,[z] & vultum ſuum circumferre cũ toto,[a] ſublime fecit illi caput,& collo flexibili impoſuit. Deinde ſena per diẽ,[b] ſena per noctem ſigna produxit,nullam non partẽ ſui explicuit: vt per hæc quæ obtulerat eius oculis,cupiditatem faceret etiam ceterorum.nec enim omnia,nec tãta viſimus,quãta ſunt, ſed acies noſtra aperit ſibi inueſtigando viam, & fundamenta veri iacet, inquiſitio trãſeat ex apertis in obſcura,& aliquid ipſo mũdo inueniat,antiquius:vnde iſta ſidera exierint:quis fuerit vniuerſi ſtatus,antequã ſingula in partes diſcederent:quæ ratio merſa & cõfuſa diduxerit:quis loca rebus aſſignauerit:ſuapte natura grauia deſederint, euolauerint leuia,[c] an præter niſum pondusque corporum altior aliquavis legẽ ſingulis dixerit: an illud verum ſit,[d] quo maxime probatur,hominem diuini ſpiritus eſſe partẽ,ac veluti ſcintillas quaſdam ſacrorũ [e] in terras deſiluiſſe,atque alieno loco hæſiſſe. Cogitatio noſtra caeli munimenta perrumpit,nec contenta eſt id quod oſtẽditur ſcire.Illud, inquit, ſcrutor,quod vltra mũdum iacet,vtrumne profunda vaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis cludatur:qualis ſit habitus excluſis,informia & confuſa ſint, an in omnem partẽ tantundem loci obtinentia,an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint: huic cohæreant mundo,an longe ab hoc receſſerint,& in vacuo volutẽtur:indiuidua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumque eſt,an continua eorũ materia ſit,& per totũ mutabilis:vtrum contraria inter ſe elementa ſint, an non pugnent, ſed per diuerſa conſpirent.[f] Ad hæc quaerenda natus,æſtima, quàm non multum acceperis temporis, etiam ſi illud totũ ſibi vindicet:cui licet nihil facilitate eripi,nihil negligentia patiatur excidere,licet horas ſuas auariſſime ſeruet,& vſque in vltimæ ætatis humanos terminos procedat,nec quicquam illi ex eo quod natura conſtituit,fortuna concutiat,tamen homo ad immortalium cognitionem nimis mortalis eſt. 8 Ergo ſecundum naturam viuo, ſi totũ me illi dedo,ſi illius admirator cultorque ſum.At natura vtrũque facere me vóluit, & agere,& contemplationi vacare.Vtrunque facio:[h] quoniam ne contemplatio quidẽ ſine actione eſt.Sed refert,inquis,an ad hanc voluptatis cauſa acceſſerit,nihil aliud ex illa petens, quàm aſſiduam contemplationem, ſine exitu.Eſt enim dulcis, & habet illecebras ſuas.Aduerſus hoc tibi reſpondeo. aeque refert, quo animo ciuilem agas vitam: an vt ſemper inquietus ſis,[i] nec vnquam ſumas vllum tẽpus, quo ab humanis ad diuina reſpicias.Quomodo res appetere ſine vllo virtutũ amore & ſine cultu ingenij,ac nudas edere operas,minime probabile eſt:(miſceri enim inter ſe iſta, & conferri debent:) ſic imperfectum ac languidum bonum eſt,in otium ſine actu proiecta virtus:nunquã id quod didicit oſtendens.Quis negat illũ debere profectus ſuos in opere tentare?nec tantũ quid faciendum ſit cogitare,ſed etiam aliquãdo manum exerere?& ea quæ meditata ſunt,ad verum perducere?Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora,ſi non actor deeſt,ſed agẽda deſunt:ecquid illi ſecum eſſe permittes?Quo animo ad otium ſapiẽs ſecedit?Vt ſciat, ſecum quoque ea acturum,per quæ poſteris pꝓſit.Nos certe ſumus,qui dicimus,& Zenonem & Chryſippum maiora egiſſe, quàm ſi duxiſſent exercitus, geſſiſſent honores, leges tuliſſent, quas non vni ciuitati, ſed toti humano generi tulerunt. Quid ergo eſt, quare tale otium non conueniat bono viro,per quod futura ſaecula ordinet, nec apud paucos contionetur,ſed apud omnes omnium gentium homines, quique ſunt, quique erunt?Ad ſummam quaero,an ex præceptis ſuis vixerint Cleantes & Chryſippus & Zenon? Non dubie reſpondebis, ſic illos vixiſſe, quemadmodum dixerant eſſe viuendum.Atqui nemo illorum remp.adminiſtrauit.Non fuit illis,inquis,aut ea fortuna,aut dignitas,quæ admitti ad publicarum rerum tractationem ſolet.ſed iidem nihilominus non ſegnem egerevitam.Inuenerunt quemadmodũ plus quies illorum hominibus prodeſſet, quàm aliorum diſcurſus & ſudor. Ergo nihilominus hi multum egiſſe viſi ſunt, quamuis nihil publice agerent.[31] Præterea tria genera ſunt vitæ, inter quæ, quod ſit optimum,quæri ſolet.Vnum voluptati vacat,alterum contemplationi, tertium actioni. Primum,depoſita contentione depoſitoq; odio,quod implacabile diuerſa ſequentibus indiximus,videamus,an hæc omnia ad idem ſub alio titulo perueniant.Nec ille qui voluptatem probat,ſine contemplatione eſt:[k] nec ille qui contemplationi inſeruit, ſine voluptate eſt: nec ille cuius vita actioni deſtinata eſt, ſine contemplatione eſt. Plurimum, inquis, diſcriminis eſt,vtrum aliquã res propoſitum, an propoſiti alterius acceſſio ſit. Sane grande diſcrimen.Tamen alterum ſine altero non eſt. Nec ille ſine actione contemplatur,nec hic ſine contemplatione agit. Nec ille tertius, de quo male exiſti.

mare cõsueuimus, voluptatẽ inertem probat,[l] sed eam, quam ratione efficit firmã sibi. Ita & haec ipsa voluptaria secta in actu est. Quid ni in actu sit, quum ipse dicat Epicurus, aliquando se recessurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, si aut voluptati imminebit paenitẽtia, aut dolor minor pro grauiore sumetur? Quo pertinet hoc dicere? Vt appareat, contemplationem placere omnibus. Alij petunt illam:[m] nobis haec statio est. non portus.[n] Adiice nunc huc,[o] quòd è lege Chrysippi viuere otioso licet. Non dico, vt otium patiatur, sed vt eligat. Negant nostri sapientem ad quamlibet remp. accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad otium veniat: vtrum quia resp. illi deest, an quia ipse reipublicæ? Si omnibus defutura resp. est, semper autem deerit fastidiose quærentibus, interrogo ad quam remp. sapiens accessurus sit. Ad Athenienſium, in qua Socrates, damnatur, Aristoteles ne damnaretur, fugit? in qua opprimit inuidia virtutes? P Negabis mihi acceſſurum ad hanc remp sapientem. Ad Carthaginenſium ergo remp. sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuique infesta libertas est, summa aequi ac bonivilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostilitas? q Et hanc fugiet. Si percensere singulas voiuero, nullam inueniam, quæ sapientem, aut quam sapiens pati possit. Quòd si non inuenitur illa resp. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse otium necessarium: quia quod vnum præferri poterat otio, nusquam est. Si quis dicit optimum esse nauigare: deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri soleant, & frequenter subitae tempestates sint, quæ rectorem in contrarium rapiant: puto, hic me vetat nauem soluere,[r] quanquam laudat nauigationem.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM SENECAE[1] DE VITA BEATA NOTAE.

CAP. I.

1 De beata vita] *Ita vocant Latini auctore Cicerone, quam Græci* εὐδαιμονίαν.

2 Quantum profligetur:] *Ita veteres libri: & ita plane legendum. Nam scriptor quidem noctium Atticarum non nauci habendus, qui profligandi verbum latine ita accipi negat. Iuuius libri* XXI. Sed ita fortassis decuit, cum foederum ruptore duce ac populo deos ipsos sine vlla humana ope committere ac profligare bellum, nos autem, qui secundum eos violati sumus, commissum ac profligatum conficere. *Sed & Tacitus, & Cicero ipse ita saepe accipiunt. Tale est, quod idem grammaticus tradit de verbo* superesse, *libri primi capite* XXII. *Nam eo verbo & Tacitus, & Plinius in epistolis, non paulo vterque melior latinae linguæ auctor, quàm hic* μεμιμοφορημένος, *ita saepe vtuntur, vt ipse vtendum negat.*

3 Cum se mobilis fauor circumegit.] *Cum recepit se: cum ad se rediit, & quid egerit, sero iam, re perfecta, attentius consideraut.*

II. 4 Discessionum more] *Cum senatus consulta per discessionem fiunt.*

5 Cum rebus humanis agitur,] *Ita veteres libri: non, vt in vulgatis,* geritur.

6 Quicquid optaui], *Hoc est quod dicit Iuuenalis:*

> Euertere domos totas, optantibus ipsis
> Di faciles.

Neque quidquam euenire stultis deterius potest, quàm si eorum vota Deus audiat, vt grauissime disputatur in Alcibiade secundo.

III. 7 Nec longe positum est.] *Quod de vitio Hesiodus dixerat,* μάλα δ' ἐγγὺς ναίει, *id hic noster ad virtutem elegantissime transtulit.*

V. 8 Et diffusio animi] *Sic* ἀφέσεις ψυχῆς *veteres Stoici dicebant. Opponitur ei* συστολὴ ψυχῆς *contractio.*

VI. 9 Deinde praeterita respiciat,] *Turpis haec opinio Epicureorum fuit, Sapientem & præsentibus voluptatibus gaudere, & recordantem præteritarum, & cogitatione præcipientem futuras. Eam eleganter exagitat Cicero libro secundo de finibus.*

10 Vident & illi] *Male in aliis,* Vide autem & in illis. *Sed hæc & talia cum prætermittere decreuerim, nescio quomodo me interdum abripi patior.*

VIII 11 Pollinctam] *Vnctam, delibutam. Vetus verbum ab aliis temere iectum, in meis libris, omnibus litteris scriptum visitur.*

12 Nec quicquam mutauit optima.] *Quod optimum est, mutari non potest. Nam quicquid mutatur, aut ab alio mutatur, aut à semetipso. Optimũ non mutatur ab alio. Oporteret enim aliquid esse optimo potentius: cum àquocunque externo aliud mutatur, potentius necessario sit eo quod mutatur. Ne à se ipso quidem. mutaretur enim à se in deterius. quod à natura abhorret. Ita disputantur hæc à Platone, libro secundo de rep. vbi de immutabilitate Dei disputatur. Idem hic & Seneca dicit quod qui non intellexerant, aliquot voces minime necessarias interiecerant: Eas vetustis libris auctoribus sustuli.*

13 Ideoque præceperunt veteres,] *Socratis hoc praeceptum est apud Xenophontem.* VIII.

14 Voluptates præguſtare.] προγεύεσθαι. *Ita in vetustis libris meis, multo sine dubio melius & elegantius, quam, vt in alus,* præstare. IX.

15 Et si minus verminatur.] *Liber vetus* ferminatur: *vnde fecerant* fera minatur. *Erroris origo omnibus vt opinior: in promptu est, Sic quodam loco ex* veritate *fecerant* feritatem. XVII.

16 Crucibus] *Omnes qui tollebantur in crucem, clauis suffigebantur. & quòd latrones, qui cum* CHRISTO *domino ac deo nostro in crucem acti sunt, multis locis ita videmus expressos, quasi funibus: tantum alligati fuerint, pictorum ac statuariorum error est. Docet id primum verbũ ipsum, quo Græci vtuntur,* προσηλοῦν. *Sed & latino verbo suffigendi idem plane indicatur. Et cum crux Domini tanto sanctissimæ feminae studio quæsita ac reperta est, facile statim agnita esset, si ex tribus quæ effossae sunt, in vna tantum vestigia clauorum fuissent. Quomodo autem mortui essent, nisi forte longa fame, si funibus tantum reuincti pependissent? At nunc adactis per singulas manus, ac singulos pedes singulis clauis, & venis, & neruis abruptis, defluente ingenti copia sanguinis, incredibili cruciatu eos intra horas aliquot mori necesse erat. Quod si serius fieret, effringebantur eis crura ad accelerandam mortem. Illud quidem de clauis manifesto ostendunt multa veterum loca. Vt quod hic scribitur à Seneca:* Cum refigere se crucibus conentur, in quas vnusquisque vestrum clauos ipse suos adigit. *Demosthenes* κατὰ Μειδίου: Καὶ ἐφ' ἅπαντι φεύγειν, καὶ μισοπονηρὸν προσηλῶσθαι. *quod Vlpianus ita exponit:* τῷ σταυρῷ προσηλῶσθαι τοῖς ἥλοις.

Si quis eum seruum, patinam qui tollere iussus,
Semesos pisces, tepidumque ligurierit ius,
In cruce suffigat. *Non dixit,* religet, *aut* reuinciat *sed,* suffigat.

Plinius lib. XXVIII. *cap.* IIII Item in quartanis, fragmentum claui à cruce, inuolutum lana. collo subnectunt. *Plutarchus:* ἀλλὰ καὶ σταυρὸν καθηλώσεις, ἢ σχοινοπιπτήσεις. *Appuleius:* Hic nares & digiti: illic carnosi claui pendentium. *Sed plura congerere, nihil necesse est.*

17 Crederem illis, nisi quidam] *Vetus librarius scripserat:* crederem illis hoc, nisi quidam. *deinde cum animaduertisset, vocem* hoc *redundare, adscripserat minutiori charactere,* vacat. *delere enim, etiam si quid perperam scripserant, non solebant: ne libros suos minus venales facerent. At secuti alij, geminato errore, non id quod vacabat sustulerunt: sed vtroque recepto, scripserunt,* crederem illis hoc vacare. *Leuiculum hoc est, fateor. sed quia saepe in eo genere peccatum est, semel monere, non alienum esse duxi.*

18 Non ne habeat, sed ne sollicitus habeat.] *Hoc est, quod, quod Plutarchus ait, fortunae dicturum esse sapientem:* XXI.

Ηδὺ δ' ἂν πείρης, ὀλίγον δ' ἄχος, ἢν δὲ πλείπης.

19 Paucae argenti lamellæ,] *Ita vetus liber. Videtur autem respexisse ad illud Ouidij:*

Et leuis argenti lamina crimen erat.

20 Ingemeſcat,] *Ne quis putet librariorum erratum esse: ita est in libro Siculo, & saepe in veteribus libris memini legere* gemesco, tremesco, *& talia, per secundam vocalem, non per tertiam. Sed quid negligemus, si hæc iam non negligimus?* XXIII.

21 Infruniti.] *De hac voce dixi in superioribus.*

22 Ad togatos] *Ad eos qui limina potentiorum obseruant, vt eos salutent, deducant, ac reducant.* XXIIII.

23 Iustæ libertatis, an inter amicos datae,] *Iustam libertatem vocat plenam, vt eorum qui vindicta liberabantur at inter amicos liberati, Latini tantum fiebant.*

24. Prætextatus & Canusinatus,] *Ita scriptum est in libro Siculo, melius, vt puto, quàm, vt antea legebatur,* candidatus. *Sed vocis insolentia factũ est, vt moueretur loco. Canusinæ lanæ in optimis & pulcherrimis erant. Plinius libro* VIII. *cap.* XLVIII. Circa Tarẽtum Canusiumque summam nobilitatem habent. *Atheneus libro tertio,* κἀχεῖνος σοι τῆς ἡμέρας ὁ καλὸς καυσινὸς ἐκ τῶν λωποδυτῶν ἁπτάσθω. *Canusinatus igitur est molli & delicata veste indutus, quales è lana Canusiña contexebantur.* XXV.

25 Quàm nudis ſcapulis] *Libri veteres*, quàm nudis ſcapulis aferentibus. *puto legendum*, ac foetentibus. *Ob ſqualorem videlicet & illuuiem. At alij ex illo* aferentibus, *fecerunt* vt ſententiæ. *non ſane* εὐστόχως.

26 Me hominem maxime cogitabo, cum diis vndique conſultabo.] *Sic alij. At quanto melius, quod à me ex libro Siculo erutum eſt.* Me hominem eſſe tum maxime cogitabo, cum deus vndique conſalutabor.] *Hæc emendare ſatis erat: oſtentare nihil neceſſe erat. Sed me amicorum quorumdam ſtudia ingenio meo indulgere non ſinunt.*

XXVI. 27 Fauere linguis.] *οἰγαπᾶς τὸ λεώς. ὠφήμιν χρή. Ita hoc Græci. & locus mihi diligenter notandus videtur.*

XXVII. 28 Papulas] *In quibuſdam veteribus libris*, puſulas: *quod & ipſum recte legi poteſt.*

29 Ipſi obſiti] *Liber Siculus*, ibſi obſiti. *Alij putarunt.* ibſi obſi, *per errorem à librariis ſcriptum.*

XXVIII. 30 Circi nobis] *Alij*, cur nobis. *Sed illud verius, & veterum librorum auctoritate nititur Saepe autem dicit ludos circenſes, aliaque eius generis ſpectacula, multorum vitiorum fomitem eſſe. Ego autem quæ ab hoc loco vſque ad finem huius libri ſcripta ſunt, puto aliunde aſſuta eſſe, & pertinere ad librum aliquem, quo quaereretur, deberet ne ſapiens ad remp. accedere. Ea re fit, vt quibuſdam inſulſis hominibus Senecae ſcripta parum interdum inter ſe cohaerere videantur. Non Ariſtotelis ſcripta, in quo omnia alia ex aliis apta & connexa ſunt, inter ſe cohaeſerint, ſi quis ad hunc modum ea dilaniauerit.*

XXXII. 31 Praeterea tria genera ſunt,] *Ariſtoteleum eſt è primo Ethicorum ad Nicomachum.*

L. ANNAEI SENECAE AD SERENVM [1] DE TRANQVILLITATE ANIMI LIBER VNVS.

[2] NOVIRENTI mihi in me, quædam vitia apparebant retecta, in aperto posita, [a] quæ manu prenderem, quædam obscuriora & in recessu, quædam non continua, sed ex interuallis redeuntia: quæ vel molestissima dixerim, vt hostes vagos, & ex occasionibus assilientes, per quos neutrum licet, nec tanquam in bello paratum esse, nec tãquam in pace securum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendo (quare enim non verum vt medico fatear?) me nec bona fide liberatum ijs quæ timebam & oderam, nec rursus obnoxium. In statu vt non pessimo, ita maxime querulo & morosо positus sum. Nec ægroto, nec valeo. Non est quod dicas, omnium virtutum tenera esse principia, tempore ipsis duramẽtum & robur accedere. Non ignoro, etiam quæ in speciem laborant, dignitatem dico, & eloquentiæ famam, & quicquid ad alienum suffragium venit, mora conualescere. Et quæ veras vires parãt, & quæ ad placendum fuco quodam subornantur, expectant annos, donec paulatim colorem diuturnitas ducat. Sed ego vereor, ne consuetudo, quæ rebus affert constantiam, hoc vitium in me altius figat. Tam bonorum quàm malorum longa conuersatio amorẽ inducit. Hæc animi inter vtrunque dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praua vergẽtis infirmitas qualis sit, non tam semel tibi possum, quã per partes ostendere. Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomen inuenies. Tenet me summus amor parsimoniæ, fateor. Placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis, non ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa: sed domestica, & vilis: nec seruata, nec sumenda sollicite. Placet cibus, [b] quẽ nec parent familiæ, nec spectent, [c] non ante multos paratus dies, nec multorum manibus ministratus, sed [4] parabilis faciliſque, [d] nihil habens accersiti pretio: sed vbilibet non defuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus qua intrauerat. Placet minister incultus & rudis vernula, argentum graue rustici patris, [e] sine vllo opere & nomine artificis: & mensa non varietate macularum conspicua, nec per multas elegantium dominorũ successiones ciuitati nota: sed in vsum posita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accẽdat inuidia. [f] Cum bene ista placuerunt, præstringit animum apparatus alicuius pædagogij, [f] diligentius quàm iam intra priuatum larem vestita & auro culta mancipia, & agmen seruorum nitentium. [g] Iam domus etiam qua calcatur pretiosa, & diuitijs per omnes angulos dissipatis, tecta ipsa fulgentia, & assectator comesque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipsa conuiuia, quid epulas loquar, scæna sua dignas? Circumfudit me ex longo frugalitatis situ venientem, multo splendore luxuria, & vndique circumsonuit. Paulum titubat acies: facilius aduersus illam animum quàm oculos attollo. Recedo itaq; non peior, sed tristior. [6] Nec inter illa friuola mea tam lætus incedo, [7] [i] tacitusque morsus subit, & dubitatio, nunquid illa meliora sint. nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet vim præceptorum sequi, & in mediam ire Rempublicam. Placet honores fasces que, [8] non purpura [k] aut aureis virgis adductum capessere, sed vt amicis propinquisque, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortalib⁹ paratior, vtiliorq; sim, [l] propius positus. Sequor Zenonem, Cleanthem, Chrysippum: quorum tamẽ nemo ad Remp. accessit, [m] nemo non misit. Ad quam cum animũ insolitum arietare permisi, vbi aliquid occurrit, aut indignum (vt in omni vita humana multa sũt) aut parum ex facili fluens, aut multum temporis res non magno æstimandæ popoſcerũt, ad otium conuertor: & quemadmodum pecoribus fatigatis quoq; velocior domũ gradus est. Placet intra parietes suos vitam coërcere. Nemo vllum auferat diem, nihil dignũ tanto impendio redditurus. sibi ipse animus hæreat, se colat, nihil alieni, agat, nihil quod ad iudicem spectet. Ametur expers publicæ priuatæq; curæ tranquillitas. Sed vbi lectio fortior erexit animum, & aculeos subdiderũt exẽpla nobilia: prosilire libet in forũ: commodare alteri vocem, alteri operam, etsi nihil profuturam, tamen conaturam prodesse: [n] alterius coercere in foro superbiã, male secũdis rebus elati. In studijs puto mehercule melius esse res ipsas intueri, & harũ causa loqui: ceterũ verba rebus permittere, vt qua duxerint, hac

CAP. I.

inelaborata ſequatur oratio. Quid opus eſt ſæculis duratura componere? Vis tu non id agere, ne te poſteri taceant? Morti natus es: minus moleſtiarũ habet funus tacitũ. Itaq; occupandi temporis cauſa, in vſum tuum, non in præconiũ aliquid ſimplici ſtilo ſcribe. Minore labore opus eſt ſtudentibus in diẽ. Rurſus vbi ſe animus [o] cogitationis magnitudine leuauit, ambitioſus in verba eſt, [p] altiuſq; vt ſpirare, ita eloqui geſtit, [q] & ad dignitatẽ rerũ exſurgit oratio: [r] oblitus tum legis preſſioriſq; iudicij, ſublimis feror, & ore iã non meo. Ne ſingula diutius perſequar, in omnibus rebus hæc me ſequitur bonæ mẽtis infirmitas, cui ne paulatim defluam vereor, aut quod eſt ſolicitius, ne ſemper caſuro ſimilis pẽdeam, & plus fortaſſe ſit, quã quod ipſe prouideo. Familiariter enim domeſtica aſpicimus, & ſemper iudicio fauor officit. Puto multos potuiſſe ad ſapientiam peruenire, niſi putaſſent ſe peruenisſe: niſi quædam in ſe diſſimulaſſent, quædam apertis oculis tranſiliſſent. Non eſt enim quòd nos magis aliena iudices adulatione perire, quàm noſtra. Quis ſibi verũ dicere auſus eſt? Quis non inter laudantium blandientiumque poſitus greges, plurimum tamen ſibi ipſe aſſentatus eſt? Rogo itaque, ſi quod habes remediũ, quo hanc fluctuationem meam ſiſtas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem debeam. Non eſſe periculoſos motus animi, nec quicquam tumultuoſi afferentis ſcio. Vt vera tibi ſimilitudine id de quo queror exprimam, non tempeſtate vexor, ſed nauſea. Detrahe ergo quicquid hoc eſt mali, & ſuccurre in conſpectu terrarum laboranti. [s] Quæro mehercule iamdudum, Serene, ipſe tacitus, cui talem affectum animi ſimilem putem. [t] Nec vllius propius admoneor exemplo, quàm eorũ qui ex longa & graui valetudine expliciti, motiunculis, leuibuſq; interim offenſis perſtringuntur, & cum reliquias effugerint, ſuſpicionibus tamen inquietantur, mediciſque iam ſani manum porrigunt, & omnem calorem corporis ſui calumniantur. Horum, Serene, [u] non parum ſanum eſt corpus, ſed ſanitati parũ aſſueuit: ſicut eſt quidã tremor etiam trãquilli maris, aut lacus, cum ex tempeſtate requieuit. Opus eſt itaque non illis durioribus, quæ etiã tranſcurrimus, vt alicubi obſtes tibi, alicubi iraſcaris, [u] alicubi inſtes grauius, ſed illud quod vltimũ venit, vt fidẽ tibi habeas, & recta ire via te credas, nihil auocatus tranſuerſis multorũ veſtigijs paſſim diſcurrentiũ, & quorũdam circa ipſam errantium viam. Quod deſideras autem, magnũ & ſummum eſt, Deoq; vicinũ, non concuti. Hanc ſtabilem animi ſedem Græci εὐθυμίαν vocant, de qua Democriti volumen egregiũ eſt: [x] ego tranquillitatẽ voco. nec enim imitari & transferre verba ad illorũ formam neceſſe eſt. Res ipſa de qua agitur, aliquo ſignãda nomine eſt, quod appellationis Græcæ vim debet habere, non faciẽ. Ergo quærimus, quomodo animus ſemper æqualis, ſecundoq; curſu eat, propitiuſque ſibi ſit, & ſua lætus aſpiciat, & hoc gaudiũ non interrumpat, ſed placido ſtatu maneat, nec attollẽs ſe vnquã, nec deprimẽs. Id trãquillitas erit. Quomodo ad hãc perueniri poſſit, in vniuerſum quæramus. Sumes tu ex publico remedio quãtum voles. Totum interim vitiũ in mediũ protrahendum eſt, ex quo agnoſcet quiſque partem ſuam. Simul tu intelliges, quãto minus negotij habeas cũ faſtidio tui, quàm hi quos ad profeſſionem ſpecioſam alligatos, & ſub ingenti titulo laborantes, in ſua ſimulatione pudor magis quã voluntas tenet. Omnes in eadẽ cauſa sũt, & hi qui leuitate vexãtur, ac tædio, aſſiduaq; mutatione propoſiti, quibus ſemper magis placet quod reliquerũt, [y] & illi qui marcẽt & oſcitãt. Adijce illos, qui non aliter [z] quã quibus difficilis ſomnus eſt, verſant ſe, & hoc atque illo modo cõponunt, donec quietem laſſitudine inueniant: ſtatũ vitæ ſuæ formãdo ſubinde, in eo nouiſſime manent, in quo illos nõ mutandi odium, ſed ſenectus ad nouandũ pigra deprehendit. Adijce & illos, [a] qui non inconſtantiæ vitio parum leues ſunt, ſed inertia. Viuunt, nõ quomodo volũt, ſed quomodo cœperũt. Innumerabiles deinceps proprietates ſunt, ſed vnus effectus vitij, diſplicere ſibi. [b] Hoc oritur ab intẽperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parũ proſperis, vbi aut non audent, quantũ cõcupiſcunt, aut non cõſequuntur, & in ſpẽ toti prominent, ſemper inſtabiles mobileſque. Quod neceſſe eſt accidere pendentibus. Omni vita pendent. & inhoneſta ſe ac difficila docẽt, cogũtque: & vbi ſine præmio labor eſt, torquet illos irritũ dedecus, [c] & dolent ſe praua fruſtra voluiſſe. Tunc illos & pœnitẽtia cœpti tenet, & incipiẽdi timor, ſurrepitq; illa iactatio animi, nõ inueniẽtis exitũ, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt: & cũctatio vitæ parũ ſe explicãtis, & inter deſtituta vota torpentis animi ſitus. Quæ omnia grauiora ſunt, vbi odio infelicitatis operoſæ ad otium profugerunt, [d] & ad ſecreta ſtudia: quæ pati nõ poteſt animus ad ciuilia erectus, agendiq; cupidus, & natura inquietus, parum ſcilicet in ſe ſolatiorum habens: ideoque detractis oblectationibus, quas ipſæ occupationes diſcurrentibus præbẽt, domum, ſolitudinem, parietes nõ fert, inuitus aſpicit ſe ſibi relictũ. Hinc illud eſt tædiũ,

10 20 30 40 50

11.

& diſplicentia ſui,& nuſquam reſidentis animi volutatio,& otij ſui triſtis atque ægra patientia:vtiq; vbi cauſas fateri pudet,tormẽta introrſus egit verecundia,in anguſto incluſæ cupiditates ſine exitu[e] ſe ipſæ ſtrãgulãt.Inde mæror marcorque,[f] & mille fluctus mẽtis incertæ,quam inchoata habent ſuſpẽſam,deplorata triſtem: inde ille affectus otium ſuum deteſtantium, quærentiumq; nihil ipſos habere quod agant, & alienis incremẽtis inimiciſſima inuidia.Alit enim liuorẽ infelix inertia: & omnes deſtrui cupiũt,quia ſe nõ potuerũt prouehere:[g] & ex hac deinde auerſatione alienorũ proceſſuum,& ſuorum deſperatione,ob iraſcens fortunæ animus,& de ſæculo querens, & in angulos ſe retrahẽs,& pœnæ incubãs ſuæ,dum tædet ſui,pigetque.Natura enim humanus animus agilis eſt, & pronus ad mot°. Grata omnis illi excitandi ſe materia eſt,[h] gratior quibuſq; peſſimis ingenijs,quæ occupationibus libenter deterũtur. Vt vlcera quædam nocituras manus appetunt,& tactu gaudent,& feram corporum ſcabiem delectat,quicquid exaſperat: non aliter dixerim his mẽtibus,in quas cupiditates velut mala vlcera eruperũt,voluptati eſſe laborem vexationemque. Sunt enim quædam, quæ corpus quoq; noſtrũ cum quodam dolore delectant: vt verſare ſe,[i] & mutare nondũ feſſum latus, & alio atque alio poſitum ventilari. Qualis ille [10] Homericus Achilles eſt,modo pronus, modo ſupinus, in varios habitus ſe ipſe componens. Quod proprium ægri eſt, nihil diu pati, & mutationibus vt remedijs vti.Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ,& littora pererrantur,& modo mari ſe,modo terra experitur ſemper præſentibus infeſta leuitas. Nunc Campaniam petamus.Iam delicata faſtidio ſunt: inculta videantur. Bruttios & Lucanos ſaltus perſequamur. Aliquid tamen inter deſerta amœni requiratur, in quo luxurioſi oculi longo locorum horrentium ſquallore releuentur Tarentum petatur,laudatuſque portus,& hiberna cæli mitioris,[k] & recta vel antiquæ ſatis opulenta turbæ.Iam flectamus curſum ad vrbem nimis diu à plauſu & fragore aures vacauerunt.Iuuat iam & humano ſanguine frui.
[l] Aliud ex alio ſuſcipitur,& ſpectacula ſpectaculis mutantur: vt ait Lucretius,

Hoc ſe quiſque modo ſemper fugit.

Sed quid prodeſt,ſi non effugit? ſequitur ſe ipſe,& vrget grauiſſimus comes.[m] Itaq; ſcire debemus,non locorũ vitiũ eſſe quo laboramus,ſed noſtrum.Infirmi ſumus ad omne tolerãdum,nec laboris patiẽtes,nec voluptatis,nec noſtræ,nec vllius rei diutius.Hoc quoſdam egit ad mortem,quòd propoſita ſæpe mutando,in eadẽ reuoluebantur, & non reliquerãt nouitati locũ. Faſtidio illis eſſe cœpit vita & ipſe mundus: & ſubit illud rabidarũ deliciarum: Quouſque eadem? Aduerſus hoc tædium quo auxilio putem vtendum, III.
quæris.Optimum erat(vt ait Athenodorus)actione rerum &Reip.tractatione,& officijs ciuilibus ſe detinere. Nam vt quidã ſole & exercitatione[n] & cura corporis diem ducũt, athletiſq; vtiliſſimum eſt,lacertos ſuos,roburq; cui ſe vni dicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum [o] ad rerum ciuiliũ certamẽ parãtibus,in opere eſſe longe pulcherrimum eſt.Nam cũ vtilem ſe efficere ciuibus mortalibuſque propoſitum habeat,ſimul &exercetur & proficit,qui in medijs ſe officijs poſuit,cõmunia priuataq; pro facultate adminiſtrans.Sed quia in hac, inquit, tam inſana hominũ ambitione,tot calũniatoribus in deterius recta torquẽtibus parũ tuta ſimplicitas eſt, & plus futurũ ſemper eſt quod obſtet,quàm quod ſuccedat,à foro quidẽ & publico recedendũ eſt: ſed habet, vbi ſe etiã in priuato lare explicet magnus animus. Nec vt leonũ animaliumq; impetus caueis coercetur: ſic hominũ, quorũ maxime in ſeductu actiones ſunt. [p] Ita tamen delituerit,vt vbicunque otium ſuũ abſcõderit,prodeſſe velit & ſingulis & vniuerſis,ingenio, voce,cõſilio.Nec enim is ſolus Reip.prodeſt,qui cãdidatos extrahit,& tuetur reos,& de pace belloq; cenſet: ſed qui iuuentutẽ exhortatur,qui in tanta bonorum præceptorum inopia [q] virtute inſtruit animos,qui ad pecuniam luxuriamq; curſu ruẽtes prenſat ac retrahit,& ſi nihil aliud,certe moratur,in priuato publicum negotiũ agit.An ille plus præſtat,[r] qui inter peregrinos & ciues,aut vrbanus prætor adeũtibus aſſeſſoris verba pronũtiat,[s] quã qui docet quid ſit iuſtitia,quid pietas,quid ſapiẽtia,quid fortitudo,quid mortis cõtemptus,quid deorũ intellectus,quantũ bonũ ſit bona conſcientia? Ergo ſi tempus in ſtudia conferas,[t] quod ſubduxeris officijs,nõ deſerueris,nec munus detractaueris Neque enim ille ſolus militat, qui in acie ſtat,& cornu dextrum læuumque defendit: ſed & qui portas tuetur,& ſtatione minus periculoſa,non otioſa tamen,fungitur,vigiliaſq, ſeruat,& armamentario præeſt.Quæ miniſteria quamuis incruenta ſint,in numerũ ſtipendiorum veniũt. Si te ad ſtudia reuocaueris,omne vitæ faſtidiũ effugeris: nec noctem fieri optabis tædio lucis,nec tibi grauis eris,nec alijs ſuperuacuus: multos in amicitiã attrahes,affluetque ad te optimus quiſque.Nũquam enim quamuis obſcura virtus latet, ſed

mittit sui signa. Quisquis dignus fuerit, vestigijs illam colliget. Nã si omnẽ conuersationem tollimus, & generi humano renũtiamus, viuimusq; in nos tantum cõuersi, sequitur hanc solitudinem, omni studio carentẽ, inopia rerum agendarũ. Incipiemus ædificia alia ponere, alia subuertere, & mare submouere, & aquas [u] contra difficultates locorũ ducere, & male dispẽsare tẽpus, [x] quod nobis natura consumendum dedit. Alij parce illo vtimur, alij prodige: alij sic impẽdimus, vt possimus rationẽ reddere: alij, vt nullas habeamus reliquias. [y] Quare nihil turpius est, quàm grãdis natu senex, qui nullũ aliud habet argumẽtum, quo se probet diu vixisse, præter ætatem. Mihi, carissime Serene, nimis videtur submisisse tẽporibus se Athenodorus, nimis cito refugisse. Nec ego negauerim aliquãdo cedendũ, sed sensim relato gradu, & saluis signis, salua militari dignitate. Sanctiores tutioresque sunt hostibus suis, qui in fidẽ cum armis veniunt. Hoc puto virtuti faciendũ, studioso que virtutis, si prævalebit fortuna, & præcidet agendi facultatẽ, non statim auersus inermisq; fugiat, latebras quærens, quasi vllus locus sit, quo nõ possit fortuna persequi. [z] Sed parcius se inserat officijs, & cũ dilectu inueniat aliquid, in quo vtilis ciuitati sit. Militare nõ licet: honores spectet. priuato viuendũ est: sit orator. silẽtium indictũ est? tacita aduocatione ciues iuuet. periculosum etiã ingressu forum est? in domibus, in spectaculis, in conuiuijs, bonum contubernalem, amicũ fidelem, temperantem conuiuam agat. [a] Officia si ciuis amiserit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos nõ vnius vrbis mœnibus clusimus, sed in totius orbis cõmercium emisimus; patriamque nobis mundum professi sumus: vt liceret latiorẽ virtuti campũ dare. Praeclusum tibi tribunal est, & rostris prohiberis, aut comitiis? respice post te, quantũ latissimarũ regionum pateat, quantum populorum. Nunquã tibi ita magna pars obstructur, vt nõ maior relinquatur. Sed vide, ne totũ istud vitiũ tuum sit. Nõ vis enim nisi cõsul, aut prytanes, aut cerux, aut fuses administrare Rẽp. Quid si militare nolis, nisi imperator aut tribunus: etiã si alij primã frontẽ tenebunt: [b] te sors inter triarios posuit: inde voce, adhortatione, exẽplo, animo milita. Praecisis quoq; manibus illein proelio inuenit, quod partibus conferat, qui stat tantũ, & clamore iuuat. Tale quiddã facies, si à prima te Reip. parte fortuna submouerit: [c] stes tamen, clamore iuues: si quis fauces oppresserit, stes tamẽ, & silentio iuues. Nunquã inutilis est opera ciuis boni. Auditu enim, visu, vultu, nutu, obstinatione tacita, incessuq; ipso prodest. Vt salutaria quaedã citra gustum tactũque odore proficiũt: ita virtus vtilitatem etiã ex lõginquo & latẽs fundit, [d] siue spargitur & se vtitur, suo iure, siue precarios habet excessus, cogiturq; vela contrahere, siue otiosã mutaque est, & angusto circũscripta, siue adaperta: [e] in quocunque habitu est, prodest. Quid? tu parũ vtile putas exemplum bene quiescentis? [f] Lõge, inquã, optimum est miscere otium rebus, quotiens actuosa vita impedimẽtis fortuitis, aut ciuitatis cõdicione prohibetur. Nunquã enim vsq; eo intercluſa sunt omnia, [g] vt nulli actioni honestae locus sit. Nũquid potes inuenire vrbẽ miseriorẽ, quàm Atheniẽsium fuit, cum illam tringinta tyranni diuellerẽt? mille trecẽtos ciues, optimũ quemque, occiderant. Nec finem ideo faciebat, sed irritabat se ipsa saeuitia. In qua ciuitate erat ariopagos, religiosissimũ iudiciũ, in qua senatus populusque senatui similis coibat, quotidie carnificũ triste collegiũ, & infelix curia tyrãnis angusta. Poteratne illa ciuitas cõquiescere, [h] in qua tot tyrãni, tot satellites erant? Ne spes quidẽ vlla recipiendae libertatis animis poterat offerri: nec vlli remedio locus apparebat, cõtra tantam vim malorũ. Vnde enim miserae ciuitati tot Harmodios? Socrates tamẽ in medio erat, & lugentes patres consolabatur, & desperantes de Rep. exhortabatur, [i] & diuitibus opes suas metuentibus exprobrabat seram periculosæ auaritiæ pœnitentiam; & imitari volentibus magnum circũferebat exemplar, cũ inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamẽ Athenæ ipsæ in carcere occiderũt: & qui tuto insultauerat agmini tyrannorũ, eius libertatẽ libera ciuitas nõ tulit: vt scias & in afflicta Rep. esse occasionem sapienti viro ad se proferendum, [k] & in floreti ac beata, impotentiã, inuidiam, mille alia vitia inermia regnare. Vtcunq; ergo se Resp. dabit, vtcunq; fortuna permittet, ita aut explicabimus nos, aut contrahemus. Vtiq; mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Immo ille vir fuerit. qui periculis vndiq; imminẽtibus, armis & cathenis circumfremẽtibus, nõ allisserit virtutem, nec abscõderit. Nõ est enim seruare se, obruere. Vt opinor, Curius Dentatus aiebat, [l] malle esse se quàm viuere mortuum. Vltimum malorũ est, [m] ex viuorum numero exire antequam moriaris: sed faciẽdũ erit, si in Reip. tempus minus tractabile incideris, vt plus otio ac litteris vindices: [n] nec aliter quàm in periculosa nauigatione subinde portum petas: nec expectes donec res te dimittãt, sed ab illis te ipse disiũgas. Inspicere autẽ debemus primum nosmetipsos, deinde quæ aggredimur negotia, [o] deinde eos quorum

III.

causa,aut cum quibus agendum est. Ante omnia necesse est seipsum æstimare: quia fere plus nobis videmur posse quàm possumus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur,alius patrimonio suo plus imperauit,quàm ferre possit : alius infirmũ corpus [p] laborioso oppressit officio. Quorundam parum idonea est verecundia rebus ciuilibus,quæ firmam frontem desiderant: quorundam contumacia non facit ad aulam. Quidam non habẽt iram in potestate: & illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. Quidam vrbanitatẽ nesciunt continere,nec periculosis abstinent salibus. Omnibus his vtilior negotio quies est. Ferox impatiensque natura,[q] irritamenta nocituræ libertatis euitet. V. Æstimanda sunt deinde ipsa quæ aggredimur,& vires nostræ cum rebus quas tentaturi sumus,comparãdæ. Debet enim semper plus esse virium [r] in latore,quàm in onere. [s] Necesse est opprimant onera,quæ ferente maiora sunt. Quædam præterea non tam magna sunt negotia,quàm fœcunda,multumque negotiorum ferunt. Et hæc refugienda sunt,ex quibus noua occupatio multiplexque nascetur. Nec accedẽdum eo vnde liber regressus nõ sit. His admouenda manus est,quorũ finem aut facere,aut sperare possis. Relinquenda quæ latius actu procedunt,nec vbi proposueris,desinunt. VI. [t] Hominum vtique delectus habendus est,an digni sint,quibus partem vitæ nostræ impendamus,an ad illos tẽporis nostri iactura perueniat. Quidam vltro officia nostra nobis imputant. Athenodorus ait,ne ad cœnam quidem se iturũ ad eũ,qui sibi nil pro hoc debitur[o] sit. Puto intelligis,multo minus ad eos iturũ, [u] qui cum amicorum officijs paria in mensa faciunt, qui fercula pro congiarijs numerant: quasi in alienũ honorem intemperãtes sint. [x] Deme illis testes spectatoresque,non delectabit popina secreta. Considerandum est, vtrum natura tua agendis rebus,[y] an otioso studio contemplationiq; aptior sit: & eo inclinandum,quo te vis ingenij defert. Isocrates Ephorum iniecta manu à foro subduxit, vtiliorem componendis monumentis historiarum ratus. Male enim respondent coacta ingenia. reluctãte natura irritus labor est. VII. Nihil tamen æque oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis. Quantum bonum est, vbi sunt præparata pectora,in quæ tuto secretũ omne descendat, quorum conscientiã minus quàm tuam timeas, quorũ sermo solicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet? Quos scilicet vacuos,quantum fieri poterit, à cupiditatibus,eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quẽque transiliunt, & contactu nocent. Itaque vt in pestilentia cauendum est, ne corruptis iam corporibus & morbo flagrantibus assideamus, quia pericula trahemus,[z] afflatuque ipso laborabimus: ita in amicorũ legendis ingenijs dabimus operam, vt quamminime inquinatos assumamus. Initium morbi est,ægris sana miscere. Nec hoc præceperim tibi,vt neminem nisi sapiẽtem sequaris,aut attrahas. [a] Vbi enim istum inuenies,quẽ tot sæculis quærimus? Pro optimo est minime malus. Vix tibi esset facultas delectus felicioris,si inter Platonas & Xenophontas,& illũ Socratici fœtus prouentum bonos quæreres,aut si tibi potestas Catonianæ fieret ætatis, quæ plerosq; dignos tulit, qui Catonis sæculo nascerentur,sicut multos peiores,quàm vnquam alias, maximorumque molitores scelerũ. Vtraque enim turba opus erat,vt Cato posset intelligi. habere debuit & bonos,quibus se approbaret: & malos,in quibus vim suam experiretur. Nunc vero in tanta bonorum egestate,minus fastidiosa fiat electio. Præcipue tamen vitẽtur tristes,& omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides & beneuolentia,tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus,& omnia gemens. Transeamus ad patrimonia, maximam humanarum ærumnarũ materiam. Nam si omnia alia quibus angimur,compares,mortes,ægrotationes,metus, desideria, dolorum laborumq; patientiam,cum ijs quæ nobis mala pecunia nostra exhibet; hæc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandũ est,quãto leuior dolor sit,non habere,quàm perdere : & intelligemus,paupertati eo minorem tormentorum,quo minorem damnorũ esse materiam. Erras enim,si putas animosius detrimenta diuites ferre. Maximis minimisq; corporibus par est dolor vulneris. Bion eleganter ait, Non minus molestũ esse comatis quàm caluis,pilos velli. Idem scias licet de pauperibus locupletibusque,par illis esse tormentũ. [b] Vtrisque enim pecunia sua adhæsit,nec sine sensu auelli potest. Tolerabilius autẽ est,vt dixi,faciliusque,nõ acquirere,quàm amittere. Ideoque lætiores videbis quos nunquam fortuna respexit,quàm quos deseruit. Vidit hoc Diogenes,vir ingẽtis animi,& effecit ne quid sibi eripi posset. Tu istud paupertatem,inopiam,egestatẽ voca,& quàm voles ignominiosum securitati nomen impone. Putabo hũc non esse felicem,si quem mihi aliũ inueneris,cui nihil pereat. Aut ego fallor,aut regnũ est,inter auaros,circũscriptores,latrones,plagiarios,vnũ esse,cui noceri non possit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat,[c] po-

teſt idem dubitare & de deorum immortalium ſtatu, an parũ beate degãt, quod illis nõ prædia, nec horti ſint, nec alieno colono rura precioſa, nec grande in foro fœnus. [d] Non te pudet, quiſquis diuitijs adſtupes? Reſpice agedum mũdum: nudos videbis deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an dijs immortalibus ſimilẽ, qui ſe fortuitis omnib⁹ exuit? Feliciorem tu Demetrium Pompeianum vocas, quẽ nõ puduit locupletiorẽ eſſe Pompeio? Numerus illi quotidie ſeruorũ: velut imperatori exercitus referebatur, cui iamdudũ diuitiæ eſſe debuerant, duo vicarij, & cella laxior. At Diogeni ſeruus vnicus fugit, nec eum reducere, cum mõſtraretur, tãti putauit. Turpe eſt, inquit, Manen ſine Diogene poſſe viuere? Diogenẽ ſine Mane nõ poſſe. Videtur mihi dixiſſe: Age tuum negotiũ fortuna. [e] nihil apud Diogenem iam tuũ eſt. Fugit mihi ſeruus. immo liber abijt. Familia veſtiarum petit, victumque. Tot ventres auidiſſimorũ animaliũ tuendi ſunt. Emenda veſtis, & cuſtodiendæ rapaciſſimæ manus, & flentium deteſtãtiumque miniſterijs vtendum. Quãto ille felicior, qui nihil vlli debet, niſi, cui facillime negat, ſibi. Sed quoniam non eſt tantum roboris nobis, anguſtãda certe ſunt patrimonia, vt minus ad iniurias fortunæ ſimus expoſiti. [f] Habiliora ſunt corpora puſilla, quæ in arma ſua contrahi poſſunt, quàm quæ ſuperfunduntur, & vndiq; magnitudo ſua vulneribus obiecit. Optimus pecuniæ modus eſt, qui nec in paupertatẽ cadit, nec procul à paupertate diſcedit. IX. [g] Placebit autem hæc nobis menſura, ſi prius parſimonia placuerit: ſine qua nec vllæ opes ſufficiunt, nec vllæ ſatis patent: præſertim cum in vicino remedium ſit, & poſſit ipſa paupertas in diuitias ſe, aduocata frugalitate, cõuertere. Aſſueſcamus à nobis remouere pompam, [h] & vſu rerum ornamẽta metiri. Cibus famem domet, potio ſitim, [i] libido qua neceſſe eſt fluat. [k] Diſcamus membris noſtris inniti: cultum victumq, nõ ad noua exempla componere, ſed vt maiorum ſuadent mores. Diſcamus continentiã augere, luxuriam coercere, gulam temperare, iracundiã lenire, paupertatẽ æquis oculis aſpicere, frugalitatem colere, [l] etiã ſi nos pudebit deſiderijs naturalibus paruo parata remedia adhibere, ſpes effrænatas, & animũ in futura eminẽtem velut ſub vinculis habere, id agere, vt diuitias à nobis potius quàm à fortuna petamus. Non poteſt, inquam, tãta varietas & iniquitas caſuum ita depelli, vt non multũ procellarum irruat magna armamenta pandentibus: cogendæ in arctum res ſunt, vt tela in vanum cadant. Ideoque exilia interdum calamitateſq; in remedium coſſere, & leuioribus incommodis grauiora ſanata ſunt, vbi parum audit præcepta animus, [m] nec curari mollibus poteſt. [n] Quid ni conſulitur? ſi & † paupertas & ignominioſa rerum euerſio adhibetur: malo malũ opponitur. Aſſueſcamus ergo cœnare poſſe ſine populo, & ſeruis pauciorib⁹ ſeruiri, & veſtes parare in quod inuẽtæ ſunt, habitare cõtractius. Non in curſu tantum circique certamine, [o] ſed in his ſpatijs vitæ [12] interius flectendum eſt. [p] Studiorum quoque, quæ liberaliſſima impenſa eſt, tamdiu rationem habebo, quãdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarũ dominus vix tota vita ſua indices perlegit? Onerat diſcentem turba, non inſtruit: multoq; ſatius eſt paucis te auctoribus tradere, quàm errare per multos. [11 q] Quadringẽta millia librorum Alexandriæ arſerũt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentũ. alius laudauerit, ſicut Liuius, qui elegantiæ regum curæque egregiũ id opus ait fuiſſe. Non fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imo ne ſtudioſa quidem, quoniã nõ in ſtudiũ, ſed in ſpectaculũ cõparauerant: ſicut plæriſque ignaris etiã ſeruiliũ litterarũ, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationũ ornamenta ſunt. Paretur itaque librorum quãtum ſatis ſit, nihil in apparatum. [r] Honeſtius, inquis, in hos impenſas quàm in Corinthia pictaſque tabulas effuderim. Vitioſum eſt vbique quod nimiũ eſt. Quid habes cur minus ignoſcas nomẽ marmore atque ebore captanti, quã opera conquirenti aut ignotorum auctorum, aut improbatorũ, [s] & inter tot millia librorũ oſcitãti, cui voluminum ſuorum frontes maxime placent, titulique? Apud deſidioſiſſimos ergo videbis, quicquid orationum hiſtoriarumque eſt, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas, bibliotheca quoque, vt neceſſarium domus ornamentum expolitur. Ignoſcerem plane, ſi è ſtudiorum nimia cupidine oriretur. Nunc iſta exquiſita, & cũ imaginibus ſuis deſcripta ſacrorum opera ingeniorũ, in ſpeciem & cultum parietum comparantur. X. At in aliquod genus vitæ difficile incidiſti, & tibi ignorãti vel publica fortuna, vel priuata laqueum impegit, quem nec ſoluere poſſis, nec abrumpere. Cogita compeditos primo ægre ferre onera & impedimenta crurũ: [t] deinde vbi nõ indignari illa, ſed pati propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet, conſuetudo facile. Inuenies in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remiſſiones, [u] & voluptates, ſi nolueris malam putare vitam potius quàm inuidioſam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, [x] quàm

quod

quòdcum sciret,quibus aerumnis nascereмur,calamitatũ mollimentũ consuetudinem inuenit,cito in familiaritatem grauissima adducens. Nemo duraret, si rerũ aduersarum eandem vim assiduitas haberet,quam primus ictus. Omnes cũ fortuna copulati sumus. y Aliorum aurea cathena est, & laxa: aliorum arcta & sordida. Sed quid refert? eadem custodia vniuersos circumdedit: alligatique sunt etiã qui alligauerunt. Nisi tu forte leuiorem in sinistra cathenam putas. Alium honores,alium opes vinciũt. Quosdam nobilitas, quosdam humilitas premit: quibusdam aliena supra caput imperia sunt,quibusdam sua: quosdam exilia vno loco tenent,quosdam sacerdotia. Omnis vita seruitiũ est. Assuescendum itaque condicioni suæ,& quamminimum de illa querendum: & quicquid habet circa se commodi,apprehendendum est. Nihil tam acerbum est, in quo non æquus animus solatium inueniat. Exiguæ sæpe areæ in multos vsus describentis arte patuere, z & quamuis angustum pedem dispositio fecit habitabilem. Adhibe rationẽ difficultatibus, possunt & dura molliri,& angusta laxari,& grauia scite ferẽtes minus premere. Nõ sunt præterea cupiditates in longinquum mittẽdæ, sed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his quæ aut non possunt fieri, aut difficulter possunt, prope posita, speique nostræ alludentia sequamur. Sed sciamus,omnia æque leuia esse, extrinsecus diuersas facies habentia,introrsus pariter vana. Ne inuideamus altius stantibus. Quae excelsa vidẽtur,praerupta sunt. Illi rursus quos sors iniquain ancipiti posuit,tutiores erunt superbiam detrahendo rebus per se superbis, a & fortunã suam quammaxime poterunt,in planum deferendo. Multi quidẽ sunt, quib⁹ necessario hærendum sit in fastigio suo, ex quo non possunt, nisi cadendo descendere: b sed hoc ipsum testentur,maximum onus suũ esse,quòd aliis graues esse cogãtur, nec subleuatos se,sed suffixos: iustitia,mansuetudine,humana c lege,& benigna manu præparent multa d ad sequentes casus præsidia,quorũ spe securius pendeant. Nihil tamen æque hos ab his animi fluctibus vindicauerit,quàm semper aliquem incrementis terminũ figere: nec fortunæ arbitrium desinendi dare,sed ipsos,& quidem vltro,citra extrema consistere. Sic & aliquæ cupiditates animum acuent, e sed finitæ: non in immensum incertumq; producent. Ad imperfectos & mediocres,& male sanos hic meus sermo pertinet, non ad sapientem. Huic non timide,nec pedetẽtim ambulandum est. Tanta enim fiducia sui est, vt obuiam fortunæ ire non dubitet,necvnquam loco illi cessurus sit: nec habet vbi illam timeat: quia non mancipia tantum, possessionesque, & dignitatem, sed corpus quoque suum,& oculos,& quicquid est cariorem vitam facturũ, seque ipsum inter precaria numerat,viuitque cõmodatus sibi,& reposcentibus sine tristitia redditurus. Nec ideo est vilis sibi,quia scit se suum non esse: sed omnia tam diligenter faciet, tam circumspecte, quàm religiosus homo sanctusque f solet tueri fidei commissa. Quandocũque autẽ reddere iubebitur,nõ queretur cum fortuna: sed dicet: Gratias ago pro eo quod possedi, habuique. Magna quidem res tuas mercede colui: sed quia imperas, cedo gratus libẽsque. Si quid habere me tu volueris,etiam nunc seruabo: si aliud placet,egovero factum signatumq; argẽtum,domum,familiamque meam reddo,restituo. Appellauerit natura, quæ prior nobis credidit. & huic dicemus, g Recipe animum meliorem quàm dedisti,nõ tergiuersor,nec refugio. paratum habes à volente,quod non sentiẽti dedisti. Aufer. Reuerti vnde veneris,quid graue est? Male viuet,quisquis nescit bene mori. Huic itaq; primũ rei pretium detrahendũ est,& spiritus inter seruitia numerãdus. Gladiatores (ait Cicero) inuisos habemus,si omni modo vitam impetrare cupiunt: fauemus,si contemptum eius præ se ferunt. Idem euenire nobis scias. Sæpe enim causa moriendi est,timide mori. Fortuna illa quæ ludos sibi facit. Quo, inquit, te reseruem,malum & trepidũ animal? eo magis conuulneraberis & confodieris,quia nescis præbere iugulum. h At tu & viues diutius, & morieris expeditius,qui ferrũ nõ subducta ceruice,nec manibus oppositis,sed animo se recipis. Qui mortem timebit,nihil vnquam pro viuo faciet. At qui scit,hoc sibi cũ cõciperetur,statim cõdictum,viuet ad formulam: & simul illud quoque eodem animi robore præstabit,ne quid ex his quæ eueniũt,subitũ sit. Quicquid enim fieri potest, quasi futurum prospiciendo,malorum omnium impetus molliet, qui ad præparatos expectãtesque nihil afferunt noui,securis & beata tantũ spectantibus graues eueniunt. i Morbus enim,captiuitas,ruina,ignis,nihil horũ repentinũ est. k Sciebam in quàm tumultuosum me contubernium natura duxisset. Totiens in vicinia mea conclamatũ est, l totiẽs præter limẽ immaturas exequias 14 fax cereusq; præcessit. Sæpe altius ruentis ædificij fragor sonuit. m Multos ex his quos forũ,curia,sermo,mecũ contraxerat,nox abstulit,& vinctas ad sodalitiũ manus copulatas intercidit. n Mirer aliquãdo ad me pericula accessisse,quæ

XI.

circa me ſemper errauerũt? Magna pars hominũ eſt, quæ nauigatura, de tempeſtate non cogitat. Nunquam me in bona re mali pudebit auctoris. Publius tragicis comicisque vehementior ingeniis, quotiens mimicas ineptias, & verba [15] ad ſummam caueam ſpectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum ſipario fortiora, & hoc ait:

Cuius poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.

Hoc ſi quis in medullas demiſerit, & omnia aliena mala, quorũ ingẽs quotidie copia eſt, ſic aſpexerit, tanquã illis liberũ & ad ſe iter ſit, multo ante ſe armabit, quàm petatur. Sero animꝰ ad periculorum patientiã poſt pericula inſtruitur. Non putaui hoc futurũ. nũquam hoc euenturum credidiſſem. Quare autem non? Quæ ſunt diuitiæ, quas non egeſtas, & fames, & mendicitas à tergo ſequatur? Quæ dignitas, cuius non prætextam, & augurale, [16] & patricia, & ſordes comitẽtur, & exportatio, & notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnũ eſt, cui non parata ſit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis iſta interuallis diuiſa, ſed horæ momentum intereſt ° inter ſoliũ, & aliena genua. Scito ergo, omnem condicionem verſabilem eſſe: & quicquid in vllũ incurrit, poſſe in te quoque incurrere. Locuples es? [17] nunquid ditior Pompeio? [b] cui cũ vetus cognatus, hoſpes, nouus, aperuiſſet Cæſaris domum, vt ſuam cluderet, defuit panis & aqua: cũ tot flumina poſſideret in ſuo orientia, & in ſuo cadentia, mendicauit ſtillicidia, fame ac ſiti ꝰ periit, in palatio cognati, dum illi heres publicum funus eſurientẽ locat. Honoribus ſummis functus es? Nunquid aut tam magnis, aut tam inſperatis, aut tã vniuerſis, quàm Seianus? Quo die illum ſenatus deduxerat, populus in fruſta diuiſit: in quem quicquid congeri poterat, dij hominesque contulerãt; ex eo nihil ſuperfuit, quod carnifex traheret. Rex es? non ad Croeſum te mittam, [r] qui rogum ſuum & eſcendit iuſſus, & extingui vidit, factus non regno tantum, ſed etiam morti ſuæ ſuperſtes: non ad Iugurthã, quem populus Romanus intra annum quàm timuerat, ſpectauit. Ptolemæũ Africæ regem, Armeniæ Mithridatem, inter Caianas cuſtodias vidimus. Alter in exiliũ miſſus eſt: alter vt meliore fide mitteretur, optabat. In tanta rerum ſurſum ac deorſum euntiũ verſatione, ſi non quicquid fieri poteſt, pro futuro habes, das in te vires rebus aduerſis: quas infregit, quiſquis prior vidit. Proximũ ab his erit, ne aut in ſuperuacuis, aut ex ſuperuacuo laboremus: id eſt, ne aut quæ no poſſum ꝰ cõſequi, cõcupiſcamus: aut adepti, cupiditatum vanitatem noſtrarum ſero poſt multum pudorẽ intelligam ꝰ. [s] Id eſt, ne aut labor irritus ſine effectu ſit, aut effect ꝰ labore indign ꝰ. Fere enim ex his triſtitia ſequitur, ſi aut non ſucceſſit, aut ſucceſſus pudet.

XII. Circuncidenda eſt concurſatio, qualis eſt magnae parti hominum, domos, & theatra, & fora pererrantium. [18] Alienis ſe negotiis offerunt, ſemper aliquid agentibus ſimiles. [t] Horũ ſi aliquem exeuntẽ domo interrogaueris: Quo tu? [u] quid cogitas? Reſpondebit tibi? Non mehercule ſcio: ſed aliquos videbo, aliquid agam. Sine propoſito vagantur, quærentes negotia: nec quæ deſtinauerunt, agunt, ſed in quæ incurrerunt. Inconſultus illis vanusque curſus eſt, qualis formicis per arbuſta repẽtibus, quæ in ſummum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His plaerique ſimilẽ vitam agunt, quorum non immerito quis inquietem inertiam dixerit. Quorundã quaſi ad incendium currentium miſereberis: vſque eo impellunt obuios, & ſe aliosque præcipitant: [x] cum interim cucurrerint, aut ſalutaturi aliquem non reſalutaturum, aut funus ignoti hominis proſecuturi, [y] aut iudicium ſaepe litigantis, aut ſponſalia ſaepe nubentis, & lecticam aſſectati: quibuſdam locis & ipſi tulerint. deinde domum cum ſuperuacua redeuntes laſſitudine, iurãt neſciſſe ſeipſos, quare exierint, vbi fuerint, poſtero die erraturi per eadem illa veſtigia. Omnis itaque labor aliquo referatur, aliquo reſpiciat. [z] Nõ induſtria inquietos, & inſanos, ſed falſæ rerum imagines agitant. Nam ne illi quidem ſine aliqua ſpe mouentur, proritat illos alicuius rei ſpecies, cuius vanitatem capta mẽs nõ coarguit. Eodem modo vnumquemque ex his qui ad augendam turbam exeunt, [a] inanes & leues cauſæ per vrbem circumducũt, nihilque habentem in quo laboret, lux orta expellit: & cum multorum fruſtra liminibus illiſus [b] nomẽclator perſalutauit, à multis excluſus, neminem ex omnibus difficilius domi quàm ſe conuenit. Ex hoc malo dependet illud taeterrimum vitium, auſcultatio, & publicorũ ſecretorum q; inquiſitio, & multarũ rerum ſcientia, quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc ſecutum puto Democritũ ita coepiſſe: [19] Qui trãquille volet viuere, nec priuatim agat multa, nec publice: [c] ad ſuperuacua ſcilicet referentem. Nam ſi neceſſaria ſunt, & priuatim & publice non tantũ multa, ſed innumerabilia agẽda ſunt. Vbi vero nullũ officiũ ſolemne nos citat, inhibẽdæ

XIII. actiones ſunt. Nam qui multa agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit, quam tutiſſimũ eſt raro experiri, ceterum [d] ſemper de illa cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere.

Nauigabo,nisi si quid inciderit:& prætor fiam,nisi si quid obstiterit: & negotiatio mihi respondebit,nisi si quid interuenerit. Hoc est,quare sapienti nihil contra opinionē dicamus accidere. Nō illum casibus hominū excepimus,sed erroribus. Nec illi omnia vt voluit cedūt,sed vt cogitauit. In primis autē cogitauit aliquid posse propositis suis resistere. Necesse est autem leuius ad animum peruenire destitutæ cupiditatis dolorē,cui successum non vtique promiseris. Faciles etiam nos facere debemus, [c] ne nimis destinatis rebus indulgeamus. transeamus in ea,in quæ nos casus deduxerit: nec mutationes aut consilij aut status pertimescamus: dummodo nos leuitas,inimicissimum quieti vitiū,nō excipiat. Nā & pertinacia necesse est anxia & misera sit, cui fortuna sæpe aliquid extorquet,& leuitas multo grauior,nusquam se continens. Vtrumque infestum est trāquillitati,& nihil mutare posse,& nihil pati. Vtique animus ab omnibus externis in se reuocādus est. sibi confidat,se gaudeat,sua suspiciat, recedat quantum potest ab alienis, & se sibi applicet,damna nonsentiat,etiā aduersa benigne interpretetur. Nuntiato naufragio Zeno noster cum omnia sua audiret submersa: Iubet,inquit,me fortuna expeditius philosophari. Minabatur Theodoro philosopho tyrānus mortem,& quidem insepultā. Habes,inquit,cur tibi placeas? [d] hemina sanguinis in tua potestate est nam quod ad sepulturam pertinet,ò te ineptum,si putas interesse,supra terrā,an infra putrescam. Canius Iulus,vir in primis magnus,cuius admirationi ne hoc quidem obstat, quòd nostro sæculo natus est,cum Caio diu altercatus,postquam abeunti ei ille dixit,Ne forte inepta spe tibi blandiaris,duci te iussi: Gratias,inquit,ago,optime princeps. Quid senserit,dubito. Multa enim occurrunt mihi. Contumeliosus esse voluit, & ostendere quāta crudelitas esset, in qua mors beneficium erat? An exprobauit illi quotidianā dementiam? Agebāt enim gratias,& quorum liberi occisi,& quorum bona ablata erant. An tāquam libertatem libenter accepit? Quicquid est,magno animo respōdit. Dicet aliquis: Potuit post hæc iubere illum Caius viuere. Non timuit hoc Canius. Nota erat Caij in talibus imperijs fides. Credis ne illum decem medios vsque ad supplicium dies sine vlla sollicitudine exegisse? Verisimile non est,quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quàm in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, [h] cum centurio agmen perituroru trahens,& illū quoque citari iubet. Vocatus numerauit calculos,& sodali suo,Vide,inquit,ne post mortem meam mentiaris te vicisse. Tum annuens centurioni: Testis,inquit, eris, vno me antecedere. Lusisse tu Canium illa tabula putas? illusit. Tristes erant amici,talem amissuri virum. [i] Quid mœsti, inquit estis? Vos quaeritis,an immortales animæ sint,Ego iam sciam. nec desiit, in ipso veritatem fine scrutari,& ex more suo quæstionem habere. Prosequebatur illū philosoph[e] suus: [k] nec iam procul erat tumulus, in quo Cæsari Deo nostro fiebat quotidianum sacrum. [l] Quid,inquit,Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens est? Obseruare,inquit Cani[o], proposui illo velocissimo momento,an sensurus sit animus,exire se promisitque, si quid explorasset,circumiturum amicos,& indicaturum quis esset animarū stat[o]. Ecce in media tempestate tranquillitas: ecce animus æternitate dignus,qui fatum suū in argumentum veri vocat,qui in vltimo illo gradu positus, exeuntem animam percōtatur, nec vsque ad mortem tantum,sed aliquid etiam ex ipsa morte discit. [m] Nemo diutius philosophatus: sed non raptim relinquetur magnus vir,& cum cura dicendus. Dabimus te in omnem memoriam,clarissimum caput,Caianæ cladis magna portio. Sed nihil prodest [n] priuatæ tristitiæ causas abiecisse. Occupat enim nonnunquam odium generis humani. [o] & occurrit tot scelerum feliciū turba,cum cogitaueris,quàm sit rara integritas,quàm ignota innocentia, [p] & vix vnquam,nisi cum expedit, fides, & libidinis lucra damnaque pariter inuisa,& ambitio vsque eo iam se suis non continens terminis, vt per turpitudinem splendeat. Agitur animus in noctem,& velut euersis virtutibus, [q] quas nec sperare licet,nec habere prodest, tenebræ oboriuntur. In hoc itaque flectendi sumus, vt omnia vulgi vitia non inuisa nobis, sed ridicula videantur: & Democritum potius imitemur,quàm Heraclitum. Hic enim quoties in publicum processerat, flebat: ille ridebat. Huic omnia quæ agimus,miseriæ: illi ineptiæ videbantur. Eleuanda ergo omnia,& facili animo ferenda. Humanius est deridere vitam,quàm deplorare. Adiice,quòd de humano quoq; genere melius meretur qui ridet illud,quàm qui luget. [r] Ille spei bonæ aliquid relinquit: hic autem stulte deflet,quæ corrigi posse desperat & vniuersa cōtemplatus maioris animi est,qui risum non tenet quàm qui lacrimas: quando leuissimū affectū animi mouet,& nihil magnum,nihil seuerum,nec seriū quidē,ex tāto apparatu putat. Singula propter quæ lætiæ tristes sumus,sibi quisque proponat,& sciat verum esse,quod Biō dixit. [s] Omnia hominū negotia similia initiis esse, nec vitam illorum magis sanctam aut

XIIII.

XV.

seueram esse, [t] quàm conceptus inchoatos. Sed satius est, publicos mores & humana vitia placide accipere, [u] nec in risum, nec in lacrimas excidere. Nam alienis malis torqueri, aeternamiseria est: alienis delectari malis, voluptas inhumana. Sicut illâ inutilis humanitas, flere [x] quia aliquis filiũ efferat, & frontẽ suam fingere. In tuis quoque malis id agere te oportet, vt dolori tantum des quantum poscit ratio, non quantum consuetudo. Plaeriq; enim lacrimas fundunt, vt ostendant: & toties siccos oculos habẽt, quoties spectator defuit: turpe iudicantes, non flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc se malum fixit, ex aliena opinione pendere, vt in simulationem etiam simplicissima res, dolor veniat. [z] Sequitur pars quæ solet non immerito contristare, & in solitudinem deducere, vbi bonorum exitus mali sunt. Vt Socrates cogitur in carcere mori, Rutili [9] in exilio viuere, Pompeius & Cicero cliẽtibus suis præbere ceruicem: Cato ille, virtutum viua imago, incumbens gladio, simul de se ac de Repub. palam facere. Necesse est queri, tam iniqua præmia fortunam persoluere. Et quid sibi quisque nunc speret, cum videat pessima optimos pati? Quid ergo est? Vide quomodo quisque illorum tulerit: & si fortes fuerunt, [a] ipsorũ animos desidera: si muliebriter & ignaue periere, nihil periit. Aut digni sunt, [b] quorũ virtus tibi placeat: aut indigni, quorũ desideretur ignauia. Quid enim est turpius, quàm si maximi viri timidos fortiter moriendo faciunt? Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus: Tanto fortior, tanto felicior: humanos effugisti casus, liuorem, morbum: existi ex custodia: [c] non tu dignus mala fortuna Diis visus es, sed indignus in quem iã aliquid fortuna posset. Subducentibus vero se, & in ipsa morte ad vitam respectantibus, manus iniiciendæ sunt. Neminem flebo laetum, neminẽ flentem. Ille lacrimas meas ipse absterserit: hic suis lacrimis efficit, ne vllis dignus sit. Ego Herculem fleam, quòd viuus vritur. [d] aut Regulum, quòd tot clauis configitur: aut Catonem quòd vulnus suũ iterauerit? Omnes isti leui temporis impensa inuenerũt, quomodo aeterni fierẽt: ad immortalitatẽ moriẽdo venerunt. Est & illa sollicitudinũ non mediocris materia, si te anxie componas, nec vlli simpliciter ostendas: qualis multorũ vita est, ficta, & ostẽtationi parata. Torquet enim assidua obseruatio sui, & deprehendi aliter, quàm solet, metuit. Nec vnquam cura soluimur. vbi toties nos æstimari putamus, quoties aspici. Nam & multa incidũt, quæ inuitos denudent: & vt bene cedat tanta sui diligentia, non tamen iucunda vita, aut secura est, semper sub persona viuentium. [e] At illa quantũ habet voluptatis sincera & per se ornata simplicitas, nihil obtendens moribus suis? Subit tamen & hæc vita cõtemptus periculũ, si omnia omnibus patent. Sunt enim qui fastidiant, quicquid propius adierunt. Sed nec virtuti periculũ est, ne admota oculis reuilescat: & satius est simplicitate contẽni, quàm perpetua simulatione torqueri. Modũ tamen rei adhibeamus. Multũ interest, simpliciter viuas, an negligenter. Multũ in se recedendum est. Cõuersatio enim dissimilium, bene cõposita disturbat, & renouat affectus, & quicquid imbecillũ in animo. [f] nec percuratum est, exulcerat. Miscenda tamen ista, & alternanda sunt, solitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum desiderium, hæc nostri: & erit altera alterius remedium. Odium turbæ sanabit solitudo, taedium solitudinis turba. Nec in eadẽ intentione æqualiter retinenda mens est, sed, ad iocos reuocanda. Cum pueris Socrates ludere non erubescat: & Cato vino laxabat animum, curis publicis fatigatũ: & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad numeros, non molliter se infringens, vt nunc mos est, etiam incessu ipso vltra muliebrem mollitiẽ fluentibus, sed vt illi antiqui viri solebant, [g] inter lusum ac festa tempora virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentũ, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est remissio animis: meliores acrioresq; requieti surgent. Vt fertilibus agris nõ est imperandum: cito enim exhauriet illos nũquã intermissa foecunditas, ita animorum impetus assidu [h] labor frangit. Vires recipiẽt paulum resoluti, & remissi. [h] Nascitur ex assiduitate laborum, animorum hebetatio quædam & languor. [i] Nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, nisi naturalem quandam voluptatem haberet lusus iocusque, quorum frequens vsus, omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est. Hunc tamen si per diem noctemque cõtinues, mors erit. Multũ interest, remittas aliquid, an soluas. Legũ conditores festos instituerunt dies, vt ad hilaritatem homines publice cogerentur, tãquã necessarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, vt dixi, viri quidã sibi menstruas certis diebus ferias dabant: quidam nullum non diem inter & otiũ & curas diuidebãt. Qualem Pollionem Asinium [k] oratorem magnum meminimus, quem nulla res vltra decimã retinuit. Ne epistolas quidem post eam horam legebat, ne quid nouæ curæ nasceretur, sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. Quidã medio die interiunxerũt,

& in postmeridianas horas aliquid leuioris operæ distulerunt. Maiores quoque nostr nouam relationem post horam decimam in senatu fieri vetabãt. Miles vigilias diuidit, & nox immunis est ab expeditione redeuntium. Indulgẽdum est animo: dandumque sub inde otium, quod alimenti ac virium loco sit: & in ambulationibus apertis vagandum, vt caelo libero & multo spiritu augeat attollatque se animus. Aliquãdo vectatio iterque & mutata regio vigorem dabunt, conuictusque & liberalior potio: nonnunquam & [21] vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, [m] sed vt deprimat curas. [n] Eluit enim curas, & ab imo animum mouet: & vt morbis quibusdam, ita tristitiæ medetur. Liberque non ob licentiam linguæ dictus est inuentor vini, sed quia liberat seruitio curarum animum, [o] & asserit, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit. Sed vt libertatis, ita vini salubris moderatio est. Et Solonem, Arcesilaumque indulsisse vino credunt. [22] Catoni ebrietas obiecta est. [p] At facilius efficiet, quisquis obiecerit, hoc crimẽ honestum, quàm turpem Catonem. Sed nec saepe faciendum est, ne animus malam consuetudinem ducat: & aliquando tamen in exultationem libertatemque extrahendus, tristisque sobrietas remouenda paulisper. Nam, siue [23] Græco poëtae credimus, aliquando & insanire iucundum est: siue Platoni, frustra [24] poëticas fores compos sui pepulit: [25] siue Aristoteli, nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ fuit. Non potest grande aliquid & supra ceteros loqui, nisi mota mens. Cum vulgaria & solita contempsit: instinctuque sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non potest sublime quicquam & in arduo positum contingere, quamdiu apud se est. [q] Desciscat oportet à solito, & efferatur, & mordeat fraenos, [r] & rectorem rapiat suum: eoque ferat, quo per se timuisset escendere.

Habes, Serene carissime, quæ possint tranquillitatem tueri, quæ restituere, quæ [s] surrepentibus vitiis resistant. Illud tamen scito, nihil horum satis esse validum, rem imbecillam seruantibus, nisi intenta & assidua cura circumeat animum labentem.

Libri de tranquillitate animi finis.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM SENECAE DE TRANQVILLITATE animi notae.

VTERA *huius libri inscriptio est*, De trãquillitate animi, *non quæ vulgo inoleuit*, De trãquillitate vitæ. *quod & veteres libri confirmant: & certe* εὐθυμία *Democriti, quam illi alto nomine vocabat* τὸ εὔεστὼ, *animi tranquillitas melius vertitur, quàm tranquillitas vitæ. Sed & Cicero ipse nomen* εὐθυμίας *ita interpretatur.* CAP. I.

2 Inquirenti mihi in me,] *Totum hoc principium, vsque ad eam partem.* Quæro mehercule, *videtur cuiusdam esse, qui Senecam consulat, ab eoque petat, vt sibi rationes tradat secure tranquilleque viuendi. Atque hoc ita esse in quibusdam veteribus libris annotatum est: in quibus etiam, quod vulgo legitur,* Quædam vitia apparebant Serene, *ita scriptum videas,* Quædam vitia apparebant Seneca. *Genus tamen ipsum dictionis plane Senecam olet. At in libro Siculo neque* Serene, *scriptum est, neque* Seneca: *sed,* Quædam vitia apparebant retecta. *Hoc igitur totum quale sit, alij indicabunt.*

3 Longa conuersatio amorem inducit.] *Hoc est quod ait Lucretius.*

Consuetudo concinnat amorem.

& Aristoteles in Rhetoricis, inter ea quae iucunda sunt, numerat ea quibus assueuimus.

4 Parabilis facilisque,] *Horatianum:*

Namque parabilem amo Venerem facilemque.

5 Cum bene ista placuerunt,] *Ouidius:*

Iuraui quoties rediturum ad limina nunquam?
Cum bene iuraui, pes tamen ipse redit.

6 Inter illa friuola mea] *Ita vocabant vtensilia, & supellectilem non magni pretij. Iuuenalis:*

iam friuola transfert Vcalegum.

7 Tantusque morsus] *Coniectura ductus legendum putaui,* Tacitusque morsus.

8 Non purpura aut aureis virgis] *Num virgatas auro vestes, & segmentis ornatas intelligit? An fasces, qui magistratibus præferebantur? Sed illi certe aurei non erant. Vetera exemplaria variant, & alia habent vocem* aureis, *alia non habent.*

9 Quæro mehercule] *Hinc quidam existimant, vt dixi, incipere Senecam ex persona sua loqui.*

10 Homericus Achilles] Ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρὰς καπαλίμφυος, ἄλλοτε δ' αὖ τε
Τρῶας, ἄλλοτε δὲ πρόσσω, στῆσε δ' ὀρθὸς ἀϊάχης. *Iliad.* ω.

III. 11 Malle esse se quàm viuere mortuum.] *Dictum elegantissimum aly, traiectis vocibus, corruperant. Qui mortuus est, ei obiici nihil potest, cur quiescat. At mortui viuere dicuntur, qui, cum viuant ac spirant, nihil o tamen plus agunt, quàm si mortui essent.*

IX. 12 Interius flectendum est.] *Agitatores exercitati in ludis circensibus, introrsum, quàtum poterant, flectebant, vt breuiorem cursum conficerent: ea modo cautione adhibita, vt ne ad metam offenderent, atque arietarent. Sic igitur etiam in vita ait contrahenda esse vela.* 10

13 Quadraginta millia librorum] *Septingenta fuisse ait scriptor noctium Atticarum, capite vltimo libri sexti.*

XI. 14 Fax cereusque præcessit.] *Immaturas exequias fax & cereus præcedere solebant. Cuius consuetudinis mentio fit etiam in libro de breuitate vitæ, in extremo.*

15 Ad summam caueam] *Ad plebem, quæ ex summa caua spectare ludos solebat.*

16 Et lora patricia,] *Quæ tandem lora patricia esse dicemus? Vox* lora *abest à plerisque veteribus libris, qua deleta non male fortassis interpretabimur patricia, quos Plutarchus* τοὺς εὐθυμίας πατρικίους *his verbis,* χλαῖναν ὅπι μὴ φορεῖ πατρικίους. *Budeus vertit Senatoria. significare, quantùm opinor, voluit lunatos calceos. quos & Philostratus calceos patricios vocat: vt notauit vir eruditissimus Ianus Parrhasius in Ciceronis Milonianam.* 20

17 Nunquid ditior Pompeio?] *Quis iste Pompeius est tam dives, qui tamen fame ac siti, miserrimo, vt ait Homerus, mortis genere, in palatio cognati perierit? Equidem non* Pompeio, *sed* Ptolemaeo, *legendum arbitror: vt Iubæ regis filium intelligamus. quem Suetonius Caligulæ consobrinum fuisse testatur. Eum Caligula nõ sane συγγενικῶς, Romam euocatum interfecit. Dio:* Γάϊος δὲ ἐς τοῦτο τὸν τε Πτολεμαῖον τὸν τοῦ Ἰόβα παῖδα μεταπεμψάμενος, ἅμα μὲν ὅτι πλούσιος, ἀπέκτεινε, ἅμα δὲ καὶ ὅτι ἄλλους πολλοὺς μετ' αὐτοῦ. *Zonaras:* ὁδὲ Γάϊος τὸν Πτολεμαῖον τὸν τοῦ Ἰόβα παῖδα: μεταστειλάμενος, ὡς πλουτοῦντα, καὶ κτείνων ἀπέκτεινε. *Certius fortassis ab alus aliquid reperietur. Ego quod potui præstiti.*

XII. 18 Alienis se negotiis offerunt,] *Vt ille Horatianus,* 30

—aliena negotia curo,
Excussus propriis.—

19 Qui tranquille volet viuere,] *Græca ipsa Democriti verba supra posui.*

XIIII. 20 Decem medios vsque ad supplicium dies] *Qui dabantur damnatis ex S. C. quod sub Tiberio factum erat. Auctor Tacitus.*

XV. 21 Vsque ad ebrietatem] *Ita quidem suadet Plato libro primo de legibus.*

22 Catoni ebrietas] *Horatius:*

Narratur & magni Catonis
Saepe mero caluisse virtus.

23 Graeco poëtae] *Anacreonti: ex quo illud vertit Horatius,* 40

Dulce est desipere in loco.

24 Poeticas fores] *Locus est Platonis in Phaedro.*

25 Siue Aristoteli,] *Cicero primo Tusculanarum:* Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse. *Locus Aristotelis est in problematis.* τμήματι λ΄. 50

[a]L. ANNAEI SENECAE AD SERENVM, QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

TANTVM inter Stoicos, Serene, & ceteros sapientiam professos interesse, quantũ inter feminas & mares, non immerito dixerim: cum vtraque turba ad vitae societatem tantundem conferat: sed altera pars ad obsequendum, altera imperio nata sit. Ceteri sapientes molliter & blande, vt fere domestici & familiares medici, aegris corporibus, non qua optimum & celerrimum est medentur, sed qua licet. Stoici virilem ingressi viam, non vt amoena ineuntibus videatur curae habent, sed vt [b] quamprimum nos eripiant, & in illum editum verticem educant, qui adeo extra omnem teli iactum surrexit, vt supra fortunam emineat. [c] At ardua per quae vocamur, & confragosa sunt. Quid enim plano aditur excelsum? Sed ne tam abrupta quidem sunt, quàm quidem putant. Prima tantum pars saxa rupesque habet, & inuij speciem: sicut plaeraque ex longinquo speculantibus abscissa & connexa videri solent, cum aciem longinquitas fallat. Deinde propius adeuntibus eadem illa quae in vnum congesserat error oculorum, paulatim adaperiuntur: tum illis quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit lene fastigium. Nuper cum incidisset mentio M. Catonis, indigne ferebas (sicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem ætas sua parum intellexisset, [d] quòd supra Pompeios & Cæsares surgentem, infra Vatinios posuisset: & tibi indignum videbatur, quòd illi dissuasuro legem, toga in foro esset erepta, quodque à Rostris vsq; ad arcum Fabianum per seditiosæ factionis manus tractus, voces improbas, & sputa, & omnes alias insanæ multitudinis contumelias pertulisset. Tunc ego respõdi, habere te quòd Reipublicæ nomine mouereris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius ac pessimus quisque venundabat: [e] & cæca cupiditate corrupti non intelligebant, se, dum vendunt, etiam venire. Pro ipso quidem Catone securum te esse iussi. Nullum enim sapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliam posse. Catonem autem certius exemplar sapientis viri nobis, deos immortales dedisse, quàm Vlixem & Herculem prioribus sæculis. Hos enim Stoici nostri sapientes pronuntiauerunt, inuictos laboribus, & contẽptores voluptatis, & victores omnium terrarum. [1] Cato cum feris manus non contulit, quas consectari venatoris agrestis q; est: nec monstra igne ac ferro persecutus est, nec in ea tempora incidit, quibus credi posset cælum vnius humeris inniti, excussa iam antiqua credulitate, & sæculo ad summam perducto solertiam. Cum ambitu congressus, multiformi malo, & cum potentiæ immẽsa cupiditate, quam totus orbis [f] in tres diuisus satiare non poterat, aduersus vitia ciuitatis degenerantis, & pessum sua mole fidẽtis stetit solus, & cadentem Rempublicam, quantum modo vna retrahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus, vel abstractus, comitem se diu substẽtatæ ruinæ dedit: simulq; extincta sunt, quæ nefas erat diuidi. Neque enim Cato post libertatem vixit, nec libertas post Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuisse à populo, quòd aut præturam illi detraxit, aut togam: quòd sacrum illud caput purgamentis oris asperserit? Tutus est sapiens, nec vlla affici aut iniuria, aut contumelia potest. Videor mihi intueri [2] animum tuum incensum & efferuescentem. Paras acclamare: Hæc sunt quæ auctoritatem præceptis vestris detrahant. Magna promittis, & quæ ne optari quidem, nedum credi possint. Deinde ingentia locuti, cum pauperem negastis esse sapientem, non negatis solere illi & seruum, & vestimẽtum, & tectum, & cibum deesse. Cum sapientem negastis insanire, non negatis & alienari, & parum sana verba emittere, & quicquid vis morbi cogit, audere. Cum sapientem negastis seruum esse, ijdem non itis infitias, & venum iturum, & imperata facturum, & domino suo seruilia præstiturum ministeria. Ita sublato alte supercilio, [g] in eadẽ quæ ceteri, descenditis, mutatis rerum nominibus. Tale itaque aliquid & in hoc esse suspicor, quod prima specie pulchrum atque magnificum est, nec iniuriam, nec contumeliam accepturum esse sapientem. Multum autem interest, vtrum sapientem extra indignationem, an extra iniuriam ponas. Si dicis illum æquo animo laturum, nullum habet priuilegium. Contigit illi res vulgaris, & quæ dicitur ipsa iniuriarum assiduitate, patientia. Si negas accepturum iniuriam, id est, neminem illi tentaturum facere, omnibus relictis negotijs Stoicus fio. Ego vero sapientem non imaginario honore verborũ exornare constitui, sed eo loco ponere, [h] quo nulla perueniat iniuria. Quid ergo? nemo erit qui

CAP. I.

II.

III.

acessat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam sacrũ est,[i] quod sacrilegũ non inueniat. Sed non ideo diuina minus in sublimi sunt, si existũt, qui magnitudinem multum vltra se positam [k] non icturi petant. Inuulnerabile est, non quod non feritur, sed quod non læditur. [l] Ex hac tibi nota sapiẽtem exhibeo. Nunquid dubium est, quin certius robur sit, quod non vincitur, quàm quod nõ lacessitur: cum dubiæ sint vires inexpertæ: at merito certissima firmitas habeatur, quæ omnes incursus respuit? Sic tu sapiẽtem melioris scito esse naturæ, si nullius illi iniuria nocet,[l] quàm si nulla fit. Et illum fortem virum dicam, quem bella non subigunt, nec admota vis hostilis exterret, non cui pingue otiũ est inter desides populos. Huiusmodi igitur sapientem nulli esse iniuriæ obnoxiũ. Itaque non refert, quàm multa in illum conijciantur tela, cum sit nulli penetrabilis. Quomodo quorundam lapidũ inexpugnabilis ferro duritia est, nec secari adamas, aut cædi [m] vel teri potest, sed incurrentia vltro retundit: quemadmodum quædam non possunt igne cõsumi, sed flamma circũfusa, rigorem suum habitumque conseruant: quemadmodum proiecti in altũ scopuli mare frangunt, nec ipsi vlla sæuitiæ vestigia [n] tot verberati sæculis ostentant: ita sapientis animus solidus est, & id roboris collegit, vt tã tutus sit ab iniuria, quàm illa quæ retuli. Quid igitur? non erit aliquis qui sapienti facere tentet iniuriam? Tentabit, sed non peruenturam ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum abductus est, quàm vt vlla vis noxia vsque ad illum vires suos perferat. [o] Etiam cum potentes, & imperio editi, & consensu seruientium validi, nocere ei tentent: tam citra sapientem omnes eorũ impetus deficient, quàm quæ neruo tormentisve in altũ exprimuntur, cum extra visum exilierunt, citra cælum tamen flectuntur. Quid tu putas, cum stolidus ille rex multitudine telorũ diem obscurasset, vllam sagittam in Solem incidisse? Aut demissis in profundũ cathenis Neptunum potuisse contingi? Vt cælestia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut simulacra conflant, nihil diuinitati nocetur: ita quicquid fit in sapientẽ proterue, petulanter, superbe, frustra tentatur. At satius erat, neminem esse qui facere vellet. Rem difficilem optas humano generi, innocentiam. At non fieri, eorum interest qui facturi sunt, non eius qui pati, ne si fiat quidem, potest. Immo nescio, an magis vires sapientia ostendat trãquilla inter lacessentia: sicut maximum argumentum est imperatoris armis virisque pollentis, tuta securitas & in hostium terra. Diuidamus si tibi videtur, Serene, iniuriam à contumelia. Prior illa natura grauior est: hæc leuior, [p] & tantum delicatis grauis: qua non læduntur, sed offendũtur. Tanta est tamen animorũ dissolutio & vanitas, vt quidã nihil acerbius putent. Sic inuenies seruum, qui flagellis quàm colaphis cædi malit, & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quàm contumelioſa verba. Ad tantas ineptias peruentum est, vt non dolore tantum, sed doloris opinione vexemur: more puerorũ, quibus metus incutit vmbra, & personarum deformitas, & deprauata facies, lacrimas vero euocant nomina parum grata auribus, & digitorum motus, & alia quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt. Iniuria propositum hoc habet, aliquem malo afficere. Malo autem sapiẽtia non relinquit locum. [q] Vnum enim malum illi est turpitudo: quæ introire eo vbi iam virtus honestumque est, non potest. Iniuria ergo ad sapientem non peruenit. Nam si iniuria alicuius mali patientia est, sapiens autem nullius mali est patiens, nulla ad sapientẽ iniuria pertinet. Omnis iniuria deminutio eius est, in quem incurrit. Nec potest aliquis iniuriã accipere sine aliquo detrimento vel dignitatis, vel corporis, vel rerum extra nos positarum. Sapiẽs autem nihil perdere potest: omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, [r] bona sua in solido habet, contentus virtute quæ fortuitis non indiget. Ideoq; nec augeri, nec minui potest. Nam in summũ perducta, incrementi non habẽt locum. Nihil eripit fortuna, nisi quod dedit: virtutem autẽ non dat: ideo nec detrahit. [s] Libera est, inuiolabilis, immota, inconcussa, [t] sic cõtra casus indurata, vt nec inclinari quidem, nedum vinci possit. Aduersus apparatus terribilium, rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, siue illi dura, siue secunda ostentantur. Itaque nihil perdet, quod perire sensurus sit. Vnius enim in possessione virturis est, ex qua depelli nũquam potest: ceteris precario vtitur. Quis autẽ iactura mouetur alieni? Quòd si iniuria nihil lædere potest ex his quæ propria sapiẽtis sũt, [u] quia virtute sua salua sunt, iniuria sapiẽti non potest fieri. [x] Megara Demetrius ceperat, cui cognomẽ Poliorcetes fuit. ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, nũquid perdidisset, Nihil, inquit: Omnia namque mea mecum sunt. Atqui & patrimoniũ eius in prædam cesserat, & filias rapuerat hostis, [y] & patriam. At ille victoriam illi excussit: & se, vrbe capta, [z] nõ iniectũ tantũ, sed indemnem esse testatus est. Habebat enim secum vera bona, in quæ nõ est manus iniectio. At ea quæ dissipata & direpta ferebantur, nõ iudicabat sua, sed aduen-

ticia,& nutum fortunæ ſequẽtia. ideo nõ vt propria dilexerat. Omniũ enim extrinſecus affluentiũ lubrica & incerta poſſeſſio eſt. Cogita nũc,an huic fur,an calũniator,[a] aut vicinus potẽs,aut diues aliquis,regnum orbæ ſenectutis exercens,facere iniuriã poſſit, cui bellũ & hoſtis ille egregiã artem quaſſandarũ vrbiũ profeſſus,eripere nihil potuit.[b] Intermicantes vbiq; gladios, & militarem in rapinam tumultum,inter flammas & ſanguinẽ ſtragem que impulſæ ciuitatis,inter fragorem templorum ſuper deos ſuos cadentiũ,vni homini pax fuit. Non eſt itaque quòd audax iudices promiſſum:cuius tibi,[c] ſi parũ fidei habeo,ſponſorem dabo. Vix enim credis tantũ firmitatis in hominem, aut tãtam animi magnitudinem cadere,ſed ſi prodit in medium qui dicat: Non eſt quòd dubites,[d] an VI.
attollere ſe homo natus ſupra humana poſſit,an dolores,dãna,vlcerationes,vulnera,magnos motus rerum circa ſe frementiũ ſecurus aſpiciat,& dura placide ferat,& ſecũda moderate: nec illis cedẽs,nec his fretus, vnus idemq; inter diuerſa ſit, nec quicquam ſuum, niſi ſe putet eſſe, ea quoq; parte qua melior eſt.[e] Aſſum hoc vobis probatur[o],ſub iſto tot ciuitatum euerſore,munimẽta incurſu arietis labefieri, & turriũ altitudinem cuniculis ac latentibus foſſis repẽte reſidere, & æquaturũ editiſſimas arces aggerẽ creſcere:at nulla machinamenta poſſe reperiri,quæ bene fundatũ animum agitent.[f] Erepſi modo ruinis domus,& incendijs vndiq; relucentibus,per flammas,per ſanguinem fugi. Filias meas qui caſus habeat,an peior publico,neſcio. Solus, & ſenior, & hoſtilia circa me omnia videns,tamen integrũ incolumemque eſſe cenſum meũ profiteor,teneo, habeo quicquid mei habuit. Nõ eſt quòd me victũ,victorẽ te credas. Vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa,& dominũ mutantia,vbi ſint neſcio. Quod ad res meas pertinet,mecũ ſunt, mecũ erũt. Perdiderũt iſti diuites patrimonia:libidinoſi amores ſuos, & magno pudoris impendio dilecta ſcorta: ambitioſi curiam & forum, & loca exercendis in publico vitijs deſtinata:fœneratores perdiderunt tabellas ſuas,quibus auaritia falſo læta, diuitias imaginatur. Ego quidem omnia integra illibataq; habeo. Proinde iſtos interroga qui flent, qui lamẽtantur,ſtrictis gladijs nuda pro pecunia corpora opponũt, qui hoſtem onerato ſinu fugiũt. Ergo ita habe Serene, perfectum illum virũ, humanis diuiniſque virtutibus plenum,nihil perdere. Bona eius ſolidis & inexuperabilibus munimẽtis præcincta ſunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander intrauit. Non Carthaginis aut Numantiæ mœnia,vna manu capta. Nõ Capitolium,arcem ve.[g] Habẽt iſta hoſtile veſtigium:illa quæ ſapientem tuentur,à flamma & ab incurſu tuta ſunt:[h] nullum introitum præbent, excelſa, inexpugnabilia dijs æqua. Non eſt quòd dicas,ità vt ſoles, hunc ſa- VII.
pientem noſtrum nuſquã inueniri. Non fingimus iſtud humani ingenij vanum decus, nec ingentem imaginem falſæ rei concipimus,ſed qualem cõfirmamus, exhibuimus, & exhibebimus. Raro forſitan,magniſq; ætatũ interuallis inuenitur. Neque enim magna & excedentia ſolitum ac vulgarem modum crebro gignũtur. Ceterum hic ipſe M. Caro, à cuius mẽtione hæc diſputatio proceſſit,vereor ne ſupra noſtrũ exemplar ſit. Denique validius debet eſſe quod lædit,eo quod læditur. Non eſt autem fortior nequitia virtute. Non poteſt ergo lædi ſapiẽs. Iniuria in bonos non tẽtatur niſi à malis. Bonis inter ſe pax eſt.[i] [k] Quòd ſi lædi niſi infirmior nõ poteſt:[l] malus autẽ bono infirmior eſt: nec iniuria bonis,niſi à diſpari,verenda eſt:iniuria in ſapiẽtem virum non cadit. Illud enim iã non es admonẽdus,neminem bonum eſſe,niſi ſapientem.[l] Sed iniuſte,inquis,Socrates damnatus eſt,iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet,poſſe euenire,vt faciat aliquis iniuriam mihi,& ego nõ accipiã:tanquam ſi quis rem[m] cum è villa mea ſurripuit,in domo mea ponat,ille furtũ fecerit,ego nihil perdiderim. Poteſt aliquis nocẽs fieri, quãuis nõ nocuerit. Si quis cum vxore tanquam cum aliena cõcumbat,adulter erit, quãuis illa adultera non ſit. Aliquis mihi venenum dedit, ſed vim ſuam remixtũ cibo perdidit. Venenum illud dando,ſcelere ſe obligauit,etiam ſi nõ nocuit. Nõ minus latro eſt cuius telum,[n] oppoſita veſte eluſum eſt. Omnia ſcelera etiã ante effectũ operis,quantum culpæ ſatis eſt,perfecta ſunt. Quædam eius cõdicionis ſunt,& hac vice copulãtur,[o] vt alterum ſine altero eſſe nõ poſſit. Quod dico,conabor facere manifeſtũ. Poſſum pedes mouere, vt nõ curram:currere non poſſum,vt pedes nõ moueam. Poſſum,quamuis in aqua ſim, non natare: ſi nato,non poſſum in aqua non eſſe. Ex hac ſorte & hoc eſt,de quo agitur:ſi iniuriam accepi,neceſſe eſt factã eſſe: ſi eſt facta,nõ eſt neceſſe accepiſſe me. Multa enim incidere poſſunt quæ ſubmoueãt iniuriam. Vt intentam manũ deijcere caſus poteſt, & emiſſa tela declinare: ita iniurias qualeſcũque poteſt aliqua res depellere,& in medio intercipere,vt & factæ ſint,nec acceptæ. Præterea nihil iniuſtum iuſtitia pati poteſt: quia non coeunt contraria.[p] Iniuria autem non poteſt fieri non iniuſte. Ergo ſapienti iniuria

VIII. non potest fieri. Nec est quod mireris, si nemo potest illi iniuriã facere, q nec prodesse quidem quisquam potest. & sapienti nihil deest, quod accipere pôssit loco muneris, r & malus nihil potest tribuere sapienti. Habere enim prius debet, quàm dare. Nihil autem habet s quod ad se transferri sapiens gauisurus sit. Non potest ergo quisquam aut nocere sapienti, aut prodesse. Quemadmodum diuina nec iuuari desiderant, nec lædi possunt. Sapiens autem vicinus proximusque dijs consistit, excepta mortalitate, similis Deo. t Ad illa nitẽs pergensq; excelsa, ordinata, intrepida, æquali & concordi cursu fluentia, secura, benigna, bono publico natus, & sibi & alijs salutaris, nihil humile cõcupiscet, nihil flebit, qui rationi innixus, per humanos casus diuino incedet animo. u Nõ habet vnde accipiat iniuriam. ab homine me tantum dicere putas? nec à fortuna quidẽ: quæ quotiẽs cum virtute congressa est, nunquã par recessit. Si maximum illud, x vltra quod nihil habẽt iratæ leges ac sæuissimi domini quod minentur, in quo imperium suum fortuna consumit, æquo placidoq; animo accipimus, & scimus mortem malum non esse, ob hoc ne iniuriã quidem y multo facilius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum cõmutationes, orbitates, dissidia: quæ sapientem, etiã si vniuersa circũueniant, non mergunt, nedum ad singulorum impulsus mæreat. Et si fortunæ iniurias moderate fert, quãto magis hominum potentium, quos scit fortunæ manus esse? Omnia itaque sic patitur, vt hiemis rigorem, vt intemperantiã cæli, vt feruores morbosque, & z cetera sorte accidentia. Nec de quoquam tam bene iudicat, vt illum quicquã putet consilio fecisse: quod in vno sapiente est. Aliorum omniũ non consilia, sed fraudes, & insidiæ, & motus animorũ inconditi sunt, quos casibus adnumerat. Omne autem fortuitum a citra nos sæuit. Illud quoque cogita, iniuriarũ latissime patere materiam illis, per quæ periculũ nobis quæsitũ est: vt accusatore submisso, aut criminatione falsa, aut irritatis in nos potentiorum motibus, b quæque alia inter togatos latrocinia sunt. c Est & illa iniuria frequẽs, si lucrũ alicui excussum est, aut præmiũ diu captatũ, si magno labore affectata hereditas auersa est, & quæstuosæ domus gratia erepta. d Hæc effugit sapiẽs, qui nescit, nec in spe, nec in metu viuere. Adijce nunc, quòd iniuriã nemo immota mẽte accipit, sed ad sensum eius perturbatur. Caret autem perturbatione vir erectus: moderator sui, altæ quietis & placidæ. e Nam si illum tangit iniuria, & mouet, & impedit. Caret autẽ ira sapiens, quã excitat iniuriæ species: nec aliter careret ira, nisi & iniuria, quam scit sibi nõ posse fieri. Inde tã erectus lætusque est, f inde cõtinuo gaudio elatus, adeo ad offensiones rerum hominumque non cõtrahitur, vt ipsa illi iniuria vsui sit, per quã experimentum sui capit, & virtutẽ tentat. Faucamus, obsecro vos, huic proposito, æquisq; & animis & auribus assimus, dum sapiens iniuriæ excipitur: nec quicquã ideo petulantiæ nostræ, aut rapacissimis cupiditatibus, aut temeritati superbiæq; detrahitur. Saluis vitijs vestris, hæc sapiẽti libertas quæritur. nõ vt vobis facere nõ liceat iniuriã, agimus, sed vt ille omnes iniurias in altũ demittat, patientiaq; se ac magnitudine animi defendat. Sic in certaminibus sacris plæriq; vicere, cædentiũ manus obstinata patientia fatigando. g Ex hoc puta genere sapientẽ eorũ, qui exercitatione longa, ac fideli, robur perpetiendi lassandique omnem inimicam vim consecuti sunt. Quoniam priorem partem percurrimus, ad alterã transeamus: in qua quibusdam proprijs, h plæriq; vero cõmunibus contumeliam refutabimus. Cõtumelia est minor iniuria, quam queri magis quàm exequi possumus, quàm leges quoq; nulla dignam vindicta putauerunt. Hũc affectum mouet humilitas animi cõtrahentis se, ob factum dictumq; inhonorificum. Ille me hodie non admisit, cũ alios admitteret. Sermonem meũ aut superbe auersatus est, aut palam risit: i & nõ in medio me loco, sed imo collocauit: & alia huius notæ. Quæ quid vocem, nisi querelas nauseantis animi, in quas fere delicati & felices incidunt? Nõ vacat enim hæc notare, cui peiora instãt. Nimio otio ingenia natura infirma, & muliebria, & inopia veræ iniuriæ lasciuientia, his cõmouentur, quorum pars maior cõstat vitio interpretantis. Itaq; nec prudentiæ quicquam in se esse nec fiduciæ ostendit, qui contumelia afficitur. Non dubie enim contemptũ se iudicat. & hic morsus non sine quadã humilitate animi euenit, supprimentis se ac descendentis. Sapiens autẽ à nullo contemnitur, magnitudinem suam nouit: k nulliq; tantũ de se licere renunciat sibi: & omnes has quas non miserias animorũ, sed molestias dixerim, non vincit, sed ne sentit quidem. Alia sunt quæ sapiẽtem feriunt, etiã si non peruertunt: vt dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorumq; amissio, & patriæ bello flagrãtis calamitas. Hæc nõ nego sentire sapiẽtem. Nec enim lapidis duritiã illi ferrive asserimus. Nulla virtus est, quæ nõ sentias, perpeti. Quid ergò est? Quosdã ictus recipit: sed receptos euincit, sanat, & comprimit. Hæc vero minora ne sentit quidem, nec aduersus ea solita illa

X. XI. XI.

virtute vtitur dura tolerandi: sed aut non annotat, aut digna risu putat. Præterea cũ magnam partem cõtumeliarũ superbi insolentesque faciant, & male felicitatem ferentes, habet quo illum affectum inflatum respuat, pulcherrimam virtutẽ omniũ, animi sanitatem magnitudinẽque: illa quicquid huiusmodi est transcurrit, vt vanas somniorũ species, visusque nocturnos, nihil habentes solidi, neq; veri. Simul illud cogitat, omnes inferiores esse, [l] quàm vt illis audacia sit, tanto excelsiora despicere. Contumelia à contẽptu dicta est: quia nemo, nisi quem contẽpsit, tali iniuria notat. Nemo autem maiorẽ meliorẽque contempnit, etiam si facit aliquid quod contẽnentes solent. Nam & pueri os parentum feriũt, & crines matris turbauit lacerauitq; infans, & sputo aspersit, aut nudauit in conspectu suorum tegenda, & verbis obscœnioribus nõ pepercit: & nihil horũ contumeliam dicimus. Quare? quia qui fecit, contẽnere non potest. Eadem causa est, cur nos [m] mancipiorũ nostrorũ vrbanitas in dominos contumelioſa delectet: quorũ audacia ita demum sibi [n] in conuiuas ius facit, si cœpit à domino. Vt quisque contemptissimus, & vt maxime ludibrio est, ita solutissimæ linguæ est. Pueros quidam in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiã acuunt, & sub magistro habent, [o] qui probra meditate effundant. Nec has contumelias vocamus, sed argutias. Quanta autem dementia est, ijsdem XII.
modo delectari, modo offendi: & rem ab amico dictam, maledictum vocare, à seruulo, ioculare conuiciũ? Quem animum nos aduersus pueros habemus, hũc sapiẽs aduersus omnes, quibus etiam post iuuentam canosque puerilitas est. An quicquã isti profecerunt, [p] quibus animi mala sunt vtique in maius errores, qui à pueris magnitudine tãtum formaque corporum differunt: ceterũ non minus vagi incertique voluptatem sine dilectu apparentes, trepidi, & non ingenio, sed formidine quieti? nõ ideo quicquam inter illos puerosque interesse quis dixerit, quod illis talorum nucumque & aeris minuti auaritia est, his auri argẽtique & vrbiũ: quod illi inter ipsos magistratus gerunt, & prætextam fasceſque ac tribunal imitantur, [p] hi eadẽ in campo foroque & in curia ludũt. Illi in littoribus arena congesta simulacra domuum excitãt: hi vt magnũ aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus, & tectis moliendis occupati, ad tutelam corporum inuẽta, in periculum verterunt. [q] Ergo par pueris, lõgiusque progressis, sed in alia maioraque error est. Nõ immerito itaq; horum contumelias sapiẽs vt iocos accipit: & aliquando illos, tanquã pueros, malo pœnaq; admonet, & afficit: non quia accepit iniuriam, [r] sed quia fecerunt, & vt desinant facere. Sic enim & pecõra verbere domantur: nec irascimur illis, cũ sessorem recusauerint: sed cõpescimus, vt dolor cõtumaciam vincat. Ergo & illud solutum scies, quod nobis opponitur, quare si non accepit iniuriam nec contumeliam sapiens, punit eos qui fecerunt? Nõ enim se vlciscitur, sed illos emendat. Quid est autem, quare hanc animi XIII.
firmitatẽ non credas in virũ sapientem cadere, cũ tibi in alijs idem notare, sed non ex eadem causa liceat? Quis enim phrenetico medic[o] irascitur? quis febricitãtis & frigida prohibiti, maledicta in malam partem accipit? Hunc affectũ aduersus omnes habet sapiens, [s] quem aduersus ægros suos medicus: quorũ nec obscæna, si remedio egẽt, cõtractare, nec reliquias & effusa intueri dedignatur, nec per furorẽ sæuientiũ excipere cõuicia. Scit sapiẽs, omnes hos qui togati purpuratiq, incedunt, coloratos maleque sanos esse: quos non aliter videt, [t] quàm ægros intemperantes. Itaque ne succenset quidẽ, si quid in morbo petulantius ausi sunt aduersus medẽtem: [u] & quo animo honores eorũ nihilo æstimat, eodem parũ honorifice facta. Quemadmodũ non placet sibi, si illum mẽdicus coluerit, nec contumeliam iudicabit, si illi homo plebis vltimæ salutanti mutuam salutationem non reddiderit: sic ne se suspiciet quidẽ, si illũ multi diuites suspexerint. Scit enim illos nihil à mẽdicis differre, immo miseriores esse. Illi enim exiguo, hi multo egẽt: & rursus nõ tãgetur, si illũ rex Medorũ, Attalus ve Asiæ, salutantem silentio ac vultu arroganti transierit. Scit statum eius non magis habere quicquam inuidendũ, quàm eius cui in magna familia cura obtigit ægros insanosque compescere. Num molestè feram, si mihi nõ reddiderit nomẽ aliquis [x] ex his qui ad Castoris negotiantur, nequam mancipia ementes vendentesque, quorũ tabernæ pessimorũ seruorum turba refertæ sunt? Non vt puto. quid enim is boni habet, sub quo nemo nisi malus est? [y] Ergo vt huius humanitatẽ inhumanitatemq; negligit, ita & regis. [z] Habes sub te Parthos, Medos, & Bactrianos, sed quos metu contines, [a] sed propter quos remittere arcum tibi non cõtingit, sed postremos, sed venales, sed [b] nouum aucupantes dominũ. Nullius ergo mouebitur cõtumelia. Omnes enim inter se differũt. Sapiens quidem pares illos ob æqualem stultitiã omnes putat. [c] Nam si semel se demiserit eo, vt aut iniuria moueatur, aut contumelia, nõ poterit vnquã esse securus. Securitas autem proprium bonum sapiẽtis est: nec cõmittet, [d] vt vindicando sibi

cõtumeliam factam honorẽ habeat ei qui fecit. Necesse est enim, à quo quisque contẽ-
XIIII. ni molestè fert, suspici gaudeat. Tanta quosdã dementia tenet, vt contumeliã sibi pos-
se fieri putent à muliere. Quid refert quot habeat lecticarios, quã oneratas aures, quàm
laxam sellam? æque impudens animal est, & nisi sciẽtia accessit ac multa eruditio, ferum,
cupiditatũ incontinens. Quidam se à cinerario impulsos molestè ferunt, & contumeliã
vocãt ostiarij difficultatem, nomenculatoris superbiam, cubicularij superciliũ. O quan-
tus inter ista risus tollendus est, quanta voluptate implendus animus, ex alienorũ errorũ
tumultu, contẽplanti quietem suã. Quid ergo? Sapiens non accedet ad fores quas durus
ianitor obsidet? Ille vero, si res necessaria vocabit, experietur, [e] & illũ, quisquis erit, tanquã
canem acrẽ, obiecto cibo leniet, nec indignabitur aliquid impendere, vt limẽ trãseat, co-
gitãs & in pontibus quibusdã pro trãsitu dari. Itaque illi quoque, quisquis erit, [9] qui hoc
salutationum publicũ exercet, donabit. Scit emere venalia. Ille pusilli animi est, qui sibi
placet, quòd ostiario libere respõdit, quòd virgam eius fregit: quòd ad dominũ accessit,
10 [f] & petijt coriũ. Facit se aduersariũ qui contendit, & vt vincat, par fuit. At sapiẽs cola-
phis percussus, quid faciet? Quod Cato, cũ illi os percussum esset: non excanduit, nõ vin-
dicauit iniuriã: ne remisit quidem, sed factam negauit. Maiore animo nõ agnouit, quàm
ignouisset. Non diu in hoc hærebimus. Quis enim nescit, nihil ex his quæ credũtur bona
aut mala, ita videri sapienti, vt omnibus? Nõ respicit quid homines turpe iudicẽt, aut mi-
serũ: nõ it qua populus: sed vt sidera contrariũ mundo iter intendũt, ita hic aduersus opi-
XV. nionẽ omniũ vadit. Desinite itaque dicere: Non accipiet ergo sapiens iniuriam, si cæ-
detur? [g] si oculus illi eruetur? nõ acipiet cõtumeliam, si obscœnorum vocibus improbis
per forũ agetur? si in conuiuio regis recumbere infra mensam, vesciq; cũ seruis ignomi-
niosa officia sortitis iubebitur? si quid aliud ferre cogetur, eorum quæ excogitari pudori
ingenuo molesta possunt? In quantũcunq; ista vel numero, vel magnitudine creuerint,
eiusdem naturæ erũt. Si nõ tangent illum parua, ne maiora quidem. Si nõ tangẽt pauca,
ne plura quidem. Sed ex imbecillitate vestra [h] cõiecturam capitis ingentis animi: & cum
cogitastis quantũ putetis vos pati posse, sapiẽtis patientiæ paulo vlteriorem terminũ po-
nitis. At illum in alijs mundi finibus sua virtus collocauit, nihil vobiscum cõmune habẽ-
tẽ. [i] Quare & si aspera, & quæcunque toleratu grauia sunt, audituq; & visu refugiẽda, in-
gruerint, [k] nõ obruetur etiã eorum cœtu: & qualis singulis, talis vniuersis obsistet. Qui
dicit illud tolerabile sapiẽti, illud intolerabile, [l] & animi magnitudinẽ intra certos fines
teneri, male agit. Vincit nos fortuna, [m] nisi tota vincatur. Nec putes istã Stoicã esse duri-
tiã. Epicurus, quem vos patronũ inertiæ vestræ assumitis, putatisque mollia ac desidiosa
præcipere, & ad voluptates ducẽtia: RARA, inquit, sapiẽti interuenit fortuna. Quàm pæ-
ne emisit viri vocem. Vis tu fortius loqui, [n] & illã ex toto submouere? Domus hæc sapien-
tis angusta sine cultu, sine strepitu, sine apparatu, nullis obseruatur ianitoribus, turbam [o]
venali fastidio digerẽtibus. sed per hoc limen vacuum, & ab ostiarijs liberũ fortuna non
transit. Scit nõ esse illic sibi locũ, vbi sui nihil est. Quòd si Epicurus quoque, qui corpori
plurimũ indulsit, aduersus iniurias exurgit: quid apud nos incredibile videri potest, aut
supra humanæ naturæ mẽsuram? Ille ait iniurias tolerabiles esse sapiẽti, nos iniurias non
XVI. esse. Nec est, quòd dicas hoc naturæ repugnare. Nõ negamus rẽ incõmodã esse verbe-
rari & impelli, & aliquo mẽbro carere: sed omnia ista negamus iniurias esse. Nõ sensum
illis doloris detrahim[o]: sed nomẽ iniuriæ, quod nõ potest recipi virtute salua. Vter verius
dicat, videbimus. Ad contẽptum quidem iniuriæ vterque consentit. Quæris quid inter
duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos: quorũ alter premit vuln[9] & stat in gra-
du, alter respiciẽs ad clamantẽ populum, significat nihil esse, & intercedi nõ patitur. Nõ
est, quòd putes magnum, quo dissidemus. Illud quidẽ agitur, quod vnũ ad nos pertinet.
Vtraq; exẽpla hortãtur contẽnere & iniurias, & quas iniuriarũ vmbras ac suspiciones di-
xerim, cõtumelias. Ad quas despiciẽdas non sapiẽti opus est viro, sed tantũ conspiciente,
qui sibi possit dicere: Vtrum merito mihi ista accidũt, an immerito? Si merito, nõ est cõ-
tumelia, iudiciũ est. Si immerito: illi qui iniusta facit, erubescendũ est. [p] Et quid est illud
quod contumelia dicitur? In capitis mei leuitatem iocatus est, & in oculorũ valetudinẽ,
& in crurũ gracilitatẽ, & in staturam. Quæ contumelia est, quod apparet, audire? Coram
vno aliquid dictũ ridemus, corã pluribus indignamur: & eorũ alijs libertatem non relin-
quimus, [q] quæ ipsi in nos dicere assueuim[o]. Iocis tẽperatis delectamur, immodicis irasci-
XVII. mur. Chrysippus ait quendã indignatum, [r] quòd illum aliquis veruecem marinum di-
xerat. In senatu flentem vidimus Fidum Cornelium Nasonis generũ, [s] cũ illum Corbulo
struthiocamelum depilatum dixisset. Aduersus alia maledicta, mores, & vitam conuul-

nerantia

nerantia, frontis illi firmitas constitit: aduersus hoc tam absurdū lacrimae prociderunt.
[c] Tanta animorum imbecillitas est, vbi ratio discessit. Quid quod offendimur, si quis sermonem nostrum imitatur, si quis incessum, si quis vitium aliquod corporis aut linguae exprimit? quasi notiora illa fiant alio imitāte, quàm nobis facientibus. Senectutē quidā inuiti audiūt, & canos, & alia, ad quæ voto peruenitur. Paupertatis maledictum quosdā perussit: quā si oi obiecit, quisquis absc̄odit. Itaq; materia petulantibus, [u] & per cōtumeliā vrbanis detrahitur, si vltro illam & prior occupes. Nemo alijs risum præbuit [x] qui ex se cepit. Vatinium hominem natum & ad risum, & ad odiū, scurram fuisse venustū ac diacē, memoriæ proditū est. In pedes suos ipse plurima dicebat, & infauces cōcisas: sic inimicorū, quos plures habebat quàm morbos, & in primis Ciceronis vrbanitatē effugit. Si ille hoc potuit duritia oris, qui assiduis cōuiciis [y] depudere didicerat: cur is nō possit, qui studiis liberalibus & sapiētiæ cultu adaliquē profectum peruenerit? Adiice, quòd genus vltionis est, eripere ei qui fecit contumeliæ voluptatē. Solēt dicere: Miserū me, puto nō intellexit. adeo fruct⁹ cōtumeliæ in sensu & indignatione patiētis est. Deinde nō dederit illi aliquando par. Inuenietur qui te quoque vindicet. Cæsar inter cetera vitia quibus abūdabat, cōtumelios⁹us, mirabili studio feriebatur omnes aliqua nota ferēdi, ipse materia risus benignissima. Tanta illi palloris insaniam testantis foeditas erat, [11] tāta oculorum [z] sub fronte anili larentiū toruitas, tanta capitis destituit, [a] & emendicatis capillis aspersi deformitas. Adiice obsessam setis ceruicem, & exilitatem crurum, & enormitatē pedum. Immēsum est, si velim singula referre per quæ in parētes auosq; suos cōtumelios⁹us fuit, per quæ in vniuersos ordines. ea referā, quæ illum exitio dederunt. [b] Asiaticū Valerium in primis amicis habebat, feroçem virum, & vix æquo animo alienas cōtumelias laturū. [c] Huic in conuiuio, itē in cōtione, voce clarissima, qualis in cōcubitu esset vxor ei⁹, obiecit. Dij boni, hoc virum audire, principem scire, & vsque eo licētiā peruenisse, vt non dico consulari, non dico amico, sed tantum marito princeps & adulterium suū narret, & fastidium: [12d] De Chaerea tribuno militum, sermo non pro manu erat, quòd [13] languidus & ni facta nosses, suspectior. Huic Caius signū petenti [14] modo Veneris, modo Priapi dabat: aliter atque aliter exprobrās armato mollitiā. Hæc ipse perlucidus, [e] crepidatus, armillatus. Coegit iraque ille vti ferro, ne saepius signū peteret. Ille primus inter cōiuratos manum sustulit: [f] ille ceruicem mediā vno ictu decidit: plurimum deinde vndiq; publicas ac priuatas iniurias vlciscētiū gladiorum ingestū est. Sed primus vir fuit, qui minime visus est. [g] Ar idem Caius omnia contumelias put abat, [h] & fuit ferēdarū impatiēs, faciendarū cupidissimus. Iratus fuit Herennio Macro, [i] qui illū Caiū salutauerat: non impune cessit primipilario, quòd Caligulā dixerat [k] Hoc enim in castris natus, & alumnus legionū vocari solebat, nullo nomine militibus familiarior vnquam factus: [l] sed iā Caligulam cōuicium & probrum iudicabat. Conturbatis ergo hoc ipsum solatio erit, etiā si nostra facilitas vltionem omiserit, futurum aliquem, qui poenas exigat à procace, & superbo, & iniurioso: quæ vitia nunquam in vno homine, [m] & in vna contumelia consumūtur. Respiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam: vt Socratis, qui comoediarū publicatos in se & spectatos sales in partem bonam accepit, risitque non minus, quàm cū ab vxore Xanthippe immūda aqua perfūderetur. [n] Ar Iphicrates, cui mater barbara & Thressa obiiciebatur, respondit, & deorum matrem Idaeam esse. Non est in rixam colluctationemque veniendum, procul auferēdi pedes sunt: & quicquid horum ab imprudētioribus fiet. fieri autem nisi ab imprudentibus non potest, negligendū. Et honores & iniuriæ vulgi, in promiscuo habendi sunt. Nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa, timore contumeliarum aut tædio, necessaria omittemus: [o] & publicis priuatisque officiis, aliquando etiam salutaribus, non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi: [p] aliquando etiā irati potentibus, detegemus hunc affectum intemperanti libertate. Non est autē libertas, nihil pati? Fallimur: libertas est, animum opponere iniuriis, & eum facere se ex quo solo sibi gaudēda veniant: exteriora deducere à se, [q] ne inquieta agenda sit vita, omnium risus, omnium linguas timenti. [r] Quis est enim, qui non possit contumeliam facere, si quisquam potest? Diuerso autē remedio vtetur sapiens assectatorq; sapientiæ. Imperfectus enim, & adhuc ad publicū se iudicium dirigentibus, hoc proponendū est, inter iniurias ipsos contumeliasq; debere versari. Omnia leuiora accidunt expectantibus [s] quo quisque honestior genere, fama, patrimonio est, hoc se fortius gerat: memor, in prima acie altos ordines stare, cōtumelias & verba probrosa, & ignominias, & cetera dehonestamenta, velut clamorem hostium ferat, & lōginqua tela, & saxa sine vulnere circa galeas crepitantia. Iniurias vero, vt vulnera, alia armis,

XVIII.

XIX.

alia pectori infixa,non deiectus,ne motus quidem gradu,ſuſtineat.Etiam ſi premeris,& infeſta vi vrgeris,cedere turpe eſt.aſſignatum à natura locum tuere.[t] Quæris quis hic ſit locus? Viri. Sapienti aliud auxilium eſt huic contrarium.Vos enim rem geritis:illi parta victoria eſt.Ne repugnate veſtro bono,& hanc ſpem,dum ad verum peruenitis,alite in animis:libenterque meliora excipite,&opinione acvoto iuuate.Eſſè aliquem inuictum,[u] eſſe aliquem in quem nihil fortuna poſſit,è Republica humani generis eſt.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM SENECAE QVOD IN SAPIENTEM NEQVE iniuria cadat, neque contumelia, Notae.

HOc *quod inter admirabilia Stoicorum numerarit aliquis,ſapiẽtem nulli iniuriæ patere,plane Socraticum eſt.Nam cum iniuriam accipere non dicatur,niſi qui ab alio læditur: Sapiens autẽ lædi non queat:conſequens eſt,eum extra iniuriam eſſe.Siquidem is demũ læditur, qui deterior fit ad obeũdum munus ſuum:vt ſi æquus ad curſum,bos ad culturam agri deterior fiat.At id ſapienti vſuenire non poteſt:niſi quis ei ſapientiam,iuſtitiam,aliam ve quam virtutem auferat: quæ bona firmiora & ſtabiliora ſunt,quàm vt eripi poſſint.Quibus poſitis,efficitur id,quod hoc libro docetur:poſſe quidem aliquem multa conari,vt iniuriam ſapienti faciat:ſed iniuriam ad ſapientem non peruenire. Hæc à Socrate & in apologia,& libro primo de Rep. in hanc fere ſententiam diſputantur.*

1 Cato cum feris manus non contulit,] *Haec comparatio Catonis cum Hercule ſimile quiddam habere videtur cum comparatione Herculis & Epicuri, quæ legitur apud Lucretium libro quinto.*

2 Animum tuum incluſum] *Melius è libro Siculo* incenſum.*& ſtatim*, Paras acclamare, *melius,quàm,vt vulgo*,Paratum acclamare.

3 Ex hac tibi nota.] ἐκ τούτου σοὶ ἔσ κομμάτος.

4 Tamen delicatis grauis:] *Rectior Siculi libri ſcriptura*: Et tantum delicatis grauis. *Sed quid ago? Si hæc ſingillatim annumerare voluero,ad molem libri addetur aliquid: ad legentium vtilitatem nihil: Deſinamus ergo* λεπτολογεῖν.

5 Quod ſi laedi niſi infirmior non poteſt:] ἢ γὰρ θεμιτὸν ἀμείνονα ὑπὸ χείρονος βλάπτεσθαι.

6 Malus autem bono infirmior eſt:] *Nam ſi iniuſtitia, morbus eſt animi, iuſtitia, ſanitas quis aegrotum valente firmiorem dixerit? Itaque ne iniuſtitia quidem tueri ſe ſine aliqua ope iuſtitiæ poteſt.*

7 Renuntiat ſibi:] *Peſſime alij*,quam ſibi, *aut* quantum ſibi. *Renuntiare ſibi, eſt admonere ſe,ſubijcere ſibi,revocare ſibi in animum & in memoriam. Sic in conſolatione ad Polybium*: Poteſt illa res à luctu te prohibere nimio, ſi tibi ipſi renuntiaueris, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. *Quintilianus lib.* XII. *cap.* XI. Sed ij primum renuntient ſibi,quanta ſit humani ingenij vis.

8 Quibus animi mala ſunt,auctique in maius errores,] *Inepta ſcriptura,& ex qua nullam idoneam ſententiam elicueris. Lego*,Quibus animi mala ſunt,vtique in maius errores.*Sic paulo inferius*:Ergo par pueris longiusque progreſſis,ſed in alia maioraque error eſt.

9 Qui ſalutatorium publicum exerceat,] *Foede depranatus locus:quem è libro Siculo ita reſtitui*,Qui hoc ſalutationum publicum exercet. *neque quidquam magis ex conſuetudine Senecæ, id eſt,vrbanius & elegantius dici poteſt.Publica exercent,qui ex eo publicani vocantur: vt publicum pecoris,publicũ ſalis,vini,ceterarumque mercium pro quibus portoriũ exigitur. Ita igitur dicit eos ſalutationum publicum exercere,qui admiſſionibus præſunt,& ad principes ſalutandos admittunt eos quibus,eis conuentis opus eſt:mercedesque ab eis eo nomine non exiguas exigunt.*

10 Et petiit corium.] *Ita legitur in veteribus libris: melius quàm, quod quidam ſubſtituere voluit*,lorum.*Petere autem corium,eſt,petere,vt oſtiarius vapulet:vt ſibi de eius corio ſatisfiat.*

11 Tanta oculorum ſub fronte anili latentium toruitas,] *Non diſpliceret coniectura eorum qui legendum putant*,ſub fronte ſima:*niſi magis me moueret conſenſus librorum veterum,in quibus aperte ac perſpicue legitur*,ſub fronte anili.

12 De Chaerea tribuno militum ſermo promanauerat,] *Incredibile dictu eſt, quanto mihi Siculi libri ſcriptura verior eſſe videatur, quæ hæc eſt*, Sermo non pro manu erat. *Hoc enim ſignificat ſermonem nõ fuiſſe conuenientem manui: cum Chærea ſermone quidem mollis & infractus*

videretur: at manu fortis esset ac strenuus.

13 Languidus somno, & infracta voce suspectior.] *Hic quoque locus mirifice ex eodem libro restitutus est, hoc modo:* Languidus, &, ni facta nosses, suspectior. *Poterat esse suspectus mollitiæ ni facta nosses, sed facta ipsius nullum ei suspicioni locum relinquebant.*

14 Modo Veneris, modo Priapi dabat:] *Ita & apud Suetonium legitur: at apud Dionem & Xiphilinum, in latina quidem interpretatione,* Cupidinis aut Veneris. *Sed homini eruditissimo, qui eos scriptores interpretatus est, fraudi fuere græca exemplaria, in quibus vitiose legitur,* πόθου, *cum legendum sit* ποδίου.

L. ANNAEI SENECAE AD PAVLINVM DE BREVITATE VITAE

LIBER VNVS.

CAP. I.

MAIOR pars mortalium, Pauline, de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum æui gignimur, quòd hæc tam velociter, tam rapide dati nobis temporis spatia decurrant, adeo vt exceptis admodum paucis, ceteros in ipso vitæ apparatu vita destituat. Nec huic publico, vt opinantur, malo, turba tantum & imprudens vulgus ingemuit. Clarorum quoque virorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa[1] maximi medicorum exclamatio est, Vitam breuem esse, longam artem.[2] Inde Aristoteli cum rerum natura exigenti, minime conueniens sapienti viro lis est: illam animalibus tantum indulsisse, vt quina aut dena secula edurent, homini in tam multa ac magna genito, tanto citeriorem terminum stare. Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocaretur. Sed vbi per luxum ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur, vltima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est. non accepimus breuem vitam, sed fecimus: nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut amplæ & regiæ opes vbi ad malum dominum peruenerunt, momento dissipantur: at quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, vsu crescunt: ita ætas nostra bene disponenti multum patet. Quid de rerum natura querimur? illa se benigne gessit. Vita, si scias vti, longa est. Alium insatiabilis tenet auaritia: alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis iudiciis suspensa semper ambitio. Alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios. Sunt quos ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit. Plaerosque nihil certum sequentes, vaga & inconstans, & sibi displicens leuitas per noua consilia iactauit. [b] Quibusdam nihil quò cursum dirigant, placet, sed marcentes oscitantesque fata deprehendunt: adeo vt quod[3] apud maximum poëtarum more oraculi dictum est, verum esse non dubitem:

[c] *Exigua pars est vitæ quam nos viuimus.*

Ceterum quidem omne spatium, non vita, sed tempus est.[d] Vrgentia circũstãt vitia vndique: nec resurgere, aut in dispectum veri attollere oculos sinunt,[e] sed mersos, & in cupiditatibus infixos premunt. Nunquã illis recurrere ad se licet: sed si quãdo aliqua quies fortuito contigit, velut in profundo mari, in quo post ventum quoque volutatio est, fluctuantur, nec vnquã illis à cupiditatibus suis otiũ instat. De istis me putas disserere, quorum in confesso mala sunt? Aspice illos, ad quorũ felicitatẽ concurritur. bonis suis effocantur. Quàm multis graues sunt diuitiæ? Quàm multorum eloquentia quotidiano ostentandi ingenij spatio sanguinem educit? Quàm multi continuis voluptatibus pallent? Quàm multis nihil liberi relinquit circumfusus clientium populus? Omnes denique istos ab infimis vsque ad summos pererra. Hic aduocat, hic adest: ille periclitatur, ille

defendit:[f] ille,iudicat. Nemo se sibi vindicat. Alius in alium consumitur. Interroga de istis,quorum nomina ediscuntur. His illos dignosci videbis notis. [g] Hic illius cultor est, ille illius,suus nemo. Deinde dementissima quorundam indignatio est. Queruntur de superiorum fastidio,[h] quòd ipsis adire volentibus non vacauerint. Audet quisquam de alterius superbia queri,qui sibi ipse nunquã vacat?Ille tamen, quisquis est,insolenti quidem vultu,sed aliquando respexit.Ille aures suas ad tua verba demisit.Ille te ad latus suũ recepit.Tu non inspicere te vnquam,non audire dignatus es. Non est itaque quòd ista officia cuiquam imputes:[i] quoniam quidem cum illa faceres, non esse cum aliquo volebas, sed tecum esse non poteras.Omnia licet quæ vnquam ingenia fulserunt,in hoc vnum consentiant,nunquam satis hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Prædia sua occupari à nullo patiuntur:& si exigua contentio est de modo finium, ad lapides & arma discurrunt. [k] In vitam suam incedere alios sinunt, immo vero ipsi etiam possessores eius futuros inducunt. Nemo inuenitur, qui pecuniam suam diuidere velit:vitam vnusquisque quàm multis distribuit? Astricti sunt in continendo patrimonio. Simul ad temporis iacturam ventum est, profusissimi in eo, cuius vnius honesta auaritia est. Libet itaque ex seniorum turba comprehendere aliquem. Peruenisse te ad vltimum ætatis humanæ videmus. Centesimus tibi vel supra premitur annus. Agedum ad computationem ætatem tuam reuoca.Dic quantum ex isto tempore creditor,quantum amica,[l] quantum reus, quantum cliens abstulerit, quantum lis vxoria, quantum seruorum coercitio,quantum officiosa per vrbem discursatio. Adiice morbos quos manu fecimus. Adiice, quod sine vsu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quàm numeras. Repete memoria tecum, quando certus consilij fueris, quotus quisque dies vt destinaueras recesserit,[m] qui tibi vsus tui fuerit, quando in statu suo vultus, quando animus intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis sit: quàm multi vitam tuam diripuerint,te non sentiente quid perderes, quantum vanus dolor, stulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuersatio abstulerit: quàm exiguum tibi de tuo relictum sit. intelliges te immaturum mori. Quid ergo est in causa? Tanquam semper victuri viuitis.Nunquam vobis fragilitas vestra succurit.Non obseruatis quantum temporis trãsierit. velut ex pleno & abundanti perditis: cum interim fortasse ille ipse qui alicui vel homini vel rei donatur,vltimus dies sit.Omnia tanquam mortales timetis. Omnia tanquam immortales concupiscitis.Audies plaerosque dicentes: A quinquagesimo in otiũ secedam:sexagesimus annus ab officiis me dimittet. Et quem tandem longioris vitae prædem accipis?Quis ista,sicuti disponis,ire patietur?Non pudet te[n] reliquias vitæ tibi reseruare,& id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit?Quàm serum est, tunc viuere incipere, cum desinendum est? Quæ tam stulta mortalitatis obliuio, [o] in quinquagesimum & sexagesimum annum differre sana consilia: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt?Potentissimis & in altum sublatis hominibus excidere voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis suis præferant.Cupiunt interim ex illo fastigio suo, si tuto liceat, descendere.Nam vt nihil extra lacessat,aut quatiat, [p] in se ipsa fortuna ruit.

Diuus Augustus,cui dij plura quàm vlli præstiterunt, non desiit quietem sibi precari, vacationem à Rep. petere. Omnis eius sermo ad hoc semper reuolutus est, vt sibi speraret otium. [q] Hoc labores suos, etiam si falso, dulci tamen oblectabat solatio, aliquando se victurum sibi. In quadam ad senatum missa epistola,cum requiem suam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria discrepantem, pollicitus esset, hæc verba inueni: *Sed ista fieri speciosius quàm promitti possunt. me tamen cupido temporis optatissimi mihi, prouexit,* [r] *vt quoniam rerum lætitia moratur adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* Tanta visa est res otium, vt illam, quia vsu non poterat, cogitatione præsumeret. Qui omnia videbat ex se vno pendentia, qui hominibus gentibusque fortunam dabat,illum diem lætissimus cogitabat, quo magnitudinem suam exueret. Expertus erat,quantum illa bona per omnes terras fulgentia sudoris exprimerent, quantũ occultarum solicitudinum tegerent: cum ciuib[9] primum,deinde cum collegis,nouissime cum affinibus,coactus armis decernere,mari terraque sanguinem fudit:per Macedoniam,Siciliam,Aegyptũ,Syriam,Asiamque,& omnes prope oras bello circumactus,Romana cæde lassos exercitus ad externa bella conuertit. Dum Alpes pacat,immixtosque mediæ paci & imperio hostes perdomat,dum vltra Rhenum,Euphratem & Danubium terminos mouet,in ipsa vrbe,Murenæ, Caepionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondũ horum effugerat insidias. filia, & tot nobiles iuuenes adulterio

velut ſacramento adacti,[f] iam infractam aetatẽ territabant: plusq; & iterũ timenda cum Antonio mulier. Hæc vlcera cum ipſis membris abſciderat: alia ſubnaſcebãtur: velut cũ graue multo ſanguine eſt corpus,[t] partes ſemper aliquæ rumpebantur. Itaque otiũ optabat: in huius ſpe & cogitatione labores eius reſidebãt. Hoc votum erat eius,[u] qui voti cõpotes facere poterat. M. Cicero inter Catilinas Clodiosq; iactatus, Põpeiosque & Craſſos, partim manifeſtos inimicos, partim dubios amicos, dũ fluctuatur cum republica,[x] & illã peſſum euntẽ tenet, nouiſſime abductus, nec ſecũdis reb[9] quietus, nec aduerſarũ patiẽs, quotiens illum ipſum cõſulatũ ſuũ nõ ſine cauſa, ſed ſine fine laudatũ deteſtatur, quàm flebiles voces exprimit in quadam ad Atticum epiſtola, iam victo patre Põpeio, adhuc filio in Hiſpania fracta arma refouente? Quid agam, inquit, hic quæris? moror in Tuſculano meo ſemiliber. Alia deinceps adiicit, quibus & priorem ætatem complorat, & de præſenti queritur, & de futura deſperat. Semiliberum ſe dixit Cicero. at mehercules nũquã ſapiens in tam humile nomen procedet, nunquã ſemiliber erit. Integræ ſemper libertatis, & ſolidæ, ſolutus, & ſui iuris, altior ceteris. Quid enim ſupra eum poteſt eſſe, qui ſupra fortunam eſt? VI. Liuius Druſus, vir acer & vehemens, cum leges nouas & mala Gracchana mouiſſet, ſtipatus ingenti totius Italiæ coetu, exitum rerum nõprouidẽs, quas nec agere licebat,[y] nec iã liberum erat ſemel inchoatas relinquere, execratus inquietã à primordiis vitam, dicitur dixiſſe, vni ſibi, nec puero quidem, vnquam ferias contigiſſe. Auſus eſt enim & pupillus adhuc & prætextatus, iudicibus reos commendare,[z] & gratiam ſuam interponere[a] tam efficaciter, vt quædam iudicia conſtet ab illo rapta. Quo non erumperet tam immatura ambitio? Scires in malum ingẽs, & priuatum, & publicũ, euaſuram illam[b] tam feſtinatam audaciã. Sero itaque querebatur, nullas ſibi ferias cõtigiſſe: à puero ſeditioſus, & foro grauis. Diſputatur, an ipſe ſibi man[9] attulerit. Subito enim vulnere per inguen accepto, collapſus eſt aliquo dubitante,[c] an mors volũtaria eſſet, an tẽpeſtiua. Superuacuum eſt commemorare plures: qui cũ aliis feliciſſimi viderẽtur, ipſi in ſe[d] verum teſtimonium dixerũt, peroſi omnem actum annorum ſuorũ. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec ſeipſos. Nam cũ verba erumperent, affectus ad conſuetudinẽ relabebantur.[e] Veſtra mehercule vita, licet ſupra mille annos exeat, in arctiſſimũ cõtrahetur.[f] Iſta omnia nullũ non ſæculum deuorabũt. Hoc vero ſpatium, quod[g] quãuis natura currit, ratio dilatat, cito vos effugiat neceſſe eſt. Nõ enim apprehẽditis, nec retinetis, nec velociſſimæ omnium rei morã facitis, ſed abire vt rem ſuperuacuã ac reparabilẽ ſinitis. In primis autẽ & illos numero, qui nulli rei, niſi vino ac libidini vacãt. Nulli enim turpius occupati ſunt. Ceteri, etiã ſi vana gloriæ imagine teneãtur, ſpecio ſe tamẽ errant. Licet auaros mihi, licet vel iracundos enumeres,[h] vel bellatores, omnes iſti virilius peccant. In venerem ac libidinem proiectorum[i] in honeſta labes eſt. Omnia iſtorũ tẽpora excute. Aſpice quamdiu cõputent, quamdiu inſidientur, quamdiu timeant,[k] quãdiu colant, quamdiu colantur, quantum vadimonia ſua atque aliena occupent, quãtũ cõuiuia[l] quæ iam ipſa officia ſunt. videbis quemadmodũ illos reſpirare nõ ſinãt vel mala ſua, vel bona. Deniq; inter omnes cõuenit, nullã rem bene exerceri poſſe ab homine occupato: nõ eloquentiam, nõ liberales diſciplinas: quãdo diſtrictus animus nihil altius recipit, ſed omnia velut inculcata reſpuit. Nihil min[9] eſt hominis occupati, quàm viuere: nullius rei difficilior eſt ſcientia. Profeſſores aliarum artium vulgo multique ſunt. Quaſdam vero VII. ex his pueri admodũ ita percepiſſe viſi ſunt, vt etiã præcipere poſſent.[m] Viuere tota vita diſcendum eſt: & quod magis fortaſſe miraberis, tota vita diſcẽdũ eſt mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cũ diuitiis, officiis, voluptatibus renuntiaſſent, hoc vnum in extremam vſque ætatem egerunt, vt viuere ſcirẽt. Plures tamen ex his nõdũ ſe ſcire cõfeſſi, e vita abierũt, nedũ vt iſti ſciãt. Magni, mihi crede, & ſupra humanos errores eminentis viri eſt, nihil ex ſuo tẽpore delibare: & ideo vita ei[9] lõgiſſima eſt, cui quantũcumque patuit, totum ipſi vacauit.[n] Nihil inde incultũ otioſumque iacuit: nihil ſub alio fuit. Neque enim quicquam reperit dignũ quodcũ temporeſuo permutaret, cuſtos eius parciſſimus. Itaque ſatis illi fuit. His vero neceſſe eſt, defuiſſe, ex quorum vita multũ populus tulit. Nec eſt quòd putes, hinc illos non intelligere damnum ſuũ. plæroſque certe audies ex his quos magna felicitas grauat, inter clientiũ greges, aut cauſarum actiones, aut ceteras honeſtas miſerias exclamare[o] interdum, Mihi viuere nõ licet. Quid ni nõ liceat? Omnes illi qui te ſibi aduocãt, tibi abducũt. Ille reus quot dies abſtulit, quot ille cãdidatus, quòt illa anus, efferendis heredibus laſſa? quot ille ad irritandam auaritiam captantium ſimulatus æger? quot ille potentior amicus, qui vos non in amicitia, ſed in apparatu habet? Diſpunge, inquam, ac recenſe vitæ tuæ dies: videbis paucos admodum &

reiculos apud te resedisse. Assequutus ille quos optauerat fasces, cupit ponere, & subinde dicit: Quando hic annus præteribit? Facit ille ludos, quorum sortem sibi obtingere magno æstimauit: Quando, inquit, istos effugiam? Diripitur ille toto foro patronus, & magno cõcursu omnia, vltra quàm audiri potest, complet: Quando, inquit, res proferẽtur? Præcipitat quisque vitam suam, & futuri desiderio laborat, præsentium tædio. At ille, qui nullum non tempus in vsus suos confert, qui omnes dies tãquam vitam ordinat, nec optat crastinum, nec timet. Quid enim est, quòd iam vlla hora nouæ voluptatis possit afferre? [p] Omnia nota, omnia ad satietatem percepta sunt: de cetero fors fortuna vt volet ordinet. vita iam in tuto est. [q] Huic adiici potest, detrahi nihil: & adiici sic, quem-
VIII. admodum saturo iam & pleno aliquid cibi, quod nec desiderat, nec capit. Non est itaque quòd quenquam propter canos aut rugas putes diu vixisse. Non ille diu vixit, sed diu fuit. Quid enim? illum multum putas nauigauisse, quem sæua tempestas à portu exceptum huc & illuc tulit, [r] ac viribus ventorum ex diuerso furentium [s] per eadem spatia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo, cum video aliquos tempus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud vterque spectat, propter quod tempus petitum est: [t] ipsum quidem neuter. Quasi nihil petitur, quasi nihil datur. Reomnium pretiosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit. Ideoq; vilissima æstimatur, immo paene nullum pretium eius est. Annua congiaria homines clarissimi accipiunt, & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locãt? nemo æstimat tempus. Vtuntur illo laxius, quasi gratuito. At eosdem ægros vide, [u] si mortis periculum admotum est propius, medicorum genua tangẽtes: si metuunt capitale supplicium, omnia sua, vt viuant, paratos impendere. Tanta in illis discordia affectuum est. Quòd si posset quemadmodum præteritorum annorum cuiusque numerus proponi, sic futurorum: quomodo illi qui paucos viderẽt superesse, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile est, quamuis exiguum dispensare, quod certum est. Id debet seruari diligentius, quod nescias quando deficiat. Nec est tamen, quod ignorare putes illos, quàm cara res sit. [x] Dicere solent eis quos valdissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, vt sine illorum incremento sibi detrahant: sed hoc ipsum an detrahant, nesciunt: ideo tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet annos, nemo iterum te tibi reddet. Ibit qua coepit ætas, nec cursum suum aut reuocabit aut supprimet: [x] nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suae, tacita labetur. [y] Non illa regitur imperio, non fauore populi longius proferet. Sicut iussa est à primo die curret: nusquam diuertet, nusquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat. Mors interim aderit. [z] cui,
IX. velis nolis, vacandum est. Potest ne quisquam sensus hominum, eorum dico qui prudentiam iactant, [a] operosius, occupati sunt, vt melius possint viuere? Impendio vitæ vitam instruunt, cogitationes suas in longum ordinant. Maxima porro vitæ iactura dilatio est. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit præsentia, dum vlteriora promittit. Maximum viuendi impedimentum est, expectatio, quæ pendet ex crastino. Perdis hodiernum. quod in manu fortunæ positum est, disponis: quod in tua, dimittis. Quo spectas, quo te extendis? Omnia quæ ventura sunt, in incerto iacent. Protinus viue. clamat ecce maximus vates, [b] & velut diuino furore instinctus, salutare carmen canit:

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.

Quid cunctaris, inquit, quid cessas? Nisi occupas, fugit: cum occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum est. velut ex torrente rapido, [c] nec semper casuro, cito hauriendum est. Hoc quoque pulcherrime ad exprobrandam infinitam cogitationem, quòd non optimam quamque ætatem, sed diem dicit. Quid securus, [d] & in tanta temporum fuga lentus, menses tibi, & annos, & longam seriem, vtcunque auiditati tuæ visum est, exporrigis? De die tecum loquitur, & de hoc ipso fugiente. Non dubium est ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus [e] miseris, id est, occupatis: quorum pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quam imparati inermesque veniunt. Nihil enim prouisum est: subito in illam, necopinantes inciderunt. Accedere eam quotidie non sentiebant. Quemadmodum quos aut sermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, [f] peruenisse se ante sciunt, quam appropinquasse: ita hoc iter vitae assiduum & citatissimum, quod dormientes vigilantesque eodem gradu facimus, occupatis non apX. paret, nisi in fine. Quod proposui, si in partes velim & argumenta diducere, mul-

ta mihi occurrent, per quæ probem breuissimam esse occupatorũ vitam. Solebat dicere Fabianus, nõ ex his cathedrarijs philosophis, sed ex veris & antiquis, & cõtra affectus impetu, nõ subtilitate pugnãdum, nec minutis vulneribus, sed incursu auertendam aciem. Sugillationem enim retundi debere, nõ vellicari. Tamen vt illis error exprobretur suus, docendi, nõ tãtum deplorãdi sunt. In tria tempora vita diuiditur: quod est, quod fuit, & quod futurũ est. Ex his quod agimus, breue est: quod acturi sumus, dubiũ: quod egimus certũ. [h] Hoc est enim in quod fortuna i° perdidit, quod in nullius arbitriũ reduci potest. Hoc amittũt occupati: nec enim illis vacat præterita respicere: & si vacet, [i] certe iniucũda est recordatio. Inuiti namq; ad tempora male exacta animum reuocant, [k] nec audent ea retẽtare, quorũ vitia [l] etiam quæ aliquo præsentis voluptatis lenocinio subrepebant, retentando patescũt. Nemo, nisi à quo omnia acta sunt sub censura sua, quæ nunquã fallitur, [m] libẽter se in præteritũ retorquet. Ille qui multa ambitiose concupijt, superbe cõtempsit, [n] impotẽter vicit, insidiose decepit, auare rapuit, prodige effudit, necesse est memoriã suã timeat. Atqui hæc est pars temporis nostri sacra ac dedicata, omnes humanos casus supergressa, extra regnũ fortunæ subducta, quã nõ inopia, nõ metus, non morborũ incursus exagitat. Hæc nec turbari, nec eripi potest: perpetua eius & intrepida possessio est. Singuli tantũ dies, & hi per momenta præsentes sunt. At præteriti temporis omnes cum iusseris, aderunt, ad arbitrium tuum se inspici ac detineri patiẽtur: quod facere occupatis nõ vacat. Securæ & quietæ mẽtis est, in omnes vitæ suæ partes discurrere: [o] Occupatorũ animi velut sub iugo sunt, flectere se ac respicere nõ possunt. [p] Abijt igitur vita eorum in profundũ, & vt nihil prodest, quantũlibet ingeras, si nõ subest [q] quod excipiat ac seruet: sic nihil refert, quãtum temporis detur, si nõ est vbi subsidat, per quassos foratosq; animos transmittitur. Præsens tempus breuissimũ est, adeo quidem, vt quibusdam nullum videatur: in cursu enim semper est. Fluit & præcipitatur: ante desinit esse, quàm venit. Nec magis morã patitur quàm mundus, aut sidera, quorum irrequieta semper agitatio, nunquã in eodem vestigio manet. Solũ igitur ad occupatos præsens pertinet tempus: quod tã breue est, vt arripi nõ possit, & idipsum illis districtis in multa, subducitur. Deniq; vis scire, quã nõ diu viuant? Vide quàm cupiant diu viuere. Decrepiti senes paucorum annorũ accessionem votis mendicãt. Minores natu seipsos esse fingũt: mendacio sibi blandiuntur: & tam libenter fallunt, [r] quàm si fata vna decipiãt. [r] Iam vero cum illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quẽadmodũ pauentes moriũtur, nõ tãquam exeant de vita, sed tanquã extrahantur? stultos se fuisse, quòd non vixerint, clamitant, & si modo euaserint ex illa valetudine, in otio victuros. Tunc quàm frustra parauerint quibus non fruerẽtur, quã incassum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quid ni spatiosa sit? Nihil ex illa delegatur, nihil alio atque alio spargitur, nihil inde fortunæ traditur, nihil negligẽtia interit, nihil largitione detrahitur, nihil superuacuũ est: [s] tota (vt ita dicam) in reditu est. Quantulacũque itaq; abunde sufficit, [t] & ideo quandocũque vltimus dies venerit, nõ cũctabitur vir sapiẽs ire ad mortem certo gradu. Quæris forte, quos occupatos vocem. Non est quòd me solos putes dicere, quos à basilica [u] immissi demũ canes eijciunt, quos aut in sua vides turba [x] speciosius elidi, aut in aliena contemptius, quos officia domibus suis euocãt, vt alienis foribus illidãt, [y] quos hasta prætoris infami lucro, & quandoq; suppuraturo, exercet. Quorũdam otium occupatũ est. in villa, aut in lecto suo, in media solitudine, quãuis ab omnibus recesserũt, sibi ipsi molesti sunt. [z] Quorũ non otiosa vita est dicẽda, sed desidiosa occupatio. Illum tu otiosum vocas, qui Corinthia paucorũ furore pretiosa, anxia subtilitate concinnat, & maiorem dierũ partem in æruginosis lamellis cõsumit, qui in ceromate (nam, proh facinus, ne Romanis quidem vitijs laboramus) spectator puerorum rixantium sedet, [6] qui [a] vinctorum suorum greges in ætatum [b] & colorum paria diducit, qui athletas nouissimos pascit? Quid illos otiosos vocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmittẽtur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succreuit, dũ de singulis capillis in consiliũ itur, dũ aut disiecta coma restituitur, aut deficiẽs hinc atq; illinc in frontẽ cõpellitur? Quomodo rascuntur, si tonsor paulo negligentior fuit? tanquã virũ tonderet. Quomodo excandescũt, si quid ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinẽ iacuit, nisi omnia in annulos suos reciderunt? Quis est istorũ, qui non malit rempublicã turbari, quàm comã suam? qui non solicitior sit de capitis sui decore, quàm de salute? qui nõ comptior esse malit, quã honestior? Hos tu otiosos vocas, inter pectinem speculumq; occupatos? Quid illi, qui in cõponendis, audiendis, [7] discendis canticis operati sunt, dũ vocẽ cuius rectum cursum natura & optimum & simplicissimum fecit, [c] inflexu modulationis ineptissimæ torquent? Quo-

XI.

XII.

rum digiti aliquod inter se carmen metientes semper sonãt: quorũ cũ ad res serias, etiam sæpe tristes, adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio? Nõ habent isti otiũ, sed iners negotium. Conuiuia mehercule horum non posuerim inter vacãtia tempora, cum videam quàm soliciti argentum ordinent, quàm diligenter exoletorũ suorũ tunicas succingant, quã suspẽsi sint, quomodo aper à coco exeat: quanta celeritate, signo dato, glabri ad ministeria discurrãt: quanta arte scindãtur aues in frusta nõ enormia: quàm curiose infelices pueruli ebriorũ sputa detergeant. Ex his elegantiæ lautitiæq; fama captatur, & vsque eo in omnes vitæ successus mala sua illos sequuntur, vt nec bibant sine ambitione, nec edant. Nec illos quidẽ inter otiosos numeraueris, qui sella se & lectica huc & illuc ferũt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt: quos, quando lauari debeãt, [d] quãdo natare, quãdo cœnare, alius admonet, & vsque eo nimio delicati animi languore soluuntur, vt per se scire nõ possint, an esuriant. Audio quendã ex delicatis (si modo deliciæ vocandæ sunt, vitam & consuetudinem humanam dediscere) cum ex balneo inter manus elatus & in sella positus esset, dixisse interrogãdo, Iam sedeo? Hũc tu ignorantẽ an sedeat, putas scire an viuat, an videat, an otiosus sit? Nõ facile dixerim, vtrũ magis miserear, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit. Multarũ quidem rerũ obliuionẽ non sentiũt, [e] sed mentiuntur: quædam vitia illos quasi felicitatis argumenta delectant. Nimis humilis & contẽpti hominis esse videtur, scire quid faciat. I nunc, & mimos multa mentiri ad exprobrãdam luxuriam puta. Plura mehercule prætereũt quàm fingũt: & tanta incredibiliũ vitiorũ copia, ingenioso in hoc vnũ sæculo, processit. vt iam minorum arguere possimus negligẽtiam. Esse aliquem, qui vsque eo delicijs interierit, vt an sedeat, alteri credat? Non est ergo otiosus hic: aliud nomẽ imponas. Æger est: immo mortuus est. Ille otiosus est, cui otij sui sensus est: hic vero semiuiuus, cui ad intelligendos corporis sui habitus indice opus est. Quomodo potest hic alicui [f] temporis dominus esse? Persequi singulos longũ est: quorũ aut laterunculi, aut pila, aut excoquẽdi in sole corporis cura consumpsere vitam. Non sunt otiosi, quorũ voluptates multum negotium habẽt. Nam de illis nemo dubitabit, [g] quin operose nihil agant, qui in litterarũ inutiliũ studijs detinentur: quæ iam apud Romanos quoq; magna manus est. Græcorum iste morbus fuit, quærere quem numerũ remigum Vlixes habuisset: prior scripta esset Ilias, an Odyssea: præterea an eiusdem esset auctoris. Alia deinceps huius notæ: quæ siue contineas, nihil tacitam conscientiã iuuãt: siue proferas, nõ doctior videberis, sed molestior. Ecce Romanos quoque inuasit inane studium superuacua discẽdi. His diebus audiui quẽdam referentẽ, [f] quæ primus quisque ex Romanis ducibus fecisset. Primus nauali prœlio Duillius vicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos [g] Etiamnũ ista, & si ad veram gloriã non tendunt, circa ciuiliũ tamen operũ exempla versantur. Non est profutura talis sciẽtia: est tamẽ quæ nos speciosa rerũ vanitate detineat. Hoc quoque quærentibus remittamus, quis Romanis primus persuasit nauem conscendere. Claudius is fuit: Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia pluriũ tabularũ cõtextus caudex apud antiquos vocabatur: [h] vnde publicæ tabulæ codices dicuntur: & naues nunc quoque, [i] quæ ex antiqua consuetudine per Tiberim cõmeatus subuehunt, caudicariæ vocãtur. Sane & hoc ad rẽ pertineat, quòd Valerius Coruinus primus Messanã vicit, & primus ex familia Valeriorũ, vrbis captæ in se translato nomine Messana appellatus est, paulatimq; vulgo permutante litteras, Messalla dictus est. Nũ & hoc quenquã curare permittas, quòd primus L. Sylla in circo leones solutos dedit, [k] cum alioquin alligati darentur, ad conficiẽdos eos missis à rege Boccho iaculatoribus? Et hoc sane remittatur. Num & Pompeiũ primũ in circo elephantorũ duodeuiginti pugnã edidisse, cõmissis more prœlij noxijs hominibus, ad vllam rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis, & inter antiquos principes, vt fama tradidit bonitatis eximiæ, memorabile putauit spectaculi genus, nouo more perdere homines. Depugnant? parum est. lancinantur? parũ est. [l] ingenti molẽ animalium obterãtur. Satius erat ista in obliuionem ire, ne quis postea potens disceret, inuideretq; rei minime humanæ. O quantum caliginis mentibus humanis obijcit magna felicitas. Ille se supra rerum naturam esse tunc credidit, cum tot miserorũ hominũ cateruas sub alio cælo natis beluis obijceret, cũ bellum inter tam disparia animalia cõmitteret, cũ in cõspectu populi Romani multũ sanguinis funderet, mox plus ipsum fundere coacturus. At idem postea Alexandrina perfidia deceptus, vltimo mancipio transfodiendũ se præbuit, tum demũ intellecta inani iactatione cognominis sui. Sed vt illo reuertar, [m] vnde deceſſi, & in alia materia ostẽdam superuacuam quorũdam diligentiam: [n] idem narrabat Metellum victis in Sicilia Pœnis, triumphãtem, vnum omniũ Romanorum ante currum centum

XIII.

XIIII.

& viginti captiuos elephãtos duxiſſe: Syllam vltimum Romanorum protuliſſe pomœ
rium, quod nunquã prouinciali, ſed Italico agro acquiſito mos proferre apud antiquos
fuit. Hoc ſcire magis prodeſt, quàm Auentinum mõtem extra pomœrium eſſe, vt ille af-
firmabat, propter alterã ex duabus cauſis: aut quòd plebs eò ſeceſſiſſet, aut quòd Remo
auſpicante illo loco aues non addixiſſent. Alia deinceps innumerabilia, quæ aut ficta sũt,
aut mendacij ſimilia. Nã vt cõcedas omnia eos fide bona dicere, vt ad præſtationem ſcri-
bant: tamẽ cuius iſta errores minuẽt? cuius cupiditates premẽt: quem fortiorem, quem
iuſtiorem, quem liberaliorẽ faciẽt? Dubitare ſe interim Fabianus noſter aiebat, an ſãtius
eſſet nullis ſtudijs admoueri, quã his implicari. Soli omnium otioſi ſunt, qui ſapiẽtiæ va-
cãt: ſoli viuunt. nec enim ſuam tantum ætatem bene tuẽtur: omne æuum ſuo adjciũt.
Quicquid annorũ ante illos actũ eſt, illis acquiſitũ eſt. N⁹ ſi ingratiſſimi ſumus, illi clariſ-
ſimi ſacrarũ opinionum conditores, nobis nati ſunt, nobis vitam præparauerunt. Ad res
pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur: nullo nobis ſæculo
interdictũ eſt: in omnia admittimur: & ſi magnitudine animi egredi humanæ imbecilli-
tatis anguſtias libet, multũ per quod ſpatiemur tẽporis eſt. Diſputare cum Socrate licet,
dubitare cũ Carneade, cum Epicuro quieſcere, hominis naturam cũ Stoicis vincere, cum
Cynicis excedere, cũ rerũ natura in cõſortiũ omnis æui pariter incedere. Quid ni ab hoc
exiguo & caduco temporis tranſitu, in illa nos toto demus animo, quæ immenſa, quæ æ-
terna ſunt, quæ cũ melioribus cõmunia? Iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe alioſque in-
quietant, cum bene inſanierint, cum omniũ limina quotidie perambulauerint, nec vllas
apertas fores præterierint, cum per diuerſas domos meritoriam ſalutationẽ circumtule-
rint: quotumquemque ex tam immenſa & varijs cupiditatibus diſtricta vrbe poterũt vi-
dere? quàm multi erũt, quorũ illos aut ſomn⁹, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmoueat?
quàm multi, qui illos, cũ diu torſerint, ſimulata feſtinatione tranſcurrant: quã multi per
refertũ clientibus atriũ prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugiẽt? quaſi
nõ inhumanius ſit decipere, quàm excludere. quã multi ꝑ heſterna crapula ſemiſomnes
& graues, illis miſeris ſomnum ſuum rumpẽtibus, vt alienum expectẽt, vix alleuatis labijs
inſuſurratum millies nomẽ, ꝙ oſcitatione ſuperbiſſima reddẽt? Hos in veris officijs mora-
ri licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie & Democritũ, ceteroſq; anti-
ſtites bonarũ artiũ, qui Ariſtotelẽ & Theophraſtũ volẽt habere quãfamiliariſſimos. ne-
mo horũ nõ vacabit, nemo nõ venientẽ ad ſe beatiorẽ, amãtioremq; ſui dimittet, nemo
quẽquã vacuis à ſe manibus abire patietur. Nocte cõueniri & interdiu ab omnibus mor-
talibus poſsũt. Horũ te mori nemo coget, omnes docebũt: horũ nemo annos tuos cõte-
ret, ſuos tibi contribuet: nullius ex his ſermo periculoſus erit, ᶜ nullius amicitia capitalis,
nulli⁹ ſumptuoſa obſeruatio. Feres ex his quicquid voles: per illos nõ ſtabit, ᵍ quo min⁹ XV.
quantũ plurimũ ceperis, haurias. Quæ illũ felicitas, quã pulchra ſenect⁹ manet, qui ſe in
horũ clientelam cõtulit? habebit cũ quibus de minimis maximiſq; rebus deliberet, quos
de ſe quotidie cõſulat, à quibus audiat verũ ſine cõtumelia, laudetur ſine adulatione, ad
quorũ ſe ſimilitudinẽ effingat. Solemus dicere, nõ fuiſſe in noſtra poteſtate, quos ſortire-
mur parẽtes: ſorte nobis datos, Nobis vero ad noſtrũ arbitriũ naſci licet. nobiliſſimorum
ingeniorum familiæ ſunt. Elige in quã aſciſci velis: nõ in nomẽ tantũ adoptaberis, ſed in
ipſa bona, ᶠ quæ non erunt ſordide nec maligne cuſtodienda: maiora fient, quo illa pluri-
bus diuiſeris. Hi tibi dabunt ad æternitatem iter, & te in illum locũ, ex quo nemo eijciet,
ſubleuabunt: hæc vna ratio eſt extendendæ mortalitatis, immo in immortalitatem ver-
tendæ. ᵉ Honores, monumenta, quicquid aut decretis ambitio iuſſit, aut operibus extru-
xit, cito ſubruitur: nihil non longa demolitur vetuſtas, & mouet ocyus, ᵘ quod conſecra-
uit. Sapiẽtiæ noceri nõ poteſt. nulla delebit ætas præſens, nulla diminuet ſequẽs, ac dein-
de ſemper vlterior aliquid ad venerationem conferet: quoniã quidem in vicino verſatur
inuidia. ſimplicius longe poſita miramur. Sapiẽtis ergo multum patet vita. nõ idem illũ
qui ceteros terminus includit. ſolus generis humani legibus ſoluitur: omnia illi ſæcula, vt
Deo ſeruiunt. Tranſiuit tempus? aliquid ex hoc recordatione comprehẽdit. inſtat? hoc
vtitur. venturum eſt? hoc præcipit. Longam illi vitam facit omniũ temporum in vnum
collatio. Illorum breuiſſima ac ſolicitiſſima ætas eſt, qui præteritorũ obliuiſcuntur, præ-
ſentia negligunt, de futuro timent. Cum ad extrema venerint, ſero intelligunt miſeri,
tamdiu ſe, dum nihil agunt, occupatos fuiſſe. Nec eſt quòd hoc argumẽto probari pu- XVI.
tes, longam illos agere vitam, quia interdum mortẽ inuocãt. Vexat illos imprudentia in-
certis affectibus, & incurrentibus in ipſa quæ metuũt. Mortem ſæpe ideo optant, quia ti-
ment. Illud quoque argumentum nõ eſt, ˣ quo putes diu victuros, quòd ſæpe illis longus

videtur dies: quod dū veniat condictum tempus cœnæ, tarde ire horas querūtur. nam si quando illos deserūt occupationes, in otio relicti æstuant, [y] nec quomodo id disponant, aut extrahant, sciunt. Itaque ad occupationē aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus graue est: tam mehercules, [z] quàm cū dies muneris gladiatorij edictus est, aut cū alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectatur constitutū, trāsilire medios dies volunt. Omnis illis speratæ rei longa dilatio est. At illud tempus, quod amāt, breue est, & præceps, breuiusq; multo fit suo vitio: aliunde enim aliò transfugiūt, & consistere in vna cupiditate non possunt. Non sunt illis lōgi dies, sed inuisi. At cōtra, quàm exiguæ noctes videtur, quas in complexu scortorum aut vino exigūt. Inde etiam poetarū furor, fabulis humanos errores alentiū, quibus visus est Iupiter [a] voluptate cōcubitus delenitus duplicasse noctem. [b] Quid aliud est vitia incēdere, quàm auctores illis inscribere deos, & dare morbo, exēplo diuinitatis excusatam licentiā? Possunt istis nō breuissimæ videri noctes, quas tam care mercātur? Diem noctis expectatione perdūt, noctem lucis metu. Ipsæ voluptates eorū trepidæ, & varijs terroribus inquietæ sunt, [c] subitque cūmaxime exultantes sollicita cogitatio: Hæc quàm diu? Ab hoc affectu reges suam fleuere potētiam: nec illos magnitudo fortunæ suæ delectauit, sed venturus aliquādo finis exterruit. Cum per magna camporū spatia porrigeret exercitum, [d] nec numerū eius, sed mensuram cōprehenderet Persarū rex insolentissimus, lacrimas fudit, quòd intra centum annos nemo ex tanta iuuētute superfuturus esset. At illis erat admoturus fatum [e] ille ipse qui flebat, perdituruſq; alios in terra, alios in mari, alios in prœlio, alios in fuga: & intra exiguū tempus consumpturus [f] illos, quibus centesimum annū timebat. Quid, quòd gaudia quoque eorum trepida sunt? nō enim solidis causis innitūtur, sed eadē qua oriūtur, vanitate turbantur. Qualia autem putes tempora esse, etiā ipsorum cōfessione misera: cū hæc quoq; quibus se attollunt, & supra hominem efferunt, parum sincera sint? Maxima quæque bona sollicita sunt: nec vlli fortunæ minus bene quàm optimæ creditur. Alia felicitate ad tuendam felicitatem opus est: & pro ipsis quæ successerūt votis, vota faciēda sunt. Omne enim, [g] quod fortuito euenit, instabile est: quo altiùs surrexit, vergit proni [o] in occasum. Neminem porro casura delectāt. Miserrimā ergo necesse est, non tantū breuissimā, vitā eorū esse, qui magno parant labore, quod maiore possideāt: operosè assequūtur quæ volūt, anxij tenēt quæ assecuti sunt. Nulla interim nūquam amplius redituri temporis est ratio. Nouæ occupationes veteribus substituuntur, spes spē excitat, ambitionē ambitio: miseriarum non finis quæritur, sed materia mutatur. Nostri nos honores torserūt? plus temporis alieni auferūt. [h] Candidati laborare desiuimus? suffragatores incipimus. Accusāndi deposuimus molestiam? iudicādi nanciscimur. Iudex desijt esse? quæsitor est. Alienorum bonorū mercenaria procuratione consenuit? [i] suis opibus detinetur. Mariū caliga dimisit? consulatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere? ab aratro reuocabitur. Ibit in Pœnos [k] nondū tātæ maturus rei Scipio, victor Hannibalis, victor Antiochi, sui cōsulatus decus, fraterni spōsor: ni per ipsum mora sit, cū Ioue reponetur? ciuiles seruatorē agitabūt seditiones, [l] & post fastiditos à iuuene dijs æquos honores, iam senem contumacis exilij delectabit ambitio. Nunquā deerūt vel felices, vel miseræ solicitudinis causæ: [m] per occupationes intercludetur otium: nunquam agetur, semper optabitur. Excerpe itaque te vulgo, [n] Pauline carissime, & in trāquilliorem portum, non pro ætatis spatio iactatus, tandē recede. Cogita quot fluctus subieris, quot tēpestates partim priuatas sustinueris, partim publicas in te cōuerteris. Satis iam per laboriosa & inquieta documēta exhibita virt[o] est: experire quid in otio faciat: Maior pars ætatis, certe melior Reip. data sit. Aliquid temporis tui sume etiam tibi. Nec te ad segnē aut inertem quietē voco: nō vt somno [o] & caris turbæ voluptatibus, quicquid est in te mollis viuæ, demergas. Nō est istud quiescere. Inuenies maiora [p] omnibus adhuc strenue tractatis operibus quæ repositus & securus agites. Tu quidem orbis terrarū rationes administras, tā abstinēter quā alienas, tam diligenter quā tuas, tam religiosè quàm publicas. in officio amorē cōsequeris; in quo odiū vitare difficile est. Sed tamē, mihi crede, satius est vitæ suæ rationē, quàm frumenti publici nosse. [q] Istum animi vigorē, rerū maximarū capacissimū, à ministerio honorifico quidem, sed parū ad beatā vitā apto, ad te reuoca: & cogita, nō id egisse te ab ætate prima omni cultu studiorū liberalium, vt tibi multa millia frumēti committerentur. mai[o] quiddam & altius de te promiseras. Nō deerūt & frugalitatis exactæ homines, & laboriosæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta sunt, quàm nobiles equi: quorum generosam pernicitatem quis vnquam graui sarcina pressit? Cogita præterea, quantū sollicitudinis sit, ad tantam te molem obijcere. cū ventre humano tibi

negotium est. Nec ratione patitur, nec æquitate mitigatur, nec vlla prece flectitur populus esuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Cæsar perijt, si quis inferis sensus est, hoc grauissime ferens, [r] quòd dicebat, populo Romano superstiti, septem aut octo certe dierum cibaria superesse, dum ille pontes nauibus iungit, & viribus imperij ludit, aderat vltimum malorum obsessis quoque, alimentorũ egestas. Exitio pæne ac fame cõstitit, & quæ famem sequitur rerum omnium ruina, furiosi & externi & infeliciter superbi regis imitatio. Quem tunc animum habuerunt illi, quibus erat mandata frumẽti publici cura? ferrum, saxa, ignes, Caium excepturi, [s] summa dissimulatione tantum inter viscera latentis mali tegebant: cum ratione scilicet. Quædam enim ignorantibus ægris curanda sunt. Causa multis moriendi fuit, morbum suum nosse. Recipe te ad hæc trãquilliora, XIX.
tutiora, maiora. Simile tu putas esse, vtrum cures, vt incorruptum à fraude aduehẽtium & negligentia frumentũ transfundatur in horrea, ne concepto humore vitietur, & concalescat, vt ad mensuram ponduſque respondeat: an ad hæc sacra & sublimia accedas, scisturus quæ natura sit dijs, [u] quæ voluntas, quæ condicio, quæ forma, quis animum tuum casus expectet, vbi nos à corporibus dimissos natura cõponat? Quid sit quod hui[x] mũdi grauissima quæque in medio sustineat, supra leuia suspendat, in summum ignem ferat, [x] sidera cursibus suis excitet? Cetera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu, relicto solo, mente ad ista respicere? Nunc dum calet sanguis, vigẽtibus ad meliora eundum est. Expectat te in hoc genere vitæ [y] multus bonarum artium amor, virtutumque vsus, cupiditatum obliuio, viuendi atque moriendi scientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupationum condicio misera est: eorum tamen miserrima, qui ne suis quidem occupationibus laborant, ad alienum dormiunt somnum, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum, amare & odisse, res omnium liberrimas, iubentur. Hi si velint scire, quàm breuis ipsorum vita sit, cogitent, ex quota parte sua sit. [z] Cum videris itaque prætextam sæpe iam sumptam, cum celebre in foro nomen, non inuideris. ista vitæ damno parãtur. vt vnus ab illis numeretur annus, omnes annos suos conterẽt. Quosdam cum in summum ambitionis enitẽrentur, inter prima luctãtes ætas reliquit. Quosdam cũ in consummationem dignitatis [a] per mille indignitates erepsissent, misera subijt cogitatio, ipsos laborasse in titulum sepulcri. Quorundam vltima senectus dum in nouas spes vt iuuenta disponitur, inter conatus magnos & improbos inualida defecit. Fœdus
ille, quem in iudicio pro ignotissimis litigatoribus grandem natu [b] & imperitæ coronæ XX.
assentationes captantem, spiritus liquit. Turpis ille, qui viuendo lassus citius quàm laborando, inrer ipsa officia collapsus est. Turpis, quem [c] accipiendis immorientem rationibus, diu tractus risit heres. Præterire quod mihi occurrit exemplum, non possum. [10 d] Turannius fuit exactæ diligentiæ senex: qui post annũ nonagesimum cum vacationem procurationis à C. Cæsare vltro accepisset, componi se in lecto, & velut exanimem à circumstante familia plangi iussit. Lugebat domus otium domini senis, nec finiuit ante tristitiam, quàm labor illi suus restitutus est. Adeone iuuat occupatum mori? Idem plerisque animus est. diutius cupiditas illis laboris, quàm facultas est: cũ imbecillitate corporis pugnant: senectutem ipsam nullo alio nomine grauem iudicant, quàm quòd illos seponit. Lex à quinquagesimo anno militem non cogit, à sexagesimo senatorem non citat. Difficilius homines à se otium impetrant, quàm à lege. Interim dum rapiuntur & rapiũt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuo sunt miseri, vita est sine fructu, sine voluptate, sine vllo profectu animi: nemo in conspicuo mortem habet, nemo non procul spes intendit. Quidam verò disponunt etiam illa quæ vltra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum, & operum publicorum dedicationes, [c] & ad rogum munera & ambitiosas exequias. At mehercule istorum funera [f] ad faces & ad cereos ducenda sunt.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM SENECÆ DE BREVITATE VITÆ, NOTÆ.

PAVLINVS, *ad quem liber hic scriptus est, socer, vt puto, Senecæ fuit.*

1 Maximi medicorum] *Locus Hippocratis notus est, è principio definitionum*: Ὁ βίος βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη μακρή. CAP. I.

2 Inde Aristoteli] *Querela hæc in libris Aristotelis non extat. Theophrastum hac ipsa de re conquestum esse morientem, narrat Cicero libro tertio Tusculanarum.*

3 Apud maximum poetarum] *Quis tandem iſte eſt maximus poetarum? Libri veteres partim habent*, apud maximum poetam, *partim* apud Axium poetam. *Legendum fortaſſe ſit*, apud Attium poetam. *aut ſimpliciter* apud Attium. *vt illud* poetam *addiderit aliquis, qui declarare vellet, qui fuiſſet Attius.*

4 Dicere ſolent eis quos valdiſſime diligunt,] *Sic habent veteres libri mei:* valdiſſime *inquam, non* validiſſime. *De hoc autem antiquo genere blandiendi ſcripſi quædam capite primo libri noni Variarum lectionum.*

5 Quàm ſi fata vna decipiant.] *Eleganter Martialis in eum qui capillum ſibi tingebat, vt minus ſenex videretur:*

Non omnes fallis. Scit te Proſerpina canum.
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

6 Qui vicorum ſuorum greges metatur, & colonorum paria deducit,] *Fœde contaminatus locus, quem ope libri Siculenſis ita reſtitui:* Qui vinctorum ſuorum greges in ætatum & colorum varia diducit. *neq; meo quidem animo, verius aut rectius quidquam excogitari poteſt.*

7 Diſcendis canticis operati ſunt,] *id eſt, occupati. Lucretius:*

Et quibus in rebus conſuerunt eſſe operati. *Horatius:*
In cute curanda plus æquo operata iuuentus.

8 Quin operoſe nihil agant, qui in litterarum inutilium ſtudijs detinentur.] *Locus ſumma animaduerſione dignus. Nam noſtra quoque ætas eodem, aut etiã grauiori morbo laborat. Multi ſunt, qui quo naſo, quibus oculis hic aut ille ex veteribus fuerit, quomodo veſtitus, nudis pedibus an calceatus inceſſerit. Marco an Mæuio ei nomen fuerit, vbi habitauerit, diligentius ac ſollicitius quærant, quam quid ij qui magnam ſapientiæ opinionem habuerunt, de virtute atque officio ſenſerint, quam optimam reip. formam iudicarint, quod iter ad ſapientiam maxime compendiarium cenſuerint. Ita in ſuperuacanea curioſi, ad profutura negligentes ſumus. Ego autem exiſtimo, quæ in ſtudijs nimiam diligentiam, ſi male collocetur, ac nimiam negligentiam nocere. Videant, obſecro, quanto leuiora atque inaniora ſint ea, in quibus multi liberalis doctrinæ magnam partem poſitam eſſe contendunt, ijs quæ hoc loco Seneca meritiſſimo irridet.*

9 Quominus quantum plurimum ceperis, haurias.] *Libri veteres partim* ceperis, *partim* cupieris. *Neutrum damno. Sed capere eſt χωρεῖν quod huic loco accommodatius videtur. Itaque* ceperis *malo.*

10 Tyrannus fuit exactæ diligentiæ ſenex:] *Hic tyrannus in alienum locum, non inuſitata tyrannũ cõſuetudine, inuaſerat. In libro Siculo eſt* Turannius: *quod, non dubito, quin verum ſit. Sed quod hic de Turannio dicitur, ſimile quiddam, me puero, narrabatur de mercatore quodam Pariſienſi, ceteroqui viro bono, ſed qui tota vita nihil vnquam vacui temporis à litibus forenſibus habuiſſet: etiamque tunc capularis ſenex fora omnia quotidie peruagaretur. Quod cum ad Franciſcum primum Galliarum regem, elegantiſſimi hominem ingenij, perlatum eſſet, quietis ſe aliquid miſero homini confecturum, & cum omnibus, tum qui quid ab ipſo peterent, tum à quibus ipſe peteret, bonis & æquis condicionibus tranſacturum recepit. At infelix ſenex ad regem accurrit, prouolutuſque ad illius genua, ſupplex orat, vt ſibi vna ſaltem ac altera lis, in qua ſe exerceret, relinqueretur: vitam ſibi, adempta illa exercitatione, iniucundam & inſuauem fore. Riſit rex: & homini qui quieſcere niſi inquietus non poſſet, lites ſuas, vbi ſe arbitratu ſuo defatigaret, reliquit.*

L. ANNAEI SENECAE LIBER
DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM
ΑΚΕΦΑΛΟΣ.

[1a] OSTRA corpora compares, firma ſunt: ſi redigas [b] ad condicionem naturæ omnia deſtruẽtis, & vnde edidit eodẽ reuocãtis, caduca ſunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? Septẽ illa miracula, [c] & ſi qua his mirabiliora ſequentiũ annorũ extruxit ambitio, aliquãdo ſolo æquata viſentur. Ita eſt. nihil perpetuum, pauca diuturna sũt. Aliud alio modo fragile eſt: rerum exitus variantur. Ceterũ quicquid cœpit, & deſinit. Mundo quidam minãtur interitũ, & hoc vniuerſum, quod omnia diuina humanaq; cõplectitur, ſi fas putas credere, dies aliquis diſſipabit, &

in

in confusionem veterem tenebrasque demerget. [d]Eat nũc aliquis & singulas comploret animas, Carthaginis ac Numantiæ Corinthique cinerem, & si quid altius cecidit, lamẽtetur: cum etiam hoc, quod non habet quo cadat, sit interiturum. Eat aliquis, & fata tãtũ aliquando nefas ausura, sibi non pepercisse conqueratur. Quis tam superbæ impotentisque arrogantiæ est, vt in hac naturæ necessitate omnia ad eundẽ finem reuocantis, se vnum ac suos seponi velit? [e]ruinæque etiam ipsi mundo imminenti aliquam domũ subtrahat? Maximũ ergo solatiũ est, cogitare id sibi accidisse, quod ante se passi sunt omnes, omnesque passuri: & ideo mihi videtur rerum natura, quod grauissimũ fecit, commune fecisse, vt crudelitatem fati consolaretur æqualitas. Illud quoque te nõ minimũ adiuuerit, si cogitaueris nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem desideras, ne tibi. noles enim longũ esse, quod irritum est. Nã si quicquam tristitia profecturi sumus, non recuso quicquid lacrimarum [f]fortunæ meæ superfuit, tuæ affundere. Inueniam etiam nũc per hos exhaustos iam fletibus domesticis oculos quod effluat, si modo id tibi futurũ bono est. Quid cessas? conqueramur. atque adeo ipse hanc litẽ meã faciam. Iniquissima omnium iudicio fortuna, gadhuc videbaris ab eo homine te cõtinuisse, qui munere tuo tãtã venerationem receperat, vt, quod raro vlli cõtingit, felicitas eius effugeret inuidiã. [h]Ecce eum dolorem illi, quem saluo Cæsare accipere maximũ poterat, impressisti: & cũ bene illũ vndique circumisses, intellexisti [i]hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes: nunquam illi obnoxius fuit. nũc quoq; quantum potest, [k]illam à se abiicit, & in tanta felicitate acquirẽdi, nullum maiorẽ ex ea fructum, quàm contemptum eius petit. Eriperes illi amicos? sciebas tam amabilẽ esse, vt facile in locũ amissorum posset alios substituere. [l]Vnũ enim hunc ex his quos in principali domo potẽtes vidi, cognouisse video: quem omnib⁹ amicum habere cum expediat, [m]magis tamẽ etiã libet. Eriperes illi bonam opinionem? solidior est hæc apud eum, quã vt à te quoque ipsa concuti posset. Eriperes bonam valitudinem? sciebas animũ eius liberalibus disciplinis, quibus nõ innutritus tãtum, sed innatus est, sic esse fundatũ, vt supra omnes corporis dolores emineret. Eriperes spiritum? quantulum nocuisses? Lõgissimum illi æuum ingenij fama promisit. Id egit ipse, vt meliore sui parte duraret, & cõpositis eloquentiæ præclaris operibus, à mortalitate sevindicaret. Quamdiu fuerit vllus litteris honor, quamdiu steterit aut Latinæ linguæ potentia, aut Græcæ gratia, vigebit cum maximis viris quorum se ingeniis vel cõtulit, vel, si hoc verecundia eius recusat, applicuit. XXII.
Hoc ergo vnum excogitasti, quomodo illi maxime posses nocere. Quo melior enim est quisq; hoc sæpius ferre te cõsueuit, sine vllo delectu furẽtẽ, & inter ipsa beneficia metuẽdã. Quãtulũ erat, tibi immunem ab iniuria præstare eũ hominẽ, in quem videbatur indulgentia tua ratione certa peruenisse, & nõ ex tuo more temere incidisse? Adiiciamus, si vis, ad has querelas, ipsi⁹ adolescentis interceptam, inter prima incrementa indolẽ. Dignus fuit ille te fratre: tu certe eras dignissimus, qui nec ex indigno quidẽ quicquã doleres fratre. Redditur illi testimoniũ æquale omnium hominum. Desideratur in tuũ honorem, laudatur, in suum: nihil in illo fuit, quod non libẽter agnosceres. Tu quidẽ etiam minus bono fratri fuisses bonus: sed in illo pietas tua idoneam nacta materiam, multo se liberius exercuit. Nemo potentiã eius iniuria sensit, nunquam ille te fratrẽ vlli minatus est. Ad exemplum se modestiæ tuæ formauerat, cogitabatque quantum tu & ornamentum tuorũ esses, & onus Suffecit ille huic sarcinæ. O dura fata & nullis æqua virtutibus. [n]antequam felicitatem suã nosset frater tuus, exemptus est. Parum autem me indignari scio: nihil est enim difficilius, quàm magno dolori paria verba reperire. Iam nunc tamen si quid proficere possumus, [o]conqueramur. Quid tibi voluisti tam iniusta & tã violenta fortuna? [p]Tam cito indulgentiæ tuae te pœnituit? quæ ista crudelitas est, in medios fratres impetum facere, & tam cruenta rapina cõcordidissimam turbã imminuere, tã bene stipatam optimorum adolescentium domum, in nullo fratre degenerantẽ, turbare, & sine vlla causa delibare voluisti? Nihil ergo prodest innocentia ad omnem legẽ exacta, nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis summæ potentia, summa cõseruata abstinẽtia, [q]nihil sincerus & putus litterarũ amor, nihil ab omni labe mens vacãs? Luget Polibius, & in vno fratre, [r]quid de reliquis possit metuere. admonitus, etiã de ipsis doloris sui solatiis timet. Facinus indignum: luget Polybius, & aliquid propitio dolet Cæsare. hoc sine dubio impotens fortuna captasti, vt ostenderes neminem cõtra te, [s]ne à Cæsare quidẽ posse defendi. XXIII. Diutius accusare fata possumus. stant dura & inexorabilia. nemo illa conuicio, nemo fletu, nemo causa mouet: [t]nihil vnquã parcũt vlli, nec remittũt. Proinde parcam⁹ lacrimis, nihil proficiẽtibus. [u]Facilius enim nos illi dolor adiiciet, quã illũ nobis reducet.

Qui si nos torquet,non adiuuat:primo quoque tempore deponendus est:& ab inanibus solatiis,atque amara quadã libidine dolendi,animus recipiendus.Nam lacrimis nostris, ni ratio finem fecerit,fortuna nõ faciet.Omnes agedum mortales circumspice.Larga vbique flendi [x] & assidua materia.Alium ad quotidianũ opus laboriosa egestas vocat.Aliũ ambitio nũquam quieta sollicitat.Alius diuitias quas optauerat,metuit,& voto laborat suo.Alium solicitudo:alium labor torquet,[y] alium semper vestibulũ obsidẽs turba. Hic habere se dolet liberos,hic perdidisse.Lacrimæ nobis deerunt,antequam causæ dolendi. Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiserit, quæ primum nascentiũ omẽ fletum esse voluit.Hoc principio edimur,huic omnis sequẽtium annorũ ordo cõsentit: sic vitam agimus:ideoque moderate id fieri debet à nobis,quod sæpe faciẽdum est:& respicientes,quantum à tergo rerũ tristiũ immineat,si nõ finire lacrimas,at certe reseruare debemus.Nulli parcendũ est rei magis quàm huic, cuius tam frequens vsus est. Illud quoque te non minimum adiuuerit, si cogitaueris, nulli minus gratum esse doloré tuũ, quàm ei cui præstari videtur.Torqueri ille te aut non vult,aut non intelligit. nulla itaq; eius officij ratio est,quod ei cui præstatur,si nihil sentit,superuacuũ est:[z] si sentit,ingratũ.

XXIIII. Neminem toto orbe terrarum esse,qui delectetur lacrimis tuis,audacter dixerim. Quid ergo?quem nemo aduersus te animũ gerit,eum esse tu credis fratris tui,[a] vt cruciatu tuo noceat tibi,vt te velit abducere ab occupationibus tuis,id est,à studio,&Cæsare? Nõ est hoc simile veri.Ille enim indulgentiam tibi tanquã fratri [b] præstitit, venerationem tanquam parenti,cultum tanquã superiori:ille desiderio tibi esse vult,torméto esse nõ vult. [c] Quid itaque iuuat dolori intabescere:quẽ, si quis defunctis sensus est, finiri frater tuus cupit?De alio fratre,cuius incerta posset voluntas videri,omnia hæc dubie ponerem, & dicerem?Siue te torqueri lacrimis nunquã desinentibus fratrer tuus cupit,indignus hoc affectu tuo est:siue non vult,[d] vtique inutilem dolorẽ dimitte. Nec impius frater sic desiderari debet,nec pius sic velit. In hoc vero,cuius tam explorata pietas est,pro certo habẽdũ est,nihil esse illi posse acerbius,quàm hic si tibi casus eius acerbus est, si te vllo mado torquet,si oculos tuos,indignissimos hoc malo, sine vllo flendi fine conturbat idẽ & exhaurit.Pietatem tuam tamẽ nihil æque [e] à lacrimis tã inutilibus abducet,quàm si cogitaueris,fratribus te tuis exemplo esse debere,fortiter hanc fortunæ iniuriam sustinẽdi. [f] Quod duces magni faciunt,rebus afflictis,vt hilaritatẽ de industria simulent,& aduersas res adumbrata lætitia abscondant,ne militum animi,si fractã ducis sui mẽtem viderint, & ipsi collabantur:id nunc tibi quoq; faciẽdũ est. Indue dissimilem animo tuo vultum, & si potes,proiice omnem ex toto doloré:sin minus,introrsus abde,& contine,ne appareat,& da operam,vt fratres tui te imitentur,[g] qui honestum putabunt quodcũq; faciẽtem viderint,animumque ex vultu tuo sument. [h] Et solatiũ debes esse,& cõsolator illorum.

XXV. Non poteris autem horum maerori obstare,si tuo indulseris. Potest & illa res à luctu te prohibere nimio,si tibi ipse renũtiaueris,nihil horũ quæ facis posse subduci.Magnam tibi personam hominũ consensus imposuit:hæc tibi tuenda est. Circũstat te omnis ista consolantium frequentia,& in animũ tuum inquirit,ac perspicit quantum roboris ille aduersus dolorem habeat,[i] & vtrum ne tu tantũ rebus secũdis dextere vti scias, an & aduersas possis viriliter ferre.[k] obseruãtur oculi tui.Liberiora omnia sunt iis,quorũ affectus tegi possunt.Tibi nullũ secretum liberũ est,in multa luce fortuna te posuit: omnes sciẽt,quomodo te in isto tuo gesseris vulnere,vtrũne statim percussus arma submiseris,[l] an in gradu steteris.Olim te in altiorẽ ordinem & amor Cæsaris extulit,& tua studia deduxerunt:nihil te plebeiũ decet,nihil humile.Quid autẽ tam humile ac muliebre est, quàm cõsumendũ se dolori committere?Non idẽ tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet.Multa tibi nõ permittit opinio [m] de studiis ac moribus tuis recepta: multũ à te homines exigũt,multũ expectãt.Si volebas tibi omnia licere, nõ cõuertisses in te oraomniũ nũc autẽ tibi præstãdũ est,quãtũ promisisti omnibus illis,qui opera ingenij tui laudant, qui describũt:quibus,cũ fortuna tua opus non sit,ingenio opus est. Custodes animi tui sũt.Nihil vnquã potes indignũ facere [n] perfecti & eruditi viri professione, vt nõ multos admirationis de te suæ pæniteat.Non licet tibi flere immodice:nec hoc tãtũmodo nõ licet,nec somnũ quidem extendere in partẽ diei licet,aut àtumultu rerũ in otiũ ruris,gratia quietis confugere,aut assidua laborioſi officij statione fatigatũ corpus volũtaria peregrinatione recreare, aut spectaculorũ varietate animũ detinere,aut ex tuo arbitrio diẽ

XXVI. disponere. Multa tibi non licent,[o] quæ humillimis & in angulo iacentibus licẽt Magna seruitus est,magna fortuna. Non licet tibi quicquã arbitrio tuo facere.Audiẽda sũt tot hominum millia, tot disponendi libelli, tantus rerum ex orbe toto accurrentium

congestus. [p] Vt possit per ordinem suum principis maximi officiũ geri, quieti animi est. [q] Non licet tibi, inquam, flere: vt multos flentes audire possis: vt periclitantiũ, & ad misericordiam mitissimi Cæsaris peruenire cupientium lacrimæ prosint, tibi tuæ afflictãdae sunt. Hoc tamen etiam non leuioribus remediis adiuuabit. Cum voles omnium rerum obliuisci, cogita Caesarem: vide quantam huius in te indulgentiæ fidem, quantam industriam debeas. intelliges nõ magis tibi incuruari licere, quàm illi, [r] si quis modo est, cuius humeris mundus innititur. Caesari quoq; ipsi, cui omnia licẽt, propter hoc ipsum multa non licent. Omnium domos illius vigilia defendit, omnium otiũ illius labor, omniũ delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. Ex quo se Caesar orbi terrarũ dedicauit, sibi eripuit: & siderum modo, quæ irrequieta semper cursus suos explicãt, nũquam illi licet nec subsistere, nec quicquam suum facere. Ad quẽdam itaque modũ tibi quoque eadẽ necessitas iniungitur. nõ licet tibi ad vtilitates tuas, ad studia tua respicere. Caesare orbem terrarũ possidẽte, impartiri te nec voluptati, nec dolori, necvlli rei potes: totum te Cæsari debes. Adiice nũc, quòd cũ semper prædices [s] cariorem tibi spiritu tuo Cæsarem esse, fas tibi nõ est, saluo Caesare, de fortuna queri. Hoc incolumi, salui tibi sũt tui. nihil perdidisti: nõ tãtum siccos oculos tuos esse, sed etiam laetos oportet. In hoc tibi omnia sunt: hic pro omnibus est. Quod lõge à sensibus tuis prudẽtissimis piissimisque abest, aduersus felicitatem tuam parum gratus es, si tibi quicquã, hoc saluo, flere permittis. Monstrabo etiamnum, non quidem firmius remediũ, sed familiarius. Si quãdo te domũ receperis, tunc erit tibi metuenda tristitia. Nam quamdiu numen tuũ intueberis, nullũ illa ad te inueniet accessũ: omnia in te Caesar tenebit: cũ ab illo discesseris, tũc, velut occasione data, insidiabitur solitudini tuæ dolor, & requiescenti animo tuo paulatim irrepet. Itaque non est, quod vllũ tempus vacare patiaris à studiis: tunc tibi litteræ tuæ, tã diu ac fideliter amatæ, gratiam referant: tunc te illæ antistitem & cultorem suum vindicẽt: tũc Homerus & Virgilius, tam bene de humano genere meriti, quàm tu de hominibus & de illis meruisti, quos pluribus notos esse voluisti quàm scripserãt, multũ tecũ morẽtur: [t] tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commiseris. Tunc Cæsaris tui opera, vt per omnia sæcula domestico narrentur præconio, quantũ potes compone. Nam ipse tibi optime formandi condendique res gestas, & materiam dabit, & exemplum. Non XXVII.
audeo te vsque eo producere, vt fabellas quoque & [u] Aesopeos logos, intentatum Romanis ingeniis opus, [x] solita tibi venustate cõnectas. Difficile est quidem, vt ad hæc hilariora studia tam vehementer perculsus animus, tam cito possit accedere. Hoc tamẽ argumentum habeto iã corroborati eius, & redditi sibi, si poterit se à seueurioribus scriptis ad hæc solutiora producere. In illis enim quamuis aegrum eum adhuc, & secũ reluctantẽ, aduocabit ipsa rerum quas tractabit austeritas: hæc quæ remissa fronte commẽtanda sunt, nõ feret, nisi cum iam sibi ab omni parte cõstiterit. Itaque debebis cũ seueriore materia primum exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoq; magno tibi erit leuamẽto, [y] si sæpe te sic interrogaueris: Vtrum ne meo nomine doleo, an eius qui decessit? Si meo, [z] perit meæ indulgentiæ iactatio, & incipit dolor, hocvno excusatus, quòd honestus est, cum ad vtilitatem respiciat, à pietate desciscens. Nihil autẽ minus bono viro conuenit, quàm in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo, necesse est, alterutrũ ex his duobus esse iudicem [a] Nam si nullus defunctis sensus est, euasit omnia frater meus vitæ incõmoda, & in eũ restitutus est, locũ, in quo fuerat antequã nasceretur, & expers omnis mali, [b] nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis iste est furor, pro eome nũquã dolere desinere, qui nunquã doliturus est? Si est aliquis defunctis sensus, nũc animus fratris mei, velut ex diutino carcere emissus, tandẽ sui iuris & arbitrij, gestit, & rerum naturæ spectaculo fruitur, & humana omnia ex superiore loco despicit; diuina vero, quorum rationẽ tãdiu frustra quæsierat, propi[o] intuetur. Quid itaq; eius desiderio maceror. qui aut beatus, aut XXVIII.
nullus est? Beatum deflere, inuidia est, nullum, dementia. An hoc te mouet, quòd videtur [c] ingentibus & cũmaxime circumfusis bonis caruisse? Cum cogitaueris multa esse quæ perdidit, cogita plura esse quæ non timet. Non ira eum torquebit, non morbus afflliget, non suspicio lacesset, non edax & inimica semper alienis processibus inuidia cõsectabitur, non metus solicitabit, non leuitas fortunæ cito munera sua trãsferentis inquietabit. Si bene computes, plus illi remissum, quàm ereptũ est. Non opibus fruetur, nõ tua simul ac sua gratia, non accipiet beneficia, nõ dabit. Miserum putas quòd ista amisit, an beatũ quòd nõ desiderat? Mihi crede, is beatior est, cui fortuna superuacua est, [d] quàm is cui parta est. Omnia ista bona, quæ nos speciosa, sed fallaci voluptate delectant, pecunia, dignitas, potentia, aliaque cõplura, ad quæ generis humani caeca cupiditas obstupescit,

cum labore possidẽtur,cũ inuidia conspiciũtur:eosque ipsos quos exornant, & premũt: plus minantur quàm prosunt.Lubrica & incerta sunt:nunquam bene tenẽtur.nã vt nihil de tẽpore futuro timeatur,ipsa tamẽ magnæ felicitatis tutela solicita est.Si velis credere altius veritatem intuẽtibus,omnis vita supplicium est. In hoc profundũ inquietũque proiecti mare,alternis æstibus reciprocũ,[c] & modo alleuans nos subitis incremẽtis, modo maioribus damnis deserens,assiduequeiactãs,nunquã stabili cõsistim[9] loco: pendemus & fluctuamur,& alter in alterũ illidimur,& aliquãdo naufragiũ facimus,semper timemus.In hoc tã procelloso,& in omnes tempestates exposito mari nauigantib[9],nullus portus nisi mortis est.Ne itaque inuideris fratri tuo.quiescit.tandem liber,tandẽ tutus,tandem ætern[9] est:superstitem Cæsarem,omnemque eius prolem,superstitẽ te cum omnibus habet fratribus.Antequam quicquam ex suo fauore fortuna mutaret,stãtẽ adhuc illam,& munera plena manu congerẽtem reliquit.Fruitur nũc aperto & libero cælo,ex humili atque depresso in eũ emicuit locũ,quisquis ille est,qui solutas vinculis animas beato recipit sinu:[f] & nunc libere vagatur, omniaque rerũ naturæ bona cũ summa voluptate perspicit.Erras. non perdidit lucẽ frater tuus,sed securiorẽ sortitus est.[g] Omnibus illuc nobis cõmune est iter. Quid fata deflemus?nõ reliquit ille nos, sed antecessit. [h] Est,mihi crede:magna felicitas in ipsa felicitate moriendi.Nihil ne in totum quidem diẽ certi est.Quis in tã obtcura[i] & inuoluta veritate diuinat,vtrũ ne fratri tuo mors inuiderit,an consuluerit?[k] Illud quoque necesse est te adiuuet cogitãtem, nõ iniuriã tibi factam,quòd talem fratrem amisisti,sed beneficiũ datũ, quòd tamdiu pietate eius tibivti fruique licuit.Iniquus est,qui muneris sui arbitriũ danti nõ reliquit:auidus, qui nõ lucri loco habet quod accepit,sed damni,quod reddidit.Ingratus est,qui iniuriãvocat finem voluptatis·stultus,qui nullũ fructum esse putat bonorum,nisi præsentiũ, qui nõ & in præteritis acquiescit,& ea iudicat certiora quæ abierunt,quia de illis ne desinant,non est timendum.Nimis angustat gaudia sua,qui eis tantũmodo quæ habet ac videt, frui se putat,& habuisse eadẽ pro nihilo ducit.cito enim nos omnisvoluptas relinquit,quæfluit & trãsit,& pæne antequam veniat,aufertur. Itaque in præteritũ tempus animus mittẽdus est,& quicquid nos vnquam delectauit,reducendũ,ac frequẽti cogitatione pertractãdum est.Longior fideliorq; est memoria voluptatum,quàm præsentia. Quòd habuisti ergo optimũ fratrem,in summis bo nis pone.Non est quòd cogites,quãto diutius habere potueris,sed quamdiu habueris.Rerum natura illum tibi sicut ceteris fratribus,nõ mãcipio dedit,sed commodauit:cũ visum est deinde,repetiit, nec tuam in eo satietatem secuta est,sed suam legem.Si quis pecuniã creditam soluisse se molestе ferat,eam præsertim cuius vsum gratuitum acceperit,nonne iniustus habebitur?Dedit natura fratri tuo vitã,dedit & tibi:quæ suo iure vsa,à quo voluit,debitum suũ citius exegit.nõ illa in culpa est,cuius nota erat cõdicio,sed mortalis animi spes auida, quæ subinde quid rerũ natura sit obliuiscitur,nec vnquam sortis suæ meminit,nisi cũ admonetur.Gaude itaq; [l]habuisse te tam bonum fratrem,& vsum fructũ ei[9],quamuis breuior voto tuo fuerit, boni consule.[m] Cogita iucundissimũ esse,quòd habuisti:humanũ,quòd perdidisti.Nec enim quicquã min[9] inter se cõsentaneũ est,quàm aliquem moueri,quòd sibi talis frater parũ diu cõtigerit:[n]non gaudere,quòd tamen cõtigerit.At inopinãti ereptus est.Sua quẽque credulitas decipit:& in eis quæ diligit,volũtaria mortalitatis obliuio.Natura nulli se necessitatis suæ gratiã facturã esse testata est.Quotidie præter oculos nostros trãseũt notorum ignotorumque funera:nos tamẽ aliud agimus, & subitũ id putamus esse,quod nobis tota vita denuntiatur futurum.Non est itaq; ista fatorũ iniquitas,sed mentis humanæ prauitas,insatiabilis,rerũ omnium:quæ indignatur inde se exire,quo admissa est precario. Quanto ille iustior,qui nuntiata filij morte, dignam magno viro vocem emisit: Ego cum genui,tũ moriturũ sciui.Prorsus nõ mireris ex hoc natũ esse, qui fortiter mori posset.nõ accepit tãquam nouum nũtiũ,filij mortem.Quid est enim noui,hominem mori,cuius tota vita nihil aliud quàm ad mortem iter est? Ego cum genui.tũ moriturũ sciui.Deinde adiecit rem maioris & prudẽtiæ & animi.Huic rei sustuli. Omnes huic rei tollimur:[o]quisquis ad vitã editur,ad mortẽ destinatur.Gaudeam[9] ergo omnes eo quod datur,reddamusque id cum reposcemur. [p] aliũ alio tempore fata comprehẽdent, neminem præteribunt.In procinctu stet animus:& id quod necesse est,nunquã timeat:quòd incertum est,semper expectet.Quid dicam duces,ducũque progenies,& multis aut consulatibus conspicuos,aut triũphis,sorte defunctos inexorabili? Tota cum regibus regna, populique cum gentibus tulere fatum suum.Omnes, immo omnia in vltimũ diem spectant.nõ idem vniuersis finis est. Alium in medio cursu vita deserit, alium in ipso aditu

relinquit,[q] alium in extrema ſenectute fatigatũ iam & exire cupientem vix emittit: alio quidem atque alio tempore, omnes tamen in eundem locum tendimus. Vtrũ neſtultius ſit neſcio,[r] mortalitatis legem ignorare, an impudentius, recuſare. Agedũ illa quae ſ multo ingenij tui labore celebrata sũt, in man[o] ſume, vtriuſlibet auctoris carmina: quæ tu ita reſoluiſti, vt quãuis ſtructura illorum receſſerit, permaneat tamẽ gratia.[t] Sic enim illa ex alia lingua in aliam tranſtuliſti, vt (quod difficillimum erat) omnes virtutes in alienã te orationẽ ſecutae ſint. Null[o] erit in illis ſcriptis liber, qui non plurima varietatis humanae incertorũque caſuum & lacrimarum ex alia atque alia cauſa fluentiũ exempla tibi ſuggerat. Lege, quo ſpiritu ingentibus intonueris reb[o]. Pudebit te ſubito deficere, & ex tãta orationis magnitudine decidere. Ne cõmiſeris, vt quiſquis extẽplo ac modo ſcripta tua mirabatur, quærat quomodo tã grandia, tamque ſolida, tam fragilis animus conceperit. Potius ab iſtis quæ te torquẽt, ad hæc tot & tanta quæ conſolantur, conuerte, ac reſpice optimos fratres, reſpice vxorem, filium reſpice. Pro omnium horum ſalute, hac tecũ portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquieſcas. Ab hac te infamia vindica, XXXI.
ne videatur omnibus plus apud te valere vnus dolor, quàm hæc tã multa ſolatia. Omnes iſtos vna tecũ perculſos vides, nec poſſe tibi ſubuenire, immo etiã vltro expectare, vt à te ſubleuentur, intelligis: & ideo quanto minus in illis doctrinæ minusque ingenij eſt, tãto magis[u] reſiſtere te neceſſe eſt communi malo. Eſt autẽ hoc ipſum ſolatij loco, inter multos dolorẽ ſuũ diuidere: qui quia diſpẽſatur inter plura, exigua debet apud te parte ſubſidere. Non deſinam totiens tibi offerre Cæſarem, illo moderante terras, & oſtendente, quanto melius beneficiis imperiũ cuſtodiatur, quàm armis, illo rebus humanis præſidẽte, non eſt periculũ, ne quid perdidiſſe te ſentias, in hoc vno tibi ſatis præſidij, ſatis ſolatij eſt. Attolle te: & quotiens lacrimæ ſuboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæſarem dirige. Siccabũtur maximi & clariſſimi cõſpectu numinis. Fulgor ei[o] illos, vt nihil aliud poſſint aſpicere, præſtringet, in ſe hærentes detinebit. Hic tibi quẽ tu diebus intueris ac noctibus, à quo nunquam deiicis animum, cogitandus eſt, hic contra fortunã aduocãdus: nec dubito, cũ tanta illi aduerſus omnes ſuos ſit máſuetudo, tantaque indulgentia, quin multis iam ſolatiis tuũ iſtud vulnus obduxerit, nonnulla quæ dolori obſtarent tuo congeſſerit. Quid porro? vt nihil horum fecerit, nonne protinus ipſe cõſpectus per ſe tantũmodo, cogitatusq; Cæſar, maximo ſolatio tibi eſt? Dij illũ Deaeque omnes terris diu cõmodẽt. Acta hic D. Auguſti, & annos vincat, ac, quamdiu mortalis erit, nihil ex domo ſua mortale eſſe ſentiat. Rectorem Romano imperio filium longa fide approbet, & ante illũ conſortem patris[x] quàm ſucceſſorem accipiat. [y] Sera, & nepotibus demũ noſtris dies nota ſit, qua illum gens ſua cælo aſſerat. XXXII. Abſtine ab hoc manus tuas fortuna, nec in iſto potentiam tuam, niſi ea parte qua prodes, oſtẽderis. Patere illum generi humano iã diu ægro & affecto mederi: patere quicquid prioris principis furor concuſſit, in locũ ſuum reſtituere ac reponere. Sidus hoc, quod præcipitato in profundũ, ac demerſo in tenebras orbi refulſit, ſemper luceat. Hic Germaniã pacet, Britãniam aperiat, & patris triumphos ducat & nouos: quorum me quoque ſpectatorem futurum, quæ primũ obtinet locum, [z] ex virtutib[o] eius promittit clemẽtia. nec enim ſic me deiecit, vt nollet erigere: immo ne deiecit quidem, ſed impulſum à fortuna & cadentẽ ſuſtinuit, & in præceps eũtem leniter diuinæ manus vſus moderatione depoſuit. Deprecatus eſt pro me ſenatũ, & vitã mihi [a] non tãtum dedit, ſed etiam petiit. Viderit qualem volet æſtimari cauſam meam. vel iuſtitia eius bonam perſpiciet, [b] vel clementia faciet. vtrunque in æquo mihi eius beneficium erit, ſiue innocentem me ſcierit eſſe, ſiue voluerit. Interim magnũ miſeriarũ mearum ſolatium eſt, videre miſericordiam eius totum orbem peruagãtem: [c] quæ quum ex ipſo angulo, in quo ego deffoſus ſum, cõplures multorũ iam annorum ruina obrutos effoderit, & in lucem reduxerit, non vereor ne me vnum tranſeat. Ipſe autẽ optime nouit tempus, quo cuiq; debeat ſuccurrere: ego omnẽ operã dabo, ne peruenire ad me erubeſcat. O felicem clemẽtiam tuam Cæſar? quæ efficit vt quietiorẽ ſub te agant vitam exules, quàm nuper ſub Caio egere principes. Non trepidãt, nec per ſingulas horas gladium expectant, nec [d] ad omnium nauium conſpectum pauent. Per te habent, vt fortunæ ſaeuiẽtis modũ, ita ſpem quoque melioris eiuſdem, ac præſentis quietem. Scias licet ea demum fulmina eſſe iuſtiſſima, quæ etiam percuſſi colunt. Hic itaque princeps, qui pu- XXXIII.
blicum omniũ hominum ſolatium eſt, [e] aut me omnia fallũt, aut iam recreauit animum tuum, & tam magno vulneri maiora adhibuit remedia: iam te omni confirmauit modo: iam omnia exempla, [f] quibus ad animi æquitatem compelleris, tenaciſſima memoria retulit: iam omniũ præcepta ſapientũ [g] aſſueta ſibi facundia explicuit. Nullus itaq; melius

has alloquendi partes occupauerit.aliud habebunt hoc dicẽte põdusverba,velut ab oraculo emissa,omnẽ vim doloris tui diuina eius,cõtundet auctoritas.Hunc itaque tibi puta dicere:Non te solum fortuna desumpsit sibi,quẽ tam graui afficeret iniuria.Nulla domus in toto orbe terrarum aut est,aut fuit sine aliqua cõploratione. Trãsibo exẽpla vulgaria:quæ etiã si minora,tamẽ mira sunt.Ad fastos te & annales perducam publicos.Vides omnes has imagines,quæ impleuere Caesareum atrium? nulla nõ harũ aliquo suorũ incommodo insignis est:nemo non ex istis in ornamentum sæculorum refulgentibusviris,aut desiderio suorum tortus est,aut à suis cũ maximo animi cruciatu desideratus est. Quid tibi referam Scipionem Africanum,cui mors fratris in exilio nuntiata est?Is frater qui eripuit fratrem carcere,nõ potuit eripere fato:& [b]quàm impatiens iniuriæ pietas Africani fuerit,cunctis apparuit.Eodemenim die quo viatoris manibus fratrẽ abstulerat, tribuno quoque plebis priuatus intercessit.tã magno tamen fratrem desiderauit hic animo,quàm defenderat. Quid referam Aemilianum Scipionem, qui vno paene eodẽque tempore spectauit patris triumphum,duorumque fratrũ funera: adolescentulus tamẽ, ac propemodum puer,tãto animo tulit illam familiæ suæ, super ipsum Pauli triumphũ concidentis subitã vastitatem,quãto debuit ferre vir in hoc natus, ne vrbi Romanæ aut
xxxiiii. Scipio deesset,aut Carthago supereset. Quid referam duorum Lucullorũ diremptã morte concordiam? Quid Pompeios? quibus ne hoc quidem sæuiẽs reliquit fortuna, vt vna denique concideret ruina.Vixit Sextus Pompeius,primum sorori superstes, cuius morte optime cohærentis Romanæ pacis vincula resoluta sunt.Idemque vixit superstes optimo fratri:quem fortuna in hoc erexerat,ne minus alte eum deiiceret,quàm patrem deiecerat:& post hunc tamen casum non tantũ dolori,sed bello suffecit.Innumerabilia vndique exempla separatorum morte fratrum succurrunt, immo contra vix vlla vnquã horum paria conspecta sunt vna senescentia:sed contentus nostræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit sensus ac sanitatis,vt fortunã vlli queratur luctum intulisse: quam sciet etiam Cæsarem lacrimas concupisse.Diuus Augustus amisit Octauiam sororem carissimam,& ne ei quidem rerum natura lugendi necessitatẽ abstulit,cui cælũ destinauerat:immo vero idẽ omni genere orbitatis vexatus, sororis filium successioni præparatum suæ perdidit.Denique ne singulos ei[o] luctus enumerem, & generos ille amisit, & liberos,& nepotes.[k] Ac nemo magis ex omnibus mortalibus hominem esse se, dũ inter homines erat,sensit:[l] tamen tot tantosque luctus cepit rerum omnium pacatissimũ eius pectus,victorque diuus Augustus non gentium tantummodo externarũ, sed etiam dolorum fuit.[m] Caius Caesar, diui Augusti auunculi mei nepos circa primos iuuentutis suæ annos Lucium fratrem carissimum sibi,princeps iuuẽtutis principem eiusdem iuuẽtutis amisit in apparatu Parthici belli,[n] & grauiore multo animi vulnere quàm postea corporis ictus est,quod vtrũq; piissime idẽ & fortissime tulit.Cæsar patru[o] meus,[o] Drusum Germanicum patrem meũ,minorẽ natu quàm ipse erat fratrẽ,[p] intima Germaniæ recludentẽ,& gentes ferocissimas Romano subiicientem imperio,in complexu & osculis suis amisit:modũ tamen lugendi nõ sibi tantum,sed etiã aliis fecit:ac totum exercitum, non solum maestum,sed etiam attonitũ, corpus Drusi sui sibi vindicãtem,ad morẽ Romani luctus redegit:iudicauitque nõ militandi tantum disciplinam esse seruãdã,sed etiã
xxxv. dolendi.Non potuisset ille lacrimas alienas compescere,nisi prius pressisset suas. M. Antoni[o] auus meus,nullo minor nisi eo à quo victus est,tũc cũ Remp.cõstitueret,[q] & triũuirali potestate præditus,nihil supra se,exceptis vero duobus collegis omnia infra se cerneret,fratrẽ interfectũ audiuit.Fortuna impotẽs,quales ex humanis malis tibi ipsa ludos facis? Eo ipso tempore quo M. Antonius ciuiũ suorũ vitæ sedebat mortisque arbiter, M. Antonij frater duci iubebatur.Tulit hoc tamen tam triste vuln[o] eadẽ magnitudine animi,qua omnia alia aduersa tolerauerat:& hoc fuit ei lugere,viginti legionũ sanguine fratri parentare.Sed vt omnia alia exempla præteream, vt in me quoque ipso alia taceã funera,bis me fraterno luctu fortuna aggressa est,bis intellexit laedi me posse,vinci nõ posse. Amisi Germanicum fratrem:quẽ quomodo amauerim, intelligit profecto quisquis cogitat,quomodo suos fratres pij fratres ament. Sic tamen affectum meum rexi, vt nec relinquerẽ quicquam quod exigi deberet à bono fratre,nec facerẽ quod reprehẽdi posset in principe.Hæc ergo puta tibi parentem publicũ referre exempla, eundẽ ostendere quàm nihil sacrum intactũque sit fortunæ,quæ ex his penatibus ausa est funera ducere, [r]ex quib[o] erat deos petitura.Nemo itaque miretur,aliquid ab illa aut crudeliter fieri,aut inique. Potest enim hæc aduersus priuatas domos vllam æquitatẽ nosse, aut vllam modestiam,cuius implacabilis sæuitia totiens ipsa funestauit puluinaria? [s]Faciamus licet illi

conuicium,non noſtro tantum ore,ſed etiam publico: non tamen mutabitur: aduerſus omnes ſe preces,[t] omneſq; querimonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis fortuna,hoc erit;[u] nihil inauſum ſibi reliquit: nihil intactũ relinquet. Ibit violentior per omnia,ſicut ſemper eſt ſolita,[x] eas quoq; domos auſa iniuriæ cauſa intrare,in quas per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere veſtem. Hoc vnum obtineamus ab illa votis ac precibus publicis, ſi nondum illi genus humanum placuit conſumere, ſi Romanum adhuc nomen propitia reſpicit,hunc principem,[y] lapſis hominum rebus datum, ſicut omnibus mortalibus,[z] ſibi eſſe ſacroſanctum velit. Diſcat ab illo clemẽtiam,atq; à mitiſſimo omnium principe mitis fieri. Debes itaque omnes intueri eos,quos paulo ante retuli, aut aſcitos cælo,aut proximos,& ferre æquo animo fortunam,ad te quoque porrigentem manus:[a] quas ne ab eis quidem per quos iuramus,abſtinet. Debes illorum imitari firmitatem in perferendis & euincendis doloribus, & in quantum modo homini fas eſt, per diuina ire veſtigia. Quamuis in alijs rebus [b] dignitatũ magna diſcrimina ſint,virtus in medio poſita eſt: neminem dedignatur,qui modo dignum ſe illa iudicet. Optime certe illos imitaberis, qui cũ indignari poſſent nõ eſſe ipſos expertes huius mali,tamen in hoc vno ſe ceteris exæquari hominibus non iniuriam,ſed ius mortalitatis iudicauerunt, tulerũtque nec nimis acerbe & aſpere quod acciderat,nec molliter & effeminate. Nam & non ſentire mala ſua,non eſt hominis:& non ferre,non eſt viri. Non poſſum tamen,cum omnes circumiuerim Cæſares, quibus fortuna fratres & ſorores eripuit, hunc præterire ex omni Cæſarum numero excerpẽdum, quem rerum natura in exitium opprobriumque humani generis edidit,à quo imperiũ euerſum fundit[o], principis pijſſimi recreat clemẽtia. C. Cæſar,amiſſa ſorore Druſilla,is homo qui nõ magis dolere, quã gaudere principaliter poſſet,cõſpectum conuerſationemq; ciuium ſuorũ profugit,exequijſq; ſororis ſuæ non interfuit,iuſta ſorori non præſtitit,[c] ſed in Albanum ſuum ſeceſſit. At foro & aduocatis,& huiuſmodi alijs occupationibus acerbiſſimi funeris leuabat mala. Pro pudor imperij. principis Romani lugẽtis ſororẽ,alea ſolatiũ animi fuit. Idẽ ille Caius furioſa incõſtantia,modo barbam capillumque ſubmittens,modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiẽs,& nunquã ſatis certus vtrũ lugeri vellet, an coli ſororẽ. Eodem enim tẽpore quo templa illi conſtituebat ac puluinaria,eos qui parum mæſti fuerãt, crudeliſſima afficiebat animaduerſione. Eadem enim intemperie animi aduerſarum rerũ ictus ferebat, qua ſecundarũ elatus euentu,ſupra humanum intumeſcebat modũ. Procul iſtud exemplum ab omni Romano viro,[d] luctum ſuum aut intẽpeſtiuis auocare luſibus, aut ſordiũ ac ſqualloris fœditate irritare,aut alienis malis oblectare,minime humano ſolatio. Tibi vero nihil ex conſuetudine mutãdum tua. [e] Quoniã quidem ea inſtituiſti amare ſtudia, quæ & optime felicitatem extollunt, & facillime minuunt calamitatem: eademque & ornamenta hominum maxima ſunt,& ſolatia. [f] Nunc itaque te ſtudijs tuis immerge altius,nunc illa tibi velut munimenta animi circunda,[g] nec ex vlla tui parte inueniat introitum dolor. Fratris quoque tui produc memoriã [h] aliquo ſcriptorũ monumẽto tuorum. Hoc enim vnũ eſt rebus humanis opus,cui nulla tẽpeſtas noceat,[i] quod nulla conſumat vetuſtas. Cetera,quæ per conſtructionem lapidum, & marmoreas moles,aut terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem conſtant, nõ propagabunt longã diem: quippe & ipſa intereunt. [k] Immortalis eſt ingenij memoria: hãc tuo fratri largire,in hac eum colloca. melius illũ duraturo ſemper conſecrabis ingenio,quàm irrito dolore lugebis. Quod ad ipſam fortunam pertinet,etiam ſi nunc agi apud te cauſa eius non poteſt: [l] omnia enim illa quæ nobis dedit,ob hoc ipſum quòd aliquid eripuit,inuiſa ſunt: tunc tamen erit agẽda,cum primũ æquiorẽ te illi iudicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cũ illa redire. Nam multa prouidit,quibus hanc emendaret iniuriam. Multa etiam nunc dabit quibus redimat. Deniq; ipſum quod abſtulit,ipſa dederat tibi. Noli ergo cõtra te ingenio vti tuo,noli adeſſe dolori tuo. Poteſt quidẽ eloquẽtia tua, quæ parua ſunt approbare pro magnis: rurſus magna attenuare, [m] & ad minima deducere. Sed alio iſta vires ſeruet ſuas,nũc tota ſe in ſolatiũ tuum cõferat. Sed tamen diſpice,ne hoc iam quoque ſit ſuperuacuum. Aliquid enim à nobis natura exigit: plus vanitate cõtrahitur. Nũquam autem ego à te,ne ex toto mæreas,exigam. Et ſcio inueniri quoſdam duræ magis quã fortis prudentiæ viros,qui negent doliturũ eſſe ſapientem. [n] Hi vero videntur nunquã in huiuſmodi caſum incidiſſe. [o] Alioquin extudiſſet illis fortuna ſuperbã ſapiẽtiam, & ad cõfeſſionem eos viri etiã inuitos cõpuliſſet. [p] Satis præſtiterit ratio, ſi id vnũ ex dolore,quod & ſupereſt & abũdat,exciderit. [q] Nam vt quidem nullũ omnino eſſe eũ patiatur,nec ſperandum vlli,nec concupiſcendũ eſt. Hũc potius modũ ſeruet,qui nec impie-

xxxvi.

xxxvii.

tatem imitetur,nec insaniam&nos in eo teneat habitu,qui & piæ mētis est,[r] nec emotæ. Fluant lacrimæ,sed eædem desinant: trahantur ex imo pectore gemitus,[s] sed ijdem & finiantur.Sic rege animum tuum,vt & sapientibus te approbare possis,& fratribus.Effice, vt frequenter fratris tui memoriā tibi velis occurrere,vt illum&sermonibus celebres,& assidua recordatione repræsentes tibi. Quod ita denique consequi poteris,si tibi memoriam eius iucundam magis quàm flebilem feceris. Naturale est enim, vt semper animus ab eo refugiat,ad quod cum tristitia reuertitur. Cogita modestiam eius,cogita in rebus agendis solertiam,in exequēdis industriam,in promissis constantiam. Omnia dicta eius ac facta & alijs expone,& tibimet ipse commemora. Qualis fuerit cogita,qualisque sperari potuerit.[t] Quid enim de illo non tuto sponderi fratre posset? Hæc, vtcunque potui, longo iam situ obsoleto & hebetato animo composui: quæ si aut parum respondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori videbuntur,cogita quàm nō facile Latina ei verba succurrant,[u] quem Barbarorum inconditus grauisque fremitus circumsonat.

M. ANTONII MVRETI AD CONSOLATIONEM SENECÆ, AD POLYBIVM, NOTÆ.

POLYBIVS *hic libertus Claudio à studijs fuit: tantæ apud illam pecudem potentiæ,tantæque arrogantiæ,vt sæpe conspectus sit medius inter duos consules publice incedens. Eum fratre amisso dolentem,consolatur Seneca, in exilium iam à Claudio pulsus. Libri maior pars interijt. Summa eloquētia scriptus est,sed fœdæ ac seruilis adulationis plenissimus. Neque desunt, qui Senecam vehementer accusent,quòd hic quidem Claudio tam demisse & humiliter aduletur, in apocolocynthosi autem eidem mortuo tam petulanter insultet. Atque equidem,vt verum fatear,non video, quomodo reprehensionem effugere possit, si quis cum eo summo iure agere instituat. Sed tamen & patriæ desiderio condonandum aliquid est: & vix quisquam ea sapientia reperitur, qui, mortuo eo,à quo grauissimas accepit iniurias,aut non lætari, aut gestientem efferentemque se, conceptam ea ex re lætitiam coercere ac comprimere possit.*

CAP. 1.

1 Nostra corpora compares,] *Dixerat, vt ex his colligitur, & homines & humana omnia caduca ac fragilia esse: & ædificia quoque ipsa, quæ firma ac diu duratura videantur, si ad corpora nostra comparentur, firma esse: si ad naturæ condicionem, infirma & caduca.*

L. ANNAEI SENECAE AD [1]MARCIAM DE CONSOLATIONE, LIBER VNVS.

CAP. I.

NIsi te, Marcia, scirem tam longe ab infirmitate muliebris animi, quàm à ceteris vitijs recessisse,& mores tuos velut antiquum aliquod exemplar aspici, non auderem obuiam ire dolori tuo,[a] cui viri quoque libenter hærent & incumbunt.[b] Nec spem concepissem, tam iniquo tempore,tam iniquo iudice,tam inuidioso crimine,posse me efficere,vt fortunam tuam absoluere.s.Fiduciam mihi dedit exploratum iam robur animi,& magno experimento approbata virtus tua. Non est ignotum, qualem te[c] in personam patris tui gesseris; quem non minus quàm liberos dilexisti: excepto eo, quòd non optabas superstitem: nec scio an & optaueris.[d] Permittit enim sibi quædam & contra bonum morem magna pietas.[2] Mortem A. Cremutij Cordi, parentis tui,quantum poteras inhibuisti. Postquam tibi aperuit, inter Seianianos satellites[e] illam vnam[3] patere seruitutis fugam, non fauisti consilio eius, sed dedisti manus:[4] victaque[f] fudisti lacrimas clam, & gemitus deuorasti quidem,[g] non tamen hilari fronte texisti: & hoc illo sæculo, quo magna pietas erat, nihil impie facere.[h] Vt vero aliquam occasionem mutatio temporum dedit,ingenium patris tui,de quo sumptum erat supplicium,in vsum hominum reduxisti,& à vera illū vindicasti morte,ac restituisti in publica monumenta[5] libros,quos vir ille fortissimus sanguine

ſuo ſcripſerat. Optime meruiſti de Romanis ſtudijs: magna illorũ pars arſerat: optime de poſteris, ad quos veniet incorrupta rerum fides, auctori ſuo magno imputata: optime de ipſo, cuius viget vigebitq; memoria, quãdiu fuerit in pretio Romana cognoſci, quamdiu quiſquam erit, qui reuerti velit ad acta maiorum, [i] quamdiu quiſquam, qui velit ſcire, [k] quid ſit vir Romanus, qui ſubactis iam ceruicibus omnium, & ad Scianianum iugum adactis, indomitus ſit homo, ingenio, animo, manu liber. Magnum mehercule detrimentũ reſp. ceperat, [l] ſi illum ob duas artes pulcherrimas in obliuionem coniectum, eloquentiã & libertatem, non eruiſſes. Legitur, floret, in manus hominum, in pectora receptus, veruſtatem nullam timet. At illorum carnificum cito [m] ſcelera, quibus ſolis memoriã meruerunt, tacebũtur. Hæc magnitudo animi tui vetuit me ad ſexum tuũ reſpicere: vetuit ad vultum, quem tot annorum continua triſtitia, vt ſemel obduxit, tenet. Et vide quàm non ſurrepam tibi, [n] nec fucum facere affectibus tuis cogitẽ. Antiqua mala in memoriã reduxi. & vis ſcire hanc quoque plagam eſſe ſanandam? oſtendi tibi æq; magni vulneris cicatricem. [o] Alij itaque molliter agant, & blandiantur: ego confligere cum tuo mærore conſtitui, & defeſſos exhauſtoſque oculos, [p] ſi verũ audire vis, magis iam ex cõſuetudine, quàm ex deſiderio fluentes cõtinebo: ſi fieri potuerit, fauẽte te remedijs tuis: ſin minus, vel inuita. teneas licet & amplexeris dolorem tuũ, quẽ tibi in filij locũ ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit finis? Omnia in ſuperuacuũ tentata ſunt. Fatigatæ allocutiones amicorum auctoritates magnorum & affinium tibi virorũ: ſtudia, hereditariũ & paternum bonum, ſurdas aures irrito, ac vix ad breuem occupationem proficiẽte ſolatio tranſeũt. [q] Illud ipſum naturale remedium temporis, quod maximas ærumnas componit, in te vna vim ſuam perdidit. Tertius iam præterijt annus, [r] cũ interim nihil ex primo illo impetu cecidit, renouat ſe, & corroborat quotidie luctus: & iam ſibi ius mora fecit, eoque adductus eſt, vt putet turpe deſinere. Quemadmodũ omnia vitia penitus inſidunt, niſi dum ſurgunt, oppreſſa ſint: [s] ita quoque hæc triſtia & miſera, & in ſe ſæuientia, ipſa nouiſſime acerbitate paſcuntur, & fit infelicis animi praua voluptas dolor. Cupiſſem itaque primis tẽporibus ad iſtam curationẽ accedere. leuiore medicina fuiſſet oriẽs adhuc reſtinguẽda mali vis: vehementius cõtra inueterata pugnãdum eſt. Nam vulnerum quoque ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recentia ſunt: tunc & vruntur, & in altum reuocãtur, & digitos ſcrutantium recipiunt. vbi corrupta [t] in malum vlcus veterarũt, difficilius curãtur. Non poſſum nunc per obſequium, nec molliter aſſequi tam durũ dolorem. Frangendus eſt. Scio, à præceptis incipere omnes qui monere aliquẽ volunt, [u] & in exempla deſinere. [x] Mutari hũc interim ordinem expedit. Aliter enim cum alio agendum eſt. Quoſdam ratio ducit: quibuſdã nomina clara opponenda ſunt, & auctoritas, quæ liberũ non relinquat animum ad ſpecioſa ſtupẽtem. Duo tibi ponã ante oculos maxima [y] & ſexus tui, & ſæculi noſtri exempla: alterius feminæ, quæ ſe tradidit ferendam dolori: alterius quæ pari affecta caſu, maiore damno, non tamen dedit longum in ſe malis ſuis dominum, ſed cito animũ in ſedem ſuã repoſuit. Octauia & Liuia, altera ſoror Auguſti, altera vxor, amiſerunt filios iuuenes, vtraq; ſpe futuri principis certa. Octauia Marcellum, cui & auunculus & ſocer incumbere cœperat, [z] in quem onus imperij reclinaret, adoleſcentem animo alacrẽ, [a] ingenio potentẽ, [b] frugalitatis continentiæq; in illis aut annis aut opibus nõ mediocriter admirandæ, patientem laboris, voluptatibus alienum, quantumcunque imponere illi auunculus, & (vt ita dicam) inædificare voluiſſet, laturũ. Bene legerat nulli ceſſura ponderi fundamenta. Nullum finem per omne vitæ ſuæ tẽpus flendi gemendiq; fecit. Nec vllas admiſit voces, ſalutare aliquid afferentes. Ne auocari quidẽ ſe paſſa eſt. Intẽta in vnam rem, & toto animo affixa, talis per omnem vitam fuit, qualis in funere, [c] nõ dico non auſa conſurgere, ſed alleuari recuſans: ſecundam orbitatem iudicãs, lacrimas omittere. Nullam habere imaginẽ filij cariſſimi voluit, [d] nullam ſibi fieri de illo mentionẽ. Oderat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat: quia videbatur ad illius filiũ trãſiſſe, ſibi promiſſa felicitas. Tenebris & ſolitudini familiariſſima, ne ad fratrẽ quidem reſpiciẽs [e] carmina celebrandæ Marcelli memoriæ compoſita, alioſq; ſtudiorum honores reiecit, & aures ſuas aduerſus omne ſolatiũ clauſit; à ſolẽnibus officijs ſeducta, & ipſam magnitudinis fraternæ nimis circũlucentem fortunã exoſa, defodit ſe, & abdidit. Aſſidentibus liberis, nepotibus, lugubrem veſtem non depoſuit, non ſine cõtumelia omnium ſuorum, quibus ſaluis orba ſibi videbatur. [e] Liuia amiſerat [7] filium Druſum, magnum futurum principem, iam magnum ducem. Intrauerat penit[9] Germaniam, & ibi ſigna Romana fixerat, vbi vix vllos eſſe Romanos notũ erat. In expeditione victor deceſſerat, ipſis illum hoſtibus ægrũ cũ veneratione & pace mutua proſequentibus, nec optare quod expedie-

bat audentibus. Accedebat ad hanc mortem, quã ille pro rep. obierat, ingẽs ciuium prouinciarũque, [f] & totius Italiæ multitudo: per quã effusis in officium lugubre municipijs colonijsque, vsq; in vrbem ductũ erat funus triũpho simillimũ. [g] Non licuerat matri vltima filij oscula gratũque extremi sermonem oris haurire, longo itinere reliquias Drusi sui prosecutæ, tot per omnem Italiam ardẽtibus rogis, quasi totiẽs illum amitteret, irritatæ. Vt primũ tamen intulit tumulo, [h] simul & illum, & dolorem suum posuit: nec plus doluit quàm aut honestũ erat, aut Cæsare, aut æquo maius: Non desijt itaq, Drusi sui celebrare nomen, [i] vbiq; illum sibi priuatim publicéque repræsentare, & libẽtissime de illo loqui, de illo audire: cum memoriã alterius nemo posset retẽtare, quin illam tristem sibi redderet. Elige itaque, vtrum exẽplum putas probabilius. si illud prius sequi vis, eximis te numero viuorum. Auersaberis & alienos liberos & tuos, [k] ipsumque desiderans, triste matribus omen occurres. Voluptates honestas permissas, tãquam parũ decoras fortunæ tuæ reijciens, inuisam habebis lucem: & ætati tuæ, quòd non præcipitet te quamprimũ, & finiat, infestissima eris. [l] Quod turpissimũ alienissimũque est animo tuo, [m] in meliorem noto partem, ostendes te viuere nolle, mori non posse. [n] Si ad hoc maximæ feminæ te exemplum applicueris, moderatius ac mitius, nõ eris in ærumnis, nec te tormentis macerabis. [o] Quæ enim malum, amẽtia est, pœnas à se infelicitatis exigere, & mala sua augere? Quam in omni vita seruasti, morũ probitatem & verecũdiam, in hac quoque re præstabis. Est enim quædam & dolendi molestia: [p] illum ipsum iuuenem digniſſimũ quiete, semper nominans, cogitansque, meliore pones loco, si matri suæ, qualis viuus solebat, hilaris, & cum gaudio occurrat. IIII. Nec te ad fortiora ducã præcepta, [q] vt inhumano ferre humana iubeam modo, vt ipso funebri die oculos matris exsiccem. Ad arbitrũ tecũ veniam. Hoc inter nos quæretur, [r] vtrum magnus esse debeat, an perpetuus dolor. Nõ dubito, quin Liuiæ Augustæ, quam familiariter coluisti, [s] magis tibi placeat exẽplum. [t] Illa te ad suum cõsilium vocat: illa in primo feruore cum maxime impatiẽtes feroces; sunt miseriæ, [u] se consolandam Areo philosopho viri sui præbuit. [x] & multũ eam rem profuisse sibi cõfessa est: plus quàm populum Romanum, quẽ nolebat tristem tristitia sua facere: plus quã Augustum, qui subducto altero adminiculo titubabat, nec luctu suorum inclinãdus erat: plus quàm Tiberium filium, cuius pietas efficiebat, vt in illo acerbo & deflero gẽtibus funere, nihil sibi nisi numerũ deesse sentiret. Hic, vt opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud feminã opinionis suæ custodem [y] diligentissimam. Vsque in hunc diem Liuia quantum quidem ego sciam, assiduus viri tui comes, [z] cui non tantũ quæ in publicum emittũtur, nota sunt, sed omnes quoque secretiores animorũ vestrorum motus) dedisti operã ne quid esset, quod in te quisquam reprehenderet. Nec id in maioribus modo obseruasti, sed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam principũ iudicem, velles ignoscere. Nec quicquã pulchrius existimo in fastigio collocatis, [a] quã multarũ rerũ veniã dare, nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos est, ne quid cõmittas, quod minus aliterve factum velis. V. Deinde oro atque obsecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præstes. Non est enim quòd ignores, omnes hos nescire [b] quemadmodũ se gerãt: loquãtur aliquid coram te de Druso, an nihil: ne aut obliuio clarissimi iuuenis illi faciat iniuriam, aut mẽtio tibi. cũ secessimus, & in vnum cõuenimus, facta eius dictaque quanto meruit suspectu celebramus. coram te altum nobis de illo silentiũ est. Cares itaque maxima voluptate, filij tui laudibus: quas nõ dubito quin vel impendio vitæ, si potestas detur, in æuum omne sis prorogatura. Quare patere, immo accerse sermones, quibus ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen memoriãque filij tui: nec hoc graue duxeris, ceterorũ more, [c] qui in eiusmodi casibus partem mali putant, audire solatia. Nunc incubuisti tota in alterã partem, [d] & oblita meliorũ, fortunã tuam, qua deterior est, aspicis. [e] Non conuertis te ad conuictus filij tui, occursusque iucũdos, nõ ad pueriles dulcesque blanditias, non ad incrementa studiorũ. Vltimam illam faciem rerum premis. In hanc, quasi parũ ipsa per se horrida sit, quicquid potes congeris. Ne, obsecro te, concupieris peruersissimam gloriam, infelicissimam videri. VI. Simul vero cogita, non esse magni animi, se rebus prosperis fortem gerere, vbi secundo cursu vita procedit. Nec gubernatoris quidem artem, tranquillũ mare & sequẽs ventus ostẽdit. Aduersi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne submiseris te, immo cõtra fige stabilem gradũ: & quicquid onerum supra cecidit, sustine, [f] primo dũtaxat strepitu cõterrita. Nulla re maior inuidia fortunæ fit, quàm æquo animo. Post hoc ostendit illi filiũ incolumem, ostẽdit ex amisso nepotes. Tuum illic Marcia negotiũ actum, tibi Areus assedit: [g] te mutata persona consolatus est. Sed puta, Marcia, ereptum tibi amplius quàm

vlla vnquam mater amiserit. Non permulceo te, nec extenuo calamitatem tuã.[h] Si fletibus fata vincuntur, conferamus: eat omnis inter luctus dies: noctem sine somno tristitia consumat: ingerantur lacerato pectori manus, & in ipsam faciem impetus fiat: atque sese omni genere sæuitiæ, profecturus mæror exerceat. Sed si nullis plãctibus defuncta reuocantur, si sors immota, & in æternũ fixa, nulla miseria mutatur,[i] & mors tenet quicquid abstulit, desinat dolor qui perit.[k] Regamur: nec nos ista vis trãsuersos auferat. Turpis est nauigij rector, cui gubernacula fluct⁹ eripuit, qui[l] fluctuãtia vela deseruit, permisit tempestati nauem. At ille vel in naufragio laudãdus, quem obruit mare clauum tenẽtem & obnixum. At enim naturale desiderium suorũ est. Quis negat? quamdiu modicum est. VII.
nam in discessu, nõ solum amissione, carissimorum necessarius morsus est, & firmissimorum quoq; animorũ contractio. Sed plus est quod opinio adijcit, quàm quod natura imperauit. Aspice mutorum animalium quàm concitata sint desideria, & tamẽ quàm breuia. Vaccarũ vno die alterove mugitus auditur. Nec diutius equarum vagus ille amẽsque discursus est. Feræ cum vestigia catulorum consectatæ sunt, & siluas peruagatæ,[m] cũ sæpe ad cubilia expilata redierint, rabiem intra exiguum tempus extinguũt. Aues cum stridore magno inanes nidos circũfremuerunt: intra momentũ tamen quietæ, volatus suos repetunt. Nec vlli animali lõgum fœtus sui desiderium est, nisi homini qui adest dolori suo: nec tantum quantum sentit, sed quantũ constituit, afficitur. Vt scias autem nõ esse hoc naturale, luctibus frãgi, primũ magis feminas quàm viros, magis barbaros quàm placidos eruditæq; gẽtis homines, magis indoctos quã doctos, eadẽ orbitas vulnerat. Atqui ea quæ à natura vim acceperunt,[n] eandem in omnibus seruãt. Apparet nõ esse naturale quod variũ est. Ignis omnes ætates, omniũ vrbium ciues, tã viros quàm feminas, [o] vret: ferrũ in omni corpore exhibebit secandi potentiã. Quare? quia vires à natura datæ sunt, [p] quæ nihil in personam constituit. [q] Paupertatem, luctũ, orbationem alius aliter sentit, prout illum cõsuetudo infecit: & imbecillum impatientẽque reddit præsumpta opinio VIII.
[r] de non timendis terribilis. Deinde quod naturale est, nõ decrescit mora. [s] Dolorem dies consumit, licet contumaciſſimum, quotidie insurgentem, & contra remedia efferuescentẽ, tamen illũ efficaciſſimum mitigandæ ferociæ tempus eneruat. Manet quidem tibi, Marcia, etiamnũ ingens tristitia, & iam videtur duxisse callum, non illa concitata, [t]
qualis initio fuit, sed pertinax & obstinata. Tamen hãc quoq; ætas tibi minutatim eximet: quoties aliud egeris, animus relaxabitur. nunc te ipsa custodis. Multũ autẽ interest, vtrum tibi permittas mærere, an imperes. Quanto magis hoc morum tuorum elegãtiæ cõuenit, finem luctus potius facere, quàm expectare: nec illum opperiri diem quo te inuita dolor desinat? ipsa illi renuntia. Vnde ergo tanta nobis pertinacia in deploratione IX.
nostri, si id non fit naturæ iussu? quòd nihil nobis mali, antequam eueniat, proponimus, sed vt immunes ipsi, [u] & alijs pacatius ingressi iter, alienis non admonemur casibus, illos esse communes. Tot præter domũ nostram ducũtur exequiæ. de morte non cogitamus. tot acerba funera. nos togam nostrorũ infantium, nos militiam & paternæ hæreditatis successionem animo agitamus. Tot diuitum subita paupertas in oculos incidit: & nobis nunquam in mẽtem venit, nostras quoque opes æque in lubrico positas. Necesse est itaq; magis corruamus, qui quasi ex inopinato ferimur. Quæ [x] multo ante prouisa sũt, languidi⁹ incurrũt. Vis tu scire te ad omnes expositã ictus stare, & illa quæ alios tela fixerũt, circa te vibrasse? velut murũ aliquem, aut obsessum multo hoste locum, & arduum ascẽsu, semermis adeas, expecta vulnus, & illa superne volantia cum sagittis piliſq; saxa, puta [y] in tuum vibrata caput. Quoties aut ad latus, aut post tergum ceciderint, exclama: Non decipies me fortuna, nec securam aut negligentem opprimes. Scio quid pares. [z] aliũ percussisti, me petisti. Quis vnquam res suas quasi periturus aspexit? Quis vnquã nostrũ de exilio, de egestate, de luctu cogitare ausus est? [a] Quis nõ, si admoneatur vt de suis cogitet, tanquam dirum omen respuat, & in capita inimicorũ, aut ipsius intempestiui monitoris abire illa iubeat? Non putaui futurũ. Quicquam tu putas non futurum, quod multis scis posse fieri, quod multis vides euenisse? [b] Egregium versum audi, & dignum Publio:

Cuius potest accidere, quod cuiquam potest.

Ille amisit liberos: & tu amittere potes. Ille dãnatus est: & tua innocẽtia sub ictu est. Hic nos [c] error decipit, hic effeminat, dũ patimur, quæ nũquam pati nos posse præuidimus. Aufert vim præsentibus malis, qui futura prospexit. Quicquid est hoc, Marcia, quod X.
circa nos ex aduenticio fulget, liberi, honores, opes, [d] ampla atria, & excluſorũ clientium turba, referta vestibula, clara, nobilis, aut formosa cõiux, ceteraque ex incerta & mobili sorte pendentia: alieni commodatique apparatus sunt. [e] nihil horum dono datur: collati-

cijs,& ad dominos redituris instrumentis scæna adornatur. Alia ex his primo die,alia secundo referentur: pauca vsque ad finem perseuerabũt. Ita nõ est quod nos suspiciamus, tanquã inter nostra positi: mutuo accepimus. Vsusfructus noster est, cuius tempus ille arbiter muneris sui temperat. Nos oportet in promptu habere,quæ in incertũ diẽ data sunt,& appellatos,sine querela reddere. Pessimi est debitoris,creditori facere conuiciũ. Omnes ergo nostros,& quos superstites lege nascẽdi optamus,& quos præcedere iustissimum ipsorũ votum est,sic amare debemus, tanquã nihil nobis de perpetuitate, immo nihil de diuturnitate eorũ promissũ sit. Sæpe admonẽdus est animus,[f] amet vt recessura, immo tanquam recedẽtia. Quicquid à fortuna datum est,tanquã ex templo abiturum possideat. Rapite ex liberis voluptates,fruendos vos inuicẽ liberis date,[g] & sine dilatione omne gaudiũ haurite. Nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnã aduocationem dedi. Nihil de hac hora. festinandũ est. Instat à tergo mors: iam [h] deficiet iste comitatus. Iam contubernia ista sublato clamore soluẽtur. Rapina rerum omniũ est. Miseri nescitis [i] fuga viuere. Si mortuũ tibi filiũ doles,eius tẽporis quo natus est,crimen est. Mors enim illi nascẽti determinata est.[k] In hanc legem datus. hoc fatũ ab vtero statim prosequebatur. In regnũ fortunæ,& quidem durum atque inuictũ peruenimus,illius arbitrio digna atq; indigna passuri: corporib⁹ nostris impotẽter,cõtumelioſe,crudeliter abutetur: alios ignibus peruret,[l] vel in pœnã admotis,vel in remediũ: alios nudos mari iactabit,& luctatos cum fluctibus,ne in harenam quidẽ aut littus explodet,[m] sed in alicuius vẽtrem immensæ beluæ detrudet. Alios morborũ varijs generibus emaceratos,diu inter vitã mortemq; detinebit. Vt varia & libidinosa,mãcipiorũque suorũ negligẽs domina,& pœnis & muneribus errabit. Quid opus est partes deflere? Tota vita flebilis est. Vrgebũt noua incõmoda priusquam veteribus satisfeceris.[n] Moderãdus est itaque vobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis: & in metus,& in dolores humanum pectus dispensandum. XI. Quæ demum ista tuæ publicæq; condicionis obliuio est? Mortalis nata es,mortales peperisti: putre ipsa fluidumque corpus,& casibus morbisque repetita,sperasti tam imbecilla materia solida & æterna gestasse? Decessit filius tuus,id est,decurrit ad hunc finem,ad quem,quæ feliciora partu tuo putas,properãt:[o] Huc omnis ista quæ in foro litigat,in theatris desidet,in tẽplis precatur turba,dispari gradu vadit.[p] Et quæ veneraris,& quæ despicis,vnus exæquabit cinis. Hoc iubet illa Pythicis oraculis ascripta vox, NOSCE TE. Quid est homo? quodlibet quassum vas,& quodlibet fragile. iactatu,[q] non tẽpestate magna,vt dissiperis,est opus. Vbicunque arietaueris,solueris. Quid est homo? imbecillũ corpus,& fragile,uudum,suapte,natura inerme,alienæ opis indigẽs,ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cũ bene lacertos exercuit,cuiuslibet feræ pabulum,cuiuslibet victima,ex infirmis fluidisque contextum,& lineamentis exterioribus nitidum,frigoris, æstus,laboris impatiens: ipso rursus situ & otio iturum in tabem,[r] alimenta metuens sua, quorum modo inopia,modo copia rumpitur. Anxiæ solicitæq; tutelæ, precarij spiritus, & male hærentis, qua parũ repentinũ audiet,ex improuiso sonus auribus grauis excutit. Soli semper sibi nutrimẽtum vitiosum & inutile. Miramur in hoc mortẽ vnius,qua singulis op⁹ est. Nũquid enim vt cõcidat,res magni molimẽti est? Odor illi saporque,& lassitudo,& vigilia,& humor,& cibus,& sine quibus viuere non potest,mortifera sunt. Quocunque se mouet,infirmitatis suæ statim conscium, nõ omne cælum ferens, aquarũ nouitatibus,flatuque nõ familiaris auræ, & tenuissimis causis atque offensionibus [s] morbidum,putre,cassum,à fletu vitã auspicatum: [t] cum interim quãtos tumultus hoc tam cõtemptũ animal mouet? in quantas cogitationes oblitum condicionis suæ venit? Immortalia, æterna volutat animo, & in nepotes pronepotesque disponit: cum interim longa conantem eũ mors opprimit, & hoc quod senectus vocatur, pauci sunt circuitus annorum. XII. Dolor tuus,ô Marcia,[u] si modo illi vlla ratio est, vtrum sua spectat incommoda, an ei⁹ qui decessit? Vtrumne amisso filio mouet,quòd nullas ex illo voluptates cepisti,an quòd maiores,si diuti⁹ vixisset,percipere potuisti? Si nullas te percepisse dixeris,tolerabilius efficies detrimẽtum tuũ. Minus enim homines desiderant ea,ex quibus nihil gaudij lætitiæque perceperãt. Si confessa fueris percepisse magnas voluptates, oportet te nõ de eo quod detractũ est queri,[x] sed de eo gratias agere quod collegisti.[y] Prouenerunt enim satis magni fructus laborũ tuorum ex ipsa educatione: nisi forte hi qui catulos aues que, & friuola animorũ oblectamenta, summa diligentia nutriunt, fruũtur aliqua voluptate ex visu tactuque & blanda adulatione mutorum: [z] liberos nutrientibus non fructus educationis ipsa educatio est. [a] Licet itaque tibi nihil industria eius contulerit, nihil diligentia custodierit, nihil prudentia quæsierit: ipsum quod habuisti, quod amasti, fructus

est.

est.[b] At potuit longior esse, & maior. Melius tamen tecum actum est, quàm si omnino nõ contigisset. Quoniam si ponatur electio, vtrum satius sit non diu felicem esse, an nũquã melius, est, discessura nobis bona, quàm nulla contingere. Vtrumne malles degenerẽ aliquem, & numerum tãtum nomenq; filij expleturũ habuisse, an tãtæ indolis, quantæ tu[o] fuit? [c] Iuuenis cito prudens, cito pius, cito maritus, cito pater, cito curio, cito sacerdos, [d] omnia, tã propera. Nulli fere & magna bona & diuturna cõtingũt. Nõ durat, nec ad vltimũ exit, nisi lenta felicitas. [e] Filiũ tibi dij immortales nõ diu daturi. statim talẽ dederũt, qualis diu effici potest. Ne illud quidem dicere potes, [f] electã te à diis, cui frui nõ liceret filio. Circũfer per omnem notorum & ignotorũ frequentiã oculos. [g] occurrent tibi vbique maiora. Senserunt ista magni duces, senserunt principes. Ne deos quidẽ fabulæ immunes reliquerunt: puto vt nostrorũ funerũ leuamentũ esset, etiã diuina cõcidere. Circumspice, inquam, omnes, nullam tam miseram nominabis domũ, quæ non inueniat in miseriore solatium. Non mehercule, tam male de morib[o] tuis sentio, vt putẽ posse te leuius pati casum tuum si tibi ingẽtem numerũ lugentiũ produxero. Maliuoli solatij genus est turba miserorum Quosdam tamen referã: non vt scias hoc solere hominibus accidere: ridiculum est enim, mortalitatis exempla colligere: sed vt scias fuisse multos, qui lenierunt aspera, ferendo placide. A felicissimo incipiam. L. Sylla filium amisit: nec ea res aut malitiam eius & accerrimã virtutẽ in hostes ciuesque cõtudit: aut effecit, vt cognomen illud vsurpasse falso videretur, quod amisso filio assumpsit: nec odia hominum veritus, [h] quorum malis, illius nimis secundæ res constabant: nec inuidiam deorum, quorum illud crimen erat, Sylla tam felix. Sed istud inter res nondũ iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerit: etiam inimici fatebuntur, bene illũ arma sumpsisse, bene posuisse: hoc de quo agitur constabit, non esse maximum malum, quod etiam ad felicissimos peruenit. [g] Nec nimis admiretur Græcia illum patrem, qui in ipso sacrificio nuntiata filij morte, tibicinem tantum tacere iussit, & coronam capiti detraxit, cetera rite perfecit. Puluillus hoc fecit pontifex, cui post em tenenti & Capitolium dedicãti mors filij nuntiata est quam ille exaudisse dissimulans, [i] & sollẽnia pontificalis carminis verba concepit, gemitu non interrumpente precationẽ, & ad filij sui nomen, Ioue propitiato. Putasses ei[o] luctus aliquem finem esse debere, cuius primus dies, prim[o] impetus ab altaribus publicis & fausta nuncupatione non abduxit patrẽ. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus amplissimo sacerdotio, qui colere deos ne iratos quidem destitit. Idem tamẽ, vt rediit domum, & impleuit oculos, & aliquas voces flebiles misit: & peractis, quæ mos erat præstare defunctis, ad Capitolium hilari rediit vultu. Paulus circa illos nobilissimi triumphi dies, [k] quo victum ante currũ egit Persen, duos filios in adoptionẽ dedit: quos sibi seruauerat, extulit. Quales retentos putas, cũ inter commodatos Scipio fuisset? Non sine motu vacuum Pauli currũ populus Romanus aspexit. Cõtionatus est tamẽ, & egit diis gratias, quòd compos voti factus esset. Precatum enim se, vt si quid ob ingentem victoriam inuidiæ dãdum esset, id suo potius quàm publico damno lueretur. Vides quàm magno animo tulerit: orbitati suæ gratulat[o] est. [l] Ecquẽ magis poterat mouere tãta mutatio? solatia simul atque auxilia perdidit. [m] Non cõtigit tamẽ tristem Paulũ Persæ videre. Quid nunc te per innumerabilia magnorum virorum exempla ducam, & quæram miseros? quasi non difficilius sit, inuenire felices. Quota quæque domus vsque ad exitũ omnibus partibus suis constit, in qua non aliquid turbatum sit? [n] Vnũ quẽlibet annum occupa: & ex eo magistratus cita. Lucium, si vis, Bibulum, & C. Cæsarem. videbis inter collegas inimicissimos concordem fortunam. L. Bibuli, melioris quàm fortioris viri, duo simul filij interfecti sunt: Aegyptio quidẽ militi ludibrio habiti: vt nõ minus ipsa orbitate auctor eius, digna res lacrimis esset. Bibulus tamen, qui, toto honoris sui anno, ob inuidiam collegæ. domi latuerat, postero die quàm geminum funus renuntiatum est, processit ad solita in publicum officia. Quid minus poterat, quàm vnum diẽ duobus filiis dare? Tam cito liberorum luctum finiuit, qui cõsulatum anno luxerat. C. Cæsar cum Britãniã peragraret, nec Oceano felicitatem suam continere posset, audiuit[o] decessisse filiam, publica secum fata ducentem. In oculis erat iam Cn. Põpeius, non æquo laturus animo quenquam alium esse in Rep. magnũ, & modum impositurus incrementis, [o] quæ grauia illi videbantur, etiã cum in comune crescerent: tamen intra tertium diem imperatoria obiit munia, & tam cito dolorem vicit, quàm omnia solebat. Quid aliorum tibi funera Cæsarum referam? quos in hoc mihi interim videtur violare fortuna, vt sic quoq; generi humano prosit: ostẽdens, ne eos quidem qui[o] diis geniti deosq; genituri dicãtur, sic suam fortunã in potestate habere, quemadmodũ alienã. Diuus Augustus amissis liberis,

X. XI. XV.

nepotibus, exhausta Caesarũ turba, adoptione desertam domum fulsit. Tulit tamen fortiter: tanquam eius iam res ageretur, cuius cũmaxime intererat, [11] de diis neminẽ queri. Ti. Cæsar & quẽ genuerat, & quem adoptauerat, amisit: ipse tamẽ pro rostris laudauit filium, stetitque in conspectu posito corpore, interiecto tantũmodo velamẽto, quod põtificis oculos à funere arceret, & flente populo Romano nõ flexit vultum: experiendũ se dedit Seiano ad latus stanti, quàm patienter posset suos perdere. Vides ne quãta copia virorum maximorũ sit, quos non excepit hic omnia prosternens casus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publice priuatimque cõgesta erant? [p] Sed videlicet it in orbem ista tẽpestas: & sine dilectu vastat omnia, agitque vt sua. Iube singulos cõferre rationem. nulli cõtigit impune nasci. Scio quid dicas. Oblitus es feminam te consolari. virorum refers exẽpla. [q] Quis enim dixerit naturam maligne cũ muliebribus ingeniis egisse, & virtutes illarũ in arctũ retraxisse? Par illis, mihi crede, vigor, [r] par ad honesta libera facultas: [s] laborem doloremque ex æquo, si consueuere, patiuntur. [12] In qua istud vrbe, dij boni, loquimur? in qua regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerũt. Bruto libertatẽ debemus, Lucretiæ Brutũ. In qua Cloeliã, cõtempto hoste & flumine, ob insignem audaciã tãtum non in viros transcripsimus. Equestri insidens statuæ in sacra via celeberrimo loco Cloelia exprobrat iuuenibus nostris puluinũ ascendẽtibus, in ea illos vrbe sic ingredi, in qua etiã feminas equo donauimus. [t] Quòd tibi sivis exẽpla referri fẽminarum, quæ suos fortiter desiderauerũt, non ostiatim quæram. Ex vna tibi familia duas Cornelias dabo. Primam Scipionis filiã, Gracchorum matrem. duodecim illa partus, totidem funeribus recognouit. & de ceteris facile est, quos nec editos, [u] nec amissos ciuitas sẽsit. Ti. Gracchũ, & Caium, quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occisos vidit & insepultos: cõsolantibus tamen miserãque dicẽtibus, Nunquam, inquit, non felicem me dicã, quæ Gracchos peperi. Cornelia Liuiũ Drusum, clarissimum iuuenem, illustris ingenij, vadẽtem per Gracchorũ vestigia, imperfectis tot rogationibus, intra penates interemptum suos amiserat, incerto caedis auctore: tamen & acerbã mortẽ filij, & inultam tã magno animo tulit, quàm ipse leges tulerat. Iam cũ fortuna in gratiã, Marcia, reuerteris, si tela, quæ in Scipiones [x] Scipionumque matres ac filios egit, quibus Cæsares petiit, ne à te quidem cõtinuit. Plena & infesta variis casibus vita est: à quibus nulli lõga pax, vix indutiæ sunt. Quattuor liberos sustuleras, Marcia. [y] Nullum autem frustra cadet telum, quod in confertum agmen immissum est. [z] Mirum est, tantam turbam nõ potuisse sine inuidia damnove præteruehi? [a] At hoc iniquior fortuna fuit, quòd non tãtum filios eripuit, sed elegit. Nunquã tamen iniuriam dixeris, ex æquo cum potentiore diuidere: duas tibi reliquit filias, & harum nepotes: & ipsum quẽ maxime luges, prioris oblita, nõ ex toto abstulit. Habes ex illo duas filias, [b] similes patri: si male fers, magna onera: si bene, magna solatia. in hoc te perduxit, vt illas cũ videris, admonearis filij, nõ doloris. Agricola, euersis arboribus, quas aut vẽtus radicitus euulsit, aut cõtortus repẽtino impetu turbo perfregit, subolem ex illis residuam fouet, & amissarũ semina statim plantasque disponit, & momento (nã vt in damna, ita ad incrementa rapidum veloxque tẽpus est) adolescũt amissis lætiora. Has núc [c] Metilij tui filias in ei [9] vicem substitue: & vacãtem locũ exple. Vnum dolorem, geminato solatio leua. [d] Hæc quidem natura mortalitũ est, vt nihil magis placeat, quàm quod amissũ est. Iniquiores sumus aduersus relicta, ereptorum desiderio. Sed si estimare volueris, quãm tibi valde fortuna, etiã cum sæuierit, pepercerit, scies te habere plus quam solatia. Respice tot nepotes, duas filias. Hic [e] illud quoque, Marcia, mouet me, si esset cuique pro morib [9] fortuna, nunquã mala bonos sequerentur: nunc video, exempto discrimine, & eodem modo malos bonosque iactari. Graue est tamẽ, quẽ educaueris iuuenẽ, [f] iã matri, iam patri præsidiũ ac decus, amittere. Quis neget graue esse? sed humanũ est. Ad hoc genita es vt perderes, vt perires, vt sperares, metueres alios teque inquietares, mortẽ & timeres, & optares, &, quod est pessimũ, nunquam scires cuius esses status. Si quis Syracusas petenti diceret: Omnia incommoda, omnes voluptates futuræ peregrinationis tuæ ante cognosce, deinde ita nauiga. Hæc sunt quæ mirari possis: videbis primum ipsam insulam ab Italia angusto interciſam freto, quam continenti quondam cohæsisse constat: subitum illo mare irrupit, &

Hesperium Siculo latus abscidit:

deinde videbis (licebit enim tibi [h] anidissimũ maris verticem stringere) illam fabulosam, Charybdim dico, quàm diu ab austro vacat, quietam, at si quis inde ventus spirauit, hiatu magno profundoque nauigia sorbentem. Videbis celebratissimũ carminibus fontem Arethusam, nitidissimi ac perlucidi ad imum stagni, gelidissimas aquas profundentẽ: [i] si-

XVI.

XVII.

ue illas ibi primum nascentes inuenit, siue immersum terris flumẽ integrum subter tot maria, & à confusione peioris vndæ seruatum reddidit. Videbis portum quietissimũ omnium, quos aut natura posuit in tutelam classium, aut adiuuit manus, sic tutum. [k] vt ne maximarum quidem tempestatum furori locus sit. Videbis vbi Athenarũ potẽtia fracta, vbi tot millia captiuorum, [l] ille excisis in infinitam altitudinẽ saxis, [m] nobilis carcer incluserat, & ipsam ingentem ciuitatem, [m] & laxius territorium quàm multarum vrbiũ fines sint: [n] tepidissima hiberna, & nullum diem sine interuentu solis. Sed cum omnia ista cognoueris, grauis & insalubris aestas hiberni caeli beneficia corrumpit. Erit Dionysius illic tyrannus, libertatis, iustitiæ, legum exitium, dominationis cupidus, etiam post Platonem, vitae etiam post exilium: alios: vret, aliosverberauit, alios ob leuem offentam iubebit detruncari: accerset ad libidinem mares feminasq;, & inter foedos regiae intemperãtiae greges parum erit simul binis coïre. Audisti quid te inuitare possit, quid absterrere. Proinde aut nauiga, aut resiste. Post hanc denũtiationẽ, si quis dixisset intrare se Syracusas velle, satis ne iustam querelam devllo, nisi de se habere posset, qui nõ incidisset in illa, sed prudens sciens que venisset: [o] Dicit omnibus nobis natura: Neminem decipio. Tu si filios sustuleris, [p] poteris habere formosos, poteris & deformes: & si fortasse tibi multi nascẽtur, esse, ex illis aliquis tã seruator patriæ quàm proditor poterit. [q] Non est quòd speres tantæ dignationis futuros, vt nemo tibi propter illos maledicere audeat. Propone tamẽ & tantæ futuros turpidinis [r] vt ipsi maledictum sint. Nihil vetat illos tibi suprema praestare, & laudari te à liberis tuis: sed sic te para, tanquam in iguem posiura, vel puerum, vel iuuenem, vel senem. Nil enim ad rem pertinent anni: quoniam nullũ nõ acerbum funus est, quod parens sequitur. XVIII. Post has leges propositas si liberos tollis, omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil spoponderunt. Ad hanc imaginẽ agedũ totius vitæ introitum referamus. Syracusas visere deliberãti tibi, quicquid delectare poterat, quicquid offendere expositi: puta nascenti me tibi venire in cõsilium. intratura es vrbem diis hominibusque communem, omnia complexam, certis legibus aeternisque deuinctam, indefatigata cælestium officia voluentẽ. Videbis illic innumerabiles stellas, miraberis vno sidere omnia impleri, solem quotidiano cursu diei noctisque spatia signantem, [s] annum in æstatem hiememque æqualiter diuidentem. Videbis nocturnã lunæ successionẽ [t] à fraternis occursionibus lene remissumque lumen mutuantem, [u] & modo toto ore terris imminẽtẽ, accessionibus damnisque mirabilẽ, semper proximæ dissimilem. Videbis quinque sidera diuersas agentia vias, & in contrarium præcipiti mundo nitentia: ex horũ leuissimis motibus fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout aequũ iniquumve sidus incessit. Miraberis cõlecta, nubila, & cadentes aquas, & obliqua fulmina, & cæli fragorem. Cum [x] satiatos spectaculo supernorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque mirabilis. Hinc camporum in infinitũ patentium fusa planicies. Hinc montium magnis & niualibus surgẽtiũ iugis. erecti in sublime vertices, deiectus fluminum, & ex vno fonte in Orientem Occidentemque defusi amnes, & summis cacuminibus nemora nutantia, & tãtum siluarum cum suis animalibus, auiumque concentu dissono. Varij vrbium situs, & secluse nationes locorum difficultate, quarũ aliae se in erectos subtrahunt montes, aliae ripis, lacu, vallibus, pallude circumfũdũtur: ndiuta cultu seges & arbusta sinet cultore fertilia, & riuorũ lenis inter prata discursus, & amoeni sinus, & littora in portum recedẽtia, sparsæ tot pervastum insulæ, [y] quæ interuentu suo maria distinguunt. Quid lapidũ gemmarũque fulgor, [z] & inter rapidorum torrentiũ arenas aurũ interfluẽs, & in mediis terris, medioque rursus mari nitentes ignium faces, & vinculũ terrarũ Oceanus, continuationem gentium triplici sinu scindens, & ingenti licentia exæstuans? Videbis his inquietis, & sine vento fluctuantibus aquis [a] immani & fidem excedẽti magnitudine terrẽtia animalia, quaedã grauia & alieno se magisterio mouentia, quaedam velocia, [b] concitatis perniciora remigiis, quaedam haurientia vndas, & magno praenauigantiũ periculo efflantia. Videbis hic nauigia, quas non nouere terras quærentia. Videbis nihil humanæ audaciae intentatũ [c] erisque ei spectatrix, & ipsa pars magna conantium: [d] disces, docebisq; artes, alias quae vitam instruãt, alias quæ ornent, alias quæ regant. Sed istic erunt mille corporum & animorũ pestes, & bella, [e] & latrocinia, & venena, & naufragia, & intemperies cæli corporisque, & carissimorum acerba desideria, [f] & mors, incertum facilis, an per poenã cruciatũque. Delibera tecũ, & perpẽde quid velis. vt in illa venias, per ista exeũdum est. [g] Respondebis, velle te viuere: Quid ni: immo, puto, ad id nõ accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo vt cõuenit. XIX. Nemo, inquis, nos cõsuluit. Cõsulti sunt de nobis parẽtes nostri: qui cũ cõ-

dicionem vitæ nossent,in hãc nos sustulerũt.Sed vtad solatia veniam, [h] videamus primũ quid curãdum sit,deinde quemadmodũ.Mouet lugẽtem desiderium eius quem dilexit [i] id per se tolerabile apparet.[k] Absentes enim abfuturosq;dũ viuerent,nõ flemus,quãuis omnis vsus illorum nobis & cõspectus ereptus sit.Opinio est ergo quæ nos cruciat:& tãti quodq; malum est,quãti illud taxauimus.In nostra potestate remediũ habemus.Iudicemus illos abesse,[l] & nosmetipsi fallam[o].Dimisimus illos,immo cõsecuturi præmisim[o]. Mouet & illud lugẽtẽ.Non erit qui me defendat,[m]qui à cõtemptu vindicet.Vt minime probabili, sed vero solatio vtar:In ciuitate nostra [n] plus gratiæ orbitas cõfert,quàm eripit.Adeoque senectutẽ solitudo,quæ solebat destruere,ad potentiã ducit,vt quidã odia filiorum simulent,& liberos seruent,&orbitatẽ manu faciãt.Scio quid dicas.Nõ mouẽt me detrimẽta mea.etenim nõ est dignus solatio, qui filiũ sibi decessisse sicut mãcipium moleste fert:cui quicquã in filio respicere præter ipsũ vacat.Quid igitur te,Marcia,mouet?Vtrũ,quòd filius tu[o] decessit:an,quòd nõ diu vixit?Si quòd decessit,semper debuisti dolere:semper enim sciisti moriturũ.Cogita,nulli[o] defunctum malis affici.[o] Illa quæ nobis inferos faciũt terribiles,fabula est. Nullas scimus imminere mortuis tenebras, nec carcerẽ,necflumina flagrãtia igne,nec obliuionis amnẽ,[p]nec tribunalia,nec reosvllos in illa libertate tã laxa:nullos iterũ tyrannos.Luserũt ista poëtæ, & vanis nos agitauere terroribus.Mors omnium dolorum& solutio est,& finis:vltra quam mala nostra nõ exeũt, quæ nos in illam tranquillitatem,in qua antequã nasceremur iacuim[o], reponit.Si mortuorum aliquis miseretur,& nõ natorum misereatur.Mors nec bonum nec malũ est. Id enim potest aut bonum aut malũ esse,quod aliquid est:quod vero ipsum nihil est,[q]& omnia in nihilũ redigit,nulli nos fortunæ tradit.Mala enim bonaque circa aliquã versantur materiã.[r]Nõ potest id fortuna tenere,quod natura dimisit:nec potest miser esse,qui null[o] est.Excessit filius tu[o] terminos intra quos seruiit.Excepit illũ magna & æterna pax: non paupertatis metu,non diuitiarũ cura,non libidinis pervoluptatem animos carpẽtis stimulis incessitur,non inuidia felicitatis alienae tangitur,nec suæ premitur,neccõuiciis quidẽ vllis verecundæ aures verberantur?[s]nulla publica clades cõspicitur, nulla priuata: non solicitus futuri pendet ex euentu,semper in deteriora depẽdenti. Tãdẽ ibi cõstitit. xx. [t] vnde nil eum pellat,vbi nihil terreat. O ignaros malorum suorũ, quibus non mors vt optimum inuẽtum naturæ laudatur:quæ siue felicitatẽ includit,[u] siue calamitatem repellit,siue satietatem aut lassitudinem senis terminat,siue iuuenile aeuũ,dũ meliora spe rãtur,in flore deducit,siue pueritiã ante duriores gradus reuocat,omnib[o]finis,multis remedium,quibusdamvotum,de nullis melius merita,quàm de his ad quosvenit antequã inuocaretur.Hæcseruitutẽ inuito domino remittit.Hæc captiuorũcathenasleuat:[x]hæc è carcere educit,quos exire imperiũ impotẽs vetuerat.[y] Hæc exulibus in patriã semper animum oculosque tendẽtibus,ostendit,nihil interesse inter quosquisque iaceat.[z]Hæc vbi res fortuna male diuisit,& æquo iure genitos,aliũ alij donauit,exæquat omnia. Hæc est quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. Hæc est [a] in qua nemo humilitatẽ suã sensit.Hæc est quæ nulli paruit.Hæc est,Marcia,quã pater tuus concupiuit.Hæc est,inquã, quæ efficit,vt nasci non sit supplicium:quæ efficit,[b] vt non cõcidam aduersus minas casuum,vt seruarẽ animum saluũ ac potentẽ sui possim.Habeo quò appellam. Video istic cruces nõ vnius quidẽ generis,sed aliter ab aliis fabricatas.alij capite cõuersos in terram suspendere,alij per obscoena stipitem egerũt,alij brachia patibulo explicuerũt.Videofidiculas,video verbera:& membris & singulis articulis singula machinamenta:sed video & mortẽ.Sũt istic hostes cruenti,ciues superbi.Sed video istic & mortẽ. Nõ est molestũ seruire,vbi si domini pertæsum est,licet vno gradu ad libertatẽ transire. [c] cõtra iniurias vitæ beneficiũ mortis habeo. Cogita,quantũ boni opportuna mors habeat, quàm multis diutius vixisse nocuerit.SiCn.Põpeiũ,decus istius firmamẽtũq;imperij,[d]Neapolivalitudo abstulisset,indubitatus populiRomani princeps excesserat.At nũc exigui tẽporis adiectio fastigio illũsuo depulit.Vidit legiones incõspectusuo cæsas:& ex illo proelio,in quo prima acies senatus fuit,[e]quæ infelices reliquiæ sunt,imperatorẽ ipsum superfuisse: vidit Aegyptiũ carnificem,[f] & sacrosanctũ victoribus corpus satelliti præstitit, etiã si incolumis fuisset pænitẽtiã salutis aucturus.Quid enim erat turpius,quàm Põpeiũ viuere beneficio regis?M.Cicero si eo tẽpore,quo Catilinæ sicas deuitauit,quibus pariter cũ patria petitus est,cõcidisset,[g] liberata Rep.cõseruator eius:si denique filiæ suæ funussecut[o] fuisset,[h]tũc felix mori potuit.Nõ vidisset strictos in ciuilia capita mucrones: nec diuisa percussoribus occisorum bona,vt etiam de suo perirent: non hastam cõsularia spolia vendentem:nec cædes,nec locata publice [i] latrocinia,bella,rapinas triumCatilinarũ.M.

Catonem si à Cypro & hæreditatis regiæ dispensatione redeuntem mare deuoraſſet, vel cum illa pecunia, quam afferebat ciuili bello stipendium, nõne illi bene actum foret? hoc certe secum tuliſſet, neminem ausurum coram Catone peccare. Nunc annorum adiectio pauciſſimorum, virum libertati non suæ tantum, sed publicæ natum, coegit Cæsarem fugere, Pompeium sequi. [k] Nihil ergo mali immatura mors attulit Metilio: omniũ etiam malorum remisit patientiam. [l] Nimis cito periit & immaturus. Primũ puta illũ superesse: comprehendere quãtum plurimũ procedere homini licet: [m] quantulũ est? Ad breuiſſimum tempus editi, cito ceſſuri loco, [n] venienti in pactum hoc, prospicimus hospitium. de nostris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate conuolui cõstat. Computa vrbium sæcula. videbis quàm non diu steterint etiam quæ vetustate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca sunt, infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hanc cũ populis, vrbibusq; & fluminibus, & ambitu maris, puncti loco ponimus, ad vniuersa referẽtes: [o] minorem portionem ætas nostra quàm partẽ puncti habet, si tempori comparetur omni: cuius maior est mensura quàm mundi: [p] vt pote cũ ille se intra huius spatiũ toties remetiatur. Quid ergo interest id extendere, cuius quantumcunque fuerit incrementũ, non multũ aberit à nihilo? [q] vno modo multũ est quod viuimus: si satis est. Licet mihi vaces, & in moram tardatæ senectutis nouies denos centenosque percenseas annos, cum ad omne tempus dimiseris animũ, nulla erit illa breuiſſimi longiſſimique æui differentia, si inspecto quanto quis vixerit spatio, cõparaueris quanto non vixerit. Deinde nõ immaturus deceſſit: vixit enim, quãtum debuit viuere. [r] Nihil enim illi iam vltra supererat. Nõ vna hominibus senectus est, vt ne animalibus quidẽ: sintra quattuordecim quædã annos defatigantur: & hæc illis longiſſima ætas est, quæ homini prima. Dispar cuique viuendi facultas data est. Nemo nimis cito moritur, [s] qui victur [t] diutius quàm vixit, nõ fuit. Fix [u] est cuique terminus: [u] manebit semper vbi positus est: [x] nec illũ vlterius diligẽtia aut gratia promouebit: [y] scit libenter illum vlterius diligentiam ex cõsilio perdidiſſe. Tulit suũ, metasque dati peruenit ad æui. Non est itaque quòd sic te oneres: Potuit diutius viuere. nõ est interrupta eius vita, nec vnquam se annis casus interiecit, Soluitur quod cuiq; promiſſum est. [z] eunt vi sua fata: nec adiiciunt quicquam, nec ex promiſſo semel demũt: [a] frustra vota ac studia fiunt. Habebit quisque, quantũ illi dies primus adscripsit: ex illo quo primum lucem vidit, iter mortis ingress [b] est, acceſſitque fato propior: & illi ipsi, qui adiiciebantur adoleſcentiæ anni, vitæ detrahebantur. In hoc omnes erroreversamur, vt non putemus ad mortem, nisi senes inclinatosq; iam vergere, cũ illo infantia statim, & iuuẽta, omnisq; ætas ferat. [b] Agunt opus suum fata: nobis sensum nostræ necis auferunt: quoque facilius obrepat mors, sub ipso vitæ nomine latet. Infãtẽ in se pueritia cõuertit. Pueritiam pubertas, iuuẽtutẽ senectus abstulit. Incremẽta ipsa, si bene cõputes, damna sunt. Quereris, Marcia, non tam diu vixiſſe filium tuũ, quàm potuiſſet. Vnde enim scis an diutius illi expedierit? an illi hac morte cõsultũ sit? Quem inuenire hodie potes, cuius res tam bene positæ sint & fundatæ, vt nihil illi, procedenti tempore, timendum sit? Labuntur humana, ac fluunt. Nulla pars vitæ nostrae tã obnoxia aut tenera est, quàm quæ maxime placet. Ideoque feliciſſimis optanda mors est: quia in tanta inconstantia turbaque rerum, nihil nisi quod præterit, certum est. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filij tui corpus, [c] & summa pudoris custodia, inter luxurioſæ vrbis oculos conseruatũ, potuiſſe ita morbos euadere, vt ad senectutem formæ illæsum perferret decus? Cogita animi mille labes. Neque enim recta ingenia, qualem in adoleſcentia spem sui fecerant, vsque in senectutẽ pertulerunt: sed interuersa plerunque sunt. [d] Aut sera, eoque foedior luxuria inuasit, & coegit dehonestare speciosa principia. Aut in popinã ventremq; proiectis, summa illis curarum fuit, quid esſent, quid biberent. Adiice incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorũm, ossa viuis legentium, & totas in viscera manus demittẽtium, [f] & non simplici dolore pudenda curantium. [g] Post hæc exilium. non fuit innocẽtior filius tuus, quàm Rutilius. Carcerem. non fuit sapiẽtior, quàm Socrates. Voluntario vulnere tam fixum pectus. nõ fuit sanctior quàm Cato. Cum ista perspexeris, scies optime cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat vitæ stipendium, cito in tutũ recepit. Nihil est tam fallax, quàm vita humana: nihil tã insidiosum. nõ mehercule quisquã accepiſſet, nisi daretur insciis. Itaque feliciſſimum est, nõ nasci: proximũ puto. breuitate vitae defunctos, cito in integrum restitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum [h] clienti suo [14] Satrio Secundo congiariũ dedit. Irascebatur illi ob vnum aut alterũ liberi [9] dictũ quod tacitus ferre nõ potuerat, Seianũ in ceruices nostras [i] ne imponi quidẽ, sed escẽdere. [k] Decernebatur illi statua in Põpeij theatro ponẽda, quod

XXI.

XXII.

exustum Cæsar reficiebat. [l]Exclamauit Cordus, tũc vere theatrum perire. Quis ergo non rumperetur, supra cineres Cn. Pompeij constitui Seianũ, & in monumentis maximi imperatoris [m]consecrari pessimum militẽ? consecratur. Subscriptio, & acerrimi canes, quos ille, [n] vt sibi vni mansuetos, omnibus feros haberet, sanguine humano pascebat, circũlatrare etiam hominem illum imparatũ incipiũt. Quid faceret? si viuere vellet, Seianus rogandus erat: si mori, filia: vterq; inexorabilis. Constituit filiam fallere. Vsus itaq; balneo, & quo plus imponeret, in cubiculum se quasi gustaturus cõtulit: & dimissis pueris, quædam per fenestram, vt videretur edisse, proiecit à coena: deinde quasi iã satis in cubiculo edisset, abstinuit: alteroq; die, & tertio idẽ fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis faciebat indicium. Cõplexus itaque te: Carissima, inquit, filia, & hoc vnũ tota celata vita, iter mortis ingressus sum, & iam mediũ fere teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atq; ita lumẽ omne præcludi iussit, & se in tenebris cõdidit. Cognito cõsilio eius, publica voluptas erat, quòd è faucibus auidissimorũ luporũ educeretur præda. Accusatores, Seiano auctore, adeunt cõsulum tribunalia: quæruntur mori Cordũ, vt interpellarent quod coëgerãt. Adeo illis Cordus videbatur effugere. Magna res erat in quæstio ne, [o]an morte rei perderentur. dum deliberatur, dum accusatores iterũ adeunt, ille se absoluerat. Vides ne, Marcia, quãtæ iniquorũ temporum vices ex inopinato ingruant? [p] Fles quòd alicui tuorum mori necesse fuit? pæne non licuit. [q] Præter hoc etiã, omne futurum incertum est, & ad deteriora certius. Facile ad superos iter est, animis cito ab humana cõuersatione dimissis: minus enim faecis ponderisque traxerũt: antequã obducerentur, & altius terrena cõciperẽt, liberati, leuiores ad originem suam reuolãt, & facilius, quicquid est illud, absoluti trãsfluunt. Nec vnquã magnis ingeniis cara in corpore mora est. Exire atque erumpere gestiunt, aegre has angustias ferũt, vagi per omne sublime, & ex alto assueti humana despicere. Inde est, quod Plato clamat: Sapientis animum totũ in mortem prominere, hoc velle, hoc meditari, hac semper cupidine ferri in exteriora tendentem. Quid tu, Marcia, cum videres senilem in iuuene prudentiã, victorẽ omniũ voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, diuitias sine auaritia, honores sine ambitione, voluptates sine luxuria appetẽtem, diu tibi putabas illum sospitem posse cõtingere? Quicquid ad summum peruenit, ad exitũ properat. Eripit se aufertque ex oculis perfecta virtus. Nec vltimũ tẽpus expectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulsit, citius extinguitur. Viuacior est, qui cũ lenta difficiliquemateria commissus, fumoque demersus, ex sordido lucet. eadem enim detinet causa, quæ maligne alit. Sic ingenia [r] quo illustriora, eo breuiora sunt. Nam vbi incremento locus nõ est, vicinus occasus est. Fabianus ait, quod nostri quoq; parẽtes videre, puerum Romæ fuisse, statura ingentis viri: sed hic cito decessit, & moriturum breui nemo non prudens dixit. Non poterat enim ad illã ætatem peruenire, quàm præceperat. [s]Ita est indiciũ imminentis exitij maturitas, & appetit finis, vbi incrementa consumpta sunt. Incipe virtutibus illum, non annis æstimare. [t]ãtis diu vixit. pupillus relictus, sub tutorum cura vsque ad decimũ quartũ annũ fuit: [u] sub matris custodia semper. cũ haberet suos penates, relinquere tuos noluit. Adolescẽs statura, pulchritudine, cetero corporis robore castris natus, militiã recusauit, ne à te discederet. Cõputa, Marcia, quàm raro liberos videãt, quæ in diuersis domibus habitãt. [u]Cogita, totos illos perire annos matribus, & per solitudinẽ exigi, quibus filios in exercitu habent. Scies multum patuisse hoc tempus, ex quo nihil perdidisti. Nũquã à cõspectu tuo recessit: sub oculis tuis studia formauit, [x] excellẽtis ingenij, & æquaturi auũ, nisi obstitisset verecundia, quæ multorum profectus silentio pressit. Adolescẽs rarissimæ formae in tam magna mulierũ turba viros corrũpẽtium, [y]nullius spei se præbuit: & cũ quarumdam vsque ad tentandũ peruenisset improbitas, erubuit, quasi peccasset, quòd placuerat. Hac sanctitate morũ effecit, vt puer admodũ dign[9] sacerdotio videretur, materna sine dubio suffragatione. Sed ne mater quidem [z] nisi pro bono cãdidato valuisset. [a] Harũ cõtemplatione virtutum sic te gere, tanquã si nũc ille tibi magis vacet. [b] Nũc nihil habet quo auocetur. Nunquã tibi solicitudiui, nunquã maerori erit. quod vnum ex tam bono filio poteras dolere, doluisti. Cetera exẽpta casibus, plena voluptatis sunt: si modo vti filio scis, si modo quid in illo pretiosissimũ fuerit intelligis, imago dũtaxat filij tui periit, [c] & effigies, nõ simillima: ipse quidẽ æternus, meliorisq; nunc status est, despoliatus oneribus alienis & sibi relictus. Hæc quæ vides ossa [d] circumuoluta neruis, & obductã cutem, vultumq; & ministras manus, & cetera quibus inuoluti sumus, vincula animorũ tenebræque sunt. Obruitur his animus, offuscatur, inficitur, [e] arcetur à veris & suis, in falsa coniectus: omne illi cum hac carne graui certamẽ est, ne abstrahatur & fidat: nititur illò vnde dimissus

XXIII. XXIIII.

est: ibi illum æterna requies manet,[f] pro confusis crassisque pura & liquida visentem.
Proinde non est quòd ad sepulcrum filij tui curras. Pessima eius,& ipsi molestissima istic xxv.
iacent,ossa cinereſque,non mâgis illius partes quàm vestes,aliaque tegumenta corporũ.
Integer ille,[g] nihilque in terris relinquẽs,fugit,& totus excessit paulumq; supra nos cõmoratus,dũ expurgat inhærentia vitia, situmque omnis mortalis æui excutit, deinde ad excelsa sublatus,inter felices currit animas,excipitq; illum cœtus sacer,Scipiones,Catoneſque,[h] vtique contẽptores vitæ,& mortis beneficio liberi. Parẽs tuus,Marcia,illic nepotem suũ,quamquam illic omnibus omne cognatũ est, applicat sibi, noua luce gaudẽtem,& vicinorum siderũ meatus docet:nec ex coniecturis,sed omniũ ex vero peritus in
10 arcana naturæ[i] libens ducit.[k] Vtque ignotarum vrbiũ monstrator hospiti gratus est: ita sciscitanti cælestium causas,domesticus interpres:[l] & in profunda terrarum permittere aciem iuuat.Delectat enim ex alto relicta respicere.[m] Sic itaque,Marcia,te gere,tãquam sub oculis patris filijque posita, non illorũ quos noueras, sed tanto excellentiorum, & in summo locatorũ: erubesce quicquã humile aut vulgare,& mutatos in melius tuos flere in æterna rerũ per vasta & libera spatia demissos.Non illos interfusa maria discludũt,nec altitudo mótium,[n] aut imæ valles,aut incerta vada Syrtium. tramites omnia plani,& ex facili mobiles,& expediti,& inuicem peruij sunt,intermixtique sideribus. Puta itaque xxvi.
ex illa arce cælesti patrem tuum,Marcia,cui tantũ apud te auctoritatis erat, quantũ tibi apud filiũ tuum,nõ illo ingenio,quo ciuilia bella defleuit, quo proscribẽtes in æternum
20 ipse proscripsit,sed tanto clariore,quanto est ipse sublimior,dicere:Cur te filia tã lõga tenet ægritudo?Cur in tanta veri ignorãtia versaris,vt inique actum iudices cum filio tuo, [o] quòd in tædium versus vitæ, ipse ad maiores se recepit suos? Nescis quãtis fortuna procellis disturbet omnia? [p] quàm nullis benignam facile se præstiterit, nisi qui minimũ cũ illa contraxerãt? [q] Regesne tibi nominẽ felicissimos futuros,si maturius illos mors instãtibus subtraxisset malis? An Romanos duces, quorũ nihil magnitudini deerit, si aliquid ætati detraxeris? an nobilissimos viros clarissimosque ad ictum militaris gladij cõposita ceruice formatos? Respice patrẽ atque auum tuũ. Ille in alieni percussoris venit arbitriũ Ego nihil in me cuiquã permisi,& cibo prohibitus[r] ostendi quàm magno animo scripsissem.Cur in domo nostra diutissime lugetur, qui felicissime moritur? Coimus in vnum
30 omnes,[s] videmusq; vos alta nocte circũdari. Nil apud vos,vt putatis,optabile, nil excelsum,nil splendidum: sed humilia cuncta,& grauia,& anxia,& quotã partẽ luminis nostri cernentia? Quid dicam, nulla hic arma mutuis furere concursibus, nec classes classibus frangi,nec parricidia aut fingi,aut cogitari,nec fora litibus strepere dies perpetuos: nihil in obscuro,detectas mẽtes,& aperta præcordia,& in publico medioque vitam,& omnis æui prospectum,[t] euentũque. Iuuat vnius sæculi fata componere, in parte vltima mũdi, & inter pauciſſimos gesta: tot sæcula,tot ætatũ contextã seriem,quicquid annorum est, licet visere: licet surrectura, licet ruitura regna prospicere,& magnarũ vrbium lapsus, & maris nouos cursus. Nam si potest tibi solatio esse desiderijs tuis cõmune fatum,[v] nihil quo stat loco stabit. Omnia sternet,[u] abducetque secum vetustas: nec hominibus solũ
40 ([x] quota enim ista fortuitæ potentiæ portio est?) sed locis,sed regionibus,sed mundi partibus ludet:tot supprimet montes,& alibi rupes in altum nouas exprimet: maria sorbebit,flumina auertet: & commercio gentium rupto,societatem generis humani cœtusq; dissoluet.Alibi hiatibus vastis subducet vrbes,tremoribus quatiet,& ex infimo pestilentes halitus mittet,& inundationibus quicquid habitatur,obducet. Necabitq; omne animal orbe submerso,& ignibus vastis torrebit incendetque mortalia.Et cum tempus aduenerit,quo se mundus renouaturus extinguat, viribus ista se suis cædent, & sidera sideribus incurrent, & omni flagrante materia, vno igne quicquid nunc ex dispositio lucet, ardebit. Nos quoque felices animæ,[y] & æterna sortitæ, cum Deo visum erit iterum ista moliri, labentibus cunctis,[z] & ipsi parua ruinæ ingentis accessio, in antiqua elementa
50 vertemur. Felicem filium tuum, Marcia, qui ista iam nouit.

M. ANTONII MVRETI AD CONSOLATIONEM SENECÆ, AD MARCIAM, NOTÆ.

MARCIAM A.] *Cremutij Cordi filiam, magni & ingenij & animi mulierem,amisso filio immodice dolentem consolatur.*

2 Mortem A. Cremutij Cordi,] *De ea vide Tacitum libro quarto annalium ab excessu D. Augu-* CAP. I.

sti, & Dionem ad finem libri LVII.

3 Patriæ seruitutis] *legendum* Patere, *vt in libro Siculo. Sed & Pincianus hoc monuerat.*

4 Victa, fudistique lacrimas palam,] *Locus mihi quidem depravatus videtur. Fortassis ita legi possit:* Victaque tenuisti lacrimas palam, & gemitus, non tamen hilari fronte, texisti. *Sed hæc coniectura modo est, quam veram præstare non ausim.*

5 Libros,] *Quos patres censuerant per ædiles cremandos esse. Tacitus. Dio. Eorum librorum testimonio alicubi vtitur Suetonius.*

6 Carmina celebrandæ Marcelli memoriæ composita,] *Audisse tamen non illibenter dicitur, quæ de eo Virgilius ad finem libri sexti Aeneidos scripserat.*

7 Filium Drusum,] *patrem Germanici, auum Caligulæ. De huius morte vide Strabonem libro* VII.

8 Nec nimis admiretur Græcia illum patrem,] *Xenophontem: de quo, itemque de Pulullo vide Valerium Maximum cap.* X. *libri* V.

9 Decessisse filiam,] *Iuliam Pompeij vxorem.*

10 Dijs geniti deosque genituri.] *Imitatus est Vergilij versum:*

Dijs genite & geniture deos.

11 De dijs neminem queri.] *Nam ipsemet, stulta illorum temporum opinione, paulo post futurus erat Deus?*

12 In qua istud vrbe, di boni loquimur?] *Imitatus est locum quendam è Ciceronis Miloniana.*

13 Nobilis carcer] *Ita conieci legendum: cum veteres libri haberent partim* Nablius, *partim* Noblius.

14 Satrio Secundo] *Ita legendum ex Taciti libro* IIII.

15 An morte rei perderentur.] *Retinenda est hæc veterum librorum scriptura: quam qui non intelligunt, deprauare conantur. Sententia autem hæc est. Quadruplatores, vt notum est, quartam partem ferebant eius pecuniæ, quæ conficiebatur è sectione damnati. At qui peribāt in reatu, mori damnati non videbantur. Moriente igitur ante damnationem aliquo, cuius ipsi bona spe iam deuorassēt, bolus eis è faucibus eripi videbatur. Hoc igitur illi querebantur, & iniquo animo ferebant: si sibi morte eriperentur & elaberentur è manibus rei sui, quorum explorata damnatio esset. Hoc igitur fuisse dicit in quæstione, an quadruplator perderet reum suum, si reum adhuc indemnatum mori contigisset.*

L. ANNAEI SENECAE AD HELVIAM MATREM DE CONSOLATIONE,

LIBER VNVS.

SÆPE iam mater optima, impetum cepi consolandi te, sæpe continui. [b] Vt auderem, multa me impellebant. Primum videbar depositurus omnia incōmoda, cum lacrimas tuas, [c] etiam si supprimere non potuissem, interim certe absterssissem. Deinde plus habiturum me auctoritatis nō dubitabam ad excitandam te, si prior ipse consurrexissem. Præterea timebam, ne à me non victa fortuna aliquem meorum vinceret. Itaque vtcunque conabar manu super plagam meam imposita, ad obliganda vulnera vestra reptare. Hoc propositum meum erant [d] rursus quæ retardarent. Dolori tuo, dum recens sæuiret, sciebam occurrendum non esse, [e] ne illum ipsa solatia irritarent, & accenderēt. [f] Nam in morbis quoque nihil est magis periculosum, nec pernicioſum, quàm immatura medicina. Expectabam itaque dum ipse vires suas frangeret, & ad sustinēda remedia mora mitigatus, tangi se ac tractari pateretur. [g] Præterea cum omnia doctissimorū ingeniorum monumenta, ad compescendos moderandosque luctus composita euoluerem, non inueniebam exemplum eius qui cōsolatus suos esset, cum ipse ab illis comploraretur. Ita in re noua hæsitabā, [h] verebarque, ne hæc nō cōsolatio, sed exulceratio esset. Quid quòd nouis verbis, nec ex vulgari & quotidiana sumptis allocutione, opus erat homini ad cōsolandos suos ex ipso rogo caput alleuanti? Omnis autem magnitudo doloris modum excedentis [i] necesse est dilectum verborum eripiat, cum sæpe vocem quoq; ipsam inter

cludat. Vtcunque connitar, nõ fiducia ingenij, ſed quia poſſum inſtar efficaciſſimę cõſolationis eſſe conſolator. Cui nihil negares, huic hoc vtique te non eſſe negaturam (licet omnis mæror contumax ſit) ſpero, vt deſiderio tuo velis à me modũ ſtatui. Vide quãtum de indulgentia tua promiſerim mihi: potentiorẽ me futurũ apud te nõ dubito, quã dolorem tuum, quo nihil eſt apud miſeros potentius. Itaque ne ſtatim cũ eo cõcurram, adero prius illi, & quibus excitetur, ingeram, omnia proferã, & reſcindam quæ iam obducta ſunt. Dicet aliquis: Quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala reuocare, & animũ in omniũ ærumnarũ ſuarũ conſpectu collocare, vix vnius patientẽ? [k] Sed is cogitet, quæcunque vſq; eo pernicioſa ſunt, vt contra remedium cõualuerint, plærunq; contrarijs curari. [l] Omnes itaq, luctus illi ſuos, omnia lugubria admouebo. Hoc erit nõ molli via mederi, ſed vrere ac ſecare. Quid conſequar? vt pudeat animum, tot miſeriarum victorem, ægre ferre vnum vulnus in corpore tam cicatricoſo. [l] Fleant itaq; diutius, & gemant, quorũ delicatas mentes eneruauit longa felicitas, & ad leuiſſimarũ iniuriarũ motus collabantur: at quorũ omnes anni per calamitates tranſierunt, grauiſſima quoq; forti & immobili conſtantia perferãt. Vnum habet aſſidua infelicitas boni, quòd [m] quos ſæpe vexat, nouiſſime indurat. [n] Nullã tibi fortuna vacationẽ dedit à grauiſſimis luctibus: ne natalem quidem tuũ excepit. Amiſiſti matrem ſtatim nata, immo dũ naſcereris: [o] & ad vitam quodãmodo expoſita es. Creuiſti ſub nouerca: quam tu quidem omni obſequio, & pietate, [p] quãta vix in filia cõſpici poteſt, matrem fieri coegiſti. Nulli tamen non magno cõſtitit & bona nouerca. Auunculum indulgẽtiſſimum, optimũ ac fortiſſimum virum, cũ aduẽtum eius expectares, amiſiſti. [q] Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem ducendo faceret, intra triceſimum diem, cariſſimũ virũ tuum, ex quo mater triũ liberorũ eras, extuliſti. tibi luctus nũtiatus eſt, omnibus quidẽ abſẽtibus liberis: quaſi de induſtria in id tẽpus cõiectis malis tuis, vt nihil eſſet [r] vbi ſe dolor tuus reclinaret. Tranſeo tot pericula, tot metus, [s] quos ſine interuallo in te incurſantes pertuliſti. Modo in eũdem ſinũ, ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa triũ nepotum recepiſti. [t] Intra viceſimum diem, quàm filium meum in manibus & in oſculis tuis mortuũ funeraueras, raptum me audiſti. Hoc adhuc defuerat tibi, lugere viuos. Grauiſſimum eſt ex omnibus, quæ vnquam in corpus tuum deſcenderũt, recẽs vulnus: fateor. [u] nõ ſummam cutem rupit, pectus, & viſcera ipſa diuiſit. Sed quẽadmodũ [x] tirones leuiter ſaucij tamẽ vociferãtur, & manus medicorum magis quàm ferrum horrent: at veterani quamuis confoſſi, patiẽter ac ſine gemitu velut aliena corpora [y] exſecari patiuntur: ita tu nũc debes te fortiter præbere curationi. [z] Lamentationes quidem & vlulatus, & alia per quæ fere muliebris dolor tumultuatur, amoue. Perdidiſti enim tot mala, ſi nõdum miſera eſſe didiciſti. [a] Ecquid videor tecũ timide egiſſe: nil tibi ſubduxi ex malis tuis, ſed omnia coaceruata ante te poſui. Magno id animo feci. [b] Conſtitui enim vincere dolorem tuum, non circũſcribere. [c] Vincam, puto, primũ ſi oſtendero nihil me pati, propter quod poſſim dici miſer, nedũ propter quod miſeros etiã quos cõtingam faciam. Deinde ſi ad te tranſiero, & probauero, ne tuam quidem grauem eſſe fortunã, quæ tota ex mea pendet. Hoc prius aggrẽdiar, quod pietas tua audire geſtit, nihil mali eſſe mihi. ſi hoc tibi demõſtrare non potero, ipſas res quibus me putas premi, non eſſe intolerabiles, faciã manifeſtum. Sin id credi non potuerit: [c] at ego mihi ipſe magis placebo, quòd inter eas res beatus ero, quæ miſeros ſolẽt facere. Non eſt quòd de me alijs credas: ipſe tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me nõ eſſe miſerũ. Adijciam, quo ſecurior ſis, nec fieri quidem poſſe miſerum. [d] Bona conditione geniti ſumus, ſi eam [d] non deſeruerimus. Id egit rerũ natura, vt ad bene viuendum non magno apparatu opus eſſet. Vnuſquiſque facere ſe beatũ poteſt. Leue momẽtum in aduẽticijs rebus eſt, & quod in neutram partem magnas vires habeat. Nec ſecũda ſapiẽtẽ euehunt, nec aduerſa demittũt. Laborauit enim ſemper, vt in ſe plurimũ poneret, [e] intra ſe omne gaudiũ peteret. Quid ergo? ſapientẽ me eſſe dico? Minime. Nam id quidem ſi profiteri poſſem, non tantũ negarem miſerũ me eſſe, ſed omnium fortunatiſſimum, & in vicinũ Deo perductum prædicarẽ. Nũc, quod ſatis eſt ad omnes miſerias leniẽdas, ſapientibus viris me dedi, & nondũ in auxilium mei validus, in aliena caſtra cõfugi, eorum ſcilicet, qui [f] facile ſe & ſua tuentur. Illi me iuſſerũt ſtare aſſidue, velut in præſidio poſitũ, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus proſpicere multo ante quã incurrãt. [g] Illis grauis ipſa fortuna eſt quibus eſt repẽtina. Facile eã ſuſtinere poteſt, qui sẽper expectat. Nam & hoſtiũ aduẽtus eos proſternit, quos inopinate occupauit. At qui futuro ſe bello ante bellum parauerũt, cõpoſiti & aptati, primum, qui tumultuoſiſſimus eſt, ictum facile excipiũt. Nunquã ego fortunæ credidi, etiam ſi videretur pacem agere: [h] omnia illa quæ

II. III. IIII. V.

in me indulgentissime cōferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco posui, vnde posset ea sine motu meo repetere. Interuallum inter me & illam magnū habui. Itaque abstulit illa, nō auulsit. Neminem aduersa fortuna comminuit, nisi quę secunda decepit. Illi qui munera eius velut sua & perpetua amauerūt, qui se propter illa suspici voluerunt, iacēt & mærēt, cū inualidos & pueriles animos, omnis solidæ voluptatis ignaros, falsa & mobilia oblectamenta destituunt. At ille qui se lætis rebus nō inflauit, nec mutatis contrahit, aduersus vtrūque statum inuictum animum tenet, exploratæ iam firmitatis. [1] Nam in ipsa felicitate quid cōtra infelicitatē valeret, expertus est. Itaq; ego in illis quæ omnes optāt, existimaui semper, nihil veri boni inesse: [k] quin inania, & speciosо ac decepturo fuco circumlita inueni, intra nil habentia fronti simile. Nam in illis quæ mala vocātur, nihil tam terribile ac duruminuenio, quàm opinio vulgi minabatur. Verbū quidem ipsum, persuasione quadam & cōsensu, iam asperius ad aures venit, & audientes tanquā triste, & execrabile ferit: ita enim populus iussit. Sed populi scita ex magna parte sapientes abrogāt. [4]

VI. Remoto igitur iudicio pluriū, quos prima rerū facies, vtcunque credita est, aufert, videamus quid sit exilium: nempe loci cōmutatio est. Angustare videor vim eius, & quicquid pessimum in se habet, subtrahere. Hanc commutationem loci sequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduersus ista postea confligam. Interim primum illud intueri volo, quid acerbi afferat ipsa loci commutatio. Carere patria, intolerabile est. Aspice hāc frequētiam, cui vix vrbis immēsa tecta sufficiūt. Maxima pars illius turbæ patria caret: ex municipijs & colonijs suis, ex toto deniq; orbe terrarum confluxerūt: alios adducit ambitio, alios necessitas officij publici, alios imposita legatio, alios luxuria, opulentum & opportunum vitijs locum quærens: alios liberalium studiorū cupiditas, alios spectacula. Quosdā traxit amicitia, [l] quosdā industria, latam ostendēdæ virtuti nacta materiam. [m] Quidam venalem formam attulerunt, quidam venalem eloquētiam. Nullum non hominū genus cōcurrit in vrbem, & virtutibus & vitijs magna pretia ponētem. Iube omnes istos ad nomen citari, & vnde domo quisq; sit, quære. Videbis maiorē partem esse, quæ relictis sedibus suis venerit in maximam quidem ac pulcherrimam vrbē, nō tamen suam. Deinde ab hac ciuitate discede, quæ velut cōmunis patria potest dici, omnes vrbes circumi. [n] Nulla est, vbi magnā partē peregrinæ multitudinis non inuenias. [o] Nūc transi ab ijs quarū amœna positio & opportunitas regionis plures alliciet: deserta loca, & asperrimas insulas, Scyathum & Seriphum, [p] Gyarum & Cosuram pete. Nullū inuenies exilium, in quo nō aliquis animi causa moretur. Quid tam nudum inueniri potest, quid tam abruptum vndique, quàm [q] hoc saxum: [q] quid ad copias respiciēti ieiunius? quid ad homines immānsuetius: quid ad ipsum loci situm horridius: quid ad cæli naturam intemperatius? [r] plures tamen hic peregrini quàm ciues consistunt. Vsq; eò ergo commutatio ipsa locorum grauis non est, vt hic quoq; locus à patria quosdā abduxerit. [6] Inuenio qui dicant, inesse naturalem quandam animis irritationem cōmutandi sedes, & transferēdi domicilia. Mobilis enim & inquieta mens homini data est. Nūquam se tenet, spargitur, & cogitationes suas in omnia nota atq; ignota dimittit, vaga, & quietis impatiēs, & nouitate rerum lætissima. Quod non miraberis, [s] si primam eius originē aspexeris. Non est ex terreno & graui concreta corpore. ex illo cælesti spiritu descendit. Cælestium autem natura semper in motu est. Fugit, & velocissimo cursu agitur. [t] Aspice sidera mundum illustrantia. Nullum eorum perstat. labitur assiduè & locū ex loco mutat: [u] quamuis cum vniuerso vertatur, in contrarium nihilominus ipsi mundo refertur. per omnes signorum partes discurri [x] perpetua eius agitatio, & aliunde alio cōmigratio est. Omnia voluūtur. [y] Semper in transitu sunt, & vt lex & naturæ necessitas ordinauit, aliunde alio deferūtur. Cum per certa annorū spatia [z] orbes suos explicuerint, iterum ibunt per quæ venerant. I nunc, & animum humanum, ex ijsdem quibus diuina constāt compositum seminibus, molestè ferre puta transitum ac migrationem: cum Dei natura, assidua & citatissima cōmutatione, [a] vel delectet se, vel conseruet. A cælestibus agedum te ad humana cōuerte. [7] Videbis gentes, populosq; mutasse sedem. Quid sibi volunt [b] in medijs Barbarorū regionibus Græcæ vrbes? Quid inter Indos Persasque Macedonicus sermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitarūque gētium tractus, ciuitates Achaiæ Ponticis impositas littoribus ostentat. Non perpetuæ hiemis sæuitia, non hominum ingenia, ad similitudinem cæli sui horrentia transferentibus domus suas obstiterunt. [c] Atheniēsis in Asia turba est. Miletus LXXV. vrbiū populū in diuersa effudit [d] Totū Italiæ latus quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuscos Asia sibi vindicat. Turij Africam incolunt. Hispaniam Pœni. Græci se in Galliam immiserunt, in Græciam Galli. Pyrenæus Germanorum

transitus nõ inhibuit: per inuia, per incognita versauit se humana leuitas. Liberos cõiugesque, & graues senio parentes traxerunt. Alij lõgo errore iactati, nõ iudicio elegerunt locum, sed lassitudine proximũ occupauerunt. Alij armis sibi ius in aliena terra fecerũt. Quasdam gẽtes cũ ignota peterẽt, mare hausit. Quædam ibi cõsederunt, vbi illas rerum inopia deposuit. Nec omnibus eadem causa relinquẽdi, quærẽdique patriam fuit. Alios excidia vrbium suarum hostilibus armis elapsos, in aliena, spoliatos suis, expulerũt. Alios domestica seditio submouit: [c] alios nimia superfluentis populi frequentia ad exonerandas vrbes emisit. Alios pestilentia, [f] aut frequẽs terrarũ hiatus, aut aliqua intolerãda & infelicis soli vitia eiecerunt. Quosdã fertilis oræ in maius laudatæ fama corrupit. Alios alia causa exciuit domibus suis. Illud itaque est manifestum, nihil eodẽ loco mãsisse quo genitum est. Assidu[e] humani generis discursus est. Quotidie aliquid in tã magno orbe mutatur. Noua vrbium fundamẽta iaciũt. Noua gẽtium nomina, extinctis prioribus, aut in accessionem validioris conuersis, oriuntur. [h] Omnes autem istæ populorum transportationes, quid aliud quàm publica exilia sunt? Quid tam longo te circuitu traho? Quid VII.
interest enumerare Antenorẽ Patauij conditorẽ, [i] & Euãdrum in ripa Tiberis regna Arcadum collocãtem? Quid Diomedem, alios que quos Troianum bellum victos simul victores que per alienas terras dissipauit? Romanum imperiũ nempe auctorẽ exulem respicit: quẽ profugum, capta patria, exiguas reliquias trahẽtem, necessitas & victoris metus, longinqua quærentem, [k] in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias misit? [l] vbicũque vicit Romanus, habitat. Ad hanc cõmutationem locorum libẽter nomina dabat: & relictis aris suis trãs maria sequebatur colonus senex. Res quidẽ non desiderat pluriũ enumerationẽ: vnũ tamen adijciã, quod in oculos se ingerit. Hæc ipsa insula sæpe iam [m] cultores mutauit. Vt antiquiora quæ vetustas obduxit, trãseam, VIII.
Phocide relicta, Graij qui nunc Massiliam colunt, prius in hac insula consederũt. Ex qua quid eos fugauerit, incertum est: vtrũ cæli grauitas, an præpotentis Italiæ conspectus, an natura impetuosi maris. Nam in causa non fuisse feritatem accolarum, eo apparet, quòd maxime tunc trucibus & incõditis Galliæ populis se interposuerunt. [n] Transierũt deinde Ligures in eam, transierunt & Hispani, quod ex similitudine ritus apparet. Eadem enim tegumenta capitum, idemq; genus calceamenti, quod Cantabris est, & verba quædam. Nam totus sermo [n] cõuersatione Græcorũ Ligurumq; à patrio defciuit. Deductæ deinde sunt duæ ciuium Romanorum coloniæ: altera à Mario, altera à Sylla. Toties hui[o] aridi & spinosi saxi mutatus est populus. Vix denique inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. [o] Permixta omnia & insiticia sunt. Alius alij successit. Hic concupiuit, quod alij fastidio fuit: ille vnde expulerat, eiectus est. Ita fato placuit, nullius rei eodẽ semper loco stare fortunam. Aduersus ipsam mutationẽ locorũ, detractis certis incõmodis quæ exilio adhærẽt, satis hoc remedij putat Varro doctissim[o] Romanorũ, quòd quocunque venimus, eadem rerũ natura vtendũ est. M. Brutus satis hoc putat, [p] quòd licet in exiliũ euntibus virtutes suas ferre secum. Hæc etiam si quis singula parum iudicat efficacia ad consolandum exulem, vtraq; in vnum collata fatebitur plurimũ posse Quãtulũ enim est quod perdidimus? Duo quæ pulcherrima sunt, quocũque nos mouerimus sequentur: natura cõmunis, & propria virtus. Id actũ est, mihi crede, ab illo, quisquis formator vniuersi fuit, siue ille Deus est potẽs omniũ, siue incorporalis ratio ingẽtium operum artifex, siue diuinus spiritus per omnia maxima minima, æquali intẽtione diffusus, siue fatũ & immutabilis causarum inter se cohærentium series: id, inquã, actum est, vt in alienum arbitriũ, nisi vilissima quæque non caderẽt. Quidquid optimum homini est, id extra humanã potentiam iacet: nec dari, nec eripi potest. Mũdus hic, quo nihil neq; maius, neque ornatius, rerum natura genuit: animus contẽplator, admiratorque mũdi, pars eius magnificẽtissima, propria nobis, & perpetua, tamdiu nobiscũ mãsura, quamdiu ipsi manebimus. Alacres itaq; & erecti, quocunque res tulerit, intrepido gradu properemus. Emetiamur quascũque terras, nullũ inuẽturi solũ intra mũdum, quod alienum homini IX.
sit. Vndecunq; ex æquo ad cælum erigitur acies: paribus interuallis omnia diuina ab humanis distãt. Proinde dũ oculi mei [q] ab illo spectaculo cuius insatiabiles sunt, non abducantur, dũ mihi lunam solemque intueri liceat, dum cæteris inhærere sideribus, dum ortus eorũ, occasus, interuallaque, & causas inuestigare velocius meãdi, vel tardius, spectare tot per noctem stellas micantes, & alias immobiles, alias non in magnũ spatiũ exeuntes, [r] sed intra suum se circũagentes vestigium, quasdam subito erũpentes, quasdam igne fuso perstringẽtes aciem, quasi decidãt, vel longo tractu cum luce multa præteruolãtes dum cũ his sim, & celestibus, qua homini fas est, immiscear, dum animũ ad cognatarum

rerum cõspectum tendẽtem,in sublimi semper habeam:quantum refert mea, quid calcem? Atqui nõ est hæc terra frugiferarum aut lætarum arborum ferax. Non magnis & nauigabilibus fluminum alueis irrigatur. Nihil gignit,quod aliæ gentes petãt,vix ad tutelam incolentium fertilis. Non pretiosus hic lapis cæditur, [f] non auri argentique venæ eruũtur. Angustus animus est,quẽ terrena delectant. [t] Ad illa abducendus est, quæ vbique æque apparẽt,vbique æque splendent:& hoc cogitandũ est,ista viris bonis per falsa & praue credita obstare: quo lõgiores porticus expedierint, quo alti[o] turres sustulerint, [u] quo latius vicos porrexerint,quo depressus æstiuos spec[o] foderint,quo maiori mole fastigia cœnationum subuexerint,hoc plus erit quod illis cælum abscõdat. In eã te regionem casus eiecit,in qua latissimũ receptaculum casa est. Ne tu pusilli animi es,& sordide se consolãtis, [x] si ideo id fortiter pateris,quia Romuli casam nosti. Dic illud potius: Istud humile tuguriũ nempe virtutes recipit. Iam omnibus templis formosius erit, cũ illic iustitia cõspecta fuerit, [y] cũ continentia,,cum prudentia, pietas,omnium officiorum recte dispensandorum ratio,humanorum diuinorũque scientia. Nullus angustus est locus,qui hanc tam magnarũ virtutũ turbam capit:nullum exilium graue est, in quo licet cũ hoc ire comitatu. Brutus in eo libro quẽ de virtute cõposuit, ait se vidisse Marcellũ Mytilenis exulantem,&,quantũ modo natura hominis pateretur,beatissime viuẽtem neq; vnquam bonarũ artium cupidiorem quàm illo tempore. Itaque adijcit, visum sibi se magis in exiliũ ire,qui sine illo rediturus esset,quàm illũ in exilio relinquere. O fortunatiorem Marcellũ,eo tempore quo exiliũ suum Bruto approbauit, [z] quàm quo populo R. consulatũ. Quãtus vir ille fuit,qui in admirationem sui adduxit hominem,etiam Catoni suo mirãdum. Idem Brutus ait,C. Cæsarem Mitylenas præteruectum,quia nõ sustineret videre deformatũ virum. Illi quidem reditũ impetrauit senatus publicis precibus, tam solicitus ac mæstus,vt omnes illo die Bruti habere animũ viderẽtur, & non pro Marcello, sed pro se deprecari,ne exules essent,si sine illo fuissent: sed pl[o] multo cõsecutus est, [a] quo die illum exulem Brutus relinquere nõ potuit,Cæsar videre. Contigit enim illi testimoniũ vtriusque. Brutus sine Marcello reuerti se doluit: Cæsar erubuit. [b] Nũ dubitas,quin ille tantus vir,sic ad tolerãdum æquo animo exilium se ipse adhortatus sit? [c] Ita te disciplinis imbuisti,vt scires omnem locũ sapiẽti viro patriam esse. [d] porro hic qui te expulit, nõ ipse per annos decem cõtinuos patria caruit? propagãdi sine dubio imperij causa: sed nempe caruit. nũc [e] ecce trahit illum ad se Africa resurgẽtis belli minis plena,trahit Hispania,quæ fractas & afflictas partes refouet,trahit Ægyptus infida,totus denique orbis, qui ad occasionẽ concussi imperij intentus est. cui primũ rei occurret? cui parti se opponet? Aget illum per omnes terras victoria sua. Illum suscipiãt & colãt gẽtes: tu viue Bruto miratore contẽtus. Bene ergo exilium tulit Marcell[o]: nec quicquã in animo eius mutauit loco cõmutatio, [§] quãuis eum paupertas sequeretur: in qua nihil mali esse, quisquis modo nondũ peruenit in insaniam omnia subuertẽtis auaritiæ atque luxuriæ, intelligit. Quantulũ est enim,quod in tutelã homini necessariũ sit? & cui deesse hoc potest, [f] vllam modo virtutẽ habẽti? Quod ad me quidem pertinet,intelligo me nõ opes,sed occupationes perdidisse. corporis exigua desideria sũt· frigus submouere vult,alimẽtis famem ac sitim extinguere. quicquid extra cõcupiscitur,vitijs,non vsibus laboratur. non est necesse omne perscrutari profundum,nec strage animaliũ ventrem onerare,nec conchylia vltimi maris ex ignoto littore eruere. Dij istos deæque perdãt quorum luxuria tam inuidiosi imperij fines transcendit. [g] Vltra Phasim capi volunt,quod ambitiosam popinã instruat: nec piget à Parthis,à quibus nõdum pœnas repetimus,aues petere. Vndique conuehũt [h] omnia nota fastidiẽti gulæ. Quod dissolutus delicijs stomachus vix admittat, ab vltimo portatur Oceano. Vomunt vt edant,edũt vt vomãt. Epulas,quas toto orbe conquirunt,nec concoquere dignãtur. Ista si quis despicit,quid illi paupertas nocet? Si quis cõcupiscit, [i] illi paupertas etiã prodest. Inuitus enim sanatur:& si remedia ne coactus quidem recipit,interim certe [k] dũ non potest,nolenti similis est. C. Cæsar,quem mihi videtur rerũ natura edidisse,vt ostẽderet quid summa vitia in summa fortuna possent,cẽties sestertio cœnauit vno die, & in hoc omniũ adiutus ingenio,vix tamẽ inuenit quomodo prouinciarum tributum vna cœna fieret. O miserabiles,quorũ palatum nisi ad pretiosos cibos nõ excitatur. Pretiosos autem, non eximius sapor aut aliqua faucium dulcedo,sed raritas & difficultas parandi facit. Alioquin si ad sanam illis mẽtem placeat reuerti,quid opus est tot artibus ventri seruientibus? quid mercaturis? quid vastatione siluarum? quid profundi perscrutatione? passim iacent alimenta, quæ rerũ natura omnibus locis disposuit: [l] sed hæc velut cæci transeunt,& omnes regiones peruagantur,maria traijciũt,& cũ

famem

famem exiguo cibo possint sedare, magno irritant. Libet dicere: Quid deducitis naues? x.
[m] quid manus & aduersus feras & aduersus homines armatis? quid tãto tumultu discurritis? quid opes opibus aggeritis? Nõ vultis cogitare, quàm paua vobis corpora sint? Nõne furor & vltimus mentiũ error est, cum tam exiguum capias, cupere multũ? Licet itaq; augeatis census, promoueatis fines: nunquã tamen corpora vestra laxabitis. Cũ bene cesserit negotiatio, multũ militia retulerit, cũ indagati vndique cibi coierint, nõ habebitis vbi istos apparatus vestros collocetis. Quid tã multa conquiritis? [n] Scilicet maiores nostri, quorũ virtus etiã nunc vitia nostra sustentat, infelices erant, qui sibi manu sua parabant cibum: quibus terra cubicule erat: quorum tecta nondũ auro fulgebant, quorũ tẽpla nondũ gemmis [o] renidebant. Itaque tunc per fictiles deos religiose iurabatur. qui per illos iurauerant, ad hostẽ morituri, ne fallerent, redibãt. Scilicet minus beate viuebat Dictator noster, qui Samnitum legatos audit, cum vilissimũ cibũ in foco ipse manu sua versaret, illa, qua iam sæpe hostem percusserat, laureamque in Capitolini Iouis gremio repo. suerat; quàm Apicius nostra memoria vixit, qui in ea vrbe, [p] ex qua aliquando philosophi velut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiã popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit. [10] cuius exitum nosse operae pretium est. Cum sestertiũ millies in culinã congessisset, cũ tot congiaria principũ, & ingẽs Capitolij vectigal singulis comissationibus hausisset, ære alieno oppressus, rationes suas tũc primũ coactus inspexit. superfuturũ sibi sestertium centies computauit, & velut in vltima fame victurus, [q] si sestertio centies vixisset, veneno vitam finiuit. Quãta luxuria erat, cui sestertiũ centies egestas fuit? Inũc, & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi. Sestertium centies aliquis extimuit: & quod alijvoto petunt, veneno fugit. Illi vero tam prauæ mẽtis hominivltima potio saluberrima fuit. Tũc venena edebat, bibebatque, cum immensis epulis nõ delectaretur tantum, sed gloriaretur, cum vitia sua ostentaret, cum ciuitatem in luxuriã suam cõuerteret, cũ iuuentutẽ ad imitationem sui sollicitaret, [r] etiam sine malis exemplis per se docilem. Hæc accidunt diuitias nõ ad rationem reuocãtibus, cuius certi sunt fines: sed ad vitiosam cõsuetudinẽ, cuius immensum & incõprehensibile arbitriũ est. Cupiditati nihil satis est: naturæ satis est etiam parum. Nullum ergo paupertas exulis incõmodũ habet: nullum enim tam inops exiliũ est, quod non alendo homini abunde fertile sit. At vestem, an domũ desideraturus est exul? [s] Si hæc quoque ad vsum tantum desiderabit, neq; tectũ ei deerit, neque velamen. Aeq; enim exiguo regitur corpus, quàm alitur. Nihil homini natura [t] quod necessariũ sciebat, fecit operosum. [u] Si desiderat saturatã multo conchylio purpurã, intextam auro, variisque coloribus distinctam & artibus, [x] non fortunæ iste vitio, sed suo pauper est. etiã si illi quicquid amisit, restitueris, nihil ages. Pl[y] enim restituto deerit ex eo quod cupit, quàm exuli ex eo quod habuit. Si desiderabit aureis fulgẽtẽ vasis supellectilem, & antiquis nominibus artificũ argẽtum nobile, aes paucorũ insania pretiosum, & seruorum turbam, quæ quamuis magnam domũ angustet, iumẽtorũ corpora differta, & coacta pinguescere, & nationum omnium lapides: ista congerantur, licet, nunquam explebunt inexplebilem animũ, non magis [y] quàm vllus sufficiet humor ad satiendum eum, cuius desiderium non ex inopia, sed ex æstu ardentiũ viscerũ oritur, nõ enim sitis illa, sed morbus est. Nec hoc in pecunia tantum aut alimentis euenit. Eadẽ natura est in omni desiderio, quod nõ ex inopia, sed ex vitio nascitur. quicquid illi cõgesseris, non finis erit cupiditatis, sed gradus. [z] Qui cõtinebit itaque se intra naturalẽ modũ paupertatem non sentiet: qui naturalem modũ excedet, eum insummis opibus quoque paupertas sequetur. [a] Necessariis rebus exilia sufficiunt: superauacuis nec regna. Animo est qui diuites facit. hic in exilia sequitur, & in solitudinibus asperrimis, [b] cum quãtũ satis est sustinendo corpori, inuenit, ipse bonis suis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animũ pertinet, nõ magis quàm ad deos immortales omnia ista quæ imperita ingenia, [c] & nimis corporibus suis addicta suspiciunt. lapides, aurum & argentũ, & magni leuatique mẽsarũ orbes, terrena sunt pondera: quæ non potest amare sincerus animus, ac naturæ suæ memor, leuis ipse, & quandocunque emissus fuerit, ad summa emicaturus. interim, quãtũ per moras membrorum, & hanc circumfusam grauem sarcinã licet, celeri & volucri cogitatione diuina perlustrat. Ideoque nec exularevnquam potest, liber, & diis cognatus, & omni mundo omniqueæuo par. Nam cogitatio eius circa omne cælum, & in omne præteritum futurumque tempus immittitur. Corpusculum hoc, custodia & vinculũ animi, huc atque illuc iactatur. In hoc supplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercẽtur. Animus quidem ipse sacer & æternus est, & cui nõ possit iniici manus. Nec me putes ad xii.
[d] eleuanda incommoda paupertatis, quam nemo grauem sentit nisi qui putat, vti tãtum

praeceptis sapientum. Primum aspice,quãto maior pas sit pauperũ,quos nihilo notabis tristiores solicitioresq; diuitibus:immo nescio an eo laetiores sint,[e] quo animus eorũ in pauciora distrahitur. Trãseamusà pauperibus.eamus ad locupletes.quàm multa sunttẽpora,quibus pauperibus similes sunt?Circumcisæ sunt peregrinantium sarcinæ:[f]& quotiescunque festinationem necessitas exigit,comitum turba dimittitur. Militãtes quotã partem rerum suarum secum habent? cum omnẽ apparatũ castrensis disciplina submoueat.Nec tantum condicio illos temporum,aut locorũ inopia pauperibus exæquat.Sumunt quosdam dies,cum iam illos diuitiarum taediũ cepit,quibus humi coenent,& remoto auro,argentoque,fictilibusvtantur.Dementes,hoc quodaliquando concupiscũt, semper timent.Oquanta illos caligo mentiũ,quanta ignorantiaveritatis exercet,qui fugiunt quod voluptatis causa imitãtur.Me quidẽ,quoties antiqua exempla respexi,g pupertatis vti solatiis pudet.Quoniam quidẽ eo temporũ luxuria prolapsa est,vt maiusviaticum exulum sit,quàm olim patrimonium principũ fuit.Vnũ fuisse Homero seruum, tres Platoni,nullum Zenoni,à quo coepit Stoicorum rigida ac virilis sapientia satis constat.Num ergo quisquã eos[h] miseros vixisse dicet,vt non ipse miserrimus ob hoc omnibus videatur?Menenius Agrippa,qui inter patres ac plebẽ publicæ gratiæ sequester fuit, aere collatofuneratus est.AttiliusRegul⁹,cum Poenos inAfrica funderet,adSenatũ scripsit,[i] mercenarium suũ decessisse,& ab eo desertũ esse rus quod Senatui publice curari, dum abesset Regulus,placuit.Fuit tanti,seruũ non habere,vt colonus eius populusR.esset.Scipionis filiæ exærario[k] dotem acceperũt:quia nihil illis reliquerat pater. Aequum mehercules erat populum R. tributũ Scipioni semel conferre, cũ à Carthagine semper exigeret.O felices viros puellarũ,quib⁹ populusR.loco soceri fuit!Beatiores ne istos putas,quorum pantomimæ decies sestertio nubũt,quàm Scipionẽ,cuius liberi àsenatu tutore suo in dotem æs graue acceperunt?Dedignatur aliquis paupertatem,cuius tã claræ imagines sunt?Indignatur exul aliquid sibi deesse,cũ defuerit Scipioni dos,Regulo mercenarius,Meneniofunus:cũ omnibus illis id quod deerat,ideo honesti⁹ suppletũ sit,quia defuerat?His ergo aduocatis nõ tantũ tuta est,sed etiam gratiosa paupertas. Respondeti potest:[l]Quid artificiose ista diducis.quæ singula sustineri possũt,collata nõ possũt. Commutatio loci tolerabilis est,si tãtum locũ mutes:paupertas tolerabilis est,[m][n]si ignominia absit,quæ velsola opprimere animos solet.Aduersus hũc,quisquis me malorũ turba terrebit,his verbis vtendum erit. Si cõtra vnam quamlibet partem fortunæ satis tibi roboris est,idem aduersus omnes erit.Cum semel animũ virtus indurauit,vndiq; inuulnerabilẽ præstat.si auaritia dimisit,vehementissima generis humanipestis.morã tibi ambitio non faciet.Si vltimum diem non quasi poenã,sed quasi naturæ legẽ aspicis, ex quo pectore mortis metũ eieceris,in id nullius rei timor audebit intrare.Si cogitas,libidinẽ non voluptatis causa homini datam.sed propagandi generis:quem nõ violauerit hoc secretum & infixum visceribus ipsis exitium,omnis alia cupiditas intactũ præteribit. Nõ singula vitia ratio,sed pariter omnia prosternit,in vniuersũ semel vincit. Ignominia tu putas quẽquã sapiẽtem moueri posse, qui omnia in se reposuit,qui ab opinionibusvulgi secessit? Plus etiam quàm ignominia est mors ignominiosa. Socrates tamẽ eodẽ illo vultu,quo aliquando solus triginta tyrãnos inordinem redegerat,carcerem intrauit, ignominiã ipsi loco detracturus.[n] neq; enim poterat carcer videri,in quoSocrates erat. Quis vsque eo ad cõspiciendã veritatẽ excaecatus est vt ignominiam putet M.Catonis fuisse, duplicẽ in petitione præturæ & consulatus repulsam? Ignominia illa præturæ & consulatus fuit,quibus exCatone honor habebatur.[o]Nemo ab alio contemnitur,nisi à se ante contẽptus est. Humilis & proiectus animus fit isti contumeliæ opportunus:qui vero aduersus sæuissimos casus se extollit,& ea mala quib⁹ alijopprimũtur,euertit, ipsas miserias infularum loco habet:quando ita affecti sum⁹, vt nihil æque magnam apud nos admirationem occupet,quàm homo fortiter miser.DucebaturAthenis adsupplicium Aristides cui quisquis occurrebat,deiiciebat oculos,& ingemiscebat,[p] non tãquam in hominẽ iustum,sed tãquam in ipsam iustitiã animaduerteretur.Inuentus est tamen,[q]qui faciẽ eius inspueret· [r] poterat ob hoc molestè ferre,quòd sciebat neminem id ausurũ puri oris. At ille abstersit faciem,& subridens ait comitanti se magistratui: Admone istum,ne postea tam improbe oscitet. Hoc fuit contumeliæ ipsi contumeliam facere. Scio quosdã dicere,contemptu nihil esse graui⁹,mortem ipsis potiorẽ videri.His ego respondebo,& exilium sæpe contemptione omni carere.Si magnus vir cecidit , magnus iacuit.[s] Nõ magis illum putes contemni.quàm cum ædium sacrarum ruinæcalcantur,quas religiosi æque ac stantes adorant. [t] Quoniam meo nomine nihil habes, mater carissima , quod

te in infinitas lacrimas agat, sequitur vt causæ tuæ te stimulent. Sunt autẽ duæ. [t] nã aut illud te mouet, quòd præsidium aliquod videris amisisse: [u] aut, quòd desideriũ ipsum per se pati non potes. Prior pars mihi leuiter perstringẽda est. Noui enim animũ tuum, nihil in suis præter ipsos amantem. Viderint illæ matres, [x] quæ potentiam liberorũ muliebri impotẽtia exercent: quæ, quia feminis honores nõ licet gerere, per illos ambitiosæ sunt, quæ patrimonia filiorum & exhauriunt & captant, quæ eloquentiam cõmodando aliis fatigant. Tu liberorum tuorum bonis plurimum gauisa es, minimum vsa. Tu liberalitati nostræ semper imposuisti modum, cum fuæ nõ imponeres. Tu filia familias locupletib[o] filiis vltro contulisti. Tu patrimonia nostra sic administrasti, vt tanquã de tuis laborares, tãquam alienis abstineres. Tu gratiæ nostræ, [y] tanquam alienis rebus vtereris, pepercisti: & ex honoribus nostris nihil ad te nisi voluptas & impensa pertinuit. Nunquã indulgẽtia ad vtilitatẽ respexit. [z] Non potes itaque erepto filio desiderare, quæ incolumi numquam ad te pertinere duxisti. XV. Illo omnis consolatio mihi vertenda est, vnde vera vis materni doloris oritur. Ego complexu filij carissimi careo, noncõspectu eius, nõ sermone fruor. Vbi est ille, quo viso [a] tristem vultũ relaxaui, in quo omnes solicitudines meas deposui? Vbi colloquia, quorũ inexplebilis erã? vbi studia, quibus libentius quàm femina, familiarius quàm mater, intererã? Vbi ille occursus, vbi matre visa semper puerilis hilaritas? [b] Adiicis istis loca ipsa gratulationum & conuictuum, &, vt necesse est, efficacissimas ad vexandos animos recentis conuersationis notas. Nã hoc quoq; aduersus te crudeliter fortuna molita est, quòd te [c] ante tertium demum diẽ quàm percussus sum, securam, nec quicquam tale metuentẽ aggredi voluit. [d] bene nos longinquitas locorũ diuiserat: bene aliquot annorum absentia huic te malo præparauerat: rediisti, non vt voluptatem ex filio perciperes. sed ne cõsuetudinem perderes. [e] Si multo ante afuisses, fortius tulisses, ipso interuallo desiderium molliente: si nõ recessisses, vltimum certe fructũ biduo diutius vidẽdi filium tulisses. Nũc crudele fatum ita composuit, vt nec fortunæ meæ interesses, nec absentiæ assuescerés. Sed quanto ista duriora sunt, tãto maior tibi virtus aduocanda est, & velut cum hoste noto, ac sæpe iam victo, acrius est cõgrediendũ. Non ex intacto corpore tuo sanguis hic fluxit. per ipsas cicatrices percussa es. Nõ est quòd vtaris excusatione nominis muliebris, [g] cui pæne cõcessum est immoderatũ in lacrimas ius, nõ immẽsum tamen: & ideo maiores decem mẽsium spatium lugentibus viros dederũt, vt cum pertinacia muliebris maeroris publica cõstitutione decideret, nõ prohibuerũt luctus, sed finierunt. Nam & infinito dolore cum aliquẽ ex carissimis amiseris, affici, stulta indulgentia est: [h] & nullo, inhumana duritia. [i] Optimum inter pietatem & rationẽ temperamentum est, & sentire desiderium, & opprimere. XVI. Non est quòd ad quasdam feminas respicias, quarum tristitiam semel sumptam [k] mors finiuit. Nosti quasdam, quæ amissis filiis, imposita lugubria nunquam exuerunt. A te plus exigit vita abinitio fortior. non potest muliebris excusatio contingere ei, à qua omnia vitia muliebria afuerunt. Nõ te maximum sæculi malum, impudicitia, in numerum plurium adduxit. Non gẽmæ te, non margaritæ flexerunt: non tibi diuitiæ, velut maximũ generis humani bonum, refulserunt: non te bene in antiqua & seuera institutam domo, periculosa etiam probis peiorum detorsit imitatio: non te foecunditatis tuæ, quasi exprobraret ætatem, puduit. Nũquam more aliarum, quibus omnis commendatio exforma petitur, tumescentem vterũ abscondisti, quasi indecens onus, nec intra viscera tua conceptas spes liberorum elisisti. [l] Non faciem lenociniis ac coloribus poluisti. nunquã tibi placuit vestis, [m] quæ nihil amplius quàm nudam componeret: vnicum tibi ornamentũ, pulcherrima, & nulli obnoxia ætati forma: maximum decus visa est pudicitia. Nõ potes itaque ad obtinendum dolorem muliebre nomen prætendere, ex quo te virtutes tuæ seduxerunt. tãtum debes à feminarum lacrimis abesse, quantum à vitiis. Ne feminæ quidẽ te sinent intabescere vulneri tuo, sed leuiori necessario moerore cito defunctam, iubebũt exurgere: si modo illas intueri voles feminas, quas cõspecta virtus inter magnos viros posuit. Cornelią ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare funera Corneliæ velles, amiserat decẽ: si æstimare, amiserat Gracchos. Flentibus tamen circa se: & fatũ eius execrantibus interdixit, ne fortunã accusarẽt, quæ sibi filios Gracchos dedisset. Ex hac femina debuit nasci qui diceret in contione: Tu matri meæ maledicas, quæ me peperit? Multo mihi videtur animosior vox matris. Filius magno æstimabat Gracchorũ natales: mater & funera, [n] Rutilia. Cottam filium secuta est in exiliũ, & vsq; eo fuit indulgentia cõstricta, vt mallet exiliũ pati, quàm desideriũ: nec ante in patriam, quàm cum filio rediit. [o] Eundẽ iam reducẽ, & in Rep. florentẽ tã fortiter amisit, quã secuta est: nec quisquã lacrimas eius post elatũ

filium notauit. In expulso virtutem ostēdit, in amisso prudētiam. Nam & nihil illā à pietate deterruit, & nihil in tristitia superuacua stultaq; detinuit. Cū his te numerari feminis volo. quarum vitam semper imitata es, earū in coercenda comprimendaque ægritudine optime sequeris exemplum. Scio rem nō esse in nostra potestate, nec vllum affectū seruire minime vero eū qui ex dolore nascitur. Ferox enim, & aduersus omne remediū cōtumax est. [p] Volumus eū interim obruere, & deuorare gemitus: per ipsum tamē compositum fictumque vultū lacrimæ profundūtur. Ludis interim aut gladiatoribus animū occupamus. At illū inter ipsa quib⁹ auocatur spectacula, leuis aliqua desiderij nota subibit. Ideo melius est illū vincere, quàm fallere. [q] Nā qui aut delusus voluptatibus, aut occupationibus abductus est, resurgit, & ipsa quiete impetū ad sæuiendū colligit. Atqui rationi cessit, in perpetuū componitur. Nō sum itaque mōstraturus illa, quibus vsos multos esse scio, vt peregrinatione te vel lōga detineas, vel amoena delectes, vt rationū accipiendarū diligētia, patrimonij administratione multū occupes temporis, vt semper nouo te aliquo negotio implices. Omnia ista ad exiguum momentū prosunt: nec remedia doloris, sed impedimenta sunt. Ego autem malo illū desinere quàm decipi. Itaque illo te duco, quo omnibus qui fortunam fugiūt, cōfugiendū est, ad liberalia studia: illa sanabūt vulnus tuū, illa omnem tristitiam tibi euellent. His etsi nūquā assuesses, nūc vtendū erat [r] sed quātum tibi patris mei antiquus rigor permisit, omnes bonas artes nō quidē comprehendisti, attigisti tamen. Vtinam quidem virorū optimus, pater meus, [s] min⁹ maiorū cōsuetudini deditus, voluisset, te sapientū præceptis erudiri potius quàm imbui. Nō parandum tibi nunc contra fortunam esset auxilium, sed proferēdū. propter istas quæ literis non ad sapientiam vtuntur, [t] sed ad luxuriā instituūtur, minus est indulgere studiis passus. beneficio tamē rapacis ingenij plus quàm pro tēpore hausisti. [u] Iacta sunt disciplinarum omnium fundamenta. [x] Nunc ad illas reuertere: tutā te præstabunt illæ, consolabuntur illæ, delectabunt illæ: si bona fide animum tuum intrauerint, nūquā amplius intrabit dolor, nunquā solicitudo, nunquam afflictionis irritæ superuacua vexatio: [y] nulli horum patebit pectus tuum. Nam ceteris vitiis iampridē clusum est. Hæc quidē certissima præsidia sunt, & quæ sola te fortunæ eripere possint: [z] sed quia dum in illum portum quē studia promittūt, peruenerit, adminiculis quibus innitaris opus est, volo interim solatia tua tibi ostēdere. Respice fratres meos: quibus saluis, fas tibi nō est accusare fortunā. in vtroque habes quod te diuersa virtute delectet: alter honores industria cōsecutus est, alter sapiētercōtempsit. Acquiesce alterius filij dignitate, alterius quiete, vtriusq; pietate. Noui fratrū meorū intimos affectus. alter in hoc dignitatē excolit, vt tibi ornamēto sit: alter in hoc se ad tranquillam quietāque vitā recepit, vt tibi vacet. Bene liberos tuos & in auxiliū & in oblectamentū fortuna disposuit. potes alterius dignitate defendi, alterius otio frui. [a] Certabunt in te officiis: & vnius desiderium, duorū pietate supplebitur. Audacter possum promittere: nihil tibi deerit, præter numerū. Ab his ad nepotes quoq; respice. Marcum blandissimū puerum, ad cuius cōspectū nulla potest durare tristitia: nihil tā magnum, nihil tā recens in cuiusquā pectore fuerit, quod non circumfusus ille permulceat. Cuius non lacrimas illius hilaritas supprimat? cuius non contractū solicitudine animum illius argutiæ soluant? quem non in iocos vocabit illa lasciuia? quem non in se conuertet & abducet infixum cogitationibus, illa neminē satiatura garrulitas? Deos oro, cōtingat hūc habere nobis superstitē. In me omnis fatorū crudelitas lassata cōsistat: [b] quicquid matri dolendum fuit, in me transierit: quicquid auiæ, in me. Floreat reliqua in suo statu turba. nihil de orbitate, nihil de cōdicione mea querar. Fuerim tātū, nihil amplius dolituræ domus piamētū. Tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes Noua tillā: quam sic in me transtulerā, sic mihi ascripserā, vt possit videri, quòd me amisit, quamuis saluo patre, pupilla. hāc & pro me dilige. abstulit illi nuper fortuna matrē: tua potest efficere pietas, vt perdidisse se, matrem doleat tātum, non & sentiat. nūc mores eius compone, nunc formam. Altius præcepta descendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis assuescat sermonibus. [c] Ad tuum fingatur arbitriū. multū illi dabis, etiam si nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi solemne officiū pro remedio erit. [d] Nō potest animum pie dolētē à solicitudine auertere, nisi aut ratio, aut honesta occupatio. Numerarē inter magna solatia patrem quoq; tuum, ni abesset. nūc tamē ex affectu tuo, quid illius intersit, cogita: intelliges, quāto iusti⁹ sit te illi seruari, quàm mihi impēdi. quotiēs te immodica vis doloris inuaserit, & sequi se iubebit, patrē cogita. [e] cui tu quidē tot nepotes pronepotesque dādo effecisti, ne vnica esses: cōsummatio tamen ætatis actæ feliciter in te vertitur. Illo viuo, nefas est te quòd vixeris queri. Maximum adhuc solatium tuum tacue-

xvii.

ram,ſororem tuam,illud fideliſſimum pectus tibi in quod omnes curæ tuæ pro indiuiſo transferuntur,illum animũ omnibus nobis maternũ. Cum hac tu lacrimas tuas miſcuiſti,in huiꝰ primum reſpiraſti ſinu.[f] Illa quidem affectus tuos ſemper ſequitur. In mea tamen perſona non pro te dolet:illius manibus in vrbẽ perlatus ſum? illius pio maternoq; nutricio per longum tempus æger conualui. Illa pro quæſtura mea gratiam ſuam extendit:& quæ ne ſermonis quidem,gaut claræ ſalutationis ſuſtinuit audaciam,pro me vicit indulgentia verecundiam. Nihil illi ſeductũ vitæ genus,nihil modeſtia,in tanta feminarum petulantia,ruſtica:nihil quies,nihil ſecreti&ad otiũ repoſiti mores obſtiterunt,quo minus pro me etiam ambitioſa fieret. Hæc eſt,mater cariſſima,ſolatiũ,quo reficiaris. Illi quantumpotes te iunge,illius arctiſſimis amplexibꝰ alliga. Solent mœrentes ea quæ maxime diligunt,fugere & libertatem dolori ſuo quærere. Tu ad illam te,&quicquid cogitaueris,confer:gſiue ſeruare habitum iſtum voles,ſiue deponere,apud illã inuenies vel finem dolori tuo,vel comitem. Sed ſi prudentiam perfectiſſimæ feminæ noui, non patietur te nihil profuturo mœrore cõſummi,& exemplũ tibi ſuum, cuius ego etiã ſpectator fui,narrabit.[i] Cariſſimũ virum amiſerat,auunculum noſtrum,cui virgo nupſerat,in ipſa nauigatione:tulit tamen eodem tempore & luctum,& metũ,euictisque tempeſtatibus corpus eius naufraga euexit. O quàm multarũ egregia opera in obſcuro iacent.[k] Si huic illa ſimplex admirandis virtutibus cõtigiſſet antiquitas,quãto ingeniorũ certamine celebraretur vxor,[l] quæ oblita imbecillitatis,[m] oblita etiã firmiſſimis metuendi maris, caput ſuum periculis pro ſepultura obiecit,&dũ cogitat de viri funere,nihil de ſuo timuit? [n]Nobilitatur carminibus omnium,[o]quæ ſe pro coniugevicariam dedit. hoc amplius eſt, diſcrimine vitae ſepulchrũ viro quærere:maior eſt amor,[o] qui pari periculo minus redimit. Poſt hoc nemo miratur:quòd per ſedecim annos,quibus maritus eius Aegyptũ obtinuit,nunquam in publico conſpecta eſt. Neminẽ prouincialẽ domũ ſuã admiſit:[p]nihil à viro petiit,nihil à ſe peti paſſa eſt. Itaque loquax & ingenioſa in cõtumelias præfectorum prouincia,in qua etiam qui vitauerunt culpam,non effugerunt infamiã, velut vnicum ſanctitatis exemplum ſuſpexit:& quod illi difficillimũ eſt,cui etiam periculoſi ſales placent,omnem verborum licentiã continuit:[q] & hodie ſimilem illi, quamuis nũquam ſperet,ſemper optat. Multum erat, ſi per ſedecim annos illam prouincia probaſſet: plus eſt,quòd ignorauit. Hæc non ideo refero,vt eius laudes exequar,[r] quas circumſcribere eſt,tam parce tranſcurrere:ſed vt intelligas,magni animi eſſe feminam: quam nõ ambitio, non auaritia, comites omnis potentiæ[s] & peſtes, vicerunt, non metus mortis eam, exarmata naui naufragium ſuum ſpectantem,deterruit, quo minus exanimi viro hærẽs, [t]quæreret, non quemadmodũ inde exiret,ſed quemadmodum efferret. Huic parẽ virtutem exhibeas oportet,& animũ à luctu recipias, & id agas,ne quis te putet partus tui pœnitere. Ceterum quia neceſſe eſt,cum omnia feceris,cogitationes tamẽ tuas ſubinde ad me recurrere,nec quẽquã nunc ex liberis tuis frequentius tibi obſeruari:non quia illi minus cari ſint,ſed quia naturale eſt,[u]manũſæpius ad id referre quod doleat:qualem me cogites,accipe. Lætũ & alacrem,velut optimis rebus:ſunt autem optimæ,quum animꝰ omnis cogitationis expers operibus ſuis vacat,&modo ſe leuioribus ſtudiis oblectat,modo ad conſiderandam[x] ſuam,vniuerſique naturam,veri auidus inſurgit. Terras primũ,ſitumque earum quaerit. Deinde condicionẽ circumfuſi maris,curſusque eius alternos& recurſus:tunc quicquid inter cælum terrasque plenũ formidinis interiacet,perſpicit, & hoc tonitribus,fulminibus, ventorum flatibus, ac nimborum niuisque & grãdinis iactu tumultuoſum ſpatiũ: tũ peragratis humilioribus ad ſumma prorumpit, & pulcherrimo diuinorum ſpectaculo fruitur,[y] æternitatisque ſuæ memor, in omne quod fuit,[z] futurumque eſt omnibus ſæculis,vadit.

M. ANTONII MVRETI IN CONSOLATIONEM SENECAE AD HELVIAM MATREM NOTAE.

IN exilium à Claudio pulſus & in Corſicam relegatus, Heluiam matrem caſu ſuo incredibiliter dolentem conſolatur. Nec illud plane indignum, quod notetur, puto: ex eadã gente duorum ſapientiſſimorum & diſertiſſimorum hominũ matres fuiſſe, Ciceronis & Senecæ. Nã Ciceronis quoque matrẽ

Heluiam fuisse: à Plutarcho traditum est. Tria autem fuisse dicit, quibus ad solandam matrem incitaretur, totidem quibus reuocaretur: sed ad postremum præualuisse quæ incitabant. Quæ incitabant, hæc erant: quòd sibi quoque magno leuamento sperabat fore, si maternum dolorem aliqua ex parte subleuare potuisset: quòd si ipse calamitate perculsus & afflictus primus consurrexisset, plus se ad minuendum alius dolorẽ sperabat auctoritatis habiturũ: postremo, quòd metuebat, ne si ipse qui semper philosophiam professus erat, fortunæ manus dedisset, ceteri quoque sui ab ea vincerentur. Sed occurrebant hæc, quæ propositum morarentur. Esse vt corporis, sic animi quoque ægritudinum suam quandã maturitatem: quæ expectanda esset remedia adhibere volentibus: ex illo vetere præcepto Hippocratis, Τὰ πεπονα φαρμακεύειν. Nullum ex omni memoria exemplum extare eius, qui cum ipse cecidisset, suos sublemare conatus esset. Nouo quodam & inusitato dicendi genere opus esse ei, qui rem tam arduam susciperet: doloris autem magnitudine locum dilectui verborum non relinqui. Sed plus iis omnibus valuisse conceptam de materno erga se amore fiduciam: quæ spem dederit fore, vt illa dolori suo modum a filio potissimum velit imponi.

II. 1 Fleant itaque] *Primum argumentum. Non debes huic, quamuis acerbo, casui cedere. Nam à primis annis ætatis tuæ exercitata es ad maximas calamitates perferendas. Non debes igitur vinci ab vna, quæ te perpetuo inuictam aduersus tot alias præstitisti.*

II. 2 Vincam puto,] *Bipertita totius libri propositio. Neque meo, neque tuo nomine dolere debes. Nõ meo. nihil enim mihi contigit, ac ne contingere quidem potest, quo miser fiam. Ex quo sequitur, vt ne tuo quidem nomine dolere debeas: cum ego vnus tibi doloris causa sim. Accedit, quòd multa tibi solatia relicta sunt, in quibus acquiescere, & dolorem deponere facile possis. Hæc singula deinde per partes exequitur.*

V. 3 Bona condicione] *Nemo inuitus miser est. Nam sola virtus beatos facit: quæ nullo casu eripi potest. Ego autem, & si sapiens non sum, nunquam tamen pependi ex iudicio vulgi: neque in eorũ quæ vulgo putantur bona, aut adeptione, aut amissione momentum esse vllum ad beatam vitam existimaui.*

VI. 4 Remoto igitur] *Primum argumentum ad exilium proprie pertinens. Exilium nihil est aliud, quàm commutatio loci. At maior hominum pars tum priuatim tum publice, relicto patrio sedibus migrat alio, & sibi voluntarium quodammodo exilium consciscit. Nihil igitur est in exilio mali. Sed dicet aliquis, captiosum esse hoc argumentum. Nam exules & paupertas & contemptus plerumque comitatur. Respondet, & tum rationibus, tum exemplis euincit, ne ea quidem mala esse.*

5 Hocsaxum] *Corsicam dicit.*

6 Inuenio qui dicant,] *Naturale est homini, sedium mutatione gaudere. Vera autem eius rei causa est discendi cupiditas. Multa enim noua vident, qui peregrinantur: ob idque prope assidue discunt: quo nullum est pabulum animorum iucundius. At Seneca sanequam eleganter illud ad cælestem originem refert. Cælestia enim corpora perpetuo moueri.*

7 Videbis gentes] *Extat liber accuratissime scriptus de migrationibus gentium, ex quo peti poterunt, quæ ad certiorem huius loci intelligentiam faciunt.*

IX. 8 Quamuis eum paupertas sequeretur,] *Transit ad eleuanda paupertatis incommoda, docetque neque pauperem quenquam esse posse, qui ad naturam viuat: neque diuitem, qui ad opinionem.*

X. 9 Ex qua aliquando philosophi velut corruptores iuuentutis abire iussi sunt,] *Vide caput* XI. *libri* XV. *noctium Atticarum.*

10 Cuius exitum nosse operae pretium est.] *Dio libro.* LVII. Ἀπίκιος παίζας αὐθρώπους ἀσωτίᾳ ἐνεβάλλετο ὅτως ὥστε ἐπιδαὶ μαθεῖν ποτὲ ἐθελήσας, ὅσα τε ἤδη κατηλάκευε ὅσα τ' ἔτι ἐχρῆν ἐργάσασθαι ἐν πεντήκοντα αὐτῷ μυριάδες ἐπορίσθησαν, ἐλυπήθη τε ὡς ἐν λιμῷ τελευτήσων, καὶ ἑαυτὸν διέφθειρε.

XIII. 11 Ignominia] *Ostendit ne ignominia quidem quidquam detrahi de felicitate sapientis.*

XIIII. 12 Quoniam meo nomine] *Hæc est secunda pars consolationis. Cum meo nomine nihil sit quod doleas, ne tuo quidem quidquam est, cur dolere debeas.*

XVII. 13 Quæ se pro coniuge vicariam dedit.) *Alcestis.*

L. ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM, NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER PRIMVS.

QVANTVM inter philosophiam interest, Lucili virorum optime, & ceteras artes: tantum interesse existimo in ipsa philosophia, inter illã partem quæ ad homines, & hanc quæ ad deos spectat. Altior est hæc, & animosior: multum permisit sibi: non fuit oculis contenta. Maius esse quiddam suspicata est, ac pulchrius, quod extra conspectum natura posuisset. Denique tãtum inter duas interest, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid in terris agẽdum sit: altera, quid agatur in cælo. Altera errores nostros discutit, & lumen admouet, quo discernantur ambigua vitæ: [a] altera multo hanc caliginem in qua volutamur excedit, & è tenebris ereptos, illo perducit, vnde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam nõ ab hac parte video, quæ publica est, sed in secretiora eius intraui: cum disco, [1] quæ vniuersi materia sit, [2] quis auctor, aut custos: [3] quid sit Deus, [4] totus in se intẽdat, an ad nos aliquãdo respiciat: [5] faciat quotidie aliquid, an semel fecerit: [6] pars mũdi sit, an mundus: [7] liceat illi hodieque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare: an maiestatis deminutio sit, & confessio erroris, mutãda fecisse. Necesse est enim ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt. Nec ob hoc minus liber & potens est. ipse enim est necessitas sua. Nisi ad hæc admitterer, [b] nõ fuerat operæpretiũ nasci. Quid enim erat, cur in numero viuentium me positum esse gauderem? [8] An vt cibos & potiones percolarem? vt hoc corpus casurum ac fluidum, periturumq; nisi subinde impleatur, farcirem, & viuerem ægri minister: vt mortem timerem, [c] cui omnes nascimur? Detrahe hoc inæstimabile bonum. non est vita tanti, vt sudem, vt æstuem. O quàm contempta res est homo, nisi supra humana se erexerit. Quamdiu cum affectib[9] colluctamur, quid magnifici facimus? Etiã si superiores sumus, portenta vincimus. Quid est, cur suspiciamus nosmetipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? Non video quare sibi placeat, [d] qui robustior est valetudinario Multum interest inter vires & bonam valetudinem. Effugisti vitia animi: non est tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem sermo compositus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quicquid omnibus abstulit, sibi ipsi negat: nec luxuria pecuniã turpiter amittens, quam turpius reparet: nec ambitio, quæ te ad dignitatem nisi per indigna non ducet. Nihil adhuc consecutus es. Multa effugisti: te nondum. [e] Virtus enim quam affectamus, magnifica est. Non quia per se beatum est, malo caruisse, sed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cælestium, dignumq; efficit, qui in consortium Dei veniat. Tunc consummatum habet plenumq; bonum sortis humanæ, cum, calcato omni malo, petit altum, & in interiorem naturæ sinum venit. Tũc iuuat inter sidera ipsa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro suo terram: non illud tantum dico quod egessit, & signandum dedit, sed & illud quod in occulto seruat posterorum auaritiæ. Nec potest ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & tõsiles siluas, & deriuata in domos flumina: quàm totum circumeat mũdum, & terrarum orbem superne despiciens, angustum, & magna ex parte opertũ mari, etiã ea parte qua extat, late squalidum, & aut vstum aut rigentem, sibi ipse ait: Hoc est punctum, quod inter tot gẽtes ferro & igni diuiditur? O quàm ridiculi sunt mortalium termini. Vltra Istrum Dacus non exeat, [f] Strymo Thracas includat: Parthis obstet Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana disterminet: Rhenus Germaniæ modum faciat: Pirenæus mediũ inter Gallias & Hispanias iugum extollat. Inter Ægyptum & Æthiopias harenarum inculta vastitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ vnam aream in multas prouincias diuident? Cum te in illa vere magna sustuleris, quotiẽs videbis exercitus subrectis ire vexillis, & quasi magnum aliquid agatur, equitem modo vlteriora explorantem, modo à lateribus affusum, libebit dicere:

It nigrum campis agmen.

Formicarum iste discursus est, in angusto laborantium. Quid illis & nobis interest, nisi exigui mensura corpusculi? Punctum est illud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis: minima, etiam cum illis [g] vtrinque Oceanus occurrit. Sursum ingentia spatia sunt, in quorum possessionem animus admittitur: at ita minimum secum ex cor-

PRÆFATIO.

pore tulit, si sordidum omne detersit, & expeditus leuisque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis suæ: quòd illum diuina delectāt[h] nec vt alienis interest, sed vt suis. Secure spectat occasus siderum atque ortus, & tam diuersas concordantium vias. Obseruat vbi quæque stella primū lumen ostendat, vbi culmen eius summum, qua cursus sit, quousq; descēdat. Curiosus spectator excutit singula, & quærit. Quid ni quærat? Scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris angustias. Quātum enim est, quod ab vltimis littoribus Hispaniæ vsque ad Indos iacet? Pauciſſimorum dierū spatium, si nauem suus ventus impleuit. At illa regio cælestis per triginta annos velocissimo sideri viam præstat, nusquam resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit, quod diu quæsiuit. Illic incipit Deum nosse. Quid est Deus? Mens vniuersi. Quid est Deus? Quod vides totum, & quod nō vides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum & extra & intra tenet. Quid ergo interest inter naturam Dei, & nostram? Nostri melior pars, ānimus est: in illò nulla pars extra animum. Totus ratio est: cum interim tātus error mortalia teneat, vt hoc quo neque formosius est quicquam, nec dispositius, nec in proposito constantius, existimēt homines fortuitum & casu volubile, ideoq; tumultuosum inter fulmina, nubes, tempestates, & cetera quibus terræ ac terris vicina pulsantur. Nec hæc intra vulgum demētia est, sed sapientiam quoque professos contigit. Sunt qui putent, sibi ipsis animum esse, & quidem prouidum ac dispensantem singula, & sua, & aliena: hoc autem vniuersum, in quo nos quoque sumus, expers esse consilij, & aut ferri temeritate quadā, aut natura nesciente quid faciat. Quam vtile existimas ista cognoscere, & rebus terminos ponere? quātum Deus possit: materiam ipse sibi formet, an data vtatur: vtrum idea materiæ prius superuenit, an materia ideæ: Deus quicquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant: & à magno artifice praua formentur multa, non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur, sæpe inobsequēs arti est. Hæc inspicere, hæc discere, his incumbere, nōne transilire est mortalitatē suam, & in meliorem transcribi sortem? Quid tibi, inquis, ista proderūt? Si nihil aliud, hoc certe, sciam, omnia angusta esse. Sed hæc deinde. Nunc ad propositum veniam opus.[9] Audi quid de ignibus philosophia velit, quos aer transuersos agit. Magna vi illos excuti argumentum est, quòd obliqui feruntur, & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, sed proijci. Ignium multæ variæque facies sunt. [10] Aristoteles quoddam genus illorū Capram vocat. Si me interrogaueris, quare: prior mihi rationem reddas oportet, quare hædi vocentur. Si autem, quod cōmodissimum est, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit ille? satius erit de re ipsa quærere, quàm mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellum aduersus Perseum Paulo gerente lunari magnitudine apparuit. Nos quoque vidimus non semel flāmam ingentis pilæ specie, quæ tamen in ipso cursu suo dilapsa est. Vidimus circa diui Augusti excessum simile prodigium. Vidimus cum de Seiano actum est. Nec Germanici mors sine denuntiatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, vt existimes deos mortium signa præmittere, & quicquam esse in terris tam magnum, quod perire mundus sciat? Erit aliud isti rei tempus. Videbimus, an certus omniū rerum ordo ducatur, & alia alijs ita cōplexa sint, vt quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum. Videbimus, an dijs humana sunt curæ, an series ipsa, quid factura sit, certis rerum notis nuntiet. Interim illud existimo, huiusmodi ignes existere, aere vehementius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta est, & non cessit,[l] sed intra se pugnauit. Ex hac vexatione nascuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cum leuius collisus, & (vt ita dicam) strictus est, minora lumina excutiuntur, crinemque volātia sidera ducunt. Tunc ignes tenuissimi iter exile designant, & cælo producunt. Ideo nulla sine huiusmodi spectaculis nox est. Non enim opus est ad efficienda ista magno aeris motu. Denique, vt breuiter dicam, eadem ratione fiunt ista, qua fulmina, sed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter collisæ, fulgurationes efficiunt, [11] maiore impetu pulsæ, fulmina.[k] Aristoteles eiusmodi rationem reddit.[l] Varia & multa terrarum orbis expirat, quædam humida, quædam sicca, [12] quædam algentia, quædam concipiēdis ignibus idonea.[m] Nec mirum est, si terris omnis generis & varia euaporatio est: cum in cælo quoque non vnus appareat color rerum, sed acrior sit caniculæ rubor, Martis remissior, Iouis nullus, in lucem[l] puram nitore perducto. Necesse est ergo in magna copia corpusculorum quæ terræ eiectant, & in superiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantum collisa possint ardere, sed etiam afflata radijs solis.

CAP. I.

Nã apud nos quoq; ſtramẽta ſulphure aſperſa ignẽ ex interuallo trahũt. Veri ergo ſimile eſt, [n] talẽ materiã intra nubes congregatã facile ſuccẽdi, & maiores minoreſve ignes exiſtere, prout illis fuit plus aut minus viriũ. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut trãſilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, qua non plurimæ iræ, & in diuerſum videantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæque inueniũtur loco. Magnitudo ſua ſingulis cõſtat. Sequitur ergo, vt infra illas iſta naſcãtur: & cito intercidãt, quia ſine fundamẽto sũt & ſede certa. Quare ergo etiã non interdiu trãsferũtur? Quid ſi dicam ſtellas interdiu nõ eſſe, quia non apparent? Quemadmodũ illæ latent, & ſolis fulgore obumbrantur: ſic faces quoque tranſcurrunt etiam interdiu, ſed abſcõdit eas diurni luminis claritas. Si quãdo tamẽ tanta vis emicuit vt etiam aduerſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorẽ poſſint, apparent. Noſtra certe ætas non ſemel vidit diurnas faces, alias ab Oriẽte in Occidẽtem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentũ tempeſtatis nautæ putant, cũ multæ tranſuolãt ſtellæ. quod ſi ſignum ventorũ eſt, ibi venti ſunt, id eſt, in aere, qui medius inter lunam & terram eſt. In magna tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ velo inſidentes. Adiuuari ſe tũc periclitãtes exiſtimãt Pollucis & Caſtoris numine. Cauſa autem melioris ſpei eſt, quòd iam apparet frãgi tempeſtatem, & deſinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non ſedent. Gylippo Syracuſas petenti viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorũ caſtris viſa ſunt ardere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis: qui ſæpe fulminũ more animalia ferire ſolent & arbuſta, & ſi minore vi mittuntur, defluunt tantũ & inſident, non feriũt nec vulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno, ſi aer ad exprimẽdum ignẽ aptus fuit. [14] Nam ſereno quoq; cælo aliquãdo tonat, ex eadẽ cauſa, qua nubilo, aere inter ſe colliſo. Qui etiam ſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamẽ & facere corpora quædã ſimilia nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoque igitur fiũt trabes, quãdoque [15] clypei, & vaſtorum imagines ignium, vbi in talem materiam incidit ſimilis cauſa, ſed maior. Videamus nũc, quemadmodum fiat is fulgor, qui ſidera circũnectit. Memoriæ proditum eſt, [16] quo die diuus Auguſtus vrbem, ex Apollonia reuerſus, intrauit, circa ſolẽ viſum coloris varij circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc Græci halo vocant, quem nos dicere coronam aptiſſime poſſumus. Quemadmodũ fieri dicatur, exponã. Cum in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus [o] in multos orbes aquam diſcedere, [p] & fieri primũ anguſtiſſimum orbem deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarũ ſoluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aere. cum ſpiſſior factus, plagã ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ vel cuiuſlibet ſideris incurrẽs, recedere illum in circulos cogit. Nã humor, & aer, & omne quod ex ictu formã accipit, in talem habitũ impellitur, qualis eſt eius quod impellit. Omne autẽ lumen rotundum eſt: ergo & aer in hunc modum percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci areas vocauere: quia fere terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Nos autẽ nõ exiſtimemus iſtas ſiue areæ, ſiue coronæ ſint, in vicinia ſiderum fieri. Plurimum enim abſunt, [q] quãuis cingere ea & coronare videãtur. Non lõge à terra fit talis effigies: quã viſus noſter ſolita imbecillitate deceptꝰ, circa ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autẽ ſolis & ſtellarũ nihil tale poteſt fieri: quia illic æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum ſpiſſiſque corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habẽt vbi conſiſtãt, aut hæreãt. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam aſpici ſolet, [r] ob aeris denſi obſcuritatem: frequẽtiſſime autem auſtro, cũ cælum maxime graue & ſpiſſum eſt. [17] Nonnũquam paulatim diluuntur & deſinunt, nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur: & inde ventũ nautici expectant, vnde cõtextus coronæ perit. [s] Si enim à Septẽtrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi ab Occidẽte, Fauonius. Quod argumẽtum eſt, [t] intra eam partem cæli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolẽt. Superiora autẽ non habent coronas: quia ne ventos quidem. His argumẽtis & illud adijce, nunquã coronam colligi, niſi ſtabili aere & pigro. Aliter nõ ſolet aſpici. Nam qui ſtat aer, impelli & deduci, & in aliquã faciẽ fingi poteſt. Is autẽ qui fluit, nec feritur quidem lumine. Nõ enim formatur, nec reſiſtit: quia prima quæq; pars eius diſſipatur. Nũquam ergo vllũ ſidus talem ſibi effigiem circũdabit, [u] niſi cum aer erit denſus atque immotus, & ob hoc cuſtodiẽs incidentẽ in ſe rotundi lineam luminis. nec ſine cauſa. Repete enim exẽplum, quod paulo ante propoſui. Lapillus in piſcinã aut lacum & aliquã alligatam aquã miſſus, circulos facit innumerabiles: & hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem figurã fugiẽs aqua diſturbat. [x] Idem ergo in aere euenit, vt ille qui manet, poſſit figurari: at ille qui rapitur & currit, non det ſui poteſtatem, & omnem ictum venientemque formam exturbet. Hæ de quibus dixi, coronæ, cum dilapſæ ſunt

II.

æqualiter,& in ſemetipſis euanuerint,ſignificatur aeris quies&otiũ & trãquillitas [18y] Cũ ab vna parte ceſſerũt,illinc vẽtus eſt vnde findũtur.Si ruptæ pluribus locis ſunt,tẽpeſtas fit.Quare id accidat,ex his quæ iam expoſui,intelligi poteſt. Nã ſi facies vniuerſa ſubſedit,apparet temperatũ eſſe aera,& ſic placidũ. Si ab vna parte interciſa eſt,apparet inde aera incũbere, & ideo illa regio vẽtum dabit.At cũ vndique & concerpta & lacerata eſt, manifeſtũ eſt à pluribus partibus in illã impetum fieri,& inquietũ aera hinc atque illinc aſſilire.Itaque ex hac inconſtantia cæli tam multa tentantis,& vndique laborãtis, futura tempeſtas & ventorum prœlium apparet.Hæ coronæ noctibus fere circa lunam & alias ſtellas notantur,[z] interdiu raro:adeo vt quidã ex Græcis negauerint eas omnino fieri,cũ illos hiſtoriæ coarguãt. Cauſa autem raritatis hæc eſt,quod ſolis fortius lumen eſt,& aer ipſe agitatus ab illo,calefactuſque ſolutior eſt:lunæ autem inertior vis eſt,& ideo à circũpoſito aere facilius ſuſtinetur,quòd ſidera cetera infirma ſunt , nec perrũpere aera vi ſua poſſunt.Excipitur itaq; illorũ imago;& in materia ſolidiore ac minus cedente verſatur. Debet enim aer nec tã ſpiſſus eſſe,vt excludat ac ſubmoueat à ſe lumẽ immiſsũ,nec tam tenuis & ſolutus,vt nullã venientibus radijs moram præbeat. Hæc noctibus tẽperatura cõtingit,cum ſidera conlectum aera luce leui non pugnaciter, nec aſpere feriũt, ſpiſſioremque,quàm ſolet eſſe interdiu,inficiũt. III. [19a] At cõtra arcus in nocte non fit,niſi admodum raro:quia luna nõ habet tantũ virium,vt nubes tranſeat,& illis colorem ſuffundat, qualem accipiũt ſole perſtrictæ. Sic enim formã arcus diſcoloris efficiunt·quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt,aliæ ſubmiſſiores:quædam craſſiores,quã vt ſolem tranſmittãt:aliæ imbecilliores,quàm vt excludãt. Hæc inæqualitas alternis lucem vmbramque permiſcet,&exprimit [b] illam mirabilem arcus varietatem.Altera cauſa eiuſcemodi arcus redditur.Videmus,cum fiſtula aliquo loco rupta eſt,aquam per tenue foramẽ elidi:quæ ſparſa cõtra ſolem obliq; poſitũ,faciem arcus repræſentat.Idem videbis accidere ſi quando volueris obſeruare fullonem: cum os aqua impleuit,& [c] veſtimẽta [20] rediculis diducta leuiter aſpergit,apparet varios edi colores in illo aere aſperſo, quales in arcu fulgere ſolẽt.Huius rei cauſam [d] in humore eſſe ne dubitaueris. Non fit enim vmquam arcus,niſi nubilo.Sed quæramus quomodo fiat.Quidam aiũt eſſe aliqua ſtillicidia,quæ ſolem tranſmittant,quædam magis coacta, quàm vt tranſluceant:itaque ab illis fulgorem reddi, ab his vmbram, & ſic vtriuſque intercurſu effici arcum, in quo pars fulgeat , quæ ſolem recipit,pars obſcurior ſit,quæ excluſit,& ex ſe vmbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant. Poterat enim verum videri,ſi arcus duos tantum haberet colores,& ſi ex lumine vmbraque conſtaret.

Sed nunc diuerſi niteant cum mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit.
Vſqueadeo quod tangit idem eſt, tamen vltima diſtant.

videmus in eo aliquid flãmei,aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modũ ſubtilibus lineis ducta,vt ait Poeta,vt an diſſimiles colores ſint,ſcire nõ poſſis, niſi cũ primis extrema cõtuleris.Nam cõmiſſura decipit,vſque adeo mira arte naturæ,quod à ſimillimis cœpit,in diſſimilia deſinit.Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis atq; vmbræ, cum innumerabiliũ ratio reddẽda ſit?Quidam ita exiſtimant arcũ fieri.dicũt in ea parte in qua pluit,ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis,ſingula ſpecula eſſe : à ſingulis ergo imaginem reddi ſolis.Deinde multas imagines,immo innumerabiles,&deuexas,&in præceps tranſeuntes cõfundit. Itaq; & arcum eſſe multarum imaginũ ſolis cõfuſionem. Hoc ſic colligunt.Pelles,inquiunt,mille die ſereno pone,& omnes habebunt imaginem ſolis.In ſingulis folijs diſpone ſingulas guttas:ſingulæ habebũt imaginem ſolis.At contra ingens ſtagnũ non habebit niſi imaginẽ vnam.Quare?quia omnis circũſcripta læuitas & circũdata ſuis finibus,ſpeculũ eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis, inſertis parietibus diuide:totidem illa habebit imagines ſolis,quot lacus habuerit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa:ſemel tibi imaginẽ reddet. Nihil refert,[e] quàm exigu⁹ ſit humor aut lacus. Si circumſeptus eſt,ſpeculũ eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita,quæ imber cadẽs defert, totidem ſpecula ſint,totidem ſolis facies habent. Hæ cõtra intuenti perturbatæ apparẽt:nec diſpiciũtur interualla,quibus ſingula diſtãt,ſpatio prohibẽte diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet vna facies turbida ex omnibus.Ariſtoteles idem iudicat. Ab omni, inquit, læuitate acies radios ſuos replicat.Nihil autẽ læuius aqua &aere.Ergo etiã ab aere ſpiſſo viſus noſter in nos redit.Vbi vero hebes & infirma eſt acies,quolibet aeris ictu deficit. [21] Quidam hoc genere valetudinis laborãt,vt ipſi ſibi videãtur occurrere,vt vbique imaginem ſuam cernãt. Quare? quia infirma vis oculorũ nõ poteſt ne proximum quidẽ ſibi aerem

perrũpere,ſed reſiſtit. Itaq; quod in alijs efficit denſus aer,in his facit omnis. Satis enim valet qualiſcũque,ad imbecillem aciẽ repellendam:longe autem magis viſum noſtrum nobis remittit,qui craſſior eſt,&peruinci nõ poteſt,ſed radios luminũ noſtrorum moratur,& eo vnde exierint,reflectit.Ergo cũ multa ſtillicidia ſint,totidem ſpecula ſunt.Sed quia parua ſunt,ſolis colorem ſine figura exprimunt.Deinde cũ in ſtillicidijs innumerabilibus,& ſine interuallo cadentibus reddatur idem color,incipit facies eſſe nõ multarũ imaginũ intermiſſarum,ſed vnius longæ atq, continuæ.Quomodo,inquis,tu mihi multa millia iſtic imaginũ eſſe dicis,vbi nullam video? Et quare cum ſolis color vn⁹ ſit,imaginum diuerſus eſt? Vt & hæc quæ propoſuiſti,refellam,&alia quæ non minus refellẽda ſunt,illud dicã oportet:nihil acie noſtra fallacius,nõ tantũ in his à quibus ſubtiliter peruidendis illam colorũ diuerſitas ſummouet,ſed & in his quoque,quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciẽ reddit.Poma per vitrum aſpicientibus multo maiora ſunt. Columnarũ interualla porticus longiores iungũt.Ad ipſum ſolẽ reuertere: hunc quem toto orbe terrarum maiorẽ probat ratio,acies noſtra ſic cõtraxit,vt ſapiẽtes viri pedalem eſſe contenderint.Quem velociſſimum omnium eſſe ſcimus,nemo noſtrũ videt moueri:nec ire crederemus,niſi appareret iſſe.Mundũ ipſũ præcipiti velocitate labentem,& ortus occaſuſq; intra momentũ temporis reuoluẽtem, nemo noſtrum ſentit procedere. Quid ergo miraris,ſi oculi noſtri imbriũ ſtillicidia non ſeparant, ingenti ſpatio intuentibus minutarũ imaginũ diſcrimen interit? Illud eſſe dubiũ nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit,roſcida &caua nube concepta.Quod ex hoc tibi apparet.Nũquam nõ aduerſa ſoli eſt,ſublimis aut humilis,prout ille ſe ſubmiſit,autſuſtulit,cõtrario motu. Illo enim deſcẽdente altior eſt,alto depreſſior.Sæpe talis nubes à latere ſolis eſt,nec arcũ efficit,quiã nõ ex ex recto imaginẽ trahit.Varietas autem nõ ob aliam cauſam fit,quàm quia pars coloris a ſole eſt,pars à nube illa:humor autẽ modo cæruleas lineas,modo virides,modo purpuræ ſimiles,& luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hãc varietatem efficientibus,remiſſo & intento.Sic enim & purpura eodem conchylio nõ in vnũ modũ exit.Intereſt,quamdiu macerata ſit, craſſius medicamẽtum an aquarius traxerit, ſæpius merſa ſit & excocta,an ſemel tincta.Non eſt ergo mirũ, cum duæ res ſint,ſol & nubes,id eſt corpus & ſpeculũ, ſi tum multa genera colorũ exprimũtur, quæ in multis generibus poſſũt aut incitari,aut relãgueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine,ali⁹ ex obtuſo & leniore.[f] In alijs rebus vaga inquiſitio eſt,vbi nõ habem⁹ quod manu tenere poſſimus, & late coniectura mittẽda eſt:hic apparet duas cauſas eſſe arcus,ſolẽ,nubẽque, quia nec ſereno vnquã fit, nec ita nubilo,vt ſol lateat. Ergo vtique ex his eſt,quorũ ſine altero nõ eſt. Iam illud accedit,quod æque manifeſtũ eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi, quia IIII.
nũquã niſi è cõtrario redditur: id eſt,niſi ex altera parte ſteterit quod apparet, ex altera quod oſtendit.Rationes quæ nõ perſuadẽt,ſed cogũt,à geometris adferuntur. Nec dubium cuiquã relinquitur,quin arcus imago ſolis ſit male expreſſi,ob vitium figuramque ſpeculi.Nos interim g tẽtemus alias probationes.Inter argumẽta ſic naſcẽtis arcuspono, quòd celerrime naſcitur: igneum enim variũque corpus cælo intra momẽtum ſubtexitur,& æque celeriter aboletur.[h] nihil autẽ tam cito redditur,quã à ſpeculo imago. Non enim facit quicquã,ſed oſtendit.Parianus Artemidorus adijcit,& quale genus nubis eſſe debeat,quod talẽ ſolis imaginẽ reddit.Si ſpeculũ,inquit,cõcauum feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars,ſi extra medium cõſtiteris,quicunque iuxta te ſteterint,vniuerſi à te videbũtur,propiores tibi quã ſpeculo.Idem,inquit,euenit,cum rotundam & cauam nubem intuemur à latere,vt ſolis imago à nube diſcedat,priorq; nobis ſit,& in nos magis cõuerſa.Color igitur igneus à ſole eſt,cæruleus à nube:ceteri vtriuſq; mixturæ. Contra hæc V.
illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt·alij enim in his ſimulacra cerni putant,id eſt corporũ noſtrorũ figuras,à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: alij imagines aiũt non eſſe in ſpeculo,ſed ipſa aſpici corpora,retorta oculorum acie, & in ſe rurſus reflexa. Nũc nihil ad rẽ pertinet,quomodo videamus quodcunq; videmus: [i] ſed quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi.Quidnã eſt tam diſſimile,quàm ſol,& arcus,in quo neq; color,neque figura ſolis,neq; magnitudo apparet? [k] Arcus enim longior ampliorque eſt, longeq; ea parte,qua fulget,rubicũdior quã ſol; ceteris vero coloribus diuerſus. Deinde cum velis ſpeculum æri comparare,des oportet mihi eandem læuitatem corporis, eandem æqualitatẽ,eũdem nitorem. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi. per medias ſæpe trãſimus,nec in illis nos cernimus. Qui mõtium ſumma conſcendunt,ſpectant nubem:nec tamẽ imaginem ſuam in illa cernũt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Cõcedo:ſed illud nego,ex ſtillicidijs cõſtare nubem.Habet enim quædam ex qui-

bus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem habet nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem reddere: non tamen omnes vnam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula coniunge: in vnam imaginem non coibunt: ſed quæque particula in ſe rei ſimilitudinẽ claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſque compoſita: quibus ſi vnum oſtenderis hominem, populus apparet, vnaquaque parte faciem ſuam exprimente. Hæc cum ſint coniuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex vno turbam efficiunt. Ceterum cateruam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. [l] arcus vno circumſcriptus eſt ductu: vna totius eſt facies. Quid ergo? non & aqua, rupta fiſtula, ſparſa, & ore excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt: ſed non ex hac cauſa, ex qua tu videri vis: quia vnaquæque ſtilla recipit imaginem ſolis. Citius enim cadunt ſtillæ, quàm vt concipere imaginem poſſint. Standum eſt, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin, vt ait Nero Cæſar diſertiſſime,

Colla Cytheriacæ ſplendent agitata columbæ:

& varijs coloribus pauonũ ceruix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Nũquid ergo dicem[m] ſpecula eiuſmodi plumas, quarũ omnis inclinatio in colores nouos trãſit? Nõ minus nubes diuerſam ſpeculis naturã habent, quàm aues quas retuli, & chameleontes, & reliqua animalia, quorũ color aut ex ipſis mutatur, cũ ira vel cupidine accenſa, [m] cutem ſuam variant humore ſuffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam vel obliquã receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes: cũ illa nõ perluceant, hæ tranſmittant lucem? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint: illa eiuſdem materiæ tota, hæ diuerſis temere compoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Præterea videmus, ortu ſolis partem quandam cæli rubere: videmus nubes aliquãdo ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem vnũ accipiũt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamuis nõ habeant ſpeculi potentiam? [n] Modo, inquit, inter argumenta ponebas, ſemper arcũ contra ſolem excitari, quia nec à ſpeculo quidẽ imago redderetur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quẽadmodum opponendum eſt ſpeculo id, cuius imaginem in ſe transferat: ſic vt nubes infici poſſint, ita ſolis ad hoc opus eſt radiorum idoneus ictus. Hæc dicũtur ab ijs qui videri volunt nubem colorari. Poſidonius, & hi qui ſpeculari ratione [o] effici iudicant viſum, hoc reſpondẽt. Si vllus eſſet in arcu color, permaneret, & videretur eo manifeſtius, quo propius. Nũc imago arcus ex longinquo clara eſt: interit, cũ in vicino eſt. Huic contradictioni non cõſentio cũ ipam ſententiam probem. Quare: dicam. Quia coloratur quidem nubes: ſed ita, vt color eius nõ vndique appareat. Nam ne ipſa quidem vndiq; apparet. Nubem enim nemo qui in ipſa eſt, videt. Quid ergo mirũ, ſi color eius non videtur ab eo, à quo ipſa non viſitur? Atqui, quãuis ipſa non videatur, eſt: ergo & color. Ita non eſt argumentũ falſi coloris: quia idem apparere accedentibus deſinit. Idem enim in ipſis euenit nubibus: nec ideo falſæ ſunt, quia non videntur. Præterea cum dicitur tibi, nubem ſole eſſe ſuffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtũ eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manẽti, ſed vt fluido & vago, & nihil amplius quã perbreuem ſpeciem recipienti. Sunt etiã quidam colores, qui ex interuallo viam ſuã oſtendũt. [22] Purpuram Tyriam quo melior ſaturiorq; eſt, eo oportet altius teneas, vt fulgorẽ ſuum oſtendat. Non tamẽ ideo nõ habet illa colorem: quia quem optimum habet, nõ quomodocunque explicetur, oſtendit. In eadem ſententia ſum, qua Poſidonius, vt arcũ iudicem fieri nube formata in modum cõcaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis è pila ſectæ. Hoc probari, niſi geometræ adiuuerint, nõ poteſt: qui argumẽtis nihil dubij relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, nõ ſimilem. [p] Neq; enim omnia ad verum ſpecula reſpondent. Sunt, quæ videre extimeſcas: tanta deformitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſeruata ſimilitudine in peius. Sunt, quæ cum videris, placere tibi vires tuæ poſſint: in tantum lacerti creſcunt, & totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quæ dextras facies oſtendãt, ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueãt vel euertant. Quid ergo mirum eſt, eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur, in nube quoque fieri? VI. Inter cetera argumenta & hoc erit, quòd nunquam maior arcus dimidio circulo apparet: & quòd eo minor eſt, quo altior eſt ſol.

[23] *Et bibit ingens Arcus, —*

vt ait Virgilius noſter, cum aduentat imber: ſed nõ eaſdem, vndecunq; apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarũ vehet. Vinci enim nõ potuerũt valẽtiſſimo ſole, tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, [q] rorabit, & leuiter impluet. Si ab

ortu

ortu circave ſurrexit,ſerena promittit.Quare tamẽ ſi imago ſolis eſt arcus,lõge ipſo ſole maior apparet?Quia eſt alicui⁹ ſpeculi natura talis: vt maiora multo quàm videat,oſtẽdat: & in portẽtoſam magnitudinẽ augeat formas:alicui⁹ inuicẽ talis eſt,vt minuat.Illud mihi,dic,quare in orbẽ eat facies,niſi orbi redditur?Dices fortaſſe,vnde ſit ille color varius: vnde talis figura ſit,non dices,niſi aliquod exemplar,ad quod formetur,oſtẽderis.Nullũ autem aliud,quàm ſolis eſt à quo fatearis illi colorẽ dari:ſequitur vt detur & forma.Denique inter me & te conuenit,colores illos quibus regio cæli depingitur,à ſole eſſe.Illud vnum inter nos non cõuenit:tu dicis illum colorẽ eſſe,ego videri.Qui ſiue eſt,ſiue videtur,è ſole,tu nõ expedies,quare ſubito deſinat,cũ omnes fulgores paulatim diſcutiãtur. Pro me eſt & repentina eius facies,& repentinus interitus.Propriũ enim eſt ſpeculi hoc quòd non per partes ſtruitur,quod apparet,ſed ſtatim totũ fit.Aeque cito omnis imago in illo aboletur,quàm cõponitur.Nihil enim aliud ad iſta efficienda vel remouẽda opus eſt,quàm oſtendi & abduci.Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus,ſed mẽdacium,& ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe;Deſinet arcus,ſi obtexeris ſolem.Oppone,inquam,ſoli alteram nubem:huius varietas,peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quàm ſol.Dixi modo,fieri ſpecula,quæ multiplicẽt omne corpus quod imitantur. Illud adiiciam,omnia per aquam videntibus longe eſſe maiora. Litteræ quamuis minutæ & obſcuræ,per vitream pilam aqua plenam maiores clarioresque cernũtur.Poma formoſiora quàm ſint videntur,ſi innatant vitro. Sidera ampliora per nubẽ aſpicienti vidẽtur: quia acies noſtra in humido labitur,nec apprehendere quod vult,fideliter poteſt.Quod manifeſtum fiet, ſi poculum impleueris aqua,& in id conieceris annulum. Nam cũ in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquæ redditur. Quicquid videtur per humorem,longe amplius vero eſt.Quid mirum,maiorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humida viſitur,cum de cauſis duabus hoc accidat? quia in nube eſt aliquid vitro ſimile,quod poteſt perlucere,eſt aliquid & aquæ:quam ſi nondũ habet,tamẽ iam apparet eius natura,in quam ex ſua vertatur. Quoniam,inquis,vitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumẽtum ſumã. Virgula ſolet fieri vitrea,ſtricta,vel pluribus angulis in modum clauae toroſa: hæc ſi ex tranſuerſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu videri ſolet,reddit: vt ſcias hic non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu.In hoc argumento multa ſunt pro me.Primum,quòd apparet quiddã laeue eſſe debere,ſimile ſpeculo,quo ſolem repercutiat:deinde,quod apparet nõ fieri vllum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualẽ (vt dixi) colũbãrũ ceruix & ſumit & ponit,vtcũque deflectitur.hoc autẽ & in ſpeculo eſt,cuius nullus videtur color,ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluendũ eſt,quòd non viſitur in illa virgula ſolis imago,cuius bene exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem. quia leuis eſt materia,& ad hoc habilis:ſed non poteſt,quia enormiter facta eſt. Si apte fabricata foret,totidem redderet ſoles,quot habuiſſet inſecturas. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe,non ſatis in vicẽ ſpeculi nitent:inchoant tantũ imagines, nec exprimũt. & ob ipſam viciniam turbant,& in ſpeciem coloris vnius adducunt. VII. VIII. At quare arcus non implet orbem,ſed dimidia pars eius videtur,cum plurimũ porrigitur,incuruaturq;? Quidam ita opinantur. Sol cũ ſit multo altior nubibus, à ſuperiore tantũ illas percutit parte.ſequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab vna parte ſolẽ accipiant,vnam partem eius tantum imitantur,quæ nunquã dimidia maior eſt.Hoc argumentum parum potens eſt.Quare?quia quamuis ſol à ſuperiori parte ſit,totam tamẽ percutit nubem.Ergo & tingit.Quid ni,cum radios tranſmittere ſoleat,& omnẽ denſitatem perrumpere.Deinde cõtrariã rem propoſito ſuo dicunt.Nam ſi ſuperior eſt ſol,& ideo tantum ſuperiori parti nubium affunditir,nunquã terra tenus deſcendit arcus.At qui vſque in humum demittitur.Præterea nunquam non contra ſolẽ eſt arcus.Nihil ad rem pertinet,ſupra infrave ſit:quia totũ,quod cõtra eſt,latus verberatur.Deinde aliquãdo arcum & occidens facit,cũ certe ex inferiore parte nubes ferit,terris propinquus.Atqui & tunc dimidia pars eſt,quamuis ſolẽ nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nube,quomodo in ſpeculo,lumen reddi volunt,nubem cauã faciunt, & ſectæ pilæ partem: quæ non poteſt totũ orbem reddere,quia ipſa eſt pars orbis.Propoſito accedo,argumento non cõſentio.Nam ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur,& in ſemiorbe nihil prohibet aſpici totam pilam. etiamnum diximus circulos apparere ſoli lunæque in ſimilitudine arcus circũdatos:quare in illis circulus iũgitur, in arcu nũquã?Deinde quare ſemper cõcauae nubes ſolem accipiũt, nec aliquãdo planae & tumentes:[14] Ariſtoteles ait,poſt autumnale aequinoctiũ qualibet hora diei arcũ fieri,

æstate non fieri, nisi aut incipiente aut inclinato iã die. Cuius rei causà manifesta est. Primum quia medio die sol calidissimus nubes euincit: nec potest ab his imaginem suã recipere, quas scindit. At matutino tempore, & vergens ad occasum, minus virium habet: & ideo à nubibus & sustineri & repercuti potest. Deinde cum arcũ facere nõ soleat, nisi aduersus his, in quibus facit, nubibus: cum breuiores dies sunt, semper obliquus est. Itaque qualibet diei parte, etiam cum altissimus est, habet aliquas nubes, quas ex aduerso ferire potest. At temporibus æstiuis supra nostrum verticẽ fertur. Itaque medio die excelsissimus terras rectiore aspicit linea, quàm vt illis nubibus possit occurri. Omnes enim tunc sub se habet. Nunc dicendum est de virgis, quas minus pictas variasque, & aeque pluuiarum signa solemus accipere. In quibus non multum operæ consumendũ est: quia virgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus sunt. Nam facies quidem illis est picta, sed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta solem fere in nube humida, & iã se spargẽte. Itaque idem est in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia est. Similis varietas in coronis est: sed hoc differunt, quòd coronæ vbique fiunt, vbicunque sidus est: arcus non nisi contra solem: virgae non nisi in vicinia solis. Possum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam si diuiseris, arcus erit: si direxeris, virga. In omnib° color multiplex est, ex caeruleo fuluoque varius. Virgæ soli tantum adiacent. Arcus solares lunaresque omnes sunt. Coronæ omnium siderum. Aliud quoque virgarum genus apparet, cum radij per angusta foramina nubium tenues, intenti distantesque inter se dirigũtur: & ipsi signa imbriũ sunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocẽ? imagines solis? Historici soles vocant, & binos ternosque apparuisse memoriæ tradunt. Græci parelia appellant: quia in propinquo fere à sole visuntur, aut quia accedunt ac aliquam similitudinem solis. Nõ enim totum imitantur, [u]sed imaginem eius, figuramque. Ceterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat, posuit?

---& quo te nomine dicam,
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.

Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autẽ imagines solis in nube spissa & vicina, in modum speculi. Quidã parelion ita definiunt, Nubes rotunda & splendida, similisque soli. Sequitur enim illum, nec vnquã lõgius relinquitur, quàm fuit cũ apparuerit. Numquis nostrum miratur si solis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, vt puto. Atqui tam in sublimi facies eius potest, quàm inter nos, reddi: si modo idonea est materia, quæ reddat. Quoties defectionem solis volumus deprehẽdere, ponimus pelues, quas aut oleo, aut pice implemus: quia pinguis humor min° facile turbatur, & ideo quas recipit imagines, seruat. Apparere autẽ imagines non possunt, nisi in liquido & immoto Tunc solemus notare, quemadmodum se luna soli opponat, [x]vt illum tanto maiorẽ, subiecto corpore abscondat, modo ex parte, si ita contigit, vt latus occurrerit, modo totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ stellae quoque ostendit, & intercipit lucem, tũc scilicet, cum vterque orbis sub eodẽ libramẽto stetit. Quemadmodũ ergo vtriusque imago in terris aspici potest: ità in aere, cum sit coactus aer & limpidus constitit, vt faciem solis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, sed transmittũt, si aut mobiles sunt, aut raræ, aut sordidæ. Mobiles enim spargunt illam, raræ emittunt, sordidæ turpesque non sentiunt, sicut apud nos imaginem maculosa non reddunt. Solent & bina fieri parelia, eadẽ ratione. Quid enim impedit quo minus tot sint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendam effigiem solis? Quidã in illa sententia sunt, quotiẽs duo simulacra talia existũt, vt iudicẽt vnum esse solis, alterum imaginis. Nam apud nos quoq; cũ plura specula dispositasunt ita, vt alteri sit conspectus alterius, omnia implentur, & vna imago à vero est, ceterae imaginũ effigies sunt. Nihil enim refert quid sit, quod speculo ostendatur. Quicquid enim videt, reddit. Ita illic quoq; in sublimi, si nubes fors aliqua disposuit, vt inter se aspiciant, altera nubes solis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autẽ hæ nubes, quæ hoc præstant, densæ esse, laeues, splendidæ, plane naturæ solis. [y] Ob hoc omnia quæ huiusmodi sunt simulacra, candida sunt & similia lunarib° circulis: quia ex percussu obliqueaccepto sole resplendent. Nam si infra solẽ nubes fuerit & propior, ab eo dissipatur: longe autem posita radios non remittit, nec imaginẽ efficit. Quia apud nos quoque specula cum à nobis procul abducta sunt, faciem non reddũt, quia acies nostra nõ habet vsque ad nos recursum. Pluuiarum autẽ & hi soles (vtar enim historica lingua) indicia sunt: vtique si à parte Austri constiterunt, vnde maximae nubes ingraueſcunt: cum vtrinque

ſolem cinxit talis effigies (si Arato credimus) tempeſtas ſurgit. Tempus eſt, aliosquo- XIIII.
que ignes percurrere, quorum diuerſæ figuræ ſunt. Aliquãdo emicat ſtella, aliquãdo ar-
dores ſunt, aliquando fixi & hærentes, nonnunquam volubiles. Horum plura genera cõ-
ſpiciũtur. Sũt enim velut corona cingẽte introrſus ignes. Cæli receſſus eſt ſimilis effoſ-
ſæ in orbem ſpeluncæ. Sunt Pithiæ, cum magnitudo vaſti rotũdique ignis dolio ſimilis,
vel fertur, vel in vno loco flagrat. Sunt Chaſmata, cum aliquando cæli ſpatiũ diſcedit, &
flammam dehiſcẽs velut in abdito oſtentat. Colores quoque horum omniũ plurimi sũt
Quidam ruboris acerrimi, quidam euanidæ acleuis flammæ, quidam candidæ lucis, qui-
dam micantes, quidam æqualiter & ſine eruptionibus aut radiis fului. Videmus ergo

Stellarum longos à tergo albeſcere tractus.

Hæc velut ſtellæ exiliunt & tranſuolãt, videnturque lõgũ ignem porrigere, propter im-
menſam celeritatem: cum acies noſtra non diſcernat tranſitum earum, ſed quacũq; cu-
currerunt, id totum igneum credat. Tanta enim eſt velocitas motꝰ, vt partes eius nõ di-
ſpiciantur, ſed tantũ ſumma prendantur. Intelligimus magis, qua appareat ſtella, quàm
qua eat. Itaque velut igne continuo totum iter ſignat: quia viſus noſtri tarditas nõ ſubſe-
quitur momẽta currẽtis, ſed videt ſimul & vnde exilierit, & quo peruenerit. Quod fit in
fulmine, longus nobis videtur ignis eius: quia cito ſpatiũ ſuum tranſilit, & oculis noſtris
occurrit vniuerſũ per quod deiectus eſt. At ille nõ eſt extẽti corporis, per omne quave-
nit. Neque tam longa & extenuata in impetũ valent. Quomodo ergo proſiliũt? Attritu
aeris ignis incenſus, vento præceps impellitur, nõ ſemper tamẽ vento attrituve fit. Nõ-
nunquã ex aliqua opportunitate aeris naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi ſicca, calida,
terrena, inter quæ oritur, & pabulum ſuũ ſubſequens defluit, ideoque velociter rapitur.
At quare color diuerſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod incenditur, & quàm vehemẽs
quo incẽditur. Ventum autẽ ſignificat eiuſmodi lapſus, & qui lẽ ab ea parte qua erum-
pit. Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos Græci ſela appellãt? Multis, vt aiunt, mo- XV.
dis. Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt ſuperioris cæli feruor. Nam cum late fuſus ſit
ignis, inferiora aliquãdo, ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarũ motus curſu ſuo
excitare ignẽ, & in ſubiecta tranſmittere. Quid porro? nõ poteſt fieri, vt aer vim igneam
vſque in aethera elidat, ex qua fulgor ardorve ſit ſtellæ, vel ſimilis excurſus? Ex his fulgo-
ribus quædam in præceps eunt, ſimilia proſilientibus ſtellis: quædam certo loco perma-
nent, & tantum lucis emittunt, vt fugent tenebras, & diem repræſentent, donec con-
ſumpto alimento, primum obſcuriora ſint, deinde flammæ modo, quæ inſe cadit, per aſ-
ſiduam diminutionem redigantur in nihilum. Ex his quædã in nubibus apparent, quæ-
dam ſupranubes, cum aer ſpiſſus ignem, quem propior terris diu pauerat, vſque in ſidera
expreſſit. Horum aliqua non patiuntur moram, ſed trãſcurrũt aut extinguũtur ſubinde
qua reluxerant. Hi fulgores dicuntur: quia breuis facies illorũ & caduca eſt, nec ſine in-
iuria decidens: ſæpe enim fulminum noxas ediderunt. [a] Ab his tecta videmus icta, quæ
aſtrapoplecta Græci vocant. At quibus longior mora & fortior ignis eſt, motũque cæli
ſequens, aut qui proprios curſus agunt. Cometas noſtri putant: de quibus dicendũ eſt.
Horum genera ſunt pogoniæ, lampades, & cipariſſiæ, & alia omnia: quorum ignis in exi-
tu ſparſus eſt. Dubium, an inter hos ponãtur trabes, & pithiæ, quæ raro ſunt viſæ. Multa
enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorũ orbis aliquando matutini am-
plitudinem ſolis exuperet. Inter hæc ponas licet, & quod frequenter in hiſtoriis legimus,
caelum ardere viſum: cuius nonnunquã tã ſublimis ardor eſt, vt inter ipſa ſidera videa-
tur. nonnunquam tam humilis, vt ſpeciẽ longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio Cae-
ſare cohortes in auxilium Oſtienſis coloniæ cucurrerunt, tãquam cõflagrantis: cũ cæli
ardor fuiſſet per magnam partem noctis, parum lucidus, craſſi fumidique ignis. De his
nemo dubitat quin habeant flammã quam oſtendunt: certa illis ſubſtãtia eſt. De prio-
ribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciẽ, & mẽdacio cõſtent: an illis quo-
que verũ ſit, quod apparet. Nobis nõ placet, in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis
certi. nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi fallaciam eſſe, nihil aliud quàm alienũ corpus
mẽtientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quòd oſtẽditur. Alioquin nõ exiret, nec alia pro-
tinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modo interirẽt, modo excipertẽur for-
mæ. Quid ergo? Simulacra iſta ſunt, & inanis verorum corporum imitatio: ſuntque iſta à
quibuſdam ita compoſita, vt poſſint detorquere in prauum. Nam (vt dixi) ſunt ſpecula
quæ faciem proſpicientium obliquent: ſunt, quæ in infinitum augeant, & humanũ habi-
tum excedãt, modumq; noſtrorũ corporum. Hoc loco volo tibi narrare fabellã, vt in- XVI.
telligas, quàm nullũ inſtrumentũ irritandæ voluptatis libido cõtẽnat, & ingenioſa ſit ad

incitandum furorem suum. Hostius quidem fuit obscoenitatis vsq; inscaenã productae. Hunc diuitem auarũ sestertiũ mileis seruum diuus Augustus indignum vindicta iudicauit, cum à seruis occisus esset: & tamen non pronuntiauit iure caesũ videri. Nõ erat ille tantũmodo ab vno sexu impurus, sed tam virorum quã feminarũ auidus fuit. Fecit que specula eius notae, cuius modo retuli, imagines lõge maiores reddẽtia, in quibus digitus [b] brachij mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Haec autẽ ita disponebat, vt cũ virũ ipse pateretur, [c] auersus omnes admissarij sui mot9 in speculo videret, ac deinde falsa magnitũdine ipsius mẽbri tanquam vera gauderet. In omnibus quidem balneis agebat ille dilectum, & aperta mensura legebat viros: sed nihilominus mendaciis quoq; [d] insatiabile malum delectabat. I nũc, & dic: speculũ mũditiarum causa repertum. [e] Foeda dictu sunt, quæ portentum illud lacerãdum ore suo dixerit, feceritque, cũ illi specula [f] ab omni parte opponerentur, vt ipse flagitiorum suorum spectator esset: & quæ secreta quoque conscientia premuntur, & quæ accusatus quisque fecisse se negat, non in os tãtum, sed in oculos suos ingereret. At hercules scelera cõspectũ suum reformidant. Inperditis quoq;, & ad omne dedec9 expositis, tenerrima est oculorum verecũdia. Ille autem, quasi parum esset inaudita & incognita pati, oculos suos ad illa aduocauit: [g] nec quãtum peccabat videre contentus, specula sibi per quæ flagitia sua diuideret, disponeretq;, circundedit: & quia non tam diligenter intueri poterat, [h] cũ compressus erat, & caput merserat, inguinibusque alienis obhæserat, opus sibi suũ per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris sui, spectabat sibi admissos pariter in omnia viros. Nonnũquam inter marem & feminã distributus, & toto corpore patientiæ expositus, spectabat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris faceret? Non pertimuit diẽ, sed ipsos concubitus portentosos sibi ipse ostendit, sibi ipse approbauit. Quid, non putas, eo ipso habitu voluisse pingi? Est aliqua etiã prostitutis modestia: & illa corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia lateat, obtẽdũt: adeo quodã modo lupanar quoque verecundũ est. At illud mõstrum [i] obscoenitatem suam, spectaculum fecerat, & ea sibi ostentabat, quibus abscondẽdis nulla satis alta nox est. Simul, inquit, & virũ & feminam patior: nihilominus illa quoque superuacua mihi part e, alicui9 cõtumelia marẽ exerce. Omnia membra stupris occupata sunt. Oculi quoque in partẽ libidinis veniant, & testes eius exactoresque sint. Etiã ea quæ ab aspectu corporis nostri positio submouit arte visantur, ne quis me putet nescire, quid faciam. Nihil egit natura, quòd humanæ libidini ministeria tã maligna dedit, quòd aliorũ animaliũ concubitus melius instruxit. Inueniam, quemadmodũ morbo meo imponam & satisfaciam. Quo nequitiam meam, si ad naturæ modum pecco? Id genus specularum circum ponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum ista perducerem: quia nõ licet, mendacio pascar. Obscoenitas mea, plus quàm capit, videat, & patientiã suã ipsa miretur. [k] Facinus indignum. Hic fortasse cito, & antequã hæc videret, occisus est. Ad speculum suum immolandus fuit. XVII. Derideantur nunc philosophi, quòd de speculi natura disserant, quòd inquirãt, quid ita facies nostra nobis, & quidem in nos obuersa redditur. Quid sibi rerum natura voluit, quòd cum vera corpora dedisset, etiam simulacra eorũ aspici voluit. Quorsus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiẽdarũ imaginũ potentem. Non in hoc scilicet, vt ad speculum barbam faciemque velleremus, aut vt faciem viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriæ cõcessit: sed primum omniũ, quia imbecilli oculi ad sustinendum cominus solem, ignoraturi erãt formã eius, hebetato illum lumine ostendit. Quamuis enim eum oriẽtem occidentẽque cõtemplari liceat: tamen habitũ eius, ipsum quiverus est, nõ rubẽtis, sed candida luce fulgentis nesciremus, [l] nisi in aliquo nobis humore læuior & aspici facilior occurreret. Praeterea duorũ siderũ occursum, quo interpolari dies solet, non videremus, nec scire possemus, quid esset, [m] nisi liberius humi solis lunæque imagines videremus. Inuenta sunt specula, vt homo ipse se nosceret. [n] Multa ex hoc consecuta, primo sui notitia, deinde & ad quædam consilium. Formosus, vt vitaret infamiam: deformis, vt sciret redimendũ esse virtutibus, quicquid corpori deesset: iuuenis, vt flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discẽdi, & fortia audendi: senex, vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos videndi. Fons cuique perlucidus aut læue saxum imaginem reddit.

Nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis staret mare.

Qualem fuisse cultum putas ad hoc speculũ se comẽtiũ? Aetas illa simplicior, & fortui-

tis contenta,° nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inuentũ naturæ in libidinem luxumque rapiebat. Primo faciẽ suam cuique casus ostendit: deinde cum insitus sui mortalibus amor, dulcem aspectũ formæ suæ faceret,ᵖ sæpius ea despexere, in quibus prius effigies suas viderant. Postquã deterior populus ipsas subiit terras, effossuros obruẽda, ferrum primo in vsu fuit, & id homines impune eruerant, si solũ eruissent. Tunc demum alia terræ mala, quorum læuitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quã hic in poculo, ille in aere ad alios vsus comparato vidit. ᵠ & mox proprius huic ministerio præparatus est orbis: nondum argenti nitor, sed fragilis vilisq; materia. Tũc quoque cum antiqui illi viri incondite viuerẽt, satis nitidi, si squalorem opere collectũ aduerso flumine eluerẽt, cura comere capillum fuit, ac prominentẽ barbam depectere: & in hac re quisq; sibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: sed illum sibi sine vllo artifice formosi quatiebãt, non aliter quàm iubam generosa animalia. Postea rerum iam ʳ potiente luxuria, specula totis paria corporibus auro argentoque caelata sunt, deniq; gemmis adornata: & pluris vnum ex his feminæ constitit, quam antiquarum dos fuit? illa, quæ publice dabatur imperatorum pauperum filiabus. An tu existimas, ex auro nitidum habuisse Scipionis filias speculum, cum illis dos fuisset aes graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locũ fecit. Non feciſſet illis Senatus dotẽ, si habuissent. At quisquis ille fuit, cui soceri loco senatus fuit, intellexit se accepisse dotem, quam fas non esset reddere. Iam libertinorum virgunculis in vnum speculum non sufficit illa dos, ˢ quam dedit senatus pro Scipione. Processit enim immodestius, paulatim opibus ipsis inuitata luxuria: & incrementum ingens vitia acceperunt. Adeoque omnia indiscreta sunt peruersissimis artibus, vt quicquid mundus muliebris vocabatur, sarcinæ viriles sint: minus dico, etiam militares. Iam speculum ornatus tantum causa adhibitum, nulli non vitio necessarium factum est.

M. ANTONII MVRETI AD PRIMVM E LIBRIS SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM, NOTAE.

Hi libri, maximam partem, sumpti sunt ex Aristotelis Meteorologicis: quod è singulis partibus magis intelligetur. Hoc autẽ prooemio tractatur quæstio multis contentionibᵒ agitata apud veteres: cum duæ partes sint Philosophiæ, vna quæ ad cognitionem ac contemplationem refertur, quã Græci theoreticen, altera quæ ad actionem, quam iidem practicen vocant: vtra alteri anteponenda sit. Et Seneca quidem theoreticen, vt pulchriorem ac diuiniorem, anteponit: quæ eadem sententia est, cum aliorum tum Aristotelis libro decimo ad Nicomachum, & septimo Politicorum: qui etiam non obscure idem confirmat libro sexto Ethicorum, vbi sapientiam prudentia superiorem facit. Et certe cum prudentia referatur ad agendum: omnis autem actio ad finem aliquem dirigatur. at cognitio expetatur ipsa per se, neque alio respiciat: ne dubitari quidem videtur posse, quin maius quiddam & sublimius sit cognitio. Immo vero, si quis vim verbi accuratius inspiciat, ea demum vere ac proprie philosophia est. Nam cum sapientes proprie vocemus eos, qui sublimia quædam & à vulgi captu remota intelligunt: quomodo Anaxagoram, Democritum, Thalem Milesium sapientes nominauit antiquitas: certe qui ad ea perquirenda omni studio incumbunt, quæ qui tenent sapientes habentur, ij proprie dicendi sunt Philosophari. Et quod Aristoteles ait admirationem hominibus causam ac principium philosophandi fuisse, ad hanc partem philosophiæ manifesto refertur. Admirari enim homines tum certos ac definitos siderum cursus, tum ea quæ in sublimi fierent, tum status tempestatum anni varietates, aliaque eiusmodi, causas quæ quidque eorum efficerent, curiose perquirere ac perueſtigare coeperunt. Ea origo philosophiæ fuit. Magnum tamen earum rerum tractatio contemptum, magnam etiam inuidiam in vulgus philosophis comparauit. Nam & meteoroleschas eos vocabant, id est, de sublimibus rebus nugantes: & Thaletem à vetula irrisum ferunt, cum in siderum contemplatione defixus in foueam decidisset: & de toto genere illud à Pacuuio dictum est

Quod ante pedes est, nemo spectat: cæli scrutantur plagas.

& parum religiosos esse opinabantur, qui tam curiose atque anxie rimarentur ea, quæ dij hominibus tecta atque abdita esse voluissent. Itaque Socrates vsus notissimo dicto, quæ supra nos essent, nihil ad nos attinere, philosophiam à rebus occultis & à natura ipsa inuolutis, vt ait Varro apud Ciceronem, auocauit, & ad vitam communem adduxit, vt de virtutibus ac vitiis, omnino que de

bonis rebus & malis quaereret. Qui etiam dictitabat, uno Homerico uersu summam totius philosophiæ contineri:

Ὅσσ' τοι ἐν μεγάροισι κακὸν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται.

Omnes autem illas quæstiones, quomodo imbres, grandines, tonitrua fierent, stultas & inutiles esse dicebat, ut aperte constat e libro primo commentariorum Xenophontis. Ex quo facile intelligitur omnia illa quæ impudenter & malitiose Aristophanes in nebulis aduersus Socratem deblatterauit, non falsa modo, sed à Socratis ingenio ac moribus alieniſsima fuisse. Nos, his omiſsis, Senecam, ut instituimus excutiamus, & ut maculæ, quas ei aliorum negligentia aſperſit, per nos aliqua ex parte eluantur, operam demus.

AD LIBRI PRIMI PRAEFATIONEM.

1 Quæ uniuerſi materia ſit,] *Una omnium materia eſt à parente omnium Deo ex nihilo condita.*

2 Quis auctor aut cuſtos,] *Idem & auctor & cuſtos Deus.*

3 Quid ſit Deus,] *Hoc maius eſt, quàm ut ab homine aut quæri debeat, aut percipi poſsit.*

4 Totus in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpiciat:] *Et perpetua ſui cognitione fruitur, & humana reſpicit, ut qui propter hominem alia condiderit omnia.*

5 Faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit:] *Quæ ſemel fecit, ſemper conſeruat: quod ipſum genus quoddam perpetuæ productionis eſt.*

6 Pars mundi ſit, an mundus:] *Neutrum. neque enim opifex opus ſuum, aut operis ſui pars eſt,*

7 Liceat illi hodieque] *Licet Deo quicquid libet. Ipſe autem non mutatur: ſed perpetuo idem eſt etſi nobis interdum, propter imbecillitatem noſtram, mutari videtur.*

8 An ut cibos & potiones percolarem?] *Hæc eſt quam charadriũ vitam vocat Plato in Gorgia. ubi vetus ſcholion habet charadrium eſſe auiculam, cuius aſpectu ſanentur arquati: eius autem eſſe naturæ, ut ſimul cibum & ſumat & egerat.*

AD CAP. I.

AD VDI quid de ignibus] *Idem argumentum tractatur ab Ariſtotele libro primo Meteorologicon.*

10 Ariſtoteles quoddam genus illorum capram vocat.] *Ita loquitur, quaſi Ariſtoteles illius appellationis auctor fuerit. Quod tamen verum non eſt. ſed vulgo ita vocabantur: quod oſtendunt illa philoſophi verba* οἱ καλούμενοι ὑπό τινων δαλοὶ αἰγός. *Cauſam autem cur capræ vocentur, hanc eſſe aiunt, quòd in caprarum morem quaſi barbulas quaſdam pendentes habeant.*

11 Maiore impetu pulſæ fulmina.] *Voces aliquot quæ hic accreuerant, & ſententiam corrumpebant, veteris libri nixus auctoritate deleui.*

12 Quædam algentia,] *Vetus liber*, alentia. *ex quo fecerant*, calentia. *Ego* algentia *malui. Ut enim humidus ſicca, ſic algentia idoneus ad concipiendos ignes opponuntur.* ἀτμίδα *&* ἀναθυμίασιν *Ariſtoteles vocat: illam poteſtate aquam, hanc poteſtate ignem.*

13 Pollucis & Caſtoris numine] *Celebrata ab omnibus poetis & mythologis fabula. Vide Plinium lib.* II. XXXVII.

14 Nam ſereno quoque cælo aliquando tonat:] *Neque tonat tantum: ſed & fulmen deijcitur. Cicero.*

Aut cum terribili perculſus fulmine ciuis,
Luce ſerenanti vitalia lumina liquit.

Qua ipſa de re ita Iulius Obſequens] Sereno Varguenteius Pombius de cælo exanimatus. *Fortaſsis autem apud Senecam quoque vox* cælo *delenda ſit. At Plinius hunc ipſum M. Herennium decurionem ex Pompeiano municipio vocat.*

15 Clypei,] *Plinius*: Clypeus ardens ab occaſu ad ortum ſcintillans tranſcurrit ſolis occaſu, L. Valerio, C. Mario Cos. *Narratur & idem ab Obſequente.*

AD CAP. II.

DIXIT *de capris, trabibus, facibus, ceteriſque eiuſmodi fulgoribus. Nunc exponit quemadmodũ area ſiue corona fiat. Videndus Ariſtoteles capite tertio libri tertij Meteorologicon.*

16 Quo die diuus Auguſtus] *Plinius cap.* XXVIII. *lib.* II *Obſequens cap.* CXXVIII.

17 Nonnunquam paulatim diluuntur & deſinunt, nonnunquam ab aliqua parte rũpuntur:] *Illud Ariſtoteles vocat* μαίνεσθαι, *hoc* διαπάσθαι, *qui etiam eadem, quæ hic Seneca, & ob eaſdem cauſas ſignificari docet.*

18 Et tunc aquam expecta.] *Non erant in libris veteribus: eoque deleui. Addita videntur ab aliquo, ex Ariſtotelis ſententia: qui ita ſcribit:* Ἐὰν μὲν γὰρ μήτε καταμαγῇ, μήτε διασπασθῇ, ἀλλ' ἁθρόα τῷ φύσιν ἀπολαμβάνειν ἑαυτῆς· ὕδατος ἐκ τοῦτο σημεῖόν ἐστι.

AD CAP. III.

ABSOLVTA *tractatione areæ, trabis, facum, & similium, ordinem Aristotelis secutus, de arcu siue iride disputare incipit. in cuius causa reddenda Aristoteleus est.*

19 At contra arcus in nocte non fit, nisi admodum raro:] *Veteres quidem eum noctu nunquam fieri opinabantur: sed raritas eius causa errandi fuit. Aristoteles:* ἡ μὲν ἡμέρας μᾶλλον γίγνεται, νύκτωρ δὲ ἧττον σελήνης, ὡς μᾶλλον οἱ ἀρχαῖοι ὤοντο, οὐκ ἐγίγνετο. τοῦτο δὲ ἔπαθον διὰ τὸ σπάνιον· ἐλαύθανε γὰρ αὐτοὺς· γίγνεται μὲν γάρ, ὀλιγάκις δὲ γίγνεται. *Addit id fieri tantum plenilunio: atque ita raro, vt ipse totis quinquaginta annis bis tantum id notauerit.*

20 Ridiculis.] *Alij* tendiculis. *Ego veteri libro fidem habui. Est autem* ridicula *nomen imminutum à* ridica.

21 Quidam hoc genere valetudinis laborant.] *Aristoteles:* οἷόν ποτε σωκράτει πρὸς πάθος, ἀρέμα ἢ οὐκ ὀξὺ βλέπωτι· ἀεὶ γὰρ εἴδωλον ἐδόκει προσηκίσθαι βαδίζοντι αὐτῷ, ἐξ ἐναντίας βλέπον πρὸς αὐτόν· τοῦτο δὲ ἔπασχε διὰ τὸ τὴν ὄψιν αἰεκλάζειν πρὸς αὐτόν· ἔπασχε γὰρ ἀσθενὴς ἦν ἡ λεπτὴ παμπαν ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας, ὥστε εὔοπτον ἐγίνετο ἢ ὁ πλησίον ἀήρ, καὶ οὐκ ἠδύνατο ἀπωθεῖν. *Sunt qui hunc Antipherontem fuisse dicant, hominem motæ mentis, de quo quiddam legitur etiam in libro de memoria. Mihi hoc satis exploratum non est.*

AD CAP. V.

P22 VRPVRAM Tyriam] *Huc referendum est illud dictum Augusti, quod his verbis à Macrobio exponitur:* Cum de Tyriæ purpuræ, quam emi iusserat, obscuritate quereretur: dicente venditore, Erige altius & suspice: his vsus est salibus: Quid ergo? vt me populus R. dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

AD CAP. VI.

E23T bibit ingens arcus,] *Hinc vrbanissime dictum est è Palinuro Plautino, quianum, senio incuruam, bibentem videret:*

Ecce autem bibit arcus: pluet,
Credo, hercle hodie.

AD CAP. VIII.

A24RISTOTELES ait, post autumnale æquinoctium] *Vide Aristotelem capite* v. *libri* III. *Meteorologicon.*

AD CAP. XIII.

S25I Arato credimus,] *Arati hac de re versus hi sunt:*

Οὐ γὰρ τ' ἀμφοτέρωθεν ὁμῶς πρὸς μέσσον ἔχουσι
Ἠέλιον κεφαλαί, σκολιὸν δ' ἀκέασσε κύκλου
Γίγνεται ἀμβολίη, διὰ δὲ χειμῶνος ἰόντος.

L. ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER SECVNDVS.

OMNIS de vniuerso quæstio in cælestia, sublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam siderum scrutatur, & magnitudinem, & formam ignium quibus mundus includitur: 1 solidum ne sit cælum, ac firmæ concretæque materiæ, an ex subtili tenuique nexum: agatur, an agat: & infra se sidera habeat, an in contextu sui fixa: quemadmodum sol anni vices seruet: an retro flectat: cetera deinceps his similia. Secunda pars tractat inter cælum terramque versantia. Hæc sunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes: quæcunque aer facit, patiturve. Hæc sublimia dicimus, quia editiora imis sunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbustis, satis quærit, & (vt Iurisconsultorum verbo vtar) de omnibus quæ solo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæstionem eo posuisti loco, quo de tonitruis fulguribusque dicturus es? Quia cummotus terræ fiat spiritu, spiritus autem sit aer agitatus, & si subeat terras, 2 non ibi spectandus est: cogitetur in ea sede in qua illum natura disposuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter cælestia & de terra dicendum erit. Quare? inquis. quia cum propria terræ excutimus suo loco, vtrum lata sit & inæqualis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilæ spectet, & in orbem partes suas agat, alliget aquas, an aquis alligetur ipsa: animal sit an iners corpus,

CAP. I.

& sine sensu,plenũ quidem spiritus,sed alieni, & cetera huiusmodi quotiẽs in manus venerint,terram sequẽtur,& in imis collocabitur. At vbi quæretur,quis terræ sit situs,qua parte mũdi subsederit,quomodo aduersus sidera cælumque posita sit,hæc quæstio cedet superioribus,& (vt ita dicam) meliorem condicionem sequitur. [1] Quoniam dixi de partibus,in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune sunt dicẽda,& hoc primum præsumẽdum,inter ea corpora,à quibus vnitas est,aera esse. Quid sit hoc & quare præcipiendum fuerit,scies, si paulo altius repetiero, & dixero [2] aliquid esse continuum,aliquid commissum. [b] Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio. Vnitas est sine commissura continuatio,& duorum inter se coniunctorum corporum tactus. Nũquid dubium est,quin ex his corporibus quæ videmus tractamusque, quæ aut sentiuntur aut sentiunt,quædam sint composita: Illa constãt aut nexu,aut acernatione: vt puta funis frumentum,nauis. Rursus non composita: vt arbor,lapis. Ergo cõcedas oportet,ex his quoque quæ sensum quidem effugiunt, cetera ratione prehenditur,esse in quibusdam vnitatem corporum. Vide,quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram,si philosophorum lingua vti voluissem,vt dicerem [c] vnita corpora: hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare istud: si quãdo dixero vnum, memineris me non ad numerum referre,sed ad naturam corporis,nulla ope externa,sed vnitate sua cohærentis. Ex hac nota corporum aer est. [d] Omnia quæ in notitiam nostram cadere possunt,mundus complectitur. [e] Ex his quædam sunt partes,quædam materiæ loco relicta Desiderat omnis natura materiam,sicut ars omnis quæ manu constat. Quid sit hoc,apertius faciam. Pars est nostri,manus,ossa, [f] nerui,oculi: materia, [g] succus recentis cibi,iturus in partes. Rursus quasi pars nostri est sanguis: qui tamẽ & materia est Præparat enim & alia: & nihilominus in numero est eorum,quibus totum corpus efficitur. Sic mundi pars est aer, & quidem necessaria. hic est enim qui cælum terramque connectit,qui ima ac summa sic separat,vt tamen iungat. Separat,quia medius interuenit: iungit,quia vtriq; per hoc inter se consensus est. Supra se dat,quicquid accipit à terris. Rursus vim siderum in terrena transfundit. Quem sic partem mundi voco,vt animalia & arbusta. Nam genus animalium arbustorumque,pars est vniuersi: quia in consummationem totius assumptum: & quia non est sine hoc vniuersum. Vnum autem animal, & vna arbor quasi pars est: quia quamuis perient,tamen id ex quo perit,totum est. Aer autem,vt dicebam,& cælo & terris cohæret. Vtrique innatus est. Habet autem vnitatem, [h] quicquid alicuius rei natiua pars est. Nihil enim nascitur sine vnitate. Terra & pars est mundi,& materia. Pars quare sit,non puto te interrogaturum, [i] aut æque interroges,quare cælum pars sit: quia scilicet non magis sine hoc,quàm sine illa vniuersum esse potest,quod cum his vniuersum est,ex quibus,id est tam ex illo,quàm ex ista,alimẽta omnibus animalibus,omnibus satis,omnibus stellis diuiduntur. Hinc quicquid est viriũ singulis,hinc ipsi mundo,tam multa poscenti submini strat ur: hinc profertur quo sustineantur tot sidera,tam exercitata,tam auida, per diem noctemque, vt in opere, ita & in pastu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum desiderabat,inuasit. Pusillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri satis est. Aer cõtinuus terræ est,& sic appositus,vt statim ibi futurus sit, vnde illa discessit. Pars est totius mundi: sed idem tamen, quicquid terra in alimentum misit,recipit: vt scilicet materia,non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstãtia tumultusque est. Hunc quidam ex distantibus corpusculis,vt puluerem struunt,plurimũque à vero recedunt. Nunquam enim contexti nisi per vnitatem corporis nisus est,cum partes consentire ad intensionem debeant,& conferre vires. Aer autem,si in atomos diuiditur,sparsus est. Teneri vero diuecta non possunt. Intensionem aeris ostendẽt tibi inflata,nec adictum cedentia. Ostendent pondera,per magnum spatium ablata, gestante vento. Ostendent voces, quæ remissæ elatæque sunt, prout aer se concitauit. Quid enim est vox, nisi intensio aeris, vt audiatur,linguæ formata percussu? Quid cursus & motus omnis,nonne intenti spiritus opera sunt. [k] Hic facit vim neruis,& velocitatẽ currentibus Hic cum vehementer concitatus ipse se torsit, arbusta siluasque conuellit, & ædificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare per se languidum & iacẽs incitat. Ad minora veniamus. Quis enim sine intensione spiritus cantus est? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua pressura maiorem sonitum reddunt, quàm qui ore reddi potest, nonne aeris intensione partes suas explicant? Consideremus quàm ingentem vim per occultorum agant paruula admodum semina,& quorum exilitas in commissura lapidum vix locum

inueniat,in tantum conualescunt,vt ingentia saxa distrahant,[l] & in momenta dissoluat; scopulos rupesque,radices minutissimæ,ac tenuissimæ. Hoc quid est aliud,quàm intensio spiritus,sine qua nihil validum,[m] & contra quàm nihil validius est? Esse autem vnitatem in aere,vel ex hoc intelligi potest,quòd corpora nostra inter se cohærẽt. Quid enim aliud est quod tenet ea,quã spiritus? Quid est aliud quo animus noster agitetur? Quis est illi motus,nisi intensio: Quæ intensio,nisi ex vnitate? Quæ vnitas, nisi hæc esset in aere: quid autem aliud producit fruges & segetem imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac distendit in ramos,aut in altum erigit,quàm spiritus intensio & vnitas? Quidam aera VII.
discerpunt,& in particulas diducunt,ita vt illi inane permisceant Argumentum autem existimant non pleni corporis,sed multum vacui habentis,quòd auibus in illo tam facilis motus,quòd maximis minimisq; per illum transcursus est. Sed fallũtur. Nam aquarũ quoq; similis facilitas est: nec de vnitate illarum dubiũ est,quæ sic corpora accipiunt, vt semper in contrariũ acceptis refluant. Hãc nostri circũstantiam,Græci autem περίχυσιν appellant,quæ in aere quoque sicut in aqua fit. Circũstat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admisto. Sed hoc alias. Nũc autem esse quandam VIII.
in rerum natura vehementiã,magni impetus,est colligendũ. Nihil enim nisi intensione vehemẽtius est: & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit,nisi per semetipsum fuerit intentum. Dicimus enim,eodem modo non posse quicquam ab alio moueri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quis autem est,quod magis credatur ex semetipso habere intensionem,quàm spiritus? Hunc intẽdi quis negãbit,cum viderit iactari terrã cum mõtibus,recta,murosque plures,& magnas cum populis vrbes,cũ totis maria littoribus? Ostendit intensionem spiritus,velocitas eius & diductio. Oculus statim per multa millia aciem suam intẽdit: vox vna totas vrbes simul percutit: lumen nõ paulatim prorepit, sed semel vniuersis infunditur rebus. Aqua autẽ sine spiritu quemadmodũ posset IX.
intendi? Nunquid dubitas, quin sparsio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ crescens in summam altitudinẽ amphitheatri peruenit,cũ intensione aquæ fiat? Atqui nec tolleno magis,nec vllũ aliud tormẽtum aquã poterit mittere aut agere,quàm spiritus. Huic se cõmodat: hoc inserto & cogente attollitur,& cõtra naturam suam multa conatur,& ascendit,nata defluere. Quid nauigia sarcina depressa, parum ostendunt,nõ aquá sibi resistere quo minus mergantur,sed spiritũ? Aqua enim cederet: nec posset põdera sustinere,nisi ipsa sustineretur. Discus ex loco superiore in piscinã missus, non descẽdit,sed resilit. quemadmodũ,nisi spiritu referente? Vox autem qua ratione per parietũ munimenta transmittitur,nisi quòd solido quoq; aer inest, qui sonum extrinsecus missum & accipit & remittit? scilicet spiritu nõ aperta tantum intendens,sed etiã abdita & inclusa. Quod illi facere expeditum est,quia nusquam diuisus,sed per ipsa,quibus separari videtur, coit secum. Interponas licet muros & mediã altitudinẽ montiũ,[n] per omnia ista prohibetur nobis esse peruius,non sibi. id enim intercluditur tantum,per quod illũ nos sequi possumus. Ipse quidem trãsit per ipsum quod scinditur,[o] & media non circũfundit tantũ, sed vtrinque cingit. Permeat ab æthere lucidissimo aer,in terrã vsque diffusus: agilior quidem,tenuiorque,& altior terris,nec minus aquis: ceterũ æthere spissior grauiorque,frigidus per se & obscurus. lumen illi calorq; aliunde sunt: sed per omne spatium sui similis nõ est: mutatur enim à proximis. Sũma pars eius est siccissima calidissimaque, & ob hoc etiã tenuissima,propter viciniã æternorũ ignium,& illos tot motus siderũ,assiduumque cæli circumactũ. Illa pars ima & vicina terris,dẽsa & caliginosa est: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior,si summis imisque conferas,quãtum ad siccitatem tenuitatemq; pertinet: ceterũ vtraque parte frigidior. Nam superiora eius calorem vicinorum siderum sentiũt: inferiora quoque tepent,primũ terrarũ halitu,qui multum secum calidi affert,deinde quia radij solis replicantur,& quousq; redire potuerũt, replicato calore benignius fouẽt. Deinde etiã illo spiritu,qui omnibus animalibus,arbustisq; ac satis calid[o] est. Nihil enim viueret sine calore. Adijce nũc ignes, nõ tantũ manu factos & certos,sed opertos terris: quorũ aliqui eruperũt, innumerabiles in abscõdito flagrant & obscuro semper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum,habẽt aliquid teporis: quoniam sterile est frigidũ,calor autẽ gignit. Media ergo pars aeris ab his submota in frigore suo manet. Natura enim aeris gelida est. Quia cum sic diuisus sit, ima sui parte ma- XI.
xime varius & inconstãs & mutabilis est. Circa terram plurimum agit,plurimũ patitur, exagitat & exagitatur: nec tamẽ eodẽ modo totus afficitur. sed aliter alibi: ac partibus inquietus est ac turbidus.[p] Causas autẽ illius mutationis & incõstantiæ alias terra præbet, cuius positiones huc aut illo versæ,magna ad aeris tẽperiem momẽta sunt: alias siderum

cursus. Ex quibus soli plurimum imputes. Illũ sequitur annus ad illius flexũ hiemes æstatesque vertuntur. [q] Lunæ proximum ius est. Sed & cæteræ quoq; stellæ nó minus terrena quàm incumbentem spiritũ terris afficiunt, & ortu suo occasuve contrario, modo frigora, modo imbres, aliasque terrarum iniurias turbidæ mouẽt. Hoc necessariũ fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiũt, naturam eius explicare oportebat: quo facilius appareret, quid facere aut pati posset. Tria sunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vna facta seriatim audiuntur. Fulguratio ostendit ignem: fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio est, [r] & conatio sine ictu: ista, iaculatio cũ ictu. Quædã sunt ex his, de quibus inter omnes conuenit: quædam, in quibus diuersæ sententiæ sunt. [s] Conuenit illis, omnia ista in nubibus & è nubibus fieri: etiãnum cõuenit, & fulgurationes & fulminationes, aut igneas esse, aut ignea specie. Ad illa nunc transeamus, in quibus lis est. Quidam putant ignẽ esse in nubibus, quidã ad tẽpus fieri: nec prius esse, quàm mitti. Nec inter illos quidẽ quid proferat ignem, conuenit. Alius enim à lumine illum colligit. [t] Quidam autẽ radios solis intercurrẽtis recurrẽtisque, sæpius in se relatos, ignẽ excitare dicit. Anaxagoras ait illum ex æthere distillari, & ex tanto ardore cæli multa decidere, quæ nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi nó putat, sed eodem momẽto exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est. Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraq; ex se reddit aliquid. Terrenus vapor siccus est, & fumo similis, qui vẽtos, tonitrua & fulmina facit: aquarũ halitus humidus est, & imbres & niues creat. Sed siccus ille terrarũ vapor, vnde vẽtis origo est, quia coaceruatus est, cũ coitu nubium vehemẽter impactarũ à latere eliditur: [u] deinde, vbi latius ferit nubes proximas, plaga & cũ sono incutitur: qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorũ virentium crepat. [x] Et vt ille spiritus habens aliquid humidi secum, cum est conglobatus, rũpitur flamma: eodem modo spiritus ille, quẽ paulo ante exprimi collisis nubibus dixi, impactus aliis nec rumpi, nec exilire silẽtio potest. Dissimilis autẽ crepitus fit, ob dissimilem impactionem nubium. Quare aliæ maiorem sonitũ habẽt, aliæ minorẽ. Ceterũ illa vis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, leui impetu accensus & varius. Ante autem videmus fulgurationem, quàm sonum audiamus: quia oculorum velocior est sensus, & multum aures antecedit. Falsam autem esse opinionẽ eorũ, qui ignem in nubibus seruãt, per multa colligi potest. Si de cælo cadit, quomodo nõ quotidie fit, cum tantundem illic semper ardeat? Deinde nullã rationẽ reddiderunt, quare ignis, quẽ natura sursum vocat, defluat. Alia enim condicio nostrorum igniũ est, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis secum aliquid habent. Ita non descẽdit ignis, sed præcipitatur & deducitur. Huic simile nihil accidit in igne purissimo, in quo nihil est quod deprimatur: aut si vlla pars eius deciderit, in periculo totus est: quia totũ potest excidere, quod potest carptim. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, si inabdito suo tenet graue, quomodo illic esse potuit, vnde caderet? Quid ergo? Nó aliqui ignes in inferiora ferri solẽt, sicut hæc ipsa de quibus quærim' fulmina? Fato enim nõ eũt, sed ferũtur. Aliqua illos potẽtia deprimit, quæ nó est in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter solitũ euenit. Ordo rerũ est, & expurgat' ignis in custodia mũdi, summas sortitus oras, operas pulcherrime circumit: hinc discedere non potest, sed ne ab externo quidẽ exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus est. Certa enim & ordinata non pugnant. Vos inquam, dicitis, cũ causas stellarum trãsuolantiũ redditis, posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo superioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimũ interest, vtrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea, quæ subiecta sunt, transilire, an hic accẽdi. Non enim illinc ignis cadit, quod nõ potest fieri, sed hic nascitur. Videmus certe apud nos late incendio peruagante, quasdam insulas, quæ diu concaluerãt, ex se concipere flammam. Itaq; verisimile est in aere summo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accẽdi calore ætheris superpositi. Necesse est enim, vt & imus æther habeat aliquid aeri simile, & summus aer non sit dissimilisimo ætheri: quia non fit statim ex diuerso in aduersum transitus. Paulatim ista confinio vim suam miscent ita, vt dubitare possis, an aer, an hic iam æther sit. Quidam ex nostris existimant, aera, cum in ignem & aquam mutabilis sit, non trahere aliũde causas flammarum nouas: ipse enim se mouendo accendit, & quum densos, compactosque nubium sinus dissipat, necessario vastum in tam magnorum corporum diruptione reddit sonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitãdum ignem. Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum cõfert: sed secare, ferri est.

XII. XIII. XIIII. XV.

Quid ergo inter fulgurationem & fulmen intereſt? dicam. Fulguratio, eſt late ignis explicitus: Fulmẽ, eſt coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter ſe iũctis aquam concipere, & compreſſa vtrinq; palma in modum ſyphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubiũ inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam baliſtæ quoque & ſcorpiones tela cum ſono expellunt. Quidam exiſtimát ipſum ſpiritũ per frigida atq; humida euntem, ſonũ reddere. Nam ne ferrum quidẽ ardens ſilentio tingitur. Sed quẽadmodum, ſi in aquam feruens maſſa deſcẽdit, cum multo murmure extinguitur: ita, vt Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit, & dum luctatur, per obſtantia & interciſa vadens, ipſa ignem fuga accendit. Anaximander omnia ad ſpiritũ retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inæqualia ſunt? Quia, & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? Quia tunc quoque per craſſum & ſiccum aera ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, quo in flammam non valuit, in ſonum valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aeris diducentis ſe, corruentiſque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiẽs. Quid eſt fulmen? acrioris denſioriſque ſpiritus curſus. Anaximandrus ait, omnia iſta ſic fieri, vt ex æthere aliqua vis in inferiora deſcendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cum illas interſcindit, fulget: & minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina. Diogenes Apolloniates ait, quædã tonitrua igne, quædã ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit & nuntiat: illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Vtrunq; ſine altero fieri, & eſſe aliquando, concedo: ita tamen, vt non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed vtrũque ab vtroq; effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, cũ efficit ſonum, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquãdo ignem quoq; rumpere poſſe nubes, & non exilire, ſi plurimarũ aceruo nubium, cũ paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum, perdetque fulgorem & ſpeciem, dũ ſecuta in terra incendit. Adijce nunc, quòd neceſſe eſt, vt impetus fulminis & præmittat ſpiritus, & agat ante ſe, & à tergo trahat ventum, cum tam vaſto ictu aera inciderit. Itaq; omnia, antequã feriantur, intremiſcunt vibrata vento, quem ignis ante ſe preſſit. Dimiſſis nũc præceptoribus incipiamus per nos moueri, & à confeſſis trãſeamus ad dubia. Quid enim cõfeſſi eſt? Fulmẽ ignem eſſe: æq; fulgurationẽ: quæ nihil aliud eſt, quàm flãma, futura fulmen, ſi plus viriũ habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtãt. Eſſe illum ignem, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorum enim ſæpe incendiorum cauſa fulmen fuit. Siluæ illo cremantur, & vrbiũ partes: etiã quæ nõ percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quædam vero velut fuligine colorantur. Quid, quòd omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo & vtramq; rem ignẽ eſſe conſtat, vtranque rem inter ſe meãdo diſtare. Fulguratio eſt fulmen, nõ in terras vſque perlatũ. Et rurſus licet dicas, fulmẽ eſſe fulgurationem, vſque in terras perductam. Non ad exercendũ verba, hæc diutius pertracto: ſed vt iſta cognata eſſe, & eiuſdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen eſt quiddã plus, quàm fulguratio. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt pæne fulmen. Quoniam conſtat eſſe vtranque rẽ ignem, videamus quẽadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eadẽ enim ratione & ſupra fit. Duob⁹ modis: vno, ſi excitatur ſicut ex lapide percuſſo: altero, ſi attritu inuenitur, ſicut cũ duo ligna inter ſe diucius trita sũt. Nõ omnis hoc tibi materia præſtabit, ſed idonea eliciẽdis ignibus: ſicut laurus, hederæ, & alia in hũc vſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, vt nubes quoque ignẽ eodẽ modo vel percuſſæ reddant, vel attritæ. Videamus quãtis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id tormẽtum in quod obuium fit, diſſipatur, & rapitur, & lõge à loco ſuo proijcitur. Quid ergo mirũ, ſi tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel ſibi? Vides enim quãtum feruorẽ ſenſura corpora ſunt. [a] horũ trãſitu trita, exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorũ ingẽs & confeſſa potẽtia eſt. Sed fortaſſe nubes quoque in nubes incitatæ, fremente vento, & leuiter vrgente, ignem euocabunt, qui explendeſcat, nec exiliat. Minore enim vi ad fulgurandũ opus eſt, quàm ad fulminandũ. Superioribus collegimus, in quãtum feruorem quædã attrita perducerẽtur. Cũ autẽ aer mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis in ignem conuerſus, atteratur, credibile eſt & veriſimile, ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia nõ ex ſolida materia oritur, nec in qua poſſit cõſiſtere. Tranſit itaque: tantumque habet moræ, quantũ itineris: & curſus ſine alimento coniectus eſt. Quomodo, inquis, cum dicas hanc ignis eſſe naturã, vt petat ſuperiora, fulmen tamen terram petit: [b] an falſum eſt, quod de igne dixiſti? Eſt enim illi æque ſurſum iter, atque deorſum. Vtrumque verum poteſt eſſe. Ignis enim natura in verticem ſurgit, & ſi nihil illum pro-

XVI. XVII. XVIII. XIX. XX. XXI. XXII. XXIII. XXIIII.

hibet,aſcendit.[c] Sicut aqua natura defertur:ſi tamen aliqua vis acceſſit,quæ illã in contrarium ageret,illo intenditur,vnde imbre deiecta eſt. Fulmẽ autẽ cadit eadem neceſſitate,qua excutitur.[d] In his ignib⁹ accidit quod arboribus:quarũ cacumina ſi tenera sũt, ita deorſum trahi poſſunt,vt etiam terram attingãt,ſed cũ permiſeris, in locũ ſuum exilient. Itaq; non eſt,quòd eũ ſpectes cuiuſq; rei habitũ,qui illi nõ ex volũtate eſt. Si ignẽ permittis ire quo velit,cælũ,id eſt,leuiſſimi cuiuſq; ſedem repetet:[e] vbi eſt aliquid,quod eum ferat,& ab impetu ſuo auertat,id non natura,ſed ſeruitus eius fit. Dicitis,inquis, nubes attritas edere ignem,cũ ſint humidæ,immo vdæ:quomodo ergo poſſunt gignere ignem,quem non magis veriſimile eſt ex nube,quàm ex aqua generari? Ignis qui naſcitur,primum in nubibus non eſt aqua, ſed aer ſpiſſus,ad gignẽdam aquam præparatus, nondum in illam mutatus,ſed iam pronus & vergens. Non eſt quòd eam exiſtimes tunc colligi,ſed effundi. Simul & fit,& cadit. Deinde ſi conceſſero humidã eſſe nubem conceptis aquis plenã: nihil tamẽ prohibet,ignẽ ex humido quoq; educi,immo ex ipſo (quod magis mireris) humore. 4 Quidã negauerũt in ignẽ quicquam poſſe mutari,priuſquam mutatũ eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes,ſalua,quã cõtinet,aqua,ignẽ parte aliqua ſui reddere·vt ſæpe alia pars ligni ardet,alia ſudat. Nec hoc dico, non contraria inter ſe iſta eſſe,& alterũ altero perimi:ſed vbi valẽtior ignis,quàm humor eſt,vincit. Rurſus vbi copia humoris exuperat,tunc ignis ſine affectu eſt. Itaq; non ardent virentia. Refert ergo, quãtum aquæ ſit. Exigua enim non reſiſtit,nec ignem impedit. Quid ni? Maiorũ noſtrorum memoria,vt Poſidonius tradit,cũ inſula in Ægæo mari ſurgeret,ſpumabat interdiu mare,& fumus ex alto ferebatur.[f] Nam demũ prodebat ignẽ,non continuum, ſed ex interuallis emicantem,fulminum more,[g] quotiẽs ardor inferius iacens,ſuperũ põdus euicerat. Deinde ſaxa reuoluta,rupeſq; partim illeſæ,[h] quas ſpiritus antequam verteretur, expulerat,partim exeſæ,& in leuitatem pumicis verſæ,nouiſſime cacumen exuſti mõtis emicuit. Poſtea altitudini adiectum,& ſaxum illud in magnitudinẽ inſulæ creuit. Idem noſtra memoria Valerio Aſiatico cõſule iterũ accidit. Quorſus hæc retuli? vt appareret, nec extinctũ ignem mari ſuperfuſo,nec impetum eius,grauitate ingentis vndæ prohibitũ exire. Ducentorũ paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodotus Poſidonij auditor tradidit,[i] per quã diruptis aquis ignis emerſit. Quòd ſi immenſa aquarum vis,ſubeuntium ex imo flammarũ vim nõ potuit comprimere:quãto minus in aere extinguere ignem poterit,nubiũ tenuis humor & roſcidus? Adeo res iſta non adfert vllam moram, quæ contra cauſas igniũ ſit quos nõ videmus emicare,niſi impendente cælo. Serenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus,nec nox quidẽ,niſi obſcura nubibus. Quid ergo?[k] Nõ aliquãdo etiam apparẽtibus ſtellis,& nocte tranquilla fulgurat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe,vnde ſplendor effertur:quas videri à nobis terrarũ tumor non ſinit. Adijce nũc, quod fieri poteſt,[l] vt nubes ſudæ & humiles attritu ſuo ignem reddant: qui in ſuperiora expreſſus,[m] in parte ſincera, puraque cæli viſatur: ſed fit in ſordida. Tonitrua diſtinxere quidã ita,vt dicerent,vnum eſſe genus,cuius ſit graue murmur, quale terrarũ motum antecedit,clauſo vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri,dicã.[n] Cum ſpiritũ intra ſe clauſere nubes,in concauis partibus earum voluratus aer, ſimilẽ agit mugitibus ſonum,raucũ &æqualem,& cõtinuum. Itaq; etiam vbi illa regio humida eſt,exitum claudit. Ideo huiuſmodi tonitrua venturi prænuntia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre:quod crepitũ magis dixerim,quàm ſonum: qualẽ audire ſolem[o],cũ ſuper caput alicuius dirupta veſica eſt. Talia edũtur tonitrua,cũ globata diſſoluitur nubes,& ſpiritum, quo diſtẽta fuerat,emittit. Hoc proprie fragor dicitur,ſubitus & vehemẽs:quo edito cõcidũt homines,& exanimãtur,[o] quidã vero viui ſtupent,& in totum ſibi excidunt,quos vocamus attonitos,quorum mẽtes ſonus ille cæleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo poteſt,vt incluſus aer caua nube & motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cũ maiorem ſibi locũ quærit,à quibus inuolutus eſt,ſonũ patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edũt, ſic illiſarũ inter ſe nubiũ ſonus poteſt eſſe magnus,quia magna concurrunt? Videmus,inquit,nubes impingi montibus,nec ſonum fieri. Primũ omniũ non quocunque modo illiſæ ſunt,ſonant,ſed ſi apte ſunt compoſitæ ad ſonum edendum. Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt,ſed palma cum palma collata plauſum facit. Et plurimum intereſt,vtrũ cauæ concutiantur,an planæ & extentæ. Deinde non tantũ nubes ire oportet,ſed agi magna vi,& procelloſa. Etiã mons non ſcindit nubem,ſed dirigit,& primã quamque partem eius ſoluit. Ne veſica quidem, quocunq; modo ſpiritũ emiſit,ſonat. Si ferro diuiſa eſt,ſine vllo auriũ ſenſu exit. Rumpi illam oportet,vt ſonet,nõ ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſiluere,nõ

ſonant.

sonant. Adiice nunc, quòd nubes in monte actæ, nõ franguntur, sed circumfundũtur in aliquas partes mõtis, arboris ramos, frutices, aspera saxa & eminentia. Et ita discutiũtur, & si quem habent spiritum, multifariã emittunt: qui nisi vniuersus erumpit, nec crepat. Hoc vt scias, ventus qui circa arborem funditur, sibilat, non tonat. Lato (vt ita dicã) ictu, & totum globum semel dissipante opus est, vt sonitus erumpat: qualis auditur cũ tonat. Præter hæc natura aptus est aer ad voces. Quid ni? cũ vox nihil aliud sit, quàm ictus aer. XXIX.

Debent ergo nubes vtrinque dissecari, & cauæ & intentæ. Vides enim quanto vocaliora sunt vacua quàm plena, quãto intẽta quàm remissa. Ita tympana & cymbala sonãt: quia illa ꝙ repugnantem ex vlteriore parte spiritum pulsant, hæc ad ipsum aerem acta, nisi cõ- XXX.
cauo non tinniunt. Quidam, inter quos Asclepiodotus est, iudicant, sic, quorundam quoque corporũ concursu tonitrua & fulmina excuti posse. Aetna aliquãdo multo igne abundauit. Ingẽtem vim arenæ vrẽtis effudit. Inuolutus est dies puluere, populosque subita nox terruit. Illo tẽpore aiunt plurima fuisse tonitrua & fulmina: quæ cõcursu aridorum corporum facta sunt, non nubiũ quas verisimile est, in tãto feruore aeris nullas fuisse. Aliquando Cambyses ad Ammonem misit exercitũ: quem arena Austro mota, & more riuis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoq; verisimile est fuisse tonitrua fulminaque, attritu arenæ sese affricantis. Non repugnat proposito nostro ista opinio. Diximus enim, vtriusq; naturæ corpora efflare terras, & sicci aliquid & humidi in toto aere vagari. Itaque si quid tale interuenit, nubem facit solidiorem crassioremq;, quàm si tantũ simplici spiritu intexeretur. Illa frangi potest, & edere sonũ: ista quæ dixi, siue incendiis vaporantibus aera repleuerunt, siue ventis terras verrentibus, necesse est nubẽ faciãt antequam sonum. Nubem autem tam arida quàm humida conferũt. Est autem nubes (vt diximus) spissitudo aeris crassi. ſ Ceterum mira fulminis, si intueri velis, opera sunt, nec XXXI.
quicquã dubij relinquentia, quin diuina insit illis & subtilis potentia. Loculis integris ac illæsis conflatur argentũ. Manente vagina, gladius liquescit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne distillat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotanda ponas licet, quòd & hominum, & ceterorum animalium quæ icta sunt caput spectat ad exitum fulminis: quòd omnium percussarum arborũ t contra fulmina hastulæ surgunt. Quid, quòd malorum serpentium, & aliorum animalium, quib⁹ mortifera vis ineſt, cum fulmine icta sunt, venenũ omne consumitur? Vnde, inquit, scis? In venenatis corporibus vermis non nascitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminat. Quid, quòd futura portendunt: nec vnius tantum aut alterius rei signa dant, sed sæpe to- XXXII.
tum fatorum sequentium ordinem nuntiant, & quidem decretis euidentibus, longeq; clarioribus, quàm si scriberentur? Hoc autem inter nos & Tuscos, quibus summa perquẽdorum fulminum est scientia, interest. Nos putamus, quod nubes collisæ sunt, ideo fulmina emitti. Ipsi existimant: nubes collidi, vt fulmina emittantur. Nam cum omnia ad Deum referant, in ea sunt opinione, tanquam, non quia facta sunt, significent: sed quia significatura sunt, fiant: eadem tamen ratione fiunt, siue illis significare propositum est, siue consequens. Quomodo ergo significant, nisi à Deo mittantur? Quomodo aues non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auspicium, sinistrumve fecerunt. Et illas, inquit, Deus mouit. Nimis illum otiosum, & pusillæ rei ministrum facis, si aliis somnia, aliis exta disponit. Ista nihilominus diuina ope geruntur. Sed non à Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viscera sub ipsa securi formantur. Alia ratione fatorum series explicatur, indicia venturi vbique præmittens, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota sunt. Quicquid fit, alicuius rei futuræ signum est: fortuita, & sine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo est, etiam prædictio est. Cur ergo aquilæ hic honor datus est, vt magnarum rerum faceret auspicia: aut coruo, aut paucissimis auibus: ceterarum sine præsagio vox est? Quia quædam in artem nondum redacta sunt. Quædam vero ne redigi quidem possũt, ob nimium remotam cõuersationem. Ceterum nullum animal u est, quod non motu & occursu suo prædicat aliquid. Non omnia scilicet, sed quædam notantur. Auspiciũ est obseruantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. Ceterum & illa quæ pereunt. Quinque stellarum potestatẽ Chaldaeorum obseruatio excepit. Quid tu? x tot millia siderum iudicas otiosa lucere? Quid est porro aliud, quod errorẽ incutiat peritis naraliũ, quàm quòd paucis nos sideri b⁹ assignant: cum omnia quæ supra nos sunt, partem sibi nostri vindicẽt? Submissiora forsitã in nos propius vim suam dirigunt, & ea quæ frequentius mota, aliter nos, aliter cetera animalia prospiciunt. Ceterum & illa quæ aut immota sunt, aut propter velocitatẽ vniuerso mundo parem immotis similia, non extra ius dominiumque nostri sunt. Aliud aspice

† & diſtributis rem efficis, tractas. Non magis autē facile eſt, ſcire quid poſſint, quā dubitari debet, an poſſint. Nūc ad fulmina reuertamur: quorum ars in tria diuiditur: quē admodum exploremus, quemadmodū interpretemur, quemadmodū exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat, ſecunda ad diuinationē, tertia ad propitiandos deos: quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare vt promiſſa firment: deprecari, vt remittant minas. Summam eſſe vim fulminum iudicant: quia quicquid alia portendūt, interuentus fulminis tollit. Quicquid ab hoc portenditur, fixū eſt, nec alteri° oſtēti ſignificatione mutatur. Quicquid exta, quicquid aues minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quicquid fulmine denuntiatum eſt, nec extis, nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? Quia vero verius nihil eſt. Si aues futura cecinerunt, nō poteſt hoc auſpiciū fulmine irritum fieri. Aut ſi poteſt, non futura cecinere. Non enim nūc auem comparo & fulmen, ſed duo veri ſigna: quæ ſi vnum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interuētus ſubmouet extorum vel augurum iudicia, male inſpecta exta, male obſeruata auguria ſunt. Non enim refert, vtrius rei maior potentiorve natura ſit. ʸ ſed vtra vim attulit. ſignū, quātū ad hoc, pars eſt. Si dicas, flammæ vim maiorem eſſe, quàm fumi, nō mentieris: ᶻ ſed ad indicandū ignē idē valet flāma, quod fumus. Itaque ᵃ ſi hoc dicūt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminumerit auctoritas maior, fortaſſe conſentiam: ſed ſi hoc dicūt, quamuis altera ſigna verū prædixerint, fulminis ictus priora deleuit, & ad ſe fidē traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quàm multa auſpicia ſint. fatum vnum eſt: quodſi bene primo auſpicio intellectū eſt, ſecūdo non interit: idem eſt. Ita dico, nō refert, idē an aliud ſit, per quod quærimus: quoniam de quo quærimus, idem eſt. Fatum fulmine mutari non poteſt. Quid ni? Nam fulmen ipſum fati pars eſt. Quid ergo expiationes, procurationesque quo pertinēt, ſi immutabilia ſūt fata? Permitte mihi illam rigidam ſectam tueri eorum, qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe exiſtimāt, quàm ægræmentis ſolatia. Fata aliter ius ſuum peragunt, nec vlla cōmouentur prece, nō miſericordia flectuntur, non gratia. Seruant curſum irreuocabilem, ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrētium in ſe nō recurrit, nec moratur quidē, quia priorem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem rerum fati æterna ſeries rotat, cuius hæc prima lex eſt, ſtare decreto. Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerū omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc ſi ſacrificiis, & capite niueæ agnæ exorari iudicas: diuinanon noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari? Quanto magis Dei? cum ſapiens quid ſit optimū in præſentia ſciat, illius diuinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorū volo cauſam, qui procuranda exiſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmouenda pericula, aliquādo ad leuanda, aliquando ad differenda. Quid ſit quod ſequitur, paulo poſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiſcū, quòd nos quoque exiſtimamus vota proficere, ſalua vi ac poteſtate fatorum. quædā enim à diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta ſunt, vt in bonum vertant. ſi admotæ diis preces fuerint: ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut non. Si futurū eſt, etiam ſi non ſuſceperis vota, fiet. Si non eſt futurū, etiam ſi ſuſceperis vota, nō fiet. Falſa eſt iſta interrogatio: quia illam mediam inter iſta exceptionem præteris. Futurū, inquā, hoc eſt, ſed ſi vota ſuſcepta fuerint. Hoc quoq; neceſſe, inquit, eſt, fato cōprehēſum ſit, aut ſuſcipias vota, aut non. Puta me tibi manus dare, & fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, vt vtique fiant vota. Ideo fient. Fatū eſt, vt hic diſertus ſit, ſed ſi litteras didicerit: ab eodem fato cōtinetur, vt litteras diſcat, ideo diſcet. Hic diues erit, ſed ſi nauigauerit. An illo fati ordine, quo patrimonium illi grāde promittitur, hoc quoque protinus fatum eſt, vt nauiget. Ideo nauigabit. Idē dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiauerit prædictas diuinit° minas. At hoc quoque in fato eſt, vt expiet: ideo expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, vt probetur nihil volūtati noſtræ relictū, & omne ius fato traditum. Cum de iſta re agetur, dicam, quemadmodū, manēte fato, aliquid ſit in hominis arbitrio. Nūc vero id de quo agitur, explicaui, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes procurationesq; prodigiorū, pericula auertant: quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege data ſūt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Vtiq; enim expiare, etiā nō ſuadēte illo, mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quòd fati miniſter eſt. Sic cū ſanitas videatur eſſe de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficiū fati per huius manus venit.

Genera fulminum tria eſſe ait Cæcinna: Conſiliarium, Auctoritatis, & quod ſtatus dicitur. Conſiliarium ante rē fit, ſed poſt cogitationem: cum aliquid in animo verſantibus, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. Auctoritatis eſt, vbi poſt rem factam venit,

XXXIII. XXXIIII. XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XXXIX.

quam futuram bono malo ve significat. Status est, vbi quietis nec agẽtibus quicquã, nec cogitantibus quidẽ, fulmẽ interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitoriũ vocat: sed nescio quare non idem sit, quod consiliarium. Nam & qui monet, consiliũ dat: sed habet aliquam distinctionem. Ideoque separatur à cõsiliario: quia illud suadet dissuadetque. hoc solam impendentis periculi euitationem cõtinet. Vt cũ timemus ignem aut fraudem à proximis, aut insidias à seruis. Etiamnum tamẽ aliã distinctionem vtriusque video: Consiliarium est, quod cogitanti factũ est: monitoriũ, quod nihil cogitanti. Habet autem vtraque res suam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at vltro monentur. XL. Primo omnium non sunt fulminum genera, sed significationum. Nã fulminũ genera sunt illa, quod terebrat, quod discutit, quod vrit. Quod terebrat, subtile est & flammeum, cui per angustissimum fuga est, ob sinceram & purã flammæ tenuitatem: quod dissipat, conglobatum est, & habet admixtã vim spiritus coacti & procellosi. Itaque illud fulmẽ per id foramẽ, quod ingressum est. redit & euadit. Huius late sparsa vis, rumpit, icta, non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, multũ terreni habet, & igneum magis est quàm flammeum. Itaque relinquit magnas igniũ notas, quæ percussis inhæreant. Nullum quidẽ sine igni fulmẽ venit: sed hoc proprie igneum dicimus, quod manifesta ardoris vestigia imprimit. Quod aut vrit, aut fuscat, trib° modis vrit: aut enim afflat, & leui iniuria ledit, aut comburit, aut accendit. Omnia ista vrũt, sed genere & modo differunt. Quodcunque combustũ est. vtique & vstum est. At nõ omne quod vstum, vtique & combustum est. Itẽ quod accensum est. Potest enim illud ipso trãsitu ignis vsisse. Quis nescit quædam vri quidem, nec ardere? Nihil autem potest ardere, quod nõ vratur. Vnum hoc adiiciam. Potest aliquid esse combustum, quod non sit accensum. Potest accensum esse, nec combustum. XLI. Nunc ad id transeo genus fulminis, quo icta fuscantur: Hoc aut decolorat, aut colorat. Vtrique distinctionẽ suam reddam. Decoloratur, id cuius color, vitiatur, non mutatur. Coloratur, id cuius alia fit quàm fuit facies: tãquam caerula, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Etruscis & philosophis communia sunt. In illo dissentiunt, quòd fulmina dicunt à Ioue mitti, & tres illi manubias dant. Prima (vt aiunt) monet, & placata est, & ipsius consilio Iouis mittitur. Secundam mittit quidẽ Iupiter, sed ex consilij sententia. Duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni aliquid aliquando facit, sed tunc quoque non aliter, quàm vt noceat. Ne prodest quidem impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: sed adhibitis in consiliũ diis, quos superiores & inuolutos vocant. Quæ vastat & includit, & mutat statum priuatum vtique & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil esse, quod sit, patitur. XLII. In his prima specie si intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tã imperitũ est quàm credere fulmina è nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, statuas suas nonnunquam petere, vt impunitis sacrilegis, percussis ouibus, incensis aris, pecudes innoxias feriat, & ad suum concilium à Ioue deos, quasi in ipso parum consilij sit, aduocari: illa læta & placata esse fulmina, quæ solus excutiat: pernicioſa, quibus mittendis maior numinum turba interfuit? Si quæris à me quid sentiam, non existimo tam hebetes fuisse, vt crederent Iouem, aut non æquaevolũtatis, [b] aut certe minus paratum esse. Vtrum enim cũ emisit ignes, quibus innoxia capita percuteret, scelerata transiret, aut noluit iustius mittere, aut nõ succesſit? Quid ergo secuti sunt, cum hoc dicerent? Ad coercẽdos animos imperitorũ sapientissimi viri, iudicauerunt ineuitabilẽ metum, [c] vt supra nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia scelerum aliquid esse, aduersum quod nemo sibi satis potens viderentur. Ad cõterrendos itaque eos, quibus innocentia nisi metu nõ placet, [d] posuere super caput vindicẽ, & quidem armatũ. XLIII. Quare ergo id fulmen quod solus Iupiter mittit, placabile est: perniciosum id, de quo deliberauit, & quod aliis quoq; diis auctoribus misit. Quia Iouẽ, id est, regem, prodesse etiam solum oportet, nocere non, nisi cũ pluribus visum est. Discãt hoc ij, quicũque magnam potentiam inter homines adepti sunt. sine cõsilio nec fulmen quidẽ mitti: aduocent, cõsiderent multorũ sententias, placita temperent, & hoc sibi proponãt, vbi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem suum satis esse consilium. XLIIII. In hoc quoque tam imperiti non fuere, vt Iouem existimarent tela mutare. poeticam ista licẽtiã decent,

Est aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopum,
Sæuitiæ flammæque minus, minus addidit iræ,
Tela secunda vocant superi.

Illos vero altissimos viros error iste non tenuit, vt existimarẽt Iouẽ modo leuioribus fulminibus & lusoriis vti: sed voluerũt admonere eos, [e] quibus aduersus peccata hominũ fulminãdum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quaedam frãgi debere, quaedã

XLV. elidi & distringi, quaedam admoueri. [f]Ne hoc quidem crediderunt, Iouem, qualem in Capitolio & in ceteris aedibus colimus, mittere manu fulmina, sed eũdem quẽ nos Iouem intelligunt, custodem rectoremque vniuersi, animũ ac spiritũ, mũdani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est, ex quo suspensa sunt omnia, causa causarũ. Vis illum prouidentiam dicere? recte dices. Est enim, cuius consilio huic mundo prouidetur, vt inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia cuius spiritu viuimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipse enim est, totum quod
XLVI. vides, totus suis partibus inditus, & se sustinens vi sua. Idem Etruscis quoque visum est: & ideo fulmina à Ioue mitti dixerunt, quia sine illo nihil geritur. At quare Iupiter aut feriendatransit, aut innoxia ferit? In maiorem me quæstionem vocas: cui suus locus, suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, sed sic omnia dispositа, vt ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen sine ratione non fiant: quæ illius est. Vis eorum, illius permissio est. Nam & si Iupiter illa nunc non facit, fecit, vt fierent. Singulis nõ adest: sed
XLVII. signum, & vim, & causam dedit omnibus. Huic illorum diuisioni non accedo. Aiunt aut perpetua, aut finita esse fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum significatio in totam vitam pertinet, nec vnam rem id enuntiat, sed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarũ complectitur: Hæc sunt fulmina, quæ prima accepto patrimonio, &
XLVIII. in nouo hominis aut vrbis statu fiunt. Finita ad diẽ vtique respondent. Prorogatiua sunt, quorum minæ differri possunt, auerti tollique non possunt. Dicam quid sit, quare huic diuisioni non consentiam. Nam & quod perpetuum vocãt fulmẽ, finitũ est. Aeque enim talia ad diem respõdent. Nec ideo finita nõ sunt, quia multũ tempus significant. Et quod prorogatiuum videtur, finitum est. Nam illorum quoq; cõfessione certum est, quousque impetretur dilatio. Priuata enim fulmina negant vltra decimũ annũ, publica vltra tricesimũ posse differri. Hoc modo & ista finita sunt: quia vltra quod non prorogentur, inclusum est. Omniũ ergo fulminũ & omnis euentus dies stata est. Nõ potest enim vlla incerti esse comprehensio. Quæ inspiciẽda sint in fulgure, passim & vage dicunt, cum possint sic diuidere, quemadmodũ ab Attalo philosopho, qui se huic disciplinæ dederat, diuisa sunt, vt inspiciatur vbi factum sit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc si digerere in partes suas voluero, quid postea faciã, nisi in immensum procedam?
XLIX. Nunc nomina fulminum, quæ à Cæcinna ponuntur, g perstringam: & quid de his sentiam, exponam. Ait esse postulatoria, quibus sacrificia intermissa, aut nõ rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendũ sit. Pestifera, quæ mortẽ exiliumque portendunt. Fallacia, quæ per speciem alicuius boni nocent. Dant cõsulatum, malo futurum gerentibus: & hæreditatem, cuius compendiũ magno sit luẽdũ incommodo. Deprecanea, quæ speciem periculi sine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tollũtur priorum fulminum minæ. Attestata, quæ prioribus consentiunt. Atterranea, quæ in incluso fiunt. Obruta, quibus iam prius percussa nec procurata feriuntur. Regalia, quorũ vi tangitur vel comitium, vel principalia vrbis liberæ loca: quorum significatio regnũ ciuitati minatur. Inferna, cum è terra exiliunt ignes. Hospitalia, quæ sacrificiis ad nos Iouem arcessunt, & (vt verbo eorum molliori vtar) inuitant. Sed si irascente domino inuitant,
L. [h]tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, sed aduocãtium bono veniunt. Quanto simplicior diuisio est, qua vtebatur Attalus noster, egregius vir, qui Etruscorum disciplinam Græca subtilitate miscuerat. Ex fulminibus quædam sunt, quæ significant id, quod ad nos pertinet: quædam aut nihil significant, aut id cuius intellectus ad nos non peruenit. Et his quæ significant, quædam sunt læta, quædam aduersa, quædam nec aduersa, nec læta. Aduersorum hæ species sunt. Aut ineuitabilia mala portendunt, aut euitabilia, aut quæ minui possunt, aut quæ prorogari. Læta aut mansura significant, aut caduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali: aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec aduersa nec laeta
LI. sunt, quæ aliquam nobis actionem significãt, qua nec terreri nec lætari debemus: vt peregrinationem, in qua nec metus, nec spei quicquam sit. Reuertar ad ea fulmina, quæ
LII. significant quidem aliquid, sed quod ad nos non pertineat. tanquam, vtrum eodẽ anno idem futurum sit fulmen, quod factum est. Nihil significãt fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: vt illa quæ inuastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines: quorum significatio vel nulla est, vel perit. Pauca adhuc adiiciam ad enarrandam vim fulminis, quæ non eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia resistunt, vehementius dissipat: cedentia nonnunquam sine iniuria transit. Cum lapide ferroque, & durissimis

quibusque cõfligit:quia viã necesse est per illa impetu quærat.Itaque facit viam qua effugiat.teneris & rarioribus parcit,quanquã & flammis opportuna videantur:quia transitu patente minus sæuit.Loculis itaque,vt dixi,integris,pecunia quæ in his fuerat, conflata reperitur:quia ignis tenuissim⁹ per occulta foramina trãscurrit. Quicquid autẽ in tigno solidũ inuenit,vt contumax vincit.Non vno autem,vt dixi, modo sæuit: sed quid quæque vis fecerit,[l] ex ipso genere iniuriæ intelligis,& fulmen opere cognoscis. Interdũ in eadem materia,multa diuersa,eiusdem vis fulminis facit:sicut in arbore,quod aridissimum est,vrit:quod solidissimum & durissimum est,terebrat & frãgit: summos cortices dissipat,[k] interiores libros interioris arboris rumpit ac scindit,folia perstringit ac tundit: vinum gelat,ferrum & aes fundit. Illud est mirum, quòd vinum fulmine gelatum, LIII.
cum ad priorem habitum redit,potum aut exanimat,aut demẽtes facit.[l] Quare id accidat quærẽti mihi illud occurrit.Inest fulmini vis pestifera. Ex hoc aliquẽ remanere spiritũ in eo humore quẽ coegit gelauitque,verisimile est.Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additum vinculum.Præterea olei quoque, & omnis vnguenti, taeter post fulmen odor est.Ex quo apparet,inesse quandam subtilissimo igni,&contra naturã acto,pestilentem potentiam,qua non tantum icta cadunt, sed etiam afflata. Præterea quocũque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse certum est: qui quia natura grauis est,sæpius haustus alienat.Sed ad hoc vacui reuertemur.Fortasse enim libebit ostẽdere, quantum omnia ista[m] à philosophia artium parẽte fluxere.Illa primum & quæsiuit causas rerum,& obseruauit effectus:[n] & quod fulminis inspectione longe melius est, initiis rerum exitus contulit. Nunc ad opinionem Posidonij reuertar.[o] E terra terrenisque LIIII.
omnibus pars humida efflatur,pars sicca& fumida.Hæc fulminibus alimẽtũ est:illa imbribus.Quicquid in aera sicci fumosiq; peruenit,id includi se nubibus nõ fert, sed rumpit claudentia. Inde est sonus,quem nos tonitruũ vocamus.In ipso quoq; aere quicquid attenuatur,simul siccatur & calet.Hoc quoque si inclusum est,æque fugam quærit, & cũ sono euadit.Et modo vniuersã eruptionẽ facit,eoque vehemẽtius intonat:modo per partes & minutatim.Ergo tonitrua hic spiritus exprimit,dũ aut rũpit nubes,aut peruolat.Volutatio autem spiritus,in nube concluſi,valentissimum est accendendi genus.
Tonitrua nihil aliud sunt, quàm sicci aeris sonitus, qui, fieriniſi dũ aut terit,aut rũpitur, LV.
non potest.Et si colliduntur,inquit,nubes inter se,[p] fit is quem desideras ictus,sed non vniuersus.Neq; enim tota totis cõcurrunt,sed partibus partes. Nec sonãt mollia,nisi illisa duris sint.Itaque non auditur fluctus,nisi impactus.Ignis,inquit, missus in aquam, sonat,dum extinguitur.Puta ita esse. pro me est. Non enim ignis tunc sonũ efficit,sed spiritus per extinguentia effugiẽs,Vt dem tibi,&fieri ignẽ in nube,&extingui,è spiritu nascitur & attritu.Quid ergo?inquit.nõ potest aliqua ex his transcurrẽtib⁹ stellis incidere in nubem,& extingui?Existemus posse aliquando & hoc fieri. Nũc naturalem causam quærimus & assiduam,non raram&fortuitam.Puta me confiteriverum esse,quod dicis. Aliquãdo post tonitrua emicare ignes,stellis trãsuersis & cadentibus similes.Nõ ob hoc tonitrua facta sunt:sed cũ hoc fieret,tonitrua facta sunt,Clidemus ait,fulgurationẽ speciem inanem esse,non ignem. [q] Sic enim per noctem splendorem motu remorũ videri.
Dissimile est exemplum.illic enim splẽdor intra ipsam aquã apparet:[r] hic qui fit in aere, LVI.
erumpit & exilit. Heraclitus existimat fulgurationẽ esse velut apud nos incipientiũ ignium conatus,&primam flammam incertam,modo intereuntem,modo resurgẽtem. [s] Hæc antiqui fulgetra dicebant:tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruũ dixerunt,auttonum.Hocapud Cæcinnã inuenio,facũdum virum,qui habuisset aliquod in eloquentia nomen,nisi illum Ciceronis vmbra pressisset.[t] Etiamnũ illo verbo vtebantur antiqui,correpto,quo nos producta vna syllaba vtimur.Dicimus enim vt splendere, sic fulgere.At illis ad significandum hanc è nubibus subitæ lucis eruptionem mos erat, media syllaba correpta, vt dicerent fulgere. Quid ipse existimem, quæris? Adhuc LVII.
enim alienis opinionibus accommodaui manum.Dicam:Fulgurat,cum repentinum late lumen emicuit.Id euenit,[u] vbi in ignem extenuatus in nubibus aer vertitur, nec vires, quibus lõgius prosiliat,inuenit. Non miraris puto,si aera aut motus extenuat, aut extenuatio incendit.Sic liquescit excussa glans funda,&attritu aeris velut igne distillat.Ideo æstate plurima fiunt fulmina,quia plurimum calidi est. Facilius autem attritu calidorũ ignis existit.Eodem modo fit fulgor,qui tantum splendet,& fulmen quod mittitur. Sed illi leuior vis,alimentique est minus. Et,vt breuiter dicã quod sentio: Fulmen est fulgur intentum.Ergo vbi calid i fumidique natura,emissa terris in nubes incidit, & diu in illarum sinu volutata est, nouissime erumpit.Et quia vires non habet, splend or est.[x] At vbi

LVIII. fulgura plus habuere materiæ,& maiore impetu arſerunt,non apparent tantũ, ſed decidunt. [7] Quidam vtique exiſtimant fulmen reuerti:quidam ſubſidere, vbi alimẽta prægrauauerunt,& fulmen ictu languidiore delatum eſt. At quare fulmẽ ſubitum appareret,nec cõtinuatur aſſiduus ignis?Quia celerrimi motꝰ eſt:ſimul & nubes rumpit,& æra incendit.Deinde deſinit flamma quieſcente motu.Nõ enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, vt ignis poſſit extẽdi,ſed quoties fortius ipſa iactatione ſe accẽdit,fugiẽdi impetũ capit. Deinde cum euaſit,& pugna deſiit, ex eadem cauſa modo vſque ad terrã profertur, modo diſſoluitur,ſi minore vi depreſſus eſt.Quare obliq; fertur? Quia ſpiritu cõſtat. Spiritus obliquus eſt,flexuoſusque.Et quia natura ignem ſurſum vocat,iniuria deorſum premit,incipit obliquus eſſe.Interdum dũ neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur,& in inferiora deprimitur.Quare frequenter cacumina mõtiũ feriuntur? Quia oppoſita ſunt nubibus,& è cælo cadentibus,per hæc tranſeundum eſt. Intelligo quid
LIX. iam dudum deſideres,quid efflagites.Malo,inquis,fulmina nõ timere,quàm noſſe.Itaq; alios doce,quemadmodũ fiant.Ego mihi metum illorum excuti malo,quàm naturã indicari.Sequar quo vocas,omnibus enim rebus, omnibusq; ſermonibus aliquid ſalutare miſcendum eſt.Cum imus per occulta naturæ,cum diuina tractamus, vindicãdus eſt à malis ſuis animus,acſubinde firmandus:quod etiam eruditis,& hocvnum agentibus,neceſſarium eſt:non vt effugiamus ictus rerum(vndique enim tela in nos iaciuntur)ſed vt fortiter conſtanterque patiamur.Inuicti eſſe poſſumus,inconcuſſi non poſſumus:quanquam interim ſpes ſubit,inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quomodo, inquis?Contẽne mortem,& omnia quæ ad mortem ducunt, contempta ſunt:ſiue illa bella ſint, ſiue naufragia,ſeu morſus ferarum,ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentiũ pondera.Nũquid amplius facere poſſunt,quàmvt corpus ab anima reſoluant?Hæc nulla diligentia euitat nulla felicitas domat,nulla potentia euincit. [z]Alia fortuita diſponũtur. Mors omnes æque vocat.Iratis diis propitiisque moriẽdum eſt. Animus ex ipſa deſperatione ſumatur. Ignauiſſima animalia,quæ natura ad fugam genuit,vbi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli.Nullus pernicior hoſtis eſt,quàm quem audacem anguſtiæ faciũt:longeq; violentius ſemper ex neceſſitate,[a]quàm exvirtute corrigimur.Maiora,aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus,nos,quantum ad mortem,proditos eſſe:& ſumus.Ita eſt,Lucili.Omnes reſeruamur ad mortem.Totum hunc quẽ vides populũ,quouſque cogitas eſſe?cito natura reuocabit & condet.Nec de re,ſed de die queritur.Eodem citius tardiusve veniendum eſt. Quid ergo?Non tibi timidiſſimus omniũ videtur,& inſipientiſſimus,qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contẽneres eum,qui inter perituros conſtitutus,beneficij loco peteret,vtvltimus ceruicẽ præberet? Idem facimus.Magno æſtimamus,mori tardius.In omnes conſtitutũ eſt capitale ſupplicium,& quidem conſtitutione iuſtiſſima.Nam,quod maximum ſolet eſſe ſolatiũ extrema paſſuris,omniũ cauſa eadẽ eſt.Sequeremur traditi à iudice aut magiſtratu,& carnifici noſtro præſtaremus obſequium.Quid intereſt,vtrum ad mortẽ iuſſi eamus, an vltronei?O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ,ſi tũc mortem times, cum tonat.Ita ne ſalus tua in hocvertitur?Viues,ſi fulmẽ effugeris?Petet te gladius,petet lapis,petet febris Non maximum ex periculis,ſed ſpecioſiſſimũ fulmẽ eſt.Male ſcilicet erit actum tecum, ſi ſenſũ mortis tuæ celeritas infinita præuenerit:ſi mors tua procurabitur,[b]ſi tu tũc quoque cum expiras,nõ ſuperuacuæ,ſed alicuius magnæ rei ſignum es. Male ſcilicet tecũ agitur,ſi cum fulmine conderis.[c] Sed paueſcis ad cæli fragorem,& ad inane nubilum trepidas,&quoties aliquid effulſit,expiras.Quid ergo?Honeſtius iudicas deiectione animi perire quàm fulmine?Eo itaque fortior aduerſus cæli minas ſurge,& cum mundus vndique exarſerit,cogita te nihil habere[d] de tanta mole perdendũ. Quod ſi tibi parari credis illam cæli confuſionem, illam tempeſtatum diſcordiam, ſi propter te ingeſtæ illiſæque nubes ſtrepunt,ſi in tuum exitium tantavis ignium excutitur: at tu ſolatij loco numera tanti eſſe mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. [f]Caſus iſte donat metum [g]Eſt inter cetera quoque hoc commodum eius,quòd expectationem tuam antecedit. Nemo vnquam fulmen timuit, niſi qui effugit.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM SECVNDVM NATVRALIVM SENECÆ QVÆSTIONVM, NOTÆ.

AD CAP. I.

DISPVTATVRVS *de fulguratione, tonitruo, fulmine, terræ motu, quædam de vi & poteſtate aeris ei diſputationi neceſſaria præmunit.*

1 Solidumne ſit cælum,] *Vt ſignificat Homerus, cum illum aheneum eſſe dicit.*

AD CAP. II.

A 2 LIQVID eſſe continuum, aliquid commiſſum.] *Ex hac Stoicorum diſciplina ſumpta ſunt, quæ diſputantur à Pomponio in l. Rerum mixtura, D. de vſurp. & vſucapionibus.*

AD CAP. XXII.

SICVT cum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt.] *Lignorum attritu excitari ignem, multi graues ſcriptores prodiderunt. Thucydides:* ἤδη γὰρ ἐν ὄρεσιν ὕλη τις φθεῖσα ὑπ' ἀνέμων καὶ αὐτὴ ὑφ' αὑτῆς, ἀπὸ ταυτομάτου πῦρ ἐξ ἔλαβε ἀνῆκε. *Lucretius:*

Emicat interdum flammai feruidus ardor,
Mutua dum inter ſe rami ſtirpeſque teruntur.

Vitruuius: Interea quodam in loco ab tempeſtatibus & ventis denſæ crebritatibus arbores agitatæ & inter ſe terentes ramos, ignem excitauerũt. *Inde apud veteres ignaria ex ligno: quæ ex qua materia optime parentur, docet Plinius cap.* XL. *lib.* XVI. *Lucianus:* αὐτὰ δὲ τὰ πυρεῖα συντρίψαντες, ἢ ἀναχαύσαντες; δεῖπνον ἂν ἡμῖν παράσχοι ἑποιήμεθα.

AD CAP. XXV.

QVIDAM negauerũt] *Theophraſtus quidem diſerte ſcribit,* ἄνευ ὑγρότητος οὐδὲν ἂν γένοιτο καυτόν. *Eſt enim humor, ignis alimentum.*

AD CAP. XXXI.

CETERVM mira fulminis] *Quædam ijs conſimilia narrat & Plinius lib.* II. *cap.* LI. *Mihi hoc contigit, vt paucis menſibus antequam Hippolytus Cardinalis Ferrarienſis, qui ita de me meritus eſt, vt perpetuo animæ ipſius bene precari debeam, ex hac vita diſcederet, fulmen in palatium ipſius decidens, ad mea vſque cubicula peruenerit. Ibi gladij qui ad lectum vnius è famulis meis pendebat, mucronem ipſum ita colliquefecit, vt in globulum conuerterit, vagina prorſus illæſa.*

AD CAP. XXXIII.

QVORVM ars in tria diuiditur:] *Mirum cur non & pro quarto addiderit artem fulminum eliciendorum, ſiue euocandorum, de qua eſt apud Ouidium libro tertio faſtorum; & apud Plinium cap.* LIIII. *lib.* II. *& alios. ſed illam fortaſſis, tanquam nimis periculoſam, abiecerant. Poſſem multa notare ad ea quæ ſequuntur, de variis generibus fulminum. Sed me, vt verum fatear, ineptiarum piget.*

L. ANNAEI SENECAE NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER TERTIVS.

Qui eſt de aquis.

NON præterit me Lucili virorum optime, quàm magnarum rerum fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, & cauſas ſecretaque eius eruere, atque alijs noſcenda prodere. Quando tam multa conſequar? tam ſparſa colligam? tam occulta perſpiciam? Premit à tergo ſenectus, & obijcit annos inter vana ſtudia conſumptos. tanto magis vrgeamus, [a] & damna ætatis male exactæ labor ſarciat. Nox ad diem accedat. [b] Occupationes recidantur: patrimonij [c] longe à domino iacentis cura ſoluatur: ſibi totus animus vacet, & ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fine reſpiciat. Faciet, ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amiſſum eſt, id diligenti vſu præſentis vitæ recolliget. Fideliſſimus eſt ad honeſta ex pœnitentia tranſitus. Libet mihi exclamare illum poetæ inclyti verſum: PRÆFATIO.

Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur. ---

Hoc dicerem, si puer iuuenisve molirer. Nullū enim non tā magnis rebus tēpus angustū est. Nunc vero ad rem seriā, grauem, immensam, postmeridianis horis accessimus. Faciamus quod in itinere fieri solet. Qui tardius exierunt, velocitate pensant moram. Festinemus, & opus nescio an superabile, magnum certe, sine ætatis excusatione tractem⁹. Crescit animus, quoties cœpti magnitudinem attendit, & cogitat, quantum proposito, non quantum sibi supersit. Consumpsere se quidam, dum acta regum externorū componūt, quæque passi inuicem, ausique sunt populi. Quāto satius est, sua mala extinguere, quàm aliena posteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quàm Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentiū clari, non minores fuere pestes mortalium, quàm inundatio, qua planum omne perfusum est, quàm cōflagratio, qua magna pars animantium exaruit? Quemadmodū Hannibal superauerit Alpes, scribunt: quemadmodum confirmatum Hispaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: [d] infractisque rebus etiam post Carthaginem pertinax, reges pererrauerit, cōtra Romanos ducem se promittens, etiam sine exercitu. Quemadmodū non desierit senex omnibus angulis bellum quærere. adeo sine patria esse pati poterat, sine hoste non poterat. Quanto satius, quid faciēdum sit, quàm quid factum sit, quærere, ac docere eos, qui sua permisere fortunæ, nihil stabile ab illa datū esse: eius omnia fluere aura mobilius? nescit enim quiescere, gaudet lætis tristia substituere, & vtraque miscere. Itaque in secundis nemo confidat, in aduersis nemo deficiat. alternæ sunt vices rerum. Quid exultas? Ista quib⁹ veheris in summum, nescis vbi te relictura sint: habebunt suum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es: nunc est resurgendi locus. In melius aduersa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda est animo varietas, non priuatarum tantum domuum, quas leuis casus impellit, sed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta supra imperantes iacuerunt. Vetera imperia in ipso flore cecidere. Iniri non potest numerus, quàm multa ab alijs fracta sint, nunc cummaxime [1] Deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit, sed ex fastigio suo nullas habitura reliquias iactat. Magna ista, quia parui sumus, credimus. Multis rebus non ex natura sua, sed ex humilitate nostra magnitudo est. Quid præcipuum in rebus humanis est? Non classibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore signa fixisse, nec deficiente terra ad iniurias aliorum errasse in Oceano, ignota quærentem: sed animo omne vidisse, & qua nulla est maior victoria, vitia domuisse. Innumerabiles sunt qui vrbes, qui populos habuere in potestate: paucissimi, qui se. Quid est præcipuum? Erigere animum supra minas & promissa fortunæ. Nihil dignum putare quod speres. Quid enim habet dignum, quod concupiscas? qui à diuinorum contemplatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quàm quorum oculi in densam vmbrā ex claro sole rediere. Quid est præcipuum? Posse læto animo aduersa tolerare: quicquid acciderit, sic ferre, quasi tibi volueris accidere. Debuisses enim velle, [e] si scisses omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, desciscere est. Quid est præcipuū? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduersus tātum, sed & infestus: nec auidus periculi, nec fugax, qui sciat fortunam non expectare, sed facere: & aduersus vtrāque intrepidus inconfususque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgore percussus. Quid est præcipuum? non admittere in animum mala consilia, puras ad cælum manus tollere: nullum petere bonum, quod vt ad te transeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod sine aduersario optatur, bonam mentem: cetera magno æstimata mortalibus, etiam si quis domum casus attulerit, sic intueri, quasi exitura, qua venerint. Quid est præcipuum? Altos supra fortuita spiritus attollere: hominis meminisse, vt, siue felix eris, scias hoc nō futurū diu: siue infelix, scias hoc te nō esse, si nō putes. Quid est præcipuum? in primis labris animam habere. Hæc res efficit nō è iure Quiritiū liberum, sed è iure naturæ. Liber autem est, qui seruitutem effugit sui. Hæc est assidua seruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premēs, sine interuallo, sine commeatu. Sibi seruire, grauissima seruitus est: quā discutere facile est, si desieris multa te poscere, si desieris tibi referre mercedem, si ante oculos & naturam tuam posueris & ætatem, licet prima sit, ac tibi ipse dixeris: Quid insānio? quid anhelo? quid sudo? quid terram verso? quid forum viso? Nec multo opus est, nec diu. Ad hoc proderit nobis inspicere rerum naturam. primo discedemus à sordidis, deinde animum ipsum, quo magno summoque opus est, seducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata subtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus, quæ contra nequitiam nostram furoremque

discuntur,quæ damnamus,nec ponimus. Quæramus ergo de aquis,& inuestigemus, qua ratione fiant. Siue, vt ait Ouidius, CAP. I.

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis:

siue, vt ait Virgilius,

Vnde per ora nouem vasto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arua sonanti:

siue vt apud te, Iunior carissime, inuenio:

[f] *Eleus Siculis de fontibus exilit amnis.*

si qua ratio aquas subministret:quomodo tot flumina ingentia per diē noctēque decurrant:quare alia hibernis aquis intumescant,alia in defectu ceterorū amniū crescant.Nilum interim seponamus à turba,propriæ naturæ & singularis:illi diem suū dabimus,nūc vulgares aquas prosequemur,tā frigidas quàm calentes.In quibus quærendū erit,vtrum calidæ nascātur,an fiant.De ceteris quoq; differemus,quas insignes aut sapor,aut aliqua reddit vtilitas.Quædam enim oculos,quædā neruos iuuant,quædā inueterata & desperata à medicis vitia percurrunt.Quædam medentur vlceribus,quædam interiora fouēt potu,& pulmonis ac viscerū querelas leuant. Quædam supprimūt sanguinē: tam varius singulis vsus, quàm gustus est. [2] Aut stant omnes aquæ,aut fluunt,aut colligūtur, aut varias habēt venas.Aliæ sunt dulces,aliæ variæ· asperæ quippe interueniūt,salsæ aut medicatæ: ex quibus sulphuratas dicimus,ferratas,aluminosas. Indicat vim sapor. Habent præterea multa discrimina. Primū tactus.frigidæ calidæq; sunt. Deinde ponderis. leues & graues sunt. Deinde coloris puræ sunt & turbidæ,cæruleæ,lucidæ. Deinde salubritatis.sunt enim salubres &vtiles,sunt mortiferæ,sunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues,quædā pingues:quædā alunt,quædam sine vlla bibentis ope transeūt, & quædam haustæ fœcunditatem afferunt. Vt stet aqua, aut fluat, loci positio efficit:in deuexo fluit,in plano cōtinetur &stagnat,& aliquando in aduersum spiritu impellitur:tunc cogitur,nō fluit. Colligitur ex imbribus:ex suo fonte natiua est.Nihil tamen prohibet,eodem loco aquā colligi, & nasci: quod in Fucino videmus, [h] in quem montis circumiecti fluuij deriuantur.Sed & magnæ latēteſque in ipso vndæ sunt. itaque etiam cum hiberni defluxere torrentes,faciem suam seruant. Primum ergo quæramus, quomodo ad cōtinuandos fluminum cursus terra sufficiat,vnde tātum aquarum exeat. Miramur,quòd accessionem fluminum maria non sentiant. Æque mirandum est,quòd detrimenta exeuntium terra non sentit.Quid est,quod illam sic impleuit, vt præbere tantum ex recōdito possit, [i] ac subinde suppleat? Quamcumque rationem reddiderimus de flumine,eadem erit riuorum ac fontium. [4] Quidam iudicant,terram quicquid aquarum emisit, rursus accipere:& ob hoc maria non crescere,quia quod influxit,non in suū vertunt,sed protinus reddunt.Occulto enim itinere subit terras,& palam venit,secreto reuertitur, [k] colaturq; in transitu mare:quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & prauitatem saporis in tanta soli varietate exuit, & in sincerā aquam transit. Quidam existimant,quicquid ex imbribus terra concipit,in flumina rursus emitti.Et hoc argumenti loco ponūt,quòd pauciſſima flumina sunt in his locis,in quibus rarus est imber.Ideo siccas esse aiunt Æthiopiæ solitudines,paucosque inueniri in interiore Africa fontes: quia feruida cæli natura sit,& pæne semper æstiua. Squalidæ itaque sine arbore,sine cultore arenæ iacent,raris imbribus sparsæ,quos statim combibunt. At contra constat, Germaniam Galliamque, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus:quia cælo humido vtuntur,& ne æstas quidem imbribus caret. Aduersus hæc multa dici posse vides. Primum ego tibi vinearum diligens fossor affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quæ terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam consumitur,nec in inferiora descēdit. Quomodo ergo potest imber suggerere amnibus vires,qui summam humum tingit? Pars maior ei[o] per fluminum alueos in mare aufertur.Exiguum est quod sorbet terra,nec id seruat.Aut enim arida est,& absumit quicquid in se fusum est: aut satiata, si quid supra desiderium cecidit,excludit. Et ideo primis imbribus non augētur amnes·quia totos in se sitiēs terra trahit.Quid quòd quædam flumina erumpunt saxis & montibus? His quid conferent pluuiæ,quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui insideant? Adijce,quòd in siccissimis locis putei in altū acti,per ducenum aut tricenum pedum spatia,inueniunt aquarum vberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret: vt scias illic non cælestem esse, nec collecticium humorem, sed quod dici solet,viuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quòd quidam fontes in summo montis cacumi-

I. II. III. IIII. V. VI. VII.

VIII. ne redundant. Apparet ergo, illos sursum agi,[m] aut ibi cõcipi, cũ omnis aqua pluuialis decurrat. Quidam existimãt, quemadmodũ in exteriore parte terrarum vastæ paludes iacent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti spatio terræ maria porrecta sunt, infusa vallibus: sic interiora terrarũ abũdare aquis dulcibus, nec minus illas stagnare, quàm apud nos Oceanũ, & sinus eius: immo eo latius, quo plus terra in altũ patet. Ergo ex illa profunda copia isti amnes egerũtur: quos quid miraris si terra detractos nó sentiat, cũ adiectos maria non sentiant? IX. Quibusdã hæc placet causa. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus: qui necessario frigescit, vmbra graui pressus. Deinde piger & immotus, in aquã, cum se desijt ferre, cõuertitur. Quemadmodũ supra nos mutatio aeris vmbrã facit, ita infra terras flumen aut riuum agit. Supra nos stare non potest segnis diu & grauis. Aliquando enim sole tenuatur, aliquãdo vẽtis expãditur. Itaque interualla magna imbribus sunt. Sub terra vero quicquid est, quod illũ in aquã conuertat, idẽ semper est, vmbra perpetua, frigus æternũ, inexercitata densitas: semper ergo præbebit fonti aut flumini causas. Placet nobis terram esse mutabilem. Hoc quoq; quicquid efflauit, quia non aere libero concipitur, crassescit, & protinus in humorẽ conuertitur. X. Habes primam aquarũ sub terra nascẽtium causam. Adijcias etiam licet, quòd [r] fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in aquam: immo maxime in hanc. Vtraque cognata res est, vtraq; grauis, vtraque densa, vtraq; in extremum mundi cõpulsa. Ex aqua terra fit. Cur nõ aqua fiat è terra? At magna flumina sunt. [n] Cum videris, quanta sunt: rursus ex quanto prodeant, aspice. Rursus miraris, cũ labãtur assidue, quædam vero concitata rapiantur, quæ præsto sit illis semper aqua noua. Quid si mireris quòd cũ venti totũ aera impellant, nó deficit spiritus, [o] sed per dies noctesque æqualiter fluit: nec vt flumina certo alueo fertur, sed per vastũ cæli spatiũ lato impetu vadit? Quid si vllam vndã superesse mireris, quæ superueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in se redit. Omniũ elementorum alterni recursus sunt. Quicquid alteri perit, in alterum transit. Et natura partes suas velut in ponderibus constitutas examinat: ne portionum æquitate turbata, mundus præponderet. [6] Omnia in omnibus sunt. Non tantum aer in ignem transijt, sed nunquam sine igne est. Detrahe illi calorẽ: rigescet, stabit, durabitur. Transit aer in humorem: sed nihilominus nõ sine humore. Et aera & aquã facit terra: sed non magis vnquã sine aqua est, quàm sine aere. Et ideo facilior inuicẽ transitus est: quia illis in quæ transeundũ est, iam mixta est. Habet ergo terra humorem: hũc exprimit. Habet aera: hũc vmbra hiberni frigoris densat, vt faciat humorem. Ipsa quoq; mutabilis est
XI. in humorem. natura sua vtitur. Quid ergo, inquis, si perpetuæ sunt causæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquãdo siccãtur, aliquando quibus non fuere locis, exeunt? Sæpe motu terrarum itinera turbãtur, & ruina interscindit aquas, quæ retẽtæ nouos exitus quærũt, & aliquo impetu faciũt, aut ipsius quassatione terræ aliunde alio trãsferũtur. Apud nos euenire solet, vt amisso canali suo flumina primũ refundãtur: deinde quia perdiderũt viã, faciãt hoc, quod accidisse ait Theophrast[9] [7] in Coryco mõte, in quo post terrarũ tremorẽ noua vis fontiũ emersit. Sed & alios quoq; casus interuenire quidã opinãtur, qui aliter euocẽt aquas, aut à cursu suo deijciãt atq; auertant. Fuit aliquando aquarũ inops [8] Hæmus: sed cũ Gallorum gens à Cassãdro obsessa in illum se cõtulisset, & siluas cæcidisset, ingẽs aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentũ suum nemora ducebãt: quibus excisis, humor, qui desijt in arbusta consumi, superfusus est. Idem ait & circa Magnesiã accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, nõ hoc est simile veri: quia fere aquosissima sũt, quæcunq; vmbrosissima. Quod non eueniret, si aquas arbusta siccarent; quibus alimentũ ex proximo est: fluminũ vero vis ex intimo manat, vltraque excipitur, quàm radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humoris desiderãt. Non enim tantũ id quo viuãt, sed & id quo crescãt trahũt. [9] Idem ait, circa Arcadiã, quæ vrbs in Creta insula fuit, fontes & lacus substitisse, quia desierit coli terra, [p] diruta vrbe: postea vero quã cultores receperit, aquas quoque recepisse. Causam siccitatis hãc ponit quòd obdurucrit cõstricta tellus, nec potuerit imbres inagitata trãsmittere. Quomodo, ergo plurimos videm[9] in locis desertissimis fontes? Plura deniq; inuenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint, quia colebãtur. Non enim esse pluuialẽ hanc aquã, quæ vastissima flumina à fonte statim, [q] magnis apta nauigijs defert, ex hoc intelligas licet, quòd per hiemem æstatẽque par est à capite deiect[9]. Pluuia potest facere tórrentem: non potest autem æquali inter ripas suas tenore labentem. Aquam
XII. non faciunt imbres, sed excitant. Paulo repetamus hoc altius, si videtur: & sciens non

habere quod quæris,[t] cũ ad veram amniũ originem acceſſeris. Flumen nempe fecit copia curſuſque aquæ perennis. Ergo ſi quæris à me, quomodo aqua fiat: interrogabo inuicem, quomodo aer fiat, aut terra. Si rerũ elementa ſunt quattuor, non potes interrogare vnde aqua ſit: quarta enim pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerũ naturæ portio tam magna, poteſt aliud ex ſe sẽper effundere? Quomodo aer[f] & ipſe quarta pars mũdi, ventos & auras mouet, ſic aqua riuos & flumina. Si ventus eſt fluens aer, & flumen eſt fluens aqua. Satis multũ illi viriũ dedi, cũ dixi, elemẽtum eſt. Intelligis, quod ab illo proficiſcitur, non poſſe deficere. [10] Aqua, ait, Thales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primũ putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque aut in eadem ſententia, aut in vltima ſumus. Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet mundum, & in ſe cũcta conuertat. Hunc euanidũ conſidere, & nihil relinqui aliud in rerũ natura, igne reſtincto, quàm humorem: in hoc futuri mũdi ſpem latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exire sẽper, qui pro omnibus fuit, & ex quo ſunt omnia? Hic humor in diductione rerũ ad quartas redactus eſt, ſic poſitus, vt fluminibus edendis ſufficere, vt riuis, vt fontibus poſſet. Quæ ſequitur, Thaletis inepta ſententia eſt. Ait enim, terrarum orbem aqua ſuſtineri, & vehi more nauigij, mobilitateque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat humor ad flumina fundẽda, cum mundus in humore ſit totus. Hanc veterem & rudem ſentẽtiam explode. Nec eſt quod credas, in hunc orbem aquam ſubire per rimas & facere ſentinam. Ægyptij quattuor elemẽta fecere: deinde ex ſingulis bina, marem & feminam. Aerem marem iudicãt, qua ventus eſt: feminam, qua nebuloſus & iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliã. Ignem vocant maſculum, qua ardet flamma: & feminã, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorẽ marem vocãt, ſaxa cauteſque: feminæ nomen aſſignant huic tractabili ad culturam. Mare vnde eſt: ab initio ſcilicet ita cõſtitutum: habet ſuas venas, quibus impellitur atque æſtuat. Quomodo maris, ſic & huius aquæ mitioris vaſta in occulto via eſt, quã nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt virium eius ratio. Tantum ex illa, quantum ſuperfluum ſit, emittitur. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentire poſſumus:[11] ſed hoc amplius cenſeo. Placet natura regi terram: & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & venæ ſunt & arteriæ: illæ ſanguinis: hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua: & alia, per quæ ſpiritus currit: adeoque illam ad ſimilitudinem humanorum corporũ natura formauit, vt maiores quoque noſtri aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodũ in nobis non tantũ ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muci, ſaliuæq; & lacrimæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: ſic in terra quoq; ſunt humoris genera cõplura. Quædam quæ matura durẽtur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſdam vero locis terra humorque liqueſcit: ſicut bitumen, & cetera huic ſimilia. Hæc eſt cauſa aquarum, ſecundum legem naturæ, voluntatemque naſcẽtium. Ceterum vt in noſtris corporibus, ita in illa ſæpe humores vitia concipiunt, aut ictus, aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus eſt, modo breuis. Ergo vt in corporibus noſtris ſanguis, cum percuſſa vena eſt, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venæ ſciſſura ſubſedit, atque intercluſit, vel aliqua alia cauſa retro, dedit ſanguinẽ: ita in terra, ſolutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Intereſt, quantũ aperta ſit vena, quomodo cõſumpta aqua ſit: modo exiccatur aliquo impedimẽto, modo coit velut in cicatricem, cõprimitque quã fecerat viam: modo illa vis terræ, quam eſſe mutabilem diximus, deſinit poſſe alimẽta in humorem conuertere: aliquando autem exhauſta replentur:[s] modo per ſe viribus recollectis, modo aliunde tranſlatis. Sæpe enim inania appoſita plenis humorẽ in ſe attrahunt. Sæpe terra ſi facilis eſt, ipſa in tabem reſoluitur, & humeſcit. Idem euenit ſub terra, quod in nubibus,[u] vt ſpiſſetur,[x] grauioremque, quàm vt manere in natura ſua poſſit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædam vel preſſura loci eliduntur, vel æſtu euocantur. Hic tenuis vnda vix fonti ſufficit.[y] At ex magnis cauſis, magniſque conceptibus excidunt amnes, nonnũquam leuiter, ſi aqua pondere ſuo ſe tantum detulit: nonnunquam vehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit. [12] Sed quare quidam fontes ſenis horis pleni, feniſq; ſicci ſunt? Superuacuum eſt nominare ſingula flumina, quæ certis menſibus magna, certis anguſta ſunt: & occaſionẽ ſingulis quæ-

XIII. XIIII. XV. XVI.

rere cum possim eandem causam omnibus reddere. Quemadmodũ quartana ad horam venit, quemadmodũ podagra ad tempus respondet, quemadmodũ purgatio, si nihil obstitit, statum diem seruat, quemadmodum præsto est ad mensem suum partus: sic aquæ interualla habent, quibus se retrahãt, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora sunt, & ideo notabilia · quædam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum est, cum videas ordinem rerum, & naturam per cõstituta procedere? Hiems nunquã aberrauit. Aestas suo tẽpore incaluit. Autumni, verisque, vt solet, facta mutatio est. Tã solstitium, quàm æquinoctiũ suos dies retulit. Sunt & sub terra minus nota nobis iura naturæ, sed non minus certa. Crede infra, quicquid vides supra. Sunt & illic specus vasti, sunt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui sæpe illapsas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderũt. Hæc spiritu plena sunt. Nihil enim vsquã inane est, & stagna obsessa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda & informia: vt in aere cæco pinguique cõcepta, & [13] in aquis torpentibus situ: pleraque ex his cæca, [2] vt talpæ & [14] subterranei mures, quibus deest lumen, quia superuacuũ est. [15] Inde, vt Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur. XVII. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quæ vrbane in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. [a] Expecto vt aliquis [16] in mari venetur. Quid est autẽ, quare pisces in terrã non transeant, si nos maria trãsimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora sunt opera luxuriæ, quoties naturã aut mẽtitur, aut vincit. In cubili natant pisces: & sub ipsa mensa capitur, qui statim trãsferatur in mensam. Parum videtur recẽs mullus, nisi qui in cõuiuæ manu moritur. [17] Vitreis ollis inclusi offerũtur, & obseruatur morientium color, quẽ in multas mutationes mors luctante spiritu vertit, alios necãt in garo, & condiũt viuos. [b] Et sunt qui fabulas putãt, piscem viuere posse sub terra, & effodi, non capi. Quàm incredibile illis videretur, si audirẽt natare in garo piscem: [c] & cœnæ causa occisum esse super cœnam, cum multum in delicijs fuit; & oculos, antequam gulam, pauit. XVIII. Permitte mihi, quæstione seposita, castigare luxuriã. Nihil est, inquis, mullo expirante formosius. Ipsa colluctatione animam agenti rubor primum, deinde pallor suffunditur: quàm æque variatur, [d] & incerta facies inter vitam & mortem coloris est. [e] Vacatio longa somniculosæ inertisque luxuriæ. Quàm sero experrecta, circũscribi se & fraudari tanto bono sensit. Hoc adhuc tanto spectaculo, & tam pulchro piscatores fruebãtur, [f] qui coctum piscem & exanimem in ipso ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, vt nollent attingere, nisi eodem die captum piscem: qui, vt aiũt saperet ipsum mare. Ideo cursu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properãtibus dabatur via. Quò peruenere deliciæ? [18] Is pro putrido iam piscis affertur, qui non hodie eductus, hodie occisus est. Nescio de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc fastum peruenit vẽter delicatorũ, vt gustare nõ possint piscem, nisi quem in ipso cõuiuio natantem, palpitãtemque viderint. Quantũ ad sollertiam luxuriæ pereuntis accidit, tãto subtilius quotidie & elegãtius aliquid excogitat furor, vsitata contemnẽs. Illa audiebamus, Nihil esse melius saxatili mullo. At nũc audim°: Nihil est moriẽte formosius. Da mihi in manus vas vitreũ, in quo exultet, in quo trepidet. [h] Vbi multũ diuq; laudatus est, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt quisque peritior est, monstrat: Vide quomodo exarserit rubor, omni acrior minio. Vide quas per latera venas agat. Ecce sanguineũ putes vẽtrem: quàm lucidum quiddam, cæruleumq; sub ipso tempore effulsit. Iam porrigitur & pallet, & in vnũ colorem cõponitur. Ex his nemo moriẽti amico adlidet, nemo videre mortem patris sui sustinet, quam optauit. Quotus quisque funus domesticum ad rogum prosequitur? Fratrum, propinquorũque extrema hora deseritur: ad mortẽ mulli concurritur. Nihil enim est illo formosius. Nõ tempero mihi, quin vtar interdum temerarijs verbis, & proprietatis modum excedam. Non sunt ad popinam, dentibus, & ventre, & ore contenti: oculis XIX. quoque gulosi sunt. Sed vt ad propositum reuertar, accipe argumentũ: magnam vim aquarum in subterraneis occultis, [i] fertilem fœdorum situ piscium. Si quando erupit, affert secum immẽsam animalium turbam, horridam aspici, & turpem, ac noxiam gustu. Certe cum [19] [k] in Caria circa Loryman vrbem talis exiliisset vnda, periere quicunq; illos ederant pisces, quos ignoto ante eum diem cælo nouus amnis ostendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, vt ex longo otio, corpora: ceterũ inexercitata, & in tenebris saginata, & lucis expertia, ex qua salubritas ducitur. Nasci autem posse pisces in illo terrarum profundo, sit indicium, quòd anguillæ quoque latebrosis locis nascũtur: grauis

& ipſe cibus ob ignauiã, vtique ſi altitudo illas luti penitus abſcõdit. Habet ergo nõ tãtum venas aquarũ terra, ex quibus corriuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quorũ aliis ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorẽtur: alij ſub aliquo lacu emergũt. Iã quis ignorat, eſſe quædã ſtagna ſine fũdo? Quorſus hoc pertinet? Vt appareat, hãc [1] magnis amnibus æternã eſſe materiã, cuius nõ tãgũtur extrema ſicut fluminũ & fontiũ. At quare aquis ſapor varius? propter quatuor cauſas. Ex ſolo prima eſt, per quod ferũtur. Secũda, ex eadẽ ſimulatione eius naſcitur. Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpe concipiũt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſæ ſaporem dãt aquis varium. Hæ medicaminum potentiam. Hæ grauem ſpiritum, odoremque peſtiferum. Hæc læuitatem grauitatemque, aut calorẽ, aut nimium rigorem. Intereſt, vtrum per loca ſulphure, an nitro, an bitumine, plena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cũ vitæ periculo bibuntur. Hinc illud, de quo Ouidius ait: xx.

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit, ſaxũ eſt: ſic è cõtrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quòd res abiectæ in eundem lacum, lapideae ſubinde extrahuntur. Quod in Italia quibuſdam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfũditur enim corpori limus, alliniturque paulatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaueris, Albulam, & fere ſulphuratam aquam, circa canales ſuos tubosque durari. Aliquam harum habent cauſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poeta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimia grauitate defertur in ſomnum: ſic aquæ huius ſulphurea vis habet quoddam acrius ex acre noxio virus, quod mentem aut furore mouet, aut ſopore opprimit. [10] Hoc habet mali & Lynceſtius amnis:

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm ſi mera vina bibiſſet.

[11] In quoſdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malũ eſt, vt trãſuolãtes aues deiiciat: talis eſt aer, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aeris & loci peſtis, ipſa quoq; tẽperatior noxa, nihil ampli⁹ quàm tẽtat neruos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aer aquas inficit, ſimilesque regionibus reddit, per quas, & ex quibus veniũt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exiſtit etiã in aceto. nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet coepiſſe cum mundo. Siue ille æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus, & quodcunque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, vt Iſtrũ, vt Nilum, vaſtos amnes, magisque inſignes, quàm vt dici poſſit, eandem illis originẽ, quàm ceteris eſſe. Hæc eſt ergo aquarum diuiſio, vt quibuſdam videtur. Poſt illam caeleſtes, quas ex ſuperioribus nubila eiiciunt. Ex terrenis aliae ſunt, vt ita dicam, ſupernatãtes, quæ in ſumma humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio. Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures cauſæ redduntur. Empedocles exiſtimat, ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquã caleſcere. ſi ſubiecti ſũt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus [21] dracones & miliaria & cõplures formas, in quibus aere tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circundatas: vt ſæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantũ efficiẽdo calori ſat eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri: [m] quẽ non falli credentij, quibus balnearia ſine igne calefiunt. Spiritus in illa feruẽs loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quàm igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. Omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem euaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere, quod ipſo odore guſtuque teſtantur. Reddunt enim qualitatẽ eius, qua caluerunt materiæ. Quod ne accidere mireris, viuae calci aquam infunde, feruebit. Quædam aquæ mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. [23] Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab xxi. xxii. xxiii. xxiiii. xxv.

incolis, aduenas fallit: quia nõ facie, non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehẽdi niſi morte non poſſunt. Haec autẽ, de qua paulo ante retuli, aqua, ſũma celeritate corrũpit: nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur: nec aliter quàm gypſũ ſub humore cõſtringitur, & alligat viſcera. [24] Eſt autẽ noxia aqua in Theſſalia circa Tempe, quam & ferae & pecus omne deuitat: per ferrũ & aes exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi: nec arbuſta quidá vlla alit & herbas necat. quibuſdam fluminibus vis ineſt mira. [25] Alia enim ſunt, quæ pota inficiũt greges ouiũ: intraque breue tempus, quæ fuere nigrae, albã ferunt lanam: quae albæ venerant, nigrae abeunt. Hoc etiam in Boeotia amnes duo efficiũt: quorũ alteri ab effectu Melas nomẽ eſt: vterque ex eodẽ lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedonia quoque, vt ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. Quod vt diutius potauere, nõ aliter quàm infectae mutãtur. At ſi illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector eſt: [26] ad Ceronem eundẽ gregem appellũt. Auctores nouos habeo, eſſe in Galatia flumẽ, quod idẽ in omnibus efficiat: eſſe in Cappadocia, quo poto equis, nec vlli praeterea animali, color mutatur, & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta nõ poſſunt, licet grauia ſint. Huius rei palam cauſa eſt. quamcunque vis rem expende, & contra aquam ſtatue, dummodo vtriuſque par ſit modus: ſi aqua grauior eſt, leuiorem rem, quàm ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet quanto erit leuior, grauiora deſcendent. At ſi aquae, & eius rei quam contra penſabis, par pondus erit: nec peſſũ ibit, nec extabit, ſed aequabitur aquae, & natabit quidem, ſed paene merſa, ac nulla eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, pæne tota efferãtur: quædam ad mediũ ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibrium aquæ deſcendant. Namque cum vtriuſq; pondus par eſt, neutraque res ateri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtãtur. Graue autẽ & leue eſt, nõ æſtimatione noſtra, ſed cõparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id quo non vincitur, mergi: Sic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidẽ peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant [26] inſulæ, in Lydia natant. Theophraſt[9] eſt auctor. Ipſe ad Cutylias natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacus vehitur, alia in lacu Stationenſi. Cutyliarũ inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamẽ aqua ſuſtinetur: & in hanc atque illam partem non tantũ vento impellitur, ſed & aura. Necvnquã illi per diem & noctẽ in vno loco ſtatio eſt: adeo mouetur leui flatu. Huic duplex cauſa eſt. Aquæ grauitas medicatæ, & ob hoc põderoſæ: [9] & ipſius inſulæ materia vectabilis, quæ nõ eſt corporis ſolidi, quãuis arbores alat. Fortaſſe enim leues trũcos, frõdesq; in lacu ſparſas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiã ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies exeſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit, vtique circa medicatorũ fontiũ riuos: quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidãtur. Neceſſario leue eſt, quod ex vẽtoſo inaniq; cõcretũ eſt. Quorũdãcauſa nõ poteſt reddi, quare aqua Nilotica foecundiores feminas faciat, adeo vt quarundã viſcera lõga ſterilitate præclauſa, ad conceptum relaxauerit: quare quædam in Lycia aquæ cõceptũ feminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parum tenax vulua eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temere vulgata. Creditum eſt, quaſdam aquas ſcabiem afferre corporibus: quaſdã vitiliginẽ, & foedam ex albo varietatẽ, ſiue infuſa ſiue pota ſit. quod vitiũ dicũt habere aquam ex rore collectã. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallũ coeũt? Cõtra autẽ eſt. tenuiſſimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipſam tenuitatẽ facillime gelat. Vnde autẽ fiat eiuſmodi lapis, apud Græcos ex ipſo nomine apparet: κρύσταλλοι enim appellant æque hunc perlucidum lapidẽ, quàm illam g laciẽ, ex qua fieri creditur. Aqua enim cæleſtis minimum inſe terreni habẽs, cũ induruit, lõgioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis: donec omni aere excluſo in ſe tota cõpreſſa eſt, & humor qui fuerat lapis effectus eſt. Aeſtate quædam flumina augentur, [27] vt Nilus: cuius alias ratio reddetur. Theophraſtus eſt auctor, in Põto quoque quoſdã amnes creſcere tẽpore æſtiuo quattuor autẽ eſſe iudicãt cauſas. Aut quia tũc maxime in humorẽ mutabilis terra eſt: aut quia maiores in remoto imbres ſunt, quorũ aqua per ſecretos cuniculos reddita, tacite ſuffũditur. Tertia, ſi crebrioribus vẽtis oſtiũ cæditur, [9] & reuerberatur fluctu, amnis reſtitit: qui creſcere videtur, quia nõ effunditur. Quarta ratio eſt ſiderũ. Hæc enim quibuſdam menſibus magis vrgent, & exhauriunt flumina. cũ longius receſſerũt, min[9] cõſumunt, atque trahunt. [9] Itaque quod impendio ſolebat, id incremẽto accedit. Quædã flumina palam in aliquem ſpecum decidũt, & ſic ex oculis auferuntur: quædã cõſumun-

tur paulatim,& intercidunt: eadem ex interuallo reuertuntur,recipiuntque & nomen & cursum.Causa manifesta est,sub terra vacat locus.Omnis autē humor natura ad inferius,& ad inane defertur.Illo itaque recepta flumina cursus egere secreto: sed cum primum aliquid solidi,quod obstaret,occurrit,praerupta parte,quae minus ad exitum repugnabat,repetiere cursum suum.

[28] *Sic vbi terreno Lycus est epotus hiatu,*
Existit procul hinc,alioque renascitur ore.
Sic modo combibitur,tacito modo gurgite lapsus,
Redditur Argolicis ingens Erasinus in vndis.

Idem & in Oriente Tigris facit:absorbetur,& desideratus diu,[29] tandem longe remoto loco,non tamen dubius,an idem sit,emergit.Quidam fontes certo tempore purgamēta eiectant:[30] vt Arethusa in Sicilia,quinta quaque aestate per Olympia.Inde opinio est, Alphaeon ex Achaia eousque penetrare,& agere sub mare cursum,nec ante quàm in Syracusano littore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia sunt, victimarum stercus secundo traditum flumini illic redundare.Hoc & à te traditum est in poemate,Lucili carissime,& à Virgilio qui alloquitur Arethusam:

Sic tibi cum fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat vndam.

Est in Chersoneso Rhodiorum fons,qui post magnū interuallū temporis, foeda quādā turbidus ex intimo fundat,donec liberatus eliquatusq;est.Hoc quibusdā locis fōtes faciunt,vt non tantū lutum,sed folia,testasque,& quicquid putre iacuit,expellāt: vbiq; autē facit mare:cui haec natura est,vtomne immūdū stercorosumque littoribus impingat.Quaedam vero partes maris id certis temporibus faciunt:vt[31] circa Messanā & Mylas [1] simo quiddā simile, turbulentū in littus mare profert,feruetq;& aestuat, non sine odore foedo.Vnde illic stabulare Solis boues,fabula est.Sed difficilis ratio est quorūdā: vtique inibi tempus eius rei,de qua quaeritur,inobseruatum & incertū est.Itaque proxima quidem inueniri,& vicina nō potest causa,ceterū publica est illa.Omnis aquarū stātium clausarūque natura se purgat.Nā in his quib[9] cursus est,nō possunt vitia cōsistere,quae secundavis defert & exportat.Illae quae non emittūt quicquid insedit,magis minusve aestuāt.Mare vero cadauera,stramētaq;,& naufragorū reliquiis similia, ex intimo trahit, nec tantum tempestate fluctuque:sed trāquillū quoque placidumque purgatur. Sed monet me locus,vt quaeram,cum fatalis dies diluuij venerit,quemadmodū magna pars terrarum vndis obruatur.Vtrū Oceani viribus fiat,& externū in nos pelagus exurgat:an crebri sine intermissione imbres,& elisa aestate hiems pertinax, immēsā vim aquarū ruptis nubib us deiiciat. An flumina tellus largius fundat,aperiatque fontes nouos:autnō sit vna tanto malo causa,sed omnis ratio cōsentiat,& simul imbres cadāt,flumina increscant, maria sedibus suis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitiū humani generis incūbāt.Ita est.Nihil difficile est naturae,vtique vbi in finē sui properat.Ad originem rerū parce vtitur viribus,dispensatq; se incremētis fallētibus:subito ad ruinā toto impetu venit.Quàm longo tempore opus est,vt cōceptus ad puerperium perducatur infans? Quātis laboribus tener educatur,quàm diligēti nutrimento obnoxium nouissime corpus adolescit?at quàm nullo negotio soluitur: Vrbes cōstituit aetas: hora dissoluit. Momēto fit cinis:diusilua.Magna tutela stāt ac vigent omnia:cito ac repēte dissiliūt. Quicquid ex hoc statu rerū naturaflexerit,in exitiū mortaliū fatis est.Ergo cū affuerit illa necessitas tēporis,multa simulfata causas mouēt:nec sine cōcussione mūdi tāta mutatio est vt quidā putāt,inter quos Fabianus est.Primo immodici cadūt imbres,& sine vllis solib[9] triste nubilo caelū est:nebulaque cōtinua , & ex humido spissaque caligine , nunquam exsiccātibus ventis. Indevitium sātis,& segetū sine fruge surgentiū marcor.Tunc corruptis quae seruntur manu , palustris omnibus cāpis herba succrescit: mox iniuriā & validiora sensere.Solutis quippe radicib[9],arbusta procūbunt.& vitis atq;omne virgultū nō tenetur solo,quod molle fluidūq; est: iānec gramina aut pabula laeta aquis sustinet,fame laboratur, & manus ad antiqua alimēta porrigitur:quare ilex & quercus excutitur,[2] & quaecūq; in his arduis arbor comissura astricta lapidū stetit. Labāt ac madēt tecta, & in imū vsq; receptis aquis fundamēta desidūt, ac tota hum[9] stagnat,[1] frustra titubātiū fulcra tētātur.Omne enim fūdamētum in lubrico figitur, & lutosa humo nihil stabile est. Postquā magis magisq; nimbi ingruūt,& cōgestae saeculis tabuerūt niues,deuolut[9] torrēs altissimis montibus rapit siluas male haerētes,& saxa reuolutis remissa cōpagibus rotat.Abluit villas,& intermixtos ouium greges deuehit,vulsisque minoribus tectis , quae

XXVII.

in transitu abduxit, tandē in maiora violentus oberrat. Vrbes, & implicitos trahit moenibus suis populos, ruinā an naufragiū querātur, incertos: adeo simul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctꝰ deinde processu aliquo in se torrētibus raptis plana passim populatur. Nouissime ruina magna gētiū clarus onustusq; diffunditur. Flumina vero suapte natura vasta, & tēpestatibus rapta, alueos relinquūt. Quid tu esse Rhodanū, quid putas Rhenū atque Danubiū, quibus torrēs etiam in canali suo cursus est, cum superfusi nouas sibi fecere ripas, ac scissa humo simul excessere alueo? Quāta cū præcipitatione voluūtur, vbi per campestria fluens Rhenus, ne spatio quidē languidus, sed latissime velut per angustū aquas implet? Cūque Danubius non iam radices, nec media mōtium stringit, sed iuga ipsa sollicitat, [u] ferens secum, madefacta montiū latera, rupesque deiectas, & magnarum promontoria regionum, [x] quæ fundamentis laborantibus à cōtinēte recesserūt. Deinde non inueniēs exitū (omnia enim sibi ipse præcluserat) in orbem redit ingentemque terrarū ambitum atque vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanēt imbres, fit cælū grauius, ac sic diu malū ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilū, nox est: & quidē horrida & terribilis, intercussu luminis diri. crebra enim micāt fulmina, procellæ quatiunt mare, tunc primum auctum fluminum accessu, & sibi angustū: iā promouet littus: non continetur suis finibus, sed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamē maior, vt maligno ostio retēta, restagnat, & agros in formā vniꝰ lacus redigit. Iā omnia, qua prospici potest, aquis obsidētur. Omnis tumulus in profundo latet. & immēsa vbique altitudo est: tantū in summis montiū iugis vada sunt. In ea excelsissima cum liberis cōiugibusque fugere actis ante se gregibus: direptū inter miseros commercium ac transitus: quoniā quicquid submissius erat, id vnda compleuit. Editissimis quibusque adhærebāt reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum solatio fuit, quòd transierat in stuporem metus. non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim suam perdit in eo, qui vltra sensum mali miser est. Ergo insularum modo eminent montes, & sparsas Cycladas augent, vt ait ille [y] poetarum ingeniosissimus egregie, sicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat: deerant quoque littora ponto.

nisi tantum impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxisset.

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non est res satis sobria, lasciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confusionis imaginem cepit, cum dixit:

Exspatiata ruunt per apertos flumina campos.
--- Pressaeque labant sub gurgite turres.

Magnifice hoc, si nō curauit, quid oues & lupi faciant. Natari autē in diluuio & in illa rapina potest? aut non eodem impetu pecꝰ omne, quo raptū erat, mersum est? Concepisti imaginē quātam debebas, obrutis omnibus terris, cælo ipso in terrā ruēte. Perfer. Scies, quid deceat, si cogitaueris orbem terrarum natare. Nunc ad propositum reuertamur.

XXVIII. Sunt qui existimēt, immodicis imbribus vexari terras posse, non obrui. Magno impetu magna ferienda sunt. Faciet pluuia segetes malas, fructum grando decutiet, intumescent riuis flumina: sed residēt. Quibusdam placet moueri mare, & illinc causam tantae cladis accersi. Non potest torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tā grande naufragium. Vbi instat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit. fluere assiduos imbres, & non esse modum pluuiis concesserim: suppressis aquilonibus, & flatu sicciore: austris nubes & imbres & amnes abundare.

--- Sed adhuc in damna profectum est.
Sternuntur segetes, & deplorata colonis
Vota iacent, longique perit labor irritus anni.

Non laedi debent terræ, sed abscondi. Denique cū per ista prolusum est, crescūt maria, sed super solitum, & fluctum vltra extremum tempestatis maximæ vestigiū mittūt. Deinde à tergo vētis surgentibus, ingens aequor euoluunt, quod lōge à cōspectu litoribus frangitur. Deinde vbi littus bis terque prolatū est, & pelagus inalieno cōstitit, velut admoto malo cominus procurrit aestus ex imo recessu maris. Nam vt aeris, vt aetheris, sic huius elemēti larga materia est, multo que in abdito plenior. Haec fatis mota, nō aestu, (nam aestus fati ministerium est) attollit vasto sinu fretū, agitq; ante se. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illi tutis hominū receptaculis supereſt. Nec id aquis arduū est, quoniam æquo terris fastigio ascēderet. Si quis excelsa perlibret, maria paria sūt. Nā par vndique sibi ipsa tellus est. Caua & plana vndique inferiora sunt. Sed istis adeo in ro-

tundum orbis æquatus est,in parte autẽ eius & maria sunt, quæ in vnius æqualitatẽ pilæ coeunt.Sed quemadmodũ campos intuentem,quæ paulatim deuexa sunt,fallũt: sic nõ intelligim⁹ curuaturas maris,& videtur planũ quicquid apparet.at illud æquale terris est.Ideoque vt effluat, non magna mole se tollet:dũ satis est illi, vt supra paria veniat, leuiter exurgere:[z] nec à littore vbi inferius est,sed à medio,vbi ille cumulus est, defluit. Ergo vt solet æstus æquinoctialis,sub ipsum lunæ solisq;coitum,omnib⁹ aliis maior vndare:sic hic qui ad occupãdas terras emittitur,solitis maximisque violẽtior,plus aquarũ trahit:nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusurus est mõtiũ creuit, deuoluitur.Per centena millia quibusdã locis æstus excurrit innoxius,& ordinem seruat. Ad mẽsurã enim crescit,iterũque decrescit.[a] At illo tempore solutus legibus,sine modo fertur. Qua ratione,inquis? Eadem,qua conflagratio futura est.Vtrumque fit,cũ Deo visũ ordiri meliora,vetera finiri.Aqua & ignis terrenis dominantur.Ex his ortus,& ex his interitus est.Ergo quandoque placuere res nouæ mũdo,[b] sic in nos mare emittitur, desuper,vt feruor ignis,cũ aliud genus exitij placuit. Quidam existimãt terrã quoque cõcuti,& dirupto solo noua fluminũ capita detegere,quæ amplius vt è pleno profundant. Berosus,qui Belum interpretatus est,ait cursu ista siderũ fieri: & adeo quidẽ id affirmat, vt cõflagrationi atque diluuio tẽpus assignet:arsura enim terrena cõtendit, quãdo omnia sidera,quæ nũc diuersos agunt cursus,in Cancrum conuenerint, sic sub eodem posita vestigio,vt recta linea exire per orbes omnium possit:inundationem futuram,cũ eadem siderum turba in Capricornum cõuenerit.Illic solstitiũ,hic bruma conficitur.Magnæ potẽtiæ signa: quãdo in ipsa mutatione anni momẽta sunt.Et istas ego receperim causas(neque enim ex vno est tanta pernicies)& illam quæ in cõflagratione nostris placet,huc quoque transferendam puto: siue anima est mundus, siue corpus:natura gubernante,vt arbores,vt sata,ab initio eius vsque ad exitũ quicquid facere,quicquid pati debeat,inclusum est:vt in semine omnis futuri ratio hominis cõprehensa est.Et legẽ barbaé & canorum nõdum natus infans habet.totius enim corporis,& sequentis aetatis in paruo occultoque lineamẽta sunt.Sic origo mũdi,nõ minus solem & lunam,& vices siderum,& animaliũ ortus,quàm quibus mutarẽtur terrena,cõtinuit.In his fuit inundatio quae nõ secus quàm hiẽs,quàm aestas,lege mũdi venit.Itaque nõ pluuia istud fiet, sed pluuia quoque:nõ incursu maris,sed maris quoq; incursu:nõ terrae motu,sed terrae quoque motu.Omnia adiuuabũt naturam,vtnaturæ cõstituta peragantur.Maximã tamen causam,ad se inundãda,terra ipsa præstabit:quam diximus esse mutabilem,& solui in humorẽ.Ergo quãdoque erit terminus rebus humanis,cũ partes eius interire debuerint,aboleriue fundit⁹ totæ,vt de integro totæ,rudes,innoxiaeq;generẽtur:nec supersit in deteriora magister:plus humoris,quàmsẽper fuit, fiet.Nũc enim elemẽta ad id,quod debetur, pensa sunt.Aliquid oportet alteri accedat,vt quæ libramẽto stãt, inæqualitas turbet.Accedet humori.Nũc enim habet quo ambiat terras,nonquo obruat.Quicquid illi accesserit,necesse est in alienũ locũ exũdet.Vndare ergo terra debet, vt validiori infirma succũbat.Incipiet ergo putrescere,dehinc laxata ire in humorẽ,& assidua tabe defluere.Tũc exilient sub mõtib⁹ flumina,ipsosque impetu quatiẽt:[d] inde aura tacita manabunt.Solum omne aquas reddet,summi scaturiẽt mõtes? quemadmodũ in morbum transeunt sana,& vlceri vicina cõsentiunt:vt quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur,stillabũt,& deinde currẽt,& hiante pluribus locis saxo,per fretũ salient,& maria inter se cõponent.Nihil erũt Hadriatici,nihil Siculi æquoris fauces,nihil Charybdis nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet,& hic qui terras cingit Oceanus extremas,veniet in medium. Quid ergo est? nihilominus tenebit alienos mensis hiems,æstas prohibebitur,& quodcũque terras sidus exsiccat,compresso ardore cessãbit.Peribũt tot nomina,Caspium & Rubrum mare,[c] Ambracij & Cretici sinus,Propontis & Põtus. Peribit omne discrimen.Confundetur quicquid in suas partes natura digessit. Non muri quemquam,nõ turres tuebũtur.Non proderũt templa supplicibus, nec vrbiũ summa: quippe fugientes vnda præueniet,& ex ipsis arcibus deferet.Alia ab occasu,alia ab oriẽte concurrent:vnus humanum genus condet dies.Quicquid tam lõga fortunæ indulgẽtia excoluit,quicquid supra ceteros extulit,nobilia pariter atq; adornata: magnarũq; gentium regna pessumdabit. Sunt omnia, vt dixi, facilia naturæ: vtiq; quæ à primo facere cõstituit, ad quae non subito,sed ex denuntiato venit.Iam autem à primo die mũdi,cũ in hunc habitũ ex informi vnitate discederet,quando mergerentur terrena, decretum est:& ne sit quandoque velut in nouo opere,dura molitio,olimad hæc maria se exercẽt. Non vides, vt fluctus in littora, tanquam exiturus, incurrat? Non vides,vt aestus fines

xxxix.

xxx.

ſuos tranſeat,& in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Nonvides,vt illi perpetua cum clauſtris ſuis pugnaſit? Quis porro iſtinc,vnde tãtum tumultũvides,metus eſt è mari,& magno impetu erumpentibus fluuiis? Vbi non humorẽ natura diſpoſuit,vtvndique nos cum voluiſſet,aggredi poſſet? Mentior,niſi eruentibus terrã humor occurrit,& quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua cauſa penetrare altius cogit, eruendi finis vnda eſt. Adiice nũc,quòd immanes ſunt in abdito lac⁹ & multũ maris conditi,multũ fluminum per operta labentiũ. Vndique ergo erunt cauſæ diluuio,cum aliæ aquæ ſubinfluunt terras,aliæ circumfluunt,quæ diu coercitæ vincent,& amnes amnibus iungent,paludibus ſtagna. Omniũ tũc mare ora fõtium implebit,& maiore hiatu ſoluet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtũ venter exhaurit,quemadmodũ eunt in ſudorem vires: ita tellus liquefiet,& aliis cauſis quieſcentib⁹,intra ſe,quo mergatur, inueniet: ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturque concordia, cũ ſemel aliquid ex hac idonea diligẽtia remiſerit mũdus: f ſtatim vndique ex aperto ſuperne, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam violentum & incontinens ſui,tam cõtumax,infeſtũque retinentibus,quàm magna vis vndæ: vtetur libertate permiſſa,& iubente natura,quæ ſcindit circuitque,cõplebit. Vt ignis diuerſis locis ortus,cito miſcet incendium,flãmis coire properãtibus: ſic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licẽtia vndis erit ſed peracto exitio generis humani, extinctisque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterum g aquas terra ſorbebit: natura pelag⁹ ſtare,aut intra terminos ſuos furere coget: & reiectus è noſtris ſedibus,in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur,dabiturque terris homo inſcius ſcelerum,& melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit,niſi dum noui ſunt. Cito nequitia ſubrepit: virtus difficilis inuentu eſt,rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM TERTIVM NATVRALIVM SENECAE QVAESTIONVM, NOTAE.

AD PROOEMIVM

D[1] Evs alia exaltat,alia ſubmittit.] *Hoc Aeſopus quaſi proprium Dei opus eſſe reſpondit. Et notum eſt illud Heſiodi.*

Ρέα μὲν γὰρ βειάᾳ, ῥέα δὲ βεβειάσται χαλέπτῃ,
Ρεῖα δ' ἀείρηλον μινύθῃ, ἠδ' ἄδηλον ἀέξει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει.

AD CAP. II.

A[2] Vt ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur.] *Prima diuiſio aquarum.* Τῶν ὑδάτων τὰ μὲν στάσιμα, τὰ δὲ ῥυτὰ, τὰ δὲ συλλογαῖα.

3 Quædam hauſtæ foecunditatem afferũt.] *Theophraſtus libro nono* περὶ φυτῶν, Ενιαχοῦ μὲν γὰρ φασι τὸ ὕδωρ παιδογόνον εἶναι γυναιξὶν, ὥσπερ ἡ ἐν Θεσπίαις, ἐνια χοῦ δ' ἄγονον ὡς ἐν Πυρᾷ *Plinius libro* XXXI Theſpiarum fons conceptus mulieribus repræſentat. Item in Arcadia flumen Elatum. Cuſtodit autem partum Linus fons in eadẽ Arcadia, abortusque fieri nõ patitur. E diuerſo in Pyra flumen,quod Aphrodiſium vocant, ſteriles facit. *Solinus in capite de Sicilia:* Ibi & fontes duo. Alterum ſi ſterilis ſumpſerit, foecunda fiet: alterum ſi foecunda hauſerit,vertitur in ſterilitatem.

AD CAP. V.

Q[4] VIDAM iudicant,] *De cauſa & origine fluuiorum ac fontium videndus Ariſtoteles cap.* XIII. *libri primi Meteorologicon.*

AD CAP. X.

F[5] IVNT omnia ex omnibus.] *Vide eundem Ariſtotelem capite quarto libri ſecundi* περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς.

6 Omnia in omnibus ſunt.] *Vetus dictum Anaxagorae* πᾶν ἐν παντὶ μέμιχθαι.

AD CAP. XI.

I[7] N Coryco monte,] *Plinius,* In Coryco monte amnis erupit,poſtquã coeptus eſt coli.

8 Hæmus:] *Hac de re ita idem Plinius* Naſcuntur fontes deciſis plaerunque ſiluis, quos arborum alimenta conſumebant: ſicut in Hæmo, obſidente Gallos Caſſandro, cum valli gratia ſiluas caeciderent.

9 Idem ait circa Arcadiam] *Plinius:* Et coli mouerique terram, callumque summæ cutis solui, aquarum interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesque qui in eo situ multi erant. Rursus condito, post sex annos emersisse, vti quæque cœpissent partes coli.

AD CAP. XIII.

A 10 QVA, ait Thales,] *Aquam principium rerum omnium esse tradidit Thales, vt auctor est Aristoteles libro primo maiore τῶν μετὰ τὰ φυσικά. Eandem putabant fuisse sententiam vetustissimorum poetarum, quos illi Theologos vocabãt. Nam & eodem respexisse Homerũ illo versu,*

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν.

& cum Odysseas v', Neptunum ab Ioue ipso vocari facit deorum antiquissimum & optimum.

AD CAP. XV.

S 11 ED hoc amplius censeo.] *Senatorium loquendi genus: cum qui sententiam dicturus erat, probabat quidem quæ ab alijs dicta erant, sed addebat aliquid etiam de suo.*

AD CAP. XVI.

S 12 ED qua re quidam fontes senis horis pleni, seniscque sicci sunt?] *Huic simile quiddam de Dodoneo fonte scriptum reliquit Plinius libro secundo:* Meridie, *inquit,* semper deficit: qua de causa anapauomenon vocant. Mox increscens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. *Paulo post addit, fontes esse calidos contra Timauum amnem, qui pariter cũ æstu maris crescunt, minuunturve. Vide quæ de fonte Comensi scribit Plinius Cæcilianus epistola vltima libri quarti: quæ eadem & Plinius auunculus, sed breuius, tradiderat.*

13 Et in aquis torpentibus situ.] *Male in alijs libris,* facta.

14 Subterranei murés] *Ita veteres libri, non, vt alij, vermes.*

15 Inde, vt Theophrastus affirmat, pisces quibusdã locis eruũtur.] *Hũc ipsum, vt opinor, Theophrasti locũ citat Athenæus principio libri octaui, Plinius etiã copiosius capite* LVII. *libri noni.*

AD CAP. XVII.

I 16 N mari venetur.] *Multo hæc scriptura melior, quàm illa vulgata,* in mari versetur.

17 Vitreis ollis incluſi offeruntur,] *De his ipsis delicijs vide quæ scribit Plinius libro nono.*

AD CAP. XVIII.

I 18 S pro putrido] *Totus hic locus quanto melius in veteribus, quàm in vulgatis libris legatur, cupio ex collatione cognosci. Ita enim scriptum est in illis:* Is pro putrido iam piscis est, qui hodie eductus, *& cetera & paulo post:* Vt gustare possint, nisi quem. *Vox* piscem *redundat. de mullo enim tantum loquitur.*

AD CAP. XIX.

I 19 N Caria circa Loruma vrbem.] *Ita iampridem legendum docui capite septimo libri duodecimi Variarum lectionum: idque ex libro vetere, Strabone, Mela, Plinio, Ptolemæo. Mentio eius oppidi est apud Liuium libro* XXXVII.

AD CAP. XX.

H 20 OC habet mali Lyncestius amnis:] *Ita legendum ex vetere libro & ex historia. Theopompus δὲ Λυγκηστῶν φησὶ πηγὴν εἶναι ἣ μὲν γὰρ ὀξίζουσαν, τοὺς δὲ πίνοντας μεθύσκειν. Athenæus libro secundo. Meminit & Vitruuius, & Plinius, & Oribasius.*

AD CAP. XXI.

I 21 N quosdam specus] *Noti sunt Virgiliani versus de Auerno.*

Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
Quam super haud vllæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis. talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat.

AD CAP. XXIIII.

D 22 RACONES & miliaria] *Vtraque vasa sunt ad aquam calefaciendam. Dracones à figura dicti. Miliariorum & apud iuris auctores, & apud alios mentio.*

AD CAP. XXV.

C 23 IRCA Nonacrin] *Vitruuius:* Item est in Arcadia Nonacris nominata terræ regio, quæ habet in montibus è saxo stillantes frigidissimos humores. Hæc autem aqua στυγὸς ὕδωρ nominatur, quam neque argenteum, neque aeneum, neque ferreum vas potest sustinere: sed desilit & dissipatur. Conseruare autem eam & continere nihil aliud potest, nisi mulina vngula, qua etiam memoratur ab Antipatro in prouinciam, vbi erat Alexander, per Iollam filium perlata esse, & ab eo ea aqua regem necatum. *Huius aquæ Herodotus, Curtius, Plinius, Plutarchus, alij eandem esse vim tradiderunt.*

24 Est item noxia aqua in Thessalia] *Meminit huius & Vitruuius libro octauo, & Plinius capite secundo libri* XXXI.

25 Alia enim sunt, quæ pota] *Vitruuius:* Sunt Bœotiæ flumina Cephisus & Melas, Lucaniæ Crathis, Troiæ Xanthus, inque agris Clazomeniorum & Erythreorum & Laodicensium fontes ac flumina. cum pecora suis temporibus anni parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiguntur eo quotidie potum: ex eoque quamuis sint alba, procreant alijs locis leucophæa, alijs pulla, alijs coracino colore: *Ouidius:*

Crathis & hinc Sybaris vestris conterminus oris,
Electro similes faciunt, auroque capillos.

Νυμφόδωρος ἡ Θεόφραστός φασι τὸ Κραθίδος τὸ ὕδωρ ξανθίζειν: *Scholiastes Theocriti in eidyllium quintum. Vide & Plinium libri* II. *cap.* CIII. *& capite secundo libri* XXXI. *ex quo intelliges, recte à me scriptum paulo infra hæc verba,* ad Ceronem, *vbi aly legebãt,* ad Penenion. *De Xantho idem ab Aristotele traditur libro* III. *de historia animalium, nisi quod pro Xantho Scamandrum vocat.*

26 Insulæ in Lydia natant.] *Vide Plinium cap.* XCV. *libri* II. *Talem insulam paruam quidem. sed quæ tamen arbores habeat, & in qua & pecudes & armenta pascantur, in via Tiburtina sæpe magna cum voluptate spectaui.*

AD CAP. XXVI.

27 VT Nilus, cuius alias ratio reddetur,] *Libro proxime sequenti.*

28 Sic vbi terreno Lycus] *De Lyco, Erasino, Tigride idem & apud Plinium legitur.*

29 Tandem longe remoto loco] *Locus hic fœde mutilatus ab alijs, ita in vetere libro meo legitur:* Tandem longe remoto loco, nõ tamen dubius an idem sit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectãt. *Ego autem qui iam pridem ita restituissem, monueram decem ab hinc annos, ita restituendum esse, capite septimo libri duodecimi Variarum lectionum. Sed negligentia eius, cuius opera in eis libris, grauiter tunc ægrotus, vtebar factum est, vt eo omnia omissa sint, quæ ex vetere libro addenda erant.*

30 Vt Arethusa] *Plinius libri secundi cap.* CIII.

31 Circa Messanam & Mylas] *Plinius libri secundi cap.* XCVIII.

AD CAP. XXVII.

32 Poetarum ingeniosissimus] *Notanda eximia, eademque verissima laus Ouidij, quem hodie nonnulli inepte fastidiosi contemnere audent. Notandum etiam, quanto iudicio Seneca in eo reprehendat ea, in quibus luxurianti ingenio nimis indulsit. Hæc nos in scribendo cautiores & consideratiores facere debent.*

L. ANNAEI SENECAE CORDVBENSIS QVÆSTIONVM NATVRALIVM LIBER QVARTVS.

In quo de niue, grandine & pluuia agitur.

PRÆFATIO.

DELECTAT te, quemadmodum scribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otiosæ. Delectabit, si continere id intra fines suos volueris, nec efficere imperium, quod est procuratio. Facturum te hoc, non dubito. Scio quàm sis ambitioni alienus, quàm familiaris otio & litteris. [2] Turbam rerum hominumque desiderent, qui se pati nesciunt. Tibi tecum optime conuenit. Nec mirum paucis istud contingere, imperiosi nobis ipsis & molesti sumus: modo amore nostri, modo tædio laboramus: infelicẽ animũ nunc superbia inflamus, nunc cupiditate distendimus: alias voluptate laxamus, alias solicitudine exurimus. Quod est miserrimum, nunquã sumus singuli. Necesse est itaq; assidua sit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere consuesti. A turba quantum potes, te sepata, nec adulatoribus latus præbeas, artifices sunt ad captandos superiores. Par illis, etiam si bene caueris, non eris. Mihi crede capieris, si proditioni ipse te trades. Habent hoc in se naturale blandiciæ: etiã cum reijciuntur, placẽt sæpe excluſæ, nouissime recipiuntur. Hoc enim ipsum imputãt, quòd repellũtur, & subigi ne contumelia quidem possunt. Incredibile est, quod dicturus

ſum,ſed tamen verum. Ea maxime quiſque paret, qua petitur. Fortaſſe enim ideo, quia paret, petitur. Sic ergo formare, vt ſcias nō poſſe te conſequi, vt ſis impenetrabilis. [c] cum omnia caueris, per ornamenta feriet. Alius adulatione clam vtetur parce: alius ex aperto, palā ruſticitate ſimulata, quaſi ſimplicitas illa, nō ars ſit. Plancus artifex [t] ante Velleium maximus, aiebat nō eſſe occulte, nec ex diſſimulato blandiendū. Perit, inquit, procari, ſi latet. Plurimū adulator cū deprehēſus eſt, proficit: plus etiānum ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. [d] Futuros multos in perſona tua Plancos cogita: & hoc non eſſe remediū tāti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil cognoui ſubtilius in omnibus rebus, maxime in diſtinguēdis & curādis vitijs, ſæpe dicebat, [e] adulationi nos opponere, nō claudere oſtiū. Et quidē ſic, quemadmodū opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit. Demetrium egregiū virū memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad diuitias viam, quo die pænituiſſet bonæ mētis. Nec inuidebo, inquit, vobis hāc artem, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodū non dubiam fortunā maris, non emendi vendēdique aleam ſubeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tententur, quemadmodum non ſolū facili, ſed etiā hilari via pecuniam faciant, gaudenteſque diſpolient. Te, inquit, longiorem Fido Annæo iurabo, & Apollonio Pycta, quamuis ſtaturā habeas Thracæ incompoſiti. [f] Hominē quidem nō eſſe vllum liberaliorem, non mētiar, cum poſſis videri omnibus donaſſe, quicquid dereliquiſti. Ita eſt, mi Iunior, quo apertior eſt adulatio, quo improbior, quo magis frontem ſuam perfricuit, cæcidit alienā, hoc citius expugnat. Eo enim iam demētiæ venimus, vt qui parce adulatur, pro maligno ſit. [g] Solebam tibi dicere, Gallionem fratrē meum (quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus nō poteſt) [h] alia vitia non noſſe, hoc etiam odiſſe. ab omni illū parte tentaſti. [i] Ingeniū ſuſpicere cœpiſti, omnium maximum & digniſſimum, [k] quod conſecrari mallet, quā conteri: pedes abſtulit. Frugalitatem laudare cœpiſti. [l] prima ſtatim verba præcidit. Cœpiſti mirari comitatem & incōpoſitam ſuauitatem: quæ illos quoque, quos trāſit, abducit, [m] gratuitū etiam in obuios meritū. Nemo enim mortalium vni tam dulcis eſt, quàm hic omnibus: cū interim tanta naturalis boni vis eſt, vti artem ſimulationēque non redoleat. Nemo nō imputari ſibi bonitatem publicā patitur. Hoc quoque loco blāditijs tuis reſtitit, vt exclamares inueniſſe te inexpugnabilem virum aduerſus inſidias, quas nemo non in ſinum recipit. Eo quidē magis hāc eius prudentiam, & in euitando incuitabili malo pertinaciā tē ſuſpicere cōfeſſus es, quia ſperaueras poſſe apertis auribus recipi, quāuis blāda diceres, quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obſtandū. Sēper enim falſis à vero petitur veritas. Nolo tamē tibi diſpliceas, quaſi male egeris mimū, & quaſi ille aliquid iocorū aut doli ſuſpicatus ſit. Nō deprehendit te, ſed repulit. Ad hoc exemplar cōponere. Cum quis ad te adulator acceſſerit, dicito: [n] I tu, iſta verba, quæ iam ab alio magiſtratu ad aliū cum lictoribus tranſeūt, ferto ad aliquem, qui paria facturus, vult quicquid dixeris, audire. Ego nec decipere volo, nec decipi poſſū. Laudari me à vobis, niſi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autē neceſſe eſt in hoc deſcendere, vt te petere cominus poſſint? Lōgum inter vos interuallū ſit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc vlli debeas? Ipſe te lauda. dic: Liberalibus me ſtudijs tradidi, quanquā paupertas alia ſuaderet, & ingeniū eo duceret, vbi præſens ſtudij pretiū eſt. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudiū contuli. [o] Oſtendi in omne pectus cadere virtutem: & eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte me ſed animo menſus, par maximis ſteti. Non mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit, non in aliorū perſonā infeliciter amatorū, Meſſala & Narciſſus, diu publici hoſtes, antequam ſui, propoſitū meum potuerunt euertere. Ceruicem pro fide oppoſui. Nullum verbū mihi, quod non [p] ſalua conſcientia procederet, excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui, pro me nihil. niſi ne parū bonus amicus fuiſſem. Nō mihi muliebres fluxere lacrimæ, non è manibus vllius ſupplex pependi. Nihil indecorū nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quòd experiri voluiſſet, quanti æſtimarem fidem. Nō debebat mihi paruo res tāta cōſtare. Nec examinauit me quidem diu: neque enim paria pendebant, vtrū ſatius eſſet me perire pro fide, an fidem pro me. Nō præcipiti impetu in vltimum conſiliū, quo me eriperem furori potentium, miſi. Videbā apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim ſub illo in eum ſtatū res humanas decidiſſe, vt inter miſericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamē ferro incubui, nec in mare aperto ore deſilui; ne viderer pro fide tantū mori poſſe. Adijce nūc inuictū muneribus animū, & in tāto auaritiæ certamine nunquā ſuppoſitam manum lucro. Adijce nunc victus parſimoniam, ſermonis modeſtiā, aduerſus minores humanitatē, aduerſus maiores reuerentiam.

Post hoc ipse te consule, verane an falsa memoraueris. Si vera sunt, coram magno teste laudatus es: si falsa, sine teste deritus es. Possum & ipse nunc videri te aut captare, aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timere à me incipe. Virgilianum illud excute:

Nusquam tuta fides.

Aut Ouidianum,

— Qua terra patet, fera regnat Erynnis.
In facinus iurasse putes.—

Aut illud Menandri: (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij sui concitauit, detestatus consensum humani generis, tendētis ad vitia?) Omnes ait, malos viuere: & in scænam velut rusticus poeta prosiluit. Non senem excepit: non puerū, nō feminam, non virum: & adiecit, non singulos peccare, nec paucos, sed iam scelus esse contextū. Fugiendū ergo, & in se redeundum est, immo etiā à se recedendum. Hoc tibi, etsi diuidimur mari, præstare tentabo, vt dubiū viæ, iniecta manu, ad meliora perducam. Et ne solitudinem sentias, hinc tecum miscebo sermones. Erimus vna, qua parte optimi sum⁹: dabimus inuicem consilia, ⁹ non ex vultu audientis pendētia. Longe te ab ista prouincia abducam, ne forte magnā historijs esse fidē credas, & placere tibi incipias, quotiēs cogitaueris. Hāc ego habeo sub meo iure prouinciā, quæ maximarū vrbium exercitus & sustinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam ingētis bēlli pretium iacuit, cum quattuor Romanorum principum, id est, totius imperij vires cōtractas in vnum locum vidit, ʳ altamque Pompeij fortunam erexit. Cæsaris fatigauit, Lepidi transtulit, omniumq; cepit: quæ illi ingenti spectaculo interfuit: ex quo liquere mortalibus posset, quàm velox foret ad imum lapsus ex summo, quàmque diuersa via magnam potentiam fortuna destrueret. Vno enim tēpore vidit Pompeium Lepidumque, ex maximo fastigio aliter ad extrema deiectos, cum Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus suum. ʳ Itaque vt te tota mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in se, circaque se mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæstiones præteribo, & in diuersum cogitationes tuas abstrahā. Quæram enim tecum id quod libro superiore distuli: Quid ita Nilus æstiuis mensibus abundet. Cui Danubium similem habere naturam philosophi tradiderūt, quòd & fontis ignoti, & æstate quam hieme maior sit. Vtrūque apparuit falsum. Nam & caput eius in Germania esse comperimus: & æstate quidem incipit crescere, sed adhuc manente intra mensurā suam. Nilo, primis caloribus, cum sol vehemētior inter extrema veris niues emollit, quas ante cōsumit, quàm intumescere, Nilus incipiat. Reliquo vero æstatis minuitur, & ad hibernam magnitudinem redit, ᵗ atque ex ea demittitur. At Nilus ante exortum caniculæ augetur medijs æstibus, vltra æquinoctium. Hunc nobilissimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita disposuit, vt eo tēpore inundaret Ægyptum, quo maxime vsta feruoribus terra vndam altius traheret, tantum hausura, quātum siccitati annuæ sufficere possit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, & qui insuetam aquis cælestibus terram non adiuuēt. Vnam, vt scis, Ægyptus in hoc spem suam habet. ⁹ Proinde aut sterilis annus aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum aspicit cælum. Quare non + cum poeta meo iocor, & illi ʳ Ouidium suum impingo? qui ait:

— Nec pluuio supplicat herba Ioui.

Vnde crescere incipiat si cōprehendi posset, causæ quoq; incremēti inuenirentur. Nūc vero magnas solitudines peruagat⁹, & in paludes diffusus, gētibus sparsus circa Philas primum ex vago & errāte colligitur. Philæ insula est aspera & vndiq; prærupta: duobus in vnum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferūt. ᵘ Vrbem totā complectitur. Hanc Nilus magnus magis quàm violētus, egressus Aethiopiam arenasque, per quas iter ad commercia Indici maris est, praelabitur. Excipiunt eum cataractae, nobilis insigni spectaculo locus. Ibi per arduas excisasque plurib⁹ locis rupes Nilus insurgit, & vires suas cōcitat. Frāgitur enim occurrentibus saxis, & per angusta eluctatus, vbicūq; vincit, aut vincitur, fluctuat: & illic excitatis primū aquis quas sine tumultu leni alueo duxerat, violētus, & torrēs per malignos trāsitus prosilit, dissimilis sibi. Quippe ad id lutosus & turbid⁹ fluit. ˣ At vbi scopulos verberauit, spumat: & illi nō ex natura sua, sed ex iniuria loci color est. Tādemq; eluctatus obstātia in vastam altitudinē subito destitutus cadit, cū ingenti circūiacentium regionum strepitu. Quem perferre gens ibi à Persis collocata nō potuit, obtusis assiduo fragore auribus, & ob hoc sedibus ad quietiora trāslatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarū audaciā accepi. Bini paruula nauigia cōscendūt, quorū alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multū inter rapidam insaniam

CAP. I.

II.

Nili,& reciprocos fluctus volutati,tandem tenuissimos canales tenẽt, per quos angusta rupium effugiũt:& cũ toto flumine effusi,nauigiũ ruẽs manu temperãt,magnoque spectantiũ metu in caput nixi,cum iam adplorareris, mersosq; atque obrutos tanta mole credideris,longe ab eo,in quem ceciderant,loco nauigãt,tormẽti modo missi. Nec mergit cadens vnda,sed planis aquis tradit. Primum incremẽtum Nili circa insulam,quam modo retuli,Philas noscitur. Exiguo ab hac spatio petra diuiditur, ἄβατον Græci vocãt: nec illam vlla,nisi antistites calcat: illa primum saxa auctum fluminis sentiũt. Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli. Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis funditur,nõ tamen quãta operire posset Ægyptum. In hæc ora stipem sacerdotes, & aurea dona præfecti,cum sollemne venit sacrũ,iaciunt. Hinc iam manifestus nouarum virium Nilus,alto ac profundo alueo fertur,ne in latitudinem excedat obiectu mõtium pressus. Circa Memphim demũ liber,& per cãpestria vagus, in plura scinditur flumina, manuq; canalibus factis,vt sit modus in deriuantium potestate,per totã discurrit Ægyptum. Initio diducitur,deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris stagnat: cursum illi violentiamq; eripit latitudo regionum,in quas extenditur,dextra læuaq; totam amplexus Ægyptum. Quãtum creuit Nilus,tantum spei in annum est. Nec cõputatio fallit agricolam: adeo ad mensuram fluminis respondet,quã fertilem facit Nilus. Is arenoso & sitienti solo & aquam inducit & terrã. Nam cũ turbulentus fluat,omnem in siccis atque hiantibus locis fæcem relinquit:& quicquid pingue secũ tulit,arẽtibus locis allinit: iuuatq; agros duabus ex causis,& quòd inundat,& quòd oblimat. Ita quicquid non adijt,sterile ac squalidum iacet. Si creuit super debitũ,nocuit. Mira æq; natura fluminis, quòd cũ ceteri amnes abluãt terras & euiscerẽt, Nilus tãto ceteris maior, adeo nihil exedit,nec abradit,vt contra adijciat vires,minimũque in eo sit, quod solũ tẽperet. Illato enim limo,arenas saturat ac iũgit. Debetq; illi Ægyptus non tantum fertilitatem terrarum,sed ipsas. Illa facies pulcherrima est,cum iam se in agros Nilus ingessit. Latent campi,opertæq; sunt valles: oppida insularũ modo extant. Nullum in mediterraneis,nisi per nauigia cõmercium est. Maiorque est lætitia gentibus,quo minus terrarum suarum vident. Sic quoq; cum se ripis cõtinet Nilus,per septena hostia in mare emittitur: quodcunque elegeris ex his,mare est. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atq; aliud littus porrigit. Ceterum beluas,marinis vel magnitudine vel noxa pares,educat. Et ex eo quantus sit,æstimari potest,quòd ingentia animalia & pabulo sufficienti,& ad vagandum loco,cõtinet. Babillus virorum optimus,in omni litterarum genere rarissimus,auctor est,cũ ipse præfectus obtineret Ægyptũ, Heracleotico ostio Nili, quod est maximum,spectaculo sibi fuisse delphinorum à mari occurrentiũ,& crocodilorum à flumine aduersum agmen agentiũ,velut pro partibus prœlium. Crocodilos ab animalibus placidis morsuq; innoxijs victos. His superior pars corporis dura & impenetrabilis est etiam maiorũ animaliũ dentibus; at inferior mollis ac tenera: hanc delphini spinis,quas dorso eminẽtes gerũt,submersi vulnerabãt,& in aduersum enixi diuidebant. Recisis hoc modo pluribus,ceteri velut acie versa refugerũt. Fugax animal audaci,audacissimum timido. Nec illos Tentyritæ generis aut sanguinis proprietate superant, sed contẽptu & temeritate. Vltro enim insequuntur,fugientesq; iniecto trahunt laqueo: pleriq; pereunt, quibus minus præsens animus ad persequẽdum fuit. Nilum aliquãdo marinam aquã detulisse,Theophrastus est auctor. Biennio cõtinuo,regnante Cleopatra,non ascẽdisse,decimo regni anno & vndecimo cõstat. Significatam aiunt duobus rerum potiẽtibus defectionem. Antonij enim Cleopatræq; defecit imperium. Per nouem annos nõ ascẽdisse Nilum superioribus sæculis,Callimachus est auctor. Sed nunc ad inspiciẽdas causas,propter quas æstate Nilus crescat,accedã,& ab antiquissimis incipiã. Anaxagoras ait,ex Æthiopiæ iugis solutas niues ad Nilum vsq; decurrere. In eadem opinione omnis vetustas fuit. Hoc Æschylus,Sophocles,Euripides tradunt. Sed falsum esse,argumentis plurimis patet. Primo Æthiopiam feruentissimã esse, indicat hominũ adustus color,& Troglodytæ,quibus subterraneæ domus sunt. Saxa velut igni feruescũt,nõ tantũ medio,sed inclinato quoq; die: ardens puluis,nec humani vestigij patiens argentum replumbatur: signorum coagmenta soluuntur: nullũ materiæ superadornatæ manet operimẽtum. Auster quoque,qui ex illo tractu venit,vẽtorũ calidissimus est. Nullũ ex his animalib⁹ quæ latẽt bruma,vnquã recõditur. Etiã per hiemem in summo & aperto serpẽs est. Alexandriæ quoque,quæ longe ab huiusmodi immodicis caloribus est posita, niues non cadũt: superiora etiam pluuia carent. Quemadmodum ergo regio tãtis subiecta feruoribus duraturas per totã æstatem niues recipit? Quas sane aliqui montes illic quoque excipiant:

nunquam tamẽ magis quàm Thraciæ iuga aut Caucasus. Atqui horũ mõtium flumina vere & prima æstate intumescũt, deinde hibernis minora sunt. Quippe vernis tẽporibus imbres niuẽ diluũt: reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Ister, nec Caystrus subiacent malo: æstate proueniũt. Altissimæ sunt & in illis Septẽtrionalibus iugis niues. Phasis quoq; per id tempus? & Borysthenes crescceret, si niues flumina possent contra æstatẽ magna producere. Præterea si hæc causa attolleret Nilum, æstate prima plenissimus flueret. [d] Tũc enim maximæ & integræ adhuc niues, ex mollissimoq; tabes est. Nilus autem per mẽses quattuor liquitur, & illi æqualis accessio est. Si Thaleti credis, Etesiæ discedẽti Nilo resistunt, & cursus eius acto cõtra ostia mari sustinẽt: ita reuerberatus in se recurrit: nec crescit, sed exitu prohibitus resistit, & quacũq; mox potuit, inconcessus erũpit. [e] Euthymenes Massiliẽsis testimoniũ dicit: Nauigaui, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quãdiu Etesiæ tempus obseruant: tũc enim eijcitur mare instãtibus vẽtis. [f] Cũ resederint, & pelagus conquieuit: minorque discedenti inde vis Nilo est. Ceterũ dulcis maris sapor est, & similes Niloticis beluæ. Quare ergo, si Nilũ Etesiæ prouocant, & ante illos incipit incrementũ eius, & post eos durat? Præterea non fit maior, quo illi flauere vehemẽtius? Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, si illorũ viribus crescceret. Quid, quòd Etesiæ littus Ægyptiũ verberant, & contra illos Nilus descendit, inde venturus, vnde illi, si origo ab illis esset. Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret, non vt nunc turbidus venit. Adde, quòd testimonium eius testiũ turba coarguitur. Tunc erat mẽdacio locus, cũ ignota essent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nũc vero tota exteri maris ora mercatorũ nauibus stringitur: quorum nemo narrat nũc cæruleum Nilum, aut mare saporis alterius. quod & natura credi vetat: quia dulcissimum quodq; & leuissimũ sol trahit. Præterea quare hieme nõ crescit? & tunc potest ventis concitari mare, aliquanto quidem maioribus. Nam Etesiæ temperati sunt. Quòd si è mari ferretur Atlantico, semel oppleret Ægyptũ. At nũc per gradus crescit. Oenopides Chius ait, hieme calorem sub terris contineri: ideo & specus calidos esse, & tepidiorẽ puteis aquã: itaq; venas interno calore siccari. Sed in alijs terris augẽtur imbribus flumina. Nilũ, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde crescere per æstatem: quo tempore frigẽt interiora terrarum, & redit rigor fontibus. Quod si verũ esset, æstate flumina crescerẽt, omnesque putei æstate abundarẽt. Deinde non calorem hieme sub terris esse maiorẽ: Aqua & specus & putei tepẽt: quia aera rigentẽ extrinsecus nõ recipiũt. Ita nõ calorẽ habent, sed frigus excludunt. [g] Ex eadẽ causa æstate refrigescunt: quia illo remotus, seductusq; aer calefactus nõ peruenit. Diogenes Apolloniates ait: Sol humorem ad se rapit: hũc exsiccata tellus tum ex mari ducit, tũ ex ceteris aquis. Fieri autem non potest, [h] vt vna sicca sit tellus, alia humeat. Sũt enim perforata omnia, & inuicẽ peruia. Sicca ab humidis sumunt aliquãdo. Nisi aliquid terra acciperet, exaruisset. Ergo vndas sol trahit: sed ex his quæ premunt, maxime hæc meridiana sunt. Terra cũ exaruit, plus ad se humoris adducit: vt in lucernis oleum illo fluit, vbi exuritur: sic aqua illo incũbit, quo vis caloris & terræ æstuãtis arcessit. [i] Vnde ergo trahitur? ex illis scilicet partibus semper hibernis, Septentrionalibus, vnde exundat. Ob hoc põtus in inferũ mare assidue fluit rapidus, nõ vt cetera maria, alternatis vltro citro æstibus, in vnã partem semper pronus & torrens. [k] Quod nisi faceret, hisq; itineribus, quod cuique deest, redderetur, quod cuique supereſt, emitteretur; iã aut siccata essent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cũ pontus & amnes cũcti inuicẽ cõmeent, nõ omnibus locis æstate maiora sunt flumina? Ægyptum sol magis percoquit. Itaque Nilus magis crescit. Sed in ceteris quoq; terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare vlla pars terræ sine humore est, cũ omnis ad se ex alijs regionibus trahit: eoque magis, quo calidior est. Deinde quare Nilus dulcis est, si illi è mari vnda est? Nec enim vlli flumini dulcior gustus. Grãdinem hoc modo fieri, si tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaq; ex his me testibus numera secundæ notæ, qui vidisse quidem se negãt, sed audisse. Aut quod historici faciũt, & ipse faciam. Illi cũ multa mentiti sunt ad arbitrium suum, vnã aliquã rẽ nolũt spõdere: sed adijciunt, Penes auctores fides erit. Ergo si mihi parũ credis, Posidonius tibi auctoritatẽ promittet, tã in illo quod præteritum, quàm in hoc quod secuturũ est. Grãdinem enim fieri ex nube aquosa, etiam in humorem versa, sic affirmabit, tanquã interfuerit. Quare autem rotunda sit grando, etiã sine magistro scire potes, cũ adnotaueris, stillicidiũ omne conglomerari. Quod & in speculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliaq; omni læuitate: nam & in herbarum vel arborum folijs, si quæ guttæ adhæserunt, in rotundum iacent.

III.

Quid

Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius vnda?
Dura tamen molli ſaxa cauantur aqua.

aut, vt alius poeta ait:

Stillicidi caſus lapidem cauat.

& hæc ipſa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoq; ſimile eſſe quod cauat. Locum enim ſibi ad formam & habitum ſuũ exculpit. Præterea poteſt, etiam ſi nõ fuerit grando talis, cum defertur, corrotundari, & toties per ſpatiũ aeris denſi deuoluta æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt: quia nõ eſt tã ſolida, immo fuſa eſt, & non per magnam altitudinẽ cadit, ſed circa terras initiũ eius eſt. Ita non longius illi per aera, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare nõ & ego idem mihi permittã, quod Anaxagoras: cum inter nullos magis quàm inter philoſophos eſſe debeat aequa libertas? Grando nihil aliud eſt quàm ſuſpenſa glacies. [m] Nix, in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquã & rorem intereſt, hoc inter pruinam & glacie, nec non inter niuem & glaciem intereſſe. Poteram me peracta quæſtione, dimittere: ſed IIII. [10] bene emẽſum dabo: & quoniam coepi tibi moleſtus eſſe, quicquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: & vere, iam frigore in fracto, grando cadat. Nam, vt fallar tibi, verum mihi quidem perſuadetur, qui me vſque ad mendacia hæc leuiora, in quibus [11] os præcidi, non oculi erui ſolent, credulum præſto. Hieme aer riget: & ideo nondum in aquam vertitur, ſed in niuem, cui aer propior eſt. Cum ver coepit, maior inclinatio aeris ſequitur, & calidiore cælo maiora fiunt ſtillicidia. Ideo vt ait Virgilius noſter,

——Cum vuit imbriferum ver,

vehementior immutatio eſt aeris vndique patefacti & ſoluẽtis ſe, ipſo tempore adiuuãte. Ob hoc nimbi graues magis vaſtiq; quàm pertinaces deferũtur. Bruma lẽtas pluuias habet & tenues: quales ſæpe ſolent interuenire, cũ pluuia rara & minuta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niualem diem, cum altum frigus, & triſte cælum eſt. Præterea [n] aquilone flante, & ſuum cælum habente, minutæ pluuiæ ſunt: Auſtro imber improbior eſt, & guttæ pleniores ſunt. Rem ànoſtris poſitam nec dicere audeo, quia infirma videtur: nec præterire. Quid enim mali eſt, aliquid & faciliori iudici ſcribere? Immo V. ſi omnia argumenta ad lancem coeperimus exigere, ſilentiũ indicetur. Pauca enim admodũ ſunt ſine aduerſario. Cetera etiamſi vincunt, litigant. Aiunt, quicquid circa Scythiam & Pontum & Septentrionalem plagam glaciatũ & aſtrictũ eſt, vere relaxari. Tũc flumina gelata diſcedere, tunc obrutos montes niuẽ ſoluere. Credibile eſtergo, frigidos ſpiritus inde fieri, & verno caelo immiſceri. Illud quoque adiiciunt, quod necſum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, cẽſeo, ſi volueris verum exquirere, niuẽ ita caue experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quàm eorum qui teneram & labefactã. Ergo, ſi non mentiuntur, quicquid ex illis Septentrionalibus locis iam diſtributa niue & glacie frãgente ſe fertur, id meridianæ partis tepentẽ iã humidumque aera alligat, & perſtringit. Itaque cũ pluuia futura erat, grando fit, iniuria frigoris. [12] Non tempero mihi, quo minus omnium noſtrorũ ineptias proferã. Quoſ- VI. dam peritos obſeruandarum nubium eſſe affirmant, & prædicere cũ grãdo ventura ſit: & hoc intelligere vſu ipſo potuiſſe, cum colorem nubiũ notaſſent, quẽ grãdo toties inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuiſſe publice præpoſitos χαλαζοφύλακας, ſpeculatores futuræ grãdinis. Hi cũ ſignũ dediſſent, adeſſe iam grãdinem, quid expectas? vt homine sad penulas diſcurrerent, aut ad ſcortea? Immo pro ſe quiſque alius agnũ immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes alio declinabant, cũ aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe, quod rideas magis. Si quis nec agnũ nec pullũ habebat, quod ſine dãno fieri poterat, man° ſibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles exiſtimes nubes, digitum ſuũ bene acuto graphio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minus ab hui⁹ agello grando ſe auertebat, quàm ab illo, in quo maioribus hoſtiis exorata erat. Ratio- VII. nem huius rei quidã quærunt. Alteri, vt homines ſapientiſſimos decet, negãt poſſe fieri, vt cum grandine aliquis paciſcatur, & tempeſtates munuſculis redimat, [13] quamuis munera etiam deos vincant. Alteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſanguine vim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, vt in altum penetret, & eam ſentiant nubes? Quant oexpeditius erat dicere, Mendacium & fabula eſt? At Cleonis iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tempeſtatis: quòd negligentia eorum vineæ vapulaſſent, aut ſegetes procidiſſẽt. Et apud nos in duodecim tabuliscauetur, ne quis alienos fruct° excãtaſſit.

Rudis adhuc antiquitas credebat & atrahi imbres cantibus,& repelli:quorũ nihil posse
VIII. fieri, tam palam est, vt huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit. 014 Vnam
rem adhuc adiiciã,&fauere,ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuẽ in ea parte aeris fieri,quae
prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex trib⁹ causis. Vna,quod omnis terrarũ
euaporatio,cum multũ intra se feruidi aridique habeat,hoc est calidior,quo recẽtior. Al-
tera,quòd radij solis à terra resiliũt,& in se recurrunt. Horũ duplicatio proxima quæque
à terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis,quia solem bis sentiunt. Tertia causa est,
quòd magis superiora perflantur. At quæcunque depressa sunt,minus ventis verberan-
IX. tur. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo solidius est,hoc calorem citius
concipit,& diutius seruat. Itaque si in sole posueris aeneum vas & vitreum & argẽteum 10
aeneo citius calor accedet,diuti⁹ haerebit. Adiicit deinde, quare hoc existimet fieri. His,
inquit,corporibus,quæduriora,& pressiora densioraq;sunt,necesse est minora foramina
esse,& tenuiorem in singulis spiritũ. Sequitur vt quemadmodũ minora balnearia & mi-
nora miliaria citi⁹ calefiũt,sic haec foramina occulta & oculos effugiẽtia,& celerius fer-
uorem sentiant, & propter easdem angustias quicquid receperunt, tardius reddant.
X. Hæc longe præparata ad id perducũt,de quo nũc quæritur. Omnis aer quo propior est
terris,hoc crassior. Quẽadmodũ in aqua & in omni humore faex ima est:ita in aere spis-
sissima quæque desidunt. Iam autem probatũ est,omnia quo crassioris solidiorisque ma-
teriæ sunt,hoc fidelius custodire calorem receptũ:sed quo editior est aer,& quo lõgius à
terrarum colluuie recessit,hoc sincerior puriorque est. Itaque solẽ non retinet,sed velut 20
XI. per inane transmittit:ideo minus calefit. Contra autem quidam aiunt,cacumina mõ-
tium hoc calidiora esse debere,quo soli propiora sunt. Qui mihi videtur errare,quòd A-
penninum & Alpes,& alios notos ob eximiam altitudinem montes intantũ putant cre-
scere,vt illorũ magnitudo sentire solis viciniam possit. Excelsa sunt ista, quamdiu nobis
comparantur:at vero vbi ad vniuersum respexeris,manifesta est omniũ humilitas. Inter
se vincũtur,& vincunt. Ceterũ intantũ nihil attollitur, vt collatione totius nulla sit vel
maximis portio:quod nisi esset,non diceremus,totum orbẽ terrarũ pilam esse. Pilæ pro-
prietas est,cum æqualitate quadam rotunditas:æqualitatem autẽ hác accipe, quam vi-
des in lusori a pila. Non multum illi commissuræ & rimæ earũ nocẽt,quo minus par sibi
ab omni parte dicatur. quomodo in hac pila,nihil illa interualla officiunt ad speciẽ rotũ- 30
di,sic nec in vniuerso quidem orbe terrarum editi mõtes,quorũ altitudo totius mundi
collatione cõsumitur. Qui dicit altiorem mõtem,quia solem propi⁹ excipiat,magis ca-
lere debere:idem dicere potest, lõgiorẽ hominem citius quàm pusillũ debere cale fieri,
& citius caput eius quàm pedes. At quisquis mundum mensura sua æstimauerit,&terrã
cogitauerit tenere puncti locũ,intelliget nihil in illa posse ita eminere,vt cælestia magis
sentiat,velut in propinquũ illis accesserit. Montes isti quos suspicimus,& vertices æter-
na niue obsessi,nihilominus in imo sunt:& propius quidem soli est mons,quàm campus
aut vallis:sed sic,quo modo est pil⁹ pilo crassior. Isto enim modo,&arbora in magis quã
alia dicetur vicina cælo:quod falsum est: quia inter pusilla non potest esse magnum dis-
crimen,nisi dum inter se comparantur. Vbi ad collationem immensi corporis ventum 40
est,nihil interest quanto alterum altero sit maius:quia etiam si magno discrimine,tamẽ
XII. minima dicuntur. Sed vt ad propositũ reuertar, propter has quas retuli causas pleris-
que placuit,in ea,parte aeris niuem concipi,quæ vicina terris est: & ideo minus alligari,
quia minore frigore coit:Nam vicinus aer & plus habet frigoris,quàm vt in aquã & im-
brem transeat,& minus quàm vt duretur in grandinẽ. Hoc medio frigore non nimis in-
XIII. tento niues fiunt coactis aquis. Quid istas,inquis, ineptias, quibus nec litteratior fit
quisquam,nec melior,tam operose persequeris? Quomodo fiant niues,dicis: cum mul-
to magis ad nos dici à te pertineat,quare emendæ non sint niues. Iubes me cum luxuria
litigare. Quotidianum istud & sine effectu iurgium est. Litigemus tamen: etiam si su-
perior futura est, pugnãtes ac reluctantes vincat. Quid porro? Hanc ipsam inspectionẽ 50
naturæ nihil iudicas ad id, quod vis,conferre? Cum quærimus,quomodo nix fiat,& dici-
mus illam pruinæ similem habere naturã, plus illi spiritus quàm aquæ inesse,non putas
exprobrari illis:cum emere aquam turpe sit,si nec aquam quidẽ emũt? Nos vero quæra-
mus potius,quomodo fiant niues,quàm quomodo seruẽtur: P quoniã nõ contenti vina
diffundere veterana,&per sapores ætates q, disponere,inuenimus quomodo stiparemus
niuem,vt ea æstatẽ euinceret, & cõtra anni feruorẽ defẽderetur loci frigore. Quid hac
diligentia consecuti sumus. Nempe vt gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet,quòd
spiritum,quòd solẽ emere non possumus,quòd hic aer etiã delicatis diuitibusq; ex faci-

li nec emptus venit. O quàm nobis male est, quòd quicquã à rerũ natura in medio relictum est. Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cuius haustum vitæ publicũ fecit: hoc quod tã homini, quàm feris auibusque, & inertissimis animalibus, in vsum large ac beate profudit, contracte ingeniosa luxuria redegit ad pretiũ. Adeo nihil potest illi placere, nisi carum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo vno non possent antecedere pauperrimum. Illi cui diuitiæ molestæ sunt, excogitatũ est, quemadmodum etiã aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentũ sit, vt nulla nobis aqua satis frigida videretur quæ flueret, dicã. Quamdiu sanus & salubris cibi capax stomachus est, impleturque, non premitur, naturalibus fomẽtis cõtõtus est. Vbi quotidianis eruditatibus non temporis æstus, sed suos sentit, vbi ebrietas continua visceribus insedit, & præcordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid necessario quæritur, quo æstus ille frãgatur, qui ipsis aquis incalescit, remediis incitat vitium. Itaque nõ æstate tãtũ, sed & media hieme niuem hac causa bibunt. Quæ huius rei causa est, nisi intestinum malũ, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallũ vnquã quo interquiescerent, datũ est, sed prãdia coenis vsque in lucem perductis ingesta sunt, & distẽtos copia ferculorũ ac varietate, commessatio altius mersit? Deinde nũquã intermissa intẽperantia, quicquid ante decoxerat, efferauit, & in desiderium semper noui rigoris accendit. Itaq; quãuis coenationẽ velis ac specularibus muniant, & ignem multo doment hiemẽ, nihilominus stomachus ille solutus, & æstu suo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam sicut animo relictos stupentesque e frigida spargimus, vt ad sensum sui redeãt: ita viscera istorũ vitiis torpẽtia nihil sentiunt, q nisi frigore illa vehemẽtiore perusseris. Inde est, inquã, quod nec niue quidem contenti sunt, sed glaciẽ, velut certior illi ex solido rigor sit, exquirũt, ac sæpe repetitis aquis diluunt: quæ non è summo tollitur, sed vt vim maiorẽ habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem ei est pretiũ: sed habet institores aqua, & annonam, pro pudor, variam. Vnguentarios Lacedemonij vrbe expulerũt, r & propere cedere finibus suis iusserũt, quia oleũ disperderent. Quid illi fecissent, si vidissent reponendæ niuis officinas, & iumẽta portandæ aquæ deseruientia, cuius colorem saporẽque paleis, quibus custodiunt, inquinant? At dij boni, quàm facile est extinguere sitim sanam. Sed quid sentire possunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus, s Quemadmodũ nihil illis satis frigidum, sic nihil satis calidum est. Sed ardẽtes boletos, & raptim condimẽto suo mersatos, demittũt pæne fumantes, quos deinde restinguant niuatis potionibus. Videbis, inquam, quosdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallẽtes & ægros, non sorbere solum niuem, sed etiam esse, & frusta eius in scyphos suos deiicere, ne inter ipsam bibendi moram tepescant. Sitim istam esse putas? Febris est: & quidẽ eo acrior, quòd nõ tactu venarum, nec in cutem effuso calore deprehẽditur. Sed cor ipsum excoquit luxuria inuictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis, omnia consuetudine vim suam perdere? Itaque nix, ista, in qua etiamnũ natatis, eo peruenit vsu, & quotidiana stomachi seruitute, vt aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illi frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM QVARTVM NATVRALIVM SENECAE QVAESTIONVM, NOTAE.

VT omnes disputationes suas, vsitata sibi consuetudine, sermone aliquo, qui ad formandos mores pertineat, condiat: de Nilo, grandine, niue, pluuiaque dicturus, elegantissimo prooemio vtitur de vitandis adulatoribus: & quantopere eorum consuetudo tum periculosa, tum pernicioſa sit. In eo emendando quid præstiterim & ipse mihi conscius sum, & sciet, si quis hos libros cum antea editis cõferre voluerit.

r Ante Villeum] *Parum abest, quin legendum suspicer* Velleum, *vt intelligatur Velleus Paterculus, cuius fragmenta quaedam historiarum extant. Ille quidem certe perfrictae frontis adulator fuit.*

AD CAP. I.

QVID ita Nilus aestiuis mensibus abundet.] *De hac nobilissima quaestione multa disputat Herodotus libro secundo, sed multo copiosius multoque eruditius Diodorus Siculus libro*

primo bibliothecae. Vide & Solinum capite XLV. *& Plinium capite nono libri quinti, & Heliodorum libro secundo Aethiopicon.*

AD CAP. II.

P[1] ROINDE aut sterilis annus] *Plinius*: In duodecim cubitis famem sentit: in tredecim etiamnum esurit. xiiii. cubita hilaritatem afferũt, xv. securitatem, xvi. delicias.

4 Cum poeta meo] *Id est, tecum erat enim & hic Lucilius poeta. Alij inepte,* cũ poeta in eo.

5 Ouidium] *Memoriæ lapsus. Tibulli enim versus est, non Ouidij.*

Te propter nullos tellus tua postulat imbres.
Arida nec pluuio supplicat herba Ioui.

6 Hanc delphini.] *Et de hoc naturali æstu delphinorum aduersus Crocodilos, & de Tentyritarum audacia vide Plinium cap.* XXV. *libri octaui.*

7 Et Borysthenes] *Inepte alij*, eas oras tenens.

8 Eudimenes Massilienſis] *Legendum* Euthymenes, *è libro quarto eorum qui Plutarcho tribuuntur, de placitis philosophorum.*

AD CAP. III.

G[9] RANDINEM] *Aristoteles capite* XII. *libri primi Meteorologicon.*

AD CAP. IIII.

B[10] ENE emensum dabo:] *Bene emensum vocat* ὀπίμεγον: *auctarium, corollarium. vt cum multis modiis tritici pugillos aliquot pro cumulo adijciunt.*

11 Os præcidi, non oculi erui solent.] *Præcidere, aut fortassis præcludere os audientibus videntur, qui ita mentiuntur, vt contra dici non facile possit: at oculos eruere, qui non verentur ea proveris affirmare, quæ aspectu ipso mendacij coargui possunt. Excaecare enim eos qui audiunt, quantum in ipsis est, videntur.*

AD CAP. VI.

N[12] ON tempore mihi,] *Horum speculatorum futuræ grandinis meminit & Plutarchus libri septimi sympoſiacon capite secundo. Et ne nota res, quæ alioqui primo aspectu ridicula est, fabulosa existimetur, grauis & sanctus scriptor, Clemens Alexandrinus, putat magos fuisse, qui longa eorum quæ in sublimi fierent obseruatione, grandinem imminentem prænoscerent, & illis impijs sacrificijs, aut sanguinis è digito effusione, populum in impietate ac superstitione retinerent. Vide eum libro sexto Stromaton.*

AD CAP. VII.

Q[15] VAMVIS munera etiam deos vincant.] *Respicit ad illud Homericum,*

Δῶρα θοὺς πείθει καὶ ἀμύμονας βασιλῆας.

AD CAP. VIII.

D[13] E *origine niuis, de qua hic agitur, videndus Aristoteles capite vndecimo libri primi Meteorologicon.*

L. ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER QVINTVS.

In quo de ventis & aeris motu agitur.

CAP. I.

[1] ENTVS est fluens aer. Quidam ita definierunt: Ventus est aer fluẽs in vnam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia nunquam aer tam immobilis est, vt non in aliqua sit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in vnam partem inclinatur. Itaque si legeris

Cum placidum ventis staret mare:

scito illud non stare, sed succuti leuiter: & dici tranquillum, quia nec huc, nec illo impetum capiat. Idem & de aere iudicandum est, non esse vnquam immobilem, etiam si quietus sit. Quod ex hoc intelligas licet. Cum sol in aliquem clausum locum infusus est, videmus corpuscula minuta in aduersum ferri, alia sursum, alia deorsum, varie concursantia. Ergo parum diligenter comprehendet quot vult, qui dixerit, Fluctus est maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur.

At ille abunde ſibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit: Fluctus eſt maris in vnam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de qua cum maxime quærimus, non circumſcribetur, qui ita ſe geſſerit, vt dicat: Ventus eſt fluens aer in vnam partem: aut, Ventus aer eſt fluens impetu, aut vis aeris in vnam partẽ euntis, aut curſus aeris aliquo concitatior. Scio quid reſponderi pro definitione altera poſſit. Quid neceſſe eſt adiicere te, in vnam partem fluens aer? Vtique enim quod fluit, in vnam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra ſe mouetur, ſed ſi aliquo fertur. Poteſt ergo aliquid moueri, & non fluere at è contrario non poteſt fluere, niſi in vnam partem. Sed ſi hæc breuitas ſatis à calumnia tuta eſt, hac vtamur. Si vero aliquis circumſpectior eſt, verbo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedam[9], quoniam ſatis de formula diſputatum eſt. II. Democritus ait, cũ in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos vocat, ſequi ventum. At contra, quietum & placidum aeris ſtatum eſſe, cum in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur: vbi turba in anguſtum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpatio, cum exiguum locũ multa corpora impleuerint, neceſſe eſt alia aliis incidãt, & impellãtur ac repellantur, implicenturque & comprimãtur, ex quibus naſcitur ventus, cum illa quæ colluctabantur incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinauere ſe. At vbi in magna laxitate corpora pauca verſantur, nec arietare poſſunt, nec impelli. III. Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quòd tunc interim minime ventus eſt, cũ aer nubilo grauis eſt. Atqui tũc plurima corpora ſe in anguſtum cõtulere: & inde ſpiſſior nubiũ grauitas eſt. Adiice nũc, quod circa flumina & lacus frequẽs nebula eſt, arctatis cõiunctisque corporibus, nec tamen ventus eſt. Interdum vero tanta caligo effunditur, vt conſpectũ invicino ſtantium eripiat: quod non eueniret, niſi in paruum locũ corpora ſe multa cõpellerẽt. Atqui nullũ tempus magis, quàm nebuloſum, caret vẽto. Adiice nunc, quòd è contrario venit, vt ſol matutinum aera ſpiſſum & humidũ ortu ſuo tenuet. Tunc ſurgit aura, cum datũ eſt, laxamentum corporibus, & ſtipatio illiorum ac turba reſoluta eſt. IIII. Quomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non vno modo. Alias enim terra ipſa magnam vim aeris eiicit, & ex abdito ſpirat: alias cum magna[a] & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merſerat, immutatio ipſa halitus mixti in ventũ vertitur. Illud enim nec vt credã, mihi perſuaderi poteſt, nec vt taceam:[2] quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non ſine magna narium iniuria emittitur, & ventrem interdum cum ſono exonerat, interdum ſecretius: ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimẽta mutantem emittere ſpiritũ. Bene nobiſcũ agitur, quòd ſemper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc verius eſt, dicere, multa ex omni parte terrarum & aſſidua ferri corpuſcula: quæ, cũ coaceruata ſunt, deinde extenuari ſole coeperint, quia omne quod in anguſto dilatatur, ſpatium maius deſiderat, ventus exiſtit? V. Quid ergo? hanc ſolam eſſe cauſam venti exiſtimas, aquarum terrarũque euaporationes? Ex his grauitatem aeris fieri, deinde ſolui impetu, cum quæ denſa ſteterãt, vt eſt neceſſe, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego vero & hanc iudico. Ceterum illa eſt longe verior cauſa, valentiorque, habere aera naturalem vim mouendi ſe: nec aliunde concipere, ſed ineſſe illi vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas, nobis quidem datas vires eſſe, quibus nos moueremus, aera autem inertem, inagitabilem relictũ eſſe? cum aqua motum ſuum habeat, etiam ventis quieſcentibus: nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum quoque innaſci aquis, & herboſa quædam videmus, ſummo innatantia. VI. Eſt ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia conſumit quædam etiam creat: & quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt,[3] animalia igne generantur. Habet ergo aliquam vim talem aer, & ideo modo ſpiſſat ſe, modo expendit & purgat: alias contrahit, alias diducit, ac differt. Hoc ergo intereſt inter aera & ventum, quod inter lacum & flumen. Aliquando per ſe ipſe ſol cauſa venti eſt, fundens rigentem aera, & ex denſo coactoque explicans. VII. In vniuerſum de ventis diximus:[4] nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant ſi apparuerint, quãdo & vnde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aue ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed cadit fortiore iam ſole: nec fertur vltra terrarũ aſpectum. Hoc ventorũ genus incipit vere, nec vltra æſtatem durat. Et inde maxime venit, vbi aquarum plurimũ & montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura: hac dico, quæ pro vento valet. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν vocãt. Quicquid

ex se paludes & flumina emittunt (id autem & multum est, & assiduũ) per diem solis alimentum est: nocte non exhauritur, sed montibus inclusum, in vnam regionẽ colligitur. Cum illam impleuit, & iam se nõ capit, sed exprimitur aliquo, & in vnã partẽ procedit: hic ventus est. Itaque eo incumbit, quo liberior exit[9] inuitat, & loci laxitas, in quã coaceruata incurrant: Huius rei argumentũ est, quòd prima noctis parte non spirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena est, & onerata, quaerit, quò defluat: & eo potissimũ exit, vbi plurimum vacui est, & magna ac patens area. Adiicit autem ei stimulos ortus solis, feriẽs gelidum aera. Nam etiam antequam appareat, lumine ipso valet: & nondũ quidem aera radiis impellit, iam tamen lacessit & irritat, luce præmissa. Nam cum ipse processit, alia superius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo nõ vltra matutinum illis datur flare. omnis illorũ vis conspectu solis extinguitur: etiam si violentiores flauere, circa medium tamen diem relanguescunt: nec vnquam vsque in meridiẽ aura producitur. Alia autẽ imbecillior ac breuior est, prout valentioribus minoribusve collecta causis est.

IX. Quare tamen tales venti vere & æstate validiores sunt? Leuissimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleãt surgũt. Quia ver aquosi[9] est, & ex plurimis aquis, locisque ob humidam caeli naturam saturis & redundantibus, maior euaporatio est. At quare æstate æque profũditur? Quia post occasum solis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat: qui euocat exeuntia, ac vehemẽtius trahit, quicquid ex his sponte reddi solet: deinde non tantum habet virium, vt quod euocauit, absumat. Ob hoc diutius corpuscula emanare solita, & efflare, terra ex se atque humor emittit. Facit autẽ ventum sol ortus, non calore tantum, sed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ solem antecedit, nondum aera calefacit, sed percutit tantum: percussus autẽ in latus cedit. Quãquam ego ne illud quidem concesserim, lucem ipsam sine calore esse, cum ex calore fiat. Non habet forsitan tantum teporis, quãtum actu appareat. Opus tamen suum facit, & densa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliqua iniquitate naturæ ita clausa sunt, vt solem accipere non possint, illa quoque nubila & tristi luce calefiunt, & per diem minus quàm noctibus rigent. Etiamnũ natura calor omnis abigit nebulas, & à se repellit. Ergo sol quoque idem facit. Et ideo quibusdam videtur, inde flatus esse, vnde sol. Hoc falsum esse ex eo apparet, quod aura in omnem partẽ vehit, & contra ortũ plenis velis nauigatur.

X. Quod non eueniret, si semper ventus ferretur à sole. Etesiæ quoque, qui in argumentum à quibusdam aduocantur, non nimis propositũ adiuuant. Dicam primũ quid illis placeat: deinde, cur displiceat mihi. Etesiæ, inquiunt, hieme non sunt: quia breuissimis diebus sol desinit, priusquam frigus euincatur. [b]Itaque niues & ponuntur, & durantur. Aestate incipiunt flare, cũ & longius extenditur dies, & recti in nos radij dirigũtur. veri ergo simile est: concussas calore magno niues plus humidi flare. Item terras exoneratas niue, retectasque spirare liberius. Itaque plura ex Septentrionali parte cæli corpora exire,[c] & in hæc loca quæ remissiora ac tepidiora sunt, deferri. Sic impetum Etesias sumere: & ob hoc à solstitio illis initium est, vltraque ortum caniculæ non valent: quia iam multum è frigida cæli parte in hanc egestum est.[d] At sol mutato cursu in nostrã rectior tẽditur: & alteram partem aeris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille Etesiarum flatus æ-

XI. statem frangit: & à mensium feruentissimorum grauitate defendit. Nũc, quod promisi dicendum est, quare Etesiæ illos non adiuuent, nec quicquam huic conferant causæ. Dicimus autem luce auram incitari, tandem subsidere, cũ illam sol attigit. Atqui Etesiae ob hoc somniculosi à nautis, & delicati vocantur, quòd (vt ait Gallio) mane nesciunt surgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidẽ aura est. quod nõ accideret, si vt auras, ita illos sol commoueret. Adiice nunc, quòd si causa illis flat[9] est, spatiũ diei ac longitudo, etiam ante solstitium flarent, cũ longissimi dies sunt, & cũ maxime niues tabescunt. Iulio enim mense iam dispoliata sunt omnia, aut certe admodũ pauca iacẽt adhuc sub niue.

XII. Sunt quædã genera ventorũ, quæ ruptæ nubes & in pronũ solutæ præmittunt. Hos Græci ventos ἐκπτώσεις vocant, Qui hoc (vt puto) modo fiunt. Cũ magna inæqualitas ac dissimilitudo corporũ, quæ vapor terrenus emittit, in sublime eat, & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida: ex tanta discordia corporum inter se pugnãtiũ, cũ in vnum cõglobata sunt, verisimile est quasdã cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fistulosa, & in modũ tibiæ angusta. His interuallis tenuis includitur spiritus[9]: qui maius desiderat spatium, cũ euerberat[9] cursu parũ libero incaluit: & ob hoc amplior fit, scinditque cingentia, & erumpit in vẽtũ: qui fere procellosus est, [e]quia superne demittitur, & in nos cadit vehemẽs & acer: quia nõ fusus, nec per apertũ venit, sed laborat, & iter sibi vi ac pugna parat. Hic fere breuis flatus est. Quia receptacula nubiũ per quæ fereba-

tur,ac munimenta perrũpit,ideo tumultuoſus venit aliquãdo,nõ ſine igne ac ſono cæli. Hi venti multo maiores diuturnioreſq; ſunt, ſi alios quoq; flatus ex eadem cauſa ruẽtes in ſe abſtulere,& in vnũ cõfluxere plures:ſicut torrẽtes modicæ magnitudinis eunt,quã diu ſeparatis ſuus curſus eſt:cum vero plures in ſe aquas cõuertere,fluminũ iuſtorum ac perennium magnitudinem excedũt.Idem credibile eſt fieri & in procellis, vt ſint breues quãdiu ſingulæ ſunt: vbi vero ſociauere vires,[f] & ex pluribus cæli partibus eliſus ſpiritus eodem ſe contulit,&impetus illis accedit,& mora. Facit ergo ventum reſoluta nubes: XIII.
quæ plurimis modis ſoluitur. Nonnunquã conglobationẽ illam ſpiritus rumpit incluſi & in exitũ nitẽtis luctatio: nonnunquã calor,quẽ modo ſol fecit,modo ipſa arietatio,vt magnorũ inter ſe corporum attritus. g Hoc loco,ſi tibi videtur, quæri poteſt, cur turbo fiat:qui euenire in fluminibus ſolet,vt quàm diu ſine impedimẽto ferũtur,ſimplex & rectum illis iter ſit:vbi incurrere in aliquod ſaxũ ad latus ripæ prominens, retorqueãtur,& in orbem aquas ſine exitu flectant, ita vt circumlatæ in ſe ſorbeantur, & vorticẽ efficiãt. Sic ventus quãdiu nihil obſtitit,vires ſuas effundit.Vbi aliquo promontorio repercuſſus eſt,aut vi locorũ coeuntium [h] in canalem conuexum tenuemque collectus, ſæpius in ſe volutatur,ſimilemque illis,quas diximus cõuerti,aquis facit vorticem. Hic ventus circumactus,& eundem ambiens locũ,& ſe in ipſa vertigine concitans,turbo eſt.Qui ſi pugnacior eſt,ac diutius volutatur, inflãmatur,& efficit [i] quem τυφῶνα Græci vocãt. Hic eſt igneus turbo.Hi fere omnia pericula venti erupti de nubibus prodũt,[k] quibus armamenta rapiuntur,& totæ naues in ſublime tollãtur. Etiamnum quidam vẽti diuerſos ex ſe generant,& impulſum aerain alias quoque partes, quàm in quas ipſi inclinauere, diſpergunt. Illud quoque dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum ſtillicidia,quamuis iam inclinent ſe & labantur,nondum tamen effecere lapſum,ſed vbi plura coiere,&turba vires dedit,tunc fluere & ire dicũtur:ſic quamdiu leues ſunt aeris motus, agitati pluribus locis,nondum ventus eſt: [l] tunc eſſe incipit, cum omnes illos miſcuit, & in vnum impetum contulit. Spiritum à vento modus ſeparat:vehementior enim ſpiritus ventus eſt: inuicem ſpiritus leuiter fluens aer. Repetam nunc quod primo dixeram, edi è XIIII.
ſpecu ventos,receſſuque interiore terrarum. [m] Non tota ſolida contextu terra in vnum vſque fundatur, ſed múltis partibus caua,

---- Et cæcis ſuſpenſa latebris.

alicubi habet inania ſine humore.Ibi etiã ſi nulla lux diſcrimen aeris monſtrat,dicam tamen nubes nebulaſque in obſcuro conſiſtere:Nam ne hæ quidẽ ſupra terras,quia videntur,ſunt:ſed quia ſunt,videntur.Illic quoque nihilominus ob id ſunt,[n] quòd nõ videtur. Flumina illic ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leuiter ducta, alia in confragoſis locis præcipitando ſonãtia.Quid ergo:non illud æque dabis,eſſe aliquos & ſub terra lacus,& quaſdã aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt,neceſſe eſt & illud,aera onerari,oneratumq; incũbere,& ventũ propulſu ſuo cõcitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus,cum tantum virium fecerint, quanto aut terræ obſtantia auferant,aut aliquod apertũ ad hos afflatus iter occupẽt,& per hãc cauernam in noſtras ſedes efferãtur. Illud vero manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris,& aliorũ nõ minus ignem alentiũ.Per hæc loca cum ſe,exitũ quærens,ſpiritus torſit,accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt.Deinde flammis latius fuſis,etiam ſi quid ignaui aeris erat,extenuatũ moueri,& viã cũ fremitu vaſto atque impetu quærere. Sed hoc diligentius perſequar,cum quæram de motibus terræ. Nũc mihi permitte narrare fabu- XV.
lam.Aſclepiodotus auctor eſt,demiſſos quamplurimos à Philippo in metallũ antiquum olim deſtitutum,vt explorarent quæ vbertas eius eſſet,quis ſtatus,an aliquid futuris reliquiſſet vetus auaritia: deſcendiſſe illos cũ multo lumine,& multos duraſſe dies: deinde longa via fatigatos,vidiſſe flumina ingentia,& conceptus aquarum inertiũ vaſtos, pares noſtris,nec cõpreſſos quidem terra ſupereminente,ſed liberæ laxitatis,non ſine horrore viſos. Cum magna hæc legi voluptate.intellexi enim ſæculum noſtrum,nõ nouis vitijs, ſed iã antiquitus traditis laborare:nec noſtra ætate primũ auaritiã.venas terrarũ lapidũque rimatam,in tenebris male obſtruſa quæſiſſe. Illi quoque maiores noſtri,quos celebramus laudibus,quibus diſſimiles querimur nos eſſe,ſpe ducti,mõtes cæciderunt,& ſupra lucrũ ſub ruina ſteterũt.Ante Philippum Macedonem reges fuere,qui pecuniam in altiſſimis vſq; latebris ſequerẽtur,& relicto ſpiritu libero,in illos ſe demitterẽt ſpecus, in quos nullum noctium dierumq; peruenirent diſcrimen,& à tergo lucẽ relinquerẽt. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſſitas hominẽ ad ſidera erectũ incuruauit,& defodit,& in fundum telluris intimæ merſit,vt erueret aurum,nõ minore periculo quærendũ,quàm

possidendū? Propter hoc cuniculos egit,& circa prædam lutulentam incertamq; raptauit,° oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à qua se auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est,quàm istis supra quos auaritia vrgens terrarum pondus iniecit,quibus abstulit cælum,quos in imo,vbi illud malum virus latitat,infodit.Illò descendere ausi sūt, vbi nouam rerū positionem, terrarumque pendentium habitus, ventosque per cæcum inane experirētur, & aquarum in illis fluētium horridos fontes,& altam perpetuamque
XVI. noctem.Deinde cum ista fecerint,inferos metuunt. Sed vt ad id de quo agitur,reuertar,venti quattuor sunt,in ortum,occasum,Meridiem,Septentrionemque diuisi.Ceteri,quos varijs nominibus appellamus,his applicantur,

Eurus ad auroram Nabatheaque regna recessit,
Persidaque, & radijs iuga subdita matutinis.
Vesper & occiduo quæ littora sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro. Scythiam septemque triones
Horrifer inuasit Boreas. contraria tellus
Nubibus assiduis, pluuioque madescit ab Austro.

Vel, si breuius illos complecti mauis, in vnam tempestatem (quod fieri nullo modo potest) congregentur:

Vna Eurusque, Notusque ruunt, creberque procellis
Africus. ---

Et qui locum in illa rixa nō habuit,Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quattuor enim cæli partes in ternas diuidūt,& singulis vētis binos suffectos dant. Hac arte Varro, vir diligēs,illos ordinat: nec sine causa. Non enim eodem semper loco sol oritur,aut occidit. Sed alius est ortus occasusque æquinoctialis(bis autem æquinoctiū est:)alius solstitialis,alius hibernus. Qui surgit ab Oriente æquinoctiali, Subsolanus apud nos dicitur: Græci illum ἀφηλιώτην vocant. Ab Oriente hiberno Eurus exit: quem nostri vocauere Vulturnum.Et Liuius hoc illum nomine appellat,in illa pugna Romanis parū prospera, in qua Hannibal & contra solem Orientē exercitum nostrū, & contra ventū constituit: cū venti adiutorio ac fulgoris præstringentis oculos hostiū vicit. Varro quoque hoc nomen vsurpat.Sed & Eurus iam ciuitate donatus est,& nostro sermoni nō tanquā alienus interuenit.Ab Oriēte solstitiali excitatum,Græci καικίαν appellāt:apud nos sine nomine est.Æquinoctialis Occidens Fauonium mittit:quem Zephyrum esse dicēt tibi, etiā qui Græce nesciunt loqui. A solstitiali Occidente Corus venit, qui apud quosdam Argestes dicitur.Mihi non videtur: quia Cori violenta vis est,& in vnam partem rapax: Argestes fere mollis est,& tam euntibus cōmunis,quàm redeūtibus. Ab Occidēte hiberno Africus furibundus & ruens,apud Græcos λίβ dicitur. A Septentrionali latere summus est Aquilo,medius Septentrio,imus Thracias.Huic deest apud nos vocabulum.A meridiano axe Euronot° est:deinde Notus, Latine Auster.deinde Libonotus, qui apud nos sine
XVII. nomine est. Placet autem duodecim ventos esse:non quia vbiq; tot sint(quosdā enim inclinatio terrarum excludit)sed quoniam plures nusquā sunt.Sic casus sex dicimus: nō quia omne nomen sex recipit,sed quia nullum plures quā sex. Qui duodecim vētos esse dixerūt,hoc secuti sunt,totidem ventorū esse,quot celi discrimina.Cælum enim diuiditur in circulos quinque,qui per mundi cardines eunt.Est Septentrionalis,est solstitialis, est æquinoctialis,est brumalis, est contrarius Septentrionali. His sextus accedit,qui superiorem partem mundi ab inferiore secernit,vt scis. Dimidia enim pars mundi semper supra,dimidia infra est. Hanc lineam,quæ inter aperta & occulta est,Græci ὁριζοντα vocant:nostri finitorem dixere,alij finientem. P Adijciendus est ad hunc meridianus circulus,quo horizonta rectis angulis secat. Ex his quidam circuli in transuersa currūt,&alios interuētu suo scindūt. Necesse autē est,tot aeris discrimina esse,quot partes. Ergo horizon siue finiēs circulus,quinq; illos orbes, quos modo dixi fieri,secat, & efficit decē partes,quinq; ab ortu,quinq; ab occasu. Meridianus circul°, qui in horizōta incurrit,regiones duas adijcit.Si duodecim aer discrimina accipit,& totidem facit ventos. Quidā sunt quorundam locorum proprij, qui non transmittunt,sed in proximum ferunt. Non est illis à latere vniuersi mūdi impetus.Atabulus Apuliam infestat,Calabriam Iapyx,Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, ſ Galliam Circius: cui ædificia quassanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam salubritatem cæli sui debeant ei. Diuus certe Augustus templum illi,cum in Gallia moraretur, & vouit & fecit. Infinitum est, si singulos velim persequi. Nulla enim propemodum regio est,quæ nō habeat aliquem flatum ex se
XVIII. nascentem,& circa se cadentem. Inter cetera itaque prouidentiæ opera, hoc quoque

aliquis,vt dignũ admiratione ſuſpexerit. Non enim ex vna cauſa ventos,aut inuenit,aut per diuerſa diſpoſuit:ſed primũ vt aera non ſinerẽt pigreſcere,ſed aſſidua vexatione vtilem redderent,vitalemq; tracturis. Deinde vt imbres terris ſubminiſtrarent,ijdemq; nimios compeſcerent. Nam modo adducunt nubes,modo diducunt,vt per totum orbem pluuiæ diuidi poſſent. In Italiam Auſter impellit,Aquilo in Africã reijcit: Eteſiæ nõ patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Ijdem totã Indiam & Æthiopiam cõtinuis per id tẽpus aquis irrigant. Quid,quòd fruges percipi non poſſunt,niſi flatu ſuperuacua admixta ſeruandis ventilarentur,niſi eſſet quod ſegetem excitaret,& latentem frugẽ,ruptis velamẽtis ſuis,quæ folliculos agricolæ vocant,adaperiret? Quid,quòd omnib⁹ inter ſe populis cõmercium dedit,& gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingẽs naturæ beneficiũ,ſi illud in iniuriã ſuam nõ vertat hominũ furor. ¶ Nunc quod de Cæſare olim maiore vulgo dictitatum eſt,& à Tito Liuio poſitum,in incerto eſſe,vtrum illum magis naſci Reip. profuerit,an non naſci: dici etiã de ventis poteſt: adeo quicquid ex illis vtile & neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari,quæ in perniciem ſuã generis humani dementia excogitat. Sed nõ ideo nõ ſunt iſta natura ſua bona,ſi vitio male vtentiũ nocẽt. Nimirũ in hoc prouidẽtia,ac diſpoſitor ille mũdi Deus,aera vẽtis exercẽdum dedit,& illos ab omni parte,ne quid eſſet ſitu ſqualidũ,effudit: non vt nos claſſes partem freti occupaturas cõpleremus milite armato,& hoſtẽ in mari aut poſt mare inquireremus. Quæ nos demẽtia exagitat, & in mutuum cõpellit exitiũ? Vela ventis damus bellũ paraturi,& periclitamur periculi cauſa. Incertam fortunã experimur: vim tempeſtatũ nulla ope humana ſuperabilẽ,mortem ſine ſpe ſepulturæ. Non erat tãti,ſi ad pacem per iſta veheremur. Nunc autem cum euaſerimus tot ſcopulos latẽtes, & inſidias vadoſi maris: [r] cũ effugerimus procelloſos deſuper mõtes,in quos præceps nauigãtes vẽtus impingit: [ſ] cum inuolutos nubilo dies,& nimbis ac tonitruis horrendas noctes,cũ turbinibus diuulſa nauigia: quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet,& obuius in littore hoſtis,& trucidandæ gentes tracturæ magna ex parte victorẽ, & antiquarum vrbium flãma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribim⁹,directuros aciem in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parũ videlicet ad mortes noſtras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora,felicẽ valetudinem. Nõ depopulatur nos caſus incurrens. Emetiri cuiq; annos ſuos ex cõmodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaq; eamus in pelagus, & vocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri,quid quæritis? mortẽ,quæ vbique ſupereſt? Petet illa vos & ex lectulo,ſed vbique innocentes petat: occupabit vos in veſtra domo,ſed occupet nullum moliẽtes malũ. Hoc vero quid aliud quis dixerit,quã inſaniã,[t] circumferre pericula, & ruere in ignoros,iratũ ſine iniuria,occurrẽtia deuaſtantẽ ac ferarũ more occidere,quẽ nos oderis? Illis tamẽ in vltionem,aut ex fame morſus eſt: nos ſine vlla parſimonia noſtri alieniq; ſanguinis, mouemus maria,& nauigia deducimus,ſalutẽ cõmittimus fluctibus,ſecũdos optamus ventos,quorũ felicitas eſt ad bella perferri. Quouſq; nos malos mala noſtra rapuere? Parum eſt,intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciam traijcit,quam exercitus non vincet,cũ impleuerit. Sic Alexander vlterior Bactris & Indis volet quærere,quid ſit vltra magnũ mare,& indignabitur aliquid eſſe vltimũ ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni,non tẽpeſtates longiſſimi maris,non circa Euphratem præſaga fulmina,& deos reſiſtentes. Per hominum deorũque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit,rerum naturã melius actũrã fuiſſe nobiſcum,ſi ventos flare vetuiſſet,& inhibito diſcurſu furentium,[u] in ſua quemq; terra ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud,certe ſuo quiſque tantũ ac ſuorũ malo naſceretur. Nunc parum vi domeſtica,externis quoq; laborandum eſt. Nulla terra tam lõge remota eſt,quæ non mittere aliquo ſuum malũ poſſit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnæ gẽtis in abdito dominus,fortunæ indulgentia tumẽs,non contineat intra terminos arma,an paret claſſes ignota moliẽs? Vnde ſcio,hic mihi,an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ,maria præcludi. Non tamen (vt paulo ante dicebam) queri poſſumus de auctore noſtri Deo,ſi beneficia eius corrumpimus,& vt eſſent cõtraria,efficimus. Dedit ille ventos ad cuſtodiẽdam cæli terrarumq; temperiem,ad euocandas ſupprimendaſque aquas,ad alendos ſatorum atq; arborum fructus: quos ad maturitatem cũ alijs cauſis adducit ipſa iactatio,attrahẽs cibum in ſumma,& ne torpeat,promouens. Dedit ventos ad vlteriora noſcenda. fuiſſet enim imperitum animal,& ſine magna experiẽtia rerũ homo, ſi circũſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos,vt commoda cuiuſque regionis fierent cõmunia: nõ vt legiones equitemque geſtarent,nec vt pernicioſa gentibus arma tranſ-

ueherent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui videre expedit? Cui loqui? Cui non vita tormẽtum eſt? Nihil inuenies tam manifeſtæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros inuenerat: ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. non eadem eſt his & illis cauſa ſoluendi: ſed iuſta nulli. [x] Diuerſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui vitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quæ homines emant vita. Immo, Lucili cariſſime, ſi bene furorem illorum æſtimaueris, id eſt noſtrum in eadem enim turba volutamur) magis ridebis, cum cogitaueris [y] vita parari ea, in quibus vita conſumitur.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM QVINTVM NATVRALIVM SENECÆ QVÆSTIONVM, NOTÆ.

V[1]ENTVS eſt fluens aer.] *Hanc definitionem nõ à Stoicis primum proditam, ſed vetuſtam eſſe oſtendit Ariſtoteles: & certe Hippocratis in libro de flatibus eam ſententiam eſſe conſtat: quam tamen multis modis Ariſtoteles ſecundo Meteorologicon erroris mendacijque conuincit.*

AD CAP. IIII.

Q[2]VOMODO in noſtris corporibus] *Ridicula opinio. Itaque Ariſtophanes Socratem vt populi ludibrio exponeret, eodem prope modo de tonitrui & fulminis origine diſſerentem facit.*

AD CAP. VI.

A[3]NIMALIA igne generantur.] *Contra Ouidius,*

Nec tu aliud Veſtam, quàm puram intellige flammam.
Nataque de flamma corpora nulla vides.

Sed hac de re vide Ariſtotelem libro quinto de hiſtoria animaliũ, & Plinium capite XXXVI. *libri* XI.

AD CAP. VII.

N[4]VNC viritim incipiemus illos excutere.] *De his omnibus, quæ hoc loco de ventorum varietate narrantur, vide Plinium libro ſecundo à cap.* XLV. *vſque ad caput* L. *& ſcriptorem noctium Atticarum cap.* XXII. *libri ſecundi.*

AD CAP. XVII.

G[1]ALLIAM Circius:] *Galliam Narbonenſem: vbi hodieque & vehementiam & nomen retinet. Cercium M. Cato vocat, ſi emendata ſunt exemplaria.*

L. ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER SEXTVS.

In quo de terræ motu agitur.

CAP. I.

P[1]OMPEIOS, celebrem Campaniæ vrbem, in quam ab altera parte Surrentinum Sabianumque littus, ab altera Herculanenſe conueniunt, mareque ex aperto conductum amœno ſinu cingit, [2] deſediſſe terræ motu, vexatis quæcunque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuimus: [2] & quidem diebus hibernis: quos vacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Februar. fuit motus hic Regulo & Virginio conſulibus, qui Campaniam nunquam ſecuram huius mali, indemnem tamen, & totiens defunctam metu, magna ſtrage vaſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubieque ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, vt ſine clade, ita non ſine querela eſt. Neapolis quoque priuatim multa, publice nihil amiſit. leuiter ingenti malo perſtrictæ. Villæ vero præruptæ paſſim ſine iniuria tremuere. Adijciunt his ſexcentarum ouium gregem exanimatum, & diuiſas ſtatuas: motæ poſt hoc mentis aliquos atque impotes ſui erraſſe. Quorum vt cauſas excutiamus, & propoſiti operis contextus exigit, & ipſe in hoc tempus congruens

casus. Quærenda sunt trepidis solatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam satis tutum videri potest, si mundus ipse concutitur, & partes eius solidissimæ labant? Si, quod vnum immobile est in illo, fixumque, vt cuncta in se intenta sustineat fluctuat: si quod proprium habet terra, perdidit, stare: vbi tandem residēt metus nostri? Quod corpora receptaculum inuenient? quò solicita confugient, si ab imo metus nascitur, & funditus trahitur? Consternatio omnium est, vbi tecta crepuere, & ruina signum dedit: tūc præceps quisq; se proripit, & penates suos deserit, ac se publico credit. Quam latebram prospicimus, quod auxilium, si orbis ipse ruinas agitet? si hoc, quod nos tuetur ac sustinet, supra quod vrbes sitæ sunt, quod fundamentum quidam orbis esse dixerunt, discedit ac titubat? Quid ibi esse non dico auxilij, sed solatij potest, vbi timor fugam perdidit? Quid est, inquam, satis munitum? Quid ad tutelam alterius ac sui firmum? Hostem muro repellam: præruptæ altitudinis castella, vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos vindicant portus. Nimborū vim effusam, & sine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non sequitur incēdium: aduersus tonitrua & minas cæli, subterraneæ domus, & defossi in altum specus remedia sunt. Ignis ille cælestis non transuerberat terram, sed exiguo eius obiectu retunditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malum sine effugio est. Nunquam fulmina populos perusserunt. Pestilens cælum exhausit vrbes, non abstulit. Hoc malum latissime patet, ineuitabile, auidum, publice noxium. Non enim domos solum, aut familias, aut vrbes singulas haurit, sed gētes totas, regionesque subuertit: & modo ruinis operit, modo in altam voraginem cōdit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non est, saltē fuisse, sed supra nobilissimas vrbes, siue vllo vestigio prioris habitus, solum extēditur. Nec desunt qui hoc genus mortis magis timeāt, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, & è viuorum numero viui auferuntur, tanquam non omne fatum ad eundem terminum veniat. Hoc habet inter cetera iustitiæ suæ natura præcipuum, quòd cum ad exitum ventum est, omnes in æquo sumus. Nihil itaque interest, vtrum me lapis vnus elidat, an monte toto premar: vtrum supra me domus vnius onus veniat, & sub exiguo eius tumulo ac puluere expirem, an totus caput meum terrarum orbis abscondat: in luce hunc & in aperto spiritum reddam, an in vasto terrarum dehiscētium sinu: solus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. Nihil interest mea quantus circa mortem meam tumultus sit: ipsa vbique tantundem est. Proinde magnum sumamus animum aduersus tam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri potest. Desinamus audire istos, qui Campaniæ renuntiauere, quique post hunc casum emigrauerūt, [b] negantque se vnquā ipsam regionem accessuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt, & si nondum mota, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securius consistis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies scindet. Vnde scies an melior eorum locorū condicio sit, in quibus iam vires suas fortuna consumpsit, & quæ in futurum ruina sua fulta sunt? Erramus enim, si vllam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes sub eadem iacēt lege. Nihil ita, vt immobile esset, natura concepit. Alia temporibus alijs cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis nunc hæc domus, nunc illa suspenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Asia duodecim vrbes simul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam, quæcunque est ista vis mali quæ incurrit: nunc Campaniam læsit. Circuit fatum, & si quid diu præterijt, repetit. Quædam rarius solicitat, sæpius quædam. Nihil immune esse & innoxium sinit. Non homines tantum, qui breuis & caduca res nascimur: vrbes oræque terrarum & littora, & ipsum mare in seruitutem fati venit. Nos tamen nobis permansura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velocissima est leuitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia promittentibus in mētem non venit, id ipsum, supra quod stamus, stabile non esse. Neq; enim Campaniæ istud aut Achaiæ, sed omnis soli vitium est, male cohærere, & ex causis pluribus resolui, & summam manere, partibus ruere. Quid ago? Solatium aduersus pericula dare promiseram: ecce vndique timenda denuntio. Nego quicquam esse quietis æternæ: quod & perire non possit, & perdere. Ego vero hoc ipsum solatij loco pono, & quidem valentissimi: quādoquidem sine remedio timor stultus est. ratio terrorem prudentibus excutit: [c] imperitis fit magna ex desperatione securitas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis subita captiuitate inter ignes & hostem stupentibus dictum est, II.

Vna salus victis, nullam sperare salutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda: circūspicite quā leuibus causis discutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non somnus, sine mensura quadam salubria sunt. Iam intelligitis nugatoria esse nostra, & imbecilla corpuscula, fluida, nō magna molitione perdenda. Sine dubio id vnū periculi satis esset, quòd trement terræ, quod subito dissipantur, ac superposita deducunt. Magni se æstimat, qui fulmina & motus terrarum hiatusque formidat: vult ille imbecillitati suæ conscius timere pituitam. ita videlicet nati sumus, tam felicia sortiti membra, & in hanc magnitudinē creuimus, & ob hoc nisi mundi partibus moris, nisi cælum intonuerit, nisi terra subsederit, perire non possumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidem dolor, sed aliqua à latere eius scissura cōficit: & ego timeam terras tremētes, quem crassior saliua suffocat? Ego extimescam emotum sedibus suis mare, & ne æstus, maiore quàm solet cursu, plus aquarum trahēs superueniat: cum quosdam strangulauerit potio, male lapsa per fauces? Quàm stultum est, mare horrere: cum scias, stillicidio perire te posse? Nullum est maius solatium mortis, quàm ipsa mortalitas. Nullum autem omnium istorum quæ extrinsecus terrēt, quàm quòd innumerabilia pericula in ipso sinu sunt. Quid enim dementius, quàm ad tonitrua succidere, & sub terram correpere fulminum metu? Quid stultius, quàm timere nutationē aut subitos montium lapsus, irruptiones maris extra littus eiecti: cū mors vbique præsto sit, & vndique occurrat: nihilque sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis valeat? Adeo non debent nos ista confundere, tanquam plus in se mali habeāt, quàm vulgaris mors: vt contra, cum sit necessarium è vita exire, & aliquādo emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Necesse est mori vbicunque, quandoque. Stet licet ista humus, & se teneat suis finibus, nec vlla iactetur iniuria: supra me quandoque erit. Interest ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat? Diducitur ingenti potentia nescio cuius mali: rumpitur, & me in immensam altitudinem abducit. Quid porro? Mors leuior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerū natura non me vult iacere in ignobili loco? si mihi inijcit sui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum est, inquit, *mihi*, *cælo cecidisse velim.*

III. Idem licet dicere: Si cadendum est, cadam orbe cōcusso, nō quia fas est optare publicam cladem: sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoq; videre mortalem. Illud quoque proderit præsumere animo, nihil horū deos facere: nec ira numinum, aut cælum concuti, aut terram,. Suas ista causas habent: nec ex imperio sæuiunt, sed ex quibusdam vitijs, vt corpora nostra, turbantur: & tunc, cum facere videntur iniuriā, accipiūt. Nobis autem ignorātibus verum, omnia terribilia sunt, vtpote quorum metū raritas auget. Leuius accidunt familiaria. ex insolito formido est maior. Quare autem quicquā nobis insolitum est? quia naturā oculis, nō ratione cōprehendimus: nec cogitemus, quid illa facere possit, sed tantū quid fecerit. Damus itaque huius negligētiæ pœnas, tāquam nouis territi: cū illa nō sint noua, sed insolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publice, siue deficere sol visus est, siue luna, cuius obscuratio frequētior, aut parte sui, aut tota delituit? Longeq; magis illæ actæ in transuersum faces, & cæli magna pars ardens, & crinita sidera, & plures solis orbes, & stellæ per diem visæ, subitique trāscursus ignium, multā post se lucem trahentium? nihil horum sine timore miramur: & cum timendi sit causa, nescire, nō est tanti scire, ne timeas? Quāto satius est, causas inquirere, & quidem toto in hoc intētum animo? Neque enim illo quicquā inueniri dignius potest,

IIII. cui se non tantum cōmodet, sed impendat. Quæramus ergo, quid sit quod terram ab infimo moueat, [d] quid tanti molem corporis impellat, quid sit illa valentius, quid tātum onus vi sua labefactet: cur modo tremat, modo luxata subsidat, nunc in partes diuisa discedat: & alias interuallum ruinæ suæ diu seruet, alias cito comprimat: nūc amnes magnitudinis notæ cōuertat introrsus: nūc nouos exprimat: aperiat aliquādo aquarū calētium venas, aliquando refrigeret: igneſque nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per sæcula nobiles cōprimat. Mille miracula mouet, faciemq; mutat locis, & defert mōtes, subrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo insulas erigit. Hæc ex quibus causis accidant, digna res est excuti. Quod, inquis, erit pretium operæ? quo nullum maius est, nosse naturam. Neque enim quicquam habet in se huiꝰ materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura vsui, quàm quòd hominem magnificētia sui detinet: nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant hæc: quorū est adeo mihi dulcis inspectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis aut ad scientiam, aut certe ad diligentiam adiecerit.

Causam

Cauſam qua terra cõcutitur,alij in aqua eſſe,alij in ignibus,alij in ipſa terra,alij in ſpiritu putauere:alij in pluribus,alij in omnibus his. Quidã liquere ipſis [e] aliquam ex iſtis causã eſſe dixerũt:ſed nõ liquere,quæ eſſet. Nũc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt,opiniones veterum pãrũ exactas eſſe, & rudes. Circa verũ adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentantibus,poſt eadẽ illa limata ſunt: & ſi quid inuentũ eſt,illis nihilominus referri debet acceptũ. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere,nec contentum exteriori eius conſpectu,introſpicere,& in deorũ ſecreta deſcendere. Plurimum ad inueniendũ cõtulit,qui ſperauit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque veteres audiẽdi ſunt. Nulla res conſummata eſt,dũ incipit. Nec in hac tãtũ re omnium maxima atque inuoluti ſſima,in qua etiam cum multũ actum erit, [f] omnis tamẽ aetas quod agat inueniet,ſed in omni alio negotio, lõge sẽper à perfecto fuere principia. In aqua cauſam eſſe,nec ab vno dictum eſt,nec vno modo. Thales Mileſius totam terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare:ſiue illud oceanũ vocas, [g] ſiue magnum mare, ſiue alterius naturæ, ſimplicem adhuc aquam & humidum elementũ. Hac inquit,vnda ſuſtinetur orbis, velut aliquod grande nauigiũ & graue his aquis quas premit. Superuacuum eſt reddere cauſas,propter quas exiſtimat, [h] grauiſſimam partem mundi non poſſe ſpiritu tam tenui fugacique geſtari: non enim nunc de ſitu terrarum ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit,aquas eſſe in cauſa,quibus hic orbis agitatur,quòd in omni maiore motu erũpunt fere noui fõtes: ſicut in nauigiis quoq; euenit,vtſi inclinata ſunt,& abiere in latus, aquam ſorbeant, quæ in omni onere eorũ quæ vehit ſi immodice depreſſa ſunt, aut ſuperfunditur, aut certe dextra ſiniſtraque ſolito magis ſurgit. Hanc opinionẽ falſam eſſe, non eſt diu colligendũ. Nam ſi terrã aqua ſuſtineret,tota aliquando concuteretur, ſemper moueretur: nec agitari illã miraremur, ſed manere. Tũ tota concuteretur,non ex parte:nunquã enim nauis dimidia iactatur. nũc vero non terrarum vniuerſarum, ſed ex parte motus eſt. Quomodo ergo fieri poteſt, vt quod totũ vehitur,totũ nõ agitetur,ſi id quo vehitur,agitatũ eſt? At quare aquæ erumpunt? Primum omniũ ſaepe tremuit terra,& nihil humoris noui fluxit. Deinde ſi ex hac cauſa vnda prorũperet,à lateribus terræ circumfunderetur: ſicut in fluminibus ac mari videmus accidere,vt incrementum aquarũ, quotiens nauigia deſidunt,in lateribus maxime appareat. Ad vltimũ nõ tam exigua fieret quàm dicit eruptio, nec velut per rimã ſentina ſubreperet,ſed fieret ingẽs inũdatio,vt ex infinito liquore,& ferente vniuerſa. VI.

Quidam motum terrarum aquæ imputauere:ſed non ex eadem cauſa. Per omnem,inquiunt,terram,multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes,quorũ nauigabilis etiam ſine adiutorio imbriũ magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingẽtes aquas inuehit. Hinc qui medius inter pacata & hoſtilia fluit, Danubi [o] ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens,& Europam Aſiamque diſterminãs,alter Germanos,auidam gentẽ belli,repellens. Adiice nunc patentiſſimos lacus,& ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata,& ineluctabiles nauigio paludes,nec ipſis quidẽ inter ſe peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, ſubitos, & ex occulto amnes vomẽtia. Tot deinde ad tempus collectos torrẽtium impetus: quorum vires quàm repẽtinæ, quàm breues. Omnis hæc aquarum,etiam intra terrã,natura faciesque eſt. Illic quoque aliæ vaſto curſu deferuntur, & in præceps volutæ cadũt: aliæ languidiores in vadis refũduntur, & leniter ac quiete fluunt. Quis autem neget,vaſtis illas receptaculis cõcipi,& ceſſare multis inertes locis? Non eſt diu probandũ,ibi multas aquas eſſe,vbi omnes sũt. Neq; enim ſufficeret tellus adtot flumina edenda,niſi ex repoſito multoq; funderet. Si hocverũ eſt,neceſſe eſt aliquãdo illic amnis excreſcat,& relictis ripis violẽtus in obſtãtia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis,in quam flumen impetũ dedit, [i] & quã donec decreſcat verberabit. Poteſt fieri,vt aliquam regionem riuus affluens exedat,ac ſecũ trahat aliquam molem:qua lapſa,ſuperpoſita quatiãtur. Iã vero nimis oculis permittit,nec vltra illos ſcit producere animũ, qui non credit eſſe in abſcondito terræ ſinus maris vaſti. nec enim video,quid prohibeat vel obſtet,quo minus illic habeatur aliquod etiã in abſcondito littus,& per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tãtũdẽ loci tenet, aut fortaſis hoc amplius,quod ſuperiora cũ tot animalibus erant diuidẽda: abſtruſa enim,& ſine poſſeſſore deſerta,liberius vndis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare,& ventis,quos omne interuallum terrarum,& omnis aer creat,impelli? Poteſt ergo maior ſolito exorta tempeſtas, aliquam partem terrarũ impulſam vehemetius mouere. Nam apud nos quoq; multa,quæ procul à mari fuerãt,ſubito eius acceſſu vapulauere,& villas in cõſpectu collocatas,fluctus,qui lõge audiebatur,inuaſit. Illic quoque poteſt accedere VII.

ac decedere pelagus infernum: quorum neutrum fit sinemotu superstantium. Non quidem existimo diu te hæsitaturum, an credas esse subterraneos amnes & mare abscõditũ, Vnde enim ista prorũpunt, vnde ad nos veniunt, nisi quòd origo humoris inclusa est? Age cũ vides interruptũ Tigrim in medio itineris siccari, & nõ vniuersum auerti, sed paulatim, non apparẽtibus damnis, minui primum, deinde cõsumi: quo illũ putas abire nisi in obscura terrarum vtique cum videas emergere iterum, non minorẽ eo qui prior fluxerat? Quid cum vides Alpheum, celebratum poetis, in Achaia mergi, & in Sicilia rursus transiecto mari effundere amoenissimum fontem Arethusam? Nescis autẽ, inter opiniones, quibus narratur Nili æstiua inundatio, & hãc esse, à terra illũ erumpere, & augeri nõ supernis aquis, sed ex intimo redditis? Ego quidẽ cẽturiones duos, quos Nero Cæsar vt aliarũ virtutũ, ita veritatis in primis amantissimus, ad inuestigandũ caput Nili miserat, audiui narrantes, lõgũ illos iter peregisse, cum à Rege Aethiopiæ instructi auxilio, commẽdatique proximis regibus, penetrassent. Ad vlteriora quidẽ, aiebãt, peruenimus, ad immensas paludes, quarũ exitum nec incolæ nouerãt, nec sperare quisquã potest, ita implicitæ aquis herbæ sunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod nisi paruũ & vnius capax, limosa & obsita palus nõ ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingẽs vis fluminis excidebat. Sed siue caput illa, siue accessio est Nili, siue tũc nascitur, siue in terras ex priore recepta cursu redit: nõne tu credis, illã, quicquid est, ex magno terrarũ lacu ascẽdere? Habeãt enim oportet pluribus locis sparsũ humorẽ, & in imo coactũ
IX. vt eructare tanto impetu possint. Ignem causam motus quidã, & quidem non eãdem iudicãt. In primis Anaxagoras, qui existimat, simili pæne ex causa & aera concuti, & terram: cum in inferiore parte spiritus crassum aera, & in nubes coactũ, eadem vi qua apud nos quoq; nubila frangi solẽt, rumpit, & ignis ex hoc collisu nubiũ, cursuque elisi aeris emicuit. Hic ipse in obuia incurrit exitũ quærens, ac diuellit repugnãtia: donec per angusta aut nactus est viam exeundi ad cælũ, aut vi atque iniuria fecit. Alij in igne causam quidẽ esse, sed nõ ob hoc iudicãt: sed quia pluribus obrut⁹ locis ardeat, & proxima quæque cõsumat. Quæ si quando exesa ceciderint, tũc sequi motũ earũ partium, quæ subiectis adminiculis destitutæ labãt, donec corruere: nullo occurrẽte, quod on⁹ exciperet.
X. Tũc chasmata, tũc hiatus vasti aperiuntur: [k] aut cum diu nutauere, super ea se, quę supersunt, stantque, cõponũt. Hoc apud nos quoq; videmus accidere, quotiens incẽdio pars ciuitatis laborat, cũ exustae trabes sunt, aut corrupta, quæ superioribus firmamentũ dabant: tunc diu agitata fastigia cõcidũt, & tam diu differũtur atq; incerta sunt, donec in solido resederunt. Anaximenes ait, terram ipsam sibi esse causam motus, nec extrinsecus incurrere quod illã impellat: [l] sed intra ipsam & ex ipsa quasdã partes eius decidere, quas aut humor soluerit, aut ignis exederit, aut spiritus violẽtia excusserit. Sed his quoq; cessantibus non deesse, propter quod aliquid abscedat aut reuellatur. Nã primũ omnia vetustate labũtur, nec quicquã tutũ à senectute est. Hæc solida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificiis veteribus quædã non percussa tamen decidũt. cum plus põderis habuere quàm viriũ: ita in hoc vniuerso terræ corpore euenit, vt partes eius vetustate soluantur, solutæ cadãt, & tremorem superiorib⁹ afferãt: primũ dum abscedũt (nihil enim vtique magnũ sine motu eius, cui hæsit, abscinditur) Deinde cum deciderũt, solido exceptæ resiliant, pilæ more, quæ cum cecidit exultat. ac sæpius pellitur, totiẽs à solo in nouũ impetũ missa. Si vero in stagnãtibus aquis delata sunt, hic
XI. ipse casus vicina concutit fluctu, quem subitum vastũque illisum ex alto pondus eiicit. Quidam ignibus quidem assignant hũc tremorẽ, sed aliter. Nam cũ pluribus locis ferueant, necesse est ingentẽ vaporẽ sine exitu voluant, qui vi sua spiritũ intẽdit, & si acrius institit, [m] opposita diffundit: si vero remissior fuit, nihil ampli⁹ quã mouet. Videm⁹ aquã spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illũ facere credamus, cũ violẽtus ac vastus ingẽtes aquas excitat. Tũc ille vaporatione inũdãtiũ aquarũ, quicquid pulsauerit, agitat. Spiritum esse qui mouerat, & plurimis & maximis
XII. auctorib⁹ placet. Archela⁹ antiquitatis diligẽs, ait ita: Venti in cõcaua terrarũ deferũtur, deinde vbi iã omnia spatia plena sunt, & inquãtũ aer potuit dẽsatus est, is qui superuenit spiritus, priorẽ premit & elidit, ac frequentib⁹ plagis primo cogit, deinde perturbat. Tũc ille quærẽs locũ, omnes angustias dimouet, & claustra sua conatur effringere. Sic euenit, vt terræ, spiritu luctãte, & fugã quærente, moueantur. Itaque cum terræ motus futurus est, præcedit aeris trãquillitas & quies: videlicet, quia vis spirit⁹, quæ cõcitare vẽtos solẽt in inferna sede detinetur. Nũc quoque cũ hic motus in Cãpania fuit, quamuis hiberno tempore, & inquieto, per superiores dies aer stetit. Quid ergo? Nũquã flante vẽto terra

cõcussa est? Admodum raro duo flauere simul venti, Fieri tamẽ & potest, & solet. quod si recipimus, & constat duos ventos rem simul gerere: quid ni accidere possit, vt alter superiorem aera agitet, alter inferum? In hac sententia licet ponas Aristotelem, & discipulum eius Theophrastũ, non, vt Græcis visum est, diuini, tamẽ & dulcis eloquij virũ, & nitidi sine labore. Quid vtrique placeat, exponam. Semper aliqua euaporatio est è terra, quæ modo arida est, modo humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantũ potuit, elata, cum vl teriorem locum in quem exeat nõ habet, retro fertur, atque in se reuoluitur: dumque rixa spiritus reciprocantis iactat obstantia, & siue intercluſus, siue per angusta enisus est, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem schola est, qui hanc partem philosophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquisitor fuit. Huius tale decretum est: Frigidum & calidum semper in contraria abeunt, & vna esse non possunt: eo frigidũ cõfluit, vnde vis calida discessit: & inuicem ibi calidũ est, vnde frigus expulsum est. Hoc quod dico verum est: sed vtrunque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cum supra terram frigus est, calent putei, necminus specus, atque omnes sub terra recessus: quia eo se calor contulit, superiora possidẽti frigori cedens: qui cũ in inferiora peruenit, & eo se quantum poterat ingessit, quo densior, hoc validior est: huic alius superuenit, cui necessario congregatus ille iam & in angustum pressus, loco cedit. Idem è contrario euenit, cumvis maior frigidi illata in cauernis est. Quicquid illic calidi latet, frigori cedens abit in angustũ, & magno impetu agitur: quia non patitur vtriusque natura concordiam, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæque remollitur ac iactat. Ideoque antequã terra moueatur, solet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus: nec enim aliter posset, vt ait noster Virgilius,

Sub pedibus mugire solum, & iuga cælsa moueri:

nisi hoc esset ventorum opus. Vices deinde huius pugnæ sunt: desinit calidi cõgregatio, ac rursus eruptio. Tunc frigida compescuntur & succedunt, mox futura potentiora. Dũ ergo alterna vis cursat, & vltro citroq; spiritus commeat, concutitur. Sunt qui existiment, spiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terram, sed ex alia causa, quàm Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur, audi. Corpus nostrũ & sanguine irrigatur, & spiritu, qui per sua itinera discurrit. Habemus autem quædã angustiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quàm meat: quædam patentiora, in quibus colligitur, & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omniũ corpus, & aquis, quæ vicẽ sanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quis quàm animam vocauerit, peruiũ est. [n]Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi consistũt. Sed quemadmodũ in corpore nostro, dum bona valetudo est, venarum quoque imperturbata mobilitas modũ seruat: vbi aliquid aduersi est, micat crebri[o], & suspiria atque anhelit[o], laborãtis ac fessi signa sunt: ita terræ quoque, dũ illis positio naturalis est, incõcussæ manent. Cũ aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus est, spiritu illo qui modestius perfluebat, icto vehementius, & quassante venas suas: nec, vt illi paulo ante dicebam, quibus animal placet esse terrã. nã si hoc est quemadmodũ animal, totaveexationẽ sentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moderatius impellit, sed per omnes pari æqualitate discurrit. [o]Vide ergo, nũquid intret in illam spiritus ex circumfuso aere: qui quamdiu habet exitũ, sine injuria labitur: si offendit aliquid, & incidit quod viã claudat, tunc oneratur primo infundẽte se à tergo aere. Deinde per aliquã rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna non potest fieri, nec pugna sine motu. At si nec rimam quidẽ per quã effluat inuenit, cõglobatus ille furit, & huc atque illo circũagitur, [p] aliaque deiicit, alia intercidit: cum tenuissimus, idẽque fortissimus, & irrepat quãuis in obstructa, & quicquid intrauit, vi sua diducat & dissipet: tunc terra iactatur. Aut enim daturavento locum discedit, aut cum dedit, in ipsam, qua illum emisit, cauernam fundamento spoliata considit.

XIII.

XIIII.

Quidam ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tãtũ primos illos aditus habet, quos velut spiramẽta ab initio sui recepit, sed multos illic cas[q] imposuit. [q]Alicubi diduxit, quicquid superne terreni erat, aqua: alia torrẽtes excedere, illa æstibus magnis dirupta patuere. Per hæc interualla intrat spiritus: quem si incluſit mare, & adegit, nec fluctus retro abire permisit, tunc ille exitu simul redituque præcluso, volutatur. Et quia in rectũ non potest tẽdere, quod illi naturale est, in sublime se intẽdit, & terrã premẽtẽ reuerberat. Etiamnũ dicendũ est, quod plerisque auctoribus placet, & in quo fortasse fiet dissentio. Non esse terrã sine spiritu, palam est. Non tantũ illo dico, quo se tenet, ac partes sui iungit, qui ineſt etiã saxis mortuisque corporibus: sed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc nisi haberet, quomodo tot arbustis spiritũ infunderet, nõ aliunde

XV.

XVI.

viuentibus,& tot satis? Quemadmodum tã diuersas radices aliter atque aliter in se mersas foueret,quasdam summa receptas parte,quasdam altius tractas,nisi multum haberet animæ,tã multa,tam varia generantis,& haustu[t] atque alimẽto suo educantis? Leuibus adhuc argumẽtis ago. Totum hoc cælũ,quod igneus aether,[c] mundi summa pars claudit,omnes hæ stellæ,quarum iniri nõ potest numerus,omnis hic cælestium coetus,& (vt alia præteream) hic tam prope à nobis agens cursum sol,omni terrarũ ambitũ nõ semel maior,alimẽtum ex terreno trahũt, & inter se partiũtur: nec vllo alio scilicet,quàm halitu terrarum sustinentur. Hoc illis alimẽtũ,hic pastus est. Non posset autẽ tam multa, tantaque,& se ipsa maiora,terra nutrire,nisi plena esset animæ,quam per diem & noctẽ ab omnibus partibus suis fundit. Fieri enim nõ potest,vt non multũ illi supersit,ex qua tantũ patitur ac sumitur. Et ad tempus quidẽ,quod exeat,nascitur. Nec enim esset perennis illi copia suffecturi in tot cælestia spiritus,nisi inuicẽ ista excurrerent,& in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abũdet ac plena sit,& ex cõdito proferat. Nõ est ergo dubiũ, quin multũ spiritus lateat intus,& caeca sub terra spatia aer latus obtineat. Quod si verũ est,necesse est id sæpe moueatur,quod re mobilissima plenũ est. Nunquid enim dubium esse potest cuiquam, quin nihil sit tam inquietũ quàm aer, & tam versabile & vagatione gaudens? Sequitur ergo, vt naturam suam exerceat, & quod semper moueri vult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: cum offenditur & retinetur, insanit,[f] & moras suas abrumpit,non aliter,quàm ille poetæ

pontem indignatus Araxes.

Quãdiu illi facilis & liber est alũeus,primas quasque aquas explicat. Vbi saxa manu vel casu illata pressere venientẽ,tũc impetum mora quærit: & quo plura opposita sunt,plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ à tergo superuenit,& in se crescit, cum onus suum sustinerinon potuit,vim ruina parat, & prona cum his quæ iacebant fugit. Idem spiritu fit:[g] qui quo volentior agiliorque est,citius rapitur,& vehementius septũ omne disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis,sub qua pugnatum est. Quod dicitur, verum esse ex illo probatur: sæpe enim cũ terræ mõtus fuit, si modo pars eius aliqua diru pta est,inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factũ eo terræmotu, quo Chalcis laborauit: quod apud Asclepiodotum inuenies,auditorem Posidonij: in ipsis quæstionũ naturalium causis. Inuenies & apud alios auctores, hiasse vno loco terram, & inde non exiguo tempore spirasse ventum: qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat,per quod ferebatur. Maxima ergo causa est,propter quam terra moueatur,spiritus natura citus,& locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur,& in vacanti spatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa solicitat,compellitque & in arctum agit,scilicet adhuc cedit tantum, & vagatur. Vbi erepta discedendi facultas est,& vndique obsistitur,tunc

magno cum murmure montis
Circum clausa fremit,

quæ diu pulsata conuellit ac iactat: eo acrior: quo cũ valentiore mora luctatus est. Deinde cũ circa perlustrauit omne quo tenebatur,nec potuit euadere,inde quo maxime impactus est,resilit: & aut per occulta diuiditur,ipso terræmotu raritate facta,aut per nouũ vulnus emicuit. Ita eius vis tanta nõ potest cohiberi, nec ventum tenet vlla compages, soluit enim quodcunque vinculum,& omne onus fert secum,[u] infususque per minima, laxamentum sibi parat, indomita naturæ potentia liber, vbique concitatus, sibi ius suum vindicat. Spiritus vero inuictares est: nihil enim erit quod

Luctantes ventos,tempestatesque sonoras
Imperio premat, ac vinclis & carcere fraenet.

Sine dubio poetae hũc voluerãt videri carcerẽ, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clausum est, esse adhuc ventum: nec id quod ventus est, posse iam claudi. Nã quod in clauso est,quiescit,& aeris statio est. Omnis in fuga ventus est. Etiamnũ & illud accedit his argumẽtis,per quod appareat,motũ effici spiritu,quod corpora quoque nostra non aliter tremũt,quàm si spiritum aliqua causa cõrurbat: cum timore contractus est,cum senectute languescit,& venis torpentibus marcet,cũ frigore inhibetur,aut sub accessionẽ cursu suo deiicitur. Nam quãdiu sine iniuria perfluit, & ex more procedit,null[o] est tremor corpori. Cũ aliquid occurrit quod inhibeat eius officiũ, tunc parum potens perferendis his quæ suo vigore tenebat, deficiẽs cõcutit, quicquid integer tulerat. Metrodorũ Chium necesse est audiamus,quod vult sententiæ loco di-

XVII. XVIII. XIX.

centem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo? cum satius sit omniũ copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius, quàm præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadã discussione percurrit ac resonat, & tã leuiter mota, tamẽ circuit, nõ sine tactu ei⁹ tumultuque, quo inclusa est: sic speluncarum sub terra pendentiũ vãstitas habet aera suum: quẽ simul ali⁹ superne incidens percussit, agitat nõ aliter, quàm illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore sonuerunt. Veniamus nunc ad eos, qui omnia ista quæ retuli, in causa esse dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motũ aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquãdo vtroque: & id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terræ concaua est, & in hanc aquæ magna vis cõfluit. Ex hac est aliquid tenue, & ceteris liquidius. Hoc cum superueniente grauitate reiectum est, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari potest sine motu eius, in quod impingitur. Etiamnũ quod modo de spiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum est. Vbi in vnũ locum cõgesta est, & capere se desiit, aliquo incumbit, & primo viã pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire nisi per deuexum potest, diu inclusa, nec in directum cadere moderate, aut sine cõcussione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si vero cum iã rapi coeperit, aliquo loco substitit, & illa vis fluminis in se reuoluta est, in continentem terram repellitur,[x] & illam, qua parte maxime tendit, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius sidit, & fundus ipse vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarũ vergentium pondus inclinat. Spiritus vero nonnunquã impellit vndas, & si vehemẽtius institit, eam scilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnũquã in coacta itinera coniectus, & exitum quærens, mouet omnia: terra aut ẽ penetrabilis vẽtis est, & spirit⁹ subtilior est, quàm vt possit excludi, & vehemẽtior, quàm vt sustineri cõcitatus ac rapidus. Omnes istas esse posse causas Epicurus ait, pluresq; alias tentat: & alios, qui aliquid vnum ex istis esse affirmauerunt, corripit: cũ sit arduũ, de iis quæ cõiectura sequẽda sunt, aliquid certi promittere. Ergo, vt ait, potest terrã mouere aqua, si partes aliquas eluit, & abrasit, quibus desiit posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur. Potest terrã mouere impressio spiritus. Fortasse enim aer extrinsec⁹ alio intrãre aere agitatur. Fortasse aliqua parte subito decidẽte percutitur, & inde motũ capit. Fortasse aliqua parte terræ velut columnis quibusdã ac pilis sustinetur: quibus vitiatis ac recedẽtibus, tremit põdus impositũ. Fortasse calida vis spiritus in ignem versa, & fulmini similis, cum magna strage obstantiũ fertur. Fortasse palustres & iacentes aquas aliquis flat⁹ impellit, & inde aut ictus terrã quatit, aut spiritus agitatio, ipso motu crescens, & se incitãs, ab imo in summa vsque perfertur: nullam tamen illi placet causam motus esse maiorẽ, quàm spiritum. Nobis quoque placet, hunc spiritum esse, qui tanta possit conari, quo nihil est in rerum natura potentius, nihil acrius, sine quo nec illa quidẽ, quæ vehemẽtissima sunt, valent. Ignem spiritus concitat: aquæ, si ventũ detrahas, inertes sunt. Tunc demum impetum sumunt, cum illas agit flatus: qui potest dissipare magna spatia terrarũ, & nouos montes subrectos extollere,[z] & insulas nõ ante visas in medio mari ponere. Therasiam nostræ ætatis insulam, spectantibus nautis in Aegaeo mari enatam, quis dubitat, quin in lucẽ spiritus vexerit? Duo genera sunt (vt Posidonio placet) quib⁹ mouetur terra: vtrique nomẽ est proprium. Altera succussio est, cũ terra quatitur, & sursum ac deorsum mouetur: altera inclinatio, qua in latera nutat nauigij more. Ego & tertiũ illud existimo, quod nostro vocabulo signatum est: non enim sine causa tremorem terræ dixere maiores, qui vtrique dissimilis est.[a] nam nec succutiuntur tũc omnia, nec inclinãtur, sed vibrãtur. Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut lõge pernicios ior est inclinatio cõcussione. Nã nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata restituat, ruina necessario sequitur. Cum dissimiles ij motus inter se sint, causæ eorum diuersæ sunt. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quãdo magna onera per vices vehiculorũ plurium tracta sunt, & rotae maiore nisu in salebras inciderunt, terrã cõcuti senties. Asclepiodotus tradit, cũ petra è latere montis abrupta cecidisset, ædificia vicina tremore collapsa. Idem sub terris fieri potest, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem cauernã cadat, eo vehementius, quo aut plus põderis habuit, aut venit altius. Et sic commouetur omne tectũ cauatæ vallis. Nec tantum pondere suo abscindi saxa credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus est aufert, & illam (vt ita dicam) cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vsque eo infirmat illa, quæ quotidie attriuit, vt desinant esse oneri ferẽdo. Tunc saxa vasti põderis

XX.

XXI.

XXII.

decidunt,[b] tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab imo repercussit, non passura consistere, succutit,

—Et ruere omnia visa repentet

vt ait Virgilius noster. Huius motus succutiẽtis terras hæc erit causa. Ad alteram transeo. XXIII. Rara terræ natura est, multumque habens vacui. per has raritates spiritus fertur: qui vbi maior influxit, nec emittitur, concutit terrã. Hæc placet & aliis, vt paulo ante retuli, causa: si quid apud te profutura testiũ turba est. Hanc etiam Callisthenes probat nõ contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingeniũ, & furibundi regis impatiens. Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit: Occidit Persarũ multa milia: [c]opponetur, Et Callisthenem. Quotiens dictum erit. Occidit Darium, penes quem tunc magnũ regnum erat: opponetur, Et Callisthenem. Quotiens dictũ erit, Omnia oceano tenus vicit, ipsum quoque tẽtauit nouis classibus, & imperiũ ex angulo Thraciæ vsque ad Oriẽtis terminos protulit: dicetur, Sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regũque exẽpla trãsierit, ex his quæ fecit, nihil tam magnum erit, quàm scelus Callisthenes. Hic Callisthenes in libris, quib[9] describit quemadmodũ[t] Helice Burisque mersæ sunt, quis illas casus in mare, vel in illas mare immiserit, dicit id quod in priore parte dictũ est. Spiritus intrat terrã per occulta foramina, quemadmodũ vbique, ita & sub mari. Deinde cum est obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistẽs aqua abstulit, huc & illuc fertur, & sibi ipse occurrens terram labefactat. [d]Ideo frequentissime mari opposita vexãtur & inde Neptuno hæc assignata est mouẽdi potẽtia Quisquis primas litteras Græcas didicit, scit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον vocari. XXIIII. Spiritum esse huius mali causam, & ipse cõsentio: de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus: vtrũ per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia. an per maiora ac patentiora: & vtrum ab imo, an etiã per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoque corporibus cutis spiritũ respuit: nec est illi introitus, nisi per quem trahitur: nec cõsistere quidẽ à nobis receptus potest, nisi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpasve, sed in visceribus & patulo interioris partis recessu cõmoratur. Idẽ de terra suspicari licet, vel ex hoc, quòd motus non in summo terræ, circaue summa est, sed subter & ab imo. Huius indiciũ est, quòd altitudinis profundæ maria iactantur, motis scilicet his supra quæ fusa sunt. Ergo verisimile est, terram ex alto moueri, & illic spiritũ in cauernis ingentibus cõcipi. Immo, inquit, [e]ceu cum frigore inhorruimus, tremor sequitur. sic terras quoq; spiritus extrinsecus accidens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim debet, vt idẽ illi accidat, quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. Accidere autẽ terræ simile quiddam nostræ affectionis, sed nõ ex simili causa, cõcesserim. Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumẽtum vel maximum hoc potest esse, quod cũ vehemẽti motu adapertum ingenti ruina solum est, totas nonnũquá vrbes & recipit hiatus ille, & abscondit. [7]Thucydides ait, circa Peloponnesiaci belli tempus, Atalantam insulã aut totam, [e]aut certe maxima ex parte superfusam. [8f]Idẽ Sidoni accidisse, Posidonio crede. Nec ad hoc testib[9] opus est. Meminim[9] enim terris interno motu diuulsis, loca disiecta, XXV. & campos interisse. Quod iam dicam, quemadmodum existimem fieri. Cum spiritus magna vi invacuum terrarum locum penitus applicuit, coepitque rixari, & de exitu cogitare, latera ipsa intra quæ latet, sæpius percutit, supra quæ vrbes interdum sitæ sunt. hæc nonnunquam adeo cõcutiuntur, vt ædificia superposita procumbant: nonnunquã in tantũ, vt parietes quibus fertur omne tegimen caui, decidant in illum subteruacantẽ locũ, [g]totaeque vrbes in immensam altitudinem mergantur. Si velis credere, aiunt, aliquando Ossam Olympo cohæsisse, deinde terrarũ motu recessisse, & scissã vnius magnitudinẽ mõtis in duas partes. [h]Tũc effugisse Peneũ, qui paludes quibus laborabat Thessaliã, siccauit, abductis in se quæ sine exitu stagnauerãt, aquis. Ladõ flumen inter Helim & Megalen polin medius est, quem terrarũ motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos specus (quid enim aliud appellam loca vacua sub terris?) spiritũ conuenire. Quod nisi esset, magna terrarũ spatia commouerentur, & vna multa titubarent. Nũc exiguæ partes laborant, nec vnquã per ducenta milliaria motus extẽditur. Ecce hic qui impleuit fabulis vrbem, non transcendit Campaniam Quid dicã, cum Chalcis tremuit, Thebas stetisse? Cum laborauit Aegium, tam propinquas illi Patras de motu nihil audisse? Illa vasta concussio, quæ duas suppressit vrbes, Helicen & Burin, citra Aegiũ cõstitit. Apparet ergo, [k]in tantum spatium motum protendere, quantum illa sub terris vacantis loci inaniras pateat. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui XXVI.

[10] Ægyptum nunquam tremuisse tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quòd ex limo tota concreuerit. Tantum enim([11] si Homero fides est) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno cursu metiri plenis lata velis potest: sed continenti admota est. Turbidus enim defluens Nilus, multumque secum limum trahens, & eum subinde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo incremento semper vltra tulit. Inde pinguis & limosi soli est, nec vlla interualla in se habet, sed creuit in solidum arescente limo: quo pressa erat & sedens structura, cum partes glutinarentur, nec quicquam inane interueniere poterat, cum solido liquidum ac molle semper accederet. Sed mouetur & Ægyptus[12] & Delos, quam Virgilius stare iussit:

Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philosophi quoque,[13] credula natio, dixerũt nõ moueri,[14] auctore Pindaro.[15] Thucydides ait, antea quidẽ immotã fuisse, sed circa Peloponesiacum bellũ tremuisse. Callisthenes & alio tempore ait hoc accidisse. Inter multa, inquit, prodigia quibus denũtiata est duarũ vrbiũ Helices & Buris euersio, fuere maxime notabilia, columna ignis immensi, & Delos agitata. Quam ideo stabilem videri vult, quia mari imposita, habeat cõcauas rupes & saxa peruia, quæ dent deprehẽso aeri reditũ. Ob hoc etiã insulas esse certioris soli, vrbesq; eo tutiores, quo propius ad mare accesserũt. Falsa hæc esse, Pompeij & Herculaneum tenuere. Adijce nũc, quòd omnis ora maris obnoxia est motibus. Sic Paphos non semel corruit, sic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprũ ambit altũ mare & agitatur. Tyros & ipsa tã mouetur, quã diluitur. Hæ feræ causæ reddũtur, propter quas tremit terra. Quædam tamen propria in hoc Campano motu accidisse narrãtur, quorũ ratio reddẽda est. Aiũt enim sexcẽtarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non est quare hoc putes ouibus illis timore accidisse. Diximus solere post magnos terrarũ motus pestilentiam fieri. Nec id mirũ est: multa enim mortifera in alto latẽt. At aer ipse qui vel terrarũ culpa, vel pigritia, & æterna nocte torpescit, grauis hauriẽtibus est: vel corruptus internorũ igniũ vitio, cũ est longo situ emissus, purum hũc liquidumq; maculat ac polluit, insuetumq; ducentibus spiritum, affert noua genera morborum. Quid, quòd aquæ inutiles pestilentesque in abdito latent, vt quas nunquam vsus exerceat, nunquã aura liberior verberet? Crassæ itaque, & graui caligine sempiternaque tectæ nihil nisi pestiferum in se & corporibus nostris contrariũ habent. Aer quoque qui admixtus est illis, quiq; inter illas paludes iacet, cum emersit, late vitium suum spargit, & hauriẽtes necat. Facilius autẽ pecora sentiunt, in quæ pestilẽtia incurrere solet, quo auidiora sunt, aperto cælo plurimũ vtuntur, & aquis, quarũ maxima in pestilẽtia culpa est. Oues vero mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt capita, corruptas esse nõ miror, cum afflatũ diri aeris circa ipsam humũ exceperint. Nocuisset ille & hominibus, si maior exijsset: sed illum copia aeris sinceri extinxit, antequã vt ab homine posset trahi, surgeret. Multa autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quòd tot venena nascũ- XXVIII.
tur, nõ manu sparsa, sed spõte: solo scilicet habente, vt boni, ita mali semina. Quid, quòd pluribus Italiæ locis per quædam foramina pestilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, nõ feræ tutum est? Aues quoq; si in illum inciderint, antequam cælo meliore leniatur, in ipso volatu cadunt, liuentq; corpora, & non aliter quàm per vim elisæ fauces tument. Hic spiritus quãdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quã vt despectantia & vltro sibi illata conficiat. Vbi per sæcula conditis tenebris, ac tristitia loci creuit in vitium, ipsa ingrauescit mora: hoc peior, quo segnior. Cum autem exitum nactus est, æternum illud vmbrosi frigoris malum, & infernam noctem soluit, ac regionis nostræ aera infuscat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille spiritus purior transit in noxium. Inde subitæ continuæque mortes, & monstrosa genera morborum, vt ex nouis orta causis. Breuis aut longa clades est, prout vitia valuere. Nec prius pestilentia desinit, quàm spiritum illum grauem exercuit laxitas cæli, ventorumq; XXIX.
iactatio. Nam quòd aliquot insanis attonitisq; similes discurrere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus est, quid vbi publice terret, vbi cadunt vrbes, populi opprimũtur, terra cõcutitur: quid mirum est, animos inter dolorem & metum destitutos aberrasse? Non est facile, inter magna non desipere. Itaque leniſsima fere ingenia in tantum venere formidinis, vt sibi excidere nt. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit, similisque furenti, quisquis timet: sed alios cito timor sibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementiam transfert. Inde inter bella errauere lymphatici: nec vsquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percussit. Statuã diuisam nõ minor, cum dixerim montes à montibus recessisse, &

ipsum diruptum esse ab imo solum.

Hæc loca, vi quondam & vasta conuulsa ruina,
(Tantum æui longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt, cum protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis
Hesperium Siculo latus abscidit, aruaque & vrbes
Littore diductas, angusto interluit æstu.

Vides totas regiones à suis sedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides & vrbium fieri gentiumq; discidiũ, cum pars naturæ concitata est ex se, vel aliquod mare ingens spiritus impegit, quorum mira, vt ex toto vis est. Quãuis enim parte sæuiat, mũdi tamen viribus sæuit. Sic & Hispanias à cõtextu Africæ, mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poetarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia reiecta est. Aliquãdo autem plus impetus habẽt, quæ ex infimo veniũt. Acriora enim sunt, in quibus nisus est per angusta. Quantas res ij terrarum tremores, quamq; mira spectacula ediderint, satis dictum est. XXX. Cur ego aliquis ad hoc stupet, quod æs vnius statuæ, ne solidum quidem, sed concauum ac tenue diruptũ est: cũ fortasse in illud se spiritus, quærẽs fugam incluserit? Illud vero quis nescit? Diductis ædificia angulis vidimus moueri, iterumque componi. Quædam vero parum aptata positu suo, & à fabris negligentius solutiusque composita, terræ motus sæpius agitata cõpegit. Quòd si totos parietes & totas findit domos, & latera magnarum turriũ, quæ solida sunt scindit, & pilas operibus subditas dissipat: quid est, quare quisquam dignũ annotari putet, secta esse æqualiter ab imo ad caput in partes duas statuam? Quare tamẽ per plures dies motus fuit? Non desijt enim assidue tremere Campania, clementius quidem, sed ingenti damno, [m] quia pressa & quassa quatiebat: quibus ad cadendum male stantibus, non erat impelli, sed agitari. XXXI. Nondũ videlicet spiritus omnis exciderat, sed adhuc [n] emissa parte maiore oberrabat. Inter argumenta quibus probatur, spiritu ista fieri, non est quod dubites & hoc ponere. Cũ maximus editus tremor est, quo in vrbes terrasq; sæuitũ est, non potest par illi subsequi alius, sed post maximũ leues motus sunt, [o] quia vehementius exitũ ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde residui spiritus nõ idem possunt, [p] nec illis pugna est: cum iam viã inuenerint, sequanturque ea qua prima vis ac maxima euasit. Hoc quoque dignũ memoria iudico, ab eruditissimo & grauissimo viro cognitũ: forte enim cum hoc euenit, lauabatur. vidisse se affirmabat in balneo tessellas, quibus solum erat stratum, alteram ab alera separari, iterumq; cõmitti: & aquam modo recipi in cõmissuras, pauimento recedente, modo, compresso, bullire & elidi. Eundem audiui narrantem, vidisse se molles materias, mollius crebriusq; tremere, XXXII. quàm natura duras. Hæc, Lucili virorum optime, quantum ad ipsas causas. Illa nunc quæ ad confirmationẽ animorũ pertinẽt: quos magis refert nostra fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum sine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ. Quem enim non hic ipse casus aduersus omnes firmauerit & erexerit? Quid est cur ego hominem aut ferã, quid est cur sagittam aut lanceam tremã? maiora me pericula expectant. Fluminibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaq; animo mors prouocanda est, siue nos æquo vastoque impetu aggreditur, siue quotidiano & vulgari exitu: nihil refert quã minax veniat, quantumq; sit, quod in nos trahat: quod à nobis petit, minimũ est. Hoc senectus à nobis ablatura est, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundãtia, hoc cibus parũ obsequẽs stomacho, hoc pes leuiter offens [q]. Pusilla res est hominis anima, sed ingẽs res est contemptus animæ. Hanc qui contempserit, securus videbit maria perturbari: etiã si illa omnes excitauerint venti, etiã si æstus aliqua perturbatione mũdi, totũ in terras verterit Oceanum. Securus aspiciet fulminantis cæli trucem & horridam faciem: frãgatur licet cælum, & ignes suos in exitiũ omniũ, in primis suũ misceat. Securus aspiciet ruptis compagibus dehiscẽs solum. Illa licet inferorũ regna retegãtur, stabit super illam voraginẽm intrepid [o]: & forta sse quo debet cadere, desiliet. Quid ad me, quã sint magna quib [o] pereo? Ipsum perire nõ est magnũ. Proinde si volumus esse felices, si nec hominũ, nec deorum nec rerũ timore vexari, si despicere fortunã superuacua promittẽtem, leuia minitãtem, si volumus tranquille degere, & ipsis dijs de felicitate [q] controuersiã facere, anima in expedito est habenda. Siue illæ insidiæ, siue morbi petẽt, siue hostium gladij, siue insularum cadentium fragor, siue ipsarũ ruina terrarũ, siue vasta vis igniũ, vrbes agrosque pari clade complexa, quum libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo, quàm exeũtem hortari, & cũ bonis omnibus emittere? Vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Nõ de

re, sed de tempore est quæstio. Facis quod quandoque faciendũ est. Nec rogaueris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura te, quæ genuit, expectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremũt terræ, nec inter se venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones vrbesque vastant, non naufragiorum totas classes sorbentium metus est, non arma contraria disposita vexillis, & in mutuam perniciem multorum millium par furor, non pestilentia, & ardẽtes promiscue, communes populis cadentibus rogi. Istud leue est. quid timemus? Graue est. potius semel incidat, quam semper impendat. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum ista quatiantur quæ quatiunt, & in iniuriam nostram non sine sua veniunt? Helicen Burinque totas mare accepit: ego de vno corpusculo timeam? Supra oppida duo nauigatur: duo autem, quæ nouimus, quæ in nostram notitiam memoria litteris seruata perduxit. Quàm multa alia alijs locis mersa sunt? Quot populos aut terra in se, aut mare inclusit? Ego recusem mei finem, cum sciam me fine fine non esse? immo cum sciam omnia esse finita? Ego vltimum suspirium timeam? Quantum potes itaque ipse te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic est qui nos humiles facit: hic est qui ipsam vitam cui parcit, inquietat, ac perdit. Hic omnia ista dilatat, terrarum motus, & fulmina. Quæ omnia feres constanter, si cogitaueris nihil interesse inter exiguum tempus & longum. Horæ sunt quas perdimus. Puta dies esse, puta menses, puta annos: perdimus illos, nempe perituros. Quid oro te: refert, num perueniam ad illos? fluit tempus, & auidissimos sui deserit. Nec quod futurum est, meum est, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: & magni est, modicum fuisse. Eleganter Lælius ille Sapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis sexaginta, quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehensibilis vitæ condicionem & sortem temporis semper alieni, quòd annos annumeramus omissos. Hoc affigamus animo, hoc nobis subinde dicamus: Moriendum est. Quando? Quid tua? Mors naturae lex est, mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium remedium est. Optabit illam, quisquis timet. Omnibus omissis, hoc vnum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarem: vt si ita tulerit, possis illi vel obuiam exire.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM SEXTVM NATVRALIVM SENECÆ QVÆSTIONVM, NOTÆ.

AD CAP. I.

POMPEIOS,] *Vix vlla res est, de qua maiore contentione disputarint philosophi, quàm de terræ motu. De quo tamen nihil adhuc pro certo atque explorato statuere potuerunt. Videndus Aristoteles libro secundo meteorologicon, & qui in eum scripserunt: Plinius libri secundi cap.* LXXIX. *& deinceps Liber tertius de placitis philosophorum.*

2 Et quidem diebus hibernis:] *Aristoteles quidem auctor est, vere & autumno sæpius terram moueri: æstate & hieme rarius: sed tamen nullam esse anni partem ab hoc mali genere tutam, experimenta docuerunt.*

3 Sexcentarum ouium gregem] *Hoc ex eo contigisse videri potest, quòd in terræ motu tætri ac pestiferi halitus afflantur è terra: quorum noxia vis ad pecudes citissime ac facillime peruenit: vt quæ humi pascantur, neque fere vnquam caput attollant. Sic Homerica pestis greges primum & armenta corripuit. Sed hoc Seneca ipse postea dicturus est.*

AD CAP. XXI.

THERAM & Therasiam] *Locum hunc qui etiam in vetustis libris mutilus ac deprauatus est, ita legendum puto,* Inter Theram & Therasiam, hãc nostræ ætatis insulam, *&c. Plinius libro quarto:* Thera, cum primum emersit, Callistè dicta: ex ea auulsa postea Therasia, atque inter duas enata, mox Automate, eadem Hiera. & in nostro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. *Vide eundem cap.* LXXXVII. *libri secundi.*

AD CAP. XXIII.

HELICE Burisque] *Vocatur & Bura. earum vnam hiatu terræ absorptam, alteram vndis obrutam fuisse scribit Strabo libro primo. Vide eundem & libro octauo, & Pausaniam in Achaicis, & Plinium cap.* XCI. *libri secundi.*

AD CAP. XXIIII.

6 EV cum frigore inhorruimus,] *Lucretius,*

Frigus vti nostros penitus cum venit in artus,
Concutit, inuitos cogens tremere atque mouere.

7 Thucydides ait,] *Libro tertio. Atalanta autem insula est in Locris Opuntijs.*

8 Idem Sidoni accidisse, Posidonio crede.] *Hoc ipsum narrat, & auctorem eundem Posidonium laudat Strabo libro primo.*

AD CAP. XXV.

9 VM laborauit Ægyum,] *Vere & erudite locum hunc emendauit Pincianus.*

AD CAP. XXVI.

10 EGYPTVM nũquam tremuisse tradunt.] *Aliam huius rei causam affert Plinius, cuius hæc verba sunt cap.* LXXX. *libri secundi*: Ideo Galliæ & Ægyptus minime quatiuntur, quoniam hic æstatis causa obstat, illic hiemis.

11 Si Homero fides est,] *Hac de re Homeri versus sunt Odysseæ libro quarto:*

Νῆσος ἔτ' ἐν πόντῳ τις ὀπὶ πολυκλύστῳ ἐπὶ πόντῳ,
Αἰγύπτῳ τε πρόπαρ οἰθε. Φάρον δὲ ἑ κικλήσκουσι·
Τόσσον ἀπ' εὐρείης ὅσσον τε παννυχίη γλαφυρὴ νηῦς
Ἠυσεν, ἢν λιγὺς ἔρος ὄπιθεν ἐκπνείησιν ὄπιθεν.

12 Et Delos, quam Virgilius stare iussit:] *Eleganter quod de Apolline Virgilius dixerat, id ad ipsum Virgilium transtulit.*

13 Credula natio,] *Plærunque enim, non tam, verum sit aliquid, nec ne sit, quàm posito verum esse, causas cur ita fiat, inquirunt.*

14 Auctore Pindaro.] *Locus Pindari apud Pindarum ipsum non extat: sed citatur à Strabone libro decimo. Apud Callimachum quidem in hymno in Delum ita legitur:*

Κεἰν δ' ἰὼ ἰμόεσσα κ' ἄπορος.

Herodotus tremuisse ait Delon, quo tempore Dareus in Græciam exercitum duxit: cum prius oraculo ita responsum esset,

Quinetiam Delon, quanquam est immota, mouebo.

15 Thucydides ait,] *libro secundo:* ἔτι δὲ Δῆλος οὐκ ἐκινήθη, ὀλίγῳ πρὸ τούτων, πρὸ τῶν ἄλλων οὔπω σεισθεῖσα, ἀφ' ὧν Ἕλληνες μέμνηνται. *Plinius libro* IIII. Ipsaque longe clarissima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata, vt proditur, sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem. Mucianus prodidit bis concussam.

L. ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIB. VII. ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

CAP. I.

NEMO vsque eo tardus, & hebes, & demissus in terram est, vt ad diuina non erigatur, ac tota mente consurgat: vtiq; vbi nouum aliquod è cælo miraculum fulsit. Nam quamdiu solita decurrunt, magnitudinem rerum cõsuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, vt nos quotidiana, etiam si admiratione digna sunt, transeant: contra minimarum quoque rerum, si insolitæ prodierunt, spectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo distinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more mutatum est, omnium vultus in cælo est. Sol spectatorem, nisi cum deficit, non habet. Nemo obseruat lunam, nisi laborantem. Tunc vrbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana trepidat. Quanto illa maiora sunt, quòd sol totidem (vt ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu suo claudit: quòd à solstitio statim inclinat, & dat spatium noctibus: quòd sidera abscondit: quòd terras, cum tanto maior

sit illis,non vrit,sed calorē suum intensionibus ac remissionibus temperādo fouet: quòd lunam nunquam implet,nisi aduersam sibi,nec obscurat.Hæc tamen non annotamus, quādiu ordo seruatur.Si quid turbatum est,aut præter consuetudinem emicuit,spectamus,interrogamus,ostendimus. Adeo naturale est magis noua,quā magna mirari.Idem in Cometis fit. Si rarus,& insolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non scire quid sit, cupit: & oblitus aliorum,de aduenticio quærit: ignarus, vtrum debeat mirari,an timere.Non enim desunt,qui terreant,qui significationes eius graues prædicēt.Scisciтātur itaque,& cognoscere volunt prodigiū sit,an sidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæsierit,aut didicerit vtilius,quàm de stellarū siderumque natura: vtrum flamma contracta,quod & visus noster affirmat, & ipsum ab illis fluens lumen, & calor inde descendēs·an non sint flammei orbes,sed solida quædam terrenaq; corpora,quæ per igneos tractus labentia inde splendorē trahant,coloremque,non de suo clara. In qua opinione magni fuere viri,[a] qui sidera crediderunt ex duro concreta,& ignem alienum pascentia. Nam per se,inquiunt,flamma diffugeret, nisi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur,conglobatamque nec stabili inditam corpori, profecto iam mūdus turbine suo dissipasset. Ad hæc inuestiganda proderit quærere,num Cometæ eius condicionis sint, II. cuius superiora.Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occasus, ipsam quoque, quamuis spargantur & longius exeant,faciem. æque enim ignei splendidique sunt.Itaque si omnia terrena sidera sunt,his quoque eadem sors erit. Si vero nihil aliud sunt quàm purus ignis, manentq; mensibus senio,nec illos conuersio mundi soluit & velocitas illa quoq; possunt & tenui constare materia, nec ob hoc discuti assiduo cæli circumactu.Illo quoque pertinebit hoc excussisse,vt sciamus,[a] vtrum mūdus terra stante circumeat,an mundo stante terra vertatur.Fuerūt enim qui dicerēt,nos esse,quos rerū natura nesciētes ferat,nec cæli motu fieri ortus & occasus, sed ipsos oriri & occidere. Digna res est contemplatione.vt sciamus in quo rerū statu simus: pigerrimam sortiti,an velocissimam sedem: circa nos Deus omnia,an nos agat. Necessariū est autē,veteres ortus Cometarū habere collectos.Deprehendi enim propter raritatem eorū cursus adhuc non potest,nec explorari,an vices seruēt,& illos ad suum diē certus ordo producat. Noua hæc cælestium obseruatio est,& nuper in Græciam inuecta. Democritus quoque, III. subtilissimus antiquorū omnium,suspicari ait se,plures stellas esse quæ currant: sed nec numerum illarū posuit,nec nomina,nondum comprehensis quinque siderum cursibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciā transtulit.Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet,ne apud Ægyptios quidē,quibus maior cæli cura fuit, hāc partem elaboratā.Conon postea diligēs & ipse inquisitor,defectiones quidem solis seruatas ab Ægyptijs collegit,nullam autem mentionem fecit Cometarū:non prætermissurus,si quid explorati apud illos cōperisset. Duo certe, qui apud Chaldæos studuisse se dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius,peritissimus inspiciendorum naturalium,inter se dissident.Hic enim ait, Cometas in numero stellarum errantium poni à Chaldæis, teneriq; cursus eorū. Epigenes contra ait, Chaldæos nihil de cometis habere comprehensi, [b] sed videri illos accendi turbine quodam aeris concitati & intorti. Primum ergo,si tibi vi- IIII. detur,opiniones huius ponamus,ac refellamus. [c] Huic videtur plurimū viriū habere,ad omnes sublimium motus,stella Saturni. Hæc cum proxima signa Marti premit, aut in Lunæ viciniā transit,aut in solis incidit radios,natūra ventosa & frigida contrahit pluribus locis aera cōglobatque.Deinde si radios solis assumpsit,tonat,fulguratq;.Si Martem quoq; consentientem habet,fulminat.Præterea,inquit,aliam materiam habēt fulmina, aliam fulgurationes.Aquarum enim,& omnis humidi euaporatio,splendores tantū cæli citra ictum minaces mouet.Illa autē calidior sicciorq; terrarum exhalatio, fulmina extūdit.Trabes vero & faces,quæ nullo alio inter se quàm magnitudine distāt,hoc modo fiunt. Cum humida terrenaque in se globus aliquis aeris clausit,quem turbinē dicimus, quacumq; fertur,præbet specie ignis extenti. Quæ tamdiu durat,quamdiu mansit aeris illa complexio,humidi intra se terreniq; multum vehens. Vt à proximis mendacijs in- V. cipiam,falsum est,faces & trabes exprimi turbine.Turbo enim circa terras cōcipitur ac fertur.Ideoque arbusta radicitus vellit,[d] & quocunq; incubuit,solum nudat:siluas interim & tecta corripiens,inferior fere nubibus,vtiq; nunquam altior.At contra trabes editior cæli pars ostentat.Ita nūquam nubibus obstiterunt.Præterea turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem vertitur. Super ista velociter desinit, & ipse se sua vi rumpit. Trabes autem non transcurrūt,nec præteruolāt,vt faces,sed commorantur,& in eadem parte cæli collucent. Charimander quoque in eo libro quem de cometis composuit,ait

Anaxagoræ visum, grande, insolitumq; cælo lumẽ magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulsisse. Talem effigiem ignis longi fuisse, Callisthenes tradit, antequã Burin & Helicen mare abscõderet. Aristoteles ait, non trabem illam, sed Cometẽ fuisse: ceterũ ob nimiũ ardorẽ non apparuisse sparsum ignem, sed procedente tẽpore cum iam minus flagraret, redditã suam Cometæ faciem. [c] In quo igne multa quidem fuerũt digna quæ notarẽtur: nihil tamen magis, quã quòd vt ille fulsit in cælo, statim supra Burin & Helicen mare fuit. Nunquid ergo Aristoteles non illam tantum, sed omnes trabes Cometas esse credebat? Hãc habetis differẽtiã, quòd ijs cõtinuus ignis est, ceteris sparsus. Trabes enim flãmam æqualem habẽt, neç vllo loco intermissam aut languidam, in vltimis vero
VI. partibus coactam, qualem fuisse illam, quam modo retuli, Callisthenes tradit. Duo, inquit Epigenes, Cometarũ genera sunt. Alij ardorem vndique effundunt, nec locum mutant: alij in vnam partem ignẽ vagũ in modum comæ porrigũt, & stellas prætermeant: quales duo ætate nostra visi sũt. Illi priores criniti, vndiq; etiã immoti, humiles fere sunt, & eisdem causis quibus trabes faceſq; conflãtur, & ex intemperie aeris turbidi, multa secum arida humidaque terris exhalata versãtis. Potest enim spiritus per angusta elisus accendere supra se positũ aera, plenũ alimẽtis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat rursus, ac remittatur: deinde iterũ proximo die ac sequẽtibus consurgere, & eundem locũ inflãmare. Videmus enim ventos per complures dies ad constitutũ redire. Pluuiæ quoque, & alia tempestatum genera, ad præscriptum reuertũtur. Vt breuiter autem voluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas exi-
VII. stimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc vnum interest, quòd illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur, hi de terra in superiora eleuantur. Aduersus hæc multa dicuntur. Primum si ventus in causa esset, nunquã Cometes sine vento appareret. Nunc autem & quietissimo aere apparet. Deinde si vento fieret, cum vento caderet. Et si vento inciperet, crescceret vẽto, eoque esset ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aeris partes impellit, Cometes in vno loco apparet: vẽtus in sublime non peruenit, Cometæ autẽ visũtur supra quàm ventis ire licet. Transit deinde ad illos, quos ait certiorem habere stellarũ speciẽ, qui & procedũt, & signa prætereunt. Hos ait ex ijsdem causis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. Hoc tãtum interesse, quòd terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, & in editiora cæli aquilone pellãtur. Deinde si illos aquilo propelleret, ad meridiem semper ageretur, quò vetus hic nititur. Atqui varie concurrũt, alij in ortum, alij in occasum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde si aquilonis illos impetus à terris in altum leua-
VIII. ret, alijs ventis non orirentur Cometæ, atqui oriuntur. Illam nunc rationem eius (vtraque enim vtitur) refellamus. Quicquid humidi aridiq; terra efflauit, cum in vnum coit, ipsa discordia corporum, spiritum versat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quicquid intra se comprehendit, cursu suo accendit, & leuat in altum: ac tam diu manet splendor ignis expressi, quàm diu alimẽta sufficiunt: quibus desinẽtibus, & ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat qualis sit turbinum cursus, & qualis Cometarum. Illorũ rapidus ac violentus, & ipsis ventis citatior est: Cometarũ lenis, & quod per diẽ & noctem quantum transierit, abscondat. Deinde turbinum motus vagus est & disiectus, & (vt Sallustij vtar verbis) verticosus: Cometarũ autem compositus, & destinatum iter carpens. Num quis nostrum crederet, aut [f] lunam, aut quinq; sidera rapi vento, aut turbine rotari? Non vt puto. Quare? quia non est illis perturbatus & impotẽs cursus. Ad Cometas idem trãsferamus. Non confuse nec tumultuose eunt, vt aliquis credat illos causis turbulentis & inconstantibus pelli. Deinde etiã si vertices isti cõprehendere terrena humidaque, & ex humili in altũ exprimere possent: [g] non tamen supra lunam efferrẽt. Omnis illis vsque in nubilum vis est. Cometas autẽ immixtos stellis videmus per superiora labentes. Ergo verisimile nõ est, in tantũ spatiũ perseuerare turbinem: qui quo maior est, maturius corrũ-
IX. pitur. Vtrumlibet itaq; eligat: aut vis leuis tam alte peruenire non poterit, aut magna & cõcitata citius ipsa se frãget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (vt putant) non exeunt altius, quia plus terreni habent. Grauitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse est, his Cometis diuturnioribus & celsioribus, plenior materia sit. Neq; enim diutius apparerent, nisi maioribus nutrimentis sustinerẽtur. Dicebam modo, nõ posse diu verticem permanere, [h] nec supra lunam, aut vsq; in stellarũ locũ crescere. Nempe efficit turbinem, pluriũ ventorum inter ipsos luctatio. Hæc diu nõ potest esse. Nam cum vagus & incertus spiritus conuolutatus est, nouissime vni vis omniũ cedit. Nulla autẽ tempestas magna perdurat. Procellæ quanto plus habẽt virium, tanto minus temporis. Venti cum

ad ſummũ venerunt,remittuntur omni violentia. Neceſſe eſt iſta cócitatione in exitiũ ſui tendãt. Nemo itaq; turbinem toto die vidit,ne hora quidem.[j] Mira velocitas eius, & mira breuitas eſt. Præterea violentius celeriusque in terra,circaque eã voluitur:quo celſior,eo ſolutior,laxiorque eſt,& ob hoc diffunditur. Adiice nunc,quòd etiã ſi in ſummũ pertẽderet,vbi ſideribus iter eſt,vtiq;ab eo motu,qui vniuerſũ trahit,ſolueretur. Quid enim eſt illa conuerſione mundi citatius:hac omnium ventorum in vnum coniecta vis diſſiparetur,& terræ ſolida fortisque compages,nedum particula aeris torti. Præterea in alto manere non poteſt ignis turbine illatus,niſi ipſe quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile eſt, quàm in turbine longior mora? Vtique motus motu contrario vincitur:habet enim ſuam locus ille vertiginem,quæ rapit caelum, x.

Sideraque alta trahit,celerique volumine torquet.

Et vt det eis aliquam aduocationẽ, quod fieri nullo modo poteſt: quid de his Cometis dicetur,qui ſenis menſibus apparuerũt? Deinde duo debent eſſe motus eodẽ loco: alter ille diuinus & aſſiduus,ſuũ ſine intermiſſione peragẽs opus:alter nouus & recens,& turbine illat⁹. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimẽto ſit. Atqui Innaris illa orbita, ceterorumque ſupra lunam meantium motus irreuocabilis eſt:[k] nec hæſitat vſquã,nec reſiſtit, nec dat vllam nobis ſuſpicionem obiectæ ſibi morae. Fidemnõ habet,turbinem,violentiſſimum & perturbatiſſimũ tempeſtatis genus, in medios ſiderũ ordines peruenire, & inter diſpoſita ac tranquilla verſari. Credamus ignẽ circumacto turbine accendi, & hũc expulſum in ſublime,præbere nobis opinionem ſpeciemque ſideris longi.[l] At puto tale eſſe debet,quale eſt id quod ignem efficit. Turbinis autem rotunda facies eſt. In eodem enim veſtigio verſatur,& in colũnæ modo circumagentis ſe voluitur. Ergo ignẽ quoq; qui incluſus eſt,ſimilẽ eſſe illi oportet. Atqui lõgus eſt,& diſiectus,minime queſimilis in orbem coacto. Epigenem relinquamus,& aliorum opiniones perſequamur. Quas antequam exponere incipiam,illud in primis præſumẽdum eſt, Cometas nõ in vna parte cæli aſpici,nec in ſignifero tãtũ orbe,ſed tam in ortu quàm in occaſu,frequentiſſime tamen circa Septentrionem. Forma eis nõ eſt vna. Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint eorum quibus in morem barbæ flamma depẽdet, & eorũ qui vndique circa ſe velut comam ſpargunt,& eorum quibus fuſus quidem eſt ignis,ſed inverticem tendẽs:tamen omnes iſti eiuſdem notæ ſunt,Cometae quere cte dicuntur. Quorum cũ poſt longũ tempus appareant formæ,inter ſe eos comparare difficile eſt Illo ipſo tempore, quo apparent,inter ſpectantes de habitu illorum non conuenit: ſed prout cuiq; acrior acies aut hebetior,ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicũdiorẽ, & crines aut in interiora deductos,aut in latera diuiſos. Sed ſiue ſint aliquæ differentiæ illorũ, ſiue non ſint, eadem fiant ratione neceſſe eſt Cometae. Illud vnum conſtare debet, præter ſolitũ aſpici nouã ſideris faciem,circa ſe diſſipatum ignem trahẽtis.[s] Quibuſdam antiquorũ hæc placet ratio. Cum ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicuit,cõfuſo in vnũ duarum lumine,faciem longioris ſideris,reddi. Nec hoc tũc tãtũ euenit,cum ſtella ſtellam attigit,ſed etiã cum appropinquauit. Interuallum enim,quod inter duas eſt,illuſtratur ab vtraq;, inflãmaturque,& longum ignem efficit. His illud reſpondebimus, certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere,& Cometẽ Ex quo manifeſtũ fit,non illarum coitu fieri Cometen,ſed proprium & ſui iuris eſſe. Etiamnum frequẽter ſtella ſubaltioris ſtellæ veſtigium venit Et Saturnus aliquãdo ſupra Iouem eſt & Mars Venerem aut Mercuriũ recta linea deſpicit. Nec tamen propter hũc curſum, cũ alter alterũ ſubit, Cometes fit:alioquin annis omnib⁹ fieret. Omnib⁹ enim aliquæ ſtellæ in eodem ſigno ſimul ſunt. Si Cometã faceret ſtella ſtellæ ſuperueniẽs,momẽto eſſe deſineret. Sũma enim velocitas tranſeuntiũ eſt. Ideo omnis ſiderũ defectio breuis eſt:quia cito illas idem curſus,qui admouerat,abſtrahit. Videmus ſolem & lunam [m] intra exiguũ tempus,cũ obſcurari coeperint,liberari. Quanto celerior debet fieri in ſtellis cõgreſſio, tanto minoribus? Atqui Cometæ ſenis mẽſibus manẽt. quod nõ accideret,ſi duarũ ſtellarum conuentu gignerentur. Illæ enim diu cohærere nõ poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet,[n] Præterea iſta nobis vicina videntur,ceterũ interuallis ingentib⁹ diſſident. Quomodo ergo poteſt [o] altera ſtella vſque ad alterã ſtellam ignem mittere,ita vt vtraque iũcta videatur,cum ſint ingenti regione diductæ? Stellarũ,inquit,duarũ lumen miſcetur,& præbet vni⁹ ſpeciẽ. Nempe ſic,quemadmodũ rubicũda ſit nubes ſolis incurſu,quemadmodũ veſpertina aut matutina flaueſcũt,quemadmodũ alterne arc⁹ ſolis viſitur. Hæc omnia primũ magna vi efficiũtur. Sol enim eſt,qui iſta ſuccendit. Stellarũ nõ eſt eadẽ potentia. Deinde nihil horũ,niſi infra lunã in terrarũ vicinia naſcitur. Superiora xi. xii.

pura & sincera sũt,& coloris sui semper.Præterea si quid tale accideret,nõ haberet moram,sed extingueretur cito?sicut coronæ,quæ solem lunãve cingũt, & intra breuissimũ spatium exolescũt.Nec arcus quidem diu perseuerat.Si quid esset tale, â quo mediũ inter duas stellas spatium confunderetur,aeque cito dilaberetur.Vtique non in tantũ maneret,quantum morari Cometæ solẽt.Stellis intra signiferum cursus est.hunc gyrũ premunt:at Cometæ vbique cernuntur.Nõ magis certum est illis tempus quo appareant, XIII. quàm locus vllus,vltra quem non exeant. Aduersus hoc ab Artemidoro illa dicũtur, non has tãtum stellas quinque discurrere,sed solas obseruatas esse.Ceterũ innumerabiles ferri per occultũ,aut propter obscuritatẽ luminis nobis ignotas,aut propter circulorum positionem talẽ vt tũc demum,cum ad extremam eorũ venere, visantur. Ergo intercurrunt quædã stellæ,vt ait,nobis nouæ,quæ lumen suum cum stantibus misceant, & maiorem quàm stellis mos est,porrigãt ignem.hoc ex his quæ mẽtitur,leuissimũ est: tota eius narratio mundi,mendaciũ impudens est.Namsi illi credimus,summa cæli ora solidissima est,in modum tecti durata,&alti crassique corporis,quod atomi cõgestæ,coaceruataeque fecerũt.Huic proximasuperficies est ignea,ita compacta,vt solui vitiariq; nõ possit.Habet tamẽ spiramenta quædam,& quasi fenestras,per quas ex parte exteriore mundiinfluant ignes,non tam magni,vt interiora cõturbent.Rursus ex mũdo in exteriora labuntur.Itaque hæc quæ præter cõsuetudinem apparent, influxerunt ex illa vtraque mundi iacẽte materia.Soluere ista quid aliud est,quàm manũ exercere,& invẽ- XIIII. tum iactare brachia? Velim tamen mihi dicat iste,qui mundo tam firma lacunaria imposuit,quid sit quare credamus illi tantã esse crassitudinem cæli. Quid fuit,quod illo tã solida corpora adduceret,&ibi detineret.Deinde quod tãtæ crassitudinis est,necesse est & magni põderis sit.Quomodo ergo in sũmo manent grauia? Quomodo illa moles nõ descẽdit,& se onere suo frangit?Fieri enim non potest, vt tanta vis ponderis, quantam ille substituit,pẽdeat,& leuibus innixa sit:Nec illud quidem potest dici,extrinsecus aliqua esse retinacula,quib⁹cadere prohibeatur.nec rursus de medio aliquid esse oppositi, quod imminens corpus excipiat,ac fulciat.Illud etiamnũ nemo dicere audebit, mũdũ ferri per immensum,& cadere quidem,sed nõ apparere an cadat: quia præcipitatio eius æterna est,nihil habens nouissimum,in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent,propter quam pondus in aere staret.Fertur,inquiũt, semper:sed non apparet an cadat,quia infinitum est in quod cadit.Quid est deinde quo probes,non quinque tantũ stellas moueri,sed multas esse,& in multis mũdi regionibus Aut si hoc sine vllo probabili argumẽto licet respõdere,quid est,quare nõ aliquis aut omnes stellas moueri,aut nullam dicat?Præterea nihil te adiuuat ista stellarũ passim euntium turba. Nam quo plures fuerint, sæpius in alias incident: rari autem Cometae, & ob hoc mirabiles sunt.Quid,quod testimonium dicet cõtra te omnis ætas,quæ talium XV. stellarum exortus& annotauit, & posteris tradidit? Post mortem Demetrij Syriæ regis cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere,paulo ante Achaicũ bellum Cometes effulsit,non minor sole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens,quanto vinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius districta est, &euanuit claritas. Nouissime autem totus intercidit. Quot ergo coire stellas oportet,vt tantum corpus efficiant? Mille in vnum licet congreges, nunquam hunc ambitum solis æquabunt.Attalo regnante,initio Cometes apparuit modicus.Deinde sustulit se difuditque & vsque in æquinoctialem circulum venit,ita vt illam plagam caeli, cui lactea nomẽ est in immensum extentus æquaret.Quot ergo conuenisse debent erraticæ, vt tam lõgum XVI. cæli tractum occuparent igne continuo? Contra argumentum dictum est:cõtra testes dicendũ est.Nec magna molitione detrahenda est auctoritas Ephoro:historicus est. Quidam incredibilium relatu commendationẽ parant,& lectorẽ aliud acturum,si per quotidiana duceretur,miraculo excitãt.Quidam creduli,quidam negligẽtes sunt:quibusdam mendacium obrepit,quibusdam placet.Illi non euitant,hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione:quæ approbare opus suum, & fieri popularе nõ putat posse, nisi illud mendacio aspersit.Ephorus vero non religiosissimæ fidei, sæpe decipitur, sæpe decipit.Sicut hic Cometen,qui omnium mortalium oculis custoditus est,quia ingẽtis rei traxit euentus,cum Helicẽ &Burin ortu suo mersit,ait illũ discessisse in duas stellas: quod præter illum nemo tradidit. Quis enim posset obseruare illud momẽtũ,quo Cometes solutus,& in duas partes redactus est? Quomodo autem si est qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas stel- XVIII. las diuisus sit,cum aliqua ex quinque stellis esse debuerit. Apollonius Myndius in

diuersa opinione est. Ait enim, Cometen nonvnum ex multis erraticis effici, sed multos Cometas erraticos esse. Non est, inquit, species falsa, nec duarum stellarū cōfinio ignis extentus: sed & proprium sidus Cometes est, sicut solis aut lunae. Talis illi forma est, nō in rotundum restricta, sed procerior, & in longum producta. Ceterum non est illi palam cursus: altiora mundi secat: & tūc demum apparet, cum in imū cursus sui venit. Nec est quòd putemus, eundem visum esse sub Claudio, quē sub Augusto vidimus: nec hūc qui sub Nerone Cæsare aparuit, & Cometis detraxit infamiam, illi similem fuisse, qui post necē diui Iulii, ludis Veneris genitricis, circa vndecimā horā diei emersit multi variique sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore: aliis rubor est sine vlla luce: aliis cādor, & purum liquidumque lumen: aliis flāma, & hæc non sincera, nec tenuis, sed multum circa se volueus fumidi ardoris. Cruenti quidā, minaces, qui omen post se futuri sanguinis ferunt. hi minuunt augentque lumen suum, quemadmodum alia sidera: quæ clariora, cum descendere, sunt, maioraque ex loco propiore visuntur: minora, cum redeunt, & obscuriora, quia abducunt se longius. Aduersus hoc protinus respondetur, nō idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometæ enim quo primūdie apparuerint, maximi sunt. Atqui deberent crescere, quo propius accederent. Nunc autē manet illis prima facies, donec incipiāt extingui. Deinde quod aduersus priores, etiam aduersus hunc dicitur. Si erraret Cometes, esset que sidus intra signiferi terminos moueretur, intra quod omne sidus cursus suos colligit. Nunquam apparet stella per stellā. Acies nostra nō potest per medium sidus exire, vt per illud superiora prospiciat. Per Cometen autē nō aliter quàm per nubem vlteriora cernūtur: ex quo apparet, illum non esse sidus, sed leuem ignem ac tumultuarium. Zenon noster in illa sententia est: congruere iudicat stellas, & radios inter se committere: hac societate luminis existere imaginem stellæ longioris. Ergo quidam nullos esse Cometas existimant, sed species illorū per repercussionē vicinorum siderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt esse quidē sed habere cursus suos, & post certa lustra in conspectū mortalium exire. Quidam esse quidem, sed non quibus siderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora dissipantur. In hac sententia sunt plærique nostrorum: nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in sublimi varia igniū concipi genera, & modo cælum ardere, modo

XVIII. XIX. XX.

Longos à tergo flammarum albescere tractus,

modo faces cū igne vasto rapi: ipsa etiam fulmina, etsi velocitate mira, simul & perstringunt aciē: & relinquūt ignes suos, aeris attriti, & impetu inter se maiore collisi. Ideo ne resistunt quidē, sed expressi fluunt, & protinus pereunt. Alij vero ignes diu manent: nec ante discedunt, quàm consumptū est omne, quo pascebantur, alimentū. Hoc loco sunt illa à Posidonio scripta miracula, colūnæ, clypeique flagrantes, aliaeque insigni nouitate flammæ: quæ non aduerterent animos, si ex consuetudine & lege decurrerent. Ad hæc stupent omnes, & repētinum ignē ex alto efferūt, siue emicuit aliquid & fugit, siue cōpresso aere & in ardorem coacto, loco miraculi stetit. Quid ergo? Non aliquando lacuna cedētis retro aetheris patuit, & vastū in cōcauo lumen? Exclamare posses: Quid est hoc?

--medium video discedere caelum,
Palantesque polo stellas.

quæ aliquando non expectata nocte fulserunt, & per mediū eruperūt diem. Sed alia huius rei ratio est, quare alieno tempore apparent, quas esse, etiamcū laterent, cōstat. Multos Cometas non videmus, quòd obscurātur radiis solis: quo deficiēte, quendam Cometen apparuisse, quem sol vicinus obtexerat, Posidonius tradit. Saepe autem cum occidit sol, sparsi ignes nō procul ab eo vidētur. Videlicet ipsa stella sole perfunditur, & ideo aspici non potest. Cometæ autem radios solis effugiunt. Placet ergo nostris, Cometas, sicut faces, sicut tubas, trabesque, & alia ostenta caeli, denso aere creari. Ideo circa Septentrionē frequentissime apparēt, quia illic plurimū est aeris pigri. Quare ergo nō stat Cometes, sed procedit? dicam. Ignium modo alimētum suū sequitur. Quamuis enim illi ad superiora nisus est: tamen deficiente materia retroiens ipse descēdit in aera quoq;, si dextrā laeuamq; premit partem. Nulla enim illi via est: sed qua illū vena pabuli sui duxit, illo repit, necvt stella procedit, sed vt ignis pascitur. Quare ergo per lōgum tēpus apparet, & non cito extinguitur? Sex enim mensibus hic, quē nos Neronis principatu lætissimo vidimus, spectādū se præbuit, in diuersum illi Claudiano circumactus. Ille enim à Septentrione in verticem surgens, Orientē petiit semper obscurior: hic ab eadē parte coepit, sed in Occidentē tēdens, ad Meridiē flexit, & ibi se subduxit oculis. Videlicet ille

XXI.

feratur, quare agatur retro, modo coepimus scire. Vtrũ emergeret Iupiter, an occideret an retrogradus esset (nã hoc illi nomẽ imposuere cedẽti) ante paucos annos didicimus Inuenti sunt qui nobis dicerẽt: Erratis, qui vllã stellã aut supprimere cursum iudicatis, aut vertere. Nõ licet stare cælestibus, nec auerti, prodeũt omnia: vt semel missa sunt, vadunt. Idem erit illis cursus, qui sui finis. Opus hoc æternum irreuocabiles habet motus: qui si quando constiterint, alia ex aduerso incident, quæ nũc tenor & æqualitas seruat. Quid est ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occursus speciẽ illis tarditatis imponit, XXVI.
& natura viarum circulorũque sic positorũ, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues quãuis plenis velis eant, videntur tamen stare. Erit qui demõstret aliquando, in quibus Cometae partibus errent, cur tam seducti à ceteris eant, quanti qualesque sint. Cõtenti simus inuentis: aliquid veritati & posteri conferant. Per stellas, inquit, vlteriora nõ cernimus, per Cometas aciem transmittimus. Primum si fit istud, non in ea parte fit, qua sidus ipsum est spissi ac solidi ignis, sed qua rarus splẽdor excurrit, & incrines dispergitur. Per interualla ignium, non per ipsos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ sunt. Cometæ porrecti: ex quo apparet, stellas non esse Quis enim tibi concedet, Cometas longos esse? Quorum natura quidem, vt ceterorum siderum, globus est, ceterũ fulgor extenditur. Quemadmodum sol radios suos longe lateque dimittit, ceterũ ipsi alia est forma, alia ei quod ex ipso fluit lumini: sic Cometarum corpus ipsum corrotundatur, splẽdor autem
longior quàm ceterorum siderum apparet. Quare? inquis. Dic tu mihi prius, quare XXVII.
luna dissimillimũ soli lumen accipiat, cũ accipiat à sole? Quare modo rubeat, modo palleat? Quare iiuidus illi & ater color sit, cum à cõspectu solis excluditur? Dic mihi, quare omnes stellæ inter se dissimilem habeant aliquatenus faciem, diuersissimã soli. Quomodo nihil prohibet, ista sidera esse, quamuis similia nõ sint: ita nihil prohibet, Cometas æternos esse & sortis eiusdem, cuius cetera, etiam si faciem illis non habent similem). Quid porro? mundus ipse, si consideres illum, non ne ex diuersis cõpositus est: Quid est quare in leone semper sol ardeat, & terras æstibus torreat: in aquario astringat hiemẽ, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud sidus eiusdem cõdicionis est, cum effectu & natura dissimile sit. Intra breuissimum tempus aries extollitur, libra tardissime emergit: & tamẽ hoc sidus & illud eiusdem naturæ est: cum illud exiguo tẽpore ascendat, hoc diu proferatur. Nõ vides, quàm cõtraria inter se elementa sint? grauia & leuia sunt, frigida & calida, humida & sicca. Tota huius mundi cõcordia ex discordibus cõstat. Negas Cometen stellam esse, quia forma eius non respõdeat ad exemplar, nec sit ceteris similis. Vides enim quàm simillima sit, illa, quæ tricesimo anno reuertitur ad locũ suum, huic quæ intra annum reuisit se dẽsuã. Non ad vnã natura formam opus suum præstat, sed ipsa varietate se iactat. Alia maiora, alia velociora aliis fecit. Alia validiora, alia temperatoria: quædam autem eduxit à turba, vt singula & conspicua procederẽt: quædam in gregẽ misit. Ignorat naturę potẽtiam, qui illi non putat aliquando licere, nisi quod sæpius facit. Cometas non frequenter ostendit, attribuit illis alium locũ, alia tẽpora, dissimiles ceteris motus. Voluit & his magnitudinem operis sui colere, quorũ formosior facies est, quàm vt fortuitam putes, siue amplitudinem eorum consideres, siue fulgorẽ, quimaior est ardẽtiorque quàm ceteris. Facies vero habet insigne quiddam & singulare, non in angustũ coniecta & arctata, sed dimissa liberius, & multarum stellarum amplexa regionem. Ari- XXVIII.
stoteles ait, Cometas significare tempestatem, & ventorum intemperantiam atque inbrium. Quid ergo? non iudicas sidus esse, quod futura denuntiat? Non enim sic hoc tempestatis signum est, quomodo futuræ pluuiæ,

Scintillare oleum, & putres concrescere fungos:

aut quomodo indicium est sæuituri maris, si marinæ

In sicco ludunt fulicæ notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem

sed sic, quomodo æquinoctium in calorem frigusque flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldaei canũt, quid stella nascẽtibus triste lætumve cõstituat. Hoc vt scias ita esse, nõ statim Cometes ortus vẽtos & pluuias minatur, vt Aristoteles air, sed annũ totũ suspectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo, quæ in proximũ daret signa traxisse, sed habere reposita & cõpressa legibus mũdi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Vopisco cõsulibus apparuit, quæ ab Aristotele Theophrastoque sunt prædicta. Fuerũt enim maximæ & continuae tempestates vbique. At in Achaia, Macedoniaque, vrbes terrarũ motibus prorutæ sunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum est, graviores esse, multũque in se habere terreni: ipsi præterea cursus. fere enim compelluntur in cardines.

xxix. Vtrũque falsum est. De priore dicã prius. [u]Quare quæ tardius ferũtur, grauia sunt? Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter suũ lentissime efficit, grauis est? Atqui leuitatis argumẽtum habet, quòd super ceteras est. Sed maiore, inquã, ambitu circuit, nec tardi[o] it quàm ceteræ, sed lõgius. [x]Succurrat tibi, idem me de Cometis posse dicere, etiam si segnior illis cursus sit. Sed mendacium est, ire eos tardius. Nam intra sextũ mensem dimidiam cæli partẽ trãscurrit hic proximus. Prior intra pauciores mẽses recepit se. Sed quia graues sunt, inferius deferuntur. Primũ nõ defertur, quòd circũfertur. Deinde hic proximus à Septentrione motus sui initiũ fecit, & per Occidentem in Meridiana peruenit, erigẽsque suum cursum obliuit. Alter ille Claudianus à Septentrione primum visus, nõ desiit in rectũ assidue celsior ferri, donec excessit. Hæc sunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinẽtia, aut me. Quæ an vera sint, dij sciũt, quibus est scientia veri. Nobis rimari illa & cõiecturare in occulto tantum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec sine spe. 10

xxx. Egregie Aristoteles ait. nũquam nos verecũdiores esse debere, quàm cum de diis agitur. Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessurivultum submittimus, togã adducimus, si in omne argumẽtũ modestiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cũ de sideribus, de stellis, de deorũ natura disputamus, ne quid temere, ne quid impudẽter, aut ignorantes affirmemus, aut sciẽtes mentiamur? Nec miremur tã tarde erui, quæ tam alte iacent. Panætio, & his qui videri volunt Cometen non esse ordinariũ sidus, sed falsam sideris faciem, diligenter tractãdũ est, an æque omnis pars anni edendis Cometis satis apta sit: an omnis cæli regio idonea in qua creentur: an quacũque ire, ibi etiã cõcipi possint: & cetera, quæ vniuersa tolluntur, cũ dico illos fortuitos non esse ignes, sed intextos mũdo, quos nõ frequẽter educit, sed in occulto mouet. Quàm multa præter hos per secretum eunt, nũquã humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tãti nostris oculis cõmititur? Ipse qui ea tractat, qui cõdidit, qui totũ hoc fundauit deditque, circa se, maiorq; est pars operis sui, ac melior, 20

xxxi. effugit oculos, cogitatione visendus est. [y]Multa præterea cognata numini summo, & vicinã sortita potẽtiã, obscura sunt. Aut fortasse, quod magis mireris, oculos nostros & implent & effugiũt, siue illis tanta subtilitas est, quãtam consequi acies humana nõ possit: siue in sanctiore secessu maiestas tanta delituit, & regnũ suũ, id est se, regit, nec vlli aditũ dat, nisi animo. Quid sit hoc, sine quo nihil est, scire nõ possum[o]. Et miramur, si quos igniculos parũ nouimus, cũ maxima pars mũdi Deus lateat? Quàm multa animalia hoc primum cognouimus sæculo? & quidem multa veniẽtis æui populus ignota nobis sciet. Multa sæculis tũc futuris cũ memoria nostri exoleuerit, reseruãtur. Pusilla res mũd[o] est nisi in illo quod quærat omnis mũdus habeat. Non semel quædã sacra tradũtur. Eleusis seruat, quod ostendat reuisentibus. Rerũ natura, sacra sua nõ simul tradit. Initiatos nos credim[o]. inuestibulo eius hæremus. Illa arcana nõ promiscue nec omnib[o] patẽt: reducta & in interiore sacrario clausa sunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quæ post nos subibit aspiciet. Quando ergo ista in notitiam nostram perducentur? Tarde magna prouenĩũt vtique si labor cessat. [z]Id quod vnum toto agimus animo, nondũ perfecimus, vt pessimi essemus. Adhuc in processu vitia sunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod insaniat. Inuenit impudicitia nouam contumeliam sibi. Inuenit deliciarum dissolutio & tabes [zz]aliquid tenerius molliusq;, quo pereat. Nondũ satis robur omne proiecimus. Adhuc quicquid est boni moris, extinguimus leuitate & politura corporũ: Muliebres mundicias antecessimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri sumimus. Tenero & molli ingressu suspendimus gradum, non ambulamus, sed incedimus. Exornamus annulis digitos. in omni articulo gẽma disponitur. Quotidie comminiscimur, per quæ virilitati fiat iniuria, vt traducatur, quia non potest exui. Alius genitalia excidit, alius in obscoenam partem ludi fugit, & locatus ad mortem, infamiæ armatur. Egenus etiã, in quo morbum suum exerceat, legit. Miraris. si nondum sapientia omne opus suum impleuit? Nõdũ tota se nequitia protulit. Adhuc nascitur, & huic omnes operam damus: huic oculi nostri, huic manus seruiunt. Ad sapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, nisi quam in transitu nouerit? Quis philosophiam, aut vllum liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalantur, cum aliquis pluuius interuenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiæ philosophorum sine successore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antistitẽ reliquerũt. Quis est qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa inuidiosæ turbæ schola præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris secta, inter initia sua, cũ magno impetu coepisset, extincta est. At quanta cura laboratur, ne cuius pantomimi nomẽ intercidat? Stat per successores Pyladis & Batilli domus:

xxxii.

harum artium multi discipuli sunt, multique doctores. Priuatim vrbe tota sonat pulpitum. In hoc viri, in hoc feminæ tripudiant. Marés inter se, vxoresque contendunt, vter det latus illis. Deinde sub persona, cum diu trita frons est, transitur ad ganeam. Philosophiæ nulla cura est. Itaque adeo nihil inuenitur ex his quæ parum inuestigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuenta erant, oblitterentur. At mehercules si hoc totis membris premeremus, si in hoc iuuentus sobria incumberet, hoc maiores docerẽt, hoc minores addiscerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas posita est, quam nũc in summa terra & leui manu quærimus.

Naturalium quæstionum finis.

M. ANTONII MVRETI AD LIBRVM SEPTIMVM NATVRALIVM SENECÆ QVÆSTIONVM, NOTÆ.

DE *cometis, quæ propria huius libri materia est, videndus Aristoteles cap. sexto, & cap. septimo primi Meteorologicon. Plinius cap.* XXV. *lib. secundi, & alij.*

AD CAP. I.

Q[1] VOD à solstitio ad minuendos dies vertitur.] *Hæc omnia & absunt à veteribus libris, & plane redundant. Quare deleri iussi.*

AD CAP. II.

V[2] TRVM mundus terra stante] *Cicero in Academicis:* Hicetas *(ita enim iampridem legendum docui, non vt vulgo,* Nicetas) Syracusius, vt ait Theophrastus, cælũ, solem, lunam, stellas, supera denique omnia stare censet: neque, præter terram, rem vllam in mundo moueri: quæ cum circum axem se summa celeritate conuertat & torqueat, eadem effici omnia, quæ, si, stante terra, cælum moueretur. Atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, sed paulo obscurius. *Laertius ab alijs hunc, ab alijs Philolaum huius admirabilis sententiæ auctorem putari ait. Sed & Heraclides Ponticus, & Ecphantus Pythagoreus idem sensisse traduntur.*

AD CAP. XI.

Q[3] VIBVSDAM antiquorum] *Anaxagoræ & Democriti opinio hæc fuisse dicitur.*

AD CAP. XXI.

S[4] Ex enim mẽsibus] *Quomodo igitur tuebimur Plinium, cuius hæc verba sunt?* breuissimum quo cernerẽtur spatium septem dierum annotatũ est, longissimũ octoginta. *Nimirum addenda est Plinio vna littera* C: *vt sit,* C. octoginta. *Totidem enim diebus sex menses constant.*

[1]L. ANNAEI SENECAE CLAVDII CÆSARIS ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΟΣΙΣ.

QVID actum sit in cælo ante diem tertium eidus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno nouo, initio sæculi felicissimi, volo memoriæ tradere. Nihil offensæ vel gratiæ dabitur. Hæc ita vera si quis quæsierit vnde sciam: primum, si noluero, non respondebo. Quis coacturus est? Ego scio me liberum factum, ex quo suum diem obijt ille, qui verum prouerbium fecerat, Aut regem, aut fatuum nasci oportere. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis vnquam ab historico iurato res exegit? Tamen si necesse fuerit auctorem producere, quærite ab eo qui Drusillam euntem in cælum vidit. Idem Claudium vidisse se dicet iter facientem, non passibus æquis. Velit, nolit, necesse est illi omnia videre, quæ in cælo agantur. Appiæ viæ curator est: qua scis & diuum Augustum, & Tiberium Cæsarem ad deos isse. Hunc si interrogaueris, soli narrabit: coram pluribus nunquam verbum faciet. Nam ex quo in senatu iurauit se Drusillam vidisse cælum ascendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit quid viderit, ver-

Qualis cum primum tenebris aurora solutis
Induxit rubicunda diem, sol aspicit orbem
Lucidus & primos è carcere concitat axes:
Talis Cæsar adest, talem iam Roma Neronem
Aspiciet, flagrat nitidus fulgore remisso
Vultus, & affuso ceruix formosa capillo.

Hæc Apollo. At Lachesis, quæ & ipsa homini fortissimo faueret, fecit, & plena orditur manu, & Neroni multos annos de suo donat. Claudiũ autẽ iubent omnes χαίρουσας, εὐφημοῦσαι καὶ πίμπλαντο δόμων. Et ille quidem animã ebullijt, & eo desijt viuere videri. Expirauit autẽ dũ comœdos audit, vt scias me nõ sine causã illos timere. Vltima vox eius hæc inter homines audita est, cũ maiorẽ sonitũ emisisset illa parte, qua facilẽ loquebatur: Væ me, puto, cõcacaui me. Quid autẽ fecerit, nescio: omnia certe cõcacauit. Quæ in terris postea sint acta superuacuũ est referre. Scitis enim optime: nec periculũ est, ne excidãt, quæ memoriæ publicum gaudiũ impresserũt. Nemo felicitatis suæ obliuiscitur. In cælo quæ acta sint, audite: fides penes auctorem erit. Nũtiatur Ioui, venisse quẽdam bonæ staturæ, bene canũ, nescio quid illum minari: assidue enim caput mouere, pedem dextrũ trahere. quæsisse, cuius nationis esset: respõdisse nescio quid perturbato sono, & voce cõfusa, nõ intelligere se linguã eius: nec Græcum esse, nec Romanum, nec vllius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totũ orbẽ terrarũ pererrauerat, & nosse videbatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorũ hominũ esset. Tũ Hercules primo aspectu sane perturbatus est, vt qui etiã non omnia mõstra timuerit: vt vidit noui generis faciem, insolitum incessum, vocẽ nulli terrestris animalis, sed (qualis esse marinis belluis solet) raucã & implicatam, putauit sibi tertiũ decimum laborem venisse. Diligẽtius intuẽti, visus est quasi homo. Accessit itaque, & quod facillimũ fuit Græculo, ait: τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις; Vbi hæc Claudius, gaudet esse illic philologos homines, sperat futurum aliquem historijs suis locum. Itaque & ipse Homerico versu Cæsarem se esse significans, ait:

Ἰλιόθεν μ' ἀφέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Erat autem sequens versus verior, æque Homericus:

Ἔνθα δ' ἐγὼν πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.

Et imposuerat Herculi homini minime vafro, nisi fuisset illic Febris, quæ fano suo relicto sola cum illo venerat: ceteros omnes deos Romæ reliquerat. Iste, inquit, mera mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum ipso tot annos vixi, Lugduni natus est: Marci municipem vides: quod tibi narro, ad sextumdecimum lapidem à Vienna natus est, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit. Hũc ego tibi recipio Lugduni natum, vbi Licinius multos annos regnauit. Tu autem qui plura loca calcasti, quam vllus mulio perpetuarius, Lugdunenses scire debes, & multa milia inter Xanthum & Rhodanum interesse. Excandescit hoc loco Claudius, & quãto potest murmure irascitur. Quid diceret. nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo gestu solutæ manus, & ad hoc vnum satis firmæ, quo decollare homines solebat. Iusserat illi colum præcidi. Putares omnes illius esse libertos, adeo illum nemo curabat. Tum Hercules: Audi me, inquit, tu, & desine fatuari: venisti huc, vbi mures ferrum rodunt. Citius mihi verum, ne tibi alogias excutiam. Et quo terribilior esset, tragicus fit, & ait:

Exprome propere, sede qua genitus cluas,
Hoc ne peremptus stipite, ad terram accidas.
Hæc clava reges sæpe mactauit feros.
Quid nunc profatu vocis incerto sonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Edisserе. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, vnde ab Hesperio mari
Inachiam ad vrbem nobile aduexi pecus,
Vidi duobus imminens fluuijs iũgum
Quod Phœbus ortu semper obuerso videt:
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quo suos cursus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Estne illa tellus spiritus altrix tui?

Hæc satis animosè & fortiter. Nihilomin mẽtis suæ nõ est, & timet μωρὸν πληγήν. Claudius vt vidit virum valẽtem, oblitus nugarũ, intellexit neminẽ parem sibi Romæ fuisse:

maioreram, quàm tuus, occidisti. Nescio, inquis? Dij tibi malefaciãt: adeo istud turpius est, quòd nescis, quàm quòd occidisti. Iste C. Cæsarem nõ desijt mortuũ prosequi. Occiderat ille socerum: hic & generum. Caius Cæsar Crassi filium vetuit Magnũ vocari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in vna domo Crassum Magnum, Scriboniam, Tristioniam, Assarionẽ, nobiles tamen: Crassum vero tam fatuum, vt etiã regnare posset. Cogitate P.C. quale portentũ [23] in numerũ deorũ se recipi cupiat. Hunc nũc deũ facere vultis? Videte corpus ei⁹, dij iratis natum. Ad summam tria verba cito dicat, & [24] seruum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos esse credet. Summa rei, P. C. si honeste inter vos gessi, si nulli durius respondi, vindicate iniurias meas. Ego pro sentẽtia mea hoc censeo. Atque ita ex tabella recitauit: Quãdoquidem diuus Claudius occidit [25] socerum suum Appium Syllanum, generos duos, Pompeium Magnum & L. Syllanum, socerum filiæ suæ Crassum, frugi hominem, tam similem sibi, quãm ouo ouum, Scriboniam socrum filiæ suæ, Messalinam vxorem suam, & ceteros, quorum numerus iniri non potuit: placet mihi in eum seuere animaduerti, nec illi rerum iudicandarum vocationem dari, eumque quamprimum exportari, & cælo intra dies xxx, excedere, olympo intra diem tertium. Pedibus in hanc sententiã itum est. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos,

Illuc vnde negant redire quenquam.

Dum descendunt per viam sacrã, interrogat Mercurius, quid sibi velit ille cõcursus hominum, num Claudij funus esset? Et erat omniũ formosissimũ, & impensa cura plenum, vt scires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omnisq; generis æneatorũ tanta turba, tãtus conuentus, vt etiam Claudius audire posset. Omnes læti, hilares. Po. Ro. ambulabat tanquam liber. Agatho, & pauci causidici plorabãt, sed plane ex animo. Iurisc5sulti è tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animã, tanquã qui cũmaxime reuiuiscerẽt. Ex his vnus cum vidisset capita conferẽtes, & fortunas suas deplorãtes causidicos, accedit, & ait: Dicebã vobis, Non semper Saturnalia erũt. Claudius vt vidit funus suum, intellexit se mortuum esse. [26] Ingenti enim μεγαλητορείᾳ nænia cantabatur anapæstis:

Fundete fletus, Edite planctus, Fingite luctus,
Resonet tristi Clamore forum: Cecidit pulchre
[27] Cordatus homo, Quo non alius Fuit in toto
Fortior orbe. Ille citato Vincere cursu
Poterat celeres: Ille rebelles Fundere Parthos,
Leuibusque sequi Perfida telis, Certaque manu
Tendere neruum: Qui præcipites Vulnere paruo
Figeret hostes, Pictaque Medi Terga fugacis.
Ille Britannos Vltra noti Littora ponti,
Et cæruleos Scuta Brigantas Dare Romuleis
Colla cathenis Iussit, & ipsum Noua Romanæ
Iura securis Tremere Oceanum. Deflete virum,
Quo non alius Potuit citius Discere causas,
Vna tantum Parte audita, Sæpe & neutra.
Quis nunc iudex Toto lites Audiet anno?
Tibi iam cedet Sede relicta, Qui dat populo
Iura silenti, Cretæa tenens Oppida centum.
Cædite mœstis Pectora palmis, O causidici,
Venale genus. Vosque Poetæ Lugete noui,
Vosque in primis Qui concusso Magna parastis
Lucra fritillo.

Delectabatur laudib⁹ suis Claudius, & cupiebat diutius spectare. Inijcit illi manum Talthybius deorũ nuntius, & trahit capite obuoluto, ne quis eũ possit agnoscere, per cãpum Martium: & inter Tyberim & [28] viã rectã descẽdit ad inferos. Anteceſſerat iam compendiaria via Narcissus libertus, ad patronũ excipiẽdũ, & veniẽti [29] nitidus, vt erat à Balineo, occurrit, & ait: Quid dij ad homines? Celerius, inquit Mercurius, & venire nos nũcia. Ille autem patrono plura blãdiri volebat, quẽ Mercurius iterũ festinare iussit, & virga morãtẽ impulit. Dicto citius Narcissus euolat. Omnia procliua sunt, facile descẽditur. Itaque quãuis podagricus esset, momẽto temporis peruenit ad ianuam Ditis: vbi iacebat, vt ait Horatius, bellua centiceps, sese mouẽs, villosq; horrẽdos excutiẽs. pusillũ superturbatur, (albam canem in delicijs habere consuerat) vt illum vidit canem nigrum villosum sane:

quẽ nó velis tibi in tenebris occurrere. Et magna inquit voce: Claudius Cæsar venit. Ecce extẽplo cũ plausu procedũt cantãtes: [10] ὡ ῥιπαιδη, σωκαίρωμεν. Hic erat C. Silius Cos. desig. Iunius Prætorius. Sex. Trallus, M. Heluius Trogus, [11] Cotta, Tectus, Valens, Fabius, Equ. Rom. quos Narcissus duci iusserat. Medius erat in hac cantãtiũ turba Mnester Pãtomimus, quẽ Claudius decoris causa minorẽ fecerat. Necnõ ad Messalinã cito rumor percrepuit, Claudiũ venisse. Conuolarũt primũ omniũ liberti, [12] Polybius, Myron, Harpocras, Amphæus & Pheronactes, quos omnes, necubi imparat⁹ esset, præmiserat. Deinde præfecti duo, Iustus Catonius, & Ruffus Põpeij F. Deinde amici, Saturnius Luscius, & Pedo Põpeius, & Lupus, & Celer Asinius, cõsulares. Nouissime fratris filia, sororis filia, gener, socer, socrus, omnes plane cõsanguinei. Et agmine facto Claudio occurrũt. Quos cũ vidisset Claudi⁹, exclamat, Πάντα φίλων πλήρη. Quomodo vos huc venistis? Tũ Pedo Põpei⁹: Quid dicis homo crudelissime? Quęris quomodo? Quis enim nos ali⁹ huc misit quã tu, omniũ amicorũ interfector? In ius eamus: ego tibi hic sellas ostendã. Ducit illũ ad tribunal Æaci. is lege Cornelia, quæ de siccarijs lata est, quærebat: postulat, nomẽ éi⁹ recipi, edit subscriptionẽ, Occisos Senatores xxx, Equites Ro. cccxv. atq; plures: ceteros ccxxi, ὅσα φάματός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos vndecunq; circũfert, vestigat aliquem patronũ qui se defenderet. Aduocatum nõ inuenit. Tãdem procedit P. Petronius, vetus cõuictor eius, homo Claudiana lingua diſert⁹, & postulat aduocationẽ. Nõ datur. Accusat Pedo Põpeius magnis clamoribus. Incipit Petroni⁹ velle respõdere. Æacus homo iustissimus, vetat. Illũ tantũ altera parte audita condẽnat, & ait: [13] εἶτε τἀθοι τἀχ' ἐ ρεξε, δίκητ' ἰθεῖα γένοιτο Ingens silentiũ factũ est. Stupebãt omnes, nouitate rei attoniti: negabãt hoc vnquam factũ. Claudio iniquum magis videbatur, quàm nouum. De genere pœnæ diu disputatũ est, quid illũ pati oporteret. Erant qui dicerent, si vni dij laturã fecissent, Tantalũ siti periturũ, nisi illi succurreretur: non vnquã Sisyphũ onere releuari: aliquãdo Ixionis miseri rotã sufflaminandã. Nõ placuit vlli ex veteranis missionẽ dari, ne vel Claudius vnquã simile speraret. Placuit nouam pœnã excogitari debere, instituendũ illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis species sine fine & effectu. Tũ Æacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo. Et iã cœperat fugiẽtes semper tesseras quærere, & nihil proficere.

Nam quotiens missurus erat resonante fritillo,
Vtraque subducto fugiebat tessera fundo:
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Lusuro similis semper, semperque petenti,
Decepere fidem: refugit, digitosque per ipsos
Fallax assiduo dilabitur alea furto.
Sic cum iam summi tanguntur culmina montis,
Irrita Sisyphio voluuntur pondera collo.

Apparuit subito C. Cæsar, & petere illum in seruitutem cœpit: producit testes, qui illum viderãt ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adiudicatur C. Cæsari: illum Æacus donat. Is Menandro liberto suo tradidit, vt à cognitionibus ei esset.

AD ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΝ CLAVDII CÆS. NOTÆ.

A [1] VCTORIS, *tituli, & tẽporis, quo script⁹ est hic festiuissimus liber, fidẽ facit Dio ad finẽ lib.* LX. [2] Tempore somni:] *Quidam veteres* cornua somni: *quam lectionem viri magni secuti & interpretati sunt. Iidem etiam tentarunt sequenti versu legendum,* augebat Cynthia lychnum, *sed repugnantibus membranis.*

3 Acquiescunt oneri poetæ,] *Veteres codices habent* omnes poetæ.

4 Nec vnquam meritum, vt tamdiu] *Vetus codex,* Nec vnquam tam cruciatus esset.

5 Omnibus annis, omnibus mensibus] *Quidam veteres habent* omnibus annis, mensibus: alij omnibus annis, omnibus mensis efferunt.

6 Britannos togatos videre.] *In ceteris editionibus hæc inseruntur,* Britannos, Sauromatas, & si qui vltra glacialem Boreã incolunt barbari, togatos videre. *quæ à sex, quos contuli, codicibus absunt, & à suis abesse notarunt tres doctissimi viri, qui in hoc fragmentum scripsere.*

7 Alter Babæ,] *Is est fortasse, de quo Epist. 15. notissimæ illis temporibus fatuitatis.*

8 Omnia certe concacauit.] *Addunt ceteræ editiones,* nec post boletũ opipare cõditum, plus cibi sumpsit. *Quæ tamẽ lectio ab omnibus scriptis exẽplaribus abest. Et sane fuisset nimiæ impudentiæ si voluit Agrippina, vel si noluit, confidentiæ, parricidium veneficio cõmissum prouulgare.*

9. Quae memoriæ publicum gaudium impreſſerunt.] *Non video cur hæc lectio boni & elegantis ſenſus, quàm omnes notarunt in ſuis extare manu ſcriptis, quamque in meis plane ſcriptam inueni, mutari debuerit.*

10 Marci municipem vides] *Beatus Rhenanus vir rariſſimæ doctrinæ, qui litteris renaſcentibus plurimum contulit, cenſuit legendum* Munatij municipem vides, *Non ſine ratione. Veterem tamen lectionem conatur interpretari magnus Turnebus Aduerſ. cap. 4. lib. 26. Porro Licinius, quẽ Lugduni regnaſſe dicit, is eſt qui, vt ait Dio lib. 54. in Gallia,* πλεονεξίᾳ ὠμῇ βαρβαρικῇ, ἀξιώσεις δὲ ῥωμαϊκῇ χρώμενος, παῦ μὲ τὸ χρεὼν ὀλίγον ποτε αὐτῷ νομισθεὶς χαίρει, παῦ δὲ τὸ ἐν τῷ παρόντι σχυρὸν ἠφάνιζε, *& quæ ſequuntur. qui etiam cum quoddam tributum quot menſibus à Gallis penderetur, annum quatuordecim menſium effecit, dictitans homo acutus Decembrem menſem decimum eſſe, nec vltimum duodecim menſium, quibus annus conſtaret, eſſe poſſe. ſed duos neceſſario eum ſequi. quod quid eſt regnare, ſi hoc non eſt?*

11 Notorem petiſſet,] *Notorem interpretor eum, qui ignoti notitiam dat,* γνωστῆρα *Supra in Epiſtolis,* qui notorem dat, ignotus eſt: *& Xenophon lib. 6.* Κύρῳ παιδείας, εἰ δέ τις χρημάτων δεῖσθαι νομίζει εἰς ἐμπολὴν, γνωστῆρας ἐμοὶ προσαγαγὼν ἐξευρίσκειν ἢ μὲ πορεύεσθαι σὺν τῇ φρατρᾷ. λαμβανέτωσαν ἡμεῖς ἔχομεν, *id eſt, notores adducat. quod non admoniſſem, niſi vidiſſem doctos viros, qui in hunc librum ſcripſerunt, itemque qui locum Xenophontis latine reddere conati ſunt ad hæc vocabula impegiſſe.*

12 Cuius menſem] *Viri docti legerunt* menſem *ex coniectura, ſed fruſtra: ita enim noſter auctor Epiſt. 18. conqueritur olim fuiſſe menſem Decembrem: nunc autem annum eſſe. Porro hæc tria vocabula* Saturnalia eius princeps, *quæ in omnibus exemplaribus habentur, ex gloſſa ſunt, & merito à Romana editione abſunt.*

13 Illum Deum ab Ioue,] *Cuius cuius hæc verba ſint, ſunt cenſentis Claudium inter Deos non recipiendum ab Ioue maxime, quem ipſe Claudius eius imitatorem Syllanum damnando, quantum in ſe fuit, damnauit inceſti. Porro veterem lectionem ad vnum expreſſi, niſi quòd* qui quantum in eo fuit *habet, in qua illam commiſerantis reticentiam* Oro per, *qui non intellexerunt,* Oropen *effecerunt: at Syllani ſoror non Orope, ſed Iunia Caluina dicta eſt Tacit. lib. 12. quem vide.*

14 Quare, inquit, quaero enim.] *Hæc eſt codicum veterum lectio, recta fortaſſe, niſi quis malit legere* ſtudet. *veteres enim omnes* ſtude *habent. Studere autem eſt amare,* σπουδάζειν *Porro quod ſequitur de ſororum connubio, ex pulcerrimo Philonis loco,* περὶ τῶν ἐν ἐθεσι νόμων *facile intelligitur.* ὁ μὲν Αθηναῖος, *inquit,* Σόλων ὁμοπατρίους ἀδελφὰς ἐφιεὶς ἄγεσθαι, τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν. ὁ δὲ Λακεδαιμονίων νομοθετὴς, ἔμπαλιν, τὸν ὅπως ταῖς ὁμογαστρίοις γάμον ὑπερέψας, τὸν πρὸς τὰς ὁμοπατρίους ἀπεῖπεν· ὁ δὲ τῶν Αἰγυπτίων ὁ χλευάζων τὸν ἑκατέρων εὐλάβειαν, ὡς ἡμίεργα ζῷα τὰ τοιαῦτα ὁμιλήσαντα, εἰς φόρησιν εἰς ἀσέλγειαν ὑπεδάψευσμένος δυς θεράπευτον χαῖρον σώμασιν, καὶ ψυχαῖς ἀκρασίαν, καὶ τὸ δυσχερὲς ἄδικον ἀπάσας ἀδελφὰς ἄγεσθαι.

15 Hic nobis curua corrigit.] *Plin. Iun. Epiſt. vlt. lib. 5.*

16 Nec diſputare) *Deeſt fortaſſe verbum* licere, *aut tale aliquid: vel potius, vt magno iudicio cenſet P. Pithoeus, legendum* extra curiam morantibus, *non* intra.

17 Iam fama nimium feciſti.] *Sic habent veteres, corrupte tamen. ex quo effecerunt,* iam fama minimum fecit. *Propius ad ſcriptam lectionem erit. ſi* iam fama minui feciſtis *legamus. Quæ autem ſequebantur,* & iam peſſimum quenque illum affectare, *à veteribus abſunt.*

18 Vicae Potae filius,] *Sic plane legendum, vt in duobus manu ſcriptis codicibus, altero meo, altero eruditiſſimi P. Pithoei ſcriptum legi omiſſis diphthongis, quas fere recentiores tranſcriptores neglexerunt. Huius Vicæ Potæ ſiue Dei, ſiue Deæ, vt numẽ obſoletum, ita apud auctores obliteratũ pæne nomen eſt. Primum id corruptum latere apud Cic. lib. 2. de leg. itemque apud Liuium, & Plutarchum, me docuit vir clariſſimus atq; ornatiſſimus Herricus Memmius, prolatiſque quibus inſtructiſſimam habet bibliothecam manuſcriptis exemplaribus probauit. Ciceronis locus ita vulgo habetur:* Quòd ſi fingẽda ſunt nomina vice poetæ, & potius vincendi potiundique: *& quæ ſequũtur. Manuſcripta vero ſic exhibẽt:* Quòd ſi fingẽda ſunt nomina, Vicæ Potæ potius vincẽdi, potiundiq;, ſtataſſandi, quæ cognomina ſtatoris, & inuicti Iouis, rerũque expetendarum nomina, *&c. quomodo etiã legit codex antiquus qui aliquãdo fuit F. Petrarchæ, nũc autẽ amiciſſimi F. Pithoei P. fratris vere in litteris Caſtorũ. Rectius tamen fortaſſe leui mutatione legamus:* Quòd ſi fingẽda sũt nomina, Vicæ Potæ potius vincẽdi potiũdiq; ſtaſſandiq; cognomina ſtatoris & inuicti Iouis, rerũq; expetendarũ nomina Salutis, Honoris, Opis, Victoriæ Ἀπὸ κοινοῦ *enim repetendum eſt,* fingenda ſunt, *idque verum eſſe ex præcedentibus cuique patebit. Liuius etiam lib. 2. de domo Poplicolæ loquens ſcribit,* Delata confeſtim materia infra Veliam eſt, vbi nunc Vicæ Potæ eſt. *Plutarc. in Popl. de eadem re,* κατεσκεύασεν οἰκίαν ἐκείνης μετεωροτέραν ὅπου νῦν ἱερόν ἐστι νίκης ποτῆ ὀνομαζόμενον *Vulgo legitur apud Liuium,* vbi nunc vicus publicus eſt: *& apud*

Plut. ὅπου νῦν ἱερὸν ἔστιν ἦν ἄλσος πρὸ πύλης ὀνομαζόμενον, *malo exemplo contra veteres, & rationem. Templum enim nominari vicum publicum absurdum est, & vt Romae fuerit vicus publicus, is tamẽ non templum erat, nec infra Veliam, aut in foro Romano* VIII. *vrbis regione: sed in* VI. *quae alta semita dicta est. Sex. Ruffus & Publ. Victor. Nec mouere nos debet quòd Plut. Vicã Pocam nominauit quemadmodum etiam in quibusdam exemplaribus Liuij legitur, & in suo exaratum fuisse adnotauit doctissimus Rhenanus. Corrupto enim vocabulo, ita vulgo vocari potuit. Nec enim de mendo Plut. lectio argui potest. quum sex manuscripti codices Regiae bibliothecae, & tres amplissimi illius viri, quorum etiam vnus Florentiae editus ab Iuntis, anno* 1517. *summo consensu ita legant. Vica Pota igitur, ceu Vica Poca, vis est & numen vincendi potiundique dicta, quemadmodum Anna Peranna, vis & numen annandi & perannandi. Vt enim satis non est, annare, nisi perannes: ita parum est vincere, nisi victoria potiaris & fruaris: de qua fortasse ab alys aly inuenientur loci.*

19 Præcidit ius imperij.] *Pessime in editione Romana editum* periit ius imperij, *contra veteres & rationem. Porro obscoeno verbo usurus, quod dicendi magistri vitium esse notarunt, indignationem rei, & Messalae auctoritatem excusauit.*

20 Quàm canis exta edit.] *Veteres omnes legunt,* quàm canis excidit. *Si canis accusandi casu in plurali accipimus, notat stoliditatem Claudij hoc canum supplicio delectati, quod tamen apud vllum auctorem non legi: quare malui coniecturam Rhenani sequi, dum quid verisimilius suppetat.*

21 Etiamsi Phormea] *Veterem lectionem exprimendam curaui: quae enim in alijs habentur editionibus, à Rhenano sunt, & toto cælo ab ijs quae in membranis inueniuntur dissident.*

22 Duas Iulias] *Non amitas, vt vulgo legitur. Altera enim Germanici fratris, altera Drusi patruelis ex Liuilla, ceu Liuia Claudij sorore, filia fuit. Suet. in Claud. cap.* 29. *& Dion lib.* LX. *vnde infra fratris filiam, sororis filiam, inter consanguineos à Claudio occisos recenset.*

23 In numerum deorum se recipi cupit.] *Post haec vulgo quae sequuntur interiecta sunt.* Principes pietate & iustitia Dij fiunt, scilicet hic pius & iustus, quoniam Druydarũ immanẽ religionem aduexit, nostram prorsus extirpauit, vt Romæ nuptiarum sacra essent, quib⁹ ipse, cùm sibi Agrippina nuberet, xxx. Senatoribus, innumeris Equitibus Romanis mactatis, principium dedit: *quae vt suppositicia, ita etiam falsa sunt. Apage enim Senecam nuptias Agrippinae culpasse, ea rerum potiente, a cuius partibus adhuc etiam priuatae fautor Germanici domus stetit. Falsum autem tantam stragem Cannensi fere parem nuptiarum die editam. Infra ait triginta Senatores occisos, sed toto imperij tempore, non vno nuptiarum die. Denique non Dio, non Tacitus, qui harum nuptiarum historiam narrant, id tacuissent. nec hoc Suetonius dicit, si eius verba, vt res ipsa loquitur, interpungantur, & vt interpungenda docuit Lipsius initio lib.* 12. *in Tacit. Lipsius, inquam, cuius laudi & claritati meis verbis nihil addi potest.*

24 Seruum me ducat] *Lubens delerem vocabulum* seruum. *Id enim per se ducendi verbo significatur.*

25 Socerum suum Appium Syllanum,] *Contra veteres membranas ceteras editiones* consocerũ *legunt, cui lectioni causam dedit Suetonius: verumtamen scriptorũ librorũ auctoritatẽ ea ratione praetuli; quia supra dixit:* Occiderat ille socerum, hic & generum: *& infra inter consanguineos à Claudio occisos, socerum recenset, quae non nisi de hoc Appio intelligi possunt. Erat autem Appius Syllanus Claudij socer, & consocer: socer quidem, quia Messalinae vitricus. Dio lib.* LX. *consocer, quia pater L. Syllani Octauiae sponsi.*

26 Ingenti enim μεγαληρεία naenia] *Veteres qui Graecae scripturae vestigia retinuerunt, legunt,* ΜΕΓΑΛΩΚΟΡΙΚΟΝΕΝΙΑ.

27 Cordatus homo,] *Omnes veteres* Cordatus iano. *quid hoc sit, scient fortasse alij.*

28 Viam rectam] *Omnes veteres* Viam tectam *legunt, quam viae denominationem nunquam apud auctores legi: rectae fit mentio apud Mart. ad finem lib.* 8.

29. Nitidus vt erat à balineo,] *Cur haec dicat, vide Dionem ad finem lib.* LX.

30 Εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν.] *Solemnia verba sunt proclamari solita in Osiridis sacris Deo inuento. Iul. Firmicus de error. profan. relig. statim initio, & commentarius antiquus à nostro Pithoeo lucidatus in Iuuenal. Satyr.* 8. *Apud quos tamen potius legerem* ζυγχαίρομεν, *vt hic habetur, per* ω, *quàm per* ο.

31 Cotta Tectus, Valens] *Fortasse* Cotta Vectius, Valens. *is enim summus orator & medicus inter Messalinae adulteros iussu Narcissi ductus est. Plin. cap.* 1 *lib.* XXIX. *& Tacit. ad finem* XI. *Cotta autem apud eundem Tacitum non Tectus, sed Messallinius dicitur.*

32 Polybius, Myron,] *Sic veteres melioris notae hac repraesentant, vt edidi. Quidam pro* Myrone, Mytonem, *&* Heronactem *pro* Pheronacte *ponunt, & ad finem,* necubi imperatus esset, *vel* ne nisi imperatus esset. *Ait autem Claudiũ illos suos libertos praemisisse, ne apud inferos imparatus esset, quia sine suis libertis nihil penitus facere, loqui, vel respondere poterat, eratque, vt ait*

Iulianus imperator in Cæsaribus: τοῦτο τὸ βαγῳδίαν δορυφόρημα, μικρῷ δεῖν φάναι, καὶ ἄλογον. *Postrema tamen lectio ferri potest, vt notet eum libertorum imperijs obnoxium, vnde dictus est Saturnalia toto anno celebrasse.*

33 Εἴκε παθοι.] *Vetus vnus hunc versum diserte sic scriptum habet,* αἶκε πάθοις τὰ κ' ἔρεξας, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο *& paulo infra omnes veteres legunt.* si vni Dij laturam fecissent, *& ad finem,* vt à cognitionibus abesset.

L. ANNAEI SENECAE VERSVS.

AD CORDVBAM.

I. CORDVBA solue comas, & tristes indue vultus:
In lacrymans cineri munera mitte meo.
Nunc longinqua tuum deplora, Corduba, vatem:
Corduba non alio tempore moesta magis.
Tempore non alio, quo versis viribus orbis,
Incubuit belli tota ruina tibi:
Cum geminis oppressa malis vtrinque peribas:
Et tibi Pompeius, Cæsar & hostis erat.
Tempore non alio, quo ter tibi funera centum
Heu nox vna dedit, quæ tibi summa fuit.
Non, Lusitanus quateret cum moenia latro,
Figeret & portas lancea torta tuas.
Ille tuus quondam magnus, tua gloria, ciuis
Infigar scopulo, Corduba solue comas.
Et gratare tibi, quòd te natura supremo
Alluit Oceano: tardius ista doles.

AD CORSICAM.

II. CORSICA Phocaeo tellus habitata colono,
Corsica, quæ Graio nomine Cyrnus eras:
Corsica Sardinia breuior, porrectior Ilua:
Corsica piscosis peruia fluminibus:
Corsica terribilis, cum primum incanduit æstas.
Sæuior, ostendit cum ferus ora canis:
Parce relegatis, hoc est, iam parce sepultis.
Viuorum cineri sit tua terra leuis.

DE BARBARA.

III. BARBARA praeruptis inclusa est Corsica saxis:
Horrida, desertis vndique vasta locis.
Non poma Autumnus, segetes non educat Aestas:
Canaque Palladio munere Bruma caret:
Vmbrarum nullo ver est laetabile foetu.
Nullaque in infausto nascitur herba solo:
Non panis, non haustus aquae, non vltimus ignis:
Hic sola hæc duo sunt, exul. & exilium.

QVERELA.

IIII. OCCISI iugulum quisquis scrutaris amici
Tu miserum nec dum me satis esse putas:
Defere confossum victori vulnus iniquo,
Mortiferum impressit mortua sæpe manus.

ITEM.

V. QVISQVIS es, & nomen dicam? dolor omnia cogit,
Qui nostrum cinerem nunc, inimice, premis:
Et non contentus tantis, subitisque ruinis,
Stringis in extinctum tela cruenta caput.
Crede mihi, vires aliquas Natura sepulchris
Attribuit: tumulos vindicat vmbra suos
Ipsos crede Deos hoc nunc tibi dicere, Liuor.
Hoc tibi nunc Manes dicere crede meos:

Res est sacra miser. Noli mea tangere fata
Sacrilegæ bustis abstinuere manus.

VI. ITEM.

Carmina mortifero tua sunt suffusa veneno,
Et sunt criminibus pectora nigra magis.
Nemo tuos fugiat, non vir, non femina dentes,
Haud puer, haud aetas vndique tuta senis.
Vtque furens totas immittit saxa per vrbes
In populum: sic tu verba maligna iacis.
Sed soleri insanos populos compescere sanus:
Et repetunt motum saxa remissa caput.
In te nunc stringit nullus non carmina vates,
Inque tuam rabiem publica Musa furit.
Dum sua compositus nondum bene concutit arma
Miles, & è nostra lancea torta manu:
Bellus homo, & valide capitalia crimina ludis:
Deque tuis manant atra venena iocis.
Sed tu perque iocum dicis vinumque, quid ad rem,
Si plorem: risus si tuus ista facit?
Quare tolle iocos, non est iocus esse malignum.
Nunquam sunt grati, qui nocuere sales.

VII. AD AMICVM.

Crispe, meae vires, lassarumque ancora rerum:
Crispe vel antiquo conspiciende foro:
Crispe potens nunquam, nisi cum prodesse volebas:
Naufragio littus, tutaque terra meo.
Solus honor nobis, arx & tutissima nobis:
Et nunc afflicto sola quies animo.
Crispe, fides dulcis, placidique acerrima virtus:
Cuius Cecropio pectora melle madent.
Maxima facundo vel auo, vel gloria patri:
Quo solo careat si quis, in exilio est.
An tuicui iaceo saxis telluris adhærens,
Mens tecum est. nulla quæ cohibetur humo.

VIII. DE QVALITATE TEMPORIS.

Omnia tempus edax depascitur, omnia carpit,
Omnia sede mouet, nil sinit esse diu.
Flumina deficiunt, profugum mare littora siccat,
Subsidunt montes, & iuga celsa ruunt.
Quid tam parua loquor? moles pulcherrima coeli
Ardebit flammis totare pente suis.
Omnia mors poscit. Lex est, non poena, perire:
Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

IX. VOTVM.

Sic mihi sit frater, maiorque, minorque superstes,
Et de me doleat nil, nisi morte mea.
Sic illos vincam, sic vincar rursus amando
Mutuus inter nos sic bene certet amor.
Sic dulci Marcus qui nunc sermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

X. EPITAPHIVM SENECAE.

Cvra, labor, meritum, sumpti pro munere honores,
Ite, alias posthac sollicitate animas.
Me procul à vobis Deus auocat. Ilicet actis
Rebus terrenis hospita terra vale.
Corpus auara tamen sollennibus excipe saxis.
Namque animam coelo reddimus, ossa tibi.

AD SENECÆ VERSVS, NOTÆ.

QVOD de Seneca diximus, eum Poemata atque etiam Epigrammata edidisse, id magis perspicuum erit ex his, quae hic apposuimus, Epigrammatis. Haec autem eius esse legitima liquido iurare possumus. Primum enim est insignis cuiusdam Cordubensis relegati. Quod cui magis ex tota antiquitate quadrare potest quàm nostro Senecæ? Sed & haec verba, infigar scopulo, Corsicæ maxime cõueniũt, quam abruptum vndique saxum in Consolatione ad Heluiam vocat. Septem vero quæ deinceps ordine sequuntur, in veteribus P. Pithoei, saluti bonorum auctorum nati, schedis Senecae adscribuntur, & argumentum ipsorum in exilio scripta probat. Nonum eiusdem auctoris esse & temporis, hinc liquet, quod maior frater Nouatus siue Gallio, minor Mela intelligantur. Constat enim Gallionem siue Nouatum maiorem natu nostro Seneca fuisse, quem Seneca pater & Tacitus ætatis ratione vbique præponunt. Marcus autem ille est, quem blandissimum puerum vocat, cuiusque garrulitatem neminem vnquam satiaturam, ad se omnes conuertere in eadem consolatione dicit. Porro ne fucum facere videamur, desumpta sunt magna ex parte ex magni Scaligeri Catalectis, excepto octauo, quod eiusdem Pithoei beneficio nunc primum in lucem prodit. Subiunximus Senecæ Epitaphium, quod a quibusdam ab ipso Seneca compositum adstruitur, ex his fortasse, quæ nouissimo momento suppeditante eloquentia aduocatis scriptoribus tradidisse scribit Tacitus. Cuiuscumque sit, antiquum sane est, egregiique sensus, & Seneca Philosopho dignum. Adderent fortasse aly quæ in iisdem Catalectis de Britannia capta extant Epigrammata, quæ nec ipse omisissem, si vt eiusdem temporis, ita etiam auctoris esse constaret.

EPIG. I.[2] Tempore non alio,] *Legendum esse* tempore non illo, *vt & versu* IX. *res ipsa loquitur.*

EPIG. II.[3] Iam parce sepultis.] *Vetus nostri Pithoei Codex habet,* Iam parce solutis. *Solutos autem prò mortuis poni non est nouum.*

EPIG. VI.[4] Et sunt criminibus] *Idem codex legit,* Et sunt carminibus, *quod magis probo: pariter fortasse legendum infra,* capitalia carmina ludis, *non* crimina.

EPIG. VII.[5] An tu cui iaceo] *Adnotatum est alias legi.* An tua Cyrneæ saxis. *Et fortasse legendum.* At quin Cirneæ saxis.

EXCERPTA QVAEDAM E LIBRIS SENECAE.

HONESTA, inquit Epicurus, res est paupertas læta. Illa vero iam paupertas non est, si læta est. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum pascat aut feneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit? Quis sit diuitiarum modus, quæris? Primo, habere quod necesse est: secundo, quod satis est. Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Magnæ diuitiae sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem naturæ, scis quos terminos nobis statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Vt famem sitimque depellas, [a] non est necesse maria tentare, nec castra sequi. Parabile est quod natura desiderat, & cito apponitur. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togam terunt, quæ nos senescere cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum est, quod satis est. Si cui sua non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, miser est. Miser est, qui se beatissimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Non est beatus, qui se id non putat esse. [b] Nihil habemus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. Quamminimum in corpore tuo sit spoliorum. Nemo ad humanum sanguinem venit, propter ipsum, vel admodum pauci. Nudum latro transmittit: [c] etiam in obsessa via pauperi pax est. Is maxime diuitiis fruitur, qui minime indiget. Si ad naturam viues, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam diues. Exiguum natura desiderat, immensum opinio. Si congeratur in te quicquid multi locupletes possederunt, si vltra priuatum pecuniae modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura vestigat, eo deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abscondas, nõ tantũ liceat habere, sed calcare diuitias:

EXCERPTA ALIA.

MICET cunctorum poetarum carmina gremium tuum semper illustrent, aliquando deliberans, hoc tibi opusculum pro accidentibus casibus dirigere curaui,[a] quod non præcedentes, sed posteri narrabunt.[b] Vnde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, à morte. Ab vltimo, inquis: immo à maximo. Ad hoc præcipue gens humana contremit: nec immerito tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem post se locum: mors omnia abscindit. Alia nos torquent: mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus, ad hanc exitus spectat aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui se nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid aliud extimescimus, habet aut remedium, aut solatium.[c] Sic ergo te forma, vt si quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris. Ista hominis natura est, non pœna. Morieris. Hac condicione intraui, vt exirem. Morieris. Gentium ius est, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio est vita.[d] Multum cum deambulaueris, domum redeundum est. Morieris. Putabã te aliquid noui dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me singuli dies abducunt. Nascenti mihi natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc verba iuraui. Morieris. Stultum est timere, quod vitare non possis. Istud non effugit, etiam qui distulit. Morieris. Nec primus, nec vltimus. Multi me antecesserunt, omnes sequentur. Morieris. Hic est humani officij finis.[e] Quis sanus exauctorari moleste tulit? Quo transit orbis, ego transibo.[f] Ad hanc condicionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & desinit. Morieris.[g] Nihil graue est, quod semel est. Æs alienum meum noui. Hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non possum. Morieris.[h] Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari potest.

Sed decollaberis. Quid interest, vtrum cæsim moriar, an punctim? Sed sæpe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert, quàm multa sint vulnera? Non potest amplius quàm vnum esse mortiferum.

Peregre morieris. Vndecunque ad inferos vna via est. Peregre morieris. Ego quod debeo, soluere parat° sum. Videat fenerator, vbi me appellet. Peregre morieris.[i] Nulla terra est aliena mortuo. Peregre morieris. Non est grauior foris quàm domi somnus.[k] Peregre morieris. Hoc est, in patriam sine viatico peruenire.

Sed iuuenis morieris. Optimum est, antequam optes, mori. Iuuenis morieris. Hoc vnum est,[l] quod æque ad iuuenem quàm ad senem pertinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. Et adolescentes & impuberes eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cum iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicunq; ad extremum fati sui venit, senex moritur. Nõ enim refert quæ sit hominis ætas, sed quæ sit meta. Iuuenis morieris. Fortasse alicui malo subduxit me fortuna: si nulli alij, vel senectuti. Iuuenis morieris. Non refert, quot annos habeam, sed quot acceperim. si plus viuere non possum, hæc est senectus mea. Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quàm illud Maronis?

—— Facilis iactura sepulcri.

Si nihil sentio, non pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormentum est. Insepultus iacebis°

—— Cœlo tegitur, qui non habet vrnam.

Quid interest,[m] ignis me an fera consumat,[n] an tellus omnium sepultura? Istud non sentienti superuacuum est, sentiẽti onus. Insepultus iacebis. At tu combustus, at tu obrutus, at tu inclusus, at tu putridus, at tu euisceratus & cõstrictus,[o] at traditus lapidi, qui te paulatim edat & exsiccet. Nulla est sepultura. nõ sepelimur, sed proijcimur. Non sepelieris. Quid inter tutissima trepidas? Vltra pœnarum omnium terminum iste locus est.[p] Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum causa, sed viuorum inuenta est sepultura, vt corpora & visu, & odore fœda, amouerentur. alios terra obruit, alios flamma consumpsit,[q] alios lapis ossa redditurus inclusit. Non defunctis, sed nostris oculis parcimus.

Ægroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in prœlio vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non potest istud toto sæculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipsa me. Semper vna esse non possumus. Cum morbo mihi res est: aut vincetur, aut vincet.

[r] Male de te loquuntur homines. Sed mali. Mouerer, si de me Marcus Cato, si Lælius Sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones ista loquerẽtur. Nunc malis displicere, laudari est. Non potest vllam auctoritatem habere sententia,[s] vbi qui damnandus est, damnat. Male de te loquuntur. Mouerer, si iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. Non de me lo-

quuntur,sed de se.¦Male de te loquuntur. Bene nesciunt loqui: [r] faciunt, non quod mereor,sed quod solent. Quibusdam enim canibus sic innatum est, vt non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.

Exulabis. Erras: cum omnia fecerim,patriã meam transire non possum. Omnium vna est. Extra hanc nemo proficisci potest. Exulabis. Non patria mihi interdicitur,sed locus. In quamcunque terram venio,in meam venio. Nulla terra exilium est, altera patria est. Non eris in patria. Patria est,vbicunque bene est. Illud autem per quod bene est,in homine,non in loco est. [u] In ipsius potestate est,quæ sit illi fortuna. Si enim sapiens est,peregrinatur: si stultus,exulat. Exulabis. Hoc dicis: alterius loci ciuitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus est,feramus: [x] leuis est patientia. Si grauis est,feramus:non leuis est gloria. Dolor clamorem exprimat,dum secreta nõ exprimat. Non potest homo par dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor: immo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura sumus. Naturam infamare nolite. illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quòd ille sequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis est, [y] immo tu paupertati. Non in paupertate vitium est, sed in paupere. Illa expedita est,hilaris,tuta. Pauper sum. Nescis te opinione,non re laborare. Pauper es,quia videris. Pauper sum. Nihil deest auibus. Pecora in diem viuunt. feris ad alimenta solitudo sua sufficit. [z]

Non sum potens. [a] Gaude,impotens non eris. Iniuriã accipere potero. Gaude: facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca est. Quis aerario, quis plenis loculis inuidet? Et iste quem dominum pecuniæ existimas,loculus est. Multum habet. [b] Vtrũ auarus an prodigus est? Si auarus,non habet: si prodigus,nõ habebit. [c] Iste quem beatum credis,sæpe dolet,sæpe suspirat. Multi illum comitantur. Mel muscæ sequuntur, cadauera lupi,frumẽta formicæ. Prædam sequitur ista turba,nõ hominem.

Pecuniam perdidi. Fortasse te illa perdidisset. Pecuniam perdidi. Sed habuisti. Pecuniã perdidi. Sed habebis inde periculi minus pecuniam perdidi. O te felicem,si cum illa auaritiam perdidisti. Sed si manet illa apud te,es tamen vtcunque felicior,quòd tanto malo materia subducta est. Perdidi pecuniam . & illa quidem quàm multos. Eris nunc in via expeditior,domi tutior. Non habebis,sed non timebis heredem. Exonerauit te fortuna, si intelligis,& tutiore loco posuit. [d] Damnum putas? remedium est. Defles, gemis,miserum te clamitas,quòd opibus excussus es? Tuo vitio ista tibi iactura tam tristis est. Non tam moleste ferres, si tanquam perditurus habuisses. [e] Perdidi pecuniam . nempe quam vt tu haberes, alius ante perdiderat.

[f] Oculos perdidi. Habet & nox suas voluptates. Oculos perdidi. Quàm multis cupiditatibus via incisa est. quàm multis rebus carebis,quas ne videres,vel eruendi erant. Non intelligis partem innocentiæ esse cæcitatem. Huic oculi adulterium monstrant, huic incestum,huic dominum quam concupiscat, huic vrbem,& mala omnia. Certe irritamenta sunt vitiorum ducesque scelerum.

[g] Amisi liberos Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid istud aut nouum, aut mirum est? Quàm rara est sine isto casu domus. Quid si infelicem voces arborem, [h] quòd stante ipsa,cadunt poma? Et hic tuus fructus est. Nemo extra ictum vulneris positus est. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non est idem ordo fati,qui & ætatis. Non quomodo quisque venit,emittitur. [i] Quid tamen est quod indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos superstites optabam. [k] Verum hoc nemo tibi promiserat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius essent magis quàm tui: apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat. recepit illos,non abstulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris,sed quòd euaseris. Nudus exij. Sed existi. Omnia perdidi. Sed perire potuisti vna cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accusatores,alius in fures,alius in fraudatores. Plena est insidijs via. Noli cõqueri quòd incideris: gaude quòd euaseris. [m] Inimicos graues habeo. Quomodo aduersus feras munimenta conquiris, quomodo aduersus serpentes: sic aduersus inimicos auxilia circumspice, quibus illos aut arceas, aut compescas, aut quod optimum est, places. Inimicos habeo. Illud est peius, [n] quòd amicos non habes.

Amicum perdidi. [o] Iam enim te habuisse certum est? Amicum perdidi. Alium quære: & ibi eum quæras,vbi inuenire possis. Quære inter liberales artes, inter honesta & recta officia, quære in laboribus. Ad mensam ista res non quæritur. quære aliquem frugi Perdidi amicum. Fortem animum habe,si vnum: erubesce,si vnicum. quid tu in tanta tempestate ad vnam anchoram stabas?

Vxorem bonam amisi. Vtrum inueneras bonam, an feceras? Si inueneras, habere adhuc te posse ex hoc intelligas licet, quòd habuisti. Si feceras, bene spera. Res perijt: saluus est artifex. Amisi vxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quàm multæ diu custoditam perdidere. Decus? P Quam multæ inter probatas matronalis ordinis, esse cœperũt postea inter exempla mutatarum. Delectabat te fides eius? Quàm multas ex optimis coniugibus pessimas videmus, q ex diligentissimis solutissimas. Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris, in lubrico est. r Si bonam vxorem habuisti, non potes affirmare in illo eam permansurã fuisse propositi. Nihil tam mobile quàm feminarum voluntas, nihil tam vagum. Nouimus veterum matrimoniorum repudia, & fœdiores diuortio, male cohærentium rixas. Quàm multæ quos in adolescentia amauerunt, in communi reliquere senectute: quoties anile diuortium risimus: quâm multarũ notus amor odio notiore mutatus est. Sed hæc & fuit bona, & fuisset, si vixisset. Mors effecit, vt affirmare id sine periculo possis. Bonam vxorem amisi. Inuenies, si nihil quæris, nisi bonam. Tu modo ne imagines, proauosque respexeris, nec patrimonium, s cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt Facilius reges animum, nulla vanitate tumentem. Non multum abest à contemptu viri, quæ se nimis suspicit. Duc bene institutã, nec maternis inquinatam vitijs. Non cuius auriculis vtrinque bina patrimonia dependeant. Non quã margaritæ suffocent, cui minus sit in dote quàm in veste, quã in patẽre sella circũlatam per vrbẽ populus ab omni parte æq; vt marit⁹ inspexerit: cuius sarcinis domus sit angusta. Hanc facile ad tuos mores rediges, u quã nondum corruperũt publici. Vxorem bonam amisi. Non erubescis flere, & intolerabilem vocare iacturam? Hoc vnum deest, vtrum illam lugeas, an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & virum. Amisi vxorem bonam. Soror bona nõ potest recuperari, nec mater. Vxor aduenticium bonum est: non est inter illa, quæ semel vnicuique contingunt. x Amisi vxorem bonam. Multos tibi numerare possum, quibus bonam vxorem lugentibus successit melior.

Mors exilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa viuendi. Neminem illæsum fata transmittunt. Felix est, y non qui alijs videtur, sed qui sibi. zzz.

AD EXCERPTA.

Hæc libenter omisissem. Senecæ enim non esse, vel cæco perspicuum est. Sed veritus sum, ne quis ea, cuiusmodi sunt, sublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendauimus.

FINIS.

FERNANDI PINCIANI

IN L. ANNAEI SENECAE PHILOSOPHI SCRIPTA CASTIGATIONES EX VETVstissimorum exemplarium collatione.

IN LIBRVM PRIMVM DE BENEFICIIS.

IVcii Annaei Senecae ad Eubutium Liberalem, &c.] *Decimus in Plinianis annotationibus scribendum esse* Annaei *per diphtongum in penultima, ex auctoritate Terentiani Grammatici:* Annaeus Seneca, & Pomponius ante secundus. CAP. I.

b Sibi enim quisque debet, quod a nesciente accepit.] *Beneficium posse à nesciente dari, negat libro sexto* Seneca, *adiecta ratione. Item libro nono Controuersiarum:* Beneficium, *inquit*, est, quod totum eius causa præstatur, in quem confertur. *Proinde Probo lectionem quorundam codicum, qui non legunt hic* nesciente, *sed* negligente. *Quàm videntur confirmare verba statim ante præcedentia*, & ideo non est negligens terdandum. *Et infra lib.* 2. nam qui negligens est in accipiendo, quum omne beneficium recens placeat, quid faciet quum prima eius voluptas refrixit? *Videtur appellare* Seneca *negligenter dare aut accipere beneficium, non alacre & lacto animo vtrumque facere.*

c Vtuntur natura sua, & cuncta, interque illa ipsos munerum suorum malos interpretes iuuant.] *Scribendum reor.* Vtuntur natura sua. Cunctanturque. Illos ipsos munerum suorum, *&c.*

d Quibus turpe est non reddere. Scilicet quàm multi indigni sunt luce.] *Scribe*, quibus turpe est non reddere si licet. Quàm multi indigni sunt luce *ex vetere lectione.*

e Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat citius.] *Castigo* Qui beneficium non reddit, magis peccat. Qui non dat, citius. *Nam in exemplaribus diui Francisci Salmanticensis & publicæ eius vrbis academiæ secunda negatio* non *desideratur omnino. Præter quam putamus nos particulam* quàm *remouendam, vt sensus fiat perspicuus & tanto auctore dignus.*

f Tantum erogatur.] *Verior quorundam codicum lectio* Tantum eroga. II.

g Sed vtrumlibet ex istis iudicauerim.] *Corrige*, sed vtrumlibet ex istis iudica verum, *ex correctissimo exemplari cœnobij diui rum Facundi & Primitiui.* III.

h Aeglen maximam natu appellauerit,] *Castiga* appellauit, *ex vetere lectione.*

i Prout cuique visum est conuenire, deflectit.] *Verbum* conuenire *superuacaneum est, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

k Pasithoan appellauit,] *Scribendum* Pasithean, *non* Pasithoan: *ex Homero quartodecimo Iliados, & vetere lectione.*

l Non quia beneficia ratio commendat, vel oratio,] *Postrema duo verba* vel oratio, *aduentitia putamus, ab aliquo studioso in margine libri sui scripta, adnotante sic in alijs exemplaribus haberi, postea per incuriam librariorum in contextum relata. Cuiusmodi vitia non pauca tum in alijs, tum in hoc præcipue autore admissa sunt, negotium non mediocre eius studiosis exhibentia.*

m Nam praeter ista quæ Hecaton scripsit.] *Vetus lectio* transcribit *agnoscit, non* scribit. *Hecatonis autem testimonio sæpe alias* Seneca *vtitur, & plerique alij autores, vt dubitandum non sit de integritate eius dictionis.*

n Debere enim dicit se.] *Est scriptus codex, in quo non habetur* dicit, *sed* putat. V.

o Amisso eo per quod datum est,] *Particula* per *superfluit. si veteri lectioni credimus. quod confirmat verba sequentia:* Manet etiam sine illis, quod in illos datum est. *vbi etiam corrigendum arbitramur*, quod in illis datum est.

p Quid habet per se corona preciosum?] *Exemplar diui Francisci* speciosum *legit, non* preciosum, *& vt sentio, rectius. Indicant id verba paulo ante præcedentia*, vt alicubi sit species rei, alicubi ipsa res.

q Itaque boni etiam farre ac fictili religiosi sunt.] *Nullus ex scriptis codicibus*, fictili *agnoscit, sed partim* ficiola, *partim* ficilla. *Exemplar Facundi & Primitiui minus depravate*, fitila. *Castigo*, fritilla. *Genus id erat pultis sacrificiis familiare.* VI.

r Alcibiadis parem diuitiis animum,] *Legendum puto*, Alcibiadem pari diuitiis animo, *Vel sic:* Alcibiadis compara diuitiis animum. VIII.

s Qui se precium sui fecit.] *Vetus lectio:* Precium se sui fecit.

t Difficilem aditū præbet.] *Quædam scripta exemplaria addunt negationem*, non difficilē aditum præbet. IX.

v Spesque improbas nihil se adiuturis verbis fouet.] *Castiga*, Spesque improbas nihil re adiuturus verbis fouet: *ex eisdem.*

u At eius peior est opinio,qui lingua asper], *Sunt codices qui legunt*, At peior opinio:si lingua asper. *Scribendum existimo*, At peior opinor, qui lingua asper.

x Nec clam,sed aperte quidem ludibrio habitis.] *Scribendum per transpositionem verbi* quidem: nec clam quidem,sed aperte ludibrio habitis: *ex scripta lectione.*

y In humanus ac maliuolus.] *Eadem*. inurbanus, mali moris.

z Indecentissimum sponsaliorum genus est] *Corrigendum reor*, Hinc decentissimum sponsaliorum genus est: *vel sic*, Inde decentissimum sponsaliorum genus est.

a Nisi qui abduxit iam raptam. Agros spargere,auaritiam recolligere certant.] *Vetusta lectio*, nisi qui abduxit. Iam rapta spargere Sparsa erant,agri auaritia recolligere certant. *Vt possit forte* pari, *non* agri, *scribi. Caeterum hunc locum,sicuti pleraque alia huius operis,in medium relinquemus, vt ingeniosus lector pro captu ingenij sui aut emendet, aut in meliore statu reponat.*

b Prae se ferens animi deformitatem:] *Scribe*, corpore præ se ferens animi deformitatem, *ex eadem.*

c Sine vllo meo incommodo.] *Veteres codices non agnoscunt verbum* incommodo: *sed partim legunt*, sine vllo meo: *partim* sine vllo meo merito.

d Iam caetera ex abundanti veniunt,] *Particula* Iam *in nonnullis exemplaribus desideratur: & pro verbo* sequemur, *quod mox paulo habetur* videamus *legunt, non* sequemur.

e Vt totiens nobiscum sit,quotiens cum illo sit.] *Scribe* vt totiens nobiscum,quotiens cum illo sit, *ex vetere lectione.*

f Eo quidem magis duraturа quaeramus,] *In quibusdam codicibus*, Eoque magis duraturа quaeramus. *In exemplari meo domestico, Gallicana manu scripto*, Et ego quidem magis, *&c.*

g Apud paucos post remanet gratia.] *Castigandum putamus contra omnia exemplaria*, Apud paucos post rem manet gratia.

h Sic in beneficio sensus communis.] *Lege* Sit. *non* Sic.

i Tempus,locum obseruet,personas:] *Praeposterе locatae dictiones, Lege*, Tempus,locum, personas obseruet: *ex codice coenobij D. Francisci Salmanticensis antiquissimo & emendatissimo ac plane venerendae fidei.*

k Vbi illa defecerant,] *Fideliorem lectionem ducimus*, vbi illi defecerant: *hoc est, Hercules, & Liber.*

l Nulli gratum est,] *Quaedam exemplaria*, nulli datum est.

m Morbo suo morem gessit.] *In quibusdam codicibus*, Minime. morbo suo morem gessit.

n Illa enim in quantumlibet exeat.] *Omnis antiqua lectio*. Illa vero in quantumlibet exeat.

o Ille accepit,quum rogasset; ego,quum rogarer.] *Quaedam exemplaria*, Ille accepit,quum rogasset: ego,quum non rogarem. *Alia*, Ille accepit quum rogasset, ego non rogaui.

p Nae perperam monitiones nostras exaudi,] *Exemplar Academiae Salmanticensis*, Ne perperam monitiones nostras exaudiat.

q Non quod quilibet casus.] *Dictio* quod *expungenda ex vetere lectione. Alioqui legendum erat inuerso ordine*, quod non quilibet casus.

r Et quorumdam beneficium malle quàm iudicium.] *Coniunctio & delenda est, ex eadem.*

s Quid ergo ista inter se mixta diuidimus?] *Distincte scribendum*, Quid ergo ista inter se, *&c.*

IN LIBRVM II. DE BENEFICIIS.

a Si sic demus,quomodo vellemus accipere.] *Antiqua exemplaria*, Sic demus, quomodo vellemus accipere.

b Et sic dare,tanquam si sibi raperet.] *In eadem superfluit particula* si. *Nam legendum esse* eriperetur, *non* raperet, *alij ante me annotarunt. Codices alij*, tanquam sibi eriperet.

c Proximus est autem neganti qui dubitauit.] *In eadem*, Proximus est autem a negante qui dubitauit

d Sed aduersus ducentem male retinuit.] *Tria illa verba* sed aduersus ducentem. *non agnoscunt nonnulla exemplaria.*

e Parata,facile occurrentia,vbi nulla mora fuit.] *Scribe*, Parata, facilia, occurrentia, vbi nulla interuenit mora: *ex vetere lectione.*

f Os concurrat,& suffundatur rubor,] *Eadem*, os concurrat,& suffundatur rubore. *Scribendum existimo contra fidem omnium exemplarium*. os corruat, *non* os concurrat: *vt verba etiam mox paulo sequentia indicant*, Molestum verbum est, onerosum,& demisso vultu dicendum, Rogo.

g Quoniam quidem,vt maioribus nostris,grauissimis viris,visum est,] *Duo illa verba*, grauissimis viris, *in exemplaribus aliquot non leguntur. Et scribo*, Quandoquidem, *non* quoniam quidem: *frequentissima in hoc autore menda.*

h Tacite malimus & intra nos precari] *Vetus lectio*. tacite malumus & intra nosmetipsos precari.

i Vt illum castiges,quod tardior in rogando fuit] *Eadem*, vt ille se castiget, quod tardior in te rogando fuit.

k Quam si multiplicatum hoc ad me,de quo loquebar,alia via peruenisset.] *Verba illa*, de quo loquebar, *non sunt Senecae: si fidem adhibemus scriptis codicibus.*

l Quam vbi quod impetrasti, rogandum est.] *Exemplar diui Francisci*, quàm vbi quid impetrasti rogandum esse.

m Vt beneficia tua illibata & integra] *Scribe*, vt beneficia tua illibata, vt integra: *ex vetere lectione.*

n Potes ob id ingratus esse] *Castiga*, potest ob id gratus esse: *ex eadem.*

o Est enim bonarum etiam rerum solicita expectatio.] *Scribo*, Est enim bonarum etiam rerum sollicitis expectatio grauis, *ex eadem.*

p Aut gaudere beneficio suo tardius, manus affert.] *Legendum permutato ordine*, aut gaudere tardius, beneficio suo manus affert: *ex eadem.*

q Et proprium est libenter facientis, cito facere.] *In exemplaribus diuae Mariae & diui Francisci vrbis Salmenticensis aliter haec verba leguntur:* & proprium est benefacientis, libenter & cito facere.

r Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit,] *Quidam codices,* Qui tarde & diem de die extrahens profuit. *Alij,* Qui tarde fecit, diu noluit, & qui de die diem extrahens profuit.

s Sed in infinitum interest.] *Praepositio* in *superuacanea est, ex vetere lectione.* VI.

t Etiam si quid erit de quo velis admonere,] *Breuior scripta lectio,* etiam si quid velis admonere.

v Vt aeri alieno succurreret] *Variant exemplaria. Quaedam legunt,* vt aere alieno grauato ei succurreret. VII. *Alia,* vt aeri alieno eius succurreret.

u Sed creditores cōuocare.] *In quibusdam codicibus* onerare *legitur, non* conuocare, *vt legendum forte sit,* sed credito exonerare, *Subijcit enim paulo post,* Liberauit illum à creditoribus, sibi non obligauit.

x Reprehēdere est, vt in transitu de hac quoque parte dicā.] *Corrigo,* deprehendere est. Et vt in transitu de hac quoque parte dicam, *ex vetere lectione.* VIII.

y Et ne hoc quidem confitenti, deesse sibi in sumptum ad necessarios vsus,] *Puto scribendum,* & ne sic quidem confitenti, deesse sibi in sumptum, *caetera. vt sit* in sumptus, *quod analema Graeci vocant. Posset etiam legi,* & ne hic quidem confitenti, *hoc est, in morbo.* X.

z Puluino eius ignoranti sacculum subiecit.] *Scribe* ignorantis, *non* ignoranti, *ex scripta lectione.* XI.

a Ego sciam me dedisse.] *Festiuiorem reddes orationem, si inuersis dictionibus legas,* ego sciam dedisse me.

b Non est memoriae reuocandum.] *Corrige,* non est memoria renouanda, *ex vetere lectione.*

c Nisi vt aliud dando prioris admoneas.] *Scribendum,* nisi vbi aliud dando prioris admoneas, *ex eadem.*

d Et hoc laudabitur, quod ipse nō narras.] *Sunt codices, in quibus* narrabitur, *legas, non* laudabitur: *lepidiore sic & efficaciore sensu.*

e Quae ego magis velle me scio praestare, quàm posse.] *Variant exemplaria. Quaedam legunt,* ego magis velle me scio praestare quàm praestitisse. *Alia sic,* sed & ego magis velle me scio omnia illi praestare quàm adhuc praestitisse.

f Multa cura sata producuntur ad segentem.] Perducuntur *scribendum, non* producuntur, *ex vetere lectione.*

g Nec tamen tuta sunt,] *Emenda,* Haec tamen irrita sunt, *ex eadem.*

h Sed vt ames.] *Delenda particula* vt, *ex eadem.*

i Detrahenda est inanis iactatio.] *Sunt exēplaria, in quibus legitur,* Detrahēda est inanis manus iactatio.

k Caesar dedit vitam] *Scribe,* C. Caesar dedit vitam: *ex scripta lectione,* XII.

l Porrexit ad osculandum sinistrum pedem.] *Particula* ad *non habetur in eadem.*

m Qui excusant eum, negant id insolētiae causa factum:] *Quaedam exemplaria,* Qui excusant & negant id, *&c. Alia breuius,* Qui excusant id insolentiae causa factum.

n Si senator senex submissis honoribus,] *Scribendum forte,* si senator senex summis vsus honoribus.

o Pigros suos.] *Quid si legas* pictos soccos? *Nam soccos muliebres picturis variari, nemo nescit. Et vsum C. Caesarem muliebribus soccis, Tranquillus in eius vita prodit.*

p Et omne beneficium in iniuriam conuertis.] *Lege,* vt omne beneficium, *&c. ex vetere lectione.*

q Vno modo persuadebimus ne beneficia insolentia perdant.] *Scribendum,* vno modo istis persuadebimus, ne beneficia sua insolentia perdant: *ex eadem.* XIII.

r Quae tumultuosius data sunt] Quo, *non* quae, *eadem.*

s Vt frigida aegris negamus.] Frigidam *legendum, non* frigida: *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

t Et merito, quum ad mentem bonam redierit,] *Deest dicto* quidem: & merito quidem quū ad mentem bonam redierit: *ex vetere lectione.* XIIII.

u Quod nunquam in malum vertatur.] *Eadem* vertat *agnoscit, non* vertatur. *vt illud,* hoc illi quod nec be ne vertat, *caetera. & mox paulo* adiuuabo, *non* iuuabo, *legitur.*

x Siue ambitionis calor abducit à tutis: non committam.] *Exemplar diui Francisci fidelius hunc locum legit quàm reliqua quae hactenus ad manus meas venerint:* siue ambitionis calor abducit à tutis, non à semetipso vim sibi inferri patiar, nec committam, *&c.*

y Ita qui quantum det, ostendit, munus suum non commendat, sed exprobat.] *Scribe per minorem,* ita qui quantum det, ostendit, munus suum commendat, non exprobrat. *ex vetere lectione.* XV.

z Tecum inter illa quae donabis, examina,] *Sic prior editio. Corrige,* & ipsum inter illas quod donabis, examina: *ex eadem.*

a Et cum regia sit, est stultissima.] *Antiquus codex,* & tamen regia, quum sit stultissima. XVI.

b Personarum ac dignitatum proportio.] Ratio *legitur in exemplari diuorum Facundi & Primitiui, non* proportio.

c Nihil tam exiguum est, quod non honeste regis humanitas tribuat.] *Quaedam exemplaria,* Nam nihil tam exiguum est, quod non honestet regia humanitas. XVII.

d Aut mitentis studio,] *Duo scripta exemplaria* dubio, *agnoscunt, non* studio. *Quid si legas* deuio?

e Vt malignis cursoribus propositum est] Lusoribus, *non* cursoribus, *antiqua lectio.*

f Per totam viam eundum est.] Vitam *lege, non* viam: *ex eadem.* XVIII.

g Subsequuntur autem plurima] Sequuntur *eadem, non* subsequuntur.

h Etiam post iniuriam possis.] *In scriptis quibusdam codicibus post haec verba sequitur,* vbi amicitia iucūdam alicui eam fecit & iustam. *In alijs,* vbi amicitiam alicui iucundam causa fecit & iustam.

i Honestam vitam sequi volentibus] *Scribe,* honesta sequi volentibus, *ex vetere lectione.*

k Tyrannum pone.] *Si sic legas, sensus non procedit. Vide itaque an* tyrannicidam *placeat legi pro* tyrannum. XIX.

l Venire in disputationem potest aliquando,] *Scribe* aliquam, *non* aliquando, *ex vetustis exemplaribus.* XXI.

m Et infamis repromittit] *Castiga,* & infamis ore promittit: *ex exemplari Facundi & Primitiui. Loquitur enim, vt paulo post apparet, de illis quorum teterrima libido, vt Lactantius inquit, nec capiti quidem parcit.*

h Fortitudo est pericula iusta contemnens:] *Scribe*, Fortitudo est virtus pericula iusta contemnens, *ex eadem.*

i Vt & ille fortis dicatur] *Sunt codices in quibus particula* vt *non habetur.*

k Sic beneficium est, & actio dicitur beneficij.] *Sic prior editio, Quidam codices*, Sic beneficium est, & actio vt diximus bona. *Alij*, & actio vt diximus benefica.

l Insanire omnes scilicet stultos dicimus:] *Verbum* scilicet *desideratur in scriptis codicibus.* XXXV.

m Gratiam relaturum, etiam quum reddiderit.] Etiam quum retulit, *ijdem praeferunt, Scribendum puto* etiam cum retulerit.

n Ne intolerabili sarcina depressi deficiamus. Animobono mihi donata sunt.] *Scribendum reor*, ne intolerabili sarcina depressi deficiamus animo. Bona mihi donata sunt.

o Spiritus, & libertas potior spiritu.] *Restituendus forte hic deprauatissimus locus sic*, Spiritu & libertate potior, *vt supernacaneas sit dictio vltima* spiritu: *adiecta fortasse ab aliquo qui putauit* potior *comparandi esse nomen, non verbum.*

p Non vt soluisse te putes,] Non vt solutum te putes, *exemplaria diuae Mariae & diui Francisci.*

IN LIBRVM III. DE BENEFICIIS.

a Haec prauitate naturae accidere] Hoc, *non* haec, *praefert vetus lectio.* CAP. I.

b An quia hoc accidat alicui,] Aut, *non* an, *eadem legit.*

c Nisi ad quod saepe non respexit,] *Scribe*, nisi ad quod non saepe respexit, *ex eadem.* II.

d Merita nonnunquam maxime velant.] Maxima, *non* maxime, *eadem.* III

e Prima ac omnium potissima,] *Eadem*, Prima omnium ac potentissima.

f Sed quod appetitur intenti,] *Scribe*, sed in id quod appetimus intenti, *ex exemplari diui Francisci.*

g Inuidere, & gratias agere,] *Scribe*, & inuidere, & gratias agere, *ex eadem.*

h Quomodo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitã suam transtulit? Praesentium intuitus, ac praeteritorum memoria gratum facit. Memoriae minimum tribuit, quisquis spei plurimum.] *Vetus lectio particulam* ergo *addit*, Quomodo ergo gratus quisquam, *caetera Item correctiora & antiquiora exemplaria* futurorum *legunt, non* praeteritorũ. *Qua propter adducer vt locum hunc ambustum & mutilatum sic resarciam, non ausim dicere restituam:* Quomodo ergo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem vitam suam transtulit praesentium intuitu, spe futurorum? Memoria gratum facit Memoriae minimum tribuit, quisquis spei plurimum. IIII.

i Nisi contineatur,] *Aliqui scripti codices.* nisi continuetur. V.

k Quid cuique debeamus cognoscimus.] Recognoscimus *legendũ, non* cognoscimus, *ex vetere lectione.*

l Adeo tamen ingratus est,] *Corrige*, Adeo enim ingratus est, *ex eadem.*

m Et à maioribus collata à posteris exigant.] *Eadem*, maiores *legit. non* à maioribus, *Puto scribendum*, Et maioribus collata à posteris exigant. VI.

n Ab host bus tantum experierunt beneficia. magno animo dabant, magno perdebant.] *Corrige*, ab hostibus tantum aes petierunt. Beneficia magno animo dabant, magno perdebant. *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

o Aut exconducto, aut ex locato] *Vetus lectio*, aut ex conducto & locato. *cui lectioni fauent Iurisconsulti: apud quos habetur titulus de locatione & conductione.* VII.

p Non magis laudabit quisquam] *Deest coniunctio* enim. non enim magis laudabit quisquam, *ex eadem.*

q Gratum hominem, & beneficium.] *Corrige*, gratum hominem & beneficum, *contra omnia exemplaria.*

r Si ad iudicem quàm ad arbitrum mittitur:] *Legendum ex codice Facundi & Primitiui*, si ad iudicem, quàm si ad arbitrum mittitur.

s Et equestris haereditas misit.] *Quid si legas?* & equester ordo transmisit. *Aut sic*, quem census in album equestris ordinis misit. *Nam, teste praeter alios Asconio Pediano in orationem pro M. Scauro, iudicia aliquando penes equestrem ordinem fuerunt.*

t Et cum valetudo eius ac salus momentis constaret, excepisse idonea cibi tempora] *Duo verba* ac salus, *non habentur in plerisque exemplaribus, &* cibo *legitur, non* cibi: *in omni scripta lectione.* IX.

v An hoc indicimus, vt nunc demus beneficia sine teste?] *Corrige*, an hoc inducimus, vt non demus beneficia sine teste? *ex eadem.* X.

u Inaequales & pro cuiusque beneficio] *Scribẽdum ex eadem:* An inaequalẽ & pro cuiusque beneficio.

x Sollicitandi ad hunc laborem erunt] *Emenda* erant, *ex eadem.* XI.

y Si decepus es, quaere, dignum adiuua.] *Quaedam exemplaria*, Si deceptus es quaerere, dignum adiuua *Legendum reor*, Si deceptus es, quaere te dignum. Adiuua.

z Quibus dederunt, nihilominus datuti sunt.] *Lege*, quibus dederunt, dant nihilominus, daturique sunt: *ex codice scholarium Salmenticensium.*

a Quaedam excipientibus magna sunt:] *Idem codex* accipientibus *habet, non* excipientibus. XII.

b Quem nosse à beneficio incipis.] *Scribe*, quem nosse à beneficio tuo incipis: *ex antiqua lectione.*

c Qui dignitati suae quàm securitati suae consuli malit:] *Legendum*, qui dignitati suae quàm securitati consuli malit, *ex eadem.*

d Beneficium saepe ab ipso accipio à quo nolo,] *Corrige*, ab eo accipio à quo nolo, *ex eadem.*

e An in quo laesus est?] *Castigandum puto*, an id quo laesus est? XIII.

f Erimus per haec ipsi quoque] *Legendum* hoc, *non* haec. *Et paulo post* inuitis *pro* inuitus: *ex scripta lectione.*

g Nisi quod volunt.] *Scribo*, nisi quod volent, *ex eadem.*

XIIII. h In quos merita conferuntur.] *Legendum puto*, conferrentur, *non* conferuntur.

i Et quaerenti occasiones amputemus.] *Mallem legeres*, & quaerendi occasiones amputemus.

XV. k Itaque non honestius erat] *Vetus lectio*, Ita non honestius erat.

XVI. l Nisi apud alium gestata est, apud alium mansi?] *Despice an legendum sit* pransit, *potius quàm* mansit. *Nam saepenumero duas has res gestari & prandere, coniungit Seneca.*

m Matrimonium vocem vnum adulterum.] *Scribe* adulteriũ: *non* adulterum *ex vetere lectione. & mallem legeres* vnius, *quàm* vnum.

XVII. n Non educatoris,] *Emendatius, vt sentio, quaedam exemplaria*, non educatorum. *Nam praecessit* parentũ *& sequitur* praeceptorum.

XVIII. o Dare aliquando beneficium] *Deest dictio*, domino. dare aliquando domino beneficiũ, *ex exemplaribus scriptis.*

p Quid enim animus magnus promitteret sibi, si certam virtutem fortuna mutaret?] Magnum, *non* magnus, *quidem codices. Alij*, magni, *Et cõsidera, an sit probatior lectio* censu, *quàm* certam. *Dixit enim paulo ante*, non eligit domum, nec censum.

XIX. q Et labore summo colit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, eius laborem summo colit. *Puto castigandum*, eius laborem suo tollit.

r Sine respectu dimicantem,] *Idem* sine respectu sui dimicantem. *Lego* suae, *non* sui.

XXI. s Quàm quod seruo necesse est, beneficium.] *Lege*, quàm quod seruo necesse est, beneficium est, *ex vetere lectione.*

t Est aliquid quod dominus praestare seruo debeat, vt cibariũ, vestiarium,] *Eadem*, est aliquid quod dominus praestare seruo suo debeat, vt cibaria, vestiarium.

XXII. v Quàm quod operis locauit:] *Omnes antiquae lectio* operas *agnoscit*, *non* operis.

XXIII. u Claudius Quadrigarius in secundo & vicesimo Annalium tradit, quod quum obsideretur Drumentũ,] *Corrige*, Claudius Quadrigarius in duodeuicesimo Annaliũ tradit, Cum obsideretur Grumentum, *ex eadem. Grumentinos autem populos esse in Italia Lucaniae regionis, notum est ex Plinio & reliquis.*

x Et exemplum duarum vrbium fuit.] *Castigo*, & exemplum Grumentinae vrbis fuit: *ex eadem: in qua quum esset vitiose scriptum* Drumen, *per cõpendium, vt solet fieri, non percipiens imperitus librarius quid esset* Drumẽ, *substituit* duarũ. *Vera enim lectio erat*, Grumen vrbis, *hoc est Grumentinae vrbis. Meminit historiae Macrobius etiam primo Saturnaliorum.*

y Non est, mihi crede, non est] *Eadem* Non est, mihi crede, non dico.

z Atenus praetor Marsorum] *Codices nonnulli*: Vectenus, *non* Atenus *praeferunt. Sed vtroque modo vitiose legitur. Macrobius enim primo Saturnaliorum docet scribendum esse* Cluentius, *non* Vectenus, *sive* Atenus. Cluentium, *inquit*, Pelignum Italicensem, comprehensum à cohortibus suis, ne Pompeio traderetur, seruus eius occidit, ac se, ne domino superstes heret, interemit.

XXIIII. a Cum tergiuersantem eum videret:] *Dele pronomen* eum, *ex vetere lectione.*

XXVII. b Petitque non fastidiendã & propitio summam:] *Quidam codices emendatius*: Petitque ne fastidiendam à propitio summam.

c Honeste Caesar quòd ignouit,] *vetus lectio*, Honeste Caesar fecit, quòd ignouit.

d In parte prima aedium collocant,] Summa *non* prima, *eadem agnoscit.*

XXVIII. e Vbicunque fecit nomẽ illustre, illo Domini fugiant.] *Sic prior editio. Locus est corruptissimus. correxerũt alij* fulsit, *pro* fecit. *recte Nos putamus legendum loco illorum verborum* illo Domini fugunt, illud domi pingunt *Nam & in antiquo quodam exemplari* hingunt *legitur*, *non* fugiunt.

f Siue libertini ante nos habentur,] *legendum forte*, Siue libertini autem nobis aui.

g Et tam contemptus quàm contemnis.] *Sunt exemplaria in quibus coniunctio & desideratur, & non* cõtemnis *legatur. sed* contemnens.

XXIX. h Illud conceditur,] *Scribe*, Istud conceditur: *ex vetere lectione.*

i Cuius beneficium est ipsum quod vincit.] *Legendum* vincitur, *non*, vincit, *ex eadem.*

k Maius eo quod coepit:] *Codex Facundi & Primitiui*: maius eo quo coepit. *Scribendum puto*, maius eo à quo coepit.

l Tantum quae in firmamentum totius operis] *Scribendum*, tamen, *non* tantum, *ex vetere lectione.*

m Cum aeque sine patris beneficio, quàm sine nutricis fomento non potuerim, &c.] *Verbum* fomento *non habetur in vllo antiquo exemplari. Existimoque scribendum inuerso dictionum ordine sic*: cum aeque sine nutricis beneficio, quàm sine patris, non potuerim, *&c.*

XXX. n Atqui nemo dicitur plus debere ignotis,] *Ex vetere lectione scribo*, Atqui nemo dicet me plus debere ignotis.

o Maioribus suis debet.] *Verbum* suis *in codice Facundi & Primitiui non habetur: & puto scribendum* debeo. *non* debet.

p Non enim genuisset me pater, ni sanatus esset.] *Duo exemplaria, Diui Francisci alterum, alterum diuae Mariae aliter*: Non enim genuisset me pater meus, nisi beneficio eius sanatus esset.

q An id quod potuit, & id quod fecit, meum sit.] *Legendum videtur contra omnia exemplaria*, An id quod potui & id quod feci, meum sit.

r Per se intuere quale sit.] *Legendum reor*, prorsus intuere quale sit.

s Sed non ideo maiorem omnibus, quia primum est.] *Veteres codices*, Sed non ideo magis est omnibus quia primum est.

t Quicquid humanus ad se animus rapit *Castiga*, quicquid humanos ad se animos rapit. *ex eisdem.*

v Respondebo tibi & prorsus] *Scribe*, Respondebo tibi. Est prorsus, *ex eisdem.*

u Sed siad bene viuendum minima portio est] *Quidam codices* benefaciendum *habent*, *non* bene viuendum.

x Quod non ex tuis beneficiis, ſed etiam ſine tuis oritur.] *Corrige*, quod non ex tuis beneficiis, etiam ſi non ſine tuis oritur, *ex ſcripta lectione.*

y Aut per voluptatem dederim] *Eadem*, aut certe per voluptatem dederim.

z Si expoſuiſſes, nempe iniuria erat genuiſſe.] *Eadem*, Expoſuiſſe eſt, nempe, *&c. emende*, Expoſuiſſes Nempe iniuria erat genuiſſe. XXXI.

a Ita tamen hoc eſt tuum, quòd viuo,] *Corrigendum*, Ita hoc tantum eſt tuum, quòd viuo, *ex eadem.*

b Ipſo beneficio maius quàm quod dederas, recepiſti.] *Scribe*, In ipſo beneficio tuo maius quàm quod dederas, recepiſti: *ex eadem. In quibusdam codicibus non habetur verbum* quod. *In alius ſic legas*, ſi bene viuo in ipſo beneficio, *&c.*

c Quantam accepiſſet voluptatem.] Cepiſſet *eadem habet, non* accepiſſet. XXXII.

d Cum maxime prementia] *Eadem*, tot eum cum maxime prementia, XXXIII.

e Haud dubium eſt,] *Aduerbium* haud *non habetur in vetere lectione.* XXXIIII.

f Nec danti voluntarium] *In eadem.* ſed danti voluntarium. *Legendum forte*, ſed & danti voluntarium.

g Quid neceſſe eſt multis? dedit etiam quibus dediſſe ſe neſcit.] *Scribe*, quod neceſſe eſt ille multis dederit, etiam quibus dediſſe ſe neſcit, *ex eadem.*

h Iam tempus eſt quaedam ex noſtra, vt ita dicam, moneta primo ferri.] *Eadem.* Iam tempus eſt, vt ex noſtra, vt ita dicam, moneta aliquid proferamus. XXXV.

i Poteſt autem ſi ſaepius periculo mortis liberatus] *Eadem*, poteſt ergo, ſi ſaepius à periculo mortis liberatus.

k Eo quòd natus eſt.] *In exemplari Facundi & Primitius deſideratur verbum* eo.

l Patris beneficia vinci] *Inquibuſdam codicibus.* Quid inquit? Patris beneficia vinci, *&c.*

m Quàm illi dederat] *Scribe*, quàm ipſe illi dedit, *ex vetere lectione.*

n Natura enim glorioſa virtus,] *Deeſt in fine verbum* eſt. Natura enim glorioſa virtus eſt, *ex eadem.* XXXVI.

o Niſi hic ita iudicamus,] *Scribe* hoc *non* hic, *ex eadem.*

p Poſita eſt inter parentes ac liberos] *Legendum eſt*, Propoſita eſt, *&c. Ex eadem.*

q Ipſe, cuius infantia leue tutũque geſtamen,] *In eadem non* cuius *habetur, ſed* eius. *vt putem legendum*; Ipſe eius in infantia leue tutumque geſtamen.

r Qui cum ante ad tempus relegatus eſſet,] *Verbum* ante *ſuperuacaneum eſt, ex eadem.*

s Proditorem parentis inuiti,] *Quid ſi legas* inuiſi, *non* inuiti: *aut certe*, proditorem parentis in lite? XXXVIII.

t Siue iniquum fuit,] *Scribe*, ſiue iniquum fuit ac durum, *ex eadem.*

IN LIBRVM IIII. DE BENEFICIIS.

a Cum virtutem nec lucrũm inuitet, nec abſterreat damnum.] *Vetus lectio*, Cum virtus nec lucro inuitet, nec abſterreat damno. *Poſſet legi*, Cum virtus nec lucro inuitetur, nec abſterreatur damno. CAP. I.

b Vt cuncta in ſe impendere iubeat,] *Scribendum*, Vt contra in ſe impendere iubeat, *ex eadem.*

c In vltro tributis ſit] *Exemplar diuus Franciſci*, multis tributis ſit.

d Diſputationem eſſe oportet de re tota,] *Quidam codices*, Diſputatio eſt de re tota: *Et perpende, an pro verbo quod ſequitur*, poteſtate, *ſubſtituendum ſit* parte, *Sequitur enim mox paulo:* Primae partes eius ſunt. II.

e Si vna beneficij dandi cauſa ſit vtilitas,] *Antiqua lectio*, Nam ſi vna beneficij dandi cauſa ſit dandi vtilitas. *Alij codices*, dati vtilitas. *Lego*, dantis vtilitas. III.

f Itaque non dat Deus beneficia,] *Conſidera an legendum ſit*, Vtique non dat Deus beneficia. IIII.

g Vota facientibus priuata geri ac publica.] *verbum* geri, *expũgendum ex vetuſta lectione.*

h Niſi noſcerent illorum beneficia nunc oblata,] *Scribe*, niſi noſcerent illorum vera beneficia nunc vltro oblata, *ex eadem.*

i Quis eſt itaque tam miſer,] *Legendum*, Quis eſt autem tam miſer, *ex eadem.*

k Parum autẽ id quod naſcentibus] *Deſideratur ex eadem verbũ* eſt. Parum autẽ eſt id quod naſcẽtibus.

l Vſque in delicias armamur.] *Corrige*, vſque in delicias amamur, *ex eadem.*

m Illa praebitura commercia via vaſta & nauigabili curſu vadentia:] *Caſtiga*, Illa praebitura commercia mari, vaſto & nauigabili curſu vadentia, *ex eadem.* V.

n Statis diebus] *Quaedam exemplaria*, aeſtatis diebus.

o Vt anhela & feruenti ſubiecta coelo loca] Arida *habet ead em, non* anhela.

p In aëra, ſuper quae decurrunt ſola auri vehentia,] *Praepoſitio* in *non habetur in exemplari Facundi & Primitius: vt putem reliqua ſic fere reſtitui poſſe:* arenas ſuper quas decurrunt ſolidi auri vehentia. *Tanto magis quòd eandem ſententiam repetitam inuenies in libro de Conſolatione ad Martiam.* VI.

q Ille Deus non eſt, qui paucas boues] *Praepoſtero ordine ſcripta verba. Lege*, Ille Deus eſt, non qui paucas boues: *ex vetere lectione.*

r Effectumque coeleſtium] *Eadem*, Effectumque coeleſtium rerum. VII.

s Nec diſtat officium,] *Lege*, nec diſtant officio, *ex eadem.* VIII.

t Fortunam que] *Particula* que *ſuperuacanea eſt: ex eadem. Alioqui ſcribendum erat* fortunamve.

v Sed ne aliam diſputationem ex obliquo habeam,] *Emendo contra omnia exemplaria*, Sed ne in aliam diſputationem ex obliquo abeam. IX.

u Quocunque modo & quocunque loco daretur,] *Scribe*, Quae quocunque loco & quocunque modo daretur, *ex vetere lectione.*

x Vtrum inficier, an palam reddam.] *Eadem*, Vtrum inficier, an parum reddam.

y Quàm hoc quod exiſtimas,] *Codices nonnulli*, quàm hoc quod tu aeſtimas. X.

z Ingratus qui reddidit,] *Vetus lectio*, Et ingratus qui reddidit

a Sui non auarum, non tenacem,] *Eadem*, ſui non auare tenacem. XI.

b Hunc vero cum elegero,] Hunc ego cum elegero, *eadem.*

c Si latronibus circumuentum defendo.] *Scribe* Sic latronibus, *&c. ex eadem.*

XII. d Nemo Tusculanum atque Tybertinum] *Emendatiores codices,* Nemo Tusculanũ aut Tyburtinum.

XIII. e Inertis ocij facere crepusculum,] *Legendum forte,* inerti ocio assuefacere corpusculum.

f Nobis voluptas est,] *Antiquum exemplar,* vitilis nobis voluptas est.

g Alioquin nobis illud damus.] *Codices aliquot,* Alioquin nobis, non illi, damus.

XV. h Tam naturale quàm liberis prauis,] *Vetus lectio* tam naturale est quàm liberis paruis.

XVI. i Iisdem etiam hoc collegimus] *Scribe,* iisdem etiam hoc colligemus, *ex eadem.*

k Quomodo id fecerit,] *Expende an legendum sit,* Quomodo id feres?

l Et profuturam commiserit?] *In eadem* omiserit *habetur, non* commiserit.

XVII. m Superuacuum est, inquit, in naturae ius impelli.] *Quaedam exemplaria,* Superuacuum est enim in quod natura imus, impelli. *Alia, breuius.* Superuacuum est, in quod imus, impelli. 10

n Placet suapte natura, adeoq; gratiosa virtus est,] Placent suapte natura. Adeoque gratiosa virtus est, *ex vetere lectione.*

o Speciem aliam induat recti. Velit quoque his videri beneficium dedisse,] *Sunt codices qui* inducat *praeferant, non* induat. *Postrema autem verba omnes sic legunt:* Velit quoque etiam his videri, *&c.*

p Vt animi causa malus sit.] *Exemplaria quaedam* enim *legunt non* animi: *vt forte scribendum sit* inani.

q Dic ergo cuilibet ex istis] *Scribe,* Dic enim cuilibet ex istis, *ex vetere lectione.*

XVIII. r Quae illum obnoxio quolibet validissimum faceremt,] *Sic prior editio. Expende, an legendum sit,* quae illum à noxio quamlibet valido securum facerent. 20

s Societas terras gentium in alienae, *&c.*] *Castiga,* Societas terris gentium in alienae, *&c. ex exemplari scholarum Salmant.*

t Sed quia aliud illi timendum est.] *Lege,* sed quia aliquid illi timendum est, *ex vetere lectione.*

XIX. v Proiecisti ipsum metum.] *Eadem* proiecisti illum extra metum.

u Est aliquid per se expetendum,] *Eadem,* Est ergo aliquid per se expetendum.

XX. x Ex apposito acquisitoque] Reposito, *non* apposito, *eadem.*

XXI. y Lapsa morbo pecora,] *Quidam codices* laxa. *Alij melius* lassa. *Nullus* lapsa.

z Bono dedit.] *Vetus lectio* bono debet.

a Hic intra conscientiam occlusus est.] Clusus, *non* occlusus, *eadem.*

b Atque hic etiam si] Atqui *legendum videtur, non* Atque. 30

c Quicquid defuit, fortuna peccat] Deficit, *non* defuit, *codices nonnulli.*

d In contrarium tradidit] In contrarium vertit, *alia exemplaria.*

XXII. e Licet ipsum corpus plenum bona conscientia stillet,] *Exemplaria nonnulla,* Bene conscio homini si cor bonum plenum hona conscientia stillet.

f Per quem bona fides collucebit.] *Vetus lectio,* Per quem bona conscientia lucebit.

g Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum, iam reducatur.] *Eadem,* Nũc illud quoq; argumentum supra dictũ reducatur. *Alij codices,* Nũc illud quoque argumentum quamuis ductũ reducatur

h Quae saepe tuto ac facili datur.] *Corrigendum reor,* quae saepe tuta ac facili aditur: *vt subintelligatur* via *Graeco more. Nam & in exemplari Facundi & Primitiui,* tuta *scriptum est, non* tuto.

XXIII. i Num dubium est,] *Vetus lectio,* Non dubium est. 40

k Minoribus sphaerae spaciis flectens,] *Eadem,* minoribus se spaciis flectens.

l Aspice ista tanto superne coetu labentia,] *Scribẽdum fortasse,* Aspice ista tacito superne coelo labentia, *vt quod libenter facit Seneca, oblata occasione, ac nonnunquam captata, alludat ad Virgilianũ versum:* Sydera cuncta notat tacito labentia coelo: *praesertim quòd mox paulo subijcit.* Quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur?

m In numerum ac discrimen demum obseruas,] dierum, *non* demum, *praeferũt antiquissima exemplaria diui Francisci & scholarum Salmenticensium. Nec mutandam eam dictionem censeo. Nam rudibus & imperitis non praestat alium nox vsum, quàm quietis, discriminis, ac numeri, & spatio temporis, & dierum connumeratione.*

n Certus limes adducit?] Educet, *non* adducit. *vetus lectio.*

XXIIII. o Et necessaria vitaliaque sint,] Vtilia *quidam praeferunt codices, non* vitalia. 50

p Ita omnis illa virtus & imprimis grati animi,] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Ita omnis virtus illa & inprimis grati animi. *Scribendum puto,* ita omnis virtus, & inprimis illa grati animi.

XXV. q Nihil praeter ipsam faciendi ration em] *Eadem,* quid praeter ipsam faciendi rationem.

XXVI. r Alter ingratus, quia stultus est. Qui stultus, etiam malus est.] *Corrige,* Alter est ingratus, quia stultus est. Stultus etiam malus est. *ex veteri lectione.*

s In hoc vitium natura pronus & propensus.] *Scribe,* in hoc vitium natura propensus, *reliqua superfluunt. ex eadem.*

t Qui hac culpa non caret.] *Legendum,* qui sic hac culpa non caret, *ex eadem.*

v Qui beneficiorum defraudator est,] *Particula* de *superuacanea est: ex eadem. Notandumque mox infra in dictione* coctori, *desiderari eandem particulam quae hic redundat: vt euidens sit, hic scribendum fuisse,* fraudator, *illi vero* decoctori. *Cuiusmodi portenta numerosissima admittere solet librariorum imperitia, transpositis tum syllabis, tum dictionibus, nonnunquam etiam integris versibus.* 60

u Et ob hoc quidem malos sequitur,] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Et hoc malus sequitur. *Exemplar diui Francisci,* Et ob hoc quia malos sequitur.

XXVII. x Tam acria & concitata habet omnia,] *Deesse existimo negationem contra omnium codicum fidem, vt scribendum videatur,* non tám acria & concitata habet omnia.

XXVIII. y Sanctius est autem] Satius *legito, non* Sanctius, *ex vetere lectione.*

z Et media veris autumnique tempora,] Temperamenta *eadem agnoscit, non* tempora.

a Quisquis ciuis est: cum aliquid est, quod tanquá ciuis,] *Castiga*, quisquis ciuis est. Quicquid aliud est quod tanquam ciui. *Caeterum pro verbo illo* ciuis, *in omnibus scriptis codicibus habetur* incisus: *vt putem legendum altero ex duobus modis, aut* in censu *aut* census.

b Deus quoque quaedam in vniuersum humano generi dedit,] *Lege ex vetere lectione*, Deus quoque quaedam muneravniuerso humano generi dedit.

c Medicina & sceleratis opem ministrat.] Monstrat *eadem habet, non* ministrat.

d Non his quae promiscue turbam admittunt.] *Deest praepositio* in, non in his quae promiscue, *&c. ex eadem.*

e Ius fori omnibus dicitur:] *Eadem*, Ius & fori dicitur.

f Quaedam non poterant caeteris contingere] *Mallem legeres* certis, *quàm* caeteris.

g Interdum ista plus prosunt,] *Deest coniunctio &, quae non parum leporis addit orationi.* Et interdum ista plus prosunt, *ex eadem.* XXIX

h Quosdam turpissimos vtilitas, alios nobilitas industriis praetulit.] *Scribēdum*, quosdā turpissimos nobilitas industriis praetulit, *reliqua superfluunt, ex eadem.* XXX.

i Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria:] *Ea distinctione scribendū puto, vt tria illa verba* non sine ratione, *ad praecedentia pertineant, adstipulante etiam exemplari scholarum Salmant.*

k Et etiam plures bonos iuuat.] Et esse plures bonos iuuat, *vetus lectio.*

l Ciceronem filium quae res consulem fecit?] Ciceronis, *non* Ciceronem, *eadem.*

m Tanta quidem,] Tanta quondam, *eadem.*

n Cuius osculum etiam impediret virivota boni,] *Varie in variis legitur exemplaribus, in nullo recte. Posset non obscure sic forte legi:* cuius osculum etiam impuri viri vitabant. *De hoc Fabio Persico, homine obscoeni oris, habita superius mentio.*

o Quomodo illae id egerūt,] *Lege*, Quomodo illi iidē egerunt, *ex vetere lectione. Et mox* ipsos, *nō* ipsas.

p Referam hoc dictum eius in se,] *Pronomen* hoc *non habetur in eadem.* XXXI.

q Pollioni Annio iacenti, *Corrigendum arbitror*, Pollioni Asinio iacenti.

r Cogitasset, indigne fert sobolē eius iacere.] *Vetus lectio*, cogitas, indigne fers sobolem eius iacere.

s Animum supra fortunam gessit,] *Eadem*, qui animum supra fortunam gessit. XXXII.

t Referre illis gratiam,] *Scribe*, Referri illis gratia, *ex eadem.*

v Alio me istud dare. Alio olim debitum soluere.] *Legendum vtrobique* alij, *non* alio, *ex eadem.*

u Ingrato ego aliquando quaedam] Ergo *eadem non* ego. XXXIII.

x Conscientia nostra hoc loco tutabar,] Vestra *Legendum, non* nostra, *ex eadem.* XXXIIII.

y Patria sibi me dare tulerit?] *Codices quidam*, patria sibi non dare tulerit? XXXV.

z Non est mihi cum extraneo connubium.] Externo *vetus lectio, non* extraneo.

a Ignarium dabo.] Lingnarium *omnis antiqua lectio: quo nomine appellatur fortasse à Seneca tenue illud lignum, quo blasphemorum linguae cohercerī solent.* XXXVI.

b Aquo receptus, à quo sanatus.] *scribe*, àquo receptus erat, à quo sanatus, *ex eadem.* XXXVII.

c Non sufficit homo iustus] *Quidam codices*, Non sufficit homo iustus vnus.

d Vt bona priori domino restitueret.] *Verbum* vt *desideratur in exemplari Eucundi & Primitiui.*

e Effice vt idem sit cum exigitur, qui fuit cum promitterem. Destituere leuitas non erit.] *Scribo*, Effice vt idem status sit, quum exigis, qui fuit cum promitterem, destituere leuitas erit. *ex vetere lectione.* XXXIX.

f Quid enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam?] *Emendandum reor*, Quid enim regi, quid principi, quid diuiti reddam? *ex consuetudine loquendi Senecae, qui duas dictiones, reges & principes, frequenter copulat, vt in quinto:* Aprincipibus dico, à regibus. *& mox paulo:* Reges & principes dixi, quibus tamē potest opera nauari. XL.

g Quando plus mihi detracturus ero,] *Scribe*, Quando: si plus mihi detracturus ero, *ex vetere lectione.*

h Qui festinat vtique reddere,] *Corrige*, Qui festinat itaque reddere, *ex eadem, et si sint codices qui legant* qui festinat reddere, non habet animum vtique grati hominis.

IN LIBRVM V. DE BENEFICIIS.

a Magis non superuacuum, quàm necessarium.] *Ita praefert maior pars exemplarium. Sed sunt etiam quae inuerso ordine legant:* magis non necessarium, quàm superuacuum, *quae lectio videtur mihi probatior, quia sequitur eodem ordine,* nec facit operae precium, nec perdit operam. CAP. I.

b Propositum optimi viri, & ingētis animi est.] *Verbum* est *in emendationibus exemplaribus desideratur: adijciendaque altera coniunctio &, vt sit:* Propositum & optimi viri, & ingentis animi.

c Ex toto in hoc intentus animo:] *Scribe*, & toto in hoc intentus animo, *ex vetere lectione.* II.

d Velocitate illum, non animo antecessit.] Alium *puto, non* illum, *legendum.* III.

e Quoniam quidem inter superantia animus inuictus est.] *Corrigendum reor* Quandoquidem inter superatis animus inuictus est. *Adducunt me vt sic emendē, verba non multo ante praecedentia,* Luctator terabie ictus perdidit palmā, non tradidit. *& veteres codices non* Quoniam quidem habent, *sed* Quandoquidem.

f Quibus nihil potest praestare fortuna.] *Vetus lectio*, quibus nihil potest praestare ipsa fortuna. IIII.

g Rapiuntur à nobis] *Praepositio* à *superuacanea est, ex eadem.* V.

h Nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur,] *Quaedam exemplaria:* Nos tamen non vincemur (animo enim res geritur) nec turpiter, *&c.*

i Vt facetus,] Vir facetus *Vetus lectio.* VI.

k Quare Socrates non agat, quòd ipse se docuit?] *Antiquum exemplar*, quare Socrates non agat sibi quòd Platonem docuit? VII.

l M.Cato ait:] *Vide an legendum sit*, Hecaton ait, *cuius testimonio subinde vti Senecam, iam à principio testati sumus.*

m Natura sibi dedit.] *Haec verba in correctioribus desiderantur,*

VIII. n Etiam cum aliquis probe fecerit.] *Tolerabilior lectio exemplaris scholarum Salmanticensium*, etiam cum aliquid prodesse sibi fecerit.

o Quod excedat, non habet,] *Exemplar vetustum*, quo excidat. *In altero*, excidat.

p Quid simile, inquit, habet hoc exemplum huic propositae quaestioni?] *Verbum* huic *desideratur in vetere lectione.*

IX. q Nemo sibi beneficium dat, non magis quàm hospitiũ. Nemo sibi donat, non magis quàm credit.] *Scripti codices.* Nemo sibi beneficium dat, non magis quàm credit. *reliqua superfluunt.*

r Quando ergo gratiam referet,] *Lege*, Quomodo ergo gratiam referet, *ex eisdem.*

X. s Iurisque sui in alium translatio.] *Scribe*, iuris que in ea sui in alium translatio, *ex eisdem.*

t Sed etiamnum multum interest inter dare & accipere.] *Sunt exemplaria, in quibus haec omnino verba desiderentur. Sunt alia, in quibus deest primum tantum verbum* sed.

v Frater sum alterius.] *Vetus lectio*, Frater sum, sed alterius. *Confirmant hanc lectionem verba sequentia*, Par sum, sed alicui.

u Quid? cum inter ea sit habendum beneficium,] *Codices nonnulli.* Quidni: cum inter ea, *&c.*

x Nisi cum altero non habent locum.] Nisi in altero non habent locum, *vetus lectio.*

XI. y Illi beneficium dedi.] *Scribe* dedit, *non* dedi, *ex eadem.*

XII. z Dicis me abesse ab eo qui operae precium facit,] *Puto corrigendum*, Quod dicis? Me abiisse ab eo qui operae precium facit.

a Expecta etiam hoc.] *Considera an sit probatior lectio*, Expecta etiam nunc.

b Crebri aliquid & confragosi] *Scribendum fortasse*, scabri, *non* crebri.

c Hic benefaciendi voluntate caret.] *Scribendum puto*, huic benefaciendi, *&c.*

XIII. d Quae accipere potest,] *Lege*, quae & accipere potest, *ex vetere lectione.*

e Non hoc ex nostra constitutione] Nec hoc ex nostra constitutione, *eadem.*

f Ita qui viri boni spem fefellit,] *Exemplaria duo Francisci & scholasticum*, Ita & qui veri beneficij speciem fefellit.

XIIII. g Cleanthes vehementius ait.] *Vetus lectio*, Cleanthes vehementius agit.

h Qui ad occidendum] *Scribe ex eadem*, quia ad occidendum.

i Quamuis nemo vsque ad eos manus porrigat.] *Videtur legendum*, vsque ad deos.

k Ea scilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his quae apud imperitos sunt: cui tamen & si malus est.] *Vetusta exemplaria*, ea scilicet ratione, qua accipiet ab illo aliquid ex his quae apud imperitos sunt: quorum & si malis copia est. *Legendum arbitror*, accepit, *non* accipiet. *Et putamus deesse verbum* bona, *vt scribatur*, ex his quae apud imperitos bona sunt. *Quae lectio videtur probari verbis sequentibus*, & illa qualiacunque sunt, cum pro bonis receperit, pro donis reddere.

XV. l Sed ad alios spectat] *Eadem*, in alios quaeritur.

XVI. m Ecce nescio quaenam] *Particula* nam *delenda ex eisdem.*

n Trans alpes accitus hostis.] *Lege*, & trans alpes accitus hostis, *ex eisdem.*

o Parum mutatam,] *Scribendum*, parum mulctatam, *ex eisdem.*

p Et pecuniam, tantum non ciuicam] *Legendum puto ordine praeposterο*, pecuniam, & tantum non ciuicam: *vt subintellingas* coronam.

q Eo redegit R.P. vt saluus esse nõ posset,] *Pro duobus elementis*, R.P. *non accipio* rempublicam *sed* Romanum populum: *quia subdit*, saluus esse non posset. *Aut si* rempubl. *intelligas*, salua, *non* saluus, *necesse est legas, vt alij ante me adnotarunt.*

r Ingratus ipse Pompeij hostis ac victor à Gallia Germaniaque] Ingratus ipse Pompeij hostis ac victor C. Iulius Caesar, qui à Gallia Germaniaque: *vetus lectio.*

s Neminem occidit nisi armatum.] *Legendum reor*, odit, *non* occidit: *quandoquidem verbum eius fuit*, Armatus sit oportet quem oderim.

t Proscriptionibus, incursionibus bellis laceratam,] *Verbum* incursionibus *nõ habetur in vetere lectione*

v Nisi querendum est de omnibus.] *Legendum arbitror*, nisi querendum esset de omnibus.

XVII. u Vt dicam, quàm ingrata sit vide iuuentus.] *Castigandum putamus*, vtique quàm ingrata sit iuuentus vide.

x Vt non computet?] *Multum venustatis energiaeque conciliat orationi coniunctio &, quam agnoscunt antiqua exemplaria*, vt non & computet.

y Vt prolongetur tibi dies mortis,] Vt prorogetur tibi dies mortis, *eadem.*

z De quo vado ad quem currit] *Sic prior editio. Legẽdum puto*, de quo vsque ad quem currit: *quod ex verbis quae infra sequuntur, apparet. In nonnullis tamen exemplaribus verbum* vado *non habetur, sed tantum legitur*, de quo ad quem currit.

XIX. a Sic pater beneficio in filium collato] *Scribendum opinor* sed, *non* sic.

XX. b Beneficium odit & accepit,] *Lego*, beneficium & odit & accepit, *ex vetere lectione.*

c Hunc occidi.] *Lege*, Hunc ego occidi, *ex eadem.*

d Nullum in hoc habeo huius beneficij debitorem in publicum. Humanus dicit aliquis.] *Corrigendum reor*, nullum in hoc huius officij debitorem, nisi publicum humanum. Dicet aliquis.

e Indignus etiam repenti non reddet. Dignus etiam per se referet] *Vetus lectio*, Indignus etiam repetenti non reddet. Dignus ipse per se referet.

f Petam potius beneficium quàm repetam.] *Scribe*, praeteream: *non* petam, *ex eadem. vt post paulo*, Sic ego quosdam ingratos palam ac pertinaces praeteribo.

g Cum quo diu mihi luctandum sit. Quis tam ingratus est, vt illi] *Scribe per maiorem, vt sit initium sensus sequentis.* Cum quo diu mihi luctandum sit, qui tam ingratus est, vt illi non sit satis admoneri, eum transibo. *ex eadem.* XXI.

h Si quid illos remorderet,] *Scribendum* momorderit, *non* remorderet, *ex eadem.* XXII.

i Ad ferendam gratiam] Referendam *eadem non* ferendam. XXIII.

k Ex veteranis quidam paulo violentior] *Scribendum puto*, ex veteranis quidam Publius Militio, *sic enim vocabatur hic miles, vt constabit paulo post.* XXIIII.

l Quendam ex commilitonibus penulam,] *Legendum & hic reor*, quendam P. Militionem, *& reliqua.*

m Et quidem siti confectus, qui impeditus] Equidem, *non* & quidem, *vetus agnoscit lectio. Eadem* quia *legit, non* qui

n Nisi commilito, homo fortis] *Exemplar scholarum Salmant.* nisi pro militio homo fortis. *Corrigendum vt ante testatus sum*, nisi P. Militio homo fortis.

o Nam galeam illam si videres, agnoscerես.] *Vetus lectio*, Nec galeam illam si videris, agnoscerես.

p Machaera enim Isponia diuisa est.] *Exemplar diui Frãciſci* Hispania *legit, non* Isponia, *vt videatur scribendum* Hispanica.

q Et agellos in quibus vicinalis via causa rixae ac litium fuerat,] *Legendum forte* vicina sylua, *non* vicinalis via.

r Militi suo donauit.] *Exemplar scholasticum*, milito suo donauit. *Scribendum, vt dixi*, Militioni suo donauit.

s Optanda erat obliuio.] *Legendum reor*, obtendebat obliuionem.

t Melius fuisset quid rerum nostrarum status poscerես.] *Quidam codices*, bonũ est quid rerum nostrarum status poscat. XXV.

v Paucis animus sui rector optimus.] *Deest verbum* mouetur, *siue* monetur, *ex nonnullis exemplaribus*; Paucis animus sui rector optimus mouetur.

u Opertis oculis inest acies sed sine visu,] *Vetus lectio*, Opertis oculis eadem est acies, sed sine visu.

x Quod lumen à diis immissum ad ministeria sua vocat.] *Eadem* quam *agnoscit, non* quod: *&* euocat, *siue* aduocat, *non* vocat: *vt putem scribendum sic*, quem lumen ab his emissum ad ministeria sua euocat.

IN LIBRVM VI. DE BENEFICIIS.

a His quoque si abire protinus iusseris,] *Vetus lectio*, In his quoque si abire protinus iusseris. *Fideliorem lectionem arbitror.* Quin his quoque si abire protinus iusseris. CAP. I.

b Prodest cognoscere,] Agnoscere *eadem, non* cognoscere.

c Et ea perire agam.] *Eadem*, ea perite agam. *Corrigendum reor* alia peragam. *Praecessit enim paulo ante*, aut peragi iubeto. *vt sint tria membra:* Alia detinebo, Alia expellam, Alia peragam.

d Materia illius huc & illuc iactatur.] *Eadem:* Materia vero eius huc & illuc iactatur. II.

e Apud Rapirium poetam,] *Scribendum*, Rabirium, *non* Rapirium. *Fuit enim C. Rabirius poëta Epicus, de quo Quint. 10. meminit, & Ouid. 4. de Ponto:* Cum foret & Marsus magnique Rabirius oris. III.

f Quae ex alieno sanguine rapta] *Puto praepositionem* ex *aduentitiam esse.*

g Quomodo illa tua facias? dono dando.] *Sic quidam praeferunt codices. Sed magis arridet aliorum lectio, in quibus* donando *scriptum est, non* dono dando. *Confirmant eam verba sequentia*, cum donasti, beneficium est. *in quibus tamen verbi superfluit dictio* cum, *ex codice nuper mihi allato Pincia patria mea ex coenobio diui Pauli.*

h Beneficium dare desinimus:] Beneficium debere desinimus, *vetus lectio.* IIII.

i Quid non tam duri quidam etiam scelerati patres sunt, vt illos auersari & euitare ius fasque sit.] *Lege*, quid non tam duri quidam & tam scelerati patres sunt, vt illos auerti & eiurare ius fasque sit: *ex eadem*

k Tanquam pecuniam aliquis mihi credidit:] *Verbum* tanquam *non habetur in quibusdam codicibus.*

l Quàm quod est crediti.] *Lege*, quàm quod ex crediti causa petit, *ex eadem.*

m Inter beneficia quoque & iniurias ratio confert.] *Legendum puto* confertur, *non* confert *Caeterum verba haec alieno loco posita opinamur, & locanda ante ea quae aliquanto post sequuntur:* Dedisti beneficium, iniuriam postea fecisti. *Illud autem quod mox ante legitur*, Argentum quod non emeras, *mihi non probatur, et si ita omnia praeferant exemplaria. Pro meliore lectione duximus*, Agellum quem non emeras.

n Saepe etiam beneficium manet,] Saepe inquam beneficium manet: *duo fidelissima exemplaria. In aliis non habetur dictio* etiam.

o Acutae ineptiae sunt,] *Quid si legas?* argutae, *non* acutae, *Vel sic*, argutiae ineptae sunt. V.

p Vtraque sua via habet actionem propriam tam mehercule quàm depositum, quàm furtum,] *Corrige*, vtraque sua via it. Depositum habet suam actionem propriam tam mehercule quàm furtum, *ex vetere lectione.* VI.

q An etiam vltro debeatur.] *Sunt codices in quibus legitur*, an mihi vltra debeatur.

r Sic beneficium superueniens iniuriam apparere non patitur.] *Exemplar diui Pauli* iniuria *legit, non* iniuriam, *scite.*

s Quo tandem mihi dexter abis?] *Scribe*, Quo tantũ mihi dexter abis? *ex 5. Aeneidos, & vetustis codicib.* VII.

t Et in flumen alicui cecidisse frigore magno.] *Lego contra omnia exemplaria* fragore, *non* frigore.

tt Et vnum testem temere dimittit,] *Scribe*, & in vnum testẽ temere dimittit: *ex vetere lectione, caeterum errasse in ordine verborum existimamus, legendumque ad hunc modum:* Aduersarius meus dum contraria dicit, & in vnum testem temere dimittit, iudicem superbia offendit, & causam meam erexit. VIII.

v At quid est aliud, quo illum querelae eximat,] *Vetus lectio:* Aſ quicquid est aliud, *& caetera. Corrigendum puto:* Atqui quid est aliud, *&c.* IX.

u Ad primum illud reuertamur.] *Scribe*, Ad primũ illum reuertamur: *ex exemplari scholastico.* Repetun- X.

tur enim tria genera hominum quibus nihil debetur, et si beneficium conferant.

x Vt debeam, non satis est voluisse.] *Emendo*, vt non debeam, satis est noluisse, *ex vetere lectione.*

y Non opus te dicere.] Non opus est te dicere, *eadem.*

z Quare potius te mihi profuisse dices,] *Eadem*, Vsus me quare potius te mihi, *&c.*

a Aduersus hoc respõdebo. Aliquid istius tua causa facis, aliquid mea. Tua quod redimis me, tibi enim ad vtilitatem tuam satis est,] *Castigo*: Aduersus hoc respondeo. Aliquid istic tua causa facis, aliquid mea. Tua quòd redimis: mea, quòd eligis. tibi enim ad vtilitatem tuam, *& reliqua ex exemplari diui Francisci.*

b Idem consequi quod vtilitatem rei partiris mecum,] *Corrige*, idem consequi quod mea. Vtilitatem rei partiris mecum. *ex omni vetere lectione.*

c Sed quàm ingratum quod non habuissem, nisi emissem:] *Scribendum forte*, sed quàm gratuitum, quod non habuissem, nisi emissem.

d Cum è terrae conspectu recessit. Certam secanti viam.] *Corrige*, cum aether è conspectu recessit certam secanti viam *ex vetere lectione.*

e Quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquã imperatorem.] *Sic quidem omnia quae hactenus legerim, habet exemplaria. Opinor autem corrigendum alterutro ex duobus modis. Aut sic*: quia me non tanquã amicum vidit, sed tanquam inuocatorem. *Accersere enim medicum, inuocare appellat Seneca paulo post, his verbis*: In turba multorum inuocantium ego illi potissima curatio fui. *Aut certe* emptorem *legas pro* imperatorem, *ex ipsius etiam Ciceronis verbis, quae mox paulo sequuntur*: Non quia pluris est quod viderunt, quàm emimus.

f Ille plus impendit,] *Quidam codices*, ille magis perpendit. *Alij*, ille magis pependit.

g In docendo & laborem & taedium tulit,] *Exemplaria aliquot*, in docendo me & laborem & taedium tulit.

h Iniecta (vt ita dicam) manu,] *Breuius quidam codices*, iniecta dicam manu.

i Sed cupit, si posset,] *Scribe*, sed cuperet, si posset, *ex vetere lectione.*

k Quid ergo nihil tibi debetur pro hoc tanquam ab vno, nisi cum omnibus soluam, quod tibi cum omnibus debet.] *Scribo*, Quid ergo; nihil debetur pro hoc? Tanquã ab vno, nihil. Cum omnibus soluam, *&c. ex eadem.*

l Nihil hoc nomine debebunt?] *Lege*, nihil hoc nomine singuli debebunt, *ex eadem.*

m Deinde ego quoque illi non tanquam propriũ debebo, sed commune munus ex populo, non tanquam pro me soluam.] *Exemplar diui Pauli breuius*: Deinde ego quoque illi non tanquam pro me soluam, sed tanquam pro patria conferam. *caetera superfluunt. Alioqui legendum erat*: Deinde ego quoque illi non tanquam proprium debebo, sed quomodo vnus è populo. Non tanquam pro me soluam, sed, *reliqua.*

n Nec ex hoc aes alienum profitebor,] *Praepositio* ex *delenda est, ex vetere lectione.*

o Quia dedit quidem,] *Lege*, quia mihi dedit quidem, *ex eadem.*

p Ergo magnum argumentum est firmae volũtatis, ne mutare quidem posse.] *Eadem*, Ergo maximum argumentum est firmae volontatis, ne mutari quidem posse.

q Itaque quod tanquam coacto non deberam,] *Scribe* Ita, *non* itaque, *ex eadem.*

r Inter tot saecula promissas vices] *Scribe*, in tot saecula promissas vices, *ex eadem.*

s Sit tanti vt tu coarguaris.] *Lege*, est tanti vt tu coarguaris, *ex eadem. Sequitur confestim.*

t Possunt tibi etiam inuito,] *Scribendum reor*, primo sunt tibi etiam inuito.

v In imbecilitate permanent:] Ex imbecillitate permanent, *legendum ex vetere lectione.*

u Nos tamen in maiora ituri iuuant,] Itura, *non* ituri, *eadem.*

x Quàm non intra homines tantum] *Verbum* tantum *expungendum, ex exemplaribus diui Francisci & scholarum Salmant.*

y Quae cohercuit fine terrarum] *Scribe*, quae non coherc. f. t. *ex vetere lectione.*

z Quis negat ab his accepisse se à quibus cum maxime accepit.] *Scribe per minorem, vt ad superiora referas*: qui negat accepisse se à quibus cum maxime accipit, *ex eadem.*

a Et omnes alias impudentis animi voces astruat.] *Eadem* astruc *legit, non* astruat.

b Vel hoc maximum quod etiam quaerenti daturus est] *Corrige*, vel hoc maximum est quod etiam non querenti daturus est, *ex eadem. Quidam tamen codices legunt*, quod etiam quaerenti daturus est.

c Coaptant & applicant.] *Castiga*, coactam applicant, *ex eadem.*

d Ius adhibetur ac seruitus,] Vis adhibetur aut seruitus, *quidam codices.*

e Fere idem itaque exitus est] *Inuertendus verborum ordo, legendumque*, fere itaque idem exitus est, *ex vetere lectione.*

f Non nocet illi votum meum inquit] *Eadem*, Non nocet, inquit, illi votum meum.

g Vt possem ferre illi opem,] Possim *videtur legendum, non* Possem.

h Vt ope indigeat] *Scribe*, optas vt ope indigeat, *ex vetere lectione.*

i Sed vt ille necessitatem implorandae. Superiorem te facis] *Deest ex omnibus scriptis exemplaribus dictio* rei, *vt sit* implorendae rei. *Quaedam etiam exemplaria legunt*, Eo voto superiorem te facis.

k Si inficiareris quod acceperis.] *Legendum*, quod acceperas, *ex eisdem.*

l Sed quos illi & habere contingat,] *Verbum* Sed *non habetur in eisdem.*

m Tutae secretae,] *Prior editio & omnes scripti codices* tutae sic credere *agnoscunt. Quam lectionem veram genuinamque ducimus, si pro illa particula* sic, *remota litera* c, *legatur* si: *vt accipiatur* credere, *pro* committere.

n Ista tam tristis est,] Ita *non* ista, *vetus lectio. vt forte legendum sit*: Ita tua tristis est.

o Et omni voto submouenda occasio,] *Exemplar diui Francisci*, occio *praefert, non* occasio: *vt sit forte scribendum* optio.

p Vindicet à consensu contemptuque falsorum.] *Exemplar diui Francisci*, Vindicet cum consensu contemptuque falsorũ. *Scribendum forte*, cum sensu contemptuque falsorum.

q Attraxere superuacua.] *Quidam codices*, attraxere vires suas ad superuacua.

r Super ſe ac ſua regna fregerunt,] Super ſe ac ſuos regna fregerunt: *vetus lectio.*

s Non laturos nuncios belli] Nuncium, *non* nuncios, *eadem.* xxxi.

t Vix patere cœlum ſagittis ad emitten da omnia manu tela.] Satis, *non* ſagittis, *in eadem habetur.*

v Et emiſſas ſibi anguſtias] Commiſſas, *pro* emiſſas, *recte emendatum ex omnibus ſcriptis exemplaribus. Illud tamen ſciendũ* commiſſas *hoc loco non ſignificare adeo anguſtas, vt ſeſe contingant, ſed Laced æmoniũ fidei fortitudinique adeo creditas. Æmilius Probus in vita Themiſtoclis,* Huius conſiliũ pleriſque ciuitatibus diſplicebat: & in terra dimicari magis placebat. Itaque miſſi ſunt delecti cum Leonida Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longius que barbaros progredi no paterentur. *Jdẽ ſignificare videtur Herodotus ſeptimo hiſtoriarum ſcribẽs, cum multi eſſent alij ſuae quisque ciuitatis duces, imperij tamen ſummã penes Leonidam fuiſſe. Sed apertiſſime omnium Valerius Maximus lib. 3. capite de fortitudine, de Leonida loquens: Caeterum perfidia, inquit, & ſcelere incolarum eius regionis, & loci opportunitate, qua plurimum adiuuabatur, ſpoliatus, occidere dimicans, quàm aſſignatam ſibi à patria ſtationem deſerere maluit.*

u Velut torrentis modo ablati,] *Quidam codices* mole, *non* modo.

x Deinde hinc atque illinc coorientur.] *Commodior lectio eſt* adorientur, *quàm* coorientur.

y Stratusque per totam Graeciam paſſim Xerxes] *Quidam codices ordine inuerſo,* Stratus que per totam paſſim Graeciam Xerxes.

z Haec tam vindicanda principi quàm tacenda] *In nonnullis exemplaribus,* Haec non tam vindicanda principi quàm tacenda. xxxii.

a Solitos illi vera dicere] *Mallem legeres,* ſolos illi vera dicere.

b Alios vniuerſos habuerunt] *Scribe ex vetere lectione,* alios cum vniuerſis. Habuerunt. *vt verbum* Habuerunt *ad ſequentia pertineat. Proinde verba quae ſequuntur:* xxxiii.

c Itaque iſti amicos primos habuerunt & ſecundos] *ſic legenda erunt:* Habuerunt itaque iſti amicos primos Habuerunt & ſecundos.

d Nunquam veros] *Expende, an commodior ſit lectio,* neutros veros: *et ſi duriuſcula ſit correctio.*

e Aduerſa eius ſi nec deſeruerit,] *Scribe,* ſi aduerſa eius non deſeruerit, *ex vetere lectione, et ſi ſint codices in quibus habeatur.* Aduerſa eius nec deſeruerit.

f Et tanti exiſtimat illum miſerum eſſe,] AEſtimat, *non* exiſtimat, *maior exemplarium pars.*

g An vt ne debeas.] *Particula* vt *ſuperuacanea eſt ex quibuſdam exemplaribus: quae paulo poſt* aptabit *legunt, non* aptauit.

h Si famem ac metum imprecareris,] *Scribendum reor contra omnia exemplaria* mortem, *non* metum.

i Vtrum vox iſta tua an ſit voti tui? Sanius aliquid horum opta.] *Vetus lectio:* Vtrum vox iſta ſit voti tui. Sanius enim aliquid horum opta. *Caſtigandum puto,* Vtrum vox iſta ſit voti tui, ſi animus ei aliquid horum optat. xxxv.

k Vt bona liberis exempla monſtrarent, ſi optauerunt.] *Errorem eſſe exiſtimo in ordine verborum: legendumque,* ſi vt bona liberis exempla monſtrarent, optauerunt, *&c.* xxxvi.

l Vt AEtna immenſa ignium ſupra ſolitum ardens, daretur ipſis occaſio] *Corrige,* vt AEtna immenſa ignium vi ſupra ſolitum ardens, daret ipſis occaſionem: *ex vetere lectione.*

m Grauiſſima infamia eſt medici opus quaerere. Multi quos auxerant morbos & reuocauerant,] *Eadem ſic habet,* Grauiſſima infamia eſt medici, opus quaerere medici. Multi quos auxerant morbos & irritauerant.

n Quia ſatius erat duos iniquo malo affici,] *Perpende an legendum ſit* vnico, *non* iniquo. *Quaedam tamen exemplaria* vno *praeferunt. & aliquanto poſt* votum *legendum, non* notum: *ex omni antiqua lectione.* xxxvii.

o Demades Athenis certe] *Ita prior editio. Legendum permutato verborum ordine,* Demades certe Athenis, *ex eadem.* xxxviii.

p Ex alieno commodo lucrum] *Scribe,* Ex alieno incommodo lucrum, *ex eadem.*

q Miles bellum optat in gloriam. Agricolam annonae caritas erigit.] *Emendandum reor,* Miles bellum optat. In gloriam agricolam annonae caritas erigit.

r Eloquentiae precium exoptat litium numerus.] *Quid ſi legas?* Eloquentiae principes exoptant litium numerum.

s Illi quorum mortes optent neſciunt] *Scribe,* Illi tamen quorum mortes optent neſciunt, *ex vetere lectione*

t Exquo propter amicitiam rei plurimum eſt,] *Locum deprauatiſſimum ſic reſtituendum reor,* cum quo propter rem amicitiae plurimum eſt.

v Omnium tamen iſtorum vota ſunt impunita] *Vetus lectio omnis,* Omnium tamen iſtorum tam nota ſunt vota, quàm impunita.

u Quod in manibus eſt,] *Legendum forte,* quod immane eſt: *quia aliquanto ante,* Nemo, *inquit,* vt exiſtimo de immanitate animi tui dubitaret, ſi aperte illi paupertatem, *&c.* xxxix.

x Et in id incidentis, quod euitat.] *Deeſt verbum* vitium, *ex quibuſdam exemplaribus,* & in id incidentis vitium quod euitat.

y Reſignare rationem parem properas.] Signare, *non* reſignare, *vetus lectio.*

z Quo minus tuum reuertatur.] *Exemplar diui Pauli,* quo minus tuum reuertatur ad te. xl

a Nulla mora inter nos eſt.] *Corrige,* nulla mora in Turno eſt. *Nam mutuum eſt Virgiliani verſus ex* 12. *AEneidos circa initia:* xli.

Nulla mora in Turno. nil eſt quòd dicta retractent
Ignaui AEneadae.—

adſtipulante etiam vetere lectione.

b Nec decet gratum animum] Non decet gratum animum, *eadem.* xlii.

c Dimiſſa eſt omnis anxietas] *Verbum* eſt *non habetur in vllo vetuſto codice.*

d Duo istius rei iudices habes, illum quem potes] *Vetus lectio*, Duos istius rei iudices habes, illū quem non potes, & quem potes.

e Proferre dona,] *Eadem*, proferre, donare.

XLIII. f Nec procurandum intempestiue:] *Corrigendum puto*, nec properandum intempestiue: *quia sequitur statim:*

g Qui ad referendam gratiam suo tempore cessat, quàm qui alieno properat.] *Quem locum crediderim legendum esse mutato verborum ordine, hoc pacto:* qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quàm qui suo cessat.

h Praestat esse in vtrumque facilem:] Praestat se in vtrumque facilem, *vetus lectio.*

i Quid thesaurum eius eripimus?] *Eadem* quid thesaurum eius eruimus? *Et si sunt exemplaria, vbi legatur,* qui custodiam recusamus.

k Tanquam non ducere, sed sequi debeat.] *Codices quidam*, tanquam quae nō ducere, sed sequi debeat.

IN LIBRVM VII. DE BENEFICIIS.

CAP. I. a Reliquias hic liber cogit. Exhausta materia circumspicio,] *Vetus lectio*, Reliqua hic liber cogit, & exhausta materia circumspicio.

b In primum statum congessi:] *Legendum* statim, *non* statum, *ex eadem.*

c Pauca manent] *In quibusdam codicibus*, pauca vincunt. *In aliis*, pauca iuuant.

d AEtati signum imprimat: *Exemplar diui Francisci*, aetatis *praefert*, *non* aetati.

e Et columnarum nouissime interualla iungantur:] *Legendum reor* nouissima, *non* nouissime.

II. f Si se supra metum sustulit & posuit,] *Postrema duo verba*, & posuit, *non habentur in vetere lectione.*

g Voluptas fragilis & breuis fastidit obiecta:] *Eadem*, Voluptas fragilis est, breuis, fastidit obiecta. *Quidam codices*, fastidio obiecta.

h Cuius subinde necesse est poeniteat,] *Legendum ex eadem*, cuius subinde necesse est aut poeniteat, aut pudeat.

i Qui maxime, vt ita dicam, diuini iuris atque humani peritus,] *Exemplaria quaedam*, quàm maxime
III. *legunt, non* qui maxime: *vt putem legendum esse*, cum maxime.

k Quantum in id quod inexplebile est congeras.] *vetus lectio*, quantum eo quod inexplebile est congeras.

IIII. l Nihil prohibet aliquid esse & eius qui possidet, & eius cui datum & assignatum est.] *Corrigendum*, Nihil prohibet aliquid & sapientis esse, & eius qui possidet, cui datum & assignatum est, *ex eadem.*

m Et totus ager aut vllius R.P. est.] *Exemplar diui Pauli Pinciani*, & totus ager illius R.P. est.

V. n Cuius vniuersa esse contendimus.] *Veteres codices* concessimus, *non* contendimus, *habent.*

o Tua in possessione nascantur:] *Hoc exornationis genus aliorum est autorum, non Senecae: proinde legendum, vt in eisdem habetur*, in tua possessione nascantur.

VI. p At recte vtriusque dicuntur esse.] *Per minorem ijdem*, ac recte vtriusque dicuntur esse.

VII. q Quae viritim ei seruiunt.] Vicissim, *non* viritim, *sunt exemplaria quae legant.*

IX. r Per ordinem pandere,] Per ordinem expandere, *vetus lectio.*

s Ipsa illa quae placet varietas,] *Quaedam exemplaria* veritas, *non* varietas.

t Iam enim exercitatae aures oneri ferendo sunt.] *Nonnulli codices verbum* aures *non agnoscunt, Nam paulo ante praecessit* auribus.

X. v Video istic diplomata,] Ista, *non* istic, *quaedam exemplaria.*

XI. u Itaque cum Caesar illi ducenta talenta donaret,] *Scribendum reor:* Itaque cum C. Caesar, *&c. vt mox paulo liquebit.*

x Pauxillo illum animum] Pusillo, *non* Pauxillo, *vetus lectio.*

y Cum miraretur dementiam eius,] *Exemplar scholarum*, Cum miraretur Caii dementiam.

XII. z Quibus cum duo sint,] *Quidam codices*, quibuscunque duo sunt.

a In illis tantum locus meus sit proprius quem occupaui] Tamen *legendum, non* tātum, *ex vetere lectione.*

b Vti hoc nolente non possum.] *Eadem*, vti his illo nolente non possum.

XIII. c Quo veram amicitiam experiretur] *Aut scribendum erit*, quo veram amicitiam experireris: *aut certe*, quod veram amicitiam experiretur: *vt praefert exemplar Pincianum.*

XIIII. d Hic benignissimus, qui te, cum cursantem & sollicitum atque anxium viderit,] *Scribe*, Hic benignissimus, qui cum viderit te concursantem & solicitum: *ex vetere lectione.*

e Si gratiam retulisset.] *Exemplar scholarum*, sic gratiam retulisse. *Legendum puto*, si sic gratiam retulisset.

f Contra illud pone,] *Scribe*, Contra nunc illud pone, *ex vetere lectione.*

g Rebus meis in securitatem creditoris oppositis,] *In quibusdam codicibus* appositis, *non* oppositis, *scriptum est. Mallem legeres* depositis.

h Etiam si in illa nauigatione, *& mox statim*, Etiam vbi in vincula.] *Exemplar Scholarum*, etiam nisi in
XV. illa nauigatione, etiam nisi in vincula.

i Huic vere debes & qui vult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit, sed non potes dicere.] *Verba aliquot superuacanea faciunt, vt sensus vix cohaereat. Legendum existimo sic:* Huic vero qui vult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit, non potes dicere.

XVI. k Hic dicat, Habeo: ille respondeat, Non habeo,] *Vetusta exemplaria:* Hic dicat, Habeo: ille respondeat, Debeo. *Quam lectionem approbant verba sequentia*, ita tu ingratus es, nisi ei qui voluntatē bonam in solutum accepit, eo libentius debes, quia dimitteris.

l Hoc illi satis. tibi parum. *Scribe*, Hoc illi satis sit. Tibi parum. *ex eisdem.*

XVII. m Inter nos & imperitos] *Delenda coniunctio &, ex eisdem.*

n Malo

n Malo beneficium proiiciam, bono reddam. Huic, quia debeo, illi, ne debeam,] *Longe aliter in exemplari Pinciano:* Malo beneficiū proiici à bono quàm non reddi etiam malo. Reddam huic, quia debeo: illi ne debeam.

o Vt quidam debeat quod à me accipit. Iam vlterioris est curae] *Ita prior editio. Corrigendum arbitror,* XIX. vt custodiam debeam eius quod à me accepit, iam vlterioris est curae. *Nam sequitur mox paulo:* Beneficij accepti, non reddiri custodiam debeo.

p Non. Reddo illi quale nūc potest accipere:] *Sic habent omnia exemplaria, sed corrupte, Legendum arbitror,* Nunc reddo illi, *&c.*

q Intra se malus,] *Verbum* se *superuacaneum est, ex vetere lectione.*

r Omnia mihi in illum bona sint libera,] *Etiam hoc loco verbum* bona *redundat, ex eadem.* XX.

s Cui triremes & ceratas non mitterem,] *in exemplari diui Francisci, non* triremes *habetur, sed* Tyrrhenicas. *Item puto* cecyras *reponendum, siue* cercuros, *pro,* ceratas, *ex Plinij 7. historiae naturalis, cap. 55.*

t Quanquam ingeniis talibus] *Ita praeferunt vetusta omnia exemplaria. sed puto castigandum,* Namque ingeniis talibus.

v Optimum est obire ei] *Lege ex vetere lectione,* Optimumque est obire ei.

u Quod in me non est, redeat domum bonus malus.] *Vetusta exemplaria,* quod meum non est, redeat ad dominum, bonus sit an malus.

x Quàm deligenter istud excuterem,] *Verbum,* Quàm *superuacaneum videtur. Aut certe legendum: est* Quid ni? Diligenter istud excuterem.

y At philosophus noster] *Exemplar scholarum Salmanticensium.* At Pythagoricus noster. XXI.

z Ad te non pertinet,] *Inquibusdam exemplaribus post haec verba sequitur prorsum:* Non enim tibi debet eius prodesse malignitas. XXII.

a Quemadmodum inter nos officia diuisa sunt.] *Scribendum puto* inter vos, *non* inter nos.

b Quae ideo praecipimus vltra modum, vt ad versum suum redeant.] *Vetus lectio:* Quae ideo petimus vltra modum, vt ad verum & suum redeant. *Quae lectio videtur confirmari verbis quae paulo post sequuntur:* In hoc omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio veniat. *Caeterum libentius legerem:* Quaedam petimus. *siue* Quaedā praecipimus (*sunt enim exēplaria, quae* praecepim⁹ *agnoscāt*) *quàm,* Quae ideo petimus.

c In hoc omnis hyperbole excedit,] *Vetus omnis lectio* extenditur *agnoscit, non* excedit. XXIII.

d Itaque ille cum dixit,] *Eadem,* Itaque ille qui dixit. *Quidam tamen codices,* Itaque iste qui dixit.

e Occasionem ignorant non ostendam?] *Exemplar diui Francisci,* occasionē ignorāti illi non ostendā? XXVI.

f Tam firmae voluntatis] Tam firmae mentis, *vetus lectio.*

g Semper aliquo transilientem] Alio, *non* aliquo, *legendum putauerim.*

h Quibus voluimur:] *Quidam codices,* in quibus voluimur.

i Quae cōsequi posse spes non fuit.] *In nonnullis exemplaribus,* Optare quae cōsequi posse spes nō fuit

k Captae quàm maxime ciuitatis faciem,] *Ita prior editio. Scribendum* cum maxime: *ex vetere lectione, & Senecae consuetudine.* XXVII.

l Ipsa quibus arcetur,] *Exemplar Franciscanum,* arctatur *non* arcetur: *& forte rectius, quia praecessit,* angusto itinere.

m Ante beneficiorum memoria comitetur.] *Corrige,* an omnium te beneficiorum memoria comitetur, *ex vetere lectione.* XXVIII.

n Simus quales fuimus nos,] *Scribendum inuerso ordine,* Simus nos quales fuimus, *ex eadem.* XXIX.

o Damnum non tunc factum apparuit.] *Exemplar diui Pauli minus corrupte,* Damnum nunc tunc factum apparuit. *Legendum puto, mutato dictionum ordine,* Damnum tunc factum nunc apparuit. *Quam sententiam repetit aliis verbis paulo post:* Stulte, non nosti detrimenti tui tempora: perdidisti, sed cùm dares.

p Qui beneficia ignoranti dare incipiunt,] *Sunt exemplaria in quibus* ignorati *habetur: non* ignoranti. XXXI.

q Saxum aliquod] *Exemplar Franciscanum,* saxum aliquod ignitum.

r Non est magni animi, beneficium dare & perdere.] *Verbum* beneficium *non agnoscūt plerique codices.* XXXII.

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN EPISTOLAS SENECAE.

IN EPIST. I.

a Quòd mortem prospicimus.] *Codices nonnulli,* quòd mortem procul esse coniicimus.

b In huius rei nimis fugacis ac lubricae possessionem] *Vetus omnis lectio non habet* nimis, *sed* vnius, *quod & rectius, quia sequitur,* Cum interim hoc vnum est, *&c.*

c Exqua expellit quemcunque vult.] *Prior editio,* exqua expellitur quicunque vult. *Exemplar Scholasticum,* Ex qua nemo expellitur nisi quicunque vult.

d Et tanta stultitia mortalium est,] *Scribe.* Sed tanta stultitia mortalium est, *ex eadem.*

e Imputari sibi cum periere, patiantur:] *Castigatissima quaedam exemplaria* impetrauere *agnoscunt, non* periere.

f Quid est?] *Scribe,* Quid ergo est? *ex vetere lectione.*

IN EPIST. II.

a Bene compositae mentis] *Verbum* bene *non habetur in eadem.*

b Quae vbi varia sunt & diuersa, coinquinant,] *Eadem* inquinant *agnoscit, non* coinquinant.

c Et si quando ad alios diuerti libuerit,] Diuertere, *non* diuerti, *exemplar Scholasticum. Exemplar Pincianum, & pleraque, alia,* transire.

IN EPIST. III.

a Illa dicet tibi se & diem feciſſe & noctem.] *In quibuſdam codicibus*, Illa dicet tibi,& diem feciſſe ſe & noctem. *In alijs*, Illa dicet tibi,ſe & diem feciſſe,ſe & noctem.

IN EPIST. V.

a Fugamus & à nobis auertimus.] *Scribe inuerſo ordine*, Fugamus à nobis& auertimus, *ex vetere lectione.*

IN EPIST. VI.

a Obſeruauit illum an ex formula ſua viueret.] *Quidam codices*, obſeruauit vt ex formula ſua viueret.

b Quid me apud Hecatonem delectauerit,] *Deſideratur dictio* hodie, *ex omni vetere lectione.* Quid me hodie, *&c.*

IN EPIST. VII.

a Quorum animi ex longo morbo inficiuntur] *Eadem*, reficiuntur *praefert, non* inficiuntur.

b Omnia iſta mortes merae ſunt.] *Lego ex eadem*, omnia iſta mortis morae ſunt.

c Interfectores interfectis iubentur obiici,] *Exemplar ſcholaſticum* interfecturis *habet*, *nõ* interfectis.

d Vnum exemplum aut luxuriae,aut auaritiae,] *Prior coniunctio* aut *ſuperfluit, ex vetere lectione.*

e Non eſt quòd te gloria publicandi ingenii] *Adde verbum* ergo Non eſt ergo,&c. *ex eadem*

f Si tibi didiciſti.] *Scribe*, Tibi didiciſti. *vt ſuperfluas particula, ſi ex eadem.*

IN EPIST. VIII.

a Quiſquis noſtrum tutam agere vitam volet,] *Legendum* veſtrum, *non* noſtrum.

b Quod habere nos putamus, habemus.] *Corrige*, quod habere nos putamus. Habemur. *ex eadem.*

c Hanc vtrum ceſpes erexerit,] *Quidam codices* extruxerit *legunt*, *non* erexerit.

d Mihi crede,qui nihil agere videntur,maiora agunt,humana diuinaque tractant.] *Scribe*, Mihi crede,qui nihil vel minora agere videtur, maiora agũt, quia humana diuinaque ſimul tractãt, *ex vetere lectione*

e AdhucEpicurum complicamus,] *Bona pars ſcriptorum codicum* replicamus *praefert, non* complicamus.

IN EPIST. IX.

a Vno verbo cito voluerimus,] *Verbum* cito *aduentitium exiſtimo, & velexpũgendum ex contextu, vel in locum eius ſubſtituendum* ſcito, *aut* ſcite.

b Si quis oculum caſu excuſſerit,] *Scribe* caſus, *non* caſu. *vetus lectio.*

c Et erit in minuto corpore & amputato tam laetus,quàm in integro fuit.] *Quaedã exemplaria*, & erit imminuto corpore & amputato tam laetus animus, quàm integro fuit. *Alia ſic*, & erit imminuto corpore & amputato tam laetus.quàm quum integer fuit.

d Sed quae ſibi deſunt,non deſiderat? Non deeſſe mauult.] *Omnia ſcripta exẽplaria pro particula illa* nũ, *legunt* non, *vt putẽ per tranſpoſitionẽ verborũ ſcribẽdũ ſic:* Quae ſibi deſunt,nõ deſiderat,ſed nõ deeſſe mauult.

e Habes autem non tantum amicitiae vſum veteris,& certe magnam voluptatem,ſed etiam initiũ & comparationem nouae.] *Caſtigo partim ex vetere lectione, partim ex coniectura:* Habes autem non tantum vſu amicitiae veteris & certe magnam voluptatem,ſed etiam initio & comparatione nouae.

f Sed habeat aliquem,] *Scribe per minorem ex eadem*, ſed vt habeat aliquem.

g Qui ſe ſpectat,& propter hoc ad amicitiam venit,] *Quaedam exemplaria*,& propter hoc amicitiam init. *Illud noſcendum, in nonnullis exemplaribus haec verba antium praebere epiſtolae à ſuperiore diſtinctae, cuius lemma eſt: Quomodo aliquis ſibi amicum faciat. & quòd niſi ſapienti ſua non ſufficiunt ſine placent.*

h Quia cauſa vtilitatis aſſumptus eſt,] *Scribe*, Quae cauſa vtilitatis aſſumpta eſt: *ex vetere lectione vt referatur ad amicitiam.*

i Et dicet quod Stilbon ille dixit,] *Lege*, Stilpon *per* p, *non per* b: *ex Suida, Diogene, & reliquis.*

k Etiamſi hunc diẽ expunxi.] *Particula* ſi *ſuperuacanea eſt, & item paulo poſt dictio* bona: *ex vetere lectione.*

IN EPIST. XII.

a Quod inter nos ſit,] *Scribendum puto*, quid interim nobis ſit? *vt mox ante*, Quid mihi futurum eſt? *Nam vetus, omnis lectio habet.* Quid inter nos ſit? *& paulo poſt*, primus *legendum non* primum.

b Ego ſum Philoſti villici filius,] *Exemplaria quaedam* Philoſiti *legunt alia*, Philoſoti, *Mallem legeres* Philiſti: *quod Graecam magis refert indolem.*

c Cupiditates fatigaſſe ac reliquiſſe.] Fugaſſe *quidam codices, non* fatigaſſe.

d Vt non improbe vnum diem ſperet.] *Negatio* non *ſuperuacanea eſt, ex nonnullis exemplaribus.*

e Hic pertinet à natali ad diem extremum,] *Codicum pars* pertingit *agnoſcit, non* pertinet.

f Eſt deinde per ſe annus,] *Vetus lectio*, Eſt deinde ipſe annus.

g Cui cognomẽ ſcotinõ fecit orationis obſcuritas;] *Legẽdũ reor* ſcotinu, *vt ſit genitiuꝰ Graecus nõ* ſcotinõ.

h Planeta facit iſta,non alias contractior,alias productior dies.] *Exemplaria quaedam* Plura *habent, non* Planeta. *Alia*, pluralitas *Verbum autem* dies *in cunctis deſideratur.*

i Et illis funereis epulis ſe ſepeliſſet,& quaſi ſibi parentauerit,] *Vetus lectio breuior*, & illis funebribus epulis ſibi parentauerit. *reliqua ſuperuacanea ſunt.*

k Quid ni nulla ſi patent vndique ad libertatem viae.] *Scribe*, Quid ni nulla ſit? Patent vndique ad libertatem viae. *ex eadem.*

IN EPIST. XIII.

a Certe nunquam venerint.] *Caſtigatior vetus lectio*, Certe nondum venerunt.

b Quaedam ergo nos magis torquent] *Eadem*, Quaedam enim nos magis torquent.

c Primum id quia res in controuerſia eſt.] Illud *legendum, non* id, *ex eadem.*

d Satis cito dolebit,cum venerit:] Dolebis *legendum, ex eadem non* dolebit.

e Quid faciet lucri tempus.] *Scribe*, Quid facies lucri? Tempus. *ex eadem.*

f Interim non eſt,meliora propone.] *Legendum*, interim dum non eſt, meliora propone: *ex eadem.*

g Si plures habebit ſententias metus,] Habebis *antiqua lectio praefert non* habebit. *Quaedam etiam exemplaria* habes *legunt, non* habebit, *aut* habebis.

h Cum illic nec sit quicquam mali,] Illi *Legendum, non* illic, *ex eadem.*
i Et tam leuibus te remediis refocillare.] *Eadem* focillare *agnoscit, non* refocillare.
k Videbimus vtrum veniet:] Videbimus vtrum vincat, *eadem.*
l Et mors istam vitam honestabit.] *Eadem partim* ista *legit, non* istam: *partim non habet omnino hoc verbum.*
m Cicuta magnum Socratem confecit.] *Scribendum* reor, Cicuta magnum Socratem fecit.
n Qui se quam maxime ad ambitionem parent.] *Vetus lectio*, cum maxime, *non* quam maxime, *Lego:* tunc maxime.

IN EPIST. XIIII.

a Et turbam ferarum, quam in viscera condat humana.] *Sunt codices qui* sicarum *legant, non ferarum.*
b Et cruces, & eculeos.] *Vetus lectio* culeos. *non* eculeos.
c Gratiosi timeantur in eo viri:] *Verbum* timeantur *non habetur in eadem.*
d Qui Siculum pelagus interdum etiam plus quàm timere debeamus, exasperet,] *Verba illa*, interdum etiam plus quàm timere debeamus, *desiderantur in eadem.*
e Rixa est inter competitores:] *Lege*, vnde rixa est inter competitores, *ex eadem.*
f Plures computant quàm oderint.] *Sunt codices in quibus* occiderint *legatur, non* oderint. *Quid si legas?* plures compilant quàm occiderint.
g Quid tum alter vincere potest, melior vincere nõ potest. non potest esse peior qui victus fuerit, melior qui vicerit.] *Sũt exẽplaria in quibus sic legitur, vt recitaui. In alijs diuerso modo:* Quid tu alter vincat. Potest melior vincere, nõ potest nõ peior esse qui vicerit. *In quibusdã ita:* quid tibi an alter vincat. Potest melior vincere: nõ potest nõ esse peior qui vincit. *quæ lectio videtur rectior, modo legatur* nõ vincit *sed* vincitur. *& sũt quadã exẽplaria, vbi sic habeatur:* Quid tu alter, vincat. Potest melior vincere nõ potest peior esse qui vicerit.
h Et misit iratas voces,] Irritas. *non* iratas, *omnis prisca lectio.*
i Et portandus extra forum traheretur,] *Scribendũ reor* deportandus, *siue* exportãdus, *non* & portãdus.
k An sapienti opera perdenda sit.] *Quidam codices*, an sapientiora opera perpendenda sit. *vt forte ita restitui possit*, an sapienti opera P.R. impendenda sit.
l Sed tu quid accidere in medio mari credis?] *Scribendum ordine verborum permutato*, sed quid tu accidere, *& c. ex vetere lectione.*
m Propositum est aliena laudare.] *In quibusdam codicibus* dare *legitur, non* laudare.

IN EPIST. XV.

a Quodlibet ex his elige, vsu sit facile.] *Vetus lectio*, quemlibet ex his eligere vsu rudem facilem.
b Imminere libro, aut tabulis, aut pugillaribus.] *Verba illa* aut tabulis, *non habentur in eadem.*
c Vt non resoluatur, sed vt remittatur.] *Scribe*, vt non resoluatur, sed remittatur, *ex eadem.*
d Quòd si velis deinde quemadmodum ambules discere] *Scribendum cum distinctione*, Quod si velis. Deinde quemadmodum ambules discere. *Ita erit sensus apertior, & fauet etiam vetus lectio.*
e Fac in ciues conuitium,] *Plerique codices non legunt* in ciues, *sed* vicinis. *Codices emendatiores*, vitiis.
f In id valebit] ~~In~~ id latus molesta, *agnoscit omnis vetus lectio, non* in id valebit.
g Detraxit tibi non pusillum negocium mercedula & munus gratum, ad hæc beneficia accedet.] *Vitiatissimus est locus. Scripta exemplaria modo* vnum Graecum *legunt: vbi scriptum est*, munus gratum: *modo* vnus Graecus, *vt forte ita legi possit:* Detraxit mihi non pusillum negocium mercedulae vnus Graecus ad haec beneficia accedens. *vt pro vno Graeco, Epicurum accipias, à quo has sententias Lucilio debitas mutuabatur Seneca.*
h Te ipsum ipse antecessisti.] *Verbum* ipsum *superfluit, ex vetere lectione.*
i Ecce hic vltimus dies.] *Scribe*, Ecce hic vltimus dies est, *ex eadem.*

IN EPIST. XVI.

a Cotidiana meditatione] *Sunt codices qui legant, non* meditatione, *sed* lectione.
b Nec tamen longis.] Nec tam longis, *vetus lectio.*
c Quòd iam de te spem habeam, nondum fiduciam.] *Particula illa* iam *non habetur in quibusdam codicibus. In alijs habetur, sed desideratur* quòd.
d Vt aliqua oblectatione cõsumatur dies,] *Nõnulla exẽplaria*, vt cũ aliqua oblectatione cõsumatur dies.
e Si aut cõsiliũ meũ Deus occupauit,] Sed aut cõsiliũ, *& c. quidã codices. & si tolerabilis etiã est prior lectio.*
f Aut si repentina, aut subita dominantur.] *Vetus lectio*, aut si repentina vis & subita dominatur.
g Si bene te nbui, circumspicies,] Circumspexisti *eadem, non* circumspicies.
h Retrahe te à vanis:] *Scribe*, Retrahe ergo te à vanis.

IN EPIST. XVII.

a Vt sufficere nihil agenti possit,] *Quaedam exemplaria* officere, *pro* sufficere *legunt Alia*, vt sufficere in hoc agenti possit. *Alia*, vt sufficere hoc agenti possit.
b Cum aliqua conclamatum est,] *Vetus lectio*, cum aliqua vi conclamatum est. *Scribendum reor*, cum alicubi conclamatum est.
c Bene mori non vetat.] *Legendum* vetet, *non* vetat, *alias claudicabit sensus, & sic praefert vetus lectio.*
d Aut ex mercede compendium,] *Quidam codices*, aut ex merce compendium.
e Illud quoque paupertatem nobis grauem fecerat] *Verbum* quoque *tollendum ex vetere lectione.*

IN EPIST. XVIII.

a Quo maxime ciuitas desudat.] *Eadem*, quum maxime ciuitas desudat.
b Grabbatus ille ferus sit,] *Scribe*, Grabbatus ille verus sit, *ex eadem.*
c Incipe cum paupere habere commercium.] *Scribe* paupertate, *non* paupere, *ex eadem.*

IN EPIST. XIX.

a Vtinam tibi quidem senescere contigisset] *Verbũ* quidem *non habetur in quibusdam codicibus, nec male.*
b Nunquam erit tempus.] *Scribe*, nunquam erit tempus desinendi, *ex vetere lectione.*
c Minora erunt omnia, & affatim implebunt,] *Scribe*, sed affatim implebunt, *non* & affatim imple

bunt *ex eadem.*

d Et auida felicitas est alienae auiditati exposita.] *Iteranda coniunctio,& legendumque,*& auida felicitas est,& alienae auiditati exposita,*ex eadem.*

e Quātū ad successū accesserit,accedet & metus]*Scri.* accedet ad metus,*nō* accedet & metus,*ex ead.*

IN EPIST. XX.

a Cum illum inquit vidi nudum.] *Verbum* inquit,*desideratur in vetere lectione.*

b Nec scio ego Epicuri angel°,si pauper*&c.*] *Emēda,*nec scio,inquit Epicurus,si iste pauper,*&c.ex ead.*

c Inest illis sine qua nihil est,*&c.*] *Deest coniunctio* enim.*vt sit,*Inest enim illis,*&c.ex eadem.*

IN EPIST. XXI.

a Suis literis incidisset?] *Eadem partim legit* indidisset,*partim* indicasset,*non* incidisset.

b Non irritant,inquit,hi hortuli famem,] *Verbum* inquit *desideratur in quibusdam exemplaribus.*

IN EPIST. XXII.

a Et quidem prudentiores quàm ipse sum, ad quos soleo deferre si quid delibero.] *Quidam codices sunt legunt,non* sum. *Alij diuerso in totum modo,hoc pacto:*Equidem ad prudentiores quàm ipse sum,soleo deferre,si quid delibero.

b Id est si verum affectum eorum inspicias.] *Exemplaria nonnulla,*& si verum affectum,*&c.*

c Vitae desiderio laboramus.]Cum in fine vitae desiderio laboramus,*antiqua lectio. Corrigendum existimo,*quorum in fine vitae desiderio laboramus.

IN EPIST. XXIII.

a Eorum more qui fluminibus innatant.] *Quidam codices,*eorum more quae fluminibus innatant.

b Ex quibus alios leuior vnda detinuit.] Alia,*non* alios,*ipdem.& mox infra vbique ita est corrigendum.*

c Torrens impetus deiecit in mare.] Proiecit *in aliquibus legitur codicibus , non* deiecit.*Fidelior mihi videtur lectio.*deuexit.

IN EPIST. XXIIII.

a Nunquid vltra quicquam corpori timendum est,] *Non* corpori,*sed* illi,*quidam praeferunt codices Alij fidelius,*vlli

b Vt beneficio eius nihil anteferendum] *Desunt tres dictiones ex omni vetere lectione,legendumque ita,* vt beneficio eius nihil anteferendum timendum ve sit.

c Quod facere te moneo,sed scio certe fecisse.] *Particula* sed *eradenda,ex eadem.*

d Mors non aut consumit,aut exuit.] *Exemplaria quaedam non* exuit *habent,sed* emittit: *cui lectioni fauet verbum statim sequens,*emissis.

e Vel ad mortis,vel ad vitae patientiam. At in vtrumque emonendi ac firmandi sumus,] *Vetus lectio.* vel ad mortem,vel ad vitae patientiam,aut in vtrumque. emonendi enim ac firmandi sumus.

f Sed non temere, nec cum procursu capiendus est impetus.] *Particula* nec *desideratur in quibusdam codicibus:& quidem,vt sentio,recte.*

IN EPIST. XXV.

a Omnia nobis mala solitudo persuadet.] Vitia *legunt nonnulla exemplaria,non* mala.

IN EPIST. XXVI.

a Profitne habituro aliquid,si quicquid nolim,quicquid non possim , non posse me gaudeo] *Locus vitiatissimus,verbis partim redundantibus,partim deficientibus: nec in vllo alio maiora exemplarium dissonantia. discussis igitur,& diligenti censura perpensis scriptorum codicum verbis,hanc lectionē elicio:*Profitne habituro quae velim. Atqui si nolim,quicquid non posse me scio,gaudeo.

b Quàm in finem suum natura soluentre dilabi:] *Vetus lectio* delabi,*non* dilabi.

c Totam viram tracta.] *Legendum censeo,*tota vita tractata. *Nam& exemplar Facundi& Primitiui* tractata *praefert,non* tracta.

d Finire iam volebam:] *Fidelior vetus lectio,*Desinere iam volebam.

e Putas me non dicere vnde sumpturus sum mutuum.] Puta *scribendum,non* putas,*ex vetere lectione.*

f Expecta me pusillum,] *Dictio* me *desideratur in nonnullis exemplaribus.*

IN EPIST. XXVII.

a Hoc deniq;tibi circa diē mortis praesta:] *Aliquot codices* Hoc deniq;tu tibi ante diē mortis praesta.

b Dimitte istas voluptates turbidas magno leuandas.]*Scribendum puto* luendas *non* leuandas.

c In quod ipse necesse est vigiles, ipse laborem tuum impendas,] *Castigatius vetusta lectio,* vigiliam *habet,non* vigiles.

d Tam properanter, quàm ille Troianos & Achiuos persalutabat.] *Sic prior editio. Corrigo ex exemplari Facundi& Primitiui,* tam perperam tribus quàm ille Troianos , *reliqua.*

e In medio versu excidebat.] Verbo, *non* versu, *eadem agnoscit*

f Vt Grāmaticos haberet analectos.] *Eadē* analectas,*habet,nō* analectos.*quā lectionē et iā Rhodigin° agnos.*

IN EPIST. XXVIII.

a Magis quis venerit,quàm quò interest.] Veneris *eadem,non* venerit.

b Inquire in te:] *Eadem* inquire te in te.

IN EPIST. XXIX

a Et in ipsa desperatione extrema remedia tentet.] *Malim legere,*sed in ipsa desperatione,*&c.*

IN EPIST. XXX.

a Neque cum auditem his dicentibus,] *Vetus lectio,*neque cum auditem ab his dicentibus.

IN EPIST. XXXI,

a Minusque sibi vinci ac stringere permiserint,] *Sic prior editio. Quaedā exemplaria,*minusque sibi vitia,

b Ille prudens atque artifex] *Nonnulli codices* Prudens artifex *tantum legūt.* (consurgere permiserint.

c Laborem si non recuses,parum est posse.] *Corrige,*laborē si non recuses,parū est. Posce.*ex vet. lect.*

d Deum in humano corpore hospitem?] *Scribe*, Deum in humano corpore hospitantem, *ex eadem.*

IN EPIST. XXXII.

a Non conuersari cum dissimilibus,] *Praepositio* cum *in omni antiqua lectione desideratur.*

b Diducimus illam in particulas ac lancinamus. *Eadem* laniamus *agnoscit, non* lancinamus.

c Nemo sibi contigit.] Contingit *eadem, non* contigit.

IN EPIST. XXXIIII.

a Itaque pars magna bonitatis est velle fieri bonum] *Verbum* itaque *redundat, ex eadem.*

b Cuius acta discordant.] *Aliquot codices*, cuius dictis acta discordant.

IN EPIST. XXXV.

a Si tamen re quoque ipsa laetus esse volo] *Vetus lectio*, Sed tamen re quoque, *&c.*

IN EPIST. XXXVI

a Denique nihil illi iam liberũ est. Spopõdit.] *Vetus lectio*, Deniqu e nihil illi iã liberũ esse spopondit

b Nec necesse esset in id comparari] *Scribe*, Nec enim opus esset, *&c. ex eadem.*

IN EPIST. XXXVII.

a Sacramento ligatus es. Deridebit, si quis dixerit.] *Eadem non* ligatus *agnoscit, sed* rogatus: *vt sit* rogatus, *pro* interrogatus. *Codex tamen Franciscanus* decipi t *legit, non* deridebit, *quod non displicet: quia paulo post sequitur*, nolo te decipi.

IN EPIST. XXXVIII.

a Et effusae audiente populo.] *Vellem legeres* audienti, *non* audiente.

b Idem facit ratio:] Oratio *scribe, non* ratio, *ex vetere lectione.*

IN EPIST. XL.

a Quae non effudit vna, sed premit & vrget.] *Eadem*, quae non effundit, imo premit & vrget. *Exemplar Puteanum notatum habet in margine, legendum esse*, quae non effundit vna vox, sed premit & vrget, *quam lectionem probo, quia subuenit statim.* Plura enim veniunt, quàm quibus vox vna sufficiat

b Aquo Romana eloquentia exiluit.] *Quidam codices* exiuit, *non* exiluit.

IN EPIST. XLII.

a Sed etiam de iactura.] *Vetusta lectio*, sed etiam vbi de iactura.

b Perdisti postquam satiatus es.] Perdis, *non* perdidisti, *eadem habet recte. nam iteratur confestim idem verbum* Perdis.

IN EPIST. XLIII.

a Gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum est] *Scribendum ex eadem*, Gubernaculum quod alteri naui magnum est, alteri exiguum est.

b Eo tibi diligentius viuendum est,] *Codex Franciscanus addit compluscula verba hoc pacto:* Quanto diligentius vita tua, pro honoris fastigio quaeritur, tanto tibi diligentius viuendum est.

IN EPIST. XLIIII.

a Si ad vetera te reuocas,] *Verbum* te *superuacaneum est: ex vetere lectione.*

IN EPIST. XLV.

a Vellem, inquis, magis consilium mihi quàm libros dares.] *Locus manifeste praepostere scriptus. Lege*, Vellem, inquis, magis libros mihi quàm consilium dares.

IN EPIST. XLVII.

a Ex his qui ad te veniunt.] *Scribendum* à te, *non* ad te, *ex vetere lectione.*

b Eruditam manum frustra excutit.] *Quidam codices*, eruditam manum in frusta excitat.

c Tu tam illum ingenuum videre potes, quàm ille te seruum.] *Lege commutatis dictionibus:* Tam tu illum videre ingenuum potes, quàm ille te seruum: *ex vetustis exemplaribus.*

d Itaque, inquit, prorsus colant] *Scribe*, Ita, inquam, prorsus colant, *ex eisdem.*

e Verberibus multa admonentur.] *Vetus lectio*? verberibus multa amouentur. *Puto, Corrigendum*, verberum mulcta amouentur. *Quid si legas*? Verberibus multa admonentur, *seu* amouentur.

f Sic exardescunt, sic saeuiunt,] Sic excandescunt, sic saeuiunt, *eadem.*

g Diutius te me morari nolo.] *Verbum* me *redundat ex eadem.*

h Et permanent.] *Coniunctio* & *non habetur in eadem.*

IN EPIST. XLVIII.

a In diuersum. Ecce sapientia & stultitia discedunt.] *Error in ordine. Lege per maiorem*, In diuersum ecce sapientia & stultitia discedunt, *ex eadem.*

b Quod in re tam seria senes ludimus.] *Superfluit verbum* quod: *ex eadem. Illud notandum, in plerisque antiquorum exemplarium connecti hanc epistolam cum sequente, & vnam esse, non duas.*

c Fidem praesta quantum potes. Ergo mi Lucili reduc te ab istis exceptionibus] *Erratum est in ordine & dispunctione verborum. Corrige*, fidem praesta. Quantum potes ergo, mi Lucili, *&c.*

IN EPIST. XLIX.

a Aut seruuli familiaris amissio,] Admissio *crediderim legendum potius quàm* amissio.

b Nobis satis resistentem.] *Quaedam exemplaria*, non satis resistentem.

c AEtatis nostrae portio est.] *Scribe.* AEtatis nostrae bona portio est, *ex vetere lectione.*

d Aduersus haec me doce: aliquid affer, ne mortem fugiam.] *Corrigo*, aduersus haec me doce aliquid. Effice, ne mortem fugiam, *ex eadem.*

IN EPIST. LI.

a AEtnam & illum nobilissimũ Siciliae montem:] *Coniunctio & superuacanea est in plerisque exemplaribus.*

b Et aspicere tot genera cymbarũ] *Verbũ* aspicere *desideratur in vet. lectione: alioquin* aspiceret *lege ĕdũ erat.*

c Quàm ibi vnam noctem anxius ipse duxisset.] *Scribendum.* quod in vna nocte manu sua ipse duxisset, *ex eadem. & paulo post* extirpa, *non* exturba, *legendum.*

IN EPIST. LII.

a Sed quomodo nos aut quando nos ab illa reuellemus?] *Posterius pronomen* nos *redundat ex eadem. & bona pars exemplarium* reuellemur *legit, non* reuellemus.

b Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio exisse, feciſſe sibi ipsos viam.] *Exemplar Facundi & Primitiui*: Quosdam Epicurus ait ad veritatem cõtendere sine vllius adiutorio. Ex se feciſſe sibiipsis viam. *Quid si legas*: ex his se feciſſe sibi ipsi viam *Nam Epicurus gloriabatur, autore etiam Cicerone, nullo vsum fuisse praeceptore. Tanto magis, quod secundae notae exemplum attulit Metrodorum, tertiae Hermachum: vt verisimile sit, primae notae exemplum non fuisse praetermissurum.*

c Alterum puram aream accepit,] *Scribendum arbitror*, Alterum dura area accepit.

IN EPIST. LIIII.

a Et huiusmodi exhortationibus tacitis] *Deest verbum* scilicet, *vt sit*, & huiusmodi exhortationibus tacitis scilicet, *ex vetere lectione.*

b Nihil cogito de die tuto.] *Scribendum* toto, *non* tuto, *ex eadem.*

IN EPIST. LV.

a Debilitatem nobis induxere deliciae.] Indixere, *non* induxere, *eadem.*

b Amicitiae Asinij Galli,] *Scribe* amicitia, *non* amicitiae, *ex eadem.*

c Et altera vsque in Occidentem tenet.] *Coniunctio* & *superuacanea est: ex eadem. &* tenetur, *non* tenet, *legunt pleraque exemplaria. Quid si legas*? torretur *non* tenetur.

d Prata bona medius riuus diuidit,] *Prior editio*: Prata noua medius riuus diuidit. *Exemplar Facundi & Primitiui*: Platanos medius riuus diuidit. *Exemplar Franciscanum*: Plata noua medius riuus diuidit. *Lego*, Platanona medius riuus diuidit.

e Manus ad parata porrigitur.] *Quidam codices* priuata, *non* parata.

f Vt Baias neget.] Baiis, *non* Baias, *scribendum, ex vetere lectione.*

g Animus est qui sibi commendat omnia.] *Verbum* sibi *desideratur in emendatioribus exemplaribus.*

IN EPIST. LVI.

a Cum in aliquem inertem, & hac plebeia functione contentum incidi,] *Scribendum existimo* alipten, *non* aliquem: *&* vnctione *codex meus familiaris habet, non* functione. *De alipte Iuuenalis: cuius verba mire cum verbis Senecae congruunt.*

b Si vero pellicrepus superuenerit,] Pilicerpus, *non* pellicrepus, *legunt duo antiqua & correctissima exemplaria, vt sit qui pilos, euellit.*

c Et ferrarium vicinum] Ferrarium *eadem, non* ferrarium.

d Tabulas experitur & tibias,] *Legendum forte non* tabulas, *sed* tubas.

e Animum non cogo sibi intentum esse,] *Scribe*, Animum enim cogo sibi intentum esse, *ex vetere lectione.*

f Et ideo ad rerum actus exercitandi, *Legendum ex eadem* excitandi, *non* exercitandi.

g Ad vocem ex accidenti erigitur.] *Eadem*, ad vocem & accidentia erigitur

h Arietata in arma agminis densi] Inter, *non* in, *eadem.*

i Et carere conuitio?] *Quidam codices* conuictu, *non* conuitio.

k Et experiri & exercere me volens.] *Prior coniunctio & redundat &* volui *lego, non* volens *vtrumque ex vetere lectione.*

IN EPIST. LVII.

a Et tamen luti tota via fuit.] *Eadem*, Sed tantum luti tota via fuit.

b Non vt nos per tenebras videamus,] *Pronomen* nos *non habetur in eadem.*

c Itaque & vultum adducet ad tristitiam.] *Castiorem lectionem putamus* abducet *quàm* adducet.

d Vigiliarium ruat, an mons,] *Vetus lectio*, vigilarium, *non* vigiliarium.

e Adeo non effectus, sed efficientiam timor spectat.] *Sunt exemplaria quae non* efficientiam, *sed* efficaciam *praeferunt. Opinor scriptum fuisse*, adeo non effectum, sed effectus causam timor spectat. *Deinde librariorum insciitia duas dictiones in vnam coaluisse, scilicet* effectus causam, *in* efficaciam *siue* efficientiam.

f Permanere non posse,] *Corrigendum reor*, permeare non posse. *Sequitur enim*, quia non fuerit illi exitus liber.

IN EPIST. LVIII.

a Ciceronem autorem huius verbi habeo,] *Castigandum existimo*, Ciceronem autorem vsiae verbi habeo, *quod sequentia monstrant.*

b Natura continens fundamentum omnium?] Naturam, *non* natura, *pleraque leguntur exemplaria.*

c Sed id si necesse est, ponam quod esset.] *Ex vetere lectione lege*, sed ita necesse est, ponam quod est.

d Esse aliquid genus & speciem. *Sic prior editio. Eadem*, Esse aliud genus, esse & speciem.

e Canis est species.] *Verbum* est *non habetur in eadem.*

f Quaedam anima carent,] *Eadem*, sed sunt quaedam quae anima carent.

g Primum genus Stoicis quibusdam videtur: sed quare videatur, subiiciam.] *Exemplar correctissimum Facundi & Primitiui, loco illius particulae* sed *habet* quod: *vt sit legendum*, Primum genus Stoicis quibusdam videtur quod. Quare videatur, subiiciam. *hoc sensu: Visum esse Stoicis, primum genus non esse, quod est: quia natura complectatur, etiam quae non sunt: sed tantum, quod.*

h Quae sunt, interrogas? Proprie Plato Ideas vocat.] *Vetus lectio*: Quae sunt, interrogas? Propria Platonis supellex est. Plato ideas vocat.

i Ex quibus omnia quae sunt fiunt,] *Secus eadem*: ex quibus omnia quaecunque videmus, fiunt.

k Eorum quae naturaliter fiunt] *Eadem*, eorum quae natura sunt.

l Exemplar picturae tuae habeo,] *Scribe* te, *non* tuae, *ex eadem.*

m In idem flumen bis descendimus, & non descẽdimus.] *Bona pars exemplariũ breuius*: In idem flumẽ

bis descendimus. *vt putem legendum, addita negatione*: In idem flumẽ bis non descendimus. *Sententia Aristotelis & aliis memorata.*

n Tanquam semper futura, ac semper habituri.] *Vetus lectio*, tanquam aut semper futura, aut semper habituri.

o Hac ratione vitium corporis vincat] *Scribe*, ac, *non* hac *ex eadem.*

p Potest tamen aliquatenus nostra quoque prouidentia prorogare huic corpusculo moram,] *Scribendum reor*, posse tandem aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpusculo moram.

q Vtrum fex vitae haec sit] *Scribe*, Vtrum ea fex sit. *reliqua tollenda ex vetere lectione.*

IN EPIST. LIX.

a Opinione falsi boni immoderatam & immodicam.] *Legendum*, opinione falsi boni motam immoderatam & immodicam, *ex eadem.*

b Inuenio tamen tralationes verborum, vt non temerarias, ita non indecoras. Itaque periculum sui fecerint.] *Breuius plerique codices*: Inuenio tamen tralationes verborum, vt non temerarias, ita quae non periculum sui fecerint. *Alij sic*: Inuenio tralationes verborum, vt non temerarias, ita quae periculum sui fecerint. *Et paulo post*, mouet *scribe*, *non* mouit.

c Namque vt supremam falsa inter gaudia noctem egerimus. Nosti eos totam luxuriari noctem inter falsa gaudia. Et quidem tanquam supremum agunt.] *Lege*, Namque vt supremam falsa inter gaudia noctem egerimus nosti. Omnem luxurioli noctem inter falsa gaudia, & quidem tanquam supremam agunt, *ex vetere lectione.*

IN EPIST. LXI.

a Quia quandiu futurum hoc sit, non minus pendo.] *Quidam pro verbis illis*, non minus pendo, nemini pando *legunt. Quid si scribas*: non animi pendeo, *vel certe*, minimi pendo.

IN EPIST. LXIII.

a Desine beneficium naturae male interpretari.] *Omnis antiqua lectio* fortunae *agnoscit*, *non* naturae. *quae scriptura videtur confirmari verbis sequentibus*: Maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus.

b Quia ab hominibus dictum est.] Omnibus *lege*, *non* hominibus, *ex eadem.*

IN EPIST. LXIIII.

a Sed haec tamen morbis & temporibus aptanda sunt.] Modis *legendum*, *non* morbis. *ex eadem indicant id etiam verba authoris paulo post*: Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum.

IN EPIST. LXV.

a Esse debet ergo vnde aliquid fiat. Denique à quo fiat.] *Scribe*, Esse ergo debet vnde aliquid fiat Deinde à quo fiat. *ex eadem.*

b Nulla sine motu ars, nulla mutatio est.] *In quibusdam codicibus* imitatio *habetur*, *non* mutatio.

c Ne hoc quidem tempus, vt existimas, perdo] *Lege*, Nec ego hoc quidem tempus, *&c. ex vetere lectione.*

d Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quae oculos defatigat, *Scribendũ*, Quemadmodum artifices cum alicuius rei subtilioris intentione oculos defatigant, *ex eadem. Quidam tamen codices non* intentione, *sed* inspectione *praeferunt. Cui lectioni suffragantur verba, quae non multo post habentur*: Interdices mihi inspectionem rerum naturae. *& paulo ante calcem*: Et illa, de qua modo loquebamur inspectio.

e Et velut sacramento ligatus,] Rogatus, *non* ligatus, *eadem.*

f An saepe nascendum quo hinc iturus sim.] *Legendum reor*, an saepe. Nesciam quo hinc iturus sim?

g Et nunc cum haeremus,] *Vetus lectio*, & nunc tamen dum haeremus.

IN EPIST. LXVI.

a Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.] *Eadem*, Gratior & pulchro veniens in corpore virtus. *Bona tamen exemplarium pars ista habet, vt impressa lectio.*

b In similitudinem sui adducit & cingit:] *Rectior lectio*, in similitudinem sui abducit & fingit.

c Minuuntur, cadunt,] *Mallem legeres*, eminent, cadunt. *Nam & quae sequuntur, continuo per oppositum dicta sunt*, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur.

d In exicium ipsas sui verti:] Suum, *non* sui, *omnis antiqua lectio.*

e Libertas, constantia, aequanimitas,] Liberalitas, *non* libertas, *eadem.*

f Inter gaudium & dolorem inflexibilemque patientiam?] *Exemplar Franciscanum*, intergaudium & dolorum inflexibilem patientiam.

g Plurimum quantum ad illa,] *Vetus omnis lectio*, plurimum inter illa.

h Naturalis animi remissio] *Scribe*, naturalis est animi remissio.

i Alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta fortissime stantis:] *Exemplar peruetus & correctum*, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortissime stantis.

k Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabis,] *Scribe*, Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, *ex vetere lectione.*

l Quàm breuem aut modicum.] *Lege*, quàm breuem & modicum, *ex Eadem.*

m Falsa multum habent vani.] *Scribendum*, Illa falsa multum habent vani, *ex eadem.*

n Quàm multo reparata sanguine.] *Castigandum censeo*, quàm multorum parta sanguine.

o Vt quadam & patientia educta.] *Exemplar Franciscanum*, vi quadam patientiae inducta.

p Maiora esse aliis possunt.] *Idem exemplar* possent *agnoscit*, *non* possunt.

q Et vt calamitatem fortiter ferat.] *Particula* vt *redundat ex vetere lectione.*

r Vt male laxandos articulos exoletis meis porrigam,] *Nonnulla exemplaria* laxàndos *tantum habẽt*: *non*

male laxandos: *Alia rectius*, malaxandos, *hoc est, molliendos: à verbo Graeco tractum. Hoc melius quàm* malaciזandos.

IN EPIST. LXVII.

a Nondum me committo frigido veri:] *Exemplar Franciscanum* aeti *legit, non* veri.

b Adhuc vigor est eius in frigore.] *Corrigendum duto*, adhuc rigore eius infringor.

c Itaque maior pars in vestimentis degitur.] *Scribendum reor, non* vestimentis, *sed* stramentis: *hoc est, in cubili. Sequitur enim*, quod me lectulo afflixit.

d Quasi colloquor tecum:] Colloquar, *non* colloquor, *vetus lectio.*

e Omnium nostrorum fortem tolerantiam.] *Scribe* tormentorum, *non* nostrorum, *tum ex vetere lectione, tum quòd subijcit*, tormentorum fortis patientia.

f An feliciter, quod agis?] Quidem, *non* quod, *eadem.*

IN EPIST. LXVIII.

a Si non praecepto ad exemplum] *Exemplar meum*, si non praecepto, at exemplo.

b Depono hoc apud te:] Depone *quidam codices, non* depono.

c A que etiam aliud proposito tuo nomen impone: valitudinem & imbecillitaté vocato desidiam.] *Vetus lectio.* Arqui aliud proposito tuo nomẽ impone. Valitudinem & imbecillitatem vocato & desidiam.

d Plus habeo gratiae.] Habet, *non* habeo, *in eadem inuenies. Illud notandum, putare me ordinem verborum hoc loco perturbatum haberi, legendaque esse omnia ad hunc modum:* Ille clientum turba, cuius turbae par esse non possum, plus habet gratiae. Est tanti ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur.

e Tanti est ab hominibus vinci.] *Inuerte dictiones*: Est tanti ab hominibus vinci: *ex vetere lectione. et si nonnulli codices praeferant* omnibus, *non* hominibus.

f Iam disputauit,] *Quid si legas*, Iam dispumauit: *quia subdit*, primo feruore adulescentiae: *est enim metaphora, sumpta à musto.*

g Hoc est breuius huius boni tempus.] *Verbum* breuius *non habetur in vetustis codicibus.*

IN EPIST. LXIX.

a Nedum si tam breue tempus per interualla discindimus.] *Exemplar antiquum*, nedum si tam breue temporis interuallum discindimus.

IN EPIST. LXX.

a Et quemadmodum Virgilius noster ait, in mari terraeque vrbesque recedunt,] *Erratum in ordine verborum. Lege:* Et quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noster, terraeque vrbesque recedunt: *ex vetere lectione.*

b Stultitia, est, timore mortis mori.] *Eadem addit compluscula verba hoc pacto*: Si ibi commodaret, stultitia esset. Stultitia est, timore mortis mori.

c Quam illo seculo quisquam sperare poterat. at ipse quum aeger à senatu, *&c.*] *Lego ex eadem*, quam illo seculo quisquam sperare poterat, aut ipse vllo. Quum aeger à senatu, *&c.*

d Non sane frequentibs obsequiis,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, exequiis *legit, non* obsequiis.

e Vtrum conscisceret mortem,] *Vetus lectio*, vtrum conscisceret sibi mortem.

f Alia enim exercent forte in superuacuum.] Exercentur *legendum, non* exercent, *ex eadem.*

g Nunquam à nobis exiget huius virtutis experimentum] *Scribo contra omnia exemplaria* exegit, *non* exiget, *quia praecedit*, permanere diuitiae, *& sequitur*, superstites fortuna seruauit.

h Huius vnius rei vsum qui exciter dies veniet.] *Exemplar Franciscanum* exigat, *habet, non* excitet, *rectissime. dixerat enim paulo ante* nunquam à nobis exegit huius virtutis experimentum.

i Cumque commodo mori non licuisset,] *Non* commodo, *sed* quomodo, *omnia scripta exemplaria praeferunt: vt putem omissum fuisse librariorum incuria verbum aliquod, necessarium ad complementum sententiae.*

k Et in praeclusis faucibus spiritum elisit.] *Praepositio* in *superuacanea est, ex eisdem.*

IN EPIST. LXXI.

a Ergo Concilium sub die nasci debet:] *Venustior lectio antiqui exemplaris* sub diem, *quàm* sub die.

b Summum est, quod honestum est.] *Scribe*, Summum bonum est, quod honestum est, *ex omni antiqua lectione.*

c Qui animum minuta docendo dimittunt,] *Legendum* demittunt, *non* dimittunt, *ex eadem.*

d Et hanc summam dixit esse sapientiam,] *Coniunctio & superuacanea est, vt reor & verbum sequens* inquit. *mutandum in* inquam. *Bisque idem admissus est error, nisi nos potius erramus.*

e Eodem natura demittit.] *Omnis vetus lectio* dimittit.

f Rigidari quidem amplius, intendi non potest.] *Exemplaria pleraque, cum impressa lectione*, rigidari *praeferunt. Alia*, rigida est. *vt considerandum lectores habeant, an ita legi commode possit:* Rigida esse amplius, non intendi potest.

g Nec quae illa quidem fiunt,] *Vetus lectio*, nec quae ab illa quidem fiunt.

h Qui supra fortunam extat.] *Scribe*, quàm qui supra fortunam extat, *ex eadem.*

i Vbi ergo est origo calamitatis, vbi illud malum verum est?] *Scribendum*, Vbi ergo est calamitas? Vbi illud vestrum malum est? *ex codice antiquo.*

k Si ista animum detrahunt.] Distrahunt, *non* detrahunt *in eodem habetur codice.*

l Omnia quae virtute contracta sunt,] *Quaedam exemplaria* contẽta sunt *praeferunt, non* cõtracta sunt.

IN EPIST. LXXII.

a Liquebat mihi si rem edicerem per se, sed diu non retentauit memoriam meam.] *Exemplar Franciscanum*, liquebat mihi, sic rem edidiceram sed diu non retentaui memoriam meam.

b Quaedam enim sunt, quae posses & incise scribere.] *Codex Facundi & Primitiui non* incise *legit, sed* circo. *Alij*, incisio. *quam lectionem probo, est enim cisium, genus vehiculi gestatorij, autore Nonio Marcello. Nec* posses *legendum, sed* possis.

c Sapientis vero contexitur gaudium, nulla rumpitur fortuna: *Vetus lectio*, Sapientibus vero contexitur gaudium. Nulla rumpitur causa, nulla fortuna.

d Aliquo, inquam, incommodo afflatur.] *Melior lectio* aliquando, *quàm* aliquo.

e Haec est etiam quae aeterna commẽdet,] *Veteres codices*, Haec etiam est quae externa commẽdet.

f Ad rapinam alterius erecti & attoniti.] *In quibusdam exemplaribus* attenti *habetur, non* attoniti.

g Quam non quidem attigerunt.] Contigerunt *vetus omnis lectio, non* attigerunt.

h Cum medios quoque sequatur fructus suus.] *Prior editio* fluctus, *non* fructus. *quod non displicet: quia praecessit*, iam in portu sunt, *Scripti quoque codices eam lectionem agnoscunt.*

IN EPIST. LXXIII.

a Animosius à mercatore quàm à vectore] *Adde coniunctionem* &, *vt sit*, & animosius, *&c. ex eisdem.*

IN EPIST. LXXIIII.

a Illa vero maxima est ex omni mortalium populorum turba miserorum,] *Emenda*, Illa vero maxima ex omni mortalium populo turba miserorum, *ex eisdem.*

b Circa praemium rixa est,] Primum, *non* praemium, *eadem.*

c Aliquos spes vana delusit:] *Lege*, inuadendique aliquos spes vana delusit, *ex eisdem.*

d Aut inde fallimur.] *Omnia quae legerim exemplaria, ita habent, praeter vnum Franciscanum, in quo legitur:* aut decipimur, aut fallimur.

e Quicunque beatum esse se constituet,] *Vetus lectio*, Quicunque beatus esse constituet.

f Et, vt lingua nostra loquar, producta:] *Coniunctio & non habetur in eadem.*

g Nisi temperatur, premit:] *Corrige*, nisi temperat, premit, *ex eadem.*

h Ad conuersationem vniuersi pertinere,] *Scribe* conservationem, *non* conuersationem, *ex eadem.*

i Quòd negatis vllum esse aliud honesto bonum.] *Legendum*, quòd negatis vllum esse aliud ab honesto bonum. *Alia exemplaria*, quod negatis vllum esse aliud bonum quàm honestum.

k Quare si amicum bonum amisi,] *Si sustinetur particula* Quare, *per interrogationem legatur sententia necessium erit, vt sit responsio*, Si amicum bonum amisi. *Sed in antiquissimo & correctissimo exemplari diui Francisci. quod subinde aduoco, non habetur* Quare.

l Quod si quaeris.] *Scribendum per interrogationem*, Quid si quaeris? *ex vetere lectione.*

m Quid illos quoque bonos fecerat virtus.] *Lego*, quod illos bonos fecerat virtus, *ex eadem.*

n Non facit collectio amici sapientiorem,] Amicorum *lege, non* amici *ex eadem.*

o Siue circa senectutem finitus est,] Citra *legendum, non* circa, *ex codicibus Pinciano & Facundi ac Primitiui.*

p Et nullo actu pigritia.] *Corrige*, & in vllo actu pigritia, *ex vetere lectione.*

IN EPIST. LXXV.

a Multum tamen operis impendi verbis non oportet.] *Legendum* operae. *non* operis, *ex eadem.*

b Quid aures meas scalpis: quid oblectas? Aliud agitur. Vrendus, secandus, abstinendus sum.] Scabis, *non* scalpis: *&* abscindendus, *non* abstinendus, *in quibusdam habetur exemplaribus.*

c Postquam haec animum implicuerunt, & perpetua eius mala esse coeperunt.] *Nonnulli codices*: Haec cum semel coeperunt animum, implicuerunt, & perpetua eius mala esse coeperunt.

d Assidua & vetus ptysin.] *Legend um reor*, phthisin, *non* ptysin, *& mox paulo* profecere, *non* praefecere.

e Iam non solicitatur libidine, sed tolerat etiam nunc ambitionem.] *Sic prior editio. Corrigendum*, Iam non sollicitatur libidine, etiam nunc ambitionem sentit: *ex vetere lectione. et si quidam codices legant*, Iam non solliciratur libidine, at etiam nunc ambitione.

f Optima & noxa carentia expectant nos, si ex hac aliquando fece in illud euadimus sublime & excelsum. Tranquillitas animi est expulsis erroribus absoluta libertas.] *Scribe*, Optima noxa carent. Expecta nos, si ex hac fece in illud euadimus sublime & excelsum, tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas, *ex collatione & diligenti excussione veterum codicum.*

IN EPIST. LXXVI.

a Et quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo,] *In nonnullis exemplaribus* equidem *habetur, non* & quidem. *sed omnino suspecta mihi tota haec lectio: mallemque legeres sic*, & quidem quintus iam dies abiit, ex quo in scholam eo. *et si nullus antiquus codex faueat.*

b Si hoc vnum senectutem meam decet.] *Scribendum reor* dẽdecet, *non* decet.

c Metronactis petenti domum.] Petentibus, *non* petenti, *vetus lectio.*

d Illud quidem factum est, & hoc ingenti studio, quis sit Pithaules, bonus iudicatur.] *Castiga*: Illud quidem ingenti studio, quis sit Pithaules bonus, iudicatur. *reliqua superuacanea sunt. ex eadem.*

e Honor afferetur,] *Castigatum exemplar* offeretur *habet, non* afferetur.

f Vnum est bonum quod honestum.] *Lege*, vnum enim est bonum quod honestum, *ex vetere lectione.*

g Et vt in artum quae dicta sunt contraham:] *Particula* vt *redundat, ex eadem.*

h Et sapor vinum,] *Coniunctio & delenda, ex eadem.*

i Quare fortia dorso iumenta sint, quaeris?] Quàm *legendum non* quare, *ex eadem.*

k Nec cui argenteum rostrum est,] *Scribe*, nec cui argenteum, aut aureum rostrum est: *ex eadem.*

l Velox, & non sentiens ventum.] *Expende an sit aptior lectio*, velox & consentiens vento.

m Etiam si statim facturus hoc eris,] *Lege*, etiam si non statim facturus hoc eris, *ex vetere lectione.*

n Interdum ex re pulcherrima] *Scribendum puto per maiorem*, Interim ex re pulcherrima.

o Sed ille quoque,] *Lege per maiorem*, Sed & ille quoque, *ex vetere lectione.*

p Et parum grate existimatio ciuium respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt.] *Corrige*, & parum grata existimatio. Respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt. *ex eadem.*

q Cum basi illum sua metire. paruus pumilio licet in monte constite t.] *Corrigendum ex eadem*, cum basi illum sua metiris. Non est magnus pumilio, licet in monte constiterit.

male laxandos: *Alia rectius*, malaxandos, *hoc est, molliendos: à verbo Graeco tractum. Hoc melius quàm* malacizandos.

IN EPIST. LXVII.

a Nondum me committo frigido veri:] *Exemplar Franciscanum* aeri *legit, non* veri.

b Adhuc vigor est eius in frigore.] *Corrigendum duco*, adhuc rigore eius infringor.

c Itaque maior pars in vestimentis degitur.] *Scribendum reor, non* vestimentis, *sed* stramentis: *hoc est, in cubili. Sequitur enim*, quod me lectulo afflixit.

d Quasi colloquor tecum:] Colloquar, *non* colloquor, *vetus lectio.*

e Omnium nostrorum fortem tolerantiam.] *Scribe* tormentorum, *non* nostrorum, *tum ex vetere lectione, tum quòd subijcit*, tormentorum fortis patientia.

f An feliciter, quod agis?] Quidem, *non* quod, *eadem.*

IN EPIST. LXVIII.

a Si non praecepto ad exemplum] *Exemplar meum*, si non praecepto, at exemplo.

b Depono hoc apud te:] Depone *quidam codices, non* depono.

c A que etiam aliud proposito tuo nomen impone: valitudinem & imbecillitaté vocato desidiam.] *Vetus lectio.* Atqui aliud proposito tuo nomẽ impone. Valitudinem & imbecillitatem vocato & desidiam.

d Plus habeo gratiae.] Habet, *non* habeo, *in eadem inuenies. Illud notandum, putare me ordinem verborum hoc loco perturbatum haberi, legendaque esse omnia ad hunc modum:* Ille clientum turba, cuius turbae par esse non possum, plus habet gratiae. Est tanti ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur.

e Tanti est ab hominibus vinci.] *Inuerte dictiones*: Est tanti ab hominibus vinci: *ex vetere lectione. et si nonnulli codices praeferant* omnibus, *non* hominibus.

f Iam disputauit,] *Quod si legas*, Iam dispumauit: *quia subdit*, primo feruore adulescentiae: *est enim metaphora, sumpta à musto.*

g Hoc est breuius huius boni tempus.] *Verbum* breuius *non habetur in vetustis codicibus.*

IN EPIST. LXIX.

a Nedum si tam breue tempus per interualla discindimus.] *Exemplar antiquum*, nedum si tam breue temporis interuallum discindimus.

IN EPIST. LXX.

a Et quemadmodum Virgilius noster ait, in mari terraeque vrbesque recedunt,] *Erratum in ordine verborum. Lege:* Et quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noster, terraeque vrbesque recedunt: *ex vetere lectione.*

b Stultitia, est, timore mortis mori.] *Eadem addit compluscula verba hoc pacto*: Si ibi commodaret, stultitia esset. Stultitia est, timore mortis mori.

c Quam illo seculo quisquam sperare poterat. at ipse quum aeger à senatu, *&c.*] *Lego ex eadem*, quam illo seculo quisquam sperare poterat, aut ipse vllo. Quum aeger à senatu, *&c.*

d Non sane frequentibs obsequiis,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, exequiis *legit, non* obsequiis.

e Verum conscisceret mortem,] *Vetus lectio*, vtrum conscisceret sibi mortem.

f Alia enim exercent fortasse in supervacuum.] Exercentur *legendum, non* exercent, *ex eadem.*

g Nunquam à nobis exiget huius virtutis experimentum] *Scribo contra omnia exemplaria* exegit, *non* exiget, *quia praecedit*, permansere diuitiae, *& sequitur*, supersites fortuna seruauit.

h Huius vnius rei vsum qui excitet dies veniet.] *Exemplar Franciscanum* exigat, *habet, non* excitet, *rectissime. dixerat enim paulo ante* nunquam à nobis exegit huius virtutis expetimentum.

i Cumque commodo mori non licuisset,] *Non* commodo, *sed* quomodo, *omnia scripta exemplaria praeferunt: vt putem omissum fuisse librariorum incuria verbum aliquod, necessarium ad complementum sententiae.*

k Et in praeclusis faucibus spiritum elisit.] *Praepositio* in *supervacanea est, ex eisdem.*

IN EPIST. LXXI.

a Ergo Concilium sub die nasci debet:] *Venustior lectio antiqui exemplaris* sub diem, *quàm* sub die.

b Summum est, quod honestum est.] *Scribe*, Summum bonum est, quod honestum est, *ex omni antiqua lectione.*

c Qui animum minuta docendo dimittunt,] *Legendum* demittunt, *non* dimittunt, *ex eadem.*

d Et hanc summam dixit esse sapientiam,] *Coniunctio & supervacanea est, vt reor & verbum sequens* inquit. *mutandum in* inquam. *Eaque idem admissus est error, nisi nos potius erramus.*

e Eodem natura demittit.] *Omnis vetus lectio* dimittit.

f Rigidari quidem amplius, intendi non potest.] *Exemplaria pleraque, cum impressa lectione*, rigidari *praeferunt. Alia*, rigida est. *vt considerandum lectores habeant, an ita legi commode possit:* Rigida esse amplius, non intendi potest.

g Nec quae illa quidem fiunt,] *Vetus lectio*, nec quae ab illa quidem fiunt.

h Qui supra fortunam extat.] *Scribe*, quàm qui supra fortunam extat, *ex eadem.*

i Vbi ergo est origo calamitatis, vbi illud malum verum est?] *Scribendum*, Vbi ergo est calamitas? Vbi illud vestrum malum est? *ex codice antiquo.*

k Si ista animum detrahunt.] Distrahunt, *non* detrahunt *in eodem habetur codice.*

l Omnia quae virtute contracta sunt,] *Quaedam exemplaria* contẽta sunt *praeferunt*, noncõtracta sunt.

IN EPIST. LXXII.

a Liquebat mihi si rem edicerem per te, sed diu non retentauit memoriam meam.] *Exemplar Franciscanum*, liquebat mihi, sic rem edidiceram sed diu non retentaui memoriam meam.

b Quaedam enim sunt, quae posses & incise scribere.] *Codex Facundi & Primitius non* incise *legit, sed* incirco. *Alij*, incilio. *quam lectionem probo, est enim cisium, genus vehiculi gestatorij, autore Nonio Marcello. Nec* posses *legendum, sed* possis.

c Sapientis vero contexitur gaudium, nulla rumpitur fortuna: *Vetus lectio*, Sapientibus vero contexitur gaudium. Nulla rumpitur causa, nulla fortuna.

d Aliquo, inquam, incommodo afflatur.] *Melior lectio* aliquando, *quàm* aliquo.

e Haec est etiam quae aeterna commédet,] *Veteres codices*, Haec etiam est quae externa commédet.

f Ad rapinam alterius erecti & attoniti.] *In quibusdam exemplaribus* attenti *habetur, non* attonita.

g Quam non quidem attigerunt.] Contigerunt *vetus omnis lectio, non* attigerunt.

h Cum medios quoque sequatur fructus suus.] *Prior editio* fluctus, *non* fructus. *quod non displicet: quia praecessit*, iam in portu sunt, *Scripti quoque codices eam lectionem agnoscunt.*

IN EPIST. LXXIII.

10 a Animosius à mercatore quàm à vectore] *Adde coniunctionem* &, *vt sit*, & animosius, *&c. ex eisdem.*

IN EPIST. LXXIIII.

a Illa vero maxima est ex omni mortalium populorum turba miserorum,] *Emenda*, Illa vero maxima ex omni mortalium populo turba miserorum, *ex eisdem.*

b Circa praemium rixa est,] Primum, *non* praemium; *eadem.*

c Aliquos spes vana delusit:] *Lege*, inuadendique aliquos spes vana delusit, *ex eisdem.*

d Aut inde fallimur.] *Omnia quae legerim exemplaria, ita habent, praeter vnum Franciscanum, in quo legitur:* aut decipimur, aut fallimur.

e Quicunque beatum esse se constituet,] *Vetus lectio*, Quicunque beatus esse constituet.

f Et, vt lingua nostra loquar, producta:] *Coniunctio* & *non habetur in eadem.*

20 g Nisi temperatur, premit:] *Corrige*, nisi temperat, premit, *ex eadem.*

h Ad conuersationem vniuersi pertinere,] *Scribe* conseruationem, *non* conuersationem, *ex eadem.*

i Quòd negatis vllum esse aliud honesto bonum.] *Legendum*, quòd negatis vllum esse aliud ab honesto bonum. *Alia exemplaria*, quòd negatis vllum esse aliud bonum quàm honestum.

k Quare si amicum bonum amisi,] *Si sustinetur particula* Quare, *per interrogationem legatur sententia necessum erit, vt sit responsio*, Si amicum bonum amisi. *Sed in antiquissimo & correctissimo exemplari diui Francisci. quod subinde aduoco, non habetur* Quare.

l Quod si quaeris.] *Scribendum per interrogationem*, Quid si quaeris? *ex vetere lectione.*

m Quid illos quoque bonos fecerat virtus.] *Lego*, quod illos bonos fecerat virtus, *ex eadem.*

n Non facit collectio amici sapientiorem,] Amicorum *lege, non* amici *ex eadem.*

o Siue circa senectutem finitus est,] Citra *legendum, non* circa, *ex codicibus Pinciano & Facundi ac Primitiui.*

30

p Et nullo actu pigritia.] *Corrige*, & in vllo actu pigritia, *ex vetere lectione.*

IN EPIST. LXXV.

a Multum tamen operis impendi verbis non oportet.] *Legendum* operae. *non* operis, *ex eadem.*

b Quid aures meas scalpis? quid oblectas? Aliud agitur. Vrendus, secandus, abstinendus sum.] Scabis, *non* scalpis: *&* abscindendus, *non* abstinendus, *in quibusdam habetur exemplaribus.*

c Postquam haec animum implicuerunt, & perpetua eius mala esse coeperunt.] *Nonnulli codices*: Haec cum semel coeperunt animum, implicuerunt, & perpetua eius mala esse coeperunt.

d Assidua & vetus ptysin.] *Legendum reor*, phthisin, *non* ptysin, *& mox paulo* profecere, *non* praefecere.

40 e Iam non solicitatur libidine. sed tolerat etiam nunc ambitionem.] *Sic prior editio. Corrigendum*, Iam non sollicitatur libidine, etiam nunc ambitionem sentit: *ex vetere lectione. et si quidam codices legant*, Iam non sollicitatur libidine, at etiam nunc ambitione.

f Optima & noxa carentia expectant nos, si ex hac aliquando fece in illud euadimus sublime & excelsum. Tranquillitas animi est expulsis erroribus absoluta libertas.] *Scribe*, Optima noxa carent. Expecta nos, si ex hac fece in illud euadimus sublime & excelsum, tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas, *ex collatione & diligenti excussione veterum codicum.*

IN EPIST. LXXVI.

a Et quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo,] *In nonnullis exemplaribus* equidem *habetur, non* & quidem. *sed omnino suspecta mihi tota haec lectio: mallemque legeres sic*, & quidem quintus iam dies

50 abiit, ex quo in scholam eo. *et si nullus antiquus codex faueat.*

b Si hoc vnum senectutem meam decet.] *Scribendum reor* dédecet, *non* decet.

c Metronactis petenti domum.] Petentibus, *non* petenti, *vetus lectio.*

d Illud quidem factum est, & hoc ingenti studio, quis sit Pithaules, bonus iudicatur.] *Castiga*: Illud quidem ingenti studio, quis sit Pithaules bonus, iudicatur. *reliqua superuacanea sunt. ex eadem.*

e Honor afferetur,] *Castigatum exemplar* offeretur *habet, non* afferetur.

f Vnum est bonum quod honestum.] *Lege*, vnum enim est bonum quod honestum, *ex vetere lectione.*

g Et vt in artum quae dicta sunt contraham:] *Particula* vt *redundat, ex eadem.*

h Et sapor vinum,] *Coniunctio* & *delenda, ex eadem.*

i Quare fortia dorso iumenta sint, quaeris?] Quàm *legendum non* quare, *ex eadem.*

60 k Nec cui argenteum rostrum est,] *Scribe*, nec cui argenteum, aut aureum rostrum est: *ex eadem.*

l Velox, & non sentiens ventum.] *Expende an sit aptior lectio*, velox & consentiens vento.

m Etiam si statim facturus hoc eris,] *Lege*, etiam si non statim facturus hoc eris, *ex vetere lectione.*

n Interdum ex re pulcherrima.] *Scribendum puto per maiorem*, Interim ex re pulcherrima.

o Sed ille quoque,] *Lege per maiorem*, Sed & ille quoque, *ex vetere lectione.*

p Et parum grate existimatio ciuium respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt.] *Corrige*, & parum grata existimatio. Respondebit tibi. Ista omnia extra opus meum sunt. *ex eadem.*

q Cum basi illum sua metire. paruus pumilio licet in monte constiterit.] *Corrigendum ex eadem*, cum basi illum sua metiris. Non est magnus pumilio, licet in monte constiterit.

r Sciebam haec mihi restare.] *In quibusdam codicibus notatum inueni in margine legendum esse,* Nesciebam, *non* Sciebam. *Sed potest tolerari* Sciebam, *si legatur per interrogationem ducentem ad negationem.*

IN EPIST. LXXVII.

a Non enim certus numerus quem debeas explere, finitur.] *Emendandum reor,* Num enim certus numerus, *&c. vt sit interrogatio.*

IN EPIST. LXXVIII.

a Non minus mehercule quàm capitis ipsius, sed quo incitatior est.] *Vetus lectio,* Non minus mehercule quàm capitis ipsius, si incitatior est.

b Animum deducit à corpore,] Diducit *verior lectio quàm* deducit.

c Corpus tuum valitudo tenet,] *Dictio* tuum *supervacanea est, ex vetere lectione. generalis est enim sententia. Exemplar Facundi & Primitivi,* Corpus cum valide tenet. *& mox paulo* moratur *scribe, non* morantur.

d Quantunlibet sit illud,] *Nonnulli codices,* quantulum licet si illud.

IN EPIST. LXXIX.

a An omnis tempestas atque mare illud contorqueat:] AEque, *non* atque, *vetus lectio, et si quaedam exemplaria legant,* an omnis tempestas atque flatus mare illud contorqueat.

b Quicquid illo freti turbine] *Sunt codices, in quibus non habeatur verbum* freti.

c Quod aliquando longius nauigantibus soleat ostendi.] *Scribe* solebat, *non* soleat, *ex vetere lectione.*

d Fumo quoque per diem segnior.] *Legendum puto* segniore, *non* segnior.

e Foratum pluribus locis solum,] *Quaedam exemplaria* perforatum *legunt, non* foratum.

f Retractaturus ingenij tui vires,] Retracturus *omnis prisca lectio, non* retractaturus.

g Detrahat assidua vis ignium,] *Expende an legendum sit* deterat, *potius quàm* detrahat.

h Non ruina inferius adducet.] *Vetus lectio* abducet *agnoscit, non* adducet.

i Circa quas delituerat.] Apud quas delituerat, *emendatiores habent codices.*

k Nunquid non opinio eius emicuit?] *Vetus lectio* enituit *habet, non* emicuit. *& paulo post* enituisse, *non* emicuisse.

l Qui voluissent per eadem ire vestigia] *Addenda coniunctio &, vt sit,* & qui voluissent, *&c. ex eadem.*

IN EPIST. LXXX.

a Ad sphaeromachiam auocauit.] *Scribendum arbitror* sphyromachiam, *non* sphaeromachiam: *hoc est, calcium siue talorum pugnam: vt sequentia videntur probare,* si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat.

b Non alleuabatur velum,] Alleuabitur *vetus lectio, non* alleuabatur.

c Qui nobis partes quas male agamus assignat.] *Scribe,* qui nobis partes has quas, *&c. ex eadem.*

d Latius incedit,] *Scribendum reor* laxius, *non* latius.

e Quod de alijs loquor.] *Emendatiora exemplaria,* Quid de aliis loquor? *vt sit interrogatio.*

IN EPIST. LXXXI.

a Foeneratorem non fugat à foro coactor.] *Quaedam exemplaria, non* coactor *habent, sed* tortor *vt legendum putem,* coctor, *qui alias dicitur* decoctor.

b Quamuis iniuriae praeponderent, tamen beneficijs donetur, cum quod ex iniuria supereſt, plus nocuit, sed prius proficit.] *Scribendum per maiorem,* Quamuis iniuria praeponderet: tamen beneficijs donetur, quod ex iniuria supereſt. Plus nocuit, sed prius profuit, *ex vetere lectione.*

c Vtique dum prope sibi est, reddere beneficium, & pensare ab accepto.] *Exemplar Facundi & Primitivi,* Vtique dum prope est ab accepto. *reliqua superfluunt.*

d Quantum autem existimas interesse, vtrum aliquis quod dederat, receperit, vel quod praestauit sumpserit.] *Vetus lectio, & brevior, & correctior:* Quantum autem putas interresse, vtrum aliquis quod derat, sed quod praestabat, sumpserit. *reliqua non habentur.*

e e Etiam si multum erit, sed si id donari salua pietate ac fide poterit, remittet,] *Scribe per maiorem.* Etiam si multum erit, et si id donari, *&c. ex castigatiss. codice.*

f Quàm qui cum maxime obligatur.] *Lege ex exemplari diui Pauli Pinciani,* quàm qui accipiens cum maxime obligatur.

g Et illa crescunt mora:] *Videtur scribendum,* At illa crescunt mora.

h Nostrum enim hoc bonum quemadmodum iustitia non est, vt vulgo creditur, ad alios pertinens] *Corrigendum reor mutato verborum ordine:* Nostrum enim hoc bonum est, non quemadmodum iusticia vt vulgo creditur, ad alios pertinens.

i Nec vlla miseratio contingit his qui patiuntur iniurias.] *Legendum existimo,* cum patiuntur, *non* qui patiuntur. *alias nullum elicies sensum.*

k Nemo si ingratus est, non miser erit, non differo illum, statim miser est.] *Corrigendum ex codice Franciscano. reliquos enim depravatos inueni.* Nemo si ingratus est, miser erit. Non differo illum. Statim miser est.

l Quod pessimum ex illa est, & (vt ita dicam) spississimum,] *Legendum reor* pessissimum, *non* spississimum: *formauit enim superlativum à superlativo, vt apud Graecos* primissimus, ipsissimus, *&c.*

m Illud autem venenum] *Verbum* autem *tollendum, ex vetere lectione.*

n Sed nec quaerit cui imputet casum,] *Dele verbum* sed, *ex eadem.*

o Et hoc facit, quod qui post tabulas accepto quidem praestauerant vsuram. Vel hi remittunt, vel tabulas nouas soluunt.] *In duobus fidelissimis exemplaribus Franciscano & Facundi ac Primitivi, multa ex his verbis non habentur, ni fallor, rectissime. Legitur in his ad hunc modum:* Et hoc facit, quod qui post tabulas nouas soluunt. *reliqua desiderantur.*

p Cogitamus non quid impetratum sit, sed quid petendum sit.] *Scribe* impetrandum, *non* petendum *ex exemplari diuae Mariae Salmenticensis.*

q Sic & in hoc quidem populo demus,] *vetustum exemplar*, Sic & hoc fidei populi credamus.

r Quàm me beneficii violati pudere.] *Sic plerique habent codices castigatiores*, quàm beneficii oblati pudere.

IN EPIST. LXXXII.

a Nunc sic excipe,] *Fidelius in quodam antiquo exemplari*, Nunc sic accipe.

b Insuperabili loco stat animus,] *Scribe*, in insuperabili loco stat animus, *ex vetere lectione.*

c Laudatur non exilium, sed qui hoc non doluit.] *Scribendum*, laudatur non exilium, sed is qui patienter tulit, *ex eadem. Sunt tamen exemplaria, in quibus legitur:* Laudatur non exilium, sed qui non doluit, quamuis illet: *pro quo fortasse reponendum*, sed qui non doluit cum exularet.

d Sed etiam cum persuaseris istas fabulas esse,] *Scribe* ista, *non* istas, *ex exemplari correcto & prisco, & paulo ante* territat, *non* terreat, *habet vetus lectio.*

e Et ab re suspecta ac periculosa fugiat.] *Malim legeres* fuget, *quàm* fugiat.

f Non ibis audacior, si mala illa esse credideris.] *Scribe*, audentior, *non* audacior. *repetit enim Virgilianum verbum, sic etiam agnoscente vetere lectione.*

g Nec victoriam sperant, nec reditum.] *Scribe* sperantes, *non* sperant, *ex castigatiss. codice, in quo etiam* fun ditus *legitur paulo post, nec.* futurus.

h Ne Python quidem vulnerabilis erat,] *Scribendum censeo*, ne Python quidem inuulnerabilis erat. *et si arbitrer haec verba Senecae non esse, sed studiosi, Senecae verba refellentis, exemplo Pythonis, qui fuerat ab Apolline sagittis confectus. Quae verba postea, per errorem à librarijs in ordinem contextus tracta fuerunt.*

IN EPIST. LXXXIII.

a Sic interuenit dico, non tanquam aliquando discedat.] *Tolle negationem* non *ex vetere lectione.*

b Breuissimo somno vtor, & quasi interuigilo.] *Eadem* interiungo *habet rectissime, non* interuigilo.

c Sed sine si hoc senserit:] *Verbum* si *delendum, ex eadem.*

d Tam creditum est illi Cymbro,] *Corrige*, tam creditum est Tullio Cymbro, *ex exemplari Franciscano & ex ipso Seneca paulo post, praetereaque Suetonio, Appiano, Plutarcho, & aliis.*

e Ebrius ex quo semel factus fuit.] *Codices correcti*, ebrius, ex quo semel factus est, fuit.

f Extendi in plures dies illum ebrii habitum] *In quibusdam exemplaribus verbum* dies *desideratur, in quibusdam pro eo* vires *substitutum leges.*

g Et intellecto facinore, mori voluit. Certe eruit omne vitium ebrietas, & incendit, & detegit.] *Verba illa*, Certe eruit, *aliter habentur in vetere lectione. Quaedam exemplaria*, Certe dituit. *Exemplar diuae Mariae*, Certe deluit. *Quae lectio propius ad veritatem accedit. Scribendum enim puto per minorem, vt legatur coniunctim ad superiora*, certe delituit: *& referatur ad Alexandrum, qui occiso Clito, conspectum hominum veritus, domi se multos dies continuit, ad confirmandum puderem: autore Curtio.*

h Vallatur enim, exasperaturque sanitas mentis.] *Exemplaria quaedam* vallatur *agnoscunt: vt habent impressi codices. Alia*, villatur. *Alia*, violatur, *Codex diuae Mariae Salmenticens.* bellatur, *vt fere adducar, legi posse* belluatur, *hoc est in belluae naturam transit.*

i Nam cum saepe apud se non sunt, consuetudine insaniae durata,] *Corrige*, Nam cum saepe apud se non sint, vbi consuetudo insaniae durata est, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

IN EPIST. LXXXIIII.

a A lectionibus recessi.] *Scribe*, à lectione non recessi. *ex codice Franciscano. Caeteris cum impressis conuenit.*

b Inuicem hoc illo commutandum est,] Commeandum, *non* cõmutandum, *omnes habet antiqua lectio.*

c Et alterum altero temperandum.] *Maior codicum pars* reparandum *legit, non* temperandum.

d Etiam si alicuius in te comparebit similitudo,] *In correcto exemplari*, Quòd si alicuius, *& caetera, rectius.*

e Ne intelligi quidem posse, si magni viri:] *In nonnullis codicibus*, ne intelligi quidem posse, si magni viri ingenium est.

f Nec enim omnibus quae ex quoque velut exemplaria traxit,] *Variant hic codices. Quidam legunt*, ex aequo, *non* ex quo. *Alij*, exemplari, *non* exemplaria. *Alij* struxit *agnoscunt, non* traxit. *Ex hac dissonantia lectionum commodam aliquam excogitato ingeniosus lector.*

g Vt vnitatem cum illa petant,] *Quaedam exemplaria*, & in vnitatem illa computat.

h Et cauea venatoribus cincta] *Exemplar Facundi & Primitiui non* venatoribus *legit*, *sed* aeneatoribus *pulcherrime.*

i Quàm ne se post alium.] *Vetus lectio*, quàm ne alium post se. *Sunt tamen codices, in quibus verbum* alium *redundat.*

k Si is cui inuidetur & inuidet.] *Coniunctio* si *superuacanea est, ex antiquo codice.*

l Tranquillissimaque res & simul amplissimas pete.] *Deest verbum* eius, tranquillissimaque res eius & simul amplissimas pete, *ex vetere lectione.*

IN EPIST. LXXXV.

a Quod si sanum voces leuiter febricitantem.] *Scribe* Quid, *non* Quod, *ex eadem.*

b Idem enim negat nunquam virtutem esse sine voluptate.] *Scribe* vnquam, *non* nunquam, *ex eadem.*

c Aut si stulti & amentis est, mala non timere:] *Scribendum per maiorem*, At si stulti & amentis est, *&c. ex eadem.*

d Inter lymphaticos metus numera.] *Eadem* numerat *habet, non* numera.

e Si ex interuallo, quo magis tormenta sentiat, repetitur,] *Quid si legas?* referitur, *non* repetitur.

f Et per siccata viscera recens dimittitur sanguis,] *Vetus lectio* exsiccata, *sine* assiccata. *Item existimo legendum* demittitur, *non* dimittitur.

g Non in effectu tunc maximus,] *Legendum per maiorem & absque negatione*, In effectum tunc maximus, *ex eadem.*

h Osculatur tigrim suus custos.] *In quibusdam codicibus legitur*, osculantur tigres suos custodes.

i Elephantem minimus & AEthiops iubet subsidere in genua,] *Dele coniunctionem &, paulo post adde illam, vt scribatur*, & ambulare per funem, *ex vetere lectione.*

k Vbique horrenda, cùm ad hunc peruenere, mansueta sunt.] *Eadem*: Quaecunque horrenda ad hunc peruenere, mansueta sunt.

IN EPIST. LXXXVI.

a Aut Scipio Romae deesse debebat, aut Roma in libertate.] *Antiquus codex*: Aut Scipio Romae esse nō debebat, aut Roma in libertate. *In alio*: Aut Scipio Romae deesse debebat, aut Roma sine libertate. *Sed prior lectio magis probatur.*

b Quid putas illo soluisse maliciam labore virū.] *Sic prior editio. Legendum vero*: Quid putas illos oluisse militiam, laborem, virum. *vt paulo post*: Pastillos Rufillus olet. *vt verba illa*, Quid putas illos oluisse *interrogatio sit eius qui antiquorum sordes improbabat: Senecae autem responsio sit*, Militiam, laborem, virum *Posset etiam legi* vires, *non* virum.

c Annuo tempore ista ponenda sunt?] *Corrige*, an vno tempore ista ponenda sint, *ex exemplari Franciscano.*

d Relicto tantum capite ipso, ex quo illae pependerant.] *Castigatior lectio cuiusdam antiqui codicis* relicto tantum capite vno, ex quo, *caetera.*

e Quas necesse est teneras adhuc, & precario haerentes.] *Prior editio, & omnes quos legerim scripti codices*, caeteras *habent*, *non* teneras: *vno excepto, in quo* cereas *legitur*, *non* caeteras: *rectissime.*

f Parum autem arboris antequam obruat radix.] *Sic in omnibus inuenis exemplaribus.* Sed radit *scribendum*, *non* radix, *ex his quae sequuntur datur intelligi.*

g Grandis copiae sunt,] *Forte*, grandiscapiae sunt, *vt sit* grādiscapiae, *dictio composita, hoc est*, grandis capitis. *nam si separatim* copiae *legas, quare adderet*, vt ita dicam?

IN EPIST. LXXXVII.

a Nondum audeo frugalitatem palam ferre,] *Quaedam exemplaria* proferre *legunt*, *non* ferre.

b Quia magnus calendarij liber voluitur,] *Rectior vetus lectio*, euoluitur.

c Et cum omnia dixeris, pauper est.] *Scribe per maiorem, & absque coniunctione*, Cum omnia dixeris, pauper est. *eadem.*

d Quem tam necessarium Ro.po. hercule profuit nasci quàm Sciponem,] *Eadem*, quem tam R. P. fuit nasci quàm Scipionem, *reliqua desiderantur. Exemplar tamen quoddam* profuit *habet*, *non* fuit.

e Et hippoperis quidem impositis, vt secum vtilia portaret.] *Puto legendum*, *non* vtilia, *sed* vtensilia. *Nam non ita multo post subiicit*: partim enim sarcinae ab vtroque latere dependentes occupabant.

f Cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem.] *Emendatissimum exemplar*, agentibus *egisset*, *non* agentem: *recte. vt referatur ad* trossulis, *non ad* Catonem.

g Cultior imitatiorque quàm M. Cato videretur:] Comitatior, *non* imitatior, *legendū, ex vetere lectione.*

h Ab ipso Catone defrictum.] *Stare potest verbum* defrictum: *vt illud*, nam multos qui fricabat consul factus est. *Sed veteres codices legunt* destrictum: *vnde strigiles dictae.*

i Quod bonum est. facit musicum.] *Aliqua exemplaria*, quod bonum est, bonos facit musicos.

k Abeo, inquit, quod est bonum,] *Maior codicum pars*, inquit *agnoscit*, *non* inquit.

l Quomodo posuerimus quod bonum est musico] *Corrige*, quomodo posuerimus quod bonum est, in musica, *ex vetere lectione.*

m Etiam nunc facere his me planius volo.] *Castigandum ex eadem*, Etiamnum facere id planius volo.

n Nec cupit nimis, nec expauescit.] *Lege*, aut cupit nimis, aut expauescit, *ex eadem.*

o Chelidonius ex Cleopatrae mollibus] *Aliqui codices*, Cheledon vnus ex Cleopatrae molibus.

p Cui contingit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris.] *Breuior vetus lectio*: Cui contingit habere non quaelibet, hunc non quemlibet dixeris. *& paulo post* accessionem *lege pro* accessione, *ex eadem.*

q Verum est quod contemptissimo] *Scribe*, Verum est ergo quod contemptissimo *&c. ex eadem.*

r Necesse est vt recipiat, sacrilegium] *Verbum* vt *desideratur in antiquo codice.*

s Quo quid fieri portentuosius potest,] *Legendum*, portentosius, *ex vetustis codicibus.*

t Prorsus persuasimus.] *Forte legendum*, prorsus persuasi sumus.

u Dissimillima enim vtriusque rei conditio est.] *coniunctio* enim *eradenda, ex vetere lectione.*

x Illic lucrum sine sacrilegio facere non possunt,] *Corrige*, Hic lucrum, *&c. Praecessit enim alterum* illic, *ex eadem.*

y Duas, inquit, significationes habet propositio nostra.] Vestra *legendum*, *non* nostra, *ex eadem: et si in aliquibus exemplaribus non habeatur omnino ea dictio.*

z Et sua cuique nocet stultitia,] *Scribe*, aut sua cuique nocet stultitia, *ex eadem.*

a Essent malum, si per se nocerent,] *Eadem*, Essent malum, si ipsae nocerent.

b Bonum animum habere.] *Scribe*, Bonum animum habe, *ex eadem*,

c Graeci dicunt sterresin, cum dicunt non quod habeat dicitur, sed quod non habeat.] *Lego*, Graeci dicunt cata stereśin. Non quod habeat dicit, sed quod non habeat. *vt verbum* habeat *ad paupertatem referatur. Reliqua superuacanea sunt ex eadem.*

d Aliter, inquit, quàm debes paupertatem intelligis.] *Deest cōiunctio* enim. Aliter enim, inquit, quàm debes, *&c. ex eadem.*

IN EPIST. LXXXVIII.

a Syllabarum enarratio,] *Sic scripta omnia praeferunt exemplaria. Sed considerandum, an* enumeratio *sit scribendum*, *non* enarratio.

b Si tristem me facit vicinus potens,] *Vetus lectio* impotens *habet, non* potens; *rectius. Sunt tamen exemplaria quae* praepotens *legant.*

c Quid immutabilis rei noticia proficies?] *Mallem legeres* proficiam, *quàm* proficies: *vt* noticia *sit casus auferendi.*

d Vt ab insidiis tutus essem, nunquid me crastina non fallit hora: fallit enim quod nesciéti euenit.] *Scribe*, vt ab insidiis tutus esses. Nunquid te crastina non fallit hora, nec insidiis noctis capieris opacae. fallit enim: *caetera ex vetere lectione.*

e His imperitorum feriuntur oculi.] Feruntur *eadem agnoscit: non* feriuntur: *hoc est, ducuntur, trahuntur, vt illud Summi Poëtae.*

Trahit sua quenque voluptas.

f Pueriles sunt, & aliquid habentes liberalibus simile hae artes, quas eleutheras Graeci] *Legendum puto.* sed aliquid: *non* & aliquid. *Item antiqui & emaculati codices, & item impressi ante Germanicam impressionem, non* eleutheras *habent, sed* encyclius, *hoc est circulares. Ita certe appellat illas apud Graecos. vt alios omittam, Athenaeus: apud nostros, Capella Martianus, & communi vulgataque nomenclatura Graeci encyclopaediam vocant, hoc est circularem disciplinam. De cuius nominis ratione alia aliy: plura Philoponus in posteriora.*

g Est aliqua moralis, est aliqua rationalis, sic & hic quoque] *Tria illa prima verba,* est aliqua moralis, *superflua sunt ex nonnullis exemplaribus: & legendum* haec, *non* hic: *ex vetere lectione.*

h Aliquid nobis praestat geometriae ministerium.] Aliquod, *non* Aliquid, *exemplar Facundi & Primitivi.*

i Hoc illa altius condent.] *Scribe* condam, *non* condent: *ex vetere lectione.*

k De diuinis humanisque dicendum est,] Discendum, *non* dicendum, *eadem.*

l Primum an per se sit aliquid:] *Eadem,* Primum an ipsum sit aliquid. *Quibusdam tamen exemplaribus conuenit cum impressis.*

m Deinde an aliquid ante tempus sit, si tempus cum mundo coeperit: an & ante mundum quia,] *Duo emendati codices:* Deinde an aliquid ante tempus sit sine tempore. Cum mundo coeperit, an &, *&c.*

n Miser erat, si tam multa superuacua legisset.] *Verbum* erat *in aliquibus scriptis codicibus non habetur.*

o Noli cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo,] *Scribe permunorem, & lege cum superioribus:* non cogitare, quantum temporis auferat mala valetudo. *vt pronomen* tibi *superfluum sit. Alioqui* sibi *scribendum erat, non* tibi. *ex vetere lectione.*

p Parmenides ait, ex his quae videntur, nihil esse in vniuerso.] *Corrigendum reor:* Parmenides ait, ex his quae videntur nihil esse nisi vnum.

q Omnia negocia de negocio deiecit.] *Verba illa* de negocio *in plerisque exemplaribus non habentur.*

r Et Megarici & cretici,] *Legendum* critici, *non* cretici, *hoc est, si liceret dici, iudiciales. Sed id verbum receptum iam à Latinis & Latij iure donatum est.*

IN EPIST. LXXXIX.

a Simillimum mundo spectaculum] *Lege,* Simillimum vel mundo spectaculum, *ex codice antiquissimo.*

b Et sic à nobis aspicienda] *Scribe,* erit à nobis aspicienda, *ex antiquo exemplari.*

c Quia causae diuinorum humanorumque partes sunt] *Exemplar Franciscanum,* quia causae diuinorum humanorum pars diuinorum sunt.

d Illud quasi constet,] *Omnis emendatior lectio* constitit, *non* constet.

e Nec iustus homo esse sine studio sui potest.] *Corrige,* Nec virtus autem esse sine studio sui potest, *ex vetere lectione.*

f Sed ad virtutem venitur per ipsam] *In eadem verbum* sed *non habetur, recte.*

g Sed eam accessionem esse.] Eum *legendum, non* eam: *vt referas ad* locum. *ex eadem.*

h Ipse elementis locus] Elementi *eadem, non* elementis.

i Hanc analyticam, illam topicam placuit appellari.] *Eadem aliter profert, Graecis literis:* Hanc, dialecticen: illam, rhetoricen placuit appellari.

k Analytica in duas partes diuiditur:] Dialectice, *in eadem scriptum est, Graecis characteribus: non* Analytica.

l Itaque in eo loco finem faciam] *Eadem,* Itaque hoc loco finem faciam.

m Quousque arationes vestras porrigetis, ne prouinciarum quidem statione contenti] *Scribendum,* Quousque arationibus vestris fines vestros porrigetis: *caetera ex eadem. Sed legendum puto* satione, *non* statione.

n Per priuatum decursus] *Deest verbum* est, per priuatum decursus est, *ex eadem.*

o Nisi trans Adrianum & Ionium] Adriam, *non* Adrianum, *eadem recte. Res est nota. Ideo confirmationibus supersedi.*

p Quam vultis late possidere?] *Scribe,* possidete, *non* possidere. *nec est vlla in verbis interrogatio. ex eadem.*

q Non contenti solo nisi quod manu feceritis] *Scribendum,* nec contenti solo, *&c. ex eadem.*

r Quantulum enim ex istis epulis, quae per tot comparatis manus,] *Lege ex eadem,* Quantulum enim est, quod ex istis epulis, quas per tot comparatis manus.

IN EPIST. XC.

a Philosophiae autem quod bene viuimus] *Remoue verbum* autem, *ex eadem.*

b Pro certo deberetur] *Lege per minorem cum praecedentibus,* pro certo haberetur, *ex eadem,*

c Cuius scientiam nulli dederunt.] Vlli *habent, non* nulli, *antiquiora duo exemplaria.*

d Et sapientia quod in se optimum habet] *Superuacanea est coniunctio &, ex eisdem.*

e Inter septem aeui sapientia notus.] *Scribe* notos, *non* notus: *ex castigatis exemplaribus. Posset etiam legi,* inter septem aeui illius sapientes natus.

f Nec illi fabricae asseram gloriam] Illam *lego non* illi, *ex vetere lectione.*

g Ante architectores fuisse] *Non* architectores, *sed* architectonas *praefert eadem litteris Graecis, quanquam male delineatis & vacillantibus.*

h Et ferro per designata currente] *Scribe* serra, *non* ferro, *ex eadem.*

i Non enim tecta coenationum epulas receptura parabantur,] *Scribe*, Non enim tecta coenationi epulum recepturae parabantur, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

k Et in procliue disposita] *Idem exemplar* deposita *legit, non* disposita.

l In summo venas iacentes liquefactas fudisset] Liquefacta, *non* liquefactas, *ex eodem scribendum.*

m Ipsa tales inueniunt,] Ista *mallem legeres, quàm* ipsa.

n Et animo humum spectante] *Sunt codices in quibus verbum* animo *non habetur.*

o Quae si audire humanum genus voluerit,] *Scribe*, Quam, *non* Quae: *vt referas ad naturam. ex Vetere lectione.*

p In deliciis laborantur etiam] In delicias laboratur, *eadem. In qua verbum* etiam *non habetur.*

q Facilem actum vitae odaret,] *Legendum fortasse*, Facilem ac tutam vitam daret.

r Nos ista pernicioſa, nos misera] *Corrige*, Nos ista preciosa. Nos mira. *ex vetere lectione.*

s Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinae sunt,] *In quibusdam codicibus non* hinc *habetur, sed* huic: *non minus commoda lectione.*

t Separata coire cogantur] *Castiga*, spata coire cogantur, *ex omni antiqua lectione.*

u Textricum quoque artem à sapientibus dixit inuentam] Textrini *lege per minorem, non* Textricum, *recte. vt non multo post* suttrinum.

x Quod lato pariunt insecti pectine dentes.] *Sic legitur in omnibus scriptis exemplaribus. Sed* feriunt *esse legendum, non* pariunt, *docet Ouid. 6. Metamor. vnde hi versus desumpti. Quos notandum in eodem Ouidij. 6. aliter haberi:*

Inseritur medium radiis subtegmen acutis,
Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
Percusso feriunt insecti pectine dentes.

nisi forte Seneca ex commodo suo illos concidit.

y Prosciſſum aratro solum & inter aratrum] *Legendum reor*, non inter aratrum, *sed* iteratum.

z Et saepius regeruntur] *Legendum credo* reteruntur, *non* regeruntur. *praecesſit enim* attritum.

a Omnia haec quidem, inquit, sapiens inuenit:] *Error in ordine verborum. Corrige ex codice Facundi & Primitiui:* Omnia haec, inquit, sapiens quidem inuenit.

b Deinde à corporibus se ad incorporalia transtulit.] *Corrige*, Deinde à corporalibus se ad incorporalia transtulit, *ex vetere lectione.*

c Quia homines sunt, non quia sapientes.] *Lego* qua *non* quia, *vtrobique. Nam & statim subijcitur*, qua velox est, non qua sapiens.

d Qui cursu omnes anteibit] *Dictio* qui *tollenda, ex vetere lectione.*

e Aliquem vitriarium ostendere,] Vitrarium, *non* vitriarium, *legi in antiquo exemplari: quod & videtur exposcere analogiae ratio. Praeterque grammaticos quosdam, id magis approbare video.*

f Qui vix diligenti manu effingerentur.] *Vetus lectio*, qui vix diligentia manuum effingerentur.

g Quemadmodum ebur molliretur] *Sic quidem legunt omnes scripti codices. Sed* politetur *existimo legendum, non* moliretur.

h Non quia sapiens erat] *Corrigendum, vt ante admonui*, non qua sapiens erat, *adstipulante etiam vetere lectione.*

i Sed illa quae nullum bonum putat] *Scribe*, sed de illa quae nullum bonum putat, *ex eadem.*

k Tam inter diem illis quàm noctem patebant prospectus huius pulcherrimae domus.] *Castigo*, Tam interdiu illis quàm noctu patebat prospectus huius pulcherimae domus.

l Et (vt ita dicam) à diis recentes.] *Sunt exemplaria quae* recedentes *habeant, non* recentes.

IN EPIST. XCI.

a Lugdunum quod ostendebatur in Gallia, quaeritur.] *Codex antiquus non* quaeritur *habet, sed* quaeri.

b Validissimos ptysis] Phthisis *legendum, non* ptysis, *ex vetere lectione, cuius vitij & ante admonui.*

c Qui diem dixit, horam momentumque temporis, euertendis imperiis sufficere.] *Puto, reclament licet omnia exemplaria, desiderari in his verbis negationem* non: *legendumque*, qui diem dixit, non horam, momentumque temporis, *cetera. Quam sententiam mutuatus videtur Seneca à Phalereo Demetrio: qui cum legisset apud Euripidem, diuitias rem esse diariam, sufficereque vel vnicam diem ad alleuanda quae depressa sunt: vel econtrario: reliqua pronunciauit ab Euripide recte dicta, nisi quòd non diem sint dicturus, sed momentum, Autor est Plutarchus in consolatione ad Apollonium.*

d Si tanto tempore reparentur cuncta, quanta finiuntur.] *Emendatiora exemplaria*, Si tanto tempore perirent cuncta, quanto fiunt. *Alia*, si tam tarde perirent cuncta, quàm fiunt.

e Ornamentumque prouinciarum quibus & inserta erat & excepta] *Considerandum an sit commodior lectio* prouincialium, *quàm* prouinciarum.

f Ac speculas ad humilem arenam deduxit.] *Vetus lectio*, ac speculas ad humile deduxit.

g Omnibus exitus manet] *Eadem*, omnes exitus manent.

h Siue interna vi flatuque praeclusa violenti] *Eadem*, siue interna vis flatus que praeclusa violenti. *Sed expendendum, an sit aptior lectio* praecluſi, *quàm* praeclusa.

i Siue torrentium in abdito vastior obstantia effregerit] Vastorum *lege, non* vastior, *ex eadem.*

k Felicitatis vrbis inimicus] *Puto desiderari hoc loco, principis C. Caligulae nomen: quem infensissimum extitisse vrbi successibus, autor est Tranquillus.*

l AEtas ne homini quidem extrema deducta.] *Vetus lectio:* AEtas ne homini quidē extrema, à Plauto deducta. *Alij codices non* à Plauto *habent, sed* à Plano. *Alij,* à Planco: *recte. Eusebius in Chronicis,* Munatius, *inquit,* Plancus, Ciceronis discipulus, orator habetur insignis: qui cum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.

m Nihil horum dedignandum est.] *Legendum* indignandum, *non* dedignandum, *ex eadem.*

n Tam Ardeâ capta quàm Roma capta est.] *Eadem,* Tam Ardea capta quàm Roma est.

o Discede, inquit, ambitio: omnium quae terram premunt, seruus miles esto.] *Corruptissima verba, nec in vllo scripto codice castigatiora. Minus vitiosa, ni fallor, futura, si sic legantur:* Discede, inquit, ambitio. Omnium quae terram premunt, seriem vnam esse. *Quandoquidem in vetere lectione* sere miles *habetur, non* seruus miles.

p Ista de quibus quaeris omnibus eadem sunt] Quereris, *non* quaeris, *vetus lectio.*

q Nisi fama vicisset] *Eadem,* iussisset *agnoscit, non* vicisset.

r Cum ne morti quidem haec apud nos nocent:] *Scribendum puto,* ne morti quidem hi apud nos noceant, *vt pronomen* hi *referat rumores. Nam dictio* cum *in omnibus antiquis codicibus propalam desideratur.*

s Et hoc malam molitionem habet,] *In eisdem sic vt recitatus habetur, sed legendum puto,* & haec malam amolitionem habet: *hoc sensu, mortem quoque, sicuti infamiam, & alia huiusmodi, amolitionem habere, sed malam: hoc est, amoliri homines illam sed decipi. Non enim, vt creditur, malum est nemine id experto. Ab amoliendo amuleta dicta, quae circa collum aut in brachijs gestari solent gratia amoliendi fascinationes, morbos ve. Graeci phylacteria vocant, hoc est, vt sic dicam, seruatoria. Dioscorides, & alij.*

IN EPIST. XCII.

a Is inquam beatus quem nulla res] *Deest verbum* est, Is inquam beatus est quem nulla res, *ex vetere lectione.*

b Si veritas tota perfecta est] *Scribe,* Si veritas tota perspecta est *ex eadem.*

c Vides autem quale sit, & te non esse contentum,] *Sic prior editio. Corrige,* Vides autem quale sit, sole et non esse contentum, *ex exemplari domestico, reliquis hoc loco depravatis. Corroborant hanc emendationem verba sequentia:* Quod potest in hac claritate solis, *caetera. & aliquanto post:* Paulo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini solis.

d Liber ad conspectum vniuersi] Inspectum, *non* conspectum, *vetus lectio.*

e Tam discors inter se iunctura corporum] Corporis, *non* corporum, *legendum, ex eadem.*

f Sanctissimae intemperans vsque ad indigesta.] *Eadem* ingesta *agnoscit, non* indigesta. *Quid si legas* Intemperans aeque ac iniusta.

g Non ne petas illas] *Elegantior antiqua lectio,* non petes illa?

h Hoc vnum bene elegi, *Scribendum* elegi, *non* elegi. *& mox paulo* caena, *non* caeno, *ex eadem.*

i Ego de corpore quoque] *Lege* Ergo, *non* Ego, *ex eadem.*

k Summum enim bonum non sequitur] *Emenda,* Summū tamē illud bonum non sequitur, *ex eadem.*

l Non esse miserum etiam beatum] *Scribe,* non esse miserum, esse etiam beatum, *ex eadem.*

m In quantolibet tempore bona aeterna consummat,] Quantulo, *non* quanto, *eadem.*

n Et habitu manente suo] Manentem *legit eadem, non* manente, *vt referatur ad* aspectum. *Legendum item* Sed *vt puto, non* &.

o Vt in perfecto. Huic malitiae vis quaedam ineſt.] *Scribendum reor, mutata literarum quātitate.* Vt imperfecto viro huic malaciae vis quaedam ineſt. *vt sit* malaciae, *pro* mollitudinis, *vt supra.*

p Ad praua ille agit carens malitia, & ea agitatio abest à bono.] *Locus in omnibus exemplaribus corruptus. Corrigendus forte sic:* Ad praua illum agit haerens malacia, & ea agitatus abest à bono.

q Vt suarum possessionum Orientis Occidentisque terminus fiat.] *Vetus lectio compendiosior & elegantior,* vt sua Orientis Occidentisque terminus fiat.

r Vtrum proiectum aues differant, an consumatur canibus data praeda marinis,] *Exemplar diuae Mariae* proiectam *agnoscit, non* proiectum, *vt scribendum sit* proiectas. *Item* consumantur *libentius legerim, quam* consumatur: *&* Latinis *legendum, non* marinis. *Est enim Virgilianus versus ex nono:* Heu terra ignota canibus data praeda Latinis Alitibusque iaces.

s Quid ad illum qui tunc quoque cum inter homines est, nullas minas timet, vllas ne timebit post mortem minas eorum quibus vsque ad mortem timeri parum est. Non conteret, inquit, me, nec vncus] *Breuior fidelior que vetus lectio:* Quid ad illum qui nullas, sed tunc quoque cum inter homines est, minas timet vllas post mortem timebit? Parum est, conteret, *& c.*

t Nisi illud secundis cinxisset.] *Ita omnes scripta & hactenus impressa lectio habet. Correctio erat in promptu,* nisi illud secum discinxisset.] *Discinctum fuisse Maecenatem & Virgilius in eleg. in eius obitum, & alij testantur. Seneca item statim ante:* Alte cinctum putes dixisse. *De soluto autem & discincto Maecenatis ingenio, legito multa libro vigesimo Epistolarum, in epistola cuius initium est:* Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio.

IN EPIST. XCIII.

a Dum vtique exeundum est.] *Castiga,* vnde vtique exeundum est. *& paulo ante* parere, *non* parare, *ex vetere lectione.*

b Nec sero mortuus, sed diu.] *Deest verbum* est, nec sero mortuus est, sed diu, *ex eadem.*

c Et vixit, & vignit.] *Nonnulla exemplaria,* & viuit, & vixit, & viguit.

d Vt agam vitā, vt non praeteruehar.] *Vetus lectio ordine praeposterо,* vt agam vitā, non vt praeteruehar.

e Scimus ad quid principalis natura se attollat,] *Scribe,* Scimus à quibus principalis natura se attollat, *ex eadem*

f Etiam inter illos fui:] *Lego per diuisionem, &* iam inter illos fui, *ex eadem.*

g Etiam si nusquam transiturus accedo.] *Eadem,* excedo *agnoscit, non* accedo.

h Annales Tamusij.] *Lego*, Annales Tanusij: *tum ex vetere lectione, tum ex Suetonio Tranquillo in Caesare dictatore.* Meminerunt, *inquit*, huius coniurationis Tanusius Geminus in historia. *Et mox paulo*: Tanusius adiicit Crassum poenitentia vel metu, *caetera.*

i Quàm non decori sint.] *Exemplaria quaedam*, quàm non dedecorosi sint. *Alia pro* decori, derosi *habent. Sunt etiam quae legant*, quàm non dederosi sint, *vt forte scribendum sit*, quanto opere derisi sint: *aut sic*, quanto derisui sint.

k Et qui vocentur. *Legitur etiam in nonnullis codicibus*, & quid vocentur.

l Haec est vita quorundam longa, & quod Tanusij sequitur annales.] *Corrigendum arbitror*; Atque est vita quorundam longa, & quod Tanusij sequitur annales. *Sed considera, an magis placet legi per transpositionem dictionum*, & quod sequitur Tanusij annales.

m Nunquid aliquem esse tam cupidum vitae putas,] *Vetus lectio*: Nunquid aliquem tam stulte cupidum esse vitae putas.

n Quid autem ad rem pertinet, quandiu vites,] *Scribe*, Quid enim ad rem pertinet, *&c. ex quibusdam scriptis codicibus.*

IN EPIST. XCIIII.

a At illam habentem praecepta.] *Legendum puto* decreta, *non* praecepta, *vt ex sequentibus constat.*

b Quocunque illa vult, vtitur.] *Inuertendae sunt dictiones*, quocunque vult, illa vtitur, *ex vetere lectione.*

c Alioquin doces illud quod sano faciendum sit,] *Castigo*, Alioquin doces illum quid sano faciendum sit, *ex eadem.*

d Sic incide, sic caena:] *Nonnulla exemplaria*, sic incide, sic mane.

e Vtrum manifesta demum an dubia percipies?] *Corrige*, Vtrum deinde manifesta, an dubia praecipies? *& mox paulo* monitore *legito, ex vetere lectione.*

f Si iam mones quod obscurum est] *Scribe per maiorem*, Si id mones quod obscurum est, *ex eadem.*

g Scit sibi faciendum scit etiam te tacente.] *Castigo*, Scit quid sibi faciendum sit, quid non, etiam te tacente, *ex exemplari domestico.*

h Aut procurare mentem aegram,] *Codices nonnulli* percurare *legunt, non* procurare.

i Aut vagantem] *Agnoscunt quaedam vetusta exemplaria* aut vacantem. *et si sunt quae impressae lectioni consentiant.*

k Malitia liberatur, & liberatis non est opus exhortatione.] *Vetus lectio*, Malitia liberatus & liberat. Non est opus exhortatione.

l Non vt tantum nota sint nobis, sed etiam parata.] *Permuta dictionum ordinem*, vt non tantum nota sint nobis, *&c. ex eadem.*

m Emas non quod opus est, sed quod necesse est.] *Scribendum reor, contra omnia exemplaria*, Non emas quod opus non est, sed quod necesse est. *Confirmat hanc emendationem Seneca ipse subdens*: Quod non opus est, asse charum est. *Alioqui quod opus est, necesse est.*

n Animum quoque magis alleuent.] *Lege*, animumque magis alleuent, *ex vetere lectione.*

o Non vident aliud ingenium esse hominis mobilis & erecti, aliud tardi & hebetis.] *Corrige*, non vident alium esse ingenij mobilis & erecti, alium tardi & hebetis, *ex eadem.*

p Vtique alius alio ingeniosior est.] *Eadem*, Vtique alium alio ingeniosiorem.

q Hoc scilicet vt liberetur,] *Scribe*, Hoc scilicet, vt illis liberetur, *ex eadem.*

r Si tamen illam diutina pestis non infecit, nec enecuit.] *Corrige*, si tamen illam diutina pestis infecit, nec enecuit: *ex exemplari Scholarum Salmenticensium. Dixerat enim paulo ante obscuratam esse & oppressam indolem, non extinctam. Considerandumque an sit magis commoda lectio* tantum, *quàm* tamen.

s Sed ad haec non satis prospicit.] *Praepositio* ad *superuacanea est*, & perspicit, *legendum, non* prospicit, *ex vetere lectione.*

t Dubiosque & in paruum inclinabiles] *Sic quidem omnia quae legerim exemplaria praeter Franciscanum, in quo* inclinantes *legitur, non* inclinabiles.

u Si saepe tecum sint, profutura quàm bona exempla.] *Desunt duo verba in fine addenda*, plus putes: *ex vetere lectione.*

x Pythagoras ait, alium animum fieri intrãtib. templũ, deorumque simulacra ex vicino cernentibus & alicuius oraculi vocem opperientibus.] *Locus mutilatus, & verbis nonnullis cassus in exemplaribus omnibus: praeterquam in meo familiari, in quo sic habetur:* Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simulacra ex vicino cernentibus, & alium ante fores alicuius oraculi vocem opperiẽtibus.

y Etiam si nudis praeceptis vtimur?] *Scribendum* vtitur, *non* vtimur, *ex vetere lectione.*

z Quae adiuuat ratione quae praecipit,] *Castigatius eadem*, quae adiuuat ratione quod praecipit.

a Si imperio & admonitione proficitur.] *Lege ex eadem*, Si imperio proficitur, & admonitione.

b Vtraque admonitio facit.] *Scribendum*, Vtramque admonitio facit, *ex eadem.*

c Quae affectus nostros velut edicto coercent & obligant.] *Scribe*, ablegant, *non* obligant, *ex eadem.*

d Nam qui didicit & facienda ac vitanda percipit.] *Scribe*, illam qui didicit, & facienda ac vitanda percepit, *ex eadem.*

e Cui duo ista sufficiant.] *Legendum*, cui duo illa sufficiant, *ex eadem.*

f Nulla ad aures nostras vox impune profertur.] *Lege* perfertur, *non* profertur, *ex eadem.*

g Nemo errat vni,] *Eadem*, Nemo errat vni sibi.

h Opiniones quae nos circumsonant, compescamus.] *Eadem*, opiniones quae nos circumsonant, repellantur.

i Calcandumque ac premendum dedit, & quicquid est propter quod calcamur ac premimur.] *Scribe per maiorem*, Calcandumque ac premendum dedit quicquid est propter quod, *&c. ex eadem.*

k Et sine vllo ictu sonituque fulgores coeli fatiscentes.] *Legendum videtur per maiorem, & distincte.* Coeli fatiscentes. *Vt per fulgores accipias quod Graeci selas appellant: per coelos fatiscentes, chasmata, etsi vetus omnis lectio non* fatiscentes *praeferant, sed* patescentes.

l Haec supra nos natura disponit.] *Vetus lectio:* Haec supra nos itura disposuit.

m Sterile terrae genus & informe perpurgatur.] *Maior codicum pars* infernum *legit, non* informe.

n Vnam denique vocem audire.] *Quid si legas?* veram, *non* vnam, *lubrico lapsu inter vtrũque verbum, cum* veram *per compendium scribitur.*

o Quàm quem lictor semita deiicit.] *Antiqua lectio*, quàm te quem lictor semita deiicit.

p Nemo illis venientibus restitit,] *Scribo* restitit, *non* restitit, *ex eadem.*

q In qua eruditus est incoepit, qui quod cuique optimum est, eripuit?] *Scribe,* incipit & eripit *praesenti tempore, non* incepit *&* eripuit. *Nam praeterquam quod vetus lectio ita habet, sequitur eadem tempore* iubet, *cum dicit statim.*

r Lacedaemoniam seruire iubet,] *Lege* Lacedaemona, *non* Lacedaemoniam, *ex correctioribus codicibus.*

s Et alias alio loco proiicit,] *Coniunctio & superuacanea est, ex eisdem.*

t Nec subsistit vnquam lassata crudelitas,] *Corrige,* nec subsistit vsquam lassa crudelitas, *ex eisdem.*

u Cum Teutonicos Cimbrosque consideret,] Teutonos *lege, non* Teutonicos, *ex geographis omnibus, ex vetere lectione.*

x Qui rapta conuoluunt, & ob haec maiore impetu incurrunt,] *Scribendum*, qui rapta conuoluunt, sed ipsi ante voluuntur, & ob hoc maiore impetu incurrunt, *ex eadem.*

y Ideoque cum multis fuerunt mali] *Corrige,* Ideoque cum multis fuerint malo, *ex eadem.*

z Et ex isto coetu inuicem noxia procul abegisse.] *Castiga*, & ex isto coetu inuicem noxio procul abisse, *ex eadem.*

a Quis sub alicuius vmbra rusticae arboris positus,] *Lego,* Quis sub alicuius rusticae arboris proiectus vmbra, *ex eadem.*

b Si vt non offendamus effeceris.] *Castigatior vetus lectio,* si ne offendamus, effeceris.

IN EPIST. XCV.

a Non tamen semper ad actiones rectas praecepta perducunt,] *Verbum* tamen *desideratur in vetere lectione.*

b Atque illud ergo. hic his respondemus.] *Lego,* At qui est illud: ergo & hoc His respõdem⁹. *ex eadẽ.*

c Vnde omnis natura creat res, haurit alitque, Quaeque eadẽ rursus.] *Vetus lectio:* Vnde omnis natura creat res, auget, alitque, Quoque eadem rursus: *minus vitiose. Scribendum:* Vnde omnis natura creet res, aucter, alatque, Quoue eadem rursus. *ex Lucretio, primo.*

d Qui in re praecepta acceperit, non in nomine.] *Exemplar Frãciscanũ*, qui in rem praecepta acceperit, non in omne. *Confirmatur haec lectio verbis continuo sequẽtibus:* Imbecilla sunt per se, vt ita dicã, sine radice, quae partibus dantur. *In quibus verbis deest coniunctio &, ex vetere lectione: vt sit,* & vt ita dicam sine radice.

e Aliarum impetu subeuntium,] *Corrige,* Aliarum impetu saeuientium, *ex eadem.*

f Aut cursu defatigari, aut venatu, aut tellure versata.] *Exemplar Franciscanum & meum familiare aliter habent, & quidem, vt sentio, rectius,* aut cursu defatigata, aut venatu, aut tellurem versentia

g Et huiusmodi scientiae conditor,] Huius, *non* huiusmodi, *vetus lectio.*

h Atqui etiam capillis destituuntur & pedibus aegrae sunt.] *Sic prior editio. Corrigendum puto,* Atqui hae iam capillis destituuntur, *&c.*

i Non minus peruigilant, non minus potant,] *In codice antiquo non habetur* peruigilant, *sed* peruigilentur: *vt fere persuadear scribendum esse* pugillantur, *etsi verbum sit non frequentatum: tamen quia Seneca solet huiusmodi vti verbis, non debet videri nimis absurdum si sic legatur. Pugiles autem fuisse mulieres, Iuuenalis proclamat: & Terentius id quoque innuere videtur, dicens:* Si qua est paulo habitior, pugilem esse aiunt.

k Et vinum omne vomitu remittunt:] Remeiiuntur, *non* remittunt: *vetus omnis lectio.*

l Et antiqui medici ne sciebant dare cibum saepius] *Coniunctio & superuacanea est. nec* cibum *legitur, sed* scyphum, *in correctissimo exemplari.*

m Nesciebant cruruꝫ vincula brachiorumque latentem vim, *&c.*] *Scribe,* vinculo *non* vincula, *ex eadem.*

n Quanta circa nepotum focos iuuentus premit.] *Scribendum reor* premitur, *non* premit.

o Aliae cubiculi contumeliae expectant.] Cubili, *non* cubiculi, *exemplar castigatum.*

p Eadem prima mensura lanuginis,] *Scribae* primae, *non* prima, *ex vetere lectione.*

q Ne quis cui erectior est coma, crispulis misceatur.] *Eadem* rectior *legit, non* erectior.

r Quid illud Sosiorum garum, pretiosam malorum piscium saniem,] *Lego* Sociorum, *non* Sosiorum: *ex eadem, & Plinio lib. 31. cap. 7. & Ausonio poëta, & omnibus fere scriptoribus. Praeterea dictio* malorum, *in vetustissimo codice Facundi & Primitivus non habetur: quod non admodum probo. Videtur enim significare scombros pisces, ad nihil aliud vtiles: teste eodem Plinio, eodem loco.*

s Exhalantibus crapula ventrem.] *Corrige,* exhalantibus crapulam veterem. *& mox statim,* concoqui, *pro* coqui, *ex eadem.*

t Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinam.] *Sic quidem omnia praeferunt exemplaria. Sed, ni consentiura fallat, legi debet:* Memini fuisse quondam AEsopi nobilem patinam. *De hac AEsopi patina Plinius multa lib. 10 cap. 51. Meminit & AEsopi huius, vt ditissimi Macrob. 3. Saturnaliorum.*

u Apud lautos solet diẽ ducere.] *Sic omnes codices, sed frigida opinor sententia. Animaduertendũque, an sit fidelior scriptura* diduci in diuersas patinas *quàm* diem ducere, *hoc sensu quae separata & diducta magnificas & sumptuosas apud lautos struunt mensas, ea omnia in vnam AEsopi patinam accumulata fuisse.*

x Et ostrea eatenus circumcisa, quae eduntur, interuenientibus distinguebantur.] *Puto corrigendum*, & ostrea è testis circuncisa, quae dentibus interuementibus distinguebantur: *aut sic*, quae dentium interuentu distinguebantur. *Nam dictio* echinis *ad sequentia pertinet. Legendumque* echini, *non* echinis, *Obuallant hanc correctionem verba quae sequuntur:* Quantulo autem minus est hoc testas excerpere, atque ossa. Dentium opera coquum fungi.

y Disti actique sine vllis ossibus mulli] *Exemplaria quaedam* districti *habent, non* distracti. *Alia*, distincti. *Alia*, districti.

z Constrauerunt. Piget esse iam singula, coquuntur in vnum sapores. In coena fit, quod fieri debet saturo in ventre.] *Vitiatissima verba, restitui undaque ad hunc modum ex exemplaribus Pinciano & Facundi & Primitiui*: contraxerint pituitam singula. Coquuntur in vnum. Sapor is in coenam fit, qui fieri debet saturo in ventre. *Sunt tamen exemplaria quaedam, quae* congeruntur *praeferant, non* coquuntur.

a Priuatim quae commissa capite luerent, tamen quia paludati fecere, laudamus.] *Verbum* priuatim *superioribus adiungendum. In reliquis variant exemplaria. Quaedam legunt*: Quae clam commissa capite luerent, tamen, *caetera.*

b Non pudet hominis mitissimum genus,] Hominum *codices nonnulli, non* hominis. *Alij, quod magis placet* homines.

c Voluptas ex omni quaeritur.] *Verior lectio ex variis exemplaribus colligitur*, Voluptas ab omni parte quaeritur.

d Honestatis obliuio inuasit.] *Elegantior vetus lectio:* Honesti obliuio inuasit.

e Homo, sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur.] *Eadem*, Homo sacra res, homini iam per lusum, *caetera: rectius, vt alludat ad veterem paroemiam*, Homo homini Deus.

f Satisque spectaculi in homine mors est.] *Scribe*, Satisque spectaculi & ex homine mors est, *ex eadē.*

g Sine institutione subtilieuaserunt probi,] *Eadem* institutione *agnoscit, non* institutione.

h Quae quàm sint necessaria, scilicet videas.] *Exemplar antiquissimum non* scilicet *legit, sed* saeculo.

i Sciet in vxorem grauissimum esse genus iniuriae, habere pellicem:] *Verbum* habere *delendum: ex vetere lectione.*

k Vt ad praecepta quae damus possit animus soluendus ire.] *Castiga*, Vt ad praecepta quae damus, possit animus ire, soluendus est, *ex eadem.*

l Exhibebit recta] *Eadem*, exhibuit recta. *Legendum forte*, exibunt recta.

m Non praestabunt quemadmodum oportet:] *Emendo*, non praestabunt, vt quemadmodum oportet, *ex eadem.*

n Faciet ergo quod oportet monitus.] *Dictio* ergo *superfluit, ex eadem.*

o Amici, inquit, omnia me fallunt,] *Legendum puto* omina, *non* omnia, *& pronomen* me *desideratur in omnibus antiquis codicibus.*

p Nam ille qui emerat,] *Omnis vetus lectio*, non illi qui emerat, *vt dictio sequens* admiratus *per maiorem litteram scribenda sit.*

q Quae cuc ex eo sunt, semper bona sunt.] *Postremae tres dictiones*, semper bona sunt, *desiderantur in eadem.*

r Nisi aestimantur, quae rependunt animos] Repellunt, *non* rependunt, *eadem.*

s Nunquam satis perfectum erit,] *Scribe*, profectum, *non* perfectum, *ex eadem. Considerandum tamen an* perspectum, *emendatior sit lectio quàm* perfectum.

t Errat, si quis putat illos nocere velle vel posse: nec accipere iniuriam.] *Legendum*, Errat, si quis putat illos nocere velle. Non possunt. Nec accipere iniuriam, *ex eadem.*

u Et aliquando spe boni puniunt.] *Scribe* specie, *non* spe, *ex eadem.*

x Erranti vt viam monstret] *Particula* vt *delenda est, ex eadem.*

y Paratae sunt iuuantis manus.] *Exemplar familiare*, paratae sunt ad iuuandum manus. *In reliquis*, paratae sunt iuuandis manus.

z Isti versus & in pectore & ore sint:] *Vetus lectio*, Iste versus & in pectore & in ore sit.

a Habeamus in commune, quòd nati sumus.] *Exemplar Franciscanum*: Habeamus. In commune nati sumus, *vt forte non* Habeamus *legendum sit, sed* Cōamus.

b Causa iusque iactationis] *Scribe*, Causa visque iactationis, *ex vetere lectione.*

c Continent vitam & bonam & malam.] *Correctum & antiquum exemplar*, Continent vitam. Bona & mala.

d Rerum commodarum possessio, existimatio ac dignitas.] *Quidam codices*, commodatio, *non* commodarum, *Alij*, moderatio. *& mox paulo* aestimationem *substitue*, *pro* aestimatorem: *&* scilicet, *pro* scire licet.

e Hoc nescis nisi constitutionem ipsam] Nescies *vetus lectio, non* nescis.

f Recedendum esse à praeceptis superuacuis & decretis,] *Corrigendum reor*, recedendum esse à praeceptis superuacuis sine decretis: *hoc est, quae praecepta superuacua sunt sine decretis.*

g Et quidem multa quia inuoluta sunt, vix summa diligentia, &c.] *Scribe per minorem, vt adiungas superioribus*, & quidem multa, quia inuoluta sunt, vixque summa diligentia, *&c. ex vetere lectione.*

h Aperta quae sensu comprehenduntur, quae memoria. Obscura, quae extra haec sunt.] *Nullo pacto addici possum, vt credam fidelia esse duo illa verba*, quae memoria: *nec intelligo sensum vllum commodum posse ex his erui. Cum itaque paulo post sensus communis fiat mentio, subdubito an scribendum sit, etsi duriuscula castigatione, hoc pacto:* Aperta, quae sensu comprehenduntur communi. Obscura, quae extra hunc sunt.

i Sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta,] *Scribo*, Sine qua si omnia in animo natant, necessaria sunt decreta, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

k Adiiçimus iustum & honestum.] *Lego*, adiicimus iustum est honestum, *ex eadem.*

l Aperte iuuat cor,illud quo manus iuuant ex quo impetum sumunt,] *Corrige*, Aperte iuuant. *Pertinentque duo haec verba ad praecedentia. Tum sequitur per maiorem*, Cor illud quo manus viuunt,ex quo impetum sumunt,*ex vetere lectione.*

m Admissis receptisque ostenduntur in sacro.] *Corrupta & praeposteroordine scripta verba. Emenda*, admissis receptisque in sacra ostenduntur,*ex eadem.*

n His adiicit causarum inquisitionem & etymologiam,quàm cur ita dicere non audeamus,] *Breuior vetus lectio & correctior*:His adiicit aetologiam quam quare dicere non audeamus.*Nimirum verba illa* causarum inquisitionem,*glossema fuerunt,quo dictio Graeca* aetologiam *exponebatur.*

o Ait vtilem futuram esse descriptionem cuiusque virtutis.] *Eadem*,Ait vtilem futuram & descriptioni cuiusque virtutis ac vitij,*etsi quidam codices* discretioni *legant*, *non* delcriptioni.

p Hanc Possidonius etymologiam vocat,quidam characteristmum] *Legendum*, *vt dixi*,aetologiam, *non* etymologiam.*Sed illud scitendum*,*desiderari haec verba in nonnullis antiquorum exemplarium.*

q Luxuriatque toris animosum pectus anheli, tum si qua sonitum procul arma dedere.] *Verbum* anheli *non habetur in vetere lectione*, *nec item in tertio Georgicorum*, *vnde mutuati sunt hi versus. Item scito deesse ex serie Virgiliani carminis verba compluscula*,*quae in codice antiquo gymnasij Salmenticensis plene leguntur hoc pacto:*

Luxuriatque toris animosum pectus.Honesti
Spadices,glaucique: color deterrimus albis
Et giluo.Tum,si qua sonum procul arma dedere.

r Et primus incedens admotus iam excercitus alpibus,] *Corrige*, & primus incessens admotos iam excercitus alpibus,*ex vetere lectione.*

s Non enim quaeri debet an liber Cato,] *Verbum* debet *superuacaneum est*,*ex eadem.*

t Inter publicas ruinas non labentis,] *Eadem* labantis,*non* labentis.

u Tuberonis ligneos lectos] *Eadem* lectulos,*non* lectos.

x Fractum est,& in milites conflatum.] *Exemplar Franciscanum*, fractum est, & milies conflatum, *Exemplar Scholasticum*,fractum est,conflatum,*reliqua non agnoscit. Legendum forte*, fractum est, & in vile aes conflatum.

IN EPIST. XCVI.

a Quomodo in longa via sunt & puluis & lutum & pluuia.]*Verbum* sunt *desideratur in vetere lectione.*

b Turturilae sunt,tuti contumeliae causa.] *Sic legunt exemplaria omnia*,*fortasse autem non* turturillae *scribi debuit*,*sed* Tutilinae: *quae dea fuit apud antiquos*,*à tutando dicta*: *sicuti & Tutanus deus*, *auctore Nonio. Meminit & Augustinus in ciuitate Dei.*

IN EPIST. XCVII.

a Quod cum Caesaris vxore in aperto cõmiserat,] Operto *Mallem legeres quàm* aperto.*nota est historia.*

b Violatis religionibus eius sacrificij,] *Quidam codices* religionis *habent non* religionibus.*Proinde legendum puto in totum sic*, violata religione eius sacri.

c Sic submotis extra conspectum omnibus viris,] *Vetus omnis lectio*,conseptũ *habet*,*non* conspectum.

d Etiam noctes scortorum mulierum] *Vetus quoddam exemplar* certatum *habet*,*non* scortorum.

e Hoc vero matribus familiae denunciare est.] *Locus mutilatus in reliquis exemplaribus*, *praeterquam in meo*,*vbi integer habetur. Legendum igitur hoc pacto*,Illud est matribus familiae denunciare,hoc illudere.

f Quicquid fuisse corruptius illis moribus credis,]Quicquam *legito non* Quicquid,*ex vetere lectione.*

g Florales iocos nudandarum mulierũ.] *Exemplar Franciscanũ* nudarum *correctius quàm* nudanda rum.

h Et fieri facta ista ex licentia vrbium.]*Scribe*,Et fient & facta ista sunt. Et licentia vrbium, *ex vetere lectione.*

i Iudices apud eum confiterentur:] Reum*fidelior & sincerior lectio*, *quàm* eum: *vt eadem dictio venuste iteretur*,*& ex auctoris consuetudine.*

k Rei iudicandae causa:]Iudicandi *libentius legerim quàm* iudicandae,*& paulo post*,vno adulterio legito,*non* vni.

l Non omne Catones fert.]*Scribe* feret,*non* fert,*ex vetere lectione.*

m Non praenuncius tantum ad vitia, sed praeceps.] *Sic omnis antiqua & recentior lectio. Sed scribendum existimo altero ex duobus modis: aut sic*,Non in pronum imus tantum ad vitia,sed in praeceps.*aut certe sic*:Non proni imus tantum advitia,sed praecipites.

n Offenduntque dum errantem vitae peccata delectant.] *Legendum*,offendũtque deerrantem.Vitae peccata delectant.*ex vetere lectione.*

o Laetatur ille circumscriptione furti,quod non tã illi culpa quàm culpae fortuna displicuit.] *Corrige*,Laetatur ille circumscriptione furtoque,nec ante illi culpa quàm culpae fortuna displicuit,*ex eadem.*

p Subesse animis etiam in pessima adductis,] *Scribendum* abductis,*non* adductis,*ex eadem. & paulo post dictio* omnes *per minorem scribenda*,*legendaque cum superioribus.*

q Latendi fides non potest] *Legendum puto* fiducia,*non* fides,*vt ex sequentibus liquet.*

r Quia latenti etiam si facultatem habeant,fiduciam non habent,] *Scribe*, quia latendi etiam si felicitatem habent,fiduciam non habent,*ex vetere lectione.*

s Hoc ergo repugnare sectae nostrae,] Ego,*non* ergo,*legendum ex eadem.*

t Legem & iudicem effugiunt] Vindicem,*non* iudicem, *quaedam exemplaria.*

IN EPIST. XCVIII.

a Nunquam credideris felicem quemquam ex felicitate suspẽsum.Fragilibus innititur qui aduentitio laetus est.Exibit,*& caetera.*] *Sunt codices qui legant*,*& forte rectius*,Nunquam crediderisfelicem quenquam esse ea felicitate suspensum quae fragilibus innititur,qui aduentitio laetus est.Exibit,*&c.*

b Fidele firmumque] *Scribe*,fidele firmumque est,*ex vetere lectione.*

c Omnia quae fortuna intuetur,] *Eadem* intuentur, *non* intuetur.

d Si quis habens ista se quoque habet,] *Scribe*, Si quis habens illa se quoque habet, *ex eadem.*

e Vt carmen fortius ac iustius repetam,] *Exemplaria quaedam*, petam *legunt*, *non* repetam. *Alia*, an petam, *pro quo non absurde fortasse substituerim* amputem, *hoc est*, *brevius faciam.*

f Quin vero metuenda declina,] *Scribe*, Tu vero metuenda declina, *ex omni vetere lectione.*

g Et ad tolerandum omne confirmata mens.] Omnino, *non* omne, *eadem.*

h Tam intemperantes in ipsis miseriis quàm sunt ante illas.] *Puto mucrcendas esse dictiones*, *legendumque*, tam intemperantes in ipsis miseriis sunt quàm ante illas.

i Plus dolet quàm necesse est. Eadem enim infirmitate] *Refarci locum mutilatum sic*; Plus dolet quàm necesse est, qui ante dolet quàm necesse sit. Eadem enim infirmitate, *ex vetere lectione.*

k Intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem,] *Lege*, eadem intemperantia fingit, *&c. ex eadem.*

l Et oblitus fati quo humana iactantur,] *Prior editio*, & oblitus huius peccati quo humana iactantur: *mirus vitiose. legendum enim* petauri, *non* peccati: *ex omnibus scriptis exemplar.bus. De cuius dictionis significatione legendi glossematum scriptores.*

m Mortale est omnium mortalium bonum.] Omne *legendum*, *non* omnium, *ex eisdem.*

n Quo illo singuli dies turbent,] *Vetus lectio* turbant, *forte* trudant. *Gallicanum meum exemplar contra reliqua omnia* trahant, *non* turbant *legit*, *sine* turbent.

o AEquo animo perdere quod perituram est] *Exemplar Facundi ac Primitivi*, aequo animo perdere quod perdendum est, *rectius.*

p Intelligebat enim quod dari posset & eripi,] *Vetus lectio*, intelligebat enim quod dari potest, & eripi posse. *Alij codices*, Intelligebat enim quod dari posset, & eripi posse.

q Animosi sumus inter exempla, quare deficimus:] *Lege*, Sumus inter exempla, quare deficimus, *ex eadem.*

r Ista vis vlceris, quam opto mehercules mitigari,] *Scribe*, illa vis vlceris, quam opto mehercule mitigari, *ex eadem.*

s Sed securus de isto sum.] Ipso, *non* isto, *eadem.*

t Quid ergo nonne suadebit & exibit.] *Corrigendum*, Quid ergo ? nonsi suadebit, exibit? *ex eadem.*

u Philosophiam in opere discere,] *Sic legunt plerique omnia exemplaria. Vnum tantum scholasticum habet*, philosophiam in opus ducere.

IN EPIST. XCIX.

a Quibus ingemiscunt homines amoris causa.] *Exemplar Franciscanum non habet* amoris, *sed* moris.

b Quantum ve gaudii sint.] *Particula* ve *redundat*, *ex vetere lectione.*

c Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non superuacuus tantum, sed ingratus est.] *Legendum*, hoc habet inter reliqua mali dolor, Non superuacuus tantum, sed ingratus est. *ex eadem.*

d Aut si mortem in homine non cogitant,] *Scribendum puto* At, *non* Aut.

e Fiet aliquis factum quod aiebat non posse fieri.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, Flet aliquis factum quod aiebat non posse non fieri.

f Sed quis tibi concedit,] *Vetus lectio* concedat, *non* concedit.

g Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certius. [*Castiga*, Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certiorem, *ex eadem.*

h Puta autem me vetare quaedam quae non sunt sui iuris.] *Lege*, Puta autem me vetare. Quaedam sunt sui iuris. *ex eadem.*

i Quibus adiacentem humorem perpremit] *Lego* premit, *no* perpremit, *ex eadem.*

k Nec fluunt vnquam tam turpiter, quàm finguntur.] *Scribendum opinor*, nec fluunt vnquam tam turpiter, quàm cum finguntur.

l Quàm multis vitalia eruuntur.] *Vetus lectio*, quàm multi vitalia emittunt.

m Sic aues: sic ferae suos diligunt,] *Scribe*, Sic aues, sic ferae suos diligunt foetus, *ex eadem.*

n Hanc ipse captandam in eiusmodi tempore.] *Sic prior editio. Sed legendum arbitror* esse, *non* ipse. *Aliquin in meo perueteri exemplari redundat haec dictio.*

o Dolorem aut admittendum non esse,] *Scribito*, dolorem aut admittendum in animum non esse, *ex vetere lectione.*

p Dico admittitur captatur.] *Inuerte dictiones*, Admittitur, dico captatur, *ex eadem. & si in meo vetusto codice* immo *legitur*, *vbi scriptum est* dico, *& paulo post* curanda, *non* sananda, *aliquot praeferunt exemplaria.*

IN EPIST. C.

a Qui inscribuntur ciuiliu,] *Quidam codices agnoscunt hanc lectionem. Alij habent*, qui inscribuntur artiu ciuilium. *Alij*, qui inscribuntur artium & Iulium. *Alij sine caninctione*, Artium Iulium. *Alij*, Archimilium.

b Et non respondisse expectationi tuae.] *Legendum reor*, sed non respondisse expectationi tuae.

c Puto esse quod dicis, & effundi verba, non fingi.] *Lege*, Puta esse quod dicis, & effundi verba, non figi, *ex vetere lectione.*

d Non effundere videtur orationem, sed fundere.] *In exemplari Facundi & Primitivi vtrobique legitur* effundere. *Puto in priore loco scribendum esse* fundere, *in posteriore* effundere. *Sequitur enim*, adeo large est. *Item non longe a fine epistolae de oratione eius loquens*, non est, *inquit*, violenta, nec torrens, quamuis effusa sit.

e Primo aspectum oculorum occupasse,] *Scribe*, Primo aspectu oculos occupasse, *ex vetere lectione.*

f Quod parum recisum sit, quod parum structum,] *Eadem* quid, *non* quod, *vtrobique. Item* structum *puto scribendum*, *non*, structum, *quia sequitur non multo post*, exceptis paucissimis quae ad certum modum, & ad vnum exemplar astricta sunt. *quamvis de Pollione id*, *non de Fabiano.*

g Non sunt enim tenore quieto compositoque formata.] *Castiga ex eadem*, & ad animi tenorem quietum compositumque formata.

h Sed totum corpus videri quàm sit comptum honestum est.] *sic prior editio. Aliter tamen eadem*, Sed totum corpus videris quàm sit comptum. Honestum est.

i Quos non magis philosophiae annumerare possis, quàm historiae.] *Aut inuersus esse dictiones opinor, & legendum*, quos non magis historiae annumerare possis, quàm philosophiae: *aut certe eradendam esse negationem* non, *& scribendum*, quos magis philosophiae, *caetera.*

k Non est fortis oratio eius, quamuis elata sit:] *Exemplar domesticum* electa *habet, non* elata.

l Desideras, inquis, contra vitia aliquid aspere dici,] *Lege*, Desideres, inquit, contra vitia, *&c. ex vetere lectione.*

m Non erunt sine dubio singula circumspecta,] *Exemplar Franciscanum* circumsecta *legit, non* circumspecta: *vt puto, recte. Praecessit nãque*, Videbimus quid parũ recisum sit: *& sequitur euestigio*, nec in se collecta.

n Sed multum erit in omnibus locis & ingens sine taedio spacium.] *Corrige*, Sed multum erit in omnibus lucis. Sed ingens sine taedio spacium, *ex vetere lectione.*

o Deterret enim qui imitandi cupiditate non fecit, spem abstulit.] *Exemplar Franciscanum sine negatione pulcherrime*: Deterret enim qui imitandi cupiditatem fecit, spem abstulit.

IN EPIST. CI.

a Cum aeterna meditantes respicere cogit ad mortem.] *Scribe*, Tum aeterna meditatos, *&c. ex vetere lectione.*

b Pecunia quoque circa paupertatem plurimum amorem habet, dum ex illa ereptat.] *Sic omnia legunt exemplaria, sed quis sit sensus non percipio, forte scribendum non* amorem, *sed* morae, *aut, si hoc arridet magis*, molem.

c Illi qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ab publica quoque,] *Lego*, Ille quem & mari & terra pecunia agitabat. *ex vetere lectione. & in vno tantũ meo codice scriptum annotaui* publicanos, *non* publica.

d In ipso actu bene cedentium rerum,] *Fortasse verior est lectio* ictu, *hoc est, momento, quàm* actu.

e Et castrensium laborum tarda manu precia,] *Scribe coniunctim* manuprecia, *ex vetere lectione.*

f Quae quoniam nunquam cogitatur, nisi aliena, nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla] *Lege*, Quae quoniam nunquam cogitatur nisi aliena, subinde nobis ingerantur mortalitatis exempla, *ex vetere lectione, & praecipue ex exemplari Franciscano.*

g Tanquam ad extremum ventum sit,] Extrema, *non* extremum, *eadem agnoscit.*

h Quod etiam aliquid ex illa differtur.] *Mendosa verba, & difficilis ad corrigendum coniecturae. Sed ni fallor, verior erit scriptura*, quòd in aliud ex alio differtur. *Nam & vetus omnis lectio pro* etiam aliquid, *habet* in aliquid: *& hoc verbum* aliquid, *cum per compendium scribitur, dubitationem affert, sitne legendum* aliquid, *an* aliud, *sicut etiam hoc ipso loco scriptum erat in exemplari Facundi & Primitivi.*

i Nihil est miserius dubitatione vehementer irruentium, quorsum euadant.] Venientium, *non* vehementer irruentium, *omnia forme exemplaria scripta: vt forte legendum sit* voluentium, *sine* volutantium. *Cui lectioni suffragari videtur quod sequitur*: Quomodo effugiemus hanc volutationem.

k Collecta mês inexplicabili formidine agitatur.] Explicabili *omnia exemplaria, non* inexplicabili. *quibus fauet quod sequitur statim*, Vno si vita nostra non prominebit, si in se colligitur. *Considerandum tamen an desit negatio, sicuti multis locis superfluit, & legendum sit*, Non collectamens, *sine* incollecta mens, *vt sint honesto dicendi modo inculcata duo nomina*, incollecta & inexplicabili, *idem habentia initium.*

l Si certus sis aduersus incerta.] *Legendum* sit, *non* sis, *praecessit enim verbum tertiae personae* cogitat, *ex vetere lectione.*

m Subitque auiditas, & miserrimum atque miserima omnia efficiet, metus mortis.] *Castiga*, subitque auiditas temporis, & miserrimus atque miserrima omnia efficiens, metus mortis, *ex eadem.*

n Debilem facito manu, debilem pede. Coxa ruber. astrue gibberum.] *Scribe*, Debilem facito manu. Debilem pede. Debilem coxa. Tuber astrue gibberum. *ex eadem.*

o Hanc mihi vel acutam si subdas crucem sustineo, quod miserrimum erat.] *Scribe*, Hanc mihi vel acuta si sedeam cruce sustine. Quod miserrimum erat. *ex eadem. etsi impressae lectionis fauere videantur verba mox paulo sequentia*, suffigas licet & acutam sensuro crucem subdas. *sed* cessuro *ibi, non* sensuro, *scribi debet, vt notabo. Ita verba illa magis ab antiqua lectione stant quàm ab impressa.*

p Quid tam foeda vitae mendicatio?] *Sunt codices qui legant, non* mendicatio, *sed* commendatio. *nescio quàm recte, quia supra velut commendauit vitam suam, cum dixit*, Hanc mihi vel acuta si sedeam cruce sustine.

IN EPIST. CII.

a Effectum tamen vere habentem:] *Scribe* affectum tamen vere habentem, *ex vetere lectione.*

b Cogitationi aptae traditum, & iterum si licuisset vlterius.] Iturum *legendum reor, non* iterum. *etsi posset etiam legi* iturae. *vt referatur ad nomen* cogitationi.

c Credebam enim me facilem opinionibus] *Exemplar Pincianum*, Credebã enim facile opinionibus.

d Neget me epistola prima] Negat *legendum, non* neget, *ex vetere lectione.*

e An ex eo quodcunque erit, sensuri sumus, antequam aliquis fructus percipi aut peti possit.] *Eadem*, An ex eo quod cum erit sensuri non sumus, antequam aliquis fructus, *&c. Ego dictiones illas*, antequã *redundare existimo. & mox paulo* posita *legitur in eadem, non* sita.

f Nisi aliud praecidero, intelligi non poterunt quae refellentur.] *Maior codicum pars*, nisi aliquid praedixero intelligi, *&c. Exemplar Facundi & Primitius*, & nisi aliquid praedixero. *Corrigendum puto*, Sed nisi aliquid, *&c.*

g Quid est quod etiam nunc praedicere velim?] *Inuerte dictiones*, Quid est etiam nunc quod praedicere velim? *Ita mea sententia melius legetur, adstipulante etiam exemplari Franciscano.*

h Vno enim spiritu vnum bonum contineri ac regi debet.] *Expende an sit rectior lectio* continuari, *quàm* contineri.

i Quia in nostra tela mittuntur.] *Legendum forte*, quia in nos tela mittuntur.

k Dicis, inquit, nullum bonum ex distantibus esse.] Dicitis, *non* Dicis, *vetus lectio.*

l Claritas autem ista bonorum virorum secunda opinio est.] *Verbum* secunda *expungendum ex quodam scripto codice allato nobis ab vrbe Valeria ad vsus harum castigationum.*

m Vox est autem licet virorum sit bonum. Nam & plaudit & sibilat.] *Exemplar Scholarum Salmanticenſium*, Vox est autem licet bonorum virorum sit bonum non est. Nam qui plaudit, & sibilat. *in quibus verbus ex duobus substantiuis verbis* est, *prius remoueri debet.*

n Diuersa horum conditio est & illius.] *Scribe*, Diuersa horum conditio & illius est, *ex vetere lectione.*

o AEque vero insistitur ab his, qui dissidere non possunt.] *Exemplar familiare* prospicitur *habet*, *non* insistitur. *vt sit sensus: AEque consulis veritati à bonis, qui discordare non possunt. Exemplar Franciscanum*, aeque vero inficitur. Dissidere non possunt. *reliqua non habentur. Eodem modo legitur in codice Facundi & Primitiui: nisi quod pro* inficitur, *habet*, inficiscitur, *quod & alia exemplaria agnoscunt.*

p Illic enim potest vnius sententia, quod omnium:] *Scribe*, Illic idem potest vnius sententia, *&c. ex vetere lectione.*

q Quia omnium si prorogetur, vna erit] *Exemplar familiare non* prorogetur *habet, sed* interrogentur.

r Non est vnius vna sententia.] *Scribe altero ex duobus: aut sic*, Non est omnium vna sententia: *aut certe quod magis probo, sic*: Non est. Vnius vna sententia est.

s Cum dicant claritatem laudem esse bonorum à bonis reddi, iam non ad vocem referunt,] *Corrige, ex meo exemplari domestico, reliqua enim deprauata erant*: Cum dicant claritatem laudem esse bonorum à bonis redditam, non ad vocem referunt.

t Et omne aliud studium auribus deditum] *Scribe* debitum, *non* deditum, *ex eodem exemplari.*

u Vtique eorum quibus ipse sum boni causa.] *Legendum*, Vtique eorum quibus istius sum boni causa, *ex vetere lectione.*

x Est istud laudantium bonum.] *Eadem*, illud, *non* istud *praefert. Item exemplar Franciscanum* laudationum *ferme habet, non* laudantium.

y Quin iustitia & habentis bonum sit,] *Codex Facundi & Primitiui*, an iustitia & habentis bonum sit.

z Et an bonum sit eius cui debitum soluit.] *Exemplar Franciscanum*, & sit autem eius cui debitum soluit. *Lego*, & sit item eius, &c.

a Abunde respondebimus.] *Considera an verior sit lectio*, responderimus, *quàm* respondebimus.

b Arguta differere,] *Mallem legeres*, argutias ferere.

c Quàm inter se perite captantium lusus.] *Nihil me hoc loco adiuuerunt scripta exemplaria. Sed coniectura ductus, opinor restituenda esse haec verba sic*: quàm inuicem se puerorum captantium lusus.

d Aut si quod est etiam nunc frequentius oculis laetius vectis solum. illi patria est. quodcunque suprema & vniuersa circuitu suo cingit,] *Puto Corrigendum*, aut si quod est etiam nunc frequentius accolis, laetius nautis solum. Patria illi est, quodcunque suprema & vniuersa circuitu suo cingit. *Nam in antiquis exemplaribus verba illa*, Patria illi est, *hoc ipso ordine habentur: & in quibusdam* oculis *per duplex* cc *legitur. Item in exemplari Franciscano, pro* suprema, solemnia *legitur. Vt possit fortasse sic in totum legi*: Patria illi est, quacunque sol meat, & vniuersa circuitu suo cingit. *Posset etiam tolerari* vectis: *posset legi* aduenis: *posset* vectoribus.

e Iam coniungit,] *Puto scribendum*, etiam coniungit.

f Deinde actam aetatem sibi dari non sinit.] *Existimo scribendum* certam, *aut* arctam, *non* actam.

g Omnes, inquit, ante me sunt,] *Scribe*, Omnes, inquit, anni mei sunt, *ex correctioribus codicibus.*

h Nullum non cogitationi paruum tempus. *Legendum* peruium, *non* paruum, *ex eisdem.*

i Qui mixtum hoc diuini humanique secernat tempus. Hic vbi inueni, relinquam] *Corrigendum reor*, qui mixtum hoc diuini humanique secernat. Corpus hoc vbi inueni, relinquam.

k Ipse me diei reddam:] Diis, *non* diei, *vera lectio est, quia sequitur*, nec nunc sine illis sum, *adstipulante etiam exemplari scholastico.*

l In quem videmur emitti. Iam idonei spiritum trahere & in aperto durare.] *Scribe* in quem videmur emitti iam idonei spiritum trahere, *&c.*

m In alium naturae fumimur partum. Alia origo nos spectat.] *Posset legi pro illis verbis*, in alium naturae sumimur partum, in alium matures cimus partum. *sed rectissime, vt puto, legit hunc locum exemplar Scholarum*, in aluum naturae sumimur, & tanquam partum alia nos aborigo expectat.

n Relicto in quo latebas corpore extiteris.] *Vetus lectio* exieris *habet, non* extiteris.

o Demum offendit durae manus tactus,] Deinde *eadem, non* Demum.

p Pereunt saepe velamenta nascentium.] *Mallem legeres* semper, *quàm* saepe:

q Huic nûc quoque tu quantum potes subuoluaris quae nisi etiam necessariis cohaerebunt. Alienus iam hinc altius aliquid sublimius que meditare.] *Sic prior editio. Scribendum reor*, Hinc nunc quoque tu quantum potes subuola, ab aliis, nisi quae necessario cohaerebunt, alienus. Iam hinc altius sublimiusque cogita.

r Aliquando naturae tibi arcana retegentur.] *In exemplari Scholastico non* Aliquando *habetur, sed* Antequam. *vt forte legendum sit per minorem cum praecedentibus*, intra te quando naturae tibi, *caetera. Forte sic*, meditare illa. Quando naturae tibi. *reliqua.*

s Cum totam lucem & totus aspexeris,] *Delenda coniunctio & ex vetere lectione.*

t Et tamen admiraris illam procul.] *Scribe*, Et tamen admiraris iam procul, *ex eadem.*

u Quid tibi videbitur diuina lux,] Videtur *eadem, non* videbitur.

x Quid ni non timeat, qui mori sperat:] *Codex Franciscanus*: Quam qui ni timeat, qui mori sperat. *Puto legendum*, Quam qui meminit, quid mori expauet, *vel sic*: Quam qui mente teneat, quid mori expauet.

Dixerat enim: Quam qui mente concipit.

y Si is quoque qui tandiu animum] *Exemplar Scholasticum:* Sed ille quoque. *vt forte desit coniunctio, legendumque sit:* Sed & illa quoque, *caetera.*

z Non minus praesentiam esse vtilem quàm memoriam.] *Sic prior editio. Praeposterus est ordo verborum, legendumque,* non minus memoriam quàm praesentiam esse vtilem: *ex meo familiari codice.*

IN EPIST. CIII.

a Incidentium dico ruinam. aliqua nobis incidunt, non insidiantur.] *Scribendum puto,* Incendium dico, ruinam, alia quae nobis incidunt, non insidiantur.

b Pares sunt casus, & si graues,] *Opinor legendum.* Rari sunt casus, & si graues. *quia sequitur:* Ab homine homini cotidianum periculum. *Rarum autem cotidiano opponitur.*

c Quos transire non quaerunt.] *Scribe,* Quos transiere, non quaerunt, *ex exemplari Franciscano.*

d Ad nocendum nihil necessitas misit.] *Omnis vetus lectio* iniicit *agnoscit, non* misit.

e Non arietant inter se senes vt eodem ambulantes.] *Corrige,* Non arietant inter se, in eodem ambulantes, *ex emendatiore lectione scripta.*

f Insolenter tractata,] *Lego* iactata *potius quàm* tractata: *& si omnia exemplaria reclament, quia praecessit,* Quid? philosophiam non debebis iactare?

g Nec ita agat vt quicquid non facit,] *Scribe,* nec hoc agat, vt quicquid non facit, *ex vetere lectione.*

IN EPIST. CIIII.

a Nam cum scias spiritum illius in meo verti:] *Vetus lectio,* Nam cum sciam spiritum, *&c. Sed cum non omnes codices hanc lectionem agnoscant, bona enim eorum pars habet,* Nam cum scias spiritum illius, *&c. fit vt putem legendum esse* Nam conscius spiritum illius: *&c.*

b Etiam quum me fortiorem senectus ad multa reddiderit,] *Scribe per maiorem,* Et cum me fortiorem senectus, *&c. ex eadem.*

c Vt me fortius amet:] *Castigandum arbitror,* vt se fortius amet. *alias sensus non procederet.*

d Sed si coeperit, intermittat, & suis se commodet.] *Exemplar familiare rectius,* & suis se concedat.

e Et illum odorem culinarum fumantium, quae in ora quicquid pestiferi vaporis obruerit, cum puluere effundunt.] *Scribendum,* & illum nidorem culinarum fumigatium, quae mortae quicquid pestiferi vaporis obtinent, cum puluere effundunt, *ex vetere lectione. Sunt tamen exemplaria, in quibus* obtuerant *habeatur, non* obtinent.

f Vbique quod stringatur inueniet.] *Ita prior editio. Emendo,* vbique quo distringatur, inueniet, *Exemplar Franciscanum,* quo distrahatur. *Meum,* quomodo distringatur.

g Putes venisse te Athenas,] Puta, *non* putes, *vetus lectio.*

h Tanto tibi videris defici, quanto vinceris] *Lege,* tanto tibi videris deficere, quanto aliquis plus habet, *ex emaculatioribus codicibus. Non tamen desunt codices qui* defici, *non* deficere *habeant. Item puto scribendum* videberis, *non* videris.

i Ringeris,, quotiens aliquem in fastis] *In meo familiari codice non* ringeris *habetur, sed* inuidebis.

k Exterrebunt te non tantum pericula, sed suspiciones. Vanis semper agitaberis.] *Codex Franciscanus non* Vanis *habet, sed* vanae, *vt prioribus adiungatur. Posset etiam legi non absurde,* sed suspicionibus vanis semper agitaberis.

l Quicquid te delectat, aeque videt vt videras dũ vireret. Vtinam. Aliũ alio die casus excutiet.] *Vitiosissimus locus, & nodus Deo dignus vindice. In codicibus fere omnibus,* vide, *non* videt: *&* viret, *non* vireret: *&* pro vtinam, vter *aut* vtrum. *Itaque coniectura ductus, suspicor Senecam ita scriptum reliquisse:* Quicquid te delectat, aeque viret. Viuunt dum virent. Vtique alium alio die casus excutiet.

m Horum nihil cogitabis, ab his nec remedia vulneribus oppones,] *Duo illa verba* ab his, *in nullo scriptorum exemplarium habentur: &* appones *probarem magis quàm* oppones.

n Si satis alterum alteri misceas.] *Legendum puto,* Si sapis, alterum alteri misceas.

o Quae maxime aegra est, lacessit, mobiliorem leuioremque reddit ipsa tractatio.] *Legendum opinor* lacessitam, *non* lacessit.

p Citiusque quàm venerant, abeunt.] *Codex Franciscanus* ocyus *legit, non* citius.

q In libertatem asseritur.] In libertatem erigitur, *codex idem.*

r Medicina ergo non regio quaerenda est.] *Scribe,* Medicina aegro, non regio quaerenda est, *ex vetere lectione.*

s In itinere colligitur?] *Exemplar Facundi & Primitiui,* non itinere colligitur, *vt puto, recte. nec est hic vlla interrogatio.*

t Et emenda desideria. Intra saltem modum contine.] *Codex Scholarum,* & emenda desideria tua. Intra salutem modum contine. *Exemplar meum rectius,* & emẽda desideria, intra modum saltem contine *Scribendum arbitror,* aut amanda desideria, aut intra modum saltem contine: *vt sit* amanda, *pro* abige, expelle. *Nam verbo illo* emenda, *mox ante vsus fuerat.*

u Multum nocituri si prope à te fuissent,] *Scribendum,* si prope te fuissent, *ex exemplari Franciscano.*

x Hi videbuntur in opere esse.] *Vetus lectio partim,* si videbunt in opere esse, *partim,* Hi videbunt in opere esse: *partim,* Hi iubebunt in opere esse. *recte.*

y Nec tantum scire loqui,] *Eadem* eloqui, *non* loqui. *& forte* scite, *quàm* scire, *rectius legeres, quando quidem exemplaria quaedam* sic te *praeferant, non* scire.

z Stare fidenter ad portum,] *Castiga,* stare fidenter aperte, *ex codice Francisi in quo vno tantum sic emẽdate legebatur, reliquis vitiatis. Nam sequens verbum* latitantẽ, *planissimum facit, scribendum esse* aperte, *non* ad portum.

a Profert se, laudari & aspici credit.] *Legendum puto,* Profert se. Laudari & aspici gestit.

b Omnium est supra omnia est.] *Scribe,* Dominus omnium est. Supra omnia est. *ex meo familiari codice.*

c Nihil quod virum incuruet.] *Dictio* virum, *in quibusdam codicibus non habetur. In meo illo vetusto exemplari sic legas*: Nihil asperum quod virum incuruet.

d Minime quidem si rectis oculis intueri illa possis,] *Legendum*, minime quidem, si quis rectis oculis intueri illa possit, *ex vetere lectione.*

e Egregie Virgilius noster iure dixit terribiles, sed visu:] Egregie Virgilius noster nō re dixit terribiles esse, sed visu, *ex vetere lectione. Codex meus*, Egregie Virgilius noster in re dixit terribiles nō esse sed visu.

f Inuictum tamen & paupertatem,] *Exemplar Franciscanum castigatius*, inuictum fame & paupertate.

g Et labores quos militares quoque pertulit.] Laboribus, *non* labores, *idem codex.*

h Quibus ille domuit exercitus,] Domi *scribe, non* domuit, *ex eodem.*

i Vsque eo animum Socratis non mouerant, *Lege*, Haec vsque eo animum Socratis non mouerunt, *ex vetere lectione.*

k Illam mirabilem laudem & singularem vsque ad extremum, non hilariorem quisquam, non tristiorem Socratem vidit.] *Eadem*, Illam mirabilem laudem & singularem vsque ad extremum seruauit. Nec hilariorem quisquam, nec tristiorem Socratem vidit.

l Totis externarum gentium praesidijs, hinc Cn. Pompeium,] *Opinor inuerso dictionum ordine scribendum*, Hinc Cn. Pompeius totis externarum gentium praesidiis.

m Satis vnus aduersus omnia.] *Sunt codices in quibus* omnes, *non* omnia, *habetur. In meo exemplari*, satis aduersus omnia tutus.

n Solus Cato fecit aliquas & Reipublicae partes.] *Sic omnia exemplaria, praeter domesticum, in quo legitur*: Solus Cato fecit aliquas sui, & reipublicae partes. *Cui lectioni videtur suffragari quod subijcit*, duos in medio relictos, Rempub. & Catonem.

o Quae constituta esse ab hostibus iratissimis poterāt.] *Agnoscitur haec lectio ab omnibus codicibus, praeter Scholarum codicem, in quo ita leges*: quae constituta esse ab hostibus iratissimis vix filiis Atrei poterant. *& ante paulo*, qui ea sibi *scribe, non* quid sibi, *ex domestico codice.*

IN EPIST. CV.

a Si nihil humeris quod cupiditatem alienam & improbam irritet] *Castiga*, si nihil habueris, quod cupiditatem alienam & intemperiem irritet, *ex exemplari Franciscano.*

b Neminem lacessendo aut gratificando] *Corrige*, neminem lacessendo gratuito, *ex vetere lectione.*

c Qui apud aliquem potentem, potentes sunt:] *Exemplar diuae Mariae*, qui apud aliquem impotentem potentes sunt.

d Dulcedo sermonis qui irrepit & blāditur,] *Vetus lectio*, Dulcedo sermonis quae irrepit & eblāditur.

e Secreta producit.] *Veram & genuinam lectionem arbitramur*, secreta prodit.

f Vt garrulitatem suam custodiat, & contentus sit vnius auribus, populum faciet.] *Sic quaecunque legi exemplaria agnoscunt, vnius literae depravatione, adumbrato perspicuo sensu. Puto enim scribendum* poculum, *non* populum. *Nam meminisse oportet verborum quae non ante multo praecesserunt*, & non aliter quàm ebrietas aut amor secreta prodit. *Erit ergo sensus, pro modo & capacitate poculi custodire aliquem garrulitatem suam, aut non custodire, & esse contentum vnius auribus, aut plurium.*

g Trepidant enim cum fecerunt. Haeret conscientia, aliud agere non patitur.] *Corrige*, Trepidant enim cum fecerunt. Conscientia aliud agere non patitur. *ex vetere lectione.*

IN EPIST. CVI.

a Quare non protinus rescriberem ei de quo quaerebas,] *Ita agnoscit maior codicum pars, sed in scholastico codice* tibi *legas, non* ei.

b Ergo & corpus est bonum eius.] *Praeposterè scripta verba. Lege*, Ergo & bonum eius corpus est, *ex vetere lectione.*

c An ruborem euocent, an fugientem sanguinem.] *Scribe*, An ruborem euocent, an fugent sanguinem, *ex Exemplari Franciscano.*

d Ergo & malitia & species omnis malignitatis. Inuidia, superbia] *Corrige*, Ergo & malitia & species eius omnes, malignitas, inuidia, superbia, *ex vetere lectione.*

e Omnes autem virtutes quas retuli bonae sunt,] Bona *potius quàm* bonae *legendum arbitror.*

f Non tristitia adducit?] Abducit, *non* adducit, *exemplar Pincianum. Castigandum puto* obducit. *vnde frons obducta apud Iuuenalem.*

g Laterunculis ludimus.] Latrunculis ludimus, *in emendatioribus codicibus.*

h Apertior res est, sapere: imo simplicior.] *Scribe*, imo simplicior est. *multum enim addit neruorum orationi verbum substantiuum in fine locatum, iteratumque. & sic legitur in exemplari Franciscano.*

IN EPIST. CVII.

a Tam pusilla tangunt.] *Exemplar diuae Mariae*, Tam pusilla te res angit.

b Si amici deciperent,] *Veriorem lectionem duco*, si amici deceperunt.

c Habeant sane nomen, quod illis Epicurus noster imposuit, & vocétur quo turpius non omnibus sit rebus tuis. Desunt illi,] *Vetus lectio*, quo turpius non sit omnibus rebus tuis, *caetera. Minus vitiose legetur totus hic locus, vt ego credo, si sic legatur*: Habeāt enim sane nomé quod illis Epicurus noster imposuit. Ita vocentur. Quota pars non est, si ex omnibus rebus tuis desunt illi qui & operam tuam conterebant, *& c.*

d Et te omnibus molestum esse credebant.] *Fideliorem lectionem existimo*, & te omnibus molestum reddebant.

e Aut inquineris luto] *Lege*, Aut inquineris in luto, *ex vetere lectione.*

f Eadem vitae conditio est quae balnei. Turbae itineris quaedam intermittentur, quaedam incident,] *Error est in distinctione verborum. Legendum*, Eadem vitae conditio est, quae balnei, turbae, itineris. Quaedam intermittentur, quaedam incident.

g Et labaris oportet,& arietes,& cadas,] *Non* arietes *Exemplar antiquum,sed* erigaris *legit.*

h Idem mentiaris.] *Corrupta in omnibus exemplaribus verba. Forte legendum*, iter emetiris: *quia subjicit paulo post*, per eiusmodi offensas emetiendum est confragosum hoc iter.

i Sciat se venisse tonat vbi fulmen.] *Haec verba in quibusdam exemplaribus non habentur. In alijs sic leguntur*, Sciat se venisse vbi patiatur fulmen.

k Deinceps quae multa & varia sunt,in nos diriguntur.] *Correctiorem existimamus lectionem*: Deinde quum multa & varia sint,quae in nos diriguntur.

l Alium aqua,alium ignis eripiet.] Aliud, *non* alium, *vtrobique vetus lectio.*

m Quam Cleanthes noster] *Familiare exemplar*, quomodo Cleanthes noster.

IN EPIST. CVIII.

a Quia pertinet properas,] *Sunt codices qui legunt*, quia pertinaciter properas.

b Ne ipsa impediat.] *Lege*, ne ipsa se impediat, *ex vetere lectione. Legitur & in aliis codicibus*, ne te ipsa impediat.

c Qui multis apud philosophiam annis persederint,] *Corrige*, qui multis apud philosophum annis persederunt, *ex eadem.*

d Vt aliqua illi vitia deponant,] *In ea prior editio. Puto scribendum* illic, *non* illi.

e Quam Phrygij solent tibicinis sono semiuiri] *Emēda*, quam solent Phrygij tibicinis sono semiuiri, *ex vetere lectione.*

f Afficiuntur illi & sunt quales iubentur.Si illi animo forma permanserit] *Eadem*, afficiuntur illis & sunt quales iubentur.Si illa animo forma permaneat. *Puto sinceriorem lectionem esse*, Afficiuntur illis.Essent quales iubentur, *&c.*

g Tunc illa animi bona velut soluta excitantur.] *Quaedam exemplaria*, velut ad solita excitantur. *Codex diui Francisci*, tunc illa anima bona velut sollicitatur. *Scribendum reor*, tunc ad illa animi bona velut sollicitantur. *vel sic*, tunc ad illa animi bona velut solita excitantur.

h Cum illum tuba per longi canalis angustias tractum patenti ore nouissime exitu effudit.] *In quibusdam exemplaribus, dictio illa* tractum *non habetur: & continctim* patentiore *legendum*, *non* patēti ore: *ex omnibus antiquis codicibus. In quorum nonnullis* effundit *legitur*, *non* effudit.

i Qui paupertati suae aptus est,] *Scribe*, qui paupertati suae aptatus est, *ex vetere lectione.*

k Facillime enim tenera conciliantur ingenia] Reconciliantur *aliqua exemplaria agnoscunt*, *non* conciliantur.

l Et adhuc docibilibus leuiterque corruptis] Docilibus *praeferunt duo antiqua exemplaria*, *non* docibilibus *correctius.*

m Cui liceret censuram agere regnantium.] *Exemplar familiare*, gentium *habet*, *non* regnantium.

n Haec enim non cibi,sed oblectamenta sunt,] *Castiga*, Nec enim cibi, sed oblectamenta sunt, *ex vetere lectione.*

o Quem obtinemus odor in corpore est Nullo inde vino caret stomachus.] *Exemplar Franciscanum*, quoniam optimus odor in corpore est nullus.Inde vino carens stomachus. *Adstipulatur & alter eiusdem bibliothecae codex.*

p Quem mihi amorem Pythagoras iniecerit. At Socion dicebat, quare ille animalibus abstinuisset.] *Puto corrigendum*, quem mihi amorem Pythagorae iniecerit Socion dicebat, quare ille animalibus abstinuisset. *Sed expende an legendum sit pro* Dicebat, Docebat, *siue* Differebat. *Nam sequitur infra*, Haec cum exposuisset Socion,

q Omnia tibi in integro serua.] *Exemplar familiare*, omnia tibi integra seruas.

r Quod istic crudelitatibus tuis damnum est] *Sic in omnibus fere habetur exemplaribus, sed in promptu erat correctio*, Quod istius crudelitatis tuae damnum est. *Nec desunt codices qui hanc etiam lectionem agnoscant.*

s Alienigenarum gentium sacra mouebantur.] *Nullus scriptus codex habet verbum* gentium.

t Sed inter argumenta superstitionis ponebatur quorundam animalium abstinentia.] *Puto inuertendas esse dictiones, & legendum*, Sed inter argumenta superstitionis quorundā ponebatur animaliū abstinētia.

u Si quis exhortaretur illos,si quis impenderet.] *Scribendum forte* impelleret, *non* impenderet.

x Et omissis ad quae diuertimur.] *Vetus lectio*, diuertimus.

y Qui grammatici oculis carmen istud legit.] *Exemplar Franciscanum* grammaticis *legit*, *non* grammatici. *quod non minus placet.*

z Anci pater Martius Numae nepos dicitur].*Idem exemplar*, Anci pater nullus, Numae nepos dicitur *Alius codex*, Numae nepos fuit.

a Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant. Et Fenestella eosdem libros cum grammaticis explicuit.] *Legendum reor:* Id esse in Pontificalibus libris, & alij putant, & Fenestella. Eosdem libros cum grammaticus explicuit, *&c.*

b Primum verba expressa ab se,dici à Cicerone.Idem re ipsa in commētarium refert.] *Verba haec vitiatissima, & Cimmerijs, quod aiunt, inuoluta tenebris, sic restituenda coniecto:* Primū verbum priscū, reabse, dici a Cicerone, id est re ipsa, in commentarium refert. *Vt dictionem* priscum *reponā, admonent me ea quae infra sequuntur:* non vt verba prisca aut ficta captemus. *Exēplar Facundi & Primitiui sic legit*, Primū enim verba expressa ab se, *caetera. Vt forte scribendum sit*: Primum Ennij verbum priscum reabse, dici a Cicerone, *caetera.*

c Nec minus sese idem seipse] *Castiga*, Nec minus sese, id est, seipse, *ex vetere lectione.*

d Hanc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant.] *Corrigendum puto*: Hanc quam nunc in circo metam vocamus, *caetera. De metis in circo, Suetonius, & complures alij.*

e Deinde inanes colligit versus,] *Lego*, Deinde Ennianos colligit versus, *vt liquet ex sequentibus.*

f Cui nemo ciuis atque hostis qui vult pro factis reddere operae precium.] *Vetus lectio*, cui nemo ciuis neque hostis, *caetera. Sed ego opinor, non* qui vult *legendum, sed* quibit, *hoc est, potest. Nam sequitur*, neminem potuisse Scipioni. neque ciuem, neque hostem reddere operae precium. *Iam verbum* est, *quod in fine clausulae adiectum est, à nullo neque antiquo neque recentiore codice agnoscitur.*

g Non tantum auxilium significasse operam, ait opera eius neminem potuisse Scipionem neque ciuem.] *Vetus lectio depravata etiam, sed manum nonnihil emendaturo porrigit, quae sic habet:* non tantum auxilium significasse, sed operam, ait, opera enim eius neminem potuisse Scipioni. *Considera igitur, an in integrum restitui possit locus hic permutato dictionum ordine, hoc pacto:* non tantum auxilium significasse operam, sed alicuius opera, ait enim, neminem potuisse Scipioni.

h Ennius hoc ait, Homero se surripuisse: Ennio Virgilius.] *Scribo:* Ennium hoc ait Homero surripuisse: Ennio Virgilium.

i Esse enim apud Ciceronem in his ipsis de R.P. hoc epigrāma:] *Puto cōtra omnia exemplaria scribendum hoc pacto:* Est Ennij apud Ciceronem in his ipsis de R.P. hoc epigramma. *Alioquin si* enim *legas, non* Ennij *vitiosa esset confirmatio, afferre epigramma librorum Ciceronis ad confirmandum, Ennium imitatione Homeri portas coeli appellasse. Quod autem Ennij poëtae sit hoc epigramma, docet Lactantius Firmianus lib. 1. cap. 18. his verbis*: Ille autem qui infinita hominum milia trucidauerit, cruore campos inundauerit, flumina infecerit, non modo in templum, sed etiam in coelum admittitur. Apud Ennium sic loquitur Africanus:

Si fas caedendo coelestia scandere cuiquam est.
Mi soli coeli maxima porta patet.

k Si fas est plagas coelestium ascendere cuiquā:] *Prior editio minus corrupte.* Ni faciēdo plagas coelestū ascendere cuiquam. *Lege*, Si fas caedendo coelestia scandere cuiquam est, *vt mox ante ex Lactantio apparuit.*

l In philologum aut grammaticum delabar] *Correcte magis exemplar meum* dilabar.

m Velut aliquod artificium venale didicerunt.] *Reclament licet exemplaria omnia, contenderim legendum esse* docuerunt, *non* didicerunt. *Sequitur enim*, quàm viuendum esse praecipiunt. *& rursus*: Non magis mihi potest quisquam talis prodesse praeceptor.

n Et ingens agmen. Non tamen talium.] *Sic prior editio, Exemplar Franciscanum*, & ingens agmen tot ac talium. *Quid si haec verba.* Non tamen talium *adiectitia, sunt glossema, videlicet studiosi cuiuspiam, qui* ingens agmen *interpretabatur esse* non talium, *quales fuerunt Zeno, Chrysippus, Posidonius.*

IN EPIST. CIX.

a Praeter haec aliquis cogitationes suas exprimet,] Aliquas, *non* aliquis, *omnis habet vetus lectio.*

b Vno modo dicas licet non esse in melle dulcedinem.] *Legendum reor*, isto modo dicas licet, *&c.*

c Quibus morbi vitio vel amārum esse videatur.] *Scribe*, quibus morbi vitio mel amarum esse videatur, *ex omni vetere lectione.*

d Et huic profuturo idonea materia sit.] Profecturo, *non* profuturo, *eadem.*

e In summum, inquit, producto calorem] Perducto, *non* producto, *eadem. eadem emenda paulo post.*

f Vti amplius arma desiderat?] Armis *lege, non* arma, *ex eadem.*

g Itaque prodest qui virtutes alicuius partes sui amat] *Scribendum puto contra omnia exemplaria*, partes suis, *non* partes sui.

h Etiam nunc sapientis animum perite mouere nemo alius potest, nisi sapiens:] *Scribe*, Etiam nunc sapientis animum perite mouere nemo alius potest, quàm sapiens: sicut hominem mouere rationaliter non potest, nisi homo, *ex omnibus scriptis codicibus.*

i An deliberaturus sit sapiens, an in consilium aliquem aduocaturus] *Castigatiorem existimamus lectionem*, An deliberaturus sapiens sit, aliquem in consilium aduocaturus.

k Et animo cogitationes miscendo] *Scribe*, & animos cogitationes que miscendo, *ex vetere lectione.*

l Quae in exercendo sensu valet.] *Exemplar Schelasticum*, quae in exercendo se vsu valet.

m Aiunt homines plus in alieno negocio videre. Vitio hoc illis euenit.] *Lege*, aiunt homines plus in alieno negotio videre quàm in suo. Hoc illis euenit. *ex emaculatioribus codicibus.*

n Etiamsi contra me gladij micarent,] Circa *legendum, non* contra, *ex omni scripta lectione. vt mox statim*, Etiamsi circa me flagrarent incendia.

o Etiamsi subitus turbo totam nauem meam mari raperet.] *Exemplar Franciscanum* toto *legit, non* totam *ex exemplari Facundi ac Primitiui.*

p Hanc mihi praestaturum voluptatem, vt gloriam contemnam:] *Sic prior editio. Puto legendum*, Hanc mihi praesta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam.

IN EPIST. CX.

a Vt memineris maiores nostros, qui crediderunt hos Stoicos fuisse] *Legendum puto, non* hos, *sed* hoc.

b Quotiens enim calamitas felicitatis est causa & vitium fuit, quod calamitas vocabatur?] *Castigatius & breuius vetus lectio*, Quotiens enim felicitatis causa & initium fuit quod calamitas vocabatur?

c Est autem tanti diu nihil gaudere.] *Scribe inuersis dictionibus*, Est autem tanti nihil diu gaudere, *ex ead.*

d Nec inter haec humani ingenij sagacitas sistitur.] *Corrige*, Nec intra haec humani, *&c. ex eadem.*

e Quo feratur, vnde surrexerit,] *Eadem*, Quomodo feratur, vnde surrexerit.

f Si contempseris etiam sordidum panem:] *Corrige*, Si non contempseris etiam sordidum panem, *ex exemplari Pinciano.*

g In quem si preciosa congerimus,] *Scribe*, in quem sic preciosa congerimus, *ex vetere lectione.*

h Alia ergo gratiora si recentiora perferuntur ad mensam:] Eo *legendum, non* ergo, *ex eadem.*

i Alia, si diu pasta & coacta pingueſcere,] *Verbum* si *eradendum, ex omnibus scriptis codicibus. In quorum vno* dure pasta *habetur pro* diu pasta: *vt forte legendum si*, diu repasta.

k Delectat te nitor horum,] Nidor *lege, non* nitor, *ex eisdem.*

l Hinc puerorum prospicuos cultu atque forma greges,] perspicuos *lege, non* prospicuos, *ex eisdem.*

m Haec nobis Attalus dixit natura dixit omnibus.] *Scribo,* Haec nobis Attalus dixit. Natura omnibus dixit. *ex exemplari Facundi & Primitiui. Ex cuius fide lege paulo ante per commutationem verborum,* in alienum cadit arbitrium.

IN EPIST. CXI.

a Quibus quisque se tradidit quaestiunculas quidem vafras] *Vetus lectio,* quibus quisquis se tradidit, quaestiunculas quidem varias nectit. *Placet tamen magis, vt* vafras *legatur, quàm* varias.

b Nec in summis ambulat digitis,] *Praepositio* in *superuacanea est, ex eadem.*

c Siue fluctuatur & per aduersa & difficila] *Superfluit coniunctio* &, *ex eadem.*

d Et animum specie subtilitatis inductum tentant morantur] *Corrige,* & animum specie subtilitatis inductum tenent ac remorantur, *ex eadem.*

IN EPIST. CXII.

a Cito tamen redibit in gratiã,] *Scribe,* cito tamen cum illa redibit in gratiam, *ex codicibus sincerioribus.*

IN EPIST. CXIII.

a Vt exercere ingenium inter irrita videremur,] *Legendũ esse* videamur, *non* videremur, *& sensus monstrat, & exemplar scholasticum. Item correctiorem ducerem lectionem* intra *quàm* inter.

b Sed me in alia sententia profiteor] *Deest verbum* esse, *vt sit* profiteor esse, *ex vetere lectione.*

c Non tamen duos esse dices nos.] *Pronomen* nos *expungendum, ex exemplari Francisc.*

d Quare quia separatim esse debent.] *In eodem dicto* Quare *non habetur.* Et separati, *non* separatim, *omnis agnoscit antiqua lectio.*

e Iustitia animal est, fortitudo. Sic caeteræ virtutes] *Scribe,* Si iustitia animal est, fortitudo, *&c. ex ead.*

f Ac rursus incipiunt,] *Corrige,* vt rursus incipiant. *ex eadem.*

g Agit inquit, aliquid & prodest. Impetum habet.] *Exemplar diuae Mariae, & item familiare,* Agit, inquit, aliquid, & prodest. Quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet.

h Omne animal donec moriatur hoc est idem quod coepit.] *Corrige,* Omne animal donec moriatur, id est quod coepit, *ex vetere lectione.*

i Equus, canis, transire in aliud non potest] *Lege,* Equus equus, Canis canis. Transire in aliud non possunt. *ex eadem.*

k Ista quomodo erunt singula animalia, cum vnus animus sit,] *Scribe* Itaque, *non* ista *ex vetere lectione. Exemplar diui Francisci,* Ita quomodo singulae animalia erunt, *&c.*

l Hoc quoque existimo & quòd in tanta copia rerum] *Legendum reor,* Hoc quoque existimo esse, quòd in tanta copia rerum.

m Nulli similitudo cum altero conuenit.] *Corrige,* Nullius magnitudo cum altero conuenit, *ex vetere lectione.*

n Aut irrationalia aut pecora. Virtutes quoque rationales sunt.] *Legendum,* aut irrationalia, vt ferae, vt pecora. Virtutes vtique rationales sint atqui nec homines sunt *&c. ex correctioribus codicibus. Sed quia non multo post negat virtutes rationales esse, crediderim legendum hic potius* sint *quàm* sunt, *vt concedat aduersarijs quod ipse non sentit.*

o Specie alicuius rei irritatum est:] *Exemplar Franciscanum magis praeferre videtur* incitatum, *quàm* irritatum.

p Puta enim prudentiam esse] *Scribendum arbitror,* Puta animal prudentiam esse.

q Hoc natura non praecipit:] *Scribe* recipit, *non* praecipit, *ex melioribus codicibus.*

r Prudenter tacere & coenare bonum est. Ita & tacere & coenare animal est.] *Castiga,* Prudenter tacere, bonum est. Coenare bene, bonum est. Ita & tacere, & coenare, animal est. *ex vetere lectione.*

s Quaeram, an & auaritia, & luxuria, & clementia] *Scribe* dementia, *non* clementia, *ex eadem.*

t Sunt enim & ipsa animalia.] Ipsae, *non* ipsa, *legito, ex eadem.*

u Si has quoque rotundauerint,] *Eadem,* si has quoque corrotundauerint.

x Ne putes autem primum ex nostris,] *Lege.* Ne putes autem me primum ex nostris, *ex eadem.*

y Ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo] *Muta verborum ordinem,* Cur ergo non ipsius, & c. *ex eadem.*

z Idem est animus & iustus & prudens, & fortis. At singulae virtutes quodammodo se habẽt.] *Corrige,* Idem est animus: & animus iustus, & prudens, & fortis, ad singulas virtutes quodammodo se habens, *ex meo familiari codice.*

a Et aptans illis facies tanquam pictor assigno.] Aptas, *non* aptans, *omnis vetus lectio.*

b Non possunt hoc loco dicere] Possum *Lege, non* Possunt. *ex eadem.*

c Tuis pugna contra ipsam fortunam, non armat itaque contra hostes, instructi contra illam inermes sunt.] *Hunc locum in omnibus exemplaribus corruptum deprehendi. Corrigendum hoc pacto censeo:* Tuis pugna. Contra ipsam fortunam non armant illa quae contra hostes. Instructi contra illam inermes sunt.

d Priuatis commodis quàm longissime auersa sit.] *Deest praepositio* a, *vt sit,* a priuatis commodis quam long. au sit, *ex domestico exemplari.*

e Non est quod spectes, quod sit iustae rei praemium maius iniusto est,] *Castiga,* Non est quod exspectes, quòd sit iustae rei praemium maius quàm iustum esse, *ex eodem. Exemplar tamen Scholasticum* quàm iustam esse *legit, non* quàm iustum esse.

IN EPIST. CXIIII.

a Si approbata est & recepta.] *Scribe,* sed approbata est & recepta, *ex vetere lectione*

b Moecenas in cultu suo.] De cultu suo *eadẽ, non* in cultu suo. *& paulo ante* ire, *non* iri: *&* nũc, *non* tũc.

c Vide vt alueum lintribus aret, versoque vado remittat hortos. *Exemplar familiare*: Vide vt alueum lintribus arent, versos que vado remittant hortos.

d Quid si quis foeminae cirro crispat, & labris columbatur?] *Vetus lectio*, Quid si quis foeminae cirro crispatae labris columbatur?

e Vt ceruice lassa sanantur.] *Idem exemplar*, vt ceruice laxa feratur.

f Ne mori tyranni irremediabilis factio.] Nemo tyranni, *& eadem exemplar.*

g Tum tam negligentem abiecta,] *Particula* tum *tollenda, ex eadem.*

h Quod vitium hominis esse, interdum corporis solet.] *Corrige*, quod vitium hominis esse interdum, interdum temporis solet, *ex exemplari Facundi ac Primitiui.*

i Vt ea quae cludere solent coena prima ponantur,] *Emenda*, vt ea quae includere coenam solent, prima ponantur, *ex vetere lectione.*

k Et illi & pro sordidis solita sunt,] *Ex duabus coniunctionibus posterior expungenda ex eadem.*

l Modo fingit & ignota deflectit,] *Eadem*, modo fingit ignota ac deflectit.

m Et hoc gratiam sperent, si sententia pepēderit,] Hinc, *non* hoc, *eadem. & paulo post* ament, *non* amet.

n Ad Appium & vsque ad Coruncanum redeunt.] *Corrigendum*, Ad Appium vsque & Coruncanum redeunt, *ex eadem.*

o Quàm si nollent splendidis vti,] *In quibusdam codicibus excerptum in margine, lege scribendum* vellent, *non* nollent.

p Deo blanditur & molliter labitur.] *Scribe*, adeo blanditur, *& c. ex vetere lectione.*

q Vix ad clausulas redduntur.] Redeunt, *non* redduntur, *eadem.*

r Quid illa in exitu lenta,] *Castigandum reor*, Quid de illa in exitu lenta.

s Quae audita Panormitanos debere Romanis fecere.] Dedere, *non* debere, *lege ex vetere lectione. & paulo ante*, fugam fecere, *non* facere.

t Irritant illos, & in se aduertunt.] *Scribe* auertunt, *non* aduertunt, *ex eadem.*

u Nulli molesta est, nisi animus labatur.] *Eadem* labat, *non* labatur.

x Simul dubitant,] *Legendum puto*, simul nutant.

y Non cum omni exoletorum] *Scribe*, Quòd non cum omni exoletorum, *ex vetere lectione.*

z Nunquid enim, mi Lucili, hic furor est,] *Ex scriptis exemplaribus quaedam sic legunt*, Nunquid enim, mi Lucili, in hoc furor est. *Alia negationem addunt*, Nunquid enim, mi Lucili, in hoc furor non est.

a In illo quod nemo nostrum] *Exemplar Scholasticum*, In illo etiam quod nemo. *Exemplar Franciscanum* Imo in illo quod nemo nostrum. *quam lectionem magis probo.*

b Cui tanto tumultu comparatur cibus? *Vetus lectio*, Cui tantorum cultu comparatur cibus.

c Aspice veteraria nostra,] Veterana, *non* veteraria, *exemplar Franciscanum.*

d Tot consulum regionumque vina cluduntur.] *Exemplar Scholasticum*, tot climatum regionumque vina conduntur.

e Nihil tam aeque tibi profuerit] Tamen, *non* tam, *vetus lectio.*

IN EPIST. CXV.

a Habeo maiora quae cures quàm quae scribas.] *Postremae tres dictiones* quàm quae scribas, *in omnibus vetustis exemplaribus desiderantur.*

b Barba & coma nitidos, de capsula tortos.] Discapsulatos, *plaeraque exemplaria*: *non* de capsula tortos. *Codex Franciscanus* de capsula totos.

c Si circumtunsa est,] *Vetus lectio*, si circumtonsa est.

d Et quod credas in homine rarum humanitatis bonum,] *Scribe*, & (quis credat?) in homine rarum humanitatis bonum, *ex eadem.*

e Splendoremque illi suum affunderent.] *Dictiuncula* que *superuacanea est, ex eadem.*

f Tunc prouidentia, cum elegantia,] Tum *legendum*, *non* Tunc, *ex eadem*,

g Nemo illum amabilem.] *Lege* illam, *non* illum, *de facie enim loquitur. ex eadem.*

h Nemo non, inquam, amore eius arderet,] *Corrige*, Nemo, inquā, non amore eius arderet. *ex eadem.*

i Nunc enim multa obstigillant,] *Codices quidam*, obstugillant. *Alij minus deprauate* obstigillant. *Lego* obstrigillant. *Cuius verbi significationem legito apud Marcellum.*

k Et aciem nostram aut splendore nimio repercutiunt, aut obscurae retinent.] *Scribendum reor*, obscuritate, *non* obscure: *vt splendori opponatur obscuritas.*

l Quamuis multus circa diuitiarum radiantium splendor impediat,] *Exemplar familiare* impendeat, *non* impediat.

m Nos ingentium maculae columnarum siue ex AEgyptiis arenis] *Quid si legas* eremis, *non* arenis *Nam solitudinū AEgypti & Hieronimus & alij meminerunt. & sequitur statim*: siue ex Africae solitudinibus.

n Miramur parietes tenui marmore inductos:] *Codices quidam* indutos, *non* inductos.

o Quantum mali iaceat.] *Emendatius quaedam exemplaria* lateat, *non* iaceat. *quum lectionem confirmant quae paulo ante praecesserunt*, sub illo auro foeda ligna latitare.

p Haec ipsa res tot magistratus] *Scribe*, Haec ipsa res quae tot magistratus. *& dictio sequens* Pecunia, *per minorem scribi debet & praecedentibus annecti, ex vetere lectione.*

q Quaerimus nō quale sit quid, sed quāti.] *Scribe*, quaerimus nō quale sit quidque, sed quāti, *ex ead.*

r Et honesta quādiu spes inest, sequimur: in contrarium trāsituri, si plus scelerata promitterēt.] *Eadem*, Honesta quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur: in contrariū transituri, si plus scelera promittant.

s Qui lucro innocentiam, salute opinionem bonam mutant.] *Lege*, Qui lucro, innocentiam, salutem opinionem bonam mutent, *ex eadem.*

t Sine me vocari pessimum, vt diues vocer.] *Adijcit eadem verbum* simul. Sine me vocari pessimum, simul vt diues vocer.

u An diues,an bonus nemo,omnes quaerunt.] *Castiga*: An diues sit,omnes quaerimus:nemo,an bonus.*ex eadem.*

x Vtinam honores petituri cum ambitiosis.Vtinam qui diuitias optaturi essent,cum diuitibus deliberarẽt & summum, *&c.*] *Mutandus ordo verborum,& scribendũ ex eadem sic*: Vtinam qui diuitias appetituri essent,cum diuitibus deliberarent.Vtinam honores petituri,cum ambitiosis summum,*&c.*

y Cum priora damnauerint.] *Exemplar familiare*,qui priora damnauerant.

z Et opinionum suarum secutus,] *Verbum* suarum *expungendum,ex vetere lectione.*

IN EPIST. CXVI.

a Nullum enim vitium sine patrocinio.Nulli non vitium est verecundum.] *Castiga*, Nullum est vitium sine patrocinio.Nulli non initium est verecundum,*ex eadem.*

b Imbecillisque primo omnis affectus,] *Eadem*,imbecillus est primo omnis affectus.

c Nec vino infirmum animum committamus,] *In quibusdam exemplaribus* vitio *habetur,non* vino.

IN EPIST. CXVII.

a Multum mihi tibique negocium cocinnabis,] *Eadem*, Multum mihi negocij concinnabis.*etsi in plerisque codicibus* continuabis *legatur,non* concinnabis.

b Deinde tunc dicere sententiam audebo.] *In exemplari scholastico verbum* Deinde *non habetur.*

c Quid ergo,inquiunt,cum dicimus bonum sapere,dicimus referentes ad id de quo pendet.] *Vetusta lectio*,Quid ergo inquit?Non dicimus bonum est sapere.Sapere dicimus referentes ad id de quo pendet.*Aliqui codices sic*,Quid ergo inquit?Non dicimus bonum esse sapere.Sapere dicimus referentes,*&c.*

d Et in aliam partem considere.] *Lege*,& in alia parte considere,*ex eadem.*

e Si expetenda res est,bona est.] *Eadem*,Si expetenda res est,bonum est.

f Sed petito bono accedit.] *Exemplar Franciscanum*,sed petito bonum accedit.

g Inter alia hinc colligimus,] *Vetus lectio*,Inter alia hoc colligimus.

h Aut timentium inferos,aut colentium.] *Eadem*,aut timentium inferos,aut colentium aethera.

i Tam corpus est quàm ille cui accidit.] *Scribe* illud,*non* ille,*ex eadem.*

k Si extra est,postquam accesserat,recessit.] *Lege* acciderat,*non* accesserat,*ex eadem.*

l An quale istud sit.tale hoc sit,] *Scribendum* illud,*non* istud,*ex eadem.*

m Vnum enim deerat illi quo minus bonum esset,] *Particula* enim *in quibusdam exemplaribus non habetur.In alijs* ergo *habetur pro* enim.

n Nisi quia sapientiam habet.] *Lege*,nisi qui sapientiam habet,*ex vetere lectione.Adstipulantur & verba sequentia*,Nunquid quenquam qui sapiat,non putas habere sapientiam?

o Puto concedas duo esse haec,] Puto concedes duo esse haec.*ex eadem scribendum.*

p Habitu sapientiam habet qui sapit.] *Castiga ex eadem*,Habetur sapientia.Habet qui sapit.

q Non corpus,inquit,est quod nunc loquor,] *Quidam codices*,non corpus est quidem quod nunc loquor.

r Non enim quid mihi videatur pronuntio:] *Scribe*,nondum enim quid mihi,*&c.ex vetere lectione.*

s Quid prohibet,quominus aliud quidem, sed nihilominus bonum?] *Puto legẽdum*,Quid prohibet, quominus alia quidem sint nihilominus bona?*Nam paulo post subijcit*,Coeperam dicere posse ista duo esse, & tamen vtraque bona.

t Et sapientiam & sapientiam habere duo esse:] *Vetusta lectio*,Et tanquã sapientia & sapiens duo sint.

u Nihil obstat ergo, quominus & sapientia bonum sit,] *Castiga*,sic nihil obstat,quominus & sapientia bonum sit,*ex eadem.*

x Olim me ipsum damno,] *Eadem*,Olim ipse me damno.

y Omnia ista circa sapientiam sunt,non in ipsa sapientia sunt.] *Corrigendum*,Omnia ista circa sapientiam,non in ipsa sunt,*ex eadem.*

z De syderum elementis,] *Exemplaribus reliquis hoc loco depravatis Franciscanum exemplar opem nobis tulit. In quo non* de syderum elementis *legitur,sed* de syderum alimento,*rectissime.*

a Quid mihi profuturum est scire aliud bonũ esse] *Exemplar familiare,& paucioribus verbis & longe aliis*, Et ex his quid bonum sit.*Sciendum tamen notatum hoc haberi partim in margine,partim in contextu.quem vt apparet, deleuit ille qui ante me codicem possederat,quàm recte,non ausim affirmare.*

b Quibus animum labentem studijs firmem:] Labantem , *non* labentem *scribendum & paulo post*,feriunt,*non* ferunt,*ex vetere lectione.*

c Quae ad me irrumpunt,quomodo illas ad quas irrupi.] Eruperunt *&* erupi *sunt codices qui habeant,non* irruperunt *&* irrupi.

d Sed ipse mecum quo visum erit,profugiam.] *Castige*, sed ipsemet,cum visum erit,profugiam , *ex vetere lectione.*

e Siue non vis,quid deos rogas,] *Corrigendum arbitror*,si viuere non vis,quid deos rogas. *& ita notatum praefert domesticum exemplar.*

f Itaque,inquit,quamprimum moriar.] *Legendum puto,non* Itaque,*sed* Ita.*Nam videtur principium esse, à voto sumptum hominis , qui aegritudinis manus dederat.Nemo autem incipit à verbo* Itaque.*Idem vitium mox paulo bis castigandum.*

g Tot quaestiones tibi fortuna imposuit.] *Lege* posuit,*non* imposuit,*ex vetere lectione.*

h Remoue ista luxuriae arma:] Lusoria *Exemplar Franciscanum*,*non* luxuriae.

i Hoc secretarum cupiditatum pondus effundam.] *Lege*,Qua ratione hoc secretarũ,*&c.ex eadem.*

k Qua ratione agatur aliquid.] *Prima duo verba* qua ratione,*desiderantur in eadem.*

l Sic fit.Negemus sapere bonum esse.] Fit,*non* sit,*eadem.*

m An bonum sit sapientia.] *Scribe*,an bonum sit futura sapientia, *ex Franciscano exemplari.*

n Quid enim dubium est, oro te,] Dubij, *non* dubium, *legendum ex eodem.*

o Deinde quale esse.] *Vetus lectio*, deinde quale est.

p Sapiam spero, sed interim non sapio.] *Castigo*, Vt sapiam spero, sed interim non sapio, *ex correctioribus exemplaribus.*

q Tabulam lateruncularium] Tabulam latruncularium, *eadem.*

r Et vnde quàm multa] *Malle legeres*, & vides quàm multa. *Quaedam exemplaria*, & vide quàm multa.

s Et hoc tempore tam angusto & rapido,] *Legendum reor*, Ex hoc tempore tam angusto & rapido.

t Delectare potius quàm sanare:] *Scribe* delectare se potius quàm sanare, *ex vetere lectione.*

u Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere interfit didicero, cur potius inter vocabula] *Desiderantur hic duo verba, verbum* sapiam, *& coniunctio* ergo, *ex codice Facundi ac Primitiui. vt legendum sit per interrogationem ducentem ad negationem hoc pacto:* Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere interfit, didicero sapiam? Cur ergo potius inter vocabula.

x Si dixero omne quod disco.] Direxero *non* dixero, *plerique codices.*

IN EPIST. CXVIII.

a Vt scriberes, ego rescriberem.] *Vetus lectio*, Tu scriberes, ego rescriberem.

b Quis aperte petat.] *In quibusdam codicibus* arte *legitur*, *non* aperte.

c Propinquis nummus moueri non possit.] *Corrige*, propinqui nummum mouere non possunt, *ex vetere lectione.*

d In templis suis pendant,] *Scribe* pendeant, *non* pendant, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

e Qui vt aliquid pestiferi consequantur, per mala nituntur in malum,] *Diuersus est verborum ordo in vetere lectione*, Qui vt aliquid pestiferi per mala consequantur, nituntur in malum. *& paulo post* optanti, *non* optandi, *scribendum.*

f Verum & verisimile inter se differunt. Itaque quod bonum est vero iungitur. Non est enim bonum nisi verum est. Ad quod inuitat ad se & allicere facit verisimile est.] *Legendum puto hoc pacto*, Verum & verisimile inter se differunt ita. Quod bonum est, vero iungitur. Non est bonum, nisi verum est. At quod inuitat ad se, & allicit facie, verisimile est. *Nam & scholasticum exemplar* ita, *non* itaque *habet. & in Franciscano codice coniunctio* enim *non habetur.*

g Subripit, sollicitat, attrahit.] *Exemplar Franciscanum minus deprauate* Subripit, *non* surripit. *Lego* subrepit.

h Iam & honestũ est:] *Superfluit verbum* est, *ex vetere lectione. Legendaque haec verba, vt puto, per consequentiam cum praecedentibus, nulla distinctione.*

i Haec cum honeste ministrata sunt,] *Eadem* administrata *agnoscit*, *non* ministrata.

k Leuia enim sunt contemnenda.] *Superuacaneum est verbum* sunt, *ex eadem. In familiari codice*, Leuia enim sunt & contemnenda.

l Nullum enim minimum contemnendum bonum.] *Eadem non habet coniunctionem* enim. *In meo domestico exemplari aliter*, Nullum etiam minimum contemnendum bonum.

m Vnde aliquid cognoscitur bonum?] *Codices quidam*, Vnde agnoscitur bonum?

n Haec eius proprietas] *Deest in fine verbum* est, *ex vetere lectione.*

o Quomodo ad illam proprietatem peruenit,] Aliam, *non* illam, *eadem.*

p Ille irrationabilis est, hic rationabilis.] *Castiga*, ille enim irrationalis est, hic rationalis, *ex eadem.*

q Et exiguunt mellis pondus,] *Legendum sine coniunctione*, Exiguum mellis pondus, *ex eadem.*

r Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum coepit vocari, quod longe aliud factum est quàm fuit, cum magnum videretur. Sed finitum codẽ modo.] *Verba haec vitiosissime habentur in omnibus & priscis & neotericis codicibus, nullo vel minimo apparente vestigio antiquae sinceraeque lectionis. Promam nihilo secius sententiam meam: cui quantum tribus debeat, aliorum esto iudicium. Certe facilius ea lectione, quam coniecto, Senecae mens percipietur. Ad hunc ergo modum scribendum existimo:* Vbi humus aliquid diu protulit, qui in magnitudine eius secanda lassatus est, infinitum coepit vocare, quod longe aliud factum est, quàm fuit cum magnum videretur, sed finitum. Eodem modo, *& c. Quidam codices adiecunt coniunctionem &:* sed & finitum.

s Nouissime crescente ad difficultatem,] *Castiga*, nouissime crescente hac difficultate, *ex omni vetere lectione.*

IN EPIST. CXIX.

a Ad maximas te diuitias compendiario ducam.] *Quidam codices* compendiarie *legunt*, *non* compendiario. *Sed rectius exemplar dimi Francisci* compendiaria, *vt subintelligatur* via.

b Catonianum illud: à te mutuum sumes.] *Corrigendum credo*, Hecatonianum illud: à te mutuum sumes: *nam Hecatonis testimonium frequens est in Seneca.*

c Summa res in vtroque est eadem:] *Corrige*, Summa rei in vtroque eadem est, *ex eadem.*

d Vtrum haec aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue cluſero,] *In eadem aliter*, Vtrum haec aqua sit quam ex lacu proximo excepero, an ea quam multa niue eliſero.

e Et superuacanea deuites.] Dimittes, *non* deuites, *eadem.*

f Ad proxima quaeque porrigatur manus. Ipsa mihi commendabit quodcunque comprehẽdero.] *Scribe*, Ad proxima quaeque porrigatur manus. Ea ipsa mihi commendauit, *& c. ex eadem.*

g In anima, inquis, lance numeras.] *Corrige ex meo familiari exemplari*, Inani me, inquis, lance numeras. *& paulo ante* quaestor, *non* quaestor, *habent nonnulla exemplaria.*

h Nam ego praueram fiscos.] *Vetus lectio*, Ego iam praueram fiscos.

i Consecuturus est, quod nunquam diuitiis contigit, finem.] *Scribe*, consecutus est, quod nunquam diuiti contigit, finem, *ex eadem.*

k Qui tantũ nõ alget, non esurit, nõ sitit.] *Puto legẽdũ*, qui tãtũnon nõ alget, *hoc est, qui fere non alget.*

l Nunquam satis est, quod multum.] *Vetus omnis lectio*, Nunquam multum est, quod satis non est.

m Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo: quaerit quod suum faciat.] *Exemplar Franciscanum non* Macedo, *agnoscit, sed* Mentior, *vt sit obiectio.*

n Tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis.] *Scribe*, de tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis est, *ex exemplari Facundi & Primitiui, etsi codex Franciscanus non* tanto *habeat, sed* toto *vt forte legendum si* tot, *non* toto.

o Quorum nomina cum Croeso Licinioque numerantur,] *Quaedam exemplaria* Crasso *agnoscunt, non* Croeso, *rectius. Nam Croesus cum Licinio male committitur, cum Crasso bene, vt illud Persij:*

Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in aedes:

p Iste, si mihi credis, pauper est: si tibi, potest esse.] *Corrige*, iste, mihi crede, pauper est, si potest esse, *ex omni scripta lectione.*

q Hic ipse quem circa naturam diximus,] *Exemplar Scholasticum*, hic ipse quem circa naturam dicimus: *Exemplar familiare*, hic ipse de quo circa naturam dicimus.

r E contrario dicere solemus,] *Castiganium reor*, è contrario dicere debemus.

s Quàm paribus ministeriis & leuibus offeratur cibus.] *Lege*, quàm paribus ministris & laeuibus affertur cibus, *ex vetere lectione.*

t In prima potione sedatam] *Superfluit praepositio* in, *ex eadem.*

u Oculos meos laedit. Id actum est.] *Eadem*, Oculos hoc meos laedit. Id pactum est.

x Vtamur ergo in hoc naturae beneficio] *Praepositio* in *superuacanea est, ex eadem.*

IN EPIST. CXX.

a Quomodo ad nos boni honestique notitia peruenerit.] *Vetus lectio*, Quomodo ad nos boni honestique prima notitia peruenerit.

b Per analogiam nostri intellectum & honestum & bonum iudicant.] *Corrigendum reor*, per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum iudicante, *Patet sic esse legendum ex sequentibus.*

c Nemo non gloriam vltra rectum tulit.] *Scribendum*, Nemo non gloriam vltra verum tulit, *ex vetere lectione.*

d Quàm si sponte venisset.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, quàm si ponte veñisset, *Castigo*, quàm si è ponte venisset.

e Sed semel hunc vidimus in bello fortem,] *Prima duo verba*, sed semel, *ad praecedentia pertinent. Tum sequitur per maiorem litteram*, Hunc vidimus in bello fortem, *ex vetere lectione.*

f Sed hospitium, & breue hospitium:] *Scribe*, sed hospitium, & quidem breue hospitium, *ex eadem.*

g Vbi te grauem esse hospitem videas.] Hospiti, *non* hospitem, *ex eadem.*

h At nos corpus tam turpe sortiti nihilominus alterna proponimus, *Scribe*, At nos corpus tam putre sortiti nihilominus aeterna proponimus. *Nam vetus lectio* putre, *non* turpe, *habet. & exemplar Franciscanum* aterna *praefert corrupte pro* aeterna.

i Hoc quod futurum dico, nunc maxime fit,] *Lego*, Hoc quod futurum dico, cum maxime fit: *ex omni vetere lectione.*

k Modo Lucium Crassum diuitiis,] *Corrige*, Modo Licinium diuitiis, *tum ex praecedentibus, tum ex vetere omni lectione, in qua dictio* Crassum *non habetur.*

l Et inter simulationem virtutis amoremque vtilium assidua iactatio.] *Corrige*, & intra simulationem virtutum amoremque vitiorum assidua iactatio, *ex eadem.*

m Modo pecuniam spargit, nunc rapit. *Scribe*, Nunc pecuniam spargit, nunc rapit, *ex eadem.*

n Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit atque alius,] *Quaedam exemplaria*, Sic maxime coarguitur animus impudens. Prodit alius, proditque alius.

IN EPIST. CXXI.

a Interim enim clamabis hoc, quod clamare soles.] *Exemplar Franciscanum*, Iterum enim exclamabis, *caetera superfluunt. ex eadem.*

b Sed ad exclamandum tibi. Primum alios opponam.] *Praepositio* ad *eradenda ex vetere lectione, scribendumque per maiorem*, Primum alios opponam. *In exemplari Facundi & Primitiui*, Sed exclamanti tibi, *reliqua.*

c Et virtutes exhortabor,] *Melius*, ad virtutes exhortabor.

d Et affectus efferatissimos] *Lege*, & affectus effrenatissimos, *ex vetere lectione.*

e Nemo aegre molitur actus suos] Artus *lege, non* actus, *ex eadem.*

f Nullum tormentum sentit supina testudo.] Supinata, *non* supina, *correctiora exemplaria.*

g Ergo omnibus constitutionibus suus sensus est.] *Legendum*, Ergo omnibus constitutionis suae sensus est, *ex vetere lectione.*

h Necesse est enim id sentiant, per quod animalia quoque sentiunt.] *Exemplar Franciscanum*, Necesse est enim adsentiãt, per quod animalia quoque sẽtiũt. *Vt forte legendũ sit*: Necesse est ei adsentiãt, per quod animalia quoque sentiuntur. *Sic enim pleraque exemplaria habent, non* sentiunt. *Addit codex scholarum Salmãticensium verbum* ferri: Necesse est enim id ferri sentiant, per quod, *caetera. vt rursus legi possit*: Necesse est enim id fieri sentiant, per quod animalia quoque sunt, *vel sic*, per quod animalia quoque sentiuntur.

i Et quod sibi esse scit:] *Corrige*, & conatum sibi esse scit, *ex omni vetere lectione.*

k Enati sunt dentes:] *Exemplar Franciscanum*, E i nati sunt dentes.

l In quam constitutionem cum venit, eam tuetur,] *Corrige*, In quamcunque constitutionem venit, eam tuetur, *ex vetere lectione.*

m Quod nihil amplius, si intellexerint, faciant.] *Lego* facient, *non* faciant, *ex eadem: et si sint codices, in quibus habeatur*, quod nihil amplius quàm intellexerint faciant. *vt existimem legendum, non* quàm, *sed* quum.

n Simul enim conciliatur saluti suae quicque, & quae iuuant, illa petit,] *Corrige*, simul enim conciliatur saluti suae: quaecunque iuuant, illa petit: *ex exemplari Franciscano.*

o Quanta diurni laboris] *Omnis scripta lectio*, quanta diuidui laboris.

p In quorum precium illa tenduntur,] *Legendum reor contra omnia exemplaria*, perniciem, *non* precium.

q AEquo venit quod natura distribuit.] Exaequo *lege*, *non* aequo, *ex vetere lectione.*

r Tacitis quoque & brutis quamuis in caetera torpeant,] *Scribendum puto*, Tacitis namque & brutis.

IN EPIST. CXXII.

a Ita tamen vt liberale adhuc spatium sit.] *In codice meo non sic habetur, sed* superfit.

b Et lucem primam exuit.] *Legendum arbitror*, luce prima exiuit *Nam Franciscanus codex* exiuit *praefert non* exuit. *aut lege sic*, vt luce prima exeat.

c Cuius vigilia in medio die incipit,] *Redundat praepositio* in, *ex vetere lectione.*

d Sunt quidem eadem vrbe antipodes,] Quidam, *Legendum, ex eadem.*

e Tam infausti homines quàm nocturnae aues sunt.] *Exemplar Franciscanum* noctuae *agnoscit pro* nocturnae. *& crediderim legendum esse* omnis, *non* homines.

f Totum peruersum vigiliae tempus deducant.] Peruersae *palam est scribendum esse*, *non* peruersum, *agnoscente etiam id vetere lectione. & mox ante* districtis, *non* discoctis, *eadem praefert. Et* diducant *scribo*, *non* deducant.

g Non conuiuentur, sed iusta sibi faciunt.] Busta, *non* iusta, *vetus lectio.*

h Et superbam vmbram iners sagina succrescit.] *Maior pars exemplarium*, superba membra, *non* superbam vmbram. *Et* subrexit *forte*, *non* succrescit.

i At istorum corpora qui se tenebris dicauerunt,] *Corrigendum puto*, ita istorum corpora qui se tenebris dicauerunt.

k Quippe non speciosior illis, quàm morbo pallentibus color est:] *Exemplar Franciscanum:* Quippe suspectior illis, quasi morbo pallentibus color est.

l Deinde etiam isti è contrario non videntur sibi contra naturam viuere. Ieiuni bibunt,] *Scribe*, Deinde etiam è contrario isti non videntur tibi contra naturam viuere qui ieiuni bibunt: *ex vetere lectione.*

m Atque frequens hoc adulescentum vitium est,] Atqui, *non* Atque, *legendum est, ex eadem.*

n Merum illud delectat, non quod innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos.] *Castiga*, Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos: *ex eadem.*

o Qui spectant, vt puericia splendeat.] *Scribendum* expectant, *non* spectant, *ex eadem.*

p Et calorum apta imitatione brumalium florem vernum exprimunt.] Mutatione, *non* imitatione, *eadem agnoscit. & forte commodior esset lectio* bruma lilium *quàm* brumalium.

q Quorum syluae in tectis domuum] *Scribe* domorum, *non* domuum, *ex eadem.*

r Et delicate natare ipsi videntur, vbi calentia stagna,] *In eadem sic habetur*, & delicate natare sibiipsi videntur, nisi calentia stagna. *vt forte legendum sit*, nec delicate natare ipsi sibi videntur, nisi calentia stagna.

s Lucet somni tempus quies est.] *Correctiores codices*, Focus lucet, somni tempus est, quies est.

t Nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus.] *Exemplar diuae Mariae non* prandeamus *legit, sed* pendeamus, *quod non ita displicet. Nam Cornelius Celsus lib. 2. inter gestationum genera ponit lecti suspensionem.*

v Et frigore, ortus & occasus libentissime inserebat.] *Exemplar familiare non* frigore *agnoscit, sed* frequenter. *Est & in quibusdam exemplaribus* licentissime, *non* libentissime.

u Nunquam liberalius possum agere.] *Scribe per interrogationem*, Nunquid liberalius possum agere? *ex vetere lectione.*

x Argutis redit vsa cibos immittere nidis] *Lege*, Argutis reditura cibos immittere nidis, *ex eadem.*

y Varus eques Romanus vicini comes,] *Scribendum*: Varus eques Romanus, L. Vinitij comes, *ex exemplari Franciscano. Fuit hic L. Vinitius praestans orator, Augusti temporibus, tam praesentanea in agendis causis ingenio, vt quicquid longa cogitatio aliis praestitura erat, praesto illi adesset prima animi dimaxat intentione. Itaque eleganter de illo Augustus, ingenium in numerato habere dixit. Auctor Seneca libro Declamationum secundo.*

z Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam.] Itaque male habent, quotiens faciunt quod excedat famam: *exemplar familiare. Puto deesse negationem, legendumque hoc pacto:* Itaque male habent, quotiens non faciunt quod excitet famam.

a Habitasse se supra domum Spanij.] *Quaedam exemplaria*, Spapinij *habent, non* Spanij. *Alia*, Spu. Panij. *Fortè legendum*, Spu. Papinij.

b Clamorem concitatum:] *Legendum reor*, clamorem concinentium: *siue*, clamorem cantuum.

c Quid sit ille sonus rotarum? velle gestari dicitur.] *Vetus lectio*, quid sibi ille sonus rotarum vellet, gestari dicitur.

d A balneo exisse.] *Exemplar Franciscanum*, ab alueo exisse, *quod non displicet. Nam solium in balneo etiam alueus dicebatur. Quo in significatione vtitur praeter alios Cicero, quarto Rhetoricorum ad Herennium, siue quis alius fuerit pro Cicerone eius compositionis scriptor:* Deinde, *inquit* vbi visum est, vt in alueum descenderet. Ecce ibi iste de transuerso, *caetera.*

e Excedebat, inquit, coena, cuius diem minime.] *Vetus lectio inuersis dictionibus:* Excedebat, inquit, cuius diem coena minime. *Scribendum fortasse*, Excedebat, inquit, eius in diem coena? Minime.

f Itaque credo dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum: Vos, inquit, & lychnobium dicetis.] *Sic prior editio. Scribendum reor* Pedo, *non* credo. *vt referatur dicterium sequens ad Pedonem Albinouanum, cuius erant priora verba. Item* lichnobium *per* i, *non per* y *legendum: vt ludat in ambigua verbi significatione. Designat enim & hominem ad lucernam viuentem, & helluonem ac voracem: prout hoc vel illo modo scribitur.*

g His distorti] *Exemplar diuae Mariae*, Ab his distorti.

h Quibus peccandi praemium infamia est.] *Commodior erit, mea sententia, lectio*, quibus peccandi praemium in fama est: *siue sine praepositione*, quibus peccandi praemium fama est: *vt liquet ex superioribus.*

i Qui, vt ita dicam, recto viuunt.] *Corrigendum arbitror*, qui, vt ita dicam, retro viuunt.

IN EPIST. CXXIII.

a Itaque in lecto lassitudinem pono. hanc coci ac pistoris moram boni consulo.] *Scribe*, Ita in lectulo lassitudinem pono. Hanc coci, hanc pistoris moram boni consulo. *ex vetere lectione.*

b Quòd indignandum nihil,] *Puto legendum*, Quàm indignandum nihil.

c Etiam locupletibus & instructis, à nobis optantem prohibent, & occurrent.] *Ita prior editio. Quae in lectione exemplaria omnia depravata comperi, praeter vnum illud meum familiare, in quo sinceram scripturam deprehendi ad hunc modum:* Etiam locupletibus, & instructis aciebus optatum prohibentes occurrent. *Suffragatur nonnihil exemplar Scholarum, legens* à diebus, *non* à nobis.

d Haec qualiscunque coena Diali iucundior erit.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, Haec qualiscunque coena Attali iucundior erit. *De Attalo philosopho supra.*

e Si non tantum aequus molestiam, sed placidus aspexit,] *Nonnulli codices*, molestia, *Lego* molesta.

f Sed quod dari deberet,] *Vetus lectio*, si quod dari deberet.

g Vtebamur illis, non quia debebamus,] *Adde coniunctionē* enim. Vtebamur enim illis, *&c. ex eadē.*

h Quàm multa ante parabamus, quia alij parauerunt.] Autem *eadem agnoscit, non* ante. *& puto castigatiorem esse lectionem* paramus, *quàm* parabamus.

i Vt qui honestum hominem venire] *Verbum* vt *superuacaneum existimo.*

k Omnes iam multos habent, qui chrystalina,] *Bona exemplarium pars* mulos *legit, non* multos: *Quid si legas* famulos, *non* multos, *siue* mulos: *quod magis videtur sensus exposcere.*

l Horum omnium sermo vitandus est.] *Scribe*, hominum, *non* omnium, *ex exemplari domestico, vt paulo post*, pessimum genus horum hominum videbatur.

m Hi sunt qui vitia tradent, & alio aliunde transferent.] *Scribe*, Hi sunt qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt, *ex vetere lectione.*

n Nam etiam si non statim proficit,] Officit *lege, non* proficit, *ex exemplari diuae Mariae.*

o Ferunt secum in auribus modulationem illa ad dulcedinem cantumque cogitationes] *Castiga*, ferunt secū in auribus modulationē illam ac dulcedinē cantus quae cogitationes impedit: *ex vetere lectione.*

p Facere omnia libere.] *Eadem*, facere, esse, bibere. *Vt forte accipias* facere, *pro* venereis vti. *In qua significatione & apud Plautum inuenitur, & vulgo vsurpatur.*

q Dubitamus quod iuuat sapere,] Dubitamus quod iuuat facere, *quaedam agnoscunt exemplaria.*

r Et aetati voluptates non semper decepturae. Interim dum potest, dum possit ingerere?] *Castigo*, & aetati non sempet voluptates recepturae, interim dum potest, dum possit, ingerere: *ex codice Franciscano*

s Quanta dementia est haec redi suo procurare,] *Scribo*, Quanta dementia est haeredis sui res procurare, *ex omni vetere lectione.*

t Alienae vitae censores siue hostes,] *Scribe*, alienae vitae censores, suae hostes, *ex eadem.*

v Et in turpem vitam ac miseram vbi turpius illidunt.] *Brevius & sinceriùs exemplar familiare*, & in turpem vitam miseros illidunt.

u Aduersus petentia concitemur.] Potentia, *non* petentia, *omnis scripta lectio. Quid si legas?* prementia. *Nam supra duo dixit esse genera rerum quae nos inuitent aut fugent, vt dicat hic* prementia, *quae nos fugant.*

x In res asperas & duras subeundum est.] *Eadem*, In aspera & dura subeundum est.

y Qui dolores, metus per se formidabiles res incutiunt.] *Scribendum puto*, Qui doloris metus per se formidabilis rei incutiunt, *Videntur fauere huic lectioni verba epistolae sequētia*: Quibus nimium voluptas placet, quibusque summus est doloris timor. *& paulo post*: & improbamus illos, qui nihil viriliter auturi sunt doloris metu.

z Combibendi & conuiuendi] *Vetus lectio*, combidendi & conuiuandi.

a Gloria vanum & volatile quiddam est,] *Eadem*, Gloria vanum & volubile quiddam est.

b Quid quaeris? Sola in aequo est generis humani:] *Eadem*, Quid sit quaeris? Sola vis aequum est generis humani. *Exemplar familiare*, Sola ius generis humani aequat.

c Superstitio error insanus est.] *Exemplar Franciscanum*, Superstitio error infantis est.

IN EPIST. CXXIIII.

a Non est elegantiae tuae tam magna sectari,] *Legendum puto* tantum, *non* tam.

b Daretur, bonum malumque dignoscere] *Vetus lectio, partim* daret, *partim* deberet: *non* daretur.

c Sicut quid sit integrum, quod contingit protinus nato,] *Scribe*, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam? quod contingit protinus nato.

d Et illum qui maternorum viscerum latens onus est.] *Exemplar familiare*, & illum qui maternorum viscerum latens vermis est.

e Et non magis infans ad hoc boni capax est,] *Exemplar Facundi & Primitivi*, Quia non magis infans ad hoc boni capax est. *Videtur mihi legendum* adhuc, *non* ad hoc.

f Ob hoc infantiae quoque non est.] *Scribendum per maiorem legendumque*, Ob hoc in infante quoque non est: *ex omni vetere lectione.*

g Ratio illud secum affert.] *Scribe rursus per maiorem.* Ratio illud secum affert, *ex eadem, hoc est, bonum sine ratione esse nequit, & bonum comitatur.*

h Non quod erit bonū in eo quod irrationabile est, In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum nō potest, sed imperfectum iam potest bonum, sed non est.] *Castigo ex lectione diuersorum exemplarium. nam in vno veram scripturam inuenire non potui.* In eo quod irrationale est, nunquam erit bonum. In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest. In imperfecto iam potest bonum esse, sed non est.

i Ergo nec in tenero modo calescente corpusculo est.] *Scribe*, ergo nec in vtero modo coalescente corpusculo est, *ex codice meo familiari.*

k Non magis quàm in semine hoc. Si dicas aliquod arboris aut sati bonum nouimus.] *Castiga*, Non magis quàm in semine. Haec si dicas: Aliquod arboris ac sati bonum nouimus. *ex vetere lectione.*

l Hoc nondum est in herba latente.] *Puto mendum esse in verbo* latente, *legendumque* lactante: *vt Virgilius lactantia frumenta in Georgicis appellauit.*

m Quod autem hoc bonum dicam.] *Legendum*, Quod autem hoc sit bonum, dicam: *ex vetere lectione.*

n Si hoc & bonum & intelligibile est.] *In eadem habetur*, vbi hoc & bonum & intelligibile est.

o Hoc quod in illis bonum est, praedicatione bonum dicitur.] *Lege* precario, *non* praedicatione, *ex correctioribus codicibus.*

p Bonum autem cadere in mutum animal [*Vetus lectio*, Bonum quidem cadere in mutum animal.

q Alterius cura, hominis.] *Deest dictio* scilicet, *vt sit*, alterius cura, hominis scilicet, *ex eadem.*

r Caetera tamen in sua natura perfecta sunt,] *Verbum* tamen *superuacaneum est: ex eadem.*

s In muto animali beata vita non efficitur.] *Castiga*, in muto animali non est quo beata vita efficitur. *ex codice Scholastico.*

t In muto animali bonum non est.] *Deest verbum* ergo. In muto ergo animali bonũ non est. *ex eodem.*

v Mutum animal sensu comprehendit praesentia. Praeteritorum reminiscitur, cum id incidit, quo sensus admonetur: tanquam equus reminiscitur viae, cum ad initiũ eius admotus est.] *Multa ex his verbis in exemplari Franciscano non habẽtur. Sic enim in eo legitur:* Mutum animal sensu comprehẽdit praesentia. Praeteritorum reminiscitur. Reminiscitur viae, cum ad initium eius admotum, *reliqua desiderantur.*

u In stabulo quidem nullius viae est quamuis saepe calcatae memoria est.] *Corrigo*, In stabulo quidem nulla illi viae, quamuis saepe calcatae, memoria est, *ex vetere lectione.*

x Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & sata.] *Codices Franciscanus & diuae Mariae, breuius*, Aut si natura habet, hoc habent & sata.

y Sed quale nec bonum absolute, nec virtus,] *Verbum* quale *non agnoscitur à vetere lectione.*

z Nullo modo prodesse magis possum.] *Scribe*, Nullo modo prodesse tibi magis possum, *ex eadem.*

a Vel Germanorum modo vinxeris,] *Verbum* modo *expungendum, ex eadem. e tsi non absurde pro eo substitui posset* nodo, *vt illud:*

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.

b Cum tibi gaudium omne nascetur.] *Scribe*, cum tibi ex te gaudium omne nascetur, *ex eadem.*

c Tunc habebis bonum tuum.] *Aptior lectio domestici exemplaris.* Bonum tunc habebis tuum. *In exemplari tamen Franciscano desideratur dictio* Bonum.

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN LIBRVM, QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT, *cum sit prouidentia: vulgo* DE DIVINA PROVIDENTIA *inscriptum.*

a Quid ita si diuina prouidentia mundus ageretur,] *Verbum* diuina *vetus lectio non agnoscit.*

b Cum prae esse vniuersis prouidẽtiam probaremus,] *Castigandum censeo*, quo praeesse vniuersis prouidentiam probamus. *Existimamus enim fieri hoc loco à Seneca mentionem operis alterius de prouidentia, quod citatur à Lactantio Firmiano, & aliis.*

c Saepe turbari, & cito arietare:] *Duo illa verba* & cito, *desiderantur in exemplari domestico.*

d Vt infusa vallibus maria molliant terras,] *Quid si non legas*, molliant: *sed* moueant. *siue* commoueãt? *nam in quibusdam codicibus* commoliant *habetur. vnde & à poetis* ἐνοσίγαιος *appellatur Neptunus, hoc est terram quatiens.*

e Sed & illa causas habent] *Scribe*, sed suas & illa causas habent, *ex vetere lectione.*

f Quam quae alienis locis conspecta miracula sunt,] *Lege* miraculo, *non* miracula, *ex eadem.*

g Aduersus optimos optimus sis.] *Scribendum*, aduersus optimos optimis, *legendaque ea verba per consequentiam cum praecedentibus: ex eadem.*

h Neque enim natura patitur, vt vnquam bona bonis noceant.] *Scribe*, Neque enim rerum natura patitur, vt bona bonis noceant: *ex eadem.*

i Quoniam quidem bonus tempore] *Lege ex eadem* quandoquidem, *non* quoniam quidem.

k Cogita filiorum nos modestia delectari,] *Scribe*, cogita filiorum hos modestia delectari, *ex eadem.*

l Tantũ superne deiectorum imbriũ,] *Sũt codices in quibus legitur*, tot supernae deiectiones imbrium.

m Est enim omnibus externis potentior:] *Exemplaria aliqua*, Est enim omnibus casibus potentior.

n Per quos certamini praeparantur,] *Alij codices*, per quos certamen praeparatur: *vt significet illas, quas Graeci vocant agonothetas.*

o Caedi, vexarique patiuntur. Et si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obiiciuntur.] *Scribendum reor*, caedi vexarique patientur. Et si non inueniant singulos pares, pluribus simul obiiciant. *vt referatur ad agonothetas.*

p Quantum que valeat, polleatque,] *Vetus lectio*, quantumque polleat: *reliqua desiderantur.*

q Si aliquando impetum capiunt. Spectant Dij magnos viros] *Castigandum arbitror*, si quando impetum capiunt spectandi magnos viros.

r Sed puerilia & oblectamenta humanae leuitatis.] *Vetus lectio*, puerilia & humanae oblectamenta leuitatis. *& paulo post* rectum, *non* erectum.

s Ferrum istud in ciuili bello purum] *Scribe*, ferrum istud etiam ciuili bello purum, *ex eadem.*

t Retenta ac reuocata virtus est,] Renouata *quidam codices, non* reuocata.

u Eos dignos malo esse, si nolint.] *Lege.* ac dignos malo. *reliqua desiderantur: ex vetere lectione.* III.

x Et radi ossa & laedi,] *Scribendum,* & radi ossa & legi, *ex eadem.*

y Vbi ex voto illi fluxerunt omnia, vt ante votum:] *Eadem,* Vt ex voto illi fluxerunt omnia, immo & vt ante votum.

z Ignemque experitur in Mucio,] *Particula* que *delenda, ex eadem.*

a Magnum exemplum nisi mala fortuna non inuenit.] *In quibusdam exemplaribus* magna *legitur, non* mala.

b Quas in agro triumphalis senex euulsit,] *Scribe:* Quas in repurgando agro triumphalis senex euulsit: *ex vetere lectione.*

c Si ingenti pomorum strue augeret,] *Lege,* augeretur, *non* augeret, *ex eadem.*

d Primae formae feras captas multa caede venantium?] *Deest verbum* deglutire, *reponendum in fine horum verborum, ex exemplari Franciscano.*

e Viderint, inquit, hoc isti quos Romae deprehendit felicitas tua.] *Vetus lectio non agnoscit verbum* hoc. *Item* ista *lego, non* isti: *vt paulo post,* Videant ista qui exulare non possunt.

f Id enim proscriptionis spoliarium est.] *Scribe,* Id enim proscriptionis Syllanae spoliarium est, *ex eadem.*

g Male tu natum Socratem iudicas,] *Prior editio,* Male tu natum Socratem iudicas. *Scribo,* Male tractatum Socratem iudicas, *ex eadem.*

h Male cum illo actum est? Congelatus est sanguis.] *Lego,* Male cum illo actum est, quòd gelatus est sanguis: *ex eadem.*

i Suamque illi felicitatem contigisse] Summam, *non* Suam, *eadem habet.*

k Opponatur simul Pompeio, Caesari, & Crasso.] *Remoue coniunctionem* &, *ex eadem.*

l Descendisti ad Olympia, sed nemo praeter te. victoriam non habes, Olympiam coronam habes.] *Corrige,* Descendisti ad Olympia. Si nemo praeter te, coronam habes, victoriam non habes, *ex eadem.* III.

m Quid quidem quisque posset, nisi tentando non didicit.] *Eadem non agnoscit verbum* quidem.

n Et virtuti iter in occasionem per quam enitescerent, quaesierunt.] *Castigandum,* & virtuti iturae in obscurum occasionem per quam enitescerent, quae sierunt: *ex eadem.*

o Quoniam & quod passura est, gloriae pars est.] Quanquam, *non* quoniam, *eadem agnoscit.*

p Quàm aequo animo passurus sis orbitatem filiorum] *Verbum* filiorum *non habetur in eadem.*

q Tranquillitas itineris detinet.] *Castiga,* tranquillitas iners detinet, *ex eadem.*

r Graue est ferre ceruicibus iugum] *Sic prior editio, in qua desiderabatur verbum* teneris. *Legendum itaque,* Graue est ferre teneris ceruicibus iugum, *ex eadem.*

s Sed veniet ad illum diu felicem sua portio.] *Coniunctio* Sed *redundat, ex eadem.*

t Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur? dux lectissimos] *Castiga,* Quia in castris quoque periculosa fortissimis imperat dux. Lectissimos, *&c. ex eadem.*

u In varias mentem imagines euocat,] Vanas, *non* varias, *eadem.*

x Publice verberibus admotis] *Eadem,* admotos, *agnoscit, non* admotis.

y Quam frequens vsus agitauit.] Exagitauit, *non* agitauit *praefert eadem.*

z Vt contra illam ab ipsa duremur.] *Corrige,* vt contra ipsam ab ipsa duremur, *ex domestico exemplari.*

a Sic sunt nautica corpora ferendo mari dura:] Nautis *praefert omnis antiqua lectio, non* nautica. *&* extritae *paulo post, non* tritae.

b Ad contemnendam malorum potentiam] Patientiam, *non* potentiam, *eadem.*

c Super durata glacie stagna persultant,] *In quibusdam exemplaribus verbum* stagna *non habetur.*

d Hoc est propositum deo, sapienti viro ostendere] *Scribe,* Hoc est propositum deo, quod sapienti viro ostendere, *ex vetere lectione.* V.

e Debilitari aut confringi,] *Eadem* configi *habet, non* confringi.

f Idem in hac re magna publica fit.] *Lege inuersis dictionibus,* Idem in hac magna republica fit, *ex eadē.*

g Sed sequuntur illam, & aequo gradu si scissent, antecessissent.] *Scribo,* Sequuntur illam, & aequant gradus. Si scissent, antecessissent. *ex eadem.*

h Quid est quod nos sic viuere, sic mori iussit] *Scribendum,* Quicquid est quod nos sic viuere iussit, sic mori iussit. *ex eadem. nec est hic vlla interrogatio.*

i Vt efficiatur vir cum cura dicendus.] *Quid si legas.* ducendus, *non* dicendus.

k Sciens illi non per secura vadendum esse.] *Scribendum reor per maiorem,* Scies illi, &c.

l Post haec ait: Finge datos currus.] Iunge, *non* finge, *habetur in omni vetere lectione. Videntur enim verba esse adulescentis. Aliquin si* Finge *legas, verba erunt solis:* Finge datos currus. Quid ages? Poteris ne rotatis Obuius ire polis, *caetera. sed ratio non procedit.*

m Quidni cum aliquando & occidant?] *Exemplar Franciscanum,* Quidni cum aliquando ipsi occidát? VI.

n Qui etiam quaedam dura patiuntur.] *Scribe per interrogationem,* Quare quaedam dura patiuntur? *ex vetere lectione.*

o Quanto magis versaueritis & vndique inspexeritis meliora maioraque permisi vobis.] *Castiga, ex Exemplari Franciscano,* Quanto magis versauerit aliquis & vndique inspexerit, tanto videbit meliora, maioraque permisi vobis.

p Contemnite dolorem, quia aut soluetur, aut soluet. Contemnite fortunam:] *Scribo ex vetere lectione,* Contemnite dolorem. Aut soluetur, aut soluet. Contemnite mortem. Aut finit, aut transfert vos Contemnite fortunam, *&c.*

q Quacunque vi peruium est. Ipsum illud quod vocatur mori,] *Corrige ex eadem,* Quacunque peruium est ipsum illud quod vocatur mori.

r Siue corpus lapsum subiacentis soli duritia cōminuit:] *Emēda,* Siue in caput lapsos subiacētis, *&c.*

e Deinde inanes colligit versus,] *Lege*, Deinde Ennianos colligit versus, *vt liquet ex sequentibus.*

f Cui nemo ciuis atque hostis qui vult pro factis reddere operaeprecium.] *Vetus lectio*, cui nemo ciuis neque hostis, *caetera. Sed ego opinor, non* qui vult *legendum, sed* quibit, *hoc est, poterit. Nam sequitur*, neminem potuisse Scipioni. neque ciuem, neque hostem reddere operaeprecium. *Iam verbum* est, *quod in fine clausulae adiectum est, à nullo neque antiquo neque recentiore codice agnoscitur.*

g Non tantum auxilium significasse operam, ait opera eius neminem potuisse Scipionem neque ciuem.] *Vetus lectio depraua ta etiam, sed manum nonnihil emendaturo porrigit, quae sic habet*: non tantum auxilium significasse, sed operam, ait, opera enim eius neminem potuisse Scipioni. *Considera igitur, an in integrum restitui possit locus hic permutato dictionum ordine, hoc pacto*: non tantum auxilium significasse operam, sed alicuius opera, ait enim, neminem potuisse Scipioni.

h Ennius hoc ait, Homero se surripuisse: Ennio Virgilius.] *Scribo*: Ennium hoc ait Homero surripuisse: Ennio Virgilium.

i Esse enim apud Ciceronem in his ipsis de R. P. hoc epigrãma:] *Puto cõtra omnia exemplaria scribendum hoc pacto*: Est Ennij apud Ciceronem in his ipsis de R. P. hoc epigramma. *Alioquin si* enim *legas, non* Ennij *vitiosa esset confirmatio, afferre epigramma librorum Ciceronis ad confirmandum, Ennium imitatione Homeri portas coeli appellasse. Quod autem Ennij poëtae sit hoc epigramma, docet Lactantius Firmianus lib. 1. cap. 18. his verbis*: Ille autem qui infinita hominum milia trucidauerit, cruore campos inundauerit, flumina infecerit, non modo in templum, sed etiam in coelum admittitur. Apud Ennium sic loquitur Africanus:

Si fas caedendo coelestia scandere cuiquam est.
Mi soli coeli maxima porta patet.

k Si fas est plagas coelestium ascendere cuiquã:] *Prior editio minus corrupte.* Ni faciẽdo plagas coelestũ ascendere cuiquam. *Lege*, Si fas caedendo coelestia scandere cuiquam est, *vt mox ante ex Lactantio apparuit.*

l In philologum aut. grammaticum delabar] *Correcte magis exemplar meum* dilabar.

m Velut aliquod artificium venale didicerunt.] *Reclament licet exemplaria omnia, contenderim legendum esse* docuerunt, *non* didicerunt. *Sequitur enim*, quàm viuendum esse praecipiunt. *& rursus*: Non magis mihi potest quisquam talis prodesse praeceptor.

n Et ingens agmen. Non tamen talium.] *Sic prior editio, Exemplar Franciscanum*, & ingens agmen tot ac talium. *Quid si haec verba.* Non tamen talium *adiectitia, sunt glossema, videlicet studiosi cuiuspiam, qui* ingens agmen *interpretabatur esse* non talium, *quales fuerunt Zeno, Chrysippus, Posidonius.*

IN EPIST. CIX.

a Praeter haec aliquis cogitationes suas exprimet,] Aliquas, *non* aliquis, *omnis habet vetus lectio.*

b Vno modo dicas licet non esse in melle dulcedinem.] *Legendum reor*, isto modo dicas licet, *&c.*

c Quibus morbi vitio vel amarum esse videatur.] *Scribe*, quibus morbi vitio mel amarum esse videatur, *ex omni vetere lectione.*

d Et huic profuturo idonea materia sit.] Profecturo, *non* profuturo, *eadem.*

e In summum, inquit, producto calorem] Perducto, *non* producto, *eadem. eadem emenda paulo post.*

f Vti amplius arma desiderat?] Armis *lege, non* arma, *ex eadem.*

g Itaque prodest qui virtutes alicuius partes sui amat] *Scribendum puto contra omnia exemplaria*, pares suis, *non* partes sui.

h Etiam nunc sapientis animum perite mouere nemo alius potest, nisi sapiens:] *Scribe*, Etiam nunc sapientis animum perite mouere nemo alius potest, quàm sapiens: sicut hominem mouere rationaliter non potest, nisi homo, *ex omnibus scriptis codicibus.*

i An deliberaturus sit sapiens, an in consilium aliquem aduocaturus] *Castigatiorem existimamus lectionem*, An deliberaturus sapiens sit, aliquem in consilium aduocaturus.

k Et animo cogitationes miscendo] *Scribe*, & animos cogitationes que miscendo, *ex vetere lectione.*

l Quae in exercendo sensu valet.] *Exemplar Schelasticum*, quae in exercendo se vsu valet.

m Aiunt homines plus in alieno negocio videre. Vitio hoc illis euenit.] *Lege*, aiunt homines plus in alieno negotio videre quàm in suo. Hoc illis euenit. *ex emaculatioribus codicibus.*

n Etiamsi contra me gladij micarent,] Circa *legendum, non* contra, *ex omni scripta lectione, vt mox statim*, Etiamsi circa me flagrarent incendia.

o Etiamsi subitus turbo totam nauem meam mari raperet.] *Exemplar Franciscanum* toto *legit, non* totam *ex exemplari Facundi ac Primitiui.*

p Hanc mihi praestaturum voluptatem, vt gloriam contemnam:] *Sic prior editio. Puto legendum*, Hanc mihi praesta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam.

IN EPIST. CX.

a Vt memineris maiores nostros, qui crediderunt hos Stoicos fuisse] *Legendum puto, non* hos, *sed* hoc.

b Quotiens enim calamitas felicitatis est causa & vitium fuit, quod calamitas vocabatur?] *Castigatius & breuius vetus lectio*, Quotiens enim felicitatis causa & initium fuit quod calamitas vocabatur?

c Est autem tanti diu nihil gaudere.] *Scribe inuersis dictionibus*, Est autem tanti nihil diu gaudere, *ex ead.*

d Nec inter haec humani ingenij sagacitas sistitur.] *Corrige*, Nec intra haec humani, *&c. ex eadem.*

e Quo feratur, vnde surrexerit.] *Eadem*, Quomodo feratur, vnde surrexerit.

f Si contempseris etiam sordidum panem:] *Corrige*, Si non contempseris etiam sordidum panem, *ex exemplari Pinciano.*

g In quem si preciosa congerimus,] *Scribe*, in quem sic preciosa congerimus, *ex vetere lectione.*

h Alia ergo gratiora si recentiora perferuntur ad mensam:] Eo *legendum, non* ergo, *ex eadem.*

i Alia, si diu pasta & coacta pinguescere,] *Verbum* si *eradendum, ex omnibus scriptis codicibus. In quorum vno* dure pasta *habetur pro* diu pasta: *vt forte legendum si*, diu repasta.

k Delectat te nitor horum,] Nidor *lege, non* nitor, *ex eisdem.*

l Hinc puerorum prospicuos cultu atque forma greges,] perspicuos *lege, non* prospicuos, *ex eisdem.*

m Haec nobis Attalus dixit natura dixit omnibus.] *Scribo,* Haec nobis Attalus dixit. Natura omnibus dixit. *ex exemplari Facundi & Primitivi. Ex cuius fide lege paulo ante per commutationem verborum,* in alienum cadit arbitrium.

IN EPIST. CXI.

a Quibus quisque se tradidit quaestiunculas quidem vafras] *Vetus lectio,* quibus quisquis se tradidit, quaestiunculas quidem varias nectit. *Placet tamen magis, vt* vafras *legatur, quàm* varias.

b Nec in summis ambulat digitis,] *Praepositio* in *superuacanea est, ex eadem.*

c Siue fluctuatur & per aduersa & difficila] *Superfluit coniunctio* &, *ex eadem.*

d Et animum specie subtilitatis inductum tentant morantur] *Corrige,* & animum specie subtilitatis inductum tenent ac remorantur, *ex eadem.*

IN EPIST. CXII.

a Cito tamen redibit in gratiã,] *Scribe,* cito tamen cum illa redibit in gratiam, *ex codicibus sinceroribus.*

IN EPIST. CXIII.

a Vt exercere ingenium inter irrita videremur,] *Legendũ esse* videamur, *non* videremur, *& sensus monstrat, & exemplar scholasticum. Item correctiorem ducerem lectionem* intra *quàm* inter.

b Sed me in alia sententia profiteor] *Deest verbum* esse, *vt sit* profiteor esse, *ex vetere lectione.*

c Non tamen duos esse dices nos.] *Pronomen* nos *expungendum, ex exemplari Francis.*

d Quare quia separatim esse debent.] *In eodem dicto* Quare *non habetur.* Et separati, *non* separatim, *omnis agnoscit antiqua lectio.*

e Iustitia animal est, fortitudo. Sic caeterae virtutes] *Scribe,* Si iustitia animal est, fortitudo, *&c. ex ead.*

f Ac rursus incipiunt,] *Corrige,* vt rursus incipiant. *ex eadem.*

g Agit inquit, aliquid & prodest. Impetum habet.] *Exemplar diuae Mariae, & item familiare,* Agit, inquit, aliquid, & prodest. Quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet.

h Omne animal donec moriatur hoc est idem quod coepit.] *Corrige,* Omne animal donec moriatur, id est quod coepit, *ex vetere lectione.*

i Equus, canis, transire in aliud non potest] *Lege,* Equus equus, Canis canis. Transire in aliud non possunt. *ex eadem.*

k Ista quomodo erunt singula animalia, cum vnus animus sit,] *Scribe* Itaque, *non* ista *ex vetere lectione. Exemplar diui Francisci,* Ita quomodo singulae animalia erunt, *&c.*

l Hoc quoque existimo & quòd in tanta copia rerum] *Legendum reor,* Hoc quoque existimo esse, quòd in tanta copia rerum.

m Nulli similitudo cum altero conuenit.] *Corrige,* Nullius magnitudo cum altero conuenit, *ex vetere lectione.*

n Aut irrationalia aut pecora. Virtutes quoque rationales sunt.] *Legendum,* aut irrationalia, vt ferae, vt pecora. Virtutes vtique rationales sunt atqui nec homines sunt *&c. ex correctioribus codicibus. Sed quia non multo post negat virtutes rationales esse, crediderim legendum hic potius* sint *quàm* sunt, *vt concedat aduersarijs quod ipse non sentit.*

o Specie alicuius rei irritatum est:] *Exemplar Franciscanum magis praeferre videtur* incitatum, *quàm* irritatum.

p Puta enim prudentiam esse] *Scribendum arbitror,* Puta animal prudentiam esse.

q Hoc natura non praecipit:] *Scribe* recipit, *non* praecipit, *ex melioribus codicibus.*

r Prudenter tacere & coenare bonum est. Ita & tacere & coenare animal est.] *Castiga,* Prudenter tacere, bonum est. Coenare bene, bonum est. Ita & tacere, & coenare, animal est. *ex vetere lectione.*

s Quaeram, an & auaritia, & luxuria, & clementia] *Scribe* dementia, *non* clementia, *ex eadem.*

t Sunt enim & ipsa animalia.] Ipsae, *non* ipsa, *legito, ex eadem.*

u Si has quoque rotundauerint,] *Eadem,* si has quoque corrotundauerint.

x Ne putes autem primum ex nostris,] *Lege.* Ne putes autem me primum ex nostris, *ex eadem.*

y Ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo] *Muta verborum ordinem,* Cur ergo non ipsius, &c. *ex eadem.*

z Idem est animus & iustus & prudens, & fortis. At singulae virtutes quodammodo se habẽt.] *Corrige,* Idem est animus: & animus iustus, & prudens, & fortis, ad singulas virtutes quodammodo se habens, *ex meo familiari codice.*

a Et aprans illis facies tanquam pictor assigno.] Aptas, *non* aptans, *omnis vetus lectio.*

b Non possunt hoc loco dicere] Possum *Lege, non* Possunt. *ex eadem.*

c Tuis pugna contra ipsam fortunam, non armat itaque contra hostes, instructi contra illam inermes sunt.] *Hunc locum in omnibus exemplaribus corruptum deprehendi. Corrigendum hoc pacto censeo:* Tuis pugna. Contra ipsam fortunam non armant illa quae contra hostes. Instructi contra illam inermes sunt.

d Priuatis commodis quàm longissime auersa sit.] *Deest praepositio* a, *vt sit,* a priuatis commodis quam long. au sit, *ex domestico exemplari.*

e Non est quod spectes, quod sit iustae rei praemium maius iniusto est,] *Castiga,* Non est quod exspectes, quòd sit iustae rei praemium maius quàm iustum esse, *ex eodem. Exemplar tamen Scholasticum* quàm iustam esse *legit, non* quàm iustum esse.

IN EPIST. CXIIII.

a Si approbata est & recepta.] *Scribe,* sed approbata est & recepta, *ex vetere lectione*

b Moecenas in cultu suo.] De cultu suo *eadẽ, non* in cultu suo. *& paulo ante* ire, *non* iri: *&* nũc, *non* tũc.

c Vide vt alueum lintribus aret, versoque vado remittat hortos. *Exemplar familiare:* Vide vt alueum lintribus arent, versos que vado remittant hortos.

d Quid si quis foeminae cirro crispat, & labris columbatur?] *Vetus lectio*, Quid si quis foeminae cirro crispatae labris columbatur?

e Vt ceruice lassa sanantur.] *Idem exemplar*, vt ceruice laxa feratur.

f Ne mori tyranni irremediabilis factio] Nemo tyranni, *& eadem exemplar.*

g Tum tam negligentem abiecta,] *Particula* tum *tollenda, ex eadem.*

h Quod vitium hominis esse, interdum corporis solet.] *Corrige*, quod vitium hominis esse interdum, interdum temporis solet, *ex exemplari Facundi ac Primitius.*

i Vt ea quae cludere solent coena prima ponantur,] *Emendo*, vt ea quae includere coenam solent, prima ponantur, *ex vetere lectione.*

k Et illi & pro sordidis solita sunt,] *Ex duabus coniunctionibus posterior expungenda ex eadem.*

l Modo fingit & ignota deflectit,] *Eadem*, modo fingit ignota ac deflectit.

m Et hoc gratiam sperent, si sententia pepēderit,] Hinc, *non* hoc, *eadem. & paulo post* ament, *non* amet.

n Ad Appium & vsque ad Coruncanum redeunt.] *Corrigendum*, Ad Appium vsque & Coruncanum redeunt, *ex eadem.*

o Quàm si nollent splendidis vti,] *In quibusdam codicibus excerptum in margine, lege scribendum* vellent, *non* nollent.

p Deo blanditur & molliter labitur.] *Scribe*, adeo blanditur, *& c. ex vetere lectione.*

q Vix ad clausulas redduntur.] Redeunt, *non* redduntur, *eadem.*

r Quid illa in exitu lenta,] *Castigandum reor*, Quid de illa in exitu lenta.

s Quae audita Panormitanos debere Romanis fecere.] Dedere, *non* debere, *lege ex vetere lectione. & paulo ante*, fugam fecere, *non* facere.

t Irritant illos, & in se aduertunt.] *Scribe* auertunt, *non* aduertunt, *ex eadem.*

u Nulli molesta est, nisi animus labatur.] *Eadem* labat, *non* labatur.

x Simul dubitant,] *Legendum puto*, simul nutant.

y Non cum omni exoletorum] *Scribe*, Quòd non cum omni exoletorum, *ex vetere lectione.*

z Nunquid enim, mi Lucili, hic furor est,] *Ex scriptis exemplaribus quaedam sic legunt*, Nunquid enim, mi Lucili, in hoc furor est. *Alia negationem addunt*, Nunquid enim, mi Lucili, in hoc furor non est.

a In illo quod nemo nostrum] *Exemplar Scholasticum*, In illo etiam quod nemo. *Exemplar Franciscanum* Imo in illo quod nemo nostrum. *quam lectionem magis probo.*

b Cui tanto tumultu comparatur cibus? *Vetus lectio*, Cui tantorum cultu comparatur cibus.

c Aspice veteraria nostra,] Veterana, *non* veteraria, *exemplar Franciscanum.*

d Tot consulum regionumque vina cluduntur.] *Exemplar Scholasticum*, tot climatum regionumque vina conduntur.

e Nihil tam aeque tibi profuerit] Tamen, *non* tam, *vetus lectio.*

IN EPIST. CXV.

a Habeo maiora quae cures quàm quae scribas.] *Postremae tres dictiones* quàm quae scribas, *in omnibus vetustis exemplaribus desiderantur.*

b Barba & coma nitidos, de capsula tortos.] Discapsulatos, *plaeraque exemplaria: non* de capsula tortos. *Codex Franciscanus* de capsula totos.

c Si circumtunsa est,] *Vetus lectio*, si circumtonsa est.

d Et quod credas in homine rarum humanitatis bonum,] *Scribe*, & (quis credat?) in homine rarum humanitatis bonum, *ex eadem.*

e Splendoremque illi suum affunderent.] *Dictiuncula* que *superuacanea est, ex eadem.*

f Tunc prouidentia, cum elegantia,] Tum *legendum, non* Tunc, *ex eadem,*

g Nemo illum amabilem.] *Lege* illam, *non* illum, *de facie enim loquitur. ex eadem.*

h Nemo non, inquam, amore eius arderet,] *Corrige*, Nemo, inquā, non amore eius arderet. *ex eadem.*

i Nunc enim multa obstigillant,] *Codices quidam*, obsugillant. *Alij minus deprauate* obstigillant. *Lego* obstrigillant. *Cuius verbi significationem legito apud Marcellum.*

k Et aciem nostram aut splendore nimio repercutiunt, aut obscurae retinent.] *Scribendum reor*, obscuritate, *non* obscure: *vt splendori opponatur obscuritas.*

l Quamuis multus circa diuitiarum radiantium splendor impediat,] *Exemplar familiare* impendeat, *non* impediat.

m Nos ingentium maculae columnarum siue ex AEgyptiis arenis] *Quid si legas* eremis, *non* arenis *Nam solitudinū AEgypti & Hieronimus & alij meminerunt. & sequitur statim*: siue ex Africae solitudinibus.

n Miramur parietes tenui marmore inductos:] *Codices quidam* indutos, *non* inductos.

o Quantum mali iaceat.] *Emendatius quaedam exemplaria* lateat, *non* iaceat. *quum lectionem confirmant quae paulo ante praecesserunt*, sub illo auro foeda ligna latitare.

p Haec ipsa res tot magistratus] *Scribe*, Haec ipsa res quae tot magistratus. *& dictio sequens* Pecunia, *per minorem scribi debet & praecedentibus annecti, ex vetere lectione.*

q Quaerimus nō quale sit quid, sed quāti.] *Scribe*, quaerimus nō quale sit quidque, sed quāti, *ex ead.*

r Et honesta quādiu spes inest, sequimur: in contrarium trāsituri, si plus scelerata promitterēt.] *Eadem*, Honesta quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur: in contrariū transituri, si plus scelera promittant.

s Qui lucro innocentiam, salute opinionem bonam mutant.] *Lege*, Qui lucro, innocentiam, salutem opinionem bonam mutent, *ex eadem.*

t Sine me vocari pessimum, vt diues vocer.] *Adijcit eadem verbum* simul. Sine me vocari pessimum, simul vt diues vocer.

u An diues,an bonus nemo,omnes quaerunt.] *Castiga*: An diues sit, omnes quaerimus:nemo,an bonus,*ex eadem.*

x Vtinam honores petituri cum ambitiosis. Vtinam qui diuitias optaturi essent,cum diuitibus deliberarét & summum, *&c.*] *Mutandus ordo verborum,& scribendũ ex eadem sic*: Vtinam qui diuitias appeturi essent,cum diuitibus deliberarent. Vtinam honores petituri,cum ambitiosis summum,*&c.*

y Cum priora damnauerint.] *Exemplar familiare*,qui priora damnauerant.

z Et opinionum suarum secutus,] *Verbum* suarum *expungendum,ex vetere lectione.*

IN EPIST. CXVI.

a Nullum enim vitium sine patrocinio. Nulli non vitium est verecundum.] *Castiga*, Nullum est vitium sine patrocinio. Nulli non vitium est verecundum,*ex eadem.*

b Imbecillisque primo omnis affectus,] *Eadem*,imbecillus est primo omnis affectus.

c Nec vino infirmum animum committamus,] *In quibusdam exemplaribus* vitio *habetur,non* vino.

IN EPIST. CXVII.

a Multum mihi tibique negocium cocinnabis,] *Eadem*, Multum mihi negocij concinnabis.*etsi in plerisque codicibus* continuabis *legatur,non* concinnabis.

b Deinde tunc dicere sententiam audebo.] *In exemplari scholastico verbum* Deinde *non habetur.*

c Quid ergo,inquiunt,cum dicimus bonum sapere,dicimus referentes ad id de quo pendet.] *Vetusta lectio*,Quid ergo inquit? Non dicimus bonum est sapere. Sapere dicimus referentes ad id de quo pendet. *Aliqui codices sic*,Quid ergo inquit? Non dicimus bonum esse sapere. Sapere dicimus referentes,*&c.*

d Et in aliam partem considere.] *Lege*,& in alia parte considere,*ex eadem.*

e Si expetenda res est,bona est.] *Eadem*,Si expetenda res est,bonum est.

f Sed petito bono accedit.] *Exemplar Franciscanum*,sed petito bonum accedit.

g Inter alia hinc colligimus,] *Vetus lectio*,Inter alia hoc colligimus.

h Aut timentium inferos,aut colentium.] *Eadem*,aut timentium inferos,aut colentium aethera.

i Tam corpus est quàm ille cui accidit.] *Scribe* illud,*non* ille,*ex eadem.*

k Si extra est,postquam accesserat,recessit.] *Lege* acciderat,*non* accesserat,*ex eadem.*

l An quale istud sit,tale hoc sit,] *Scribendum* illud,*non* istud,*ex eadem.*

m Vnum enim deerat illi quo minus bonum esset,] *Particula* enim *in quibusdam exemplaribus non habetur. In alijs* ergo *habetur pro* enim.

n Nisi quia sapientiam habet.] *Lege*,nisi qui sapientiam habet,*ex vetere lectione. Adstipulantur & verba sequentia*, Nunquid quenquam qui sapiat,non putas habere sapientiam?

o Puto concedas duo esse haec,] Puto concedes duo esse haec.*ex eadem scribendum.*

p Habitu sapientiam habet qui sapit.] *Castiga ex eadem*,Habetur sapientia. Habet qui sapit.

q Non corpus,inquit,est quod nunc loquor,] *Quidam codices*,non corpus est quidem quod nunc loquor.

r Non enim quid mihi videatur pronuntio:] *Scribe*,nondum enim quid mihi,*&c.ex vetere lectione.*

s Quid prohibet,quominus aliud quidem, sed nihilominus bonum?] *Puto legẽdum*,Quid prohibet, quominus alia quidem sint nihilominus bona? *Nam paulo post subijcit*, Coeperam dicere posse ista duo esse, & tamen vtraque bona.

t Et sapientiam & sapientiam habere duo esse:] *Vetusta lectio*,Et tanquã sapientia & sapiens duo sint.

u Nihil obstat ergo, quominus & sapientia bonum sit,] *Castiga*, sic nihil obstat,quominus & sapientia bonum sit,*ex eadem.*

x Olim me ipsum damno,] *Eadem*,Olim ipse me damno.

y Omnia ista circa sapientiam sunt,non in ipsa sapientia sunt.] *Corrigendum*,Omnia ista circa sapientiam,non in ipsa sunt,*ex eadem.*

z De syderum elementis,] *Exemplaribus reliquis hoc loco depravatis Franciscanum exemplar opem nobis tulit. In quo non* de syderum elementis *legitur,sed* de syderum alimento,*rectissime.*

a Quid mihi profuturum est scire aliud bonũ esse] *Exemplar familiare,& paucioribus verbis & longe aliis*, Et ex his quid bonum sit. *Sciendum tamen notatum hoc haberi partim in margine,partim in contextu. quem vt appareat, delevit ille qui ante me codicem possederat,quàm recte,non ausim affirmare.*

b Quibus animum labentem studijs firmem:] Labantem, *non* labentem *scribendum & paulo post*,feriunt,*non* ferunt,*ex vetere lectione.*

c Quae ad me irrumpunt,quomodo illas ad quas irrupi.] Eruperunt & erupi *sunt codices qui habeant,non* irruperunt & irrupi.

d Sed ipse mecum quo visum erit,profugiam.] *Castiga*, sed ipsemet,cum visum erit,profugiam, *ex vetere lectione.*

e Siue non vis,quid deos rogas,] *Corrigendum arbitror*,si viuere non vis,quid deos rogas. *& ita notatum praefert domesticum exemplar.*

f Itaque,inquit,quamprimum moriar.] *Legendum puto,non* Itaque,*sed* Ita. *Nam videtur principium esse, à voto sumptum hominis, qui aegritudini manus dederat. Nemo autem incipit à verbo* Itaque. *Idem vitium mox paulo bis castigandum.*

g Tot quaestiones tibi fortuna imposuit.] *Lege* posuit,*non* imposuit,*ex vetere lectione.*

h Removne ista luxuriae arma?] Lusoria *Exemplar Franciscanum*,*non* luxuriae.

i Hoc secretarum cupiditatum pondus effundam.] *Lege*, Qua ratione hoc secretarũ,*&c.ex eadem.*

k Qua ratione agatur aliquid.] *Prima duo verba* qua ratione, *desiderantur in eadem.*

l Sic sit. Negemus sapere bonum esse.] Fit,*non* sit,*eadem.*

m An bonum sit sapientia.] *Scribe*,an bonum sit futura sapientia, *ex Franciscano exemplari.*

n Quid enim dubium est, oro te,] Dubij, *non* dubium, *legendum ex eodem.*

o Deinde quale esse.] *Vetus lectio*, deinde quale est.

p Sapiam spero, sed interim non sapio.] *Castigo*, Vt sapiam spero, sed interim non sapio, *ex correctioribus exemplaribus.*

q Tabulam lateruncularium] Tabulam latruncularium, *eadem.*

r Et vnde quàm multa] *Mallē legeres*, & vides quàm multa. *Quaedam exemplaria*, & vide quàm multa.

s Et hoc tempore tam angusto & rapido,] *Legendum reor*, Ex hoc tempore tam angusto & rapido.

t Delectare potius quàm sanare:] *Scribe*, delectare se potius quàm sanare, *ex vetere lectione.*

u Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere interfit didicero, cur potius inter vocabula] *Desiderantur hic duo verba, verbum* sapiam, *& coniunctio* ergo, *ex codice Facundi ac Primitiui. vt legendum sit per interrogationem ducentem ad negationem hoc pacto:* Dic mihi, cum quid inter sapientiam & sapere interfit, didicero sapiam? Cur ergo potius inter vocabula.

x Si dixero omne quod discō.] Direxero *non* dixero, *plerique codices.*

IN EPIST. CXVIII.

a Vt scriberes, ego rescriberem.] *Vetus lectio*, Tu scriberes, ego rescriberem.

b Quis aperte petat.] *In quibusdam codicibus* arte *legitur*, *non* aperte.

c Propinquis nummus moueri non possit.] *Corrige*, propinqui nummum mouere non possunt, *ex vetere lectione.*

d In templis suis pendant,] *Scribe* pendeant, *non* pendant, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

e Qui vt aliquid pestiferi consequantur, per mala nituntur in malum,] *Diuersus est verborum ordo in vetere lectione*, Qui vt aliquid pestiferi per mala consequantur, nituntur in malum. *& paulo post* optanti, *non* optandi, *scribendum.*

f Verum & verisimile inter se differunt. Itaque quod bonum est vero iungitur. Non est enim bonum nisi verum est. Ad quod inuitat ad se & allicere facit verisimile est.] *Legendum puto hoc pacto*, Verum & verisimile inter se differunt ita. Quod bonum est, vero iungitur. Non est bonum, nisi verum est. At quod inuitat ad se, & allicit facie, verisimile est. *Nam & scholasticum exemplar* ita, *non* itaque *habet. & in Franciscano codice coniunctio* enim *non habetur.*

g Sutripit, sollicitat, attrahit.] *Exemplar Franciscanum minus deprauate* Subripit, *non* surripit. *Lege* subrepit.

h Iam & honestū est:] *Superfluit verbum* est, *ex vetere lectione. Legendaque haec verba, vt puto, per consequentiam cum praecedentibus, nulla distinctione.*

i Haec cum honeste ministrata sunt,] *Eadem* administrata *agnoscit*, *non* ministrata.

k Leuia enim sunt contemnenda.] *Supernacaneum est verbum* sunt, *ex eadem. In familiari codice*, Leuia enim sunt & contemnenda.

l Nullum enim minimum contemnendum bonum.] *Eadem non habet coniunctionem* enim. *In meo domestico exemplari aliter*, Nullum etiam minimum contemnendum bonum.

m Vnde aliquid cognoscitur bonum?] *Codices quidam*, Vnde agnoscitur bonum?

n Haec eius proprietas] *Deest in fine verbum* est, *ex vetere lectione.*

o Quomodo ad illam proprietatem peruenit,] Aliam, *non* illam, *eadem.*

p Ille irrationabilis est, hic rationabilis.] *Castiga*, ille enim irrationalis est, hic rationalis, *ex eadem.*

q Et exiguunt mellis pondus,] *Legendum sine coniunctione*, Exiguum mellis pondus, *ex eadem.*

r Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum coepit vocari, quod longe aliud factum est quàm fuit, cum magnum videretur. Sed finitum eodē modo.] *Verba haec vitiosissime habentur in omnibus & priscis & neotericis codicibus, nullo vel minimo apparente vestigio antiquae sinceraeque lectionis. Promam nihilo secius sententiam meam: cui quantum tribui debeat, aliorum esto iudicium. Certe facilius ea lectione, quam coniecto, Senecae mens percipietur. Ad hunc ergo modum scribendum existimo:* Vbi humus aliquid diu protulit, qui in magnitudine eius secanda lassatus est, infinitum coepit vocare, quod longe aliud factum est, quàm fuit cum magnum videretur, sed finitum. Eodem modo, *&c. Quidam codices adiungunt coniunctionem &:* sed & finitum.

s Nouissime crescente ad difficultatem,] *Castiga*, nouissime crescente hac difficultate, *ex omni vetere lectione.*

IN EPIST. CXIX.

a Ad maximas te diuitias compendiario ducam.] *Quidam codices* compendiarie *legunt*, *non* compendiario. *Sed rectius exemplar diui Francisci* compendiaria, *vt subintelligatur* via.

b Catonianum illud: à te mutuum sumes.] *Corrigendum credo*, Hecatonianum illud: à te mutuum sumes: *nam Hecatonis testimonium frequens est in Seneca.*

c Summa res in vtroque est eadem:] *Corrige*, Summa rei in vtroque eadem est, *ex eadem.*

d Vtrum haec aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue cluſero,] *In eadem aliter*, Vtrum haec aqua sit quam ex lacu proximo excepero, an ea quam multa niue cluſero.

e Et supernacanea deuites.] Dimittes, *non* deuites, *eadem.*

f Ad proxima quaeque porrigatur manus. Ipsa mihi commendabit quodcunque comprehēdero.] *Scribe*, Ad proxima quaeque porrigatur manus. En ipsa mihi commendauit, *&c. ex eadem.*

g In anima, inquis, lance numeras.] *Corrige ex meo familiari exemplari*, Inani me, inquis, lance numeras. *& paulo ante* quaesitor, *non* quaestor, *habent nonnulla exemplaria.*

h Nam ego praueram fiscos.] *Vetus lectio*, Ego iam praueram fiscos.

i Consecuturus est, quod nunquam diuitiis contigit, finem.] *Scribe*, consecutus est, quod nunquam diuiti contigit, finem, *ex eadem.*

k Qui tantū nō alget, non esurit, nō sitit.] *Puto legēdū*, qui tātūnon nō alget, *hoc est, qui fere non alget.*

l Nunquam satis est, quod multum.] *Vetus omnis lectio*, Nunquam multum est, quod satis non est.

m Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo: quaerit quod suum faciat.] *Exemplar Franciscanum non* Macedo, *agnoscit, sed* Mentior, *vt sit obiectio.*

n Tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis.] *Scribe*, de tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis est, *ex exemplari Facundi & Primitiui, etsi codex Franciscanus non* tanto *habeat, sed* toto *vt forte legendum si* tot, *non* toto.

o Quorum nomina cum Croeso Licinioque numerantur,] *Quaedam exemplaria* Crasso *agnoscunt, non* Croeso, *rectius. Nam Croesus cum Licinio male committitur, cum Crasso bene, vt illud Persij:*

Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in aedes:

p Iste, si mihi credis, pauper est: si tibi, potest esse.] *Corrige*, iste, mihi crede, pauper est, si potest esse, *ex omni scripta lectione.*

q Hic ipse quem circa naturam diximus,] *Exemplar Scholasticum*, hic ipse quem circa naturam dicimus: *Exemplar familiare*, hic ipse de quo circa naturam dicimus.

r E contrario dicere solemus,] *Castigandum reor*, è contrario dicere debemus.

s Quàm paribus ministeriis & leuibus offeratur cibus.] *Lege*, quàm paribus ministris & laeuibus asfertur cibus, *ex vetere lectione.*

t In prima potione sedatam] *Superfluit praepositio* in, *ex eadem.*

u Oculos meos laedit. Id actum est.] *Eadem*, Oculos hoc meos laedit. Id pactum est.

x Vtamur ergo in hoc naturae beneficio] *Praepositio* in *superuacanea est, ex eadem.*

IN EPIST. CXX.

a Quomodo ad nos boni honestique notitia peruenerit.] *Vetus lectio*, Quomodo ad nos boni honestique prima notitia peruenerit.

b Per analogiam nostri intellectum & honestum & bonum iudicant.] *Corrigendum reor*, per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum iudicante, *Patet sic esse legendum ex sequentibus.*

c Nemo non gloriam vltra rectum tulit.] *Scribendum*, Nemo non gloriam vltra verum tulit, *ex vetere lectione.*

d Quàm si sponte venisset.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, quàm si ponte veñisset, *Castigo*, quàm si è ponte venisset.

e Sed semel hunc vidimus in bello fortem,] *Prima duo verba*, sed semel, *ad praecedentia pertinent. Tum sequitur per maiorem litteram*, Hunc vidimus in bello fortem, *ex vetere lectione.*

f Sed hospitium, & breue hospitium:] *Scribe*, sed hospitium, & quidem breue hospitium, *ex eadem.*

g Vbi te grauem esse hospitem videas.] Hospiti, *non* hospitem, *ex eadem.*

h At nos corpus tam turpe sortiti nihilominus alterna proponimus, *Scribe*, At nos corpus tam putre sortiti nihilominus aeterna proponimus. *Nam vetus lectio* putre, *non* turpe, *habet. & exemplar Franciscanum* aterna *praefert corrupte pro* aeterna.

i Hoc quod futurum dico, nunc maxime fit,] *Lego*, Hoc quod futurum dico, cum maxime fit: *ex omni vetere lectione.*

k Modo Lucium Crassum diuitiis,] *Corrige*, Modo Licinium diuitiis, *tum ex praecedentibus, tum ex vetere omni lectione, in qua dictio* Crassum *non habetur.*

l Et inter simulationem virtutis amoremque vtilium assidua iactatio.] *Corrige*, & intra simulationem virtutum amoremque vitiorum assidua iactatio, *ex eadem.*

m Modo pecuniam spargit, nunc rapit. *Scribe*, Nunc pecuniam spargit, nunc rapit, *ex eadem.*

n Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit atque alius,] *Quaedam exemplaria*, Sic maxime coarguitur animus impudens. Prodit alius, proditque alius.

IN EPIST. CXXI.

a Interim enim clamabis hoc, quod clamare soles.] *Exemplar Franciscanum*, Iterum enim exclamabis, *caetera superfluunt. ex eadem.*

b Sed ad exclamandum tibi. Primum alios opponam.] *Praepositio* ad *eradenda ex vetere lectione, scribendumque per maiorem*, Primum alios opponam. *In exemplari Facundi & Primitiui*, Sed exclamanti tibi, *reliqua*,

c Et virtutes exhortabor,] *Melius* ad virtutes exhortabor.

d Et affectus efferatissimos] *Lege*, & affectus effrenatissimos, *ex vetere lectione.*

e Nemo aegre molitur actus suos] Artus *lege, non* actus, *ex eadem.*

f Nullum tormentum sentit supina testudo.] Supinata, *non* supina, *correctiora exemplaria.*

g Ergo omnibus constitutionibus suus sensus est.] *Legendum*, Ergo omnibus constitutionis suae sensus est, *ex vetere lectione.*

h Necesse est enim id sentiant, per quod animalia quoque sentiunt.] *Exemplar Franciscanum*, Necesse est enim adsentiãt, per quod animalia quoque sẽtiũt. *Vt forte legendũ sit*: Necesse est ei adsentiãt, per quod animalia quoque sentiuntur. *Sic enim pleraque exemplaria habent, non* sentiunt. *Addit codex scholarum Salmãticensium verbum* ferri: Necesse est enim id ferri sentiant, per quod, *caetera. vt rursus legi possit*: Necesse est enim id fieri sentiant, per quod animalia quoque sunt, *vel sic*, per quod animalia quoque sentiuntur.

i Et quod sibi esse scit:] *Corrige*, & conatum sibi esse scit, *ex omni vetere lectione.*

k Enati sunt dentes:] *Exemplar Franciscanum*, E i nati sunt dentes.

l In quam constitutionem cum venit, eam tuetur,] *Corrige*, In quamcunque constitutionem venit, eam tuetur, *ex vetere lectione.*

m Quod nihil amplius, si intellexerint, faciant.] *Lego* facient, *non* faciant, *ex eadem: etsi sint codices, in quibus habeatur*, quod nihil amplius quàm intellexerint faciant. *vt existimem legendum, non* quàm, *sed* quum.

n Simul enim conciliatur saluti suae quicque, & quae iuuant, illa petit,] *Corrige*, simul enim conciliatur saluti suae: quaecunque iuuant, illa petit: *ex exemplari Franciscano.*

o Quanta diurni laboris] *Omnis scripta lectio*, quanta diuidui laboris,

p In quorum precium illa tenduntur,] *Legendum reor contra omnia exemplaria*, perniciem, *non* precium.

q AEquo venit quod natura distribuit.] Exaequo *lege*, *non* aequo, *ex vetere lectione.*

r Tacitis quoque & brutis quamuis in caetera torpeant,] *Scribendum puto*, Tacitis namque & brutis.

IN EPIST. CXXII.

a Ita tamen vt liberale adhuc spatium sit.] *In codice meo non sic habetur, sed* superest.

b Et lucem primam exuit.] *Legendum arbitror*, luce prima exiuit *Nam Franciscanus codex* exiuit *praefert non* exuit. *aut lege sic*, vt luce prima exeat.

c Cuius vigilia in medio die incipit,] *Redundat praepositio* in, *ex vetere lectione.*

d Sunt quidem eadem vrbe antipodes,] Quidam, *Legendum, ex eadem.*

e Tam infausti homines quàm nocturnae aues sunt.] *Exemplar Franciscanum* noctuae *agnoscit pro* nocturnae. *& crediderim legendum esse* omnis, *non* homines.

f Totum peruersum vigiliae tempus deducant] Peruersae *palam est scribendum esse*, *non* peruersum, *agnoscente etiam id vetere lectione. & mox ante* districtis, *non* discoctis, *eadem praefert. Et* diducant *scribo*, *non* deducant.

g Non conuiuentur, sed iusta sibi faciunt.] Busta, *non* iusta, *vetus lectio.*

h Et superbam vmbram iners sagina succrescit.] *Maior pars exemplarium*, superba membra, *non* superbam vmbram. *Et* subrexit *forte*, *non* succrescit.

i At istorum corpora qui se tenebris dicauerunt,] *Corrigendum puto*, ita istorum corpora qui se tenebris dicauerunt.

k Quippe non speciosior illis, quàm morbo pallentibus color est:] *Exemplar Franciscanum:* Quippe suspectior illis, quasi morbo pallentibus color est.

l Deinde etiam isti è contrario non videntur sibi contra naturam viuere. Ieiuni bibunt,] *Scribe*, Deinde etiam è contrario isti non videntur tibi contra naturam viuere qui ieiuni bibunt: *ex vetere lectione.*

m Atque frequens hoc adulescentum vitium est,] Atqui, *non* Atque, *legendum ist, ex eadem.*

n Merum illud delectat, non quod innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos.] *Castiga*, Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos: *ex eadem.*

o Qui spectant, vt puertia splendeat,] *Scribendum* expectant, *non* spectant, *ex eadem.*

p Et calorum apta imitatione brumalium florem vernum exprimunt?] Mutatione, *non* imitatione, *eadem agnoscit. & forte commodior esset lectio* bruma lilium *quàm* brumalium.

q Quorum syluae in tectis domuum] *Scribe* domorum, *non* domuum, *ex eadem.*

r Et delicate natare ipsi videntur, vbi calentia stagna,] *In eadem sic habetur*, & delicate natare sibiipsi videntur, nisi calentia stagna. *vt forte legendum sit*, nec delicate natare ipsi sibi videntur, nisi calentia stagna.

s Lucet, somni tempus quies est] *Correctiores codices*, Focus lucet, somni tempus est, quies est.

t Nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus.] *Exemplar diuae Mariae non* prandeamus *legit, sed* pendeamus, *quod non ita displicet. Nam Cornelius Celsus lib. 2. inter gestationum genera ponit lecti suspensionem.*

v Et frigore, ortus & occasus libentissime inserebat.] *Exemplar familiare non* frigore *agnoscit, sed* frequenter. *Est & in quibusdam exemplaribus* licentissime, *non* libentissime.

u Nunquam liberalius possum agere.] *Scribe per interrogationem*, Nunquid liberalius possum agere? *ex vetere lectione.*

x Argutis redit vsa cibos immittere nidis] *Lege*, Argutis reditura cibos immittere nidis, *ex eadem.*

y Varus eques Romanus vicini comes,] *Scribendum*: Varus eques Romanus, L. Vinitij comes, *ex exemplari Franciscano. Fuit hic L. Vinitius praestans orator, Augusti temporibus, tam praesentaneo in agendis causis ingenio, vt quicquid longa cogitatio aliis praestitura erat, praesto illi adesset prima animi ductaxat intentione. Itaque eleganter de illo Augustus, ingenium in numerato habere dixit. Auctor Seneca libro Declamationum secundo.*

z Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam.] Itaque male habent, quotiens faciunt quod excedat famam: *exemplar familiare. Puto deesse negationem, legendumque hoc pacto:* Itaque male habent, quotiens non faciunt quod excitet famam.

a Habitasse se supra domum Spanij.] *Quaedam exemplaria*, Spapinij *habent*, *non* Spanij. *Alia*, Spu. Panij. *Forte legendum*, Spu. Papinij.

b Clamorem concitatum:] *Legendum reor*, clamorem concinentium: *siue*, clamorem cantuum.

c Quid sit ille sonus rotarum? velle gestari dicitur.] *Vetus lectio*, quid sibi ille sonus rotarum vellet, gestari dicitur.

d A balneo exisse.] *Exemplar Franciscanum*, ab alueo exisse, *quod non displicet. Nam solium in balneo etiam alueus dicebatur. Quo in significatione vtitur praeter alios Cicero, quarto Rhetoricorum ad Herennium, siue quis alius fuerit pro Ciceronis eius compositionis scriptor*: Deinde, *inquit* vbi visum est, vt in alueum descenderet. Ecce ibi iste de transuerso, *caetera.*

e Excedebat, inquit, coena, cuius diem minime.] *Vetus lectio inuersis dictionibus*: Excedebat, inquit, cuius diem coena minime. *Scribendum fortasse*, Excedebat, inquit, eius in diem coena? Minime.

f Itaque credo dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum: Vos, inquit, & lychnobium dicetis.] *Sic prior editio. Scribendum reor* Pedo, *non* credo. *vt referatur dicterium sequens ad Pedonem Albinouanum, cuius erant priora verba. Item* lichnobium *per* i, *non per* y *legendum: vt ludat in ambigua verbi significatione. Designat enim & hominem ad lucernam viuentem, & helluonem ac voracem: prout hoc vel illo modo scribitur.*

g His distorti] *Exemplar diuae Mariae*, Ab his distorti.

h Quibus peccandi praemium infamia est.] *Commodior erit, mea sententia, lectio*, quibus peccandi praemium in fama est: *siue sine praepositione*, quibus peccandi praemium fama est: *vt liquet ex superioribus.*

i Qui, vt ita dicam, recto viuunt.] *Corrigendum arbitror*, qui, vt ita dicam, retro viuunt.

IN EPIST. CXXIII.

a Itaque in lecto lassitudinem pono. hanc coci ac pistoris moram boni consulo.] *Scribe*, Ita in lectulo lassitudinem pono. Hanc coci, hanc pistoris moram boni consulo. *ex vetere lectione.*

b Quòd indignandum nihil,] *Puto legendum*, Quàm indignandum nihil.

c Etiam locupletibus & instructis, à nobis optantem prohibent, & occurrent.] *Ita prior editio. Qua in lectione exemplaria omnia depravata comperi, praeter vnum illud meum familiare, in quo sinceram scripturam deprehendi ad hunc modum*: Etiam locupletibus, & instructis aciebus optatum prohibentes occurrent. *Suffragatur nonnihil exemplar Scholarum, legens* à diebus, *non* à nobis.

d Haec qualiscunque coena Diali iucundior erit.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, Haec qualiscunque coena Attali iucundior erit. *De Attalo philosopho supra.*

e Si non tantum aequus molestiam, sed placidus aspexit,] *Nonnulli codices*, molestia, *Lego* molesta.

f Sed quod dari deberet,] *Vetus lectio*, si quod dari deberet.

g Vtebamur illis, non quia debebamus,] *Adde coniunctionē* enim. Vtebamur enim illis, *&c. ex eadē.*

h Quàm multa ante parabamus, quia alij parauerunt.] Autem *eadem agnoscit, non* ante. *& puto castigatiorem esse lectionem* paramus, *quàm* parabamus.

i Vt qui honestum hominem venire] *Verbum* vt *superuacaneum existimo.*

k Omnes iam multos habent, qui chrystalina,] *Bona exemplarium pars* mulos *legit, non* multos: *Quid si legas* famulos, *non* multos, *siue* mulos: *quod magis videtur sensus exposcere.*

l Horum omnium sermo vitandus est.] *Scribe*, hominum, *non* omnium, *ex exemplari domestico, vt paulo post*, pessimum genus horum hominum videbatur.

m Hi sunt qui vitia tradent, & alio aliunde transferent.] *Scribe*, Hi sunt qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt, *ex vetere lectione.*

n Nam etiam si non statim proficit,] Officit *lege, non* proficit, *ex exemplari diuae Mariae.*

o Ferunt secum in auribus modulationem illa ad dulcedinem cantumque cogitationes] *Castiga*, ferunt secū in auribus modulationē illam ac dulcedinē cantus quae cogitationes impedit: *ex vetere lectione.*

p Facere omnia libere.] *Eadem*, facere, esse, bibere. *Vt forte accipias* facere, *pro* venereis vti. *In qua significatione & apud Plautum muenitur, & vulgo vsurpatur.*

q Dubitamus quod iuuat sapere,] Dubitamus quod iuuat facere, *quaedam agnoscunt exemplaria.*

r Et aetati voluptates non semper decepturae. Interim dum potest, dum possit ingerere?] *Castigo*, & aetati non semper voluptates recepturae, interim dum potest, dum possit, ingerere: *ex codice Franciscano*

s Quanta dementia est hae redi suo procurare,] *Scribo*, Quanta dementia est haeredis sui res procurare, *ex omni vetere lectione.*

t Alienae vitae censores siue hostes,] *Scribe*, alienae vitae censores, suae hostes, *ex eadem.*

v Et in turpem vitam ac miseram vbi turpius illidunt.] *Brevius & sincerius exemplar familiare*, & in turpem vitam miseros illidunt.

u Aduersus petentia concitemur.] Potentia, *non* petentia, *omnis scripta lectio. Quid si legas?* prementia. *Nam supra duo dixit esse genera rerum quae nos inuitent aut fugent, vt dicat hic* prementia, *quae nos fugant.*

x In res asperas & duras subeundum est.] *Eadem*, In aspera & dura subeundum est.

y Qui dolores, metus per se formidabiles res incutiunt.] *Scribendum puto*, Qui doloris metus per se formidabilis rei incutiunt, *Videntur fauere huic lectioni verba epistolae sequētis*: Quibus nimium voluptas placet, quibusque summus est doloris timor. *& paulo post*: & improbamus illos, qui nihil viriliter auluri sunt doloris metu.

z Combibendi & conuiuendi] *Vetus lectio*, combidendi & conuiuandi.

a Gloria vanum & volatile quiddam est,] *Eadem*, Gloria vanum & volubile quiddam est.

b Quid quaeris? Sola in aequo est generis humani:] *Eadem*, Quid sit quaeris? Sola vis aequum est generis humani. *Exemplar familiare*, Sola ius generis humani aequat.

c Superstitio error insanus est.] *Exemplar Franciscanum*, Superstitio error infantis est.

IN EPIST. CXXIIII.

a Non est elegantiae tuae tam magna sectari,] *Legendum puto* tantum, *non* tam.

b Daretur, bonum malumque dignoscere] *Vetus lectio, partim* daret, *partim* deberet: *non* daretur.

c Sicut quid sit integrum, quod contingit protinus nato,] *Scribe*, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam? quod contingit protinus nato.

d Et illum qui maternorum viscerum latens onus est.] *Exemplar familiare*, & illum qui maternorum viscerum latens vermis est.

e Et non magis infans ad hoc boni capax est,] *Exemplar Facundi & Primitivi*, Quia non magis infans ad hoc boni capax est. *Videtur mihi legendum* adhuc, *non* ad hoc.

f Ob hoc infantiae quoque non est.] *Scribendum per maiorem legendumque*, Ob hoc in infante quoque non est: *ex omni vetere lectione.*

g Ratio illud secum affert.] *Scribe rursus per maiorem.* Ratio illud secum affert, *ex eadem, hoc est, bonum sine ratione esse nequit, & bonum comitatur.*

h Non quod erit bonū in eo quod irrationabile est, In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum nō potest, sed imperfectum iam potest bonum, sed non est.] *Castigo ex lectione diuersorum exemplarium. nam in vno veram scripturam inuenire non potui.* In eo quod irrationale est, nunquam erit bonum. In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest. In imperfecto iam potest bonum esse, sed non est.

i Ergo nec in tenero modo calescente corpusculo est.] *Scribe*, ergo nec in vtero modo coalescente corpusculo est, *ex codice meo familiari.*

k Non magis quàm in semine hoc. Si dicas aliquod arboris aut sati bonum nouimus.] *Castiga*, Non magis quàm in semine. Haec si dicas: Aliquod arboris ac sati bonum nouimus. *ex vetere lectione.*

u Eos dignos malo esse, si nolint.] *Lege.* ac dignos malo. *reliqua desiderantur: ex vetere lectione.* III.

x Et radi ossa & laedi,] *Scribendum,* & radi ossa & legi, *ex eadem.*

y Vbi ex voto illi fluxerunt omnia, vt ante votum:] *Eadem,* Vt ex voto illi fluxerunt omnia, immo & vt ante votum.

z Ignemque experitur in Mucio,] *Particula* que *delenda, ex eadem.*

a Magnum exemplum nisi mala fortuna non inuenit.] *In quibusdam exemplaribus* magna *legitur, non* mala.

b Quas in agro triumphalis senex euulsit,] *Scribe:* Quas in repurgando agro triumphalis senex euulsit: *ex vetere lectione.*

c Si ingenti pomorum strue augeret,] *Lege,* augeretur, *non* augeret, *ex eadem.*

d Primae formae feras captas multa caede venantium?] *Deest verbum* deglutire, *reponendum in fine horum verborum, ex exemplari Franciscano.*

e Viderint, inquit, hoc isti quos Romae deprehendit felicitas tua.] *Vetus lectio non agnoscit verbum* hoc. *Item* ista *lege, non* isti: *vt paulo post,* Videant ista qui exulare non possunt.

f Id enim proscriptionis spoliarium est.] *Scribe,* Id enim proscriptionis Syllanae spoliarium est, *ex eadem.*

g Male tu natum Socratem iudicas,] *Prior editio,* Male tu natum Socratem iudicas. *Scribo,* Male tractatum Socratem iudicas, *ex eadem.*

h Male cum illo actum est? Congelatus est sanguis.] *Lego,* Male cum illo actum est, quòd gelatus est sanguis: *ex eadem.*

i Suamque illi felicitatem contigisse] Summam, *non* Suam, *eadem habet.*

k Opponatur simul Pompeio, Caesari, & Crasso.] *Remoue coniunctionem* &, *ex eadem.*

l Descendisti ad Olympia, sed nemo praeter te. victoriam non habes, Olympiam coronam habes.] *Corrige,* Descendisti ad Olympia. Si nemo praeter te, coronam habes, victoriam non habes, *ex eadem.* IIII.

m Quid quidem quisque posset, nisi tentando non didicit.] *Eadem non agnoscit verbum* quidem.

n Et virtuti iter in occasionem per quam enitescerent, quaesierunt.] *Castigandum,* & virtuti iturae in obscurum occasionem per quam enitescerent, quaesierunt: *ex eadem.*

o Quoniam & quod passura est, gloriae pars est.] Quanquam, *non* quoniam, *eadem agnoscit.*

p Quàm aequo animo passurus sis orbitatem filiorum] *Verbum* filiorum *non habetur in eadem.*

q Tranquillitas itineris detinet.] *Castiga,* tranquillitas iners detinet, *ex eadem.*

r Graue est ferre ceruicibus iugum] *Sic prior editio, in qua desiderabatur verbum* teneris. *Legendum itaque,* Graue est ferre teneris ceruicibus iugum, *ex eadem.*

s Sed veniet ad illum diu felicem sua portio.] *Coniunctio* Sed *redundat, ex eadem.*

t Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur? dux lectissimos] *Castiga,* Quia in castris quoque periculosa fortissimis imperat dux. Lectissimos, *&c. ex eadem.*

u In varias mentem imagines euocat,] Vanas, *non* varias, *eadem.*

x Publice verberibus admotis] *Eadem,* admotos, *agnoscit, non* admotis.

y Quam frequens vsus agitauit.] Exagitauit, *non* agitauit *praefert eadem.*

z Vt contra illam ab ipsa duremur.] *Corrige,* vt contra ipsam ab ipsa duremur, *ex domestico exemplari.*

a Sic sunt nautica corpora ferendo mari dura:] Nautis *praefert omnis antiqua lectio, non* nautica. *&* extritae *paulo post, non* tritae.

b Ad contemnendam malorum potentiam] Patientiam, *non* potentiam, *eadem.*

c Super durata glacie stagna persultant,] *In quibusdam exemplaribus verbum* stagna *non habetur.*

d Hoc est propositum deo, sapienti viro ostendere] *Scribe,* Hoc est propositum deo, quod sapienti viro ostendere, *ex vetere lectione.* V.

e Debilitari aut confringi,] *Eadem* configi *habet, non* confringi.

f Idem in hac re magna publica fit.] *Lege inuersis dictionibus,* Idem in hac magna republica fit, *ex eadē.*

g Sed sequuntur illam, & aequo gradu si scissent, antecessissent.] *Scribo,* Sequuntur illam, & aequant gradus. Si scissent, antecessissent. *ex eadem.*

h Quid est quod nos sic viuere, sic mori iussit] *Scribendum,* Quicquid est quod nos sic viuere iussit, sic mori iussit. *ex eadem. nec est his vlla interrogatio.*

i Vt efficiatur vir cum cura dicendus.] *Quid si legas.* ducendus, *non* dicendus.

k Sciens illi non per secura vadendum esse.] *Scribendum reor per maiorem,* Scies illi, &c.

l Post haec ait: Finge datos currus.] Iunge, *non* finge, *habetur in omni vetere lectione. Videntur enim verba esse adulescentis. Alioqui si* Finge *legas, verba erunt solis:* Finge datos currus. Quid ages? Poteris ne rotatis Obuius ire polis, *caetera. sed ratio non procedit.*

m Quidni cum aliquando & occidant?] *Exemplar Franciscanum,* Quidnī cum aliquando ipsi occidāt? VI.

n Qui etiam quaedam dura patiuntur.] *Scribe per interrogationem,* Quare quaedam dura patiuntur? *ex vetere lectione.*

o Quanto magis versaueritis & vndique inspexeritis meliora maioraque permisi vobis.] *Castiga, ex Exemplari Franciscano,* Quanto magis versauerit aliquis & vndique inspexerit, tanto videbit meliora, maioraque permisi vobis.

p Contemnite dolorem, quia aut soluetur, aut soluet. Contemnite fortunam:] *Scribo ex vetere lectione,* Contemnite dolorem. Aut soluetur, aut soluet. Contemnite mortem. Aut finit, aut transfert vos Contemnite fortunam, *&c.*

q Quacunque vi peruium est. Ipsum illud quod vocatur mori,] *Corrige ex eadem,* Quacunque peruium est ipsum illud quod vocatur mori.

r Siue corpus lapsum subiacentis soli duritia cōminuit:] *Emēda,* Siue in caput lapsos subiacētis, *&c.*

ex exemplari Facundi & Primitiui. Nec est vllum scriptū exemplar in quo corpus *legatur. Omnia* caput *habēt, nō* corpus. *Sciendum autem, in omni vetere lectione post hunc priorem de prouidentia librum sequi & alterum eiusdē materia, cuius initium est*: Tantum inter Stoicos, Serene &caeteros sapientiam professos *reliqua qui liber in impressis codicibus secundus de tranquilitate animae inscriptus est.*

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN PRIMVM LIBRVM DE IRA, AD NOVATVM.

CAP. I. a Ad conspectum aequi verique inhabilis,] Dispectum *Scribēdum, non* conspectum, *ex vetere lectione.*

b Flagrant & micant oculi,] *Eadem*, flagrant, emicant oculi.

II. c Alium inter sacra mensae ira percussit:] *Exemplar Facundi & Primitiui, & plerique alij codices*, iura *legunt, non* ira.

d Celebrisque spectaculum fori] *Mallem legeretur*, celebris ve spectaculum fori.

e Tanquam aut curam nostram deserentibus, aut auctoritatem contemnentibus.] *Desideratur verbum* dijs, *ex antiquis exemplaribus, vt sit*, tanquam diis aut curam, *&c. Ego vero etiam deesse opinor dictionem* suam *ad complementum sententiae, vt in totum legendum sit*, tanquam dijs curam nostri deserentibus, aut auctoritatem suam contemnentibus.

f Quod de gladiatoribus, quare populus irascitur,] *particula* de *non habetur in exemplari Pinciano.*

g Et saepe nesciunt quid est cui irascantur,] *Corrige*, & saepe nec sciunt quidem cui irascantur, *ex eodem exemplari.*

III. h Verum etiam irasci nos laesuris.] *Scribe per maiorem*, Verum est irasci nos laesuris, *ex vetere lectione.*

i Non magis quàm luxuriam, vel iniuriam.] *Duo postrema verba*, vel iniuriam, *non habentur in eadem.*

k Et in quaedam voluptates intemperatiores homines sunt.] Homine, *non* homines, *eadem praefert.*

l Prudentia est, prouidentia diligentia, cognitio:] *Omnia exemplaria* cogitatio *habent, non* cognitio. *& in plerisque illorum verbum* prouidentia *desideratur.*

m Regium enim illud & principale aliter dicunt.] *Quidam codices*, Regum autem illud & principale aliter dicunt. *Codex Pinciani*, Regium est illud & principale alte ductum.

IIII. n Caput ergo visus speciesque rerum,] *Scribendum reor*, Capit eorum visus species rerum.

o Decursuque vesano] Discursuque vesano, *omnis fere vetus lectio.*

p Quaedam sede manent,] *Eadem*, Quaedam sine motu.

q Quaedam in verborum dictorumque amaritudine effusae:] Maledictorum *legendum, non* dictorum, *ex eadem.*

V. r Homine quid amantius?] *Eadem*, Quid homine aliorum amantius?

s Ille congregari vult, illa discedere:] *Scribendum*, Hic congregari vult, illa dispergi, *ex eadem.*

t Commendatissimo eius operi] Emendatissimo *quidam codices, non* commendatissimo.

u Beneficijs autem humana vita constat] *Vetus lectio*, Beneficiis enim humana vita consistit.

x Transeat deinde ad tristiorem orationem,] *Codex Franciscanus castigatus*, Transeat deinde ad strictiorem orationem. *frequens hoc, & fere familiare mendum in hoc auctore.*

VI. y Non quia delectetur illius poena,] Vllius, *non* illius, *vetus lectio.*

z Non gaudebit ne in eo quidem affectu,] *Particula* in *non habetur in vlla scripta lectione.*

a Nunquid quamuis non sit naturalis ira,] *Exemplaria quaedam*, Quid? quamuis, *caetera.*

VII. b Et excussa mens] Concussa, *non* excussa, *omnis antiqua lectio.*

VIII. c Primum irritamentum irae protinus spernere,] *Mallem legeres* aspernari *quàm* spernere, *vt in 2. libro*, ad quosdam tactus aspernatio.

d Sed etiam affectum ipse imitatur.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, sed in affectum ipse mutatur.

e Peiusque in melius mutatio animi est.] *Corrige*, in melius peiusque mutatio animi est, *ex omni scripta lectione.*

IX. f Non rationis beneficio quieuit,] *Exemplar Pinctianum*, Non rationis tunc beneficio quieuit.

g Quotiens impetui est locus,] *Scribe*, Quotiens impetu opus est, *ex vetere lectione.*

X. h Cui proprium est contumacia.] Cuius, *non* cui, *eadem.*

XI. i Ita, inquit, vtilis affectus est,] *Scribe*, Ira, inquit, vtilis affectus, *ex eadem.*

k Quid Cimbrorum Theutonicorumque tot milia] Teutonorum *Exemplar Facundi & Primitiui, non* Theutonicorum.

l Quae vt aliquando perculit strauitque omnia,] *Castiga*, Quae vt aliquando propulit strauitque obuia, *ex vetere lectione.*

m Non suffragia aduersus perpetem coeli rigorem.] *Legendum reor* suffugia, *non* suffragia.

n Affectu imperij vires] *Corrige*, affectas imperii vires, *ex vetere lectione.*

o Quam dum circumuallat: & includit hostem,] *Verbum* quam *non habetur in eadem.*

p Non cauet.] Non praecauet, *quaedam exemplaria.*

XII. q Quid ergo? vir bonus non irascitur, inquit,] *Scribe ex scripta lectione*, Quid ergo, inquit? Vir bonus non irascitur?

r Nec liquetur animo:] *Corrige*, nec linquetur animo, *ex eadem.*

s Si calceus luto sparsus est.] *Eadem*, aspersus, *non* sparsus.

t Praerabidus & amés, & omnis fere cupiditas.] *Eadem.* praerabida & amés, vt omnis fere cupiditas.

u Obliuiscitur

u Obliuiscitur mortem esse communem,] Martem, *non* mortem, *eadem.*

x Errantes per agros ignorantes viae,] Ignorantia, *non* ignorantes, *scribendum ex eadem.* XCIII.

y Immansuetum bouem caedimus,] Occidimus, *non* caedimus, *eadem* XV.

z Ferrum demittimus,] Ferrum aponimus, *exemplar Facundi & primitiui*

a Portentuosos foetus extrahimus,] *Exemplar Franciscanum aliter & pluribus verbis,* Portentosos foetus extinguimus, liberos quoque si debiles monstrosique editi sunt, abigimus.

b In illo tempore se admonuit.] *Vetus lectio,* illo tempore se admonuit.

c Ad coërtionem errantium, sceleratorumque] Correctionem *quaedam exemplaria, non* coërtionem.

d Quid ergo? non irascar latroni?] *Codex Franciscanus,* Quid ergo? non irascar latroni Non. XVI.

e Primum secreta, deinde publicata] *Exemplar Facundi & Primitiui* publica, *non* publicata.

f Ignominia contineberis:] *Deesse negationem existimo, vt sit,* Ignominia non contineberis.

g Iam solida nequitia] *Quidam codices,* iam solita nequitia. *Quid si legas?* insolita nequitia.

h Tibi insanabilis animus] *Scribe,* Tibi insanabilis animus est, *ex vetere lectione.*

i Et perpetua alienique voluptate supplicia id quod vnum bonum tibi supereſt] *Corrige,* & per tuam alienamque voluptatem supplicium id quod vnum bonum tibi supereſt, *ex eadem.*

k Sed vultu legis, & illa sollennia verba, leni magis, grauique quàm rabida voce concipiam, & agi iubebo,] *Praepostere scripta verba totum sensum obnubilant. Corrigendum arbitror:* sed vultu leni & magis graui quàm rabida voce illa sollennia verba legis concipiam, & agi iubebo. *Posset etiam legi, & forte aptius:* Illa sollennia verba concipiam, & lege agi iubebo.

l Et cum Tarpeiae proditorem] Tarpeio, *non* Tarpeiae, *omnis vetus lectio.*

m Quid enim videtur lex irasci his quos non nouit,] *Eadem,* Quid tibi lex videtur, *&c. ex eadem.*

n Sentiet itaque suspirationes quibusdã,] Suspitiones *Exẽplar Facũdi & Primitiui, non* suspirationes.

o Quàm hoc ab iracundia petere praesidium,] Hanc *legendum, non* hoc, *ex eodem.*

p Non solum in solidum robur,] *Verbum* solũ *non habetur in eadem, &* solidũ *legitur, non* insolidum.

q Et fluminibus paludibusque excepti,] *Eadem* concepti *legit, non* excepti.

r Modo citius debito resistit.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* modo citerius debito resistit.

s Et ea tenet quae inuasit,] *Duo exemplaria Franciscanum & Pincianum mutato verborum ordine legunt,* & ea quae inuasit tenet.

t Nam militem fortuna reddiderat.] Militi *vetus lectio, non* militem.

u Quid ergo indignius?] *Scribe,* Quid hoc indignius? *eadem.*

x Non eodem malo afficiet,] *Eadem,* non eodem modo afficiet.

y Haec cuique expendenda aestimandaque sunt. Vides quantum debeat] *Corrige,* Haec cui expendenda aestimandaque sunt, vides quàm debeat, *ex eadem.*

z Altum quidem & sublime spirare se credunt:] *Lege,* altum quiddam & sublime, *&c. ex eadem.*

a Ventosi & infelicis animi imbecillitas sibi conscij indolescere.] *Eadem,* Veternosi & infelicis animi, imbecilitatis sibi conscij saepe indolescere.

b Quae ad tactus leuissimos] Ictus, *non* tactus, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

c Quae magno videantur animo,] *Vetus lectio,* quae magno emissae videantur animo.

d Etiam bonum erit, aut nec magnum:] *Eadem,* aut & bonum erit, aut nec magnum.

e Qualis inesse malis ingeniis nõ potest.] *Codex Fac. & Primit.* qualis esse in malis ingeniis non solet.

f Et quidem sine intermissione,] *Omnis scripta lectio,* & quidem sine missione. *sed in codice Facundi & Primitiui, non habentur omnino haec verba.*

IN LIBRVM II. DE IRA.

a Et vt alia minime speciosa visu,] *Sic prior editio. Corrigendum puto,* & vitalia minime speciosa visu. CAP. I.

b Perfecto iam corpore effunditur.] Affunditur, *non* effunditur, *legunt pleraque exemplaria.*

c Nisi animus qui tangebatur, assensus est.] *Quidam codices,* nisi animus eis, qui tangebatur, accensus est. *Alij:* nisi animus eius quibus tangebatur, *&c.*

d Quorsus, inquit, hoc nõ pertinet?] *Corrige,* Quorsus, inquis, haec quaestio pertinet, *ex vetere lectione.* II.

e Ad quosdam ictus aspernatio,] Tactus, *non* ictus, *eadem habet.*

f Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio instigat.] *Quidam codices,* Cantus nos nonnunquamque citata modulatio instigat.

g Animorum moueri volentium,] *Scribendum reor,* nolentium.

h Alexandrum aiunt Zenophanto canente] Xenophanto *lege, siue* Xenophante, *ex vetere lectione, non* Zenophanto.

i Voluntatis iudicio pergentis.] *Scribe,* voluntate & iudicio pergentis, *ex eadem.* III.

k Incedens intra cadauera] *Exemplar duorum Facundi & Primitiui,* incedens supra cadauera. *Alij codices,* incedens inter cadauera. V.

l Quid haec rex fecisset?] *Corrige,* Quid hic rex fecisset? *ex duobus codicibus, Pinciano & Facũdi ac Primit.*

m Irasci non ex dignitate eius,] *Scribendum,* Irasci non est ex dignitate eius, *ex vetere lectione.* VI.

n Et in homine omnis ira] *Corrige,* & in hanc omnis ira, *ex eadem.*

o Si profecto cuique irascendum est.] *Castiga,* si pro facto cuiusque irascendum est, *ex eadem.*

p Desinet Socrates] *Eadem,* Desinet ille Socrates.

q Quanto turpiores aduocatos habent?] *Quidam codices,* quanto turpiores aduocatos conscisscunt. VII.

r Alius iudicia patris accusat, quem meruisse satis fuit. Alius cum matre consistit.] *Haec verba in nonnullis exemplaribus desiderantur. Alioqui sic, ni fallor, legenda fuere:* Alius iudicio patrem accusat, quem demeruisse satius fuit, *&c. Nam & exemplar Facundi & Primitiui,* satius, *non* satis, *legit.*

VIII. s Nunquam irasci desinet, semel si sapiens coeperit,] *Scribe inuerso verborum ordine*, Nunquam irasci desinet sapiens, si semel coeperit, *ex vetere lectione.*

t Plus committitur quàm quod possit coërtione sanari.] *Verbum* quod *superfluit, ex eadem.*

u Certatur ingenti quidem nequitiae certamine:] *Scribendum reor* quodam, *non* quidem.

x Ad fas nefasque miscendum coorti sunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, ad fas nefasque miscendum coiere.

y Et parentum liberorumque sacramenta diuersa,] *Idem exemplar singularitatis numero*, sacramentum diuersum.

z Et ne hoc quidem libidini exceptum.] *Exemplar idem minus corrupte*, & ne eos quidem libidini exceptum. *Exemplaria duo, Pincianum & diuae Mariae*, & ne os quidem libidini exemptum, *rectissime.*

IX. a Quicquid non resistebat adductum,] *Legendum puto* abductum, *non* adductum.

b Quid si illis irasci velis vel qui aegrotant,] *Particula* vel *non habetur in vetere lectione.*

c Inter cetera mortalitatis incommoda, & haec est,] *Scribe*, & hoc est, *ex eadem.*

d Vniuersis ignoscendum & indulgendum est:] *Duo illa verba*, & indulgẽdum, *superuacanea sunt, ex ead.*

X. e Intelligit quàm est iniquũ & periculosum,] *Eadem*, intelligit quàm & iniquũ sit & periculosum.

f Vbi isti hiccine locus est?] *Castigandum reor*, Vbi isthic irae locus est?

g Lento adiutorio opus est] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Non lento adiutorio opus est.

XI. h Nec hoc sapienti dici velim, quod fere quoque telum timeri.] *Vetus omnis lectio*, Nec hoc sapientiam dici velim, quòd fere sapientis quoque telum est timeri. *Sed in hac parte magis ab impressa lectione isto modo emaculetur. Existimo enim legendum*: Nec hoc sapientis dici velim, quòd ferae quoque telum est, timeri. *Nam verbum* est, *omnis antiqua lectio agnoscit.*

i Aut contra, omnia despecta, & foeda, & turpia, ipso quo timentur, sunt?] *Exemplar Pincianum*: At contra omnia despecta, foedaque, turpia, *&c. Exemplar Facundi & Primitiui*, At contra omnia despecta, foedaque, & turpia timentur. *reliqua desiderantur.*

k Ira per se deformis est,] *Idem exemplar*, Sic ira per se deformis est. *& paulo post* dictus *legendum*, *non* ductus?

l Pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora.] *Exemplar diui Francisci*, Pauida sunt ad leuissimos pectora sonos. *Exemplar Facundi & Primitiui*, Pauida sunt ad leuissimos tactus pectora. *Quid si legas* ictus *potius quàm* tactus?

XII. ll Quia formidandum est. Quoniam quidem etiam contemptissima timentur:] *Corrige*, quia formidini est. Quando quidem, *&c. ex vetere lectione.*

m Et ossa mortifera, & morsus.] *Castigandum puto*, & ossa mortifera morsu.

n Linea pennis distincta contineat,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, conterreat, *non* contineat.

o Curriculi motusque rotarum versata facies leonem redegit in caueam.] *Castiga*, curriculi motus, rotarumque versata facies leonem redigit in caueam, *ex vetere lectione.*

p Vigiliam indefatigabilẽ extendit] *Exemplar Facundi & Primitiui*, vigilia se indefatigabilẽ ostendit.

q Didicerunt tenuissimis & aduersis funibus currere,] *Exemplar Pincianum*, didicerunt alij tenuissimis, *&c.*

XIII. r Aut nulla causa pertinacis studij, aut indigna merces fuit.] *Vetus lectio*, aut nulla tam pertinacis studij, aut non digna merces fuit.

s Non est quòd in patrocinium nobis quaeramus etiam excusatam licentiam,] *In codice Pinciano desideratur verbum* etiam. *Exemplar Facundi & Primitiui*, Non est quod patrocinium nobis quaeramus & excusatam licentiam.

t Non vanae nobis auctor rei venit.] *Vetus lectio*, Non vanae vobis auctor rei venio.

u Rectiusque scelera tollentur:] Potiusque scelera tollentur, *codex Facundi & Primitiui. Quid si legas?* ocyus, *non* potius?

XIIII. x Cuius causa domum sollicitus obseruet.] *Verbum* causa *in nullo scripto exemplari inuenies. Et puto legendum* modum, *non* domum.

y Et qua noceat, tantum aspicit:] *Exemplar diui Francisci*, & qua noceat tantum, non qua caueat, aspicit.

XVI. z In exemplum hominis adduxit,] Adducit *vetus lectio, non* adduxit.

a Quid autem cur hominem] *Eadem*, Quid autem est cur hominem.

b Cum habeas mundum denique deumque,] *Verbum* denique *non habetur in eadem.*

c Simplicissimi, inquit, omnium habentur] *Eadem*, Simplicissimi, inquit, hominum habentur, *et si exemplar Facundi & Primitiui aliter legat.* Simplicissimi, inquit, omnium sunt.

d Stultis, luxuriosis, nepotibusque] *Duo postrema verba* nepotibusque, *desiderantur in eadem.*

XVII. e Imo imitatus iratum.] *Omnes fere scripti codices habent*, imo irritatur.

f Nec latronem oportet esse, nec praedonem,] *Legendum forte* praedem, *non* praedonem. *vt sicut in verbis sequentibus*, nec misericordem, nec crudelem, *ita & in his duo opponantur contraria.*

XVIII. g Scilicet ne incidamus in iram,] *Verbum* scilicet *nulla vetus lectio agnoscit.*

XIX. h Iracundos feruida animi natura faciet.] *Exemplar Pincianum* feruidi *praefert, non* feruida. *Vt putem scribendum contra omnia exemplaria*, Iracundos feruidi mixtura faciet. *Quam lectionem approbant haec quae subijcio verba.*

i Frigida mixtura frigidos facit.] *Corrige*, Frigidi mixtura timidos facit: *ex correctioribus exemplaribus, Pinciano, Facundi & Primitiui, meo domestico Gallicana littera scripto.*

k Frigus insequetur.] Frigus insequitur, *scribe ex eisdem.*

XX. l Quidam saucij] *Exemplaria Pincianum & Franciscanum*, quidam saucij sunt. *Exemplar Facundi & Primitiui*, quidam saturi.

m Plurimumque potest consuetudo: quae si grauis est, aliud vitium alit.] *Exemplar Facundi & Primitius*, Plurimum potest consuetudo: quae si grauis est, aliud initium est.

n Vt minuatur,& non vt consumatur calor,] *Coniunctio & non habetur in vlla vetere lectione.*

o Lusus quoque proderunt.]Ludi,*non* Lusus,*eadem agnoscat.*

p Facile autem etiam attendentem similia decipiunt.] *Verbum* etiam *superflum est*, *ex exemplari Facundi & Primitiui.* XXI.

q Vt modo frenis vtatur,]*Scribe*,vt modo frenis vtamur,*ex vetere lectione.*

r Nunquam illi necesse sit rogare simpliciter, nec prosit rogasse:] *Eadem*, Nunquam illi necesse sit rogare suppliciter,nec prosit rogare.

s Quin citius patrem quàm Platonem imitatus sit,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, quin citius Platonem quàm patrem imitatus sit. *Alij codices*,quin citius patrem quàm Platonem comitatus sit.

t In nobis quidem sors nascendi] *In eadem*,In nobis siquidem sors nascendi. XXII.

u Et ab ipso tortus,] *Vetus lectio*,& ab Hippia tortus. *Nota est historia.* XXIII.

x Qui cum legisset epistolam matris,] *Dissentiũt à Seneca quinque praestantissimi scriptores: Curtius libro 4. Valerius Max. 3. Trogus 11. Arrianus 2 Plutarchus in Alexandro. Omnes produnt hanc epistolam a Parmenione missam, non ab Alexandri matre.*

y Non veritus bibit.]*Scribe*,non deterritus bibit,*ex vetere lectione,siue,vt quidam praeferunt codices*,non territus bibit.

z Hoc ergo magis in Alexandro laudo,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, hoc ego magis in Alexandro laudo. *Exemplar Pinicianum,& item meum castigatius*,Hoc eo magis,*&c.*

a Quo maior autem moderatio in regibus.] *Scribendum puto* tarior,*non* maior. *Nam si* maior *legas,inepta erit sententia.non enim in regibus tantùm,sed & in plebeijs hominibus maior moderatio magis laudanda est.*

b Aut in diuersis,aut in neutris fuisse partibus,] Aduersis *legendum puto contra omnia exemplaria*,*non* diuersis.

c Gratissimum putant genus veniae.] *Lege* putauit. *non* putant *ex vetere lectione.*

d Aut tepidior aqua potui erogata,] *Quaedam exemplaria*, aut tepidior aqua poturo. *Alia*,aut tepidiore aqua potus ero. *Alia*,aut tepidior aqua potaturo. XXV.

e Vt aegrae & infelicis valitudinis est,] *Scribe*,aegrae & infelicis valitudinis est,*ex vetere lectione.*

f Miridem aiunt fuisse] Mindyridem,*non* Miridem,*eadem.*

g Vetuit illud opus in conspectu suo facere.] *Exemplar Pinicianum* illum *legit*,*non* illud.

h Aut obuersatus canis] *Exemplar Facundi & Primitiui*,aut obuersatus calix.

i Sine consensu sunt:]sine sensu sunt,*vetus lectio.* XXVI.

k Sic & mutis animalibus,quia nulla iniuria nisi à concilio profecta faciunt.] *Exemplaria duo,Frãciscanum & Facundi & Primitiui,hunc locum sic legunt*: sic & multis animalibus,quae nullam iniuriam nobis faciunt,quia velle non possunt. Non est enim iniuria,nisi à concilio profecta. XXVIII.

l Alios per nos facere,] *Vetus lectio*,Alios pronos facere.

m Et eos qui volentes scientesque faciunt,] *Scribe*,Etiam eos qui volentes,*&c. ex eadem.*

n Ad singula quibus offenditur dixerit.Is qui nullius non vxorem] *Castiga*,Ad singula quibus offenditur dixerit, Haec & ipse commisi. Sed vbi tam aequum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem. *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

o Pudicitiam seruorum suorum attentari non vult,] Seruulorum,*non* seruorum,*vetus lectio.*

p Tempestiua filij conuiuia] Vitia,*non* conuiuia,*eadem.*

q Haec ab illo poenae initio non vt ignoscat,] *Corrige*,Hoc ab illa pete initiũ,non vt ignoscat:*ex ead.*

r His quae narrata sunt,] *Omnis scripta lectio*, De his quae narrata sunt. XXIX.

s Vt videatur diluisse factam.]Doluisse,*non* diluisse,*eadem.*

t Quo saepius ad manum venerit.] Quo saepius ad manum venit,*eadem.*

u Iam verum iamque] *Eadem*,Iam enim iam.

x Alioquin nunquam tibi dicam.]*Scribe ex eadem*,Alioquin nihil vnquam tibi dicam.

y Vt illi donanda iniuria eius sit:] *Omnis antiqua lectio*,vt illi etiam iniuria eius sit: *Corrigendum reor*: vt illius iam iniuria ius sit. XXX.

z Mulier est,erat.] *Emendandum arbitror*: Mulier est,erat.*vt sit sensus: Mulierem errorem ignoscendum esse Erat enim mulier, hoc est,sexus in errores proni.*

a Quaedam quae non superauerint.]*Scribe*,quaedam,quia non superauerint,*& mox statim*,putamus *non* putauimus,*ex vetere lectione.*

b In se nolit alteri.] *Verbum* alteri *supernacuum est, ex eadem.* XXXI.

c Aut ignorantia nos itaque] *Scribe*, Aut ignorantia nos itaque rerum,*ex eadem.*

d Infidiosos amicos,] Insidiosos animos, *exemplar Facundi & Primitiui.* Infidos amicos, *codex diuae Mariae.*

e Adulantibusque.Non ergo feras pudebit cum animalibus permutasse mentes.] *Magna pars codicũ aliter hunc locum legit*,adulantesque domino feras. Pudebit cum animalibus permutasse mores.

f Ergo & homines.] *Scribendum reor*,ergo & homo vnus.

g Et si qua morsu aut ictu noceant,effugerimus,] *Castiga*,& si qua morsu aut ictu nocent, affligeremus,*ex codice Facundi & Primitiui.* XXXII.

h In humanum verbum est,& quidem pro iusto receptum vltio & talio,nõ multũ differt nisi ordine.] *Idem exemplar duorum tantum verborum locum commutat,hoc pacto*:Inhumanum verbum est,& quidem pro iusto receptum,vltio & talio,multum non differt nisi ordine,*Corrigendum reor*:Inhumanum verbum est,& quidem pro iusto receptum,vltio:& à contumelia non differt,nisi ordine.

i Si tanquamad remedium sine ira veniamus.] *Scribe*,si tanquã ad remediũ venimus,sine ira venia-

mus: *ex vetere lectione.*

XXXIII. k Quos laeserunt,& oderunt.] *Exemplar Facundi & Primitivi addit particulam* quòd, *vt sit* quòd quos laeserunt,& oderunt.

l Et gratias agendo de ipsis.] *postrema duo verba* de ipsis *non habentur in vllo scripto exemplari.*

m Immunditiis eius & incultioribus capillis offensus,] *Vetus lectio è contrario*, immunditiis eius & cultioribus capillis offensus.

n Contempsisset Romanum patrem] *Legendum puto*, contempsissem Romanum patrem.

XXXIIII. o Ad quas si manum admoueris,ora cõuertunt.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, quas si manu amoueris,ora conuertunt. *& paulo ante dicto* vt *superfluit*, *ex exemplari Franciscano, in quo legitur*: Mures & formicae, &c. *Sed considerandum, an ordine verborum erratum sit. Forte enim Seneca sic scriptum reliquit*: Imbecilla se lædi putant, si tangãtur, vt mures & formicae: quas si manu amoueris, ora cõuertunt. *Aut sic*: ad quas si manum admoueris, ora conuertunt. *Posset etiam aliter legi*: Mures formicaeque, si manu amoueris, ora cõuertunt. Imbecilla se laedi putant, si tanguntur. *Nam & in exemplari Facundi & Primitivi praepositio* ad *non habetur. Sic enim praefert*: Mures, formicae: quas si manu amoueris, ora conuertunt.

p An expediat omnes nobis inexorabiles esse.] *Idem exemplar*, an expediat nobis omnes inexorabiles esse. *Scribendum forte* homines *non* omnes. *In exemplari tamen Pinciano non habetur omnino ea dictio.*

q Quàm saepe hic pedibus eius aduolutus est quem à suis repulit? *Vetus lectio*, Quàm saepe eius pedibus aduolutus est, quem à suis reppulit.

r Quos populus R. feliciores habet socios fidelioresque,] *Lege*, quos populus R. fideliores habet socios. *reliqua superfluunt. ex eadem.*

s Nisi pariter nõ pugnat, sed si vtrinque certabit, ira concurritur] *Eadem*, Nisi pariter non pugnant, Si vtrimque certabitur, ira concurritur. *Vide an haec lectio magis arrideat*, Nisi par non pugnat, *&c.*

t Nunquam velit quisquam] *Corrige*, Nunquid velit quisquam, *ex eadem.*

u Vt vix retrahatur.] *Eadem*, vix retrahitur.

XXXV. x Nihil tam aeque profuit,] *Scribe*, Nihil tamen aeque profuit, *ex eadem.*

y Etiamsi amictus illius compositus sit ad legem, retrahet vestem.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, & siue amictus illius compositus sit ad legem, trahet vestem.

z Et tumescunt venae,] *Vetus lectio*, Tumescunt venae.

a Deterrimae inferum exeunt furiae:] *Scribe* teterrimae, *non* detertrimae, *ex eadem.*

b Incessu vesano effusam [*Exemplar Facundi & Primitivi*, sua sanie offusam.

c Vel, si videtur, qualis sit apud vates nostros est:] *Sic prior editio. Scribendum*, Vel, si videtur, sit qualis apud vates nostros est, *ex eadem.*

d Sanguineum quatiens dextra laeuaque flagellum,] *Omnis scripta lectio*, sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum.

XXXVI. e Speculo qui neminem deterritum ab ira credit.] *Duo exemplaria, Frãciscanum & Pincianum*, Speculo quidem neminem deterritum ab ira credis. *sed considerandum an legendum sit potius* credo, *quàm* credis.

f Repentina & vniuersa vis eius est:] Huius, *non* eius, *vetus lectio.*

g Magno aestimata ira proiecit insignia,] *Verbum* ira *superuacaneum est, ex eadem.*

IN LIBRVM III. DE IRA.

CAP. I. a Haec incitata & seipsam rapiens violentia,] *Corrige*, Huius incitata, *&c. ex vetere lectione.*

b Quia non eunt, sed cadunt,] *Exemplar Facundi & Primitivi*, quia non eunt, sed casu ruunt.

c In ira deiectus animorum est.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, in ira deiectus etiam animorum est. *& mox paulo*, Nec refert quantum sit.

II. d Tam inter Graios quàm barbaros] *Sunt exemplaria in quibus* Graecos, *non* Graios, *scriptum est.*

e Nunquam vniuersus populus foeminae amore flagrauit.] *Duo exemplaria, proprium & diuae Mariae*, Nunquam vniuersus populus vnius foeminae amore flagrauit.

f Et modo eloquio fauorabilis habitus in multo honore, *&c.*] Fauorabilior, *non* fauorabilis, *codex Pinctanus. Item perpende, an malis legere* in medio honore, *quàm* in multo honore.

III. g Pigrum inermemque fieri.] *Superuacanea sunt duo verba illa* inermemque, *ex vetere lectione, & recte, nam mox ante praecesserant.*

h Quasi dubiae apud homines opinionis sic infamem.] *Scribe* sit, *non* sic, *ex eadem.*

i Eculeus & fidiculae,] *Eadem* Eculei, *non* Eculeus.

k Defossis corporibus ignes,] *Corrigendum arbitror contra omnia exemplaria*, defixis corporibus ignes. *vt illud Iuuenalis*: Qua stantes ardent qui fixo gutture fumant.

l Et bestiarum immanium cauernae.] *Scribe* caueae, *non* cauernae, *ex exemplari Facundi & Primitivi.*

m Omnibus per quae furit deterior.] *Lege* tetrior, *non* deterior, *ex vetere lectione. vt non multo post*, ferarum mehercule minus tetra facies est.

IIII. n Adùce nunc dentium inter se arietatorum] *Nullus scriptus codex agnoscit particulam* nunc,

o Vel infixum visceribus ferrum,] *Legendum ex scripta lectione*, siue infixum visceribus ferrum.

V. p Nihil potest firmitas corporis,] *Lege*, nihil prodest firmitas corporis, *ex eadem.*

q Quemadmodum ab illa liberemur:] *Rectius eadem*, quemadmodum nos ab illa liberemus.

r Potior est inquam luxuria:] *Corrige*, Peior est etiam quàm luxuria, *ex exemplari Facundi & Primitivi.*

s Haec alieno dolore vincit malignitatem & inuidiam.] *Scribendum ea distinctione, vt verba illa* haec alieno dòlore *ad superiora pertineant.*

t Ad sensum sui adducit,] *Lege* abducit, *non* adducit, *ex vetere lectione.*

u Quem incurrit iniuria.] *Eadem*, quem incuruat iniuria.

x Inferiora fulminantur.] *Omnis scripta lectio*, inferiora fulminant. VI.

y Et venerabilis est & dispositus,] *Eadem* depositus *agnoscit, non* dispositus.

z Ex leuissimis causis irascitur,] *Corrige*, & leuissimis causis irascatur, *ex eadem.*

a Atqui alienis in nos manibus imposita] *Legendum reor contra omnia exemplaria*, At quae alienis in nos, *& cetera.*

b Premunt atque adducunt administrantem qui non quae facilia sunt aggreditur] *Restituenda huic loco sunt compluscula verba ex fide Exemplaris Facundi & primitiui. Legendū igitur sic*, Premunt atque abducunt administrātem, tenerique iam visa, cum ipso cadunt. Itaque fit, vt frequenter irrita sit eius voluntas, qui non quae facilia sunt aggreditur. VII.

10 c Hoc interest vtrum quis, *&c.*] Hic, *non* hoc, *idem exemplar.*

d Nec paruae sint, nec audaces,] Prauae *legendum reor, non* paruae.

e Quam ferre nescimus.] Quia ferre nescimus, *vetus lectio.*

f Et minime obnoxio morosoque viuendum est.] *Eadem* anxio *agnoscit, non* obnoxio.

g In contactos corpore vitia transiliunt,] *Exemplar Franciscanū, & item exemplar Facundi ad Primitiui*, ad contactus corporis *legunt non* in contactos corpore.

h Fortemque & si liceat virum emollit.] *Legendum reor*, fortem quoque & siliceum virum emollit. *Vetus etiam lectio non nihil adiuuat.*

i Nec, euocent & ferant.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, non euocent, sed ferant. *Codex Franciscanus*, nec euocent, neque ferant. VIII.

20 k Vitio suo interuallum] *Verbum* suo *non habetur in nonnullis codicibus.*

l Et dimissos altius tenet. *Particula & superuacanea est ex codice Facundi & Primitiui. Fideliorem quoque lectionem arbitrantur* demissos, *quàm* dimissos.

m Et acria concitantur.] *Scribe*, & acria concitat, *ex omni scripta lectione.*

n Siue quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini,] *Non caret hic locus vitio, ni fallor. Proinde perpende, an sit legendum*, siue quia calor in inediam compellit, ea nocet sanguini. IX.

o Sunt quaedam praenuncia.] Prognostica *in exemplari Facundi & Primitini, non* praenuncia. *habetur.* X.

p Incipientem casum occupant,] *Vetus lectio* causam, *non* casum. *Sunt tamen exemplaria quae* curam *habeant non* casum, *aut* causam.

30 q Etiam si secreto habiti sunt, euerrit,] *Eadem partim* eruerit, *partim* eruit, *partim* quaerit, *non* euerrit. XI.

r Quaedam interpretatio eo producit.] *Scribe* perducit, *non* producit, *ex eadem.*

s Tumida fortunata & licentia ingenia] *Legendo puto* fortuna, *non* fortunata.

t Non magis illi se succensere,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, non magis illis se succendi. *rectius quia praecesserat*, faces subderent.

u Aut ferre, aut pati,] *Clarius nihil quàm duo illa posteriora verba* aut pati, *glossema esse, siue annotationem diuersae lectionis esse. Idem enim est ferre quod pati.* XII.

x Aut humanum, aut humile sit. [*Exemplar Facundi & Primitiui mutato verborum ordine*, aut humanum sit, aut humile, *commodius.*

y Apparebit iudicium non esse iram] *Quidam codices*, apparebit iudicium, non iram esse, *Alij*, Apparebit iudicium esse, non iram.

z Et stabat percussori similis.] Percussuro *scribe non* percussori, *ex vetere lectione. & quod mox ante praecessit*, sua manu ipse percussurus.

40 a Ob hoc non caecidi propter quod, *&c.*] *Legendum per maiorem*, Ob hoc nō caecidit propter quod, *&c. ex exemplari Facundi & Primitiui.*

b Et mutare faciem:] *Aptius idem exemplar*, & immutare faciem.

c Cum exterioribus interiora formantur.] *Vetus lectio* formentur, *non* formantur. XIII.

d Nec illi exprobratio, *&c.*] *Exemplaria Franciscanum & Pinctanum*, Nec erat illi exprobratio.

e Trahexaulpes vnus è carissimis] *Scribe* Praexalpes, *non* Trahexaulpes, *ex Herodoti tertio.* XIIII.

f Et iam grauis, & vinolentus, ac violentus.] *Duae postremae dictiones* ac violentus, *desiderantur in vetere lectione.*

g Haerens in ipso spiculū ostēdit:] *Deest verbum* corde, haerens in ipso corde spiculū ostendit, *ex eod.*

50 h Omnium suorum arcus vertantur] Verterentur *eadem agnoscit, non* vertantur.

i Videmus quomomodo se pater gerere debuerit,] *Castiga*, Videbimus quomodo pater se gerere debuit, *ex eadem.* XV.

k Quem satius erat.] *Omnis scripta lectio*, quàm satius erat.

l Non dubito, quin Harpalus quoque] *Legēdum* Harpagus, *non* Harpalus, *ex Herodoto, Trogo, & cetera.*

m Regi suo Persarum suaserit,] *Vetus lectio*, regi suo Persarumque suaserit.

n Etiā exigentibus malis nascentem iram abscondi,] *Scribe*, etiam ex ingentibus malis, *&c. ex eod.*

o Vides illam arborem breuem, horridam, infelicem?] *Corrigendum reor*, Vides illam arborē tenuem- XVI.
dam, infelicem? *Nam si breuis erat, quomodo poterat libertas ab illa suspendio peti?*

60 p Vnum est leuamentum malorum ingentium, pati,] *Verbum* ingentium *non habetur in exemplari Facundi & Primitiui.*

q Post ablatum magorum imperium,] *Vetus lectio* mago, *non* magorem,

r Rogatus ab Oraborto nobili sene,] *Quidam codices* Orobasio *legunt*, [illegible] *tiose* Orobazo. *Lege* Oebazo, *ex Herodoti quarto.*

s Qui Pithio quinque filiorum patri] *Scribe per* y, Pythio, *ex eodem fonte.*

t Nec in Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, [illegible] *Exemplar Pinctanum*, nec inter Romanos mores cum aliis aduentitiis [illegible] que in barbariem transissent.

u Iam omne facinus in Mario exercens] *Exemplar Facundi & Primitiui*, in omne facinus manus exercens. *Codex Franciscanus*, Iam omne facinus manu exercens.

x Et non tam immeritò quàm nimis amatus,] *Exemplar Franciscanum*, merito *legit*, *non* immerito, *Pincianum* meritus.

y Hostium & iudicum gladios reciperet.] *Scribendum* vindicum, *non* iudicum, *ex vetere lectione.*

z Bethemum Bassum] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Bedienum Bassum, *minus*, *vt puto*, *corruptè.*

a Quam ingentem crudelitas sine dilatione poscebat,] *Scribe*, quam ingens crudelitas eius sine dilatione poscebat, *ex eodem exemplari.*

b Vt in cyrrha maternorum hortorum] *Corrige*, Vt in xysto maternorum hortorum, *ex omni vetere lectione*, *& continuo*, qui porricum, *non* quae porticum.

XIX. c Quanquam aberrare aliquãdo possimus videri, & in deuium exire:] *Exemplar Facundi & Primitiui breuius*: alioqui possemus videri in deuium exire. *Exemplar Pincianum*, quanquam abertare alio possimus videri, & in deuium exire.

d Fidiculis tabularibus] *Exẽplar Gallicanae litterae quo vtor familiariter*, tribularibus *legit*, *non* tabularibus

e Inter vesperam & flammas] Verbera, *non* vesperam, *vetus lectio.*

f Qui imperauerit silentium his in quos animaduerti volebat, iubebat os inserta spongia includi,] *Duo verba expungenda*, silentium, *&* volebat, *ex eadem.*

g Quo gemeret?] Qua gemeret, *eadem. & paulo post* farciri, *non* farcire.

h Liceat vltimum spiritum trahere,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, obice vltimum spiritum trahere.

i Liceat animum non per vulnus emittere.] Liceat illam non per vulnus emittere, *vetus lectio.*

k Quos patres occisorum] *Corrige*, quot patres quoque occisorum, *ex eadem.*

XX. l Quae non tantum in vnum furit,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, quae non tantum virium fudit. *Legendum puto*, quae non tantum viritim furit.

m Inter primum iter deerant necessaria,] Intra *legendum non*, inter, *ex vetere lectione.*

XXI. n Nam cum Babyloniam oppugnaturus festinaret,] *Scribe* Babylonem, *non* Babyloniam, *ex eadem.*

o Nando transire tentauit:] *Eadem* vado *agnoscit*, *non* nando.

p Qui trahere regium currum alibi solebant.] *Lego* albi *non* alibi, *ex Herodoti primo.*

q Regis commeatus auferentem,] *Quid si legas*? regiis equiis meatum auferentem.

r Periit itaque tempus & magna in magnis rebus iactura, & militum ardor,] *Scribendum puto mutato coniunctionis loco*, Periit itaque & tempus, magna in magnis rebus, *&c.*

XXII. s De rege suo male existimant] *Lege*, qui de rege suo male existimant, *ex vetere lectione. Et expende, ex pro verbo quod paulo ante habetur* incumbentes, *reponendum sit* excubantes.

t Cum inter dicentem & audientem] *Legendum puto* dicentes, *non* dicentem. *Duo enim erant manipulares milites.*

u Paulum interesset, quem ille leuiter cõmouit, & longius, inquit, discedite, ne vos rex exaudiat.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Palla interesset, quam ille leuiter commouit, & longius, inquit, discedite, ne vos rex audiat.

x Et aliquid boni spero, in castris meis Silenum habeo.] *Vetus lectio*, & boni spero, si in castris meis Silenum habeo. *Scribendum reor*, & bene spero, si in castris meis, *&c.*

y Captis sicut mos est,] *Eadem*, captis sic vsus est.

XXIII. z Praeconio subiiceret:] Praeconi subiiceret. *eadem.*

a Partheniastes] *Exemplar Franciscanum & Pincianum*, Partheniades, *praeferunt*, *non* Partheniastes.

b Te, inquit, suspendere.] *Deest coniunctio*, &, *ex exemplari Facundi & Primitiui. Legendumque*, &, Te, inquit, suspendere.

c Historias quas postea scripserat, recitauit,] *Vetus lectio*, historias postea quas scripserat, recitauit,

d Quasi fulguris ictum] *Malim legere*, quasi fulgure ictum,

e Paranti demum excusationem obstitit, fruere, inquit, mi Pollio, fruere.] *Exemplar Facundi & Primitiui, & Pincianum*: Paranti deinde excusationem obstitit, & fruere, & inquit, *&c.*

f Si iubes Caesar, statim illi domum meam interdicam.] *Eadem exemplaria*, Si iubes Caesar, domo mea interdicam.

XXIIII. g Hilarius responsum [*Quidam codices* clarius, *non* hilarius. *Alij* elatius.

h Prudentiori credamus:] Cedamus, *non* credamus *legendum*, *ex vetere lectione.*

XXV. i Etiam ex regia duci:] *Exemplar Facundi & Primitiui*, etiam ex regia domo duci.

k Ad latratum canum] *Scribendum alterutro modo*, *aut* ad latratus canum, *aut* ad latratum canis *vt praefert exemplar Pincianum.*

XXVI. l Inconcussus in iniuria perstitit:] *Superfluit particula* in, *ex vetere lectione.*

m Imprudentia par in omnibus patrocinium est.] *Aut legendum* imprudentiae, *non* imprudentia, *aut superuacaneae sunt duae illae dictiones*, patrocinium est, *vt quidam ostentant codices.*

n Nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos vtrumque decet.] *Quaedam exemplaria* Virum dum decet, *vt forte legendum sit*, viritim dedecet. *In codice diui Francisci*: Nec ruffus crinis & in nodum coactus apud Germanos dum decet. *pro quo existimo*, *vt dixi*, *legendum*, apud Germanos dedecet.

o Nihil in vno iudicabis] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Nec in vno iudicabis.

p Quod genti suae publicum est.] Gentis, *non* genti, *vetus lectio.*

q Sed iam aliqua fortasse laesisti:] Aliquem, *non* aliqua, *eadem.*

XXVII. r Quanto melius est abire in vniuersum, nec vitia vitiis componere.] *Exemplar Facundi & Primitiui* Quanto melius est ire indultum, nec vitia vitiis opponere. *Praeter citatum exemplar, alia quoque exemplaria* opponere *habent*, non componere. *Sunt etiam codices qui legant*, Quanto melius est abire in diuersum, *&c.*

s Quàm iniquus est,] *Scribe*, quàm iniquus es, *ex vetere lectione.*

t Hac peccauit. Hoc enim primum, hoc extremum.] *Eadem*, Peccauit, hoc est primum, hoc est extremum.

u Inter errores suos volutabitur,] *Expungenda dictio* suos, *ex eadem.*

x An semper haec cogitatio durabit,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Si semper haec cogitatio permanebit.

y Nisi bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris reuocaueris.] *Idem exemplar*, cum bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris, reuocaueris. XXVIII.

z Victum liceat accipias,] *Corrige*, victum licet accipias, *ex eadem exemplari.*

a Consternantur ad ima.] *Sic in omnibus exemplaribus legitur. Considera an* inania, *non* ima, *aut, vt alij volunt*, minima. *scribendum sit. Nam paulo ante dixerat*, friuolis turbamur & inanibus. XXX.

b Obliti quantum sequatur a tergo ingentis inuidiae.] *Exemplar Franciscanum & Pinctianum*, obliti quantum sequatur a tergo spiculis ingentis inuidiae sauciati. *Exemplar Facundi & Primitiui multo aliter*, obliti quantũ hominum retro sit, & paucis indigentes, quantum sequatur a tergo ingentis inuidentiae. XXXI.

c Sed deest mihi ad sacerdotium.] *Vetus lectio*, sed deesse mihi ad sacerdotium.

d Et dedit mihi,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Ea dedit mihi.

e Quod properamus verberare statim,] *Legendum existimo*, Quid properamus verberare statim. XXXII.

f Castigandum flagris leuioribus.] Flagellis, *non* flagris, *vetus lectio.*

g Hi sunt propter quos oculi clamare exprimuntur:] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Hi sunt propter quos venae clamore tumescunt. XXXIII.

h Euocati qui longinquis regionibus iudices sedeant,] *Idem exemplar*, euocati ex longinquis regionibus aduolant.

i Aut imputatum a seruo denarium,] Amputatum *fortasse non* imputatum, *scribendum.*

k Ad comparandum non relictis,] *Quid si legas* ad computandum modo relictis.

l Horumque causa paratam ambitionem,] *Superfluunt verba haec ex codice Facundi & Primitiui: quorum loco habetur vnica tantum dictio*, ambitiones. XXXIIII.

m qualia quae pueros] Qualia quoque pueros, *exemplar Facundi & Primitiui.* qualiaque pueros, *exemplar Franciscanum*, qualia pueros, *exemplar meum.*

n Nihil ex his quae tam tristes agimus, saeuum est.] *Scribe* serium est, *non* saeuum est: *ex exemplari Facundi & Primitiui. Sunt etiam codices in quibus habetur* tanti gerimus. *non* tam tristes agimus. *Quid si legas?* Nihil ex his quae tanquam seria agimus, serium est, *vt quod statim subijcit*: Inde, inquam, vobis ira & insania est, quod exigua magna existimatis.

o Dum spe suprema captus est, criminatur.] *Exemplaria quaedam minus, ni fallor, corrupte*: Diu spe suprema captatus criminatus est.

p Et ad clamorem serui, & ad tinnitum aeris, aut ianuae impulsum?] *Exemplar Facundi & Primitiui sine vlla coniunctione*, ad clamorem serui, ad tinnitum aeris, ad laminae impulsum. XXXV.

q Quod de auribus dictum est, trãsferunt ad oculos:] *Vetus lectio*, Hoc quod de auribus dictum est, transfer ad oculos.

r Quia nunc ne sobriis quidem pudor est,] *Particula* nunc *non habetur in vetere lectione*, XXXVII.

s Honestiorem te aut turpiorem potest facere puluinum?] *Eadem*, pulumar *agnoscit*, *non* puluinum.

t Cato videtur melius:] *Scribe*, Cato noster melius, *ex exemplari Franciscano.*

u Diuus Augustus, cum coenaret apud Atedium Pollionem.] *Prior editio minus corrupte*, apud Nediũ Pollionem. *Lego* Vedium Pollionem. *Plin. l. 9, histor. natur. cap. 23.* Inuenit, inquit, in hoc animali documẽta saeuitiae Vedius Pollio, eques Romanus, ex amicis diui Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia. *& cap. 53.* In Caesaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem sexagesimum post annum spirasse scribit Annaeus Seneca. *Meminit & alio loco Seneca. Corrigendus paulo post idem error.* XL.

x Fregerat vnus crystallinum ex seruis.] *Vetus lectio*, Fregerat vnus ex seruis eius crystallinum.

y Quas ingens piscina continebat.] *Eadem partim*, quas ingentes in piscina continebat: *partim*, quas ingenti in piscina continebat.

z Et crystallina ante omnia coram se frangi iussit,] *Castigo ex eadem*, crystallina autem omnia coram se frangi iussit.

a Et noui generis poenis lacerari?] Lancinati *eadem*, *non* lacerari.

b Vbi iram ex superiori loco aggredi possit, male tractabilem, ac talem duntaxat, *&c.*] *Exemplar Facundi & Primitiui*, vt ira ex superiori loco aggredi non possit, male tracter. At talem duntaxat. XLI.

c Sequatur vel mala de bene meritis.] *Omnis vetus lectio*, sequatur vel mala, dum bene mereatis.

d Vndecunque haeserint renascentur:] Exierint *eadem*, *non* haeserint. XLII.

e Non capiunt res istae iacturam,] *Sunt exemplaria quae habeant* gestae, *non* istae.

f Fortasse citra tuam est.] Circa, *non* citra, *vetus lectio.*

g Suus confector spectat.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, finis confector expectat. *Cui lectioni suffragantur verba haec quae mox paulo sequuntur.* XLIIII.

h Cum victo victori finis aeque maturus] *Magna pars scriptorum codicum legit*, & quidem matutinus, aeque maturus.

i Conclamatum in vicino incendium] *Fidelior mihi videtur lectio* vicinia *quàm* vicino.

k Vbi metus maior apparuit.] Maiorum, *non* maior, *vetus lectio.*

l Nolo, inquis, vtique occidere.] *Verbum* vtique *non habetur in exemplari Facundi & Primitiui.*

m Vellicationes contemnamus] *Quidam codices*, vellicationes, contemptus.

n Immortalitas aderit.] *Corrigendum reor*, iam mortalitas aderit, *vt supra*, Nec vlla res magis proderit quàm cogitatio mortalitatis.

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN PRIMVM LIBRVM DE CLEMENTIA, AD NERONEM.

CAP. I.

a Ita loqui secum:] *Exemplar Pincianum,* & ita loqui secum.

b Apud me gratiosus] *Adde verbum* est, apud me gratiosus est, *ex vetere lectione.*

c Omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neque vi, neque clam a te R. P. ereptum.] *Exemplaria Franciscanum & Pincianum*: Omnia quae in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam Reipublicae ereptum. *Scribendum reor* omnium, *non* omnia.

d Nemo vnus homo] *Quidam codices,* Nec vnus homo. *Alij,* Non vnus homo.

e Nec quod te imitari velit,] *Corrige,* Nemo qui te imitari velit, *ex vetere lectione.*

f Laetissima forma reip.] Lectissima, *non* laetissima, *exemplar Franciscanum.*

g Nisi pereundi licentia.] *Prior editio,* nisi pereat licentia. *Codex modo citatus,* nisi peremnis diligentia.

III. h Proportione fortunae suae] Portione fortunae suae, *emendatiora exemplaria.*

IIII. i Qui hominem voluptati donant,] *Quidam codices* dant *legunt, non* donant.

V. k Vt deduci alterum non posset] *Vetus lectio,* vt seduci alterum non posset. *Legendum videtur* diduci *potius quàm* seduci, *aut* deduci.

l Nam si quid adhuc colligitur,] Nam si quis adhuc colligis: *eadem.*

m Ne vltra quàm necesse sit incidat.] *Quaedam exemplaria* insidas *legunt, non* incidat. *Legendum reor* incidas. *& post* crudelitas *scribe, non* crudelitate.

n Quid enim maius aut fortius,] *Quidam codices,* Quid enim maius infortuniis.

o In bona fortuna latiorem locum habet,] Laxiorem, *non* latiorem, *vetus lectio. Item dictionem* magnanimitas *adiectitiam esse opinor.*

p Quid enim est memorabilius,] *Vetus lectio,* Quid enim est mirabilius.

q Nec deprecaturus est quidem,] *Verbum* est *superfluit, ex eadem,*

r Transeunt quem impulerunt.] Traseunt quae impulerunt, *ex eadem.*

VI. s Qui non ex ipsa lege teneatur quae quaeritur.] *Eadem* quaerit, *non* quaeritur.

VII. t Et quis regum erit tutus,] *Puto legendum,* Ecquis regum erit tutus?

u Quòd si dij placabiles sunt & aeque delicta, *&c.*] *Corrige,* Quòd si dij placabiles & aeque delicta: *&c. ex vetere lectione.*

x Facilius priuatis ignoscitur,] *Legendū puto,* Difficilius priuatis ignoscitur. *Alias non video quis sensus elici possit.*

VIII. y Ista quidem seruitus est] *Corrige,* Ista inquis, seruitus est, *ex exemplari Pinciano.*

z Non tibi seruitutem?] *Negatio* non *superuacanea est, ex vetere lectione.*

IX. a Iam fuerat collega proscriptoris.] *Eadem* proscriptionis *agnoscit, non* proscriptoris.

b Cum M. Antonius proscriptionis edictum inter coenam dictaret.] *Legendum arbitror,* Cum M. Antonio proscriptionis edictum inter coenam dictarat.

c Saluidenum Lepidus secutus est,] *Sic quidem praefert vetus lectio. sed legendum* Saluidienum, *non* Saluidenum, *ex Velleio Paterculo, secundo.*

d Gaulsus sibi quod aduocatum inuenerat.] *Verbum* sibi *non habetur in vetere lectione.*

e Dimissisque omnibus egressus est e cubiculo,] *Eadem,* dimissisque omnibus è cubiculo, *reliqua redundant.*

f Ne meo sermone medio proclames.] *Exemplar diui Pauli ordine verso,* ne medio sermone meo proclames. *in alijs non habetur verbum* meo.

X. g Et Duellios,] *Legendum* Duillios non Duellios, *tum ex vetere lectione. tum ex vulgata apud historices nomenclatura.*

h Eius pontificatum maximum,] *Vetus lectio,* & pontificatum maximum.

i Adeo non odit,] *Sunt codices qui habeant,* adeo non occidit.

XI. k Senectutem plusquam maturam] *Exemplar Franciscanum,* senectutem potius quàm naturam.

l In voluptate saeuiunt,] *Quidam codices,* in voluptatem saeuiunt.

XII. m Hic non est mentitus:] *Scribe,* Hoc non est mentitus, *ex vetere lectione.*

n Nam vt inuisus sit quia timetur,] *Corrigendum reor.* Nam vt inuisum se scit, quia timetur. *Posset etiā scribi* inuisus sit, *non* inuisus sit.

o Sic feras lineis & pinna concluſas contine.] *Castiga,* Sic feras lineae & pinnae clausas continent *ex vetere lectione,*

XIII. p Fidae ac bonae voluntatis ministros,] *Scribe permutato verborum ordine,* Bonae ac fidae voluntatis ministros, *ex eadem.*

q Hoc enim inter cetera pessimum habet crudelitas. Perseuerandum est.] *Eadem,* Hoc enim vel pessimum habet crudelitas, quòd perseuerandum est.

XIIII. r Qui a tota ciuitate amatur,] *Verbum* qui *superfluit, ex eadem.*

s Pro prima offensa exhaeredat?] *Eadem,* ad primam offensam exhaeredat.

XV. t Vt sciret datam sibi potestatem patriae:] *Scribendum puto contra omnia exemplaria,* potestatem patris, *non* potestatem patriae.

u Exilio damnauit,] Consilio, *non* exilio, *veteres codices. Cui lectioni suffragantur verba quae mox paulo sequuntur:* aduocauit in consilium Caesarem Augustum. *& legendum infra* effecit, *non* efficit.

x Gratuitam esse seueritatem suam,] Sententiam, *non* seueritatem, *vetus lectio.*

y Contundet enim amicos, & quidquid est indolis, comminuetur.] *Emenda*, Cõtunditur enim animus & quicquid est indolis, comminuitur, *ex eadem.* XVI.

z Cui tradita salus omnium est,] *Quidam codices* credita *legunt, non* tradita.

a Quosdam morbi curatio decipiat,] *Scribe*, Quosdam molli curatione decipiat, *ex vetere lectione.* XVII.

b Quid aliud quàm serpentibus obiici iubebat?] *Scribe*, quid aliud quàm serpentium abiici iubebat. *& mox paulo* abiiciebat, *non* obiiciebat, *ex eadem.* XVIII.

c Si ad naturae legem componitur.] *Quaedam exemplaria*, sed ad naturae legem compositam.

d Hoc tamen maxime distinguitur.] *Variant hic exemplaria. Sunt enim quae habeant*, Hoc cum maxime distinguitur. XIX.

e Nullumque momentum immune amet. Habeat hanc aliquis aegram vitam sustinet, cum liceat innoxium. Aliis ob hoc securum salutarem potentiam eius] *Sic prior editio. Corrigendum*, Nullumque momentum immune à metu habeat. Sed quis hanc vitam aegram sustinet? cum liceat innoxium alius, & ob hoc securum salutarem potentiam eius, *ex vetere lectione.*

f Intueamur venerantes colentesque.] *Legendum reor per minorem cum superioribus*, intueremur venerantes colentesque, *& paulo ante* intuetur *lege, non* intuentur.

g Quas scit aliquando sibi fastidio obtinuisse:] *Locus vitiatissimus. Veteres codices* fastigium *legunt, non* fastidio, *ut putem hunc locum restituendum sic*: quos scit aliquando par sibi fastigium obtinuisse *aut sic*, quos aliquando simile fastigium obtinuisse. XXI.

h Alienam de capite suo regiamque sententiam expectauit,] *Castiga ex exemplari scholarum Salmanticensium*, alienam de capite regio sententiam expectauit.

i Quod dignum esse victoria, apud victos inuenisse,] *Scribe* victore, *non* victoria, *ex vetere lectione.*

k Aut sublatis malis] *Lege*, aut vt sublatis malis, *ex eadem.*

l Et vitia eius compescit,] *Maior pars exemplarium*, & vitia eius facilius reprimit. XXII.

m Cum magno tormento] *Scribe*, & cum magno tormento, *ex vetere lectione.*

n Clementia inuocatus ad occidendum amicum] *Sic prior editio. Scribendum puto*, Leo etiam inuocatur ad occidendum amicum. *Veteres enim omnes codices* inuocatur *praeferunt.* XXV.

o Tunc ille diri animi morbus] Dirus, *non* diri, *ijdem.*

p Odio, veneno, gladiis.] Odia, venena, gladij, *exemplar Pincianum.*

q Tam multis periculis petitur,] Patitur, *non* petitur, *plerique omnes codices. Quid si legas?* patet.

r Quoque seruiles manus] *Inuerte dictiones, & scribe*, seruiles quoque manus.

s Et impietatem, & feritatem,] *Quaedam exemplaria* impunitatem, *non* impietatem. XXVI.

t Nec quantum videtur, peccat.] *Exemplar Pincianum*, nec quantum videtur, tantum peccat.

u Noxiosissimo cuique animali] Noxissimo *vetus lectio, non* noxiosissimo: *vt a* pius, pissimus, *quod in antiquis legitur monumentis: etsi in Philippicis Cicero reclamet.*

x Et tuta est inter feras] Et tuta est etiam inter feras, *eadem.*

y Apud homines tamen] *Eadem*, Apud homines autem.

z A singulorum deinde caedibus in exitia gentium serpere,] *Scribendum inuerso ordine*, à singulorum caedibus, deinde in exitia gentium serpere, *ex eadem.*

zz Barbarorum sanguine cruenti] Cruentati *eadem non* cruenti.

IN LIBRVM II. DE CLEMENTIA, AD NERONEM.

a Et, cum diceretur, audisse memini,] *Exemplar scholasticum*, & cum diceretur, audisse me memini. CAP. I.

b Et bonitatem tuam cum fortuna vt litigantem] *Legendum arbitror*, sed bonitatem, *&c.*

c Vellem nescirem literas] *Vetus lectio*, Vellem nescire litteras.

d Quae Rom. imperium colunt, *Eadem* incolunt, *non* colunt.

e O vocem publica generis humani innocentia dignam, cui redderetur antiquum illud seculum.] *Scribendum dispungendumque ad hunc modum arbitror*, O vocem priscae generis humani innocentiae, dignam cui redderetur, *&c.*

f Pietatem, integritatem.] *Vetus lectio*, pietatem integritatemque.

g Et cuncta in similitudinem sui formabuntur.] *Quaedam exemplaria* tui, *non* sui, *Alia* tuam *agnoscunt.* II.

h A capite bona valetudo, ea transibit in omnes. Vegetata sunt.] *Prima duo verba*, à capite, *superioribus adiungenda sunt. Quae succedunt, sic scribe ex plerisque antiquis codicibus*: Bona valitudo in omnes vegeta est. *reli. qua superfluunt, ex omni scripta lectione. & mox paulo* viuit *substitue pro* iuuit.

i Quid ergo est, propter quod bene actis dictisque tuis] *Legendum*, Quid ergo est praeter id quod, *&c. vt prior editio habebat.*

k Materia secundiore expresserunt sensus vehementes] *Lege* foecundiore, *non* secundiore, *ex exemplari Pinciano.*

l Quid ergo est vt raro inuitus, & cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Et ne forte decipiat nos speciosum clementiae nomen] *Scribe ex omni antiqua lectione*, Quid ergo est? Vt raro, inuitus, & cum magna cunctatione, ita aliquando scribas necesse est istud quod tibi in odium litteras adduxit, sed sicut facis. cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Ne forte decipiat, *&c.*

m Speciosum clementiae nomen aliquando] *Verbum* aliquando *redundat, ex eadem.* III.

n Plura proponere est tutius: *Mallem legeretur* Plures *quàm* Plura.

o Nullam virtutem cuiquam minus debito facere.] *Legendum puto* quicquam, *non* cuiquam.

p Vt Busiris ille & procrustes] *Exemplar academiae*, Osiris ille & proclustes. *Exemplar Franciscanũ*, Siris IIII.

ille & procustes. *Lego*, Sinis ille & Procrustes, *Plutarcho, Ouidio, & plerisque aliis.*

q Hanc clementia repellit longius stare a se.] *Sic prior editio. Exemplar Pincianum*, Hanc clementia repellit, longiusque stare à se facit.

r Ne per speciem clementiae in misericordiam incidamus.] *Pleraque verba quae hic desiderantur, restitue ex exemplari Pinciano hoc pacto*, ne per speciem seueritatis in crudelitatem, ne per speciem clementiae in misericordiam incidamus.

s Quod si est quid in hac scientia] *Vetus lectio*, Quod si est, quidni haec scientia.

t AEque aestimanda.] *Scribendum* aequa, *non* aeque, *ex eadem.*

u Caetera omnia quaeque miserentur. Volo facere libens, & alius animo faciet.] *Ita prior editio. Quae verba uitiosissime scripta ad hunc modum castiganda existimo*, Caeterum omnia quae si misereretur, nolens faceret, libens & alacri animi faciet.

x Et fortius laborantibus] Fortuitis, *non* fortius, *legendum puto, ut sequentia indicant.*

y Vultum quidem non deiiciet, nec animū,] *Sciendū multa hic verba deesse, sed quae in scriptis exēplaribus uarie legantur. Modo sic:* Vultum quidem non deiicier, nec animū ad corruscantis ciuis aut pannosi aridam faciem, & obnoxiam baculo senectutem. *Modo sic:* Vultum quidem non deiicier, nec animum obtrusit causa rerum in pannosam faciem, & in obnoxiam baculo senectutem. *Vt forte corrigendum sit:* Vultum quidem non deiiciet, nec animum ad aeruscantis ciuis, aut pannosi aridam faciem, & obnoxiam baculo senectutem.

z At quare non ignoscet vacuam] *Sic prior editio. Scribendum puto* dicam, *non* vacuam. & *paulo post* debitae *non* meritae, *ex vetere lectione: sicuti etiam patet circa finem libri repetitis eisdem verbis.*

a Inuidia criminis manifeste laborantem.] *Exemplar Pincianum*, inuidiae crimine manifeste laborātē.

b Sed & quanti vult aestimare litem.] Taxare, *non* aestimare, *vetus lectio.*

c Secundum haec videbit perfectus sapiens, quod ingeniū qua ratione tractandum sit, donec in rectum praua flectantur.] *Eadem*, Videbit, quod ingenium qua ratione tractandum sit, quomodo in rectū praua flectantur. *reliqua superfluunt.*

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN LIBRVM DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM.

CAP. I.

a Quae in contrarium ducit] *Vetus lectio*, quae vbi in contrarium ducit.

b Quantum cotidie proficiamus] *Eadem*, Quantum cotidie profligetur.

c Quodque exempla, pro bonis multa sunt.] *Exemplar Pincianum & Facundic primitiuia*, quodque exempla boni multa sunt. *Reliqua quae legerim omnia per defectum illorū duorū verborum* pro boni, *sic habent*: quodque exempla multa sunt. *vt corrigendum arbitrer*, quorumque exempla multa sunt.

II. d Quid optime factum sit,] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, quid optimum factu sit.

e Quanto leuius fuit quàm quod concupiui?] *Idem exemplar* melius *praefert, non* leuius.

f Cum multis amicitias gessi,] *Omnis antiqua lectio* inimicitias *agnoscit, non* amicitias.

g Et aliquam dotem notabilem facerem.] *Corrige*, & aliqua dote notabilem facerem, *ex eadem.*

III. h Non in specie bonum, sed solidum & aequale,] *Eadem*, non in speciem bonum, sed in solidum & aequale.

i Deinde sit fortis ac vehemens,] *Verbum* sit *superuacaneum est, ex eadem. Alioqui si legendum erat, non* sit.

k Sine admiratione cuiuscunque:] *Eadem* sine admiratione cuiusque, *melius* cuiusquam.

IIII. l Eo quod sibi ipsi dare potest,] Ipse *scribendum, non* ipsi, *ex eadem.*

m Quid enim prohibet nos beatam dicere,] *Eadem*, Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere.

n Nec detrahens quicquam beatae vitae,] Detrahet, *non* detrahens, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

V. o Expulsis terroribus] *Quidam codices* doloribus, *non* terroribus. *Legendum forte* erroribus.

p Aliaque ex aliis admoueat, quibus totas quoque partes nostri sollicitet:] *Vetus lectio*, aliaque ex aliis admoueat, quibus totos partesque nostri sollicitet.

VI. q Vide autem & in illis qui summum bonum voluptatem dixerint,] *Exemplar Facundi & primitiui*, Videant qui in his summum bonum dixerunt.

r Et a virtute deduci,] *Coniectio & superuacanea est, ex vetere lectione. &* diduci *reor scribendū, non* deduci.

s Vt non iucunde] *Lege*, vt non iucunde viuat, *ex eadem.*

t Videlicet quod omne bonis ex virtute principium est.] *Legendum*, videlicet quia omne boni ex virtute principium est, *ex codice Facundi & Primitiui.*

VII. u Immo ab ipsa voluptate] *Idem codex*, immo ob ipsam voluptatem.

x Pallidam ac fucatam,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, pallidam aut fucatam,

y Quod venit transitu celerrime,] *Vetus lectio*, quod venit transit ve celerrime.

VIII. z Nec minus turpes dedecus] *Addenda est dictio* suum. Nec minus turpes dedecus suum. *ex eadem.*

a Quo sunt in castris auxilia & armatura leuis.] *pluralitatis numero*, armaturae leues, *eadem.*

b In exteriora quidem tendit & redit]. *Eadem*, In exteriora quidem tēdit, sed tamē in totū vndique in se redit.

c Ad externa porrexit, & illorum & sui potens sit, *Exemplar Fanciscanum post haec verba adiecit*, &, vt ita dicam, deuinciat summum bonum. *Item* porrexerit *agnoscit, non* porrexit.

d Non diffidens nec haesitans] Dissidens *legendum, non* diffidens, *ex vetere lectione.*

e Nihil enim praui, nihil subiti supereſt.] Lubrici *legendum, non* subiti, *ex eadem. quam lectionem arguit verum verba statim sequentia:* nihil in quo arietet, aut labet. arietet *referetur ad* praui, labet *ad* lubrici. *Solet enim Seneca libenter eandem sententiam alijs verbis repetere.*

f Non enim hanc praeſtat, ſed nec huic laborat. Sed labor eius] *Correctiora exemplaria,* Non enim hanc praeſtat, ſed & hanc. Nec huic laborat, ſed labor eius. IX.

g Quae cum ſinum impleuit,] *Exemplar domeſticum,* quae cum ſuum impleuit. *Exemplar Facundi & Primitiui,* quem cum impleuit.

h Quaeris enim aliquid ſupra ſummum. Interrogas quid petam] *Vetus lectio,* Quaeris enim aliquid ſupra ſummum bonum, interrogans quid petam. X.

i Clare, inquam, ac palam teſtor] Inquit *legunt, non* inquam, *Exemplar Franciſcanum, & Facundi ac Primitiui.*

k Iam dicacitatem & loquacitatem] *Duo Poſtrema verba* & loquacitatem, *in vetere lectione deſiderantur.*

l Nec quas probauit, magni pendit: vtique enim admittit.] *Haec verba in codice Franciſcano non habentur omnino.*

m Egregium autem virtutis apud vos officium, voluptates preſtare.] *Exẽplar idem & item Facũdi ac Primitiui,* Egregium autem habet virtus apud vos officium, voluptates praeguſtare. XI.

n Omnium generum animalia] Gentium, *non* generum. *eadem profert.*

o Tam longinquum illos ab omni moleſtia abeſſe,] *Corrigendum* tam longe tum illos, *&c. ex exẽplari Facundi & Primitiui.* XII.

p Ac vagabundus ſemper atque ebrius,] *Antiqua omnia exemplaria non* vagabundus *habent, ſed* raptabundus. *Scribendum puto* reptabundus. *vt infra,* quo minus virtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar.

q Ita non ab Epicuro repulſi luxuriantur,] Impulſi *legendum, non* repulſi, *ex eiſdem.*

r Nec aeſtimabitur voluptas illa Epicuri. Ita mehercules enim ſentio,] Aeſtimatur, *non* aeſtimabitur, *eadem praeferunt. & coniunctio* enim *in caſtigatioribus codicibus non habetur.*

s Ad pronum & exile] *Vetus omnis lectio* paruum, *non* pronum. XIII.

t Et dum ille venit, blando nomine inductus,] Illo *legendum, non* ille *ex eadem.*

u Quae non ſtatim venerint vitia.] *Sic prior editio. Exemplar Pinctianum,* quae ſtatura venerunt vitia. *Exemplar Facundi ac Primitiui,* quae ſtatim eneruant, cum venerunt, vitia. *quae lectio confirmatur verbis ſtatim ſequentibus:* Qui voluptatem ſequitur, videtur eneruis, fractus. *&c.*

x Vir peruenturus in turpia,] *Prior editio* vix, *non* vir. *Quid ſi legas* mox, *non* vix. *Exemplar Facundi & Primitiui,* vt peruenturus in turpia. *vt forte ſcribi poſſit,* & peruenturus in turpia.

y Quae in praeceps ferantur,] *Corrige,* quae in praeceps ferant, *ex vetere lectione.*

z Et voluptas nocet nimia:] *Scribe ſine coniunctione* &, *per maiorem,* Voluptas nocet nimia, *ex eadem.*

a Si hoc placet ſcilicet ad beatam vitam ire comitatum.] *Puto verba haec Senecae non eſſe, ſed ſtudioſi alicuius Senecae ſenſum exponentis.* XIIII.

b Virtutem quidam excellentiſſimam omnium voluptati tradidere ancillam. Nihil magnum animo capientis eſt,] *Exemplar Franciſcanum & domeſticum,* virtutem quidem excellentiſſimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis eſt.

c Ita habentis magnae voluptates] *Corrige,* ita habentes magnas voluptates, *ex vetere lectione.*

d Permanere licet in hac] Liber, *non* licet, *ex eadem ſcribendum.*

e Quia pars honeſti non poteſt eſſe, niſi honeſtum & iucundum ſit.] *Poſtrema tria verba,* & iucundum ſit, *non habentur in eadem.* XV.

f Et ne ex aequo quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero vigoris eſt, vetat.] *Emendo ex eadem,* & ne exaequat quidem, fragilitate alterius boni quicquid vigoris in altero eſt, heberat.

g Libertatemque illam voluptas iſta demum, ſi nihil ſe praecioſius nouit, in vitam ſub iugũ mittit:] *Scribe,* libertatemque illam iſta demum, ſi nihil ſe praecioſius nouit, inuictam, ſub iugum mittit, *ex eadem.*

h Namque quod maxima ſeruitus eſt,] *Lege,* Nam quae maxima ſeruitus eſt, *ex eadem.*

i Trepida, caſum pariens,] *Caſtiga,* trepida, caſum pauens, *ex eadem. Exemplar tamen Facundi & Primitiui,* trepida, caſum timens, *legit.*

k Temporum ſuſpenſa momenta.] *Verbum* momenta *non habetur in codice domeſtico.*

l Illo ergo ſummum bonum aſcendat,] *Codex Pinctianus* aſcendit, *non* aſcendat. *recte: quia ſequitur ſtatim compar verbum* detrahitur, *non* detrahatur.

m Illa virtus fortiter ſtabit,] *Verbum* virtus *aduentitium eſt, ex omni ſcripta lectione.*

n Quisquis autem cogitur, queritur, & plorat.] *Expungendum verbum* cogitur, *ex eadem.*

o Aut aeque mirari, vel indigne ferre,] *Scribendum,* aut mirari, aut indigne ferre, *ex eadem.*

p Ex vniuerſa conſtitutione] *Exemplar Facundi & Primitiui,* vniuerſi *legit, non* vniuerſa.

q Quid haec tibi virtus ſuadebit?] *Dictionem* virtus, *cum paulo ante praeceſſerit, putamus adiectitiam eſſe.* XVI.

r Quod nec virtute, nec malitia contingeret.] *Scribendum* cõtinget, *non* contingeret, *ex vetere lectione.*

s Cur autem domus diſponitur?] *In maiore veterum exemplarium parte verba haec deſiderantur. In nonnullis verbum* domus *tantum. Et expende, an* laute *legendum ſit, vbi* autem *legitur.* XVII.

t Et aliquis eſt ſcindendi obſonij magiſter?] *Vetus lectio ordine mutato,* & eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter.

u Cur plura quàm noſti, poſſides? Turpiter.] *Exemplar Facundi & Primitiui:* Cur plura quàm noſti? *reliqua ſuperſtunt.*

x Non tanquam ſapiens, ſed ſolum vt maliuolentiam tuam paſcam. Nec erro.] *Idem exemplar:* Non ſum ſapiens, &, maliuolentiam tuam paſcam, nec ero.

s Nunquam iratsci desinet, semel si sapiens coeperit,] *Scribe inuerso verborum ordine*, Nunquam iratsci desinet sapiens, si semel coeperit, *ex vetere lectione.*

t Plus committitur quàm quod possit coërtione sanari.] *Verbum* quod *superfluit, ex eadem.*

u Certatur ingenti quidem nequitiae certamine:] *Scribendum reor* quodam, *non* quidem.

x Ad fas nefasque miscendum coorti sunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, ad fas ne fasque miscendum coiere.

y Et parentum liberorumque sacramenta diuersa,] *Idem exemplar singularitatis numero*, sacramentum diuersum.

z Et ne hoc quidem libidini exceptum.] *Exemplar idem minus corrupte*, & ne eos quidem libidini exceptum. *Exemplaria duo, Pinicianum & diuae Mariae*, & ne os quidem libidini exemptum, *rectissime.*

a Quicquid non resistebat adductum,] *Legendum puto* abductum, *non* adductum.

b Quid si illis iratsci velis vel qui aegrotant,] *Particula* vel *non habetur in vetere lectione.*

c Inter cetera mortalitatis incommoda, & haec est,] *Scribe*, & hoc est, *ex eadem.*

d Vniuersis ignoscendum & indulgendum est:] *Duo illa verba*, & indulgẽdum, *superuacanea sunt, ex ead.*

e Intelligit quàm est iniquũ & periculosum,] *Eadem*, intelligit quàm & iniquũ sit & periculosum.

f Vbi isti hiccine locus est?] *Castigandum reor*, Vbi isthic irae locus est?

g Lento adiutorio opus est] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Non lento adiutorio opus est.

h Nec hoc sapienti dici velim, quod fere quoque telum timeri.] *Vetus omnis lectio*, Nec hoc sapientiam dici velim, quòd fere sapientis quoque telum est timeri. *Sed in hac parte magis ab impressa lectione isto modo emaculetur. Existimo enim legendum*: Nec hoc sapientis dici velim, quòd ferae quoque telum est, timeri. *Nam verbum* est, *omnis antiqua lectio agnoscit.*

i Aut contra, omnia despecta, & foeda, & turpia, ipso quo timentur, sunt?] *Exemplar Pincianum*: At contra omnia despecta, foedaque, turpia, *&c. Exemplar Facundi & Primitiui*, At contra omnia despecta, foedaque, & turpia timentur. *reliqua desiderantur.*

k Ira per se deformis est,] *Idem exemplar*, Sic ira per se deformis est. *& paulo post* dictus *legendum*, *non* ductus?

l Pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora.] *Exemplar diui Francisci*, Pauida sunt ad leuissimos pectora sonos. *Exemplar Facundi & Primitiui*, Pauida sunt ad leuissimos tactus pectora. *Quid si legas* ictus *potius quàm* tactus?

ll Quia formidandum est. Quoniam quidem etiam contemptissima timentur:] *Corrige*, quia formidini est. Quando quidem, *&c. ex vetere lectione.*

m Et ossa mortifera, & morsus.] *Castigandum puto*, & ossa mortifera morsu.

n Linea pennis distincta contineat,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, conterreat, *non* contineat.

o Curriculi motusque rotarum versata facies leonem redegit in caueam.] *Castiga*, curriculi motus, rotarumque versata facies leonem redigit in caueam, *ex vetere lectione.*

p Vigiliam indefatigabilẽ extendit] *Exemplar Facundi & Primitiui*, vigilia se indefatigabilẽ ostendit.

q Didicerunt tenuissimis & aduersis funibus currere,] *Exemplar Pincianum*, didicerunt alij tenuissimis, *&c.*

r Aut nulla causa pertinacis studij, aut indigna merces fuit.] *Vetus lectio*, aut nulla tam pertinacis studij, aut non digna merces fuit.

s Non est quòd in patrocinium nobis quaeramus etiam excusatam licentiam,] *In codice Pinciano desideratur verbum* etiam. *Exemplar Facundi & Primitiui*, Non est quod patrocinium nobis quaeramus & excusatam licentiam.

t Non vanae nobis auctor rei venit.] *Vetus lectio*, Non vanae vobis auctor rei venio.

u Rectiusque scelera tollentur:] Potiusque scelera tollentur, *codex Facundi & Primitiui. Quid si legas?* ocyus, *non* potius?

x Cuius causa domum sollicitus obseruet.] *Verbum* causa *in nullo scripto exemplari inuenies. Et puto legendum* modum, *non* domum.

y Et qua noceat, tantum aspicit:] *Exemplar diui Francisci*, & qua noceat tantum, non qua caueat, aspicit.

z In exemplum hominis adduxit,] Adducit *vetus lectio*, *non* adduxit.

a Quid autem cur hominem] *Eadem*, Quid autem est cur hominem.

b Cum habeas mundum denique deumque,] *Verbum* denique *non habetur in eadem.*

c Simplicissimi, inquit, omnium habentur] *Eadem*, Simplicissimi, inquit, hominum habentur, *et si exemplar Facundi & Primitiui aliter legat.* Simplicissimi, inquit, omnium sunt.

d Stultis, luxuriosis, nepotibusque] *Duo postrema verba* nepotibusque, *desiderantur in eadem.*

e Imo imitatus iratum.] *Omnes fere scripti codices habent*, imo irritatur.

f Nec latronem oportet esse, nec praedonem,] *Legendum forte* praedem, *non* praedonem. *vt sicut in verbis sequentibus*, nec misericordem, nec crudelem, *sta & in his duo opponantur contraria.*

g Scilicet ne incidamus in iram,] *Verbum* scilicet *nulla vetus lectio agnoscit.*

h Iracundos feruida animi natura facit.] *Exemplar Pincianum* feruidi *praefert, non* feruida. *Vt putem scribendum contra omnia exemplaria*, Iracundos feruidi mixtura faciet. *Quam lectionem approbant haec quae subijcio verba.*

i Frigida mixtura frigidos facit.] *Corrige*, Frigidi mixtura timidos facit: *ex correctioribus exemplaribus, Pinciano, Facundi & Primitiui, meo domestico Gallicana littera scripto.*

k Frigus insequetur.] Frigus insequitur, *scribe ex eisdem.*

l Quidam saucij] *Exemplaria Pincianum & Franciscanum*, quidam saucij sunt. *Exemplar Facundi & Primitiui*, quidam saturi.

m Plurimumque poteſt conſuetudo: quae ſi grauis eſt, aliud vitium alit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Plurimum poteſt conſuetudo: quae ſi grauis eſt, aliud initium eſt.

n Vt minuatur,& non vt conſumatur calor,] *Coniunctio & non habetur in vlla vetere lectione.*

o Luſus quoque proderunt.] Ludi,*non* Luſus,*eadem agnoſcit.*

p Facile autem etiam attendentem ſimilia decipiunt.] *Verbum* etiam *ſuperfluum eſt*, *ex exemplari Facundi & Primitiui.* XXI.

q Vt modo frenis vtatur,] *Scribe*,vt modo frenis vtamur,*ex vetere lectione.*

r Nunquam illi neceſſe ſit rogare ſimpliciter, nec proſit rogaſſe:] *Eadem*, Nunquam illi neceſſe ſit rogare ſuppliciter,nec proſit rogare.

s Quin citius patrem quàm Platonem imitatus ſit,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, quin citius Platonem quàm patrem imitatus ſit. *Alij codices*,quin citius patrem quàm Platonem comitatus ſit.

t In nobis quidem ſors naſcendi] *In eadem*,In nobis ſiquidem ſors naſcendi. XXII.

u Et ab ipſo tortus,] *Vetus lectio*,& ab Hippia tortus. *Nota eſt hiſtoria.* XXIII.

x Qui cum legiſſet epiſtolam matris,] *Diſſentiũt à Seneca quinque praeſtantiſſimi ſcriptores: Curtius libro 4. Valerius Max. 3. Trogus 11. Arrianus 2 Plutarchus in Alexandro. Omnes produnt hanc epiſtolam a Parmenione miſſam, non ab Alexandri matre.*

y Non veritus bibit.] *Scribe*,non deterritus bibit,*ex vetere lectione*,*ſiue*,*vt quidam praeferunt codices*,non territus bibit.

z Hoc ergo magis in Alexandro laudo,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, hoc ego magis in Alexandro laudo. *Exemplar Pincianum*,*& item meum caſtigatius*,Hoc eo magis,*&c.*

a Quo maior autem moderatio in regibus.] *Scribendum puto* tarior,*non* maior. *Nam ſi* maior *legas*,*inepta erit ſententia. non enim in regibus tantùm*,*ſed & in plebeijs hominibus maior moderatio magis laudanda eſt.*

b Aut in diuerſis,aut in neutris fuiſſe partibus,] Aduerſis *legendum puto contra omnia exemplaria*, *non* diuerſis.

c Gratiſſimum putant genus veniae.] *Lege* putauit. *non* putant *ex vetere lectione.* XXV.

d Aut tepidior aqua potui erogata,] *Quaedam exemplaria*, aut tepidior aqua poturo. *Alia*,aut tepidiore aqua potus ero. *Alia*,aut tepidior aqua potaturo.

e Vt aegrae & infelicis valitudinis eſt,] *Scribe*,aegrae & infelicis valitudinis eſt,*ex vetere lectione.*

f Miridem aiunt fuiſſe] Mindyridem,*non* Miridem,*eadem.*

g Vetuit illud opus in conſpectu ſuo facere.] *Exemplar Pincianum* illum *legit*,*non* illud.

h Aut obuerſatus canis] *Exemplar Facundi & Primitiui*,aut obuerſatus calix. XXVI.

i Sine conſenſu ſunt:] ſine ſenſu ſunt,*vetus lectio.*

k Sic & mutis animalibus,quia nulla iniuria niſi à concilio profecta faciunt.] *Exemplaria duo*,*Frãciſcanum & Facundi & Primitiui*,*hunc locum ſic legunt*: ſic & multis animalibus,quae nullam iniuriam nobis faciunt,quia velle non poſſunt. Non eſt enim iniuria,niſi à concilio profecta. XXVIII.

l Alios per nos facere,] *Vetus lectio*,Alios pronos facere.

m Et eos qui volentes ſcientesque faciunt,] *Scribe*,Etiam eos qui volentes,*&c. ex eadem.*

n Ad ſingula quibus offenditur dixerit.Is qui nullius non vxorem] *Caſtiga*,Ad ſingula quibus offenditur dixerit, Haec & ipſe commiſi. Sed vbi tam aequum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem. *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

o Pudicitiam ſeruorum ſuorum attentari non vult,] Seruulorum,*non* ſeruorum,*vetus lectio.*

p Tempeſtiua filij conuiuia] Vitia,*non* conuiuia,*eadem.*

q Haec ab illo poenae initio non vt ignoſcat,] *Corrige*,Hoc ab illa pete initiũ,non vt ignoſcat:*ex ead.*

r His quae narrata ſunt,] *Omnis ſcripta lectio*, De his quae narrata ſunt. XXIX.

s Vt videatur diluiſſe factam.] Doluiſſe,*non* diluiſſe,*eadem.*

t Quo ſaepius ad manum venerit.] Quo ſaepius ad manum venit,*eadem.*

u Iam verum iamque] *Eadem*,Iam enim iam.

x Alioquin nunquam tibi dicam.] *Scribe ex eadem*,Alioquin nihil vnquam tibi dicam.

y Vt illi donanda iniuria eius ſit:] *Omnis antiqua lectio*,vt illi etiam iniuria eius ſit: *Corrigendum reor*: vt illius iam iniuria ius ſit. XXX.

z Mulier eſt,errat.] *Emendandum arbitror*: Mulier eſt,erat. *vt ſit ſenſus*: *Muliebrem errorem ignoſcendum eſſe Erat enim mulier*, *hoc eſt*,*ſexus in errores proni.*

a Quaedam quae non ſuperauerint.] *Scribe*,quaedam,quia non ſperauerint,*& mox ſtatim*,putamus *non* putauimus,*ex vetere lectione.*

b In ſe nolit alteri.] *Verbum* alteri *ſuperuacuum eſt*, *ex eadem.* XXXI.

c Aut ignorantia nos itaque] *Scribe*, Aut ignorantia nos itaque rerum,*ex eadem.*

d Inſidioſos amicos,] Inſidioſos animos, *exemplar Facundi & Primitiui.* Infidos amicos, *codex diuae Mariae.*

e Adulantibusque.Non ergo feras pudebit cum animalibus permutaſſe mentes.] *Magna pars codicũ aliter hunc locum legit*,adulantesque domino feras.Pudebit cum animalibus permutaſſe mores.

f Ergo & homines.] *Scribendum reor*,ergo & homo vnus.

g Et ſi qua morſu aut ictu noceant,effugerimus,] *Caſtiga*,& ſi qua morſu aut ictu nocent, affligeremus,*ex codice Facundi & Primitiui.* XXXII.

h In humanum verbum eſt,& quidem pro iuſto receptum vltio & talio,nõ multũ differt niſi ordine.] *Idem exemplar duorum tantum verborum locum commutat*,*hoc pacto*:Inhumanum verbum eſt,& quidem pro iuſto receptum,vltio & talio,multum non differt niſi ordine, *Corrigendum reor*:Inhumanum verbum eſt,& quidem pro iuſto receptum,vltio:& à contumelia non differt,niſi ordine.

i Si tanquamad remedium ſine ira veniamus.] *Scribe*,ſi tanquã ad remediũ venimus,ſine ira venia-

mus: *ex vetere lectione.*

XXXIII. k Quos laeserunt, & oderunt.] *Exemplar Facundi & Primitivi addit particulam* quod, *vt sit* quòd quos laeserunt, & oderunt.

l Et gratias agendo de ipsis.] *postrema duo verba* de ipsis *non habentur in vllo scripto exemplari.*

m Immunditiis eius & incultioribus capillis offensus,] *Vetus lectio è contrario*, immunditiis eius & cultioribus capillis offensus.

n Contempsisset Romanum patrem] *Legendum puto*, contempsissem Romanum patrem.

XXXIIII. o Ad quas si manum admoueris, ora cõuertunt.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, quas si manu amoueris, ora conuertunt. *& paulo ante dictio* vt *superfluit, ex exemplari Franciscano, in quo legitur*: Mures & formicae, &c. *Sed considerandum, an ordine verborum erratum sit. Forte enim Seneca sic scriptum reliquit*: Imbecilla se lædi putant, si tangãtur, vt mures & formicae: quas si manu amoueris, ora cõuertunt. *Aut sic*: ad quas si manum admoueris, ora conuertunt. *Posset etiam aliter legi*: Mures formicaeque, si manu amoueris, ora cõuertunt. Imbecilla se laedi putant, si tanguntur. *Nam & in exemplari Facundi & Primitivi praepositio* ad *non habetur. Sic enim praefert*: Mures, formicae: quas si manu amoueris, ora conuertunt.

p An expediat omnes nobis inexorabiles esse.] *Idem exemplar*, an expediat nobis omnes inexorabiles esse. *Scribendum forte* homines *non* omnes. *In exemplari tamen Pinciano non habetur omnino ea dictio.*

q Quàm saepe hic pedibus eius aduolutus est quem à suis repulit? *Vetus lectio*, Quàm saepe eius pedibus aduolutus est, quem à suis reppulit.

r Quos populus R. feliciores habet socios fidelioresque,] *Lege*, quos populus R. fideliores habet socios. *reliqua superstituunt. ex eadem.*

s Nisi pariter nõ pugnat, sed si vtrinque certabit, ira concurritur] *Eadem*, Nisi pariter non pugnant, Si vtrimque certabitur, ira concurritur. *Vide an haec lectio magis arrideat*, Nili par non pugnat, *&c.*

t Nunquam velit quisquam] *Corrige*, Nunquid velit quisquam, *ex eadem.*

u Vt vix retrahatur.] *Eadem*, vix retrahitur.

XXXV. x Nihil tam aeque profuit,] *Scribe*, Nihil tamen aeque profuit, *ex eadem.*

y Etiamsi amictus illius compositus sit ad legem, retrahet vestem.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, & siue amictus illius compositus sit ad legem, trahet vestem.

z Et tumescunt venae,] *Vetus lectio*, Tumescunt venae.

a Deterrimae inferum exeunt furiae:] *Scribe* teterrimae, *non* detertimae, *ex eadem.*

b Incestu vesano effusam [*Exemplar Facundi & Primitivi*, sua sanie effusam.

c Vel, si videtur, qualis sit apud vates nostros est:] *Sic prior editio. Scribendum*, Vel, si videtur, sit qualis apud vates nostros est, *ex eadem.*

d Sanguineum quatiens dextra laeuaque flagellum,] *Omnis scripta lectio*, sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum.

XXXVI. e Speculo qui neminem deterritum ab ira credit.] *Duo exemplaria, Frãciscanum & Pincianum*, Speculo quidem neminem deterritum ab ira credis. *sed considerandum an legendum sit potius* credo, *quàm* credis.

f Repentina & vniuersa vis eius est:] Huius, *non* eius, *vetus lectio.*

g Magno aestimata ira proiecit insignia,] *Verbum* ira *supernacaneum est, ex eadem.*

IN LIBRVM III. DE IRA.

CAP. I. a Haec incitata & seipsam rapiens violentia,] *Corrige*, Huius incitata, *&c. ex vetere lectione.*

b Quia non eunt, sed cadunt,] *Exemplar Facundi & Primitivi*, quia non eunt, sed casu ruunt.

c In ira deiectus animorum est.] *Exemplar Facundi & Primitivi*, in ira deiectus etiam animorum est. *& mox paulo*, Nec refert quantum sit.

II. d Tam inter Graios quàm barbaros] *Sunt exemplaria in quibus* Graecos, *non* Graios, *scriptum est.*

e Nunquam vniuersus populus foeminae amore flagrauit.] *Duo exemplaria, proprium & diuae Mariae*, Nunquam vniuersus populus vnius foeminae amore flagrauit.

f Et modo eloquio fauorabilis habitus in multo honore, *&c.*] Fauorabilior, *non* fauorabilis, *codex Pincianus. Item perpende, an malis legere* in medio honore, *quàm* in multo honore.

III. g Pigrum inermemque fieri.] *Supernacanea sunt duo verba illa* inermemque, *ex vetere lectione, & recte, nam mox ante praecesserant.*

h Quasi dubiae apud homines opinionis sic infamem.] *Scribe* sit, *non* sic, *ex eadem.*

i Eculeus & fidiculae,] *Eadem* Eculei, *non* Eculeus.

k Defossis corporibus ignes,] *Corrigendum arbitror contra omnia exemplaria*, defixis corporibus ignes. *vt illud Iuuenalis*: Qua stantes ardent qui fixo gutture fumant.

l Et bestiarum immanium cauernae.] *Scribe* caueae, *non* cauernae, *ex exemplari Facundi & Primitivi.*

m Omnibus per quae furit deterior.] *Lege* tetrior, *non* deterior, *ex vetere lectione. vt non multo post*, ferarum mehercule minus tetra facies est.

IIII. n Adúce nunc dentium inter se arietatorum] *Nullus scriptus codex agnoscit particulam* nunc,

o Vel infixum visceribus ferrum,] *Legendum ex scripta lectione*, siue infixum visceribus ferrum.

V. p Nihil potest firmitas corporis,] *Lege*, nihil prodest firmitas corporis, *ex eadem.*

q Quemadmodum ab illa liberemur:] *Rectius eadem*, quemadmodum nos ab illa liberemus.

r Potior est inquam luxuria:] *Corrige*, Peior est etiam quàm luxuria, *ex exemplari Facundi & Primitivi.*

s Haec alieno dolore vincit malignitatem & inuidiam.] *Scribendum ea distinctione, vt verba illa* haec alieno dolore *ad superiora pertineant.*

t Ad sensum sui adducit,] *Lege* abducit, *non* adducit, *ex vetere lectione.*

u Quem incurrit iniuria.] *Eadem*, quem incuruat iniuria.

x Inferiora fulminantur.] *Omnis scripta lectio*, inferiora fulminant. VI.

y Et venerabilis est & dispositus,] *Eadem* depositus *agnoscit*, *non* dispositus.

z Ex leuissimis cautis irascitur,] *Corrige*, & leuissimis cautis irascatur, *ex eadem.*

a Atqui alienis in nos manibus imposita] *Legendum reor contra omnia exemplaria*, At quae alienis in nos, *& cetera.*

b Premunt atque adducunt administrantem qui non quae facilia sunt aggreditur] *Restituenda huic loco sunt compluscula verba ex fide Exemplaris Facundi & primitiui. Legendũ igitur sic*, Premunt atque abducunt administrãtem, tenerique iam visũ, cum ipso cadunt. Itaque fit, vt frequenter irrita sit eius voluntas, qui non quae facilia sunt aggreditur. VII.

10 c Hoc interest vtrum quis, *&c.*] Hic, *non* hoc, *idem exemplar.*

d Nec paruae sint, nec audaces,] Prauae *legendum reor*, *non* parũae.

e Quam ferre nescimus.] Quia ferre nescimus, *vetus lectio.*

f Et minime obnoxio morosoque viuendum est.] *Eadem* anxio *agnoscit*, *non* obnoxio.

g In contactos corpore vitia transiliunt,] *Exemplar Franciscanũ, & item exemplar Facundi ad Primitiui*, ad contactus corporis *legunt non* in contactos corpore.

h Fortemque & si liceat virum emollit.] *Legendum reor*, fortem quoque & siliceum virum emollit. *Vetus etiam lectio non nihil adiuuat.*

i Nec, euocent & ferant.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, non euocent, sed ferant. *Codex Franciscanus*, nec euocent, neque ferant. VIII.

20 k Vitio suo interuallum] *Verbum* suo *non habetur in nonnullis codicibus.*

l Et dimissos altius tenet. *Particula & superuacanea est ex codice Facundi & Primitiui. Fideliorem quoque lectionem arbitratur* demissos, *quàm* dimissos.

m Et acria concitantur.] *Scribe*, & actia concitat, *ex omni scripta lectione.*

n Siue quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini,] *Non caret hic locus vitio, ni fallor. Proinde perpende, an sit legendum*, siue quia calor in inediam compellit, ea nocet sanguini. IX.

o Sunt quaedam praenuncia.] Prognostica *in exemplari Facundi & Primitini*, *non* praenuncia. *habetur.* X.

p Incipientem casum occupant,] *Vetus lectio* causam, *non* casum. *Sunt tamen exemplaria quae* curam *habeant non* casum, *aut* causam.

30 q Etiam si secreto habiti sunt, euerrit,] *Eadem partim* eruerit, *partim* eruit, *partim* quaerit, *non* euerrit. XI.

r Quaedam interpretatio eo producit.] *Scribe* perducit, *non* producit, *ex eadem.*

s Tumida fortunata & licentia ingenia] *Legendo puto* fortuna, *non* fortunata.

t Non magis illi se succensere, [*Exemplar Facundi & Primitiui*, non magis illis se succendi. *rectius quia praecessit*, faces subderent.

u Aut ferre, aut pati,] *Clarius nihil quàm duo illa posteriora verba* aut pati, *glossema esse, siue annotationem diuersae lectionis esse. Idem enim est ferre quod pati.* XII.

x Aut humanum, aut humile sit. [*Exemplar Facundi & Primitiui mutato verborum ordine*, aut humanum sit, aut humile, *commodius.*

y Apparebit iudicium non esse iram] *Quidam codices*, apparebit iudicium, non iram esse, *Alij*, Apparebit iudicium esse, non iram.

z Et stabat percussori similis.] Percussuro *scribe non* percussori, *ex vetere lectione. & quod mox ante praecessit*, sua manu ipse percussurus.

40 a Ob hoc non caecidi propter quod, *&c.*] *Legendum per maiorem*, Ob hoc nõ caecidit propter quod, *&c. ex exemplari Facundi & Primitiui.*

b Et mutare faciem :] *Aptius idem exemplar*, & immutare faciem.

c Cum exterioribus interiora formantur.] *Vetus lectio* formentur, *non* formantur. XIII.

d Nec illi exprobratio, *&c.*] *Exemplaria Franciscanum & Pinctanum*, Nec erat illi exprobratio.

e Trahexauspes vnus è carissimis] *Scribe* Praexaspes, *non* Trahexauspes, *ex Herodoti tertio.* XIIII.

f Et iam grauis, & vinolentus, ac violentus.] *Duae postremae dictiones* ac violentus, *desiderantur in vetere lectione.*

50 g Haerens in ipso spiculũ ostẽdit:] *Deest verbum* corde, haerens in ipso corde spiculũ ostendit, *ex ead.*

h Omnium suorum arcus vertantur] Verterentur *eadem agnoscit*, *non* vertantur.

i Videmus quomomodo se pater gerere debuerit,] *Castiga*, Videbimus quomodo pater se gerere debuit, *ex eadem.*

k Quem satius erat.] *Omnis scripta lectio*, quàm satius erat. XV.

l Non dubito, quin Harpalus quoque] *Legẽdum* Harpagus, *non* Harpalus, *ex Herodoto, Trogo, & ceteris.*

m Regi suo Persarum suaserit,] *Vetus lectio*, regi suo Persarumque suaserit.

n Etiã exigentibus malis nascentem iram abscondi,] *Scribe*, etiam ex ingentibus malis, *&c. ex eadẽ.*

o Vides illam arborem breuem, horridam, infelicem?] *Corrigendum reor*, Vides illam arborẽ retorridam, infelicem? *Nam si breuis erat, quomodo poterat libertas ab illa suspendio peti?*

60 p Vnum est leuamentum malorum ingentium, pati,] *Verbum* ingentium *non habetur in exemplari Facundi & Primitiui.* XVI.

q Post ablatum magorum imperium,] *Vetus lectio* mago, *non* magorum,

r Rogatus ab Oraborto nobili sene,] *Quidam codices* Orobasio *legunt*, *non* Oraborto. *Alij minus vitiosè* Orobazo. *Lege* Oebazo, *ex Herodoti quarto.* XVII.

s Qui Pithio quinque filiorum patri] *Scribe per* y, Pythio, *ex eiusdem septimo.* XVIII.

t Nec in Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, suppliciorũ irarũque barbariae transissent.] *Exemplar Pinctanum*, nec inter Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, etiam suppliciorum irarumque in barbariem transissent.

u Iam omne facinus in Mario exercens] *Exemplar Facundi & Primitiui*, in omne facinus manus exercens. *Codex Franciscanus*, Iam omne facinus manu exercens.

x Et non tam immerito quàm nimis amatus,] *Exemplar Franciscanum*, merito *legit*, *non* immerito, *Pincianum* meritus.

y Hostium & iudicum gladios reciperet.] *Scribendum* vindicum, *non* iudicum, *ex vetere lectione.*

z Bethemum Bassum] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Bedienum Bassum, *minus*, *vt puto*, *corruptè.*

a Quam ingentem crudelitas sine dilatione poscebat,] *Scribe*, quam ingens crudelitas eius sine dilatione poscebat, *ex eodem exemplari.*

b Vt in cyrtha maternorum hortorum] *Corrige*, Vt in xysto maternorum hortorum, *ex omni vetere lectione*, *& continuo*, qui porticum, *non* quae porticum.

XIX. c Quanquam aberrare aliquãdo possimus videri, & in deuium exire:] *Exemplar Facundi & Primitiui breuius*: alioqui possemus videri in deuium exire. *Exemplar Pincianum*, quanquam aberrare alio possimus videri, & in deuium exire.

d Fidiculis tabularibus] *Exẽplar Gallicanae litterae quo vtor familiariter*, tribularibus *legit*, *non* tabularibus

e Inter vesperam & flammas] Verbera, *non* vesperam, *vetus lectio.*

f Qui imperauerit silentium his in quos animaduerti volebat, iubebat os inserta spongia includi,] *Duo verba expungenda*, silentium, *&* volebat, *ex eadem.*

g Quo gemeret?] Qua gemeret, *eadem. & paulo post* farciri, *non* farcire.

h Liceat vltimum spiritum trahere,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, obice vltimum spiritum trahere.

i Liceat animum non per vulnus emittere.] Liceat illam non per vulnus emittere, *vetus lectio.*

k Quos patres occisorum] *Corrige*, quot patres quoque occisorum, *ex eadem.*

XX. l Quae non tantum in vnum furit,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, quae non tantum virium fudit. *Legendum puto*, quae non tantum viritim furit.

m Inter primum iter deerant necessaria,] Intra *legendum non*, inter, *ex vetere lectione.*

XXI. n Nam cum Babyloniam oppugnaturus festinaret,] *Scribe* Babylonem, *non* Babyloniam, *ex eadem.*

o Nando transire tentauit:] *Eadem* vado *agnoscit*, *non* nando.

p Qui trahere regium currum alibi solebant.] *Lego* albi *non* alibi, *ex Herodoti primo.*

q Regis commeatus auferentem,] *Quid si legas?* regiis equiis meatum auferentem.

r Periit itaque tempus & magna in magnis rebus iactura, & militum ardor,] *Scribendum puto mutato coniunctionis loco*, Periit itaque & tempus, magna in magnis rebus, *&c.*

XXII. s De rege suo male existimant] *Lege*, qui de rege suo male existimant, *ex vetere lectione. Et expende*, *ac pro verbo quod paulo ante habetur* incumbentes, *reponendum sit* excubantes.

t Cum inter dicentem & audientem] *Legendum puto* dicentes, *non* dicentem. *Duo enim erant manipulares milites.*

u Paulum interesset, quem ille leuiter cõmouit, & longius, inquit, discedite, ne vos rex exaudiat.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Palla interesset, quam ille leuiter commouit, & longius, inquit, discedite, ne vos rex audiat.

x Et aliquid boni spero, in castris meis Silenum habeo.] *Vetus lectio*, & boni spero, si in castris meis Silenum habeo. *Scribendum rem*, & bene spero, si in castris meis, *&c.*

y Captis sicut mos est,] *Eadem*, captis sic vsus est.

XXIII. z Praeconio subiiceret:] Praeconi subiiceret. *eadem.*

a Partheslastes] *Exemplar Franciscanum & Pincianum*, Partheslades, *praeferunt*, *non* Partheslastes.

b Te, inquit, suspendere.] *Deest coniunctio*, &, *ex exemplari Facundi & Primitiui. Legendumque*, &, Te, inquit, suspendere.

c Historias quas postea scripserat, recitauit,] *Vetus lectio*, historias postea quas scripserat, recitauit,

d Quasi fulguris ictum] *Malim legere*, quasi fulgure ictum,

e Paranti demum excusationem obstitit, fruere, inquit, mi Pollio, fruere.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, *& Pincianum*: Paranti deinde excusationem obstitit, & fruere, & inquit, *&c.*

f Si iubes Caesar, statim illi domum meam interdicam.] *Eadem exemplaria*, Si iubes Caesar, domo mea interdicam.

XXIIII. g Hilarius responsum [*Quidam codices* clarius, *non* hilarius. *Alij* elatius.

h Prudentiori credamus:] Cedamus, *non* credamus, *legendum*, *ex vetere lectione.*

XXV. i Etiam ex regia duci:] *Exemplar Facundi & Primitiui*, etiam ex regia domo duci.

k Ad latratum canum] *Scribendum alterutro modo*, *aut* ad latratus canum, *aut* ad latratum canis *vt praefert exemplar Pincianum.*

XXVI. l Inconcussus in iniuria perstitit:] *Superfluit particula* in, *ex vetere lectione.*

m Imprudentia par in omnibus patrocinium est.] *Aut legendum* imprudentiae, *non* imprudentia, *aut superuacaneae sunt duae illae dictiones*, patrocinium est, *vt quidam ostentant codices.*

n Nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos vtrumque decet.] *Quaedam exemplaria* Virum dum decet, *vt forte legendum sit*, viritim dedecet. *In codice diui Francisci*: Nec ruffus crinis & in nodum coactus apud Germanos dum decet. *pro quo existimo*, *vt dixi*, *legendum*, apud Germanos dedecet.

o Nihil in vno iudicabis] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Nec in vno iudicabis.

p Quod genti suae publicum est.] Gentis, *non* genti, *vetus lectio.*

q Sed iam aliqua forte laesisti:] Aliquem, *non* aliqua, *eadem.*

XXVII. r Quanto melius est abire in vniuersum, nec vitia vitiis componere.] *Exemplar Facundi & Primitiui* Quanto melius est ire indulsum, nec vitia vitiis opponere. *Praeter citatum exemplar*, *alia quoque exemplaria* opponere *habent*, non componere. *Sunt etiam codices qui legant*, Quanto melius est abire in diuersum, *&c.*

s Quàm iniquus est,] *Scribe*, quàm iniquus es, *ex vetere lectione.*

t Hac peccauit. Hoc enim primum, hoc extremum.] *Eadem*, Peccauit, hoc est primum, hoc est extremum.

u Inter errores suos volutabitur,] *Expungenda dictio* suos, *ex eadem.*

x An semper haec cogitatio durabit,] *Exemplar Facundi & Primitini*, Si semper haec cogitatio permanebit.

y Nisi bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris reuocaueris.] *Idem exemplar*, cum bene te ipse succenderis, & subinde causas quibus stimuleris, reuocaueris. XXVIII.

z Victum liceat accipias,] *Corrige*, victum licet accipias, *ex eodem exemplari.*

a Consternantur ad ima.] *Sic in omnibus exemplaribus legitur. Considera an* inania, *non* ima, *aut, vt alij volunt*, minima. *scribendum sit. Nam paulo ante dixerat*, frivolis turbamur & inanibus. XXX.

b Obliti quantum sequatur a tergo ingentis inuidiae.] *Exemplar Franciscanum & Pinctianum*, obliti quantum sequatur a tergo spiculis ingentis inuidiae sauciati. *Exemplar Facundi & Primitini multo aliter*, obliti quantū hominum retro sit, & paucis indigentes, quantum sequatur a tergo ingentis inuidentiae. XXXI.

c Sed deest mihi ad sacerdotium.] *Vetus lectio*, sed deesse mihi ad sacerdotium.

d Et dedit mihi,] *Exemplar Facundi & Primitini*, Ea dedit mihi.

e Quod properamus verberare statim,] *Legendum existimo*, Quid properamus verberare statim. XXXII.

f Castigandum flagris leuioribus.] Flagellis, *non* flagris, *vetus lectio.*

g Hi sunt propter quos oculi clamare exprimuntur:] *Exemplar Facundi & Primitini*, Hi sunt propter quos venae clamore tumescunt. XXXIII.

h Euocati qui longinquis regionibus iudices sedeant,] *Idem exemplar*, euocati ex longinquis regionibus aduolant.

i Aut imputatum a seruo denarium,] Amputatum *fortasse non* imputatum, *scribendum.*

k Ad comparandum non relictis,] *Quid si legas* ad computandum modo relictis.

l Horumque causa paratam ambitionem,] *Superfluunt verba haec ex codice Facundi & Primitini: quorum loco habetur vnica tantum dictio*, ambitiones. XXXIIII.

m qualia quae pueros] Qualia quoque pueros, *exemplar Facundi & Primitini.* qualiaque pueros, *exemplar Franciscanum.* qualia pueros, *exemplar meum.*

n Nihil ex his quae tam tristes agimus, saeuum est.] *Scribe* serium est, *non* saeuum est: *ex exemplari Facundi & Primitini. Sunt etiam codices in quibus habetur* tanti gerimus *non* tam tristes agimus. *Quid si legas?* Nihil ex his quae tanquam seria agimus, serium est, *vt quod statim subijcit*: Inde, inquam, vobis ira & insania est, quod exigua magna existimatis.

o Dum spe suprema captus est, criminatur.] *Exemplaria quaedam mutus, ni fallor, corrupte*: Diu spe suprema captatus criminatus est.

p Et ad clamorem serui, & ad tinnitum aeris, aut ianuae impulsum?] *Exemplar Facundi & Primitini sine vlla coniunctione*, ad clamorem serui, ad tinnitum aeris, ad laminae impulsum. XXXV.

q Quod de auribus dictum est, trāsferunt ad oculos:] *Vetus lectio*, Hoc quod de auribus dictum est, transfer ad oculos.

r Quia nunc ne sobriis quidem pudor est,] *Particula* nunc *non habetur in vetere lectione*, XXXVII.

s Honestiorem te aut turpiorem potest facere puluinus?] *Eadem*, puluinar *agnoscit*, *non* puluinus.

t Cato videtur melius:] *Scribe*, Cato noster melius, *ex exemplari Franciscano.*

u Diuus Augustus, cum coenaret apud Atedium Pollionem.] *Prior editio minus corrupte*, apud Nediū Pollionem. *Lego* Vedium Pollionem. *Plin. l. 9, histor. natur. cap. 23.* Inuenit, inquit, in hoc animali documēta saeuitiae Vedius Pollio, eques Romanus, ex amicis diui Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia. *& cap. 53.* In Caesaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem sexagesimum post annum spirasse scribit Annaeus Seneca. *Meminit & alio loco Seneca. Corrigendus paulo post idem error.* XL.

x Fregerat vnus crystallinum ex seruis.] *Vetus lectio*, Fregerat vnus ex seruis eius crystallinum.

y Quas ingens piscina continebat.] *Eadem partim*, quas ingentes in piscina continebat: *partim*, quas ingenti in piscina continebat.

z Et crystallina ante omnia coram se frangi iussit,] *Castigo ex eadem*, crystallina autem omnia coram se frangi iussit.

a Et noui generis poenis lacerari?] Lancinari *eadem*, *non* lacerari.

b Vbi iram ex superiori loco aggredi possit, male tractabilem, ac talem duntaxat, *&c.*] *Exemplar Facundi & Primitini*, vt ira ex superiori loco aggredi non possit, male tracter. At talem duntaxat. XLI.

c Sequatur vel mala de bene meritis.] *Omnis vetus lectio*, sequatur vel mala, dum bene merearis.

d Vndecunque haeserint renascentur:] Exierint *eadem*, *non* haeserint. XLII.

e Non capiunt res istae iacturam,] *Sunt exemplaria quae habeant* gestae, *non* istae.

f Fortasse citra tuam est.] Circa, *non* citra, *vetus lectio.*

g Suus confector spectat.] *Exemplar Facundi & Primitini*, finis confector expectat. *Cui lectioni suffragantur verba haec quae mox paulo sequuntur.* XLIIII.

h Cum victo victori finis aeque maturus] *Magna pars scriptorum codicum legit*, & quidem matutinus, aeque maturus.

i Conclamatum in vicino incendium] *Fidelior mihi videtur lectio* vicinia *quàm* vicino.

k Vbi metus maior apparuit.] Maiorum, *non* maior, *vetus lectio.*

l Nolo, inquis, vtique occidere.] *Verbum* vtique *non habetur in exemplari Facundi & Primitini.*

m Vellicationes contemnamus] *Quidam codices*, vellicationes, contemptus.

n Immortalitas aderit.] *Corrigendum reor*, iam mortalitas aderit, *vt supra*, Nec vlla res magis proderit quàm cogitatio mortalitatis.

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN PRIMVM LIBRVM DE CLEMENTIA, AD NERONEM.

CAP. I.

a Ita loqui secum:] *Exemplar Pincianum,* & ita loqui secum.

b Apud me gratiosus] *Adde verbum* est, apud me gratiosus est, *ex vetere lectione.*

c Omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neque vi, neque clam a te R. P. ereptum.] *Exemplaria Franciscanum & Pincianum:* Omnia quae in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam Reipublicae ereptum. *Scribendum reor* omnium, *non* omnia.

d Nemo vnus homo] *Quidam codices,* Nec vnus homo. *Alij,* Non vnus homo.

e Nec quod te imitari velit,] *Corrige,* Nemo qui te imitari velit, *ex vetere lectione.*

f Laetissima forma reip.] Lectissima, *non* laetissima, *exemplar Franciscanum.*

g Nisi pereundi licentia.] *Prior editio,* nisi pereat licentia. *Codex modo citatus,* nisi peremnis diligentia.

III. h Proportione fortunae suae] Portione fortunae suae, *emendatiora exemplaria.*

IIII. i Qui hominem voluptati donant,] *Quidam codices* dant *legunt, non* donant.

k Vt deduci alterum non posset] *Vetus lectio,* vt seduci alterum non posset. *Legendum videtur* diduci *potius quàm* seduci, *aut* deduci.

V. l Nam si quid adhuc colligitur,] Nam si quis adhuc colligis: *eadem.*

m Ne vltra quàm necesse sit incidat.] *Quaedam exemplaria* insidas *legunt, non* incidat. *Legendum reor* incidas. *& post* crudelitas *scribe, non* crudelitate.

n Quid enim maius aut fortius,] *Quidam codices,* Quid enim maius infortuniis.

o In bona fortuna latiorem locum habet,] Laxiorem, *non* latiorem, *vetus lectio. Item dictionem* magnanimitas *adiectitiam esse opinor.*

p Quid enim est memorabilius,] *Vetus lectio,* Quid enim est mirabilius.

q Nec deprecaturus est quidem,] *Verbum* est *superfluit, ex eadem,*

r Transeunt quem impulerunt.] Traseunt quae impulerunt, *ex eadem.*

VI. s Qui non ex ipsa lege teneatur quae quaeritur.] *Eadem* quaerit, *non* quaeritur.

VII. t Et quis regum erit tutus,] *Puto legendum,* Ecquis regum erit tutus?

u Quòd si dij placabiles sunt & aeque delicta, *&c.*] *Corrige,* Quòd si dij placabiles & aeque delicta: *&c. ex vetere lectione.*

x Facilius priuatis ignoscitur,] *Legendū puto,* Difficilius priuatis ignoscitur. *Alias non video quis sensus elici possit.*

VIII. y Ista quidem seruitus est] *Corrige,* Ista inquis, seruitus est, *ex exemplari Pinciano.*

z Non tibi seruitutem?] *Negatio* non *superuacanea est, ex vetere lectione.*

IX. a Iam fuerat collega proscriptoris.] *Eadem* proscriptionis *agnoscit, non* proscriptoris.

b Cum M. Antonius proscriptionis edictum inter coenam dictaret.] *Legendum arbitror,* Cum M. Antonio proscriptionis edictum inter coenam dictarat.

c Saluidenum Lepidus secutus est,] *Sic quidem praefert vetus lectio. sed legendum* Saluidienum, *non* Saluidenum, *ex Velleio Paterculo, secundo.*

d Gauisus sibi quòd aduocatum inuenerat.] *Verbum* sibi *non habetur in vetere lectione.*

e Dimissisque omnibus egressus est e cubiculo,] *Eadem,* dimissisque omnibus è cubiculo, *reliqua redundant.*

f Ne meo sermone medio proclames.] *Exemplar diui Pauli ordine verso,* ne medio sermone meo proclames. *in alijs non habetur verbum* meo.

X. g Et Duellios,] *Legendum* Duillios non Duellios, *tum ex vetere lectione, tum ex vulgata, apud historicos nomenclatura.*

h Eius pontificatum maximum,] *Vetus lectio,* & pontificatum maximum.

i Adeo non odit,] *Sunt codices qui habeant,* adeo non occidit.

XI. k Senectutem plusquam maturam] *Exemplar Franciscanum,* senectutem potius quàm naturam.

l In voluptate saeuiunt,] *Quidam codices,* in voluptatem saeuiunt.

XII. m Hic non est mentitus:] *Scribe,* Hoc non est mentitus, *ex vetere lectione.*

n Nam vt inuisus sit quia timetur,] *Corrigendum reor.* Nam vt inuisum se scit, quia timetur. *Posset etiā scribi* inuisus fit, *non* inuisus sit.

o Sic feras lineis & pinna concluſas contine.] *Castiga,* Sic feras lineae & pinnae clausas continent *ex vetere lectione,*

XIII. p Fidae ac bonae voluntatis ministros,] *Scribe permutato verborum ordine,* Bonae ac fidae voluntatis ministros, *ex eadem.*

q Hoc enim inter cetera pessimum habet crudelitas. Perseuerandum est.] *Eadem,* Hoc enim vel pessimum habet crudelitas, quòd perseuerandum est.

r Qui a tota ciuitate amatur,] *Verbum* qui *superfluit, ex eadem.*

XIIII. s Pro prima offensa exhaeredat?] *Eadem,* ad primam offensam exhaeredat.

XV. t Vt sciret datam sibi potestatem patriae:] *Scribendum puto contra omnia exemplaria,* potestatem patris, *non* potestatem patriae.

u Exilio damnauit,] Consilio, *non* exilio, *veteres codices. Cui lectioni suffragantur verba quae mox paulo sequuntur:* aduocauit in consilium Caesarem Augustum. *& legendum infra* effecit, *non* efficit.

x Gratuitam esse seueritatem suam,] Sententiam, *non* seueritatem, *vetus lectio.*

y Contundet enim amicos, & quidquid est indolis, comminuetur.] *Emenda*, Cõtunditur enim animus & quicquid est indolis, comminuitur, *ex eadem.* XVI.

z Cui tradita salus omnium est,] *Quidam codices* credita *legunt*, *non* tradita.

a Quosdam morbi curatio decipiat,] *Scribe*, Quosdam molli curatione decipiat, *ex vetere lectione.* XVII.

b Quid aliud quàm serpentibus obiici iubebat?] *Scribe*, quid aliud quàm serpentium abiici iubebat. *& mox paulo* abiiciebat, *non* obiiciebat, *ex eadem.* XVIII.

c Si ad naturae legem componitur.] *Quaedam exemplaria*, sed ad naturae legem compositam.

d Hoc tamen maxime distinguitur.] *Variant hic exemplaria. Sunt enim quae habeant*, Hoc cum maxime distinguitur. XIX.

e Nullumque momentum immune amet. Habeat hanc aliquis aegram vitam sustinet, cum liceat innoxium. Aliis ob hoc securum salutarem potentiam eius] *Sic prior editio. Corrigendum*, Nullumque momentum immunè à metu habeat. Sed quis hanc vitam aegram sustinet? cum liceat innoxium aliis, & ob hoc securum salutarem potentiam eius, *ex vetere lectione.*

f Intueamur venerantes colentesque.] *Legendum rectè per minorem cum superioribus*, intueremur venerantes colentesque, *& paulo ante* intuetur *lege*, *non* intuentur.

g Quas scit aliquando sibi fastidio obtinuisse:] *Locus vitiatissimus. Veteres codices* fastigium *legunt*, *non* fastidio, *vt putem hunc locum restituendum sic*: quos scit aliquando par sibi fastigium obtinuisse: *aut sic*, quos aliquando simile fastigium obtinuisse. XXI.

h Alienam de capite suo regiamque sententiam expectauit,] *Castiga ex exemplari scholarum Salmanticensium*, alienam de capite regio sententiam expectauit.

i Quod dignum esse victoria, apud victos inuenisse,] *Scribe* victore, *non* victoria, *ex vetere lectione.*

k Aut sublatis malis] *Lege*, aut vt sublatis malis, *ex eadem.*

l Et vitia eius compescit,] *Maior pars exemplarium*, & vitia eius facilius reprimit. XXII.

m Cum magno tormento] *Scribe*, & cum magno tormento, *ex vetere lectione.*

n Clementia inuocatus ad occidendum amicum] *Sic prior editio. Scribendum puto*, Leo etiam inuocatur ad occidendum amicum. *Veteres enim omnes codices* inuocatur *praeferunt.* XXV.

o Tunc ille diri animi morbus] Dirus, *non* diri, *idem.*

p Odio, veneno, gladiis.] Odia, venena, gladij, *exemplar Pincianum.*

q Tam multis periculis petitur,] Patitur, *non* petitur, *plerique omnes codices. Quid si legas?* patet.

r Quoque seruiles manus] *Inuerte dictiones, & scribe*, seruiles quoque manus.

s Et impietatem, & feritatem,] *Quaedam exemplaria* impunitatem, *non* impietatem. XXVI.

t Nec quantum videtur, peccat.] *Exemplar Pincianum*, nec quantum videtur, tantum peccat.

u Noxiosissimo cuique animali] Noxiissimo *vetus lectio*, *non* noxiosissimo: *vt a* pius, piissimus, *quod in antiquis legitur monumentis: etsi in Philippicis Cicero reclamet.*

x Et tuta est inter feras] Et tuta est etiam inter feras, *eadem.*

y Apud homines tamen] *Eadem*, Apud homines autem.

z A singulorum deinde caedibus in exitia gentium serpere,] *Scribendum inuerso ordine*, à singulorum caedibus, deinde in exitia gentium serpere, *ex eadem.*

zz Barbarorum sanguine cruenti] Cruentati *eadem non* cruenti.

IN LIBRVM II. DE CLEMENTIA, AD NERONEM.

a Et, cum diceretur, audisse memini,] *Exemplar scholasticum*, & cum diceretur, audisse me memini. CAP. I.

b Et bonitatem tuam cum fortuna vt litigantem] *Legendum arbitror*, sed bonitatem, *&c.*

c Vellem nescirem literas] *Vetus lectio*, Vellem nescire litteras.

d Quae Rom. imperium colunt, *Eadem* incolunt, *non* colunt.

e O vocem publica generis humani innocentia dignam, cui redderetur antiquum illud seculum.] *Scribendum dispungendumque ad hunc modum arbitror*, O vocem priscae generis humani innocentiae, dignam cui redderetur, *&c.*

f Pietatem, integritatem.] *Vetus lectio*, pietatem integritatemque.

g Et cuncta in similitudinem sui formabuntur.] *Quaedam exemplaria* tui, *non* sui, *Alia* tuam *agnoscunt.* II.

h A capite bona valetudo, ea transibit in omnes. Vegetata sunt.] *Prima duo verba*, à capite, *superioribus adiungenda sunt. Quae succedunt, sic scribe ex plerisque antiquis codicibus*: Bona valitudo in omnes vegeta est, *reliqua superfluunt, ex omni scripta lectione. & mox paulo* viuit *substitue pro* iuuit.

i Quid ergo est, propter quod bene actis dictisque tuis] *Legendum*, Quid ergo est praeter id quod, *&c. vt prior editio habebat.*

k Materia secundiore expressserunt sensus vehementes] *Lege* foecundiore, *non* secundiore, *ex exemplari Pinciano.*

l Quid ergo est vt raro inuitus, & cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Et ne forte decipiat nos speciosum clementiae nomen] *Scribe ex omni antiqua lectione*, Quid ergo est? Vt raro, inuitus, & cum magna cunctatione, ita aliquando scribas necesse est illud quod tibi in odium litteras adduxit, sed sicut facis. cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Ne forte decipiat, *&c.*

m Speciosum clementiae nomen aliquando] *Verbum* aliquando *redundat, ex eadem.* III.

n Plura proponere est tutius: *Mallem legeretur* Plures *quàm* Plura.

o Nullam virtutem cuiquam minus debito facere.] *Legendum puto* quicquam, *non* cuiquam.

p Vt Busiris ille & procrustes] *Exẽplar academiae*, Osiris ille & proclustes. *Exemplar Franciscanũ*, Siris IIII.

ille & procustes. *Lego*, Sinis ille & Procrustes, *Plutarcho, Ouidio, & plerisque aliis.*

q Hanc clementia repellit longius stare a se.] *Sic prior editio. Exemplar Pincianum*, Hanc clementia repellit, longiusque stare à se facit.

r Ne per speciem clementiae in misericordiam incidamus.] *Pleraque verba quae hic desiderantur, restitue ex exemplari Pinciano hoc pacto*, ne per speciem seueritatis in crudelitatem, ne per speciem clementiae in misericordiam incidamus.

s Quod si est quid in hac scientia [*Vetus lectio*, Quod si est, quidni haec scientia.

t AEque aestimanda.] *Scribendum* aequa, *non* aeque, *ex eadem.*

u Caetera omnia quaeque miserentur. Volo facere libens, & alius animo faciet.] *Ita prior editio. Quae verba vitiosissime scripta ad hunc modum castiganda existimo*, Caeterum omnia quae si misereretur, nolens faceret, libens & alacri animi faciet.

x Et fortius laborantibus] Fortuitis, *non* fortius, *legendum puto, vt sequentia indicant.*

y Vultum quidem non deiiciet, nec animũ,] *Sciendũ multa hic verba deesse, sed quae in scriptis exẽplaribus varie legantur. Modo sic:* Vultum quidem non deiicier, nec animũ ad corruscantis ciuis aut pannosi aridam faciẽ, & obnoxiam baculo senectutem. *Modo sic:* Vultum quidem non deiicier, nec animum obtrusit causa rerum in pannosam faciem, & in obnoxiam baculo senectutem. *Vt forte corrigendum sit:* Vultum quidem non deiiciet, nec animum ad aeruscantis ciuis, aut pannosi aridam faciem, & obnoxiam baculo senectutem.

z At quare non ignoscet vacuam] *Sic prior editio. Scribendum puto* dicam, *non* vacuam. & *paulo post* debitae *non* meritae, *ex vetere lectione: sicuti etiam patet circa finem libri repetitis eisdem verbis.*

a Inuidia criminis manifeste laborantem.] *Exemplar Pincianum*, inuidiae crimine manifeste laborãtẽ.

b Sed & quanti vult aestimare litem.] Taxare, *non* aestimare, *vetus lectio.*

c Secundum haec videbit perfectus sapiens, quod ingeniũ qua ratione tractandum sit, donec in rectum praua flectantur.] *Eadem*, Videbit, quod ingenium qua ratione tractandum sit, quomodo in rectũ praua flectantur. *reliqua superfluunt.*

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN LIBRVM DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM.

CAP. I. a Quae in contrarium ducit] *Vetus lectio*, quae vbi in contrarium ducit.

b Quantum cotidie proficiamus] *Eadem*, Quantum cotidie profligetur.

c Quodque exempla, pro bonis multa sunt.] *Exemplar Pincianum & Facundic Primitiuiae*, quodque exempla boni multa sunt. *Reliqua quae legerim omnia per defectum illorũ duorũ verborum* pro boni, *sic habent*: quod que exempla multa sunt. *vt corrigendum arbitrer*, quorumque exempla multa sunt.

II. d Quid optime factum sit,] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, quid optimum facto sit.

e Quanto leuius fuit quàm quod concupiui?] *Idem exemplar* melius *profert*, *non* leuius.

f Cum multis amicitias gessi,] *Omnis antiqua lectio* inimicitias *agnoscit*, *non* amicitias.

g Et aliquam dotem notabilem facerem.] *Corrige*, & aliqua dote notabilem facerem, *ex eadem.*

III. h Non in specie bonum, sed solidum & aequale,] *Eadem*, non in speciem bonum, sed in solidum & aequale.

i Deinde sit fortis ac vehemens,] *Verbum* sit *superuacaneum est, ex eadem. Alioqui si legendum erat, non* sit.

k Sine admiratione cuiuscunque:] *Eadem* sine admiratione cuiusque, *melius* cuiuscquam.

IIII. l Eo quod sibi ipsi dare potest,] Ipse *scribendum, non* ipsi, *ex eadem.*

m Quid enim prohibet nos beatam dicere,] *Eadem*, Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere.

n Nec detrahens quicquam beatae vitae,] Detrahet, *non* detrahens, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

V. o Expulsis terroribus] *Quidam codices* doloribus, *non* terroribus. *Legendum forte* erroribus.

p Aliaque ex alius admoueat, quibus totas quoque partes nostri sollicitet:] *Vetus lectio*, aliaque ex aliis admoueat, quibus totos partesque nostri sollicitet.

VI. q Vide autem & in illis qui summum bonum voluptatem dixerint,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Videant qui in his summum bonum dixerunt.

r Et a virtute deduci,] *Coniectio & superuacanea est, ex vetere lectione. &* diduci *reor scribendũ, non* deduci.

s Vt non iucunde] *Lege*, vt non iucunde viuat, *ex eadem.*

t Videlicet quod omne bonis ex virtute principium est.] *Legendum*, videlicet quia omne boni ex virtute principium est, *ex codice Facundi & Primitiui.*

VII. u Immo ab ipsa voluptate] *Idem codex*, immo ob ipsam voluptatem.

x Pallidam ac fucatam,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, pallidam aut fucatam,

y Quod venit transitu celerrime,] *Vetus lectio*, quod venit transit ve celerrime.

VIII. z Nec minus turpes dedecus] *Addenda est dictio* suum. Nec minus turpes dedecus suum. *ex eadem.*

a Quo sunt in castris auxilia & armatura leuis.] *pluralitatis numero*, armaturae leues, *eadem.*

b In exteriora quidem tendit & redit]. *Eadem*, In exteriora quidem tẽdit, sed tamẽ in totũ vndique in se redit.

c Ad externa porrexit, & illorum & sui potens sit, *Exemplar Fanciscanum post haec verba adiecit*, &, vt ita dicam, deuinciat summum bonum. *Item* porrexerit *agnoscit*, *non* porrexit.

d Non diffidens nec haesitans] Diffidens *legendum, non* diffidens, *ex vetere lectione.*

e Nihil enim praui, nihil subiti supereſt.] Lubrici *legendum, non* subiti, *ex eadem. quam lectionem arguit versus verba statim sequentia:* nihil in quo arietet, aut labet. arietet *refertur ad* praui, labet *ad* lubrici. *Solet enim Seneca libenter eandem sententiam aliis verbis repetere.*

f Non enim hanc praestat, sed nec huic laborat. Sed labor eius] *Correctiora exemplaria,* Non enim hanc praestat, sed & hanc. Nec huic laborat, sed labor eius. IX.

g Quae cum sinum impleuit,] *Exemplar domesticum,* quae cum suum impleuit. *Exemplar Facundi & Primitiui,* quem cum impleuit.

h Quaeris enim aliquid supra summum. Interrogas quid petam] *Vetus lectio,* Quaeris enim aliquid supra summum bonum, interrogans quid petam.

i Clare, inquam, ac palam testor] Inquit *legunt, non* inquam, *Exemplar Franciscanum, & Facundi ac Primitiui.* X.

k Iam dicacitatem & loquacitatem] *Duo Postrema verba* & loquacitatem, *in vetere lectione desiderantur.*

l Nec quas probauit, magni pendit: vtique enim admittit.] *Haec verba in codice Franciscano non habentur omnino.*

m Egregium autem virtutis apud vos officium, voluptates prestare.] *Exẽplar idem & item Facũdi ac Primitius,* Egregium autem habet virtus apud vos officium, voluptates praegustare. XI.

n Omnium generum animalia] Gentium, *non* generum. *eadem profert.*

o Tam longinquum illos ab omni molestia abesse,] *Corrigendum* tam longe tum illos, *&c. ex exẽplari Facundi & Primitiui.* XII.

p Ac vagabundus semper atque ebrius,] *Antiqua omnia exemplaria non* vagabundus *habent, sed* raptabundus. *Scribendum puto* reptabundus. *vt infra,* quo minus virtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus sequar.

q Ita non ab Epicuro repulsi luxuriantur,] Impulsi *legendum, non* repulsi, *ex eisdem.*

r Nec aestimabitur voluptas illa Epicuri. Ita mehercules enim sentio,] Aestimatur, *non* aestimabitur, *eadem praeferunt. & coniunctio* enim *in castigatioribus codicibus non habetur.*

s Ad pronum & exile] *Vetus omnis lectio* paruum, *non* pronum. XIII.

t Et dum ille venit, blando nomine inductus,] Illo *legendum, non* ille *ex eadem.*

u Quae non statim venerint vitia.] *Sic prior editio. Exemplar Pinctianum,* quae statura venerunt vitia. *Exemplar Facundi ac Primitiui,* quae statim eneruant, cum venerunt, vitia. *quae lectio confirmatur verbis statim sequentibus:* Qui voluptatem sequitur, videtur eneruis, fractus. *&c.*

x Vir peruenturus in turpia,] *Prior editio* vix, *non* vir. *Quid si legas?* mox, *non* vix. *Exemplar Facundi & Primitiui,* vt peruenturus in turpia, *vt forte scribi possit,* & peruenturus in turpia.

y Quae in praeceps ferantur,] *Corrige,* quae in praeceps ferant, *ex vetere lectione.*

z Et voluptas nocet nimia:] *Scribe sine coniunctione* &, *per maiorem,* Voluptas nocet nimia, *ex eadem.*

a Si hoc placet scilicet ad beatam vitam ire comitatum?] *Puto verba haec Senecae non esse, sed studiosi alicuius Senecae sensum exponentis.* XIIII.

b Virtutem quidam excellentissimam omnium voluptati tradidere ancillam. Nihil magnum animo capientis est,] *Exemplar Franciscanum & domesticum,* virtutem quidem excellentissimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis est.

c Ita habentis magnae voluptates] *Corrige,* ita habentes magnas voluptates, *ex vetere lectione.*

d Permanere licet in hac] Liber, *non* licet, *ex eadem scribendum.*

e Quia pars honesti non potest esse, nisi honestum & iucundum sit.] *Postrema tria verba,* & iucundum sit, *non habentur in eadem.* XV.

f Et ne exaequo quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero vigoris est, vetat.] *Emendo ex eadem,* & ne exaequat quidem, fragilitate alterius boni quicquid vigoris in altero est, hebetat.

g Libertatemque illam voluptas ista demum, si nihil se praeciosius nouit, in vitam sub iugũ mittit:] *Scribe,* libertatemque illam ista demum, si nihil se praeciosius nouit, inuictam, sub iugum mittit, *ex eadem.*

h Namque quod maxima seruitus est,] *Lege,* Nam quae maxima seruitus est, *ex eadem.*

i Trepida, casum pariens,] *Castiga,* trepida, casum pauens, *ex eadem. Exemplar tamen Facundi & Primitiui,* trepida, casum timens, *legit.*

k Temporum suspensa momenta.] *Verbum* momenta *non habetur in codice domestico.*

l Illo ergo summum bonum ascendat,] *Codex Pinctianus* ascendit, *non* ascendat. *recte: quia sequitur statim campar verbum* detrahitur, *non* detrahatur.

m Illa virtus fortiter stabit,] *Verbum* virtus *adscititium est, ex omni scripta lectione.*

n Quisquis autem cogitur, queritur, & plorat.] *Expungendum verbum* cogitur, *ex eadem.*

o Aut aeque mirari, vel indigne ferre,] *Scribendum,* aut mirari, aut indigne ferre, *ex eadem.*

p Ex vniuersa constitutione] *Exemplar Facundi & Primitius,* vniuersi *legit, non* vniuersa.

q Quid haec tibi virtus suadebit?] *Dictionem* virtus, *cum paulo ante praecesserit, putamus adiectitiam esse.* XVI.

r Quod nec virtute, nec malitia contingeret.] *Scribendum* cõtinget, *non* contingeret, *ex vetere lectione.*

s Cur autem domus disponitur?] *In maiore veterum exemplarium parte verba haec desiderantur. In nonnullis verbum* domus *tantum. Et expende, an* laute *legendum sit, vbi* autem *legitur.* XVII.

t Et aliquis est scindendi obsonij magister?] *Vetus lectio ordine mutato,* & est aliquis scindendi obsonij magister.

u Cur plura quàm nosti, possides? Turpiter.] *Exemplar Facundi & Primitiui:* Cur plura quàm nosti? *reliqua superfluunt.*

x Non tanquam sapiens, sed solum vt maliuolentiam tuam pascam. Nec erro.] *Idem exemplar:* Non sum sapiens, &, maliuolentiam tuam pascam, nec ero.

y Vt non optimis par sim,] *Corrige ex exemplari domestico*, non vt optimis par sim.

z Et si minus fera minatur.] Irata, *non* fera, *bona pars exemplarium.*

xviii. a Cui aliquid apti est.] Acti, *non* apti, *plaerique codices. Exemplar Facundi & Primitiui* actum *castigatius.*

b Hoc per malignissima capita,] *Particula* per *supe uacanea est, ex vetere lectione,*

c O virum acerrimum,] *Aduerbium* o *expungendum, ex eadem.*

d Hoc pauperiorem quàm caeteros cynicos,] *Scribe*, hoc pauperiorē quàm caeteri cynici, *ex eadem.*

e Vides enim non virtutis scientiam, *&c.*] *Expende an legendum sit* Vix, *non* Vides.

xix. f Reddidit sibi testimonium praecedentis vitae laudabilisque eius aetatis in portu, & ad anchoram vitae actae quios.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, reddidit sibi testimonium vita excedens, laudauitque aetatis in portu ad anchoram vitae actae quietem.

g Dicit quod vos inuiti audistis,] *Vetus lectio*, Et dixit quod vos inuidi audistis.

h Quibus ipsum nomen virtutis odio est?] *Adde ex omnibus antiquis exemplaribus verba haec:* Negatis quenquam praestare quae loquitur, nec ad exemplar orationis suae viuere.

i Nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerent.] *Eadem*, Nisi quòd quidam ex patibulo suos spectatores conspuerunt.

k Laudanda tractatio est:] Laudanda oratio est, *vetus lectio.*

xx. l Quis tibi proposuit haec?] *Eadem*, qui sibi haec proposuit, *vt ordo sit*, ingenti animo qui sibi haec proposuit.

m Ego mortem eodem vultu audiam, quo iubebo & videbo.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Ego mortem eodem vultu videbo, quo audiam. *reliqua superuacanea sunt.*

n Et praesentes & absentes aeque contemnam:] Posteras *legit exemplar domesticum, non* absentes.

o Nec si alubi incebunt, tristior:] Tristor *legendum, non* tristior: *ex vetere lectione.*

p A nemine meam.] *Eadem*, minime meam.

xxi. q Hoc ille etiam si non tenuerit, magnis tamen excidit causis.] *Prior editio*, Nec ille etiam si non tenuerit *& reliqua. Castigo*, Nae ille, etiam si non tenuerit, magnis tamen excidet ausis, *ex Phaethontis epitaphio apud Ouidium.*

r Paucae argenti armillae,] *Codex Franciscanus, & nonnulli alij* laminae *praeferunt, non* armillae. *Codex Facundi & Primitiui* lamellae, *rectius, vt sentio.*

s Non in animum illam gazam, sed in domum recipit.] *Omnis scripta lectio*, Non in animum illas, sed in domum recipit.

t Nec respuit possessas diuitias, sed contemnit,] *Eadem*, Nec respuit possessas, sed continet.

u Et maiorem virtutis suae materiam subministrari vult.] *Scribe* virtuti, *non* virtutis, *ex eadem.*

xxii. x Vt dies bonus & in pruina ac frigore apricus locus.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, vt dies bonus in pruina & frigore apricus locus. *Exemplar Pincianum castigatius, vt reor*, vt dies bonus, in bruma & frigore apricus locus.

xxiii. y Nemo sapientem paupertate damnauit.] Sapientiam, *non* sapientem, *vetus lectio.*

z O magnum virum optime diuitem,] *Adde post haec verba ex exemplari Facundi & Primitiui*, Si opus ad hanc vocem consonet.

a Quid donabit? erexistis aures. Quid expeditis sinum.] *Legendum puto ordine praeposterο:* Donabit. Quid? Erexistis aures? Quid? Expeditis sinum?

xxiiii. b Illi credo. Huic succurro. Huic misereor.] *Corrige*, Illi reddo. Huic succurro. Huius misereor, *ex vetere lectione. Potest tamen legi* credo.

c Erit defecturum.] Erit defuturum, *eadem.*

d Si processero, quantum proposui,] *Eadem*, Quantumcunque, *non* quantum, *agnoscit.*

xxv. e Et quanti quemquam aestimem.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & quanti quaeque aestimem.

f Domum illam splendidam malo quàm putentem.] *Codices quidam* petentem *habent, non* putentem. *Alij* potentem. *Lego*, pontem. *Nam duae res comparantur, domus splendida & pons sublicius.*

g Pone in instrumentis splendentibus,] *Corrige*, Pone in stramentis splendentibus, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

h Si lapsa cervix mea] *Vetus lectio* lassa, *non* lapsa.

i Praetextatus & candidatus,] *Variant hoc loco exemplaria. Alia legunt* praetextarus & chlamidatus. *Alia* praetextatus & causeatus.

k Vt omnes mihi ex voto cedant,] *Veteres quidam codices*, aut ferentibus. Omnes mihi ex voto decidant. *Alij*, aut assentientes mihi omnes ex voto discedant. *Corrigendum arbitror*, Fac sententiae omnium mihi ex voto cedant.

l Nulla homo hora sine querela sit:] *Exemplar Facundi & Primitiui*: Nullus homo sine querela aliqua sit.

m Iura reges Persarum petant.] *Prior editio*, Iura reges penatum petant. *Exemplar modo citatum*, Iura regnis imponam.

n Cum diis vndique consultabo.] *In variis exemplaribus varia lectio, in nullo sincera. Quaedam legunt*, cum Deo vtique conscientia luctabor. *Alia*, cum Deus vndique quae sunt requirat.

xxvi. o Quae exercendae tranquillius sint.] *Codex Facundi & Primitiui*, quae exercendo tranquillae sunt.

p Quid inter me stultum & te sapientem interest, si vterque habere volumus plurimum?] *Exemplar Pincianum & diuorum Facundi & Primitiui* Quid ergo inter me stultum & te sapientem virum interest, si vterque habere volumus? Plurimum. diuitiae enim, &c.

q Diuitiae apud sapientem virum in seruitute sunt:] *Exemplar Franciscanum*, Diuitiae cum apud sapientem virum sunt, in seruitute sunt.

r Nec quo illa pertingant quae ex longinquo instruũtur, intelligunt.] *Scribendum*, nec quo illa pertineant

neant quae ex longinquo struuntur, intelligunt, *ex vetere lectione.*

s Iam iamque preciosa spolia laturi.] *pro commodiore lectione duxerim* daturi *quàm* laturi.

t Quia calamitas est, odisse, & lacessere virtutem, bonae spei euitatio est.] *Vetus lectio*, quia calamitates odisse, & lacessere virtutem, bonae spei eiuratio est.

u Sed ne diis quidem,] *Vide an sit fidelior lectio*, sicut ne diis quidem.

x Adulterum illum induxit & bnoctantem:] Obnoctantem, *non* abnoctantem, *scripta lectio.*

y Alius raptorem ingenuorum, corruptorem, & cognatorum quidem:] *Verbum* raptorem *desideratur in exemplari Facundi & Primitiui.*

z Vestra tamen vos moneo causa.] *In eodem*, Vestra tamen nos mouet causa.

10 a Mentio sacrarum litterarum interuenerit,] Sacra, *non* sacratum, *legendum ex vetere lectione,*

b Et medio lucernam die proferens,] Praeferens *eadem, non* proferens.

c Illustrata est manus mea per ea ipsa, *&c.*] *Codex Facundi ac Primitiui*, virtus mea *legit, nõ* manus mea. XXVII.

d Quare hic philosophus latius habitat?] Laxius, *non* latius, *omnis scripta lectio.*

e Quem vera scabies depascitur.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, fera *legit, non* vera. *Exemplar Pincianũ*, foeda: *rectius. vt in libro de tranquillitate animi*: Vt vlcera quaedam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent & foedam corporum scabiem delectat quicquid exasperat.

f Vt vobis tantum ocij superfit,] *Scribendum* & vobis, *non* vt vobis, *ex vetere lectione.*

g Aut tam vicinae, vt vos ac vestra rapturae propius accesserint,] *Corrige*, aut iam vicinae, vos ac vestra tracturae, propius accesserint, *ex eadem.* XXVIII.

20 h Nunc in infima allisos rapit? Cur nobis magno consensu vitia commendant?] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, nunc in infima allisos magno vos consensu in vitia rapit. *Quid si legas non* consensu, sed concussu?

i Proderit tamen primo in seipsum secedere.] *Exemplar Pincianum & Gallicanum domesticum*, proderit tamen posse ipsum secedere.

k Ad quod vitam dirigamus, licet admonitio nota sit.] *Sic prior editio. Castiga*, ad quod vitam dirigamus, licet quod in ocio non sit: *ex vetere lectione.*

l Certe Stoici nostri dicunt:] Certe Stoici vestri dicunt, *codex Facundi ac Primitiui. & paulo post* vacationem, *non* vacationes. XIX.

m Nunc probo tibi non defuisse me.] *Scribendum* probabo, *non* probo, *ex eodem.* XXX.

30 n Vtinam quidem iam tententur omnia.] *Corrige ex eadem*, Vtinam quidam iam tenerentur omnia.

o Causa autem late illa patet:] *Scribendum mutato dictionum ordine.* Causa autem illa late patet, *ex omnis scripta lectione.*

p Quoniam qui se deteriorem facit,] *Codex Facundi ac Primitiui*, Quomodo qui se deteriorem facit. *Et paulo post*, sic si quis bene de se meretur *legendum, non* Sed si quis, *&c.*

q Non ad hunc angulum respicimus aut illum,] *Corrigendum*: non ad hunc angulum respicimus, aut ad illum, *ex omnis scripta lectione.* XXXI.

r Aut Carthaginensium erit,] *Verbum* erit *eradendum, ex eadem.*

s Huic maiori R. P.] Minori, *non* maiori, *Exemplaria Franciscanum & Pincianum*,

t Quod maria terrasque & mari ac terris inserta complectitur:] *Corrigendum reor contra omnia exemplaria*, Quod mari terras, & maria terris inserta complectitur.

u Immobilis sit mundus,] *Castiga*, immortalis sit mundus *ex vetere lectione.*

40 x Natura ad vtrumque genuit & contemplationi rerum & actioni.] *Exemplar Franciscanum*, Natura ad vtrumque genuit, & contemplationem rerum, & actionem.

y Sed etiam ad contemplationem factum] Factura, *non* factum, *maior pars scriptorum codicum.* XXXII.

z Et vultum suum circumferre cum toto corpore.] *Verbum* corpore *non habetur in eodem exemplari, nec item in Gallicano meo, vt per dictionem* toto, *accipiamus* mundo ipso.

a Sublime fecit illi caput.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, sublimius *praefert, non* sublime,

b Sena per noctem signa perlucent, nullam non partem sui explicuit:] *Vetus lectio*, produceret *agnoscit, non* perlucent. *vt forte legendum sit*, sena per noctem signa produxit, & nullam non partem sui explicuit.

c An propter ipsum pondus corporum] Praeter, *non* propter, *eadem.*

50 d Quod à me probatur homines diuini spiritus esse partem,] *Legendum*, quo maxime probatur, *non* quod à me probatur, *ex eadem. & verbum illud* partem *sequentibus adiungendum est, non praecedentibus.*

e In terras disiluisse, atque ex alieno loco exisse.] *Scribe*, in terram resiluisse, atque extraneo loco haesisse: *ex eadem.*

f Ad haec quaerenda natus aestima,] *Legendum ex eadem*, Ad haec quaerenda natus existimat.

g Ego secundum naturam viuo,] *Scribendum* Ergo, *non* ego, *ex eadem.*

h Quoniam ne contemplatio quidem sine actione est.] *Exemplar Facundi ac primitiui*, quoniam ne contemplationi quidem intendere possum sine actione.

l Nec vnquam sumas illud tempus,] Vllum, *non* illud, *vetus lectio.*

60 k Nec ille qui se contemplationi inseruit,] *Codex Facundi ac Primitiui*, nec ille qui contemplationem elegit.

l Sed eam qua ratione efficit firmam sibi.] *Sic prior editio. Idem codex* quam *agnoscit, non* qua.

m Nobis statio est, non portus haec.] *Lege inuersis dictionibus*, Nobis statio haec, non portus est: *ex vetere lectione.*

n Adiice nunc huc,] Adiice nunc hoc, *exemplar Facundi & Primitiui.*

o Quòd è lege Chrysippi] *Vetus lectio*, quod de lege Chrysippi.

p Negabis mihi accessurũ in hãc R.P.] Ad hanc Remp. *Exẽplar Facundi & Primitiui, non* in hanc R.P.

q Et hanc fugiet.] *Scribe*, & hanc fugiet sapiens, *ex eodem exemplari.*

r Quum laudet nauigationem.] *Exemplar idem & Pincianum*, antequam laudet nauigationem. *Scribendum puto per transpositionem dictionum*, quum ante laudaret nauigationem.

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN LIBRVM DE TRANQVILLITATE ANIMI, AD SERENVM.

CAP. I.

a Quae manu paeciderem,] *Quidam codices*, quae manu penderem. *Exemplar Facundi & Primitiui*, quae manu prenderem, *recte*.

b Quem nec parent familiae, nec spectent,] *pro meliore lectione duxerim* expectent, *quàm* spectent: *quam approbant verba haec statim succedentia*.

c Non ante multos paratus dies,] *Quaedam exemplaria*, nec in multos paratus dies. *Alia*, nec ante multos imparatus dies. *Quid si legas*? nec multos ante paratus dies.

d Nihil habeat accersiti precio, sed habilibus non defuturus,] *Vetus lectio*, nihil habens accesiti preciosiue vbi licet non defuturus. *Scribo*, nihil habens accersiti preciosiue. Vbi libet non defuturus.

e Sine vllo opere & nomine artificis:] *Eadem*, sine vllo nomine artificis. *Reliqua non agnoscit*.

f Diligentius quàm iam intra latus vestita & auro culta mancipia,] *Eadem*, diligentius quàm intra larem vestita, *&c. vt forte legi possit*, diligentius quàm in priuato lare vestita. *vt hoc ipso libro infra*: Sed habet vbi se etiam in priuato lare explicet magnus animus. *Verba autem statim ante praecedentia, de luxuria perditorum, non habentur in vllo vetere exemplari*.

g Iam domus etiam quae calcatur preciosa,] *Scribe* qua calcatur, *non* quae calcatur, *ex eadem*.

h Et assentator comesque patrimoniorum] Assectator *lege*, *non* assentator, *ex eadem*.

i Tantusque morsus subit,] Tacitus *lege*, *non* tantus, *ex eadem*.

k Aut aureis virgis adductum capescere] *In quibusdam codicibus verbum* aureis *non habetur. In aliis* abductum, *non* adductum. *&* compescere, *non* capessere.

l Promptus compositus.] *Scribe*, propius positus, *& adiunge superioribus, ex antiqua lectione*.

m Et nemo non omisit. Ad quam cum animum insolitum arietari permisi,] *Corrige*, & nemo non misit. Vbi aliquid animam insolitam arietari percussit, *ex eadem*.

n Alterius coercere in foro superbiam,] Alicuius, *non* alterius, *omnes scripti codices praeferunt*,

o Cogitationis magnitudine leuauit,] *Idem* cogitationum, *non* cogitationis, *rectius*,

p Altiusque vt spirare, ita eloqui gestit,] Sperare *in eisdem habetur, non* spirare.

q Et ad dignitatem rerum exit oratio] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & ad dignitatem rerum exigitur oratio.

r Oblitus tum lenis pressiorisque iudicij sublimis feror] Legis, *non* lenis: *&* sublimius, *non* sublimis *scripta lectio*.

II.

s Nec vllius propius admoneri exemplo,] *Eadem*, Nec vlli propius admouerim exemplo.

t Non parum est corpus sanum,] *Scribe inuerso ordine*, non parum sanum est corpus, *ex eadem*.

u Alicubi instes grauis,] Grauius *legendum, non* gratis. *ex eadem*.

x Ego eam tranquillitatem voco.] *Verbum* eam *supernacaneum est, ex eadem*.

y Et illi qui marcent & oscitant.] *Prior editio* oscitantur, *non* oscitant. *pro quo* ociantur *legit Exemplar Facundi & Primitius*.

z Quàm quibus difficilis somnus] Qnàm quibus difficilis somnus est, *ex vetere lectione scribendum*.

a Qui non inconstantiae vitio [*Quaedam exemplaria*, qui non constantiae vitio. *Quid si legas*? qui non constantia in vitio.

b Hoc oritur ab intemperantia animi] Intemperie *exemplar diuae Mariae, non* intemperantia.

c Nec dolent se praua frustra voluisse.] *Sic prior editio. Exemplar Facundi & Primitiui*: Nec dolent praua se frustra voluisse, *minus corrupte. Codex Franciscanus*: Nec dolent praua, sed frustra voluisse *rectissime*.

d Ad secreta studia:] *Scribe*, & ad secreta studia, *ex vetere lectione*.

e Se ipsas strangulant.] Se ipsae strangulant, *eadem*.

f Et ille fluctus mentis incertae] Mille, *non* ille, *eadem*.

g Et ex hac deinde versatione alienorum processuum.] *Sic prior editio. Legendum per minorem cum superioribus*, & ex hac deinde auersatione alienorum processuum, *ex eadem*.

h Gratior quibusdam pessimis ingeniis,] *Lege*, gratior pessimis quibusque ingeniis, *ex eadem. Quaedam exemplaria*, gratiorque pessimis quibusque ingeniis.

i Et mutare nondum fessum latus.] *Quid si legas* motare, *non* mutare? *vt alludat ad Virgilianum illud*,

Et fessum quoties mouit Atlas.—

III.

k Et tecta vel antiquae satis opulenta turbae.] *Verba haec in exemplaribus, Pinciano & Francisc. desiderantur*.

l Aliud ex alio suscipitur.] *Lege*, Aliud ex alio iter suscipitur, *ex vetere lectione*.

m Omnes itaque scire debemus,] *Expungendum verbum* omnes, *ex eadem*.

n Curam corporis educunt.] *Scribe*, & cura corporis diem educunt, *ex eadem*.

o Ad rerum ciuilium tutamen] Certamen, *in eadem, non* tutamen *habetur*.

p Ita tamen delituerit, vt vbicunque ocium suum absconderit, prodesse velit] *Corrige*, ita tamen delituerint, vt vbicunque ocium suum absconderint, prodesse velint, *ex eadem*.

q Virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit,] *Eadē*, virtute instruit, qui animos ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit.

r Qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus praetor adeuntibus assessoribus verba pronuntiat] *Emendandum puto*, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus praetor adeuntibus, aut assessor aeris verba pronunciat. *vt pro* aeris, *accipias* legis in aere incisae: vt illud,

——Nec verba minantia fixo
AEre ligabantur.——

s Quàm qui docet quid sit iustitia, quid pietas, quid sapiẽtia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantum bonum sit bona conscientia?] *Vetus lectio*, quàm qui quid sit iustitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quàm gratuitum bonum sit bona conscientia, declarat.

10 t Quod subduxeris officiis, non deseruerit, nec munus detrectaueris.] *In exemplari Pinciano vltima verba*, nec munus detrectaueris, *non habentur. Legendumque ex eodem*, nõ te deseruerit. *In codice Facundi ac Primitiui*, quod de officiis subduxeris, *&c.*

u Contra difficultates locorum educere,] *Vetus lectio* ducere *praefert, non* educere. [*Primitiui.*

x Quod nobis natura consumendum dedit.] Consumãdum, *non* consumendum, *Exẽplar Facundi &*

y Quare nihil turpius est,] *Deest verbum* saepe, *ex omni antiqua lectione.* Quare nihil turpius est saepe.

z Sed parcius se inserat officiis,] Inferat, *non* inserat, *quidam codices. posset legi* ingerat.

a Officia si ciuis amiserit,] Officia ciuis amisit, *vetus lectio.*

b Et sors inter gregarios posuit:] Triarios, *non* gregarios, *in eadem habetur.*

c Stes tamen, clamore iuues, si quis fauces oppressisset,] *Corrige*, Stes tamen, clames. Si quis fauces
20 oppresserit. *ex eadem.*

d Siue patiatur & sentitur iure suo,] *Sic prior editio. Legendum*, siue exspatiatur, & vtitur suo iure, *ex exemplari Facundi ac Primitiui.*

e In quocunque habitu est, prosit.] *Scribe*, in quocunque habitu est, prodest, *ex eadem.*

f Longe itaque optimũ miscere ocium rebus,] *Lege ex eodem*, Longe, inquam, optimum est miscere ocium rebus.

g Vt nulli actioni locus honestae sit,] *Scribendũ ordine inuerso*, vt nulli actioni honestae locus sit, *ex eod.*

h In qua tot tyranni, quot satellites erant?] *Expende an contrario legendum sit*, in qua quot tyranni, tot
30 satellites erant.

i Et diuitibus opes suas moerentibus] *Omnis scripta lectio* metuentibus *agnoscit, non* moerentibus.

k Et in florenti ac beata, pecuniam, inuidiam,] *Exemplar Franciscanum*, & in florenti ac beatã peciam inuidiam. *Vt legendum putem*, & in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam.

l Malle esse se mortuum quàm viuere.] *Sic prior editio. Legendum reor, mutato verborum ordine.* malle esse se quàm viùere mortuum. *Sequitur confestim.*

m Ex virorum numero exire,] Viuorum, *scribendum puto, non* virorum.

n Nec aliter quàm periculosa nauigatione submersus portum petas:] *Scribe*, nec aliter quàm in periculosa nauigatione subinde portum petas, *ex vetere lectione.* [dum est.

o Deinde eos quorum causa, aut cum quibus] *Eadem*, deinde eos quorũ causa, aut cum quibus agẽ- IIII.

p Laborioso oppressit officio.] Pressit, *non* oppressit, *eadem.*

q Irritamenta nocitura libertati euitet.] *Eadem*, irritamenta nociturae libertatis euitet.

r In actore quàm in pondere.] *Quid si legas?* in latore quàm in pondere. *quia sequitur mox paulo*, quae
40 ferente maiora sunt. V.

s Necesse vt opprimant onera,] *Particula* vt *superuacanea est, ex vetere lectione.*

t Hominum vtique namque delectus habendus est,] *Ita prior editio. Lege*, Hominum vtique delectus habendus est, *ex eadem.* VI.

u Qui cum amicorum officiis paria in mensa faciunt,] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, qui cum amicorum officiis pares mensas faciunt.

x Deinde illi sint testes] *Corrige*, Deme illis testes, *ex vetere lectione.* [*ex eadem.*

y An ocio, studio, contẽplationique aptior sit:] *Lege*, an ocioso studio contemplationique aptior sit,

z Afflatuque ipso in proximo laborabimus:] *Duo verba* in proximo, *non habentur in eadem.* VII.

50 a Vbi enim istud inuenies quod tot saeculis quaerimus?] *Scribendum*, vbi enim istum inuenies, quem tot saeculis quaerimus, *ex eadem.*

b Vtrique enim pecunia sua adhaesit,] Vtrisque enim pecunia sua obhaesit, *eadem.* VIII.

c Potest ipse, dubitare] Idem *legendum, non* ipse, *ex eadem.*

d Non pudet,] *Eadem*, Non te pudet.

e Nihil apud Diogenem iam tui est.] *Eadem* tutum *agnoscit, non* tui. *Lege* tuum.

f Habiliora sunt corpora pusilla.] *Prior editio*, Habiliora sunt corpora imbecilla. *Exemplar Facundi & primitiui*, imbecillo *legit, non* imbecilla. *Corrigendum puto* in bello, siue in bella.

g Placebit autem nobis mensura,] *Scribe*, Placebit autem haec nobis mensura, *ex vetere lectione.* IX.

h Et vsu rerum ornamenta metiri.] *Eadem*, Et vsus rerum, non ornamenta metiri.

60 i Libidoque qua necesse est effluat: *Dictiuncula* que *superfluit, ex eadem.*

k Discamus membris nostris inuitis cultum victumque non ad noua exempla cõponere.] *Eadem*, Discamus membris nostris inniti. Cultum victumque, *&c.*

l Etiam si hos pudebit.] *Variant hoc loco insigniter exemplaria. Quaedam sic habent*: Etiam simul hos pudebit. *Alia sic*: Etiam simules nos pudebit ei plus. *Alia*: Etiam simules nos pudebit esse populo. *Legendum reor*, Etiam si milies nos pudebit, *Aut sic*: Etiam si similes nos pudebit esse populo.

m Nec curari mollius potest.] Melius *in vetere habetur lectione, non* mollius. *etsi exemplaria quaedam* mollibus *praeferant.*

n Quidni durius enim consulitur, etsi pauperras, & ignominiosa rerum euersio adhibetur, malo ma-

lum opponitur.] *Corrige*, Quidni consulitur? si & paupertas, & ignominia, & rerũ euersio adhibetur. Malo malum opprimitur. *ex eadem.*

o Sed in spaciis vitae] Sed in his spaciis vitae, *eadem.*

p Studiorum quoque quae liberalissima impensa est, tandiu rationem habet,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Studiorum quoque liberalissima impensa est: tamen tandiu rationem habent. *Legendum puto* habebo, *non* habent, *quia sequitur*, Quo mihi innumerabiles libros.

q Quadraginta milia librorum Alexandriae arserunt,] *Legendum videtur* Quadringenta *potius, quàm* quadraginta. *Caeterum Gellius lib. 6. cap. vltimo, septingenta prodit fuisse librorum milia.*

r Honestius, inquis in hos impensas, quàm in Corinthia pictasque tabulas effuderim.] *Exemplar Facundi & Primitiui:* Honestius, inquis, in hos impensum esse, quod in Corinthia pictasque tabulas effuderint.

s Et inter tot millia librorum oscitanti,] *In quibusdam codicibus non habetur coniunctio &. In alijs habetur, & desideratur* tot.

t Deinde vbi non indignari illa, sed pati proposuerunt] *Exemplar Pincianum*, Deinde vbi non dedignari illa, *&c.*

x. u Et voluptatem si volueris malam putare vitam potius quàm inuidiosam facere.] *Vetus lectio*, & voluptates, si volueris malam putare potius vitam quàm inuidiosam facere.

x Quàm cum sciret quibus aerumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudine inuenit,] *Corrigendum arbitror*, quàm quod sciens quibus aerumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudinem inuenerit. *Nam & in codice Pinciano* consuetudinem *habetur, non* consuetudine.

y Aliorum aurea catena est, aliorum laxa:] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Aliorum aurea catena est & laxa, *rectissime.*

z Et quamuis augustum pedem] *Legendum reor*, quemuis angustum pedem.

a Et fortunam suam quam maxime potuerunt in planum deferendo.] Poterunt, *non* potuerunt, *scribendum ex vetere lectione.*

b Sed hoc ipsum testentur,] *Lege*, Sed hoc ipso testantur, *ex eadem.*

c Large & benigna manu] *Sic prior editio. Legendum* larga, *non* large, *ex eadem.*

d Ad secundos casus praesidia,] *Forte* sequentes, *non* secundos, *commodius legeretur.*

e Et finitae, non immensum, *&c.*] *Exemplar Facundi & primitiui*, sed finitae, non in immensum.

xi. f Solet intueri fidei commissa.] Tueri *lege, non* intueri, *ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

g Recipe animo meliore quàm dedisti.] *Omnis scripta lectio*, Recipe animũ meliorem quàm dedisti.

h Viues diutius, & morieris expeditius,] *Scribe*, At tu etiam viues diutius, *&c. ex eadem.*

i Morbus & captiuitas, ruina, ignis,] *Lege*, Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis, *ex eadem.*

k Sciebam in quàm tumultuosum me contuberniũ natura duxisset.] Clusisset, *non* duxisset, *eadem.*

l Totiens prope limen immaturas exequias fax cereusque pressit.] *Corrigendum*, Totiens praeter limen immaturas exequias fax cereusque praecessit, *ex eadem.*

m Multos ex his quorum forum, curia, sermo, mecum contraxerat,] *In eadem*, Multos ex his quos forum, curia, sermo, mecum contraxerat.

n Miror aliquando ad me pericula accessisse,] Mirer *eadem praefert, non* miror. *& paulo post* sipario, *non* siparij.

o Inter solum & aulam ingenuam.] *Scribe*, inter solium & aliena genua, *ex eadem.*

p Cui cum Granius vetus cognatus,] Caius, *non* Granius, *eadem.*

q Periit in palatio cognata,] Cognati *lege, non* cognata, *ex eadem.*

r Qui in rogum suum descẽdit iussus & extingui vidit,] *Eadem*, Qui rogum suum, & descẽdit iussus, & extingui vidit. *Corrigendum reor*, qui rogum suum & incendi viuus & extingui vidit, *ex Herodoto, primo.*

s Id est ne aut labor irritus] *Verbum* id est *eradendum, ex eadem.*

t Horum & si aliquem, *&c.*] *Dele coniunctionem*, &, *ex eadem.*

xii. u Quid cogitas? Respondebit tibi:] *Legendũ sine interpolatione cum nota interrogationis in fine*, Quid cogitas respondebit tibi? *ex eadem.*

x Cum interim concurrerunt,] *Legendum per minorem*, cum interim cucurrerunt, *ex exemplari Franciscano.*

y Ad iudicium saepe litigantis, ad sponsalia saepe nubentis,] *Corrige*, Saepe aut iudicium litigantis, aut sponsalia nubentis, *ex codice Facundi & Primitiui.*

z Non industria inquietos, sed insanos falsae rerum imagines agitant.] *Scribe per maiorem*, Non industria inquietos & insanos, sed falsae rerum imagines agitant, *ex exemplari Franciscano. Exemplar tamen Facundi & Primitiui* inquietes *praefert, nõ* inquietos. *Sed puto veriorem esse lectionem, etsi nullo suffragante exemplari, ad hunc modum:* Inanis industria inquietes, vt insanos falsae rerum imagines agitant.

a Inanes & leues etiam causae] *Verbum* etiam *delendum ex vetere lectione.*

b Nomenclator persalutauit,] *Eadem*, nomenculatores persalutauit.

c Nec publice ad superuacua se ferat] *Castiga*, ad superuacua scilicet referens, *ex eadem.*

xiii. d Semper de illa cogitare, & sibi nihil de fide eius promittere.] *Exemplar Pincianum & Franciscanum*, semper de illa cogitare debemus, & nihil sibi de fide eius promittere.

xiiii. e Ne nimis destinatis rebus indulgeamus, transeamus in ea quae nos casus deduxerit:] *Vetus omnis lectio*, ne minus destinatis rebus indulgeamus, transeamusque in ea, *&c. sed placet prior lectio.*

f Hemina sanguinis in tua potestate est] *Corrige ex eadem*, En vena sanguinis. In tua potestate est.

g Falleris ille dixit,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Phalaris *habet, non* Falleris.

h Cum centurio agmen perituram trahens, & illum quoque citari iuberet.] *In vetere lectione*, cum centurio agmen perituroꝝ trahens illum quoque excitari iuberet.

i Quid moesti, inquit, estis vos? Quaeritis, an immortales animae sint. *Castigandum puto sic*: Quid moesti, inquit, estis? Vos quaeritis, *&c.*

k Iam non procul erat tumultus,] *Scribe*, Nec iam procul erat tumultus, *ex vetere lectione.*

l Inquit. Quid Cani nunc cogitas:] *Inuerso ordine legendum*, Quid, inquit, Cani, nunc cogitas? *ex eadē: vt mox ante*, Quid moesti, inquit, estis vos.

m Nemo diutius philosophatus:] *Eadem*, Nemo diutius philosophatur.

n Priuatae tristitiae causas abiecisse.] *Quaedam exemplaria* adiecisse *legunt*, *non* abiecisse.

o Et circumcurrit tot scelerum felicium turba,] *Scripta lectio* occurrit, *non* circumcurrit. XV.

p Vt vix vnquam est nisi cum expedit fides, sed libidinis lucra damnaque pariter inuisa,] *Eadem*, Et vix vnquam nisi cum expedit fides & libidinis, *&c.*

q Quas non sperare licet, nō habere podest,] *Scribe*, quas nec sperare licet, nec habere prodest, *ex ead.*

r Ille & spei bonae aliquid relinquit:] *Coniunctio & expungenda, ex exemplari Pinciano.*

s Omnia hominum negocia similia nuptiis esse, *Exēplaria nonnulla* initio *praeferunt*, *non* nuptiis. *Alia* miciis. *Corrigendum reor* nimis, *siue* mimicis. *Nam & vetus est adagium, mimum esse vitam. & Augustus, auctore Tranquillo, paulo ante obitum amicos percunctatus est, ecquid his videretur mimum vitae commode transegisse.*

t Quàm conceptus inchoatos.] *Quid si scribas?* quàm concubitus in his actos.

u Nec in risum, nec in lacrymas excidere.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, excitari *habet*, *non* excidere *sed non displicet impressa lectio.*

x Quia aliquis filium suum efferat,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, si quis filium efferat.

y Vt in simulatione etiam simplicissima dolor eueniat,] *Scribe*, vt in simulatione etiam simplicissima res dolor veniat. *ex vetere lectione.*

z Sequitur pars quae solet non immerito contristari, & in sollicitudinem deduci, vbi dolorum exitus mali sunt. Vbi Socrates cogitur in carcere mori.] *Exēplar, Facundi & Primitiui*, sequitur pars quae solet nō immerito cōtristare, & in sollicitudiné adducere. Vt bonorū exit' mali sunt. Vt Socrates cogitur, *&c.*

a Ipsorum animos desidera,] *Idem exemplar*, tu talis fieri desidera.

b Quorum desiderio virtus tibi placeat,] *Verbum* desiderio *delendum, ex vetere lectione.*

c Non tu dignus mala fortuna. Dijs visus es. Indignus in quem iam aliquid fortuna posset.] *Eadem*, Non tu dignus mala fortuna diis visus es, sed indignus, *&c.*

d Aut Regulum, quòd tot clauis configitur, aut Catonem, quòd vulnera sua fortiter tulerit?] *Exemplar Facundi & primitiui*, aut Regulum, quod tot clauis transfigitur, aut Catonis vulnus iteratū. *rectissime.*

e Aut illa quantum haberet voluptatis] Habet *legendum est*, *non* haberet, *ex vetere lectione.*

f Nec perduratum est,] *Quidam codices*, percuratum. *Alij*, procuratum.

g Inter lusum ac festa ipsa tempora] *Exemplaria aliquot* intra ludos *legunt*, *non* inter lusum, *& in omni antiqua lectione desideratur verbum* tempora.

h Nascitur ex assiduitate laborum animorum hebetatio] *Exemplar Facundi & Primitiui*, animo *praefert*, *non* animorum.

i Nec ad tanta hominum cupiditas tenderet,] *Scribe*, Nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, *ex vetere lectione.*

k Oratorem magnum meminimus, quem nulla hora vltra decimam retinuit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, oratorem magnum meminit nostra aetas, quem nulla res vltra decimam retinuit.

l Vt coelo libero & multo spiritu.] *Festiuior lectio exemplaris Facundi & Primitiui*, vt coelo libero, vt multo spiritu.

m Sed vt deprimat curas.] *Verbum* curas *expungendum ex vetere lectione.*

n Trudit enim curas,] Eluit enim curas, *eadem.*

o Et asserit, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit] *Scribe*, Et asserit, vegetatque & audaciorem, *&c. ex eadem.*

p At facilius efficiet quisquis obiecerit crimen honestum quàm turpem Catonem] *Eadem*, Facilius efficiet quisquis obiiciet hoc, crimen honestum, quàm turpem Catonem. *& paulo post* perpulit, *aut* compulit *non* pepulit.

q Decidat oportet a solito, & efferatur,] Desciscat, *non* decidat, *exemplaria diui Francisci & Facundi ac Primitiui. & perpende an sit correctior lectio* efferetur, *quàm* efferatur.

r Et rectorem capiat suum, eoque feratur quo per se timuisset ascendere.] *Corrige*, & rectorem rapiat suum, eoque ferat quo per se timuisset accedere, *ex Exemplari Facundi ac primitiui.*

s Surrepentibus vitijs] *Quidam codices*, repentibus vitiis. *Alij*, semper repentibus vitiis.

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES
IN LIBRVM AD SERENVM, QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

a Lucij Annei Senecae ad Serenum liber secundus,] *Verbum* secundus *in correctioribus exemplaribus non habetur.*

b Quā primū nos eripiant, & in illū editū verticem educant,] *Legendum singularitatis numero*, eripiat CAP. I.

& educat, *ex vetere lectione.*

c Et ardua ad quae vocamur,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, At ardua per quae vocamur.

d Supra Pompeios & Caesares surgentem,] *Lege*, quod supra, *& c. & paulo ante pro* Catonis, *substitue* M. Catonis, *ex vetere lectione.*

e Et tacita cupiditate corrupti non intelligebant, se, dum vendunt, & venire.] *Scribendum*, & caeca cupiditate correpti non intelligebant, se, dum vendunt, etiam venire, *ex eadem.*

II. f In tres diuisus partes.] *Verbum* partes *redundat, ex eadem. Significari autem Caesarem, Pompeium, Crassum, eu idem est.*

g In eadem quae ceteri descendistis,] *Lege* incidistis, *non* descendistis, *ex eadem.*

II. h Quo nulla permittatur iniuria.] Peruenia*tur credidere.m scribendum, non* permittatur. 10

i Quod sacrilegium non inueniat.] *Castigatior puto lectio erit* sacrilegum, *quam* sacrilegium, *quam confirmant verba statim sequentia*, si existunt qui magnitudinem. *& c.*

k Non icturi petat.] *Omnia scripta lectio* appetat, *non* petat, *agnoscit, & mox paulo* habeatur, *non* habebatur.

l Quàm si nulla sit.] Quam si nulla fit, *eadem.*

m Vel teri potest,] Vel deteri potest. *eadem.*

IIII. n Tot verberat procellis] *Eadem*, Tot verberati seculis.

o Cum potentes imperio editi,] *Eadem*, Etiam cum potentes & imperio editi.

p Aut dimissis in profundum cathenis Neptunum potuisse contingi?] Demissis, *non* dimissis, *eadem habet: & videtur* constringi *legendum esse potius, quam* contingi. 20

q Vnum malum enim illi est turpitudo.] *Permuta verborum ordinem*, Vnum enim illi malum est turpitudo, *ex eadem.*

r Bona sua solidum habet,] *Scribendum*, bona sua in solido habet, *ex eadem, & paulo post* perducta, *non* producta, *in eadem habetur.*

V. s Libera est inuiolabilis, immota,] *Scribe*, Libera est, inuiolabilis, immota, inconcussa, *ex eadem.*

t Sic contra casus indurat] *Scribendum reor*, Sic contra casus indurata: *aut*, Sic contra casus induruit.

u Quia virtute sui salua sunt,] Sua *vt legatur, non* sui, *& grammaticae ratio poscit, & exemplaria scripta confirmant.*

x Megaram Demetrius ceperat,] *Corrige* Megara *neutro genere, tam nota re, vt prodi non debeat,*

y Et patriã violauerat. Ille illi victoriã excussit.] *Vetus lectio*, & patriam. At ille victoriã illi excussit. 30

z Non victum tantum,] *Scribe*, non inuictum tantum, *ex eadem.*

a Aut vicinus potens,] *Corrige*, aut vicinus impotens, *ex eadem.*

b Inter nutantes vbique gladios,] Micantes, *non* nutantes, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

c Si parum fidei habeo,] Habes *legendum, non* habeo, *ex vetere lectione.*

VI. d An tollere se homo natus supra humana possit,] *In eadem* attollere *habetur, non* tollere.

e Tandem assũm hoc vobis probaturus,] *Scribendum*. En adsum hoc vobis probaturus, *ex eadem.*

f Eripimus erumnis d omos,] *Castiga*, Erepsi modo è ruinis domus, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

g Habent ista hostile vestigium:] *Quid si legas?* Patent ista hostili vestigio.

h Nullum introitum habent nec probent] *Lege*, nullum introitum praebent, *reliqua superuacanea* 40
sunt, ex vetere lectione.

VII. i Quàm mali inter se.] *Dictio* mali *tollenda è medio, ex eadem.*

k Quòd si laedi nisi infirmior non potest, nec iniuria bonis, nisi a dispari, verenda est:] *Scribe*, Quòd si laedi nisi infirmior nõ potest: malus autẽ infirmior bono, nec iniuria bonis, nisi a dispari, inferẽda est, *ex ea.*

l Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus est. Iniuriam accepit.] *Legẽdum absque illa distinctione, expuncto verbo* est. Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus iniuriam accepit, *ex eadem.*

m Cum in vllia mea furripuit] *Scribe*, cum è villa mea furripuit, *ex eadem.*

n Opposita veste elusum est.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, apposita veste elusum est. *sed magis placet prior lectio.*

o Vt alterum sine altero esse non possit.] *Scribe*, vt alterum sine altero esse possit, alterum sine altero 50
non possit, *ex eodem exemplari.*

p Iniuria autem non potest fieri nisi iniuste. Non est quod mireris] *Corrige*, iniuria autem non potest fieri nisi iniuste, Ergo sapienti iniuria non potest fieri. Nec est quod mireris. *ex vetere lectione.*

VIII. q Nec prodesse quidem quisquam potest.] *Eadem*, Nec prodesse vero quisquam potest.

r Et maius nihil potest tribuere sapienti.] *Exemplar Pincianum*, & inanis nihil potest tribuere sapiẽs. *Astipulatur & codex Franciscanus.*

s Quod ad se tranferri sapiens grauisurus sit.] *Duo paulo ante citata exemplaria*, quod a se transferri *legunt, non* quod ad se transferri.

t Ad illa nitens petensque excelsa,] *Pergens, non* petens, *vetus lectio.*

ũ Non habet vbi accipiat iniuriam.] *Mallem legeres*, vnde acciperet, *quàm* vbi acciperet. 60

x Vltra quod nihil habent iratae leges ac saeuissimi domini minantur,] *Scribendum reor*, vltra quod nihil habent iratae leges ac saeuissimi domini quod minentur.

y Multo facilius alia tolerabimus. Damnum & dolores & ignominias,] *Vetus lectio*, multo fortius
IX. alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias.

z Caetera sorte accidentia.] Forte, *non* sorte, *legendum, ex eadem.*

a Circa nos saeuit.] *Expende, an* citra nos *scribi debeat, non* circa nos.

b Quaeque alia intra togatos latrocinia sunt,] Inter, *non* intra, *legendum, ex vetere lectione.*

c Est & alia iniuria frequens,] Illa, *non* alia, *eadem praefert.*

d Haec effugiet sapiens.] Effugit, *non* effugiet, *in eadem habetur.*

e Nam si illum tangit iniuria,& mouet,& impedit. Caret autem ira sapiens.] *Eadem*, Etiam si illum tangit iniuria,& mouet,& impedit,habet iram. Caret autem ira sapiens.

f Inde continuo gaudio elatus. Adeo autem ad offensiones rerum hominumque non contrahitur, vt illa ipsi iniuria vsui sit.] *Corrige*, Inde cõtinuo gaudio elatus, adeo ad offensiones rerum hominumque non contrahitur, vt ipsa illi iniuria vsui sit ; *ex eadem.*

g Ex hoc puta genere patientiam & sapientiam] *Eadem*, Ex hoc puta genere sapientem.

h Plerisque non communibus] *Corrige*, Plerisque vero communibus , *ex eadem. Totus autem hic locus sic forte aptius legetur*: Quum iam quibusdam propriis , plerisque vero communibus contumeliam refutauerimus, est minor iniuria, *&c.* X.

i Et non in medio me loco] *Maior pars exemplarium* lecto *agnoscit, non* loco.

k Nullique tantum de se licere nunciat quàm sibi :] *Quaedam exemplaria* quantum *legunt*, nõ quàm. *Alia non agnoscunt omnino eam particulam.*

l Quantum illis audaciae sit, tanto audaciora despicere.] *Corrige*, quàm vt illis audacia sit tanto celsiora despicere, *ex vetere lectione.* XI.

m Mancipiorum nostrorum vrbanitas] *Verbum* nostrorum *superfluit, ex eadem.*

n In conuiuiis ius facit,] In conuiuas ius facit , *eadem.*

o Qui probra meditatae effundant.] *Eadem*, Qui probra immeditata effundunt.

p Hi autem in campo foroque serio ludunt.] *Eadem*, Hi eodem in campo, *&c. Legẽdum puto* eadem. *non* eodem. XII.

q Ergo par pueris, sed longius progressus] *Corrige*, Ergo par pueris longiusque progressis, *ex eadem. & mox paulo* malo, *non* mala, *scribendum.*

r Sed quia fecerunt, vt desinant facere.] *Scribe*, sed quia fecerunt,& vt desinant facere, *ex eadem.*

s Quemadmodum aduersus aegros suos medicus :] *Scribendum* , quem aduersus aegros suos medicus, *ex eadem.* XIII.

t Quàm aegros intemperatos.] Quàm aegros intemperantes , *eadem.*

u Quo animo honores eorum] *Lege*,& quo animo honores eorum, *ex eadem.*

x Ex his qui ad castra negociantur,] *Emenda*, ex his qui ad Castoris negociantur: *vt subaudias* tẽplum, *Attice. Fuisse autem Castoris templum in foro, Papinius in Sylua, Catullus, & multi alij ex poetis historicisque passim testantur astipulante etiam omni scripta lectione.*

y Ergo vt huiusmodi humanitatem, inhumanitatemque] Huius *eadem agnoscit, non* huiusmodi.

z Habentis sub se Parthos, Medos, & Bactrianos] *Corrige*, Habes sub te Parthos, Medos,& Bactrianos, *ex eadem.*

a Sed propter quos remittere arcum non tibi contingit,] *Exẽplar Facundi & Primitius* , sed per quos remittere arcum tibi non contingit. *Posset etiam legi, & fortasse sincerius*, remittere animum , *non* remittere arcum.

b Nouum aucupantes dominum.] *Omnis scripta lectio* dominium *agnoscit, non* dominum.

c Nam si semel se dimiserit eo,] *Corrigendum puto* demiserit, *pro* dimiserit.

d Vt in iudicando sibi contumeliam factam,] *Particula* in *non habetur in vetere lectione.*

e Et illum quem quaerit tanquam cané actem obiecto cibo leniet.] *Castiga* , & illum quisquis erit, tanquam canem acrem, *&c. ex eadem.* XIIII.

f Et petit tornum] *Exemplar domesticum*, petens toruum. *Exemplar Facundi & Primitiui* , petens thronum *rectius.*

g Si quis oculos illi eruet?] *Corrige*, si oculus illi eruetur , *ex eadem.* XV.

h Coniecturam non capitis ingentis animi:] *Negatio* non *delenda, ex eadem.*

i Quare & aspera & quaecunque toleratu grauia sunt ,] *Exemplar Facundi & Primitiui* , Quare & si aspera, *&c. Corrigendum reor*, Quare & si aspera & quantumcumque toleratu grauia sint.

k Eum non obruent cum eorum coetu.] *Vetus lectio* , non obruetur eorum coetu.

l Et animi magnitudinem intra certos fines tenet,] *Scribe* teneri, *non* tenet, *ex eadem.*

m Nisi tota vincatur. Nec putes istam Stoicam esse duritiam.] *In eadem.* nisi tota vincitur. Ne putes istam, *&c.*

n Et illum ex toto summouere?] Illam, *non* illum, *Exemplar Pincianum.*

o Venali fastidio] *Quaedam exemplaria* studio, *non* fastidio.

p Equidem illud contumelia dicitur] *Exemplar Facundi & primitiui*, & quibus illud quod contumelia dicitur. *Corrigendum puto*, è quibus illud est quod contumelia dicitur? XVI.

q Quae ipsi dicere assueuimus.] *Scribe.* Quae ipsi in nos dicere assueuimus, *ex vetere lectione.*

r Quod illum veruecem aliquis maximum dixerat.] *Eadem*, quod illum aliquis veruecem marinum dixerat. XVII.

s Cum illum Corbula struthiocamelum depilatum dixisset,] *Castiga*, Cum illum Corbulo struchiocamelum depilatum dixisset, *ex eadem.*

t Tanto animorum imbecillitas est, vbi ratio discessit, offendimur. Si quis sermonem nostrum imitatur] *Corrige*, Tanta animorum imbecillitas est , vbi ratio discessit. Quid? quod offendimur, si quis sermonem nostrum imitatur, *ex eadem.*

u Et propter contumeliam vrbanis] *Emendandum* , & per contumeliam vrbanis , *ex eadem* , *& mox paulo quaedam exemplaria* illa *legunt, non* illam.

x Qui ex se coeperit.] Qui ex se coepit, *in eadem habetur.*

y Depudere didicerat:] *Omnia scripta exemplaria* pudere *agnoscunt* , *non* depudere. *Expende itaque an per transpositionem syllabarum placeas legi*, pudere dedidicerat.

z Sub fronte simul latentium.] *Eadem*, sub fronte anili latentium. XVIII.

a Et enudatis capillis aſperſi] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & emendicatis capilis aſperſi. *Quid ſi legas* medicatis,*non* emendicatis ?

b Aſiaticum Valerium in primis ferocem habebat virum] *Corrige*, Aſiaticum Valerium in primis amicis habebat,ferocem virum,*ex vetere lectione.*

c Huic in conuiuio,in contione,] *Scribe per maiorem*, Huic in conuiuio,item in contione,*ex eadem.*

d De Chaerea tribuno militũ ſermo promanauerat,languidus ſomno & infracta voce ſuſpectior] *Corrige*,Chaereae tribuno militum ſermo non pro manu erat:quod languidus ſono & infracta voce ſuſpectior,*ex eadem.*

e Crepidatus,auratus,] *Eadem*,crepidatus ac iratus.] *Caſtigandum reor*,crepidatus,armillatus,*ex Suetonio in eius vita.*

f Ceruicem mediam vno ictu decidit:] *Scribendum arbitor* diſcidit,*non* decidit, *ex eodem* Suetonio.

g Hac idem Caius omnia contumelias putat,] *Legendum forte*, Hic idem Caius omnis contumeliae puteus.

h Et fuit ferendarum impatiens,faciendarumque cupidiſſimus.] *Corrige ex vetere lectione*,& ſicut ferendarum impatiens,faciendarum cupidiſſimus.

i Qui illum Caium ſalutauerat,] *Lege*,quod illum,*&c. ex eadem.*

k Hic enim in caſtris natus,&alumnus legionum vocari ſolebat,] *Scripta omnis lectio* Hoc *praeſert*,*non* Hic. *vt ſit Graecanicus dicendi modus* : Hoc ille vocabatur,*pro* Hoc nomine ille vocabatur.

l Sed iam Caligulam conuicium & probrum putabat. Conturbatus ergo] *Verbum* conturbatus, *ad ſuperiora pertinebat in priore editione. Quapropter corrigendum reor*,ſed iam caligam conuicium & probrum putabat cothurnatus , *ex Suetonio*: Saepe, *inquit*,depictas gemmatasque indutus penulas manuleatus & armillatus in publicum proceſſit. Aliquando ſericatus & cycladatus : ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in ſpeculatoria caliga,nonnunquam ſocco muliebri.

m Et in vna contumelia conſumuntur.] Confirmantur *ſunt nonnulla exemplaria quae habeant*, *non* cõſumuntur.

n At Iphicrates,cui mater barbara & Thraeſſa obiiciebatur.] *prior editio*:Antiopeque mater barbara & Thraeſſa obiiciebatur.*Nonnulla exẽplaria ſcripta:* Antiphoni mater barbara,*&c. Exẽplar Facundi ac Primitiui*,Antiſtheni mater barbara & Thraeſſa obiiciebatur: *rectiſſime ex Diogene Laertio in vita Antiſthenis.*

XIX. o Ex publicis & priuatis officiis. Aliquando etiam ſalutantibus non occurremus.] *Vetus lectio*,publiciasque & priuatis officiis,aliquando etiam ſalutaribus,non occurremus.

p Aliquando etiam oberati potentibus detegemus hunc affectum] *Exemplar Facundi & Primitiui* obiratis *legit*,*non* oberati.

q Ne inquieta agenda ſit vita,] *Verbum* agenda *non habetur in exemplaribus Pinciano & Franciſcano.*

r Quis omnium eſt] *Scribe*,Quis enim eſt,*ex vetere lectione.*

s Quoque honeſtior eſt , genere,fama , patrimonioque,hoc ſe fortius gerat:] *Eadem*,Quo quisque honeſtior,genere.fama,patrimonio eſt,hoc ſe fortius ſtare faciat.

t Quaeris quis ſit locus viri ſapientis ? Aliud auxilium eſt.] *Exemplar Pincianum, Facundi & Primitiui.* Quaeris quis hic ſit locus?viri.Sapienti aliud auxilium eſt.

u Eſſe,aliquem in quem fortuna non poſſit,ex republica eſt,humani generis eſt,] *Scribe*,eſſe aliquid inuictum,eſſe aliquem in quem nihil fortuna poſſit,è republica eſt,generis humani eſt,*ex eadem.& ſi existimo redundare alterutrum è duobus verbis illis ſubſtantiuis* eſt,*aut prius*,*aut poſterius.*

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES
IN LIBRVM DE BREVITATE VITAE, AD PAVLINVM.

CAP. I. a Aiunt animalibus tantum indulſiſſe ,] *Exẽplar Facundi & Primitiui*, Illam ſcilicet iam animalibus tantum indulſiſſe.

II. b Quibuſdam nihil in quo curſum dirigant,placet,] *Praepoſitio* in *delenda*, *ex vetere lectione.*

c Exigua pars eſt vita qua nos viuimus.] *Verbum* nos *non habetur in eadem. Legendum reor* , Exigua pars eſt vitae quam viuimus.

d Vrgentes circumſtant vitia:] Surgentes , *non* Vrgentes , *Exemplar Facundi & Primitiui* , Vrgentia, *Exemplar Franciſcanum.*

e Et emerſos & in cupiditate infixos premunt.] Cupiditatibus,*non* cupiditate,*vetus lectio. Legendum autem reor*,ſed merſos & in cupiditatibus infixos premunt.

f Ille iudicat.] *Exemplar Franciſcanum*,Ille iudicat,nec ſe ſibi vendicat.

g Hic illius cultor eſt.Ille illius , ſuus nemo eſt.] *Codex Facundi & Primitiui*, Ille iſtius cultor eſt , iſte illius,ſuus nemo.

h Quòd ipſis adire volentibus non vacuerit.] *Vetus lectio*, quòd ipſos adire volentibus non vacauerint.

III. i Quoniam quidem cum illa faceres,] *Exemplar Facundi & Primitiui*,quae quidem cum ipſe faceres.

k In vitam ſuam incedere alios ſinunt. Imo vero ipſi etiam poſſeſſores eius futuros inducunt.] *Exemplar idem longe aliter* , & in aliorum caedem ſuaeque vitae diſpendium properant. *vt vehementer mirandum ſit*,*vnde tanta in exemplaribus diuerſitas oriatur.*

l Quantum reſpu.] *Quidam codices*,*non* reſpu.*legunt*,*ſed* rex. *Alij* reus.

m Qui tibi vsus tui fuerit.] *Exemplar scholarum Salmant.* Quando tibi vsus tui fuerit, *adstipulante etiam codice Facundi & Primitiui.*

n Ad reliquias vitae reseruare,] *Lege,* reliquias vitae tibi reseruare, *ex vetere lectione.* IIII.

o Ad quinquagesimum annum differre sana consilia, & inde velle vitam inchoare in quod pauci perduxerunt.] *Corrige ex eadem,* in quinquagesimum & sexagesimum annum differre sana consilia, & inde velle vitam inchoare quo pauci perduxerunt.

p In te ipsa fortuna ruit.] *Scribendum puto,* in se ipsam fortuna ruit, *vt illud* in se magna ruunt.

q Hic labores suos etiam si falso, dulci tamē oblectabat solatio,] *Scribe* hoc, *non* hic, *ex vetere lectione.* V.

r Vt quanquam rerum laetitia moratur adhuc] *Emendandum reor,* vt quum rerum laetitia moretur adhuc. *& statim ante* perduxit, *non* prouexit *habet exemplar Facundi & Primitiui.*

s Iam infractam aetatem territabant:] *Aliter idem exemplar,* iam fractam aetatem irritabant.

t Partes semper aliquae rumpebantur.] *Quidam codices,* corrumpebantur *agnoscunt, non* rumpebātur.

u Qui voti compotes tacere facere poterat.] *Verbum* tacere *superuacaneum est, ex vetere lectione.*

x Et illam pereuntem tenet,] *Eadem,* & illam pessum euntem tenet.

y Nec iam liberum erat inchoatas relinquere,] *Deest verbum* semel, *vt sit,* nec iam liberum erat semel VI. inchoatas relinquere, *ex eadem.*

z Et gratiam suam interponere] *Lege,* & gratiam suam foro interponere, *ex eadem.*

a Tam efficaciter] *Deest hic quoque verbum* quidem, *ex eadem,* tam efficaciter quidem.

b Tam festinatam audaciam] *Maior scriptorum codicum pars,* tam precoquem audaciam. *Exemplar Facundi & primitiui,* tam festinam audaciam.

c An mors voluntaria esset in illo, an tempestiua,] *Emenda,* an mors voluntaria esset nullo, an tempestiua, *ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

d Verum testimonium dixerunt,] *Adijce his verbis, ex omni vetere lectione,* perosi omnem actum annorum suorum.

e Nostra mehercule vita] Vestra *legendum esse, non* Nostra, *verba quae infra mox sequuntur, ostendunt, adstipulante etiam vetere lectione.*

f Ista omnia nullum non seculum deuorabunt.] *Corrige,* Ista vitia nullum non, *&c. ex eadem.*

g Quamuis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat necesse est.] *Eadem,* quod quamuis natura currit, ratio dilatat, cito vos effugiat necesse.

h Vel bellatores,] *Exēplaria Franciscanū & Facundi ac Primitiui,* vel odia exercentes iniusta vel bella.

i Inhonesta labes est.] Tabes, *non* labes, *correctiores codices.*

k Quandiu colant,] *Exemplar Pinctanum & Facundi ac Primitiui,* quandiu colant, quamdiu colantur.

l Quae iam ipsa officia sunt,] Officiosa, *non* officia, *codices Pinciae Facundi & Primitiui.*

m Viuere in tota vita discendum est. Quod magis mirandum est in tota vita discendum est mori.] VII. *scripta lectio,* viuere tota vita discendum est, & quod magis fortasse miraberis, tota vita discendū est mori.

n Nihil inde incultum ociosumque vacauit:] *Exemplar Facundi & Primitiui,* nihil inde incultum ociumque vocauit. *In exemplari Pinciano non habentur omnino haec verba.*

o Interdum mihi viuere non licet.] Inter haec mihi viuere non licet, *exemplar Facundi & Primitiui.*

p Omnia vota ad satietatem percepta sunt.] *Idem exemplar,* Omnia nota. Omnia ad satietatem percepta sunt.

q Huic potest detrahi nihil, adiici sic, sicut aliquis ventre quoque admodum saturo iam, non pleno aliquid cibi quod nec desiderat capit.] *Exēplar idem breuius & castigatius:* Huic adiici potest, detrahi nihil, & adiici sic, quemadmodum saturo iam & pleno aliquid cibi adiicitur.

r Ac viribus ventorum è diuerso furentium] Vicibus, *non* viribus, *exemplar Facundi & Primitiui.* VIII.

s Per eadem vestigia in orbem egit?] Per eadem spacia in orbem egit, *idem exemplar & pleraque alia.*

t Ipsum tempus quidem neutri quasi nihil petitur,] *Vetus lectio,* ipsum quidem neuter. Quasi nihil petitur.

u Si mortis periculum admotum est propius,] *Lege praepostero ordine,* si mortis periculum propius admotum est, *ex eadem.*

x Nihil autem tumultuabitur,] *Verbum* autem *superuacaneum est, ex eadem.*

y Non illa se regis imperio, non fauore populi longius proferet.] *Exemplar Facundi & primitiui,* Nō illa regitur imperio, non fauore populi longius procedet. *& mox paulo* diuertet *scribe, non* deuertet.

z Cui, velis nolis, vacandum est.] *Exemplar statim ante citatum,* Ibi, velis nolis, vacandum est.

a Operosius occupari sibi,] Operosius occupati sunt, *vetus lectio.* IX.

b Velut diuino ore instinctus,] Et velut diuino ore instinctus, *eadem.*

c Nec semper casuro,] *Haec verba in exemplari Facundi & Primitiui nō habentur, in Franciscano & scholarum Salmant. habentur. sed* laturo *in eis, non* casuro, *legitur.*

d In tanta temporum fuga lentus,] *Deest coniunctio &. vt sit,* & in tanta temporum fuga lentus, *ex vetere lectione.*

e Miseris & occupatis:] *Eadem,* miseris, id est occupatis.

f Peruerniſſe ante sciunt] Et peruenisse ante sciunt, *eadem.*

g Contra affectus impetum non subtilitate pugnandum] Impetu *legendum non* impetum, *ex eadem.* X.

h Hoc est enim in quo fortuna perdidit,] *Verbum* enim *in plerisque codicibus non habetur, in quibus etiam* quod *legitur, non* quo.

i Iniucunda est praeteritae rei recordatio.] *Codex Franciscanus & Academiae Salmāticenſis, & nonnulli alij,* certe iniucunda est poenitendae rei recordatio.

k Nec audent ea retrectare,] Retentare *quidam correctiores codices, non* retractare.

l Etiā quae aliquo praesentis voluptatis lenocinio surrepebat,] *Vetus lectio,* etiā si aliquo praesentis

voluptatis lenocinio surripiebantur.

m Libenter se in praeteritum torquet.] *Eadem*, retorquet, *non* torquet.

n Et impotenter vincit,] *Coniunctio & tollenda, ex eadem.*

o Occupatorum animi cum velut sub iugo sunt,] *Particula* cum *desideratur in eadem.*

p Abiit igitur vita eorum in profundum,] *Eadem*, Abit ergo vita eorum in profundum.

q Quod excipiat ac ferat:] *Prior editio* feruet, *non* ferat, *agnoscit. Scribendum* feruet, *ex eadem.*

r Iam ergo cum aliqua imbecillitas] *In eadem*, Iam vero cum illos aliqua imbecillitas.

s Tota (vt ita dicam) in reditu est.] *Eadem* in reditum *habet, non* in reditu.

t Et inde quandocunque vltimus dies] Ideo, *non* inde, *legendum.*

u Immissi deinde canes eiiciunt,] *Corrige*, immissi demum caues eiiciunt: *hoc est, cancelli. vnde cauea dicta aut è contrario, ex eadem.*

x Speciosius elidi, aut in aliena contemptus.] *Expende, an arrideat magis haec lectio*: Spaciosius elidi, an in aliena contractius.

y Quos hasta praetoris infami lucro laborant lucus, & quae neque superatior exercet] *Sic prior editio. Corrigendum*, quos hasta praetoris infami lucro & quandoque suppuraturo exercet. *reliqua supernacanea sunt ex vetere lectione.*

z Quorum non ociosa vita est,] *Legendū arbitror* Quorundam, *non* Quorum.

a Vicorum suorum gregis metatur] *Quidam codices* vinctorum, *non* vicorum. *Alij* victorum.

b Et colorum paria deducit,] *Scribendum videtur*, & in colorum paria diducit, *suffragantibus etiam exēplaribus, Pinciano, Franciscano, & scholarum Salmanticensium.*

c Inflexu modulationis ineptissimae] Inertissimae, *non* ineptissimae, *vetus lectio.*

d Quando pernoctare,] *Maior codicum pars* noctare *agnoscit, non* pernoctare. *Legēdum puto*, vectari. *nam post balneum gestari consueuerunt: vt ex multis locis obseruare poteris.*

e Sed imitantur:] *Prior editio*, sed multarum imitantur. *Scribe*, sed multarum mentiuntur, *ex codice Facundi & Primitiui. quam lectionem confirmant verba sequentia*: Non facile dixerim, vtrum magis miserear, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit.

f Quod primus nauali praelio Duillius vicit,] *Lege*, quae primus quisque ex Romanis ducibus fecisset. Primus nauali praelio Duillius vicit. *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

g Etiam si nunc ista ad veram gloriam non tendunt,] *Scribendum*, Etiamnum ista etsi ad veram gloriam non tendunt, *ex vetere lectione.*

h Vnde tabulae codices dicuntur: *Lege*, vnde publicae tabulae codices dicuntur, *ex eadem.*

i Quae ex antiqua consuetudine commeatus subuehunt, caudicatae vocantur.] *Legendum*, quae ex antiqua cōsuetudine per Tiberim cōmeatus subuehunt, caudicatiae vocātur, *ex eadem, M. Varrone, & alijs.*

k Cum alioqui alligati tunc darentur,] *Particula* tunc *expungenda, ex eadem.*

l Ingenti mole animalium obterantur.] *Prior editio* exterrantur *praefert, non* obterantur. *Legendum arbitror contra omnia exemplaria* exenterātur. *In codice Facundi & Primitiui*, conteruntur.

m Vnde decessi, & in alia materia ostendam] *Corrigendum*, vnde recessi, & in eadem materia ostendam, *ex vetere lectione.*

n Idem enarrabat] *Scribe* narrabat, *non* enarrabat, *ex eadem.*

o Centum & viginti captiuos elephantes duxisse:] *Et hoc loco, & supra, vbi dixit*, Curius Dentatus in triumpho duxit elephantes: *in exemplari Facundi & Primitiui*, elephantos *legitur, secunda inflexione: non* elephantes, *tertia. & sic fere accuratiores proferunt. De numero autem horum elephantorum magna inter auctores dissensio: vt diximus in Plinianis obseruationibus.*

p Ex hesterna crapula semisomnes,] *Particula* ex *tollenda, ex vetere lectione.*

q Excitatione superbissima reddent.] Oscitatione, *legendum, non* excitatione, *ex eadem.*

r Nullius amici capitalis sumptuosa obseruatio.] *In exemplari Facundi & Primitiui*, inimici *legitur, non* amici.

s Quae non sunt sordide nec maligne custodienda maiora quo illa à pluribus diuiseris] *Vetus lectio*, quae non erunt sordide, nec maligne custodienda: maiora fient, quo illa pluribus diuiseris.

t Honores & monumenta,] *Eadem*, Honorum monumenta.

u Quod consecrauit. Sapientiae noceri non potest. Nulla delebit aetas praesens, & nulla diminuet sequens.] *Exemplar Facundi & Primitiui*: Quae consecrauit sapientia, perire non possunt. Nulla abolebit aetas. Nulla diminuet. Sequens, *&c, & mox paulo* conferet *scribendum, non* confert, *ex eadem.*

x Quod putes diu victuros,] *Vetus lectio*, quod putes diu viuentium.

y Nec quomodo disponant,] Nec quomodo id disponant, *eadem.*

z Quàm quando dies muneris gladiatorij eductus est, aut cum alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectatur constitutum.] *Exemplar & Facundi ac Primitiui*, quàm cum dies muneris gladiatorij edictus est, aut alicuius alterius vel spectaculi vel voluptatis expectato constituto.

a Voluptate concubitus clementer duplicasse noctem.] *Sic legit prior editio. Scribendum reor*, voluptate concubitus Alcmenae triplicasse noctem.] *Nota est fabula. Illud sciendum, in omnibus scriptis exemplaribus* delinitus duplicasse *legi, non* clementer duplicasse: *sed perperam.*

b Quid aliud est vitia incendere, quàm auctores illis inscribere deos,] *Honestior redderetur sensus, si permutato loco illius particulae* quàm, *legatur ad hunc modum*: Quid aliud est quàm vitia nostra incendere, auctores illis inscribere deos. *Nam in omni antiqua lectione habetur verbum* nostra.

c Subitque cum maxima exultatione sollicita cogitatio:] *Corrige*, subitque cum maxime exultantes sollicita cogitatio, *ex exemplaribus Franciscano, & scholarum Salmanticensium.*

d Nec numerum eius, nec mensuram comprehēderet] *Exēplar Pincianum*, nec numerū eius, sed nec mensuram cōprehenderet. *Exemplar Facundi ac primitiui*, nec numerum eius, sed mensuram comprehē-

deret, *recte, vt arbitror, ex historia lustrati exercitus apud Herodotum.*

e Ille qui flebat,] *Vetus lectio*, ipse qui flebat. *& paulo ante* profundit, *non* fudit.

f Illos centesimum annum timebat.] *Scribe*, illos quibus centesimum annum timebat, *ex eadem.*

g Quod fortuito euenit, instabile est: quod altius surrexit, opportunum est in occasum] *Legendum* quod fortuito obuenit, instabile est: quod altius surrexerit, vergit pronius in occasum, *ex exemplari Facūdi & Primitiui: etsi scripti alij codices cum impressa lectione consentiant.* XVII.

h Candidati laborē destituimus, suffragationes incipimus.] *Vetus lectio* desinimus *agnoscit, non* destituimus. *& legendum reor* suffragatoris, *non* suffragationes.

i Suis opibus detinetur.] *Exemplaria Franciscanum & scholasticum*, suis operibus destinetur. *Exemplar Facundi & Primitiui*, suis opibus destituetur.

k Non tantae maturus rei Scipio] *Scribe*, nondum tantae maturus rei Scipio, *ex vetere lectione.*

l Et post fastiditos à iuuene aequos honores,] *Scribendum*, & post fastiditos à iuuene diis aequos honores.

m Per occupationes intercludetur ocium: nunquam agetur, semper optabitur.] *Eadem*, Per occupationes vitae reddetur ocium. Nunquā agetur, semper optabitur. *Quid si legas?* Per occupationes vita eluditur. Ocium nunquam agetur, semper optabitur. *Aut sic*: Per occupationes vitae eludetur ocium: Nunquam, *&c.*

n Pauline clarissime,] *Eadem*, Pauline carissime. XVIII.

o Et charis turbae voluptatibus,] Carnis, *non* charis, *exemplar Facundi & Primitiui: vt forte pro illa dictione* turbae, *reponendum sit* turpibus.

p Omnibus adhuc tractatis operibus,] *Lege*, omnibus adhuc strenue tractatis operibus, *ex vetere lectione.*

q Istum autem animi vigorem] *Verbum* autem *tollendum, ex eadem. & paulo ante* administras *legendum, non* administrans.

r Quod dicebat populo Rom. superstiti] *Corrigendum puto*, quod decedebat populo Rom. superstite. *Nam omnis scripta lectio* superstite *legit*, non superstiti.

s Ferrum, saxa, ignes, gladium excepturi,] *Cum ferrum dixisset, quid attinebat gladium adiungere? Quapropter fidelissimam duco lectionem exemplaris Facundi & Primitiui: in quo non* gladium *habetur, sed* Caium. *quasi velit dicere: Caium ipsum imperatorem excepturi, omni ferro, saxis, ignibus terribiliorem.*

t Summa dissimulatione tantum inter viscera latentis mali tegebant cum ratione] *Corrigendū reor*, summa dissimulatione tamen intra viscera latentis mali tegebant curationem.

u Quae voluptas, quae conditio, quae fortuna,] *Vetus lectio*, quae voluntas, quae conditio, quae forma. XIX.

x Sydera cursibus suis excitet.] *Exemplar scholarum* orbibus *legit*, *non* cursibus. *Exemplar Facundi & Primitiui*, motibus.

y Multarum bonarum artium amor virtutum atque vsus] *Corrige*, multus bonarum artium amor, virtutumque vsus, *ex vetere lectione.*

z Cum videris itaque praetextam. Arti saepe sumptam.] *Eadem*, Cum videris itaque praetextam saepe iam sumptam.

a Per mille indignationes erupissent,] *Eadem*, per mille indignitates erupissent. *Caeterum perpende an sit verior lectio* erepsissent, *quàm* erupissent.

b Et imperitae coronae assensiones captantem] Assentationes, *non* assensiones, *Exemplar Facundi & Primitiui.* XX.

c In accipiendis immorientem rationibus,] *Particula* in *redundat, ex eodem exemplari.*

d Tyrannus fuit exactae diligentiae] *Fidelior lectio*, Titianus, *aut alia huiusmodi, quam* Tyrannus. *Posset non absurde legi*, Turannius. *Praefectus is fuit annonae. Tiberio Principe, perseuitque vsque ad tempora Claudij, potissimus inter eius amices: autore Cornelio Tacito, libro primo & vndecimo.*

e Et ad rogum munera,] Et ad rogum munia, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

f Tanquam nimium vixerint, ad faces & cereos ducenda sunt.] *Scribendum puto*, tanquam minimum vixerint, non ad faces, sed ad cereos deducenda sunt. *Pueros enim non ad faces efferri solere, sed ad cereos siue candelas, auctor est poeta Persius*: Hinc tuba candelae, *&c. & veteres codices* deducenda *legunt, non* ducenda.

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN LIBRVM DE CONSOLATIONE, AD POLYBIVM.

a Nostra corpora] *Initium diuersi operis, cui in vetustis codicibus praefixus est talis titulus*: Incipit liber L. Annaei Senecae ad Polybium, de consolatione fratris sui mortui. *Caeterum quaedam exemplaria*, Si naturae compares, *habent, non* Nostra compares. *Alia*, Nostras compares, *vt forte scribēdum sit*, Nostra si compares. CAP. XX.

b Ad conditionem naturae] Ad condictum naturae, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

c Et si qua his multo mirabiliora] *Verbum* multo *non habetur in exemplari scholastico.*

d Eat modo aliquis,] Eat nunc aliquis, *exemplar Facundi & Primitiui.*

e Ruinaeque ipsi mundo imminenti] *Scribe* ruinaeque etiam ipsi mūdo imminenti, *ex vetere lectione.* XXI.

f Fortunae meae superfluit,] *Eadem* superfuit *agnoscit, non* superfluit.

g Adhuc videbaris] *Legendum reor*, ad hoc videbaris.
h Ecce eum dolorem] *Scribe*. Ecce eum dolorem illi, *ex vetere lectione*.
i Hanc partem tantummodo patere ictibus suis.] Hac parte, *non* hanc partem, *codices Franciscanus & scholasticus*.
k Illam à se obiecit,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, illam à se abiicit.
l Vnum enim ex his hunc quos in principali domo, *&c.*] *Scribe conuerso ordine*, Vnum enim hunc ex his quos in principali domo, *&c. ex vetere lectione*.
m Magis tamen etiam libeat.] *Videtur mihi superfluere hanc particulam* etiam.
XXII. n Antequam felicitatem tuam nosceret] *Vetus lectio*, antequam felicitatem suam nosset.
o Fateamur & conqueramur.] *In eadem* conqueramur *tantum, legitur, reliqua desiderantur*.
p Tam cito indulgentiae tuae poenituit,] *Scribe*, tam cito indulgentiae tuae poenituit, *ex eadem*.
q Nihil sincerus & tutus literarum amor,] *Corrigendum reor*, nihil sincerus ex toto literarum amor. *vt & non ita post*, proiice omnem ex toto dolorem.
r Quicquid de reliquis possit admonitus,] *Sic omnia praeferunt exēplaria, mendose vt arbitror. Ego legerim*, quid de reliquis possis admonitus. *cum fortuna enim illi sermo est. Verbum autem* metuere, *non habetur vsquam*.
s Nec à Caesare quidem posse defendi. Diutius accusare fata possumus.] *Verbum* diutius *ad superiora pertinet*.
XXIII. t Nihil vnquam parcunt vlli, nec remittunt.] *Scribe*, Nihil vnquam vlli remittunt, *ex exemplari Facundi & Primitiui. reliqua superfluunt*.
u Facilius enim nos illis dolori adiiciet, quàm illos nobis reducet.] *Corrige*, Facilius enim nos illis dolor iste adiiciet, quàm illas à nobis reducet, *ex quibusdam codicibus*.
x Et assidua materia] *Lege*, & assidua materia est, *ex vetere lectione*.
y Alium super vestibulum obsidens turba.] *Scribendum* semper, *non* super, *ex eadem*.
z Si sentit, ingratum est.] *Verbum* est *delendum, ex exemplari Facundi & Primitiui*.
XXIIII. a Vt cruciatu tuo noceat tibi,] *Vetus lectio*, vt cruciatu tui noceat tibi. *malim legeres* sui, *quàm* tui.
b Ostendit & praestitit,] *Duo priora verba* ostendit & *superuacanea sunt, ex eadem*.
c Quid itaque iuuat doloribus intabescere :] *Sic prior editio. Corrigendum ex eadē*, Quid itaque iuuat doloris vi tabescere.
d Vterque vestrum inertem dolorem dimittere.] *Correctiora exemplaria*, vtrique vestrum inhaerentem dolorem dimittere.
e A lacrymis iam inutilibus] *Scribendum puto*, à lacrymis tam inutilibus.
f Quod duces magni faciunt rebus afflictis] *Fideliores codices* affectis *legunt, non* afflictis.
g Qui honestum putabunt] *Verbum* qui *non habetur in scripta lectione*.
h Et solatium debes esse, & consolator illorum.] *Eadem praepostero ordine*, Et solatium debes esse illorum & consolator.
XXV. i Et vtrum ne tu tantum in rebus secundis indulgere scias,] *Corrige*, & vtrum ne tu tantum rebus secundis dextere vti scias, *ex exemplaribus Franciscano, scholastico & Facundi ac Primitiui*.
k Obseruabuntur oculi tui.] *Scripta lectio*, Obseruantur oculi tui.
l An in statu & in gradu steteris.] *Scribe*, an in gradu steteris, *reliqua otiosa sunt. ex eadem*,
m De studiis ac moribus recepta] *Adjice dictionem* tuis, *ex eadem*. de studiis ac moribus tuis recepta.
n Prouecti & eruditi viri professione,] Perfecti *eadem, non* prouecti.
XXVI. o Quae humillimis in angulo iacentibus licent. Magna seruitus est ex magna fortuna.] *Scribe*, Quae humillimis & in angulo iacentibus licent. Magna seruitus est magna fortuna. *ex eadem*.
p Vt possit per ordinem suum principis maximi officium geri, quieti animi est.] *In eadem*, vt possit per ordinem suū principis maximi animo subiici, exigendus is est. *vt referas ad* congestus: *hoc est, accurate disponendus. quod ab eo qui aliquo affectu sollicitatur, praestari nequit. In quibusdam exemplaribus* erigendus *legitur, non* exigendus. *vt forte scribendum sit:* Vt possit per ordinem suum principis maximi animo subiici, erigendus tuus est.
q Non licet tibi vnquam flere,] *Legendum* inquam, *non* vnquam, *ex eadem*.
r Si quis modo est fabulis traditus,] *Quaedam exemplaria*, si quis modo est fabulis traditus fauor.
s Cariorem tibi spiritu tuo Caesarem fore] Esse *vetus lectio, non* forte.
t Tutum hic erit omne tempus,] *Scribe*, tutum id erit omne tempus, *ex eadem*.
XXVII. u Aesopeos logos.] *Legendum forte*, Aesopi apologos: *hoc est, fabellas: dictione iam Latij iure donata*.
x Solita venustate connectas.] *Vetus Lectio*, solita sibi venustate connectas. *Legendum videtur* tibi, *non* sibi. *Et subaudito an scribendum sit* conuertas, *non* connectas: *vt hortetur Polybium ad transferendos in Latinum carmen Aesopi apologos. quod praestitisse apud Graecos Socrates perhibetur*.
y Si saepe te interrogaueris,] *Lege*, si saepe te sic interrogaueris, *ex eadem*.
z Petit me indulgentem iactatio,] *Castiga* petit meae indulgentiae iactatio, *ex eadem*.
a Nam si nullus defunctis sensus est,] *Eadem*, Nam si nullus defunctis sensus superest.
b Nihil cupit nihil patitur,] *Scribe*, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur, *ex eadem*.
XXVIII. c Ingentibus & gratis, & maxime circumfusis bonis caruisse,] *Lege ex eadem*, ingentibus, & cum maxime circunfusis bonis caruisse.
d Quàm is cui parata est.] *Quid si legas*? quàm is cui parata est.
e Et modo alleuans nos subiectis incrementis,] Subitis, *non* subiectis, *vetus omnis lectio*.
f Et nunc libere vagatur,] *Exemplaria Franciscanum & scholasticum*, Et nunc illis libere vagatur.
g Omnibus illud nobis commune est iter.] *Scribe*, Omnibus illo nobis commune est iter, *ex codice Franciscano. Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitiui*, Omnibus cum illo nobis commune est iter.
h Magna felicitas est in felicitate mori.] *Superuacanea sunt haec verba, ex omni scripta lectione*.

i Et inuoluta veritate] Varietate *legendum arbitror, non* veritate. XXIX.

k Illud quoque iustitia in omnibus rebus] *Vetus lectio*, illud quoque qua iustitia in omnibus rebus est. *Lego* es, *non* est.

l Habuisse & tam bonum fratrem] *Scribe*, habuisse te tam bonum fratrem, *ex eadem.*

m Cogita iucundissimum quod habuisti :] *Desideratur verbum* esse *ex eadem*, Cogita iucundissimum esse quòd habuisti.

n Non gaudere, quod tamen contigerit] *Legendum puto ordine inuerso*, quòd tamen contigerit non gaudere.

o Quisquis ad vitam editur,] *Vetus lectio*, Quisquis à vita editur. XXX.

p Alium alio tempore fata comprehendent,] *Aptior lectio*, deprehendent.

q Alium in extrema seruitute fatigatum] Senectute *legendum, non* seruitute, *ex vetere lectione.*

r Mortalitatem ignorare] *Scribe*, mortalitatis legem ignorare, *ex eadem.*

s Multo ingenij labore tui] *Lego*, multo ingenij tui labore, *ex eadem.*

t Sic enim illa ex alia lingua in aliam transtulisti,] *Scribendum arbitror*, Sic etiã illa, *&c. vt duplex fuerit nobis labor, tum paraphrasi liberius sensa Homerica & Virgiliana exprimendi, tũ vtrumque auctorem in alterã linguã vertẽdi, & Homerũ latinitate, Virgilium graecitate donandi. Sic nisi legatur, aut fallor ego, aut ineptissimus sensus erit.*

u Assistere te necesse est communi malo.] Resistere *quaedam exemplaria, non* assistere. *Alia* obsistere. XXXI.

x Quàm successorem accipiat.] *Exemplar scholasticum*, aspiciat *legit, non* accipiat.

y Sera, & nepotibus demum nostris] Deinde, *non* demum, *maior exemplarium pars.*

z Ex virtutibus eius promittit clementia.] *Scripta omnia lectio*, quae ex virtutibus eius primum obtinet locum promittit clementia. XXXII.

a Non tantum dedit, sed petiit.] *Lege ex eadem*, sed etiam petiit.

b Vel clementia eius faciat bonam.] *Verbum* eius *redundat, ex eadem. Ego vero etiam dictionem* bonam *redundare existimo.*

c Quae ex ipso angulo in quo ego defixus sum,] *Eadem*, quae cum ex ipso angulo in quo ego defi-sus sum. *Lego* defossus sum, *non* defisus sum: *quia sequitur statim*, effoderit.

d Ad omnium nauium conspectum] *Exemplar scholasticum*, ad omnem vanum conspectum. XXXIII.

e Aut me omnia fallunt] *Legendũ puto* omina, *nõ* omnia: *vt sit dicendi modus vulgatus, & fere prouerbij vice.*

f Quibus ad animi aequitatem compelleris,] *Corrige*, quibus ad animi aequitatem compelleris, *ex exemplari Pinciano.*

g Tibi facundia explicuit.] *Scribo*, assueta sibi facundia explicuit, *ex vetere lectione.*

h Et quàm patiens iuris & aequi pietas Africani fuerit,] *Legendum* impatiens, *non* patiens, *ex codice Pinciano. Cui lectioni verba sequentia fauent, etiam si per ironiam possit prior lectio tolerari.* XXXIIII.

i Vllis queratur luctum intulisse:] Vlli, *non* vllis, *legendum ex vetere lectione.*

k At nemo magis ex omnibus mortalibus] *Scribe*, ac nemo magis *&c. ex eadem.*

l Nunc tot tantosque luctus] *Eadem*, tamen tot tantosque luctus.

m C. Caesar diui Augusti auunculi mei nepos, circa primos iuuentutis suae annos Luciũ fratrum carissimum sibi,] *Scribendum* iuuentae, *non* iuuentutis : *&* fratrem, *non* fratrum, *ex vetere lectione. Item noscendum, Augustum non fuisse Claudij auunculum, sed magnum auunculum, hoc est, Octauiae fratrem, quae fuit auia Claudij. Nam Octauia ex Marco Antonio Antoniam minorem sustulit, ex qua & Druso natus est Claudius. Quapropter vide, sitne verior lectio quorundam scriptorum codicum, in quibus* auunculi tui filius ac nepos *habetur, non* auunculi mei nepos: *adoptione videlicet filius, natura nepos.*

n Et grauiore multo animi vulnere quàm postea corporis ictus est : quod vtrumque & piissime idem & fortissime tulit.] *Quaedam exemplaria*, & grauiora animi vulnera quàm corporis sunt. Vtraque tamen piissime idem & fortissime tulit.

o Drusum Germanici patrem] *Castigo*, Drusum Germanicum patrem meum. *Nam Drusus, Claudij pater à deuictis Germanis Germanici cognomine donatus est à senatu : Tranquillo auctore, in Claudio. Adstipulatur item vetus lectio.*

p Intima Germaniae recludentem,] *Sunt codices in quibus* recipientem *legatur, non* recludentem.

q Et triumphali potestate praeditus,] Triumuirali *scribendum, non* triumphali, *ex vetere lectione.* XXXV.

r Ex quibus erat deos paritura.] *Eadem* petitura *agnoscit, non* paritura.

s Faciamus licet illi conuitia,] *Eadem* conuitium *agnoscit, non* conuitia.

t Omnesque cerimonias] *Legendum reor* querimonias, *non* cerimonias.

u Nihil inausum sibi reliquit, nihil intactum] *Scribe*, Nihil inausum sibi reliquit. Nihil intactum relinquet. *ex vetere lectione.*

x Easquoque domos ausa est iniuriae causa intrare,] *Verbum* est *expungendum, ex eadem. Legendaque sunt haec verba per consequentiam cum superioribus. & infra paulo* inducet, *non* induet, *agnoscit Exemplar Facundi & Primitius.*

y Lapsis hominum rebus datum] Lassis, *non* lapsis, *habetur in eodem exemplari.*

z Sibi esse sacratum velit.] Sacrosanctum *vetus lectio, non* sacratum. XXXVI.

a Quas ne ab eis quidem per quos viuimus, abstinet.] Iuramus, *non* viuimus, *eadem. Notum autem, iurari per genium principis.*

b Dignitatum magna discrimina] *Eadem*, dignitatum ac nobilitatum magna discrimina adeant. *Alij codices*, magna discrimina sint.

c Sed in Albano suo secessit, ac foro & aduocatis, & huiusmodi aliis occupationibus.] *Locus conclamatus. Veteres nonnulli codices pro* aduocatis, *legunt* pernotatis : *& pro* secessit, cesseris. *vt fere adducar vt a legi posse*: Sed in Albano suo resseris, ac fere etiam pernoctatis, & huiusmodi aleis occupatus. *&c. Nam & Iuuenalis in dignitatibus Romanis pernoctem aleam taxat.*

—Si luditur, *inquit*, alea pernox,
Ante Numantinos si dormire incipis ortu Luciferi—

praesertim cum statim mox sequatur. Principis Romani lugentis sororem alea solatium fuit. *Item* leuabat, *non* eleuabat, *in nonnullis leges exemplaribus.*

d Luctum suum aut intempestiuis vacare lusibus,] Vocare *vetus lectio*, *non* vacare. *Scribendum reor*, auocare.

XXVIII. e Quoniam quidem ea instituisti amare studia,] *Familiare in Seneca vitium*, quoniam quidem, *pro* quandoquidem: *cuius semel admonuisse satis erit.*

f Nunc itaque studiis tuis immergere acrius,] *Vetus lectio*, nũc itaque te studiis tuis immerge acrius. *Scribendum puto* altius, *non* acrius: *propter significantiam verbi* immergo. 10

g Nec ex vlla tibi velut tui parte inueniat introitum dolor.] *Duae illae dictiones* tibi velut, *superuacaneae sunt, ex vetere lectione.*

h Aliquo scriptorum monumento tuorum.] *Quidam codices*, aliquo scriptorum monumentorum.

i Nulla consumat aetas.] *Lege*, quod nulla consumat aetas, *ex vetere lectione. & paulo post* tumulos *lege*, *non* cumulos.

k Immortalis est ingeniis memoria:] Ingenij, *non* ingeniis, *eadem.*

l Omnia illa quae nobis dedit.] *Scribo*, omnia enim illa, *&c. ex eadem.*

m Et ad minima ducere.] Deducere *eadem*, *non* ducere.

n Hi vero videntur nunquam in huiusmodi casum incidisse.] *Scribo*, Hi non videntur mihi vnquam in huiusmodi casum incidisse, *ex eadem.* 20

o Alioquin extudisset illis fortuna superbam sapientiam,] Excussisset, *non* extudisset, *eadem.*

p Satis praestiterit oratio,] *Scribendum* ratio, *non* oratio, *ex eadem.*

q Nam vt quidem nullum omnino secum patiatur,] *Eadem*, vt quidem nullum omnino esse eum patiatur.

r Nec motae] *Malim legere*, emotae.

s Sed ibidem niniantur.] *Eadem* iidem, *non* ibidem. *recte, quia praecessit statim ante*, sed eaedem desinant.

t Quid enim de illo non tuto sponderi fratre possit?] *Scribe* posset, non possit, *ex eadem.*

u Quem barbarorum incõditus grauisque fremitus circumsonat.] *Quaedam exemplaria*, quem Barbarorum inconditus, & Barbaris quoque humanioribus grauis fremitus circumsonat. 30

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN LIBRVM DE CONSOLATIONE, AD MARCIAM.

a Cui viri quoque libenter haereant & incumbunt.] *Vetus lectio* incumbant, *non* incumbunt.

CAP. I. b Nec spem accepissem] *Eadem*, nec spem concepissem. 40

c In persona patris tui gesseris:] *Scribo* personam, *non* persona, *vt in quarto de beneficijs*, Quid amplius in horum personam possum, quàm velle.

d Permittit sibi quaedam contra bonum morem magna pietas.] *Deest particula* &, *vt sit*, & contra bonum morem magna pietas, *ex vetere lectione.*

e Illam vnam patriae seruitutis fugam,] *Eadem*, illam vnam patere seruituti fugam, *alioqui* paternae *scribendum erat*, *non* patriae.

f Fudistique lacrymas palam, & gemitus deuorasti.] *Videntur aduersa esse inter se*, fundere lacrymas palam, & gemitus deuorare, *Quare malim* clam *legeres quam* palam.

g Non tamen hilari fronte texisti:] *Vetus lectio*, Quidem tamen non hilari fronte texisti. *Scribendum puto*, Quin & tantum non hilari fronte texisti. 50

h Vt vero aliquem spiritum mutatio temporum dedit,] *Legendum*, vt vero aliquam occasionem mutatio temporis dedit, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

i Quandiu quisquam erit qui velit scire,] *Vetus lectio*, quandiu quisquam velit scire.

k Quid sit vir Romanus, qui subactis iam ceruicibus omniũ, & ad Syllanum iugum adactis, indomitus sit.] *Scribo, partim ex vetere lectione, partim ex coniectura*: quid sit vir Romanus, quid subactis iam ceruicibus omnium, & ad Scianianum iugum adactis indomitus. *Nam quo iure supra ex* Salamanos, *emendatum est*, Scianianos: *eodem hic ex* Syllanum, *fieri debuit* Scianianum.

l Si illum ob dictas partes pulcherrimas in oblivionem correptum in eloquentiam & libertatem non eruisses.] *Vetus lectio*, Si illum ob duas res pulcherrimas in oblivionem coniectum, eloquentiam & libertatem non eruisses. 60

m Scelera quoque quibus solis memoriam meruerunt, tacebunt.] *Lege* tacebuntur, *non* tacebunt, *ex antiquis codicibus. In quorum nonnullis verbum* quoque *desideratur.*

n Nec furtum facere affectibus cogitem.] *Quid si legas* nec fucum facere affectibus cogitem. *hoc est fraudem facere. vt illud* fucum factum mulieri *apud Comicum.*

o Alij itaque molliter agunt & blandiuntur,] *Lege* alij itaque molliter agant & blandiantur, *ex vetere lectione.*

p Si verum audire vis,] Si verum fateri vis, *eadem agnoscit.*

q Istud idem remedium naturale temporis quod maximas aerumnas componit,] *Eadem*, Illud ipsum naturale remedium temporis, quod maximas quoque aerumnas componit.

r Quum interim nihil ex illo impetu cecidit,] *Lege ex eadē*, quum interim nihil ex primo illo im. *& c.*

s Ita quoque tristitia & miseria, & in se saeuientia] *Eadem*, Itaque quoque haec tristia & misera, & in se saeuientia.

t In malum vlcus se verterunt,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, in malum vlcus veterauerunt.

u Et in exemplum desinere.] & in exemplis desinere, *Vetus lectio.* II.

x Mutari hunc interim ordinem] Morem, *non* ordinem, *eadem habet.*

y Et sexus & saeculi nostri exempla] *Lego* tui, *non* nostri, *ex eadem.*

z In quem onus imperij reclinaret,] *Quaedam exemplaria* reclinare *legunt*, *non* reclinaret, *vt repetatur verbum* coeperat.

10 a Ingenio impotentem,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, potentem *legit*, *non* impotentem.

b Sed frugalitatis continentiaeque] *Scribendum reor*, sed & frugalitatis continentiaeque.

c Non dico enim non est ausa consurgere, sed alleuari recusans:] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Non dico tantum consurgere, sed alleuari recusans. *caetera desiderantur.*

d Nullam sibi fieri mentionem.] *Vetus lectio*, nullam sibi fieri de illo mentionem.

e Diua Liuia amiserat filium Drusum magnum futurum principem, iam magnum ducem. Intrauerat ipse penitus Germaniam, & ibi signum Romani fixerunt, vbi vix vllos Romanos esse notum erat: in expeditione ter decesserat.] *Sic prior editio. Tres versus, tres supernacaneae dictiones. In primo* Diua, *in secundo* ipse, *in tertio* ter, *ex omni vetere lectione.* III.

f Et totius Italiae multitudo. Eside.] *Ita prior editio legebat. elegans sane & ad exemplum mirus depranationis modus*, multitudo. Eside, *pro* desiderium. *Nam omnis antiqua lectio habet*, & totius Italie desiderium.

20 g Non licuerat matri, vt filij oscula, gratumque extremi sermonem oris hauriret, longo itinere reliquias prosecuta.] *Scribe ex eadem*, Non licuerat matri, vltima filij oscula, gratumque extremi sermonem oris hausire, longo itinere reliquias Drusi sui prosecutae. *Item paulo post*, irritatae *legendum puto*, *non* irritata: *etsi omnes scripti codices* prosecuta, *&* irritata *habeant*, *non* prosecutae *&* irritatae. *In quorum nonnullis habetur*, vti filij oscula, *non* vltima filij oscula.

h Simul & dolorem suum posuit:] *Vetus lectio*, simul & illum, & dolorem suum posuit.

i Vtique illum sibi priuatim publiceque] *Scribe* Vbique, *non* vtique, *ex eadem.*

k Ipsumque desiderabis triste matribus agmē occurrere.] *Quaedam exemplaria*, ipsumque desiderās
30 tristem matribus omnem occurrere. *Alia sic*: ipsu mque desiderans omnem occurrere. *Legendū reor*: Ipsa te desiderabis. Triste matribus omen occurres. *Cui correctioni videntur suffragari verba Senecae libro quarto declamationum*: Hic mihi videndum, ne cui de nuptiis, ne cui de liberis cogitanti dirum omen occurram. *posset etiam non absurde ita legi*: Ipseque quem desideras, tristis matri & ominosus occurret.

l Quod turpissimum effrenissimumque est animo tuo,] *Vetus lectio* alienissimum *agnoscit*, *non* effrenissimum.

m In meliore noto patre,] *Lego contra omnia exemplaria* patre, *non* parte, *vt circa initia*, non est ignotū qualem re in personam patris tui gesseris.

n Si ad hoc maximum foeminae exemplum applicueris moderatius ac mitius eris in aerumnis] *Vetus lectio*, Si ad hoc maxime foeminae te exēplum applicueris moderatius ac mitius, non eris in aerumnis.

o Quae enim maior est amentia poenas à se illicitas exigere,] *Corrige*, Quae enim malum, amentia
40 est poenas à se infelicitatis exigere, *ex eadem.*

p Illum ipsum iuuenem dignissime quietum, nominatum cogitatumque faciet,] *Veteres omnes codices*, Illum ipsum iuuenem dignissime quietum, semper nominatus cogitatusque faciet. *Scribendum forte*, Illum ipsum iuuenem dignissimum quiete, semper nominans cogitansque facies. *quam correctionem probare videntur verba statim sequentia.*

q Vt humano ferre humana iubeam modo,] *Vetus lectio*, vt humanae ferre inhumano iubeam modo. IIII.
Scribe, vt humana ferre inhumano iubeam modo.

r Vtrum magnus esse debeat an perpetuus.] *Deest verbum* dolor, vtrum magnus dolor esse debeat, an perpetuus, *ex eadem.*

s Magnum tibi placeat exemplum.] Magis *lege*, *non* magnum, *ex eadem.*

50 t Illa te ad suum concilium vocat] *Eadem*, consilium *agnoscit*, *non* concilium.

u Se consolandam philosopho viri sui praebuit:] *Prior editio*, se consulero philosopho viri suae praebuit. *Vetus lectio non* consulero *habet*, *sed* consulareo. *Emendandum puto*, se consilio Arei philosophi viri sui praebuit. *Fuit hic Arem siue Arius, philosophus Alexandrinus, Augusto acceptissimus. Cum quo, instituto sermone, & dextera ei data, vt inter ciues suos spectabilis foret, admirarenturque eum omnes, ingressus est Alexandriam post debellatos Antonium & Cleopatram. Deinde quum in sug gestum theatri ascendisset. Alexandrinis omnibus prae metu examinatis, & in terram procidentibus, quum eos stare iussisset: Omnes se, inquit, populum crimine absoluere: idque se facere, primo propter cōditorem Alexandrum: secundum, propter miram pulchritudinem, magnitudinemque eius vrbis: tertio, propter Arium amicum suum. Auctor Plutarchus in Antonio. Suetonius quoque in Augusto.* Deinde etiam, *inquit*, eruditione varia repletus super Arei philosophi, filiorumque eius Dionysij & Nicanoris contubernium iniit. *etsam si in Suetony exemplaribus, atroci menda*, spera rei *legatur*, *pro* super Arei. *Hinc Areo credunt nonnulli Dioscoridē inscripsisse libros suos de medicinali materia. Caeterum in exemplari Facundi & Primitiui sic habetur*, se Areo philosopho viri sui praebuit.

x Et multum eam rem profuisse sibi confessa, plus quàm Romanum] *Scribo ex vetere lectione*, & multum eam rem profuisse sibi confessa est, plus quàm Romanum populum.

y Diligentissimum. Vsque in hunc diem Liuia,] *Scribendum reor per maurem*, Diligentissime: *vt sit exordium orationis, quam Areus habuit ad Liuiam.*

z Cui non tantum quae in publicum emittunt vota, sed omnes qui sunt secretiores animorum nostrorum motus] *Legendum ex vetustis exemplaribus*, cui non tātum quae in publicum emittuntur nota, sed

omnes sunt secretiores animorum vestrorum motus.

a Multarum rerum veniam dare,& nullius petere.] *Tolle coniunctionem &,ex eisdem.*

v. b Quemadmodum aliquid loquãtur coram te de Druso] *Sic prior editio,scribendum,* quemadmodum se gerant. Loquantur aliquid coram te de Druso,an nihil.*ex eisdem.*

c Qui huiusmodi casibus] *Lego,*qui in huiusmodi casibus,*ex eisdem.*

d Et oblita meliorem fortunam tuam quae deterior est aspicis.] *Aliter vetus lectio, nec fortasse pejus,* & oblita meliorum,fortunam tuam qua deterior est,aspicis.

e Non conuertisti te ad cõuictus filij tui,occursus iucundos] *Lege,*occursusque iucundos,*ex eadem. & mallem legeres* conuertis *quàm* conuertisti.

vi. f Primo dumtaxat strepitu contenta.] *Scribe* contertita.*non* contenta *ex eadem.* 10

g Et mutata persona consolatus est.] *Corrige,*Muta personam, te consolatus est, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

h Si flentibus fata vincuntur,conferamus.] *Sic in omnibus legitur codicibus. Quid si legas?* confligamus,*non* conferamus.

i Et mors tenuit quicquid abstulit,] Tenet *legendum,non* tenuit, *ex vetere lectione.*

k Quare regamur,nec nos ista vis transuersos auferat.] *Eadem:* ne *legit , non* nec,*& considera an cõmutato dictionum ordine scribendum sit,* Quare regamus nos,ne ista, *&c. Nam* regamus *,in eadem habetur , non* regamur. 20

l Fluctuantia vela] Fluitantia *eadem,non* fluctuantia. *assueta etiam in Plinio menda.*

vii. m Cum saepe ad cubilia expilatae redierint,] Expilata,*non* expilatae, *eadem.*

n Eadem in omnibus seruant] Eandem,*non* eadem, *legitur in eadem.*

o Quia naturaliter,] *Desiderantur in eadem haec duo verba: & recte. nam confestim sequitur eadem sententia:* Quare? quia vires illi à natura datae sunt.

p Quae nihil impium constituit.] *Scribe,*quae nihil in personam constituunt,*ex eadem.*

q Paupertatem,lucrum,ambitionem alius aliter sentit] *Scribendum reor,* paupertatem , luctum orbationem,alius aliter sentit.*Nam vetus lectio* luctum *praefert,non* lucrum.

r De non timendis terribilis.] *Legendum reor* terribilibus , *non* terribilis.

viii. s Dolorem dies consumit.] *Scribo,* Dolorem dies longa consumit, *ex vetere lectione.* 30

t Qualis in illo fuit,] *Vitiatissima verba,& quae pro tempore,donec meliora occurant, sic restituenda puto,* qualis in Liuia fuit.

ix. u Et aliud & pacatius ingressi iter,] *Exemplar Facundi & Primitiui,* & aliis pacatius ingressi iter.

x Multo ante prouisa] *Legendum* praeuisa,*non* prouisa, *ex vetere lectione.*

y In tuum librata corpus quoties aut ad latus, aut penes tergum ceciderũt,] *Scribo,*in tuum vibrata caput. Quoties ad latus post tergum ceciderint. *Nam & paulo ante praecesserit ,* circa te vibralle, *& adstipulatur vetus lectio.*

z Alium percussisti,me petisti.] *Eadem,*alium quidem percussisti,sed me petisti.

a Quis non si admoneatur,vt de suis cogitet.] *Duo illa verba* de suis,*superflua sunt, ex eadem.*

b Egregium versum & dignũ audiui,est enim è populo : Cuius potest accidere, quod cuiquam potest.] *Depravatissimus locus,si quis in toto opere,non tantũ verbis vitiatis,sed inverso etiã,vt conjecio, ordine. Sunt codices qui sic habeant:* Egregium versum & dignum audiui,qui non è populo heri & cuiuis potest accidere,quod cuiquam potest. *Legendum opinor :* Egregium versum audi , & dignum qui non esset Publij Syri:Et cuiuis potest accidere,quod cuiquam potest. *Coprobas hanc castigationem Seneca ipse in libro de Tranquillitate vitae,his verbis:* Nunquam me in bona re mali pudebit auctoris , Publius tragicis comicisque vehementior ingeniis,quoties inimicas ineptias & verba ad summam caueam spectantia reliquit,inter multa alia cothurno,non tantum suppario fortiora & hoc ait. Cuiuis potest accidere , quod cuiquam potest. *Fuit hic Publius natione Syrus ,mimographus poeta tẽporibus Caesaris dictatoris , multis & pulcherrimis sententijs clarus in primis. Quas leges apud Gellium libro 17.capite 14.& apud Macrobium secundo Saturnalium,non procul à calce.*

c Terror decipit,] *Legendum putarim* Error,*non* terror.

x. d Ampla atua,] *Legendum* atria,*non* atua, *ex vetere lectione.*

e Nihil dono datur:collatitiis & ad dominum redituris instrumentis scena adornatur.] *Scribe ex eadem,*nihil horum dono datur,collatitiis & ad dominos redituris,*&c.* 50

f Meruere vt recessura,] *Eadem* , à metu ire cessura. *Corrigo,* amet vt recessura.

g Et sine dilatione omne gaudium aduertite.] Haurite *scribi debet,non* aduertite,*ex eadem.*

h Deficiet iste comitatus.] *Quidam codices* deficietur *habent. Puto legendum* deficiet te.

i In fugam viuere.] *Vetus lectio,*& fuga viuere. *Vt verba illa* miseri nescitis *parenthesi claudantur.*

k Et in hanc legem datus,hoc fatum ab vtero statim prosequebatur.] *Eadem ,* In hanc legem datus est. Hoc illum fatum ab vtero statim prosecutum est.

l Vel in poenam admotis,vel in certa nudos maria iactabat.] *Variam & parum sibi constantem veterem lectionem hoc loco reperio. Sed quae commodior ex emendatioribus codicibus elici potuit , sic habet :* vel in poenam admotis , vel in remedium , alios vinciet. Id nunc isti licebit , nunc tibi. Alios per incerta nudos maria iactabit. 60

m In alicuius ventrem immensae beluae detruder.] *Vetus lectio ,* sed in alicuius ventrem immensae beluae recondet.

n Moderandus est itaque nobis animus ad haec maxime quae immoderate fertis,& in metus,& in dolores humanum pectus dispensandum.] *Breuius eadem:* Moderãdum est itaque, vobis maxime qui immoderate fertis,& in multos dolores humanum pectus dispensandum.

xi. o Haec omnis ista quae in foro litigat : *& mox paulo ,* non dispari gradu vadit.] *Lege* huc,*non* haec, & foris,*non* foro:*& negatio* non *tollenda,ex eadem.*

p Et quae diligis veneraris,& quae despicis,vnus exaequabit cinis:hic videlicet illa Pythicis oraculis ascripta noscit.] *Sic prior editio. Deploratissimus est locus. In quibusdam codicibus sic habetur:* Et quae diligis,veneraris, & quae despicis, vnus exaequat cinis, hoc videlicet illa Pythicis oraculis ascripta noscite, *quae verba minus forte vitiosa erūt, si sic legantur:* Et quem diligis,veneraris,& quem despicis, vnius exaequat vox Chilonis: haec videlicet, illa Pythicis oraculis ascripta. Nosce te. *vel sic:* Et quem diligis, veneraris, & quē despicis, vnius exaequat Chilonis vox:licet illa Pythicis oraculis ascripta, Nosce te. *Notā sententiam illā* Nosce te, *Chilonis esse Lacedaemonij, ex Plinio, Plutarcho, Ausonio: & aliis constat: etsi Iuuenalis Apollini ascribat,* E coelo descendit γνῶθι σεαυτόν. *Cicero itē prima Tusculana,* Nimirum, *inquit,* hanc habet vim praeceptum Appollinis, quo monet vt se quisque noscat. *Diogenes quoque Laertius in vita Chilonis, cum sententiam illam, Sponsioni non deesse existimat, Chilonis tribuit, hanc de se noscendo non tribuit.*

q Non tempestate vt dissiperis est opus] *ex vetere lectione*, non tempestate magna, vt dissiperis, est opus.

r Alimenta metuens sua,quorum modum inopia rumpit.] *Veteres quidam codices duo verba addunt,& semper. sed & sic locus est ambustus, & verbis quibusdam cassus: quae omnino ad complementum sensus necessarium habui. Scribendum igitur censeo sic:* & semper alimenta metuens sua, quorum modo inopia laborat, modo copia rumpitur.

s Morbidum,putre,causamque fletus vita auspicatum.] *Legendum puto,* morbidum, putre, callum, à fletu vitam auspicatum. *Plinius libro 7.* Nullumque tot animalium ad lacrymas, & has protinus vitae principio. *& paulo post,* & à suppliciis vitam auspicatum.

t Caeterum quantos tumultus] *Scribe,* Cum interim quantos tumultus, *ex vetere lectione.*

u Si modo tibi vlla ratio est,] *Corrige,* Si modo vlla illi ratio est, *ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

x Sed de eo gratias agere quod collegisti.] Cepisti *vetus lectio, non* collegisti. XII.

y Peruenerunt enim satis magni fructus laborum tuorum] *Scribe* prouenerunt, *non* peruenerunt. *Vnde* prouentus *dicti. Adstipulante etiam vetere lectione.*

z Liberos nutrientibus non ipsa fructus educatione acquiritur.] *Exemplaria quaedā,* liberos nutrientibus non fructus educat ipsa educatio?

a Licet itaque tibi nihil industria eius contulerit, licet nihil diligentia sua custodierit,] *Vetus lectio.* Licet itaque nihil tibi industria ejus contulerit, nihil diligentia custodierit.

b At potuit longior esse,non maior.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* At potuit longior esse maiorque.

c Iuuenis cito prudens, cito maritus,] *Lege* iuuenis cito prudens,cito pius,cito maritus, *ex vetere lectione.*

d Omnia tanquam prospera.] *Corrigendum puto:* Omnia tam praepropera. *Cui emendationi suffragātur verba haec, non longe a fine:* Hac sanctitate morum effecit, vt puer admodum dignus sacerdotio videretur.

e Filium tibi dij immortales nō diu dant. Statim tibi talem dederunt] *Vetus lectio,* filium tibi dij immortales non diu daturi, statim tibi talem dederunt.

f Electam te à diis, cui frui non liceret filio.] *Legendum,* abiectam te à diis, cum frui non licuerit filio, *ex exemplar Facundi & Primitiui.*

g Occurrent passim vbique qui maiora senserunt. ista magni iudices senserunt principes] *Vetus lectio,* occurrent tibi passim vbique maiora. Senserunt ista magni duces, senserunt principes.

h Quibus male nimis secundae res constant.] *Eadem,* quorum male illo minis secundae res constant. *Coniicio legendum,* quorum malis illius nimis secundae res constabant.

i Et sollennia Pontificalis carminis verba concepit,] *sic agnoscunt complura exēplaria. Sed in exemplari antiquissimo & correctissimo Facundi & Primitiui tantum habetur,* solennia Pontifica perfecit. *caetera vacant.* XIII.

k Quo victum ante currum egit Persae inclyti regis nomen,] *Lego,* quo victum ante currum egit Persem inclyti regis nomen, *ex vetere lectione.*

l Et quis magis poterat mouere tanta mutatio?] *Scribendum videtur,* Ecquem magis poterat, *&c. & sic fere habetur in exemplari Facundi & Primitiui.*

m Non contigit tamen tristem Paulum Persae videre.] *Idem exemplar,* non tamen cōtigit Persae tristem Paulum inuenire.

n Vnumquemque animo occupa:] Vnumquem libet animo occupa, *vetus lectio.*

o Quoniam grauia illi videbantur, *&* cum in commune crescerent,] *Lego,* quae grauia illi videbātur, etiam cum in conciuem crescerent.] *Exemplar enim Facundi & Primitiui* conciuem *agnoscit, non* commune. XIIII.

p Sed vide vt in orbem ista tempestas] *Scribe,* sed videlicet it in orbem ista tempestas, *ex omni vetere lectione.* XV.

q Quis enim dixerit naturam maligne cum mulieribus ingenuis egisse, & virtutem illarum in arctum retraxisse?] *Corrige,* Quis enim dixerit naturam maligne cum mulieribus ingenuis egisse, & virtutes illarum, *&c. ex eadem.* XVI.

r Par ad honesta libera facultas.] *Scribendum,* Par ad honesta (libeat) facultas, *ex eadem.*

s Laborem,dolorem ex aequo] *Lege,* laborem doloremque ex aequo, *ex eadem.*

t Quod tibi si vis exempla refert.] *Praeposterο ordine scribendū.* Quòd si tibi vis exempla referri, *ex ead.*

u Nec amissos ciuitas sentit.] *Eadem* sensit *legit, non* sentit.

x Scipionumque matres ac filios egit,] *Scribe* exegit, *non* egit, *ex eadem.*

y Nullum autem frustra cadet telum,] *Quidam codices,* nullum amat frustra caderet telum.

z Mirum est, tantam turbam iam potuisse sine iniuria damnoue praeteruehi.] *Quaedam exemplaria,* Mirum est, tantam turbam non potuisse sine inuidia damnove praeteruehi. *Alia,* Mirum est, tantā turbam sine inuidia, sine damno praeteruehi. *Legendum puto,* esset *potius quàm* est.

a Ad hoc iniquior fortuna fuit,] *Scribe,* At hoc iniquior fortuna fuit, *ex vetere lectione.*

b Similes patri:] *Haec verba desiderantur in eadem.*

c Mecilij] *Eadem*, Metilij.

d Haec quidem natura mortalium est,] *Scribe commutato dictionum ordine*, Est quidem haec natura mortalium, vt nihil magis, *&c. ex eadem.*

XVII. e Illud quoque Marcia mouet me.] *Scribe* moueret *ex eadem, non* mouet.

f Iam patri, iam matri praesidium ac decus amittere] *Scribe*, iam patri, iam matri residuum amittere. *Caetera otiosa sunt. ex codice Facundi & Primitiui.*

g Quam continenti quondam cessisse constat subito illud mare irrupit] *Lego ex vetere lectione*, quam continenti quondam cohaesisse constat. Subitum illo mare irrupit.

h Auidissimum maris verticem restringere] *Legendum reor* perstringere, *non* restringere.

i Siue illas primum nascentes inuenit, siue trans flumen integrum subter tot maria] *Sic prior editio. Vetus lectio*, siue illas ibi primum naicens inuenit, siue in ipsum trans flumen. *Sunt codices qui legant*, siue in ipsum tris flumen. *Scribo*, siue illas ibi primum nascens inuenit, siue immersum terris flumen integrum subter tot maria.

k Vt ne maximarum quidem tempestatum locus furori sit] *Inuertendae dictiones* furori locus sit, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

l Ille excisus in infinitam altitudinem saxis naulius carcer] *Legendum reor*, lautumius carcer. *de quo multa in obseruationibus Plinianis.*

m Et latius territorium] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & laxius turritam.

n Lympidissima hyberna,] *Vetus lectio*, lepidissima. *Lego*, tepidissima: *vt patet ex verbis sequentibus, cuius rei Plinius quoque meminit secundo historiae naturalis, capite 62.*

o Dicet omnibus nobis natura:] *Scribe* dicit, *non* dicet, *ex eadem.*

p Potes habere formosos & deformes. Sed si fortasse tibi multi nascentur, esse ex illis aliquis] *Castior eadē*, poteris habere formosos, poteris & deformes. Multi nascentur. esse aliquis ex illis. *reliqua superfluūt.*

q Non est quòd speres] *Exemplaria quaedam* desperes *habent, non* speres.

XVIII. r Vt ipsis maledictum sit.] *Legendum ex antiqua lectione*, vt ipsi maledicta sint.

s Annum, aestatem, hyememque aequaliter diuidentem.] *Eadem*, Anno, aestates hyemesque aequaliter diuidentem.

t A fraternis occursionibus] *Lege*, à fraternis occursibus, *ex eadem.*

u Et modo toto ore terris imminentem, accessionibus damnisque mirabilem,] *Scribe*, & modo occultam, modo toto ore terris imminentem, accessionibus damnisque mutabilem, *ex eadem.*

x Sacratos spectaculo superiorum] *Scribendum* supernorum, *non* superiorum, *ex eadem.*

y Quae interuentu suo maria circumdant & distingunt.] *Duo illa verba* circumdant & *tollenda*, *ex eadem.*

z Et inter rapidorum torrentium cursum aurum arenis interfluens] *Corrige*, & inter rapidorum torrentium arenas aurum interfluens. *caetera superfluunt*, *ex exemplari Facundi & Primitini.*

a In mari & fidem excedenti magnitudine] *Scribe* immani, *non* in mari, *ex vetere lectione.*

b Cōcitatis perniciora nauigiis & remigiis,] *Scribe*, concitatis perniciora remigis, *reliqua redundant*, *ex eadem.*

c Erisque ei spectatrix,] *Exemplaria quaedam*, erisque eius expertrix.

d Discès. Docebisque artes illas quae vitam instruant, alias quae ornent.] *Legendum*, Discès docebisque artes. Alias quae vitam, *&c. ex vetere lectione.*

e Et latrocinia, & naufragia,] *Scribo*, & latrocinia, & venena, & naufragia, *ex eadem.*

f Et mors incerta facilis per poenam cruciatumque] *Sic prior editio. Exemplaria quaedam*, & mors incertusque finis per poenā cruciatumque. *Exemplar domesticum non respuendae fidei*, & mors, incertum facilis, an per poenam cruciatumque.

g Respondebis nolle te viuere.] *Omnia scripta exemplaria* velle *agnoscunt, non* nolle, *recte. Sequitur enim*, Viue ergo, vt conuenit.

XIX. h Videbis primum quid curandum sit,] *Exemplar Facundi & Primitiui*, videatis primum, &c. *Scribendum puto*, Videamus primum, *&c.*

i Id per se desiderabile apparet.] Tolerabile, *non* desiderabile, *idem agnoscit exemplar, rectissime.*

k Absentes enim futuros dum viuerent, non flemus, *Scribo*, absentes enim abfuturosque, dum viuerent, non flemus, *ex vetere lectione.*

l Et nosmetipsi non fallamus.] *Quidam codices sine negatione*, & nosmetipsi fallamus. *In alijs non habentur omnino haec verba.*

m Qui contemptum vindicet.] *Vetus lectio*, & qui à contemptu vindicet.

n Plus orbitas confert quàm eripit.] *Scribe*, plus gratiae orbitas confert quàm eripit, *ex eadem.*

o Illa quae nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas imminere mortuis tenebras] *Scribe*, Illa quae nobis inferos faciunt terribiles, fabula. Nullas scimus imminere mortuis tenebras. *ex eadem.*

p Nec tribunalia, nullos in illa reos libertate tam laxa. nullos iterum tyrannos.] *Eadem*, Nec tribunalia & reos, & in illa reorum libertate tam laxa vllos iterum tyrannos.

q Et omnia ad nihil redigit:] *Castigatius eadem*, & omnia in nihilum redigit.

r Non potest fortuna tenere quod natura dimisit:] *Lege*, non potest id fortuna tenere, *&c. ex eadem.*

s Et nulla publica clades conspicitur.] *Coniunctio* & *eradenda. Et exemplar Facundi & Primitiui* pestis *agnoscit, non* clades.

t Vnde nihil eum pellat, vnde nihil terreat.] *Scribe*, Vnde nihil eum depellat, vbi nihil terreat, *ex eadem.*

XX. u Sine calamitatem repellit,] *Eadem*, expellit, *agnoscit, non* repellit.

x Carcere educit] *Lege*, Haec è carcere educit, *ex vetere lectione.*

y Haec exulibus in patriam semper animo oculisque tendentibus ostendit nihil interesse, intra quot quisque iaceat.] *Castigandum puto*, haec exulibus in patriam semper animum, oculos, tendentibus ostendit nihil interesse in terra qua quis iaceat. *Nam vetus lectio*, quis *praefert, non* quisque.

z Hic vbi res fortuna male diuisit, & aequo iure genitos alium alij donauit,] Haec vbi res communes fortuna male diuisit, & aequo iure genitos, aliud alij donauit, *vetus lectio. Puto legendum*, alium alij donauit.

a In qua nemo humilitatem sensit.] *Scribe ex eodem*, In qua nemo humilitatem suam sensit.

b Vt non concidam aduersus minas casuum,] *Legendum forte* caesarum *potius quàm* casuum. *Exemplar Facundi & Primitius*, aduersus ruinas casuum.

c Coram te iura beneficio mortis habeo.] *Sic prior editio. Vetus lectio* vita *habet, non* iura. *Proinde scribendum sic reor:* Coram te vitam beneficio mortis habeo. *Nam & inter alios, Plinius quoque maximum vitae bonũ appellat mortem.*

d Neapolis fortuna abstulisset,] *Exemplar Facundi & Primitius*, Neapolis valetudo abstulisset.

e Quam infelices reliquiae sunt imperatorem ipsum superfuisse.] *Scribendum*, quae infelices reliquiae sunt, imperatorem superfuisse, *ex eodem exemplari.*

f Et sacrosanctum victoribus corpus satietati praestitit.] *Considera an sit commodior lectio*, & sacrosanctum victoribus caput satelliti praestitit.

g Liberata republica conseruator eius:] *Postrema duo verba* conseruator eius, *in exemplari Facundi & Primitius non habentur.*

h Tunc felix mori potuit.] *Lege*, etiam tunc felix mori potuit, *ex vetere lectione.*

i Latrocinia, bella, rapinas, tantum Catilinarum.] *Legendum puto* trium Catilinarum, *non* tantum Catilinarum. *Nam Augustum, Antonium, Lepidum, tres Catilinas vocat, vt Iuuenalis tres Syllas:*

In tabulam Syllae si dicant discipuli tres.

k Nihil ergo mali illi immatura mors attulit:] *Sic exemplar Pincianum. Legendum arbitror*, Nihil ergo mali Metilio immatura mors attulit.

l Nimis cito periit & immaturus primum puta illi superfuisse,] *Vetus lectio*, nimis tamen cito periit & immaturus. *Quae sequuntur sic puto legenda*, Primum puta illum superesse.

m Quantum est ad breuissimum tempus editi cito cessuri loco. Venienti] *Exẽplar Pincianum*, quantulum est ad breuissimum tempus editis, cito cessuris loco venientibus.

n Venienti in captum hoc, prospicimus hospitium.] *Castigãdus forte vitiosissimus locus sic* Venientibus in puncti hoc promixum hospitium. *Posses etiam legere* spatium, *non* hospitium.

o Minorem portionem. AEtas nostra quam partem puncti habet si tempori comparetur omni. Huius est enim maior mensura] *Exemplar Facundi & Primitius*, Minorem portionem habet aetas nostra quàm punctum, si omni tempori comparetur, cuius maior est mensura.

p Cum ille se intra huius spatium remetiatur] *Scribe*, cum ille se intra huius spatium toties remetiatur, *ex exemplari Facundi & Primitius. Domesticus meus codex*, vtpote cum ille se prae huius spatium metiatur. *Legendum arbitror*, vtpote cum ille se per huius spatium toties remetiatur.

q Imo multum est quod viuimus, si satis est.] *Exemplar Facundi & Primitius*: Imo modo multum est, *&c. Scribendum videtur*, Vno modo multum est, *&c.*

r Nihil enim iam supererat.] *Vetus lectio*, nihil illi iam vltra supererat.

s Intra XIIII. annos quaedam defatigauit.] *Scribe* defatigantur, *non* defatigauit, *ex eadem.*

t Qui victurus] Quia victurus, *eadem.*

u Manebit vbi positus est.] *Eadem*, manebit semper vbi positus est.

x Nec vllum vlterius diligẽtia aut gratia promouebit.] *Haec verba in codice Pinciano non leguntur. Quae vero statim sequuntur.*

y Scit libentes illum ex consilio perdidisse.] *Ita leguntur in eodem codice, vt recitaui: sed mendose. Puto sic corrigenda*, nec illum diligentia vel consilio protulisset.

z Eunt vt sua fata.] *Expende an legendum sit*, eunt vi sua fata.

a Et frustra vota ac studia sunt.] *Expungenda coniunctio &, ex vetere lectione.* XIX.

b Augurii opus suum, fata.] *Quid si legas* vrgent opus suum fata.

c In summa pudoris custodia, inter luxuriosae vrbis oculos conseruaturum, si potuisset ita morbos euadere,] *Exemplar Facundi ac Primitius*, & summa pudoris custodia inter luxuriosae vrbis oculos conseruatum potuisset ita, *& reliqua.*

d Aut feda proloqui ex quo luxuria foedior inuasit] *Scribe*, & sera, eoque foedior luxuria inuasit, *ex vetere lectione.* XXII.

e Aut in popinam ventremque proiecti summa illis curarum fuit, & esset quod biberent.] *Eadem*, Aut in opinem ventremque percoqui. Summaque illis curarum fuit quid essent quid biberent.

f Non simplici dolore pudenda curantium.] *Quaedam exemplaria*, non per simplicem dolorem, *&c. Alia*, non simplicem dolorem, *&c.*

g Post haec exilium. Non fuit innocentior filius tuus quàm Rutilius, quàm Coruncanus: non fuit sapientior quàm Socrates: non fuit sanctior quàm Cato, qui voluntario vulnere transfixit pectus. Cum ista perspexeris,] *Falso scripta, pessum dispuncta, praeposterе locata verba. Lego ex vetere lectione:* Post haec, exilium: non fuit innocentior filius tuus. Carcerem: non fuit sapientior quàm Socrates. Voluntario vulnere trãsfixum pectus: non sanctior quàm Cato. Quum ista perspexeris.

h Clienti suo Attio Secundo] *Lego* Sattio, *non* Attio, *ex Cornelio Tacito.*

i Nec imponi quidem, sed descendere.] *Sunt exemplaria quae habẽt*, Nec imponi quidem, sed ascendere.

k Decernebantur illae statuae in Pompej theatro ponendae,] *Corrige*, Decernebatur illi statua in Pompeij theatro ponenda, *ex vetere lectione.*

l Exclamauit tunc Cordus, vere theatrum perire.] *Scribo inuersis dictionibus*, Exclamauit Cordus, Tunc vere theatrum perire. *ex eadem.*

m Cõsecrari pessimum militem.] *Non* pessimum, *sed* perfidum, *habet eadem: vt puto, recte. alludere enim videbatur ad militem illum qui Pompeium obtruncauit.*

n Vt sibi mansuetos omnibus feros habere] *Vetus lectio*, vt sibi vni mansuetos, omnibus feros habere posset.

o An mortis rei penderentur.] *Locus est corruptissimus, ex eorum numero qui emendatore indigent O Edipo. Fortasse sic minus corrupte legetur*, an maiestatis reo perire daretur. *Quam lectionem astruere videntur verba sequentia*, pene non licuit.

p Fles quod quenquam tuorum mori necesse fuit.] *Vetus lectio*, Fles quod cuiquam tuorum, *&c.*

XXIII. q Praeter hoc etiam omne futurum incertum est,] *Eadem*, Praeter hoc etiam quod omne futurum incertum est.

r Quae illustriora, breuiora sunt.] *Lege* quo, *non* quae, *ex vetustis exemplaribus.*

s Ita est iudicium imminentis exitij maturitas.] *Scribendum ex eisdem*, Ita est. Indicium est imminentis, *& reliqua.*

XXIIII. t Sub matris custodia.] Sub matris tutela, *eadem.*

u Cogita tot illos perire annos matribus & per sollicitudinem exigi] *Eadem*, totos, *non* tot, *&* solitudinem, *non* sollicitudinem *agnoscunt. Quae certe lectio praesenti magis conuenit instituto.*

x Excellentis ingenij & aequaturi animum,] *Lege* auum, *non* animum, *ex eisdem.*

y Nullius foeminae spei se praebuit.] *Huic* foeminae *necessaria non erat, praecedente paulo ante verbo* mulierum. *proinde eradenda est, suffragante etiam vetere lectione.*

z Nisi pro bono candidato valuisset.] *Quaedam exemplaria* voluisset *habent*, *non* valuisset.

a Harum contemplatione virtutum filium geri, tanquam si nec ille tibi magis vacet.] *Sic prior editio. Scribendum puto*, Harum contemplatione virtutum sic te gere, tanquam si nunc ille, *&c. vt infra*: Sic itaque Marcia te gere, tanquam sub oculis patris filiique posita.

b Nunc nihil habet quo vocetur.] *Scribendum arbitror* auocetur, *non* vocetur, *vt infra paulo*, despoliatus oneribus alienis, & sibi relictus.

c Et effigies non simillima:] *Castigandum existimo*, & effigies non simul ipse. *& confestim non est legendũ* quidem, *sed* qui *ex Exemplari Facundi ac Primitiui. Quid si legas*? & effigies, non simul animus ipse qui, *&c.*

d Circum nobis neruos & obductam cutem] *Corrige*, circa nos, ossa & neruos, & obductam cutẽ. *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

e Arcetur à diuersis è suis in falsa coniectus] *In quibusdam exẽplaribus* aduersius *habetur*, *non* à diuersis, *In alijs*, auersis. *Scribo alterutro modo, aut sic*, à versis & suis in falsa coniectus: *aut sic*, auersus à suis in falsa coniectus.

f Et confusis crassisque pura & liquida inferentem.] *Sic prior editio. Lege*, è confusis crassisque pura & liquida visentem, *ex vetere lectione.*

XXV. g Nihilque terris relinquens.] *Scribo*, nihilque in terris relinquens animus, *ex eadem.*

h Vtique contemptores vitae & mortis beneficio liberi.] *Eadem*, interque contemptores vitae & mortis beneficio liberos.

i Liber ducit.] *Ita in eadem*, libens ducitur: *vt ad adolescentem referatur, non ad auum.*

k Vtque ignotarum vrbium monstratus hospiti gratus est.] Monstrator, *non* monstratus, *exemplar Franciscanum.*

l Et in profunda terrarum promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta respicere.] *Vetus lectio, breuior*, & in profunda terrarum promittere aciem. Iuuat enim ex alto, *&c. quam lectionem agnoscit quoque exemplar emendatissimum Facundi & Primitiui.*

m Sic itaque Marcia tegere,] *Scribe distincte* te gere, *ex eadem.*

n Aut inuiae valles aut incerta vada syrtium, tramites plani, & ex facili mobiles & expediti & inuicẽ peruij sunt intermixtique syderibus] *Codices nonnulli.* Aut imae valles, aut incertarum vada syrtium. Omnia plana, & ex facili mobilia, & expedita, & inuicem peruia sunt intermixtaque syderibus.

XXVI. o Quid in te domus status vitae ipsa ad maiores recepit suos.] *Sic prior editio. Sunt exemplaria in quibus legatur*, quod se ipse ad maiores recipit suos. *reliqua non habentur. Aliter sic fuisset, vt opinor, scribendum.* quod viua te, domo stante se ipse ad maiores recepit suos.

p Quàm nullis benignam facile se praestitit, nisi qui in vnum cum illa contraxerat.] *Vetus lectio*, quàm nullis benignam, facilem se praestiterit, nisi qui minimum cum illa contraxerint.

q Reges ne diceres felicissimos futuros, si maturius illos mors stantibus subtraxisset malis?] *Eadem* Reges ne tibi nominem felicissimos futuros, *& reliqua. Sed legendum reor* instantibus, *non* stantibus.

r Ostendi, quàm magno me iuuat animo scripsisse.] *Corrigendum puto*, quàm magno quae iuuabat animo scripsissem. *Nam omnis vetus lectio* scripsissem *agnoscit*, *non* scripsisse.

s Videmurque non alta nocte circundari. Nil apud vos] *Sic prior editio. Scribe*, Videmusque non alta nocte circundati, nil apud vos, *ex eadem.*

t Venientiumque iuuabit vnius saeculi me facta componere.] *Leges ex eadem*, euentumque, Iuuabat vnius saeculi fata componere.

v Nihil constat hoc loco stabili.] *Haec verba non habentur in eadem: & recte. nam sequitur confestim eadem sententia.*

u Adducetque secum vetustas:] *Lege* abducet, *non* adducet, *ex eadem.*

x Quota enim ista fortuitae potẽtiae portio est.] Fortunae, *non* fortuitae, *exẽplar Facundi & Primitiui.*

y Et aeterna sorte,] *Scribe*,& aeterna sortitae,*ex vetere lectione.*
z Et ipsius parua ruina ingentis accessio,] *Lego*,& ipsae parua ruinae ingentis accessio,*ex eadem.*

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN LIBRVM DE CONSOLATIONE, AD HELBIAM MATREM.

a Lucij Annaej Senecae ad Albinam matrem] *Omnis scripta lectio* Helbiam *agnoscit,non* Albinam.
b Vt auderem, multa me interpellabant] *Lege* impellebant,*non* interpellabant,*ex eadem.*
c Etiam si supprimere non potuissem,absterruissem,] *Scribendum*,etiamsi supprimere non potuissem, interim certe absterruissem, *ex eadem.* CAP. I.
d Rursusque retardare.] *Eadem*,rursusque retardabat.
e Ne ipsum solatia irritarent,] *Scribe*,ne ipsum ipsa solatia irritarent,*ex eadem.*
f Nam in morbis quoque nihil est magis periculosum,nec pernicioſum,quàm immatura medicina. Expectabam dum ipse vires suas frangeret.] *Breuius eadem*:nam in morbis quoque nihil est pernicioſius quàm immatura medicina.Expectabam itaque dum vires suas frangeret.
g Praeterea quum clarissimorum omnia ingeniorum monumenta] *Commuta dictionum ordinẽ.* Praeterea cum omnia clarissimorum ingeniorum monumenta, *ex eadem.*
h Verebarque ne hoc non consolatio, sed exulceratio] *Deest verbum* esset, verebarque ne haec non consolatio esset,sed exulceratio,,*ex eadem.etsi in plerisque codicibus negatio* non *desideratur.*
i Necesse est vt delectum verborum eripiat.] *Superfluit verbum* vt,*ex eadem.*
k Sed cogiter] *Eadem*,Sed is cogiter. II.
l Omnes itaque luctus suos] *Lege*,omnes itaque luctus illi suos,*ex eadem.*
m Quos saepe vexat,] Semper, *non* saepe,*eadem.*
n Nullam tibi vocationem dedit] *Scribo*,nullam tibi fortuna vacationem dedit,*ex eadem.*
o Et ad vitam quodammodo expositа creuisti sub nouerca ,] *Legendum*,& ad vitam quodammodo expositа es.Creuisti sub nouerca,*ex eadem.*
p Quanta vel in filia conspici potest,]*Scribendum arbitror contra omnia exemplaria*,quãta vix in filia cõspici potest.
q Et ne saeuitiam suam fortuna leuiorem deducendo faceret,] Ducendo, *non* deducendo , *exemplar Facundi & Primitiui:recte,hoc est,procrastinando,protrahendo:vt illud,*

Tardando nostros in longum ducis amores.

r Vbi se dolor tuus inclinaret.] *Vetus lectio*,reclinaret,*non* inclinaret.
s Quos sine interuallo vitae incursantes pertulisti.] *Eadem* , quos sine interuallo in te incursitantes pertulisti.
t Intra vigesimum diem tu quae filium meum,*&c.*] *Scribendum*,intra vigesimum diem quàm filium meum,*&c. ex eadem.*
u Non summam cutem tenet,rupit,] *Verbum* tenet *non habetur in eadem.*
x Tyrones leuiter saucij non vociferantur] *Scribe* , tyrones leuiter saucij , tamen vociferantur , *ex eadem.* III.
y Excoriari patiuntur:] Exsecari patiuntur, *eadem agnoscit.*
z Lamentationes & vlulatus,& alia per quae insciae mulieres tumultuantur , amoue.] *Eadem*, Lamentationes & eiulatus,& alia per quae fere muliebris dolor tumultuatur, amoue.
a Et quid ? Videorne tecũ timide egisse,cum nihil tibi subduxi ex malis tuis?] *Eadem*,Ecquid videor ne tecum timide egisse?Nihil tibi subduxi ex malis tuis.
b Constitui vincere dolore dolorem tuum,] *Verbum* dolore *desideratur in eadem.* IIII.
c At ego mihi ipse satis placebo.] Magis,*non* satis,*eadem praefert.* V.
d Non deseruimus.] *Scribe*,non deserebamus, *ex eadem.*
e Intra se omne gaudium peteretur.] *Lege* petеret,*non* petereturex eadem.
f Facile se ac sua tuentur.] Facile se ac suos tuentur,*eadem.*
g Illis grauis ipsa fortuna est,quibus est repentina.] *Duo illa verba* ipsa fortuna,*non habetur in eadem.*
h Omnia illa quae in me diligentissime conferebat,] Indulgentissime *legendum* , *non* diligentissime *ex eadem.*
i Nam in ipsa felicitate] *Exemplar Facundi & Primitiui* infirmitate *legit*,*non* felicitate.
k Cum inania & speciosa ac decepturo fuco circumlita inueniantur, nihil habentia fronti suae simile.] *Scribe ex vetere lectione* , Quin inania & speciosa ac decepturo fuco circumlita inuenti intra nihi habentia fronti simile. *Legendum puto* speciosо *potius quàm* speciosa.
l Quosdam industria,latam ostendendae virtuti nacta materiam.] *Eadem* laxam agnoscit,*non* latam. & ostentandae *mallem legeres,quàm* ostendendae. VI.
m Quidam venalem formam suam attulere.] *Dictio* suam *non habetur in eadem.*
n Nulla est, vbi magnam partem peregrinae multitudinis non inuenias.] *Aliter eadem* , nulla non magnam partem peregrinae multitudinis habet.
o Nunc transiliens ab ipsis quarum amoena positio] *Lege*,Transi ab his quarum amoena positio, *ex eadem.*
p Gyarum &. Corsicam pete] *Eadem*,Gyatum & Corsicam percense.

q Quid ad copias respicienti ieiunius?] *Eadem*, quid ad copiosa respicienti tenuius?

r Plures tamen hic peregrini quàm ciues sunt & consistunt.] *Duo illa verba* sunt & *tollenda, ex eadē.*

s Si propriam eius originem aspexeris.] Primam *legito non* propriam, *ex eadem.*

t Aspice sydera mundi illustria.] Aspice sydera mundum illustrantia, *eadem.*

u Quamuis cum vniuerso versatur, in contrarium nihilominus ipsi mundo refertur.] *Quaedam exēplaria*, & quamuis cum ipso vertatur, in contrarium nihilominus ipsi mundo defertur.

x Perpetua eius cogitatio,] *Legendum* agitatio, *non* cogitatio, *ex vetere lectione.*

y Semper in tumultu sunt,] *Scribe*, semper in transitu sunt, *ex eadem.*

z Orbes suos explicuerunt.] *Lege* explicuerint, *non* explicuerunt. *& paulo post* venerant, *non* venerunt, *ex eadem.*

a Vel delectet se, vel conseruet.] *Exemplar Facundi & Primitius*, nos delectet, sē vero conseruet.

b In mediis barbarorū nationibus Graecae vrbes?] *Scribendum* regionibus, *non* nationibus, *ex vetere lectione.*

c Athenienſis in Asia turba est. Miletus CCCCCLXX. vrbium populum in diuersa effudit.] *Depravatissima verba. Scribendum reor*, Athenienſium in Asia vrbs est Miletus. ea LXXV. vrbium populum, *& reliqua. Aenas, quorum caput in ora minoris Asiae Miletus est, Athenienses fuisse, notum est quàm vt sit prodendum. Vetus item lectio eō quem signant vrbium numerum praefert, adstipulante etiam fere Plinio libro historiae naturalis quinto, capite 29.* Miletus, *inquit*, Ioniae caput, super LXXX. vrbium per cuncta maria genitrix. *Strabo quartodecimo, maximam esse multitudinem scribit coloniarum à Mileto perfectarum, suppresso earum numero.*

d Totum Italiae latus quod inferiori mari alluitur,] *Scribo* infero, *non* inferiori *ex omnibus fere auctoribus & scripta lectione.*

e Alios superfluentis populi frequentia ad exonerandas vires emisit:] *Lege*, alios nimia superfluentis populi frequentia, *& c. ex eadem. Scribendum tamen puto* vrbes, *non* vires.

f Aut frequens terrarum hiatus,] Frequentes, *non* frequens, *eadem.*

g Felicis soli vitia] Infelicis *eadem, non* felicis.

h Omnes autem istae populorum transformationes] *Eadem* transportationes *agnoscit, non* transformationes.

VII. i Et Euandrum in ripa Tyberis] *Coniunctio & tollenda, ex eadem.*

k In Italiam deducit.] *Eadem partim* deduxit *habet, partim* detulit.

l Vbicunque vicit Romanus, habitabat.] *Scribe*, Vbicunque vicit Romanus, habitat, *ex eadem.*

VIII. m Colonos mutauit.] Cultores mutauit, *eadem.*

n Conuersatione Graecorum Ligurumque primo desciuit,] *Scribe*, conuersatione Graecorum Ligurumque à patrio desciuit, *ex eadem.*

o Permixta omnia & instituta sunt.] *Scribendum existimo*, permixta omnia & insititia sunt.

p Quòd licet in exilium euntibus virtutes suas ad locum ferre secum ad quem migraturi sunt.] *Lego*, quod licet in exilium euntibus virtutes suas ferre secum. *reliqua redundant, ex vetere lectione.*

IX. q Ab illo spectaculo eius insatiabiles sunt, non obducantur,] *Scribendum ex eadem*, cuius, *non* eius. *& legendum potius*, abducantur, *quàm* obducantur.

r Sed intra se circumagētes suum vestigium,] *Quidam codices*, sed intra suum se certum agentes vestigium. *Alij*, sed intra suum se circumagentes vestigium.

s Non auri argentique venae eximuntur,] *Vetus lectio* eruuntur *agnoscit, non* eximuntur.

t Ad illa adducendus est,] Abducendus *lego, non* adducendus, *ex eadem.*

u Quo latius vicos correxerint,] *Legendum reor*, quo laxius vicos porrexerint, *& paulo post* laxissimum, *non* latissimum.

x Si non id fortiter pateris quae Romuli casam nostri.] *Scribe*, si ideo id fortiter pateris, quia Romuli casam nostri, *ex eadem.*

y Cum prudentia, pietas,] *Eadem*, quum continentia, quum prudentia, pietas.

z Quàm quo R. Po. consulatum rexit] *Scribe*, quàm quo Reip. consulatum, *vt superfluat verbum* rexit, *ex eadem.*

a Quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, nec Caesar videre.] *Particulam* nec *eadem non agnoscit.*

b Non dubitas quin semper ille Marcellus tantus vir,] *Scribendum*, Num dubitas quin se ille Marcellus, *& c. ex eadem.*

c Ita te disciplinis imbuisti',] *In priore editione*, quòd patria carere non est miserum. Ita te disciplinis imbuisti. *Vetus lectio*, Quòd patria cares. non est miserum. Ita te disciplinis imbuisti. *Correctior forte lectio:* Quòd patria cares, non es miser, etenim ita te disciplinis imbuisti.

d Porro hic qui te expulit,] *Scribe*, Quid porro? hic qui te expulit. *ex eadem.*

e Ecce trahit illum Africa] *Legendum*, Ecce trahit illum ad se Africa, *& mox paulo* refouet, *scribendū, non* refouit, *ex eadem.*

f Vllo modo virtutem habenti?] *Corrige*, Vllam modo virtutem habenti, *ex eadem.*

g Vltra Phasin capere volunt,] Capi, *non* capere, *scribe, ex eadem.*

h Omnia vota fastidienti gulae.] Nota *eadem praefert, non* vota.

i Illi paupertas etiam aliquid prodest.] *Scribe* quid, *non* aliquid, *ex eadem.*

k Dum non potest illa, nolenti similis est.] *Legendum*, dum non prosunt illa, nolenti similis est, *ex eadem.*

X. l Sed hic velut caeci transeunt,] *Scribe* haec, *non* hic, *ex eadem.*

m Quid manus & aduersus feras & homines armatis?] *Eadem sic praefert*, Quid manus aduersus feras & aduersus homines armatis.

n Maiores nostri] *Eadem*, scilicet maiores nostri.
o Nondum gemmis renitebant.] *In eadem* nitebant *habetur*, *non* renitebant.
p Si sestertio centies si vixisset,] *Eadem*, si in sestertium centies vixisset.
q Immo puta pecuniae modũ ad rem pertinere.] *Sic prior editio. Eadem*, In vno puta pecuniae modũ ad rem pertinere, non animi. *Corrigo*, I nunc, & puta pecuniae modum ad rem pertinere, non animi.
r Etiam in malis exemplis per se docilem.] *Lego*, etiam sine malis exemplis per se docilem, *ex eadem.*
s Sed si hoc quoque ad vsum] *Verbum* sed *redundat ex eadem. & infra paulo* velamentum, *non* velamẽ, *agnoscit eadem.* XI.
t Quod necessarium faciebat,] *Legendum puto* sciebat, *non* faciebat.
u Sed desiderat saturatam] *Scribendum reor*, Si desiderat saturatam.
x Non fortunae vitio.] *Scribe*, Non fortunae iste vitio, *ex vetere lectione.*
y Quàm vllus sufficiet humor ad sanandum eum,] Satiandum, *non* sanandum, *eadem habet.*
z Qui continebitur itaque] *Scribendum*, Qui continebit itaque se, *ex eadem.*
a Necessariis rebus exilia sufficiunt:] *Lege*, necessariis rebus & exilia sufficiunt, *ex eadem.*
b Quum quod tantum satis est,] *Scribendum*, quum quantum satis est, *ex eadem.*
c Et nimis corporibus suis abdita] *Lege* addicta, *non* abdita, *ex eadem.*
d Ad leuanda incommoda paupertatis] Eleuanda *eadem*, *non* leuanda. XII.
e Quo animus eorũ in pauciora distrahitur.] *Eadem*, quòd animus eorum in pauciora distringitur.
f Et quotienscunque festinantem necessitas itineris exigit,] *Scribe ex eadem*, & quotiens festinationẽ necessitas itineris exigit. *In exemplari tamen Facundi & Primitivi dictio* itineris *non habetur.*
g Paupertatis vti remediis pudet.] *Scribe* solatiis, *non* remediis, *ex eadem.*
h Miseros vixisse dicet?] Misere, *non* miseros, *eadem.*
i Mercenarium suum decisisse ab eo desertum esse rus.] *Eadem*, mercenarium suum discessisse, & ab eo desertum esse rus.
k Dotem receperunt.] Dotem acceperunt, *eadem.*
l Quid artificiose ista diducis quae singula sustineri possunt. Commutatio, *&c.*] *Verba hoc loco tria deerant, quorum defectus sensum reddebat obscuriorem. Legendum igitur sic*, Quid artificio se ista diducis, quae singula sustineri possunt, collata non possunt, *ex exemplaribus Facundi & Primitivi, ac meo domestico.* XIII.
m Si ignominia ei abest, quae sola opprimere animos solet.] *Corrige*, si ignominia abest quae vel sola opprimere, *&c. ex vetere lectione.*
n Neque enim poterant carceres videri in quibus Socrates erat.] *Legendum*, neque enim poterat carcer videri in quo Socrates erat, *ex eadem.*
o Nemo ab alio contemnitur, nisi à se contemptus est.] *Deest dictio* ante, nisi à se ante contemptus est, *ex eadem.*
p Non tanquam in hominem iustum,] *Inuertendae dictiones*, tanquam non in hominẽ iustum, *ex eadem.*
q Qui faciem eius spueret,] *Scribe*, qui in faciem eius inspueret, *ex eadem.*
r Poterat ob hoc non molestè ferre quòd sciebat neminem id ausurum animi purioris] *Verbum* animi *tollendum, ex eadem, & legendum distinctè* puri oris.
s Non magis putes illum contemni, quàm cum aedium sacrarum] *Scribe*, non magis illum contemni, quàm aedium sacratum, *ex eadem.*
t Nam aut istud te monet.] *Lege* illud, *non* istud, *ex eadem.* XIIII.
u Aut illud quod desiderium ipsum per te pati non potes.] *Otiosum est verbum* illud, *ex nonnullis codicibus, in quibus etiam* per se *habetur, non* per te.
x Quae potentiam liberorum muliebris impotẽtia exercent.] *Mallem legeres*, quae potentia liberorum muliebrem impotentiam exercent.
y Tanquam aliis rebus vtereris,] *Scribe* alienis, *non* aliis, *ex vetere lectione.*
z Non potes itaque in erepto filio desiderare] *Deest dictio* ea, *vt sit*, ea desiderare, *ex eadem.*
a Tristem vultum relaxassem,] Tristem vultum relaxaui, *eadem.* XV.
b Adiiciam istis loca ipsa,] Adiicis *eadem*, *non* adiiciam.
c Ante XIII. diem] *Vetus lectio*, ante tredecimum diem. *Correctiores tamen exemplaria veriorem habent lectionem*, ante tertium denum diem. *Sic enim esse scribendum, patet ex verbis sequentibus*: Vltimum certe fructum biduo diutius videndi filium tulisses.
d Bene nos fortuna diuiserat.] *Exemplar Facundi & Primitivi* disiunxerat *agnoscit, non* diuiserat.
e Si multo antea fugisses,] *Scribe*, Si multo ante abfuisses, *ex eadem.*
f Nec absenti assuescerес.] *Lege* absentiae, *non* absenti, *ex eadem.*
g Ni pene concessum est immo datum in lacrymas ius] Immoderatum *eadem*, *non* immo datum.
h Et nullo nimis inhumana duritia.] *Eradendum verbum* nimis, *ex eadem.*
i Optimum inter pietatem & luctum temperamentum est,] *Lege ex eadem*, Optimum inter pietatem & rationem temperamentum est.
k Mors finit,] *Eadem*, mors finiuit. XVI.
l Non faciem lenociniis, aut coloribus polluisti.] *Eadem*, non faciẽ coloribus ac lenociniis polluisti.
m Quae ad nihil aliud est exigenda, quàm vt nudam componeret:] *Eadem & brevius, & longe aliter*: quae amplius nudaret quàm componeret.
n Rutilia Cottam filium secuta est] *Verbum* Cottam *non habetur in eadem.*
o Eundem iam reductum & in republica florentem] *Eadem* reducem, *non* reductum, *agnoscit.*
p Volumus eum interim obruere,] *Eadem*, volumus interim illum obruere.
q Nã qui delusus voluptatibus & occupationibus abductus est refugit,] *Scribe*, Nam qui aut delu-

sus voluptatibus, aut occupationibus abductus est, relurgit, *ex eadem.*

r Si quantum tibi] *Eadem*, sed quantum tibi.

s Nimis maiorum consuetudini deditus] *Quaedam exemplaria* minus *legunt*, *non* nimis.

t Sed ad luxuriam constituunt,] *Vetus lectio alias* obstruuntur *habet*, *alias* cóstruuntur. *Forte* instruuntur, *aut* instituuntur.

u Iacta disciplinarum] *Eadem*, Iacta sunt disciplinarum.

x Nunc ad illas reuertamur,] Nunc ad illas reuertere, *eadem.*

y Et nulli horum patebit pectus tuum.] *Coniunctio & superuacanea est, ex eadem.*

z Sed quia nondum in illum portum quem studia promittunt, peruenerit,] *Lege*, Sed quia dum in illum portum quem tibi studia promittunt, peruenerit, *ex eadem.*

a Certabunt vitae officiis:] *Scribo*, certabunt in te officiis, *ex eadem.*

b Quicquid matri dolendum fuerit, in me transierit. Floreat reliqua in suo statu turba] *Eadē*: Quicquid matri dolendum fuit, in me transierit: quicquid a me in me. Floreat, *&c. Legendum reor non* quicquid a me in me, *sed* quicquid auiae in me.

c Ad tuum formetur arbitrium. multum sibi dabis,] *Lege ex eadem*, Ad tuum singatur arbitriū. Multum illi dabis.

d Non potest animum pie dolētem a sollicitudine auertere, nisi aut ratio, aut honesta occupatio, numerares inter magna solatia, *&c.*] *Eadem*, Non enim animum pie dolentem a sollicitudine auertit, nisi aut oratio, aut honesta occupatio. Numeratem inter magna solatia.

e Tu tot quidem nepotes pronepotesque dando] *Scribe*, Cui tu quidem tot nepotes pronepotesque dando, *ex eadem.*

XXVII. f Illa quidem affectus tuos sequitur. In mea tamen persona, non tantum pro te dolet. Illius manibus in vrbem prolatus sum] *Eadem*, Illa quidem affectus tuos semper sequitur. In mea tamen persona non pro te dolet. Illius manibus in vrbem perlatus sum.

g Aut datae salutationis sustinuit audaciam] *Scribe* clarae, *non* datae, *ex eadem.*

h Siue seruare habitum illum voles] *Legendum* istum, *non* illum, *ex eadem.*

i Primum virum amiserat auunculum nostrum, cui virgo nupserat, in ipsa quidem nauigatione] *Scribe ex eadem*, Carissimum virum amiserat auunculum nostrum, cui virgo nupserat, in ipsa nauigatione.

k Sed si huic illi simplex annumerandis virtutibus] *Verbum* Sed *ociosum est*, *ex eadem. in qua etiam* admirandis *habetur*, *non* annumerandis, *vt forte legendum sit*, ad memorandas virtutes.

l Quae oblita etiam imbecillitatis,] *Ociosa quoque & hic est coniunctio* etiam, *ex eadem.*

m Oblita etiam firmissimis metuendi maris] *Scribe inuersis dictionibus* Oblita metuendi etiam firmissimis maris, *ex eadem.*

n Nobilitatur carminibus hominum] *In eadem* omnium *habetur*, *non* hominum.

o Qui pari periculo minus redemit.] *Legendum* redimit, *non* redemit, *ex eadem.*

p Nihil à viro petiit,] Auro, *non* à viro, *legit exemplar Scholarum Salmanticensium. Forte scribendum est* ab vllo.

q Et hodie similem sibi quiuis nunquam speret] *Corrige*, & hodie similem illi, quamuis nunquam speret, *ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

r Quas circumscribere potius est quam partem transcurrere] *Castiga*, *ex exemplari Facundi & Primitiui*, quas circumscribere est tam parce transcurrere.

s Pestes vicerunt,] *Lege*, & pestes vicerunt, *ex vetere lectione.*

t Non quaereret quemadmodum inde exiret,] *Puto scribendum mutato verborum ordine*, quaereret, non quemadmodum inde exiret.

u Manus saepius ad id decurrere] *Quaedam exemplaria* recurrere *legunt*, *non* decurrere. *Exemplar Facundi & Primitiui castigatius*, *vt arbitror*, manum saepius ad id referre.

x Sui vniuersi quae naturam] *Scribe*, suam vniuersique naturam, *ex vetere lectione.*

y AEternitatis suae nemor,] *Scribe*, aeternitatisque suae memor, *ex vetere lectione.*

z Futurumque est vadit omnibus saeculis.] *Scribendum puto*, *mutato dictionum ordine.* futurumque est omnibus saeculis, vadit.

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN I. LIBRVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

PRAEFATIO. a Altera multo supra hāc caliginem in qua volutamur, excedit.] *Vetus lectio fidelior & brevior*, Altera caliginem in qua volutamur, excedit.

b Non fuerat operaepretium nasci.] *Eadem.* Non fuerat nasci. *qua loquendi consuetudine & ipse alibi Seneca vtitur, & aly subinde auctores.*

c Cui vni omnes nascimur?] *Verbum* vni *in eadem non habetur, & mox paulo pro* se erexerit, surrexerit, *agnoscit, quod non minus placet.*

d Qui robustior est vallitudinario.] *Video sensum posse constare etiam si sic legatur. Sed omnis scripta lectio habet*, Qui robustior est in valitudinario. *Appellatur valitudinariū Senecae, locus vbi aegroti curantur: vt lib. Epistolarum 3.* Non sum tam improbus, vt curationes aeger obeam: sed tanquam in eodem valitudinario iaceam de communi malo tecum loquor.

e Virtus enim ista quam affectamus magnifica est.] *Verbum* ista *superfluit, ex eadem.*

f Isthmus Samothracas includat :] *Scribendum forte,* Isthmus suus Thraces includat, *vt intelligat de Isthmo Thraciae Chersonesi. Aut certe,* Strimo suus Thraces includat. *Terminus enim Strymo fluuius inter Macedoniam & Thraciam Ptolemaeo, & reliquis.*

g Vtrinque Oceanus occurrit.] *Legendum puto,* Vndecunque Oceanus incurrit. *Nam omnis scripta lectio* incurrit *praefert, non* occurrit.

h Nec vt alienis. Sed interest vt suis.] *Interuerendum dictionum ordo,* nec vt alienis interest, sed vt suis.

i Sed inter se pugnauit.] *Lege,* Sed intra se pugnauit *ex vetere lectione. & mox paulo* speculis, *non* spectaculis, *habet eadem.* CAP. I.

10 k Sic quanto illas minus presseris, tanto leuiora fulmina emittunt,] *Redundant haec verba ex eadem.*

l Variae multa terrarum orbis expirat,] *Corrigendum arbitror,* Varia & multa terrae corpuscula expirant. *quoniam subijcit:* Necesse est ergo in magna copia corpusculorum quae terrae eiectant.

m Nec mirum est, si terris omnis generis & varia euaporatio est :] *Scribendum* terrae, *non* terris, *ex vetere lectione. & melius forte legeretur* omnigena, *quàm* omnis generis.

n Talem materiam inter nubes congregatam] Intra *legendum: non* inter, *ex eadem.*

o In multos orbes aquam descendere,] *Correctius vt opinor, legeretur* recedere, *quàm* descendere. *vt paulo post,* recedere illum in circulos cogit. II.

p Et fieri primum angustissimum orbem.] *Verbum* fieri *in vetere lectione non habetur.*

q Quamuis cingere ea & coronare videatur.] Cingere & coronare *idem esse videtur. Proinde veriorem*

20 *lectionem duco* tangere *quàm* cingere. *Quam comprobat tum veterum exemplarium fides, tum ipse auctor subdēs paulo post,* quam visus noster solita imbecillitate deceptus circa ipsum sydus putat positam.

r Ob aeris densi obscuritatem:] *Sunt exemplaria in quibus legitur,* ob aeris densitatem.

s Si autem à septentrione discesserit] *Corrigendum reor,* Si enim à septentrione discesserit.

t Inter eam partem coeli has fieri coronas, inter quam venti fieri solent.] *Scribendum puto vtrobique* intra, *non* inter, *consuetudo apud Senecam mendosa.*

u Nisi cum aer erit densus,] *Vetus lectio,* nisi cum patebit densus, *pro* apparebit. *Qua dictione & interpres Euangeliorum in Euangelio Marci vsus est, & Martialis poeta, & in orationibus Cicero: si modo fidelia sunt Romanae impressionis exemplaria.*

30 x Et hoc in aëre euenit,] *Eadem,* illud ergo in aëre euenit.

y Cum ad vnam partem cesserint,] *Scribendum puto,* Cum ab vna parte cesserint.

z Et interdiu raro:] *Superuacanea est coniunctio &, ex vetere lectione.* III.

a At contra arcus in nocte non fit.] E contra *in eadem habetur, non* At contra.

b Illam mirabilem arcus varietatem.] *Eadem,* illam mirabilem arcus repraesentationem. *Quā lectionē asserunt verba quae sequuntur,* quae sparsa contra Solem oblique positum faciem arcus repraesentat.

c Vestimenta tendiculis diducta] *In eadem non* tendiculis *habetur,* sed credideris. *Legendum arbitror* craticulis. *sine* clatriculis.

d In humore esse non dubitaueris.] Arcu *omnis vetus lectio, non* humore. *Sed non placet.*

e Quàm exiguus sit humor aut lacus.] *Inuerte verba,* quàm exiguus sit lacus aut humor, *ex vetere lect.*

f In aliis rebus vaga inquisitio est.] Vana, *non* vaga.

40 g Repetemus alias probationes quae de Platone legi possunt.] *Eadem nō* Platone *agnoscit, sed* Paulo. IIII.
lego speculo. *vt ex his quae è vestigio sequuntur, apparet, & legi capitur hic pro* colligi.

h Nihil autem tam cito redditur à speculo quàm imago.] *Legendum puto permutato ordine dictionum,* nihil autem tam cito redditur, quam à speculo imago. (nube vt speculo redditur.

i Sed quomodo imago similis debet è speculo reddi.] *Scribendum opinor,* Sed quomodo imago Solis de V.

k Arcus lōgior ampliorque est,] *Lege,* Arcus enim longior, *& c. ex vetere lectione. & paulo post* diuersis

l Ergo arcus vno circumscriptus ductu:] *Verbum* Ergo *superfluit.* (*agnoscit non* diuersus.

m Cutem suam variant humore diffuso:] *Corrige,* cutem suam variant humore suffusam, *ex eadem.*

n Modo: inquis, inter argumenta ponebas.] Inquit, *non* inquis, *eadem.*

o Talem effici iudicant visum, hic respondent.] *Verbum* talem *superuacaneum, est, ex eadem.*

50 p Neque enim omnia aduersus specula respondent.] *Castigandum reor,* Neque enim omnia ad verū specula respondent, *vt infra, hoc ipso libro:* si liceret mihi, ad verum ista perducerem.

q Rorabit & leniter impluet.] *Vetus lectio,* tonabit & leuiter impluet. VI.

r Est iam apparet eius natura,] *Verbum* est *desideratur in eadem.*

s Vnum tamen hoc soluendum est, *Vide an legendum sit,* Vnum tantum hoc soluendum est. VII.

t Nec aliquanto plane tumentes.] *Vetus lectio,* Nec aliquando plane extumentes. VIII.

u Sed imaginem eius figuramque] *Eadem,* Sed magnitudinem eius figuramque. XI.

x Aut illum tanto maiorem,] *Scribe,* Vt illum tanto maiorem, *ex eadem.* XII.

y Ob hoc omnia quae huius sunt simulachra,] *Eadē,* Ob hoc omnia quae huiusmodi sūt simulachra. XIII.

z Vt aër vim igneam in aethera elidat,] *Scribendum,* Vt aer vim igneam vsque in aethera elidat. *ex ead.* XV.

a Ab his tecta vidimus icta sine fulmine.] *Postrema duo verba,* sine fulmine *desiderantur in eadem.*

60 b Brachij mensuram & longitudiné & crassitudinem excederet.] *Mallem scriberes,* brachij mensurā & longitudine & crassitudine excederet. *Quanquam verba illa,* & crassitudinem, *non habentur in vet. lect.* XVI.

c Aduersus omnes, admissarij sui motus] *Scribendum reor* auersus, *non* aduersus.

d Insatiabile malum] *Vetus lectio,* insanabile malum.

e Foeda dictu sunt quae portentum illud ore suo lacerandum dixerit feceritque.] *Posset quidē defendi haec lectio. nihilominus existimo inuersa esse verba, legendumque,* quae portentum illud lacerandum ore suo dixerit, feceritque: *quia videtur sequitur,* non in os tantum, sed in oculos suos ingeret. (les, *non* hercules.

f Ab omni parte opponerentur,] *Castiga,* ab omni parte apponerētur, *ex eadem. & paulo post* mehercu-

g Nec quantum peccabat: videre contentus,] *Argutior lectio, & magis acumen Senecae referens, est lectio codicis duae Mariae:* nec quantum videbat peccare contentus. *Cui suffragantur verba non multo post sequentia.* Obscoenitas mea plus quàm capit videat.

h Cum complexus erat, & caput merserat, genibusque alienis obhaeserat,] *Vetus lectio,* cum complexus erat, clunibusque alienis obhaeserat. *Caetera otiosa sunt. Exemplar Pinctianum non* clunibus *habet, sed* diumibus. *Vt forte legendum sit* inguinibus. *nam de obscoenitate oris sermo est.*

i Obscoenitatem suum spectaculum fecerat.] *Scribe* suam, *non* suum, *ex eadem.*

k Facinus indignum: hic fortasse cito, & antequam haec videret, occisus est. Ad speculum suũ immolandus fuit.] *Castigandum reor,* Facinus indignum: hic foret cito, & antequã haec videret occisus. Post ad speculum suum immolandus fuit.

XVII. l Nisi in aliquo nobis humore leuior & aspici facilior occurreret.] *Legendum puto,* nisi in aliquo nobis humore laeuoreve aspici facilior occurreret.

m Nisi liberius humi solis lunaeque imagines videremus.] *Emendãdiõ arbitror,* nisi laeuore huiusmodi solis lunaeque imagines videremus. *Nam & vetusta quaepiã exemplaria* huiusmodi *praeferunt, non* humi.

n Multi ex hoc consecuti primo sui notitiam.] *Scribe,* Multa ex hoc consecuta. Prima sui notitia, *ex vetere lectione.*

o Nondum in vitium beneficium detorquebat,] Nondum in vitia blanditias detorquebat.

p Saepius ea despexere, in quibus prius effigies suas viderant.] *Scribendum putamus, mutato verborum ordine,* ea despexere, in quibus prius effigies suas saepe viderant.

q Et mox proprio huic ministerio praeparatus est orbis.] Et mos fuit proprio praeparatus est orbis: *eadem. Legendum forte,* & mox vsui proprio praeparatus est orbis.

r Patientiae luxuria,] *Scribe,* potientiae luxuria, *ex eadem.*

s Non illa quae publice dabatur, sed imperatorum pauperum liberis.] *Verbum* sed *non habetur in antiquis codicibus, in quibus* filiabus *legitur, non* liberis. *Ego vero etiam negationem* non *redundare existimo.*

t Quam dedit pro se Scipio.] *Emendandum forte,* quam dedit Pop. Rom. filiae Scipionis. *Cuius historiae meminit Valerius Maximus lib. 4. cap. de paupertate.*

IN LIBRVM II. NATVRALIVM QVAESTIONVM.

CAP. I. a Non ibi spectandus est: cogitetur in ea sede in qua illum natura disposuit.] *Nulla scripta lectio habet,* cogitetur, *sed* cogitur. *Itaque legendum puto,* nõ ibi spectandus est, quo agitur ab ea sede, in qua illum natura disposuit.

II. b Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio. Vnitas est sine commissura continuatio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus.] *Si hanc lectionem admittimus, necesse est, vt continuatio & vnitas sint idem, inter quas Seneca discrimen assignat. Ego puto ordinem verborum inuersum esse, & restituendum ad hunc modum:* Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus. *Videntur confirmare hanc lectionem verba quae aliquanto post sequuntur.* Aer continuus terrae est.

c Vnita corpora:] *Vetus lectio,* vnica corpora, *non* vnita corpora.

III. d Omnia quae in notitiam nostram cadunt vel cadere possunt.] *Vltimae tres dictiones,* vel cadere possunt, *otiosae sunt.*

e Ex his quaedam eius sunt partes.] *Dictio* eius *non habetur in eadem.*

f Nerui & oculus:] Nerui & oculi, *eadem.*

g Succus recentis cibi,] *Castiga,* succus retenti cibi, *ex eadem.*

IIII. h Quicquid alicuius naturae pars est.] *Codices quidam,* quicquid alterius naturae est. *Alij,* quicquid alterius naturae est pars.

V. i Vt aeque interroges,] *Scribendum reor,* aut aeque interroges, *& aliquanto post* natura, *non* naturam, *scribendum ex eadem.*

VI. k Hic facit vim & velocitatem neruis currentibus.] *Emendandum puto per transpositionem dictionum,* Hic facit vim neruis & velocitatem currentibus.

l In momenta dissoluant:] *Legendum reor,* monimenta dissoluant. *vt illud Iuuenalis,*

—Ad quae
Discutienda valent sterilis mala robora fici.

m Et contra quam nihil validius est?] *Scribe,* Et contra quam nil validum est, *ex vetere lectione.*

IX. n Per omnia ista prohibetur nobis esse peruius.] *Castigandum reor,* permeat ista. Prohibetur nobis esse peruius.

o Et media non circumscindit tamen & vtrinque cingit.] *Emendatior lectio,* & media non circumscindit tantum, sed vtrinque cingit.

XI. p Causas autem illius mutationis & inconstantiae.] *Duo postrema verba,* & inconstantiae, *desiderantur in vetere lectione.*

q Lunae proximum ius est.] *Scribendum forte,* Lunae proxima vis est. *Nam in eadem* vis *legitur, non* ius.

XII. r Et tonatio sine ictu:] Commotio, *non* tonatio, *eadem.*

s Conuenit illis, omnia ista in nubibus & e nubibus: etiam nunc conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas esse, aut ignei spiritus. At illa transeamus, in quibus lis est. Quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius esse, quàm mitti.] *Eadem,* Conuenit illis, omnia ista in nubibus quidem fieri: nec prius esse, quàm mitti. *Reliqua supernacanea sunt.*

t Quidam autem radios solis intercurrentis recurrentisque saepius in se relatos,] *Eadem*, Quidam autem radios solis, intercurrentesque saepius in se relatos.

u Deinde vbi latius ferit nubes proximas.] *Castigandum puto*, Deinde vt latus ferit nubis proximae.

x Et ille spiritus habens aliquid humidi secum,] *Vetus lectio*, Et illic spiritus habens aliquid humidi secum. *Corrige*, vt illic spiritus, *&c.*

y Anaximandrus ait,] *Eadem*, Anaxandrus ait.

z Quae ipse antecedit & nunciat:] *Vltima duo verba*, & nunciat, *desiderantur in codicibus antiquis.* XIX.

a Horum transitu trita vita exanimata] *Verbum* trita *superfluit, ex eisdem.* XX.

b Aut falsum est quod deinde dixisti?] *Scribendum puto:* Aut falsum est quod de igne dixistis. XXII.

10 c Sicut aquae natura defertur:] Aqua, *non* aquae, *vetus lectio*. XXIIII.

d In his ignibus accidit,] *Lege ex eadem*, Id his ignibus accidit.

e Vbi est aliquid quod eum ferat,] *Eadem*, Vbi est aliquid quod eum feriat.

f Nam demum prodebat ignem,] *Legendum forte*, interdum prodebat ignem. XXVI.

g Quotiens ardor inferius iacentis] *Et sensus potest, & vetus lectio confirmat, vt* iacens *legatur. & non* iacentis.

h Quas spiritus antequam verteretur,] *Scribendum puto* verterentur, *scilicet in pumicem: quia sequitur*, & in leuitatem pumicis versae, *Posset legi*, vreretur, *nam subdit etiam.* partim exesae.

i Per quam diruptis aquis ignis emersit] *Vetus lectio* direptis *praefert, non* diruptis. *Existimo emendandum* diremptis.

20 k Num aliquando etiam apparentibus stellis] *Lege*, Non aliquando etiam, *&c.*

l Vt nubes summae & humiles] *Considera an placeat legi* sudae, *non* summae.

m Parte sincera puraque coeli visatur,] *Deest praepositio* in: *vt sit*, in parte sincera, *&c. in vetere lectione.*

n Cum spiritum inter se clausere nubes.] *Scribe*, Cum spiritum intra se clausere nubes, *ex eadem.* XXVII.

o Quidam viui stupent,] *Eadem* humi *agnoscet, non* viui.

p Item tympana & cymbala sonant:] *Legendum reor* ita, *non* item. XXIX.

q Repugnantem ex vlteriore parte aerem] *Scribendum puto* interiore, *non* vlteriore.

r Haec ad ipsum aeré acta,] *Vetus lectio*, Haec id ipsum aerea acta. *Legendū forte*, Haec etsi aerea icta.

s Licet quod & hominum] *Verbum* licet *per minorem scribendum litteram, & cum superioribus legendum.* XXXI.

30 t Contra fulmina hastulae surgunt.] *Legendum* astulae, *non* hastulae.

u Quod non motu & occursu suo praedicet aliquid.] *Aliter eadem*, quod non motum & occursum praedicat aliquid. XXXII.

x Tot millia syderum] *Lege*, tot millia illa syderum, *ex eadem.*

y Sed vtra vim attulit.] *Prior editio*, sed vtra res visa est tulit. *Corrigendum puto*, sed vtra res fidem tulit. *vt mox paulo*, fulminis ictus priora deleuit, & ad se fidem traxit. XXXIIII.

z Sed indicandum, an in igne idem valet flamma, quod fumus.] *Verba, ni fallor, & vitiata & transposita. Scribendum arbitror*, Sed ad indicandum ignem idem valet flamma, quod fumus.

a Sed hoc dicunt.] *Legendum vt puto*, si hoc dicunt, *vel* sed si hoc dicunt.

b Aut certe minus paratum esse.] *Forte* paeatum, *non* paratum. *scribendum est.* XLII.

c Vt supra nos aliquid timeremus.] *Legendum* timerent, *non* timeremus, *ex vetere lectione.*

d Posuere super caput iudicem] *Legendum* vindicem, *non* iudicem, *ex eadem.*

40 e Quibus aduersus peccata hominum fulminandum est,] *Emenda*, quibus aduersus peccata comminandum, *ex eadem.* XLIIII.

f Ne hoc quidé crediderunt, Iouem esse, qualem in Capitolio & in caeteris aedibus videmus mittere manu fulmina.] *Scribe ex eadem.* Nec hoc quidé crediderunt, Iouem quidē qualem in Capitolio, *&c.* XLV.

g Aperte stringam:] *Expende an sit commodior lectio* perstringam, *quàm* aperte stringam. XLIX.

h Hunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat.] *Vetus lectio*, Sed si irascente domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmant.

i Ex ipso genere iniuriae intelligis.] *Scribe*, ex ipso intelligis *reliqua superfluunt, ex eadem.* LII.

k Interiores libros interioris arboris] *Scribendū ex eadē.* Interiores libros in parte interioris arboris. *ex eadem.*

50 l Quare illud accidit quaerenti mihi.] Id *legendum, non* illud, *ex eadem.* LIII.

m A philosophia artium parente fluxerunt.] *Verbum* parente *non habetur in eadem.*

n Et quod in fulminis inspectione longe melius est,] *Suspicor praepositionem* in *redundare*: *& mox ante* flexere, *hoc est* desciuere, *legendum esse, non* fluxere.

o E terra terrenisque omnibus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet.] *Verbum* remanet *delēdum esse existimo. Alias quo pacto tolerari posset quod statim subtexitur*, Quicquid in area sicci fumosique peruenit: *& aliquanto post*, Ergo vbi calidi fumidique natura emissa terris in nubes incidit. LIIII.

p Fit is quem desiderat ictus] Desideras *habetur in vetere lectione, non* desiderat. LV.

q Sic enim per noctem splendorem motu remorum videri.] *Verbum* motu *superfluit, ex eadem.*

r Hic quod fit in aere, erumpit.] *Scribe*, Hic qui fit in aere, erumpit, *ex eadem.*

60 s Hoc antiqui fulgetra dicebāt:] *Lege* Haec, *nō* hoc: *& paulo ante* resurgētem, *non* insurgentē, *ex vet. lect.* LVI.

t Etiamnum illo verbo vtebantur antiqui crorepta qua nos producta vna syllaba vtimur] *Corrigendum existimo*, Etiamnū illo verbo vtebantur antiqui correpta qua nos producta media syllaba vtimur. *Liquet ratio huius castigationis ex sequentibus.*

u Vbi in ignem extenuatis nubibus] *Rectiorem existimo lectionem*, extenuatus, *quàm* extenuatis, *vt referatur ad aerem, qui motu & collisione nubium extenuatus vertatur in ignē.*] *Videntur hoc probare ea quae sequuntur* LVII.

x At vbi fulgura illa plus habuere materiae,] *Dicta* illa *superfluunt in vetere lectione.*

y Quidā vtique existimant fulmen reuerti, quidam subsidere,] *Eadē habet, non* quidā subsidere, *sed à* LVIII.

quodam subsidere, *vt forte legit possit*, ac quodam modo subsidere.

IX. z Talia vera fortitudine disponuntur.] *Vetus lectio*, talia varia fortitudine disponuntur. *Corrigendum puto*, Alia varie à fortuna disponuntur.

a Quàm ex virtute corrigimur.] Corrigitur, *non* corrigimur, *ex eadem.*

b Si tu nunc quidem qui spiras,] *Emendandum existimo*, Si ne tunc cum expiras.

c Si paueſcis ad coeli fragorem nubiumve trepidas,] *Quaedam exemplaria*, Sed paueſcis ad coeli fragorem, & ad inane trepidas. *Alia*, Sed paueſcis ad coeli fragorem, & ad inane nubium trepidas. *Legendum fortasse*, ignem nubium, *non* inane nubium. *Quid si coniunctio* ve, *quae tibi superfluit, paulo post necessaria est, legendumque*: Quotiesve aliquid effulsit.

d De tanta morte perdendum.] *Codices veteres* perditum *legunt, non* perdendum. *Commodior forte lectio erit* poenitendum. 10

e Casus iste demet metum.] *Corrigendum reor*, Castus istum demet metum.

f Et inter caetera quoque] *Melius*, Est inter caetera quoque.

IN LIBRVM III. NATVRALIVM QVAESTIONVM.

PRAEFATIO. a Et damna aetatis male exemptae] *Scribendum puto* exactae, *non* exemptae. 20

b Occupationes patrimonij recidantur:] *Elegantius in antiquis exemplaribus* praecidantur, *quàm* recidantur.

c Longe à dominio iacentis causa soluatur sibi totus animus vacet.] *Locus corruptissimus, & OEdipo intreprete indigens. Vetus lectio*, Longe à domino, longe iacentis causa soluat sibi totus. *Scribetur forte minus corrupte hoc pacto*: Longe ambitio, longe iactantia. Curis soluatur. Sibi totus, *&c.*

d Infractis rebus etiam post Carthaginem] *Scribe*, fractisque rebus etiam post Carthaginem, *ex vetere lectione.*

e Si scisses omnia ex decreto Dei fieri.] *Verbum* omnia *eradendum, ex eadem.*

CAP. I. f Elysius Siculis de fontibus exilit amnis.] *Sic omnia praeferunt exemplaria. Sed legendum arbitror* Eleus, *non* Elysius: *vt de Alpheo Elidis fluuio accipias, emergente in Arethusa fonte Siciliae.* 30

II. g Quaedam haustae foecunditatem afferunt.] Auferunt *lege*, *non* afferunt, *ex eadem.*

III. h In quem montis circumuecti fluuij deriuantur.] *Legendum* circumiecti, *non* circumuecti, *ex eadem.*

IIII. i Ac subinde sic suppleat?] *Dictio* sic *expungenda, ex eadem.*

V. k Colaturque transitu:] *Scribe*, colaturque in transitu mare, *ex eadem.*

VI. l Quòd pauciſſima flumina sunt] *Verbum* flumina *superuacaneum est, ex eadem. praecessit enim paulo ante, vt minime necessaria fuerit repetitio.*

VII. m Aut vbi concipi,] *Commodior forsitan lectio*, haud vbi concipi.

X. n Cum videris quanta sunt, & rursus ex quanto prodeant, aspice. Rursus miraris, cum labantur assidue.] *Vetus lectio*, Cum videris ex quanto prodeant, aspice rursus quanta sint. Miraris, *&c.*

o Sed per dies noctesque aequaliter fiat:] *Sic prior editio. Scribe* fiat, *non* fiat, *ex eadem.*

XI. p Diruta vrbe:] *Sic antiqua exemplaria, sed mallem* direpta *legeres, quàm* diruta. *Plinius libro* 31. *cap.* 4. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes amnesque. 40

q Magnis acta nauigiis] *Legendum arbitror* apta, *non* acta.

XII. r Cum ad veram omnium originem accesseris.] Amnium *legendum, non* omnium.

s Et ipsa quarta pars mundi,] Ipse *legendum, non* ipsa, *ex vetere lectione.*

XV. t Modo per se viribus recollectis,] *In eadem* collectis *habetur, non* recollectis.

u Si spissetur,] Vt spissetur, *eadem.*

x Grauioremque quàm vt manere in natura possit, gignat humorem.] *Verba corruptissima, & sic aut restituenda, aut in meliorem statum forte redigenda*: Crassioremque quàm vt manare in maria possit, gignat humorem.

y Et ex magnis causis,] *Legendum reor*, At ex magnis causis. *& mox statim* excidunt *potius quàm* excedunt, *ex exemplari Pinciano.* 50

XVI. z Vt talpae & subterranei vermes,] *Vetus lectio*, vt talpae & subterranei mures. *& quidem, vt sentio, rectius: sunt enim & aquatiles mures. Plinius lib.* 2. *cap.* 106. *In eo vt in Arcadiae Stymphali enascitur aquatiles musculi.*

XVII. a Expecta vt aliquis in mari versetur.] Expecto *eadem, non* expecta. *&* venetur, *vt sentio potius quàm* versetur, *legendum.*

b Hi sunt qui fabulas putant] *Aptiorem lectionem duco*, Et sunt qui fabulas putant.

c Nec coenae causa occisum esse super coenam, cum multum in deliciis fuit.] *Legendum arbitror per transpositionem verborum sic*, nec coenae causa occisum esse, sed post coenam multum cum in deliciis fuit.

XVIII. d Et in caeteras facies inter vitam & mortem coloris est.] *Scribendum reor*, & incerta facies inter vitam & mortem coloris est. 60

e Vagatio longa, somniculosae inertisque luxuriae.] *Scribe* vacatio, *non* vagatio, *ex vetere lectione, quàm corroborant, quae deinceps sequuntur.*

f Qui coctum piscem, qui exanimem in ipso ferculo etiam experirentur, Mirabamur tantum in illis esse fastidium,] *Scribe per maiorem, & cum nota interrogationis, vt sint verba diuitis luxuriosi*: Quo coctum piscem? Quo exanimem? In ipso ferculo expiret. Mirabamur tantum in illis esse fastidium. *ex vetere lectione, in qua verbum* etiam *non habetur.*

g Qui non hodie eductus, hodie occisus est.] *Putamus negationem aduentitiam esse adiectam ab aliquo qui sensum non percipiebat.*

h Vbi multum diuque laudatus] *Scribe per maiorem*, Vbi multũ diuque laudatus est, *ex vetere lectione.* XIX.

i Fertulem foedo si tu piscium.] *Eadem*, foedorum, *non* foedo *agnoscit.*

k In Caria circa Idimum] *In eadem non* Idimum *habetur, sed* Hydimum: *vt forte corrigendum sit* Hydissum *ex Stephano: cuius ita vocatur Cariae vrbs. sic appellata ab Hydisso filio Bellerophontis. Asplanete etiam Plinio l. bro 5. cap. 29.*

l Magis amnibus aeternam esse materiam,] *Lego* magnis, *non* magis, *ex eadem.*

m Quem non falli credebant. In quibus balneatia sine igne calefiunt.] *Sic prior editio. Vetus lectio,* XXIIII.
quem non falli credebant ij quibus balneatia, *&c. & credent aptior forte lectio quam* credebant.

n Et ad Penenion eundem gregem appellant.] *Coniunctio & superuacanea est. Legendumque* Peneum, XXV.
non Penenion. *Plinius libro 2. cap.* 103. In Boeotia amnis Melas oues nigras, Cephisus eodem lacu profluens
albas. Rursus nigras Peneus *etsi in Plinio corrupte* penitus *habeatur pro* Peneus.

o Et ipsius insulae materia vectibilis] *Eadem* vectabilis *praefert, non* vectibilis, *& mox paulo* lacu, *non* lacus, *legendum.*

p Et reuerberatur fluctu, amnis restitit.] *Scribendum duco:* & reuerberato fluctu amnis restitit. XXVI.

q Itaque quod impendere solebant, id incremento accidit.] *Fidelior vetus lectio*, Itaque quod impendio solebat, id incremento accedit.

r Fimo quiddam simile turbulentum mare profert,] *Legendum puto*, fimum quendam similem purgamentis mare profert, *aut sic*, fimo quaedam similia purgamenta mare profert. *Plinius libro 2. cap. 98. ex emendata impressione*: Omnia plenilunio maria purgantur, quaedam & statо tempore. Circa Mellanam &
Mylas fimo similia exspuuntur in littus purgamenta.

s Et quaecunque in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. Labant ac madent tecta,] XXVII.
Castigatius legetur, quantum coniectura assequi possum, sic, & quaecunque in arduis arbor cõmissura astricta lapidum stetit, labascit. Madent tecta.

t Frustra titubantium fultura tentatur,] *Vetus lectio*, frustra titubantium fulcra tentantur.

u Ferens secum madefacta montium latera,] Labefacta *magis arridet quàm* madefacta.

x Quae fundamentis laborantibus adesse recesserunt.] *Sic prior editio. Vetus lectio*, quae fundamentis laborantibus ad contrecesserunt. *Putamus per transpositionem syllabarum locum depravatum fuisse, restituendumque sic*, quae fundamentis laborantibus adesa corruerunt. *Posset etiam legi* ambesa, *non* adesa, *vt infra notabimus: & in sequentibus exemplaria quaedam* laci, *non* lacus *legunt.*

y Ingens aequor inuoluunt,] *Eadem*, volunt *agnoscit, non* inuoluunt. XXVIII.

z Nec à littore vbi inferius est, sed à medio vbi ille cumulus est. Defluit ergo vbi Sol & aestus aequinoctialis sub ipsum Lunae Solisque coitum omnibus aliis maior vndauere. Sed hic qui ad occupandas terras emittitur.] *Magis in distinctionem huius periodi peccatum est, quàm in verborum depravationem. Vtrique erroris sic medendum esse arbitramur*, Nec à littore vbi inferius est, sed à medio vbi ille cumulus est, defluit. Ergo vti solet aestus aequinoxialis sub ipsum solis Lunaeque coitum omnibus aliis maior vndare, si hic qui ad occupãdas terras emittitur. *Nam & vetus lectio*, Solis Lunaeque coitum *agnoscit, non contrario ordine*, Lunae Solisque coitum.

a At ipso tempore solutus legibus] *Scribendum ex eadem* illo, *non* ipso.

b Sic in nos semper mare emittitur desuper, vt feruor ignisque cũ aliud genus exitij placuit] *Distinguo* semper, *& particulam inclinatiuam* que, *nõ leguntur in antiquis exemplaribus, in quibus* sicut *habetur, non* sic. *Vt puto in totum scribendum hoc pacto*: Sit aut in nos mare emittitur desuper, aut feruor ignis, cum illud genus exitij placuit. *Quid si praeposterе locatis dictionibus legas* aut desuper feruor ignis.

c Et adeo quidem affirmat,] *Coniunctio & superuacanea est, ex vetere lectione. Quapropter legendum puto,* XXXI.
Adeoque id affirmat. *Nam & in eadem per maiorem litteram scriptum est verbum* Adeo.

d Inde aura tacita manabunt] Tacta, *non* tacita *eadem praefert.*

e Ambracij & Cretici sinus.] *Scribendum reor*, Ambrasij & Corinthiaci sinus.

f Statim vndique ex aperto & abdito superne ab infimo aquarum fiet irruptio.] *Tenebrosus locus in-* XXX.
uersione nexta ac corruptione verborum. Vetus lectio eruptio *habet, non* irruptio. *Ego legendum in vniuersum sic censeo*: Statim vndique ex aperto superne, ex abdito ab imo aquarum fiet eruptio. *Et aliquanto superius* exhaurit *eadem habet, non* exoluit.

g Iterum aquas terra sorbebit, terram pelagus stare aut intra terminos suos furere coget:] *Corrigendum censeo*, Iterum aquas terra sorbebit. Iterum pelagus stare, *&c.*

IN LIBRVM IIII. NATVRALIVM QVAESTIONVM.

a Turbam rerum hominumque desiderant] *Scribe* desiderent, *non* desiderant, *ex vetere lectione.*

b Si modo amore nostri, modo taedio laboramus :] *Puto expungendam esse coniunctionem* si *et si à vetu-* PRAEFATIO.
stis exemplaribus agnoscatur.

c Cum omnia caueris, per ornamenta fiet:] *Vetus lectio* Cum omnia caueris, per munimenta feriet. *Quid si legas* veramenta, *non* munimenta.

d Futuros multos in persona tua Plãcos cogita] *Scribe*, Futuros multos in personam tuam Plancos cogita, *ex eadem.*

e Adulationi opus non claudere ostium] *Eadem*, adulationibus non claudere ostium.

f Hominem quidem non esse vllum liberaliorem, non mentiar,] *Legendum reor*, Hominem quidem non esse vllum liberaliorem mentiar.

g Solebam tibi dicere.] *Scribendum puto*, Solebas mihi dicere. *Nam sequitur aliquanto post*, Nolo tamen tibi displiceas, quasi male egeris.

h Talia vitia non nosse, hoc eum odisse.] *Puto corrigendum*, alia vitia non nosse, *&c.*

i Ingenium suspicere coepisti,] *Scribendum per maiorem*, Ingenium, *vt sit initium narrationis, qua monstrat quomodo se erga adulatores Gallio gesserit.*

k Quod consecrari mallet, quàm conteri:] Malles *libentius legerim, quàm* mallet: *&* conseruari, *quàm* consecrari.

l Prima statim verba praescidit. Coepisti mirari comitatē & compositam suauitatem:] *Eadem*, Prima statim verba praescidit: Coepisti mirari comitatem & incompositam suauitatem. *Recte. Nam sequitur*: Cum interim tanta naturalis bonitas est, vti artem simulationemque non redoleat.

m Gratuitum etiam in obuios meritum.] *Probarem magis, vt scriberetur* omnes, *quàm* obuios, *quia subdit statim*, quàm hic omnibus, *& item* bonitatem publicam.

n Vis tu ista verba quae iam ab alio magistratu ad alium cum lictoribus transeant, ferre ad aliquem qui paria facturus vult quicquid dixeris audire.] *Scribo* I tu, *non* vis tu. *&* ferto, *non* ferre, *ex vetere lectione. Nam & nonnulla ex exemplar. bus* ferte *habent, non* ferre.

o Ostendi in omne pectus eandem cadere virtutem:] *Verbum* eandem *superfluum est, ex vetere lectione.*

p Salua bona conscientia] *Et hic quoque dictio* bona *redundat ex eadem.*

q Et ex vultu audientis pendentia. Longe te ab ista prouincia abducam.] *Existimo corrigendum*, & ex vultu audientis pendentem longe te ab ista prouincia abducam.

r Altamque Pompeij fortunam erexit, Caesaris fatigauit, Lepidi transtulit, omniumque coepit, quae illi ingenti spectaculo interfuit: ex quo liquere mortalibus posset,] *Locus creber mendis. Vetus lectio*, altumque Pompeij fortuna erexit. *vt pro* altum *cōmodior forte scriptura sit* animum, *Quod autem sequitur*, omniumque coepit, *libentius sic scriberem*: Omnium concussit, qui illi ingenti spectaculo interfuere: quo liquere mortalibus posset.

CAP. I. s Itaque vt totum mente abducam] *Legendum reor*, Itaque vt totum mihi te abducam.

t Atque ex ea dimittitur] *Vetus lectio*, demittitur.

II. u Vrbem totam complectitur.] *Recte qui legunt*, Vrbs eam totam complectitur. *Cuius rei auctor est Aristides in oratione quae vocatur Aegyptia, his verbis*: Est autem Phile insula, in confinibus AEgypti & AEthiopiae. Cuius par est magnitudo cum magnitudine vrbis in ea sitae. *Idem de Arado Phoeniciae insula memoriae proditum est. Nam si accipiamus, Nilum fluuium vrbem totam complecti, inutilis est repetitio: quia statim ante dixerat*, duobus in vnum coituris amnibus cingitur.

x At vbi in scopulos cautium intrauit, spumat.] *Scribetur ni fallor, sincerius*, At vbi in scopulos arctius intrauit, spumat. *praecessit enim*, & per angustias eluctatur: *& mox paulo*, tandem tenuissimos canales tenet, per quos angustia rupium effugit.

y Primum incrementum Nili circa insulam quam modo retuli, Philas nascitur. Exiguo ab hoc spatio petra diuiditur.] *Scribo* noscitur, *non* nascitur. *quia sequitur paulo post*, auctum fluminis sentiunt. *Item legendum* ab hac, *non* ab hoc: *videlicet insula.*

z Illa primo saxa auctum fluminis sentiunt.] *Vetus lectio*, Illa primum saxum actu fluminis sentiunt. *Scribo*. Illud primo saxum auctum fluminis sentit.

a Quicquid pingue secum tulit, arentibus locis illinit:] *Fidelior antiqua lectio* allinit, *non* illinit.

b Quòd cum caeteri amnes abluant terras] *Eadē, non* abluant *agnoscit, sed* ambulant. *Scribe* ambedāt: *vt Virgilianū illud*, Ambesās subigat malis absumere mensas. *Tum sequitur illico*, adeo nihil edit nec abradit.

c Heraclitio hostio Nili, quod est maximū,] *Eadem* Heracluuo, *Scribo* Heracleotico, *ex Plinio, Strabone, Ptolomaeo, Diodoro, reliquis: quod idem est cum Canopico.*

d Tunc enim maxime & integrae adhuc niues, ex mollissimoque tabes est.] *Castigatius leges* niuis, *quàm* niues.

e Eudimenes Massilienſis.] *Corrige*, Euthymenes Massilienſis, *tum ex scriptis exemplaribus, tum ex Graecis vulgata voce. Nam Aristophanes in comoedia Acarnanes, Euthymenes magistratus est Atheniensium: & apud Suidā mentio quoque Euthymenis.*

f Cum resederint in pelagus, conquiescit:] *Emenda ex eisdem*, Cum resederit pelagus, conquiescit.

g Ex eadem causa aestate frigidant.] *Sic prior editio. Scribendum* frigescunt, *non* frigidant, *ex eisdem.*

h Vt vnà sicca sit tellus, alia abundet.] *Scribendum arbitror*, vt vna sicca sit tellus, alia humeat.

III. i Vnde ergo trahit?] *Lege*, vnde ergo trahitur? *ex vetere lectione.*

k Quid nisi faceret,] *Rectior lectio*, Quod nisi fieret.

l Illud huic quoque simile esse quod cauat] *Permuta dictionum ordinem*, Illud quoque huic simile quod cauat, *ex vetere lectione.*

m Nix in pruina pendens congelatio.] *Malē scriberes*, nix & pruina pendens congelatio: *quia sequitur*, hoc inter pruinam & glaciem, nec non inter niuem & glaciem interesse. *Ergo iungit niuem & pruinam.*

IIII. n Aquilone flante & suum coelum habente.] *Vetus lectio*, aquilone flante aut suum coelum habēte.

VIII. o Vnam rem ad hoc adiiciam,] Adhuc, *non* ad hoc, *eadem.*

XIII. p Quoniam non contenti vina diffundere veterana, per sapores aetatēsque disponere,] *Eadē*, quoniam non contenti vina diffundere per veterana, per saporesque disponere.

q Nisi frigore illa vehementiore perusseris,] *Eadem* percusseris *praefert, non* perusseris.

r Et propere cedere finibus suis iusserunt,] *Scribendū puto*, & prope recedere è finibus suis iusserūt.

s Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil calidum illis satis est.] *Breuior sincerorque vetus lectio*, Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil satis calidum est.

IN LIBRVM V. NATVRALIVM QVAESTIONVM.

a Et continua ex imo euaporatio in altum agit quae merserat,] *Scribendum arbitror*, & continua ex imo euaporatio in altum agit quae mersa erant. CAP. IIII.

b Itaque niues & ponuntur & durantur.] *considerandum, an* reponuntur *legi debeat, hoc est: coacernantur, accumulantur: non* & ponuntur. X.

c Et in haec loca quae remissiora ac tepidiora sunt,] *Vetus lectio* submissiora *habet, non* remissiora.

d Ac sol mutato cursu in nostram rectior tendit:] *Vitiatissimus locus. Castigandum puto sic*, ac sol mutato cursu nostra regione cedit.

e Qui superne demittitur.] Quia superne demittitur, *vetus lectio.* XII.

f Et pluribus coeli partibus elisus spiritus] *Lege* & ex pluribus, *&c. ex eadem.*

g Hoc loco, si tibi videtur, quaeri potest cur turbo fiat, qui euenire in fluminibus solet,] *Eadem*, Hoc loco si tibi videtur, quaeri potest, cur turbo fiat. Euenire in fluminibus solet. XIII.

h In canalem conuexam tenuemque collectus,] Deuexum *lege, non* conuexam.

i Quem praestera Graeci vocant. Hic est igneus turbo.] *Mallem legeres*, quem praester Graeci vocãt, hoc est igneus turbo.

k Quibus armenta rapiantur,] *Scribe* armamenta, *non* armenta, *ex vetere lectione.*

l Tunc enim incipit, cum omnes illos miscuit,] *Legendum*, tunc esse incipit, cum omnes illos miscuit. *ex eadem.*

m Non tota solida contextu terra in vnum vsque fundatur,] *Legendum*, non tota solido contextu terra in imum vsque fundatur, *ex eadem.* XIIII.

n Quod non videntur flumina. Illic scias licet nostris paria sublabi:] *Scribe*, quod non videntur. Flumina illic scias licet, *&c. ex eadem.*

o Oblitus diem, oblitus naturae melioris,] *Scribendum forte* deorum, *non* dierum. XV.

p Adiiciendus est ad hunc meridianus circulus] Adhuc *lege, non* ad hunc, *ex eadem.* XVII.

q Nunc quod de Caesare olim maiore] *Verbum* olim *redundat, ex eadem.* XVIII.

r Cum effugerimus procellosos desuper montes, per quos praeceps in nauigantes vētus impingit.] *Si de fluctuum montibus accipimus, necesse est, vt praepositio* per *pro superuacua eradatur. Si de promontoriis legendum erit:* Cum effugerimus procellosos desuper montes, in quos praeceps nauigantes ventus impingit.

s Cum inuoluto nubilo dies.] *Scribe*, cum inuolutos nubilo dies, *ex vetere lectione.*

t Circumferre pericula, & ruere in ignotos iratum,] *Eadem* initium *habet, non* iratum: *vt forte pro* initium *scribendum sit* inuitum: *quia sequitur mox paulo*, quem non oderis.

u In sua quemque terra stare iussisset.] *Verbum* terra *superuacaneum est, ex eadem.*

x Diuersis enim irritamentis ad tentandum ire cõpellimur] *Sic prior editio. Legendũ reor* mare, *non* ire.

y Vita parari ea, in quibus vita consumitur.] *Vetus lectio*, vitae parari, in qua vita consumitur. *Puto legendum*, vitae parari, in quae vita consumitur.

IN LIBRVM VI. NATVRALIVM QVAESTIONVM.

a Desedisse terrae motu,] *Vetus lectio*, consedisse terrae motu, *rectius.*

b Negantque se ipsos vnquam ipsam regionem accessuros.] *Corrige*, negant que ipsos vnquam in ipsam regionem accessuros, *ex eadem.* CAP. I.

c Imperitis fit magna ex desperatione securitas.] *Eadem, mutato dictionum ordine*, imperitis magna fit ex desperatione securitas. *Considera an legendum* manu *potius quàm* magna. II.

d Quid tanti molem ponderis pellat,] Corporis, *non* ponderis, *in eadem habetur castigatius: quandoquidem charta sequente*, Ita, *inquit*, in hoc vniuerso terrae corpore euenit, vt partes eius vetustate soluantur. *& alibi:* Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis quae vicem sanguinis tenent, *&c. Et infra paulo* diuisa *legendum ex eadem, non* diuisas. IIII.

e Aliquam ex istis causam dixerunt:] *Scribe*, aliquam ex istis causam esse dixerunt, *ex eadem.* V.

f Omnis tamen aetas quod agat inueniat,] *Eadem*, Omnis tamen aetas quod inueniat habet.

g Siue magnum mare,] *Verbum* magnum *tollendum, ex eadem.* VI.

h Grauissimam partem mundi non posse spiritu tam tenui fugacique gestari.] *Duo illa verba* non posse, *remouenda, ex eadem.*

i Et quam donec decrescat, verberauit.] Crescat. *non* decrescat, *in eadem habetur.* VII.

k Aut cum dubitauere,] *Eadem sic habet*, aut cum diu dubitauerunt. *Castigandum censeo*, aut cum diu nutauerunt. VIII.

l Sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere,] *In eadem aliter*, sed intra ipsam, & in ipsam quasdam partes eius decidere. X.

m Opposita diffundit:] *Quid si legas*: diffindit, *non* diffundit. XI.

n Haec duo alicubi concurrunt, alibi consistunt.] *Scribe*, Haec duo alicubi concurrunt, alicubi consistunt, *ex vetere lectione.* XIIII.

o Vide ergo nunc quod intret in illam spiritus] *Corrige*, Vide ergo nunquid intret in illam spiritus, *ex vetere lectione.*

p Aliaque deiicit, alia intercidit:] *Legendum reor* interscindit, *non* intercidit.

q Alicuibi deduxit quicquid superne terreni erat aqua. Alia torrentes cecidere,] *Scribendum puto,* Alicubi deduxit quicquid superne terreni erat, aqua. Alia torrentes exedere.

r Atque alimento sui educantis?] Suo, *non* sui, *Vetus lectio.*

s Et moras suas arripit.] *Rectior lectio* abrumpit, *quàm* arripit.

t Qui quo valentior agiliorque est, citius eripitur,] *Sic prior editio. Scribendum reor* erumpit, *non* eripitur. *quanquam in vetere lectione desideretur omnino hoc verbum.*

u Infususque per minima laxamentum superatus] *Castigandum puto,* infususque per minima laxamentum sibi parat. *Nam & prior editio & vetus item lectio* superat *habet, non* superatus.

x Et illam qua parte maxime pendet, exagitat.] *In eadem sic habetur,* Et illam qua parte tendit, exagitat maxime.

y Nonnunquam in coacta itinera coniectus.] *Eadem,* Nonnunquam in terrena itinera coniectus.

z Et insulas non ante visas in medio mari ponere. Therem & Therā hanc nostrae aetatis insulam spectantibus nobis in AEgaeo mari natam, quis dubitat,] *Castigandum puto hunc locum sic:* & insulas non ante visas in medio mari ponere, Therā & Therasiam. Thiam nostrae aetatis insulam spectantibus nautis in AEageo mari enatam, quis dubitat? *Plinius volum. 2. cap. 87.* Inter Cycladas Olympiadis 135. anno quarto Thera & Therasia. Inter easdem post annos 130. Hiera, eademque Automate, & ab ea duobus stadiis post annos 110. in nostro aeuo, M. Iunio Syllano & L. Balbo consulibus, ad 8. idus Iulij, Thia.

a Nam nec succurriuntur tunc omnia,] *Legendum forte* moenia, *non* omnia: *vt non multo post,* aedificia vicina tremore collapsa sunt.

b Tunc illa praecipitata rupes, quicquid ab illo repercussit, non passura consistere, sonitu venit.] *Depraua tissimum locum, & tantum non conclamatum, restituendum hoc pacto existimo:* tunc illa rupes praecipitata quicquid ab imo repercussit, non passura consistere, succutit.

c Opponetur ei & Callisthenes.] *Vetus lectio,* opponetur & Callisthenes. *Lego,* opponetur, & Callisthenem. *Idem error statim corrigendus.*

d Ideo frequentissime mari opposita vexantur,] Apposita, *non* opposita, *vetus lectio. & paulo ante* mersit, *non* immersit.

e Aut certe maxima ex parte superfusam.] Suppressam, *non* superfusam, *in eadem habetur. Sicque esse legendum, monstrat ipse auctor paulo post, dicens,* Illa vasta concussio, quae duas suppressit vrbes, Helicem & Buran. *Quanquam & superfusam legi posset ex Thucydide 3. volum. sed idem erit sensus. Item* Atalantem *legendum, non* Atalantam, *ex eodem auctore colligitur: cui suffragatur vetus lectio.*

f Idem Sidoniae accidisse.] Sidoni, *non* Sidoniae *legendum reor, quae vrbs est Phoeniciae, notior quàm vt sit prodenda. Et vero simile est, quassationi obnoxiam esse Sidonem: cum Tyrus vrbs propinqua eo malo laboret, sicuti & omnia loca maritima: vt paulo ante monstrauit.*

g Totaeque vrbes in immensam altitudinem vergant.] *Mallem legeres* mergantur, *quàm* vergāt. *Cui verbo locus non est in hac sede.*

h Tunc effugisse Peneon.] *Legendū reor,* tunc effluxisse Penaeum. *Is celeber est Thessaliae fluuius omnibus.*

i Cum laborauit AEgine,] *Scribo,* Cum laborauit AEgium. *Vrbs est Peloponnesi* AEgium, *paruo spacio submota à Patris, omnibus fere Cosmographis. AEgina autem insula in sinu Saronico, longe distat à Patris. & paulo post* AEgium, *non* AEgeum *legendum: adstipulante etiam vetere lectione.*

k In tantum spatium motum protendere,] *Vetus lectio* pertendere, *non* protendere.

l Quia mari impositā sit, habeatque concauas rupes] *Breuius eadem,* quia mari imposita habeat concauas rupes.

m Quia pressa & quassa quatiebat:] *Scribe,* quia quassata quatiebat, *ex vetere lectione.*

n Emissa sui parte maiore] *Verbum* sui *redundat, ex eadem.*

o Quia vehementius locum ventis luctantibus fecit.] *Puto legendum* vehementissimus, *non* vehementius.

p Nec illis pugna opus est.] *Verbum* opus *superuacaneum est, ex vetere lectione.*

q Controuersiam agere.] Controuersiam facere, *eadem.*

r Perdidimus illos, nempe perituros.] Perdimus *in eadem habetur, non* perdidimus.

IN LIBRVM VII. NATVRALIVM QVAESTIONVM.

CAP. I. a Qui sydera crediderunt] *Vetus lectio* tradiderunt, *non* crediderunt.

III. b Sed videri illos accendi turbine quodam] *Considera, an scribendum sit non* illos, *sed* illis: *videlicet Chaldaeis.*

IIII. c Huic videtur plurimum virium habere ad omnes sublimium motus stella Saturni.] *Quaedam exemplaria.* Huic videtur plurimum virium habere stella Saturni. *reliqua desiderantur.*

V. d Et quacunque incumbit, solum nudat:] Quocunque *vetus lectio agnoscit, non* quacunque.

e In quo igne multa quidem fuerunt digna quae notarentur:] *Breuius eadem,* In quo igne multa fuerunt, quae notarentur.

VIII. f Lunam aut quinque sydera rapi vento,] *Scribendum puto* lumina, *non* lunā: *vt vocet solem & lunam lumina, quae sacrae literae luminaria appellant: & errones, sydera, antiquorum more, qui solem & lunam inter Planetas non reponebant. Eadem menda in verbis quae sequuntur.*

IX. g Non tamen supra lunam efferrent] *Scribendum enim* lumina, *non* lunam.

h Nec supra lunam vsque in stellarum locum crescere] *Legendum reor,* nedum supra lumina in stellarum locum crescere: *vt non multo post,* nedum particula aeris intorti.

i Mira velocitas eius & mira breuitas eius] *Lege*, Mira velocitas eius,& mira breuitas,*ex vetere lectione,& mox*,Violentius celeriusque in terra circa eam voluitur.] *Duo illa verba* celeriusque *non habentur in eadem.*

k Nec haesitatus qui nec restitit,] *Castigandum censeo*,nec haesitat vsquam,nec restitit. x.

l Et puto talis esse debet,] *Castigandum puto*, At puto talis esse debet,*vt sit aduersatio.*

m Intra exiguum tempus,cum obscurari coeperint, liberari.] *Legendum mihi videtur*, intra exiguum tempus quàm obscurari ceperint,liberari. XII.

n Praeterea illa nobis vicina videntur,] Ista,*non* illa,*legito*,*ex vetere lectione.*

o Altera stella vsque ad alteram stellam ignem mittere.] *Verbum illud* stellam *non habetur in eadem.*

p Sicut faces trabesque] *Eadem*,Sicut faces,sicut tubas trabesque. XXI.

q Huc itaque descendunt inuitante materia,non itinere.] Descendit *eadem*,non descendunt.

r Neque appropinquat solo etiam nunc. Ignis autem it,quo natura sua ducit.] *Corrige*, neque appropinquat solo.Etiamnum ignis aut it quo natura sua ducit. *ex eadem.* XXII.

s Quae sola moueri creditis,] *Scribo* credis, *non* creditis,*ex eadem*,*vt infra*:Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore. XXIII.

t Quid est,quare in aliqua parte coeli peruium non sit:] *Eadem non* peruiũ *habet sed* paruium,*vt forte scribi debeat* par via.

u Quia quae tardius feruntur, grauia sunt.] *Corrigendum reor*, Quare quae tardius feruntur, grauia sunt?*vt legatur per notam interrogationis?* XXIX.

x Succurratque tibi idem me de cometis posse dicere,] *Particula* que *eradenda*,*ex vetere lectione.Et aliquanto post* coniectare *fidelius quàm* coniecturare *scribetur.*

y Multo praeterea cognata nimium numini summo.] *Scribe* suo *non* summo,*ex eadem.*

z Id quod vnum toto agimus animo,] *Scribe*,in quod vnum toto agimur animo,*ex eadem.*

zz Aliquid tenerius molliusque quo pereat.] *Eadem* pereatur *agnoscit*,*non* pereat.

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN LIBRVM DE PAVPERTATE, SEV IN EXCERPTA SENECAE.

a Non est necesse maria tempestate] *Corrige*,Non est necesse maria tentare *ex vetere lectione. Hoc loco admonendus est Lector,si velit multa in hoc opusculo in pristinam veramque lectionem restituere, conferendum esse cum epistola decima septima,quae incipit:* Proiice omnia ista,si sapis.

b Nihil humanius quàm quod cum magno emolumento insidiantis eripi nihil potest.] *Castigo*,nihil habeamus quod cum magno emolumento eripi possit.*reliqua superfluunt*,*ex Exẽplari Facundi & Primitiui.*

c Etiam in obsessa pauperi via pax est.] *Legendum praeposteroordine*, Etiam in obsessa via pauperi pax est,*ex vetere lectione.*

d Vbi desinant,non erit.] *Legendum*,vbi desinant,non habent , *ex eadem.*

e Veritati aliquid extremum est.Error immensus est.] *Castigo*:Via eunti aliquid extremum est,error immensus est,*ex eadem.*

f Paupertas expedita est , cum secura est.] *Particula* cum *superfluit*,*ex eadem. & paulo ante* progressae *legit*,*non* progressb.

g Eas tamen vt tangentes habet.] Egens *siue* egentes *legendum crediderim*,*non* tangentes.

h Vt pauper sis optes,aut pauperi similis.] *Scribe*,aut pauper sis oportet,aut pauperi similis,*ex vetere lectione.*

i Perpessi sunt multi inopiam hominum , reges, vixerunt Barbari radicibus.] *Scribe*, Perpessi sunt multoties exercitus inopiam omnium rerum.Vixerunt herba,radicibus,*ex eadem.*

k Rebus in aduersis facile est contemnere vitam. Fortius ille facit, qui miser esse potest.] *Martialis poetae versus ad Chaeremonem*,*ab aliquo studioso in margine libri sui scripti*,*postea ab inscijs librarijs in contextum adiecti. Neque habentur in correctissimo Exemplari Facundi & Primitiui.*

l Morbum suum secum affert] *Scribe*,morbum suum secum transfert , *ex vetere lectione.*

m Ad securitatem non est opus fortuna licet irata. Quiuis enim necessitati satis est.] *Praeposteroordine locata verba & depravatissime scripta. Scribendum per maiorem*,Ad securitatem non est opus fortuna. Quod enim necessitati sat est,dabit,licet irata.*ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

n Serius diuites erimus,si sciemus.] *Lege*,Securius,*non* serius,*ex eodem exemplari.*

o Aude opes contemnere,& te quoque dignum finge Deo.] *Legendum*, Aude hospes contemnere opes,& te quoque dignum Finge Deo:*tum ex ipso Seneca alibi*,*tum ex ipso quod dudum citaui*,*exemplari.*

p Illas tanquam exituras amplecti semper] *Scribe*, Si illas tanquam exituras aspexeris , *ex vetere lect.*

q Discedat quisquis non te , sed alium diuitem sequebatur.] *Eadem*, Discedit quisquis non te,sed alium sequebatur.*Legendum reor* aliud *non* alium.

r Quod à quibus ameris,ostendat.] *Longe aliter eadem*,quod animum si intendit,liberum reddit.

s Visus est pane & lacte esse contentus.] Iussus est,*non* visus est,*eadem.*

t Item si quis desiderium suum clausit,] *Eadem*,Inter quae si quis desiderium suum clausit. *Lego*, intra quae si quis desiderium suum clausit.

u Non in vno graue.] Non vno modo graue,*eadem.Scribendum videtur* grauis *non* graue.

x Alios in alium irritat, alios in potentiam,] *Eadem*, Alios aliud irritat, alios impotentia. *Corrigendum puto*, Alios alio irritat, alios impotentia.

y Si vis scire quòd nihil mali sit in paupertate, compara multum pauperes & diuites] *Castige*, Si vis scire quàm nihil mali sit in paupertate, compara vultum pauperis & diuitis, *ex eadem.*

z Hic enim grauis, & sub purpura lucet, non palam tristitia est.] *In vetere lectione haec tantum verba habentur*: His enim sub purpura tristitia est. *caetera superuacanea sunt.*

a Quòd interdum non licet palam esse miseros] *Verbum* interdum *non habetur in eadem.*

b Necesse est latere felicem.] *Puto scribendum*, agere, *non* latere: *vt ex alio Senecae loco datur intelligi.*

c Non enim quia concupiscenda illa laudantur, sed quia laudanda sunt concupiscuntur.] *Corrige*, Non enim quia concupiscenda sunt, laudantur, sed quia conspiscuntur, laudata sunt, *ex vetere lectione.*

d Superbiam & arrogantiam pariunt,] *Eadem*, Superbiam pariunt, *caetera non agnoscit.*

e Inuidiam trahunt,] *Scribe*, inuidiam contrahunt, *ex eadem.*

f Bona omnia culpa carere decet.] *Mallem legeres* omni, *quàm* omnia.

g Pura sunt haec, non corrumpunt animos.] *Scribe*, pura sunt. Non corrumpunt animos, *ex vetere lectione.*

h Sed sine timore.] *Legendum* tumore, *non* timere, *ex eadem.*

FERNANDI PINCIANI CASTIGATIONES IN LIBRVM DE REMEDIIS FORTVITORVM, SEV IN *excerpta Senecae.*

a Quod non praecedentes, sed posteri narrabunt.[*Sunt exemplaria in quibus* curabunt *habeatur, non* narrabunt.

b Vnde ergo principium incipimus: si tibi videtur, à morte.] *Quidem codices* incipiemus, *non* incipimus. *Domesticum exemplar*: Vnde ergo incipiendum tibi videtur. A morte.

c Si ergo fortuna aut aliquis tibi palam mortem minetur,] *Vetus lectio*, Sic ergo te forma, vt si quis tibi palam mortem minetur.

d Multa cum deambulaueris,] *Scribendum*, Cum multum deambulaueris, *ex eadem.*

e Quis senex exactorem molestè tulit?] Sanus, *non* senex, *eadem praefert.*

f Quid ergo? Nescio me esse animal rationale & mortale.] *Eadem*, Quid? Ego nescio me esse animal rationale mortale?

g Nihil graue est, quod semel est. Alienum nihil noui, Hoc quidem cũ eo creditore contraxi de quo queri non possum.] *In eadem sic habetur*, Quid graue est quod semel? aes alienum meum noui. Hoc quidẽ cum eo creditore contraxi, cui detorquere non possum. *Scribẽdum puto*, Quid graue est quod semel? AEs alienum, non meum noui. Hoc equidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non possum.

h Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari potest.] *Eadem*, Dij melius, quod nemo mihi istud minari immortalis potest. *Alij codices*, mortalis *praeferunt, non* immortalis. *Quid si legas*, nisi mortalis, *& infra paulo* conuenient, *non* concurrent.

i Nulla terra aliena est.] *Quaedam exemplaria*, Nulla est aliena patri mortuo.

k Peregre morieris. Hoc est in patriam sine viatico peruenire.] *Haec verba in quibusdam codicibus non habentur.*

l Quod aeque tam ad iuuenem quàm ad senem pertinet.] *Particula* tam *redundat ex vetere lectione.*

m Ignis me an fera comedat,] Consumat *lege, non* comedat, *ex eadem.*

n An tempus omnium sepultura?] *Deest verbum* vltima, *vt sit*, an tempus vltima omnium sepultura. *ex eadem. Neque* tempus *agnoscit Exemplar Facundi & Primitiui*, *sed* tellus.

o At traditus lapidi,] *Scribe*, aut traditus lapidi, *ex eadem.*

p Vitae multa debemus, morti nihil.] *Eadem*, Vt vitae debeamus multa, morti nihil.

q Alios lapis ossa redditurus inclusit.] *Castiga*, alios lapis ad ossa redacturus inclusit, *ex eadem.*

r Male de te opinantur homines, sed mali.] Loquuntur, *non* opinantur, *domesticum habet exemplar.*

s Vbi qui damnandus est, male de te loquitur. Male de te loquuntur.] *Emenda*, Vbi qui damnandus est, damnat. Male de te loquuntur. *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

t Qui faciunt non quod mereor, sed quod solent,] *Verbum* qui *non habetur in vetere lectione.*

u In illius potestate est, quid sit illa fortuna.] *In domestico exemplari, & item in Pinciano*: In ipsius inquã potestate est, quid sit illud fortunij.

x Leuis enim est patientia.] *Expungenda coniunctio* enim, *ex vetere lectione.*

y Immo tu grauior paupertati.] *Scribendum per maiorem*, Immo tu paupertati, *ex eadem.*

z Absque dubio superbiam accepit.] *Breuius eadem*, Ergo & superbiam.

a Gaude, quia impotens non eris.] *Eadem*, Gaude. Impotens non eris. *Idem vitium paulo post.*

b Vtrum auarus aut prodigus est?] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Vtrum auarus an prodigus sit. *Codex domesticus*, Aut auarus, aut prodigus.

c Iste quem beatum credis,] *Scribe*, Iste quem tu felicem admirantibus credis, *ex omni vetere lectione.*

d Damnum putas, & remedium est.] *Redundat coniunctio &*, *ex eadem.*

e Perdidisti pecuniam.] *Eadem*, Perdidi pecuniam.

f Oculos perdidiſti.] *Scribe*, oculos perdidi, *ex eadem. Idem vitium mox paulo.*

g Amiſit liberos, Stultus es qui defleas mortem mortalium.] *Caſtigo*, Amiſi liberos. Stultus es qui fles caſus mortalium, *ex eadem.*

h A qua ſtante ipſa cadunt poma.] *Domeſticus codex*, quòd ſtante illa cadunt ſua poma. *Exemplar Facundi & Primitius rectius*, quòd ſtante ipſa cadunt poma.

i Quid inde eſt quod indigneris?] *Scribe*, Quid tamen eſt quo indigneris? *ex vetere lectione.*

k Verum hoc nemo tibi promiſerat.] *Eadem*, Sed hoc nemo tibi promiſerat.

l Verum gaude quod euaſeris.] *Supernacanea eſt dictio* verum, *ex eadem.*

m Inimicos graues habeo.] *Verbum* graues *in quibusdam exemplaribus non habetur.*

n Quòd amicos non habeas.] *Scribe* habes, *non* habeas, *ex vetere lectione.*

o Iam eum te habuiſſe certum eſt.] *Scribe cum interrogatione*, Iam enim te habuiſſe certũ eſt? *ex eadẽ.*

p Quàm multae inter probatas matronalis ordinis eſſe coeperunt, poſtea inter exépla naturarũ.] *Eadem*, Quàm multae inter probra matronalis ordinis eſſe coeperunt, inter exempla nominatarum. *Vide an magis arrideat haec lectio:* Quàm multae antea probra matronalis ordinis, *caetera, Exemplar Facundi & Primitius*, numeratarum *legit, non* nominatarum.

q Ex diligentiſſimis ſolutiſſimas.] *Adjice ad haec verba*, ex liberaliſſimis rapaciſſimas: *ex eadem.*

r Si bonam vxorem amiſiſti.] *Scribe*, Etiam ſi bonam vxorem amiſiſti: *ex eadem: etſi ſint exemplaria in quibus* habuiſti *legatur, non* amiſiſti.

s Dummodo ne imagines proauosque reſpexeris,] *Lege*, Tu modo ne imagines proauosque reſpexeris, *ex eadem.*

t Cui ipſa nobilitas ceſſit.] *Scribendum*, cui iam ipſa nobilitas primo loco ceſſit, *ex eadem.*

u Quam nondum corruperunt publici corruptores.] *Verbum* corruptores *putamus redundare.*

x Amiſi vxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum,] *Priora illa verba*, Amiſi vxorem bonam, *non habentur in quibusdam exemplaribus.*

y Non qui aliis videtur, ſed qui ſibi.] *Deeſt verbum* eſſe, *vt ſit*, non qui aliis videtur eſſe, ſed qui ſibi, *ex vetere lectione.*

z Videas autem quàm domi ſit] *Eadem* vide, *non* videas, *praefert.*

zz Vicina eſt miſeriae: habet enim aliquid, trahitque ex ea.] *Haec verba in omnibus, quae viderim, ſcriptis exemplaribus deſunt.*

FINIS.

BEATI RHENANI SELESTADIENSIS, IN LVDVM L. ANNAEI SENECAE DE MORTE CLAVDII CAESARIS, SCHOLIA.

REGINA 475 versu 46. *Quid actum sit*] Claudius Caesar, Drusi Germanici filius, qui Caio proxime successit, talem egit principem, vt nescias stultior ne fuerit, an crudelior. Hunc Annaeus Seneca hoc libello, quemludum de morte Claudij Caesaris inscripsit, mire taxat, & suis (quod aiunt) coloribus graphice depingit. In causa autē nonnihil fuisse crediderim, quur sic Claudium insectaretur, quòd sub eo exulauit. Cuius reipse meminit in lib. de breuitate vitae ad Paulinum, his verbis de Caesare blandiuscule loquens: *Nec enim sic me deiecit, vt nollet erigere: imo ne deiecit quidem, sed impulsum a fortuna, & cadentem sustinuit, & in praeceps euntem, leniter diuinae manus vsu moderatione deposuit.* Hactenus Seneca. Caeterum cum Agrippina Claudio nupsisset, ne malis tantum facinoribus innotesceret, veniā exilij pro Anneao Seneca, simul praeturam impetrat, laetum in publicum rata ob claritudinem studiorum eius, vtque Domitij pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis eiusdem ad spem dominationis vteretur: quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infensus Claudio dolore iniuriae credebatur. Haec Tacitus.

Ibid. *In coelo*] Ridicule coepit, pollicens se traditurum, quae in coelo ante diem tertiū Eidus Octobris acta sunt: quasi illic sint Kalendae. Sic Homerus subinde describit, quid interea dij fecerint in coelo. locus est ex imitatione: nam ita exordimur Annales.

Ibid. *Ante diem tertium*] Excessit enim Claudius tertium ante Eidus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. LXXIIII. aetatis, imperij XIIII. anno. Ac veneno quidem occisum conuenit: vbi autem, & per quem dato, discrepat. Autor Tranquillus & Tacitus. *Eidus* autem per *ei* diphthongum Graecam scriptum est: qua vtebantur antiqui in his, quae *i* extensum habent. id quod in vetustis inscriptionibus etiamnum visitur.

Vers. 47. *Felicissimi,*] Ob Claudium sublatum.

50. *Ego scio me liberum factum,*] Innuit tyrrannidem Claudij, vel optimis optima cum loqui tum agere prohibentis.

51. *Aut regem, aut fatuum,*] Hic stultitiā Claudij notat: neque id falso. Nam mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec absolutum à natura, sed tantum inchoatum: ac si quem socordiae argueret, stultiorem aiebat filio suo Claudio. Auia Augusta pro despectissimo semper habuit: nō affari, nisi ratissime, nō monere, nisi acerbo & breui scripto, aut per internuncios solita, Soror Liuilla quum audisset quādoque imperaturum, tam iniquam, tam indignā sortem populi Romani palam & clare detestata est: vt scribit Tranquillus. Hoc autem prouerbio, *Aut regem, aut fatuum nasci oportet*, antiqui regū vecordiam taxabant. Nam quemadmodum in fatuis, risu, quaecunque fecerint, excipimus: sic regum quoque facta nemo non probat. Proinde verissimum est, facultatibus licentiaque, & adsentationibus ali principum vitia: quod de Antonio Velleius Paterculus scriptum reliquit. Caeterum nisi stulti fuissent olim reges, non essent libri illorū fatuitatibus referti, hoc est, factis, non tam stultis saepenumero quàm scèleratis, ac impiis caedibus & bellis: quibus in hoc mundo nihil stultius. Qui huius prouerbij explicatiorem interpretationem legere cupit, Erasmi Roterodami, quem equidem vt praeceptorem & veneror & suspicio, Chiliades adeat. Illic enim praeter eruditionem, quae huic nusquam deest, etiam ad vitam rectius instituendam saluberrimam inueniet cohortationem.

52. *Quis vnquam ab historico*] Salissime taxat vanitatem historicorum, qui scribunt quicquid volunt, nullo fideiussore.

53. *Autorem producere,*] Autor est, non solum is, cuius suasu & autoritate fit aliquid: verùm is, vnde rumor est ortus. Produci autem testes dicuntur.

Ibid. *Quaerit ab eo qui Drusillā*] Caius Caesar (vt refert Suetonius) Drusillam sororem vitiasse virginem creditus est: quam mox L. Cassio Longino consulari collocatam abduxit, & in modū iustae vxoris propalam habuit. Eadem defuncta iustitiū indixit, in quo risisse, lauisse, coenasse, cum parentibus, aut cōiuge, liberisve, capitale fuit: cuius amorem quanti faceret, vel hac re docuit, quòd post morte eius repente noctuque ab vrbe profugiēs, trāscursa Cāpania, Syracusas petiit. Rursusque inde propere rediit, barba capilloque promisso. Nec vnquā postea, quantiscunque de rebus, ne pro concione quidē populi, aut apud milites, nisi per nomē Drusillae deierauit. Seneca quoque noster in libro de breuitate vitae Suetonio astipulatur, affirmans Caiū post mortem Drusillae, furiosa inconstantia modo barbā capillūque submittentē, modo Italiae ac Siciliae oras errabundum permetientem, nunquam satis certum fuisse, vtrum lugeri vellet, an coli sororē. Eodem enim tempore, quò templa illi cōstituebat & puluinaria, eos qui parum moesti fuerāt, crudelissima afficiebat animaduertione. Hanc igitur Drusillam, quidā cùm esset viae Appiae curator, in qua sepeliebātur Romani, vt gratificaretur Caio, coelū adeuntem se vidisse in senatu

iureiurando affirmauit. quod cum illi nemo crederet, sed rideretur potius, sancte promisit, se nihil amplius, ne si hominem quidem in medio foro occisum vidisset, deinceps indicaturum.

54. *Non passibus aequis.*] Particula est carminis Virgiliani in AEneide. Respexit autem ad id, quod Tranquillus de eo refert, his verbis: *Caeterum ingredientem defecisse nonnunquam poplites minus firmi.*

55. *Velit, nolit,*] Εἰρωνικῶς dixit.

Ibid. *Appiae viae*] Haec sic nominata fuit ab Appio, qui eā muniuit: vt autor est Liuius in nono primae Decadis. Estque praecipua viarū, ducens Brundusium, in qua erant cōditoria sepulchraque Romanorū.

56. *Diuum Augustum,*] De quo sic inquit Suetonius: *Nec defuit vir praetorius, qui se effigiem cremati euntem in coelum vidisse iuraret.*

Ibid. *Soli narrabit:*] Notat morem eorum, qui huiusmodi portenta spargunt in vulgus. Primum vni cuipiam narrant, velut arcanum quod sileri velint: deinde fama serpit, alio aliis per manus tradente.

P. 476. v. 1. *Conceptis verbis*] Conceptis verbis proprie iuramus, cum (vt Latine dicam & eleganter) alio praeunte, ac iusiurandum dictāte, aliquid expressis ad certam formulam verbis promittimus. Plautus in Bacchidibus: *Ego iusiurandum conceptis verbis dedi, daturum id me hodie mulieri ante vesperam: nunc pater ne peierem cura.*

Ibid. *Etiam si in medio foro*] Taxat obiter vrbem Romanam: in qua tanta erat impunitas mali, vt homines saepenumero in medio foro occiderentur. Id quod passim fiebat Romae sub Alexandro, frequentissimo foro in meridie.

3. *Jam Phoebus*] Chronographia est. Et tacite notat poëtas quosdam, qui huiusmodi descriptionibus explent volumina. Quos taxauit & Horatius in arte poëtica:

——Cum lucus & ara Dianae,
Et properantis aquae per amoenos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluuius describitur arcus.

5. *Augebat Cynthia regnum:*] Al. *lignum* legitur: tu lege *lychnum*. eleganter vocat lychnum lunae, quòd alieno lumine egeat, nempe solis.

6. *Gratos carpebat honores*] Id est, foetus. Sic Horatius, ruris honores vocat, quicquid frugum terra producit.

9. *Puto magis intelligi*] Poëtas notat, nimis anxie tempus describentes, & id multis carminibus, cum interim quatuor quum maximum verbis, & quidem expressius dici posset.

10. *Facilius inter philosophos,*] Festiue dictum in horologiorum discrepantiam. Simulque philosophorum perpetuum illud dissidium latenter taxat. Nam cui non notum est, quàm inter se philosophi omnes ἐκ βλαυ σου (quod aiunt) dissideant? Plato siquidē (vt in hanc digressiunculā expatiemur) vnū Deū vnigenitum ex seipso natum censuit: Anaximander coelestia sidera, Deos esse: Thales animam mundi, Deū putat: Aristoteles formam separatam, sphaerae quidem vniuersi innitentem: Democritus mentem ignitam, mundi animam: Epicurus specie humana Deos esse: Pythagoras, monada: Stoici Deum ignem esse, necnon spiritū, qui mundū vniuersum penetret. Denique Euemerus Tegeates, & Theodorus Cyrenensis, nullos esse deos. Quid cum de principiis rerū disputant, non ne diuersissima sentire videntur? Anaximenes Miletius aërem esse rerum principium astruxit: Thales aquā: Anaxagoras Clazomenius particulas similares: Heraclitus ignem: Archelaus Athenienſis, aëris infiniti raritatem ac densitatē: Empedocles amicitiam & litem: Pythagoras numeros, & horum commensiones: Plato Deum, materiam & ideam: Zeno Deum & materiam, & quatuor elementa: Aristoteles entelechiam, materiam, & priuationē, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An vero de mundo inter illos conuenire putas? Nullibi magis dissident. Nam Plato Deum ad sui exemplum ait mundum effinxisse: Aristoteles sempiternū esse vult: Epicurus plane interiturū: Xenophanes sempiternum, corruptionis expertē: Pythagoras & Stoici genitum à Deo, sed ex sua quidem natura, nequaquam interitus immunē. Plato quoque animantem esse mundum asseuerat, seque ex tabescētibus alere: Democritus, Aristoteles, & Epicurus id constanter negant. Adde quòd Thales vnum mundum esse censuit: Democritus & Epicurus innumerabiles: ac horum discipulus Metrodorus, absurdum esse dixit: in agris vnicam nasci spicam, vnumque in infinito mundū: innumeros autem esse, quòd innumerabiles eorum sint causae: Seleucus infinibilē mundum: Empedocles mundum quidem vnum, sed vniuersi tantum exiguam esse particulā. Quid de anima, non ne pugnantia statuisse videntur: Pythagoras animam definiuit numerum seipsum cientem: Aristoteles entelechiam primā corporis: Dicearchus quatuor elementorum harmoniā: Thales naturam irrequietam, sese mouentē: Asclepiades medicus, sensuum coexercitationem: Plato substantiā intellectu praeditam: Stoici spiritum feruidum: Anaxagoras aëri similē: Democritus ignitum quiddam: Epicurus elemētalem temperaturam. Neque vero secius de animae principatu, qua videlicet in parte sit, longe lateque dissident. Herophilus enim in vētriculo cerebri sedē animae ponit: Plato & Democritus in toto capite: Erasistratus circa membranā cerebri quā Epicranidem vocat: Strato in supercilliorum interstitio: Parmenides & Epicur⁹ in toto pectore: Diogenes in arteriaco cordis vētriculo: Stoici in toto corde vel spiritu, quia circa cor versatur: nonnulli in ceruice cordis: quidam in praecordiis: Empedocles in sanguinis concretione. Ad haec, non ne de sole & luna inter se ridicule propemodū cuariant? Anaxagoras, Democritus & Metrodorus, solē esse aiunt globum ferri candentem, vel saxum ignitum: Philolaus solem vitri modo pellucentem, ab igne coelesti splendorē accipere: Xenophanes nubem flagrantem. Lunam vero Heraclitus terram dixit nebula obuolutam: Stoici tēperamentum ex igne aëreque: Pythagoras ignitum lunae corpus: Xenophanes esse nubē constipatam: Democritus conglobationem ignitam. Sic de magnitudine horū discordes sunt. Anaxagoras enim solem putat Peloponneso maiorē: Heraclitus latitudine pedali: Anaximander terrae aequalem, circulum vero quo vehitur, septies & vicies terra maiorem. Lunam similiter terra maiorē Stoici censent: Parmenides soli aequalem esse contendit. Sed quid haec verbosius persequimur: cum bona pars librorū vtriusque linguae id genus opinionibus sit referta, & omni-

dam luculenti scriptores de his ex professo tractarint? Satis superque sit, è tanta copia nos vno atque itẽ altero argumento breuiter indicasse, quàm nihil inter veteres philosophos vspiam conueniat. In quorũ locum superioribus seculis, Scotus, Thomas, AEgidius Romanus, alij (si diis placet) successerunt: inter quos non minus quàm antiquos illos discrepat, vt vel hac re priscos Academicos, Stoicos, Peripateticosque maxime referre videantur. Proinde neutiquam absurdum erit, si locum Senecae verterimus, vt dicamus, facilius inter horologia conuenire, quàm inter philosophos.

11. *Nimis rustice*] Exactam poëtarum curam etiam in minimo temporis articulo describendo ridet.

17. *Animam agere*] Agere animam, est niti ad mortem. Tacite vero ridet Claudium, qui crebro ventris crepitum solebat edere. Nam anima pro vento quoque ponitur. Agebat igitur animam: verum ea non potuit erumpere: quod aliquoties accidit conanti ventris exprimere flatum.

Ibid. *Qui semper ingenio*] Propter cognitiones causarum, quibus expilabat populum. Est enim Mercurius ἀγοραῖος.

18. *De tribus parcis*] parcis nõ est in vetere codice, sed lacuna vacua. fortassis Graece scriptũ fuit μοίραις

19. *Nunquam meritum*,] Locus est ex ambiguo: nam vtrumque potest intelligi, indignum longo cruciatu, & dignum praesentaneo subitoque exitio.

20. *Cum anima luctatur*,] Rursum allusit ad crepitum.

Ibid. *Patere mathematicos*] Forte *patiar*. nam sunt verba Parcae. Verba sunt Clothus. Notat Genethliacos, qui mendacissimi, mendaciorũ praesidem Mercurium colunt: quem ne offendant, rarius vera dicũt. De Mathematicis: non minus scite quàm vere Tacitus in decimoseptimo: Genus hominum, inquit, potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra & vetabitur semper, & retinebitur. Eodem autore de Mathematicis Italia pellendis sub Claudio factum senatusconsultum atrox & irritum.

21. *Omnibus annis*,] In quibusdam codicibus haec duo verba non leguntur.

22. *Efferunt*.] Efferimus, mortuos quod Graecis dicitur ἐκφέρεσθαι.

Ibid. *Horam eius nemo nouit*.] Si expectas vt Mathematicus tibi quicquam praedicat, opus est vt illi genituram tuam edisseras, quod ab Augusto factum refert Trãquillus, cũ in Apolloniae secessu, Theogenis Mathematici pergulam comite Agrippa conscendisset.

23. *Natum putauit*.] Indicat Claudij obscuritatem, quem nemo senserit nascentem. Tullius se quosdam reges natos nescisse dixit, pro eo quod est prorsus ignorare.

24. *Dede nect*.] Carmen Virgilij ex quarto Georgicon, de apibus.

25. *Dum hos pauculos*] Multis enim iam ius ciuitatis donauerat.

26. *Ciuitate donaret*.] Donare ciuitate, est ius ciuitatis tradere, & plane facere ciuem. Hoc etiã Romanam ciuitatem dare Suetonius dixit, sic de Galba imperatore scribens: *Ciuitatem Romanam raro dedit.*

Ibid. *Constituerat enim*] Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros, minimeque merentes honoribus afficiebat. Nam, vt scribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipsano consulibus, cum de supplendo senatu agitaretur, primoresque Galliae, quae Comata appellatur, foedera & ciuitatem Romanam pridem assequuti, ius adipiscendorum in vrbe bonorum expererent, & id senatui non placeret: Claudius contra disseruit, maiores suos origine Sabina simul in ciuitatem Romanam, & in familias patriciorum adscitos: hortari vt paribus consiliis Rempublicam capessat, transferendo Romam, quod vsquam egregiũ esset. Orationem itaque principis sequuto patrum consulto, primi Edui senatorum in vrbe ius adepti sunt. Praeterea (ceu refert Tranquillus) ornamenta consularia etiam procuratoribus ducenariis indulsit. Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoque ademit. Latum clauum (quamuis initio affirmasset, non lecturum se senatorem, nisi ciuis Romani abnepotem) etiam libertini filio tradidit. Triumphalia ornamenta Syllano filiae suae sponso nondum puberi dedit. Aulum insuper Plautium, qui suam virtutem certis experimentis in expeditione Britannica probarat, Imperatoriae maiestatis oblitus, ouant ẽ sequutus est, & Capitolium conscendenti laeuum latus texit.

27. *Sauromatas*] Nouem haec verba non sunt in veteri lectione: aliquis doctus, ad explendam fortassis lacunam, adiecit.

Ibid. *In semen relinqui*,] Belle dictum, à legetibus, aut leguminibus sumpta metaphora.

30. *Qui modo se tot*] Videtur alludere ad triumphum Claudij, quo ob receptam Britanniam apparatu maximo triumphauit: ad cuius spectaculum, vt testatur Suetonius, commeare in vrbem, non solũ praesidibus prouinciarum permisit, verumetiam exulibus quibusdam.

31. *His interim conuictoribus*.] Augurino & Balba.

34. *Abrupit*] Mortem Claudij significat.

Ibid. *Regalia tempora*] Rursum allusit ad prouerbium: *Aut regem, aut fatuum nasci oportet*. Regis enim nomen apud Romanos, vt tyrannicum & barbarum, inusum habebatur.

35. *At Lachesis*] Poëtice natiuitatem Neronis describit. Sed o vanũ augurem, Putabas optime Senece morte Claudij libertatem obuenisse Romanis. At quando Romae saeuior vnquam tyrannis fuit, quàm sub Nerone: de quo tu tamen adeo praeclara, sed plane falso Apolline vaticinaris? Id quod tãdem ipse expertus es, dum ad necem te compulit.

41. *Descendunt secula*] Aliter *distendunt*, pro deducunt: vt Parcas intelligas.

45. *Mollia contorto distendunt*] Castigauimus *descendunt*: exemplar antiquum sequuti. Tametsi *distendunt* quoque possit legi, si quis ad Parcas referat.

46. *Vincunt Tithoni*,] Tithoni & Nestoris longaeuitas vel vulgo nota est.

49. *Intentas cantu*,] Pro *cantui*: passim id apud poëtas obuium.

54. *Mihi simile*] Apollinem enim vt citharoedum pingunt. Talis in theatro saepe visus est Nero: qui etiam statuas suas citharoedico cultu posuit.

55. *Nec cantu*,] Neronẽ imprimis musicae studiosum fuisse, neque quicquã eorum omisisse, quae generis eius artifices & phonasci, vel cõseruandae vocis causa, vel augẽdae factitabãt, testis est Trãquillus.

Appollinem enim aequiparare cantu, Solem aurigando videri volebat.

Ibid. *Felicia lapsis*] Reposuimus *lassis*, ex veteri scriptura. Intelligit autem lassos incommodis & calamitatibus temporum Claudianorum.

56. *Legumque silentia rumpet.*] Eleganter oppressas leges, silentia legum vocat, iuxta illud: *Silent leges inter arma.*

P. 477. v. 4. *A carcere*] Sumpta est à certaminibus equorum metaphora: in quibus repagulum illud, vnde fit initium cursus, carcer dicitur, quemadmodū meta vbi sistitur. Hinc *a carcere*, siue *a carceribus*, pro eo quod est *ab initio*, prouerbiali figura iactatum. Carceré in hac significantia Graeci βαλβίδα appellãt.

6. *Affuso*] Quidã legunt *effuso*: sed *affuso* non displicet, pro circumfuso: nam ceruici capillus affunditur.

7. *Plena manu,*] Hoc est, largiter & copiosè. Prouerbium est quo vtitur Cicero ad Atticum libro secundo: *At hercle alter familiaris tuus Horatius quàm plena manu, quàm ornate nostras laudes in astra sustulit.*

9. *Desiit viuere videri.*] Sic scriptum est in exemplari veteri: significat autem eum fuisse non hominẽ, sed somnium hominis. Nam sequitur paulo post, *Visus est quasi homo.*

10. *Comoedos audit,*] Qui per simulationem fuerant inducti, velut desiderantem oblectaturi. Author Suetonius:

11. *Illa parte*] Foeditatem assidue pedentis innuit id vel ex hoc intelligas, quòd edictum meditatus est, quo veniam daret in conuiuio flatum crepitumque ventris emittendi.

12. *Post boletum*] Quem Agrippina medicatum, venenoque infectum, auidissimo ciborum talium obtulerat. Hinc boletos Nero, quasi deorum cibum, Graeco prouerbio collaudare solebat. Quanquam haec nouem verba in codice Vvissenburgensi non sunt.

13. *Scitis enim optime.*] Vetus, *Scitis enim certissime: nec periculum est ne excidant, quae memoriae publicum gaudiũ impresserunt.* Vbi legendum, aut *impressit*, aut *publica gaudia.*

14. *Nemo felicitatis suae*] Epiphonema est.

15. *Bonae staturae,*] Autoritas enim dignitasque formae non defuit, vel stanti, vel sedenti, ac praecipue quiescenti: nam & prolixo, nec exili corpore erat: vt refert Tranquillus.

16. *Bene canum,*] Fuit enim specie canitieque pulchra.

Ibid. *Caput mouere,*] Habuit enim Claudius caput cum semper, tum in quantulocunque actu, vel maxime tremulum.

Ibid. *Pedem dextrum*] Nam ingredientem destituebant poplites minus firmi: quod supra retulimus.

23. *Tertiumdecimum laborem*] Duodecim labores Herculis a nullo poeta non sunt celebrati. De his & Virgilij titulo carmen extat.

24. *Graecule,*] Nã non mediocri cura Claudius Graeca studia sequutus est. Ac saepe in senatu legatis perpetua oratione respõdit, Multũ vero pro tribunali etiã heroicis locutus est versib⁹: vt scribit Suetonius.

Aut: Τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες;] Hoc est:

Quinam es, vnde venis, tibi quae patria atque parentes?

Hoc carmen ex primo Odysseae in hunc locum substituimus. Verba sunt Telemachi, Mineruam alloquentis, quae illi Mentae Taphiorum regis specie tum apparuerat.

25. *Philologos*] Erant philologi, qui multiplici variaque scientia censebantur: qualis fuit primũ Eratosthenes: qui primus hoc cognomẽtum sibi vendicauit. Deinde Ateius Romae tempore Sallustij: quemadmodum refert Tranquillus de claris Grammaticis. Hic de Graecis dicit, tanquam loquacibus, aut verborum phaleras sectantibus.

Ibid. *Historiis suis*] Scripsit enim & Graecas historias, Tyrrhenicôn xx. Carchedonicôn octo.

26. *Homerico versu*] Σκηπτοῦχος βασιλεύς, ὥτε Ζεὺς κῆδος ἔδωκεν. Id est:

Sceptra ferens rex sum, rerum à Ioue tradita cura est.

Carmen hoc ex primo Iliados Homeri, coniecturam sequuti, restituimus.

28. *Erat autem sequens*] Ἀλλ' ὅγε φέρτερός ὄφτιν, ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει.

Quod multis praesit, vult hic praestantior esse.

Ex eodem Homeri lib. Carmen autem hoc a superiori tertiũ est. Ridet stultitiam eorum, qui quòd reges sint, ac multis imperent, sese meliores putẽt. Nisi quis hos duos ex Odysseae secundo versiculos malit:

Σκηπτοῦχος βασιλεύς; ὄφρα φρεσὶν ἄσιμα εἰδῶς. Id est

Sceptra regens rex sum, non mente decentia noscens.

Ἀλλ' ἀεὶ χαλεπός τ' εἴη, ἀ δ' οὐλα ῥέζοι. Id est:

Immitis fuerit, semper simul impia tractet.

30. *Et imposuerat Herculi minimo discrimine fibulam.*] Imposuerat Herculi fibulam: hoc est, cõpescuerat Herculem de patria scisscitantem. Metaphora est duriuscula, a constrictione membri virilis sumpta, qua arrectio prohibetur. Id fibula obuincente fiebat. Erat autem citharoedis & comedis huius fibulae vsus familiarissimus, vocis nimirum gratia ad cohibendam venerem, raucedinis & offuscationis matrem. Eam rem multis epigrammatibus festiuissimus poeta Martialis docet, cuius & hoc est:

Menophili penem tam grandis fibula vestit,
Vt sit Comoedis omnibus vna satis.
Hunc ego credideram (nam saepe lauamur in vno)
Sollicitum voci parcere Flacce suae.
Dum ludit media populo spectante palaestra,
Delapsa est misero fibula, verbum erat.

Hinc sumptae sunt illae Septimij Tertulliani locutiones. *Carni fibulam imponere*, in libro de Monogamia: cuius contrarium. *Laxare fibulam delictis*, inde corona militis, decenter & verecunde exprimentis, quod autor obscoeni carminis impudentius dixit:

Neue imponite fibulam Priapo.

Ceu docuimus in Annotationibus nostris in Tertullianum, locis modo citatis. Quoniam vero volumen manuscriptū aperte *fabros* co- tinebat, non *fibulam*: putaui legendū aliquando ἀδρός propter mollitiem Claudij: vt esset, *Imposuerat He- uli*, hoc est deceperat Herculem, similior Graeco quàm Romano.

Ibid. *Febrū*,] Plinius indicat, Romae Febri delubrum in palatio publico fuisse. Porro subsignificat insaniam Claudij, qua per omnem vitam laborauerat.

31. *Ceteros omnes*] Tacite notat impietatem & ἀθεότητα Caesaris, quem nemo deorum comitatus sit, praeter Febrim, & hanc infestam.

32. *Lugduni*] Claudius natus est ex Iulio Antonio, Fabio Africano Coss. Kalend. Augusti, Lugduni, eo ipso die quo primum ara ibi Augusto dedicata est, autor Tranquillus.

Ibid. *Marci municipem*] Pro *Marci* legendum credo *Munatij*. L. enim Munatius Plancus Lugdunum coloniam deduxit, & Rauricam, quae supra Basileam vno milliario Germanico sita est, ex qua Basilea deriuata est, vrbs amoenissima, necnon optimis iuxta ciuibus ornata. Ei Munatio nuperrime huiusmodi memoria posita est hic in foro, non procul a Curia, me autore.

L. MVNATIO PLANCO, CIVI ROMANO, VIRO CONSVLARI, ET PRAETORIO ORATORIQVE, AC M. CICERONIS DISCIPVLO, QVI POST DEVICTOS RHETOS, AEDE SATVRNI DE MANVBIIS EXTRVCTA, NON MODO LVGDVNVM, SED ET RAVRICAM, COLONIAM DEDVXIT, QVAE AVGVSTA FVIT APPELLATA, AB OCTAVIO AVGVSTO TVM RERVM POTIENTE, S. P. Q. BASILIENSIS. TAMETSI ALEMANORVM TRANSDVCTI COLONI, SVBACTIS RAVRACIS, ROMANISQVE DEPVLSIS, AMORE TAMEN VIRTVTIS, QVAE ETIAM IN HOSTE VENERATIONEM MERETVR, VETVSTISSIMO TRACTVS HVIVS ILLVSTRATORI, CVLPA TEMPORVM PRORSVS ABOLITAM MEMORIAM DE POSTLIMINIO RENOVARVNT. ANNO M. D. XXVIII.

Municipes sunt, qui in ciuitatem Romanam recepti, muneribus capessendis apti fiunt. Iocatur itaque in Claudium, perinde ac si Munatio honores consulares debeat, non parenti Druso. Si *Marci* legas, Ancum Marcium intelligas, quartum Romanorum regem. Meminit & T. Liuius Marci Corneli, quem scribit in x. tertiae Decadis, prorogato imperio Galliam prouinciam obtinuisse.

33. *Vienna*] Vrbs est Galliae.

Ibid. *Germanus*.] Verus. Quod enim natiuum est, germanum etiam dicere solemus. Sic Plauto germana illuuies dicta. Germanum etiam appellamus quod cognatum est. Sic inuidentiam & detractionē, germana vitia dicimus. Est & Germanus, ex Germania aliquis. vnde hic amphibologia, quam iocantes affectare solent.

Ibid. *Itaque quod Gallum*] Quomodo Galli vrbem Romanam ceperint, narrat Liuius in quinto primae Decadis.

34. *Romam cepit*.] Iocus est in amphibologia. Capit hostis, qui populatur: & capit, qui suscipit.

35. L. *Licinius*] L. Florus meminit L. Licinij Luculli.

Ibid. *Quis plura*] Ridet Herculem, per innumeras regiones diuagarum.

Ibid. *Mulio perpetuarius*,] De quartariis mulionibus meminit Fest. hic μιμητικῶς Seneca perpetuarium dixisse videtur, aut qui in solidum, aut semper sit vector: aut (quod magis arridet) qui perpetua, nec interrupta vectatione suos vectores aliquo perducat. Ad vehicula mulis vsi sunt antiqui, non equis: vnde muliones vehicularij, quique mulis quaestum faciebant.

36. *Milia*] Miliaria.

Ibid. *Xanthum*] Fluuius est Troiae, qui & Scamander dicitur. Taxat Claudium, qui cum in Gallia natus esset, Graecus videri gestiebat, vt quem patriae suae puderet.

Ibid. *Rhodanum*] Rhodanus fluuius est Galliae notissimus, qui ex alpibus non longe quidem a Rheni Danubiique fontibus oritur, ac Lugdunum latus, Ararim ibi suscipiens, mox Isaram Druentiamque, tribus ostiis in mare Tyrrhenum influit. Huius Strabo meminit & Caesar.

38. *Ducī*] Ducuntur hi proprie, quos carnifices ad supplicia rapiunt. Suetonius in Caligula: *Stans tantummodo intra porticum mediam, a caluo ad caluum duci imperauit.*

Ibid. *Solutae manus*,] Innuit Claudium signo solutae manus, vt homines capite truncarentur, iubere solitum. Belle igitur dicit, solutam etiam manum Claudij, in hoc satis adhuc fuisse firmam, vt hominem capite priuaret.

39. *Putares omnes illius esse libertos*,] Notat hic Claudiū, vt qui nimium in libertos suos indulgens esset. Vnde fiebat, vt ab his, quos non modo praemiis ingentibus, sed & quaesturis praetoriisque ornamentis ornari patiebatur, quibusque multa per fas & nefas acquirere rapereque permittebat, contemneretur, despiceretur, illuderetur.

41. *Vbi mures ferrum rodunt*.] Hoc ad excitandum risum dictum. Significare autem vult magnam rerū mutationem, locique diuersitatem. Quasi diceret: Si mures hic ferrum rodunt, quales nos esse putas? Theophrastus autor est (vt refert Plinius lib. 8. cap. 17.) mures in Gyaro insula cum incolas fugarent, ferrum rosisse. Hic autem ridicule de coelo dictum, quasi & illic oporteat esse mures, sed praestantiores.

Ibid. *Citius mihi verum*,] Subaudi *dicito*, aut huiusmodi aliud: sed non scribitur, vt irati sermonem referat.

Ibid. *Alogias*] Stultitias. ἀλογίας Graeci eam animae partem dicunt, quae rationis expers est.

42. *Tragicus*] Et hoc, vt alia multa, ad risum iocose dixit. Nota est Tragicorum amatulentia, tumiditasque.

43. *Exprome*] Carmen est Iambicum, quod constat in locis paribus semper ex Iambo aut tribreui: in imparibus indiscriminatim ex Iambo, Spondeo, Dactylo, Anapaesto, Tribreui.

Ibid. *Exprome propere, sede qua genitum dicas*.] Exemplar vetus habet, *Exprime propere sed qua genitus cluas*.

Hoc carmen nescio quis mutauit in editione Romana, quemadmodum & nos legere coacti sumus: sed prorsus infeliciter. Nam quid opus erat, pro elegantissimo & veteri verbo *cluas*, supponere *dicas*? Ego carmen sic restituendum arbitror: *Expromere properes, qua gente natus cluas.*

44. *Hoc stipite,*] Clauam obiectat.

47. *Mobile caput,*] Supra retulimus, Claudium fuisse capite admodum tremulo.

48. *Tergemini petens*] Notum est, quo pacto Hercules Geryoni triciptti boues eripuerit, & secum in Graeciam duxerit. Qui fabulae originem nosse voler, Palaephatum euoluat: Arrianum quoque legat de gestis Alexandri Magni, lib. secundo, qui Hecataei Abderitae sententiam de Hercule & Geryone refert.

49 *Hesperio mari*] Hispanico.

50. *Inachiam ad urbem*] Hoc est, Argos, Peloponnesi caput. Inachia (autore Stephano) Peloponnesum significat, non tantum Argos, ab Inacho fluuio. Vnde gentile Inachius. Verba Stephani haec sunt: Ἰναχία ἡ Πελοποννησος: ἐ μονον ὁ Αργος, ἀπὸ Ἰνάχυ τ̃ ποταμ̃ τὸ ἐθνικὸν Ἰνάχιος.

Ibid. *Nobile pecus,*] Boues Geryonis.

51. *Vidi*] Rediens ex Hispania.

Ibid. *Jugum,*] Cacumen montis.

54. *Araxique*] Araris fluuius, qui per concisionem Arar dicitur, oritur non longe à monte Vogeso (qui Germaniam à Gallia hodie separat) in collimitio Burgundiae, Lotharingiaeque, ac decurrens per Eduorum Sequanorumque fines, Lugdum Rhodanum influit. Nunc Sonam vocant.

P. 478. v. 1. *Gallum in suo sterquilinio*] Simili prouerbio nostrates vulgo dictitant: Canem in suo sterquilinio, siue in suarum aedium vestibulo ferociorem esse. Non deest autem in Galli vocabulo latens morsus. Nam in Gallia, Lugdum videlicet, natus est Claudius: ceu supra quoque retulimus.

2. *Fortissime deorum*] Belle tribuit eam Herculi fortitudinem inter deos, quam inter homines habuit.

Ibid. *Mihi affuturum*] Opitulaturum.

3. *Et si quis à me notorem petisset,*] Non admodum mihi placet notoris vocabulum. Quando vero tãpore Claudius lingua Graeca delectabatur: quid si putemus hic non *à me notorem*, sed *amyntorem*, à Seneca fuisse scriptum: Significat autem ἀμυντωρ Graecis defensorem & vindicem: nisi libeat *autorem* legere pro patrono. Paulo post sequitur *contulerim*: quod fortassis esse debebat *exantlarim*.

6. *Maluisses cloacas Augiae purgare:*] Sic enim hunc locum ex codice manuscripto restituimus. Hic Augias tantũ fimi collegerat in stabulis suis, vt Αὐγείου βόσκεσθαι Graecis in prouerbiũ abierit, quoties hominem significare volunt, aut rem supra modum immundam. Augiae meminit Philostratus libro VIII.

7. *Sed non miror, quod impetum in curiam feceris: quoniam volo.*] Hic locus sic legitur in libro vetusto: *Sed quoniam volo, non mirum, quòd in curiam impetum feceris, nihil tibi clusi est.* quemadmodum & nos reposuimus. Caeterum aut mendosus est locus, aut (quod potius credo) Graeca hic desunt, & diuersas sententias librarius confudit. Fuit autem in hunc fortassis sensum aliquid scriptum: Sed bono animo sis, quoniã volo tibi patronus esse. Et sunt verba Herculis, Claudio respondẽtis. Interim irrumpit Hercules in Curiã, quam Seneca fingit in coelo: neque enim ciuiliter didicerat inter homines, omnia cum impetu facere solitus. Itaque Semidei illi, qui intra Curiam erant, de Claudio recipiendo consultantes, irrumpentem illum, & clausa omnia suis viribus perfringere solitum sic alloquuntur: *Non mirum*, inquiũt, *quod impetum in Curiam feceris*, quasi dicant: Hoc tibi nouum non est. Nihil tibi clusi est. Modo dic nobis qualem Deum, & quae sequuntur.

8. Ἐπικούρειος θεὸς *non potest esse:*] Haec verba Ἐπικούρειος θεὸς, praesidio tenuium vestigiorum erutа reposuimus: nisi mauis, Ἐπικούρθεὸς. Restituimus & ea quae mox sequuntur: ὅτι αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, & ἄλλοις παρέχει. hoc est: *Neque ipse negotium habet, neque aliis exhibet.* Quam sententiam, velut aduersantem diuinae prouidẽtiae, hactenus explosit optimus quisque, sed in primis Christiani scriptores. Caeterum eleganter in Epicuri Deum iocantur Semidei isti, quando regnant, irascuntur, pugnant dij, si quid poetis creditur. Epicurus autem hebetem & ignauum Deum inducit. Sed & in Stoicorum Deum iocatur, tanquam monstrosum: nam negant Deum Stoici membra habere, puta caput, pedes, ventrem, & quae sub ventre sunt. At dij vulgares & poetici de loco in locum migrant, comessantur, amant. Proinde Stoicus Deus, inquiunt, quomodo potest rotundus esse, sine capite & praeputio? Quasi dicat: Imperfectum quiddam est Stoicus Deus, & monstri simile. Concedunt tamen, Claudium posse Stoicum Deum fieri, quod corde & capite careat: hoc est, prudentia & mente, propter stultitiam.

9. *Stoicus?*] Subaudi, *Deus fias Claudius?*

Ibid. *Rotundus*] Perfectus. Horatius:

——*Graijs dedit ore rotundo*
Musa loqui.——

Figura enim orbicularis, quam & coelum possidet, perfectissima est.

10. *Sine capite, sine praeputio.*] Nam negant Stoici, inesse Deo humanae formae lineamenta. Iocatur itaque non tam in imperfectum Stoicorum Deum, quàm in Claudium ipsum, veluti carentem capite, eo quòd stultus esset, & carẽtem praeputio, vel ob morbum, vel quòd iam ob aetatem ad Venerem importunus & inutilis foret.

Ibid. *Nec cor, nec caput*] Quia Stoici Deum faciunt incorporeum, & mentem duntaxat, cui nulla sint membra. Id torquet in stultitiam & amentiam Claudij. Apud Graecos obscœnus sermo, ἀκέφαλος dicitur: & cordatos vocamus prudentes.

11. *Hercules*] Iurantis est: & sunt verba alicuius diuorũ. Ridiculum autem, iurare Deum per Herculẽ.

Ibid. *Si mehercules à Saturno petisset*] Cum hoc loco, & his quae sequuntur, diutissime luctatus sum, nec succurrebat exemplar manuscriptum. Opinor autem legendum: *Tu si hunc hercle a Saturno petisses hoc beneficiũ*, & quae sequuntur. Suntq; verba semidei cuiuspiam in illa Curia, quam in coelo Seneca fingit. Nam hoc animaduertere debet lector, semideos illos nũc nullo ordine obseruato loqui. Vnde postea Iupiter

circa venerem est intemperans, vt ad libidinem suo nos exemplo incitet. Et enim vt Claudius verissime cecinit.

Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Corigere, est emendare: est & rectum facere, atque arrigere. Si quis hoc simpliciter accipiendum putat, erit εἰρωνεία in censoriam Claudij seueritatem. Si referēdum ad proxime praecedens dicterium, quid si legas? *Hic nos scurra Caesar regit.* vt sit alicuius Mimi clausula.

17. *In cubiculo*] Alludit ad hoc, quod refert Suetonius: Mortem videlicet eius celatam fuisse, donec omnia circa successorem ordinarentur. Iacuit itaque corpus mortui Claudij dies aliquot in cubiculo. Et haec verba & superiora, & quae proxime sequuntur, intellige Romae fuisse in senatu dicta, cùm deliberarent, esset ne in numerum deorum referendus Claudius: id quod etiā ex sequentibus magis patescet. Fingit autem Curiam in coelo, qualis erat Senatorum Romae.

18. *Templum in Britannia habet*,] De hoc sic Tacitus, vbi de Camulodunò loquitur: Ad haec templum diuo Claudio constitutum, quasi ara aeternae dominationis aspiciebatur.

19. *Tandem Iouis venit in mentem, priuatis*] Fortassis legendum, *primateis intra Curiam meranteis sententiam dicere, nec disputare*, Vt intelligas, voluisse Iouem senatores primae autoritatis sententiam dicere omissa ista pedariorum senatorum disputatione.

20. *Vos mera mapalia*] Promiscue sententiam ferentes, non seruato ordine alius alium turbantes. Mapalia sunt tuguria rusticorum. Estque vocabulum Punicum. Alluſit autem ad prouerbium. *Rus ciuitas.* Confine est Epicharmicum illud, ἀγρὸν τὴν πόλιν ποιεῖς: id est, *E ciuitate rus facis.*

21. *Qualiscunque est*,] Quàm contemptim hoc de Caesare dicit Iupiter.

22. *Dimisso*,] Secedere iusso.

Ibid. *Ianus pater*:] Per Ianum hic aliquem senatorem intelligit. Sed & Acron in Satyram Horatij, cuius initium, *Sic raro scribis*, testatur tres Iano in foro fuisse statuas: ad vnam conueniebant creditores & foeneratores: ad alteram, qui foenus redderent: ad tertiam, qui locarent foenus. Indicat igitur hic, fuisse maximum quaestum Claudij.

23. *Homo quantum via sua fert*,] Ostendimus alias, quo sensu sit accipiendum id, *quantum via sua fert.* Quia tamen praecedit *homo*, quid si legas? *quamtumuis vafer, & qui semper videt* ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. hoc est, *simulante & post.* Quae Graeca verba restituimus ex vestigiis, quae erant in codice manuscripto. Clausula est, qua Homerus saepe vtitur: vt Iliad. α, & rursum Iliad. γ.

Οἳ δ' ὁ γέρων μετέηκεν, ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Et Iliad. σ.

—ὁ γὰρ οἷος ὄρᾳ πρόσσω καὶ ὀπίσσω.

de Polydamente loquitur.

Ibid. *Semper videt*] Vel quòd bifrons, vel quòd tres haberet statuas. Et addit ridicule, *quantum via fert*, quasi videre, sit videri.

24. *Quod in foro iuuat*,] Notat ambitionem fori, quòd à patrono iam non veritas, sed eloquentia exigeretur, & iudex non tantum doceri cuperet, sed etiam delectari. Quemadmodum indicat & Quintilianus. Non dubito autem quin hic legendum sit *viuat*, non *iuuat*. Notat autem quempiam, qui consul factus erat ex numero nummulariorum, assidue in foro versantium. Nam qui inter homines versantur, plus eloquentiae plerumque habent.

Ibid. *Ne aliis verbis*] Ridicula religio in re conficta, sed festiuitex simulata.

25. *De magnitudine*] Subnotat locos communes, in quibus ostentandi ingenij causā nimium solent immorari Rhetores.

26. *Iam fama minimum fecit.*] Duo notat, passim collectos sordidos in ordinem senatoriū, & pessimos etiam imperatores, in deorum numerū relatos, magis iam ex more, quàm ex merito. Exēplar manuscriptum *nimiū* habet, non *minimum*. Fortassis legēdum, *mimum fecit*. Vt sit sensus: Adeo vulgaris res esse coepit, etiam immeritos inter deos consecrare, vt scenicis ludis argumentum subinde praebeat. Nā quid est aliud hic Senecae ludus de apotheosi Claudij, quàm mimus quidā? Significat autē mimus modo histrionem actorē, modo carmen ipsum siue fabulam. Sic Laberius mimum quendā, vt auctor est Gellius, Cophinum inscripsit talium, Alexandriā: alium, Fullonem. Huiusmodi mimus fuit Laureolus quem Catulus Mimographus edidit, in quo iudex agebatur in crucē. Laureoli mimi Iuuenalis & Martialis meminerūt, & Tranquillus in Caio Caligula, his quidē verbis: *Et quum in Laureolo Mimo, in quo actor prorepiens se ruina sanguinem vomuit, vt plures secundarū certatim experimentum artis darent, cruore scena abundauit.* Quem locum sic opinor legi debere: *in quo actor prorepens e ruina, sanguinem vomuit, plures secundarū*: & quae sequuntur. Iam arbitror liquere, quid sibi Septimius Tertullian°, omnis antiquitatis peritissimus, velit, quū in libro quo aduersum Valentinianos pugnat, sic scribit, de Enthymesi illa Valentinianorum loquens: *Ita depulsa*, Inquit, *quo minus pergeret, nec habes, superuolare crucē, id est Horon, quia nullum Catuli Laureolū fuerit exercitata, vt destituta, vt passioni illisa, in trica multiplices atque perplexa, omni genere eius coepit adfligi.* Vult enim dicere, Enthymesin non fuisse exercitatam in scena, in agenda fabula illa quam Catulus Mimographus Laureolum inscripsit, in qua iudex in crucē agebatur. Alioqui si illam scenicorum histrionū in repraesentanda in crucem acti praesidis fabula dexteritatem habuisset, fortassis crucem superuolasset, id est, Horon.

Ibid. *Etiam pessimum quenque illum affectare.*] Haec clausula non est in codice Vvissenburgensi.

Ibid. *Illum*] Honorem.

27. *In personam, non*] Nam cum in genere dicit, in rem pronunciat, non proprie in Claudium.

28. *Ex his qui ἀρώμης καρπὸν ἔδουσιν*:] Id est, *agrorum fructu vescuntur.* Restituimus hunc locū manuscripti libri vestigiis adiuti. Est autem apud Homerum Iliados ζ.

Εἰδ' ποθ' ἐσσὶ βροτῶν οἳ ἀρώμης καρπὸν ἔδουσιν.

° Ibid. *Aut ex his quos alij* ζειδώρου ἀρόσης.] Hoc est, *frumentiferum rus.* Et hunc locum eruimus. Est autem haec clausula apud Homerum frequenter obuia: vt Odysseae α.

Καὶ γὰρ Κυκλώπεσσι φέρει ζείδωρος ἄρουρα.

Est vero ζείδωρος terrae epithetum.

29. S. C.] Senatusconsultum.

Ibid. *Dictus, pictus ve*] Est nonnihil festiuitatis in imitatione: nam his modis loquuntur iureconsulti, & qui senatusconsulta conscribunt.

Ibid. *Dedi laruis*,] Terriculamentis inferorum. Laruae sunt noxiae inferorum vmbrae. Et dedimus noxae animal quod laesit. Fecit iniuriam laruis, qui mortuus pro Deo voluerit haberi, cum nihil sit nisi vmbra.

Ibid. *Eum dedi laruis. Sed proximo munere inter nouos auctoratos*,] Reposuimus ex manuscripto codice pro *dedo, dedi*: & pro *noxios, noxius*. Porro sententia adhuc est imperfecta, nisi pro *sed* legamus *& proximo*. Sic autem restitui debet: *Qui contra hoc S. C. Deus factus, dictus, pictus ve erit, cum dedi laruis & proximo munere inter nouos auctoratos, ferulis vapulare placet*. Nam ad hoc verbum *placet*, in fine, etiam superiora referri debet. Ex hoc loco veterem spectaculorum morem animaduertere licet, quo ferulis verberabantur, qui nuper se lanistis addixissent. Nam hos vocat auctoratos, vbi rudes adhuc primum in harenam prodissent. Solent autem in nulla non arte ludicro aliquo tentari rudes. Sic mos tentandi nouos scholasticos Athenis obseruatus narratur in vita Magni Basilij, de Basilio & Gregorio Nazianzeno.

30. *Diespiter*] Iouis cognomentum est: quem si vocant, quasi diei patrem.

31. *Cos. numulariolus. Hic quaestu se sustinebat, vendere ciuitatulas solebat. Ad hoc velle accessit Hercules*,] Hunc locum ausim iurare corruptissimum esse. Nam istae dictiones, *Ad hoc velle*, plane portenta quaedá sunt mendarum. Diu hic laboraui, nec quicquam venit in mentem quod prorsus probem. Inter caetera visum est legi posse, *Cos. numulariolus. Hic quaestu se sustinebat, vendere ciuitatulis solebat dei culeos. Accessit Hercules*. &c. Tum videndum, an pro numulariolo legendum sit *culleariolus*. Sed haec coniectura esto.

32. *Et auriculam eius tetigit*.] Auris memoriae dicata. Vnde qui attestantur, aut admonent, auriculam vellere dicuntur.

33. *Diuum Augustum sanguine*] Fuit enim nepos Augusti. Nam patrem Claudij Caesaris Drusum, cũ Liuia Augusto grauida nupsisset, intra mensem tertium peperit. Autor Tranquillus.

34. *Quam ipse deam esse iussit*,] Auiae enim Liuiae (vt refert Suetonius) diuinos honores, & Circensi pompa currum elephantorum decernendum curauit.

Ibid. *E Repub.*] Ex vsu Reipublicae Romanae.

35. *Qui cum Romulo possit feruentia reparare*.] Exemplar manuscriptum habet, *Qui e Romulo possit feruentia rapa notare*. Ego castigaui *vorare*. Caeterum videndum, an pro *Romulo* scribendum sit *rhombulo*: vt hic sit sensus: Expedire esse aliquẽ, qui feruentia rapa voret e rhombulo: hoc est, vase eius figurae cuius est rhõbus. Fieri potest, vt huiusmodi vase peculiariter vsus sit Claudius. Boletorum, & similium ciborum, quibus & rapa annumerari possunt auidum illum fuisse, Suetonius tradit.

38. *Eamque rem*] Innuit ἀποθέωσιν Claudij plane esse fabulam, ac proinde dignam, quae fictis Ouidij transformationibus insulciatur. Describit enim Ouidius μεταμορφώσεις fabulas: vt AEgles puellae in populum arborem, Hecubae in canem.

Ibid. *Et videbatur Claudius sententiam vincere*.] Vetustior codex habet *sententia*. Coniicio scriptũ a Seneca fuisse, *Et videbatur Claudium vna vincere*, subaudi *sententia*. Pars Claudio fauentium vno tantum calculo vincebat partem diuersam. Attende, Claudium paucis fuisse probatum.

39. *Ferrum suum in igne*] Hoc est, rem suam agi. rogatus enim erat, vt Claudio patrocinaretur. Sumpta est metaphora à fabro ferrario. Suballudit autem ad hoc quòd Hercules etiam ex homine Deus factus esset: id quod tanta nunc ambitione Claudius assequi nitebatur. Ac profecto Hercules Claudium Deum Romae effecit: hoc est, precibus & instinctu Agrippinae, hoc modo dati veneni suspitionẽ cuitare volentis, senatus quasi vi impulsus, Claudio diuinos honores decreuit.

40. *Nolis mihi insidere*,] Expressit Seneca morem, etiamnum magis communem quàm vtilem.

41. *Manus manum lauat*.] Prouerbium est de opera mutuum praestanda. Graece sic effertur, χεὶρ χεῖρα νίπτει.

Ibid. *Tum diuus Augustus*] Quoniam superiora ad senatum Romanum retulimus, hic sub Augusti persona Neronem Caesarem intelligere poteris. Nam Nero Claudium diuinis honoribus destituit, omnibus rerum verborumque cõtumeliis mortuum insectatus, ac modo stultitiae, modo facetiae arguens, vt refert Tranquillus.

42. P. C.] Patres conscripti.

Ibid. *Ex quo Deus factus sum*,] Ridet Augusti diuinitatem. Nam huic viuo quoque diuini honores contigerunt. Mortui non loquuntur.

43. *Meum negocium ago*.] Salse significat, iam priuatum nec curare, quid agatur vsquam.

44. *In hoc*] Ad hoc. Et pronunciandum cum exclamatione.

45. *Operibus*] Vt foro cum aede Martis vltoris, templo Apollinis in palatio, aede tonantis Iouis in Capitolio.

46. *Infra indignationem*] Quasi dicat: Etiam si multa nunc allegem, adhuc non videbor indignatus, sed iuste conqueri.

47. *Praecidit*] Verba sunt ex aliqua oratione Messallae. Subest autem locus ex ambiguitate. Nam *praecido* significat *amputo*, & aliud obscoenius, quàm vt libeat exponere.

48. *Quàm canis frustum abscidit*.] Emendani, *quam canes excidit*, exemplar manuscriptum secutus. Videtur autem Claudius canibus exectis delectatus fuisse. Porro quando manuscriptum exemplar mire corruptum est, suspicati libet hic scriptum fuisse, *extra edit*, pro *excidit*: vt sit ad Graecum prouerbiũ allusio, κύων παρ' ἔντερα, id est *Canis iuxta intestina*.

49. *De tot actibus tuis*] In cognoscẽdo enim ac decernẽdo mira varietate animi fuit: vt inquit Tranquillus.

Ibid. *Sed quid ego de tot actibus iuru dicã.*] Fortassis legendũ, *de tot praestantibus viru*: aut, *de dodrãtibus vsuris.*

50. *Nam τῆς ὀργῆς aegre senescit ἡ νόσος.*] Hunc locum maximo labore restitui, quod Graeca Latinis litteris essent scripta, & Latina non minus deprauata forent quàm Graeca, hoc modo: *Nam & si Phormea Graece nescit, ego scio.* Sensus est, irae morbus aegre senescit. Reddit rationem Augustus, cur domestica mala potius commemorare velit, quàm publica. Alludit ad prouerbium, *Ira omnium tardissime senescit*: quod Graeci dicunt, ὁ θυμὸς ἔσχατον γηράσκει, id est, *ira postremum senescit.*

Ibid. Πυργοπολίτικης iste, *quem videtis.*] Et hoc verbũ ex qualibuscunque vestigiis reposui. Thrasonicũ nomen est, ab expugnatis arcibus & oppidis deductũ: quo glorioſum militem Plautus vocauit. Notatur autem hic Claudius, qui potentiam suam in miseros, & qui resistere non possent, ostendere voluerit.

52. *Duas amitas.*] Nam Iulias, alteram Drusi, alteram Germanici filiam crimine incerto, nec defensione vlla data occidit. Hic Drusus autem & Germanicus Tiberij Caesaris fuerunt filij.

53. *Videris Iupiter, an in tua certe mala.*] Codex vetustior habet: *Videris Iup. an in causa, certe in tua.* Scriptũ opinor a Seneca, *Videris Iupiter non mea mala, certe in tua, si hic inter nos futurus est.*

54. *Quos quasque*] Imitatio festiuitatẽ habet, simul & emphasin. Sic enim loquuntur in iudicialibus causis. Et intelligimus illum nec foeminis pepercisse.

55. *Ecce Iupiter,*] Alludit ad id quod est apud Homerum, in fine primi Iliados. Iupiter aliquando cũ Iunone, quod inter coniuges nõ ita rarum est, rixatus, cũ verbera huic infligere coepisset. Vulcanus qui forte tum aderat, accurrens Iunoni subsidium ferre volebat. At Iupiter iratus hunc pedibus arreptum è coelo totauit: qui cum totum diem decidendo consumpsisset, tandem in Lemnon insulam (mane enim deiectus fuerat) sub vesperam lapsus, ibi statim ab indigenis subleuatus est. Quod apud Homerum his carminibus ipsẽ testatur, dum Iunonem monet, ne marito aduersetur: sin illius in se furorem conciet, Vulcanum nequaquam suppetias laturum, vtpote qui Iouis iram olim senserit:

Ἠδη γάρ με καὶ ἄλλοτ' ἀλεξέμεναι μεμαῶτα,
Ῥῖψα ποδὸς τέτληκε κατ' οὐδάτος ἀστερόεντος.
Πᾶν δ' ἦμαρ φερόμην, ἅμα δ' ἠελίῳ καταδύντι
Κάππεσον ἐν Λήμνῳ (ὀλίγος δέ τ' ἐνῆεν αὐτῇ)
Ἔνθά με Σίντιες ἀνέρες ἆφαρ κομίσαντο πεσόντα.

Quos versus sic nos, vt sententiam redderemus, extempore Latinos fecimus:

Me siquidem laesae nuper tibi adesse volentem,
Arreptum pede de magno deiecit Olympo.
Atque diem totum delapsus ab aethere tandem
In Lemnon cecidi, exanimi vix pectore spirans.
Hic vbi me pia gens delapsum attollere curat.

Huius fabulae sic meminit Phurnutus, simulque rationẽ reddit: ῥῖψαι δὲ ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐξ ἀέρος εἰς γῆν λέγεται διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἵστας ἀρχομένους χρῆσθαι πυρί, ἐκ κεραυνοβόλου καρποῦντος τοῦτο πεπυσθαι, μηδὲ πω ἐπινοίας τοῖς πυρίοις ἐπιπεσεῖν δυναμένους. id est, *Vulcanus a Ioue proiectus in terram e coelo dicitur: quod hi forsan, apud quos primum in vsu fuit ignis, ex ictu fulminis hunc nacti fuerint, quum instrumenta, quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperissent.*

56. *Vnis Vulcano crus fregit, quem ῥῖψα ποδὸς τέτληκε κατ' οὐδάτος ἀστερόεντος: & iratus fuit vxori,*] Sic nos hunc locum restituimus, praesidio manuscripti codicis. Nam verba quae in priore editione legebantur, *Et in Lemnon coelo deturbauit, non extmxit*: doctus aliquis adiecerat, vt lacunam Graeci carminis expleret. Versus est apud Homerum Iliados α. quem sic reddere possis,

Arreptum pede de magno deiecit Olympo.

58. *Iratus fuit vxori,*] Cum Hercules olim ex iussu Iunonis nauigationem instituisset, haec vt suum odium nusquam non ostenderet, illi, exorato Borea, ventos aduersos immisit. Iupiter ob id indignatus, Iunonem ex alto suspendit, geminam incudem pedibus appendens. Sic enim Iliados ο. loquitur, hoc illi in memoriam reducens.

Ἠὲ μέμνῃ ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν
Ἀκμονας ἤκα δύω

Quorum versuum hic sensus est:

Ex alto ne tenet quòd cum suspenso fuisti
Nos pedibus geminam incudem demisimus?

Cuius fabulae, quemadmodũ & superioris, causam assignat Phurnutus, περὶ τῶν παρὰ δεδομένων μύθων, his verbis: ἔοικεν ὁ ποιητὴς μυθοῦ παλαιοῦ παραφέρειν τοῦτο, καθ' ὃν ὁ Ζεὺς ἐμυθεύετο κεκρεμακέναι τῇ Ἥρᾳ χρυσαῖς ἁλύσεσι, τῷ χρυσοφαεῖς πεῖναι τὰ ἄστρα. καὶ ἐκ τῶν ποδῶν ἀφῆσαι ἄκμονας ἐξηρτημένας τῷ γλυκεῖ δηλονότι, καὶ τῷ θαλάττῃ· ὑφ' ὧν τύπτεσθαι κατὰ ὁμοιότροπον ἀποσταθῆναι δυνάμενος. *Ex antiqua fabula videtur*, inquit, *poeta hoc afferre, qua Ioues fabulabantur, Iunonẽ aureis catbenis suspendisse, nempe quòd auri fulgorem stellae possideant. Ac ad pedes eius appendisse duas incudes, mare videlicet & terram: a quibus deorsum tenditur aer, sic vt ab horum neutro diuelli possit.* Huius etiam fabulae meminit enarrator τῶν Στηλιτευτικῶν Greg. Nazianzeni.

Ib. *Messalinã,*] Haec fuit vxor Claudij: quã mori cõpulit, vt est apud Tacitum. Fuit igitur immitior Ioue.

P. 479, v. 1. *Nescio inquis.*] Alludit ad hoc quod Tacitus refert. Messalinae enim iam mortem expectãti, Claudius vbi vino incaluerat, nunciari iubet, ad dicendam causam postero die adesset. quod Narcissus accusator intelligens ne, si euaderet, in se pernicies verteretur, denunciat centurionibus & tribuno, qui tum aderãt, exequi caedem, ita imperatorem iubere: illi eam interfecerunt. Nescire autem visus est. Nam occisa Messalina (inquit Suetonius) paulo post quàm in triclino decubuit, cur domina nõ veniret, requisiuit: tantae fuit & obliuionis & inconsiderantiae.

2. *C. Caesarem*] Caium Caligulam putat. Is fuit Claudij ex fratre nepos: qui incredibili saeuitia aduersus

omne genus hominum grassatus est. Quem rerum natura (vt alio loco scribit Seneca) non nisi in exitium opprobriumque humani generis edidit.

Ibid. *Occiderat ille socerum:*] Syllanum enim socerum Caius ad necē secandasque nouacula fauces compulit, causatus in eo, quòd ingressum se turbatius mare non esset secutus, ac spe occupandi vrbem, si quid sibi per tempestatem accideret, remansisset: quum Syllanus impatientiam nauseae vitasset, & nauigandi molestiam. Author Tranquillus.

3. *Hic generum.*] L. Syllanum, de quo ante & paulo post.

Ibid. *Crassi filium vetuit*] Cn. enim Pompeio stirpis antiquae, Magni cognomen Caius ademit: vt meminit etiam Suetonius.

Ibid. *Hic nomen*] Fecit enim generum suum: nam Antoniam filiam maiorem, illi vxorem dedit.

4. *Caput tulit.*] Ambiguum est. Potest enim intelligi *caput tulit*, hoc est, exeruit caput, & ad honores eleuauit: & *caput tulit*, hoc est, amputauit.

5. *Tam fatuum, vt etiam regnare posset*] Alludit ad vulgi dicterium, quo regum stultitiam passim notabant. In quam & Erasmo declamatum est in prouerbio, Aut regem, aut fatuum nasci oportet. quod in huius ludi exordio statim vsurpauit Seneca.

Ibid. *Cogitate* P. C.] Haec verba, & quae sequuntur, vsque ad eam sententiam, quae incipit, *Hunc nūc deum facere vultis?* non erant in codice Vvissenburgensi.

Scilicet] Ironiae cum infitiatione accommodata est particula. Quemadmodum & illud apud Poetā:

Scilicet hic superis labor est.

Dryudarum] Dryudarum religionem (inquit Suetonius) apud Gallos dirae immanitatis, & tantum ciuibus sub Augusto interdictam penitus aboleuit. De Dryudibus Gallorū sacerdotibus multa meminit Caesar in sexto.

Immanem religionem] Nam pro victimis homines mactabant: vt refert Caesar.

Vt *Romae nuptiarum*] Sensus est: Claudius hanc ob causam Dryudarum religionem deleuit, vt fratris sui filiam Agrippinam ducere posset: quod non licebat ante. Nam Claudius senatum ingressus decretum postulauit, quo iustae inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statuerentur. Extat apud Tacitum, in hanc rem Vitelij oratio coram senatu habita.

XXX. *Senatores*] De hoc sic Suetonius: *Die ipso Claudij & Agrippinae nuptiarum, in quinque & XXX. Senatores, trecentosque amplius equites Rom. tanta facilitate animaduersum, vt de nece consularis viri renunciante centurione, factum esse quod imperasset, negaret Claudius quicquam se imperasse, nihilominus rem comprobaret, affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad vltionem imperatoris vltro procurrissent.*

7. *Tria verba*] Quòd balbus esset: & tamen iudicis est tria verba dicere, quae diebus nefastis non licebat. Est autem iucunda προσονομασία in *dicat* & *ducat*.

9. *Summarei,*] Imperij.

10. *Ex tabella recitauit:*] Alludit ad consuetudinem antiquam, qua in senatu censentes, de scripto sententiam proferebant: & *recitare* verbum hoc significat.

11. *Appium Syllanum*] Quē cum Messalina & Narcissus conspirassent perdere, diuisis partibus, alter ante lucem similis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se vim ei ab Appio illatam: altera in admiratione firmata sibi quoque eandem speciem aliquot iam noctibus obuersari retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis vt adesset, praeceptum erat, quasi plane representaretur somni fides, arcessi statim ac mori iussus est. Haec Suetonius.

12. *Crassum frugi*] Huius meminit quodam loco Tranquillus.

Ibid. *Tam similem sibi, quàm suo ouum,*] Prouerbium est, quo vtimur, propinquam similitudinem indicātes. Vide Chiliades Erasmi Roterodami.

14. *Nec illi rerum iudicandarum vacationem*] Quemadmodum ipse viuens pro conditione cuiusque ciuis vacationem legis Papiae constituerat: hoc est, vt ea lege non tenerentur.

16 *Pedibus in hanc sententiam*] Non pauci sunt, qui opinantur, pedarios senatores appellatos, qui sententiam non verbis dicerēt, sed in alienam sententiam pedibus irent: inquit Gellius lib. 3. Vnde dictum est, *in sententiam ire, & pedibus ire in sententiam.*

Ibid. *Cyllenius*] Mercurius, a Cyllene monte Arcadiae sic dictus.

18. *Vnde negant*] Versus est Catulli de passere mortuo Lesbiae: *Illuc vnde negant redire quemquam.*

19. *Viam sacram,*] Via est Romae sic dicta. In hac apparet illum fuisse sepultum.

20. *Vt scires deum efferri,*] Iocus est a stultitia. Nam hoc ipsum pugnat cum ratione Dei, efferri mortuū.

21. *Omnisque generis senatorum*] In exemplari manuscripto legitur *senatorum*, pro *senatorum*. Ego castigaui *aeneatorum*. Sunt autem aeneatores, tubicines: quòd tubae ex aere fiant.

22. *Vt etiam Claudius*] Tam stupidus & somnolentus, denique mortuus.

Ibid. P. R. *ambulabat tanquam liber.*] Vetus codex habet *ambulat*. Malim *iubilat*, siue *iubilabat*.

23. *Pauci cassidici plorabant,*] Merito lugebant cauſidici ob mortuum Claudium, quippe qui in se nimia facilitate vsus esset. Scribit enim Tranquillus, se a patre maioribus audisse, cauſidicos adeo patiētia Claudij abuti solitos, vt descendentem e tribunali non solum voce reuocarent, sed & lacinia togae retenta, interdum pede apprehenso, retinerent.

Ibid. *Sed plane ex animo.*] Obiter taxat publicum morem, quo lugebant etiam conducti. Iuuenalis:

Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.

24. *Tanquam qui tum maxime reuiuiscerent.*] Hic erat in volumine Vvissenburgensi lacunula quaedam. Verbum *reuiuiscerent* integre erat perscriptum.

26. *Dicebam vobis, non semper*] Hoc est: Praedicebam vobis, Non semper adeo fauentem Caesarē habebitis, cuius abutamini patientia. Saturnaliorū licentia nota est: in quibus serui quoque libertate gaudebāt, & domini vicissim seruis ministrabant. Sub Claudio plus poterāt aduocati quàm iureconsulti. Sa-

Pit prouerbium simile illi, θύραζε Κᾶρες, οὐκέτ' Ἀνθιστήκει: id est, *Foras Cares, non amplius Anthisteria.*

27. *Ingens enim ὄπισθος χειρὸς Naenia cantabatur Anapaestis.*] Haec verba nos vtcunque eruimus è vestigiis, quae erant in exemplari manuscripto. Per ὄπισθον, vocis contentionem intellige. Cuius contrarium est ἄνεσις.

28. *Fundite*] Anapaestica sunt, familiaria tragoediis, licet recipiant Dactylos & Spondeos. Postremo tamen loco non admittunt nisi Spondeum, aut Anapaestum.

30. *Cordatus homo*,] Volumen manuscriptum habet, *cordatus sano*. Proinde censeo scribendũ, *cordatus Sino*: nam praecedentis dictionis vltimum elementum est *s*: vt ad Sinonem Virgilianum sit allusio.

32. *Rebelles Parthos,*] De Parthis sub Claudio Mithridatem regem experentibus, ac de eorum dissensione, lege Tacitum in XII.

34. *Quo*] Id est, quo: scilicet neruo.

Ibid. *vulnere parvo*] Sagittae.

35. *Pictaque terga*] Propter scutum pictum.

36. *Britannos*] Nam, vt inquit Suetonius, a Gessoriaco (nunc Calesium vocant) in Britanniã transmisit, ac Cn. Sẽcio & Auli Plautij ductu, sine vllo praelio aut sanguine, intra paucissimos dies parte insulae in deditionẽ recepta, sexto, quàm profectus erat, mense, Romã rediit, triũphauitque maximo apparatu.

37. *Brigantas*] Populi sunt Britanniae: de quorum discordiis meminit Cornelius Tacitus in duodecimo. nunc eam regionem Valli habitant. Ponit etiam Brigantium oppidum Ptolemaeus in descriptione Rhetiae.

38. *Et ipsum nouo*] Hoc dixit propter Orcadas insulas, quas Claudius imperio Romano primus adiecit, vt testatur Eusebius.

40. *Non alius citius*] Locus est ex ambiguo. Nam cito cognoscit, qui statim intelligit, & absoluit. Et cito cognoscit, qui pronunciat, non auditis partibus, ita vt Claudius solebat.

41. *Voto anno?*] Ius enim laboriosissime dixit, etiam suis suorumque diebus sollennibus nonnunquã, festis quoque antiquitus & religiosis. Autor Tranquillus.

43. *Quid das*] Iudex inferorum Minos, qui quondam Cretae praefuit. Hunc post mortem ob iustitiã suã poetae apud inferos ius dicere finxerunt. At Cretenses, vt quos ciuilitate & moribus erudiit, ad Iouem tanquam praeceptorem itasse memorant, in Ida monte speluncam ostendentes: atque illi in nonũ annum consuesse, nec non didicisse, quae ad Rempublicam instituẽdam vtilia forent. Id quod Max. Tyrius his verbis innuit: Τί δὲ οἱ Κρῆτες ἢ σοιὰ δοκοῦσιν εἶναι τοῦ βασιλεύτου Μίνω κομιδῇ τοὺς καλοὺς ἀγαθοὺς τῆς ἀρετῆς. διδασκαλον αὐτῷ ὑπιφημίσαι τὸν Δία. εἶναι μὲν αὐτοῖς ἐντεῦθεν Ἰδην αὖθις Διὸς φοιτῶντα δὲ τὸν Μίνω δι' ἐνάτου ἔτους συγγινόμενον τῷ Διὶ μανθάνειν παρ' αὐτοῦ τὰ πολιτικά. ὅτοι Κρητῶν λόγοι. Meminit huius Homerus Odysseae vndecimo.

45. *O causidici, venale genus.*] De rhetoribus dictũ ἐπιπρεπεῖς τὸν χεῖρα τοῖς λήμμασι καὶ τὸν φωνὸν πιπρασκουσιν, qui muneribus linguam venditant. Sic Velleius Paterculus, vetustissimus scriptor, quẽ nos nupertime in Murbacensi bibliotheca reperimus, aliquãdo studiosis impertituri, Plancũ proditorẽ, qui ab Antonio ad Caesarem transfugerat, in omnia & in omnibus venalem perquã eleganter appellat.

47. *Concusso fritillo.*] Nam (autore Suetonio) Claudius alea studiosissime lusit, de cuius arte librum emisit. Solitus etiam erat in gestatorio ludere, ita essedo alueoque adaptatis, ne lusus confunderetur.

49. *Talthybius*] Est Talthybius praeco apud Homerum in primo Iliad. quem Agamemnon ad tentoria Achillis misit.

Αλλ' ἴθι Ταλθύβιόντε καὶ Εὐρυβάτην προσέειπε. id est:
Ast hic Talthybium affatus fuit Eurybatenque.

Est & nuncij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iussit filiam suam Polyxenam sepelire.

52. *Narcissus*] Ab epistolis Claudij, ante omnes dilectus.

Dominus domini] Scribit Cornelius Tacitus, Claudium libertos, quos rei familiari praefecerat, sibique ac legibus adaequasse. De immodicis Narcissi diuitiis, & Claudij in eum indulgentia, sic scribit Satyricus:

Nec Crœsi fortuna vnquam, nec persica regna
Sufficient animo, nec diuitiae Narcissi,
Indulsit Caesar cui Claudius omnia.—

Dominus domini] Non est in codice Vvissenburgensi.

54. *Virga*] Caduceo.

55. *Facile descenditur.*] Alludit ad poetam:

—*Facilis descensus auerni.*

56. *Velut ait Horatius.*] Est apud Horatium in Oda, qua arborem alloquitur, cuius casu pene perierat: vbi inquit:

Demittit atras bellua centiceps
Aures, & intortis capillis
Eumenidum recreatur angues.

P. 480. v. 1. *Nec quem velis*] Superstitiosa siquidem antiquitas nigri seu deformis occursum, infelicis ominis loco ponebat. Et tempus nocturnũ alioqui per se subinfaustũ habetur. Hinc illud apud Satyro-
Et cui per mediam nolis occurrere noctem. (graphum
Ab historicis memoriae proditum est, quo pacto quidam imperator, quòd in via Maurum histrionem habuisset obuium, mortem sibi sit ominatus.

Ibid. *Claudius Caesar venit,*] Vetus: *Et magna voce, Claudius, inquit, veniet. Cum plausu,* &c. Nam duae istae dictiones, *Ecce exemplo*, illic non habentur.

2. *Procedunt cantantes* :] Ex notulis imperfectis litterarum Graecarum, quae erant in libro veteri, nihil

potui certi colligere Forte ἡρπάδη naeniam χορικῶς legenaum. Sed haec coniectura esto.

Ibid. *Hic erat cos.*] Mira hic diuersitas exemplaris, quae plerumque solet accidere in propriis nominibus. Primum erat lacunula: deinde pro *Iunio praetore, vnius praetorius*: pro *Trallianо, Trallius*: pro *Coriosecto, Cortasectus*: postremo pro *Fusidio, Fabius*.

3. *Trogus,*] Saufelli Trogi meminit Tacitus.

4. *Quos Narcissus duces insserat.*] Hi iussu Narcissi fuerant occisi.

Ibid. *Medius erat in hac cantantium turba noster Pantomimus,*] Sic & in codice manuscripto legitur. Nos tamen pro *noster*, substituimus *Nestor*. Nam indubie locus hic de M. Nestore est intelligendus: cuius semel atque iterum in vita Caij Caligulae meminit Suetonius, adamatum ab illo tradens.

Ibid. *Pantomimus*] Mimus imitatorem significat: Pantomimus est, qui omnes personas effingit, repraesentatque.

5. *Quem Claudius decoris causa*] Nescio an sit legendum *Caium*: vt intelligas, Nestorem amasium ex obeso graciliorem factum.

6. *Conuolarunt primum omnium*] Vetustus liber habet, *Conuolarunt omnium liberti*. Fortassis scribendū, *Conuolarunt obuiam liberti*.

Ibid. *Myron, Ampeus Ampyronas.*] Hic rursus nominum diuersitas, & alius ordo. Pro *Ampyrona, Arropas* est in codice manuscripto: & pro *Pherona, Pheronatus*. Alius habet hoc modo: *Polybius, Myron, Arperas, Amphaeus, Pheronasseus, quos*, &c.

Posides] Libertorum praecipue suspexit Posidem, spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donauit: vt refert Suetonius.

Felix,] Hunc cohortibus & alis prouinciaeque Iudeae praeposuit, trium reginarum maritum. Autor Tranquillus &. Tacitus. Apud Felicem Paulus Apostolus à Iudaeis accusatus, se excusauit: vt scribit Lucas in Actis Apostolicis, & meminit Eusebius.

Cum Pallante fratre.] Hic fuit à rationibus Claudij, quem & Narcissum, de quo paulo ante, decreto quoque senatus non modo praemiis ingentibus, sed & quaestoriis praetoriisque ornamentis ornari libenter passus est. Tantum praeterea acquirere, & rapere, vt querente eo quondam de fisci exiguitate, nō absurde sit dictum, abundaturum si à duobus libertis in consortium reciperetur: vt prodit Suetonius. De his & Plinius meminit, sic scribēs: *Multos postea cognouimus seruitute liberatos, opulentiores, pariter tres Claudij principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum.* Cornelius Tacitus vbi de Pallante loquitur: *Fixum est*, inquit, *aere publico senatusconsultum, quo libertinus sestertij ter millies possessor antiquae parsimoniae laudibus cumulabatur.* Hinc cecinit Iuuenalis:

Ego possidebo plus Pallante & Licinis.

De monumento Pallantis, ad Montanum Plinius iunior meminit.

6. *Harpocras,*] Huic lectica per vrbem vehendi, spectaculaque publice edendi ius tribuit.

Ibid. *Polybius,*] Hic à studiis Claudij, saepe inter duos consules ambulabat.

7. *Quos omnes Claudius*] Volumen antiquum habet: *Quos Claudius omnes necubi imperatus esset permiserat.* Quem locum doctus aliquis castigare volens, Senecae mentem non est assequutus, quem opinor sic scripsisse. *Quos Claudius omneis, velut tibi imperaturus esset, praemiserat.*

Exclamat:] E vestigiis hic Graecarum dictionum, quae libellus manuscriptus continet, nihil eruere p o tui: nisi si quis scriptum putet πάντας φίλους ὁρῶ, id est, omnes amicos video.

13. *In ius eamus:*] In codice Vvissenburgensi tantum est *eamus*: & loco duarum dictionum praecedentium, erat dimissa lacuna. Nec est *sellas*, sed *stellas*. Nomine sellarum intelligantur subsellia iudiciaria.

Graeci vocant columnam sepulchralem, inqua ponitur in scriptio.

14. *Lege Cornelia,*] Lege Cornelia de sicariis tenetur, inquit Martianus iureconsultus, libro Pandectarum quadragesimo octauo, qui hominē occiderit, cuiusve dolo malo incendiū factum erit, quive hominis occidendi furtive faciendi causa cum telo ambulauerit. Poena huius legis est, in insulā deportatio, & omniū bonorum ademptio. Sed solent hodie capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, quàm vt legis poenam sustineant: vt habetur eodem titulo. Mire vero hic expressit morem pristinum iudiciorū.

15. *Equites Romanos*] Hunc locum sic arbitror legi debere: Equites Romanos c c x x i Caeteros ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε, id est, innumeros, quorum videlicet numerum non minus difficile sit inire, quàm aut arenae aut pulueris. Est Iliados 1.

Οὐδ' εἰ μὰ τόσα δοίη ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε

16. *Exterritus Claudius oculos vndecunque circumfert, vestigat aliquem patronum, qui se defenderet.*] Haec verba non sunt in codice Vvissenburgensi.

18. *Claudiana lingua*] Siue quòd Gallus esset, siue quòd balbus, siue quòd semper ageret Claudij negotia, locus est ex amphibologia.

19. *Homo iustissimus,*] Iustum enim par pari referre. Sic ille tractauerat eos. Alioqui iniustissimum est, reum non sinere loqui.

21. *Nouitate rei*] Quòd videlicet vna tantum accusationis parte audita, statim iudicasset.

22. *Quàm nouum.*] Saepe enim inauditos, reos damnauerat.

23. *Si minus dij latura fecissent,*] Hic locus deprauatissimus multum mihi negotij exhibuit. Liber manuscriptus habet, *si vni dij laturam fecissent*. Coniicio legendum, *Semidij laruam faceſſerent*, id est abiiceret, subaudi *Claudius*. Nam sic & Liuius hoc verbo *faceſſo* vtitur.

Ibid. *Tantalum siti*] Tantalus stagno apud inferos labrotenus immersus & pomis circum os ex arbore propendentibus, siti tamen & fame torquetur. nam si bibere velit, refugit aqua: si pomum arripere tentet, arbor sursum resilit. Ouidius:

Quaerit aquas in aquis, & poma fugacia captas
Tantalus.—

24. *Sisyphum onere*] Sisyphi saxum illud ingens apud inferos, vbi in montem protrusum fuerit, statim delabitur, iterum inani conatu sursum ferendum. De huius & Tantali poenis lege Homerum 11. Odysseae, circa finem: vbi Vlyxes refert, quae apud inferos viderit.

Ibid. *Non vnquam Sisyphum*] Haec clausula non erat in codice Vvissenburgensi.

25. *Ixionis miseri rotam sufflaminandam.*] Ixion apud inferos rotae alligatus, assidue circumfertur. Meminit huius Lucianus in dialogis deorum.

Ibid. *Aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam.*] Quid si legas *sublaminnandam*: à lamina deducto verbo?

Ibid. *Ex veteranis missionẽ.*] Vtitur metaphora militari. Militibus enim datur missio, cum citra ignominiam exauctorantur.

Ibid. *Non placuit vllis ex veteranis.*] Vetustus libellus non habet haec duo vocabula *ex veteranis*: sed horum loco lacunam.

26. *Poenam excogitari debere, instituendum*] In manuscripto volumine legitur, *constitui debere, excogitandum illi.*

27. *Et alicuius cupiditatis, spes sine fine effectus.*] Propemodum certus sum, sic scripsisse Senecam: *Et alicuius cupiditatis specimen sine effectu.*

Ibid. *Alea ludere*] Qua viuens adeo studiose lusit.

37. *C. Caesar,*] Nam Caligula Caesar, Claudij ex fratre nepos, hunc (vt scribit Suetonius) non nisi ad ludibrium reseruauit. Quid mirum igitur, si à Caio in seruitutem poscatur?

38. *Ab illo flagris,*] De his qui iussu Caligulae vapularunt, in hunc modũ scribit Seneca noster lib. 3. de Ira: *Modo C. Caesar, Sextum Papinium, cui pater erat consularis, Bethenum Bassum, quaestorem suum procuratoris sui filium, aliosque & equites Romanos & senatores, vno die flagellis caecidit.*

39. *Cognitionibus*] Cognitiones sunt causarum: vt cum dicimus, Senatus Romani cognitionem certae legi non fuisse obnoxiam. Ac proculdubio Caium hic notat, vt qui cognoscendi prouinciam saepe libertis suis committeret, quo magis à curis liber altiori ocio frueretur.

HADRIANI IVNII HORNANI

ANNOTATIONES IN L. ANNAEI SENECAE LVDVM DE MORTE CLAVDII.

IVDVM de morte Claudij Caesaris, à Seneca iocose, sed non absque felleo sale, eruditis leporibus condito, conscriptum, ostendi olim in meis Animaduersorum libris, diuerso planeque alio fuisse titulo ab autore inuulgatum, quàm nunc inscriptus legatur. Nec de sententia nunc quidquam muto, praesertim quum dictis illud verbis proditum sit à Dione Cocceio, haudquaquam dilutae autoritatis scriptore, qui historiarum duodetexagesimo libro scribit à Seneca exisse opusculum titulo ἀποκολοκυντωσιν quo Claudij Caesaris ad superos excessum consignarit. Eius haec sunt verba: Συνέγνωκε μὲν γὰρ καὶ ὁ Σενέκας σύγγραμμα, ἀποκολοκυντωσιν αὐτὸ ὥσπερ τινα ἀποθεωσιν, ὀνομάσας. Quod Latine sonat, propter Graecae linguae rudes: *Composuit & Seneca libellũ, cui nomen est Apocolocyntosis, velut Apotheosis quaedam & in immortalitũ certum adoptio.* Addita fuit & eodem in loco ratio nominis, eiusmodi ferme: quod, quum constet Claudium medicati boleti esu fuisse consumptum, fraude quidem vxoris, sed ingenio Locustae nobilis venefcae, huic titulum libello dederit autor, à praecipui vsus purgante medicamine, Colocynthide: cuius prope nulla inter delectoria medicamenta compositio est expers apud veteres medicos, vsque adeo, vt hodie quoque in hac tam clara litterarum & scientiarum omnium luce, proh dolor! promiscue quouis in morbo, cuilibet aetati & sexui, à circumforaneis medicastris impune propinetur, non sine praesenti multorum exitio. Itaque tanti ego scriptoris autoritate fretus, seruandũ duxi, & quasi postliminij iure asserendum libri titulum, haud ociosè aut temere ab autore vsurpatum, quod equidem existimo: neque sane id absque certo temperamento inter autoris delectum, & inueteratam recepti vsus necessitatem. Quòd si quis vulgatam lectionem mordicus tuendam esse existimarit, non laboro; per me licet, is etiam vt cum ratione insaniat: praeiudicatae opinioni derogatum nihil volo, modo liberum rectius opinaturis iudicium & integrum permittatur. Porro vbi iam codices impressos cum manuscripto exemplari (quod Ioannes Chaucus noster, vir à Gratiis & Musis factus, & adiuuandis melioribus litteris natus, nobis cõmunicauit) contulissem, tot loca conspurcata & peruersa offendi, vt periclitari apud me coeperit (absit inuidia dicto) Beati Rhenani autoritas, viri alioqui longe doctissimi, sed in corrigendo nimium forte praeproperi & audacis: dum aut de sua coniectura infarcit versus ἀπεροδιονύσους, nihilque ad rem facientes: aut pro suo arbitratu immutat, quae rectius legebantur antea: ne quid addam grauius. Certe, mea quidem sententia, consultius foret interdum vigilus & valetudini, meliorumque horarum compendio consulerent nonnulli, quàm ita famam aucuparentur. Sed haec missa facientes, locorum aliquot restitutorum & interpolatorum rationem subiiciamus.

Duae illae litterae, S. A. Sancti Amandi codicem vetustum innuunt, quo vsi in castigando sumus.

Pagina 475, versu 48. *Nihil offensae vel gratiae*] S. A. *nec gratiae.*
52. *Quis vnquam ab historico iuratores exegit?*] S. A. *iuratores.*
54. *Idem Claudium vidisse*] S. A. *Item Claudium.*
57. *Nam postea quam in Senatu iurauit*] S. A. *Nam ex quo*, &c.
P. 476, 2. *Ab hoc ego quaecunque audiui, certa claraque affero,*] S. A. *Certe clara affero.*

5. *Augebat Cynthia regnum:*] Damnat hanc lectionem Rhenanus: sed falsò: ratio enim contendit, ita esse legendũ omnino, quomodo scribit & codex noster. indicat namque noctes, transacto dudũ autumnali aequinoctio, creuisse, longioresque factas: quibus adauctis, etiam lunae, penes quam noctis imperium sit, suum regnum crescere, nil mirum est. Quid vero hic attinuit, *lychnum* substituere: quum non de ipso lunae incremẽto loquatur, sed de autumno, cuius catastasin poctico more circumscribit, qui relicta à tergo aestate, noctes paulatim adauget: quae accessio efficit vt diutius splendeat luna, solis praesentia lunare iubar abolente. Neque vero noctu animã agere coepit Claudius, sed mox à meridie: quod paulo post tribus versibus periphrastice dicet: & Tacitus medio die (quo tempore videlicet Claudius animam agebat) Neronem ad cohortes exisse ait.

9. *Tertium Idus Octobreis.*] Quod hactenus falso lectum fuit, *dies quintus eiusdem Octobris*, nostrum exẽplar manifeste exaratũ habet, *dies* III. *Idus Octobris.* quam scripturam confirmat & initialis versus huiusce libelli, & suffragatur ceterorum historicorum consensus. etenim Suetonius excessisse illũ tertio Idus Octob. scribit: & Diõ expirasse ait τῇ πέμπτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου, id est, *decimotertio die Octob.* hoc est, iuxta Romane dictionis filum, tertio Idus Octobris. nam quod dubitationis periculũ creare nonnullis

posset,illud Senecae,*ante diē tertium Idus Octobris*,non ita accipiendū est,vt die vno aut altero mors Claudij tertiū Idus praecesserit.imo pure puteque idem est dicere *ante diem tertium Kalend. vel Idus, & tertio Kal. vel Idus* quod ex Ciceronis epistolis notissimū est.alioqui quod saepe in antiquis libris legas,AD III K L.non *ad tertium Kal.* denotat:sed,*ante diem tertium Kal*,qua de re alias per occasionem,

11 *Acquieſcunt omeri poetae,*] S. A. *acquieſcunt omnes poetae,*

19. *Torqueri pateris ? nunquam meritum, vt tamdiu cruciaretur.*] Codex S. Amandi, & Vvissenburgensis quo se vsum fuisse profitetur Beatus,in lectione ista consentiunt, *Nec vnquam tamdiu cruciatus esset.* quae scriptura quum sit vtrobique constans,haud temere immutanda meo iudicio videtur. Tametsi non eam inficias,locum esse haud immunem à vitio:quem,sequendo scripturae vestigia,ita concinnarim:*Nec vnquam tandem cruciatus cesset.*

21. *Postquam princeps factus est,*] S. A. *ex quo princeps.*

Ibid. *Omnibus annis,omnibus mensibus efferunt.*] Non inuenuste codex noster scribit,*omnibus mensis*,eleganti paronomasia:vt ludens insinuet, Claudium temulentum :& crapulae quotidianae addictissimum saepenumero fallere Genethliacorū praedictiones,non in annos modo, sed in singulas etiam pastiones mensasque exitum illius opperientium.

25. *Ego mehercule,inquit,pusillum temporis adjcere*] S. A. *Ego mehercules,inquit, pusillum temporis adicere.*

26. *Hispanos, Britannos,Sauromatas, & si qui vltra glacialem Boream incolunt Barbari, togatos videre.*] Codex S. Amandi concisius legit: *Hispanos, Britannos togatos videre.* quo pacto etiam Vvissenburgense exemplar scribit:itaque vt spuria inducenda, atque extra familiam eicienda cetera censeo.videntur enim à sciolo quopiam assuta.

37. *Candida de niueo subtegmine*] Codex noster laudata scriptura sic legit: *Candida de niueo subtemina vellere sumit. Subtemen*, quasi *substamen*,absque *g* scribi debere videtur. nec enim cum tegmine quidquam illi commune: sed quòd inter tensa staminis fila subtendatur subtexaturque.

P.477,8.*Claudium iubent omnes χαίρειν,*] Manuscriptus codex manifestis notis praefert versum Euripidis ex Cteſiphonte fabula:

Χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. hoc est:
Efferre laeto prosequentes omine.

Locus autem Tragici,vnde hic versus desumptus est,citatur à Strabone & Stobaeo:

Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους
Τὸν φύντα θρηνεῖν,εἰς ὅσ' ἐρχεται κακά.
Τὸν δ' αὖ θανόντα,πόνων πεπαυμένον,
Χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Quos hunc in modum conuertit Cicero in Tusculanarum primo:

Nam nos decebat coetus celebrantes,domum
Lugere,vbi esset aliquis in lucem editus,
Humanae vitae varia reputantes mala.
At qui labores morte finisset graues,
Omnes amicos laude & laetitia exequi.

Nam in impressis codicibus vocem *Hunc* superuacuam, & de margine in contextum raptam, trimetri lex respuit.

13. *Ne excidant memoriae*] Vvissenburgensi codici consentit manuscriptum exemplar in hac lectione: *ne excidant, quae memoriae publicum gaudium impresserunt.* vt intelligat occasiones & causas publici gaudij, quae rediuiuam in animis ingentis laetitiae materiam semper sint aliturae.nisi placet potius mutato numero scribi *impresserat.* quae lectio per se quoque clara fuerit.

17. *Respondisse illum,nescio quid*] S. A. *Respondisse nescio quid.*

23. *Diligentius autem intuenti,*] S. A. *Diligentius intuenti.*

25. *Vbi haec Claudius,gaudet*] In S.A. codice non sunt illa duo verba,*Vbi haec.*

27. Ἰλιόθεν με φέρων] Extat hic versus Odysseae nono, vnde apud Alcinoum Phaeacum regem narrationis suae telam orditur Vlysses:quem ita conuerti:

Appulsum ad Ciconas me ventus ab Ilio adegit.

Cur vero Claudius ab Ilio adesse se dicat,& Seneca hoc versu significare voluisse Claudiū se esse Caesarē testetur,eo spectat,quòd nō modo Iulius Caesar,totaque Iulia gens,sed & Claudius,& in genere Romanus populus,ad Iulū AEneae Troiani filium,stirpis suae originē referebat. Hinc est quòd apud Suetonium Tranquillum Claudius legitur remisisse tributa in perpetuum Ilienſibus, quasi Romanae gētis autoribus. Ibidem meminit veteris epistolae Graecae, Senatus populique Romani nomine ad Seleucū Syriae regem scriptae,qua illi regi societatē amicitiamque pollicebantur,si Ilienses consanguineos suos ab omni onere immunes praestitissent.Quin & apud Corn. Tacitū Annalium lib.xii.Nero Caesar suscepta Ilienſium causa,Romanum Troia demissum,& Iulae stirpis autorē Aeneam fuisse disserit. T. Liuius quoque lib.37.Cornel.Scipionem Cos.Troiana in vrbe liberaliter exceptū memorat,Ilienſibus in omni rerum verborumque honore ab se oriundos Romanos proferentibus,& Romanis laetis origine sua.

29. Ἔνθα δ' ἐγὼν πόλιν ἔπραθον,] Hic versus praecedentem ordine sequitur apud Homerum: vnde Seneca ait, *Erat autem sequens versus verior, aeque Homericus.* ita vt à latae culpae crimine eximi nequeat Rhenanus, alienos plane ab huius loci sensu versus inferens.Sonat autem Latine ita:

Hic vrbem euerti,& consumpsi corpora ferro.

Innuit autem Seneca,versum istum,qui proxime sequitur alterum,veriorem illo esse,quòd illū alio detorserit Claudius,ad insinuandā generis sui fabulosam originem: quum Vlysses inde auspicetur errorū suorum narrationem,quando post Troianae vrbis excidium,in Ciconas gētem Thraciam appulisse,eorumq; oppidū Isinarō diripuisse,caesis oppidanis,ait.Cur autem veriorē illo dixerit,ad eius crudelitatē

referendum est: qua constat ex Tranquillo, stato nuptiarum die triginta quinque senatores, trecentosque equites Romanos ab eo interemptos fuisse. cuius saeuitiae mentionē non tacuit hic libellus: quasi ex confesso vastitatem & vrbis occidionem designaturus fuerit Claudius, si hunc versum priori, vt ordine illi contiguus adhaeret, subiicere studuisset.

30. *Et imposuerat Herculi minimo discrimine fabulam,*] Codex noster legit, *minime fabro*, loco trium illorū verborum, *minimo discrimine fabulam*: nostrique codicis lectioni adstipulatur exemplar manuscriptū Beati Rhenani. quanquam quid illi animi fuerit, reponendam censenti vocem *Allobrax*, pro *fabro*, diuinare nō possum: & est alioqui satis cōmoda sententia, *Et imposuerat Herculi minime fabro*: intelligendo fabrū architectum, & dolos fabricare doctum. Multo vero minus ambigua sententia fuerit & lectio, si paululū deflectamus, & quasi recudamus vocem *fabro*, in *vafro*: hunc in modum legendo: *Et imposuerat Herculi minime vafro*, ea ratione, qua Herculeam simplicitatem dixit in libris de Ponto Ouidius. Herculis namque simplicitas, facilitasque, & εὐήθεια quaedam in omnibus eius operibus sese prodit manifestissime. Porro vox addita in impressis libris *discrimine*, impoluit Andreae Alciato in libris Parergōn, vt *fabulam* in *fibulam* mutarit, hanc lectionem inculcando: *Impoſuerat Herculi minimo diſcrimine fibulam*. quasi senserit autor de fibula, notissimo pensi astrigmento, quo ad inhibendum Veneris vsum iniecto via fuit antiquitas. ἀγκύλην ἔρωτα Graeci vocant. de qua Corn. Celsus libro septimo. vnde refibulandi vocabulum apud Epigrammatarium: quod Iuuenalis soluere fibulam dixit. Sed aliena est ab hoc loco ista dictio.

31. *Sola cum illo venerat:*] Venustior lectio est nostri codicis, *ſola tum illo venerat*, per aduerbium locale, vt febris ce mitis indiuiduae comitatum, & cum Claudio ad caelitum curiam accessum significet.

34. *Hunc ego reddo tibi*] Est & ista scriptura verior manuscripti codicis, *Hunc ego tibi reſcripſi:* vt genitura Claudij apud Lugdunum nati fidem confirmet.

40. *Audi me, inquit, tu, & deſine.*] S. A. *Audi me, inquit, tu deſine fatuari.*

43. *Sede qua genitum dicas,*] Infeliciter hunc versum interpolare conatur Rhenanus, hoc pacto: *Expromere properes qua gente natus cluas*: non seruata trimetri lege, quae religiose in nostro codice obseruata est: *Exprome propere, ſede qua genitus cluas. Cluere* enim, antiqui vsus verbum, pro *dici* & *perhiberi* ponitur: vt in Enniano illo: *Pergentes esse cluebat omnium miserrimus*: & apud Plautum in Trinummo Stasimus seruus: *Nimium difficile est reperiri amicum, ita vt nomen cluet.*

55. *Tacitus quietis astuit ripas vndis.*] Versus senarij ratio postulat vt legatur *vadis*: vt & manuscriptus liber habet.

57. *Mentis suae non est, & timet.*] Suspensa sententia est, & hiatum istum implet codex manuscriptus, duabus immissis vocibus, ita legens, *& timet μορῷ πληγῇ*, vt innuat, Herculē postquam Tragico cothurno animose quaedam fuisset prolocutus in Claudij barbariem (apud Lugdunum, ad confluentes praecipitis Rhodani & segnis Araris, nati) nihilominus extimuisse stolidi hominis manus, ne ab illo vapulando iniuriam acciperet. eo quòd stulti faciles esse soleant colaphis infligendis verberibusque. Stoliditas autem insignis Claudij hoc libello passim traducitur, quam impune etiam illi obiectam persaepe memorat Suetonius Tranquillus. Possit & ἡμιφόρῳ πληγῇ legi, vt vindicis manus iniuriam in depalmando pati Herculem exhorruisse significet.

P. 478, 3. *Si quis à me notorem petisset.*] Descensurus forte fueram in opinionem Rhenani, legentis, *ſi quis ἀμνήστου petisset*: nisi consensus omnium codicum reclamaret, suaderetque diuisim potius legis hunc in modum: *& ſi quis à me noto rem petisset*. nam quae sequuntur verba, *qui me optime noſti*, ἐπεξηλημένως exponere videntur vocabulum *noto*: vt sit *noto*: hoc est, *qui me optime noſti.*

7. *Sed quoniā volo,*] Locus proculdubio mutilus, non modo deprauatus: vt verisimile sit multa isthic desiderari, siquidem ab hoc versu nouae pagellae initium est in manuscriptis: suspicioque tenet, bonam dialogismi partem abesse. Quid si pro *quoniam volo* legatur, *quo ἡμέρᾳ*. certe has voces ipse literatū ductus commonstrat his qui Graece norunt. Notatur enim passim in hoc libello Claudij philellenismus, quo Graece loqui in quotidiano etiam sermone affectabat. Videntur autem quae sequuntur, per dialogismum disceptari à diis indigetibus, mirantibus insolentem Herculis in coelestium curiam irruptionem, vt fuscitentur, sed quo ἡμέρᾳ? quasi dixerint: Quo irrumpis, impressionemque facis? isti namque lectioni fauet, quod subiicitur: *Non mirum, quod in curiam impetum feciſti: nihil tibi cluſi eſt.*

11. *Si mehercules à Saturno*] Totus iste locus ita prodigiose est deprauatus, vt Paeonia manu sit opus sanādis eius vulneribus. videtur autē deesse tale quid: Repulsam non tulisset, si mehercules à Saturno petisset hoc beneficiū: videlicet, vt in deos referretur. Subdit deinde causā mutui beneficij: *Cuius mēſem toto anno celebrauit, Saturnaliaque eius*: ita namq; lego. Cur vero dicat, Claudiū Saturni mensem toto anno celebrasse, & Saturnalia, referendū est partim ad intēpestiuas eius conuiuationes & potationes, partim ad studium immodicum, nimiamque indulgentiā in libertos. Cōstat autem, Saturni tutelae dicatū fuisse olim Decembrē mensem, in quo per dies aliquot Saturnalia celebrabātur magna procacitate, luxuque; omnis apparatu: quo tēpore serui non modo ingenuorum calceos sumebant, vt Porphyrius scribit: aut herilem habitum mutabant, quod Dion tradit: sed in heros quoque licenter multa agebant. Iam cū Saturnalibus Claudianos mores conferamus. Primum omnium scimus ex Tranquilli lectione. Claudium conuiuia agitasse & ampla & assidua, nec temere vnquam triclinio excessisse, nisi distentum ac madidū, ira vt hac ratione Saturnalitia diaeta illi perennauerit. Deinde notissimū est, quantum indulserit libertis suis, quibus non praetoria solum ornamenta, sed & lecticae ius cum imperatoribus consulibusque cōmune, permisit: medium quoque inter consules locum in eisdem passus, & impunitas opū immensarū vorragines, vsque eo, vt scomma in illum extiterit, abundaturum si libertis consors foret. quo spectat & morsus, quo Narcissum libertum, dominum domini, huius libelli autor nominat. Quod autē Rhenanus existimat legendum esse, *Caius princeps non tulisset, illum*, &c. mea quidem opinione multū fallitur. primū namque repugnat codicis vetusti fides, qui post vocē *eius* manifestum comma habet. deinde qui potuit de Caio Caligula istud vel dici vel intelligi, vt is passurus non fuerit Claudium ab Ioue Deū fieri? quum

Caius ceterorum Imperatorum more per apotheosin coelestium augere numerum nedum non meruerit, vt etiam mortuum nouo contumeliae ignominiaeque exemplo prosequendum senatus censuerit, nomenque oblitterari voluerit, & expungi è catalogo eorũ Imperatorum, quos & in sacramentis & in publicis votis susceptis religiose nominabant: vt testatur Dion. Forte non male sic legas: *Si mehercules à Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensam toto anno celebrauit, Saturnalitius princeps non tulisset?* per interrogationis modum, & cum ironiae nota: vt quae sequuntur verba, deorum quispiam subiiciat cum stomacho: Illum deum ab Ioue fieri, qui scilicet tantis flagitiis coopertus fuerit?

13. *Oropenque sororem*] S. A. *Oroper quod.*

18. *Et vt Deum orant.*] Graecas voces, quae in manuscripto exẽplari hoc in loco leguntur, certo & indubitate asserere eas esse, quas hic positurus sum, non est animus: ne fraudẽ lectoribus faciam, quippe quum de iis parũ liquida mihi constet ratio. vsque adeo cõfusa est ab imperito scriba Graecarũ litterarũ textura, vt nescias quã scripturã sis magis probaturus, μωρὸς ne κληροδοτεῖν, an μορῶ ἀποχμί, vel ἀποτυχίω interdũ enim vna pl' littera superest, interdũ vna aut altera deficit: vt diuinare necesse sit subinde. Delioque natatore opus habeat qui cuncta velit ῥυαστομεύειν. Breuiore eademque certiore methodo ad artificiosas (quas Galenus nominare solet) coniecturas via nobis patuisset, si descriptor easdẽ vbique characterum formas ac typos religione quadam obseruasset, obseruatas retinuisset, nec ab iis latum vnguem discedendum sibi proposuisset. nũc quum typis illis temere prorsusque inscite abutatur, definire nihil hic ausim, nullius iudicio praeiudicatum volens, sed relicturus vnicuique liberum arbitrium sequẽdi quod sibi probabilius videatur, donec feliciorem quis nactus genium, aut meliore vsus codice, certius diuinet, aut statuat. Si itaque μωρὸς κληροδοτεῖν legamus, notari rursus atque perstringi Claudianam stultitiam intelligimus, vt significet, barbaros orare, fatuos rerum potiri. in quam sententiam bis in hoc libello scripsit, *Aut regem, aut fatuum nasci oportere*: & iterum, *tam fatuum, vt etiam regnare posset.* Sin per ο, μορῶ ἀποχμὶ vel ἀποτυχίω scribamus: significabit orari ab illis, necis frustrationem dilationẽque. Quod vero sequitur codice excusũ, *Tandem Ioui venit in mentem*: noster habet, *in tantum Iouis*, &c. quae dictio familiarior est Senecae, quàm vt propterea mutandam censuerim.

20. *Vos mera mapalia fecistis.*] In veteri manuscripto legitur, *vos me rapamalia fecistis.* Legendũ puto, secutus litterarum tractum: *Vos me rapastaulem fecistis.* vt suorum iussorũ contemptum indicet: quasi qui nihilo pluris fecerint Iouem, quàm homuncionẽ stipulam inflantem. Est enim ῥαπαστάυλης siue ῥαπαύλης is qui stipulam calamumve inspirat. Quid enim commune habet coelum cum mapalibus: & de se loquitur isthic Iupiter, suique despectum indignabundus ostendit.

23. *Quantum via sua fert,*] Sequor hic lectionem And. Alciati, longe doctissimi, in Parergõn lib. 6. cap. 5. & scribo, *quantumuis vafer.*

24. *Quod in foro iuuat,*] Legendum est omnino *iuuat*: quam scripturam seruat clare manuscriptus codex.

Ibid. *Ne alijs verbis ponam, quàm quae ab illo*] Codex vetustus purius legit: *Ne alijs verbis ponam, quae ab illo dicta sunt.* hoc est, diuersis verbis.

26. *Iam fama minimum fecisti etiam.*] In manuscripto codice ita legitur: *Iam fama nimium fecisti. Itaque ne videar*, &c. Vt inducenda videantur illa verba, ceu ὑποβολιμαῖα etiam pessimum quemque illum affectare: à nasutiore quopiam adiecta.

29. *Deus factus, dictus, pictus vt erit,*] Forte rectius, *factus, fictus ve erit.*

31. *Hic quaestu se sustinebat,*] Codicis manuscripti haec est lectio: *Hoc quaestu se sustinebat vendere, cimitatulas solebat adhuc velle*, Quid si legas, *& adhuc velle apparebat*: aut simile quid: vt isthic interpungatur oratio: deinde sequatur altera periodus, *Accessit Hercules, & auriculam illi tetigit.*

48. *Quam canes excidit.*] Alciatus in parergis lib. 6. cap. 5. legit hoc modo: *quàm canis exta edit.* cui lectioni libens etiam accedo.

49. *De tot acribus iuris*] Sequor manuscripti codicis fidem, qui legit, *de tot acribus viris.* quae sententia videtur etiam Rhenano placuisse: nisi quod pro *acribus*, legit *praestantibus*: repugnante vocis ductu.

50. *Nam ἐρῃῶς aegre senescit ἠνόστος Πυρροπολιτικὸς iste.*] Beatus hoc loco gloriatur, se istum locum magno labore restituisse: quum videatur eum potius peruertisse, si fas est dicere, ea obtrudẽs quae à manuscripti codicis fide sunt alienissima. Equidem sic interpolandum locum censeo, obseruato anxie characterum ductu: *Nã etiam si ὀρθομαγὴς nescit, ego scio: ἐντυώοντο, Καλλίνικε Ἡρακλῆς. Iste quem videtis*, &c. verba Graeca satis euidenter cum hac distinctione legere est in manuscripto nostro codice. Est autem illud, Καλλίνικε Ἡρακλῆς, Archilochi poetae carminis initium, quod ad citharam canebatur: testante etiã Pindaro in Olympiis, hoc modo: Καίρε Καλλίνικε τὼ ἑλλα ἄναξ Ἡρακλῆς.

55. *Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, vni Vulcano.*] Hunc quoque locum Beatus parum recte restituit, qui vocem *regnatum*, quae in manuscripto codice legitur, diuulsit, & interiecto commate dispecuit, ex *um*, faciens *vni.* Vera enim lectio est huiusmodi: *Ecce Iupiter, qui tot annos regnatum, Vulcano crus fregit.* Nemo ignorat, *quoi*, pro *cui*, vetustatem sapere, & in plerisque manuscriptis exemplaribus passim legi solere.

P. 479, 5. *Cogitate P. C. quale*] Consentit noster codex hic cum Vvissenburgensi, quo Beatus vsum se testatur. nam neque in illo leguntur verba ista omnia, ad eum vsque locum: *Hunc nunc Deum facere vultis?*

7. *Videte corpus eius, dijs iratis natum. Ad summam*] Vetus codex sic scribit: *Videte corpus eius dijs iratis natum ad summa. Tria verba cito dicat. Hunc Deum quis colet?* &c. Quod si genuina autoris sunt illa, *& seruum me ducat*, forte non errabit, qui leget, *& in neruum me ducat.* quod argute peruidit Ioannes Chaucus, incredibili memoria & iudicio vir honestissimo, restituendae antiquitatis studio mirifice accensus. Est autem neruus, compedis genus aut vinculi, quo ceruix & pedes vinciuntur.

15. *Eumque quamprimum exportari coelo,*] Codicis manuscripti integrior est lectio, quae in hunc habet modum: *Eumque quam primum exportari, & coelo intra dies triginta excedere, olympo intra diẽ tertium.* Nimirum innuit, praefinitum fuisse Claudio emigrandi spatium, omni quidem coelo (plures enim sunt coelestium

orbium ambitus) intra triceſimum diem, conceſſo illi tridui ſpatio commeandi per ſingulos orbes: at olympo, qui editior eſt & purior coeli locus, intra tertium diem. Quid enim attinuit hic terrae mentionem inculcare: quum in coelo drama iſtud agatur, non autem in terra?

21. *Omniſque generis aenatorum.*] S. A. *Sonatorum.*

23. *Agatho, & panci cauſidici.*] Quid ſi legas? *Matho & panci*, &c. de quo Iuuenalis Satyra 1. *Cauſidici nouus quum veniat lectica Mathonis.*

27. *Ingẽs enim ἐπιπα στι χορικῶς*] Legendũ eſt μεγαληγορία, ex manuſcripti codicis lectione: in quo μεγαλογορικω ſcriptũ eſt perperam. ait namque ingenti magnificentia naeniam cantatã fuiſſe anapaeſtis. Porro ſciendum eſt, metrũ quo naenia iſta perſcripta eſt, eſſe Anapaeſticum, Threnicum vocitatũ à luctus argumento (ſic enim ſcribendum eſt in Centimetro Marij Seruij, non *Itimium*) quod conſtat monometro acatalectico, recipitque praeter anapaeſtũ, & ſpondaeum & dactylum. Itaque ſic ſcribedum:

Funditę fletus, *Editę planctus,* *Reſonet triſti*
Clamore forum *Cecidit pulchre* *Cordatus homo*, &c.

37. *Caeruleos ſcuta Brigantas*] Deierare Iouem lapideum auſim, ab autore ſcriptum fuiſſe, *Caeruleos cute Brigantas.* Solebant namque olim omnes Britanni (inter quos recenſentur a Tacito & Stephano etiam Brigantes) glaſto ſe inficere, quod caeruleum efficit colorem, vt horribiliore eſſent in pugna aſpectu: vti ſcribit Caeſar Comment. lib. 5. & ſubſcribit Plinius lib. 22. cap. 1. Quin & Herodianus lib. tertio de Britannis loquens: *τὰ σώματα*, inquit, *στίζονται γραφαῖς*, hoc eſt, *corpora picturis notant.* Tacitus quoque Siluram (id nomen eius inſulae populo) coloratos fuiſſe vultus memorat. Alioqui ne quem remoretur illa ſolicitudo, lex metri aptius conſtat, ſi legas *cute*, quàm ſi *ſcuta.* neque vero ſcuta caerulea pinxiſſe, ſed cutim corpuſque omne tinxiſſe eo colore, quam iſatis reddit, leguntur.

51. *Et viam rectam*] Codex manuſcriptus legit *tectam.* quae ſcriptura mihi probatur magis: quòd viae tegebantur velis olim.

Ibid. *Compendiaria via Narciſſus* S. A. *Compendiaria Narciſſus.*

54. *Ille autem patrono plura*, &c.] Haec verba, ad illam vſque ſententiam, *Dicto citius Narciſſus euolat*, in manuſcripto noſtro nõ exſtant, nec veri diſſimile eſt: ſuppoſititia eſſe: & plena eſt ſententia, etiãſi abſint.

57. *Bellua centiceps.*] Magnus eſt & hic conſenſus & noſtri & Vviſſenburgenſis codicum, ita legentium, *bellua centiceps, puſillum ſuperturbatur (albam canem in delicijs habere aſſueuerat) vt illum vidit canem nigrũ, villoſum. Sane, non quem velis tibi in tenebris occurrere. Et magna voce: Claudius, inquit, veniet.* Sed noſter in vno rectius ſcribens, *non quem velis:* vbi ille, *non quam velis.*

P. 480, 1. *Et magna inquit voce: Claudius Caeſar venit:*] S. A. *Et magna voce: Claudius, inquit, veniet.*

2. *Procedant cantantes:*] Noſter codex hoc loco expreſſas habet voces iſtas, *ἠρίκαμεν, συγχαίρομεν*, hoc eſt, *captum tenemus, pariterque exultemus laeti omnes.* Videtur autem iſtud initium fuiſſe Epicinij carminis, quod laeti inter laetos cantabant, in laudationem alicuius compoſitũ: vt in Nerone indicat Suetonius,

Ibid. *Hic erat conſul deſignatus Iunius Praetorius*] Hic locus monſtroſe deprauatus eſt: quem priusqua ſanare aggrediar, adſcribam manuſcripti codicis corruptã lectionẽ, ſed quae medelae locum aperiat. in eo itaque ſic ſcriptũ inuenio: *Hic erat Conſilius Conſul deſignatus, vnus praetorius Sextus Trallus, M. Helius, Trogus, Cotta, rectus Valẽs, Fabius eques Romanus, quos Narciſſus duces tulſerat.* Hactenus ille. nunc meã coniecturam ſubiiciã, deinde immutationis conſilium detegam. Sic itaque ſcribo: *Hic erat C. Silius Cõſul deſignatus, Vnus praetorius Sex. Traulus Montanus, Sauſellus Trogus, Cotta, Vectius Valens, Fabius eques Rom.* &c. Nunc ad remediorũ rationẽ. Quod pro Conſilio repoſuerim C. Silius, nihil temere feci, ratus vocem illam non eſſe ocioſam: innixuſque autoritate Corn. Taciti auguſtae hiſtoriae ſcriptoris, qui ita lib. 11. ſcribit: *Igitur incipiẽte C. Silio Conſule deſignato, cuius de potentia & exitio in tẽpore memorabo.* Hunc enim C. Silium iuuentutis Romanae pulcherrimum, maximis opibus adauctum, adulterũ ſuum legerat Meſſalina, & conſulem deſignatum fieri obtinuerat. Idem rurſus loquens de nuptiarum ſolemnibus, inter Meſſalinam & C. Silium celebratis, vecordiamque huius admirãs: *Nedum cõſulem*, inquit, *deſignatũ cum vxore principe.* Neque de Traulo obſcura ratio eſt cuius ibidẽ mento fit apud Tacitum: *Ne Traulo quidem Montano equitis Romani defenſio recepta eſt.* & alioqui in manuſcripto non temere adſcriptam fuiſſe M. notam arbitror. De Sauſello & Vectio Valente, eodem in libro ita legas: *Vectium Valentem confeſſum, & Pompeium Vrbicum, ac Sauſellum Trogum ex conſciis tradi ad ſupplicium iubet.* Facilis vero fuit adulteratio Vectij in Tectum. De Fabio nihil auſim affirmare, in aequo ponens, ſiue legas, *Fabius*, ſiue *Fufidius.* ita enim malim quàm *Fuſidius.*

4. *Neſtor pãtomimus,*] Legendum eſt indubitato *Mneſter.* nam apud Tacitum ſciolus quiſpiã, improbe in alieno libro ingenioſus, ratus initialẽ litteram Marci praenomen deſignare, compagem nominis diſſecuit, e Mneſtere faciens M. Neſtorẽ. quod ipſum nõ diſſimulauit aut reticuit ab ſe factum Beatus, apud Tacitũ lib. 11. vbi vetuſti lib. caſtigatiſſime ſic legunt, *Solus Mneſter cõtionem attulit.* quum interim ille admoneat legi debere, *M. Neſtor:* vt & antea illic, *Cauſa necis. quòd domũ ſuã Mneſteris & Poppaeae cõgreſſibus praebuiſſent.* Quin vero ita legendũ ſit, ſcrupulum omnem eximit Dionis hiſtoria. apud quem lib. 58. ſic lego: *ἀνδριάντας ἀπ' αὐτῆ ἡ Μεσσαλίνα τῷ Μνηστῆρος τῷ ὀρχηστῇ ἐποιησατο* id eſt: *Ex aere Claudiano ſtatuas Mneſteri ſaluatori fecit Meſſalina.* & iterũ: *τὸ δὲ χαὶ τὸν Μνηστῆρος, φεδόμενοι ὅσον γὰρ ἐκεῖνη διὰ τὸ κάλλος, τοσοῦτον τῷ δήμῳ διάφθειρε τὸ χρῆμα ἤρεσκεν· ὥστε γὰρ που δ' εἰνὲς σοφιστὴς ἐν τῇ ὀρχήσει·* id eſt, *Partim etiam Mneſteri parcentes. tam enim gratioſum populo Mneſterem ars faciebat, quàm Meſſalinam forma. vſque adeo peritus ille ſaltator erat.* & poſtea: *τὸν Μνηστῆρα ἐθανάτωσε.* hoc eſt, *Mneſterem morte mulctauit.* Eadem legas & in Xiphilino, qui Dionis hiſtorias in epitomen contraxit. Meminit eiuſdem nominis & Ioannes Zonoras, Graecus hiſtoricus, ὀρχηστὴν Μνηστῆρα nominatim recenſens, *ſaltatorem & mimum Mneſterem.* Porro Taciti illum locum, *Solus Mneſter contationem attulit, dilaniata veſte clamitans aſpiceret verberum notas, reminiſceretur vocis, qua ſe obnoxium iuſſis Meſſalinae dediſſet*: explanat Dion libro praedicto in haec verba ſcribens: Vehementi Mneſteris amore flagrabat Meſſalina. quem cum nec ingentibus promiſſis, nec minis ad ſui cõmercium expugnare valeret, cũ marito colloquta, effecit, vt ille vxoris im-

perio obsequēte esse iusserit, velut aliorsū eius opera vsurae. Quibus verbis adductus Mnester, quoties Messalina imperarat, cum illa stupri consuetudinem habebat, ceu id ipsum a principe facere iussus.

5. *Rumor percrepuit,*] Rectius in veteri codice *percrebuit.*

6. *Consolarunt primum omnium*] Totum hunc locum venustius rectiusque legit vetus liber, nisi fallor, hoc modo: *Consolarunt primum omnium libertι, Polybium, Myrū, Harpocras, Amphaeus, Pheronatium: quos Claudius omnes necubi imparatus esset, praemiserat.* Quem locum interpolare aggressus est Beatus: sed quàm dextre, nescio, quum lectionis istius mens sit cuiuis obuia. Forte doctulus quispiam congeriem illam libertorū numerosam ex Tranquillo adiecerat, cum mortuis viuos adhuc superstites confundens.

8. *Saturnius Luscus.*] Vetus codex habet *Saturninus Lusius.* Tacitus Annalium lib. 12. Luscium quendā nominat. At *Ruffus Pompeij* F. de quo hic, is est Curtius Ruffus, quem consulare imperium in Africa obtinuisse scribit Tacitus. Lupum vero, cuius etiam hic fit mentio, non aliū esse putarim, quàm quem Iunium Lupum senatorem vocat lib. 12. Tacitus.

10. *Quos cum vidisset Claudius, exclamat,*] In vetusto codice hae voces leguntur, πάντα φίλων πλήρη· hoc est: *Cuncta amicorum plena.* Videtur autem allusum esse ad Heracliti dogma, quod istiusmodi erat, πάντα θεῶν πλήρη. id est: *Deorū omnia plena.* quod natum e tali occasione memorat Michael Ephesius, quòd cum sedenti semel in furno nunciatum esset peregrinos adesse hospites, qui ipsum conuentum expeterent, iussit eos introire, dicens, non abesse etiam illinc deos.

13. *Ego tibi hic sellas ostendam.*] Codex manuscriptus legit *stellas.* forte scribendum *stelas* στήλας sunt cippi pilaeve opere structili, quibus inscripta visebātur foedera, aut etiam proscriptorū nomina. Isocrates in Panegyr. ἐν στήλαις λιθίναις ἀναγράψαντας, ἐν τοῖς κοινοῖς τοῦ ἱερῶν ἀναθεναι. id est. *In saxeis stelis descriptas foederis leges publicis in templis consecrare.* Latina voce vsus est & Plinius lib. 6. cap. 28. *scriptae sunt stelae lapideae litteris incognitis.* Neque male scripseris *sitellas.* Sunt enim sitellae, quas ἀμφορεῖς & καδίσκους nominant Graeci, in quas calculi vel condemnantes mittebantur, vt Aristophanis scholiastes in Vespas docet. quae binae erant: necis vna misericordiae nomine insignita altera. Meminit sitellarum & Cicero pro L. Cornelio Balbo.

14. *Postulat nomen eius, recipit, aedit*] Verior mihi videtur esse manuscripti codicis lectio: *postulat nomen eius recipiat, cedit subscriptionem.*

20. *Condemnat, & ait:*] In manuscripto codice versus Graecus legitur in hac lacuna. cuius characterum vestigia sequenti mihi parum respondere videtur carminis lex: subiiciam tamen, vt si cui lectum fit initium, cetera reponat. vnde sit desumptus, ingenue fateor me nescire: videtur tamen alicunde e Tragoedia petitus esse. Δίκη τ' ἄϊστα ὁρᾷ καὶ ἀέλπτῳ ὠθοῦσ' νόμος, vel νόμῳ. Videtur autem innuere Aeacus, iustitiae oculum nihil posse fallere, nihil latere. Fuit, quum reponendum hunc Menandri senarium censerem, δίκαιος ἃ νῆς δικαίως χρήσῃ νόμῳ.

23. *Si minus diy latura fecissent,*] Codex vetus scribit, *si vni diy laturam fecissent:* lectione consentiente cū illa VVissemburgensis exemplaris, quo Beatum vsum antea indicauimus. itaque in ea codicum concordia nolim praecipitantius immutare quidquam, sed molliter potius reponere luxatam particulā. Proinde legendum autumo: *Si vni dilaturam fecissent.* quod erratum descriptoris vitio irrepsit: qui dictantis verba excipiens, vocem *dilaturam* in duas dispescuit. Suffragatur nostrae sententiae, And. Alciatus Parergon lib. 6. cap. 5. nisi quod pro *vni*, legat *vllam.* Nam laruarum praestigiis simile est, quod hoc loco substitui vult Beatus.

25. *Sufflaminandam.*] Ridicule, ne dicam inepte, reponi idem voluit. *Sublaminandam:* quum sufflamen rotae decurrenti proprissimum impedimentum & retinaculum addi soleat: cuiusmodi impedimētum deberetur Ixionis rotae in leuando perpetui laboris taedio. Sufflamen enim omne id vocatur, quod decliui in loco currum remoratur, restricta rota, ne in praeceps deferatur. de quo Iuuenalis satyra 8.

Ipse rotam stringit multo sufflamine consul.

Vnde & sufflamen litis, idem metaphorice dixit, pro dilatione & remora litis, in longum tempus extractae. Huc facit D. Augusti dictum, quod in controuersiis repetit Seneca: *Haterius noster sufflaminandus est.* ita enim legi debet locus quo significare voluit, coercendam fuisse & reuocandam Haterij in dicendo concitationem, planeque immodicam verborum affluentiam.

Ibid. *vlli ex veteranis*] Vetus codex habet *illi veteris* forte, *Non placuit illi ex veteri* S. C. hoc est, Senatusconsulto vel instituto: aut simile quid.

26. *Excogitari debere,*] Codici nostro consensus est cum VVissenburgensi. vterque enim legit. *Constitui debere, excogitandum illic,* &c. transpositis vocibus.

38. *Adiudicatur C. Caesari: illum Aeacus donat*] Vetus scribit: *adiudicatur, C. Caesar illum Aeaco donat.* & meo quidem iudicio, sincerius.

39. *Vt a cogitationibus abesset.*] Male: scribendum enim e manuscripti codicis fide, *vt à cognitionibus esset.*

ERASMI ROTERODAMI
ANNOTATIONES IN
L. ANNÆVM SENECAM.

IN LIBRVM PRIMVM
DE BENEFICIIS.

PAGINA 2, versu 16. *Nullum perdit.*] Sensus obscurior est. potest enim accipi: Nullum beneficium perit: quia qui putat aliquod periisse, is computauerat, & iam non erat beneficium. Potest & sic intelligi. Qui perdidit, hoc ipsum computauerat, aliqua peritura. Veluti qui sementem facit, non queritur se perdere aliquot grana, quū hoc non expectarit, vt omnia prouenirent. Liber manu descriptus habebat, *Nullum perdit, qui perdi, non cōputauerat.* Atque huius lectionis erit arguta sententia, si tollas verbum *perdit*: *Nullum perdit qui non computauerat.* Hoc enim perdimus, quod decedit rationi nostrae, at beneficia non supputantur. Aut si tollas particulam *non*: *Nullum perdit qui perdi computauerat*, hoc est, qui hoc ipsum computauerat, quaedam peritura. Sed prior sensus mihi magis arridet. Non dubitem affirmare, quamlibet reclamantibus exēplaribus, *redit* a Seneca fuisse scriptum, non *reddet*. Nam fructus proprie redire dicitur: vnde & reditus dicti, census annui.

46. *Graecis mancipatus,*] Editiones superiores habebant, *Gratiis manicipatus.* quae lectio fuerat vtcunque tolerabilis, si quemadmodum codex manu descriptus habebat legamus *emancipatus*: quasi dicat, alienus à Gratiis. Sed arbitror germanam esse lectionem, *mancipatus Graecis*, siue *Gratis*, pro addictus Graecis: vt quicquid ab illis proditum fuerit, miretur. Siquidem haec veterum Graecorum commēta sunt, quae Seneca contemnit, sed petulantius quàm pro merito. Quid enim erat hic, quod existimaret tot salibus exagitandum? nisi forte totam poesin putat irridendam, quae philosophiae dogmata fabularum inuoluceris iuuenum animis commendauit. Hunc ineptum, & carpendi libidinem, ne dicam petulantiam, eruditi notarunt in hoc scriptore.

53. *Et spissis, aut phisseanis prodeant.*] Sic habebant priores editiones. *Aut phißianis*, e spacio marginis suspicor in contextum fuisse relatum: quod nimium crebro factū in authoribus competi. Codex manu descript° habebat *spissatis*: quod mihi magis probatur. Allusit enim ad id quod paulo ante dixerat de pellucidis tunicis ac solutis. Solutis enim opponit praecinctas, & pellucidis spissatas. Quod enim spissatum est, minime pellucet. Notat opinor vestes, quae pilis extantibus hirsutae sunt: aut hoc genus, quod nunc vulgo dicunt *Vilutes*, quo lanae per se coactae vestem faciunt, & si addatur acetum, ferro resistunt, imo etiā ignibus. Meminit Plinius libro octauo, capite quadragesimo octauo. Vidimus & ipsi pueri, vestes floccis, aut pannis multiplicatis spissatas in vsu fuisse. Erant qui haberent *phryxianas.*

P. 3, 3. *Late patentis patrimonij*] Superiores editiones habebant, *Late patentis matrimonij.* Verum id reclamantibus licet exemplaribus, mutare non dubitauimus. Scribam fefellit paulo ante facta matris mētio. At Seneca respexit ad Eurynomen, quae a spaciosis pascuis dicta est Graecis, quasi Latine dicas latipascuam. Vocem autem Graecam velut interpretans Seneca, *Late*, inquit, *patentis.* Olim autem diuitiae potissimum in pecoribus erant: & facultates patrimonium dicimus, matrimonium non dicimus.

5. *Et cuicunque nomē non potest reddere imponit.*] Hic aliquis veut interpretās adiecerat haec verba, *aliud loco nominis proprij.* Ea velut adulterina expunximus, maxime quod non habebantur in codice manu descripto, & officiunt argutiae sensus. Reddit nomen, qui meminit ac pronunciat impositum, qui nouū fingit.

22. *Putemus certe paruum ingerere sacrilegium*] Si diuinare licet, forte scriptum erat a Seneca, *vt putemus contra patrem graue sacrilegium, si tam*, &c. Quae diuinatio mihi potissimum arridet, vt pote quae non multum recedit a scripturae prioris vestigiis, & sensum habet argutum: *certe* vertitur in *contra parcum* in *patrem*, siue *parentem*, & *ingerere* in *grauem*, nisi mauis *ingeri*, Etenim qui volunt Charitas esse filias Iouis, putant graue sacrilegium etiam in patrem commiti, si filiabus fiat iniuria.

P. 6, 26. *Veto liberalitatem tecum potiri.*] Sic habebat prior editio. E vestigiis tamen vetusti codicis restituimus *nepotari*, a nepote dicto verbo, quemadmodum ab helluone dicimus helluari, a iuuene iuuenari: sentit autem, beneficium non esse dandum ei qui nequiter profusurus sit quod dederis.

IN LIBRVM SECVNDVM.

P. 9, 53. *Male renuit.*] Codex manu scriptus habebat *retinuit. Ducentem* dixit, precibus trahentem: & *male renuit*, qui victus improbitate rogantis parum constanter negat.

P.10, 34. *In eo quod daturus es,*] opinor legendum. Agit enim de his, per quos datur beneficium: qui dum eius gratiam ad se trahunt, gratiam danti debitam minuunt. IIII.

43. *Potes ob id ingratus esse.*] Codex scriptus habebat, *Potest ei ob id iam gratus esse.* Fortasse *potest* recte legeris. Sentit beneficio sic dato, nullam deberi gratiam: itaque ingratus esse non potest qui accipit. VI.

49. *Manus adfert.*] Sententia est: Vt occidit, qui remedium non adhibet in tempore: ita manus adfert, hoc est interficit, qui beneficium sero dat, quo poterat seruari cui dandum erat.

P. 12, 7. *Sed inuisum est.*] Prior editio habebat *inusitatum est.* Sed *inuisum*, quod ex codice manu scripto restituimus, argutiae plusculum habet. Ingratum est, quod non delectat: inuisum est, quod odimus. XI.

P. 13, 13. *Vt coniugia tua vrbes sint.*] Pro *coniugia*, reposuimus *congiaria*, quae dicuntur munera principū. XVI.

10 Nam vox *coniugia* nihil facit.

P. 14, 35. *Non an seruirent seruitutem.*] Potest duabus syllabis succurri, si legas, *pugnantia, vtri: non, an seruirent seruitutem.* Nam & Pompeius & Caesar pariter ambiebant dominatum: & idē accidit quum Octauius instrueretur aduersum Antonium. XX.

39. *Qui vnius dandi beneficij iniuria venerat.*] Ex figuris corruptae scripturae deprehendi legendū, *in ius*: vt sit ἐναντίωσις in duabus vocibus, *ius* & *iniuria.* Caesar habebat ius dandi vitam: sed hoc ius per iniuriam vsurparat.

P. 15, 42. *Aut nimium sui suspectum,*] Superior editio, Codex manu descriptus habebat, *suspectos.* Hinc germanam lectionē restituimus, *nimium sui suspectum*: vt *suspectus* sit a *suspicio*, quod est admiror, nō a *suspicor.* XXVI.

49. *Ingenij fuit tam sterilis, quàm animi.*] *Sterilis ingenij* dicit, ob tarditatem: *sterilis animi*, ob ingratitudinē, XXVII.

20 P. 16, 23. *Ne coire quidem in id natura patiatur.*] Pro *in id*, scribendum arbitror *in idem*: & haec verba, *pares animalibus*, non erant in descripto codice, nec videtur ad sensum facere. Sentit enim hic vix natura posse coniungi, vt idem animal & velocitate praecellat, & viribus. XXIX.

56. *Etiam si ille manum exercere noluit.*] Ad eum modum habebat vetus lectio. Codex manu scriptus habebat, *illi manum exercere non licuit.* Nec dubium, quin *exercere* sit legendum: si per fortunam non licuit virtuti manum exerere, tamen prompta voluntas gratum facit. Codex descriptus habebat, *homo*, pro *homini.* Vnde suspicor, vtramque vocem fuisse positam: *Gratus potest homo etiam homini esse voluntate.* Nam nemo dubitat, quin Deo sufficiat bona voluntas. XXXI.

IN LIBRVM TERTIVM.

P. 21, 19. *Quisquis in eiusmodi regnum exisset,* &c.] Vnus codex manu descriptus, pro *regnum*, habebat, *reum*, Vnde coniicio fuisse scriptum a Seneca, *Quisquis in eiusmodi reum egisset*: vt *eiusmodi* sit neutri generis, & ad causas referatur, non ad hominem. Qui pararet quempiam agere reum ingratitudinis, vix inueniret argumenta quibus probaret quod intenderet. Hinc coniectari potest, quanto plus difficultatis habiturus esset iudex, de vtriusque animo pronunciaturus. CAP. VIII.

29. *Non idem pendent.*] Aut *pendunt* legendum est, aut *pendent* erit a *pendere*, futuri temporis verbum.

P. 25, 10. *Iam molesta.*] Nondum erant periculosa, quum iam essent molesta.

30. *Vbicunque fecit nomen illustre,* &c.] Hic locus variabat in exemplaribus. Nonnulli sic habebāt, *illo* XXVII.

40 *Dominum fugiunt.* Alij, *illo Deum fugiunt.* Rursus alij. *Dominum fingunt.* Ex his diuinare licet, fuisse scriptum: *vbi quenque nomen fecit illustrem, ilico Deum fingunt.* Nec displicet *vbicunque*, si legas *illustrem*: nec *illustre* displicet, si subaudias *aliquis.* Nisi forte pro *fecit*, legendum est *stetit.* Notat illos, qui tumēt nobilitate maiorum, ac sibi dij videntur, non homines, reliquosque fastidiunt. XXVIII.

IN LIBRVM QVARTVM.

P. 34, 10. *Illum obnoxio quolibet validissimum,* &c.] Vnus codex manū scriptus habebat, *ceteris obnoxiū*: CAP.

alter non habebat, *quolibet*: hinc germanam scripturam coniectauimus, *illum ceteris obnoxium, validissimum* XVIII.

50 *facerent.* Sentit enim hominem vt inermem, ceteris omnibus expositum iniuriis, sola ratione & societate tutum esse.

P. 35, 25. *Ac multa hinc commoda oriuntur, & tutior est vita melioribus, amatque, & secundum bonorū iudiciū, etsique securior.*] Sic habebat editio prior: quam nemo dubitat esse mendosam. Itaque quum non suffragarentur exemplaria, germanam, ni fallor, lectionem ita restituimus: *At multa hinc commoda oriuntur: & tutior est vita melioribus, atque secundum bonorum iudicium, etiam securior. At*, enim, conuenit obiicienti ex aduerso. *Et tutior*, est respondentis idem accidere in omni genere virtutis. *Securior* autem refertur ad *tutior.* Potest enim esse tuta vita, quae non sit secura. Porro boni magis spectant securum, quam tutum: eo spectat quod addit, secundum bonorum iudicium. Securitas enim non nascitur nisi ex bona conscientia. XXII.

60 41. *Quantum ista nocte, quantum in numerum ac discrimen demum obseruas. Igitur quanta,* &c.] Sic habebat superior editio. Omnes codices descripti, pro *igitur*, habebāt *agitur*, & recte: *dierum*, pro *demū*, non recte. Restituimus hunc in modum: *Quantum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen demum obseruas, agitur? Quanta rerum,* &c. *Demum*, dixit pro *tantum.* Sensus est: Tu tantum obseruas numerum ac discrimen stellarum noctu lucentium: quid agant, non attendis. XXIII.

P. 37, 44. *Deos verisimile est,*] Consentiebant exemplaria. At sermo est imperfectus, ni repetas ex superioribus, *cogitare*, aut *indigne* ferre. XXXII.

P. 38, 1. *Rationes disponuntur.*] Codex manu descriptus, & alter vetustissimus, habebat, *dispunguntur.* Loquitur enim de soluēdo quod debetur. Magis autē mihi placet, *res priuatae meae*, quàm *respublicae.* Iam

enim ad personam hominis redit.

46. *Vt promittentis fidem teneam.*] In vetustissimis exemplaribus erat *teneas*. Dicitur autem ab eo qui promisit, ad illum cui promissio facta est. Ille tenet fidem tuam, qui te habet obligatum.

IN LIBRVM QVINTVM.

P. 46, 25. *Sic paropsidem.*] Tres vetusti codices habebant *pyxidem*. πυξὶς enim Graecis à πύξος dicitur, quod ex buxo heret. Vnde falso pyxidem argenteam aureamve diximus.

40. *Cuis tamen & si malus est, ipse quoque*, &c.] Duo vetustissimi codices habebãt, *quorum si malis copia est, ipse quoque*, &c. Mihi videtur deesse vocula, *quae apud illos bona sunt*: nisi forte reddidit Graecam figuram, τὰ παρ' αὐτοῖς, quod modo explicuit, *quorum illis copia est*, quae verba dubito num ab interprete sint adiecta, & hinc variatam scripturam.

P. 48, 11. *Si malo viro dedisti, fiere: Beneficium vero ne corrumpas*, &c.] In vetustissimo codice, & altero pro *fiere*, erat *flectere*: in Longobardico, pro *vero*, *verbo*, diuino fuisse scriptum: *Si malo viro dedisti, plectere. Beneficium vero*, siue *verbo ne corrumpas*. hoc est, da poenas, qui male collocaris: nec ideo beneficio commutes nomen. Aut ita: *Beneficium malo viro dedisti, fiere*: vt re referatur ad *verbo*. Re lis tristis, non mutato rei nomine. Aut *fie rem*. nomen rei ne corruperis.

P. 49, 14. *Ab hoc quàm diu non esset repetendum*, &c.] Pro *quàm diu*. Longobardicus codex habebat *quo ni*. Opinor legendum, *Ab hoc quidem non esset repetendum beneficium, Optanda erat oblinio*. Nec displicet si *ni*, vertas in *ne*: *quid, ne esset repetendum beneficium, optanda erat oblinio?*

IN LIBRVM SEXTVM.

P. 52. 56. *Sed quod beneficium non esset.*] Consentiebant tres diuersi codices, & in his Longobardicus: quãquã mihi nõ, quae vox in prioribus editionibus nõ erat, videtur superesse. Sic enim ratiocinatur Seneca: Si in beneficio tantum potest voluntas, vt debeamus ei, cuius promptissimae iuuandi voluntati fortuna defuit: è contrario beneficium illi non debebimus, cui suppetiit fortuna, sed voluntas non antecessit.

P. 54, 35. *Modo laudibus affecit animum.*] Longobardicus habebat, *fecit animum*: hoc est, animauit ad studia. Et elegans est facere animos.

P. 55, 4. *Sed commune munus ex populo.*] Ita superiores editiones, & consentiebat Longobardicus. Nos tamen non veriti sumus reponere, *vnus e populo*: retulit enim illud Graecum, ἑνὸς τῶν πολλῶν.

47. *In maiora ituros nos iuuant.*] Longobardicus habebat, *in maiora ituri*: vt referatur ad solem & lunam.

P. 57, 21. *Aut rei si deliberare velit, diligentes, tutae, secretae*.] Nos reposuimus, *aures, si deliberare velit, diligentes, tutae, secretae*. Diligentes, vt attendant: tutae, ne prodant: secretae, ne spargant in vulgus.

P. 58, 18. *Intra impudicitiae maledictum*,] Longobardicus habebat *vltra*. Verum vt *intra* legamus, faciunt quae sequuntur, *in publicum emisit*. Quanquam si legas *vltra*, sensus est tolerabilis: non solum laborabat infamia, sed in propatulo res erat.

54. *Hunc peruenire vsque ad distringendam*,] Prior editio sic habebat, *Hunc peruenire vsque ad distribuendam libertatem licet, cuius vulgare, & publicũ verbum & promiscuum: Ignotus non nisi suo ordine emittitur*. Exẽplar peruetustum pro *hunc*, habebat *huic*: post *ignotus*, habebat *habe*. Iam nationibus quibusdã peculiare est, pro *b*, sonare *v* consonantem: & Germanicũ est, aspirare nonnunquam & tenues. ita factum est, vt pro *aue*, scriptum sit *habe*. Ad hunc itaque modũ sinceram scripturam reposuimus: *Huic peruenire vsque ad distringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbũ & promiscuum ignotis, Aue, non nisi suo ordine emittetur?* Distringere libertatem dixit, pro expromere, quemadmodũ distringimus gladium. Amicitiae proprium est, liberas inuicem voces emittere. Quãdo autem amicus ille salutator audebit libertatem hanc exerere in amicum, cui non licet verbum *Aue*, quod vulgo ignotus dicit ignoto, nisi suo ordine emittere?

P. 59, 21. *Vtrum vox ista sit voti tui. Sanus aliquid horum opta.*] Ita superior editio, nec suffragabantur exemplaria. Itaque diuinauimus fuisse scriptum, *Vtrum vox ita tua sit, an voti tui: Sanus aliquid horum opta*. Sensus est: fortasse non imprecaris talia amico: sed quid refert quum optes? Sanus aliquid tale opta tibi. Hinc coniecta, quàm immaniter optes amico.

IN LIBRVM SEPTIMVM.

P. 68, 26. *Non reddo illi, quale nunc potest accipere.*] Distinctio torsit me. legendum, *Non reddo*, &c. vt non sit improbantis argumentum. quasi dicat: non est ita. Imo reddo, quale potest accipere.

P. 69, 42. *A quo acciperet, ambigum fuit.*] Longobardicus codex habebat, *ambitus fuit*: & recte. sentit enim, Socratis amicos inter se contendisse, quis daret.

43. *Non ne multum erat eum meruisse, a quo*, &c.] Sic prior editio. Longobardicus habebat, *eum fuisse*. quae lectio non est absurda. hoc est, talem esse virum, vt Socrates ab eo dignaretur accipere. Alioqui probabile est, *emeruisse*, versum *in eum meruisse*.

IN EPI-

IN EPISTOLAS.

P. 73. 12. *Eripiuntur*] Eripiuntur, quae vi tolluntur: subducuntur, quae clam. Pro *eripiuntur*, quidam codices habebant *surripiuntur*. EPIST. I.

17. *Quod mortem prospicimus.*] Prospicimus vêtura, & quae procul absunt. At non iam magna ex parte à tergo est. Aliquis non intelligens argutiam, addidit, *non prospicimus*.

21. *Ex qua expellitur quicunque vult.*] Argutius est, quod habebat codex vetustus, *ex qua expellit quicunque vult*. Natura misit in hanc possessionem, sed hac lege, vt sit exeundum quandocunque vult ipsi.

P. 75. 28. *A qua professione nes dissimilitudo separabit.*] Non dubium quin legendum sit, *professionis à dissimilitudo*. A qua congregatione, dissimilitudo professionis separabit. Vult enim nos intus habere philosophiam, non profiteri. Quod hic praecipit de philosophis, mire quadrat in monachos. V.

35. *Sed non agnoscant.*] Argutius est, quod habebat codex vetustus, *sed agnoscant*. Suspicimus etiã aliena, sed agnoscimus nostra, quae & ipsi praestare queamus.

P. 76. 36. *Ordinariis partibus*] Quidam habebant *patribus*, *paribus* legendum arbitror. Loquitur de paribus gladiatorum. Haec autem verba, *vt in expeditione*, videntur adiecta ab enarratore quopiam. VII.

P. 77. 28. *Quod habere nos putamus, haeremus.*] Pro *habere*, quidam habebant *abire*: sed mendose. Seneca allusit ad graecas voces: ἔχομεν est *habemus*: ἠχόμεθα *haeremus*. VIII.

P. 81. 45. *Hinc & illinc apparuerint.*] Alij aliud habebant. Legendum, *apparuerint*: vt opponatur illi *propius accesserint*. Apparent & quae procul absunt. XIII.

47. *Haec eius probatio obstrusa est.*] In alijs aliud erat aeque depravatum. Vetustus codex habebat, *Haec eius obrussa est*, Obrussam aliquis interpretatus est *probatio*: & hanc vocem infulserunt in contextũ. Obryzum autem aurum dicitur probatum. Forte scriptũ erat *obrussatio*, pro *probatio*. Cuius linguae vox sit *obryzum*, ambigitur.

P. 82, 56. *Alter vincere potest*, &c.] Hic locus mire variabat in exemplaribus. vetustus codex habebat, *Alter vincat, potest melior vincere, non potest non peior esse qui vicerit*. Alius, *potest melior vincere, non potest peior esse qui vicerit*. Vetus lectio mihi magis arridet: *Alter vincere potest, melior non potest*. reliqua videntur adiecta ab interprete. nempe haec: *Non potest esse peior qui victus fuerit, melior qui vicerit*. In hoc argutia est sententiae: Non refert vter vincat, quum ambo sint aeque mali: alter vincere potest, quia duo sunt: melior non potest, quia neuter vir bonus. XIIII.

P. 84, 54. *Prout vox quoque te hortabitur, in id valebit.*] In aliis erat, *in id latus, modesta*: in aliis aliud. Nihil horum placet. Coniicio fuisse scriptum *prout vox quoque hortatur & latus, modesta*, siue, *moderata*: nisi malis, *molesta*: Imperitus quispiam, qui suspicatus est latteris mẽtionem absurde fieri, vbi de pronunciando agitur, corrupit scripturam. XV.

P. 85 2. *Habe & Ixionis.*] Vide num legendum sit, *Babys & Ixionis*: vt intelligas Babym Marsyae fratrem, qui ipsum Apollinem ad canendi certamen euocauit: & Ixionem, qui nubem pro Iunone constuprauit. Scholium indicauit, Babam & Ixionem, fuisse duos Senecae temporibus notae fatuitatis homines: cui quantum tribuendum sit, nescio.

19. *Ceterum tolerabilem, etiam inchoata.*] Hunc locum non scriba quilibet, sed eruditulus aliquis depravarat. Sic enim mutarat scripturam: *caeterum nec tolerabilem, sine ipsa etiam inchoari*. quum Seneca senserit, à sapientia perfecta praestari beatam vitam: ab inchoata, hoc est imperfecta, tolerabilem. XVI.

P. 87, 13. *Grabatus ferus sit.*] Pro *grabatus ferus*, quidam habebant *verus*, forte *serus* legendum, vt commendet vigiliam. XVIII.

P. 88, 30. *In aspero & probo accipere*,] Considera Lector, vtrum malis Asperum & Probum grammaticos accipere, an addere vocalem, *nisi in aspero & probo*: vt sit allusio ad monetam. Nummus probus est, qui nõ peccat in materia: asper, quum nondum est detritus vsu: siquidem moneta recens asperitatem habet. Videntur esse verba forensia, siue Iurisconsultorum: *Nec voles quod debeo, nisi in aspero & probo accipere*. XIX. XX.

P. 89, 18. *Aliter audio quae dicit Demetrius noster, cum illum vidi nudum, quanto minus quàm in stramẽtis incubantem.*] Ita prior editio. Alius codex habebat, *Ego certe aliter audio quod dicit Demetrius noster, cum illum vidi nudum. Alius, cum in stramentis vilibus incubantem*. Neutra caret scrupulo. XXI.

52. *Omnes illos magistratus & satrapas.*] Ex vetustissimo codice reposui, *Magistranos*. nam hoc verbo vsus est Suetonius: nos magnates siue primates dicimus. XXVII.

P. 96, 12. *Vt Grammaticos haberet analectos.*] Quidã habebat, *analetas*, alius *analectas*: quod magis arridet vt intelligas eos, qui minutissima quaeque colligunt ex autoribus. Nam ἀναλέκτα dicuntur reliquiae, decidentes è conuiuio. XXIX.

P. 97, 32. *Acerrime arridere, & acerrime tabere.*] Pro *tabere*, quidam habebant *rabere*, quidam *rubere*, quidam *rabire*, Pro *rubere*, puto scribendum *rudere*. Lusit enim Seneca vocum affinitate, quae est in ridere & rudere. Rident qui gaudent, rudunt irati. Vnde illud Persij: XXX.

—*Pecuaria rudere dicas.*

P. 98. 8. *Et si exarmauit*,] Quidam habebat annotatum, *& si exarmauerit eum tempestas*. Alioquin videtur *exarmare* positum neutraliter.

P. 99, 9. *Inueniemus alias videri.*] Consentiebant exemplaria. Videtur aliquid deesse: nisi hoc sentit, discrimen non esse in re, sed in opinione. Quidam habebat, *alias esse, alias videri*. XLI.

P. 105, 22. *Aliter leo auratae iuba innititur.*] Ita prior editio. In alius erat, *innititur*, in aliis, *dimittitur*. Forte legendum erat, *nitet*. Agit enim de dedecore natiuo. XLVI.

P. 108, 13. *Dulce illud, & loco lene.*] In quibusdam erat, *leue*. *Loco* dixit, pro *in tempore*. Interueniebat lenitas, sed in loco. XLVII.

38. *Frustra exeunt.*] Alius habebat, *in frusta*: alius, *frusta*: omissa praepositione. Opinor legendum, *eru-*

dita manu frustra excutit. quod & hodie faciunt aulicorum ministri in quadris panariis.

P. 109, 23. *Serum est, hoc illis non nocebit.*] Sic erat in quodam: *Serum est, hoc illi, alij non nocebit.* sed non admodum placet.

33. *Non quicquid nos offendit, & laedit,* &c.] Sic legebatur in quodam: *non quòd nos offendant, quòd laedant, sed ad* &c.

XLIX. P. 110, 14. *Succurre, quid quod laqueati respondent in poenis.*] In aliis erat. *Quisquis eloquentior es in poenis: quicquid laqueati respondentium poenis,* Vnus codex Anglicus habebat, *quisquis eloquentior es, perueniũ poenis.* quod sequuti sumus: non quòd per omnia satisfaciat, sed quòd minimum displiceat. Si pro *respondet*, legas, *despondent*, pro *desperant*, tolerabilis erit lectio.

20. *Vtinam tantum prodessent, quantũ nocent.*] Rectius habebatur in quodam: *Vtinam tantũ non prodessent, Nocent.* vim enim coniunctionum supplet pronunciatio: post silentium accutiore voce accinitur. *Nocẽt.*

L. P. 111, 19. *Nunc vaco ad istas ineptias?*] Pro, *Nunc vaco*, rectius erat, *Non vaco.* Quamquam alterius lectionis idem est sensus, si legatur per interrogationem.

LI. P. 112, 54. *Effoeminat animos, amoenitas,* &c.] Rectius habebatur: *Effoeminat animos amoenitas nimia: nec dubie aliquid,* &c.

In huius epistolae medio, deerat huius epistolae finis: tum aliae duae integrae, quarum posterioris finis erat: *Quidenim refert,* &c.

LIII. P. 114, 45. *Qui vt talaria coeperit intendere,* &c.] Pro, *talaria* erat *calcaria*: pro *ferierit, fecerit*, Nam Grammaticorum filij negãt, *ferio* habere praeteriti vocem. Podagra vero ioco dicitur vtrunque pedem fecisse dextrum: quòd sic aequasset, vt nihil interesset.

LVI. P. 116, 42. *Si vero pelicrepus superuenerit,*] Quidam habebat, *pellicrepus.* Caelius Rodiginus putat legẽdum esse, *pilicrepus*: & quod adfert probabile est, lib. xxx. cap. xix. Mox pro *pilos*, putat legendum *pilas*, Nam à pila dictum existimat *pilicrepus*, non à pilo.

43. *Adyce nunc sordalum,*] Scholium quoddam indicabat, sordalum dici, qui sordes efferret è balneo, aut qui sordidaret balneum. Huic commentulo quãtum tribuendum sit, nescio. Omnino significat, aliquem molestum lauantibus, quandoquidem mox adiicit furem deprehensum. Forte balneari verbo *scordalus* dicebatur, qui oleret allium, quasi *scorodalus*. Sic vsurpare videtur epistola 84. quanquã Graecis σκὼρ sonat stercus. Sed probabilius est, vt mutata litterula legamus *scordylum*, siue *scordulum*: vt cõuicium sit in hominem ingrati odoris, posteaquam incaluit: quod accidit pisci scordulo.

45. *Alipedum*] Caelius contendit legendum *alipilum*: inde ductum, quod vellat pilos alarum. Reperies eodem loco, quem mox indicaui.

47. *Jam librare*] Sic habebant quidam: alij, *liberi*: alij aliud. sed probabilius est quod diuinat Caelius, *libarij*, pro his qui liba vendunt: quemadmodum & botularium dixit, qui botulos, id est farciminis genus, vendebat: & crustularium, qui crustula vendebat.

LVII. P. 117, 1. *Vel pausarium.*] Pausarium ipse interpretatur, qui voce temperat impetum remigantium. Notatum est ab eruditis & hoc in Seneca, quòd à vocabulis sordidioribus interdum non abstinuerit. Quo de genere videntur ex his esse quaedam.

LVIII. P. 118, 10. *Aut turris. non erat.*] Et hae duae voces officiunt sensui. Mox proximo, pro *efficientiam*, melius erat, *efficientia*: hoc est, ea quae adferunt exitium.

P. 121, 5. *Mortis moras*] pro *moras*: habebat *consulta*: an recte, vide.

LIX. 12. *Si ad nostrum aluum.*] Pro *ad nostrum aluum.* Rodulphus legendum putat, *ad nostrum album*: vt intelligas ad iudicium Stoicorum. Et magnopere placet Rodulphi sententia.

LXI. P. 123, 2. *Eadem velle,*] Pro *eadem velle*, erat *ne eadem velle videar.*

6. *Tanquam maxime scribentem*] Pro *maxime*, erat *cum maxime.*

LXVII. P. 132, 1. *Malacia est.*] Quod nos diuinauimus de malacia, idem annotarat Rodulphus: addens, Caesarem in commentariis belli Gallici, hac voce notare segnem & immotum maris torporem.

LXXI. P. 137, 14. *Scit se esse natum oneri ferendo.*] Ita vetus editio. In priscis exemplaribus non habebatur *natum.* Ita dixit *esse oneri ferendo*, quemadmodum dicimus, *est soluendo.*

LXXII. P. 138, 7. *Quae possis & incise scribere.*] In aliis erat, *incedendo scribere.* forte scriptum erat, *incessim scribere*: quemadmodum dicimus *cursim.* nili *incise* dicitur scribi, quod ex interuallo scribitur.

LXXVI. P. 144, 8. *Quis sit? Pitaules.*] In aliis erat, *quid sit?* Nam subaudiẽdum est *quaeris.* Non enim quaeritur, quis homo sit: sed quid rei, cuius gratia factus sit concursus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus, *Quis est*: sed *Quid est?* & respondetur, *musicus est.*

9. *Pitaules.*] In aliis erat *Pythelaus*, forte legendum *Physaules*, ab inflandis tibiis.

LXXVII. P. 146, 53. *Tam mali exempli esset occidere dominum, quàm prohibere.*] Non dubium est, quin ordo sit inuersus, Sensus enim hunc postulat: *tam mali exempli esset prohibere dominum, quàm occidere.* Nimirum si constaret dominum nolle viuere, iuxta illud Flacci:

Inuitum qui seruat, idem facit occidenti.

LXXIX. P. 150, 4. *Nam Scyllam,* &c.] Negatio videtur redundare, *& quidem terribile nauigantibus*, vt intelligamus hoc scire Senecam, Scyllam respondere fabulis, de Carybdi dubitare. Alioqui haec vox, *& quidem*, augere solet, non excipere aut imminuere. Quidam codex habebat, *Nam Scyllam quidem saxum esse, & quidem non terribile. na.* Vnde dubito, num forte scriptum fuerit, *Scyllam quidem saxum esse, sed equitis terribile, non nauigantibus*: vt intelligas, hactenus Scyllam respondere fabulis.

14. *Nec ignem non manere eundem.*] Quidam habebant, *nec ignem manere eundem.* Quanquam vtriusque lectionis idem est sensus. Quale est illud Maronis:

——Nec tales tangere curas.

21. *Morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Aetnã,* &c.] Variabat lectio, sed nihil arridebat. Si cui displicet vulgata, perpendat num ita legi possit: *Morbo enim tuo daturus, etiam si nemo:*

vt hic

vt hic per aposiopesin subaudias *roget*. Mox: *Quid? Mandem tibi, vt dum Aetnam describis in tuo carmine, & hunc solennem*, &c. Sentit enim, illum more poetarum non omissurum in descriptione locum quem libenter tractent, qui facile splendescit.

P. 156, 37. *Ne Python quidem*] Haec verba non congruunt sententiae. legendum videtur, *ne pilo quidem*: aut, *ne pilum quidem*: vt intelligas, post sagitas & fundas adhibita pila. LXXXII.

P. 157, 3. *Hieram fecimus.*] Apparet vehementissimum ac laboriosissimum cursum fuisse dictū ἱερὰν, vt subaudias δρομὴν; quemadmodū & nautae dicunt *sacram anchoram*: & medici *sacram dosin*, ἱερὰν πυκρὰν. LXXXIII.

P. 158, 45. *Nec sopore sumpto dormiturum,*] Ex exemplari feliciore reposuimus *opio*. Opium enim copiosius sumptum, lethalem adfert somnum.

P. 159, 28. *Puta aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri.*] Locus est deprauatus, nec subueniebant exemplaria. Interim lectionem vtcūque tibicine fulciemus, donec quod certum est, emerserit. Opinor inuersum ordinem, atque ita legendum: *Puto aliquando ne intelligi quidem posse, si magni viri*: vt hic ex superioribus repetas argumentationem & sententias. Deinde sequitur: *Nec enim ex omnibus velut exemplaria traxit, ex quo formam suam impressit, vt in vnitatem illa competant*. Sensus hic est: Si magni viri orationem imiteris, non agnosci cuius sit sententia, quum ille non collegerit ex quibuslibet, posteaquam illis impressit suam formam, vt competant in vnitatem. Verum video tolerabilem lectionem, si pro, *ex quo*, legas, *nec enim omnibus quae ex quoque velut exemplaria traxit*, &c. Rursus si legas *traxerit*, pro *traxit*: vt sit sensus: Non omnibus impressit formam, quae ex quo traxerit: hoc est, non addidit notam, qua liqueat, quid ex quo traxerit. *Et quare non impressit formam? vt illa competant in vnitatem.* In quodam exemplari, pro *traxit*, erat *struxit*: tum Ennij nomen erat additum, *Magni viri Ennij*. LXXXIIII.

P. 190, 18. *Quomodo aprina discuntur*, &c.] Reposuimus *apyrina*: qua voce vsus est Plinius lib. XXIII. cap. VI. LXXXV.

P. 163, 19. *Argentea epitomia*] Caelius Rhodiginus legendum putat, *epistomia*.

47. *Quid putas illo soluisse maliciam labore virum.*] Sic habebat prior editio. Britannicum exemplar subuenit: *Quid putas? illo soluisse militiae laborem decebat virum*. LXXXVI.

P. 172, 38. *Arma agetis introrsus.*] Sic habebat prior editio, consentientibus plerisque exemplaribus. Vnus codex manu descriptus habebat, *marinam*. vnde coniicio legendum, *maria introrsus agetis*: vt conueniat cum illo Maronis: *Iulia qua ponto longe sonat vnda refuso*. Item cum illo Flacci: *Marisque Bais obstrepentis vrges Summouere litora, Parum locuples continente ripa*. Alioqui legi poterat, *arua*. Sic enim aedificabant in littore, vt aruorum spacium redderent angustius amplitudine aedificiorum. Nam mox sequitur apud Horatium. *Quid quod vsque proximos Reuellis agri terminos*: &c. Lib. II. Ode XVIII. LXXXIX.

P. 175, 28. *Quid in secundam nominum formam animae perpetuae,*] Sic magno consensu habebant exēplaria. Si pro *nominum*, legamus *hominum*, tolerabilior fuerit lectio: vt intelligas animas perpetuas in secundam hominum formam. Perit enim forma corporis, sed manet ea quae potior est, aut alia datur priore melior. Sed vero propius est, fuisse scriptum, *numinum formam*. Numinum enim est immortalitas, animae secundam habēt formam: quòd esse quidem coeperunt, sed non desinunt esse. Mollior erit sermo, si sublata praepositione legas, *secundum numinum formam perpetuae*: id est, more numinum. XC.

P. 179, 12. *Quam desinam vocant Graeci,*] Ex vestigiis nihil certi potuit deprehendi: nisi quod σχολεὶ aut πυσσολεὶ scriptum arbitror. XCII.

15. *Magno vitam facit*] Videtur deesse verbum, *magno puisillum. Vitam*, &c. Tamen erit lectio tolerabilis, si *magno* recipias pro *sapiente*, & addas interrogationis notulam.

P. 181, 3. *Quia animum habet mobilē, at prauia illa agit arens malitia, & ea agitata abest. De bono*, &c.] Sic habebat prior editio. Quidam codices pro *at*, habebant *ad*: & pro *agitata, cogitata*. Ex diuinatione reposuimus, *huic, maliciae vis quaedam ineſt, quia*, siue *qua, animum habet mobilem ad prauia. Illa agit carens malicia, & ea agitatio abest a bono. Non est adhuc*, &c. XCIII.

P. 182, 28. *Tamusi.*] Quidam habebant, *Tamasij*. Catullus iocatur in quendam Volusium: *Annales Volusi cacata charta*. hinc illud, *& qui vocentur. Quàm non decori sint, & qui vocentur*. Quidam codex sic habebat: *Annales Tamusij scis quàm non desidero: & si sint, quis vocentur*. Tolerabilis erat lectio, si pro *vocentur*, legas *iocentur*: vt accipiamus aliquos iocos sparsisse, quòd his Seneca delectaretur.

P. 190, 22. *Veneriae spondylique.*] Quid sibi velit illa vox, *veneriae*, nondum quiui deprehendere, non suffragantibus exemplaribus, quae fere consentiunt. Viuerras in deliciis fuisse, non legi: & hic piscium tantum fit mentio. An *murenae* legendum sit, nescio. Aristoteles inter genera piscium refert *sphyraenam*. Theodorus vertit *malleolum*. fieri potest, vt haec vox ignota, deprauata fuerit in *veneriam*, aut aliam huic similem. Nam varie habetur. XCV.

23. *Echinis totam distractique sine vllis ossibus nulli constrauerunt. Piget esse picta, singula coquuntur in vnum saporis.*] Sic habebat editio prior. Aliud exemplar habebat: *Echini torti distractique sine vllis ossibus multis contraxerunt pituitā*. Aliud cōsentiebat; nisi quòd pro *multis*, habebat *mulli*. In aliis alia atque alia erat lectio, sed nulla quam totam probares. Itaque diuinandum est, quod in eruditis auctoribus nimium crebro accidit. Vide num sic legendum: *Spondylique & ostrea, eatenus circumcisa qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echynis. Totam distracti sine vllis ossibus mulli constrauerant. piget esse singula, coguntur in vnum sapores*, vt *piget esse*, sit pro *piget comedere*. Vox *picta* videtur superesse. Enarrator quispiam supra singula, adiecerat *dicta*: id alius vertit in *picta*, aut si quid ad rem facit, *elixa* legendum arbitror. Existimo me propemodum totam lectionem diuinasse.

P. 191. 53. *Et praeconari totes vetent.*] Arbitror legendum *perconari*, pro perficere, siue pertendere.

P. 198, 28. *Quam multis vitalia emuntur.*] Sic prior in aliis erat, *emittunt. eruuntur*, opinor legendum. Sensit enim de cadaueribus, quibus eximuntur vitalia, vt possint condiri. XCIX.

40. *Metrodori verba subscripsi,*] In duobus exemplaribus comperi vestigia Graecorum elementorum sed adeo deprauata, vt ex his nihil potuerit coniici dignum memoratu.

c. P. 199, 33. *Concisura aquarum a cuniculis interfluentium, & pauperis cella.*] Quidam habebant *a cubiculis*: quod erat tolerabile, si tollas *a* praepositionem. *Sed pauperis*, constat vocem esse suppositititiam: nec adhuc queo diuinare, quid sit reponendum.

CII. P. 201, 48. *Nisi aliud praedixero.*] Reclamantibus licet exemplaribus lego *praecidero*: quemadmodum & in his quae sequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam: quam interdum non licet explicare, nisi quaedam prius amputaris.

56. *In nostra tela mittuntur.*] Non suffragabantur exemplaria: non dubito tamen quin legendum sit, *cui nostra tela innitatur*. Sentit enim, assumēdum aliquid per se notum, ad futuram argumentationis: quemadmodum telae substernitur stamen.

P. 202, 33. *Laus alterius.*] In aliis, *laus a litteris*. Ipse sermonis tenor docet legendum: *Laus alit artes*. Est enim clausula carminis heroici. Id imitatus. Cic *Honos alit artes*. item Ouidius: *Laudat aque virtus Crescit.*

CIIII. P. 204, 50. *Quicquid te delectat, aeque videt, vt videris, dum viueret.*] Alij aliud habebant, sed in totum nō placuit. Vide nunc sic legendum, *Quicquid te delectat, aeque viget, vt videras, dum vireret. Vtinam* videtur adiectum. Sentit enim nobis virere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerum bonarum.

CXIII. P. 217, 18. *Ingens parumque regnum.*] Sic editio superior. In aliis erat, *par coelis regnum*. quod ab eruditulo quodam subornatum apparet. In aliis, *parque regi regnum*. In alijs aliud. ἄδην ἐγκες. Tolerabilis erit lectio, *ingens paruumque regnum. Paruum*, quia vnius in vnum: *ingens*, quia difficile ac praeclarum.

22. *Persuadeat sibi me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iubentur.*] In aliis erat *iubet*. Si *me* vertas in *vt*, ac mox *ut* in *vt*, erit commoda lectio: *Adhuc illud persuadeat sibi, vt in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iubet, vt tota cogitatio*, &c.

CXXIII. P. 232, 47. *A nobis optantem prohibent.*] In aliis erat, *adiebus*. legendum arbitror, *a diis*. Quanquam abesse videtur pronomen, *quae: quae a diis*. In aliis erat, *instructis nobis optatum prohibent & occurrunt.*

CXXIIII. P. 234, 29. *Sextus quoque inceptum.*] Sic prior editio, alius habebat, *Sextus quoque incerti*: alius, *Sextusque conceptum*. Legendum arbitror, *vixque inceptum.*

IN LIBRVM PRIMVM DE IRA.

II. P. 180, 37. *Venena, & eorum mutuas sordes.*] Rodolphus recte annotarat, *& rerum mutuas sordes*. sentit enim mutuas accusationes. Nam olim rei forensibus veniebant in iudicium.

IN LIBRVM SECVNDVM DE IRA.

X. P. 291, 46. *Vbi isti hiccine locus est?*] Alius habebat, *vni isti hoccine locus est?* Rodulphus addiuinarat, *vnis isti hoc omne locus est*. Forte melius, *vbi hic irae locus est?* Nam sequitur: *aut ridenda omnia, aut flenda sunt*. Nusquam igitur irae locus.

XI. P. 293, 5. *Nec hoc sapientis dici velim, quòd fere quoque telum timeri.*] Sic nostra prior. Quidam habebat, *Nec hoc sapienti malim, quod fere quoque sapientes telum est timeri*. Rodulphus annotarat: *Nec hoc serpentem malim, quòd fere sapientis quoque telum est timeri*. Nostra minori negocio restituetur, addita literula: *Nec hoc sapientis dici velim, quod ferae quoque telum est, timeri*. Sentit enim, feras terrore tutas esse: quod negat conuenire sapienti.

IN LIBRVM PRIMVM DE CLEMENTIA.

VIII. 317, 52. *Quid tu non experieris istud nobis esse vbi seruitutem.*] Ita prior editio. Rodolphus annotarat: *Quid istud non experiris, istud non esse tibi seruitutem.*

IX. P. 318, 47. *Seruatum seruani.*] In aliis erat, *sed natum*: vt referatur ad *factum*. erat enim in hostium castris natus, aut hostium filius.

XI. 319, 31. *Comprehensibilis amor.*] Rodulphus legit, *incomprehensibilis*. Tolerabilis erat prior lectio, *si comprehensibilis* accipiatur actiue.

XIIII. 320, 40. *Tradi sibi pater membra sua abscindat:*] Rodulphus legit, *tarde sibi pater membra sua abscindat*. Sentit, principi bono omnia facienda, priusquam veniat ad extrema supplicia: eo quòd omnes subditos pro suis membris ducat.

XXI. 323, 29. *Clementia inuocatus, ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.*] Non dubium est quin legendum sit, *clementia vocatur, si ad occidendum*, &c. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obiiciunt bestiis: iuxta illud Maronis: *Si pereo, manibus hominum periisse iuuabit.*

IN LIBRVM SECVNDVM DE CLEMENTIA.

Secundus hic liber non videtur esse pars operis superioris, sed initium alterius: nec apparet esse perfectum, nisi quòd in Seneca docti desiderāt ordinem & connexionem.

II. P. 325, 25. *A capite bona valetudo.*] Et locus hic obscurus est, adiectione verborum aliquot. Primū haec verba, *ea transibit*. non erant in vetusto codice: quanquam totum hoc, *a capite bona valetudo in omnes*, satis apparet esse annotationem studiosi cuiuspiam. Quin & *formabuntur* verbum adiecticium videtur. His igitur sublatis, pulchre constabit lectio hunc in modum: *& cuncta in similitudinem tui, vegeta sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum viget aut marcet.* Aut si non placet tantum verborum abiecere, haec erit tolerabilis lectio, cuius occasionem vnus codex dedit: *& cuncti in similitudinē tui for-*

mabuntur. A capite bona valetudo. Inde omnia vegeta sunt atque erecta, &c. vt *in omnes*, quod habebat etiam vetustissimus codex, vertas, in *inde omnia*.

IN LIBRVM DE VITA BEATA.

P. 328, 36. *Non est quod mihi illud dissensionum more respondeas, Haec pars maior esse videtur,*] Rodulphus recte notarat, *discessionum*. Indicat enim consultationis genus, quo pedibus itur in sententiam. Et in hoc numerantur suffragia, non expenduntur. II.

P. 329, 7. *Tum pulcherrima & patiens.*] Rodolphi codex habebat *patiens anxij*. hoc quid sibi velit nescio, nisi forte pro *anxij*, scriptum erat *auxilij*. III.

P. 332, 12. *Vix peruenturus in turpia*] Quoddam exemplar habebat *vir*. Prior lectio videtur argutior. XIII.

IN LIBRVM DE TRANQVILLITATE ANIMI.

P. 346, 53. *Non enim debet seruare se, nec obruere, vt opinor.*] Rodolphi codex pro *nec*, habebat *vel*. Id ille vertit in *velo*, & ex *seruare*, fecit *seruantem*. Forte sic erat legendum: *Non enim debet celare se, nec obruere*. III.

F. 350, 13. *Inter solum & aulam ingenuam*. Lectio videtur tolerabilis. Significat enim aedes magnificas solo aequatas. Rodolphus tamen ita mutarat, diuinationem, vt opinor, sequutus, *inter solium & alienam genua*. XI.

IN LIBRVM, QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

P. 358, 40. *Quoniam quibusdam propriis, plerisque communibus contumeliam refutauimus.*] Quoddã exemplar habebat, *quoniam quibusdam propriisque contumeliam refutauimus*. Vtraque lectio non vacat mendo: nisi *proprisque*, dictum est pro *propriis quoque*: & pro *quoniam*, malim *quaiam*. Nam Rodolphus legit *refutabimus*. Sentit enim se speciatim demonstraturum, quod in genere tractauit. X.

IN LIBRVM DE BREVITATE VITAE.

P. 365. *In se verum testimonium dixerunt, prodentes omnem actum annorum suorum.*] Alius habebat, *per ostentionem actuum animorum ipsorum*. Rodulphus recte animaduertit, hunc sermonem esse interpretis, non Senecae: eoque submouimus, ne quis requirat. VI.

58. *Paucos admodũ & ridiculos,*] Opinor legendum, *& reiiculos*, hoc est deteriores: videlicet senectutis. VII.

P. 367, 3. *Cauillationes enim contundi debere,*] Quidam habebat *contendi*: sed mendose. Vide num legendum sit, *cauillatione*. nam Rodulphus pro hoc notauit *suggillatione*: vt accipias, impetus affectuum non debere vellicari, sed cum ignominia contundi. X.

47. *Qui vicorum suorum greges metatur.*] Alius habebat. *Qui victorum suorum greges mercantium*. Prior magis probatur: quanquam neutra in totum sincera est. XII.

50. *Aut deficiens hinc atque hinc.*] Pro *deficiens*, malim *diffluens*.

51. *Tanquam virum tonderet.*] Forte, *tanquam vinum tonderet*. aut, *tãquam non virum tonderet*, Decet enim virum neglectius curari.

IN FRAGMENTVM DE CONSOLATIONE. AD POLYBIVM.

P. 372, 51. *Nostra corpora*] Alius, *Nostra compares*.

P. 375, 1. *Vt possit per ordinem suum principis maximi officium geri, vbique animi est.*] Rodolphus diuinat, *vbique astrictis animis est*. At non placet. Propius vero est vt legamus, *vbi quies animi est*? vt vox *vt*, habeat vim concedentis. Statim in initio. XXVI.

P. 378, 48. *Viginti legionum sanguinem fratri parare.*] Sic prior editio. Legendum censeo, *viginti legionum sanguine fratri parentare*. XXXV.

IN LIBRVM DE CONSOLATIONE AD MARCIAM.

P. 384, 17. *Alios ignibus peruret, vel in poenam admotis, vel in certa nudos maria iactabit.*] Consentiebant exemplaria. Legendum arbitror: *Alios ignibus peruret, vel in poenam admotis, vel incertis*, siue *insertis*: *Alios nudos maris iactabit*. Incertos ignes vocat, incendium forte ortum. Insertos ignes intelligas licet, febres ac pestilentias. Alij, *ignes admouentur*? alij, *inseruntur*. X.

P. 388, 28. *Semper in deteriora dependenti.*] Alius, *semper interiora dependendi*. Rodulphus, *semper anteriora deprendens*. quanquam *dependens* bene habebat. XIX.

IN LIBRVM PRIMVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

P. 412, 33. *Quo nequitiam meam,*] Fortunatus putat non absurde legi *nequitia mea*. Hoc vt verum sit, apud Horatium in codicibus emendatis non legitur, *Quo mihi fortuna est*: sed, *Quo mihi fortunam, si non conceditur vti*? Et habet abrupti sermonis tropus suam gratiam: Ita, *Quo nequitiam meam*, subaudi *exerceo*? XVI.

COLLECTANEA ET NOTAE IN L. ANNAEVM SENECAM.

IOANNES OPSOPOEVS LECTORI.

VERITAS, ait Seneca noster, magis elucet, quo saepius ad manum venit. Dictum est vt rebus omnibus commune, sic a librorum renouatione non alienum. Qui enim ad oculos non cuiuslibet è populo, sed eruditorum, frequentius reuocantur, puriores & nitidiores prodire solent. Exemplo est vel ipse Seneca, qui manum tactumque annis ab hinc fere centum aliquoties passus, sordium vetustate collectarum bonam partem deposuit. Laboris & industriae gloriam inde retulit nuper doctiss. Muretus: cuius editionem ex Romana fideliter expressam hic exhibemus: ampliorem tamen & ornatiorem quàm accepimus. Multum ille quidem egit, sed non peregit. Et Rhenani atque Iunij opera probata est, laudata Erasmi, celebrata Pinciani. Ideo horum annotationes & castigationes adiunximus. inprimis Pincianum integrum & incolumem dare maluimus, quàm ita mutilum & truncum, vt in hactenus excusis nescio qua huic saeculo innata castrandi libidine factitatum est. Si nõ aliud, in promtu saltem erit videre quid illi ex libris vetustis, quid ex coniecturis correxerint, quae ve intacta reliquerint. Multa enim adhuc restant quae opem & felicem manum desiderant. Attigimus huius generis plurima in hisce Collectaneis & Notis. Quicquid emendationum & explicationum huc pertinentium apud doctissimos aeui nostri viros, Caelium Rhodiginum, Alciatum, Turnebum, Brodaeum, Iunium, Cuiacium, Scaligerũ, Lipsium, P. Fabrum, Modium, & alios sparsum erat, excerpsimus, & suo loco ordinauimus, actuarij vice functi. Raro aliquid ex nostra moneta protulimus. Cetera nituntur fide & auctoritate veterum codicum, quorum nobis copiam fecerunt viri eruditissimi, bono publico nati. Inter eos principem locum tenet C L. PVTEANVS, senator omni litterarum & virtutum genere praestantissimus. Suppeditauit namque eo quo flagrat rei litterariae iuuandae studio, manuscriptos codices, vnum librorum de Beneficijs, & de clementia, duos octoginta & octo epistolarum. Totidem epistolas, aliquot capita librorum de Clementia, & libros Naturalium quaestionum, magna diligentia & labore cum vetere exemplari à se comparatos, ad nos misit libellorum supplicum in Regia magister IO. NICOTIVS, vir antiquae fidei & doctrinae. Accessit quartus epistolarum codex opera doctissimi & humanissimi senatoris IAC. GILLOTI ex Ambianensi bibliotheca impetratus, & nobiscum benigne communicatus. Quae autem in opusculis Senecae dictis notata sunt, pleraque debemus FRANC. IVRETO, viro eruditissimo & diligentissimo, qui varias quasdam lectiones & emendationes ad Senecam obseruatas ex collatione v. c. manuscripti in scheda consignauerat, & ad nos perferri iusserat. In Naturalibus etiam quaestionibus, praeter Aldinam editionem anno M. D. XXII. publicatam, & Matthaei Fortunati annotationes, magno nobis adiumento fuit saepius laudata vetus membrana clarissimi consiliarij NIC. FABRI, ex amplissimi viri HENRICI MEMMII bibliotheca deprompta. His subsidijs freti pauculas istas Notas digessimus. In quibus vt non fecerimus operae pretiũ, sat erit operam non perdidisse. Vlterius prodire mihi quidem nõ licuit. Tibi vero, Nicolae Faber Senecae vindex, lampadẽ trado. Curre modo vt coepisti. Omnes adclamabimus, Feliciter quod agis.

IN LIBRVM PRIMVM DE BENEFICIIS.

PAGINA 1. versu 2. Scribendum, AEBVTIVM. sic enim lapides, & Graeci Αἰβύτιος.

21. Manuscriptus codex Cl. Puteani, *cõpressum*, prisco more scribendi pro *comprensum*. sic CESS. pro *Censoribus*, COSS. pro *Consulibus*. Tibullus libro II. *Oscula compressis auribus eripiet*, pro *comprensis*, vt annotat doctissimus Scaliger.

P. 2. 52. Turnebus Aduersariorum libro XXIIII. cap. XIX. Seneca scribit, *Inueniam alium poetam apud quem praecingantur, & spissis aut phryxianis prodeant.* sunt autem phryxianae vestes, quae phryxaei velleris crispos & eminentes villos imitantur. Franc. Modius in Nouantiquis lectionibus, epist. XXIX. Primo libro de Beneficiis vulgo ista leguntur: *Inueniam alium poetã, apud quem praecingantur. & spissis prodeant.* optime: si libri veteres in hanc lectionem consentirent: sed & Erasmus quoque scriptum reliquit, in omnibus quos ipse viderit, aut *spissis phissanis*, aut certe *Phryxianis*, perscriptum exstare: & ipse mihi testis sum, non aliter in m. s. membranaceo codice, quo ab abbate S. Stephani Vvirzeburgi vsus sum, reperiri. considerandum igitur, an forte legi debeat: *Inueniam alium poetam apud quem praecingantur, & spissis Phrygianis* (seu, quod malim, vt diuersa sint tunicarum genera, *Phrygianis ve*) *prodeant.* acupictae sane vestes & murice auroque intertextae, quales erant Phrygiae, mire huc conueniunt. Vt autem *spissis & Phrygianis* absolute dixit, subintelligendo τῶ tunicis: sic apud Trogi abbreuiatorem *lugubribus* quoque per se positum inuenias. Idem epist. CXXXII. Me iudice Turnebus recte *Phryxianis* illud in m. ss. libris à nobis quoque repertum amplectitur, addito quid & vnde sint *Phryxianae.*

P. 3, 3. Reseribendum est *matrimonij*, vt in veteribus editionibus habetur. Iurisconsultissimus Cuiacius in notis ad lib. II. Institutionum Dn. Iustiniani: Patrimonia, bona paterna significat: matrimonium, bona materna. Seneca lib. I. de Beneficiis, cap. III. *quia late patensis matrimonij sit.* &c. qui tamen locus ab Erasmo deprauatus. nam & apud Sueton. Tranquillum & Val. Maximum ita matrimonium accipi alij quidam adnotarunt, & D. Augustinus serm. CLXXXV. *Ibant*, inquit, *ad passiones obliuiscentes patrimonia & matrimonia sua.* Sic in glossis *fratrimonium* pro bonis fraternis. Hactenus Cuiacius.

P. 3, 8. Superiorum editionũ lectio est, *si aliquid in sensum detulerunt.* Doctissimus Nicotius probat, *si aliquid insulsum detulerunt* quod Herodianus initio librorum suorum simile quid de historicis refetat his verbis: Ἐπιελήθοσαν φράσεώς τε καὶ ὠφωνίας. θαρροῦντες, ὡς εἴ τι καὶ μυθώδες λέγοιεν, τὸ μὲν ἡδὺ ὑπ' ἀκροάσεως αὐτοῖ καρπώσονται. τὸ δ' ἀκριβὲς τῆς ἐξετάσεως οὐκ ἐλεγχθήσεται. Mureti lectio, *si aliud quid in sensum detulerunt*, confirmatur simili phrasi epistolae XCV. *Haec omnia aestimatorem desiderant, quanti quidque in censum deferendum sit.*

35. Modius epist. XXIX. Membranae, *quae proxemis accipiuntur*, referunt. ego putabã legendum, *quae proxenys accipiuntur.* moris certe fuisse, vt xenia quae prioribus tẽporibus precio nõ ita cara erant, posterioribus maxima & tenuiores plane exhaurientia mitterentur, ex historiis passim constat. Haec Modius. at Puteani codex scriptus diserte praefert, *quae a proximis accipiuntur*, vulgatis editionibus congruenter.

58. Modius epist. eadem: *Itaque boni etiam farre ac fictili religiosi sunt.* &c. non ambigo, quin vera sit haec lectio, cum Cicero primo paradoxaon & alij alibi ita locuti sint: sed tamen celandum non putaui in membranis diserte *fricolis* pro *fictilis* exstare: vnde quod proximum est, *friuolis* faciebam, quae Festo vasa fictilia quasi sunt, & à I c. quoque pro tenuissima & vilissima supellectili poni videntur in leg. solutũ π. de pig. actione. cum ait: *Non enim credibile est hoc conuenisse, vt ad vniuersam possessionem insulae, friuola mea teneantur.* quid quod Satyricus quoque his ea quae Graecis γρύλλια sunt, intellexisse videtur, ibi: *iam friuola transfert Vcalegon.* & alibi: *Et ne se teneam, Romanorum omnia regum Friuola.* Et epist. CXXXIII. Eo loco, quo, editiones praeferunt, *Itaque boni etiam farre ac fictili religiosi sunt*: quod *fricolis* pro *fictili* in membranis quibusdam reperissem, forte an scribendum conieci, *farre ac friuolis religiosi sunt.* Et mox: Pro meo quoque placeat Mureti *fitilla*, Arnobij praeterum scriptoris doctissimi locis duobus testimonio inter pultes sacras, quis res diuina fieret, olim in vsu, nisi eo inclinarem, vt, Ciceronis potissimũ simili loquendi genere permotus, vulgatam lectionem retinendam censerem. Haec Modius. At vulgatam lectionem *fictili*, nullus scriptorum codicum agnouit, lectio Mureti *fitilla* propius ab iis est. sic enim potius quàm fritilla, vt volunt Pincianus & Scaliger à *Frit*, ἀβὰρ, derriuans, scribendum praeter Arnobium docet Plinius nat. hist. lib. XVII. cap. VIII. *Et hodie* (ait) *sacra prisca atque natalium pulte fitilla conficiuntur.*

P. 4, 19. Puteani m. s. *& omnem iuuenum opul. munificentiam.*

29. Pro *ac maleuolus*, mauult doctissimus Lipsius Elect. I. cap. XIX. ex suo veteri, *& mali moris:*

34. Haec verba, *Iam rapta spargere, sparsa pari auaritia recolligere certant*, e Romana editione exclusa, in nostram iterum recepimus: quia in omnibus tam impressis quàm scriptis libris, licet mendosa, leguntur. Modius epist. XXIX. ait se inuenisse in suo m. s. *Iam rapta spargere, rapta erant, agri auaritia recolligere certãt. Nihil* &c. ex quibus putat fieri posse. *Iam rapta spargere: sparsa pari auaritia recolligere: nihil pensi habere*, &c. Similis periodus est apud Sallustium. Senecae verbis turbandis fuit in primis verbum *certant.* quod ego huc manasse mihi persuadeo ex versu illo tritissimo.

Quaerere vt absumant, absumpta requirere certant.

ad marginem forte huius loci ab aliquo studioso, vt fit, abscripto. Haec ille.

P. 6, 1. P. Faber Semestrium lib. I. cap. XXIII. vbi de naturali & artificioso vocabulorum *tam & quàm* ordine: Seneca, *Tam hostium pernicies quàm amicorũ*, ait pro *Tam amicorum pernicies quam hostium.* quippe cum apud Iulianum Imperatorem ita Iulius Caesar de ipso Alexandro loquatur: ὁ δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους ἢ δι' ὧν φίλων ἀπέχετο.

7. Lipsius El. Dorum lib. I. cap. X. Quare hic de morbo: Non paulo melius & acutius legeris. *Moribus morem gessit.* atque ita spondeo Senecam scripsisse. Malim etiam scribi, *in illum etiam mimicum*, non *inimicum.* Sic ille: posterius quidem bene, non item prius. nam vulgata scriptura firmatur m. ss. consensu, &

modo loquendi Senecae familiari. Epist. LXXIX. *Non est autem, quod istam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras*, &c. Lib. I. Nat. quaest. cap. XVI. *Inueniamque ad modum morbo meo imponam & satisfaciam.*

IN LIBRVM SECVNDVM.

P. 9, 49. Puteani m. sc. liquido praefert, *& sic dare, tamquam sibi eriperetur*, &c.

51. Idem, *Proximus est a negante, qui dubitauit, nullamque ipsi gratiam*,

54. Idem, *parata, facilia, occurrentia, vbi nulla mora fuerit, nisi*, &c.

56. Probe, *os concurrat*. Sic lib. III de Ira, *Non defuerunt misero verba, non os concurrit*. Epist. XI *lingua titubat, labra concurrunt*. Quinctilianus cap. III. lib. XI. *Est aliis concursus oris & cum verbis suis colluctatio.*

P. 10, 6. M. s. *necess. grauissima rogandi liberan.* & v. 11. *si praesto fuit*. iterum v. 50. *Qui tarde & diem de die extrahens profuit.*

P. 11, 42. M. s. *si tus, mors nihil*, &c. omisso altero est.

54. M. s. *vernaliter*. Nonius Marcellus cap. I. *Vernaliter pro adulatorie, a vernis quibus haec viuēdi ars est. Caecilius Venatore: Credo, nimis tandem hoc sit vernaliter.* Alibi tamen apud Senecam *vernilitas* legitur, & apud Quinctilianum cap. XI. lib. I. instit. orat. *seruili vernilitate imbui.* vt ne *verniliter* quidem improbari debeat.

P. 12, 16. Lipsius Electorum lib. I. cap. X. Seneca lib. II. de Beneficiis cap. XII. *Non hoc est remp. calcare? Equidem dicet aliquis: Non potest ad rem pertinere, sinistro pede.* Cedo, quis Palaemō haec capiet? Sed acutā sententiā vera emendatione eruo ego, *Non hoc est remp. calcare, & quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) sinistro pede:* Arguitur non insolens. Non solum, inquit, pedē osculandum praebuit, sed quod foedius, sinistrū. Ex *dicet*, feci *licet*, non abnuentibus aliquot libris, qui *litiget*. & *liceret*, referunt. & pro *potest*, scripsi *putet*.

19. Turnebus Aduersar. lib. IX. cap. XXX. Vt cothurnus, sic & soccus Romanum non videtur fuisse calceamentum, sed Graecum: vtroque autem Romani vtebātur in palliatis cōmoediis & tragoediis. itaque homini dabatur vitio soccum gestasse: atque vna etiam haec nota Caio principi inuritur, vt in exoticum alienumque cultum, & Romanis hominibus insolitum demigranti. vnde a Seneca scribitur II. de Benefic. cap. XII. *Qui excusant eum, negant id insolentiae causa factum: aiunt socculum auratum, imo aureum margaritis distinctum ostendere eum voluisse.* Ibidem apertius, *parum enim foede furioseque insolens fuerat, qui de capite consularis viri soccatus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset imperator pigros suos.* Indignum facinus videri vult Seneca, sedisse in iudicio calceatum soccis Imperatorē, vt non vitatis publice nec forēsibus, sed alienigenis & domi, vt & synthesis solebat, sumendis: nec fortasse tam exterum calceamentum intellexit, & reprehendit Seneca, quàm parum virile muliebreque: soccus enim Romae mulierum videtur fuisse, Suetonius in Vitellio, cap. 2. *a Messallina petijt vt sibi pedes praeberet excalceandos, detractumque soccum dextrum inter togam tunicasque gestauit assidue.* Illud animaduertendum, quos appellet pigros Seneca: & mihi videtur ioculari vocabulo pedes appellare. cū enim illi quocunque nos ferant, in delicijs & pigris officio videntur deesse suo quadam ignauia, & pigri pigros & segnes reddere, vt in strenuis & gnauis contra videntur gnaui & strenui esse & prompti ac parati ad viam. Haec Turnebus.

P. 15, 12. Videtur legendum, *ita accipiens adhibenda cautio est*. Eo enim spectant sequentia, *Quod pudet debere, ne acceperis.*

13. M. s. *agunt gratias, & in angelo, & in aurem*. Sic Seneca pater lib. II. contr. I. *acta in aurem legere*, & Martialis *in aurem laudare.*

P. 16, 11. Turnebus Aduersar. lib. IX. cap. XXX. Venerem non tantum amoribus praefuisse existimatum fuit, sed etiam hominum commēdationi & conciliationi, vt facilius aliquid impetrarent ab aliquo, & in amicitiam influerent, & gratiam emererentur. *Ille*, inquit Seneca, *non est mihi par virtutibus nec officius, sed habuit suam venerē*. hoc valet, sed ei fuit Venus, quae gratiam quandam ei cōmendauit, qua placuit, & facile beneficium impetrauit. Vt & apud Flaccum lib. I. epist. VI. *Et bene nummatum decorat Suadela Venusque*. sunt enim haec duarum dearū nomina, quae facile homines, quibus fauent, suis muneribus beneuolentiae & amicitiae aliorum tradunt. Quispiam explicabit fortasse *suam Venerem*, suam venustatem & gratiā, neque praeterea quicquam esse quaerendum putabit, quam interpretationem, vt non condemno, ita alteram meliorem puto. dij enim nostri dicuntur esse, qui nobis fauent: vt apud Maronem XII. Aeneid.

Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem.
——nec dij texere Cupentum
Aeneas veniente sinu.——

qui scilicet ei propitij erant fauebantque.

22. Superiores editiones habent, *multa animalia nandi felicitate*. Lipsius lib. II. epist. X. Quae vero felicitas in nando? Vereor vt decurtata vox sit, legendumque *diuinandi*. Approbat ipse Seneca, qui statim adiungit, *futuri scientia.*

23. Modius epist. XXIX. Conuenit nostro libro cum veteribus & scriptis Erasmi Pincianique exemplaribus in eo, quod primum illa, *pares animalibus habeamus*: deinde ista, *querimoniam sacrunt*, ab illo absunt: qui etiam *ac desidentibus*, pro *accidentibus*, & *& vitiis*, pro *& virtus* refert. Vnde totum locum ita cōstituebam: *Et cum quaedam nec coire in idem natura patiatur: vt velocitatem corporum, & vires: ex diuersis ac dissidentibus bonis hominem non esse compositum, iniuriam vocant, & negligētes nostri deos, quod non bona valetudo etiam vitiis inexpugnabilis data sit: quod non futuri scientia.* Leuiter mutaui *desidentibus* in *desidentibus*, postulante sententia: quae etiam Senecae sua non constabit, si *& virtus* pro *& vitiis*, retineatur. nullus hic virtuti locus, vbi illud dicitur: homines libidine & vino diffluentes conuicium diis facere, quod non in summa hac intemperantia etiam bona semper valetudine fruantur.

49. Priores editiones referunt, *inopia erutas* (pro quo in ora librorum *petas*) *& dicat*. In Romana neque

ernas, neque *petas* reperitur. Reposui postremum ex scripti codicis fide.

P. 17, 7. M. sc. *ad fortunã niter.* & v. 48. *& actio, vt diximus, beneficia, & ipsum q. d. p. il. actionem: vt pecunia, vt domus, vt praetexta.* Et hanc particulae *vt* geminationem in suis quoque membranis obseruauit Modius epist. xxix.

IN LIBRVM TERTIVM.

P. 20, 9. M. sc. *vilescit*, pro *vile est*. Postea v. 56. in vet. codice *citra iudicem* legitur, vt doctissimus Cl. Puteanus in impresso suo libro notauit.

P. 21, 29. Vet. codicis ordo planior, *Eadem sint licet*, &c.

35. *Gradus*. glossema est, ideoque expungendum. de quo monuit me summi iudicij & integritatis vir Cl. Puteanus. Et illud in veteri libro abesse aduertit Modius epist. xxix. Rem notam innuebat, non exprimebat vulgata loquendi consuetudo. Cicero II. Philippica. *Sedisti in quattuordecim, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus.* Suetonius in Iulio Caesare, *sessum in quattuordecim ex scena per orchestram transiit.* & Seneca iterum epist. xliiii. *At mehercules multis quattuordecim sunt clausi.* sic enim expresse praeferunt omnes m. ss. *non quattuordecim gradus*, vt vulgo.

48. Puteanus ex vet. cod legit, *An inaequalem*, &c. quod & Pinciani libri agnoscunt.

P. 22, 12. M. sc. *Proinde ista aut maiora aut min.*

40. Turnebus Aduersar. lib. xvi. cap. v. Pactum est ex parte stipulantium: conuentum, cum quae pepigerunt promissa sunt, de hisque est cõuentum: hac de causa *pacta conuenta*, & *pacta conuentaque* legimus: antecedit enim pactum, sequitur conuentum. Seneca hoc loco.

54. V. Cl. P. Faber lib. II. Semestrium cap. xxiii. legit, *illustres quidem ac nobiles*, &c. non *quaedam*.

P. 23, 4. M. sc. *si numerari coeperint.* & 27. *dare aliquando beneficium domino*, ign.

P. 24, 28. Hic & in Mureti notis, scribe *Adrumeton.* Ἀδρύμητον Graecis.

49. M. s. habet, *& medicamentum soporiferum illi dedit* Sed hoc olet glossam, ex sequentibus Senecae verbis, & Plutarcho concinnatam, qui ait Domitium, ὡς ὑπνωτικὸν ὃ θανάσιμον πεπωκέναι.

P. 25, 23. Modius epist. lxxxv. Plane emendandum: *Post tot exempla num dubium est quin beneficium aliquando a seruo dominus accipiat?*

25. M. sc. absque copula enclitica, *eadem origo.*

39. Lipsius Elect. I. cap. xix. Pro *efferunt*, lego *ferunt*. Cubili (ait) vocat lecticam: Gerulos, lecticarios seruos. in collo enim, siue in humeris seruorum, lectica.

P. 28, 10. Scaliger annotationibus in Cornelij Seueri Aaetnam: De fratrum Cataneorum nominibus varia apud scriptores opinio, aliis Philonomum & Calliam vocantibus: aliis Anapiam & Amphinomũ: quibusdam etiam Aemanthiam & Critonem. Cuius historiae plurimi meminerunt. Strabo, Pausanias Phocicis, Val. Maximus, Solinus, Aelianus, Martialis, alij, Sed omnium maxime Claudianus: qui eos egregio carmine celebrauit. cuius initium.

Aspice sudantes venerando pondere fratres,
Diuino meritos semper honore coli:
Iusta quibus rapidae cessit reuerentia flammae:
Et mirata vagas reppulit Aetna faces:
Complexi manibus fultos cernitce parentes
Attollant vultus, accelerentque gradu.

Meminit & Ausonius in Catina de clar. vrbib. Locus, in quo eorum erant statuae, in quas id carmen scripsit Claudianus, vocabatur ab indigenis εὐσεβέων χῶρος.

16. Lipsius Elect. II. cap. xv. Nil timere hic mutem, ambigam tamen an non, *ad campos relegatus*, sicut in Suetonio, *in agros*: quia libri veteres vacillant, & quidam, *ante tempus.*

IN LIBRVM QVARTVM.

P. 29, 56. Turnebus Aduersar. lib. I. cap. xxv. Liuius lib. xxxix. ita scribit: *Vectigalia summis pretiis, vltrotributa infimis locauerunt.* vbi ambigi video, quid ista inter se differant: eadem enim si essent iisdem pretiis locata oportuit: sed vectigalia omnibus nota confido, vltrotributorum ignoratio sententiae cognitioni officit. Ego vltrotributa esse puto, impensas & attributiones publicorum faciendorum, & sartorum tectorum praestandorum, mancipibus & redemptoribus certa mercede locatorum. ita vectigalia, quibus reditus & fructus populi Romani constabat, quantum potuerunt, censores auxerunt: vltrotributa, quibus impensae sumptusque, & erogationes pecuniae publicae ex aerario hauriebantur, quantum potuerunt, pretiis diminuerunt, & ad minimam summam perduxerunt. huic autem nostrae sententiae, si adstipulator queritur, praesto Plutarchus erit, in Car. Censor. Nam de eadem censura Liuium secutus ita scribit: συχνοὶ δὲ τοῖς μισθοῖς τὰς ἐργολαβίας, τὰ δὲ τέλη ταῖς πράσεσιν ἐπὶ τὰς ἰσχάτας ἐλεύσας πιμάς. Itaque istud lib. xliii. *Qui publica vectigalia, aut vltrotributa conduxissent*: in eandem sententiam accipiendum etiam arbitror. Quocirca eleganter a Seneca lib. iiii. cap. 1. de Beneficiis scriptum est: *Cum virtutem, nec lucrum immutet, nec damnum absterreat, adeoque neminem spe ac pollicitatione corrumpat, vt cuncta in se impendere iubeat, ac saepius in vltrotributis sit.* significat enim sumptum magnum, impensasque virtutis causa saepe esse faciendas.

58. Modius epist. lxxxv. Senecae locus est initio statim libri quarti eius operis quod de Beneficiis inscribitur: *Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc grate fecero? Quod si feceris, nihil tibi extra promittitur: si quid*

forte obuenerit commodi, inter acceſſiones numerabis. quem ego interpolatum a bonis fratribus ſi non certo ſtatuam, Senecae iniuriam fecero. nunquam grauiſſimus & doctiſſimus ſcriptor iſta ita dixiſſet. & ſuſpicor ab illo ſcriptum, cum in membranis D. Stephani cœnobij, quod Vvrizeburgi eſt, pro iſtis, *quod ſi feceris*, reperiatur *quid feceris*: ſuſpicor, inquam, totum hoc ita legendum: *Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortaſſe, ſi hoc grate* (minus bene coniiciunt quidam mutandum hoc in *gratis*) *fecero? quidnihil tibi extra promittitur.* Haec ille. Sed Romana lectio luce clarior eſt.

P. 30, 14. Modius eadem epiſt. Ex manuſcripto codice haec ita conſtituenda arbitror: *Nō indignor quod poſt voluptatem ponitur virtus, ſed quod omnino cum voluptate conferatur cōtemtrix eius & hoſtis, & longiſſime ab illa reſiliens, laboris ac doloris familiarior, virilibus incommodis quàm iſti effeminato bono. Inferenda haec mi Liberalis fuerunt,* &c. fefellit interpolatores quod τὸ familiarior ad ſequentia trahi non poſſe putabant. ad proximum igitur *inferendi* confugerunt; additis de ſuo, vt ſunt hanc partem ſine more & modo liberales, vocibus *eſt, magis, & dicenda*, quas ego aliam ſibi ſedem quaerere iubeo.

P. 31. 21. Lipſius epiſt. x. lib. II. Non negabis verum eſſe, *ad aliquantam oblectationem.*

36. Scriptus Puteani liber, *effectumque caeleſtium rerum contuentia.*

44. Modius epiſt. LXXXV. Latine ne dicatur, officium accipere, dubito; atque vt hoc neſcio, ita illud indicio membranarum ſcio corrigendum hic: *ſed idem eſt vtrumque; nec diſtat officio. Si quid a Seneca,* &c. Puteani codex eodem modo legit & diſtinguit, niſi quod particula *nec* inibi deſit.

52. Ibidem ita legit Modius, ſuppletque ex veteri libro Herbipolenſi: *Dicitis, inquit, diligenter eligendos, quibus beneficia debeamus, quia ne agricolae quidem ſemina harenis committant. Quod ſi verum eſt, noſtram vtilitatem,* &c.

P. 32, 6. Ordo m. ſc. commodior videtur, *Videbo cui dem, quando dem.*

10. Priores editiones *genus dandi* habent. Romana ſubſtituit *genus perdendi*: contra mentē Mureti, vt nota indicio eſt. Libri ſcripti Mureti, Puteani, & Modij, *genus damni* exhibent: quorum auctoritate id in hanc editionem receptum eſt.

19. Modius epiſt. LXXXV. Aliis aliud, mihi ſcripta lectio placebat impenſius, quae referebat, *aliens abſtinentem, ſui non auare tenacem.* vt medium inter auarum & prodigum innuat. Non abſimilis eſt ſcriptura M. ſc. Puteani: *Eligam virum bonum, integrum, ſimplicem, memorem, gratum, alieni abſtinentem, ſui non auare tenacem, beniuolum.*

22. Modij membranae vno *non dabo* omiſſo, concipiunt: *non dabo beneficium proficiſcenti in diuerſas longinquasque regiones & futuro ſemper, non dabo,* &c.

28. Turnebus Aduerſar. lib. XII. cap. IX. *Debitores*, inquit Seneca, *nobis deos derogat, precaturque vt illi pro ſe gratiam referant.* ego haud dubitem quin Seneca ſcripſerit, *debitores nobis deos delegat.* delegat enim debitorem, qui alium pro ſe qui ſoluat, ſubſtituit. quod verbum familiare iuriſconſultis cum ſit, & eorum ſermone Seneca libros ſuos ſaepe ornet, denique hoc verbum ſententia non poſtulet tantum, verum etiam flagitet, cur non audacter ſecundum ipſum decernimus & cauſam damus?

34. Forte, *ac inertiſſimum vitium.*

50. Turnebus ibidem: Suſpenſa bona dixit Seneca, quae venalia pendent in tabula proſcripta, vt Trāquillus in Claud. cap. IX. *Lege praediatoria in vacuum pependerit.* Senecae verba ſunt, *& ſuſpenſis amici bonis libellum deiecit, creditoribus ſuis me obligaturus.* Deiicere autem libellos is ſolebat, qui creditoribus ſe obligare paratus erat, vel ſoluere parabat, vel denique eum cuius bona proſcribebantur, defendere volebat. Cicero pro Quintio, *Libellos Sex. Alphenus procurator P. Quintij familiaris & propinquus Sex. Naeuij deiecit.*

54. Modius epiſtola LXXXV. In ſcripto codice legitur: *Quid reddit beneficium? D.ſ.m.q.r.ſ.q.m.a.q.p.q.ſ ſi quidquam praeter ipſas non petis? In quid mundus vices ſuas abſoluit? In quid ſol,* &c. recte quoad poſtrema: minus recte, quoad illa, *praeter ipſas non petis*, ſed vbi pedum viſa ſit via. manifeſte enim legēdum: *quid temperantia? ſi quidquam praeter ipſas, ipſas non petis.* repetit quod ſaepe dixerat, honeſtum propter ſeipſum ſolum expetendum, atque hoc qui non facerent, non virtutes, etiamſi alioqui viderentur, ſectari, ſed aliquam ex eis vtilitatem.

P. 33, 55. M. ſc. *Superuacuum eſt enim, in quod impulſi, impelli.*

56. Modius epiſt. LXXXV. Membranae mutant: *quemadmodum naſcitur, trahit*: vnde forte faciendum, *quem adeo dum naſcitur trahit.*

P. 34, 30. Lipſius Elect. II. cap. IX. *proiecisti ipſum extra metum.* In verbulo pauxillum mendum, grande in ſententia. Inuoluitur enim mens Epicuri, & ſimul reprehenſionis acumen. quod vtrumque apparebit, ſi ſcribas, *extra metam.* Nempe ita ſenſit ſenex ille ab horto, (ex Lucretio & Laertio id clarum) Deum non tangi rebus humanis, non iis curare: atque vt id pronius ſuaſu eſſet, poſuit eum ſuo quodam & proprio loco, non ſupra ſolùm, ſed extra mundum. Seneca impiam hanc ſententiam iterum tangit libro VII. infra: *Alius dis obiecit neglegentiam noſtri, alius iniquitatem, alius illos extra mundum ſuum proiecit.* Vbi eodem etiam proiiciendi verbo vſus, quod parum apte hic de metu. At in metae verbo appoſita etiam metaphora, quaſi extra limitem omnem huius ſtadij & finem.

P. 35, 42. Turnebus aduerſ. lib. XII. cap. IX. *In numerum & diſcrimen dierum* equidem legere malim, quàm quomodo placet viro ſane doctiſſimo, hic tamen mihi non nominando, vbi reprehenditur.

P. 36, 57. Verus lectio, *Ius & fori dicitur.* Vnde Cl. Puteanus eo quo praeſtat ingenij acumine & iudicio cenſet legendum, *Ius & furi dicitur. & pro etiam.*

P. 37, 23. Turnebus paulo ante citato libro & capite: Fabius Perſicus, quem impuriſſimum & obſcoeniſſimum omnium mortalium deſcribit Seneca, & perpetuis inurit ſtigmatis, is plane eſt quem Iuuenalis perſtrinxit Satyra VIII. cum ſcripſit:

Cur Allobrogicis & magna gaudeat ara,
Natus in Herculeo Fabius lare, ſi cupidus ſi
Vanus, & Eugubea quantumuis mollior agna:

Si tenerum attritus Catinenſi pumice lumbum
Squalenteis traducit auos, emptorque veneni
Frangenda miſeram funeſtat imagine gentem?

Statim, Lipſius epiſt. x. lib. II. Seneca ſcriptus qui apud me, *Oſculum etiam impodici deuitabam.* Forte, *etiam impudici deuitabant.* Notat hominem opicũ, & capitis ſui prodigum. Simile eſt illud Suetonij de Q. Rhemmio: *quem flagraſſe ait vſque ad infamiam oris, dictoque non inficeto notatum cuiuſdam, qui cum in turba oſculum ſibi ingerentem, quamquam refugiens, deuitare non poſſet, Vis tu, inquit, magiſter quotiens feſtinantem aliquem vides, abligurire?* Atque eadem quae Lipſij, coniectura eſt. Puteani clariſſimi, vetere codice hanc ſcripturam repraeſentante, *cuius oſculum etiam impodiri deuota bons.*

54. Sic Iuuenalis Satyra vndecima,

——Nec enim loricam poſcit Achillis
Therſites, in qua ſe tranſducebat Vlyſſes.

P. 38. 2. Turnebus lib. XII. Aduerſar. cap. IX. Vt aliquid in ſolutum dari dicimus, ita eleganter dicimus, dari in anteceſſum: quod quidem eſt, dari & ſolui antequam deberi incipiat aut peti poſſit, quod nos ante manum dari dicere conſueuimus. Eo genere dicendi aliquoties Seneca vtitur & iuriſconſulti, nos vero libri quarti loco contenti erimus. *Ego*, inquit, *quid cui debeam ſcio: aliis poſt longam diem repono, aliis in anteceſſum aut prout occaſio & rei facultas tulit.* id eſt, aliis etiam antequam debeam ſoluo.

12. P. Faber comment. ad tit. de reg. iuris, ad l. CXIV. legit, *Niſi comperta veritate ſi nihil moueris, relicto omni actu vita conſiſtit.* M. ſc. Puteani habet, *ſic relicta omni actu vita conſiſtit.*

23. Rectius videtur ita diſtingui, *ſi facis, ſciens peccas.*

25. A quo ſit iſtuſt *Secta*, incertum. Muretus voluerat *Scientia* legi. Vulgati libri habent *Conſcientia.* Si quid mutandum eſſet, mallem *Conſtitutio.* Haec enim vox frequens eſt Senecae. Supra cap. XXVI. huius libri: *Duos ex conſtitutione Stoica accipe ingratos.* Lib. V, cap. XIII. *Nec hoc ex noſtra conſtitutione tantum.*

46. M. ſc. legit *promitteres:* quod probum facit ſequens *teneas.*

47. Idem auctius, *ſi te malum virum comperi & ingratum, quem prius bonum & gratum putabam?*

50. M. ſc. *quia dignus eſt*, non *es.* & mox: *verba mea redimam*, vt ſuperiores editiones.

52. Turnebus lib. XII. Aduerſar. cap. IX. *Linguarium* hic appellat Seneca tanquam linguarum thecam & repoſitorium, in quo ſe dicit linguam conditurum, ne temere promittat. natum eſt hoc verbum e ioculari vulgi ſermone, quo & nos plerunque iocantes vtimur. At Muretus variarũ lectionum lib. XII. cap. V. longe aliter eam vocem accipit: neque dubitat, quin *linguarium* ſit id quod pro lingua, quae temere locuta eſt, penditur. Ipſum vide.

58. M. ſc. vt & impreſſi codices, *Demens eſt qui fidem praeſtat errori.*

P. 39, 35. Turnebus lib. XVI. Aduerſar. cap. V. Foro cedere nõn aliud eſſe videtur, quàm aeris alieni cauſa in forum non ventitare, & creditoribus non ſoluere, quod genus ceſſionis erat. Itaque inter creditores bona diuidebantur. Seneca: *& appellare debitorem ad diem poſſum, & ſi foro ceſſerit, portionem feram.* id tamen de argentariis praecipue dici ſolebat, qui menſam in foro habebant. Et cap. IX. lib. XII. Haec verba Senecae ad eam actionem pertinent, quam Iuriſconſulti tributoriam vocant, qua creditores pro portione de peculio ſerui capiunt, & ad eam, quae quaſi Seruiana vocatur.

37. Idem ibidem: *Quingenti denarij ſunt: illud, quod dici ſolet, in morbo conſumat:* verba ſunt hominum male precantiũ illis, quibus de ſuo aliquid erogauere ingratis, aut improbis ſoluere coacti ſunt: hac, inquiunt, pecunia non ſanus & valens fruatur, ſed valetudinarius in morbo vtatur.

40. Idem lib. XVI. Aduerſar. cap. IX. *Spondere in incertum* apud Senecam, eſt non in certam nummorũ ſummam, ſed quantumcunque quis debeat fide ſua iubere: quae periculoſiſſima ſponſio erat.

P. 40, 3. M. ſc. cum hac diſtinctione legit, *poſſim. Quando? Si plus mihi*, &c. quomodo etiam Pincianus in ſuis fuiſſe teſtatur.

IN LIBRVM QVINTVM.

P. 42, 28. M. ſc. *quo minus gratiſſimus.* & v. ſequente, *non tamen non vincemur, animo enim res geritur, nec turpiter*, &c.

50. Turnebus cap. V. Aduerſar. lib XVI. Libramentum rectum pro perpendiculo poſuit Seneca ſane quàm eleganter. Eius verba ſunt, *modo excluſit totius aſpectum, ſi recto libramento inter ſolem terraſque ſucceſſit*, id eſt, ad perpendiculum inter vtrunque interpoſita fuit.

56. In ſcripto Puteani codice eſt, *vir facetus.*

P. 48, 49. In eodem, *vnde ſcis an nolim.*

P. 49, 6. Io. Brodaeus Miſcellaneorum lib. I. cap. XI. *Nam galeã illam ſi videres, agnoſceres. machaera enim Hiſpania diuiſa eſt:* Seneca libro de Beneficiis quinto, circa finem. Ego, *machaera enim Hiſpanica*, reſtituendum arbitror. Polybius lib. VI. α" μα δὶ τῷ θυρεῷ μάχαιραν, ταύτην δὶ πεὶ τὸν δεξιὸν φέρῃ μηρόν· καλῶσι δ' αὐτὴν Ἰβηνικήν· ἔχῃ δὶ αὐτὴ κώπημα διάφορον, καὶ καθαιρέσεις ἀμφοῖν τοῖν μερῶν βίαιον, διὰ τὸ τὸν ὀβελίσκον αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μονιμον εἶναι Liuius: *Poſtea quam gladio Hiſpanienſi detruncata corpora.*

24. M. ſc. *paucis animus ſui rector optimus monetur.*

IN LIBRVM SEXTVM.

P. 51, 5. Vet. c. Philippi Roberti Iureconſulti Diuiſionenſis habet, *ruptis totiens compaginibus affinitatis*, vt in ſcheda ab humaniſſimo viro Iac. Gilloto ad me miſſa conſignauit doctiſſ. Iuretus.

44. Cuiacius videatur sub finem comment. ad Africanum tractat. IIII.

51. P. Faber comment. ad leg. XL VI. tit. de diuer. reg. iuris, putat abnutiue legendum, *Non confundi-tur formula.*

P. 51, 1. M. sc. omissa *ex* particula habet, *sed destinato profuisse.* Sic cap. XXIII. absque illa, *Adjice quod destinato iuuant.*

19. *an & sua & nostra*, m. sc. & v. 52. *nec medico quicquam te debere, nisi.*

P. 54, 23. Nunquã mihi satisfecit vox *imperatorem.* Nec credere possum aegros a Seneca medicorum imperatores nominari, quos alibi medicorũ genua tangere dicit. Et si ita esset, aeque id nominis amico aegro competeret, atque cuiuis alij: & iaceret omnino auctoris sententia. Videndum igitur an non legi debeat, *qui me non tanquam amicum vi.it, sed tanquam intemperantem.* Ad eos namque qui se vino vel cibo ingurgitarunt, accersitus medicus manum tangit, inediam vnius atque alterius diei imperat, nulla de re alia sollicitus, quia certus illos facile ad se redituros, cum crapulam exhalarint. Coniecturae huius fulcrũ pono locum e libro, Quod in sapientem non cadat iniuria, cap. XIII. vbi Seneca de sapiente cum medico comparato ait: *quos non aliter videt quàm aegros intemperantes.* Mutationis ansam forte librarius inde sumsit, quod supra lib. IV. cap. XXXVII. scripserat; *videre tantum mihi imperatorem meum contingat.*

39. M. sc. & cusi codices, *institutoribus*, pro *institoribus.*

P. 56, 25. M. sc. *cum satius sit cessare* recte. Sic cap. XXXVII. *quia satius erat duos vnico malo affici, quàm omnes publico.*

P. 58, 53. Editiones ante Romanam, *nunquam veros.* Lipsius comment. ad VI. Annal. Taciti, legit *nunquid veros?* interrogatione sententia erecta.

56. Cuiacius Obseruat. cap. XV. lib. I. Seneca, HABE *non nisi suo ordine emittitur.* Sic enim habent veteres codices, Erasmo teste, qui tamen, vti fecit, improbare id ac reiicere non debuit: nam & hanc rationem scribendi probasse. Quinctilianus videtur, lib. I. cap. X. *Multum*, inquit, *est litteratus qui sine aspiratione & producta syllaba salutauit,* AVETE. *Recta est haec via: quis negat? sed alia est melior & magis trita.*

P. 59, 2. Membranae Puteani referunt, *& in sensus recondendus.* Simili phrasi ait Seneca epist. VII. *Ista condenda in animum sunt.* & v. 5. *potes, si aduersa eius nec deseruerit, nec optauerit. Multa nihilominus, vt non optes, intent.* & 23. *patrem erit er t.*

50. Vulgo legitur, *Eloquentiae excepat pretium litium numerus.* P. Faber, comment. ad leg. CCVI. tit. de reg. iuris, duplicem proponit coniecturam: vel, *Eloquentiam expect at pretium litium numerus*: vel *Eloquentia expectat pret. lit. numerum.* Alia item est Pinciani, alia Mureti. Sed nulla satisfacit.

51. *Haterum* scribendum cum aspiratione, vt apud Senecam patrem.

P. 60. 39. Lege vt in veteribus editionibus, *sinum ac domum replere.*

43. P. Faber Semestrium lib. I. cap. XXIII. Seneca more suo ita scripserat in lib. VI. de Beneficiis: *Ideo non est trepidandum, quàm cito reponamus, nec properandum intempestiue, quia aeque delinquit qui ad referendam gratiam suo tempore cessat, quàm qui alieno properat.* Quam ob rem non possum non improbare, quod vir alioqui doctus, qui castigationes ad Senecam edidit, sed eius figurae immemor, quam in scribendo vsurpare Seneca consueuerat, verborum ordinem sic immutauit: vt naturalem potius quàm artificiosum, sequutus, & sola coniectura nullius veteris libri auctoritate nixus, reponendum curaret id quod passim excusis in libris hodie legitur: *Aeque delinquit qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quam qui suo cessat.* Ergo apud Senecam auctore me restituatur vetus lectio,

IN LIBRVM SEPTIMVM.

P. 63, 21. In m. sc. est, *annus aetatis signum.*

P. 65, 17. M. sc. *nullum sacrilegum esse.* quos oppositionis lex requirit. prius enim omnes sacrilegos esse collegerat: modo neminem.

40. Lipsius in comment. ad XVI. Ann. Taciti: Pro *nec nes*, omnino scribo, *& nes.* ita enim concludit Seneca, *ne aut exemplum saeculo, aut conuictum deesset.*

55. M. sc. *senatorio censu.*

P. 66, 2. Aliae editiones legunt *suppenuntur.* Lipsius comment. ad III. Ann. Taciti dubitat, an *suppanguntur* substituendum sit.

28. Quaedam editiones habent, *ducenta talenta donaret.*

P. 68, 58. Turnebus Aduersar. lib. XXVII. cap. XXIII. In Seneca haud equidem dubitem emendare *aeratas*, pro *ceratas*, cum ait: *Cui triremes & ceratas non mitteremus, luxurias & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lasciuientium.* In veteri libro *his seratas* reperi, *aeratas* defendo, quae aereo rostro armatae sunt. Brodaeus. Miscellan. lib. IIII. capite XIII. Rostratae naues, quas Graeci χαλκεμβόλους & χαλκήρεις vocitant, vnde dictae sint, nemo est vel mediocriter litteris imbutus, qui ignoret: earum autem nauium rostra quia ex aere fiebant, aeratae etiam nominabãtur. Caesar: *interim L. Nasidius ab Cn. Pompeio cum classe nauium sedecim, in quibus paucae erant aeratae.* Virgilius lib. IX. licet heroicis temporibus nullae tales essent.

Quos prius aeratae steterant ad litora puppes.

Ceratae vero naues a quibusdam dicuntur, quasi cera & ebore, citroque, id est vermiculo pictae: quos lib. XXX. in eam adduxit opinionem Plinius. Nõ sum nescius, Troianis saeculis pictas etiam fuisse naues: siquidem eas μιλτοπαρήους vocat Homerus. Monstrat & hoc Herodotus libro tertio. Hoc in praesentia asseuero, ceratas, quasi cera piceque simul confusis oblitas a plerisque appellari: licet repugnent clari grammatici Ouidius Metamorph. XI.

Iamque labant cunei, spoliataque tegmine terae
Rima patet.——

Idem lib. de remed. amor. 11.

Nec satis una tenet ceratas anchora puppes.

Seneca lib. de Beneficiis VII. *Cui triremes & ceratas mitterem.* Mihi sane (ne mentiar) *aeratas* non displicuisset: nihil tamen immuto. Graeci quoque κηρὸν pro eadem cerae piciisque mixtura accipiunt. Lucianus in dialogo Mercurij & Charontis: Καὶ κηρὸν ὡς ἐπιπλάσαιτε σχεδίᾳ τὰ ἀνεωγότα. Consule lib XVI. cap. XII. Plinium. Hactenus Brodaeus. Mox iterum Turnebus cap. XXV. lib. XXIIII. Aduersar. Apud Vegetium cap. XXIII. lib. IIII. quae sunt lusoriae naues, in controuersiam venit. Ego eo nomine interpretor naues. quas in Danubio aduersus Barbaros Romani in excubiis habebant, quae huc & illuc discursare solebant. nam ludere nauis dicitur, quae huc & illuc velut lasciua quadã currit Seneca epist. IV. *vbi naues luserũt, hauriuntur.* sic autem etiam potius vocatae sunt, quod ludicrae triremibus & aeratis cõparatae viderentur, & tanquam ad lusum haberentur.

P. 69, 9. Lipsius Elect. I. cap. XXVI. *Phaecasia*, inquit Seneca, *rem magnam.* Quare rem magnam? nos scimus ita appellari Graecanicos calceos, & pretium eorum non plus tribus denariis, vt statim addit. Dico ego glossema esse imperiti alicuius Macci, ad *Phaecasia* vocem, quam ille non magis intellexit quàm Milphio Poenulum Plauti.

18. M. sc. non male, *Sic tu quod debes, quaere cui reddas.* & v. 30. *extenditur*, pro *excedit.*

P. 70, 11. Pinciano consentit Puteani codex legenti, *tam firmae mentis ac solidae.*

P. 71, 8. Priores editiones referunt, *ut etiam vitiatus* Muretus licet corruptam vocẽ quomodo emendet, se non habere professus sit: tamen qui editioni Romanae praefuerunt, *vt etiam vi tractus*, reposuerunt: qua auctoritate, nescio. Puteani membranae hanc exhibent scripturam, *vt etiam iniuriatus.*

IN EPISTOLAS.

Epistolarum Senecae in XXII. libros diuisionem in vulgatis libris hactenus seruatam, Muretus antiquis codicibus fauentibus sustulit. Illa tamen non videtur patrocinio destituta: siquidem iam olim tempore Auli Gellij, epistolas has in certos libros tributas fuisse constat. *In libro* (scribit ille cap. II. lib. XII. Noct. Atticarum, *vigesimosecundo Epistolarum moralium quas ad Lucilium composuit, deridiculos versus Q. Ennium de Cethego antiquo viro fecisse hos dicit:* & quae sequuntur. Desunt haec hodie, vt & reliqua quae dicto capite referuntur. Sed fuerit ne Gelliana partitio eadem cum vulgata, in incerto est.

EPIST. I. P. 73, 14. Omnes quos habui scripti codices, duo Puteani, tertius Nicotij, & quartus Ambianus, consentiunt in hac scriptura sine dubio vera: *& si volueris attendere, maxima vitae pars elabitur male agentibus, magna nihil agentibus, tota vita aliud agentibus.* Huius periodi explicationem vide apud Alciatum Paregon iuris lib. IIII. cap. XIIII.

17. In optimo Puteani codice supra haec verba *mortem prospicimus*, explicationis causa scriptum erat, *quasi procul esse coniicimus.* Postea v. 20. *ms* abest a tribus m. ss.

21. Alter Puteani codex optimae fidei, *ex qua non expellitur quicunque vult*: ceteri non ita bene, *ex qua expellit quemcunque vult*: vnus, *quicunque vult.*

22. Omnes m. ss. *Et tanta stulti.* non *Sed.* Iidem v. 27. *dicere nihil perdere.* & mox. *Sed euenit mihi.* & v. 30. *incipies.*

II. 34. Tres m. ss. *scribis, & ex his.* v. 36. *Illud autem vide*, priores editiones & omnes m. ss.

39. M. ss. *exigentibus* pro *agentibus.* Postea v. 44. tres, *nihil tam vtile est, vt in transitu prosit.* mox omnes, *Distringit librorum multitudo.*

48. Tres *diuerti*, vnus *deuerti.* v. 51. quatuor, *quae legi.* & 54. in tribus deest particula *enim*: in Nicotiano tota periodus, *Cui enim*, vsque ad *dines est*: legitur vero in omnibus epistola IIII.

III. P. 74, 6. Modius epist. II. Vnica littera immutata, & vocali prima in locum quartae substituta, Senecae suae locutionis elegantia constabit, legẽdo, *hac abierit.* quod valet, hac via, hac ratione, hoc modo excusari dictum tuũ potest. Huic Modij coniecturae fere accedit scriptura Nicotiani codicis, *ac habierit*, Seneca epist. X. similiter dicit: *vide quo iudicium meum abeat.* Et cap. XII. consol. ad Martiam, *sfiud inter res nondum iudicatas abeat.* ita enim v. c. non *habeatur.* Ambianus & Puteani duo habent, *Hoc aberit.*

8. *Errat & ille, qui amicum in atrio quaerit, in conuiuio probat*: absunt a Romana editione. Iusserat quidem ea deleri Muretus vna cum sequenti periodo: sed operae male obtemperarunt. In hac editione denuo illa recipimus, & quae praeter rem hic ex epistola XIX. inculcata sunt, notulis duabus inclusimus. Omnes nostri manuscripti ea agnoscunt, Nicotiano excepto, qui periodum *Nullum* &c. plane non habet.

11. In omnibus m. ss. habetur *praepostero*, vt subaudiatur quae in vno superscripta est vox *ordine.*

18. M. ss. duo, *Quid est? Quare ergo vlla verba*, &c. Nicotianus, *Quid est, quare ego vlla verba*, &c. vnus Puteani, isque optimus, *Quid est ergo quare vlla verba*, &c.

26, Vox *tus* abest ab omnibus codicibus scriptis.

IIII. 32. Inuerso ordine m. ss. *etiam dum emendas, etiam dum componis.* Statim v. 36. Tres non habent, *in nobis.*

38. M. ss. *Profice modo: intelliges:* & proxime, *Nullum magnum quod extremum est.*

41. Recte m. ss. *aut transeat.* item, *ad contemptissimem animae.* quod postremum agnoscũt quoque Modij membranae, vt indicat epist. 21.

43 Modius epistola CXXX. *Alius se praecipitauit a tecto*, &c, Melius aberit praepositio, nec est in membranis Dominicanorum Herbipolensium. sic dixit Horatius:

Hic se praecipitem tecto dedit, ille flagellis
Ad mortem caesus.—

At nostri codices constanter repraesentant *e tecto.*

47. Rectissime legitur in m. ſſ. tam noſtris quàm Herbipolenſibus (in 111. epiſtola Modij) *qui aqua torrente rapiuntur, ſpinas* &c. ad imitationem Virgilij x. Aeneidos:

——*torrentis aquae vel turbinis atri More furens.*——

Sic *torrens vnda* dicitur apud eundem Virgilium, & noſtrum Senecam lib. de beata vita, cap. XIIII. *torrens curſus*. Nat. quaeſt. III. cap. XVII. *torrens impetus* epiſt. XXIII.

49. M. ſſ. *Nullum bonum adiunat habentem.* & mox, *quae incidere poſſunt.*

52. Modius epiſt. II. Malunt ſcripti libri omnes: *De Pompeij capite piuſio & ſpada tulere ſententiam.* quod quale ſit, ipſi viderint. Sic ille. at noſtri liquido praeferunt receptam lectionem.

55. Bene videtur emendaſſe Muretus, *momento mare vertitur*. Sed nec vulgata lectio *euertitur*, manuſcriptorum conſenſu firmata, male habet. Virgilius I. Aen. *Diſiecitque ratis, euertitque aequora ventis.*

P. 75, 1. Copula *&* non eſt in m. ſſ. Mox iidem legunt, *Aut ſi forte.*

7. M. ſſ. ſine aſpiratione *ortulis*. quod ab etymo propius eſt. & 9. *ſtatuat.*

12. M. ſſ. *& appoſitum*, in Excerptis legitur, *Parabile eſt quod natura deſiderat, & cito apponitur.* V.

20. M. ſſ. *euita.* & 25. *fugamus a nobis & auertimus.*

28. M. ſſ. vno conſenſu, *A qua profeſſione diſſimulatio nos ſeparabit.* atque ita quoque in ſuis libris legi teſtatur Modius epiſt. CXXX. Mox iterum conſtans noſtrorum lectio, *odioſa ſint.*

31. Verbum *eſt* non habet optimus Puteani codex. Eiuſmodi particulis interpolatores ſaepius Senecam locupletarunt.

43. Turnebus cap. VIII. lib. V. Aduerſar. Cuſtodia ſaepe eſt reus, qui cuſtoditur, aut in carcere, aut a militibus ſeruatur. Seneca, *Quemadmodũ eadem cathena & cuſtodiam & militem copulat.* Itaque miror Seruĩ in IX. Aeneid. haec ſcribere: *nã vt hi qui cuſtodiũtur, cuſtodiae dicãtur vſurpatũ eſt: vnde male in vſu, cuſtodiae audiuntur.* nã cuſtodias a magiſtratu audiri, elegãtiſſime dici, ex eo quẽ protuli Senecae loco nõ eſt obſcurum. Vide quae de cuſtodia doctiſſime ſcripſit Lipſius cõmẽt. ad III. Ann. Taciti: & Modius epiſt. II. Nouãtiq. VI.

51. Modius epiſt. II. Scribe, *Quidni multa habeam quae debeant colligi, quae extenuari, quae attolli?* ſparſa & diſſoluta colliguntur, tumida & grandia extenuantur, abiecta & demiſſa attolluntur, ſaepeque adeo ita loquitur Seneca. Modio adſtipulantur omnes noſtrae membranae.

55. Tres m. ſſ. *cum ipſos aegros ſe eſſe ſenſerunt*: vnde recte Nicotianus, *cum ipſi aegros ſe eſſe ſenſerunt.*

P. 76, 13. Delenda vox *tum*, ſcriptis libris approbantibus.

16. Iamdudum monuerat Brodaeus cap. vlt. lib. I. Miſcell. *Hermachum* legendum eſſe, de quo mentionem facit in Epicuro Laertius, & Cicero in libris de Finibus bonorum & malorum.

20. Verbum *coepi* ex gloſſemate natum eſſe comprobant m. ſſ. Mox duo Puteani codices legunt: *Multum proficit. Nunquam erit ſolus. Scito hunc amicum omnibus eſſe.* eodem modo Nicotianus & Ambianus: niſi quod *qui* adiiciũt *proficit qui nunquam* &c. At quae proxima ſunt verba, *Qui ſibi amicus eſt*, neque in ſcriptis, neque in cuſis exemplaribus leguntur.

23 Scripti omnes, *exiſtimes*: &, *Nondum illi tuto committeris.* Tres. *Ego certe confitebor.*

26. M. ſſ. *vſque eo adfecit, vt nuſquã ſine offenſa*, &c. conſentiunt quoque mẽbranae Modij epiſt. XXXVI. VII.

30. Copula *eſt* non agnoſcitur a m. ſſ. tribus.

32. De meridianis ſpectaculis & gladiatoribus lege Turnebi cap. XIX. lib. XXVII. Aduerſ. P. Fabri Semeſt. lib. I. cap. vt Lipſij Saturn. ſerm. lib. II. cap. XV.

36. De ordinariis paribus & poſtulaticiis vide Caelium Rhodig. lect. antiq. cap. X. lib. XI. & Lipſium Sat. ſerm. lib. II. cap. XVI.

39. M. ſſ. *Interfectores interfectis iubent obiici.* Lipſius cap. XV. lib. II. Saturnal. ſermonum emendat, *Interfectores interfectoris iubentur obiici.* Et ſic in antiquo exemplari haberi monuit Pincianus.

44. Omnes. *Plagis agitur in vulnera. Mutuos* &c. duo, *excipiunt.*

54. Senſus ipſe vna cum libris ſcriptis & impreſſis requirit, vt legamus, *Quid tu accidere his moribus credis*, &c. in Romana editione male vna dictione locum mutilarunt.

56. Recte Nicot. codex, *Recede in te ipſe qu.* Sic epiſt. XXV. *in te ipſe ſecede.* Mox v. 58. *Ergo* abeſt a m. ſſ.

P. 77, 2. M. ſſ. omnes habent, *idoneam mercem.* & v. 4. non habent, *inquis.*

25. A ſubſidio ſubſidioſum audacter formauit Seneca epiſt. VIII. *ad omne fortuitum bonum ſubſidioſi, quaſidiane ſubſiſtite.* Ita inueni in libro N. Fabri, quem cum optimis codicibus ſcriptis contulit Scaliger in Caſtigationibus Feſti. VIII.

27. M. ſſ. *Quiſquis veſtrum*: & linea ſequenti *quod* deſit in tribus. Similis locutio eſt lib. I de ira cap. VII. de affectibus: *Habent, & non habentur.* v. 30. Membranae omnes hanc referunt ſcripturam: *Aut ſaltem* (duo, *ſaltim*) *rectis, aut ſemel fuere.* (vnus *fruere.*) *Non vertit fortuna, ſed cernulat* &c. Male ergo in impreſſis tres hae voces, *Qui hoc faciunt*, inculcatae ſunt: vt quae ſenſui officiant. Quid vero diſiunctiua illa oratio ibi velit, hactenus laboratur. Omnia me fallunt, niſi Seneca reſpexit ad vulgatum adagium, cuius Cicero in altera ad Quinctum fratrem epiſtola his verbis meminit: *Cetera fuerunt in eadem epiſtola grauiora, quàm vellem*: ὀρθὰ γὰρ πλεῖ, & ἅπαξ γάρ. vt itaque hic, ita & illic ellipticῶs verba erunt intelligenda. quaſi dicat Seneca aut rectis velis curſum tenere oportet (nam quos tranuerſos agit felicitas, ij reſiſtere nequeunt) aut ſemel ruere, hoc eſt perire. *Ruere* enim legẽdum eſt pro *fuere*, ſeu *frucre*. Et hoc ad praeſtationem ſcribo. Seneca ipſe epiſt. LXXI. *Ne hoc quidem* (ait) *miſerae reip. continges, ſemel ruere.* De altera vero prouerbij parte vt non auſim plane affirmare, ita non alienum iudico quod eſt epiſt. LXXXV. *Qui hoc potuit dicere, Neptune nunquam hanc nauẽ, niſi rectã artẽ fabricaſſet.* v. 37. Antiq. Put. cod. & Amb. legunt, *Cogita praeter animum*: reliqui duo. *Cogitate praeter animum.* v. 41. Omnes m. ſſ. *id non demens fiet. adhuc Epicurũ cõplicamus.*

44. Cuiacius Obſeruat. lib. V. cap. XIII. *Circum agitur*, id eſt, fit liber. de quo mantumiſſionis more vide illum citato loco: & Angelum Politianum Miſcell. cap. XCVIII.

47. M. ſſ. *quae philoſophis aut dicta ſunt, aut dicenda? Non att. tragicos, nec togatas noſtras.*

50. Brodaeus Miſcell. lib. II. cap. XVIII. Cothurni tragica calceamenta ſunt, ſubleuato altius ſubere,

vt minni priſcorum heroũ in ſcena perſonas induentes, grandiores apparerent. Soccus vero humile eſt calceamentorum genus in modum crepidarum, comoedis proprium. qui fortaſſe Excalceati, cum tragicis hiſtrionibus collati, a Seneca epiſt. VIII. appellantur: *Quantum diſertiſſimorum verſuum inter mimos iacet? quam multa Publij non excalceatis, ſed cothurnatis dicenda ſunt?* Idem epiſt. CXXVII. *Vt cothurnati ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redierunt.* Lucianus in Menippo: καὶ κατάβα ἀπὸ τῶν ἐμβατῶν, πεζὸς καὶ ταπεινὸς πρόιε χαμαί. Nec ſcio an rectius per exalceatos, plampedes expoſuerimus, actores planis, id eſt nudis pedibus proſcenium introeuntes.

P. 78, 6. M. ſſ. omittunt rationalem *enim*, ante *eum*. v. 10. M. ſſ. legunt, *Illud nobis & illis commune eſt.* Statim, v. 13. iidem, *aut hoſtis excideris* v. 15. M. ſſ. *Sed quae ſibi deſunt, non deſiderat: non deeſſe mauult.* Excuſa lectio eſt a Pinciano. Modius epiſt. XXXVI. legit ex ductu litterarum m. ſſ. librorum: *& vt quae ſibi deſunt, non deſiderat, ſed non deeſſe mauult, ita ſapiens*, &c. 10

31. Scribit Modius epiſtola CXXX. mẽbranas ſuas habere *ſi nihil aliud*, & *nõ hoc quod Epicurus dicebat*, omiſſo vtroque loco τῷ ob. at duo e noſtris codicibus, inter quos optimus, clare hãc praepoſitionẽ priore loco exhibẽt: poſterioreverò omnes vno cõſenſu, *nõ ad hoc quod dicebat Epicur.*, quãuis vt illic omitti non improbem, facit ſimilis loquendi formula, epiſt. XXXV. *Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare diſcas.*

34. M. ſſ. & priores editiones, *quem ipſe circumuentum.* recte.

37. Cum Pinciani libris facit optimus Puteani in feminino legẽs, *Quae vtilitatis cauſa adſumpta eſt*, &c Ambianus in neutro, *Quod vtilitatis cauſa aſſumptum eſt, tamd. ꝓ l. q. vtile fuerit.* ceteri ſtant ab excuſa lectione. Mox reiiciunt omnes dictionem *ingens.*

42. Delendum eſt alterum *pretium*, mẽbranis ſic iubentibus. quod ipſum a ſuis abeſſe notauit Modius epiſt. CXXX. Et ſtatim, duo optimi, *In quid amicum paras?* 20

49. Vulgata lectio non ſatis facit: & libri ſcripti hic mutili ſunt, praeter Nicotianum, qui perquam belle locum ita ſarcit: *Non agitur, inquis, nunc de hoc, an amicitia propter ſeipſam appetenda ſit. Immo vero nihil magis probandum eſt. Nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt*, &c. Atque haec totidem verbis in altero Puteani codice ad oram antiquitatis diligentiſſimus P. Daniel manu ſua notauerat.

53. Conſtanter omnes ſcripti, vt & ſuperiores editiones, agnoſcunt vocem *bonos: parat ad bonos caſus.* Mallem eam in *nouos* commutare, quàm in tanto librorum conſenſu demere.

58. Scrib. eſt e trib. m. ſſ. *nullare egere.* & ita poſtulat Stoica τὸ δεῖσθαι καὶ ἐνδεῖσθαι, *egere & indigere* diſtinctio.

P. 79, 3. Aduerſatiua *ſed* abeſt ab omnibus m. ſſ.

14. A vulgata lectione diſcedunt m. ſſ. Tres habẽt, *Quomodo ſolitudo in odiũ eſt, & appetitio ſocietatis. Quomodo* &c. quartus Ambianus, *Quomodo ſolitudo in odium, & appetitio ſocietatis hominem homini natura conciliat: ſic ineſt* &c. v. 23. Nullus e. m. ſſ. agnoſcit vocem, *temperãtia.* 30

x. 54. Optimus e. m. ſſ. *quanti roboris. Gratulatus* &c. duo, *quanti roboris plena. Grat.*

P. 80, 1. M. ſſ. omnes, *Audacter Deũ roga. Nihil illũ de alieno rogaturus es.* & v. 5. optim. *deo inſuſurrãs.*

xi. 10. Particula *enim* abeſt a ſcriptis omnibus. Mox v. 20. legẽdũ ex veteribus codicibus, *ſubitus aſſũditur.*

31. Corrige, (ſcribit Modius epi. XXXVI.) *Nihil horũ vetari poteſt, nõ magis quàm accerſi.* ſequitur enim: *nec prohibetur hic, nec adducitur.* Modio ſubſcribũt Ambianus & Nicotianus codices. v. 41. Recte legitur in tribus m. ſſ. *qui non praeſens tantũ, ſed etiam cogitatus emendat.* Idem enim hic voluit Seneca, quod poſtremis cii. epiſt. verbis: *Scies magnorum virorum, non minus praeſentia, eſſe vtilem memoriam.*

45. Modius epiſt. CXXX. Qui poteſt quis animũ alterius ante ſe ferre? plane ſcribo legoque: *& ipſius ante ſe ferens animum vultus*, turbauit bonos viros inſolens illud *ipſius* antique pro *ipſe* poſitum, vt etiam pueri, qui modo Terentium vel a limine viderint, ſciunt. Haec Modius. At duo Puteani codices clare praeferunt, *& ipſe animum ante ſe ferens vultus.* in quorũ altero manifeſto recentior interpolatoris manus agnoſcebatur, ſupra poſtremam pronominis *ipſe* vocalem, *ius*, ſupra *ſe*, *te* ſcribentis, poſt *ferens*, copulam & interferentis, & ex *ultus*, apice impoſito *vultum* facientis.

49. M. ſſ. *Quocunque me verti.* & ſequenti verſu, *Ait villicus mihi, non* &c.

xii. 56. Recte haberet Romana editio, *Quod inter nos dictum ſit*, ſi modo *dictum* omiſiſſet, abeſt enim ab omnibus tam noſtris, quàm Pinciani & Modij membranis. v. 57. De ritu cadaueris ad ianuam, facie pedibuſque in publicum verſis, collocandi, vide Lipſium Elect. lib. I. cap. VI. vbi citato hoc Senecae loco ita ſcribit: Locus hercle argutus. & cuius ſententia, quis neget, quin diſerte ad hunc ritum? Nam ait, illum ſenem merito ad hoſtium admotum. quare? quia ludere ei viſum, & in officiũ hominis: hoſtiarius enim erat: & in ſenium. quaſi iam in extrema tegula ſtaret ſemimortuus, & ideo iure ad ianuam collocandus. Ait etiam, Foras illum ſpectare. quid, niſi alludens ad illum corporis mortui ſitum, foras & in publicum obuerſi? Interfuit profecto iuuentutis explicari eum locum: at ego addam etiam correctionem. Nam vbi vulgo, *Perfecte, inquam, delirat iſte vetulus*, lib. manu ſſ. quos vidi, *iſte populus.* Non dubitabis ſcribere & interpungere, *Perfecte, inquam, delirat iſte: pupulus & iam deliciolum meum factus eſt.* Pupulus paruus pupus. vera lectio, & venuſta prae vulgata. Hactenus Lipſius.

P. 81, 6. M. ſſ. *potio extrema.* & v. 10. melior eorundẽ lectio, *cupiditates fatigaſſe ac rel.* Statim omnes, *tã ſeni ante oculos debet eſſe quã iuueni.* cuius loquẽdi formulae exẽpla plurima collegit P. Fab. Sem. I. c. XXIII.

17. M. ſſ. *praecingitur circulo.* Mox iis conſentientibus delendum eſt nomen *Scotinon*, vtpote manifeſtum gloſſema. Idem notauit Modius epiſt. CXXX. v. 23. Tres ſcripti Modij in citata epiſtola, & quattuor noſtri, *quod non & in vno die inueniat lucem & noctem, & inalternas mundi vices.* At quae ſequuntur, ita extant in noſtris: *Plura facit iſta non alias contractior, alias productior. Itaque*, &c. Ambianus pro *non*, ſcriptũ habet *nem.* & in ora libri ſcholium hoc, *Non plura facit, quo ad viciſſitudines alternas.* 60

26. Notat ibidem Modius Pincianum, quòd verba illa *ſe ſepeliſſet*, non recte omitti poſſe cenſere viſus ſit. Sed reuera e nota ſunt ad dictionẽ *parent auerit.* in quattuor m. ſſ. ſincere ſcribitur, *cum vino & illis funebribus epulis ſibi parent auerit. parent auerat* ſcribendum, vt habent veteres editiones.

29. In vett. codicibus ſcribitur *bebiore*, in vno *bebiotae*, quod Graecis characteribus βεβίωται fecit. Quae vera huius loci ſcriptura eſt, non vulgata, βελίωται. Ais enim adclamari ſolebat quibus vita iucunde

transacta est. Cicero epist. 11. lib XII. ad Atticum: *Verum si quaeris, homini non rectè sed voluptaria quaerenti nonne ἐυεστίως? tu interea dormis.* Idem alibi, *Quare stomachor omnia, sed mihi εὐεστίως videbuntur iuuenes.* Versu eodem, Nicotianus liber habet, *ex mala consuetudine fac.* Sed vulgatam lectionem stabilit non absimilis de Diodoro locus lib. de beata vita, cap. XIX.

34. M. ff. in praesenti, *secum fert.* & v. 39. vnus, *iurarunt.*

42. Veteres codices, *intequam instrueres te.* quibus accedunt membranae Modij epist. CXXX. Et mox,

48. vno consensu exhibent, *Ille qui sanguinem suum vidit.* Ambianus solum pro *fudit*, habet, *fusum vidit.* cap. IIII. libri, Quare bonis viris mala accidant, cum sit prouidentia, scribit Seneca in eandem sententiam: *Audaciter veteranus cruorem suum spectat, qui scit se saepe vicisse post sanguinem.* XIII.

58. M. ff. *Quaedam ergo nos magis torquent quam debent.*

P. 82, 12. Vnus, *Inquiramus itaque in re diligenter:* duo, *in rem:* bene. sic enim libri de beneficiis primi initio, *diligenter in patrimonium & vasa debitoris inquirimus.* & Epist. XXVIII. *Inquire in te.*

26. Omnes scripti, *periculum vt prope admotum.* vt valet *quamuis:* sic explicatur in codice Ambiano.

33. M. ff. *quàm iratus ille sit,* & versu sequenti, *si timeretur.* quod si retineatur, paulo ante scribendū erit *Caussa vitae esset,* ex Ambiano.

41. Tres codices, *Vanus auctor est: vanus est: aut finxit, aut credidit.*

43. Modius epist. CXXX. testatur se sic in membranis reperisse, *Pudet me sic tecum loqui & tam lenibus te remediis focillare. Alius dicat, fortasse non veniet: tu dic, Quid porro si veniet? videbimus vter vincat.* Ita etiam nostrae, nisi quod *ibi* interiiciunt, *Pudet me ibi sic tecum loqui.* Consequenter legunt omnes, *Fortasse pro me venit: & mors ista vitam honestabit. Cicuta mag. Soc. confecit.*

P. 83, 16. Scripti codices, *qui per os emergeret:* mox, *& inlitam & textam, & quicquid* &c. De his tormentis Io. Brodaeus Miscellan. lib. II. cap. IX. XIIII.

27. Verbum *timeantur* abest ab omnibus m. ff. etiam Pinciani & Modij. estque ex glossa. nam ista *gratiosi in eo viri,* ex praecedentibus pendent.

31. Nicotianus, *& in vortices cogat.* iterum versu 33, *vorticibus,* vna cum Ambiano.

35. M. ff. cōstanter, *eam petere: quia.* sic *eam* referetur ad securitatem. alioqui sensus non procederet. Linea sequanti, vera lectio e m. ff. restituenda est: *Primum nihil idem concupiscamus. rixa est inter cōpetitores. Deinde* &c. Eandem agnoscunt Modij membranae, epist. CXXX. Vult idem. v. 43. scribi debere, *ne dū calcare nolumus.* Sed nostra exemplaria non adstipulantur: nec sensus permittit. hoc enim dicit Seneca, *Ne dum calcari nolumus,* id est ne dum suspici volumus, *videamur posse calcari,* hoc est contemni. Ideo statim infert, *non minus contemni quàm suspici nocet.* v. 47. M. ff. *aduersarios.* v. 51. non habent *sua* v. 56. omnes, *Quid tu? alter vincat. Potest melior vincere. Non potest non peior esse qui vicerit.*

59. M. ff. & impressi alij, *in illam rapinam reip.*

P. 84, 2. M. ff. *& portandus extra forum traheretur.* &. v. 7. *quàm in homine temperanti.*

11. *Per ornamenta.* id est per arma, vt explicat Lipsius Saturnal. II. lib. cap. XVII. XV.

23. M. ff. *bene est. Ego valeo. Recte nos dicimus.* v. 34. Idem *subtilitas impeditur,* omissa voce *animi.*

36. Modius epist. CXXVII. Nihil hic Pincianus (ait) autante Pincianum Erasinus. libri membranacei tamen, quibus ego vsus, referunt vno cōsensu: *si in locū eius quod effluxerit, multū potionis altius in ieiunū guttur regesserūt.* Sic ille. At nostri codices paulo diuersius, & ni fallor, rectius, *si in locū eius quod effluxit, multū potionis altius in ieiuno iturae regesserūt.* Ex *iturae,* a sciolis factū est *gutture.* quod ex Ambiano codice deprehendo, qui illius vocis loco, *gutture* in ora notatū habet. *In ieiuno,* nempe *intestino.* vt Graecis νῆστις, sic Latinis ieiunū, dicitur intestinū ordine a ventriculo secundum, inter ἐκθυσιν & gracilia intestina, antequā in anfractus conuoluantur, mediū. Cornelius Celsus lib. IIII. cap. I. inde dictum scribit, quia nunquam quod accipit continet: sed protinus in inferiores partes transmittit. Idem hila seu hilla veteribus appellabatur. Festus: *Hir, aquae diminutae dicitur hilla, quā Graeci dicunt νῆστιν, intestinū, est quod ieiunū vocant.* De hoc ergo accipiēdus est Senecae locus. Si quis tamen ad *ieiuno,* malit subaudire *corpore,* vel *stomacho.* patrocinij loco vti poterit epist. CXXII. verbis. *Isti* (ait) *non videtur tibi contra naturā viuere, qui ieiuni bibunt, qui vinū recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebry transeunt? At qui frequens hoc adolescentiū vitium est, qui vires excolunt. in ipso paene balnei limine. inter nudos bibunt, immo potant, vt sudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distringant.* Et confestim. *Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad nervos. Illa ebrietas iuuat, quae in vacuum venit.* XV.

38. M. ff. *lassent,* pro *laxent.* & v. 41. partim, *vsum rude facile,* partim, *vsu rude facile.* ex quo quid cōmode elici possit, lector cōsidera. v. 44. M. ff. *Dandū est al.* & sequēti. *sed remittatur,* quod notauerat quoque Pincianus. v. 49. M. ff. *admitte istos.* mox *patientiae crudelitate produxeris.* v. 54. Sic scribitur totus hic locus in membranis, *modo vehementius fac vicinis cōuicium. modo lentius. prout vox te quoque hortabitur in id latus modesta. Cū rec. il. r. q. desc. n. decidat: mediatoris sui habeat,* Ambiana, *medietatē oris sui habeat) & hoc indocto & rustico more desueuiat. Non enim id agimus, vt exerceatur,* &c. Et statim, *Detraxit tibi non pusillum negotium mercedula, & vnum graecum* (vna, *graecus:* alia, *gratus*) *ad haec beneficia accedat.*

P. 85, 1. Recte m. ff. *Stulta vita ingrata est, trepida, tota* &c. Sequitur enim, *Quam tu nunc vitam dici existimas stultam?* Mox iidem scribunt *Isionis,* non *Ixionis.*

16. Quod est in prioribus editionibus, *ceterum tolerabilē,* agnoscunt quoque m. ff. v. 20. M. ff. *Itaque tibi apud me pluribus verbis. aut* (vel *haut*) *adfirmitatis nec tam longis. intelligo te multum profeciſſe.* XVI.

26. M. ff. *vt cum aliqua obl. v. 32. incerta. Sed aut conf. v. 39. aut si repentina ac subita dominantur.*

40. Ita ordinantur verba in m. ff. *Comine illum, & constitue.*

47. Delenda est copula & hic, & versu sequenti. Posteriore loco Ambianus habet, *nec* pro *& non.*

P. 68, 8. M. ff. *cū aliqua cōclamata est.* In excerptis, infra quae vulgo De paupertate inscribuntur, legitur, *cū aliquis conclamatū est.* v. 25. Mod. epist. CXXVII. dicit scrib. videri, *& dictu foedis tulerūt famem.* Tres nostri adstipulantur omnino, quartus ex parte, in margine refert *foedius.* vnde extrita vltima vocali facile fit *foedus.* XVII.

39. Ibidē Modius: In vno m.s. codice ista. *Id est omni sacculo quod sat est*, non comparebant: in duobus hoc modo legebantur, *Id est autē omnia saecula quae sata sat est*. Vnde suspicabar glossemata haec esse, legendumque eis omissis: *Haec ad alios pertinent, tu locupletibus propior es. Saeculū muta, nimis habes*, redeamus, inquit, ad Fabriciorum & Curiorum tempora, immodice dives eris. Haec ille. Libri quos inspexi, habent. *id est autem omnia* (vnus *omni*) *sclo, quod sat est*. Romana editio & haec Parisina, *Sacculum muta, nimis habes. Ineſt omni sacculo, quod sat est*. Hinc leui mutatione fiet: *Seculum muta: nimis habes. Ineſt autem omni saeculo quod sat est*. Ex compendiosa scriptura *sclm*, consuerunt nobis *saeculum*.

43. M. ſſ. *Nec hoc miror*. item. *paupertatem nobis grauem*, vt quoque in Excerptis est pag. 486, 20.

49. Membranae veteres, *cum maxime ciuitas sudat*.

50. Priores editiones, *nō interſit*. P. Faber Semestrium lib. 1. cap. xiiii. *Pro non interſit*, restituendum *modo interſit*: ea quae statim subiciūtur, aperte probāt: *Adeo* inquit, *nihil intereſt, vt nō videatur mihi errasse qui dixit, olim mēsem Decemb. fuisse, nunc annū*: & quod Saturni mēsem toto anno celebratū ab Imperatore Claudio Seneca in Apocolocyntosi scribit. Haec P. Faber. Mod. epist. cxxvii. Sine sententia oratio est, tentāt igitur quidā corrigere mutato τῶ *non* in *nunc*, leguntque, *tāquam quiddā inter Saturnalia nunc interſit*, at ego profiteor, cū illud *non* in tribus nostris m.ſſ. codicibus non reperiatur, plane scribendū ex auctoritate eorundē: *December mensis est, quo cū maxime ciuitas desudat* &c. *tanquam quiddā inter Saturnalia interſit, & dies* &c. Huic particulae *non* relegationi fauent quoque nostrae membranae.

P. 87, 3. M. ſſ. *nec insignire*. v. 9. duo. *discurrit*. sed probum est *decurrit*. Milites enim cum in armis ordinem seruantes pleno passu incedebant, aut currebant, decurrere dicebantur, vt docet Turnebus cap. viii. lib. v. Aduers.

12. Idem cap. xxxiii. libri xxxiiii. Aduers. Senecae locum emendabo & explicabo, sed depraua tā scripturā prius exhibebo. *Non est nūc quod existimes me dicere, vt te admoneas ad coenas & pauperū cellas*. Vetus liber ita descriptū hoc habet, *non est quod nūc existimes me dicere Temoneas coenas & pauperum cellas*. Puto verū esse *Timoneas*, a Timone, qui humanū genus exosus erat, vitamque quandam inhumanam & ferā sequebatur, in cibisque non modo vulgaribus, sed etiā vilissimis, & ab reliquis hominibus prope dānatis acquiescebat. Hact. Turnebus. Quatuor nostri clare habēt, *me dicere temoneas coenas*. Nec dubitandū est quin genuina sit quam restituit Turnebus lectio. Strabo libro xvii. refert Antonium post Actiacā cladē ab amicis desertum sibi Timonis exēplo domicilio construxisse, quod Τιμώνιον appellaret. Copiosius vero Plutarchus in Antonio: vbi quae de Timonis & Apemāti conuiuio verba legūtur, mire hunc Senecae locū illustrāt. Καί ποτε (ait) τῆς τῶν χοῶν ἄγοντες ἑορτῆς, εἱστιῶντο καθ' αὑτοὺς οἱ δύο. Τῷ δ' Απημάντου φήσαντος: Ως χαλὸν, ὦ Τίμων, τὸ συμπόσιον ἡμῖν, εἰ γε σὺ καὶ φίλοις μὴ πάρης. Timoneas itaque coenas possumus interpretari solitarias, omni hominum consortio excluso, more Timonis, cui ne quidem cum Apemanto sui simili conuiuium iucundum erat.

16. Scripti quos vidi (scribit Mod. epist. cxxvii.) consentiunt emendandum: *& intelliges ad securitatē non opus esse fortuna*. tota praecedens epistola versata in eo est vt Lucilio, quem a philosophia abstinebat res familiaris, quā ita se prius disponere velle dicebat, vt posset sufficere nihil agenti, ac sic animo otioso. & de rebus ad vitā necessariis securo studiis daturum se promittebat, vt huic inquam Lucilio persuaderet, posse iam tam cum de paupertate securum hoc agere, atque hoc est quod iterum hic repetit. Bene Modius, & praeter tres m.ſſ. attestantur Excerpta pag. 486, 23. & Seneca ipse in hac epistola paulo ante, *In ipsa securitate animus ad difficilia se praeparet*. infra iterum. *Securius diuites erimus* &c.

37. M. ſſ. *quarum possessionem tibi non interdico*. Excerpta. *possessiones*.

56. Bene in m.ſſ. *quibus integra sunt & prima cōsilia*. Prima cōsilia dicit, & integra, vbi nihil dū deliberatū est, & omnia libera sunt, ita vt possis quā parte velis amplecti: qualia eorū sunt qui nondum certū vitae genus elegerūt. lib. vi. de beneficiis, cap xxiii. *nec vnquā primi consilij deos poenitet*. v. 58. m.ſſ. *Tā* (Nicotianus *Iam*, quod rectū puto) *notitia te inuasit, vt in extr. m. ac. p. recondaris, tamen priora monstrabunt*. P. 88, 14. Scribe e m.ſſ. *Subduc cernicē iugo tritā. Semel* &c. v. 24. Tres m.ſſ. *Vera in ipso eculeo edocuit*. Nicotianus, *Maecenatis vera in ipso eculeo elocuti* probe. In Ambiano apponitur hoc scholiū: *Ponit eculeū pro dignitate torquēte possidentē*. v. 36. Tres codices habēt, *ad cōciliandos animos*. & linea ab hac altera, sensui aptius quod in m.ſſ. & prioribus editionibus est, *collocata*. nam locū, cuius in beneficiis dandis vna cum tempore & persona est habenda ratio, includit: & rectius dictioni *sparsa*, opponitur, quàm *collata*.

47. M. interposita copula, *iuuenum & otiosorum*.

P. 89, 3. M.ſſ. *nō adiicias, vt rectū sit quod velis, Nō potest enim cuiquam* &c. & versū 6. *Ac*, pro *Itaque*.

23. M.ſſ. *Magnus ille qui in diuitiis pauper est. Nescio* &c. reliqua absunt. v. 24. Quidam m. ſſ. *angulus*, quidam *aemulus* habent. v. 29 Rectius legetur, vt est in tribus m.ſſ. *praeparari*.

49. Omnino legendum (scribit Lipsius ep. v. lib. v.) *regiae tunc potentiae*. Idomeneus ille, minister regis. Pro Lipsio facit similis formula lib. ii. de beneficiis, cap. v. *Quales regiae potentiae ministri sunt*, &c. v. 58. In tribus scriptis codicibus legitur, *Habebo apud posteros gratiam*.

P. 90, 8. Vox *honor* habetur in omnibus m.ſſ. & impressis nōnullis. Ea igitur restituta legendū, *nec ipsis tantū honor habetur*. v. 21. Corruptus locus ex geminae lectionis cōmistione. vt m.ſſ. indicant, quorū duo ita habēt, *cū adieritis audierit his hortulos & inscriptū hortulis*: vn° *cū adieritis audieritis hos ortulos & inscriptū ortulis*. Sincerior est Nicotianus codex, *Cū audierit his inscriptū hortulis. Hospes* &c. Mox v. 29. m. ſſ. omnes, *vt desinant*. V. 41. Em. ſſ. reponendū, *Illud alterū*, &c. Idē v. 54. *lege, Idomeneo quae scribitur*.

P. 91, 4. Loco horū *verū vbi*, scribitur *ibi* in vett. cod. nostris & Modij, ep. cxxvii & v. 10. m.ſſ. *si occupationū pretia contēpseris*. v. 14. Iterū cum vet. editionib. & Modij exēplaribus faciunt nostra in hoc, *querūtur: id est, si verum* &c. v. 18. m.ſſ. *Sed si deponere* &c. v. 24. tres, *ad hoc vnum excusati*. v. 35. omnes, *quales intrastis exite*. V. 47. In omnibus m.ſſ. deest copula *etiam*. neque Modij membranae eam agnoscunt.

59. Tres m.ſſ. optimae fidei, *hilariculo*, in quorū vno inter *i* & *c* recenti manu *o* adiectū erat, quasi *hilari oculo*, cum vulgo legi deberet. Magis placet illud forma diminutiua, delicatorum certe orationi infra-

ctae & eneruatae conuenientius. Talis enim hominibus est oratio, qualis vita, vt exemplis monstratur a Seneca epist. cxiiii.

P. 92, 18. Malim, vt est in tribus scriptis, *lenior vnda*. Virgilius, —*leni fluit agmine Tybris*, Versu sequenti omnes habent, *impetus in mare eiecit*.

31. Recte in m.ss. *tibi ipse proponas*. Sic alibi frequenter. Epist. xxvi. *Clamo mihi ipse*. & v. 41. *quàm vt vratur, quàm vt pereat*. xxiiii.

56. Interrogationis nota post *gladio* ponenda est e m.ss.

P. 93, 11. M.ss. *acquasse*: & statim, *cum teneri nauem suam vidisset ab hostibus*.

30. M.ss. *Quid singulis art. sing. m. q. ext. aptata, & mille alia instrumenta exc. particularim hominis? explicas* nempe repetendum ἀπὸ κοινοῦ.

43. M.ss. *dolor. Ipsae vol.* Adiecta est particula *sed* ab aliquo, propter praecedens *non tantum*.

P. 94, 27. M.ss. *Omnia sic transeunt vt reuertantur. Nihil noui facio nihil noui video. Fit aliquando & huius rei nausia*. Ionibus, ναυσία, ceteris ναῦσις.

57. M.ss. constanter, *dum tibi tutum non sit ad te recedere*. xxv.

P. 95, 2. Verbum *es* non reperitur in membranis, vt neque duo illa quae in aliis editionibus sunt, *vis esse*: quemadmodum Modius monuit epist. cxxvii. Nouant. Delenda item copula *enim*, ex eisdem.

5. Addita voce lege, *certe huic corpori vocabulū conuenit*. extat ea tā in nostris, quàm Modij codicibus, xxvi.

12. Locus non satis a menda liber. Referā veterum codicū scripturam, vt ingenij exercendi materiam habeant lectores. Sic igitur prae se ferunt, *quae non possim facere, quae nolim prodesse habituru*s, (vnus *abituru*s) *atqui* vnus *ad qui*, alius *ad quid si nolim, quicquid non posse me gaudeo*. Ambianus in margine hanc habebat notatā: *quae nō possim facere. & quae facere nolim, prosit ne habituro vel abituro. atqui si nolī* &c.

17. Non displicet Nicolai codicis lectio, *Non quia aliquid mali citus & e vita repentinus excessus*.

22. M.ss. *de me iudicaturus, sum*. Et 25. idem, *Studia tota vita tractata*: vnus omnino *tractata*. quod rectū dico. Iubet Seneca studia toto vitae spatio tractata remouere, hoc est, disputationes, litterata colloquia, & cetera quae ipse enarrat: quia mepta omnia sint, praeter vnicam mortem, ad experimentum de animi robore & constantia faciendum.

30. Tres m.ss. *Iuuenior es*. & sic Modius in suis quoque reperit. ea forma (ait epistola cxxvii.) qua Calpurnius aliique *diuitior*. v. 31. m.ss. omnes. *Desinere iam volebam*.

57. Tres m.ss. quemadmodum Pinciani codices, *vigiliam*, pro *vigiles*. xxvii.

P. 95, 1 In hac demū editione *Caluisius* scriptū est, veteribus codicibus sic iubentibus, Tacito itē lib. 1. Annaliū adstipulāte, qui Caluisij Sabini legati meminit: & Plutarcho in Galba. Sed & quod sequitur, emendandum est. sic namque m.ss. *& patrimonium habebat libertini & ingenium*. Consentiunt quoque Modij codices, epist. cxxvii. Tū temporis exoſae erant libertinorum immensae opes. has notat Seneca in Caluisio, vt & ingeniū stupidum ac seruile. Alibi exprobrat libertinis balnea, & virgunculārū specula.

5. Aduce vocē e m.ss. & lege, *tā perperā tribus, quam ille* &c mox iidē habent, *in medio verbo excidebat*.

13. Caelius Rhodiginus lib. xi. 1. lect. antiq. cap. xxxi. Apud Senecam si quis solicitius inquirat, quos. ī. ā arbitremur dici grāmaticos analectas, eos ita nuncupari contenderim, qui lectione multa exercitati, memoria sint firmissima & indubitata, vt quicquid vnquā legerint vel audierint, fere habeant ad manū & in numerato, quoniā ἀναλέγεσθαι significet Graece ἀναμφιβόλως ἐμμνημονεύειν, id est firmiter tenere ac concipere. Vel quia memoriae subsidium & ingenij domino essent futuri. Sicuti analectides dicuntur, quibus ex xylino lino, vel quauis materia, tanquam puluillis constipant scapulas prominentes puellae, vt videri habitiores possint. Quod Ouidianum carmen liquido comprobarit, quod ita habet:

Conueniunt tennes scapulis analectides altis,
Angustum circa fascia pectus erat.

Analecta in Epigrammatario poeta sunt reliquiae sub mensa, quae quod colligi debeant, id sunt sortitae nomen: quāuis etiam pro instrumentis ad idipsum destinatis quidam interpretari maluerint. Martialis:

Colligere longa turpe nec pudet dextra
Analecta, & quicquid canes reliquerunt. Et alibi:
Otia sed scopis nunc analecta dabunt.

Erāt Athenis apodectae, qui tributis, collationibus, & omnino vectigalibus praeerāt, quaeque in iis ambigua forent, iudicio discernebāt: uis ab excipiēdo inditum videtur nomen. Sed & apodectaeos vocabant, qui fruméta metirentur. Hoc ideo nō tacui. si forte cui *apodectas* dici grammaticos, non *analectas*, arrideat magis. Haec Caelius. Alciatus vero Parerg. l. viii. cap. xxv. Quid sint Analecta, haudquaquam explicatu difficile est: vulgo enim Grammatici sic interpretantur reliquias seu micas, aut ossa quae de mēsā cadunt: vnde & Analectae, serui, qui sub mensa incuruati eas asportabant: quòd enim pretiosiora fierent pauimenta, serui collectis manu reliquiis, non scopis, sed spongus ea extergebant. Martialis:

Otia sed scopis nunc analecta dabunt.

Est enim ἀναλέγειν, disperſa colligere, sicut auiculae faciūt, cū semina de aruis rostro excerpūt. Hinc locus apud Senecā epistola vigesima septima de Caluisio Sabino in conuiuiis seruos litteratos ad pedes habēte, vt versus quos referret illius memoriae suggererēt: *Suasit*, inquit, *illi Satellius Quadratus stultorum diuitū arrisor, & quod sequitur arrisor, vt Grāmaticos haberet analectas*, id est qui sub specie colligendarū reliquiarum essent illi a memoria. Sic Alciatus. Turnebus Aduers. lib. xxiii. cap. xxxiii. Quaesitum est qui sint grāmatici analectae. Quidam interpretantur doctissimos, qui omnia ad manum & in numerato habēt: alij eos qui minutissima quaeque colligunt ex auctoribus: ego neutris assentior: quid enim esset in eo sensu leporis & argutiae? ego potius existimem fanna quadam derisum Sabinū fuisse, vt enim analectae serui dicebātur, qui reliquias coenae, aut ea quae ceciderant de mensa, colligere solebant (ea autē analecta dicebantur. Hic cū ipse Sabinus inter coenandū in versibus, quos subiectos referebat, subinde excideret, Quadratus festiue dixit, et grāmaticis analectis opus esse, qui colligerent eū cadentē, & verba

quoque ei excidentia inter coenam redderent. Sed & cũ in scriniis libros reponere soleamus, & seruis quos ediscere memoriter poetas aliquos iusserat, tanquam eorum poetarũ scriniis veteretur, ac de immani pretio eorũ quereretur, *Minoris*, idé Quadratus, *totidem, inquit, scrinia emisses*. Haetenus Turnebus.

18. Priores editiones.& veteta exemplaria, *Bona mens nec commodatur, nec emitur*.

51. Deest *enim*, in scriptis omnibus.

P.97, 1. M, ff. *te ipse coargue*: vt alias Seneca saepe.

5. M. ff. *non vlla alia ex causa quàm quod aud.* mox, *obuios monuerunt*, omissa dictione *quoque*.

27. Optimus Puteani codex vnica dictione *degradu*. Iust. Lipsius Saturn. lib. II, cap. XII. censet *degradus* legendum.

32. Veteres codices, *quàm multis minoris videretur*. vnus *meroris*, loco *minoris*. alius, *qui multi meroris videretur*. Versu sequenti malim quod est in m. ff. *sed intermittent*.

P.98, 2. M. ff. *Subito defecit*. statim, *iunctura deducitur*: pars *diducitur*.

7. M. ff. *praestat: in conspectu mortis hilarem. & in quocunque corporis habitu fortem laetumque, nec deficientem, quamuis deficiatur*. hoc postremum verbum notauit quoque Modius epist. LXX.

17. Huius iterum ac nostri codices consentiunt in lectionem orae aliquot editionum asscriptam, *& sapienter ferre desiderium sui*.

20. M. ff. cum superioribus editionibus, *quod non est passurus, quàm qui timet quod non est sensurus*.

24. M. ff. duabus voculis adiectis, *Hic vero plurimum apud me auctoritatis habuit*. & linea sequenti duabus detractis, *Puto fortiorem eum esse qui in ipsa morte est, quam qui circa mortem. Mors* &c.

31. Rescribendum est *indicantem*, vt habent aliae editiones, & veteta exemplaria.

39. M. ff. *Prima autem pars*, &c Linea 47. idem, *Venit aliquis ad mortem iratus morti. venientem nemo hilaris excipit*. quod & in suis libris esse Modius profitetur epist. LXX.

P.99, 2. Scripti omnes, *Ego vero vidi*.

30. Verbi *strigare* significationem explicat Turnebus Aduersat. lib. XXIIII. cap. I.

31. Tres m. ff. *& inspira*. Ios. Scaliger Castig. in Propert. lib. IIII. legit, *& restriga*. Hodie (ait) male in libris *& insspira*. Strigare equi dicũtur, quum interquiescunt: a Striga loco, vbi hoc solent facere in exercitu. auctor Charisius. Glossae falso legunt *Triga*. Trige, τὸ πος, ὅπου ἵπποι γυμνάζονται. Contrarium est *Restrigare*. Mox v. 41. notat Muretus in omnibus, quos viderit, libris scriptum fuisse, *Laborem si non recuses, parum est posse*. At nostri clare eam quam ipse edidit lectionem repraesentant, & ita emendandũ monuerat Modius epistola LXX.

49. Idem Modius ibidem: Membranae, *non per Peninũ Graium ve montem*. nempe *Poeninum* scribendum, accipiendumque de Poeninis alpibus, quemadmodum per Graium quoque montem Alpes Graias significari constat. Haec ille. In Puteani codice optimae notae, plane est *per Foeninum*.

53. M. ff. inserta particula, *Parem autem te Deo* &c. Mox, in iisdem scribitur, *Deum ille maximus*. quae lectio Modio etiam epist. LXX. concinnior videtur.

57. M. ff. *nihil horũ patitur vetustatem*. recte. ea nempe loquendi formula, quae epist. XXXVI. vinum non pati aetatẽ ait, quod in dolio placuit. χρόνος (ait Isocrates) ἢ ἀναλώσει, ἢ νόσος ἐμάρανε.

58. M. ff. *Quaerendum est quod non fiat in dies eius, quo* (Ambianus recenti manu *cuique*) *non possit obstari*. Cetera quae sequuntur, *quo nil melius possit optari*, non extant in manuscriptis. Modius suspicatur aliquid latere vitij. Mihi videtur e geminae lectionis annotatione propagatum: vt pars legerit, *Quaerendũ est quod non fiat deterius, quoi nõ possit obstari*: pars loco postremi incisi, *quo melius non possit optari*. Lector sequatur quod volet.

P.100, 9. M. ff. omissa praepositione *cum, non conuersari dissimilibus*.

14. *Torqueri* idem valet atque dimoueri a vita recta, in Nicotiano codice scribitur *detorqueri*.

15. M. ff. *non timeo ne mutent te*: iterum, *nocet etiam qui moratur*.

24. M. ff. duo *Nemo sibi contingit*. & sequenti tres, *sed ego contra*. certe redundat alterum *tibi*.

42. Lipsius Electorum lib. I. cap. XVI. Nouum, sed idoneum plane verbum suggerunt libri, *ista ocularia*: vel vt Modius noster repperit, *ocliferia*. Germana lectio. Sic appellat significanter, illa quae ad speciem in fronte tabernarum cum titulis exponunt: quae incurrunt in trãseuntium oculos, & emptorem alliciunt. Eiusmodi, inquit, inuitamenta in nostra secta Stoica non reperies. Haetenus Lipsius. Vide item epistolam Modij LXX. Adsentiuntur quoque duo e nostris libris, quorum vnus Puteani, *oclifera*, alter Io. Nicotij, *ocliferia* praefert.

43. M. ff. absque interrogatione, *Puta nos velle sing sent. ex turba separare*.

52. M. ff. *& per liniamenta sua ingenij opus nectitur*. mox *mulier* desideratur in omnibus. Et v. 57. in duobus interpungitur post *fiunt*.

P.101, 3. M. ff. *Qui plus adhuc* &c. vt referatur ad animum.

8. Quatuor nostri, *nihil existimo habere generosi*: iterumque, *Aliud autem est meminisse*.

14. Proprium magis hic) ait Modius epist. LXX.) verbum membranaceum: *quae aliens verbis commodatur*. Nec nostri codices aliter legunt.

17. Scriptorum lectio est, *Praeterea qui aliud sequitur, nihil inuenit, immo nec quaerit*.

18. M. ff. tres *sed si priorem planioremque inuenero*. vnus *propiorem* habet pro *priorem*. quod iam olim aduertit vir clariss. P. Faber Semestrium lib. I. cap. X. ita scribens: *Priorem* reiciendum esse Erasmus vidit, & alicubi *apertiorem* legi ait, ipse vero vel *potiorem*, vel *proniorem* mauult. Ego *propiorem* ratione ad veritatem ductus nunc primum restituo: quae ipsa patebat quidem omnibus, vt Senecae verbum vsurpem, nondum erat occupata.

29. Lege, *incitauit*. vt est in scriptis libris & excusis. Et mox, nõ displicet Nicotiani codicis lectio, *Quid aliud, inquis, adhuc volo? In hoc plurimum esse*. sic aptius sequentia quadrant, non satis scilicet esse bene vitã inchoasse & aliquousque produxisse, nisi perseueretur. Alioquin vulgata scriptura non adeo recte

procedit, nisi cum Nicotiano exemplari legatur, *Nam sic*, &c.

32. M. ſſ. agnoſcunt particulam *Itaque*, quam tamen Pincianus ex vetere lectione abundare notat.

38. In m. ſſ. reperio, *Cum te tam valde rogo*. Deinde v. 51. ſcribendum e duobus m. ſſ. *animum nutare, alibi atque alibi apparere*. Sic in fine epiſtolae, *ſuo loco nutat*. XXXV.

51. Tres, *Iſtud ſapienti perfecto contingit*: vnus, *Iſtud ſapienti perfectoque contingit*.

P. 102, 6. Tres iterum, *& ſignificare contraria* v. 17. quatuor, *Denique nihil illi iam liberi eſt*. XXXVI.

22. M. ſſ. *ſed in eo habitu eſt, quomodocunque res cedum*. & v. 30. *Nec enim opus eſſet in id comp.*

35. Conſtanter omnes, *Eſſe enim debet aliquis, cuius ſit incommodum*. v. 44. *quicquid praeteriit*.

51. Ex Horatio ſubſtituit haec verba Muretus, *vri virgis ferroque necari*: an libris conſentientibus, non indicat. Certe noſtri diſſident, & cum cuſis aliquot legunt, *vri. vinciri, ferroque necari*. Proba monſtrat iuramenti formula in Petronij Arbitri fragmentis: *In verba Eumolpi ſacramentum iuranimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari: & quidquid aliud Eumolpus inſſiſſet, tanquam legitimi gladiatores domino, corpora animoſque religioſiſſime addicimus*. Huc iterum alludit Seneca epiſt. LXXI. *Quid miraris, ſi vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet*. XXXVII.

P. 102, 2. Modius epiſt. LXX. In m. ſſ. illud *vicibus* nullum eſt, neque quidquam eo opus. Virgilius etiã dixit: *Alternis dicetis, amant alterna Camoenae*.

Et ita noſtri, praeter Ambianum, in quo ſcribitur *alternatim imperantes*. Seneca iterum epiſt. LXXII. *hic deprimitur alternis & extollitur*.

12. M. ſſ. *qui minutatim inrepit animo*. v. 16. *Facilius intrant, & haerent*. XXXVIII.

18. *In maximos auctus diffunditur*, habent noſtra & Modij exemplaria, epiſt. paulo ante citata.

24. Modius ibidem: Verum eſt, *Cõmentarios quos deſideras diligenter ordinatos*, &c. Sequitur ſtatim, *Inter multos habes, quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent*. & ſequenti XL. epiſt. *Nihil autem ordinatum eſt, quod praecipitatur & properat*. XXXIX.

25. M. ſſ. *ratio ordinaria*, non *oratio*. Et ſtatim ait, *Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt*, id eſt illa ordinaria ratio commentariorum componendorum.

31. M. ſſ. *Habet enim hoc optimum in ſe generoſus animus*.

38. Haec lectio a Mureto eſt. at vulgata & ſcripta exemplaria, *Illa enim vtilia vitaliaque ſunt: at haec eo quo ſuperfluunt, nocent*. Vox *vitalia* non videtur fuiſſe remouenda. Horatius Satyra VII. lib. II.

—— *amicum*
Mancipium domino, & frugi quod ſit ſatis, hoc eſt,
Vt vitale putes.

Proinde (ſcribit Turnebus Aduerſariorũ lib. decimooctauo cap. vigeſimoſeptimo) quaſi frugalitas nimia & attentio acrior ad rem diligentiaque noceat: & quamuis qui nequã & diſſoluti ſunt, perditi profligatique ſint, neque vita digni, quos ne Salus quidem ipſa ſeruare poſſe videatur: cum contra viuere videantur & vitales eſſe, qui ſunt frugi & attenti: tamen nimia auiditate & auaritia & nimia parſimonia exitium ſaepe acerbum accerſitur. Simile eſt illud Lactantij libro ſexto, *Vnum eſt enim ſapientis & iuſti & vitalis viri opus, diuitias ſuas in ſola iuſtitia collocare*. Hactenus Turnebus.

P. 104, 6. *Iudices* abeſt a manuſcriptis. vnus habet, *ſcias aptiorem eſſe circulanti*. Vtrumque verbum olet gloſſema. Niſi fallor, genuina fuit lectio periodi iſtius, *Sic itaque habe, vim iſtam dicendi rap. at. ab. ap. eſſe circulanti quam agenti*, &c. XL.

26. Modij libri ſcripti pertinaciter, *quam violenta iſta & inimica vis exuit*. ſed male. Noſtri conſtanter, vt in excuſis, *quam violenta iſta & nimia vis exuit*: & bene, Senecaeque mens congruenter. paulo ante dixerat verbis ſaltem commutatis, *vim dicendi rapidam atque abundantem*.

30. M. ſſ. *aut effectus impetus ſui*. Mureti lectio non mala erit, ſi *affectus* ſcribas.

32. Ita reperio in veteribus codicibus ſcriptũ, *Et ipſe malueris, ſi neceſſe eſſe eſt, vel P. Vinicium dicere, qui itaque cum quereretur, quomodo P. Vinicius diceret*, &c. v. 35. *tam inſulſus interuenerit, quam qui* &c.

36. Bene emendauit Muretus. *Namque Haterij*, ſed plenius Lipſius in comment. ad Tacitum, *Nam Q. Haterij*. hoc ei nomen fuiſſe praeter Tacitum teſtantur Seneca pater, & B. Hieronymus.

P. 105, 3. P. Faber Semeſtrium lib. II. cap. VII. *Pro nitet* (ait) quod Eraſmi eſt, nõ Senecae, *dimittitur*, repono: quoniã hoc verbum in veteribus nõnullis, in aliis autem *imittitur* (quod ab eo parum recedit, etſi corruptum eſt) legi, eiuſdem Eraſmi notae fidem faciunt. Sed proba & recta eſt antiqua lectio: quã in integrum reſtituo: cum e caueis proprie dimiſſa & emiſſa dicantur animalia. Virgilius quidem de apibus, XLI.

Hinc vbi iam emiſſum caueis ad ſidera coeli.

Hactenus Faber. Idẽ fere Modius epiſt. LXX. his verbis: Illud *nitet* ab Eraſmi coniectura eſt. qui & ipſe fatetur in omnibus libris aut *innititur*, aut *dimittitur* reperiri. quo magis inclino vt veram, aut pro vera habeã lectionem noſtrarum membranarum, quae omnes *mittitur* praeferunt, non ignotum theatris & venationibus vocabulũ. Haec Modius. Accedit item noſtrorum librorum conſenſus in voce *mittitur*.

29. M. ſſ. *Faniliam formoſam habet*. & v. 32. *ſi id implenit*.

45. M. ſſ. *magna potentia impotenter vtuntur*. Eadem lectio eſt Modij membranarum citato loco. XLII.

P. 106, 20. M. ſſ. abſque negatione, *Nam magnitudo habet certum modum*, nempe per ſe & ſine reſpectu alterius conſiderata. attamen magis placet cuſa lectio. XLIII.

38. Tolle vocabulum *gradus*, ſcriptis omnibus annuentibus. Simile gloſſema ſupra notatum eſt lib. de Beneficiis. XLIV.

58. M. ſſ. omnes, *ſolida ſecuritas*, non *tranquillitas*.

P. 107 2. M ſſ. *& quo plus operae impenderunt, hoc ſe magis impediunt, & feruntur retro*. XLV.

10. M. ſſ. *Sperarem impetraturum*. & 19. *niſi & ſuperuacua quaeſiſſent*.

21. M. ſſ. probiore lectione & interpũctione, *verbis inligamus, ac deinde diſſoluimus. Tantum nobis vacat, Iam viuere, iam mori ſcimus*.

42. Voculae hae *in eum.* non reperiuntur in m.ll.

51. M.ll.tres, *Quod bonum est, vtique necessarium est: quod necessarium est, nõ vtique bonum est: quoniam quidem necessaria sunt quaedam, eadem vilissima.*

XLVI. P.108, 15. Abest *vero* a m.ll.in quibus postrema epistolae clausula ita concipitur, *nisi quod iam etiam vbi causa sublata est, mentimur consuetudinis causa.*

XLVII. 24. M.ll. *superbissima consuetudo caenanti domino stantium seruorum turbam circumdedit.*

29. Vnus e nostris, & scripti duo Modij, *vlla voce interpolatum silentium.* quod epist. LVIII. Nouant. hoc Curij testimonio probat, *Vincam tamen silentium, & si nihil aliud, certe gemitu interpolabo.*

36. M.ll. *quod cum ad caenandum discubuimus*, & v. 56. *Mariana clade multos* &c. omissa *quam* particula, & absque interrogatione.

P.109.6. Vnus. *In iter quoque & in sermonem illum admitte*, duo, *Commitem* (vnus *Comiter*) *quoque & in sermonem illum admitte.*

12. M.ll.tres, *non quo solo cum seruis domini vescerentur, sed quo vtique honores* &c. Et sic ex veteri suo libro, cum sententiae totius medicina legendum monuerat Lipsius Saturn.lib.1.cap. 11.

23. Enitterum duplex lectio vnius loco obtrusa: & error in ceteris editionibus simplex, in Romana geminatus. Fidem faciunt libri scripti ita hunc locum referêtes: *Seruus est. sed fortasse liber animo. Seruus est. hoc illi nocebit? Ostende quis non sit.* Qui interrogationis notam & vim non animaduerterunt, assuta negatiua *non*, scripserunt, *hoc illi non nocebit.* quae scriptura in plerisque impressionibus recepta est. at Ambianus codex fraudem omnino detegit. nam super haec verba, *hoc illis nocebit*, in interlineari diastemate scriptum habet, *alius non.* Hinc *alys non* factum: & Erasinus in quodam reperit, *hoc illi, alys non nocebit.* Romana editio hoc postremo verbo iterato fecit, *hoc illi nocebit: alys nõ nocebit.* Apage hoc. extremũ scabies occupat. Haec ideo pluribus, vt origine mẽdi indicata veritatem lectionis m. ll. codicum, a Modio nuper epist.CXXIII.publicatae, confirmarem.

33. Ego sic restituendum putarim (scribit P.Faber Semest.II.cap.VI.) *Verberibus multi admonent. At non quidquid nos offendit* &c. hoc sensu, Tu melius quam alij, Lucili, erga seruos te geris, quod eos increpas, illi verberant ob leuem offensiunculam: etiamsi reuera laesi non fuerint: dum prae deliciis, iracundi animi rabiem compescere non possunt. Haec ille. Tres nostri, *Verberibus multa admouentur*, vnus, *amouentur.* Quid si legas, *verberibus muta admonentur?* quasi dicat, muta & bruta animantia verberibus coerceri & ad laborem impelli solent, serui non debent. homines enim sunt, non iumenta.

36. M.ll.tam nostri quam Pinciani, *sic excandescunt* & v.39. *placent sibi, permanent.*

XLVIII. 47. Placet Nicotiani libri scriptura, *nisi quicquid agitur a te, protinus meum est.* In eodem desit abnutiua particula *non*, versu penultimo.

P.110,14. M.ll. *Succurre quicquid laqueati respondentium poenis:* in margine vero duorum, *Succurre quid quod laqueati respondent in poenis.* Quid lateat, alij acutiores viderint.

30. M.ll. omisso pronomine *me, vt parem Deo faciat.*

XLIX. 57. M.ll. *Eo magis itaque indignor.*

P.111,1. Quatuor m.ll. & vnus Modij epist. CXXII. *eodem loco dialecticos, Tristius inepti sunt.* in Ambiano ante *tristius*, interpolatum est *qui.*

20. M. ll. *Aduersus hoc me doce aliquid. Effice vt ego mortem non fugiam* &c. ita omnino emendauit hunc locum Modius dicta epistola, & Pincianus ex parte.

L. 47. M.ll.repetito verbo *sum, Non ego sumptuosus sum.*

P.122,10. M. ll. *Ideo depelli & exturbari possunt.*

LI. 36. Mureti coniectura longius a vulgata aliarum editionum lectione recedit. Scopum tangunt mẽbranae nostrae & Modij epist. LVIII. vno consensu legentes, *Vna Hannibalem hiberna soluerunt.* Emphasis est in *vna.*

P. 113,8. Modius epist.CXXIII. Correctio Pinciani, nostrorum librorum auctoritate confirmata est, in quibus τὸ *adspiceret* etiam nullum erat, legebaturque pro illo *in Vtica*, quod ab illis videtur, qui Vticae sibi Catonem manus intulisse memineranr; aut *in vnica*, aut *Miniaca*, aut certe *inimica.* ex quo vt quid faciendum sit, non temere affirmarim, ita leui cõiectura ductus reposuerim: *Habitaturum putas vnquam fuisse in Vticae Catonem, vt praeternauigantes adulteras dinumeraret, & tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam, vt audiret canentium nocturna conuitia, nonne* &c. *in Vticae* villa puta. de qua qui epistolã Senecae LV. legerit, minus fortasse a me dissidebit. fuit certe haec eo situ, vt quae hoc loco commemorantur, ex ea videri & audiri commode possent. neque video quomodo ex vulgata scriptura sententia aliqua, tantum non contra mentem Senecae elici possit. nam quod hoc dicas: Catonem potius vallo subitario salutem suam cõmissurum fuisse quam Vticae moenibus & propugnaculis inclusurũ cõtra vim Caesaris, si Vticae necesse habuisset adulteras dinumerare, & alia grauitate sua indigna videre; aliquid est: nisi de Scipione quoque antea dixisset, Liternũ eũ, quàm Baias exsulij locum legisse, & in comparationẽ adiici videretur, perinde Catonem quoque potius intra vallũ v. a nocte a se excitatũ mansurum fuisse, quàm in villa splendida quidem, sed tot illecebris obnoxia de hac re ita censeo: etsi quo magis cogito, cusa lectio excusabilior mihi videatur. Hactenus Modius. Nostri codices *inimica* referunt. in Ambiano ex ea voce interpolata factum est *in Vtica.* Sed scholiũ, si qua huic fides, adiectũ, *ciuitas est vltra Baias aquas*, fauet Modij coniecturae. tritum satis Vticam in Africa sitam fuisse. at Vaticae villa (vt Seneca ait) Baias trans parietem habet. Abest item a nostris verbũ *aspiceret.*

10. M.ll.quidã, & sine dubio recte, *intra vallum maluisset, quod in vnam noctem manu sua ipse duxisset.*

LII. 25. Lege m.ll. *qui se ipsi protulerunt.* & v.28. *si in secundam recipimur.*

36. M.ll.tres. *alterum puram aream accepit, illic protinus opus creuit: alterum fundamenta l.ssabunt* (vel *lexabunt, in mollem ac fluidam humum missa.* Bene. si *duram*, & *lapsabunda*, cum vulgo scribamus.

42. M.ll. *Hoc durum & laboriosum ingenium nobis datum scius licet.*

P.114,1. M.ſſ. *quod ab hominibus his laudatus es.*

13. Modius epiſt.LVIII. Legendum, *Tunc autem cum hoc ex impetu facient.* vt dicat impetu illi ſuo vti permitti in plauſu: dum ex animo, non ſimulatione ille proficiſcatur.

25. Priores editiones & m.ſſ. *ad Neſida.* accuſatiui terminatione Graeca, qua Seneca gaudet, ſic flectens *Pythoclea, Idomenea, Orphea.* Cicero *Neſidem* dixit, epiſt.1.lib.XVI.ad Atticum. *Nonis* (ait) *Quintil. veni in Puteolanum, iens ad Brutum in Neſidem.* ſic enim emendat Lipſius Antiq.lect.lib.IIII.cap.XIX. LIII.

34. M.ſſ. *iacitur Memor artificij mei, vetus frigidae cultor, mitto me in mare.* Sic etiam Modij codices praeferunt, vt indicat epiſt.CXXIII. Huc ſpectat Plinius libro vndetrigeſimo nat.hiſt cap.1. *Carmis Naſſilienſis frigida hibernis algoribus lauari perſuaſit. merſit aegros in lacu. Videbamus ſenes conſulares vſque in oſtentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annaei Senecae aſtipulatio.*

36. M.ſſ. cum prioribus editionibus, *quem ſcis non cum mari nauſiam effugere.*

45. Quid Muretũ mouerit vt haec caſtraret, neſcio. vellẽ monuiſſet. Ceterae editiones certe habẽt, *qui vt talaria coeperit intendere, & vtroſque dextros pedes fecerit, neceſſe* &c. nec ſequius duo m.ſſ. niſi quod *qui vbi vt, coepit.* & *fecit* referant. Ambianus aliquanto diuerſius, & (quia aliud iam non ſuppetit) forſan rectius, *qui vbi talaria cepit intendere, & vtroſque pedes infecit, neceſſe podagram fateri.* Egregie vero idem, quod hic Seneca, expreſſit Lucianus in Ocypode his verſibus:

Ἅπας γὰρ ἀυτὸν βυκολεῖ ψευδοτρόμων·
ὡς ἰνσισχνὼς, ἢ πρόκοψας τοι κάσιν,
Λήγει φίλοισι μὴ φράσας τὸν ἀιπίαν.
Ὁ μὲν λέγει γὰρ, ὡς δοκῶν λαθεῖν πνὰς,
Χρόνος δὲ γ' ἕρπων μιλυὸς, καὶ μὴ θέλῃ.
Καὶ τότε δαμασθεὶς, ὀνομάσας μου τοὔνομα.
Πᾶσι γέλωβος, ἀμβεβάσται φίλοις. id eſt,

Quilibet enim ſe decipit mendacio,
Luxatum alicubi, aut grauiter alliſum pedem
Dum dictitat, veramque cauſam ſupprimit.
Quod enim ipſe celat, & latere alios cupit,
Hoc tempus inuito arguit eo poſt tamen:
Ac tum domitus, vtroque nomine me vocans,
Geſtatur ab amicis, triumphus omnibus.

Et poſtea, tunc demum podagram vocitari indicans, cum vtrumque pedem morbus torſerit, ita ludit:

Ἐπὰν δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγήσῃς πόδα.
Στένων δακρύεις, ἐν δέ σοι φράσαι θέλω,
Τοῦτ' ἐστ' ἐκεῖνο, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς.

Vbi vero & alterum pedem inuadet dolor,
Flebis gemens. at dicere vnum tibi volo,
Hoc illud eſt, nolis velis, hoc illud eſt.

49. M.ſſ. *Grauis ſopor etiam ſomnia extinguit.* & 53. *omnibus alijs rebus te nega.* v. 56. *cui aduoceatus in remiſſione deſcenderes.*

P.115,12. M.ſſ. *tela laxo ſinu eludit.* rectius quàm *excludit,*

15. *Commeatum* pro *comitatum* primus ſcripſit Lipſius lib.v.epiſt.v. Commeatum dare (ait) honeſte ductum a re militari: id eſt, diu me morbus dimiſerat, nunc repente adortus. LIIII.

20. M.ſſ. *hoc animam agere.* & mox, *Facit enim aliquando* &c.

38. Idem. *nihil cogito de die toto. Illum tu lauda* &c. & v.42. *quod coactura eſt.*

51. M.ſſ. *Erat enim a recenti tempeſtate ſpiſſum.* LV.

57. Integerrimus ſenator Cl. Puteanus legit, *aeque enim odiſſe illum, quàm amaſſe, periculoſum fuit.*

P.116,12. Puteani codex, *cuius laxo atrio paries manu facta; Aequarũ* &c. Nicotianus, *cuius laxo atrio pares manufactae, quarũ* &c. At doctiſſ. Lipſius electorũ 1.cap.XVI. Lego (ait) *laxo atrio pares manufactis.* Speluncas enim natiuas fuiſſe vult, ſed tã eleganti ingenio loci, vt prouocare poſſent omnes manufactas.

13. M.ſſ. omnes *tenetur*, pro *torretur.* a ſole ſcilicet, vt habet ſcholium Ambiani.

18. M.ſſ. *ipſe noui: eſſe illam totius anni credo.* Hinc fecit Lipſius, *eſſe villam*, loco iam citato.

21. Modius epiſt.CXXXII. Paullo plenius mẽbranae abbatiae S. Stephani: *animus eſt, qui ſibi omnia commendet.* ita etiam noſtrae. quamuis verbum *ſibi* in emendationibus Pinciani exemplaribus deſideretur. LVI.

39. Tuſ[illegible]bus cap.IIII. lib.VII. Aduerſ. Extra controuerſiam eſſe reor, legendũ eſſe, *quoties retentum ſpiritũ remiſerunt:* non vt irrepſit in omnia volumina, *recentem:* ſed & mox, *& hac plebeia vnctione cõtentum:* non vt vulgo *functione* percrebuit. Statim m.ſſ. omnes, *cum in aliquem inertem.* Loco *aliquem* ſuffice *aliptem*, nec vtrumque, vt in editione Romana, tolera. De alipte Iuuenalis Satyra VI.

Callidus & criſtae digitos impreſſit aliptes.
Ac ſummum dominae femur exclamare coegit,

44. Lud. Caelius antiq.lect.lib.XXX.cap.XIX. Epiſt. eſt Senecae, in qua tumultuoſa balneorũ luxuria notatur. *Si vero pelicrepus* (inquit) *ſuperuenit, & numerare coepit pilas, actũ eſt.* Quid ſibi hic pelicrepus velit, nõ video: verũ certiſſima ducor coniectura, vt pilicrepum arbitrer legendũ: cumque intelligã, qui pilas hoc eſt ſphaeras aut glomos pice illitos in ignem balneorum ſiue vaporarij coniiceret, ſicubi forte reſtingueretur. In hanc ſententiam vt pedibus eam, Papiniusfacit Syluarum primo, in balneo Etruſci:

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata, crepantis
Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat
Aedibus, & tenuem voluunt hypocauſta vaporem?

Meminit huiuſmodi pilarũ, vt opinor, & architectus Vitruuius libro quinto: *Suſpenſurae caldariorum*

ita sint faciendae vt primũ ses quipedalibus tegulis solũ sternatur inclinatũ ad hypocaustũ, vti pila quum immittatur, nõ possit intus resistere: sed rursus redeat ad praefurnium, ipsa per se ita flama facile perua gabitur sub suspensione. Domitius vero Papinij expositor, ita locũ eũ enarrat: *Quid nũc* (inquit) *ego narrẽ tibi tabulata, quae in sublimi parte aedium sunt, quo desinunt vaporaria, habẽtia in vertice pilã concauã, quo peruenit flãma ignis in imo ardẽtis, sed lãguida & tenuis: vt domus ita tepeat, non autẽ aestuet:* Haec sententia an congruat, iudicẽt volentes. Nos quod varia suggerit lectio pro captu ingenij in lucẽ promimus: sicut & illud quod obseruatũ doctissimis est, inter eos qui corporis curam agunt, recenseri tonsores, balneatores, pillicrepos, alipilos, mediastinos, mãgones, aliptas seu paedotribas, cinisflones, arcularios, propolas, pigmẽtarios coronarios, cosmetas, & id genus alios. Haec Rhodiginus. Turnebus. Aduersar. cap. IIII. lib. VII. Quis tandẽ est pilicrepus, quẽ Seneca ait, si superuenerit & plus numerare coeperit, actũ esse? sic enim in eo lego, nõ *pelicrepus*, nec *pilas*. eũ interpretantur in hoc labore excutiendi & enodandi voces abstrusas in auctoribus primi homines subsellij, qui pilas in vaporarium coniiciat. a quibus dissentio, atque eum interpretor qui pilas crepat, aut pila crepitante lusitat (nam pila crepitum facit) quod facere solebant paulo ante balneum, vel dum hypocausta & sudationes calescerent. Martialis lib. XIV. epigr. CLXIII.

Redde pilam, sonat aes thermarum: ludere pergis?
Virgine vis sola lotus abire domum.

quo etiam sensu illud Pap. l. I. Sil. in baln. Etrusc. accipio:

Quid nunc strata solo referam tabulata crepantes
Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat
Aedibus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem?

In mittenda autem & remittenda pila, cum pilicrepus plures quàm essent manus & vices numerarat, maximus excitabatur clamor ab aduersariis. Hactenus Turnebus. Atque huic quidem quod ad *plus* attinet, fauet Nicotianus codex, & *numerare coeperit plus*, scriptum habens: at Puteani membranae vocali addita, *pilus*, vt etiam Ambiana.

42. Turnebus ibidem: Subiicit Seneca, *adiice nunc scordalum & furem deprehensum.* Epist LXXXIII. scordalum appellat. quam veriorem scripturam esse reor. *Tullius*, inquit, *Cimber & nimius erat in vino, & scordalus.* Scordalum interpretor velut scorodalum, id est hominem alliatum, & illuuie squaloreque foedum & sordidum & impurũ, vt de quodam seruo apud Plautum in Mostell. Sc. *exi a culina*, dicitur, *Germana illuuies oboluisti allium.* Talis enim cum balneas inibat, & in elegantes lautosque inciderat, magno clamore & vociferatione excipiebatur: nisi forte ab immunditia & foetore excrementorũ alui nomen habet. hoc verbum etiam extat in V. C. Memmij Petronio, *ego autem nactus occasionẽ vindictae, Eumolpum excludo, redditaque scordalo vice, sine aemulo scilicet & cella vtor & nocte.* vt tamen verum fatear, scardalus in Petronio scribitur, vt existimo, perperam. Est & hodie Graecis scordalus morbus in oculis equorum, in angulo crescente caruncula. Haec Turnebus.

44. Caelius antiq. lect. lib. XXX. cap. XIX. Expuncto inutili verbo, pro *alipedum*, lege *alipilum*, id est, alarum pilos vellentem. quod auctoris sententiae mire congruit.

46. Turnebus citato loco: Lego mox, *Iã libarij varias exclamationes.* sic vocatur qui liba vẽdit. Caelius item libro & capite dictis: Sed & mox Seneca confluentem ad balnea institorũ & cuiusque vilissimi turbã enarrans: *Iã librarij*, inquit, *varias exclamationes, & botulariũ, & distillariũ, & omnes popinarũ institores, mercẽ suã quadam & insignita modulatione vendẽtes.* Hic mendũ irrepsit in verbũ vnũ, reliqua perobscura sunt. Nã vbi *librarij* scribitur modo, legerim libentius *libarij*, a vendendis libis: de quibus in Fastis Ouidius, ita vt vna modo littera pereat extrita. De botulario vero, vt nostro beneficio pernoscãt & hoc studiosi iuuenes, intelligo verbo illo venditores cõfectoresque botulorũ. ea erant farcimina, Festo tradente: de quibus & Apicius, quisquis is est: *Botellũ sic facies. ex oui vitellis cocti, nucleis pineis concisis, cepam addes, porrũ concisum, thus crudum, miscebis piper minutum, & sic intestinũ farcies, adiicies liquamen, & vinũ, sicque coquas.* Erat quidem botulus mensis omnibus gratus, sed in Saturnalibus celebrabatur praecipue, dũ ex eo corona fieret pulti. propterea libro quinto Valerius Martialis, forma tamẽ diminuta,

Et pultem niueam premens botellus.

Sed & in distichis idem poeta sic cecinit:

Qui venit botulus medio tibi tempore brumae.
Saturni septem venerat ante dies.

Supereest apud Senecam verbum non admodum vulgo notum, quod est *distillarius*. Scimus quidem a Latinis fere distillationes dici, quae a Graecis coryzae, branchi, catarrhi vocentur. Quamuis haec apud illos differant: quum sit coryza, dum pituita tantum nares obsidet, grauedo Latine dicta, sicut Celsus meminit: catarrhus vero qui fluxio dici valet, quum fauces palatumque: at branchos, quum & guttur & arteria corripitur: ob quod & arteriacum quãdoque, vt Paulus scribit, vitium id appellant. Omnia tamen haec Hippocrates etiam coryzas vocat. Caeterũ expositio haec ad Senecae sensum parum facit. Proinde sciendum, distillationem quandoque pro liquamine capi, quo vtimur ad intinctus, siue, vt Graece dicam, embammata. Hinc Seneca scite admodum & docte distillarium vocauit, qui id genus concinnaret distraheretque, quem insignita modulatione merces suas vendere scribit: qui mos adhuc passim seruatur in vrbibus. Haec Caelius, non incongrue cetera, modo a voce *distillarius* sibi cauisset. Sed via eunti (ait Seneca) aliquid extremum est, error immensus est. Nata est illa ex altera quam m. ll. nonnulli praeferunt, *clustularius*. Hodie recte legitur in excusis *crustularius*.

47 M. ll. *mercem suam quadam & insignita modulatione vendentes.* vnus omittit coniunctionem *&*.

48. M. ll. *cui mens inter tot clamores, tam varios* &c.

55. Meta sudans, vt dicit Eutropius, locus vbi experiebantur iuuenes velocitatem suam. Hoc scholium est Ambiani codicis. In quarta vrbis regione illam fuisse significat P. Victor.

57. M. ll. *Etiam nunc molestior est mihi sonus:*

P.117, 20. Modius epist. LVIII. m. ll. *aut etiam abiurata*. puto rectum, *abiurata*. qui mos pleriſque hodieque vſque adeo, vt non tantum quidam ſpe ſua fruſtrati ambitionem in poſterum omnem, ſed & vitam communem eiurent. Haec ille. Sed noſtri luculenter cum impreſſis, *aut etiam abiecta*: Nicotianus tamen, *obruta*.

29. M. ll. conſentiunt cum Pinciani lectione, *ad vocem & accidentia erigitur*.

41. M. ll. *vana circumſtrepet*. Et ſtatim, *migrabo*. *Experiri & exercere* &c.

52. Rectius m. ll. *excitatus* pro *incitatus*. Idem breuius v. 57. *Quaedam enim mii Lucili nulla effugere virtus poteſt*. LVII.

P.118, 8. M. ll. *magis aut minus*. Et mox duo, *vigiliarũ ruat, aut mõs*. *Nihil inuenies*. omiſſis duabus dictionibus, *an turris*. vt ſuſpicer gloſſema eſſe *vigiliarũ* explicare volentis. de duarum enim rerum ſaltẽ ruina auctorem loqui ſequentia probant. Videtur autem vigiliarum, turris ſeu ſpecula editis locis inaedificata, in qua vigiles excubare ſolent. Sic ſpoliarium, viuarium, valetudinarium locorum nomina ſunt.

20. Locus non conſtare videtur. M. ll. habent, *propter illum nullo genere poſſe, propter quod non perit*. Ambianus inter *genere* & *poſſe*, interſerit *mori*: manus tamen recentior eſt. Si quid audendum eſt, legam, *perire illum nullo genere poſſe, propter quod hoc perit*. *illum* intelligo animum, *hoc*, corpus.

30. M. ll. *Eſt lucũ Silari iuxta ilicibuſque virentẽ Pluribus*, &c. Virgiliani vero codices vulgati lib. III. Georg. *Eſt lucos Silari circa, ilicibuſque virentem Plurimus* &c. iidem mox, *oeſtron Gray vertere*. LVIII.

41. Ante legebatur, *ſed fideli Virgilio*. vt ita Seneca ſcripſerit (ait Modius epiſt. CXXXII.) parũ etiam illum nouit, cui id perſuaderi poterit omnino emendandum: *ſed fidem Virgilio*: volo, puta, te adhibere. Sic ille. Et ita m. ll. noſtri. Ambianus vero, *ſed fidem adhibe Virgilio*.

48. Modius ibidem e ſuis libris legit, *diſertum & orationis* &c. Sed noſtri diſceſſionem faciunt, & eunt in correctionem Mureti.

58. M. ll. *eſſe aliquid genus, eſſe & ſpeciem*. & ſic S. Stephani membranae quoque apud Modium epiſt. LVIII. Ambianus codex, *eſſe aliquid genus & ſpeciem*.

P. 119, 4 M. ll. *Homo ſp. eſt, vt Ariſt. ait, equus ſp. eſt, canis ſpecies eſt*.

9. M. ll. *Sed quaedã anima carent*. Statim Modius epiſt. eadem: Legunt membranae, *corpora omnia aut animalia eſſe, aut inanimalia*: poſtea vero ver. 22. *aut animãtia ſunt, aut inanimãtia*. quod vtrobique mihi quidẽ non diſplicet. vt enim hic fortunae Gratiae nõ agantur, ſatius tamen opinor Senecam ſuis verbis loquentẽ audire quàm alienis. Hactenus ille. Ac priori quidẽ loco adſtipulatur noſtrorũ vnus, alius ex parte, legẽs, *corp. om. aut animalia eſſe aut inanima*. Poſteriori nullus, ſed omnes faciunt cũ edita lectione.

26. M. ll. tres, *Primum genus Stoicis quibuſdam videtur Quid. quare videatur, ſubiiciam*.

40. M. ll. *ex quibus omnia quaecunque videmus, ſiunt*. & 58. *& in aſſidua diminutione*, &c.

P. 120, 15. M. ll. partim, *ſi obſeruaueris ſumes, quod poſſit* &c. partim *ſames*: non autem, *inuenies*.

16. Modius epiſt. CXXXII. *Vacatio* hoc loco poſitũ pro vitae genere, valde mihi ſuſpectum eſt, oletque barbariem: cenſeamque cum membranis noſtris ſcribendum, *ex omni natione* &c. quod valet ex omni ſecta & genere hominum. ſic enim & Satyrographus:

Natio comoeda eſt, rides? maiore cachinno
Concutitur &c.

Sic ille. Nec aliter noſter Seneca lib. VII. nat. quaeſt. cap XVI. *Et hoc in commune de tota natione*, hiſtoricorum ſcilicet. Et lib. VI. cap. XXVI. *Philoſophi quoque credula natio, dixerunt*.

23. M. ll. *in ſublimi volit. r. o. formas, Deumque inter illa verſantem, & hoc prouidentem*. vnus, *inter illas verſantem*.

46. M. ll. *vtrum ea haec ſit*. Vnde recte Pincianus collegit legendum, *vtrum ea faex ſit*.

P. 121, 5. Lipſius epiſt. v. lib. v. Legendum *mortes meras*. nam tota ante epiſtola de morte. Modius epiſtola LVIII. Legunt alij *mortes meas*. ſed nugae merae iſta ſunt: ſcribendum, *quod lubentius quàm mortes meras lecturus es*. Ita etiam Muretus cenſuit. Ne tamen in eorum ſententiam eam, mouet me praeter conſtantem m. ll. auctoritatem ſcopus Senecae, eo ſpectans vt doceat vitam prouidentia noſtra & frugalitate extendi poſſe, nec mortem ob ſenectutem, morbum, vel dolorem accelerãdam eſſe. Ab hac parte ſtant verba: *Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quàm nos ſumus, prouidentia periculis eximit poſſe aliquatenus noſtra quòque prouidẽtia longiorẽ prorogari huic corpulo morã, ſi voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coercere*. Et iterum in calce epiſtolae: *Eſt praeterea materia quae ducere diem poſſit*. id eſt mortem differre. Libentius itaque *mortis moras*, quàm *mortes meras*: legerim. Vale etiam mortuis dicebatur. Seruius ex Varronis logiſtoricis ad Virgilij verſum, *Salue aeternum mihi maxime Palla, Aeternumque vale*. & alibi Donatus ad act. IIII. ſc. II. Terent.

28. Modius epiſt. CXXXII. Referunt membranae alterо omiſſo: *vt non temerarias, ita quae periculum ſui fecerint*. & profecto aut ita legendum, aut hoc modo quo iam dicam: *vt non temerarias, vt non indecoras, ita quae* &c Haec ille. Noſtrorum eadem varietas eſt quae codicum Pinciani. LIX.

P. 122, 49. Modius epiſt. LVIII. Manu exaratus: *Quamdiu vnius menſae ſtrumentum*. vt fortaſſe ſcripſerit Seneca inſtrumentum: apparatumque conuiuiorũ intellexerit, qui fere peregrinis deliciis inſtruebatur, ipſe Seneca alibi, pleniſſimeque Petronius, omneſque certatim cum alij ſcriptores, tum in primis ſatyrographi. Et ita vnus e noſtris: at ceteri *frumentum*. LX.

56. Duo m. ll. ceteris auctius, *Vinit is qui multis vſui eſt. Vinit is qui ſe vitur. Qui vero* &c. & ſtatim omnes cum prioribus editionibus, *quomodo in conditino*.

P. 123, 6. Modius epiſt. CXXXII. Elegantior & ſolentior Senecae, lectio ſcripta, *ſanquam me cum maxime ſcribentem* &c. LXI.

9. Idem epiſt. LVIII. M. ll. *Repugnanti, inuolenti neceſſitas eſt: in volente neceſſitas non eſt. vt inuolens* dicatur, quemadmodũ, *inparens*, quod valet non parens, *inobediens, inprolis*, aut *improlus, incicur*, & ſimilia.

20. M. ll. *vbicunque ſum, ibi meus ſum*. ſic ſtatim, *quocunque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto*. LXII.

24. M.ff. *aut causa ex officio nata ciuili.* quod postremum vocabulum etiam ex vetusto Monj ouilj cod. manuscripto reposuit V.C.P.Faber, comment. ad l.11. tit. de diuersis reg. iuris antiq.

LXIII. 32. M.ff. optimi, *Molestè fero.* Quod sequitur de vini amaritudine, explicatur a Brodaeo Miscellan. cap. 111. lib. 1.

58. *Fortunae* reponendum est loco *naturae.* illud agnoscunt omnes tam nostri, quàm Pinciani codices, & iubet ita ratio. Amici enim inter fortunae bona recēsentur: & illorum possessio ac fruitio, fortunae beneficium est, non naturae. Liquet hoc ex sequentibus: *si non habemus* (alios amicos sc.) *maiorē ipsi nobis iniuriam fecimus, quàm a fortuna accepimus. Illa vnum abstulit: nos quēcunque* (ita m.ff.) *non fecimus. Quemcunque* e suis codd. laudat etiam Modius epist. CXXXII. vt quod magis sententiam philosophi explicet: quae est, fato nobis erepto aliquo amico, vno quidem eius culpa nos priuari, at nostrapte omnibus iis carere, quibus nos non insinuauimus.

P. 124, 9. Superiores editiones & m.ff. *ne vnum quidem nimis amauit.*

22. Interiit iste Annaeus fungorum esu. Plinius nat. hist. lib. XXII. cap. XXIII. *Fungi familias nuper interemere, & tota conuiuia, Annaeum Serenum praefectum Neronis vigilum, & tribunos, & centuriones.*

LXIIII. 41. M.ff. *Quantus in illo, di boni, vigor est.*

P. 125, 13. Modius epist. LVIII. Non displicebat quod erat in S. Stephani libro veteri, *omnia quibus honor honori haberi solet faciam.* vt honor loco posteriore pro magistratu accipiatur, solenti l. c. nostris more. Idem nostri transposita saltem vnica dictione, *om. q. honor haberi honori sol.* &c.

LXV. 21. Probe tres m. ff. *postmeridiano mihi cessit.* vt alicui loco cedere dicimur, ita malam valitudinem sibi postmeridiano tempore cessisse Seneca scribit.

25. M. ff. tres, *te arbitrum adduximus,* vnus *addiximus.* Lipsius Elect. 1. cap. XVI. Repone (ait) phrasin fori veteris, *te arbitrum adigimus.* quae nota iam ex Cicerone & Itis.

46. M. ff. *Putas inter causas facti operis esse numerandum.*

58. M.ff. duo recte in accusandi casu, *Faciem tem, hic Deus est:* & deinde, *Formam, haec* &c. dependent enim a praecedentibus, *Haec omnia mundus quoque habet.*

P. 126, 4. Modius epist. CXXXII. Ista *bona fecit,* inducere nos iubent membranae S. Stephani, & aliae Praedicatorum Herbipolensium: & sequitur sane immediate, *fecit itaque quam optimum potuit.* nostrae idem iubent.

31. M. ff. duo, *si malignum & praeclarum lumen habent.* Haec duo coire non poterant. conciliarunt itaque adiectione negatiuae *non:* in impressis quidem libris. *si malignum & non praeclarum lumen habet:* in scripto vno autem, *si mal. & praecl. lumen non habent.* Errorum labirynthus est vbi semel a vero discesseris. Hic ergo gradum sistamus, & veritatis viam ab Ambiano codice indicatam sequamur. Eccam, qua nihil planius: *si malignum & precarium lumen habent.*

42. Rectius duco, *in vna deformitate iacentibus faciem diuiserit,* e m.ff.

44. Cusa lectio est a Pinciano; at m.ff. *an sae pe nascendum: quo* &c.

47. M. ff. 7. *quàm vinculum aliquod libertati meae circundatum.* Iidem v. 55. *Potentius autem est ac preciosius quod facit,* &c.

LXVI. P. 127, 17. M.ff. *ad primum bonum reuertamur.* v. 29. Modius epist. CXXXII. Scribēdum vt liquido liquet, & libri clamant, *toti se inferens mundo.* Consentiunt tres e nostris.

33. Ibidem: Consentiunt membranae omnes in *Talis animus virtus est,* &c. & profecto aut meū me iudicium decipit, aut ita plane legendum. animus, inquit, asperis blandisque pariter inuictus, supra omnia quae cōtingunt accidunteque, eminens, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quē nec attollat fortuna, nec deprimat: hic ille talis animus est decātata illa virtus, quae oculis subiici alioqui nequit. Hactenus ille. cui suffragantur itidem omnes nostrae. Senecae epist. LXXVI. *Ratio perfecta, virtus vocatur.* iterum, *Ratio explicita & recta, & ad naturae voluntatem accommodata, vocatur virtus.*

45. M.ff. *honestum est enim propter illa quae retuli.* & v. 50. Lege, *quibus illae contigere,* sc. virtutes, e tribus m. ff.

51. M. ff. *Mortalia minuuntur, cadunt* &c. Recepta lectio Pinciani est.

P. 128. 1. Abest a. m.ff. particula *sed.* & linea ab hinc quarta omnes legunt, *in exitium ipsius suum verti.*

6. Omnes Pinciani & nostri m.ff. *simplicitas liberalitas, constantia.* & v. 9. *plurimum inter illa, in quibus* & cetera.

23. Basileenses editiones *, malum non putat, velut libens faciat.* m.ff. vero, *malum non putet, velit, libens faciat.* Nec sunt ista, vt in editione Romana, eradicanda. eis enim respondet quod sequitur, *inuissum, incoactumque, sincerum, nullo malo mixtum.*

38 Magis placet verbum duorum opt. m. ff. *procurreo* quàm *percurret.* Epist. LXXI. *vt ad omnes casus procurrerem.* Mox v. 40. omittitur *ergo.*

45. M. ff. *Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabis, si corpus illaesum tibi & integrum* (vnus, *si corpus illiticum integrum,* alius, *si corpus illi tuum integrū:* alius denuo, *si corpus illibatū integrū*) *fortuna praestiterit, quàm si ex aliqua parte mutilatum multatumque.* Et v. 48. M.ff. tres *seruata sunt,* pro *seriusha sunt.*

51. Dele postremum *est,* & paulo post lege, *hilarem ac pacatam,* membranis ita volentibus.

P. 129, 37. Optimus Puteani codex, *& vnius vitae perfectum itura.* Nicolaianus integrius, *per rectum itura.* quo pacto legit Mureti liber Siculensis.

P. 130, 50. Duo Puteani exemplaria, *vt malaxandos articulos* &c.

LXVII. P. 131, 2. M.ff. *in vestimentis degitur.* Et Modius epist. XXI. Ex membranis Dominicanorū, & omnibus omnino libris, *vestimentis* repono pro *stramentis,* quod a coniectura Pinciani est, existimātis nullū vsum vestimentorum in lectulis, quorum statim est mentio. Sed humanum quid passus est hic eruditissimus alioqui vir. Terentius. Heautontim. scena, *Ego me non tam astutam:*

Est mihi vltimis conclaue in aedibus quoddam retro;

Huc est introlatus lectus, vestimentis stratus est.

Nisi forte alia haec res: quod mihi tamen, vt adhuc est, persuaderi non potest. Hactenus ille. Nec est quod longe abeamus: ipse Seneca sibi suam vindicat lectionem. Epist. LXXVIII. *Est*, inquit, *mihi crede, virtutis etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi indomitique terroribus: & in vestimentis vir fortis apparet.*

25. M. ff. non agnoscunt sequentia, *nec tamen ideo solummodo ferre tormenta optabile est.* Modius item ibidem: Succinctius (ait) lorge membranae: *Si fortitudo optabilis est, & tormenta patienter ferre optabile est. hoc enim fortitudinis pars est.* plane concinne, vt ego arbitror. illa enim *nec tamen* &c. videntur a bono aliquo viro adscripta, qui monere vellet, patienter ferre tormenta non ob hanc tantum, quam afferret philosophus causam, esse optabile, sed ideo quoque quòd homini Christiano religionis causa quiduis fortiter perpeti, coelum aperiat, & apud Deum eum gratiosum faciat.

P. 132, 22. Necessario legendum est, *non iactare otium suum.* Negligentia potius quàm studio vocem *otium* in Romana editione omissam puto. LXVIII.

26. Delendum est postetius *tecum*, ex auctoritate m. ff. Mox iidem: *hoc est huius boni tempus*, & ita Pincianus.

P. 133, 15. M. ff. partim, *si tam breue tempus internallum discidimus*, partim *internallo discindimus*. partim, *discimus.* LXIX.

52. Triginta dies in carcere & in expectatione mortis exegit. propter Delia festa. Xenophon libro IIII. de Socrate: ὁμολογεῖται δέ τινα πω των μνημονευομενων ἀνδρῶπων καλλίω βάλατον ἐπιγνειν. ἀνάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῶ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκεῖνο τὸ ἱερὸν εἶναι, τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ. LXX.

P. 135, 20. M. ff. *sub diem nasci debet: & hoc quoque tardum est nimis: sub manu quoque, sub manu, quod aiunt, nascatur.* Cl. Puteanus hanc mihi lectionem suppeditauit, *sub die nasci debet: & hoc quod tardum est nimis, sub manu, quod aiunt, nascatur.* Caelius antiquarum lectionum cap. XXXII. lib. XXX. ad quo hoc, *Sub manu*, summam temporis celeritatem significari docet ex Tranquillo in Augusto. cuius verba sunt: *Aerarium militare cum vectigalibus nouis constituit, & quo celerius ac sub manu annunciari cognosciue posset, quid in prouincia quaque gereretur, iuuenes primo modicis interuallis per militares vias, dehinc vehicula disposuit.* LXI.

43. P. Faber comment. ad l. 1. de iustit. & iur. pro *litterarium*, reponit *litterariorum*, & paulo post *Fias*, pro *fies*, ex manuscripto Moniousij codice.

44. M. ff. *dimittunt.* a quo propius abest Pinciani *demittunt*, quàm Mureti *diminuunt.*

45. M ff. *quisque volet tibi contumeliam faciat & iniuriam.* Si *quisquis* legas, hic ordo erit: faciat tibi contumeliam & iniuriam, quisquis volet: tu tamen nihil patieris.

P. 136, 17. M. ff. *si sperarent omnia illa: sic vitam mortemque per vices ire* & cetera. & statim, *Itaque vt Cato*, & cetera.

21. M. ff. *alienorum imperiorum magna sunt decora.* recte. Euripides in Andromache: Ἀσιάδος γῆς σχῆμα Θησαία πολις.

23. M ff. *repentini maris inundatio.* ea ratione scilicet, qua sequitur *subitam cauernam.*

44 M. ff. concilius, *non magis quam regulam, qua rectum probari solet, flectes. Quicquid* &c.

51. Modius epistola XXI. In membranis quas vidi, non sunt ista *quod dicã paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honeste iudicantis.* & nescio quomodo mihi hic abesse posse videtur, sic tamẽ, vt temere nihil fecisse aut pronunciasse videri velim, qui iudiciũ de hac re omne penes collegium musicum esse cupio. Hactenus ille. Vnus e nostris codicibus exhibet illa, ceteri haec tantum, *quod dicam paria bona esse honeste iudicantis.*

P. 137, 8. Idem ibidem: Quid est amabo aliud omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollere, quàm supra fortunam suam extare? omnino insane. bene abest in scripto illud *quàm*, quod inepti sycophantae alicuius elegantissimam hanc locutionem non intelligentis, stabilendo loco, quem tuere alioqui existimaret, commentitium fulcrum est. Ita Modius, & recte, consentientibus etiam quattuor nostris. Sed vellem stilo temperasset. Pincianus Senecae obstetrix, ex vetere lectione *quàm* scribi iusserat.

11. M ff. *vt hoc opinor.* fortean transpositis vocabulis, *hoc vt opinor.* Iidem v. 20. *inchoatus, & ad summa procedens.*

21. Aliae editiones, *tanto melior quàm fortior.* Vnde Lipsius epist. v. Scito *tanto* monachale glossema esse, legendumque. *audire manult melior quàm fortior.* Sed haec diuinatio est: at Mureti correctio libris bonis fidisque firmata, Senecam ipsum sponsorem habet. Epist. XXXI. *ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint, minusque sibi vinci ac strigare permiserint. admirabor, & clamabo, Tanto melior surge, & inspira*, &c. Lib. de Tranquillitate animi, capite vltimo: *Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus, Tanto fortior, tanto felicior.* Adclamãdi formulae sunt cum laudatione coniunctae. Non absimiles quae sparsim apud Senecam nostrum leguntur: lib. VI. natur. quaest. *Vade fortiter, vade feliciter.* Epist. LXVII. *Feliciter quod agis.* Epist. LXVI. *Macte virtute esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur.* Ex aliis auctoribus collecta exempla suppeditat Lipsius Electorum lib. I. cap. X.

27. Optimorum duorum m. ff. alter. *Vbi origo calamitas*: alter, *Vbi ergo calamitas.* & hoc rectum esse indicauit Pincianus.

28. M. ff. *si ista animum detrahunt.* Pincianus reposuit *distrahunt.* Modius epist. XXI. magis illud probat. possunt enim (ait) etiam sapientis animum fortasse afficere varie hae, de quibus agit, turbationes: sed sic, vt nihil pudendum in se admittat, aut vllo modo concidat malisve succumbat.

47. Lege cum scriptis & impressis, *& modo prodeant.*

57. Modius epistola eadem: Nullus hic Dacis locus: quare cum in scripto codice sit *Adahas*, lego: *Non Persis, non extrema Medorum, nec si quid vltra Dahas bellicosum iacet*, &c. sunt enim Dahae cum Sacis, Massagetis, aliis, interioris Asiae populi, Persis quondam tributarij: cum quibus postea a Magno, vt & alij multi, subiugati sunt. Strabo, Curtius, & quis non? Feliciter, Modi. Puteani membranae optimae liquido *Dahas*: reliquae vel *Adhas* transpositis litteris, vel vna interiecta, *Dachas*.

P. 138, 7. M. ff. *tunc istud in manus sumam.* Paulo post v. 16. abest ab eis dictio *sua.*

34. Haec lectio dissimilis est reliquis editionibus & scriptis libris. Illae legunt, *Cui quid abscedere non potest, id imperpetuum est: hi. cui aliquid abscedere potest ad imperpetuum est*, vel *id perpetuum non est.* Modius epistola xxi. Di deaeque te, quisquis es, qui negatiuam huc infersisti primus, quae ex oratione vera alioqui, falsa cõclusit? quid enim magis contra rem, quàm cui aliquid abscedere non potest, id imperpetuum, hoc est minime perpetuum esse? at tu dices te legisse disiunctim: *id in perpetuum est*, hoc est aeternum. vade quo dignus es, inepte, & Senecae suam relinque sententiam, qui scripsit: *cui quid abscedere potest, id imperpetuum est.* qua ratione inuenitur dixisse Tertullianus, *imbonitas, inodor*: Arnobius, *inactus*: Lucretius, *inambitiosus, indeceptus*: Ouidius Metamorphosi & alibi, *indefertus, incallidus.*

40. M. ff. tres. *& semper ad spem venturi hiat.*

P. 139, 17. M. ff. tres, *pacis beneficium ad omnes pertinentis.* vt supra, *repentini maris inundatio*, epistola. LXXI.

52. Vocula *etiam* desideratur in omnibus m. ff.

P. 140, 8. Hoc ordine leguntur in m. ff. quae sequuntur, *vnum bonum esse, quod honestum est? Nam qui alia b. i. in f. v. p. al. ar. sit. Qui o. h. h. circ. intra se felix est.*

36. M. ff. omnes, *cum recedente*, & mox, *circa praemium rixa est. Primum* a Pinciano inductum omnes hactenus editiones occupauit in hac demum legitimo possessori cessit.

41. Variant m. ff. Duo, *aliquo spes vana delusit*. omisso *inuadendique*, vnus, *inuidentesque aliquos spes vana delusit*: alius, *inuidentque alij quos spes vana delusit*. quod postremum magis placet.

P, 141, 11. M. ff. *si ab optima nostri parte ad pessimam transit.*

19. M. ff. *vt si abducentur*: & postea, *Ipsa enim se felicitas, nisi temperatur, premit.* Et v. 48. *Quare si amicum bonum amisi.*

53. Omittit *quoque* Pincianus, sed nostri m. ff. constanter referunt, *quod illos quoque bonos* &c.

56. M. ff. tres, *vitam iustiorem*, pro *virum iustiorem.* vnus simpliciter, *iustiorem.* Et videntur duo illa supplementa *virum*, & *vitã*, aliunde esse. Sic absolute confestim. *Non facit collectio amicorum sapientiorem.*

P. 142, 24. Expunge posterius *eius*, membranis volentibus.

58. M. ff. *prosequatur. Sit talis* &c. aliquanto integrius.

P. 143, 11. Et nostrae, & Modij membranae (vt scribit epist. LVIII.) referunt, *si statim a sapientia praeceps est? Non, vt existimo.*

18. M. ff. *Iam ibi sunt, vnde non est retro lapsus.*

48. E. m. ff. lego, *Optima vi noxia carent. Expectant nos.* &c.

P. 144, 1. Omnes scripti codices, *In hoc senescamus, vt iuuenes sequamur.*

8. Recte omittitur *hoc* in Ambiano codice.

9. Brodaeus Miscellan. lib. II. cap. XIII. Quando chorus canebat, choricis tibiis, id est choraulicis, artifex concinebat, in canticis autē Pythaulicis respondebat. Diomedes libro III. Tu corrige *Pithaulicis.* Seneca epistola LXXVI. *Pul aules bonus indicatur.* Grammatici *Physaules*, ab inflandis tibiis, perperam castigant. Vopiscus: *Choraulas centum, etiam pithaulas centum.* Glossographi, Pithaulas, quasi tibias persuadentes tibicines, indocte explicant. Nos pithaulem aut eundem esse cum ascaule, aut parum admodum differre iudicamus, Latineque vtricularium appellari. Tranquillus in Nerone Claudio, cap. LIIII. *Et choraulem & vtricularium.* Tibiam vero qua is vtitur, Pinam vocant Itali, nos Cornemusam appellamus Haec Brodaeus. πίθαυλον musicum instrumentum fuisse apparet ex Arist. vult. problemate sect. XIX. Inde Pithaules qui cados eiusmodi spiritu ad modulationem animabat. Varro, *Prius quam in orchestra Pithaules insiet tibias. domi suae ramices rumpit.*

10. M. ff. aliquanto plenius, *in quo vir bonus quaeritur, in quo vir bonus discitur.*

11. Modius epistola XXI. *ipse contemtus* habent membranae, & plus longe dicitur. Ambianus codex, *ipse contemtor.*

17. M. ff. cum prioribus editionibus, *ne leui quidem opera aut parua labore cognoscitur.*

26. Cl. Puteanus, bono publico natus, pro *deo sequitur*, sufficit *dys aequatur.* Acute, vt solet omnia, & Stoicorum paradoxis congruenter. Epistola XCII. *Si cui virtus animusque in corpore praesens, hic Deos aequat.* Epistola XXXI. *Par Deo surges.* Libro quod in sapientem non cadat iniuria cap. VIII. *Sapiens vicinus proximusque dijs consistit, excepta mortalitate similis Deo.* Sexcenta alia sunt in eandem sententiam dicta. immo, quod magis omnibus inopinatum est, interdum sapientem suum Deo praefert Seneca.

46. Brodaeus Miscellan lib. I. cap. X. Tutella a Latinis nominatur Dei signum, protae impositum, naui nomen imponens. Silius,

Tutelaeque Deum fluitant.—

Ouidius Tristium primo.

—Et pictos verberat vnda Deos
Nauis tutelam.—

48. M.ff. *velox, & non sentiens ventum.*

P.145,13. Vnus e m.ff. *cui iam accidere nisi bonum non potest. Mutationis periculum effugit, Stultitia sapientiam eripit.* Ceteri, nisi fallor, purius: *cui iam acc. ne sit bonum, non potest: mut. per. effugit. Stultitia ad sapientiam eripit.* vnus *erepit*. quod probo. Idem e suis notauit Modius epist. xxi

34. Idem ibidem: Membranae, *quàm est, dum mersantur in corpore.* quod haud dubie melius est animae enim corpus quasi tenebrosus & profundus quidam carcer est, communi omnium sententia. At nostrae nihil mutant.

P.146,3. Idem eadem epistola: Scriptus codex: *magnus pumilio licet*, & cetera. vide an forte scribendum: *magnus pumilio non est, licet in monte constiterit.* ductus sane litterarum tale quid suadet. Haec Modius. Puteani optimus, *Non magnus pumilio.* Ambianus, *Magnus non est pomilio* &c.

15. M.ff. bene interserta coniunctione, *denuntiauit mihi, & hominem parauit ad humana.*

18. M. ff. *quae putauerunt aspera, fortius cum assuenere, patiuntur.*

26. Suppara (scribit Turnebus Aduersariorum lib. xxi. cap. iiii.) non tam vela fuisse videntur, quàm velorum quaedam supplementa & summae partes, quae supra ipsa vela & antemnam expandebantur: quod, vt opinor, sursum parerentur. Lucanus lib. v. LXXVII.

——summaque pandens
Suppara velorum perituras colligit auras,

Papinius v. Sil.

——vos summis annectite suppara velis.

Haec Turnebus. Schedae Festi: *Supparum appellant dolonem, quod est velum minus in naui, vt aeation, maius. Supparum autem dictum ait Sinnius Capito, velut separatum quod sit, disiunctumque a dolone interioris mali.* Scripti Senecae libri habent *siparum*. Isidorus: *Siparum genus veli vnum pedem habens, quo iuuari solent nauigia in nauigatione, quoties vis venti languescit. De quo Lucanus.*

——summaque tendens
Sipara velorum perituras colligit auras.

53. M.ff. *Alioquin tam mali exempli esse occidere dominũ quàm prohibere.* P. Faber Semest. lib. i. cap. xxiii. vbi de naturali & artificioso verbotũ *nõ tantum, sed & tam quàm*, & similium ordine agit: Ceterum (ait) non modo Iurisconsultis, verum etiã auctori grauissimo Senecae, id loquendi genus perfamiliare fuisse reperio: quod qui non animaduerterunt, Deus bone, quàm foede turpiterque lapsi sunt, dũ in emẽdandis, vt ipsi existimarunt, at quemadmodum ipse iudico, deprauandis Senecae scriptis laborarunt. Equidé interpretis eruditissimi factum nec excusare, nec ferre possum, qui testatur se apud Senecam horũ verborũ, *Alioquin tam mali exempli esset occidere dominum quàm prohibere*, ita ordinem immutasse contra probatorum & veterum codicum fidem, vt legatur in excusis, *prohibere dominum quàm occidere.* etsi enim Senecae sententiam interpres omnino assecutus est, illum tamen loquendi morem non percepit, & ideo perperam optimi auctoris verba loco mouit, atque vt ex animi sui sensu transposita ederentur curauit. Cur perperam? quia scilicet alibi haud infrequenter, vti diximus, ita loquitur Seneca. veluti cum ait epistola cxvii. *Haec nempe sunt alimenta, quibus hic mundus administratur: aqua, terra, spiritus. Omnia ista tam causa viuendi sunt quàm viae mortis.* voluit dicere, Omnia ista tam vias esse mortis, quàm viuendi causas. Subiicit enim *Itaque quamprimum moriar. Quamprimũ istud quod esse vis? quem illi diem ponis? Citius fieri quàm optas, potest.* & paulo ante posuerat: *Homo demens optas rẽ tuã. Ita quamprimũ moriar. Fortasse inter has voces senex factus es. Alioqui quid in mora est? nemo te tenet, suade qua visũ est. Elige quãlibet rerũ naturae partẽ, qua tibi praberi exitum iubeas.* Non est absimile genus loquendi, quod ab eodem auctore vsurpatur, vbi ait ep. lv. *Aeque enim offendisse illũ quàm amasse periculosum fuit.* & alibi: *Aeque dignus est poena qui ipse vim adhibet, vt qui ab alio admota ad lucrum suum vtitur*: aeque dignum esse poena significans eum, qui admota vi vtitur, ac eum qui adhibet, &c. Plura si desideras exempla, ipsum consule dicto loco.

P.147,1. Modij (epist. cxi.) & nostrae membranae, *& calda subinde subfusa*: & sequenti linea, *lenis dissolutio, non inexperta nobis*, omisso τῷ *animi*.

7. Vox *sibi* non apparet in exemplaribus veteribus.

16. Editiones aliae, *Quantus te populus mortuorum sequetur.* m.ff. tres, *morituorum.*

20. Plutarchus in Apophthegmat. Lacon. narrat Spartanum hunc puerum praecipitio sibi mortem conscisuisse. Παῖς Σπαρτάτης ἀιχμαλωτοθεὶς ὑπ' Αντιγόνου τοῦ βασιλέως, καὶ πραθεὶς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὑπήκοος ἦν τῷ πριαμένῳ, ὅσα ὤιετο δεσπότην ἐλευθέρῳ ποιεῖν· ὡς δὲ προσέταξεν ἀμίδα κομίζειν, οὐκ ἠνέσχετο, εἰπών· Οὐ δουλεύσω ἐγὼ σοῦ δὲ ἐκείνου, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν κέραμον, καὶ εἰπὼν, εἴσῃ τῆς ὠρῆς, ἑ βαλὼν ἑαυτὸν κάτω, καὶ ἐτελεύτα.

33. M.ff. *solemque, si posses, extingueres.* Lipsius epist. xxiii. lib. iii. Concinnanda sententia est, *vt tardius coenes, solem quoque, si posses, exstingueres.* Clarum.

34. Voce *rerum* non exhibent antiqui libri. Deinde v. 41. legunt, *quibus fideliter & industrie fungor.*

P.148. 11. Modius epistola cxi. Scriptus liber, *& aut legas clarius, & spiritum cuius iter & receptaculum laborat, exerceas: aut nauiges* & cetera. plane bene. si tantum pro *& aut legas, sed aut legas legatur.* Sed de hoc silent nostri. nec disiuncta oratio locum habet. Vocis intentionem medicus simul imperat, & nauigationem, quae gestationis species est, neque studio officit. possis legere, possis dictare, possis loqui &c. vt est in epistola xv. LXXVIII.

31. M.ff. partim, *incitatior*, partim *Sed si incitatior*, partim *Sed si incitatior est, in alienationem soporemque conuertitur.* nulli habent *eo citius.*

43. ff. *Tolerabilis est morbi patientia*, non *praesentia.*

P.149,17. M.ll *cum hoc ipsum irati*. Germana Senecae lectio. sic enim (vt docet Modius epist.cxi.) optimus Latinae linguae auctor, vel Cicerone & Caesare testibus, Terentius Eunucho sua:

Id equidem aduenienti mecum stomachabar modo.

Et Phormione,

Eho an id succenses nunc illi.

vtrobique enim *id*, valet *ob id*, vt in nostro *hoc, ob hoc.*

LXXIX. P.150, 5. P. Faber Semest.lib.1. cap. xiiii. Pro *non terribile*, omnino legendum est *modo terribile*. qua voce id significat Seneca, suis etiam temporibus Scyllam respondisse fabulis, & periculosissimum fuisse nauigantibus: inde illud credo iactatum est, *incidit in Scyllam*. Sane Plinius lib.iii. natural.hist.cap.viii. in freto Siculo esse scopulum Scyllam, item Charybdim mare verticosum, ambo clara saeuitia testatur, & Seneca ipse ad Lucilium epist.xl iiii. *Nec me Charybdis & Scylla, & fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solum traiecissem, dummodo te complecti possem.* Itaque ratio castigationis eius manifesta est. Ita quidem Faber, sed libri vetusti non respondent.

6. M.ll. tres, *dignum est autem quod obserues.* Ac v.11. scripti & editi priores, *ex hoc colligunt quidam.*

12. Modius epist.cxi. Quisquam ne dubitabit, tantum non exiliis qui iurati semper & vbique dubitare, quin membranarum lectio prae vulgata auro contra redimenda sit, quae habet: *sed quia ignis euanuit, & minus vehemens ac largus efferuit?* Si quis hercule, si quis: huic ego mentis igniculos euanuisse iampridem contendo. Haec ille. nostri m.ll. assentiuntur vulgatae lectioni.

44. M.ll. tres, *iam multum operis effecti est.* & statim, *Quis oculis glorietur, quis suspicetur diem, cui sol* & cetera.

P.151,9. M.ll. hic manci sunt, vnus tantum ita refert, *se & Epicurum enituisse: sed post se & Epicurum,*

LXXX. *magnum paratumque nomen habituros qui voluissent*, &c.

30. Ordo autibus gratior in m.ll. *ingenia quàm pauci* Mox v.46. desit dictio *primum* in iisdem.

54. Huius versus tumor notatur a Quinctiliano cap.iiii. lib. ix. *Itaque* (ait) *vbi necesse est affectamus etiam tumorem, qui spondaeis atque iambis maxime continetur,*

Hyperoargus sceptra mi liquit Pelops.

Sic quidem scribitur vulgo: sed iamdudum monuit Turnebus Aduersariorum lib. xii. cap. xi. e Seneca legendum.

En impero Argis, regna mi liquit Pelops.

At Lipsius epist.v. lib.v. versus causa scribendum censet, *Imperito Argis.*

LXXXI. 57. M.ll. *seruus quinque modios accepit*, absque verbo *est*.

P.152, 41. Modius epist. cxx. Corruptum esse locum res ipsa clamat: itaque nescio qui adiecit in editione Basileensi, *ista, & pensare ab accepto*, in quibusdam libris non addi. quare putet fortasse etiam praecedentia ista, *vtique dum prope sibi est, reddere beneficium*, mutanda in *vtique dum probae fidei est, reddere beneficium.* Ego scio ista, *reddere beneficium*, ineptuli alicuius esse additamentum. neque enim aut in membranis nostris, aut in exemplari Facundi & Primitiui, quo vsus Pincianus, reperitur, non magis quàm *& pensare* quod sequitur: & in nostris rursum solis τὸ *pro re.* quibus omnibus consideratis, ita totum hunc constituendum arbitror: *Non omnes grati sciunt debere beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba, vtique dum probe est ab accepto: ignorat autẽ quantum debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quaeque taxanda sit.* Etiam vnus e multis, inquit, potest esse gratus quidem, recenti praesertim beneficio, scire autem quantum debeat non potest, quòd hoc tantum in eum cadat, qui res singulas sua aestimatione metitur. Haec Modius: & ita quidem duo manu exarati. Sed nec sic locus persanatus est. aliquid deesse innuit quod sequitur, *Nam ille de quo loquebar modo, stultus.* cuius nulla in prioribus mentio, nisi ad imprudentem & rudem referas. quod vt non probem, in causa est copula *etiam.* cui enim copuletur, nihil praecessit. Deinde quid dicemus imprudentem posse? referre, an debere beneficium? debere posse negat Seneca, quia rem quamque taxare nesciat. Si referre, vnde hoc verbum repetemus, siquidem id m.ll. non habent? Certe quomodo me vel ex hac scriptorum codicum, vel Mureti lectione expediam, non habeo. Expecto qui opem ferat deum aliquem, velut ex machina.

P.153,9. M. ll. duo, *Sapiens inter se omnia comparabit.*

13. Variant scripti codices: quidam, *vtrum aliquis quod dederat, sed quod praestabat, sumpserit:* vnus, *vtrum aliquis quod dederat rata, sed quod praestabat sumpserit?* alius, *seu quod praestarat.* Nescio an hic voluerit Seneca exprime re quod copiosius libro tertio de Beneficiis, capite octauo, his verbis: *Hic pecuniam pro addicto dependit: sed cum illam domo protulisset. Ille dedit eandem: sed mutuam sumpsit, aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum qui beneficium ex facili largitus est: & hunc, qui accepit, vt daret?*

47. Modius epistola paulo ante citata: Manu descriptus liber Dominicanus, *Itaque ingrati esse vitemus non causa aliena quàm nostra.* qua locutione Comicus dixit: *Tacita mulier bona est quam loquens,* & ad hoc exemplum sexcenta alia. Haec ille. Nostri stant a vulgatis.

49. Ambianus, *& vt ita dicam, pessissimum.* quo pacto legendum ratus est Pincianus. Postea v. 55. m. ll. *ac sibi ipsa commendat.*

P.154, 21. M. ll. tres, *sic & hoc fidem populo credamus.* vnus *sic & hoc fidei populi credamus.*

P.155. 9. Lipsius epistola vigesima tertia libri tertij: Qui conuenit vt miretur, quod it ridet? Lego,

LXXXI. *quamuis iners.*

18. M.ll. in secunda persona, *& cum dicis.*

27. M.ll. *Qui cum periturus mortis moras quaereret:*

31. Modius epist.cxx. Membranae duabus dictionibus in vnam contractis legunt, vna littera leuiter

immutata: *videsipjam mortem.* &c. & ita e nostris Ambianus codex.

53. Idem ibidem: In margine erat, *His obseruantibus.* vnde non difficile erat, etsi libri nulli monerent, facere, *His obuersantibus.* quod valet, *in oculos animumque incurrentibus.* Hactenus Modius. Mox m. ff. duo *offundit* exhibent pro *infudit.*

P. 156, 7. In omnibus m. ff. quos contuli, & Virgilij exemplaribus quae inspexi, inuenitur hoc hemistichium, *Quàm tua fortuna sinat.* vt mirer Muretum, qui id ne quidem apud Virgilium extare in suis notis scriptum reliquit.

24. Perperam *processernnt*: m. ff. recte *promiserunt.* vidit Modius epist. cxx. notatum est in annotationibus ad Senecam rhetorem. Comprobat Sabini venustus iocus apud Senecam patrem, Suasoria II. *Ego illi ad prandium promisissem, ad coenam renuntiassem.*

26. M. ff. & ceterae editiones vno verbo auctius, *Jre commilitones illo necesse est, vnde redire non est necess.* & statim, *circumscriptiones vestrae*, non *nostrae.*

35. Modius epist. cxvi. totum locum ex Herbipolensi scripto codice ita legit: *Serpentẽ illam in Africa saeuam, & Romanis legionibus bello ipso terribiliorem, frustra sagittis fundisque petierunt, ne pilo quidem vulnerabilis erat*, &c. vsus sagittarum & fundarum eminus, pili cominus. quodque hic libri meliores sexum mutant in serpente, alibi quoque notaui historicos, *anguis serpentis*, & similium vocibus lubentius femininum genus tribuere, contra quàm poetae facere solent, apud quos frequentius masculino reperiuntur. Haec Modius. Atque posterius certum reddunt libri & exempla Senecae epistola quadragesima secunda: *Tuto serpens pestifera tractatur.* & libro primo de clementia, *Serpentes paruulae fallunt* &c. posterius vero incertum. nullibi enim *pilo*, sed vel *Pythio*, vel *Phithio*, vel *Phytio.*

54. M. ff. tres *Progymnasias.* quod facile transit in *Progymnastas.* vt legendum docuit Muretus.

P. 157, 16. Non displiceret *perperus* ex Ambiano codice, si ceteri assentirent. *Perperos* interpretatur Nonius, indoctos, stultos, rudeis & insulsos. LXXXIII.

21. De hoc deridendi genere vide iurisconsultissimum Cuiacium libri XVII. Obseruationum capite trigesimonono.

32. Optimus m. ff. cum vulgatis, *& nos intelligere voluit.* ceteri. *noluit.* Optime (scribit Modius epistola XCVI. Nouantiq.) impostorum enim est intelligi ita velle, vt verborum ambiguitate deceptos ex eisdem refellere queant. notum olim artificium vati Delphico, & quot erant alibi vlquam tum.

42. Pinciani, & duo Puteani exemplaria, *ebrius ex quo semel factus est, fuit.* id est (vt explicat Lipsius cõment. ad VI. Annal. Taciti) post vnam illam ebrietatem (quae tam bene cesserat, & cuius pretium praefecturam ipsam habebat, vt Plinius scribit libri XIIII. nat. hist. capite vltimo, & Suetonius Tib. cap. XLII. semper placuit ei esse ebrium.

P. 158, 3. M. ff. *si quando hortata est hilaritas.*

8. Idem, *illum ebrij habitum.*

14. Scripta & impressa antehac exemplaria, *sed protrahit.*

36. Lipsius Electorum I. capite decimosexto: Haec nulli rei, quae emendo, *Intolerabile erat quod ebrius fiebat: quanto intolerabilius, quod haec ipsa in ebrietate faciebat?* Praeiuit mihi vnicus liber, in quo vestigium non est pessimarum vocum quas eieci. Sententia patet. Intolerabilis, in Antonio, & in Triumuiro reip. constituendae, ebrietas: quanto intolerabilior in ebrietate crudelitas? Haec Lipsius. cuius emendationem comprobant nunc tres m. ff.

57. M. ff. *Inuicem hoc & illo commeandum est.* LXXXIIII.

P. 159, 21. Optimus codex, *nec alienа sint. Concoquamus illa.* huic attestatur Modij scripta lectio epist. CXVI. Nouant.

29. Nihil sani est in m. ff. modo *& inuitantem illa competat*, modo *& inuitatem illa competat*, modo *& in veritatem illa competat*, referentibus.

31. Abest dictio *sonus* a tribus m. ff.

33. Lipsius epistola IX. libri III. quaest. epistolicarum Pax mi Seneca, quis credet? in vno conuiuio aliquo plus cantorum, quàm olim spectatorum? impudens mendacium. Recte in manus. Seneca Io. Latomi, *In commissionibus.* & intelligit commissiones ludorum. patet ex sequentibus. Quomodo hoc Pincianũ fugerit, miror. Ita Lipsius. Vnus e nostris, *commessionibus*: reliqui tres clare, *commissionibus.*

P. 160, 9. M. ff. *imbecillissimis.* quae suprema gradus forma vsitata est. LXXXV.

11. Lipsius Electorum I. capite decimosexto: Noli dubitare quin scripserit, *velocitatem suam Ladas.* Ladae cursoris prouerbio celebrata velocitas est: & per hanc vocem vide quàm acutior sensus.

26. M. ff. duo, *habet libidinem, non insanam:* Ambianus, *sed non insanam.* probe.

35. M. ff. *Falsa est itaque ista mediocritas*, non *vtique.*

P. 161. 20. Videtur coniunctio *&* vacare. in m. ff. legitur. *induxeris, induces & multo*, &c.

32. M. ff. *finis, vt puto, edendi*, & cetera. Mox meliores libri v. 38. *controuersiosam pro confessa vindicare.*

50. M. ff. *inter lymphatos metus numerat:* ille scilicet qui tela fortunae non timebit, qui omnia ista humanae vitae formidines putat. Monuerat olim Pincianus, nuper Modius epist. CXVI. Tandem ergo ita emendetur.

51. M. ff. *ad quod aliquando nobis nostra sponte veniendum est.*

P. 162, 6. M. ff. *Falsum est, inquit, quod proponitis.* Iterum v. 33. *ipse semper in actu est, in effectu tunc maximus, impressi in effectum.* Sed videtur glossema ad vocem *in actu.* ideo Muretus vt alienum relegauit.

47. Pro *exterrentia*, scriptus vnus cum excusis ante annum xxcv. habet *expauefacientia*, alius *expauentia*, duo *expauescentia*.

LX XXVI. 55. M.ff.& impressi, *hos enim*, exercitus scilicet habuit Cambyses. versu vltimo, scripti omnes, *aut Roma in libertate*.

P.163,3. Meliores codices, *magnitudinem animi, qua in exilium*, & c. vnus, *quod in exilium*.

19. Lipsius Elect.1.cap.xvi. Verbum vetus praeferunt aliquot mei libri, *corpora nostra exsaniata*. Exsaniare, saniem tollere. Celsus de morsu rabidi canis, *sal enim exsaniat*. Iudubie Seneca ita scripsit. & reuocandum in vsum probissimum verbum. Simile mendum in hac sanie, apud eundem scriptorem, epist. xcvi. *Et antiqui medici nesciebant dare cibum saepius, & vino fulcire venas cadentes: nesciebant sanguinem emittere, & diutinam aegrotationem balneo sudoribusque laxare*. Legendum *sanieus emittere*, & referendum ad hunc morem in balneis sudandi. Seneca alibi, *Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatorijs, in quae siccus vapor corpora exhausturus includitur*? Sanguinis missionem qui ignaram putat medicis antiquis: dignus, cui ipsi sanguis, sed e capite, mittatur. Haec Lipsius: cui duo quoque e nostris exemplaria manum dant.

Ibid. Ludouicus Caelius lection. antiq. lib. xxx. cap. xviii. Impressi codices *epitoma* praeferunt, aut *epitonica*. Neutrum recte, siquidem vel Latinis auctoritatum tibicinibus peruincimus, *epistomia* legendū (etenim Graeca id plane claret doctrina) nam libro Architectonicae decimo Vitruuius ita scribit: *Singulis autem canalibus singula epistomia sunt inclusa, manubrijs ferreis collocata: quae manibus quum torquentur, ex area nares patefaciunt in canales*. Et infra idem Vitruuius: *Motione vero vectium vehementiore, spiritus frequens compressus epistomiorum aperturis influit*. Ex iis auctoris huius verbis, vt de Varrone taceam, manifestum (arbitror) dici epistomia qualia nunc passim tonsores habent in vasculis pensilibus capiti abluendo. Sed & instrumēta ea, quibus e vasis subinde vina educimus, cannulas simplex nominat vulgus, epistomia recte dici posse animaduerto. Haec Caelius. At Cuiacius apud Paul. recept. sentent. lib. iii. emendat *epitonis*. Et ita plane scriptū habet alter Puteani codex. Notat quoque Brissonnius in lib. de verb. signific. & *epitonia* legendū ait, vt in l. xvii. D. de act. empt. in cod. Florent. legitur. P. Victorius certe in cunctis manuscriptis apud Varronem lib. iii. de re rust. cap. v. *epitonijs* pro vulgato *epistomijs* se inuenisse testatur. Vitruuij vero codices antiqui *epitonia* praeferunt, non *epistomia*, vt quidam monuerunt. Dicuntur vero epitonia, vertibula, cum quibus chordae fidesve musicorum instrumentorum intenduntur: tum quibus ora salientium obturantur vel laxantur: prout hoc vel illo modo torquentur: ἀπὸ τοῦ ἐπιτείνεσθαι sic nominata.

29. M.ff. vnus *res quadratoria*. ceteri *res quadrantaria*. Caelius lib. xxx. antiq. lect. cap. xix. Legendum *res quadrantaria*: quoniam qui balneas ingrederentur, quadrantem balneatori soluerent. Id aperte significat eo versiculo Iuuenalis:

Caedere Siluano porcum, quadrante lauari.

Nec non Horatius Sat. iii.

——Dum tu quadrante lauatum
Rex ibis.——

Non deerunt forsan, qui artem quadratariā ab Seneca inibi potius significatam putent, quae Iureconsultis non alia videatur quàm marmoria. Sed illepide omnino, ne dicam insulse. Hactenus Caelius.

20. M.ff. vnus *siccata aqua*: quod nihil est: vestigium tamen vetustae lectionis retinet. Recte alij duo *saccata aqua*, id est colata: defaccata, atque ab arenulis purgata. Sic vinum saccatum, seu sacco castratum: vel limpidum, vel cui vires sacculo demptae. Martialis Epigrammat. libro duodecimo:

——vt liquidum potet Alauda merum,
Turbida sollicito transfundere Caecuba sacco.

Cicero secundo de finibus, *Quibus vinum defusum e pleno sit: hic siphon, vt ait Lucilius, cui nihil dempsit, nil vires sacculus abstulit*. Serenus Sammonicus de lotio:

Quod facit ex asino saccatus corporis humor.

Saccis interdum addebantur herbae bene olentes, aromata, & peregrini sapores, qui liquorem sic colatum palato commendarent, & odorem naribus gratum spirarent. Plinius libri vigesimisecundi capite decimoseptimo. Teutones quibus frequentia sunt balnea, hodie adhuc cum lauantur, serpillum, chamaemelum, & eius generis herbas suauiter fragrantes caldae, lixiuio praesertim immiscere solent. Vt saccata aqua delicati tempore Senecae non solum liquida & clara, sed etiam odorifera in caldariis vsi fuisse credantur.

52. M.ff. duo, *Quid quod idem hoc edocere suo gloriatur*? probius alij duo, *Quid quod ijdem* (deest in altero *ijdē*) *hoc odore tanquam suo gloriantur*?

55. Lipsius libro primo Electorum capite decimosexto: Longe diuersam (a prioribus editionibus nempe) lectionem haurio ex libris: *Quod vidi hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum fastidient: fructus autumno deponere. Te quoque prot. i*. Ita mei manuss. nisi quod *arborum*: vnde ego, *arboretū*. In sequentibus prorsus lego, *An vno tempore illa ponenda sint*. & paullo ante, *reprehendere*: valde apposite ad sententiam. Ecce enim, vt libenter antiquos, sic Virgilium hic noster tangit tanquam agrariae rei parum peritum: quoniā scripsisset milium & fabam sub idem tempus seri. Sed mehercule calumniatur, aut ludit iste Socrates. Milium ex iis quae trina tempestate anni seruntur, aestate, hieme, vere: in Italia tamen plurimum: aestate. Quam solam sationem hic Seneca agnoscit. At tu vide Plinium libri decimioctaui capite septimo, & liberabis facile Virgilium huius culpae. Hactenus Lipsius.

53. Plinius lib. xiiii. cap. iiii. de insignibus vinearum cultoribus: *Magna fama & Vetulemo Aegialo petinde libertino fuit in Campaniae rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum, quoniam ipsum Africani colebat exilium*.

P.164,7. Nunc *scapo*, prius *rapo*, vt etiam m.ll. Cuiacius Obseruat. lib. xxiv. cap. v. Stirpes feruntur sursum, radices deorsum, dependentes ex arborum capite, quod & rapum dicitur, quia rapi formam habet. Seneca epist. LXXXVI. *magnarum arborum truncos cum rapo suo transtulit amputatis radicibus*. quae verba vetus glossema quod subiungitur, ita interpretatur, *relicto capite ipso, ex quo illae pependerant*. Et ita quoque capita vitium apud Catonem accipienda sunt.

14. M. ll. vnus, *parum autem valet arboris antequam obruat radix*.

20. M. ll. tres, *nihil habent in se abhorridum aut triste*.

24. Pro *grandis copiae*, reposui *grandiscapiae*, nixus antiquorum codicum auctoritate Pinciani, & Scaligeri: cuius castigationes in Festū vide. grandiscapias arbores dicit, quae grādi capite, hoc est radice sunt.

26. M. ll. tres non repraesentant dictionem *noster*.

33. Scripti omnes *deponere*, nullus *contemnere*. LXXXVI I.

55. Modius epist. CXVI. Membranae nostrae: *quia magnus kalendarij liber voluitur, quia tantum suburbani possider*, &c. vtrumque recte. volui solebant, non plicari nostro more libri, & hinc voluminis vocabulū. meliusque adeo τὸ *agri* subauditur.

P. 165, 5. M. ll. partim *quem tamerei. p. fuit nasci*, partim *quem tam Reip. fuit nasci*, partim *quem tam e re p. fuit nasci*. quod laudo.

7. Scribe *canterio* e m. ll. Festo, Varrone.

9. Lipsius elect. II. cap. 1. Opportune glossematium amolior, τὸ *diuitibus*: ad vocem *trossulis* a benignis illis patribus parum perite adiectum.

11. Idem Saturn. serm. lib. II. cap. III. Ludit suauiter in homines inopes sui aeris, diuites alieni: qui re cum spe consumta, ad extremum deliberant gladiatores fiant an venatores. Id enim valet, *ad cultrum*. Putaui aliquando, *ad pulpitum*, blandiente coniectura, sed vana. Nam culter proprie venatorum. Suetonius Augusto: *Laxa quidam cultro venatorio cinctus*. Martialis ad lemma *Culter Venatorius*:

Si defecta gemes grandi venabula rostro,
Hic brevis in grandem cominus ibit aprum.

32. Meliores libri, *quod proponitis. nam & in grammatice*. Postea v. 52. *Deos oportet illi diuinum aliquid, caeleste*, &c.

54. Praepone *Et*, ad versus complementum, e m. ll. & Virg. Georg. I.

P. 166, 25. M. ll. *non ideo inquam mihi vrna aurum dat*. Et v. 42. *gladius neminem occidit, occidentis telum est*. vnus, *occidentis tamen telum est*.

P. 167, 17. M. ll. adiecto verbo, *Aliter, inquit, quàm debes*, &c.

20. Ἀπεί ε Graecarū litterarum vestigiis elici non potest: quae sunt ΑΝΗΥΠΑΡΞΙΑ. Dépto ἡ ἀνυπαρξία efficeris. Haec non male assignatur paupertati. denotat nāque facultatū seu diuitiarū absentiam, aut (vt ita loquar) carentiā, opum defectum: ἀ πενία contra nihil aliud quàm ipsam egestatē, inopiā, siue penuriam. illa igitur proposito est multo accommodatior, vt quae cum paupertate coire possit.

37. M. ll. tres, *hoc sapientiae, sublime*, & c. nam *studium* ex prioribus subintelligitur.

54. M. ll. *bonorum genera inducentem*, omisso *tria*. LXXXVIII.

P. 169, 40. Ambianus codex, *Fides sanctissimum humani generis bonum est*.

49. Vnus Puteani, *non magis quàm simplicitatem, quàm modestiam ac moderationem, non magis quàm frugalitatem ac parsimoniam*, &c. Et sic legendum aduertit P. Faber comm. ad l. I. de iust. & iure.

P. 170, 3. M. ll. tres, *an aliquid ante tempus sit, sine tempore: cum mundo coeperit*, &c. & ita duo Pinciani codices emendati.

10. M. ll. duo, *misererer, si tam* &c. vnus, *mirarer, si tam* &c.

30. Lipsius epist. IX. lib. III. Lego (ait) *totam circulatus est Graeciam*. Tangit hominem nugatorem & Agyrtam.

46. Priores editiones *& Cretici*. Brodaeus Miscell. lib. I. cap. vlt. opinabatur scribendum, *& Sceptici*. Lipsius epist. XIX. lib. II. Haeremus in philosophis Creticis. aliis *Criticis* placent. at tu certum puta, *Eretrici*, Nam & hi de non scientia idem Pyrrhonis & Megaricis senserunt. Cicero III. de Oratore: *Fuerunt etiam alia genera philosophorum qui se omnes Socraticos esse dicebant, Eretricorum, Herillorum, Megaricorum, Pyrrhoneorū*. Prioraetiam Senecae legerim, *omnia negotia vno negotio deiecit*.

P. 174. 40. Doctiss. Scaliger Castigat. in Tibull. male excusum ait *extendat*. scribendum *extendant*, nempe *tela*. quae numero plurali, sunt instrumenta textoria. Sic enim Tibullus, XC.

Firmaque conductis adnectit licia telis. Alibi:
Atque aliqua assidue textrix operata Mineruam
Cantat, & applosa tela sonant lacerna.

P. 175, 53. Doctissimo Iureto videtur aptior esse lectio v.c. *Primum rerum naturam*.

P. 176, 45. Verum est, *a diu recentes*. Sic libro Quare bonis viris mala accidant, cum sit prouidentia, cap. II. *Demetrij nostri haec vox est: a qua recens sum*.

P. 181, 38. Turnebus aduers. lib. XV. cap. XXIII. Alte cinctum antiqui vocabant strenuum, fortem, virilē, minime mollem: credo quod genus illud cincturae hominum non esset delicatorū: nam praecinctura vt fluxior & laxior in Caesare argumentum habuit mollitudinis: & discincti quoque effeminati habebantur demissisque esse vestibus elegantiae videbatur mollioris. Seneca hoc loco. Horat. lib. I. Sat. V. XCII.

Hoc iter ignauis diuisimus. altius ac nos,
Praecinctis vnum:

id est, quod vnum esse solet strenuioribus. Iterum lib. II. Sat. VIII.

Hos vbi sublatis puer alte cinctus acernis
Gausape purpureo mensam pertersit:——

id est, fortis & strenuus mensam tersit.

xciii. P.182, 28. Idem lib. eodem, cap. xxii. Quod de Volusij annalibus ioculari dicebatur obscoenitate: idem de annalibus Tanusij celebratum fuisse, epist. xciiii. refert Seneca his verbis, *Annales Tanusii scis quàm non decori sint, & qui vocentur.* alij Tamusium tamē scribunt, non Tanusium. Sed Tanusiū agnoscunt codices Tranquilli in Iulio, cap. ix.

xciv. P.187, 18. Lipsij El. cap. xxiii.) vetus, *quàm te quem lictor* &c. idem monuerat Pincianus.

P.188, 13. Ceterae editiones absque altero *&*, *& quae illos graues* &c.

xcv. 19. Lipsius Elect. 1. cap. xxvi. Scribe, *quod in diem dixerunt debere, repraesentem.* reliqua sunt a mala manu. In diem debere, & Repraesentare aduersa sunt: ea metaphora a re pecuniaria Seneca lusit.

P.190. 17. Ausonius ad Paulinum, epist. vii. *Scis autem*, inquit, *me id nomen muriae quod in vsu vulgi est, nec solere, nec posse dicere, cum scientissimi veterum & graeca vocabula fastidientes, Latinum in gari appellatione non habebant sed quocunque nomine loquar, liquor iste Sociorum vocatur.* 10

P.193. 27. Leguntur hi versus Georg. iii. Vulgati codices in tertio versu habent *Primus & ire viam.* in nono, *& tremit artus*, non *fremit.*

xcvi. P.194, 11. Priores editiones, *Turtur: illae sunt.* Lipsius Elect. 1. cap. xvi. Haerere in hac voce necessum est, qui nusquā haerent. Pincianus, vir egregius & doctrina minime vētosa, legebat, *Tutilinae sunt*, allusione ad Deam priscam, cui nomen a tutando. Non conuenit. in vitium enim haec Seneca dixit, non in laudem. Aptius fortasse ego, *Turdi illi sunt.* Turdū reperio paulo supra eam aetatē hominem mollem, & infamis cuiusdam ignauiae. Quid autem, si nomē eius abiit in dictum vulgi? qualia quaedam ex ima plebe scriptor hic alias vsurpat. Verba Senecae patris sunt libro ix. Contr. iiii. *Oppressi sunt in tēplo ab omni multitudine, quae postulabat vt Romā Sabinus cum Turdo proficisceretur. Erat inter infames maxime & inuisos homines Turdus. Cū Turdus promitteret iturū se, Sabinus silentio facto ait, Ego ad Caesarē non sum iturus cū mattea.* Ex quibus clarū de infami mollitie huius Turdi. fortasse & tota illa cum Sabino actio causam aut principium huic adagioni dedit. Et hercle tam magis cogito, tam magis probo Haec Lips. 20

xcvii. 19. Publicatae Ciceronis epist. ad Atticum, *introductiones* exhibent pro *perductiones.* Et paulo post: *Quid vos, inquit, praesidium a nobis postulabatis? An, ne nummi vobis eriperentur, timebatis?*

P.199, 33. Prius, *& concisura aquarum a cuniculis interfluentium.* Lipsius Elect. 1. cap. xvi. Ausim legere, *concisura laquearium cubiculis interfl.* Certe manuss. fere, *cubiculis.*

34. Non immerito frustra fuit omnis Erasmi & Mureti labor in *pauperis cella.* Saluum id namque est, nec emēdatione eget. Alioquin & locus hic male haberet epi. xviii. *Nō est nunc quod existimes me dicere Timoneas coenas* (sic enim legendū esse supra indicatum fuit) *& pauperum cellas, & quicquid aliud est, per quod luxuria diuitiarū taedio ludit.* Vt enim diuites (recitāte Seneca in cōsolatione ad Heluiā) quosdam dies sumebant cū iam illos diuitiarū taedium coeperat, quibus humi coenarent, & remoto auro argētoque fictilibus vterētur: sic voluptatis causa ex atriis & cubiculis suis in villiorū capitū & seruorū cellas se cōferre solebāt. Distincta vt erant habitacula, ita, horū nomina quoque. Hinc apud Vitruuiū cap. x. lib. vi. hostiariorū cellae ad ianuas, & familiaricae circa cubicula & triclinia: in quibus domestici, vt ad vocē & nutum dominorum praesto essent. Iulius Bassus apud Senecam rhetorem lib. vii. Contr. vi. de seruo: *Ex cella migrabit in cubiculū suae dominae, vel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam.* Demetrio Pompej seruo *iamdudū diuitiae esse debuerāt, duo vicarij, & cella laxior:* libro de tranquillitate animi, cap. viii. Erāt & meretricibus cellulae cum titulo in fronte suspenso. Clarum hoc e Contr. ii. lib. i. M. Senecae. 30

35. Turnebus Aduers. lib. xxvi. cap. xii. Recta domus a Seneca dicitur, quae nimio luxu corrupta nō est, neque laquearibus & marmoribus pellucet, neque eleganti tectorio aut lacunari perpolita est, sed laudabilem quandam mediocritatem ostendit. 40

c i. P.200, 26. Lipsius comm. ad xiii. Annal. Taciti: Male substituunt *publicanos.* per *publica* intelligitur τὸ δημόσιον, τελωνία.

cii. P.202, 54. Idem Elect. 1. cap. xvi. Emendo, *frequentius incolis laetius tectis solum.* Haec sane opidorum ornamenta multitudo ciuium, amoenitas aedificiorum.

ciii. P.203. 50. Idem epist. xvii, lib. iv. scribit, *quom transire non queunt.* & statim, *necessitas inigit.* quod valet, adigit. denique: *Haec aut fame:* non, *autem.*

cviii. P.209, 18. Brodaeus Miscell. cap. xiii. lib. v. Per semiuiros, Gallos, matris deum sacerdotes, haud obscure innuit, qui audito Phrygio tibicine, statim in furorem aguntur. id quod aliis itidem hominibus vsu non venit. Lucianus in Nigrino: ὥσπερ γὰρ οἱ τῆ φρυγίᾳ αὐλῆ ἀκούοντες, ἢ πάντες μαίνονται, ἀλλ' ὁπόσοι σ' αὐτῶν τῆ Ρέᾳ λαμβάνονται. ὅτοι δὲ τοῦς τὸ μέλος ὑπομιμνήσκονται τῆ πάθους. Philostratus: οἱ τελούμενοι τῆ Ρέᾳ μαίνονται πληγέντες τὰ ὦτα κτύποις ὀργάνων. 50

cx. P.214, 31. Lipsius de calonibus lecticariis cap. xix. Electorum i.

cxiii. P.217, 18. Idem lib. iv. ep. xvii. restituit, *patriumque regnum.*

cxiii i. 52. Litteratorū lumen Ios. Scaliger comm. in catalect. Virg. Non solum cultū Maecenatis mollē & dissolutū, sed & orationē quoque τρυφῶσαν fuisse annotat Seneca: vt etiā eius μυροβρεχεῖα καὶ βοστρύχους orationis cauilletur Augustus. Sed melius exhominis oratione noueris: vt illa, *Amne siluisque ripa comantibus vide vt alueum limbribus arant, versosque vado remigant hortos.* Voluit enim dicere quod Virgilius: 60

Virideſque ſecant placido aequore ſiluas.

Sane non minus ambitiose hic de aqua quàm de aere apud Aristophanem ὄρνισι:

Αλίμενον ἀϊδή̃ρος αὔλακα τέμνων.

Item, *Foeminae cirrocrispatae labris colūbatur: incipit que suspirans, vti cernice laxa ferantur.* Tamen *colūbatim ferere basia* dixit Cn. Martius: & θεσπεσία εἶδος φιλήματος apud Graecos. Itē de domo, quae deriperetur: *Tyranni irremediabilis factio rimatur epulis lagoenaque tentant domos, & saepe mortē exigunt.* Nā *tyranni irremediabilis*, graecissat ambitiose, τυράννου ἀνηκέστου. pro quo optimus poeta *implacabilis, implacatus. Rimari* autem *domos lagoena*, aut *epulis* in direptione, quum milites omnia ἄνω κάτω

ferũt aguntque: vt quicquid esculenti, aut poculẽti inuenerint, diripiãt. Illud vero, *mortẽ exigunt*: cũ etiã interficiunt, nec, vti alij, pecuniã exigunt. Item tenuitatem familiae quum describit: *Genium festo vix suo testem, tenuisque Cereris fila, & crepucem molam. Focum mater aut vxor inuestiunt.* Magna sane hyperbole, vt Genius a tam tenui familia absit in suo festo, sine quo festum esse non potest. & farinam in molendino per fistulam manantem vocauit fila tenuis Cereris, quod tenuis eius ductus, vt fili. Deinde *inuestire focum*, pro fouere, & calfacere ambitiose nimis a Vesta vocauit: & melius legeretur, *inuestant*, quàm *inuestiunt*. Hact. Scaliger.

P. 218, 2. Antea, *in nummo diuites fugitini solent*. Lipsius epist. xxii 1. lib. iii. Vide & ride erroré. Scripserat Seneca, *in mimo fugitini solent*. At ij qui *nummo* legebant, vocem *diuites* addiderunt. acute. nummi enim certe diuitibus conueniunt. Nisi tamen placet, *in mimo, diuitis fugitiui*. In Comediis autem & mimis seruuli fugitiui conecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. eiusque rei exempla in Plauto. Item & delicati, quos tangit Comicus Curculione, *Tum isti Graeci palliati capite operto qui ambulant*. Id faciebant, credo, vitandi solis: cum pillei vsus iis non esset.

P. 219, 54. Eruditissimus Scaliger *descaputalos* legit Castig. in Tibul. lib. 1. CXV.

Tunc procul absitis quisquis colit arte capillos,
Effluit effuso cui toga laxa sinu.

Horatius: *Malthinus tunicis demissis ambulat.*

Ab eo descapulatos iuuenes appellauit Seneca.

P. 220, 18. Turnebus Aduers. lib. xxx. cap. iii. Seneca pereleganter & insigniter *obsigillare* epist. cxv. posuit pro occludere: quod quaedam occlusa etiam obsignabantur, vt reor. *Nunc enim* inquit, *multa obsigillant, & aciem*, &c. Sic in lege Maenia, sigillare oculos, quod obsigillare valet, & occludere: Varro apud Nõ. *Contra lex Maenia est in pietate, ne filij patribus luci claro sigillent oculos*. Solebant autem propinqui hoc officium suis morientibus praestare. Haec Turnebus. Hodie recte e m. ll. & Nonio legitur *obstrigillant*.

P. 224, 11. Turnebus Aduers. lib. & cap. eisdem: Ventilare gladiatores dicuntur, cũ ante pugnam suos mouent gladios, & lusoriis ictibus aerem ferientes praeludunt certamini. Martialis lib. v. epigrã. xxxii. CXVII.

——& in toto ventilat arma boue.

Vide etiam Lipsium Saturnal. ii. cap. xix.

36. Magis probatur mihi priorum editionum lectio, *Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere*. Nam similiter dicit Seneca lib. de tranquill. animi, cap. iii. *Incipiemus male dispensare tempus, quod nobis natura consumendum dedit*.

50. Turnebus ibidem, *Dare in anteceſſum*, est antequam & priusquàm quis debeat dare. Centesimas propinquas ibidem Seneca vocat, quae propinquis Calendis aut Idibus soluuntur: non tertiis, aut quartis, aut quintis Calendis. itaque illae centesimae propinquae duriorem & iniquiorem habent foenoris conditionem. *Quàm*, inquit, *durus fit foenerator Caecilius, a quo minoris centesimis propinquis, nummus moueri non possit*. CXVIII.

P. 226, 4. Idem lib. xxvi. cap. iiii. Ex hoc Senecae loco apparet, vt Graeci cum quid inuentum erat, dicere solebant κοινὸς ἑυρὼν. quo dicto, inuenti partem petebant: sic & Latinos dicere solitos esse, *In cõmune*: hinc illa loquendi formula, *in commune quaerere* sed &, *In mediũ quaerere*: quae hac erit fortasse hominibus admonitiuncula notior. Elegãter eadem epistola, *sinum laxa*, est sinum vestis extende & expande, vt eum lucro compleas. Sed audiẽdus coram ipse Seneca est, *Sinum laxa, merum lucrum est*. Secus in Flacco sinus laxus illius esse dicitur, qui sinum non adstringit: ideoque quae in eo gerit, effluere & excidere sinit & perdit. Flaccus lib. ii. Sat. iii. CXIX.

Ferre sinu laxo, donare & ludere vidi.

Sed obliti quibusdã locis hanc epistolam luto, tergeamus. *Vtrum haec aqua sit ex lacu*: nitidum erit & extersum. Eodẽ modo, *An crystallinum. An murreum*. Murreum autem, &. vt Propertius appellat, murrinum. *Inani inquis lance numerus*. hodie *inanima* legitur, oratione quadam exanimata & frigida. Lanx autem inanis dicitur, in qua nihil est, quaeque vacua est. Lego, *Qui satis habet: consequutus est*. Lego etiã, *Nunquam quod satis non est, multum est*. CXXI.

P. 229, 34. Idem lib. xxiiii. cap. xvii. Cera fucus est & pictura, propterea quod ceris pingere antiqui solebant. Seneca hac epistola. Varro lib. iii. de re rust. cap. xvii. *Nam vt Pausias & ceteri pictores eiusdem generis loculatas magnas habent areulas, vbi discolores sunt cerae*.

35. Ide Turnebus lib. xxvi. cap. xx. Hodie edunt, *Mirari solemus scenae peritos*, &c. vbi in antiquis pro *scenae sentiant* repetio: ex quo *saltationis* facio. Pantomimi enim & saltatores manus gesticulatione omnia exprimunt & significant. Et lib. xxx. cap. iii. Quid ni legam: *mirari solemus saltationis peritos, quod in omnem significationem rerum & affectuum parata est illorum manus*. Nec me mouet praeiudicata quorundam auctoritas *scenae peritos*, pro inquinamento veterum librorum, in quibus vitiose exaratum est *satiant peritos*, legentium.

P. 230, 15. Idem lib. xxvi. cap. xx. Eleganter & insigniter fruges maturatae ad aream spectare dicuntur, quòd flauae segetes demessae ad aream terendi gratia deportari soleant. CXXII.

P. 231, 3. Idem ibidem: Lego *officiosior meliorque si quis illum expectat, & lucem primum exuit*. edunt *quàm si quis* peruersissime. dicit enim eum esse officiosiorem, qui ante lucem surgit, lucemque praeuenit antelucana vigilia, eam nudat & aperit videtque.

20. Veteres editiones, *& superbam vmbram iners sagina sucrescit*. Hãc orationem scribit Turnebus loco iam citato nemo patientibus auribus feret, sed eam accusabit, quicunque blaterantem foeda scribaligine audiet. Ego igitur sic emendandum reor, *sub vmbra iners sagina succrescit*.

32. Ibidem: Destringere, est sudorem strigilibus siccare & detergere. vt hic, & apud Plinium lib. xxxiv. cap. viii. *se distrigentem*, est ἀποξυόμενος, qui strigilibus se defricat, & sudorem sordesque deterget.

36. Lipsius comm. ad III. Annal. Taciti, corrigit *expetunt*, pro *exspectant*.

45. Idem ad XVI. Annal. *Lucet? somni tempus. Quies est?* (pro nocte, quietem dixit: atque ita locum interpretor ac distinguo) *nunc exerceamur*, &c. *iam lux proprius accedit? tempus est coenae.*

54. Fuit hic Pinarius Natta, Seiani cliens, accusator Cremutij Cordi. Tacitus lib. IV. Annal.

CXXIII. P. 232. 52. Turnebus lib. XXVI. cap. XX. Vbi *coena Diali* legimus, *coena Attali* reperimus dilucide planeque scriptum. P. Faber Semest. lib. I. cap. VI. Corrupte quidam & peruerse *Attali* legunt, cum tamē sic Dialis coena dicatur, vt apud Tacitū Dialia sacra, & Flamen dialis, vt apud Apuleium dialis via, & diale sulmen. Coena autem intelligitur ea, quae ante Iouis cellam in Capitolio fiebat: eratque publica, vt ex duobus eiusdem Senecae locis epist. XCV. & XCVIII. colligitur: exque eo quod Valerius Maximus ita scribit, *Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno & Minerua in cellas ad coenam innitabantur: quod genus seueritatis aetas nostra diligentius in Capitolio quam in suis domibus seruat*: &c. quae ibi sequuntur.

P. 233, 9. Turnebus Aduers. lib. XXVI. cap. XX. Lego, *omnium paedagogia velata facie vehuntur*. sic autem vocantur pueri qui in deliciis habentur, eorumque multitudo, quorum facies ne sole fuscaretur iter faciētium, operiebatur, &. vt ait, velabatur. De paedagogiis vide plura apud Lipsium comm. ad XV. Annal. Taciti.

CXXIIII. P. 234, 53. Turnebus ibidem: Bonum precario dicit, quod non plane vereque bonum est, sed quodam tanquam beneficio & indulgentia quodam concessu & permissu.

P. 235, 37. Lipsius epist. XXIII. lib. III. legit, *quae homines cupiunt, optant*.

IN LIBRVM QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT, CVM SIT PROVIDENTIA.

P. 270, 44. Franc. Iuretus dubitat num probari possit haec lectio v. c. *tanta medicatorum vis fontium*.

56. Cur Romani *dum* interseuerint, non video. Purior mihi est lectio aliorum, *Non quid, sed quemadmodum feras, interest*. Sic paene lib. III. de ira, cap. XI. *Non quemadmodum facta sit iniuria refert, sed quēadmodum lata*.

IN LIBRVM PRIMVM DE IRA.

P. 280, 12. Priores edit. *humana fruens cupiditate*. Muretus reposuit *feruens*. Franc. Iuretus vir eruditiss. reperit in v. c. *furens*. Ex quo etiam quae sequuntur, deprompta sunt eiusdem Iureti labore & diligentia.

21. V. c. *labra quatiuntur*, vt infra hoc lib. I. cap. XVI.

33. Priscae edit. *si ira innasit*. v. c. *simul ira innasit*. & de super adscriptum erat in eodem v. c. *si, id est post quam*.

40. V. c. *ciuitatium*, pro *ciuitatum*. & mox, *sine habitatore desertas*.

45. Priores edit. *in cruces membra diffundere*. v. c. *deffundere*.

P. 281. 21. Additur in v. c. *& verborum inefficax*. Et v. 41. v. c. *genitus est*. Mox lin. 43. repone ex v. c. *illa in periculum*.

P. 281, 11. V. c. *quid enim nocet alienis vti*. v. 4. v. c. *& excusa mens*. Pincianus *concussa* ex antiqua lectione. Illa tamen scriptura stabilitur sequentibus verbis, *a quo expellitur*. v. 51. v. c. *aut cupiditas aliquid impetrauit*.

P. 283, 19. V. c. *sed si impatiens imperij rationisque est*.

35. Iuretus in sua schedā: *ob* deest recte in v. c. nam ex superioribus ociose hic repetitur.

284, 2. V. c. *si calda non bene praebeaeur*. recte. Sic apud Martialem:

Frigida non deerit, non deerit calda petenti.

7. Bene v. c. *praerapidus*. scilicet affectus.

23 Bene v. c. *mitus ex contrario fecit audacem*. & lin. 25. *sed segnem alioquin animum*.

36. Vet. edit. *mitem & paternum animum*. v. c. *patrium*.

50. V. c. *Cuius erit tam temperatus affectus*, &c.

P. 285, 37. Iuretus reponit ex v. c. *sed vanum tumorem*. optime.

P. 286. 19 V. c. *tua labra mordere*. vt supra hoc lib. I. cap. I.

58. Vel hinc maxime elucet innatum Senecae contradicendi studium. Arguit Liuianam laudandi formulam: quam tamen ipse in consol. ad Marciam vsurpat. *Ti. Gracchum* (ait cap. XVI. *& Caium, quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occisos vidit & insepultos*.

IN LIBRVM SECVNDVM DE IRA.

P. 290, 39. Omnes edit. *quae ad conspectum inimici naufragij contrahit frontem*. Sic quidem passim (scribit Iuretus in exerptis suis) legitur in excusis, nec memini alios hactenus obseruasse latitare hic vitium. Et tamen quisquis oculos acutos habet, videt mētem Senecae aliud quid postulare quàm vulgata verba sonant. Emendandum igitur audacter dico ex fide vetusti codicis, *ad conspectū mimici naufragij*. vbi auctor mimicum naufragium appellat fictum & adumbratum, qualia sunt quae mimi in scenis agunt. Verba haec, *mimus*, & *mimicus*, saepe corrupta fuerunt in libris veterum. qua de re prolatis exēplis iamprudem egit doctissimus Pithoeus aduersar. lib. I. cap. XVII. & nos etiam diximus ad Symmachū lib. VI. epist. LXXIX.

P. 291, 26. Brodaeus Miscell. lib. II. cap. XVIII. Cum multiplicia essent Romae fora, de tribus intelligit

Seneca, in quibus causas orarent: quorum primum, Romanum nuncupatur: secundum, Caij Caesaris: tertium, Augusti. quod haec duo postrema ab his imperatoribus constructa essent. Martialis:

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

P. 293, 15. Iureti v.c. *quicquid deterret, & trepidat.*

P. 296, v. 21. Vidi exemplar manuscriptum, in quo *scrinea deprehendisset epistolarum*, legebatur. Paulo post in Rom. editione locum τῦ *credulitas*, inuaserat *crudelitas*.

35. Brodaeus Miscell. lib. v. cap. xiii. Corrige *Smindyridem*. Aristoteles ἠθικῶν εὐδημείων ἀ· οἵ δὲ Σαρδαναπάλου μακαρίζοντες ἢ Σμινδυρίδην. Is porro in eorum grege primas tenet, qui nunquam orientem, neque occidentem solem vidisse memorantur.

56. In v.c. *equi iidem postsequentes alteri.*

P. 297, 15. Repone ex v.c. *primum nobis persuadeamus.*

33. V.c. *quam m.o.ss.f. specie friuole induerit.* Vos *iniuriae* plane deest. Forte legendum, *speciem friuoli.* Haec Iuretus.

40. De tēpestiuis conuiuiis vide quae doctissime congessit Lipsius initio comm. ad xiv. Ann. Taciti.

52. *Vtrique parti dares aduocationem, dares tempus*, idem esse videtur: siquidem aduocatio tempus significat ad veritatis inquisitionem & responsionem concessum. Iterum, sed excusatius, coniunxit lib. i. de ira, cap. 49. *Ratio vtrique parti locum dat & tempus. deinde aduocationem etiam sibi petit, vt excutiendae spatium veritati habeat.*

P. 298, 3. Bongarsius Notis in Iustinum: Cum in libris m.ss. sit, *vt illi etiam iniuria eius sit*, nemo non doctissimo viro, Nic. Fabro assentiatur, leg. *iniuria ius sit.* Et v. 36. v.c. *quia ad coetum geniti sunt.*

52. Iuretus in Eclogis suis: Placet valde mihi lectio v.c. qui habet, *minutorum ciuium securus.* idque mens auctoris postulat. Et sane vox *canum* ociosa est. nam latratus iam canimum quidpiam sonat.

P. 299, 17. V.c. *vt cura leniretur admonens lacessebat.*

IN LIBRVM TERTIVM DE IRA.

P. 302, 16. P. Faber Semest. ii. cap. xviii. *Sine more* dixit Seneca, pro *contra morem*, vel *praeter morem.* Sic ipsum imitatus eodemque fortasse aspiciens Tacitus xvii. Annal. *Rapta statim arma sine more & ordine militiae*, & quae sequuntur.

P. 303, 14. Iureto placet magis lectio v.c. *quot in fugam seruos egit, quot in mortem.*

25. Idem reponit ex v.c. *omnia intra se premens.*

P. 304, 13. V.c. *nullique etiam immani bestiae*, &c.

18. Iuretus probat lectionē v.c. in quo est, *dicax contumelia.* nam sic ipsemet Seneca infra hoc lib. iii. cap. xxii. illos qui Antigonum deridebant, dicaces appellat: *Cum hos dicaces* (ait) *fames domuisset*, &c.

P. 307, 2. Recte v.c. *Periclitatur.* potentia nimirum quae multorum malo exercetur.

40. Lipsius epist. xiii. lib. i. putat leg. *porticum Euripo separat.* nam Euripi & Nili in aedificiis diuitum istorum crebri.

42. P. Faber Semestr. i. ii. cap. ix. sic distinguit interpunctionibus locum hunc: *quantulum fuit, lucem expectare denique, ne senatores pop. Rom. soleatus occideret?*

51. Bene v.c. *latrocinia.* nam statim sequitur plurali numero, *animaduersiones.*

53. V.c. addit amplius, *ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat.*

P. 308, 7. Hadrianus Iunius Animad. l. v. cap. iii. Locum sanatum puto, si legas, *in Syria, inde Rhinocolura loci nomen est.* nisi & *Rhinicorura* cum Stephano ethnographo legere mauis. Est autem Rhinocolura siue Rhinocorura & Rhinocera, Diodoro Aegypti vrbs, Plinio etiam Palaestinae adnumerata, cuius incolae omnes trunci & mutilati naribus fuere: ex talibus nāque deducta fuit colonia ab Aethiopum rege Artisane, aut quod Seneca maluit, Persarum rege, qui mitiore poena in fontes animaduertere putans non gentem totam succidere, sed ad iniuriam superstitem viuere voluit. Euentui attestatur nominis etymon. Graeci enim ῥῖνα nasum vocant, κόλοβον quicquid mutilum est, & parte truncatum. quod si *Rhinocorura* legas, ἀπὸ τῆς τῶν ῥινῶν κουρᾶς: sin *Rhinocera*, ἀπὸ τῦ τὰς ῥῖνας κείρεσθαι: vtrobique a demessis truncatisque naribus, nominis rationem elicias.

37. Supra epist. lxviii. *Quid autem loquaris? Quod homines de aliis libentissime faciunt. De te apud te male existima.*

39. Priores editiones, *& audientem paulum interesset.* Lipsius epist. xiii. lib. i. Emendo, *& audientem aulaeum interesset. quod ille.* Antigonus in tabernaculo erat: milites in excubiis, velo discreti. Scriptum neglegenter, *a ulum*: inde alius *paulum.* Polybius, nisi fallor, de hac ipsa re, apud Suidam: ἀκούων ταῦτα πάντα διὰ τῆς αὐλαίας ὁ βασιλεύς, ἐγέλα.

P. 310. 18. Basileenses editiones, *semper ira tumentis?*

44. Iuretus iubet reponi ex eodem vetusto codice verbum priscum & elegans, quod hic perperam corruptum fuit, *inter cotidiana pernigilia fessum.*

P. 312, 12. Idem in schedis suis: In ora quorundam excusorum additur, forte legendum *venis*, pro *naeuis*, recte. nam & ita reperi scriptum in v.c. Mox placet lectio v.c. qui habet *rimosos*, pro quo vulgo *ruinosos.*

IN LIBRVM PRIMVM DE CLEMENTIA.

P. 315, 28. Membranae duae, Puteani, & Modij epist. xlix. referunt, *clementiam in procinctu habeo.* Eandē scripturā exprimit scriptus codex clariss. viri Petri Delbenij, post superiora iam excusa ad nos allatus.

Mox Puteani membranae, *quas ex situ ac tenebris.*

34. Modius ibidem ex vet.libro *suscepisti* legit pro *venerunt*, & *abrasum*, pro *ereptum*.

40. Priores editiones, *nemo qui te imitari velit exemplar extra te quaerit. Principatus tuus ad gustum exigitur.* verbis & sententia (vt docet Lipsius Elect. II. cap. IX.) corruptis. Quid enim illud in extremo, exigi ad gustum? quod libri quoque veteres spernunt, & ingerunt plerique *ad Augustum*. Male ille ipsi. Adeo enim Seneca principatum Neronis ad Augustaeum non exigit, vt praeponat longe (nec vane prorsus, vt haec initia erant) negetque quemquã iam de Augusto, aut Tiberij temporibus primis loqui. Sed a libris tamen iis adiuti commode legimus, *Principatus tuus ad anni gustum exigitur.* & paulo antè, *nemo quod te imitari velit.* verissime. Haec enim Senecae mens & scriptio. Age Nero, inquit, perge in hac virtutis & gloriae via quam insistis: ardua tibi certe, quia optima & maxima omnes de te sperant. Nemo iam Augustum tibi proponit, quem imitere, nemo Tiberij laudata primordia: omnes te tibi. Principatus inquam tuus, ad gustum & exemplar vnius anni illius exigitur, quem in imperio laudatissime transegisti. Haec sensit, haec scripsit: ad rem vere, & ad tempus. De re, constat tyrocinium illud imperij tam probum fuisse, vt Traianus identidem iterare solitus, *Omnes bonos principes procul abesse a primo quinquennio Neronis.* De tempore, ecce hic liber siue libri de Clementia, scripti sub primum statim Neroniani imperij annum. Haurio ex ipsis: & lego lib. I. cap. IX. *Diuus Augustus cũ esset id aetatis quod tu nunc es, duodecimum egressus annum.* Nero igitur, si compari aetate cum Augusto, tunc expleuerit decimumoctauum annum. atqui imperium decimoseptimo suscepit. bene igitur & vere quod ad tempus, emẽdaui, de anni gustu. Haec Lipsius. Puteani mẽbranae plane, vt haec editio, *nec quod te imitari velit excipiat* &c. deinde vero, *principatus tuus ad angustum exigitur.* prope a Lipsij coniectura.

P. 316, 1. Puteani & Delbenij membranae, *Deinde habet haec in persona, &c.* Recte deinde versu 4. *quae possint laudate puniri.*

11. Lipsius epist. XIII. lib. I. Ridicula lectio, & nusquam gentium hic Seneca de manumissione. Scripserat, cum vniuersum opus parturiretur, *Prima erit manuductionis.* Manuductio, χειραγωγία, εἰσαγωγή. & sic Cicero eam vocem vsus. At boni viri *manumissionis* maluerunt: qui eiusmodi emblemata plura Senecae addiderunt.

20. Modius epist. XLIX. Virtutes nunquam non cuicui etiã infimo decori gloriaeque sunt, neque vllis aut potentiae viribus, aut paupertatis contemtui subiiciuntur. quare rectam opinor lectionẽ scriptã: *Ita enim magnae vires decori gloriaeque sunt, si illis salutaris potẽtia est.* sequitur certe: *Nam pestifera vis est valere ad nocendum. Illius demum magnitudo stabilis fundataque est, quam,* &c. Ita Modius. Nec aliter Puteam & P. Delbenij codices. Ambo hi v. 39. *cum in primam frontem procurrunt.*

45. Modius ibidem: Illud *in ruinas*, in libro scripto nullum erat, & videtur sane ab eo profectum, qui vim verbi *ago* non satis intelligeret. At in nostris nihil deficit.

P. 317, 8. Puteani, Delbenij & Modij membranae, *Quid enim est memorabilius.* sed *mirabilius* quoque e vetere lectione est, teste Pinciano.

10. Puteani codex. *interpellaturus est, immo si vehementius incanduit,* &c.

14 Certo certius est *superne despicere*, ex antiquis libris omnibus: *superne* dixit, (vt exponit Modius) tanquam ex arce aliqua virtutum & sapientiae.

19. Puteani & Delbenij codices, *rerum potenti.* quod probat Modius epist. XLIX.

55. Duo illi iterum consentiunt in hac scriptura, *nullis magis curandum est.*

P. 318. Certior m.ss. duorũ lectio, *Est haec sũmae magnitudinis seruitus, non* &c. Idẽ v. 4, *quàm tibi tutũ.*

45. Lipsius ep. XVII. lib. IV. Suspicor illud, *ne meo sermone medio proclames.* glossã esse ad vocẽ *interpelles.* Sunt enim ista ex oratione ad Cinnã. aliter, nae me tã ineptae repetitionis, ipsius Augusti causa paenitet.

54. M.ss. duo, *cum p. r. agitur*, id est populo Romano. vt etiam sequentis paginae versu 14. *subactis p. r. cervicibus.*

58. Modius epist. XLIX. Vox *nobilium* abest a Dominicanorum scripto codice, videturque sane aeque commode in omnibus abesse posse. Abest item a Nicotiano codice: sed adest in ceteris.

P. 319, 8. Lipsius comm. ad 1. Annal. Taciti. Cedo, quis in Seneca Duillius? Falsus. scribendumque *Deillios* siue *Dellios.* Deillius a Seneca parte dicitur, in Suasoria: *Bellissimum tamen rem Deillius dixit, quẽ Messalla Coruinus desertorem bellorũ ciuiliũ vocat: qui a Dolabella ad Cassiũ, a Cassio deinde transiit ad Antonium, nouissime ab Antonio transfugit ad Caesarem. Hic est Deillius cuius epistolae lasciuae ad Cleopatram feruntur.* Graecis tamen est Dellius Plutarcho Dionique. Item Horatio, inscriptione odes tertiae libro II. vbi temere interpretes *Gellium* sufficiunt. Plutarchus eum historias quoque scripsisse ostẽdit: πολλοὺς, inquit, ἡ τῶν ἄλλων φίλων οἱ Κλεοπάτρας κόλακες ἐξέβαλον, ταῖς παροινίαις καὶ βωμολοχίαις ὑπομένοντας· ὧν ἦν Μάρκος μὲν Σιλανος, καὶ Δέλλιος ὁ ἱστορικός. Eadem Dio, quinquagesimo libro. Haec Lipsius.

Fadẽ linea, v.c. Puteanj & Delbenij, *& totam cohortem primam admissionis.* omissa voce *interiorũ.* quã Modius quoque in scripto suo deesse deprehendit: & hinc cõiectura sumpta legit, *& totã cohortẽ primae admissionis*, forsan non vana. quamuis retractet eam, & vulgatam lectionem approbet: hac ratione ductus, quòd plures fuerint amicorum cohortes, & quasi gradus, etiam tolius interioris admissionis. De glossemate certe mihi suspicionem mouet omissa dictio *interioris.* Explicandi causa forte a quodã scriptũ, *primae i. interioris.* Testes quidẽ locupletes sunt de primis, secundis, tertiis tum amicis, tum admissionibus, de quibus vide annot. Lipsij doctissimas ad VI. Annal. at de pluribus harum cohortibus, nullus quem sciam, si hunc de quo controuersia est locum exceperis. Iudicent alij, nihil ego affirmatum volo.

9. M.ss. *Iã Domitios.* ita & Modij ep. LXIX qui de sequentibus haec: Quod inducta voce vocari, scripsi, *Maluit enim honorẽ illũ quàm spoliũ*: in eo & mẽbranis dicto audiens fui, & Latio consului neque enim aliter optimus quisque scriptor loquitur, & in eis nominatim Sallustius, Tacitus, Curtius. Nã ista, *Ipsum Lepidum quamdiu passus est?* ita scribenda, maleque addito verbo *mori*, & negatiua a sciolis fuisse inter-

polata,

polata, tum ipsa facile probabunt, tum gemina germina ea apud Terentium Phormione locutio: *Ego te complureis aduersum ingenium meum menses tuli Pollicitantem*, &c. Hact. Modius.

30. M. ff. Puteani longe aliter, *Haec est, inquam, in maxima tempestate, magna animi temperantia, & humani generis certa securitas, non cupiditate*, &c.

37. Interpunctio probior, *salus, cum reg. c. l. q. ac nep. tr. regna Tyrannorum*, &c. Videtur tamen hiare locus. m. ff. habent: *Quid enim est cum reg. cons. l. q. ac nep. tr. regna? tyrannorum*, &c.

53. M. ff. duo, *Nam eum inuisus sit, quia timetur: timeri vult*, &c. Delbenij codex, *Nam vt inuisus sit*, &c. Cl. Puteanus dictauit mihi legendum, *Nam inuisus sit, quia timetur: timeri vult, quia inuisus est.*

P. 320, 6. Vetus Puteani membrana, *vt quibus ad communem*, &c.

14. Eleganter eadem, *cui iam esse malo necesse est.* Sic cap. xxxi. lib. ii. de benef. *nisi & excussis manibus esse grato licet.*

P. 321, 33. Scribe ex eadem, *Nulla regi gloria est.* opponuntur enim nulla gloria, & maxima.

42. Delbenij, Puteani, & Nicotij membranae approbant Pinciani lectionem, *in vinarium, quid aliud quàm serpentium, abisci sub.*

54. M. ff. duo, *insignis regis forma.* Quod sequitur de inermi apum rege, inter auctores non constare, tradit Plinius lib. xi. cap. xvii. his verbis: *Ecce in re parua, villisque nostris annexa, cuius assidua copia est, nō constat inter auctores: rex nulliūne solus habeat aculeū, maiestate tantum armatus: an dederit eū quidem natura, sed vsum eius illi tantū negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo non vti.* Columella lib. ix. negat: *Apum reges sine pilo, sine spiculo*: Basilius affirmat homilia viii. ἔστι μὲν κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν.

P. 322, 8. Sincerior veteris Put. membranae lectio, *Hanc aliquis agere vitam sustinet: cum liceat innoxium, alios ob hoc securum, salutare potentiae sus, laetis omnibus tractare?* modo *innoxium alios, & ob hoc* scribas.

11. Modius epist. xxi. Videtur commodius scriptum iri ex libro mēbranaceo scripto Dominicanorum Vvirzeburgensium, *nec in ascensum arduo calle munire.* praecipuum enim munimētum artium in edito exstructarum difficilis ad eas, & vndique praeceps, atque angustus aditus. eoque pertinet illud, *nec latera montium abscindere.* alioquin si vulgatam lectionem sequimur, bis quodammodo idem dicet, quid enim est aliud, instruere in altum editas arces, quàm colles emunire?

36. Dictio *tali* desideratur in scriptis libris.

43. Modij eodem loco, & Nicotij membranae, *alienam de capite regnoque sententiam*, &c. mox, *venit, plusque nominis ei confert incolumis.*

P. 323, 52. Membranae veteres, *securi ineunt.* & v. 55. *Illa rationis inexperta.* Tacitus xvi. Ann. *Qui per longas prouincias lasciuiae inexperti officio legationum, aut priuata vtilitate aduenerant.*

324, 4. Eadem, *& vnum occidi iubere, aut alterum*, &c.

IN LIBRVM SECVNDVM DE CLEMENTIA.

P. 325, 12. Veteres membranae, *& bonitatem tuam quam fortuna litigantem.*

14. Eaedem cum prioribus edit. *exigebat a te, vt scriberes.* Ita cap. ii. postea, *aliquando scribas necesse est istud.*

30. Puteani codex eandem quam Pincianus protulit, lectionem agnoscit.

P. 326, 30. M. ff. duo, *quia & sine animi miseria non fit.* Modius epist. xxi. ex suis membranis, *quia id sine miseria non fit.*

P. 327, 4. M. ff. cum Pinciano, *& quanti vult, taxare litem.*

IN LIBRVM DE VITA BEATA.

P. 328, 40. Lipsius Elect. i. cap. xiii. Apollo fatidice, qui isti chlamidati aut coronati? Impune dixerim, eximie emēdauimus, *Vulgus autē tam candidatos, quàm coloratos voco.* Diserta enim Senecae allusio ad vestiū coloré: vel ipso teste, qui subiunxit, *Non enim colorē vestium aspicio.* Coloratos vocat, Pullatos: vt alibi voluptatē pallidam, virtutem puluerulentam & coloratam, id est fuscam. Vulgatam lectionē nunquam erit vt explicent omnes. Quindecimuiri fataliū librorū. Auctor huic emendationi meae Senecae locus alter, hoc eodem lib. cap. xxv. *Nihilo miserior ero, si lassa ceruix mea in foeni manipulo acquieuerit, si super Circense tormentum per fisturas veteris linteo effluens incubabo. quid ergo est: malo quid mihi animi sit ostendere praetextatus & candidatus, quàm nudis scapulis.* At vulgo etiam hic ad oram notarunt, *chlamydatus.* credo, quasi emendantes.

P. 330, 14. Aedilitiae potestatis erat, popinis & ganea ciuibus interdicere, ac insontes vindicare, thermarum curam habere, ne quid in his flagitij committeretur, locorum quae populum receptabant, exigere munditias, vtque pro sua quisque dignitate ludos spectaret prouidere.

P. 333, 27. Lipsius lib. ii. Saturn. cap. ii. rescribit, *perite struitur.* quod qui fercula puerorum manibus allata commode disponerent & collocarent, Structores veteribus nominarentur. Iuuenalis:

Structorem interea, neuua indignatio desit,
Saltantem spectas.

Petronius: *Proprium conuenientemque materiae structor imposuerat cibum.*

Ita Lipsius. Sed rectissime *seruitur* emendauit Muretus, & ita plane reperit in v. c. Franc. Iuretus.

P. 334, 46. Hotomanus in lib. de re nummar. notat loco *quadragies* H-S. restituendum & legendum *quadringenties* H S. vt sit aliquod argumentum inducendae comparationis opum.

P. 336, 8. Arbitror omnino legendum *in vestimentis splendentibus.* innuit lectorum magnificum apparatum, & vestes ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressas, Epist. lxxviii. *& in vestimentis vir fortis apparet*, id est in lecto.

10. Repone, vt in prioribus editionibus, *futuras.* Romana perperam, *futuras.*

12. Lipsius Elect. 1. cap. XIII. Quod ait, *praetextatus*, vide ne scribendū *pexatus*. Simile est enim illi Persiano, *—pexusque, togaque recenti.* & lautiores homines, in candida toga & pexa. Martialis:

Pexatus pulchre rides mea Zoile trita.

20. Ita emendauit Lipsius Elect. II. cap. IX.

IN LIBRVM DE TRANQVILLITATE ANIMI.

P. 343. 29. Lipsius Elect. 1. cap. XXVI. Nihil ambigo quin ista, *non ante multos paratus dies: nec multorum manibus ministratus*, interpretamentum sint ad ea verba paulo breuius & concinnius dicta, *quem nec parent familiae, nec spectent.*

35. Franc. Iuretus probat lectionem v. c. *alicuius paedagogij, diligentius quàm in tralatu vestita.*

45. Lipsius Elect. 1. cap. XXIII. Mendo manifesto scriptum *aureis*. Nam aureas eiusmodi virgas fuisse, nemo dixit, scripsit, pinxit. Assentior libris aliquot qui legunt electa ea voce, *aut virgis adductum*. Poterat etiam scribi littera addita, *laureis virgis*: vt neget Seneca magistratum cupiendū aut capiendum, per ambitionem & desiderio ttiumphi. Nam in triumpho laurus in fascibus: ac laureae virgae in manibus militum & triumphantis.

48. Iuretus in schedis suis: Melior lectio v. c. *vbi aliquid animam insolitam arietari, percussit, vbi aliquid*, &c. Verba autem illa, *Ad quam*, plane superflua sunt, & sensui repugnantia: nec ad rempublicam referenda sunt, de qua paulo ante agit. nam statim subiungit Seneca, se ad otium conuertere, & intra parietes vitam coercere.

P. 345, 22. Lipsius Elect. 1. cap. X. Haec foede interpolata sunt: in parte sanare possum, *tecta Veliae Antique*. Duo ea loca inter amoenos & salubres secessus habita. Reliqua sanabit is cui ego do herbam.

49. Romana editio ita emendauerat, *praetor praeeuntibus assessoribus tria verba pronuntiat*. sed praeter scriptorum fidem. At haec eam expressit lectionem quā e vetustissimo libro Cuiacius Obseruat. lib. XXIII. cap. XI. publicauit.

P. 348, 7. V. c quo Iuretus vsus est, bene, *non potest vnquam tanta*, &c.

45. Idem in schedis suis ita scribit: Expendenda videtur lectio v. c. in quo legitur, *quid habes cur minus ignoscas homini armario, citro atque ebore captanti.* Forte ex vestigiis reponendum, *ignoscas nomen marmore, citro atque ebore*, &c.

P. 349, 38. Bene v. c. *Si quid habere me tui voluerit.*

P. 352, 9. Probabilior aliarum editionum scriptura, *& in sollicitudinem deducere.*

12. Lipsius Elect. 1. lib. cap. X. Non semel molestus mihi locus. quid si legas, *de se & de rep. aleam iacere*? id est, prouerbiali quodam sermone, in extremum discrimē adducere. Tamen deliberandum est: & nescio quid simile in Suetonij Nerone legi, *Septemdecim natus annos, vt de Claudio palam factum est.* In eiusdem Tiberio, *Excessum Augusti non prius palam fecit.* Vtrum ergo hoc dicit, eum in suo funere palam feciſſe funus reip. vna extinctae?

IN LIBRVM QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

P. 355, 50. Iuretus ex v. c. legit, *seruum esse, non itis inficias & veniturum*: & mox, *praestaturum.*

P. 356. 10. Loco horum verborum, *huiusmodi igitur sapientem*, legitur in v. c. *hoc ergo dico, sapientem.*

20. Recte v. c. *nocere ei intendent.*

P. 357, 14. V. c. *munimenta incussis arietis.* & mox, *repente desidere.*

17 Non displicet Iureto v. c. lectio quae ita habet, *flammas per sanguinem fugi.*

30. Lipsius antiquar. lect. lib. v. cap. VI. Emendant alij, *Patent ista hostilis vestigio.* ego puto fuisse. *Pauent ista hostile vest.* frequenti errore, *Pabent, b* pro *u.*

35. V. c. *aetatium.* recte nam eodem exemplo in vetustis libris legimus, *hereditatium, parentium, ciuitatium*, &c.

46. Additur bene in v. c. *cum vxore sua.* & post, v. c. *reuinctum cibo.*

55. Non male v. c. *vt intentata manu deiicere*, &c.

P. 358, 16. Recte suppletur in v. c. *nedum vt ad sing. impulsus maereat.*

35. Aliae editiones, *aut certe temeritati.* v. c. *aut caecae temeritati.*

45. In schedis Iureti, rectius e v. c. *medio me lecto.*

P. 360, 14. Vulgo, *& petiit thronum.* Lipsius Epist. XIII. lib. 1. Alias, *petiit thorum.* Scribo, *lorum.* Nam seruis puniendis lora poscebantur. Plenae comoediae. Plautus Captiuei:

—Colaphe, Cordalio, Corax,
Iste istuc, atque efferte lora. LOR. *num lignatum mittimus?*

Haec Lipsius. At *corium* Mureti stat fide manuscriptorum. Adstipulatur item v. c. Iureti, qui eo refert prouerbium, *De alieno ludis corio*, apud Erasmum chil. II. prou. LXXXVIII.

36. V. c. *nullis adseruatur ianitoribus.* & lin. penultima, *Nasonis Ouidij generum.*

P. 361, 18. Lipsius Ant. lect. lib. v. cap. VI. Est qui legat, *sub fronte anili latentium.* Rectam lectionē arbitror, *sub fronte sima latentium.* id est turpiter depressa, & vt capellarum nares, iacente.

23. Idem initio commentarij ad XI. Ann. Taciti: Forte *in cognitione*, cum videlicet adsessor ei consiliarius que Asiaticus esset. Nam de concione, vix est vt habeat fidem.

48. Priores edit. *aliquando etiam ebaeratu potentibus.* v. c. *abirati.* quod propius accedit quàm simplex *irati.*

IN LIBRVM DE BREVITATE VITAE.

P.364, 9. V.c, *cũ alio volebas*, non *aliquo*. Postea v.58. Lipsius comm. ad 1. Ann. Taciti, de Iulio Antonio Triumviri filio locum interpretatur. Apparet enim (scribit) hunc Iulum arcanum aliquod scelus (cui proximus ab adulterio gradus est) cum Iulia in Augustum concepisse: vt olim cũ Cleopatra eius pater.

P.365, 1. Aliae edit. *postquam iterum*. &c. Lipsius ibidem melius dicit, *postque iterum*, &c.

22. *Festinatam*, obtinet natiuae dictionis locum, quam v.c. exhibet, nempe *praecocem*.

48. Iuretus e. v.c. *nihil ex suo tempore delibari sinere: & ideo*, &c.

P.367, 41. P. Faber Semest. II. cap. XV. *Hasta praeconis*, non *praetoris*, legendum. Infamia vero lucra nominat, quas Horatius paruas mercedes, vbi de praecone coactoreque argentario: quorũ vterque auctionibus & hastae operas dabant, cum ille pecunias cogeret, hic emptores & licitatores praealta voce citaret.

47. Lipsius ex parte emendauerat hunc locum. Elect. II. cap. XV. Fid. (ait) & prisci libri referunt, *& in colorum paria deduxit*. quos equidem audio, & interpretor diuidi greges illos & cohortes vinctorum (incredibilis enim multitudo, vtique apud illos locupletes) secerno per nationes ac colores solere. Puta qui Orientales & fusci, in tali villa & agro: quia frigidiore axe, & albi, in illa habeantur, & illo, vt valetudo, vt loca suadere videbantur, vt domini libido & voluntas. Hoc in aliis quoque & quidem domesticis seruis factum, idem meus Seneca me docet epist. XCVI. *Transeo*, inquit, *exoletorum agmina, per nationes colores que descripta*. vbi a coloribus clarum vides discrimen.

P.368, 14. Idem epist. XVII. lib. IV. Vox *interrogando* ablegenda, non a Seneca, sed interprete adsuta: legque, *dixisse, Iam sedeo?*

23. Ibidem Leg. & dist. *hic vero semiuir cui a. i. c. s. h. a opus est. quomodo potest alicuius d. esse?*

P.371, 4. Lipsius cap. VII. lib. IV. antiq. lect. Totum locum ad historiae fidem sic emendandum censeo: *hoc grauissime ferent, q. d. p. r. s. s. a. o. c. d. cibaria superfuere. Dii ille pontes nauibus iungat, & viribus imperij illudat*, &c. Citra controuersiam enim Seneca factum illud insanum C. Caligulae in mente habuit, qui ad exemplũ Xerxis inter Puteolos & Baulos pontem nauibus inaedificauit spatio III. ∞ passuum. In quo opere dũ vniuersa classis occupatur, Romae capitalis paene fames coorta. Vide Xiphilinum in Caligula.

29. De hac lege, paulo aliter a Seneca patre lib. II. Conter. vltima, allegata, vide Cuiacium ad Tit. Pandect. de exculationibus, l. II. & Lipsium comm. ad 1. Ann. Taciti, pag. 14.

45. Lipsius Saturn. I. cap. VIII. Munera ad rogum, gladiatores sunt: rideo, qui *munia* subiiciunt. Et comm. ad III. Ann. Tac sequentia ita legit: *At mehercule istorum funera, tanquã nimium vixerint, ad fuces*, &c.

IN LIBRVM DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM.

P.377, 33. Lipsius Elect. I. cap. X. Inuoluta sententia, quam verbi correctione euoluo, *ante illum consortem patet, quam successorem accipiat*. Britannicus, inquit, Romanum imperium diu cum patre regat: & ante illum collegam pater accipiat, quàm successorem Poetica adulatio.

P.379, 24. Idem Elect. lib. II. cap. IX. Leui emendatione expedio viros doctos qui obhaerent. *in Albanum suum secessit, nec foro & aduocatis, & h. a. o. a f. leuabat mala, (proh pudor imperij) principis Romani*: &c. Ita enim continuenda periodus tota, & negans particula subdenda saltem in locum aientis.

IN LIBRVM DE CONSOLATIONE AD MARCIAM.

P.380, 46. Iuretus ex v.c. legit, *haerent & incubant*. & statim, *tam iniquo tempore, tam inimici iudice*. & v. 57. *in visum hominum*.

P.381, 40. *reclinare* mauult Lipsius pro *reclinaret*, comm. ad 1. Ann. Tac.

P.382, 19. Lipsius Elect. I. cap. III. Excidit vox, quam repono: *dignissimum quiete, quietum semper nominans facies mei*. Summa votorum apud manes (loquor ad morem Rom.) vt quiem essent, & ne quis se solicitaret. Eam opinionem vulgi, ad consolãdam Marciam aptans Seneca: id, inquit, futurum filio tuo est, si placata tu & quieta memoriam eius & nomen conseruues. In fine etiam scribo, *hilari & occurret*.

P.383, 1. Pro *conferamus*, inquit Pincianus, quid si legamus *conflagramus*? Ego vero, quid si, *conflemus*? Certe huius locum subit verbum *conqueramur*, cap. XXI. de consol. ad Polybium. *Si quicquam* (ait) *tristitiae profecturi sumus, non recuso, quicquid lacrymarum fortunae meae superfuit, tuae effundere. Inueniam etiam nunc per hos exhaustos iam fletibus domesticis oculos quod effluat, si modo id tibi futurum bono est. Quid cessas? conqueramur*.

14. Iuretus in suis eclogis: *Paupertatem, lucrum, ambitionem*, in nonnullis editionibus extat. Pincianus autem in hunc locum notat se putare scribẽdum esse, *paupertatem, luctum, orbationem*. nam & vetus lectio *luctum* praefert, *non lucrum*. Sic ille. cui & assentior existimanti reponi debere *luctum*. Sed quod idem Pincianus pro *ambitionem*, substituit orbationem, existimo potius esse reponendum, minore veteris scripturae dispendio, *abitionem*. Festus enim. Pompeius obseruat priscos auctores dixisse *abitionem*, pro *morte*. Et saepe in antiquorum monumẽtis *abire* legimus, pro *mori*: quamuis in multis editionibus affinitate verborum, pro *abire*, hodie scriptum sit *ebire*.

30. *Qualis mutio fuit*, legendum iam dudum censuerat Lipsius epist. XIX. lib. II.

45. Apud Gryphium est, *aut pence tergum*. Placet lectio v. c. *quoties aliquid ad Larem, aut pone tergũ ceciderit*.

Vox priſca *pone*, male intellecta locum mutationibus dedit. Haec ex ſchedis Iureti.

51. Editiones ſuperiores, *Egregium verſum & dignũ audiũ. eſt enim e populo*, & c. Lipſius Elect. 1. cap. x. Publij mimographi verſus eſt. ſed corruptũ de illo Senecae elogium. Et ſane nimium diuerſa vet. lectio, *& dignũ audiũ qui non e populo heri & cuius poteſt accidere.* Emendo, *& dignum audiui, qui non in populo periret: cuiuis poteſt accidere.* Vera coniectura, & quam non recuſo exigi ad obruſſam. Dolet videlicet Senecae egregium verſum & ex intima philoſophia, perire in theatris inter plauſus & adclamationes vulgi, dignum ſcholis & aure ſeueriori. Vide non abſimilem locum eiuſdem Senecae. De Tranquill. vitae, cap. xi. At Pincianus appoſuerat iis verbis hanc notam: *Depraua tiſſimus locus, ſi quis in toto opere, non tantum verbis vitiatis ſed ordine etiam inuerſo.* Legit deinde, *Egregium verſum audi, & dignum qui non eſſet Publij Syri: Et cuiuis poteſt.* coniectura audaciori, non prorſus tamen ſpernanda Sic ille. Aliter Iuretus: Pincianus & Lipſius varie hunc locum emendant ex coniecturis. Ego reperi ſcriptum in v. c. *egregium verſum & dignum qui non e populo! Cuiuis*, & c.

P. 384, 12. Iuretus reperit in v. c. *inſtatur a tergo. iam diſcietur iſte comitatus.* Vbi animaduertẽdum num vetus & obſoleta vox, *diſcio*, locum habere poſſit, quae ſaepe in aliis auctoribus etiam corrupta fuit. qua de re multa Lambinus ad Tullium pro Coelio ex obſeruationibus Cl. Puteani: & nos etiam dicemus in editione veterum poetarum Chriſtianorum. Haec Iuretus.

15. Idẽ pro *determinata*, reponit ex v. c. *denunciata*. quod elegantius eſt. Mox in v. c. *decõdet*, pro *detrudet*.

20. Bene v. c. *inter vitam mortemque medios detinebit*. vox *medios* male in editis deeſt.

31. Recte Iuretus ex v. c. reponit, *qualiber fragile tactatu. Non*, & c.

P. 385, 9. Editio Parienſis, *occurrent paſſim tibi maiora*. Gryphius habet: *Occurrent tibi paſſim vbique maiora*. Sed v. vnica detracta littera eleganter reſtituit: *Occurrent tibi paſſi vbique maiora*.

21. V. c. *Sed iſtud inter res nondum iudicatas abeat*.

33. De hoc loco ita cenſet Iuretus: Longe aliter extat in v. c. ſic enim habet, *ad Capitolinum illum rediit vultum*. Et puto id melius, vt Capitolinum vultum vocet conſtantem, qualem habuit Puluillus dum in Capitolio aedem conſecraret, audiretque mortem filij. Et ſane Liuius lib. ii. decadis primae non narrat Puluillum rediiſſe in Capitolium. antequam enim excederet Capitolio, precationem peregerat, & tẽplum dedicarat.

19. Efficacius verbum *permanere*, ex v. c.

P. 386, 4. De velo inter mortuum & Pontificem interiecto vide comm. Lipſij ad iiii. Ann. Taciti.

17. V. c. *eſcendentibus*. quod verbum Senecae ſatis frequens eſt, vt Index monſtrat.

25. V. c. *Gracchana veſtigia*. vt *Gracchana mala*, vbi de eodem Druſo loquitur, cap. vi. de breuitate vitae.

55. Iuretus in excerptis: Veteres editiones, *fretum, illam fabuloſam ch. d. q. d. ab. A. v. quietam*. Longe aliter eſt in v. c. ſic enim in illo ſcriptum reperi, *Stratam illam fabuloſam Charybdi aquam ab Auſtro vocatam*. neſcio an ex veſtigiis huiuſce veteris ſcripturae erui haec verior poſſit, *ſtratam illam fabuloſae Charybdis aquam, diu ab Auſtro vacantem*. vbi recte ſtratam aquam puto dici, quietam & placidam.

P. 387, 27. *annuo*, non *annuum*, legendum eſſe indicauit mihi N. Faber vir eruditiſſ. Reſpondent, inuicem, *quotidiano curſu, & annuo*.

47. Legendum, *Videbis hic*, vt paulo poſt. Mox v. c. *eriique ei ſpectator*. & v. 57. idem, *decuſi doles*.

P. 388, 24. Iureti v. c. *nitraque ſeruitur*.

P. 389, 42. Idem refert in v. c. legi, *conſeruatum potuiſſe, vt morbos ita euadere*. Vnde placere ſibi coniecturam Philippi Roberti, qui emendat, *conſeruatum iri potuiſſe, aut morbos ita euadere*.

58. *Eſcendere*, eſt pedetentim & per gradus Imperatorem fieri. Sic explicat Lipſius comm. ad iiii. Ann. Taciti.

P. 390, 8. Idem comm. ad eundem librum: Corrupta interpunctio ab ignaris moris priſci. Scribe *proiecit. A caena deinde quaſi*. Mos vulgo obtinebat vt in balneo, aut ſtatim poſt balneum aliquid ſumerẽt, quod vocabant Guſtare & Guſtum, & deinde nihilominus venirent ad legitimam caenam.

15. Priores editiones, *an mortis rei perderentur*. Lipſius ibidem: Corruptum illud vulgatum: & ad Oedipum relegat nos Pincianus. In libro manuſcripto legi, *proderentur*. itaque cum adſeueratione emendo, *an morte rei prohiberentur*. Probat ipſe Seneca, ſtatim: *Flesquod quemquam tuorum mori neceſſe fuit? Paene non licuit*.

22. Iureto placet lectio v. c. in quo eſt *obſoleti*. Sed mox in eodem v. c. additur, *inlitique fluunt*, neſcio quo ſenſu.

P. 391, 20. Reponit idem ex v. c. *ſed tanto clatiore*.

35. Gryphius, *Iuuabat vnius ſeculi fata componere*. In editione altera eſt, *Iuuat*, & c. at reperi in v. c. *Iuuabat me vnius ſeculi facta comp*. Quae lectio valde placet. nam confert ſuas illas commentationes in quibus exercebatur dum viueret, cum iis quae nunc beata mens corporis impedimento ſoluta concipit. Fuerat autem hic pater Marciae, ſcriptor hiſtoriarum liberrimus, Cremutius Cordus, de quo Tacitus lib. iv. Haec Iuretus, feliciſſime.

IN LIBRVM DE CONSOLATIONE AD HELVIAM.

P. 393, 15. Iuretus ex v. c. legit, *Vnum habet aſſ. infelicitas bonum*.

32. Alias *ex coriari*. In v. c. *exanari*. latere hic vitium, ait Iuretus. Forte *exſaniari*, ſaniem ex vulneribus exprimi. de quo verbo Lipſius ſupra.

5. *fortuna* recte abeſt a v. c. nam ex ſuperioribus repetitur. & mox v. c. *Facile eam ſuſtinet*.

P. 394, 5. V. c. *cum vanos & pueriles animos*. & ſtatim, *frontis ſuae ſimile*.

19. Idem, *Aſpice agedum hanc fr. cui vix vrbis immenſae tecta ſufficiunt*.

3. Hadr. Iunius Animad. lib. v. cap. xiii. Haec inſularum nomina exilis nobilitata. in meliorem faciem

ita reponēda puto: *Sciathum & Siphon, Gyarum & Corcyram pete.* nisi pro Sciatho *Cithnon* mauis legere, aut *Cyanon.* Certe Cyanon & Sciathon inter insulas a dispersione nominatas Sporadas, enumerat Plinius, at Cythnon inter Cycladas: inter quas ponitur ab omnibus & Siphonos in Creticū mare vergens, quae & Siphnum astragalum in prouerbij ludicrum traxit. De Gyaro indubitata res est ex omnium scriptorum fide. Quod vero *Corcyram* substitui pro *Gorsita*, facit lubricus facilisque deflexus litterarum in vocibus & sono & tractu affinibus nam c. matusculum leui ductus momento in G deuiat, & r in t. Scit autem non nemo Corcyram Ionij sinus insulam esse, antea Melaenā cognominatam, de qua Plinius, & in Dionysium Eustathius: nisi malit quis Cosyram insulam Africi maris substituere, infoecundam illam & sterilem, vt pleraque exiliorum loca, de qua Ouidius:

——Melite sterilis vicina Cosyrae.

P. 396, 10. In aliis editionibus *laxissimum.* in v.c. *lautissimum.*

27. V.c. *Num dubitas, quin se ille Marcellus tantus vir,* &c. *exilium saepe adh. sit?* & statim, *quid porro? hic,* &c.

51. Proba lectio v.c. qui addit, *quomodo trium prouinciarum tributum.*

P. 397 10. V.c. *qui illos inuocauerant.*

13. Hanc lectionem vulgauit Lipsius comm. ad 11 Ann. Taciti. Ne haereas (ait) simillimus de Fabriciis Panegyristae locus laudatione Theodosij. *Curij, Coruncanij, Fabricij, cū inducias bella suspenderant, inter aratra viuebant: & ne virtus quiete langueſceret, depositis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales viri rusticabantur,* Iuretus quoque confirmatam reperit fide v.c. & sequentibus testimoniis adprobat. Iulius Obsequens de prodig. cap. LXII. *Apparuit eum hastibus portendisse victoriam, cum ad eos laurum victricem tulerit, quam in Capitolio debuerat ponere.* Suetonius in Domitiano cap. v. *De Sarmatis lauream modo Capitolino Iouis retulit.* Silius Ital. lib. xv.

——laurumque superbam In gremio Iouis excisis deponere Poenis.

Plinius in Panegyr. *Hanc* (de laurea agit) *Imperator Nerua in gremio Iouis locarat.*

18. In v.c. *exhersisset.* Legit Iuretus *exhausisset,* quòd haec vox maiorem hic vim habeat.

P. 399, 51. Idem v.c. *ad duos fortuna redegerat.*

P. 400, 8. Scribitur in v.c. *nota subriui.* & v. 51. *Hoc tibi tam solenne officium.*

IN LIBRVM PRIMVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

P. 403, 17. Scriptus clarissimi viri H. Memmij liber, quem mihi doctissimus Nic. Faber conferendum dedit, refert, *altera multo hanc supra caliginem in qua,* &c. Aldina editio similiter, duabus saltem dictionibus in ordinem redactis. *supra hanc.*

20. Memmianus codex *sed consecretiora.* reliquae editiones. etiam Aldina, *sed cum secretiora.*

27. Memmianus, *corpus causarium.* Nicotianus, *corpus casuarium.* Mox ambo v. 33. *qui robustior est in valitudinario.* recte.

36. Vnus *turpiter, ardens* alter, *turpiter perdens* bene.

39. Iidem, *qui in consortium Deo veniat.* & v. 42. cum Aldina editione, *non illo tantum dico,* &c. *sed & illo quod* &c. respicit τὸ αὐτο.

46. Optima Memmij membrana, *etiam qua extat.* & videtur ascititium *ea parte.*

47. M. ſſ. & Aldus ἐμφαλ ἑκάτερον, *Hoc est illud punctum.*

48. P. Pithoeus antiquitatis diligentissimus reperit in v.c. *Aemus Thracas excludat.*

P. 404, 7. Aldina editio, *proximum terris lumen.* M. ſſ. *primum terris lumen.* Virgilius Georg. IV.

——simul os terris ostendit honestum Pleias.

11. M. ſſ. & Fortunati vetusta exemplaria, *nunquam resistenti.*

26. M. ſſ. & Fortunati codices, *prauae multa formentur.*

29. Editiones quaedam, *omnia angusta esse. Sed haec deinde.* quaedā, *omnia angusta esse versus Deum.* Memmiana membrana, *omnia arguista esse mensus Deum.* Lectio natiua. Deum mensus (ait) sciam reliqua omnia angusta esse. Sic lib. IIII. praefatione, *nec forte me, sed animo mensus, par maximis fieri.* Vel si placet, lege *mensis* dandi casu. eodem recidet sensus.

47. Eadem membr. *fictus est.* quā lectionem Fortunatus quoque probat, quòd leuis collisio tripsin ac confricationem quandam efficiat.

54. M. ſſ. ambo, *si terras omnis generis,* non *terris.*

P. 405, 1. Aldus *sarmenta.* verius puto *ramenta,* ex v.c Memmij.

14. Recte idem, *ibi est, vbi venti sunt.* denotatur enim locus vbi faces fiunt. Sic infra de coronis, *Quod argumentum est, intra eam partem caeli has fieri coronas, intra quam venti quoque solent.*

20. M. ſſ. *arbusta. Sed si minore,* &c. & statim, *ad exprimendos ignes.* deinde v. 26, *qui sidera circumuenit,*

28. Relatiuum *quem* vacat, ex vett. c. Mox iidem, *Quae quemadmodum fieri dicatur.*

37. M. *Non est autem quod existimemus.* Et v. 51. ordine magis congruo, *Non enim resistit, nec formatur.*

55. M. ſſ. non habent vocem *aliquam.* Mox in iis, *At hoc quidem non faciet in flumine.*

P. 406, 1. Memmij v. c. *& in semet ipsae euanuerint.* Expressit verba Aristotelis Meteor. III. cap. III. διὰ βάθη τὴν φύσιν ἀπολαμβάνει ἑαυτῆς.

12. M. ſſ. bene. *Aeque cetera sidera,* pro *quod sidera cetera.* Et ita quoque ex Aristotele legit Fortunatus,

13. Memmij v. c. *minus cedente seruatur.* quam lectionem sequentia probant.

16. Aliae editiones, *coniectum aera.* M. ſſ. *circumiectum.* melius. quàm vt in Romana, *conlectum.*

41. Fortunatus legit, *Qui ita existimant arcum fieri, dicunt, in ea parte.* v. c. Memmij, *Quidam ita ex, a fieri: in ea parte,* &c. qui statim v. 43. *& in praeceps euntes confundi.*

48. Nicotij & Fortunati vetusti codices non habent duo haec verba, *insertis parietibus.*

53. Memmij v.c.*quibus singulae distant*. nempe solis facies.

P.407,14. Idem,*quem terrarum orbe maiorem*, omisso *toto*. Et v.21. *in contrarium mota*.pro vulgatis *contrario motu*.Sed quocunque modo scribas,peregrina videntur,& a naturo astrologo assuta.

38. Aldina editio,*probationes quae de Platone legi possunt*.Pincianus,*quae de speculo legi possunt*.Vanè.at vero Memmij v.c.*quae de plano legi possint*.id est faciles & cuiuis manifestae. Lib.1.de clementia.cap.v.*melius in tribunali quàm in plano conspicitur*.

39. Ex eodem scribe *ingens*. arcus enim non est igneum corpus,sed ingens.Virgilius,

——*Et bibit ingens Arcus*.—

43. Vulgata scriptura est a Fortunato. M.ff.ambo, *inuersi tibi videbuntur, & priores a te quàm a speculo*. nisi quod alter *ante*, omissoque *&*.

45. Fortunatus legit,*a latere discedat, propiorque nobis sit*.

P.408,8. Veteres Fortunati membranae,*illam non contrahunt*.Mox v.c.Memmij.*Arcus autem uno*.

15. Rhodiginus antiq. lect.lib.xvii.cap.vii. Commodius legi potest *Cytheriacae*,quàm *Tiberiacae*. Sed syllabae mensus nonnihil refragatur.Variatum in ea comperias Metamorp.xv.

Armigerumque Iouis,Cythereidasque columbas.

23. In Nicotiana membrana desunt ista, *videmus ortu solis partem quandam caeli rubere*. & merito deesse videntur. quid enim aliud sonant quàm sequentia,*videmus nubes aliquando ignes coloris*? Si diuersa sunt, & plures colores indicantur,quomodo stabunt proxima verba, *quomodo hunc colorem unum accipiunt*?Cur ortu solis caelum rubere dixit,& non etiam occasu?Commentum nempe,vt sorex,se prodit.Notat Fortunatus quoque in vetustis codicibus deesse.

39.M.ff.ambo,*colorem illum inustum esse*.& v.45.*partis e pila secta*.vt supra.*sectae pilae pars*.

55. Locum truncatum credit Fortunatus. Nam cum (ait) Senecae verba sequentia arcum minari tempestatem indicent abrupte & imperfecte,tanquam prius facta aliqua tempestatum mentione,adducor vt credam tale aliquid superius deficere:*Arcus etiam tempestates minatur,vt ait Virgilius noster*.vel *Arcus tempestatum quoque minas affert*.vel sic: *Arcus pluuiarum quoque signa mittit*,vel, *Arcus & pluuiarum indicium est*, vel id genus simile aliquid. Hoc modo singula singulis consonarent, neque Virgilij testimonium absurde aduocaretur.Deinde suppositicium hoc, *cum aduentat imber*, esse videtur, cum nec Virgilij sit,nec Senecae conueniat,quippe quod sensum turbet.Vel forsitan hic nihil deest,sed verborum ordo est immutatus,legendumque hoc modo,*Et bibit ingens arcus, vt ait Virgilius noster,cum aduentat imber*.Sed adhuc dura & inepta videbitur a superiori transitio. Haec Fortunatus.

P.409,6. Nicotij v.c. cum Aldina editione. *a quo cum fatearis*. at Memmianus liber, *A quo cum tu quo que fatearis*.

12. Aldus & m.ff.*quàm ponitur*.& hi mox,*Non est ergo propria*.

23. Fortunato ex vetustis cod.melius *videri*,quàm *reddi*, videtur.

34. Memmij v.c.*Vnum hoc tantum mihi soluendum est*.

P.410,9. M.ff.ambo & Aldina editio,addita negatiua.*quas non minus pictas variasque*.

20. Nicotij codex:*& ipsae*,sc.virgae,*signa imbrium sunt*.

50. Vet.c.Memmij,*si nubes fors aliqua disposuit,vt intra se conspiciant*.

P.411,10. Apud Virgilium est, *Flammarum longos a tergo*,&c.Infra vero lib.vii.*Longos a tergo flammarum albescere tractus*. Statim scribe *Hae velut stellae*, ex m.ff.

29.M.ff.cum Aldo,*ardorve sit, vel similis stellae excursus*.

39. Fortunatus legit,*sequuntur aut proprios cursus agunt*.

P.412,1. Memij v.c.*Hostis fuit Quadra*.C.V.P.Pithoeus in vett.membranis reperit: *Hostius Quadra fuit*.

3. De hoc more vide Cuiacium lib.iii.Obseruat.cap.xxvi.

6.M.ff.*mensuram & longitudinem excederet*. Postea v.13. *conscientiam premunt*.& v.18. *poterat, cum caput merserat*.

25.Memmij v.c.*adeo in quaedam lupanar quoque verecundum est*.

33. Antiqua Fortunati lectio,*Quo nequitia mea*,in nominandi casu.Vtraque (ait) bona est. Horatius.

Quo mihi fortuna est, si non conceditur uti?

37.M.ff.*& antequã videret*.Fortunatus quia verbũ *videret*,suspectum habuit,pronomen *haec* addidit.

42. M.ff.bene,*vt ad speculum barbam velleremus,aut vt faciem viri politremus*.

50. Fortunatus probat,*consequuntur*.Et ita v.c.Memmij,*Multa ex hoc consequuntur. Primum sui notitiam, deinde ad quaedam consilium*.

P.413,9. Fortunati & Nicotij v.c.*inclyte viuerent*,pro *incondite*.

10.M.ff.nitidius,*quisque sibi,alteri inuicem operam dabat*.& statim,*sed illum sibi ipsi fine*,&c.

15.V.c.omnes *non illa* praeferunt.Fortunatus hanc lectionem,vt ceteris integriorem & elegantiorẽ, sensuique magis conuenientem laudat:*non illa quae publice dabatur,sed imperatorum pauperum filiabus*.

16. Memmianus codex,*auro inditum*.Eandem scripturã ex v.c.obseruauit P.Pithoeus, vir nunquam satis laudatus.Nicotianus habet,*auro inclitum*.

IN LIBRVM SECVNDVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

P.415,55. M.ff.& Aldina editio,*tonitribus*.vt a *Quinquatrua*,*Quinquatribus*:*cornua*,*cornibus*. Plinius, *nec tu magis quam interdiu sine tonitribus fulgurat*.

58. Vetusti codices Fortunati,*inter coelestia & de terrenis dicendum*.

P.416,2.M.ff.elegantius,*& in orbem partes suas cogat*.

36. Pro istis, *ex quibus, id est tam ex illo quam ex ista alimenta* &c. v. c. Memmij habet, *ex quibus quam ex hac alimenta*, Aldus, *ex quibus, id est ex illo & ex ista*. alij. *id est illo & illa*. Apage ista. tu scribe, *ex quibus alimenta*. cetera, puerilia glossemata sunt.

37. *Quidquid est virium*, non est e Senecae moneta. probam profert optimus codex Memmij, *Hinc viritim singulis*, &c

48. Magis placet eiusdem lectio, *si in atomos incidatur*.

55. Dele particulam *enim*, ex fide membranarum.

56. Vetus Memmij membrana recte, *rubae & quae aquarum pressura maiorem sonitum formant*, &c. Intelligit Seneca organa hydraulica, quae ex numero τῶν ἐμπνευστῶν esse docet Aristoteles apud Athenaeum lib. IIII, & Vitruuius lib. x. cap. XIII. Claudianus ad Manlium:

Et qui magna leui detrudens murmura tactu
Innumeras voces segetis moderatur ahenae,
Intonat errantis digito, penitusque trabalis
Vecte laborantes in carmina concitat undas.

58. Fortunatus legit *agat*, non *agant*, vt ad spiritum referatur: *Paruula* autem initium sit sequentis coli.

P. 417. 1. Membrana Memmij, *saxa deturbent, & monimenta dissolnant. Scopulos interim rupesque, rad. m. ac. s. findunt.* & statim, *contra quam nihil validum est*.

19. Scribe, *Quid autem est*, ex m. ss. & Aldina editione. Paulo post *plures* deest in altero m. sc. Et videtur potius cum nomine *urbes* copulandum, vt in Aldina.

48. M. ss. & Fortunatus, *id duplicato calore*. Seneca infra lib. IIII. cap. VIII. *Radij solis a terra resiliunt, & in se recurrunt. horum duplicatio proxima quaeque a terris calefacit*.

52. M. ss. *Hae tot partes*. Fortunatus, *etiamnum tot partes*. Et linea sequenti, v. c. Memmij, *quoniam quidem sterile frigus est*.

P. 418, 10. Idem codex, *Conuenit de illis*. postea v. 16. scribe, *distillare*.

21. Sincerior lectio e m. ss. colligitur, *origo est, cum coacernatus est, cestu nubium vehementer a latere eliditur*.

26. Vetus Memmij membrana, *ob dissimilitudinem nubium. Quare aliae maiorem sinum habent, aliae minorē*. verissime, si exaltero m. sc. *quia* pro *quare* adsciueris. Fides sit Aristotel, e cuius meteoris haec iunt trāslata. παλοδαποὶ δ' οἱ φόροι, διὰ τὸ ἀνωμαλίαν τε γίνεσθαι τῆς νεφῶν, καὶ διὰ τὰς μεταξὺ κοιλίας. ἢ τὸ συνεχὲς ἐκλείπειν τῆς πυκνότητος. Et Seneca postea cap. XV. *densos compactosque nubium sinus dissipat*.

39. Eadem membrana, *Fateor. Non eunt tamen, sed feruntur*. nullus enim hic fato locus est.

44. Locus male habitus ab interpolatoribus, nec minus male habens doctos viros. in Mēmiano codice ita reperi scriptum, *ad se trahere ignem ex superioribus locis ardore, & sic accendi*. Consentit vetus lectio Fortunati, nisi quod *ardere an sic accendi* refert. Est deinde in Memmiano, *in ea quae subiacent, trāsilire. Nō enim* &c. Mox suspecta sunt quae sequuntur, *quod non potest fieri*. longe abfuit auctor noster à tautologia. atqui modo dixerat, *quod natura non patitur*. Erasmo quoque hoc, *ex locis superioribus*, ab interprete adiectum videtur. cuius coniecturae accedo, & addo ad vocem *aethere* adscriptum fuisse: pro qua perperam *ardore* irreplit. Recisis itaque interpretamentis sic legendum arbitror: *ad se trahere ignem ex aethere, & sic accendi. Sed plurimum*, &c. *calorem in ea quae subiacent, transilire. non enim illinc ignis cadit, sed hic nascitur*.

52. M. ss. *non fit statim in diuersum ex diuerso transitus. Paulatim ista in confinio*, &c.

P. 419, 5. M. ss. *spiritum ejciunt*, &c. *& tormenti modo emittunt*. Fortunatus scribit in vetustis exemplaribus suis non esse ista verba, *emittunt, & hoc ipso inflammant, & tormenti modo*: succinctiorem & elegantiorem lectionem antiquissimae fidei codicum, *Nubium inter se compressarum angustiae medium spiritum ejciunt*. vel sic: *tormenti modo ejciunt*.

9. M. ss. *luctatur per ob, & intercisa vadere*.

12. Fortunatus legit, *per aera percussum & scissum spiritus prosilit*. Memmiana membrana, *per cressum & scissum aera sp.* Nicoriana, *per quassum aera spir*.

13. Breuius m. ss. *quia spiritus infirmior, in flammam non valuit*.

16. Scriptus codex, *Anaxandros ait*. Puto scribendum *Anaxagoras*. huic enim attribuitur ista opinio cap. XIII. & a Plutarcho lib. III. cap. III. de placitis philosop. Satim scribe *descendat*.

25. M. ss. vnus, *dum secata in terra incendet*: alter, *dum secata infra incendet*. Fortunati vetus lectio, *dum secta a infra incendit*. Locus est ab omnibus depositus.

39. M. ss. diuerso ordine, *Fulgaratio est paene fulmen. Vertamus istud. Fulmen est plus quiddā quàm fulguratio*.

41. *Percusso* recens glossema est. nam neque in m. ss. neque in Aldina editione apparet.

48. *Exanimata* deest in vno m. s. vt & particula *tantum*. Et sane ista sibi non constant.

55. Fortunatus loco verbi *coniectus* aliud desiderat. in m. s. est *prosectus*.

P. 420, 21. Bene m. s. Memmij, *quotiens ardor infernus iacentis super vndae pondus euicerat. iacentis super*, idem est, ac si scripsisset, *superiacentis vndae*, hoc est *maris superfusi*, vt postea loquitur. In eodem mox, *antequā verrentur*. Vna littera transposita lege *vrrentur*. Reddit enim causam, cur rupes quaedam illaesae fuerint.

29. Idem, *d. reptus aquis*. quae scriptura pro Pinciani emendatione facit.

36. M. s. cum Aldina editione, *nubes summae. Sudae* est a coniectura Pinciani.

42. M. s. *Aliud genus aere acerbum, quod acerbum mage dixerim*, &c. Fortunatus annotat: Legunt aliqui, *quod crepitum mage dixerim quàm sonum*. Sed nescio an aliquod genus tonitrui satis apte crepitus, vel sonus dici possit. Ego ex vetustis codicibus scribendum censeo, vt sensus constet: *Aliud genus est acre & acerbū. quod Acerbum magis dixerim quàm sonorum*. Ita ille.

55. M. s. & ceterae editiones, *Etiam nunc mons non scindit nubem, sed digerit*. Fortunati vetus lectio loco verbi *scindit*, habet *confundit*.

58. Eadem *nisi magno impetu dissolutae*. forte melius.

P. 421, 1. Memmij v. c. *resonant. Adyce nunc, quod nubes in montem actae*, &c. Mox, *non crepat.*

9. Mauult Fortunatus *concaua* legere, vt *cymbala* referat. In v. c. scribitur, *haec & ipsa aera non nisi cauo tinniunt.*

22. Vetus membrana *conserunt.* quod aptius est quàm *conferunt.*

29. Fortunatus & Pincianus volunt *assulae* pro *hastulae* legi. Sed nomen, non rē mutant. vtraque enim vox festucas & Graecis κάρφη dicta significat. in v. c. scribitur *abstulae.* quod conuenit Isidori etymologiae. *Hastula* (ait lib. XVII. cap. VI.) *a tollendo nuncupata, quasi abstula. Fomes est hastula quae ab arboribus excutitur, recisione aut hastulae ambustae, aut ligna canata, a fungis nomine accepto, quod ita capiat ignem.*

58. *Mundo* abest a m. s. & recte. nam Vniuersum nihil aliud quàm mundus est.

P. 422, 1. Fortunatus haec notat: Ita omnino & veusti codices, & omnia, quae quidem ego viderim, exemplaria. Antiquum itaque, & inueteratum hoc vulnus esse euidens est, nec quomodo curari debeat video. Mens quidem auctoris, & sententia, quasi per nebulam talis fere videtur. Sicut aueis pauciſſimas in auspiciis esse obseruatas, quamuis nulla sine praesagio esset, ita in genituris pauca admodum sydera, & adeo quinque tantum errantia notata esse, cum nulla ex tot milibus stellarum mundo infixarum non aliquod ius dominiumque in horoscopis habeat. Vnde videri saepe horum siderum in artem natalium redactorum, & distributorū vanam fallaciemque obseruationem, ac raros effectus esse. quia scilicet horum vis & potestas superiorum occursu impediatur. Proinde si quis hoc loco sic legat, *Vnde illud aspice, etiam distributis effectus raros:* vel sic, *Vnde aspicimus ex distributis res effectu raras:* vel, *Aliud aspice, & ex distributis res effectu rarus:* diuinator quidé, sed nescio an etiam castigator dici poterit. Haec Fortunatus. P. Faber lib. II. Semest. cap. XVI. reponit, *& distributus rem officijs tractis.*

13. M. s. *augurij indicia.* Fortunati codices, *extorum auguriorumque indicia.*

56. Vetus lectio, *fulgurum*, non *fulminum*, atque non aliter in Hetruscorum obseruationibus fulmina ipsa impellantur, quamuis paulo infra & Seneca fulmina dicat, sed capite XLIX. *Nunc nomina fulgurū quae a Caecinna ponuntur, aperte stringam.* Haec Fortunatus.

P. 423, 8. Idem ex vetere lectione, *Suadetur deliberātibus, vltronei monentur.* vt alibi, *Quid interest*, inquit, *ad mortem iussi eamus, an vltronei.*

29. Haec omnia ab *hoc fulmen*, vsque ad *noceat*, peregrina & aduentitia censet Fortunatus adscripta ab ignaro librario. Sunt enim (ait) superuacanea, inepta abhorrētiaque ab aliis, atque sine dubio scholia illius quod sequitur, *Quae prodest quidem, sed non impune.* Praeterea hic incongrue & contra Grammaticam legem verbum *quae* poneretur, si superius *Hoc fulmen* dixisset. Nullum itaque dubium relinquitur, quin expungenda sint. Ita ille.

58. M. s. *quaedam stringi debere*, non *frangi.*

P. 424, 6. M. s. *vt inoffensus exeat:* Fortunati codices, *inconfusus.*

12. Vetus Memmij membrana affirmatiue, *fulmina mitti a Ioue.*

31. Eadem & Aldus. *Nunc nomina fulgurum, quae*, &c.

31. Festus *Postularia* nominat. Mox pro *deprecanea*, in v. c. est *dantanea.* Vnde Fortunatus mauult legere *demptanea*, a demendo. haec enim fulmina videntur quidem afferre periculum, sed non afferunt, quin potius adimunt, si quid periculi aliunde immineret. legunt aliqui *Ventanea.* sed cur ita legi debeat, non video. Haec ille.

44. Fortunati v. c. *qui Hetruscam disciplinam Graeca vtiliter miscuerat.*

53. Fortunato haec verba, *tanquam, verum eodem anno idem futurum sit fulmen quod factum est*, quia multum abhorrere a ceteris, & a toto sensu aliena esse videantur, suspecta sunt.

P. 425. 9. Vetus membrana, *interiores libros in parte interioris rumpit.* Interpretis videntur esse haec *in parte interiorus*, vel vt in excusis, *interioris arboris.* Satis erat Senecae dixisse *interiores libros.*

23. Eadem *id includi se non fert*, absque voce *nubibus.*

34. Fortunatus legit, *qui e spiritu nascitur.*

P. 426, 4. Fortunati vetusti codices, *continuatur assiduis ignibus.*

7. M. s. recte, *modo ante dissoluitur*, quàm scilicet ad terram perueniat.

24. M. s. *Talia varia fortitudine disponit.* Forte, *Alia varie fortuna disponit.*

29 Fortunatus scribendum censet, *Cogitemus nos tanquam ad mortem proditos esse.*

31. Cl. V. Puteanus legit, *quem vsque cogitas esse, cito*, &c.

37. M. s. *passuris. quorum enim causa fors eadem est.*

IN LIBRVM TERTIVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

P. 427, 58. Memmij v. c. *saltem in ipso fugae respiciat.* Fortunati veteres, *saltem in ipso fugae impetu respiciat*, & forte melius.

P. 428, 17. Fortunatij & Memmij v. c. *fractique rebus.* Et v. 18. N. ſſ. *ducem promittens, exercitum petens.*

28. M. s. *Inueniri non potest*, &c. Fortunatus in suis notis: Ita omnia & vetera exemplaria & vulgata. sed vacillant & fluctuant haec omnia. nullo certo sensu, aut verborum exitu. Quare arbitror aliquid erroris subesse, nec audeo quicquā mutare in tanto codicū consensu. Sensum quidem auctoris hunc esse conjecto. Innumera regna, imperiaque & prioribus saeculis fracta esse, & nūc a maximo Deo, vel, & nūc maxime (vt notet sua aetate maxime incerta ac mutabilia regna & imperia fuisse) a Deo alia prouehi, alia deprimi &c. Ad hunc sensum forsitan sic erit lectio restituenda: *Inueniri non potest numerus quàm multa & aliis temporibus fracta sint, & nunc maxime Deus alia exaltat*, &c. Vel sic, *Quàm multa aliis temporibus fracta sint, nunc enim maxime.* Vel sic potius, vt nihil addas, *Quàm multa & alias fracta sint, cum nunc maxime Deus alia exaltat.*

Vel si priorem omnino lectionem, nihil inuertendo custodire volumus, & fidei antiquorum exemplarium rationem habere, quod magis placet, tunc illa verba quae mox sequuntur, *Magna ista, quia parua sunus, credimus*, a superiori sensu non separabimus. Quid si legeretur? *Inuenire non potest numerus quam multa aliis atque aliis modis fracta sint*. Seneca in Epistolis, *Omnes*, inquit, *quae vsquam rerum potiuntur vrbes, quaeque alienorum imperiorum magna sunt decora, vbi fuerunt, aliquando quaeretur, & vario exitij genere tollentur, alias desinent bella, alias desidia paxque ad inertiam versa consumēt, & magnis opibus exitiosa res luxus*. Tam varias lectiones posse contemni, vel etiam rideri, praeclare video. Nos tamen in iuuandis auctorum locis deprauatis, vt in veteri morbo, quaelibet mutationum auxilia tentare non inutile, neque ineptum ducimus, quando verum absque ambitione quaerendum est. Haec Fortunatus.

37. Huius item ac Memmij codices, *a diuinorum conuersatione*.

43. Vetus lectio (scribit Fortunatus) melior rectiorque, *sed vtrinque intrepidus & inconfusus*. quam & mox sequētia verba cōfirmant: *Nec illius tumultu*, inquit, *nec huius fulgore perculsus*. Et mox, Purior (ait) est antiqua lectio, *Quod vt ad te transeat, aliquis possit amittere*. illa enim duo verba, *dare aliquis*, otiosa sunt.

50. Superiores editiones, *in primis liberum animum habere*. sed hoc est ex censura Fortunati. membranae nobiscum faciunt.

51. In vetere codice recte deest vox *seruitus*, inepte repetita.

P. 429, 8. Fortunatus: *Iunior* non ad aetatem hic refetur, sed est nomen ipsius Lucilij gentilitium. vocabatur enim ita Lucilius Iunior, sicut Plinius Secundus. Hunc Seneca aliquando Lucilium, aliquando Iuniorem appellat. vt infra in praefatione Quarti, *Ita est mi Iunior, quo apertior est adulatio*, &c.

18. M. ff. duo, *Aut stant omnes aquae, aut eunt*. Et statim, *salsae amaraeque, aut med.*

28. Memmij v. c. *circumiecti quidquid fudit fluuia drinant*. Non dubito legere, *in quem montes circumiecti quicquid fudit pluuia derinant*. Pluuialis enim aqua hibernos torrentes facit & fouet quos defluere dicit. Quae deinde sequuntur, ita concipiuntur in v. c. *sed magnae in ipso latentesque velut venae vndae sunt*.

30. Fortunatus legit *seruat*, & refert ad Fucinum, Sed & *seruant* bene stat, si vndas subintelligas.

50. Aliae editiones, *effertur*. Fortunati codices, *transfertur*.

P. 430, 10. Quis vnquam philosophorum vmbrae causam ab aeris mutatione repetiuit? & tamē hactenus conniuentibus oculis istas ineptias in Seneca tulimus. Corrigamus ergo, & legamus in posterū, *mutatio aeris imbrem facit*: & abiiciamus sequēs verbum *agit*. hanc lectionē scripta mēbrana ratā esse iubet.

17. M. ff. *Quare ergo non e terra fiat aqua? quae*, &c. optime. cetera contra Senecam sunt. nam ex aqua terram fieri paulo post pro confesso sumit.

21. M. ff. non recipiūt alterum *rursus*, quod est ante *miraris*, nec agnoscit Fortunatus: qui mox scribit, *quod praesto sit illis*, &c.

36. M. ff. & priores editiones, *interscindit cursum aquis*. vetus lectio Fortunati, *interscindit viam aquis*.

39. Bene Fortunatus & m. ff. *faciant. Hoc accidisse ait Theophrastus*.

40. Nicotij codex, *Sic vt alias quoque casus interuenire opinatur, qui aliter vocent*. corruptae: at probius Mēmij membrana, *Sunt qui alias quoque causas interuenire opinantur, quae aliter vocant aquas, aut cursu suo*, &c. Vulgata lectio est ex v. c. Fortunati.

48. Nicotij v. c. *accipitur*, Memmij *concipitur*.

50. Idem hic, *fontes & vivos subsistisse*. Scribo *riuos*. Ita enim, non *lacus*, legi, magis, congruit cum eadem historia a Plinio cap. IIII. lib. XXXI. natur. hist. relata: *Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes amnesque, qui in eo situ multi erant*. Mox idem v. c. *contrita tellus*.

57. Idem, *labentem. Quem non faciunt imbres, sed incitant*.

P. 431, 1. Scribe ex m. ff. *quod quaeras*. Mox, veteres editiones & codices nonnulli scripti, *Sed si in rerum natura elementa sunt quattuor*.

25. M. ff. & aliae editiones, *quibus impletur atque aestuat*. Et v. 33. Fortunati & Nicotij vett. c. *ac paulo pigriores*.

36. Fortunatus suspicatur legendum, *Hinc est omne metallorum genus*. quòd verbum *humus*, suspectū sit.

37. Memmij v. c. *In quaedam vero terra humorque putrescunt, sic vt bitumen*.

45. M. ff. *aqua deficit*. Fortunatus in suis reperit vt vulgo legitur. Mox v, 56. Vox *suo* non comparet in m. ff.

P. 432, 7. Fortunati v. c. *incanduit* pro *incaluit*. Et v. 13. *pigroque*, pro *pinguique*. Et v. 19. *hoc miraris me addere*.

25. Memmij v. c. *natare in garo. nec coenae causa occidisse super coenam*.

28. Idem, *animae efficienti*. at Fortunati vetus lectio sincerior, *animam efflanti*.

32. Memmij codex optime, *Quo coctum piscem, quo exanimum? In ipso ferculo exspiret*. linea proxima non habet *piscem*. Fortunatus ex v. c. hanc lectionem profert, *vt nollent, nisi eodem die captum piscem comesse*. Ita quoque Nicotij liber, nisi quod *comedere* scribit.

35. Vetus Fortunati lectio, *Is pro pudor iam piscis affertur*. vnde ipse legendum arbitratur, *Is, pro pudor, iam pro putrido piscis affertur, qui non hodie eductus, hodie occisus est*. Diuersa est scriptura Memmianae membranae *Iam pro putrido hu est piscis occisus. Hodie eductus est. Nescio*, &c.

39. Fortunatus legit ex coniectura. *Quantum ad sollertiam luxuriae pretij accedit*. &c. vel, *Quanto ad sollertiā luxuriae plures accedunt, tanto subtilius*. &c. diuites enim, quibus molestae erant pecuniae, cum viderent magnam turbam ad luxuriam accedere, seque in numerum & in turbam deduci, subtilius quotidie aliquid, ingeniosiusque ad luxuriā excogitabant, quo alios superarent, seque numero eximerent. Vel potius legendū, *Quanto ad sollertiā luxuriae plures eunt, tāto subtilius*, &c. Haec ille. Sed nostra scriptura nititur fide v. c.

52. Fortunati vetus lectio *oculi*, non *occultis*. hoc est occultari & abscondi.

53. *Aspici* non est in optimo Memmij codice. Irrepsit ex glossemate.

P. 433, 3. M. ff. duo, *donec aliquo finus terrae deuorentur*, & confestim, *hanc aquam magnis*, &c.

9. Iidem, *Hae medicatam potentiam.* Alter iterum v.15. *Medicatum est.*

26. Memmij v.c. *aut furorem mouet.* Fortunati & Nicotij, *aut in furorem mouet.*

27. Veteres codices, *Hoc habet mali Lynceus amnis.* Et notauit Fortunatus, antiquos codices Ouidianos esse in quibus *Lynceus* legatur in hoc versu Metamorph. xv.

Hunc sinus effectu dispar Lyncestius amnis.

41 Memmij v.c. *Post illum ex posteriorib⁹ celestes quas nubila excutiunt.* Fortunati, *Post illam sunt coelestes, ex posterioribus quas nubila eijciunt.* Sed huc intrusum est illud *ex posterioribus*, seu quod impressi habent, *ex superioribus.*

P. 434, 13. Omnes prisci libri legunt *ad Peneion.* Et Plinio quoque natur. hist. cap. cii. lib. ii. teste, Peneius amnis nigras facit oues. Vt aliud egisse videatur Muretus, cum contra codicum fidem ex Plinij lib. xxxi. cap. ii. Ceronem fontem pro Peneio amne suffecit.

54. Memmij vetus membrana, *amnis resistit.*

P. 435, 7. Fortunatus notat in Ouidianis & vetustis Senecae codicibus *orbe* legi, non *ore*: magis tamē hoc placere quàm illud. Versu sequenti praefert *tacito*, Ouidiano *tecto.* Mox Ouidiani codices habent *in agris* non *in undis.*

10. Memmij v.c. *tandem e longe remoto loco*, &c. Vetus interpres Lucani de Tigride ex libro primo Neronis Senecae discipuli hos versus retulit:

Quique perterratam subductus Perfida Tigris
Deserit, & longo terrarum tractus hiatu
Reddit quaesitas iam non quaerentibus undas.

Quos aliquando mihi communicauit clariss. P. Pithoeus.

24. Memmij v.c. *simum quidem similem turbulentae auis mare profert.* Fortunati, *simum quidem sile turbulentum luis mare profert.* Hinc iste vulgatam lectionem concinnauit.

26. Fortunatus veterem lectionem rectiorem & explicatiorem hanc laudat: *tempus eius valde, quo purgatur, obseruatum, sed incertum est.*

40. Fortunati vetus lectio & nostra, *perduret infans.*

47. Memmij v.c. *& humido spissa caligo.* veteres editiones, *& ex humido spissa cal.* vulgatae scripturae Fortunatus auctor est ex vetere lectione.

55. Fortunati & Memmij v.c. *omne enim firmamentum in lubrico*, &c. intelligit enim fulcimina & tibicines, quibus labefactarum domorum ruinosa latera firmari solent.

58. Sic scribitur in v.c. Memmij, *& intermixtos dñs greges.* forte *dominis*, vel, quod magis probauerim, *domibus*, legendum est.

P. 436, 15. Memmij v.c *intercursu luminis.* Paulo post v.27. Fortunatus legit, *Sic & illud.*

34. Ouidij codices *latent*, non *labant.* Vtrūq; patitur & sensus, & carminis ratio, vt annotat Fortunatus.

51. Memmij v.c. *ingens aequor euoluit, quod longe a conspectu interioris litoris frangitur.* Et hoc postremum notauit quoque P. Pithoeus ex v.c.

P. 437, 11. Vetus Fortunati lectio, *Alterutrum fit.* hoc est vel eluuio, vel conflagratio. v. 13. Scribe *quandocunque.* Mox v.c. Memmij, *emittitur, vt feruor ignisque eum*, &c.

23. Idem codex, ni prorsus fallor, recte *siue corpus natura gubernabile, vt arbores*, &c. Statim idem, *& sequentis actus.*

33. Fortunatus legit *quandocunque*, pro *quandoque.* Postea v.45. recte v.c. Memmij, *Oceanus extrema sortitus veniet*, &c. versu vero praecedenti legit doctiss. Pureanus, *Nihil erit Hadria, mihi*, &c.

P. 438, 1. Vetus Membrana, *mare inducatur*: & linea 7. *subterfluitus terras.*

13. Eadem, *statim vndique ex aperto & abdito superne ab infimo aquarum fiet irruptio.* Interpretamenti loco habeo tria illa verba, *superne ab infimo.*

14. Eadem, *tam violentum, tam incontinens sui.* Linea proxima putat Fortunatus *renitentibus* scribendū. quam lectionem ex notulis v.c. deprehendit.

IN LIBRVM QVARTVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

P. 441, 4. Fortunati vetus lectio *Villeum*, nostra *Villeium.* Lipsius ex vi. Annal. Taciti corrigit, & legit *Vitellium.* Villeus enim (scribit in comment.) ignotus: at Vitellij huius mirum in adulando ingenium, etiam Suetonius celebrat, cap. ii. in Vitellio, & Dio lviii. Plancus autem in Seneca, est is qui apud Fuluiam Antonij magnus: de cuius adulatoris moribus Appianus lib. iii. Ciuilium. Haec Lipsius. Verba vero Taciti haec sunt: *Tiberius cunctis quae apud Orientem parabantur L. Vitellium praefecit. Eo de homine haud sum ignarus sinistram in vrbe famam, pleraque foeda memorari: ceterum regendis prouinciis prisca virtute egit. Vnde regressus & formidine C. Caesaris, familiaritate Claudij, turpe in seruitium mutatus: exemplar apud posteros adulatorij dedecoris habetur.*

6. Fortunatus etiam contra exemplaria legendum censet, non *in persona*, sed *in prouincia*, hoc est in Sicilia, in qua Lucilius Iunior tunc praefectus erat. vt dicat Seneca, in Sicilia multos adulatores Planci similes esse. quos omni diligentia Lucilius caueat.

9. Lipsius initio comment. ad xii. Annal. Taciti scribit omnino *distringendis* legendum.

16. Turnebus Aduersar. lib. xxi. cap. xix. Ait Seneca libro iiii. quaest. nat. in praefat. *Te longiorem Fido Anneo turabo & Apollonio pycta, quamuis staturam habeas Tetisi threcae incompositi.* quae adulationem impudenter mentientium assentatorum indicant, gigantum proceritatem nanis & pumilionibus attribuētium: sed verba tamen illa considerāti mihi percussit animum, nunquidnam ab eo scriptum fuisset, *quāuis staturā habeas threcis in threcem cōpositi.* nā in amphitheatralibus muneribus thraces, qui & threces ple-

runque vocabantur, inter se committebantur, qui cum exiguam haberent parmam, se totos velut in eâ colligebant, ne vulneri paterent, & statutâ incuruando corpore minuebant. quod non fecissent, si maioribus & longioribus scutis vsi fuissent. Qui igitur paruus & breuis est, ille similis non illepide threci in threcem composito dicitur. Ac medius fidius lineamenta apographorum vetustorum, si quid istud refert, effigiem nescio quam huius scripturae reddere videntur. Thraces autem solitos esse peltis, id est cetris vel parmis pugnare, docet ita Aristophanes in comoedia, quae Acharnes est inscripta, de Thracũ auxiliis loquens, καταπλάσονται τὴν Βοιωτίαν ὅλην. Sic Turnebus. Lipsius lib. II, Saturn. serm. cap. IX. vbi de threcum origine & armis: In libro (ait) Lipsij scripto, *Trecisum trece compositi.* ex iisque prochua correctio, *Threcis cũ Threce compositi.* Habitum videlicet aspicit pugnantium inter se Threcum, & dum in arma se colligunt, subsidentium.

14. Turnebus citato loco: Hic *pedes abstulit*, valet, cursum orationis tuae inhibuit, eique pedes ademit, ne sic adblandiretur. nec enim sine pedibus incedere quisquam posset, vel currere. aut, tibi sic indulgẽter liberaliterque laudanti, & per assentatorias laudes decurrenti pedes abstulit, ne pergeres in eo incœpto. Eã mihi videtur cõtinere sententiã locutio illa, quã ne attigissem quidem, nisi mihi aliquantum negotij exhibuisset, & futurum essem suspicatus, vt alius esset paulo indoctioribus molesta, nec satis percepta. *Frugalitatẽ laudare coepisti, qua sic a nummis resiluit, vt illos habere nec damnare videatur*: legendum in eo potius crediderim, quàm vt euulgatũ est, *a nobis*. nam *illos habere*, antiqui codicis fide a nobis receptum est. Haec Turnebus. Vetus codex, *Frugalitatẽ laudare coepisti, quae sic a nobis resiluit, vt illos nec habere, nec dãnare videatur. Prima*, &c. Haud parũ dubito (scribit Fortunatus) an tota haec lectio conuulsa & deprauata sit. ita omnia inepta, frigida & abrupta, nonnulla vero etiã dissona sunt. Primo illa verba *quae sic a nobis*, vel vt alij legunt, *a vobis resiluit*, quid referunt: frugalitatẽ ne? Nihil profecto ineptius putidiusque. sed procedat hoc. Verbum deinde *illos*, quo referendũ? quod nullo pacto cum verbo *nobis* aut *vobis* locũ habere potest. Etiamnum alia quae sequuntur, nulla ratione cohaerent Legendum itaque arbitror hoc modo: *Quare sic a nobis resiluit? vti nos nec laudare, nec damnare videatur.* Moderationem enim animi Gallionis laudat. Sensus autem est. Quare Gallio frater meus, cum eum laudaremus, eique adularemur, a nobis sic resiluit? hoc est, non probatis vel reprobatis nostris de se laudibus, verba sua ad frugalitatem laudandam transtulit? Respõdet deinde Seneca. Vti nos, inquit, nec laudare, nec damnare videatur, quod argumentum temperati animi est. Ita Fortunatus, cuius emendationem hactenus praetulerunt excusi libri: at Muretus tescidit.

44. Commodius putat Fortunatus, si *armati*, non *armatorum*, legamus.

55. Turnebus Aduersar. lib. XXI. cap. XIX. Est pereleganter perque scite dictum: *nec in mare aperto ore desilui.* solent enim homines in maxima desperatione se ore hiante in profundum abiicere, vt celerius strãgulato aquis spiritu moriantur. id τρῶς κύμα χαίειν, id est ad aquam hiare, Graeci dicere solent.

P. 442, 6. Legendum ait Fortunatus, etiam refragantibus omnibus codicibus, *vrbs*, non *vrbem*. hoc est totam insulam, id est Philas, vrbs eodem nomine complexa est. vt illud Plinij, vbi de insulis ante Asiam: *In Phoenicio deinde mari est ante Ioppe Paria, tota oppidum.* Sic ille. qui mox, cum excusi haberent, *Ad hanc Nilus*, ex vetustis codicibus legit, *Hanc Nilus*, Sed rectius in vet. membrana puto, *Ab hac Nilus*, scilicet egressus. Paulo post scripti plerique habent *scopulos cautium.*

P. 443. 17. Vocabulum *fluminis* non legitur in vetere membrana.

23. Fortunatus substituit *minimumque*: at libri prisci *nimiumque* habent.

32. Memmij v. c. *Balbillus vrorum optimus perfectusque in omni*, &c. Et male vulgo *Babillus* scribi monuit Lipsius comment. ad lib. XIII. Annal. Taciti. apud hunc enim legitur, *Aegyptus C. Balbillo permissitur.* Eiusdem meminit etiam Plinius lib. XIX. prooemio, sed nomine corrupto.

P. 444, 1. Vet. c. *non quod magis quam Alpes, quam Thraciae*, &c. Fortunatus legit, *nunquam tamen magis quàm Alpes*, &c.

9, & 12. Idem legit *descendenti*, pro *discendenti*. Seneca certe paulo post, *contra illos Nilus descendit.*

19. Fortunatus, *non, vt nunc, turbidus veniret.*

35. *Humeat* a Pinciano profectum est. Veteres editiones & membranae *abundet* legunt. quod genuinum est, & natiuam suam significationem hic retinet. Sic enim statim, *iam aut siccata essent omnia, aut inundata.* Deinde 53. m. ff. duo, *quod praeterijt.*

P. 445, 14. Vetus membrana, *inter niuem & grandinem interesse.*

23. Rectius est simplex, *mutatio*, ex scriptis libris. Et statim, *ipso tepore adiuuante.*

30. Optima Memmij membrana, *argumenta ad obrusam coeperimus exigere.* qua voce vsus est Seneca in epist. XIII. *sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium probatur. haec eius obrussa est.* Adulterina igitur erit vulgata dictio *lancem*: quemadmodum & olim in epistolam illam commentatores vocem *probatio* inferserant.

34. Scripti libri, *remisceri.* quo verbo aliquoties vtitur Seneca. Postea v. 37. scribendum censeo *tabefactam.* Supra lib. III. cap. XXVII. *congestae saeculu tabuerunt niues.* cap. XXIX. *ire in humorem, & assidua tabe defluere.* lib. V. cap. XI. *cum maxime niues tabescunt.*

P. 446, 1. Fortunati & Nicotij vetus lectio, *nubeis*, non *imbreis*. Mox v. 5. e. m. ff. lege *in se*, pro *intra se.*

12. In vtroque m. ff. deest *densisque.* & reuera videtur commentum esse *ad prestiora.*

19. Memmij v. c. breuius, *receptum: editior aer quo longius*, &c. Sed tamen & impressa lectio e v. c. depromta est a Fortunato.

IN LIBRVM QVINTVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

P. 448, 58. Particelum *vt* ex v. c. necessariam hic esse, innuit sequens membrũ. *Sic in hac quoque re*, &c. Legendum itaque, *Ergo vt parum*, &c.

P.449,4. Scripti libri, ablectis duabus vocibus, *partē: aut aer fluens impetu.* Et v. 14. *in angustiū concurrit.*

19. Fortunati vetus lectio, *nec arctari possunt, nec impelli.*

20. In vno m.s. deest *tunc*, in altero *interim*. Deleatur alterutrum.

21. M.ss. duo vna cum Fortunati libris, *& inde est spissatarum* (vel *spissarum*) *nubium grauitas.* Iterū proxima linea, *arctatiū congestisque corporibus.*

28. Memmij v.c. *fiunt, quoniam haec negas fieri?*

30. Scriptis, etiā Fortunati, libris contentientibus reponendū, *in altū egit quae emiserat, mutatio ipsa*, &c.

34. Iidem omnes *concoquit*, non *excoquit. Concoquit* autē hoc est digerit (vt Fortunatus explicat) & consumit omnia alimenta, quibus nutritur. Facete autem & satis iocose irridet hanc opinionem.

43. Ex v c. scribe *inertem & inagitabilem.* & v. 45. *ederet*, pro *edere posset.*

55. Proba est vetusta lectio, *nec fert vltra terrarum aspectum*, siue *conspectum.* & v. 57. in eadem deest particula *tamen.*

P. 450,11. Prisci libri omnes *fluere. flare* est ex coniectura Fortunati.

15. Fortunati vetusti codices, *Quia vere aer aquosus est, & ex pluribus aquis, &c.*

43. M. ss. duo, *Dicimus ante lucem auram incitari, eandem subsidere*, &c. Fortunatus probat vulgatam lectionem, cuius ipse auctor.

49. Scribendum *emittunt*, non *praemittunt*, ex v.c.

P.451,5. Fortunati vetus lectio, *Ideo credibile est, vt spiritus, quamdiu singuli sunt, breues sint.*

8. Vet. c. *spiritus rumpit, nonnunquam inclusi*, &c. Fortunatus, *nonnunquam* iussit deleri, & cetera coniunctim legi.

11. Fortunati, Pinciani, & nostri codices expuncto *qui*, ita legunt & distinguunt, *fiat. Euenire*, &c.

17. M.ss. *ac se ipsa vertigine concitans.* recte.

19. Memmij v.c. *Haec fere.* Nicotij, *Hinc fere.* vett. editiones, *Sed fere.* Fortunatus, *Hi fere.* qui deinde ita scribit: Quid si legeremus in Seneca, non *Hi fere*, sed *Typhones fere?* Typhonem enim Plinius dicit praecipuam nauigantium pestem, non antennas modo, verum ipsa nauigia contorta frangentē. Quamuis Turbines, Vortices. Typhones, & vibrati Ecnephiae non magno discrimine distent. Hactenus ille.

42. Memmij v.c. *ipso astrictu.* Nicotij, *ipso afflictu.* Et v. 51. ille. *sed iam inde antiquitus*, &c.

P.452,1. Scribe *repetunt*: & v. 3. *ingens terrarum pondus*, ex v.c.

6. Vetusti codices tam nostri quàm Fortunati, & Aldina editio, *& aquarum nulli fluentium.* hoc est nulli vsui, nulli rei.

21. Vetera Fortunati exemplaria, *sub praefecto dant.* Memmij v.c. *sub praefectos dant.*

37. Vetera exemplaria *Leuconotus*, sed rectius in vulgatis *Libonotus*, vt annotat Fortunatus. Quāuis non nesciā (scribit) apud Aristotelem Etesias imbecilliores a Bruma spiranteis Leuconotos & Ornithias vocari. *Post Brumā*, inquit, *qui Leuconoti appellantur, non tamen ita continenter spirant.* Et paulo post: *A Bruma aeque Ornithiae flant.* quos supra Leuconotos dixerat. hi enim imbecilli. Etesiae sunt, cū pauciores & tardiores quàm Etesiae flent. Hi septuagesimo die post Brumā spirare incipiūt. Plinius quoque libro 11. de Etesiis scribens: *Spirant autem*, inquit, *& a Bruma, cū vocantur Ornithiae, sed leniores, & paucis diebus.* Cū tamen Seneca videatur hunc ventum post Austrum siue Noton inter Meridiem, & hibernum Occidentem ponere: placet vt *Libonotus* legatur, a Libe scilicet & Noto compositus, & medius inter vtrū que spirans. Nam & Aristoteles libro de mundo Libonoton, inter Liba & Noton, hoc est inter Austrum & Africum ponit, quamuis hunc secundo Meteoron nō agnoscat. Dicit enim Mesae, qui medium tenet locū inter Aquilonem & Caeciam, nullum flatum ex aduerso respondere, hoc est a loco inter Austrum & Africum medio, vnde per dimetientem ducitur linea ad locum qui est inter Boream & Caeciam, vbi Meses oritur. Plinius libro 11. *Numerosior*, inquit, *ratio intercesserat inter Liba & Notum compositum ex vtroque, medium inter Meridiem, & hybernum Occidentem, Libonoton.* Strabo Argesten, hoc est Caurum, seu Corum, qui ab Occasu solstitiali spirat, Leuconoton, hoc est album Austrum, appellari dicit. Hic enim contra naturā Austri paucas nebulas facit. Τὸν ὑφ' ἡμῶν, inquit, καλούμενον ἀργέστην, τότον τὸν λευκόνοτον. οὗτος γὰρ ὀλίγα τὰ νέφη ποιεῖ. Haec Fortunatus.

P.453,18. M.ss. *post mare quaereremus.* & versu sequēti, *& in mutuum cōponit exitium* v.c.v. *d. bellū petituri.*

21. Ex eorundem consensu dele *autem*: & versu ab hoc tertio scribe, *ac tonitribus horridas nectes.*

37. Fortunati & nostra exemplaria, *mouemus manum*, Linea proxima *males* abest a nostris.

46. Vera est alterutra vett. codicum scriptura: vnius, *Nunc parum mihi domestica, externis* &c. alterius, *Nunc parum mihi domestica sunt, exterius quoque*, &c.

P.454,3. Vetera exemplaria, *quod non in contrarium transeat culpa.* & v. 6. *ire impellimur. Vtique alicui*, &c.

9. Veteris codicis lectio placet, *vitae parari ea, in quae vita consumitur.* consentit plane cum Pinciani coniectura.

IN LIBRVM SEXTVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

P. 454,48. Aldina & ceterae editiones cū v.c. *s. Sabianumque litus* Confirmat Plinius lib. xxxii. cap. 11. *In Stabiano Campaniae ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt.* quomodo itaque Romana *Sabianum littus* excuset, ipsa viderit. Statim ex v.c. fide scribemus, *& mare ex aperto reductum amoeno sinu cingunt, consedisse*, &c. versu vero penultimo, *perstricta.*

P. 455,20. Vet. c. omisso *sed, gentes totas regionesque submergit.*

25. Fortunati vetus lectio, *Hoc habet inter cetera iustitiae suae munera praecipuum Deus, quòd*, &c. Postea v. 55. m.ss. duo. *sine remedio timor stultus est.*

P. 456,6. Iidem, *imbecillitatis sibi suae conscius.* 11. Duo ista *vbicunque, quandoque*, absunt a Nicotiano codice. quimox refert, *Egregie vero Agellius.*

29. Pro *quandoque* scriptum est *quoque* in duobus priscis.

39. In iisdem scribitur, *Longeque magu illa, actae*, &c. Deinde v. 51. in Nicotij codice, *Differt montes.*

P. 457, 13. M. ff. *& ea aliquando concuteretur.* &. v. proximo. *Deinde tota concuteretur.*

36. Fortunatus haec annotat: Quis non iure miretur nisi haec verba, *& Europam Asiamque disterminans*, aliena & adulterina sint) Senecam in tanta notitia, contra omnium opiniones, & contra veritatem ipsam Danubium Asiae Europaeque terminum statuere, quas Tanaim diuidere certum est? Mari enim mediterraneo, & Tanai, Niloque vniuersum terrarum orbem in treis parteis diuidi compertissimum est. mare Europam ab Africa dispescit, Africam ab Asia Nilus, ex aduerso latere Asiam ab Europa Tanais. Lucanus libro III.

—Qua vertice lapsus
Riphaeo Tanais, diuersi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiaeque, & terminus idem
Europae, & mediae dirimens confinia terrae.

40. Non displicet Nicotiani codicis scriptura, *quorum vires quàm repentinae, tam breues.*

50. M. ff. *in abdito*, & itidem versu sequenti. sic enim Seneca potius fari solet, quàm *in abscondito.*

P. 458, 29. Vetera exemplaria, *diu dubitauere.* v. 32. *diu deseruntur.* v. 49. *vaporatione fluctuantium aquarum.*

P. 459, 26. M. ff. & Aldina editio, *terra concutitur.*

29. M. ff. *decurrit*, non *discurrit*: & v. 33. *currunt*, non *concurrunt.*

52. Iidem. *& altius adegit.* & statim vnus, *deuerberat*, alter, *diuerberat.*

55. Nicotij codex duplicem exhibet scripturam, *finiet dissensio*, & *fiet discessio.* Memmij membrana, *& in quod forte fiet dissensio.* Facilis hinc emendatio, veraque, *& in quod forte fiet discessio.*

460, 7. Memmij v. c. *alimenta externa trahunt.* Scribo, *alimenta ex terra trahunt.* Idem linea 14. *spiritus interlateat, & caeca*, &c.

17. Omnia tam Fortunati quàm nostra exemplaria scripta, *agitatione gaudens.*

20. Fortunatus in annotationibus ita scribit: Vetusti codices, *quàm ille poeta.* forte legendū, *quàm illud poetae*: vel, *ille poetae pontem indignatus Araxes.* Hoc enim hemistichion Virgilij est in calce octaui Aeneid. Sic ille At nostri codices plane non habent *poetae*, & mihi rectius abesse quàm adesse videtur.

23. Fortunati & nostri codices, *casu in latere pressere*, &c. rectius tamen (scribit ille) legitur *illata*: quam lectionem Erasmus reponit: vel forte vtrunque retinendum, vt sit, *illata in latere pressere.* Nam si *in latere* tantum legerimus, suspensa sententia videbitur.

25. M. ff. *cum ipsis quae obiacebant fugit.* Deinde v. 27. Nicotianus codex, *motus sit solius eius partis.*

34. Manuscriptorum alter, *Hic quamdiu non & in vac.* alter, *Hic quādiu non impellitur, & in vac.* & sic etiā absque veterum librorum consensu legendū esset. Mox iterū alter, *compellique, in arctum agit scilicet*: alter, *compellitque, & in arctū ducit scilicet.* quis hic nō videt scholasticā interpretationē? quid *compellit* aliud significat nisi *in arctū agit*? Explosis superuacuis sic cōstabūt sua Senecae verba, *cōpellitque, adhuc cedit tantū*, &c.

44. In scriptis libris ἡδὺν ὑγιές. Fortunati vetus lectio habet, *laxamentū superatus indomita naturae potentia liberat. Est vtique cū concitatus sibi ius suum vendicat.* Memmij v. c. *laxamentū superat, & domita naturae potentia liberat. Est vtique cum concitatus sibi ius suū vindicat.* Nicotianus, *laxamentū superat, & indomita n. p. liberat. Est vtique cum concitatur, & sibi*, &c. Aldina editio, *laxamentum superat. Indomita naturae potentia libera est, vtique cum concitatus sibi ius suum vindicat.* Ego depono locum: tollat qui nouit.

P. 461. 16. Vetus membrana *per quae vel in quae cadit.* Nescio an diuersa lectio hic notata sit.

17. M. ff. *in concurrentem terram repellitur, & illam qua parte maxime pendet, exagitat.*

21. Scriptus vnus, *eam scilicet partem terrae mouet.* Ab interprete, *scilicet terrae* esse, fere affirmare ausim.

22. Pinciani, Fortunati nostra exēplaria vetera probant, *in terrena itinera coniectus.* Fortunatus coniicit legendum, *in arcta itinera.*

28. Non legitur vox *aere* in v. c. Mox v. 38. m. ff. *Et potest*, pro *qui potest*: & sequente versu, cum Aldina editione, *montes subiectus extollere.*

40. Aldina editio, *Therem, & Theream, & hanc nostrae aetatis insulam.* Vbi Fortunatus haec annotat: Vetus lectio, *Therē, & Themam, & hanc nostrae aetatis insulam.* Videtur legendum ex Plinio, *Therā & Therasiā*, vel *Therā & Thiā*: quia sequitur, *& hanc nostrae aetatis insulam.* Thia enim principatu Claudij, aetate Senecae enata est. Thera autem & Therasia ante Senecā plus minus ducētis annis emersērunt. Quid si quis *Theram & Ilieram* hoc loco legeret? Videtur ergo suae aetatis insulam illam intelligere, quae inter Therā & Therasiam, cum flammis totum mare inuoluentibus illa aetate enata est, de qua supra capite XXVI. libri II. Strabo lib. I. ἀνὰ μέσον Θήρας καὶ Θηρασίας ἐκπεσοῦσαι φλόγες ἐκ τῆς πελάγους, ἐφ' ἡμέρας πεντήκοντα, ὥστε πᾶσαι ζέειν, καὶ φλέγεσθαι τὸ θάλασσαν ἀνεφύσησαν καὶ ὀλίγον ἐξαίρουσιν ὡς ἂν ὀργανικῶς, καὶ συντεθειμένον ἐκ μυδρων νῆσον, ἐπέχουσαν δώδεκα σταδίων τὸν περίμετρον. Hactenus Fortunatus. Scripti libri referunt partim, *Thereytheream & hanc nostrae aet. ins. spectantibus nobis in Aeg.* partim, *Theren & Theram nostrae aetatis insulas sp. nobis in Aeg. m. natas*, Sed nihil certi hinc hauriri potest. auxilium ego a melioribus libris expectandum potius quam coniecturis fidendum duco.

49. Nicotianus codex, *per vices vehiculorum tracta.* Sed melior est vulgata lectio, nam *per vices vehiculorum plurium*, expono, *longo vehiculorum ordine*, vt loquitur Seneca epist. XC.

P. 462, 1. Scripti & impressi olim libri, *sonitus venit.* Pincianus *succussit* substituit. Illud certe Virgilianum est, ex VIII. Aeneidos desumptum:

Namque improuiso vibratus ab aethere fulgor
Cum sonitu venit: & ruere omnia visa repente.

8. M. ff. *Hic est Alexandri crimen*: v. 11. *maximum regnum.* & v. 15. *quàm scelus. Hic Callisthenes*, &c.

21. In vno codice non legitur *Graecas*, in altero scribitur *Graecorum.* vt dubitem an a Seneca sit.

22. Vetusti codices partim *sibithona*, partim *sibipthona*, partim μεσίπτονα. Vestigia satis mōstrant scri-

bendum σφοίχθοια. quod re idem est cum omnibus ἐννοσίγαιος & ἐνοσίχθων. Gellius lib. 11. Noct. Attic. cap. XXVIII. *Ita videntur existimasse antiquissimi Graecorum, qui Neptunum ἐννοσίγαιον καὶ σφοίχθονα appellauerunt.*

42. Vnus e m.ff. *magnum & vacuum terrarum locum penitus implenit*: alter, *magna in vacuum t. l. p. oppleuit.* Puto germanam lectionem fuisse, *magna vi vacuum t. l. p. oppleuit.*

47. Idem *fissum*, pro *scissam*: & paulo post, *ducenta milia.*

P. 463, 4. Fortunati & Memmij v. c. *multumque secum coeni trahens, & id subinde*, &c.

6. M. ff. *cuius pressa eras & sedens structura*, Mox 26. v. c. *cum e longo sinu, emissus est.* bene, si cum vulgo *situ* scribas.

28. M. ff. *Quid quod aquae quoque inutiles*, &c. Posteaque v. 46. *voluit*, non *soluit.*

50. Locus intricatus, cuius medela a sola fere interpunctione dependet. Sic igitur distinguam: *Nam quod aliquot insanis astantiumque similes discurrere, fecit metus: qui excussis mentes, vbi primatus ac publicum ipsi. Qui* (ita veteres libri, non *quid*) *vbi publice*, &c.

53. Vet. c. *inter magna mala consipere*, alius *concipere.* & statim, *similisque est furentis.*

P. 464, 9. Lectio excusa est e coniectura Fortunati: cuius exemplaria vetera habebant, *Cum pars naturae concita* (vnum *concitata*) *est, deesse & aliquo mare ignem spiritu* (vnum *spiritus*) *impegit.* Et nostra vel, *cum p. n. concita est decem & aliquo mare ignem suũ impegit*: vel, *cum p. n. concitata & aliquo in mare & ignem spiritu impegit.* Impressa lectio excusatior foret, si *aliquò* pro *aliquod* scriberemus. Sed forsan haec propius ad veterẽ scripturam accedet, *Cum pars naturae concitata est de se, & aliquo mare, ignem, spiritum impegit.* Vt dicat terram concitatam, vel vẽtis, vel igne, vel aquis eiectis, discidio vrbium & gentium causam dare. Nam de pluribus sermonem esse innuunt quae sequuntur, *quorum mira, vt ex toto, vix est.*

12. Nicotianus codex, *resecta est. Aliquanto autem plus* &c. Et mox lege, *Acriora enim sunt, quibus nisus est per angusta*, ex librorum consensu.

25. M. ff. & Aldina editio *exierat*, non *exciderat.*

34. Epithetum *molles* non est in m. ff. Sequentia vero variant. in vno est, *quàm natura duri sinit*: in altero, *quam quae natura dura sunt.*

40. *Fulminibus* habet Memmiana membrana: & v. 55. *sine cadentium fragor.*

57. Eadem, *complexa, qui volet illam eam accipiat.* Fortunati & Nicotij vetus lectio, *qui volet illam accipiat.* vt sit communiter dictum.

58. Legendum est ex priscis libris, *cum bonis ominibus*, hoc est faustis precationibus & auspiciis. Id Graecis est, εὐφημουῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

P. 465, 5. Bene m. ff. & Aldina editio, *arma contrarijs disposita vexillis*: & v. 9. *semper impendeat.*

IN LIBRVM SEPTIMVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

P. 467. 18. Fortunatus legit, *quamuis spargatur & longius exeat.* & ita v. c.

30. Idem mauult legere *coeant* vel *concurrant*, quanquam in omnibus exemplaribus *currant* reperisset. Quod Anaxagoras & Democritus nihil aliud Cometen esse arbitrentur, quàm iunctam effigiem, lumẽque commissum & confusum duarum vel plurium ex propinquo errantium stellarum.

P. 468. 13. Bene m. ff. *crinites vndique & immoti.* & v. 20. *eadem fieri ratione hos Cometas existimat.*

20. Vox *turbines* deest in Nicotiano codice. iure. quia interpretis est, non Senecae. Nec ad *illi* subaudiendum *turbines*, aut quod praecessit, *ignes turbine eiecti*: sed *Cometae.* nam turbines ex superiori parte in terras non deprimuntur, sed circa terras concepti quicquid intra se comprehendunt, cursu suo accendunt, & in altum leuant.

21. M. ff. *hi de terra in superiora eluctantur.* quod verbum aptissimum est turbinum violentiae exprimendae.

25. Monet Fortunatus ex vetustis codicibus legendum, *His accedit illud quoque, quod ventus*, &c.

31. Delendum est *Deinde*, libris scriptis & Aldina editione adprobantibus.

32. Membrana vetus, *Atqui variae cucurrerunt.* & v. 40. bene, *& qui per diem noctemque quantum transierit, abscondat.* vt *motus* subaudiatur.

41. Nicotianus codex, *vt Sallustij verbo vtar.*

P. 469, 1. Elegantius m. ff. *Necesse est ipsa concitatione*, &c.

20. Nicotianus codex, *Puto talis esse debet*, omisso *At.* Postea versu 22. expunge praepositionem *in.*

34. Veteres codices, etiam Fortunati, *aut in latera demissos.*

44. Veteres membranae, *propter hunc illorum cursum*, vel *concursum.*

49. Eaedem & Fortunatus *digressio.* male vulgo *congressio*, & contra sensum.

56. Nescio quid vitij lateat in his verbis, *quemadmodum alterne arcus solis visitur.* Ita emendauerat Fortunatus, cum ante legeretur, *quemadmodum arcum alterne sol visit.* Membranae quoque veteres dissentiunt. in vna est, *quemadmodum arcus alterne sol visitur.* in altera. *quemadmodum arcus aliter nisi sole vincitur.* Eruant alij quod possunt.

P. 470, 2. In m. ff. deest coniunctio *&*, & proxima linea praepositio *a.*

10. Scribendum *extrema eorum*, vt in prioribus editionibus est.

18. M. ff. *ex illa vtraque mundum iacente.* Natiua Senecae verba restituo, *ex illa vltra mundum iacente materia.*

53. Fortunatus refert *sicut hic*, ad superiorem clausulam, & subintelligit verbum *decipit.*

P. 471, 11. Membrana vetus, *qui omen prae se fut. sang. ferunt.* & statim, *maioraque, quae ex loco*, &c.

18. Lege *intra quos*, scilicet terminos significari, ex Nicotiano codice.

32. Ita constituendus est locus ex v.c. *Iam ipsa fulmina, etsi velocitate mira simul & perstringunt aciem & relinquunt,* (vnus *remittunt,*) *ignes sunt acris tetri,* &c.

51. M. ff. *descendit. In aere quoque non dextram laeuamque partem premit.*

P. 472, 13. Idem, *& tam pertinaciter haereat, quam quae natura, ne vnquam excuterentur, aptauit.* Cusam lectionem protulit quidem Fortunatus ex v. c. sed illam probiorem censuit.

33. Vox *coelum* non est in vno codice, in alio vero scribitur *cel:*. Et statim referunt ambo m. ff. *non posse vllam stellam. nisi signiferum attingit,* (vel *attigit*) *vadere: Cometes,* &c.

45. Tria haec verba *alius incorporalem potentiam*, valde mihi suspecta sunt: & ex Thomae potius vel Scoti quàm Senecae schola esse videntur.

P. 473, 4. Placet Nicotiani codicis lectio, *vt semel iussa sunt.*

Vetus membrana, *alia aliis incident, quae,* &c.

53. Fortunato vetus lectio, *non ex improuiso*, rectior videtur.

P. 474, 1. Scripti sunt contra Pinciauum. *Quia* enim, non *Quare* habent, absque interrogationis nota.

11. Fortunatus scribit legendum ex vetustis, non *Dij sciunt.* sed *discutiant quibus est sententia veri.* Supra quoque, *Contenti,* inquit. *sumus inuentu, aliquid veritati & posteri conferant. Discutiant* autem hoc sensu dixit, vt palam disputent, & exquirant, quos ea cura tenet. sequitur enim, *Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantum licet.* Illud enim dictum *Dij sciunt*, puerile & putidum est, neque huic loco inconueniens. Tragici solent ad aliquem Deum confugere, vbi explicare argumenti exitum non possunt, atque vbi aliquis dignus vindice nodus incidit. Ita quidem Fortunatus. Et hunc hactenus secutae sunt Basileenses & ex his deductae aliquot editiones. Sed Romana lectio munita est plurium codicum fide, & patet ex sequentibus Senecae verbis.

12. Ex m. ff. legendum, *& coniectura ire in occulta tantum licet.* Sic ait lib. II. nat. quaest. cap. vlt. *Cum imus per occulta naturae.*

23. M. ff. *Neque enim omnia Deus homini fecit. Quota pars operis tanti nobis committitur?*

31. Locus non bene haeret: nec in m. ff. constat. ita enim ferunt, *seculo, quam multa negotia. Ne hoc quidē. Multa,* &c.

45. Fortunati vetus lectio, *non ambulamus, sed repimus.*

47. Lipsius Saturn. serm. lib. I. cap. XVIII. Obscaenam partem ludi in Seneca lego: nec scio an ad spoliarium, an ad ludi locum foedum vbi spongia, referam: an potius emendem, *artem ludi,* & capiam de iis qui sponte sese auctorant.

48. Placet Fortunati lectio, *in fame armatur*, quia mox de egeno. at libri nostri ὑφ' ἓν *infame.* Idem statim *quem perdere libet.*

P. 475, 1. Idem, *Priuatum vrbe tota sonat pulpitum.* Mox in antiquis editionibus fuerat, *vt detur latus*: Fortunatus ex v.c. reposuit, *vter det latus illi.* at Nicotianus codex habet, *vter det latus. Illius deinde sub persona,* &c.

3. Vetera (scribit Fortunatus) recentiaque exemplaria forsitan rectius *galeam.* dixit enim *Deinde sub persona cum diu trita frons est.* nam prius & viri & feminae impudentiores exercebātur sub persona, deinde quasi ad veram arenam se praeparārent, sub galea. Iuuenalis lib. II.

Quem praestare potest mulier galeata pudorem?

Idem paulo post:

Aspice quo fremitu monstratos ferat ictus,
Et quanto galeae curuentur pondere.

Haec feminarum impudentia eo progrediebatur insaniae, vt aliquando in veram arenam, veramque pugnam prodire auderent, & cominus apros, leones, vrsos, & alias id genus feras in arena conficere. Iuuenalis lib. I.

——Cum Matrona Tuscum
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

Item Martialis primo Epigrammaton:

Belliger inuictis quod Mars tibi saeuit in armis,
Non satis est Caesar, saeuit & ipsa Venus.
Prostratum Nemees & vastam valle leonem
Nobile, & Herculeum fama canebat opus.
Prisca fides taceat. nam post tua munera Caesar
Haetam femineo videmus acta manu. Papinius in Siluis:
Stat sexus rudis, insciusque ferri,
Et pugnas capit improbus virileu.
Credas ad Tanaim, ferumque Phasim
Thermodontiacas calere turmas.

Refert Suetonius Domitianum non modo virorum, verum etiam feminarum pugnas edidisse. Haec Fortunatus.

IN ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΝ.

P. 475, 51. Turnebus lib. XXVI. Aduersar. cap. IIII. *Aut regem, aut fatuū nasci oportere*: quod in ioculari libello facete a Seneca dicitur adagionis specie, hanc continet sententiam: solis libertatem suam constare solere fatuis & regibus. nam & fatuis quiduis licet impune loqui & facere, & regibus inultum est, quidquid libet. quod quidem prouerbium verum Claudius Caesar fecerat, quo imperante nemo fuerat liber, suique iuris praeter eos quos verbum illud vetus complectitur.

53. Lipsius lib. II. epist. XXIV. Omnis scripta lectio, *iuratores exegit.* recte Iuratores, testes dixerunt, quia produci solent iurati. Falluntur qui aliter in Plauti Poenulo aut explicant, aut legunt, *Vos iuratores*

estis quaeso operam date. In mox sequentibus notat Liuium Geminum senatorem, de quo Dio lib. LXIX.

55. Turnebus citato iam loco: locatur perbelle Seneca, *Viae Appiae curator est, qua seu & diuus Augustum & Tiberium Caesarem ad deos isse.* fingit enim, per viam Appiam solitos esse in coelum imperatores ire: quia Appiae viae curator iurarat, se Drusillam in coelum adscendentē vidisse: quasi enim certus, vt ludens significat, quidam esset limes & certa via ad caelum eundi. cumque Drusilla occurrerit curatori viae Appiae, vt peierat, illac in caelum viam esse existimandum est. Idem ibi eleganter canit, *& obscuri crescebant cornua somni*, phantasia quadam & lasciuia poetica, cum fictione personae. nam ad consopiendos homines, somno cornu plenum medicato Stygij fluuij liquore tribuebant: cornu autem ei creuisse dicit, crescentibus noctibus, quod tum etiam homines longiore sepeliuntur sopore. de somni autē cornu, ita scribit Papin. x. Thebaid.

—manus haec fusos a tempore laeuo
Sustentat crines, haec cornu oblita remisit.

sic in Seneca mox scribitur,

Iamque suum victrix augebat Cynthia lychnon:

nam longioribus & hibernis noctibus lampade est Lunae opus maiore. Lepide autem & venuste ait Seneca, *nimis rustice acquiescunt oneri poetae.* quasi se onerati patiantur vt iumenta, cū ipsi vltro ambitiose consectentur intēpestiuas, nec accōmodatas temporis descriptiones. Legendum autem puto, vt respondit *patere Mathematicos aliquando verum dicere:* vt Clotho ista loquatur, dicatque, Pateris Mercuri & vis vt verum tandem de eo dicant Mathematici, qui dum semper efferunt & mentiuntur. Haec Turnebus.

P. 477, 21. P. Faber Semest. lib. II. cap. XVI. Quis *domuerit* scripsisse Senecam non videat: Lipsius epist. XXIIII. lib. II. Eleganter corrigetur, *monstra domuerit.* Similis locus illi sequitur; *Putauit sibi decimum tertium laborem venisse.*

32. Turnebus Aduersariorum lib. XXIIII. cap. VIT. Quid est, *Marci municipem vides?* nubecula enim quadam locus iste fuscatur, vt non satis perspiciatur. Ego existimo significari Claudium non verum germanumque Romanum esse, sed inquilinum, quales erāt municipes Ciceronis, qualisque Cicero ipse erat, quos tamen contendebat veros esse Romanos, cum municipibus diceret duas esse patrias, vnam loci, alteram iuris. Claudius autem Caesar non Romae, sed Lugduni natus fuerat. Et lib. XXVI. cap. IIII. Scite autem & docte illud, *Marci municipem vides?* vel, vt alij codices habent, *audis.* ait autem, Claudium non verum germanumque Romanum esse, sed inquilinum, quales sunt M. Ciceronis municipes, qualisque ipse Cicero erat. nam Claudius Lugduni natus erat. *Vbi L. Licinius*, inquit, *multos annos regnauit.* vir tamen obscurus & ignobilis: verum Lugduni potens & celebris. Lipsius Antiq. lect. lib. IIII. cap. XXI. In Ludo Senecae fugit interpretes, quis L. Licinius sit. Puto autē Licinium illum intelligi, qui ab Augusto praefectus Gallis fuit, de cuius intolerabili in Gallos regno vide Dionem Cassium lib. LIV.

35. Alciatus Parerg. lib. I. cap. XXXVII. Mulionem perpetuarium appellare videtur, qui mulam veterinam conductam in perpetuum dum vixerit, certo pretio habet, eaque velatutam facit. Id enim hominum genus nunquam quiescit, quo lucrum faciat.

P. 478, 11. Lipsius epist. XXIII. lib. II Liberum. sc. *Saturnum eius princeps.* Corruptus a glossemate locus fuit, sit corrigendus, *cuius mēsem toto anno celebrauit princeps, non tulisset.* Clara omnia: & ludit in Claudiū qui seruis & libertis, quod Saturnalibus solet, regnum permisit. Illud *Saturnalia eius* σχολαστικῶς adiectum erat his verbis, *cuius mensem.*

12. Turnebus Aduersar lib. XVIII. cap. XIII. Si Senecae verba, vt subscribam, legantur, sine sensu frigida & inepta non iacebunt. *Eius preces non tulissent illum Deum ab Ioue, quem quantum in se fuit, damnauit incestu: qui Lucium Sillanum generum suum occidit, sororēque suam.* quod enim per libros percrebuit, *princeps Ioue*, nec intelligo, & folium Sibyllae explicatu facilius credo. Lipsius epist. ante citata: Pro *illum Deum a Ioue*, codex m. sc. *Deum Iane.* Lego, *illum Deum sane.* εἰρωνικῶς. Facite certe, si placet, hunc Deum, qui &c. Quae sequuntur, obscuriora folio Sibyllae Turnebus ait. quae enim ista Oropes? Et ille quidem satis regie, quod soluere non potest, abscindit, legitque. *occidit: sororemque suam*, voce omissa. Iunij codex, vt & meus, *Oro per quod.* clara veritas est, *oro propter quid.* In tota parte huius sermonis interpellationes & dialogismi sunt. Cur, inquit, Silanum occidit? Leui causa: quia ille fatuus Iuniam Caluinam sororem suam Iunonem solet dicere. Id valet, pro vxore habere. Nam mariti blandientes vxorculas, Iunones appellabāt. Plautus. *Eia mea Iuno haud decet te tristem esse tuo Ioui.* Scribit eandem vulgo Venerem appellatam, quia meretrix, & vt Tacitus ait, procax femina & lasciua. Haec Lipsius.

15. Turnebus loco quo paulo ante: Sic lego, *Quare, inquit, quare sororem suam? stulte stude: Athenis dimidium licet, Alexandriae totum.* hoc sensu, Alexandriae quiduis facere licet, & Ptolemaei suas sorores incestarunt: Athenis licet dimidium. legimus enim apud Athenienses fuisse sorores in matrimonio fratrum. Cimon enim sororem Elpinicen duxerat vxorem. sed huius incesti maior erat & impunitas & licentia apud Alexandrinos. Aut hoc ait, Quia Athenis veterinas ducere non licebat, cum liceret germanas eodē patre natas. Philo, ὁ μὲν θεῖος Ἀθηναῖος Σόλων ὁμοπατρίους ἐφιεὶς ἄγεσθαι τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν. Contra Lycurgus incestas nuptias censuit germanarum sororum, vterinarum permisit. sic illi dimidium concessere. Sed Aegypti omnium sororum nuptias legitimas habuere. Philo, ὁ δὲ τῶν Αἰγυπτίων χλευάζων τὸν ἑκατέρων εἰλάβεσθαι ὡς ἡμέρα διαλαμβανόντων εὐφόρησεν εἰς ἀσέλγειαν, ἐπιδαψιλευόμενος δυσθεραπεύτοις κακοῖς σώμασι καὶ ψυχαῖς ἀκρασίαν, καὶ θρασύν ἀδεῖαν, ἁπάσας ἀδελφὰς ἄγεσθαι. Haec Turnebus. Lipsius lib. II. epist. XXIIII. Vetus lectio, *quare, inquit, quaero inquit sororem.* Eam secutus lego, *quare, inquis, quare inuit sororem suam? Stulte, stulte, Athenis d. l.* Iterum dialogismus. alter quasi excusans Claudium, Merito occidit: cur enim scelus ille sororem diuisit? & irridens alter. O stulte, inquit, quasi ignores Athenis, &c. Athenis dimidium, Alexandriae totum, quid valeat, recte Turnebus. Hactenus Lipsius.

16. Turnebus ibidem: Quia, inquit. mures Romae, quod ipsis solitū est & vsitatū, molas lingunt, id-

circo censoriam iste distringit seueritatem, vt curua corrigat. Atque hic significat genus hoc incesti frequens fuisse Romae, vt fratres cum sororibus se consuetudine stupri contaminarent. Solent autem mures molas lingere, vnde & apud Homerum λιχμωλὴ in batrachomyomachia nominatur. Lipsius dicta epistola: Suspicatur in his verbis, *hic nobis curua corrigit*, Rhenanus de sensu obscaeno. Hominem acutum! qui videt quod nusquam est. Dubitat tamen an corrig. sit, *hic nos scurra Caesar regit*. Ego quiescere illum vnico Plinij loco iubeo Ep. lib. v. *Interim tota ciuitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. multi, inuenimus qui curua corrigeret. quid? ante hunc Praetores non fuerunt? quis autem hic est, qui emendet publicos mores?* Dictum igitur est in censorem importunum.

20. Turnebus ibidem: Senecae verba hunc sensum prae se ferunt. Permiseram vobis patres conscripti, vt quod assolet. Claudium interrogaretis: solent enim & testes & rei interdum interrogari. *Vos mera mapalia feciſtis*, id est, vos disciplinam curiae neglexistis. quod enim feciſtis, merum rus est, & Afrorum mapalibus inconditisque casulis & rudibus pastorum tuguriis persimile, non vrbanum, nec decorum, neque scitum, neque elegans. hic igitur, qualemcunque eum existimare oportet, quid de vobis existimabit, cum sine disciplina, velut alias res agentes, sic inepte vos geratis? Et lib. Aduers. xix. cap. xxiv. Mapalia casas Punicas explicat Festus, in quibus quia nihil est secreti, solet solute viuentibus obiici hoc vocabulum. Haec Festi verba magno possunt esse ad explanandum Senecae locum de morte Claud. Caesaris adhuc hominibus obscurum. *Vos*, inquit, *mera mapalia feciſtis*. quod est, vos dissoluti fuistis, & a disciplina recessistis, inconditeque & perturbate omnia egistis. magalia autem & mapalia antiqua vocabularia καλύβας interpretantur. Haec Turnebus. Scaliger in Castigationibus ad Festum: *Mera mapalia feciſtis*, hoc est, fusque deque habuistis, & dissolute potius egistis. vel potius, Vos, o inepti & dissoluti, id feciſtis. Vide quàm bene locus ille ex Menippea Senecae huius loci collatione illustretur. & tamen mirum, quantum negotij facessit viris doctissimis, qui in loco Senecae exponendo plurimũ aestuarunt. Hact. Scaliger Lipsius lib. ii. epist. xxiv. Mapalia dici de solute viuentibus Festus notat: id esse huic lectioni stabiliendae Turnebus & Scaliger censent. Peream, nisi a me ipse dissentire mauelim, quàm a talibus viris. Scripta lectio tamen mea est, *mera nuptialia*. Nuptiales sermones, impuri & minime virginales: quid autem? nonne eius notae multa in Claudium ante dicta?

22. Turnebus lib. xviii. cap. xiii. Ianus postmeridianus est consul, credo quòd cum meridie plenum sit forum (nam hoc tempus πλήθουσαν ἀγορὰν vocant) post meridiem frequentissimo iam conuentu feneratores aes locabant. quod Romae ad Ianum fiebat: vel potius, quòd cum Romani magistratus nihil serium post meridiem inchoarent & agerent, otiosus & superuacaneus esse videatur, & non necessarius, sed imaginarius & in speciem consul. Immo vero consul potius sero factus, vt nimium senex, iocose significatur. Seneca lib. iii. quaest. natur. *Nunc vero ad rem seriam, grauem, immensam, pomeridianis horis accessimus*. id est sero.

29. Turnebus ibidem: Nouos auctoratos hic dicit, qui nuper mercede conducti sunt, vt depugnent, qui pro auspicio ferulis vapulabant, cum ipsi ferro carerent, & alij gladiatores per ludibrium ferulis eos caederent, vt pueros ludimagistri. nam aduersus eum qui ferrum habuisset, cuius temeritatis esset ferula batuere?

30. Turnebus ibidem. Diespiter filius Nicepotae dicitur imitatione Romana & Graeca. solebãt enim cum quẽ nominabãt, cuius filius esset adiicere. sed Nicepotes iste suboffendit me, & *Iapeti*, legere mallẽ, vel potius *Nicephori*. nam etsi forte ab Iapeto non deducitur Diiouis stemma, tamen sic pro suo iure scripsisse Senecam quispiam crediderit. Hic autem (vt hoc non prætermittam) videtur Diespiter esse diei & lucis pater, quique mane regit, quo tempore nummularij res suas gerunt, non perinde post meridiem. In antiquo tamen lexico reperio, Diiouem esse Δία χεραμώνιον. Et paulo post: At Diespiter nummulariolus vocatur, & ciuitatulas vẽdere solet, quod minutus esset fenerator, & paruulas ciuitates haberet obaeratas, quarum nomina cum venderet vel delegaret, vendere ciuitatulas dicitur. Hact. Turnebus.

36. Idem ibidem: Credidisse videntur prisci nõ tantum nectare & ambrosia deos pasci, verum etiam vilibus quibusdam cibis, vt Romulum rapis: credo de paupertae illius seculi, quo Romulus vixerat. Proinde quasi in caelo isdem cibis victitet, quibus in terra alebatur, Seneca scripsit, sitque e republ. esse aliquem qui cum Romulo possit feruentia rapa vorare. Martialis lib. xiii.

Haec tibi brumali gaudentia frigore rapa
Quae damus, in caelo Romulus esse solet.

P. 479, 21. Lipsius epist. xxiv. lib. ii. mauult *concentus*.

56. Ibidem: Vide ne desit quidpiam: scripseritque Seneca, *Vbi iacebat Cerberus, tricipi, vel, vt ait Horatius, bellua c.* mihi nescio quid tale subolebat.

P. 480, 23. Alciatus Parerg. lib. vi. cap. v. legit, *si vllam dilaturam feciſſent*. pro dilatione & mora.

IN EXCERPTA.

P. 485, 32. Cento hic vulgo De paupertate inscriptus, consarcinatus est ex Seneca epist. ii. iv. ix. xiv. xvi. xvii. xviii. xx. xxv. xxxvi. lxxx. lxxxi. lxxxvii. quarum collatio non inutilis erit.

P. 487, 9. M. ss. *aliorum per circuitum, etiã qui aliud se non timere iudicans, hoc timent. Quicquid enim aliud*, &c. Mox *eludas*, non *deludas*.

23. M. ss. *Dij melius, quod nemo mihi istud minari ipse immortalis potest*. Linea sequenti omittunt *vtrum*.

38. M. ss. *Quid aliud huic respondeam*, &c. & v. 49. *lapis ad ossa redacturus*.

P. 488, 4. M. ss. *nemo proiici potest*. Et statim, *in quãcunque terram venero*.

5. Iidem, *sed altera patria est*. & v. 54. *Iam autem te habuisse*, &c.

P. 489, 5. Scriptus codex, *inter exempla numeratarum*. Puteanus legit, *inter exempla meretricum*.

APPENDIX.

NOtis superioribus iam prelo cõmissis, & maxima ex parte a typographo expeditis, ad me delatum est exemplar librorum Senecae de beneficiis & clementia in membranis descriptũ. Auidius inspexi: loca primum dubia, deinde totum illorum librorum contextum contuli, reperi plurima probatae fidei, a nemine hactenus obseruata, nondũ certe vulgata. Ex iis pauca suis locis inserere licuit. Reliqua quae magis insignia erant, hic potius subiungi, quam celari & praetermitti, e re litteraria forte visum fuit. Sed quidquid emolumenti hinc ad collegium musicum redierit, litterarum peritia ac rerum vsu clarissimi viri PETRI DEL-BENII *liberalitati acceptum feratur.*

IN LIBRVM PRIMVM DE BENEFICIIS.

P. 2, 53. Lectio v. c. *& spissis aut frixianis prodeant*, iamdudum a Turnebo probata est. Galli villosos quosdam pannos appellant inde deducta voce, *de la frise*.

P. 3, 58. Facesſat omnis labor de mutanda *fistilla*. ita enim plane v.c.

P. 4, 28. Vetus membrana, *Coniugibus alienis ne clam quidem, sed aperte ludibrio aditis suas*, &c.

31. Eadem, *nec alienae vxoris anulum praestat*.

34. Tota periodus ita extat in v.c *tã rapta spargere, sparsa erat agri auaritia, recolligere certant, nihil pensi habere, paupertatem alienam contemnere, suum quod vllum aliud vereri malum, pacem iniuriis perturbare, imbecilliores vi ac metu premere*. Illud *erat*, seu vt alij *erant*, legitur in omnibus scriptis: ex duplicis lectionis annotatione residuum. Arbitror enim quosdam pro *sparsa* participio, scripsisse *quae sparserant*. Deinde ex molliuscula litterae c pronunciatione, *agri*, prouenit pro *acri*. Vitium hoc vulgare in libris: *arguit*, pro *arcuit*: *adfigere*, pro *adficere*, *per eũ diligentia*, pro *pereundi licentia*, & similia. Clara hinc lectio resultat, *sparsa acri auaritia recolligere certant*. Cetera perbelle habent, modo legas, *suum non vllum aliud vereri malum*: vel, *suum quàm vllum aliud vereri malum*. Librarius fere vbique in Del-benij codice *quod* pro *quam* scripsit, compẽdiosae notae ignarus. Idem erit ac si dixisset Seneca: *suum magis quàm vllum aliud*, vel, *nullum magis quàm suum vereri malum*.

46. Vox *corpore* recte deest in v.c. iam enim praecesserat, *cultus corporum nimius & formae cura*.

P. 5, 2. Tolle glossema *incommodo*, ex v.c. *Sine vllo meo*, subaudi ex praecedentibus *periculo*.

54. Rectius v. c. *vbi illa deferant*, vestigia sc. Herculis Liberique.

P. 6, 24. M. s. *quibus ve tam connuens*. *vero* non adeo bene conuenit.

IN LIBRVM SECVNDVM.

P. 10, 20. Vetus codex, *quod experiri animum meum libuit*.

29. Bene idem, *ille, vt consumet*, hoc est, vt rem promissam tandem praestet. *Sumat* locum habere non potest. Mox lege, *Hoc itaque curae habebis*.

43. Idem, *Potest ob id gratus ei nam esse?*

P. 11. 4. In v.c. scribitur, *a nepote M. Aelio*. & v. 21. recte, *sed succurrunt infirmitati*.

P. 12. 15. Exemplar manu exaratum, *quo hostes victi hostibus tacuere*. Editi libri, *quo victi hostes victoribus iacuere*. Vtrobique glossema se prodit, Seneca scripserat, *quo victi victoribus tacuere*. quo pacto dixerat, *victi victoribus leges dederunt*, referente Augustino lib. vi. de ciuit. Dei. cap. xi.

23. Scriptus liber, *quid se tanto opere resupinet*. forte, *quid te tantopere resupinet*.

24. Idem eleganter vocula adiecta, *humana fronte, certe leni*.

53. Placet v.c. lectio, *Cum summa amicitiae sit*.

P. 13, 3. Proba eiusdem lectio, *quaedam accipiente maiora sunt*. confirmatur sequentibus: *est tamen aliquis minor, quàm vt in sinum eius condenda sit ciuitas*. Et statim recte, *confer, & ipsum inter illas quod donabis, examina*. Inter dantium & accipientium personas donum examinari iubet.

6. Scribitur in eodem, *se ipse mensus*. & huius loquendi formulae Senecae familiaris exempla aliquot supra sparsim notata sunt. Similiter sequentia corrigemus ex v. c. fide lib. iv. cap. xvi. *sibi ipsum inutilem*. lib. v. cap. vii. *homines sibi ipsos beneficium dare*, cap. ix. *sibi ipse fuisset auxilio*.

44. M. sc. *transeamus ad alteram partem*. huc vsque enim tractauit quod ex priore parte adhuc superarat.

P. 14, 8. Vetus codex, *Sic ne in beneficiorum quidem sacratissimum ius*. supple ex antecedenti, *indignus recipiendus est*.

24. Idem, *Num ergo beneficium est ferre auxilium?*

35. Idem, *seruirent, seruituri vtri*. forte, *seruirent, sed vtri*.

IN LIBRVM TERTIVM.

P. 20, 19. Membrana vetus, *in adolescentiam collata*, omisso pronomine *nostram*.

P. 21, 40. Eadem, *quis dissimilibus beneficiis*, &c.

P. 22, 49. Eadem, *iuuare prodesse*, vt alterum abundare videatur.

P. 24, 20. Iterum, *si a domino iniuriam accipere*, omisso verbo *potest*.

P. 25, 4. Recte v. c. *celypa & eminente gemma*. Plinius lib. xxxvii. cap. x. *Haec sunt gemmae, quae ad celypas scalpturas aptantur*.

49. Idem codex, *aeque & illud meliores fuisse.* sc. conceditur.

P. 26, 12. Verborum hic ordo est in v.c. *cum aeque sine patris beneficio, quàm sine nutricis, non potuerim,* &c. Solennis est Senecae & à vitis eruditis notatus. Sic lib. v. cap. 1. ex priscis libris scribēdum, *magis non supervacuum quàm necessarium.*

P. 27, 10. Vetus codex, *Seruauit in prelio patrem.* & statim, *tot pericula maximos duces cum maxime prementia.*

P. 28, 18. Idem, *parentis inuiti.* Quid si legeremus? *parentis immitis.* imperiosum modo dixerat.

IN LIBRVM QVARTVM.

P. 31, 26. Optime laudatus ornatissimi viri P. Del-benij codex refert, *& vltimus ille dens surgenti iuuentae terminum ponens.* Hic, vt Celsus indicat, sero gigni solet, plerunque vero, vt Aristoteles vult, circiter xx. aetatis annum, vel vt Hippocrates certius definit, in quarto annorum septenario, hoc est ab anno xxi. vsque ad xxviii. Celsus lib. viii. cap. 1. *Vtrinque fere maxillares quaterni sunt, praeterquam in his in quibus tres vltimi, qui sero gigni solent, non increuerunt.* Aristoteles de hist. animal. lib. ii. φύονται δ' οἱ πλεῦραι οἱ τοῖς ἀνθρώποις γόμφιοι, ὃς καλοῦσι χραστῆρας, περὶ τὰ εἴκοσιν ἔτη τῇ ἀνδράσιν γυναιξίν. Hippocrates libro περὶ ἀέρων. Καὶ ἐν τῇ πέμπτῃ δὲ ἑβδομάδι ὀδόντες φύονται δύο τοῖσι πλείοσι τῶν ἀνθρώπων. ὅτοι καλέονται σωφρονιστῆρες. Dicti sunt χραστῆρες, vt Nicandri scholiastes docet, ὡς δὴ τὸ χραίνειν ἐστὶ πληροῦν τὴν ἡλικίαν: quod aetatem perfectam reddant, seu vt Seneca loquitur, surgenti iuuentae terminum ponant. Σωφρονιστῆρες vero quòd iis enascentibus homines iuuenilitatem exuere & prudentiores fieri soleant. Latini genuinos dixerunt. Plinius lib. xi. nat. hist. cap. xxxvii. *Homines nouissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignuntur.*

P. 33, 28. Scriptus codex, *si beneficium dare, per se expectenda.* vt repetatur ex prioribus, *res est.*

P. 34, 50. Idem plenius, *si lucri captator est.* Tolerari tamen vulgata lectio potest, vt absolute accipiatur captator quemadmodum infra cap. xxvi.

P. 36, 36. Manu exaratus liber, *male filiae suae consulit.*

47. Lege, *quisquis in censu est. Quicquid aliud est, quod,* &c.

P. 37, 25. Scribe ex v.c. *Hoc debemus virtutibus.*

P. 38, 53. Vetus codex, *vt sestertio centies oburgatus sim.*

P. 39, 4. M. sc. *Quod vt nuntiatum est, accucurrit.*

IN LIBRVM QVINTVM.

P. 41, 40. Vera est antiqua lectio, *Cursor cretam prior contingit.* Probat ipse Seneca epist. cviii. *Hāc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant.*

P. 42, 3. Rectius v.c. *imparia datis recepturi.*

8. Eleganter v.c. *O ne ille tunc merito,* &c. quam exclamandi particulam alibi quoque in vulgatis libris peruersam, in optimo Del-benij codice integram, & cum cura expressam reperi. vt huius libri cap. xix. *A re ō tibi ipsi & à capite repetitio est.* Lib. vii. cap. xxvi i. *ō ne tu nimis fortunae communis oblitus es.*

14. Vetus codex *a quo vtique victus est.*

P. 43, 5. Idem, *Vis scire quid vere voluerit?*

P. 44, 51. Non mala v.c. lectio, *commissuras earum & moras nouit.*

P. 45, 32. Rectum puto, quod in v.c. habetur, *qui soporem cum venenum esse crederet, miscuit.* Per soporē intelligo medicamentū ὑπνωτικὸν, quale medicus Domitio bibendū dedit. supra lib. iii. cap. xxiiii. Et epistola lxxxiii. prisci libri legunt, *nec sopore sumpto dormiturum:* hoc est potione soporifera. nam vocem *opio,* quam vulgati exhibent, a medico ostentatore suppositam, aut exempli gratia appositam fuisse credo.

P. 47, 45. Idem, *Sorites enim ille inexplicabilis subit.*

P. 48, 11. Mureti correctio non plena videtur. v. c. habet, *Si malo viro dedisti, flectere.* Scrutentur alij quid lateat. Non absimilis est locus lib. iii. cap. xi. *Si deceptus es, querere, dignum admitte.* ita enim extat in exemplaribus scriptis,

49. Scite v.c. *Vnde scis nolim an ignorem, animus an facultas desit mihi?*

P. 49, 11. In eodem legitur, *sed resumere, bono loco ita que positum.* belle si *vtique* reponas.

IN LIBRVM SEXTVM.

P. 51, 21. Vetus codex, *Tanquam pecuniam aliquis,* &c. Male illam similitudinis vocem Senecae admodum frequentem expunxerunt. idem valet quod *velut,* seu *exempli gratia.*

32. Recte v.c. *vultum abduxit.* id est vultum auertit, vt initio libri primi.

55. Tautologia est in his verbis, *depositum habet suam actionem propriam.* In v.c. omittitur *suam.*

P. 52, 49. Nulli dubium quin genuina sit lectio v. c. *cuius nos lis seruauit.* nullius contra momenti vulgata, *cuius nos lis exercuit.*

P. 54, 34. Rectius cum praepositione ex v.c. legeris, *quae a praecipientibus in commune dicuntur.*

50. Bene deest pronomen *tibi* in vetere exemplari.

P. 55, 40. Vetus membrana, *Sine dubio stare illis & desciscere in contrarium,* &c.

IN LIBRVM SEPTIMVM.

P. 63, 54. Delendum est *qui.* non extat enim in scripto codice.

9. Iidem, *Hae medicatam potentiam.* Alter iterum v.15. *Medicatum est.*

26. Memmij v.c. *aut furorem mouet.* Fortunati & Nicotij, *aut in furorem mouet.*

27. Veteres codices, *Hoc habet mali Lynceus amnis.* Et notauit Fortunatus, antiquos codices Ouidianos esse in quibus *Lynceus* legatur in hoc versu Metamorph. xv.

Hunc simul effectu dispar Lyncestius amnis.

41 Memmij v. c. *Post illum ex posterioribus celestes quas nubila excutiunt.* Fortunati, *Post illam sunt coelestes, ex posteriorib. quas nubila eiciunt.* Sed huc intrusum est illud *ex posterioribus*, seu quod impressi habent, *ex superioribus.*

P. 434, 13. Omnes prisci libri legunt *ad Peneion.* Et Plinio quoque natur. hist. cap. cxiii. lib. iii. teste, Peneius amnis nigras facit oues. Vt aliud egisse videatur Muretus, cum contra codicum fidem ex Plinij lib. xxxi. cap. ii. Ceronem fontem pro Peneio amne suffecit.

54. Memmij vetus membrana, *amnis resistit.*

P. 435, 7. Fortunatus notat in Ouidianis & vetustis Senecae codicibus *orbe* legi, non *ore*: magis tamē hoc placere quàm illud. Versu sequenti praefert *tacito*, Ouidiano *tecto.* Mox Ouidiani codices habent *in agris* non *in undis.*

10. Memmij v.c. *tandem e longe remoto loco*, &c. Vetus interpres Lucani de Tigride ex libro primo Neronis Senecae discipuli hos versus retulit:

Quique perterratam subductus Persida Tigris
Deserit, & longo terrarum tractus hiatu
Reddit quaesitas iam non quaerentibus undas.

Quos aliquando mihi communicauit clariss. P. Pithoeus.

24. Memmij v.c. *simum quidem similem turbulentae suis mare profert.* Fortunati, *simum quidem sile turbulentum suis mare profert.* Hinc iste vulgatam lectionem concinnauit.

26. Fortunatus veterem lectionem rectiorem & explicatiorem hanc laudat: *tempus eius valde, quo purgatur, obseruatum, sed incertum est.*

40. Fortunati vetus lectio & nostra, *perduret infans.*

47. Memmij v. c. *& humido spissa caligo.* veteres editiones, *& ex humido spissa cal.* vulgatae scripturae Fortunatus auctor est ex vetere lectione.

55. Fortunati & Memmij v.c. *omne enim firmamentum in lubrico*, &c. intelligit enim fulcimina & tibicines, quibus labefactarum domorum ruinosa latera firmari solent.

58. Sic scribitur in v.c. Memmij, *& intermixtos dīs greges.* forte *dominis*, vel, quod magis probauerim, *domibus*, legendum est.

P. 436, 13. Memmij v.c *intercursu luminis.* Paulo post v. 27. Fortunatus legit, *Sic & illud.*

34. Ouidij codices *Latent*, non *labant.* Vtrūq; patitur & sensus, & carminis ratio, vt annotat Fortunatus.

51. Memmij v. c. *ingens aequor euoluit, quod longe a conspectu interioris litoris frangitur.* Et hoc postremum notauit quoque P. Pithoeus ex v.c.

P. 437, 11. Vetus Fortunati lectio, *Alterutrum fit.* hoc est vel eluuio, vel conflagratio. v. 13. Scribe *quandocunque.* Mox v.c. Memmij, *emittitur, vt feruor ignisque eum*, &c.

23. Idem codex, ni prorsus fallor, recte *sine corpus natura gubernabile, vt arbores*, &c. Statim idem, *& sequentis actus.*

33. Fortunatus legit *quandocunque*, pro *quandoque.* Postea v. 45. recte v.c. Memmij, *Oceanus extrema sortitus veniet*, &c. versu vero praecedenti legit doctiss. Puteanus, *Nihil erit Hadria, mihi*, &c.

P. 438, 1. Vetus Membrana, *mare inducatur*: & linea 7. *subterfluunt terras.*

13. Eadem, *flatim vndique ex aperto & abdito superne ab infimo aquarum fiet irruptio.* Interpretamenti loco habeo tria illa verba, *superne ab infimo.*

14. Eadem, *tam violentum, tam incontinens sui.* Linea proxima putat Fortunatus *renitentibus* scribendū. quam lectionem ex notulis v.c. deprehendit.

IN LIBRVM QVARTVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

P. 441, 4. Fortunati vetus lectio *Villeum*, nostra *Villeium.* Lipsius ex vi. Annal. Taciti corrigit, & legit *Vitellium.* Villeus enim (scribit in comment.) ignotus: at Vitellij huius mirum in adulando ingenium, etiam Suetonius celebrat, cap. ii. in Vitellio, & Dio lviii. Plancus autem in Seneca, est is qui apud Fuluiam Antonij magnus: de cuius adulatoriis moribus Appianus lib. iii. Ciuilium. Haec Lipsius. Verba vero Taciti haec sunt: *Tiberius cunctis quae apud Orientem parabantur L. Vitellium praefecit. Eo de homine haut sum ignarus sinistram in vrbe famam, pleraque foeda memorari: ceterum regendis prouinciis prisca virtute egit. Vnde regressus & formidine C. Caesaris, familiaritate Claudij, turpe in seruitium mutatus: exemplar apud posteros adulatorij dedecoris habetur.*

6. Fortunatus etiam contra exemplaria legendum censet, non *in persona*, sed *in prouincia*, hoc est in Sicilia, in qua Lucilius Iunior tunc praefectus erat. vt dicat Seneca, in Sicilia multos adulatores Planci similes esse. quos omni diligentia Lucilius caueat.

9. Lipsius initio comment. ad xii. Annal. Taciti scribit omnino *distringendis* legendum.

16. Turnebus Aduersar. lib. xxi. cap. xix. Ait Seneca libro iiii. quaest. nat. in praefat. *Te longiorem Fido Anneo iurabo & Apollonio pyctta, quamuis staturam habeas Tetisi threcae incompositi.* quae adulationem impudenter mentientium assentatorum indicant, gigantum proceritatem nanis & pumilionibus attribuētium: sed verba tamen illa consideranti mihi percussit animum, nunquidnam ab eo scriptum fuisset, *Quāuis statura habeas threcis in threcem cōpositi.* nā in amphitheatralibus muneribus threces, qui & threces ple-

runque vocabantur, inter se committebantur, qui cum exiguam haberent parmam, se totos velut in eâ colligebant, ne vulneri paterent, & statutâ incuruando corpore minuebant. quod non fecissent, si maioribus & longioribus scutis vsi fuissent. Qui igitur paruus & breuis est, ille similis non illepide threci in threcem composito dicitur. Ac medius fidius lineamenta apographorum vetustorum, si quid istud refert, effigiem nescio quam huius scripturae reddere videntur. Thraces autem solitos esse peltis, id est cetris vel parmis pugnare, docet ita Aristophanes in comoedia, quae Acharnes est inscripta, de Thracũ auxiliis loquens, καταπλάσονται τὴν Βοιωτίαν ὅλην. Sic Turnebus. Lipsius lib. II. Saturn. serm. cap. IX. vbi de threcum origine & armis: In libro (ait) Lipsij scripto, *Trecisum trece compositi.* ex iisque prochua correctio, *Threcis cũ Threce compositi.* Habitum videlicet aspicit pugnantium inter se Threcum, & dum in arma se colligunt, subsidentium.

24. Turnebus citato loco: Hic *pedes abstulit*, valet, cursum orationis tuae inhibuit, eique pedes ademit, ne sic adblanditetur. nec enim sine pedibus incedere quisquam posset, vel currere. aut, tibi sic indulgéter liberaliterque laudanti, & per assentatorias laudes decurrenti pedes abstulit, ne pergeres in eo incœpto. Eâ mihi videtur cõtinere sententiâ locutio illa, quâ ne attigissem quidem, nisi mihi aliquantum negotij exhibuisset, & futurum essem suspicatus, vt alius esset paulo indoctioribus molesta, nec satis percepta. *Frugalitatẽ laudare coepisti, qua sic a nummis resiluit, vt illos habere nec damnare videatur*: legendum in eo potius crediderim, quàm vt euulgatũ est, *a nobis*. nam *illos habere*, antiqui codicis fide a nobis receptum est. Haec Turnebus. Vetus codex, *Frugalitatẽ laudare coepisti, quae sic a nobis resiluit, vt illos nec habere, nec dãnare videatur. Prima*, &c. Haud patũ dubito (scribit Fortunatus) an tota haec lectio conuulsa & deprauata sit. ita omnia inepta, frigida & abrupta, nonnulla vero etiã dissona sunt. Primo illa verba *quae sic a nobis*, vel vt alij legunt, *a vobis resiluit*, quid referunt: frugalitatẽ ne? Nihil profecto ineptius putidiusque. sed procedat hoc. Verbum deinde *illos*, quo referendũ? quod nullo pacto cum verbo *nobis* aut *vobis* locũ habere potest. Etiamsi cum alia quae sequuntur, nulla ratione cohaerent. Legendum itaque arbitror hoc modo: *Quare sic a nobis resiluit? vti nos nec laudare, nec damnare videatur.* Moderationem enim animi Gallionis laudat. Sensus autem est. Quare Gallio frater meus, cum eum laudaremus, eique adularemur, a nobis sic resiluit? hoc est, non probatis vel reprobatis nostris de se laudibus, verba sua ad frugalitatem laudandam transtulit? Respõdet deinde Seneca. Vti nos, inquit, nec laudare, nec damnare videatur, quod argumentum temperati animi est. Ita Fortunatus, cuius emendationem hactenus praetulerunt excusi libri: at Muretus rescidit.

44. Commodius putat Fortunatus, si *armati*, non *armatorum*, legamus.

55. Turnebus Aduersar. lib. XXI. cap. XIX. Est pereleganter perque scite dictum: *nec in mare aperto ore desilui.* solent enim homines in maxima desperatione se ore hiante in profundum abiicere, vt celerius strãgulato aquis spiritu moriantur. id στόμῳ χαίειν, id est ad aquam hiare, Graeci dicere solent.

P. 442, 6. Legendum ait Fortunatus, etiam refragantibus omnibus codicibus, *vrbs*. non *vrbem*. hoc est totam insulam, id est Philas, vrbs eodem nomine complexa est. vt illud Plinij, vbi de insulis ante Asiam: *In Phoenicio deinde mari est ante Ioppe Faria, tota oppidum.* Sic ille. qui mox, cum excusi haberent, *Ad hanc Nilus*, ex vetustis codicibus legit, *Hanc Nilus*, Sed rectius in vet. membrana puto, *Ab hac Nilus*, scilicet egressus. Paulo post scripti plerique habent *scopulos cautium.*

P. 443. 17. Vocabulum *fluminis* non legitur in vetere membrana.

23. Fortunatus substituit *minimumque*: at libri prisci *nimiumque* habent.

32. Memmij v. c. *Balbillus virorum optimus perfectusque in omni*, &c. Et male vulgo *Babillus* scribi monuit Lipsius comment. ad lib. XIII. Annal. Taciti. apud hunc enim legitur, *Aegyptus C. Balbillo permittitur.* Eiusdem meminit etiam Plinius lib. XIX. prooemio, sed nomine corrupto.

P. 444, 1. Vet. c. *non quod magis quam Alpes, quam Thraciae*, &c. Fortunatus legit, *nunquam tamen magis quàm Alpes*, &c.

9, & 12. Idem legit *descendenti*, pro *discendenti*. Seneca certe paulo post, *contra illos Nilus descendit.*

19. Fortunatus, *non, vt nunc, turbidus veniret.*

35. *Humeat* a Pinciano profectum est. Veteres editiones & membranae *abundet* legunt. quod genuinum est, & natiuam suam significationem hic retinet. Sic enim statim, *iam aut siccata essent omnia, aut inundata.* Deinde 53. m. ff. duo, *quod praeterijt.*

P. 445, 14. Vetus membrana, *inter niuem & grandinem interesse.*

23. Rectius est simplex, *mutatio*, ex scriptis libris. Et statim, *ipso tepore adiuuante.*

30. Optima Memmij membrana, *argumenta ad obrusam coeperimus exigere.* qua voce vsus est Seneca in epist. XIII. *sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium probatur. haec enim obrussa est.* Adulterina igitur erit vulgata dictio *lancem*: quemadmodum & olim in epistolam illam commentatores vocem *probatio* inferserant.

34. Scripti libri, *remisceri.* quo verbo aliquoties vtitur Seneca. Postea v. 37. scribendum censeo *tabefactam.* Supra lib. III. cap. XXVII. *congestae saeculis tabuerunt niues.* cap. XXIX. *ire in humorem, & assidua tabe defluere.* lib. V. cap. XI. *cum maxime niues tabescunt.*

P. 446, 1. Fortunati & Nicotij vetus lectio, *nubeis*, non *imbreis*. Mox v. 5. e. m. ff. lege *in se*, pro *intra se.*

12. In vtroque m. ff. deest *densioraque.* & reuera videtur commentum esse *ad prestiora.*

19. Memmij v. c. breuius, *receptum: editur aer quo longius*, &c. Sed tamen & impressa lectio e v. c. depromta est a Fortunato.

IN LIBRVM QVINTVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

P. 448, 58. Particelum *vt* ex v. c. necessariam hic esse, innuit sequens membrũ. *Sic in hac quoque re*, &c. Legendum itaque, *Ergo vt parum*, &c.

P.449,4. Scripti libri, abiectis duabus vocibus, *partē: aut aer fluens impetu.* Et v. 14. *in angustiū concurrit.*
19. Fortunati vetus lectio, *nec arctari possunt, nec impelli.*
20. In vno m.s. deest *tunc*, in altero *interim*. Deleatur alterutrum.
21. M.ss. duo vna cum Fortunati libris, *& inde est spissatarum* (vel *spissarum*) *nubium grauitas.* Iterū proxima linea, *arctatiū congestisque corporibus.*
28. Memmij v.c. *fiunt, quoniam haec negas fieri?*
30. Scriptis, etiā Fortunati, libris contentientibus reponendū, *in altiū egit quae emiserat, mutatio ipsa*, &c.
34. Iidem omnes *concoquit*, non *excoquit. Concoquit* autē hoc est digerit (vt Fortunatus explicat) & consumit omnia alimenta, quibus nutritur. Facete autem & satis iocose irridet hanc opinionem.
43. Ex v c. scribe *inertem & inagitabilem.* & v. 45. *ederet*, pro *edere posset.*
55. Proba est vetusta lectio, *nec fert vltra terrarum aspectum*, siue *conspectum.* & v. 57. in eadem deest particula *tamen.*
P. 450,11. Prisci libri omnes *fluere. flare* est ex coniectura Fortunati.
15. Fortunati vetusti codices, *Quia vere aer aquosus est, & ex pluribus aquis, &c.*
43. M.ss. duo, *Dicimus ante lucem auram incitari, eandem subsidere*, &c. Fortunatus probat vulgatam lectionem, cuius ipse auctor.
49. Scribendum *emittunt*, non *praemittunt*, ex v.c.
P. 451,5. Fortunati vetus lectio, *Ideo credibile est, vt spiritus, quamdiu singuli sunt, breues sint.*
8. Vet. c. *spiritus rumpit, nonnunquam inclusi*, &c. Fortunatus, *nonnunquam* iussit deleri, & cetera coniunctim legi.
11. Fortunati, Pinciani, & nostri codices expuncto *qui*, ita legunt & distinguunt, *fiat. Euenire*, &c.
17. M.ss. *ac se ipsa vertigine concitans.* recte.
19. Memmij v.c. *Haec fere.* Nicotij, *Hinc fere.* vett. editiones, *Sed fere.* Fortunatus, *Hi fere.* qui deinde ita scribit: Quid si legeremus in Seneca, non *Hi fere*, sed *Typhones fere?* Typhonem enim Plinius dicit praecipuam nauigantium pestem, non antennas modo, verum ipsa nauigia contorta frangentē. Quamuis Turbines, Vortices. Typhones, & vibrati Ecnephiae non magno discrimine distent. Hactenus ille.
42. Memmij v.c. *ipso astrictu.* Nicotij, *ipso afflictu.* Et v. 51. ille. *sed iam inde antiquitus*, &c.
P. 452,1. Scribe *reptauit*: & v. 3. *ingens terrarum pondus*, ex v.c.
6. Vetusti codices tam nostri quàm Fortunati, & Aldina editio, *& aquarum nulli fluentium.* hoc est nulli vsui, nulli rei.
21. Vetera Fortunati exemplaria, *sub praefecto dant.* Memmij v.c. *sub praefectos dant.*
37. Vetera exemplaria *Leuconotus*, sed rectius in vulgatis *Libonotus*, vt annotat Fortunatus. Quāuis non nesciā (scribit) apud Aristotelem Etesias imbecilliores a Bruma spiranteis Leuconotos & Ornithias vocari. *Post Brumā*, inquit, *qui Leuconoti appellantur, non tamen ita continenter spirant.* Et paulo post: *A Bruma aeque Ornithiae stant.* quos supra Leuconotos dixerat. hi enim imbecilli. Etesiae sunt, cū pauciores & tardiores quàm Etesiae flent. Hi septuagesimo die post Brumā spirare incipiūt. Plinius quoque libro 11. de Etesiis scribens: *Spirant autem*, inquit, *& a Bruma, cū vocantur Ornithiae, sed leniores, & paucis diebus.* Cū tamen Seneca videatur hunc ventum post Austrum siue Noton inter Meridiem, & hibernum Occidentem ponere: placet vt *Libonotus* legatur, a Libe scilicet & Noto compositus, & medius inter vtrūque spirans. Nam & Aristoteles libro de mundo Libonoton, inter Liba & Noton, hoc est inter Austrum & Africum ponit, quamuis hunc secundo Meteoron nō agnoscat. Dicit enim Mesae, qui medium tenet locū inter Aquilonem & Caeciam, nullum flatum ex aduerso respondere, hoc est a loco inter Austrum & Africum medio, vnde per dimetientem ducitur linea ad locum qui est inter Boream & Caeciam, vbi Meses oritur. Plinius libro 11. *Numerosior*, inquit, *ratio intercesserat inter Liba & Notum compositum ex vtroque, medium inter Meridiem, & hybernum Occidentem, Libonoton.* Strabo Argesten, hoc est Caurum, seu Corum, qui ab Occasu solstitiali spirat, Leuconoton, hoc est album Austrum, appellari dicit. Hic enim contra naturā Austri paucas nebulas facit. Τὸν ὑφ' ἡμῶν, inquit, καλούμενον ἀργέστην, τοῦτον τὸν λευκόνοτον. οὗτος γὰρ ὀλίγα τὰ νέφη ποιεῖ. Haec Fortunatus.
P. 453,18. M.ss. *post mare quaereremus.* & versu sequēti, *& in mutuum cōponit exitiū?* v.c. *v. d. bellū petituri.*
21. Ex eorundem consensu dele *autem*: & versu ab hoc tertio scribe, *ac tonitribus horridas noctes.*
37. Fortunati & nostra exemplaria, *mouemus manum*, Linea proxima *males* abest a nostris.
46. Vera est alterutra vett. codicum scriptura: vnius, *Nunc parum mihi domestica, externis* &c. alterius, *Nunc parum mihi domestica sunt, exterius quoque*, &c.
P. 454,3. Vetera exemplaria, *quod non in contrarium transeat culpa.* & v. 6. *ire impellimur. Vtique alicui*, &c.
9. Veteris codicis lectio placet, *vitae parari ea, in quae vita consumitur.* consentit plane cum Pinciani coniectura.

IN LIBRVM SEXTVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

P. 454,48. Aldina & ceterae editiones cū v.c. *s. tabianumque litus.* Confirmat Plinius lib. xxxii. cap. 11. *In Stabiano Campaniae ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt.* quomodo itaque Romana *Sabianum littus* excuset, ipsa viderit. Statim ex v.c. fide scribemus, *& mare ex aperto reductum ameno sinu cingunt, considisse*, &c. versu vero penultimo, *perstricta.*
P. 455,20. Vet. c. omisso *sed, gentes totas regionesque submergit.*
25. Fortunati vetus lectio, *Hoc habet inter cetera iustitiae suae munera praecipuum Deus, quòd*, &c. Postea v. 55. m.ss. duo. *sine remedio timor stultus est.*
P. 456,6. Iidem, *imbecillitatu sibi suae conscius.* 21. Duo ista *vbicunque, quandoque*, absunt a Nicotiano codice. quimox refert, *Egregie vero Agellius:*

29. Pro *quandoque* scriptum est *quoque* in duobus priscis.

39. In iisdem scribitur, *Longeque magis illa, aëlae*, &c. Deinde v. 51. in Nicotij codice, *Differt montes.*

P. 457, 13. M. ff. *& ea aliquando concuteretur.* &. v. proximo. *Deinde tota concuteretur.*

36. Fortunatus haec annotat: Quis non iure miretur nisi haec verba, *& Europam Asiamque disterminans*, aliena & adulterina sint) Senecam in tanta notitia, contra omnium opiniones, & contra veritatem ipsam Danubium Asiae Europaeque terminum statuere, quas Tanaim diuidere certum est? Mari enim mediterraneo, & Tanai, Niloque vniuersum terrarum orbem in treis parteis diuidi compertissimum est. mare Europam ab Africa disjecit, Africam ab Asia Nilus, ex aduerso latere Asiam ab Europa Tanais. Lucanus libro III.

— Qua vertice lapsus
Riphaeo Tanais, diuersi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiaeque, & terminus idem
Europae, & mediae dirimens confinia terrae.

40. Non displicet Nicotiani codicis scriptura, *quorum vires quàm repentinae, tam breues.*

50. M. ff. *in abdito*, & itidem versu sequenti. sic enim Seneca potius fari solet, quàm *in abscondito.*

P. 458, 29. Vetera exemplaria, *diu dubitauere.* v. 32. *diu deseruntur.* v. 49. *vaporatione fluctuantium aquarum.*

P. 459, 26. M. ff. & Aldina editio, *terra concutitur.*

29. M. ff. *decurrit*, non *discurrit*: & v. 33. *curruunt*, non *concurrunt.*

51. Iidem. *& altius adegit.* & statim vnus, *deuerberat*, alter, *diuerberat.*

55. Nicotij codex duplicem exhibet scripturam, *finiet dissensio*, & *fiet discessio.* Memmij membrana, *& in quod fortasse fiet dissensio.* Facilis hinc emendatio, veraque, *& in quod fortasse fiet discessio.*

460, 7. Memmij v. c. *alimenta externa trahunt.* Scribo, *alimenta ex terra trahunt.* Idem linea 14. *spiritus interlateat, & caeca*, &c.

17. Omnia tam Fortunati quàm nostra exemplaria scripta, *agitatione gaudens.*

20. Fortunatus in annotationibus ita scribit: Vetusti codices, *quàm ille poeta.* forte legendū, *quàm illud poetae*: vel, *ille poetae pontem indignatus Araxes.* Hoc enim hemistichior. Virgilij est in calce octaui Aeneid. Sic ille At nostri codices plane non habent *poetae*, & mihi rectius abesse quàm adesse videtur.

23. Fortunati & nostri codices, *casu in latere pressere*, &c. rectius tamen (scribit ille) legitur *illata*: quam lectionem Erasmus reponit: vel forte vtrunque retinendum, vt sit, *illata in latere pressere.* Nam si *in latere* tantum legerimus, suspensa sententia videbitur.

25. M. ff. *cum ipsis quae obiacebant fugit.* Deinde v. 27. Nicotianus codex, *motus sit solius eius partis.*

34. Manuscriptorum alter, *Hic quamdiu non & in vac.* alter, *Hic quādiu non impellitur, & in vac.* & sic etiā absque veterum librorum consensu legendū esset. Mox iterū alter, *compellique, in arctum agit scilicet*: alter, *compelleque, & in arctū ducit scilicet.* quis hic nō videt scholasticā interpretationē? quid *compellit* aliud significat nisi *in arctū agit*? Explosis superuacuis sic cōstabūt sua Senecae verba, *cōpelleque, adhuc cedit tantū*, &c.

44. In scriptis libris ὑδὲν ὑγιές. Fortunati vetus lectio habet, *laxamentū superatus indomita naturae potentia liberat. Est vtique cū concitatus sibi ius suum vendicat.* Memmij v. c. *laxamentū superat, & domita naturae potentia liberat. Est vtique cum concitatus sibi ius suū vindicat.* Nicotianus, *laxamentū superat, & indomita n. p. liberat. Est vtique cum concitatur, & sibi*, &c. Aldina editio, *laxamentum superat. Indomita naturae potentia libera est, vtique cum concitatius sibi ius suum vindicat.* Ego depono locum: tollat qui nouit.

P. 461. 16. Vetus membrana *per quae vel in quae cadit.* Nescio an diuersa lectio hic notata sit.

17. M. ff. *in concurrentem terram repellitur, & illam qua parte maxime pendet, exagitat.*

21. Scriptus vnus, *eam scilicet partem terrae mouet.* Ab interprete, *scilicet terrae* esse, fere affirmare ausim.

22. Pinciani, Fortunati nostra exēplaria vetera probant, *in terrena itinera coniectus.* Fortunatus coniicit legendum, *in arcta itinera.*

28. Non legitur vox *aere* in v. c. Mox v. 38. m. ff. *Et potest*, pro *qui potest*: & sequente versu, cum Aldina editione, *montes subiectus extollere.*

40. Aldina editio, *Therem, & Theream, & hanc nostrae aetatis insulam.* Vbi Fortunatus haec annotat: Vetus lectio, *Therē, & Themam, & hanc nostrae aetatis insulam.* Videtur legendum ex Plinio, *Therā & Therasiā*, vel *Therā & Thiā*: quia sequitur, *& hanc nostrae aetatis insulam.* Thia enim principatu Claudij, aetate Senecae enata est. Thera autem & Therasia ante Senecā plus minus ducētis annis emersērunt. Quid si quis *Theram & Hieram* hoc loco legeret? Videtur ergo suae aetatis insulam illam intelligere, quae inter Therā & Therasiam, cum flammis totum mare inuoluentibus illa aetate enata est, de qua supra capite XXVI. libri II. Strabo lib. I. ἀνὰ μέσον Θήρας καὶ Θηρασίας ἐκπεσοῦσαι φλόγες ἐκ τῆς πελάγους, ἐφ' ἡμέρας τεσσαράς, ὥστε πᾶσαν ζέειν, καὶ φλέγεσθαι τὴν θάλασσαν ἀνεφύσησαν τε ὁλίγην ἐξαίρεμεῖσαν ὡς ἂν ὀργανικῶς, καὶ συνεθεμένην ἐκ μυδρῶν νῆσον, ἐπέχουσαν δὲ δώδεκα σταδίων τὸν περίμετρον. Hactenus Fortunatus. Scripti libri referunt partim, *Thereytheraam & hanc nostrae aet. ins. spectantibus nobis in Aeg.* partim, *Theren & Theram nostrae aetatis insulas sp. nobis in Aeg. m. natas*, Sed nihil certi hinc hauriri potest. auxilium ego a melioribus libris expectandum potius quàm coniecturis fidendum duco.

49. Nicotianus codex, *per vicos vehiculorum tracta.* Sed melior est vulgata lectio, nam *per vices vehiculorum plurium*, expono, *longo vehiculorum ordine*, vt loquitur Seneca epist. XC.

P. 462, 1. Scripti & impressi olim libri, *sonitu venit.* Pincianus *sucussit* substituit. Illud certe Virgilianum est, ex VIII. Aeneidos desumptum:

Namque improuiso vibratus ab aethere fulgor
Cum sonitu venit: & ruere omnia visa repente.

8. M. ff. *Hic est Alexandri crimen*: v. 11. *maximum regnum.* & v. 15. *quàm scelus. Hic Callisthenes*, &c.

21. In vno codice non legitur *Graecas*, in altero scribitur *Graecorum*. vt dubitem an a Seneca sit.

22. Vetusti codices partim *sibithona*, partim *sibipthona*, partim μεσίπτολα. Vestigia satis mōstrant scri-

bendum σεισίχθονα. quod re idem est cum omnibus ἐννοσιγαίους & ἐνοσίχθονα. Gellius lib. 11. Noct. Attic. cap. XXVIII. *Ita videntur existimasse antiquissimi Graecorum, qui Neptunum ἐννοσίγαιον καὶ σεισίχθονα appellauerunt.*

42. Vnus e m.ff. *magnum & vacuum terrarum locum penitus impleuit*: alter, *magna in vacuum t. l. p. oppleuit.* Puto germanam lectionem fuisse, *magna vi vacuum t. l. p. oppleuit.*

47. Iidem *fissum*, pro *feissam*: & paulo post, *ducenta milia.*

P. 463, 4. Fortunati & Memmij v. c. *multumque secum coeni trahens, & id subinde*, &c.

6. M. ff. *cuius pressa erat & sedens structura*, Mox 26. v. c. *cum e longo sinu, emissus est.* bene, si cum vulgo *situ* scribas.

28. M. ff. *Quid quod aquae quoque inutiles*, &c. Posteaque v. 46. *voluit*, non *soluit.*

50. Locus intricatus, cuius medela a sola fere interpunctione dependet. Sic igitur distinguam: *Nam quod aliquot insanis attonitusque similes discurrere, fecit metus: qui exercit mentes, vbi primatus ac publicus ipsi. Qui* (ita veteres libri, non *quid*) *vbi publice*, &c.

53. Vet. c. *inter magna mala consipere*, alius *concipere.* & statim, *similisque est furentis.*

P. 464, 9. Lectio excusa est e coniectura Fortunati: cuius exemplaria vetera habebant, *Cum pars naturae concita* (vnum *concitata*) *est, deesse & aliquo mare ignem spiritu* (vnum *spiritus*) *impegit.* Et nostra vel, *cum p. n. concita est decem & aliquo mare ignem suũ impegit*: vel, *cum p. n. concitata & aliquo in mare & ignem spiritu impegit.* Impressa lectio excusatior foret, si *aliquò* pro *aliquod* scriberemus. Sed forsan haec propius ad veterẽ scripturam accedet, *Cum pars naturae concitata est de se, & aliquo mare, ignem, spiritum impegit.* Vt dicat terram concitatam, vel vẽtis, vel igne, vel aquis eiectis, discidio vrbium & gentium causam dare. Nam de pluribus sermonem esse innuunt quae sequuntur, *quorum mira, vt ex toto, vis est.*

12. Nicotianus codex, *resecta est. Aliquanto autem plus* &c. Et mox lege, *Acriora enim sunt, quibus nisus est per angusta*, ex librorum consensu.

25. M. ff. & Aldina editio *exierat*, non *exciderat.*

34. Epithetum *molles* non est in m. ff. Sequentia vero variant. in vno est, *quàm natura duri finit*: in altero, *quam quae natura dura sunt.*

40. *Fulminibus* habet Memmiana membrana: & v. 55. *sine cadentium fragor.*

57. Eadem, *complexa, qui volet illam eam accipiat.* Fortunati & Nicotij vetus lectio, *qui volet illam accipiat.* vt sit communiter dictum.

58. Legendum est ex priscis libris, *cum bonis ominibus*, hoc est faustis precationibus & auspiciis. Id Graecis est, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

P. 465, 5. Bene m. ff. & Aldina editio, *arma contrarijs disposita vexillis*: & v. 9. *semper impendeat.*

IN LIBRVM SEPTIMVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM.

P. 467. 18. Fortunatus legit, *quamuis spargatur & longius exeat.* & ita v. c.

30. Idem mauult legere *coeant* vel *concurrant*, quanquam in omnibus exemplaribus *currant* reperisset. Quod Anaxagoras & Democritus nihil aliud Cometen esse arbitrentur, quàm iunctam effigiem, lumẽque commissum & confusum duarum vel plurium ex propinquo errantium stellarum.

P. 468. 13. Bene m. ff. *crinitis vndique & immotis.* & v. 20. *eadem fieri ratione hos Cometas existimat.*

20. Vox *turbines* deest in Nicotiano codice. iure. quia interpretis est, non Senecae. Nec ad *illi* subaudiendum *turbines*, aut quod praecessit, *ignes turbine eiecti*: sed *Cometae.* nam turbines ex superiori parte in terras non deprimuntur, sed circa terras concepti quicquid intra se comprehendunt, cursu suo accendunt, & in altum leuant.

21. M. ff. *hi de terra in superiora eluctantur.* quod verbum aptissimum est turbinum violentiae exprimendae.

25. Monet Fortunatus ex vetustis codicibus legendum, *His accedit illud quoque, quod ventus*, &c.

31. Delendum est *Deinde*, libris scriptis & Aldina editione adprobantibus.

32. Membrana vetus, *Atqui variae cucurrerunt.* & v. 40. bene, *& qui per diem noctemque quantum transierit, abscondat.* vt *motus* subaudiatur.

41. Nicotianus codex, *vt Sallustij verbo vtar.*

P. 469, 1. Elegantius m. ff. *Necesse est ipsa concitatione*, &c.

20. Nicotianus codex, *Puto talis esse debet*, omisso *At.* Postea versu 22. expunge praepositionem *in.*

34. Veteres codices, etiam Fortunati, *aut in latera demissos.*

44. Veteres membranae, *propter hunc illorum cursum*, vel *concursum.*

49. Eaedem & Fortunatus *digressio.* male vulgo *congressio*, & contra sensum.

56. Nescio quid vitij lateat in his verbis, *quemadmodum alterne arcus solis visitur.* Ita emendauerat Fortunatus, cum ante legeretur, *quemadmodum arcum alterne sol visit.* Membranae quoque veteres dissentiunt. in vna est, *quemadmodum arcus alterne sol visitur.* in altera. *quemadmodum arcus aliter nisi sole vincitur.* Eruant alij quod possunt.

P. 470, 2. In m. ff. deest coniunctio *&*, & proxima linea praepositio *a.*

10. Scribendum *extrema eorum*, vt in prioribus editionibus est.

18. M. ff. *ex illa vtraque mundum iacente.* Natiua Senecae verba restituo, *ex illa vltra mundum iacente materia.*

53. Fortunatus refert *sicut hic*, ad superiorem clausulam, & subintelligit verbum *decipit.*

P. 471, 11. Membrana vetus, *qui omen prae se fut. sang. ferunt.* & statim, *maceraque, quia ex loco*, &c.

18. Lege *intra quos*, scilicet terminos significri, ex Nicotiano codice.

32. Ita constituendus est locus ex v.c. *tam ipsa fulmina, etsi velocitate mira simul & perstringunt aciem & relinquunt,* (vnus *remittunt,*) *ignes sunt aeris tristes,* &c.

51. M. ff. *descendit. In aere quoque non dextram laeuamque partem premit.*

P. 472, 13. Idem, *& tam pertinaciter haereat, quàm quae natura, ne vnquam excuterentur, aptauit.* Cusam lectionem protulit quidem Fortunatus ex v. c. sed illam probiorem censuit.

33. Vox *coelum* non est in vno codice, in alio vero scribitur *celi.* Et statim referunt ambo m. ff. *non posse vllam stellam, nisi signiferum attingit,* (vel *attigit*) *vadere: Cometes,* &c.

45. Tria haec verba *alius incorporalem potentiam*, valde mihi suspecta sunt: & ex Thomae potius vel Scoti quàm Senecae schola esse videntur.

P. 473, 4. Placet Nicotiani codicis lectio, *vt semel iussa sunt.*

Vetus membrana, *alia aliis incident, quae,* &c.

53. Fortunato vetus lectio, *non ex improuiso,* rectior videtur.

P. 474, 1. Scripti sunt contra Pincianum. *Quia* enim, non *Quare* habent, absque interrogationis nota.

11. Fortunatus scribit legendum ex vetustis, non *Dij sciunt.* sed *discutiant quibus est sententia veri.* Supra quoque, *Contenti,* inquit, *sumus inuentis, aliquid veritati & posteris conferant. Discutiant* autem hoc sensu dixit, vt palam disputent, & exquirant, quos ea cura tenet. sequitur enim, *Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantum licet.* Illud enim dictum *Dij sciunt,* puerile & putidum est, neque huic loco inconueniens. Tragici solent ad aliquem Deum confugere, vbi explicare argumenti exitum non possunt, atque vbi aliquis dignus vindice nodus incidit. Ita quidem Fortunatus. Et hunc hactenus secutae sunt Basileenses & ex his deductae aliquot editiones. Sed Romana lectio munita est plurium codicum fide, & patet ex sequentibus Senecae verbis.

12. Ex m. ff. legendum, *& coniectura ire in occulta tantum licet.* Sic ait lib. II. nat. quaest. cap. vlt. *Cum imus per occulta naturae.*

23. M. ff. *Neque enim omnia Deus homini fecit. Quota pars operis tanti nobis committitur?*

32. Locus non bene haeret: nec in m. ff. constat. ita enim ferunt, *seculo, quam multa negotia. Ne hoc quidē. Multa,* &c.

45. Fortunati vetus lectio, *non ambulamus, sed repimus.*

47. Lipsius Saturn. serm. lib. I. cap. XVIII. Obscaenam partem ludi in Seneca lego: nec scio an ad spoliarium, an ad ludi locum foedum vbi spongia, referam: an potius emendem, *artem ludi,* & capiam de iis qui sponte sese auctorarant.

48. Placet Fortunati lectio, *in fame armatur,* quia mox de egeno. at libri nostri ὑφ' ἓν *infame.* Idem statim *quem perdere libet.*

P. 475, 1. Idem, *Priuatum vrbe tota sonat pulpitum.* Mox in antiquis editionibus fuerat, *vt detur latus:* Fortunatus ex v. c. reposuit, *vter det latus illu.* at Nicotianus codex habet, *vter det latus. Illius deinde sub persona,* &c.

3. Vetera (scribit Fortunatus) recentiaque exemplaria forsitan rectius *galeam.* dixit enim *Deinde sub persona cum diu trita frons est.* nam prius & viri & feminae impudentiores exercebātur sub persona, deinde quasi ad veram arenam se praeparatent, sub galea. Iuuenalis lib. II.

Quem praestare potest mulier galeata pudorem?

Idem paulo post:

Aspice quo fremitu monstratos ferat ictus,
Et quanto galeae curuentur pondere.

Haec feminarum impudentia eo progrediebatur insaniae, vt aliquando in veram arenam, veramque pugnam prodire auderent, & cominus apros, leones, vrsos, & alias id genus feras in arena conficere. Iuuenalis lib. I.

——Cum Maeuia Tuscum
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

Item Martialis primo Epigrammaton:

Belliger inuictis quod Mars tibi saeuit in armis,
Non satis est Caesar, saeuit & ipsa Venus.
Prostratum Nemees & vastam valle leonem
Nobile, & Herculeum fama canebat opus.
Prisca fides taceat. nam post tua munera Caesar
Haec iam femineo victa videmus acta manu.

Papinius in Siluis:

Stat sexus rudis, insciusque ferri,
Et pugnas capit improbus virileis.
Credas ad Tanaim, ferumque Phasim
Thermodontiacas calere turmas.

Refert Suetonius Domitianum non modo virorum, verum etiam feminarum pugnas edidisse. Haec Fortunatus.

IN ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΝ.

P. 475, 51. Turnebus lib. XXVI. Aduersar. cap. IIII. *Aut regem, aut fatuū nasci oportere:* quod in ioculari libello facete a Seneca dicitur adagionis specie, hanc continet sententiam: solis libertatem suam constare solere fatuis & regibus. nam & fatuis quiduis licet impune loqui & facere, & regibus inultum est, quidquid libet. quod quidem prouerbium verum Claudius Caesar fecerat, quo imperante nemo fuerat liber, suique iuris, praeter eos quos verbum illud vetus complectitur.

53. Lipsius lib. II. epist. XXIV. Omnis scripta lectio, *iuratores exegit.* recte Iuratores, testes dixerunt, quia produci solent iurati. Falluntur qui aliter in Plauti Poenulo aut explicant, aut legunt, *Vos iuratores*

estis quaeso operam date. In mox sequentibus notat Liuium Geminum senatorem, de quo Dio lib. LXIX.

55. Turnebus citato iam loco: locatur per belle Seneca, *Viae Appiae curator est, qua seu & diuus Augustum & Tiberium Caesarem ad deos isse.* fingit enim, per viam Appiam solitos esse in coelum imperatores ire: quia Appiae viae curator iurarat, se Drusillam in coelum adscendentē vidisse: quasi enim certus, vt ludens significat, quidam esset limes & certa via ad caelum eundi. cumque Drusilla occurrerit curatori viae Appiae, vt peierat, illac in caelum viam esse existimandum est. Idem ibi eleganter canit, *& obscuri crescebant cornua somni*, phantasia quadam & lasciuia poetica, cum fictione personae. nam ad consopiendos homines, somno cornu plenum medicato Stygij fluuij liquore tribuebant: cornu autem ei creuisse dicit, crescentibus noctibus, quod tum etiam homines longiore sepeliuntur sopore. de somni autē cornu, ita scribit Papin. x. Thebaid.

—manus haec fusos a tempore laeuo
Sustentat crines, haec cornua oblita remisit.

sic in Seneca mox scribitur,

Iamque suum victrix augebat Cynthia lychnon.

nam longioribus & hibernis noctibus lampade est Lunae opus maiore. Lepide autem & venuste ait Seneca, *nimis rustice acquiescunt oneri poetae.* quasi se onerati patiantur vt iumenta, cū ipsi vltro ambitiosē consectentur intēpestiuas, nec accōmodatas temporis descriptiones. Legendum autem puto, vt respondit: *patere Mathematicos aliquando verum dicere:* vt Clotho ista loquatur, dicatque, Pateris Mercuri & vis vt verum tandem de eo dicant Mathematici, qui dum semper efferunt & mentiuntur. Haec Turnebus.

P. 477, 21. P. Faber Semest. lib. II. cap. XVI. Quis *domuerit* scripsisse Senecam non videat: Lipsius epist. XXIIII. lib. II. Eleganter corrigetur, *monstra domuerit.* Similis iocus illi sequitur: *Putauit sibi decimum tertium laborem venisse.*

32. Turnebus Aduersariorum lib. XXIIII. cap. VIt. Quid est, *Marci municipem vides?* nubecula enim quadam locus iste fuscatur, vt non satis perspiciatur. Ego existimo significari Claudium non verum germanumque Romanum esse, sed inquilinum, quales erāt municipes Ciceronis, qualisque Cicero ipse erat, quos tamen contendebat veros esse Romanos, cum municipibus diceret duas esse patrias, vnam loci, alteram iuris. Claudius autem Caesar non Romae, sed Lugduni natus fuerat. Et lib. XXVI. cap. IIII. Scite autem & docte illud, *Marci municipem vides?* vel, vt alij codices habent, *audis.* ait autem, Claudium non verum germanumque Romanum esse, sed inquilinum, quales sunt M. Ciceronis municipes, qualisque ipse Cicero erat. nam Claudius Lugduni natus erat. *Vbi L. Licinius*, inquit, *multos annos regnauit.* vir tamen obscurus & ignobilis: verum Lugduni potens & celebris. Lipsius Antiq. lect. lib. IIII. cap. XXI. In Ludo Senecae fugit interpretes, quis L. Licinius sit. Puto autē Licinium illum intelligi, qui ab Augusto praefectus Gallis fuit, de cuius intolerabili in Gallos regno vide Dionem Cassium lib. LIV.

35. Alciatus Paterg. lib. I. cap. XXXVII. Mulionem perpetuarium appellare videtur, qui mulam veterinam conductam in perpetuum dum vixerit, certo pretio habet, eaque velatutam facit. Id enim hominum genus nunquam quiescit, quo lucrum faciat.

P. 478, 11. Lipsius epist. XXIII. lib. II Liberum. sc. *Saturnus eius princeps.* Corruptus a glossemate locus fuit, sit corrigendus, *cuius mēsem toto anno celebrauit princeps, non tulisset.* Clara omnia: & ludit in Claudiū qui seruis & libertis, quod Saturnalibus solet, regnum permisit. Illud *Saturnalia eius* σχολαστικῶς adiectum erat his verbis, *cuius mensem.*

12. Turnebus Aduersat lib. XVIII. cap. XIII. Si Senecae verba, vt subscribam, legantur, sine sensu frigida & inepta non iacebunt. *Eius preces non tulissent illum Deum ab Ioue, quem quantum in illo fuit, damnauit incestu: qui Lucium Sillanum generum suum occidit, sororēque suam.* quod enim per libros percrebuit, *princeps Oropē*, nec intelligo, & solum Sibyllae explicatu facilius credo. Lipsius epist. ante citata: Pro *illum Deum a Ioue*, codex m. sc. *Deum Iane.* Lego, *illum Deum sane.* εἰρωνικῶς. Facite certe, si placet, hunc Deum, qui &c. Quae sequuntur, obscuriora folio Sibyllae Turnebus ait. quae enim ista Oropē? Et ille quidem satis regie, quod soluere non potest, abscindit, legitque. *occidit: sororemque suam*, voce omissa. Iunij codex, vt & meus, *Oro per quod.* clara veritas est, *oro propter quid.* In tota parte huius sermonis interpellationes & dialogismi sunt. Cur, inquit, Silanum occidit? Leui causa: quia ille fatuus Iuniam Caluinam sororem suam Iunonem solet dicere. Id valet, pro vxore habere. Nam mariti blandientes vxorculas, Iunones appellabāt. Plautus. *Eia mea Iuno haud decet te tristem esse tuo Ioui.* Scribit eandem vulgo Venerem appellatam, quia meretrix, & vt Tacitus ait, procax femina & lasciua. Haec Lipsius.

15. Turnebus loco quo paulo ante: Sic lego, *Quare, inquit, quare sororem suam? stulte stude: Athenis dimidium licet, Alexandriae totum.* hoc sensu, Alexandriae quiduis facere licet, & Ptolemaei suas sorores incestarunt: Athenis licet dimidium. legimus enim apud Athenienses fuisse sorores in matrimonio fratrum. Cimon enim sororem Elpinicen duxerat vxorem. sed huius incesti maior erat & impunitas & licentia apud Alexandrinos. Aut hoc ait, Quia Athenis veterinas ducere non licebat, cum liceret germanas eodē patre natas. Philo, ὁ μὲν θεῖος Ἀδιωαῖος Σόλων ὁμοπατρίους ἐφιεὶς ἄγεσθαι τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν. Contra Lycurgus incestas nuptias censuit germanarum sororum, veternarum permisit. sic illi dimidium concessere. Sed Aegypti omnium sororum nuptias legitimas habuere. Philo, ὁ δὲ τῶν Αἰγυπτίων χλευάζων τὸ ἑκατέρων ἐπιλάβεσθαι ὡς ἡμέρας διαλαμβανομένων εὐφόρως εἰς ἀσέλγειαν, ἐπιδαψιλευόμενος δυσθεραπεύτοις κακοῖς σώμασι καὶ ψυχαῖς ἀκρασίαν, καὶ θρασυνόμενον ἀδεῖαν, ἁπασῶν ἀδελφὰς ἄγεσθαι. Haec Turnebus. Lipsius lib. II. epist. XXIIII. Vetus lectio, *quare, inquit, quaero inquit sororem.* Eam secutus lego, *quare, inquis, quare inuit sororem suam? Stulte, stulte, Athenis d. l.* Iterum dialogismus. alter quasi excusans Claudium, Merito occidit: cur enim scelus ille sororem diuisit? & irridens alter. O stulte, inquit, quasi ignores Athenis, &c. Athenis dimidium, Alexandriae totum, quid valeat, recte Turnebus. Hactenus Lipsius.

16. Turnebus ibidem: Quia, inquit. mures Romae, quod ipsis solitū est & vsitatū, molas lingunt, id-

circo censoriam iste distringit seueritatem, vt curua corrigat. Atque hic significat genus hoc incesti frequens fuisse Romae, vt fratres cum sororibus se consuetudine stupri contaminarent. Solent autem mures molas lingere, vnde & apud Homerum λιχομύλη in batrachomyomachia nominatur. Lipsius dicta epistola: Suspicatur in his verbis, *hic nobis curua corrigit*, Rhenanus de sensu obscaeno. Hominem acutum! qui videt quod nusquam est. Dubitat tamen an corrig. sit, *hic nos scurra Caesar regit*. Ego quiescere illum vnico Plinij loco iubeo Ep. lib. v. *Interim tota ciuitate Nepotis edictum carpitur, laudatur. multi, inuenimus qui curua corrigeret. quid? ante hunc Praetores non fuerunt? quis autem hic est, qui emendet publicos mores?* Dictum igitur est in censorem importunum.

20. Turnebus ibidem: Senecae verba hunc sensum prae se ferunt. Permiseram vobis patres conscripti, vt quod assolet. Claudium interrogaretis: solent enim & testes & rei interdum interrogari. *Vos mera mapalia fecistis*, id est, vos disciplinam curiae neglexistis. quod enim fecistis, merum rus est, & Afrorum mapalibus inconditisque casulis & rudibus pastorum tuguriis persimile, non vrbanum, nec decorum, neque scitum, neque elegans. hic igitur, qualemcunque eum existimare oportet, quid de vobis existimabit, cum sine disciplina, velut alias res agentes, sic inepte vos geratis? Et lib. Aduers. XIX. cap. XXIV. Mapalia casas Punicas explicat Festus, in quibus quia nihil est secreti, solet solute viuentibus obiici hoc vocabulum. Haec Festi verba magno possunt esse ad explanandum Senecae locum de morte Claud. Caesaris adhuc hominibus obscurum. *Vos*, inquit, *mera mapalia fecistis*. quod est, vos dissoluti fuistis, & a disciplina cecissitis, inconditeque & perturbate omnia egistis. magalia autem & mapalia antiqua vocabularia καλύβας interpretantur. Haec Turnebus. Scaliger in Castigationibus ad Festum: *Mera mapalia fecistis*, hoc est, fusque deque habuistis, & dissolute potius egistis. vel potius, Vos, o inepti & dissoluti, id fecistis. Vide quàm bene locus ille ex Menippea Senecae huius loci collatione illustretur. & tamen mirum, quantum negotij facessit viris doctissimis, qui in loco Senecae exponendo plurimũ aestuarunt. Hact. Scaliger Lipsius lib. II. epist. XXIV. Mapalia dici de solute viuentibus Festus notat: id esse huic lectioni stabiliendae Turnebus & Scaliger censent. Peream, nisi a me ipse dissentire mauelim, quàm a talibus viris. Scripta lectio tamen mea est, *mera nuptialia*. Nuptiales sermones, impuri & minime virginales: quid autem? nonne eius notae multa in Claudium ante dicta?

22. Turnebus lib. XVIII. cap. XIII. Ianus postmeridianus est consul, credo quòd cum meridie plenum sit forum (nam hoc tempus πλήθουσαν ἀγορὰν vocant) post meridiem frequentissimo iam conuentu feneratores aes locabant. quod Romae ad Ianum fiebat: vel potius, quòd cum Romani magistratus nihil serium post meridiem inchoarent & agerent, otiosus & superuacaneus esse videatur, & non necessarius, sed imaginarius & in speciem consul. Immo vero consul potius sero factus, vt nimium senex, iocose significatur. Seneca lib. III. quaest. natur. *Nunc vero ad rem seriam, grauem, immensam, pomeridianis horis accessimus*. id est sero.

29. Turnebus ibidem: Nouos auctoratos hic dicit, qui nuper mercede conducti sunt, vt depugnent, qui pro auspicio ferulis vapulabant, cum ipsi ferro carerent, & alij gladiatores per ludibrium ferulis eos caederent, vt pueros ludimagistri. nam aduersus eum qui ferrum habuisset, cuius temeritatis esset ferula batuere?

30. Turnebus ibidem. Diespiter filius Nicepotae dicitur imitatione Romana & Graeca. solebãt enim cum quẽ nominabãt, cuius filius esset adiicere. sed Nicepotes iste suboffendit me, & *Iapeti*, legere mallẽ, vel potius *Nicephori*. nam etsi forte ab Iapeto non deducitur Diiouis stemma, tamen sic pro suo iure scripsisse Senecam quispiam crediderit. Hic autem (vt hoc non prætermittam) videtur Diespiter esse diei & lucis pater, quique mane regit, quo tempore nummularij res suas gerunt, non perinde post meridiem. In antiquo tamen lexico reperio, Diiouem esse Δία κεραμύνιον. Et paulo post: At Diespiter nummulariolus vocatur, & ciuitatulas vẽdere solet, quòd minutus esset fenerator, & paruulas ciuitates haberet obaeratas, quarum nomina cum venderet vel delegaret, vendere ciuitatulas dicitur. Hact. Turnebus.

36. Idem ibidem: Credidisse videntur prisci nõ tantum nectare & ambrosia deos pasci, verum etiam vilibus quibusdam cibis, vt Romulum rapis: credo de paupertate illius seculi, quo Romulus vixerat. Proinde quasi in caelo isdem cibis victitet, quibus in terra alebatur, Seneca scripsit, sitque e republ. esse aliquem qui cum Romulo possit feruentia rapa vorare. Martialis lib. XIII.

Haec tibi brumali gaudentia frigore rapa
Quae damus, in caelo Romulus esse solet.

P. 479, 22. Lipsius epist. XXIV. lib. II. mauult *concentus*.

56. Ibidem: Vide ne desit quidpiam: scripseritque Seneca, *Vbi iacebat Cerberus, tricipi, vel, vt ait Horatius, bellua c.* mihi nescio quid tale subolebat.

P. 480, 23. Alciatus Parerg. lib. VI. cap. V. legit, *si vllam dilaturam fecissent*. pro dilatione & mora.

IN EXCERPTA.

P. 485, 32. Cento hic vulgo De paupertate inscriptus, consarcinatus est ex Seneca epist. II. IV. IX. XIV. XVI. XVII. XVIII. XX. XXV. XXXVI. LXXX. LXXXI. LXXXVII. quarum collatio non inutilis erit.

P. 487, 9. M. ff. *aliorum per circuitum, etiã qui aliud se non timere iudicant, hoc timent. Quicquid enim aliud*, &c. Mox *eludas*, non *deludas*.

23. M. ff. *Dij melius, quod nemo mihi istud minari ipse immortalis potest*. Linea sequenti omittunt *vtrum*.

38. M. ff. *Quid aliud huic respondeam*, &c. & v. 49. *lapis ad ossa redacturus*.

P. 488, 4. M. ff. *nemo protici potest*. Et statim, *in quãcunque terram venero*.

5. Idem, *sed altera patria est*. & v. 54. *Iam autem te habuisse*, &c.

P. 489, 5. Scriptus codex, *inter exempla numeratarum*. Puteanus legit, *inter exempla meretricum*.

APPENDIX.

NOtis superioribus iam prelo cõmissis, & maxima ex parte a typographo expeditis, ad me delatum est exemplar librorum Senecae de beneficiis & clementia in membranis descriptũ. Auidius inspexi: loca primum dubia, deinde totum illorum librorum contextum contuli, reperi plurima probatae fidei, a nemine hactenus obseruata, nondũ certe vulgata. Ex iis pauca suis locis inserere licuit. Reliqua quae magis insignia erant, hic potius subiungi, quam celari & praetermitti, e re litteraria forte visum fuit. Sed quidquid emolumenti hinc ad collegium musicum redierit, litterarum peritia ac rerum vsu clarissimi viri PETRI DEL-BENII *liberalitati acceptum feratur.*

IN LIBRVM PRIMVM DE BENEFICIIS.

P. 2, 53. Lectio v. c. *& spissis aut frixianis prodeant*, iamdudum a Turnebo probata est. Galli villosos quosdam pannos appellant inde deducta voce, *de la frise*.

P. 3, 58. Facessat omnis labor de mutanda *fistilla*. ita enim plane v. c.

P. 4, 28. Vetus membrana, *Coniugibus alienis ne clam quidem, sed aperte ludibrio aditis, suas*, &c.

31. Eadem, *nec alienae vxori anulum praestat*.

34. Tota periodus ita extat in v. c *tã rapta spargere, sparsa erat agri auaritia, recolligere certant, nihil pensi habere, paupertatem alienam contemnere, suum quod vllum aliud vereri malum, pacem iniuriis perturbare, imbecilliores vi ac metu premere*. Illud *erat*, seu vt alij *erant*, legitur in omnibus scriptis: ex duplicis lectionis annotatione residuum. Arbitror enim quosdam pro *sparsa* participio, scripsisse *quae sparserant*. Deinde ex molliuscula litterae *c* pronunciatione, *agri*, prouenit pro *acri*. Vitium hoc vulgare in libris: *arguit*, pro *arcuit*: *adfigere*, pro *adficere*, *per eũ diligentia*, pro *pereundi licentia*, & similia. Clara hinc lectio resultat, *sparsa acri auaritia recolligere certant*. Cetera perbelle habent, modo legas, *suum non vllum aliud vereri malum*: vel, *suum quàm vllum aliud vereri malum*. Librarius fere vbique in Del-benij codice *quod* pro *quam* scripsit, compẽdiosae notae ignarus. Idem erit ac si dixisset Seneca: *suum magis quàm vllum aliud*, vel, *nullum magis quàm suum vereri malum*.

46. Vox *corpore* recte deest in v. c. iam enim praecesserat, *cultus corporum nimius & formae cura*.

P. 5, 2. Tolle glossema *incommodo*, ex v. c. *Sine vllo meo*, subaudi ex praecedentibus *periculo*.

54. Rectius v. c. *vbi illa deferant*, vestigia sc. Herculis Liberique.

P. 6, 24. M. s. *quibus ve tam conuenus*. *vero* non adeo bene conuenit.

IN LIBRVM SECVNDVM.

P. 10, 20. Vetus codex, *quod experiri animum meum libuit*.

29. Bene idem, *ille, vt consumet*, hoc est, vt rem promissam tandem praestet. *Sumas* locum habere non potest. Mox lege, *Hoc itaque curae habebis*.

43. Idem, *Potest ob id gratus ei iam esse?*

P. 11. 4. In v. c. scribitur, *a nepote M. Aelio*. & v. 21. recte, *sed succurrunt infirmitati*.

P. 12. 15. Exemplar manu exaratum, *quo hostes victi hostibus tacuere*. Editi libri, *quo victi hostes victoribus iacuere*. Vtrobique glossema se prodit, Seneca scripserat, *quo victi victoribus tacuere*. quo pacto dixerat, *victi victoribus leges dederunt*, referente Augustino lib. vi. de ciuit. Dei. cap. xi.

23. Scriptus liber, *quid se tanto opere resupinet*. forte, *quid te tantopere resupinet*.

24. Idem eleganter vocula adiecta, *humana fronte, certe leni*.

53. Placet v. c. lectio, *Cum summa amicitiae sit*.

P. 13, 3. Proba eiusdem lectio, *quaedam accipiente maiora sunt*. confirmatur sequentibus: *est tamen aliquis minor, quàm vt in sinum eius condenda sit ciuitas*. Et statim recte, *confer, & ipsum inter illas quod donabis, examina*. Inter dantium & accipientium personas donum examinari iubet.

6. Scribitur in eodem, *se ipse mensus*. & huius loquendi formulae Senecae familiaris exempla aliquot supra sparsim notata sunt. Similiter sequentia corrigemus ex v. c. fide lib. iv. cap. xvi. *sibi ipsum inutilem*. lib. v. cap. vii. *homines sibi ipsos beneficium dare*, cap. ix. *sibi ipse fuisset auxilio*.

44. M. sc. *transeamus ad alteram partem*. huc vsque enim tractauit quod ex priore parte adhuc superarat.

P. 14, 8. Vetus codex, *Sic ne in beneficiorum quidem sacratissimum ius*. supple ex antecedenti, *indignus recipiendus est*.

24. Idem, *Num ergo beneficium est ferre auxilium?*

35. Idem, *seruirent, seruitari vtri*. forte, *seruirent, sed vtri*.

IN LIBRVM TERTIVM.

P. 20, 19. Membrana vetus, *in adolescentiam collata*, omisso pronomine *nostram*.

P. 21, 40. Eadem, *quis dissimilibus beneficiis*, &c.

P. 22, 49. Eadem, *iuuare prodesse*, vt alterum abundare videatur.

P. 24, 20. Iterum, *si a domino iniuriam accipere*, omisso verbo *potest*.

P. 25, 4. Recte v. c. *eclypa & eminente gemma*. Plinius lib. xxxvii. cap. x. *Haec sunt gemmae, quae ad eclypsis scalpturas aptantur*.

49. Idem codex, *aeque & illud meliores fuisse*. sc. conceditur.

P. 26, 12. Verborum hic ordo est in v.c. *cum aeque sine patris beneficio, quàm sine nutricis, non potuerim*, &c. Solennis est Senecae & à vitiis eruditis notatus. Sic lib. v. cap. 1. ex priscis libris scribēdum, *magis non supervacuum quàm necessarium*.

P. 27, 10. Vetus codex, *Seruauit in prelio patrem*. & statim, *tot pericula maximos duces cum maxime prementia*.

P. 28, 18. Idem, *parentis inuisi*. Quid si legeremus? *parentis immitis*. imperiosum modo dixerat.

IN LIBRVM QVARTVM.

P. 31, 26. Optime laudatus ornatissimi viri P. Del-benij codex refert, *& vltimus ille dens surgenti inuentae terminum ponens*. Hic, vt Celsus indicat, sero gigni solet, plerunque vero, vt Aristoteles vult, circiter xx. aetatis annum, vel vt Hippocrates certius definit, in quarto annorum septenario, hoc est ab anno xxi. vsque ad xxviii. Celsus lib. viii. cap. 1. *Vtrinque fere maxillares quaterni sunt, praeterquam in his in quibus tres vltimi, qui sero gigni solent, non increuerunt*. Aristoteles de hist. animal. lib. ii. φύονται δ' οἱ πλευταῖοι τοῖς ἀνθρώποις γομφίοι, ἐς καλῶσι κραντῆρας, περὶ τὰ εἴκοσιν ἔτη ἢ ἀνδράσι ἢ γυναιξίν. Hippocrates libro περὶ ἀέρων. Καὶ ἐν τῇ πέμπτῃ δὲ ἑβδομάδι ὀδόντες φύονται δύο τοῖσι πλέοσι τῶν ἀνθρώπων. ὅτοι καλέονται σωφρονιστῆρες. Dicti sunt κραντῆρες, vt Nicandri scholiastes docet, τῷ τὸ κράνος ἢ ὅπλον πληροῦν τὴν ἡλικίαν: quod aetatem perfectam reddant, seu vt Seneca loquitur, surgenti inuentae terminum ponant. Σωφρονιστῆρες vero quòd iis enascentibus homines iuuenilitatem exuere & prudētiores fieri soleant. Latini genuinos dixerunt. Plinius lib. xi. nat. hist. cap. xxxvii. *Homines nouissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignuntur*.

P. 33, 28. Scriptus codex, *si beneficium dare, per se expetenda*. vt repetatur ex prioribus, *res est*.

P. 34, 50. Idem plenius, *si lucri captator est*. Tolerari tamen vulgata lectio potest, vt absolute accipiatur captator quemadmodum infra cap. xxvi.

P. 36, 36. Manu exaratus liber, *male filiae suae consulit*.

47. Lege, *quisquis in censu est. Quicquid aliud est, quod*, &c.

P. 37, 25. Scribe ex v.c. *Hoc debemus virtutibus*.

P. 38, 53. Vetus codex, *vt sestertio centies obsurgatus sim*.

P. 39, 4. M. sc. *Quod vt nuntiatum est, accucurrit*.

IN LIBRVM QVINTVM.

P. 41, 40. Vera est antiqua lectio, *Cursor cretam prior contingit*. Probat ipse Seneca epist. cviii. *Hāc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant*.

P. 42-3. Rectius v.c. *imparia datis recepturi*.

8. Eleganter v.c. *O ne ille tunc mersto*, &c. quam exclamandi particulam alibi quoque in vulgatis libris peruersam, in optimo Del-benij codice integram, & cum cura expressam reperi. vt huius libri cap. xix. *A re ó tibi ipsi & à capite repetitio est*. Lib. vii. cap. xxvii. *ó ne tu nimis fortunae communis oblitus es*.

14. Vetus codex, *a quo vtique victus est*.

P. 43, 5. Idem, *Vis scire quid vere voluerit?*

P. 44, 51. Non mala v.c. lectio, *commissuras eorum & moras nouit*.

P. 45, 32. Rectum puto, quod in v.c. habetur, *qui soporem cum venenum esse crederet, miscuit*. Per soporē intelligo medicamentū ὑπνωτικὸν, quale medicus Domitio bibendū dedit. supra lib. iii. cap. xxiiii. Et epistola lxxxiii. prisci libri legunt, *nec sopore sumpto dormiturum*: hoc est potione soporifera. nam vocem *opio*, quam vulgati exhibent, a medico ostentatore suppositam, aut exempli gratia appositam fuisse credo.

P. 47, 45. Idem, *Sorites enim ille inexplicabilis subit*.

P. 48, 11. Mureti correctio non plena videtur. v. c. habet, *Si malo viro dedisti, flectere*. Scrutentur alij quid lateat. Non absimilis est locus lib. iii. cap. xi. *Si deceptus es, querere, dignum admitte*. ita enim extat in exemplaribus scriptis.

49. Scite v.c. *Vnde scis nolim an ignorem, animus an facultas desit mihi?*

P. 49, 11. In eodem legitur, *sed resumere, bono loco itaque positum*. belle si *vtique* reponas.

IN LIBRVM SEXTVM.

P. 51, 11. Vetus codex, *Tanquam pecuniam aliquis*, &c. Male illam similitudinis vocem Senecae admodum frequentem expunxerunt. idem valet quod *velut*, seu *exempli gratia*.

32. Recte v.c. *vultum abduxit*. id est vultum auertit, vt initio libri primi.

55. Tautologia est in his verbis, *depositum habet suam actionem propriam*. In v.c. omittitur *suam*.

P. 52, 49. Nulli dubium quin genuina sit lectio v. c. *cuius nos lis seruauit*. nullius contra momenti vulgata, *cuius nos lis exercuit*.

P. 54, 34. Rectius cum praepositione ex v.c. legeris, *quae a praecipientibus in commune dicuntur*.

50. Bene deest pronomen *tibi* in vetere exemplari.

P. 55, 40. Vetus membrana, *Sine dubio stare illos & desciscere in contrarium*, &c.

IN LIBRVM SEPTIMVM.

P. 63, 54 Delendum est *qui*. non extat enim in scripto codice.

P.65,28. Probam dico v c.scripturam,*quae viritim ei seruiunt*. paulo ante,*quod viritim meum est*.

33. Vox *imperatores* irrepsit ex scholio, attestante vetere membrana.

40. Expresse scriptus liber cũ vulgo, *nec nos ab illo corripi posse*. & tamen locus male habet. Lipsius probat *& nos*. Abstineo ego manum a particula *nec*: admoueo verbo *corripi*, leuiter vulnerato, & defecti ũ litteraep in ima parte ita suppleo, vt in g concrescat. sic transibit *corripi*, in *corrigi*, & vlcusculum coalescet.

49. Recte v.c. *gentium oculos regumque praestringunt*.

P. 66, 6. Scribe *Haec* ex v.c. & refer ad vestes.

P. 67, 38. Lege, vt in ceteris editionibus, *sine re*, non *te*.

P. 68, 42. Vetus codex, *liberos iugulat*. Expositores substituerunt *filios*.

P. 69, 19. Idem, *Redde, & te accusa*. & v. 43. *At multum erat, cum fuisse*, &c. & statim per interrogationem, *Num illos castigare melius potuit?*

FINIS.

FRAGMENTIS ADDENDA,
PAG. XXVIII.

EX eodem Augustini capite adde: *De illis sane Iudaeis cum loqueretur, ait*: Cum interim vsque eo sceleratissimae gentis consuetudo conualuit, vt per omnes iam terras recepta sit: victi victoribus leges dederunt. *Miraluatur haec dicens, & quid diuinitus ageretur, ignorãs. Subiecit plane sententiã, qua significaret, quid illorũ sacramẽtorũ ratione sentiret. Ait enim*: Illi tamen causas ritus sui nouerunt, & maior pars populi facit, quod cur faciat, ignorat.

Plutarchus περὶ ἀοργησίας

Διὸ καὶ τὸν Νέρωνος ὀχλαγωγόν τινα σκιμμὸν ὑποφυὲς καλλὶ καὶ πολυτελείᾳ θέαμα κατασκευάσαντος, Ηλιγξας (ἔφη ὁ Σενέκας) πεντα σαυτὸν ἐαν γὰρ ταύτην ἀπολέσῃς, ἑτέραν οὐ κτήσῃ τοιαύτην· καὶ μὴν καὶ συνέπεσε, τὸν πλοῦν καταδῦναι· ἀπολέσθαι τὸν σκιμμόν. ὁ δὲ Νέρων ἀναμνησθεὶς τὸν Σενέκα, μετριώτερον ἤνεγκεν.

RERVM ET VERBORVM IN L. ANNAEO SENECA MEMORA-BILIORVM INDEX CERTISSIMVS.

ABaton petram non nisi antistites calcant 443,46
Abnoctare 337,2
Abscondita multa in rerum natura 474,22
Absoluere timoris 36,29
Abstinentia animalium cur inducta à Pythagora & Sextio 210,10
Abstinentia quorundam animalium, superstitionis argumentum 210,32
Abstinentiae laus 232,40.214,4
Academia 53,2
Academicus incerta omnia dicit 267,55
Academici veteres & minores nullum antistitem reliquerunt 474,54
Academicorũ veterum opinio improbatur 136,37
Academicorum noua scientia, nihil scire 170,46
Acceptorum obliuio vnde sit 154,15
Accessio 12,42. Accessio & morbus 302,32
Accidũt nobis plura mala quàm cõtingunt 213,24
Accipere & dare, contraria 44,14
Accipere in aspero & probo 88,30
Accusandi rabies sub Tiberio Caesare 24,58
Acetabula & calculi praestigiatorum 107,33
Achaeis libertas cum immunitate data 46,35
Achaia terraemotu agitata 455,43
Achaiae ciuitates Pont. littorib. impositae 394,53. vrbes terrarũ motibus prorutae 177,44,51.473,56
Acherusius lacus 116,14
Achilles 36,25.290,35. Achilles Homericus 345,16
Achillis & Patrocli anni 168,2
Acilius Auiola cos. 475,47
in Acta beneficium non mitto 11,35
Actio ex conducto & locato 20,51
Actio ingrati 20,40
Actioni genuit nos natura 338,49.339,26
Actiones in foro separantur 51,51
Actiones omnes vitae totius, honesti ac turpis respectu temperantur 145,5
Actiones virtutũ omnes pares sunt 127,49.129,26
Actuarij vice fungi 101,14
Actuosa vita 346,34
Actuosus ignis 295,1
Actuosior animus 103,35
Actus vitae facilis 174,23
Acuta quaedam inefficacia sua subtilitate 156,59
Adamas secari vel teri nequit 356,12
Addicere, in auspiciis vsurpatum 369,5
Additamentum 86,29
Adexpetendum & expetendum 322,15
Ἀδιάφορα, indifferentia 155,15
Aduocialis coena 232,52
Adiciales coenae tricies H-S constiterunt 191,30
Adiutoriũ 15,17.96,1.169,21,30.283,9.284,26.292,58.457,34 Adiutorium muxuum 281,41
Admirator, incitamẽtũ est ambitiones & luxuriae 188,3 Admissarius 412,7
Admissionis interioris prima cohors 319,8
Admissiones primae & secundae 58,46
Admonendi ne sint omnes promiscue 97,7
Admonere, genus adhortandi est 184,32
Admonitio verecunda esse debet 69,40
Admonitiones in beneficiis vitandae 11,2.44.12,4
Adolescens secreto ambulãs monetur ne solitudine male vtatur 79,44
Adolescẽs tristis hilari & amabili praefertur 102,8
Adolescentis & senis corrigendi via diuersa 94,31
Adolescentium frequens vitium 231,30
Adrumentum obsessum 24,18
Aduersa non sunt metuẽda 81,43. pro iis sunt quibus eueniunt 271,37
Adulandi certamen apud principes & reges 57,35
Adulatio amicitiae similis 107,25. pernic. 344,11
Adulationibus minime credendum 121,55
Adulatores fugiendi 440,54.441,35
Adulat. voces excludẽdæ 233,11,17. vide Assẽratio
Adulterium Claudij cum Caesaris vxore 194,30
Adulteriũ, sponsaliorum genus decentissimũ 4,33
Adulterij pudor nullus 22,54
Aduocare 318,16. Aduocatio 38,42.304,40
Aduocatio ambitiosior 285,53. petita 305,33. tacita 346,16
Aduocationem dare 297,53.469,12. petere 91,19.285,49. postulare 480,18
Aduocatus 184,51.186,40.212,48.291,49.293,45.318,42.480,17. Aduocatus bonae mentis 187,13
Aduocatus idoneus 209,49
Aeacus, homo iustiss. 480,19. Eius tribunal 480,14
Aedificia veterum qualia 173,42
Aedificiorum luxuria 218,14.220,30
Aedilem metuentia loca 330,14
Aedilium officium 165,34
Aedituus 104,56
Aaegaeum mare 172,30
in Achaeo mari insula surrexit 420,10
Aeger medicinam, non regionem, quaerit 205,17
Aegro assidere 21,38
Aegrum maxime reficit amicorum affectus & sermo 148,3
Aegialus diligẽtissim⁹ pater familiae 163,53.164,26
Aegij terraemotus, Patris non fuit auditus 462,55
Aegle Gratiarum maxima natu 2,48
Aegritudo in sapientem non cadit 326,22
Aegroti consolatio 487,51
Ægypt⁹ 364,54.403,51. infida 396,32. nihil incremẽto dilatata fuit 463,4. quis nũquã tremuisse tradatur, mouetur tamẽ 463,1,8. quãdo inũderur 442,34
Aegypti fertilitas ad mensurã Nili respõdet 443,16 praefectus Babillus 441,32. & anunculus Senecae 401,23. sacerdotes & praefecti stipem & aurea dona in ora Nili iaciunt 443,9
Aegyptiae arenae 220,29
Aegyptius carnifex 388,51. miles 385,46
Aegyptij alioquin studiosi syderũ obseruatores, nil de Cometis tradiderunt 467,33. latrones Philetas vocant 113,15. quot elementa fecerint, & quomodo ea diuiserint 431,19
Aenatores 152,34.479,21
Aenae pietas in parentes 28,6.59,23
Aequinoctium 432,8
Aer an ex atomis constet 416,45. cur turbidus & inconstans 417,57. frigidus per se & obscurus

417,40 inter ea corpora est à quibus vnitas 416, 8. 417,4. mas & femina 431, 20. naturalem vim se mouendi habet 449, 41. nunquam immobilis 448,49,51. quomodo sit pars & materia mūdi 4 6, 25, 44. quo terris propior, eo crassior 446, 16. vnde accendatur 417,49,51
Aeris & venti discrimen 449, 49
Aeris partes tres 417, 42. natura 417, 39, vis 416, 49. vitia 463, 35, 30
Aeruscans ciuis 326, 42
Aes alienum quis habere dicatur 45, 41
Aes graue 413, 17
Aes leue & graue 88, 37
ad Aes exire 167, 33
Aeschines pauper Socratis auditor, cum nihil haberet, seipsum donat praeceptori 4, 12
Aeschyli opinio de Nili incremento 443, 49
Aesopei logi 375, 30
Aesopi nobilis patina 190, 21
Aestate qui loca sub terra refrigescant 444, 32
Aestus aequinoctialis omnium maximus 437, 6
Aestus ordo 437, 9
Aetas ad bonam mentem aptior 132, 54. nihil confert beatae vitae 182, 5. tota parribus cōstat 81, 13. quorum breuissima sit 369, 53
Aetatis humanae breuitas 197, 38
Aetatum omnium semina nobis insita 31, 17
Aetatum quae iucundissima 81, 8
Aeterno nil noxium 118, 22
Aetiologia seu causarum inquisitio 193, 15
Aethiopia feruentissima caret niuibus 443, 50
Aethiopiae solitudines cur siccae 429, 41
Aethiopiae, in plurali 403, 51
Aethiops mimus 162, 49
Aethiopis color inter suos insignitus nō est 302, 54
Aethiopes Macrobij Cambysen ob libera responsa irritant 308, 8
Aetna 59, 24. Siciliae mōs, vnicus à Messalla dictus 112, 18. consumatur ne & subsidat, an vero ignis minuatur 150, 10. ingenté vim arenae vrētis effudit 421, 11. Lucilio saliuam mouet 150, 30
Aetnae incendium 28, 11
Aetnam plures descripserunt poëtae 150, 22
Affectio naturalis rationi inexpugnabilis 118, 2
Affectus indicia falso existimata 290, 47
Affectus, & morbi animi, quid differant 143, 23
Affectus quid, & affectibus praeludentia principia 290, 41. Stoicis corpora sunt 207, 31. an vt vult Aristoteles, virtuti pro armis sint 285, 26. omnes disciplina domari possūt 293, 30. omnes sui signa dant 280, 33. ijadmodū crescāt vel efferantur 291, 4
Affectus habere modicos, an nullos, vtrum satius 283, 8, 21 (221, 30
Affectuū mediocritas impugnatur 304, 56
Affectuum praenuntia
Affectibus carent mura animalia 281, 14. prorsus careat sapiens 160, 21. facem subdunt carmina 220, 44. honestis indulgendum 204, 13. incipiētibus resistendum 221, 46
Affligere pocula 286, 22
Affuisse sibi nemo dicitur 43, 32
Africa 396, 31
Africae deserta 187, 44. solitudines 206, 27. 220, 30
Africam & Hispanias mare seiunxit 464, 11
Africam incolunt Tyrij 394, 57
in Africa cur pauci fontes 429, 41
Africus ventus, Graecis λίψ, 452, 19, 34
Agamemnon 129, 4
Agatho 479, 23
Agi iubere 285, 15
Agitatorum laetitia septimo spatio palmae appropinquantium 98, 51
Agnus nubibus immolari solitus 445, 45
Agricolae votum annonae caritas 59, 52
Agricolae boni 327, 9
Agriculturam Posidonius sapientum inuentū ait (174, 48
Agri donari Reip. possunt 64, 32
Agro nō datur beneficiū colēdo, sed agri dño 47, 10
Agrippa Attici gener 89, 54. ab Augusto desideratur 58, 27
Agrippae laus 26 55
Aiacem in mortem egit furor 300, 17
Alas vellere 218, 42
Albanum 232, 39, 379, 24
Albula circa canales suos duratur 433, 29
ad Album sedere 110, 24
ad Album verba dirigere 121, 12
in Album census & equestris hereditas mittit 21, 16
Alcibiades ab Aeschine victus 4, 18
Alcibiades Socrati obiectus fuit 357, 35
Alexāder Macedo à Corinthijs ciuitate donatus 5. 48. à puericia latro, hostium & amicorum pernicies 6, 1. nepos Antigoni 308, 50. à nullo se beneficijs victū glorians, à Diogene victus fuit 42, 30. Babylonis muros intrauit 357, 29. Clitum carissimū sibi inter epulas tranfodit 158, 9. 307, 15. Darium occidit 462, 11. falsum gessit cognomen 178, 27. Geometriam discere coepit 378, 25. laetatur se Herculi aequari 5, 51. lanceam in conuiuas torsit 308, 51. Liberi Herculisque vestigia secutus 64, 6. Lysimachum sibi familiarem, leoni obiecit 307, 17. monitioni matris de veneno Philippi medici locū non dedit 296, 15. post Darium & Indos pauper est 226, 33. quid sit vltra mare magnum, quaerit 453, 40. victor ab Oriente in Oceanum vsque, affectibus succubuit 217, 12. vulneratus hominem se fatetur, non Iouis filium 122, 4. Xenophanto canente manum ad arma misit 292, 44
Alexandri cuidam vrbem donantis vox stultissima 13, 5. crimen aeternum Callisthenes 462, 7. crudelitas 323, 25. cupido insatiabilis 63, 57. fastus 5, 48, 57. furor & cupiditas 187, 26. latrocinia 428, 13. superbia 42, 30. responsum cuidam ciuitati dimidium rerum omnium promittenti datum 115, 1
Alexādro Macedoni felix temeritas p virtute fuit
Alexandro locupletior fuit Diogenes 42, 10 (5. 56
Alexandrū bibēdi intēperātia & Hercul. Scyphus
Alexandria 202, 54 (condidit 158, 5
Alexandriae bibliotheca combusta 348, 38. nuces non cadunt 443, 55. totum licet 478, 16
Alexandrina perfidia 368, 55
Alexandrina marmora 163, 15
Alexandrinae naues, & earum insigne 146, 23, 32
Alica 232, 23
Alienatio & stupor 148, 32
Alienatum corpus 172, 24
Alimenta antiqua, ilex & quercus 415, 52
Alipilus 116, 42
Aliptes 116, 40
Allobrogicus Labius 37, 24
Allobrogum cohors 46, 21
Alogias excutere 477, 41
Alpes 446, 23
Alpheus poetis celebratus, in Achaia mergitur, & in Sicilia fontem Arethusam effūdit 458, 7. 435, 12

L. Senecam Philosophum.

Amantium affectus, insana amicitia 78, 45. prava desideria 56,20
Amare & amicum esse diversa 101, 40
Amari vsque in delicias 30,44
Amaritudo vini delectat 123,51
Amatorium 21
Ambitio 287. 17. insatiabilis 15,58
Ambitio ex aspero vitae genere vitanda 75,12
Ambitionis reprehensio 91,14,139,7. 1834,159,40
Ambracij sinus 437,45
Ambulationis definitio controuersa inter Cleanthem & Chrysippum 116,45
Ambulationes apertae 353,4
Amicitia solum inter sapientes 66,39. omnia facit communia 109, 47. propter se, non ob aliud expetenda 78,33,50
Amicitia quidam caruerunt, non amico 26,1
Amicitiae appetitio naturalis 79,14
Amicitiae fidelis, laus 347,25
Amicitiae temporariae 78,37
Amictus ad legem compositus 299,45
Amicus quis à potentibus cõseatur 58.46,53. quomodo cito fiat 78,19. quomodo eligendus is cui arcana cõmittas 64, 0. verus quis 59.1,5
Amicus sibi, amicus omnibus 76,19
Amici amissio quomodo ferenda 123,32,488,14
Amici nomen duplicis notationis 74.4
Amico an quicquam donari possit 64,25.67. 34
Amicum facere quàm habere iucundius 78,26
Amici primi & secundi à quibus instituti 58,52
Amicorum absentia aequo animo ferenda 116, 24 delectus habendus 347,32. amissione non afflgitur sapiens 142.18
Amicorum omnia cõmunia esse, quo pacto intelligatur 64,24,66.34
Amissio rerum quomodo ferenda 196,20
Amissionis filiorum & amicorũ consolatio 196,58
ad Ammonem missus Cambysis exercitus 421,15
Amnis subita eruptio aras habet 105,9
Amnium origo 429,30.431.1 vide *Fluuius*
Amor animos in cupiditatẽ formae accẽdit 78,47
Amoris & amicitiae differentia 101. 40
Amphaeus Claudij libertus 480,7
Amphitheatrum 417,26
Amplius censeo 431,28
Anacreon libidinosior, an ebriosior 170, 21
Anacharsis inuenit figuli rotam 175,32
Analogia verbum à Latinis ciuitate donatũ 227,29
Analectae grammatici 69,12
Anapaesti 479.17
Anaxagoras 441,12
Anaxagorae opinio de igne nubium 418, 15. de terraemotu 458,21 opinio de Nili incremento refellitur 443.47
Anaxagorae visum in coelo lumen magnitudine trabis 468,1
Anaximãdri opinio de tonitruo & fulmine 419,16
Anaximandri opinio de tonitru 419,10
Anaximenis opinio de sono fulminis 419,9. de terraemotu 458,33
Anci pater nullus, Numae nepos dicitur 211, 19
Ancillula 109,25
Ancillariolus 4,32
Anguillae, cibus grauis 432,58
Angustare 376,25.397,37
Anhelitus 115,15
Animalis diuisio 234,36
Animalia igne generãtur 449,47. optima sint ne iracundissima 294,7 quomodo moneãtur 235. 15 quomodo suae constitutioni primum concilientur 240,7. sunt pars mundi 416,29. vnde nomen traxerint 215,25
Animalia muta carent affectibus humanis 251,54 boni malique capacia nõ sunt 234.7,32. in hominum vsum à dijs data 30.46. nimia facilitia iugum detrectare cogitur 31,24 prosunt, sed beneficia non dant 46,33. recens nata intellectum habẽt salutaris aut mortiferae rei 250,27,30,40
Animalia subterranea 433,3
Animalia ne sint virtutes 215,40
Animalium cũ hominibus cõparatio iniqua 16,18
Animalib. cur Pythag. & Sextij abstinuerit 210,10
Animal. sit ne omnib. suae cõstitutionis sẽs⁹ 229,30
Animalibus nihil debetur, etsi prosunt 52.22
Animalibus multis nulla futuri temporis cognitio est, licet sit aliqua praesentis & praeteriti 215,5
Anima hominis magnopõdere extiri anpetmeare non possit, vt Stoici volunt, & statim spargatur ob exitum negatum 118.12
Animae remeantis cursus 275,39
Animam ebullire 477,9
Animae in antiqua elementa vertentur 391,47
Animarum aeternitas consensu hominum probari solet 222 31. in dubio est apud Senecam 204,31
Animaduersionis duo scopi 286,31
Animaduersionum parcitas magis mores corrigit 322,57
Animus à voluptatũ blãdimẽtis, peul abstrahẽdus 112,35. ad contemptũ mortis cõponẽdus 74,31 admonẽdus est 49 24. sic assuefaciẽdus vt externorũ strepitu nõ moueatur 117.1. contẽptor omniũ est, & corporis procurator, non amator 181, 15,22,27. diuinis delectatur 404.4. dominus omnium est 205,43 exulare nunquam potest 397.53 facilius sequitur q̃ ducitur 323,19. flexibilis est & omni humore obsequentior 112,3. formam dat rebus 3.55. in motu est, eo actuosior, quo vehementior 103,35. inuictus 4,45. inuulnerabilis aut extra omnẽ patiẽtiã positus. i. ἀπαθὴς 78,8. labore exercẽd⁹, sic tamẽ vt et interuallũ aliquod detur 84,41. modo rex est, modo tyrãnus 29,27 nobilẽ facit 106,51. nõ foedatur corporis deformitate 127,10,18. nullos nisi communes & cum Deo terminos sibi poni patitur 22,52. quid sit. ignoratur 472,42, sideribus velocior 16.34. solus mirabilis 77,17. spiritus est quodammodo se habens 112,3. vt quietus esse possit 303,50
Animus boni viri depingitur 219,57
Animus animal est Sen. sed nõ actiones eius 216,53
Animus diuinus origini suae haeret 105.18
Animus aeger & in diuitus & in pauptate male habet
Animus impatiens, summum bonũ 78,4 (86, 46
Animus magnus mediocrib. contentus est 103,37. etiam in priuato lare se explicare potest, non solum in reip. 343,32,42
Animus malus & bonus 195,43
Animus mutandus, non caelum 96,16
Animus rectus, bonus, magnus, Deus est in humano corpore hospitans 100,1
Animus sanus quis 238,31
Animi & corporis separatio nõ aegre ferẽda 203,1
Animi libertas quae 126,20,49. motus qui sanissimi 299,42. origo diuina 181,8.228,21.394, 40. partes 178,48. pondus & poena, corpus 116,27. robur vnde ostendatur 95,20,27. virtus vna, sed multae huius species 127, 28, 33

Index in

Animi excellentis notae 139,25
Animi motus fortuiti, non sunt affectus 290,44
Animi pars irrationalis duplex 179,19
Animi tranquillitas, non externorum, cõparanda 117,1. vide *Tranquillitas*
Animo quaedam ineuitabilia sunt 117,57
Animum sursum vocant initia sua 150,49
de Animo quàm variae sint quaestiones 170,5
Animi citius carmine quàm soluta oratione feriũtur 209,30,39
Animorum inquietudo & volutatio 344,39,52
Animis remissio danda 352,45
Annaeum Serenũ immodice fleuit Seneca 124,22
Annales Tamusij 128,28
Annalus in poculum aqua plenũ cõiectus 409,20
Annulis plus creditur quàm animis 22,44
Annus 81,16
Annus septimus aetati signum imprimit 63,21
Anni totius villa 116,18
Annum nouum faciunt caricae 164,38
Anno nouo quid fieri solitum 157,5
Anni nihil faciunt ad beatam vitam 181,49,182,5
Anni non consulum, sed maritorum numero cõputari 22,55
Annorum suorum partem paratum se dare, quàm benedicatur 366,27
in Antecessum accipere 77,6
in Antecessum dare 224,50
in Antecessum reponere 38,2
Antelucanum quorundam 231,5
Antenor Patauij conditor 395,15
Antigonus belli praemium patri defert 28,14. Cynici petitionem cauillatur 13,14. q̃ miti animo tã suorum q̃ hostiũ maledicta tulerit 308,37,44
Antiochus Demetrij Syriae regis F. 470,37
Antiochi victor Scipio 370,37
Antipater refellit sophisma per omnes dialecticorum scholas iactatum 167,14
Antipatri opinio de rebus fortuitis 179,9
Antipodes 231,10
Antonius Ciceronem occidit 290,33. cum muliere Augusto timendus 365,1. ingratus in suum dictatorem 49,32
Antonij defectio per Nilum significata 443,43
Ἀοργησία quomodo Latine dicatur 78,4
Apes in legendo & scribẽdo imitari debemus 158, 58. 159,13
Apum rex cur sine aculeo, 321,51. subtilitas 230,45
Apibus mellis non faciendi, sed colligendi scientia est, secundum quosdam 159,6
Apenninus 99,149,446,22
Ἀφηλιώτης 452,25
Apicius 191,35. luxuriae deditus 331,30
Apicij popinae scientiã professi tristis exitus 397,14
Apicium coenis prouocant quidam 228,47
Apollo 477,7
Apollodorus tyrrannus 68,29,38,291,14
Apollonius Myndius naturalium inspiciendorum peritissim⁹ qd de cometis statuerit 467,37,470,58
Apollonio pycta longior 441,16
Apologare 108,52
Ἀπορία Latinum verbum non habet 167,20
Appiae viae curator 475,56
Appiõ grãmaticus quàm curiose scripserit de Homero 170,29
Appius cur caecus 274,33
Appius Syllanus Claudij socer 479,12
ad Appium redire 218,38
Apuliae deserta 164,56. ventus Atabulus 452,53
Apyrina 165,18
Aqua & polenta satiari quis potest 87,28. 114,53
Aqua viua 429,47
Aqua elementum primum, & mundi primordium 431,8,12. — an terraemotus sit causa 457,12,33, animalia edit ratione sui motus 449,44. cur luxuriantibus nulla satis frigida 447,7. duta molliens 434,4. sulphurata duratur circa tubos 433,20. virilis & muliebris 431,21
Aquae emptio 446,55. institores 447,24. vitia 463,28. intẽsio sine spiritu fieri nõ potest 417,24
Aquae deiectus cuidam genti causa vnica transferendi vrbem 116,51
Aquam haurire an permittendum ingrato 37,5
per Aquã visa longe maiora apparẽt q̃ sunt 409,17
Aquae quomodo fiant 429,2.431,2. certis interuallis se retrahunt & reddũt 431,1. cur quaedam caleãt vel ferueãt 433,43. foecunditatẽ afferẽtes 429,24.434,38. nitrae naturae 433,12. mortiferae 433,57. quaedã furorem vel soporẽ inducunt 432,21. subterraneae 457,41
Aquarum diuisio 433,41. medicamina vnde 433,9. sapores varij & horũ causae 433,6. varia discrimina 429,18. vitia vnde 431,39. vtilitatis 429,15
Aquarum sub terra nascentium causae 430,7.16
Aquarum quoddã genus cum mũdo coepit 433,55
Aquarum tantum vnde exeat ad fluminum continuationem 429,31
Aquis certis iniecta cur non mergantur 434,17
Aquarius medicamentum 407,27
Aquileges 451,53
Aquilo ventus 452,20,36. nubes in Africam reiicit 455,5
Aquilonis indicium 405,46
Aquilone flante minutae pluuiae sunt 441,27
Araneae textura 230,47
Arar fl. 477,54
Arattum vetustis vrbibus inducere 324,3
Aratus poëta 411,1
Arbiter & iudex 21,5
Arbitrum adigere 125,25
Arbitra bonorum & malorum, ratio 129,37
Arboretum trimum aut quadrimum 163,56
Arbores solidae & fragiles 273,53
Arborum cacumina, ventris explementum 214,10
Arbor. cortic.. gẽtes quaedã cerpora regũt 174,14
Arbustum quamuis vetus trãsferri potest 163,54
Arbusta, pars mundi 416,29
Arcadia Cretae vrbs 435,58
in Arcadia Styx mortifera 430,49
Arcadum regna in Tiberis ripa collocauit Euander 395,15
Arcana ebriis mandata 157,34
Arcesilaus oblatã à filio familias pecuniam non accepit 14,52. puluino aegri pauperis & ignorãtis sacculum subiecit 11,23. vino indulsit 353,11
Archelaus sole deficiẽte regiam clusit & filium totondit 42,43
Archelaũ regẽ rogãtẽ Socrates adire recusat 42,36
Archelai antiquarij opinio de terraemotu 458,51
Archidemus 229,14
Architectones 173,36
Arcus caelestis quid sit 407,20. cur sole maior appareat 409,1,15. quando & quomodo fiat 406, 17,28,41. quid praenuntiet 408,56
Arcus colores 406,32, cur saltem dimidia pars videatur 408,39

in Arcu subsit ne corporis aliq̃d certi neq; ne 411,49
Ardea 178,22
Ardeatinum 206,42
Ardores 404,47.411,2
ad Aream spectare 230,15
Areae siderum 405,36
Arei philosophi oratio qua Liuiam consolatus est 382,26,30
Arethusa fons 356,57.458,8. quinta quaque aestate purgamenta eiectat 435,12
Argentum antiquis artificum nominibus nobile 397,35. factum signatumque 349,38. graue, sine vllo opere & nomine artificis 343,31
Argẽti paucae lamellae, censoriũ crimẽ erat 334,45
Argestes ventus 452,32
Argis imperans, postea seruus quinque modios accepit & quinque denarios 151,57
Argolicae vrbes 204,44
Argumẽtatio ab habitu animi proficiscitur 186,26
Argutiae 359,16
Aridaeus rex 37,32
Arietare 203.57.290,52.302,46.330,42.343,48. 384,32.449,19.473,28
Arietata arma 117,35
Arietatio 451,9
Ariopagos religiosissimum iudicium 346,39
Arista nihil acutius 156,40
Aristarchi notae 170,27
Aristides 36,25
Aristidis ad supplicium ducti dictum ad magistratum 398,49
Aristippi vnguento delectati dictum 69,47
Aristogiton & Harmodius tyrannicidae 67,28
Aristophani iocoti materiã praebuit Socrat. 337,21
Aristo propter Platonem notus 28,51
Aristo Chius quas partes philosoph. statuat 171,50
Aristo philosophus in gestatione differebat: & in eum aliquot ioci 97,23
Ariston adolescentem tristem, quàm hilarem & amabilem turbae mauult 102,8
Aristo luxuriosos pueris simillimos ait 220,25
Aristonis Stoici opinio philosophiae decreta praeceptis praeferentis refutatur 182,40.50.183,55
Aristoteles 359,30 Alexandri praeceptor 307,15 an bene affectus pro armis esse dicat 285.26, citatur 353,16.468,3. irae defensor 302,22, 34. ne damnaretur ab Athenienſibus, fugit 340,11. plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit 76,14. quam cometis tribuat significationem 473,42.55. quoddam ignium genus Capram nominat 404,32
Aristotelis discipulus Theophrastus 459,3. egregium dictũ 474,11. expostulatio cum natura 363,28. irae finitio 281,4. opinio de irae necessitate oppugnatur 282,57.283,1..302,22,334, 54. opinio de arcu caelesti & tempore arcus 406,54.409,58. sententia de nubiũ igne 418,17 de terraemotu 459,3. de meteoris igneis 404,52
Aristoteli causa quadruplex 125,35. homo, species est 119,3. obiectũ, q̃ pecuniã acceperit 337,34
Arithmetica quid doceat 168,17
Arma lusoria & decretoria 224,11
Armamenta 298,27.348,28.451,19
Armamenta demitti 54,10
Armamentarium 345,55
Arruntius Punici belli scriptor, Sallust. fuit 218,54
Arruntius testamentorum captator 59,53
Ars imitatio naturae 125,30, non casu ad effectum venit 97,14
Artes ἐγκύκλιοι 169,16
Artes liberalissimae & decreta & praecepta sua habent 188,14
Artes multae superuacuae, ad luxuriam excogitatae 174,8,32
Artes vulgares nõ sunt à philosop. inuentae 173,26
Artes alit laus, corrumpit laudatio 202,33
Artium quattuor genera 169,7
in Arti. excusati" est volũtate peccare q̃ casu 188,50
Artemidori Pariani sentẽtia de arcu caelesti 407,41 opinio de stellis, caelo, & cometis exploditur 470,7,13.
Arteriae spiritus receptacula 431,29
Articulus caput collumque committens 275,33
Articuli, dolorum sedes 148,23
Articulorum deprauationes ex libidine 93,45
Artifex 34,58
Artificis finis 125,42
Artificis diuini ingenium mirabile vnde appareat 216,17
Artifici triplex operis sui fructus est 17,27
Artifi. antiq̃s nomin. argentũ nobile 397,35.343,32
Artificum exquisita nomina 323,54
Artificiorum institoribus corollariũ datur 54,39
Ascendẽtiũ & descẽdentiũ diuersus habit" 233,39
Asclepiadis secta 183,56
Asclepiodotus Posidonij auditor 420,28,468,30 citatur 461,50
Asclepiodoti liber de quaestionũ naturaliũ causis 460,30. iudicium de tonitru 421,10. historia allegatur 451,45
Asellius ait, Vinicium tractim dicere 304,33
Asia 364,54. vindicat sibi Tuscos 394,57 xii. vrbes simul perdidit 455,43
Asiae molles bello viri 283,34, rex Attalus 359,47 vrbes terraemotu concussae 177,44. Asiae Europaeque terminus 457,36
in Asia Athenienſis turba est 394,54
Asiaticus Valerius 361,21
Asilus, qui Graecis œstrus 118,28
Asinij Galli amicitia 115,56
Asinij Augusti clementiae participes 319,9
Asinius Marcellus 475,46
Aspernatio 290,27
in Aspero & probo accipere 88,30
Aspis ad vmbram exurgit 310,53
Assario 479,5
Assentatio quosdam offendit 304,21
Assentatores virandi 295,47. vide *Adulatio.*
Assentio 274,22
Assellionis verba 345,49
Assignari 213,20
Asthmatis descriptio 115,17
Astrapoplecta 411,38
Astronomiae placita 188,58
Asturcones 165,14
Atabulus ventus Apuliam infestat 452,53
Atalanta insula superfusa 462,33
Aterius testamentorum captator 59,53
Athenodorus negat se ad cenam eius iturum qui sibi nihil pro hoc debiturus sit 347,17. reip. tractationem & ciuilia officia cõmendat 345,33. reprehenditur 346,8
Athenodori dictum 80,2
Athenae Socratem in carcere occiderunt 346,46
Athenarum ventus Sciron 452,54. potentia vbi fracta 387,4

Index in

Athenas tacere iussit Alexander 187, 28
Athenis paene ignotus Epicurus 151,2
Athenis dimidium licet, Alexandriae totum 378,35
Athenienſis turba in Aſia eſt 394,55
Athenienſes Harmodium & Ariſtogitonē tyrannicidas vocant 67,28
Athenienſium fines 67,31. legatus procax in Philippum 308,53. reſp. an ſapienti eligenda 340,10. vrbs miſerrima ſub tringinta tyrannis 346,36
Athletae 294.3.345,35 plagas ferunt gloriae cupiditate 149,2
Athletae nouiſſimi 367,47
Athletarum exercitium 290,50. fatum 117, 48
Atilius Buta praetorius, vitam in contrariū ceteris circumegit 231,50
Atlanticum mare 444,11,25
Atomi 416,48.449,12
Atomi & micae Epicuri 34,36
Atrienſis 232,43
Atrum nihil absque tenebris 99,36
Attalus Aſiae rex 359, 47. Eo regnante Cometes viam lacteam adaequauit 470,43
Attalus Stoicus philoſophus quomodo fulminum doctrinam diuiſerit 424,28.44. culcitram corpori reſiſtentem laudat 210,34. Etruſcorum diſciplinā Graeca ſubtilitate miſcuit 424, 44. quae de diuitiarum contemptu dixerit 214,17. Senecae praeceptor 208,56
Attali Stoici philoſophi dictum de amico 78,25 dictum, caſtra deliciis fortunae praferēda 132,1. dictum de diſcentium & docentium propoſito 209,1. dictum de iucunda defunctorum memoria 123,50. dictum, malitiam ipſam maximam partem veneni ſui bibere 153.50 efficacia in docendo 209,49. imago de cane miſſa fruſta ore aperto captante 138,38.
Atterranea fulmina 424,37
Atteſtata fulmina ibidem
Attiacum mare 319,26
Atticus clarus ob epiſtolas Ciceronis 89,53
Attici gener, progener & pronepos 89,54
Atticum, quod in buccam venerit, ſcribere iubet Cicero 224,50
ad Atticum Ciceronis epiſtola flebilis 365,9
Attilij Reguli rus Senatui publice curari placuit 398, 17
apud Atticum multa verba ſitu occupata 118,44
Attonat ſumma, i. attonita habet 88,24
Attoniti qui vocentur 420,47
Auaritia 287.16. concitatior in magnarum opum congeſtu 15, 57
Auaritiae poena 221,12. vituperium 66,8. 176, 18.187,3 209,27.451,51
Auctoramentum 39,3.133,11.293,41
Auctoramenti verba 102,51
Auctoramenta ſeruitutum 206,37
Auctorati noui 478,29
Auctoris incerti dictum 77,8
Auctores integri vitis legendi, non floſculi carpēdi 100,33,51
ex Auctoribus ſemper pendere, turpe 101,3
Auctoritatis fulmen 422,56
Aucupia peregrina 272,6
Audaciter 273,14
Audax non ſine timore 36,29
Auditores philoſophorum quàm varios ſcopos habeant 209,10
Aue, vulgare & publicum verbum 58,55
Auentinus mōs duabus de cauſis extra pomœrium eſt 569,3
Aufidius Baſſus, vide *Baſſus*
Augiae cloacas purgare 478,6
Augurale 350,10
Augurales libri 211,22
Augurini fuſus 476,28
Auguſta ania Claudij 478,33
Auguſtus auunculus maior Claudij & Meſſalinae 478,58,378,33. Appia via ad deos iuit 475.56 Hoſtium impudicum à ſeruis occiſum, indignū vindicta putauit 412,2. in cōſilium à T. Atio de filio cognituro aduocatus 320, 50. in iuuenta crudelis, in principatu & ſenectute mitis 318,19.319,22. liberorum & nepotum mortem fortiter tulit 385, 58. L. Cinnam ex inimico amicum ſibi lenitate & clementia facit, vxoris Liuiae conſilium ſecutus 318,22. I. Piſoni ebrio ſecreta mandata dedit 157,45. multorum inſidiis petitus 364,57. ob clementiā Deus & parens dictus 319,7,15. patienter Timagenem inimicum & huius hoſpitem Pollionem tulit 309.3. publicatae filiae impudicitiae verecundia ductus, Maecenatem & Agrippam amiſſos deſiderat 58,18. quo die vrbem ex Apollonia reuerſus, intrauit, viſus circulus circa Solem 405,26 ſanguine iunctus Claudio 478,33. templum in Gallia Circio vento vouit & fecit 452,55. Vedij Pollionis ſaeuitiam caſtigat 313,12. vltra Rhenum, Euphratem & Danubium terminos mouit 364,56
Auguſti filia impudica & adultera 58,18.364,58 inſidiatores 318, 38. liberalitas in Rufum clemētiae cōiuncta 25,10. luctus varij 378,26. nepos Caius Caeſar 378,33. ſoror Octauia 378, 26.381,38. verba ex eius epiſtola ad Senatum 364,44. votum de otio 364,41. vxor Liuia 38[illegible]
Auguſti acta continentes libros Timagenes combuſſit 30[illegible]
Auguſti pater Octauius filio ne dederit an acceperit maius beneficium 27,1
Auguſti tempore verba non quidem periculoſa, ſed moleſta 25,9
Auguſti iudicium, Claudij beneficium malo 6,33
circa Auguſti exceſſum prodigium 404,38
Auguſto timenda cum Antonio mulier 365,1
Auguſtum Caeſarem quomodo Furnius demeruerit 15,31
de Auguſto iniqua Lentulli auguris querela 15,47
Auguſtorum cognomen honori datum 320,37
Auiditas ingratos facit 15,3,55
in Aula quomodo quidam ſenectutem ſit conſecutus 298,57
A. Cremutij Cordi collocutio cum Marcia 391,17. laus 381,6. libri 380,58. mors per inediam 380,52.390,6. παρρησια 389,56
Aurae matutinae cauſa 449,57.450,1
Aurei ſaeculi deſcriptio 176,16
Aurem peruellere 38,50.43,25.186,48
Aures ſapienti claudendae 99,19.
Aurium dolor acutiſſimus 148,30 faſtidium taxatur 312,2
Auribus cēſum locupletis domus gerit vxor 333, 25
Auriculam tangere 478,32
Auri odium non eſt frugalitatis indicium 75,23
Auri vſus fructus que quomodo gratior fiat 84,15

Auscultatio, vitium tererrimum 350,51
Auspicium dextrum & sinistrum 421, 40
Auster Graece Notus 452, 16, 37 ventorum calidissimus 443.53 nubes in Italiam impellit 453,5. Siculo pelago infestus 83,30. Austro flante imber improbior 445,27. ab Austro nubes ingraescunt 410,58
Auxiliaria fulmina 424,44

BABA 85,2
Babae fusus 476,29
Babillus Aegypti praefectus in omni litterarū genere rarissimus 441,32
Babylonis muros Alexander vicit 357,22
Babylonem oppugnaturus Cyrus 308,21
Bactri 453,40
Bactriani 359,53
Baiae 316,19. Baiae, vitiorum diuersorium, fugiendae 112,22,29
Balistae 419,5
Ballistis peti 323,40
Balnea blattaria 163.25
Balnea plebeia & libertinorum, tempore Senecae 163,14,20
Balneorum suspensurae aetate Senecae inuentae 175,13
Balnearia 348,50
Balnearia minora 446,13
Balnearia sine igne calefiunt 433,51
Balneolum ex consuetudine antiqua tenebricosum 163,9
Barbam submittere 379,27
Barbam vellentes aut interuellentes 219,12
Barbari iracundi 302,2,18
Barbarorum exitium est ira 283,25
Basilicae iudiciorum fremitu resonant 311,37
a Basilica occupatos eiiciunt canes immissi 397,39
Bassus Ausidius quasso quidem corpore, sed firmo animo, nullo mortis metu tenetur 97,57
Bathylli domus 474,58
Beata vita quid 178,58.329,5,25.43. vna est 161, 28. bonum in se perfectum habet 161,14, in quo posita sit 178,52
Beatae vitae adiuncta 329,10,29. causa & fundamentum 99,25
ad Beatam vitam sufficiāt ne philosophiae praecepta 188,20
Beatus quis 107,37.178,55.235,36
Beatus est etiam in summis cruciatibus positus 180,45
Beati hominis descriptio 329,21,38,56
Beatissimus ne esse possit, naturalibus bonis destitutus. 170,50
Βέλιστε, βέλιστε 81,28
Belienus Bassus quaestor a C.Caesare animi causa flagellis caesus 307,36
Bellerophontes poenas dat in fabula Euripidis 221, 11
Bellonae aedes 319,46
Beneficiaria res 173,1
Beneficium quid 3 35,39,49. quemadmodum dandum 9,46.12 30,45.53.13,1. quomodo repetendum 49,17. quomodo dicatur creditum 32, 40. sua causa nobis qui dat, vel sua & nostra, quo loco habendus 53,19,30. a quo detur, non opus est vt sciatur 11.22. ingratum quod 9,48. an ab impudico accipiendum 14, 40. an aliquando sit repetendum 48,7. ai debeatur ei qui inuitus prodest 52,10,32. an debeatur principi ciuitatem omnibus Gallis danti, vel Hispanis immunitatem 54,55. an detur, si frater inuisus fratre altero inuito ab aliquo seruetur 47,47. an domino dari possit à seruo 23,21. an eripi possit 50,42. an ingrato vir bonus daturus sit 36,10. an reddiderit qui omnia fecit vt redderet 66,57. an sibi ipsi dari possit 43,9.50. an tyranno aut malo dandum 68, 27,42.69,5. a sapiente acceptum an reddēdum, si ille sapiens esse desinit 67,25. filio datum, an etiam, ad patrem pertineat 47.4,14. vt referri possit, an recte incōmoda optentur iis quibus quis obligatus est 56, 17. qui id animo benigno accepit, an consummauerit officium suum 17,11.18.12. an detur ab eo qui gratis per flumen quempiam vehit 54,51
Beneficium a beneficij materia multū differt 3.35. aliquando & inuito accipiendum est 14,9. in animo consistit, non in eo quod fit vel datur 3, 50.4,1 iniuriae contrarium 24,29.33,27.43. 27. mercenarium 53,46. mora corrumpitur 10,34,50. non est id quod sub oculos venit, sed beneficij nota 3.47. non negligenter, nec tarde, nec contumeliose dandum 1.26. non tangitur manu, animo cernitur 3,33. Beneficium opera vtilis est, sed non contra 37.7. quibuslibet datum, nulli gratum 6,4. venale esse non debet 36,8. verecunde & parce repetendum interdum 69,37,46,50. vnum altero maius esse nequit: ea per quae beneficium datur, possunt esse maiora & plura 66,53
Beneficium ab iniuria quid distingnat 32,39
Beneficium duae res complent 37, 8.53, 10. inficiari, an repetere turpius 1,10. iucundum facit tribuentis voluntas 9,51.10,6. qui libenter accepit, reddidit 16,54.18,12.
Beneficium dare an res per se expetenda 29,50.30. 31.32.33.pag. dare scit solus sapiens 152,53
Beneficium dare, & prodesse, differunt 43.51.47,32
Beneficium debere non minoris animi quàm dare 60, 42
Beneficium vbique iactanti quid respōsum 11,47
ad Beneficium sit ne iniuria veniendum 56,17,23
Beneficij duplex significatio 17, 48. triplex fructus 17,29. lex inter duos 11,37. pars optima perit, si actio ingrati detur 20,50, proprium, de reditu non cogitare 17,6
Beneficij dati quomodo quis nō meminisse debet 62,20
Beneficij & crediti diuersa conditio 39,33
Beneficij gratiam intercidere peius ne sit an memoriam 19,50
Beneficij gratiam nosmet corrupimus 1,16
Beneficij, officij, & ministerij distinctio 23,23,42 24,6
Beneficij reddendi debito an nos soluat qui cum prius profuerat, plus postea nocuerit 152,23
Beneficij quàm pecuniae creditor diligētius quaerendus 14,4
Beneficio accepto quid debeamus 3,31
Beneficio accepto statim de reddendo cogitādum 15,38
in Beneficiō dando qualis sit eligendus 32, 18. sensus communis, tempus, locus, persona obseruanda 5,42
Beneficia a quibus accipienda 13, 51. an Deus det 30,29,41. an maiora quàm acceperint, paren-

tibus liberi dare possint 25,47. an non parent amicitias 88,38. qualia ad malos perueniant 45,16. quousque obligent 47,3,44. accepta augenda seu extollenda sunt 16,7. asperitate verborum & supercilio in odium adducuntur 10,25,11,1. cum iudicio danda 6, 20. danda sunt necessaria, vtilia, iucunda, vtique mansura 5,4,20,23,32. data non sunt iactanda 11,46.12.6,69.24. hilari animo accipienda 15,5. impetrantibus nocitura, neganda sunt 12.30. in turpitudinem nostram reditura, non tribuenda 12,53. nec delicate, nec submisse & humiliter, nec supine, nec fastidiose accipienda 15,23. non sunt superbe accipienda 13,43. quaedam palam, quaedam secreto danda 11,18. quaedam tempore magna fiunt 21,24. quaedam maiora sunt, etiam minus apparent 21,33. quaedam tristia & aspera sunt 47,50. satis comparantur 11,55. silentio aut loquendi tarditate corrumpuntur 10,14. superbe data, ingrata & inuisa 12.7

Beneficia gratissima 9,54.10,31. illibata 10,32, inaequalia 21,24.22,6. viscata 77,27

Beneficia vocantur etiam quae beneficij speciem habent 45.22,29

Beneficia Dei nobis praestita 16,27

Beneficia non nisi secreto accipere nolentium reprehensio 15,9

Beneficiorū auctor plus delectat quàm res ipsa 6, 29. ex probratio odiosa 11,38.12,5. fructus non est spectandus, sed ipsa 2,1. initia & exitus spectanda 12,38. noua tabulae 5,29. obliuio vnde 19,40.20.6. sacratissimum ius 14.8

Beneficiorum & debitorum diuersa ratio 22,32

Beneficiorum erga dominos exempla 24,25

Beneficiorum reddendorum occasiones obseruandae, non manu faciendae sunt 60,19

Beneficiis gratiam non referre, turpe 19,34

Beneficiis vinci an turpe sit 41,14

a Beneficiis non debet absterrere ingratorū turba 1.52

in Beneficiis accipiendis quomodo se homines gerere debeant 13,45.15,5.23

in Beneficus dantis & accipientis persona conferenda 13,3

in Beneficiis tribuendis sola accipientis vtilitas spectanda 31,51.33,9

Benignitas 10,23,49

Beroſi qui Belum interpretatus est, opinio de mundi fine 437,16

Bestiarius a leone protectus 14,33

Bestiariorum ludus 134.40,52

Bibentes ieiuni arguuntur 231,28

Bibere & suadere, cardiaci vita est 84,37

Bibliotheca Alexādrina quot librorum fuerit 348, 38

Bibliothecarum ostentatio reprehenditur 348,36

Bilis nigra in furioso curanda 183,53

Bilis luridae suffusio 189.32

Bilem cur maxime moueat fatigatio 304,43

Bionis argumēta modo omnes sacrilegos esse colligentia, modo neminem 63,15

Bionis dictum 351,57. elegans dictum 347,50

Blattaria balnea 165,23

Bocchus rex 368,45

in Boeotia amnes duo gregem inficientes 434,9

Boleti 190,13.209,38

Boleti ardentes 447,30

Bonitas Dei causa mundi faciendi 126,3

Bonitas non est, pessimis esse meliorem 150,45

Bonitas pertinax malos vincit 71,7

Bonitas saeua 12,43

Bonitatis pars magna, velle fieri bonum 101,22

Bonum in arte musica 165,19,27

Bonum hominis proprium 144,25,31

Bonum honestum nec intendi, nec remitti potest 136,44

Bonum & honestum apud alios diuersa sunt, apud Stoicos tantum diuisa 227,15

Bonum precario dicitur in arbonibus & animalibus 234,51

Bonum sensibile ne sit an intelligibile 254,6 sit ne aliquod contra naturam 129,47. sit ne omne optabile 131,7. verum vnde subeat. 92.12. Bonum vnum est, quod honestum est, cetera falsa bona sunt 135,34.140,8,43.144,18. 161,30. Bonum an ex malo nascatur 166,6. Bonum est vnica virtus 99,24

Bonum nihil est Stoicis quo quis male vti potest 227,23. Stoicis corpus est 122,13. corpus esse probatur 207,26. Bonum omne animal esse ridet Seneca 216,33

Bonum summum quid 99,48.129,53,135,51,329 14,19.330,45,331,1. nec augetur, nec minuitur 127,36.136,39.142,2. non positum est in voluptate 329,46. seipso contentum est 79,5. vbi sit 330,54. externis an augeatur 179,8,50. sitne in mutis animalibus & infantibus 234,7.27

Boni summi locus quis 166,3

Boni variae definitiones 225,18,24,26,36. proprietas 225,42. boni honestique differentia 225,28. boni honestique prima notitia quomodo ad nos peruenerit 227,24. boni nullius sine socio iucunda possessio est 76,8 boni sensus etiam pessimis subest 195,11

Bona quae sint 99.35. omnia paria 135,51 quomodo paria esse possint 127,21

Bona corporis & fortunae, non sunt bona 140,9 141,1,41.145,34. commoda & producta nominanda 141,14. quo loco habenda 137,41. fugienda 77,24

Bona infidiosa 85,9. quaedam secundum naturam, quaedā contra naturam, quaedā media 129,40 praeterita certiora sunt praesentibus & futuris 20,24. triplicia 45,17. vt etiam Stoicis 127, 22.129,40. Epicuris duplicia 130,17. vera & falsa 129,17. vera tam omnium quàm singulorum 139,27. vulgaria omnia caduca 196,15. bona ne sint futura 224,15,19

Bonorum diuisio Epicurea 130,25

Bonorum & commodorum diuersa ratio 167,5

Bonorum vulgarium possessio, sollicita 145,55

Bonus quis 101,32

Boni etiam farre ac fictilla religiosi sunt 3,58

Boni inter se prosunt 212,4

Bonorum virorum exitu malo non debemus contristari 352,9. vide *Vir bonus.*

Bonis misericordia vitanda est 326,9

Boreas 452,14

Borysthenes 444,5

Botularius 116,47

Bracteata felicitas 202,34

Bracteatus leo 105,15

L. Senecam Philosophum.

Breuia 91.
Breuiarium,olim summarium 103,
Brigantes 479.
Britannia 377,38,385,50. in Britannia Claud. templum 478,
Britanni 479,1
Britannos togatos videre constituerat Claudius 476,27
Bruma 437,25
Bruma lilium exprimunt 231,40
Bruttij saltus 345,20
Brutus regem Romanis capitibus deiecit 186,14
Bruti turpis & erubescenda mors 155,26. vide *M. Brutus*.
Bubulcus 109,15
Buris mersa 462,16,56,463,14.465,9.468,2.470,54
Burrus praefectus Neronis 325,13
Busta Gallica 46,33
CAECA vitium oculorum in domũ tenebrosam confert 111, 40
Caecilius fenerator 224,54
Caecilianum dictum 217,4
Caecinna tria fulminum genera statuit 422,56 quae fulminibus nomina posuerit 424,31
Caecinnae facundiae Cicero obfuit 425,45
Caelator 120,12
Caelestia semper in motu sunt 394,41. desitura sunt 136,9. effectus rerum aut mouent,aut notant 168,38
Caelestium obseruatio noua est 467,28 stata magnitudo 150,35,43
Caelestibus corporibus quid debeatur 55,10,45
Caelibatus viduus 4,33
Caelius orator iracundissimus, etiam assentatione offendebatur 304,22
Caelum ardere visum 411,44
Caeli alimentum e terra est 460,4 circuli 452,41
Caeli recessus 411,4
Caepio 318,39
Caepionis insidiae Augusto structae 364,57
Caesar quo pacto omnia habeat 65,9
Caesaris responsum vni ex custodiarum agmine mortem roganti datum 147,37
Caesaris absentis partibus Mecenas fũctus est 217, 58.
Caesari Deo fiebat quotidianum sacrum 351,34
Caesari quidam proscriptione triumuirali seruatus reddi cupit 11,39
Caesarum funera 385,56
Caesareum atrium 378,6
Caianae custodiae 350,25
Caianae cladis magna portio Cani° Iulus 353,17,42
Caius Caesar Augusti nepos Lucij fratris mortem piissime tulit 378,33
C. Caesar Caligula a Claudio flagris & ferulis vapulans 480,37. centies sestertio coenauit vno die 396,50. contumeliarum faciendarum cupidissimus,ferendarum impatiens 361, 15,32. generum occidit 479,1 in exitium opprobriumque generis humani edirus 379,20 iratus caelo,Iouem ad pugnam vocauit 287,5. cur Iulium Graecinum occiderit 14,56. iussit Lepidum Decimo trib. ceruicem praebere: ipse Chaeream praestitit 74.55. optauit vt pop.Rom.vnam ceruicem haberet 307,49 Pastorem eo die ad coenam inuitauit, quo filium eius duci iusserat 299,2. Pompeio Penno de vita data gratias agenti sinistrum pedem osculandum porrexit 12,8. probrum iudicabat se Caligu'am nominari 361,34. soccatus de capite consularis viri audit 12,18. villam in Herculanensi ob matrem ibi olim custoditam diruit 308,32. Xerxem secutus pontes nauibus iunxit 371,42. humani sanguinis auidissimus cur orbi terrarum praefectus 37, 33
C.Caesaris Caligulae ambitio notatur 187,40. deformitas 361,17. dementia a Demetrio ridetur 66,28. furiosus luctus ob Drusillam sororem amissam 479,22. nefanda sueuitia 307,36.308,2. pater Germanicus 37,35. superbia 12,19. exitij causae 361, 20. sub C.Caesare mirmillo de raritate munerum questus 272,55. sub C.Caesaris morte,pop. Rom.fame laborauit 378,2
C. Iulius Caesar 206,13,16,24.32. Corfinium obsedit & Domitium seruauit 24,36. epistolas ad Pompeium missas combussit 296,20, Mitylenas praeteruectus Marcellum exulẽ videre non sustinuit 396,22. montibus Baianis villas imposuit 113,4 per decem annos patria caruit 396,30. Pompeij hostis ac victor, ingratus 46,27, victoria clementissime vsus est 296,20
C.Iulij Caesaris caedes credita fuit Tillio Cymbro 157,36. castra in circo Flaminio posita 46,29. coniunctio cum Rep. 316,51. dictum, se neminem nisi armatum occisurum 46,30. luctus ob filiam amissam breuis 385,50. vires in Sicilia fatigatae 442,20. vox, Oderint dum metuant,exagitatur 286,49,319,54,325,31. cum Caesaris vxore adulterium a Clodio commissum 194,29. Caesari Cato oppositus 272,39. de Caesare dictitatum,in incerto esse, vtrum illum magis nasci reip. profuerit, an non nasci 453,11. vide quoque *Iulius Caesar*.
C.Cassius abstemius 157,37
Caius Getulicus 441,44
Caius Gracchus 386,22. primus turbam suam segregare instituit 58,50
C.Marius ingratus, ad consulatum a caliga perductus 46,13. villas in regione Baiana extructas iugis montium imposuit 113,4 vnum consulatum accepit,ceteros rapuit 187,42. vide *Marius*.
C.Silius cos.desig. 480,2
C. Vetrius praetor Marsorum a seruo seruatus 24, 43
Calabriae ventus Iapyx 452,53
Calamitas,virtutis occasio 273,10
Calamitatum mollimentum,consuetudo 342,1
Calcem quid dixerint antiqui 211,28
Calda 157,4
Caldarium 163,38
Caldum 163,10
Calidum nihil absque adiutorio ignis 99,37
Caliga dimisit 370,35
Caligula 361,34. vide *C.Caligula*.
Callimachus citatur 443,46
Callisthenes nobili ingenio fuit, & furibundi regis Alexandri impatiens 462,7. citatur 463,12. 468,2
Callisthenis libri de Helices Burisque submersione 462,15
Callistratus exul reditũ abominatus,si Atheniẽsib. necessitas exules restituendi esset 59,30

Callistus seruus quam gratiam domino retulerit 108,49
Calones 214,30
Calor in quibus corporibus diutius conseruetur 446,9. hieme sub terris maior non est 444,30
Caloris aestiui vitandi rationes 174,16
Caluisij Sabini diuitis compēdiaria ad memoriam firmandam, vt eruditus haberetur 96,1
Calui sententia in Vatinium 184,33
Cambyses furiosus, ac furore feliciter vsus 162,56
Cambysis violenti crudelitas in Praexaspis filium 306,8 exercitus ad Ammonem missus, arenis obrutus 421,15. inexplebilis cupiditas 64,7. ita in Aethiopas vix fame domatur 308,8.
Camera 163,17
Camillus 36,27. exul a Rep. factus 46,39
Campania 110,41,116,23.345,19
Campaniae fométa Hannibalem enerauarunt 112.36
Campaniae quidam renuntiarunt ob terraemotus 455,33
in Campania ingens terraemotus 454,47.53.458,57.462,53.463,21.464,22
Campanorum fines 64,31
Cancer caelestis 437,18
Candauiae deserta 99,50
Candidatus sacerdotiorum 70,42
Candidato vocem & manum commodare 77,40
Candidati, boni viri 74,5. solliciti vocem praeconis expectant 224,58
Canendi peritus 35,1
Canentium ordo per vias olim 159,34
Caniculae robur 404,55
Canis bona 144,23
Canis cathenarius 312,34
Canis nomen ambiguum 17,39
Cani missa frusta ore aperto captanti, hominū desideria comparantur 138,38
Canes eiciunt homines a basilica 367,39
Canij Iuli a Caio duci iussi admiranda trāquillitas, & ad mortem vsque philosophantis constantia 351,17
Cannae 290,40.291,25
Canopus 112,28
Cantabri 395,29
Cantelio vectus Cato 165,7
Cantibus imbres attrahi & repelli credebantur 446,1
Canticis discendis operati 597,56
Cantorum plus in commessationibus Rom. quàm olim spectatorum in theatris 159,31
Canusitanus 336,12
Capillorum cultus 235,29 capillorum cura qualis apud veteres 413,10
Capitolium dedicauit Puluillus 385,25
Capitolij vectigal singulis comissationibus haustum 397,17
in Cappadocia flumen equos albos faciens 434,14
Capra, ignis globus Aristoteli 404,32
Capreae 146,29
Capricornus 437,20
de Capsula toti 219,54
Captiuus an se ab impuro patiatur seruari 14,40
Captiuis & pretio partis aequi bonique natura parcere iubet 321,37
Captos ciues decem ex magno captiuorum numero redimenti, quid debeant redempti 53,31
Caput dira imprecatione defigere 59,18
Capitis dolor 148,31. sanguine emisso leuatur 134,22
Capite demisso viuere 126,45
Carcer nobilis 387,5
Carceris alimenta 87,30
Cardiaci vita, bibere & sudare 84,37
in Caria vnda cum piscibus e terra emersit 432,54
Caricae annum nouum faciunt 164,38
Caricae cum pane, pro pulmentario 164,17
Carmen veneficae 78,22
Carminis modo inclusa facilius haerent 101,1
Carmini inserta praecepta multum habent pōderis 184,43
Carminum efficacia in praeceptis animo tradēdis 209,30
cum Carneade dubitare 369,16
Carthago 291,25.373,2.378,17.442,18
Carthaginis horror Scipio 163,11. moenia vna manu capta 357,29
ad Carthaginiēsium remp. an sapienti accedendum 340,12
Caspium mare 437,48
a Cassandro Gallorum gens obsessa 435,42
Castigatio aliquando necessaria 281,49. quomodo accipienda 297,11
Castigatio sceleratorū irae expers esse debet 284,51
Castor & Pollux 405,16
ad Castoris negotiantes 359,50
Castrorum primores 194,22
Casus non obstat philosophiae studio 85,31
Casux sex 452,9
Caudex quid antiquis 368,38
Cataegis ventus Pamphiliae 432,4
Cataractae Nili 442,40
Cathedrarij philosophi 367,1
Cathena in sinistra leuior 349,3
Cathenae fortunae 349,4
Catilina L. Syllae minister 307,31. ingratus 46,10
Catilinae tres 388,58
Cato aedilis 163,33
M. Cato Censorius, proauus Catonis, minus quàm hic possedit 334,47. imperator triumphalis vno caballo contentus erat, & ne quidem toto 165,5. citatur 31,12. Eius dictum 43,23 226,9. equus ab ipso defunctus 165,15
M. Cato iunior an modeste philosophatus sit, simul Caesarem & Pompeium lacessens 83,41 animam sibi manu extraxit 134,36. plebis contumelias perpessus 355,23. Caesarem & Pompeium prouocauit 206,31. certius sapientis viri exemplar quàm Vlixes & Hercules 355,30,367,36. Deorum alumnus 271,30. in Clodij iudicio testimonium dixit 194,37. iniuriam in balneo factam non agnoscere maluit quàm ignoscere 298,46.360,15. mali uolentiae expositus 333,45. mortem ferro adactam vicit 196,27. obrutus sputis, & e senatu in carcerem ductus 84,1 quadragies sestertium possedit 334,41. repulsae die pila lusit, mortis legit 136,6.206,30. simul Pompeio, Caesari & Crasso oppositus, Vatinio postpositus 272,39. vincatur, an vincat in Pharsalica acie, nihilne interfit 135,12. vino laxauit animum fatigatum 352,41. virtu-

tum viua imago, gladio incumbit 352,11
vulnus suum iterauit 352,23. Vt intelligi posset, malis & bonis opus erat 347,39
Catonis constantia in fortunae varietate 206,9
duo in rebus extremis instrumenta, Platonis liber & gladius 92,56. εὐκοσμὸς 193,38
exemplum semper intuendum 80, 43. 94, 53
felicitas 172,37. laus 355,31,42. mors describitur, & oratio ante mortem habita 92,55. 155, 26,31. 171,15. 389,1. praetura & repulsa an eodem loco habenda 135.52. 136,5. pectus transfixum 389,51. repulsa duplex non fuit ignominia 398,43. scissum manu sua vulnus 131,30,54. 193,51. Catonis Vtica 113,8
Catoni causam agenti in frontem mediam inspuit Lentulus 3,2.43
Catoni ebrietas obiecta 353,11
Catonem diu ciuitas ignorauit 150,56. in libertatem gladius asseruit 82,46. in Catonem ingratus pop. Rom. 46,41
Catone sedēte negatur populus permisisse postulare Florales iocos 194,53
Catones quidam sunt alternis diebus 228,45
cum Catonibus viuendum 205,32
Catoniana aetas bonorum & malorum ferax 347.37
Catoniana praecepta 184,44
Catuli verba ad iudices Claudianos 194,46
Caucasus 444,1
Caudicariae naues 360,40
Cauea aenatoribus cincta 139,34
ad Caueam summam spectantia verba 350,3
Cauillationes, Graecis sophismata 214.44
Causa quotuplex Stoicis, Aristoteli, & Platoni 125, 16,35,46,53.
Causae bonae conditio quando melior 21,5
Causae aut nimis multae, aut nimis paucae ab Aristotele & Platone ponuntur 126,6
Causarum inquisitio 123,15
Causariae partes 132,32
Causidicus 312,33. Causidici 478,5.479,23,25, 45
Cautiones 66,15
Cautionibus prolatis controuersiam tollere 21,13
Caystrus 444,4
Celer Asinius 450,9
Cella laxior 348,7
Cellae pauperum 87,15
Censeo hoc amplius 329,3
Censorium crimē, paucae argenti lamellae 334,45
Census in album mittit 21,16
in Censum deferre 3,8.192,45
Centauri 119,28
Centesimae sanguinolentae 66,20
Centiceps bellua 479,57
Centurio supplicio praepositus, a Pisone duci iussus 286,2
Centurio perituroru agmen trahens 351,28
Cerastae 68,28
Cerberus 93,52
Cereus & fax 349,56
ad Cereos & faces funera ducenda 371,4
ad Cereos & faces viuere 231,42
Cernere ferro 118,30
Cernulat 773
Ceroma 117,4
in Ceromate spectator puerorum ixātium sede 367,45
ad Ceronem fl.oues vt nigrescāt, appellūtur 434:13
Certamina sacra 318,37
Ceryx 346,23
Cestu decernere verantur Lacedaemonij 41,39
Chaereas tribunus militum ob exprobatā mollitiem Caium Caesarem occidit 361,26. 74,53
Χαλαζοφύλακες, speculatores futurae grandinis 445,41
Chalcidis terraemotus 260,29,462,54
Chaldaei 473,51. quid de Cometis censuerint 467,36
Chaldaeorum obseruatio 421,52
Chamaeleontis color cur varietur 405,18
Chaos inane Epicureum 338 45
Χαραχτηρισμὸς 193,18
Charimander librum de cometis cōposuit 467,58
Charino magistratu 87,24
Charis Hesiodo, quae Homero Musa 3,9
Charites Iouis filiae 3,22
Charondae leges 173,24
Charybdis 83,32.99,50.107,10,437,44. fabulosa 386,55. an respondeat fabulis, scire cupit Seneca 150,5
Chasmata 411,6
Chasmata terrae 458,29
Chelidon, vnus ex Cleopatrae mollibus, patrimonium grande possedit 165,37
in Chersoneso fons purgamenta eiiciens 435,19
Chimaera 215,55
Chiragra quomodo interquiescat 148,27
Chirographum 15,15
Chirographum reformare 186,36
Chlamydati 328.40
Chorus veterum philosophorū ex multorum vocibus constabat 159,30
Chriae 101,2
Chrysippus a Seneca in ordinem cogitur 3,12
etsi a republ. remotus, multa tamē praestitit 339, 39,44.343,47. fingit Gratias Iouis & Eurynomes filias 2,58. librum suum de beneficiis ineptiis repleuit 2,54. citatur 360,56
Chrysippi viri magni, sed Graeci, acumen saepe retunditur, interdum pungit, non perforat 3,12. distinctio de sapientis αὐτάρκεια 78,58. praeceptum de reddendo beneficio 15,38. similitudo de pilae lusu 13,24. subtilitas & brevitas in scribendo 2,54. Chrysippi discipuli & Cleanthis dissensio de ambulatione 116,45.c
Chrysippi lege viuere otioso licet. 340,6
Chrysippo quid sit seruus 24,12
Chrysippum assidua salutatio ad mortem perducebat 116,49
cum Chrysippo viuendum 205,35
Cibaria 24,8
Cibi opportunitas in aegris 10,10
Ciborum copia animo obest 84,34
Cicatrix quomodo placeat 56,37
Cycarricosa 299,57
M. Cicero aetatem suam complorat 365,5. Atticum quod in buccam venerit, scribere iubet 224,50. cauillationum verbo pro sophismatibus vsus 214,46 citatur 349,43. clientibus suis praebet cernicem 352,11. gradarius fuit in orando 104,40. negat se habiturum tempus vt Lyricos & dialecticos legat, etsi aetas duplicetur 111,1. vocis essentiae auctor 118,47
Ciceronis calamitates 388,54. compositio

qualis 199,38.218,47 consulatus non sine causa,sed sine fine laudatus 365,8. epistolae nomen Attici perire non sinunt 89,53. epistolarum argumenta 224,52. flebiles voces in quadam ad Atticum epistola 365,9. libri ad philosophiam pertinentes 199,46. libri de Rep. 211,15. post Catilinam exilium 46,40. verba 86,4.194,37
Ciceronis libri etiam,Dori esse possunt 65,4
Ciceronis exemplum secutus est Seneca 208,38
Ciceronis vrbanitatem quomodo effugerit Vatinius 361,8
Ciceronis vmbra Caecinnam pressit 425,45
Ciceronem expellens Clodius, Antonius occidēs 290,33
Cicero F.consul propter patrem 37,20
Ciceronis Augusti clementiae debentur 319.10
Ciconum flumē potum saxea reddit viscera 453,13
Cimbri a Mario caesi 187,43
Cimbrorum cladis causa 283,27
Cimbricae caedes 46,14
Cincti alte 100,40.181,38
Cineratius 360,5
Cinna consul 37,20
Circense tomentum 336,10
Circensium clamor 157,11
Circius ventus Galliae peculiaris 452,54. Ei templum fecit Augustus 452,55
Circulanti vis dicendi rapida,aptior 104,6
Circulator 53,4
Circulatores philosophi 97.27
in Circulo aliquo tempus terere 274,12
Circulorum caelestium numerus 452,41
Circumagitur 77,44
Circumlitio 163,17
Circumscriptiones 156,27.292,26,302,1
Circumscriptores 347,57
Circumstantia,Graecis περίστασις 417,13
Circus 291,54
in Circi certamine interius flectendum 348,34
Circi vitia commendant nobis 337,46
Cisium 138,7
Cisterna in vsum exercitus sufficiens 163,8
Cisternina aqua 164,25
Ciuicam meteri 324,6
Ciuilia officia gestur⁹ quid spectare debeat 346,57
Ciuis boni opera nunquam inutilis est 346,28
Ciui nocere nefas 298,33
Ciuitatis captae imago 70,21
Ciuitatis rector quomodo castigare debeat 281,1
Ciuitatulas vendere 478,31
Clamor theatri & scholae 114,4
Clamores varij non turbarunt Senecae animum 116,35.
Clamosus 281,31
Claranus condiscipulus Senecae,senex & deformi corpore, sed animo viridi 127,5
Claritas quid 202,2
Claritas quae post mortem contingit, sit ne bonū 201,37
Claritatis & gloriae discrimen 202,37
Classicum & symphonia 113,9
Classico contio conuocatur 285,111
Claudianus cometes 471,56,474,9
Claudius Caesar mitissimus 375,3 animam agere coepit 476,17. fratrum mortem aequo animo tulit 378,42. in caelum ire visus 475,54,57. inducitur consolans Polybium 378,2 plures intra quinquennium culeo insuit,quàm omnibus saeculis insuti legūtur 323,6. quando expirauerit 477,9. quantum Polybio praestiterit 374,18,44.375,5. sexaginta quatuor annos cum anima luctatus est 476,20. templum in Britannia habet 478,18
Claudij amici 480,8. auia 478,33. auus M. Antonius 378,42. auunculus Augustus 378,33.478,58. caedes 478,11,52,479,3,10. 480,15. clementia 377,50.379,8,21. fusus 476,29. generi 479,11. liberti 480,4,6. mansuetudo 377,27,40. pater 378.36. patruus, ibidem. patria 477,32. poena apud inferos 480,17. praefecti 480,8. socer 479,11. vltima vox 477,10. vxor 479,13
Claudij beneficium,Augusti iudicium malo 6,33
in Claudium iocorum plena est apocolocyntholis 475
pro Claudio Caesare votum Senecae 377,30.379,5
Claudius Caudex primus Romanis persuasit nauē conscendere 368,37
Claudij Quadrigarij duodeuicesimus annalium 24,28
Cleantes 125,16. aquam traxit & hortulos rigauit 106,41. praecepta cum decretis philosophiae coniungi vult 182,49. vtilis fuit generi humano,etsi in otio vixerit 339,44.343,47. Zenonem expressit 76,10
Cleāthes & Chrysippus discipulus eius dissentiunt de ambulationis definitione 116.45
Cleanthis dictum 53.23. doctrina de ingrato 45,32. egregia similitudo 209,30. exemplum de duobus pueris Platonē quaerentibus 53.1. versus a Seneca Latini facti 208,37
Clemens quis 322,22
Clementia homini maxime conuenit, regi tamē & principi praecipue 316,15,19,57,321,9.47. reges securiores reddit 318,13 an non pertineat ad innocentes 315,56.316,1
Clementiae fama 299,25. opera 327,2,6. plures definitiones 325,40
Clementiae contraria crudelitas 325,48
Cleonis publice praepositi χαλαζοφύλακες fuerunt 445,43
Cleonis puniti tempestatis obseruatores, cum vineae vapulassent, aut segetes 445,56
Cleopatrae amor Antonium perdidit 158,31
Cleopatrae & Antonij defectio per Nilum significata 443.43
Cleopatrae mollium vnus Chedilon 165,37
Clepsydra 94,2
Clidemi opinio de fulguratione 425,39
Clitus ab Alexandro inter epulas trāsfossus 158,9. 307,15
Claudius adulterij reus iudices corrupit 194,29
Ciceronem expulit 290,33
Cloelia equestri statuae insidens 386,15
Clostrum 69,16
Clotho 476,25
Clypei flagrantes 471,36
Clypei ignei 405,24
Cn. Lentulus augur maximum diuitiarum exemplum 15,47
Cn. Lentuli ex paupere diuitis facti summa erga Augustum ingratitudo 15,47
Cn. Lētuli tāta sermonis inopia, vt citius pecunias

L.Senecam Philosophum.

auaritissimus emitteret quàm verba 15,50
Cn. Pisonis rigor, tres ob vnius innocentiam duci iubentis 285,56
Cn. Pompeius 135,56,206,11,17,25,31,385,52. ingratus in Remp. 46,21. villas circa Baias extructas montibus imposuit 113,4
Cn. Pompeij cupiditas & ambitio notatur 187,35
mors 388,48. nepos L.Cinna 318.26
socer Scipio 93.12, vide quoque *Pompeius*
Cocceij 319,8
Codices, tabulae publicae 368,39
Codicilli 320,55
Codicillos, non epistolas scribere 116,32
Coena peracta reliquiae circumstantibus diuidun-tur 146,54
Coenae adiiciales tricies H-s constiterunt 191,30
Coenae modicae, vel potius Timoneae 87,12
Coenarum luxuria 218,16
in Coenaculo dormire 152,2
Coenare cum seruis turpe existimantes reprehen-duntur 108,23
Coenatio 149.19. populi capax 220,30. ve-lis ac specularibus munita 447,17
Coenationes 173,40. Coenationes subditus & parietibus circumfusus calor rēperat 273,16
Coenationum fastigia 396.9. laqueatia versati-lia 174.4 ornamenta 348,43
Coercitio 292,6
Cognitio 49,3
Colaphis percusso sapiēti quid faciendum 360,14
Collectio & vomica 132,35
Collectio, i. syllogismus 107,33.110,6.115.9.160,3
Collina porta 46,17
Colluſor 13.26,34
Color animalium cur variabilis 408,19
Color caelestium non vnus 404,55
Colores quidam vim suam ex interuallo ostēdunt 408.41
Colorati 352,40
Colossus 146,3
Columbarum colla cur varij coloris 408,15, 409,32
Columbatur labris 217,54
Columnae flagrantes 471,36
Comae cura exprobrata 367,48
Combibendi & conuiuandi peritissimus 233,46
Comere capillum 413,10
Comessatio fulminibus territa 287.7
Commearum dare 115,15
ex Commentario sapere 101,5
Cometa an sit sydus erraticum 471,1,17
Cometes apparuit sub Helices & Buris euersionē 468,2.470,53. cur non stet, sed procedat 471,50. lacteam viam extentus aequauit 470,43. non est subitaneus ignis, sed inter aeterna opera naturae, siue stella est 472.6, 29. 473,31. 474, 21 non minor soleante Achai-cum bellum effulsit 470,38. Patercul. & Vopisco coss. apparens fecit quae ab Aristotele & Theophrasto praedicta fuerunt 473,54. sex menses durans 471,55. sole deficiente visus 471,45
Cometae an in se terreni quid habeant 473,58. an tarde eant 474,5. cur non citò extin-guantur 471,55. in qua parte coeli aspician-tur 469,14. multi non videntur 471,44. quomodo fiant 467,40.468,20.469.36.470, 10, 471,1,22,48. 472,6 sub Augusto, Clau-dio, Nerone Caesare, & post necem diui Iulij apparuerunt 471.45.55.474,7
Cometarum cursus cur ignotus 467,27. gene-ra 411,39. duo genera Epigeni 468,10. natura nondum perspecta 472,47, forma 469,27. significationes 473.42 de
Cometis quae considerandā 467,19
Comici dictum 10.40
Comissationibus singulis quantum Apicius con-sumpserit 367,17
Comitia consularia 70,41. consularia aut praetoria 215,4
Comitia fortunae 324,37
Comitiale vitium 304,56
Commissum & continuum 416,9
Commoda seu producta 141,15
Commoda & incommoda extra nos sunt 172. 58
Commodorum & bonorum diuersa cōditio 167,5
in Cōmune, dicere solēt aliquid inuenientes 226.4
Communia pluribus modis 66,40
Communio rerum quomodo cū proprietate sin-gulorum consistat 64,24,30
Comoediarum sales in Socratem 361,39
Compediti 348,14
Compendiario 139,44
Compendiaria 96,6. Compendiaria ducere 226,6
Compendium 315,10
Comperendinatio 194,43
Complanare 274,40
Componi ad dicendum 290,53
Componi ad rumorem 328 25
Componi cum inferiore 271,53
Compositio alia aliis in oratione placet 199,35. non nimis anxia esse debet 219.49
Compositionis genera deprauata 218,42
Comprehensiones 310,40
Computatio sordida 32,21. Computationes 66,20
Conceptus inchoati 352,1
Conchylia superi & inferi maris 272,6
Conchyliati 123,26
Conciliaturas exercere 195,1
Concitamenta 304,38
Conclamandi ceremoniae 337,12
Concurrit os 9.56 306,34
Concursatio circuncidenda est 350,32
Condicio omnis versabilis est 350,14
Conditiuum 122,57.154,43
Conditura 306,32
Conducta domus, & mea, & alterius 64,53
Conflagrationis mundi tempus 437,17
Congiarium 36,46.139,28.389.56
Congiaria 97,22.347,20.397,17
Congiaria Alexandri vrbes 13,13
Congiaria annua 366,18
Coniugem vetare in sella prostare & vulgo admis-sis inspectoribus vehi vndique perspicuam, ru-sticum & inhumanum 4,29
Conlatrare philosophiam 333,19
Conon defectiones solis collegit, sed non meminit cometarum 467,34
Conquestiones 148,48
Consalutari 336,20
Conscientia bona 195,131. bona & mala 106,30
Conscientia grati 35,10
Cōsciētia flagellātur facinora mala 195, 24.207,10
Cōsensus publicus, veritatis argumentum 222, 29

Consiliarium fulmen 422,56
Consilium futuri ex praeterio venit 156.51. sub die, seu sub manu nasci debet 135,20. an ingrato dandum 37,5
Consiliorum rerumque dissimilitudo vnde 88,57
Consolatio Marulli de filij morte 196,53
in Conspicuo mortem habere 371,43
Constitutio animalium quid 229,50
Consuetudo omnia pari docet 348,34
Consul factus & refectus 204,40
Consul nummulariolus 478.31. ordinarius 311,14. postmeridianus 478,22
Consuli quis honor exhibitus 125,13
Consularia comitia 70,41
Contacti 304,7
Contemplationi rerum naturam nos genuisse docetur 318,49
Contemplatiuae artes sua habent decreta 188,57
Contemnenda mirari solemus 220,25
Contemptus vitandus 83,41. quomodo vitandus 206,44,56
Contemptus malorum 275,20
Contextus operis 207,20
Continuatio quid 416,10
Continuum & commissum 416,9
Contio imperatoria 46,4
Contractio & torpor letalis 154,45
Contumelia quid 358,41. vnde dicta 359,6
Contumelia sapiens affici non potest 358,40
Contumeliae & iniuriae discrimen 356,30
Contumeliae videntur quaedam quae tamen non sunt 360,2,51.361,2
Conuerberare vitia 229,25
Conuersatio multorum perniciosa 76,23. virorum bonorum vtilis 185,43. mores immutat 304,6
Conuersatio & solitudo miscenda sunt 352,37
Conuiciator 309,20
Conuictus magnorum virorũ efficacior oratione 76,10
Conuiuae deligendi 88,31
Conuiuarum censura seruo permissa 108,43
Conuiuator 312,40
Conuiuij sermo qualis 124,39
in Conuiuio iacere, & torqueri, paria ne sint 128,25.136,49
Conuiuia tempestiua 297,40
Conuulnerari 342,47
Corbulo iocatus in Fidum Cornelium 360,57
ad Cordubam versus Senecae 483,11
Cordus, vide *A. Cremutius Cordus.*
Corfinium Caesar obsedit 24,46
Corinthia 348,45.367,44
Corinthij Alexandrum Macedonem ciuitate donant 5,48
Corinthus 373,2
Coriolanus ingratus 46,9
Corium apud Lacedaemonios forma publica percussum 45,45
Corium petere 360,14
Cornelia Gracchorum mater fortiter liberorum mortem tulit 399,50
Corneliae duae liberorum suorum obitus magno animo tulerunt 386,19
Cornelia lex de sicariis 480,14
Corneliam legem Sylla tulit 272,17
Cornelius Senecio, eques Rom. 200,16
Cornelius Seuerus, vide *Seuerus.*
Cornicines 479,28
Cornua an quis habeat. interrogantes reprehenduntur 307,32
Corollarium 54,41
Corona principe digna 324,7 non honor, sed honoris insigne 3,45. naualis 26,55.
Corona circa sidera quomodo fiat 405,26
Coronae, virgae & arcus differentia 410,14
Coronae etiam interdiu, licet raro fiunt 406,9
Coronis subsit ne aliquid corporis certi nec ne 411,49
ad Coronam venire, relicto iudice 283,57
Coronas mittere 299,7
Corpus non est saginandum, nec athletarum modo curandum 84,27
Corpus, animi pondus & poena 126,27. hospiritum animi 228,24. velamentum animi 179,45 vinculum animi 397,55
Corporis & animi separatio infantis ex vtero materno emissioni comparatur 203,4
Corporis & animi bona, corpora esse probatur 207,26
Corporis humani & terrae similitudo 431,28
Corporis potiusquàm ingenij exercitatio pluribus curae est 151,29
Corporis temperatura tolli nequit 80,30
Corporis tegumenta varia 174,13
Corporum diuisio 201.49.416,12
Corpori non est seruiendum 83,2. quantum indulgendum 77,31
de Corpore quid fiat hominem egressurus animus non est sollicitus 181,27
Corrotundari 446,7
Corsica, Graecis Cyrnus 483,29. Eius descriptio 473,28,37. cultores 395,23. horridus situs 395,32
ad Coruncanum redire 218,38
Coruncanium laudabat Cato 334,45
Corus an recte à quibusdam Argestes dicatur 452,32
Corycus mons 430,36
Cossi 318,57
Cossi vrbis praefecti, viri grauis, sed vino mersi hodes in secretis continendis 357,47
Cosura 394,31
Cothurnati, & elati 145,58
Cothurnati, & ecalceati 77,50
Cothurno, non tantum sipario fortiora dicta 350,4
Cotta Tectus 480,13
Cottam filium in exilium secuta est Rutilia 399,55
Crassus 206,14. dives 226,41.334,47. multis nimis cultus & recens 218,37
Crasso Cato oppositus 272,39
Crassum Parthis auaritia dedit 453,41
de Crasso insolens Parthus sententiam tulit 74,52
Crassus Magnus à Claudio occisus 479,4. socer filiae Claudij 479,12
Crassi F. Magnum vocari vetuit C. Caesar 479,3
Crastinus sine sollicitudine expectandus 81,31
Crates Stilponis auditor quid praeceperit adolescentulo secreto ambulanti 76,44
Credere omnibus, & nulli, vtrumque vitium est 74,22

Crediti nomen quomodo beneficio tribuatur 32, 40
Crediti & beneficij diuersa conditio 39,33
Creditor beneficij quam pecuniae diligẽtius quaerendus 34,4
Creditor saepe debitori damnatur 51,27
Creditori etiam prodigo pecunia reddenda 68,17
Creditori praeter sortem extra ordinem numeratur 153,26
Credulitas plurimum mali facit 296,24
Crepax focus 217,56
Crepitus 116,53
in Creta insula fons substitit, cum terra coli desiit 430,49
Cretici sinus 437,48
Crimina plerisque voluptati sunt 195,8
Crisin eandem habere 156,56
Crispare 217,54
Crispulus 128,57
Crispus amicus Senecae 484,24
Crispi Passieni egregium dictum 6,31. subtilitas, & dictum de adulatione 441,8
Crocodili à delphinis & Tentyritis vincũtur 443, 34,40
Crocus latentibus fistulis in altitudinem expressus 174,2
Croesus rex rogum suum & escendit, & extingui vidit 350,22. seruiit 109,5
Crucibus se refigere 334,5
Crudeles qui dicendi 325,57
Crudelitas acerbissima 10,44
Crudelitas quid 325,48.326,2. quid pessimum habeat 320,12. fere vinolentiae comes 158.37
Crudelitas regia inimicorum numerum tollendo auget 318,16
Crudelitatis execratio 323,23.30. exitus 323, 34. regnum quale 323,50
Crudelitatis & feritatis distinctio 325,55
Crustularius 116,47
Crypta Neapolitana 117,49
Crystallina 65,56. Crystallina Vedij fregit Augustus 313,12
Cubicularij supercilium 360,6
Cubiculatae naues 68,58
Cubile humi positum 75,19. in ambitionem compositum 343.26
Culcitra 164,35.210,35
Culina patrimoniorum exitium 4,45
ad Cultrum vel ad gladium locare 165,11
Cumae 215,50
Cuneare 225,54
Cupiditas hominum infinita 70,10
Cupiditas nouorum, vetera obscurat 20,7
Cupiditatis vituperium 63,57,139,4.172,26
Cupiditates terminandae 90,10.349,13,26. vbi terminandae 85,44
Cupiditatum finis, timoris remedium est 75, 40. 11
Cupiditatum series infinita 88,11
Curio 385,5
Curio nonnullis nimis cultus & recens 218,38
Curiositas vitanda 305,11
Curius Dentatus primus in triumpho duxit elephantos 368,34
Curij Dentati dictum 346,53
Curius quibusdam parum seuerus 228,46. Curium laudabat Cato 334,45
Curtus non honor, sed honoris insigne 3,45
Cursor 41,40.165,8
Cursores raro hieran faciunt 157,3
Cursorum agmen 233,6
Curua corrigere 478,16
Custodiae 75,43.135,4
ex Custodiarum agmine vnus mortem rogat Caesarem 147,37
inter Custodias quidam ad spectaculũ missus cervicem sibi rotae circumactu frangit 134,54
Cutyliarum insula natans 434,29
Cyclades sparsae 436.26
Cyllenius 479,16
Cymbala cur sonent 421,8
Cynicus nummos poscens & cõtemnens arguitur 13,20
Cynici petitio Antigoni cauillatione deluditur 13, 14
Cynici an recte obuios quosque monuerint 97,7
cum Cynicis excedere hominis naturam 369.17
Cypariſſiae 411.40
Cyprus 389,1. terraemotu agitatur 463,19 saepius terraemotu vastata 177,45
Cypri imperium Antigonus patri tradidit 28.14
Cyrenaici 171.45
Cyrnus, i. Corsica 483,29
Cyri Babylonem oppugnaturi furor in Gynden fl. 308,21. cupiditas 64,7

D
Dacae 137,57
Dacus 403,48
Danubius 364.57.403,49.436,6,9. Europam Asiamque disterminat 457,35. simulem Nilo naturam habere à philosophis, sed falso traditur 442,27
Dare quid 44,13
Dare bene emensum 445,15
Dare, duos exigit 44,8
Dare & accipere contraria 44,14
Dareus 226,33. primus Persas obtinuit 307,5
Darei crudelitas in Oebazi liberos 307.5. Eius mater seruiit 109,5
Dareum occidit Alexander 462,11
Debeatur ne aliquid ei qui inuitus profuit 52,10
Debeatur ne aliquid ei qui sua causa nobis profuit 53,16
Debere, vbi locum habeat 43,39
Debitoris vasa 1,8
Debitori suo saepe creditor damnatur 51,27
in Debitum soluere 77,6
December mensis luxuriae & Saturnalibus dicatus 86,49
Decempeda 168,22
Decimo tribuno Lepidus ceruicem praebuit 74, 53
Decius 36,26. se pro rep. deuouit 131,37
Decij 59,27
Decoctor 36,12.152,20
Decollationis remedium 287,24
Decrepitus ad ostium admotus 80,57
Decrepiti & extrema tangentes 95,6
Decretum quid 191,44
Decreta philosophiae 182,42.189,11
Decreta sapientiae necessaria esse 192.50
Decretoria arma 224,11
Decretoria hora 203,8
Decretorius stilus 320,33
Decuria prima in qua vocẽ praeco experitur 108,51
Decurrere sine hoste 87,9

Deductio 10,33
Deformare,i. describere 63,53
Defricare boues 53,22
Dehonestamenta 361,56
Delator 291,51
Defectio solis perfecta 410,39
Delegatione & verbis perfecta solutio 51,42
Delegationem recipere 95,58
Delicatus quidam interrogat,an sedeat 368,12
Deliciae ad tabiem incitant 109,34
Deliciarum rabidarum vox, Quousque eadē 345, 31
Deliciolum 81,2
Delos immota credita tremuit 463,8
Delphinorum & crocodilorum pugna 443,34
Demades an merito dānauerit funeribus necessaria vendentem, indeque lucrum optantem 59, 42
Demaratus Lacedaemonius à Xerxe praemiis afficitur,quia solus verum dixit 57,52
Demetrius & Antiochus Demetrij Syriae regis liberi 470,17. post Demetrij Syriae regis mortem effulsit cometes nō minor Sole 470,37
Demetrius Cynicus magni iudicij vir 63,14. non virtutis scientiam, sed egestatem professus est 333,46. nudus stramentis incubans, veri testis, non praeceptor 89,18. eodem loco imperitorum voces habet, quo vētris crepitus 178,37. vitam securam mari mortuo comparat 131,56
Demetrij laus 65,39. Eius dictum à Caesare ducenta donata reiicientis 66,28 oratio qua naturae opes repudiat 65,45. praeceptum vtraque manu proficienti tenendum 63, 14,39. verba ad quendam potentem libertinum 441,11. vnica de diis querela 274,15 vox magnifica 271,45
Demetrium secum circumfert Seneca, & seminudum admiratur 123,26
Demetrius Pompeianus locupletior Pōpeio 348,25
Demetrius Poliorcetes 79,20. Stilponem interrogat,nunquid perdidisset vrbe capta 356,53
Demetrio quid responderit Stilpon interroganti nunquid perdidisset 79,20
Democharis Parrhesiastes ob procacem linguam appellatus 308,55
Democritus 369,29. antiquorum omniū subtilissimus 467,29. diu furere visus 150,55 diuitias, vti onus bonae mentis,proiecit 275,2. semper in publico risit 292,44.351,49
Democriti dictum 77,7. inuenta 175,46 praeceptum de tranquillitate vitae 303. 40. 350, 53. opinio de vento 449,11. opinio de stellis 467,29. ratio 446,9. sententia de terraemotu 461,8. volumen περὶ εὐθυμίας 344,30
Democrito obiectum, quod pecuniam neglexerit 337,34
Denarius à seruo imputatus 311,39
Dentium dolor cur acutissimus 148,30
Dentium puerilium lapsus 31,25
Denuntiatio 185,28
Depositum non semper redditur 32,3
Deprecanea fulmina 424,36
Depudere 361,11
Descriptio virtutis cuiusque necessaria 393,17'22
Desiderium suorum modicum,naturale est 383,9
Desideria ex vitio nata,insatiabilia sūt 397,27,32,41
Desideria rerum omnium quomodo deponenda 133,9
Designatores 59,54
Despumare 132,51.198,46.295,25
Destillationes crebrae & longae 147,50
Districti pili 108,41
Deuorare verba 306,23
Deus à morte defendit etiam quae mortalia sunt 120,24. an det beneficia 30,29,41. an futura significet 421,36 cogitatione visendus est 474,24. fata quidem scripsit sed sequitur 274,32. idem cum natura 31.28 in homines venit 139,58. in viris bonis habitat 105,2. magister ex occulto producit ingenia 31,27. mala omnia à bonis viris remouit 274 56. maximus potentissimusque vehit omnia 99,56. nihil habet,nudus est 99,53. omnium rerum ideas in se habet 125, 49. quid sit 404,12. quos probat,exercet 273,15 quomodo rogandus 80,1. sine murmuratione comitandus 108,33. vbique & omnibus praesto est 191.1. vndique in se totum redit licet in exteriora tendat 330,36 vniuersi arbiter & rector 85,30,34
Deus Epicureus 478,8. ordinarius,& inferioris notae,213,16. Stoicus 478,9
Deus & materia,causae rerum 126,12,54
De' in humano corpore hospitās est animus 100,1
Deus vndique consalutabor 336,20
Dei variae appellationes 31,30. varia nomina 424,2,4 propositum in optimorum castigatione 273,56. vox 64,19
Dei & boni viri amicitia & necessitudo 270, 35
Dei omnia plena 31,41
Deo Stoici rotundam formam tribuunt 216,41
Deo quis sit dignus 87,37
Deum inermem facit Epicurus, & extra mūdum proiicit 34,29
Deum nemo nouit 99,55
Deum sequere,vetus praeceptum 331,57
Deorum immortalium munus philosophia 172,52
Deorum erga nos benignitas 16,27,30,23,35.41. 36.1.55,52. cultus quis 192,7
Deorum in homines beneficia contra Epicurum asseruntur 30,29
Deorum licet omnia sint, iis tamen donum positum & stips iacitur 64,41
Deorum omnia esse,quomodo intelligatur 65,19
Deos esse,ex publico consensu probatur 222,29
Deos consilij primi non poenitet 55,40
Deos nemo sanus timet 34,28
Deos quis placatos habeat 215,14
Deos tacite & intra nosmetipsos precamur 10,2
Deos vota & officia admonent 49,21
Deos auctores vitiis inscribere, illa incendere est 370,11
erga Deos ingrati reprehenduntur 56,2
in Deos querimonia quorundam arguitur 16,18, 25
per Deos fictiles olim iurabatur 397,1
Dij duodecim à Ione in consiliū vocantur 423,29. superiores & inuoluti 423.31. gratuiti 36,9. beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perseuerant 71,10. etiam ingratis multa tribuunt 36,41. etiam malis benefaciunt 1,35. excusantur quòd malis imperia permittant 37, 31,44. futura omnia norunt 37,46. inju-

riam nec accipere queunt, nec facere 122,4. hominibus nec volunt obesse, nec possunt 197, 2. nudi sunt 348,3
Dius nulla coactio, sed volũtas aeterna pro lege est 51,37
Dius praeter voluntatem nihil praestare possumus 67,38
Diis quae causa bene faciendi 192,4
Diis quae obiici soleant 71,1
Diis nullius rei indigẽtibus nihilominus gratia referri potest 16,47
Dius aliter vitium est, Dij melius, in diuersis dici solet 196,52
à Dis quae petenda 79,58
cum Dis verecunde agendum 47,13
Diadumenos 125,41
Διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur 172,14
Dialecticae interrogationes exturbandae sunt 156, 11
Dialectica lex 156,11
Dialectica animalia 229,53
Dialectici solum curant Non & hoc 108, 2
Dialecticorum libri à limine saltem salutandi, nec in iis tempus terendum 111,2 interrogationes & captiones reprehẽduntur 109, 58,111,11
Dialecticorum scholis iactatum sophisma 267,13
Dialecticorum veterum distinctio inter sapere & sapientiam 222,57
Dialogorum altercatio 47,38
Dicẽdi celeritas in philosopho improbatur 104, 2,24
Dicẽdi genus corruptum ex corrupta vita nascitur 317,31
Dicta perdere 309,5
Dictator olim magister populi dictus 211,20
Dicturi apud populum varie afficiuntur 80,15
Didymus grammaticus quattuor millia librorum scripsit 170,19
Dies quid 81,20
Dies vnus quomodo par sit omni 81,19
Dies ater 334,17. festus seruorum 109,11 muneris 142,33. niualis 445,26. rerum agendarum 86,51
Diei gyrus angustissimus 81,18
Diei noctisque officia commutantium reprehẽsio 231,5
Dies quibusdam longi vidẽtur, noctes breues 369, 58,370,18
Dierum festorum causa vestis mutatur 86,56
Diebus festis & voluptati dicatis quomodo sapiẽtiae studiosus se gerat 86,52
Diespiter Vicaepotae F. 478,30
Diffusio animi 320,37
Digitus ad caput relatus, impudici indicium 114,7
Digiti sanguine litatum nubibus 446,48
Digitis summis ambulare 214,53
Digitulos ducere 139,51
Dignatio 90,8.94,56
Dignitas facilius crescit quàm incipit 200,18
Diligentia quorundam supervacua 368,17,56
Diluuij tempus 437,17. fatalis causa descriptio 435,31, 436,29
Diodorus Epicureus sibi gulam praecidit 333, 49
Diogenes à puero cauа manu bibente doctus calicem frangit cum sui obiurgatione 173,57, Alexandrum vicit 42,34. an recte obuios quosque monuerit 97,7 regias opes calcauit 42,7, seruiit 109,6
Diogenis dictũ, cum seruus vnicus ei aufugit 148, 7, felicitas 347,57,50
Diogenis Apolloniatis opinio de fulmine & tonitru 419,18. opinio de Nili incremento examinata 444,23
Diogeni Stoico de ira differenti adolescẽs proteruus insputt 312,46
Diomedes 395,16
Dionysius maior iure multis regibus praeferri potest 319,42
Dionysius tyrannus 387,8
Diplomata 66.15.319.20
Discendi cupiditas quomodo regenda 208,52
Discendum non semper, sed & praecipiendũ 101, 12
Discendum quàm diu sit 144,3
Discenti quod debeat esse propositum 209,1
Discessionum more respondere 328,36
Discingere 181,38
Distertus 35,5
Dispectus rerum 185,16
Displicentia sui vnde 344,47,345,1
Disputationes quid sint 202,50
Disputationes dialecticorum improbantur 109, 58,110,20
Disputatiunculae inanes arguuntur 223,43
Distillatio vna tussim, assidua & vetus phthisin facit 143,30
Ditis ianua 479,56
Diues quomodo quis celerrime fieri possit 226,5. 86,37
Diuitis & pauperis comparatio 151,47
Diuiti cuidam tandem panis & aqua defuit 350, 15
Diuitem quem vulgo existiment 164,54
Diuites an animosius detrimenta ferant 347,49 cur magni videntur 146.1 mendicis miseriores 359,45. saepe pauperibus similes sunt 398,3
Diuidere sententiam 90,20.329,2
Diuinatio è fulmine, auibus & animalibus irridetur 427,32
Diuisio nulla & nimia idem vitij habet 171,12
Diuitiae quae sint 96,19. bonum non sunt 166, 5.30.27,3. licet vtiles & habendae sint, non tamen in bonis numerantur 335,56. naturales 226.21. quae sint magnae 75,7 quo loco apud sapientem sint 335,16. quomodo certae fiant 50,57,51,8
Diuitiae tenent illum, non diuitias habet ille, dicendum 226.50
Diuitiarum contemptus 89,20. 214.14. instabilitas 50,57. maximum exemplum Lentulus augur 14,47. modus quis 73,57. vituperatio 547,44.348,3. latentium in summa terra signa disposita 31,2
Diuitiis quis maxime fruatur 84,16
Diuitiis incommoda non recte imputantur 166, 19
Diuitias laudantes poëtae facem subdunt affectibus 220.44
Diuitias parasse, multis non finis miseriarum fuit, sed mutatio 86,42
Diuitias quomodo & stultus & sapiens possideat 336,38
D. Iulius; vide *Iulius Caesar.*

Diurnum accipere 152,2
Docenti & discenti idem debet esse propositum 209,1
Doctrinae exemplaris efficacia 76,10
Δόγματα, decreta, scita, placita 188,57
Dogmata sapientiae non esse superflua 192,50
cum Dolabra ire piscatum 432,17
Dolendi decor sapienti seruandus 198.25
Delendi finem qui consilio non facit, tempore inuenit: quàm bene ab omnibus dicatur 124,13
Dolendum quomodo sit ob amicos amissos 123,32
Dolentium verba querula 148,48
Dolor omnis aut tolerabilis est, aut breuis 148,22 cito in odium venit 124,20. futurorum non est praeoccupandus 82,24. qui extenditur, nec magnus esse, nec qui magnus est, extendi potest 183,10
Doloris contemptus 93,34,275,22. contumacitas 400,5. ostentatio 198,2. solatia & remedia 148,20,32,41.381,21.383,26,400,6, 16,488,9
Doloris opinione vexamur 356,35
Dolore doloris sensus amittitur ob duas causas 148,24
Dolorum maximorum sedes in macerrimis corporis partibus 148,22
Domina seruorum beneficio seruata 24,28
Dominus, olim pater familiae dictus 109,10
Dñs eiusdem rei quomodo duplex esse possit 65,2
Dominorũ in seruos superbia reprehenditur 108, 23
Dominorum iniuriis in seruos positus iudex 24,20
Dominis sola seruorum corpora obnoxia sunt 23, 57
Dominos obuios salutamus, si nomen non succurrit 74,6
Domitius à seruo seruatus 24,47
Domitij clementiae Augusti debentur 319,9
Domus, pusilla respublica 102,13
Domus recta 199,35
Donari ne quid amicis, sapienti, regi, reip. possit 64,21.66,32
Donare, res difficilis 335,33
Donatio & munus diuersa 50,43
Donatio inconsulta 32,8
Dorica lingua 147,21
Dorus librarius 65,4
Doryphoros 125,41
Dossenni monumento inscriptus titulus 171,26
Dracones 433,47
Dracones inter pocula sinusque innoxij 298,31
Drusus Caesar pronepos Attici 89,54
Drusus Germanicus pater Claudij Caesaris 378,36
Drusus Libo adolescens nobilis consilium ab amita Scribonia petiit, mortem ne sibi conscisceret an expectaret 133,55
Drusi Liuiae F. res gestae & mors 381,55
Drusilla in caelum ire visa 475,63
Drusillae sororis mortem q̃ acerbe tulerit C. Caesar 379,22
Duci victor iubet 75,5
Duci iubere 285,57.286,58.30,83,6.351,20
Duillius primus nauali praelio vicit 368,33
Duillij 379,8
Dupondio satur 87,15
Duramentum 343,18
EARINVS puer 156.55
Ebrietas 284,20. Ebrietas interdum vtilis 353,6. vnius horae hilarem insaniam longi temporis taedio pensat 122,24. voluntaria insania est 158.8
Ebrietatis accusatio 168,1,6. effectus 93,44
Ebrietati honor habitus 4,38
Ebrietate deuinctus animus non est in sua potestate 157,52
ab Ebrietate quomodo deterreant Zeno & Posidonius 157,17,23
Ebrius duobus modis dicitur 157,24
Ebrius & ebriosus differunt 157,28
Ebriis an committẽdus secretus sermo 157,26,34, 52
Ebullire animam 477,9
Ebutij Liberalis laus 41,12
Echini 198.25
Ἐκπτώσεις venti vt fiant 43,50
Ectypa imago 25.4
Edictum, effatum & enuntiatum idem 223,10
Editio publicauit monumenta ingeniorum, etiam ad indignos peruentura 36,53
Educationis vis 294,50
Effatum & enunciatum idem 223,10
Effectus quibusdam praestandus est, quibusdã pro effectu est, omnia attentasse vt efficerent 67,2
Effligere 284,44,298,35
Effocari bonis 363,54
Effractarius 132,21
Effricare rubiginem 191,11
Egere necessitatis est 79,3
Egestas & paupertas 118,14
Egestas non obstat philosophiae studio 86,20
ad Egestum venter corpora exhaurit 438,10
Ἐγκολπίας ventus 449,59
Ἐγκύκλιοι artes 169,16
Egnatij Augusto insidiantur 318,39,364,57
Εἶδος quid Platoni 119,47
Εἰκονισμοὶ 193,22
Eiuratio bonae spei 336,56
Electio vi & metu perit 14,13
Elementa mundi 224.3. prima 27,31. quatuor 431,3. & totidem eorum potestates 294, 52
Elemẽtorum diuisio secundum Aegyptios 431,19
Elementorum alterni recursus sunt 430,26
Elementarius senex 102,15
Elephantẽ in genua subsidere & ambulare per funem iubet mimus Athiops 162,49
Elephantes porcina vox terret 293,20
Elephanti cxx ante currum ducti 368,58
Elephantorum gregem excelsissimus ducit 173,10
Elephantorum iugo colla submissa 298,29
Elephantorum duodeuiginti pugna cum noxiis hominibus 368,45
Elephantos quis primus in triumpho duxerit 368, 34
Eleusis 474,34
Elleborus 358,46
Elleboro stultos curare 17,18
Ellius leno 174,3
Eloquentis votum litium numerus 59.50
Emi quae putamus 105,58
Empedòclis sententia de naturali aquarũ feruore 433.45
Empta precibus, omni re cariora 10,1
Empta quaedam pluris sunt quàm vaenierunt 54,1
Emunire 322,12
Enoruata felicitas 273,25

Ennius Homerum imitatus 211,47
Enny versus ex Ciceronis libris de Rep. 211, 18.37
apud Ennium situs multum verborum occupauit 118.44
Ἐπισύλλυος 462,22
Ens, vide *Quid est.*
Entia in sex modos Plato partitur 139,30
Enuntiatiuum, enuntiatum, effatum, edictum 223, 10.
Ephestios regio herbida, innoxia ab igne circumeunte 150,16
Ephesus 202,53
Ephorus historicus non religiosissimae fidei, saepe decipitur, saepe decipit 470,47,52. historiis componendis vtilior ab Isocrate iudicatus est 347,23
Epicurus an merito reprehendat Stilponem & eos qui dicunt sapientem seipso esse contentum 78, 2.79,18. cum Metrodoro suo Athenis ignotus, & Graeciae paene inauditus 151,2. dolorem etiam appetit 340,3. dulce esse torqueri dicit 128,29.132,2. duo bona agnoscit 130,17. exulcerati ventris dolore tortus beatissimum & vltimum se diem agere ait 180,46.130 31. fortis est, licet manuleatus sit 100,38. honeste viuendum esse docet 90,20. immerito mollia praecipere putatur 360,33. obiurgat & eos qui concupiscunt mortem, & eos qui timent 94,11. Senecae iudicio, sancta & recta praecipit 331,55. seruos amicos vocat 208,1. Stilponis obiurgator 79,18,29. Stoicis consentit 151, 58, tria proficientium genera facit 113,24. voluptatis magister certis diebus famem experiri solitus 87,21
Epicuri angelus Seneca 89.24
Epicuri dicta 81,37.82,16,84,17,85,44,86.42,87, 40,88,31.89,16,91,27,92,21.94,12,47,95,34. 96,20,36. egregium dictum 77,10.195,14, 24. dictum de philosophiae seruitute 77, 43. dictum omnibus philosophis cõmune 97.43 dictum, Stilponis voci simile 79, 29. Epicuri dicta cur commemoret Seneca 90,21. inepta distinctio de beatitudine ex virtute & voluptate 161,8. epistola 78,2, 32.79,18.151,4 Epicuri epistolae ad Idomeneum 89,47. epistola ad Idomeneum de occasione obseruanda 90,54. epist. ad Polyaenum 87,24. obiurgatio quòd Deum inermem faciat, & tamen colat 34,29. praeceptum 80,38. opinio de terraemotu 461, 24. sententia nobilis ad Idomeneum 90, 10. sententiae eius cur notentur a Seneca 100,36. sententiae de paupertate 73, 51. secta non otiosa est 340.1. & immerito male audit 332,5 voluptas sicca & sobria est 331,50. vox virilis 360,33,40. voces, publicae sunt 77,46.90,18
Epicuri non schola, sed cõtubernium magnos viros fecit 76,16
Epicuri hortulis quid inscriptum 90,23
Epicuro obiecta vitae & doctrinae dissensio 333,38 obiectum quòd pecuniam consumpserit 337, 34
Epicuro quae sit Dei felicitas 30.30
Epicuro testimonium redditum 20,21
cum Epicuro quiescere 369,16
Epicurum compilat Seneca 77.42
Epicurea bonorum diuisio 130,25
Epicurea cantilena de vano inferorum metu 92,49
Epicurea voluptatis laudatio cur periculosa 331,54
Epicureae voces 132.42
Ἐπικούρεος θεὸς 478,8
Epicurei duas philosophiae partes ponunt 171,42
Epicureorum delicata & vmbratica turba voluptatem virtuti praeferentium arguitur 30,5 opinio voluptatem a virtute diduci posse negãtium refutatur 330,1.331,4
Epicureorum vituperatio 333,3
Epicureorum & Stoicorum dissensio de sapientis otio 338,20
Epicureum chaos 138,45
Epigenes duo Cometarum genera facit 460,10
Epigenis opiniones de meteoris & cometis refutatae 467,39.468,10,22,34
Epistola non debet sinistram manum legentis implere. 108,1
Epistolae praemittere, Si vales, bene est, mos antiquis fuit 84.23
Epistolae amicorum imagines sunt 103,54
Epistolae clarorum virorum obscuros alioqui homines notos faciunt 89.47
Epistolae Senecae quales sint 142,44
Epistolae & codicilli 116,32
Epistolarum commercium vtile 103,11
Epistolis adscribendae voces grauium authorũ 100, 32
Epistomia argentea 163,19
Epulae funereae 81,26
Eques Romanus 106,37. nomen ex ambitione natum 100,3
Equestria & locus in Equestribus 66,40
Equestris hereditas 21,16
Equum empturi, nudum aspiciunt 152,4
E qui albi regium currum trahere solebant 308,24
Erasinus fl. absorptus tandem rursus emergit 435,8
Eretrici 170,46
Ergastulum 311,23
Etixonem equitem Rom. populus ob filium flagellis occisum, graphiis confodit 320,42
Errori non irascendum 509,20,27.34
Errorum amor cũ errandi necessitate coniunctus 292,32
Escendere 274,40,50.332,51,334,13.335,26,336,29. 350,22.353,21.389,58
Essedae transcurrentes 116,54
Essedarius 97,27
Essentia vox a Cicerone & Fabiano vsurpata 118. 47
Est, *Edit* 212,20.302,46
Estur 306,39
Etesiae a nautis somniculosi & delicati vocantur 430,43. an causa sint incrementi Nili 444, 8. in Italia nubes consistere non patiuntur, at Indiam & Aethiopiam continuis aquis irrigant 453,5
Etesiarum causa & tempus 450.30
Etrusci & philosophi in quibus de fulminibus cõueniant & dissentiant 423,26.424,9
Etruscorum disciplinam Attalus Graeca subtilitate miscuit 424,44
Euander in Tiberis ripa regna Arcadum collocauit 395,15
Euaporatio e terris varia 404,52
Eudoxus primus ab Aegypto in Graeciam astrorũ scientiam transtulit 467,32

Index in

Euphrates 25,58.164,57.403,49.453,43
Euphrosyne Gratiarum media 2,48
Euripus 157,50. Euripi 174,3
Euripidis opinio de Nili incremento 443,49
Euripidis versus recitati populum ad eiiciendum tragoediae actorem concitant 220,55.221,9
Euronotus 452,36
Europae Asiaeque terminus 457,36
Eurus 452,10,18 Latinis Vulturnus 452,25
Eurynome mater Gratiarum,& cur 3,1,3
Euthymenis Massilienſis teſtimonium de Nili incremento 444,11
Εὐθυμία 344,29
Exarmare 98,8
Exauctoratus 100,30
Excalceari 146,1
Excalceati & cothurnati 77,50
Excarnificare 93,32.321,15
Excarnificatus animus 302,53
Exceptiones nigrae 110,24
Excerpta 100,40
Excuſatiſſimus 338,11
Execrantium voces nocent 186,41
Exemplar, inſtrumentum eſt cauſae neceſſarium 126,14
Exemplar, Platonis idea 125,47
Exempla plus proſunt quàm praecepta 76,10
Exempla quàm efficacia ſint 80,39
Exequias immaturas fax cereusque praeceſſit 349,56
Exerceri ad palum 87,19
Exercitationis finis 156,54
Exercitationes quae conueniant, quae non 84,32, 37. quae deligendae 353,3
Exercitus in centurias deſcribi ſolet 171,10
Exilium quid ſit 394,15
Exilij metus vt demendus 483,3. remedia 395,35
Exitus bonorum mali non debent nos contriſtare 352,9
Exoleti 368,4
Exoletorum agmina per nationes coloresque deſcripta 190,9. plauſus 81,27
Exoletis articulos malaciſſandos praebere 130,40
Experendum & adexperendum quid 222,25
Experti propter ſe quid dicatur 34,42
Expiationes quid proſint, ſi fata immutabilia 422,23,33
Exportatio 350,13
Exprobratrix memoria 69,25
Expuere ſpiritum 314,2
Exſanguia ſcripta 124,43
Exſibilare 302,50
Exſurdatus clamoribus 187,15
Extraordinaria imperia 27,18,46,25
Extrinſecus auſcultantes 100,58
Exulis paupertas nullum incommodũ habet 396,36.397,38,57

FABELLA, i. hiſtoria 147,3,5.167,44
Faber inquilinus 116,54
Fabrilia ferramenta non eſſe a ſapientibus excogitata 173,45
Fabianus arcus 355,56
Fabianus Papirius a Cicerone, Aſinio & Liuio laudem vincitur 199, 45. dubitabat an ſatius eſſet nullis ſtudis admoueri, quàm his implicari 360,8 diſertus & elegans 118,48. philoſophus verus & antiquus contra affectus impetu pugnandum ait 367,1. populo diſſerebat, ſed modeſte audiebatur 114,2 citatur 390,33
Fabiani viri & vita & ſcientia & eloquẽtia egregij diſputatio expedita, non concitata 104,41
Fabiani Papirij libri ad philoſophiam pertinentes 199,46. libri de ciuilibus 196,14. opinio de fine mundi 435,4. oratio qualis 199,18
Fabiani pudor in ſenatu decens 80,24
Fabius cunctator 36,26 cunctando imperij vires recreauit 283,37
Fabius eques Rom. 480,3
Fabius Maximus 165,35.318,57
Fabius turpiſſimã imperatori aiebat excuſationẽ, Non putaui 298,21
Fabius Perſicus impurus in ſacerdotium propter maiores receptus 37,23
Fabij Perſici pecunia a Iulio Graecino repudiata 14,57
Fabij Vertucoſi dictum 11,2
Fabij 156,16. trecenti 37,24
Fabij cec. non victi, ſed occiſi dicuntur 41,45
Fabricius diuitias imperator reiecit, cenſor notauit 196,29. Pyrrhi regis aurum repulit 227,36. Pyrrhum monuit vt inſidias medici vitaret 227, 37, quibuſdam parum pauper eſt 228,46, triphalis ſenex radices & herbas coenat quas in agro repurgando vulſit 272,2
Fabricij paupertas 271,58
Fabulae vita ſimilis 147,46
Fabuloſum fretum 107,11
Facere, i. parare, exercitum 218,55
Faces, vide poſt *Fax*
Fallacia fulmina 424,54
Fama 201,57.202,13
Fama multos non excipere, ſed eruere ſolet 151,2
Famas petere 219,9
Familia periculum adit, cum incertum eſt an mors domini voluntaria fuerit 146,52
Familiae nomina in prima parte aedium collocantur 25,26
Familiares olim dicti, qui nunc ſerui 109,11
Fames ambitioſa non eſt 227,1. malum panem, ſiliginem reddit 232,43 paruo conſtat 86,12
Fames & ſitis ſedatu facilis 75,9
Fames exercitus Perſici 308,12.
Fax cereusque immaturas exequias praeceſſit 349,56
Faces diurnae 405,9
Faces igneae 404,47. quomodo fiant 46,48,52
ad Faces & cereos funera ducenda 371,45
ad Faces & cereos vuere 231,40
Fanum 65,22
Faſces duodecim 311,14, honoris inſignia 3, 45
Faſciam ſolue 152,9
Faſtos occupare vno nomine 28,2
Fatigatae allocutiones 381,18
Fatum quid 31,34.422,29. idem cum Deo 31, 34.424,4
Fatum rerum commune 177,35.391,28
Fatum vnum eſt, nec fulmine mutari poteſt 422,20, 22
Fatum non tollit philoſophiae ſtudium 85.30
Fati lex prima 422,28. circuitus 455,39,44
obiurgatio quotidiana 181,44

Fato tam diuina quàm humana reguntur 174,23,31
Fata an ita immutabilia sint vt expiationibus & votis auerti non possint 422,23. 33,47
Fata Deus quidem scripsit, sed sequitur 274,32
Fauere ac plaudere 446,3
Fauete linguis, in sacris dici solitum 337,8
Fauonius idem cum Zephyro 452,31
Fauonij indicium 405,46
Fabriculae longas destillationes sequuntur 147,50
Febris dea Claudium comitatur 477,30
Febris praecordia torrens 149,20. viscera torrens 83,23
Febris peregrinatione discutitur 204,4,25
Febris natura 452,39
Febrium genera innumerabilia vnde 189,36
Febrem habere dicimur, cũ illa nos habeat 226,50
Febres quaedam valetudinem leuant 484,11
Februarius 164,23
Felicio Senecae ostiarius 81,1
Felicitas auida est & alienae auiditati exposita 88,17. bracteata 220,34 cucurbita 273,23, iracundiam nutrit 295,47
Felicitas diuitum personata 152,3
Felicitas vera vbi posita sit 335,7. Deo proxima 89,12
Felicitatis immoderatae incommoda 103,40,368,5. inquietudo 102,1, intemperantia periculosissima 273,28. reprehensio 275,10
Feliciter quod agis 131,56
Felix nemo fit aliena infelicitate 187,48
Felix vulgi, voluptatum seruus est 332,30
Felicis cognomen honori datum 320,37
Felices ad similitudinem suorum parietum extrinsecus culti sunt 275,10. cuius rei inopia laborent 57,30
Felicium exclamatio, quod viuere non liceat 365,53
Felicium gaudia & tempora misera 370,21
Feminae equo donatae 386,18. podagricae & caluae medicorum maximum mendacem faciunt 189,47. per liberos ambitiosae 399,5. quaedam non consulum numero, sed maritorum, annos suos computant 22.54
Feminarum adulteria 22,55. luxuria & libido 189.49.399,36. voluntas mobilis & vaga 489,8
Feminis annus ad lugendum constitutus 124,17 luctus spatium decem mensium datum 399,30
Fenerator quando male audiat 15,40
Fenerator valetudinarius 311,41
Fenestella 315,24
Fenus quid 66,17
Ferae nullum est beneficium 14,24
Ferae primae formae 272,7
Ferae hominis conuictu mansuescunt 304.12. ira carent, sed non impetu 281,37
Ferarum domitores 162,47
Ferarum venatio & possessio periculosa 332,27,31
Ferculum alienum 336,21
Fercula pro congiariis numerare 347,19
Ferias menstruas certis diebus sibi quidam dederunt 351,54
Feritas quid 215,55
Feritatis origo & descriptio 291,12
Fertum cur effossum 96,32
Fertum in igne est 478,19
Festi dies cur instituti 352,52. quomodo philosopho agendi 86,52. 87,4. vide *Dies.*
Fictiles 100,37
Fictiles dij 397,10
Fictilia 75,23
Fides 189,40
Fides hominum impressis signis creditur 22,40
Fides penes auctores erit, dictum historicorum 444,514.77,15
Fidiculae 304,38,307,46,388,43
Fido Annaeo longior 443,16
Fidus Cornelius ob Corbulonis contumeliosum dictum lacrimatus est 360,57
Figuli rotae inuentor 175,39
Figura 11,54
Filiae male consulens 36,36
Filius quantum patri debeat 26,13,45
Filio datum beneficium, an ad patrem pertingat 47,4.14.
Filiorum exempla patres beneficiis vincẽtium 28,6. exempla patres illustrantium 26.48
Fines Athenienſium aut Campanorum quos vocemus 64,31
Finita fulmina 424,19
Finitio 281.4
Finitor seu finiens, ὁρίζων Graecis 452,45
Fiscus 65,10. tanti est, quantum habet 165,45
Fisci in angulo iacentes 311,36
Fistulae plebeiae 163,20
Fitilla religiosi 3,58
Flacci mors 113,32
Flamma ingentis pilae specie visa 404,37
Flaminius circus 46,29
Flaui cur iracundissimi 295,12
Flectendum interius in cursu, circi certamine, & vitae spatiis 348,34
Flendi ius ab Homero praescriptum 123,37
Flendi larga & assidua materia 374.3
Fletus primum nascentium omen 374,8
Fletus nascentium causa 203,16
Florales loci nudarum mulierum 294,54
Floscŭli non sunt viro ex auctoribus captãdi 101.3
Fluctus quid 448,58,449,1
Flumen in idem bis non descendimus 120,4
per Flumen gratis vehens an beneficium det 54,51
Flumina in vsum hominum a Deo tributa 30,48 cur aliquando siccentur, aliquando noua emergant 430,34. cur quaedam aestate augeantur 434,50. cur quaedam certis mensibus magna, certis angusta 431,57. cur quaedam in specum palam decidunt; quaedam paulatim intercidunt, eademque ex intercallo reuertuntur 434.57. quaedam cum ipso mundo coeperunt 433,38. subterranea 451.34.48,458,2
Fluminum cursus quomodo continuetur 429,30. 431,1 quorundam vis mira 434,7
Fluminum magnorum capita veneramur 105,8
Fluminibus gratiae non aguntur 52.17
Focale 447.32
Focos cum obsoniis transferre luxuria commenta est 149.39
Foecundas facientes aquae 434,38
Folliculi 453,9
Fontem monstrare sitientibus, beneficiũ est 21, 27
Fontes certo tempore purgamenta eiectantes 435.11. cur aliquando siccentur, aliquando noui emergant 430,34. cur quidam senis horis pleni, senisqus sicci sint 431,57. quidam sacri 105,9
Fontium perpetuae causae 429,30,34

Index in

Forati animi 367,21
Forma Aristoteli idos 225,36
Forma non causa est, sed pars 226,14
Formido 293,19.320,2
Formido nimia multos ad mortem coegit 74,42
vaticinantes & attonitos reddit 463,50
Formidolosa 273,55
Formula cadere 110,25
Formula excidere 325,42
de Formula disputare 449,11
ad Formulam spectat 422,4
ad Formulam viuere 342,50
Fortis 35,5
Fortis quis abusiue 17,42
Fortis vir quis 366,8
Fortis sine timore est 161,36
Fortes natura iracundi sunt 294,12
Fortitudo quid 17,41.161,15.169,38.217,8. tam in Persas quàm in alte cinctos cadit 100,39.
Stoicis est animal 215,20
Fortuita non sunt bona 165,20
Fortuitorum metus inanis 140, 10
Fortuitorum praemeditatio & cõtemptus 177,19. 208,12.217,6. remedia 487,2
Fortuitis omnes subiecti sunt 74,51
Fortuna neque boni neque mali aliquid nobis tribuit 195,41. non habet longas manus 154, 53. quos sibi aduersarios assumat 271,49. relinquenda est 154,54
Fortuna magna, seruitus magna 374,56
Fortunae contemptus 275, 22. ius nullum in praeteritum 367,6. ludus 140,30. momentanea varietas 74,54. munera philosopho vitanda 77,24. potentia 177,21 178,15. regum 384,16. instabilitas 428,21
Fortunae bona non excluduntur a sapiente 334, 49.335,10,20
Fortunae certamen fortiores reddit 273,37
Fortunae indulgentia opus est ad virtutem tẽdenti 333,14
Fortunae manus sunt homines potentes 358,17
Fortunae nihil intactum 378,55
Fortunae omnes copulati sunt 349,3
de Fortunae fide nihil sibi promittendum 350,48
de Fortunae iniquis praemis quid sentiendum 352, 9.12
cum Fortuna expostulatio 373,14,46
Fora trina 292,26
Fraenos mordere 353,20
Fragor 420,45
Frater, alterius frater est 44,18
Fratrum dissidẽtium alter si seruetur, an alteri fratrem non perisse moleste ferenti beneficium detur 47,47
Fratrum morte separatorum exempla 378,9
Frandator beneficiorum 36,18
Frendens 286,17
Frigidum nihil sine aere 99,38
Fritillus 479,48.480.28,29
Fritinnire 484,50
Frontis infirmitas 9,53
Frugalitas quid 86,15. commendatur 348, 20. senectutem producit 120,30,40
Frugalitatis indicium nõ est auri & argenti odium 75,23
Frumentum publicum 36,46
Frumentum vendenti quantũ emens debeat 53,48
Frumenti publici cura 371,37,11
Fucinus lacus 419,28
Fugit dies Virgilio 216,43
Fugitiui diuites in mimo 218,2
Fulgere media correpta dicebant antiqui 425,46
Fulgetra 425,44
Fulgor 425,55
Fulgores quomodo fiant 411,25
Fulguratio quid 425,39,42
Fulgurationis & fulminis discrimen 419,1,29
Fulgurationes, fulmina & tonitrua simul fiũt 418, 7.
Fulgurationum causa 404,51
Fulguris causa, nocte tranquilla 420,32
Fulguritus 302,11
Fulguritis odor sulphureus 419,14
Fulguritorum capita ad exitum fulminis spectant 421,27
Fullo 406,25
Fullonius saltus 84,40
Fulmen cur igneum cum sit terram perat 419,56 cur oblique feratur 426,8. cur subitum appareat & sine ignis continuatione 426,3
Fulmen placabile, & pernicioſum 423,27,46
Fulmen & fulgor quid differant 425,55
Fulminis mira opera 421,25
Fulminis & fulgurationis discrimen 419,1,29
Fulmine cur montes plerumque feriantur 426,11
Fulmine icta verminant 421,31
Fulmini vis inest pestifera 425,12
Fulmina an a Ioue mittantur 423,27,33.424,1,12. cur aestate plurima 425,54. futurorum praenuntia 421,32. priuata & publica 424, 24.
Fulminum ars triplex 422,2. auctoritas in auguriis & auspiciis 422,6. causa 404,50. diuisio iuxta Attalum 424,43. diuisio iuxta Etruscos 424,15. tria genera iuxta Cecinnam 422,56. genera vera 423,10. metus eximitur 426,12. metus ad quid prosit 423,42. nomina 424,31. procurationes & expiationes quid proficiant 422,23, 33. vis 424,56. Fulminum scientia valent Tusci 421,34
Fulminant inferiora 303,34
Fulminatio 418,8,11
Fumus, hospitum indicium 124,37
Funebris laudatio, non laus, dicitur 202,27
Funerare 393,27
Funerari 398,17
Funestare 378,58
Funus tacitum 344,2
Funera quomodo deflenda 198,11
Funeribus necessaria vendens damnatus Athenis 59,42
Fur deprehensus 116,42
Furem signata sollicitant 132,20
Furare 390,14
Furentium indicia 280,18
Furiae inferum 299,64
Furimus 190,37
Furnius quomodo patri Antonianas partes secuto venia impetrata Augustum demeruerit 15.31
Furor ex ira 300,16. vt curandus 183,52
Furtum quomodo sapienti fieri possit 65,27
Furtiua scelera 292,8
Futuri cur homines anidi 100,24
Futuca, bona non sunt 224,19. prospiciendo

molliuntur 349,51
Futurorum metus taxatur 142,31.195,58

GALATIAE fluuius colorem animalibus mutans 434,13
Gallia cur fluminibus abundet 429,44. salubritatem caeli Circio vento debet 452,54
Galliae populi truces & inconditi 395,27
Galliae 403,50
Gallus in suo sterquilinio plurimum potest 478,1
Galli in Graecia 394,58
Galli Germanos ceciderunt 283,33
Gallorum gens a Cassandro obsessa 430,42
Gallis omnibus ciuitatem si princeps dederit, quātum singuli debeant 54,55
Gallos togatos videre constituerat Claudius 476,26
Gallio Senecae frater 328,9 adulationis osor 441,21. in Achaia febricitans, nauem ascendit vt morbum euitet 204,7
Gallio citatur 450,44
Ganea 475,3
Gaudium inuecticium 92,4. verum 195,36
Gaudium securum sola virtus praestat 95,54
Gaudium ex consulatu, ex nuptiis &c. percipere, an benedicatur 121,14
Gaudij & voluptatis discrimen apud Stoicos 121,12
Gaudio vero soli sapientes fruuntur 91,46
Gaudia mala improprie dixit Virgilius 121,17
Gaudia occupatorum trepida 370,21
Gaudere non potest nisi bonus & sapiens 122,29
Gausapatus 114,35
Geminus Varius Vinicium tractim dicētem, disertum negat 104,33
Gemma ministrare 272,36
Gemmea supplex 214,4
Generosus quis 106,47
Genius singulis assignatus 213,19
de Genu pugnare 271,6
Genus generale, & genera specialia 119,14
Genus summum, Quod est 119,12
Genus Stoicis summum quodnam 119,19
Genus esse aliquod probatur 118,58
Generis humani conuitium 45,49.46,42
Geometres quid doceat 168,16,28.169,25
Geometrarum rationes cogunt 407,36.408,46
Geometria non facit virum bonum 167,46. ob subtilitatem lubrica 20,30
Geometriae placita 188,58. puluis 170,28
Geometriam discere coepit Alexander 178,25
Germania 46,28.377.38.378,37.381,56.403,50. cur fluminibus abundet 429,44
Germanicus C. Caesaris pater 37,35. frater Claudij Caesaris 378,51
Germanici mors non fuit sine denuntiatione 404,39
Germanus puer protinus hastile vibrat 101,25
Germani cuiusdā ad spectaculum ducti mors fortissima 134,40
Germani, auida belli gens 457,36. capillum nodo vinciunt 235,30. iracundissimi 294,12
Germanorū animositas & patientia 273,45 283,30
Germanorum transitus non inhibuit Pyrenaeus 374,58
Germanis iracundia cladis causa 283,30
Germanis rufus crinis & coactus in nodum 309,54
Geruli 25,37
Gestatio exercitationis species 115,44. commoda est 84,44
Gestationum horae 368,10
Gigantes 119,28
Glacies 445.13. potui mista 447,22
Glacie rigorem potionis renouare 149,38
Gladiator ignominiam iudicat cum inferiore componi 271,53
Gladiatorem in arena capere cōsilium, vetus prouerbium 90,37
Gladiatores 349.43.360,45
Gladiatores ira denudat 283.24
Gladiatoribus ignauis populus irascitur 281,49
Gladiatorius ludus 292,1
Gladiatorij munetis dies 370,4
Gladius bonus 144,49
ad Gladium vel ad cultrum locare 165,11
Globi ignei 404 47
Gloria quid 233,51. ex scriptis & conuersatione eruditorum comparatur 89.47. multorum consensum requirit 202,14,19. vmbra virtutis est, aliquando sequens, aliquando praecedens 150,52
Gloriae & claritatis discrimen 202,37
Gorgonius 163.50
Grabatus 87,13.89,17,22
Gracchana mala 365,15
Gracchus quibusdam nimis cultus 218.37. vide *C. Gracchus*.
Gracchorum mater Cornelia 399,50
Gradarius 104,40
in Gradus quatuordecim deducere 21,35
Graeca quomodo in Latina vertenda 344,30
Graecae linguae gratia 373,30
Graecae ineptiae 155,9
Graecae vrbes in mediis Barbarorum regionibus 394,51
Graecia maior 394,57
Graecia admiratur patrem sacra rite peragentem, filij mortem nuntiata 385.24. Epicurum & Metrodorum paene inauditos habuit 151,4 stellis numeros & nomina fecit 472,49
Graecus poeta 353,5. tibicen 144,29
Graeci in Gallia 394,58
Graeci nominibus in species iram distinguunt 281,28
Graeci quidam dicaces in Antigonum 308,45
Graecorum inutilia studia 368,28. prouerbium 217,36
Graecos historiae coarguunt 406,9 togatos videre cupiebat Claudius 476,26
in Graecis dicendi celeritas fertur 104,39
Graecinus Iulius vir egregius a C. Caesare occisus 14,56
Graecini Iulij ob non acceptam a Fabio Persico & Rebilo infamibus pecuniam obiurgati responsa 14,57.15,1. vide *Iulius Graecinus*.
Graij Massiliam incolentes, diu in Corsica cōsederunt 395,24
Graius mons 99,49
Grammatica 165,33
Grammaticus circa curam sermonis, historias & carmina versatur 167,42. non erubescit soloecismum, si sciens facit 188,52. quo animo Virgilium legat 210,41. & Ciceronem 211,24
Grammatici analectae 96,12
Grammatici custodes Latini sermonis 193,16
Grammatici oculi 211,

Grandiscapiae arbores 164,24
Grando quid 445,11. cur non hyeme cadat 445,16. cur rotunda 444,55. quomodo fiat 444,49
Grandinis venturae speculatores nubibus immolant 445,40,44
Graphio pungere 445,49
Graphis confodere 320,44
Gratia ne referenda iis qui inuiti prosunt 52,10. apud paucos post rem manet 5.38. per quae etiam felicibus referri possit 54,20,30.58.35
Gratiam referre beneficiis an res per se expetenda 29,50.33,40
Gratiae tantum demitur, quantum morae adiicitur 10,40
Gratiam an retulerit beneficium grato animo accipiens 17,33
Gratiam an sibi quis referre possit 43,9. referre scit solus sapiens 152,53
Gratiam referre, & non reddere, dicimus 152,47
ad Gratiam reddendam quae requirantur 19,59
Gratiae non sunt furtiue agendae, in angulo, & ad aurem 15,12
Gratias ago mihi cum dicimus, quid velimus 44,34
Gratiae Iouis & Eurynomes filiae, aetate minores quàm Horae 3,1. cur tres, cur sorores, cur manibus implexis, ridentes, iuuenes, virgines, soluta veste 2,35. Veneri comites datae, 3,2. apud quendam poetam praecinguntur 2,52
Gratiarum nomina 2,48
Gratiis cur Mercurius adest 2,53
Gratuita quae vocemus 106,1
Gratus sine impendio 19,57
Gratus esse potest sola voluntate 16,56
Grati & ingrati comparatio 23,15
Grato animo nihil honestius 154,22
Grati ne videantur qui incommoda precantur iis quibus obligati sunt 56,17
Gratorum duo genera 34,52
Grauia an sint quae tardius mouentur 474,1
Gregalia ponia 5,46
Gregale tectorium 163,32
Gregibus maxima corpora vel vehementissima praesunt 173,9
Gryllus propter Xenophontem notus 26,52
Gubernator deterior ne fiat tempestate 162,8,17. duas personas habet 162,25. Gubernator etiam qui in sicco 35,6. Gubernator nauseabundus 211,49
Gubernatoris temerarij & cauti comparatio 83,30
Gulae libido insatiabilis & luxuria 172,43,219,39. 396,45
Gulosi oculis 432,50
Gyarus 394,31
Gylippo Syracusas petenti visa est stella super lanceam 405,17
Gymnicum certamen 294,5
Gyndes fl. a Cyro in CCCLX. riuos dispersus 308,23

HABENT, & non habetur 285,29
Habere dicimur febrem, cum illa nos habeat 226,50
Habitus qualis conueniat 75,18,22
Habitus animi rectus 192,37
Hadrianum mare 172,30
Hadriaticum aequor 437,44
Haedi 404,34
Haemus aliquando aquarum inops fuit 430,41
Hallucinationes 336,8
Halo quomodo fiat 405,26
Hannibal 283,42,428,16
Hannibalis crudelitas 291,20. victor Scipio 370,37
Hannibalem fomenta Campaniae eneruarunt 112,36
Haphe 117,48
Harmodius & Aristogiton tyrannicidae 67,28
Harpago liberi epulandi appositi 306,31
Harpastae Senecae vxoris fatua, se caecam esse nesciens 111,40
Harpocras Claudij libertus 480,6
Haruspices 317,39
Hasta ciuilis 281,38. praetoris 367,41
Hastulae contra fulmina 421,28
Haterij oratoris celebertimi celeritas in dicendo improbatur 104,36
Hecaton 2,58.13,49.76,19.75,40 reprehensus 14,52
Hecatonis dictum 78,21. exemplum de Callistrato 59,30 quaestio 23,21
Hecuba minor an Helena 168,1. Hecuba seruiit 109,5
Hederae idoneae eliciendis ignibus 419,43
Helena an Hecuba minor 168,1
Helice mersa 462,16,56.463,14.465,9.468,3. 470,54
Helis vrbs 462,49
Heluiae Senecae matris infelicitas 393,16. laus 399,3,36.400,18. pater 400,54. soror 401,1
Hemina sanguinis 351,36
Heminam propinare 299,6
Heraclitus in publicum procedens flebat 291,42. 351,50
Heracleti dictum 120,4. dictum de dierum paritate 81,19. opinio de fulguratione 425,42
Heracleto cognomen fecit orationis obscuritas 81,19
Heracleoticum ostium Nili 443,33
Herba flauescit, & ad aream spectat 230,13,15
Herculanēsis oppidi pars terraemotu corruit 454,54,463,17
in Herculanensi villa a C. Caesare diruta 308,32
Herculaneus nodus 167,11
Herculaneus scyphus 158,27
Hercules 355,32. minime vafer 477,30 solus a Corinthiis ciuitate donatus 5,51. totum orbem peregrauit 477,19. viuus vstus 352,22
Herculis laus 5,57. templum 478,4. vestigia 64,6.187,33
Herculis appellatio Deo aptati potest 31,37
Hereditas equestris 21,10
Hereditatem iurisconsulti negant vsucapi posse, sed ea quae in hereditate sunt 51,44
Herennius Macer 361,33
Hermachus 100,45. ex tertia sorte ingeniorum 113,32
Hermachum magnum virum fecit Epicuri contubernium 76,16
Hesychia, quies 179,12
Hesiodus maior aetate, an Homerus 167,57

Hesiodus quae nomina & cur Gratis imposuerit 2, 49
Hesiodo Thalia Charis est, Homero Musa 3,9
Hiemantibus aquis 219,3
Hiemauit tempestas, annus, aquilo 219,4
Hieme calor sub terris non est maior 444,30
Hieme cur putei & specus caleant 459,13
Hieronymi dictum 285,19
Hieran facere 157,3
Hippias tyrannus 296.11
Hippocrates in mendacio deprehenditur ob feminarum intemperantiam 189,47,55
Hippocratis medicorum maximi exclamatio 363. 26. secta 188,56
Hippoperae 165,7
Hispana machaera 49,6
Hispania 396,31.403.50
Hispaniae incolae Poeni 394,57
Hispanias à contextu Africae mare eripuit 464, 11
Hispani Corsicam coluerunt 395,28. Germanos caedunt 283,33
Hispanis immunitatem si princeps dederit quantum singuli eo nomine debeant 54,55
Hispanos togatos videre Claudius constituerat 476,26
Histriones non irati sunt, sed iratum agunt 294, 38
Historiae ingentis, minutissime scriptae & arctissime plicatae, recitator 188,25
Historica lingua 410,57
Historicus iuratus 475,52
Historici 31,32, parelia soles vocant 410,21. vel falsa, vel incredibilia referre solent 470, 48
Historicorum mos, cum multa mentiti sunt 444, 51
Homerus 1044. citatur 463.2, Homerus maior ne aetate fuerit an Hesiodus, quaestio inutilis 167,57. Neptunum ἐννοσίγαιον vocat 462,27. non fuit philosophus, quòd modo Stoicus, modo Epicureus, modo Peripateticus, modo Academicus dicatur 167,50. Odyssea & Iliade consummata, principium operi suo adiecit 170,31. poetae nomine innuitur 119,35. rotae figuli meminit 175,40. vni Gratiarum nomen mutauit, & in matrimonium produxit 2,51
Homeri carmina à Polybio conuersa 375,25.377,3
Homero Musa, quae Hesiodo Charis 3,9
Homero vnus seruus fuit 398,13
Homericus Achilles 345,16. sacerdos 49,22. versus 287,8,477,17,19
Homo quid 105,32.384,31. in adiutorium mutuum generatus est 281,41. non est tumultuarium opus 56,1. non ex veste aut conditione aestimandus 109,21. nudus, ratione & societate munitus est 34,19. rationem proprium bonum habet, cetera communia cum animalibus 144,25. saccus est 147,30. sacra res, per lusum & iocum occiditur 190,50
Homo species est Aristoteli, Senecae genus 119,3 15
Homini ex homine periculum vitandum 203 43
Homines cur futuri auidi 100,24. mali sunt, fuerunt & futuri sunt 4,50, proximi à diis 16,39, quàm curae sint Deo 55,52. quomodo aestimandi sint 146.5.152,4. Homines non sunt qui ventri obediunt 122,55
Hominum fraus ac perfidia notatur 22.43
Hominibus quomodo sit vtendum 192,12
Homunciones 222,2
Honestamentum 127,17
Honestum, verum & vnicum bonum 140,8,43 144,18. per se expetendum 30,2.31,57 33,42
Honestum omne voluntarium 128,17
Honestum & bonum apud alios diuersa sunt, apud Stoicos tantum diuisa 227,15
Honestum & iucundum idem esse nequit 332, 36
Honesti amor etiam malis innatus 33,58
Honesti comes ratio 32,8
Honesti & boni discrimen 225,28
Honesti & boni notitia prima quomodo ad nos peruenerit 227,24
Honor consulis & praetoris 125,13
Horae maiores aetate quàm Gratiae 3,1
Horatij Coclitis egregium facinus 227,44
Horatius Flaccus quomodo infamem describat 163,48
Horatij verba 479,57. versus 226,56,227,4. 228,50
Hospitalia fulmina 424,40
Hospitari 210.20
Hospis ingrati poena 39,16
Hostes tot, quot serui, prouerbium 108,33
Hostius quidam nefandae obscoenitatis 412,1
Humanae sortis iniqui aestimatores culpantur 16, 18
Humanas res videri in deterius labi, stare tamē eodem loco 440
Humani officij formula 191,16
in Humanis rebus quid praecipuum sit 428,21
Humanitas 169,46
Hydra 215,52
Hyperbole 69,29
Hypocrisis notatur 75,17
Hyrcani ab Alexandro vastati 217,12

IANVS pater 478,22
Iapyx ventus Calabriae 452,53
Idaea deorum mater 371,42
Ideae Platonis 199,40.125,47. quid vtilitatis afferant 120,18
Ideae definitio & explicatio 119,41
Idos Aristoteli forma 125,37 quid ab idea differat 119,51
Idomeneus ex epistolis Epicuri clarus 89,47
Idomeneo scribitur de occasione captanda 90,54
ad Idomenea nobilis sententia Epicuri 90,52
Ignis an terraemotus causa 458,20,45. quaedam etiam creat 449,46. exitus mundi est Stoicis 431,10 masculus, & femina 431, 22. mirabilis in Lycia 150,16. natura ascendit, violentia descendit 419,47. non descendit 418,32. quemadmodum fiat 419,40. quomodo è nube gignatur 420,7 de Igne, sit ne in nubibus, an ad tempus fiat, & vnde, pferatur, variae opiniones 418,12,30,419,40
Ignes terris operti 417,51
Ignium plura genera 411,2
Ignium in aere multae variaeque facies 440,32 in aere visorum causae 404,45
Ignominia nihil detrahit sapientis virtuti 398,29, 38
Ignoscere quid sit 327,5

Index in

Ilias an Odyssea prior scripta, inepte quaeritur 368, 29.
Illitteratus quis 45,27
Imago obscoenis admota 25.7
Imago, i. simile 180,26. Imago Attali 138,38
Imaginem suam quidam vbique vident 406,56
Imagines in atrio politae 25,26
Imagines veterum, incitamenta animi 125,10
Imagines cum solis poetis concessae 121,28
cur adhibendae in orationibus ibid.32
Imaginaria paupertas 89,32
Imaginarius honor verborum 355,58
Imbres an amnibus continui cursus causae sint 419,39,46
Imbres bonis & malis communes 36,51
Impatientia quid 78,5
Impedimenta 165,19
Impendium sentire 21,20
Imperandi varia genera 321,11
Imperare sibi, maximum est imperium 217,19
Imperare, medicorum est 285,8
Imperatoris Romani vox laudata 65,29
Imperatoris Scipionis gloriosa mors 93,12
Imperatori etiã victo quando laus debeatur 67,5
tanquam Imperatorem videre 54,23
Imperia penes quos esse soleant 294,23
Imperiosus 25,42. Imperiosus pater 28,16
Imperitorum voces 146,19
Imperturbatus quis Peripateticis 160,5
Implere argumentis 210,20
Impluere 408,58
Impingere epistolam ingentem 183,29
Impingere in litem 212,9
Impingere laqueum 348,54
Impingere naturae munus suum 275,30
Importuosum mare 395,26
Imprecatio quae grauissima 213,20
Improbi argumentum 114,7
Impudici indicia 114,6
ab Impudico an captiuus se patiatur seruari 14,40
Imputat pereuntis dies 313,42
Imputatores 13,37
Inaedificare 381,43
Inagitabilis 449,43
Inagitati erroribus 143,46
Inane aeri quidem permiscent 417.9
Incauti 294,46
Inclinatio, terraemotus species 461,42,462,5
Incomitata lectica 91,12
Incommoda suo iure bona vocari possunt 135,40.
quaedam pro his sunt quibus accidunt 271,43
Incomprehensibilis amor 319,31
Inconstantia animorum 344,39
Inconstantia hominum in suis actionibus 337.51
Incontinens sui 438,14
Incuruat iniuria 303,30
Indeclinabilis 242,15
Indefatigabilis vigilia 293,33
Indeprauata virtus 145,12
Indi 226.33.394,52.453.40 ab Alexandro domiti 217,12
apud Indos mel in foliis arũdinum inuenitur 159,7
Indicum mare 442,48
Indifferentia 155,15,19. alia aliis potiora 335, 4
Indigere & opus esse differunt 78,58
Indignatio quorundam dementissima 364,3
Indolentia 130,20. bonum non est 165,49
Indolescere 286,47
Indormire 331,13
Indulgentia patrum & matrum diuersa 270,56
Inemendabilis 207,35
Inemendabiles quid faciat 295,5
Inertes & inepti vocantur philosophi 144,11
Inexercitata mens 184,55
Inexsuperabile 161.14
Infamia 201,58,202,13
Infans caret ratione 230,9.234,35
in Infantibus non est summum bonum 234.7,27
Infatigabile 330,11
Infatuare 122,9
Infector gratuitus 434.12
Infelicitas consummata 103,50
Infelix arbor 306,48
Inferna fulmina 424.40
Infernus carcer 155,42
Inferorum metus vanus 93.49
Inferos terribiles fabula facit 388,14
Inferum furiae & monstra 299.52
Infitiationes 292,26
Infitiator 23,16
Infracta aetas 365,1
Infrunita mulier 23,.
Infrunitus animus 335,24
Infulae 398,48
Ingemescere 335,13
Ingenium beatissimum sub qualibet cute latere potest 123,8
Ingenium nullum magnum sine dementiae mixtura 353,16
Ingenij publicandi gloria 76,58
Ingenia quo illustriora, eo breuiora 390,32
Ingenia Deus producit 31,27
Ingeniorum dignatio nunquam interit 90,8
Ingeniorum monumenta etiam indignis publicauit editio 36,55
Ingeniorum triplex genus 113,24
Ingratus animus omnium vitiorum maximũ 4,53
Ingratus quis 15,14,34,47,40,7.45,31,60,20.
quam iniuriam inferat 4,55
Ingrati actio an iuste detur 20,40. huic actioni nemo iudex satidoneus 21,16
Ingrati animi vitium cur tam frequens 1,5
Ingrati hospitis poena 39,16
Ingrato cur nulla lex posita 33,54
Ingrato noto an virbonus beneficium dare debeat 36,10
Ingrato sit ne consilium dandum, aquam haurire permittendum, & via monstranda 37,5
Ingratum neminem esse probatur 44,55
Ingrati publice sumus omnes 46,42
Ingrati etiam de ingratis queruntur 16,35.
omnes miseri 153,47. quemadmodum ferendi sint 70,1. quomodo possint grati effici 2,21.
Ingratorum duo genera 36,12. multa genera 19,43. plurima exempla 46,9,36. poena 23,5
Ingratorum causa non sunt omittenda beneficia 152,13
Ingratorum turba nõ debet tardiores ad bene merendum facere 1,12
Ingratos ipsi facimus 1,14.13,32
Ingratos quid maxime faciat 15.41
Ingratitudo an impunita esse debeat nec ne 20,39, 49,

Ingratitudinis mala 34,13
Inhabilis intentioni 84,33
Iniqua quae iudicari soleant 298,12
Initia rerum in potestate nostra sunt, exitus fortunae est 84,11
Initiamenta 176,30
Initiati tantum sanctiora sacrorum norunt 193,11
Iniuria alicui fieri potest, nec tamen ille accipere 357,43
Iniuria beneficio contraria 24,19,33,27,43,27
Iniuria sapiens non potest affici 355,30,44,356,1, 17,40
Iniuriae & contumeliae discrimen 356,30
Iniuriae opinioni non facile credendum 296,3
Iniuriae poena 309,51. vindicandae tres scopi 322,53
Iniuriae altius quàm merita descendunt 1,28 quomodo nos moueant 298,16
Iniuriarum materia latissime patet 358,22
Iniurias iniuriis repensare honestum non est 298, 43
Iniurias sapienti tolerabiles esse, Epicurus: iniurias non esse, Stoicus dicit 360,40
Iniuriis dominorum in seruos positus iudex 24,20
Innocentem quomodo se quisque dicat 284,35
Inobsequens arti 404,27
Inobseruatum tempus 435,26
Inobseruatus cursus 104,47
Inoperta veritas 338,19
Inoperto capite luxuriari 332,4
Inopiae metus 83,10,22. remedium 214,36
Inquilini philosophorum 209,10
Inquisitio publicorum, secretorumq; teterrimum vitium 350,51
Inquisitor 49.17
Insania 325,56. exim nascitur 300,16
Insania publica & quae medicis traditur, nihil differunt 183,49
Insaniae hilare genus 97,30.122,24
Insaniam hilarem insanire 331,40
Insaniae & irae vicinitas 87,41
Insanis suffragium & iurisdictio committitur 18.1
Insanos, quibus mens mota est, non erepta, denuntiatio & castigatio coercuit 185,28
Insecabile 225,58
Inseparabilis 161,11.225,29
Inspuere differenti 312,46,49
Institores artificiorum 54.39 Institores delicatarum mercium 59,51
Insolentia hominum exagitata 25,23,45
Insula in Aegaeo mari surrexit 420,20
Insulam suspendere 54,14
Insulae an certioris soli 463,16, natantes 434, 28. nouae in mari enatae 461,49. quaedam ex se concepere flammam 418,48
Insularum parietes ruinosi 312,13
Intabescere dolori 374,21
Intelligibile ne an sensibile sit bonum 234,6
Intemperantia litterarum 207,54
Intemperantiae vituperium 447,9,16
Intensionis causa 417,15
Intentatio 291,10
Intercessor 226,8
Interemptor sui à quibusdam damnatur, à Seneca laudatur 333,16
Interitui omnia obnoxia 177,53
Interrungere 157,10,352,58
Interpretes, nunquam auctores 101,8
Interpungunt Latini, dum scribunt 104.39
Interquiescere 94,40.108,11 148,28
Interrogatio, i. syllogismus 155,14,17,156,10,157,21. 163,18,167,2
Interrogatiunculas nectere, 156,35
Interuellere barbam 219,12
Inuectitium gaudium 52,4
Inuenta multa cur oblitterentur 476,4
Inuenta inuentutis non obstant 150,27
Inuenta sapientiae ampliora facienda sunt 124,56
Inuentio cuius rei difficilis 63,27
Inuentis priorum noua addenda sunt 101,16
Inuestire 217,57
Inuidere 20,16
Inuidia, pernicioſum optimis telum 140,18. ingratos facit 15,43,65, vitanda 83,41. 349,17. quomodo vitanda 206,49
Inuisior vox 299,56
Inuitum nihil faciendum 123,9
Inuolutissima res 457,10
Inuulnerabile 316,4
Inuulnerabilis animus 78,8,42,12
Ioculare conuicium 359,18
Ionium mare 172,30
Iphicratis responsum, cum ei mater barbara obiecta esset 361,41
Ira quid 290,24.57,291,1. affectus ex omnibus maxime rabidus 280,9,26. voluntarium animi vitium 290,29. an sit secundum naturam 281,38. an quia vtilis saepe fuit, assumenda sit 282,15. breuis insania 280,14. cur vitanda 87,47. feritatis & crudelitatis procreatrix 291,14. Iudicio ne an impetu incipiat 290,10, muliebre maxime & puerile vitium 286,48. pernicioſa seruientibus 306,53. quomodo excidenda, vel certe refraenanda sit 301,36, sit ne ad fortitudinem necessaria 282,57.286,38. sit ne necessaria aduersus hostes 283,21. sit ne poenae cupiditas 49,57. sit ne virtutis calcar 302,22. sit ne vtilis 291,1
Ira aliena quomodo lenienda sit 312,52. Ira carent omnia praeter hominem 281,7
Irae causae 294,52.295,10,14,42,47.296,3,43,45. 298,11,19.311,31,46,55, comites 293,43. comparatio cum cereris affectibus 301,45. contentio cum luxuria 303,16. definitio 281,1. definitio Aristotelica 281,4. deformitas & periculum 299,43,300,13. effectus & damna 280,36.294,6,302,2.308,4. 313,19. foeditas 301,46,302,24. incitamenta varia 290,31. inconstantia 285, 36. ineptitudo ad iudicia & sententias ferendas 285,36.41.286,12,15. irritamentum primum reprimendum 282,30. locus 295,2. pertinacia in iudiciis & sententiis ferendis 285,54. rabies 286,12,19 302,37. remedia duo 294,45. remedium maximum mora 297,44,301.44.305, 30
Irae & insaniae vicinitas 87,41
Irae & iracundiae discrimen 281,27
Irae praepotentum exempla 306,7
Irae sit ne aliqua voluptas 298,42
Iram supprimi posse, exemplis demonstratur 306, 6,24,37
Irae feminarum & puerorum acres magis quàm graues 395,5

Index in

Iratum differentiae 281,31
Iracundia nunquam admittenda, interdum simulanda est 293.56. simplicitatis indicium 303,1
Iracundiae leuissima initia 310,50. solertia ad fingendas furoris causas 286,9
Iracundiae quinam opportuni sunt 294,32,58
Iracundi simplices dicuntur 294,34
Iracundis quae sequenda, quae vitanda sint 303,10, 40,304,5,16,34.305,11.
Iracundissimi qui 284,28
ne Irascamur, quomodo praestetur 303,10
Irascantur ne qui in innocentes saeuiunt 291,12
Irascendum ne sit malis & peccantibus 284,29
Irascentium verba minacia sunt, mēs trepidissima 286,56
Irasci ne debeāt boni viri pro suorū iniuriis 283,50
Irasci ne debeat sapiens 291,28,43
Irasci punientem non decet 284,47
Irasci quibus soleamus & quàm recte 296,45
Irati descriptio 280,18,303,36
Irati an voces emittant quae magno emissae videātur animo 286,49
Iratorum habitus qualis 302,42
Iris, vide *Arcus*
Irrationalis animi pars bipartita est 179,19
Irremediabilis 217,55
Isocrates Ephorum à foro subduxit 347,23
Ister fl. 403,48.444,4. cum mundo coepit 433,39. circa Istrum vagarum gentium tolerantia 273,45
Italiae praepotens 395,25. cur riuis abundet 429,45
Italiae latus quod infero mari alluitur, maior Graecia fuit 394,56
Italiae locis quibusdam pestilens vapor exhalatur 463,39
in Italia virga aquae immersa lapidescit 433,18
Italico agro acquisito mos erat pomoerium proferre 369,2
Ithacae saxa 129,4
Iter ingredientibus quid adclamari solitū 464,17
Itinera vrbana ac peregrina 99,56
Iuba rex 136,2
Iuba & Petreius se mutuo interemerunt 271,21
Iucunda vt nobis sint sola honesta, quid faciēdum 233,34
Iudex & arbiter 21,5
Iudex ex turba selectorum 21,15
Iudex ingrati actioni nemo sat idoneus 21,16
Iudex quomodo in puniendo affectus esse debeat 284,53.285,11,22.286,15
Iudices ex longinquis regionibus euocati 311,38
Iudicio fauor officit 344,10
Iudicium accipere 219,14
Iugurtha 187,44.350,23
Iuliae duae proneptes Augusti à Claudio occisae 478,52
Iulius latum clauum Sextio dedit 196,31
Iulius Caesar victoria liberaliter vsus est 311.5
I. Caesari quomodo beneficia veteranus quidam in memoriam reuocauerit 48.51
I. Caesari talus in Hispania tortus 48,33. à D. Iulio an vitā accipere debuerit M. Brutus 14,28
D. Iulium plures amici confecerunt quàm inimici 311,3. vide *C. Julius*
Iulius Graecinus de Aristone philosopho rogatus quid responderit 57,25. vide *Graecinus Iulius*
Iulius Montanus, vide *Montanus Iulius*
Iumenta fortia dorso 144,22
Iunior 429,8,441,19
Iunius mensis 164,6
Iunius Praetorius 480,3
Iuno singulis assignata 213,19
Iunoni speculum tenere 191,58
Iupiter an fulmina mittat 423,27,33. & qualis Iupiter 424,1. an fulminibus interdum leuioribus vtatur 423,51. Capitolinus 397,13. opt. max quis 31,31. poetarum ineptias ferr 337,1. quo antecedat virum bonum 139,45. quod mittit fulmen solus, cur placabile 423,46. retrogradus 473,1. vni vulcano crus fregit, & vxorem suspēdit 478,55. voluptate delinitus noctem duplicauit 370,10
Iouis allocutio 208,56. color 404,56. Iouis & Eurynomes filiae Gratiae 3,1,22. Iouis vita resoluto mundo 79,2
Ioui lintea & strigiles ferre 191,57
Ioui tres manubiae 423,27
Ioui de felicitate controuersia facienda 214,34
Iouem ad pugnam vocauit C. Caesar 287,5
cum Ioue de felicitate quis cōtendere possit 94,46
cum Ioue reponi 370,58
Iurabatur per fictiles deos 397,10
Iurandi modus 25,15
Iurisconsultus 47,39
Iurisconsulti negant quicquam publicum vsucapi 150,29.168,27
Iurisconsulti pallidi, graciles 479,23
Iurisconsultorum acutae ineptiae 51,44. verbum 415,53
Iurisconsultorum responsa valent etiam non reddita ratione 184,42
Iurisdictio insanis committitur 18,1
Ius fori 36,17
Iusso, *pro* iussero 118,40
Iustitia Stoicis animal est 215,56
Iustus Catonius praefectus Claudij 480,8
Iuuentutis ingratitudo 46,47. studia 168,54
Iuuentuti magistratus domestici impositi 22,2
Ixion 85,2.93,50,480,25

ΚΑΙΚΙΑΣ 452,30
Kalendarium quid 66,17
Kalendarium versare 84,20
Kalendarij liber magnus 164,56
in kalendario nemo beneficia scribit 2,18
Kalendis Ianuariis, i. anno nouo, legere scribere, dicere aliquid, & in Virginem desilire solitus Seneca 157,5
Κατὰ στάσιν, per orbationem 167,16
Κρύσταλλος quid Graecis 434,46

LABERIANVS versus totum in se populum conuertens 293,10
Labor neque bonum, neque malum 99,26.42.
Labor optimos citat 274,10
Labra concurrunt dicturis 80,18
in Labris primis animam habere 428,50
Lac retinet pabuli saporem 433.34
Lacedaemona seruire iussit Alexander 187,28
Lacedaemonij cur suos ciues pancratio aut cestu decernere vetuerint 41,39 liberorum indolem publice verberibus admotis experiuntur 273,33. vnguentarios vrbe expulerunt 447,25.
Lacedaemonis coriū vsū pecuniae praestitit 45,45
Lacernae coloris improbi 219,13
Laertosus 128,52

Lacheſis 476,35.477,7
Lacon impubes, ne ſeruiret, illiſum parieti caput rupit 147,20
Lacones 156,17 trecenti 53,56
Lacrymae iuſſae & iniuſſae 198,12
Lacrymarum oſtentatio 352,5
Lacrymandum quomodo ob noſtrorum amiſſionem 197.54.198,11
Lactea plaga caeli 470,43
Ladae velocitas 160,11
Ladon fl. terraemotu effuſus 462,49
Laelius Sapiens 525,15. ad exemplum eligendus 80 44.94,53
Laelij ſapientis dictum ad quendam ſexagenarium 465,20. ſapientia 193,52
cum Laelio viuendum 205,33
Lamellae aeruginoſae 367,45 Lamellae argenti 334,46
Lamina vtriusque materiae 66,9
Lampades 411,40
Laniſta 53,22
Lapides cur in quibuſdam aquis non peſſum eant 434,17
Lapidelcere facit quaedam aqua 433,13
Lapſabunda fundamenta 213,36
Laquearia verſatilia 174,4
Laruis dedi 478,29
Laſſitudo corporis cauenda 304,41
a Laſſo rixam quaeri, vetus dictum 304,48
Latebra 87.55
Laterunculi 368, 25. Lateruncolis ludere 207, 51 351,27
Lateruncularia tabula 224.31
Latifundia 168,16.171,30
Latina via 147,37
Latinae linguae potentia 373,30. Latini ſermonis egeſtas 118,24,53
Latini interpungere ſoliti dum ſcribebant 104, 39
Lator 547,10
Latro quis 45,34
Latrones philetae 115,15
Latronum inſidiae 488,49
Latrocinia inter togatos 358,24
Laturam facere 480,25
Lauandi qualis mos apud veteres 163,44
Laudandi licentia aliquando datur 114,4
Laudati an Laudantis bonum ſit claritas 202,6,8
Laudationis commodum & incommodum 295, 32
Laus & laudatio differunt 202,26
Laude dignus 202,28
Laurea in Capitolini Iouis gremio repoſita 397,3
Laureatae fores 379,5
Laurus idonea eliciendis ignibus 419,43
Lautitia ad coenas tranſlata 218,16
Laxamentum 460,44
Lecti quam premas partem, nihil intereſt 312, 41
Lectica formoſis impoſita calonibus 214,30
Lecticarius 360,3
Lectio omnis generis voluminum improbatur 73, 36. varia delectat, certa prodeſt 107,6. cum ſtylo temperanda eſt 158,55
Legere oſſa 271,41. vide *oſſa*
Lex iuſti iniuſtique regula 32,42. Lex naturae 75,8,94,44
Lex à L. anno militem non cogit, à LX. ſenatorem non citat 371,39
Leges cum prologo improbantur 185,34. quando coeperint 173,21. quid ſint 185,30
Legum auctores ſapientes 173,22
Legum praeſes quam caſtigādi rationem ſequatur 281,38
Lentulus factioſus & impotens in frontem Catoni inſpuit 312,47
Leo magiſtrum ſuum beſtiarium à feris protexit 14,23
Leo manſuetus & incultus 105 22
Leones rotae motu terrentur 293,19 ſoluti & alligati in circo dati 368,44. Leones mappa proritat 110,55
Leonidas quàm fortiter allocutus ſit Laconas 156, 22
Lepidus 318,38. Auguſto inſidiatur 364.57. ſuum exercitum fugit 442,23
Lepidus Decimo tribuno ceruicē praebuit C. Caeſaris iuſſu 74,53
Lepidum principis ornamenta tenentem per multos annos tulit Auguſtus 319,10
Libarij exclamationes 116,46
Libellum amici bonis ſuſpenſum deiicere 31,50
Liber muentor vini cur dictus 353,8
Liberi currus 336,18. veſtigia 5,53.64,6.187, 23
Liberi patris appellatio Deo conuenit 31,37
Liber patrimonij 66,22
Libri Ciceronis, quomodo Dori vocentur 65,3
Librorum multitudo improbatur 348,36
Librorum multorum lectio pernicioſa 73,36
Libris non multis, ſed bonis opus eſt 107,5
Liberalis triſtis ob Lugdunum exuſtum 177,2
Liberalis Ebucij laus 41,12
Liberales multi ob frontis infirmitatem 9,53
Liberalia ſtudia non numerantur in bonis 167,33. vide *Studia*
Liberalitas vnde dicta 335,45. non debet nepotari 6,26
Liberalitatis materia inuenitur etiam in anguſtiis paupertatis 4,20
Liberalitatis materia quae ſit ſapienti, cuius ſunt omnia 64,2
Liberi maiora ne beneficia parētibus dare poſſint, quàm acceperint 25,47
Liberorum vera laus 28,25. amiſſio vti ferenda 196,18,488,38. Liberorum amiſſione non affligitur ſapiens 142,18
Libertas 112,51.126.29,53,361,49. abſoluta quae 143,50. iuſta & inter amicos data 335, 43. vera 151,44,77,43
Libertatis pars magna 232,49
ad Libertatem quod iter 306.46
Libertinus quid 100,4
Libertinorum balnea 163,20. virgunculae 413,19
Libido 287,18
Libidinis effectus 93,45
Libidinis deteſtandae exemplum 412,1
Libidini dediti quàm turpiter viuant 365,32
Libitinarij 59,55
Libra tardiſſime emergit 472.28
Libramentum 42,50.55,33,410,40,437,36
Libo Druſus 133.55
Libonotus 452.37
Licinius multos annos Lugduni regnauit 477,35
Licinus diues 226,43
Licinum diuitiis prouocant quidam 228,47
Lictor ſemita deiicit 387,19

Index in

Ligures Corsicam incoluerunt 395,28
Liminis introitus pro honore habetur 58,48
Linea pennis distincta 293,58
Lineas admoueri 110,56
Lineis & pinna clusae aues 320,1
Linguarium dare 33,52
Linteatus senex 337,14
Λίψ, Latinis Africus 452,35
Litare 131,40
Liternum 163,6. Literni Scipio exulabat 113,2
Litigare 445,31,446,49
Litis ordinator 212,48
Lirium numerus, eloquentium votum 59,50
Litterae seruiles 348,42
in Litteram senes orbos digerere 132,45
Litterarum inutilium studia reprehenduntur 368,27
Litteratura prima 169,5
Litura 330,32
Liuia vxor Augusti 381,38. Areo philosopho se consolandam praebuit 382,26
Liuiae consilium Augusto datum 318,36. filius Tiberius 382,19. luctus ob Drusi mortem 381,55
Liuius Drusus primus turbā suam segregare instituit 58,50. quaeritur, quòd nullae sibi, ne puero quidem, feriae contigerint 365,35
Liuij Drusi immatura ambitio, & mors 365,19,23. 386,24
Liuius Alexādrinam bibliothecam laudat 348,40, dialogos & libros philosophicos scripsit 199.49. Eurum, Vulturnum vocant 452,26
Liuij viri disertissimi dictum improbatur 286,57, vide *T. Liuius*
Loculamenta librorum tecto tenus extructa 348,49
Loculis integris argentum fulmine conflatū 421,24.425,3
Locus moribus salubris quis eligendus, & quis vitandus 112,22,30
Locus non multum ad tranquillitatem cōfert 116,20. non multum confert studiis 204,30
Loci commutatio, grauis non est 394,18
Locorum mutatio vitanda 73,34. mutationibus nihil proficiunt vitia secum circumferentes 96,24
Loryma vrbs 432,54
Lucani saltus 345,20
Lucifugarum turba 232,18
Lucis ictus & calor 450,21
Lucis & splendoris discrimen 89,44
Lucilius clarus redditus epistolis Senecae 89,57. distillationibus & febriculis vexatus 147,60, Siciliae procurator 440,44.442,15
Lucilij carmen de Aetna 150,22. laus 87,58.88,1,8.441,40. poema 435,15 versus 77,54.94.7
Lucius C. Caesaris frater 378,33
L. Bibulus vno die duos filios, consulatum anno luxit 385,44
L. Cinna Cn. Pompeij nepos insidijs Augusto structis veniam consequitur 318,22
L. Piso vrbis custos, arcana ab Augusto commissa, quamuis ebrius, continuit 157,42
L. Sylla tam felix, deorum crimen 385,20. Corneliam legem tulit 272,17. ingratus, quia patriam durioribus remediis quàm pericula erant, curauit 46,16. merito tyrannus ob crudelitatem appellatur 319,42. primus in circo leones solutos dedit 368,43. quomodo filij mortem tulerit 385,17
L. Syllae crudelitas in Marium 307,28. L. Syllae tyrrannis 272,11. vide *Sylla*
L. Syllanus gener Claudij 478,13,479,12. a Claudio occisus 478,52
L. Vinicij comes Varus 232,3
Lucretia 386,14
Lucretij versus 189,5.207,43.213,39,345,25
Lucrina ostrea 149,38
Lucrum suppuraturum 367,41
Luctator magnus quis 63,17
Luctator ter abiectus 41,41
Luctatores 168,51
Luctus immodici improbatio 196,57. pertinacia vnde 383,34. Luctus tempus feminis cōstitutum 124,17,399,30
in Luctu filios tondere moris erat 42,44
in Luctu quid dici solitum 310,29
Luctibus frangi, naturale non est 338,18
Lucullorum duorum direpta morte concordia 378,17
Lucus fidem numinis facit 105,3
Ludus bestiarius 134,53. litterarius 183,20.
Ludus litterarius philosophorum 135,43
Ludo eximere 326,36
Ludorum ordinem perlegere 224,30
Lugdunensis colonia, prouincialium ornamētum monti imposita, centesimo ab origine sua anno exusta est 177,2,449.178,11
Lugdunum 477,32
Lugendi quomodo sint amici 123,32
Lugubria 399,36
Lunae quid debeatur 55,10,45
Lunae & solis circuitus commoda 35,31
Lunare sidus aestus marini causa 270,32
Lunaris orbita irreuocabilis 469,15
Lupus 480,9
Luscitiosi 19,51
Lusitanus latro 483,22
Lusor malignus 13,34
Lusoria arma 224,11
Lusoriae naues 68,58
Lusorium spectaculum 151,30
Luxuria 117,20.287,14. iracundiam alit 296,43. non nostri saeculi vitium tantum est 194,26. scaenam desiderat 188,4
Luxuria, conuiuiorum & vestium corruptae ciuitatis indicium est 218,26
Luxuriae castigatio 214,6,231,5.28,396,43.413,13.432,20,27,446,48.447,1.474,40. commenta 149,39. exempla 191,30. gradus 218,13. incrementum 174,29. loca vitanda 112,22. ministri 190,5 propositum 231,27 tormenta 227,2
Luxuriae publicae argumentum est orationis lasciuia 217,38
Luxuriari inoperto capite 332,4
Luxuriosus diligens 73,26
Luxuriosorum natura 231,13
Lychnobius 232,25
in Lycia aquae conceptum feminarum custodiunt 434,40
in Lycia solum perforatū ignis circuit sine nascentium damno 150,16
Lycus fl. intercidit & renascitur 435,6
Lycurgus 173,23

in Lydia insulae natant 434,28
Lymphatici 463,56
Lymphatici metus 82,321.161,51
Lynceo similis acies 36,30
Lynceſtius amnis potus furore mentem mouet 433,27
Lyrici nouem 96,8
Lyricos vt legat, se tempus habiturum Cicero negat 111,1
Lysimachus ab Alexãdro leoni obiectus fuit 307, 17,323,25
Lysimachi in amicum suum saeuitia inaudita 307, 19
MACEDONIA 364,54. terraemotu agitata 455,43
Macedoniae oppida deuorata 177,45 vrbes terraemotu prorutae 473,56
in Macedonia fl. albas oues faciens 434,10
Macedonis querela de hospite ingrato 391,14
Macedonum gazae a Diogene calcatae 42,7
Macedonicus sermo inter Indos & Persas 394,52
Macellum 68,20
Machaera Hispana 49,6
Machmatores 169,11
Macte virtute esto, ex acie redeuntib⁹ dicitur 130, 43
Maeander fl. poetarum omnium exercitario & ludus 205,9
Maecenas vir ingeniosus, & magnum exemplum Romanae eloquentiae daturus, nisi felicitas eũ castrasset 88,26. absentis Caesaris partibus functus est 217,58. ab Augusto desideratur 58,27. ingenium grande & virile habuit, nisi illud ipse discinxisset 181,38
Maecenatis dictum 38,53. dictum e libro qui Prometheus inscribitur 88,23. infelices morosae vxoris repudia deflentis vigiliae 272, 22. vt vita discincta, sic oratio soluta 217, 46. verba citata 217,52. versus 181,37. Maecenatis vestitus & comitatus molitiem prae se tulit 217,58. 218,1. votum turpissimum 200,56. & carmen effeminatum 201,1
Maecenatem quidam deliciis prouocant 228,47
Magister equitum 211,22
Magister populi antiquis qui nunc Dictator 211,20
Magistri puerorum 49,29
in Magisterium recepta mancipia 84,34
Magistratu Charino, i. ἄρχοντος Χαρίνου 87,24
Magistratui quãdo peruetũ vestis induenda 284,11
Magistratus domestici 22,3
Magistratuum contemptores perperam existimãtur philosophi 138,54
Magnanimitas quemlibet decet 317,4
Magnesia 430,45
Magni cognomen honori datum 320,37
Magnitudinis non est certus modus 106,20
Magnum a bono separari non potest 286,58
Magi Platoni defuncto cur immolauerint 120,37
Mago imperium ablatum 307,5
Maiores virtutibus suis posteros illustrant 37,30
Malacia 131,1
Malaciſſandos articulos exoletis praebere 130,50
Malefaciendi non animus, sed vires quibusdam desunt 105,44
Malleus ne prius in vsu an forcipes 173,52
Malitia omni saeculo fere eadem, paululum duntaxat vltro aut citro mota 4,40
Malitia ipsa maximam partem veneni sui bibit: dictum Attali 153,50
Malum vnicum 356,39
Mali nullus sensus ad mortuum pertinet 198,58
Mala cur bonis viris accidant, cum sit prouidentia 270,10,42,54. fortuita praemeditando molliuntur 349,49. interdum honesti speciem offerunt 227,50. naturalia minus terribilia quàm quae ex aliena potentia pendent 83,13. opinione vulgi solum terribilia 394,10. plura contingunt nobis quàm accidunt 213,24 quae optimis quibusque accidunt, prouniuersis sunt 273,56. omnia remouit Deus a viris bonis 274,56
Malorum fortuitorum metus remedia 81,53,93,21, 40
Malorum futurorum contemptus & praemeditatio 108,13
Malorum futurorum metu torqueri, quàm stultum sit 92,30
Malorum nostrorum causa 113,1
Malus nemo est animi causa 34,6
Mali commodis fruuntur propter bonos 36,42. nullo vitio carent 36,13,28. qualia beneficia accipiant 45,16. Malis sumus, fuimus, & erimus 4,50
Malis etiam honesti aliquid inest 33,58
Mamercus Scaurus Cos. ancillarum menstruum ore exceptans 37,37
Mamerci Scauri dictum obscoenum 37,19
Mancipia reticula 108,50. Mancipia peculium pro capite numerant 151,40
Mancipia ementes vendentesque 359,50
Mancipiorum vrbanitas contumeliosa 359,12
Manes Diogenis seruus 348,9
Mango 33,12.152,5
Manipulares duo de rege suo male loquentes 308, 35
Manlij pietas in patrem imperiosum 28,16
Manni obesi 165,14
Manubia Ioui triplex 423,27
Manuleatus 100,8
Manupretia 200,37
Manus manum lauat 478,41
Manus iniectio 356,58
Manum factumque quotidie pati 20,2
Manu facere morbos 364,21
Manu facere orbitatem 388,10
Manus pondere aliquo motae 84,39
Mapalia mera facere 478,20
Mappa vrsos leonesque proritat 310,53
Marcellinus homo ingeniosus & vrbanus, non facilis ad corrigendum, nec tamen deploratus 97, 5,16.
Marcello reditus a senatu impetratus 396,23
Marcellum Mitylenis exulãtem Brutus relinquere non potuit, Caesar videre 396,16
Marcelli Octauiae filij laus, & mors sine fine a matre defleta 381,39
Marcelli memoriae celebrandae carmina composita 381,51
Marcia Liuiam Augustam familiariter coluit 382, 24
Marciae auus 391,27. filius qualis 385,3. laus 381,43. liberi & nepotes 386,30,34. pater 380,52. suffragatio pro sacerdotio filij 390,48
Marci municeps 477,12
M. Agrippa 26,55. vir ingentis animi, fatetur

se multũ debere sententiae Sallustianae de concordia 186,13
M. Allius praetor a Tiberio Caesare aere alieno liberatur 11,4
M. Antonius auus Claudij, fratris obitum fortiter tulit 378.42. fratri xx. legionum sanguine parentauit 378.48
M. Antonij egregia exclamatio 50,54 consulis latus petit Augustus insidiis 318,21
M. Antonio proscriptionis edictum inter coenam dictatum 318,27
M. Antonium ebrietas & Cleopatrae amor perdidit. 158,31
M. Brutus an a D. Iulio viram accipere debuerit 14,28 doluit se reuerti sine Marcello exule 396,16
M. Bruti liber περὶ καθήκοντος 191,46. liber de virtute 196,16. remedium aduersus locorum mutationem 395,37
M. Cato vterque 125,15. vide *Cato*
M. Cicero, vide *Cicero*
M. Heluius Trogus 480,3
M. Mario vicatim statuae positae, & ture ac vino supplicatum fuit 307,28. Eius crudele supplicium 307,28
Marcus Senecae F. 400,38.484,50
Mare & terra sibi vndique paria sunt 436,58
Mare vnde sit 431,24. immunda litoribus impingit 435,22
Maris commercium, commune bonum 36,50
Maris nomina varia 437,44. sapor dulcis Euthymeni 444,14,22
Maria cur non crescant fluminum accessione 429,31,36
Marius coloniam in Corsicam deduxit 395,31
Marij ambitio reprehenditur 187,42
Marium vbi caliga dimisit, consulatus exercet 370,35. quaere *C. Marius*
Mariana clades 108,55
Marmorarius faber 174,6, Marmorarij 168,50
Maro vestigator tempore Tiberij 25,6
Mars communis 284,9
Mars & Saturnus 168,35
Martis & Saturni congressus 467,42
Martis rubor remissior 404,55
Marsorum praetor 24,43
ad Marsyam concursus 58,22
Martius campus 479,50
Martius mensis 164,23
Martius tubarum sonus 290,36
Marullo filium lugenti scripta epistola a Seneca 196,53
Massiliae delegatum exilium 320,46
Massiliam Graij colunt 395,24
Matella 25,5
Materia quid Stoicis & Aristoteli 125,27,35
Materiae & partis differentia 416,21
Mathematica 169,33
Mathematici munus 169,25
Mathematici 476,20
Matrimonium vnius adulterium 23,2
Matronae quos detestentur 4,29
Maturitas imminentis exitij indicium est 390,29
Maximus cum Seneca agit 164,35
Medendi ars 165,33,42
Media ac indifferentia 155,34
Medicamentum aquatius 407,27
Medicamenta oculorum 125,4
Medicamenta valetudinario non sunt dono mittenda 538
Medicamẽtis in similitudinem veri colorati 65,54
Medicamentis pollincta 330,16
Medicatorum torrentium venae 30,51
Medicina aliis in remedium, aliis in leuamentum adhibetur 184,26
Medicina & decreta & praecepta habet 188,54. etiam sceleratis opem ministrat 36.54. quando proficiat 172,23. Medicina veterum qualis 189,23
Medicinae vsus apud aegros, honor apud sanos 315,58
Medicus regis filiam curans 313,4
Medicus aegros perambulat 54,21. aegris prodest, sed hos non obligat 33,12. bonam valetudinem non praestat 138,30. cibi aut balnei tempus non potest per epistolas eligere 50,36. & curat & monet 134,5. quam viam teneat in curandis morbis 281,52. quando peregerit suas partes 67,4. quid aegro praecipiat 148,9. vitam dat 27,47
Medici affectus erga aegros 359,36. infamia grauissima 59,28
Medici boni officium 54,23
Medico quantum debeatur 53,51.54.19
Medicum non facit peregrinatio 205,21. sanantem, non eloquentem aeger quaerit 143,2
Medici antiqui multa ignorant 169,58. familiares 355,13. Medici quid mortis meditationem vocent 115,21
Medicorum lacerationes 389,48. supellex 189,41
Medicorum genua tangentes 366,21
Medicorum maximus ob feminarum luxuriam in mendacio deprehensus 189,47
Medicorum maximi exclamatio 363,26
Medicis grauis annus in quaestu est 59,51
Medus 472,35. Medi 359,33
Medi soli actionem ingrati dederunt 20,44
Medorum extrema 137,56. rex 359,74
Megalepolis 462,50
Μεγαληγορία 479,17
Megara cepit Demetrius 356,53
Megarici 170,45
Megistanes 89,52
Mel in arundinum foliis inuenitur 159,7. quomodo fiat ab apibus 159,5.10. quibusdam morbi vitio amarum 212,22
Melas fl. mirae naturae 434,9
Membranum 201,19
Meminisse & scire quid differant 101,10
Memoria certior quae nullum extra se subsidium habet 169,58, frequenti cogitatione conseruatur 20,4
Memoria beneficiorum cur caduca 20,21. subinde refricanda 15,21
Memoriae malae quam compendiariam excogitarit sibi Sabinus 96,1
Memphis 443,12
Menander libertus C. Caesaris 480,39
Menander velut rusticus poeta in scenam prosiluit 442,8
Mendacia in quibus os praecidi, non oculi erui solent 445,18
Menenius Agrippa aere collato funeratus est 398,16
Mens sine Deo nulla bona 140,1. sui iuris est 23,57

Mens bona à seipso impetratur, nõ ab alio 104,14.
bona non emitur, sed mala 96,18
Mentis bonae fundamentum & culmen 91,46
malae iudicium 228,48
Mensa per multas dominorum successiones ciuitati nota 243,32
Menstruum ancillatum ore exceptans Cos, 37,37
Mensis 81,17
Mercedula 84,58
Mercenatius perpetuus 24,13
Mercurius 168,36.479,19,55. cur Gratiis additus 2,53. cum Parca expostulat de Claudio 476,17
Mercurij nomen Deo aptatur 31,38
Meridianus circulus 452,46
Meritoria salutatio 369,21
Meritoria artificia 167,34
Meritorum frequens commemoratio odiosa 11,38
12,5. memoria subinde refricanda 15,21
Mersati condimento suo boleti 447,31
Messalla Aetnam Siciliae montem, vnicum dixit 112,19
Messallae nominis origo 398,41
Messallae Coruini disertissimi viri sententia 478,46
Messalla & Narcissus diu publici hostes 441,45
Messallae Augusti clementiam experti sunt 319,9
Messallina vxor Claudij 472,11.480,5. à Claudio occisa 478,58
Messana capta Valerio Coruino nomen Messallae dedit 363,41
circa Messanam mare fimo quiddam simile eiicit 435,23
Meta sudant 116,55
in Metallum antiquum demissi flumina & aquas ingentes viderunt 451,45
Metalla in hominum vsum a Deo data 30,57
Metalla ferri & aeris non sunt a sapientibus inuenta 173,50
Metellus cur luce priuatus 274,3
Metellus fortiter tulit exilium 92,43
Metellus triumphans cxx. elephantos duxit 368,57
Metilius Marciae F. 386,40.389,5. Eius laus 390,26,38
Metrodorus 140,45. secundae sortis ingeniorum 111,26. admirator Stoicorum δόξα, cum tamen ipse eiusdem sit opinionis 153,1. alte toto pasci solitus 87,25. Graeciae paene inauditus fuit 151,4
Metrodori amicitia cum Epicuro 151,5. dictum 84,18. dictum ex epistola ad sororem 196,14. epistola 151,8. opinio cognatam aliquam tristitiae voluptatem dicentis improbata 158,38
Metrodori Chij sententia de terraemotu 460,58
Metrodorum magnum virum Epicuri contubernium fecit 76,16
Metronactis philosophi mors 181,41
Metronactis domus 144,8
Metus sceleratis perpetuus 195,20. lenocinium est muneri 5,15. Metus rerum inanis esse docetur 213,31
Metus nostri causae duae 99,18. remedia 81,53,93.11,426,14 455,2.52.464,35
Metu futurorũ malorum torqueri, quàm sit stultum 92,30
Metus lymphatici 82,21. vide etiam in *Timor*
Miles a quinquagesimo anno non cogitur 371,39
Miles bellum optat 59,39 ex confragoso fortior, vrbanus & verna, segnis 112,37
Miles Iulio Caesari beneficia a se praestita in memoriam reuocat 48,51
Miletus LXXV. vrbium 394,56
Militis erga hospitem ingrati poena 32,1
Milliaria 433,47
Miliaria minora 446,13
Miliarij apri 214,7
Militares viri gloriantur vulneribus 272,58
Militiae vinculum 190,58
Mindyridis mollities 296,35
Ministerij, officij & beneficij discrepantia 23,23,42 24,6
Ministeriis non sunt serui aestimandi 109,16
Ministratores 190,11
Miracula septem 372,53
Mirari quae soleamus 220,25.466,47.467,4
Mirator sui 330,30
Mirmillo sub C. Caesare de raritate munerũ questus 272,55
Miser quis sit 79,30,2 3.11
Miseratio 153.34
Misericordia non virtus, sed vitium est 326,3,20
Misericordiae genus, cito occidere 10,44
Miserum nihil est 194,5
Missilia 140,29
Missio 102,16
Missionem dare 14,40.480,25
sine Missione ad pugnam vocare 287,8
Mithridates Armeniae rex inter Caianas custodias 350,25
Mitylenae 396,16,22
Mnester pantomimus 480,4
Mora, irae remedium 297,44,301,44.305,30
Moralia non omnia bonos mores faciunt 229,15
Moralis philosophiae partitio 171,53
Moralibus quaedam rationalia immixta sunt 201,42
Moderatio vocatur ignauia 107,29
Modi flebiles 198,15
Modios quinque, & quinque denarios accipiens 151,57
Molestè fero 131,56
Mollimentum 349,1
Molliter viuit: vox vitam quorundam laudans 154,40
Monentis auctoritas quomodo prosit 184,41
Monendi ordo quis teneri soleat 381,32
Moneri velle ac posse, secunda virtus 49,23
ex Monera nostra aliquid proferre 27,34
Monitiones non sunt superuacuae 184,16,30,185,9
Monitionum genera 185.41
Monitores ad latus habendi 188,6
Monitorium fulmen 421.5.424,33
Montium cacumina an calidiora ob solis viciniam 446,21
Montanus Iulius tolerabilis poeta, & amicitia Tiberij notus & frigore 231,52
Montani Iulij carmen 231.52,56.232,5
Monumenta viam disparia praetexunt 178 20
Morbus omnis tria grauia habet 148,15. aut longus, aut breuis 149,10
Morbi metus vt pellendus 83,11.22,487,51
Morbi praenuncia signa 142,32.304,54
in Morbo consumat 39,37
Morbi supplicia luxuriae 18,38

Morbi non extimescendi, sed fortiter ferendi sunt 148,9.149,9,28
Morbi, vitia mentis inueterata 160,38
Morborum animi & affectuum discrimen 143,23
Morborum tam varia genera vnde orta 189,25,198, 5.463.47.
Morosus 281,31
Moris boni negligentia omni tempore fuit 194,26
in Mores fortuna ius non habet 102,21
Morum argumẽtum ex minimis interdũ capitur 114,5. corruptio e turba & spectaculis 76, 23,30. euersio quanta 190,35. corruptorum indicium oratio corrupta 218,23
Mori tota vita discendum est 365,44. vnum ex vitae officiis est 147,41
Mori sua morte, bellam rem esse, falsum verbum 133,18
Morimur peiores quàm nascimur 91,32
Morimur quotidie 93,6
Morituri cur se gratos ostendere velint 35,9
Mortalia omnia mortalium bona 196,15
Mortalitatis extendendae ratio 369,43
Mors quid 1.27,1233,52. cur timeatur tantopere 155.40,43.48,53. facilis & in proximo est 275,25,29. inter indifferentia ponitur 155,15,39. interdum in suorum vtilitatem reuocanda 204,13. naturalis est 98,36,40. naturale lex est 465,24. nec bonum, nec malum est 388,20. nunquam recusanda, aliquando ascisenda 133.29,36. omnes aequat 178,20. omnibus ex aequo communis 81,11. optimum naturae inuentum 388,29. quid mali afferat 93.52. sit ne ob senectutem, vel morbum, vel dolorem, sibi consciscenda 120,43,57. sit ne occupanda an expectanda, cũ eam vis externa denuntiat 134, 4. vitam intermittit, non eripit 102,38. omnium par est, sed per quae venit, diuersa sunt 130,10
Mortis causae variae 384,40. commoda 388, 47. contemptores 52,55.93,12,19.134,40. 146,41.147,20. contemptus 74.30,92.55. 93,10,20.102,27.148,14.275,23.426,20.464,41. contemptus & praeparatio ad eam 98,17. effugia quae homines quaerere solent, refutata 147,7,27,32,40. infamia certatim a multorum ingeniis aucta 155,47. malum nullum 98,19,115,27. metus 200,56. metus remedium 487,13,27,31
Mortis morae 76,38.155,27. praemeditatio 95,34.134,25.155,6,200,38. solatium 456, 13,29. viae variae 275,37,306,46
Mortis contemptus argumentum est animi ab altiore venientis sede 228,25
Mortis genera alia praeter senectutem, spei mixta sunt 98,11
Mortis meditatio medicis dicitur asthma morbus 115,27
Mortis omnes aeque timidi 91,29
Mortis timore mori stultitia est 133,49
Mortem ante oculos habere, non molestum senectuti 81,11
Mortem cõcupiscentes & timentes obiurgat Epicurus 94,11
Mortem cur aliquando inuocent homines 369,56
de Morte, publica querela 46.51
Mortium signa an dij praemittant 404,40
Morticina caro 231,23
Mortuis nulla mala sunt 388,14
Mortuum alienum tollere 80,58
Motus affectuum triplex 291.4
Motus quatiens terram 461,49
Motus animorum nõ omnes, affectus sunt 290,41
Motus inuoluntarij 290,25
Mucius 36,27. dextera ignes premit, & erroris sui a se exigit poenas 271,58. ignem vicit 196,26. spectator distillantis in hostili foculo dextrae 92,50.130,44. trunca manu duos reges vicit 130,58
Mucij manus instar occisi Porsenae fuit 67,29
Mucio facilius ignouit Porsena, quàm Mucius sibi 92,55
Muliebris in cultu insania taxatur 66,3
Muliebra ingenia 386.11
Mulierum vituperatio 360,3
Mulio 109,15. excalceatus 164,42. perpetuarius 477,35
Mullus quinque millibus H.S emptus ab Octauio 191,32
Mullorum morientium color obseruatus 432.22, 28,43
Mullum a balneo poscitur 232,23
Munda 49,5
Mundus muliebris 413,22
Mundus Dei nomen 424,8
Mundus deorum templum 65,0
Mundus non semper suum ordinẽ tenebit 136,10
Mundus non est causa 126,19
Mundus vel anima, vel corpus 487,23
Mundi causae quinque 125,57. concordia ex discordibus constat 473,30. contemplatio 387,25. conflagratio 437,11,17. variae dotes 35,38. noui generatio 438,18. officium 32,58. partes 416,20
Mundum prouidetia regi, plutibus probatur 270, 15
Munus accipi potest, accipiendo quod suũ est 65,1
Munus munere expungere, reiicièdi genus est 40, 2
Munera ad rogum 371,45
Munera amicorum saepe non differunt ab hostiũ votis 12,51
Munera duratura danda sunt, vt memoriam excitent 5,32. superuacua, aut morbum exprobratura, non sunt mittenda 5,27
Munerum diuinorum aestimatores reprehenduntur 16,18
Muraena 318,39. insidiatur Augusto 364,57
Mures ferrum rodunt 477,41. molas lingunt 478,16
Mures subterranei 431,14
Murium tergis induuntur Scythae 174,15
Muri vsus 54,15
Murmuratio 45,51,208,34.309,22
Murrhinum poculum 226.17,655,57
Murrhina & crystallina 233,8
Musa Homero, Hesiodo Charis est 3,9
Muscam excitare non potest 478,48
Muscipula 110,5
Musica non facit virum bouum 167,46
in Musica arte bonum dicitur duobus modis 165, 19,27
Musici munus 168,12
Musto dolia rumpuntur 157,53
Mutuari per interessorem 226,8
Mycenarum nobiles muri 129,55

circa Mylas simo quiddam simile e mari eiicitur 431,23
Myron Claudij libertus 490,6
NAENIA 479,17
Naeuis crebris distincta mensa 312,11
Nandi imperitos ferunt quidam lacus 434,15
Narcissus 441,45. libertus Claudij 479,52. quos duci iusserit 480,2
Nasonis gener Fidus Cornelius 360.57. vide *Ouidium*
Natalis, in cuius ore feminae purgabantur, heres fuit multorum 165,37
Natales veterum celebrandi 125,10
Natalium periti 421,54
Natalibus liberorum potiones vix honestae 299,9
Natta Pinarius 231,54
Natura, Deus 424,7,11,18
Natura cur vultus nostros in caelum erexerit 186,54. dux vitae esse debet 329,4.330,25. homines ad contemplationem & ad actionem genuit 338.49.319,26. paucis contenta 122,53. per constituta procedit 432,6
Natura rerum cur nihil dicatur perdere 43.44 eadem est erga omnes 178,31. sua sacra non simul tradit 474,35
Naturae lex 75,8.94,44. Naturae contemplationis vsus 428.52,456.53
Naturae in nos meritum 34,10
Naturae maxima gloria homo 56,1
Naturae conuenienter viuere quid sit 330,26
Naturae legibus obtemperandum 208,21
Naturae ordinem in vitae ratione immutantes taxantur 231,5,28.35,44
Naturae Dei & nostrae discrimen 404,15
Naturae nihil negandum paucis contentae 226,11
de Naturae malignitate querela 363,21.66,18
secundum Naturam viuendum 75,8,29
Naturale quas proprietates habeat 383,21,26
Naturalis philosophiae partis diuisio 172,7
Naturalia desiderja finita sunt 85,49
Naturalia vitia arte vinci nequeunt 80,14
Naufragij consolatio 488,47
Naufrago ignoto benefacere solemus 32,26
Nauigabilia flumina 21,26
Nauigatio belli causa suscepta improbatur 458,18
Nauigij gubernacula piscium exemplo facta 175,7
Nauigia quid natare faciat 417,29
Nauis bona 144,45
Naues caudicariae 368,40. tabellariae 146,24
Naumachiae spectaculum secundum 135,6
Nausea maris 114,31,39
Nauseabundus gubernator 211,49
Nauseare 312. 39. Nauseator 114,38
Nautiphanis opinio 170,43,50
Nautis in tempestate terra magis quàm quicquam aliud timetur 114,29
Neapolis 110,41,117.46,388,48 terraemotu agitata 454,56
Neapolitana Crypta 117,49
Neapolitanorum theatrum 144,7
Nebulae sub terra 451,31
in Necessitate viuere, nulla est necessitas 81,34
Negotiatio 52,46
Negotiorum turba non obstat studiis 123,19
Negotiis alienis se offerentes 350,33
Negotiis quomodo se extricare debeat philosophiae cupidus 90,35
Nemora suspendere 28.
Nepotati 6,26
Nepotes 294,36. Neporum iuuentus 190,8
Neptunus 139,13.356,24. ἐννοσίγαιος 462,21
Neptune nunquam hâc nauem mihi rectam 162,19
Nequitiae certamen 292,6
Nero Caesar veritatis amantissimus 458,10. ad inuestigandum Nili caput misit 458,10
Neronis Caesaris cum Augusto cõparatio 319.24. clementia 315,52.316,18. laudes 315,10 33. 316,54.319,14.477,4. versus 408,14
Neronis in latrones animaduersuri vox generosa 325,11
Neronis principatu cometes sex mẽses visus 471,55,474,7
Nerui, sedes dolorum 148.23
Nernorum contractio 130,9
Nesciebam, imperitorum vox 146, 20.
Nesida 114,25
Nestoris vita breuis naturae respectu 147,43
Nicopolis nobilis terraemotu 463,19
Nilus 205,8,417,34 Aegyptum dilatat 453,4 aestate augetur 434,50. cum mundo coepit 433,39. cur aestiuis mensibus abundet 442,27. nihil exedit, nec abradit terras 443,21. quoties non exundauerit 443,43,45.
Nili animalia 443,30. cataractae & fragor 442,48,55. inundationis causa 458,9. miracula 442,57. primum incrementum & progressus 442,43.443,5.10. septem ostia 443,28 caput qui inuestigarent, a Nerone missi 458.10. Nili fragor cadentis causa vrbis transferendae 116,51
Nili venae, scopuli duo dicti 443,8
de Nili incremẽto variorum auctorum opiniones 443,46
Nilo beneficium non debetur 52,19
Nilotica aqua feminas faecundiores facit 434,38
Niualis dies 445,26
cum Ningat hyeme 445,16
Nix quid 445,12. fixa & dura minus alget quàm tenera & labefacta 445.36. vbi fiat 446,33. 42. a quibusdam editur 447,33. emi solita 446,48
Niuis reponendae officinae 447,27. asseruatio & potio luxuriosa 446,53.447,12
Niuem vino diluere 149,37
Nobiles quid faciat 106,40,50
Nobilitas turpissimos quosdam industriis praetulit 37,18
Nobilior quisnam altero 25,25
Nocens aliquando latendi fortunam habet, nunquam fiduciam 195,14.207,14
Nocens nobis posteaquam profuit, an nos debito soluat 152.23
Nocens fit etiam non nocendo 357,45
Nocitura petentibus neganda 12,30
Noctis & diei officia commutantium reprehensio 231,5
Noctes quibusdam breues videntur 370,8
Nomen lusorium 43,37
in Nomen laborare 125,44
Nominis illustris praetextus Deus 25,30
Nomina facere 335,38
Nomina lenta 48,30
Nomina secum fieri quidam nolunt 15,14
Nomenclator 88,31.350. vetulus 96,4
Nomenclatori memoriae loco audacia est 3,5

Index in

Nomenclatorum aut memoria, aut manus 58,44
Nomenculatoris superbia 360,6
Nomentanum 204,4.213,14
Nomentanus luxuriae magister 331,30
Non putaui, turpissima excusatio 298,21
circa Nonacrin in Arcadia aqua mortifera 433,58
Nosce te 384,30
Notarius 478,24
Noti 25,28
Notorem dare 103,28. Notorem petere 478,3
Notus ventus 452,18. Latine Auster 452,37
Nouatilla 400,46
Nouit tam bene, quàm paedagogos nouimus 96,4
Nouitas, magna pars mali imperitis 146,17
Nouitas pondus calamitatibus adiicit 177,18
Nouorum cupiditas, priora obscurat 20,7
Noxiissimum animal 323,57
Nubes quid 421,22. resoluta ventum facit 451,7
Nubes attritae, cum sint vdae, quomodo ignem gignere possint 420,7 subterraneae 451,31
Nubium obseruandarum periti grandinem praedicunt 445,40
Nubibus quidam immolant 445,44
in Nubibus vnde & quomodo ignis, & qua ratione è nubibus emittatur 418,12.419,40
Nucerinorum colonia 454,55
Nudus, etiam male vestitus 45,28
Nugatorius 102,6
Numae nepos 211,20
Numantia 283,44,373,3
Numantiae moenia vna manu capta 357,27
Numeratio 87,41
Numeratio de domo fiet 95,34
Numerus perfectissimus 120,9
ad Numeros mouere corpus 352,42
Numidae 165,8 Numidarum equitatus 233,6
Numicidae crustae 163,16
Numarium tribunal 4,37
Nummus malus 47,52
Nummulariolus 478,31
Nundinis lauari toti veteres soliti 163,46
Nutricis cur minima auctoritas 70,39

O Birascens 345,8
Obliti 19,41
Obrigescere 154,42
Obrussa 81,47
Obtura fulmina 424,38
Obsonatores 108,43
Obsonij scindendi magister 333,28
Obstinatio animi 145,18,183,9
Obstrigillare 220,18
Occasio in rebus obseruanda 50,42
Occasus quotuplex 452,23
Oceanus 433,38. terrarum vinculum 387,46. ad lunae arbitrium exundat 270,32
Occasus vespertinus 168,36
Occupati qui dicantur 367,38
Occupatorum condicio misera 371,20. vita brevissima 365,39,366,58
Occupatio desidiosa 377,43
Occupationes nouae veteribus substitui solent 378,31. non tanti esse debent vt philosophiae studium differatur vel omittatur 138,8.11
Occupationum praemia contemnéda occupationes fugienti 91,10
Occupationibus districtus quomodo se explicare debeat, si philosophiae studium amplecti cupiat 90,35

Octaua regibus interdum prohibetur 232,47
Octauia soror Augusti 378,26
Octauiae impatiés luctus ob Marcellum amissum 381.38
Octauius Augusti pater 27,1
Octauius quinque millibus n-s mullũ emit a Tiberio Caesare 191,32
Oculi erui solent in quibusdam mendaciis 445,18
Oculi imbecilles 326,45
Oculorum amissio vt ferenda 488,33
Oculorum dolor cur acutissimus 148,30
Oculorum in rebus visis fallacitas 407,10
Oculorum fastidium reprehenditur 312,9
Oculos aegros non solum curat medicus, sed etiá monet 184,5. defatigatos libera luce delectant artifices 126,30. Oculos nostros multa fugiunt 474,26
Oderint dum metuant, versus execrabilis 286,51, 319,54.325,31
Odium blandum & affabile 12,45. vitandum 83,41. quomodo vitandum 206,50
Odorifera 100.42
Odyssea 368,22
Oebazi tres liberi a Dareo occisi 307,5
Oenopidis Chij sententia de Nili incremento reuocitur 444,26
Oestrus Graecis, Latinis asilus dictus 118,27
Ossa mortifera 293,17
Offendentia nos quomodo accipienda 297,46
Offensationes memoriae labentis 49,30
Officij, beneficij, & ministerij discrimen 23,23
Officij humani formula 192,16
Officia praeceptis disponuntur 185,18
Officia ciuilia an gerat virtutis studiosus 345,33. 346,14
Officiorum quàm iuris regula patet latius 297,49
Οἰκονομικὸν 171,42
inter Oleum & vinum occupati homines 84,35
Oliuetum alteri ponere 163,55
Oliuetum duobus modis dispositum 164,3
Olympia 435,12. ad Olympia descendere 272,47
Olympus 479,15. Olympus & Ossa terraemotu recesserunt 462,47
Omen triste matribus occurrere 382,11
Omnia fiunt ex omnibus 430,17
Omnia in omnibus sunt 430,28
Oy Latine dici nequit 118,54. sex modis dicitur 119,10
Onesicritus praefectus classibus Alexandri 64,1
Opera antiquis auxilium significat 211,52
Opera pertinax nihil inexpugnatum relinquit 111, 58
Opera vtilis non omnis beneficium est 377
Operati in canticis 367,56
Operatum superuacuis studium 224,14
Opertorium 164,36
Opes non sunt bona 365,32
Opum possessio non interdicitur 87,37
Opinio nos cruciat 388,4
Opium 158,45
Optabilia sint ne omnia bona 131,7
Optantium voces nocent 186,41
Opus esse & indigere differunt 78,58,79,1
Oraculo reddita praecepta 184,46
Oratio quid 202,33 animi vultus est 219,55. certam regulam non habet 218.35 etiam timidissimis audax 95,28. qualis philoso-

phum deceat 199.26
Oratio popularis & philosophi multum differt 104, 4, 11
Oratio talis hominibus, qualis vita 217,36
Orationis celeritas Graecis potius quam Latinis permissa 104,39
Orator iratus an aliquando melior 294.37
Oratori quando constet eloquentiae officium 67, 4. Oratori qualis oratio apud Homerum data 104,4
Oratorius vigor 199,43
Orbatio 383,24
per Orbationem: antiqui dixerunt, quod Graeci κατ' ἔφεσιν 167,15
Orbis in tres diuisus 355,38
in Orbe omnia aequalia 43,40
Orbitatis gratia 388,8
Orci ianitor 155,49
Ordinare cupiditates 79,42
Ordinare spes suas 329,53
Ordinarij, 76,36
Ordinarium officium 25,40
Organorum ac tibiarum genus ex pulpito consonabat olim 159,35
Origo omnium eadem 25,25.106,36
Ὅρος seu finitor, seu finiens 452,45
Ornamenta sua traducere 37,54
per Ornamenta ferire 441,3
per Ornamenta percuti 84,11
Orpheus 170,26
Ortus quotuplex 452,23
Os concurrit 9.56.106,34
Os moriturorum spongia vel panno occludi iussit C. Caesar 307,54,58
Os libidini non exceptum 292,24
Os praecidi in mendaciis leuioribus solet 445,18
Oris libido 412,20
Ossa Olympo olim cohaesit 462,47
Ossa, firmamenta totius 290,14
Ossa leguntur 49,6.271,41.499,16,389,48
Ostiarius 25,39
Ostiarij difficultas 360,6. virga 360,13
Ostiario difficili non irascendum est 312,33
Ostiensis colonia 411,46
Ostrea 190,15,22.209,58
Otiosi qui vulgo dicantur 116,4.367,4 4.368,22
Otiosi soli sunt sapientes 369,9
Otium an sapienti concessum 338,28.339,38, secandum, sed non iactandum 132,8,15
Otium sine litteris mors est hominis viui sepultura 154,46
Otium nonnullorum occupatum 367,41
Otij aegra patientia vnde 345,1
Otij vitia negotio discutienda 117,13. vota 364,31
Otij philosophici finis 345,44
Ouidius Aetnam descripsit 150,23. citatur 213,17
Ouidij laus & censura 436,26,29,31,35, genet. 360,57. μεταμορφώσεις 478,38
Ouidij versus 33, 35.45,54.406,34,423,53,429,3. 433,12, 22, 28.435, 6.436, 28,30,35,46. 442,5,40. 445,1,
Ouium sexcentarum grex terraemotu examinatus 454,57.463,23
Ouium greges inficientia flumina 434,7
Οὐσία 218,49

PAcuuius qui Syriâ vsu suam fecit à coena quotidiè se ad symphoniam efferri curauit 81,25
Padus fl. 54,51
Paedagogium pretiosa veste succingitur 333,26
Paedagogij apparatus 343,35
Paedagogia oblita facie vehuntur 233,10
Paedagogus 122,43.171,32.183,18.295,44,53
Paedagogus fatuae 111,43
Paedagogus vnicuique datus deus inferioris notae 213,16
Paedagogi publici 233,30
Paedagogos nosse 96,4
Palla 308,39
Pallor, corporis pulsus, non affectus indicium est 290,47
Palma in certaminibus meliorem declarat 41,30
Palmae spatium septimum 98,52
Palpare 304,31
ad Palum exerceri 87,19
Pamphiliae ventus Cataegis 452,54
Panaetius 100, 45. eleganter respondet adulescentulo quaerenti, An sapiens amaturus esset 121,50. quid de Cometis statuerit 474,18
Pancratio decernere verantur Lacedaemonij 45,19
Panis lapidosus 11,3. plebeius aut siligineus 226, 13. siccus 157,8. silligineus 232,44
Panis in fame vnus, beneficium est 21,25
Panis olim cinere calido & feruente testa percoctus 175,3
Panis quadra non est beneficium 37,10
Panis hordeacei frustum 87,26
Pantomimae 398,23
Pantomimi 287.6,474,58
Pantomimo non necesse est de arte saltandi quaerere 192,33
Pantomimorum mancipia 109,26
Pantomimica ornamenta 97,53
Paphus aliquoties corruit 177,45,463,18
Papulas alienas obseruatis ipsi obsiti vlceribus 337,31
Par alicui par est 44,19
Par acerrimum 313,41. Deo dignum 271,13. nisi Par non pugnat 290,33
Parem rationem facere 88,29
Pares singuli 270,52
Paria ordinaria & postulaticia 76,36
Paria facere 16.52.21,43.78,21.200,43.309,38,347, 19.441,36
Parabolis in scribendo qui vsi 121,31
Παράδοξα, inopinata omnibus 152,55
Παραίνεσις 188,20
Parati 85,15
Paratis interpositis nomina facere 22,42
Parcae tres 476,18
Parcissimus, homo pusilli & contracti animi vocatur 17,44
Parelia quid sint, & quomodo fiant 410,22.29, bina quomodo fiant 410,44
Parentatur interdiu mortuis 231,16
Parentes liberos beneficiis vincunt 42,17
Parentum amor magis in ea quorum miseretur inclinat 129,8. beneficia in liberos 56,10. castigatio quemadmodum accipienda 297,10, cura de infantia liberorum 59,10. exhortatio ad liberos 28,1. officium 320,29. veneratio 27,53
Parentibus cur quaedam priuilegia data 20,52
Parentibus maiora ne beneficia liberi dare possint quàm acceperint 25,47
Parianus Artemidorus 407,41

* * * *

Index in

Parmenidis dictum 170,44,51
Parricida culleo insuitur 285,14
Parricidae cum lege coeperunt 323,10
Pars & materia differunt 416,21
Parsimonia 17,43. sera in fundo est 73,31
Parsimoniae laus 348,18
Parthenope 114,24
Parthus de Crasso sententiam tulit 74,52
Parthus infans arcum statim tendit 102,24
Parthi capillum effundunt 235,30
Parthos reges sine munere salutare non licet 86,40
Parthici belli apparatus 378,35
Paruo assuescendum est 232,46
Pasithea vna Gratiarum Homero, & nupta 2,51
Pastor eques Rom. vt dolorem ob filij mortē apud C. Caesarem suppresserit 299,2
Patauij conditor 395,15
Pater an beneficiū accipiat ab eo qui filio dederit 47,4,14,27
Pater patriae cur princeps vocetur 220,36
Pater quidam, morte filij nuntiata, sacra rite perfecit 385,24
Paterfamiliae olim, qui nunc dominus 109,10
Paterfamilias malus 36,37
Patri quantum praestare debeat filius 26,13,45
Patrum & matrum indulgentia diuersa 270,56
Paterculus & Vopiscus coss. 473,54
Pateſco 367,10
Patientia infelix 412,25
Patientiae expositus 412,21
Patientiae laus 273,43
Patrae de Aegio terraemotu iactato nihil audiuerunt 462,55
Patria carere, intolerabile non est 394,18
Patriam relinquendi quaerendique causae variae 395,5
Patricia 350,11
Patrimonij liber 66,22
Patrimonia bina auriculis dependent 489,17
Patrimonia, maxima humanarū aerumnarum materia 347,44
Patrimoniorum exitium culina 4,45
Patrocli & Achillis anni 168,2
Patronus 291,32,366,366,3.480,17
Paulina vxor Senecae 204,5
Paulinus 363,21. curae frumenti publici praefectus 370,42,51
Paulus 318,57. Persen victum egit in triumpho 385,33. filiorum circa sui triumphi dies orbationem magno animo tulit 385,33
Paulo bellum aduersus Perseum gerente, ignis lunari magnitudine apparuit 404,36
Paulus praetorius imaginem Tiberij obscoenis admouens à seruo seruatur 25,3
Pauonum ceruix cur varij coloris 408,16
Pauper quis sit 73,54
Pauper quomodo nunquam fias 85,44
Pauper non est, cui nihil deest quod satis sit 226,24. & cui modicum sat est 73,29
Pauperis & diuitis comparatio 151,47
Pauperis cella 192,34
Paupertum cellae 87,23
Pauperibus quoque licet esse liberales 4,20
Pauperras nō per positionem, sed per detractionē orbationem dicitur 167,14
Paupertas imaginaria 89,32
Pauperras, parui possessio 167,21. curamanda 89,10. non est mala 151,46, non obstat philosophiae 86,5. nulli malum nisi repugnanti 233,51. philosopho contemnenda 89,8
Paupertas & egestas 118,24
Paupertatis commendatio 73,53,86,7.485,37. contemptus 275.21.488,14. experimentum certis diebus faciendum 87,4.89,31, circa initia plurima mora 200,19
Paupertatis metu philosophandi tempus non est differendum 85,57
Paupertatē omnibus mensibus quidam sunt imitati 87,10.89,31
in Paupertate nihil mali est 396,36.397,57
Pausanias poenam de ingrato sumit 39,16
Pausarius 217,1
Pax felicior 229,53
Peccandi pudor demitur poetarum fabulis de diis 337,4
Peccantium multitudo consuetudinem peccandi facit 322,58. pudorem sceleris tollit 22.53
Peccantium poena 195,18
Peccantibus non irascendum 284,11
Peccati notitia, initium salutis 96,56
Peccata quomodo vitentur 80,39,94,47
Peculium mancipia pro capite numerant 151,41
Pecunia ex quo in honore esse coepit, verus rerū honor cecidit 220,37. multorum malorum causa 311,31. neminem diuitem fecit 226,38. nihil ad animum pertinet 397,47, sic in quosdam, vt denarius in cloacam incidit 165,40
Pecuniae mala 347,44. modus optimus 348.17. possessio quàm anxia 221,15. amissae consolatio 488,24. pecuniae certae actio ex conducto & locato 20,51
Pecuniae contemptus versibus traditus magis afficit animum 209,40
Pecuniae creditae dies dicitur 20,44
Pecuniam quando reddidisse dicimur 51,41
Pedo Albinouanus fabulator elegantissimus 232,17,2
Pedo Pompeius 480,9,11.19
Pegmata 169,11
Penelopa 168,10
Peneus fl. Thessaliae paludes siccauit, 462,48
Pennam tenere, non pedem 105,52
Pennis distincta linea 293,18
Pensionem remittere 97,41
Penulati 25,38
Perbibere 181.28
Perbibere nequitiam 285,3
Perbibere liberalia studia 102,12
Percipere voluptatem, & gaudium ex cōsulatu, ex nuptiis, an bene dicatur 121,2,14
Percussores 37,1
Peregrinatio hominum reprehenditur 233,5
Peregrinationis vtilitas 205,5
Peregrinationes quando prosint, quando non 96,24.204,31,57
Peregrinationes vagae 345,18
Peramprata fulmina 424,36
Perfectum quid sit 235,1
Perfusoria voluptas 92,3
Periculaalia non aeque perniciosa, atque ea quae ex homine sunt 203,42
Peripatetici an recte temperent affectus 221,30.

minuta beneficia ad malos peruenire aiunt 45,20.
Peripateticorum responsa ad Stoicorum argumentum 160,3.165,20.167,13
Peripateticis nihil interest inter sapientiam & sapere 222,55
Περίστασις 417,13
Perlibrare 436,57
Permadere deliciis 89,33
Permadescunt animi felicitate 273,24
Perpessitius 114,43
Perpetua fulmina 424,16
Perpetuarius mulio 477,35
Persae 394,52. quoque fortes 100,40. ab Alexandro fugati 217,12
Persarum rex Harpago liberos epulandos apposuit 306,31. lacrymas fudit ob sui exercitus fatum 370,16. stolidissimus exercitum in Graeciam traiecit 453,39. totius populi nares in Syria recidit 208,6
Persis primus obtinuit Dareus 307,5
à Persis gens ad Nilum collocata, ob fluuij fragore sedes mutauit 442,55
Perses victus ante currum in triumpho actus. 385,34
Perseus 404,36
Persica seruitus 12,13.307,17
Persici regni stemma totum imperij cupidum. 64,7
Persona rebus demenda 93,27
Personarum ac dignitatum ratio habenda 13,11, 27
Personata felicitas 151,3
Personari 93,26
Persultare 298,30
Peruersa vestis 285,11
Peruigilare pro vallo 502,23
Perusinae aratae & proscriptiones 319,27
Pes, vox πολύσημος 17,39
Pedes quibus dolent, vino aut balneo abstinent 132,30
Pedibus in sententiam itum 479,16
Pestifera fulmina 424,33
Pestilens vapor exhalans in Iezlia 463,39
Pestilentia à terraemotu 463,24. imbecilla robustaque inuadit 303.4. manu facta 292, 21
Petreius & Iuba se mutuo interemerunt 271,21
Phaecasia 69,9
Phaedon ciratus 185,48
Phaedrus Socrati obiectus fuit 337,35
Phalaris tyrannus 68,30,38 291,14. crudelis 325,58
Phalaridis taurus 128,26
Pharos quantum absit à continenti 463,2
Phasis 396,44.444,5
Pheronactes Claudij libertus 480,7
Phidias 78,18.162.42. triplicem fructum operis habet 17.25
Philae insula 442,45
Phileiae latrones Aegyptiis dicti 115,35
Philippus Macedonum rex ciuitates aut vicit, aut emit 187,29. plures in metallum antiquum dimisit explorandi gratia 451,45
Philippi Macedonum regis poena militi ingrato illata 39,1. patientia in legati Athenienstium contumeliis audiendis 308,53. latrocinia 428,13
Philippus medicus Alexandri 296,16
Philologia 210,40
Philologus quo animo legat Ciceronis libros de Rep. 211,57
Philologi homines 477,25
Philositus villicus Senecae 8,2
Philosophandi tempus non est differendum paupertatis metu 85,57
Philosophandum est re & vita, non verbis 88, 43
Philosophari, valere est 84,24
Philosophia quid 11,179.185,19. iactanda non est 103,58, in viros transcribit 74,35. insularum loco est 83,45. murus inexpugnabilis 154.51. modeste tractanda 83, 50. nec reiicit, nec eligit quenquam 106,40. non est inutilis, siue fato, siue casu omnia administrentur 85,30. primum simplex, cur operosior facta 190,34.43. quid praestet 97,49. quid promittat 75,27.110,8. sine virtute non est 171,28. submissis verbis,10 clamore docenda est 103,12
Philosophia facta est philologia 210,40
Philosophia & sapientia quomodo differant. 171,15
Philosophiae decreta & praecepta quid differant 185,9.189,14
Philosophiae plures diuisiones 171,34,37,42,45. effectus 85,24. laus 115,1,4,10.173,1. nomen inuidiosum 75,30. officium & iudicium 88,49. placita perquam necessaria 191, 12. partes duae 189,1. partes tres 169,18. 171,34. partium ad homines & ad deos spectantium discrimen 403,10. pars praeceptiua an ad vitam beatam sufficiat 188,20. pars praeceptiua sola ne recipienda, an, vt Aristo vult, reiicienda 182,36. &c. per totam epistolam. regnum quale 114,58. seruitus, vera libertas 77,43. studiosus quomodo se ex negotiorum procuratione expedire debeat 90,35. stultum ob nullas occupationes differendum 138, 8,11. vis 209,3. vtilitas 86,3
Philosophiae decreta praeceptis praefert Aristo Stoicus 182,40
Philosophiae inuenta non esse artes vulgares. 173,26
Philosophiae praeceptis animus penitus imbuendus, non leuiter tingendus est 85,15
Philosophiae studiosus, & philosophiam adeptus, diuersi sunt 335,49 333,14
Philosophiae deditus quomodo se gerere debeat diebus luxuriae dicatis 86,52
Philosophiae deditos non esse refractarios, nec magistratuum ac regum contemptores 138, 54
Philosophiam clamores dedecent 113,52
Philosophiam conlatrantium conuicia 333,19.334,2. 36.337,30
Philosophiam in opere discere 196,45
Philosophiam velut venale aliquod artificium discentes arguuntur 211,45
Philosophus quo animo Virgilium & Ciceronem legat 210,50.211,7
Philosophus verus qualis sit 214,51
Philosophi schola quibusdam otij diuersorium est 206,12
Philosophio fortunae munera fugienda 77, 24

Philosophum qualis oratio deceat 104,2. 199,26
Philosophi cathedratij 367,1
Philosophi ad quid audiendi vel legendi sint 211, 41. permulta habent superuacua 170,37, olim Roma eiecti 397.14
Philosophorum auditores varie affecti 209,10. credula natio 463 11. defensio contra vulgo iactatum dictum, quòd aliter loquantur, aliter viuant 33,19,37.334,9,36,336,36,337,30. familiae cur deficiant 474,53. index 103,30. inquilini 209,10. lingua 416,16, ludus litterarius 115, 43. Philosophorum veterum chorus qualis 159,30.
Philosophis non sollicite verba quaerenda 142, 44. pecunia non interdicitur 335,10. quale vitae genus deligendum 75,16
inter Philosophos facilius quàm inter horologia conueniet 476,10
Phocis 395,24
Phoenicopterorum linguae 214,7
Phoenix 105,40
Phrenesis 284,21
Phrenetici verba 309,48
Phrygianis auro spissis prodeunt Gratiae 2, 53
Phrygius tibicen 209,17
Phthisis 143,30.177,28
Piamentum 400,46
Pictor inter ceram opusque facili vultu ac mauu commeat 229,33
Pictores non recipiuntur in artes liberales 168,49
Pigri in os senatoris ingesti 12,19
Pij fumus ad mercedem 220,38
Piissimi sensus 375,17
Pilae operibus subditae 464,20
Pilae proprietas 446,27
Pilae lusus beneficia reddenda docet 17,12
Pilae lusui beneficia comparat Chrysippus 13, 24
in Pila omnia aequalia 43,40
Pila in castris ardere visa 405,18
ad Pileum seruos vocare 109,8
Pilicrepus 116,41
Pinarius Natta 231,54
Pindarus 463,11
Pingere quàm pinxisse iucundius 78,26
Pinna rubens 293,21
Pinna & lineis clusae aues 320,1
Pirenaeus 403,50
Pisario 164,12
Pisistrati Athenienfium tyranni moderatio in conuiuae ebrij conuitiis ferendis 305,18
Piscatum ire dolabra 431,17
Pisces quibusdam locis è terra eruũtur 432,25,24
Piscium subterrancorum esu homines mortui, 432,54
Pistrinum sapiẽtum inuẽtum esse vult Posidonius 147,53
Pithaules 144.9
Pithiae 411,5. an inter cometas ponendae 411, 41
Plancus artifex 441.
in Planum fortunam deferre 349,20
Plagiarij 347,58
Platanona riuus diuidit 116,13
Plato 123,15. à duobus pueris quaeritur 51,2.citatus 353,15. irae poenas à se exigit 305,35. plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit 76,14. pueris vinum negandum putat 295, 20. quaecunque sunt, in sex modos partitur 119,30. quinque causas statuit 125,53 serui castigationem Speusippo commisit 305, 40. seruit 109,16. Socrati de eruditione agit gratias 43,22
Platonis argumentum de ira 282,18
Platonis dictum 38, 106,45.390,24, dictum de animaduersione 286,32. dictum de officio portitoris sibi praestito 54,44. idae 119, 40. liber à Carone lectus vltima nocte 92, 56. nauigationes 120.33, pater 26,52. testimonium 454,6
Platonis legibus adiecta principia improbantur. 185.34
Platoni nomen latitudo pectoris fecit 120,32
Platoni obiectum quòd pecuniam perierit 337,31. quod aliter vineret, aliter loqueretur 333,38
Platoni tres serui fuerunt 398,14. vnde contigerit, vt suo natali decesserit, & annum vnum & octogesimum impleuerit 120,35. defuncto Magi immolauerunt 120,37
Platonem nobilem fecit philosophia 106,42
apud Platonem educatus puer 295,55
Plebicola 6,584
Pluuia vltra x. pedes terram non madefacit in altitudinem 429,47
Pluuiae an quid conferant fluminibus 429, 39,46,53. quando copiosae, quando lentae 445,24
Podagra 114,46,293,6. ad tempus respondet 432,2 quomodo interquiescat 148,27
Podagra distortus 131,10
Podagrae delinimenta magis quàm remedia componuntur 335,34
Podagricae feminae cõtra Hippocratis doctrinam 189.47,55
Podagricus 93,34.479,56, Podagricus senex 292,9
Poena omnis, remedij genus est 284,54
Poena quid spectet 312,53
Poenae inferendae duo fines 286,51,298,40
Poeni 370,37. in Africa à Regulo fusi 398, 17. Hispaniam incolunt 397,54, in Sicilia à Metello victi 368,57
Poeta nomen commune in Homeri notam cõcessit 119,35
Poetae antiqui dictum 202,33
Poetae comici versus 79,55
Poetae comici sales suos in Socratem effuderunt 337,22
Poetae non solliciti de vero, id spectant quod belle facit ad versum 3,6. temporum nimis accurati descriptores 476,11
Poetarum carmina, quibus diuitiae laudantur, facem hominibus subdunt 220,44. fabula de inferis 388,14,17. furor fabulis humanos errores alentium 370,9 ineptiae de Ioue 357,1
Poetarum omniũ exercitatio & ludus est Maeander fl. 205.9
Poetarum scopus est aures oblectare & dulcem fabulam nectere 3,26
Poetarum maximi versus 363,46
Poetis sollemnis locus, Aetna 150,23
Poetica verba 218,41
Poeticas fores frustra sui compos pepulit 353, 16
Pogoniae 411,40
Polenta 87,28,214,34

Poliorcetes 356,54
Pollincta medicamentis 330,16
Pollionis Asinij compositio qualis 199,39. amicus Timagenes 380,7
Pollioni Asinio quid dixerit Scaurus homo obscoenus 37,40
Pollionem Asinium oratorem magnum nulla res vltra decimam retinuit 352,56
Pollux & Castor 405,16
Polyaenum magnũ virũ fecit Epicuri contubernium 76,16
ad Polyaenum epistolae Epicuri 87,24
Polybius Claudij libertus 480,6. fabellas & Aesopeos logos connectit 375,20. Homeri & Virgilij carmina resoluit & transtulit 375,25. 377,3.
Polybij apud Claudium potentia 374,44,458,375,5. laus 373,19.376,23.
Πολυπραγμοσυνης enumetantur 350,32
Poma gregalia delectant, si prouenere maturius 5,46
Poma per vitrum aspicientibus multo maiora, vt & aquae innatantia 407,11.409,18
Pomotum ingenti strue cingere primae formae feras 272,7
Pomaria in summis turribus 231,41
Pomoerium Rom. quando proferre licebat 369,2
Pompeij 110,41.133,22. Campaniae vrbs, terraemotu desedit 454,47,463,17,22
Pompeiorum fortuna 378,18
Pompeius ab vltimo mancipio transfossis 368,54. alienum exercitum fugit 442,23. clienti praeber cerucé 352,10. primus in circo elephantorum duodeuiginti pugnam edidit 358,45
Pompeij cognominis inanis iactatio 368,56. hostis ac victor 46,27. verecundia in contionibus 80,23
Pompeij theatrum exustum, à Caesare refectum 389,58
de Pompeij capite pupillus & spado tulere sententiam 74,52
Pompeio locupletior Demetrius libertus 348,5
Pompeio Cato appositus 272,39. vide *Cn. Pompeius.*
Pompeij exaltati ruina Pompeij Magni 37,21
Pompeio ditior 350,15
Pompeius Magnus gener Claudij 479,51
Pompeio Penno sinister pes osculandus porrigitur à C. Caesare 12,8
Pompeiani post Pompeium 311,9
Pomponij scriptoris praeceptum 74,26
Ponticis littoribus Achaiae ciuitates impositae. 394,51
Pontificales libri 211,24
Pontificalis carminis verba solemnia 386,27
Pontificis oculi velamento à funere arcebantur. 386,4
Pons Sublicius 336,4
Pontus 437,48,445,32. cur in inferum mare assidue fluat, non autem refluat 444,40
in Ponto quidam amnes aestate crescunt 354,51
Popinarum institores 116,47
Populus in tribus describitur 371,10. cur reges principesque amet & protegat 316,28. vitiorum auctor 76,48
Populi scita 324,33
Populo non placet sapientiae deditus 97,43
Populorum transportationes publica exilia sunt 395,13
Porsena facilius Mucio ignouit, quàm sibi Mucius 92,53. Mucij gloriae inuidit 130,48
Porsenae castra 46,29
Porsenae occisi instar Mucij manus fuit 67,29
Portentosi foetus 281,46
Portionem ferre 32,35
Portitor gratis Platonem naue transuehens 54,44
Portorium soluere 96,36
Posidonius 166,43.220,14. citatur 420,20.462,39. plurimum philosophiae contulit 174,38. suasionem, consolationem, & exhortationem necessariam indicat 193,13. quatuor ait esse artium genera 169,7. virtutem futili carni committi ait 179,30. Zenonis causam agit de ebrietate 357,21
Posidonij auditor Asclepiodotus 420,28,460,30. collectiones de diuitiis 166,7.167,13. elegans dictum 149,56. opinio de colore arcus 408,30,44. de grandine 442,53. opinio de tonitru 425,21 sententia 217,10
Posidonio duo sunt terraemotus genera 471,41
Posidonio de artium inuentione nõ assentitur Seneca 173,26,46,52.174,38
à Posidionio dissentit Seneca 181,34
à Posidonio scripta miracula 471,36
cum Posidonio vinendum 20,35
Possessio rei & vsus 64,28,65,2
in Possessione ponere 282,21
Postmeridianae horae 428,7
Postulatitij 76,36
Postulatoria fulmina 424,32
Potatio extrema delectat 81,6
Potentes cur magni videantur 146,1
Potentia aliena terribilis quomodo vitanda 83,10.25,34
Potio liberalior interdum concessa 353,6
Praeceptiua philosophiae pars an satis sit ad consummandam sapientiam 188,20. sit ne à philosophia remouenda 183,35. per totam epistolam.
Praeceptio 193,14
Praeceptor liberalibus studiis quis dignior 311,14
Praeceptoris beneficia 27,30. officium 54,33.
Praeceptoris cur nulla veneratio 70,40. Praeceptori quantum debeatur 58.52.54.9
Praeceptores plus laboris ab his exigunt in quibus certior spes est 273,32. Praeceptores sapientiae quales eligendi 113,45
Praeceptorum beneficia cur intercidant 20,18 castigatio quomodo accipienda 297,10. Praeceptorum generis humani veneratio 125,12
Praeceptum vetus 332,57
Praecepta carmini inserta, aut prosa oratione in sententiam coartata, multum habent ponderis 184,43
Praecepta minus prosunt quàm exempla 76,12. seminibus comparantur 103,17. sine decretis nihil prosunt 191,19.193,45. generalia mandari & scribi possunt, specialia ex rebus ipsis pendent 90,39. specialia seu singularia sint ne vtilia 182.36,51.183,55
Praecipuum quid in rebus humanis 428,31
Praecisi 274,7
Praeco vocem experitur in decuria prima 108,51
Praecordia luxu corrupta 447,13
Praecordiorum supputationes 83,25

Index in

Praedictio quam vim habeat 421,46
Praegustare voluptates 331,27
Praeiudicium 38.43
Praemordere 317,15
Praeneſtina arx 46,17
Praeſes legum quam caſtigandi rationem teneat. 282,1.
ad Praeſtationem ſcribere 369,6
Praeſtigiatorum acetabula & calculi 107,33
Praeſtitiſſe verbum ad alios ſpectat 44,10
Praeſumptioni omnium hominum multum dari ſolet 222,28
Praetexta non honor, ſed honoris inſigne 3,45
Praetextatus & canuſinatus 336,12
Praetor vrbanus 345,49
Praetori quis honor exhibitus 125,13
Praexaſpi quae merces à Cambyſe relata fuerit ob fidele conſilium 306,8
Prandium ſine menſa 157.8
Precantium voces deum beneficum teſtatur 30,32
Precibus empta omni re cariora 10,1
Πρηστὴρ ventus qui fiat 451,18
Pretium cuiuſque rei pro tempore eſt 54,4
Priamus vt iram diſſimulauerit 299,11
Priapi ſignum 361,27
Primipilarius 361,34
Princeps cur pater patriae dicatur 320,36. quibus de cauſis punire & quomodo debeat 322,24.
Principis praecipua virtus clementia 316,19,57
Principe quae digna corona 314,7
Principes cur amentur 316,28,48 deorum exemplum imitari debent 317,35. qua re laborent 57,330.58,35
Principum officium 320,29
Principale & regium, τὸ ἡγεμονικὸν 281,20
Principali, i. ἡγεμονικῷ ineſt aliquid irrationale & rationale 178,48
Principia omnium exigua 25,56. à ſequenti magnitudine obruuntur 26,6. longe à perfecto abſunt 457,9. totius operis dimidium 101,31
Priuilegia parentum 21,52
in Probo & aſpero accipere 88,30
Procari 441,5
Procella vti fiat 450,89
Proceſſus 345,7. Proceſſus alieni 375,52
Procliua omnia 479,55
Procõſul de tribunali deſiliens & lictori faſces auferens 286,20
Procruſtes 325,51
Procurare heredi ſuo 233,28
Procuratio 88,9. Procuratio mercenaria 370,35
Procurationis otioſae officium 440,45
Procurationes 200,37. Procurationes quorſum fiant ſi fata immutabilia ſunt 422,24,33
Procuratiuncula 99,51
Procurator ex domino 84,21
Prodeſſe & beneficium dare differunt 47,32
Prodeſſe qui dicantur 212,37
Prodigus non ſine auaritia 36,29
Proditor Tarpeio imponitur 285,15
Producta ſeu commoda 141,15
Proficientium tres claſſes 143,133.138,29,43,46
qui Profuit nobis, ſi poſtea nocuit, an nos debito ſoluat 152,23
Progener 89,54
Progymnaſij, vel potius progymnaſtae 156,54
Prometheus Maecenatis liber 88,25
Promiſſa quatenus ſeruanda 38,336,39,37
Promiſſorum dilatio arguit ut 10,34
Propinatio 15,2. Propinationes 158,29
Propinationibus crebris laceſſere 299,37
Propontis 437,48
Propoſitum ſit ne cauſa rei 125,43.126,17
Prorogatiua fulmina 424,19
Proſcriptione triumuirali ſeruatus quidã Caeſari reddi cupit 11,39
Proſpicere mortem 75,17. Proſpicere vitam 130,5
Proſtitutae lenonis ſunt 64,43
Protagorae dictum 170.41,49
Prouerbia, Aut regem, aut fatuum naſci oportere 475,51. Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos 108,33. Gladiatorem in arena capere conſilium 90,37
Prouidentia deus dici poteſt 424,5
Prouidentia maximum bonum cõdicionis humanae 75,47
Prouidẽtia ſi mundus regitur, cur multa bonis viris accidant mala 270,10
Prouidentiae argumenta plurima 270,15
Prouincialium ornamentum Lugdunum 377,48
Prouocatio à regibus ad populum fuit 211,25
Proxenetae 226,8
Prudentia adhibenda in commodorum vſu 141,24
Pruina 445,13
Prytanes 346,23
Pſeudomenos 107.46
Pſychroluta 114,35. Pſychrolutes 157,5
Ptolemaeus Africae rex inter Caianas cuſtodias. 350, 24.
Publicum ſalutationum exercere 360,12
Publius tragicis comicisque vehementior 350,2
Publij verſus laudati 77,350,51,350,4.383,51
P. Claudius remp. venundebit 351,28
P. Petronius, Claudiana lingua diſertus 480,17
P. Vinicii tarditas in dicendo 104,32
Pudica dici quae non poſſit 33,14
Pudor deprehenſus amittitur 70,46
Puer ſtatura ingentis viri 390.34
Puerorum educatio ſalubriter inſtituenda 295,28,186,34. ira vt placetur 281,51. ludi 359,24. diſcentium offenſationes patienter ferunt magiſtri 49,29. Puerorum infelicium greges 190,8
Pueris quibus omne ludicrum in pretio eſt, ſimillimi ſumus 220,25
Pueros perſonati terrent 93,25
Puerilitas 359,19. Pueritia & puerilitas 74,36
Pugillares 164,37.209,15.
Pugillaribus imminere 84,44
Pugnare de genu 271.6
Pullata turba 86,57
Pullus nubibus immolari ſolitus 445,46
Pulmentarium 164,38
Pulla lana 434,12
Pulpae 462,27
Pulpitum 475.
ex Pulpito tibiarum omne genus organorumque conſonuit 159,35
Puluerem ſoluere in quo circulus ſcriptus 141,7
Puluerulenta virtus 33.13
Puluillo Capitolium dedicanti filij mors nuntiata 385.25
Puluinaria 378,58,379,29
Puluinus 312,42.586,17

Pumilio 146,3
Punctiunculae 114,44. Punctiunculae dolorum 332,49
Puniendi tres causae 322,53. finis 286,33
Puniens irasci non debet 284,47
Punire quomodo princeps debeat 322,24
Pupulus 81,2
Purgamenta 434,37.435,11
Purgatio statum diem seruat 432,2
Purpura conchylio saturata 397,32. Tyria 408,42
Purpurae color diuersus vnde 407,26
Purpurati 145,57
Pustularum eruptiones 138,25
Pusula 333,58
Putei cur hieme caleant 459,13
Puteolanus puluis mirae naturae 433,16
Puteoli 114,24. Puteolorum turba 146,25
Pyladis domus 474,58
Pyrenaeus Germanorum transitus non inhibuit. 394,58
Pyrrhonis praecepta 474,55
Pyrrhonij 170,45
Pyrrhus certaminis gymnici praeceptor 294,5
Pyrrhi regis aurum repulit Fabricius 227,36
Pyrrhum Fabricius monet, vt insidias medici caueat 227,37
Pythagoras 369,29. ait alium animum fieri intrantibus templum & oraculi opperientibus vocem 185,52. cur animalibus abstinuerit 210, 10,14. perturbationes animi lyra componebat 304,37
Pythagorae amorem Senecae iniecit Sotion 210, 10. discipuli quinquennium tacebant 113,56. tacitus secessus 173,25
Pythagorica schola praeceptorem non inuenit. 474,55
Pythagoricus quidam sutori etiam mortuo debitã pecuniam reddit 69,9
Pythicis oraculis adscripta vox 384,30
Pythij filius a Xerxe occisus 307,10
Pythocles vt locuples faciendus 90,10
Pytlon 356,37
Pyxis & argentea & aurea 45,27
Pyxides medicorum 189,42

QVADRA panis non est beneficium 37,10
Quadrantaria res 163,29
Quadruplatores beneficiorum 69,49
Quaesitor est, vbi iudex desiit esse 370,34
Quaesitor non mutat pronunciationem 85,1.145,4
Quaestiones inutiles damnantur 167,58.168,10
Quaestionum liber 172,18
Quaestionum de vniuerso diuisio 414,45
Quaestionum operosa solutio quid vtilitatis ferat 44,48
Quaestores 317,28
Quaestuaria 58,22
Quaestuosissime habere 30,26
Quaesturae suffragator 70,42
Quàm diu haec, delicatorum sollicita cogitatio. 370,15
Quartana ad horam venit 432,1. flagellis discussa 52,30
Quassus 97,57
Quattuordecim gradus 306,38,21,35
Querela familiaris 10,18. publica 46,42
Querela de hominum nequitia omni tempore 4,40
Quercus & ilex antiqua alimenta 435,52
Quies an summo bono adnici debeat 179,12
Quies, bonum non est 165,50
Quies quibus vtilior negotio 347,21,7
Quiescentes saepe & inquieti reprehenduntur 74,23
Quintius dictaturam properat euadere 370,36
Q. Catuli bustum 307,31
Q. Sextij patris, magni viri & Stoici liber laudatur 124,40. vide *Sextius.*
Quiritium ius 428,50
Quod est, seu τὸ ὄν, sex modis dicitur a Platone 118, 57.119,30
Quod est, summum genus rerum 119,12
Quousque eadem, vox rabidarum deliciarum 94, 24,172,21.345,31.

RABERE 97,32
Rabiosus 281,30
Rabirius poeta 50,55
Radicescere 164,22
Ramalia 173,42
Rapto viuere, iniuriosum, rapto mori, pulchrum 135,14
Rastrum alleuare 296,36
Ratio quid 127,55,129,52. arbitra est bonorum & malorum 129,37. bonum proprium hominis 144,25.31, diis hominibusque communis 180,56. non eget affectuum armis 285,30. nunquam in adiutorium affectus assumit 283,8. omnis honesti comes 32,8, vbique respectanda 13,51
Reapse, i. reipsa 211,25
Rationalis philosophiae partis diuisio 172,11
Rebili consularis, hominis infamis pecuniã renuit Iulius Graecinus 15,3
Recaluaster 128,57
Recens a voce 271,46
Recentes a diis 176,45
Recita, quibus adclametur 188,26
Recogito 328,44
Recorrigere 111,57
Reddere quid 51,40,68,15,17. duos exigit 44,9
Reddidit gratiam, non dicimus 152,48
Refectus consul 104,40
Referire 292,35
Referre quid 152,47
Refigere se crucibus 334,5
Reformare chirographum 186,36
Refouere 396,32. Refouere arma 365,10
Refractarius 138,55
Regalia fulmina 424,38
Regalis ingenij mos 58,33
Regelari 131,2
Reges, vide *Rex*
Regiae potentiae ministri arguuntur superbiae 10,37
Regiam ad mensam adhibitorum quale vitae genus 306,38
Regiones a bonis moribus alienae vitandae 112,22
Regionum electio parum confert studiis 204,30
Regnum aureo saeculo penes sapientes fuit 173,14
Regula 136,45. Regula lex 32,42
Regulus & Virginius Coss. 454,52
Regulus 131,51. a Poenis captus est, non victus 41,46. clauis confixus 352,23. crucem vicit 196,27. fidei & patientiae documentum 272,18
Reguli arca 131,30
Regustare bilem suam 272,36
Reiicula mancipia 108,50
Reiculi dies 366,1
Relatiua parem desiderant regulam 15,46

Relatiorum natura 44,17
Religio primum militiae vinculum 190,58
Religiosi sunt boni etiam farreae ac fictilla 3,58
Remedia extrema in desperatione tentanda 97,16
Remedia non sunt quae fortuito sanant 52,28
Remediorum compositiones 36,54. crebra mutatio nocet 73,42. Remediorum qualium vsus apud veteres 189,10
Remetiri dicta & facta 312,25
Remeriri vinum vomitu 189,52.272,36
Remigare contra aquam 237,36
Remisceri 136,28
Remissio animis danda 352,45
Remus auspicans 369,4
Remus integer in aqua facti specie reddit 407,12
Replumbatur argentum 443,52
Reponere post longam diem,& in antecessum 38,1
Repositorium 149,43
Reprehensiones in beneficiis cauendae 10,57
Reptabundus 331,345,333,44
Res ab hostibus repetere 20,42
Rerum natura cur nihil perdere dicatur 43,44
Rerum maior copia quàm verborum 27,37
Rerum potius quam verborum ratio habenda 107,19
in Rebus aduersis filios tondere moris est 42,44
Resalutaturus 350,41
Reses animus 185,33
Resp. an, quomodo, & quando sapienti administranda 345,33.346,14,55,37. sit ne sapienti capessenda, ambigitur inter Stoicos & Epicureos 338,20
Respubl. sine Caesare esse non potest 316,51
Reipubl. ingratitudo in optimos ciues 46,38
Reip. qui prosint 345,45
Respublicae duae 338,35
Restagnare 436,18
Resupinare 233,40. Resupinus 151,53
Retenta ac reuocata virtus 271,18
Retentare 367,9
Retentare memoriam 158,2
Retexere 187,50
Paretexti 172,15
Retorrida arbor 306,48. Retorridi rami 80,54
Retunderc ingenij vires 150,32
Retro viuere 232,54
Reuelescere 352,33
Reus sententiis paribus absoluitur 154,7
in Reum exire 21,19
Reorum mutuae sordes 281,37
Rex animum latronis & piratae habens 14,11
Rex omnis ex seruis oriundus 106,45
Regis & tyranni discrimen 319,38
Regis quomodo omnia esse dicantur 64,27,50
Regi verborum intemperantia non est ex maiestate 317,50
Regem maxime decet clementia 316,19,57,321,47
Regem natura commenta est 321,50
aut Regem,aut fatuum nasci oportet 475,51
Reges cuius rei indigi 57,10,58,35 curamentur 316,28,48. multa opertis oculis donant 59,10. mali cur regnent 37,48.
Reges Romani duo,quorum alter patre,alter matre caruit 211,18
Reges quid securos praestet 322,10
Reges Parthos non potest quisquam sine munere salutare 86,40
in Reges quid homines armet 511,9
Regum animi notantur 109,35
Regum cõemptores perperam philosophiae dedin censentur 138,34
Regum consuetudo 58,4
Regum amicis quanti constent bona consilia, exemplo declaratur 306,32
Regibus exemplum positus Iupiter 42,40
Regibus maior securitas est ex mansuetudine 318.
13. eis vtilis est irae continentia 306,58
a Regibus prouocatio ad populum fuit 211,21
Rhen⁹ 25,38,364,57,403,59,436,68,444,345,25
Rhinocolura 3
Rhodanus 436,5.444,3.477,36,53
Rhodij vox effeminatissima 133,42
Rhodijs libertas cum immunitate data 46,35
Rhodiorũ fons ex interuallis foeda fundẽs 45,19
Rhodos 204,36
Ridens in tormentis 149,17
Ridiculis diducta vestimenta 400,22
Rixam a lasso quaeri, vetus dictum 302,48
Rogantis verba intercidenda 10,3
Rogo,molestum & onerosum verbum 10,3
Roma quòd tãtum semel capta est, Scipioni debet 163,11. tributum spadonibus pendit 46,36
Romae incendia dolet Timagenes, quòd meliora scirct resurrectura quàm arsillent 178,8
Romae puer statura ingentis viri 390,54
Romae aut Scipio deesse debebat, aut Romae libertas 162,38
Romana eloquentia a Cicerone extitit 104,40
Romana pax 373,45. Romanae pacis exitium 316,45
Romana vitia 367,46
Romani ducis verba ad milites locũ occupaturos 156,24
Romani imperatoris vox notatu digna 65,29
Romani imperij exul auctor 395,17
Romani roboris secta 474,56
Romani mores 24,34,121,34.283,337,397,27
Romanis ingeniis intentatum opus 375,37
Romanis quis primus persuaserit nauem concendere 368,37
Romanorum duae coloniae in Corsicam deductae 395,30
Romanorum studia inutilia 368,28.31
Romanorum vltimus Sylla pomoerium protulit 369,1
Romanus pop. vbicumque vicit, habitat 395,20. Eius fideliores socij 290,30
Romanus luctus 378,40
Romanus sermo non tam praeproperus quàm Graecus 104,41
Romulus perit solis defectione 211,22
Romuli casa 396,11
cum Romulo feruentia rapa vorare 478,55
Rorare 408,58
Rosa hieme concupita 231,39, toto lacu fluitans 113,9
in Rosa iacere 102,32
Rotundare 216,43
Rubentes cur iracundissimi 297,12
Rubor subito viris grauissimis offusus 80,29
Rubrum mare 437,48
Ruffus Pompeij F. 4,8
Rufillus 163,50
Rufus ordinis senatorij ab offenso Caesare gratia & munus impetrat 25,10
Ruinosi parietes 313,14
Rusticitas 10,21

Rutilia Cottam filium secuta est in exilium 99,55
Rutilius ob innocentiam exul 46,41.389,50
maliuolentiae expositus 333,45. in exilio viuit 352,10. solus Sullae dictatori aliquid negauit 272,10. suam damnationem libenter tulit 92,42,44
Rutilij exilium 133,31.271,57.272,8. innocentia violata effulsit 150,57. exulis animo sitas in reditus abominatione 59,33

SABBATHIS lucernam accendere 191,14
Sabianum littus 454,48
Sabinus, vide *Caluisius Sabinus*
Saccus homo est 147,30
Sacerdos Homericus 49,22
Sacerdotiorum candidatus 70,42
Sacramento adacti 363,1
Sacramento rogatus 126,36
ad Sacramentum adacti 333,5
Sacramenta 192,18
ad Sacrificiū accessuri vultum submittunt 474,14
Sacrilegium quarum rerum sit 65,20. an ex aliqua parte bonum 166,7
Sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur 166,13
Sacrilegi 45,37
Sacrilegos omnes esse probat Bion 65,13
Sacrilegus Deo iniuriam non potest facere 65,23
Sacrarium 203,56,474,37
Sacrum municipale 175,30
Sacra alienigenarum gentium mota 210,31
Sacrorum sanctiora solis initiatis nota 193,11
Saeculum aureum 173,14.176,4,24.220,53
Saeuitiae detestatio 323,30. instrumenta 83,14
Saginata conficere 95,32
Sagum 87,14
Salarium 194,34
Saliaris saltus 84,40
Saliuam mouere 150,30
Sallustius 29.49,319,8
Sallustij verba 122.55,463,41
Sallustij imitator Arruntius 213,54
Sallustio vigente qualis orationis cultus 218,52
Saltus saliaris aut fullonius 84,40
Saluidienus 318,48
Salutare Parthos reges nemo sine munere potest, 86,40
Salutatio meritoria 369,21
Salutatio potentum 58,53,17
Salutationes matutinae 191,56
Salutationum publicum exercere 360,12
Salutator 88,6
Salutis initium, peccati notitia 56,56
Samnitum legati 392,12
Sanabilis 48,41
Sanguis, pars & materia nostri 416,24
Sanguine nubibus litatum 445,44
Sanguine vitalis calor continetur 31,10
Sanitas etsi de fato, debetur tamen & medico. 422,54
Sapiens quis 112,13. Deum aliquo antecedit 115,9. Deos aequat 181,7. etiam in Phalaridis tauro perustus exclamabit, Dulce est 128,26. exercitui pugnae parato assimilatur 121,35. externa incommoda sentit, nulla interna 138,19. incuruari & succumbere non potest 137,11. miser fieri nequit 180,50. nec liberorum, nec amicorum amissione affligitur 142,18. nihil cupit 63,56.64,19. non est dolorum expers 137,15.162,2. non ignoscet, nec veniam dabit 326,15,50. non miserebitur, sed succurret & proderit 316,15,37. non se indignum vllis fortunae muneribus putat 334,49 335,10. non timet 161,47. nulla iniuria vel contumelia affici potest 17,55. 355,50,44 53.356,1.358,40. nulla re indiget, & tamen multis illi opus est 78,58. nunquam commouetur 101,52. omnibus affectibus vacare debet 160,19. similis Deo, excepta immortalitate 358,6. solus scit referre gratiam & beneficium dare 152,53. surdum se amantissimis praestare debet 99,19 tremet, dolebit, & expallescet 137,26
Sapiens an ad remp. accedat. cõtrouertitur 338,20. an beatior qui diutius vixerit 180,35. an irasci debeat 191,28,43. an lacrymari debeat 198,11. an munus accipere, debere, emere & conducere possit 64,45.6.9. an sapienti prosit 212,2. colaphis percussus quid faciat 360,14 corpore parum prospero vsus, an neque miser, neque beatus habēdus 180,13. cum non accipiat iniuriam, cur puniat hanc inferentes 359,28,32. deliberaturus sit ne aliquem in consilium aduocaturus 212,45. sit ne beatior amicorum & liberorum turba succinctus 141,41. sit ne seipso contentus, & propter hoc amico non indigeat 78,2.30,55
Sapiens Stoicorum an alicubi inueniatur 357,32
Sapientis animus qualis debeat esse 179,4. animus talis, qualis mundi status super lunam 122,27. comparatio cum Ioue 139,45. descriptio 63,52. fiducia quanta 349,29. inuenta 175,53. partes duae 137,16. patria, & virtutis exercendae campus 346,18
Sapientis amicis carentis vita qualis 7?,7
Sapientis omnia sunt 64,11, quomodo hoc intelligatur 64,16.48
Sapientis & gubernatoris diuersa condicio 162,12
Sapientis & sapiētiae assectatoris diuersa remedia in contumeliis ferendis 361,52
Sapientis Stoici & Epicuri discrimen 78,9
Sapiēti an aliquid donari & beneficium dari possit 64,21,59. etiam in afflicta rep. occasio est se proferendi 346,48. furtum quomodo fieri possit 65,27. nec paupertate, nec a dolore nocetur 162,10,31. nihil contra opinionem accidit 351,2. non interdicitur naturae contemplatione 126,38. potentium irae declinandae 83,28. vt Deo, omnia saecula seruiunt 369,50
Sapientem se non esse, quomodo quis intelligat. 122,13
Sapientem an nunquam sui facti paeniteat 38,25
Sapientem inter & stultū quid intersit, si vterque habere vult 336,38
Sapiētes non fuerūt in saeculo fortunato 176,2.43
Sapientes omnes pares sunt & aequales 150,33. quo Deum antecedant 275,20. soli veri gaudij participes 91,47
Sapientes quicquid oportet, iuuat 14,1
Sapientium in diuersum itura turba plus ex moribus quàm ex verbis Socratis traxit 76,14
Sapientium voluptates quales 331,40
Sapientia quid 89,2.171,16.329,5. ars est 97,15. de quibus rebus sit 170,12. non est in litteris 169,57. sola, libertas 103,33

Index in

Sapientia an bonum sit, sapere vero bonũ non sit 222,11. Sapientia futura an bonum sit 224,15
Sapientia vetus, rudis fuit 189,16,19
Sapientia summa 135,57
Sapientia & philosophia quomodo differãt 171,13
Sapientiae effectus 122,36.175,19, inuenta amplificanda sunt 124,56. praecepta pauca tenenda, sed ita vt in promptu sint 63,13. praeceptores quales eligendi 113,45. studium vere liberale 167,57
Sapientiae consummatae & procedentis viri quo differant 138,26
Sapientiae alludentes 138,46
Sapiẽtiam profelli reprehendũtur a Seneca 134,16
Sapientiam sectantium magnum discrimen 137,43
Sappho 170,22
Sardes, Asiae ciuitas maxima 58,15
Sarmatas Danubius cohibet 457,35
Sarmatiae rex 152,8
Sarmatica 403,49
Satagei 196,9
Satellij Quadrati diuitum arrosoris, arrisoris & derisoris consilium Sabino datum 96,11
Satrapae 89,52
Satrius Secundus 389,56
Saturitas etiam in aqua & polenta 87,26
Saturnalia 86,50.478,12
Saturnalia non semper erunt 479.26
Saturninus Luscius 480,8
Saturnus & Mars 168,35
Saturni stella 467,41.474,2
Scabies fera 337,33.345,12
Scapulae nudae ac foetentes 336,12
Scapulas tegere 124,11
Scapulas verberibus praebere 305,46
Scapulis suum reddere 86,34
Scaurus senatus princeps 37,43
Scauri iocus de Aristone philosopho 97,24. vide *Mamercus*
Sceleratis nunquam cõtigit securitas 195,11.207,8
Sceleris in scelere supplicium est 195,19
Scelerum enumeratio & reprehensio 291,45.292,5
Scenae artifices 68,57. periti 229.35
in Scena elatus 145,58.151,5
Scenici artifices quomodo verecũdiam repraesentent 80,31
Schola deserta, theatrum fractum 144,7
Schola philosop. q̃ buidã otij diuersoriũ est 209,12
Sciathus 394,31
Sciebam, sapientis vox 146,20
Scientia rerum, bonum 99,39
Scientia quarundam rerum, inutilis 368 27,35
Scientia quae vtilis ac necessaria 63,29,37
Scipio Aemilianus eodẽ fere tempore patris triũphum, & duorum fratrum funera spectauit 378,13. a Paulo patre in adoptionẽ datus 385,35
Scipio Africanus rusticitatis ab aliquibus dãnatur 163,38. a Repub. dimissus 46,39. exul Liternum se recepit 13,2.163,6,370,39. Carthaginis horror 163,11. Hannibalis victor & Antiochi 370,37. sine ira bellum gessit 283,42. tripudiare solebat 352,42
Scipionis Africani pietas in fratrem captũ, & mortuum 378,9. villa, manes, ara & sepulchrum 162.54,163,7, balneum quale 163,9,23. erga patrẽ beneficia 27,10. filia Cornelia 386,20, filiae ex aerario dotem acceperunt 398,20,413,16
Scipio alter cunctatur circa Numantium 283,44
Scipio Numantiam claudit & comprimit 128,3
Scipio Cn. Pompeij socer morte sua maioribus leparem fecit 93,11
Scipionibus fatalis in Africa gloria 93,15
Scire & meminisse quid differant 101,10
Scire plus velle quam sit satis intẽperantiae genus est 170,17
Sciron, ventus Athenis infestus 452,54
Scordalus 116,42,57,58
Scorpiones 419,6
Scorteum 445,45
Scribendum & legendum simul 158,55
Scribonia amita Drusi libonis 133,55
Scribonia socrus filiae Claudij 479,13. à Claudio occisa 479,4
Scripta eruditorum hominũ ignotos notos faciũt 89,47. Scripta quorundam clarum nomen habent, sed exsanguia sunt 124,42
Scrutationem populo praebere 335,19
Scythae comam spargunt 235,31. iracundissimi 294,12. tergis vulpium & murium teguntur 174,15. Scythis bellum indixit Dareus 307,6
Scythia 394,53,445,31. Scythiae rex 152,8
Scylla 99,50.107,11.179,25.437,45
Scylla saxum est non terribile nautis 150,4
Secedere & in alia parte considere 222,20
Secreta eloqui nulla lex vetat 48,20
Secundas agere 304,26
Secundas sortiri 16,29
Securitas securitate mutua paciscenda est 322,10
Securitas pars maxima quae 207,8
an Sedeat, delicatus interrogat 368,12
in Seductu 345,43
Segregem vitam agere 34,18
Seianus ad latus Tiberij stetit 386,6. Cordium Satrio Secundo congiarium dedit 389.56 summis honoribus functus, a populo in frusta diuisus fuit 350,19
Seiani crudelitas 390,4
Seiani tam odium, quàm amor periculosus 115,57
de Seiano cum actum est, prodigiũ visum 404,19
Seianiani satellites 380,53. Seianianum iugum 381,5
Sela 411,25
Selectorum turba 21,16
in Sella prostare 4,30
in Semen relinqui 476,27
Seminum vis 25,57,416,58
Semermis 383,44
Semianimis 396
Semiliber 365,11
Seminudus 123,26
Semiorbis 409.55
Semisomnis 231,4
Semiviri 209,18
Senatorem a sexagesimo anno lex nõ citat 371,40
in Senatu post decimam horam nouam relationẽ fieri, vetitum erat 353,1
Seneca animum animal esse concedit, actiones eius animalia negat 216,53. sedulus auditor Attali fuit 208,56. & Fabiani Papirij 200,7. Claudio Caesari adulatur 377,20,42.372,5 Ciceronis exemplum secutus est in Cleanthis versuum conuersione 208,38. decrepitum se vigore animi non destitui, nec mortis metu teneri scribit 95,4. cum Earino cursu contendit 1,6,55. Demetrium secum circumferre solitus 123.25. diligens vinearum fossor 429,46. dissentit a Stoicis 215,24.

L. Senecam Philosophum

4[illegible]222,10,227.223,34. dormiturus facta & dicta diei remetitur 312,23, dubitat de animarum aeternitate 204,31. epistolis suis clarum se Lucilium reddere promittit 89,37. immodice Annaeum Serenum fleuit 124,22. in quantum Stoicos sequatur 319,1.338,1,16, iuuenis edidit volumen de motu terrarum 456, 57. magnorum virorum imagines & natales celebrat 125,10. matrem de suo exilio consolatur 392,41. medico vsus 204,6 meminit librorum suorum de Beneficiis 152,22. naufragium fecit 164,29. nihil sibi mali in exilio esse probat 393,39, non turbatus fuit clamoribus 157,11. ob senectutem lectulo affixus 131,3. patre rogante animalium abstinentiam reliquit 210,30. puer apud Sotionem philosophum sedit 110,45, quaesturam gessit 401,5. qualis in exilio fuerit 401,38. quantum profecerit ex Attali auditione 209,49. Scipionis manes & aram adorat 162,54. se paruo contentum scribit 232,39. senectutis suae argumenta colligit 80,49. senex philosophum disputantem audit 143,55. vrbis fuga febrem fugit 204,4

Senecae abstinentia 209,57,210,3. auunculus 401.15. cibus 284,28. condiscipulus Claranus 127,5. epitaphium 484,52. filius 393,27.400,38.404.50. fratres 400, 30.484.55. frater Gallio 328,9.441,21. infelicitas in nauigando 114,22,38, infirmitas mentis iam ad recta,iam ad praua vergentis 343,9,33. iuuenta in Tiberij Caesaris principatum incidit 210,30. libri moralem philosophiam continentes 208,50.213,3. lectus,prandium, vehiculum 164,35,41.210,35, mala valetudo 115,15. mens inter varios clamores constitit 116,36. nomen, praenomen & cognomen 31,44. opus & quaestiones de morali philosophia 207,20.270,11. spes de sui restitutione 377,39. somnus 157,10. vigiliae & de posteris cura 77,17, villicus 80,50,81,2. vxor Paulina 284,5 vxor mortua 400,46. vxoris fatua Harpaste 111,40

Senecae pater philosophiam oderat 210,33. ideo Heluiam minus studiis indulgere passus 400,19

Senecae amorem Pythagorae iniecit Sotion 210,9

Senecam patris senectus in vita retinuit 147,54

Senectus quid 384,47

Senecio Cornelius,eques Rom.ex tenui principio se promouens,subito angina suffocatur 200,16

Senectus & morbi coniuncti apud Virgilium 111.10

Senectus lassae aetatis,non fractae,nomen 95,6

Senectus quando arrentius conseruanda 204,20

Senectutis commendatio 81,5

Senectutis extrema an fastidire oporteat, & finem non operiri,sed manu facere 120,43

Senectutem in aula quomodo quidam consecutus sit 298,57

Senex elementarius,res turpis 102,15

Senex linteatus,laurum & lucernã medio die praeferens 337,14

Senis & iuuenis corrigendi diuersa ratio 94,31

Seni quoquediscendum est 144,5

Seni turpe,ex commentario sapere 101,5

Sene viuere incipiente nihil turpius 82,54

Senes pueris similes,359,19. queruli & iracundi 295,8,304,46

Senes orbos in litteram digerere 132,43

Senes puerorum vitia habere,turpe 74,36

Senum decrepitorum querela de vita 367,27

Senibus infantia exprobratur 91,31

Senile corpus naui dehiscenti & aedificio putri cõparatur 98,2

Senilis anima in primis labris est 98,56

Sensibile ne an intelligibile sit bonum 234,6

Sensus i. *sententia* 217,33

Sensus de bonis ac malis non iudicat 129,34

Sensus in nomine quàm in aliis animalibus tardior 234,18

Sensus constitutionis suae an sit animalibus 219,30

Sensus communes 79,33

Sententiam alicuius in senatu sequi 130,2

Sententiam diuidere 90,20,329,2

Sententiae abruptae & suspiciosae 217,34,218,22

Sententiae pueris ediscendae 101,2

Sententiis paribus reus absoluitur 154,7

Sententiarum vitia 218,49

Sepelire mortuum an beneficium 48,24

Sepse, i. *se ipse* 211.26

Septa 291,53

Septentrio ventus 452,36

Septentrionalis plaga 445,32

Septimum palmae spatium 98,52

Sepultura sapienti negligenda 181,27

Sepulturae iactura non aestimanda est 487,38

Sequins 60,33

Serapio philosophus volubilis linguae 103,58

Serenus 344,19,23.353,22.355,9,356,30

Serenus Seneca minor mortuus 124,22

Seres 174,7

Seriphus 394,31

Sermo improborum vitandus 233,11

Serpens in Africa saeuus 156,35

Serpens pestifera 105,48

Serpentes paruulae 323,38

Serrae inuentor 173,56

Serrarius 116,55

Sertoriana arma 187,17

Seruator 14,17

Seruientibus ira perniciosa est 306,58

de Seruij regis matre dubitatur 211,19

Seruilij 318,57

Seruilij Vatiae villa 115,50.116,11

Seruillius lacus 272,12

Seruilium litterarum ignari 348,42

Seruitus corporis solius est,non mentis 23,56

Seruitus quae grauissima 428,51. vrbana & feriata 30.46

Seruitus paucos,plures seruitutem tenent 91,17

Seruitutẽmorte effugit Lacõ puer impubes 147,20

Seruus nomen est ex iniuria natum 100,4

Seruus an domino beneficium dare possit 23,21 omnis ex regibus oriundus 106,45. coenanti ad pedes stat 25,13. Seruus cum peculio licet domini sit, huic tamen munus dare potest 64,35. Seruus in primam decuriam coniectus quam gratiã retulerit domino 108,50

Serui definitiuo Chrysippea 24,12

Serui a pedibus domini stare soliti 96,10, coemti ad memoriam refricandam 96,7. etiam mensae admouendi 108,23

Serui, olim familiares appellati 109,11. quomodo tractandi 108,20,109,6. Serui ex dominis facti,& ex seruis domini 108,55. 109,3,

Serui omnes sumus 109,24
Serui quot, tot hostes 108,34
Seruis ad statuam confugere licet 321,39
Seruis colendi potius domini quàm timẽdi 109,28
Seruorum dies festus 109,11
Seruorum fidelitatis erga dominos exempla 23, 45,24.28,43,46,52,58.25,9. fuga non aegre ferenda 207,57.208,16. varia ministeria 108,36. numerus Demetrio quotidie relatus 348,6. Seruorum ira nõ pauciores ceciderunt quàm regum 75,1
Seruos ad pileum vocare 109,28. Seruos Epicurus amicos vocauit 208,1. Seruos vtra liberis cultus distingueret, aliquando dicta in senatu sententia est 323,15
Seueritas non est contraria clementiae 325,47
Seuerus Cornelius Actnam descripsit 150,24. vide *Cornelius*
Sextius cur animalibus abstinuerit 210,11. dicebat. Iouem plus non posse quam virum bonũ 139,44. iter ad deos monstrat 139.54
Sextius pater latum clauum D. Iulio dante repulit 196,31. vide Q. *Sextij*
Sextij Graecis verbis, Romanis moribus philosophantis imago de exercitu & sapiente 121,34. consuetudo excutiendi totum diem 312,17. dictum 300,5
Sextiorũ noua & Romani roboris secta, inter initia sua extincta est 474,56
Sextus Papinius flagris a C. Caesare animi causa caesus 307,36
Sextus Pompeius sorori & fratri superstes 378,19. cur consul factus 37,21
Sex. Tallus 480,3
Sicilia 173,25.364,54. ab Italia inundatione secluſa est 464,12
Siciliae circumitus 150,3. laus 442,17. in Siciliae stagno quodam iniecta non merguntur 434,16
Siculorum iuuenum pietas in parentes 28,10.59,24
Siculum aequor 437,44. pelagus auster exasperat 83,30
Sidera semper vt in opere, ita in pastu 416,39
Sidera quinque 387,31
Sidera volantia 404,48
Sidera circumnectentis fulgoris causae 405,26
Siderum defectio cur breuis 469,47
Siderum vis 434,55
Sidon mari superfusa 462,39
Signare rationem parem 60,17
Signatores 15,15
Signifer 472,30,35
Signum perere 30,10
Signorum detestatio 22,40
Silentium non est studiis necessarium 116,35
Silenum habeo in castris 308,47
Siliceus vir 304,9
Siluae in tectis domorum ac fastigiis 231,41
Siluae fulmine crematae 419,32
Siluae tonsiles 403.44
Simplices qui 294,36
Simplicitatis indicium iracundia 303,1
Sinnis 325,51
Sipario fortiora dicta 350,4
Siremps lex esto 178,24
Sirenes 117,44
Sistrum concutiens 337,12
Siſiphus 93,50.480,24
Sitis luxuriosorum 447,34
Smaragdus 175,30
Sobrietas interdum remouenda 55,4
Soccatus 12,18
Socculus aureus margaritis distinctus, osculandus porrigitur 12,8
Sociale animal 63,34
Societas salua quando sit 298,37
Societatis appetitio natura innata 79,14. Societatis commoda 34,30
Sociorum garum 190,17
Socrates 125,15. ab amicis se coargui passus 305,52 ab Athenienſibus damnatus fuit 340,10. damnatus an iniuriam acceperit 357,42. ad Archelaum regem cur venire noluerit 42,36. an sibi agat gratias, quòd ipse se docuerit 43,22. Aristophani iocorum materiam praebuit 337,21. carcerem intrauit ipsi loco ignominiam detracturus 398,40. carcerem omni curia honestiorem reddidit 337,16. in carcerem coniectus 389,50. in carcere disputat & exire noluit 92,45. xxx. dies in carcere exigit 133,51. in carcere moritur 352,10. colapho percussus quid dixerit 305,14. cum pueris ludere non erubuit 352,40. facetus, derisor omnium, maxime potentium 42,56. loquens inducitur 336,18, 51.337,16. non fuit patricius 106,41. pallium verecunde ab amicis petit 69,41 perpessicius senex, per omnia aspera iactatus 205,56, totam philosophiam ad mores reuocauit 135,46. quam summam dicat sapientiam 135,46. serui castigationem, ne iraſceretur, distulit 284,49. Sophroniscum expirare non patitur 26,52. venenum vicit 196,27. veritatem & virtutem idem esse dicebat 136,29
Socratis aequalitas in fortunae inaequalitate 206,8 calamitatum enumeratio 205,56. idem vultus 291,42. irati signum 305,51. libertas & constantia sub triginta tyrannis 96. 53,346,43. mors laudatiſſ. 272,31. patientia in comoedorum salibus & vxoris iniuriis ferendis 361.39. responsum datum cuidam querenti quòd peregrinatione nihil profecerit 96,28.204,32
Socratis ex moribus plus quàm ex verbis philosophi traxerunt 76,14
Socrati Alcibiades & Phaedrus obiecti 337,35
Socrati seipsum donauit Aeschines pauper 4,12
Socratem calix venenatus è carcere in coelũ trãstulit 131,31. cicuta magnum fecit 82,45 in carcere Athenae occiderunt 346,46. vix fama recepit 150,56
cum Socrate disputare licet 369,15
cum Socrate viuendum 305,33
Socratici foetus prouentus 347,36
Sol quibusdam saxum aut fortuitorũ ignium globus 71,11. etiam sceleratis oritur 36,9,43 aliquando causa venti 449,50,450,20.
Solis alimentum 460,6. area visa 405,26. defectio perfecta 410,39. defectio quomodo deprehendatur 410,34. quomodo fiat 42,46. Solis defectionem quantopere Archelaus rex metuerit 42,43. Solis & lunae dotes 35,31. Solis lux & vis integra est, etiam inter oppositа 180,6. Solis miracula 466,56. officium 32,58. radiorum

duplicatio,

duplicatio, causae caloris 446,6. Solis boues vbi stabulare fingantur 435,25
Soli quantum debeatur 55,10,45,71.13
Solem quidam pedalem dixerunt 407,13
Soles bini terniqúe visi 410,21
Solatium maximum mortis nostrorum 373,7
Soleatus 307,43
Solitudo mala suadet 94,51. quibus vitanda 79, 48. Solitudo & frequétia miscēda sunt 352,37
Soloecismum scienter commissum non erubescit grammaticus 188,52
Solon Athenas aequo iure fundauit 173,22. vino indulsit 353,11
Solstitium & bruma in quibus signis fiant 437,20
Soluere in debitum 77,6
Solutio omnis nō idem, sed tantundē reddit 51,40
Solutio difficilium quaestionum ad quid prosit. 44,48
in Solutum imputo 77,58
Σοφία 171,25. apud Latinos quoque in vsu est ib.
Sophismata, i. captiones 107,35. Latinae cauillationes dicuntur 214,44
Sophoclis opinio de Nili incremento 443,49
Sophroniscus Socratis pater 26,32
Sorbitio 142,45
Sordes detractae 18.5. Sordes mutuae reorū 281,37
Sorites inexplebilis 47,45
Sotion philosophus 110,45. Pythagorae amorem Senecae iniecit 210,10
Spadonibus tributum Roma pendit 46,36
Spartio 417,25
Spata 174,42
Species 119,3,17
Spectaculum naumachiae secundum 135,6
Spectaculum meridianum 76,32
Spectacula matutina 134.40,54.313,49. scenae ludicra 290,32. bonis moribus damnosa 76,30. mane & meridie fiebant 76,39
Specularia 273,25.447,18
Specularioru vsus Senecae tēpore innotuit 175,12
Specularibus latis diem admittere 163,39
Speculator 286 3
Speculum iratis opponendum 300,5. concauum qualem imaginem reddat 407,42
Speculi ratione imago redditur 407,34
Specula cur inuenta 412,41,49. ex multis minutis composita 408,5
Speculorum variae naturae 408,47.409,2.411,54, luxuries 413,13
de Speculis duae opiniones 407,47
Specus veneranda 105,6. Specus subterranei 432,9
Spes, nomen incerti boni 79,53. Spes improborum vt vitanda 206,47
Spes longas inchoantium dementia 200,30
Speusippus putat beatū sola virtute fieri posse, nō tamen vnum bonū esse quod honestū est 161,6
Speusippo serui castigationē Plato cōmisit 305.40
Sphaeromachia 151,23
Spiramentum 275,36. Spiramenta 459,50.470,16
Spiritus & sanguis corporis humani 459,28
Spiritus sacer intra nos sedet 104,57
Spiritus quomodo subeat terram 462,22
Spiritus vitalis terrae inest 459,56
Spiritus terraemotus causa statuitur 458,50.459,3, 26.460,18
Spiritus vis 416,52,417,3.20
Spiritus & venti discrimen 451,26
Spissamentum 99,19
Spississimum 153,49
Splendidum nihil sine luce 99,36
Splendoris & lucis discrimen 89,44
Spoliarium 181,31.272.13
Spolium 319,13
Spondere pro iudicato 32,3
Spondyli 190,22
Spongia ad emundanda obscoena 134,42
Spongia inserta os mortuis inclusum 307,54
Sponsalia 32,39
Spōsaliorum genus decētissimū est adulteriū 4,33
Sp. Anij lucifugae vita describitur 232,18
Stagna quaedam sine fundo 433,4. sacrata 105, 10. subterranea 432,12
Stamen rectum 174,40
Statilia inscribi suo monumento iussit, se XCLX. annos vixisse 147,44
Statilio, Dei cognomen 31,33
in Stationensi lacu natat insula 434,30
Stator Deus 31,31
Statuarij 168,50
Status fulmen 423,1
Stella super lanceam visa 405,17
Stellae Artemidoro innumerabiles 470,7. cur stare vel redire dicantur 473,3 falso putantur decidere aut transilire 405,3. variae 395, 55. volantes 411,10. transuolantes tempestatis signum 405,13
Stellarum transuolantium causae 418,43
Stellarum alimentum 416,36.460,4. cursus 35, 39,44. effectus 418,2, numerus & nomina quamdiu fuerint excogitata 472, 42
Stellarum concursu non fit cometes 469,40
Stellarum quinque cursus solum quando notus esse coeperit 472,37.58. potestas à Chaldaeis obseruata 421,52
Stellis duplex motus 472,3
de Stellis quaestiones 467,9
Stemma non inspicere docet philosophia 106,36
Stemmatum flexurae 25,27
Stercorosum 435,22
Sigmata ingratum hospitem testantia 39.27
Stilponis auditor Crates 79,44. obiurgator Epicurus 79,18,29 responsum Demetrio datum interroganti, nunquid perdidisset 79,18. responsum interrogati à Demetrio, nunquid perdidisset 356.53
Stilponi quid Epicurus obiecerit 78,3.79,18
Stilus & lectio comungenda sunt 158,55
Stipatores 320,8
Stips aeris abiecti non est beneficium 37,10
ad Stipem manum in ponte porrigere 336,6
Stoica lingua 81,54. sententia 91,1. significatio 121,10
Stoicae sectae paradoxum 16,53. Stoicae sectae specie quidam ad vitia hortantur 233,45
Stoicus quidam Senecae amicus Marcellinum ad mortem subeundam hortatur 146,45
Stoico vox communis cum Stilpone 79,26
Stoici animam hominis magno pōdere extriti permeare non posse existimant 118,12. defensi 36,24. Deo rotundam formam dant 216,41. duos ingratos statuunt 56,12. genus ente superius ponunt 119,19. singulis & Genium & Iunonem dederunt 213,19
Stoicorum animalia infinita deridet Seneca 215,20. 216,33. cum Peripateticis disputatio. 162.4. decretum de perpetuo actu sapientis 338,1.

exempla & praecepta 132,9.338,11. paradoxa aliquot 44.56.45,2. paradoxum, sapientem nunquã facti sui paenitere 38,25. placitũ, sapientiam bonũ esse, sapere bonũ nõ esse examinatur 222,11. praecepta in actu mori imperantia 77,16. quaestio, an sibi aliquis beneficium dare possit 43,8. opinio de cometis & ceteris coeli ostentis 471,48. opinio de paritate bonorum probatur 127,21. opinio de rerum principiis 431,9. sapientia à Zenone coepit 398,14. secta vulgo nimis dura, sed reipsa lenis & benigna est 326,13
Stoicorum secta de fati immutabilitate defenditur 422,23
Stoicorum & ceterorum sapientium discrimen. 355,9
Stoicorum & Epicureorũ dissensio de otio sapientis 338,20
Stoicorum auctorum cõtextus virilis & continuus 100,33,41
Stoicorũ paradoxorum nullum falsum est 164,30
Stoicis vna saltem causa 115,34
Stoicis publica voce occurri solet 222,1
Stoicis praeceptis quae fidẽ detrahere soleãt 355,46
cum Stoicis hominis naturam vincere 369,16
Stola indutus 332,8
Stomachicus 93,34
Stomachus intemperans 447,9,18. morosus 148,39. suspectus 304.43
Stomachi fastidientis est multa degustare 73,40
Stomachi morbo vitiati simile 45,8
Stomachosus 281,30
Stratonis Peripateticae philosophiae cultoris decretum de terrae motu 459,9
Strigare 99,30
Strophis ac fucis remotis 95,22
Struchiocamelus depilatus 360,58
Strymo 403,48
Studia inutilium litterarum arguuntur 368,27
Studia liberalia cur ita dicta 167,36. ad alia multum, ad virtutem nihil conferunt 169,1. non censentur inter bona 167.33. praesidia certissima sunt 400,16,27
Studiis liberalibus non obstant negotia 123,19
Studiorum modus tenendus 348,33
Studus non necessarium est silentium 116,35
in Studiis vtilia, non subtilia quaerenda 107.19
Studiosa luxuria 348,41
Stultitia 103,1. cur nos tam pertinaciter teneant 121,49. semper incipit viuere 82,50
Stultus omnia vitia habet 36,22,28
Stulti & sapientis quod discrimen, si vterque habere vult 336,58
Stulti res non est 17,56
Stulti vita qualis 85,1
Stulto nulla re opus est, sed omnibus eget 79,1
Stulti omnes mali 45,48. omnes insaniunt, nec tamen omnes elleboro curantur 17,58
Styx in Arcadia mortifera 433,58
Subiectu 138,47. sub manu 135,21
Subinfluere 438,7
Sublimia quae dicantur 415,52
Suboles 386,38
Subrecti montes 461,39
Subrectis ire vexillis 403,53,46,7
Subrigere plana 456,51
Subriguntur capilli 280,22.290,27
Subrubicundus 302,44
Suscriptionem edere 480,15. componere 25,8
Subliciua res 115,1
Subtemen 174,41
Subtilitas nimia veritati infesta est 170,41
Subula armatus 159,58
Subula leonem excipere 156,39
Successio terraemotus species 461,42
Sucro 48,33
Sudare & bibere, cardiaci vita est 84,37
Sudatoria 330,14. Sudatoria sicci vaporis 112,42
Sudor quibusdam etiam constantissimis in populi conspectu erumpit 80,15
Sudorem quid aquileges vocent 431,53
Sufes 346,23
Sufflaminanda rota 480,25
Suffragatio materna 390,48
Suffragator 70,42. Suffragatores 370,33
Sulphuratio 431,41
Summa summarum 104,51
Summarium 103,26
Summulae minutae 146,57
Superadornatae materiae 443,53
Superbia in beneficio dando vitanda 115,29
Superbia ministrorum regiae potentiae reprehẽditur 10,37
Superbiae proprium 58,48
Supercilioſi censores 233,29
Superfundi 348,16.457,21
Supermicare 27,8
Superstitio quid 233,53
Superstitionis argumentum, abstinentia quorundam animalium 210,32
Superuacua studia reprehenduntur 368,27,56
Superuacuis supersedendum 350,28
Supinata testudo 229,46
Supparum 146,26,32
Supplicium militare 285,15
ad Supplicium decem dies medij 351,26
Supplicij verba solemnia 285,11
Supplicia scripta 195,31. multa principi turpia sunt 323.18. de sceleratis sine ira sumẽda 285,11
Suppurare 122,32.367,41
Suppurata tristitia 151,39
Suppurationes praecordiorum 83,23
Surrentinum littus 454,47
Sus confector 313,50
Suspectus sui nimius ingratos facit 15,42
Suspensurae balneorum 173,13
Suspicionibus locus dandus non est 296,8,25
Suspicioſi 77,25
Suspicando ius peccandi fit 74,17
Suspirium, i. asthma 115,18
Sutrinum 175,5
Sybaritarum ciuitas 296,55
Sylla coloniam in Corsicam deduxit 395,31. Romanorum vltimus pomoerium protulit 369,1. septem millia ciuium trucidari iussit 319,45. violentissimus erat rubore suffusus 80,22
Syllae dictum ad senatum ob gementium conclamationem exterritum 319,46. crudelitas 46,16. proscriptio 290,34
Sullae dictatori solus aliquid negauit Rutilius 272, 10,92,45. vide *L. Sylla*
Syllanae crudelitatis exemplum, quòd à rep. liberos proscriptorum remouit 299,26
Syllanae proscriptionis spoliarium 272,12

Syllogismi 209,44
Symphonia 81,27.233,15. Symphonia & classicum 113,9
Symphoniarum cantus 112,35
Syngraphae 66,15
Syphonis in modum exprimere 419,3
Syracusae 386,50
Syria 364,54
Syriae molles bello viri 283,34. oppida terraemotu agitata 177,44. rex Demetrius 470, 37. in Syriae stagno natant lateres 434,16, in Syria totius populi nates recisae sunt 308,6
Syrtes 99,50. Syrtium incerta vada 391.17
Syrticae gentes in defosso latent ob aestum 174,21
Syrticum mare 332,15

TABELLAM dimittere 21,12
ex Tabella recitare 479,10
Tabellae feneratorum 367,24
Tabellariae naues 146,24
Tabernaculum in cubiculo 146,58
Tabulae 66,20. Tabulae nouae 154,10
Tabulae nouae beneficiorum 3,29
Tabulae publicae 297,21. Eaedem codices dicti, 368,39
Tabularum duodecim cautio 445,58
Tabulas XII loqui 218,37
Tabularios lassat patrimonium 168,19
Taedium rerum quomodo tollendum 345,32
Talaria, tormenti genus 307,46
Talthybius deorum nuncius 479,49
Talus ferram commentus est 173,56
Tamusij annales 182,28
Tamenetsi 31,58.45,40
Tantalus 480,23
Tanto fortior, tãto felicior, laudandi formula 352, 17
Tanto melior surge 99.31
Tanto melior, tanto felicior 137,25
Tardiloquium laudatur 104,51
Tarentum 345,22
Tarpeio proditor hostisve publicus imponitur. 285,35
Tarquinius 14,37
Tauromenitanum littus 150,9
Taurus colore rubicundo excitatur 310,52
Tauri & vrsi pugnam sus cõfector expectat 313,49
Tectorio gregali inducta balnea 163,32
Tectorum machinationes non excogitauit philosophia 173,28
Tegimen 462,45
Tegula in extrema stare 81,9
Telesphorus Rhodius decurtatus in cauea pastus fuit 307,19
circa Tempe noxia pecora aqua 434,4
Temperantia 169,43
Temperatura corporis tolli arte nequit 80,30
Tẽpestatis argumẽta 405,13, 406,2.408,57.411,1
Tempestates án munusculis redimantur 445,51
Templa compositi intramus 474,14
Templorum foribus assidere 191,56
Temporariae amicitiae 78,37
Tempus ad necessaria discenda non sufficit 110,57
Temporis breuitas 224,36. dispendia varia 224,37.346,5. edacitas 484,37. fuga colligenda & seruanda 73,10. iactura triplex 73,10. partes tres 235,9. partes inter se comparatae 367,4.22. velocitas 110,43,50 465,19, vilitas cur tanta 366,14
Temporis praesentis sola ratio habetur 20,17
Temporis vnius honesta auaritia est 364,15
Temporis vnius possessio nobis data 73,20
Temporis velocitas non patitur superuacua discere 110,46
Tempori parcere 170,29.184,46
de Tempore quàm multae sint quaestiones 170,2
Tentyritae quomodo crocodilos superant 443,40
Terentia 272,31
Terra corpori humano confertur 431, 28. cum mari globum facit 436,58, mas, & femina 431,23. non est sine spiritu vitali 459,56. puncto comparatur 403,47,58. pars mundi & materia 416,14, quibusdam animal 459,38. quibusdam terraemotus causa est 458,33. quomodo ad continuanda flumina sufficiat 426,30. sub finem mundi in humorem soluetur 437,31.38
an Terra mundo stante vertatur 467,22
de Terra quaestiones 415,58
sub Terra specus & stagna 432,9
Terram aquae innatare, rudis & inepta opinio est 431,15, 457,12
Terrae multa habent mortifera 463,37
Terrarum orbis pila est 446,27
Terraemotus ingens in Campania 454,47. insanis aliquot similes discurrere fecit 463,50. per c c. milliaria non extenditur 462,53
Terraemotus causae 456,44.457,1.458,20.33,45, 50.459,3,9,26,49.55.460,32.461,3,7.24. effectus 456,46,463,22,50.58,464, 17. genera 461,41
Terraemotu qui fiat vt loca disiiciãtur & intereant 462,40
Terraemotum praecedit aeris tranquillitas 458,55. sequitur pestilentia 463,23. & ventus 460, 28,31
Terraemotus timor demitur 455,2.464.35
Territorium 387,6
Tessellae in balneo separatae, iterumque commissae terraemotu 464,31
Testaméti ordinatio q̃ diligẽter curetur 32,29,35,19
Testamenti tabulis annulum imprimere 77,39
Testamentorum captator 34,48
Testamentorum captandorum artẽ professi 59,53
Testes cur adhibeantur 22,43
Testes secundae notae 444,50
Textorium 216,58
Textricũ ars male dicitur a sapiẽtibus inuẽta 174,38
Thales Milesius terram aquae innatare opinatur. 457,12
Thaletis opinio de Nili increméto refellitur 444, 8. opinio de terraemotu improbatur 457,12, 22. sententia de aquae elemento 431,8. sententia, quod terra aquae innatet, exploditur. 431,15
Thalia Gratiarum vltima 2,49. Hesiodo Charis est, Homero Musa 3,9
Thasius lapis, rarum quondam in aliquo templo spectaculum 163,17
Theatrum Neapolitanorum fractum 144,7
Thebae nõ sũt motae in Chalcidis tremore 462,54
Themisonis secta 188,56
Theodorus philosophus quid tyranno mortẽ minanti responderit 351,15
Theodorus 290,35
Theophrastus 369.30.473,55. discipulus Aristotelis 459,3. non diuini, dulcis tamen elo-

quij vir, & nitidi sine labore 459,4. arguitur 283,56. 284,29. 430,45. citatur 430,39, 44,49. 432,15. 434,10,51 443,43
Theophrasti praecepta 74,12. sententia de terraemotu 459,3
Therasia insula in Aegaeo mari enata 461,49
Θηελοτροφεῖς 309,14
Thermarum fundamenta in mare iacta 231,43
Thermopylarum angusta 58. 156,17
Therſites 309,1
in Thessalia noxia feris aqua 434,4
Thessaliae paludes quomodo siccatae 462,48
Theutonici a Mario caesi 187,43. cladis causa 283,27
Thraces 403,49
Thraciae angulus 42,33. iuga 444,1. praepositus L. Piso 157.45
Thracias ventus 452,36
Threcae incompositi statura 441 17
Thucydides allegatur 462,38. 463,11
Tiara recta in capite, solis regibus data 58,16
Tiberis 157,7. 479,51. in Tiberis ripa regna Arcadum 395,15
Tiberius filius Liuiae Augustae 382,29
Tiberius Caes. Appia via ad deos iuit 475,55. amicorum notitiam auersatus 49,15. Atilio Butae prodigo paupertatem confitenti, Sero, inquit, experrectus es 131,50. a pluribus rogatus, vt aeri alieno succurreret 11,13, Cossо ebrioso & vrbem & arcana multa commisit 157,46. M. Allium praetorium a creditoribus liberat 11,4. fratris Drusi mortem aequo animo tulit 378,36. mullum ingentis formae vendit 191,32. pro rostris filium mortuum laudauit 386,3
Tiberij imago ectypa 25.4. obliuio 49,13. prima tempora 315,39
Tiberij amicitia & frigore notus Montanus Iulius 231,52. Tiberij Caesaris principatu alienigenarum gentium sacra mota sunt 210,30. Eius tempore publica accusandi rabies 24,58
sub Tiberio Caesare caeli ardor visus 411,45
Tib. Gracchus 386,22. vide *Gracchus*
Tibiarum ac organorum genus ex pulpito consonabat 159,35
Tibicem Graecus 144,9
Tiburtinum 31,51
Tiburtinus calix 226,17
Tigrim osculatur custos 162,49
Tigris fl. 205,8, euanescit, & tandem iterum emergit 435,10. 458,4
Tillius Cimber accerrimus Caesarianarū partium defensor Caesarem postea interfecit 311,8. Eius iocus in se 157,37. Tillio Cimbro ebrioso creditū fuit de C. Caesaris caede 157,36
Timagenes historiarum scriptor, exclusus Augusti domo, in Pollionis Asinij contubernio consenuit 309,3. felicitati vrbis Romae inimicus 178,8
Timenda quibus depelli possint 83,10,25
Timendorum tria genera 83,10
Timeri non est potentiae signum 293,4
Timeri quàm despici periculosius 293,2
Timidus duorum generum est 36,20
Timidus pro cauto accipitur 107,30
Timor acer & assiduus quid efficiat 319,58
Timoris reprehensio & remedia 196,3. 75,40. 81, 53. 82,13
Timor, vide reliqua in *Metus*
Tiro palleſcit ad vulneris suspicionem 274,13
Tirunculorum impetus primi 210,36
Titulus sepulchri 371,28
Titulum impingere 108,49
T. Arij liberalitas & clem. in filiū patricidā 320,45
T. Manlij pietas in patrem imperiosum 28,16
T. Liuius suos libros a Doro emere potest 6,6
a T. Liuio positum dictum de Caesare vulgo iactatum 453,11. vide *Liuius*
Τὸ ἐν Latine exprimi nequit 188,54. sex modis dicitur 119,30
Togatae antiquae 191,26, Togatae inter comoedias & tragoedias mediae 77,48
Togati 335. 42. Togati purpuratique 359. 40
Togis inter se corona sordidior & turba cultior distant 218,26
Tollutarij 165,14
Tolerantia fortis asperorum sit ne optabilis 131,16
Tolleno 417,16
Tomentum Circense 336,10
Tonans 31,31
Tonat aliquando sereno coelo 405,21
Tondere filios in luctu moris erat 44,44
Tonitru quomodo fiat 418,20, 419,4. 10, 16, 425,21
tonitrua, antiqui tonitruū aut tonū dixerūt 425,44
Tonitrua quaedā absque nubiū concursu 421,10
Tonitrua, fulmina & fulgurationes simul fiūt 418,7 aduersus Tonitrua subterraneae domus excogitatae 455,15. 456,15
Tonitruum distinctio 420,37
Tonsor 367,48
Tonum dixerunt antiqui tonitrua 425,44
Tormentorum patientia sit ne optabilis 131,16
Torqueri, & in cōuiuio iacere, paria ne sint 128,25. 136.49
Torpor letalis 154,45
Torrens cursus 436. vnda 104,27,332,26. impetus 92,19
Tortor 83,20
Trabes igneae 404,46. 405,24. an inter cometas ponendae 411,41. quomodo fiāt 467,48,52
Tractatori manum praestare 130,52
Traductio & dedecus 282,7
Tragici 77,48. Tragici dictum 111,31,202,32
Trama 174,41
Tranquillitas, Graecis εὐθυμία 344,29
Tranquillitas Epicureorum 33,5
Tranquillitas quae vera 117,8. quibus remediis procuretur 344,35. 345,32
Trāquillitatis causa nō locus, sed animus est 116,20
Tranquillitati infesta vitia 351,10
Tranquillum mare 448,50
Transfigurari 75,52
Translationes verborum 121,28
Trasimenus 291,24
Tremor terrae 461,44
Tremoris corporum causa 460,53. 462,32
Triarij 346,25
Tribunal honoris insigne, non honor 3.45
Tribunal nummatium alteri addicere 4,37
Tribun' à Mālio in ordinē impune redactus 28,16
Tributum principale 11,16. Tributum prouinciarum vna coena consumptum 366,53
Tripudiare virilem in modum 351,44
Tristiona a Claudio occisa 479,4
Tristitiae sit ne cognata voluptas aliqua 198,38
Tritici bonum 234,44
Triumuiralis proscriptio 11,39

Troglodithae 443.50
Trossuli 165,7. Trossuli & iuuenes 145,58
Tuber tyranni gladio diuisum 14,19
Tubero fictilibus in publica coena vsus 196.29
quibusdam parum frugi est 228,46
Tuberonis lignei lectuli, haedinae pelles & vasa fictilia 193,53
cum Tuberone viuendum 205,33
Tubicen 149,5
Tullius Marcellinus consilio de morte cum amicis habito, tridui media sibi vitam ademit 146,40
Tumultuarius miles 302,16
Tutánius senex procurationis vacatione accepta, tamdiu se plangi iussit, quousque labor illi suus restitutus fuit 371,33
Turba vitanda 76,23,77,16,79,42
Turbo 467,52. Turbo igneus 451,18
Turbinis causa 451,19
Turdilli 194,23
in Turno nulla mora 60,27
Turpia quae 99,35
Tuscis summa fulminum scientia 421,34
Tuscos Asia sibi vendicat 394,57
Tusculanum 32,52
Tussis continua 149,19
Tutela ebore caelata 144,46
Tuto vt viuas, quae obseruanda 206,41
Tympanum in manu est 332,9
Tympana cur sonent 421,8
Tyrānicida cōscios tyrāni amicos nominat 296,11
Tyrannus an beneficium det 14,10,15
Tyranni & regis differentia 319,58
Tyranni tuber gladio diuisum 14,19
Tyranno ne beneficium dandum 68,28.49
Tyranni triginta Atheniensium, 1300. ciues occiderunt 346,37
Tyrannorum poena 323,43
Tyria purpura 408,42
Tyrij Africam incolunt 394,57
Tyros aliquando ruinis infamis fuit 455,42. mouetur & diluitur 463.20

V Acatio procurationis 271,34
Vacationem dare 338,4.393,16.479,14. petere 307,10
in Vadimonis lacu insula natat 434,29
Vadimonium 77,38
Vade fortiter, vade feliciter 454,58
Vagellij carmen 456,25
Valdissime 366,27
Valens 480,3
Valgius Aetnam vnicum dixit 112,19
Valere, philosophari est 84,24
Valerius Asiaticus 361,21. consul 420,26
Valerius Coruinus ob Messanam captam Messala dictus 368,41
Valetudinarium 95,46,285,7
Valetudinario robustio 403 38
Valetudo animi primū, deinde corporis curāda 84,
Valetudo felicior 129,55. (24
Valetu fine fessi, iracundiores 295,8,304.46
Vapor siccus & humidus 418,18
Varices quidam exlecādas praebens, legere librum perseuerauit 149,16
Varro citatur 4-8,10. qua arte ventos ordinet 452,21. Vulturni nomen vsurpat 452,28
Varronis Romanorum doctissimi remedium aduersus mutationem locorum 395.35
Vat. eques Rom. coenatū bonatū affectator 232,
Vasa colligere 87,52
Variae felicitas vulgo celebrata 115,55
Vaticinantium copia vbi 463,57
Vatinius scurra quomodo Ciceronis vrbanitatem effugerit 361,8
Vatinius remp. venundedit 355,58
Vatinio postpositus Cato 272,40
in Vatinium Calui sententia 184,33
Vatinij 225,8,228,45
Vdum plus est quàm humidum 420.18
Vectatio 353,5
Vedius Pollio muraenas sanguine humano sagmabat 321,40. ob saeuitiam in seruos castigatus ab Augusto 313,12
Velleius 441,4
Vellem quae velles 131,55
Velocitas quae laudabilis 299,39
Velum alleuatur 15,24
Velis coenatio muniebatur 447,17
Vena ad extenuandum corpus percutitur 134,23
medico tangenda est 90,37
Venae aquarum 431,32. Venae sanguinis receptacula 431,29. incertae & naturalem turbantes modum, febris indicium 204,6. quibusdam remedij causa extrahuntur 271,41
Venarum imperturbata mobilitas, valetudinis bonae indicium 459 33
Venas cadentes vino reficere 21,39
Venari in mari 432,18
Vendēs funeribus necessaria & lucrum optans, an merito a Demade sit damnatus 59,42
Vendere quae emeris, gentium ius est 4,38
Venditio quid 44,12
Veneficus 45,32
Venenata fulmine icta, venenum amittunt 421,29
Venenum 14,18. Venerize 190,22
Veneris comites sunt Gratiae 3,2, signum 361, 27, Veneris genetricis ludi 471,8
Venerem suam habere 16,11
Venia 326,50.327,6. quàm laudabilis sit 299,24
Véter bene moratus, magna pars est libertatis 232, 49. paruo dimittitur 90,31
Ventris causa quantum laboretur 219,40. Ventri obedientes, animalia sunt, non homines 122,55
Ventilare 224,11.345,16
Ventus quid 431,6.448,48.449,3. bonis & malis communis 36, 49. quomodo fiat 449,11,27, 40. ἐγκολπ. 26 449,58
Venti & aeris discrimen 449,49
Venti & spiritus discrimen 451,26
in Ventum iactare brachia 470,19
Venti ἐκπεφῦσαι 450.50. Etesiae 450,30. subterranei 451,27. quidā quorundā locorū proprij 452,51. quādo & vnde flēt 449,13,450,28.451,7
Ventorum abusus 453,17. numerus & nomina 452,7,20,38. vtilitas 453,1,15,52
Verba ad summā caueā spectantia 350,3, multa apud antiquos situ occupata 118,43. pauciora rebus 17.37. sollemnia 285,11, philosophantium qualia esse debeant 142,44
Verba allellon praetor adeūtib' pronūciat 345,49
Verba ex alieno saeculo petere 218,16
Verborum cura non nimis anxia esse debet 219,49. Verborum notae 175,17. translationes 121, 28. Latinorum magna paupertas 118.24
Verborū non tam quàm rerū cura habenda 107,19
Verbis opera concordare debent 88,50
Verecundia quorundam extimescenda 80,21

Verecundiae laus, & quòd nulla sapiẽtia eam abigat 80,12
Verecundiam scenici artifices penitus exprimere non possunt 80,31
Veritas & virtus idem 136,30
Veritas inuoluta in alto latet 63,27
Veritatis argumẽtum est, publicus cõsensus 222,29
Veritatis simplex oratio 111,31.104,11
Verminare 421,31
Verminatur 333,35
Verminatio 148,29
Verminationes cerebri aestuantis 189,35
Vernilitas 188,24. Verniliter 11.54
Vernula rudis 343,31
Verrucosus 37,24
Versura domi fit 43,37. Versuram facere 88,31
Versus 184,48,192,22. Versus de auaritia 209, 27,40. Versus Graecus detestabilis 325,33
Versus disertissimi inter mimos iacent 77.49, multo efficaciores sunt soluta oratione 209,29
Versuum duorum de beneficiis examen 2,11
Veruex marinus 360,56
Verum non nisi audituro dicendum 97,6
Verum dicere & audire alluescendum 232,27
Verum omnibus publice dicit Seneca 172,15
Verum qui dicat, potentibus deest 57,30
Verisimilitudo, non exploratio spectatur 38,7
Vertebratũ dolor quomodo interquiescat 148,28
Verticosus 468,42
Vestales virgines 318,14
Vestiarium 24,8.348.11
Vestis quando mutetur 86,55
Vestis peruersa magistratus 285,11. Vestis nihil celatura 174,37. ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa 343,27
Vestis sapienti non omnis conueniens, nec quiuis color 112,14
Vestis mundae electio appetenda homini 179,12
Vestes e corticibus arborũ, auiũ plumis, vulpium tergis &c. 174,13
Vestes sericae exprobrantur 66,4
Vestium color 328,41
Veteranus audaciter cruorem suũ spectat 273,14
Veterare 381,30. Veteratia 219,41
Veternosus animus 286,46
Veternosissimi artificij nodi 156,11
Veterum opiniones parum exactae, & rudes 457,3
Veterũ praeceptũ de optima vita sequenda 330,23
Veteribus mos fuit terram subigere 163,13
Vexilis subrectis vrbem intrare 46,7
Via Latina 147.37. recta 479,50. sacra 386,16.479,19. vicinalis 49,7
Via ne monstranda sit ingrato 37,5
Viator 378,11
Vicarij duo 348,7
Vicaeporae filius Diespiter 478,30
Victimae quando gratae 3,56
Viduus caelibatus 4,33
Vienna 477,33
Vigiliae peruersum tempus arguitur 231,15
Vigiliarium 118,9
Villa totius anni 116.18
Villae castris similes 113,4
Vinctorum greges in aetatum & colorũ paria deducti 367,47
per Vinctos terra colenda 66,23
Vindemitor 476,8
Vindicta quando laudata, quando non 298,52,54 299,1
Vinicij tarditas in dicendo 104,31
Vinum calentibus ingeniis & pueris subtrahendũ 295,19. iram cur incẽdat 295,10. fulmine gelatum, cur potum exanimet, aut demẽtes faciat 425,10. fracto dolio rigidum stat 421,26
Vini inuentor cur Liber dictus 353,8. Vini minister in muliebrem modum ornatus 108,40
Vini vetcris amaritudo ipsa delectat 123,51
Vino deditorum vita quàm turpis 365,32
Vino interdum indulgendum 353,6,11
inter Vinum & oleum occupati homines 84,35
Vina per sapores & aetates disponere 446,54
Vir bonus an beneficium ingrato noto daturus sit 36,10. an non iratcatur si patrem caedi vel matrem rapi viderit 183,50
Vir bonus duplicis notae 105,39. non potest non facere quod facit 55,19. summae pietatis erga deos est 145,25. vinci nequit 41,36
Viri boni animus qualis 219,57. exemplum semper intuendum 80,36,94,47 similitudo cum Deo 270.35
Virum bonum non faciunt studia liberalia 167,40
Viri bonĩ omnes pares 129,31
Viris bonis cur mala accidant 270,10,37,41,54
Viris bonis inest quiddam diuinum 105,1
Viros bonos, candidatos dicimus 74,5
Viri diserti turpissimum principium 223,47,224.9
Viri gratiosi timendi interdum 83,26
Vir fortis & strenuus 91,4. Eius descriptio
Virgiliana 193,25.37. Viri fortes qui 194,21
Virorum magnorum imagines & natales celebrãdi 125,10. exempla sequenda 205,12
Virorum sapientium conuersatio vtilis 185,43
Virgae aureae 343,45
Virgarum, coronarum & arcus differentiae 410,14
Virgarum significationes & causae 410,9,19
Viridia 163,8
Virgilius à Polybio conuersus 375,25.377,3
Virgilius Aetnam descripsit 150,24. Ennium imitatus est 211,34. parum proprie dixit, mala mentis gaudia 121,17. reprehenditur 164,1
Virgilij praecepta nautica 114.33. versus duobus aeternam memoriam promittentes 90.1. versus 30,53.31,14,52.8.69,52,56,87,35,96,26, 34.117,5,30,118,30,37,41,122,34,124,49,131,34. 133,24,139,8.146,12.147,11,155,5,50,156,7,159,3, 160,12,163,58,164,4,165,2,54,173,39,47,179,25, 193,27,200,29,201,15,203,47,205,45,48,206,23 208,10.210,43,47,57.211.13,35,216,57,219,22,220 12.231.9.300,2.316,43,366,41,386,54.408,55,410 25,411,10.412,56.429.5.435,15,442,3.445,21. 448,53.452,18,455,58.459,22.460,38,47,462.3. 463.10,464,2.473,46,48.486,27.
Virgilium aliter grammaticus legit, aliter philosophus 210,41,50
Virginius & Regulus Coss. 454,52
Virgo aqua 157,6
Virtus animi vna, sed multae species 127,33
Virtus à voluptatum ministerio defenditur 30,5 ad bene beateque viuendum satis esse probatur. opinionibus contrariis breuiter refutatis 159, 54.165,17,333,12. cur nullo egeat 140,52 experimento innotescit 272,46.273,3. in quocunque habitu est, nrodest 346,30. maior vel minor fieri not. potest 135,55.136,30,46.

356.45. naturaglorioſa 27,54. nihil in ſe habet venale 29,51, non cohoneſtatur pulchritudine corporis, nec deformitate foedatur 127.10. non dedicitur 112,9. non propter voluptatem petitur 330,48. omnibus patet 23,28, periculi auida eſt 272,36, quaedam effugere non poteſt 117.58. quid ſit 137,38. ſua magnitudine omnes dolores, moleſtias, iniurias elidit 1.8,34. ſuapte natura placet 33,57. vnicum hominis bonum 144, 34,55

Virtutis ardui aggreſſus 354,13.274,40. comitatus indiuiduus 131,46. documentum nunquam molle 273,36. duae partes 186, 7. opera omnia bona 144.57. vis 34,11

Virtutis & voluptatis diſſimilitudo 330,10

Virtutis & voluptatis ſocietatem quid prohibeat 332,35

Virtuti etiam in lectulo locus 149,28

Virtuti oppoſita nihil detrahunt 180,10

Virtutes inter ſe pares, vt & virtutum opera 127, 33.49. quaedam ſtimulis, quaedam fraenis egent 336,26

Virtutes ſi animalia ſint, quam multa abſurda ſequantur 215,20,42

in Virtutes arduum iter non eſt 293,47

Virtutum humanarum vnica regula 127,52

Virtutum pretium in ipſis eſt 153,35. ſemina natura inſita ſunt 209,23

Virtutum magnarum memoria ſacra 37,19

Vis electioni obeſt 14.13

Viſcata beneficia 77,27

Viſceratio 88,32.139,29

Viſus noſter in humido labitur 409,20

Viſus fallax 407,10

Vita actu, non tempore metienda eſt 181,48,55

Vita longiſſima 365,48,367,33. cur breuis videatur 363,30,364.27,365,29,51. errorum plena 328,17,29. fortunae expers, mare mortuum eſt 131,57. ficta & oſtentationi parata 312,25. inter bonos & publicos mores temperanda 75,34. melior quàm vulgus viuit inſtituenda, non contraria 75,24. nuda, muſcarum ac vermium bonum 26,41. non ſentientibus effluit 133,26 potius deridenda, quàm deploranda eſt 331,52. quomodo hominibus elabatur 72,14. quorum breuiſſima, ideoque miſerrima ſit 369,33.370, 28.371.10 ſeruitium eſt 349,8. ſupplicium eſt 376,4. ſimilis fabulae 147,46 ſimilis ciuitati captae 70,21. ſtulta 85,2. vt tuta ſit & ſecura, quae obſeruanda 206,41

Vita otioſa & ignaua differunt 116,1

Vita occupatorum breuiſſima eſt 365,39,366,58

Vita quorundam contra naturam inſtituta taxatur 231,5.28,35,44

Vita quorundam formicis per arbuſta repentibus ſimilis 350,37

Vitae amor catenae comparatus 95,40. breuitas 100,16,147 43.389,7. condicio qualiscunque aequo animo ferenda 208,4. conſenſus cum oratione laudatus 88,48. diuturnitas non canis vel rugis aeſtimanda 366,10, exordium a fletu 374,8. faſtidium quomodo effugiatur 345,56. forma ſana & ſalubris 77,31. genera tria, quodque ſit optabilius 339,50. genus auſterum fugiendum 75.17. iactura maxima, dilatio 366,56, inaequalitas 344,39. inconſtantia 337,51. inconſtantia vnde 88,56, mendicatio foeda 201,1,17. minus 151,52. opera qua regula diſtribuenda 63,42. ſpatium amplißimum 182,12. tria tempora 367,4. tributa 194,12. vitium maximum 200,43

Vitae beatae ſumma 106,57

Vitae in contrarium circumactae cauſae 232,9

de Vitae breuitate an iuſte mortales conquerãtur 363,21

Vitae ſuae ſit ne vis inferenda 134,16

Vitam contemnere, & regere vix tota vita diſcitur 215,3

Vitalia eruere 198,28

Vitalia in homine prius ordinantur 290,14

Vitalis calor 31,10

Vitiligo & foeda ex albo varietas 434,42

Vitis ex arbuſto ſuo annoſa quoque transfertur 164.21. non quaelibet inſitionem patitur 215,9

Vitis virtus 105,26

Vitium commune ſingulis obiicere, iniquum 309, 63

Vitia contactu nocent 347,29. excuſantur deorum exemplis 370,11. male rebus, locis & tẽporibus aſſcribũtur, cum cuiuſque propria ſint 111,39. naturalia nulla arte vinci poſſunt 80, 14. non in vſum recipienda ſunt, quia aliquando boni quid effecerunt 284,10. non ſtant vno loco, ſed ſe inuicem pellunt 4,49 omnia in omnibus, ſed non omnia in ſingulis extant 36,27,31. ſub virtutum nomine obrepunt 107,29 virtutibus confinia 227,51

Vitia vulgi nobis ridicula videri debent, non inuiſa 351,48.352,1

Vitia corporis & animi cur diſſimulare ſoleamus. 114,40,50

Vitia illinunt turba & ſpectacula 76,23,30

Vitia nõ temporum, huius vel illius ſaeculi eſſe, ſed hominum 194,26

Vitiorum proceſſus 474,40. remedia 214,1

Vitrarius 175,44

Viuarium 321,42.432,42

Viuendi corrupta ratio corruptum dicendi genus producit 217,31

Viuere beate, & ſecundum naturam, idem eſt 330,25

Viuere bene, omni loco poſitum 96.46

Viuere in neceſſitate, nulla neceſſitas 81,34

Viuere non licere multi falſo queruntur 365,53

Viuere oſtio aperto vix eſt qui poſſit 106,27

Viuere ſemper incipientium ſtultitia 82,51

Viuere ſecundum naturam oportet 75,8,29

Viuere quidam ſemper incipiunt, quidam tum cũ deſinendum eſt, quidam viuere deſinunt quum incipiunt 92,21

Viuere tota vita diſcendum eſt 365,43

Vlceribus plurimis obſiti papulas alienas obſeruatis 337,31

Vlcuſcula 138,26

Vlixes 355,32. ad Ithacae ſuae ſaxa properat 129, 4. ſociis aures cluſit 99,20. vbi errauerit 168,5. voces Sirenũ niſi alligatus praeteruehi noluit 233,32

Vlixis nauſeatoris naufragia 114,37, remedium aduerſus Sirenas 117,44

Vltio, verbum inhumanum 298,44

Vltio duas res praeſtare ſolet 322,34. improbatur 303,26

Vltionis genus contumeliosissimum 398.50. incommoda 310,7,24
Vltione quomodo principi vtendum 322,35
Vltro tributa 29,56
Vnctio plebeia 116,40
Vnctione corpus recreare 114,40
Vnctus & nitidus 128,54
Vnguentaria taberna 209,5
Vnguentarij 168,52. a Lacedaemoniis vrbe pulsi 447,25
Vnguẽtum bis die terque renouari solitum 163,51
Vnguentum mittere 299,7
Vnici 295,42
Vniones 66,1
Vnitas quid 416,10
Vniuersi formator 395.41
de Vniuerso quaestio quotuplex 415,45
Vniuersa ex materia & deo constant 126,54
Vocabulum & verbum 118,56
Vocaliora sunt vacua quàm plena 421.7
Vocator 312.40
Volaticus 105,51
Volesi Asiae procõsulis crudelis exclamatio 291,25
Voluntas recta 192,35
Voluntas officij causa 53,7
Voluntas tribuentis iucundissima in beneficio 9,51
Voluntatis mutatio,cuius rei indicium 101,50
Voluptaria secta in actu est 340,2
Voluptas quid 121,21. nihil ad beatam vitam facit 329,46. pecoris bonum 179 15. quae homine digna 63,49. sit ne aliqua iuncta dolori 198,38. perfusoria 92,3
Voluptatis laudatio periculosa 331,54. possessio periculosa 332,27,33. vituperium 63,45.92, 9,95,50 233,49
Voluptatis & gaudij differẽtia iuxta Stoicos 121,12
Voluptatis & virtutis dissimilitudo 330,10
Voluptatem a virtute diduci posse negantes refutantur 330,1.331,4
Voluptatem capere ex epistola, an bene dicatur 121,9,20
Voluptatum duo genera 149,32
Voluptarum ministra virtus est Epicureis 30,5
Voluptatibus non est locus dandus 112,35
Voluptatibus obsessos plurimos malos esse demonstratur 331,29
Vomica & collectio 132,35
Vomitores ieiuni 168,53
Vopiscus & Paterculus coss. 473,54
Vortex fluminum 451,11
Vota deos admonent 49,21. parciora essent, si palam fierent 10,1. quae suscipienda 79,57, quomodo proficiant,siquidem fata inexorabilia 422,36
Vota hominum deos beneficos esse testãtur 30.32
Vota inhumana 56,32
Vota negotiatorum 59,50
Vota parẽtum & amicorum inimica nobis 122,43
Vox quid 416,51. 421.6. qua ratione per parietes transmittatur 417,32
Vox contra Stoicos publica 223,1
Vox viua oratione efficacior 76,10
Vocis intentio,vtilis exercitatio 84,47
Voces optantium & execrantium nocent 186,41
Voces imperitorum eodem loco quo ventris crepitus sunt 178,37
Vocum genera aures in odium adducentia 116,37
Vrbanitas contumeliosa 359,12
Vrbis mores priscos quidam tradiderunt 183,44
Vrbes an certioris soli quo propiores mari 463,16
Vrbium fata 136,20,177,35,50
Vri virgis ferroq; necari, auctoramẽti verba 102,51
Vsura quid 66.17
Vsura haut millesima 311,40
Vtica 213,8
Vtilitas accipientis sola in beneficiis dandis spectanda 31,51.33.9
Vulcano crus fregit Iupiter 478,55
Vulgus veritatis pessimus interpres 328,40
a Vulgo quomodo quis tutus esse possit 83,36
Vulturnus,Euri nomen,vsurpatum a Liuio & Catone 252,25
Vultus in caelum cur erecti 116, 4
Vulua parum tenax 434,41
Vxoris bonae amissio qua ratione ferenda 489,1

XAnthippe Socratem immunda aqua perfudit 361,40
Xanthus 477.36
Xenocrates putat beatũ sola virtute fieri posse,nõ tamen vnum bonum esse quod honestum est 161,6
Xenophanto canente Alexander manum ad arma misit 29[illegible],44
Xenophontis pater 26,52
Xerxes Pythij filij caede exercitum lustrat 307,10
Xerxis stoliditas 356,22
Xerxi solus Demaratus verum dixit 57,43
Xystus hortorum 307,40

ZAleuci leges 173,24
Zeno Eleates nihil ait esse 170,44,51
Zeno 1.5,15,369,29. auctor est Stoicae sapientiae 398,14. sectae sanctissimae & fortissimae conditor 157,17. multum profuit,etsi non administrarit temp. 339.39.44.343,47. nullum seruum habuit 398,14
Zenonis collectio ab ebrietate dehortãtis ridetur 157,17. collectiones de morte irridentur 155,9. 156,10. dictum 285,25. dictum,cum ei naufragium nuntiatum esset 351,14. sententia de cometis 476,22. quingentos denarios cuidam credentis excusatio 59,31
Zenoni actionis & doctrinae dissidentia obiecta. 333.49
Zenonem Cleanthes expressit 76 10
cum Zenone viuendum 205,34
Zephyrus 452,13. Latinis Fauonius 452,31

NOTARVM

NOTARVM INDEX.

ABitio, i. mors 651,63
Abscondere, verbum nauticum 252,10
Abstulae 656,6
Acclamandi formulae 637,58
Adex peredū παραγραπτὸν 261,36
Admissionis primae cohors 648,58
Adrumetum 29, 21
Aduocatio 289,34
Aedilitia potestas 649,54
Aegialus 642,65
Aeneatores 598,55
Aeratae 623,54
Aeschinis pater 9,1
Aesopi patina 258,28
Aetas cuiusque in censualibus libris notabatur 241,33
Agitatores in ludis Circēsibus 354, 11
Agon victimarij verbum 289,26
Alcestis 402,48
Alfonsi regis egregia vox 61,12
Alipilus 248,11.612,30.634,55
Aliptes 633,56
Aloisius Cornelius 250,10
Ambitio sub sordido interdū pallio. 238,50
Amici duplex significatio 237, 23
Amuleta 519,17
Anacreontis locus 354,42
Analectae 611.52.629,37,53,61
Anaxagorae opinio de sole 72,22
Ancillatiolus 9,13
Animam agere 590,8
Annaeus Serenus 636,3
Antipheron 415,16
Antiqua, i. simplex 29,7
Antonia 588,38
Ἀνυπαρξία 64,32
Ἀπάθεια 240,2
Apelles Chius 18,40
Apoda 254,13
Apollodorus tyrannus 71,55
Ἀποεία 643,31
Appia via 664,2.589,6
Appius Syllanus 598,36
Aqua principium rerum 439,6
Arar 593,16
Arati versus 415,32
Arcesilaus 18,40
Arcus bibit, de anu dictum 415,25
ad Aream spectare 645.57
Areus philosophus 567,53
Aridaeus 40,41
Aristidis profectus ex ipso aspectu & contactu Socratis 238,46
Aristophanes malitiose Socratem exagitauit 414,6
Asparagis squillae cingebātur 278, 12
Asperi nummi 242,28
Assulae 656,5
Athenis dimidium, Alexādriae totum 664,53
Atticus 8,10
Auctorati 596,14.665,32
Aucupia peregrina 277,56
Aue 610,44
Augustus auunculus magnus Claudij 565,38. epistolam de filiae turpitudine in senatu recitari voluit 62,33
Aurem peruellere 40,50
Auriculam vellere 596,23

BAba 611,36
Babys 611,34
Balbillus 659,38
Βεβιοῦται 626,66
Beneficio suo manus afferre 18,30
Boleti 591,19
Bonum precatio 646,15
Bonorum distinctio Aristotelea. 251,25
Botularius 634,41
Bura, siue Buris absorpta 465,56
Brut⁹ iugulatus ab Antonianis 253, 14

CAnobus libidinū domicilium 247.29
Canusinatus 341,53
Capere, χωρεῖν 372,29,19,25
Capitollinus vultus 652,23
Caprae, ignes caelestes 14,30
Caput tulit 398,11
Carcer 591,6
Catilinae tres 571,22
Canea summa 354,18
Cellae pauperum & viliorum capitum 644,28
Censuales libri 241,33
in Censum deferre 8,40
Cera 645,48
Ceratae naues 623,62
Cernuare & Cernulare 239,50
Ceroma 248,18
Charadrij vita 414,22
Cicero à Lambini correctione vindicatus 244,37, correctus 254, 18,475,23,481,45
Ciceronis locus in officiis, à Seneca illustrandus 217,24
Ciceronis mater Heluia 401,58
Ciceronis F. conf. cū Aug. 40,39
Cinctus alte 256,58,643,58
Circius, vel Cercius, Galliae vētus 44,33
Cisium 512, 68
Ciuitate donare 390,30
Classicum in suppliciis cani solitū 8 99
Claudij auunculus magnus 565, 38. indulgētia 590,31, historiae Graecae 594,23. Saturnalia 483,2. 604,2. studio Graecarum litterarum 591,32 stultitia 588,38
Claui in cruce 341,13
Clemens Alexandrinus 448,27
Clostrum seu claustrum 72,13
Cluere 604,24
Coena dialis 646,6
Coenae horae 252,33
Coenae Timoneae 628,23
Coenaculum pauperes habitant 25.53
Cognitiones 60,23
Colorati 629,48
Commoda & expetenda 49,5
in Commune 26,41.645,36
Compensationes 61,40
Componere 244,27.277,15
Conciliare 258,45
Conciliaturae 258,45
Congiatia 609,9
Consilia prima 628,42
Consul postmeridianus 665,5
Concionatorum vitium 245, 28
Conuiuia tempestiua 263,54
Corium pretere 362,52
Corona querna 324 54
Corsica 402,30
Cothurni 625.67
Cotta Vectius Valens 482,52
Crathis fl. 440,4,20
Cremutij Cordi libri cremati 393,6
Creta in circo 259,31 667,32
Crustularius 912,24
Cubiculatae 72,8
ad Cultrum 943,20
Cupere verbi significata & vsus. 288,18,24
Curua corrigere 594,67,665,4
Custodia 625,19
Cyrus Gyndem fl. in cccLx. alueos comminuit 314,32

DAedal⁹ serrae inuētor 356,24
Dahae 638,3
Damnatis decem dies ad suppliciū 354,3
Dare in antecessum 645,30,622,14
Decuriae variae 28,54
Decurrere 628,17
Deformare, i. ἐκτυπῶσαι 71,45
Degradus 630,8
Deillius, seu Dellius 648,50
Διάθεσις & εὐδιάθετος 240,21
Delegare 61,31.621,31
Delos quando tremuerit 466,27
Demptanea 656,36
Demonactis tēperantia ab ira 289, 4.31
Dens surgenti inuētae terminum ponens 667,10
Dependere 49,48
Descapulati 645.12
Destringere 645,65
Deus Epicureus, & Stoicus 593,40
de Deo stulta veterū opinio 249,55
Deorum omnia plena 607,13
Διάχυσις ψυχῆς 340.50
Dialectice olim disputantes, interrogabant 254,1
Diespiter 665,36
Diogenis Cynici collectio 276,57
Dionis locus correctus 363,5
Discinxisset 257,2

Notarum Index.

Distillarius 634,52
Dodonei fontis natura 439,15
Dogmata seu decreta 257,5
Domini vocantur quorum nomina non succurrunt 237,28
Domus recta 644,40
Dracones 439,49
Drusilla 588,56
Duci 238,10,592,47

E Brietati honos habitus 9,20
Egere & indigere quid differāt 240,20
Egestas & paupertas 248,28
Εγκύκλια μαθήματα 255,2
Eidus 588.32
Εκτυπον 29,35
Eloquentia mimica notatur 236,18
Εμετικὴν agere 278,45
Emittere se 252.11
Ens 248,54. sex modis dicitur 249, 29
Ενδεῖσθαι & δεῖσθαι quid differant 240,21
Επικούρειος θεὸς 593,40
Epicureorū turpis opinio 340,52. deliramentum de Sole 72, 23
Επίμετρον 448,18
Epistomia 642,14
Epitonia 642,21
Equestria 71.46
Eretrici 256,12.643,46
Ερμαια 261,44
Εὐδαιμονία 340,29
Εὐθυμία 333,37
Εὑρήκαμεν, συνχαίρωμεν 482,48
Exactor beneficij 7,30
Excalceati 616,1
Excerpta quae dicantur 29,16
Exequiae immaturae 354,16
Exisset 29.1
Experendum, αἰρετὸν 261,36
Exprobrator beneficij 7,30
Exsaniare 642,6.652,61

F Abius Persicus 921,62
Fati definitio 279,20 varia nomina 279,7
Felix praefectus 600, 20
Ferae primae notae 278,17
Fibula 591,53.604,12
Fitulla 618.44
Formido 300,49
Foro cedere 622,33
Friuola 353,55.618,38
Fratrimonium 618.26
Fuisse 8.2
Fulguriti 324,31

G Alea 663,35
Gellius reprehēditur 340,30
Gemesco 341,46
Γενεὰ aliquando spatium triginta annorum 252,33
Genethliaci 560,17
Genius & Iuno 290,20
Genius, vitae dux 260,13
Genuini 667,19
Germanus 592,28
Gladiatores 239,5
Gladius fulmine colliquefactus, vagina illaesa 427,30
Γραμματεῖον λεξιαρχικὸν 237,57
Grandiscapiae 516,22.643,8
Gratiae cur virgines 8,30
Gustare 651, 45
Gustum dare 253,55

H Abe, i. Aue 62, 45.623,20
Haphe 248,19
Harpocras 600,33
Haruspices fulguritos sepeliebant 324,31
Hastula 656,7
Ηγεμονικὸν 256, 49. regium & principale vocat Seneca 288,38
Helena natu grandior quàm Hecuba 255,45
Heluia 401,57
Herculis simplicitas 604,10
Hereditas & res hereditaria, diuersa 61,34
Hermis cuiusdam vitium 19,17
Hesiodi sententia 301,6
Hiemen, non hyemen, scribunt Latini 288,54
Hiera 613,6
Ιερὰ γραμμὴ 247,10
Hieran facere 247,6,253,25
Hieronymi locus emendatus 278, 47
Hilariculus 628,66
Hila 627,44
Hipparchi mathematici opinio de solis ortu & occasu 252,22
Hippocrates de mulierū & eunuchorum immunitate à podagra & caluitie 258,1
Hippocratis sententia de vento. 454,18
Homerus philos. non fuit 251,14
Homo, non genus est, sed species specialissima 249,1
Horatius culpatur 246.16
Horatij locus a cuiusdam emendatione vindicatus 251,21.253,1
Hydraulica organa 656,8

I Anus 595,22.665.25
Ieiunum intestinum 927,40
Ignaria ex lingo 427,20
Ignis alimentum humor 427,25
Ilienfibus tributa remissa 605,53
Imperare, medicorum est 61,55
Imperator medici 62,2
Imperpetuum 638,9
Inachia 593 664,30
Inaestimabile 240,5
Inalternae vices 626,60
Indigere & egere quid Stoicis differant 240,10
Infantaria mulier 9,13
Infrunita 29,5
Infitiationes 300,7
Iniecta manu 40,28
Inire viam 301,8
Insania publica 257,30
Insula natans 440,14
Interiungo 253,53
Interrogationes, i. syllogismi dialectici 254,3
Inuoledit 635,65
Iubae & Petreij mors controuersa inter historicos 277,16
Iubere, verbū medicis vsitatū 61,55
Iudices e prouinciis euocari solti 314,44
Iulia, Pompeij vxor 392,14
Iuliae Aug. filiae turpitudo 62,32
Iunia Caluina soror Syllani 481,27
Iuno suspensa 597,45
Iuno mulierum genius virorum 260,10
Iurare in verba 327,26
Iuratores 663,66
Iuuentor 629,27
Ixion 611,36

K Αχοπεχγίας signum 244,21
Kalendis Ianuarij caricas inter se veteres missitabāt 254,47
ominis causa delibabant veteres quae toto anno facturi erāt 253,28
Κοινὸς ἑρμῆς 261,43
Κραντῆρες 667,16
Κριτήριον non satis apte iudicium vertitur 256,16

L Adae pernicitas 254,11
Lambini in corrigendo temeritas 244,38
Lampis nauclerus 259,17
Lanistis iurantium verba 245,16
Lanx inanis 645,45
Laruae 596,6
Latini in peregrinis vocibus litteram vnam mutare solent 288,51
Laurea in gremio Iouis 653,15
Laureolus Mimus 595,49
Lecticariola mulier 9,14
Lepidus 238.9
Leuconotus 660,33
Lex aeterna 276,31
Lex Cornelia 600,43
Legū prooemia laudantur 257,36
Λεξιαρχικὸν γραμματεῖον 237,57
Libarij 612,33,634,37,40
Libellos deiicere 621,38
Liberalia studia Romae quae 255,2
Libertas iusta 341,51
Libertinorum immensae opes sub Claudio 19,22.254,40
Libonotus 660.33
Libramentum rectum 622,51
Licinius Lugduni regnans 481,6.
Lineas admoueri 247,3
Linguarium 499,34,622,27
Litteras memoriae officere multi tradunt 256,1
Liuij locus curatus 481,55
Lucra infamia 651,10
Lucilius Iunior 657,27, poeta 448,6
Lupus 607,10
Lusoriae naues 624,7

M Achaera Hispanica 622,57
Macrobij furtum 29,10
Magistratus aliquē capitis damnaturi peruersam vestē induebant 289,10

Notarum index.

Malacia 612,44
Mamercus Scaurus, maiorum opprobrium 40,42
Manu iniecta 40,8
Manu plena 591,10
Manus beneficio suo afferre 18,30
Manū iniicere, verbū iuris 239,50
Manuductio 748,23
Manumittendi ritus 239,53
Mapalia 595,17,665,10
Marci municeps 502,10.664.23
Marsiae statua 62,20
Martialis epigramma 18,46
Materia vniuersi 414,11
Μαθήματα ἐγκύκλια 255,2
Mathematici 590,19
Materia in se malorum semina cõtinens à deo mutari non potuit. 279,44
Matrimonium 618,22
Miliaria 417,49
Miliarij apri 260,27
Mimicum naufragium 646,64
Minos 599,26
Minutitio 241,46
Missio 289,41
Medici imperator 62,2
Medici θεοδοτοι 61,52
Mẽsem & mesem pro eodẽ 254,42
Messalina 597,59
Meta sudans 248,16.634,66
Meteoroleschè 413,51
Mnester 606,52
Morbo suo morem gessit 9,36
Mulier lecticariola 9,14
Mulierarius 9,14
Mulio perpetuarius 592,37.664,34
Munatius Plancus 592,10
Municipes 592,24
Mures ferrum rodunt 502,56
Mures molas Romae lingunt 594, 55.62.664,68

N In quibusdã dictionibus exteritur 254,42
Narcissus 599,44
Natio 635,34
Negans aperte facilius fertur 7,42
Nepos decoctor 18,33
Nepotari 608.60
Nero sub imperij initia clemens, postea crudelissimus fuit 324,17.
musicae studiosus 590,66
Neronis versus 658,16
Nestor nonaginta saltem vixit annos non trecentos 252,33
Non tantum, sed & 639,27
Notitiae rerum quinque modis fiunt 261,50
Notor 245,21.481,13
Nouatus Senecae frater 387,22
Nummus probus & asper 611.44
Nummi asperi 242,28
Nutricum vox ad pueros flentes. 301,18

O Brussa 659,50
Obsigillare 645,17
Obstrigillare 261,18
Ocliferia, seu Oclifera 630.47
Oculifera 243.53
Oculi erui solent a mentientibus. 448,18
Operati, i. occupati 372,15
Ora, funis nauticus 259,20
Os concurrere 18,23,619,9 276,32
Os praecludũt mentientes audiẽtibus 448,20
Ossa mortuis & viuis legi solita. 277.35.
Ostenderem te tibi 324,23
Ouilia 300,6
Οὐσία nec natura, nec substantia dici potest 248,40

P Actum conuentum 620,20
Paedagogia 646,11
Paedagogorum memoria senibus excidit 244,1
Παιδεγραφίαι 241,34
Palladae male Dhemistij epigramma attributum 251,58
Pallax libertus 600,23
Pannicularia 278,32
Pantomimus 600,10
Parabilis facilisque 353,50
Parisiẽsis mercator lites sibi relinqui orat, in quibus se exerceret 372,32
Πάθος quid Stoicis 288,34
Patricia 354.19
Patroclus iunior Achille 255,28
Paulinus socer Senecae 371,54
Pausarius 612,35
Pedarij senatores 593.46
Pedes abstulit 659,10
Peneius amnis 658,10
Penelope ab hirco inita 255,48
Perbibere 245,8
Perionij error 248,40
Permadescere 278,56
Perperi 641,24
Persica seruitus 18,57
Peruersam vestem induere 289,10
Peruigilia 647,59
Pessimum 514,60
Petreij & Iubae mors apud historicos controuersa 277,16
Pexatus 650,1
Phaecasia 614,11.72,12
Phaerei Iasonis vomica aperta 19,8
Phauorini sapiẽs praeceptũ 241,55
Philetae 247,39
Philologi 591,38
Philos. qui proprie dicãtur 413,43
Philosophia & dogmata & praecepta tradit 257,4
Philosophiae origo ab admiratione 413,46
Philosophiae pars theoreticae practicae praefertur 413,34
Philosophorum dissidium 589,30
Philosophorum Latinorum aures nimis delicatae vellũtur 248,45
Phoenicoptorum linguae 278,1
Phreneticus, nõ Phreniticus, scribẽdum 288,44
Phryxianae vestes 618,9
Physaules 61,53
Pigri 619,34
Pilicerpos 510,28
Pilicrep⁹ 248,5,633,60,634,9.612,21
Pinarius Natta 646,4
Pindari locus 466,24. declaratus.
Pinso & piso pro eodem 254,42
Piorum afflictionis causae vndecim 266,51
Pisces longinqui littoris 277,48
L. Piso 253,42
Pithaules 638,41
Plancus adulator 658.55
Platonis dictum in Diogenem patientiam ostentantem 277,8
Platonis opinio de solis & siderum motu, ortu & occasu 212,20
Plinij locus correctus 47,34. locus ab emendatione Lacuini Torrentini vendicatus 62.36
Plutarch. liber esse negatur qui est περὶ τ̃ ἀρέσκοντων τοῖς φιλοσόφοις. 275,49
Plutarch⁹ emendatus 261,2,481,57
Podagra 633,30
Poetae notati 589,19,28
Pollincta 340,57
Polybius 600,34. libertus, Claudio à studiis 380,21
Pomorum strues apro circundata. 278,11
Posides 600,19
in Possessionem mittere 236,50
Praecepta philosophis quae dicantur 57.14
Praegustare 341,9
Praesumptio 261,38
Profligare 340,30
Progymnastae 253,22
Προκόπτων 61,42
Propinatio 19,17
Προσκλοῦνι 341,36
Prouidentia, nullo addito, Stoicis est diuina prouidentia 276,11
Psephopaectae 246,14
Psychroclutes 253,27
Ψυχῆς διάχυσις, διάχυλή 340, 50,
Ptolemaeus a Caligula interfectus 354,26
Ptolemaei iussu Pompeius interfectus 300,41
Publica exercere 362.45
Pupulus 626,54
Πυρρολικίκης 197,8
Pyxis 10,8

Q Vadrantaria res 642,29
Quadruplatores 391,24
Quaestores, p quaesitorib⁹ 324,33
Queruli 7,35
Quousque eadem, vox rabidarum deliciarum 243,23

R Apa vorare 665,47
Ραπαύλης 601,18
Rapum 643,2
Reddere 61,27
Remetiri vinum 258,8
Renuntiare sibi 362.17

Notarum index.

Res per fœtiales repeti solitae 28, 47
Retexere 254,18
Rhinocolura 247,43
Ridicula 415,30
Rhodanus 592,44
SAccata aqua 642,40
Salutationum publicum exercere 362,48
Saturnalia 594.5.604,52
Scaenam, non scenam, scribunt veteres 288,53
Scipionis gloriatio 49,54
Scordalus 612,25,634,24
Secundae, αἱ ὑστεραίαι 256,17
Secundas agere 314,18
Semiuiri 64,49
Selecti 28,54
in Sella prostare 9,11
Seneca accusatur ob adulationem 3,80,24. parũ dialecticus 249,1. poenam scripsit 485,2. qualis in exilio fuerit 401.57. sibi ipsi aduersatur 247,52
Seneca non idẽ epistolas & declamationes scripsit 259,36
à Seneca dissentit Muretus 257,35
Senecae ἀμαρτήματα μνημονικὸν 9, 29,448,7 libri de ira mutili 287, 30, menda & lacunae vnde 9,3
Senibus sacerdotia mãdata 251,40
Sententiae nobiles interdum refutandae sunt 8,11
Sententiarum breuium Deus auctor 236,24
Septimum spatium 244,30
Serapiones noui 245,24
Serpẽs in genere feminino 641,21
Serrae inuentor quis 256,24
Seruorũ & liberorum cultus apud Rom. 324,41
Seruorum menstruum demẽsum. 252,52
Sexti paenitentia de philosophiae studio suscepto 258,51
Silua, non sylua 288,52
Sine more 647,27
Sinum laxa 645,38
Siparum 639,22
Siremps lex 256,44
Sitellae 607,21
Smindyrides 647,7
Spolia 278,32
Spoliarium 278,34
Spondere in incertum 622,42
Sphyromachia 54.27
Soccus 619,23.625,68
Socratis philosophia qualis 412,56 448,7
Solutio verbis perfecta quid 61,32
Somni cornua 664,7
Σωφρονισταὶ 667,18
Sopor 667,41
Sordalus 612,23
Stelae 607,17
Stilpo Zenonis magister 240.58
Stoicus deus 593,45
Stoicorum genus ente superius. τοῦτο 249,10
Stoicorum delirae opiniones 257, 50,259,27,260,35 impietatis & stultitiae plena 246,5 impia arrogantia 247,43. 277, 2.279,51. de Ioue opinio 240, 34. admirabilis opinio, feras non irasci 288,32
Stoicis vt peccata, sic omnia recte facta paria 62,52
Structores 649,57
Striga & strigare 630,25,244.34
Studere, i. amare 481,29 481,44-482,9
Στυγὸς ὕδωρ 439,53
Sub manu 637,22
Subsiciua 29,17
Subsidiosum 625,48
Subtemen 603,22
Suffigere 341,16
Sufflamen 607,40
Supereſſe 340,35
Superuacua studia 372,19 250,8
Suppara 639,13
Surdaster de hominib⁹ summissius loquentibus conquestus 248,21
Suspensa bona 621,36
L. Syllanus 594,58
Sillani soror 481,27
Συλλογισμὸς Latine 254,10
TAlthybius 599, 39
Talus serrae inuentor 256,31
Tam, quàm 618,65,626,56.639,27
Tanusij annales 644,2
Tela 643,51
Tempori parce 236,27
Thalamegi 72,8
Thales à vetula irrisus 413,52
Thamus Aegyptiorum rex 256,3
Themistij epigramma 251,50
Thera & Therasia 465,50.661.51
Threces 658,68
Tibulli versus pro Ouidianis positi
Timoneae coenae 242,17.628,23
Togati 324.49
Torrens aqua 625,1
Tremesco 341,46
Tunicati 324,46,53
Turanius 563,46
Turdus infamis 644,17
Tutela 638,60
Tyria purpura 415,20
VAldissime 372,5
Vale 635,51
Vasa: bona quae non sunt soli 7,19
Vedius Pollio 547,41
Velleus 447,53
Velum leuatur 252,46
Venerem suam habere 69,44
Ventilare 645,22
Verminatio 252,37
Vernilitas 619,15
Vernaliter 619,14
Vica Pota, ver Vica poca numen.
Vigiliarium 635,10
Viridia 254,39
Virgae aureae 354,1
Virgilij lectio confirmatur 248,32
in Viros qui transcribebãtur 237,54
Vita similis vini 237,17
Vitalia 631,27
Vitam sibi producentium exempla 250,8
Vitellius adulator 658,54
Vlixes vbi tamdiu errauerit 255,40
Vltro tributa 620,53
Vocum notationes subfrigidae 61, 27
Vomendi consuetudo apud veteres 278,39
Vulcanus 597,18
XAnthus 592,42
Xenophon 592,12
Xiphilinus correctus 363,6
Ὑποτυπώσεις 71,43
Zeno Eleais 259,22-301,20

In collectaneis pag. 640. 45. *scribe* quod. *pag.* 649, 23. arcium.

FINIS.